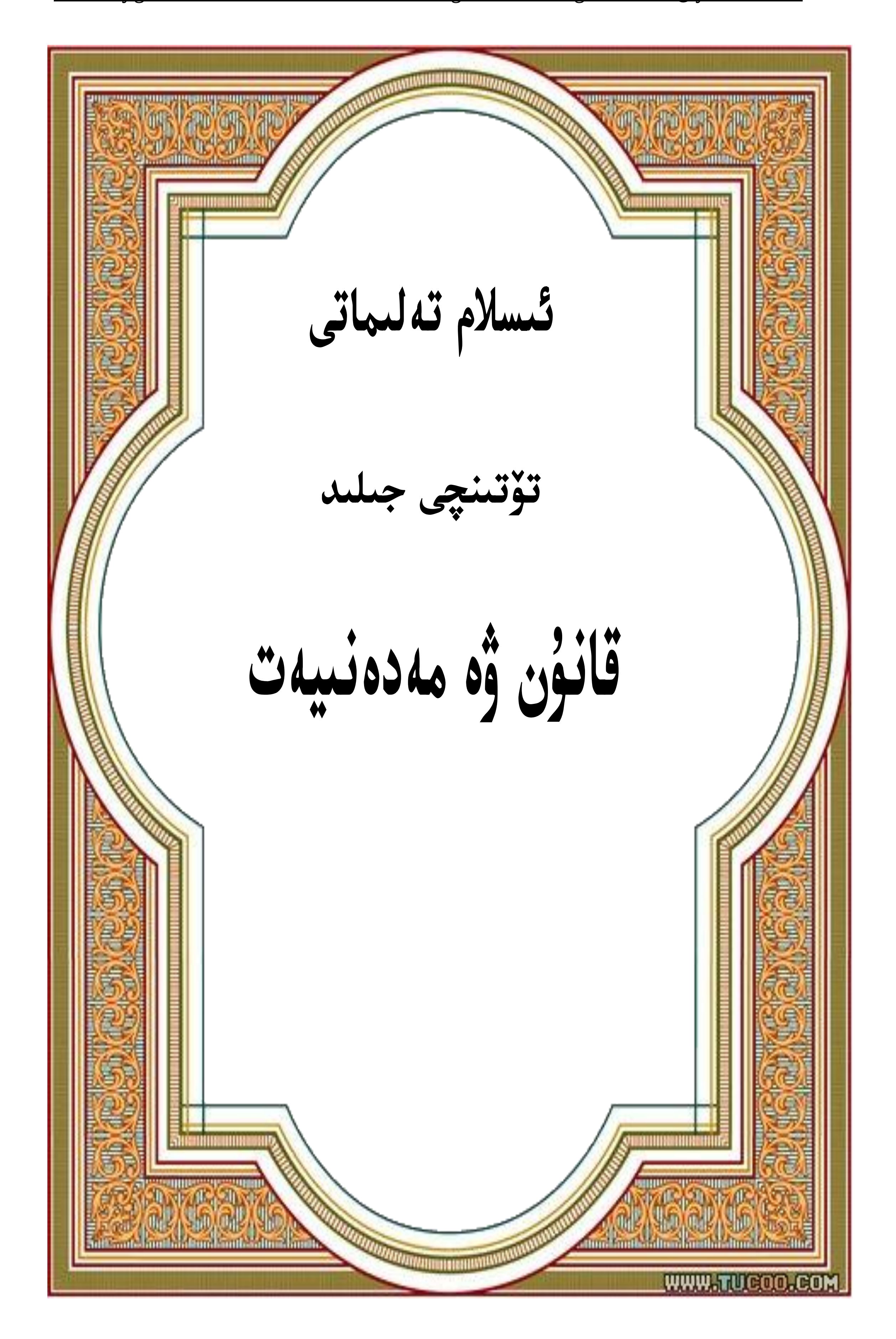
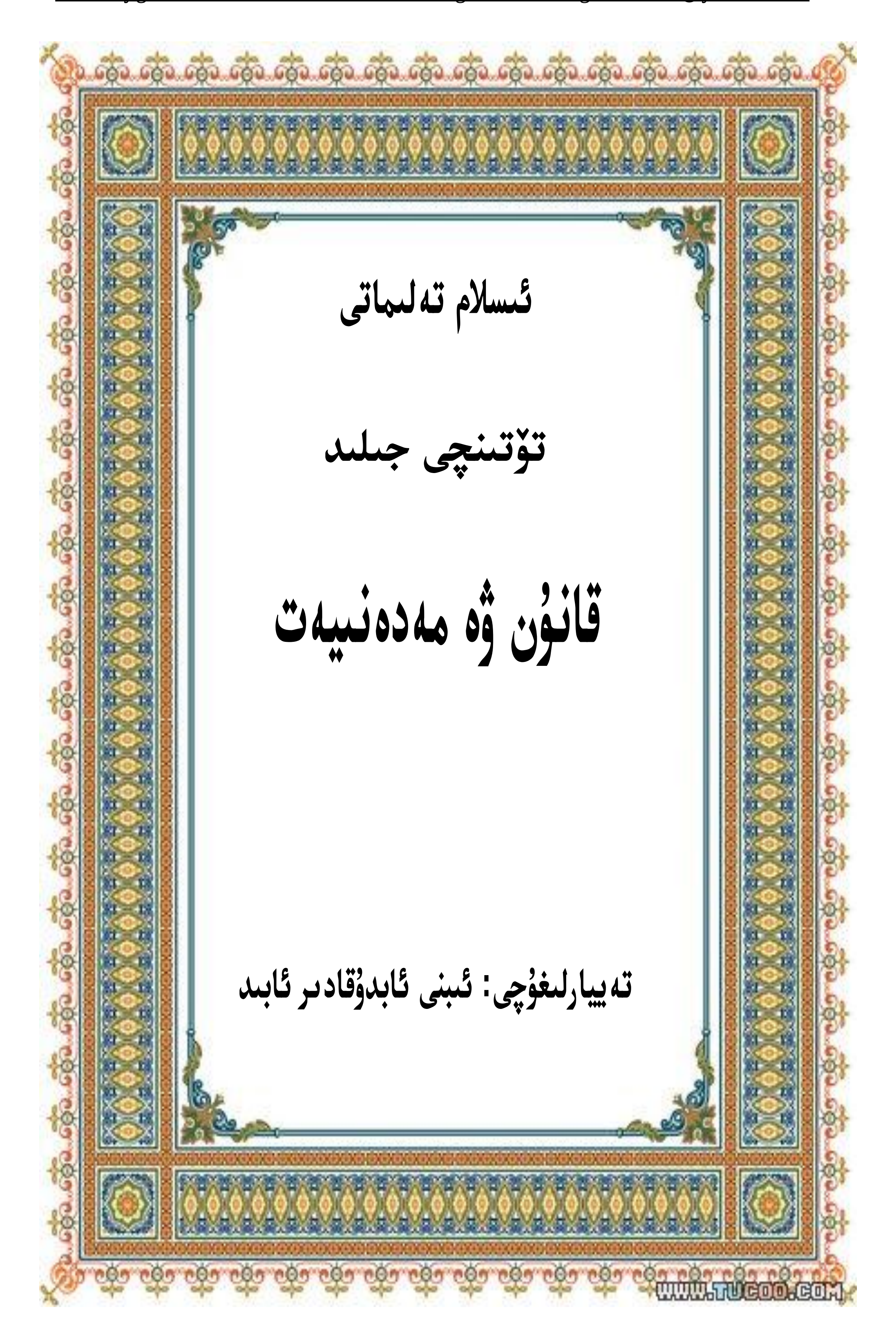

ئىسلام تەلىماتى

تۆتىنچى جىلد

قانۇن ۋە مەدەنىيەت

ئىسلام تەلىماتى
تۆتىنچى جىلد
قانۇن ۋە مەدەنىيەت
تەييارلىغۇچى: ئىبنى ئابدۇقادىر ئابىد
WWW.TUCOO.COM

تۆتىنچى جىلدىنىڭ مۇقەددىمىسى

بسم الله الرحمن الرحيم

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان ئاللاھ تائالانىڭ نامى بىلەن باشلايمەن.

بارچە مەدھىيە ۋە گۈزەل ماختاشلار ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى ۋە مۆئمىنلەرنىڭ مەدەتكارى جانابى ئاللاھ تائالاغا خاستۇر. يەككە ـ يېگانە بولغان، ھەممە پەقەتلا ئۇنىڭدىن ياردەم سورايدىغان، ھېچكىمگە مۇھتاج بولمايدىغان، تۇغمىغان ۋە تۇغۇلمىغان ۋە ھېچكىمشى ئۇنىڭغا تەڭداش بولالمايدىغان جانابى ئاللاھقا سان ـ ساناقسىز ھەمدۇ سانالار بولسۇن. ئاللاھ تائالاغا مەۋجۇداتنىڭ سانىچە ھەمدۇ سانا ئېيتىمەن. ئۇنى ماختايمەن ۋە ئۇنىڭغا شۇكرى ئېيتىمەن، ئۇنىڭدىن مەغپىرەت تىلەيمەن ۋە ئۇنىڭدىن مېنى توغرا يولغا باشلىشىنى ئۆتۈنىمەن.

مەخلۇقاتلىرىنىڭ ئەڭ ياخشىسى، پەيغەمبەرلەرنىڭ ۋە ئەلچىلەرنىڭ ئىچىدە تاللانغىنى، ھەق دىنىنى ئىنسانىيەتكە يەتكۈزۈش ئارقىلىق ئۇلارنى كۇپرى، زالالەت ۋە ئازغۇنلۇقنىڭ قاراڭغۇلۇقلىرىدىن قۇتۇلدۇرۇپ، ئىمان، ھىدايەت ۋە ھەقىقەتنىڭ نۇرىغا يېتەكلىگەن، ئىنسانىيەتنى توغرا ۋە ھەق يولغا چاقىرغۇچى بولغان سۆيۈملۈك پەيغەمبىرىمىز ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا، ئۇنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرىغا ۋە ئۇنىڭ يولىنى داۋاملاشتۇرۇپ بىزلەرگىچە يەتكۈزگەن ئالىيجاناپ ساھابىلىرىغا، شۇنداقلا تا قىيامەتكىچە ھەق يولدا يۈرگەن مۆئمىنلەرگە دۇئا ۋە سالام يوللايمەن.

جانابى ئاللاھتىن بىزنىمۇ ئۇلارنىڭ جۈملىسىدىن قىلىشىنى، بارلىق مۇسۇلمانلارنى ئۆزىگە ئىتائەت قىلىشقا، ئۆزىنىڭ مەغپىرىتىگە، رازىلىقىغا ئېرىشىشكە مۇۋەپپەق قىلىشىنى سورايمەن. بارلىق ھەمدۇ سانالار ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارىغا خاستۇر.

ئىسلام تەلىماتىنىڭ ئالدىنقى جىلتلىرىدا ئىسلام ئەقىدىلىرىنىڭ ئاساسلىرىدىن بولغان ئىمان، تاھارەت، ناماز، زاكات، رامىزان، ھەج، دۇئا، ئائىلە، ئىقتىساد، نىكاھ، تالاق، ۋەسىيەت، مىراس، قۇرئان، سۈننەت، پەيغەمبەرلەر، ساھابىلار ھاياتى ۋە ئۇلارنىڭ جىھادىي ھەركەتلىرى قاتارلىق ھۆل خارەكتىرلىك، ئاساسلىق بىلىملەر بىلەن تونۇشۇپ ئەقىدە ، ئىمان ئاساسىمىزنى پۇختىلاپ، ئىسلامىي ئىرادىمىزنى كۈچەيتتۇق.

شۇ نوقتا ئىسىمىزدە بولۇشى كېرەككى، بىر قىسىم قېرىنداشلىرىمىز ئىسلام ئەقىدە بىلىملىرى دىگەننى پەقەت ناماز، روزا، زاكات، ھەجدىن ئىبارەت دەپ قاراپ تولىمۇ تار دائىردە چۈشىنىۋىلىپ ئىسلامنىڭ ئىمان، ئىبادەت، ئەخلاق، قانۇن، مەدەنىيەت، ئىقتىساد بىر گەۋدىلەشكەن چوڭ بىر تەلىمات سىستېمىسى ئىكەنلىكىنى دىگەندەك چۈشىنىپ كىتەلمەيدۇ.

ئىسلام قانۇنى بولسا، ھېچقانداق نەرسىنى بىكارغا ھالال ياكى ھارام قىلىۋەتمەيدىغان، بەندىلىرىگە قولايلىقنى خالايدىغان، ئۇلارنى قىيناشنى خالىمايدىغان ھېكمەتلىك تەڭرىنىڭ قانۇنى بولۇپ، ئۇ زات ھەر قانداق نەرسىنى مەلۇم ئۆلچەم بىلەن ياراتقان، ھەر قانداق قانۇنىنىمۇ ئۆلچەم بىلەن بەلگىلىگەن.

ئىسلام دىنىي پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد مۇستاپا سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ زامانىدىن تارتىپ ئۆز ھاكىمىيىتىنى ئادالەت، ھەققانىيەت، مېھرى شەپقەت، باراۋەرلىكنىڭ

ئۈستىگە قۇرغان بولۇپ بۇ ھاكىمىيەت ئۈندىن كېيىنكى خۇلەپائى راشىدىنلار دەۋرى ۋە باشقا توغرا يولدا ماڭغان خەلىپىلەر دەۋرىدىمۇ ئۆز ئالاھىدىلىكىنى جارى قىلدۇرۇپ ئىسلام ھاكىمىيىتىنىڭ ئادالەت ، ھەققانىيەت چىرىقىنى نۇرلاندۇرۇپ مۇسۇلمانلار ئاممىسىنى توغرا يولغا باشلاپ كەلدى ۋە ھاكىمىيەت باشقۇرۇش، ئەلنى ئىدارە قىلىشنىڭ مۇكەممەل ئىسلامىي تۈزۈم پىرىنسىپلىرىنى بەرپا قىلىپ ئەمەلىيلەشتۈردى. بۇ خىل ئىلاھىي ھاكىمىيەت مۇسۇلمانلارغا خاتىرجەملىك، بەختلىك تۇرمۇش شارائىتى يارىتىپ مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆزلىرىنىڭ دىنىغا ماس ھالدا ئىقتىساد جەھەتتىن زور تەرەققىياتلارغا ئېرىشىپ ۋە ئەۋلادلارغا ئۈرنەك بولۇپ، دۇنيا بويىچە ئەڭ باي خەلق، ئەڭ پاراۋان ئىسلام دۆلىتىنى قۇرۇپ چىقىشىغا تۈرتكە بولۇپ كۈپرانىي ھاكىمىيەتنىڭ ھۇلىنى ئاجىزلاتتى.

ئىسلام دىنىنىڭ پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد مۇستاپا سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن باشلانغان ئىمان، ئىبادەت ، ئەدەپ- ئەخلاق، كىيىم -كېچەك، يېمەك-ئىچمەك، نىكاھ –تالاق، سودا مۇئامىلات جەھەتلەردىكى مەدەنىيەت ئەنئەنىسى مۇسۇلمانلار ئاممىسىنىڭ بىر جان، بىر تەندەك مۇكەممەل ئىسلامىي جەمىيەت بولۇپ ئۇيۇشۇشى ئۈچۈن مەنىۋى ئاساس يارىتىپ ئىسلام ئىقتىسادىنىڭ تەرەققى قىلىشى، گۈللىنىشىدە تۈرتكىلىك رول ئويناپ مۇسۇلمانلار ئاممىسىنىڭ تەكشى ھالدا ھاللىق جەمىيەتكە قەدەم قويۇشىغا ئاساس سالدى. بۇ خىل ئەھۋال ئىسلام دۈشمەنلىرىنىڭ يۈرىكىگە خەنجەر بولۇپ سانچىلىپ ، ئىسلامنىڭ تەرەققىياتىدىن ، مۇسۇلمانلارنىڭ بەخت سائادىتىدىن ئۆزىنىڭ كۈپرانىي ھاكىمىيىتىنىڭ ھالاكىتىنى ھىس قىلدۇرۇپ قەلبىدە ئىسلامغا بولغان مەڭگۈلۈك ئۆچ ئاداۋەتنى قايتىدىن يالقۇنجىتىپ، دىنىغا بولغان ھەر تەرەپلىمە دۈشمەنلىكىنى يۇقىرى پەللىگە يەتكۈزۈپ، ئىسلامغا ھەر تەرەپلىمە ھۇجۇم قىلىشقا ئىلىپ باردى. شۇ ۋەجىدىن، ۋەھيى نازىل بولغان تۇنجى كۈندىن زامانىمىزغا قەدەر ئۇلۇغ دىنىمىز ئىسلام، مۇقەددەس كىتابىمىز قۇرئان كەرىم ۋە سۆيۈملۈك پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ھەققىدە ئوخشاش بولمىغان سەپسەتە ۋە ئىدىيەلەر ئوتتۇرىغا چىقىپ تۇردى. ئەلۋەتتە، يەنە شۇ ۋەھيى نازىل بولغان كۈندىن تا ھازىرغا قەدەر ھېچقانداق بىرەر سەپسەتە ياكى ئىدىيە جاۋابسىز قالمىدى، جاۋابسىز قالدۇرۇلمىدى. ھالبۇكى، ئىسلامنىڭ قۇياشى قانچە پارلىغانسېرى، بۇ دىنغا نىسبەتەن ئۆچمەنلىك بىلەن قاراپ كەلگەن ھەرخىل دىنىي، سىياسىي، ئىجتىمائىي، مەدەنىي، ئىقتىسادىي ساھەدىكى شەخس ۋە كوللېكتىپلار ئوخشاش بولمىغان ئۇسۇللار، يوللار ئارقىلىق دىنىمىزنىڭ ئوبرازىنى خۇنۇكلەشتۈرۈش ئۈچۈن كۈچ چىقىرىپ كەلدى. بۇ دىنغا دۈشمەنلەرچە مۇئامىلە قىلىش، راستنى يالغان، يالغاننى راست قىلىپ كۆرسىتىش ئۈچۈن، قولىدىن نېمە كەلسە شۇنى قىلدى.

ئاخىردا يەنە شۇنى ئەسكەرتىپ ئۆتۈشكە توغرا كەلدىكى، يېقىنقى ۋە ھازىرقى ئىسلام دۇنياسىدا مۇسۇلمانلار ئارىسىدا گورۇھ، مەزھەپ، ئېقىملار ئوتتۇرىسىدىكى تالاش تارتىشلار، ھەتتاكى ئۆزىنى ئىسلامنىڭ ھەق يولى ئۈستىدە دەپ قاراۋاتقان ئەھلى سۈننە ۋەلجامائە ئەقىدىسىدىكى مۇسۇلمانلار ئارىسىدىمۇ مەزھەپ ئىختىلاپلىرى ئۈزۈلمەي داۋاملىشىپ كەلدى. بۇ تالاش - تارتىشلار ئىسلام تەلىماتى بىلىملىرىدىن تولۇق خەۋەردار بولمىغان بىر قىسىم قېرىنداشلىرىمىزغا يامان تەسىر بىرىپ ، مۇسۇلمانلارنىڭ ئىبادەت ۋە كۈندىلىك ھاياتىدىكى

ئىمان ۋە ئېتىقادقا ھېچ بىر تەسىرى بولمىغان بەزى ئادەتتىكى ئۇششاق ئىشلار كۆزگە سىغماي، بىر-بىرىنى يامان كۆرۈش خاھىشىنى پەيدا قىلىپ، مۇسۇلمان قېرىنداشلارنىڭ بىرلىكىگە، مۇستەھكەم ئىسلامىي ئىتتىپاقلىقىغا بەلگىلىك تەسىر يەتكۈزۈپ، جەمئىيەتتە مۇقىمسىزلىق ئامىللىرىنى پەيدا قىلىپ، نۇرغۇن قېرىنداشلارنىڭ ھالاكىتىگە سەۋەب بولدى.

بىر قىسىم مۇسۇلمانلىرىمىزنىڭ تەسەۋۋۇپقا بولغان خاتا چۈشەنچىسى بەزىلەرنى تەسەۋۋۇپنى چۈشەنمەي پۈتۈنلەي ئىنكار قىلىشقا ، مەسخىرەلەشكە ئېلىپ بارغان بولسا بەزىلەرنى خاتا تەسەۋۋۇپ چۈشەنچىلىرى زەھەرلەپ، قايمۇقتۇرۇپ ئىرادىسىز، چۈشكۈن، ئۈگەنمەس، تىرىشماس، بىغەم ھالەتكە كەلتۈرۈپ نادانلارچە ھايات يولىغا باشلاپ قويدى.

بىز دەيمىزكى ھەقىقى تەسەۋۋۇف ئىسلامدا يوق بىر نەرسە ئەمەس. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دەۋرىدىن باشلانغان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋە ساھابىلىرىنىڭ ئىبادەتلىرىدە كۆرۈلگەن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ماختىغان ۋە رىغبەتلەندۈرگەن زاھىدلىق بىلەن باغلىنىدىغان بىر ئۇقۇم. ھەقىقى تەسەۋۋۇف ئەھلى بولسا ھەممىنى ئاللاھ رازىلىقى ئۈچۈن قىلىدىغان، ئاللاھ ۋە رەسۇل سۆيگۈسى دىلىغا مەھكەم ئورناشقان، قۇرئان ۋە سۈننەتكە مەھكەم ئېسىلغان، يۈكسەك ئىرادە، كۈچلۈك چىدام غەيرەت، گۈزەل ئەخلاق، تەۋرەنمەس ئېتىقاد بىلەن روھىنى پاكلاپ ئاللاھنىڭ دىدارىغا مۇلاقەت بولۇش ئۈچۈن تىرىشۋاتقان كىشىلەردۇر.

دەريادىن كېچىپ ئۆتۈپ باقمىغان ئادەم دەريانىڭ چوڭقۇرلىقىنى ھېس قىلالمىغاندەك، بۇ يولدىن مېڭىپ باقمىغان ئادەم تەسەۋۋۇفنىڭ نېمىلىكىنى چۈشەنمەيدۇ. ئۇنداقلارنىڭ تاشقى كۆرۈنۈشكە قاراپ ئۆزى بىلگەنچە بىلجىرلىشى ئەلۋەتتە ئورۇنسىزدۇر.

بۇ كىتاب، ئىسلام دىنىنىڭ قانۇن ـتۈزۈم، مەدەنىيەت، دىن ۋە مەزھەپ، تەسەۋۋۇف توغرىسىدىكى بىلىملەرنى سىستىمىلىق ھالدا تونۇشتۇرىدۇ ھەمدە «قۇرئان كەرىم» نى ”مۇھەممەد (سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم) نىڭ ئىجادى “دېگەن سەپسەتىدىن باشلاپ، ئىسلام قورال كۈچى ئارقىلىق تارقالغان، ئىنسان ھەقلىرىگە ھۆرمەت قىلمايدۇ، ئاياللارنى خارلايدۇ، ئىسلام فەتھى سىياسىي نوپۇزنى ئارتتۇرۇش ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلغان مۇستەملىكە ھەرىكىتىدىن باشقا نەرسە ئەمەس... قاتارلىقلاردىن ئۆتۈپ، بۈگۈنكى كۈندىكى مۇسۇلمانلار تېرورىست، ئىسلام دىنى تېرورلۇق دىنىدۇر.. دېگەنگە قەدەر ئۇنلىغان سەپسەتىلەرگە كېرەكلىك مەنبەلەردىن دەلىل- ئىسپاتلارنى كەلتۈرۈش ئارقىلىق رەددىيە قايتۇرىدۇ.

مەن بۇ كىتاۋىمنىڭ، ئەزىز قېرىنداشلىرىمىزنىڭ ئەنە شۇ جەھەتتىكى ئېھتىياجىنى قاندۇرۇشقا ياردىمى بولۇشىنى، بۈگۈنكى كۈندىكى ھەقىيقى ئىسلامىي جەمئىيەت بەرپا قىلىشتىن ئىبارەت ئاخىرقى يۈكسەك غايىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئىرادە ھەم كۈچ قۇۋۋەت ئاتا قىلىشىنى جانابى ئاللاھتىن ئۈمىد قىلىمەن. ئامىن.

«ئىسلام تەلىماتى» مەجمۇئەسى-بۆلۈملەر مۇندەرىجىسى

بىرىنچى جىلد- «ئىمان ۋە ئىبادەت»

ئىككىنچى جىلد -«ئەخلاق ۋە ئائىلە»

ئۈچىنچى جىلد- «قۇرئان ۋە سۈننەت»

تۆتىنچى جىلد- «قانۇن ۋە مەدەنىيەت»

«ئىسلام تەلىماتى» مەجمۇئەسى باپلار مۇندەرىجىسى

بىرىنچى جىلد- «ئىمان ۋە ئىبادەت»

ئىككىنچى جىلد -«ئەخلاق ۋە ئائىلە»

ئۈچىنچى جىلد- «قۇرئان ۋە سۈننەت»

تۆتىنچى جىلد- «قانۇن ۋە مەدەنىيەت»

مۇندەرىجە

ئون توقۇزىنچى بۆلۈم. ئىسلام قانۇنىدىكى هالال ـهارام مەسىلىلىرىنىڭ بايانى...141

بىرىنچى باپ. ئىسلام قانۇنىدىكى هالال ـهارام پىرىنسىپى...................141

بسم الله الرحمن الرحيم

ئون سەككىزىنچى بۆلۈم. ئىسلام قانۇنىنىڭ مەنبەسى، پرىنسىپى ۋە جازالارغا مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەرنىڭ بايانى

بىرىنچى باپ. ئىسلام قانۇنىنىڭ ئاساسىي مەنبەلىرى

ئىسلام شەرىئەت قانۇنىنىڭ ھەر زامان ۋە ھەر ماكانغا مۇناسىپ كېلىدىغان سالاھىيەتكە ئىگە بولغانلىقىنىڭ ئەڭ چوڭ تۈرتكىلىرىنىڭ بىرى شۇكى، ئۇنىڭ ئەقىدە، ئەخلاق، ئىبادەت، مۇئامىلات، ھالال - ھارام قاتارلىق ئاساسلىق پرىنسىپلىرى ۋە بەلگىلىمىلىرىنىڭ زامان ۋە ماكانىنىڭ ئۆزگىرىشى بىلەن ئۆزگەرمەيدىغان سابىت پرىنسىپلار ۋە بەلگىلىمىلەرگە كۆپايە قىلغانلىقى، قالغانلىرىنىڭ ئىسلام قانۇنشۇناس ئالىملىرىنىڭ ئىجتىھاد (پىكىردە بىرلىشىش) يولى بىلەن ھەل قىلىشىغا تاپشۇرۇلغانلىقىدۇر. شۇڭا ئىسلام قانۇنشۇناسلىقىنىڭ مەنبەلىرى 4 بولۇپ، ئۇلار: 1 - قۇرئان كەرىم. 2 - سۈننەت. 3- ئىجما. 4 - قىياستىن ئىبارەت. يەنىلا ئاساسلىق ئىككى مەنبە قۇرئان كەرىم بىلەن سۈننەتتۇر.

ئىسلام قانۇنشۇناسلىقىنىڭ مەنبەلىرى يەنى تايىنىدىغان دەلىل – پاكىتلىرى دەرىجە جەھەتتە پەرقلىق بولۇپ، بىرىنچى دەرىجىدە قۇرئان كەرىم تۇرىدۇ، قۇرئان كەرىمدىن كېيىن سۈننەت ئىككىنچى دەرىجىلىك ئاساسلىق دەلىل – ھۆججەت بولۇپ كېلىدۇ، سۈننەتتىن كېيىن ئىجما، ئاندىن قىياس كېلىدۇ.

قۇرئان كەرىم بىلەن ھەدىسلاردە ھۆكۈملىرى بايان قىلىنغان مەسىلىلەر ئۈستىدە ھېچكىمنىڭ ئىجما ياكى قىياس قىلىش ھوقۇقى بولمايدۇ. شۇڭا ئىسلام قانۇنشۇناسلىقىدا ئاۋۋال قۇرئان كەرىمگە مۇراجىئەت قىلىنىدۇ. قۇرئان كەرىمدە سۆزلەنمىگەن، ھۆكۈمىمۇ بايان قىلىنمىغان مەسىلىلەردە، سۈننەتكە مۇراجىئەت قىلىنىدۇ. سۈننەتتىمۇ بولمىسا، ئاندىن قۇرئان كەرىم ۋە سۈننەتنىڭ روھىغا ئۇيغۇن ھالدا، ئىجتىھاد قىلىنىدۇ. ئىجما بىلەن قىياس ئەنە شۇ ئىجتىھادتىن باشلىنىدۇ.

1. قۇرئان

قۇرئان – ئاللاھ تائالانىڭ پەيغەمبىرىمىز ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا جىبرائىل ئىسىملىك پەرىشتىنىڭ ۋاستىسى بىلەن سۆزلىگەن سۆزلىرىنىڭ مەجمۇئەسى، تىلاۋىتى بىلەن ئىبادەت قىلىنىدىغان، كۆرسەتمىلىرى بويىچە ئەمەل قىلىنىدىغان بىردىنبىر دەستۇردۇر.

قۇرئان پۈتۈنلەي ئاللاھ تائالانىڭ ئۆز سۆزىدۇر. ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋەزىپىسى قۇرئاننى ئاللاھ تائالادىن چۈشكەن بويىچە ئۆز ئەينىنى مۇسۇلمانلارغا يەتكۈزۈشتىن ئىبارەت بولغان. ئۇ ئاللاھ تائالانىڭ نامىدىن ئۆز خاھىشى بويىچە سۆزلىگەن ئەمەس. ئاللاھ تائالا بۇنىڭغا گۇۋاھلىق بېرىپ مۇنداق دېگەن:

مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَى (2)

«ئۇ ئۆز نەپسي خاھىشى بويىچە سۆزلىمەيدۇ. پەقەت ئۇنىڭغا چۈشۈرۈلگەن ۋەھيىنىلا سۆزلەيدۇ.» (نەجم سۈرىسى2 ـ ئايەت)

قۇرئان ئىسلام قانۇنشۇناسلىقىنىڭ بىرىنچى ئاساسىدۇر. قالغان ئىككى مەنبەمۇ بۇنىڭغا يۆلىنىدۇ. چۈنكى ئۇلارنى كۈچكە ئىگە قىلغۇچى يەنىلا قۇرئاندۇر. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەپ كۆرسەتكەن:

وَهَذَا كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ فَاتَّبِعُوهُ وَاتَّقُواْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ (155)

«بۇ بىز چۈشۈرگەن قۇرئان مۇبارەك كىتابتۇر. ئاللاھ تائالانىڭ رەھمىتىنى ئۈمىد قىلغۇچىلاردىن بولۇشۇڭلار ئۈچۈن، ئۇنىڭغا ئەگىشىڭلار، ئۇنىڭغا مۇخالىپەتچىلىك قىلىشتىن ساقلىنىڭلار» (ئەنئام سۈرىسى155 ـ ئايەت).

2 . ھەدىس ياكى سۈننەت

ھەدىس ــ پەيغەمبىرىمىز ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ سۆزلىگەن سۆزلىرى، قىلغان ئىش ـ ھەرىكەتلىرى ۋە بۇيرىغانلىرىدىن بىزگە ئەڭ ئىشەنچلىك ۋاستىلار ئارقىلىق، توغرا يوسۇندا يېتىپ كەلگەنلىرى دېمەكتۇر.

ھەدىس ئىسلام قانۇنشۇناسلىقىنىڭ ئىككىنچى ئاساسىدۇر. چۈنكى، قۇرئان ھازىرقى تېكىستى ۋە مەنىسى بىلەن ئاللاھ تائالادىن ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا چۈشۈرۈلگەن ۋەھيى بولسا، ھەدىس تېكىستى بىلەن ئەمەس، بەلكى مەنىسى بىلەن ئاللاھ تائالادىن ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا كەلگەن ئىلھامدۇر. ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام دىن نامىدىن ئۆز خاھىشى بىلەن سۆزلىگەن ئەمەس، بەلكى ئۇ پەقەت ئاللاھ تائالادىن كەلگەن ۋەھيى بىلەن ئىلھامىنىلا سۆزلىگەن.

ئاللاھ تائالا ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا ئەگىشىپ، ئۇنىڭ بۇيرىغانلىرىنى ئورۇنلاش ۋە توسقانلىرىدىن يېنىشنىڭ مۇسۇلمانلار ئۈچۈن پەرز ئىكەنلىكىنى ئېلان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

مَّا أَفَاء اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاء مِنكُمْ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ (7)

«اللّٰه پەيغەمبىرىگە غەنىمەت قىلىپ بەرگەن ئەلى قۇرا (يەنى قۇرەيزە، نەزىر، پەدەك ۋە خەيبەر كۇففارلىرى) نىڭ ماللىرىنى، ئىچىڭلاردىكى بايلار ئارىسىدا قولدىن قولغا ئۆتۈپ يۈرمەسلىكى ئۈچۈن، اللّٰهقا، پەيغەمبەرگە، پەيغەمبەرنىڭ خىش ـ ئەقرىبالىرىغا، يېتىملەرگە، مىسكىنلەرگە، ئىبنى سەبىللەرگە خاس قىلدى، پەيغەمبەر سىلەرگە بەرگەننى ئېلىڭلار، پەيغەمبەر چەكلىگەن نەرسىدىن چەكلىنىڭلار، اللّٰهتىن قورقۇڭلار، ھەقىقەتەن اللّٰهنىڭ ئازابى قاتتىقتۇر» (ھەشر سۈرىسى7 ـ ئايەت).

3. ئىجتىھاد

ئىجتىھاد ــ قۇرئان بىلەن ھەدىسلاردە ھۆكمى بايان قىلىنمىغان يېڭى ھادىسىلەر ۋە مەسىلىلەر ھەققىدە قۇرئان ۋە ھەدىسلارنىڭ روھىغا ئاساسلانغان ھالدا ھۆكۈم چىقىرىش ئۈچۈن

بارچە ئەقلىي كۈچىنى سەرپ قىلىش دېمەكتۇر.

ئىجتىھاد ئىسلام قانۇنشۇناسلىقىنىڭ ئۈچىنچى ئاساسىدۇر. ئاللاھ تائالا بۇنى ئىپادىلەپ مۇنداق دەيدۇ:

[وَمَن يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِن بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّى وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَاءتْ مَصِيرًا (115)]

«كىمكى ئۆزىگە توغرا يول ئېنىق بولغاندىن كېيىن، پەيغەمبەرنىڭ ئەمرىگە مۇخالىپەتچىلىك قىلىدىكەن، مۆمىنلەرنىڭ يولىدىن باشقىسىغا ئەگىشىدىكەن، ئۇنى ئۆز يولىغا قويۇپ بېرىمىز، ئۇنى ئاخىرەتتە جەھەننەمگە كىرگۈزىمىز، جەھەننەم نېمە دېگەن يامان جاي ! » [سۈرە نىسا 115 ـ ئايەت]

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ أَطِيعُواْ اللّهَ وَأَطِيعُواْ الرَّسُولَ وَأُوْلِي الأَمْرِ مِنكُمْ فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلاً (**59**)

« ئى مۆمىنلەر! اللهقا، پەيغەمبەرگە ۋە ئۆزۈڭلاردىن بولغان ئىش ئۈستىدىكىلەرگە ئىتائەت قىلىڭلار، ئەگەر سىلەر بىر شەيئىدە ئىختىلاپ قىلىشىپ قالساڭلار، بۇ توغرىدا اللهقا ۋە پەيغەمبەرگە مۇراجىئەت قىلىڭلار، بۇ (يەنى اللهنىڭ كىتابىغا ۋە پەيغەمبىرىنىڭ سۈننىتىگە مۇراجىئەت قىلىش) سىلەر ئۈچۈن پايدىلىقتۇر، نەتىجە ئېتىبارى بىلەن گۈزەلدۇر » (نىسا سۈرىسى59 ـ ئايەت).

مۇئاز ئىبنى جەبەل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ تۆۋەندىكى ھەدىسىمۇ ئىجتىھادنىڭ ئىسلام قانۇنشۇناسلىقىدا ئاساس ئىكەنلىكىنى ئىپادىلەيدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى يەمەننىڭ ۋالىيلىقىغا تەيىنلەپ ئەۋەتىش ئالدىدا، ئۇنىڭدىن سورايدۇ:

ــ ھەققىدە ھۆكۈم تەلەپ قىلىدىغان بىرەر مەسىلىگە دۇچ كەلگىنىڭدە نېمە قىلىسەن؟

ــ ئاللاھنىڭ كىتابىدا كۆرسىتىلگەن بويىچە ئىش كۆرىمەن ــ دەيدۇ مۇئاز.

ــ ئاللاھنىڭ كىتابىدا بۇ مەسىلە ھەققىدە بىرەر ھۆكۈم بولمىسا نېمە قىلىسەن؟

ــ پەيغەمبەرنىڭ ھەدىسلىرى بويىچە ئىش كۆرىمەن.

ــ پەيغەمبەرنىڭ ھەدىسلىرىدىمۇ بولمىسا نېمە قىلىسەن؟

ــ بۇ ۋاقىتتا قۇرئان ۋە ھەدىسلەرنىڭ روھىغا ئاساسلانغان ھالدا، ئۆز رايىم بويىچە ئىجتىھاد قىلىمەن.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭ بۇ كەسكىن سۆزلىرىدىن مەمنۇن بولۇپ:

ــ ئاللاھقا شۈكۈر ئېيتىمەنكى، ئاللاھ پەيغەمبەرنىڭ ئەلچىسىنى ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى رازى بولىدىغان ئىشقا مۇۋەپپەق قىلدى ــ دەيدۇ.

سەئىد ئىبنى مۇسەييەب ئەلى ئىبنى ئەبۇ تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنۇ ھەدىسنى رىۋايەت قىلىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن سورىدىم:

ــ يا رەسۇلۇللا! قۇرئاندا ياكى سىزنىڭ ھەدىسلىرىڭىزدا ھۆكمى كەلمىگەن يېڭى ـ يېڭى ھادىسىلەر ۋە مەسىلىلەر يۈز بېرىۋاتىدۇ. قانداق قىلىشىمىز كېرەك؟

ــ مۆمىنلەردىن بولغان ئالىملارنى توپلاپ بۇنداق مەسىلىلەر ئۈستىدە ئورتاق قارار

چىقىرىڭلار، ئۇنىڭدا ھەرگىزمۇ بىرەر كىشىنىڭلا رايى بىلەن ئىش كۆرمەڭلار ــ دەپ جاۋاب بەردى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام.

يوقىرىقى ئىككى ھەدىستىن كۆرىمىزكى، ئىجتىھاد ــ كىشىلىك ئىجتىھاد ۋە كوللىكتىپ ئىجتىھادتىن ئىبارەت ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ: كىشىلىك ئىجتىھاد يوقىرىدا مۇئازنىڭ دېگىنىدەك، كوللىكتىپ ئىجتىھاد ئەلى ئىبنى ئەبۇ تالىبقا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كۆرسەتكىنىدەك بولىدۇ. كىشىلىك مەسىلىلەر، ئومۇمەن كىشىلىك ئىجتىھاد بىلەن، ئومۇمغا مۇناسىۋەتلىك چوڭ مەسىلىلەر مۇتلەق كوللىكتىپ ئىجتىھادى بىلەن جاۋابلاندۇرىلىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن كېيىن ئۇنىڭ ئورنىنى باسقان خەلىپىلەرنىڭ ھەممىسى ئىجتىھادلىرىنى يوقىرىقى ھەدىسلارنىڭ روھى بويىچە جارى قىلدۇرغان.

ئىجمانىڭ تۈلىرى

ئىجما ئىككى تۈرلۈك بولۇپ، بىرىنچىسى، زاماندىاش ئۆلىمالاردىن ھەر بىرىنىڭ ئۆز رەيىنى ئاشكارا سۆزلىشى ۋە ھەممە بىردە ئىتتىپاقلا كېلىشى ئارقىلىق بولىدىغان ئىجما، بۇ خىل ئىجما سەرىھ (ئاشكارا ئىجما) دەپ ئاتىلىدۇ. ئىككىنچىسى، ئۆلىمالاردىن بەزىسى ياكى بىرەرسى بىرەر مەسىلىدە پەتىۋا چىقارغان بولۇپ، ئۇنى ئاڭلىغان باشقا ئۆلىمالار ئۇنى ئىنكار قىلماستىن، سۈكۈت قىلسا، بۇ خىل ئىجما، ئىجما سۈكۇتىي (مۇۋاپىقلاشقان ئىجما) دەپ ئاتىلىدۇ. ئىجمانى ئىسلام ئۈممىتىدىن بولغان مۇجتەھىدلار قىلىدۇ.

مۇجتەھىد دىنىي مەسىلىلەردە ئالىم بولۇپ، بارچە ئەقلىي كۈچىنى سەرپ قىلىپ شەرئىئەت دەلىللىرىدىن ئۇنىڭ ھۆكۈملىرىنى چىقىرالايدىغان دەرىجىگە يەتكەن كىشى دېگەنلىكتۇر. ئىسلام دۇنياسىدىكى ئەڭ مەشھۇر مۇجتەھىدلار ئىمام ئەزەم، ئىمام شافئىي، ئىمام مالىك ۋە ئىمام ئەھمەدلەردۇر.

ئىجتىھاد قىلىشتا رىئايە قىلىنىدىغان پرىنسىپلار

ئىجتىھاد قىلىشنىڭ پرىنسىپى دۇچ كەلگەن مەسىلىنىڭ قۇرئان ياكى ھەدىستىكى ئوخشىشىنىڭ ماھىيىتىنى، ئالغان ھۆكمىنىڭ سەۋەبىنى تەتقىق قىلىپ چىقىپ، ھۆكۈم تەلەپ قىلىۋاتقان بۇ يېڭى مەسىلىنى قۇرئان ياكى ھەدىستىكى مەزكۇر مەسىلىگە قىياس قىلىش(ئوخشىتىش) ئارقىلىق ئۇنىڭ ھەققىدە ھۆكۈم چىقىرىش، ئەگەر ھۆكۈم تەلەپ قىلىۋاتقان بۇ يېڭى مەسىلىنىڭ ئوخشىشى قۇرئان ياكى ھەدىسلاردە بولمىسا، شۇ جەمئىيەت كىشىلىرىنىڭ مەنپەئەتىنى كۆزدە تۇتقان ھالدا قانۇنشۇناسلارنىڭ ئىشتىراك قىلىشى بىلەن ئىجتىھاد قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئورتاق رايى بويىچە ھۆكۈم چىقىرىشتىن ئىبارەت. مەسىلەن: ھاراق ئىچىش قۇرئاننىڭ كەسكىن ھۆكمى بىلەن ھارامدۇر. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالأَنصَابُ وَالأَزْلاَمُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (90)

«ئى مۆمىنلەر! ھاراق ئىچىش، قىمار ئويناش، بۇتلارغا چوقۇنۇش، پال ئوقلىرى بىلەن پال سېلىش شەيتاننىڭ ئىشى، پاسكىنا قىلىقلاردۇر. بەختكە ئېرىشىشىڭلار ئۈچۈن شەيتاننىڭ ئىشىدىن يىراق بولۇڭلار» (مائىدە سۈرىسى 90 ـ ئايەت).

يوقىرىقى ئايەتكە ئاساسەن، ھاراقنىڭ ھاراملىقى قۇرئاندا ھارام قىلىنغان ئەسلىي

ھۆكۈمدۇر. ئۇنىڭ سەۋەبى ئەقىلغا، تەن ساقلىققا، ئەخلاققا ۋە ئىقتىسادقا زىيانلىق بولغانلىقىدىن ئىبدى. ئاق چېكىملىك، نەشە، تاماكا قاتارلىقلارنىڭ قۇرئان ياكى ھەدىسلاردە ھارام ياكى ھالاللىقى ھەققىدە ھۆكمى بايان قىلىنمىغان. چۈنكى بۇ نەرسىلەر قۇرئان چۈشكەن زامانلاردا يوق ئىبدى. ئەمما بۇلاردا ھاراقنىڭ ھارام قىلىنىشىغا تۈرتكە بولغان سەۋەبلەر بار. مەسىلەن: ئاق چېكىملىكنىڭ، نەشىنىڭ ۋە تاماكىنىڭ ئەقىلغا، تەن ساقلىققا ۋە ئىقتىسادقا زىيانلىق ئىكەنلىكى ھەممىگە مەلۇم بىر رىئاللىق. نەتىجىدە، بۇلاردىمۇ ھاراقنىڭ ھارام قىلىنىشىغا تۈرتكە بولغان ئامىللار تېپىلغانلىقى ئۈچۈن ئىسلام فىقھىشۇناس ئالىملىرى ئىجتىھاد يولى بىلەن بۇلارنى قۇرئاندا ھارام قىلىنغان ھاراققا ئوخشىتىپ قىياس قىلىش ئارقىلىق بۇلارنىڭ ھاراملىقىنى قارار قىلغان.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «مۇسۇلمان مۇسۇلماننىڭ قېرىندىشى. مۇسۇلمان كىشىنىڭ ئۆزىنىڭ دىنىي قېرىندىشىنىڭ نىشانلانماقچى بولغان ئايالىغا ئۇ ئۆزى ۋازكەچمىگىچە نىشانلىنىۋېلىشى، ئۇنىڭ سودىسىنىڭ ئۈستىگە ئۇ ۋازكەچمىگىچە سودا قىلىشى قەتئىي توغرا ئەمەستۇر».

بۇ ھەدىسكە ئاساسەن، بىراۋنىڭ سودىسىنى بۇزۇش توغرا ئەمەس. سەۋەبى بىراۋنىڭ مەنپەئەتىگە زىيان يەتكۈزگەنلىكتۇر. مانابۇ، ھەدىس ئارقىلىق بېكىتىلگەن ئەسلى ھۆكۈم. بۇنىڭغا قىياس قىلغان ھالدا، بىراۋنىڭ ئىجارىسىنى بۇزۇشمۇ توغرا ئەمەستۇر. چۈنكى، ھەر ئىككى ئىشنىڭ خاتا ئىكەنلىكىدىكى سەۋەب بىراۋنىڭ مەنپەئەتىگە زىيان يەتكۈزگەنلىك.

ئىجتىھاد قىلىش ئۈچۈن سالاھىيەتلىك بولۇشنىڭ شەرتلىرى

1 . ئەرەب تىلىنى ۋە ئۇنىڭ مەنگە دالالەت قىلىدىغان ئىنچىكە يوللىرىنى بىلىش.

2. قۇرئان ۋە ھەدىس ئىلىملىرىنى، قۇرئاننىڭ ئەمەلدىن قالغۇچى ۋە قالدۇرغۇچى ئايەتلىرىنى، مۇجمەل، تەپسىلى، مۇتلەق، چەكلىك، ئومۇمىي، خۇسۇسىي مەنىلىرىنى بىلىدىغان بولۇشى.

3. ئىسلام دىنىنىڭ قانۇنلارنى بەلگىلەشتىكى غايىسىنى، كىشىلەر دۇچ كەلگەن شارائىتلارنى، شۇ جەمئىيەت كىشىلىرىنىڭ ئۆرپ ـ ئادەتلىرىنى ، ئۇلار ئۈچۈن پايدىلىق ۋە مەنپەئەتلىرىگە مۇناسىپ بولغان ئىشلارنى، ھۆكۈملەرنىڭ "نېمە ئۈچۈن "لىرىنى، ھۆكۈملەرنى ئوخشاشلىرىغا قىياس قىلىشنى، دۇچ كەلگەن مەسىلىنىڭ ماھىيىتىنى ۋە شەرىئەتنىڭ مەقسىتىگە، كىشىلەرنىڭ مەنپەئەتىگە ئۇيغۇن ھالدا ھۆكۈم چىقىرىشنى بىلىشى.

يۇقىرىقى ئۈچ شەرتكە توشقان كىشى مۇجتەھىد دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ شەرتلەرگە توشۇپ، ئىجتىھاد قىلىش ئۈچۈن سالاھىيەتلىك بولغان ھەر قانداق بىر مۇجتەھىدنىڭ قانداقلا بىر ماۋزۇدا بولمىسۇن، قانداقلا زامان ۋە ماكاندا بولمىسۇن ئىجتىھاد قىلىش ھوقۇقى باردۇر. ئىجتىھاد قىلىپ ھۆكۈم چىقىرىش مەزھەب پېشۋالىرى ئۈچۈنلا خاس بولغان بىر ئىش ئەمەس، بەلكى ئىجتىھاد قىلىشنىڭ شەرتلىرىگە توشقان ھەر قانداق بىر مۇسۇلمان ئالىمنىڭ قايسى ماۋزۇدا بولمىسۇن ئىجتىھاد قىلىشى ئۈچۈن تا قىيامەتكىچە يول ئوچۇقتۇر. چۈنكى دۇنيا تەرەققى قىلغانسېرى بۇرۇنقى زامانلاردا بولمىغان، مۇسۇلمانلار جاۋاب تەلەپ قىلىدىغان يېڭى يېڭى ھادىسىلەر، مەسىلىلەر چىقىپ تۇرىدۇ. ئىسلام دىنىنىڭ ھەر زامان ۋە ھەر ماكانغا مۇناسىپ

كېلىدىغان ئىلغار بىر دىن ئىكەنلىكىنىڭ بىر دەلىلى مۇجتەھىدلارنىڭ ئىجتىھاد بىلەن يېڭى چىققان مەسىلىلەرنى ھەل قىلالايدىغانلىقىدۇر.

2944/ 4910 ـ عمرو بْنُ الْعَاصِ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – : إِذَا حَكَمَ الْحَاكِمُ، فَاجْتَهَدَ، فأَصَابَ، فَلَهُ أَجْرَانِ وَإِذَا حَكَمَ فَاجْتَهَدَ وأَخْطَأَ فَلَهُ أَجْرٌ* البخاري (7352)، مسلم (1716).

2944/ 4910 ـ ئەمر ئىبنى ئاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغان: ھۆكۈم قىلغۇچى تىرىشىپ، ئىجتىھاد قىلىپ توغرا ھۆكۈم قىلسا، ئىككى ئەجىرگە ئېرىشىدۇ. ناۋادا تىرىشىپ ئىجتىھاد قىلغان بولسىمۇ، خاتا ھۆكۈم قىلىپ قالسا، بىر ئەجىرگە ئېرىشىدۇ. (بۇخارى: 7352)

ئىجتىھاد كىشىلىك ئىجتىھاد ۋە كوللېكتىپ ئىجتىھادتىن ئىبارەت ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ. كىشىلىك مەسىلىلەر، ئومۇمەن كىشىلىك ئىجتىھاد بىلەن، ئومۇمغا مۇناسىۋەتلىك چوڭ مەسىلىلەر مۇتلەق كوللېكتىپ ئىجتىھادى بىلەن جاۋابلاندۇرىلىدۇ.

ئىجتىھادنى ئەڭ ئاۋۋال جارى قىلدۇرغانلار

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن، ئىجتىھادنى بىرىنچى بولۇپ جارى قىلدۇرغانلار ئاۋۋالقى ئىككى خەلىپە ـ ھەزرىتى ئەبۇبەكرى ۋە ئۆمەر ئىبنى خەتتابلاردۇر. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھايات بولغان مەزگىلدە پۈتۈن مەسىلىلەردە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا مۇراجىئەت قىلىناتتى، ئۇنىڭدىن باشقا بىرىنىڭ شەرئىيەت ھۆكۈملىرىنى بەلگىلەش ۋە يېڭى مەسىلىلەرگە جاۋاب بېرىش سالاھىيىتى يوق ئىدى. شۇ ۋەجىدىن ئۇ ۋاقىتتا ئىجتىھاد قىلىشقا ئورۇن يوق ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋاپات بولغاندىن كېيىن، مۇسۇلمانلار قۇرئان ياكى ھەدىسلاردە بايانى بولمىغان يېڭى مەسىلىلەر ھەققىدە جاۋابقا ئېھتىياجلىق بولغان. بىرىنچى خەلىپە ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا بىرەر مەسىلىدە ھۆكۈم تەلەپ قىلىپ كەلگەندە، ئۇ ئاۋۋال قۇرئانغا مۇراجىئەت قىلاتتى، مەزكۇر مەسىلىنىڭ بايانى قۇرئاندا بولسا، شۇنىڭغا ئاساسەن ھۆكۈم قىلاتتى. ئەگەر قۇرئاندا بولمىسا ھەدىسلارغا مۇراجىئەت قىلاتتى، ھەدىسلاردە بولسا شۇ بويىچە ھۆكۈم قىلاتتى، ئەگەر ئۇنىڭدىمۇ بولمىسا شۇ ۋاقىتتىكى ئۆلىمالارنى يىغىپ، ئۇلار بىلەن ئىجما قىلىش ئارقىلىق ئورتاق ھۆكۈم چىقىراتتى.

ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ خۇددى ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا ئوخشاش ئىجما قىلاتتى ۋە ھەر قايسى شەھەرلەردىكى قازىلىرىغىمۇ شۇنداق قىلىشنى تەۋسىيە قىلاتتى. ئۇ شۇرەيھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى كۇفە شەھرىگە قازى قىلىپ تەيىنلىگىنىدە، ئۇنىڭغا مۇنداق دەپ تەۋسىيە قىلىدۇ: «بىرەر مەسىلە ھەققىدە ھۆكۈم قىلىشتا ئاۋۋال ئاللاھنىڭ كىتابىغا مۇراجىئەت قىلغىن، ئەگەر ئۇنىڭدا شۇ مەسىلىنىڭ ھۆكمى بولمىسا، ھېچكىمدىن سورىماستىن ھەدىسلارغا مۇراجىئەت قىلغىن، ئۇنىڭدىمۇ بولمىسا، ئۆز رايىڭ بىلەن ئىجتىھاد قىلغىن، ئاندىن ئۆلىمالارنىڭ تەستىقىدىن ئۆتكۈزۈپ ھۆكۈم چىقارغىن».

يوقىرىقىلار ئاۋۋالقى مۇسۇلمانلارنىڭ كىشىلەر دۇچ كەلگەن مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشتىكى يۆنىلىشى بولۇپ، ئۇلار ئاۋۋال قۇرئان، ئاندىن ھەدىس، ئاندىن ئىجمانى ئاساس قىلغان ھالدا

ئىسلام شەرىئىتىنىڭ غايە ۋە مەقسەتلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇپ كەلگەن، شۇنداقلا كىشىلىك ھاياتقا مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەردە كىشىلىك ئىجتىھادقا كۆپايە قىلاتتى. مۇسۇلمانلار جەمئىيىتىگە مۇناسىۋەتلىك چوڭ مەسىلىلەردە پەقەت كوللىكتىپ ھالدا ئىجتىھاد قىلىپ، پۈتۈن ئۆلىمالارنىڭ ئىتتىپاقى بىلەن ھۆكۈم چىقىراتتى. ساھابىلار ۋە كېيىنكى پارلاق دەۋرلەردىكى مۇسۇلمانلار ئىسلام قانۇنلىرىنىڭ پەقەت ئىنسانىيەتنىڭ مەنپەئەتى ۋە نىجاتلىقى ئۈچۈن كەلگەن ئادالەتلىك قانۇن ئىكەنلىكىنى ياخشى بىلەتتى. ئۇلار ھەر قانداق ئىشتا ــ ھۆكۈمدە، پەتۋادا، تەبلىغدە، تەشۋىقاتتا ئالدى بىلەن ئىنسانلار جەمئىيىتىنىڭ مەنپەئەتىنى كۆزلەيتتى. چۈنكى ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دەيدۇ:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلاةِ فاغْسِلُواْ وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُواْ بِرُؤُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَينِ وَإِن كُنتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُواْ وَإِن كُنتُم مَّرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاء أَحَدٌ مَّنكُم مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لاَمَسْتُمُ النِّسَاء فَلَمْ تَجِدُواْ مَاء فَتَيَمَّمُواْ صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُواْ بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُم مِّنْهُ مَا يُرِيدُ اللّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُم مِّنْ حَرَجٍ وَلَكِن يُرِيدُ لِيُطَهَّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ*

« ئى مۆمىنلەر! (سىلەر تاھارەتسىز بولۇپ) ناماز (ئوقۇماقچى بولۇپ) تۇرغىنىڭلاردا، يۈزۈڭلارنى يۇيۇڭلار، قولۇڭلارنى جەينىكىڭلار بىلەن قوشۇپ يۇيۇڭلار، بېشىڭلارغا مەسھى قىلىڭلار، پۇتۇڭلارنى ئوشۇقۇڭلار بىلەن قوشۇپ يۇيۇڭلار، ئەگەر جۇنۇپ بولساڭلار پاكلىنىڭلار (يەنى غۇسلى قىلىڭلار)، ئەگەر كېسەل بولساڭلار (سۇ زىيان قىلىدىغان بولسا)، ياكى سەپەر ئۈستىدە بولۇپ (سۇ تاپالمىساڭلار)، ياكى سىلەرنىڭ بىرسىڭلار ھاجەتخانىدىن كەلگەن (يەنى تاھارەت سۇندۇرغان) بولساڭلار، ياكى ئاياللىرىڭلار بىلەن يېقىنچىلىق قىلغاندىن كېيىن (غۇسلى تاھارەت ئۈچۈن) سۇ تاپالمىساڭلار، پاك تۇپراقتا تەيەممۇم قىلىڭلار، ئۇنىڭ بىلەن يۈزۈڭلارغا، قولۇڭلارغا مەسھى قىلىڭلار، الله سىلەرگە مۇشەققەتنى خالىمايدۇ، لېكىن الله شۈكۈر قىلىشىڭلار ئۈچۈن سىلەرنى پاك قىلىشنى، (ئىسلام شەرىئىتىنى بايان قىلىش بىلەن) نېمىتىنى سىلەرگە تاماملاشنى خالايدۇ. » (مائىدە 6 ـ ئايەت)

6677/4017 ـ ئەبۇ بۇردەدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەبۇ مۇسا بىلەن مۇئاز ئىبنى جەبەلنى يەمەنگە ئەۋەتتى. يەمەن ئىككى رايونغا بۆلۈنگەچكە، ئىككىسىنى ئايرىم ئايرىم رايونغا ئەۋەتكەنىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارغا: ئاسانلاشتۇرۇڭلاركى، تەسلەشتۇرۇپ قويماڭلار. كىشىلەرگە خۇش بېشارەت بېرىڭلار، ئۇلارنى قاچۇرۇپ قويماڭلار دەپ تاپىلىدى. شۇنىڭ بىلەن، ھەر ئىككىسى ئۆز يولىغا يۈرۈپ كەتتى. (بۇخارى: 4342)

ئۇلار ئىجتىھادلىرىدا تۆۋەندىكى ئىجتىھاد قىلىش پرىنسىپلىرىغا ئالاھىدە رىئايە قىلاتتى:

1 . قۇرئان ياكى ھەدىسلاردە ئوخشىشىنىڭ ھۆكمى بولغان مەسىلىلەردە بۇلارنى شۇ ئوخشىشىغا قىياس قىلىپ تۇرۇپ ھۆكۈم چىقىراتتى يەنى بىرەر مەسىلە ھەققىدە قۇرئان ياكى ھەدىسلاردە ئېنىق ھۆكۈم بەلگىلەنگەن بولسا، شۇ مەسىلىگە ئوخشايدىغان، ئەمما ھۆكمى سۆزلەنمىگەن يېڭى مەسىلىلەرنى قۇرئان ياكى ھەدىسلاردە ھۆكمى كەلگەن ئوخشىشىنىڭ

ھۆكمگە كىرگۈزۈپ تۇرۇپ شۇنىڭ ھۆكمىنى بېرەتتى.

2. ئۇلار دۇچ كەلگەن مەسىلىنىڭ ئوخشىشى قۇرئان ياكى ھەدىسلاردە بولمىغان بولسىمۇ، كىشىلەرنىڭ مەنپەئەتلىرىنى كۆزدە تۇتقان ھالدا، ئۇلارنىڭ ئەھۋالىغا مۇناسىپ كېلىدىغان ھۆكۈملەرنى دىنىنىڭ روھىغا ۋە ئۇلارنىڭ مەنپەئەتلىرىگە ئويغۇنلاشتۇرۇپ ئۆز ئىجتىھاتلىرى ئارقىلىق بەلگىلەيتتى ۋە ئومۇمغا مۇناسىۋەتلىك چوڭ مەسىلىلەرنى پۈتۈن ئۆلىمالار بىلەن بىرلىكتە ئىجتىھاد قىلىپ بەلگىلەيتتى. ئۇلار ئىجتىھادلىرىدا زامانىمىزدىكىلەردەك قاتمال ئەمەس ئىدى، بەلكى بىرەر مەسىلە ئۈستىدە ئىجتىھاد قىلىش ئۈچۈن ئەڭ ئاۋۋال شۇ جەمئىيەتنىڭ شارائىتىنى، كىشىلەرنىڭ ئەھۋالىنى ۋە ئۇلارغا مەنپەئەتلىك بولىدىغان ئىشلارنى تولۇق ئىگىلەيتتى. ئاندىن سوغۇق قانلىق بىلەن دىنىنىڭ روھىغا ۋە كىشىلەرنىڭ ئېھتىياجلىرىغا مۇناسىپ ھۆكۈملەرنى بەلگىلەيتتى. ئىخلاس ئۇلارنىڭ رولچىسى، كەمتەرلىك كىيىمى ئىدى، ھەتتا ئۇلارنىڭ بىرى بىرەر مەسىلىدە كىشىلىك ئىجتىھاد قىلىپ ھۆكۈم چىقارغىنىدا: «بۇ مېنىڭ رايىم. ئەگەر بۇ توغرا بولغان بولسا ئاللاھتىن، ئەگەر خاتالاشقان بولسام ئۆزۈمدىن ۋە شەيتاندىن بولغان بولىدۇ» دېيىشنى ئۇنۇتمايتتى.

كىشىلەرنىڭ ئايەت ۋە ھەدىسلارنىڭ مەزمۇنلىرىنى، مەقسەت ـ غايىلىرىنى چۈشىنىشتىكى سەۋىيىسى ئوخشاش بولمىغانلىقى ۋە ئۇلارنىڭ ياشىغان مۇھىتلىرىنىڭ پەرقلىق بولغانلىقى سەۋەبىدىن مەزھەبلەر ئوتتۇرىغا چىققان. مەزھەبلەرنىڭ كۆز قاراشلىرى پەقەت قۇرئان ۋە ھەدىسلاردىن چۈشەنگەنلىرى بولۇپ، ئەينى ۋاقىتتا خاتالىقلاردىن خالىي ئەمەستۇر. شۇڭا مەزھەب قاراشلىرى دىنىنىڭ قاراشلىرى ئەمەس، بەلكى مەزھەب ئىگىلىرىنىڭ شۇ دىندىن چۈشەنگەن توغرا ـ خاتالىقتا ئېھتىمالى بولغان چۈشەنچىلىرىدۇر. ئەمما بۇ مەزھەبلەرنىڭ ھەممىسى قۇرئان ۋە ھەدىسنىڭ روھىنى مەنبە قىلغان ھالدا شەكىللەنگەنلىكتىن، ئىسلام دۇنياسىدا شۆھرەتكە ئېرىشكەن 4 مەزھەبنىڭ – ھەنەپىي، شاپىئىي، ھەنبەلىي، مالىكىي مەزھەبلىرىنىڭ قايسىسىغا ئەگەشكەن كىشى خاتالاشمىغان بولىدۇ. چۈنكى ھەممىسىنىڭ ئاساسلىق دەستۇرلىرى قۇرئان، ھەدىس ۋە ئىجمادۇر.

4. قىياس

قىياس قۇرئان كەرىم ياكى سۈننەتتە ھۆكمى بولغان بىرەر مەسىلىگە بۇ ئىككىسىدە ھۆكمى كەلمىگەن بىر مەسىلىنى قىياس قىلىش ئوخشىتىش ئارقىلىق ھۆكۈم چىقىرىش دېگەنلىكتۇر. مەسىلەن: نەشە، ئەپيۇن ۋە باشقا زەھەرلىك چېكىملىكلەرنىڭ ھارامىلىقىنى، قۇرئان كەرىمنىڭ كەسكىن ئايىتى بىلەن ھارام قىلىنغان ھاراققا قىياس قىلىش ئارقىلىق بېكىتكەنگە ئوخشاش. قىياس ئىسلام قانۇنشۇناسلىقىنىڭ تۆتىنچى ئاساسلىق مەنبەئىدۇر. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە

يَوْمَ نَطْوِي السَّمَاء كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُّعِيدُهُ وَعْدًا عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ

«مەخلۇقاتلارنى دەسلەپتە قانداق ياراتقان بولساق، شۇ ھالىتىدە ئەسلىگە قايتۇرىمىز.» [سۈرە ئەنبىيا 104 ـ ئايەت] دېگەن. ئاللاھ تائالا بۇ ئايەتتە، قىيامەت كۈنىدە مەخلۇقاتنى تىرىلدۈرۈشنى ئۇلارنى دەسلەپتە يوقتىن پەيدا قىلغىنىغا ئوخشاتقان. مانا بۇ، قىياستۇر.

قىياس قىلىشنىڭ ئۇسۇلى شۇكى، دۇچ كەلگەن مەسىلىنىڭ قۇرئان ياكى ھەدىستىكى

ئوخشىشىنىڭ ماھىيىتىنى، ئالغان ھۆكمىنىڭ سەۋەبىنى تەتقىق قىلىپ چىقىپ، ھۆكۈم تەلەب قىلىنىۋاتقان بۇ يېڭى مەسىلىنى قۇرئان ياكى ھەدىستىكى مەزكۇر مەسىلىگە قىياس قىلىش ئوخشىتىش ئارقىلىق ئۇنىڭ ھەققىدە ئىجتىھاد قىلىپ ھۆكۈم چىقىرىش، ئەگەر ھۆكۈم تەلەب قىلىنىۋاتقان بۇ يېڭى مەسىلىنىڭ ئوخشىشى قۇرئان ياكى ھەدىسلاردە بولمىسا، شۇ جەمئىيەت كىشىلىرىنىڭ مەنپەئەتىنى كۆزدە تۇتقان ھالدا قانۇنشۇناسلارنىڭ ئىشتىراك قىلىشى بىلەن ئىجتىھاد قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئورتاق رايى بويىچە ھۆكۈم چىقىرىشتىن ئىبارەت. مەسىلەن: ھاراق ئىچىش قۇرئاننىڭ كەسكىن ھۆكمى بىلەن ھارامدۇر. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالأَنصَابُ وَالأَزْلاَمُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (90)]

«ئى مۆمىنلەر ! ھاراق ئىچىش، قىمار ئويناش، بۇتلارغا چوقۇنۇش، پال ئوقلىرى بىلەن پال سېلىش شەيتاننىڭ ئىشى، پاسكىنا قىلمىشلاردۇر. بەختكە ئېرىشىشىڭلار ئۈچۈن شەيتاننىڭ ئىشىدىن يىراق بولۇڭلار. » [سۈرە مائىدە 90 ـ ئايەت]

يۇقىرىقى ئايەتكە ئاساسەن، ھاراقنىڭ ھاراملىقى قۇرئاندا ھارام قىلىنغان ئەسلىي ھۆكۈمدۇر. ئۇنىڭ سەۋەبى ئەقىلغا، تەن ساقلىققا، ئەخلاققا ۋە ئىقتىسادقا زىيانلىق بولغانلىقىدىن ئىبدى. ئاق چېكىملىك، نەشە، تاماكا قاتارلىقلارنىڭ قۇرئان ياكى ھەدىسلاردە ھارام ياكى ھالاللىقى ھەققىدە ھۆكمى بايان قىلىنمىغان. چۈنكى بۇ نەرسىلەر قۇرئان چۈشكەن زامانلاردا يوق ئىبدى. ئەمما بۇلاردا ھاراقنىڭ ھارام قىلىنىشىغا تۈرتكە بولغان سەۋەبلەر بار. مەسىلەن: ئاق چېكىملىكنىڭ، نەشىنىڭ ۋە تاماكىنىڭ ئەقىلغا، تەن ساقلىققا ۋە ئىقتىسادقا زىيانلىق ئىكەنلىكى ھەممىگە مەلۇم بىر رېئاللىق. نەتىجىدە، بۇلاردىمۇ ھاراقنىڭ ھارام قىلىنىشىغا تۈرتكە بولغان ئامىللار تېپىلغانلىقى ئۈچۈن ئىسلام فىقھىشۇناس ئالىملىرى ئىجتىھاد يولى بىلەن بۇلارنى قۇرئاندا ھارام قىلىنغان ھاراققا ئوخشىتىپ قىياس قىلىش ئارقىلىق بۇلارنىڭ ھاراملىقىنى قارار قىلغان.

ئىككىنچى باپ. ئىسلامدىكى شەرئى زۆرۈرىيەت نەزىريەسى

« زۆرۈرىيەت پرىنسىپى» نى ئىنكار قىلغانلىق ئىسلام شەرىئىتىنىڭ تۆتتە بىر قىسمىنى ئىنكار قىلغانلىق، شۇنداقلا ئىسلامنىڭ ھەر زامان ۋە ھەر ماكانغا يارايدىغان خۇسۇسىيىتىنى ئىنكار قىلغانلىقتۇر. چۈنكى شەرىئەتنىڭ كۆپ قىسمى زۆرۈرىيەت ئاساسىغا قۇرۇلغان، سەۋەبى ئىسلام دىنى ھەر زامان ۋە ھەر ماكانغا يارايدىغان دىن. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەر قانداق يېڭى مەسىلە ئالدىدا گاڭگىراپ تۇرۇپ قالماي كۆز قارشىنى ھەر دەۋردىكى مۇجتەھىد ئالىملارنىڭ تىلى ئارقىلىق قويالايدۇ.

ئىسلام دىنى ئەمەلى دىن بولۇپ، بىزنىڭ بۈگۈنكىدەك شارائىتىمىزنىمۇ كۆزدە تۇتۇپ، زۆرۈرىيەت نەزىرىيەسىنى ئوتتۇرغا قويغان. بۇ نەزىرىيە قانداقتۇر، يېڭىدىن پەيدا بولغان بىلىم ئەمەس. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم، ساھابىلەر، تابىئىنلار... زاماندىن تارتىپ ئەمەل قىلىنىپ كەلگەن پرىنسىپ. ئىسلام قانۇنشۇناسلىرى بولغان فۇقاھالار پىقھى كىتابلىرىدا

زۆرۇرىيەتنىڭ تۇرلۇك تەرەپلىرىنى ئىزدىنىپ قۇرئان كەرىم ۋە ھەدىس شەرىفكە تايىنىپ ھۆكۈم بەرگەن، شۇنداقلا قۇرئان ۋە ھەدىسكە تايىنىپ فىقھى قائىدىلەرنى ئوتتۇرغا قويغان. قۇرئان كەرىمدىن ئالتە دەلىلگە ئىگە، ھەدىس شەرىفتىن 20 دىن ئارتۇق ھەدىسكە ئىگە « زۆرۈرىيەت چەكلەنگەن ئىشلارنى مۇباھ قىلىدۇ» دېگەن زۆرۈرىيەت پرىنسىپى فۇقاھالار نەزرىدە ئىتتىپاق مەسىلە.

1.بىلىشكە تېگىشلىك ئومۇمى پرىنسىپلار

1ـ شەرىئەت نىزامىدىكى ھارام ۋە مۇباھلىق پرىنسىپى:

ئىسلام دىنىدا تونۇشلۇق بولغان پىرىنسىپلارنىڭ بىرسى، ئالالاھ تائالا ـ ھۆكۈملەرنى بىلىشنىڭ يولى قۇرئان- سۈننەتتىن ئىبارەت ئوچۇق نۇسۇس(ئايەت ۋە ھەدىس) بولسۇن ياكى مۇجتەھىد ئالىملارنىڭ ئىجتىھادى كۆز قاراشلىرى بولسۇن- قانۇن ۋە ھۆكۈملەرنىڭ مەنبىيىدۇر. چۈنكى مۇجتەھىدنىڭ رولى شەرىئەتنىڭ مەقسەتلىرى ۋە ئومۇمى روھى ئاساسىدا ئەقلى خۇلاسە چىقىرىش يولى ئارقىلىق ئالالاھنىڭ ھۆكمىنى ئېنىقلاشتۇرۇپ بېرىشتۇر. ئالالاھ تائالا رەھىمدىل زات، شۇنىڭ ئۈچۈن ھىكمەتكە ئۇيغۇن كەلگەن ۋە مەنپەئەتنى رىئاللىققا ئايلاندۇرىدىغان نەرسىدىن باشقىسىنى يولغا قويمايدۇ. ئالالاھ مۇباھ دېگىنى پايدىلىق ۋە پاكتۇر، ھارام قىلغىنى زىيانلىق ۋە نىجىستۇر.

ئالالاھ تائالانىڭ رەھمىتىدىن، شەخسلەر مەنپەئەتى بىلەن جەمىيەت مەنپەئەتى ئارىسىدىكى تەڭپۇڭلىقنى قوغدىدى. شەرىئەت مۇباھ ۋە رۇخسەت ياكى ۋاجىب دەپ قارىغان نەرسە ئىنسان ئۈچۈن پايدىلىقتۇر ياكى پايدىسى زىيىنىدىن كۆپتۇر. شەرىئەت ھارام ياكى مەكرۇھ دەپ قارىغان نەرسە يامانلىقتۇر ياكى زىيانلىق تەرىپى پايدىلىق تەرپىدىن كۈچلۈكتۇر، ياكى چوڭ مەنپەئەتكە زىيانلىقتۇر. ئالالاھ مۇنداق دەيدۇ:

الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِندَهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَالإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُم بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَآئِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالأَغْلاَلَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ فَالَّذِينَ آمَنُواْ بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُواْ النُّورَ الَّذِيَ أُنزِلَ مَعَهُ أُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ*

«ئۇلار ئەلچىگە ـ ئۇممى پەيغەمبەرگە (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا) ئەگىشىدۇ، ئۇلار ئۆز ئىلكىدىكى تەۋرات، ئىنجىللاردا ئۇنىڭ(سۈپىتىنىڭ) يېزىلغانلىقىنى كۆرىدۇ. ئۇ ئۇلارنى ياخشى ئىش قىلىشقا بۇيرۇيدۇ، يامان ئىش قىلىشتىن توسىدۇ، ئۇلارغا پاك نەرسىلەرنى ھالال قىلىدۇ، ناپاك نەرسىلەرنى ھارام قىلىدۇ، ئۇلارنىڭ ئېغىر يۈكىنى يېنىكلىتىدۇ، ئۇلارنى سېلىنغان تاقاق، كويزا- كىشەنلەردىن بوشىتىدۇ (يەنى ئۇلارغا يۈكلەنگەن ئېغىر ۋەزىپىلەرنى ئېلىپ تاشلايدۇ)، ئۇنىڭغا ئىمان ئېيتقانلار، ئۇنى ھۆرمەتلىگەنلەر، ئۇنىڭغا ياردەم بەرگەنلەر، ئۇنىڭغا نازىل قىلىنغان نۇر(يەنى قۇرئان) غا ئەگەشكۈچىلەر بەختكە ئېرىشكۈچىلەردۇر » (ئەئراف سۈرىسى، 157ـ ئايەت.)

شەرىئەت جازانە ۋە قىماردىن چەكلىدى، چۈنكى ھەر ئىككى ئىشتا زۇلۇم ۋە كىشلەرنىڭ ماللىرىنى ھەقسىز يېۋېلىش مەۋجۇد...مۇشۇ جەھەتتىن مەنپەئەت ۋە بۇزۇقچىلىق، پايدا ۋە

زىياننى ئېتىبارغا ئېلىش ئۆلچىمىنىڭ بولۇشى ۋاجىب. يەنى ھىكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچى ئاللاھنىڭ بەلگىشىدۇر.

ئەگەر پايدا ۋە زىياننى بەلگىلەشنى ئىنسانلارنىڭ ئىرادىسىگە مۇناسىۋەتلىك قىلىپ قويغان بولسا، تۈزۈملەر كۆپىنچە ۋاقىتلاردا ئۆزگەرتىشكە ئۇچراپ ئۇمۇمنىڭ مەنپەئەتى تەسىرگە ئۇچرىغان بولاتتى.

ئىسلام دىنى ھايات ئىشلىرىنى رەتكە سېلىشتا ئومۇميۈزلۈك نەزىريەلىرى بىلەن ئالاھىدە. ئىسلام دىنى ئىنساننىڭ : پەرۋەردىگارى، ئۆزى ۋە جەمئىيىتى بىلەن بولغان ئالاقىسىنى تەرتىپكە سالدى. بۇ ئۈچ ئالاقىنى تەرتىپكە سېلىش ئارقىلىق ئىسلاھات خەلق ئاممىسى تەلەپ قىلىدىغان نىشاننى رېئاللىقتا ئايلاندۇردى.

2. ھارام ۋە مۇباھ، ھەر بىرىنىڭ ئۇقۇمى ۋە قائىدىلىرى:

ھارام ۋە مۇباھ بىر بىرسىگە زىت ئۇقۇم، مۇباھ: قىلىش ياكى قىلماسلىق ئىختىيار قىلىنغان بىر ئىش، قىلسا ساۋاب بولىدۇ ياكى قىلمىسا گۇناھ بولۇپ كەتمەيدۇ.

ھارام: شەرىئەت قىلماسلىقنى تەلەپ قىلغان بىر ئىش، ئۇنى قىلسا گۇناھ بولىدۇ ۋە ئۇ كىشى جازالىنىدۇ. بەزىدە جازا دۇنيادىمۇ بولىدۇ. مەسىلەن: باشقىلارنىڭ مېلىنى ھەقسىز ئېلىۋالسا، ئادەم ئۆلتۈرسە...

ھارام ئىككى تۈرگە ئايرىلىدۇ: ئۆزى ئۈچۈن ھارام ۋە باشقا سەۋەب ئۈچۈن ھارام:

ئۆزى ئۈچۈن ھارام : شۇ نەرسىنىڭ ئۆزىدە زىيان ياكى يامانلىق بار نەرسە بولغانلىقى ئۈچۈن شەرىئەت ھارام قىلغان نەرسە. مەسىلەن: زىنا، ئوغرىلىق ۋە ھاراق ئىچىشكە ئوخشاش... يەنى ھارامنىڭ بۇ تۈرى : دىن، ئەقىل، مال، جان ۋە ئابرويدىن ئىبارەت بەش زۆرۈرىيەتكە تەسىر يەتكۈزىدۇ.

باشقا سەۋەب ئۈچۈن ھارام دېگەن: ئەسلىسى توغرا، لېكىن باشقا بىر سەۋەب ئۈچۈن ھارام قىلىنغان، مەسىلەن: بۇلانغان زېمىندا ناماز ئوقۇش، ھېيت كۈنى رامىزان تۇتۇش، سودىدا باشقىلارنى ئالداش، جازانە ئارىلاش سودا...

دېمەك، ئىسلام دىنى بىر نەرسىنى ھارام قىلسا شەخسى ياكى ئىجتىمائى ياكى دىنى زىيان بولغانلىقى ئۈچۈن ھارام قىلىدۇ.

ھارامنىڭ ۋاستىلىرى:

ئىسلام شەرىتىدە مۇقەررەر پرىنسىپلارنىڭ بىرىسى: ھارامنىڭ ۋاستىسى ھارامدۇر، ۋاجىبنىڭ ۋاستىسى ۋاجىبدۇر. « شۇ ۋاستە بولمىسا ۋاجىب تامام بولمايدىغان ۋاستىمۇ ۋاجىب» ، « ۋاستىنى چەكلەش» دېگەن زۆرۈرىيەت قائىدىسىگە ئاساسەن، زىنا قىلىش ھارام، يات ئايالنىڭ ئەۋرىتىگە قاراش ياكى خاس ئورۇندا بىللە يالغۇز تۇرۇشمۇ ھارام، چۈنكى بۇ ئەھۋال كۆپىنچە ھارامغا باشلاپ بارىدۇ.

گۇناھ ئورۇنلارغا باسقان ھەر بىر قەدەممۇ ھارام، شۇنداقلا ھارام ئىشنى قىلغۇچىغا ئاسانلىق يارىتىپ بېرىشمۇ ھارام.

ھارامدا ئېھتىيات قىلىش:

مۇسۇلمان كىشى ھارام ئىشلاردا ئېھتىيات قىلىشى ۋە ھارام ئىشنىڭ يولىدا مېڭىپ

قىلىشتىن ساقلىنىشى لازىم. ئەگەر بىر ئىش گۇمانلىق(ھالال ياكى ھاراملىقى ئايرىلمىسا) بولۇپ قالسا، ۋاستىنى چەكلەش پرىنسىپىغا ئاساسەن ھارام سانىلىدۇ.

4528/2725 ـ النُّعْمَانُ بْنُ بَشِيرٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه ((إِنَّ الْحَلالَ بَيِّنٌ وَإِنَّ الْحَرَامَ بَيِّنٌ وَبَيْنَهُمَا مُشْتَبِهَاتٌ لا يَعْلَمُهُنَّ كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ فَمَنِ اتَّقَى الشُّبُهَاتِ اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ وَعِرْضِهِ وَمَنْ وَقَعَ فِي الشُّبُهَاتِ وَقَعَ فِي الْحَرَامِ كَالرَّاعِي يَرْعَى حَوْلَ الْحِمَى يُوشِكُ أَنْ يَرْتَعَ فِيهِ أَلا وَلِكُلِّ مِلِكٍ حِمًى أَلا وَإِنَّ حِمَى اللهِ مَحَارِمُهُ أَلا وَإِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةً إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ أَلا وَهِيَ الْقَلْبُ))* البخاري (52)، مسلم (1599) .

4528/2725 ـ نۇئمان ئىبنى بەشىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئۆز قۇلىقىم ئاڭلىغان ئىدىم: شەك شۈبھىسىزكى، ھالال ئىشلارمۇ ئېنىق كۆرستىلدى، ھارام ئىشلارمۇ ئېنىق كۆرستىلدى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا نۇرغۇن كىشىلەر بىلمەيدىغان شۈبھىلىك ئىشلار بار. كىمكى گۇناھ ئىكەنلىكى شۈبھىلىك بولغان ئىشلارنى قىلىشتىن ساقلانسا، دىنىنى ۋە ئابرۇيىنى ساقلىغان بولىدۇ. كىمكى گۇناھ ئىكەنلىكى شۈبھىلىك بولغان ئىشلارنى قىلىشقا جۈرئەت قىلسا، ھاراملىقى ئېنىق ئىشلارنىمۇ قىلىپ سېلىشى ئېھتىمالغا يېقىن. ئۇ، ماللىرىنى چېگرا ئەتراپىدا بېقىۋاتقان پادىچىغا ئوخشايدۇ. ئەگەر دىققەت قىلمىسا، ماللىرى چېگرادىن ئۆتۈپ كېتىدۇ. بىلىڭلاركى، ھەر بىر پادىشاھنىڭ چېگراسى بار. بىلىڭلاركى، اللەنىڭ چېگراسى ھارام قىلغان نەرسىلىرىدۇر. ئاگاھ بولۇڭلاركى، بەدەندە بىر پارچە گۆش بولۇپ، ئۇ تۈزەلسە، پۈتۈن بەدەن تۈزىلىدۇ. ئەگەر ئۇ بۇزۇلسا، پۈتۈن بەدەن بۇزۇلىدۇ، ئۇ گۆش يۈرەكتۇر. (مۇسلىم: 1599)

3137/1865 ـ وعنه خَطَب رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: ((أيها الناس قَدْ فُرِض عَلَيْكُمُ الْحَجُّ فحجوا)). فَقَالَ رَجُلٌ: أَفِي كُلِّ عَامٍ يا رسول الله فَسَكَتَ حَتَّى قالها ثَلاثًا، ثم قال: ((ذَرُونِي مَا تَرَكْتُكُمْ ولو قلت: نعم لوجبت ولما استطعتم، وإِنَّمَا أَهَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ كثرة سُؤَالِهِمْ وَاخْتِلافِهِمْ عَلَى أَنْبِيَائِهِمْ إِذَا أَمَرْتُكُمْ بِالشَّيْءِ فأتوا منه مَا اسْتَطَعْتُمْ وَإِذَا نَهَيْتُكُمْ عَنْ شَيْءٍ فَاجْتَنِبُوهُ))* مسلم (1337) النسائي

3137/1865 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم جامائەتكە خىتاب قىلىپ: الله ئەززە ۋە جەللە سىلەرگە ھەجنى پەرز قىلدى، دېدى. بىر ئادەم: ھەر يىلىمۇ؟ دەپ سورىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم جاۋاب بەرمەي جىم تۇردى. ئۇ كىشى سوئالىنى ئۈچ قېتىم تەكرارلىدى، شۇندىلا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئەگەر مەن ھەئە دېسەم، ھەر يىلى ھەج قىلىش پەرزگە ئايلىناتتى. ئاندىن سىلەر ھەر يىلى ھەج قىلالمايتتىڭلار. مەن سىلەرگە ئېيتمىغان ئىشلارنى كوچىلىماڭلار. سىلەردىن ئىلگىرىكىلەر كۆپ سوئال سوراش ۋە پەيغەمبەرلىرىنىڭ سۆزلىرىگە قارشىلىق كۆرستىش سەۋەبىدىن ھالاك بولغان. ئەگەر مەن سىلەرنى بىر نەرسىگە بۇيرىسام، ئۇنى قۇدرىتىڭلارنىڭ يېتىشىچە ئادا قىلىڭلار. مەن سىلەرنى نېمىدىن چەكلىگەن بولسام،

شۇنىڭدىن يېنىڭلار دېدى. (نەسائى: 2619)

شۇنىڭ ئۈچۈن مۇسۇلمان كىشى شەرىئەت چەكلىگەن نەرسىلەردىن يىراقلىشىشى لازىم، ياكى بۇيرۇلغان نەرسىلەرنى قىلىشتىن ئىلگىرى چەكلەنگەن نەرسىلەردىن قول ئۈزۈشى كېرەك. چۈنكى زىياننىڭ ئالدىنى ئېلىش مەنپەئەتنى قولغا كەلتۈرۈشنىڭ ئالدىدا تۇرىدۇ. ئىسلام دىنى ئىنسانلارغا بىر نەرسىنى هارام قىلغان بولسا، ئۇنىڭدىن ياخشىراق بىر نەرسىنى هالال قىلىپ بەردى. مانا بۇ ئىسلام دىنىنىڭ كەڭچىللىكى ، ياخشىلىقى، هىدايەت ۋە رەهمەتنى ئىرادە قىلغانلىقىدۇر.

3. نەرسىلەر ۋە ئىشلار ئەسلىدە، مۇباهمۇ ياكى هارامىمۇ؟

ئىسلام ئالىملىرى شەرىئەتتە دەلىل- پاكىت كەلمىگەن مەسىلىلەر مۇباهمۇ ياكى چەكلەنگەنمۇ؟ دەپ، ئىزدەندى.

بىر بۆلۈك ئالىملار: بەزى مۇئتەزىلە ۋە قازى ئەبۇ يەئلا: ئەسلىدە چەكلىنىش دەپ قارىدى.

هەنەفى، شافىئى، هەنبەلى، زاهىرى جۇمهۇر ئۆلىمالىرى ۋە بىر بۆلۈك مۇئتەزىلىلەر: نەرسىلەر ئەسلىدە مۇباھ، دەپ قاراشتى. دېمەك، شەرىئەتتە هۆكمى بايان قىلىنمىغان (يەن سۆكۈت قىلىنغان) نەرسىلەر مەيلى نەرسىلەر بولسۇن ياكى ئىشلار بولسۇن مۇباھ ۋە هالالدۇر. چۈنكى بۇ نەرسىلەر ئەسلىدە هارام ئەمەس. ئاللاهنىڭ:

وَمَا لَكُمْ أَلاَّ تَأْكُلُواْ مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللّهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُم مَّا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلاَّ مَا اضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ وَإِنَّ كَثِيرًا لَّيُضِلُّونَ بِأَهْوَائِهِم بِغَيْرِ عِلْمٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ

« زۆرۈرىيەت بولمىغۇچە يېيىش هارام قىلىنغان نەرسىلەرنى الله سىلەرگە ئوچۇق بايان قىلغان تۇرسا، اللهنىڭ ئىسمى ئېيتىلىپ بوغۇزلانغان هايۋانلارنى نېمىشقا يېمەيسىلەر؟ نۇرغۇن كىشىلەر نەپسى خاهىشىغا ئەگىشىپ، بىلمەستىن، (باشقىلارنى) هەقىقەتتىن ئازدۇرىدۇ، شۈبهىسىزكى، سېنىڭ پەرۋەردىگارىڭ (شەرئى دەلىلسىز هالال، هارام دەپ) هەددىدىن ئاشقۇچىلارنى ئوبدان بىلىدۇ» (ئەنئام سۈرىسى، 119- ئايەت.) دېگەن سۆزى ئومۇمىدۇر.

ئىبادەت مەسىلىرى خالىس دىنى سۈپەتكە ئىگە بولغانلىقى ئۈچۈن، ئاللاھ رازى بولىدىغان نەرسىدىن باشقىسى يولغا قويۇلمايدۇ، بولمىسا بىدئەت دەپ قارىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئالىملىرىمىز بۇ پىقهى قائىدىنى قارار قىلىشقان« ئىبادەت ئاللاهنىڭ شەرىئىتى بويىچە يولغا قويۇلىدۇ، بىر ئادەت ئاللاھ هارام قىلمىسا هارام بولمايدۇ».

4. ئىسلام دىنى كەڭچىللىك ۋە ئادالەت دىنىدۇر:

ئاسانلىق ۋە كەڭچىللىك پرىنسىپى:

ئىسلام شەرىئىتىدە ئاساسلىق ۋە كەسكىن ئومۇمى پرىنسىپلەرنىڭ بىرىسى: ئاسانلاشتۇرۇش، كەڭچىللىك قىلىش، تەڭپۇڭ هالەتنى ساقلاش، شەرئى هۆكۈملەردە - مەيلى شەرىئەتتە ئوچۇق دەلىل كەلگەن بولسۇن ياكى ئالىملارنىڭ ئىجتىهادى كۆز قارىشى بولسۇن- ئېغىرچىلىقنى كۆتۈرۈۋېتىشتۇر.

ئىسلام شەرىئىتىنىڭ خۇسۇسىيتى، شەرئى هۆكۈملەردىن قىيىنچىلىقنى بانا قىلىپ يۈز ئۆرۈمەسلىكى ئۈچۈن كەڭچىللىك قىلىش ۋە كىشىلەرگە ئىللىق مۇئامىلە قىلىشتۇر. ئىسلام شەرىئىتى مۇشۇ خۇسۇسىيەتلىرى بىلەن ئىنساننىڭ تاقىتىگە مۇناسىپ كەلمەيدىغان ئېغىر

ھۆكۈملەرنى يولغا قويىدىغان قانۇن ۋە ساماۋى شەرىئەتلەردىن ئالاھىدە. مەسىلەن تەۋبە قىلىش ۋە خاتالىقتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ئۆزىنى ئۆلتۈرۈلىشقا ئوخشاش...

ئىسلام دىنىنىڭ ئاسانچىلىق پرىنسىپى ئىبادەت ئىشلىرى بىلەنلا چەكلىنىپ قالمايدۇ. بەلكى مەدەنى ئىشلار، شەخسى قىلمىشلار، جىنايى جازالار ۋە سوت ھۆكۈملىرىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئەگەر بىز شەرئى ھۆكۈملەرنى تەكشۈرۈپ كۆرسەك ئىغىرچىلىقنى كۆتۈرۈۋېتىش كۆرنۈشلىرى ئوچۇق ئاشكارا كۆرۈنىدۇ. ئاللاھ قۇرئاندا مۇنداق دەيدۇ:

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِيَ أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَن كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلاَ يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُواْ الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُواْ اللّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ(185)

« رامىزان ئېيىدا قۇرئان نازىل بولۇشقا باشلىدى، قۇرئان ئىنسانلارغا يېتەكچىدۇر، ھىدايەت قىلغۇچى ۋە ھەق بىلەن ناھەقنى ئايرىغۇچى روشەن ئايەتلەردۇر، سىلەردىن كىمكى رامىزان ئېيىدا ھازىر بولسا رامىزان روزىسىنى تۇتسۇن؛ كىمكى كېسەل ياكى سەپەر ئۈستىدە (يەنى مۇساپىر) بولۇپ (تۇتمىغان بولسا، تۇتمىغان كۈنلەر ئۈچۈن) باشقا كۈنلەردە تۇتسۇن. الله سىلەرگە ئاسانلىقنى خالايدۇ، تەسلىكنى خالىمايدۇ، (ئاغزىڭلار ئوچۇق يۈرگەن كۈنلەرنىڭ قازاسىنى قىلىش بىلەن رامىزان روزىسىنىڭ) سانىنى تولدۇرشۇڭلارنى، سىلەرنى ھىدايەت قىلغانلىقىغا اللهنى ئۇلۇغلىشىڭلارنى، (ئۇنىڭ ئىنئاملىرىغا) شۈكۈر قىلىشىڭلارنى خالايدۇ » (بەقەرە سۈرىسى، 185ـ ئايەت.)

لاَ يُكَلِّفُ اللّهُ نَفْسًا إِلاَّ وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لاَ تُؤَاخِذْنَا إِن نَّسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلاَ تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلاَ تُحَمِّلْنَا مَا لاَ طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَآ أَنتَ مَوْلاَنَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ(286)

« الله ھېچكىمنى تاقىتى يەتمەيدىغان ئىشقا تەكلىپ قىلمايدۇ. كىشىنىڭ قىلغان ياخشىلىقى (نىڭ ساۋابى) ئۆزىگىدۇر، يامانلىقى (نىڭ جازاسى) مۇ ئۆزىگىدۇر. (ئۇلار) پەرۋەردىگارىمىز! ئەگەر بىز ئۇنتۇساق ياكى خاتالاشساق (يەنى بىز ئۇنتۇش ياكى سەۋەنلىك سەۋەبىدىن ئەمرىڭنى تولۇق ئورۇنلىيالمىساق)، بىزنى جازاغا تارتمىغىن. پەرۋەردىگارىمىز! بىزدىن ئىلگىرىكىلەرگە يۈكلىگىنىڭگە ئوخشاش، بىزگە ئېغىر يۈك يۈكلىمىگىن (يەنى بىزنى قىيىن ئىشلارغا تەكلىپ قىلمىغىن)، پەرۋەردىگارىمىز! كۈچىمىز يەتمەيدىغان نەرسىنى بىزگە ئارتمىغىن، بىزنى كەچۈرگىن، بىزگە مەغپىرەت قىلغىن، بىزگە رەھىم قىلغىن، سەن بىزنىڭ ئىگىمىزسەن، كاپىر قەۋمگە قارشى بىزگە ياردەم بەرگىن، دەيدۇ » (بەقەرە سۈرىسى، 286ـ ئايەت.)

8408/5116 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: ما خُيِّرَ رسولُ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بين أمرينِ قطُّ إلا أخذَ أيسرهُما، ما لم يكنْ إثمًا، فإن كان إثمًا كان أبعدَ الناسِ منه، وما أنتقمَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لنفسهِ في شيءٍ قطُّ إلا أن تنتهكَ حرمةُ الله فينتقمُ* البخاري (6126) مسلم (2327) .

8408/5116 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئىككى ئىشنىڭ بىرىنى تاللاشتا گۇناھ بولمايدىغانلا بولسا، ئەڭ ئاسىنىنى تاللايتتى گۇناھ بولىدىغان بولسا، ئۇنىڭدىن ھەممىدىن بەك يىراق تۇراتتى. پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆزى ئۈچۈن ئۆچ ئېلىپ باققان ئەمەس، پەقەت اللەنىڭ چەكلىمىسى دەپسەندە قىلىنسىلا، ئۇ ئىشتا الله ئۈچۈن ئۆچ ئالاتتى. (بۇخارى: 3560)

6677/4017 ـ ئەبۇ بۇردەدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەبۇ مۇسا بىلەن مۇئاز ئىبنى جەبەلنى يەمەنگە ئەۋەتتى. يەمەن ئىككى رايونغا بۆلۈنگەچكە، ئىككىسىنى ئايرىم ئايرىم رايونغا ئەۋەتكەنىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارغا: ئاسانلاشتۇرۇڭلاركى، تەسلەشتۈرۈپ قويماڭلار. كىشىلەرگە خۇش بېشارەت بېرىڭلار، ئۇلارنى قاچۇرۇپ قويماڭلار دەپ تاپىلىدى.
(بۇخارى: 4342)

ئىسلام مەجبۇرىيەتلىرىنىڭ تونۇشلۇق بولغىنىدىن باشقا بىر ئىشتا مۇشەققەتنىڭ بولمايدىغانلىقى توغرىسىدا ئىسلام ئالىملىرى ئوتتۇرىسدا ئىجما بار.

شەرئى مەجبۇرىيەتلەردە كىشلەردىن ئېغىرچىلىقنىڭ كۆتۈرۈلۈپ كېتىشىدىكى سەۋەب:

1. يولدىن توختاپ قالماسلىق، ئىبادەتنى يامان كۆرمەسلىك ۋە شەرئى مەجبۇرىيەتلەرنى ياقتۇرماي قالماسلىقى ئۈچۈندۇر.

2. بىر ئادەمگە تۇرلۇك ۋەزىپىلەرنىڭ قىستىلىپ كەلگەن ۋاقتىدا كەمچىللىك قىلىشدىن ئەنسىرەشتۇر.

ئىش ھەرىكەتلەردە نورمال ۋە تەڭپۇڭ يولنى تۇتۇش:

ئىسلام دىنى ئىتائەت ئىشلاردا نورماللىق، ئاللاھقا يېقىنچىلىق قىلىدىغان ئىشلاردا تەڭپۇڭلۇق پرىنسىپىنى ئاساس قىلىدۇ. چۈنكى ئاللاھنىڭ پەرمانىغا بويسۇنۇشنىڭ ئۆزى مەقسەت ئەمەس، چۈنكى ئاللاھقا ئىتائەت قىلىش پايدا بەرمەيدۇ ياكى گۇناھ قىلىش زىيان بەرمەيدۇ. ئىبادەت دېگەن قەلبىنى ئىسلاھ قىلىدىغان ۋاستە ۋە تەربىيە ئۇسۇلىدۇر. ھەققى مەقسەت: كىشلەرنى بەختلىك قىلىش، زېمىننى گۈللەندۇرۇش، ئەمەل قىلىش، ياخشى ھايات، ئاللاھنى تونۇش ۋە ئىنسانىيەت كۆپچىلىكى تۇزۇمىنى تىنچ ئاساستا ھمايە قىلىش... تۇر.

شۇنىڭ ئۈچۈن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ پرىنسىپنى ساھابىلىرىگە تەكىتلەيدۇ، ئۇلارنى ئىبادەت ـ ناماز ۋە رامىزان- ئىشلىرىدا چېكىدىن ئاشۇرۇۋېتىشتىن ۋە ئاللاھ ھالال قىلىپ بەرگەن ياخشى نەرسىلەرنى قوبۇل قىلماسلىقتىن چەكلەيدۇ.

170/102 - عائشة- رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا- كان لرسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَصِير يحجره بِاللَّيْلِ فَيُصَلِّي فيه، وَيَبْسُطُهُ بِالنَّهَارِ فَيَجْلِسُ عَلَيْهِ، فَجَعَلَ النَّاسُ يَثُوبُونَ إليه يُصَلُّونَ بِصَلَاتِهِ حَتَّى كَثُرُوا، فَأَقْبَلَ عليهم، فَقَالَ: ((يَا أَيُّهَا النَّاسُ خُذُوا مِنَ الْأَعْمَالِ مَا تُطِيقُونَ، فَإِنَّ الله تعالى لَا يَمَلُّ حَتَّى تَمَلُّوا، وَإِنَّ أَحَبَّ الْأَعْمَالِ إِلَى الله مَا دَامَ وَإِنْ قَلَّ))* رواه البخاري (5861)، مسلم (782)

170/102 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى

ۋەسەللەمنىڭ بىر بورىسى بولۇپ، ئۇنىڭ بىلەن كىچىسى كىچىككىنە بىر ھۇجرا ياسايتتى ـ دە، بىر تەرىپىدە ناماز ئوقۇيتتى، كۈندۈزى يېيىپ ئۇستىدە ئولتۇراتتى. شۇنىڭ بىلەن، كىشىلەر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئىقتىدا قىلىپ ناماز ئوقۇش ئۇچۇن تەرەپ ـ تەرەپتىن كېلىشكە باشلايتتى، ئۇلارنىڭ سانى كۆپىيىپ كەتتى ـ كۆپىيىپ كۆپەيگىلى تۇردى. شۇنىڭ بىلەن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارغا: ئى خالايىق ! تاقىتىڭلار يېتىدىغان ئىشنى قىلىڭلار، سىلەر زېرىكمىگۈچە الله ھەرگىز زېرىكمەيدۇ. الله تائالاغا ئىشلارنىڭ ئەڭ سۆيۈملۈكى ئاز بولسىمۇ ئۈزۈلمەي داۋام قىلىنغىنىدۇر، دېدى. (بۇخارى: 5861)

ئىمام ئىبنى قەييىم ئەلجەۋزى « ئەئلام مۇقىئىن» ناملىق كىتاۋىدا مۇنداق دەيدۇ: « شەرىئەتنىڭ ئاساسى ۋە قۇرۇلۇشى ھىكمەت ۋە بەندىلەرنىڭ دۇنيا ـ ئاخىرەتلىك مەنپەئەتى ئاساسىغا قۇرۇلغاندۇر. شەرىئەتنىڭ ھەممىسى رەھمەت، ئادالەت، ھىكمەت ۋە مەنپەئەتتۇر. قايسى بىر مەسىلە ئادالەتتىن زۇلۇمغا، رەھمەتتىن زىددىگە، مەنپەئەتتىن بۇزۇقچىلىققا، ھىكمەتتىن ئەھمىيەتسىزلىككە چىقىپ كەتسە ئۇ مەسىلە شەرىئەتتىن ئەمەس. چۈنكى ئاللاھنىڭ شەرىئىتى بارلىق بەندىلەر ئارىسىدا ئادالەت، رەھمەتتۇر...»

شۇنى ئەسلىتىش كېرەككى، ئىبغىرچىلىق، زەرەر ۋە مۇشەققەتنى كۆتۈرۈۋېتىش پىرىنسىپى، ئىنتائەتتە نورمال بولۇش پىرىنسىپى، مەنپەئەتنى ھىمايە قىلىش پىرىنسىپى، ئادالەتنى ئەمەلىيەتكە ئاشۇرۇش پىرىنسىپى ئىسلام شەرىئىتىنىڭ ئومۇمى مەقسەتلىرى ۋە ئۆزگەرمەس پىرىنسىپلىرىدۇر.

2.ئىسلام شەرىئىتىنىڭ مەقسەتلىرى

ئىسلام شەرىئىتى شەخس ۋە كوللىكتىپنى بەختلىك قىلىشنى، تۇرمۇشنى ھىمايە قىلىشنى ۋە دۇنيانى بارلىق ۋاستىلار بىلەن مەدەنىيەتنىڭ يوقۇرى پەللىسىگە يەتكۈزۈشنى مەقسەت قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىسلام دەۋىتى كىشىلەر ئۈچۈن رەھمەتتۇر.

1 . ئىسلام دىنى ئىغىرلىقنى كۆتۈرۈۋېتىش، زىياننى مۇداپىئە قىلىش، ئادالەت ۋە مەسلىھەت بىلەن ئىش قىلىشنىڭ ۋاجىبلىقى... غا ئوخشاش ئۆزگەرمەس پىرىنسىپلارنى يولغا قويغان.

2. ئىسلام دىنى ـ جامائەتنىڭ ياخشىلىق مەنبەسى بولۇشى ئۈچۈن ـ شەخسنى مۇكەممەل تەربىيلەش پىرىنسىپىنى يولغا قويدى، چۈنكى شەخس ئىسلاھ بولسا، جامائەت ئىسلاھ بولىدۇ.

3. ئىسلام شەرىئىتى ھۆكۈملىرىدە كىشىلەرنىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىك مەنپەئەتىنى قوغداش پىرىنسىپىنى ئاساس قىلدى.

ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلاةِ فاغْسِلُواْ وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُواْ بِرُؤُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَينِ وَإِن كُنتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُواْ وَإِن كُنتُم مَّرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاء أَحَدٌ مَّنكُم مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لاَمَسْتُمُ النِّسَاء فَلَمْ تَجِدُواْ مَاء فَتَيَمَّمُواْ صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُواْ بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُم مِّنْهُ مَا يُرِيدُ اللّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُم مِّنْ حَرَجٍ وَلَكِن يُرِيدُ لِيُطَهَّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (6)

«ئى مۆمىنلەر! (سىلەر تاھارەتسىز بولۇپ) ناماز (ئوقۇماقچى بولۇپ) تۇرغىنىڭلاردا،

يۇزۇڭلارنى يۇيۇڭلار، قولۇڭلارنى جەينەكلىرىڭلار بىلەن قوشۇپ يۇيۇڭلار، بېشىڭلارغا مەسھى قىلىڭلار، پۇتۇڭلارنى ئوشۇقۇڭلار بىلەن قوشۇپ يۇيۇڭلار، ئەگەر جۇنۇپ بولساڭلار پاكلىنىڭلار (يەنى غۇسلى قىلىڭلار)، ئەگەر كېسەل بولساڭلار (سۇ زىيان قىلىدىغان بولسا)، ياكى سەپەر ئۈستىدە بولۇپ (سۇ تاپالمىساڭلار)، ياكى سىلەرنىڭ بىرسىڭلار ھاجەتخانىدىن كەلگەن (يەنى تاھارەت سۇندۇرغان) بولساڭلار، ياكى ئاياللىرىڭلار بىلەن يېقىنچىلىق قىلغاندىن كېيىن (غۇسلى تاھارەت ئۈچۈن) سۇ تاپالمىساڭلار، پاك تۇپراقتا تەيەممۇم قىلىڭلار، ئۇنىڭ بىلەن يۈزۈڭلارغا، قولۇڭلارغا مەسھى قىلىڭلار، اللە سىلەرگە مۇشەققەتنى خالىمايدۇ، لېكىن اللە شۈكۈر قىلىشىڭلار ئۈچۈن سىلەرنى پاك قىلىشنى، (ئىسلام شەرىئىتىنى بايان قىلىش بىلەن) نېمىتىنى سىلەرگە تاماملاشنى خالايدۇ » (مائىدە سۈرىسى، 6 ـ ئايەت.)

4.ئىسلام دىنى كىشلەرنىڭ مەنپەئەتىنى ئاساس قىلغانلىقتىن زىيانلىق، يامانلىق ۋە پاساتلىق تەرەپلىرىنى ھارام قىلدى... ئىسلام شەرىئىتى داۋاملىق ئومۇمنىڭ مەنپەئەتىنى شەخسى مەنپەئەت ئۈستىدە قويىدى...

5.ئىسلام شەرىئىتى بارلىق ھۆكۈملەرنى كىشلەرنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن يولغا قويىدى، مەسىلەن، مەلۇم مۇددەتكىچە پۇل قەرز ئېلىشنى رۇخسەت قىلدى ۋە مۇشۇ شەكىلدە پۇلنى سېتىشتىن چەكلىدى. لېكىن ئىسلام شەرىئىتى تەرەققىيات ئامىلى ۋە مەنپەئەتنىڭ شەكلىنىڭ ئۆزگىرىشىدىن غاپىل قالمىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىسلام: «زامانلارنىڭ ئۆزگىرىشى بىلەن ھۆكۈملەرنىڭ ئۆزگىرىشى» دېگەن پرىنسىپنى بىكىتتى. يەنى قىياس، مەسلەھەت (مەنپەئەت) تىن ئىبارەت ئىجتىھادى ھۆكۈملەر ئۆزگىرىدۇ.

ئىسلامدا مەنپەئەت ئۈچ تۈرلۈك بولىدۇ:

ئىسلام دىنى بەش زۆرۈرىيات« دىن ، جان، ئەقىل، ئابروي ۋە مال» نى قوغداش ئۈستىگە قۇرۇلدى، لېكىن بۇ ئىشلارنى قوغداش ئەھمىيىتىگە قارىتا ئۈچ دەرىجە بولىدۇ:

بىرىنچى: زۆرۈرىيات: يەنى كىشلەرنىڭ دىنى ۋە دۇنيالىق ھاياتى تايىنىدىغان مەسىلىدۇر، يەنى بۇ زۆرۈرىيەت بولماي قالسا، دۇنيادا ھايات تەسرگە ئۇچرايدۇ، نىئمەتلەر زايا بولىدۇ ۋە ئاخىرەتتە جازا چۈشىدۇ.

ئىككىنچى: ھاجىيات: ئېغىرچىلىقنى كۆتۈرۈۋىتىش ۋە مۇشەققەتنى توسۇپ قېلىش ئۈچۈن كىشلەر مۇھتاج بولىدىغان ئىشلاردۇر. ھاجىيات يوقاپ كېتىپ قالسا ھايات تەسرگە ئۇچرىمايدۇ، لېكىن كىشلەر قىيىنچىلىقتا يولۇقۇپ قالىدۇ.

ئۈچىنچى: تەھسىنىيات: يەنى ئادەمگەرچىلىك ۋە گۈزەل ئەخلاق تەقەززا قىلىدىغان ئىشلاردۇر. تەھسىنىيات ئىبادەت، مۇئامىلە، ئادەت ۋە جازالارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

زۆرۈرىيەت ۋە مەنپەئەتنىڭ ئارىسىدىكى پەرق:

زۆرۈرىيەت: مۇھتاجلىق دەرىجىسى ئەڭ يوقۇرى دەرىجىگە يېتىپ، ئىنساننىڭ جېنى، مېلى ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش نەرسىلىرىگە ئېغىر خەتەر يەتكۈزىدىغان ئىشتۇر.

مەنپەئەت: ئومۇمى بولۇپ، مەنپەئەتنى قولغا كەلتۈرۈش ياكى زىياننىڭ ئالدىنى ئېلىش دېمەكتۇر. ئۇ شەرئى ئىستىلاھ(ئاتالغۇ) دا : خەلقلەردىن زىياننى توسۇپ قېلىش بىلەن، شەرىئەتنىڭ مەقسىتىنى قوغداش، دەپ ئاتىلىدۇ. ئىنسانلارنىڭ دىنى، جانلىرى، ئابرويى،

ئەقلى ۋە ماللىرىنى قوغداش ئۈچۈن شەرىئەت ئىنسانلارغا مەقسەت قىلغان مەنپەئەتتۇر."
مەنپەئەت زۆرۈرىيەت، ھاجىيات ۋە تەھسىنيات تۈرلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.
زۆرۈرىيەت بولسا بىرىنچى دەرىجە بىلەن چەكلىنىدۇ.

3.زۆرۈرىيەت پرىنسىپىنىڭ شەرئى دەلىل- پاكىتلىرى

يۇقىرىدا بايان قىلىنغان ئايەت ۋە ھەدىسلەرگە قوشۇمچە تۆۋەندە زۆرۈرىيەتكە ئالاقىدار ئايەت ۋە ھەدىسلەرنى بايان قىلىپ ئۆتىمەن.

زۆرۈرىيەت پرىنسىپىنى ئىسپاتلايدىغان 6 ئايەت:

1. إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنزِيرِ وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللّهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلاَ عَادٍ فَلا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ (**173**)

« الله سىلەرگە ئۆزى ئۆلۈپ قالغان ھايۋاننى، قاننى، چوشقا گۆشىنى، الله دىن غەيرىينىڭ (يەنى بۇتلارنىڭ) نامى ئېيتىلىپ بوغۇزلانغان ھايۋاننى يېيىشنى ھارام قىلدى.كىمكى ئۆز ئىختىيارىچە ئەمەس، ئىلاجسىزلىقتىن (يۇقىرىقى ھارام قىلىنغان نەرسىلەردىن) ھاياتىنى ساقلاپ قالغۇدەك يېسە، ئۇنىڭغا ھېچ گۇناھ بولمايدۇ. ھەقىقەتەن الله ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر » (بەقەرە سۈرىسى، 173- ئايەت.)

2. حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالْدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللّهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلاَّ مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَن تَسْتَقْسِمُواْ بِالأَزْلاَمِ ذَلِكُمْ فِسْقٌ الْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُواْ مِن دِينِكُمْ فَلاَ تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الإِسْلاَمَ دِينًا فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِّإِثْمٍ فَإِنَّ اللّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ (**3**)

« سىلەرگە ئۆزى ئۆلۈپ قالغان ھايۋان، قان، چوشقا گۆشى، الله دىن غەيرىينىڭ(يەنى بۇتلارنىڭ)نامى تىلغا ئېلىنىپ بوغۇزلانغان ھايۋان، بوغۇپ ئۆلتۈرۈلگەن ھايۋان، ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈلگەن ھايۋان، (ئېگىزدىن) يىقىلىپ ئۆلگەن ھايۋان، ھايۋانلار (تەرىپىدىن ئۈسۈپ) ئۆلتۈرۈلگەن ھايۋان، يىرتقۇچ ھايۋانلار يېرىپ ئۆلتۈرۈپ يېگەن ھايۋان(نىڭ گۆشىنى يېيىش)ھارام قىلىندى. لېكىن(يۇقىرىقى بەش تۈرلۈك ھايۋاندىن جېنى چىقمىغان چاغدا)بوغۇزلىغانلىرىڭلار ھالال بولىدۇ ھەمدە بۇتلارغا ئېلىپ بېرىلىپ ئۇنىڭ يېنىدا بوغۇزلانغان ھايۋانلار ھارام قىلىندى. ئەزلام(يەنى جاھىلىيەت دەۋرىدە پال ئۈچۈن ئىشلىتىدىغان ئۈچ پارچە ياغاچ)بىلەن پال سېلىشىڭلار ھارام قىلىندى، بۇ گۇناھتۇر، كاپىرلار بۈگۈن سىلەرنىڭ دىنىڭلار (نى يوقىتىش)دىن ئۈمىدىنى ئۈزدى، ئۇلاردىن قورقماڭلار، مەندىن قورقۇڭلار. بۈگۈن سىلەرنىڭ دىنىڭلارنى پۈتۈن قىلدىم، سىلەرگە نېمىتىمنى تاماملىدىم، ئىسلام دىنىنى سىلەرنىڭ دىنىڭلار بولۇشقا تاللىدىم، كىمكى ئاچلىقتا، ئىلاجسىزلىقتىن، گۇناھنى مەقسەت قىلماستىن (ھارام قىلىنغان نەرسىلەرنى يېسە گۇناھ بولمايدۇ) الله مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، بەندىلىرىگە ناھايىتى مېھرىباندۇر» (مائىدە سۈرىسى، 3- ئايەت)

3. قُل لاَّ أَجِدُ فِي مَا أُوْحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلاَّ أَن يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَّسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خِنزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللّهِ بِهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلاَ عَادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ (**145**)

« (ئى مۇھەممەد! مەككە كۇففارلىرىغا) ئېيتقىنكى، ساڭا ۋەھيي قىلىنغان ئەھكاملار ئىچىدە، ئۆزى ئۆلۈپ قالغان نەرسە ياكى ئېقىپ چىققان قان ۋە ياكى چوشقا گۆشى (چوشقا نىجىس يېمەكلىكلەرگە ئادەتلەنگەنلىكى ئۈچۈن چوشقا گۆشى پاسكىنىدۇر) ۋە اللە دىن غەيرىينىڭ ئىسمى ئېيتىلىپ بوغۇزلانغان گۇناھ مالدىن غەيرىينى ھەرقانداق ئادەم ئۈچۈن ھارام كۆرمەيمەن. كىمكى ئۆلاردىن (يەنى يۇقىرىقى ھارام قىلىنغان نەرسىلەردىن) نا ئىلاج ۋە ئىختىيارسىز ھالدا ھاياتىنى ساقلاپ قالغۇدەك يېسە (ھېچ گۇناھ بولمايدۇ)، چۈنكى پەرۋەردىگارىڭ مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، (بەندىلىرىگە) مېھرىباندۇر » (ئەنئام سۈرىسى، 145 ـ ئايەت.)

4. إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالْدَّمَ وَلَحْمَ الْخَنزِيرِ وَمَآ أُهِلَّ لِغَيْرِ اللّهِ بِهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلاَ عَادٍ فَإِنَّ اللّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ (**115**)

« اللە سىلەرگە ئۆزى ئۆلۈپ قالغان ھايۋاننى، قاننى، چوشقا گۆشىنى، اللەدىن غەيرىينىڭ (يەنى بۇتلارنىڭ) نامى ئېيتىلىپ بوغۇزلانغان ھايۋاننى يېيىشنى ھارام قىلدى. كىمكى ئختىيارىيچە ئەمەس، ئىلاجىسىزلىقتىن (يۇقىرىقى ھارام قىلىنغان نەرسىلەردىن) ھاياتىنى ساقلاپ قالغۇدەك مىقداردا (يېسە) اللە (ئۇنى) مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، (ئۇنىڭغا) كۆيۈنگۈچىدۇر » (نەھل سۈرىسى، 115ـ ئايەت.)

5. وَمَا لَكُمْ أَلاَّ تَأْكُلُواْ مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللّهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُم مَّا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلاَّ مَا اضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ وَإِنَّ كَثِيرًا لَّيُضِلُّونَ بِأَهْوَائِهِم بِغَيْرِ عِلْمٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ (**119**)

« زۆرۈرىيەت بولمىغىچە يېيىش ھارام قىلىنغان نەرسىلەرنى اللە سىلەرگە ئوچۇق بايان قىلغان تۇرسا، اللەنىڭ ئىسمى ئېيتىلىپ بوغۇزلانغان ھايۋانلارنى نېمىشقا يېمەيسىلەر؟» (ئەنئام سۈرىسى، 119ـ ئايەت.)

6. مَن كَفَرَ بِاللّهِ مِن بَعْدِ إيمَانِهِ إِلاَّ مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالإِيمَانِ وَلَكِن مَّن شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِّنَ اللّهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ (**106**)

« كىمكى اللەغا ئىمان ئېيتقاندىن كېيىن ئىماندىن يېنىۋالسا، ـ قەلبى ئىمان بىلەن مۇستەھكەم تۇرسىمۇ مەجبۇرلاش ئاستىدا (ئاغزىدىلا) ئىماندىن يانغانلىقىنى بىلدۈرگەنلەر بۇنىڭدىن مۇستەسنا ـ كۇفرى بىلەن كۆڭلى ئازادە بولسا (يەنى ئىختىيارىي يوسۇندا مۇرتەد بولغان بولسا)، ئۇ اللەنىڭ غەزىپىگە دۇچار بولىدۇ ۋە چوڭ ئازابقا قالىدۇ» (نەھل سۈرىسى، 106ـ ئايەت.)

بۇ ئايەتلەر ھارام قىلىنغان يېمەكلىكلەرنى بايان قىلغان: يەنى ـ دېڭىزنىڭكىدىن باشقا ـ ئۆزى ئۆلۈپ قالغان نەرسە، تۆكۈلگەن قان، چوشقا گۆشى ۋە ئاللاھنىڭ غەيرى ئۈچۈن

بوغۇزلانغان نەرسىلەر...

سۈننەت، يىرتقۇچ ھايۋانلار، جاراھەتلەندۈرگۈچى قۇشلار، ئائىلە ئىشەكلىرى ۋە قېچىرلارنى يېيىشنى ھارام قىلدى.

3928/2346 ـ ابْنُ عَبَّاسٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا –: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ أكل الْمُجَثَّمَةِ، وهي: المصبورة للقتل، وَعَنْ أكل الْجَلاَّلَةِ وشرب لَبَنها* أبو داود (3719)، الترمذي (1825)، ابن ماجة (3421)

3928/2346 ـ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم نىشانغا ئېلىپ (تاش ياكى ئوق ۋە شۇنىڭغا ئوخشىغان نەرسىلەر بىلەن) ئۆلتۈرۈلگەن ھايۋاننىڭ گۆشىنى يېيىشتىن چەكلىگەن. ئۇندىن باشقا نىجىس نەرسىلەرنى يەيدىغان ھايۋانلارنىڭ گۆشىنى يېيىش ۋە سۈتىنى ئىچىشتىنمۇ چەكلىگەن. (ئەھمەد 2666)

زۆرۈرىيەتنىڭ شەرئى دەلىللىكى توغرىسىدا كەلگەن ھەدىسلەر:

ئۆلۈك نەرسىلەرنىڭ زۆرۈرىيەت ئۈچۈن مۇباھلىقى توغرىسىدا كەلگەن ھەدىسلەر:

1. جابىردىن رىۋايەت قىلىنغان ھەدىستە:« بىر كەمبەغەل ئائىلە مەدىنىنىڭ سايلىقىدا ياشايتتى، ئۇلارنىڭ ياكى باشقىلارنىڭ بىر تۆگىسى ئۆلۈپ قالغاندا، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنىڭ ئۇ ئۆلۈپ قالغان تۆگىنى يېيىشكە رۇخسەت قىلغان. جابىر دەيدۇ: ئۇ ئائىلە شۇ گۆشنى بىر قىش ئۈچۈن ساقلاپ قالغان. يەنە بىر رىۋايەتتە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇ ئادەمگە:" سېنىڭ ئۇنىڭدىن باشقا يېيىشكە تايانغىدەك نەرسەڭ بارمۇ؟ دەپ سورىغاندا، ئۇ ئادەم: يوق ئىدى، دەپ جاۋاب بەرگەن، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:" ئۇنداقتا بېرىپ، شۇ گۆشتىن يىگىن» دېگەن.(ئىمام ئەھمەد، ئەبۇداۋۇد ۋە بەيھەقى رىۋايەت قىلغان، نەيلۇلئەۋتار 8ـ توم 150ـ بەتكە قاراڭ).

ھەدىستىكى دەلىل: مەجبۇر بولۇپ قالغان ئادەم زۆرۈرىيەت ئۈچۈن ئۆزى ئۆلۈپ قالغان نەرسىنى يېسە دۇرۇس بولىدۇ.

2. ۋاقىد لەيسىدىن رىۋايەت قىلىنغان بىر ھەدىستە: « ئۇ، ئى ئاللاھنىڭ رەسۇلى، بىز بىر زېمىندا ئاچ قېلىپ قالساق، ئۆلۈك نەرسىلەردىن نېمە ھالال بولىدۇ؟ دەپ سورىغاندا، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: سەھەردە ناشتىلىق قىلالمىساڭلار، كەچتە غىزالىنالمىساڭلار ۋە يىگىدەك بىر نەرسە تاپالمىساڭلار، قانداق قىلساڭلار بولىدۇ» دېگەن(ئىمام ئەھمەد مۇسنەدىدە رىۋايەت قىلغان) ھەدىسنىڭ مەنىسى: سەھەردە ناشتا قىلغىدەك بىر نەرسە تاپالمىساڭلار ياكى كەچلىك بىر نەرسە ئۇچىرتالمىساڭلار، ئۆلۈك نەرسىلەر سىلەر ئۈچۈن مۇباھ ۋە ھالال بولىدۇ، دېگەن بولىدۇ.

زۆرۈرىيەتنى ئىپادىلەپ يېمەكلىك، ئوۋچىلىق قىلىش ۋە بوغۇزلانغان نەرسىلەر ھەققىدە كەلگەن ھەدىسلەر:

3. ئەددى ئىبنى ھاتەمدىن رىۋايەت قىلىنغان بىر ھەدىستە، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن:« سەن بىر ئوۋ ئىتى ياكى بۈركۈتنى كۆندۈرۈپ، ئاللاھنىڭ

ئىسمى بىلەن قويۇپ بەرگەن بولساڭ، ئىت ياكى بۆركۈت تۇتۇپ بەرگەن نەرسىنى يېسەڭ بولىدۇ» مەن دېدىم: ئۆلتۈرۈپ قويغان بولسىمۇ؟ دەپ سورىسام، ئۇ:« ئۆلتۈرۈپ قويۇپ يېمىگەن بولسا، ئاندىن سەن يىسەڭ بولىدۇ». ئىمام ئەھمەد ۋە ئەبۇداۋۇد رىۋايەت قىلغان.

بۇ ھەدىستە، زۆرۈرىيەت ئۈچۈن ـ گەرچە نىجىس بولسىمۇ ـ ئۆگۈتۈلگەن ئىتلار ۋە جاراھەتلەندۈرگۈچى قۇشلار بىلەن ئوۋ ئوۋلاشنىڭ دۇرۇسلىقى چىقىپ تۇرىدۇ.

4. 3899/2326 ـ رَافِعُ بْنُ خَدِيجٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِذِي الْحُلَيْفَةِ من تهامة فَأَصَابَ النَّاسَ جُوعٌ فَأَصَابُوا إِبِلاً وَغَنَمًا، وَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي أُخْرَيَاتِ القوم فَعَجِلُوا وذبحوا ونَصَبُوا الْقُدُورَ فَأَمَرَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْقُدُورِ فَأُكْفِئَتْ، ثُمَّ قَسَمَ فَعَدَلَ عَشَرَةً مِنَ الْغَنَمِ بِبَعِيرٍ، فَنَدَّ مِنْهَا بَعِيرٌ فطلبوه فأعياهم وَكَانَ فِي الْقَوْمِ خَيْلٌ يَسِيرَة، فَأَهْوَى رَجُلٌ بِسَهْمٍ فَحَبَسَهُ الله، فَقَالَ: ((إن لِهَذِهِ الْبَهَائِمِ أَوَابِدَ كَأَوَابِدِ الْوَحْشِ، فَمَا غلبكم مِنْهَا فَاصْنَعُوا بِهِ هَكَذَا))، قَلَت: يا رسول الله، إنا لاقو الْعَدُوَّ غَدًا وَلَيْسَت مَعَنَا مُدًى، أَفَنَذْبَحُ بِالْقَصَبِ؟ قَالَ: ((مَا أَنْهَرَ الدَّمَ وَذُكِرَ اسْمُ الله عَلَيْهِ فَكُلْوه لَيْسَ بالسِّنَّ وَالظُّفُرَ، وَسَأُحدثكُمْ عَنْ ذلك، أَمَّا السِّنُّ فَعَظْمٌ وَأَمَّا الظُّفُرُ فَمُدَى الْحَبَشَةِ))* البخاري (2488)، مسلم (1968).

3899/2326 ـ ئەبايە ئىبنى رىفائە ئىبنى رافىئ بوۋىسى رافىئ ئىبنى خەدىج رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىز پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن زۇلھۇلەيفەدە بىللە ئىدۇق. ھەممىمىزگە ئاچلىق يەتكەنىدى، شۇنىڭ بىلەن، (غەنىمەت ئېلىنغان) تۆگە ۋە قويلاردىن بىر نەچچىنى سويدۇق. پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قوشۇننىڭ سەل ئارقىسىدا ئىدى. ئالدىراپ كەتكىنىمىزدىن قازان ئېسىپ، گۆشنى پىشۇرۇشقا باشلىدۇق. پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يېتىپ كېلىپ، قازاننى ئۆرۈۋېتىشكە بۇيرۇدى، قازانلار ئۆرۈۋېتىلدى. پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئون قوينى بىر تۆگىگە ھېسابلاپ (غەنىمەتلەرنى) تەقسىم قىلدى. شۇ ئەسنادا، تۆگىدىن بىرسى قېچىپ كەتتى. بىزدە ئات ئاز بولغاچقا، تۆگىنى قوغلىغان بولسىمۇ تۇتالمىدى. ئارىدىن بىرەيلەن تۆگىگە قارىتىپ (ئوقيادىن) ئوق ئاتتى. شۇنىڭ بىلەن، الله ئۇ تۆگىنىڭ جېنىنى ئالدى. پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: بۇ ھايۋانلارنىڭ ئىچىدە ياۋايى ھايۋانلارغا ئوخشاش قاچىدىغانلىرى بار. ئەگەر مۇشۇنداق ئەھۋالغا دۇچ كەلسەڭلار، بۇ ئادەمگە ئوخشاش قىلىڭلار! دېدى. مەن: ئى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم! ئەتە دۈشمەنگە دۇچ كېلىشىمىز مۇمكىن، يېنىمىزدا پىچاقمۇ يوق. (مال سويۇشقا توغرا كېلىپ قالسا) قومۇش بىلەن بوغۇزلىساق بولامدۇ؟ دەپ سورىدىم، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: الله تائالانىڭ نامىنى تىلغا ئېلىپ تۇرۇپ، قان چىقارغۇدەك نەرسە بىلەن بوغۇزلانغان مالنىڭ گۆشىنى يېسەڭلار بولىدۇ. ئەمما چىش ياكى تىرناقنى قوللىنىشقا بولمايدۇ. بۇنىمۇ سىلەرگە چۈشەندۈرۈپ قوياي، چىش (دېگىنىم) ئۇستىخان؛ تىرناق (بولسا) ھەبەشلىكلەرنىڭ پىچىقىدۇر، دېدى. (بۇخارى: 5498)

بۇ ھەدىس ھايۋاننى بوغۇزلاشتا زۆرۈرىيەت ئۈچۈن ئوق ئېتىپ بوغۇزلىسا ياكى پاكلىسا بولىدۇ، دېگەنگە دەلىلدۇر.

5. 3896/2323 ـ ئەبۇ سەئىدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: بوغاز مال بوغۇزلانسا، قورسىقىدىكى بالىسىمۇ بوغۇزلانغان بولىدۇ دېگەن. (تىرمىزى1476)

3897/2324 ـ ولأبي داود: قُلْنَا: يَا رَسُولَ الله نَنْحَرُ النَّاقَةَ وَنَذْبَحُ الْبَقَرَةَ وَالشَّاةَ فِي بَطْنِهَا الْجَنِينَ أَنُلْقِيهِ أَمْ نَأْكُلُهُ. قَالَ: كُلُوهُ إِنْ شِئْتُمْ فَإِنَّ ذَكَاتَهُ ذَكَاةُ أُمِّهِ* أبو داود (2827)

3897/2324 ـ ئەبۇ سەئىد مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن بوغۇزلانغان مالنىڭ قورسىقىدىن چىققان بالىسىنىڭ ھۆكمىنى سورىغانىدىم، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: خالىساڭلار يەڭلار، دېدى. مۇسەددەد: ئى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم! بىز قوي، كالا، تۆگە سويىمىز، بەزىدە ئۇلارنىڭ باللىرى چىقىپ قالىدۇ. ئۇنى تاشلىۋېتەمدۇق ياكى يېسەك بولامدۇ؟ دەپ سورىدى. پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: خالىساڭلار يەڭلار، چۈنكى ئانىسىنىڭ بوغۇزلىنىشى ئۇنىڭغا كۇپايە قىلىدۇ، دېدى. (ئەبۇ داۋۇد 2827)

دېمەك، ھايۋانلارنىڭ قورساقتىكى تۆرەلمىسى ئۆلۈك چىققان تەقدىردىمۇ، يېيىش ھالال، چۈنكى ئانىسىنىڭ بوغۇزلانغانلىقى ـ زۆرۈرىيەت ئۈچۈن ـ ئۇنىڭ بوغۇزلانغانلىقىدۇر. ئىمام ئەبۇھەنىفەدىن باشقا جۇمھۇر ئالىملارنىڭ ھەممىسى مۇشۇنداق قارار قىلىشىدۇ.

زۆرۈرىيەت ئۈچۈن باشقىلارنىڭ مېلىنىڭ مۇباھلىقى توغرىسىدىكى ھەدىسلەر:

6. 5420/3230 ـ عَبَّادُ بْنُ شُرَحْبِيلَ: أَصَابَتْنِي سَنَةٌ فَدَخَلْتُ حَائِطًا مِنْ حِيطَانِ الْمَدِينَةِ، فَفَرَكْتُ سُنْبُلاً فَأَكَلْتُ وَحَمَلْتُ فِي ثَوْبِي، فَجَاءَ صَاحِبُهُ فَضَرَبَنِي وَأَخَذَ ثَوْبِي، فأتى بي النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فذكر ذلك له، فقَالَ لَهُ: ((مَا عَلَّمْتَ إذا كَانَ جَاهِلاً، وَلا أَطْعَمْتَ (إِذا) كَانَ جَائِعًا – أَوْ سَاغِبًا)) فَأَمَرَهُ فَرَدَّ عَلَيَّ ثَوْبِي وَأَعْطَانِي وَسْقًا أَوْ نِصْفَ وَسْقٍ مِنْ طَعَامٍ* أبو داود (2620)، النسائي 240/8، ابن ماجة (2281)

5420/3230 ـ ئەبباد ئىبنى شۇرەھبىل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: بىر يىلى قۇرغاقچىلىق ئاپىتىگە دۇچ كېلىپ، يېگۈدەك ھېچنەرسەم قالمىدى. شۇنىڭ بىلەن، مەدىنىدىكى باغلاردىن بىرىگە كىرىپ، بىر تال باشاقنى ئۇۋۇلاپ يېدىم ۋە ئېتەكلىرىمنى تولدۇرۇپ كۆتۈرۈپ ماڭغانىدىم، باغنىڭ ئىگىسى كېلىپ مېنى ئۇردى ۋە كىيىمىمنى تارتىۋالدى. مەن شىكايەت قىلىپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا كەلسەم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام باغ ئىگىسىگە: بۇ بىلمىگەن بولسا، ئۆگىتىپ قويساڭ، قورسىقى ئاچ بولسا، تويغۇزۇپ قويساڭ بولمامدۇ؟! دېدى ۋە كىيىمنى قايتۇرۇپ بېرىشكە بۇيرىدى. شۇنىڭ بىلەن، ئۇ كىشى كىيىمىمنى قايتۇرۇپ بەردى ۋە ماڭا بىر (ياكى يېرىم) ۋەسەق ئاشلىق بەردى. (ئەبۇ داۋۇد: 2620)

7. سەمۇرىدىن رىۋايەت قىلىنغان بىر ھەدىستە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم

مۇنداق دەيدۇ:" سىلەردىن بىرىڭلار بىر توپ ئۆلاغنىڭ قېشىغا كېلىپ قالسا، ئىگىسى بولسا رۇخسەت سورىسۇن، رۇخسەت بەرسە سېغىپ ئىچسۇن. ناۋادا ئىگىسى بولماي قالسا، ئۈچ قېتىم تولۋۇەتسۇن، ئىگىسى پەيدا بولسا رۇخسەت سورىسۇن، رۇخسەت بەرسە رۇخسەت بەرگەنچە، بولمىسا سېغىپ ئىچسۇن، لېكىن قاچىسىدا كۆتۈرۈپ ماڭمىسۇن" دېگەن. ئەبۇداۋۇد ۋە تىرمىزى رىۋايەت قىلغان.

8. 4889/2929 ـ عمرو بْنُ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ: أن النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ الثَّمَرِ الْمُعَلَّقِ، فَقَالَ: مَنْ أَصَابَ منه مِنْ ذِي حَاجَةٍ غَيْرَ مُتَّخِذٍ خُبْنَةً، فَلا شَيْءَ عَلَيْهِ وَمَنْ خَرَجَ بِشَيْءٍ مِنْهُ فَعَلَيْهِ غَرَامَةُ مِثْلَيْهِ وَالْعُقُوبَةُ وَمَنْ سَرَقَ مِنْهُ شَيْئًا بَعْدَ أَنْ يُؤْوِيَهُ الْجَرِينُ فَبَلَغَ ثَمَنَ الْمِجَنِّ فَعَلَيْهِ الْقَطْعُ ومن سرق دون ذلك فعليه غرامة مثليه والعقوبة وَذَكَرَ فِي ضَالَّةِ الإِبِلِ وَالْغَنَمِ كَمَا ذَكَرَ غَيْرُهُ، وَسُئِلَ عَنِ اللُّقَطَةِ، فَقَالَ: مَا كَانَ مِنْهَا فِي الطَّرِيقِ الْمِيتَاءِ أَوِ الْقَرْيَةِ الْجَامِعَةِ فَعَرِّفْهَا سَنَةً، فَإِنْ جَاءَ صاحبها، فَادْفَعْهَا إِلَيْهِ وَإِنْ لَمْ يَأْتِ فَهِيَ لَكَ وَمَا كَانَ منها فِي الْخَرَابِ يَعْنِي فَفِيهَا وَفِي الرِّكَازِ الْخُمُسُ* أبو داود (1710)، الترمذي (1289)

4889/2929 ـ ئەمر ئىبنى شۇئەيب دادىسىدىن بوۋىسىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىرى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن شاختىكى مېۋىنى ئالسا بولىدىغان ياكى بولمايدىغانلىقى ھەققىدە سورىغانىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئاچ قالغان بىرى ئۇنى ئېتەكلەپ ئالماستىن، قورسىقىغا چۇشلۇق ئالسا، ھېچ باك يوق. كىمكى ئۇنىڭدىن ئېلىپ چىقىپ كەتسە، ئىككى ھەسسە تۆلەيدۇ. بۇ ئۇنىڭ جازاسىدۇر. كىمكى ئۇنىڭدىن بىرەر نەرسىنى قۇرۇتۇش ئۈچۈن يېيىتىپ بولغاندىن كېيىن ئوغرىلىسا ۋە ئوغرىلىغان مېۋىنىڭ قىممىتى بىر قالقاننىڭ قىممىتىگە يەتسە، ئۇنىڭ قولى كېسىلىدۇ، دېدى. ئاندىن يۇتۇپ كەتكەن تۆگە ۋە قوينى تېپىۋالسا قانداق قىلىش كېرەكلىكى تىلغا ئېلىنىدى. ئاندىن بىرى تېپىۋالغان نەرسە كېرەكنى قانداق قىلىش ھەققىدە سورىغانىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: كىشىلەر كېلىپ كېتىپ تۇرىدىغان يولدىن ۋە مەھەللە ئىچىدىكى يولدىن تېپىۋالغان نەرسىنى بىر يىلغىچە تونۇتقىن، ئەگەر ئىگىسى چىقسا، قايتۇرۇپ بەرگىن. ناۋادا ئىگىسى چىقمىسا، ئۇ نەرسە سېنىڭ بولىدۇ. ئەمما خارابىلىكتىن ۋە ئۆتمۇشتە كۆمۈپ قويۇلغان يەردىن ياكى كاندىن تېپىۋېلىنغان نەرسىلەرنىڭ بەشتىن بىرى دۆلەت خەزىنىسىگە تاپشۇرۇلىدۇ، قالغىنى تېپىۋالغان شەخسىنىڭ بولىدۇ، دېدى. (ئەبۇ داۋۇد: 1710)

ئىبنى ھەجەر ئەسقەلانى: بۇ ھەدىسلەرنىڭ ھەممىسى سەھى دەرجىسىدىن كەم ئەمەس، دېگەن. ئەبۇئۇبەيد: بۇ ھەدىس مەجبۇر بولۇپ، ئاچ قېلىپ قالغان ئادەم ئۈچۈن- كۆتۈرۈپ ماڭماسلىق شەرتى بىلەن- رۇخسەت قىلىنغان، دەيدۇ.

ئىمام قۇرتۇبى تەپسىرىدە مۇنداق دەيدۇ:« ئەسلىدە باشقىلارنىڭ مېلىنى رازىلىقىسىز ئالماسلىقتۇر... لېكىن ئاچارچىلىق ۋە زۆرۈرىيەت شارائىتىدا رۇخسەت قىلىنىدۇ،» دەيدۇ.

جان، مال ۋە ئابروينى مۇداپىئە قىلىش يولىدىكى زۆرۈيەتلەر توغۇرلۇق كەلگەن ھەدىسلەر:

9. 6144/3677 ـ سعيد بن زيد رفعه: ((من قتل دون مالهٍ فهو شهيده، ومن قتل دون دمه فهو شهد، ومن قتل دون دينه فهو شهيد، ومن قتل دون أهله فهو شهيد))* أبو داود (4772)، الترمذي (1421)، النسائي 7/116 – 117

6144/3677 ـ سەئىد ئىبنى زەيد مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم: كىمكى مال مۈلكىنى قوغداش يولىدا ئۆلتۈرۈلسە شېھىدتۇر. كىمكى دىنىنى قوغداش يولىدا ئۆلتۈرۈلسە شېھىدتۇر. كىمكى جېنىنى قوغداش يولىدا ئۆلتۈرۈلسە شېھىدتۇر. كىمكى خوتۇن باللىرىنى قوغداش يولىدا ئۆلتۈرۈلسە شېھىدتۇر. (تىرمىزى: 1421)

بۇ ھەدىس يۇقىرىقى ئەھۋاللاردا ئۆزىنى قوغداشنىڭ دۇرۇسلىقىغا دەلىل. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆزىنى... قوغدىغۇچى شېھىت دەپ ئاتىغانلىقى ئۈچۈن، ئۇ كىشى ئۇرۇشسا ياكى ئۆلتۈرسە دۇرۇس، دېگەن ھۆكۈم چىقىدۇ.

10. ئەبۇھۇرەيرە رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە:"بىر ئادەم رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا كېلىپ، ئى ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى، ئەگەر بىر ئادەم كېلىپ، مېنىڭ مېلىمنى ئېلىۋالماقچى بولسا، قانداق قىلىمەن؟ دەپ سورايدۇ، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: مېلىڭنى بەرمە، دەپ جاۋاب بېرىدۇ. ئۇ ئادەم: ئەگەر ئۇ مەن بىلەن ئۇرۇشسا قانداق قىلىمەن؟ دېگەندە، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:" سەنمۇ ئۇنىڭ بىلەن ئۇرۇش"، دەيدۇ، ئۇ ئادەم: ئەگەر ئۇ مېنى ئۆلتۈرۈۋەتسىچۇ؟ دېگەندە، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:" سەن شېھىت بولىسەن" دەيدۇ، ئۇ ئادەم: مەن ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەتسەم قالسامچۇ؟ دېگەندە، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:" ئۇ دوزاختا بولىدۇ" دېگەن. ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.

ئالىملار: ئەگەر مال ئىگىسى، زالىمنى ئۆلتۈرۈۋەتسە قالسا، چېكىدىن ئېشىش بولمىغانلىقى ئۈچۈن، تۆلەم كەلمەيدۇ، دەپ قارايدۇ.

11. 7753/4665 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((من اطَّلع في بيت قومٍ بغير إذنهم فقد حلَّ لهم أن يفقئوا عينه))* مسلم (2158).

7753/4665 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى باشقىلارنىڭ ئۆيىگە ئوغرىلىقچە مارىسا، ئۇنىڭ كۆزىنى قۇيۇۋېتىش ئۆي ئىگىلىرىگە ھالال بولىدۇ. (مۇسلىم: 2158)

7754/4666 ـ عن أبي هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –، عن النبي صلى الله عليه وسلم. قال (من اطلع في بيت قوم بغير إذنهم، فقد حل لهم أن يفقؤا عينه)* لبخاري (6902)، مسلم (2158).

7754/4666 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى باشقىلارنىڭ ئۆيىگە ئوغرىلىقچە ماراپ، (ئۆي ئىگىلىرى تەرىپىدىن) كۆزى قۇيۇۋېتىلگەن بولسا، ئۇنىڭغا تۆلەم تۆلەنمەيدۇ. (ئەبۇ داۋۇت: 5172)

دېمەك، ئۆزىنىڭ شەرئى ھوقۇقىنى قوغداش ئۈچۈن، رۇخسەتسىز قارىغۇچىنىڭ كۆزىنى زۇرۇرىيەت تۈپەيلىدىن قۇيۇۋېتىپ قالسا، قىساس ياكى دىيەت كەلمەيدۇ.

12. 7897/4766 ـ أبو سعيد – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((من رأى منكم منكرًا فليغيره بيده، فإن لم يستطع فبلسانه، فإن لم يستطع فبقلبه، وذلك أضعف الإيمان))* مسلم (49).

7897/4766 ـ ئەبۇ سەئىد خۇدرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم: كىمكى بىر يامان ئىشنى كۆرسە، ئۇنى قولى بىلەن ئۆزگەرتسۇن. ئۇنداق قىلالمىسا، تىلى بىلەن ئۆزگەرتىشكە تىرىشسۇن. ئۇنداقمۇ قىلالمىسا، دىلىدا ئۇ ئىشنى يامان كۆرسۇن. مانا بۇ، ئىماننىڭ ئەڭ ئاجىز ھالىتىدۇر. (مۇسلىم: 49)

ھەدىس ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇش ۋە يامان ئىشلاردىن توسۇش يولىنى بىر-بىرلەپ كۆرسىتىۋاتىدۇ، يامان ئىشلاردىن توسۇش بەزىدە قول بىلەن، بەزىدە تىل بىلەن يەنە بەزىدە قەلب بىلەن بولىدۇ. مۇنكەر ئىش، يامان ئىشنى قىلىۋاتقان ئادەمنى ئىتتىرۋەتمىسە تۈگىمەيدىغان بولۇپ قالسا، ئۆلۈم ھالىتى يۈز بەرسىمۇ، شۇنداق قىلسا دۇرۇس. مىسالى: بىر كىشى بىر ئادەمنىڭ بىر ئايال بىلەن زىنا قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنى توسسا ئۇنىمىغان بولسا، يەنى ئۆلتۈرۈۋېتىشتىن باشقا يول بىلەن توسقىلى بولمىسا، شۇنداق قىلىش دۇرۇس دېگەن بولىدۇ.

كىسەللىك تۇغرىسىدىكى زۇرۇرىيەتلەر:

13. 5694/3412 ـ أَنَسُ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: رَخَّصَ رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلزُّبَيْرِ وَعَبْدِالرَّحْمَنِ بن عوف فِي لُبْسِ الْحَرِيرِ لِحِكَّةٍ بِهِمَا* البخاري (2919)، مسلم (2076) .

5694/3412 ـ ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: زۇبەير ۋە ئابدۇراھماننىڭ بەدىنىدە قىچىشقاق بولغانلىقتىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنىڭ يىپەكتىن تىكىلگەن كىيىمنى كىيىشكە رۇخسەت قىلغان. (بۇخارى: 5839)

زۇرۇرىيەت تېپىلغاندا ئەرلەر يىپەك كىيىم كەيسە دۇرۇس، دېگەن ھۆكۈم چىقىدۇ.

14. 1986/1152 - وفي رواية رفعها: أنه إِذَا كَانَ خَوْفٌ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَصَلى رَاكِبًا أَوْ قَائِمًا يُومِئُ إِيمَاءً* البخاري (943)، مسلم (839) 306

1986/1152 ـ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: بۇنىڭدىن قاتتىقراق خەۋپكە دۇچ كەلسەڭلار، ئۇلاغقا مىنىپ تۇرۇپ ئوقۇۋاساڭلارمۇ، ئۆرە تۇرغان پېتى ئىشارەت قىلىپ ئوقۇۋاساڭلارمۇ بولىدۇ. (مۇسلىم: 839)

1350/743 - عمر– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ– انُ بْنِ حُصَيْنٍ– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ– :كَانَتْ ﴿بِي﴾ بَوَاسِيرُ، فَسَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الصَّلَاةِ، فَقَالَ: ((صَلِّ قَائِمًا فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَقَاعِدًا، فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَعَلَى جَنْبٍ))* رواه البخاري (1117)

1350/743 ـ ئىمران ئىبنى ھۇسەين رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: مېنىڭ بۇۋاسىر كېسىلىم بار ئىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن نامازنى

قانداق ئوقۇش توغرىسىدا سورىسام، ئۇ: ئۆرە تۇرۇپ ئوقۇ. ئۆرە تۇرالمىساڭ، ئولتۇرۇپ ئوقۇ. ئولتۇرالمىساڭ، يانچە يېتىپ ئوقۇ، دېدى. (بۇخارى: 1117)

15. 746/392 ـ عمرو بْنِ الْعَاصِ- رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ-: احْتَلَمْتُ فِي لَيْلَةٍ بَارِدَةٍ فِي غَزْوَةِ ذَاتِ السُّلَاسِلِ، فَأَشْفَقْتُ إِنِ اغْتَسَلْتُ أَنْ أَهْلِكَ، فَتَيَمَّمْتُ ثُمَّ صَلَّيْتُ بِأَصْحَابِي الصُّبْحَ، فَذَكَرُوا ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: ((يَا عمرو صَلَّيْتَ بِأَصْحَابِكَ وَأَنْتَ جُنُبٌ؟)) فَأَخْبَرْتُهُ بِالَّذِي مَنَعَنِي مِنَ الِاغْتِسَالِ وَقُلْتُ: إِنِّي سَمِعْتُ الله تعالى يَقُولُ: ﴿وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ الله كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا﴾. فَضَحِكَ رَسُولُ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَمْ يَقُلْ شَيْئًا* البخاري (345)، ورواه أبو داود (334)

746/392 ـ ئەمر ئىبنى ئاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: مەن زاتىسەلاسىل غازىتىنىڭ سوغۇق بىر كېچىسىدە ئېھتىلام بولۇپ قالدىم. غۇسلى قىلسام، ئۆلۈپ قېلىشتىن قورقۇپ تەيەممۇم قىلدىم ۋە ھەمراھلىرىمغا ئىمام بولۇپ بامدات نامىزىنى ئوقۇدۇم، كېيىن ئۇلار بۇ ئىشنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە مەلۇم قىلدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئى ئەمر! جۇنۇب تۇرۇپ ھەمراھلىرىڭغا ئىمام بولۇپ ناماز ئوقۇدۇڭمۇ؟ دەپ سورىدى. مەن غۇسلى قىلالماسلىقىمنىڭ سەۋەبىنى ئېيتىپ: الله تائالانىڭ قۇرئان كەرىمدە: سىلەر ئۆزۈڭلارنى ئۆلتۈرمەڭلار، الله ھەقىقەتەن سىلەرگە ناھايىتى مېھرىباندۇر دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم، ـ دېگەنىدىم، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كۈلۈپ قويدى، ئەمما بىر نەرسە دېمىدى. (ئەبۇ داۋۇد: 334)

دېمەك رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەمرىنىڭ ئىشىنى بوپتۇ دېگەن. بۇ سۈننەتتە تەقرىر دېيىلىدۇ.

16." بىر سەپەردە بىر ساھابىنىڭ بېشىغا تاش تېگىپ جاراھەتلىنىپ بېشى يېرىلىپ كېتىدۇ، ئۇ ساھابە شۇ چاغدا ئېھتىلام بولۇپ قېلىپ، قېرىنداشلىرىدىن: سۇ ئىشلىتەي دېسەم قورقۇۋاتىمەن، باشقا رۇخسەت يول بارمىدۇ؟ دەپ سورىغاندا، قېرىنداشلىرى: سەن سۇ ئىشلىتىشكە قادىر، باشقا يول يوق دەيدۇ، ئۇ پەتۋانى ئالغان بۇ ساھابە يۇيۇنۇپ ئۆلۈپ كېتىدۇ. ئۇنىڭ قېرىنداشلىرى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا كەلگەندە ئۇ ئىشنى بايان قىلىپ بېرىدۇ، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:" ئۇلار ئۇنى ئۆلتۈرۈپتۇ! بىلمىگەندىكىن سورىسا بولماسمىدى؟ بىلمەسلىكنىڭ دورىسى سوراش ئەمەسمۇ؟ ئۇ تەيەممۇم قىلىپ، بېشىدىكى تېڭىق ئۈستىگە مەسىھ قىلسا بولاتتى ئەمەسمۇ؟" دېگەن. ئەبۇداۋۇد ۋە ئىبنى ماجە رىۋايەت قىلغان.

17. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دەيدۇ:" زىيانلىنىش ياكى زىيان سېلىش يوق" ئىمام ئەھمەد، ئىبنى ماجە ۋە ئىمام مالىك رىۋايەت قىلغان.

ھەدىسنىڭ ئۇقۇمى: زىياننى يوقۇتۇش ۋە ئۇنىڭ تەسىرىنى رىمۇنت قىلىش ۋاجىب، دېگەن بولىدۇ.

ئۇندىن باشقا زۆرۈرىيەت توغرىسىدا كەلگەن ھەدىسلەر بەك كۆپ، ئۇ ھەدىسلەرنى بۇ تەتقىقات ئىچىدىن كۆرۈڭ.

ئەينى زاماندا شەرئەت فۇقاھالىرى(ئالىملىرى) زۆرۈرىيەت بابىدا ئوتتۇرغا قويغان فىقھى قائىدىلەر:

1. «زەرەر يوقۇتىلىدۇ».

2.« زۆرۈرىيەت چەكلەنگەن ئىشلارنى مۇباھ قىلىدۇ».

3.« ئىككى فاسىد ئىش بىرلا كېلىپ قالسا، قايسىسىنىڭ خەتىرى ئاز بولسا، شۇ قىلىنىدۇ».

4.« زىياننىڭ ئالدىنى ئېلىش مەنپەئەتنى قولغا كەلتۈرۈشنىڭ ئالدىدا تۇرىدۇ».

5. « ئومۇمى زىياندىن ساقلىنىش ئۈچۈن خۇسۇسى زىيان قوربان قىلىنىدۇ».

6.« مۇشەققەت ئاسانچىلىقنى كەلتۈرىدۇ».

7.« ئىش تارايسا كېڭىيىدۇ» .

4.زۆرۈرىيەت ئۇقۇمى ۋە شەرتلىرى

زۆرۈرىيەت دېگەن: ئىنسانغا بىرەر خەتەر ياكى ئېغىر مۇشەققەت كىلىپ، جېنى ياكى ئەزاسى ياكى ئابرويى ياكى ئەقلى ياكى مېلى ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش نەرسىلەرگە زىيان يېتىشىدىن قورقۇش دېمەكتۇر. شۇ چاغدا زىياننىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، ھارام ئىشنى قىلىش ياكى ۋاجىب ئىشنى تەرك ئېتىش ياكى ۋاقتىدىن كېچىكتۈرۈش مۇباھ ياكى ۋاجىب بولىدۇ.

زۆرۈيىيەتنىڭ شەرتلىرى:

1. زۆرۈرىيەت ئەمەلى بولۇشى لازىم، باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا تەجرىبىگە ئاساسەن، ئەمەلىيەتتە ھالاك بولۇشتىن ياكى مېلى ياكى جېنىنىڭ زىيانغا ئۇچرىشىدىن ئەنسىرەشنىڭ پەيدا بولۇشىدۇر. ياكى :دىن، جان، ئەقىل، ئابروي ۋە مالدىن ئىبارەت بەش زۆرۈرىيەتنىڭ قايسى بىرى ھەقىقى خەتەرگە ئۇچرىسا، شۇ چاغدا خەتەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، ئىستىسنائى قائىدىلەرنى قوبۇل قىلىشقا- گەرچە بۇ ئىش باشقىلارغا زىيان كەلتۈرسىمۇ- بولىدۇ. چۈنكى مۇنداق بىر قائىدە بار:« ئەگەر ئىككى زىيان بىر بىرى بىلەن توقۇنۇشۇپ قالسا، ئۇ ئىككى زىياننىڭ يەڭگىلىنى قىلىش بىلەن چوڭى ياكى ئېغىرىغا قارشى تۇرۇلىدۇ».

2. مەجبۇر بولغۇچى، شەرئى بۇيرۇق ياكى چەكلىمىلەرگە خىلاپلىق قىلىشقا مەجبۇر بولۇپ قېلىشى، ياكى زىياننىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، شەرئى پەرمانلارغا خىلاپلىق قىلىشتىن باشقا مۇباھ ۋاستىلار تېپىلماسلىقى: مەسىلەن بىر ئورۇندا ھارام تاماقلاردىن باشقا يېمەكلىك تاپالمىسا، زىياننىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن -مۇباھ يېمەكلىكلەر تېپىلمىسا- ئۇ چاغدا زۆرۈرىيەت قائىدىسىگە ئەمەل قىلىش ۋاجىب ياكى مۇباھ بولىدۇ. مەسىلەن، بىر ئادەم ئادەتتىكى ئەھۋاللاردا باشقىلاردىن ئۆسۈمسىز قەرز ئېلىشقا قادىر بولالىسا، ئۇ ئادەمنىڭ مۇتلەق ئۆسۈملۈك ياكى جازانە بىلەن قەرز ئېلىشى دۇرۇس بولمايدۇ.

3. مۇباھ بىلەن بىرلىكتە چەكلەنگەن نەرسىنىڭ بولۇشى، يەنى ئادەتتىكى ئەھۋاللاردا ھارام ئىشنى قىلىشنى مۇباھ قىلىپ بېرىدىغان ئۆزرە تېپىلىپ قالسا، باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا: زۆرۈرىيەت مەجبۇرى بولۇپ جان ياكى ئەزالارنىڭ زىيانغا ئۇچرىشىدىن قورقۇلسا. مەسىلەن، بىر ئادەم تەھدىت ئاستىدا جېنى ياكى بىرەر ئەزاسىنى زىياندىن ساقلاپ قېلىش، ياكى مېڭىشتىن ئاجىز بولۇپ قېلىپ ھەمراھلىرىدىن ئايرىلىپ قېلىشتىن قورقسا، - پاك

يمەكلىكلەر تۈرۈپ- ئۆلۈك نەرسىنى يېيىشكە مەجبۇر بولۇپ قالسا، يېسە دۇرۇس بولىدۇ. شافىئى ۋە ھەنبەلىلەر: تەيەممۇم قىلىشنى مۇباھ قىلىدىغان نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى ھارام نەرسىنى يېيىشنى مۇباھ قىلىدۇ، دەپ ئېنىق بايان قىلىشتى.

4. مەجبۇر بولغۇچى ئىسلامنىڭ ئاساسلىق پرىنسىپلىرىغا خىلاپ ئىشنى قىلماسلىقى لازىم: مەسىلەن، باشقىلارنىڭ ھوقۇقىنى قوغداش، ئادالەتنى رىئاللىققا ئايلاندۇرۇش، ئامانەتنى ئادا قىلىش، زىياننىڭ ئالدىنى ئېلىش، ئىسلامنىڭ ئېتىقاد ئاساسلىرىنى ھىمايە قىلىشقا ئوخشاش ئاساسلىق پرىنسىپلىرىغا خىلاپلىق قىلماسلىقى كېرەك. شۇنىڭ قاتارىدا: زىنا قىلىش، ئادەم ئۆلتۈرۈش، كاپىر بولۇپ كېتىش ۋە بۇلاڭچىلىق قىلىش قايسى ئەھۋالدا بولمىسۇن ھالال بولمايدۇ، چۈنكى بۇ ئىشلارنىڭ زىيىنى ئۆزىدە كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ.

5. زۆرۈرىيەت ئۈچۈن قوبۇل قىلىنىۋاتقان نەرسىلەردە ئەڭ تۆۋەن چەكلىمىدە ياكى زىياننىڭ ئالدىنى ئالغىلى بولىدىغان مىقداردا توختاش لازىم. چۈنكى ھارامنىڭ مۇباھ بولىشى زۆرۈرىيەت تۈپەيلىدىن، زۆرۈرىيەت مىقدارى بويىچە بەلگىلىنىدۇ.

6. - داۋالىنىش زۆرۈرىيىتى ھالىتىدە- ھارام نەرسىنى داۋا قىلماقچى بولسا، باشقا ئامال تېپىلمىسا، ئۇ چاغدا دىيانەتلىك ۋە بىلىملىك دوختۇرنىڭ سۈپەتلەپ بېرىشى لازىم. يەنى ھارام ئىشنى قىلىش مۇئەييەنلىشىپ قالسا، ھارام ئىشنى قىلىش دۇرۇس.

7. ھاكىملار- ئومۇمى زۆرۈرىيەت ھالىتىدە- ئېغىر زۇلۇمنىڭ ياكى ئوچۇق زىياننىڭ ياكى ئېغىر قىيىنچىلىقنىڭ ياكى ئومۇمى مەنپەئەتنىڭ بارلىقىنى تەكشۈرۈپ كۆرسە، زۆرۈرىيەت پرىنسىپىنى قوبۇل قىلمىغاندا دۆلەت خەتەرگە ئۇچرايدىغان ئەھۋال مەۋجۇد بولسا، زۆرۈرىيەت پرىنسىپىنى قوبۇل قىلىش دۇرۇس.

شۇنىڭغا ئاساسەن بەزى فۇقاھالار (قانۇنشۇناس ئالىملار) دۆلەتنىڭ سىرتقى ئالاقىسىدە ياكى خەلقئارالىق تىجارەتتە كەڭرى يول تۇتتى. ئۇلار، دۈشمەنلەرنىڭ خەتىرىدىن ساقلىنىش ياكى دۆلەتنىڭ مەۋجۇتلىقىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن، دۈشمەنگە يىللىق تۆلەم بېرىشنى دۇرۇس دەپ قارىدى. شۇنداقلا بەزى فۇقاھالار، دۆلەت قاتتىق مۇھتاج بولۇپ قالغاندا، دۆلەتنىڭ سىرتقى قەرزىنى جازانە پايدىلىرىدىن بېرىش دۇرۇس دەپ قاراشتى.

.8 توختامنى بۇزۇش ئادالەتنى ۋۇجۇتقا چىقىرىش ياكى توختام تۈزگۈچىلەر ئارىسىدا توختام نورماللىق تەڭپۇڭلىقىغا تەسىر يەتكۈزمەسلىك زۆرۈرىيىتى ئۈچۈن بولسا دۇرۇس.

5. زۆرۈرىيەت ئەھۋاللىرى

قۇرتۇبى زۆرۈرىيەت ھالەتلىرىنى بەلگىلەپ:« زۆرۈرىيەت: زالىمنىڭ مەجبۇرلىشى ياكى قورساقنىڭ ئېچىشى» دېگەن. فەخرۇررازى:« زۆرۈرىيەتنىڭ سەۋەبى ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ، بىرىنچى: ھالال نەرسە تېپىلماي قاتتىق ئاچ قېلىش، ئىككىنچىسى: ھارام نەرسىنى يېيىشكە مەجبۇرلارىش». ئىبنى ئەرەبى:« زۆرۈرىيەت: زالىمدىن مەجبۇرلىنىش ياكى ئاچ قېلىش ياكى كەمبەغەللىك سەۋەبىدىن بولىدۇ» دېگەن.

ئۇنداقتا زۆرۈرىيەت بۇ ئالىملارنىڭ قارىشىچە ئۈچ تۈرلۈك: مەجبۇرلىنىش، ئاچ قېلىش ۋە كەمبەغەللىكتۇر. چۈنكى ئۇلار ياشىغان زاماندا ئاساسەن باشقا زۆرۈرىيەتلەر تېپىلمايتتى... فۇقاھالار يەتتە تۈرنى بايان قىلغان...

ئەمەلىيەتتە، زۆرۇرىيەتنىڭ ئەھۋاللىرى 14 تۈرلۈك بولىدۇ:

ئاچ قېلىش، ئۇسساپ كېتىش، داۋالىنىش، مەجبۇرلىنىش، ئۇنتۇپ قېلىش، بىلمەسلىك، قىيىنچىلىق، سەپەر، كېسەل، ئاپەتنىڭ ئومۇملىشىپ كېتىشى ۋە تەبئى ئاپەتلەر. ئەگەر مۇشۇ ئەھۋاللاردىن قايسى بىرىدە زۆرۇرىيەت تېپىلسا، چەكلەنگەن ئىش مۇباھ بولىدۇ ياكى ۋاجىبنى تەرك ئېتىش دۇرۇس بولىدۇ.

زۆرۇرىيەتنىڭ بىر قانچە ئەھۋاللىرى

بىرىنچى: غىزالىنىش ۋە داۋالىنىش زۆرۇرىيىتى ھالىتى

قۇرئان كەرىم، مەجبۇر بولۇپ قالغان ئادەم ئۆلۈك گۆشى ۋە چوشقا گۆشىنى يېيىش، قان ۋە ھاراقنى ئىچىش، باشقىلارنىڭ تامىقىنى، نىجىس تاماقلارنى ۋە نىجىس سۇلارنى ئىستىمال قىلىش دۇرۇس دەپ ئېنىق ئايەت بايان قىلدى.

ئۇنداقتا بىر ھارام نەرسە بىلەن يەنە بىر ھارام نەرسە ئارىسدا ياكى بىر ھالەت بىلەن يەنە بىر ھالەت ئارىسدا پەرق يوق، يېمەك ياكى غىزالىنىش... سەۋەبىدىن مەجبۇر بولۇپ قالغان ئادەمگە ھارام نەرسىنىڭ ھەممىسى ھالال بولىدۇ. ھارام نەرسە ھەر قانداق زامان، ماكان ۋە ئەھۋاللاردا ئومۇمى بولغىنىدەك، ئىستىسنا قىلىنغان زۆرۇرىيەتنىڭ ھۆكمىمۇ مەجبۇر بولۇپ قالغان بارلىق ئەھۋاللاردا ھارام نەرسىلەرنى مۇباھ قىلىشنى تەقەززا قىلىدۇ. چۈنكى قۇرئاندىكى« كىم مەجبۇر بولۇپ قالسا» دېگەن سۆز ئومۇى سۆزدۇر.

ئىككىنچى: مەجبۇرلىنىش زۆرۇرىيتى ھالىتى

مەجبۇرلاش دېگەن: باشقىلار ياقتۇرمايدىغان ئىشقا قىستاش دېگەنلىكتۇر. مەجبۇرلاش ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ:

1) ئىختىيارلىق بەرمەي مەجبۇرلاش: يەنى بىر ئادەمنىڭ ئۆزى ياكى ئەزالىرىغا تەھدىت سېلىش ئارقىلىق مەجبۇرلاپ، ئۇنىڭغا ئىختىيارلىق ياكى قۇدرەت بەرمەسلىكتۇر. بۇ مەجبۇرلاشنىڭ ھۆكمى: رازىلىقنى يوقتىدۇ ۋە ئىختىيارلىقنى بۇزىدۇ.

2) تولۇق بولمىغان مەجبۇرلاش: يەنى جانغا ياكى بىرەر ئەزاغا زىيان سالمايدىغان ، مەسىلەن: تۈرمىگە قاماش، ياكى باغلاپ قويۇش ياكى يەڭگىل ئۇرۇش ياكى بەزى مېلىغا زىيان سېلىشقا ئوخشاش دەرىجىدە مەجبۇرلاش. بۇ مەجبۇرلاشنىڭ ھۆكمى: رازىلىقنى يوقتىدۇ، لېكىن ئىختىيارلىقنى بۇزمايدۇ.

بىرىنچى تۈردىكى، يەنى ئىختىيارلىق بەرمەي مەجبۇرلاش فۇقاھالارنىڭ نەزىرىدە شەرئى زۆرۇرىيەت قاتارىدىن قارىلىدۇ.

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:« ئاللاھ تائالا ئۈممىتىمدىن خاتالىق، ئۇنتۇپ قېلىش ۋە مەجبۇرلىنىشنى كۆتۈرۋەتتى» دېگەن. (تەبرانى، ئىبنى ماجە، ئىبنى ھىببان ۋە ھاكىم رىۋايەت قىلغان).

ئاخىرەت ئىشلىرىغا ئالاقدار ھىسسى قىلمىشلارنىڭ ھۆكۈملىرى

بۇلار: مۇباھ، رۇخسەت ۋە ھارام دەپ ئۈچ خىل بولىدۇ:

1) مەجبۇرلاش بىلەن مۇباھ بولىدىغان قىلمىشلار: ئۆلۈك نەرسىنىڭ، چوشقىنىڭ گۆشىنى يېيىش ۋە ھاراق ئىچىشتۇر. ئىختىيارسىز مەجبۇرلاش بۇ نەرسىلەرنى يېيىشنى مۇباھ قىلىدۇ،

چۈنكى بۇ نەرسىلەرنىڭ هاراملىقى ئادەتتىكى ئەھۋاللاردا ئىسپاتلانغان، زۆرۈرىيەت بولۇپ قالغاندا مۇباھ، ئاللا قۇرئاندا:« سىلەر مەجبۇر بولۇپ قالساڭلار» دەپ ئىستىسنا قىلغان. هارام نەرسىدىن ئىستىسنا قىلىش مۇباھتۇر. بۇ هارام نەرسىلەرنى يېيىشنى رەت قىلىپ ئۆلۈپ كەتكەن ئادەم شەرىئەتتە گۇناھكاردۇر، چۈنكى بۇ ئۆزىنى هالاكەتكە تاشلىغانلىق بولىدۇ.

2) مەجبۇر بولۇپ قالغاندا رۇخسەت قىلىنغان قىلمىشلار: كۇپرى كەلىمىسىنى سۆزلەشكە مەجبۇرلانغاندا. ئىمانى قەلبى خاتىرجەم بولۇش شەرتى بىلەن. كۇپرى كەلىمىسىنى تىلى بىلەن سۆزلەش، ياكى تىلى بىلەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى تىللاش ياكى كىرىس بەلگىسىگە ياكى بۇتقا قاراپ ناماز ئوقۇش مۇتلەق مۇباھ ئەمەس. تولۇق مەجبۇرلىنىشقا يولۇققاندا بۇ ئىشلارنى زاھىرا (قەلبى بىلەن ئەمەس، تىلى بىلەن) قىلىپ قويۇش شەرىئەتتە رۇخسەت. بۇ ئىشلارنىڭ ئەسلىسى مۇباھ ئەمەس، لېكىن تولۇق مەجبۇرلىنىش زۆرۈرىيىتى تۈپەيلىدىن مەسئۇلىيەتكە تارتىلىش ياكى جازالىنىشتىن قۇتۇلۇپ قالىدۇ. ئەگەر مەجبۇرلانغان ئادەم يۇقىرىقى خەتەرلىك ئىشلارنى قىلىشقا ئۇنىماي ئۆلۈپ كەتسە، جىهاد قىلغانىنىڭ ساۋابىغا ئېرىشىپ، شېهىت بولىدۇ.

زۆرۈرىيەت بىر ئىشنى مۇباھ قىلسا، ئۇنىڭدىن هاراملىق كۆتۈرۈلۈپ كېتىدۇ، شۇ ئىشنى قىلىشقا رۇخسەت قىلىنىدۇ، لېكىن ئۇ ئىشنىڭ هاراملىقى يوقالمايدۇ. زۆرۈرىيەتنىڭ تەسىرى پەقەتلا گۇناھنىڭ كۆتۈرۈلۈپ كېتىشى بىلەن چەكلىنىدۇ. قۇرئان كەرىم مۇنداق دەيدۇ:

مَن كَفَرَ بِاللّهِ مِن بَعْدِ إيمَانِهِ إِلاَّ مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالإِيمَانِ وَلَكِن مَّن شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِّنَ اللّهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ (106)

« كىمكى اللەغا ئىمان ئېيتقاندىن كېيىن ئىماندىن يېنىۋالسا، ـ قەلبى ئىمان بىلەن مۇستەهكەم تۇرسىمۇ مەجبۇرلاش ئاستىدا (ئاغزىدىلا) ئىماندىن يانغانلىقىنى بىلدۇرگەنلەر بۇنىڭدىن مۇستەسنا. كۇفرى بىلەن كۆڭلى ئازادە بولسا (يەنى ئىختىيارىي يوسۇندا مۇرتەد بولغان بولسا)، ئۇ اللەنىڭ غەزىپىگە دۇچار بولىدۇ ۋە چوڭ ئازابقا قالىدۇ» [نەهل سۈرىسى، 106 ـ ئايەت.]

3) مەجبۇرلاش مۇتلەق تەسىر كۆرسەتەلمەيدىغان هارام قىلمىشلار: بىر مۇسۇلماننى هەقسىز ئۆلتۈرۈش، ياكى ئۇنىڭ بىرەر ئەزاسىنى كېسىش ياكى جاراھەتلەندۈرۈش ياكى ئاتا ـ ئانىسىنى ئۇرۇش ياكى بىر ئايال بىلەن زىنا قىلىشقا ئوخشاش ئىشلار مەجبۇرلىنىش بىلەنمۇ مۇباھ بولمايدۇ ۋە زادى رۇخسەت قىلىنمايدۇ. چۈنكى بۇ ئىشلار ئەسلىدىن هارام، مۇباھلىققا هەرگىز يېقىن كەلمەيدۇ.

دۇنيا هۆكۈملىرىگە ئالاقىدار ئىشلار ئۈچ خىل بولىدۇ:

بىرىنچى تۈرى: هاراق ئىچىش ۋە ئوغۇرلۇق قىلىشقا مەجبۇرلىنىش:

1) هاراق ئىچىشكە مەجبۇرلاش: ئەگەر مەجبۇرلاش تولۇق بولۇپ، ئىختىيارلىق بولمىسا، ئالىملارنىڭ ئىتتىپاقى بىلەن مەجبۇرى هاراق ئىچىپ سالغان ئادەمگە جازا كەلمەيدۇ. چۈنكى شەرئى جازالار كىلەچەكتىكى جىنايەتلەردىن چەكلەش ئۈچۈن يولغا قويۇلغان. جۇمهۇر ئالىملارنىڭ نەزىرىدە تولۇق مەجبۇرلاش ئاستىدا هاراق ئۇچۇرۇلگەن مەسىنىڭ قىلمىشلىرى ئىجرا قىلىنمايدۇ.

2) ئوغۇرلۇق قىلىشقا مەجبۇرلاش: ئەگەر بىر ئادەم تولۇق مەجبۇرلىنىش ئاستىدا ئوغۇرلۇق قىلىشقا مەجبۇرلانسا، تولۇق مەجبۇلارش بېسىمى ئاستىدا ئوغۇرلۇق قىلغان ئادەمگە گۇناھ بولمايدۇ ۋە جازامۇ كەلمەيدۇ.

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:« مېنىڭ ئۈممىتىمدىن خاتا قىلىپ سالغان ئىش، ئۇنتۇپ قېلىش ۋە مەجبۇرلاش ئاستىدا قىلىپ سالغان ئىشلىرى كۆتۈرۈلۈپ كەتتى» دېگەن. چۈنكى جازالار شۈبھى بولۇپ قالسا ئىجرا قىلىنمايدۇ.

ئىككىنچى تۈرى: كۆپىرلىققا ۋە ماللارنى بۇزۇۋىتىشكە مەجبۇرلىنىش:

1) كۇپىرلىققا مەجبۇرلىنىش:

ئەگەر بىر ئادەم كۇپرى كەلىمىسىنى ئېيتىشقا تولۇق مەجبۇرلىنىپ قالسا، مۇرتەد دەپ ھۆكۈم قىلىنمايدۇ، تولۇق مەجبۇرلانغان ئادەمنىڭ ئايالى « تالاقى بايىن» بولۇپ كەتمەيدۇ. بۇ مالىكىلاردىن باشقا بارلىق ئالىملارنىڭ كۆز قارشى.

2) مالنى بۇزۇۋتىشكە مەجبۇرلىنىش: بىر ئادەم باشقىلارنىڭ ئۆي سايمانلىرىنى كۆيدۈرۈۋېتىشكە مەجبۇرلانسا، مەجبۇلارش ئىختىيارسىز بولسا، تۆلەم مەجبۇرلىغۇچىغا بولىدۇ. بۇ ھەنەفى، ھەنبەلى ۋە بەزى شافىئىلارنىڭ كۆز قارشىدۇر. چۈنكى مەجبۇرلانغۇچى ئىرادىسىز، ئۇ مەجبۇرلىغۇچىنىڭ سايمىنى ئورنىدا، سايمانغا تۆلەم كەلمەيدىغانلىقى بىرلىككە كىلىنگەن مەسىلە.

مالىكى، زاھىرى، بەزى شافىئىلار ۋە بىر بۆلۈك ھەنبەلىلەر: تۆلەم مەجبۇرلانغۇچىغا بولىدۇ، دەپ قارايدۇ. چۈنكى ئۇنىڭ بۇ ھالىتى باشقىلارنىڭ يىمەكلىكىنى يېيىشكە مەجبۇر بولغان ئادەمگە ئوخشاش كېتىدۇ. ئوخشاشلىق تەرىپى، ھەر بىر ئىش مۇباھلىقنى كۆرسەتسىمۇ، لېكىن مەجبۇر بولغان ئادەم يىمەكلىكنى تۆلىشى ۋاجىب...

ئۈچىنچى تۈرى: ئۆلتۈرۈشكە ۋە زىنا قىلىشقا مەجبۇرلاشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ:

1) ئۆلتۈرۈشكە مەجبۇرلاش: كىم باشقىلارنى مەجبۇرلىنىش سەۋەبىدىن ئۆلتۈرسە گۇناھكار بولىدۇ، دېگەن نوقتىدا ئالىملار ئىتتىپاق. لېكىن ئۇلار قىساسنىڭ ۋاجىب بولىشى ياكى - مەجبۇرلىنىش تولۇق بولۇپ، ئىختىيارسىز سەۋەبىدىن بولغان بولسا- ئۆلۈم جازاسىنى تەتبىقلاش توغرىسىدا ئىختىلاپ قىلىشتى.

ئىمام ئەبۇھەنىفە، مۇھەممەد، دۇۋاۇد زاھىرى، ئىمام ئەھمەد بىر رىۋايىتىدە، ئىمام شافىئى بىر سۆزىدە: مەجبۇرلانغۇچىغا قىساس كەلمەيدۇ، قىساس مەجبۇرلىغۇچىدىن ئېلىنىدۇ، مەجبۇرلانغۇچىغا تەئزىر(ئەدەبلەش جازاسى) بېرىلىدۇ، دېيىشتى.

بۇلار رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ:« مېنىڭ ئۈممىتىمدىن خاتا قىلىپ سالغان ئىش، ئۇنتۇپ قىلىپ سالغان ئىش ۋە مەجبۇرلىنىش سەۋەبىدىن قىلىپ سالغان ئىش كۆتۈرۈلۈپ كەتتى» دېگەن ھەدىسنى دەلىل قىلىدۇ.

زۇفەر ۋە ئىبنى ھەزم : مەجبۇرلانغۇچىدىن قىساس ئېلىنىدۇ، دەيدۇ. چۈنكى قاتىللىق ئۇنىڭدىن ئەمەلى كۆرۈلگەن...

مالىكى، شافىئى ۋە ھەنبەلىلەر: مەجبۇرلىغۇچى ۋە مەجبۇرلانغۇچىدىن تەڭ قىساس ئېلىنىدۇ، دەپ قارايدۇ. چۈنكى مەجبۇرلانغۇچى قاتىللىقنى ئەمەلى قىلدى، مەجبۇرلىغۇچى

بولسا سەۋەبنى هازىر قىلىپ بەردى. سەۋەبنى تېپىپ بەرگۈچى ئەينەن قىلغۇچىغا ئوخشاش...

ئەلۋەتتە ئىمام ئەزەمنىڭ كۆز قارشى كۈچلۈك...

مەجبۇرلىنىش هالىتىدە دىيەتنىڭ ۋاجىب بولۇشىدا هەنەفى مەزهەبتە ئىككى خىل رىۋايەت بار. كۈچلۈكى، دىيەت مەجبۇرلىغۇچىغا كېلىدۇ.

2) زىنا قىلىشقا مەجبۇرلاش: زىناغا مەجبۇرلاش ئەر ياكى ئايال تەرىپىدىن سادىر بولىدۇ، ئەگەر ئايال زىنا قىلىشقا مەجبۇرلانسا، جۇمهۇر ئالىملارنىڭ نەزرىدە- مەجبۇرلاش تولۇق بولسۇن ياكى ناقىس بولسۇن- ئايالغا جازا كەلمەيدۇ. ئاللاهنىڭ سۆزىگە ئاساسەن:

وَلْيَسْتَعْفِفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّى يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا وَآتُوهُم مِّن مَّالِ اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاء إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِّتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَن يُكْرِههُّنَّ فَإِنَّ اللَّهَ مِن بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَّحِيمٌ (33)

« ئەگەر سىلەرنىڭ چۆرىلىرىڭلار ئىپپەتلىك بولۇشنى خالىسا، بۇ دۇنيانىڭ ئازغىنا مېلىنى دەپ ئۇلارنى پاهىشىغا مەجبۇرلىماڭلار، كىمكى ئۇلارنى پاهىشىغا مەجبۇرلايدىكەن، مەجبۇرلانغاندىن كېيىن الله ئۇلارنى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، (ئۇلارغا) رەهىم قىلغۇچىدۇر (يەنى پاهىشىغا مەجبۇرلانغانلىقى ئۈچۈن، الله ئۇلارنى جاۋابكارلىققا تارتمايدۇ، مەجبۇرلىغۇچىلارنى قاتتىق جازالايدۇ)» [نۇر سۈرىسى، 33- ئايەت.] بۇ ئايەت زىنا قىلىشقا مەجبۇرلانغان ئايال گۇناهكار بولمايدۇ، دەيدۇ، گۇناه بولمىغاندىكىن، جازامۇ بولمايدۇ.

ئەگەر بىر ئەر تولۇق زىنا قىلىشقا مەجبۇرلانسا، هەنەفى ۋە شافىئىلارنىڭ كۈچلۈك كۆز قارشىدا زىناغا مەجبۇرلانغۇچىغا جازا كەلمەيدۇ، چۈنكى مەجبۇرلىنىش شۈبهى(گۇمان) پەيدا قىلىدۇ، جازالار گۇمان بىلەن مۇداپىئە قىلىنىدۇ.

هەنبەلى ۋە مالىكىلار: مەجبۇرلىنىش ئاستىدا زىنا قىلغان ئادەمگە جازا كېلىدۇ، چۈنكى زىنا قىلىش ئۇنىڭ ئىختىيارلىقسىز پەيدا بولمايدۇ. مالىكىلار مەشهۇر كۆز قارشىدا مەجبۇرلانغان ئايالغىمۇ جازا كېلىدۇ، دەپ قارايدۇ.

بۇ مەسىلىدە هەنەفى ۋە شافىئى مەزهىبىنىڭ كۈچلۈكلىكى كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ.

خۇلاسە : تولۇق مەجبۇرلىنىش زۆرۈرىيەت هالىتى بولۇپ، هارام يېيىمەكلىكلەرنى يېيىشنى، قەلبى ئىمان بىلەن خاتىرجەم بولسا تىلى بىلەن كۇپرى سۆزنى سۆزلەشنى دۇرۇس قىلىدۇ. لېكىن ئۆلتۈرۈش، جاراهەتلەندۈرۈش، ئايال بىلەن زىنا قىلىش ۋە بۇلاڭچىلىق قىلىشقا ئوخشاش باشقىلارغا زىيان كەلتۈرىدىغان جىنايەتلەرنى مۇباھ قىلمايدۇ.

مەجبۇرلىنىش ئاستىدا هاراق ئىچىش، ئوغۇرلۇق قىلىش، كۇپرى سۆزنى سۆزلەش، ئادەم ئۆلتۈرۈش ۋە زىنا قىلىشقا ئوخشاش بەزى جىنايەتلەرنى قىلغانلارغا نىسبەتەن شەرئى جازا كەلمەيدۇ، شۇنداقلا باشقىلارنىڭ مېلىدىن بۇزۇۋەتكەن ماللارنى تۆلىمەيدۇ.

ئۈچىنچى: ئۇنتۇپ قېلىش هالىتى

ئۇنتۇپ قېلىش ۋە سەهۋەنلىك بىر مەنىدىكى سۆز. ئۇنىڭ هۆكمى: شەرئى ئۆزرە بولىدۇ، بۇ

سەۋەبتىن ئاللاھنىڭ ھوقۇقى تاشلىنىپ قالسا گۇناھ كۆتۈرلۈپ كېتىدۇ.

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ سۆزى دەلىلدۇر:« ئۈممىتىمنىڭ خاتالىقى (يەنى توغرا ئىش قىلىمەن دەپ، خاتالىشىپ قېلىشى) ئۇنتۇپ قېلىش سەۋەبىدىن قىلالمىغان ئىشلىرى ۋە مەجبۇرلىنىپ قېلىش سەۋەبىدىن قىلىپ سالغان ئىشلىرى كەچۈرلۈپ كېتىدۇ» (ئىمام نۇۋەۋى، ياخشى ھەدىس دېگەن، بۇ ھەدىسنى ئىبنى ماجە ۋە بەيھەقى رىۋايەت قىلغان).

ئىز ئىبنى ئابدۇسسالام:« ئۇنتۇپ قېلىش ئىنسانغا يۈز بېرىپ تۇرىدىغان ئىش، ئۇنتۇپ قېلىشقا گۇناھ يوقتۇر» دەيدۇ.(قاۋائىد ئەھكام، 2ـ توم 2ـ بەتكە قاراڭ).

ھەنەفىلەر ئۇنتۇپ قېلىشنى ئىككى تۈرگە بۆلگەن:

1) ئىنساننىڭ كەمچىللىك قىلىش سەۋەبىدىن يۈز بېرىدىغان ئۇنتۇپ قېلىش: نامازدا تۇرۇپ بىر نەرسىنى چايناپ سېلىش ياكى يېيىش نامازنى بۇزىدۇ، چۈنكى ئىنسان نامازدا تۇرغاندا ئەسلەش ھالىتىدە تۇرىدۇ.

2) ئىنساننىڭ كەمچىللىك قىلىش بىلەن يۈز بەرمەيدىغان دەرىجىدىكى ئۇنتۇپ قېلىش ھالىتى: بۇ ھالەتتىكى ئۇنتۇپ قېلىش ئۆزرە ھېساپلىنىدۇ ۋە ئاخىرەتنىڭ جازاسىنى ساقىت قىلىدۇ. قىلغان ئىشنىڭ سەھى ئىكەنلىكىنى چەكلىمەيدۇ. مەسىلەن، رامىزاندا ئۇنتۇپ قېلىپ بىر نەرسە يەپ سالسا، رامىزىنى سەھى بولىدۇ. ياكى بىر نەرسە بوغۇزلىغاندا ئىسىدە يوق بىسمىللاھ دېيىشنى ئۇنتۇپ قالسا مەسىلە يوق.

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:« بىر ئادەم ئۇنتۇپ قېلىپ، بىر نەرسە يەپ سالسا ياكى ئىچىپ سالسا، رامىزىنىنى تولۇقلاۋەرسۇن» دېگەن. بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.

مەسىلەن: بىر ئادەم ئۇنتۇپ قېلىپ نامازنى ۋاقتىدا ئادا قىلالمىسا گۇناھكار بولمايدۇ، بىر ئادەم ئاخىرقى تەشەھھۇدتا ئۇنتۇپ قېلىپ سالام بېرىۋېتىپ قالسا، نامىزى باتىل بولمايدۇ. بىر ئادەم ئۇنتۇپ قېلىپ رامىزاندا ئايالى بىلەن بىرگە بولۇپ قالسا كاففارەت كەلمەيدۇ ياكى رامىزىنى بۇزۇلمايدۇ. ھەنەفى ۋە شافىئىلارنىڭ نەزىرىدە ئۇنتۇپ قېلىش بەزى ئەھۋاللاردا ئۆزرە بولالمايدۇ دەپ قارايدۇ.

تۆتىنچى: بىلمەسلىك ھالىتى

جەھل: يەنى شەرئى ھۆكۈملەرنىڭ ھەممىسىنى ياكى بەزىسىنى بىلمەسلىك، بىر ئادەم قايسى سەۋەبتىن بىر ھۆكۈمنى بىلمىسە، بىلمەسلىكىدە ئۆزرىگە ئىگمۇ، كەمچىللىك قىلغانلىقىغا جازالانامدۇ؟ ياكى ئۆزرىگە ئىگە ئەمەس بولۇپ، دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىك جازاغا ئۇچرامدۇ؟ كىمنىڭ بىلمەسلىكىنى داۋا قىلىشى قوبۇل قىلىنىدۇ ۋە كىمنىڭ قوبۇل قىلىنمايدۇ؟

ئىسلام دىيارىدا ياشايدىغان كىشىلەر ئۈچۈن قۇرئان، سۈننەت ۋە ئىجما بىلەن ئىسپاتلانغان ئاساسلىق شەرئى ھۆكۈملەردە ئۆزرە بولمايدۇ. ئىمام سۇيۇتى مۇنداق دەيدۇ:« ھارام ئىشلارنى بىلمەسلىك ئۆزرىسى قوبۇل قىلىنمايدۇ. لېكىن ئىسلامغا يېڭىدىن كىرگەن، ياكى ئالىملاردىن يىراق يېزىلاردا ياشايدىغان كىشلەر ئۇ ھۆكۈمدىن مۇستەسنا. زىنا، قاتىللىق، ئوغۇرلۇق، ھاراق ئىچىش، ناماز ئىچىدە سۆز قىلىش، رامىزاندا بىر نەرسە يەپ سېلىشقا ئوخشاش ئىشلار خەلق ئاممىسىغا مەخپى ئەمەس». ئەمما ئالىملاردىن باشقىلار بىلمەيدىغان

شەرئى ھۆكۈملەرنى، ئاۋاملار (يەنى ئالىم بولمىغانلار) نىڭ بىلمەسلىكى ئۆزرە ھېساپلىنىدۇ.

بەشىنچى: قىيىنچىلىق ۋە بالانىڭ ئومۇملىشىپ كېتىش ھالىتى

قىيىنچىلىق: شەرھىلەشكە مۇھتاج ئەمەس. بالانىڭ ئومۇملىشىپ كېتىشى: يەنى بىر ئادەم قۇتۇلالمىغىدەك ياكى يىراقلىشالمىغىدەك دەرىجىدە بىر ئىشنىڭ تەسلىشىپ كېتىشى دىيگەنلىكتۇر. بۇمۇ شەرئى ھۆكۈملەردە كەڭچىلىك ۋە ئاسانلىق كۆرنۈشلىرىنىڭ ئېنىق كۆرنۈشىدۇر. مەسىلەن:

1) جاراھەت، پىت، يىرىڭ قانلارغا ئوخشاش ئەپۇ قىلىنغان نىجاسەت بىلەنمۇ ناماز توغرا بولىدۇ. ھەنەفىلەر: ئەپۇ قىلىنغان يەڭگىل نىجاسەتنى كىيىمنىڭ تۆتتە بىرىدىن تۆۋەن بولىدۇ، ئېغىر نىجاسەت بولسا دىرھەمچىلىك مىقدارىدا بولىدۇ دەپ بەلگىلىدى.

2) ھەنەفىلەرنىڭ نەزرىدە ئوت، تىزەك ۋە گەندىگە ئوخشاش تاشلانغان نىجاسەتلەرنى پاكلايدۇ، ئۇ نەرسىلەرنىڭ كۈلى پاككا ئايلىنىدۇ. ئۇنداق بولمىسا يىزىلاردا نىجىس يېقىلغۇلار بىلەن يېقىلغان نانلارمۇ نىجىس بولۇپ قالىدۇ.

3) سۇ، ئۇزۇن تۇرۇش بىلەن ئۆزگىرىپ كەتكەن بولسا ياكى لاتقىلار سەۋەبىدىن ئۆزگىرىپ كەتكەن بولسا ، شۇنداقلا ساقلىنىش قىيىن بولىدىغان نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى زىيان يەتكۈزمەيدۇ. يەنى ساقلانغىلى بولمايدىغان نىجىس نەرسە چۈشۈپ كېتىپ قالسا نىجىس بولمايدۇ.

4) تاشلار بىلەن- گەرچە تاش نىجاسەتنى تولۇق يوقىتالمىسىمۇ- ئىستىنجا قىلىش دۇرۇس.

5) تاھارەتنى يوق كىچىك بالا ئۇگۇنۇش ئارلىقىدا قۇرئاننى تۇتسا بولىدۇ، ھەر بىر قېتىم تاھارەت ئالغاندا ئاياغنى سىيلىش مۇشەققەت بولغانلىقى ئۈچۈن، يۇرتىدا ياشاۋاتقان كىشى بىر كىچە-كۈندۈز مۇددەت ئىچىدە ئۆتەك ئۈستىگە مەسىھ قىلسا بولىدۇ.

6) قورقۇنچا نامىزىدا نامازنى قىبلىگە قارىماي ئوقۇسا دۇرۇس. نەپلە نامازدا ئولتۇرۇپ ئوقۇسىمۇ دۇرۇس... قاتتىق يامغۇر ۋە كىسەل سەۋەبىدىن جامائەت ۋە جۈمئە نامىزىنى تاشلاش دۇرۇس. قاتتىق سوغۇقتىن قورقسا ياكى سەپەر جەريانىدا بولسا جۇنۇپ ئادەم تەيەممۇم بىلەن ناماز ئوقۇسا دۇرۇس، چۈنكى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:« ئەمرى ئىبنى ئاس، جۇنۇبلۇقتىن يۇيۇنماي تەيەممۇم قىلىپ ناماز ئوقۇپ بەرگەندە، بوپتۇ» دىگەن. بۇ مەشھۇر ھەدىس.

7) قىچىشىش كىسىلى بولسا ياكى ئۇرۇش ئارلىقىدا ئەرلەر يىپەك كەيسە دۇرۇس بولىدۇ.

8) ئايالغا سۆز تاشلىغاندا، ئوقۇش جەريانىدا، گۇۋاھلىق بېرىشتە، مۇئامىلە قىلىشتا ۋە داۋالىنىشتا زۆرۈرىيەت ئۈچۈن ئايالنىڭ يۈزىگە قاراش دۇرۇس.

پىتنە ۋە شەھۋەتتىن خالى بولالىسا دوختۇر، ئايالنىڭ ئەۋرىتىگە داۋالاش ئۈچۈن قاراش دۇرۇس. (فەتھۇل قەدىر، 8- توم 99- بەتكە قاراڭ).

9) زۆرۈرىيەت ئۈچۈن تالاق قىلىش دۇرۇس. شۇنىڭ ئۈچۈن بىر بۆلۈك ئالىملار زۆرۈرىيەتسىز تالاق قىلسا توغرا ئەمەس دىگەن.

10) مۇجتەھىدلەر ئىجتىھادىدا خاتالىشىپ قالسا گۇناھ بولمايدۇ.

11) ئىمام ئەبۇھەنىفە كىشلەرگە ئاسانلىق يارتىپ بېرىش ئۈچۈن قازا (سوت) ۋە گۇۋاھلىق

بېرىش مەسىلىلىرىدە كەڭرى يول تۇتۇپ، پاسىق ئادەم سوتقا ئىگە بولسا بولىدۇ، ئۇنىڭ پاسىقلىقى ئۇنى خىزمىتىدىن ئايرىۋەتمەيدۇ، دېگەن. (ھەممەۋىنىڭ، ئەشباھ ۋە نەزائىرگە بەرگەن شەرھىسى 1- توم 110-بەتكە قاراڭ).

ئالتىنچى: زۆرۈرىيەتنىڭ ياخشى دەپ قارىلىش ھالىتى

ئىستىھسان: (ياخشى دەپ قاراش) شەرئى ھۆكۈملەر ئۈچۈن قوشۇمچە مەنبەلەر قاتارىدىندۇر. ياخشى دەپ قاراش ئىككى ئىشتا بولىدۇ:

1) دەلىلغا ئاساسەن يوشۇرۇن قىياسنى ئاشكارا قىياس ئۈستىدىن كۈچلەندۈرۈش. بۇ قىياسى ئىستىھسان دەپ ئاتىلىدۇ.

2) ئومۇمى قائىدىدىن خۇسۇسى دەلىلگە ئاساسەن جۇزئى مەسىلىنى ئىستىنا قىلىش.

ئىستىھسان دېگەن قانۇن ئەرباپلىرىنىڭ نەزىرىدىكى قانۇن روھىغا يۈزلىنىش دېگەن نەرسىگە ئوخشاپ كېتىدۇ.

زۆرۈرىيەت ياكى ھاجەت ئىستىھساندىن مەقسەت: مۇجتەھىدنىڭ قىيىنچىلىقنى توسۇپ قېلىش ۋە ئادالەتكە رىئايە قىلىش زۆرۈرىيىتى جەھەتىدىن قىياسنى تەرك ئېتىشىدۇر. مىسالى تۆۋەندىكىچە:

(1) قۇدۇق ۋە كۆللەرگە ئېغىر نىجاسەتلەر چۈشۈپ كەتسە، قىياس تەقەززاسى بويىچە سۇنىڭ ھەممىسى ياكى بەزى قىسمىنى ئېلىپ تازىلاش مۇمكىن بولمايدۇ. چۈنكى سۇنىڭ بىر قىسمىنى تارتىۋېتىش قالغان سۇنىڭ پاكلىكىغا تەسىر كۆرسىتەلمەيدۇ...ھەنەفى ئالىملىرى تارتىۋتىش لازىم بولغان سۇ چۈشۈپ كەتكەن نىجاسەتنىڭ مىقدارى بويىچە بولىدۇ، دېگەن: مەسىلەن : قۇدۇققا چۈشۈپ كەتكەن نەرسە چوشقىغا ئوخشاش ئەينى نىجىس بولسا، سۇنىڭ ھەممىنى چىقىرۋەتمەك لازىم بولىدۇ. ساچقان چۈشۈپ كەتسە 20 ياكى 30 چېلەك تارتىۋەتسە بولىدۇ...

(2) كىشىلەر ئارىسدا زۆرۈرىيەت بولغانلىقى ئۈچۈن نىسى رىبانىڭ ھاراملىقىدىن مۇستەسنا قىلىپ، ناننى ساناپ قەرزگە بېرىپ تۇرۇش رۇخسەت قىلىندى. سەۋەبى مۇھتاجلارغا كەڭرىتىپ بېرىش ۋە ھەمكارلىقنى ئاسانلاشتۇرۇپ بېرىش ئۈچۈندۇر. چۈنكى پۇل ياكى ناننى ۋەزىننى ئاشۇرۇپ قەرزگە بېرىپ تۇرۇش جازانىنى ھارام قىلىش پرىنسىپى بىلەن زىت كىلىدۇ. چۈنكى جازانە ئالماشتۇرۇلغان نەرسىنىڭ بىرسىدە ئاشۇرۇش ئۈستىگە قۇرۇلغان. لېكىن نان تىجارەت شەكلىدە ئەمەس زۆرۈرىيەت ئۈچۈن قەرز بېرىپ تۇرۇشتا رۇخسەت قىلىندى. ھەر قايسى ئەللەردىكى ئالىملار بۇ ئىشنىڭ مۇباھلىقىغا ئىتتىپاق كىلىشتى.

(3) قارچۇغا، بۈركۈت ۋە قاغىلاردىن ئېشىپ قالغان سۇ پاكمۇ ياكى نىجىسمۇ؟ چۈنكى بۇ قۇشلار تۇمشۇقى بىلەن نىجاسەت نەرسىلەرنىمۇ ئالىدۇ.

قىياسنىڭ تەقەززاسى بويىچە يولۋاس، شىر ۋە يىلپىز ھايۋانلىرىنىڭ ئېشىپ قالغان سۇيلىرىگە قىياس قىلغاندا نىجىس. چۈنكى يىرتقۇچ قۇشلارنىڭ گۆشلىرىمۇ نىجىستۇر. ھەر بىرسىدىن ئېشىپ قالغان سۇ گۆشتىن پەيدا بولغان شۆلگەيگە ئارىلىشىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن نىجىستۇر.

لېكىن ئىستىھسان تەقەززاسىدىن: يىرتقۇچ قۇشلاردىن ئېشىپ قالغان سۇ پاكتۇر. بولۇپمۇ

زۆرۈرىيەت ئۈچۈن سەھرا ۋە يېزىلاردا ياشايدىغانلارنىڭ مەنپەئەتىگە رىئايە قىلىش يۈزىسىدىن پاك. چۈنكى ئاسماندا ئۈچۈپ يۈرىدىغان بۇ يىرتقۇچ قۇشلاردىن ساقلىنىش تەس. يىرتقۇچ ھايۋانلارنىڭ شۆلگىيى بىلەن يىرتقۇچ قۇشلارنىڭ شۆلگىيى پەرقلىنىدۇ.

يەتتىنچى: مەسلەھە مۇرسەلە زۆرۈرىيەت ئۈچۈن

مەسلەھە مۇرسەلە: قانۇن يولىغا قويغۇچىنىڭ مەقسەتلىرىگە سۇيەتلىرى ئۇيغۇن كېلىدىغان، لېكىن شەرىئەتتىن ئېتىبارغا ئېلىش ياكى ئەمەلدىن قالدۇرۇشتا مۇئەييەن دەلىلى تېپىلمايدىغان ئىشتۇر. ھۆكۈم مەسلەھە مۇرسەلەگە باغلىنىپ مەنپەئەت قولغا كېلىدۇ ياكى كىشلەردىن زىياننىڭ ئالدىنى ئالىدۇ.

بۇنىڭ مەنىسى ئىسلام جەمئىيىتىدە يېڭى مەسىلىدىن بىرسى پەيدا بولىدۇ، مۇجتەھىد ئالىملار ئۇ مەسىلىنىڭ ھۆكمىنى شەرىئەتنىڭ ئاساسلىق: قۇرئان، سۈننەت ۋە ئىجمادىن ئىزدەپ، ھۆكۈمنى بىنا قىلغىدەك ئوخشاش ھۆكۈمنى تاپالمايدۇ. لېكىن ئۇلار بۇ مەسىلىنى قوبۇل قىلىش شەرىئەتنىڭ مەقسىتى ۋە روھىغا ئۇيغۇنلۇقىنى مۇلاھىزە قىلىپ يېتىدۇ.

1)بىر يېڭى مەسىلە دىن، ياكى جان ياكى ئابروي ياكى ئەقىل ياكى مالغا كەسكىن ئالاقىدار بولۇپ، ھاياتنىڭ زۆرۈر مەنپەئەتلىرىنى ئەمەللەشتۇرەلىسە، بۇ يېڭى مەسىلىنى قوبۇل قىلىشتا ئېتتىپاق.

مەسىلەن: دۈشمەنلەر مۇسۇلمانلاردىن بىر قانچىنى ئەسىرگە ئېلىۋېلىپ قالقان قىلىۋالسا، ئۇ چاغدا مۇسۇلمان ئاممىسىنىڭ مەنپەئەتنى قوغداش، دۈشمەننى چېكىندۇرۇش ۋە شەھەرنى ئۇلاردىن قۇتقۇزۇش ئۈچۈن، ئەسىرگە چۈشۈپ قالغان بىر قانچە مۇسۇلماننى دۈشمەن بىلەن قوشۇپ يوقىتىۋېتىش دۇرۇس.

2) دۆلەت-خەزىنىسىدىكى مال دۆلەتنى مۇداپىئە قىلىشقا يەتمىسە- مۇداپىئە قىلىش ئۈچۈن زۆرۈرىيەت تەقەززا قىلىپ قالسا، كىشلەرگە يېڭى باج بەلگىلەش دۇرۇس. چۈنكى ئادىل ھاكىم دۈشمەنلەردىن شەھەرنى قوغداش ئۈچۈن بايلارغا مۇئەييەن پىرسەنت بەلگىلىسە توغرا بولىدۇ. ئىككى يامانلىق ياكى ئىككى زىيان تەڭ كېلىپ قالسا، شەرىئەت ئىككى زىياننىڭ چوڭراقىنىڭ ئالدىنى ئېلىشنى مەقسەت قىلىدۇ.

شەرئى قائىدە:« ئىككى يامانلىقنىڭ يەڭگىلرەكى تاللىنىدۇ» ياكى « ئومۇمدىن زىياننى توسۇپ قېلىش ئۈچۈن خۇسۇسى زىيان قوربان قىلىنىدۇ»

3) بىر زېمىندا ياكى بىر شەھەردە ھارام ئىش قاپلاپ كەتسە، ئۇ يەردىن يۆتكىلىش قىيىن بولسا ياكى ھارام مال ھالال مالغا ئارلىشىپ كېتىپ، ئايرىش تەسلىشىپ كەتسە، پاك يولدىن رىزىق تېپىش يوللىرى توسىلىپ قالسا، بۇ مالدىن - پەقەتلا زۆرۈرىيەت مىقدارى ئەمەس- يېمەك- ئىچمەك، كىيىم- كېچەك ۋە تۇرالغۇ جايدا ھاجەت مىقدارى پايدىلىنىش دۇرۇس. چۈنكى زۆۈررىيەت مىقدارى بىلەن چەكلىنىپ قالسا، رىزىق ۋە ئەمەللەر بۇزۇلۇپ ھالاكەتكە باشلايدۇ ۋە كىشلەر ئىچىدە خارابىلىق يۈز بېرىدۇ. بۇ ھۆكۈم- ئەينەن نەس(دەلىل) كەلمىگەن بولسىمۇ - شەرىئەتنىڭ ھەركىتىگە ئۇيغۇن، چۈنكى شەرىئەت مەجبۇر بولۇپ قالغان ئادەمگە قان ۋە چوشقىنىڭ گۆشنى... دۇرۇس قىلىپ بەردى.

4) ھەزرىتى ئۆمەر ئاچارچىلىق بەرگەن يىلى -بالانىڭ ئومۇملىقى ۋە ئېھتىياج تۇپەيلى -

ئوغۇرلۇق جازاسىنى ئەمەلدىن قالدۇرغان. چۈنكى ئوغۇرلار ئاچارچىلىق ۋە مەھرۇملۇق سەۋەبىدىن باشقىلارنىڭ مىلىغا تاجاۋۇز قىلىشقا مەجبۇر بولۇپ قالغان.

سەككىزىنچى، ئۆرپ ھالىتى

ئۆرپ: كىشىلەر ئادەتلەنگەن ئىش ھەرىكەت ياكى خۇسۇسى مەنا ئۈچۈن ئىشلىتىشكە ئادەتلەنگەن سۆزدۇر. ئۆرپ سەھى ياكى فاسىد دەپ ئىككى تۈرگە بۆلۈنىدۇ:

1) سەھى ئۆرپ: كىشىلەر ھالالنى ھارام قىلماستىن ياكى ھارامنى ھالال قىلماستىن ئادەتلەنگەن ئىشتۇر. مەسىلەن: ھۈنەرۋەنگە بىر نەرسە ياستىش ئۈچۈن ئالدىن زاكالەت بېرىشكە ئوخشاش.

2) فاسىد ئۆرپ: كىشىلەر ئادەتلىنىپ قالغان، لېكىن ھالالنى ھارام، ھارامنى ھالال قىلىدىغان ئىشتۇر. مەسىلەن: جازانىنى يېيىش، ئۆسۈم بانكىلىرى بىلەن مۇئامىلە قىلىش، ئومۇمى سورۇنلاردا ئاياللارنىڭ ئەرلەر بىلەن ئارلىشىپ يۈرۈشى، ھاراق تەقدىم قىلىش، ئومۇمى سورۇنلاردا ناماز ئوقۇماسلىققا ئوخشاش.

ئۆرپ ئېتىبارغا ئېلىنىش ئۈچۈن قۇرئان ياكى سۈننەتكە قارشى كەلمەسلىكى ۋە كۆپىنچە ئەھۋاللاردا مۇشۇ ئۆرپ بىلەن ئەمەل قىلىشنىڭ داۋاملىششى لازىم.

ئۆرپ ئىسلام دىنىدا زۆرۈرىيەت، ھاجەت، مەنپەئەتكە رىئايە قىلىش ياكى قىيىنچىلىقنى يوقۇتۇش ئۈچۈن يولغا قويۇلغان قوشۇمچە قائىدە.

ئۆرپىنىڭ زۆرۈرىيەت ياكى ھاجەت ئۈچۈن بولغان مىساللىرى:

1) مالىكىلەر ۋە ھەنەفىلەر ئارقىمۇ ئارقا پىشۋاتقان مېۋىنى زۆرۈرىيەت ئۈچۈن ئۆرپىگە رىئايە قىلىپ، سېتىش دۇرۇس دەپ قارايدۇ. چۈنكى مېۋىنىڭ ھەممىسى بىر ۋاقىتتا پىشمايدۇ. قوغۇن، ئۈزۈم، ئەنجۈر... گە ئوخشاش مېۋىلەرنىڭ ھەممىسى بىرلا پىشمايدۇ. ئەسلى بۇ سودىنىڭ بەزىسى تېخى پىشمىغان نەرسىنى سېتىشتۇر، يوق ياكى پىشمىغان نەرسىنى سېتىش ھەدىستە چەكلەنگەن:« رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مېۋىلەرنى پىشمىغىچە سېتىشتىن توسقان، ھايۋانلارنىڭ ئۇستىدىكى يۇڭنى ياكى ئەمچەكتىكى سۈتنىمۇ سېتىشتىن توسقان» تەبرانى ۋە دارى قۇتنى رىۋايىتى.

2) كىشىلەرنىڭ ئادەتلەنگەنلىكى ۋە ئېھتىياجى ئۈچۈن سائەت، ئۈنئالغۇ، توڭلاتقۇغا ئوخشاش شەخسى ھاجەت سايمانلىرىنى كېپىلسىز ياكى كېپىللىك ياكى مۇئەييەن مۇددەتكىچە بۆلۈپ سېتىش دۇرۇس. بۇ خۇسۇسى ئۆرپ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھەدىسگە خىلاپ:« رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: شەرت قىلىپ سېتىشتىن توسقان» تەبرانى رىۋايەت قىلغان.

ئەمەلىيەتتە بۇ ئۆرپ ھەدىسنى يوققا چىقارمايدۇ، بەلكى قىياسنى يوققا چىقىرىدۇ. چۈنكى ھەدىس سودىنى مەقسىتىدىن چىقىرۋېتىدىغان تالاش- تارتىشنىڭ يۈز بېرىشى بىلەن ئىللەتلىك. ئۆرپ بولسا تالاش- تارتىشنى چەكلەيدۇ، ئۇنداقتا ئۆرپ ھەدىسنىڭ مەزمۇنىغا ئۇيغۇن بولىدۇ...

3) ئالىملار ئېتتىپاق ھالەتتە: تىل، ئەدەبىيات، ھىساب، فىقھى، ھەدىس ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش ئىلىملارنى ئۆگۈتۈش ئۈچۈن ئىجارە ئېلىش دۇرۇس دېدى. چۈنكى كىشىلەر بۇنىڭغا

ئادەتلەنگەن ياكى زۆرۈرىيەت شۇنى تەلەپ قىلىدۇ. بولمىسا ئومۇمى مەنپەئەتلەر كېرەكسىز بولۇپ قالىدۇ.

ئىمام مالىك ۋە شافىئى قۇرئان ئۆگۈتۈپ قويغانغا ھەق ئالسا دۇرۇس، چۈنكى ئۇ مەلۇم نەرسىنى مەلۇم نەرسە بىلەن ئالماشتۇرغانلىق بولىدۇ دېگەن.

كېيىنكى ھەنەفى ۋە بەزى ھەنبەلى فۇقاھالىرى قىياسقا تايىنىپ، قۇرئان ئۆگەتكەن ۋە ئوقۇپ بەرگەنگە ھەق ئالسا بولىدۇ، دەيدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە ھازىر مۇئەللىم ۋە قارىيلارنىڭ بەيتۇلمالدىن مائاشى يوق، ئەگەر بۇلار تېرىقچىلىق، تىجارەت ياكى سانائەت بىلەن شۇغۇللىنىپ قالسا، قۇرئان زايا بولۇپ كېتىدۇ... شافىئى ۋە ھەنەفىلەرنىڭ كۆز قارشىدا پۇلنى مۇددەتكە بۆلۈپ سېتىش سودىسى كىشىلەرنىڭ ئېھتىياجى ئۈچۈن دۇرۇس.

6. زۆرۈرىيەت قائىدىلىرى ۋە ئىنسانىنىڭ تۇرلۇك ھاياتىدىكى تەتبىقاتى

ھەنەفى ۋە شافىئى مەزھىبىدىكى زۆرۈرىيەت قائىدىلىرى:

1. «ئىشەنچە شەك بىلەن يوقالمايدۇ» ، ئۇنىڭ دەلىلى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ سۆزىدۇر:«شەيتان سىلەرگە نامازدا كىلىپ، تاھارىتىڭ بۇزۇلدى، دەپ ۋەسۋەسە قىلىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن سىلەردىن بىرىڭلار ئاۋاز ئاڭلىمىغىچە ياكى پۇراقنى ھېس قىلمىغىچە قايتمىسۇن» مۇسلىم ، ئىمام ئەھمەد رىۋايەت قىلغان.

2. «مۇشەققەت ئاسانچىلىقنى تۇغدۇرىدۇ» ، ئۇنىڭ ئاساسى ئاللاھنىڭ سۆزىدۇر: «سىلەرگە دىندا ھېچقانداق مۇشكۈللۈكنى قىلمىدى» [ھەج سۈرىسى 78- ئايەت.]

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:« مەن كەڭرى توغرا دىن بىلەن ئىبەرتىلدىم» دېگەن، ئىمام ئەھمەد رىۋايەت قىلغان.

3. « زەرەر يوقۇلىدۇ»، بۇنىڭ ئاساسى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بۇسۆزىدۇر:« زىيانلىنىش ياكى زىيان بېرىش يوق».ئىبنى ماجە ۋە دار قۇتنى رىۋايەت قىلغان.

4. « ئادەت مۇھكەمدۇر»، بۇنىڭ ئاساسى ئىبنى مەسئۇدنىڭ مەۋقۇف ھەدىسى «مۇسۇلمانلار ياخشى دەپ قارىغان نەرسە، ئاللاھنىڭ نەزرىدە ياخشىدۇر» ئىمام ئەھمەد رىۋايەت قىلغان.

5. « ئىشلار مەقستى بىلەن بولىدۇ»، ئۇنىڭ دەلىلى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ سۆزىدۇر: «ئەمەللەر نىيەتكە باغلىق» بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.

پىقھى قائىدىلەرنىڭ سانى 50 تىن ئاشىدۇ. بۇ قائىدىلەر تەتبىقلاشتا - ئومۇمىيۈزلۈك ئەمەس- كۆپىنچە ئىشلىتىلىش (زۆرۈرىيەت) سۈپىتى بىلەن ئالاھىدە.

زۆرۈرىيەت قائىدىلىرىنىڭ مۇھىمى سەككىز:

1. مۇشەققەت ئاسانچىلىقنى كەلتۈرىدۇ

«مۇشەققەت ئاسانچىلىقنى كەلتۈرىدۇ» : بۇ قائىدە شەرىئەتنىڭ كەڭچىلىك، ئادالەت ۋە ئېغىرچىلىقنى كۆتۈرۈۋېتىش پرىنسىپى باياندا كەلگەن ئايەت ۋە ھەدىسلەرگە تايىنىدۇ. ئاللاھ قۇرئاندا: « الله سىلەرگە ئاسانلىقنى خالايدۇ، تەسلىكنى خالىمايدۇ» [بەقەرە سۈرىسى، 185- ئايەت.]

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:« سىلەر ئاسانلاشتۇرۇش ئۈچۈن ئەۋەتىلدىڭلار، تەسلەشتۇرۇش ئۈچۈن ئەۋەتىلمىدىڭلار» دېگەن. بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى.

يەنە:«سىلەرنىڭ دىنىڭلارنىڭ ياخشىسى ئاسان بولغىنىدۇر» دېگەن. ئىمام ئەھمەد مۇسنەدىدە رىۋايەت قىلغان.

يەنە:« ئاللاھ دىنىنى ئاسان يولغا قويدى، ئۇنى تار ھالەتتە يولغا قويغىنى يوق» تەبرانى رىۋايەت قىلغان.

ئۇنىڭ مەنىسى: قىيىنچىلىق ئاسانچىلىقنىڭ سەۋەبى بولىدۇ، قىيىنچىلىق ۋاقتىدا كەڭچىلىك قىلىش لازىم بولىدۇ، دېگەنلىك بولىدۇ.

مۇشەققەت ئادەتتىكى مۇشەققەت ۋە ئېغىر مۇشەققەت دەپ ئىككىگە بۆلۈنىدۇ.

ئادەتتىكى مۇشەققەت: ئۇ ئىنسان زىيانغا ئۇچرىماستىن قىلىپ كىتەلەيدىغان تەبئى مۇشەققەتتۇر. بۇ مۇشەققەت ھۆكۈملەرنىڭ يەڭگىللەش سەۋەبى بولالمايدۇ.

ئېغىر مۇشەققەت: ئادەتتە ئىنسان كۆتۈرۈپ كېتەلمەيدىغان كۆڭۈلنىڭ قىلمىشنى بۇزۇپ، ھايات نىزامىنى تەسىرگە ئۇچرىتىپ، پايدىلىق ئەمەللەرنى قىلىشتىن توسۇپ قويىدىغان ئېغىر مۇشەققەتتۇر.

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئاللاھ تائالا، ۋاجىبلىرىنىڭ قوبۇل قىلىنىشىنى ياخشى كۆرگەندەك، رۇخسەتلىرىنىڭمۇ قوبۇل قىلىنىشىنى ياخشى كۆرىدۇ» دېگەن. ئىمام ئەھمەد، بەيھەقى ۋە تەبرانى رىۋايەت قىلغان (مەۋقۇف ھەدىس).

«مۇشەققەت ئاسانلىقنى كەلتۈرىدۇ» دېگەن قائىدىنىڭ دائىرىسى:

1) مۇشەققەت بەزىدە مەجبۇرلانغان، ئۇنتۇپ قالغان ۋە خاتالاشقان ئادەمنىڭ ئىشلىرىغا ئوخشاش ئەسلى شەرئى بولمىغان ھۆكۈملەرنىڭ شەرئى بولۇشىغا سەۋەب بولىدۇ. چۈنكى مەجبۇرلىنىش يۇقىرىدا بايان قىلىنغاندەك چەكلەنگەن بەزى ئىشلارنى قىلىشنى مۇباھ قىلىدۇ. ئۇنتۇپ قېلىش بەزى دىنى ۋاجىب ئىشلاردىن تاشلاپ قويۇشتىن گۇناھنى كۆتۈرۈۋېتىدۇ. خاتالىق ئۇنتۇپ قالغانغا ئوخشاش شەرئى ھۆكۈملەرنى ئۆزگەرتىدۇ. مەسىلەن خاتالاشقۇچىغا جىنايى ئىشلار جازايى يەڭگىل بېرىلىدۇ. خاتا ئادەم ئۆلتۈرۈپ سالسا قىساسنىڭ ئورنىغا تۆلەم تۆلەيدۇ.

2) مۇشەققەت بەزىدە يېڭى ھۆكۈملەرنىڭ يولغا قويۇلىشىغا سەۋەب بولىدۇ. مەسىلەن: قەرز، ئارىيەت ۋە ئىجارىگە بېرىش قىياسنىڭ ئەكسىچە باشقىلارنىڭ ماللىرىدىن پايدىلىنىش ئۈچۈن، ۋاكالەتەن ئىش بېجىرىش، ئامانەت قويۇش ۋە تۈرلۈك شىركەتلەر باشقىلارنىڭ كۈچىدىن پايدىلىنىش ئۈچۈن، گۆرەگە قويۇش، ئىقتىسادى كاپالەت ياكى قەرز بەرگۈچىنىڭ ھەققىنى كۈچلەندۈرۈش ئۈچۈن... يولغا قويۇلدى.

3) مۇشەققەت بەزىدە كىشلەردىن قىيىنچىلىقنىڭ كۆتۈرلۈپ كېتىشىگە ۋە بەزى ھۆكۈملەرنىڭ ئاسان بولۇشىغا سەۋەب بولىدۇ. مەسىلەن: كېسەل ياكى سەپەر جۈمئە نامىزىغا ئوخشاش بەزى دىنى ئىبادەتلەرنىڭ تاشلىنىشىغا ياكى رامىزانغا ئوخشاش كېچىكىشىگە سەۋەب بولىدۇ، بۇ رۇخسەت.

مىساللار:

رامىزان ئېيىدا كېسەل بولۇپ قالسا رامىزان تۇتماسلىق مۇباھ، بىر ئادەم ئېغىر كېسەلگە يولۇقىشىدىن ئەنسىرىسە ياكى كېسىلىنىڭ ئېغىرلىشىپ كېتىشىدىن ئەنسىرىسە تەيەممۇم

قىلىش مۇباھ.

شەرىئەت ئەمەللەرنىڭ ئەڭ ئەۋزىلى بولغان نامازنى ساقلانغىلى بولمايدىغان نىجىسلىق بىلەن ئوقۇشقا رۇخسەت قىلدى، خۇن كىسىلى ۋە سۈيدۈك تېمىش كىسىلى بار كىشىگە تاھارىتى مۇكەممەل بولمىسىمۇ رۇخسەت قىلدى.

قاتتىق يامغۇر، ئېغىر كېسەل، ئېغىر كېسەلگە قاراۋاتقان ئادەم، ئۆزى، مېلى ياكى ئابرويىدىن ئەنسىرىسە ياكى قورسقى قاتتىق ئاچ بولسا ياكى قاتتىق ئۇسسۇز بولسا ياكى بەك ئىسسىق ياكى بەك سوغۇق بولسا، مۇساپىر بولسا... جۈمئە ۋە جامائەت نامىزىنى تاشلاشقا رۇخسەت قىلدى.

شەرىئەتنىڭ يەڭگىللىتىشى يەتتە تۈرلۈك بولىدۇ:

بىرىنچى: ساقىت (چۈشۈرۈۋىتىش) يەڭگىللىكى: تونۇشلۇق ئۆزرە سەۋەبىدىن جۈمئە، رامىزان، ھەج، جىھاد... نىڭ ساقىت بولۇشى.

ئىككىنچى: قىسقارتىش يەڭگىللىكى: سەپەردە تۆت رەكئەت نامازنىڭ ئىككى رەكئەتكە قىسقارتىلىشى، كېسەل ئاجىزكەلسە رۇكۇ ۋە سەجدىلىرىنىڭ قۇدرىتى يەتكەن مىقدارغىچە قىسقارتىلىشى.

ئۈچىنچى: ئالماشتۇرۇپ بېرىش يەڭگىللىكى: سۇ تېپىلمىغاندا ياكى كېسەل بولۇپ قالغاندا تەيەممۇم قىلىش بىلەن تاھارەت ئېلىش ۋە غۇسلى قىلىش. نامازنى ئولتۇرۇپ، يېتىپ ئىشارەت قىلىپ ئوقۇش، ئۆزرە بولۇپ قالغاندا ھەج ۋە ئۆمرىنىڭ بەزى ۋاجىبلىرىنى كاففارەت ئارقىلىق ئالماشتۇرۇش.

تۆتىنچى: ئالدىغا سۈرۈشنى يەڭگىللىتىش: ئەسىر نامىزىنى پېشىم نامىزىنىڭ ۋاقتىغا سۈرۈش، خۇپتەننى ناماز شام ۋاقتىغا سۈرۈش، زاكاتنى بىر يىل توشۇشتىن ئىلگىرى بېرىشكە ئوخشاش.

بەشىنچى: كېچىكتۈرۈش يەڭگىللىتىشى: پېشمنى ئەسىر، ناماز شامنى خۇپتەن ۋاقتىغا، رامىزاننى سەپەر ياكى كېسەل سەۋەبىدىن كېيىنگە ۋە غەرق بولۇپ كېتىۋاتقان ئادەمنىڭ نامازنى كېچىكتۈرشىگە ئوخشاش.

ئالتىنچى: رۇخسەتنىڭ يەڭگىللىشى: يەنى بىر ئادەم تاھارەتسىز تۇرۇپ تەيەممۇم بىلەن ناماز ئوقۇسا، نامىزىنىڭ توغىرلىقى، گالدا تۇرۇپ قالغان نەرسىنى (قىلتىرىق...) يوق قىلىش ئۈچۈن (باشقا نەرسە بولمىسا) ھاراق ئىچىۋىتىش، داۋالىنىش ئۈچۈن نىجىس نەرسىلەرنى يېيىش، مەجبۇرلانغاندا قەلبى خاتىرجەم بولۇش شەرتى بىلەن كۇپرى سۆزىنى سۆزلەش... كە ئوخشاش.

يەتتىنچى: ئۆزگەرتىش يەڭگىللىكى: قورقۇنچا ۋاقتىدا نامازنىڭ شەكلىنىڭ ئۆزگىرىشى... گە ئوخشاش.

شەرئى رۇخسەت:

ئىسلام دىنىنىڭ رۇخسەتنى يولغا قويغانلىقى شەرئى ھۆكۈملەرنى تەلەپ قىلغاندا ئاسانلىق پرىنسىپىغا رىئايە قىلغانلىقىنىڭ دەلىلىدۇر.

رۇخسەتنىڭ لوغەت مەنىسى: ئاسانلاشتۇرۇش دېگەن بولىدۇ.

ئۇسۇلى فىقھى(ئىسلام قانۇنشۇناسلىق ئىلمى) ئالىملىرىنىڭ ئاتالغۇسىدىكى مەنىسى:

ئەسلى ھۆكۈمنى ۋاجىب قىلىدىغان سەۋەبنىڭ قېلىشى بىلەن بىرگە، كىشلەرنىڭ ئېھتىياجىغا رىئايە قىلغانلىقتىن، كىشلەرنىڭ ئۆزرىسىگە ئاساسەن يولغا قويۇلغان شەرئى ھۆكۈملەردۇر.

شافىئىنىڭ نەزىرىدە رۇخسەتنىڭ تۆرى بەش تۈرلۈك: ۋاجىب رۇخسەت، مەندۇب (سۈننەت) رۇخسەت، مۇباھ رۇخسەت، خىلاپ ئەۋلا(ئەۋزەلنىڭ ئەكسىنى قىلىش)رۇخستى، قىلىش مەكرۇھ بولغان رۇخسەت. ھەممىسى ئۆزرە (زۆرۈرىيەت) ئۈچۈن بەلگىلەنگەن.

ھەنەفىنىڭ نەزىرىدە رۇخسەتنىڭ تۆرى تۆت خىل:

بىرىنچى: زۆرۈرىيەت تېپىلغاندا ھارام ئىشنىڭ مۇباھ بولۇشى: مەجبۇر بولۇپ قالغاندا ياكى بەزى ئەزالىرى كىسىلگەندە قەلبى خاتىرجەم بولسا كۇپرى سۆزىنى ئېيتىش. رامىزاندا (مۇساپىر ياكى كېسەلنىڭ)ئېغىز ئوچۇق يۈرۈشى، قاتتىق ئۇسساپ كەتكەندە ھاراق ئىچىش... يەنى بۇ ئىشلار رۇخسەت قىلىنغان ئىشتىن گۇناھنى كۆتۈرۈۋېتىدۇ، لېكىن ئەسلى ھارام‌لىق ھۆكمى يوقالمايدۇ. بۇ ئىشلارنىڭ ھۆكمى دۇرۇس، لېكىن كۇپرىغا مەجبۇرلانغاندا ئۆلۈپ كەتسمۇ ئەزىمە (كۈچلۈك تەرىپى) نى تۇتۇش ئەۋزەل.

ئىككىنچى: ۋاجىب ئىشنى قىلىش مۇشەققەت تۇغدۇرىدىغان بولسا تەرك ئېتىش، مۇساپىر ياكى كېسەلنىڭ رامىزان تۇتماسلىقىغا ئوخشاش.

ئۈچىنچى: كىشلەر مۇھتاج بولىدىغان سودىلار ۋە قىلمىشلار مۇقەررەر قائىدىلەرگە خىلاپ كەلسىمۇ مۇباھ، مەسىلەن: سەلەم(يوق نەرسىنى نەخ پۇلغا سېتىش) سودىسىغا ئوخشاش.

تۆتىنچى: ئىلگىرىكى ساماۋى دىنلاردا مەۋجۇت بولغان، تەۋبە قىلغاندا ئۆزىنى ئۆلتۈرۈش، كىيىمدىن نىجاسەتنى تازىلاش ئۈچۈن نىجاسەت تەگكەن قىسمىنى كېسىپ تاشلاش، مالنىڭ تۆتتە بىرىنىڭ زاكات كىلىشى، ئىبادەتخانىدىن باشقا جايلاردا ناماز ئوقۇشنىڭ باتىللىقىغا ئوخشاش ئېغىر ھۆكۈملەرنىڭ ئىسلام ئۈممىتىدىن كۆتۈرلۈپ كېتىشى.

2. « ئىش تارلاشسا كېڭىيىدۇ»

ئىمام شافىئى بايان قىلغان بىر قائىدە:« ئىش تارايسا كېڭىيىدۇ».

بۇ قائىدىنىڭ مەنىسى: بىر مۇشەققەت پەيدا بولۇپ، كىشلەر ئۇ مۇشەققەتتىن سىقىلغان بولسا ياكى ئادەتتىكى ئەھۋاللاردا ئۇ شەرئى ھۆكۈمدىن سىقىلغان بولسا، (زۆرۈرىيەت ئۈچۈن) ئۇلارنىڭ رۇخسەت ھۆكۈمنى ئېلىشى رۇخسەت.

مەسىلەن: كەمبەغەل قەرزدار قەرزنى تۆلىيەلىگىدەك ھالەتكە كەلگىچە قەرز كېچىكتۈرۈلىدۇ ياكى قەرز پۈتۈن بىكار قىلىنىدۇ.ئالالاھ قۇرئاندا:

وَإِن كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَى مَيْسَرَةٍ وَأَن تَصَدَّقُواْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ (280)

« ئەگەر قەرزدارنىڭ قولى قىسقا بولسا، ئۇنىڭ ھالى ياخشىلانغۇچە كۈتۈڭلار » دىگەن. بەقەرە سۈرىسى، 280- ئايەت.

ئادەتتە ئەرلەر كىرەلمەيدىغان مۇنچىدەك ئورۇنلاردا ئاياللارنىڭ ۋە كىچىك بالىلارنىڭ گۇۋاھلىقى ھەق- ھوقۇقنى قوغداش ئۈچۈن قوبۇل قىلىنىدۇ.

ھەنەفىنىڭ نەزىرىدە نەسەبنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن يالغۇز تۇغۇت ئانىسىنىڭ گۇۋاھلىقى قوبۇل قىلىنىدۇ.ئىددەت تۇتۇۋاتقان ئايال تۇرمۇش يولىنى ھەل قىلىشقا مەجبۇر بولۇپ قالسا ئىددەت تۇتۇش جەريانىدا سىرتقا چىقسا بولىدۇ. ئالالاھ قۇرئاندا:« تاقەتىڭلارنىڭ يېتىشىچە اللەغا

تەقۋادارلىق قىلىڭلار» دەيدۇ. [تاغابۇن سۈرىسى، 16ـ ئايەت.]

بۇ قائىدە مۇئەييەن بىر مەسىلىدە ئوچۇق نەس(دەلىل)كە تاقىشىپ قالسا ئىشلىمەيدۇ.

3. «زۆرۈرىيەت چەكلەنگەن ئىشلارنى مۇباھ قىلىدۇ»

بۇ قائىدە :« زەرەر يوقۇلىدۇ» دېگەن قائىدىنىڭ تارمىقى، بۇنىڭ دەلىلى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ :« زىيانلىنىش ۋە زىيان سېلىش يوق» دېگەن سۆزىدۇر. ئىمام مالىك (مۇۋاتتادا)، ھاكىم، بەيھەقى ۋە ئىبنى ماجە رىۋايەت قىلغان.

ئالىملارنىڭ سۇلتانى ئىز ئىبنى ئابدۇسسالام مۇنداق دەيدۇ: « جىنايى قىلمىشلار زىيانىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن جازا بېكىتىشكە مۇناسىپ بولغاندەك، زۆرۈرىيەتلەر مەنپەئەتنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن چەكلەنگەن نەرسىلەرنىڭ مۇباھ بولۇشى ئۈچۈن مۇناسىپ، ».

زۆرۈرىيەتنىڭ شەرئى ئىكەنلىك دەلىلى ئاللاھنىڭ بۇ سۆزىدۇر:

وَمَا لَكُمْ أَلاَّ تَأْكُلُواْ مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللّهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُم مَّا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلاَّ مَا اضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ وَإِنَّ كَثِيرًا لَّيُضِلُّونَ بِأَهْوَائِهِم بِغَيْرِ عِلْمٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ (**119**)

«زۆرۈرىيەت بولمىغۇچە يېيىش ھارام قىلىنغان نەرسىلەرنى اللە سىلەرگە ئوچۇق بايان قىلغان تۇرسا، اللەنىڭ ئىسمى ئېيتىلىپ بوغۇزلانغان ھايۋانلارنى نېمىشقا يېمەيسىلەر؟ نۇرغۇن كىشىلەر نەپسى خاھىشىغا ئەگىشىپ، بىلمەستىن، (باشقىلارنى) ھەقىقەتتىن ئازدۇرىدۇ، شۈبھىسىزكى، سېنىڭ پەرۋەردىگارىڭ (شەرئى دەلىلسىز ھالال، ھارام دەپ) ھەددىدىن ئاشقۇچىلارنى ئوبدان بىلىدۇ » [ئەنئام سۈرىسى 119ـ ئايەت.]

يەنى ئاچارچىلىق سىلەرنى ھارام نەرسىنى يېيىشكە مەجبۇرلىسا دۇرۇس. ھارامدىن ئىستىسنا قىلىش مۇباھنى ئىپادىلەيدۇ.

ئۇنىڭ مەنىسى: مەجبۇر بولۇپ قالغان ياكى ئېغىر ھاجەت تۇغۇلغان چاغدا چەكلەنگەن ئىشلارنى قىلىش دۇرۇس. كۇپرىلىق(تولۇق)، قاتىللىق، زىنادىن باشقا ئىسلامدا چەكلەنگەن ئىشلارنى زۆرۈرىيەت سەۋەبىدىن قىلىش دۇرۇس.

ھارام نەرسىلەرنى مۇباھ قىلىشتىكى ئىستىسنائى ئەھۋاللاردا زۆرۈرىيەت قائىدىسىنى ئېلىش، ئىسلام دىنىنىڭ ئىنسانىنىڭ ئەمەلى ھاياتى، ئاجىزلىقى ۋە دۈچ كىلىۋاتقان ھايات تەقەززالىقلىرىنى قەدىرلىگەنلىكىدۇر.

مۇباھدىن مەقسەت: ئاللاھنىڭ نەزرىدە گۇناھنىڭ كۆتۈرلۈپ كېتىشىدۇر.

قائىدە مىساللار بىلەن ئايدىڭلىشىدۇ:

1.يۇقىرىدا بايان قىلغىنىمىزدەك، ئاچ قېلىپ قالغان، ئۇسساپ كەتكەن، گېلىغا بىر نەرسە تۇرۇپ قېلىپـ پاك نەرسە تېپىلمىساـ ئۆلۈكلەرنىڭ گۆشلىرى، قان، ھاراق ۋە چوشقا گۆشىنى يېيىش دۇرۇس. شۇنداقلا بۇ ھالەتتە ـ قىممىتىنى كېيىن تۆلەپ بېرىش شەرتى بىلەن ـ ئۆزىنى ھالاكەتتىن ساقلاش ياكى ھارام نەرسىنى ئىستىمال قىلمىسا يېتىپ قېلىشى مۇقەررەر بولغان زىياننىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن باشقىلارنىڭ مېلىنى ئېلىۋېلىش دۇرۇس.

2. داۋالىنىش زۆرۈرىيىتىدە دوختۇرغا ئەۋرەتنى ئېچىش مۇباھ، تۇغۇت ئانىسىنىڭ ئەۋرەتكە قارىشى مۇباھ.

3. ئىختىيارسىز مەجبۇر بولۇپ قالغاندا مۇسۇلمانىنىڭ مېلىنى بۇزۇۋېتىشكە رۇخسەت

قىلىنىدۇ. شۇنداقلا پاراخوتنىڭ يۈكى ئېغىرلىشىپ غەرق بولۇپ كېتەي دەپ قالغاندا، يولۇچىلارنى قۇتقۇزۇۋېلىش ئۈچۈن ماللارنى دېڭىزغا تاشلىۋېتىش دۇرۇس. لېكىن قىممىتىنى تۆلەپ بېرىش ۋاجىب بولىدۇ.

4. زۆرۈرىيەت ئۈچۈن تام ياكى بىنانى ئۆرۈۋېتىش دۇرۇس. مەسىلەن، بىرەر ئورۇنغا ئوت كېتىپ، مەنپەئەت شۇنى تەقەززا قىلىپ قالسا، ھاكىمنىڭ رۇخستى بىلەن ئۆرۈۋېتىش دۇرۇس.

5. ئىختىيارسىز مەجبۇرلانغاندا قەلبى خاتىرجەم بولۇش شەرتى بىلەن كۇپرى سۆزىنى سۆزلەش دۇرۇس.

6. هارام ئىشلار بىر رايۇننى قاپلاپ كەتسە، هالال ئاساسەن تېپىلمىسا، ئۇ چاغدا ئىنسان مۇھتاج بولىدىغان نەرسىنى ئىستىمال قىلىش دۇرۇس. زۆرۈرىيەت مىقدارىدا چەكلىنىپ قالمايدۇ. ئىمام رازى مۇنداق دەيدۇ: «مۇنداق شارائىتتا هالال نەرسىلەرنى ئىستىمال قىلغاندەك كەڭرى ئىستىمال قىلىشقا بولمايدۇ. كامالىياتقا چىقىپ كەتمەي، هاجەت مىقدارى بىلەن چەكلىنىدۇ».

7. ئالىملارنىڭ سۇلتانى ئىز ئىبنى ئابدۇسالام زۆرۈرىيەت بىلەن چەكلىنىپ قالماستىن هارامنى ئىستىمال قىلىشنىڭ دۇرۇسلىقىغا ئىللەت كۆرسىتىپ مۇنداق دەيدۇ:« ئومۇمى مەنپەئەت خۇسۇسى زۆرۈرىيەتكە ئوخشاش ، ئەگەر بىر زۆرۈرىيەت باشقىلارنىڭ مېلىنى بۇلاشقا سەۋەب بولسا دۇرۇس، ئىسسىق ياكى سوغۇقلۇق سەۋەبىدىن هالاك بولۇشتىن قورقسا ۋاجىب بولىدۇ. ئەگەر بۇ ئىش بىر جان ئۈچۈن ۋاجىب بولسا، كۆپ جانلارنى قۇتقۇزۇۋېلىش ئۈچۈن تېخىمۇ ۋاجىب بولىدۇ».

8. مۇشۇنىڭغا ئاساسەن زۆرۈرىيەت ئۈچۈن بانكىغا ئوخشاش ئورۇنلاردا خىزمەت قىلىش دۇرۇس، چۈنكى ماللارنى ئىشەنچلىك قولدا ساقلاش، باشقىلارغا تاشلاپ بەرمەسلىك لازىم.

9. زۆرۈرىيەت هالەتلىرىدە ئىگىسىنىڭ رۇخسىتىسىز ئۆيلەرگە كىرىش دۇرۇس. مەسىلەن: دۈشمەن بىلەن ئۇرۇش قىلىش ئۈچۈن، چۈشۈپ قالغان نەرسىسىنى ئېلىش ئۈچۈن، ياكى ئۆزىنىڭمۇ ھەققى بار ئېرىقنى ئىسلاھ قىلىش ئۈچۈن ياكى يوشۇرۇنۇۋالغان جىنايەتچىلەرنى قولغا ئېلىش ئۈچۈن ئۆيگە رۇخسەتسىز كىرىش دۇرۇس. دەلىلى، ھەزرىتى ئۆمەر مەدىنىدە يىغلاپ تۇرغان بىر ئايالنىڭ ئۆيىگە كىرىپ، ئۇ ئايالنى ئۇردى، رومىلى چۈشۈپ كەتتى. باشقىلار بۇ نېمە ئىش دېگەندە؟ ھەزرىتى ئۆمەر: ئۇ هارام ئىشنى قىلغانلىقى ئۈچۈن ھۆرمىتى بولمايدۇ، دېگەن. چۈنكى زۆرۈرىيەت ئورۇنلىرى- ئىبنى ئابىدىن دېگەندەك- مۇستەسنا قىلىنىدۇ.

10. زۆرۈرىيەت تېپىلسا، دۈشمەنلەرنىڭ دەرەخلىرىنى بۇزۇۋېتىش، دىيارلىرىنى خاراب قىلىۋېتىش، ئۇرۇشقا قاتناشتۇرۇلغان هايۋانلارنى هالاك قىلىۋېتىش، كۆيدۈرۋېتىش، غەرق قىلۋېتىش ۋە ئېغىر قورال‌لار بىلەن بىر تەرەپ قىلىش دۇرۇس. قۇرئان مۇنداق دەيدۇ:

مَا قَطَعْتُم مِّن لِّينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَى أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيُخْزِيَ الْفَاسِقِينَ (5)

« (ئى مۇسۇلمانلار!) سىلەر مەيلى (بەنى نەزىرنىڭ) خورمىلىرىنى كېسىڭلار، مەيلى ئۇنى بۇرۇنقى پېتى ئۆرە قالدۇرۇڭلار، ھەممىسىگە الله رۇخسەت قىلىدۇ، (اللەنىڭ مۇنداق رۇخسەت قىلىشى) اللەنىڭ ئىتائەتىدىن چىققۇچىلارنى (يەنى يەھۇدىيلارنى) رەسۋا قىلىش ئۈچۈندۇر » [ھەشر سۈرىسى، 5- ئايەت.]

مۇجتەھىد ئىمام شاتىبى مۇنداق دەيدۇ:" زۇلۇمنى پارا بېرىشتىن باشقا يول بىلەن مۇداپىئە قىلالمىسا پارا بېرىش دۇرۇس بولىدۇ، دۈشمەنلەرگە ۋە كاپىرلارغا ئەسىرلەرنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن ۋە ھەج قىلىدىغانلارنىڭ يولىنى توسماسلىقى ئۈچۈن پارا بېرىشمۇ دۇرۇس. سەۋەبى مەئسىيەتنى قىلىش ئارقىلىق زىياننىڭ ئالدىنى ئېلىش. دۈشمەنلەر مۇسۇلمانلاردىن بىر قانچىنى قالقان قىلىۋالسا ئومۇمى مۇسۇلمانلارنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن، شۇنداقلا ئۇرۇشتىكى ھىلىگە رەددىيە بېرىش ئۈچۈن مۇسۇلمانلارنىمۇ قوشۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىش دۇرۇس.

11. شافىئى مەزھىبىدە مېيىت قەبرىگە قويۇلۇپ بولغاندىن كېيىن زۆرۈرىيەت ئۈچۈن قەبرىنى كولاش دۇرۇس. مەسىلەن: يۈيۈلماي يەرلىكىدە قويۇلغان بولسا، ياكى باشقىلارنىڭ ھەققى بولغان كىيىم ياكى زېمىنىدا يەرلىكىدە قويۇلغان بولسا دۇرۇس.

ھەنەفى مەزھىبىدە: ئەگەر يۈيۈلماي دەپنە قىلىنغان بولسا، ئۇنىڭ قەبرىسى ئۈستىدە نامىزىنى چۈشۈرۈشكە بولىدۇ، لېكىن قەبرىدىن چىقىرىلمايدۇ.

12. ئەگەر نىجىسلىق بالاسى ئومۇملىشىپ كەتكەن بولسا، نىجىسلىق ھۆكمى كۆتۈرۈلۈپ كېتىدۇ ۋە تەسىرى يوقايدۇ. ئىمام نۇۋەۋى مۇنداق دەيدۇ:« ئەگەر بىر ئورۇندا قۇشلارنىڭ نجاستى ئومۇملىشىپ كەتكەن بولۇپ، ساقلىنىش قېيىن بولسا، ئەپۇ قىلىنىدۇ» دېگەن.

شەيخۇل ئىسلام ئىبنى تەيمىيە:«ھەجدە تۇققانلىرى ياكى كەلگەن جامائىتى بىلەن بىرگە قايتىش زۆرۈرىيتى ئۈچۈن ھەيىزدار، جۇنۇب ۋە تاھارىتى يوق ئادەم بەيتۇللاھنى تاۋاب قىلسا دۇرۇس، لېكىن تاۋاب قىلغۇچى قان قىلىشى لازىم.» دېگەن.

13. ئەگەر ھاكىم ئومۇمى ياكى سوت ئىشلىرىغا يارامسىز ئادەملەرنى تەيىنلەپ قويسا، ئۇنىڭ بۇيرۇقى ۋە ھۆكمى زۆرۈرىيەت ئۈچۈن ئىجرا قىلىنىدۇ.

14. ئادىل ھاكىم - يول كېڭەيتىش ياكى ئۆستەڭ ئېلىشقا ئوخشاش زۆرۈرىيەت ئۈچۈن - شەخسى ئىگدارچىلىققا چەكلىمە بىكتىشى دۇرۇس. ھەزرىتى ئۆمەر ۋە ھەزرىتى ئوسمان ھەرەمنىڭ دائىرىسىنى كېڭەيتىش ئۈچۈن ھەرەمگە بىر تۇتاش ئۆيلەرنى - ئىگىسىنى رازى قىلىپ- ئېلىۋالغان.

15. فۇقاھالارنىڭ نەزرىدە مۇقەررەر بولغان بىر مەسىلە: ئومۇمى مەنپەئەت خۇسۇسى مەنپەئەت ئالدىدا قويۇلىدۇ، ھاكىم خەلق مەنپەئەتى ئۈچۈن شەخسى ئىگدارچىلىقنى چەكلىسە بولىدۇ. شۇنداقلا ھاكىم زۆرۈرىيەت ئۈچۈن مۇئەييەن تاۋارلارغا مۇئەييەن باھا بىكتىپ قويسا دۇرۇس بولىدۇ. باشقىلارنىڭ ئىگدارچىلىقىدىكى ئېتىزلاردىن زۆۈررىيەت ئۈچۈن سۇ ئۆتكۈزۈش دۇرۇس.

16. ئادىل ھاكىم- شەھەرنىڭ ھاجەت تەلەپلىرىنى قاندۇرۇشتا - زۆرۈرىيەت ئۈچۈن بايلارغا يېڭى باج بىكىتسە بولىدۇ.

17. ھەنەفى فۇقاھالىرى: مۇھتاج ئادەم ئۆسۈم بىلەن قەرز ئالسا دۇرۇس بولىدۇ، دەيدۇ. زۆرۈرىيەت دېگەن: ئەگەر بىر ئادەم ئۆسۈملۈك قەرز ئېلىشتىن توختىۋالسا نەپسىنى ھالاك قىلىشقا ياكى كەسكىن زىيانغا ئېلىپ بارىدىغان ئىشتۇر.

18. ئۇرۇش ۋاقتىدا زۆرۈرىيەت ئۈچۈن ياكى قىچىشقاق كىسىلى بولغاندا ئەرلەرنىڭ يىپەك كىيىم كېيىشى دۇرۇس.

19. ھەنەفىلەر:" ئىتائەتكە ھەق ئېلىش لايىق ئەمەس" دېگەن قائىدىسىدىن مۇستەسنا قىلىپ، زۆرۈرىيەت ئۈچۈن قۇرئان ئۆگۈتۈپ قويغانغا ھەق ئالسا دۇرۇس دەيدۇ.

20. ئەبۇ يۇسۇپ ۋە مۇھەممەد شەيبانىنىڭ نەزىرىدە زۆرۈرىيەت ئۈچۈن ئالتۇن ۋە كۈمۈشتىن چىش سېلىش دۇرۇس. ئۇنىڭ دەلىلى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: « ھەزرىتى ئۆمەرنىڭ چىشى چۈشۈپ كەتكەندە ئالتۇن بىلەن قاتۇرۇۋتىشنى بۇيرۇغان» تەبرانى « ۋەسەت » نامىلىق كىتاۋىدا رىۋايەت قىلغان.

5830/3493 ـ عَرْفَجَةُ بْنُ أَسْعَدَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: أُصِيبَ أَنْفِي يَوْمَ الْكُلاَبِ فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَاتَّخَذْتُ أَنْفًا مِنْ وَرِقٍ فَأَنْتَنَ عَلَيَّ فَأَمَرَنِي النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ أَتَّخِذَ أَنْفًا مِنْ ذَهَبٍ* أبو داود (4232)، الترمذي (1770)، النسائي 8/163 – 164 .

5830/3493 ـ ئەرفەجە ئىبنى ئەسئەد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: جاھىلىيەت دەۋرىدىكى كۇلاب ئۇرۇشىدا مېنىڭ بۇرنۇم چېپىلىپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن مەن كۈمۈشتىن بۇرۇن سېلىۋالدىم. بىراق بىر مەزگىلدىن كېيىن پۇراپ قالدى. شۇڭا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مېنى ئالتۇندىن بۇرۇن سېلىۋېلىشقا بۇيرۇدى. (تىرمىزى: 1770)

21. زۆرۈرىيەتنىڭ مىساللىرى ناھايىتى كۆپ: ئايال ياكى پەرزەنتىنى ئەدەبلەش يۈزىسىدىن يەڭگىل ئۇرۇش، زۆرۈرىيەت ئۈچۈن ئەھلى كىتاب ئايال بىلەن توي قىلىش، كاففارەت رامىزىنىدا زۆرۈرىيەت ئۈچۈن ھەيىز سەۋەبلىك رامىزانىنى ئۇزمەسلىك دۇرۇس.

22. ئانىنىڭ ھاياتىنى قۇتقۇزۇۋېلىش زۆرۈرىيىتى ئۈچۈن، بالىغا جان كىرىپ بولغاندىن كېيىنمۇ چۈشۈرۈۋېتىش دۇرۇس.

23. زۆرۈرىيەت سەۋەبىدىن پەرزەتنىڭ ھەر 30 ئايدا تۇغۇلىشى ئۈچۈن تۇغۇتنى تەرتىپكە سېلىش ئۈچۈن بەزى ئۇسۇللارنى قوللانسا مەسىلە يوق. مەسىلەن ئانىنىڭ سالامەتلىكىنى ئاسراش ياكى باللارنىڭ تەربىيەسىز قالماسلىقى ئۈچۈن ياكى يېڭىدىن تۇغۇلغان بوۋاقنىڭ سالامەتلىك مەنپەئەتى ئۈچۈن دۇرۇس.

24. دۈشمەن ھۇجۇم قىلىپ كەلگەندە ئاياللارنىڭ ئېرىنىڭ رۇخسىتىسىز ئۇرۇش قىلىشى دۇرۇس، چۈنكى جىھاد بۇ چاغدا پەرز ئەين بولىدۇ.

25. ئەگەر مۇپتى ئوچۇق دەلىل يوق بىر مەسىلىدە پەتۋا بېرىپ، ئاندىن ئىجتىھادى ئۆزگىرىپ قالسا، ئىلگىرىكى ھۆكۈمنى زۆرۈرىيەت ئۈچۈن بۇزىۋەتمەيدۇ. چۈنكى ئىلگىرىكى ھۆكۈمنى بۇزۇش شەرئى ھۆكۈملەرنىڭ ئىزتىراب بولۇشىغا ۋە مۇپتىغا ئىشەنمەسلىككە سەۋەب بولىدۇ ...شۇنىڭ ئۈچۈن فۇقاھالار :« ئىجتىھاد قائىدىسى ئۆزگە ئوخشاش بىر ئىجتىھادنى بۇزىۋەتمەيدۇ» دېگەن.

26. زۆرۈرىيەت بولۇپ قالغاندا تىلەمچىلىك قىلىش دۇرۇس. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «تىلەمچىلىك تىلەمچىلىك قىلغان ئادەمنىڭ يۈزىدىكى داغ، لېكىن ئۇ سۇلتاندىن ياكى بىرەر زۆرۈر ئىش ئۈچۈن سورىسا ئۇنداق بولمايدۇ» دېگەن.(ئەبۇداۋۇد، نەسەئى ۋە تىرمىزى رىۋايەت قىلغان.

27. زۆرۈرىيەت ئۈچۈن پۇل بېرىپ خىزمىتىدىن ئىستىپا سوراش دۇرۇس.

4. «زۆرۇرىيەت ئۆز مىقدارىدا بەلگىلىنىدۇ»

بۇ قائىدىنىڭ مەنىسى: قىلىش ياكى تاشلاشتىن ئىبارەت زۆرۇرىيەت ئۈچۈن مۇباھ بولغان نەرسىنىڭ ھەممىسى زەرەرنى ۋە ئەزىيەتنى مۇداپىئە قىلالىغىدەك مىقداردا مۇباھ بولىدۇ. يەنى ئوشۇق ئىستىمال قىلىشقا بولمايدۇ. مۇباھلىقنىڭ مەنىسى: جازانىڭ- تۆلەمنىڭ ئەمەس- كۆتۈرۈلۈپ كېتىشىدۇر.

رىغبەتنى رىئاللىققا ئايلاندۇرۇش دەرجىلىرى:

فىقھى قائىدە ئالىملىرى رىغبەتنىڭ دەرجىلىرىنى بايان قىلىپ بەش دېيىشتى، ئۇلار: زۆرۇرىيەت، ھاجەت، مەنپەئەت، زىينەت ۋە ھاجەتتىن سىرت.

زۆرۇرىيەت: ئىنسان چەكلەنگەن نەرسىنى ئىستىمال قىلمىسا ھالاك بولىدىغان ياكى ھالاك بولۇشقا يېقىنلىشىپ قالىدىغان ئىش. بۇ ئەھۋال ھارام ياكى شەرىئەتتە چەكلەنگەن نەرسىلەرنى مۇباھ قىلىدۇ. مىسالى يۇقىرىدا ئۆتتى.

ھاجەت: ئىنسان شەرىئەتتە چەكلەنگەن نەرسىنى ئىستىمال قىلمىسا - ھالاكەتكە ئېلىپ بارمىسىمۇ- جاپا مۇشەققەت ۋە قىيىنچىلىققا قېلىشىدۇر. بۇ ئەھۋال ھارام نەرسىلەرنى مۇباھ قىلمايدۇ. رامىزان تۇتقان ئادەم ئۈچۈن ئېغىز ئېچىشنى مۇباھ قىلىدۇ. يەيدىغان بىر نەرسە تاپالماي قورسىقى ئاچ قېلىپ، مۇشەققەتتە قالغان ئادەم ھالاك بولمايدۇ، بۇ دەرىجە زۆرۇرىيەت دەرىجىسىدىن تۆۋەنرەك تۇرىدۇ.

مەنپەئەت: ئىنساننىڭ نانغا ئوخشاش ئاساسلىق تائامنى ئىشتىھا قىلىشى.

زىينەت: ئىنساننىڭ تۇرلۇك مىۋە يېيىش، چىرايلىق كىيىملەرنى كېيىشتەك كامالىيەتنى ئىشتىھا قىلىشى.

فۇزۇل(ھاجەتتىن سىرت) : ئالتۇن، كۇمۇش قاچىلاردا تاماق يېيىشكە ئوخشاش ھارام ياكى گۇمانلىق نەرسىلەردە كېڭىيىپ كېتىش.

«زۆرۇرىيەت مىقدارى بويىچە بەلگىلىنىدۇ» دېگەن قائىدىنىڭ ئەمەلى تەتبىقاتى:

1. ئاچ قېلىپ زۆرۇرىيەت ئۈچۈن ھارامنى يەمەكچى بولسا، ئۆلۈپ قالمىغىدەك دەرجىدە ئىستىمال قىلىش (يەنى تويغۇچە يېۋالماسلىق) لازىم.

2. دوختۇر زۆرۇرىيەت بولمىسا ئەۋرەتكە قاراشقا بولمايدۇ. زۆرۇرىيەت ئورنىدىن باشقا ئەزالارغا قاراشقا بولمايدۇ.

3. ئۇرۇش مەيدانىدىكى ئەسكەر غەنىمەتلەردىن ھاجەت مىقدارى پايدىلانسا بولىدۇ، شۇنداقلا ھاجىتىگە قاراپ ھەلەپ ۋە قورال - ياراقتىن پايدىلىنىش دۇرۇس.

4. شېھىتنىڭ قېنى ئۆزى ھەققىدە پاك، باشقىلار ھەققىدە زۆرۇرىيەت بولمىغانلىقى ئۈچۈن نىجىس.

5. قۇدۇققا چۈشۈپ كەتكەن نىجىس ماياقلار ئەپۇ قىلىنىدۇ، چۈنكى بۇ نەرسىلەردىن ساقلانغىلى بولمايدۇ.

6. ھەرەمنىڭ ئۆسۈملۈكلىرىنى ھايۋانغا ھەلەپ ئېتىپ بېرىش ئۈچۈن ئېلىش دۇرۇس، سېتىش ئۈچۈن ئېلىش دۇرۇس ئەمەس.

7. بىر قىزغا سۆز ئېچىپ كەلگەن ئادەمنىڭ شەخسىيىتى توغۇرلۇق سورالغاندا، ئۇنىڭ

ئېيىپلىرىنى (گۈزەل تەرەپلىرى بىلەن بەزى سەلبىي تەرەپلىرىنى) ئېچىش دۇرۇس.

8. ئوۋ ئوۋلاش ئۈچۈن ئىت بېقىش دۇرۇس، لېكىن ھاجەتتىن سىرت كۆپ ئىتلارنى بېقىش دۇرۇس ئەمەس.

9. يېتىم بالىغا قاراۋاتقان ئادەم ھاجەت بولغاندا ئەمىلگە قارىتا يېتىم بالىنىڭ مېلىدىن ھاجەت مىقدارى ئالسا دۇرۇس.

10. زۆرۈرىيەت ئۈچۈن غەيرى مۇسۇلمانلارنىڭ گۇۋاھلىقىنى سەپەرگە ئوخشاش زۆرۈيىيەت ئورۇنلىرىدا قوبۇل قىلسا دۇرۇس بولىدۇ. قۇرئان مۇنداق دەيدۇ:

يِا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِّنكُمْ أَوْ آخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الأَرْضِ فَأَصَابَتْكُم مُّصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحْبِسُونَهُمَا مِن بَعْدِ الصَّلاَةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللّهِ إِنِ ارْتَبْتُمْ لاَ نَشْتَرِي بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَى وَلاَ نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللّهِ إِنَّا إِذًا لَّمِنَ الآثِمِينَ (106)

« ئى مۆمىنلەر! ئاراڭلاردىن بىركىم ئۆلىدىغان چېغىدا ۋەسىيەت قىلماقچى بولسا، ئۇنىڭغا ئىچىڭلاردىن ئىككى ئادىل كىشى گۇۋاھ بولسۇن، ياكى (ئۆز دىنىڭلاردىكىلەردىن گۇۋاھ بولىدىغان ئىككى كىشى تېپىلمىسا) غەيرىي دىندىكىلەردىن ئىككى كىشى گۇۋاھ بولسۇن، ئەگەر سىلەر سەپەردە بولۇپ، بېشىڭلارغا ئۆلۈم دەھشىتى كەلگەندە، سىلەر (بۇ ئىككى گۇۋاھنىڭ راستچىللىقىدىن) گۇمانلانساڭلار، نامازدىن كېيىن ئۇلارنى ئېلىپ قېلىڭلار، ئۇلار: «بىز پايدىسىغا قەسەم قىلىدىغان كىشىلەرمىز، بىزنىڭ يېقىنىمىز بولغان تەقدىردىمۇ قەسىمىمىزنى ھېچ نەرسىگە ساتمايمىز، خۇدالىق ئۈچۈن بولغان گۇۋاھلىقنى يوشۇرمايمىز. ئەگەر ئۇنى يوشۇرساق، بىز ئەلۋەتتە گۇناھكارلاردىن بولىمىز» دەپ اﷲنىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلسۇن » [مائىدە سۈرىسى، 106ـ ئايەت.]

11. « زۆرۈرىيەت سەۋەبىدىن مەجبۇر بولۇپ قالغان ئادەمگە ئىككى ھارام ئىش بىرلىشىپ كېلىپ قالسا، بۇززۇقچىلىقى يەڭگىلرەك ۋە زىيانلىق تەرىپى ئازراقىنى قىلىش ۋاجىب بولىدۇ، چۈنكى بۇززۇقچىلىقنىڭ ئېغىرىنى قىلىشنىڭ زۆرۈرىيىتى يوق».

12. ياخشى نىيەت بىلەن زۆرۈرىيەت مىقدارى باشقىلارنىڭ غەيۋىتىنى (سەتلەشتۈرۈەتمەي) قىلىش دۇرۇس. مەسىلەن: مۇسۇلماننى يامان پاسىق ۋە مۇناپىقتىن ئاگاھلاندۇرۇشقا ئوخشاش.

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «باينىڭ قەرزنى ئارقىغا سوزۇشى، ئۇنىڭ ئابرويىنى ۋە جازالاشنى ھالال قىلىدۇ» دېگەن. ئەبۇداۋۇد ۋە نەسەئى رىۋايەت قىلغان.

5. «ئۆزرە ئۈچۈن جائىز بولغان نەرسە، ئۆزرىنىڭ يوقۇلىشى بىلەن باتىل بولىدۇ» مىساللىرى:

1. بىر ئادەم كېسەل ياكى قاتتىق سوغۇق سەۋەبىدىن توپا بىلەن تەيەممۇم قىلغان بولسا، ساقايغاندا ياكى سوغۇق تۈگىگەندە ياكى سۇ قىزتىدىغان نەرسە تېپىلسا ياكى سۇ ھازىر بولسا تەيەممۇم قىلىش توغرا ئەمەس.

2. بىر ئادەم سەپەر ياكى كېسەل سەۋەبىدىن رامىزان تۇتمىغان بولسا، ياكى جۇمە ۋە

جامائەت نامىزىنى تاشلىغان بولسا... ئىللەتى تۈگىگەندىن كېيىن مۇستەسنا قىلىنغان ھۆكۈملەر رۇخسەت قىلىنمايدۇ.

3. ئەگەر بىر ئادەم نامىزىدا سالامەتلىكى ياخشى بولماي ئىشارەت قىلىپ ئوقۇغان بولسا، ياكى ساۋاتسىز ئادەم ئايەت ئوقۇماي ناماز ئوقۇغان بولسا، ياكى بىر ئادەم كېيىدىغان بىر نەرسە يوق يالىڭاچ ناماز ئوقۇغان بولسا، ياكى سۇ تاپالماي نىجىس كېيىم بىلەن ناماز ئوقۇغان بولسا، بۇ ئۆزرىلەر تۈگىگەندە ھەر بىر ئىش ئەسلى ھۆكمىگە قايتىدۇ.

6. «مەجبۇر بولۇش باشقىلارنىڭ ھەققىنى يوققا چىقىرۋەتمەيدۇ»

بۇ قائىدە يۇقىرىقى: « زۆرۈرىيەت چەكلەنگەن ئىشلارنى مۇباھ قىلىدۇ» دېگەن قائىدىگە قەيىد بىكىتىدۇ.

ئۇنىڭ مەنىسى: ئۆلۈكنى يېيىش ياكى كۆپرى سۆزىنى سۆزلەشكە ئوخشاش مەجبۇر بولسا، بۇ ئىش ماددى تەرەپتىن باشقىلارنىڭ ھەققىنى- گەرچە ئاللاھنىڭ ھەققىنى ساقىت قىلىپ، گۇناھنى كۆتۈرۈۋېتىدىغان بولسىمۇ- ساقىت قىلىۋەتمەيدۇ.

1. بىر ئادەم قاتتىق ئاچ قېلىش سەۋەبىدىن باشقىلارنىڭ تامىقىغا مۇھتاج بولسا مەجبۇرى ئالسا بولىدۇ، لېكىن مەجبۇرلۇق ھالىتى تۈگىگەندىن كېيىن قىممىتىنى قايتۇرىدۇ.

2. بىر ئادەم ئىختىيارسىز زورلاش ئاستىدا باشقىلارنىڭ مېلىنى بۇزىۋەتكەن بولسا تۆلەيدۇ. ھەنەفى مەزھىبىدە: تۆلەم مەجبۇرلىغۇچىغا بولىدۇ.

3. بىر پاراخوت غەرق بولۇپ كېتەي دەپ قالغاندا، كاپىتان باشقىلارنىڭ ئېغىر مال - مۈلكىنى دېڭىزغا تاشلىۋەتكەن بولسا تۆلەيدۇ.

4. تېرىلغۇ يەر ئىجارىگە ئېلىنىپ توختاملاشقان ۋاقىت ئاياغلاشقان بولسا، ئىجارە بېرىش مۇددىتى زىرائەتلەرنىڭ پىشۇلىشى ئۈچۈن زۆرۈرىيەت سەۋەبىدىن ئۇزارتىلىدۇ. لېكىن ئىجارىگە ئالغۇچى شۇ مۇددەتنىڭ قىممىتىنى بېرىدۇ.

7. «ئومۇمى ۋە خۇسۇسى ھاجەت زۆرۈرىيەتنىڭ ئورنىغا چۈشىدۇ»

جىددى ھاجەت مەيلى ئومۇمى بولسۇن ياكى خۇسۇسى بولسۇن زۆرۈرىيەتكە ئوخشاش ھۆكۈملەرنىڭ ئۆزگىرىشىگە تەسىر كۆرسىتىدۇ، چەكلەنگەن نەرسىنى مۇباھ قىلىدۇ ۋە ۋاجىبنى تەرك ئېتىشنى جائىز قىلىدۇ.

ھاجەت - ئۇقۇمىدا - زۆرۈرىيەتتىن ئۇمۇمى، چۈنكى ھاجەتكە ئاۋاز قوشمىغاندا قىيىنچىلىق ۋە سىقىنچىلىق يۈز بېرىدۇ.

ھاجەتنىڭ ئومۇملىقىنىڭ مەنىسى: كىشلەرنىڭ ھەممىسى يېزائىگىلىك، سانائەت، تىجارەت، ئادىل سىياسەت ۋە ياخشى ھۆكۈمدەك ئومۇمى مەنپەئەتكە ئالاقىدار بولغان نەرسىلەرگە مۇھتاج بولىدۇ.

خۇسۇسى مەنپەئەتنىڭ مەنىسى: بىر شەھەر ياكى مۇئەييەن كەسىپ ئىگىلىرى ياكى بىر ئادەم ياكى بىر قانچە ئادەم مۇھتاج بولىدىغان نەرسىدۇر.

خۇسۇسى زۆرۈرىيەتنىڭ ئورنىغا چۈشىدىغان ئومۇمى ھاجەتنىڭ مىساللىرى

1) زاكالەت بېرىش، ئىجارە بېرىش، ۋەسىيەت، ھاۋالە قىلىش، كېپىل بولۇش، سۈلھى تۈزۈش، مەبلەغ سېلىش ۋە قەرز بېرىشكە ئوخشاش ئىشلار كىشلەرنىڭ ھاجىتى تۈپەيلىدىن

قىياسنىڭ ئەكسىچە ۋە ئومۇمى قائىدىدىن ئىستىسنا قىلىنغان.

2) ئىبنى قەييىم : ئەرەبيا(يۆل خورمىنى قۇرۇق خورمىغا ئالماشتۇرۇش)غا ئوخشاش ھاجەت تەلەپ قىلىدىغان رىبانىڭ تۈرىنى مۇباھ دىدى. چۈنكى ۋاستىنى چەكلەش ئۈچۈن ھارام قىلىنغان نەرسە مەقسەت ئۈچۈن ھارام قىلىنغان نەرسىدىن يەڭگىلرەك. ئەرەبيا سودىسى ئەمەلىيەتتە جازانىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. چۈنكى يۆل خورما بىلەن قۇرۇق خورما بىر جىنىسدۇر. بىرسى يەنە بىرسىدىن يىمشاقلىقتا زىيادە، يەنە بىرسى سان جەھەتتە زىيادە. يۆل خورمىنى قۇرۇق خورمىغا ئوخشاش قىلغىلى بولمايدۇ. باراۋەر دەپ قاراش تەكىد(كەسكىن) ئەمەس، شۇنىڭ ئۈچۈن بىرسىنى يەنە بىرسىگە ئالماشتۇرۇش توغرا ئەمەس. لېكىن بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان ھەدىس شەرىف ھاجەت ئۈچۈن دۇرۇس دېدى: « رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەرايا سودىسىدا كىيلوغا مۆلچەرلەپ ئالماشتۇرۇشنى رۇخسەت قىلغان».

3) شەرىئەت سودىدا: بىر قانچە تۈرلۈك (شەرت، سۈپەت، نەق، كۆرۈش، ئەيىپ...) ئىختىيارلىقلارنى قانۇنلۇق دەپ قارىدى.

4)ئارقىمۇ - ئارقا پىششۋاتقان مىۋىلەرنى سېتىش دۇرۇس. پۇلنى نەق ياكى پارچىلاپ بېرىش دۇرۇس.

5) ھەنەفىلەر ھاجەت ئۈچۈن ئۆسۈملۈك قەرز ئالسا بولىدۇ دېدى.

6) قۇرئاننىڭ ئايەتلىرىنىڭ مەنىلىرىنى -كىشلەرنىڭ ھاجىتى ئۈچۈن - باشقا تىللارغا تەرجىمە قىلىش دۇرۇس.

7) ئالىملار زامان، ماكان ياكى شارائىتنىڭ ئۆزگىرىشىگە قاراپ ئۆزگىرىدۇ، دېگەن ھۆكۈملەرنىڭ ھەممىسى ھاجەت ئاساسىدا بىنا قىلىنىدۇ.

چەكلەنگەن ئىشلارنى مۇباھ قىلىدىغان خۇسۇسى ھاجەتلەرنىڭ مىسالى

1) ھاجەت ئۈچۈن قاچىغا كۈمۈش بىلەن ياماق سېلىش دۇرۇس.

2) مۇجاھىد ئۇرۇش دىيارىدا ھاجەت ئۈچۈن غەنىمەتتىن يىسە بولىدۇ.

3) قىچىشقاق ياكى ئۇرۇش ھاجىتى ئۈچۈن ئەرلەر يىپەك كىيىم كەيسە دۇرۇس.

4) جىھاد ئۈچۈن ساقال ياكى چاچنى قارا بوياش دۇرۇس، دۈشمەنلەرگە قۇدرىتىنى كۆرسۈتۈپ قويۇش ئۈچۈن پوچىلىق قىلىش دۇرۇس.

5)ھاجەت ئۈچۈن جۇنۇب ۋە ھەيىزدار ئاياللارنىڭ مەسجىدكە كىرىشى دۇرۇس.

8. زۆرۈرىيەت چەكلەنگەن ئىشنى قىلىشنى ياكى ۋاجىبنى تاشلاشنى ياكى كېچىكتۈرۈشنى مۇباھ قىلىدۇ.

زۆرۈرىيەتنىڭ ھۆكمى نېمە؟

زۆرۈرىيەت بىلەن ئەمەل قىلىش ۋاجىبمۇ ياكى جائىزمۇ؟ دېگەن بۇ مەسىلىدە ئالىملار ئىككى خىل كۆز قاراشتا بولۇشتى:

بىرىنچى: زاھىرىلار، ئەبۇ يۇسۇپ، شىيرازى: مەجبۇر بولغان ياكى مەجبۇرلانغان ئادەمگە ھارامنى ئىستىمال قىلىش مۇباھ دېيىشتى. چۈنكى زۆرۈرىيەت سەۋەبىدىن ھارام ئىشنى قىلىش رۇخسەت، لېكىن مەسلىنىڭ ھاراملىق ھۆكمى يوقالمايدۇ. ئەگەر بىر ئادەم زۆرۈرىيەت ياكى مەجبۇرلانغاندا ھارامنى ئىستىمال قىلماي ئۆلۈپ كەتسە گۇناھكار بولمايدۇ. چۈنكى ئۇ

مەسلىنىڭ ئەزىمە (كۆچلۈك) تەرىپىنى تۇتقان بولىدۇ.

ئىككىنچى: ھەنەفىلەر، مالىكىلەر، شافىئىلەر ۋە ھەنبەلىلەر كۆچلۈك رىۋايەتتە: مەجبۇر بولغان ياكى مەجبۇرلانغان ئادەمگە مۇباھ. بەلكى ئۆزىنى ھالاكەتتىن ساقلاش ئۈچۈن جېنىنى ساقلاپ قالغىدەك دەرىجىدە چەكلەنگەن نەرسىنى ئىستىمال قىلىش ۋاجىب، ئەگەر ئۇ ئادەم ھارامنى ئىستىمال قىلماي ئۆلۈپ كەتسە گۇناھكار بولىدۇ، چۈنكى بۇ ئۆزىنى ھالاكەتكە تاشلىغانلىقتۇر، دەيدۇ.

شەرئى زۆرۈيەت ھالىتى گۇناھ ئىشقا يېقىلىشىپ قالسا قانداق بولىدۇ؟

زۆرۈرىيەتكە ئوغۇرلىق قىلىش، مۇسۇلمانلارغا چېكىدىن ئېشىش، ئادىل ھاكىمنىڭ ئىتائىدىتىن چىقىش، بىخەتەرلىككە تەسىر يەتكۈزۈشكە ئوخشاش ھارام ئىشلار يېقىنلىشىپ قالسا، زۆرۈرىيەت ۋاقتىدا ئىستىسنائى ھۆكۈملەردىن پايدىلىنىش توغرىمۇ؟ دېگەن مەسىلىدە ئالىملار ئىختىلاپلاشتى:

ھەنەفىلەر: ئىتائەت قىلغۇچى بىلەن ئاسىيلىق قىلغۇچىغا ھالال ۋە ھارام يېمەكلىكلەردە پەرقى يوق، ئىتائەت قىغۇچىلارغا مۇباھ بولغىنى ئاسىيلارغىمۇ مۇباھ، دېدى.

جەسساس: ئاسىيغا رۇخسەت قىلىنمايدۇ، دېگەن كۆز قاراش فاسىد دېگەن.

مالىكىلار: ئىختىلاپلاشتى، بىر رىۋايەتتە ئاسىي سەپىرىدە سەپەرنىڭ رۇخستى بىلەن بەھرىمەن بولالمايدۇ، دېگەن.

باجى بايان قىلغان مەشھۇر رىۋايەتتە: ئاسى(گۇناھكار) سەپىرىدە مەجبۇر بولۇپ قالسا زۆرۈرىيەتتىن پايدىلىنىش دۇرۇس دېگەن.

شافىئى، ئىمام ئەھمەدنىڭ ساھىبلىرى ۋە زاھىرلار: ئاسىينىڭ سەپىرىدە شەرئى رۇخسەتلەردىن پايدىلىنىشى توغرا ئەمەس دەپ قارايدۇ. چۈنكى رۇخسەتنى ئۇنىڭغا جائىز قىلىپ بەرگەنلىك گۇناھقا ياردەم بەرگەنلىك بولىدۇ، دەپ قارايدۇ.

ئۈچىنچى باپ. زامان، ماكان، شارائىتقا قاراپ پەتىۋانىڭ ئۆزگىرىشى

پەتىۋانىڭ زامان، ماكان ۋە شارائىتقا قاراپ ئۆزگىرىشى ئىسلام شەرىئىتىنىڭ كەڭرىلىكىنى ئىسپاتلايدىغان ئامىللارنىڭ بىرسى. ئىسلام شەرىئىتى ئىنسانلارنىڭ مەنپەئەتىنى ئەمەللەشتۈرۈش ۋە ئۇلاردىن زۇلۇم، زىيانلارنى كۆتۈرۈۋېتىش ئۈچۈن كەلگەن شەرىئەتتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن پەقىھ (ئالىم)- زامان، ماكان، شارائىت ۋە ئۆرپ ئۆزگەرسىمۇ- ھۆكۈملەرنى تەتبىقلىغاندا بىر خىل كۆز قاراشتا توڭلاپ تۇرىۋالماي، شاخچە مەسىلىلەردە پەتىۋا بەرگەندە شەرىئەتنىڭ ئومۇمى مەقسەتلىرى ۋە نىشانلىرىغا رىئايە قىلىشى لازىم.

زاماننىڭ ئۆزگىرىشى بىلەن ئىجتىھادى ھۆكۈملەرنىڭ ئۆزگىرىش پرىنسىپى ئىسلام فىقھىسىدا تارىخ بويى بولۇپ كەلگەن پرىنسىپلارنىڭ بىرسىدۇر. خۇلەفائى راشىدىنلارنىڭ دەۋرىدە زامان ئۆزگەرگەنلىكى ئۈچۈن بەزى ھۆكۈملەر ئۆزگەرگەن. مەزھەرب پېشۋالىرى زامانىدىمۇ ئەھۋال شۇنداق بولغان.

پەتۋانىڭ ئىللەتلىرى ئۆزگەرگەندە پەتۋا ئۆزگىرىدۇ، ئىجتىھاد ئۇستىگە قۇرۇلغان پەتۋالار ۋاقىت، ئورۇن، شەخس ۋە شارائىتقا قارىتا ئۆزگىرىدۇ. شۇنداقلا نەس(دەلىل) كە بولغان چۈشەنچە ئۆزگەرگەندە كونا چۈشەنچىگە قۇرۇلغان پەتۋا ئۆزگىرىدۇ.

پەتۋا ئۆزگىرىدۇ دېگەنلىك قۇرئان ئۆزگىرىدۇ دېگەنلىك بولمايدۇ، قۇرئان ھەر قانداق شارائىتتا ئۆزگەرمەيدۇ، ئۆزگىردىغىنى كىشلەرنىڭ پىكىرلىرى ۋە زامانىنىڭ ئۆزگىرىشىگە ئەگىشىپ ئۆزگىرىدىغان كىشلەرنىڭ پەتۋالىرىدۇر.

پەتۋانىڭ زامان، ماكان، شەخس ۋە شارائىتقا قارىتا ئۆزگىرىدىغانلىقىغا بارلىق مەزھەبلەر بىردەك ئىتتىپاق، لېكىن بەزىلىرى تەتبىقلىمايدۇ.

پەتۋانىڭ ئۆزگىرىشىنىڭ 10 تۈرلۈك ئىللىتى بار، ئۇلار: زامانىنىڭ ئۆزگىرىشى، ئورۇننىڭ ئۆزگىرىشى، شارائىتنىڭ ئۆزگىرىشى، ئۆرپىنىڭ ئۆزگىرىشى، ئەخلاقنىڭ ئۆزگىرىشى، ھاجەتلەرنىڭ ئۆزگىرىشى، ئىقتىدارلارنىڭ ئۆزگىرىشى، ئىجتىمائى، ئىقتىسادى ۋە سىياسى ۋەزىيەتلەرنىڭ ئۆزگىرىشى، مەلۇماتلارنىڭ ئۆزگىرىشى ۋە بالانىڭ ئومۇملىشىپ كېتىشىدۇر.

ئىسلام شەرىئىتىگە ئاللاھ مەڭگۈ قېلىش، كەڭچىللىك ۋە يىمشاقلىق(كېڭىيىش) ئاساسلىرىنى ئاتا قىلغان، بۇ خۇسۇسىيەتلەر شەرىئەتكە تەرەققىياتقا قارىتا ماسلىشالايدىغان ئىقتىدار بېرەلەيدۇ ۋە ھەر ۋاقىت ھەر ئورۇندا سالاھىيەتكە ئىگە قىلىدۇ. بۇ مەسىلە ئىسلامنىڭ ھەقىقىتىنى ھېس قىلىش ئېڭىنىڭ كېڭىيىشى ۋە شەرىئەت مەقسەتلىرىگە رىئايە قىلىش ئۇستىگە قۇرۇلغان ھەقىقى ئىسلام فىقھىسىنىڭ تارقىلىشى بىلەن ئەمەلگە ئاشىدۇ.

بىزدىكى مۇشكۇلە ھەدىس ۋە فىقھى كىتابلىرىنى ئوقۇيمىز، لېكىن مەقسەتكە چۆكمەي زاھىرىدا تۇرۇۋالىمىز، ئۇنىڭ ئۇستىگە مۇئەييەن مەزھەبكە ياكى مۇئەييەن ئالىمغا ئەسىرگە چۈشۈپ قالىمىز، بىز ياخشى كۆرىدىغان ئالىم بىر كۆز قاراشنى ئوتتۇرغا قويسا ئىككىلەنمەي قوبۇل قىلىمىز، باشقا ئالىم شۇ كۆز قاراشنى قويۇپ قالسا رەت قىلىمىز...

«رەددۇلمۇختار» ناملىق كىتابنىڭ ئاپتورى ئاتاقلىق ئالىم ئىبنى ئابىدىن «نەشرۇل ئەلئۆرپ» ناملىق مەشھۇر رىسالىسىدە مۇنداق دەيدۇ: «كۆپلىگەن ھۆكۈملەر ئۆرپ ئادەتنىڭ ئۆزگىرىشى ياكى زۆرۈرىيەتنىڭ پەيدا بولىشى ياكى كىشلەرنىڭ بۇزۇلۇپ كېتىشى سەۋەبلىرىدىن ئۆزگىرىدۇ، ئەگەر ھۆكۈم ئەسلى ھالىتىدە قېلىۋەرسە، كىشلەرگە مۇشەققەت ۋە زەرەر پەيدا بولىدۇ. ئاسانچىلىق ۋە يەڭگىللىك ئۇستىگە قۇرۇلغان شەرىئەتنىڭ قائىدىلىرىگە، شۇنداقلا زىياننىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە زىياننى مۇداپىئە قىلىش پرىنسىپلىرىگە قارشى كىلىپ قالىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز مەزھەب ئۆلىمالىرى ئىمام ئەزەم ئۆز زامانىدا ئوتتۇرغا قويغان پەتۋالارغا كۆپ ئورۇندا قارشى پەتۋا بەرگەن دەپ قارايمىز، مەزھەب ئالىملىرى: ئەگەر ئىمام ئەزەم بىز ياشىغان زاماندا ياشىغان بولسا بىز دېگەندەك دېگەن بولاتتى دەيتتى».

قىياس ۋە مەسلەھە ئۇستىگە قۇرۇلغان ھۆكۈملەر ئۆزگىرىشنى قوبۇل قىلىدۇ، شۇ سەۋەبتىن « زامانلارنىڭ ئۆزگىرىشى بىلەن ھۆكۈملەرنىڭ ئۆزگىرىشى ئىنكار قىلىنمايدۇ» دېگەن قائىدە يولغا قويۇلغان.

ئىبنى ئابىدىن:« زامانلارنىڭ ئۆزگىرىشى بىلەن ئۆرپىنىڭ ئۆزگەرگەنلىكى ئۈچۈن ئۆرپ ئۇستىگە قۇرۇلغان ھۆكۈملەرمۇ ئۆزگىرىدۇ» دەيدۇ.

ھۆكۈملەر ئۆرپ، كىشىلەرنىڭ مەنپەئەتى ياكى زۆرۈرىيەتكە رىئايە قىلىش ياكى ئەخلاقنىڭ بۇزۇلىشى ياكى دىنى تۇيغۇنىڭ ئاجىزلىششى ياكى زاماننىڭ تەرەققى قىلىشى سەۋەبىدىن ئۆزگىرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن مەنپەئەتنى ھاسىل قىلىش، زىياننى چەكلەش ۋە ھەقىقەت-ياخشىلىقنى رىئاللىققا ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن شەرئى ھۆكۈم ئۆزگىرىدۇ.

بۇ ئۆزگىرىش مۇئامىلە ياكى تىجارەت ۋە ئىقتىسادتا ئوخشاش مەدەنى ئىشلارغا ئالاقىدار قىياس ياكى مەنپەئەت ئۈستىگە قۇرۇلغان ئىجتىھادى ھۆكۈملەردە بولىدۇ. بۇ مەسىلىلەردە ھۆكۈملەرنىڭ ئۆزگىرىشى(ھەقنى ھەق قىلىش، مەنپەئەتنى كەلتۈرۈش ۋە زىياننى چەكلەش) تىن ئىبارەت شەرئى پرىنسىپ ئىچىدە بولىدۇ.

ئىبادەت ھۆكۈملىرى، شەرىئەتنىڭ يىلتىزى(نىگىزلىك) مەسىللىرى ياكى شەرئى ئۆلچەملەر زامانلار ئۆزگىرىپ كەتسىمۇ ئۆزگەرمەيدۇ.

«پەتىۋا زامان، ماكان، شارائىت ۋە ئۆرپىنىڭ ئۆزگىرىشى بىلەن ئۆزگىرىدۇ» دېگەن قائىدىنىڭ ئەمەلى تەتبىقى مىساللىرى

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ كۆرسەتمىسى ۋە پەتىۋانىڭ ئۆزگىرىشى

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر نەرسە توغۇرلۇق سورالغاندا بىر سوئالغا بىر نەچچە خىل جاۋاب بەرگەن. چۈنكى ھەر بىر ئادەمگە مۇناسىپ كېلىدىغان ۋە شۇ ئادەم مۇھتاج بولىدىغان نەرسىنى بايان قىلىپ بېرەتتى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم - دوختۇرغا ئوخشاش- ھەر بىر كىسەلگە مۇناسىپ رىتسىپ بېرەتتى. بىر كىسەلگە بەرگەن رىتسىپنى ھەر بىر كىسەلگە ئورتاق بىرىۋەرمەيتتى. « قايسى ئەمەل ھەممىدىن ئەۋزەل» دېگەن سوئالغا ئۈچ خىل جاۋاب بەرگەنلىكى مەشھۇر مەسىلە.

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ سۈننىتىگە چوڭقۇر نەزەر تاشلىغان كىشى بۇ قائىدىنىڭ ئەسلى ئىكەنلىگىنى كۆپ ئورۇنلاردا ھېس قىلالايدۇ:

1. 2926/1726 ـ أبو هُرَيْرَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: أَنَّ رَجُلاً سَأَلَ رسولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْمُبَاشَرَةِ لِلصَّائِمُ، فَرَخَّصَ لَهُ، وَأَتَاهُ آخَرُ فَسَأَلَهُ فَنَهَاهُ، فَإِذَا الَّذِي رَخَّصَ لَهُ شَيْخٌ، وإذاَ الَّذِي نَهَاهُ شَابٌّ* أبو داود (2387)

2926/1726 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: بىر كىشى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن روزىدار ئادەمنىڭ (ئايالىنى) قۇچاقلىشى توغرۇلۇق سورىغان ئىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا رۇخسەت قىلدى. يەنە بىر كىشى كېلىپ ئوخشاش ئىشنى سورىغان ئىدى، ئۇنى توستى. رۇخسەت قىلغىنى ياشانغان كىشى، توسقىنى ياش يىگىت ئىدى. (ئەبۇ داۋۇد: 2387)

دېمەك، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەھۋال ۋە شارائىتغا رىئايە قىلىپ، ياش يىگىتكە بىر خىل ۋە ياشانغان ئادەمگە بىر خىل جاۋاب بەرگەن.

2. 2307 /3858 ـ نُبَيْشَةَ رفعه: ((إِنَّا كُنَّا نَهَيْنَاكُمْ عَنْ لُحُومِهَا أَنْ تَأْكُلُوهَا فَوْقَ ثَلاثٍ؛ لِكَيْ يَسَعَكُمْ، جَاءَ الله بِالسَّعَةِ فَكُلُوا وَادَّخِرُوا، وَاتَّجِرُوا، أَلا وَإِنَّ هَذِهِ الأَيَّامَ أَيَّامُ أَكْلٍ وَشُرْبٍ وَذِكْرِ الله))* أبو داود (2813)، ابن ماجة (1360)، الدارمي (1958)

2307 /3858 ـ ئۆبەيشەدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: قۇربانلىق گۆشتىن ھەممىيلەنىنىڭ ئېغىز تېگىشى ئۈچۈن سىلەرنى (قۇربانلىق گۆشنى) ئۈچ كۈندىن ئارتۇق ساقلاپ يېيىشتىن توسقان ئىدۇق. الله سۇبھانەھۇ ۋەتەئەلا سىلەرگە مولچىلىق ئاتا قىلدى. بۈندىن كېيىن، خالىغىنىڭلارچە يەپ ئىچىڭلار، ئاشقىنىنى ساقلاپ يەڭلار ياكى (پېقىر مىسكىنلەرگە) تارقىتىپ بېرىپ، ساۋابقا ئېرىشىڭلار. شۇنى ئۇنۇتماڭلاركى، بۇ كۈنلەر يەپ ئىچىش ۋە الله تائالانى زىكىر قىلىش كۈنلىرىدۇر. (ئەبۇ داۋۇد 2813)

دېمەك، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ مۇناسىۋەتتە سىرتتىن كەلگەن مېھمانلار بولغانلىقى ئۈچۈن توسقان، چۈنكى ئۇلارغا ئۆز لايىقىدا زىياپەت بېرىشى لازىم-دە، بۇ شارائىت ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن- يەنى ئۇشتۇمتۇت پەيدا بولغان ئىللەت يوقالغاندىن كېيىن- رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دەسلەپتە بەرگەن ھۆكۈم ئۆزگەردى. چۈنكى ھۆكۈم مەۋجۇتلىقى ياكى بولماسلىقىدا ئىللىتى بىلەن ئايلىنىدۇ. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم چەكلىگەن پەتىۋاسىنى مۇباھلىققا ئۆزگەرتكەن، مانا بۇ شارائىتنىڭ ئۆزگىرىشى بىلەن پەتىۋانىڭ ئۆزگىرىدىغانلىقىنىڭ ئوچۇق مىسالى.

پەتىۋانىڭ ئۆزگىرىشىدىكى ساھابىلەرنىڭ كۆرسەتمىسى

ساھابىلەرنىڭ ھەدىيسى ۋە كۆرسەتمىسىگە قارىغان كىشى ئۇلارنىڭ ـ پەتىۋا ئىللىتىنىڭ ئۆزگىرىشى بىلەن ئۆزگىرىدىغانلىق- قائىدىسىنى ئىستىمال قىلىشتا فەقىھ ئىكەنلىكىنى ھېس قىلالايدۇ، بۇنىڭ بىر قانچە مىساللىرى بار. مەسىلەن: ھاراق ئىچكۈچىنىڭ جازاسى توغرىسىدا، زاكات فىترى توغرىسىدا، ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ، قەلبىنى ئىسلامغا مايىل قىلىش ئۈچۈن بەلگىلەنگەن زاكات ئوقى توغرىسىدىكى پەتىۋاسى، ئۈچ تالاق ھەققىدىكى پەتىۋاسى، ئازات قىلىنغان رايۇنلارنى تەقسىم قىلىشتىكى پەتىۋالىرى...

بىز بۇ يەردە ئىككى مىسالنى نەمۇنە سۈپىتىدە بايان قىلىمىز:

1. ساھابىلەرنىڭ ھاراق ئىچكۈچىنىڭ جازاسى توغرىسىدىكى پەتىۋاسىنىڭ ئۆزگىرىشى:

5441/3244 ـ وفي رواية: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُتِيَ بِرَجُلٍ قَدْ شَرِبَ الْخَمْرَ فَجَلَدَهُ بِجَرِيد نَحْوَ أَرْبَعِينَ، وَفَعَلَهُ أَبُو بَكْرٍ، فَلَمَّا كَانَ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – اسْتَشَارَ، النَّاسَ فَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ: أَخَفُّ الْحُدُودِ ثَمَانونَ، فَأَمَرَ بِهِ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – * مسلم (1706)، أبو داود (4479).

5441/3244 ـ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا ھاراق ئىچكەن بىرى ئېلىپ كېلىنگەندى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى ئىككى تال خورما شېخى بىلەن 40 دەررە ئۇردى. ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ ئۆزىنىڭ خەلىپىلىك دەۋرىدە شۇنداق قىلدى. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ خەلىپە بولغاندا، باشقىلاردىن بۇ ھەقتە مەسلىھەت سورىغاندى، ئابدۇراھمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: قۇرئاندا بەلگىلەنگەن ئەڭ يېنىك جازا 80 دەررە ئۇرۇشتۇر، دېدى. شۇنىڭ بىلەن، ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھاراق ئىچكەن ئادەمنى 80 دەررە ئۇرۇشقا

بۇيرىدى. (مۇسلىم: 1706)

ئەمما ھەزرىتى ئوسمان خىلاپەتلىك دوۋرىدە 40 دەررە ئۇرىدۇ، ھەزرىتى ئېلى ھەر ئىككىلى جازانى قوللانغان.

يۇقىرىقىدىن شۇ ئايدىڭلىشىدىكى ساھابىلەرنىڭ نەزرىدە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇئەييەن جازا بىكىتىپ قويغانلىقى ئىسپاتلانمىغان، ئەگەر رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن مۇئەييەن ئۆلچەم ئىسپاتلانغان بولسا ئۇلار مەسلىھەتلىشىشكە، قىياسنى ئىشلىتىشكە ۋە ئۇنىدىن باشقا ئامىللارنى ئېتىبارغا ئېلىشقا مۇھتاج بولمىغان بولاتتى.

ئۇلارنىڭ نەزرىدە ئۆزگەرمەيدىغان ھۆكۈم ئىسپاتلانمىغانلىقى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ ھۆكمىمۇ ئۆزگەردى، زامان ۋە شارائىتنىڭ ئۆزگىرىشى بىلەن پەتۋالىرى ئۆزگەردى.

2. بىر ئادەم ھەزرىتى ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن قاتىلغا تەۋبە بارمۇ؟ دەپ سورىغاندا، ئۇ ئادەمگە ئوبدان نەزەر سېلىپ قارىۋىتىپ، قاتىلغا تەۋبە يوق دەپ جاۋاب بەرگەن. ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئەتراپىدىكىلەر: بىز سىنىڭ ئىلگىرى قاتىلغا تەۋبە قىلىش يولى بار دېگەنلىكىڭنى ئاڭلىغان ئىدۇق، ئەمدى بولسا يوق دېدىڭ، بۇ نېمە گەپ؟ دېگەندە، ئىبنى ئاببا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: قارىسام بۇ ئادەمنىڭ كۆزىدە قاتىللىق چىقىپلا تۇرىدۇ، ئۇ بىر مۆمىننى ئۆلتۈرۈۋىتىپ كىلىپ ئاندىن سورىغان بولسا بىر گەپ ئىدى، ئۇنىڭ چىرايىدا پۇشايمانىنىڭ ئالامەتلىرى يوق... لېكىن ئۇ مەندىن پەتۋا ئېلىپ بىر مۆمىننى ئۆلتۈرىدىغاندەك ھېس قىلىپ قاتىلغا تەۋبە قىلىش يولى يوق دېدىم، دېگەن.

ئالىملار ئىبنى ئاببا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ سۆزىدىن: « بىر ئىشنى قىلىشتىن (مۇبتىلا بولۇش) ئىلگىرىكى پەتۋا، شۇ ئىشنى قىلىپ بولغاندىن (مۇبتىلا بولۇپ بولغاندىن) كېيىن بېرىلگەن پەتۋاغا ئوخشىمايدۇ» دېگەن بىر قائىدىنى ئالغان.

ئىبنى ئاببا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن: بىر ئايال ھەجنى خاتا قىلىپ ساپتۇ، قانداق قىلىدۇ؟ دەپ سورالغاندا، كافقارات ئۈچۈن بىر قوي بوغۇزلىۋەتسۇن، دېگەن. باشقىلار: ئۇ ئايال باي ئايال ئىدى دېگەندە ، ئىبنى ئاببا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: ئۇنداقتا بىر تۆگە بوغۇزلىۋەتسۇن، دېگەن. دېمەك بۇ پەتۋالار شەرئى قائىدىلەر ئۈستىگە بىنا قىلىنغان.

تابىئىنلار ۋە ئۇلاردىن كېيىنكىلەرنىڭ دەۋرىدە پەتۋانىڭ ئۆزگىرىشى

تابىئىنلارنىڭ دەۋرىدە پەتىۋانىڭ ئۆزگىرىشىگە قانچىلىغان مىساللارنى ئۇچرىتالايمىز:

تابىئىنلار خەلق ئاممىسىنىڭ مەنپەئەتنى كۆزدە تۇتۇپ- كىشلەرنىڭ ئەھۋالى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ دەۋرىدىكىدىن ئۆزگىرىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن- تاۋارلارغا باھا بەلگىلەشنى دۇرۇس دەپ قارىغان.

ھەزرىتى ئۆمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىز مەدىنىگە ۋالى چېغىدا بىر گۇۋاھچى ۋە قەسىمى بىلەن ھۆكۈم قىلغان، سۇرىيەگە ۋالى بولغاندا سۇرىيەلىكلەرنىڭ ئەھۋالى مەدىنىلىكلەرنىڭ ئەھۋالىغا ئوخشىمىغانلىقى ئۈچۈن ئىككى گۇۋاھچى بولمىسا قوبۇل قىلمىغان. ئۇ مەشھۇر سۆزىنى:« كىشلەر پاسىقلاشقانچە يېڭى مەسىلىلەر پەيدا بولماقتا» دېگەن.

ئىمام ئەبۇھەنىفە ئۆز دەۋرىدە بىر ئادەمنىڭ سىرتقى ئادىللىقى بىلەن كۇپايىلىنىپ ئەھۋالى نورمال ئادەمنىڭ گۇۋاھلىقى بىلەن ھۆكۈم چىقىرىشنى دۇرۇس دەپ قارايتتى، ئەبۇيۇسۇپ ۋە

مۇھەممەد شەيبانىنىڭ دەۋرىگە كەلگەندە ئۇلار بۇنى رەت قىلغان.

ھەنەفى ئۆلىمالىرى ئىمام بىلەن ئىككى شاگىرتى ئارىسىدىكى كۆز قاراش ئوخشاشماسلىقىنى: ـ دەلىل ۋە پاكىت ئوخشاشماسلىقى ئەمەس. دەۋر ۋە زامان ئوخشاشماسلىقى دەپ ئاتىشىدۇ.

ھەنەفى مەزھەب ئۆلىمالىرىنىڭ كېيىنكى ئىماملىرى پەتۋا بەرگەن بىر قانچە مەسىلىلەرگە زامان ۋە شارائىتنىڭ ئۆزگىرىشىگە بىنائەن ئوخشىمايدىغان پەتۋا بەرگەن.

مالىكى فىقھىسىدىكى«رىسالە» ناملىق مەشھۇر ئەسەرنىڭ ئاپتورى ئىمام ئەبۇزەيد قەيرۇۋانىدىن ھىكايە قىلىنىدۇكى، ئۇنىڭ قورۇسىنىڭ بىر تېمى ئۆرۈلۈپ كېتىدۇ، ئۇ مال ـ مۈلكىنى ھىمايە قىلىش ئۈچۈن، ئىتتىن بىرنى بېقىپ ھويلىسىغا باغلاپ قويىدۇ. بەزىلەر ئۇ ئالىمغا: مالىك ئىت بېقىشنى يامان كۆرىدۇ، دېگەندە، ئۇ: ئەگەر مالىك مۇشۇ زاماندا ياشىغان بولسا ۋەھشى شىردىن بىرنى باققان بولاتتى! دەپ جاۋاب بېرىدۇ.

ھەر بىر مەزھەبتە مۇشۇنىڭغا ئوخشاش كۆرۈنۈشلەر كۆپ تېپىلىدۇ، بۇ ئىسلام شەرىئىتىنىڭ كەڭلىكىگە دەلىلدۇر، ئىسلام شەرىئىتىدىكى كەڭلىك ۋە كەڭرىش خۇسۇسىيىتى شەرىئەتنى ھەر زامان ۋە ھەر ماكانغا يارايدىغان ئىقتىدارغا ئىگە قىلغان.

پەتۋانىڭ زامان، ماكان، شارائىت ۋە ئۆرپنىڭ ئۆزگىرىشى بىلەن ئۆزگىرىشىنىڭ قائىدىسى

بۇ يەردە ئەسكەرتىشكە تېگىشلىك بىر مەسىلە شۇكى، بىز پەتۋا ئۆزگىرىدۇ دىسەك ئۇنىڭ مەنىسى شەرىئەتنىڭ بارلىق ھۆكۈملىرى زامان، ماكان، شارائىت ۋە ئۆرپىنىڭ ئۆزگىرىشى بىلەن ئۆزگىرىدۇ دېگەنلىك بولمايدۇ. ھۆكۈملەر ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ:

بىرىنچى: ئۆزگەرمەس ھۆكۈملەر بولۇپ زامان، ماكان ۋە شارائىت قانداق ئۆزگىرىپ كەتسمۇ ئۆزگەرمەيدۇ ۋە ئىجتىھادنى قوبۇل قىلمايدۇ. بۇ دالالەت قەتئى (كۆرسەتمىسى كەسكىن) بىلەن ئىسپاتلانغان ھۆكۈملەر: مەسىلەن: ئاللاھنىڭ بىرلىكى، ئاللاھنىڭ كىتابلىرى، پەيغەمبەرلىرى، پەرىشتىلىرى، قىيامەت كۈنىگە ئىشىنىشكە ئوخشاش ئېتىقادى مەسىلىلەر؛ ناماز، زاكات، رامىزان، ھەجگە ئوخشاش سابىت ئىبادەت شوئارلىرى؛ ئىيجابى گۈزەل بۈيۈك ئەخلاقلار ياكى ناچار ئەخلاقلار، شۇنداقلا ئېلىم ـ سېتىم، نىكاھ، تالاق، جازا ئىشلىرى، مىراسلار، ئۇندىن باشقا ئۆزگەرمەس پرىنسىپلاردىكى قەتئى ھۆكۈملەر ئۆزگەرمەيدۇ. چۈنكى بۇ ھۆكۈملەر ۋاقىت، ئورۇن، ئۆرپ، شارائىت، ئەخلاق، ئىقتىدار ۋە ھاجەتلەرنىڭ ئۆزگىرىشى بىلەن ئۆزگەرمەيدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن ھالال پاك يىمەكلىك ھارامغا، ھارام ھالالغا ئۆزگىرىپ قالمايدۇ. زىنا قىلىش ۋە ھاراق ئىچىشنىڭ ھۆكمى ھارام، ئۇ ھالالغا ئۆزگىرىپ قالمايدۇ. (زۆرۈرىيەت ئايرىم ئەھۋال)

ئىككىنچى: زامان، ماكان ۋە شارائىتتىكى مەنپەئەتنىڭ تەقەززاسى بويىچە ئۆزگىرىدىغان ھۆكۈملەر. بۇ دالالەت زەننى (يەنى نەسنىڭ ئۇقۇمى بىر قانچە خىل مەنانىنى ئۇقتۇرۇش ئېھتىماللىقى بار) بىلەن ئىسپاتلانغان ھۆكۈملەر. مەسىلەن: تەئزىر (ئەدەبلەش) جازاسىنىڭ مىقدارى، تۈرلىرى ۋە سۈپەتلىرىگە ئوخشاش... چۈنكى شەرىئەت مەنپەئەت بويىچە بۇ مەسىلىلەردە تۈرلۈك بولىدۇ. مانا بۇ « زامان، ماكان، شارائىت ۋە ئۆرپىنىڭ ئۆزگىرىشى بىلەن

پەتىۋا ئۆزگىرىدۇ» دېگەن قائىدىنىڭ مەقسىتى.

* ئىمام ئىبنى تەيمىيە « بۈيۈك ئىماملاردىن مالامەتنى كۆتۈرۈۋېتىش» ناملىق كىچىك ئەسىرىدە مۇنداق دەيدۇ: «مەزھەب ئىگىلىرىنىڭ ھەممىسى ئۇممەتنىڭ رازىلىققا ئېرىشكەنلەردۇر، ئۇممەت ئەلۋەتتە توغرا يولدا ماڭمايدىغان بىرسىدىن رازى بولمايدۇ. بۇ مەزھەبلەرنىڭ ھەممىسىدە ياخشىلىق بار».

تۆت مەزھەبنىڭ ئىختىلاپ قىلىشىدىكى سەۋەبلەر بىر قانچە خىل: مەسىلەن ئىمام مالىك مەدىنە ئەھلىنىڭ ئەمىلىنى ھۆججەت ئورنىدا كۆرىدۇ، يەنە بەزىلەر ئۇنداق قارىمايدۇ، ئىمام ئەبۇھەنىفە قىياسنى ئىشلىتىشتە كەڭرى يول تۇتىدۇ، لېكىن ئىمام ئەھمەد قىياسنى تار دەرىجىدە قوبۇل قىلىپ، ساھابىلەرنىڭ ئىش - ئىزلىرىنى قوبۇل قىلىدۇ، بەزىلەر ساھابىلەرنىڭ سۆزلىرىنى بىر شەرت بىلەن قوبۇل قىلسا يەنە بەزىلەر بىر قانچە شەرت بىلەن قوبۇل قىلىدۇ. بەزىلەر بىر راۋىنى ئىشەنچلىك دەپ قارىسا يەنە بەزىلەر ئۇنداق قارىمايدۇ، مۇشۇنىڭغا ئوخشاش سەۋەبلەر مەزھەب ئىماملىرى ئارىسىدىكى ئۇسۇلى سەۋەبلەر بولۇپ پەتىۋانىڭ ئوخشاشماسلىقىنىڭ سەۋەبىدۇر.

دېمەك، كۆز قاراشنىڭ ئوخشاش بولماسلىقىنىڭ بىر قانچە تۈرلۈك سەۋەبى بار، شۇنىڭ ئۈچۈن كىشلەرنى بىر خىل پىكىرگە كەلتۈرگىلى بولمايدۇ. كۆز قاراشنىڭ تۈرلۈك بولىشى ئۇممەت ئۈچۈن رەھمەت ۋە زۆرۈرىيەت. ئەگەر ئاللاھ كىشلەرنىڭ ھەممىسنى بىر خىل كۆز قاراشتا قىلىشنى ئىرادە قىلغان بولسا نۇسۇسلارنىڭ ھەممىسنى « دالالەت قەتئى» قىلغان بولار ئىدى.

ئىجتىھاد يولى ئوچۇق

ئىجتىھاد قىلىشنىڭ ئۆلچەملىرى ۋە قائىدىلىرى بولىدۇ، ئىجتىھاد دەرۋازىسى ھەممە ئادەم ئۈچۈن ئوچۇق ئەمەس، ئىجتىھاد پەقەت سالاھىيىتى توشقان ئالىملار ئۈچۈن ئوچۇق.

بىر قانچە كىتابنى ئوقۇپلا، ساھابە، تابىئىن ۋە بۈيۈك ئىماملارنىڭ ئىزاھاتىغا تايانماي ئىجتىھاد قىلدىم دەيدىغان كۆز قاراشلار رەت قىلىنىدۇ.

ئىجتىھاد دەرۋازىسى ئوچۇق، ئۇ دەرۋازىنى ھېچ بىر ئىنسان تاقاپ قويغان ئەمەس، ھېچ بىر ئىنسانىنىڭ تاقاش ھوقۇقىمۇ يوق، چۈنكى بۇ دەرۋازىنى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئېچىپ بەرگەن. بىر قىسىم ئالىملارنىڭ: « ئىجتىھاد دەرۋازىسى تاقاق» دېگىنىدىن مەقسەت، سالاھىيىتى يوق تۇرۇپ، ئىجتىھاد قىلىمەن دەيدىغان ۋە ھاكىملارنى رازى قىلىش ئۈچۈن شەرىئەت بىلەن ئوينىشىدىغان كىشلەرگە قارىتا دېيىلگەن گەپ...

ئىجتىھاد« قەتئى نۇسۇس» (يەنى دالالە قەتئى) بولمىغان ئورۇنلاردا ئۆز ئەھلىگە ئوچۇق، قەتئى نۇسۇس بار ئورۇنلاردا ئىجتىھاد قىلىشقا بولمايدۇ. مانا بۇ « نەس بار يەردە ئىجتىھاد يوق» دېگەن سۆزنىڭ مەنىسى.

نۇسۇس(قۇرئان كەرىم ۋە ھەدىس شەرىفنىڭ تېكىستلىرى) دالالە قەتئى ۋە دالالە زەننى دەپ ئىككى تۈرگە ئايرىلىدۇ. دالالە قەتئى(مەقسىتى ئېنىق، بىر خىل ئېھتىماللىقتىن باشقا ئېھتىماللىق ياكى ئىزاھاتنى قوبۇل قىلمايدىغان) نۇسۇسلاردا ئىجتىھاد قىلىشقا يول يوق. لېكىن دالالە زەننىي (بىر قانچە خىل ئېھتىماللىقى بار ياكى بىر قانچە خىل ئىزاھاتنى قوبۇل

قىلىدىغان) ئۇسۇسلاردا ئىجتىهات قىلىشقا بولىدۇ. پىقهى مەزھەبلىرىنىڭ كۆز قارشىنىڭ ئوخشاش بولماسلىقتىكى سەۋەبلەرنىڭ بىرسى مۇشۇ...

زامان ئامىلىنىڭ پەتىۋانىڭ ئۆزگىرىشىدىكى ئەھمىيىتى

زامانىنىڭ ئۆزگىرىشىدىن مەقسەت ئىنسانىنىڭ ئۆزگىرىشى كۆزدە تۇتۇلىدۇ، چۈنكى زامان ئۆزگىرىپ، ئىنسان ئۆز ھالىتىدە قالسا، ھۆكۈم ئۆزگەرمەي ئۆز ھالىتىدە تۇرىۋىرىدۇ.

مەسىلەن، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم زامانىدا ئاياللار بەش ۋاقىت نامازغا مەسجىگە ـ يول ياخشىلانمىغان (يەنى چىراغ يوق) بولسىمۇ- باراتتى، ئاياللار خۇپتەن ۋە بامدات نامىزىنى مەسجىدتە ئوقۇيتتى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاياللارغا خىتاب قىلىپ: «خۇش پۇراق نەرسىلەرنى ئىستىمال قىلماي بارسۇن» دېگەن. يەنى باشقىلارنىڭ دىققىتىنى تارتقىدەك دەرجىدە گىرىم بويۇملىرىنى ئىستىمال قىلماستىن بارسا بولىدۇ.

ھەزرىتى ئائىشە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋاپات تېپىپ كەتكەندىن كېيىن ئۆز زامانىسىدىكى ئاياللارنىڭ ئەترە ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش نەرسىلەرنى ئىشلىتىپ مەسجىدكە بارغانلىقىنى كۆرۈپ رازى بولمىغان ۋە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاياللارنىڭ مۇنداق ئۆزگىرىپ مەسجىدكە كىلىشنى بىلگەن بولسا، ئەلۋەتتە ئۇلارغا رۇخسەت قىلمىغان بولار ئىدى، دېگەن.

دېمەك، بۇ يەردە ئىستىلىنىڭ ئۆزگەرگەنلىكى ئۈچۈن زامان ئۆزگەردى.

ئىمام ئەزەم ئەبۇ ھەنىفىنىڭ ئۆز دەۋرىدە بەرگەن پەتىۋالارنىڭ ئۈچتە ئىككى قىسمىغا ئىمام ئەبۇيۇسۇپ ۋە مۇھەممەد ھەسەن شەيبانى باشقىچە كۆز قاراشلىرىنى بايان قىلغان. ئۇ ئىككىيلەندىن سەۋەبى سورالغاندا- ھۆججەت ۋە پاكىتنىڭ ئۆزگىرىشى ئەمەس- دەۋر ۋە زامان ئۆزگىرىشىدۇر، دەپ جاۋاب بەرگەن.

ئىمام ئەزەم بىلەن ئەبۇيۇسۇپ ۋە مۇھەممەد ھەسەن شەيبانىنىڭ ئارلىقىدىكى زامان بەك كۆپ ئەمەس ئىدى، 10 ياكى 20 يىلدىن كېيىنلا ئىمام ئەزەم بىلەن ئىككى شاگىرتى ئارىسىدا كۆز قاراشتا زور ئىختىلاپ يۈز بەردى.

ھەنەفى فىقهىسىنى ماددا شەكلىدە قانۇنلاشتۇرغان ئەدلىيە ھۆكۈم ژورنىلى: «زامانلارنىڭ ئۆزگىرىشى بىلەن ھۆكۈملەرنىڭ ئۆزگىرىشى ئىنكار قىلىنمايدۇ» دەپ بايان قىلىدۇ. دالالە قەتئى ئۇستىگە بىنا قىلىنغان ھۆكۈملەر ھەرگىز ئۆزگەرمەيدۇ... بۇ فەقىھنىڭ خىيالىغا كىرىپمۇ چىقمايدۇ. ئۆزگىرىدىغىنى ئۆز زامانىغا مۇناسىپ دەپ قاراپ ئىجتىهاد ئۇستىگە بىنا قىلىنغان ھۆكۈملەر ئۆزگىرىدۇ.

مەسىلەن، قەدىمقى فۇقاھالار بىر ئادەم مۇئەييەن سۈپەتكە ئاساسەن بىر نەرسىنى كۆرمەي سودا قىلغان بولسا، كۆرگەندە ھېلقى نەرسە سۈپەتلەنگەندەك چىقمىسا، ئۇنىڭ سودىنى بۇزۇش ياكى داۋاملاشتۇرۇش ھەققى بولىدۇ، دەيدۇ. ئىلگىرىكى زامانلاردا بىر ئادەم ئۆي سېتىۋالماقچى بولسا، بىر ئېغىز ئۆيىنىلا كۆرۈپ سودىلىشاتتى، بىر ئېغىز ئۆيىنى كۆرسە ھەممە ئېغىز ئۆيىنى كۆرگەندەك بولاتتى، چۈنكى ئۇ زاماندا ئۆيلەر بىر بىرسىدىن پەرقلەنمەيتتى. بۈگۈن بولسا، ھەر بىر ئېغىز ئۆي پەرقلىنىدۇ، مېهمانخانا بىلەن ئارام ئالىدىغان ئۆي ئوخشىمايدۇ. بۈگۈن ھەر بىر ئېغىز ئۆيىنى كۆرمىسە كۆرگەندەك بولمايدۇ. چۈنكى ھەر بىر ئېغىز ئۆينىڭ ئۆزىگە خاس

ئالاھىدىلىكى بولىدۇ...

ئىلگىرىكى ئالىملار قۇرئان ئۆگەتكۈچىلەر، ئىماملار ۋە مەزىنلەر ھەق ئالسا بولمايدۇ دەپ قارايتتى، كېيىنكى ئالىملار بولسا ھەق ئالسا دۇرۇس، بولمىسا دەۋەت ئىشلىرى ئارقىغا چېكىنىدۇ دەپ پەتىۋا بەردى.

مانا بۇ ئالىملارنىڭ زاماننىڭ ئۆزگىرىشى بىلەن ھۆكۈم ئۆزگىرىدۇ، دېگەن سۆزىنىڭ مەنىسى.

مەسىلەن، ئالىملار بىر ۋاقىتتا ئاياللار مەسجىدكە بارمايدۇ، دېدى، يەنە بىر ۋاقىتتا ياشانغان ئايال بولسا بارسا بولىدۇ، ياش ئاياللارنىڭ بارمىغىنى ياخشى دېدى. كېيىنكى دەۋرلەردە مۇتىشەددىلەر كېلىپ: ياشىنىپ قالغان بولسىمۇ مەسجىدكە بېرىشقا بولمايدۇ، دەيدىغانلار چىقتى...

بىز كىتابلاردا مۇشۇنداق تۈرلۈك پەتىۋالارنى ئۇچرىتىمىز، كىتابلاردا ئۇچراتقانلىقىمىز ئۈچۈنلا مۇشۇ پەتىۋالارنى ئۆز ئەينى ئېلىشىمىز ۋاجىبمۇ؟ بۇ پەتىۋالار بەزى ۋاقىتلاردا توغرا بولسىمۇ يەنە بەزى ۋاقىتلاردا تۈرلۈك ئىللەتلەر سەۋەبىدىن پەتىۋا ئۆزگىرىدۇ.

مەسىلەن، بۈگۈنكى كۈنلەردە ئاياللار ئۆيلىرىدىن چىقىدۇ، بىلىم ئېلىش ئۈچۈن مەكتەپكە بارىدۇ، بازارلارغا سودىلىق قىلىش ئۈچۈن چىقىدۇ، باشقا شەھەرلەرگە تۈرلۈك مەقسەتلەر ئۈچۈن بارىدۇ، مەسجىدكە بارىدۇ؟... ئەمدى مۇشۇ ئورۇنلار ئاياللارغا ھارامىمۇ؟

مۇشۇ نوقتىغا كەلگەندە پەتىۋالارنى شەرىئەت مەقسەتلىرى ۋە پرىنسىپلىرىنىڭ كۆرسەتمىسى ئاستىدا ئۆزگەرتىشكە مەجبۇر بولىمىز.

مەلۇماتلارنىڭ ئۆزگىرىشى پەتىۋالارنىڭ ئۆزگىرىش ئامىللىرى قاتارىدىن

مەلۇماتلارنىڭ ئۆزگىرىشى، ھاجەتلەرنىڭ ئۆزگىرىشى، ئىقتىدارنىڭ ئۆزگىرىشى، ئۆرپىنىڭ ئۆزگىرىشى، ۋەزىيەتلەرنىڭ ئۆزگىرىشى ۋە ئەخلاقنىڭ ئۆزگىرىشى... بۇلارنىڭ ھەممىسى پەتىۋانىڭ ئۆزگىرىش ئىللەتلىرىدۇر.

بۈگۈنكى دەۋردە مەلۇماتلار كۆپىيىپ ئۆزگەردى، مەلۇمات بەزىدە كۆپىيىدۇ، يەنە بەزىدە ئازىيىدۇ، بەزىدە توغرا بولىدۇ، يەنە بەزىدە خاتا بولىدۇ...

مەلۇماتلارنىڭ ئېشىشى بىلەن ئالىملارنىڭ بىر تېمىدىكى چۈشەنچىسى ئېشىپ بارىدۇ، ئىلگىرى بىلىنمىگەن نەرسىلەرنى بىلەلەيدۇ، مۇشۇ سەۋەبتىن پەتىۋا ئۆزگىرىدۇ. بۇ مەسىلە ئىمام ئەبۇھەنىفەدىن كېيىن ياشىغان ئەبۇيۇسۇپ، مۇھەممەد شەيبانى ۋە زۇفەرگە ئوخشاش قەدىمقىلاردىمۇ يۈز بەرگەن. ئۇلار كۆپلىگەن ھۆكۈملەرنى ئۆزگەرتكەن، ھەنەفى مەزھىبىنىڭ ئۈچتە ئىككى قىسىم مەسىللىرىدە ئىمامغا ئوخشىمايدىغان پەتىۋا بەرگەن. بۇ ئۆزگۈرۈشنىڭ سەۋەبى ۋاقىتنىڭ ئۆزگىرىشى ۋە مەلۇماتلارنىڭ ئۆزگىرىشى سەۋەبلىك ئىدى، چۈنكى ئەبۇيۇسۇپ مەدىنىگە بېرىپ ئىمام مالىكتىن نۇرغۇن مەلۇماتلارنى ئاڭلىدى، ئىمامى ئەبۇھەنىفە رىۋايەت قىلمىغان ھەدىسلەرنى رىۋايەت قىلدى، بۇ ئەھۋال ئۇنىڭ كۆز قاراشلىرىنى ئۆزگەرتتى. ئۇ ئىراقتىكى ۋاقىتدا بىر سانى 8 جىڭ دەيتتى، مەدىنىگە بارغاندا 5 جىڭ ۋە 150 گىرام دېدى. ئۇ: ئىمام ئەبۇھەنىفە مەن كۆرگەن نەرسىنى كۆرگەن بولسا، مەن دېگەندەك دېگەن بولاتتى دېگەن. دېمەك، مەدىنىدە ئەبۇيۇسۇپنىڭ ئىلمى (مەلۇماتى) ئۆزگەردى.

ئىلمىنىڭ ئۆزگىرىشمۇ پەتىۋانىڭ ئۆزگىرىش سەۋەبىدۇر، ئىمام شافىئى مىسىرغا بارغاندا ئىراقتىكى مەزھىبىنى(كۆز قارىشنى) ئۆزگەرتكەن. چۈنكى مىسىردا ئىلگىرى ئاڭلاپ باقمىغان ھەدىس شەرىفلەرنى ئاڭلىغان، شۇ سەۋەبتىن كۆپلىگەن مەسىلىلەرنى ئۆزگەرتكەن، شۇڭا ئىراقتىكى مەزھىبى (كۆز قاراش) كونا مەزھەب، مىسىردىكى مەزھىبى يېڭى مەزھەب دەپ ئاتىلىدۇ.

مىسال ئالساق، ئىسلام دىنىدا (كافىر مۇسۇلمانغا مىراسخور بولالمايدۇ، مۇسۇلمان كافىرغا مىراسخور بولالمايدۇ) دېگەن قائىدە ئىتتىپاق بىر مەسىلە. ئالىملار بۇرۇندىن تارتىپ مۇشۇنداق پەتىۋا بېرىپ كەلگەن. لېكىن «ياۋرۇپا ئىسلام مەجلىسى» ياۋرۇپالىقلاردىن مۇسۇلمان بولغانلار ئاتا- ئانىسىدىن مىراس ئالامدۇ؟ ياكى مىراس ئالالمامدۇ؟ دېگەن مەسىلىدە كەڭرى ئىزدىنىپ، ئاخىرى بىر ئائىلىدىن بىر كىشى مۇسۇلمان بولغان بولسا، ئاتا- ئانىسىدىن مىراس ئالسا بولىدۇ، دېگەن پەتىۋانى ياۋرۇپا مۇسۇلمانلىرىغا بەرگەن. چۈنكى ساھابىلەردىن مۇئاز ئىبنى جەبەل، مۇئاۋىيە ئىبنى ئەبۇسۇفيان، تابىئىنلاردىن: سەئىد ئىبنى مۇسەييىب، مەسرۇق، يەھيا ئىبنى يەئمەر ۋە ئۇندىن باشقا بىر بۆلۈك كىشلەر: « مۇسۇلمان كىشى كافىرغا مىراسخور بولسا بولىدۇ» دەپ پەتىۋا بەرگەن.

بۇ كۆز قاراشنى ئىمام ئىبنى تەيمىيە ۋە ئىمام ئىبنى قەييىم كۈچلەندۈرگەن : «نېمە ئۈچۈن مۇسۇلمان تەرك ئەتكەن نەرسىلەرنىڭ بەدىلىگە ئالمايمىز؟» دېگەن.

دېمەك، مەلۇمات ئۆزگەردى، شۇنىڭ ئۈچۈن ياۋرۇپا ئىسلام بىرلىگى شۇنداق پەتىۋا بەردى...

قەتئى(كەسكىن) نەس ياكى مەزھەب ئىجماسى بار مەسىلىدە ئىجتىھاد قىلىشقا ئورۇن يوق

مۇجتەھىدنىڭ ئىككى مەسىلىدە ئىجتىھاد قىلىشىغا بولمايدۇ: بىرىسى قەتئى نەس(يەنى دالالە قەتئى) بولسا ئىجتىھاد قىلىشقا يول يوق، يەنە بىرسى تۆت مەزھەب بىرلىككە كەلگەن مەسىلىدە ئىجتىھاد قىلىشقا بولمايدۇ.

مۇجتەھىد ئىجتىھاد قىلغاندا ھاۋايى ھەۋەسى ياكى يەڭگىل دەلىللەرگە تايىنىپ ئىجتىھاد قىلىشى دۇرۇس ئەمەس، ئىجتىھاد قىلغاندا ئەڭ كۈچلۈك دەلىلگە تايىنىپ ئىجتىھاد قىلىشى لازىم.

مەزھەبلەرنىڭ كۆز قارىشى بىر قانچە خىل بولغان ۋە بىر قانچە خىل ئېھتىماللىقنى قوبۇل قىلىدىغان مەسىلىلەردە ئىجتىھاد قىلىدۇ.

«نەس بار يەردە ئىجتىھاد قىلىش يوق» دېگەن سۆزنىڭ مەنىسى نەسكە قارىشى ئىجتىھاد قىلىشقا بولمايدۇ، دېگەن بولىدۇ، لېكىن بۇ نەسنى چۈشۈنۈشتىكى ئىجتىھاد قېلىپ قالىدۇ، چۈنكى نەس ئومۇمى بولۇپ خۇسۇسلاشتۇرۇشنى قوبۇل قىلامدۇ؟ ياكى مۇتلەق بولۇپ قەيىد قىلىشنى قوبۇل قىلامدۇ- يوق؟ دېگەن مەسىلىلەردە ئىجتىھاد قىلىشقا بولىدۇ.

نەس دېگەن سۆزنىڭ ئۇسۇلى(ئۇسۇلى فىقھى) مەنىسى ۋە ئومۇمى مەنىسى بار، بەزىدە نەس دېگەن سۆز (ئايەت ياكى ھەدىس شەرىف)نى كۆرسىتىدۇ، يەنە بەزىدە مۇئەييەن مەناغا قەتئى -ياكى شۇنىڭغا ئوخشاش نەرسە بىلەن- دالالەت قىلىدىغان سۆزدۇر.

ئەينى زامانلاردا مۇجتەھىد شەخسى ئىجتىھاد قىلاتتى، بۈگۈنكى كۈندە مەلۇماتنىڭ دائىرىسى كېڭىيىپ، ئىلىملار تەخەسسۇسلىققا ئايرىلىپ تۈرى كۆپەيدى، شۇنىڭ ئۈچۈن بۈگۈنكى كۈندىكى بىر ئالىمنىڭ ھەممە مەلۇماتلارنى تولۇق ئۆزلەشتۈرۈپ بولۇشى خېلى قىيىن. شۇنىڭ ئۈچۈن بۈگۈنكى كۈندە ئىجتىھاد كوللىكتىپ شەكلىدە ئېلىپ بېرىلماقتا، بۇ ناھايىتى ياخشى چارە، ھەر ساھەدىكى مۇتەخەسسىس ئالىم ئۆز ساھەسىدە تەتقىقات ئېلىپ بارىدۇ...

مەككە مۇكەررەمەدىكى« مەجمە فىقھى ئىسلامى» يەنى ئىسلام بىرلەشمە فىقھى مەجلىسى، ئىسلام قۇرۇلتاي تەشكىلاتىغا تەۋە« مەجمە فىقھى ئىسلامى» ، «ئىسلام تەتقىقات بىرلەشمىسى» ۋە ئۇندىن باشقا بىر قانچە مەركەزلەر ۋە بىرلەشمىلەر مەۋجۇد. ئۇندىن باشقا يەنە يېقىندا پەتىۋانى بىرلەشتۈرۈش ئۈچۈن دۇنيانىڭ ھەر قايسى ئەللىرىدىن تەركىب تاپقان 300 ئالىمنىڭ بىرلىشىش نەتىجىسىدە « خەلقئارا مۇسۇلمان ئالىملىرى جەمئىيىتى» تەسىس قىلىندى.

نەس كۆرنۈشىدىكى ئىجتىھادنىڭ قىممىتى

ھەزرىتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ دەۋرىدە ئاچارچىلىق يۈز بەرگەن يىلى ھەزرىتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئوغۇرلۇق قىلىشقا بېرىلىدىغان جازانى ئەمەلدىن قالدۇرۇۋەتتى، لېكىن ئۇ نەس(ئايەت ياكى ھەدىسنى) توختاتمىدى. يەنى ئايەتنىڭ ھۆكمى مۇقەررەر، لېكىن ئەمەل قىلىشنى شۈبھە سەۋەبىدىن قىلمىدى.

ئەسلىدە ئەمەل قىلماي باشقىلارنىڭ ھەققىنى ئوغۇرلايدىغان ئادەمنىڭ قولى كېسىلىدۇ، لېكىن ھەزرىتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ دەۋرىدە ئومۇمى ئاچارچىلىق يۈز بېرىپ بەزى كىشلەردە ھاجەت تۈغدۇرۇپ قويدى، ھاجەت سەۋەبىدىن باشقىلارنىڭ نەرسىسىنى ئوغۇرلاش جازا تۈرغۇزۇشقا شۈبھى پەيدا قىلدى. چۈنكى جازالار شۈبھى بىلەن توختايدۇ يەنى ئىجرا قىلىنمايدۇ، ئومۇمى ئاچارچىلىق جازانى ساقىت قىلدى ياكى جازانىڭ ۋاجىبلىقىنى ساقىت قىلدى.

ئىنساننىڭ ئېھتىياجى بىر ۋاقىتتىن يەنە بىر ۋاقىتقا ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن كىشلەرنىڭ ئېھتىياجىنى نەزەرگە ئالماق لازىم.

مەسىلەن، زاكات ئادەمنىڭ ئاساسلىق ئېھتىياجىدىن ئاشقاندا ۋاجىب بولىدۇ، بۈگۈنكى دەۋردە مەككىگە ئوخشاش ئىسسىق رايۇنلاردا ياشايدىغانلار ئۈچۈن توڭلاتقۇ ئاساسلىق ئېھتىياجقا ئايلاندى، ئىلگىرى ئۇنداق ئەمەس ئىدى. شارائىتنىڭ تەلىپى بىلەن مۇشۇنىڭغا ئوخشاش نەرسىلەرنىڭ ھۆكمى ئۆزگىرىدۇ.

بۈگۈنكى شارائىت ئىنسانلارغا كۆپ ئىقتىدار ئاتا قىلدى، يېڭى ئىلىم ـ پەن ئىنسانغا تېخنىكا، بىئولوگىيە، ئالەم بوشلۇقى، ئاتوم ئىقتىدارى، مەلۇمات ۋە ئالاقە- ئۈچۈر ئىقتىدارىنى بەردى. بۇ يەتتە تۈرلۈك ئىلمى ئىنقىلاپ ئىنسانغا ئىلگىرى يوق نەرسىلەرنى ئاتا قىلدى. بۇ نەرسىلەرنىڭ ھۆكۈم چىقىرىشتا تەسىرى بار.

مەسىلەن، ئىلگىرىكى ئالىملار ئايال كىشى يولدىشىغا ئەگىشىشى لازىم، يولدىشى قايسى شەھەردە ياشىسا شۇ يەردە ياشىشى لازىم دەپ قارىغان ئىدى، ئۇلار كېيىن بۇ پەتىۋاسىنى ئۆزگەرتكەن، چۈنكى كىشلەرنىڭ ئەخلاقى ئۆزگۈرۈپ بەزى كىشلەر ـ شۇ شەھەردە ئايالىنىڭ

تۇققىنى بولمىغانلىقى ئۈچۈن- ئايالغا زۇلۇم قىلغان. شۇ سەۋەبتىن ئالىملار ئايال كىشى يولدىشى يىراق يەرگە بارىدىغانلىقى ئۈچۈن- ئايال كىشى ئائىلىسى بىلەن ئاسان ئالاقىلىشالمايدىغان بولسا- يولدىشىغا ئەگىشىشى لايىق ئەمەس، دەپ پەتىۋا بەرگەن.

بۈگۈنكى دەۋردە بولسا ئايال كىشى نەدىلا بولمىسۇن، ئائىلىسى بىلەن تېلفون، فاكىس، ئېلكتىرونلۇق ئادرىس ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش تۈرلۈك ۋاستىلار ئارقىلىق تېز ۋە ئاسانلا ئالاقىلىشالايدۇ. ئۇنداقتا بۇ ساھەدە ئېلگىرى ئالىملار بەرگەن پەتىۋا ئۆزگىرىدۇ.

پەتىۋا كىشلەرنىڭ ئەخلاقىنىڭ ئۆزگىرىشى بىلەن ئۆزگىرىدۇ

ئەخلاقنىڭ ئۆزگىرىشىنى ئالىملار زامانىنىڭ بۇزۇلىشى دەپ ئاتايدۇ، ئەمەلىيەتتە زامان بۇزۇلمايدۇ، كىشلەرنىڭ ئەخلاقى بۇزۇلۇپ، ياخشىلىقتىن يامانلىققا، توغرا مېڭىشتىن بۇرۇلۇشقا، قېرىنداشلىقتىن شەخسىيەتچىلىككە...ئۆزگىرىدۇ.

ئادىل خەلىپە ئۆمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىز مۇنداق دېگەن« كىشلەرنىڭ بۇزۇلىشى بىلەن يېڭى مەسىلىلەر پەيدا بولدى، بۇزۇقچىلىقنىڭ پەيدا بولىشى مۇشۇ بۇزۇقچىلىققا مۇناسىپ ھۆكۈملەرنى پەيدا قىلىدۇ».

شۇنىڭ ئۈچۈن ھەزرىتى ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۆز زامانىدا ھاراق ئىچكەن ئادەمگە ھەزرىتى ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ زامانىدىكىدىن ئاشۇرۇپ ئۇرغان. ھەزرىتى ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ 40 نى ئۇرغان، ھەزرىتى ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئىسلامغا يېڭىدىن كىرگەن كىشلەرنىڭ ھاراقنى ئۇززۇنغىچە تاشلىمىغانلىقىغا قاراپ 80 دەررە ئۇرغان.

بۈگۈنكى دەۋردە باسقۇنچىلىق جىنايىتى ئەۋج ئېلىپ كەتتى، سەئۇدى ئالىملىرى باسقۇنچىلۇق قىلغۇچىلارنىڭ جازاسى - بىر ئادەمدىن باسقۇنچىلۇق تەكرارلانغان بولسا- ئۆلۈم جازاسى بېرىش لازىم دەپ پەتىۋا بەردى. چۈنكى تۈرمە كۇپايە قىلمايدىغان بولۇپ قالدى. شۇنداقلا ئالىملار سەئۇدىيەدە خىروين، ئەفيۇن... ساتقۇچىلارغا ئۆلۈم جازاسى بېرىش لازىم دەپ پەتىۋا چىقاردى. چۈنكى بۇ نەرسىلەر جەمىيەتنى ۋەيران قىلىپ، نۇرغۇن ئادەملەرنىڭ جېنىغا زامىن بولىدۇ. بەزى ئالىملار خىروين ئەتكەسچىلىرىگە « ھەرابە» (ئاللاھقا قارشى ئۇرغانىنىڭ جازاسى) نى بېرىش لازىم دەپ پەتىۋا بەردى:« اللّٰه ۋە ئۇنىڭ رەسۇلى بىلەن ئۇرۇش قىلىدىغانلارنىڭ، يەر يۈزىدە بۇزغۇنچىلىق قىلىدىغانلارنىڭ جازاسى شۇكى، ئۇلار ئۆلتۈرۈلۈشى ياكى دارغا ئېسىلىشى ياكى ئوڭ قوللىرى ۋە سول پۇتلىرى كېسىلىشى ياكى سۈرگۈن قىلىنىشى كېرەك. بۇ(يەنى جازا) ئۇلار ئۈچۈن بۇ دۇنيادا رەسۋالىق (ئېلىپ كەلگۈچىدۇر)، ئاخىرەتتە ئۇلار چوڭ ئازابقا دۇچار بولىدۇ» [مائىدە سۈرىسى، 33- ئايەت.]

يەنە بىر مىسال، ماشىنىچى ۋە بوياقچىلارنى تۆلەتىش: ماشىنىچى ياكى سىرچى ئەسلىدە مەقسەتلىك ھالدا رەخ ياكى سىرنى بۇزىۋەتمىسە تۆلىمەيدۇ، لېكىن يالغاندىن بۇزۇلۇپ كەتتى دەپ داۋا قىلىدىغان ئىشلار پەيدا بولغانلىقى ئۈچۈن ھەزرىتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ۋە ھەزرىتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇزۇلۇپ كېتىپ قالسا تۆلەيدۇ، دەپ قارىدى.

زامان، ماكان، شارائىت ۋە ئۆرپىنىڭ ئۆزگىرىشى بىلەن پەتىۋا ئۆزگىرىدۇ، دېگەن قائىدە توغرىسىدا ئەللامە ئىبنى قەييىمنىڭ كىتاۋىدىن مىساللار:

مۇجتەھىد ئىبنى قەييىم ئەلجەۋزى« ئەئلام مۇۋاقىئىن» ناملىق كىتاۋىدا بۇ تېمىدا توختۇلۇپ: «زامان، ماكان، شارائىت ۋە ئۆرپىنىڭ ئۆزگىرىشى بىلەن پەتىۋا ئۆزگىرىدۇ» دېگەن باب ئاستىدا مۇنداق دەيدۇ:« مەنپەئەت ئۈستىگە قۇرۇلغان ئىجتىھادى ھۆكۈملەرنىڭ ھەممىسى مەنپەئەتلەرنىڭ ئۆزگىرىشى بىلەن ئۆزگىرىدىغانلىقى بىرلىككە كەلگەن مەسىلە. چۈنكى ھۆكۈملەر بولۇش ياكى بولماسلىقتا ئىللەتى بىلەن ئايلىنىدۇ. زامانلارنىڭ ئۆزگىرىشى بىلەن ئۆزگىرىدىغان ھۆكۈملەر قىياس ياكى مەسلەھە مۇرسەلە ياكى ئۆرپ ئۈستىگە قۇرۇلغان ئىجتىھادى ھۆكۈملەر ئىكەنلىكى ئېنىق مەسىلە.

لېكىن بۇ قائىدە دالالە قەتئى بولغان نۇسۇسلار بىلەن ئىسپاتلانغان: مىراسخورلارنى بەلگىلەش، ۋەدىگە ۋاپا قىلىش، زەرەرنى تۆلەپ بېرىش ۋە ھەق- ھوقۇقلارنى ھىمايە قىلىشقا ئوخشاش... ئاساسلىق ھۆكۈملەرنى ئۆز ئىچىگە ئالمايدۇ. چۈنكى بۇ ھۆكۈملەر كىشلەرگە مەنپەئەت كەلتۈرۈش ۋە ئۇلاردىن زىياننى قوغداش ئۈچۈن قارار قىلىنغان ھۆكۈملەر، بۇ نىشانلار ئۆزگەرمەيدۇ. چۈنكى شەرىئەتنىڭ، كىشلەرنىڭ زۆرۈرىيەتلىرى، ھاجىيات ۋە تەھسىنياتلىرىگە كېپىل بولۇشتەك ئومۇمى مەقسەتلىرى ئۆزگەرمەيدۇ. شەرئى نۇسۇسلارنى چۈشۈنۈش، ئۇنى يېڭىلىنىۋاتقان رىئاللىق ھاياتقا تەتبىقلاش ۋە نەس كەلمىگەن مەسىلىلەرگە ھۆكۈم چىقىرىشنى چۈشۈنۈش ئۈچۈن شەرىئەتنىڭ مەقسەتلىرىنى چۈشۈنۈش مۇھىم ئىشلارنىڭ قاتارىدىن سانىلىدۇ.

بۇ مەقسەتلەرگە يەتكۈزىدىغان ۋاستىلار بەزىدە مۇئەييەن زامان ۋە مۇئەييەن ماكاندا ۋاپا قىلالايدۇ، يەنە بەزى ۋاقىت ۋە ئورۇنلاردا ئۇ غايىگە يەتكۈزەلمەيدۇ. شۇ سەۋەبتىن بۇ مەقسەتلەرنى رىئاللىققا ئايلاندۇرىدىغان ۋاستىلارنى ئۆزگەرتىش لازىم بولىدۇ، شۇ سەۋەبتىن ھۆكۈم ئۆزگىرىدۇ.

زاماننىڭ ئۆزگىرىش ئامىللىرىنىڭ مۇھىمراقى ئەخلاقنىڭ بۇزۇلىشى ۋە دىنى ئېتىقادنىڭ سۇسلىشىدۇر. ئالىملار بۇ خىل ئەھۋالنى زاماننىڭ بۇزۇلىشى دەپ ئىپادىلىگەن. بەزى ۋاقىتلاردا ھۆكۈملەرنىڭ ئۆزگىرىشى ئىجتىمائى، ئىقتىسادى ۋە سىياسى... شارائىتنىڭ تەرەققىياتىغا باغلىق بولىدۇ. ئۆرپ ـ ئادەتنىڭ ئۆزگىرىشىنى ئالىملار زاماننىڭ ئۆزگىرىشى دەپ ئاتىغان. ھەر ئىككىلى خىل ھالەتتىكى ئۆزگىرىش فىقھى ئىجتىھاد ھۆكۈملەرنىڭ يېڭى شارائىت ۋە ۋەزىيەتلەر بىلەن ماسلىششى ئۈچۈن ئۆزگىرىشنى تەقەززا قىلىدۇ.

ئىمام شافئى مىسىرغا كەلگەندىن كېيىن بەغدادتىكى بەزى پەتىۋالىرىنى ئىككى شەھەردىكى ئۆرپىنىڭ ئوخشاشماسلىق سەۋەبى بىلەن ئۆزگەرتكەن. زامان ۋە مەنپەئەتنىڭ ئۆزگەرگەنلىكى سەۋەبىدىن كېيىنكى دەۋردىكى ئالىملارنىڭ پەتىۋالىرى ئىماملىرىنىڭ پەتىۋالىرى بىلەن ئوخشاش بولمىغان».

رىئاللىقنى چۈشەنىسىڭىز، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ساھابىلىرىگە خاتىرجەم بىر ئورۇننى تېپىپ بېرىش ئۈچۈن قىلغان بۇ سۆزىنى مۇلاھىزە قىلىڭ: «سىلەر ھەبەش (ئېفيوپىيە) زېمىنىغا ھىجرەت قىلساڭلار بولىدۇ، چۈنكى ھەبەشنىڭ پادىشاھى بىر ئادەمگە زۇلۇم قىلمايدۇ، ئاللاھ سىلەرگە چىقىش يولى ئاتا قىلغانغا قەدەر شۇ يەردە تۇرۇڭلار...» بۇ قىسقا بىر قانچە جۈملە سۆز رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم زامانىدىكى ئازغىنا

مۆمىنلەر ياشاۋاتقان شارائىت ۋە رىئاللىقنى ئىنچىكە چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. ئۇلار مەككە ۋە ئەرەپ يېرىم ئارىلىنىڭ شارائىتى ۋە رىئاللىقىنى ياخشى چۈشۈنۈپلا قالماي شۇ دەۋردىكى ئالەم ۋەزىيىتىنى ياخشى چۈشۈنەتتى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنى فارىس ۋە رىم شەھەرلىرىگە يولغا سېلىۋەتسمۇ بولاتتى، لېكىن ئۇ بۇنىڭدىن كىلىپ چىقىدىغان زىياننى ۋە قۇرەيشلەرنىڭ ھىجرەت قىلغان مۇسۇلمانلارنى قايتۇرۇپ كېلەلەيدىغانلىقىنى ياخشى بىلەتتى. قۇرەيش ۋە شام ئارىسىدىكى تىجارەت ئالاقىسى ھەر قانداق ئالاقىنى بېسىپ چۈشەتتى، شۇنداقلا فارىس ۋە رىملىقلار بىلەن مۇسۇلمانلار ئارىسىدىكى ئېتىقادنىڭ تۈپتىن ئوخشاشماسلىقى مۇسۇلمانلارنىڭ ئېزىلىشىگە سەۋەب بولاتتى...

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ساھابىلىرىنىڭ ھىجرەت يولىنى رىم ۋە فارىس شەھەرلىرىدىن باشقا بىر شەھەرگە كۆرسىتىدۇ: « ئۇ يەردە ئادىل پادىشاھ بار، ھېچ بىر ئىنسان ئۇنىڭ قېشىدا زۇلۇمغا ئۇچىرمايدۇ» دەيدۇ. دېمەك، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھەبەش زېمىنىنى تاللىشى جۇغراپىيە ئامانلىق رايۇنى، سىياسى ئامانلىق رايۇنى، قۇرەيش بىلەن ھەبەشلىكلەر ئارىسىدىكى ئىقتىسادى ئالاقىنىڭ ئاجىزلىقىدىن كىلىپ چىققان ئامانلىق رايۇنى، رىم ۋە فارىسنىڭ ھەبەشلىكلەرنى كونترول قىلالماسلىقىدىن كىلىپ چىققان ئامانلىق رايونى ... دىن ئىبارەت تۆرلۈك ئامانلىق(خاتىرجەملىك) ئىختىيارلىقلىرى سەۋەبىدىن ھەبەشنى ئېھتىياتى مەركەز سۈپىتىدە تاللىغان...دېمەك، رىئاللىق(شارائىت) نىڭ تەسىرى شەرئى ھۆكۈمنىڭ ئۆزگىرىشىگە تەسىر كۆرسىتىدۇ.

ئۇ يەنە مۇنداق دەيدۇ: «بۇ بۇيۇك باب، كۆپلىگەن كىشىلەر بۇ تېمىنى بىلمىگەنلىكى ئۈچۈن خاتالاشتى، ئېغىرچىلىق ۋە تاقەت كەلتۈرۈپ بولغىلى بولمايدىغان ئىشلارنى ۋاجىب قىلىپ قويىدى. لېكىن نۇرلۇق شەرىئەت بۇنداق كەلمىگەن، چۈنكى شەرىئەتنىڭ ئاساسى ھىكمەت ۋە ئىنسانلارنىڭ دۇنيا ـ ئاخىرەتلىك مەنپەئەتى ئاساسىدا كەلگەن. شەرىئەتنىڭ ھەممىسى ئادالەت، ھەممىسى رەھمەت، ھەممىسى مەنپەئەت ۋە ھەممىسى ھىكمەتتۇر. قايسى بىر مەسىلە ئادالەتتىن زۇلۇمغا، رەھمەتتىن زىددىگە، مەنپەئەتتىن بۇزۇقچىلىققا، ھىكمەتتىن ئەھمىيەتسىزلىككە چىقىپ كەتسە ئۇ ئىش شەرىئەتتىن ئەمەس.

شەرىئەت ئاللاھنىڭ بەندىلىرى ئارىسىدىكى ئادالىتى، رەھمىتى ۋە زېمىنىدىكى سايىسىدۇر. شەرىئەت ئاللاھنىڭ نۇرى ۋە ھىدايەت ئىزدىگۈچىلەر ئۈچۈن ئاللاھنىڭ ھىدايىتى ۋە توغرا يولدۇر... كائىناتتىكى بارلىق ياخشىلىق شەرىئەتتىن پايدىلانغان ۋە شۇنىڭدىن پەيدا بولغان. كائىناتتىكى بارلىق كەمچىلىكلەر شەرىئەتنىڭ بولماسلىقىدىن كىلىپ چىققان...

ئاللاھ ئەۋەتكەن شەرىئەت ئالەمنىڭ تۈۋرۈكى، نىجاتلىق ۋە دۇنيا ـ ئاخىرەتتە بەختلىك بولۇشنىڭ مەركىزىدۇر».

« ئەئىلام مۇۋاقىئىن» دىن مەسىلىلەر:

1. مۇنكەر ئىشنى توسۇش ۋاجىب.

7897/4766 ـ أبو سعيد – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((من رأى منكم منكرًا فليغيره بيده، فإن لم يستطع فبلسانه، فإن لم يستطع فبقلبه، وذلك أضعف الإيمان))* مسلم (49).

7897/4766 ـ ئەبۇ سەئىد خۇدرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ:

مەن پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم: كىمكى بىر يامان ئىشنى كۆرسە، ئۇنى قولى بىلەن ئۆزگەرتسۇن. ئۇنداق قىلالمىسا، تىلى بىلەن ئۆزگەرتىشكە تىرىشسۇن. ئۇنداقمۇ قىلالمىسا، دىلىدا ئۇ ئىشنى يامان كۆرسۇن. مانا بۇ، ئىماننىڭ ئەڭ ئاجىز ھالىتىدۇر. (مۇسلىم: 49)

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يەنە بىر ھەدىستە:" كىم ئەمىرىدىن (مۇسۇلمان ھاكىمدىن) بىر نەرسىنى ياقتۇرمىسا سەۋر قىلسۇن، ئۇنىڭ ئىتائىتىدىن چىقمىسۇن" دېگەن. (بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.) ساھابە ۋە تابىئىنلار زامانىدا يۈز بەرگەن پىتنىلەرنى توسۇش ئۈچۈن بەزىلەر سەۋر قىلالمىغانلىقى ئۈچۈن تېخىمۇ چوڭ پىتنىلەر يۈز بەرگەن. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەككىدە ئەڭ قەبىھ مۇنكەر ئىشلارنى كۆرۈپ تۇراتتى، بۇتلار بىلەن توشۇپ كەتكەن كەئبىدە ناماز ئوقۇيتتى. بۇ مۇنكەر ئىشلارنى مەككىدىكى چېغىدا توسماي، مەككە ئازات بولغاندىن كېيىن ئاندىن توستى. بەيتۇللاھنىڭ ئۇلىنى ئەسلى ھالىتىگە كەلتۈرمەكچى بولۇپ، يېڭىدىن ئىسلامنى قوبۇل قىلغان قۇرەيش خەلقىنىڭ سەلبى تەسىر ئالماسلىقى ئۈچۈن بۇ ئىشنى كېچىكتۈردى. شۇنىڭ ئۈچۈن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھاكىملارنى قول ئارقىلىق توسۇشقا رۇخسەت قىلمىغان، سەۋەبى (مۇسۇلمان) ھاكىملارغا قول ئىشلىتىلسە تېخىمۇ چوڭ پىتنە يۈز بېرىشى مۇمكىن!.

ئىمام ئىبنى تەيمىيە مۇنداق دەيدۇ: تاتارلار شام (سۇرىيە) نى بېسۋالغان چاغدا مەن بىر قانچە دوسلۇرۇم بىلەن كېتىپ بېرىپ، بىر بۆلۈك تاتارلارنىڭ ھاراق ئىچىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدۇق، بەزى دوسلۇرۇم ئۇلارنى توسۇشقا باشلىدى، مەن دوسلۇرۇمنىڭ قىلغىنىنى توغرا تاپماي:« ھاراق ناماز ۋە ئاللاھنى زىكرى قىلىشتىن توسۇپ قويىدىغانلىقى ئۈچۈن ئاللاھ ھاراقنى ھارام قىلدى. ھاراق بۇ تاتارلارنى ئادەم ئۆلتۈرۈش، پەرزەنتلىرىمىزنى ئەسىرگە ئېلىش ۋە ماللىرىمىزنى بۇلاشتىن توسىدۇ، شۇڭا ئۇلار بىلەن كارىڭلار بولمىسۇن» دېدىم دەيدۇ.

2. جىھاد ئارلىقىدا قولنىڭ كىسىلمەيدىغانلىقى:

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: « غازاتتا قوللارنىڭ كىسىلىشىنى توستى» (تىرمىزى، ئەبۇداۋۇد ۋە نەسەئى رىۋايەت قىلغان.) ئوغرىلارنىڭ قولىنى كىسىش ئاللاھ توختاتقان بەلگىلىمە. ئۇنىڭدىن يامان ئىشلار يۈز بەرمەسلىكى ياكى ئۇ مۇسۇلمان ئەسكەرنىڭ دۈشمەنلەر سېپىغا قېچىپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ جازانى جىھاد ئارلىقىدا تۈرغۇزۇشتىن توستى. ئىمام ئەھمەد، ئىسھاق ئىبنى راھەۋىيە، ئەۋزائى ۋە ئۇندىن باشقا ئالىملار دۈشمەن زېمىنىدا (يەنى ئۇرۇش ھالىتىدە) جازالار تۈرغۇزۇلمايدۇ دېگەن.

ئىسلام قوماندانى خالىد ئىبنى ۋەلىد بەنى جۇزەيمە قەبىلىسىدە « دىنىمىزنى ئۆزگەرتتۇق» (مۇسۇلمان بولغانلىقنى مۇشۇنداق ئىپادىلىگەن) دېگەن ياكى قىلچىنى كۆرۈپ « بىر ئىلاھدىن باشقا ئىلاھ يوق» دېگەن كىشلەرنى ئۆلتۈرۈۋەتكەندە، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئى ئاللاھ، مەن خالىدنىڭ قىلغان ئىشىدىن بىزار» دەپ، ئۇنى جازالىمىغان.

3. ئاچارچىلىق جازانىڭ چۈشۈپ كېتىش سەۋەبلىرىدىن:

ھەزرىتى ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئاچارچىلىق يۈز بەرگەن يىلى ئوغۇرلاردىن قول كىسىش جازاسىنى چۈشۈرۈۋەتكەن. چۈنكى ئومۇمى ئاچارچىلىق يۈز بەرگەندە كىشلەردە

زۆرۇرىيەت ۋە هاجەت تۈغۈلىدۇ، مۇنداق شارائىتتا زۆرۇرىيەت ئىگىلىرى زۆرۇرىيەتتىن خاتىرجەم بولالماسلىقى مۇمكىن.

4. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم :« سەدىقە فىترىدا ھەر بىر ئادەمگە خورما ياكى ئارپا ياكى قۇرۇق ئۈزۈم ... دىن بىر سا پەرز قىلىنغان» (بۇخارى رىۋايىتى.) رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بۇ تۈرلەردىن پەرز قىلىشىدىكى سەۋەب بۇ يېمەكلىكلەر مەدىنىلىكلەرنىڭ ئاساسلىق غىزاسى ئىدى. بۇ يېمەكلىكلەر ھەممە يەردە ئاساسلىق غىزا ئورنىدا بولمايدۇ، بەزى شەھەرلەردە گۈرۈچ ياكى قوناق ياكى بېلىق ياكى ئۇندىن باشقا يېمەكلىكلەر ئاساسلىق غىزا بولىدۇ. بۇ شەھەردە ياشايدىغان كىشىلەر ئۆزلىرى نېمىنى ئاساس قىلسا شۇ نەرسىدىن بىر سا بەرسە پەرز ئادا بولىدۇ. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بەلگىلەپ بەرگەن نەرسىنىڭ ئۆزىنى بېرىش پەرز ئەمەس، مەقسەتنى ھاسىل قىلىش پەرز.

مەقسەت كەمبەغەللەرنىڭ ھاجىتىنى قاندۇرۇشتۇر. نان بېرىش ئۈنۈملۈك بولسا نان بەرگەن ياخشى، يېمەكلىك(خام ئاشلىق) بېرىش ئۈنۈملۈك بولسا يېمەكلىك بەرگەن ياخشى، بىر سا يېمەكلىنىڭ قىممىتىنى بېرىش ئۈنۈملۈك بولسا پۇل بەرگەن ياخشى...

5. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم : « ھەيزدار ئايالنىڭ پاك بولغانغان قەدەر بەيتۇللاھنى تاۋاپ قىلىشىدىن چەكلىدى، ئۇ: بەيتۇللاھنى تاۋاپ قىلماي باشقا پائالىيەتلەرنى قىلىۋەرگىن دېدى» (بۇخارى رىۋايەت قىلغان.) بەزى كىشىلەر بۇ ھەدىسنى ھەر قانداق زامان ۋە شارائىتلاردا ئومۇمى دەپ قاراپ، قادىر بولۇش ياكى قادىر بولالماسلىق ئارىسىنى پەرقلەندۈرمىدى. بىر بۆلۈك ئالىملار ھەيزدار ئايال بەيتۇللاھنى تاۋاپ قىلسا دۇرۇس بولىدۇ، ھەيز تاۋابنىڭ سەھىلىقنى چەكلىمەيدۇ دەپ قارىدى. چۈنكى ئۇلار پاك بولۇشنى قان قىلىۋەتسە تۈزلىنىپ كېتىدىغان ۋاجىب، پاك بولمىسىمۇ تاۋاپ قىلسا سەھى بولىدۇ دەپ قاراشتى. بۇ ئىمام ئەبۇھەنىفە، شاگىرتلىرى ۋە ئىمام ئەھمەدنىڭ كۆز قارشىدۇر. ئۇمەك بىلەن كەلگەن ئايال ھەيز مۇددىتى تۈگىگەنگە قەدەر باشقىلارنى قايتىشتىن توسۇپ قېلىش ئېغىرچىلىق، شەرىئەت بۇنداق ئېغىرچىلىقنى خالىمايدۇ. زۆرۇرىيەت سەۋەبىدىن قىلغان ھەجى سەھىدۇر. تاۋاپ ۋىدا قىلالمىسا مەسىلە يوق...

زۆرۇيىيەت ھەيزدار ئايالنىڭ مەسجىدكە كىرىشىنى مۇباھ قىلىدۇ. شەرىئەتتە ئاجىز كىلىپ قالسا ۋاجىب بولمايدۇ، زۆرۇرىيەت بولۇپ قالغاندا هارام بولمايدۇ.

6. «رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ دەۋرىدە، ھەزرىتى ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ۋە ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ خىلاپەتلىك دەۋرىنىڭ دەسلىپىدە، بىر قېتىمدا ئۈچ تالاق دىسە بىر تالاق ھىسابلىناتتى». (مۇسلىم رىۋايىتى.) لېكىن ھەزرىتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ دەۋرىدە كىشىلەر تالاق مەسىلىسىگە سەل قاراپ بىر قېتىمدىلا ئۈچ تالاق دەيدىغان ئىشلار كۆپىيىپ كەتكەنلىگى ئۈچۈن، ھەزرىتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كىشىلەرنى تالاق قىلىشتىن ئاگاھلاندۇرۇش ۋە بۇ مەسىلىدە سەل قاراشنىڭ توغرا ئەمەسلىكىنى ئەسكەرتىش ئۈچۈن، ئۈچ تالاق دىسىڭىز ئۈچىگە ھىساب بولىدۇ، دېگەن.

دېمەك، تالاق قىلىشتا دىققەت قىلماي ئۈچ تالاق دەپ سالسام ئەمدى قايتۇۋېلىش ھوقۇقۇم بولمايدىكەن، ئايالىم بىلەن ئاجراشماي باشقا ئامال يوق ئىكەن دەپ بىر ئاز ئويلۇنىشقا مەجبۇر

بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۈچ تالاقنى ئۈچ دەپ قاراش كىشىلەرنى خالىغانچە تالاق قىلىشتىن توسۇشنىڭ ياخشى چارىسى...

تۆتىنچى باپ. ئىسلام دىنىدىكى جازالارنىڭ بايانى

جازالاردىن زىنا قىلغانلىقنىڭ جازاسى، بوھتان چاپلىغانلىقنىڭ جازاسى، ھاراق ئىچكەنلىكنىڭ جازاسى، ئوغرىلىق قىلغانلىقنىڭ جازاسى ۋە بۇلاڭچىلىق قىلغانلىقنىڭ جازاسى كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

جازا ئۇقۇمى

ئەرەبچىدە جازا دېگەننى ئىپادىلەيدىغان سۆز ھەد دېگەن سۆز بولۇپ، بۇ سۆزنىڭ ئۇقۇمى مەنا جەھەتتىن ئىككى نەرسىنىڭ ئوتتۇرسىدا تۇرۇپ ئۇ ئىككى نەرسىنىڭ بىر بىرىگە ئارىلىشىپ كېتىشىنى توسۇدىغان ۋە ئالدىنى ئالىدىغان نەرسە، دېگەنلىك بولىدۇ. مەزكۇر جىنايەتلەرگە بېرىلىدىغان جازالار ھەد دەپ ئاتالدى. چۈنكى جازالار، ئىنسانلارنىڭ مەزكۇر جىنايەتلەرنى قىلىشقا ئادەتلىنىپ قېلىشىنى توسىدۇ ۋە ئالدىنى ئالىدۇ.

ئۇ سۆزنىڭ ئىستىلاھ جەھەتتىكى ئۇقۇمىدىن ئاللاھ تائالانىڭ ھەق ھوقۇقى سۈپۈتىدە ۋە بەندىلەرگە زەرەر كەلتۈرۈدىغان تۈرلۈك بۇزغۇنچىلىقلاردىن توسۇش سۈپۈتىدە يولغا قويۇلغان 80 ۋە 100 دېگەنگە ئوخشاش مىقدارى توختۇتۇپ بېرىلگەن جازالار كۆزدە تۇتۇلىدۇ. جازالار بولسا، جىنايەت ئىشلەشتىن بۇرۇن جىنايەتلەرنى ئىشلەشتىن توسقۇچى ۋە جىنايەت ئىشلىنىپ بولۇنغاندىن كېيىن جىنايەتلەرنى قايتا تەكرار قىلىشتىن ياندۇرغۇچى ھېسابلىنىدۇ.

جازالارنىڭ مىقدارى قۇرئان كەرىم، سۈننەت ۋە ئالىملارنىڭ بىرلىكى ئارقىلىق يولغا قويۇلغاندۇر. جازالارنىڭ 80 قامچا ئۇرۇلىدۇ ۋە 100 قامچا ئورۇلىدۇ، دېگەنگە ئوخشاش مەخسۇس بىر مىقدارى بار. شۇنىڭ ئۈچۈن بىر ئادەمگە ئۇنى ئەدەپلەش يۈزىسىدىن بېرىلگەن جازا مەزكۇر جازالارنىڭ قاتارىدىن ھېسابلانمايدۇ. چۈنكى بىر ئادەمگە ئۇنى ئەدەپلەش يۈزىسىدىن بېرىلگەن جازانىڭ مەلۇم مىقدارى يوق. شۇنىڭدەك يەنە قىساسمۇ مەزكۇر جازالارنىڭ قاتارىدىن ھېسابلانمايدۇ. چۈنكى قىساس، ئاللاھ تائالانىڭ ھەق ھوقۇقى ئەمەس بەندىلەرنىڭ ھەق ھوقۇقىدۇر. ئاللاھ تائالا قىساسنىڭ بەندىلەرنىڭ ھەق ھوقۇقى ئىكەنلىكىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېدى؛

وَلاَ تَقْتُلُواْ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللّهُ إِلاَّ بِالحَقِّ وَمَن قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهِ سُلْطَانًا فَلاَ يُسْرِف فِّي الْقَتْلِ إِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا (33)

ناھەق ئادەم ئۆلتۈرمەڭلاركى، الله (ناھەق ئادەم ئۆلتۈرۈشنى) ھارام قىلدى، كىمكى ناھەق ئۆلتۈرۈلىدىكەن، (قاتىلدىن قىساس ئېلىش، يا دىيەت ئېلىش، يا كەچۈرۈم قىلىش) ھوقۇقىنى ئۆلتۈرۈلگۈچىنىڭ ئىگىسىنىڭ قولىدا قىلدۇق، ئىگىسى قىساس ئېلىشتا چەكتىن چىقىپ كەتمىسۇن (قاتىلدىن غەيرىنى ئۆلتۈرۈش، يا ئۇنىڭ ئەزالىرىنى كېسىش، بىر ئادەم ئۈچۈن ئىككى ئادەمنى ئۆلتۈرۈش قاتارلىق ئىشلارنى قىلمىسۇن)، (ناھەق ئۆلتۈرۈلگۈچىنىڭ) ئىگىسىگە الله ھەقىقەتەن مەدەتكاردۇر (ئىسرا ـ33)

جازالارنىڭ توسقۇچى ۋە كاپپارەت ئىكەنلىكىنىڭ بايانى

جازالار ئىنسانلارنى، زېمىنى جەمئىيەتكە بولىدىغان بۇزۇق يامان ئىشلارنى قىلىشقا قەدەم قويۇشتىن چەكلەيدىغان ئامىللار سۈپىتىدە يولغا قويۇلدى. شۇنىڭدەك يەنە جازالار كۆپ ساندىكى ئالىملارنىڭ كۆز قارىشىدا جازا بېرىلگەن ئادەمنى گۇناھتىن پاكىزلايدىغان ئامىللاردۇر.

87/59 – وفي رواية: ((**ولا تقتلوا أولادكم ولا تأتوا ببهتان تفترونه بين أيديكم وأرجلكم ولا تعصوني في معروف، فَمَنْ وَفَى مِنْكُمْ فَأَجْرُهُ عَلَى اللهِ، وَمَنْ أَصَابَ شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ فَسَتَرَهُ اللهُ عَلَيْهِ فَأَمْرُهُ إِلَى اللهِ إِنْ شَاءَ عَفَا عَنْهُ وَإِنْ شَاءَ عَذَّبَهُ**)) **فبايعناه على ذلك. للشيخين ونحوه للترمذي والنسائي وقال:** ((**ومن أصابَ من ذلك شيئًا فأُخِذَ به في الدنيا فهو كفارةٌ له وطهورٌ ومن سترَهُ اللهُ فذلك إلى الله إن شاءَ عذبه وإن شاءَ غفرَ له**))* **رواه البخاري** (7468)، **مسلم** (1709)

87/59 ـ يەنە بىر رىۋايەتتە مۇنداق دېيىلگەن: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: باللىرىڭلارنى (جاھىلىيەت دەۋرىدىكىدەك قىز باللىرىڭلارنى نومۇستىن ياكى كەمبەغەللىكتىن قورقۇپ) ئۆلتۈرمەسلىككە، (ئاياللار) باشقىلارنىڭ بالىسىنى يالغاندىن ئەرلىرىنىڭ بالىسى قىلىۋالماسلىققا، مەن بۇيرۇغان ياخشى ئىشلاردىن باش تارتماسلىققا بەيئەت قىلىڭلار! سىلەردىن كىم بۇ ۋەدىگە ۋاپا قىلسا، ئۇنىڭ ئەجرىنى الله بېرىدۇ. ۋاپا قىلالماي، چەكلەنگەن بۇ ئىشلاردىن بىرەرىنى قىلىپ سېلىپ، گۇناھى ئۈچۈن بۇ دۇنيادا جازالانسا، بۇ جازا ئۇنىڭ گۇناھىغا كەپپارەت بولىدۇ. ئەمما الله ئۇنىڭ بۇ قىلمىشىنى بۇ دۇنيادا ياپقان بولسا، قىيامەتتە ئۆزى خالىغانچە بىر تەرەپ قىلىدۇ، خالىسا گۇناھىنى كەچۈرۈۋم قىلىدۇ، خالىسا جازالايدۇ دېدى. شۇنىڭ بىلەن، بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا شۇ بويىچە بەيئەت قىلدۇق. بۇ ھەدىسنى تىرمىزى ۋە نەسائىمۇ يۇقىرىقىدەك رىۋايەت قىلغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ رىۋايىتىدە مۇنداق دېيىلگەن: ۋەدىگە ۋاپا قىلالماي، چەكلەنگەن بۇ ئىشلاردىن بىرەرىنى قىلىپ سېلىپ، گۇناھى ئۈچۈن بۇ دۇنيادا جازالانسا، بۇ جازا ئۇنىڭ گۇناھىغا كەپپارەت بولۇپ گۇناھلىرىنى يۇيىدۇ. ئەگەر الله ئۇنىڭ بۇ قىلمىشىنى دۇنيادا ياپقان بولسا، ئۇنى قىيامەتتە ئۆزى خالىغانچە بىر تەرەپ قىلىدۇ. يەنى خالىسا گۇناھىنى كەچۈرۈۋم قىلىدۇ، خالىسا جازالايدۇ. (بۇخارى، مۇسلىم)

مەزكۇر ھەدىستىكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ «ئاللاھ خالىسا ئۇنى كەچۈرىدۇ، خالىسا ئۇنى ئازابلايدۇ» دېگەن سۆزى ئۆتكۈزۈپ سالغان جىنايەتلىرى ئۈچۈن تەۋبە قىلغان ۋە تەۋبە قىلمىغان ئادەملەرنىڭ ھەممىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇ، بىر قىسىم ئالىملارنىڭ كۆز قارىشىدۇر. ئەمما كۆپ ساندىكى ئالىملار «ئۆتكۈزۈپ سالغان جىنايەتلىرى ئۈچۈن تەۋبە قىلغان ئۇ ئادەم قايتا جازاغا تارتىلمايدۇ. ئۇ ئادەم قايتا جازاغا تارتىلمىسىمۇ، لېكىن ئۇ ئادەم ئاللاھ تائالانىڭ ئازاب بېرىپ قېلىشىدىن خاتىرجەم بولالمايدۇ. چۈنكى ئادەم تەۋبىسىنىڭ قوبۇل بولغانلىقىنى ياكى قوبۇل بولمىغانلىقىنى بىلمەيدۇ» دەيدۇ.

ھەنەفىي مەزھەپىدىكىلەرنىڭ كۆز قارىشىدا، جازالار ئىشلەپ سېلىنغان جىنايەتلەرنىڭ گۇناھلىرىدىن پاكىزلىمايدۇ. ئىشلەپ سېلىنغان جىنايەتلەرنىڭ گۇناھلىرىدىن پەقەت تەۋبىلا پاكىزلايدۇ. شۇڭا بىرەر جىنايەت ئۆتكۈزۈپ سالغان ئادەمگە جازا بېرىلگەن، ئەمما ئۇ ئادەم ئۇ جىنايەتنى ئۆتكۈزۈپ سالغانلىقى ئۈچۈن تەۋبە قىلمىغان بولسا، ئۇ ئادەمنىڭ ئۈستىدە ئۇ جىنايەتنىڭ گۇناھى قېلىپ قالىدۇ. بۇلارنىڭ سۆزلىرىنىڭ توغرا ئىكەنلىكىنى تەۋبە قىلىشقا چاقىرىپ كەلگەن ئايەتلەرنىڭ تاشقىرى مەنىلىرى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. تۆۋەندىكى ئايەتلەر ئۇلارنىڭ قاتارىدىندۇر.

وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِّمَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى (82)

«تەۋبە قىلغان، ئىمان ئېيتقان، ياخشى ئەمەللەرنى قىلغان، ئاندىن توغرا يولدا ماڭغان ئادەمنى مەن ئەلۋەتتە ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىمەن» (تاھا-82)

وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَن يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا (68) يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا (69) إِلَّا مَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُوْلَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا (70)

ئۇلار اللهقا ئىككىنچى بىر مەبۇدنى شېرىك قىلمايدۇ، الله ھارام قىلغان ناھەق ئادەم ئۆلتۈرۈش ئىشىنى قىلمايدۇ، زىنا قىلمايدۇ، كىمكى بۇ (گۇناھلار) نى قىلىدىكەن، (ئاخىرەتتە) ئۇ جازاغا ئۇچرايدۇ [68]. قىيامەت كۈنى ئۇنىڭغا ھەسسىلەپ ئازاب قىلىنىدۇ، ئۇ مەڭگۈ ئازاب ئىچىدە خارلانغان ھالدا قالىدۇ [69]. پەقەت (ئۇلارنىڭ ئىچىدىن) (بۇ دۇنيادىكى چېغىدا) تەۋبە قىلغان، ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلارلا بۇ ھالدا قالمايدۇ، الله ئۇلارنىڭ گۇناھلىرىنى ياخشىلىققا ئالماشتۇرىدۇ، الله تولىمۇ مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر ۋە مەرھەمەت قىلغۇچىدۇر (پۇرقان-68-70)

1. زىنا – پاھىشە ۋە ئۇنىڭ جازاسى

1- ئىنسان تەبىئىتى ھەققىدە

ئاللاھ تائالا ئىنساننى زېمىندىكى ئىزباسارى قىلىپ يارىتىپ، ئۇنى زېمىننى گۈللەندۈرۈشكە بۇيرىدى. ناۋادا ئىنسانلار زېمىندا باقىي بولۇپ تۇرمايدىغان بولسا، بۇ ۋەزىپە ھەرگىزمۇ ئادا بولمايتتى، شۇڭا ئىنسان زېمىندا ياشاپ كەلدى، تېرىقچىلىق قىلدى، ئىشلەپچىقاردى، بىنا قىلدى ۋە گۈللەندۈردى. دېمەك: ئىنسانلار ئاللاھ تائالا تاپشۇرغان ۋەزىپىنى ئادا قىلىپ كەلدى، بۇ ۋەزىپىنىڭ تولۇق ئورۇندىلىشى ئۈچۈن ئاللاھ تائالا ئىنسانلار ھاياتىنىڭ داۋاملىشىشىغا كاپالەتلىك قىلىدىغان بىر قىسىم ئىچكى تۈرتكە ۋە تەبىئەتلەرنى ئىنسانغا سىڭدۈرۈۋەتكەن. مەسىلەن: ئىنساندا ھاياتنى ساقلاپ قالىدىغان يېمەكلىكنى ئىزدەش تەبىئىتى بار، ئىنساندا يەنە جىنسىي مۇناسىۋەت ئورنىتىش تەبىئىتى بار، ئىنسانلار بۇ تەبىئەت بىلەن نەسلىنى ساقلاپ قالىدۇ، بۇ ئىنساندىكى ئىنتايىن كۈچلۈك بىر تەبىئەت بولۇپ، ئىنسانلار بۇ تەبىئەتنىڭ ئۇسسۇزلۇقىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن بىر جۈرىگە مۇھتاج.

جىنسىي تەبىئەت ئالدىدا ئىنساننىڭ پوزىتسىيىسى

بىرىنچى پوزىتسىيە: دىن ۋە ئەخلاق ـ پەزىلەتنى ئېتىراپ قىلمايدىغان، چەكسىز ئەركىنلىك تەشەببۇس قىلىدىغان ئېقىملاردىكىدەك دىن، ئەخلاق ۋە ئۆرپ ـ ئادەت چەكلىمىسىنى قايرىپ قويۇپ، جىنسىي ئارزۇ ــ ھەۋەسنى بولۇشىغا قويۇپ بېرىش. قانداق خالىسا، قەيەردە خالىسا ۋە كىم بىلەن خالىسا جىنسىي ھەۋەسنى قاندۇرۇش. ئىنسان بۇنداق ئەھۋالدا ھايۋان دەرىجىسىگە چۈشۈپ قالىدۇ، نەتىجىدە شەخس، ئائىلە ۋە پۈتۈن ئىنسانىيەتنى ۋەيران قىلىۋېتىدۇ.

ئىككىنچى پوزىتسىيە: جىنسىي ئارزۇ ــ ھەۋەسنى پۈتۈنلەي بوغۇپ تاشلاپ، خۇددى مانى دىنى ۋە راھىبلىق ئېقىملىرىدىكىدەك ئۆزىنى مەھرۇم قىلىش ۋە جاپالىق تۇرمۇش كەچۈرۈش.

بۇ، جىنسىي ئارزۇيىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، ئۇنى تىرىك كۆمۈۋېتىشتىن باشقا نەرسە ئەمەس. ھەمدە بۇ، ئىنساندا جىنسىي تەبىئەتنى ياراتقان ئاللاھنىڭ ھېكمىتىنى ئىنكار قىلغانلىق ۋە بۇ تەبىئەتنى ئىنسانىيەت نەسلىنىڭ داۋاملىشىشى ئۈچۈن ئىشلىتىدىغان ھايات قانۇنىيىتىگە قارشى تۇرغانلىق بولىدۇ.

ئۈچىنچى پوزىتسىيە: جىنسىي ئارزۇ ـ ھەۋەسكە چەك ـ چېگرا سىزىپ، ئۇنى بوغۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىمۇ قويماي، بولۇشىغا قويۇپمۇ بەرمەي، ئۇنى ئاشۇ دائىرە ئىچىدە قاندۇرۇش.

مانا بۇ نىكاھلىنىشنى يولغا قويۇپ زىنانى چەكلىگەن ساماۋى دىنلارنىڭ تۇتقان يولىدۇر. خۇسۇسەن بۇ ئارزۇ ـ ھەۋەسنى ئېتىراپ قىلغان ۋە ئۇنى قاندۇرۇشقا ھالال يوللارنى قۇلايلاشتۇرۇپ بەرگەن، راھىبلىق ۋە ئاياللاردىن ئايرىم ياشاشنى چەكلىگەن، ھەمدە زىنا ۋە زىنانىڭ مۇقەددىمىلىرىنىمۇ قاتتىق چەكلىگەن ئىسلام دىنىنىڭ يولىدۇر.

مانا بۇ ئىنسان ئۈچۈن ئەڭ ئوتتا ۋە نورمال يولدۇر. ناۋادا توي قىلىش يولغا قويۇلمىغان بولسا، جىنسىي تەبىئەت ئىنسان نەسلىنى ساقلاپ قېلىش رولىنى ئوينىمىغان بولاتتى. ئەگەر زىنا چەكلەنمەي، بىر ئايال بىر ئەرگە مەخسۇس قىلىنمىغان بولسا، دوستلۇق، مېھرى ـ شەپقەت ۋە سۆيگۈ قاتارلىق ئالىيجاناب ئىجتىمائىي ۋە ئىنسانىي ھېس ـ تۇيغۇلارنى يېتىلدۈرىدىغان ئائىلىلەر قۇرۇلمىغان بولاتتى. ناۋادا ئائىلە بولمىغان بولسا، جەمئىيەتمۇ بولمىغان ۋە تەرەققى قىلمىغان بولاتتى.

جىنسىي ئالاقە ئىككى قىسىمغا بۆلۈنىدۇ: ئۇلارنىڭ بىرى ھالال قىلىنغان جىنسىي ئالاقە، يەنە بىرى ھارام قىلىنغان جىنسىي ئالاقىدۇر.

1. ھالال قىلىنغان جىنسىي ئالاقە

ھالال قىلىنغان جىنسىي ئالاقە ــ ئۆزىنىڭ نىكاھلاپ ئالغان ھالال ئايالى بىلەن جىنسىي ئالاقە قىلىشى دېمەكتۇر. ئۆزىنىڭ ھالال ئايالى بىلەن جىنسىي ئالاقە قىلىش ياخشى ھەم ساۋاپلىق ئىشتۇر. بۇ مۆئمىنلەرنىڭ سۈپىتىدۇر. ئاللاھ مۆئمىنلەرنى مەدھىيىلەپ مۇنداق دەيدۇ: «ئۇلار ئەۋرەتلىرىنى (ئۆز ئاياللىرىدىن باشقا) ھارامدىن ساقلىغۇچىلاردۇر.» (مۆئمىنۇن سۈرىسى 5 ـ ئايەت)

2827/1671 ـ ئەبۇ زەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: بىر قىسىم ساھابىلەر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە: ئى اللەنىڭ پەيغەمبىرى ! بايلار بىزگە ئوخشاش ناماز

ئوقۇيدۇ، بىزگە ئوخشاش روزا تۇتىدۇ. ئەمما ئۇلار ماللىرىنىڭ ئارتۇقىنى سەدىقە قىلىپ، كۆپ ساۋابقا ئېرىشىپ كەتتى، دېگەن ئىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: اللە سىلەرگە سەدىقە قىلىدىغان نەرسە بەرمىدىمۇ؟ اللەقا ئېيتقان ھەر قانداق تەسبىھ، تەكبىر، تەھمىد (اللەقا ھەمدى ئېيتىش) ۋە تەھلىيل (لائىلاھە ئىللەللاھ) ئېيتىشنىڭ ھەممىسى سەدىقە بولىدۇ. ياخشى ئىشقا بۇيرۇپ، يامان ئىشتىن توسۇشمۇ سەدىقە بولىدۇ. بىرىڭلارنىڭ ئايالىغا يېقىنچىلىق قىلىشىمۇ سەدىقە بولىدۇ، دېدى. ئۇلار: ئى اللەنىڭ پەيغەمبىرى ! ئۆزىنىڭ شەھۋىتىنى قاندۇرسىمۇ ئەجىر بولامدۇ؟ دەپ سورىغان ئىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئەگەر شەھۋىتىنى ھارامدىن قاندۇرسا، ئۇنىڭغا گۇناھ بولىدىغانلىقىنى بىلمەمسىلەر؟! شۇنىڭغا ئوخشاش، شەھۋىتىنى ھالالدىن قاندۇرسا، ئۇنىڭغا ئەجىر بولىدۇ، دېدى. (مۇسلىم1006)

2. ھارام قىلىنغان جىنسىي ئالاقە

ھارام قىلىنغان جىنسىي ئالاقە ـ ئۆزىگە ھالال بولمىغان بىرى بىلەن جىنسىي ئالاقە قىلىش دېمەكتۇر. بۇ ئىش شەرىئەت ئىستىمالىدا "زىنا "دەپ ئاتىلىدۇ. مەلۇمكى، زىنا ئەڭ چوڭ گۇناھى كەبىرىلەرنىڭ بىرى بولۇپ، ئاللاھ تائالا مۇسۇلمانلارنى ئۇنىڭدىن قەتئىي مەنئى قىلغان. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:

[وَلاَ تَقْرَبُواْ الزِّنَى إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاء سَبِيلاً (**32**)] «زىناغا يېقىنلاشماڭلار. چۈنكى ئۇ قەبىھ ئىشتۇر، يامان يولدۇر.» (ئىسرا سۈرىسى 32 ـ ئايەت)

105/72 – أبو هُرَيْرَةَ– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ– رفعه: ((لَا يَزْنِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ، وَلَا يَسْرِقُ السارق حِينَ يَسْرِقُ وَهُوَ مُؤْمِنٌ، ولا يشرب الخمر حين يشربها وهو مؤمن)) قال: وكان أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ– يلحق ولا ينتهب نهبة ذات شرف وهو مؤمن* رواه البخاري (2475)، مسلم (57)، أبو داود (4689)، الترمذي (2625)، النسائي 8/64- 65

105/72 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: زىناخور مۇئمىنلىك ھالىتىدە تۇرۇپ زىنا قىلمايدۇ، ئوغرى مۇئمىنلىك ھالىتىدە تۇرۇپ ئوغرىلىق قىلمايدۇ، ھاراقكەش مۇئمىنلىك ھالىتىدە تۇرۇپ ھاراق ئىچمەيدۇ، بۇلاڭچى باشقىلارنىڭ قىممەتلىك بۇيۇملىرىنى مۇئمىنلىك ھالىتىدە تۇرۇپ تارتىۋالمايدۇ. (بۇخارى: 2475)

106/73 – أبو هُرَيْرَةَ– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ–: ((إِذَا زَنَى الرَّجُلُ خَرَجَ مِنْهُ الْإِيمَانُ وَكَانَ عَلَيْهِ كَالظُّلَّةِ فَإِذَا أقلع رَجَعَ إِلَيْهِ الْإِيمَانُ))* رواه أبو داود (4690)

106/73 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىشى زىنا قىلسا، ئىمان ئۇنىڭدىن چىقىپ كېتىپ، بېشى ئۈستىدە خۇددى سايىدەك ئەگىپ يۈرىدۇ، زىنادىن قاچان قول ئۈزسە، ئىمان شۇ چاغدا ئۇنىڭغا قايتىدۇ. (ئەبۇ داۋۇد: 4690) ئاللاھ تائالا شۇڭا زىنانى "يامان يول "دەپ تەرىپلىگەن.

2ـ زىنانىڭ مۇقەددىمىلىرى

ناخشا ـ ئۇسسۇل ۋە جىنسىي ئويۇن ـ تاماشالار

ئىسلام يەنە جىنسىي شەھۋەتنى قوزغايدىغان بىھايا ناخشا ـ ئۇسسۇل، يالىڭاچ كىنو ـ تىياتىردەك ئىشلارنى كەسىپ قىلىۋېلىشنى رەت قىلدى. بۇنداق بىمەنە نەرسىلەرنى بەزىلەر (سەنئەت) دەپ ئاتاشسىمۇ، ياكى بەزىلەر: (زامانىۋىلىشىش) ياكى (تەرەققى قىلىش) (مەدەنىيلىشىش) دەپ ئاتىۋېلىشسىمۇ ئىسلام بۇلارنىڭ ھەممىنى رەت قىلدى. ئىسلام ئەر ـ خوتۇنلۇق مۇناسىۋىتىدىن تاشقىرى ھەرقانداق جىنسىي مۇناسىۋەتلەرنى ھارام قىلدى، قۇرئان كەرىم بۇلارنى مەنئى قىلىپ مۇنداق دېدى:

وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَى إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاء سَبِيلًا

زىناغا يېقىنلاشماڭلار، چۈنكى ئۇ قەبىھ ئىشتۇر، يامان يولدۇر [ئىسرا سۈرىسى 32ـ ئايەت] دېمەك: ئىسلام دىنى زىنانى مەنئى قىلىش بىلەنلا كۇپايە قىلماي، ئۇنىڭغا يېقىنلىشىپ قېلىشتىنمۇ ئاگاھلاندۇردى.

بىز يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكەن ۋە باشقا بارلىق شەھۋەت قوزغايدىغان نەرسىلەر مۇشۇ يامان ئىشقا يېقىنلاشتۇرىدۇ، ئۇنىڭغا تەشۋىق قىلىدۇ ۋە قىزىقتۇرىدۇ، ئۇلارنىڭ بۇ قىلىقلىرى نېمىدېگەن يامان!.

ھەيكەلتاراشلىق سەنئىتىـ ئىسلام دىنى ھەيكەل تىكلەشنى ھارام قىلغىنىدەك، ھەيكەل ياساشنى تېخىمۇ قاتتىق ھارام قىلىدۇ.

زىناغا يېقىنلاشماڭلار

بارلىق ساماۋى دىنلارنىڭ زىنانى ھارام قىلىشتا ۋە ئۇنىڭغا قارشى تۇرۇشتا بىردەك ئىتتىپاقلاشقانلىقىنى كۆرگىنىمىزدە ھەيران قالماسلىقىمىز كېرەك. ساماۋى دىنلارنىڭ ئاخىرقىسى بولسا، ئىسلام دىنىدۇر. ئىسلام دىنى ئۇنى چەكلەشتە قاتتىق چىڭ تۇرغان، ئۇنىڭدىن قاتتىق ئاگاھلاندۇرغان، چۈنكى زىنا، نەسەبنىڭ ئارىلىشىپ كېتىشىگە، نەسلگە جىنايەت قىلىشقا، ئائىلىلەرنىڭ چۇۋۇلۇپ كېتىشىگە، كىشىلەر ئارىسىدىكى مۇناسىۋەتلەرنىڭ پارچىلىنىشىغا، يۇقۇملۇق كېسەللەرنىڭ تارقىلىشىغا، شەھۋەتنى چېكىدىن ئاشۇرىۋېتىشكە ۋە ئەخلاقنىڭ يىمىرىلىشىگە ئېلىپ بارىدۇ. ئۇلۇغ ئاللاھ بۇ ھەقتە ھەقىقەتەن راست ئېيتقان:

وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَى إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاء سَبِيلًا

زىناغا يېقىنلاشماڭلار، چۈنكى ئۇ قەبىھ ئىشتۇر، يامان يولدۇر. [ئىسرا سۈرىسى 32ـ ئايەت]

بىز يۇقىرىدا بايان قىلغىنىمىزدەك، ئىسلام بىر نەرسىنى ھارام قىلىدىغان بولسا، ئۇنىڭغا ئېلىپ بارىدىغان بارلىق يوللارنى تاقاپ، ئۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك بارلىق مۇقەددىمىلەرنىمۇ ھارام قىلىدۇ. شەھۋەتنى قوزغاپ، ئەر ـ ئايالغا پىتنە دەرۋازىسىنى ئاچىدىغان، زىناغا قىزىقتۇرىدىغان ياكى ئۇنى يېقىنلاشتۇرۇپ قۇلايلاشتۇرۇپ بېرىدىغان ھەرقانداق نەرسىنى بۇزۇقلۇقنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇنىڭ يولىنى توسۇش ئۈچۈن ئىسلام دىنى چەكلەيدۇ ۋە ھارام قىلىدۇ.

نامەھرەم بىلەن خالىي بىر يەردە بولۇش ھارام

ئىسلام ھارام قىلغان مۇناسىۋەتلەرنىڭ بىرى: ئەر كىشىنىڭ يات بىر ئايال بىلەن خالىي بىر يەردە بولىشىدۇر. يات ئايال دېگىنىمىز: ئەر كىشىنىڭ توي قىلىشى مەڭگۈ چەكلەنگەن ئانا، ئاچا، سىڭىل، ھامماچا... قاتارلىق يېقىن تۇغقانلىرىدىن باشقا ئاياللاردۇر. بۇ، ئۇلارنىڭ بىرى ياكى ھەر ئىككىسىگە ئىشەنمىگەنلىكتىن ئەمەس، بەلكى ئۇلارنى ئىككىيلەن يالغۇز قالغان ۋاقىتتىكى ئەرلىك ۋە ئاياللىق تەبىئىتى كۈچلىگە سالىدىغان يامان ئويلاردىن ۋە ۋەسۋەسىلەردىن قوغداشتۇر. قۇرئان كەرىمدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاياللىرى ھەققىدە مۇنداق دەپ كۆرسىتىلگەن:

وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ

پەيغەمبەرنىڭ ئاياللىرىدىن بىر نەرسە سورىماقچى بولساڭلار، پەردە ئارقىسىدىن سوراڭلار، مۇنداق قىلىش سىلەرنىڭ دىللىرىڭلارنىمۇ، ئۇلارنىڭ دىللىرىنىمۇ ئەڭ پاك تۇتىدۇ [ئەھزاب سۈرىسى 53 ـ ئايەت]

ئىمام قۇرتۇبى بۇ ئايەتنىڭ تەپسىرىدە مۇنداق دەيدۇ: "بۇ يەردە ئاياللار ھەققىدە ئەرلەرنىڭ ۋە ئەرلەر ھەققىدە ئاياللارنىڭ كۆڭلىگە كېلىۋالىدىغان ئوي ـ پىكىرلەر كۆزدە تۇتىلىدۇ، يەنى: بۇنداق ئەخلاقتا رىئايە قىلىش ئىنسانىنى ھىمايە قىلىدۇ، قۇرۇق گەپ ـ سۆزگە يول قويمايدۇ، گۇماننى يېقىن كەلتۈرمەيدۇ. بۇ شۇنى بىلدۈرىدۇكى: بىر كىشى ئۆزىگە نامەھرەم بولغان بىر ئايال بىلەن بىر جايدا خالىي ئولتۇرۇشتا ئۆزىگە ئىشەنچ قىلىپ كەتمەسلىكى كېرەك، شۇنداق قىلغاندىلا ئۆزىگە داغ كەلتۈرمەي، ئۆزىنى تېخىمۇ ئىپپەتلىك تۇتالايدۇ".

تۇغقانلار ئارىسىدىكى كەڭچىلىك نەتىجىسىدە ئىنتايىن ئېغىر ئاقىبەتلەرنىڭ كېلىپ چىقىش ئېھتىمالىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئايال كىشىنى ئەرنىڭ تۇغقانلىرى بىلەن مەسىلەن: ئېرىنىڭ بىر تۇغقىنى، ئېرىنىڭ ئىككى تۇغقىنى قاتارلىق كىشىلەر بىلەن خالىي بىر يەردە ئولتۇرۇشتىن ئالاھىدە ئاگاھلاندۇرغان. دېمەك ــتۇغقانلار بىلەن خالىي يەردە بولۇش، باشقىلارغا قارىغاندا بەكرەك خەتەرلىك، ئېزىپ سېلىش ئېھتىمالى تېخىمۇ كۈچلۈك، چۈنكى تۇغقان كىشى يات كىشىلەرنىڭ ئەكسىچە ھېچ تۈسالغۇسىزلا ئۆيگە ۋە ئاياللارنىڭ قېشىغا كىرەلەيدۇ.

ئايال كىشىنىڭ تاغىسىنىڭ ئوغلى، ھاممىسىنىڭ ئوغلى قاتارلىقلاردەك ئۆزىنىڭ نامەھرەم تۇغقانلىرىمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش. ئايال كىشى ئۇلار بىلەن بىللە خالىي يەردە ئولتۇرسا بولمايدۇ.

يات ئايال بىلەن يات ئەركىشىنىڭ خالىي يەردە بولىشى بىر قانچە جەھەتتىن خەتەرلىك. چۈنكى ئىككىسى ئارىسىدا گۇناھ يۈز بەرگەن تەقدىردە، ئۇلار دىنىي خەتەرگە دۇچار بولغان بولىدۇ. ناۋادا ئېرى كۈنلەپ ئايالىنى قويۇپ بېرىدىغان بولسا، بۇ ئايرىلىش ئايالغا ئېغىر كېلىدۇ. ھەممىدە ئۇرۇق ـ تۇغقانلار ئارىسىدا بىر ـ بىرىگە گۇمانلىق قاراش ئەھۋالى يۈز بەرسە، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتكە ئېغىر تەسىر كۆرسىتىدۇ.

ئۇنداق خەتەر پەقەت ئىنسان تەبىئىتىدىكى ھېس ـ تۇيغۇلاردىنلا كېلىپ قالماستىن، بەلكى يەنە ئائىلە ئىچى، ئەر ـ ئايال ئىككىيلەننىڭ ئىچكى ھاياتى ۋە سىرلىرىنىڭ يېيىلىپ، ۋات ـ ۋاتلار، يېتىم ئاقساقاللار ۋە باشقىلارنىڭ ئەھۋالىنى تىڭتىڭلاشقا ئامراق ئادەملەر ۋە باشقىلارنىڭ

ئۆيىنى بۇزۇشقا خۇشتار كىشىلەرنىڭ ئاغزىغا چىقىپ قېلىشىدىنمۇ كېلىدۇ.

شەھۋانىي قاراش

ئىسلام هارام قىلغان نەرسىلەرنىڭ بىرى بولسا، ئەرنىڭ ئايالغا، ئايالنىڭ ئەرگە ئارتۇقچە قارىشىدۇر. كۆز قەلبنىڭ ئاچقۇچىدۇر، قاراش پىتنىنىڭ ئەلچىسى ۋە زىنانىڭ مۇقەددىمىسىدۇر، شۇڭا ئاللاھ تائالا ئىپپەتلىك بولۇشقا بۇيرۇش بىلەن بارابەر پۈتۈن مۆئمىن ئەر ـ ئاياللارنى تىكىلىپ قارىماسلىققا بۇيرىغان:

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوْ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُوْلِي الْإِرْبَةِ مِنْ الرِّجَالِ أَوْ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ

مۆئمىنلەرگە ئېيتقىنكى، (نامەھرەملەرگە) تىكىلىپ قارىمىسۇن، ئەۋرەتلىرىنى (زىنادىن) ساقلىسۇن، مۇنداق قىلىش ئۇلار ئۈچۈن ئەڭ ياخشىدۇر، ئاللاھ ھەقىقەتەن ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرىدىن تولۇق خەۋەردار. مۆئمىن ئاياللارغا ئېيتقىنكى، نامەھرەملەرگە تىكىلىپ قارىمىسۇن، ئەۋرەتلىرىنى ياپسۇن، تاشقى زىننەتلىرىدىن باشقا زىننەتلىرىنى ئاشكارىلىمىسۇن، لىچەكلىرى بىلەن كۆكرەكلىرىنى ياپسۇن، (تاشقى زىننەتلىرىدىن باشقا) زىننەتلىرىنى ئەرلىرىدىن، ئاتىلىرىدىن، يا قېيناتىلىرىدىن، يا ئوغۇللىرىدىن، يا ئەرلىرىنىڭ ئوغۇللىرىدىن، يا ئۆز قېرىنداشلىرىدىن، يا قېرىنداشلىرىنىڭ ئوغۇللىرىدىن، يا ھەمشىرىلىرىنىڭ ئوغۇللىرىدىن، يا دىنداش ئاياللاردىن، يا قول ئاستىدىكى چۆرىلىرىدىن، يا خوتۇنلارغا ئېھتىياجى يوق خىزمەتچىلەردىن، يا بالاغەتكە يەتمىگەن باللاردىن باشقىلارغا كۆرسەتمىسۇن، زىننەتلىرىنى باشقىلارغا بىلدۇرۇش ئۈچۈن ئاياغلىرىنى يەرگە ئۇرمىسۇن [نۇر سۈرىسى 30 ـ31 ـ ئايەت]

بۇ ئىككى ئايەتتە بىرقانچە ئىلاھىي كۆرسەتمىلەر بار، بۇ كۆرسەتمىلەرنىڭ ئىككىسى ئەر ـ ئايال ھەممىسىگە ئورتاق قارىتىلغان، ئۇ بولسا، تىكىلىپ قارىماسلىق ۋە ئەۋرەتلىرىنى زىنادىن ساقلاش، باشقا كۆرسەتمىلەرنىڭ ھەممىسى ئاياللارغا قارىتىلغان.

بۇ ئىككى ئايەتكە نەزەر سالساق، قاراشنىڭ ھەممىنى ئەمەس، پەقەتلا بىر قىسمىنى چەكلىگەنلىكىنى، لېكىن ئەۋرەتنىڭ بىر قىسمىنى ئەمەس، پۈتۈنلەي ھەممىنى چەكلىگەنلىكىنى كۆرىۋالالايمىز، چۈنكى ئەۋرەتنى پۈتۈنلەي ساقلاش كېرەك، ئەمما قاراش بولسا، ئاللاھ كىشىلەرگە قىيىنچىلىق بولۇپ قالماسلىقى ۋە بەزى مەنپەئەتكە توسقۇنلۇق قىلماسلىقى ئۈچۈن كەڭچىلىك قىلىپ قاراشنىڭ بىر قىسمىغا رۇخسەت قىلغان.

تىكىلىپ قارىماسلىق دېگەننىڭ مەنىسى، قارىماي كۆزنى يۇمۇۋېلىش دېگەنلىك ئەمەس، ياكى باشنى ئېگىپ يەرگە قارىۋېلىش ئەمەس، بۇنداق قىلىش مۇمكىن ئەمەس، ھەمدە مەقسەت قىلىنغانمۇ ئەمەس. دېمەك: تىكىلىپ قارىماسلىقنىڭ مەنىسى: كۆز سالماسلىق، قاراشتا ھايالىق

بولۇش، ئۆتكەن ـ كەچكەن كىشىلەرگە خالىغانچە قاراپ تۇرۇشۇرمەسلىك، بىرىگە قارىغان بولسا پۈتۈن ھۇسنىگە چوڭقۇرلاپ، ئۇزۇن قاراپ تۇرماسلىق دېگەنلىكتۇر.

2621/ 4351 ـ بُرَيْدَةُ: رفعه: ((يَا عَلِيُّ لا تُتْبِعِ النَّظْرَةَ النَّظْرَةَ، فَإِنَّ لَكَ الأُولَى وَلَيْسَ لَكَ الثانية))* أبو داود (2149)، الترمذي (2777)

2621/ 4351 ـ ئىبنى بۇرەيدە دادىسىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا: ئى ئەلى! (نامەھرەم ئايالغا تاسادىپىي) قاراپ قالغان بولساڭ (دەرھال يۈزۈڭنى باشقا تەرەپكە بۇرىغىن)، قايتا ـ قايتىلاپ قارىمىغىن. چۈنكى بىرىنچى قېتىمقى (تاسادىپىي قاراش) سېنىڭ ھەققىڭ (يەنى گۇناھ يېزىلمايدۇ)، ئەمما ئىككىنچى قېتىم قاراش ھەققىڭ ئەمەس (يەنى بۇنىڭ ئۈچۈن ساڭا گۇناھ يېزىلىدۇ) دېگەن. (ئەبۇ داۋۇد 2149)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەر ـ ئاياللارنىڭ بىر ـ بىرىگە ئاچكۆزلۈك ۋە تاماخورلۇق بىلەن قارىشىنى كۆزنىڭ زىناسى دەپ كۆرسىتىپ مۇنداق دېگەن:

7244/4353 ـ وعنه: ما رأيتُ شيئًا أشبهَ باللممِ مما قالَ أبو هريرةَ: أنَّ النبيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قال: ((إنَّ الله كتب على ابن آدم حظهُ من الزِّنا أدرك ذلك لا محالةَ، فزنا العينينِ النظرُ، وزنا اللسانِ النطقُ، والنفسُ تمنَّى وتشتهي، والفرجُ يصدِّق ذلكَ ويكذبُه))* زادَ في روايةٍ: ((والأذنانِ زناهُما الاستماعُ، واليدُ زناها البطشُ، والرِّجلُ زناها الخطَا))* البخاري (6243)، مسلم (2657).

7244/4353 ـ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: ئايەتتىكى "كىچىك گۇناھلار " نىڭ نېمە ئىكەنلىكى ئەبۇ ھۇرەيرەنىڭ مۇنۇ ھەدىسىدە ئىپادىلەنگەن بولۇپ، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: الله ھەقىقەتەن ئىنسانغا زىنادىن بولغان نېسىۋىسىنى پۈتۈۋەتكەن، بۇنى كۆرمەي چارە يوق. كۆزنىڭ زىناسى قاراش، تىلنىڭ زىناسى سۆزلەشتۇر. ئىنساننىڭ نەپسى ئارزۇ قىلىدۇ ۋە خالايدۇ، ئەۋرەت ئۇنى راست ياكى يالغانغا چىقىرىدۇ. يەنە بىر رىۋايەتتە مۇنداق كەلگەن: ئىككى قۇلاقنىڭ زىناسى ئاڭلاش، تىلنىڭ زىناسى سۆزلەش، قولنىڭ زىناسى تۇتۇش، پۇتنىڭ زىناسى مېڭىشتۇر. (بۇخارى6243، مۇسلىم: 2657)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇنداق شەھۋەتلىك قاراشلارغا زىنا دەپ نام بېرىشى، بۇنىڭ قانۇنسىز يول بىلەن ھوزۇرلىنىش ۋە جىنسىي ھەۋەسنى قاندۇرۇشنىڭ بىر يولى بولغانلىقى ئۈچۈندۇر.

ئەۋرەتكە قاراش ھارامدۇر

ئەۋرەتلەرگە قاراشقا بولمايدۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ـ ئەر كىشى ئەر كىشىگە، ئايال كىشى ئايال كىشىگە قاراش بولسۇن، قاراش شەھۋەت بىلەن بولسۇن ياكى بولمىسۇن ـ ئەۋرەتلەرگە قاراشنى چەكلەپ مۇنداق دېگەن:

1305/711 – (أبو سَعِيدٍ– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ–) رفعه: لَا يَنْظُرُ الرَّجُلُ إِلَى عَوْرَةِ الرَّجُلِ وَلَا

الْمَرْأَةُ إِلَى عَوْرَةِ الْمَرْأَةِ وَلَا يُفْضِي الرَّجلُ إِلَى الرَّجلِ فِي ثَّوْبِ وَاحِدِ وَلَا الْمَرْأَةُ إِلَى الْمَرْأَةِ فِي (الثَّوْبِ) الْوَاحِدِ* مسلم (338)، أبو داود (4018)، الترمذي (2793)

1305/711 ـ ئابدۇراھمان ئىبنى ئەبۇ سەئىد خۇدرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ دادىسىدىن رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئەرلەر بىر-بىرىنىڭ ئەۋرىتىگە قارىمىسۇن، ئاياللارمۇ ھەم بىر- بىرىنىڭ ئەۋرىتىگە قارىمىسۇن. ئىككى ئەر كىشى بىر يوتقاندا ياتمىسۇن، ئىككى ئايال كىشىمۇ بىر يوتقاندا ياتمىسۇن. (تىرمىزى: 2793)

ئەر كىشىنىڭ ئايال ياكى ئەر قارىسا بولمايدىغان ئەۋرىتى بىر ھەدىستە كۆرسىتىلگەندەك: كىندىك بىلەن تىز ئارىلىقى دەپ بەلگىلىنىدۇ. ئىمام ئىبنى ھەزم ۋە بەزى مالىكىي مەزھەب ئالىملىرى: يوتا ئەر كىشى ئۈچۈن ئەۋرەت ئەمەس دەپ قارايدۇ.

ئايال كىشىنىڭ ئەۋرىتى يات ئەرلەرگە نىسبەتەن: يۈزى ۋە ئىككى قولى (بېغىشىغىچە) دىن باشقا پۈتۈن بەدىنىدۇر.

قاراش چەكلەنگەن ئەۋرەتلەرنى قول ياكى جىسمىنىڭ باشقا بىر ئەزاسى بىلەن تۇتۇشقا ھەم بولمايدۇ. بىز يۇقىرىدا قاراش ۋە تۇتۇش جەھەتتىن بايان قىلغان بۇ ھۆكۈملەر زۆرۈر ئەھۋال ۋە پەۋقۇلئاددە ئېھتىياج بولماسلىق شەرتىگە باغلىق، ئەگەر زۆرۈر ۋە جىددىي ـ مەسىلەن: تېز قۇتقۇزۇش ۋە داۋالاش زۆرۈرىيىتىدەك ـ ئەھۋال بولۇپ قالسا هارامىلىق ھۆكمى كۆتۈرۈلۈپ كېتىدۇ. ھەمدە قاراش رۇخسەت قىلىنغان ھەرقانداق يەرلەرگە قارىغان تەقدىردە ئېزىپ كېتىش ئېھتىمالى بولسا، ئۇنداق يەرلەرگە قاراشقا بېرىلگەن رۇخسەتمۇ كۆتۈرۈلۈپ كېتىدۇ. خەتەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش جەھەتتىن قاراش چەكلىنىدۇ.

قاراشتىكى مۇباھلىق دائىرىسى

يۇقىرىدا بايان قىلىنغان ئەھكاملاردىن مەلۇم بولىدۇكى، ئايال كىشى ئەر كىشىنىڭ ئەۋرەت بولمىغان ئەزالىرىغا (يەنى كىندىكىنىڭ ئۈستى، تىزىنىڭ ئاستىغا) ئەگەر بىر يامان ئاقىۋەت كەلتۈرۈپ چىقارمايدىغان ياكى ھېسسىيات قوزغىمايدىغان بولسا قارىسا بولىدۇ.

ئەر كىشىنىڭمۇ ئايالنىڭ ئەۋرەت بولمىغان ئەزالىرىغا (يەنى يۈزى ۋە قولىغا) ھېسسىيات قوزغۇلۇش بولمىسا، ياكى يامان ئاقىۋەت يۈز بېرىشتىن قورقمىغان ئەھۋاللاردا قارىسا بولىدۇ.

5729/3436 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: أَنَّ أَسْمَاءَ بِنْتَ أَبِي بَكْرٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – دَخَلَتْ عَلَى رَسُولِ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَلَيْهَا ثِيَابٌ رِقَاقٌ فَأَعْرَضَ عَنْهَا وَقَالَ: ((يَا أَسْمَاءُ إِنَّ الْمَرْأَةَ إِذَا بَلَغَتِ الْمَحِيضَ لَن يصْلُحْ أَنْ يُرَى مِنْهَا إِلاَّ هَذَا و ◌هَذَا)) وَأَشَارَ إِلَى وَجْهِهِ وَكَفَّيْهِ*

5729/3436 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: ئەسما بىنتى ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھا نېپىز كىيىم بىلەن پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا كىرگەندى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دەرھال يۈزىنى باشقا تەرەپكە چۆرۈپ: ئى ئەسما! قىز بالاغەتكە يەتسە، ئۇنىڭ يۈزى ۋە قولىدىن باشقا يەرنى (نامەھرەملەر) كۆرسە بولمايدۇ، دەپ، يۈزى بىلەن ئالقىنىغا ئىشارەت قىلدى. (ئەبۇ داۋۇد: 4104)

بۇ ھەدىس ئاجىز بولسىمۇ، لېكىن ئۇنى ئېزىپ كېتىش ئەندىشىسى بولمىغان چاغدا ئايال كىشىنىڭ يۈز ۋە قولىغا قارىسا بولىدۇ دەيدىغان بىر قانچە سەھىھ ھەدىسلەر كۈچلەندۈرىدۇ.

سۆزنىڭ خۇلاسىسى: ئايالنىڭ ياكى ئەرنىڭ ئەۋرىتىدىن تاشقىرى ھەرقانداق بىر يەرگە شەھۋەت قوزغىلىشىغا يول قويمىغان ھالدا قارىسا بولىدۇ، لېكىن قارىغاندا تىكىلىپ قارىماسلىق ھەمدە قاراۋەرمەسلىك شەرت. ئىسلام تۆۋەنقىسىز كۆزى چۈشۈپ قالغان ئەھۋاللاردا كەچۈرىلىك قىلىدۇ.

3 ـ زىنا دېگەن سۆزنىڭ ئۇقۇمى

زىنا دېگەن سۆزنىڭ ئۇقۇمى مەيلى تىل جەھەتتىن بولسۇن، مەيلى ئىستىلاھ جەھەتتىن بولسۇن ئوخشاش مەنادا كېلىدۇ. شەرىئەت زىنا دېگەن سۆزنى جازا بېرىشنى لازىم قىلىدىغان جىنايەتكىلا خاس قىلمىدى. ئەكسىچە ئۇ سۆز جازا بېرىشنى لازىم قىلىدىغان جىنايەتنى ۋە ئۇنىڭدىن باشقا جىنايەتلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دېدى:

وَلاَ تَقْرَبُواْ الزِّنَى إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاء سَبِيلاً (32)

زىناغا يېقىنلاشماڭلار، چۈنكى ئۇ قەبىھ ئىشتۇر، يامان يولدۇر (ئىسرا ـ 32)

زىنا دېگەن سۆز بولسا، جىنسىي ئەزاغا جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈشتىن باشقا جىنايەتلەرگىمۇ ئىشلىتىلىدۇ.

7244/4353 ـ وعنه: ما رأيتُ شيئًا أشبهَ باللممِ مما قالَ أبو هريرةَ: أنَّ النبيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قال: ((إنَّ الله كتب على ابن آدم حظهُ من الزّنا أدرك ذلك لا محالةَ، فزنا العينينِ النظرُ، وزنا اللسانِ النطقُ، والنفسُ تمنَّى وتشتهي، والفرجُ يصدِّق ذلكَ ويكذبُه))* زادَ في روايةٍ: ((والأذنانِ زناهُما الاستماعُ، واليدُ زناها البطشُ، والرِّجلُ زناها الخطَا))* البخاري (6243)، مسلم (2657).

7244/4353 ـ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: ئايەتتىكى "كىچىك گۇناھلار " نىڭ نېمە ئىكەنلىكى ئەبۇ ھۇرەيرەنىڭ مۇنۇ ھەدىسىدە ئىپادىلەنگەن بولۇپ، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: الله ھەقىقەتەن ئىنسانغا زىنادىن بولغان نېسىۋىسىنى پۈتتۈۋەتكەن، بۇنى كۆرمەي چارە يوق. كۆزنىڭ زىناسى قاراش، تىلنىڭ زىناسى سۆزلەشتۇر. ئىنساننىڭ نەپسى ئارزۇ قىلىدۇ ۋە خالايدۇ، ئەۋرەت ئۇنى راست ياكى يالغانغا چىقىرىدۇ. يەنە بىر رىۋايەتتە مۇنداق كەلگەن: ئىككى قۇلاقنىڭ زىناسى ئاڭلاش، تىلنىڭ زىناسى سۆزلەش، قولنىڭ زىناسى تۇتۇش، پۇتنىڭ زىناسى مېڭىشتۇر. (بۇخارى6243، مۇسلىم: 2657)

ئەمما جازا ئىجرا قىلىشنى لازىم قىلىدىغان زىنانىڭ ئۇقۇمى تۆۋەندىكىدىن ئىبارەتتۇر. زىنا بولسا، ئىسلام دۆلىتىدە ئىسلام دىنىنىڭ ئىبادەتلىرىنى قىلىشقا بۇيرۇلغان، سۆز قىلالايدىغان ئەرنىڭ جىنسىي ئەزاسىنىڭ ئەڭ ئاز خەتنىگاھىنى ئۆز ئىختىيارى بىلەن ئۆزىنىڭ جۈرىسى ياكى ئايالى ياكى ئۆزىگە تەۋە ئىكەنلىكى شۈبھىلىكمۇ ئەمەس، شۇ ۋاقتنىڭ ئۆزىدە ياكى بۇرۇن جىنسىي مۇناسىۋەتنى ئىشتىھا قىلىدىغان بىر ئايالنىڭ جىنسىي ئەزاسىغا كىرگۈزۈش دېگەنلىكتۇر. ئەگەر بىر ئادەم كاپىر دۆلىتىدە بىر ئايال بىلەن زىنا قىلغان بولسا، ئۇنىڭغا جازا ئىجرا قىلىنمايدۇ. يەنە، زىنا مەيلى ئەر بولسۇن، مەيلى ئايال ئۆزىنى يەنە بىرىنىڭ جىنسىي

مۇناسىۋەت ئۈتكۈزۈشكە تۇتۇپ بېرىش بىلەن بولىدۇ.

زىنا ــ پاھىشەنىڭ چەكلىنىشى

زىنا- پاھىشە كۆپىنچە غەرب ئەللىرىدە قانۇنلۇق كەسىپ بولۇپ، پاھىشىلەر ھۈنەر - كەسىپ ئىگىلىرىدەك مۇئامىلە قىلىنىدۇ، ئۇلارغا رۇخسەت ۋە كىنىشكا بېرىلىدۇ. لېكىن ئىسلام بۇنى پۈتۈنلەي رەت قىلىدۇ، ھۆر ياكى قۇل بولسۇن بىر ئايال كىشىنىڭ ئۆزىنىڭ ئىپپەت - نۇمۇسىنى سېتىش ئارقىلىق پۇل تېپىشىغا قەتئىي يول قويمايدۇ.

جاھىلىيەت دەۋرىدىكى بەزى كىشىلەر كېنىزەكلىرىدىن كۈنلۈك باج ئېلىشاتتى، كېنىزەكلەر قايسى يولدىن بولسا بولسۇن بىر كۈنلۈك باجنى تېپىپ خوجايىنىغا تاپشۇرىشى كېرەك ئىدى، بۇ سەۋەبتىن كۆپىنچىلىرى زىناغا مەجبۇر بولاتتى، بەزى كىشىلەر ئازغىنا پۇلنى دەپ كېنىزەكلىرىنى پاھىشىلىككە زورلايتتى، ئىسلام دىنى كەلگەندە بارلىق مەنسۇبلىرىنى بۇ پاسكىنىچىلىقتىن قۇتۇلدۇردى، ئاللاھ تائالا مۇنۇ ئايەتنى نازىل قىلدى:

وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

ئەگەر چۆرىلىرىڭلار ئىپپەتلىك بولۇشنى خالىسا، بۇ دۇنيانىڭ ئازغىنا مېلىنى دەپ ئۇلارنى پاھىشىگە مەجبۇرلىماڭلار [نۇر سۈرىسى 33- ئايەت]

شۇنداق قىلىپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇنىڭغا ئىتتىرگەن سەۋەبىنىڭ نېمە بولىشىدىن قەتئىينەزەر بۇ پاسكىنا ھۈنەرنى چەكلىۋېتىپ، ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ بۇنداق پاسكىنا ئىشلاردىن پاك ۋە يىراق تۇرىشى ئۈچۈن مۇھتاجلىق، چارىسىزلىق ۋە ياخشى مەقسەت دېگەندەك ھەر قانداق قۇرۇق گەپ - سۆزلەرنى بىكار قىلىۋەتتى.

زىنا قىلغانلىقى ھەققىدە گۇۋاھلىق بېرىدىغان ئادەملەردە تېپىلىش لازىم بولغان شەرتلەر

1. گۇۋاھچىلارنىڭ سانى تۆت بولۇشى لازىم.
2. ئۇلار ئەر بولۇشى لازىم. شۇڭا زىنا ئىشىدا ئاياللارنىڭ گۇۋاھلىقى قوبۇل قىلىنمايدۇ.
3. گۇۋاھچىلارنىڭ ھۆر ئادەم بولۇشى لازىم.
4. گۇۋاھچىلارنىڭ ياخشى ئادەملەر بولۇشى لازىم.
5. ئۇلارنىڭ ھەممىسى مۇسۇلمان ئادەم بولۇشى لازىم.
6. ئۇلارنىڭ زىنانى، بىز، ئەرنىڭ جىنسىي ئەزاسىنى ئايالنىڭ جىنسىي ئەزاسىنىڭ ئىچىدە خۇددى قەلەم رەڭ دۈۋتىنىڭ ئىچىدە تۇرغاندەك تۇرغانلىقىنى كۆردۇق، دەپ تەسۋىرلەپ بېرىشى لازىم.
7. گۇۋاھچىلار ئايرىم ئايرىم ئەمەس ھەممىسى باراۋەر كېلىپ بىر يەردە تۇرۇپ گۇۋاھلىق بېرىشى لازىم.

بىر ئادەمنىڭ زىنا قىلغانلىقى ئۇنىڭ ئىقرار قىلىشى بىلەنمۇ ئىسپاتلىنىدىغانلىقىنىڭ بايانى

بىر ئادەمنىڭ زىنا قىلغانلىقى ئۇنىڭ ئوچۇق ئاشكارە ئىقرار قىلىشى بىلەنمۇ ئىسپاتلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن گاچا ئادەمنىڭ ئۆزىنىڭ زىنا قىلغانلىقىنى، كور ئادەمنىڭ خەت يېزىش ياكى ئىشارەت قىلىش ئارقىلىق ئىقرار قىلغانلىقى ئېتىبارغا ئېلىنمايدۇ. چۈنكى ئۇنىڭ قىلغان ئىقرارى

شۇبھىلىكتۇر. ئەمما بىر ئادەمنىڭ ئۆزىنىڭ زىنا قىلغانلىقىنى ئىقرار قىلىشى بىلەن ئۇنىڭ ئۈستىدىن بېرىلگەن ئۆزىنىڭ گۇۋاھلىقى توغرا، دەپ ئېتىبارغا ئېلىنىدۇ. ئەمما ئىقرار قىلغان ئادەمنىڭ ئەقلى ھۇشى جايىدا بولۇشى شەرت. شۇنىڭ ئۈچۈن مەست ئادەمنىڭ زىنا قىلغانلىقى ھەققىدە قىلغان ئىقرارى ئېتىبارغا ئېلىنمايدۇ. شۇنىڭدەك بىر ئادەم ئۆزىنىڭ يەنە باشقا بىرسىنىڭ ئۇ ئادەم يالغاندىن ئىقرار قىلغۇاتىدۇ، دەپ ئۇنىڭ قىلغان ئىقرارىنى يالغانغا چىقارماسلىقى شەرت. مەسىلەن: بىر ئادەم ئۆزىنىڭ بىر ئايال بىلەن زىنا قىلغانلىقىنى ئىقرار قىلغان ۋە ئۇ ئايال ئۇ ئادەمنىڭ قىلغان ئىقرارىنى يالغانغا چىقارغان بولسا، ئۇ ئادەمگە جازا بېرىلمەيدۇ. شۇنىڭدەك يەنە ئەگەر بىر ئايال ئۆزىنىڭ بىر كىشى بىلەن زىنا قىلغانلىقىنى ئىقرار قىلغان ۋە ئۇ كىشى ئۇ ئايالنىڭ قىلغان ئىقرارىنى يالغانغا چىقارغان بولسا، بۇ ھالدىمۇ ئۇ ئايالغا جازا بېرىلمەيدۇ.

ئىقرارنىڭ تۆت قېتىم بولۇشى شەرت. بۇ تۆت قېتىملىق ئىقرار تۆت ئورۇندا بولۇشى لازىم. ئىقرار قىلغۇچى ئىقرار قىلغان ۋاقىتتا، قازى ئۇنى كۆرمەسلىك ئۈچۈن قايتۇرۇۋېتىدۇ. ئەمما ئىقرار قىلغۇچى تۆت قېتىملىق ئىقرارنى تۆت ئورۇندا ئەمەس بىر ئورۇندىلا قىلغان بولسا، بۇ ھالدا ئۇ ئىقرارلار بىر ئىقرارنىڭ ئورنىدا ھېسابلىنىدۇ.

5344/3189 ـ أبو سَعِيدٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: أَنَّ رَجُلاً مِنْ أَسْلَمَ يُقَالُ لَهُ مَاعِزُ بْنُ مَالِكٍ أَتَى النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: إِنِّي أَصَبْتُ فَاحِشَةً فَأَقِمْهُ عَلَيَّ، فَرَدَّهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِرَارًا، ثُمَّ سَأَلَ قَوْمَهُ، فَقَالُوا: مَا نَعْلَمُ بِهِ بَأْسًا إِلاَّ أَنَّهُ أَصَابَ شَيْئًا يَرَى أَنَّهُ لا يُبرئه مِنْهُ إِلاَّ أَنْ يُقَامَ فِيهِ الْحَدُّ، فَرَجَعَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَمَرَنَا أَنْ نَرْجُمَهُ، فَانْطَلَقْنَا بِهِ إِلَى بَقِيعِ الْغَرْقَدِ، فَمَا أَوْثَقْنَاهُ وَلا حَفَرْنَا لَهُ فَرَمَيْنَاهُ بِالْعَظْمِ وَالْمَدَرِ وَالْخَزَ فاشتد وَاشْتَدَدْنَا خَلْفَهُ، حَتَّى أَتَى عُرْضَ الْحَرَّةِ فَانْتَصَبَ لَنَا فَرَمَيْنَاهُ بِجَلامِيدِ الْحَرَّةِ، يَعْنِي الْحِجَارَةَ، حَتَّى سَكَتَ، ثُمَّ قَامَ رَسُولُ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَطِيبًا مِنَ الْعَشِيِّ قَالَ: ((أَوَ كُلَّمَا انْطَلَقْنَا غُزَاةً فِي سَبِيلِ الله تَخَلَّفَ رَجُلٌ فِي عِيَالِنَا لَهُ نَبِيبٌ كَنَبِيبِ التَّيْسِ عَلَيَّ أَنْ لا أُوتَى بِرَجُلٍ فَعَلَ ذَلِكَ إِلاَّ نَكَّلْتُ بِهِ)) فَمَا اسْتَغْفَرَ لَهُ وَلا سَبَّهُ* رواه مسلم (1694)، أبو داود (4431)*

5344/3189 ـ ئەبۇ سەئىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: ئەسلەم قەبىلىسىدىن مائىز ئىبنى مالىك ئىسىملىك بىرى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا كېلىپ: مەن زىنا قىلدىم، ماڭا زىنانىڭ جازاسىنى ئىجرا قىلغىن! دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى بىر قانچە قېتىم قايتۇرۇۋەتتى. ئاندىن ئۇنىڭ قەۋمىدىن ئۇ ئادەمنى سۈرۈشتۈردى. ئۇلار: ئۇ (ئەسلىدە) ناچار ئادەم ئەمەس ئىدى، بىراق ئۇ ئۆتكۈزگەن گۇناھىنىڭ جازاسىنى تارتمىغۇچە، بۇ گۇناھتىن پاك بولالمايمەن دەپ قارايدىكەن، ـ دېدى. ئۇ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا يەنە كەلگەنىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىزنى ئۇنى رەجم (چالما ـ كېسەك) قىلىشقا بۇيرىدى. بىز ئۇنى بەقىئۇلغەرقەد دېگەن جايغا

ئېلىپ چىقتۇق، ئۇنى باغلاپمۇ قويمىدۇق، ئورىمۇ كولىمىدۇق ۋە شۇ يېتى تۇرغۇزۇپلا، سۆكەك، چالما كېسەك قاتارلىق نەرسىلەرنى ئاتقىلى باشلىدۇق. ئۇ ئاغرىققا چىدىماي قاچتى، بىزمۇ كەينىدىن يۈگۈردۇق. ئۇ يۈگۈرۈپ بېرىپ، ھەررە دېگەن جاينىڭ بىر تەرىپىدە توختاپ، بىزگە تىك تۇرۇپ بەردى. شۇنىڭ بىلەن، بىز ئۇنى ھەررەنىڭ چوڭ - چوڭ تاشلىرى بىلەن تاكى نەپسى توختىغىچە ئۇردۇق. شۇ كۈنى كەچتە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئورنىدىن تۇرۇپ، كىشىلەرگە سۆز قىلىپ: بىز ھەر قېتىم الله يولىدا غازاتقا ئاتلىنىپ چىقىپ كەتسەكلا، ئارتىلغىلى چىشى (ئۆچكە) ئىزدەپ يۈرگەن تېكىدەك تىمىسقىلاپ يۈرىدىغان بىرسى سەپتىن ئايرىلىپ قېلىپ، بىزنىڭ خوتۇن - بالىلىرىمىزنى تىمىسقىلاپ يۈرەمدۇ؟! بۇندىن كېيىن شۇنداق قىلىدىغان بىرەرسىنى يولۇقتۇرۇپ قالسام، ئۇنى باشقىلارغا ئىبرەت بولغۇدەك جازالاش ھەققىدە ئۆز - ئۆزەمگە ۋەدە بېرىمەن دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مائىزغا مەغپىرەت تەلەپ قىلىپ دۇئامۇ قىلمىدى، ئۇنى ھەم تىللىمىدى. (مۇسلىم: 1694، ئەبۇ داۋۇد: 4419)

5346/3190 ـ ولمسلمُ عن بريدة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: أنه حَفَرَ لَهُ حُفْرَةً ثُمَّ أَمَرَ بِهِ فَرُجِمَ، فَجَاءَتِ الْغَامِدِيَّةُ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ الله إِنِّي زَنَيْتُ فَطَهِّرْنِي، فَرَدَّهَا، فَلَمَّا كَانَ من الْغَدِ قَالَتْ: يَا رَسُولَ الله لِمَ تَرُدُّنِي؟ لَعَلَّكَ أَنْ تَرُدَّنِي كَمَا رَدَدْتَ مَاعِزًا فَوَالله إِنِّي حُبْلَى. قَالَ: ((أمَّا لا فَاذْهَبِي حَتَّى تَلِدِي)) فَلَمَّا وَلَدَتْ أَتَتْهُ بِالصَّبِيِّ فِي يَدِهِ كِسْرَةُ خُبْزٍ. فَقَالَتْ: هَذَا يَا نَبِيَّ الله قَدْ فَطَمْتُهُ وَقَدْ أَكَلَ الطَّعَامَ فَدَفَعَ الصَّبِيَّ إِلَى رَجُلٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ثُمَّ أَمَرَ بِهَا فَحُفِرَ لَهَا إِلَى صَدْرِهَا وَأَمَرَ النَّاسَ فَرَجَمُوهَا فَيُقْبِلُ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ بِحَجَرٍ فَرَمَى رَأْسَهَا فَنَضَحَ الدَّمُ عَلَى وَجْهِهِ فَسَبَّهَا فَسَمِعَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: ((مَهْلاً يَا خَالِدُ فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَقَدْ تَابَتْ تَوْبَةً لَوْ تَابَهَا صَاحِبُ مَكْسٍ لَغُفِرَ لَهُ)) ثُمَّ أَمَرَ بِهَا فَصَلَّى عَلَيْهَا وَدُفِنَتْ* مسلم (1695) 23 .

5346/3190 ـ بۇرەيدە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: تۆتىنچى كۈنى يەنە كەلگەنىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مائىز ئۈچۈن ئورا كولاپ، ئاندىن رەجم قىلىشقا بۇيرۇق قىلدى. بۇ ۋەقەدىن كېيىن، غامىد قەبىلىسىلىك بىر ئايال كېلىپ: ئى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ! مەن زىنا قىلدىم، مېنى بۇ گۇناھتىن پاكلاپ قويساڭ! دېگەنىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇ ئايالنىڭ گېپىنى ئاڭلىشماي قايتۇرۇۋەتتى. ئەتىسى، ئۇ ئايال يەنە كېلىپ: ئى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم! مېنى نېمە ئۈچۈن قايتۇرۇۋېتىسەن؟ قارىغاندا، مېنى خۇددى مائىزنى (ئۇنىڭ سۆزىنى ئېتىبارغا ئالماي) قايتۇرۇۋەتكەندەك قايتۇرۇۋەتمەكچى بولۇۋاتىسەن. اللەنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، مەن (زىنادىن) ھامىلدار، دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: قايتىپ كېتىشكە ئۇنىمىساڭ، بالاڭنى تۇغۇپ بولغۇچە بولسىمۇ كېتىپ تۇرغىن! دېدى. ئۇ ئايال تۇغقاندىن كېيىن، بالىسىنى يۆگەپ ئېلىپ كەلدى ۋە: بالا مانا، مەن تۇغۇپ بولدۇم، دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: بالىنى سۈتتىن ئايرىلغۇچە ئېمىتكىن! دېدى. بالا سۈتتىن

ئايرىلغاندىن كېيىن، يەنە كەلدى. بالىنىڭ قولىدا بىر پارچە نان تۇراتتى. ئى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم! بالىنى سۈتتىن ئايرىدىم، تاماق يېيەلىگۈدەك بولدى، دېدى. شۇنىڭ بىلەن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ بالىسىنى مۇسۇلمانلاردىن بىرسىگە بېرىپ، ئۇ ئايالنىڭ كۆكسىگە كەلگۈدەك ئورا كولاشقا بۇيرىدى. ئورا كولانغاندىن كېيىن كىشىلەرنى ئۇ ئايالنى چالما - كېسەك قىلىشقا بۇيرىدى، كىشىلەر ئۇنى چالما - كېسەك قىلدى. خالىد ئىبنى ۋەلىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىر تال تاش ئېلىپ كېلىپ، ئۇنىڭ بېشىغا ئاتقانىدى، بېشىدىن چىققان قان خالىدنىڭ يۈزىگە چاچراپ چىقتى. خالىد ئۇ ئايالنى ھاقارەتلىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇنى ئاڭلاپ: ئەي خالىد، توختا! نەپسىم ئىلكىدە بولغان اللەنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، بۇ ئايال شۇنداق بىر تۆۋبە قىلدىكى، بۇنىڭ تۆۋبىسىنى كىشىلەرنىڭ مال - مۈلكىنى قاقتى - سوقتى قىلىدىغان باجگىر قىلغان بولسىمۇ، گۇناھى مەغپىرەت قىلىناتتى، دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ نامىزىنى چۈشۈردى، ئاندىن ئايالنىڭ جەسىدى دەپنە قىلىندى. يەنە بىر رىۋايەتتە مۇنداق دېيىلگەن: جامائەت مائىز (نىڭ ئاقىۋىتى) ھەققىدە ئىككىگە بۆلۈندى. بىر قىسمى: مائىز ھالاك بولۇپ كەتتى، ئۇنى گۇناھلىرى بېسىپ كەتتى، دېسە؛ يەنە بىر قىسمى: مائىزنىڭ تۆۋبىسىدىن ئەۋزەل تۆۋبە يوق، چۈنكى ئۇ قولىنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قولىغا قويۇپ تۇرۇپ: ”ئى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم! مېنى تاش بىلەن ئۇرۇپ ئۆلتۈرگىن!“ دېيەلىگەن تۇرسا؟! دەيتتى. ئۇلار ئىككى ئۈچ كۈنگىچە مۇشۇنداق تالاش تارتىش قىلىپ ئۆتتى. بىر كۈنى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلار ئولتۇرغان يەرگە كېلىپ سالام قىلدى ۋە ئۇلار بىلەن ئولتۇرغاندىن كېيىن: مائىز ئىبنى مالىكقا اللەتىن مەغپىرەت تىلەڭلار! دېدى. ئۇلار: اللە مائىز ئىبنى مالىكنىڭ گۇناھىنى مەغپىرەت قىلغاي ئامىن! دېيىشتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: مائىز شۇنداق بىر تۆۋبە قىلدىكى، ئۇنىڭ قىلغان تۆۋبىسى بىر ئۈممەتكە تەقسىم قىلىنسا، شۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ گۇناھىنى مەغپىرەت قىلىشقا يېتەتتى، دېدى. كېيىن، ئەزد قەبىلىسىنىڭ غامىد ئايمىقىدىن بىر ئايال كېلىپ: ئى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ! مېنى گۇناھىمدىن پاكلاپ قويغىن! دېدى. . . (داۋامى يۇقىرىقى ھەدىسكە ئوخشاش) كېيىن، پەيغەمبەر سەللالاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا: ئەۋەل بالىنى تۇغقىن (ئاندىن چارە كۆرەرمىز)! دېدى. ئەنسارلاردىن بىرسى ئۇ ئايالنىڭ تۇرمۇشىدىن تۇغۇتقىچە خەۋەر ئالدى. تۇغۇتتىن كېيىن، ئۇ كېلىپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە خەۋەر يەتكۈزدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: شۇنداقتىمۇ، ئۇنى رەجم قىلمايمىز، چۈنكى بالىسىنى ئېمىتىدىغان ئادەم يوق. ئۇنى رەجم قىلىپ، كىچىك بالىنى ئىگە - چاقىسىز تاشلاپ قويساق بولمايدۇ، دېدى. ئەنسارىلاردىن بىرى ئورنىدىن تۇرۇپ: ئى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم! ئۇنىڭ بالىسىنى مەن باقاي، دېگەندىن كېيىن، ئايال رەجم قىلىندى. (مۇسلىم: 1695)

4-زىنانىڭ جازاسى

زىنا قىلغان، ئەمما ئېپپەتلىك ھالىتىدە ئەمەس كىشى، ئەگەر ھۆر ئادەم بولسا، زىنا قىلغانلىقىنىڭ جازاسى ئۈچۈن 100 قامچا ئۇرۇلىدۇ. ئەگەر ئۇ قۇل ئادەم بولسا، 50 قامچا

ئۇرۇلىدۇ. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دېدى:

الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِئَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُم بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ (2)

زىنا قىلغۇچى ئايال ۋە زىنا قىلغۇچى ئەرنىڭ ھەر بىرىنى يۈز دەررىدىن ئۇرۇڭلار، ئەگەر سىلەر اﷲقا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان ئېيتىدىغان بولساڭلار، اﷲنىڭ دىنىنىڭ (ئەھكامىنى ئىجرا قىلىشتا) ئۇلارغا رەھىم قىلماڭلار، ئۇلارنى جازالىغان چاغدا مۆمىنلەردىن بىر تۈركۈم كىشى ھازىر بولسۇن (نۇر-2)

وَمَن لَّمْ يَسْتَطِعْ مِنكُمْ طَوْلاً أَن يَنكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِن مِّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُم مِّن فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ وَاللّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِكُمْ بَعْضُكُم مِّن بَعْضٍ فَانكِحُوهُنَّ بِإِذْنِ أَهْلِهِنَّ وَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ مُحْصَنَاتٍ غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ وَلاَ مُتَّخِذَاتِ أَخْدَانٍ فَإِذَا أُحْصِنَّ فَإِنْ أَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ وَأَن تَصْبِرُواْ خَيْرٌ لَّكُمْ وَاللّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ (25)

سىلەردىن مۆمىن ئاياللارنى ئېلىشقا قۇربى يەتمەيدىغانلار قول ئاستىدىكى مۆمىن چۆرىلەردىن ئالسۇن. اﷲ ئىمانىڭلارنى ئوبدان بىلىدۇ (يەنى ئۇلارنىڭ سىرتقى كۆرۈنۈشىگە قاراپ ئېلىۋېرىڭلار، ئىچكى ئەھۋالىنى اﷲقا تاپشۇرۇڭلار). سىلەر بىر - بىرىڭلار بىلەن دىنداشسىلەر، ئۇلارنىڭ خوجىلىرىنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن ئۇلارنى خوتۇنلۇققا ئالساڭلار بولىدۇ، ئۇلارغا مەھرىلىرىنى كېمەيتىۋەتمەستىن ۋە كېچىكتۈرمەستىن بېرىڭلار. لېكىن ئۇلار ئاشكارا زىنا قىلمايدىغان، يوشۇرۇن ئاشنا تۇتمايدىغان ئەففە بولۇشلىرى كېرەك. ئەگەر ئۇلار ئەرگە تەگكەندىن كېيىن پاھىشە قىلسا، ئۇلارغا ھۆر ئاياللارغا بېرىلىدىغان جازانىڭ يېرىمى بېرىلىشى كېرەك. بۇ (يەنى چۆرىلەرنى نىكاھلاپ ئېلىش)، ئاراڭلاردا زىناغا مۇپتىلا بولۇپ قېلىشتىن قورققان كىشى ئۈچۈندۇر. سەۋر قىلالىساڭلار سىلەر ئۈچۈن ياخشىدۇر. اﷲ ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر (نىسا-25)

زىنا قىلغۇچى، ئاغرىتىدىغان ئەمما يارىدار قىلمايدىغان قامچا بىلەن ئۇرۇلىدۇ. ئەگەر ئۇ ئادەم تەن قۇرۇلىشى ئاجىز ئادەم بولغان ۋە ئۇنىڭ ئۆلۈپ كېتىشىدىن ئەندىشە قىلىنىدىغان بولسا، بۇ ھالدا ئۇ ئادەم كۆتۈرەلەيدىغان دەرىجىدىكى يۇمشاق قامچى بىلەن ئۇرۇلىدۇ. ئۇ ئادەمنىڭ ئۇياتلىق يېرىنى يېپىپ تۇرىدىغان ئىشتىنىدىن باشقا ھەممە كىيىم كېچەكلىرى سالدۇرۇۋېتىلىدۇ. قامچا بىلەن ئۇنىڭ بېشى، يۈزى ۋە جىنسىي ئەزاسىدىن باشقا ھەممە يەرلىرىگە ئۇرۇلىدۇ. قامچا بىر يەرگىلا سىلىنمايدۇ، ئەگەر ئۇ ئادەم بىرىنچى كۈنى ئارقىمۇ ئارقا ئەللىك قامچا ۋە ئىككىنچى كۈنى يەنە ئەللىك قامچا ئۇرۇلغان بولسا، بۇمۇ توغرا بولىدۇ. ئەمما ھەر كۈندە بىر ياكى ئىككى قامچا ئۇرۇپ يۈز قامچىنى بىر نەچچە كۈنگە بۆلۈپ ئۇرۇش توغرا ئەمەس. چۈنكى بۇ شەكىلدە ئۇ ئادەم ھېچقانداق ئاغرىقنى ھېس قىلمايدۇ.

مەيلى جازا ئۈچۈن ئۇرۇلغان بولسۇن، مەيلى ئەدەب بېرىش يۈزىسىدىن بېرىلگەن جازا ئۈچۈن ئۇرۇلغان بولسۇن، ئەر ئۆرە تۇرغۇزۇپ قويۇپ، ئايال ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ ئۇرۇلىدۇ. ئايال

كىشىدىن پاختىلىق ۋە يۇڭلۇق كىيىمگە ئوخشاش قىلىن كىيىم كىچەكلەردىن باشقىسى سالدۇرۇلمايدۇ.

ئىپپەتلىك ھالىتىدە تۇرۇپ زىنا قىلغان زىناخور قامچىلانماي پەقەتلا چالما كېسەك

2. بوھتان چاپلىغان ئادەمگە بېرىلىدىغان جازانىڭ بايانى

بوھتان چاپلاش دېگەن سۆزدىن بىر ئادەمنى ئەيىبلەش ۋە تىللاش يۈزىسىدىن ئۇنىڭغا زىنا قىلغانلىقنى چاپلاش مەقسەت قىلىنىدۇ. ئەگەر بىر ئادەمنى زىنا قىلدى، دەپ بوھتان چاپلىغان كىشى، بۇ سۆزنى ھېچكىم ئاڭلاپ قالمايدىغان خالىي ئورۇندا دېسىمۇ ئۇ كىشى ئۇ ئادەمگە بوھتان چاپلىغان ھېسابلىنىدۇ. بوھتان چاپلاش بارلىق ئالىملارنىڭ بىرلىككە كەلگەن قارىشى بويىچە چوڭ گۇناھلارنىڭ قاتارىدىندۇر.

8091/4900 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((**اجتنبوا السبع الموبقات، قيل: يا رسول الله وما هن؟ قال: الشرك بالله، والسحر، وقتل النفس التي حرم الله إلا بالحق، وأكل مال اليتيم، والزنا، والتولي يوم الزحف، وقذف المحصنات الغافلات المؤمنات**))* **البخاري** (2767)، **مسلم** (89)، **أبو داود** (2874)، **النسائي**6/257.

8091/4900 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: يەتتە خىل ھالاكەتلىك گۇناھتىن ساقلىنىڭلار! دېدى. بەزىلەر: ئى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم! ئۇلار قايسى گۇناھلار ؟ دەپ سورىغانىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارغا: اللەقا شېرىك كەلتۈرۈش، سېھىر قىلىش، ناھەق ئادەم ئۆلتۈرۈش، يېتىمنىڭ مېلىنى يەۋېلىش، ئۆسۈم يېيىش، جەڭدىن قېچىش، ئىپپەتلىك، پاك مۇسۇلمان ئاياللارغا بوھتان چاپلاش قاتارلىقلار، دېدى. (مۇسلىم: 89)

ئالىملار بىردەك «پاك ئىپپەتلىك ۋە تەقۋادار ئاياللارغا بوھتان چاپلاشنىڭ ھۆكمى قانداق بولسا، پاك ئىپپەتلىك تەقۋادار ئەرلەرگە بوھتان چاپلاشنىڭ ھۆكمىمۇ شۇنداق بولىدۇ» دېدى. ئاللاھ تائالا بوھتان چاپلىغان ئادەمگە بېرىلىدىغان جازانى بايان قىلىپ مۇنداق دېدى:

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاء فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُوْلَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ (4) **إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِن بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ** (5)

ئىپپەتلىك ئاياللارنى زىنا بىلەن قارىلىغان، (بۇنىڭ راستلىقىغا ئادىل) تۆت گۇۋاھچىنى كەلتۈرەلمىگەن كىشىلەرنى 80 دەررە ئۇرۇڭلار (يەنى بىراۋغا زىنا بىلەن تۆھمەت چاپلىغان ھەربىر ئادەمنى قامچا ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش نەرسىلەر بىلەن 80 نى ئۇرۇڭلار، چۈنكى ئۇلار ئەففە ئاياللارغا يالغاندىن تۆھمەت چاپلىغان ۋە كىشىلەرنىڭ ئابرۇيىنى تۆككەن ئادەملەردۇر)، ئۇلارنىڭ گۇۋاھلىقىنى (ئۇلار يالغانچىلىق ۋە تۆھمەت چاپلاش مەيدانىدا چىڭ تۇرىدىغانلا بولسا) ھەرگىز قوبۇل قىلماڭلار، ئۇلار پاسىقلاردۇر (يەنى ئۇلار بوھتان چاپلاشتىن ئىبارەت چوڭ گۇناھنى ئىشلىگەنلىكلىرى ئۈچۈن، اللهنىڭ ئىتائىتىدىن چىققۇچىلاردۇر) [4]. كېيىن تەۋبە قىلغان ۋە (ئەمەللىرىنى) تۈزەتكەنلەر (يەنى ئەففە ئاياللارغا قايتا تۆھمەت چاپلىمىغانلار)

بۇنىڭدىن مۇستەسنا (ئۇلارنى كەچۈرۈڭلار، گۇۋاھلىقىنى قوبۇل قىلىڭلار)، چۈنكى اللە مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر (يەنى بەندە تەۋبە قىلىپ ئۆزىنى تۈزەتسە، ئۇنى اللە مەغپىرەت قىلىدۇ)، ناھايىتى مېھرىباندۇر (نۇر سۈرىسى 4-5)

ئالللاھ تائالا مەيلى ئايال بولسۇن، مەيلى ئەر بولسۇن، كىشىلەرگە بوھتان چاپلايدىغانلارغا قاتتىق ئازاب بېرىلىدىغانلىقىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېدى؛

إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ لُعِنُوا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ (23) يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُم بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ (24) يَوْمَئِذٍ يُوَفِّيهِمُ اللَّهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ (25)

يامان ئىشتىن بىخەۋەر ئىپپەتلىك مۆمىن ئاياللارغا قارا چاپلايدىغانلار دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە چوقۇم لەنەتكە ئۇچرايدۇ (يەنى اللەنىڭ رەھمىتىدىن يىراق قىلىنىدۇ)، ئۇلار قاتتىق ئازابقا دۇچار بولىدۇ [23]. شۇ كۈندە (يەنى قىيامەت كۈندە) ئۇلارنىڭ تىللىرى، قوللىرى ۋە پۇتلىرى ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرىدىن ئۇلارنىڭ زىيىنىغا گۇۋاھلىق بېرىدۇ [24]. شۇ كۈندە اللە ئۇلارغا تولۇق تېگىشلىك جازاسىنى بېرىدۇ، ئۇلار اللەنىڭ ئاشكارا ھەق ئىكەنلىكىنى بىلىدۇ (نۇر سۈرىسى23-25)

ئالللاھ تائالا ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا بوھتان چاپلىغانلار ھەققىدە مۇنداق دىدى:

إِنَّ الَّذِينَ جَاؤُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنكُمْ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُم بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُم مَّا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ (11) لَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هَذَا إِفْكٌ مُّبِينٌ (12) لَوْلَا جَاؤُوا عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاء فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا بِالشُّهَدَاء فَأُوْلَئِكَ عِندَ اللَّهِ هُمُ الْكَاذِبُونَ (13)

شۈبھىسىزكى، سىلەردىن بىر گۇرۇھ ئادەم (ئائىشەگە) بوھتان چاپلىدى. بۇ سىلەر ئۈچۈن يامان ئەمەستۇر، (سىۋر قىلغانلىقىڭلار بىلەن ساۋابقا ئېرىشىدىغانلىقىڭلار ئۈچۈن ۋە ئائىشە، سەفۋانلارنىڭ پاكلىقى ئاشكارا بولىدىغانلىقى ئۈچۈن) بەلكى ياخشىدۇر، بوھتان چاپلىغۇچىلاردىن كىمنىڭ قانچىلىك گۇناھى بولسا، ئۇنىڭغا شۇنچىلىك جازا بېرىلىدۇ، بوھتاننىڭ چوڭ قىسمىنى تارقاتقان ئادەم (يەنى ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي) قاتتىق ئازابقا دۇچار بولىدۇ [11]. بوھتاننى ئاڭلىغان چاغلىرىڭلاردا ئەر ـ ئايال مۆمىنلەر نېمىشقا ئۆزلىرىنى ياخشى دەپ قاراپ، بۇ ئېنىق بوھتان دېمىدى؟ [12]. ئۇلار نېمىشقا تۆت نەپەر گۇۋاھچىنى كەلتۈرمىدى؟ گۇۋاھچىلارنى كەلتۈرەلمىگەن ئىكەن، ئۇلار اللەنىڭ نەزىرىدە يالغانچى ھېسابلىنىدۇ (نۇر سۈرىسى 11-13)

تۆھمەت چاپلىغان ئادەمگە بېرىلىدىغان جازانىڭ مىقدارى

ئالللاھ تائالا بوھتان چاپلىغان ئادەمگە بېرىلىدىغان جازانىڭ، ئۇ ئادەمنىڭ گۇۋاھلىقىنى قوبۇل قىلماسلىق بىلەن بىرگە ئۇنى 80 قامچا ئۇرۇش ئىكەنلىكىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېدى:

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاء فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا

لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُوْلَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ (4)

ئىپپەتلىك ئاياللارنى زىنا بىلەن قارىلىغان، (بۇنىڭ راستلىقىغا ئادىل) تۆت گۇۋاھچىنى كەلتۈرەلمىگەن كىشىلەرنى 80 دەررە ئۇرۇڭلار (يەنى بىراۋغا زىنا بىلەن تۆھمەت چاپلىغان ھەربىر ئادەمنى قامچا ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش نەرسىلەر بىلەن 80 نى ئۇرۇڭلار، چۈنكى ئۇلار ئەففە ئاياللارغا يالغاندىن تۆھمەت چاپلىغان ۋە كىشىلەرنىڭ ئابرۇيىنى تۆككەن ئادەملەردۇر)، ئۇلارنىڭ گۇۋاھلىقىنى (ئۇلار يالغانچىلىق ۋە تۆھمەت چاپلاش مەيدانىدا چىڭ تۇرىدىغانلا بولسا) ھەرگىز قوبۇل قىلماڭلار، ئۇلار پاسىقلاردۇر (يەنى ئۇلار بوھتان چاپلاشتىن ئىبارەت چوڭ گۇناھنى ئىشلىگەنلىكلىرى ئۈچۈن، اللەنىڭ ئىتائىتىدىن چىققۇچىلاردۇر) (نۇر سۈرىسى 4) دېگەن سۆزى ئۇلارنىڭ ئاللاھ تائالانىڭ ئالدىدىكى ھالىنىڭ قانچىلىك دەرىجىدە يامان ئىكەنلىكىنى بايان قىلىدۇ. يەنى ئۇلار ئاللاھ تائالانىڭ ئىتائىتىدىن چىقىپ كەتكۈچىلەردۇر ۋە ئاللاھ تائالانىڭ بەلگىلىمىلىرىدىن ھالقىپ كەتكۈچىلەردۇر.

ئاللاھ تائالا بۇ سۆزىدىن كېيىن تۆھمەت چاپلاپ گۇناھ ئۆتكۈزۈپ سالغانلارغا تەۋبىنىڭ ئىشكىنى ئاچتى. بۇ ئاللاھ تائالانىڭ گۇناھكارلارنى تەربىيەلەش ئۈچۈن قوللىنىدىغان بىر ئۇسلۇبى بولۇپ، ئاللاھ تائالا ئۇ ئۇسلۇب بىلەن دەسلەپ گۇناھكارلارنى ئەدەبلەيدۇ، كېيىن ئۇلارنى ئۆزىنىڭ رەھمەت ۋە مەغپىرەت مەيدانىدىكى ياخشى بەندىلىرىنىڭ كارۋىنىنىڭ ئىچىگە قېتىش ئۈچۈن ئۇلارنىڭ قوللىرىدىن تۇتىدۇ. ئاللاھ تائالا ئۇلارغا تەۋبىنىڭ ئىشكىنى ئېچىپ مۇنداق دېدى:

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِن بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ (5)

كېيىن تەۋبە قىلغان ۋە (ئەمەللىرىنى) تۈزەتكەنلەر (يەنى ئەففە ئاياللارغا قايتا تۆھمەت چاپلىمىغانلار) بۇنىڭدىن مۇستەسنا (ئۇلارنى كەچۈرۈڭلار، گۇۋاھلىقىنى قوبۇل قىلىڭلار)، چۈنكى اللە مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر (يەنى بەندە تەۋبە قىلىپ ئۆزىنى تۈزەتسە، ئۇنى اللە مەغپىرەت قىلىدۇ)، تولىمۇ مېھرىباندۇر (نۇر سۈرىسى-5)

بىر ئادەمنىڭ تۆھمەت چاپلىغانلىقىنىڭ ئىسپاتلىنىشىنىڭ بايانى

بىر ئادەمنىڭ تۆھمەت چاپلىغانلىقى ئىككى ئەرنىڭ گۇۋاھلىقى بىلەن ئىسپاتلىنىدۇ ۋە ئۇنىڭغا تۆھمەت چاپلىغانلىقىنىڭ جازاسى بېرىلىدۇ. بۇنىڭدا ئايال كىشىنىڭ گۇۋاھلىقى قوبۇل قىلىنمايدۇ. چۈنكى، تۆھمەت چاپلىغان ئادەمگە بېرىلىدىغان جازامۇ جازالارنىڭ قاتارىدىن ھېسابلىنىدۇ. بىر ئادەمنىڭ تۆھمەت چاپلىغانلىقى، بىر كىشىنىڭ بۇنىڭغا گۇۋاھچى بولغانلىقىغا بىر ئادەمنىڭ گۇۋاھچى بولۇشى، ياكى قازىنىڭ بۇ ھەقتە يەنە بىر قازىغا خەت يېزىشى ئارقىلىق ئىسپاتلانمايدۇ.

بىر ئادەمنىڭ تۆھمەت چاپلىغانلىقى، ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ شۇنداق قىلغانلىقىنى بىر قېتىم ئىقرار قىلىشى بىلەنمۇ ئىسپاتلىنىدۇ. ئۇنىڭدىن قەسەم قىلىپ بېرىش تەلەپ قىلىنمايدۇ. چۈنكى ئوغرىلىق قىلىشتىن باشقا جازاغا ئالاقدار ئىشلار ئۈستىدە ئىقرار قىلغان ئادەمدىن قەسەم قىلىپ بېرىش تەلەپ قىلىنمايدۇ. ئەمما ئوغرىلىق ئىشىدا مال مۈلۈكنىڭ سەۋەبىدىن قەسەم تەلەپ قىلىنىدۇ. ئەگەر ئوغرىلىق قىلدى، دەپ قارالغان ئادەم قەسەم قىلىپ بېرىشتىن باش تارتسا، ئوغرىلىق قىلدى، دەپ قارالغان ماللارنى تۆلەپ بېرىدۇ، ئەمما قولى كېسىلمەيدۇ.

تۆھمەت چاپلانغان ئادەمدە تېپىلىش لازىم بولغان شەرتلەر

بىر كىشىگە تۆھمەت چاپلىغان ئادەمگە، تۆھمەت چاپلىغانلىقنىڭ جازاسىنىڭ ئىجرا قىلىنىشى ئۈچۈن ئۇ كىشىنىڭ مۇسۇلمان، ھۆر، بالاغەتكە يەتكەن، ئەقلى ھۇشى جايىدا ۋە زىنا قىلمىغان ئىپپەتلىك بولۇشى شەرتتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن بالاغەتكە يەتمىگەن كىچىك بالىغا، ياكى ئەقلى ھۇشى جايىدا ئەمەس ساراڭغا تۆھمەت چاپلىغان ئادەمگە جازا ئىجرا قىلىنمايدۇ. چۈنكى، ئۇ ئىككىسى دىنىنىڭ بەلگىلىمىلىرىنى قىلىشقا بۇيرۇلمىغاندۇر. شۇنىڭدەك يەنە تۆھمەت چاپلانغان تەرەپ تۆھمەت چاپلىغان ئادەمنىڭ بالىسى ياكى نەۋرىسى، ياكى تىلى تۇتۇلۇپ قالغان گاچا ئادەم بولماسلىقى شەرتتۇر. چۈنكى، بىر ئادەمگە تۆھمەت جازاسىنىڭ ئىجرا قىلىنىشى ئۈچۈن، تۆھمەت چاپلانغان كىشىنىڭ دەۋا قىلىشى لازىم. تىلى تۇتۇلۇپ قالغان گاچا ئادەمنىڭ قىلغان ئىشارەتلىرىدە تۆھمەت چاپلىغان ئادەمگە جازانىڭ ئىجرا قىلىنىشىنى توسۇپ قالىدىغان ئېھتىماللىق بولۇشى مۇمكىن. زىنا قىلدى، دەپ تۆھمەت چاپلانغان ئادەم ئاختا ئادەم بولماسلىقى شەرت. چۈنكى، ئاختا ئادەمنىڭ زىنا قىلىشى تەسەۋۋۇر قىلىنمايدۇ. شۇنىڭدەك يەنە زىنا قىلدى، دەپ تۆھمەت چاپلانغان ئايالنىڭ جىنسىي ئەزاسى پۈتۈك بولماسلىقى شەرت.

بىر كىشىگە تۆھمەت چاپلىغان ئادەمگە تۆھمەت چاپلىغانلىقنىڭ جازاسى ئىجرا قىلىنىدىغان ۋاقىتدا، ئۇ كىشىنىڭ مۇسۇلمان ھالىتىدە بولۇشى لازىم. شۇڭا ئۇ كىشى ئەگەر ئۇ ئادەم ئۇنىڭغا تۆھمەت چاپلاپ بولغاندىن كېيىن ئىسلام دىنىدىن يېنىۋالغان بولسا، تۆھمەت چاپلىغان ئادەمگە جازا ئىجرا قىلىنمايدۇ. ئەگەر ئۇ كىشى كېيىن ئىسلام دىنىغا قايتقان بولسىمۇ ئۇ ئادەمگە جازا ئىجرا قىلىنمايدۇ.

بىر كىشىگە تۆھمەت چاپلىغان ئادەم، ئۇنىڭغا تۆھمەتنى قايسى تىل بىلەن بولسا بولسۇن، ئۇ كىشىنىڭ زىنا قىلغانلىقىنى ئېنىق ئىپادىلەپ بېرىدىغان سۆز بىلەن چاپلىشى لازىم. يەنى شۇنداق قىلغان ۋاقىتتا، ئۇ ئادەم تۆھمەت چاپلىغان ھېسابلىنىدۇ.

3. ئوغرىلىق قىلغانلىقنىڭ جازاسىنىڭ بايانى

ئوغرىلىق قىلىش دېگەن سۆزنىڭ ئۇقۇمى

ئوغرىلىق قىلىش دېگەن سۆز لۇغەت جەھەتتىن باشقىلارنىڭ نەرسە كېرەكلىرىنى يوشۇرۇن ھالدا ناھەق ئېلىۋېلىش، دېگەنلىك بولىدۇ. ئوغرىلىق قىلىش دېگەن سۆزنىڭ ئىستىلاھ جەھەتتىن ئىككى ئۇقۇمى بار.

1. بۇ سۆزگە، ئوغرىلىق قىلىشنىڭ هاراملىقىنى ئېتىبارغا ئېلىپ تۇرۇپ بېرىلگەن ئۇقۇم. بۇ ئۇقۇم بويىچە ئوغرىلىق قىلىش دېگەن سۆز، بىر نەرسىنى يوشۇرۇن ھالدا ناھەق ئېلىۋېلىش، دېگەنلىك بولىدۇ.

2. ئۇ سۆزگە، ئوغرىلىق قىلىشنىڭ ھۆكمى بولغان قول كېسىشنى ئېتىبارغا ئېلىپ تۇرۇپ بېرىلگەن ئۇقۇم. بۇ ئۇقۇم بويىچە ئوغرىلىق قىلىش دېگەن سۆز، ئىسلام دىنىنىڭ ھۆكۈملىرىنى قىلىشقا بۇيرۇلغان يەنى بالاغەتكە يەتكەن، سۆزلىيەلەيدىغان ۋە كۆزى كۆرۈدىغان بىر ئادەمنىڭ باھاسى ئەڭ ئاز بولغاندا 10 يامبۇلۇق ياكى ئۇنىڭدىن كۆپرەك مېۋە چىۋىلەردەك ئاسان بۇزۇلۇپ قالمايدىغان بىر نەرسىنى ئۇنەرسىنىڭ ئىگىسىنىڭ قولىدىن ئېلىۋېلىش، دېگەنلىك بولىدۇ. بۇ

ئۇقۇمغا ئاساسەن گاچا ئادەمگە جازا بېرىلمەيدۇ. يەنى ئۇنىڭ قولى كېسىلمەيدۇ. چۈنكى ئۇ، ئەگەر سۆزلىيەلەيدىغان بولسا، ئۆزىگە جازانىڭ ئىجرا قىلىنىشىنىڭ ئالدىنى ئالىدىغان بىرەر سۆز قىلىشى مۇمكىن. يەنە كور ئادەمگىمۇ جازا بېرىلمەيدۇ. چۈنكى، كۆر ئالغان نەرسە كېرەكنىڭ ئۆزىنىڭ ياكى باشقىلارنىڭ ئىكەنلىكىنى بىلەلمەيدۇ. ئەمما كور ئادەم ئالغان نەرسە كېرەكنىڭ باشقىلارنىڭ ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرۇپ ئالغان بولسا، بۇ ھالدا ئۇنىڭ قولى كېسىلىدۇ .

ئوغرىلىق قىلغان ئادەمنىڭ قولىنى كېسىش ئۈچۈن تېپىلىش لازىم بولغان شەرتلەرنىڭ بايانى

1. ئوغرىلانغان نەرسە ئىسلام دىنىدا ھۆرمىتى بار نەرسە بولۇشى ئەڭ ئاز بولغاندا 10 يامبۇ ۋە ئۇنىڭدىن يۇقىرى بولۇشى شەرت.

2. بىر نەرسە ئوغرىلىغان ئادەمنىڭ ئۇ نەرسىنى، ئۇنىڭ ئورنىدىن ئېلىپ چىقىشى شەرت.

3. بىر نەرسىنى ئوغرىلىغان ئادەمنىڭ، ئۇ نەرسىدە ئىگىدارچىلىق شۈبھىسىنىڭ بولماسلىقى شەرت. مەسىلەن: بىر ئادەم دادىسىنىڭ قورۇسىدىن بىر نەرسە ئوغرىلىغان، ياكى ئايالىنىڭ مال مۈلكىدىن ئوغرىلىغان بولسا، ئۇ ئادەمنىڭ قولى كېسىلمەيدۇ.

4. بىر نەرسە ئوغرىلىغان ئادەم ئۇ نەرسىنى، ئۇنى ئوغرىلاشقا مەجبۇر بولۇپ قالغانلىق سەۋەبى بىلەن ئوغرىلىغان بولماسلىقى شەرت.

5. ئوغرىلانغان نەرسە سۇغۇق يەردە ساقلانمىغان سۈتكە ۋە گۆشكە ئوخشاش تېز بۇزۇلۇپ كېتىدىغان نەرسە بولماسلىقى شەرت.

ئوغرىنىڭ قولىنى كېسىشنىڭ يولغا قويۇلىشىنىڭ بايانى

ئوغرىنىڭ قولىنى كېسىش ھۆكۈمى قۇرئان كەرىم، سۈننەت ۋە ئالىملارنىڭ بىرلىكى بىلەن يولغا قويۇلدى. ئوغرىنىڭ قولىنى كېسىش توغرىسىدا ئاللاھ تائالا مۇنداق دېدى:

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُواْ أَيْدِيَهُمَا جَزَاء بِمَا كَسَبَا نَكَالاً مِّنَ اللّهِ وَاللّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (**38**)

ئوغرىلىق قىلغۇچى ئەرنىڭ ۋە ئوغرىلىق قىلغۇچى ئايالنىڭ قىلمىشىنى جازالاپ، الله تەرىپىدىن ئىبرەت قىلىش يۈزىسىدىن قوللىرىنى كېسىڭلار، الله (ئۆز ئەمرىنى ئىشقا ئاشۇرۇشتا) غالىبتۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر (مائىدە ـ38)

ئاندىن ئاللاھ تائالا ئوغرىلىق قىلىپ سالغان ئادەمگە تەۋبىنىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ مۇنداق دېدى:

فَمَن تَابَ مِن بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ اللّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ (**39**)

كىمكى (ئوغرىلىق قىلىپ كىشىلەرگە) زۇلۇم قىلغاندىن كېيىن تەۋبە قىلسا، (ئەمەلىنى) تۈزىسە (يەنى ئوغرىلىق قىلىشتىن يانسا)، الله ئۇنىڭ تەۋبىسىنى قوبۇل قىلىدۇ، الله ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر (مائىدە ـ39)

چۈنكى، ئىسلام دىنىدا بىر ئادەمنى ياخشىلاش ۋە تۈزەش يولى ئۇنى جازالاش ۋە

تەنقىدلەش ئىشلىرىغىلا قاراشلىق ئەمەستۇر.

5414/3224 ـ وفيه: أن أُسَامَةَ كَلَّمَه فتَلَوَّنَ وَجْهُه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: ((أَتُشفع فِي حَدٍّ مِنْ حُدُودِ الله؟!)) قَالَ أُسَامَةُ: اسْتَغْفِرْ لِي يَا رَسُولَ الله. وفيه: ثُمَّ أَمَرَ بِتِلْكَ الْمَرْأَةِ فَقُطِعَتْ يَدُهَا قَالَتْ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: فَحَسُنَتْ تَوْبَتُهَا بَعْد وَتَزَوَّجَتْ، فَكَانَتْ تَأْتِي بَعْدَ ذَلِكَ، فَأَرْفَعُ حَاجَتَهَا إِلَى النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ * مسلم (1688) .

5414/3224 ـ يەنە بىر رىۋايەتتە مۇنداق دېيىلگەن: ئۇسامە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئۇ ئايال توغرۇلۇق ئېغىز ئاچقانىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ چىرايى ئۆزگىرىپ كەتتى ۋە ئۇسامەگە كايىپ: سەن ماڭا الله بېكىتكەن بىر جازانىڭ ئىجرا قىلىنماسلىقى ئۈچۈن سۆزلىگىلى كەلدىڭمۇ؟! دېدى. بۇنى ئاڭلىغان ئۇسامە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: ئى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم! ماڭا مەغپىرەت تىلەپ دۇئا قىلغىن ! دېدى. ئاندىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇ ئايالنىڭ قولىنى كېسىشكە بۇيرىدى. قولى كېسىلگەندىن كېيىن، ئۇ ئايالنىڭ تەۋبىسى ئىش ھەرىكەتلىرىدە ئۆز ئىپادىسىنى تېپىپ، ئەخلاقى تۈزەلدى ۋە ياتلىق بولدى. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا: شۇندىن كېيىن، ئۇ ئايال بىرەر ئىش بولسا ماڭا ئېيتاتتى، مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە يەتكۈزەتتىم، دېگەن. (بۇخارى: 4304)

قولنى كېسىش ئۈچۈن تېپىلىش لازىم بولغان شەرتلەرنىڭ تەپسىلىي بايانى

ئالىملار قولنى كېسىش ئۈچۈن تېپىلىش لازىم بولغان شەرتلەرنى تەپسىلىي بايان قىلىپ مۇنداق دېدى.

1. سۈت، گۆش ۋە نان قاتارلىقلاردەك يېيىش ئۈچۈن تەييارلانغان تاماققا ئوخشاش تېز بۇزۇلۇپ كېتىدىغان نەرسىلەرنى ئوغرىلىۋالغان ئادەمنىڭ قولى كېسىلمەيدۇ.

2. بۇغداي قۇناققا ۋە شىكەرگە ئوخشاش تېز بۇزۇلۇپ كەتمەيدىغان نەرسىنى ئوغرىلىۋالغان ئادەمنىڭ قولى كېسىلىدۇ.

3. ئۈزۈم، ئارمۇت، ئالما ۋە ئانارغا ئوخشاش ھۆل مېۋىلەرنى ئوغرىلىۋالغان ئادەمنىڭ قولى كېسىلمەيدۇ.

4. دەرەخنىڭ ئۈستىدىكى مېۋىلەرنى ئوغرىلىۋالغان ئادەمنىڭ قولى كېسىلمەيدۇ.

5. مەست قىلغۇچى ئىچىملىكلەرنى ۋە چالغۇ ئاسۋابلارنى ئوغرىلىۋالغان ئادەمنىڭ قولى كېسىلمەيدۇ. شۇنىڭدەك يەنە ئالتۇندىن ياسالغان كىرىس بەلگىسىنى ئوغرىلىۋالغان ئادەمنىڭ قولى كېسىلمەيدۇ. چۈنكى، ئۇ ئادەمنىڭ ئۇنى ئېلىۋېلىشتىكى مەقسىتىنى، كىشىلەرنى يامان ئىشتىن توسۇش ئۈچۈن ئۇنى سۇندۇرۇۋېتىش ئىكەنلىكىگە قاراتقىلى بولىدۇ.

6. ئاق قارىنى پەرق ئېتەلەيدىغان ۋە ئۆزىنىڭ نېمە دېمەكچى بولغانلىقىنى ئىپادىلەيدىغان، ئەمما بالاغەتكە يەتمىگەن كىچىك بالىنىڭ بىر نەرسىسىنى ئېلىۋالغان ئادەمنىڭ قولى كېسىلمەيدۇ. چۈنكى، ئۇ ئادەمنىڭ كىچىك بالىنىڭ بىر نەرسىسىنى ئېلىۋالغانلىقى ئۇ بالىنى گوللىغانلىق، ياكى ئۇ نەرسىنى ئۇ بالىدىن ناھەق ئېلىۋالغانلىق ھېسابلىنىدۇ. بىر نەرسىنى گوللاپ، ياكى ناھەق ئېلىۋالغان ئادەمنىڭ قولى كېسىلمەيدۇ. ئەمما

ئاق قارىنى پەرق ئېتەلمەيدىغان كىچىك بالىنىڭ تاتلىق تۈرۈم نەرسىلىرىنى ئېلىۋالغان كىشىنىڭ قولى كېسىلىدۇ.

7. بويىنغا ئالتۇن سىرتماق باغلانغان بولسىمۇ ئىت ياكى يولۋاسنى ئوغرىلىۋالغان ئادەمنىڭ قولى كېسىلمەيدۇ. ئۇنى ئوغرىلىۋالغان ئادەم مەيلى ئۇنىڭ بويىندا ئالتۇن سىرتمىنىڭ بارلىقىنى بىلسۇن ياكى بىلمىسۇن، ئۇنىڭ قولى كېسىلمەيدۇ. چۈنكى، ئۇ ھايۋانلارنىڭ بويىندىكى سىرتماق ئەسلى ئۇ ھايۋانغا قاراشلىق نەرسە ھېسابلىنىدۇ.

8. باشقىلارنىڭ ئامانەتلىرىنى ساقلاپ بېرىدىغان ئادەم ئۆزىگە ئامانەتكە قويۇلغان نەرسە كېرەكلەردىن ئوغرىلىۋالغان بولسا، ئۇ ئادەمنىڭ قولى كېسىلمەيدۇ. شۇنىڭدەك يەنە بىر نەرسىنى ئاشكارا بۇلاپ ئېلىۋالغان ياكى ئۇستۇلۇق بىلەن ئوغرىلىۋالغان يەنى يانچۇقچىلىق قىلغان ئادەمنىڭ قولى كېسىلمەيدۇ.

9. تاھارەت ئالىدىغان يەردىن كىشىلەرنىڭ كەشلىرىنى ۋە كىيىم كېچەكلىرىنى ئوغرىلىۋالغان ئادەمنىڭ قولى كېسىلمەيدۇ.

10. قەبرىستانلىقتىن ئۆلۈكلەرنىڭ كېپەنلىرىنى ئوغرىلايدىغان ئادەمنىڭ قولى كېسىلمەيدۇ. ئەگەر بىر ئادەم شۇنداق قىلىشقا ئادەتلىنىپ قالغان بولسا، ئۇنىڭ قولى دىنىي ھۆكۈم بويىچە ئەمەس سىياسىي ھۆكۈم بويىچە كېسىلىدۇ.

ئومۇمغا تەۋە نەرسە كېرەكنى ئوغرىلاشنىڭ ھۆكمى

ئومۇمنىڭ مال مۈلكىنى ئوغرىلىغان ئادەمنىڭ قولى كېسىلمەيدۇ. چۈنكى، ئوغرىمۇ ئومۇمنىڭ ئىچىدىن بىر كىشىدۇر. ئەگەر ئومۇمنىڭ ئىچىدىن بىر كىشى ئومۇمغا تەۋە مال مۈلۈككە ئېھتىياجى چۈشۈپ قالغان بولسا، ئۇنىڭ ئۇ مال مۈلۈكتىن ئۆزىنىڭ ھاجىتىگە چۈشلۇق ئېلىشى ھالالدۇر. شۇڭا بۇ ئىش ئومۇمغا تەۋە بىرەر نەرسىنى ئوغرىلىغان ئادەمنىڭ قولىنى كېسىشكە تۇسالغۇ بولىدىغان شۈبھە پەيدا قىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئادەمنىڭ قولى كېسىلمەيدۇ لېكىن ئۇ ئادەم قاتتىق گۇناھكار بولىدۇ. شۇڭا ئۇ ئادەمگە ئۇغرىلىغان نەرسىنى قايتۇرۇپ بېرىشى، ياكى ئۇنى تۆلەپ بېرىشى لازىم. ئاللاھ تائالا ئومۇمنىڭ نەرسە كېرەكلىرىگە خىيانەت قىلغان ئادەم ھەققىدە مۇنداق دېدى:

وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَغُلَّ وَمَن يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لاَ يُظْلَمُونَ (161)

ھېچقانداق بىر پەيغەمبەر غەنىيمەتكە خىيانەت قىلمايدۇ (يەنى بۇنى تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولمايدۇ). كىمكى غەنىيمەتكە خىيانەت قىلىدىكەن، قىيامەت كۈنى ئۇ خىيانەت قىلغان نەرسىسى بىلەن (يەنى خىيانەت قىلغان نەرسىسى گەجگىسىگە ئارتىلغان ھالدا) كېلىدۇ. ھەر كىشىنىڭ قىلغان ئەمەلىگە تولۇق مۇكاپات، (ياكى) تولۇق جازا بېرىلىدۇ، ئۇلارغا (ياخشىلارنىڭ ساۋابىنى كېمەيتىۋېتىپ، ئاسىيلارنىڭ جازاسىنى ئاشۇرۇۋېتىپ) زۇلۇم قىلىنمايدۇ (ئال ئىمران ـ161).

5419/3229 ـ **جابر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((لَيْسَ عَلَى خَائِنٍ وَلا مُنْتَهِبٍ وَلا مُخْتَلِسٍ قَطْعٌ))* أبو داود**(4392)، **الترمذي** (1448)، **النسائي** 88/8

5419/3229 ـ جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: (ئامانەتكە خىيانەت قىلغان) خىيانەتچىنىڭ، (كۆرستىپ تۇرۇپ ئېلىپ قاچقان) بۇلاڭچىنىڭ ۋە (كۆزىنى پەللەپ تۇرۇپ ئېلىپ قاچقان) ئوغرىنىڭ قولى كېسىلمەيدۇ. (تىرمىزى: 1448)

6265/3760 ـ وعنه: قام فينا النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذات يومٍ فذكر الغلول فعظمه وعظم أمره حتى قال: ((لا ألفين أحدكم يجيء يوم القيامة على رقبته بعير له رغاء، يقول: يا رسول الله، أغثني. فأقول: لا أملك لك شيئًا قد أبلغتك، لا ألفين أحدكم يجيء يوم القيامة على رقبته فرسٌ له حمحمة، فيقول: يا رسول الله، أغثني. فأقول: لا أملك لك شيئًا قد أبلغتك، لا ألفين أحدكم يجيء يوم القيامة على رقبته نفسٌ لها صياحٌ، فيقول: يا رسول الله، أغثني. فأقول: لا أملك لك شيئًا قد أبلغتك، لا ألفينَّ أحدكم يجيء يوم القيامة على رقبته صامت، فيقول: يا رسول الله، أغثني. فأقول: لا أملك لك شيئًا قد أبلغتك))*

البخاري (3073)، مسلم (987).

6265/3760 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: بىر كۈنى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام غەنىمەتكە قارا ساناشنى تىلغا ئېلىپ، بۇنىڭ ئېغىر گۇناھ ئىكەنلىكى، ئاقىۋىتىنىڭ ئىنتايىن ئېچىنىشلىق بولىدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ مۇنداق دېدى: قىيامەت كۈنى بىرىڭلارنى گەدىنىگە مەرەپ تۇرغان قوي ئارتىلغان، كىشنەپ تۇرغان ئات ئارتىلغان ۋە: ”ئى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ! مېنى قۇتقۇزىۋالغىن !“ دەپ يالۋۇرغان ھالدا ئۇچرىتىپ قالمىغايمەن. ئۇ چاغدا، مەن ئۇنىڭغا: ”اللەنىڭ ئالدىدا سەن ئۈچۈن ھېچ ئىش قىلىپ بېرەلمەيمەن، ساڭا اللەنىڭ ئەمرىنى يەتكۈزگەن ئىدىم “ دەيمەن. ئۇنى گەدىنىگە بوزلاپ تۇرغان تۆگە ئارتىلغان ۋە: ”ئى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ! مېنى قۇتقۇزىۋالغىن!“ دەپ يالۋۇرغان ھالدا ئۇچرىتىپ قالمىغايمەن. مەن ئۇنىڭغا: ”اللەنىڭ ئالدىدا سەن ئۈچۈن ھېچ ئىش قىلىپ بېرەلمەيمەن، ساڭا اللەنىڭ ئەمرىنى يەتكۈزگەن ئىدىم “ دەيمەن. ئۇنى گەدىنىگە ئالتۇن ـ كۈمۈش ئارتىلغان ۋە: ”ئى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ! مېنى قۇتقۇزىۋالغىن!“ دەپ يالۋۇرغان ھالدا ئۇچرىتىپ قالمىغايمەن. مەن ئۇنىڭغا: ”اللەنىڭ ئالدىدا سەن ئۈچۈن ھېچ ئىش قىلىپ بېرەلمەيمەن، ساڭا اللەنىڭ ئەمرىنى يەتكۈز گەن ئىدىم“ دەيمەن. ياكى ئۇ گەدىنىگە لەپىلدەپ تۇرغان كىيىملەر ئارتىلغان ۋە: ”ئى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم، مېنى قۇتقۇزىۋالغىن !“ دەپ يالۋۇرغان ھالدا ئۇچرىتىپ قالمىغايمەن. مەن ئۇنىڭغا: ”اللەنىڭ ئالدىدا سەن ئۈچۈن ھېچ ئىش قىلىپ بېرەلمەيمەن، ساڭا اللەنىڭ ئەمرىنى يەتكۈزگەن ئىدىم“ دەيمەن. (بۇخارى: 3073)

ئومۇمغا تەۋە مال مۈلۈكلەردە مەسئۇلىيەت ئېغىردۇر. ئومۇمغا تەۋە مال مۈلۈكلەرنىڭ ئىشى ئاللاھ تائالانىڭ ئالدىدا كاتتىدۇر. ئومۇمغا تەۋە مال مۈلۈكلەرنى ئۆز ئامانىتىگە ئالغان كىشىنىڭ

ئاللاھ تائالا يولغا قويۇپ بەرگەن بەلگىلىمىلەردە تۇرۇشى لازىم. ئۇ كىشى ئومۇمغا تەۋە مال مۈلۈكلەردە ئاللاھ تائالانى رازى قىلىدىغان شەكىلدە ھەرىكەت قىلىشى لازىم. ئەگەر ئۇ كىشى ئۇنداق قىلمايدىغان بولسا، قىيامەت كۈنى ئۇ كىشى دۇنيادا ئۇ مال مۈلۈكلەردىن ئۆزى ئۈچۈن ئالغان ۋە بىر قىسىم ئادەملەرگە خۇسۇسىي بەرگەن نەرسىلەرنى گەدىنىدە كۆتۈرگەن ھالىتىدە ھېساب بېرىش ئۈچۈن كېلىدۇ. ئۇنىڭدىن ھېساب ئېلىنىدۇ. ئۇ مالدا ھەققى بار ھەر بىر ئادەم ئۇ كىشى بىلەن دەۋالىشىدۇ. چۈنكى، بەندىلەرنىڭ ھەق ھوقۇقلىرىدىن ھېچبىرى بىكار بولۇپ كەتمەيدۇ. ئاللاھ تائالا ئەڭ ئادىل ھۆكۈم قىلغۇچىدۇر. ئاللاھ تائالا مۇنداق دېدى:

أَفَمَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَ اللّهِ كَمَن بَاء بِسَخْطٍ مِّنَ اللّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ (**162**)

ﷲنىڭ رازىلىقىنى ئىزدىگەن كىشى ﷲنىڭ غەزىپىگە ئۇچراشقا تېگىشلىك بولغان كىشىگە ئوخشامدۇ؟ ﷲنىڭ غەزىپىگە ئۇچراشقا تېگىشلىك بولغان كىشىنىڭ بارىدىغان جايى جەھەننەمدۇر، جەھەننەم نېمىدېگەن يامان جاي! [ئال ئىمران ـ162].

4.ھاراقنىڭ ھۆكۈملىرى ۋە ھاراق ئىچكەننىڭ جازاسى

1. پۈتۈن ئالىملارنىڭ بىردەك قارىشى بىلەن ھاراقنى مەست قىلىش سەۋەبى ئۈچۈن ئەمەس، ئۇنىڭ ئۆزىنى ئىچىش، مەيلى ئۇنى ئاز ئىچسۇن ياكى جىق ئىچسۇن، ھارام قىلىندى.
2. ھاراق نىجىستۇر.
3. ھاراقنى ھالال سانىغۇچى كاپىر بولىدۇ.
4. مۇسۇلمان ئۈچۈن ھاراقنىڭ قىممىتى يوقتۇر.
5. ھاراقتىن پايدىلىنىش ھارامدۇر.
6. ھاراق ئىچكۈچى مەست بولمىغان تەقدىردىمۇ دەررە ئۇرۇلىدۇ.
7. ھاراقنى سېتىش ۋە ئۇنىڭ بىلەن تىجارەت قىلىش دۇرۇس ئەمەس.
8. ھاراق ئىشلەنگەن نەرسىلەرنىڭ قالدۇقلىرىدىن تەيچىرەپ چىققان سۇيۇقلۇقنىڭ ھۆكۈمىمۇ ھاراقنىڭ ھۆكۈمىدە بولىدۇ.
9. ھاراقنى دورا سۈپىتىدە ئىشلىتىش دۇرۇس بولمايدۇ.
10. ھاراققا تۇز، سۇ، بېلىق قاتارلىق نەرسىلەردەك بىرەر نەرسە قېتىپ ئۇنى سىركىگە ئۆزگەرتىش دۇرۇس بولىدۇ. شۇنداقلا ئۇنى ئوت قالاپ ياكى كۈنگە تۇتۇپ ئۆزگەرتىشكىمۇ بولىدۇ. ئەگەر سىركىنى ھاراققا ئارلاشتۇرسا ئۇ سىركە چۈچۈمەل بولۇپ كەتسە ، ھاراقلىقى بىسىپ كەتكەن تەقدىردىمۇ ھالال بولىدۇ.

ئادەمنى مەست قىلىدىغان نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى ھاراقتۇر

ئىسلام دىنىدا، ئادەمنى مەست قىلىدىغان نەرسىلەرنىڭ ھەر قانداقى ھاراقنىڭ تۈرىگە كىرىدۇ. بۇنىڭغا بىنائەن، ئاق ھاراق، قىزىل ھاراق، پىۋا، شامپانىيە ۋە ئادەمنى مەست قىلىدىغان ھەر قانداق ئىچىملىك ھاراق ھېسابلىنىدۇ.

ھاراق ياكى ھاراق نامى بىلەن ئاتالمىغان بولسىمۇ تەركىبىدە ئادەمنى مەست قىلىش خۇسۇسىيىتى بولغان ھەر قانداق بىر ئىچىملىكتىن بىر يۇتۇم ئىچىشمۇ قەتئىي ھارامدۇر. بۇ مەسىلىدە پۈتۈن ئىسلام ئۆلىمالىرى بىردەك ئىتتىپاقتۇر.

ھاراقنىڭ ھارام قىلىنىشىدىكى ئاساسلىق سەۋەب نېمە؟

ئاللاھ تائالا ئىنساننى باشقا مەخلۇقاتلاردىن ئارتۇق قىلىپ، ئۇنىڭغا ئەقىل ئاتا قىلغان. ئەقىل ئىنساننى بارلىق مەخلۇقلاردىن ئالاھىدە ئايرىپ تۇرىدىغان ئەڭ قىممەتلىك نەرسىدۇر. ئۇنىڭسىز ئىنساننىڭ ھېچقانداق قەدىر قىممىتى بولمايدۇ. شۇڭلاشقا ئىسلام دىنىدا ئەقىلنى قوغداش بەش چوڭ پەرزنىڭ بىرى. بىرەر ئىنساننىڭ ئەقلىنى كەتكۈزگەنلىك ئۇنى ئۆلتۈرگەن بىلەن باراۋەردۇر. مەست بولۇش ئەقىلنى يوقاتقانلىقتۇر. ئەقىلنى يوقاتقان ئادەم ئىسلام ئىبادەتلىرىنى ئورۇنلاشقا سالاھىيەتلىك بولالمايدۇ. مۇندىن باشقا، ئەقلى جايىدا بولمىغان ئادەم ئۆزىنىڭ نېمە قىلىۋاتقىنىنى بىلمىگەنلىكتىن، ئەدەپ ئەخلاققا زىت كېلىدىغان سۆز ھەرىكەتلەرنى ۋە تۈرلۈك ناشايان ئىشلارنى قىلىش، ھەتتا ھاياتىغا خەتەرلىك ئىشلارنى سادىر قىلىشتىن ئۆكۈنمەيدۇ. قاتىللىق جىنايەتلىرىنىڭ كۆپىنچىسى ھاراقنىڭ سەۋەبىدىن بولىدۇ. ھاراق ئىنساننى ياخشى ئىشلاردىن ۋە ئاللاھنىڭ زىكرىدىن توسىدۇ. شۇ سەۋەبتىن ئاللاھ تائالا ھاراقنىڭ پۈتۈن تۈرلىرى ۋە پۈتۈن ئاتالغۇلىرى بىلەن بىرگە ھارام قىلغان. ئاللاھ تائالا ھاراقنىڭ ھاراملىقىنى جاكارلاپ مۇنداق دېگەن: «ئى مۆئمىنلەر ! ھاراق ئىچىش، قىمار ئويناش، بۇتلارغا چوقۇنۇش، پال ئوقلىرى بىلەن پال سېلىش شەيتاننىڭ ئىشى، پاسكىنا قىلمىشلاردۇر، بەختكە ئېرىشىشىڭلار ئۈچۈن شەيتاننىڭ ئىشىدىن يىراق بولۇڭلار. شەيتان ھاراق، قىمار ئارقىلىق ئاراڭلاردا دۈشمەنلىك، ئاداۋەت تۇغدۇرماقچى، سىلەرنى نامازدىن ۋە ئاللاھنى ياد ئېتىشتىن توسماقچى بولىدۇ، سىلەر ئەمدى ھاراقتىن، قىماردىن. يانامسىلەر ؟ » [مائىدە سۈرىسى2-ئايەت]

5616/3356 ـ أَنَسُ بْنُ مَالِك – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: لَعَنَ رَسُولُ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْخَمْرِ عَشْرَةً عَاصِرَهَا وَمُعْتَصِرَهَا وَشَارِبَهَا وَسَاقِيَهَا وَحَامِلَهَا وَالْمَحْمُولَةُ إِلَيْهِ وَبَائِعَهَا ومبتاعها وواهبها وَآكِلَ ثَمَنِهَا* الترمذي (1295)

5616/3356 ـ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھاراققا ئالاقىدار ئون تۈرلۈك كىشىگە لەنەت ئېيتقان. ئۇلار: ھاراقنى ياسىغۇچى، ياساتقۇچى، ئىچكۈچى، كۆتۈرگۈچى، كۆتەرتكۈچى، تەقدىم قىلغۇچى، ساتقۇچى، پۇلىنى يېگۈچى، سېتىپ ئالغۇچى ۋە سېتىپ ئالدۇرغۇچى قاتارلىقلار. (تىرمىزى: 1295)

ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنغان نەسائىنىڭ بىر ھەدىسىدە ھاراقنىڭ پۈتۈن گۇناھلارنىڭ ئانىسى ئىكەنلىكى توغرىلىق مۇنداق بىر قىسسە بايان قىلىنغان.

5611/3352 ـ عُثْمَان – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: ((اجْتَنِبُوا الْخَمْرَ فَإِنَّهَا أُمُّ الْخَبَائِثِ إِنَّهُ كَانَ رَجُلٌ مِمَّنْ خَلا قَبْلَكُمْ تَعَبَّدَ فَعَلِقَتْهُ امْرَأَةٌ أغوته، فَأَرْسَلَتْ إِلَيْهِ جَارِيَتَهَا فَقَالَتْ لَهُ إِنَّا نَدْعُوكَ لِلشَّهَادَةِ فَانْطَلَقَ مَعَ جَارِيَتِهَا فَطَفِقَ كُلَّمَا دَخَلَ بَابًا أَغْلَقَتْهُ دُونَهُ، حَتَّى أَفْضَى إِلَى امْرَأَةٍ وَضِيئَةٍ عِنْدَهَا غُلامٌ، وَبَاطِيَةُ خَمْرٍ فَقَالَتْ: وَالله مَا دَعَوْتُكَ لِلشَّهَادَةِ وَلَكِنْ دَعَوْتُكَ لِتَقَعَ عَلَيَّ أَوْ تَشْرَبَ مِنْ هَذِهِ الْخَمْرِ كَأْسًا أَوْ تَقْتُلَ هَذَا الْغُلامَ، قَالَ: فَاسْقِينِي مِنْ هَذَا الْخَمْرِ كَأْسًا فَسَقَتْهُ كَأْسًا، فقَالَ: زِيدُونِي فَلَمْ

يَرِمْ حَتَّى وَقَعَ عَلَيْهَا وَقَتَلَ الغلام، فَاجْتَنِبُوا الْخَمْرَ فَإِنَّهَا وَاللهِ لا يَجْتَمِعُ الإِيمَانُ وَإِدْمَانُ الْخَمْرِ إِلاَّ وَشِكٌ أَنْ يُخْرِجَ أَحَدُهُمَا صَاحِبَهُ))* النسائي 8/315 - 316

5611/3352 ـ ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: ھاراقتا يىقىن كەلمەڭلار. ھاراق دىگەن پۈتۈن بۇزۇقچىلىقنىڭ ئانىسى. سىلەردىن بۇرۇنقى بىر قەۋمدە بىر ئابىد ئۆتكەنىكەن، بىر ئازغۇن ئايال ئۇنىڭغا ئاشىق بولۇپ قاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن، ئۇ ئايال دىدەكىنى ئەۋەتىپ، ئۇ ئابىدنى (بىر مەسىلىدە) گۇۋاھچى بولۇشقا چاقىرىپتۇ. ئابىدمۇ دىدەكنىڭ سۆزىگە ئىشىنىپ كەپتۇ. ھەر دەرۋازىدىن ئۆتكەندە، دىدەك ئارقىسىدىن دەرۋازىنى تاقاپ مېڭىپتۇ. شۇنداق مېڭىپ بىر ئۆيگە كىرىپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، ئۆيدە چىرايلىق بىر ئايال، يېنىدا بىر بالا، يەنە بىر تەرەپتە بىر كوزا ھاراق تۇرغىدەك. ئايال ئۇنىڭغا: قەسەم قىلىمەنكى، مەن سېنى گۇۋاھلىققا تارتىش ئۈچۈن چاقىرمىدىم. مەن سېنى يا مەن بىلەن مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈشكە ياكى بۇ ھاراقنى ئىچىشكە ۋەياكى بۇ بالىنى ئۆلتۈرۈشكە چاقىردىم، ـ دەپتۇ. (زىنا قىلىش ۋە ئادەم ئۆلتۈرۈشنى بەك چوڭ گۇناھ دەپ قارىغان) ئابىد (بۇ گۇناھلاردىن ساقلىنىش ئۈچۈن): ئۇنداقتا، مەن بۇ ھاراقتىن بىر قەدەھ ئىچەي، ـ دەپتۇ. بىر قەدەھ ئىچكەندىن كېيىن: يەنە بىر قەدەھ بېرىڭلار ! ـ دەپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ھاراقنى ئىچىپتۇ، ئارقىسىدىن ئۇ ئايال بىلەن زىنامۇ قىپتۇ، ھېلىقى بالىنىمۇ ئۆلتۈرۈپتۇ. شۇڭا، ھاراقتىن بەك يىراق تۇرۇڭلار ! اللەنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، بىر ئادەمنىڭ قەلبىدە ئىمان بىلەن ھاراق خۇمارى ھەرگىز بىللە تۇرالمايدۇ. چوقۇم يا ھاراق ئىماننى قوغلاپ چىقىرىدۇ ياكى ئىمان ئۇ ئادەمدىن ھاراق خۇمارىنى قوغلاپ چىقىرىدۇ. (نەسائى: 5666)

ھاراقنىڭ ئاساسلىق زىيانلىرى

تېببىي مۇتەخەسسىسلەر ھاراقنىڭ زىيانلىرىنى تەتقىق قىلىپ، مۇنداق 14 تۈرلۈك زىيىنىنى ئېلان قىلغان:

1ـ ھاراق ئىنساننىڭ يۇقىرى نېرۋا سىستېمىسىنى زەھەرلەپ، ھاراق ئىچكۈچىنى ۋاقىتلىق ساراڭ قىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ قالايمىقان سۆزلەپ كىشىلەرگە ئەزىيەت بېرىدۇ.

2 ـ يۈرەكنى قاتتىق قوزغىتىپ، ئارقىدىن ئاجىزلاشتۇرىدۇ.

3 ـ ئىنساننىڭ كېسەللىككە قارشى كۈچىنى ئاجىزلاشتۇرىدۇ. ئىنساندىكى يۇقۇملۇق كېسەلگە قارشى تۇرىدىغان ئاق قان ئايلىنىشىنى ئىشلىمەس ھالغا كەلتۈرۈپ قويىدۇ.

4 ـ ھاراق ئىچىشكە ئادەتلەنگەن ئادەم سىل كېسىلىگە گىرىپتار بولىدۇ. ئەگەر ئۇ ئۈچەي ياللۇغى كېسىلى بولۇپ قالسا، قۇتۇلۇش ئىمكانى بولمايدۇ.

5 ـ ھاراققا ئادەتلەنگەن ئادەمنىڭ ئوپېراتسىيىدە قۇتۇلۇش نىسبىتى ئىنتايىن ئاز بولىدۇ. شۇڭلاشقا سۇغۇرتا شىركەتلىرى ھاراقكەشلەرنىڭ ھاياتىنى سۇغۇرتىغا ئالمايدۇ.

6 ـ دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىكى دوختۇرخانىلاردا ناھايىتى چوڭقۇر تەكشۈرۈش ئېلىپ بارغاندىن كېيىن، ساراڭلار دوختۇرخانىسىغا كىرگەن كېسەللەرنىڭ % 50 دىن كۆپرەكى ھاراق ئىچىدىغان ئادەمنىڭ بالىلىرى ئىكەنلىكى ئىسپاتلاندى.

7ـ ھاراق يۈرەك بىلەن جىگەرنى كاردىن چىقىرىدۇ.

8 ـ قان بېسىمى، شېكەر سىيىش ۋە يۈرەك كېسىلى بار ئادەم ھاراق ئىچىدىغان بولسا،

ئۆزىنى ئۆزى ئۆلتۈرگەن بىلەن ئوخشاش بولىدۇ.

9 ـ هاراق بەزىلەرنىڭ گۇمان قىلغىنىدەك تاماق سىڭدۈرۈشكە ياردەم قىلمايدۇ، بەلكى ئۇ تاماق سىڭدۈرۈش ئورگانلىرىنىڭ پائالىيىتىگە توسالغۇ بولىدۇ ۋە ئاجىزلىتىدۇ.

10 ـ هاراقنىڭ ھېچقانداق غىزا قىممىتى يوق. شۇنى بىلىش كېرەككى، بىر بوتۇلكا هاراقنىڭ بىر قوشۇق گۈرۈچچىلىكمۇ غىزا كۈچى يوقتۇر.

11 ـ هاراقكەش نامراتلىققا گىرىپتار بولىدۇ. چۈنكى ئۇ بارلىق پۇلىنى هاراققا خەجلەيدۇ. ئۇ هاراق ئۈچۈن ئايالىنى ۋە بالىلىرىنى ئاچ قويىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئائىلە ئەزالىرى ياخشى غىزالانمىغانلىقى ئۈچۈن هالاك قىلغۇچ كېسەللىكلەرگە دۇچار بولىدۇ.

12 ـ تېببىي ستاتىستىكىلارنىڭ كۆرسىتىشىچە، جىنسىي كېسەللىككە دۇچار بولغانلارنىڭ كۆپ سانلىقى هاراقنىڭ سەۋەبى بىلەن بولغان.

13 ـ هاراقكەشلەردىن كۈچلۈك ئەۋلاد چىقارغان ئادەم يوق، چۈنكى هاراق قورساقتىكى بالىنىڭ ئورگانلىرىنىڭ زەئىپ ۋە ئەيىبلىك ئۆسۈشىگە سەۋەب بولىدۇ.

14 ـ قاتناش ۋەقەسىنىڭ % 40 ى دىن كۆپرەكى هاراق سەۋەبى بىلەن مەيدانغا كېلىدۇ. چۈنكى هاراق خەتەرنى ھېس قىلىش ئورگانلىرىنى ئاجىزلاشتۇرغانلىقى ئۈچۈن، بىر سېكۇنت ئىچىدە ماشىنىنى توختىتىش كېرەك بولغان بىر ۋەقەدە هاراق ئىچكەن ئادەم ئىككى سېكۇنتتىن كېيىن توختىتالايدۇ. بۇ چاغدا بولىدىغان ئىش بولۇپ بولغان بولىدۇ.

هاراق ئىچكەنگە بېرىلىدىغان جازانىڭ بايانى

كىمكى هاراق ئىچىپ هاراقنىڭ پۇرىقى ئېغىزىدا بار هالىتىدە، ياكى مەست هالىتىدە تۇتۇلغان ۋە بىر نەچچە ئادەم ئۇنىڭ هاراق ئىچكەنلىكىگە گۇۋاهلىق بەرگەن بولسا، ئۇ ئادەمگە جازا بېرىلىدۇ.

5440/3243 ـ أَنَسُ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ضَرَبَ فِي الْخَمْرِ بِالْجَرِيدِ وَالنِّعَالِ، وَجَلَدَ أَبُو بَكْرٍ أَرْبَعِينَ* البخاري (6773)، مسلم (1706) .

5440/3243 ـ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم هاراق ئىچكەنلەرنى خورما شاخلىرى ۋە ئاياقلىرى بىلەن ئۇرغان. ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ 40 دەررە ئۇرغان. (بۇخارى: 6773)

5441/3244 ـ وفي رواية: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُتِيَ بِرَجُلٍ قَدْ شَرِبَ الْخَمْرَ فَجَلَدَهُ بِجَرِيد نَحْوَ أَرْبَعِينَ، وَفَعَلَهُ أَبُو بَكْرٍ، فَلَمَّا كَانَ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – اسْتَشَارَ، النَّاسَ فَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ: أَخَفُّ الْحُدُودِ ثَمَانونَ، فَأَمَرَ بِهِ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – * مسلم (1706)، أبو داود (4479) .

5441/3244 ـ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا هاراق ئىچكەن بىرى ئېلىپ كېلىنگەندى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى ئىككى تال خورما شېخى بىلەن 40 دەررە ئۇردى. ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ ئۆزىنىڭ خەلىپىلىك دەۋرىدە شۇنداق قىلدى. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ

خەلىپە بولغاندا، باشقىلاردىن بۇ ھەقتە مەسلىھەت سورىغانىدى، ئابدۇراھمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: قۇرئاندا بەلگىلەنگەن ئەڭ يېنىك جازا 80 دەررە ئۇرۇشتۇر، دېدى. شۇنىڭ بىلەن، ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھاراق ئىچكەن ئادەمنى 80 دەررە ئۇرۇشقا بۇيرىدى. (مۇسلىم: 1706)

مەزكۇر ھەدىس ھاراقنىڭ ھاراملىقىنى ۋە ھاراق ئىچكەن ئادەم مەيلى ئاز ئىچسۇن، مەيلى جىق ئىچسۇن، مەيلى مەست بولسۇن، مەيلى مەست بولمىسۇن، ئۇنىڭغا جازا بېرىشنىڭ لازىملىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

جازا ئىجرا قىلىنىدىغان ئادەمدە تېپىلىش لازىم بولىدىغان شەرتلەرنىڭ بايانى

ھاراق ئىچكەن ئادەمگە جازانىڭ ئىجرا قىلىنىشى ئۈچۈن ئۇنىڭ ھاراقنى، ئۇنى ئىچىشكە مەجبۇرىي بولۇپ قېلىپ ئەمەس ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن ئىچكەن بولۇشى شەرتتۇر. شۇڭا ئۇسسۇزلۇقتىن ئۆلەي دەپ قالغان ئادەم ھاراقتىن ئۇسسۇزلۇقنى قاندۇرغۇچىلىك مىقداردا ئىچكەن ۋە مەست بولۇپ قالغان بولسا، ئۇنىڭغا جازا بېرىلمەيدۇ. چۈنكى، ئۇ ئادەم ھاراق ئىچىشكە مەجبۇر بولۇپ قالدى. ھاراق ئىچىشكە مەجبۇر بولۇپ قېلىپ ئۇنى ئىچىش يولغا قويۇلغان بىر ئىشتۇر. ئەگەر ئۇ ئادەم ھاراقتىن ئۆزىنىڭ ئۇسسۇزلۇقنى قاندۇرغۇچىلىك مىقداردىن كۆپ ئىچكەن بولسا، بۇ ھالدا ھاراق ئۇنى مەست قىلمىسىمۇ ئۇ ھاراقنى خۇددى ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن ئىچكىنىگە ئوخشاش ھېسابلىنىپ ئۇنىڭغا جازا بېرىلىدۇ.

شۇنىڭدەك يەنە ھاراق ئىچكەن ئادەمگە جازانىڭ ئىجرا قىلىنىشى ئۈچۈن ئۇ ئادەمنىڭ ھاراق ئىچىشنىڭ ھارام ئىكەنلىكىنى بىلىشى شەرتتۇر. شۇڭا بىر كاپىر مۇسۇلمان بولۇپ دۆلىتىدىن ئىسلام دۆلىتىگە كەلگەن ۋە بۇ يەردە ھاراقنىڭ ھاراملىقىنى بىلىشتىن بۇرۇن ھاراق ئىچكەن بولسا، ئۇنىڭغا جازا بېرىلمەيدۇ. ئەمما ئىسلام دۆلىتىدە تۇغۇلغان ۋە بالاغەتكە يەتكەن بىر ئادەم ھاراق ئىچكەن بولسا، ئۇنىڭغا جازا ئىجرا قىلىنىۋېرىدۇ. ئۇنىڭ «مەن ھاراقنىڭ ھارام ئىكەنلىكىنى بىلمەيتتىم» دېگەن سۆزىگە ئىشىنىلمەيدۇ.

ھاراقتىن باشقا ئىچىملىك ئىچكەن ئادەمگە جازانىڭ ئىجرا قىلىنىشى ئۈچۈن ئۇ ئادەمنىڭ ئۇ ئىچىملىكتىن تاكى ئۇنى مەست قىلغۇچىلىك دەرىجىدە كۆپ ئىچىشى شەرت.

مەست ئادەمنىڭ قىلغان تەسەررۇپلىرىنىڭ ھۆكمى

تۆۋەندىكى يەتتە ئىشتىن باشقا ئىشلاردا ھارام نەرسىلەرنى قوللىنىش ئارقىلىق مەست بولۇپ قالغان ئادەمنىڭ تەسەررۇپلىرىنىڭ ھۆكمى، خۇددى مەست ئەمەس ئادەمنىڭ تەسەررۇپلىرىنىڭ ھۆكمى بىلەن ئوخشاشتۇر. يەنى مەست ئادەمنىڭ قىلغان تەسەررۇپلىرى كۈچكە ئىگە بولىدۇ. ئەمما ئۇنىڭ تەسەررۇپلىرى تۆۋەندىكى يەتتە خىل ئىشتا كۈچكە ئىگە بولمايدۇ.

1) ئۇنىڭ ئىسلام دىنىدىن يېنىۋالغانلىقى كۈچكە ئىگە ئەمەس.

2) ئۇنىڭ جازالار ھەققىدە قىلغان ئىقرارى كۈچكە ئىگە ئەمەس.

3) ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ بىر ئىشقا گۇۋاھچى بولغانلىقىغا، بىر ئادەمنى گۇۋاھچى قىلغانلىقى كۈچكە ئىگە ئەمەس.

4) ئۇنىڭ بالاغەتكە يەتمىگەن كىچىك بىر ئوغۇلنى بىر قىز بىلەن ئۇ قىزنىڭ تەڭتۇشىگە بېرىلىدىغان تويلۇقتىن كۆپ تويلۇق بېرىپ ئۆيلەندۇرۇشى كۈچكە ئىگە ئەمەس. شۇنىڭدەك

يەنە ئۇنىڭ بالاغەتكە يەتمىگەن كىچىك بىر قىزنى ئۇ قىزنىڭ تەڭتۇشىغا بىرىلىدىغان تويلۇقتىن ئاز تويلۇققا ئۆيلەندۈرۈشى كۇچكە ئىگە ئەمەس.

5) ئۇنىڭ، سەن مەستلىكىڭدىن ئوڭشالغاندا بىرىپ مېنىڭ ئايالىمنى تالاق قىلىۋەتكىن، دەپ ئۇنى ئۆزىنىڭ ئايالىنى تالاق قىلىۋېتىشقا ۋەكىل قىلغان ئادەمنىڭ ئايالىنى بىرىپ مەست ھالىتىدە تالاق قىلىۋېتىشى كۇچكە ئىگە ئەمەس. لېكىن، بۇ مەسىلىدە ئەڭ توغرا دەپ قارالغان رىۋايەت بولسا، ئۇنىڭ قىلىۋاتقان تالىقىنىڭ كۇچكە ئىگە بولىشىدۇر.

6) ئۇنىڭ، سەن مەستلىكىڭدىن ئوڭشالغاندا بىرىپ مېنىڭ نەرسە كېرەكلىرىمنى سېتىپ كەلگىن، دەپ ئۇنى بىر نەرسە سېتىشقا ۋەكىل قىلغان ئادەمنىڭ ئۇ نەرسىسىنى بىرىپ مەست ھالىتىدە سېتىشى كۇچكە ئىگە ئەمەس.

7) ئۇنىڭ بىرەر نەرسىسىنى ناھەق ئېلىۋالغان كىشى ئۇنىڭغا ئۇ نەرسىنى ئۇ مەستلىكىدىن يېشىلىشتىن بۇرۇن قايتۇرۇپ بەرمەيدۇ. يەنى ئۇ كىشىنىڭ ئۇنىڭغا ئۇ نەرسىنى ئۇ مەستلىدىكىن يىشىلىشتىن بۇرۇن قايتۇرۇپ بەرسە، بۇ قايتۇرۇپ بىرىش كۇچكە ئىگە بولمايدۇ. لېكىن، بۇ مەسىلىدە ئەڭ توغرا دەپ قارالغان رىۋايەت بولسا، ئۇنىڭدىن بىرەر نەرسىنى ناھەق ئېلىۋالغان كىشى ئۇنىڭغا ئۇ نەرسىنى ئۇ مەستلىكىدىن يىشىلىشتىن بۇرۇن قايتۇرۇپ بەرسىمۇ بولىدۇ. ئۇ كىشى ئۇ نەرسىنى ئۇنىڭغا قايتۇرۇپ بىرىش بىلەن ئۇ نەرسىنى تۆلەپ بىرىش مەسئۇلىيىتىدىن قۇتۇلىدۇ.

ئەگەر بىر ئادەم ھارام نەرسىلەرنى قوللىنىش ئارقىلىق مەست بولۇپ قالغان بولسا، ئۇنىڭدىن ئىسلام دىنىنىڭ بۇيرۇقلىرى چۈشۈپ كەتمەيدۇ. ئۇنىڭغا خۇددى ئۇ مەست ئەمەس ھالىتىدىكىگە ئوخشاش ئىسلام دىنىنىڭ پۈتۈن ھۆكۈملىرىنى ئىجرا قىلىش لازىمدۇر. شۇڭا ئۇنىڭ مەست ھالىتىدە تۇرۇپ ئايالىنى ياكى ئۆزىنى ۋەكىل قىلغان ئادەمنىڭ ئايالىنى تالاق قىلىۋاتقانلىقى، قۇلىنى ئازات قىلىۋاتقانلىقى، قىلغان سودا سېتىقى، جازالاردىن باشقا ئىشلار ئۈستىدە قىلغان ئىقرارلىرى، مەيلى ئوغۇل بولسۇن، مەيلى قىز بولسۇن، بالاغەتكە يەتمىگەن كىچىك بالىنى ئۇنىڭغا ھەممە تەرەپتىن مۇناسىپ كېلىدىغان بىرى بىلەن ئۆيلەندۈرۈشى، قەرز بىرىشى ۋە قەرز ئېلىشى كۇچكە ئىگە بولىدۇ. چۈنكى، مەست بولۇپ قالغان ئادەم مەست ھالىتىدىمۇ ئەقلىدىن ئايرىلىپ كەتمەيدۇ. ئۇنىڭدا يۈز بىرىدىغان ئىش پەقەت ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن مەست قىلىدىغان بىرەر نەرسىنى ئىچىش ئارقىلىق ئۆزىدىكى قارشى تەرەپنىڭ سۆزىنى چۈشۈنۈش قابىلىيىتىنى يوقۇتۇشتۇر. لېكىن ئۇ، گۇناھكار بولىدۇ ۋە ئۇنىڭغا مەست چېغىدا قازا بولۇپ كەتكەن ئىبادەتلەرنىڭ قازاسىنى قىلىش لازىم بولىدۇ. مەست ئادەمنىڭ مەستلىك ھالىتىدە تۇرۇپ ئېيتقان ئىسلامى، خۇددى مەجبۇريي ھالدا ئىسلام ئېيتقان ئادەمنىڭكىگە ئوخشاش، توغرا بولىدۇ. ئەمما ئۇنىڭ ئىسلامدىن يېنىۋېلىشى توغرا ئەمەس. يەنى كۇچكە ئىگە ئەمەس. ئىماملار، ھاراقنى مەجبۇرلىنىش ئاستىدا ياكى ئۇنى ئىچىشكە مەجبۇر بولۇپ قېلىپ ئىچىپ مەست بولۇپ قېلىپ ئايالىنى تالاق قىلىۋاتقان ئادەمنىڭ ئايالىنىڭ تالاق بولۇپ كېتىش، ياكى تالاق بولۇپ كەتمەسلىكى ھەققىدە ئىختىلاپ قىلىشىپ قالدى. بۇ ھەقتە ئەڭ توغرا، دەپ قارالغان رىۋايەت بولسا، ئۇ ئادەمنىڭ ئايالىنىڭ تالاق بولۇپ كەتمەسلىكىدۇر.

5.بۇلاڭچىلىق قىلىشنىڭ جازاسىنىڭ بايانى

بۇلاڭچىلىق قىلىش دېگەننىڭ ئۇقۇمى

بۇلاڭچىلىق قىلىشتىن كىشىلەر ئۆتىدىغان يولنى توسۇپ تاكى ئۇلار مال مۈلۈكنى بەرمىگىچە ئۇلارنى ئۇ يولدىن ئۆتكۈزمەسلىك، دېگەنلىك بولىدۇ. بۇلاڭچىلىق چوڭ ئوغرىلىق قىلىش دەپمۇ ئاتىلىدۇ. چۈنكى، ئوغرىلىق بىز يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتكىنىمىزدەك بىر نەرسىنى يوشۇرۇن ھالدا ناھەق ئېلىۋېلىشتۇر. ئەمما بۇلاڭچىلىق قىلىش بولسا، قورال ياراق بىلەن ياكى ئۇنىڭسىز ئاشكارا ھالەتتە بەزىدە كېچىدە، بەزىدە كۈندۈزدە بولىدۇ. بۇلاڭچىلىقنىڭ زىيىنى ئوغرىلىقنىڭ زىيىنىغا قارىغاندا ئېغىردۇر. بۇلاڭچىلىق قىلىدىغان ئادەملەرنىڭ بىر گورۇپ كىشىلەر بولۇشى شەرت ئەمەس. مەيلى ئەر بولسۇن، مەيلى ئايال بولسۇن، قولىدا كىشىلەرگە تەھدىت سالالىغۇدەك كۈچ قۇۋۋەت بار بىر ئادەممۇ بۇلاڭچىلىق قىلىشى ۋە بۇلاڭچى ھېسابلىنىشى مۇمكىن.

بۇلاڭچىلىقنىڭ شەرتلىرى

بۇلاڭچىلىق قىلىدىغان ئادەمدە تۆۋەندىكى شەرتلەرنىڭ تېپىلىشى لازىم.

1. بۇلاڭچىنىڭ قولىدا كىشىلەرگە تەھدىت سالالىغۇدەك كۈچ قۇۋۋەت بار ئادەم بولۇشى لازىم.
2. بۇلاڭچى، بۇلاڭچىلىقنى ئىسلام دۆلىتىدە قىلىشى لازىم.
3. بۇلاڭچى ۋە مال مۈلكى بۇلاپ كېتىلگەن تەرەپ، مۇسۇلمان بولغانلىق ياكى كاپىر بولسىمۇ بىر بىرىگە چېقىلىشماسلىققا تۈزۈشكەن كېلىشىمنىڭ سەۋەبى بىلەن قانلىرىغا ۋە مال مۈلكىگە زىيان يەتكۈزۈش چەكلەنگەن كىشىلەردىن بولۇشى لازىم.
4. بۇلاڭچى ئەقلى ھوشى جايىدا، بالاغەتكە يەتكەن ۋە سۆز قىلالايدىغان ئادەم بولۇشى لازىم.
5. بۇلاڭچىلىق قىلغان ئادەم، مال مۈلكى بۇلاپ كېتىلگەن كىشى بىلەن ئۇرۇغ تۇغقانچىلىقى ياكى يېقىنچىلىقى بار ئادەم بولماي يات ئادەم بولۇشى لازىم.
6. بۇلاڭچىلار بىر گورۇپ ئادەم بولغان بولسا، بۇلانغان نەرسە ئەگەر ئۇلارغا تەقسىم قىلىنغان ۋاقتىدا، ئۇلارنىڭ ھەر بىرىنىڭ نېسىۋىسى ئوغرىلىقنىڭ نىسابىغا يېتىشى، ياكى ئۇنىڭدىن ئارتۇق بولۇشى لازىم.
7. بۇلاڭچىلار تەۋبە قىلىشتىن بۇرۇن تۇتۇلۇشى لازىم.

بۇلاڭچىلىق قىلغان ئادەمگە بېرىلىدىغان جازانىڭ يولغا قويۇلىشىنىڭ بايانى

ئاللاھ تائالا بۇ جازانى يولغا قويۇپ مۇنداق دېدى:

إِنَّمَا جَزَاء الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الأَرْضِ فَسَادًا أَن يُقَتَّلُواْ أَوْ يُصَلَّبُواْ أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُم مِّنْ خِلافٍ أَوْ يُنفَوْاْ مِنَ الأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ (33) إِلاَّ الَّذِينَ تَابُواْ مِن قَبْلِ أَن تَقْدِرُواْ عَلَيْهِمْ فَاعْلَمُواْ أَنَّ اللّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ (34)

الله ۋە ئۇنىڭ رەسۇلى بىلەن ئۇرۇش قىلىدىغانلارنىڭ، يەر يۈزىدە بۇزغۇنچىلىق

قىلىدىغانلارنىڭ جازاسى شۇكى، ئۇلار ئۆلتۈرۈلۈشى ياكى دارغا ئېسىلىشى ياكى ئوڭ قوللىرى ۋە سول پۇتلىرى كېسىلىشى ياكى سۈرگۈن قىلىنىشى كېرەك. بۇ (يەنى جازا) ئۇلار ئۈچۈن بۇ دۇنيادا رەسۋالىق (ئېلىپ كەلگۈچىدۇر)، ئاخىرەتتە ئۇلار چوڭ ئازابقا دۇچار بولىدۇ [33]. سىلەر تۇتۇۋېلىشتىن ئىلگىرى تەۋبە قىلغانلار بۇنىڭدىن مۇستەسنا، بىلىڭلاركى، اللہ مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر (مائىدە-33-34)

جازانىڭ مىقدارىنىڭ ۋە ئۇنىڭ قانداق ئىجرا قىلىنىدىغانلىقىنىڭ بايانى

بۇلاڭچىلىق قىلغان ئادەمنىڭ ئۆتكۈزگەن جىنايىتىگە قارىتا ئايەتتە بايان قىلىنغان جازالار تۆۋەندىكىدەك تۆت خىل ھالەتتە ئىجرا قىلىنىدۇ.

1. كىشىلەرنىڭ يولىنى توسۇپ بۇلاڭچىلىق قىلماقچى بولغان ئادەم ئۇلاردىن بىر نەرسە ئېلىشتىن ۋە بىرەر ئادەمنى ئۆلتۈرۈۋېتىشتىن بۇرۇن تۇتۇلسا، ئۇ ھەتتا تەۋبە قىلغانغا قەدەر تۈرمىگە سولاپ قويۇلىدۇ.

2. ئەگەر بۇلاڭچىلىق قىلغانلار كىشىلەرنىڭ مال مۈلكىنى ئالغان ۋە بۇلانغان نەرسە، ئەگەر ئۇلارغا تەقسىم قىلىنغان ۋاقتىدا، ئۇلارنىڭ ھەر بىرىنىڭ نېسىۋىسى ئوغرىلىقنىڭ نىسابىغا يەتكەن بولسا، بۇ ھالدا ئەگەر ئۇلار تۆت ئەزالىرى ساق سالامەت كىشىلەر بولسا، ئۇلارنىڭ ئوڭ قوللىرى ۋە سول پۇتلىرى كېسىلىدۇ. ئەگەر ئۇلارنىڭ ئىچىدىن سول قولى تۆتمايدىغانلار بولسا، ئۇلارنىڭ ھەتتا ئىككىلا قولىدىن ئايرىلىپ قالماسلىقى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ ئوڭ قوللىرى كېسىلمەيدۇ.

3. ئەگەر بۇلاڭچىلىق قىلغان ئادەم بىر كىشىنىڭ ئالدىنى توسۇپ ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەتكەن، ئەمما ئۇنىڭ مال مۈلكىنى ئالمىغان بولسا، ئۇ ئادەم قىساس ئېلىش يۈزىسىدىن ئەمەس ئۇنىڭغا جازا بېرىش يۈزىسىدىن ئۆلتۈرۈلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۆلتۈرۈلگەن ئادەمنىڭ ئىگە چاقىلىرى ئۇ ئادەمنى كەچۈرۈۋېتەلمەيدۇ. ئەمما قىساستا ئۆلتۈرۈلگەن ئادەمنىڭ ئىگە چاقىلىرى قاتىلنى كەچۈرۈۋېتەلەيدۇ. بۇلاڭچى ئۇ ئادەمنى مەيلى قىلىچ بىلەن مەيلى تاش بىلەن ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەتسۇن، مەيلى ھاسا بىلەن ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەتسۇن، بۇلاڭچى ۋە ئۇنىڭ ئۇ ئادەمنى ئۆلتۈرۈشى ئۈچۈن ئۇنىڭغا ياردەملىشىپ بەرگەن كىشى ئۆلتۈرۈلىدۇ .

4. ئەگەر بۇلاڭچىلار كىشىلەرنى ئۆلتۈرگەن ۋە ئۇلارنىڭ مال مۈلكىنى ئالغان بولسا، مۇسۇلمانلارنىڭ باشلىقى خالىسا، ئۇلارنىڭ ئوڭ قوللىرى ۋە سول پۇتلىرىنى كېسىدۇ، ئۇلارنى ئۆلتۈرىدۇ ۋە ئاندىن ئۇلارنى دارغا ئاسىدۇ، ياكى خالىسا ئۇلارنى ئۆلتۈرىدۇ، خالىسا ئۇلارنى دارغا ئاسىدۇ.

6.ئوخشاش جازا بىلەن جازالاشنىڭ بايانى

جازانى لازىم قىلمايدىغان بىرەر زىيانكەشلىككە ئۇچرىغان ئادەمنىڭ، ئۇنىڭغا زىيانكەشلىك قىلغان كىشىگە ئوخشاش زىيانكەشلىك بىلەن قارشىلىق بېرىشى توغرىدۇر. بۇنداق قىلىش ئۈچۈن ئۇ زىيانكەشلىكنىڭ قۇل ھەققى بولۇشى شەرتتۇر. مەسىلەن: بىر ئادەم بىر كىشىگە «ھەي نىجىس!» دېگەن بولسا، ئۇ كىشىنىڭ ئۇ ئادەمگە «نىجىس سەنسەن» دەپ قارشىلىق بېرىشى توغرىدۇر. چۈنكى، ئاللاھ تائالا شۇنداق قىلىشقا رۇخسەت قىلىپ مۇنداق دېدى:

وَجَزَاء سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ (40) وَلَمَنِ انتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُوْلَئِكَ مَا عَلَيْهِم مِّن سَبِيلٍ (41) إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ وَيَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ أُوْلَئِكَ لَهُم عَذَابٌ أَلِيمٌ (42) وَلَمَن صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ (43)

بىر يامانلىقنىڭ جازاسى شۇنىڭغا ئوخشاش بىر يامانلىقتۇر (يەنى ساڭا بىر كىشى قانچىلىك چېقىلسا، شۇنچىلىك چېقىلماي ئاشۇرۇۋەتسەڭ بولمايدۇ)، كىمكى (ئىنتىقام ئېلىشقا قادىر تۇرۇقلۇق) ئەپۇ قىلسا ۋە (ئۆزى بىلەن يامانلىق قىلغۇچىنىڭ ئارىسىنى) تۈزىسە، ئۇنىڭ ئەجرىنى الله بېرىدۇ، الله ھەقىقەتەن زۇلۇم قىلغۇچىلارنى دوست تۇتمايدۇ [40]. زۇلۇمغا ئۇچرىغۇچى ئادەم ئىنتىقامىنى ئالسا ئۇنى ئەيىبلەشكە بولمايدۇ [41]. ئەيىبلىنىدىغانلار پەقەت كىشىلەرگە زۇلۇم قىلىدىغان، زېمىندا ناھەق رەۋىشتە پىتنە ـ پاسات تېرىيدىغان ئادەملەردۇر، ئەنە شۇلار قاتتىق ئازابقا دۇچار بولىدۇ [42]. كىمكى (ئەزىيەتكە) سەۋر قىلسا، (اللهنىڭ رازىلىقى ئۈچۈن) ئىنتىقام ئالمىسا، بۇ ئەلۋەتتە مەرغۇب ئىشلاردىندۇر (سۈرە شۇرا 40ـ43)

مانا بۇ ئايەتلەر بىرەر زىيانكەشلىككە ئۇچرىغان ئادەمنىڭ، ئۇنىڭغا زىيانكەشلىك قىلغان كىشىگە ئوخشاش زىيانكەشلىك بىلەن قارشىلىق بېرىشىنىڭ توغرا بولىدىغانلىقىنى، ئەمما ئۇنى كەچۈرۈۋېتىشنىڭ تېخىمۇ ياخشى ئىكەنلىكىنى بايان قىلىدۇ. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە يەنە مۇنداق دېدى؛

وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُواْ بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُم بِهِ وَلَئِن صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِّلصَّابِرينَ (126)

ئەگەر (ئۆزۈڭلارغا يەتكەن زىيان ـ زەخمەت ئۈچۈن) ئىنتىقام ئالماقچى بولساڭلار، ئۆزۈڭلارغا يەتكەن زىيان ـ زەخمەت قانچىلىك بولسا، شۇنچىلىك ئىنتىقام ئېلىڭلار (يەنى ئاشۇرۇۋەتمەڭلار)، ئەگەر سەۋر قىلساڭلار (يەنى ئىنتىقام ئالماي كەچۈرسەڭلار)، بۇ سەۋر قىلغۇچىلار (يەنى كەچۈرگۈچىلەر) ئۈچۈن (ئەلۋەتتە) ياخشىدۇر (سۈرە نەھل ـ126)

7.ئەدەپلەش يۈزىسىدىن بېرىلىدىغان جازانى بېرىشنىڭ بايانى

1. بىر مۇسۇلماننى «ھەي كاپىر!» دەپ تىللىغان ئادەمگە ئەدەپلەش يۈزىسىدىن بېرىلىدىغان جازا بېرىلىدۇ. مۇسۇلماننى كاپىر دەپ ئېتىقاد قىلىپ تۇرۇپ ئۇنىڭغا ھەي كاپىر! دېگەن ئادەم كاپىر ھېسابلىنىدۇ. ئەمما ئۇنى كاپىر دەپ ئېتىقاد قىلمىغان ئادەم كاپىر ھېسابلانمايدۇ. ئەگەر ئۇ مۇسۇلمان ئۆزىنى ھەي كاپىر! دەپ تىللىغان ئادەمگە«خوش دەپ جاۋاب» بەرگەن بولسا، ئۇ مۇسۇلمان دۇنيادىكى ھۆكۈمدە كاپىر بولۇپ كېتىدۇ. چۈنكى، ئۇنىڭ خوش دەپ جاۋاب بېرىشى ئۆزىنىڭ كاپىر ئىكەنلىكىنى ئىقرار قىلغانلىق ھېسابلىنىدۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ كاپىر بولغانلىقىغا رازى بولغانلىقى ئۈچۈن جازالىنىدۇ. لېكىن ئۇ مۇسۇلمان ئۇ جاۋابنى شۇنداق جاۋاب بېرىشكە مەجبۇر بولۇپ قالغانلىق سەۋەبى بىلەن بەرگەن بولسا، بۇ ھالدا ئۇ جازالاندۇرۇلمايدۇ.

2. ئەگەر بىر ئادەم بىر كىشىنى «ھەي نىجىس! ياكى ھەي ئوغرى! ياكى ھەي بۇزۇق! ياكى ھەي قوش جىنسلىق! ھەي خائىن! ياكى ھەممە نەرسىنى ھالال دەپ قارايدىغان ئادەم! ياكى ھەي ھاكىمنى كىشىلەرگە زۇلۇم قىلىشقا ئۈندەيدىغان ئادەم! ياكى ھەي بەچچىۋاز! ياكى

ھەي دىنسىز! ياكى ھەي رافىزىي! ياكى ھەي بىدئەتخور! ياكى ھەي يەھۇدىي! ياكى ھەي خىرىستىيان! ياكى ھەي خىرىستىيانىنىڭ بالىسى! ياكى ھەي بۇلاڭچى !» دەپ چاقىرغان ۋە ئۇ كىشى ئۇنداق ئادەم بولمىغان بولسا، بۇ ھالدا ئۇنداق دېگۈچىگە ئەدەپلەش يۈزىسىدىن بېرىلىدىغان جازا بېرىلىدۇ. ئەگەر ئۇ كىشى شۇنداق ئادەم بولسا، بۇ ھالدا ئۇنداق دېگۈچىگە ئەدەپلەش يۈزىسىدىن بېرىلىدىغان جازا بېرىلمەيدۇ. شۇنىڭدەك يەنە ئەگەر بىر ئادەم بىر كىشىنى «ھەي دۆيۈز! ياكى ھاراقكەش! ياكى جازانىخور! ياكى ھەي بۇزۇق خوتۇنىنىڭ بالىسى!» دەپ چاقىرغان ياكى سەن بۇلاڭچىلارنىڭ، ياكى زىناخورلارنىڭ ئورىسسەن، دەپ تىللىغان بولسا، بۇ ھالدىمۇ ئۇنداق دېگۈچىگە ئەدەپلەش يۈزىسىدىن بېرىلىدىغان جازا بېرىلىدۇ.

3. ئەگەر بىر ئادەم بىر كىشىنى «ھەي ئىشەك! ياكى ھەي توڭغۇز! ياكى ھەي ئىت! ياكى ھەي تېكە! ياكى ھەي مايمۇن! ياكى ھەي ئۆكۈز! ياكى ھەي كالا! ياكى ھەي يىلان!» دەپ چاقىرغان، ياكى تىللىغان بولسا، بۇ ھالدا ئۇ ئادەمگە ئەدەپلەش يۈزىسىدىن بېرىلىدىغان جازا بېرىلمەيدۇ. چۈنكى، ئۇ ئادەم ئۇ كىشىنى مەزكۇر سۆزلەر بىلەن چاقىرىش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ يالغانچى ئىكەنلىكىنى ئاشكارىلىدى. بۇ مەسىلىدىكى ئەسلى قائىدە بولسا مۇنداقتۇر، ھەر قانداق تىللاشنىڭ زىيىنى تىللىغان ئادەمگە قايتسا، بۇ ھالدا تىللىغان ئادەمگە ئەدەپلەش يۈزىسىدىن بېرىلىدىغان جازا بېرىلمەيدۇ. ئەمما ئۇ تىلنىڭ زىيىنى ئەگەر تىللانغان كىشىگە قايتسا، بۇ ھالدا ئۇنى تىللىغان ئادەمگە ئەدەپلەش يۈزىسىدىن بېرىلىدىغان جازا بېرىلىدۇ. مەزكۇر سۆزلەر بىلەن بىر ئادەمنى تىللاشتا ئۇنىڭ زىيىنى تىللانغۇچىغا ئەمەس تىللىغۇچىغا قايتىدۇ. شۇڭا مەزكۇر سۆزلەر بىلەن بىر كىشىنى تىللىغان ئادەمگە ئەدەپلەش يۈزىسىدىن بېرىلىدىغان جازا بېرىلمەيدۇ. چۈنكى، ئۇ ئادەم ئۇ كىشىنى مەزكۇر سۆزلەر بىلەن تىللاش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ يالغانچىلىقىنى ئاشكارىلىغان ھېسابلىنىدۇ.

4. ئەگەر بىر كىشىنى «ھەي ھارامخورنىڭ بالىسى!» دەپ تىللىغان ئادەمگە ئەدەپلەش يۈزىسىدىن بېرىلىدىغان جازا بېرىلىدۇ. بۇ مەسىلىدىكى قائىدە مۇنداقتۇر، بىر ئادەم بىر كىشىنى، ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن قىلىنىدىغان، شەرىئەتتە ھارام بولغان ۋە ئۆرپ ئادەتتە ئەيىب سانىلىدىغان بىرەر ئىشقا نىسبەت بەرسە، ئۇ ئادەمگە ئەدەپلەش يۈزىسىدىن بېرىلىدىغان جازا بېرىلىدۇ. ئەمما ئۇ ئىش ئۇنداق بولمىسا، ئۇ ئادەمگە ئەدەپلەش يۈزىسىدىن بېرىلىدىغان جازا بېرىلمەيدۇ.

5. ئەگەر بىر ئادەم بىر كىشىنى ئەدەپلەش يۈزىسىدىن بېرىلىدىغان جازانى لازىم قىلىدىغان خىلمۇ خىل سۆزلەر بىلەن تىللىغان بولسا، ئۇ تىل سۆزلىرىنىڭ ھەر بىرى ئۈچۈن ئۇ ئادەمگە ئەدەپلەش يۈزىسىدىن بېرىلىدىغان جازا بېرىلىدۇ. ئۇ سۆزلەرنىڭ ھەممىسى ئۈچۈن بىرلا جازا بېرىلمەيدۇ. چۈنكى، بەندىلەرنىڭ ھەق ھوقۇقلىرى بىر بىرىگە كىرىپ كەتمەيدۇ.

6. ئەگەر بىر كىشىنى تىللىغان ئادەم ئۆزىنىڭ ئۇ كىشىنى تىللىغانلىقىنى ئىنكار قىلسا، ئۇ ئادەم قەسەم قىلىشقا بۇيرۇلىدۇ. ئەگەر ئۇ ئادەم قەسەم قىلىشتىن باش تارتسا، ئۇنىڭغا ئەدەپلەش يۈزىسىدىن بېرىلىدىغان جازانى بېرىشكە ھۆكۈم قىلىنىدۇ. ئۇ ئادەم قەسەم قىلغان ۋاقتىدا، ئاللاھنىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، مەن ئۇنى ھەي پاسىق! دېمىدىم، دەپ قەسەم قىلماستىن ئەكسىچە ئاللاھنىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، مېنىڭ ئۈستۈمدە ئۇنىڭ ئۇ دەۋا

قىلىۋاتقان ئۇ ھەققى يوق، دەپ دەيدۇ. چۈنكى، ئۇ ئادەم ئۇ كىشىنى تىللىغان ۋاقىتتا، ئۇ كىشىمۇ ئۇنىڭغا ئوخشاش تىل بىلەن رەددىيە بەرگەن ياكى ئۇ ئادەمنى كەچۈرۈۋەتكەن ياكى ئۇ كىشى ئەمەلىيەتتە پاسىق بولۇشى ۋە ئۇنى پاسىق، دەپ تىللىغان ئادەمنىڭ ئۇنىڭ پاسىق ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدىغان قولىدا پاكىت بولماسلىقى ئېھتىمالىمۇ باردۇر. بۇ ئەھۋاللارنىڭ ھەممىسىدە تىللانغان كىشىنىڭ ئۇ ئادەمگە دەۋا قىلغان ئەدەپلەش يۈزىسىدىن بېرىلىدىغان جازانى بېرىشنى تەلەپ قىلىش ھەققى يوق.

7. يات ئايالنى سۆيگەنگە ۋە پاسىقلارنىڭ سورۇنلىرىغا كەلگەنگە ئوخشاش جىنايەتلەر ئۈچۈن ئىجرا قىلىنىدىغان ئەدەپلەش يۈزىسىدىن بېرىلىدىغان جازادا، پەقەت ئاللاھ تائالانىڭ ھەق ھوقۇقى ئېتىبارغا ئېلىنىدۇ. شۇڭا قارشى تەرەپنىڭ بۇ جازانى كەچۈرۈۋېتىش ھەققى يوق. لېكىن، شۇ ئىشنى قىلغان ئادەم ئۇنىڭغا جازا بېرىلمىسىمۇ شۇ ئىشنى تەكرار قىلمايدىغانلىقى تۈرسا، ئۇنى كەچۈرۈۋېتىش ھاكىمنىڭ كۆز قارىشىغا تاپشۇرۇلىدۇ.

8. ئەگەر بىر مۇسۇلمان ئىسلام دۆلىتى بىلەن كېلىشىم تۈزۈپ ئىسلام دۆلىتىدە ياشايدىغان كاپىرنى تىللىغان بولسا، ئۇ مۇسۇلمانغا ئەدەپلەش يۈزىسىدىن بېرىلىدىغان جازا بېرىلىدۇ. چۈنكى، ئۇ مۇسۇلمان ئۇ كاپىرنى تىللاش ئارقىلىق يامان ئىشنى قىلغان ھېسابلىنىدۇ. ئەگەر بىر ئادەم يەھۇدىيغا ياكى ئوتپەرەسكە «ھەي كاپىر!» دېگەن ۋە بۇ سۆز ئۇنىڭغا ئېغىر كەلگەن بولسا، بۇ ھالدا ئۇ ئادەم گۇناھكار بولىدۇ. ئۇ ئادەم يامان ئىش قىلغانلىقى ئۈچۈن ئۇ ئادەمگە ئەدەپلەش يۈزىسىدىن بېرىلىدىغان جازا بېرىلىدۇ، دېيمەكتۇر.

9. ئەگەر بىر ئايال شەرىئەت تەلەپ قىلغان شەكىلدە كىيىنىشكە قادىر تۇرۇپ ئۇنداق كىيىنمىگەن بولسا، ئۇ ئايالنىڭ ئېرىنىڭ ئۇ ئايالغا ئەدەپلەش يۈزىسىدىن بېرىلىدىغان جازا ئىجرا قىلىش ھەققى بار. ئەمما ئۇ ئايال كېسەللىك ياكى ھەجگە ئېھرام باغلىغانلىق ياكى ئىمكانىيىتىنىڭ يوقلۇقى سەۋەبى بىلەن شەرىئەت ئۇنىڭدىن تەلەپ قىلغان شەكىلدە كىيىنمىگەن بولسا، بۇ ھالدا ئەرنىڭ ئۇ ئايالغا ئەدەپلەش يۈزىسىدىن بېرىلىدىغان جازانى ئىجرا قىلىش ھەققى يوق. شۇنىڭدەك يەنە ئەگەر بىر ئەر ئايالنى كىيىم كېچەكنى ئەرلەرگە ئوخشاش كىيىشكە ياكى يىڭنە چەكتۈرۈشكە بۇيرىغان ۋە ئايال ئۇنىڭ دېگەنلىرىنى قىلمىغان بولسا، بۇ ھالدىمۇ ئەرنىڭ ئۇنىڭغا ئەدەپلەش يۈزىسىدىن بېرىلىدىغان جازانى ئىجرا قىلىش ھەققى يوق. چۈنكى، بۇلار شەرىئەت ئايالدىن تەلەپ قىلغان ئىشلارنىڭ قاتارىدىن ئەمەستۇر.

10. ئەر، ئەرنىڭ رۇخسىتىسىز ئۆيدىن ئورۇنسىز سەۋەب بىلەن چىققان ئايالغا ئەدەپلەش يۈزىسىدىن بېرىلىدىغان جازانى ئىجرا قىلىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭ ئۆيدىن چىقىشتىكى سەۋەب ئورۇنلۇق ۋە توغرا بولسا، ئايالنىڭ ئۆيدىن ئەرنىڭ رۇخسىتىسىز چىقىش ھەققى بار. شۇنىڭدەك يەنە ئەگەر ئەر ئايالنى تۆشەككە چاقىرغان، ئايال ھەيزدار ئەمەس ۋە پەرز روزا تۇتۇۋاتماغلىق تۇرۇپ تۆشەككە بېرىشتىن باش تارتقان بولسا، بۇ ھالدىمۇ ئەر ئۇ ئايالغا ئەدەپلەش يۈزىسىدىن بېرىلىدىغان جازانى بېرىدۇ.

11. ئەرنىڭ ناماز ئوقۇمايدىغان ئايالنى ئۇرۇش ھەققى بار. چۈنكى، ئەر ئايالنى ناماز ئوقۇشقا بۇيرۇشقا بۇيرۇلغاندۇر ۋە بۇنىڭدىن ھېساب سورۇلىدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دېدى:

وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَا نَسْأَلُكَ رِزْقًا نَّحْنُ نَرْزُقُكَ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَى

(132)

(ئى مۇھەممەد!) ئائىلەڭدىكىلەرنى (ۋە ئۈممىتىڭنى) نامازغا بۇيرۇغىن، ئۆزۈڭمۇ ئۇنى ئادا قىلىشقا چىداملىق بولغىن، سەندىن بىز رىزىق تەلەپ قىلمايمىز. ساڭا بىز رىزىق بېرىمىز، ياخشى ئاقىۋەت پەقەت تەقۋادارلارغا خاستۇر. (سۈرە تاھا-132)

955/511 - ابن عمرو بن العاص– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ–: مُرُوا أَوْلَادَكُمْ بِالصَّلَاةِ وَهُمْ أَبْنَاءُ سَبْعٍ، وَاضْرِبُوهُمْ عَلَيْهَا وَهُمْ أَبْنَاءُ عَشْرٍ، وَفَرِّقُوا بَيْنَهُمْ فِي الْمَضَاجِعِ* رواه أبو داود (495) الترمذي (407)

955/511 - ئەمر ئىبنى شۇئەيب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ چوڭ دادىسىدىن رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: بالىلىرىڭلارنى يەتتە ياشقا كىرگەندە، ناماز ئوقۇشقا بۇيرۇڭلار، ئون ياشقا كىرگەندە ناماز ئوقۇغىلى ئۇنىمىسا ئۇرۇڭلار ۋە ئۇلارنىڭ ياتىدىغان ئورنىنى ئايرىۋېتىڭلارر. (ئەبۇ داۋۇد495، تىرمىزى: 407)

12. ئەگەر كىچىك بالا ئالىم بىر كىشىنى تىللىسا، ئۇنىڭغا ئەدەپلەش يۈزىسىدىن بېرىلىدىغان جازا ئىجرا قىلىنىدۇ.

13. كىچىك بالا، ئەگەر ناماز ئوقۇمىسا، ياكى روزا تۇتمىسا، بالىنىڭ دادىسى ئۇنى ئۇرىدۇ. بۇ ھالدا ئانىنىڭمۇ ئۇرۇش ھوقۇقى بولىدۇ.

14. بىر دادىنىڭ، بالىسىنىڭ قۇرئان، ئەدەپ ئەخلاق ۋە بىلىملەرنى ئۆگىنىشكە مەجبۇرلاش ھەققى بار. چۈنكى، بۇلارنى بالىغا ئۆگىتىش ئاتا ئانىغا پەرزدۇر.

15. ئەگەر بىر ئايال ئېرىنىڭ ئۆزىنى قاتتىق ئۇرۇپ بىرەر ئۇستىغىنىنى سۇندۇرۇۋەتكەنلىكىنى ياكى تىرىسىنى تىلىۋەتكەنلىكىنى ياكى تېنىنى كۆكەرتىۋەتكەنلىكىنى دەۋا قىلغان ۋە ئەرنىڭ ئۇنى شۇنداق ئۇرغانلىقى ئىسپاتلانغان بولسا، ئەرگە ئەدەپلەش يۈزىسىدىن بېرىلىدىغان جازا بېرىلىدۇ.

16. ئەگەر ئۇستاز كىچىك بالىنى قاتتىق ئۇرغان بولسا، ئۇستازغا ئەدەپلەش يۈزىسىدىن بېرىلىدىغان جازا بېرىلىدۇ. ئەگەر ئۇ كىچىك بالا ئۇستازىنىڭ ئۇرغانلىق سەۋەبى بىلەن ئۆلۈپ قالغان بولسا، ئۇستاز ئۇنىڭ دىيىتىنى تۆلەيدۇ.

8. قىساسنىڭ بايانى

قىساس دېگەن سۆزنىڭ ئۇقۇمى

قىساس دېگەن سۆزنىڭ ئۇقۇمى مەنا جەھەتتىن ئوخشاشلىق ۋە باراۋەرلىك، دېگەنلىك بولىدۇ. قىساس دېگەن سۆزنىڭ ئۇقۇمى ئىستىلاھ جەھەتتىن جىنايەتچىنى، ئۇ ئۆتكۈزگەن جىنايەتنىڭ ئوخشىشى بىلەن جازالاش، دېگەنلىك بولىدۇ. جىنايەتچى دېگەن سۆز مەنا جەھەتتىن يامان بىرەر ئىشنى قىلغان ئادەمگە قويۇلغان ئىسىمدۇر. ئۇ سۆز ئىستىلاھ جەھەتتىن مال مۈلۈككە ياكى جانغا ئۆتكۈزۈپ سېلىنغان بىر جىنايەتنىڭ ئىسمىدۇر.

قىساسنىڭ يولغا قويۇلىشىنىڭ بايانى

قىساس قۇرئان كەرىم، سۈننەت ۋە ئالىملارنىڭ بىرلىكى ئارقىلىق يولغا قويۇلدى. ئاللاھ تائالا قىساسنى يولغا قويۇپ مۇنداق دەيدۇ:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالأُنثَى بِالأُنثَى فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاء إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ فَمَنِ اعْتَدَى بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ (178) وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَاْ أُولِيْ الأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ (179)

ئى مۆمىنلەر! ئۆلتۈرۈلگەنلەر ئۈچۈن قىساس ئېلىش سىلەرگە پەرز قىلىندى، ھۆر ئادەم ئۈچۈن ھۆر ئادەمدىن، قۇل ئۈچۈن قۇلدىن، ئايال ئۈچۈن ئايالدىن قىساس ئېلىنىدۇ. قاتىل ئۈچۈن (دىنىي) قېرىندىشى تەرىپىدىن بىرنەرسە كەچۈرۈم قىلىنسا (يەنى ئۆلتۈرۈلگۈچىنىڭ ئىگىسى قاتىلدىن دىيەت ئېلىشقا رازى بولۇپ قىساس ئېلىشتىن ۋاز كەچسە، ئۇ، جىنايەتچىدىن دىيەتنى) چىرايلىقچە تەلەپ قىلىشى لازىم، (جىنايەتچىمۇ دىيەتنى) ياخشىلىقچە (يەنى كېچىكتۈرمەستىن، كېمەيتىۋەتمەستىن تولۇق) بېرىشى لازىم. بۇ (ھۆكۈم) پەرۋەردىگارىڭلار تەرىپىدىن (سىلەرگە بېرىلگەن) يېنىكلىتىشتۇر ۋە رەھمەتتۇر. شۇنىڭدىن كېيىن (يەنى دىيەتنى قوبۇل قىلغاندىن كېيىن)، چېكىدىن ئېشىپ كەتكەن (يەنى قاتىلنى ئۆلتۈرگەن) ئادەم قاتتىق ئازابقا دۇچار بولىدۇ [178]. ئى ئەقىل ئىگىلىرى! سىلەرگە قىساستا ھاياتلىق بار، (يەنى كىشى بىراۋنى ئۆلتۈرگەن تەقدىردە ئۆزىنىڭمۇ ئۆلتۈرۈلىدىغانلىقىنى بىلسە، ئۇ، ئادەم ئۆلتۈرۈشتىن يانىدۇ، شۇنىڭ بىلەن، ئۇنىڭ ئۆزىمۇ، ئۇ ئۆلتۈرمەكچى بولغان ئادەممۇ ئۆلۈشتىن ساقلىنىپ قالىدۇ). (ناھەق قان تۆكۈشتىن) ساقلىنىشىڭلار ئۈچۈن (قىساس يولغا قويۇلدى) (بەقەر 178ـ179)

ئاللاھ تائالا ئادەم ئۆلتۈرگەن كىشىلەرگە قىساس جازاسىنى ئىجرا قىلىشتىن جەمئىيەتكە خاتىرجەملىكنىڭ ۋە ئامانلىقنىڭ ئومۇملىشىدىغانلىقىنى بايان قىلىپ يەنە مۇنداق دېدى:

وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالأَنفَ بِالأَنفِ وَالأُذُنَ بِالأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ فَمَن تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَّهُ وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَا أنزَلَ اللّهُ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ (45)

ئۇلار (يەنى ئىسرائىل ئەۋلادى) غا تەۋراتتا شۇنداق بەلگىلىدۇقكى، جانغا جان (يەنى ناھەق ئادەم ئۆلتۈرگەن ئۆلتۈرۈلىدۇ)، كۆزگە كۆز (يەنى كىشىنىڭ كۆزىنى ناھەق قۇيۇۋەتكەن ئادەمنىڭ كۆزىنى قۇيۇۋېتىلىدۇ)، بۇرۇنغا بۇرۇن (يەنى كىشىنىڭ بۇرنىنى ناھەق كەسكەننىڭ بۇرنى كېسىلىدۇ)، قۇلاققا قۇلاق (يەنى كىشىنىڭ قۇلىقىنى ناھەق كەسكەننىڭ قۇلىقى كېسىلىدۇ)، چىشقا چىش (يەنى كىشىنىڭ چىشىنى ناھەق تۆككەننىڭ چىشى تۆكۈلىدۇ) ۋە (كىشىنى) قانداق يارىدار قىلغان بولسا شۇنداق يارىدار قىلىنىش بىلەن قىساس ئېلىنىدۇ، كىمكى (جىنايەتچىنى) ئەپۇ قىلسا (يەنى ئۇنىڭدىن قىساس ئالمىسا)، بۇ ئۇنىڭ (گۇناھى) غا كەففارەت بولىدۇ، الله نازىل قىلغان بويىچە ھۆكۈم قىلمايدىغان كىشىلەر زالىملاردۇر. (مائىدە-45)

مانا بۇ ئايەت جانغا ۋە بۇنىڭدىن باشقا ئەزالارغا تاجاۋۇز قىلغان ئادەملەردىن قىساس ئېلىشنىڭ يولغا قويۇلغانلىقىنى بايان قىلىدۇ. شۇنىڭدەك يەنە قىساس ھۆكۈمى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننىتى بىلەنمۇ يولغا قويۇلدى.

5202/3106 ـ ابنُ مسعود – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((لا يَحِلُّ دَمُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ يَشْهَدُ أَنْ لا إِلَهَ إِلاَّ الله وَأَنِّي رَسُولُ الله إِلاَّ بِإِحْدَى ثَلاثٍ الثَّيِّبُ الزَّانِي وَالنَّفْسُ بِالنَّفْسِ وَالتَّارِكُ لِدِينِهِ الْمُفَارِقُ لِلْجَمَاعَةِ))* البخاري (6878)، مسلم (1676) .

5202/3106 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: بىر اللەتىن باشقا ھېچ ئىلاھنىڭ يوقلۇقىغا، مېنىڭ اللەنىڭ پەيغەمبىرى ئىكەنلىكىمگە گۇۋاھلىق بېرىدىغان ھەرقانداق بىر مۇسۇلماننىڭ قېنىنى تۆكۈش ھالال ئەمەس، پەقەت توي قىلغاندىن كېيىن زىنا قىلغان كىشى، ناھەق ئادەم ئۆلتۈرگەن كىشى ۋە دىنىنى تاشلاپ، مۇسۇلمان جامائىتىدىن ئايرىلغان كىشىدىن ئىبارەت ئۈچ تۈرلۈك كىشىنىڭ قېنىنى تۆكۈش ھالال. (مۇسلىم: 1676)

ئادەم ئۆلتۈرگەنلىك جىنايىتىدىن تەۋبە قىلىشنىڭ بايانى

مەزكۇر ئايەت ۋە ھەدىسلەر قەستەن ئادەم ئۆلتۈرگەن كىشىنىڭ مەڭگۈ دوزاختا قالىدىغانلىقىنى ۋە ئۇنىڭ تەۋبىسىنىڭ قوبۇل قىلىنمايدىغانلىقىنى كۆرستىپ بېرىدۇ. بۇ ھەم ئىبنى ئاببا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ كۆز قارىشىدۇر. بىر قىسىم ئالىملار قەستەن ئادەم ئۆلتۈرگەن كىشى مەڭگۈ دوزاختا قالمايدۇ ۋە ئۇنىڭ گۇناھى كەچۈرۈلىدۇ، دېدى. قەستەن ئادەم ئۆلتۈرگەن كىشىنىڭ گۇناھىنىڭ كەچۈرۈلىدىغانلىقىنىڭ دەلىلى بولسا، ئاللاھ تائالانىڭ تۆۋەندىكى ئايىتىدۇر:

إِنَّ اللّهَ لاَ يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَن يَشَاء وَمَن يُشْرِكْ بِاللّهِ فَقَدِ افْتَرَى إِثْمًا عَظِيمًا (48)

الله ھەقىقەتەن اللەقا شېرىك كەلتۈرۈش گۇناھىنى مەغپىرەت قىلمايدۇ، خالىغان ئادەمنىڭ ئۇنىڭدىن باشقا گۇناھىنى مەغپىرەت قىلىدۇ. كىمكى اللەقا شېرىك كەلتۈرىدىكەن، چوڭ گۇناھ قىلغان بولىدۇ (نىسا-48)

كۆپ ساندىكى ئالىملار قەستەن ئادەم ئۆلتۈرگەن كىشىنىڭ ئىشى ئاللاھ تائالانىڭ خاھىشىغا تاپشۇرۇلىدۇ. ئاللاھ تائالا خالىسا ئازابلايدۇ، خالىسا كەچۈرىدۇ دەپ، سۆزلىرىنىڭ دەلىلى ئۈچۈن تۆۋەندىكى ھەدىسلەرنى كەلتۈردى.

7266/4362 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: كانَ النبيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يبايعُ النساءَ بالكلام بهذهِ الآيةِ لا يشركنَ باللهِ شيئًا، وما مسَّتْ يدُ النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يدَ امرأةٍ لا يملكُها* البخاري (7214)، مسلم (1866).

7266/4362 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: {اللەقا ھېچ نەرسىنى شېرىك كەلتۈرمەسلىككە، ئوغرىلىق قىلماسلىققا، زىنا قىلماسلىققا، باللىرىنى (جاھىلىيەت دەۋرىدىكىدەك قىز باللىرىنى نومۇستىن ياكى كەمبەغەللىكتىن قورقۇپ) ئۆلتۈرمەسلىككە، باشقىلارنىڭ بالىسىنى يالغاندىن ئەرلىرىنىڭ بالىسى قىلىۋالماسلىققا، سەن بۇيرىغان ياخشى ئىشلاردىن باش تارتماسلىققا بەيئەت قىلسا (يۇقىرىقى شەرتلەر ئاساسىدا) ئۇلارغا بەيئەت قىلغىن، ئۇلار ئۈچۈن اللەتىن

مەغفىرەت تىلىگىن، الله ھەقىقەتەن ناھايىتى مەغفىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر }
(سۈرە مۇمتەھىنە، 12 ـ ئايەت) دېگەن ئايەتكە ئاساسەن، ئاياللاردىن سۆز ئارقىلىق بەيئەت
ئالاتتى. ئۇنىڭ قولى ئۆز ئىلكىدىكى ئاياللاردىن باشقا بىر ئايالنىڭ قولىنى تۇتۇپ باقمىغان.
(بۇخارى: 7214)

9750/5977 ــ أبو سعيد – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعهُ:« فيمن كان قبلكُم رجلٌ قتل تسعةً وتسعين نفسًا، فسأل عن أعلم أهل الأرض، فدُلَّ على راهب، فأتاهُ فقال: إنَّهُ قتل تسعةً وتسعين نفسًا فهل له من توبةٍ؟فقال: لا، فقتلهُ فكمَّل به مائةً، ثُمَّ سألَ عن أعلم أهل الأرضِ، فدُلَّ على رجلٍ عالمٍ، فقال:إنَّهُ قتل مائة نفسٍ فهل له من توبةٍ؟فقال: نعم، ومن يحولُ بينهُ وبين التوبةِ، انطلق إلى أرض كذا وكذا، فإنَّ بها ناسًا يعبدون الله، فاعبد الله معهم ولا ترجع إلى أرضكَ؛ فإنَّها أرضُ سوءٍ، فانطلقَ حتَّى إذا انتصف الطريق أتاهُ الموتُ، فاختصمت فيهِ ملائكةُ الرحمة وملائكةُ العذابِ، فقالت ملائكةُ الرحمةِ: جاء تائبًا مقبلاً بقلبهِ إلى الله، وقالت ملائكةُ العذابِ: إنَّهُ لم يعمل خيرًا قطُّ، فأتاهُ ملكٌ في صورةِ آدمي فجعلُوه بينهم، فقال: قيسُوا ما بين الأرضين فإلى أيِّهما كان أدنى فهو له، فقاسُوا فوجدُوهُ أدنى إلى الأرض التي أراد، فقبضته ملائكة الرحمة»* البخاري (3470) مسلم (2766).

9750/5977 ـ ئەبۇ سەئىد خۇدرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: سىلەردىن بۇرۇن ئۆتكەنلەرنىڭ ئىچىدە 99 كىشىنى ئۆلتۈرگەن بىرى بار ئىدى. ئۇ (تۆۋبە قىلىش ئۈچۈن) يەر يۈزىدىكى ئەڭ ئىلىملىك كىشىنى سورىغانىدى، ئۇنىڭغا راھىبنىڭ ئالدىغا بېرىش تەۋسىيە قىلىندى، ئۇ راھىبنىڭ قېشىغا بېرىپ: "مەن 99 كىشىنى ئۆلتۈردۈم، تۆۋبىگە يول بارمۇ؟ " دەپ سورىغانىدى، راھىب: "يوق " دېدى . شۇنىڭ بىلەن، ئۇنىمۇ ئۆلتۈرۈپ، ساننى يۈزگە يەتكۈزدى. ئاندىن يەر يۈزىدىكى ئەڭ ئىلىملىك كىشىنى سورىغانىدى، بىر ئالىم كىشىنىڭ يېنىغا بېرىش تەۋسىيە قىلىندى، ئۇنىڭ يېنىغا باردى ۋە ئۇنىڭدىن: "مەن 100 كىشىنى ئۆلتۈردۈم، تۆۋبىگە يول بارمۇ؟ " دەپ سورىدى. ئۇ ئالىم: "ھەئە، تۆۋبە يولى بار. ھېچكىم بۇنى توسۇپ قالالمايدۇ. پالانى جايغا بارغىن! ئۇ يەردە ئىنسانلار اللهقا ئىبادەت قىلىۋاتىدۇ، سەنمۇ ئۇلار بىلەن بىرگە ئىبادەت قىلغىن، جايىڭغا قايتمىغىن. چۈنكى ئۇ يامان جايدۇر، دېدى. ئۇ كىشى يولغا ئاتلاندى. يېرىم يولغا كەلگەندە، ئۇنىڭغا ئەجەل كەلدى. رەھمەت پەرىشتىسى بىلەن ئازاب پەرىشتىسى ئۇنى تالىشىپ تارتىشىپ قالدى. رەھمەت پەرىشتىسى: "ئۇنىڭ جېنى بىزنىڭكى. چۈنكى ئۇ تۆۋبە قىلىپ، پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن اللهقا يۈزلىنىۋاتاتتى " دېسە، ئازاب پەرىشتىسى: "ئۇنىڭ جېنى بىزنىڭكى. چۈنكى ئۇ ھېچقانداق ياخشى ئەمەل قىلمىدى " دېدى. دەل شۇ پەيتتە، ئادەم قىياپىتىگە كىرگەن بىر پەرىشتە كەلدى. ئىككى پەرىشتە بۇ مەسىلىنى ئايرىش ئۈچۈن، ئۇ پەرىشتىنىڭ ھۆكۈم چىقىرىپ قويۇشىنى تەلەپ قىلدى. ئۇ

پەرىشتە: ”سىلەر بۇ ئىككى شەھەر ئارىسىنى ئۆلچەڭلار. ئۇنىڭ ئۆلگەن يېرى قايسى شەھەرگە يېقىن بولسا، بۇ ئادەم ئۇنىڭغا تېگىشلىكتۇر “ دېدى. ئۇلار ئىككى شەھەرنىڭ ئارىسىنى ئۆلچەپ، ئۇ ئادەمنىڭ بارماقچى بولغان شەھەرگە بىر غېرىچ يېقىن يەردە ئۆلگەنلىكىنى بىلدى. شۇنىڭ بىلەن، ئۇنىڭ جېنىنى رەھمەت پەرىشتىسى ئالدى. باشقا بىر رىۋايەتتە مۇنداق دېيىلگەن: الله بىرىگە: ”يىراقلاشقىن!“ ، يەنە بىرىگە: ”يېقىنلاشقىن! “ دېدى. (مۇسلىم: 2766)

مانا بۇ ھەدىس بارلىق چوڭ گۇناھلاردىن ھەتتا ئادەم ئۆلتۈرۈۋەتكەنلىك گۇناھىدىن تەۋبە قىلسا بولىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. بۇ ھەدىستىن يەنە ئەگەر ئاللاھ تائالا، ئادەم ئۆلتۈرۈپتىپ تەۋبە قىلغان كىشىنىڭ تەۋبىسىنى قوبۇل قىلسا، ئۇ كىشى ئۆلتۈرۈۋەتكەن ئادەمنى ئۇنىڭ رازى قىلىدىغانلىق مەناسىمۇ چىقىرىلىدۇ.

ئون توققۇزىنچى بۆلۈم. ئىسلام قانۇنىدىكى ھالال ـھارام مەسىلىلىرىنىڭ بايانى

بىرىنچى باپ. ئىسلام قانۇنىدىكى ھالال ـھارام پىرىنسىپى

1ـ ھالال-ھارام پىرىنسىپىنىڭ يولغا قويۇلۇش سەۋەبى ھەم زۆرۈرىيىتى

ھالال ـ ھارام مەسىلىسى ئەڭ قەدىمىي مەسىلىلەرنىڭ بىرى بولۇپ، كائىناتنىڭ بارلىق ئىشلىرى ۋە ھاياتنىڭ مىزانىغا مۇناسىۋەتلىك چوڭ مەسىلىدۇر. ئاللاھ تائالا ئىنساننى يەر يۈزىدە ئۆزىدىن ئورۇنباسارلىق ۋەزىپىسىنى جارىي قىلدۇرۇشى ئۈچۈن ياراتقان بولۇپ، ئۇنىڭغا يېمەك ـ ئىچمەك، نەسلىنى داۋام قىلدۇرۇش ئامىللىرى، بەختلىك ھايات كەچۈرۈشنىڭ چارىلىرى قاتارلىق ياشاشنىڭ پۈتۈن ۋاستىلىرىنى تولۇقلاپ بېرىش بىلەن بىرگە ياشاشنىڭ قانۇن پرىنسىپلىرىنى بەلگىلىگەن. چۈنكى ھەر قانداق بىر ئۇستا ئۆزى ياسىغان نەرسىسىنىڭ قانۇنىيەتلىرىنى ئۇبدان بىلگىنىگە ئوخشاش، ياراتقۇچى ئاللاھ ئۆزى ياراتقان مەخلۇقاتلىرىنىڭ خاراكتېرىنى ۋە ئۇلار ئۈچۈن نېمىنىڭ پايدىلىق ۋە نېمىنىڭ زىيانلىق ئىكەنلىكىنى ياخشى بىلىدۇ. شۇڭا ئاللاھ تائالا ئىنساننىڭ بەھۇزۇر ھايات كەچۈرۈشىگە كاپالەت قىلىش ئۈچۈن بىر قىسىم قانۇن ـ پرىنسىپلارنى بەلگىلىگەن. بۇ قانۇن ـ پرىنسىپلار ” قىل “ ۋە ” قىلما “ ياكى بىزنىڭ تەبىرىمىز بويىچە ” ھالال “ ۋە ” ھارام “ دېگەن ئىككى سۆزگە مەركەزلەشكەن. ئاللاھ تائالانىڭ ھكمىتى ئىنسان ئۇرۇغىنى يەر يۈزىگە تارقىتىپ، ئۇلارنىڭ ھاياتىغا ۋە بەخت ـ سائادىتىگە كاپالەتلىك قىلىدىغان مەزكۇر قانۇن ـ پرىنسىپلارنى بەلگىلەشنى تەقەززا قىلغان بولۇپ، ئادەم ئەلەيھىسسالام بىلەن ئايالى ھەۋۋانى جەننەتتىن يەر يۈزىگە چۈشۈرۈشتىن ئاۋۋال بۇ ئىككىسىنى ھالال ـ ھارام بىلەن سىنىغان. بۇ سىناق ئەمەلىيەتتە ئۇلارغا ” ھالال ـ ھارام “ نى ئۆگىتىشتىكى تۇنجى مەشق ئىدى. ئاللاھ تائالا بۇ ئىككىسىگە جەننەتتە ھەممە نەرسىنى ھالال قىلىپ، پەقەت بىر تال دەرەخنىڭ مېۋىسىنىلا ھارام قىلغان. ئۇنداقتا ئاللاھ تائالا ئۇلارغا نېمە ئۈچۈن بۇ بىر تال دەرەخنىڭ مېۋىسىنى ھارام قىلغان؟ دەيمىزكى، ئاللاھ تائالا ئۇلارغا ھالال

ــ هارامنىڭ پەلسەپسىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن هارام قىلغان. دېمەك، هالال ــ هارام مەسىلىسى ئادەم ئەلەيھىسسالام بىلەن ئايالى ھەۋۋا ئىككىسى جەننەتتىكى ۋاقتىدىلا باشلانغان.

هالال بىلەن هارام هەربىر مىللەتكە قەدىمدىن بۇيان مەلۇمدۇر، ئۇلار پەقەتلا هارام نەرسىلەرنىڭ مىقدارى، تۈرى، هارام قىلىنىش سەۋەبلىرى ھەققىدە ئوخشاشمىغان كۆزقاراشلاردا بولغان بولۇپ، بۇ ئوخشاشماسلىقنىڭ كۆپىنچىسى ئىبتىدائىي ئېتىقاد، خۇراپات ۋە ئەپسانىلەرگە چېتىشلىق ئىدى.

كېيىن كاتتا ساماۋى دىنلار قانۇن ـ شەرىئەتلەرنى، هالال ـ هارام ھەققىدە ۋەز ـ نەسىھەتلەرنى ئېلىپ كېلىپ ئىنساننى خۇراپات، ئەپسانە ۋە قەبىلىۋىي هايات سەۋىيەسىدىن ئېىسل، ئىززەتلىك ئىنسان سەۋىيەسىگە كۆتۈردى. لېكىن بۇ قانۇنلاردىكى بەزى هالال ـ هارام ئەھكاملىرى ئۆز زامانىدىكى دەۋر ۋە مۇھىتقا لايىق بولۇپ، ئىنساننىڭ تەرەققى قىلىشىغا ئەگىشىپ تەرەققى قىلىپ، شەرت ـ شارائىت ۋە مۇھىتنىڭ ئۆزگىرىشىگە ئەگىشىپ ئۆزگىرىدىغان ئىدى، شۇڭا يەھۇدىزمنى مىسالغا ئالساق، بەنى ئىسرائىل قەۋمى قىلغان زۇلۇم ـ تاجاۋۇزچىلىقلىرى تۈپەيلىدىن جازالىنىپ، ئۇلارغا بەزى نەرسىلەر ۋاقىتلىق هارام قىلىنغان ئىدى، لېكىن بۇ چەكلىمىلەر ئەبەدىيلىك مەقسەت قىلىنغان قانۇن ئەمەس ئىدى. قۇرئان كەرىم ئىسا ئەلەيھىسسالامنىڭ بەنى ئىسرائىل قەۋمىگە قىلغان بۇ سۆزىنى ئاشۇ سەۋەبتىن بايان قىلغان:

وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنْ التَّوْرَاةِ وَلِأُحِلَّ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي حُرِّمَ عَلَيْكُمْ

مەن ئىلگىرى كەلگەن تەۋراتنى تەستىقلىغان هالدا، سىلەرگە هارام قىلىنغان بەزى نەرسىلەرنى هالال قىلىش ئۈچۈن كەلدىم [ئال ئىمران سۈرىسى 50 ــ ئايەت]

ئىسلام كەلگەندە ئىنسانىيەتنىڭ ئەقىل ـ ئىدراكى پىشىپ يېتىلىپ، ئاللاھ تائالا ئۇنىڭغا تۈگەنچە پەيغەمبەرلىكنى ئەۋەتىشكە يارايدىغان سەۋىيەگە يەتكەن، شۇڭا ئاللاھ تائالا ئىنسانىيەتكە بەلگىلىگەن قانۇن ـ تۈزۈملىرىنى مۇكەممەل، مەڭگۈ ۋە ئومۇمىيۈزلۈك بولغان ئىسلام شەرىئىتى بىلەن ئاياغلاشتۇرغان. بۇ ھەقتە مائىدە سۈرىسىدە بەزى چەكلىگەن يېمەكلىكلەرنى بايان قىلغاندىن كېيىنكى بۇ ئايەتلىرىنى ئوقۇيمىز:

الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمْ الْإِسْلَامَ دِينًا

بۈگۈن سىلەرنىڭ دىنىڭلارنى پۈتۈن قىلدىم، سىلەرگە نېمىتىمنى تاماملىدىم، ئىسلام دىنىنى سىلەرنىڭ دىنىڭلار بولۇشقا تاللىدىم [مائىدە سۈرىسى 3 ـ ئايەت]

ئىسلامدا هالال ـ هارام ئۇقۇمى ئاددىي ۋە ئېنىقتۇر، بۇ ئۇقۇم ئاسمانلار، زېمىن ۋە تاغلار ئۆز ئۈستىگە ئېلىشقا چىدىمىغان، ئىنسانلار ئۆز ئۈستىگە ئالغان كاتتا ئامانەتتىن بىر پارچىدۇر، بۇ ئامانەت ئىلاھىي تەكلىپلەر ئامانىتى ۋە يەر يۈزىدە ئاللاھقا ئىزباسارلىق قىلىش ۋەزىپىسىنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىش ئامانىتىدۇر. ئىنسان ئاشۇ مەسئۇلىيەت ئاساسىدا مۇكاپاتلىنىدۇ ياكى جازالىنىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئىنسانغا ئەقىل ۋە ئىرادە بېرىلگەن، پەيغەمبەرلەر ئەۋەتىلگەن، كىتابلار چۈشۈرۈلگەن. ئىنسان بۇ مەسئۇللۇقنى ئۆز ئۈستىگە ئالغاندىن كېيىن: هالال ـ هارام نېمە ئۈچۈن؟ نېمە ئۈچۈن مەن چەكلىمىسىز ئەركىن قويۇپ بېرىلمىدىم؟ دەپ سورىشى ئورۇنسىز. چۈنكى هالال ـ هارام چەكلىملىرى ئىنسانلارغا خاس بولغان سىناقنىڭ

تولۇقلىمىسىدۇر، بۇ سىناق ئارقىلىق يا پەرىشتىلەردەك ساپ روھ، يا ھايۋاناتلاردەك ساپ شەھۋەت بولماي، بەلكى ئوتتۇرا بىر نەرسە بولغان ئاللاھنىڭ بۇ ئالاھىدە تىپتىكى مەخلۇقلىرى باشقا مەخلۇقلاردىن پەرقلىنىپ تۇرىدۇ، ئىنسان خالىسا يۈكسىلىپ پەرىشتىلەر ياكى پەرىشتىلەردىنمۇ ئەۋزەلرەك بولالايدۇ، خالىسا ھايۋانلاردەك ياكى ھايۋانلاردىنمۇ بەتەررەك بولالايدۇ.

يەنە بىر تەرەپتىن ئېيتقاندا، ھالال ـ ھارام تۈزۈمى ئومۇمىي ئىسلام شەرىئىتى دائىرىسى ئىچىدە ئايلىنىدىغان بولۇپ، بۇ شەرىئەت ئىنسانىيەتكە ياخشىلىق كەلتۈرۈش، قىيىنچىلىقنى يوقۇتۇپ قولايلىق يارىتىپ بېرىش، زىيان ۋە يۈزۈقچىلىقنىڭ ئالدىنى توسۇپ مەنپەئەت ئېلىپ كېلىشكە تايىنىدۇ. بۇ مەنپەئەت ئىنسانىنىڭ جىسمىغا، روھىغا، ئەقلىگە ۋە پۈتۈن بارلىقىغا، جەمئىيەتنىڭ باي ـ كەمبەغەل، ھاكىم ـ مەھكۇم، ئەر ـ ئايال قاتارلىق بارلىق تەبىقە ۋە قاتلاملىرىغا، ھەمدە پۈتۈن ئىنسانىيەتنىڭ ھەر خىل ئىرق، رەڭ، يۇرت ۋە ئەۋلادلىرىغا ئومۇملاشقان مەنپەئەتتۇر.

بۇ دىن ئىنسانىيەت باسقۇچلىرىنىڭ ئاخىرقى باسقۇچىدا ئاللاھنىڭ بەندىلىرىگە قىلغان ئومۇميۈزلۈك ئىلاھىي رەھمىتى ۋە مەرھەمىتى سۈپىتىدە كەلگەندۇر، ئاللاھ تائالا بۇنى پەيغەمبىرىگە جاكارلاپ مۇنداق دېگەن:

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ سېنى بىز پۈتۈن ئەھلى جاھان ئۈچۈن پەقەت رەھمەت قىلىپلا ئەۋەتتۇق [ئەنبىيا سۈرىسى 107 ـ ئايەت]

بۇ رەھمەتنىڭ ئىزلىرىنىڭ جۈملىسىدىن ئاللاھ تائالانىڭ بۇتپەرەسلەر ۋە ئەھلى كىتابلار ھاياتىقا پەيدا قىلىۋالغان قىيىنلاشتۇرۇش ۋە چېكىتتۈېتىش نەتىجىسىدە ھالال، پاك نەرسىلەرنى ھارام قىلىۋېلىش ياكى چەكلىمىلەردىن بوشىنىۋېلىش نەتىجىسىدە ھارام، مەينەت نەرسىلەرنى ھالال قىلىۋېلىشتەك ئۇلار پەيدا قىلىۋالغان كىشەن ـ تاقاقلاردىن مۇشۇ ئاخىرقى ئۈممەتنى خالاس قىلغانلىقىدۇر. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُون الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنْ الْمُنكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمْ الطيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمْ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ

مېنىڭ رەھمىتىم دۇنيادا مەخلۇقاتلارنىڭ ھەممىسىگە ئورتاقتۇر، ئاخىرەتتە ئۇنى كۇپۇردىن ۋە چوڭ گۇناھلاردىن ساقلانغۇچىلارغا، زاكىتىنى بېرىدىغانلارغا ۋە بىزنىڭ ئايەتلىرىمىزگە ئىمان ئېيتىدىغانلارغا تېگىشلىك قىلىمەن. ئۇلار ئۇممىي ئەلچى (مۇھەممەد) پەيغەمبەرگە ئەگىشىدۇ، ئۇلار ئۇز قوللىرىدىكى تەۋرات ۋە ئىنجىلدا ئۇنىڭ سۈپەتلىرىنىڭ يېزىلغانلىقىنى كۆرىدۇ. ئۇ ئۇلارنى ياخشى ئىش قىلىشقا بۇيرۇيدۇ، يامان ئىش قىلىشتىن توسىدۇ، ئۇلارغا پاك نەرسىلەرنى ھالال قىلىدۇ، ناپاك نەرسىلەرنى ھارام قىلىدۇ، ئۇلارنىڭ ئېغىر يۈكىنى ۋە قىيىن ۋەزىپىلىرىنى يېنىكلىتىدۇ. [ئەئراف سۈرىسى 156 ـ 157 ـ ئايەتلەر]

ئىسلامنىڭ ھالال ـ ھارام مەسىلىلىرىدىكى دەستۇرى بۇ كىتابىمىزنىڭ بېشىدا كەلتۈرگەن

مۇشۇ ئىككى ئايەتتە نامايەن بولىدۇ:

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنْ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

ئېيتقىنكى، "ئاللاھ بەندىلىرى ئۈچۈن ياراتقان لىباسلارنى، شىرىن، پاك رىزىقلارنى كىم ھارام قىلدى؟" [ئەئراف سۈرىسى 32 ــ ئايەت]

قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ

ئېيتقىنكى، " پەرۋەردىگارىم ئاشكارا ۋە يوشۇرۇن يامان ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى، گۇناھلارنى، ناھەق چېقىلىشنى، ئاللاھقا دەلىلسىز شېرىك كەلتۈرۈشنى، ئۆزۈڭلار بىلمەيدىغان نەرسىلەرنى ئاللاھ نامىدىن قالايمىقان سۆزلەشنى ھارام قىلدى" [ئەئراف سۈرىسى 33 ــ ئايەت]

2ـ ھالال ــ ھارام ئۇقۇمى

ھالال ــ مەيلى يېمەك ــ ئىچمەكتە بولسۇن، مەيلى ئىش ــ ھەرىكەتتە بولسۇن ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن رۇخسەت قىلىنغان، چەكلەنمىگەن نەرسىلەر ۋە ئىشلار دېمەكتۇر.

ھارام ـ ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن كەسكىن بۇيرۇق بىلەن قىلىشتىن ياكى ئىستېمال قىلىشتىن چەكلەنگەن ئىشلار ۋە نەرسىلەر بولۇپ، يېمەك ــ ئىچمەكلەر، ئېتىقاد، پىكىر ۋە ئىش ھەرىكەتلەردە ئىپادىلىنىدۇ.

جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ھالال ۋە ھارام

ھالال ـ ھارام مەسىلىسىدە جاھىلىيەت خەلقى باشقا مەسىلىلەردەك قاتتىق ئېزىپ، ھەددىدىن ئارتۇق قالايمىقانلىشىپ كەتكەن بولۇپ، ئۇلار پاسكىنا، ھارام نەرسىلەرنى ھالال، پايدىلىق، پاكىز نەرسىلەرنى ھارام قىلغان ئىدى. بۇ ئازغۇنلۇق ئوڭچىللىق ۋە سولچىللىقتا ھەددىدىن زىيادە چەتنەپ كېتىشتىن باشقا نەرسە ئەمەس ئىدى.

ئوڭچىللىقتا ھىندىلارنىڭ زالىم براخمانىزم تائىپىسى، ۋە مۇستەبىت خرىستىئان راھىبلىقى، ۋە ئۇنىڭدىن باشقا بەدەننى ئازابلايدىغان، ئاللاھنىڭ بەندىلەر ئۈچۈن يارىتىپ بەرگەن رىزقىنى ۋە زىننەتلىرىنى ھارام قىلىدىغان مەزھەبلەر بارلىققا كەلدى، خرىستىئانلارنىڭ مۇستەبىتلىكى ئوتتۇرا ئەسىردە چېكىگە يەتتى، راھىبلاردا ياخشى نەرسىلەرنى ھارام قىلىش كۆچىيىپ كەتتى، ھەتتاكى بەزىلىرى پۇتىنى يۇيۇشنى گۇناھ، يۇيۇنۇشنى بولسا قايغۇلۇق كەلتۈرىدىغان ئەپسۇسلىنارلىق ئىش دەپ قارىدى.

سولچىللىقتا بولسا، ئىراندا ئورتىغا چىققان، مۇتلەق ئەركىنلىككە چاقىرىدىغان، كىشلەرنىڭ ھەرقانداق ئىشنى قىلالىشى ئۈچۈن، ھۆررىيەت تىزگىنىنى بولىشىغا قويۇۋېتىدىغان، ھەر نەرسىنى ھالال، ھەتتا ئىنسانلار تۇغۇلما تەبىئىتىدە مۇقەددەس دەپ بىلگەن ئىززەت ـ نۇمۇسلىرىنىمۇ ھالال دەپ قارايدىغان مەزدەك ھەرىكىتى ئوتتۇرىغا چىقتى.

جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئەرەب خەلقى، ھالال ـ ھارام ئۆلچىمىنىڭ قالايمىقانلىشىپ كەتكەنلىكىنىڭ تىپىك بىر مىسالى ئىدى. ئۇلار ھاراق ئىچىش، جازانىنى قاتمۇ ـ قات يېيىش، ئاياللارغا ئازار بېرىش، ئۇلارنى نىكاھتىن توسۇۋېلىش ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش نۇرغۇن ئىشلارنى

ھالال قىلدى، بۇنىڭدىنمۇ ئېچىنىشلىقراقى شۇكى، ئىنسان ۋە جىندىن بولغان شەيتانلارنىڭ چىرايلىق كۆرسىتىشى بىلەن، ئاتىلىق مېھرىگە خىلاپ ھالدا، ئۆز باللىرى، يۇرەك پارىلىرىنى ئۆلتۈرۈشكە جۈرئەت قىلىشى ئىدى، بۇ توغرىدا قۇرئان كەرىم مۇنداق دەيدۇ:

وَكَذَلِكَ زَيَّنَ لِكَثِيرٍ مِنْ الْمُشْرِكِينَ قَتْلَ أَوْلَادِهِمْ شُرَكَاؤُهُمْ لِيُرْدُوهُمْ وَلِيَلْبِسُوا عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ

شۇنىڭدەك، مۇشرىكلەرنىڭ شېرىكلىرى (شەيتانلار) مۇشرىكلەرنى ھالاك قىلىش ۋە ئۇلارنىڭ دىنىنى قالايمىقانلاشتۇرۇش ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ نۇرغۇنلىرىغا باللىرىنى ئۆلتۈرۈشنى چىرايلىق كۆرسەتتى [ئەنئام سۈرىسى 137ـ ئايەت]

بۇتلارنى قوغداش ۋەزىپىسىنى ئۆز ئۈستىگە ئالغان مۇشرىكلار ۋە شۇلارغا ئوخشاشلار، ئاتىلارغا ئۆز باللىرىنى ئۆلتۈرۈشنى چىرايلىق كۆرسىتىشتە بىر نەچچە خىل يوللارنى قوللاندى: باشقا كەلگۈسىدە كېلىش ئېھتىمالى بولغان پەقىرلىقتىن قورقۇتۇش. تۇغۇلغان بالا قىز بولسا، ئىززەت ـ نومۇسغا داغ تېگىپ قېلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش، باللارنى ئۆلتۈرۈش ۋە ئۇنى ئىلاھلىرى ئۈچۈن قۇربان قىلىش ئارقىلىق ئىلاھلارغا يېقىنلاشماق. قىزىقارلىقى شۇكى، باللىرىنى تىرىك كۆمۈشنى ھالال دەپ قارىغان بۇ كىشىلەر، مال ۋە ھايۋانلاردىن ھالال قىلىنغان نەرسىلەرنى ئۆزلىرىگە ھارام قىلىشۋالغان ئىدى.

تېخىمۇ ئەجەبلىنەرلىكى، ئۇلار بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى دىنىنىڭ ئەھكاملىرىدىن قىلىۋېلىپ، ھۆكۈم ۋە دىيانەت جەھەتتە ئاللاھقا مەنسۇپ قىلدى، ئاللاھ تائالا بۇ تۆھمەتكە مۇنداق دەپ رەت قايتۇردى:

وَقَالُوا هَذِهِ أَنْعَامٌ وَحَرْثٌ حِجْرٌ لَا يَطعَمُهَا إِلَّا مَنْ نَشَاءِ بِزَعْمِهِمْ وَأَنْعَامٌ حُرِّمَتْ ظُهُورُهَا وَأَنْعَامٌ لَا يذكرُونَ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا افْتِرَاء عَلَيْهِ سَيَجْزِيهِمْ بِمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ

ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ گۇمانىچە، بۇ ھايۋانلار ۋە ئېكىنلەر (مەبۇدلىرىمىزغا خاس بولۇپ، باشقىلارغا) ھارامدۇر، ئۇلارنى پەقەت بىز خالىغان ئادەملەرلا يەيدۇ، بۇ ھايۋانلارنى مىنىش ھارامدۇر، بۇ ھايۋانلارنى بوغۇزلىغاندا ئاللاھنىڭ ئىسمىنى ئېيتىشقا بولمايدۇ دەپ ئاللاھقا يالغاننى چاپلىدى. ئاللاھقا يالغان چاپلىغانلىقلىرى ئۈچۈن ئاللاھ ئۇلارنى جازالايدۇ [ئەنئام سۈرىسى 138ـ ئايەت]

قۇرئان كەرىم ھارام بولۇشى ئېنىق بولغان نەرسىلەرنى ھالال، ھالال بولۇشى ئېنىق بولغان نەرسىلەرنى ھارام قىلىۋالغان ئاشۇلارنىڭ ئازغۇنلىقىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُوا أَوْلَادَهُمْ سَفَهًا بِغَيْرِ عِلْمٍ وَحَرَّمُوا مَا رَزَقَهُمْ اللَّهُ افْتِرَاء عَلَى اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ

ھاماقەتلىك ۋە نادانلىقلىرىدىن باللىرىنى ئۆلتۈرگەن ۋە ئاللاھ نامىدىن يالغان ئېيتىپ، ئاللاھ رىزىق قىلىپ بەرگەن نەرسىلەرنى ھارام قىلغان كىشلەر ھەقىقەتەن زىيان تۈتتى، ئۇلار ھەقىقەتەن ئاداشتى، ھىدايەت تاپمىدى [ئەنئام سۈرىسى 140ـ ئايەت]

ئىسلام دىنى كېلىش بىلەن دۇنيادىكى ھالال ـ ھارام مەسىلىسىدىكى ئازغۇنلۇق ـ بۇرۇلۇشلارنى كۆردى ۋە تۇنجى قەدەمدە بۇ خەتەرلىك تەرەپنى تۈزىتىش ئۈچۈن ھالال ـ ھارام ئىشى تايىنىدىغان توغرا پرىنسىپلىك بىرمۇنچە قانۇن ـ تۈزۈملەرنى بەلگىلىدى، پۈتۈن

ئىشلارنىڭ بۇ قانۇن ـ تۈزۈملەرگە ئاساسلىنىشنى بۇيرىدى، بۇندىن باشقا يەنە توغرا ھۆكۈم قىلىش ئۆلچەملىرىنى قويدى، هارام ۋە هالال قىلىنغان نەرسىلەردە ئادالەت ۋە نورماللىق ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى، شۇنىڭ بىلەن ئىسلام ئۇممىتى، ئاللاھ ئۇلارنى سىلەر ئىنسانلارغا چىقىرىلغان ئەڭ ياخشى ئۇممەت دەپ سۈپەتلىگىنىدەك ئوڭ ۋە سول تەرەپلەرگە ئازغان، چەتنەپ كەتكەنلەر ئارىسىدا ئادالەت ۋە نورماللىقنى ساقلايدىغان ئوتتۇراھال ئۇممەت بولدى.

3 ـ ھەرقانداق نەرسە ئەسلىدە ھالالدۇر

ئىسلام بەلگىلىگەن بىرىنچى پرىنسىپ: ئاللاھ ياراتقان پۈتۈن نەرسىلەر ئەسلىدە هالالدۇر، ئاللاھ تەرەپىدىن هارام قىلىنغىنىغا ئوچۇق ۋە توغرا دەلىل ـ ئىسپات كەلمىگەن نەرسىلەردىن باشقا هارام نەرسە يوقتۇر. ئەگەر بىر نەرسىنىڭ هاراملىقىغا كەلگەن دەلىل ــبەزى ئاجىز هەدىسلەردەك ـ توغرا بولمىسا ياكى هاراملىقىغا ئوچۇق دەلىل بولمىسا، ئۇ نەرسە ئەسلىگە ئاساسەن هالال ۋە مۇباھ هالىتىدە تۇرىۋېرىدۇ، ئىسلام ئالىملىرى هەرقانداق نەرسىنىڭ ئەسلىدە هالال ۋە مۇباھ ئىكەنلىكىگە قۇرئان كەرىمدىن ئوچۇق دەلىل كۆرسىتىدۇ. مەسلەن:

هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا

ئاللاھ يەر يۈزىدىكى هەممە نەرسىنى سىلەرنىڭ پايدىلىنىشىڭلار ئۈچۈن ياراتتى [بەقەرە سۈرىسى 29 ـ ئايەت] يەنە مۇنداق دەيدۇ:

وَسَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِنْهُ

ئاللاھ ئاسماندىكى ۋە زېمىندىكى نەرسىلەرنىڭ هەممىسىنى ئۆز پەزلىدىن سىلەرگە بويسۇندۇرۇپ بەردى، بۇنىڭدا هەقىقەتەن (ئىلاهىي قۇدرەتنى) تەپەككۇر قىلىدىغان قەۋم ئۈچۈن (ئاللاھنىڭ قۇدرىتى ۋە بىرلىكىنى كۆرسىتىدىغان) دەلىللەر بار [جاسىيە سۈرىسى 13ـ ئايەت] ۋە يەنە مۇنداق دەيدۇ:

أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً

ئاللاھنىڭ ئاسمان ۋە زېمىندىكى هەممىنى سىلەرگە بويسۇندۇرۇپ بەرگىنىنى، سىلەرگە ئاشكارا ـ يوشۇرۇن نېمەتلىرىنى يەتكۈزۈپ بەرگىنىنى كۆرمىدىڭلارمۇ؟ [لوقمان سۈرىسى 20ـ ئايەت]

ئاللاھ تائالا بۇ نەرسىلەرنى يارىتىپ ئىنسانلارغا بويسۇندۇرۇپ بېرىپ، هەمدە ئىنسانلارغا شۇنداق كاتتا نېمەتلەرنى بەرگەنلىكى هەققىدە مىننەت قىلغان تۇرسا، بۇ نەرسىلەرنىڭ بىر قىسمىنى هارام قىلىپ چەكلىۋېتىش ئارقىلىق ئىنسانلارنى بۇ نەرسىلەردىن قانداقمۇ مەهرۇم قىلسۇن؟

ئاللاھ تائالا پەقەت بىر پۈتۈن هالەتتە بولغان بۇ نېمەتلەردىن بەزىبىر قىسمىنىلا بەزى هېكمەتلەرگە ئاساسەن هارام قىلغان.

4ـهالال، هارامدىن كۆپتۇر

شۇنىمۇ ئەستىن چىقارماسلىق كېرەككى، ئاللاھ تائالا كۆپ نەرسىلەرنى هالال قىلغان ۋە ئىنتايىن ئاز نەرسىلەرنىلا هارام قىلغان. شۇڭا ئاللاھ تائالا هالالنىڭ كۆپلىكىدىن ئۇلارنى سانىمىغان. ئەمما هارامنى سانىغان. چۈنكى شەيئىلەر ئەسلىدە هالال بولۇپ هالالنى ساناپ

تۆگەتكىلى بولمايدۇ. ئەمما هارام ئاز بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇنى ساناش مۇمكىن. ئىنسانلار پەن ـ تېخنىكىدا ئىلگىرىلەپ، يۇقىرى تېپتىكى هېسابلاش ماشىنىلىرى ۋە ستاتىستىكا قوراللىرى ئادەمنى هەيران قالدۇرىدىغان دەرىجىدە تەرەققى قىلغان بولسىمۇ، يەنىلا ئۇلار قۇملارنىڭ ياكى دېڭىز دولقۇنلىرىنىڭ سانىنى ئېلىشتىن ئاجىز كەلگەندەك، ئاللاھ تائالانىڭ نېمەتلىرىنىمۇ ساناپ بولۇشتىن ئاجىز كېلىدۇ. چۈنكى ئاللاھ تائالانىڭ نېمەتلىرىنى ساناش ۋە هېسابلاشقا ئىنسان تاقىتى يەتمەيدۇ. ئاللاھ تائالا بۇ مەنىدە مۇنداق دېگەن: سىلەر ئاللاھنىڭ نېمىتىنى ساناپ تۈگىتەلمەيسىلەر.

بۇ سەۋەبتىن ئىسلام شەرىئىتىدە هارامنىڭ دائىرىسى ئىنتايىن تارىيىپ، هالالنىڭ دائىرىسى ناهايىتى كېڭەيدى، چۈنكى هارام قىلىشتا بىرگە ئوچۇق ۋە توغرا كەلگەن دەلىللەر بەك ئاز بولغاچقا، هالال ياكى هاراملىقىغا دەلىل كەلمىگەن هەر قانداق نەرسە ئەسلىي هالاللىق هالىتىدە، يەنى ئىلاهىي كەچۈرۈم دائىرىسىدە قېلىۋېرىدۇ. بۇ توغرىدا هەدىس شەرىپتە مۇنداق دېيىلگەن:

3918/2340 ـ ابْنُ عَبَّاسٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – قَالَ: كَانَ أَهْلُ الْجَاهِلِيَّةِ يَأْكُلُونَ أَشْيَاءَ وَيَتْرُكُونَ أَشْيَاءَ تَقَذُّرًا فَبَعَثَ الله نَبِيَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَنْزَلَ كِتَابَهُ وَأَحَلَّ حَلالَهُ وَحَرَّمَ حَرَامَهُ، فَمَا أَحَلَّ فَهُوَ حَلالٌ وَمَا حَرَّمَ فَهُوَ حَرَامٌ، وَمَا سَكَتَ عَنْهُ فَهُوَ عَفْوٌ ﴿قُلْ لا أَجِدُ فِيمَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّماً على طاعم يطعمه إلا أن يكون ميتة﴾ الآيَةِ* أبو داود (3800)

3918/2340 ـ ئىبنى ئاbbas رەزىيەللاھۇ ئەنهۇما مۇنداق دەيدۇ: جاهىلىيەت دەۋرىدە ياشىغانلار بەزى نەرسىلەرنى يەپ، بەزى نەرسىلەرنى پاسكىنا ساناپ يېمەيتتى. الله سۇبهانەهۇ ۋەتەئالا پەيغەمبىرىنى ئەۋەتىپ، كىتابى قۇرئاننى نازىل قىلدى ۋە هالال بىلەن هارامنى ئېنىق ئايرىپ بەردى. شۇندىن تارتىپ، الله هالال قىلغان نەرسىلەر هالال، هارام قىلغان نەرسىلەر هارام هېسابلاندى. تىلغا ئېلىنمىغان نەرسىلەرنى الله ئەپۇ قىلدى (يەنى مۇباھ قىلدى). ئاندىن ئىبنى ئابباس: {(ئى مۇهەممەد! مەككە كۇففارلىرىغا) ئېيتقىنكى، ساڭا ۋەهى قىلىنغان ئەهكاملار ئىچىدە ئۆزى ئۆلۈپ قالغان نەرسە ياكى ئېقىپ چىققان قان ۋە ياكى چوشقا گۆشى (چوشقا نىجىس يېمەكلىكلەرگە ئادەتلەنگەنلىكى ئۈچۈن گۆشى پاسكىنىدۇر) ۋە اللەتىن غەيرىنىڭ ئىسمى ئېيتىلىپ بوغۇزلانغان گۇناھ مالدىن باشقىنى هەر قانداق ئادەم ئۈچۈن هارام كۆرمەيمەن. كىمكى ئۆلاردىن (يەنى يۇقىرىقى هارام قىلىنغان نەرسىلەردىن) نائىلاج ۋە ئىختىيارسىز هالدا هاياتىنى ساقلاپ قالغۇدەك يېسە (هېچ گۇناھ بولمايدۇ) چۈنكى پەرۋەردىگارىڭ مەغفىرەت قىلغۇچىدۇر، (بەندىلىرىگە) مېهرىباندۇر} (سۈرە ئەنئام، 145 ـ ئايەت) دېگەن ئايەتنى ئوقۇدى. (ئەبۇ داۋۇد3800)

دېمەك: هەزرىتى پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام بۇنداق تەپسىلاتتىن جاۋاب بېرىشنى خالىماي، ئۇلارغا هالال ۋە هارامنى بىلىشتە ئىشلىتىدىغان ئاساسىي قائىدىنى كۆرسەتتى، بۇ قائىدە بىلەن ئاللاھ هارام قىلغان نەرسىلەر بىلىنىدۇ ـ دە، ئۇندىن باشقىسى هالال نەرسىلەر قاتارىغا ئۆتىدۇ.

بۇ يەردە شۇنى ئەسكەرتىپ ئۆتۈش كېرەككى، نەرسىلەرنىڭ ئەسلىي هالاللىق سۈپىتى بەلگىلىك نەرسىلەرنىڭ ماددىسى بىلەنلا چەكلىنىپ قالماستىن، بەلكى ئىبادەتلەرنىڭ سىرتىدا ئادەت ۋە ياكى مۇئامىلە دەپ ئاتالغان ئىش ـ هەرىكەتلەرنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، شۇڭا ئادەت ۋە

مۇئامىلىلەردىمۇ ئاللاھ هارام قىلغاندىن باشقا نەرسىنىڭ ھەممىسى ئەسلىدىكى هالاللىق ۋە مۇباھلىقىدا تۇرىۋېرىدۇ. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دەيدۇ:

وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ

ئاللاھ سىلەرگە هارام قىلغان نەرسىلەرنى ئوچۇق بايان قىلدى [ئەنئام سۈرىسى 119ـ ئايەت] بۇ ئايەت پۈتۈن ماددا ۋە ئىش ـ ھەرىكەتلەرگە ئومۇمىيدۇر.

لېكىن ئىبادەتلەر بۇنىڭ ئەكسىچە، چۈنكى ئىبادەتلەر پەقەت ۋەھىي يولى بىلەنلا يەتكۈزىلىدىغان دىنىنىڭ ساپ كۆرسەتمىسىدۇر، بۇ توغرۇلۇق پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن مۇنداق بىر ھەدىس رىۋايەت قىلىنغان.

1881/1085 – جَابِرُ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: كَانَ النبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا خَطَبَ احْمَرَّتْ عَيْنَاهُ وَعَلَا صَوْتُهُ وَاشْتَدَّ غَضَبُهُ حَتَّى كَأَنَّهُ مُنْذِرُ جَيْشٍ، يَقُولُ: صَبَّحَكُمْ وَمَسَّاكُمْ، وَيَقُولُ: ((بُعِثْتُ أَنَا، وَالسَّاعَةُ كَهَاتَيْنِ)) وَيَقْرُنُ بَيْنَ إِصْبَعَيْهِ السَّبَّابَةِ، وَالْوُسْطَى، وَيَقُولُ: ((أَمَّا بَعْدُ، فَإِنَّ خَيْرَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللهِ، وَخَيْرُ الْهُدَى هُدَى مُحَمَّدٍ، وَشَرُّ الْأُمُورِ مُحْدَثَاتُهَا، وَكُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ)) ثُمَّ يَقُولُ: ((أَنَا أَوْلَى بِكُلِّ مُؤْمِنٍ مِنْ نَفْسِهِ، مَنْ تَرَكَ مَالًا فَلِأَهْلِهِ، وَمَنْ تَرَكَ دَيْنًا أَوْ ضَيَاعًا فَإِلَيَّ وَعَلَيَّ))*

مسلم (867)، النسائي 188/3 - 189

1881/1085 ـ جابىر ئىبنى ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم خۇتبە سۆزلىگەندە، كۆزلىرى قىزىرىپ كېتەتتى. ئاۋازىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ: دۈشمەن سىلەرگە ئەتىگەن ۋەيا ئاخشامدا بېسىپ كېلىدۇ، دەپ قەۋمىنى جىددىي ئاگاھلاندۇرغۇچىدەك كۈچەپ سۆزلەيتتى. كۆرسەتكۈچ بارمىقى بىلەن ئوتتۇرا بارمىقىنى جۈپلەشتۈرۈپ: مېنىڭ پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتىلىشىم بىلەن قىيامەت قايىم بولۇشىنىڭ ئارىسىدا مانا مۇشۇ ئىككى بارماقنىڭ ئارىسىدەك ۋاقىت قالدى، دەيتتى. ئاندىن: مەقسەتكە كەلسەك: سۆزنىڭ ياخشىسى اللەنىڭ كىتابى؛ يولنىڭ ياخشىسى مۇھەممەد (سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم)نىڭ يولى؛ ئىشلارنىڭ يامىنى يېڭى پەيدا قىلىنغان ئىشلار؛ بىدئەتنىڭ ھەممىسى گۇمراھلىقتۇر، دەيتتى. ئاندىن يەنە: مەن ھەر قانداق مۇئمىنگە (ئىگدارچىلىق قىلىشتا) ئۆزىدىنمۇ ئارتۇقراقتۇرمەن. كىمكى مال بايلىقىنى قالدۇرسا، ئۆزىنىڭ ئەھلىگە قالدۇرىدۇ. كىمكى قەرز ياكى بالا ـ چاقىلىرىنى قالدۇرسا، ماڭا قالدۇرىدۇ. ئۇلارنىڭ خوتۇن ـ بالىلىرىغا قاراش ۋە قەرزلىرىنى ئادا قىلىش مېنىڭ مەسئۇلىيىتىمدۇر، دەيتتى. (مۇسلىم: 867)

بۇنىڭغا ئاساسەن دىنىنىڭ ھەقىقىتى بۇ ئىككى نەرسىدە گەۋدىلىنىدۇ:

ئاللاھدىن باشقىغا ئىبادەت قىلماسلىق ۋە ئىبادەت قىلىشتا ئاللاھ ئۆزى كۆرسەتكەن يول بويىچە ئىبادەت قىلىش. كىمكى، ـ ئۇ كىم بولىشىدىن قەتئىينەزەر ـ ئۆز يېنىدىن بىرەر ئىبادەتنى پەيدا قىلسا، ئۇنىڭ بۇ ئازغۇنلىغى قەتئىي رەت قىلىنىدۇ، چۈنكى جانابى ئاللاھ ئۆزىگە يېقىن قىلىدىغان ئىبادەتلەرنى پەيدا قىلىشتا بىردىنبىر ھوقۇق ئىگىسىدۇر. ئەمما ئادەت ۋە مۇئامىلە ئىشلىرىنى تۈزگۈچى بولسا ئاللاھ ئەمەس، بەلكى ئىنسانلار تۈزۈپ، شۇ بويىچە

ئىش قىلىشقان، ئاللاھ بۇلارنىڭ خاتا يەرلىرىنى توغرىلاپ ۋە نۇرماللاشتۇرۇپ تەرتىپكە سالغان، شۇنداقلا زىيان ــ زەخمەت، بۇزۇقچىلىقتىن خالىي بولغانلىرىنى تەستىقلىغان.

شەيخۇل ئىسلام ئىبنى تەيمىيە بۇ توغرىدا مۇنداق دەيدۇ: "بەندىلەرنىڭ سۆز ـ ھەرىكەتلىرى ئىككى قىسىم بولىدۇ:

1 ـ دىنلىرىنى تۈزەيدىغان ئىبادەتلەر.

2 ـ دۇنيا ئىشلىرىدا مۇھتاج بولىدىغان ئادەتلەر.

شەرىئەت ئاساسلىرىنى كۆزىتىش ئارقىلىق شۇنى بىلىمىزكى: ئاللاھ بۇيرۇغان ۋە ياقتۇرغان ئىبادەتلەر پەقەت ئاللاھنىڭ بەلگىلىشى بىلەنلا ئىسپاتلىنىدۇ.

ئەمما ئادەتلەر، ئىنسانلار دۇنيا ئىشلىرىدا مۇھتاجلىق سەۋەبىدىن قىلىپ كۆنگەن ئىشلاردىن ئىبارەت بولۇپ، ئەسلىدە ئۇنىڭدا ھېچقانداق چەكلىمە يوق، شۇڭا ئۇنىڭدا ئاللاھ چەكلىگەندىن باشقىسى چەكلەنمەيدۇ، چۈنكى يولغا قويۇش ۋە چەكلەش يالغۇز ئاللاھنىڭ بەلگىلىشى بىلەنلا بولىدۇ، ئىبادەت دېگەن چوقۇم بۇيرۇلغان بولىشى لازىم، كەسكىن بىر بۇيرۇق بىلەن قىلىش بۇيرۇلمىغان نەرسە قانداقمۇ چەكلەنگەن نەرسە بولىدۇ؟

ئادەتلەردىكى ئاساس ــ كەچۈرۈشتۇر، شۇڭا ئادەتلەردە ئاللاھ ھارام قىلغاندىن باشقىسى مەنئى قىلىنمايدۇ، ناۋادا ھەددىمىزدىن ئېشىپ چەكلەنمىگەن بىر نەرسىنى ھارام قىلىۋالساق، ئاللاھ تائالانىڭ بۇ سۆزلىرىگە كىرىپ قالىمىز:

قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَامًا وَحَلَالًا

ئېيتقىنكى،"ئېيتىپ بېقىڭلارچۇ! نېمىگە ئاساسەن سىلەرگە ئاللاھ چۈشۈرگەن ھالال رىزىقنىڭ بەزىسىنى ھارام، بەزىسىنى ھالال قىلىۋالدىڭلار [يۇنۇس سۈرىسى59 ـ ئايەت]

مانا بۇ پايدىلىق چوڭ بىر قائىدە، ئۇنداقتا مۇنداق دېيىشكە بولىدۇ: ئىسلام ئىنسانلارنىڭ يېمەك ـ ئىچمەك، كىيىم ـ كېچەك، ئېلىم ـ سېتىم، سوۋغا ـ ھەدىيە ۋە ئىجارىگە بېرىشكە ئوخشاش ھاياتتا مۇھتاج بولىدىغان ئىشلار ھەققىدە گۈزەل ئەدەب ـ ئەخلاق ئېلىپ كېلىپ، ئۇلاردىن بۇزۇق، زىيانلىق دەپ قارىغان نەرسىلەرنى ھارام قىلغان، قىلمىسا بولمايدىغان زۆرۈرلىرىنى ۋاجىب قىلىپ، قىلىش كېرەك بولمىغانلىرىنى يامان كۆرگەن. بۇلاردىن تۈرىدە، مىقدارىدا ۋە سۈپەتلىرىدە پايدىلىق تەرىپى ئۈستۈن بولغانلىرنى بولسا ياقتۇرغان. شۇنداق ئىكەن، كىشىلەر شەرىئەت ھارام قىلمىغان جەھەتلەردە خالىغان شەكىلدە يەپ ـ ئىچەلەيدۇ، خالىغان شەكىلدە ئېلىم ـ سېتىم قىلايدۇ، ئىجارە ـ كىرا قىلايدۇ، بۇ ئىشلارنىڭ بىر قىسمى بەزىدە مۇستەھەب، ياكى مەكرۇھ بولسىمۇ، شەرىئەت بۇلار ھەققىدە چەكلىمە قويمىغانلا بولسا، ئەسلىدىكى ھالاللىقتا قېلىۋېرىدۇ.

بۇنىڭ بىلەن، ئىبادەتلەر يالغۇز ئاللاھنىڭ بۇيرۇقى بىلەنلا يولغا قويۇلىدۇ، ئادەتلەرمۇ پەقەت ئاللاھنىڭ ھارام قىلىشى بىلەنلا ھارام قىلىنىدۇ دېگەندىن ئىبارەت بولغان مۇھىم بىر قائىدە مۇئەييەنلىشىدۇ.

5 ـ ھالال ياكى ھارام قىلىش، يالغۇز ئاللاھنىڭلا ھەققىدۇر

ئىككىنچى ئاساسي پرىنسىپ شۇنىڭدىن ئىبارەت: ئىسلام ھالال ـ ھارام قىلىش ھوقۇقىنى بەلگىلەپ، بۇ ھوقۇقنى ئاللاھ ۋە خەلقنىڭ نەزىرىدە دەرىجىلىرى نەقەدەر كاتتا بولۇشىدىن

قەتئىينەزەر ئىنسانلارنىڭ قولىغا بەرمەي، ئۇنى يالغۇز ئاللاھنىڭ ھەققى قىلغان ...شۇڭا بىرەر نەرسىنى ئاللاھنىڭ بەندىلىرىگە مەڭگۈ ھارام قىلىپ چەكلىۋېتىشكە راھىبلارنىڭمۇ، پاپازلارنىڭمۇ، پادىشاھ ياكى دۆلەت رەئىسىنىڭمۇ ھەققى يوقتۇر ...بۇنداق قىلغۇچىلار ھەددىدىن ئېشىپ ئاللاھنىڭ ئۆز مەخلۇقلىرىغا قانۇن بەلگىلەپ بېرىشتىن ئىبارەت پەرۋەردىگارلىق ھوقۇقىغا تاجاۋۇز قىلغان بولىدۇ. ئۇلارنىڭ بەلگىلىمىلىرىنى قوبۇل قىلىپ ۋە رازى بولۇپ ئۇنىڭغا كۆرە ھەرىكەت قىلغان كىشىمۇ، ئاللاھقا باشقىلارنى شېرىك كەلتۈرگەن بولىدۇ.

أَمْ لَهُمْ شُرَكَاء شَرَعُوا لَهُمْ مِنْ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ

ئۇلارنىڭ ئاللاھ رۇخسەت قىلمىغان نەرسىلەرنى ئۇلارغا دىن قىلىپ بەلگىلەپ بەرگەن مەبۇدلىرى بارمۇ؟ [شۇرا سۈرىسى 21 ـ ئايەت]

قۇرئان كەرىم ھالال ـ ھارام قىلىش ھوقۇقىنى پاپاز ـ راھىبلىرىنىڭ قوللىرىغا تاپشۇرغان يەھۇد ــ ناسارالارنىڭ ئېغىر ئەھۋالىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ

ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ راھىبلىرىنى (ئۆلىمالىرىنى) ۋە مەريەم ئوغلى مەسىھنى ئىلاھ قىلىۋالدى، ھالبۇكى، ئۇلار بىر ئىلاھقىلا ئىبادەت قىلىشقا بۇيرۇلغان ئىدى، ئاللاھدىن باشقا ھېچ ھەق مەبۇد يوق، ئاللاھ ئۇلارنىڭ شېرىك كەلتۈرگەنلىرىدىن پاكتۇر [تەۋبە سۈرىسى 31 ـ ئايەت]

6994/4212 ـ عديُّ بنُ حاتمٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: أتيتُ النبيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفي عنقي صليبٌ من ذهبٍ، فقال يا عديّ: اطرح عنك هذا الوثنَ، وسمعتُهُ يقولُ: ﴿اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَاباً مِنْ دُونِ اللهِ﴾ ﴿التوبة: 31﴾ قال: ((إنهم لم يكونوا يعبدونهم ولكنهم كانُوا إذا أحلُّوا لهم شيئًا استحلُوهُ، وإذا حرموا عليهم شيئًا حرموهُ))* الترمذي (3095)

6994/4212 ـ ئەدىي ئىبنى ھاتىم رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: بويىنۇمغا ئالتۇن كرېست ئاسقان ھالدا پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا بارغانىدىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئى ئەدىي! بويىنۇڭدىكى بۇتنى تاشلىۋەتكىن! دېدى. مەن يەنە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بەرائەت سۈرىسىدە: {ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ھېبرلىرىنى، راھىبلىرىنى (يەھۇدىيلار بىلەن ناسارالارنىڭ دىنىي باشلىقلىرىنى، ئۆلىمالىرىنى) ۋە مەريەم ئوغلى مەسىھنى مەبۇد قىلىۋالدى} (سۈرە تەۋبە، 31 ـ ئايەت) دېگەن ئايەتنى ئوقۇغانلىقىنى، ئاندىن: ئەمەلىيەتتە ئۇلار ئۇلارغا ئىبادەت قىلىشمايتتى، ئەمما ئۇلارغا بىر نەرسىنى ھالال قىلىپ بەرسە، ئۇنى ھالال قىلىشاتتى، ھارام قىلىپ بەرسە، ھارام قىلىشاتتى دېگەنلىكىنى ئاڭلىدىم. (تىرمىزى: 3095)

قۇرئان كەرىم، يۇقىرىقىلارغا ئوخشاش ئاللاھنىڭ بەلگىلىمىسى بولمىغان نەرسىلەرگە ئۆز خاھىشلىرىچە ھالال ۋە ھارام ھۆكۈملىرىنى چىقارغان مۇشرىكلارنىڭمۇ ئېغىر جىنايەتلىرىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَامًا وَحَلَالًا قُلْ أَاللَّهُ أَذِنَ لَكُمْ أَمْ عَلَى اللَّهِ

تَفْتَرُونَ

ئېيتقىنكى، "ئېيتىپ بېقىڭلارچۇ! نېمىگە ئاساسەن سىلەرگە ئاللاھ چۈشۈرگەن ھالال رىزىقنىڭ بەزىسىنى ھارام، بەزىسىنى ھالال قىلىۋالدىڭلار؟ سىلەرگە بۇنداق قىلىشقا ئاللاھ ئىزنى بەردىمۇ؟ ياكى ئاللاھقا يالغاننى چاپلامسىلەر؟ [يۇنۇس سۈرىسى 59 ـ ئايەت] ۋە يەنە مۇنداق دەيدۇ:

وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمْ الْكَذِبَ هَذَا حَلَالٌ وَهَذَا حَرَامٌ لِتَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ

ئاللاھ نامىدىن يالغاننى ئويدۇرۇش ئۈچۈن ئاغزىڭلارغا كەلگەن يالغاننى سۆزلەپ (ھېچ دەلىلسىز) "بۇ ھالال، بۇ ھارام" دېمەڭلار، ئاللاھ نامىدىن يالغاننى ئويدۇرغۇچىلار قەتئىي مەقسىتىگە ئېرىشەلمەيدۇ [نەھل سۈرىسى 116ـ ئايەت]

بۇ ئۈچۈق ئايەت، ھەدىس شەرىپلەردىن ئىسلام قانۇنشۇناسلىرى شۇنى كەسكىن تونۇپ يەتكەن: ھالال ـ ھارام قىلىش ھەققى يالغۇز ئاللاھنىڭدۇر، ئاللاھ ھالال ـ ھارامنى قۇرئان كەرىمدە ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەدىسلىرىدە بەلگىلەيدۇ، ئۇلارنىڭ (شەرىئەت ئالىملىرىنىڭ) ۋەزىپىسى پەقەت ھالال ـ ھارامنى بايان قىلىپ بېرىشتىن ھالقىپ كەتمەيدۇ.

وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ

ئاللاھ سىلەرگە ھارام قىلغان نەرسىلەرنى ئوچۇق بايان قىلدى [ئەنئام سۈرىسى 119ـ ئايەت]

شەرىئەت ئالىملىرىنىڭ مۇھىم ۋەزىپىسى: كىشىلەرگە بۇ جايىز، بۇ جايىز ئەمەس دەپ ھۆكۈم بەلگىلەپ بېرىش ئەمەس ئىدى. شۇڭا ئۇلار مۇجتەھىدلىك، ئىماملىق سۈپەتلىرى بولسىمۇ پەتىۋا بېرىشتىن قېچىشاتتى، ئاللاھنىڭ ھالال ـ ھارام ھۆكمىدە خاتالىشىپ قېلىشلىرىدىن قورقۇپ، پەتىۋا سوراپ كەلگەن كىشىلەرگە بىر ـ بىرلىرىنى كۆرسىتىپ قويۇشاتتى.

ھالال قىلىش ياكى ھارام قىلىش پەقەت ئاللاھ تائالانىڭلا ھەققىدۇر. ئاللاھ تائالانىڭ ھىكمىتى ھارام ــ ھالال توغرۇلۇق قانۇن ــ پرىنسىپلارنى بەلگىلەشتە ئىنساننىڭ سەۋر ــ تاقەتتىكى قۇدرىتىگە رىئايە قىلىشنى تەقەززا قىلغان. شۇڭا ئىنسانلار نەپەس ئالىدىغان ھاۋادا ھالال ــ ھارام بەلگىلىمىگەن. چۈنكى ئىنسان ھاۋاسىز ياشىيالمايدۇ. ئەمما يېمەك ــ ئىچمەكلەردە ھالال ــ ھارامنى بەلگىلىگەن. چۈنكى ئىنسان ھارام يېمەستىنمۇ ھاياتىنى داۋام قىلدۇرالايدۇ. ئاللاھ تائالا ھالال بىلەن ھارامنى بەلگىلىگەندە، بىزگە بىزنىڭ جىسمىمىزغا، ھاياتىمىزغا نېمىلەرنىڭ پايدىلىق ۋە نېمىلەرنىڭ زىيانلىق ئىكەنلىكىنى بىلدۈرگەن. شۇڭا بىز ئۈچۈن پايدىلىق بولغانلىرىنى ھالال پېتى بويىچە بەلگىلىگەن. ئەمما بىز ئۈچۈن ــ جىسمىمىز، ئەقلىمىز ۋە ھاياتىمىز ئۈچۈن زىيانلىق بولغانلىرىنى ھارام قىلىۋەتكەن. بۇ. خۇددى نېفىت ئايرىش زاۋۇتىدىكىلەرنىڭ بېنزىننى تۈرلەرگە ئايرىغىنىغا ئوخشايدۇ. ئاپتوموبىل ئۈچۈن مەخسۇس قىلىنغان بېنزىننى ئايروپىلانغا قۇيغاندا، ئايروپىلان ۋەزىپىسىنى ئۆتىيەلمەيدۇ. ئۇچقان تەقدىردىمۇ چۈشۈپ كېتىدۇ. ئادەم ئۆلىدۇ...... خۇددى شۇنىڭدەك، سىزگە مەخسۇس قىلىنغان ھالال تائامنى يېمەستىن، ھارام تائامنى يېسىڭىز جىسمىڭىزغا زىيان يەتكۈزىدۇدە، زەھەرلىنىپ

ئۆلىسىز، ئۆلمىگەن تەقدىردىمۇ، كېسەل بولىسىز. شۇنىڭ بىلەن ھاياتىڭىزنى ۋەزىپىڭىزنى ئۆتەشتىن ئاجىز قالىسىز. ھارام دېگەن ئەنە شۇنداق زىيانلىق نەرسە.

6ـ ھالال بىلەن ھارامنىڭ دەرىجىلىرى بىر خىل ئەمەس

ئاللاھ تائالا ئىنسانلارنى گۇناھ ــ مەسىيەت ئىشلەش ياكى ياخشى ئىشلارنى قىلىش، ھارام ئىشلارنى قىلىش ياكى ھالال ئىشلار دائىرىسىدە ھەرىكەت قىلىشقا كۈچى يېتىدىغان قىلىپ ياراتقاندەك، ئىنسانغا قايسىسىنى قىلىش ۋە قايسىسىنى تەرك ئېتىش ئىختىيارىنىمۇ بەرگەن. چۈنكى ئاللاھ تائالا ئىنسانلارنىڭ ياخشى ئىشلارنى كۆڭۈل قانائىتى بىلەن ئىختىيارىي ھالدا قىلىشنى خالىغاندەك، گۇناھ ــ مەسىيەتلەرنىمۇ ئۆز ئىختىيارى بىلەن ئىشلەپ، ئارقىدىن تەۋبە قىلىپ ھەقىقەتكە قايتىشنى خالايدۇ. ئاللاھ تائالا بەندىلىرى ئۈچۈن ھالال قىلىپ بەرگەن نەرسىلەرنىڭ دەرىجىلىرى بىر خىل ئەمەس. ھالاللار ئىچىدە ئاللاھ تائالا ياقتۇرىدىغان ۋە بەندىلىرىدىن شۇنداق قىلىشنى كۈتىدىغانلىرى ۋە ياقتۇرمىسىمۇ پەقەت قوبۇل قىلىدىغانلىرىمۇ بار. مەسىلەن: ھالال ئىچىش، ھالال يېيىش ۋە ھالال ئىشلار دائىرىسىدە ھەرىكەت قىلىشنى ئاللاھ تائالا ياقتۇرىدۇ ۋە بەندىلىرىدىن كۈتىدۇ. ئەمما تالاققا ئوخشىغان ئېھتىياج يۈزىسىدىنلا رۇخسەت قىلىنغان ئىشلارنى ياقتۇرمىسىمۇ، قوبۇل قىلىدۇ ۋە جازالىمايدۇ. ھارامىلارنىڭ دەرىجىلىرىمۇ بىر خىل بولمايدۇ. مەسىلەن: ئاللاھ تائالاغا شېرىك كەلتۈرۈش، سېھىرگەرلىك قىلىش، ئادەم ئۆلتۈرۈش، ئاتا ئانىنى قاخشىتىش، يېتىمنىڭ مېلىنى يەۋېلىش، ئۆسۈم مۇئامىلىسى قىلىش، ھاراق ئىچىش، ئۇرۇش مەيدانىدىن قېچىش، پاك ئاياللارغا تۆھمەت چاپلاش قاتارلىقلار ھارامنىڭ ئەڭ يۇقىرى دەرىجىسى بولۇپ، گۇناھى كەبىرە ئەڭ چوڭ گۇناھلار دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ قىلمىشلارنى سادىر قىلغانلار قىلغانلىرىغا ھەقىقىي رەۋىشتە پۇشايمان قىلىپ، گۇناھتىن پۈتۈنلەي قول ئۈزۈپ، ئاللاھ تائالاغا تەۋبە قىلىش بىلەنلا ئۆزلىرىنى ئاللاھ تائالانىڭ غەزىپىدىن ۋە ئازابىدىن قۇتقۇزۇپ قالالايدۇ. ئەمما گۇناھى سەغىرە كىچىك گۇناھلار دائىرىسىگە كىرىدىغان كەمچىلىك، خاتالىق ۋە ئىختىيارسىز قىلىپ سالغان گۇناھلار ياخشى ئەمەللەرنىڭ سايىسىدا تەۋبىسىزمۇ كەچۈرۈم قىلىنىدۇ. شۇنىمۇ ئەستىن چىقارماسلىق كېرەككى، كىچىك گۇناھلارغا داۋام قىلىش ئارقىلىق بۇ كىچىك گۇناھلار ئۆزلىكىدىن چوڭ گۇناھلارغا ئايلىنىپ قالىدۇ. شۇڭا قانداقلا بىر گۇناھنى ئاددى ساناشقا ۋە ئۇنىڭغا داۋام قىلىشقا بولمايدۇ. شۇنىڭدەك، ھارام ۋە گۇناھ ئىشلار قىلغۇچىسىنىڭ نىيىتىگە قاراپ دەرىجىلىنىدۇ. مەسىلەن: ئىختىيارسىز ئىشلەپ سالغان گۇناھتىن ئالاھىدە پىلانلاپ قىلغان گۇناھنىڭ جازاسى ئاللاھ تائالانىڭ نەزەرىدە نەچچە ھەسسە ئېغىر بولغىنىغا ئوخشاش.

7 ـ ھالالنى ھارام ياكى ھارامنى ھالال قىلىش ئاللاھقا شېرىك كەلتۈرۈشنىڭ جۆرىسىدۇر

ئىسلام خالىغانچە ھاراملاشتۇرىدىغان ۋە ھالاللاشتۇرىدىغانلارنى سۆكۈپ، تەنقىد قىلدى، ھەمىدە بىرەر دەلىلگە تايانماستىن ھارام ھۆكمىنى چىقارغۇچىلارغا، ئاللاھ كەڭرى قىلىپ بەرگەن نەرسىنى تارايتقۇەتكەنلىكىدىن ئىنتايىن ئېغىر جىنايەت يۈكلىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇنداق چىڭىتتۇۋېتىش ۋە ئۆزگەرتىۋېتىشكە قارشى ھەرتۈرلۈك قوراللارنى ئىشلىتىپ ئۇرۇش ئېلان قىلدى.

ئىسلام دىنى ئىمان ـ ئېتىقادتا يەككە ـ بىر ئاللاھقا قۇللۇق قىلىشنى، ئەمەل ـ ئىبادەت ۋە

ھۆكۈم بەلگىلەشتە كەڭچىلىكنى تەلەپ قىلىدىغان دىندۇر، بۇ ئىككى نەرسىنىڭ زىتى ئاللاھقا شېرىك كەلتۈرۈش، ھالالنى ھارام قىلىۋېتىشتۇر.

دېمەك: ھالالنى ھارام قىلىش شېرىكنىڭ جۈرىسىدۇر، شۇڭا قۇرئان كەرىم مۇشرىك ئەرەبلەرنى، ئاللاھقا شېرىك كەلتۈرگەنلىك، بۇتقا چوقۇنغانلىق ۋە ئۆزلىرىگە ھالال قىلىنغان ئۈسۇملۈك ۋە ھايۋانلارنى ئاللاھنىڭ ئەمرىسىز ھارام قىلىۋالغانلىق تۈپەيلىدىن قاتتىق ئەيىبلىگەن.

قۇرئان كەرىم ئەنئام سۈرىسىدىمۇ ئۆلارنىڭ ئۆچكە، كالا ۋە تۆگە قاتارلىق بەزى ھايۋانلارنىڭ ھارام بولغانلىقى ھەققىدىكى دەۋالىرىنى ئوچۇق ۋە تەپسىلىي ئىزاھلاپ، ئۇلارنى گۈزەل بىر ھەجۋىي ئۇسلۇبتا مات قىلىدىغان رەددىيەلەرنى بەردى:

ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ مِنَ الضَّأْنِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْزِ اثْنَيْنِ قُلْ آلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ الْأُنْثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الْأُنْثَيَيْنِ نَبِّئُونِي بِعِلْمٍ إِنْ كُنتُمْ صَادِقِينَ وَمِنَ الْإِبِلِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِ قُلْ ءآلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ الْأُنثَيَيْنِ

(ئاللاھ سىلەرگە يېيىش ھالال قىلىنغان) سەككىز جۈپ چاھارپاينى ياراتتى، قويدىن ئىككىنى، ئۆچكىدىن ئىككىنى، ئېيتقىنكى، "ئاللاھ قوي بىلەن ئۆچكىنىڭ ئەركەكلىرىنى ياكى چىشىسىنى ھارام قىلدىمۇ؟ ۋە ياكى ئىككى چىشىنىڭ قورسىقىدىكى قوزا بىلەن ئوغلاقنىمۇ؟ ئەگەر سىلەر راستچىل بولساڭلار، قېنى ماڭا دەلىل بىلەن ئېيتىپ بېرىڭلار" (ئاللاھ سىلەرگە) تۆگىدىنمۇ بىر جۈپ، كالىدىنمۇ بىر جۈپ ياراتتى، ئېيتقىنكى، "ئاللاھ تۆگە بىلەن كالىنىڭ ئەركەكلىرىنى ياكى چىشىلىرىنى ھارام قىلدىمۇ؟ [ئەنئام سۈرىسى 143-144- ئايەتلەر]

ئەئراف سۈرىسىدىمۇ جانابى ئاللاھ ھەرقانداق نەرسىگە دەرھاللا ھارام ھۆكمىنى بەرگۈچىلەرنى ئەيىبلەپ، مۇتلەق ھارام بولغان نەرسىلەرنى ۋە ئۇلارنىڭ ئاساسلىرىنى مۇنداق دەپ بايان قىلدۇ:

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنْ الرِّزْقِ

ئېيتقىنكى، ئاللاھ بەندىلىرى ئۈچۈن ياراتقان لىباسلىرىنى، شىرىن، پاك رىزىقلارنى كىم ھارام قىلدى؟ [ئەئراف سۈرىسى 32 ـ ئايەت]

قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ

ئېيتقىنكى، پەرۋەردىگارىم ئاشكارا ۋە يوشۇرۇن يامان ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى، گۇناھلارنى، ناھەق چېقىلىشنى، ئاللاھقا ھېچ دەلىلسىز شېرىك كەلتۈرۈشنى، ئۆزۈڭلار بىلمەيدىغان نەرسىلەرنى ئاللاھ نامىدىن قالايمىقان سۆزلەشنى ھارام قىلدى [ئەئراف سۈرىسى 33- ئايەت]

داۋاملىق ئەقىدە، تەۋھىد ۋە ئاخىرەت مەسىلىلىرىنى ئىسپاتلاشقا ئەھمىيەت بېرىدىغان مەككىي (ھىجرەتتىن ئىلگىرى نازىل بولغان) سۈرىلەردىكى بۇ مۇنازىرىلەر بىزگە بۇ مەسىلىنىڭ قۇرئان كەرىم نەزىرىدە پارچە ياكى تارماق مەسىلىلەردىن بولماستىن، بەلكى تۈپ ئاساسىي ۋە ئومۇمىيۈزلۈك مەسىلىلەردىن ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

مەدىنەدىكى دەۋردە مۇسۇلمانلار ئارىسىدا قىيىنلاشتۇرۇش، مۇتەئەسسىپلىك ۋە ياخشى

نەرسىلەرنى ئۆزلىرىگە هارام قىلىش يۈزىلىشى پەيدا بولغان، بۇنىڭغا قارىتا ئاللاھ تائالا ئۇلارنى ئىلاھىي چەك ـ چېگرىدا توختىتىدىغان ۋە ئىسلامنىڭ توغرا يولىغا قايتۇرىدىغان مۇستەھكەم، ئېنىق ۋە كەسكىن ئايەتلەرنى نازىل قىلغان:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ

ئى مۆئمىنلەر، ئاللاھ سىلەرگە هالال قىلغان پاك نەرسىلەرنى هارام قىلماڭلار، چەكتىن ئاشماڭلار، ئاللاھ چەكتىن ئاشقۇچىلارنى ھەقىقەتەن ياخشى كۆرمەيدۇ. ئاللاھ سىلەرگە رىزىق قىلىپ بەرگەن هالال، پاك نەرسىلەردىن يەڭلار، سىلەر ئىمان ئېيتقان ئاللاھنىڭ ئازابىدىن ساقلىنىڭلار [مائىدە سۈرىسى 87ـ 88ـ ئايەتلەر]

8ـ هارام قىلىش بىر ئىشنىڭ يامانلىقىغا، مەينەتلىكىگە ۋە زەرەرىگە قاراپ بولىدۇ

ئىنسانلارنى يارىتىپ، ئۇلارغا سانسىز نېمەتلەرنى ئاتا قىلغان ئاللاھنىڭ بۇ ئىنسانلارغا خالىغان نەرسىنى هالال، خالىغان نەرسىنى هارام قىلىش ھەققى باردۇر، يەنە ئۇلارنى خالىغان ئىبادەتلەرنى قىلىشقا بۇيرۇشمۇ ئاللاھنىڭ ھەققىدۇر، ئىنسانلارنىڭ بۇنىڭغا ئېتىراز بىلدۈرۈش ياكى ئىسيانكارلىق قىلىش ھەققى يوقتۇر، چۈنكى بۇ ھەق ئاللاھ تائالاغا ئىنسانلار پەرۋەردىگارى بولۇش سۈپىتى بىلەن خاس بولغان ھەقدۇر، ئۇلارنىڭ بۇ ھەققە قارشى چىقماسلىقى ئاللاھقا قىلىدىغان ئىبادەتلەرنىڭ تەقەززاسىدۇر. بىراق، جانابى ئاللاھ بەندىلىرىگە مەرھەممەت قىلغانلىقى ئۈچۈن، ئىنسانلار مەنپەئەتى ۋە پايدىسىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئەقىلگە مۇۋاپىق بەزى سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، هالال ـ هارام ھۆكۈملىرىنى بەلگىلىگەن. ئاللاھ تائالا ياخشى ۋە گۈزەل نەرسىلەردىن باشقا ھېچبىر نەرسىنى هالال، قەبىھ ۋە زىيانلىق نەرسىلەردىن باشقا ھېچبىر نەرسىنى هارام قىلمىغان.

ئاللاھ تائالانىڭ بەزى ياخشى نەرسىلەرنى يەھۇدىيلارغا هارام قىلىۋەتكەنلىكى توغرىدۇر، ئەمما بۇ، ئۇلارنىڭ ھەددىدىن ئېشىشلىرى ۋە ئاللاھنىڭ ئۇلۇغ دەپ كۆرسەتكەن نەرسىلىرىنى دەپسەندە قىلغانلىقى تۈپەيلىدىن بېرىلگەن بىر جازا ئىدى، شۇڭا ئاللاھ تائالا مۇنداق دەپ كۆرسىتىدۇ:

وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفُرٍ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَا إِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَا أَوِ الْحَوَايَا أَوْ مَا اخْتَلَطَ بِعَظْمٍ ذَلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِبَغْيِهِمْ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ

يەھۇدىيلارغا تۇم تۇياقلىق هايۋانلارنىڭ ھەممىسىنى هارام قىلدۇق، ئۇلارغا كالا، قويلارنىڭ دۈمبىسىدىكى ياكى ئۈچەيلىرىدىكى ياكى سۆڭەككە چاپلىشقان ياغلىرىدىن باشقا ياغلىرىنى هارام قىلدۇق، بۇ ئۇلارنىڭ (پەيغەمبەرلەرنى ئۆلتۈرۈش، جازانە قىلىش، كىشىلەرنىڭ مال ـ مۈلكىنى ناھەق يەۋېلىش قاتارلىق) زۇلۇملىرى تۈپەيلىدىن ئۇلارغا بەرگەن جازايىمىزدۇر، بىز ئەلۋەتتە راستچىلمىز [ئەنئام سۈرىسى 146ـ ئايەت]

ئاللاھ تائالا بۇلارنىڭ بۇنداق ھەددىدىن ئېشىش جىنايەتلىرىنى باشقا بىر سۈرىدە مۇنداق بايان قىلىدۇ:

فَبِظُلْمٍ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ كَثِيرًا وَأَخْذِهِمُ

الرِّبَا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ

يەھۇدىيلارنىڭ قىلغان ھەقسىزلىقلىرى، نۇرغۇن كىشىلەرنى ئاللاھنىڭ يولىدىن توسقانلىقلىرى، چەكلەنگەن جازانىنى ئالغانلىقلىرى ۋە كىشىلەرنىڭ پۇل ـ ماللىرىنى ناھەق يېگەنلىكلىرى ئۈچۈن، ئۇلارغا ئىلگىرى ھالال قىلىنغان پاكىز نەرسىلەرنى ھارام قىلدۇق [نىسا سۈرىسى 160 ـ 161 ـ ئايەتلەر]

ئاللاھ پەيغەمبەرلەرنىڭ تۈگەنچىسىنى مەڭگۈ قالىدىغان ئومۇمىي بىر دىن ئەلچىلىكى بىلەن ئەۋەتكەندە، بۇندىن ئىلگىرى چېكىدىن ئاشقان بىر قەۋمنى يولغا كىرگۈزۈش ئۈچۈن ۋاقىتلىق بەلگىلىگەن بەزى چەكلىمىلەرنى ئەمەلدىن قالدۇرغان، بۇ ئاللاھنىڭ ئىلاھىي رەھمىتىدىن بولغان، ئەھلى كىتابلارغا مەلۇم بولغىنىدەك، بۇ يەڭگىللىتىش ـ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئېلىپ كەلگەن ئەلچىلىكنىڭ ئۇنۋانى بولغان. قۇرئان كەرىم بۇنى مۇنداق بايان قىلىدۇ:

عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنْ الْمُنكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمْ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمْ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ

ئۇلار ئۆز ئىلكىدىكى تەۋرات ـ ئىنجىلدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈپەتلىرىنىڭ يېزىلغانلىقىنى كۆرىدۇ، ئۇ ئۇلارنى ياخشى ئىش قىلىشقا بۇيرىيدۇ، يامان ئىش قىلىشتىن توسىدۇ، ئۇلارغا پاك نەرسىلەرنى ھالال قىلىدۇ، ناپاك نەرسىلەرنى ھارام قىلىدۇ، ئۇلارغا يۈكلەنگەن ئېغىر ۋە قىيىن ۋەزىپىلەرنى ئېلىپ تاشلايدۇ [ئەئراف سۈرىسى157 ـ ئايەت]

ئىسلام ھەرقانداق بىر گۇناھنى يۇيۇش ئۈچۈن بەزى ياخشى نەرسىلەرنى ھارام قىلىشتىن باشقا نۇرغۇن يوللارنى كۆرسەتكەن ۋە بەلگىلىگەن. مەسىلەن: سۇنىڭ كىرنى پاكىزلىغىنىدەك، چىن كۆڭۈلدىن قىلغان تەۋبە گۇناھلارنى پاكلايدۇ، ياخشىلىقلار يامانلىقلارنى ئېلىپ كېتىدۇ، سەدىقىلەر سۇ ئوتنى ئۆچۈرگەندەك گۇناھلارنى ئۆچۈرىۋېتىدۇ، مۇسىبەتلەر، سىناقلار ۋە ھەر تۈرلۈك كۈلپەتلەر قىش كۈنىدە قۇرىغان ياپراقلار ئارقا ـ ئارقىدىن تۆكۈلگىنىدەك گۇناھلارنى تۆكىۋېتىدۇ.

بۇنىڭ بىلەن ئېنىق مەلۇم بولىدۇكى، ئىسلامدا ھارام ھۆكمى نەرسىلەرنىڭ ناچارلىقىغا، مەينەتلىكىگە ۋە زىيانلىق بولىشىغا قاراپ بولىدۇ، يەنى بىر نەرسە يامان ياكى مەينەت ياكى قەبىھ بولسا، ئۇ نەرسە شۇنىڭ ئۈچۈن ھارامدۇر. شۇنىڭدەك بىر نەرسىنىڭ زىيانلىق تەرىپى پايدىلىق تەرىپىدىن ئارتۇق بولسىمۇ، ئۇ نەرسە ھارامدۇر، پايدىسى ئارتۇق بولغان نەرسە ھالالدۇر، قۇرئان كەرىمنىڭ ھاراق ۋە قىمار ھەققىدە بايان قىلغان ھۆكمى شۇنىڭغا ئاساسەن بەلگىلەنگەن:

يَسْأَلُونَكَ عَنْ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا

ئى مۇھەممەد! سەندىن ھاراق ۋە قىمار ھەققىدە سورىشىدۇ، سەن ئۇلارغا: "بۇنىڭ ھەر ئىككىسىدە چوڭ گۇناھ ۋە كىشىلەرگە (ئازغىنا) پايدا بار، لېكىن ئۇلاردىكى گۇناھ پايدىغا قارىغاندا تېخىمۇ چوڭ" دېگىن [بەقەرە سۈرىسى 219 ـ ئايەت]

ھەمدە ئىسلامدا ھالال ھەققىدە سورالغاندا: "ھالال دېگەن ياخشى، ئوبدان نەرسىلەر" دەپ جاۋاب بېرىش ئېنىق جاۋابلاردىن بولۇپ كەلگەن، يەنى ساغلام خاراكتېرلىك ئىنسانلار ياخشى،

پايدىلىق دەپ كۆرىدىغان، ھەم پۈتۈن ئىنسانلارمۇ ئوبدان، پايدىلىق دەپ ھېسابلايغان ھەر قانداق نەرسە ھالالدۇر، چۈنكى ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أُحِلَّ لَهُمْ قُلْ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ ئۇزلىرىگە نېمىلەرنىڭ ھالال قىلىنغانلىقىنى سەندىن سورىشىدۇ. ئېيتقىنكى، "سىلەرگە پاك نەرسىلەر ھالال قىلىندى" [مائىدە سۈرىسى 4ـ ئايەت] ۋە يەنە مۇنداق دەيدۇ: الْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ بۈگۈن سىلەرگە پاك نەرسىلەر ھالال قىلىندى [مائىدە سۈرىسى 5ـ ئايەت]

بىراق، ئاللاھنىڭ ھارام ھۆكمى ئاساسلانغان قەبىھ ۋە زىيانلىق نەرسە ھەققىدە مۇسۇلمان كىشىنىڭ تەپسىلىي مەلۇماتقا ئىگە بولىشى كېرەك ئەمەس، چۈنكى بىر مۇسۇلمانغا ئېنىق كۆرۈنگەن نەرسە بەلكى باشقا بىرىگە كۆرۈنمەسلىكى مۇمكىن، بەلكى بەزى نەرسىلەرنىڭ قەبىھ ياكى زىيانلىق ئىكەنلىكى بىر ئەسىردە مەلۇم بولمىغىنى بىلەن، يەنە بىر ئەسىردە مەلۇم بولۇپ قېلىشى مۇمكىن، شۇڭا مۇسۇلمان كىشى ھارام قىلىنغان مەسىلىلەرگە قارىتا داۋاملىق: "ئاڭلىدۇق ۋە ئىتائەت قىلدۇق" دېيىشى كېرەك.

ھەممىمىزگە مەلۇم، جانابى ئاللاھ توڭگۇز گۆشىنى ھارام قىلغان چاغدا، مۇسۇلمانلار بۇ ھاراملىقنىڭ پاسكىنىلىققا تايىنىدىغانلىقىدىن باشقا بىر سەۋەب بىلمەيتتى، ۋاقىتنىڭ ئۆتىشى بىلەن ئىلىم ـ پەن، توڭگۇز گۆشىدە ئۆلتۈرگۈچى قۇرۇت ۋە مىكروبلارنىڭ بارلىقىنى كەشىپ قىلدى.

441/242 – وله عن مُعَاذِ– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ– اتَّقُوا الْمَلَاعِنَ الثَّلَاث: الْبَرَازَ فِي الْمَوَارِدِ، وَقَارِعَةِ الطَّرِيقِ، وَالظِّلِّ*

441/242 ـ مۇئاز ئىبنى جەبەل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: مەلئۇنلۇققا ئېلىپ بارىدىغان ئۈچ ئىشتىن ساقلىنىڭلار، ئۇلار بولسا: سۇ ئاقىدىغان يەرلەرگە، يولنىڭ ئوتتۇرىسىغا ۋە كىشىلەر سايىدايدىغان ئورۇنلارغا چوڭ ـ كىچىك تەرەت قىلىشتۇر. (ئەبۇ داۋۇد: 26)

ئىسلامنىڭ دەسلەپكى ئەسىرلىرىدە بۇ ئۈچ نەرسىنىڭ ئومۇمىي ئەخلاق ۋە ئەدەب قائىدىلىرىگە ئۇيغۇن كەلمەيدىغان قەبىھ قىلىقلاردىن ئىبارەت ئىكەنلىكىدىن باشقا بىر نەرسىنى ھېچكىم بىلمەيتتى، زاماننىڭ ئۆتىشى ۋە ئىلمىي تەرەققىياتنىڭ تېخىمۇ ئىلگىرىلىشى بىلەن بىز لەنەت كەلتۈرىدىغان بۇ ئۈچ نەرسىنىڭ ئومۇمىي ساقلىقنى ساقلاش ئۈچۈن ئىنتايىن خەتەرلىك بولغان يۇقۇملۇق ۋە يامان كېسەللىكلەرنىڭ مەنبەسى ئىكەنلىكىنى بىلىۋالدۇق.

شۇنداق قىلىپ، ئىلىم ـ مەرىپەتنىڭ پارلاق نۇرلىرى ئەتراپقا چۈشۈپ، كەشپىيات دائىرىسى كېڭەيگەنسىرى، ئىسلامنىڭ ھالال ـ ھارام مەسىلىسىدىكى ۋە بۇنىڭغا ئوخشاش بارلىق ھۆكۈملىرىدىكى ئاللاھدىلىكلىرى ئېنىق مەيدانغا چىقىدۇ، ئاللاھ بەندىلىرىنى ياخشى بىلىدىغان، ئۇلارغا ئەڭ مەرھەممەتلىك ھېكمەت ئىگىسى تۇرسا، بەلگىلىگەن ھۆكمى ئەلۋەتتە ئىنسانلارنىڭ پايدا ـ زىيىنىنى كۆزدە تۇتىدۇ:

وَاللَّهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنْ الْمُصْلِحِ وَلَوْ شَاء اللَّهُ لَأَعْنَتَكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

ئاللاھ بۇزغۇچى ۋە تۈزگۈچىنى بىلىپ تۇرىدۇ، ئەگەر ئاللاھ خالىسا، سىلەرنى چوقۇم جاپاغا

سالاتتى، ئاللاھ ھەقىقەتەن غالىبتۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر [بەقەرە سۈرىسى 220- ئايەت]

9- ھالالدا ھارامغا مۇھتاج بولۇپ قالمايدىغان دەرىجىدە يېتەرلىك نەرسىلەر بار

ئىسلامنىڭ گۈزەللىكلىرىدىن بىرى، ئىنسانلارغا ھەر تۈرلۈك قولايلىقلارنى بەرگەنلىكىدۇر. مەسىلەن: ئىسلام بىرەر نەرسىنى ھارام قىلغاندا، ئۇنىڭ ئورنىنى تولوقلايدىغان باشقا بىر نەرسىنى كۆرسەتكەن، ئىمام ئىبنۇل قاييىم بايان قىلغاندەك ئىسلامنىڭ بۇ ئالاھىدىلىكلىرىدىن بىر نەچچىنى ئۆرنەك بېرەيلى:

• ئىسلام جازانىنى ھارام قىلىپ، ئورنىغا، پايدا بېرىدىغان ئىلىم - سېتىمنى يولغا قويغان.

• قىمارنى ھارام قىلىپ، ئورنىغا ئات، تۆگە چاپتۇرۇش ۋە ئوق ئېتىش مۇسابىقىلىرىدەك پايدىلىق پائالىيەتلەرنى ئالماشتۇرغان.

• پال ئېچىشنى ھارام قىلىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا ئىستىخارە دۇئاسىنى يولغا قويغان.

• ئەرلەرگە يىپەك كىيىملەرنى ھارام قىلىپ، ئورنىغا يۇڭ، پاختا رەختلەردىن تىكىلگەن ھەر تۈرلۈك ئېسىل كىيىملەرنى ھالال قىلغان.

• زىنا ۋە بەچچىۋازلىقنى ھارام قىلىپ، ئورنىغا توي قىلىشنى ھالال قىلغان.

• مەست قىلىدىغان ئىچىملىكلەرنى ھارام قىلىپ، روھ ۋە بەدەنگە پايدىلىق بولغان بارلىق شېرىن ئىچىملىكلەرنى ھالال قىلغان.

• تۈرلۈك قەبىھ يېمەكلىكلەرنى ھارام قىلىپ، ئورنىغا بارلىق پاكىز ۋە ياخشى يېمەكلىكلەرنى ھالال قىلغان.

بۇ تەرىقىدە ئىسلامنىڭ بارلىق ئاساسىي پرىنسىپلىرىنى تەكشۈرۈپ باقساق، جانابى ئاللاھنىڭ ھەر بىر نەرسىنىڭ ئۆز تۈرىدىن بىر يەرنى كۆپەيتىپ بەرمەي تۇرۇپ، بەندىلىرىگە بىر نەرسىنى چەكلىمىگەنلىكىنى كۆرىۋالالايمىز، چۈنكى ئۇ زات بەندىلىرىگە ھېچقاچان قىيىنچىلىقنى خالىمايدۇ. ئەكسىچە قولايلىق، ياخشىلىق، ھىدايەت ۋە مەرھەممەتنى خالايدۇ، ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

يُرِيدُ اللَّهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ وَاللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوَاتِ أَنْ تَمِيلُوا مَيْلًا عَظِيمًا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْإِنسَانُ ضَعِيفًا

ئاللاھ سىلەرگە (ھالال ۋە ھارامغا دائىر ئەھكاملارنى) بايان قىلىشنى، سىلەردىن بۇرۇنقىلار (پەيغەمبەرلەر ۋە ياخشىلار) نىڭ يوللىرىغا سىلەرنى ھىدايەت قىلىشنى، تەۋبەڭلەرنى قوبۇل قىلىشنى خالايدۇ، ئاللاھ ھەممىنى بىلگۈچىدۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر. ئاللاھ سىلەرنىڭ تەۋبەڭلەرنى قوبۇل قىلىشنى خالايدۇ، شەھۋەتلەرگە ئەگىشىدىغانلار توغرا يولدىن بۇرۇلۇپ كېتىشىڭلارنى (يەنى شۇلارغا ئوخشاش فاجىر بولۇشىڭلارنى) خالايدۇ، ئاللاھ سىلەرنىڭ يۈكۈڭلارنى يېنىكلىتىشنى (يەنى شەرىئەت ئەھكاملىرىنى سىلەرگە ئاسانلاشتۇرۇشنى) خالايدۇ. ئىنسان (نەپسى خاھىشىغا خىلاپلىق قىلىشتىن) ئاجىز يارىتىلدى [نىسا سۈرىسى 26-28- ئايەت]

10 ـ ھارامغا ئېلىپ بارىدىغان ھەرقانداق نەرسە ھارام

ئىسلام بەلگىلىگەن پرىنسىپلارنىڭ يەنە بىرى: بىر نەرسىنى ھارام قىلغاندا، ئۇنىڭغا ئېلىپ بارىدىغان بارلىق يوللارنىمۇ ھارام قىلىشتۇر. مەسىلەن: زىنانى ھارام قىلغاندا، جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئاياللارنىڭ ھۆسنى ـ جامالىنى باشقىلارغا كۆرسىتىش، ئايال كىشى يات ئەر كىشى بىلەن خالىي بىر يەردە بولۇش، بىھۇدە ئارىلىشىش، يالىڭاچ رەسىملەر، سېرىق ئەدەبىيات ۋە سېرىق ناخشىلار... قاتارلىق زىناغا ئېلىپ بارىدىغان بارلىق سەۋەب ۋە مۇقەددىمىلەرنى ھارام قىلغان. مانا بۇ سەۋەبتىن فىقھى ئالىملىرى بۇ قائىدىنى قويغان:"ھارامغا ئېلىپ بارىدىغان ھەرقانداق نەرسە ھارام بولىدۇ"

بۇنىڭغا ئىسلامنىڭ تۆۋەندىكى بەلگىلىمىسىمۇ ئۇيغۇن كېلىدۇ: ھارامنىڭ گۇناھى يالغۇز ئۇ گۇناھنى قىلغۇچىغىلا خاس ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭغا ماددىي ۋە مەنىۋى كۈچ بىلەن قاتناشقۇچىلارمۇ گۇناھقا شېرىك بولىدۇ، بۇنداق ئەھۋالدا ھەربىر كىشىنىڭ گۇناھى قاتنىشىش نىسبىتىگە كۆرە بولىدۇ. مەسىلەن: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھاراق ئىچكۈچىگە، ياسىغۇچىغا، توشىغۇچىغا، ئەكەلدۈرگۈچىگە ۋە پۇلىنى يېگۈچىگە لەنەت قىلغان.

جازانىدىمۇ ئۆسۈم ئالغۇچى، بەرگۈچى، يازغۇچى ۋە گۇۋاھ بولغۇچىلارنىڭ ھەممىسىگە لەنەت قىلىدۇ.

دېمەك: ھارامغا ئېلىپ بارغان ۋە قىلىنىشىغا ياردەم بولغان ئىشلارنىڭ ھەممىسى ھارامدۇر، ھارامغا ياردەم قىلغان كىشىمۇ گۇناھقا شېرىكتۇر.

11ـ ھارامنى ھالال قىلىش ئۈچۈن ھىلە ئىشلىتىش ھارامدۇر

ئىسلام ھارامغا ئېلىپ بارىدىغان ھەر قانداق ئاشكارا يوللارنى ھارام قىلغىنىدەك، شەيتانىي ھىلىلەر ۋە يوشۇرۇن يوللار بىلەن شۇ ھارامنى قىلىش ئۈچۈن ھىلە ئىشلىتىشنى ھەم ھارام قىلغان.

چۈنكى ئاللاھ تائالا شەنبە كۈنى ئوۋ ئوۋلاشنى ھارام قىلغان بولسىمۇ، يەھۇدىيلار بۇ ھارامغا ھىلە ئىشلىتىپ، ئۇنى ھالال ھېسابلىۋالغان، بۇنىڭ ئۈچۈن (شەنبە كۈنى ئوۋ ئوۋلىمىغان بولۇپ كۆرۈنۈش ئۈچۈن) جۈمە كۈنىدە ئورا كولاپ، تۇزاق ـ قاپقان قۇرۇشۇپ، يەكشەنبە كۈنى كېلىپ تۇزاققا چۈشكەن ئوۋلارنى ئېلىشاتتى، بۇ ئىشنى ھىلىگەرلەر ھالال دەپ ئويلىغىنى بىلەن، ئۇ ئىسلام ئالىملىرىنىڭ نەزىرىدە ھارامدۇر. چۈنكى ئۇلارغا ھارام قىلىنغىنى سەۋەبلىك ۋە سەۋەبسىز ئوۋ ئوۋلىماسلىقتۇر.

يەنە گۇناھ ھېسابلىنىدىغان ھىلىلەرنىڭ بىرى بولسا: ھارام بولغان بىر نەرسىگە ئەسلىي ئىسمىدىن باشقا بىر ئىسىم قويۇپ، شەكلىنى ئۆزگەرتىپ، ھەقىقىتىنى بۇرۇنقىدەكلا قالدۇرۇشتۇر. شەكسىزكى بىر نەرسىنىڭ ئۆزى ئەينەن تۇرۇپ ئىسمىنىلا ئۆزگەرتىپ قويۇش بىلەن ياكى ھەقىقىتى ئەينەن تۇرۇپ شەكلىنى ئۆزگەرتىپ قويۇش بىلەن ئۇنىڭ ھاراملىقى ئۆزگىرىپ قالمايدۇ. مەسىلەن: قەبىھ جازانە بىلەن مۇئامىلە قىلىش ئۈچۈن بىر قانچە ھىلىلەر كۆرسىتىلسە ياكى ھاراق (ئۇنى ھالال كۆرسىتىش ئۈچۈن) ھەرخىل ئىسىملار بىلەن ئاتالسىمۇ بەرىبىر جازانە ۋە ھاراقنىڭ ئەسلىدىكى ھاراملىقى ئەينەن قېلىۋېرىدۇ. ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن:

5654/3382 ـ رَجُلٌ مَنْ الصحابة رفعه: ((يَشْرَبُ نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي الْخَمْرَ يُسَمُّونَهَا بِغَيْرِ اسْمِهَا))* النسائي 312/8، 313

5654/3382 ـ بىر ساھابىدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: مېنىڭ ئۈممىتىمدىن بىر قىسىم كىشىلەر ھاراقنى باشقا ئىسىم بىلەن ئاتاپ تۇرۇپ ئىچىدۇ. (نەسائى: 5658)

دېمىسىمۇ، بۈگۈنكى كۈنلەردە يالغاچ ئۇسسۇلغا "سەنئەت" ھاراققا "روھىي ئىچىملىك" جازانىگە "ئۆسۈم ـ پايدا"...ئىسىملىرىنىڭ بېرىلىشى زامانىمىزنىڭ ئاجايىبلىرىدىندۇر.

12ـ ياخشى نىيەت ھارامنى قىلىشقا باھانە بولالمايدۇ

ئىسلام دىنى يۈكسەك غايە، پاك مەقسەت ۋە ياخشى نىيەتلەرنى بارلىق ھۆكۈملىرىدە قەدىرلەيدۇ.

7920/4778 ـ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((إنما الأعمال بالنيات، وفي رواية بالنبة، وإنما لكل امرئ ما نوى، فمن كانت هجرته إلى الله ورسوله، فهجرته إلى الله ورسوله، ومن كانت هجرته إلى دنيا يصيبها، أو امرأة يتزوجها، فهجرته إلى ما هاجر إليه))* البخاري (6689)، مسلم (1907).

7920/4778 ـ ئەلقەمە ئىبنى ۋەققاس لەيسىدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنبەردە تۇرۇپ مۇنداق دېگەن: مەن پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ: ئەمەل نىيەتكە باغلىق بولۇپ، كىشى پەقەت نىيەت قىلغىنىغا ئېرىشىدۇ. كىمكى الله ۋە اللەنىڭ رەسۇلىنىڭ رازىلىقىنى كۆزلەپ ھىجرەت قىلىدىكەن، كۆزلىگىنىگە ئېرىشىدۇ. قانداق بىر ئادەمنىڭ ھىجرىتى ئازغىنە دۇنياغا ئېرىشىش ياكى بىر ئايالغا ئۆيلىنىش بولسا، پەقەت شۇنىڭغىلا ئېرىشىدۇ دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم. (تىرمىزى: 2201؛ بۇخارى: 1)

ياخشى نىيەت مۇباھ بولغان ۋە ئادەت ھالىغا كەلگەن نەرسىلەرنىمۇ ئاللاھقا ئىتائەت ۋە ئاللاھقا يېقىنلىق دەرجىسىگە يەتكۈزىدۇ.

مەسىلەن: ھاياتنى قوغداش، بەدىنىنى كۈچلەندۈرۈش ياكى پەرۋەردىگارىغا ۋە مىللىتىگە قارىتا بۇرچىنى ئۆز جايىدا ئورۇندىيالىشى ئۈچۈن نىيەت قىلىپ تاماق يېگەن، چېنىققان ئىنسانىنىڭ بۇ تامىقى ۋە چېنىقىشى ئىبادەت دەرجىسىدىدۇر.

ئۆز نەپسىنى ۋە ئايالىنى ھارامدىن ساقلاش ياكى پەرزەنت كۆرۈش نىيىتىدە شەھۋىتىنى قاندۇرغان كىشىنىڭ بۇ ئىشى مۇكاپاتقا لايىق بولغان بىر ئىبادەتتۇر.

مۆئمىنىنىڭ ھەممە ئىشى شۇنداقتۇر، ياخشى نىيەت ھەر قانداق بىر ياخشى ئىشنى ئىبادەت دەرجىسىگە كۆتۈرىدۇ، ھارام بۇنداق ئەمەس، ھارامنى قىلغۇچىنىڭ نىيىتى نەقەدەر ياخشى، غايىسى نەقەدەر ئۇلۇغ بولىشىدىن قەتئىينەزەر ھارام يەنىلا ھارامدۇر، ئىسلام ھەرقانداق بىر غايىگە يېتىش ئۈچۈن ھارامنى ۋاستە ئورنىدا ئىشلىتىشنى ھېچبىر شەكىلدە قوبۇل قىلمايدۇ، چۈنكى ئىسلام غايە ۋە قوللىنىلغان ئۇسلۇبنىڭ شەرەپلىك ھەم پاك بولىشىغا دىققەت

قىلىدۇ، بۇنىڭ ئۈچۈن ئىسلام ئېرىشىش غايە ھەر تۈرلۈك ئۇسلۇبنى ئاقلىيالايدۇ ياكى ھەققە ئېرىشمەك ئۈچۈن ھەر تۈرلۈك باتىلنى قوللىنىلىدۇ دېگەندەك پرىنسىپلارنى رەت قىلىدۇ، چۈنكى ئۇنىڭ قارىشىچە ھەققە يالغۇز ھەق يول بىلەنلا يەتمەك لازىم.

مەسىلەن: بىر كىشى مەسجىد ياكى ھەر قانداق خەيرلىك بىر بىنا سېلىش ئۈچۈن جازانە، ئوغرىلىق، ھارام كۆڭۈل ئېچىش، قىمار ياكى چەكلەنگەن ھەر قانداق بىر ئىشتىن مال توپلىغان بولسا، ئۇ كىشىنىڭ بۇ ياخشى نىيىتى ۋە ئۇلۇغ غايىسى بويىنىدىن بۇ ھارامنىڭ گۇناھىنى ھەرگىزمۇ كۆتۈرىۋېتەلمەيدۇ، چۈنكى غايە ۋە نىيەتلەر ئىسلامدا ھېچقاچان ھارامنى ھالالغا ئۆيلاندۇرۇشقا تەسىر يەتكۈزەلمەيدۇ. ئۇلۇغ ئاللاھ پەيغەمبەرلەرگە بۇيرىغان نەرسىنى مۆئمىنلەرگىمۇ بۇيرۇپ مۇنداق دېگەن:

يَاأَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنْ الطيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ

ئى پەيغەمبەرلەر، ھالال نەرسىلەرنى يەڭلار، ياخشى ئەمەللەرنى قىلىڭلار، مەن ھەقىقەتەن سىلەرنىڭ قىلغان ئەمەللىرىڭلارنى ئوبدان بىلىمەن [مۆئمىنۇن سۈرىسى51- ئايەت] يەنە مۇنداق دەپ بۇيرىغان:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ

ئى مۆئمىنلەر، بىز سىلەرنى رىزىقلاندۇرغان ھالال نەرسىلەردىن يەڭلار [بەقەرە سۈرىسى 171- ئايەت] يۇقىرىقى ئايەتلەرنى ئوقۇغاندىن كېيىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ:

4534/2728 - وعنه رفعه: ((أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ الله طَيِّبٌ لا يَقْبَلُ إلاَّ طَيِّبًا وَإِنَّ الله أَمَرَ الْمُؤْمِنِينَ بِمَا أَمَرَ بِهِ الْمُرْسَلِينَ فَقَالَ: ﴿يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ﴾ وَقَالَ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ﴾ ثُمَّ ذَكَرَ الرَّجُلَ يُطِيلُ السَّفَرَ أَشْعَثَ أَغْبَرَ يَمُدُّ يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ يَا رَبِّ يَا رَبِّ وَمَطْعَمُهُ حَرَامٌ وَمَشْرَبُهُ حَرَامٌ وَمَلْبَسُهُ حَرَامٌ وَغُذِّيَ بِالْحَرَامِ أَنَّى يُسْتَجَابُ لِذَلِكَ))* مسلم (1015).

4534/2728 - ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئى خالايىق! الله پاكتۇر، پاك نەرسىنىلا (ھالالنى) قوبۇل قىلىدۇ. الله مۆئمىنلەرنى پەيغەمبەرلەرنى بۇيرىغان ئىشقا بۇيرىدى. الله تائالا پەيغەمبەرلەرگە: {ئى ئەلچىلەر! ھالال نەرسىلەردىن يەڭلار، ياخشى ئەمەلنى قىلىڭلار. مەن ھەقىقەتەن سىلەرنىڭ قىلغان ئەمەللىرىڭلارنى ئوبدان بىلىمەن} (سۈرە مۆئمىنۇن، 51 - ئايەت) دېسە، مۆئمىنلەرگە: {ئى مۆئمىنلەر! بىز سىلەرنى رىزىقلاندۇرغان ھالال نەرسىلەردىن يەڭلار، ئەگەر اللەقىلا ئىبادەت قىلىدىغان بولساڭلار، اللەقا (يەنى اللەنىڭ ھەددى ھېسابسىز نېئمەتلىرىگە) شۈكرى قىلىڭلار} (سۈرە بەقەرە، 172 - ئايەت) دېدى. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر كىشىنى تىلغا ئېلىپ: ئۇ ئادەم (ھەج ياكى شۇنىڭغا ئوخشاش بىر ئىبادەتنى ئادا قىلىش ئۈچۈن) ئۇزۇن سەپەرگە چىقىدۇ ۋە چاچلىرى چۇۋۇق، يۈز كۆزىنى توپا چاڭ باسقان ھالەتتە ئىككى قولىنى ئاسمانغا كۆتۈرۈپ: "ئى رەببىم! ئى رەببىم!" دەيدۇ. ۋەھالەنكى، ئۇ ئادەمنىڭ يېمەك ئىچمىكى، كىيىم كېچىكى ھارامدىن بولغان ۋە (ۋۇجۇدى)

هارام (تائام) بىلەن غىزالانغان تۇرسا، ئۇنىڭ دۇئاسى قانداقمۇ ئىجابەت قىلىنسۇن؟! دېدى. (مۇسلىم: 12015)

13 ـ هارامنى قىلىپ سالماسلىق ئۈچۈن گۇمانلىق نەرسىلەردىن ساقلىنىش كېرەك

ئاللاھ تائالانىڭ رەھمىتىدىن يەنە بىر تامچە بولسا، هالال ـ هارام ھەققىدە بەندىلىرىنى قاراڭغۇلۇقتا قويماستىن، هالالنىمۇ ئېنىق، هارامنىمۇ ئېنىق بايان قىلىپ بەرگەنلىكىدۇر. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ

ئاللاھ سىلەرگە هارام نەرسىلەرنى ئوچۇق بايان قىلدى [ئەنئام سۈرىسى 119ـ ئايەت]

هالال ئىكەنلىكى ئېنىق بىر نەرسىنى قىلىشتا ھېچ گەپ يوق، هاراملىقى ئېنىق بولغان نەرسىنى قىلىشتىمۇ ھېچبىر رۇخسەت يوق.

ئېنىق هالال بىلەن ئېنىق هارام ئارىسىدا بىر ئارىلىق بار بولۇپ، ئۇ هالال ياكى هاراملىقى بەزى كىشىلەرگە چۈشىنىشلىك بولمىغان ياكى بىلىنمىگەن گۇمانلىق رايوندۇر، بۇ چۈشىنىلمەسلىكنىڭ سەۋەبى: يا دەلىللەرنىڭ ئۇ كىشىلەرگە تۇتۇق كۆرۈنىشى، يا دەلىلنى ۋەزىيەتكە تەتبىقلاشتا دەلىلنىڭ ھەر ئىككى تەرەپكە ئوخشاپ كېتىشىدۇر.

ئىسلام دىنى مۇسۇلماننىڭ بۇنىڭدەك گۇمانلىق دائىرىدىكى نەرسىلەردىن ساقلىنىشنى تەقۋادارلىق دەپ قارىدى. چۈنكى مۇسۇلمان بۇنىڭدىن ساقلىنىش ئارقىلىق ئېنىق بىر هارامغا سۆرۈلۈپ كېتىشتىن ئۆزىنى ئاسرىغان بولىدۇ. بۇ، يوچۇقلارنى توسۇۋېتىشنىڭ بىر تۈرىدۇر، ئۇ يەنە ئىنسان ۋە ھاياتنىڭ ھەقىقىتىدىن خەۋەردار بولغان ئىسلام دىنىنىڭ يىراقنى كۆرەلەيدىغان تەربىيىسىدىن بىر نەمۇنىدۇر.

بۇ پرىنسىپنىڭ ئەسلى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ شۇ ھەدىسىدىن چىقىدۇ:

4528/2725 ـ النُّعْمَانُ بْنُ بَشِيرٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه ((إِنَّ الْحَلالَ بَيِّنٌ وَإِنَّ الْحَرَامَ بَيِّنٌ وَبَيْنَهُمَا مُشْتَبِهَاتٌ لا يَعْلَمُهُنَّ كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ فَمَنِ اتَّقَى الشُّبُهَاتِ اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ وَعِرْضِهِ وَمَنْ وَقَعَ فِي الشُّبُهَاتِ وَقَعَ فِي الْحَرَامِ كَالرَّاعِي يَرْعَى حَوْلَ الْحِمَى يُوشِكُ أَنْ يَرْتَعَ فِيهِ أَلا وَلِكُلِّ مِلِكٍ حِمًى أَلَا وَإِنَّ حِمَى اللهِ مَحَارِمُهُ أَلا وَإِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةً إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ أَلَا وَهِيَ الْقَلْبُ))* البخاري (52)، مسلم (1599).

4528/2725 ـ نۇئمان ئىبنى بەشىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئۆز قۇلىقىم ئاڭلىغان ئىدىم: شەك شۈبھىسىزكى، هالال ئىشلارمۇ ئېنىق كۆرسىتىلدى، هارام ئىشلارمۇ ئېنىق كۆرسىتىلدى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا نۇرغۇن كىشىلەر بىلمەيدىغان شۈبھىلىك ئىشلار بار. كىمكى گۇناھ ئىكەنلىكى شۈبھىلىك بولغان ئىشلارنى قىلىشتىن ساقلانسا، دىنىنى ۋە ئابرۇيىنى ساقلىغان بولىدۇ. كىمكى گۇناھ ئىكەنلىكى شۈبھىلىك بولغان ئىشلارنى قىلىشقا جۈرئەت قىلسا، هاراملىقى ئېنىق ئىشلارنىمۇ قىلىپ سېلىشى ئېھتىمالغا يېقىن. ئۇ، ماللىرىنى چېگرا ئەتراپىدا بېقىۋاتقان پادىچىغا ئوخشايدۇ. ئەگەر دىققەت قىلمىسا، ماللىرى چېگرادىن ئۆتۈپ كېتىدۇ. بىلىڭلاركى، ھەر بىر پادىشاھنىڭ چېگراسى بار. بىلىڭلاركى، اللەنىڭ

چېگراسى هارام قىلغان نەرسىلەردۇر. ئاگاھ بولۇڭلاركى، بەدەندە بىر پارچە گۆش بولۇپ، ئۇ تۈزەلسە، پۈتۈن بەدەن تۈزىلىدۇ. ئەگەر ئۇ بۇزۇلسا، پۈتۈن بەدەن بۇزۇلىدۇ، ئۇ گۆش يۈرەكتۇر. (مۇسلىم: 1599)

14 ـ هارام ھەممە كىشىگە ئوخشاش هارامدۇر

ئىسلام شەرىئىتىدە هارام ھۆكمى ھەممە كىشىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان ئومۇمىيلىق بىلەن سۈپەتلىنىدۇ، ئىسلامدا ئەرەب بولمىغانغا هارام بولۇپ، ئەرەب بولغانغا هالال بولىدىغان ھېچبىر نەرسە يوق، قارا تەنلىككە چەكلىنىپ، ئاق تەنلىككە مۇباھ بولىدىغان ھېچبىر نەرسە يوق، كاھىن، پاپاز، راھىب ۋە ياكى دۆلەت كىشىلىرىگە ئوخشاش مۇئەييەن بىر تەبىقە ياكى بىر سىنىپقا بېرىلگەن مەخسۇس بىر رۇخسەت ياكى ھەق يوق، ھەتتاكى كاپىرغا هارام بولغان نەرسىنى مۇسۇلمانغا هالال قىلىدىغان ھېچبىر خۇسۇسىيەت يوق، چۈنكى ئاللاھ ھەممە ئىنسانلارنىڭ پەرۋەردىگارى، ئۇنىڭ ھۆكۈملىرى ھەممە كىشىگە بىردەك ئىجرا قىلىنىدۇ، ئاللاھ هالال قىلغان بىر نەرسە پۈتۈن ئىنسانلارغا هالالدۇر، هارام قىلغان ھەرقانداق نەرسە قىيامەت كۈنىگە قەدەر ھەممە كىشىگە هارامدۇر.

مەسىلەن: ئىسلامدا ئوغرىلىق قىلىش كەسكىن هارام، بۇ ئوغرىلىقنى قىلغۇچى مۇسۇلمان بولسۇن ياكى بولمىسۇن، ئوغرىلانغۇچىمۇ مۇسۇلمان بولسۇن ياكى كاپىر بولسۇن، ھۆكۈم ئەينى ھۆكۈمدۇر، يەنى هارام يەنىلا هارامدۇر، نەسەب ۋە نوپۇزى نەقەدەر يۇقىرى ۋە كۈچلۈك بولىشىدىن قەتئىينەزەر ھەرقانداق نەرسىنىڭ جازاسى بىردەك ئوخشاشتۇر، بۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تۇتقان ۋە بىزگە ئېلان قىلغان يولدۇر. ئۇ زات مۇنداق دەيدۇ:

5412/3223 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: أَنَّ قُرَيْشًا أَهَمَّهُمْ شَأْنُ الْمَرْأَةِ الْمَخْزُومِيَّةِ الَّتِي سَرَقَتْ، فَقَالُوا: مَنْ يُكَلِّمُ فِيهَا رَسُولَ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ؟ فَقَالُوا: ومَنْ يَجْتَرِئُ عَلَيْهِ إِلاَّ أُسَامَةُ حِبُّه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَلَّمَهُ أُسَامَةُ، فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ((أَتَشْفَعُ فِي حَدٍّ مِنْ حُدُودِ الله)) ثُمَّ قَامَ فَاخْتَطَبَ فقَالَ: ((إِنَّمَا أَهْلَكَ الَّذِينَ قَبْلَكُمْ أَنَّهُمْ كَانُوا إِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الشَّرِيفُ تَرَكُوهُ وَإِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الضَّعِيفُ أَقَامُوا عَلَيْهِ الْحَدَّ، وَايْمُ الله لَوْ أَنَّ فَاطِمَةَ بِنْتَ مُحَمَّدٍ سَرَقَتْ لَقَطَعْتُ يَدَهَا))* البخاري (3475)، مسلم (1688).

5412/3223 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: قۇرەيش قەبىلىسىنىڭ مەخزۇم ئايمىقىدىن بولغان بىر ئايالنىڭ ئۆتكۈزگەن ئوغرىلىق جىنايىتى قۇرەيش قەبىلىسىنىڭ بېشىنى قاتۇردى. ئۇلار بىر بىرىگە: كىم بۇ ئايالنىڭ ئەپۇ قىلىنىشى ئۈچۈن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئېغىز ئاچىدۇ؟ دېيىشتى ۋە بۇ ئىشقا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بەكمۇ ياخشى كۆرىدىغان ئۇسامە ئىبنى زەيدتىن باشقىسىنىڭ لايىق ئەمەسلىكىگە چىنپۈتتى. ئۇسامە ئىبنى زەيد ئۇلارنىڭ تەۋسىيەسى بىلەن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئېغىز ئاچقانىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: سەن الله بېكىتكەن جازانىڭ ئىجرا قىلىنماسلىقى ئۈچۈن شاپائەت قىلغىلى كەلدىڭمۇ؟! دەپ ئۇنىڭغا كايىدى. ئاندىن ئورنىدىن تۇرۇپ، جامائەتكە خىتاب قىلىپ: سىلەردىن بۇرۇنقى ئۇممەتلەرنىڭ هالاكىتىگىمۇ مۇشۇنداق ئىشلار سەۋەب بولغانىدى، چۈنكى ئۇلارنىڭ ئىچىدىن

بىرەر ئېسىلزادە ئوغرىلىق قىلسا، ئۇ جازاغا تارتىلمايتتى. ئادەتتىكى بىرەر بىچارە ئوغرىلىق قىلسا، ئۇ دەرھال جازاغا تارتىلاتتى. اللەنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، ئەگەر قىزىم فاتىمە ئوغرىلىق قىلىپ قالسا، ئۇنىڭمۇ قولىنى كېسىمەن، دېدى. (بۇخارى: 3475، مۇسلىم: 1688)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دەۋرىدە بىر ئوغرىلىق ۋەقەسى يۈز بېرىپ، بىر يەھۇدىي بىلەن بىر مۇسۇلماندىن گۇمان قىلىندى، مۇسۇلماننىڭ بەزى تۇغقانلىرى بىرقانچە دەلىللەر بىلەن گۇماننى مۇسۇلماندىن ئۇزاقلاشتۇرۇپ، يەھۇدىيغا دۆڭگەپ قويدى، ئوغرىلىقنى قىلغان مۇسۇلمان تۇرۇقلۇق، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭ بىگۇناھ ئىكەنلىكىگە ئىشىنىپ، ئۇنى ئاقلىدى، ئاخىرى خائىنلارنى رەسۋا قىلىدىغان، ھېلىقى يەھۇدىينىڭ بىگۇناھ ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدىغان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا كايىيدىغان ۋە ھەقنى ئۆز جايىغا قويىدىغان ئىلاھىي ۋەھيي كەلدى، بۇ ئىلاھىي ۋەھيي شۇ ئىدى:

إِنَّا أَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا وَاسْتَغْفِرْ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا وَلَا تُجَادِلْ عَنْ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنفُسَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّانًا أَثِيمًا يَسْتَخْفُونَ مِنْ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنْ اللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضَى مِنْ الْقَوْلِ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطا هَاأَنْتُمْ هَؤُلَاء جَادَلْتُمْ عَنْهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَمَنْ يُجَادِلُ اللَّهَ عَنْهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَمْ مَنْ يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا

(ئى مۇھەممەد) سېنى كىشىلەر ئارىسىدا ئاللاھ كۆرسەتكەن بويىچە ھۆكۈم قىلسۇن دەپ ساڭا ھەقىقەتەن ھەق كىتابنى نازىل قىلدۇق، خائىنلارنىڭ تەرىپىنى ئالمىغىن، ئاللاھدىن مەغپىرەت تىلىگىن، ئاللاھ ھەقىقەتەن ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر، ئۆزلىرىگە خىيانەت قىلغۇچىلارنىڭ تەرىپىنى ئالمىغىن، خىيانەتكە ئادەتلەنگەن، گۇناھقا چۆمگەن كىشىنى ئاللاھ ھەقىقەتەن دوست تۇتمايدۇ، ئۇلار (خىيانەتلىرىنى) ئىنسانلاردىن يوشۇرىدۇ، ئاللاھدىن يوشۇرمايدۇ، ئۇلار ئاللاھ رازى بولمايدىغان سۆزنى (يەنى بۆھتان چاپلاش، يالغان گۇۋاھلىق بېرىش، ۋە يالغان قەسەم) پىلانلىغان چاغدا، ئاللاھ ئۇلار بىلەن بىللە ئىدى، ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرىنى ئاللاھ تامامەن بىلگۈچىدۇر، سىلەر شۇنداق كىشىلەرسىلەركى، ھاياتى دۇنيادا ئۇلارنىڭ (ئوغرى ـ خائىنلارنىڭ) تەرىپىنى ئالدىڭلار، قىيامەت كۈنى كىم ئاللاھقا قارشى ئۇلارنىڭ تەرىپىنى ئالىدۇ؟ ياكى كىم ئۇلارغا ھامى بولىدۇ؟ [نىسا سۈرىسى 105ـ109ـ ئايەتلەر]

ئازغان ۋە ھەقتىن چەتنىگەن يەھۇدىزىم، بىر يەھۇدىينىڭ باشقا بىر يەھۇدىيگە جازانە بىلەن قەرز بېرىشىنى ھارام دەپ، غەيرىي يەھۇدىيلارغا جازانە بىلەن قەرز بېرىشنى ھالال دەپ داۋا قىلغان. يەھۇدىيلاردىكى بۇ مايىللىقنى قۇرئان كەرىم بىزگە ئىبرەت ئېلىشىمىز ئۈچۈن بايان قىلىپ بەرگەن. مەسىلەن: ئۇلار ئۆز دىنىدىن ياكى مىللىتىدىن بولمىغان كىشىلەرگە قارشى ئالداش ۋە ئىھانەت قىلىشنى ھالال، ھەمدە بۇنىڭدا ھېچ گەپ يوق دەپ قارىغان، بۇ ھەقتە قۇرئان كەرىم مۇنداق دەيدۇ:

وَمِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ إِنْ تَأْمَنْهُ بِقِنطارٍ يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ إِنْ تَأْمَنْهُ بِدِينَارٍ لَا يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ إِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَائِمًا ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا فِي الْأُمِّيِّينَ سَبِيلٌ وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُمْ

يَعْلَمُونَ

ئەھلى كىتابتىن بەزى كىشىلەر باركى، ئۇنىڭدا كۆپ مال ئامانەت قويساڭمۇ ساڭا ئۇنى قايتۇرۇپ بېرىدۇ، ئۇلاردىن يەنە بەزى كىشىلەر باركى، ئۇنىڭدا بىر تىللا ئامانەت قويساڭمۇ ئۇنىڭ بېشىدا تۇرۇپ سۈيلىمىگىچە ئۇنى ساڭا قايتۇرۇپ بەرمەيدۇ، بۇ شۇنىڭ ئۈچۈنكى، ئۇلار: "ئۇممىلەرنىڭ مېلىغا خىيانەت قىلساق بىزگە گۇناھ بولمايدۇ" دېدى، ئۇلار بىلىپ تۇرۇپ ئاللاھ نامىدىن يالغاننى توقۇيدۇ [ئال ئىمران سۈرىسى 75ـ ئايەت]

ھەقىقەتەن ئۇلار ئاللاھ نامىدىن يالغان سۆزلىمەكتە، چۈنكى ئاللاھنىڭ شەرىئىتى ھېچبىر مىللەتنى يەنە بىر مىللەتتىن ئايرىمايدۇ، ئاللاھ تائالا ئالداش ۋە ئىھانەت قىلىشنى بارلىق پەيغەمبەرلەر ئارقىلىق ھەممە كىشىگە ھارام دەپ بىلدۈرگەن.

بىز ئەپسۇسلىنىدىغان بىر مەسىلە، بۇ ياۋايى ۋە ھايۋانىي تۇيغۇنىڭ يەھۇدىيلار تەرەپىدىن ساماۋى بىر دىنغا مەنسۇپ قىلىنىشىدۇر، چۈنكى ئالىيجاناب ئەخلاق ئۇياقتا تۇرسۇن، ئادەتتىكى ئەخلاقمۇ بىرىگە ھالال قىلغان نەرسىنى باشقىسىغا ھارام قىلمايدۇ، ھەممە كىشىنى ئوخشاش ئورۇنغا قويىدۇ، ياۋايى ئىنسانلار بىلەن بىزنىڭ ئوتتۇرمىزدىكى پەرق، ئەخلاقىي دائىرىنىڭ بار ـ يوقلىقى ئەمەس، بەلكى كەڭ ـ تارلىقىدۇر. مەسلەن: ياۋايى قەبىلىلەرنىڭ نەزىرىدە ئامانەتلىك بولۇش ئېسىل پەزىلەتتۇر، بىراق بۇ بىر قەبىلە ئىچىدە ئۆزئارا شۇنداق بولىدۇ، قەبىلە سىرتىدا خىيانەت قىلىش جائىز، ھەتتا مۇستەھەب ۋە ۋاجىب.

15 ـ زۆرۈرىيەت چەكلەنگەن نەرسىلەرنى مۇباھ قىلىدۇ

ئىسلام دىنى ھاراملارنىڭ دائىرىسىنى تارايتتى، لېكىن ئۇندىن كېيىن ھارام ھەققىدە كەسكىن تۈزۈملەرنى بەلگىلەپ، ئاشكارا ياكى يوشۇرۇن ھارامغا ئېلىپ بارىدىغان ھەرقانداق يولنى توسۇۋەتتى. دېمەك: ھارامغا ئېلىپ بارىدىغان ھەممە نەرسە ھارامدۇر، ھارامغا ياردەم قىلىدىغان ھەر نەرسە ھارامدۇر، ھارامنى ھالال قىلىش ئۈچۈن ھىلە ئىشلىتىش ھارامدۇر...ۋە باشقىلار. بۇنىڭ بىلەن بىللە ئىسلام دىنى ھايات زۆرۈرىيەتلىرىگە ۋە ئىنساننىڭ بۇ زۆرۈرىيەتلەرگە قارىتا ئاجىزلىقىغا كۆز يۇممىغان، نەتىجىدە قاتتىق زۆرۈرىيەتلەرنى ۋە ئىنسانىي ئاجىزلىقلارنى كۆزدە تۇتقان، ھەمدە بۇ خىل زۆرۈرىيەتلەر ئالدىدا مۇسۇلماننىڭ ئۆزىنى ھالاكەتتىن قۇتقۇزۇشى ئۈچۈن بەزى ھاراملارنى قىلىشقا رۇخسەت قىلغان. مانا بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلۇغ ئاللاھ، قان ۋە توڭگۇز گۆشىدەك بەزى يېمەكلىكلەرنىڭ ھارام ئىكەنلىكىنى بايان قىلغاندىن كېيىن قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دەيدۇ:

فَمَنْ اضْطرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

كىمكى ئۆز ئىختىيارىچە ئەمەس، ئىلاجسىزلىقتىن (ھارام قىلىنغان نەرسىلەردىن) ھاياتىنى ساقلاپ قالغۇدەك يېسە، ئۇنىڭغا ھېچ گۇناھ بولمايدۇ، ھەقىقەتەن ئاللاھ ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر [بەقەرە سۈرىسى 173 ــ ئايەت]

بۇ مەنە قۇرئان كەرىمدىكى تۆت سۈرىدە ھارام قىلىنغان يېمەكلىكلەر بايان قىلىنىسلا تەكرارلانغان، ئىسلام شەرىئەتشۇناسلىرى بۇنىڭدەك ئايەتلەردىن ئىنتايىن مۇھىم بىر پرىنسىپنى چىقارغان، ئۇ بولسا: زۆرۈرىيەتلەر چەكلەنگەن نەرسىلەرنى مۇباھ قىلىدۇ. ئەمما ئايەتلەر بۇ زۆرۈرىيەت ئىچىدە قالغان كىشىنى باشقىسىغا تاجاۋۇز قىلمىغان بولىشى كېرەك

دەپ قەيت قىلغان، بۇ ھۆكۈملەرنى كەسكىن ھالدا بىلدۈرگەن ئايەتلەرنىڭ تەپسىرىدىن، رۇخسەت بىلەن ئىش قىلغاندا چەكتىن ئاشماسلىق، زۆرۈرىيەت دائىرىسى ئىچىدە قىلىش كېرەكلىكىنى ئېنىق كۆرىۋالالايمىز. شەرىئەتشۇناسلار بۇنىڭدىن يەنە بىر پرىنسىپ چىقارغان، ئۇ بولسا: زۆرۈرىيەت ئۈچۈن رۇخسەت قىلىنغان نەرسە زۆرۈرىيەت مىقدارىدا بولىدۇ.

شۇڭا ئىنسان بۇ زۆرۈرىيەتكە ۋاقىتلىق بويسۇنسىمۇ، ئۇنىڭغا تامامەن تەسلىم بولماسلىقى كېرەك، ئەكسىچە ئەسلىي ھالال بولغان نەرسىگە يېپىشىشى ۋە ئۇنى ئىزدىشى كېرەك، بۇنداق قىلغان تەقدىردە زۆرۈرىيەت باھانىسى بىلەن ھارامنى كىچىك سانىمايدۇ ـ دە، ئۇنىڭدىن داۋاملىق ساقلىنىدۇ. ئىسلام زۆرۈرىيەت ئەھۋاللىرىدا چەكلەنگەن نەرسىلەرنى ھالال قىلىش بىلەن، ئۆزىنىڭ ئومۇمىي روھىنى ۋە ئەسلىي قائىدىلىرىنى تەتبىقلايدۇ، بۇ ئومۇمىي روھ بولسا: مۇشەققەتچىلىك ئارىلاشمىغان قولايلىق روھىدۇر. بۇرۇن كەلگەن ئۈممەتلەرگە بەك ئىغىر يۈك بولغان ئىشكەللەرنى يەڭگىللىتىش روھىدۇر. ئۇلۇغ ئالالاھ ھەققەتەن توغرا سۆزلىگەن:

يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمْ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمْ الْعُسْرَ ئاللاھ سىلەرگە ئاسانلىقنى خالايدۇ، ھەرگىز تەسلىكنى خالىمايدۇ [بەقەرە سۈرىسى 185ـ ئايەت] مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ئاللاھ سىلەرگە مۇشەققەتنى خالىمايدۇ، لېكىن ئاللاھ شۈكۈر قىلىشىڭلار ئۈچۈن سىلەرنى پاكلاشنى، (ئىسلام شەرىئىتىنى سىلەرگە بايان قىلىش بىلەن) نېمىتىنى سىلەرگە تاماملاشنى خالايدۇ [مائىدە سۈرىسى 6ـئايەت]

يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْإِنسَانُ ضَعِيفًا ئاللاھ سىلەرنىڭ يۈكۈڭلارنى يېنىكلىتىشنى (يەنى شەرىئەت ئەھكاملىرىنى سىلەرگە ئاسانلاشتۇرۇشنى) خالايدۇ، ئىنسان (نەپسى خاھىشىغا خىلاپلىق قىلىشتىن) ئاجىز يارىتىلدى. [نىسا سۈرىسى 28ـ ئايەت]

ئىككىنچى باپ. يېمەك ـ ئىچمەكلەردىكى ھالال ـ ھاراملارنىڭ بايانى

يېمەك ــ ئىچمەكلەردىكى ھالال ــ ئۆزى پاك، تەن ساقلىققا زىيىنى بولمىغانلىقى ئۈچۈن ئىسلام دىنى ئىستېمال قىلىشقا رۇخسەت قىلغان نەرسىلەر بولۇپ، پاك ۋە تەن ساقلىققا زىيىنى يوق، دىنىمىزدا چەكلەنمىگەن يېمەكلىك ۋە ئىچمەكلىكلەرنى ئىستېمال قىلغانغا ئوخشاش.

يېمەك ــ ئىچمەكلەردىكى ھارام ــ پاك ئەمەسلىكى ۋە تەن ساقلىققا زىيانلىقلىقى سەۋەبلىك ئىسلام دىنى چەكلىگەن نەرسىلەر بولۇپ، چوشقا گۆشى ۋە ھاراقنى ئوخشاش پاسكىنا ۋە زىيانلىق نەرسىلەرنى ئىستېمال قىلغانغا ئوخشاش. ھالال بىلەن ھارامنىڭ پەرقىنى ئايرىش، نېمىلەرنىڭ ھالال ۋە نېمىلەرنىڭ ھارام ئىكەنلىكىنى بىلىش ھەر بىر مۇسۇلمان ئۈچۈن پەرز ئەيندۇر. پۈتۈن ئىشلاردا ھالال ــ ھارام پەرقىنى ئايرىش ۋە ھالال ئىشلار دائىرىسىدە ئىش كۆرۈش مۇسۇلمانلىقنىڭ تەلىپى بولغىنىدەك، يېمەك ــ ئىچمەكلەردە ھالال ــ ھارامنى ئىلغاش تولىمۇ ئەھمىيەتلىكتۇر. يېمەك ــ ئىچمەك، پىكىر ئېتىقاد، ئىش ھەرىكەت ۋە باشقا ھەر قانداق

بىر نەرسىدە هارام دېيىلگەن نەرسىلەر ۋە ئىشلاردىن چەكلىنىش، شۇنداقلا هالال ياكى هاراملىقى ئېنىق بىلىنمىگەن نەرسىلەردىن يىراق تۇرۇش ئارقىلىق هارامدىن هالالمۇ، هارامغۇ ئېنىق ساقلانغىلى بولىدۇ.

هالال نەرسىلەرنى ئىستېمال قىلىشنىڭ پايدىلىرى

1) هالال ۋە پاك نەرسىلەرنى ئىستېمال قىلغان ۋە پاكىزلىققا ئەهمىيەت بەرگەن ئادەمنىڭ دىلى پاك، كۆڭلى يورۇق، تېنى ساق، ئەقلى ئۆتكۈر، خاتىرىسى كۈچلۈك ۋە هوشيار بولىدۇ.

2) هالال ۋە پاك نەرسىلەرنى ئىستېمال قىلغان ئادەم تۈرلۈك كېسەللىكلەردىن ساقلىنىپ قالىدۇ، كۈچ ــ قۇۋۋىتى ئاجىزلىشىپ قالمايدۇ.

3) هالال ۋە پاك نەرسىلەرنى ئىستېمال قىلغان ئادەمنىڭ قىلغان ئىبادەتلىرى قوبۇل بولىدۇ ۋە دۇئالىرى ئىجابەت بولىدۇ. چۈنكى ئىبادەتلەرنىڭ ۋە دۇئالارنىڭ ئاللاھ تائالانىڭ دەرگاهىدا قوبۇل بولماسلىقىنىڭ سەۋەبلىرىدىن بىرى هارام يېيىشتۇر.

4) هالال ۋە پاك نەرسىلەرنى ئىستېمال قىلغان ئادەم ئاللاھ تائالانىڭ هۆرمىتىگە ۋە ئىنسانلارنىڭ سۆيگۈسىگە ئېرىشىدۇ.

قەدىمكى مىللەتلەر يېيىش ۋە ئىچىش جائىز بولغان ياكى بولمىغان نەرسىلەردە، بولۇپمۇ يېگىلى بولىدىغان جانلىقلار هەققىدە تالاش ـ تارتىش قىلىشقان.

ئۆسۈملۈكلەردىن چىقىدىغان يېمەك ـ ئىچمەكلەردە ئىنسانلارنىڭ كۆپ ئىختىلاپى بارلىقى بىلىنمىدى. ئىسلام دىنى ئۈزۈمدىن، خورمىدىن ياكى ئارپىدىن ياسالغان بولسۇن ۋە ياكى باشقا بىر ماددىدىن ياسالسۇن، ئىشقىلىپ هاراقتا ئايلانغان قىسمىنىلا هارام قىلغان. هاراق (ۋە مەست قىلىدىغان هەرقانداق نەرسە) هارامدۇر. ئىسلام، يەنە ئىنساننى هوشسىزلاندۇرىدىغان، بوشىتىۋېتىدىغان ۋە بەدەنگە زىيانلىق بولغان هەممە نەرسىنى هارام قىلغان.

جاهىلىيەت دەۋرىدىكى ئەرەبلەر بەزى جانلىقلارنى مەينەت ۋە قەبىھ دەپ قارىغانلىقى ئۈچۈن، يەنە بەزىلىرىنى ئىبادەت قىلىش ۋە بۇتلارغا يېقىنلىشىش نىيىتى بىلەن هارام قىلغان. مەسىلەن: بىز يۇقىرىدا بايان قىلغىنىمىزدەك بەهىرا، سائىبە، ۋەسىيلە ۋە هامىلارنى هارام قىلىپ، ئۇنىڭ قارشىلىقىدا ئۆزى ئۆلۈپ قالغان هايۋان ۋە قانغا ئوخشاش كۆپلىگەن قەبىھ نەرسىلەرنى هالال سانىغان. ئىسلام پاك نەرسىلەرنى هالال قىلىدۇ.

جانلىقلارنى يېيىش هەققىدە ئىنسانلارنىڭ بىر قىسمى ئىسراپقا، يەنە بىر قىسمى قاتتىق چەكلەشكە يۈزلەنگەن بىر پەيتتە، ئىسلام دىنى، چاقىرىقىنى پۈتۈن ئىنسانلارغا قارىتىپ مۇنداق دېگەن: يَاأَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ئى ئىنسانلار، يەر يۈزىدىكى هالال ـ پاكىز نەرسىلەردىن يەڭلار، شەيتاننىڭ يوللىرىغا ئەگەشمەڭلار، چۈنكى شەيتان سىلەرگە ئوچۇق دۈشمەندۇر. [بەقەرە سۈرىسى 168ـ ئايەت]

بۇ ئايەتتە ئاللاھ تائالا پۈتۈن ئىنسانلارغا ئىنسان بولۇش سۈپىتى بىلەن خىتاب قىلىپ ئۇلارنى يەر يۈزىدىكى ئۇلار ئۈچۈن يارىتىلغان هەر قانداق پاك نەرسىلەرنى يېيىشكە، بەزى ئىنسانلارغا ئاللاھنىڭ هالال قىلغان نېمەتلىرىنى قەبىھ كۆرسىتىش ئارقىلىق هالالنى هارام

قىلىشقا ئۈندەيدىغان شەيتاننىڭ يولىغا دەسسىمەسلىككە، ئۆزلىرىنى پاك نەرسىلەردىن مەھرۇم قىلماسلىققا چاقىردى. ئۇنىڭدىن كېيىن مۆئمىنلەرگە خىتاب قىلىپ مۇنداق دېدى:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلَّهِ إِنْ كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنزِيرِ وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

ئى مۆئمىنلەر، بىز سىلەرنى رىزىقلاندۇرغان ھالال نەرسىلەردىن يەڭلار، ئەگەر ئاللاھقا ئىبادەت قىلىدىغان بولساڭلار، ئاللاھقا شۈكۈر قىلىڭلار، ئاللاھ سىلەرگە ئۆزى ئۆلۈپ قالغان ھايۋاننى، قاننى، چوشقا گۆشىنى، ئاللاھدىن غەيرىينىڭ (بۇتلارنىڭ) نامى ئېيتىلىپ بوغۇزلانغان ھايۋاننى يېيىشنى ھارام قىلدى، كىمكى ئۆز ئىختىيارىچە ئەمەس، ئىلاجسىزلىقتىن (يۇقىرىقى ھارام قىلىنغان نەرسىلەردىن) ھاياتىنى ساقلاپ قالغۇدەك يېسە، ئۇنىڭغا ھېچ گۇناھ بولمايدۇ. ھەقىقەتەن ئاللاھ ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر [بەقەرە سۈرىسى 172 ـ 173 ـ ئايەتلەر]

ئاللاھ تائالا مۆئمىنلەرگە خاس بولغان بۇ بۇيرۇق بىلەن ئۇلارنى ئاتا قىلىنغان پاك نەرسىلەردىن يېيىشكە ۋە بۇنىڭ قارشىلىقىدا شۈكۈر قىلىش ۋەزىپىسىنى ئادا قىلىشقا بۇيرىغان، كېيىن بۇ ئايەتتە ۋە باشقا ئايەتلەردە بايان قىلىنغان بۇ تۆت تۈردىن باشقىسىنى ھارام قىلمىغانلىقىنى، ھارام‌لارنىڭ بۇ تۆت تۈردە يىغىنچاقلانغانلىقىنى بايان قىلغان:

قُلْ لَا أَجِدُ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طاعِمٍ يَطعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خِنزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

ئېيتقىنكى، ماڭا ۋەھيى قىلىنغان ئەھكاملار ئىچىدە، ئۆزى ئۆلۈپ قالغان نەرسە ياكى ئېقىپ چىققان قان ۋە ياكى چوشقا گۆشى ۋە ئاللاھدىن غەيرىينىڭ ئىسمى ئېيتىلىپ بوغۇزلانغان گۇناھ مالدىن غەيرىينى ھارقانداق ئادەم ئۈچۈن ھارام كۆرمەيمەن. كىمكى ئۇلاردىن (يەنى يۇقىرىقى ھارام قىلىنغان نەرسىلەردىن) نائىلاج ۋە ئىختىيارسىز ھالدا ھاياتىنى ساقلاپ قالغۇدەك يېسە، ھېچ گۇناھ بولمايدۇ، چۈنكى پەرۋەردىگارىڭ مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، مېھرىباندۇر [ئەنئام سۈرىسى 145 ـ ئايەت] ئاللاھ تائالا مائىدە سۈرىسىدە بۇ ھارام‌لارنى تېخىمۇ تەپسىلىي بايان قىلغان:

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ

سىلەرگە ئۆزى ئۆلۈپ قالغان ھايۋان، قان، چوشقا گۆشى، ئاللاھدىن غەيرىينىڭ نامى تىلغا ئېلىنىپ بوغۇزلانغان ھايۋان، بوغۇپ ئۆلتۈرۈلگەن ھايۋان، ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈلگەن ھايۋان، يىقىلىپ ئۆلگەن ھايۋان، (ھايۋانلار تەرەپىدىن) ئۈسۈپ ئۆلتۈرۈلگەن ھايۋان، يىرتقۇچ ھايۋانلار يەپ قويغان ھايۋان ھارام قىلىندى [مائىدە سۈرىسى 3 ـ ئايەت]

هارام قىلىنغان گۆشلەرنى ئون قىسمغا يەتكۈزگەن بۇ ئايەت بىلەن تۆت قىسمغا جۇغلىغان ئايەتنىڭ ئوتتۇرىسىدا ھېچ زىتلىق يوق، پەقەتلا بۇ ئايەت تەپسىلىيراق بايان قىلغان. چۈنكى بوغۇلۇپ، ئۇرۇلۇپ، ئېگىز يەردىن چۈشۈپ، ئۈسۈلۈپ ۋە يىرتقۇچ ھايۋانلار تەرەپىدىن يېيىلگەنلەرنىڭ ھەممىسى ئۆزى ئۆلۈپ قالغان مەنىدە، بۇلار بۇ مەنىنىڭ ئىزاھىدىن باشقا نەرسە ئەمەس، ئىكىلگەن تاشلاردا بوغۇزلانغانلارمۇ ئاللاھدىن باشقىغا بوغۇزلانغاننىڭ ھۆكمىدە بىر قىسىم ھېسابلىنىدۇ. دېمەك: هارام قىلىنغان يېمەكلىكلەر يىغىنچاقلانغاندا تۆت، تەپسىلىي بايان قىلىنغاندا ئون قىسىمدۇر.

يېمەك - ئىچمەكلەردىن يېيىش هارام قىلىنىپ چەكلەنگەنلىرى

1- باشقىلارنىڭ ھەققىنى يېيىش هارام.

2 - ئۆزى ئۆلۈپ قالغان مالنىڭ گۆشىنى يېيىش هارام. يەنى گۆشى يېيىلىدىغان ھايۋانلاردىن ئۆزى ئۆلۈپ قالغان، بوغۇپ ئۆلتۈرۈلگەن، ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈلگەن، ئېگىز جايدىن يىقىلىپ ئۆلگەن، ئۈسۈپ ئۆلتۈرۈلگەن ۋە يىرتقۇچلار يىرىپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن ھايۋاننىڭ گۆشىنى يېيىش هارامدۇر.

3 - قاننىڭ ھەر قاندىقى هارامدۇر.

4 - چوشقا گۆشى، چوشقىنىڭ قېنى، مېيى، تېرىسى ۋە ھەر قانداق بىر ئورگىنى هارامدۇر.

5 - ئاللاھتىن باشقا بىرىنىڭ نامىنى تىلغا ئېلىپ تۇرۇپ بوغۇزلانغان ھايۋاننىڭ گۆشى هارام.

6 - بۇددىستلارنىڭ بۇتلىرىغا، خرىستىئانلارنىڭ چېركاۋلىرىغا، يەھۇدىيلارنىڭ ئىبادەتخانىلىرىغا ياكى مازارلارغا ئاتاپ ئۆلتۈرۈلگەن ھايۋاننىڭ گۆشىنى يېيىش هارامدۇر.

ئۆزى ئۆلۈپ قالغان ھايۋاننىڭ هارام قىلىنىشى ۋە ئۇنىڭ ھېكمىتى

هارام يېمەكلەردىن ئايەتلەر ئېنىق بايان قىلغان بىرىنچى نەرسە: ئۆزى ئۆلۈپ قالغان ھايۋاندۇر. ئۇ- ئىنسان تەرەپىدىن بوغۇزلاش ياكى ئوۋلاش نىيىتى بولماستىن ئۆلگەن ھايۋان ياكى ئۇچار قاناتلاردىن ئىبارەت. بۇنىڭدا ئېنىق ھېكمەتلەر بار مەسىلەن:

(1) ساغلام تەبىئەت ئۇنىڭدىن يىرگىنىدۇ ۋە نەپرەت قىلىدۇ، ئاقىللار ئۆزى ئۆلۈپ قالغان ھايۋاننى يېيىشنى ئىنساننىڭ ئىززىتىنى چۈشۈرىدىغان ئىش دەپ قارايدۇ. شۇڭا كىتاب ئەھلى بولغان بارلىق مىللەتلەرنىڭ (بوغۇزلاش ئۇسۇلى ئوخشىمىسىمۇ) بوغۇزلانغاندىن باشقىسىنى يېمەيدىغانلىقىنى ۋە ئۆزى ئۆلۈپ قالغان ھايۋاننى هارام دەيدىغانلىقىنى كۆرىمىز.

(2) ھېكمەتلەرنىڭ يەنە بىرى بولسا: مۇسۇلمانلارنى ھەرقانداق ئىشنى نىيەت ۋە ئىرادە بىلەن قىلىشقا ئادەتلەندۈرۈشتۇر. نىيەت قىلماي ۋە ئىشلەش كۈچىنى خوراتماي تۇرۇپ ھېچ قانداق بىر نەرسىگە ياكى مېۋىگە ئېگە بولۇشقا ئادەتلەندۈرمەسلىكتۇر. چۈنكى ھايۋاننىڭ ھالاللىقىنى پەرقلەندۈرىدىغان بوغۇزلاش بولسا: يېيىش مەقسىتىدە جېنىنى چىقىرىشتۇر. خۇددى ئاللاھ تائالا ئىنسان يېيىشنى مەقسەت قىلمىغان ۋە ئويلىمىغان نەرسىنى يېيىشكە رازى بولمىغاندەك.

(3) ئۆزى ئۆلۈپ قالغان ھايۋان چوڭ بىر ئېھتىمالدا ئۇزۇن مۇددەتلىك ياكى ئۇشتۇمتۇت كېسەل تۈپەيلىدىن ياكى زەھەرلىك ئوتلارنى يېيىش ياكى شۇنىڭغا ئوخشاش سەۋەبلەردىن ئۆلگەن بولىدۇ. بۇلارنىڭ زەھىرىدىن پۈتۈنلەي خاتىرجەم بولغىلى بولمايدۇ، چۈنكى بۇنداق

ئۆلگەن ھايۋان ئاجىزلىق ۋە نورمالسىزلىقتىن ئۆلگەن بولىدۇ.

(4) ئۇلۇغ ئاللاھ ئىنسانلارغا ئۆزى ئۆلۈپ قالغان ھايۋاننى ھارام قىلىش بىلەن بىللە باشقا ھايۋان ۋە ئۇچارقاناتلارغا رەھمەت قىلىپ، ئۇلارغا ئۆلۈك ھايۋانلاردىن ئوزۇقلىنىش پۇرستى بەرگەن، چۈنكى قۇرئان كەرىم بايان قىلغىنىدەك، ھايۋاناتلار ۋە ئۇچارقۇشلارمۇ بىزگە ئوخشاش مىللەتلەردۇر. بۇ خىل ئەھۋال چۆل ـ باياۋانلاردەك ھايۋان ئۆلۈكلىرى كۆمۈلمەيدىغان يەرلەردە ئېنىق كۆرىلىدۇ.

(5) يەنە بىر ھېكمەتى بولسا، كىشىلەرگە ئىگە بولغان ھايۋاناتلىرىدىن خەۋەر ئېلىشنى، ئۇلارنى كېسەللىك ۋە ئاجىزلىق قۇربانى بولۇپ كېتىشكە تاشلاپ قويماي، يا داۋالاش، يا بۇ ئازابتىن تىز قۇتقۇزۇش كېرەكلىكىنى ئۇقتۇرۇش.

ئاققان قاننىڭ ھارام قىلىنىشى

ھارام يېمەكلىكلەرنىڭ ئىككىنچىسى: ئاققان قاندۇر. ئاققان قاننىڭ ھارام بولىشىدىكى ھېكمەتلەرنىڭ بىرى: ئۇ پاكىز ئىنساني تەبىئەت يىرگىنىدىغان نەرسە، ھەمدە ئۇ ئۆزى ئۆلۈپ قالغان ھايۋاندەك زىيانلىق بولۇشى مۇمكىن.

جاھىلىيەت ئەرەبلىرى ئاچ قالغان چاغدا، ھايۋاننى يارىدار قىلىپ، ئۇنىڭدىن ئاققان قاننى يىغىپ ئىچىشەتتى، بۇنداق قان ئېقتىش ھايۋاناتلارغا ئازار بولغانلىقتىن، ھەمدە ئۇنى ئاجىزلىتىشقا سەۋەب بولغانلىقتىن جانابى ئاللاھ بۇنى ھارام قىلغان.

توڭگۇز گۆشى

ھاراملارنىڭ ئۈچىنچىسى: توڭگۇز گۆشىدۇر. ساغلام تەبىئەت ئۇنى قەبىھ كۆرىدۇ، ئۇنىڭدىن يىرگىنىدۇ، چۈنكى ئۇنىڭ ئەڭ ياخشى كۆرگەن يېمىكى پاسكىنا نىجىس نەرسىلەردىن ئىبارەت. ھازىرقى زامان تېببىي تەتقىقاتلىرى توڭگۇز گۆشىنىڭ ھەممە ھەلۋاغلاردا بولۇپمۇ ئىسسىق ھەلۋاغلاردا زىيانلىق ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى. ئىلمي تەجرىبىلەر ئارقىلىق توڭگۇز گۆشىدە ئادەم ئۆلتۈرىدىغان قۇرۇت ۋە مىكروبلار بارلىقى ئىسپاتلاندى. كىم بىلىدۇ، بەلكى كېلەچەكتە ئىلىم ـ پەن بۇ ھاراملار ھەققىدە بىز بۈگۈن بىلىدىغان مەلۇماتلاردىن تېخىمۇ كۆپرەك يېڭى مەلۇماتلارنى كەشىپ قىلىشى مۇمكىن. بۇ ھەقتە بەزى تەتقىقاتچىلار: "ئىنسان توڭگۇز گۆشىنى يېيىشنى داۋام قىلسا، كۈنلىمەس بولۇپ قالىدۇ " دېگەن.

ئاللاھدىن باشقىنىڭ نامىغا بوغۇزلانغان ھايۋان

ھاراملارنىڭ تۆتىنچىسى: ئاللاھدىن غەيرىينىڭ نامى تىلغا ئېلىنىپ بوغۇزلانغان ھايۋاندۇر. يەنى بوغۇزلانغاندا بۇت ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش نەرسىلەرنىڭ نامى ئېيتىلغان ھايۋانلاردۇر. ئەرەب بۇتپەرەسلىرى ھايۋان بوغۇزلىغاندا، لات، ئۇززا بۇتلىرىنىڭ ناملىرىنى تىلغا ئېلىشاتتى، بۇ ئاللاھدىن باشقىغا يېقىنلىشىش ۋە ئۇنىڭ ئۇلۇغ ئىسمىدىن باشقا بىر نەرسە بىلەن ئىبادەت قىلىشتۇر. بۇ يەردىكى ھارام قىلىش سەۋەبى: تەۋھىد ئەقىدىسىنىڭ قوغدىلىشى، ئېتىقادنىڭ ھەر تۈرلۈك بۇلغۇنىشلاردىن پاكلىنىشى ۋە ھەر قانداق بىر مۇناسىۋەتتە كۆپۈر ۋە شېرىككە قارشى كۆرەش قىلىشتەك ساپ دىنىي غايىدىن ئىبارەتتۇر.

ئىنساننى ياراتقان، يەر يۈزىدىكى بارلىقلارنى ئىنسانغا بويسۇندۇرغان ۋە ھايۋاناتلارنى ئۇنىڭ خىزمىتىگە تەيىنلىگەن جانابى ئاللاھ ئۆز نامىنى تىلغا ئېلىش شەرتى بىلەن ئىنسانلارغا

ھايۋاننى بوغۇزلاپ پايدىلىنىشقا رۇخسەت قىلغان. ئاللاھنىڭ نامىنى بوغۇزلاش پەيتىدە تىلغا ئېلىشنىڭ مەنىسى: بۇ جانلىق ھايۋانغا بۇ ئىشنىڭ پەقەت ئاللاھنىڭ ئىزنى ۋە رازىلىقى بىلەن قىلىنغانلىقىنى بىلدۇرۇشتۇر. ھايۋان بوغۇزلىغاندا ئاللاھدىن باشقىنىڭ نامى تىلغا ئېلىنىپ قالسا، ئاللاھنىڭ بۇ ئىزنى ۋە رازىلىقى بىكار قىلىنىدۇ. شۇنداق قىلىپ بۇنداق بوغۇزلانغان ھايۋاندىن مەھرۇم بولۇشقا لايىق بولغان بولىدۇ.

ئۆزى ئۆلۈپ قالغان جانلىقلارنىڭ تۈرلىرى

يۇقىرىقى تۆت خىل تۈر ھارام يېمەكلىكلەرنىڭ ئىخچاملاشقان تۈرى بولۇپ، يۇقىرىدا ئېيتقىنىمىزدەك مائىدە سۈرىسىدىكى ئايەت بۇلارنى ئون تۈرگە ئايرىغان.

ئۇنىڭ بەشىنچىسى: بوغۇلۇپ ئۆلگەن ھايۋاندۇر. ئارغامچا ياكى ھەرقانداق بىر نەرسە بىلەن بويىندىن بوغۇلغان ياكى بېشى تار يەرگە كىرىپ قالغاندەك شارائىتلاردا ئۆلگەن ھايۋانلار بوغۇلۇپ ئۆلگەن ھايۋان قاتارىغا كىرىدۇ.

ئالتىنچىسى: كالتەك ياكى باشقا ھەرقانداق بىر نەرسە بىلەن ئۇرۇلۇپ ئۆلتۈرۈلگەن ھايۋان.

يەتتىنچىسى: ئىگىزدىن يىقىلىپ چۈشۈپ ئۆلگەن ھايۋان. قۇدۇققا چۈشۈپ ئۆلۈپ قالغانلىرىمۇ مۇشۇ ھۆكۈمدە.

سەككىزىنچىسى: باشقا بىر ھايۋان تەرەپىدىن ئۈسۈلۈپ ئۆلگەن ھايۋان.

توققۇزىنچىسى: يىرتقۇچ ھايۋان بىر قىسمىنى يەپ قويغانلىقتىن ئۆلگەن ھايۋان.

بۇنىڭدىن بىلىنىدۇكى، ھايۋان جانلىق ھالەتتە ئۇلگۇرۇپ بوغۇزلانسا ئۇنىڭ ھالال بولۇشى ئۈچۈن كۇپايىدۇر.

بۇ تۈرلۈك ھايۋانلارنىڭ ھارام قىلىنىش ھېكمىتى

بۇ تۈرلۈك ئۆزى ئۆلۈپ قالغان ھايۋانلارنىڭ ھارام بولىشى يۇقىرىدا ئۆتكەن ھېكمەتلەردىن كېسەللىكتىن ئۆلۈپ قالغان ھايۋاننىڭ زىيانلىق بولىشىدىن باشقا ھېكمەتلەردۇر، چۈنكى بۇ يەردە ھايۋان كېسەللىكتىن ئەمەس باشقا سەۋەبتىن ئۆلگەن. بۇ يەردە يەنە يۇقىرىدىكى ھېكمەتلەرنىڭ ئاخىرقىسى تېخىمۇ بەك كۆزگە چېلىقىدۇ، بۇنداق ھايۋاننى ھارام قىلىش بىلەن ھېكمەت ئىگىسى ئاللاھ تائالا ھايۋانغا كۆڭۈل بۆلۈش، ئۇنىڭغا رەھىمدىللىك قىلىش ۋە ئۇنى ئاسراشنى ئىنسانلارغا ئۆگەتىدۇ. بىخۇدلۇق قىلىپ ھايۋاننىڭ بوغۇلۇپ قېلىشىغا، ئىگىز يەردىن چۈشۈپ كېتىشىگە، بىر ـ بىرلىرىنى ئۆلتۈرگەنگە قەدەر ئۇرۇشۇشلىرىغا سەۋەب بولۇش توغرا ئەمەس. يەنە بەزى تاش يۈرەك پادىچىلار قىلغىنىدەك ھايۋانلارنى ئازابلاپ ئۆلگىچە ئۇرۇشمۇ جائىز ئەمەس. ئۆلگىچە ياكى ئېغىر يارىلانغۇچە ھايۋانلارنى بىر ـ بىرى بىلەن ئۇرۇشقا سېلىشمۇ جائىز ئەمەس.

بۇنىڭ ئۈچۈن ئالىملار بىر مۈڭگۈز تېگىشى بىلەن بوغۇزلىنىدىغان يېرىدىن قان ئاققان تەقدىردىمۇ، ئۈسۈشۈپ ئۆلگەن ھايۋاننىڭ ھارام بولىدىغانلىقىغا ھۆكۈم قىلغان. مېنىڭ قانائەتىمچە بۇ، ھايۋاناتلارنى ئۆلگەنگە قەدەر بىر ـ بىرلىرى بىلەن ئۇرۇشقا قويۇپ بېرىشنىڭ جازاسىدۇر، شۇڭا ئۇ ھارام قىلىنغان.

يىرتقۇچ ھايۋان يېگەن ۋە ئۆلتۈرگەن ھايۋاننىڭ ھارام بولىشىنىڭ ھېكمەتلىرىدىن بىرى، بەلكى بىرىنچىسى: ئىنساننى ھۆرمەتلەش ۋە ئۇنى ھايۋانلارنىڭ ئارتۇقىنى يېيىشتىن

ساقلاشتۇر. جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئىنسانلار يىرتقۇچ ھايۋانلاردىن ئاشقان قوي، كالا ۋە تۆگىنى يېيىشەتتى، شۇڭا ئاللاھ بۇنى مۆئمىنلەرگە ھارام قىلدى.

بۇتلارغا بوغۇزلانغان ھايۋانلار

ھارام قىلىنغان يېمەكلىكلەرنىڭ ئونىنچىسى: تىكلىگەن تاشلارغا بوغۇزلانغان ھايۋانلاردۇر. تىكلىگەن تاشتىن مەقسەت: ئاللاھدىن باشقا ئىبادەت قىلىنىدىغان تاش ياكى ھەيكەل قاتارلىق نەرسىلەردۇر. جاھىلىيەت دەۋرىدە كەبىنىڭ ئەتراپىدا بۇنداق تىكلىگەن تاشلار بار بولۇپ، ئىنسانلار خۇدالىرىغا ۋە بۇتلىرىغا يېقىنلىق قىلىش نىيىتى بىلەن ئۇنىڭ ئالدىدا قۇربانلىق قىلىشاتتى. بۇ ئاللاھدىن باشقىنىڭ نامىغا بوغۇزلانغانلارنىڭ بىر تۈرىدۇر، چۈنكى ھەر ئىككىسىدە ئاللاھدىن باشقىنى ئۇلۇغلاش مەنىسى بار، ئوتتۇرىدىكى پەرق بولسا: ئاللاھدىن باشقىغا بوغۇزلانغان ھايۋان بۇتتىن ئۇزاق بولسىمۇ ئۇنىڭ نامىغا بوغۇزلىنىدۇ. تىكلىگەن تاشلارغا بوغۇزلانغانلار بولسا بۇتنىڭ ياكى تاشنىڭ ئالدىدا ياكى ئۈستىدە بوغۇزلىنىدۇ، بۇ ئىككىنچىسىنىڭ ھارام بولىشى ئۈچۈن ئاللاھدىن باشقىنىڭ نامى ئېيتىلغان بولىشى كېرەك ئەمەس. بۇنداق تىكلىگەن تاشلار كەبىنىڭ ئەتراپىدا بولغاچقا، كۆپ ئىنسانلار ھايۋاناتلارنى بۇ تاشلارنىڭ ئۈستىدە بوغۇزلاش كەبىنى ئۇلۇغلىغانلىقتۇر دەپ خاتا چۈشىنىشەتتى، شۇڭا بۇنىڭ ھاراملىقى ئاللاھدىن باشقىنىڭ نامىغا بوغۇزلانغان ھايۋان قىسمىدىن مەلۇم بولسىمۇ، قۇرئان كەرىم بۇ خاتا چۈشەنچىنى يوقۇتۇش ئۈچۈن ھاراملىقنى ئېنىق ۋە كەسكىن ھالدا ئايرىم كۆرسەتتى.

بېلىق ۋە چېكەتكە ھالال

ئىسلام شەرىئىتى ھارام قىلىنغان ئۆلۈك ھايۋانلار قاتارىدىن بېلىق ۋە بېلىققا ئوخشاش سۇ جانلىقلىرىنى چىقىرىۋەتكەن.

344/184 – أبو هُرَيْرَةَ– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ–: جاء رَجُلٌ إلى النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: إِنَّا نَرْكَبُ الْبَحْرَ ومَعَنَا الْقَلِيلَ مِنَ الْمَاءِ، فَإِنْ تَوَضَّأْنَا بِهِ عَطِشْنَا، أَفَنَتَوَضَّأُ مِنْ مَاءِ الْبَحْرِ؟ فَقَالَ: ((هُوَ الطَّهُورُ مَاؤُهُ الْحِلُّ مَيْتَتُهُ))* رواه أبو داود (83)، الترمذي (69)، النسائي 59، 176، ابن ماجة (3246)، مالك في «الموطأ» 50/1(12)

344/184 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: بىر ئادەم پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن: ئى رەسۇلۇللاھ! بىز كېمىگە چىقىپ سەپەر قىلىمىز، يېنىمىزدا ئازغىنە سۇ ئېلىۋالىمىز. ئەگەر ئۇ سۇدا تاھارەت ئالساق، ئۇسسۇز قالىمىز. شۇڭا دېڭىز سۈيىدە تاھارەت ئالساق بولامدۇ؟ دەپ سورىغانىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: دېڭىز سۈيى پاكتۇر، ئۇنىڭدا ئۆلگەن جانلىقلارمۇ ھالالدۇر، دېدى. (نەسائى: 59)

ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دەپ كۆرسەتكەن: أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ

سىلەرنىڭ ۋە يولۇچىلارنىڭ مەنپەئەتلىنىشى ئۈچۈن سىلەرگە دېڭىز ھايۋانلىرى، دېڭىزدىن چىقىدىغان يېمەكلىكلەر ھالال قىلىندى [مائىدە سۈرىسى 96 ـ ئايەت]

ھەزرىتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇ ئايەتنى تەپسىر قىلىپ: "دېڭىزنىڭ ئوۋى: دېڭىزدىن ئوۋلانغان نەرسىلەر، يېمەكلىرى: دېڭىز سىرتىغا ئاتقان نەرسىلەردۇر" دېگەن. ھەزرىتى ئىبنى

ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمامۇ: "دېڭىزنىڭ يېمەكلىرى ـ ئۆلۈكىدۇر" دېگەن.

3872/2315 ـ جابىر مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەبۇ ئۇبەيدە جەرراھنى بىزگە ئەمىر قىلىپ، قۇرەيشنىڭ كارۋىنىنى كۆزىتىشكە ئەۋەتتى. بىزگە خورما بەردى، ئۇنىڭدىن باشقا بەرگۈدەك نەرسىمۇ تاپالمىغانىدى. ئەبۇ ئۇبەيدە سەپەردە بىزگە بىر تالدىن خورما بېرەتتى. راۋىي مۇنداق دەيدۇ: مەن جابىر ئىبنى ئابدۇللاھتىن: بىر تال خورمىنى قانداق يەيتتىڭلار؟ دەپ سورىسام، ئۇ مۇنداق دېدى: بىز خورمىنى خۇددى كىچىك بالىدەك شۈمەيتتۇق. ئاندىن ئۇنىڭ ئۈستىگە سۇ ئىچەتتۇق. شۇ بىزنىڭ بىر كۈنلۈك ئوزۇقىمىز بولاتتى. بەزىدە ھاسىلىرىمىز بىلەن دەرەخ يوپۇرماقلىرىنى قېقىپ، سۇغا چىلاپ يەيتتۇق. (شۇنداق ماڭغانچە) دېڭىز ساھىلىغا يېتىپ باردۇق. دېڭىز دولقۇنى خۇددى قۇم دۆۋىسىدەك يوغان بىر نەرسىنى قىرغاققا چىقىرىپ قويدى. يېقىن بېرىپ قارىساق، ئەنبەر دەپ ئاتىلىدىغان يوغان بېلىق ئىكەن. ئەبۇ ئۇبەيدە دەسلەپ: بۇ ئۆلۈپتۇ، يېسەك بولمايدۇ، دېدى. كۆپ ئۆتمەي، قارارىنى ئۆزگەرتىپ: بىز پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ اللە يولىدا ئەۋەتكەن ئەلچىلىرىمىز، ئۇنىڭ ئۈستىگە، سىلەرمۇ قىينىلىپ كەتتىڭلار. شۇڭا بۇنى يېسەڭلار بولىدۇ، دېدى. شۇنىڭ بىلەن، 300 كىشىلىك قوشۇن ئۇ بېلىقنى بىر ئاي بويىچە يەپ، خېلىلا ئەتلىنىپ قالدۇق. بېلىقنىڭ كۆز ئورىسىدىن نەچچە كوزا ياغ يىغىۋالدۇق. ئۇنىڭدىن ئۆكۈزدەك چوڭلۇقتا (گۆش) كېسىۋالاتتۇق. ئەبۇ ئۇبەيدە بىزدىن 13 كىشىنى ئۇنىڭ كۆز ئورىسىغا ئولتۇرغۇزۇپ قويدى. ئاندىن ئۇنىڭ قوۋۇرغىسىدىن بىرنى تىكلەپ قويۇپ، ئەڭ ئېگىز تۆگىنى ئىگەرلىدى. تۆگە قوۋۇرغىنىڭ ئاستىدىن بىمالال ئۆتۈپ كەتتى. گۆشنىڭ ئېشىپ قالغىنىنى سۈرلەپ ئېلىۋالدۇق. مەدىنىگە قايتىپ بارغاندىن كېيىن، بولغان ئەھۋالنى پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئېيتىپ بەردۇق. پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئۇ اللەنىڭ سىلەرگە بەرگەن رىزقى. يېنىڭلاردا ئۇنىڭ گۆشىدىن بارمۇ؟ بولسا بىزمۇ تېتىپ باقايلى، دېدى. بىز پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئۇنىڭ گۆشىدىن يەتكۈزۈپ بەردۇق، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭدىن يېدى. (مۇسلىم: 1935)

چېكەتكىمۇ دېڭىزنىڭ ئۆلۈكى بىلەن ئوخشاش بولۇپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام چېكەتكىنىڭ ئۆلۈكىنى يېيىشكە رۇخسەت قىلغان، چۈنكى ئۇنى بوغۇزلاش مۇمكىن ئەمەس.

3945/2357 ـ ابنُ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – رفعه: ((أُحِلَّتْ لنا مَيْتَتَانِ وَدَمَانِ، فَأَمَّا الْمَيْتَتَانِ: فَالحُوتُ وَالجَرَادُ، وَأَمَّا الدَّمَانِ فَالْكَبِدُ وَالطِّحَالُ))* ابن ماجة (3314).

3945/2357 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: سىلەرگە ئىككى ئۆلۈك نەرسىنىڭ گۆشى بىلەن ئىككى خىل قان ھالال قىلىندى. ئىككى ئۆلۈكنىڭ بىرسى بېلىق، يەنە بىرسى چېكەتكە؛ ئىككى قاننىڭ بىرسى جىگەر، يەنە بىرسى تال. (ئىبنى ماجە 3314)

3947/2358 ـ ابْنُ أَبِي أَوْفَى: غَزَوْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فأكل مَعَهُ الجَرَادَ* البخاري (5495)، مسلم (1952).

3947/2358 ـ ئىبنى ئەبۇ ئەۋفا مۇنداق دەيدۇ: بىز پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى

ۋەسەللەم بىلەن بىرگە ئالتە ياكى يەتتە قېتىم ئۇرۇشقا قاتناشتۇق. شۇ جەرياندا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بىرگە چېكەتكە يېگەنىدۇق. (بۇخارى: 4595)

دېڭىز ھايۋانلىرىنىڭ ھەممىسى ھالالدۇر

ياشايدىغان جايلىرىغا قاراپ ھايۋانلار دېڭىز ھايۋانلىرى ۋە قۇرۇقلۇق ھايۋانلىرى دەپ ئىككىگە بۆلۈنىدۇ. دېڭىز ھايۋانلىرى يەنى سۇنىڭ ئاستىدىلا ياشايدىغان ھايۋانلارنىڭ ھەممىسى قەيەردە ۋە قانداق ئەھۋالدا تېپىلىشىدىن قەتئىينەزەر ھالالدۇر. تۇتىۋالغۇچى مۇسۇلمان بولسۇن ياكى كاپىر بولسۇن، تىرىك تۇتۇلسۇن ياكى ئۆلۈك تۇتۇلسۇن، لەيلەپ قالغان بولسۇن ياكى لەيلىمىگەن بولسۇن، ھەممىسى ئوخشاش. بۇ ھۆكۈمدە بېلىق بىلەن كىت، يەنە دېڭىز ئىتى ياكى دېڭىز توڭگۇزى ۋە ياكى باشقا ئىسىملار بىلەن ئاتالغان ھەرقانداق ھايۋان ئوخشاش يەنى ھەممىسى ھالال. ئاللاھ تائالا مەلۇم بىر قىسمىنى ھارام قىلماستىن ۋە باشقا ھايۋانلاردەك بوغۇزلاش شەرتىنى قويماستىن پۈتۈن دېڭىز ھايۋانلىرىنىڭ ھالال ئىكەنلىكىنى بايان قىلغان، بەندىلىرىگە قولايلىق ۋە كەڭچىلىك قىلىپ بەرگەن، شۇڭا دېڭىز ھايۋانلىرىنى ئۆلتۈرۈشتە كۈچى يەتكەن ھەر قانداق نەرسە بىلەن ئىمكان قەدەر ئازاب سالماي ئۆلتۈرۈپ يېيىشكە بولىدۇ.

وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طرِيًّا

ئاللاھ سىلەرنى دېڭىزنىڭ بېلىقلىرىنى يېسۇن دەپ، سىلەرگە دېڭىزنى بويسۇندۇرۇپ بەردى [نەھل سۈرىسى 14- ئايەت] ئاللاھ تائالا يەنە مۇنداق دېگەن:

أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطعَامُهُ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ

سىلەرنىڭ ۋە يولۇچىلارنىڭ مەنپەئەتلىنىشى ئۈچۈن سىلەرگە دېڭىز ھايۋانلىرى، دېڭىزدىن چىقىدىغان يېمەكلىكلەر ھالال قىلىندى.[مائىدە سۈرىسى 96- ئايەت]

قۇرۇقلۇق ھايۋانلىرىدىن ھارام قىلىنغانلىرى

يۇقىرىقى ئايەتلەردە بەلگىلەنگەندەك قۇرئان كەرىم قۇرۇقلۇق ھايۋانلىرىدىن توڭگۇز گۆشى، قان، ئۆلۈپ قالغان ۋە ئاللاھدىن باشقىنىڭ نامىغا بوغۇزلانغان ھايۋان قاتارلىقلاردىن باشقا ھايۋانلارنىڭ ھاراملىقىنى ئوچۇق بەلگىلىمىگەن، لېكىن پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ھەققىدە قۇرئان كەرىم مۇنداق دەيدۇ:

وَيُحِلُّ لَهُمُ الطيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائثَ ئۇلارغا پاك نەرسىلەرنى ھالال قىلىدۇ، ناپاك نەرسىلەرنى ھارام قىلىدۇ [ئەئراف سۈرىسى 157- ئايەت]

ناپاك نەرسىلەر بولسا بەزى بىر قىسىم كىشىلەر تەرەپىدىن قوبۇل قىلىنىپ كەتكەن تەقدىردىمۇ، ساغلام تەبىئەت ۋە تۇيغۇ ئىقتىدارىغا ئىگە بولغان بارلىق ئىنسانلار تەرەپىدىن قەبىھ كۆرىلىدۇ، نەپرەت قىلىنىدۇ. مەسىلەن: ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن:

3920/2342 ـ أَنَّ أَبِي أَوْفَى يَقُولُ: أَصَابَتْنَا مَجَاعَةٌ لَيَالِيَ خَيْبَرَ فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ خَيْبَرَ وَقَعْنَا فِي الْحُمُرِ الأَهْلِيَّةِ فَانْتَحَرْنَاهَا، فَلَمَّا غَلَتْ بِهَا الْقُدُورُ نَادَى مُنَادِي النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنِ اكْفَئُوا الْقُدُورَ وَلا تَأْكُلُوا مِنْ لُحُومِ الْحُمُرِ شَيْئًا، فَقَالَ: نَاسٌ إِنَّمَا نَهَى عَنْهَا؛ لأَنَّهَا لَمْ تُخَمَّسْ وَقَالَ

آخَرُونَ نَهَى عَنْهَا أَلْبَتَّةَ* البخاري (4420)، مسلم (1937).

3920/2342 ـ سۇلايمان شەيبانى ئۆزىنىڭ ئابدۇللاھ ئىبنى ئەبۇ ئەۋفادىن مۇنداق ئاڭلىغانلىقىنى رىۋايەت قىلىدۇ: خەيبەرگە ھەربىي يۈرۈش قىلغاندا، قوشۇندىكىلەر ئاچ قالغاندى. خەيبەر فەتھە قىلىنغان كۈنى بىر توپ ئېشەكنى غەنىمەت ئالدۇق ۋە ئۇلارنى سويۇپ، قازانلارغا سالدۇق. گۆش پىشاي دەپ قالغاندا، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ جاكارچىسى: قازانلارنى ئۆرۈۋېتىڭلار، ئېشەكلەرنىڭ گۆشىنى يېمەڭلار! دېدى. بۇنى ئاڭلىغان بەزىلەر: غەنىمەتنىڭ بەشتىن بىرىنى بەيتۇلمالغا ئايرىمىدۇق، شۇڭا يېيىشتىن توستى، دېسە؛ يەنە بەزىلەر: بۇنىڭدىن كېيىن ئېشەك گۆشى يېيىشتىن پۈتۈنلەي چەكلەندۇق، دېدى. ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ يۇقىرىقىغا ئوخشاش رىۋايەت قىلغان بولۇپ، ئۇنىڭدا يەنە: الله تائالا ۋە ئۇنىڭ رەسۇلى سىلەرنى ئېشەك گۆشى يېيىشتىن توستى، چۈنكى ئۇ نىجىستۇر، دېيىلگەن. (مۇسلىم: 1937، نەسائى 4340)

ھەدىستە يەنە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يىرتقۇچ ھايۋانلاردىن مەگەن چىشى، ئۇچار قاناتلاردىن تىتىدىغان تىرنىقى بارلارنىڭ گۆشىنى چەكلىدى دېيىلگەن.

بۇ يەردە يىرتقۇچ ھايۋانلاردىن مەقسەت: يولۋاس، شىر ۋە بۆرىگە ئوخشاش خىرىس قىلىپ پارچىلاپ يەيدىغان ھايۋانلاردۇر. ئۇچار قاناتلاردىن مەقسەت: بۈركۈت، قارچىغا ۋە لاچىنغا ئوخشاش يارىلاندۇرىدىغان تىرنىقى بار قۇشلاردۇر.

بۇ يەردە شۇنى ئېيتىپ ئۆتۈش كېرەككى: شەرئىي بوغۇزلاش، ھارام قىلىنغان ھايۋانلارنىڭ گۆشىنى ھالال قىلالمايدۇ، لېكىن بۇ ھايۋانلارنى شەرئىي بوغۇزلىسا تېرىسىنىڭ ئاشلاشتىن بۇرۇن پاكىز بولىشىغا تەسىر كۆرسىتىدۇ.

ئۆلۈپ قالغان ھايۋاننىڭ تېرىسى، سۆڭىكى ۋە تۈكىدىن پايدىلىنىش

ئۆزى ئۆلۈپ قالغان ھايۋاننى ھارام قىلىشتىن مەقسەت: ئۇنىڭ يېيىلىشىنى ھارام قىلىشتۇر. ئەمما ئۇنىڭ تېرىسى، مۈڭگۈزى ياكى سۆڭىكى ۋە تۈكلىرىدىن پايدىلانغىلى بولىدۇ، بەلكى ئۇنىڭدىن پايدىلىنىش كېرەك. چۈنكى ئۇ پايدىلىنىش مۇمكىن بولغان بىر مال، شۇڭا ئۇنى زايا قىلىۋېتىشكە بولمايدۇ.

422/231 – ابْنُ عَبَّاسٍ- رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا- رفعه: ((إِذَا دُبِغَ الْإِهَابُ فَقَدْ طَهُرَ))* رواه مسلم (366)، أبو داود (4123)، مالك في «الموطأ» 203/2 (2180)

422/231 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ: ئۆلۈپ قالغان مالنىڭ تېرىسى ئاشلانسا، پاك بولىدۇ دېگەنلىكىنى ئاڭلىدىم. (مۇسلىم: 366)

423/232 – ولمسلم في رواية قال مرثد بن عبد الله اليزني: رَأَيْتُ عَلَى ابْنِ وَعْلَةَ السَّبَئِيِّ فَرْوًا فَمَسَسْتُهُ فَقَالَ: مَا لَكَ تَمَسُّهُ؟ قَدْ سَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ: إِنَّا نَكُونُ بِالْمَغْرِبِ وَمَعَنَا الْبَرْبَرُ وَالْمَجُوسُ نُؤْتَى بِالْكَبْشِ (قَدْ) ذَبَحُوهُ وَنَحْنُ لَا نَأْكُلُ ذَبَائِحَهُمْ وَيَأْتُونَا بِالسِّقَاءِ ويَجْعَلُونَ فِيهِ الْوَدَكَ. فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ- رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا-: قَدْ سَأَلْنَا رَسُولَ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَلِكَ، فَقَالَ: ((دِبَاغُهُ

طَهُورُهُ))* رواه مسلم (366)

423/232 ـ يەزىد ئىبنى ئەبۇ ھەبىبتىن رىۋايەت قىلىندۇكى، ئەبۇلخەير مۇنداق دېگەن: مەن ئىبنى ۋەئلەنىڭ ئۇچىسىدىكى جۇۋىنى كۆرۈپ، سىلاپ باقسام، ئۇ ماڭا: بۇنى سىلاپ قالدىڭ، مەن ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباستىن بۇ مەسىلە ھەققىدە سوراپ: "بىز مەغرىبتە بەر ـ بەر ۋە ئاتەشپەرەسلەر بىلەن بىرلىكتە ياشايمىز، ئۇلار بوغۇزلىغان قوچقارلارنىڭ گۆشى كېلىدۇ، بىز ئۇلار بوغۇزلىغان ماللارنىڭ گۆشنى يېمەيمىز. ئۇلار بىزگە تۇلۇملىرىنىڭ ئىچىگە سېرىق ماي قاچىلاپ ئېلىپ كېلىدۇ" دېگەنىدىم، ئىبنى ئابباس مۇنداق جاۋاب بەردى: بىز پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن بۇ توغرۇلۇق سورىساق: تېرىلەر ئاشلانسا پاك بولىدۇ، دېگەندى. (مۇسلىم: 366)

يەنى: پاكىزلاش ئۇچۇن تېرىنى ئاشلاش، قوينى ھالال قىلىش ئۇچۇن بوغۇزلىماققا ئوخشايدۇ.

425/233 – ابْنُ عَبَّاسٍ– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا–: مَرَّ بِشَاةٍ مَيِّتَةٍ فَقَالَ: ((هَلَّا انتفعتم بِإِهَابِهَا)) قلنا: إِنَّهَا مَيِّتَةٌ. قَالَ: إِنَّمَا حَرُمَ أَكْلُهَا* رواه البخاري (5531)، مسلم (363)

425/233 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىندۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆلۈپ قالغان بىر قوينىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ يېنىدىكىلەردىن: نېمىشقا بۇنىڭ تېرىسىدىن پايدىلانمىدىڭلار؟ دەپ سورىدى. ئۇلار: بۇ ئۆزى ئۆلۈپ قالغان ھايۋان ئىدى، دەپ جاۋاب بەردى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئۇنى يېيىشلا ھارام قىلىندى (يەنى تېرىسىدىن پايدىلىنىش ھارام قىلىنغىنى يوق)، دېدى. (بۇخارى: 5531)

429/234 – وللنسائي سُئِلَ عَنْ جُلُودِ الْمَيْتَةِ فَقَالَ: ((دِبَاغُهَا ذَكَاتُهَا))* رواه النسائي 4245

429/234 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىندۇ: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن ئۆزى ئۆلگەن ھايۋانلار توغرىسىدا پەتۋا سورالغانىدى: ئۇنى ئاشلىساڭلار پاكلىنىدۇ دەپ جاۋاپ بەردى. (نەسائى: 4245)

بۇ ھۆكۈم ئىت ياكى توڭگۇز تېرىسى بولسۇن ھەرقانداق تېرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان ئومۇمىي ھۆكۈمدۇر، بۇ ئەھلى زاھىرنىڭ قارىشىدۇر. ئىمام ئەبۇ ھەنىفەنىڭ شاگىرتى ئىمام ئەبۇ يۈسۈفتىنمۇ ئەينى قاراش رىۋايەت قىلىنغان. ئىمام شەۋكانى بۇ قاراشنى كۈچلەندۈرگەن.

زۆرۈرىيەت ھالىتى بۇنىڭ سىرتىدا. يۇقىرىدا ئېيتىلغان ھارام يېمەكلىكلەرنىڭ ھەممىسى ئادەتتىكى نورمال ئەھۋالدا شۇنداق بولىدۇ، لېكىن ئېيتقىنىمىزدەك زۆرۈرىيەت ھالىتىنىڭ ئايرىم ھۆكمى بار، ئاللاھ تائالا مۇنداق دېگەن:

وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ

زۆرۈرىيەت بولمىغۇچە يېيىش ھارام قىلىنغان نەرسىلەرنى ئاللاھ سىلەرگە ئوچۇق بايان قىلدى [ئەنئام سۈرىسى 119 ـ ئايەت] يەنە ئاللاھ تائالا ھارام يېمەكلەرنى بايان قىلغاندىن كېيىن مۇنداق دېگەن: فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

كىمكى ئۆز ئىختىيارىچە ئەمەس، ئىلاجسىزلىقتىن (يۇقىرىقى هارام قىلىنغان نەرسىلەردىن) هاياتىنى ساقلاپ قالغۇدەك يېسە، هېچ گۇناھ بولمايدۇ، ھەقىقەتەن ئاللاھ ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىبانىدۇر [بەقەرە سۈرىسى 173ـ ئايەت]

ئۆلىمالار تەرەپىدىن بىردەك ئىتتىپاقلىشىپ قوبۇل قىلىنغان زۆرۈرىيەت: ئاچ قالغاندا ئىزالىنىش زۆرۈرىتىدۇر. بەزى ئۆلىمالار زامان مۇددىتى تەرەپىدىن بىر كېچە ـ كۈندۈز ئۆتىشى ۋە بۇ ئەسنادا هاراملاردىن باشقا يەيدىغان نەرسىنىڭ تېپىلماسلىق شەرتىنى قويىدۇ، بۇنداق ئەھۋالدا ئىنسان ئۆزىنى ئۆلۈمدىن ساقلاپ قېلىشقا يېتەرلىك مىقداردا هارام يېمەكلەرنى يېسە بولىدۇ.

ئىمام مالىك مۇنداق دەيدۇ: "بۇ ئەھۋالدا قالغان كىشى ئۇنىڭدىن تويغىچە يەلەيدۇ، ۋە باشقا يېمەك تېپىلغانغا قەدەر ئۇنىڭدىن ئوزۇقلۇقا ئېلىۋالسا بولىدۇ".

باشقا ئۆلىمالار مۇنداق دەيدۇ: "پەقەت ئۆزىنى ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇپلا قالىدىغان مىقداردىن ئارتۇق يېسە بولمايدۇ، قۇرئان كەرىمدىكى: غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ باشقىنىڭ مېلىغا قول ئۇزاتماسلىق ۋە زۆرۈرىيەت چېكىدىن ئېشىپ كەتمەسلىك دېگەن كۆرسەتمىمۇ قارىماققا شۇنى بىلدۈرىدۇ. ئاچلىق زۆرۈرىتىنى قۇرئان كەرىم ئۇچۇق بىر دەلىل بىلەن بايان قىلغان:

فَمَنْ اضْطرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

كىمكى ئاچلىقتا ئىلاجسىزلىقتىن، گۇناھنى مەقسەت قىلماستىن (هارام قىلىنغان نەرسىلەردىن) يېيىشكە مەجبۇر بولسا گۇناھ بولمايدۇ، ئاللاھ مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، بەندىلىرىگە ناھايىتى مېھرىبانىدۇر [مائىدە سۈرىسى 3ـ ئايەت]

دورا زۆرۈرىيىتى

يارا ياكى بىر كىسەللىكنىڭ ساقىيىشى يالغۇز بۇ هاراملاردىن بىرىنى يېيىشكە باغلىق بولۇپ قالغان تەقدىردە فىقھى ئالىملىرىنىڭ ئوخشاشمىغان كۆز قاراشلىرى بار. بەزىلىرى داۋالىنىشنى ئوزۇقلىنىشتەك كۈچلۈك بىر زۆرۈرىيەت دەپ قوبۇل قىلمايدۇ.

يەنە بەزىلەر داۋالىنىشنى ئوزۇقلىنىشتەك كۈچلۈك زۆرۈرىيەت دەپ قارايدۇ. چۈنكى ھەر ئىككىسى هاياتنىڭ داۋاملىششى ئۈچۈن كېرەكلىك، بۇ قاراشتىكىلەرمۇ هارام قىلىنغان نەرسىلەرنىڭ داۋالاش ئۈچۈن قوللىنىشقا بولىدىغانلىقى ھەققىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئومۇمەن يىپەك كىيىم كېيىشنىڭ هارام ئىكەنلىكىنى بەلگىلەپ، قوتۇر كېسىلىگە مۇپتىلا بولغان ھەزرىتى ئابدۇراھمان ئىبنى ئەۋف ۋە زۇبەير ئىبنى ئەۋۋاملارغا يىپەك كېيىشكە بەرگەن رۇخسىتىنى دەلىل قىلىپ كۆرسىتىدۇ.

5694/3412 ـ أَنَسُ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: رَخَّصَ رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلزُّبَيْرِ وَعَبْدِالرَّحْمَنِ بن عوف فِي لُبْسِ الْحَرِيرِ لِحِكَّةٍ بِهِمَا* البخاري (2919)، مسلم (2076).

5694/3412 ـ ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: زۇبەير ۋە ئابدۇراھماننىڭ بەدىنىدە قىچىشقاق بولغانلىقتىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنىڭ يىپەكتىن تىكىلگەن كىيىمنى كىيىشكە رۇخسەت قىلغان. (بۇخارى: 5839)

بەلكى بۇ قاراش، ھەر بىر كۆرسەتمە ۋە قانۇنلىرىدا ئىنسان هاياتىنى مۇھاپىزەت قىلىدىغان

ئىسلامنىڭ روھىغا تېخىمۇ يېقىن بولىشى مۇمكىن.

لېكىن هارام بولغان بىر نەرسىنى دورا ئورنىدا ئىستېمال قىلىشنىڭ شەرتلىرى بار:

1 ـ بۇ دورا ئىستىمال قىلىنمىغان تەقدىردە ئىنسانىنىڭ هاياتى ۋە سالامەتلىكى ھەقىقىي خەۋپكە ئۇچرىشى.

2 ـ ئۇنىڭ ئورنىغا دەسسەيدىغان ھالال دورىنىڭ تېپىلماسلىقى.

3 ـ بۇ دورىنى دىيانەتتىكە ۋە ئىلمىگە ئىشەنچ قىلغىلى بولىدىغان مۇسۇلمان بىر دوختۇرنىڭ تەۋسىيە قىلىشى.

بىز بۇ يەردە ئەمەلىي ھاياتىمىزدىن ۋە ئىشەنچلىك دوختۇرلارنىڭ سۆزلىرىدىن بىلگىنىمىزگە ئاساسلىنىپ ئېيتساق، بۇ هارامىلاردىن بىرىنى دورا قىلىپ ئىشلىتىشكە مەجبۇر قىلىدىغان تېبىبىي زۆرۈرىيەت يوق، لېكىن بىز بۇ هارامىلاردىن باشقا دورا تېپىلمىغان بىر يەردە ياشايدىغان مۇسۇلمان ئۈچۈن ئېھتىيات قىلىپ، بۇ پرىنسىپنى بەلگىلىدۇق.

قاچىلانغان يېمەكلىكلەرنى سېتىۋالغاندا ۋە سەپەردە دىققەت قىلىدىغان ئىشلار

قاچىلانغان گۆش ۋە ھەر قانداق بىر يېمەكلىكنى سېتىۋالماقچى بولغاندا، «مۇسۇلمانچە» دېگەن ماركىسى بارمۇ ــ يوق؟ نەدە ئىشلەنگەن؟ مۇسۇلمانلار ئۈچۈن ئىشلىگەنمۇ ياكى باشقىلارمۇ؟ قوللىنىش ۋاقتى بارمۇ ياكى ئۆتۈپ كەتكەنمۇ؟ بۇلارغا ئالاھىدە دىققەت قىلىش لازىم. چۈنكى پاك ۋە ھالال نەرسىلەرنى يېيىش ئەمەل ــ ئىبادەتلەرنىڭ قوبۇل بولۇشى ئۈچۈن شەرت، تەن ساقلىقىنى ساقلاش ئۈچۈن زۆرۈردۇر.

ئەڭ پاك يېمەكلىك مۇسۇلمانلارنىڭ يېمەكلىرىدۇر. ھەمىشە مۇسۇلمانلارنىڭ يېمەكلىكلىرىنى ئىزدەپ تېپىپ يېيىش كېرەك. مۇسۇلمانلارنىڭ تامىقى ياكى قاچىلانغان گۆش قاتارلىق تەييار يېمەكلىكلىرى تېپىلمىغاندا، خرىستىئان ۋە يەھۇدىي دىنىدىكىلەرنىڭ پاك يېمەكلىرىنى يېيىشكە بولىدۇ.

مۇسۇلمان مەملىكەتلىرىدە ئىشلەنگەن تەييار تاماقلارنى، قاچىلانغان گۆش ۋە باشقا يېمەكلىكلەرنى سېتىۋېلىش كېرەك. بۇنىڭغا ھەر قانداق مۇسۇلمان ئادەم ئەھمىيەت بېرىشى لازىم. ناۋادا مۇسۇلمان مەملىكەتلىرىدىن كەلگەن تەييار تاماقلار، قاچىلانغان گۆش ۋە باشقا يېمەكلىكلەر تېپىلمىغاندا، خرىستىئانلارنىڭ ياكى يەھۇدىيلارنىڭ مەملىكەتلىرىدىن كەلگەن، ئۈستىگە « ھالال» دېگەن خەت ئېنىق يېزىلغان ھەر قانداق تەييار تاماق، قاچىلانغان گۆش ۋە باشقا يېمەكلەرنى سېتىۋېلىپ يېيىشكە بولىدۇ. ئەمما ئاللاھقا ئىشەنمەيدىغان كوممۇنىست دۆلەتلىرىدىن، بۇددىستلارنىڭ يۇرتىدىن كەلگەن گۆش، توخۇ، تەييار تاماق، قاچىلانغان يېمەكلىك قاتارلىقلارنى يېيىشكە بولمايدۇ. چۈنكى ئاللاھقا ئىشەنمەيدىغانلارنىڭ يېمەكلىرى مۇسۇلمانلار ئۈچۈن ھالال ئەمەس، بەلكى هارامدۇر !

ئۆيدە ئېتىپ يېگەن تاماق ئەڭ لەززەتلىك، ئەڭ پاكىز ۋە ئەڭ پايدىلىقتۇر. ئاشخانىلاردىن تاماق يېيىشكە توغرا كەلگەندە، چوقۇم مۇسۇلمان، دىندار كىشىلەر ئاچقان، پاكىز ئاشخانىلارغا كىرىش كېرەك. چۈنكى تاماق ئىنسانىنىڭ ساقلىقىغا بىۋاستە تەسىر كۆرسىتىدىغان نەرسە. شۇڭا ئۇنى ئىلغاپ پاكىز، ھالال، شەكسىز بولغانلىرىنى يېيىش كېرەك. سەپەر ئۈستىدە بولغاندا ئاشخانىغا كىرىشكە توغرا كەلسە، ئىشەنچلىك ئاشخانىلارغا كىرىش لازىم.

سەپەر ئۈستىدە يول ماڭغاندا ياكى خەلقى مۇسۇلمان ئەمەس مەملىكەتلەرگە بارغاندا، مۇسۇلمان ئاشخانىسى تېپىلمىسا، خىرىستىئان ياكى يەھۇدىيلارنىڭ ئاشخانىسىغا كىرىشكە مەجبۇر بولۇپ قالغاندا، ئۇلارنىڭ نانلىرىنى، قاچىلانغان تەييار تاماقلىرىنىلا يېيىشكە بولىدۇ. ئەمما ئۇلارنىڭ قازانلىرىدا پىشۇرۇلغان تاماقلىرىنى يېيىشكە بولمايدۇ. چۈنكى ئۇلار چوشقا گۆشىنى يەيدۇ. چوشقا گۆشىنى قورۇغان قازاندا باشقا ھالال گۆشنى قورۇپ بەرگەن تەقدىردىمۇ، ئۇنى يېيىشكە بولمايدۇ. ھالال بىلەن ھارامنى ئىلغايدىغان ئادەملەرنىڭ گېلىدىن مۇنداق تاماق ئۆتمەيدۇ. مانا بۇ، مۇسۇلمانلىقنىڭ ۋە ساپ تەبىئەتنىڭ ئالامىتىدۇر.

ئېھتىياجنى جەمئىيەت قاندۇرغان كىشى ھارامغا مەجبۇر ئەمەس

ئىنسانىنىڭ ئۆز ئىگىلىكىدە يېمەك تاپالماسلىقى ھاراملارنى ئىستىمال قىلىشى ئۈچۈن بىر زۆرۈرىيەت ئەمەس، چۈنكى مۇسۇلمان ئۆز جەمئىيىتىدە ياشىغان كىشىلەردە زۆرۈرىيەتنى ھەل قىلىدىغان ئارتۇق يېمەك تېپىلغان تەقدىردە، "ھارامنى يېيىشكە مەجبۇر بولغان" ھېسابلانمايدۇ، چۈنكى ئىسلام جامائىتى بىر جىسىم ياكى بىر ـ بىرىنى تۇتۇپ تۇرىدىغان ساغلام بىر بىناغا ئوخشايدۇ، ئۇلار بىر ـ بىرلىرىنىڭ دەرتلىرىنى تىڭشايدىغان، ئۆزئارا ھەمكارلىشىدىغان بىر پۈتۈن گەۋدىدۇر.

شەرئىي بوغۇزلاش

ئۆي ھايۋانلىرى ھالال بولۇشى ئۈچۈن شەرئىي بوغۇزلاش شەرتتۇر

يېيىلىشى ھالال بولغان قۇرۇقلۇق ھايۋانلىرى ئىككى قىسىمدۇر:

1 ـ تۆگە، كالا ۋە توخۇ، كەپتەردەك تۇتۇش مۇمكىن بولغانلار.

2ـ تۇتۇش مۇمكىن بولمىغانلار.

ئىسلام بىرىنچى قىسىمدىكى ھايۋانلارنىڭ ھالال بولۇشى ئۈچۈن ئۇنى بوغۇزلاشنى شەرت قىلغان.

شەرئىي بوغۇزلاش شەرتلىرى

تەلەپكە لايىق بوغۇزلاش تۆۋەندىكى شەرتلەر تېپىلسا مۇكەممەل بولىدۇ:

1ـ ھايۋاننىڭ قېنىنى ئېقىتىدىغان ۋە تومۇرلىرىنى كېسىدىغان ئۆتكۈر بىر نەرسە بىلەن بوغۇزلاش.

3943/2356 ـ أَنَسٌ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: أَنْفَجْنَا أَرْنَبًا بِمَرِّ الظَّهْرَانِ فَسَعَى القوم فلغبوا، وأَدْرَكْتُهَا فَأَخَذْتُهَا وأَتَيْتُ بِهَا أَبَا طَلْحَةَ فَذَبَحَهَا بِمَرْوَةٍ فَبَعَثَ مَعِي بِفَخِذِيهَا وبِوَرِكِهَا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَكَلَهُ قيل له: أَكَلَهُ؟ قَالَ: قَبِلَهُ* البخاري (2572)، مسلم (1953).

3943/2356 ـ ھىشام ئىبنى زەيد چوڭ دادىسى ئەنەستىن مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ: بىز مەررى زەھران دېگەن جايدا بىر توشقان كۆرۈپ قالدۇق. ساھابىلار توشقاننىڭ ئارقىسىدىن قوغلىدى، مەن ئۇنىڭغا يېتىشىۋېلىپ تۇتۇۋالدىم ۋە ئەبۇ تەلھەنىڭ قېشىغا ئېلىپ كەلدىم. ئەبۇ تەلھە ئۇنى قىرلىق تاش بىلەن بوغۇزلاپ، بىر پۈتىنى مەندىن پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئەۋەتتى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنى يېدى. راۋىي مۇنداق دەيدۇ: مەن ئەنەستىن: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام (توشقان گۆشىنى) يېدىمۇ؟ دەپ سورىسام، ئۇ: قوبۇل

قىلدى، دېدى. (تىرمىزى1789)

2. ھايۋاننىڭ گېلى ياكى بويىندىن بوغوزلىنىشى، يەنى بوغىزىنى كېسىش ياكى بويىنغا سانجىش ئارقىلىق ئۆلتۈرۈش. لېكىن بوغۇزلاشنىڭ ئەڭ مۇكەممىلى: گالدىكى يېمەك - ئىچمەك ئۆتكۈزىدىغان قىزىل ئۆڭگەچ ۋە نەپەس يولى بولغان كېكىردەك بىلەن ئىككى تەرەپتىكى شاخ تومۇرلارنى كېسىشتۇر.

بەلگىلەنگەن بۇ يەردىن بوغۇزلاش مۇمكىن بولمىغان تەقدىردە بۇ شەرت ئەمەلدىن قالىدۇ. مەسىلەن: بەزى ھايۋانلار بېشى ئاستىغا بولۇپ قۇدۇقتەك بىر يەرگە چۈشۈپ كېتىپ، گېلىدىن بوغۇزلاش مۇمكىن بولمىسا، ياكى ئۈركۈپ كېتىپ ياۋايىلىق ھالىتىگە قايتىپ تۇتقىلى بولمىسا، بۇ خىل ھايۋانلارغا ئۇۋ ھۆكمى يۈرگۈزىلىدۇ. بۇنداق ئەھۋالدا كۈچى يەتكەن قايسىبىر يېرىنى كەسكىن بىر نەرسە بىلەن قانىتىپ ئۆلتۈرسە ھالال بولىدۇ.

3. ئاللاھدىن باشقىنىڭ نامى ئېيتىلماسلىقى. بۇنىڭدا ھەممە ئالىملار بىردەك ئىتتىپاقلاشقان، چۈنكى جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئىنسانلار ئىلاھلىرى ۋە بۇتلىرىغا يېقىنلىشىش مەقسىتىدە قۇربانلىق قىلغاندا يا ئىلاھلىرىنىڭ يا بۇتلىرىنىڭ ناملىرىنى تۇۋلاپ تۇرۇپ ياكى مەخسۇس تىكلەنگەن تاش - سۇپىلار ئۈستىدە بوغۇزلايتتى.

4 - ھايۋان بوغۇزلانغاندا ئاللاھنىڭ ئىسمى ئېيتىلىشى. بۇ قۇرئان كەرىم ئايەتلىرىدىن ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. مەسىلەن:

فَكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كُنتُمْ بِآيَاتِهِ مُؤْمِنِينَ ئاللاھنىڭ ئايەتلىرىگە ئىمان كەلتۈرگۈچى بولساڭلار، ئاللاھنىڭ ئىسمى ئېيتىلىپ بوغۇزلانغان ھايۋانلارنى يەڭلار [ئەنئام سۈرىسى 118- ئايەت] وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يذكَرْ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ ئاللاھنىڭ ئىسمى ئېيتىلماي بوغۇزلانغان ھايۋانلارنى يېمەڭلار، ئۇنى يېيىش ئەلۋەتتە گۇناھتۇر [ئەنئام سۈرىسى 121- ئايەت]

بەزى ئالىملار مۇنداق دەيدۇ: ئاللاھنىڭ ئىسمىنى ئېيتىش ۋاز كەچكىلى بولمايدىغان بىر شەرت. لېكىن بۇ ھايۋاننى بوغۇزلاش ئەسناسىدا بولۇشى شەرت ئەمەس، بەلكى گۆشنى يېگەندە ئاللاھنىڭ ئىسمىنى ئېيتىش كۇپايە، چۈنكى گۆشنى يېگەندە بىسمىللاھ دېگەن كىشى، ئاللاھنىڭ ئىسمى ئېيتىلغان نەرسىنى يېگەن بولىدۇ.

5. مال بوغۇزلىغۇچىنىڭ ئەقىل ــ ھوشى جايىدا، بالاغەتكە يەتكەن، مۇسۇلمان ياكى ئەھلى كىتاب يەھۇدىي ياكى خىرىستىئان بولۇشى شەرت. ئەركىشى بولمىغاندا، ئايال كىشى بوغۇزلىسىمۇ بولىدۇ. شۇنىڭدەك، مۇسۇلمان بولمىغاندا، يەھۇدىي ياكى خىرىستىئان دىنىدىكى بىرى بوغۇزلىسىمۇ بولىدۇ. بىراق ئاللاھقا ئىشەنمەيدىغان دىنسىزنىڭ ياكى ئاللاھقا شېرىك كەلتۈرىدىغان مۇشرىكنىڭ بوغۇزلىغان مېلى يېيىلمەيدۇ. چۈنكى ئۇلار بوغۇزلىغان مال مۇسۇلمانغا ھارام بولىدۇ.

6. بوغۇزلايدىغان مالنى سىلاپ، سىيپاپ، ئاستىراق يىقىتىپ، پۇتلىرىنى مەھكەم باغلاش، مالنى باغلىغاندا ئۇنىڭ ئالدىنقى ئىككى پۇتى ئارىسىغا ئارقا سول پۇتىنى كىرىشتۈرۈپ باغلاپ، ئارقا ئوڭ پۇتىنى بوش قويۇش كېرەك. چۈنكى ھايۋان جان تالاشقاندا، ئۇ بوش قالغان پۇتى بىلەن قاتتىق تېپىدۇ. قاتتىق سىلكىنىشتىن تومۇرلىرىدىكى قان پاكىز ئېقىپ چىقىپ كېتىدۇ.

7. مالنى ئۇرۇش، سۆرەش، قاتتىق يىقىتىش ۋە گال پىچاق بىلەن بوغۇزلاشتىن ساقلىنىش.

8. قېچىپ تۇرمىغان ھايۋاننى بوغۇزلاش قىيىن بولغاندا، ئۇنىڭ بىرەر ئورگىنىنى قان ئېقىتالايدىغان نەرسە بىلەن يارىلاندۇرۇپ ئۆلتۈرۈشكىمۇ بولىدۇ.

9. كېسەللىكتىن ئەمەس، بەلكى ئېگىزدىن يىقىلغان ياكى بىر- بىرى بىلەن ئۈسۈشكەن ياكى ئۇرۇلغان سەۋەبلىك جان تالىشىۋاتقان ھايۋاننى تېپىچەكلىگىچىلىك كۈچى بار بولسا، ئۇنى بوغۇزلاپ گۆشىنى يېيىش ھالالدۇر.

شەرئىي بوغۇزلاشنىڭ ھېكمىتى ۋە سىرى

بىزگە كۆرۈنىشىچە، بۇ بوغۇزلاشنىڭ ھېكمىتى ھايۋاننى ئازابلىماسلىق ۋە ئەڭ قىسقا يول ئارقىلىق ئۇنىڭ جېنىنى چىقىرىشتۇر، شۇڭا ئىتتىك پىچاقتەك بىر نەرسە بىلەن كېسىش شەرت قىلىنىغان، چۈنكى ئۇ ئەڭ تېز تەسىر قىلىدۇ. جان قولاي چىقىدىغان يەر - گالدۇر. ھايۋاننى ئازابلاشقا سەۋەب بولىدىغان نەرسىلەر بىلەن بوغۇزلاشنى دىنىمىز توسقان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بوغۇزلاشنىڭ ئاسان بولۇشى ئۈچۈن پىچاقنى بىلەشكە بۇيرىغان.

3888/2320 ـ شَدَّادُ بْنُ أَوْسٍ ثِنْتَانِ، حَفِظْتُهُمَا عَنْ رَسُولِ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ((إِنَّ الله كَتَبَ الإحْسَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ فَإِذَا قَتَلْتُمْ فَأَحْسِنُوا الْقِتْلَةَ وَإِذَا ذَبَحْتُمْ فَأَحْسِنُوا الذَّبْحَ، وَلْيُحِدَّ أَحَدُكُمْ شَفْرَتَهُ ولْيُرِحْ ذَبِيحَتَهُ))* مسلم (1955).

3888/2320 ـ شەدداد ئىبنى ئەۋس مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئىككى جۈملە سۆزىنى ئاڭلاپ يادلىۋالدىم. ئۇ مۇنداق دېدى: شۈبھىسىزكى، الله ھەر قانداق ئىشتا ياخشى مۇئامىلىدە بولۇشقا بۇيرىدى. ئەگەر جانلىق نەرسىنى ئۆلتۈرمەكچى ياكى مال بوغۇزلىماقچى بولساڭلار، ئۇنى ياخشى ئۇسۇل بىلەن بىر تەرەپ قىلىڭلار (يەنى ئۇنى قىينىۋەتمەڭلار). مال بوغۇزلىماقچى بولغىنىڭلاردا، مالنىڭ قىينىلىپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن، پىچاقنى ياخشى بىلەڭلار! (مۇسلىم: 1955)

مانا شۇنىڭغا ئوخشاش، بۇ مەسىلىدىمۇ ئىسلامنىڭ ئومۇمىي پرىنسىپى: ئىنساننىڭ كۈچى يەتكەن قەدەر ھايۋانغا مۇلايىملىق قىلىش ۋە ئۇنى ئازابلىنىشتىن قۇتقۇزۇشتۇر. جاھىلىيەت دەۋرىدىكىلەر تۆگىلەرنىڭ لوكىلىرىنى ۋە قويلارنىڭ قويرۇقلىرىنى تىرىك ھالەتتە كېسىشەتتى، بۇنىڭدىن بۇ ھايۋانلار ئازابلىناتتى، شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ تەرىقىدە كېسىۋېلىنغان پارچىلاردىن پايدىلىنىشنى ھارام قىلدى.

بوغۇزلىغاندا بىسمىللاھ دېيىشنىڭ ھېكمىتى

بوغۇزلىغاندا ئاللاھنىڭ ئىسمىنى ئاتاشنىڭ دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك نازۇك بىر ھېكمىتى بار. بۇ بىر تەرەپتىن بۇتپەرەسلەرگە قارشى تۇرۇشتۇر، چۈنكى ئۇلار ھايۋاننى بوغۇزلىغاندا خۇدا دەپ خىيال قىلغان نەرسىلىرىنىڭ ئىسمىنى ئاتايتتى، بۇنداق بىر چاغدا مۇشرىك ئادەم بۇتىنىڭ ئىسمىنى ئاتىسا، نېمە ئۈچۈن مۆئمىن ئادەم پەرۋەردىگارىنىڭ ئىسمىنى ئاتىمايدىكەن؟

يەنە باشقا بىر تەرەپتىن قارىغاندا، بۇ ھايۋاناتلار ئاللاھ ياراتقان ۋە جان كىرگۈزگەن مەخلۇق بولۇش ئېتىبارى بىلەن ئىنسانلارغا ئوخشاش. ئۇنداقتا ئىنسان، ياراتقان ئاللاھنىڭ رۇخسىتى بولماستىن قانداقسىگە ئۇلارغا ھۆكۈمرانلىق قىلىپ جانلىرىنى تەنلىرىدىن ئايرىيدۇ؟ مانا بۇ يەردە ئاللاھنىڭ ئىسمىنى ئاتاش، بۇ ئىلاھىي رۇخسەتنى ئاشكارە ئېلان قىلىشتۇر، خۇددى

ئىنسان بۇ بوغۇزلاش بىلەن: "مەن بۇنى بۇ مەخلۇقلارغا تاجاۋۇز قىلىپ ۋە بۇلارنى بوزەك قىلىپ قىلمايۋاتىمەن، بەلكى ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن بوغۇزلاپ، ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن ئۆۋلاپ، ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن يەيمەن" دەيدۇ.

ئەھلى كىتاب (يەھۇد ــ ناسارالار) نىڭ بوغۇزلىغانلىرى

يوقىرىدا ئىسلامنىڭ هايۋان بوغۇزلاشقا نەقەدەر ئەھمىيەت بەرگەنلىكىنى كۆردۇق، چۈنكى ئەرەب ۋە باشقا مىللەتلەرنىڭ مۇشرىكلىرى هايۋان بوغۇزلاشنى بىر ئىبادەت ھەتتا بىر ئەقىدە مەسىلىلىرىدىن قىلىۋالغان. ئۇلار تىكىلگەن تاشلارغا ۋە بۇتلار نامىغا قۇربانلىق قىلىش ئارقىلىق ئىبادەت قىلىشاتتى. ئىسلام كېلىپ بوغۇزلاش ئەسناسىدا ئاللاھدىن باشقىنىڭ ئىسمىنى ئاتاشنى مەنئى قىلىپ، باشقا بىر ئىسىم ئاتىلىپ بوغۇزلانغان، ياكى تىكىلگەن تاشلار ئۈستىدە بوغۇزلانغان هايۋانلارنى هارام قىلدى.

ئەھلى كىتاب (يەھۇد ــ خرىستىئانلار) ئەسلىدە تەۋھىد ئېتىقادىدا بولغاچقا، كېيىن ئېتىقادى بۇلغۇنۇپ كەتكەن بولسىمۇ ئاللاھ ئۇلارنىڭ قىزلىرى بىلەن ئۆيلىنىشكە رۇخسەت قىلغاندەك، يېمەكلىرىنىمۇ يېيىشكە رۇخسەت قىلغان. قۇرئان كەرىمنىڭ ئاخىرقى نازىل بولغان ئايەتلىرىنىڭ بىرىدە ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

الْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمْ العيِّبَاتُ وَععَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ وَععَامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْ

بۈگۈن سىلەرگە پاك نەرسىلەر هالال قىلىندى، كىتاب بېرىلگەن (يەھۇد ــ ناسارالار) نىڭ تامىقى سىلەرگە هالالدۇر ۋە سىلەرنىڭ تامىقىڭلار ئۇلارغا هالالدۇر. [مائىدە سۈرىسى 5- ئايەت]

بۇ ئايەتنىڭ قىسقىچە مەزمۇنى: بۈگۈن بەھىرا، سائىبە ۋە هام دەيدىغان گەپ يوق، پاكىز ۋە پاك بولغان ھەرقانداق نەرسە سىلەرگە هالال قىلىندى. بۇنىڭ بىلەن بىرلىكتە كىتاب نازىل قىلىنغان يەھۇد ۋە خرىستىئانلارنىڭ يېمەكلىرىمۇ سىلەرگە هالال، ئاللاھ بۇنى هارام قىلمىغان، سىلەرنىڭ يېمەكلىرىڭلارمۇ ئۇلارغا هالال. ئۇلار بوغۇزلىغان ياكى ئۆۋلىغان هايۋانلارنىڭ گۆشىدىن يېسەڭلار بولىدۇ، سىلەر بوغۇزلىغان ياكى ئۆۋلىغان هايۋاندىن ئۇلارغا يېگۈزسەڭلارمۇ بولىدۇ.

ئىسلام بۇ ھەقتە ئەرەب مۇشرىكلىرىغا قاتتىق، ئەھلى كىتابقا يۇمشاق مۇئامىلە قىلغان، چۈنكى ۋەھىيگە، پەيغەمبەرلىككە ۋە ئومۇمىي دىن ئاساسلىرىغا ئىشەنگەنلىكى ئۈچۈن كىتاب ئەھلى مۆئمىنلەرگە تېخىمۇ يېقىندۇر. ئۇلارنىڭ يېمەكلىرىنى يېيىش، ئۇلاردىن قىز ئېلىش ئارقىلىق ئارىمىزدا تۇغقانچىلىق قۇرۇشنىڭ ۋە ئۇلار بىلەن ياخشى ئۆتۈشنىڭ كۆپ پايدىلىرىمۇ بار، چۈنكى ئارىمىزدىكى مۇناسىۋەت كۈچلەنگەن تەقدىردە، ئۇلار ئىسلامنىڭ ھەقىقىتىنى ۋە ئەخلاقىنى ئەمەلىي ھاياتىدا ياشايدىغان مۇسۇلمانلاردىن بىۋاستە ئۆگىنەلەيدۇ، ھەمدە بىزنىڭ دىنىمىزنىڭ ھەر جەھەتتىن ئېيتقاندا، ئۆزلىرى ئېتىقاد قىلغان دىنلىرىنىڭ بۇلغىنىشتىن ئىلگىرىكى ساپ ئەسلىي ئىكەنلىكىنىمۇ ئېنىق كۆرەلەيدۇ.

ئەھلى كىتابنىڭ يېمىكى ئۇلارنىڭ ھەممە يېمەكلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان ئومۇمىي بىر ئىبارىدۇر. ئۇلارنىڭ بوغۇزلىغانلىرى، تېرىغانلىرى ۋە ھەرتۈرلۈك يېمەكلىرى (ئۆزى ئۆلۈپ قالغان هايۋان، قان ۋە توڭگۇز گۆشىدەك) ئەينىسى هارام قىلىنمىغانلا بولسا، بىز ئۈچۈن هالالدۇر، لېكىن ئۆزى ئۆلۈپ قالغان هايۋان، قان ۋە توڭگۇز گۆشى كىتاب ئەھلى ياكى مۇسۇلماننىڭ قولىدا

بولۇشىدىن قەتئىينەزەر بەربىر هارام. بۇ يەردە مۇسۇلمانلارغا ئەھمىيەتلىك بولغان بىرقانچە مەسىلىنى ئايدىڭلاشتۇرۇش زۆرۈر:

چېركاۋ ۋە ئەھلى كىتاب بايراملىرىغا بوغۇزلانغان ھايۋانلار

بىرىنچى مەسىلە: ھايۋاننى بوغۇزلىغاندا ئەھلى كىتاب بولغان كىشىنىڭ ئىسا، ئۇزەيردەك ئاللاھدىن باشقا بىر ئىسمىنى ئاتىغانلىقى بىلىنمىسە، ئۇنىڭ بوغۇزلىغىنى ھالالدۇر. ئەمما ئاللاھدىن باشقىنىڭ ئىسمىنى ئاتىغانلىقى مەلۇم بولسا، بەزى فىقھى ئالىملىرىنىڭ قارىشىچە: ئۇ ھايۋاننى يېيىش ھارام بولىدۇ. چۈنكى بۇنداق بوغۇزلاش ئاللاھدىن باشقىنىڭ ئىسمىنى ئاتاپ بوغۇزلاش قاتارىغا كىرىدۇ.

يەنە بىر قىسىم ئالىملار مۇنداق دەيدۇ: ئاللاھ ئۇلارنىڭ يېمەكنى ھالال قىلغان، ئۇلارنىڭ نېمە دەيدىغانلىقىنى ئاللاھ ياخشى بىلىدۇ. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دەپ كۆرسىتىدۇ: «ئەھلى كىتابنىڭ يېمەكلىرى سىلەرگە ھالال قىلىندى.» [مائىدە سۈرىسى 5-ئايەت]

ئەھلى كىتاب توك ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش ئۇسسۇللار بىلەن ئۆلتۈرۈپ يېگەن ھايۋانلار

ئىككىنچى مەسىلە: ئۇلارنىڭ بوغۇزلاش ئۇسسۇلى بىزنىڭكىدەك بولۇشى يەنى قىرلىق نەرسە بىلەن گالدىن بوغۇزلىغان بولىشى شەرتمۇ؟

ئىسلام ئالىملىرىنىڭ كۆپچىلىكى بۇنى شەرت قىلىدۇ، مالىكىي مەزھەبىدىكى بىر گورۇپ ئۆلىمالارنىڭ پەتۋاسىغا قارىغاندا، بۇنداق قىلىش شەرت ئەمەس.

بۇ ئىككى پىكىر ئارىسىدا بىر زىتلىق يوق، بۇنىڭدىن مەقسەت بىزنىڭ شەرئىي بوغۇزلاش ئۇسسۇلىمىزغا ئۇيغۇن كەلمىسىمۇ، ئۇلارنىڭ بوغۇزلاندى دەپ قوبۇل قىلغان نەرسىلىرى بىزگە ھالالدۇر. ئۇنداقتا بوغۇزلاشنىڭ ئورتاق مەنىسى: يېيىلىشىنى ھالاللاشتۇرۇش نىيىتى بىلەن ھايۋاننىڭ جېنىنى چىقىرىشنى مەقسەت قىلىشتۇر. بۇ مالىكىلەرنىڭ كۆز قارىشىدۇر.

يۇقىرىقى مەزمۇنلار سايىسىدا ئېلېكتر ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش ئۇسسۇللار بىلەن ئۆلتۈرۈلگەن بولسىمۇ ئەھلى كىتابلاردىن ئالغان قۇتىلىق توخۇ ۋە كالا گۆشلىرىنىڭ ھۆكمىنى بىلىۋالالايمىز، يەنى ئۇلار بۇنداق يېمەكلەرنى ھالال دەپ قارىسا - ئايەتنىڭ ئومۇمىي مەنىسىگە بىنائەن - ئۇ يېمەكلەر بىزگىمۇ ھالالدۇر.

لېكىن كوممۇنىست مەملىكەتلەردىن كەلگەن قۇتىلىق گۆشلەرنى يېيىش كەسكىن ھالدا جائىز بولمايدۇ، چۈنكى ئۇلار ئەھلى كىتاب ئەمەس، ھەمدە ئۇلار پۈتۈن دىنلارنى، ئاللاھنى ۋە ئاللاھ ئەۋەتكەن پەيغەمبەرلەرنى ئىنكار قىلىدۇ.

ئاتەشپەرەسلەر ۋە ئۇلارغا ئوخشايدىغانلارنىڭ بوغۇزلىغانلىرى

ئاتەشپەرەسلەر بوغۇزلىغان ھايۋانلار ھەققىدە ئىسلام ئالىملىرى ھەرخىل كۆزقاراشلاردا بولغان، ئۇلارنىڭ كۆپچىلىكى ئاتەشپەرەسلەرنى مۇشرىكلاردىن دەپ قارىغانلىقى ئۈچۈن بوغۇزلىغان ھايۋانلىرىنى يېيىشنى مەنئى قىلىدۇ.

بىر قائىدە: غەيب نەرسىلەرنى ئىزدەپ يۈرمەيمىز.

بۇ يەردە مۇسۇلمان كىشى بىلىش ئىمكانىيىتى بولمىغان غەيب نەرسىلەرنى ئىزدەپ - سوراشقا مەجبۇر ئەمەس. مەسىلەن: بۇ قانداق بوغۇزلانغان؟ شەرتلىرى تولۇق بولدىمۇ ياكى

بولمىدىمۇ؟ بوغۇزلانغاندا ئاللاھنىڭ ئىسمى ئېيتىلدىمۇ ياكى ئېيتىلمىدىمۇ؟ دېگەنگە ئوخشاش سوئاللار بىلەن شۈبھىلىنىش ھاجەتسىز، چۈنكى جاھىل ياكى پاسىق بولسىمۇ مۇسۇلماننىڭ ۋە ئەھلى كىتابنىڭ بوغۇزلىغىنىنى يېيىش ھالالدۇر.

3906/2332 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: قالوا: يا رسول الله إِنَّ قَوْمًا يَأْتُونَا بِاللَّحْمِ لا نَدْرِي أَذُكِرَ اسْمُ الله عَلَيْهِ أَمْ لا؟ قَالَ: ((سَمُّوا عَلَيْهِ أَنْتُمْ وَكُلُوهُ)) قَالَتْ: وَكَانُوا حَدِيثِي عَهْدٍ بِكُفْرٍ* البخاري (2057)، أبو داود (2829).

3906/2332 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: بىر قەۋم پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن: ئى رەسۇلۇللاھ! باشقا بىر قەۋم بىزگە گۆش ئېلىپ كېلىدۇ، ئۇلارنىڭ مال بوغۇزلىغاندا، اللەنىڭ ئىسمىنى تىلغا ئالدىغان ياكى ئالمايدىغانلىقىنى بىلمەيمىز، قانداق قىلىشىمىز كېرەك؟ دەپ سورىدى. پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: سىلەر ”بىسمىللاھ“ دەپ يەڭلار! دېدى. بۇنى سورىغۇچىلار يېڭىدىن مۇسۇلمان بولغانلار ئىدى. (بۇخارى: 5507)

ئالىملار بۇ ھەدىس ھەققىدە مۇنداق دېگەن: "بۇ ھەدىس باتىل ۋە بۇزۇق بولۇشىغا دەلىل تېپىلمىغان پۈتۈن ئىش ـ ھەرىكەتلەرنىڭ توغرا ۋە ساغلام بولىدىغانلىقىغا دەلىلدۇر".

ئوۋ ئوۋلاش

ئەرەب ۋە باشقا مىللەتلەرنىڭ كۆپىنچىسى ئوۋ ئوۋلاش بىلەن كۆن كەچۈرەتتى، شۇڭا قۇرئان ۋە ھەدىس بۇنىڭغا كۆڭۈل بۆلگەن. فىقھى ئالىملىرىمۇ كىتابلىرىدا بۇ مەسىلىگە ئايرىم بابلارنى بەلگىلەپ قايسىنىڭ ھالال ـ ھارام، قايسىنىڭ ۋاجىب ـ مۇستەھەب ئىكەنلىكىنى تەپسىلىي بايان قىلغان.

ياۋايى بولغانلىقى ئۈچۈن ئىنسانلار تۇتالمايدىغان، گۆشى تاتلىق كۆپلىگەن ئۇچارقاناتلار ۋە ھايۋانلار بار. ئىسلام، بوغۇزلاشتا ئۆي ھايۋانلىرى ئۈچۈن بەلگىلىگەن گېلىدىن بوغۇزلاش شەرتىنى بۇنداق ھايۋانلار ئۈچۈن بەلگىلىمىگەن. ئىنسانلارغا قۇلايلىق بولسۇن ئۈچۈن، ئۇلارنى كۈچى يەتكەن شەكىلدە ئۆلتۈرسە بولىدۇ دېگەن. ئىنسانلار ئۆزلىرىنىڭ پىكىر يۈرگۈزۈش قابىلىيىتى ۋە ئېھتىياجىغا قاراپ ئوۋلاش ئۇسسۇلىنى بەلگىلىگەن، لېكىن ئىسلام ئىنساننى ئۆز تۇزۇمىگە ۋە ئەقىدىسىگە بويسۇندۇرۇش، ئۇنى ھەرقانداق ئىشتا بولغاندەك ئىسلامىي رەڭ بىلەن بوياش ئۈچۈن، ئوۋلاش ئىشىغىمۇ بەزى شەرتلەر ۋە ئۇسسۇللارنى بەلگىلىگەن. بۇ شەرتلەرنىڭ بەزىلىرى ئوۋچى بىلەن، بەزىلىرى ئوۋ بىلەن، يەنە بەزىلىرى بولسا ئوۋ سايمانلىرى بىلەن مۇناسىۋەتلىك.

بۇلارنىڭ ھەممىسى قۇرۇقلۇق ھايۋانلىرى ھەققىدەدۇر، دېڭىز ھايۋانلىرىنىڭ ئوۋلىنىشى ئىلگىرى بايان قىلىنغان.

1ـ ئوۋچىنىڭ شەرتلىرى

بوغۇزلىغۇچىدا بولۇشقا تېگىشلىك شەرتلەرنىڭ ھەممىسى ئوۋچىدا بولۇشى كېرەك، يەنى ئوۋچى مۇسۇلمان بولۇشى ياكى ئەھلى كىتاب بولۇشى، ياكى ئەھلى كىتاب ھۆكمىدىكى ئاتەشپەرەس سابىئىيلەر بولۇشىدۇر.

ئىسلامنىڭ ئوۋچىلارغا بەرگەن كۆرسەتمىلىرىدىن بىرى بولسا، ئوۋچى ئوۋنى ئوۋلاش نىيىتى بىلەن ئوۋلىشى كېرەك. بۇنىڭغا بىنائەن ھايۋاننى يېيىش ۋە ئۇنىڭدىن پايدىلىنىش نىيىتى بولماستىن ئۇنىڭ جېنىنى بىكاردىن بىكارغا چىقىرىش توغرا ئەمەس دەپ كۆرسىتىدۇ.

3914/2337 ـ وللكبير عن أبي أمامة، رفعه: ((من رحم ولو ذبيحة عصفور رحمه الله يوم القيامة))* الطبراني 234/8 (7915).الهيثمي: 33/4

3914/2337 ـ ئەبۇ ئۇمامەدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى قۇشقاچ چاغلىق نەرسە بوغۇزلىسىمۇ، ئۇنىڭغا رەھىم قىلسا، قىيامەت كۈنى الله ئۇنىڭغا رەھىم قىلىدۇ. (ئەلكەبىر 7915:)

ئوۋچىنىڭ شەرتلىرىدىن يەنە بىرى بولسا، ھەج ياكى ئۆمرە قىلىش ئۈچۈن ئېھرام كەيمىگەن بولىشىدۇر. چۈنكى، ئېھرام ئەسناسىدا مۇسۇلمان كىشى يەر ۋە ئاسماندىكى ھەرقانداق ھايۋان ۋە قۇشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان ئامانلىق چەمبىرى ئىچىدە تۇرغان بولىدۇ، ھەتتاكى ئوۋ، قولى ۋە نەيزىسى يېتىدىغان يەردە بولسىمۇ، ئۇلۇغ ئىسلام تەربىيىسى ئۇنى تۇتۇش ۋە ئوۋلاشقا رۇخسەت قىلمايدۇ. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَيَبْلُوَنَّكُمْ اللَّهُ بِشَيْءٍ مِنْ الصَّيْدِ تَنَالُهُ أَيْدِيكُمْ وَرِمَاحُكُمْ لِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَخَافُهُ بِالْغَيْبِ فَمَنْ اعْتَدَى بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ

ئى مۆئمىنلەر، كۆرمەي تۇرۇپ ئاللاھدىن قورقىدىغانلارنى بىلىش ئۈچۈن، قولۇڭلار ۋە نەيزەڭلار بىلەن ئوۋلىنىدىغان بىر ئاز ئوۋ بىلەن ئاللاھ سىلەرنى چوقۇم سىنايدۇ، كىمكى بۇنىڭدىن كېيىن ھەددىدىن ئاشسا (يەنى ئېھرامدا تۇرۇپ ئوۋ ئوۋلىسا) ئۇ قىيىنغۇچى ئازابقا دۇچار بولىدۇ، ئى مۆئمىنلەر سىلەر ئوۋلىغان ھايۋانلارنى ئېھرامدا ياكى ھەرەمدە تۇرۇپ ئۆلتۈرمەڭلار [مائىدە سۈرىسى 94ـ95ـ ئايەتلەر]

2 ـ ئوۋغا مۇناسىۋەتلىك شەرتلەر

ئوۋ، گېلى ۋە بويىندىن بوغۇزلاش مۇمكىن بولمايدىغان بىر ھايۋان بولۇشى شەرت. ئۇنداق بولمىغاندا يەنى تۇتقىلى بولىدىغان، خالىغان جايدىن بوغۇزلىغىلى بولىدىغان ھايۋان بولغان تەقدىردە، شەرئىي بوغۇزلاشتا گېلى ۋە بويىندىن بوغۇزلاش ئاساس بولغانلىقتىن باشقا يەردىن كېسىلسە بولمايدۇ.

شۇنىڭدەك، ئوق ۋە ئىتلار ئارقىلىق بىر ھايۋاننى ئوۋلاپ جانلىق ھالدا قولغا چۈشۈرسە ئادەتتىكى بوغۇزلاش ئۇسسۇلى بىلەن گېلىدىن بوغۇزلىشى كېرەك، جان تالىشىۋاتقان چېغىدا قولغا چۈشۈرسە بوغۇزلىسا ياخشى بولىدۇ، بوغۇزلىماي جان تالىشىپ ئۆلۈپ قالسىمۇ گۇناھ بولمايدۇ.

3864/2310 ـ أبو ثعلبة الخشني – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – قلت: ((يا رسول الله إني أصيد بكلبي المعلم وبكلبي الذي ليس معلمًا فقال: ما صدت بكلبك المعلم فاذكر اسم الله وكل وما صدت بكلبك الذي ليس بمعلم فأدركت ذكاته فكل))* البخاري (5478)، مسلم (1930).

3864/2310 ـ ئەبۇ ئىدرىس ئائىزۇللاھ رىۋايەت قىلىدۇكى، ئەبۇ سەئلەبە خۇشەنى

رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: مەن پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا كېلىپ: ئى رەسۇلۇللاھ! بىز ئەھلى كىتاب قەۋمىنىڭ زېمىنىدا ياشاۋاتىمىز. ئۇلارنىڭ قاچا قۇچىلىرىدا تاماق يەيمىز. ئۇنىدىن باشقا، مەن ئوقيا، ئۆگىتىلگەن ۋە ئۆگىتىلمىگەن ئىتلىرىم بىلەن ئوۋغا چىقىمەن. بۇلاردىن قايسىسىنىڭ بىزگە ھالال ياكى ھارام ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ بەرگەن بولساڭ، دېدىم. پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئېيتقىنىڭدەك، ئەھلى كىتاب زېمىنىدا ياشاۋېتىپسەن. ئەگەر ئۇلارنىڭ قاچىلىرىدىن باشقا قاچا تاپالىساڭ، شۇ قاچىدا يېگىن. ئەگەر باشقا قاچا تاپالمىساڭ، ئەھلى كىتابنىڭ قاچىسىنى يۇيۇۋېتىپ، ئاندىن تاماق يېسەڭ بولىدۇ. ئەمدى ئوۋ مەسىلىسىگە كەلسەك، ئوقيا بىلەن ئوۋلىغان نەرسەڭنى "بىسمىللاھ" دەپ يېگىن. ئوۋغا ئۆگىتىلگەن ئىتىڭ ئوۋلىغان نەرسىنىمۇ ئەۋەل "بىسمىللاھ" دەپ، ئاندىن يېسەڭ بولىدۇ. ئوۋغا ئۆگىتىلمىگەن ئىتىڭ ئوۋلىغان نەرسىنى (جېنى چىقىپ كېتىشتىن بۇرۇن) بوغۇزلاشقا ئۈلگۈرەلىسەڭ، ئۇنى يېسەڭ بولىدۇ (ئۈلگۈرەلمىسەڭ يېمىگىن)، دېدى. (بۇخارى: 5488)

3 ـ ئوۋ قوراللىرى بىلەن مۇناسىۋەتلىك شەرتلەر

ئوۋ سايمانلىرى ئىككى قىسىمغا ئايرىلىدۇ:

بىرىنچىسى: مائىدە سۈرىسىنىڭ 94 ـ ئايىتىدە قولۇڭلار ۋە نەيزەڭلار دەپ ئىشارەت قىلىنغاندەك ئوق، قىلىچ ۋە نەيزىدەك يارىلاندۇرىدىغان سايمانلاردۇر.

ئىككىنچىسى: تۆت پۇتلۇق يىرتقۇچ ھايۋانلاردىن ئىت ۋە يىلپىزدەك، ئۇچارقۇشلاردىن لاچىن ۋە قارچىغالاردەك ئۆگىتىلىدىغان، يارىلاندۇرغۇچى ھايۋانلاردۇر. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:

قُلْ أُحِلَّ لَكُمْ الطيِّبَاتُ وَمَا عَلَّمْتُمْ مِنْ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمْ اللَّهُ

ئېيتقىنكى، سىلەرگە پاك نەرسىلەر ۋە شىكارغا ئۆگىتىلگەن، سىلەر ئاللاھنىڭ ئۆزۈڭلارغا ئۆگەتكىنى بويىچە ئۆگەتكەن ئوۋچى جانىۋارلارنىڭ شىكار قىلغان نەرسىلىرى ھالال قىلىندى [مائىدە سۈرىسى 4ـ ئايەت]

يارىلىغۇچى قوراللار بىلەن ئوۋلاش: قورال بىلەن ئوۋلاشنىڭ ئىككى شەرتى بار:

بىرىنچى شەرت: قورالنىڭ ئېغىرلىقى بىلەن ئەمەس، كېسىش ۋە يارىلاش ئارقىلىق ھايۋاننىڭ جىسمىغا كىرىپ ئۆلتۈرىشى.

يۇقارقى ھەدىسكە ئاساسەن، قورال ئېغىر ياكى يەڭگىل بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ئېتىبارغا ئېلىنىدىغىنى قورالنىڭ جىسمىنى يېرىپ ئىچىگە كىرىشىدۇر. مەسىلەن: ئوۋ قورالى ئېغىر بولۇپ، ئۇ قورال ھايۋان جىسمىغا تېشىپ كىرمەستىن ئېغىرلىقى بىلەن زەربە بېرىش ياكى ئۇستىگە چۈشۈش ئارقىلىق ھايۋاننى ئۆلتۈرسە، بۇ ھايۋان ئۇرۇپ ئۆلتۈرگەن ھايۋان قاتارىغا كىرىدۇ ـ دە ھارام بولىدۇ.

ئۇنداقتا تاپانچا ۋە مىلتىقتەك قوراللارنىڭ ئوقى بىلەن ئوۋلانغان ئوۋلار ھالالدۇر، چۈنكى بۇلار قىلىچ، نەيزە ۋە يا ئوقىدىن بەكرەك جىسمىغا كىرىدۇ.

ئىككىنچى شەرت: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەدىي ئىبنى ھاتەمگە كۆرسەتكىنىدەك قورالنى ئۇرۇش ۋە ئېتىش ئەسناسىدا ئاللاھ ئىسمىنىڭ ئېيتىلىشىدۇر. بۇ بابتا ئەدىي ئىبنى ھاتەم

رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ھەدىسلىرى ئاساستۇر.

4ـ ئىت ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش ھايۋانلار بىلەن ئوۋلاش

ئەگەر ئىت ۋە لاچىندەك نەرسىلەر بىلەن ئوۋلىغاندا، بۇ شەرتلەر بولۇشى كېرەك:

بىرىنچىسى: ئۆگىتىلگەن بولۇشى كېرەك.

ئىككىنچىسى: ئوۋنى ئۆزى ئۈچۈن ئەمەس، ئىگىسى ئۈچۈن ئوۋلىشى كېرەك.

ئۈچىنچىسى: ئۇنى قويۇپ بەرگەندە ئاللاھنىڭ ئىسمىنى ئاتىشى كېرەك.

بۇ شەرتلەرنىڭ دەلىلى تۆۋەندىكى ئايەتتۇر:

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أُحِلَّ لَهُمْ قُلْ أُحِلَّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ وَمَا عَلَّمْتُمْ مِنْ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمْ اللَّهُ فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ

ئى مۇھەممەد! ئۇلار سەندىن ئۆزلىرىگە (يېمەك ـ ئىچمەكتە) نېمىلەرنىڭ ھالال قىلىنغانلىقىنى سورايدۇ، ئېيتقىنكى، سىلەرگە پاك نەرسىلەر ۋە شىكارغا ئۆگىتىلگەن، سىلەر ئاللاھنىڭ ئۆزۈڭلارغا ئۆگەتكەن بويىچە ئۆگەتكەن ئوۋچى جانىۋارلارنىڭ ئوۋلىغان نەرسىلىرى ھالال قىلىندى. ئۇلارنىڭ سىلەر ئۈچۈن ئوۋلىغان نەرسىلىرىنى يەڭلار، (ئوۋچى جانىۋارنى شىكارغا قويۇپ بەرگەندە) ئاللاھنىڭ نامىنى ياد ئېتىڭلار [مائىدە سۈرىسى 4 ـ ئايەت]

1 ـ ئۆگىتىشنىڭ مەنىسى ۋە ئۆلچىمى بىزگە مەلۇم، يەنى ئىگىسى بۇيرىغان بويىچە ھەرىكەت قىلىشى، توۋتقان نەرسىنى ئىگىسىگە ئېلىپ كېلىشى، قويۇپ بەرگەن ھامان ئوۋنىڭ ئارقىسىدىن قوغلىشى، ئىگىسى توسسا، توسقانلىقىنى بىلىشىدۇر. فىقھى ئالىملىرى ئارىسىدا بۇ شەرتلەرنىڭ بەزىلىرى ھەققىدە ئىختىلاپ بار، لېكىن مۇھىم بولغىنى ئۆگىتىش سۆزىدىن ئادەتتە چۈشۈنىلىدىغان مەنىنىڭ ۋۇجۇدقا چىقىشىدۇر.

2 ـ ئوۋنى ئىگىسى ئۈچۈن توتقانلىقىنىڭ ئىسپاتى ئوۋچى ھايۋانلارنىڭ توتقان ئوۋدىن يەپسالماسلىقىدۇر.

بەزى ئالىملار يىرتقۇچ ھايۋانلارنىڭ يەپ قويغىنىنى ھارام، ئۇچار قۇشلارنىڭ يەپ قويغىنىنى ھالال دەپ قارىغان.

بۇ ئىككى شەرتنىڭ ھېكمىتى: خاراكتېرى ئاجىز كىشلەرنىڭ سەل قاراپ، يىرتقۇچ ھايۋانلارنىڭ ۋە ئىتلارنىڭ ئارتۇقىنى يېيىشنى چەكلەش ئارقىلىق، ئىنسان قەدرىنى كۆتۈرۈشتۇر. لېكىن ئۆگىتىلگەن ۋە ئوۋنى ئىگىسى ئۈچۈنلا تۇتۇپ ئەكىلىدىغان ئىت ئوۋچى ئىشلەتكەن ئوق ۋە نەيزىگە ئوخشاش.

3 ـ ئىت ئوۋنىڭ ئارقىسىدىن قويۇپ بېرىلگەن چاغدا ئاللاھنىڭ ئىسمى ئاتىلىشى خۇددى ئوق ئاتقاندا ۋە نەيزە سانجىغاندا ئاللاھنىڭ ئىسمىنى ئاتىغانغا ئوخشاش، بۇنى ئايەت شۇنداق بۇيرىغان: «ئوۋچى جانىۋارلارنى شىكارغا قويۇپ بەرگەن چېغىڭلاردا ئاللاھنىڭ نامىنى ياد قىلىڭلار.» [مائىدە سۈرىسى 4 ـ ئايەت]

ئەدىي ئىبنى ھاتەم رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ سەھىھ ھەدىسلىرىمۇ شۇنداق بۇيرىغان.

بۇ شەرتكە دالالەت قىلىدىغان يەنە بىر ئىش: ئەگەر ئوۋچىنىڭ ئىتىغا باشقا بىر ئىت قېتىلىپ قالسا، بۇ ئىككىسى تۇتقان نەرسە ھالال بولمايدۇ. ئەدىي ئىبنى ھاتەم رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن: "مەن ئىتىمنى قويۇپ بېرىمەن، ئەمما ئۇنىڭ بىلەن بىللە باشقا

بىر ئىتنى كۆرىمەن، ئۇۋنى قايسىنىڭ تۇتقانلىقىنى بىلمەيمەن، ئۇنى يەمدىمەن؟" دەپ سورىغاندا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا مۇنداق جاۋاب بەرگەن: ئۇنى يېمىگىن، چۈنكى سەن ئالالاھنىڭ ئىسمىنى باشقا ئىتقا ئەمەس، ئۆزۈڭنىڭ ئىتىغا ئاتىدىڭ.

ناۋادا قورال ئىشلىتىلغاندا ياكى ئوۋ ئىتى ۋە قۇشى قويۇپ بېرىلگەندە، ئالالاھنىڭ ئىسمىنى ئاتاش ئۇنتۇلۇپ قالسا، ئالالاھ تائالا ئۇنتۇلۇپ قالغان ۋە سەۋەنلىك بولۇپ قالغان ئىشلارنىڭ مەسئۇلىيىتىنى بۇ ئۈممەتتىن كۆتۈرىۋەتكەن، بۇنىڭ ئورنىغا ئۇنى يېگەندە ئالالاھنىڭ ئىسمىنى ئاتىسا بولىدۇ. بىز شەرئىي بوغۇزلاشنى بايان قىلغىنىمىزدا ئالالاھ ئىسمىنى ئاتاشنىڭ ھېكمىتىنى بايان قىلىپ ئۆتكەن ئىدۇق، شۇڭا بۇ يەردە تەكرارلانمىدى.

ھارام قىلىنغان سۇيۇقلۇقلار

ئىسلام دىنى مەست قىلغۇچى سۇيۇقلۇقلارنى ئىچىشنى مەيلى ئۇ ئاز بولسۇن ياكى كۆپ بولسۇن قەتئىي ھارام قىلدى. مەست قىلىدىغان نەرسىلەر ئىككى قىسىم بولۇپ بىرى ھاراق، يەنە بىرى ھاراقتىن باشقا مەست قىلغۇچى نەرسىلەردۇر.

1 ـ ھاراق ۋە ئۇنىڭ پۈتۈن تۈرلىرى قەتئىي ھارامدۇر.

2 ـ ئادەمنى مەست قىلىدىغان ۋە ئەقىلنى كەتكۈزىدىغان ھەر قانداق ئىچىملىكلەر ۋە سۇيۇقلۇقلار ھارامدۇر.

3ـ ئىنساننىڭ، ھەرقانداق بىر ھايۋاننىڭ سۈيدۈكى، گۆشى يېيىلمەيدىغان ھايۋانلارنىڭ سۈتى، گۆشى يېيىلىدىغان ۋە يېيىلمەيدىغان جىمى قۇشلارنىڭ سۈيدۈكى ۋە مايىقى ھارامدۇر. چۈنكى ئۇلار پاسكىنا نەرسىلەر بولۇپ، پاسكىنا نەرسىلەرنى ئىستېمال قىلىش ھارامدۇر. ھايۋانلارنىڭ سۈيدۈكلىرىنىڭ ھەممىسى پاسكىنا بولسىمۇ، ئۇلار پاسكىنىلىق جەھەتتىن ھەممىسى بىر خىل ئەمەس. مەسىلەن: گۆشى يېيىلىدىغان ھايۋاننىڭ سۈيدۈكى بەدەننىڭ ياكى كىيىمنىڭ قايسىبىر يېرىگە بىر غېرىچقا يەتمىگەن مىقداردا يۇقۇپ قالسا، ئۇنىڭ بىلەن ناماز ئوقۇسا بولىدۇ. ئەمما ئىنسان ياكى گۆشى يېيىلمەيدىغان ھايۋاننىڭ سۈيدۈكى كىيىم ياكى بەدەننىڭ بىر تەڭگە مىقدارىدىن كۆپرەك يېرىگە يۇقۇپ قالغاندا، كىيىم بىلەن بەدەننىڭ يۇقۇپ قالغان يېرىنى يۇيۇپ پاكىزلاپ ناماز ئوقۇش لازىم كېلىدۇ. شۇنىڭدەك، ئات، كالا، ئېشەك، قېچىرغا ئوخشاش گۆشى يېيىلىدىغان ۋە گۆشى يېيىلمەيدىغان ھايۋانلارنىڭ تېزىكى، جىمى قۇشلارنىڭ مايىقى ياكى سۈيدۈكى بەدەننىڭ ياكى كىيىمنىڭ بىر تەڭگە مىقدارىدىن كۆپرەك يېرىگە يۇقۇپ قالسا، ئۇ يەرنى يۇيۇپ پاكىزلىماي تۇرۇپ ناماز ئوقۇغىلى بولمايدۇ. بۇ مىقدارغا يەتمىگىنى كەچۈرۈم قىلىنىدۇ.

4 ـ ئىسپىرت ۋە گازغا ئوخشاش بەدەنگە زىيانلىق نەرسىلەرنى ئىستېمال قىلىش ھارامدۇر.

5 ـ سپېرما پاسكىنىدۇر. ئۇنى ئىچىش ھارام. سپېرما ھۆللۈك ھالىتىدە سۇ بىلەن يۇيۇلىدۇ. قورۇق ھالىتىدە ئۇۋۇلاپ ئەسرىنى يوقىتىش بىلەن پاكلىنىدۇ.

6 ـ تاماكا، كەندىر، ئەپيۇن، كوكائىن، مورفىنلارغا ئوخشاش زەھەرلىك نەرسىلەرنىڭ ئىس ــ تۈتەكلىرىنى پۇراش ياكى شورا ش ياكى شپرىس بىلەن بەدەنگە ئۇرۇش ھارامدۇر.

مەست قىلغۇچى نەرسىلەر

ئەقىلنى پەردىلەيدىغان ھەرقانداق نەرسە ھاراق دېيىلىدۇ. بۇ ھەزرىتى ئۆمەررەزىيەللاھۇ

ئەنھۇنىڭ ھاراق ئۇقۇمىنى بەلگىلەش ۋە بۇ ھەقتىكى سوئال ۋە گۇمانلارنى يوقۇتۇش ئۇچۇن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنبىرىدە تۇرۇپ ئېلان قىلغان پارلاق بىر سۆزىدۇر. دېمەك: ئىنسان ئەقلىنى پەردىلەيدىغان، ئىنساننى باشقا نەرسىلەردىن پەرقلەندۇرىدىغان ئەڭ مۇھىم ئالاھىدىلىكىنى كاردىن چىقىرىدىغان ھەرقانداق نەرسە ـ ھارام قىلىنغان ھاراقتۇر. ئۇنى ئاللاھ ۋە پەيغەمبىرى قىيامەت كۈنىگە قەدەر ھارام قىلغاندۇر.

بۇلارنىڭ ئىچىدە (مەست قىلغۇچى ماددىلار) (زەھەرلىك چېكىملىكلەر) ۋە (ئاق زەھەرلەر) دېگەندەك ئىسىملار بىلەن تونۇلغان نەشە، ئەپيۇن، خېروئىن، مورفىن ۋە كوكائىن قاتارلىق ھەرخىل ماددىلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ھۆكمى ئوخشاش. بۇ ماددىلارنىڭ تەسىرىنى قوللانغۇچىلار بەك ياخشى بىلىدۇ. بۇ زەھەرلىك ماددىلار ئەقىلگە تەسىر قىلىپ، يىراقنى يېقىن، يېقىننى يىراق كۆرسىتىدۇ، بولۇۋاتقان نەرسىلەردىن ھاڭ ـ تاڭ قالدۇرۇپ، بولمىغان نەرسىلەرنى خىيال قىلدۇرىدۇ، ھەمدە خىيال ۋە ۋەھىمە دېڭىزىدا سۇ ئۈزدۈرىدۇ. بۇ ماددىلارنى قوللانغۇچىلارنىڭ غايىسىمۇ شۇنىڭدىن باشقا نەرسە ئەمەس، ئۇلار ئۆزلىرىنى، دىنلىرىنى ۋە دۇنيالىرىنى ئۇنتۇپ خىيال ۋادىلىرىدا ساياھەت قىلىش ئۇچۇن بۇ ماددىلارنى قوللىنىدۇ.

بۇندىن باشقا يەنە مەست قىلغۇچى ماددىلار بەدەننى بوشىتىۋېتىدۇ، نېرۋىنى مەست قىلىدۇ، ساغلاملىقنى بۇزىدۇ، روھنى چۈشكۈنلەشتۈرىدۇ، ئىرادىنى يوقىتىۋېتىدۇ، مەسئۇلىيەتچانلىق تۇيغۇسىنى ئۆلتۈرىۋېتىدۇ. نەتىجىدە بۇ زەھەر، ئىستېمال قىلغۇچىلارنى جەمئىيەت ئىچىدە زىيانلىق ۋە كېرەكسىز ئەزا قىلىپ قويىدۇ.

بۇنىڭ ئۈستىگە يەنە بىر تەرەپتىن ئېيتقاندا، بۇ ماددىلار پۇل ـ مالنى تۈگىتىدۇ، ئۆيلەرنى خاراب قىلىۋېتىدۇ، نۇرغۇن كىشلەر بۇ چېكىملىكلەرگە خەجلەيدىغان پۇلنى بالا ـ چاقىلىرىنىڭ خىراجىتىدىن قىسىۋالىدۇ، بەلكى ھەممىسىنى چېكىملىككە خەجلىۋالىدۇ. بەزىلىرى پۇل تاپالمىسا يامان يوللارغا مېڭىش ئارقىلىق پۇل تېپىپ بۇلارنى ئالىدۇ ـــ دە، ئۆزىنى ئۆزى زەھەرلەيدۇ.

بىز ھارام قىلىش ھۆكمى بىر نەرسىنىڭ قەبىھ ۋە زىيانلىق بولىشىغا باغلىقتۇر دەيدىغان بولساق سەھىيەۋىي، روھىي، ئەخلاقىي، ئىجتىمائىي ۋە ئىقتىسادىي جەھەتلەردىن زىيانلىق بولغان بۇ قەبىھ نەرسىلەرنىڭ ھارام ئىكەنلىكىدە شەك ـ شۈبھە قالمايدۇ.

بۇ زىيانلىق ماددىلار پەيدا بولغان چاغلاردىكى ئالىملار بۇ نەرسىلەرگە ھارام ھۆكمىنى بېرىشكە بىرلىككە كەلگەن. بۇلاردىن شەيخۇل ئىسلام ئىبنى تەيمىيە مونداق دېگەن: «نەشە ـ ئەپيۇن مەست قىلسۇن مەست قىلمىسۇن بەربىر ھارام. پاسىقلار ئۇنى خۇشاللىق ۋە شادلىق پەيدا قىلىش ئۇچۇن ئىشلىتىدۇ، ئۇ بۇ جەھەتتىن مەست قىلىدىغان ھاراق بىلەن ئوخشاش. ھاراق دۈشمەنلىكنى پەيدا قىلىدۇ، بۇ ماددا بولسا بوشلۇق، خارلىق ۋە مىجەز بىلەن ئەقىل بۇزۇلىشىنى پەيدا قىلىدۇ. بۇ شەھۋەت قوزغاشتا ۋە قىزغانماسلىقنى پەيدا قىلىشتا ھاراقتىنمۇ يامان، شۇڭا بۇ ماددىدىن ئاز ياكى كۆپ ئىستېمال قىلىشنىڭ جازاسى ھاراق ئىچىشنىڭ جازاسىغا ئوخشاشلا سەكسەن ياكى قىرىق دەررە ئۇرۇشتۇر.

مەست قىلغۇچى ماددىلارنى ئىستېمال قىلغان ئادەم ھاراق ئىچكەن ئادەمگە ئوخشاش، بەلكى بەزى جەھەتلەردە ئۇنىڭدىنمۇ ياماندۇر، شۇڭا ئىككىسىنىڭ جازاسى ئوخشاش. ئىسلام

شەرىئەتنىڭ قائىدىسىگە كۆرە: ھاراق، زىنا ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش كۆڭۈل تارتىدىغان ھارام نەرسىلەرگە بېرىلىدىغان جازا، بەلگىلەنگەن جازا (ھەد) بولىدۇ. ئۆزى ئۆلۈپ قالغان نەرسىلەرنى يېيىشتەك كۆڭۈل تارتمايدىغان ھاراملارغا بېرىلىدىغان جازا بولسا، بەلگىلەنمىگەن جازا (تەزىر) بولىدۇ. زەھەرلىك ماددىلار بولسا، ئىستېمال قىلغۇچىلار ئارزۇ قىلىدىغان ۋە ئاسانلىقچە ئۇنىڭدىن ۋاز كەچمەيدىغان نەرسىلەردۇر. قۇرئان ۋە ھەدىستە بۇنى ئىستېمال قىلغۇچىلار ھەققىدە كەلگەن دەلىللەر باشقا ھاراملارنى قىلغانلار ھەققىدە كەلگەن دەلىللەر بىلەن ئوخشاش».

ئۈچىنچى باپ. ھارام قىلىنغان زىرائەتلەر

زىيانلىق ھەرقانداق نەرسىنى يېيىش ۋە ئىچىش ھارامدۇر

ئىسلام شەرىئىتىدە ئومۇمىي بىر قائىدە بەلگىلەنگەن بولۇپ، ئۇ بولسا مۇسۇلمانغا يېمەك - ئىچمەكلىرىدە زەھەر ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش ئۆزىنى تىز ياكى ئاستا ئۆلتۈرىدىغان، زەھەرلەيدىغان، كېسەل قىلىدىغان ياكى ھەددىدىن ئارتۇق ئىستېمال قىلسا كېسەل قىلىدىغان يېمەك - ئىچمەكلەرنى ئارتۇقچە ئىستېمال قىلىش جائىز ئەمەس. چۈنكى مۇسۇلماننىڭ جىسمى ئۆزىنىڭ مۈلكى ئەمەس، ئۇ ئاللاھنىڭ ۋە ئۇممىتىنىڭ مۈلكىدۇر. ئۇنىڭ ھاياتى، سالامەتلىكى، مېلى ۋە ئاللاھ بەرگەن باشقا ھەر تۈرلۈك نېمەتلەر ئۇنىڭ يېنىدىكى ئامانەتتۇر، شۇڭا بۇلارنى زايا قىلىۋېتىش جائىز ئەمەس. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

وَلَا تَقْتُلُوا أَنفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ئۆزۈڭلارنى ئۆلتۈرمەڭلار، ئاللاھ ھەقىقەتەن سىلەرگە ناھايىتى مېھرىباندۇر [نىسا سۈرىسى 29- ئايەت]

وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ ئۆزۈڭلارنى ھالاكەتكە تاشلىماڭلار [بەقەرە سۈرىسى 195- ئايەت]

بۇ پرىنسىپقا ئاساسەن دەيمىزكى: مىڭدىۋانە، كەندىر ۋە ئەفيۇنلارغا ئوخشاش زەھەرلىك ئۇسۇملۇكلەرنى يېيىش ھارامدۇر. ئەمما بىر ئادەم ئۇ ئۇسۇملۇكلەرنى يېيىش ئارقىلىق مەست بولۇپ قالغان بولسا، ئۇنىڭغا ھاراق ئىچكەن ئادەمگە بېرىلگەن جازا بېرىلمەيدۇ. ئەكسىچە ئۇنىڭغا ئەدەپلەش يۈزىسىدىن بېرىلىدىغان جازا بېرىلىدۇ. مىڭدىۋانىنى دورا ۋە كېسەلنى داۋالاش ئۈچۈن ئىشلىتىشكە بولىدۇ. شۇنىڭدەك يەنە مەزكۇر ئۇسۇملۇكلەرنى تېرىغانغا، ئۇلارنى ئۇ يەردىن بۇ يەرگە يۆتكىگەنگە ۋە ئۇلار بىلەن تىجارەت قىلغاندەك ئىشلارغا ئوخشاش ئۇلارنىڭ كىشىلەر ئارىسىدا يېيىلىپ كېتىشىگە سەۋەب بولىدىغان بىرەر ئىشنى قىلىشمۇ ھارامدۇر. ئىستېمال قىلغۇچىلارغا زىيانلىق ئىكەنلىكى ئىسپاتلانغانلىقىغا كۆرە تاماكا چېكىشمۇ ھارامدۇر. بولۇپمۇ دوختۇر مەلۇم بىر شەخسكە تاماكا چەكمەڭ، تاماكا سىزگە زىيانلىق دېگەن تەقدىردە، ئۇ شەخسكە تاماكا كەسكىن ھالدا ھارام بولىدۇ. سالامەتلىك جەھەتتىن زىيانلىق ئىكەنلىكى ئىسپاتلانمىسىمۇ دىنىي ۋە دۇنياۋى جەھەتتىن پايدىلىق بولمىغان نەرسىنى ئىستېمال قىلىش مالنى زايا قىلغانلىقتۇر، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مال زايا قىلىشنى چەكلىگەن.

ئىسلامدا قوللىنىشى مەنئى قىلىنغان ياكى زىيانلىق جەھەتكىلا قوللىنىلىدىغان ئۆسۈملۈكلەرنى تېرىش ۋە يېتىشتۈرۈش ھارامدۇر. مەسىلەن: تاماكىنى كۈچلۈك قاراشقا

ئاساسەن هارام دەپ قارايدىغان بولساق، تاماكا دەرىخىنى تېرىش ۋە يېتىشتۈرۈش هارام بولىدۇ. مەكرۇھ دەپ قارىساق، تېرىش ۋە يېتىشتۈرۈش مەكرۇھ بولىدۇ.

هارام قىلىنغان نەرسىنى كاپىرلارغا سېتىش باھانىسىدە تېرىش ۋە يېتىشتۈرۈش مۇسۇلمانغا ئۆزرە بولالمايدۇ، چۈنكى مۇسۇلمان هەرگىزمۇ هارام نەرسىنى بازارغا سالمايدۇ. هەمدە مۇسۇلمان كىشىنىڭ كاپىرلارغا سېتىش ئۈچۈن چوشقا بېقىشمۇ هالال بولمايدۇ. بۇ هەقتە بىز ئىسلام دىنىمىزنىڭ هاراق ياسىشى كەسكىن بىلىنگەن يەرگە ئۈزۈم سېتىشنى هارام قىلغانلىقىنى كۆردۇق.

تاماكا ۋە ئۇنىڭ زىيىنى

تاماكا ـــ چەيزە ئائىلىسىنىڭ بىر تۈرى بولغان، ياپراقلىرى ئاق كېلىدىغان، هىدى سېسىق بىرى خىل ئۆسۈملۈكنىڭ نامى بولۇپ، ئۇ نىكوتىن، پۈتاس، نېكوتيانى، كوللىدىي قاتارلىق زەھەرلىك ماددىلار بىلەن تەركىبلىنىپ، هىدروگېن بىلەن ئوكسىگېن قوشۇلۇپ ياسىلىدىغان چېكىملىكتۇر.

تاماكا چېكىشكە ئادەتلىنىپ قېلىشنىڭ ئاساسلىق سەۋەبلىرى قايسىلار؟

1 ـ بالىلارنىڭ بەڭگى ئاتا ئانىلىرىنى دورىشى ۋە ئاتىلارنىڭمۇ ئۇلارنى توسماسلىقى.

2 ـ بەڭگى دوستلار بىلەن ئارىلىشىش، خۇسۇسەن بالىلار يىگىتلىك ياشلىرىدا بەڭگىلەر بىلەن دوست بولۇشى.

3 ـ بالىلارنىڭ ئۆزىنىڭ ئەرلىكىنى كۆرسىتىش دەيدىغان سەپسەتىگە ئىشىنىپ زورىغا تاماكا چېكىشكە ئادەتلىنىۋېلىشى.

4 ـ بەزىلەرنىڭ غەم قايغۇ، ئەندىشىلەردىن قايسىبىر يول بىلەن ئۆزلىرىنى قاچۇرۇش مەقسىتى بىلەن تاماكىغا يۈزلىنىشى.

5 ـ تاماكىنىڭ تەن ساقلىقىغا قاتتىق زىيانلىق ئىكەنلىكىنى بىلمەسلىك ياكى ئۇنىڭ خەتىرىنى ئاددىي ساناش.

6 ـ ئىرادىنىڭ ئاجىزلىقى ۋە سەۋر تاقەتنىڭ كەملىكى.

تاماكا يامان يولغا مېڭىشنىڭ مۇقەددىمىسى

تاماكا چېكىش هاراق ۋە ئاق چېكىملىككە يۈزلىنىشنىڭ ئالدىنقى ئاملى ۋە ئۇنىڭ مۇقەددىمىسىدۇر. چۈنكى هەر قانداق بەڭگى ئاق چەكمەيدۇ، ئەمما هەر قانداق ئاق چەككۈچى بەڭگىدۇر ! بىر تال تاماكىنى چېكىشنىڭ ئۆزىمۇ هارام. بۇ هارامغا داۋام قىلىش هارام ئۈستىگە ــ هارامنى سادىر قىلغانلىق بولۇپ، گۇناھ كۆلىمى ئاشقانسېرى، ئۇنىڭ ئازدۇرۇش دائىرىسى كېڭىيدۇ، ئۇنى چەككۈچىنىڭ ئۆپكىسىنى سېسىق تۈتۈنى بىلەن قارايتقاندەك، ئۇنىڭ قەلبىنىمۇ شۇنداق قارايتىدۇ. ئادەمنى گۇناھ ئىشلەشتىن قورقمايدىغان، هارامدىن هەزەر قىلمايدىغان قىلىپ قويىدۇ.

تاماكىنىڭ كىچىك بالىلارغا بولغان يامان تەسىرى

تاماكىنىڭ بالىلارغا بولغان يامان تەسىرى كۆپ، ئۇلاردىن:

1ـ ئاتا ئانىسىدىن بىرەرسى تاماكا چېكىدىغان بالىلار تاماكا ئارقىلىق گۇناھ مەسىيەت ئىشلارنى ئىشلەيدىغان بولۇپ يېتىشىدۇ.

2 ـ تاماكا چېكىدىغانلارغا ئارىلاشقان بالىلار تەدرىجىي تاماكا چېكىشنى ئۆگىنىپ قالىدۇ.

3 ـ ئاتا ئانىسى تەرىپىدىن كونترول قىلىنىپ تۇرمىغان بالىلار تاماكا چېكىش ۋە باشقىمۇ يامان ئادەتلەرگە تېزلا ئادەتلىنىپ قالىدۇ.

تاماكىنىڭ نارىسىدە بالىلارغا تەن ساقلىقى جەھەتتىن بېرىدىغان يامان تەسىرى تۆۋەندىكىچە:

1 ـ ئاتا ئانىسى ياكى ئۇلارنىڭ بىرەرسى تاماكا چېكىدىغان بالىلارنىڭ ئۆپكە ياللۇغى كېسىلىگە گىرىپتار بولۇش ئېھتىمالى كۈچلۈك.

2 ـ بالىلاردىكى پاشىلىق ھالىتىنىڭ ئۈچتىن بىرى ئاتا ـ ئانىسىدىن بىرەرسىنىڭ تاماكا چېكىشىگە مۇناسىۋەتلىك بولۇپ، بەشىگى ئانا ھەر قېتىم تاماكا چېكىپ بولغاندىن كېيىن، قانىنىڭ ھەرىكىتىنىڭ پەسلىشى بالىنىڭ ئاشلاش قۇۋۋىتىنىڭ ئاجىزلىششىغا سەۋەب بولىدۇ.

3 ـ ئاتا ئانىسى ياكى ئۇلاردىن بىرەرسى تاماكا چېكىدىغان بالىلاردا نەپەس سىقىلىش، بۇرۇن ۋە كاناي ئېلىرگىيىسى، ئانگىنا قاتارلىق كېسەللىكلەر پەيدا بولىدۇ.

4 ـ ئاتا ئانىسى ياكى بۇلاردىن بىرەرسى تاماكا چېكىدىغان بالىلارنىڭ جىسمانىي ۋە ئەقلىي جەھەتتىن تەرەققىي قىلىش نىسبىتى ئاز بولىدۇ. ئاتا ئانىسىدىن بىرەرسى تاماكا چېكىدىغان بالىلار بىلەن ئاتا ئانىسى تاماكا چەكمەيدىغان بالىلار ئوتتۇرىسىدا ئېلىپ بېرىلغان ئىلمىي تەتقىقاتلار بۇنى ئىسپاتلىغان.

تاماكىنىڭ تەن ساقلىقىغا بولغان زىيانلىرى

مەلۇمكى، تەن ساقلىقى ئەڭ چوڭ نېمەت بولۇپ، دۇنيانىڭ لەززىتى ۋە سائادىتى، تۇرمۇشنىڭ ھالاۋىتى شۇ تەن ساقلىقىغا باغلىقتۇر. دۇنيادا ھېچقانداق نېمەت تەن ساقلىقىغا يەتمەيدۇ. تاماكىنىڭ تەن ساقلىقىغا زىيانلىق تەرەپلىرى ناھايىتى كۆپ بولۇپ، تېببىي مۇتەخەسسىسلەر تاماكىنىڭ يۈرەك ئېغىشى، ئۆپكە كېسىلى، قىزىل تومۇرىنىڭ قېتىپ قېلىشى، بوغما ئۈچەي ياللۇغى، ئانگىنا، ئاشقازان كېسىلى، جىنسىي ئاجىزلىق ۋە باشقىمۇ كېسەللىكلەرگە سەۋەب بولىدىغانلىقىنى ئېيتىدۇ.

تاماكىنىڭ نەپەسلىنىش تۇرۇبىلىرىغا بولغان زىيىنى

تاماكىنى شوراش ئارقىلىق نەپەسلىنىش تۇرۇبىلىرىدا قېپقالغان تۈتۈننىڭ قالدۇقلىرى بەلغەم ۋە قاتتىق ھۆتەل پەيدا قىلغانىنىڭ سىرتىدا، تەدرىجىي ھالدا راك كېسىلىنى پەيدا قىلىدۇ.

تاماكىنىڭ ئۆپكىگە بولغان زىيىنى

ئىنساندىكى ئۆپكە تەنگە پايدىلىق بولغان نەرسىلەرنى ئېلىپ كېلىپ زىيانلىق بولغانلىرىنى چىقىرىپ تاشلايدىغان ناھايىتى مۇھىم ئورگان. ئۆپكە ساپ ھاۋادىن نەپەس ئېلىش ئارقىلىق ئوكسىگېننى قوبۇل قىلىپ، زىيانلىق بولغان كاربون ئوكسىدىنى چىقىرىپ تاشلايدۇ. ئۆپكىگە تاماكىنىڭ تۈتۈنى كىرگەندە، ئۇنىڭدىكى نىكوتىنىنىڭ زەھىرى ئۆپكىدە سەلبىي ئەھۋاللارنى تۇغدۇرىدۇ. نەپەسنىڭ سىقىلىشى، ئۆپكىنى تۈتۈننىڭ قالدۇقى بولغان قارا لەشنىڭ قاپلاپ كېتىشى ۋە ئاخىرىدا تەدرىجىي ھالدا راك ئاغرىقنى پەيدا قىلىشى قاتارلىق زىيانلارنى كەلتۈرۈپ چىقىدۇ.

تاماكىنىڭ ئاشقازانغا بولغان زىيىنى

تاماكىدىكى نىكوتىن دېگەن زەھەر ئېغىزغا يىغىلغان سۇغا ئارىلىشىپ ئاشقازانغا كېتىدۇ، ئاشقازاندا سەلبىي تەسىرلەرنى قوزغاپ ئىشتىھانىڭ ئازىيىشى، ئومۇمىي بەدەننىڭ ئاجىزلىششى قاتارلىقلارغا سەۋەب بولىدۇ.

تاماكا چېكىشنىڭ دىنىي جەھەتتىكى زىيىنى

بارلىق ئىسلام قانۇنشۇناس ئالىملىرى ۋە باشقا ھەر ساھە ئالىملارنىڭ بىردەك ئىتتىپاقى بىلەن تاماكا چېكىش، تاماكا سودىسى بىلەن شۇغۇللىنىش قەتئىي هارامدۇر. تاماكا سودىسى بىلەن تاپقان پۇلمۇ هارامدۇر. تاماكا ئۆزى هارام نەرسە، ئۇ تەن ساقلىقىغا زىيانلىق بولغىنىنىڭ سىرتىدا، ئىجتىمائىي، ئىقتىسادىي ۋە ئەخلاقىي تەرەپلەردىنمۇ زىيانلىقتۇر. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە، ئىنسانلارنى ئۆزلىرىنىڭ تەن ساقلىقىغا زىيانلىق بولغان نەرسىلەرنى ئىستېمال قىلىشتىن مەنئى قىلىپ مۇنداق دېگەن. «ئۆزۈڭلارنى هالاكەتكە ئىتتەرمەڭلا ر، ئۆزۈڭلارنى ئۆلتۈرمەڭلار» مۇندىن باشقا ئايەت ۋە هەدىسلەر كۆپتۇر.

تاماكىنىڭ خاراكتېرغا بولغان زىيىنى

تاماكىنىڭ تەن ساقلىقى، دىنىي، ئەخلاقىي، ئىجتىمائىي ۋە ئىقتىسادىي جەھەتلەردىن كەلتۈرىدىغان هېسابسىز زىيانلىرىدىن باشقا، ئادەمنى تەڭپۇڭلۇقنى يوقىتىشتەك ئەھۋاللارغا ئېلىپ بارىدۇ. مەسىلەن: بەڭگىنىڭ خۇمارى تۇتقان ۋاقىتتا، ئۇنىڭ تەڭپۇڭلۇقى بۇزۇلىدۇ، كىشىلەرگە قىلىدىغان مۇئامىلىسىمۇ ياخشى بولالمايدۇ. بۇ هالەتتە ئۇ تاماكا چېكىپ خۇمارىدىن چىقمىغۇچە قولى ئىشقا بارمايدۇ. بۇنىڭدىن سىرت ئىشلەپچىقىرىشقا توسقۇنلۇق قىلىدۇ.

تاماكىغا ئۆگىنىپ قېلىشتىن ساقلىنىشنىڭ زۆرۈرلىكى

تاماكا چېكىشنى ئۆگىنىپ قېلىش دېگەنلىك قۇتۇلۇش ئەڭ قىيىن بولغان خەتەرلىك بىر يولنى تاللىۋالغانلىقتۇر. چۈنكى تاماكا تەركىبىدىكى نىكوتىن ماددىسىنىڭ تاماكا چەككۈچىلەر بەدىنىدە قوزغاش كۈچىنىڭ زورلۇقى ۋە بەدەننىڭ تەلەپلىرىدىن بىرىگە ئايلىنىپ قالغانلىقى سەۋەبلىك، تاماكا چېكىشكە ئادەتلىنىپ قالغان كىشىلەر ئۇنى تاشلاش يولىدا كۆپ ئازابلانماقتا. زىيانلىق ماددىلار ئىچىدە تاماكا ئىنسان ساقلىقىنىڭ ئەڭ ئەشەددىي دۈشمىنى. شۇڭا خەلقئارادىكى نۇرغۇن دۆلەتلەر كىشىلەرنىڭ ئۇستى يېپىق جايلاردا، خۇسۇسەن، ئىش ئورۇنلىرىدا تاماكا چېكىشنى قەتئىي تۇردە مەنئى قىلىپ كەلمەكتە. تاماكىنىڭ زىيانلىرى ۋە ئاۋارىچىلىكلىرى شۇنداق كۆپ بولغان ئىكەن، ئۇنىڭدىن ساقلىنىش، چېكىشنى ئۆگىنىپ قېلىشتىن قاتتىق هەزەر قىلىش ئەڭ ياخشىدۇر دەيدىغان ھېكمەت ناهايىتى توغرا ئېيتىلغان.

تېببىي مۇتەخەسسىسلەر تاماكا چېكىشنىڭ ئۆز رازىلىقى بىلەن ئۆزىنى ئۆلتۈرۈش ئىكەنلىكىنى يەكۈنلەيدۇ. چۈنكى تاماكا سەۋەبلىك ئۆلۈپ كېتىۋاتقانلارنىڭ سانى باشقا هەر قانداق بىر تەبىئىي ئاپەت ياكى ئۇرۇشلاردا ئۆلگەنلەرنىڭ ساندىنمۇ كۆپ بولماقتا.

نېمە ئۈچۈن تاماكا چېكىش هازىرقى ئەسىرنىڭ ئەڭ پالاكەتلىك ئاپىتى دېيىلىدۇ؟

پەن ــ تېخنىكىنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ تاماكىنىڭ ئىنسان ساقلىقىغا كەلتۈرىدىغان زىيانلىرى ۋە خەتەرلىرى ئىلگىرىكى ۋاقىتلارغا قارىغاندا تېخىمۇ ئېنىق ۋە كەسكىن ئىسپاتلانغان. بىر يىل ئىچىدە تېنى ساق كىشىلەردىن ئىككى يېرىم مىليون كىشىنىڭ پەقەت

تاماكا سەۋەبىدىنلا دۇنيادىن ئايرىلىشى ھەقىقەتەن چوڭ پاجىئە بولۇپ، ھازىرقى ئەسىرنىڭ ئەڭ زور پالاكەتلىك ئاپىتى بولۇپ سانىلىدۇ.

تاماكا چېكىشنى ئۆگىنىپ قېلىشتىن ساقلىنىش تەدبىرلىرى

تېببىي مۇتەخەسسىسلەرنىڭ ئىسپاتلىشىچە، ئادەتتە تاماكىغا خۇمار بولۇپ قېلىش ھاراقىقا خۇمار بولۇپ قېلىشتىن تېز ۋە ئاسان بولىدۇ. 100 ئادەم ھاراق ئىچسە، ئۇلارنىڭ % 10 ياكى % 15 ى ھاراققا خۇمار بولسا، 100 ئادەم تاماكا چەكسە، ئۇلارنىڭ 85% ى تاماكىغا خۇمار بەڭگى بولۇپ قالىدۇ. شۇڭا تاماكا چېكىشنى ئۆگىنىپ قېلىشتىن قاتتىق ھەزەر قىلىش كېرەك. تۆۋەندىكى چارە ـ تەدبىرلەر تاماكا چېكىشنى ئۆگىنىپ قېلىشتىن ساقلىنىشقا ياردەمچى بولۇشى مۇمكىن:

1ـ تاماكا چېكىدىغانلار بىلەن ئىمكان قەدەر ئارىلاشماسلىق. ئىش مۇناسىۋىتى بىلەن چارىسىز ئارىلىششقا مەجبۇر بولغان تەقدىردىمۇ، تاماكىغا سەلبىي نەزەر بىلەن قاراش، ئۇنى بىر خەتەرلىك ئاپەت دەپ تونۇش ۋە شۇنداق مۇئامىلە قىلىش.

2 ـ ئۆگىنىپ قالمايمەن دېگەن ئىشەنچ بىلەن بىر قېتىم، ئىككى قېتىم چېكىپ بېقىشتىن قاتتىق ھەزەر قىلىش.

3 ـ تاماكىغا زورلىغۇچىلارغا قەتئىي بوي ئەگمەسلىك ۋە شۇنداق ئەھۋالغا مۇپتىلا بولۇپ قالماسلىقنىڭ چارىسىنى قىلىش.

4 ـ تاماكا چېكىدىغانلار بار سورۇنلاردىن مۇمكىن قەدەر ئۆزىنى قاچۇرۇش. ئامالسىز قاتنىشىپ قالغاندىمۇ، بەڭگىلەردىن يىراقراق ئولتۇرۇش.

5ـ سىزگە تاماكا سۇنغان كىشى ھەر قانچە يېقىن كىشىڭىز بولغان تەقدىردىمۇ، ئۇنىڭ خاتىرىسىنى قىلماستىن قەتئىي رەت قىلىش.

بالىلارنى تاماكا چېكىشنى ئۆگىنىپ قېلىشتىن ساقلاش ئۇسۇلى

بالىلارنىڭ تاماكا چېكىشنى ئۆگىنىپ قېلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىشتا، ئاتا ئانىلارنىڭ رولى ناھايىتى چوڭدۇر. ئۇلار بالىلىرى توغرۇلۇق تۆۋەندىكىلەردىن مەسئۇل ۋە جاۋابكاردۇر:

1 ـ ئائىلىدە دىنىي تەربىيىنى كۈچەيتىشى، ھالال ھارام، ياخشى يامان ۋە توغرا خاتالارنىڭ ھەممىنى بالىلارغا توغرا يوسۇندا بىلدۈرۈشى ۋە قانائەتلىنەرلىك ھالدا چۈشەندۈرۈشى.

2 ـ تەقۋادارلىق، نەپسىنى يىغىش ۋە ئېسىل ئەخلاقلاردا بالىلىرىغا ئۈلگە بولۇشى.

3 ـ بالىلىرىنىڭ يۈرۈش تۇرۇشلىرىنى كونترول قىلىپ تۇرۇشى. ئۇلارنىڭ يانچۇقلىرىنى ۋە سومكىلىرىنى پات ـ پات تەكشۈرۈپ تۇرۇشى.

4 ـ بالىلىرىنىڭ ئارىلىشىدىغان دوستلىرى، ساۋاقداشلىرى ۋە قوشنىلىرىنى ئېنىق بىلىشى ۋە بالىلىرىنى ئەخلاقسىز، يامان، بەڭگى بالىلارغا قەتئىي ئارىلاشتۇرماسلىقى.

5ـ بالىلىرىنىڭ مەكتەپتىكى ئەھۋالىنى مۇئەللىملىرىدىن ۋە ياخشى ساۋاقداشلىرىدىن ھەمىشە ئىگىلەپ تۇرۇشى.

6 ـ تاماكا چېكىدىغانلار بار سورۇنلارغا بالىلىرىنى ئېلىپ بارماسلىقى ۋە ئۇلارنىڭ يالغۇز بېرىشىنىمۇ توسۇشى يەنى مەنئى قىلىشى.

7 ـ ئاتا ئانىلار ئۆزلىرى بالىلىرىنىڭ يېنىدا تاماكا چەكمەسلىكى، ئۆيدە تاماكا

ساقلىماسلىقى.

8. بالىلىرىنىڭ بىرەر قېتىم تاماكا چەككەنلىكىنى ياكى بەڭگى بالىلارغا ئارىلاشقانلىقىنى ئاڭلىغان ھامان بالىلىرىنى قانائەتلىنەرلىك ئىلمىي ئۇسۇل بىلەن ئاگاھلاندۇرۇشى ۋە قايتا قىلماسلىققا ۋەدە ئېلىشى.

9 ـ بالىلىرىنىڭ يامان ئادەتلەرگە كۆنۈپ قالماسلىقى، گۈزەل ئەخلاقلىق پەرزەنت بولۇشى ئۈچۈن ئاللاھقا سېغىنىپ ھەر دائىم دۇئا قىلىشى.

10ـ تاماكا، ھاراق، ئاق چېكىملىك ۋە باشقىمۇ زىيانلىق نەرسىلەرنىڭ خەتىرىدىن بالىلىرىنى ھەمىشە ئاگاھلاندۇرۇپ تۇرۇشى.

تاماكىنى تاشلاش چارىلىرى ۋە بەزى تەكلىپلەر

دۇنيادا ھەر قانداق بىر مۇشكۈلنىڭ چىقىش يولى بولىدۇ. تاماكىنى تاشلاش ئىشى شۇنچىلىك قىيىن كۆرۈنسىمۇ، ئۇنى تاشلاش مۇمكىندۇر. تۆۋەندىكىلەر تاماكىنى تاشلاش ئۈچۈن ياردەمچى بولالايدۇ:

1ـ ئاللاھ تائالاغا سېغىنىپ دۇئا قىلىش ۋە بۇ نىجىستىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ئاللاھ تائالاغا چىن ئېسىلىش. دۇئالارنىڭ ئىجابەت بولۇشىدا شەك يوق. ئەمما دۇئانىڭ ئىجابەت بولۇشى ئۈچۈن بەزى شەرتلەرمۇ بار. مەسىلەن: يېمەك ئىچمەكنىڭ ھالالدىن بولۇشى، دۇئانىڭ ئىجابەت بولۇشىغا چىن ئىشەنچ بىلەن قىلىش، دۇئادا راستچىل، سەمىمىي بولۇش، ئاللاھنىڭ دۇئانى ئىجابەت قىلىدىغانلىقىغا چىن ئىشىنىش، ئىجابەت بولمايۋاتىدۇ، دەپ دۇئادىن زېرىكمەسلىك ۋە باشقىلار.

2 ـ ئاللاھ تائالاغا تەۋەككۇل قىلىش، يەنى ئاللاھ تائالاغا سېغىنىپ ئۇنىڭ غەزىپىگە ئۇچرايدىغان ئىشلاردىن قېچىش ۋە ئۇنىڭ رازىلىقىغا ئېرىشىش ئۈچۈن تىرىشچانلىق كۆرسىتىش ئارقىلىق ئۇنىڭ ھىمايىسىگە ئىگە بولۇش. ئاللاھ تائالا ئۆزىنىڭ ھىمايىسىگە ئالغان كىشىنى ھېچ ۋاقىت زىيانغا ئۇچراتمايدۇ. ئاللاھ تائالا كىمكى ئاللاھقا تەۋەككۇل قىلىدىكەن، ئاللاھ ئۇنىڭ ئىشىنى ئاسان قىلىدۇ دەپ كۆرسەتكەن.

3 ـ تاماكىنى دەرھال تاشلاش. ئۇنى دەرھال تاشلاش چىن ئىرادە تەلەپ قىلىدىغان ئىش. لېكىن ئۇ بەزىلەر ئويلىغاندەك قىيىن ئىشمۇ ئەمەس. ئۇنى قىيىن كۆرگەن كىشى رامزان كۈنلىرىدىكى ھالىنى ئەسكە ئالسا بولىدۇ. رامزان كۈنلىرىدىمۇ يېمەك ئىچمەك، تاماكا چېكىش ۋە باشقىمۇ ئىشلاردىن مەجبۇرى ئۆزىنى توسىدۇ. بۈگۈن تاشلايمەن، ئەتە تاشلايمەن دەپ كەينىگە سوزۇش شەيتاننىڭ قارمىقىغا ئېسىلغانلىق بولۇپ، شەيتانىي نەپس ئۇنى تاشلاشقا پۇرسەت بەرمەسلىككە تىرىشىدۇ. ئەڭ ئۈنۈملۈك چارە، تاماكىنى تاشلاش قارارىغا كەلگەن ھامان ئۇنىڭدىن دەرھال قول ئۈزۈشتۇر.

تاماكىنى تاشلىغاندىن كېيىن قايتا چەكمەسلىك ئۈچۈن نېمە قىلىش كېرەك؟

1 ـ تاماكىنى تاشلىغاندىن كېيىن، ئۇنى قەتئىي ئېسىگە كەلتۈرمەسلىك، كۆرۈپ قالغان ياكى ئېسىگە چۈشۈپ قالغان ئەھۋاللار ئاستىدا خىيالىنى باشقا ياققا بۇراش كېرەك.

2 ـ تاماكا چېكىدىغان دوستلاردىن مەڭگۈلۈك ئايرىلىش ۋە ئارىلاشماسلىق.

3 ـ تاماكا چېكىش ئەسناسىدا ئىستېمال قىلىپ كەلگەن شەيئىلەرنى ئىستېمال قىلىشنى

تەرك ئېتىش.

4 ـ گىمناستىكا ھەرىكەتلىرى بىلەن كۆپرەك شۇغۇللىنىش.

5 ـ مېۋە ۋە كۆكتاتلارنى كۆپرەك ئىستېمال قىلىش.

6 ـ تاماكا خۇمارى تۇتقان بىر قانچە مىنۇتلۇق قىينىچىلىقتا سەۋر بىلەن تاقابىل تۇرۇش. خۇمار تۇتقان شۇ بىر قانچە مىنۇتقا چىدىغان ئادەم ئۇنى چوقۇم تاشلاپ كېتەلەيدۇ.

7 ـ تاماكا خۇمارى تۇتقان ۋاقىتتا ئۆزىنى تۇتۇۋېلىش، خىيالىنى باشقا ياققا بۇراش، باشقا ئىشلار بىلەن مەشغۇل بولۇش.

تاماكىنى تاشلاشنىڭ باشقا چارىلىرىمۇ بارمۇ؟

تەلىم تەربىيە مۇتەخەسسىسلىرى تاماكىنى تاشلاش ئۈچۈن تۆۋەندىكىلەرنى تەۋسىيە قىلىدۇ:

1 ـ تاماكا ئورنىغا نىكوتىن ماددىسىدىن ياسالغان مەخسۇس رېۋاشكىلارنى چايناش تاماكىغا بولغان ئىشتىھانى پەسەيتىدۇ. چۈنكى كىشىلەرنى تاماكا چېكىشكە ئادەتلەندۈرۈپ قويغان نەرسە، ئۇنىڭدىكى نىكوتىن ماددىسىدۇر. مىسۋاك قوللىنىشمۇ تاماكىنى تاشلاشقا ياردەمچى بولىدۇ. خۇمار قاتتىق تۇتقان لەھەزىلەردە مىسۋاكنى ئېغىزىدىن چىقارماي تۇرۇش ياخشى ئۈنۈم بېرىدۇ.

2 ـ تاماكىنى تەدرىجىي تاشلاشقىمۇ بولىدۇ. بۇ كۈندىلىك چېكىدىغان تاماكا نىسبىتىنى ئازايتىش ئارقىلىق بولىدۇ. مەسىلەن: كۈنىگە بىر پاچكا چېكىدىغان كىشى ئۇنى بىر ياكى ئىككى تالغا چۈشۈرۈشى، ئىمكان قەدەر ئاز چېكىشكە تىرىشىش ئارقىلىق بولىدۇ. لېكىن ئەڭ ياخشى ۋە ئۈنۈملۈك چارە ـــ يۇقىرىدا ئېيتىلغاندەك ـــ دەرھال تاشلاشتىن ئىبارەتتۇر.

3 ـ تاماكا چەكمەيدىغان ھەمراھلار بىلەن بىرگە كۆپرەك سەيلىگە ۋە سەپەرلەرگە چىقىش. شۇ ئارقىلىق تاماكا چەكمەسلىككە ئۆزىنى كۆندۈرۈش مۇمكىن. لېكىن بۇ ئەسنادا ۋاقىتنى بىكار ئۆتكۈزمەسلىك ھەتتا ئۆزىگە تاماكا ھەققىدە خىيال سۈرۈشكىمۇ پۇرسەت بەرمەسلىك كېرەك.

4 ـ تاماكىغا قارشى تۇرىدىغان مەخسۇس تېببىي مەركەزلىرى بولىدۇ. ئۇلار خىتاي يىڭنىلىرى ۋە بەزى دورىلار ئارقىلىق تاماكىنى تاشلىماقچى بولغانلارنى داۋالايدۇ. بۇ ئورۇنلارغا مۇراجىئەت قىلىشمۇ ئالاھىدە ياردەمچى بولىدۇ.

5 ـ تاماكا چېكىدىغان دوستلاردىن ئايرىلىپ، ئۇلارنىڭ سورۇنلىرىنى تەرك ئېتىپ، تاماكا چەكمەيدىغانلار بىلەن كۆپ ئارىلىشىش.

6 ـ بېرەر ياكى ئىككى قېتىم مەغلۇپ بولۇش بىلەن ئۈمىدسىزلەنمەسلىك كېرەك. ئادەتتە تاماكىنى تاشلىماقچى بولغانلاردىن 60 % كىشى ئىرادىسىدىن يېڭىلىپ يەنە تاماكا چېكىش ئادىتىگە قايتىدۇ. لېكىن تاماكىنى تاشلىماقچى بولغان ئادەم بىر ياكى ئىككى قېتىم يېڭىلگىنىدىن كېيىن، ئۆزىنىڭ ئاجىز نۇقتىسىنى بىلىۋېلىپ، بارچە ھىممىتى ۋە كۈچىنى شۇ ئاجىزلىق تەرىپىنى يېڭىش يولىغا سەرپ قىلىدىكەن، ئۇ تاماكىنى تاشلاش جېڭىدە ئاخىرى چوقۇ م غەلىبە قىلالايدۇ. ئىرادىلىك ئادەم ئۆزىنىڭ خاتالىقىنى ۋە ئاجىزلىق نۇقتىسىنى تونۇيدۇ ۋە ئۇنىڭغا يېڭىلمەسلىك ئۈچۈن كۈرەش قىلىدۇ. مەلۇمكى، ھارماي كۈرەش قىلغانلار ئاخىرى چوقۇم غەلىبە قىلىدۇ.

7 ـ ئۆز ئۆزىگە سۆز بېرىش ئۇسۇلى بىلەنمۇ تاماكىنى تاشلاش جېڭىدە غەلىبە قىلغىلى بولىدۇ. چۈنكى ئىنسان قانچىلىك سۆزىدە تۇرمايدىغان بولۇپ كەتكەن تەقدىردىمۇ، ئۇ ئۆزىنى ئالدىماسلىقى كېرەك. ئۇنىڭ ئۆزى بىلەن ۋىجدانى ئوتتۇرىسىدا سەممىمىيەت بولۇشى كېرەك. تاماكىنى قەتئىي تاشلاش ئۈچۈن ئۆزىگە چىن ۋەدە بەرگەن ئادەم ھەر ۋاقىت خۇمارى تۇتۇپ ۋەدىسىنى بۇزۇشقا مەجبۇر ھالەتكە چۈشۈپ قالغىنىدا ئۆز ئۆزىگە بەرگەن ۋەدىسىنى ۋە ئۆزىنى ئالدىماسلىقى كېرەكلىكىنى ئويلاپمۇ ۋەدىسىنى بۇزۇشتىن يانىدۇ.

8 ـ يۇقىرىقى ئۇسۇللار بىلەنمۇ تاماكىنى تاشلاش جېڭىدە غەلىبە قىلالمىغانلار ئۈچۈن، يەنە بىر چارىمۇ بار، ئۇ بولسىمۇ، تاماكا چەكمەسلىككە قەسەم قىلىش. ئەگەر قەسەمدە تۇرالماي گۇناھكار بولۇپ قېلىشتىن قورقسا، ۋاقىتلىق قەسەم قىلىشقا بولىدۇ. مەسىلەن: بىر يىللىق، ئۈچ ئايلىق، بىر ئايلىق. بۇ ئۇسۇل بىلەن تاماكا چېكىشنى تاشلىغانلارمۇ كۆپ.

تۆتىنچى باپ. كىيىم ـ كېچەك، زىبۇ زىننەت ۋە تۇرمۇش بويۇملىرىدىكى ھالال ـ ھاراملار

ئىسلام دىنى مۇسۇلمانلارنىڭ چىرايلىق كىيىنىشنى، ياخشى كۆرۈنىشنى، ئاللاھ تائالا يارىتىپ بەرگەن زىننەت ۋە كىيىملەردىن پايدىلىنىشنى ھالال قىلىپلا قالماستىن، بەلكى بۇنى تەلەپ قىلغان.

ئىسلام قارىشىدا كىيىم كىيىشتە ئىككى مەقسەت بار: ئەۋرەتنى يۆگەش ۋە زىننەتلىنىش. شۇڭا ئاللاھ تائالا ئىنسانلارنىڭ پايدىسى ئۈچۈن ياراتقان كىيىم ۋە زىننەت بۇيۇملىرى ياسىلىدىغان ماددىلارنى يارىتىپ بەرگەنلىكىنى ئەسلىتىپ مۇنداق دېگەن:

يَابَنِي آدَمَ قَدْ أَنزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُوَارِي سَوْآتِكُمْ وَرِيشًا

ئى ئادەم باللىرى، بىز سىلەرگە ئەۋرىتىڭلارنى ياپىدىغان لىباسنى چۈشۈردۇق [ئەئراف سۈرىسى 26 ـ ئايەت]

كىمكى كىيىنىش ۋە ئەۋرەتلىرىنى يۆگەشتە سوسلۇق قىلسا، ئىسلام يولىدىن شەيتان يولىغا بۇرۇلۇپ كەتكەن بولىدۇ. مانا بۇ، ئاللاھ تائالانىڭ يۇقىرىقى چاقىرىقىدىن كېيىن شەيتانغا ئەگىشىپ يالىڭاچلىنىشتىن ئاگاھلاندۇرۇپ ئادەم بالىسىغا يۈزلەندۇرگەن ئىككى چاقىرىقنىڭ سىرىدۇر، ئاللاھ تائالانىڭ كېيىنكى ئىككى چاقىرىقى بۇدۇر:

يَابَنِي آدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمْ الشَّيطانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُمْ مِنْ الْجَنَّةِ يَنزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْآتِهِمَا

ئى ئادەم باللىرى! شەيتان سىلەرنىڭ ئاتا ـ ئاناڭلارنى (ئازدۇرۇپ) جەننەتتىن چىقىرىۋەتكەندەك سىلەرنىمۇ ئازدۇرمىسۇن، شەيتان ئۇلارنىڭ ئەۋرەتلىرىنى ئۆزلىرىگە كۆرسىتىش ئۈچۈن كىيىملىرىنى سالغۇزىۋەتكەن ئىدى [ئەئراف سۈرىسى 27 ـ ئايەت]

يَابَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا

ئى ئادەم باللىرى! ھەر ناماز ۋاقتىدا كىيىمىڭلارنى كىيىڭلار. يەڭلار، ئىچىڭلار، ئىسراپ

قىلماڭلار [ئەئراف سۈرىسى 31 ــ ئايەت]

ئىنسان يالىڭاچ ھايۋاندىن پەرقلىق بىر مەخلۇق بولغانلىقى ئۈچۈن ئىسلام دىنى، ئادەتتە نورمال ئىنسان ئېچىلىشىدىن ھايا قىلىدىغان جايلارنى يۆگەشنى ھەر بىر مۇسۇلمانغا بۇيرىغان. ھەتتا مۇسۇلمان كىشىنى ئۆزى يالغۇز چاغلاردىمۇ ئۆزىنى يۆگەشكە بۇيرۇپ، ئۆزى يالغۇز چاغلاردىمۇ يالىڭاچلىنىشتىن ھايا قىلىدىغان دەرىجىدە ئەخلاقلىق بولۇشنى تەشەببۇس قىلغان.

ئىسلام پاكىزلىق ۋە ياسىنىشقا ئەھمىيەت بەرگەن دىندۇر

ئىسلام چىرايلىق ۋە زىننەتلىك كۆرۈنىشكە كۆڭۈل بۆلۈشتىن بۇرۇن پاكىزلىققا تېخىمۇ چوڭ ئەھمىيەت بەرگەن، چۈنكى پاكىزلىق ھەرقانداق زىننەت ۋە چىرايلىق كۆرۈنىشنىڭ ئاساسىدۇر.

343/183 - أبو مَالِكٍ الْأَشْعَرِيِّ- رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ- رفعه: ((الطُّهُورُ شَطْرُ الْإِيمَانِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ تَمْلَأُ الْمِيزَانَ، وَسُبْحَانَ الله وَالْحَمْدُ لِلَّهِ تَمْلَآنِ - أَوْ تَمْلَأُ- مَا بَيْنَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ، وَالصَّلَاةُ نُورٌ، وَالصَّدَقَةُ بُرْهَانٌ، وَالصَّبْرُ ضِيَاءٌ وَالْقُرْآنُ حُجَّةٌ لَكَ أَوْ عَلَيْكَ، كُلُّ النَّاسِ يَغْدُو فَبَايِعٌ نَفْسَهُ فَمُعْتِقُهَا أَوْ مُوبِقُهَا* رواه مسلم (223)، الترمذي (3517)، النسائي 5/5 – 6

343/183 ـ ئەبۇمالىك ھارىس ئىبنى ئاسىم ئەشئەرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: پاكىزلىق ئىماننىڭ يېرىمىدۇر. اللەقا ھەمدى ئېيتىش (يەنى ئەلھەمدۇلىللا دېيىش) تارازا مىزاننى توشقۇزىدۇ. اللەنى پاك دەپ بىلىش ۋە ئۇنىڭغا ھەمدى ئېيتىش (يەنى سۇبھانئاللاھى ۋەلھەمدۇلىللاھى دېيىش) ئاسمان زېمىننىڭ ئارىسىنى (ساۋابقا) توشقۇزىدۇ. ناماز ئىنسانغا نۇر بېغىشلايدۇ. سەدىقە بېرىش كىشىنىڭ ئىماننىڭ پاكتى، سەۋر قىلىش (كۈلپەتلەردە) نۇرلۇق چىراقتۇر، قۇرئان سېنىڭ پايداڭغا ياكى زىيىنىڭغا دەلىلدۇر. ھەممە ئادەم ئەتتىگەن قوپۇپ ۋاقتىنى بىر ئىشقا ئىشلىتىدۇ، ئۇ يا (ياخشى ئىش قىلىش ئارقىلىق) ئۆزىنى ھالاكەتتىن قۇتقۇزىدۇ ياكى (يامان ئىش قىلىش ئارقىلىق) ئۆزىنى ھالاك قىلىدۇ. (مۇسلىم: 223)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كىيىم ـ كېچەك پاكىزلىقىغا، جىسىم پاكىزلىقىغا، ئۆي پاكىزلىقىغا ۋە كوچا ـ يوللار پاكىزلىقىغا كۆڭۈل بۆلگەن، بولۇپمۇ چىش پاكىزلىقى، قول پاكىزلىقى ۋە چاچ پاكىزلىقىغا ئۈممىتىنى رىغبەتلەندۈرگەن.

پاكىزلىقنى بىرىنچى مۇھىم ئىبادەتنىڭ يەنى نامازنىڭ ئاچقۇچى قىلغان بىر دىنغا نىسبەتەن بۇ ھېچ ئەجەبلىنەرلىك ئىش ئەمەس. جىسىم، كىيىم ـ كېچەك ۋە ناماز ئوقۇيدىغان جاي پاكىز بولمىسا ھېچبىر مۇسۇلماننىڭ نامىزى قوبۇل قىلىنمايدۇ، بۇ پاكىزلىق، نامازنىڭ جائىز بولىشى ئۈچۈن غۇسۇل ۋە تاھارەت دەپ تونۇلغان پاكىزلىقتىن تاشقىرىدۇر.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە، جۈمە ۋە ھېيت ـ ئايەم كۈنلىرىدەك كىشىلەر توپلىنىدىغان مۇناسىۋەت ۋە سورۇنلاردا پاكىزلىق قىلىش ۋە چىرايلىق ياسىنىشنى ئالاھىدە تەكىتلەپ مۇنداق دېگەن: ئەھۋالى ياخشى بولغانلار جۈمە كۈنى ئۈچۈن ئادەتتىكى ئىش كىيىمىدىن باشقا بىر قۇر كىيىم قىلىۋالسا ھېچ گەپ يوق.

ساپ يىپەك ۋە ئالتۇن ئەركىشلەرگە ھارامدۇر

ئىسلام دىنى زىننەتلىنىشنى ھالال قىلىپلا قالماستىن بەلكى تېخى زىننەتلىنىشكە بۇيرۇپ، ئۇنى ھارام قىلىۋېلىشنى قاتتىق ئەيىبلىگەن:

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنْ الرِّزْقِ

ئېيتقىنكى، ئاللاھ بەندىلىرى ئۈچۈن ياراتقان لىباسلارنى، شىرىن، پاك رىزىقلارنى كىم ھارام قىلدى؟ [ئەئراف سۈرىسى 32 ـ ئايەت]

لېكىن بۇنىڭ بىلەن بىرلىكتە ئىسلام دىنى ئاياللارغا ھالال، ئەرلەرگە ھارام قىلغان ئىككى تۈرلۈك زىننەت بار:

بىرىنچىسى: ئالتۇن بىلەن زىننەتلىنىش.

ئىككىنچىسى: يىپەك كىيىم كېيىش.

بىز بەزى ئىسراپخور كىشىلەرنىڭ يېنىدا كۆرۈلىۋاتقان ئالتۇن قەلەم، ئالتۇن سائەت، ئالتۇن چاقماق، ئالتۇن تاماكا قۇتىسى ۋە ئالتۇن غاڭزا قاتارلىق نەرسىلەرمۇ ئوخشاشلا ھارامدۇر. ئەمما كۈمۈش ئۈزۈك سېلىشنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەرلەرگە ھالال قىلغان.

5794/3474 ـ أَنَسٌ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: كَانَ خَاتَمُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي يَدِهِ وَفِي يَدِ أَبِي بَكْرٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – بَعْدَهُ وَفِي يَدِ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – بَعْدَ أَبِي بَكْرٍ، فَلَمَّا كَانَ عُثْمَان – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – جَلَسَ عَلَى بِئْرِ أَرِيسَ وأَخْرَجَ الْخَاتَمَ وجَعَلَ يَعْبَثُ بِهِ فَسَقَطَ، فَاخْتَلَفْنَا ثَلاثَةَ أَيَّامٍ مَعَ عُثْمَان ننزح الْبِئْرَ فَلَمْ نجِدْهُ* البخاري (5879).

5794/3474 ـ ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۆھۈر ئۈزۈكىنى (ھايات ۋاقتىدا) ئۆزىنىڭ قولىدا تۇتقاندى. ئۇنىڭدىن كېيىن، ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قولىدا بولدى. ئۇنىڭدىن كېيىن، ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قولىدا بولدى. كېيىن ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قولىغا ئالدى. بىر كۈنى، ئۇ ئەرىس قۇدۇقىنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ ئۈزۈكنى قولىدىن چىقىرىپ ئويناشقا باشلىدى. توساتتىن ئۈزۈك قۇدۇققا چۈشۈپ كەتتى. بىز بۇ ھەقتە ھەزرىتى ئوسمان بىلەن ئۈچ كۈن تالاش تارتىش قىلدۇق، ئوسمان قۇدۇق سۈيىنىڭ ھەممىسىنى تارتقۇزغان بولسىمۇ، ئۈزۈكنى تاپالمىدى. (بۇخارى: 5879)

تۆمۈر ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش مەدەنلەرنى ئەرلەرگە ھارام قىلىدىغان بىر دەلىل يوق، ئەكسىچە سەھىھۇل بۇخارىدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆيلەنمەكچى بولغان بىر كىشىگە تويلۇق بېرىشكە: تۆمۈردىن ياسالغان بولسىمۇ بىر ئۈزۈك تاپقىن دېگەن. ئىمام بۇخارى تۆمۈر ئۈزۈكنىڭ ھالال ئىكەنلىكىگە ئاشۇ ھەدىسنى دەلىل قىلىپ كۆرسەتكەن.

تەن سالامەتلىكى جەھەتتىن يىپەك كېيىشكە مۇھتاج بولغان كىشىگە ئىسلام رۇخسەت قىلىدۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قىچىشقاق كېسىلى بولغانلىقى ئۈچۈن ھەزرىتى ئابدۇراھمان ئىبنى ئەۋف بىلەن ھەزرىتى زۇبەير ئىبنى ئەۋۋامغا يىپەك كىيىم كېيىشكە رۇخسەت قىلغان.

يىپەك ۋە ئالتۇننى ئەرلەرگە ھارام قىلىشنىڭ ھېكمىتى

ئىسلام بۇ ئىككى ماددىنى ئەرلەرگە ھارام قىلىش بىلەن ئەخلاقىي ۋە تەربىيىۋى ئۇلۇغ بىر غايىگە يېتىشنى كۆزلىگەن. ئىسلام ـ جىھاد ۋە قۇۋۋەت دىنى بولۇش سۈپىتى بىلەن ـ

ئەركەكنىڭ ئەرلىكىنى ئاجىزلىق، خېنىملىق ۋە نازۇكلۇق ئالامەتلىرىدىن قوغداشنى خالايدۇ. ئاللاھ تائالا ئاياللاردىن پەرقلىق ئالاھىدە تەن قۇرۇلمىسىغا ئىگە قىلغان ئەر كىشىگە ئالتۇن زىننەت بۇيۇملىرىنى تاقاش ۋە تاۋار ـ دۇردۇنلارنى كېيىشتە سەتەڭ ئاياللار بىلەن بەسلىشىش ياراشمايدۇ. بۇ چەكلىمىنىڭ ئارقىسىدا بىر ئىجتىمائىي غايە بار.

ئالتۇن بىلەن يىپەكنىڭ ھارام قىلىنىشى ئىسلامنىڭ ئومۇميۈزلۈك ئىسراپقا قارشى ئېلىپ بارغان كۆرەش پروگراممىسىنىڭ بىر پارچىسىدۇر، قۇرئان كەرىمنىڭ نەزىرىدە ئىسراپ ـ مىللەتلەر ھالاكىتىنىڭ ئالامىتى بولغان چىرىشنىڭ جۈپتىدۇر، چۈنكى ئۇ ئىسراپخور ئاز سانلىقنىڭ يوقسۇل كۆپسانلىق ھېسابىغا سەمرىشىدىن ئىبارەت بولغان ئىجتىمائىي زۇلۇمنىڭ نەتىجىسىدۇر. ھەممە ئىسراپ، ياخشى ۋە توغرا ئىسلاھات يوللىرىنىڭ دۈشمىنىدۇر.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قۇرئاننىڭ روھىنى تەتبىقلىغان ھالدا مۇسۇلمانىنىڭ ھاياتىدىكى بارلىق ئىسراپ كۆرۈنۈشلىرىنى ھارام قىلغان. ئەرلەرگە ئالتۇن بىلەن يىپەكنى ھارام قىلغىنىدەك، ئەر ـ ئايال پۈتۈن مۇسۇلمانلارغا ئالتۇن ـ كۈمۈشتىن ياسالغان قاچىلارنى ھارام قىلغان.

5675/3396 ـ وله وللترمذي عن أبو مُوسَى – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((حُرِّمَ لِبَاسُ الْحَرِيرِ وَالذَّهَبِ عَلَى ذُكُورِ أُمَّتِي وَأُحِلَّ لإِنَاثِهِمْ))* الترمذي (1720)، النسائي 161/8

5675/3396 ـ ئەبۇ مۇسا ئەشئەرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: يىپەك ۋە ئالتۇن ئۈممىتىمنىڭ ئەرلىرىگە ھارام، ئاياللىرىغا ھالال قىلىندى. (تىرمىزى: 1720، نەسائى: 5144)

ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ ھۆكۈمنىڭ ئىنتايىن مۇھىم ئىقتىسادىي تەرىپى بولۇپ، ئالتۇن دۇنياۋى پۇل زاپىسىدۇر، شۇڭا ئۇنى قاچا ـ پىيالە ياكى ئەرلەر زىننەت بۇيۇمىدەك نەرسىلەرگە ئىشلىتىش توغرا ئەمەس.

يىپەك ۋە ئالتۇننى ئاياللارغا ھالال قىلىشنىڭ ھېكمىتى

ئاياللارنىڭ زىننەتلىنىشكە ئامراق تەبىئىتىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئەرلەرنى ئازدۇرۇش، شەھۋەتنى قوزغاش يولىدا ئىشلىتىلمەسلىك شەرتى بىلەن ئىسلام دىنى يىپەك بىلەن ئالتۇنغا بەرگەن بۇ ھارام ھۆكمىدىن ئاياللارنى مۇستەسنا قىلغان.

5844/3501 ـ أبو مُوسَى – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((كُلُّ عَيْنٍ زَانِيَةٌ، وإن الْمَرْأَةَ إِذَا اسْتَعْطَرَتْ فَمَرَّتْ بِالْمَجْلِسِ فَهِيَ كَذَا وَكَذَا، يَعْنِي زَانِيَةً))* الترمذي (2786)

5844/3501 ـ ئەبۇ مۇسا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ھەر بىر كۆز (ھارام نەرسىلەرگە قاراش بىلەن) زىنا قىلىدۇ. ئەگەر خوتۇن كىشى ئەتىر ئىشلىتىپ، ئەرلەر تۇرغان جايدىن ئۆتسە، (بۇ ھالدا) ئۇ زىنا قىلغۇچى ھېسابلىنىدۇ. (تىرمىزى: 2786، ئەبۇ داۋۇد: 4173)

ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە ئاياللارنى ئاگاھلاندۇرۇپ مۇنداق دەيدۇ: وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ زىننەتلىرىنى كىشلەرگە بىلىندۇرۇش ئۈچۈن، ئاياغلىرىنى يەرگە ئۇرمىسۇن. [نۇر سۈرىسى31ـ ئايەت]

مۇسۇلمان ئايالنىڭ كىيىمى

ئىسلام ئاياللارغا ئىچىدىكى جىسمىنى كۆرسىتىدىغان، خۇسۇسەن بەل، مەيدە ۋە ساغرىغا ئوخشاش جەلب قىلىش ئورۇنلىرىنى ھەجىم ۋە شەكىل جەھەتتىن مەلۇم قىلىدىغان دەرىجىدە نېپىز، تار كىيىم ـ كېچەكلەرنى كېيىشنى ھارام قىلدى.

9727/5965 ــ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعهُ: «صنفان من أهلِ النارِ لم أُرهما، قومٌ معهم سياطٌ كأذناب البقر يضربونَ بها الناسَ، ونساءٌ كاسياتٌ عارياتٌ مميلاتٌ مائلاتٌ رءوسهنَّ كأسنمةِ البختِ، لا يدخلنَ الجنةَ ولا يجدنَ ريحها، وإنَّ ريحها ليوجدُ من مسيرة كذا وكذا»* مسلم (2128).

9727/5965 ــ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئىككى تۈرلۈك دوزاخ ئەھلى (ئىنسان) بار بولۇپ، ئۇلار تېخى دۇنياغا كەلمىدى، بىرىنچىسى: قوللىرىغا كالىنىڭ قۇيرۇقىدەك قامچىلارنى ئېلىۋېلىپ، ئىنسانلارنى قامچىلايدۇ. ئىككىنچىسى: كىيىنگەن ئەمما يالىڭاچ، چاچلىرىنى تۆگىنىڭ لوككىسىغا ئوخشاش تۈگۈپ، ناينىاقلاپ مېڭىشلىرى بىلەن كىشىلەرنى ئۆزىگە جەلپ قىلىدىغان ئاياللاردۇر. ئۇلار جەننەتكە كىرمەيدۇ، ھىدىنىمۇ پۇرىيالمايدۇ. ھالبۇكى، جەننەتنىڭ ھىدى مۇنچىلىك ـ مۇنچىلىك يىراق مۇساپىدىنمۇ پۇراپ تۇرىدۇ. (مۇسلىم: 2128)

ھەدىستە سۈپەتلەنگەن ئاياللارنىڭ ئۈستىدە كىيىم بولغانلىقى ئۈچۈن كىيىنگەن ھېسابتا بولسىمۇ، ئۇلار يەنىلا يالىڭاچ، چۈنكى ئۇلارنىڭ كىيىملىرى نېپىزلىكىدىن ۋە تارلىقىدىن خۇددى دەۋرىمىزدىكى كۆپىنچە ئاياللارنىڭ كىيىملىرىدەك ئىچىدىكىنى كۆرسىتىپ تۇرىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دەۋرىمىزدىكى ئاياللارنىڭ بېشىنى تۆگىنىڭ سىڭايان لوكىسىغا ئوخشاتقان، چۈنكى ئۇلار چاچلىرىنى بېشىنىڭ ئوتتۇرىسىغا تۈپلىۋېلىپ، باشلىرىنى تۆگە لوكىسىدەك كۆتۈرىۋالىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ سۆزىنى خۇددى غەيب ئالەمىنىڭ بىلىنمىگەن سىرلىق پەردىسىنى قايرىپ، بىز ياشاۋاتقان دەۋرگە قاراپ تۇرۇپ ئېيتقاندەك ئىدى. ھازىرقى دەۋرىمىز شۇنداق بىر دەۋركى ئاياللارنىڭ چېچىنى گۈزەللەشتۈرۈش، بوياش ۋە شەكىل پەيدا قىلىش ئۈچۈن ئەرلەر ئىشلەيدىغان مەخسۇس ساتىراشخانىلار پەيدا بولماقتا، بۇنىڭ بىلەن كۆپايە قىلماي نورغۇن ئاياللار ئۆزلىرىگە بېرىلگەن تەبىئىي چاچلىرىغا قانائەت قىلماي تېخىمۇ گۈزەل كۆرۈنۈش ئۈچۈن، تېخىمۇ يۇمشاق، تېخىمۇ پارقىراق ۋە تېخىمۇ گۈزەل سۈنئىي چاچلارنى سېتىۋېلىپ، چاچلىرىغا ئۇلىماقتا.

ئەجەبلىنەرلىكى شۇكى، بۇ ھەدىس سىياسىي زۇلۇمنى ئەخلاقىي چىرىكلىشىشكە باغلىغان، ئەمەلىيەتمۇ بۇنىڭ توغرىلىقىنى ئىسپاتلىماقتا، چۈنكى زالىم ھۆكۈمرانلار ۋە مۇستەبىتلەر چوڭ مەسىلىلەرنى كۈزىتىش ۋە ئويلىنىشقا پۇرسەت بەرمەسلىك ئۈچۈن خەلق ئاممىسىنى شەخسىي مەنپەئەت ۋە شەھۋانىي ئارزۇ ـ ھەۋەسلەر بىلەن مەشغۇل قىلىدۇ.

ئايالنىڭ ئەرگە ۋە ئەرنىڭ ئايالغا ئوخشىۋېلىشى

پەيغەمبەر ئەيھىسسالام ئەرنىڭ ئايالچە كىيىم كىيىشىنى، ئايالنىڭمۇ ئەرچە كىيىم كىيىشىنى چەكلەنگەن ئىش دەپ جاكارلىغان. ھەمدە ئاياللارغا ئوخشىۋالغان ئەرلەرگە ۋە ئەرلەرگە ئوخشىۋالغان ئاياللارغا لەنەت قىلغان. بۇنىڭ ئىچىگە سۆز ـ ھەرىكەت، يۈرۈش ـ تۇرۇش ۋە كىيىنىشتەك تۇرلۇك ئوخشىۋېلىشلار كىرىدۇ.

ھاياتنىڭ ئەڭ ئېغىر مۇسىبىتى ۋە جەمئىيەتنىڭ ئەڭ چوڭ بالاسى ـ يارىتىلغان تەبىئەتتىن چىقىپ كېتىشتۇر. يارىتىلىشتا ئەر بىلەن ئايال پەرقلىق يارىتىلغان، ھەر بىرىنىڭ ئۆزىگە لايىق خۇسۇسىيەتلىرى بار، ناۋادا ئەر ئاياللىشىپ، ئايال ئەرلىشىپ كەتسە، مانا بۇ قالايمىقانلىشىش ۋە چىرىكلىشىشنىڭ ئۆزىدۇر.

ئەر قىلىپ يارىتىلغان تۇرۇقلۇق ئاياللارغا ئوخشىۋېلىپ، ئاياللاشقان ئەر كىشى بىلەن، ئايال قىلىپ يارىتىلغان تۇرۇقلۇق ئەرلەرگە ئوخشىۋېلىپ ئەرلىشىۋالغان ئايالنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە لەنەت قىلىنغان كىشلەر قاتارىدا سانىغان، ھەمدە پەرىشتىلەرنىڭ بۇ لەنەتكە (ئامىن) دېگەنلىكىنى تەكىتلىگەن.

ھاكاۋۇرلۇق ۋە شۆھرەتپەرەسلىك كىيىمى

يېمەك ـ ئىچمەك ۋە كىيىم ـ كېچەكلەردەك بارلىق پاكىز نەرسىلەردىن پايدىلىنىشنىڭ ئومۇمىي ئۆلچىمى ۋە قائىدىسى ـ ئىسراپ ۋە ھاكاۋۇرلۇقتىن خالىي بولۇشتۇر.

ئىسراپ ـ ھالالدىن پايدىلانغاندا چەكتىن ئېشىش دېگەنلىك بولىدۇ. ھاكاۋۇرلۇق دېگەن تاشقى كۆرۈنىشتىن بەكراق نىيەت ۋە كۆڭۈلگە باغلىق نەرسە، ئۇ ـ كىشلەرگە كۆز ـ كۆز قىلىش، تەكەببۇرلۇق قىلىش ۋە پەخىرلىنىشنى مەقسەت قىلىشتۇر.

وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ئاللاھ مۇتەكەببىرلەر ۋە ئۆزلىرىنى چوڭ تۇتقۇچىلارنى دوست تۇتمايدۇ. [ھەدىد سۈرىسى 23 ـ ئايەت]

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇسۇلمانىنىڭ ھاكاۋۇرلۇقتىن يىراق بولىشى ئۈچۈن، كىشلەر ئارىسىدا قۇرۇق كۆرۈنىشلەر بىلەن پەخىرلىنىشكە، كۆز ـ كۆز قىلىشقا ۋە چوڭلۇق داۋاسى قىلىشقا سەۋەب بولىدىغان شۆھرەتپەرەسلىك ۋە نام ئېلىش كىيىملىرىنى كېيىشنى مەنئى قىلغان.

5720/3429 ـ وفي روايةٍ: ((الإِسْبَالُ فِي الإِزَارِ وَالْقَمِيصِ وَالْعِمَامَةِ، ومَنْ جَرَّ مِنْهَا شَيْئًا خُيَلاءَ لم يَنْظُرِ الله له يَوْمَ الْقِيَامَةِ))* أبو داود (4094)، النسائي 208/8، ابن ماجة (3576)

5720/3429 ـ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىيىمنى ئۇزۇن كىيمەسلىك ھەققىدىكى ھۆكۈم ئىشتان، كۆينەك ۋە سەللىلەرنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، كىمكى بۇ نەرسىلەردىن بىرەرسىنى تەكەببۇرلۇق يۈزىسىدىن ئۇزۇن قىلىپ كىيسە، الله قىيامەت كۈنى ئۇنىڭغا قارىمايدۇ. (نەسائى: 5334)

زىننەتلىنىشتە ئاللاھنىڭ ياراتقىنىنى ئۆزگەرتىش ۋە ئاشۇرىۋېتىش

ئىسلام دىنى قۇرئان كەرىمدە كۆرسەتكەندەك، زىننەتلىنىشتە ئاللاھنىڭ ياراتقان شەكلىنى ئۆزگەرتىپ چېكىدىن ئاشۇرىۋېتىشنى رەت قىلغان، قۇرئان كەرىم بۇنى شەيتانغا ئەگەشكەنلىك دەپ كۆرسەتكەن، چۈنكى شەيتان مۇنداق دېگەن:

وَلَآمُرَنَّهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللَّهِ ئۇلارنى چوقۇم ئاللاھنىڭ مەخلۇقاتىنى ئۆزگەرتىشكە بۇيرىيمەن [نىسا سۈرىسى 119 ـ ئايەت]

گۈل چېكىش، چىش ئىنچىكىلىتىش ۋە ھۆسن تۈزەش

بەدەنگە گۈل ۋە سۈرەت چېكىش ۋە چىشنى ئىنچىكىلىتىش ھارام ئىشلارنىڭ بىرىدۇر.

5920/3541 ـ ولأبي داود عن ابْنِ عَبَّاسٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا –: لُعِنَتِ الْوَاصِلَةُ وَالْمُسْتَوْصِلَةُ وَالنَّامِصَةُ وَالْمُتَنَمِّصَةُ وَالْوَاشِمَةُ وَالْمُسْتَوْشِمَةُ مِنْ غَيْرِ دَاءٍ* أبو داود (4170)

5920/3541 ـ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: چاچ سالغۇچى ۋە سالدۇرغۇچى، يۈزىدىكى تۈكلەرنى تەرگۈچى ۋە تەردۈرگۈچى، بىرەر ئىللەت بولمىسىمۇ (ھۆسن تۈزەش ئۈچۈن) خال چەككۈچى ۋە چەكتۈرگۈچى ئايالغا لەنەت قىلىندى. (ئەبۇ داۋۇد: 4170، بۇخارى: 5937)

گۈل چېكىش ـ يۈز ـ قولنىڭ ئەسلىي رەڭگىنى سەت بىر نەقىش ۋە كۆك رەڭ بىلەن بۇزۇشتۇر. بەزى ئەرەبلەر بولۇپمۇ ئاياللار گۈل چېكىشتە چەكتىن ئېشىپ كەتكەن، ئۇلار بەدىنىنىڭ كۆپ قىسمىنى نەقىشلەر بىلەن تولدۇرغان، بەزى مىللەتلەرمۇ گۈل چېكىش ئارقىلىق خۇدالىرىنىڭ ۋە دىنىي شۇئارلىرىنىڭ سۈرەتلىرىنى قوللىرىغا ۋە مەيدىلىرىگە سىزدۇرىۋالغان.

تېرىنىڭ تەبىئىي رەڭگىرويىنى بۇزۇشقا، يىڭنىلەرنىڭ جىسمىغا سانجىلغاندا گۈل چەكتۈرگۈچى تارتىدىغان ئازابنى جەملەيدىغان بولساق، ھارام بولۇش سەۋەبى ئۆزلىكىدىن مەيدانغا چىقىدۇ. گۈل چەككەن بىلەن چەكتۈرگەنگە لەنەت قىلىنىشىنىڭ سەۋەبىمۇ شۇدۇر.

ئەمما چىشنى ئىنچىكىلىتىش ۋە قىسقارتىشقا كەلسەك، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ئىشلارنى قىلغان ئايال بىلەن قىلدۇرغان ئايالغا لەنەت قىلغان، ناۋادا بىر ئەر كىشى بۇ ئىشنى قىلسا ياكى قىلدۇرسا ئەلۋەتتە لەنەتكە لايىق بولىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام چىشلارنى ئىنچىكىلەشتۈرۈشنى ھارام قىلغىنىدەك چىشلارنىڭ ئارىسىنى ئايرىشنىمۇ ھارام قىلغان. ئاياللاردىن چىشلىرى بىر ـ بىرىگە چاپلاشقان ھالدا چىقىدىغانلارمۇ بولىدۇ، چىشلىرى بىر ـ بىرىدىن ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا چىقىدىغانلارمۇ بولىدۇ. چىشلىرى بىر ـ بىرىگە چاپلاشقان ئاياللار تېخىمۇ چىرايلىق كۆرۈنۈش ئۈچۈن چىشلىرىنىڭ ئارىسىنى ئېكەكلەپ، چىشلىرىدىن بىر ـ بىرىنى سۈنئىي ھالدا ئايرىماقچى بولىدۇ، بۇ بولسا ئەسلىدە بار بىر نەرسىنى كىشىلەردىن يوشۇرۇش ۋە ياسىنىشتا چېكىدىن ئاشقانلىق بولۇپ، ئىسلامنىڭ روھى بۇنى رەت قىلىدۇ. ئەمما كىشىدە ھەر قېتىم كىرگەن سورۇندا باشقىلارنىڭ دىققىتىنى قوزغايدىغان، مەنىۋى ياكى روھىي ئازابلىنىشىغا سەۋەب بولىدىغان ئۇمۇمىي قائىدىدىن تاشقىرى بىر ئەيىب بولسا، ئۇزىنى قىينىغان بۇ ئەيىبنى يوقۇتۇش مەقسىتىدە داۋالانسا ھېچ گەپ يوق، چۈنكى ئاللاھ بىزلەرگە دىنىمىزدا بىر زورلۇق قىلمىغان.

قاشنى ئىنچىكىلىتىش

قاشلارنى ئىنچىكىلىتىش ۋە تۈزلەش ئۈچۈن يۇلۇشمۇ ئىسلام چەكلىگەن ئارتۇقچە ياسىنىشتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قاش تەرگەنلەرگە ۋە تەردۈرگەنلەرگە لەنەت قىلغان. قاچانكى بۇ ئىنچىكىلىتىش ئىشى كاپىرلارنىڭ ياكى بۇزۇق ئاياللارنىڭ بەلگىسى بولسا، بۇ

ئىشنىڭ ھاراملىقى تېخىمۇ تەكىتلىنىدۇ.

چاچ ئۇلاش

چېچىنى ھەقىقىي ياكى سۈنئىي چاچ بىلەن ئۇلاش ۋە كەيمە چاچ كېيىش ئاياللار زىننىتىدە چەكلەنگەن ئىشدۇر. چۈنكى ئىمام بۇخارى ۋە باشقىلار ھەزرىتى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا، ئەسما، ئىبنى مەسئۇد، ئىبنى ئۆمەر ۋە ئەبۇ ھۇرەيرە قاتارلىق بىرنەچچە ساھابىدىن رىۋايەت قىلغان ھەدىستە: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام باشقا بىر چاچنى ئۆزىنىڭ چېچىغا ئۇلىغان ئايالغا ۋە ئۇلاتقان ئايالغا لەنەت قىلغان. ئەرلەرنىڭمۇ چاچ ئۇلىتىشى ياكى ساتىراشخانىدەك جايلاردا بۇنداق خىزمەتلەرنى قىلىشى ئەلبەتتە ھارامدۇر.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ تۈرلۈك ھىلە ۋە ئۆزگەرتىشلەرگە قارشى كەسكىن پوزىتسىيە بىلدۈرگەن، ھەتتاكى يېڭى تويى بولىدىغان بىر قىز بولسىمۇ، كېسەللىك سەۋەبىدىن چېچى تۆكۈلگەن بىر ئايال بولسىمۇ، باشقا بىر تال چاچ ئۇلاشنى جائىز كۆرمىگەن.

5861/3513 ـ أَسْمَاءُ أن امْرَأَةً – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا – قالت: يَا رَسُولَ الله إِنَّ ابْنَتِي أصابها الْحَصْبَةُ وأمرق شَعَرُهَا، فإِنِّي زَوَّجْتُهَا أَفَأَصِلُ فِيهِ؟ فَقَالَ: ((لَعَنَ الله الْوَاصِلَةَ وَالْمَوْصُولَةَ))* البخاري (5941)، مسلم (2122)

5861/3513 ـ ئەسما رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: بىر ئايال پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن مەسىلە سوراپ: ئى رەسۇلۇللاھ! مېنىڭ قىزىمغا قىزىل چىقىپ قالغان بولۇپ، چاچلىرى چۈشۈپ كەتتى. مەن ئۇنى ياتلىق قىلغانىدىم. (ئۇنى ئېرىگە قوشۇپ بېرىش ئۈچۈن) ئۇنىڭغا چاچ سېلىپ (ياساپ) قويسام بولامدۇ؟ دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: الله چاچ سالغۇچى ۋە چاچ سالدۇرغۇچى ئايالغا لەنەت قىلدۇ، دېدى. (بۇخارى: 5941، 5205)

ھەدىسلەر كۆرسەتكىنى سۈنئىي ياكى تەبىئىي بولىشىدىن قەتئىينەزەر چاچنى چاچقا ئۇلاشقا بولمايدىغانلىقىدۇر، چۈنكى بۇ ئالدامچىلىق ۋە گوللاش بولىدۇ. ئەمما چاچقا چاچتىن باشقا يىپ، لېنتا ۋە ياكى لاتا ـ پۇتىدەك بىر نەرسىنى ئۇلاش بولسا، چەكلىمە دائىرىسىگە كىرمەيدۇ.

چاچ بوياش

چاچ ۋە ساقالنىڭ ئاق يەرلىرىنى بوياشمۇ زىننەتلىنىش دائىرىسىگە كىرىدۇ، يەھۇدىيلار ۋە خرىستىئانلار بولۇپمۇ راھىبلار چىرايلىق ياسىنىشنىڭ ئىبادەت قىلىشقا زىيىنى بار دەپ ئويلاپ، ئاق چاچنى بوياپ ئۆزگەرتمەيتى، لېكىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇسۇلمانلارنىڭ ئىش ـ ھەرىكىتى ۋە كۆرىنىشىدە ئۆزگىچە مۇستەقىل بىر خاراكتېرگە ئىگە بولىشى ئۈچۈن، كاپىرلارنى دوراشنى ۋە ئۇلارنىڭ يولىغا ئەگىشىپ مېڭىشنى چەكلىگەن.

5878/3519 ـ أبو هُرَيْرَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((إِنَّ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى لا يَصْبُغُونَ فَخَالِفُوهُمْ))* البخاري (5899)، مسلم (2103).

5878/3519 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنهۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: يەھۇدىي ۋە خرىستىئانلار چاچلىرىنى بويىمايدۇ.

سىلەر ئۇلارغا زىت ئىش قىلىڭلار. (بۇخارى: 3462)

ساھابىلەر ھاياتىدىن بۇ بۇيرۇقنىڭ پەرز ئەمەسلىكى، بەلكى بويىسا ياخشى ئىكەنلىكى مەلۇمدۇر، چۈنكى ساھابىلەردىن ھەزرىتى ئەبۇ بەكرى ۋە ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇم قاتارلىق بىر گورۇپ ساھابە بويىغان. ھەزرىتى ئەلى، ئۇبەي ئىبنى كەئب ۋە ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇم قاتارلىق بىر قىسمى بويىماي قويۇپ قويغان. لېكىن ئاق چاچ، ئاق ساقالنى بوياش قايسى رەڭ بىلەن بولىدۇ؟ قارا رەڭگە ئوخشىغان رەڭلەر بىلەنمۇ، ياكى قارا رەڭدە بويىسا بولامدۇ؟

دەسلەپكىلەرنىڭ بەزىلىرى قارا بوياشقا رۇخسەت قىلغان. مەسلەن: ساھابىلەردىن ھەزرىتى سەئىد ئىبنى ئەبى ۋەققاس، ھەزرىتى ئوقبە ئىبنى ئامىر، ھەزرىتى ھەسەن، ھەزرىتى ھۈسەيىن، ھەزرىتى جەرىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇم ۋە باشقىلار.

جىھادتىن باشقا چاغلاردا قارا بوياشقا رۇخسەت قىلمىغان ئالىملارمۇ بار، ئۇلار مۇسۇلمان ئەسكەرلەر ياش ھالەتتە كۆرۈنگىنىدە دۈشمەننى قورقۇتىدۇ، شۇڭا جىھاد ۋاقتىدىلا ئۇلارغا بۇ رۇخسەت بېرىلگەن دەپ قارىغان.

5881/3520 ـ أبو ذَرٍّ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((إِنَّ أَحْسَنَ مَا غُيِّرَ بِهِ الشَّيْبُ الْحِنَّاءُ وَالْكَتَمُ))* أبو داود (4205)، الترمذي (1753)، النسائي 139/8

5881/3520 ـ ئەبۇ زەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئاق چاچنى بويايدىغان ئەڭ ياخشى نەرسە خېنە بىلەن كەتەمدۇر. (تىرمىزى: 1753)

ساقال قويۇش

5871/3518 ـ وفي رواية: ((خَالِفُوا الْمُشْرِكِينَ، وَفِّرُوا اللِّحَى وَأَحْفُوا الشَّوَارِبَ)) وَكَانَ ابْنُ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – إِذَا حَجَّ وِاعْتَمَرَ قَبَضَ عَلَى لِحْيَتِهِ فَمَا فَضَلَ أَخَذَهُ* البخاري (5892)، مسلم (259) 54

5871/3518 ـ يەنە بىر رىۋايەتتە مۇنداق دېيىلىدۇ: مۇشرىكلارغا زىت ئىش قىلىڭلار ! ساقالنى تولۇق قويۇۋېتىڭلار، بۇرۇتنى قىرقىپ تۇرۇڭلار. ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما ئۆمرە ياكى ھەج قىلسا، ساقىلىنى تۇتاملاپ بېقىپ، بىر تۇتامدىن ئارتۇقىنى ئېلىۋېتەتتى. (بۇخارى: 5892)

ھەدىس بۇ بۇيرۇقنىڭ سەۋەبىنى كۆرسەتكەن، ئۇ بولسا مۇشرىكلارغا خىلاپلىق قىلىشتۇر. بۇ مۇشرىكلاردىن مەقسەت ـ ئوتقا چوقۇنىدىغان ئاتەشپەرەسلەردۇر، ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ساقاللىرىنى قىسقارتسا، بەزىلىرى ساقىلىنى چۈشۈرىۋېتەتتى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇسۇلمانلارنى ئىش ـ ھەرىكەتتە، شەكىل ۋە مەزمۇندا ئالاھىدە ۋە مۇستەقىل خاراكتېرلىك قىلىپ تەربىيىلەش ئۈچۈن ئۇلارغا خىلاپلىق قىلىشقا بۇيرىغان. بۇنىڭ ئۈستىگە ساقالنى چۈشۈرىۋېتىشتە، يارىتىلغان تەبىئەتتىن چىقىۋېلىش ۋە ئاياللارغا ئوخشاپ قېلىش مەنىسى بار، چۈنكى ساقال ئەرلىكنىڭ بىر ئالامىتى.

ساقالنى قويۇۋېتىش دېگەنلىكتىن ئۇنىڭدىن ھېچنەرسە كەسمەسلىك مەقسەت قىلىنمايدۇ، چۈنكى بۇنداق ئەھۋالدا ساقال، كىشىنى بىئارام قىلىدىغان دەرىجىدە ئۇزىراپ كېتىدۇ. كۆپلىگەن

فىقھى ئالىملىرى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساقالنى قويۇۋېتىشكە بۇيرىغانلىقىغا ئاساسلىنىپ، ساقالنى چۈشۈرىۋېتىشنى ھارام دەپ قارايدۇ. چۈنكى بۇيرۇق دېگەن ۋاجىبلىقنى بىلدۈرىدۇ، خۇسۇسەن ساقال قۇيۇۋېتىشنىڭ سەۋەبى كاپىرلارغا خىلاپلىق قىلىش دەپ كۆرسىتىلگەن. دېمەك: ئۇلارغا خىلاپلىق قىلىش ۋاجىب بولىدۇ.

دەسلەپكىلەرنىڭ ھېچبىرى بۇ پەرزنى تەرك قىلمىغان. ھەقىقەتتە ساقال قويۇش، يالغۇزلا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىش ـ ھەرىكىتى بىلەن ئەمەس، ئەينى ۋاقىتتا كاپىرلارغا خىلاپلىق قىلىش يۈزىدىن قىلغان ئېنىق بۇيرۇقى بىلەن ئىسپاتلانغاندۇر. شۇنداق قىلىپ ساقالنى چۈشۈرىۋېتىشنىڭ ھۆكمىدە ئۈچ خىل كۆز قاراش مەيدانغا چىققان بولىدۇ:

1 ـ ھارام. بۇ ئىمام ئىبنى تەيمىيە قاتارلىق ئالىملارنىڭ قارىشى.

2 ـ مەكرۇھ. بۇ فەتھۇلبارىدا قازى ئەييازدىن نەقىل قىلىنغان قاراشتۇر. بۇ ھەقتە باشقا بىرسىنىڭ بۇ خىل قاراشتا ئىكەنلىكى مەلۇم ئەمەس.

3 ـ مۇباھ. بۇ، ئەسرىمىزدىكى بەزى ئالىملىرىمىزنىڭ قارىشى. بەلكى بۇلارنىڭ ئىككىنچىسى يەنى مەكرۇھ دەپ قاراش ھەقىقەتكە ئەڭ يېقىن بولىشى مۇمكىن، چۈنكى بۇ يەردىكى بۇيرۇقتا كاپىرلارغا خىلاپلىق قىلىش سەۋەب قىلىپ كۆرسىتىلگەن بولسىمۇ، بۇ كەسكىن ھالدا پەرز دېگەنلىك ئەمەس. بۇنىڭ ئەڭ يېقىن مىسالى يەھۇدىي ۋە خرىستىئانلارغا خىلاپلىق قىلىش جەھەتتىن چاچنى بوياش بۇيرۇقىدۇر، بەزى ساھابىلەر چاچلىرىنى بويىمىغاچقا بۇ بۇيرۇق مۇستەھەبلىكنى بىلدۈرىدۇ.

توغرا، دەسلەپكىلەرنىڭ ھېچبىرىنىڭ ساقىلىنى چۈشۈرگەنلىكىنى ئاڭلىمىدۇق، بەلكى بۇ ئۇلارنىڭ ئادىتى بولغاچقا، ساقالنى چۈشۈرىۋېتىشكە ھاجىتى بولمىغان بولىشى مۇمكىن.

ئۆي تۇتۇش

ئۆي ـ ئىنسانلارنىڭ جەمئىيەت چەكلىملىرىدىن يىراق بولۇپ، ئەركىنلىك ھېس قىلىدىغان جايىدۇر، ئۇنىڭدا جىسمى ئارام ئالىدۇ، كۆڭلى خاتىرجەم بولىدۇ، شۇڭا ئاللاھ تائالا نېمىتىنى كۆرسىتىپ مۇنداق دېگەن:

وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا

ئاللاھ سىلەرگە ئۆيۈڭلارنى تۇرالغۇ جاي قىلىپ بەردى [نەھل سۈرىسى7ـ ئايەت]

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆينىڭ كەڭ ـ ئازادىلىكىنى ياخشى كۆرەتتى، ھەمدە ئۇنى دۇنياۋى سائادەتنىڭ بىر ماددىسى دەپ قارايتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە پاكىزلىق دىنى بولغان ئىسلامنىڭ بىر بەلگىسى بولۇش ئۈچۈن، ھەمدە مۇسۇلمان كىشىنى باشقا دىن مەنسۇپلىرىدىن ئالاھىدە ئايرىپ تۇرىدىغان بىر ئالامەت بولۇش ئۈچۈن ئۆيلەرنى پاكىز تۇتۇشقا تەشۋىق قىلاتتى.

ئىسراپ ۋە بۇتپەرەسلىك ئالامەتلىرى

مۇسۇلماننىڭ رەڭلىك، گۈللۈك، نەقىشلىك ۋە تۈرلۈك زىننەت بۇيۇملىرى بىلەن ئۆيىنى چىرايلىق ياسىشىدا چەكلىمە يوقتۇر. ئاللاھ تائالا مۇنداق دېگەن:

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنْ الرِّزْقِ

ئېيتقىنكى ئاللاھ بەندىلىرىگە ياراتقان لىباس زىننەتلەرنى، شىرىن، پاك رىزىقلارنى كىم ھارام قىلدى؟ [ئەئراف سۈرىسى 32 ـ ئايەت]

توغرا، مۇسۇلماننىڭ ئۆيىدە، كىيىمدە ۋە ئۆزىگە تەۋە بولغان ھەر قانداق يەردە چىرايلىق نەرسىگە ئامراق بولۇشىغا چەكلىمە يوقتۇر.

8079/4891 ـ ابن مسعود – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((لا يدخل الجنة من كان في قلبه مثقال حبةٍ من كبرٍ، فقال رجلٌ: إن الرجل يحب أن يكون ثوبه حسناً ونعله حسناً، قال: إن الله جميلٌ يحب الجمال، الكبر بطر الحق، وغمط الناسِ))* مسلم (91).

8079/4891 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: دىلىدا زەررىچىلىك كىبىر بار ئادەم جەننەتكە كىرمەيدۇ، دېدى، بىر كىشى: ئادەم چىرايلىق كىيىم كېچەكلەرنى كىيىشنى ياخشى كۆرىدۇ، بۇمۇ كىبىرلىك بولامدۇ؟ دەپ سورىۋىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: الله گۈزەلدۇر، گۈزەللىكنى ياخشى كۆرىدۇ. كىبىر دېگەن ھەقكە ئۇنىماسلىق، كىشىلەرنى كۆزگە ئىلماسلىقتۇر، دېدى. (مۇسلىم: 91)

لېكىن ئىسلام دىنى ھەر قانداق نەرسىدە چەكتىن ئاشۇرۇۋېتىشنى يامان كۆرىدۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆيىدە قۇرئان چەكلىگەن ئىسراپ ئالامەتلىرى، ياكى تەۋھىد ئەقىدىسى پۈتۈن كۈچى بىلەن قارشى تۇرغان بۇتپەرەسلىك ئالامەتلىرى بولۇپ قېلىشىغا رازى بولمىغان.

ئالتۇن ۋە كۈمۈش قاچىلار

ئىسلام دىنى مۇسۇلماننىڭ ئۆيىدە ئالتۇن ـ كۈمۈش قاچىلارنى ۋە ساپ يىپەكلەردىن تىكىلگەن يوتقان ـ كۆرپىلەرنى ئىشلىتىشنى ھارام قىلغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ سىزىقتىن ئېشىپ كەتكۈچىلەرنى قاتتىق ئازاب بىلەن ئاگاھلاندۇرغان.

5665/3389 ـ أم سلمةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا – رفعته: ((إن الذي يأكل ويَشْرَبُ فِي إِنَاءِ الْفِضَّةِ إِنَّمَا يُجَرْجِرُ فِي بَطْنِهِ نَارَ جَهَنَّمَ))* البخاري (6534)، مسلم (2065).

5665/3389 ـ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئايالى ئۇممۇ سەلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: كۈمۈش قاچىدا سۇ ئىچكەن ئادەم قورسىقىغا دوزاخ ئوتىنى قاچىلىغان بولىدۇ، دېگەن. (بۇخارى: 6534)

5664/3388 ـ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي لَيْلَى: أَنَّهُمْ كَانُوا عِنْدَ حُذَيْفَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – بالمدائن فَاسْتَسْقَى فَسَقَاهُ مَجُوسِيٌّ فِي إناء فضة فرماه به وقال إني قد أمرته أن لا يسقيني فيه إني سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: ((لا تَلْبَسُوا الْحَرِيرَ وَلا الدِّيبَاجَ، وَلا تَشْرَبُوا فِي آنِيَةِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ، وَلا تَأْكُلُوا فِي صِحَافِهَا، فَإِنَّهَا لَهُمْ فِي الدُّنْيَا، ولكم فِي الآخِرَةِ))* البخاري (5426)، مسلم (2067).

5664/3388 ـ ئابدۇراھمان ئىبنى ئەبۇلەيلا مۇنداق دەيدۇ: بىز ھۇزەيفە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ يېنىدا تۇراتتۇق، ئۇ سۇ سورىدى. بىر مەجۇسىي (بىر كۈمۈش قاچىدا) سۇ ئېلىپ كېلىپ، ئۇنىڭ قولىغا بەرگەنىدى، ھۇزەيفە قاچىنى ئېلىپلا ئۇنىڭغا ئاتتى ۋە مۇنداق دېدى: مەن

ئۇنى ماڭا بۇنداق قاچىدا سۇ بېرىشتىن بىر قانچە قېتىم توستۇم، يەنى بۇندىن بۇرۇن ئۇنى ئاگاھلاندۇرمىغان بولسام، قاچىنى بۇنداق ئاتمىغان بولاتتىم. مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: نېپىز ياكى قېلىن بولسۇن، يىپەكتىن كىيىم كىيمەڭلار! ئالتۇن ۋە كۈمۈش قاچىدا بىر نەرسە يېمەڭلار! بۇ نەرسىلەرنى دۇنيادا كاپىرلار ئىشلىتىدۇ، ئاخىرەتتە بىز مۇسۇلمانلار ئىشلىتىمىز دېگىنىنى ئاڭلىغانىدىم. (بۇخارى: 5426)

قاچىلار ۋە يوتقان ـ كۆرپىلەر ھەققىدىكى بۇ ھارامىلىق ھۆكمى ئەر ـ ئاياللارغا ئوخشاش. بۇ يەردىكى چەكلىمىنىڭ ھېكمىتى ئۆي ئىچىنى يامان ئىسراپ ماددىلىرىدىن تازىلاشتۇر. بۇ ھەقتە ئىمام ئىبنى قۇدامە نېمە دېگەن ئوبدان ئېيتقان: " ھەدىسنىڭ مەنىسى ئومۇمىيۈزلۈك بولغانلىقى ئۈچۈن بۇنىڭدا ئەر ـ ئايال ئوخشاش، ھەممىدە بۇنىڭ سەۋەبى ئىسراپ، كىبىر ۋە پېقىرلەرنىڭ كۆڭلىنى زىدىلەشتۈرىدۇ، بۇ ئەر ـ ئايال ھەر ئىككى جىنسنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇنداق نەرسىلەر بىلەن زىننەتلىنىش ئاياللارنىڭ ئەرلىرىگە زىننەتلىنىشكە ئېھتىياجى بولغانلىقى ئۈچۈنلا ئاياللارغا ھالال قىلىنغان، شۇڭا بۇنداق نەرسىلەرنىڭ ھالاللىقى ئاياللارنىڭ زىننەتلىنىشگىلا خاس بولىدۇ.

ئالتۇننى ئەرلەرگە ھارام قىلىشنىڭ ھېكمىتىدە كۆرسەتكىنىمىزدەك، بۇ يەردە مەسىلىنىڭ ئىقتىسادىي تەرىپى تېخىمۇ ئېنىق كۆزگە چېلىقىدۇ، چۈنكى ئالتۇن ـ كۈمۈش كىشىلەر ئارىسىدا قولايلىقچە قولدىن قولغا ئۆتىدىغان، ھەممە ھەر تۈرلۈك ماللارنىڭ قىممىتىنى ئۆلچەيدىغان پۇل ئۆلچىمىدۇر. ئاللاھ تائالا ئۇنى توپلاپ ساقلاش ياكى قاچىدەك نەرسىلەرگە ئىشلىتىش ئۈچۈن ئەمەس، ئۆزئارا ئالماشتۇرۇش ئۈچۈن بىر نېمەت قىلىپ بەرگەن، ئىشلىتىش يوللىرىنىمۇ كۆرسەتكەن.

بۇ ھەقتە ئىمام غازالى مۇنداق دەيدۇ: "ئالتۇن ۋە كۈمۈشتىن قاچا ياساپ ئىشلەتكەن كىشى نېمەتنى ئىنكار قىلغان ۋە پۇل توپلاپ خەجلىمەي يېتىۋالغاندىنمۇ بەكراق يامان ئەھۋالدا قالىدۇ، چۈنكى بۇ، ھاكىمنى تازىلىق قىلىشتا ۋە تۆۋەن ئىشلاردا ئىشلەتكەنگە ئوخشايدۇ. ھاكىمنى سولاپ قويۇش بۇنداق ئىشلارنى قىلدۇرۇشتىن ياخشىراق. چۈنكى ساپال، تۆمۈر ۋە تۇچلار سۇيۇق نەرسىلەرنى ساقلاشتا ئالتۇن كۈمۈشنىڭ ئورنىدا تۇرالايدۇ. قاچىلار بولسا سۇيۇق نەرسىلەرنى ساقلاش ئۈچۈن ياسالغان، ئەمما ساپال، تۆمۈر ۋە تۇچلار ئىقتىسادىي ساھەدە ئالتۇن ـ كۈمۈشنىڭ ئورنىدا تۇرالمايدۇ. پىكىر يۈرگۈزۈپ بۇنى چۈشىنەلمىگەنلەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇ كۆرسەتمىلىرىدىن بىلىۋالسۇن: ئالتۇن ۋە كۈمۈش قاچىلاردا يەپ ئىچكەن كىشى جەھەننەم ئوتىنى قورسىقىغا كىرگۈزگەن بولىدۇ.

ھېچكىم بۇ چەكلىمىنى مۇسۇلماننى ئۆي ئىچىدە سىقىۋەتكەنلىك دەپ ئويلاپ قالمىسۇن، چۈنكى پاكىز ۋە ھالال نەرسىلەر بىلەن ئېھتىياج قامدىلىدۇ. چىنە، ئەينەك، ساپال، تۇچ ۋە باشقا تۈرلۈك مەدەنلەردە ياسالغان قاچىلار، پاختا، يۇڭ ۋە شۇنىڭدەك يوتقان ـ كۆرپىلەر نېمىدېگەن چىرايلىق.

ئىسلام ھەيكەللەرنى ھارام قىلغان

ئىسلام، مۇسۇلماننىڭ ئۆيىدە ھەيكەللەرنىڭ بولىشىنى ھارام قىلغان ۋە بۇلارنىڭ ئۆيدە بولىشىنى ئاللاھنىڭ رەھمىتى ۋە رىزاسىنىڭ ئالامىتى بولغان پەرىشتىلەرنىڭ نەپرەتلىنىشىگە ۋە

ئۈيگە كىرمەسلىكىگە سەۋەب قىلىپ كۆرسەتكەن. بۇ يەردە ھەيكەللەردىن مەقسەت: گەۋدىلىك ئۇلۇغلىنىدىغان ۋە ھۆرمەت قىلىنىدىغان ھەيكەللەردۇر.

3449/2051 ـ وفي رواية: دَخَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْبَيْتَ فَوَجَدَ فِيهِ صُورَةَ إِبْرَاهِيمَ وَصُورَةَ مَرْيَمَ، فَقَالَ: ((أَمَا هُمْ قَدْ سَمِعُوا أَنَّ الْمَلائِكَةَ لا تَدْخُلُ بَيْتًا فِيهِ صُورَةٌ، هَذَا إِبْرَاهِيمُ مُصَوَّرًا فَمَا بالَهُ يَسْتَقْسِمُ))* البخاري (3351)

3449/2051 ـ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كەئبىگە كىرىپ، ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام بىلەن ھەزرىتى مەريەمنىڭ رەسىملىرىنى كۆردى ۋە: ئۇلار، پەرىشتىلەرنىڭ رەسىم بار ئۆيگە كىرمەيدىغانلىقىنى ئوبدان بىلىدۇ. شۇنداق تۇرۇپ، ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ پال ئوقى تۇتۇپ تۇرغان رەسىمىنى سىزىپ قويۇپتۇ. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ پال ئوقلىرى بىلەن نېمە ئىشى بولسۇن؟ دېدى. (بۇخارى: 3351)

ئىسلام يەنە، كاپىرلارغا سېتىش ئۈچۈن بولسىمۇ مۇسۇلمان كىشىنىڭ ھەيكەلتاراشلىق قىلىشىنى ھارام قىلغان.

7453/4487 ـ ابن عباس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – رفعه: ((من تحلم بحلم لم يره كلف أن يعقد بين شعرتين ولن يفعل، ومن استمع إلى حديث قوم وهم له كارهون صب في أذنيه الآنك يوم القيامة، ومن صور صورة عُذب وكُلف أن ينفخ فيها الروح وليس بنافخ))* البخاري (7042).

7453/4487 ـ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى كۆرمىگەن چۈشنى كۆردۇم دېسە، ئىككى ئارپا دېنىنى بىر ـ بىرىگە ئۇلاشقا بۇيرۇلىدۇ، لېكىن ئۇ ھەرگىزمۇ ئۇلىيالمايدۇ. كىمكى بىر جامائەتنىڭ سۆزىنى (ئۇلار خالىمىغان ياكى ئۇلار ئۆزلىرىنى قاچۇرۇپ تۇرغان ھالەتتە) مەخپىي تىڭشىسا، قىيامەت كۈنى ئۇنىڭ قۇلىقىغا قوغۇشۇن قۇيۇلىدۇ. كىمكى سۈرەت سىزسا، ئۇنىڭغا جان كىرگۈزۈشكە بۇيرۇلىدۇ، لېكىن ئۇ جان كىرگۈزەلمەيدۇ. (بۇخارى: 7042)

5933/3547 ـ وفي رواية: سَمِعْتُهُ يَقُولُ: ((مَنْ صَوَّرَ صُورَةً فَإِنَّ الله يعَذِّبُهُ حَتَّى يَنْفُخَ فِيهَا الرُّوحَ وَلَيْسَ بِنَافِخٍ فِيهَا أَبَدًا)) فَرَبَا الرَّجُلُ رَبْوَةً شَدِيدَةً وَاصْفَرَّ وَجْهُهُ فَقَالَ: ((وَيْحَكَ إِنْ أَبَيْتَ إِلاَّ أَنْ تضع فَعَلَيْكَ بِهَذَا الشَّجَرِ كُلِّ شَيْءٍ لَيْسَ فِيهِ رُوحٌ))* البخاري (2225)، مسلم (2110) 100.

5933/3547 ـ يەنە بىر رىۋايەتتە مۇنداق دېيىلىدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ: الله رەسىم سىزغۇچىنى: "سىزغان رەسىمىڭگە جان كىرگۈزۈپ باقە!" دەپ ئازابلايدۇ، ئۇ ئادەم بولسا، ئۇنىڭغا ھەرگىزمۇ جان كىرگۈزەلمەيدۇ دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم، دېدى. شۇنىڭ بىلەن، ئۇ ئادەم قاتتىق تىترەپ، يۈزى ساپسېرىق بولۇپ كەتتى. ئىبنى ئابباس ئۇنىڭغا: ۋاي سېنىڭ ھالىڭغا! ئەگەر سەن رەسىم سىزمىسام بولمايتتى دەپ تۇرىۋالساڭ، ئاۋۇ دەل دەرەخلەرنى ۋە جانسىز ھەرقانداق نەرسىنى سىزغىن! دېدى. (بۇخارى: 2225)

بۇ ھەدىسنىڭ مەنىسى: رەسىم سىزغۇچىنىڭ ۋە ھەيكەل ياسىغۇچىنىڭ رەسىم ۋە ھەيكەلگە

ھەقىقىي بىر ھايات ئاتا قىلىشى تەكلىپ قىلىنىدۇ، بۇ تەكلىپ بولسا پەقەتلا ئىنساننىڭ بۇنداق بىر نەرسىنى قىلىشقا ئاجىز ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈندۇر.

ھەيكەللەرنىڭ ھارام قىلىنىشىنىڭ سەۋەبى

بىرىنچىدىن: تەۋھىد ئەقىدىسىنى ھىمايە قىلىش. رەسىم ـ بۇتلارنى ئۆز قوللىرى بىلەن ياساپ ئۇلۇغلاپ، ئالدىدا قورقۇپ تۇرىدىغان بۇتپەرەسلەرگە ئوخشاپ قالماسلىق.

ئىككىنچىدىن: تەۋھىد ئەقىدىسىنى بۇتپەرەسلىككە ئائىت گۇمانلىق ھەرقانداق نەرسىدىن ھىمايە قىلىش ھەققىدە ئىسلامنىڭ سەزگۈرلىكى چېكىگە يەتكەن، ئىسلامنىڭ بۇنداق سەزگۈرلۈك ۋە ئېھتىياتچانلىق كۆرسىتىشى ناھايىتى توغرا، چۈنكى شۇنداق بىر زامانلار ئۆتتۈپتىكەنكى: بەزى مىللەتلەر سالىھ كىشىلىرىنىڭ ۋە ئۇلۇكلىرىنىڭ سۈرەتلىرنى خاتىرلەش ئۈچۈن ياساتقان، زاماننىڭ ئۆتىشى بىلەن ئۇلارنى ئاستا ـ ئاستا مۇقەددەسلەشتۈرۈشكە باشلىغان، كېيىنكى ۋاقىتلاردا بۇ سۈرەتلەر ۋۇد، سۇۋا، يەغۇس، يەئۇق ۋە نەسىر بۇتلىرىدەك بەرىكەت تەلەپ قىلىنىدىغان ۋە قورقۇلىدىغان بىر مەرتىبىگە چىقىرىلىپ، ئۇنىڭغا ئىلاھ ئورنىدا ئىبادەت قىلىنغان.

بۇزۇقلۇققا ئېلىپ بارىدىغان ھەرقانداق يولنى تاقىۋېتىشكە ئاساسلانغان بىر دىننىڭ ئەقىللەرگە ياكى قەلبلەرگە يوشۇرۇن ياكى ئاشكارا شېرىك ئەقىدىسى سىڭىپ قېلىش ياكى بۇتپەرەسلىكتەك بۇزۇق دىن مەنسۇبلىرىغا ئوخشاپ قېلىشنىڭ بارلىق يوللىرىنى تاقىشى ھەيران قالغۇدەك بىر ئىش بولمىسا كېرەك. چۈنكى ئىسلام دىنى يالغۇز بىر ياكى ئىككى ئەۋلادقىلا ئەمەس بەلكى تا قىيامەتكە قەدەر پۈتۈن ئىنسانىيەتكە قانۇن بەلگىلەيدۇ، شۇڭا بىر يەردە ئەقىلگە ئۇزاقتەك كۆرۈنگەن بىر نەرسە، باشقا بىر يەردە توغرا دەپ قوبۇل قىلىنىشى مۇمكىن، بىر ئەسىردە مۇمكىن ئەمەس دەپ قارالغان نەرسە يېقىن ياكى ئۇزاق باشقا بىر ئەسىردە ئەمەلىي بىر ھەقىقەت بولۇپ قېلىشىمۇ مۇمكىن.

ئۈچىنچىدىن: بۇ ھارام قىلىنىشىنىڭ ھېكمەتلىرىدىن يەنە بىرى ھەيكەلنى ياسىغۇچىغا مۇناسىۋەتلىك بولۇپ، ھەيكەلنى ياسىغان ھەيكەلتاراش ياكى رەسسام بىر نەرسە سىزغاندا ياكى بىر ھەيكەل ئويغاندا خۇددى بىر نەرسىنى يوقتىن بار قىلغاندەك ياكى توپىدىن جانلىق بىر مەخلۇق پەيدا قىلغاندەك مەغرۇرلىنىدۇ.

تۆتىنچىدىن: رەسىم ۋە ھەيكەل ياساشنى كەسىپ قىلىۋالغانلار ھەددىلىرىنى بىلىپ مەلۇم چەكلىمىدە تۇرمايدۇ. مەسىلەن: ئۇلار ئاياللارنى قېپيالىڭاچ ياكى يېرىم يالىڭاچ شەكىلدە تەسۋىرلەيدۇ، ھەمدە مۇسۇلماننىڭ قوبۇل قىلىشى جائىز بولمىغان كىرېست ۋە بۇتتەك بۇتپەرەسلىكنىڭ ۋە باشقا دىنلارنىڭ سىمۋوللىرىنى ياسىشىدۇ ۋە تەسۋىرلىشىدۇ.

بەشىنچىدىن: بۈرۈندىن تارتىپ تا ھازىرغا قەدەر ھەيكەللەر راھەت ــ پاراغەت ۋە ھەشەمەت ئىگىلىرىنىڭ ئالامەتلىرىدىن بىرى بولۇپ كەلمەكتە، ئۇلار قەسىرلىرىنى ھەيكەل رەسىملەر بىلەن زىننەتلەيدۇ، ھەمدە ئۇلارنى ھەر تۈرلۈك مەدەنلەردىن ياسىتىدۇ، ئۇنداقتا ئالتۇن، كۈمۈش ۋە يېپەك كېيىش قاتارلىق ھەر تۈرلۈك ئىسراپنى ھارام قىلغان بىر دىننىڭ بىر مۇسۇلماننىڭ ئۆيىدە ھەيكەللەرنىڭ بولۇشىنى ھارام قىلىشى ئانچە ئەجەبلىنەرلىك ئىش ئەمەس.

ئۇلۇغلارنى خاتىرىلەشتە ئىسلامنىڭ تۇتقان يولى

بەزىلەر مۇنداق دېيىشى مۇمكىن: "پەيداكارلىقلىرى بىلەن مىللەتلىرىنىڭ تارىخىغا شەرەپ سەھىپىلىرىنى يازغان ئۇلۇغ ئىنسانلارنىڭ بۇ ياخشى ئىشلىرىغا قارىتا بۇلارنىڭ پەزلىنى ۋە پەيداكارلىقلىرىنى يېڭى ئەۋلادلارغا ئەسلىتىدىغان ھەيكەللىرىنى تىكلەش مىللەتلىرىنىڭ بۇرچى ئەمەسمۇ؟ چۈنكى مىللەتلەرنىڭ ئېسى ۋە خاتىرىسى كۆپ نەرسىلەرنى ئۇنتۇتىدۇ، كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بۇ ئۇنتۇتۇشقا سەۋەب بولىدۇ". بۇنىڭ جاۋابى مۇنداق:

"ئىسلام دىنى مەرتىۋىسى نەقەدەر يۇقىرى بولىشىدىن قەتئىينەزەر ئۇلۇك ياكى تىرىك شەخسلەرنى ئۇلۇغلاشتا ئاشۇرىۋېتىشنى يامان كۆرىدۇ.

7891/4760 ـ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – رفعه: ((لا تطروني كما أطرت النصارى ابن مريم، فإنما أنا عبده فقولوا عبد الله ورسوله))* البخاري (3445).

7891/4760 ـ ئىبنى ئاbbاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنبەردە تۇرۇپ: مەن پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ: ناسارالار مەريەم ئوغلى ئىيسانى ماختاپ ئۇچۇرۇۋەتكەندەك، (سىلەرمۇ) مېنى چەكتىن ئارتۇق ماختاپ ئۇچۇرۇۋەتمەڭلار. مەن اللەنىڭ بەندىسى بولىمەن، مېنى اللەنىڭ بەندىسى ۋە ئەلچىسى دەڭلار! دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم، دېگەن. (بۇخارى: 3445)

7889/4759 ـ مطرف قال: قال أبي: انطلقت في وفد بني عامر إلى النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فقلنا: أنت سيدنا فقال: ((السيد الله))، قلنا: وأفضلنا فضلاً، وأعظمنا طولاً، فقال: ((قولوا بقولكم، أو بعض قولكم، ولا يستجرينكم الشيطان))* أبو داود (4806)

7889/4759 ـ مۇتەررىپ دادىسىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بەنى ئامىر قەبىلىسىنىڭ ئۆمىكى بىلەن بىللە پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ھۇزۇرىغا باردىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا: سەن بىزنىڭ ئىگىمىزسەن، دېيىشتۇق، ئۇ: ئىگە دېگەن الله تەبارەكە ۋەتەئالادۇر، دېدى، بىز: سەن بىزنىڭ ئەڭ ئەۋزىلىمىز ۋە ئەڭ ئۇلۇغىمىز، دېيىشتۇق، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: بەك ئاشۇرىۋەتمىگەن ھالدا مۇشۇ سۆزۈڭلارنى ياكى بىر قىسمىنى دەڭلار، شەيتان سىلەرنى ئۆزىنىڭ مۇئەككىلى قىلىۋالمىسۇن! دېدى. (ئەبۇ داۋۇت: 4806)

ئادەمزاتنى ئۇلۇغلاشقا بۇنداق يوزىتسيە بىلدۈرگەن بىر دىن شەخسلەرنىڭ ئۇلۇغلىنىشى ۋە خاتىرىلىنىشى ئۈچۈن مىڭلارچە پۇل سەرپ قىلىپ، ئۇلارنىڭ نامىغا بۇتلارغا ئوخشايدىغان نەرسىلەرنىڭ ياسىلىشىغا رازى بولمايدۇ.

ئۇلۇغلۇق دەۋاسى قىلغان كۆپ كىشىلەر تارىخنىڭ بۇ تەقدىرلەش ئىشكىدىن كىرىۋېلىپ، ئۆزلىرىنىڭ ھەيكەللىرىنى ياساتقۇزۇپ، ھەقىقىي ئۇلۇغلۇق ئىگىلىرىنى تونۇپ يېتىشتە مىللەتلەرنى ئازدۇرغان.

مۆئمىنلەر ئارزۇ قىلىدىغان ۋە تەشنا بولىدىغان ھەقىقىي ياشام بولسا، يوشۇرۇن ـ ئاشكارىنى بىلىدىغان، ئۇنتۇپ قالمايدىغان ئۇلۇغ ئاللاھ ھوزۇرىدىكى مەڭگۈلۈك ياشامدۇر. كىشىلەرگە نامەلۇم بىر ئەسكەر بولسىمۇ، ئاللاھنىڭ نەزىرىدە مەڭگۈ ياشاش دەپتىرىگە تىزىملانغان نۇرغۇن ئۇلۇغ زاتلار بار. چۈنكى ئاللاھ تائالا بار ۋاقىتتا تونۇلمايدىغان، يوق ۋاقىتتا ئىزلەنمەيدىغان، تەقۋادار كىشىلەرنى ياخشى كۆرىدۇ.

ناۋادا كىشىلەرنىڭمۇ قەلبلىرىدە مەڭگۈ ياشاش كېرەك دېيىلىدىغان بولسا، بۇ خاتىرىلەش ئۇلۇغ كىشىلەرنىڭ ھەيكەللىرىنى تىكلەش ئارقىلىق بولۇشى توغرا ئەمەس. ئىسلام قوبۇل قىلىدىغان خاتىرىلەشنىڭ بىردىنبىر يولى: ئۇلارنىڭ قەلبلەردە، ئوي ـ پىكىرلەردە مەڭگۈ ياشىشى ۋە قىلغان خىزمەتلىرىگە ئاخىرەتتە ئۈزلىرىگە توغرا گۇۋاھ بولىدىغان بىر شەكىلدە قالدۇرغان ياخشى ئىزلار سەۋەبىدىن ئېغىزلاردا مەڭگۈ ياخشى دەپ خاتىرىلىنىشىدۇر.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ خەلىپىلىرى ۋە تونۇلغان ئىسلام رەھبەرلىرىنىڭ ھېچبىرى يا بويالغان رەسىملەر بىلەن يا ئويالغان تاش ھەيكەللەر بىلەن مەڭگۈلەشتۈرۈلگەن ئەمەس. ياق، ئۇلارنىڭ مەڭگۈلىشىشى: دەسلەپكىلەردىن كېيىنكىلەر، ئەجدادلاردىن ئەۋلادلار ئۆگەنگەن، مىللەتنىڭ ئېڭىغا سىڭگەن، ئولتۇرۇش سورۇنلىرىدا دەستان بولغان، دىللارغا ئويۇۋېتىلگەن ۋە ئېغىزدىن ـ ئېغىزغا ئۆتكەن گۈزەل ئىش ـ ھەرىكەتلىرى ۋە پەزىلەتلىرى بىلەن بولغان، رەسىم ھەيكەللىرى بىلەن بولمىغان.

باللار ئويۇنچۇقلىرىغا رۇخسەت

ئەگەر ئۇلۇغلاش ۋە ئىسراپ قىلىش نىيىتى بولمىغان ۋە يۇقىرىدىكى چەكلەنگەن نەرسىلەردىن بىرسىنى كەلتۈرۈپ چىقارمايدىغان بىر خىل ھەيكەل بولسا ئىسلام بۇنىڭغا كەڭچىلىك قىلىدۇ. مەسىلەن: كىچىك باللار ئۇچۇن بوۋاق ۋە باشقا ھايۋاناتلار شەكلىدە ياسالغان ئويۇنچۇقلار بار. بۇ تۈردىكى سۈرەت ـ قورچاقلار كىچىك باللارنىڭ قولىدا ئوينىلىش ئارقىلىق ئۇلۇغلانمايدىغان بىر نەرسە بولىدۇ.

8020/4850 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: كنتُ ألعب بالبنات عند رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وكن يأتين صواحبي، فكن ينقمعن منه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فكان يسربهن إليّ فيلعبن معي* البخاري (6130)، مسلم (2440).

8020/4850 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: مەن (كىچىكىمدە) پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىدا قورچاقلارنى ئوينايتتىم، مەن بىلەن بىللە ئوينايدىغان بىر نەچچە دوستۇممۇ بار ئىدى. ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى كۆرسىلا، تارتىنىپ پەردىنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپ يوشۇرۇنىۋالاتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارنى مېنىڭ يېنىمغا ئېلىپ چىقىپ قوياتتى. شۇنىڭ بىلەن، ئويۇنىمىزنى داۋاملاشتۇراتتۇق. (بۇخارى: 6130)

8021/4851 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: أن النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قدم من غزوة تبوك، أو خيبر، وفي سهوتها سترٌ، فهبت الريح فانكشف ناحية الستر عن بناتٍ لعائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –، لِعب، فقال: ((ما هذا يا عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا – ؟)) قلت: بناتي ورأى بينهن فرسًا له جناحان من رقاعٍ، فقال: ((وما هذا الذي أرى وسطهن؟)) قلت: فرسٌ. وقال: ((وما هذا الذي عليه؟)) قلت: جناحان قال: ((فرسٌ له جناحان؟)) قلت: أما سمعت أن لسليمان خيلاً لها أجنحة؟ فضحك حتى رأيت نواجذه* أبو داود (4932).

8021/4851 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر

سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تەبۇك (ياكى خەيبەر) غازىتىدىن قايتىپ كەلدى. ئۇنىڭ تەكچىسىگە پەردە تارتىپ قويۇلغان بولۇپ، پەردە شامالدا قايرىلىپ كېتىۋىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەن ئوينايدىغان قورچاق قىزلارنى كۆرۈپ قالدىدە: ئى ئائىشە بۇ نېمە؟ دەپ سورىدى. مەن: قورچاق قىزلىرىم، دەپ جاۋاب بەردىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قورچاقلار ئارىسىدىكى قاناتلىق ئاتنى كۆرۈپ: ئۇنداقتا، بۇ نېمە؟ دەپ سورىدى. مەن: ئۇ ئات، دېسەم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئاتنىڭ ئۈستىدىكىلەرچۇ؟ دەپ سورىدى. ئۇلار ئاتنىڭ قاناتلىرى، دېدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئاتنىڭمۇ قانىتى بولامدۇ؟ دېگەنىدى، مەن: سۇلايمان ئەلەيھىسسالامنىڭ قاناتلىق ئاتلىرىنىڭ بار ئىكەنلىكىنى ئاڭلىمىغانمىدىڭ؟ دېدىم. بۇنى ئاڭلىغان پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇبارەك ئېزىق چىشلىرى كۆرۈنگىدەك دەرىجىدە كۈلۈپ كەتتى. (ئەبۇ داۋۇت: 4932)

ئىمام شەۋكانى مۇنداق دەيدۇ: "بۇ ھەدىستە كىچىك بالىلارنىڭ ھەيكەل ۋە قورچاقلارنى ئوينىغىلى قويۇشىنىڭ جائىز ئىكەنلىكىگە دەلىل بار". ئىمام مالىكتىن: ئاتىلارنىڭ كىچىك بالىلىرىغا قورچاق ئويۇنچۇقلارنى ئېلىپ بېرىشىنى مەكرۇھ دەپ قارايدىغانلىقى رىۋايەت قىلىنغان. قازى ئەيياز مۇنداق دېگەن: "كىچىك قىزلارنىڭ قورچاق ئوينىشىغا رۇخسەت قىلىنغاندۇر".

تاتلىق يېمەكلىكلەردىن ياسىلىپ ھېيت ـ ئايەملەردەك كۈنلەردە سېتىلىدىغان ۋە يېيىلىدىغان ھەيكەللەرمۇ كىچىك بالىلارنىڭ ئويۇنچۇقلىرىغا ئوخشاش.

نەقىشلەنگەن ۋە سىزىلغان گەۋدىسىز رەسىملەر

كىشىلەر ئارىسىدا (ھەيكەل) دەپ ئاتالغان گەۋدىلىك رەسىملەرنىڭ ئىسلامدىكى ئورنى بىز يۇقىرىدا بايان قىلغاندەك بولىدۇ. لېكىن قەغەز، كىيىم ـ كېچەك، پەردە، تام، گىلەم، كىگىز، پۇل ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش نەرسىلەرنىڭ ئۈستىگە سىزىلغان گۈزەل سەنئەت رەسىملىرىنىڭ ھۆكمى نېمە؟

ئۇنىڭ ھۆكمى رەسىمنىڭ ئۆزىگە، قويۇلىدىغان جايغا ۋە قانداق ئىشلىتىلىشىگە قاراپ بولىدۇ. رەسىم نېمە ئۈچۈن تەييارلانغان؟ قەيەرگە قويۇلغان؟ ۋە قانداق ئىشلىتىلىۋاتىدۇ؟ رەسىمنى سىزغان كىشىنىڭ غايىسى نېمە؟

ئەگەر رەسىم خرىستىئانلاردا ھەزرىتى ئىسا، ھىندوسلاردا كالا رەسىمىدەك ئاللاھنىڭ ئورنىدا ئىبادەت قىلىنىدىغان نەرسىلەرنىڭ بولسا، ئۇنى بۇ مەقسەتتە تەييارلىغان كىشى كۇپۇر ۋە ئازغۇنلۇقنى يايىدىغان كاپىردىن باشقا بىر نەرسە ئەمەس.

5932/3546 ـ ابْنُ عَبَّاسٍ قال له رَجُلٌ: إِني أُصَوِّرُ هَذِهِ الصُّوَرَ فَأَفْتِنِي فِيهَا، فَقَالَ لَهُ: ادْنُ مِنِّي، فَدَنَا ثُمَّ قَالَ: ادْنُ مِنِّي فَدَنَا حَتَّى وَضَعَ يَدَهُ عَلَى رَأْسِهِ، وقَالَ: أُنَبِّئُكَ بِمَا سَمِعْتُ مِنْ رَسُولِ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمِعْتُه يَقُولُ: ((كُلُّ مُصَوِّرٍ فِي النَّارِ يَجْعَلُ لَهُ بِكُلِّ صُورَةٍ صَوَّرَهَا نَفْسًا تُعَذِّبُهُ فِي جَهَنَّمَ)). وقَالَ: ((إِنْ كُنْتَ لا بُدَّ فَاعِلاً فَاصْنَعِ الشَّجَرَ وَمَا لا نَفْسَ لَهُ))* مسلم (2110) 99.

5932/3546 ـ سەئىد ئىبنى ئەبۇ ھەسەن مۇنداق دەيدۇ: بىر ئادەم ئىبنى ئابباسنىڭ

قېشىغا كېلىپ: مەن بۇ رەسىملەرنى سىزىمەن، ماڭا پەتىۋا بەرگىن! دېگەنىدى. ئىبنى ئابباس: ماڭا يېقىن كەلگىن! دېدى. ئۇ يېقىنلاشتى. ئاندىن يەنە: ماڭا يېقىن كەلگىن! دېدى. ئۇ تېخىمۇ يېقىن كەلدى. ئىبنى ئابباس ئۇنىڭ بېشىغا قولىنى قويۇپ تۇرۇپ: مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن بۇ ھەقتە ئاڭلىغانلىرىمنى ساڭا ئېيتىپ بېرەي. مەن ئۇنىڭ: رەسىم سىزغۇچى ھەرقانداق كىشى دوزاخقا كىرىدۇ، ئۇنىڭ سىزغان رەسىملىرىنىڭ ھەممىسىگە جان كىرگۈزۈلىدۇ، ئاندىن شۇ جان ئۇنى جەھەننەمدە ئازابلايدۇ دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم. ئەگەر سەن چوقۇم رەسىم سىزىمەن دەپ تۇرىۋالساڭ، دەل دەرەخلەرنى ۋە جانسىز نەرسىلەرنى سىزغىن! دېدى. (مۇسلىم: 2110، بۇخارى: 2225)

ئىمام تابەرى بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: "بۇ ھەدىستە رەسىم تەييارلايدىغانلاردىن مەقسەت: ئاللاھدىن باشقا ئىبادەت قىلىنىدىغان بىر نەرسىنى بىلىپ تۇرۇپ ۋە ئۇنى مەقسەت قىلىپ تەسۋىرلىگەنلەر بولۇپ، ئۇلار بۇ ئىش بىلەن كاپىر بولىدۇ، لېكىن ئۇلارنى بۇ مەقسەتتە قىلمىغانلار پەقەتلا ئاسىي گۇناھكار بولىدۇ".

رەسىملەرنى ئۇلۇغلاش نىيىتىدە ئاسقانلارمۇ ئەينى ھۆكۈمگە كىرىدۇ، چۈنكى ئادەم ئىسلامدىن يىراقلاشمىغۇچە بۇنداق قىلىپ سالمايدۇ. ئۇلۇغ ئاللاھنىڭ ياراتقىنىدەك يارىتىش ۋە يوقتىن بار قىلىش داۋاسى بىلەن ئىبادەت قىلىنمايدىغان رەسىملەرنى ئاللاھنىڭ مەخلۇقلىرىغا ئوخشىتىش نىيىتىدە سىزغانلارنىڭ ھۆكمىمۇ يۇقىرىقى ھۆكۈمگە يېقىن بولۇپ، ئۇلار بۇنداق ئىش بىلەن تەۋھىد دائىرىسىدىن چىقىپ كەتكەن بولىدۇ. يۇقىرىدىكى: قىيامەت كۈنىدە ئازابى ئەڭ قاتتىق بولىدىغانلار، ئاللاھنىڭ ياراتقىنىغا ئوخشاتقانلاردۇر، دېگەن ھەدىسمۇ مۇشۇ ھەقتە كەلگەن. بۇ بولسا رەسىم سىزغۇچىنىڭ نىيىتىگە باغلىق نەرسە، يۇقىرىدا ئېيتىلغان مەزمۇننى بۇ ھەدىس قۇدىسىمۇ كۈچلەندۈرىدۇ.

5934/3548 ـ أبو هُرَيْرَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((قَالَ الله تعالى وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذَهَبَ يَخْلُقُ كَخَلْقِي فَلْيَخْلُقُوا ذَرَّةً أَوْ لِيَخْلُقُوا حَبَّةً أَوْ ليخلقوا شَعِيرَةً))* البخاري (5953، 7559)، مسلم (2111).

5934/3548 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ: الله تائالا: {مەن ياراتقان نەرسىلەرگە ئوخشاش نەرسىلەرنى سىزغان كىشىدىنمۇ زالىم كىشى يوق، قېنى ئۇلار بىر تال قوناق ياكى بىر تال دان ۋەياكى بىر تال ئارپا يارىتىپ باقمىسۇنمۇ؟} دەيدۇ، دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم. (بۇخارى: 7559)

دېمەك: ھەدىستىكى: مەخلۇقاتىمغا ئوخشىتىپ بىرنەرسە يارىتىشقا ئورۇنغانلار دېگەن ئىبارە خۇسۇسەن يارىتىش ۋە يوقتىن بار قىلىش جەھەتتىن ئىلاھلىق داۋاسى قىلىش ۋە ئاللاھنىڭ مەخلۇقلىرىغا ئوخشىتىش نىيىتىنىڭ مەقسەت قىلىنغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ. شۇڭا قىيامەت كۈنىدە ئۇلارغا: "ياراتقان نەرسىلىرىڭلارغا جان كىرگۈزۈپ بېقىڭلارچۇ؟" دېيىلىدۇ، ئۇلار سىزغان ۋە ياسىغان رەسىملىرىگە جان كىرگۈزۈشكە تەكلىپ قىلىنىدۇ، ھەمدە بۇنى قىلالمايدىغانلىقى ئۈچۈن جازاغا تارتىلىدۇ. سىزىش ۋە ئىلكىدە ساقلاش ھارام بولغان رەسىملەر

دىنىي جەھەتتىن مۇقەددەسلەشتۈرۈلگەن، دۇنياۋى جەھەتتىن ئۇلۇغلانغان كىشىلەرنىڭ رەسىملىرىدۇر.

بۇلارنىڭ بىرىنچىسى: ھەزرىتى ئىبراھىم، ئىسھاق، مۇسا، مەريەم، جىبرىل ۋە شۇنىڭدەك پەيغەمبەر، پەرىشتە ياكى سالىھ كىشىلەرنىڭ رەسىملىرى بولۇپ، بۇنىڭغا خرىستىئانلار بەكرەك ئادەتلەنگەن. ھەمدە بىدئەتچى بەزى مۇسۇلمانلارمۇ ھەزرىتى ئەلى، ھەزرىتى پاتىمە ۋە باشقىلارنىڭ رەسىملىرىنى سىزىپ ئۇلارنى ئۇلۇغلىغان.

ئىككىنچىسى: پادىشاھ، رەھبەر ۋە سەنئەتچىلەرنىڭ رەسىملىرى بولۇپ، بۇ گۇناھ جەھەتتىن بىرىنچىسىدىن يەڭگىلراق. بىراق، بۇ رەسىملەرنىڭ ئىگىلىرى ئاللاھنىڭ شەرىئىتى ۋە ئاللاھنىڭ قانۇنى بىلەن ئەمەس باشقا بىر نەرسە بىلەن ھۆكۈم قىلغان ھاكىملار، ئاللاھنىڭ دىنىدىن باشقا بىر ئېتىقادقا تەۋە ئىكەنلىكىنى داۋا قىلغان رەھبەرلەر ۋە ئەخلاقسىزلىقنى يايغان سەنئەتچىلەردەك يا بىر كاپىر، يا بىر زالىم ۋە ياكى بىر پاسىق بولسا، بۇنداق كىشىلەرنىڭ رەسىملىرىنى سىزىش ۋە ساقلاش كەسكىن گۇناھ بولىدۇ.

پەيغەمبەرلىك دەۋرى بىلەن كېيىنكى دەۋردىكى رەسىملەرنىڭ كۆپى ئۇلۇغلانغان ۋە مۇقەددەسلەشتۈرۈلگەن رەسىملەردۇر. چۈنكى بۇ رەسىملەر رىملىقلار ۋە ئاتەشپەرەسلەر تەرەپىدىن ياسالغان بولغاچقا، ئۇلارنىڭ بۇ ئىشى چوڭلىرىنى ئۇلۇغلاش ئېتىقادىنىڭ تەسىرىدىن خالىي بولمايتتى.

رەسىم ۋە سۈرەتلەر جانلىقلارغا ئائىت بولماي، ئۈسۈملۈك، دەل ـ دەرەخ، دېڭىز ـ كۆلچەك، كىمە، كۈن، ئۆي، يۇلتۇز ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش تەبىئىي مەنزىرىلەرنىڭ سۈرەتلىرى بولسا، بۇلارنى سىزىشتا ياكى قوللىنىشتا ھېچ گەپ يوق.

5930/3545 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: أنها سترت على بابها بنمط، فَلَمَّا قَدِمَ رَأَى النَّمَطَ فعَرَفْتُ الْكَرَاهِيَةَ فِي وَجْهِهِ فَجَذَبَهُ حَتَّى هَتَكَهُ أَوْ قَطَعَهُ وَقَالَ: ((إِنَّ الله لَمْ يَأْمُرْنَا أَنْ نَكْسُوَ الْحِجَارَةَ وَالطِّينَ)). قَالَتْ: فَقَطَعْنَا مِنْهُ وِسَادَتَيْنِ وَحَشَوْتُهُمَا لِيفًا فَلَمْ يَعِبْ ذَلِكَ عَلَيَّ* وفي رواية: ((انْزَعِيهِ فَإِنَّهُ يُذَكِّرُنِي الدُّنْيَا))* مسلم (2107).

5930/3545 ـ يەنە بىر رىۋايەتتە مۇنداق دېيىلىدۇ: مەن بىر پارچە رەخت ئېلىپ، ئۇنى ئىشىككە پەردە قىلىپ تارتىپ قويدۇم. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كېلىپ ئۇنى كۆردى، مەن ئۇنىڭ يۈزىدىكى نارازىلىق كەيپىياتىنى ھېس قىلدىم. ئۇ پەردىنى تارتىپ ئېلىپ يىرتىۋەتتى ۋە: الله بىزنى تاش ۋە كېسەكلەرنى يېپىپ قويۇشقا بۇيرۇمىدى دېدى. كېيىن ئۇنى كېسىپ، ئىككى ياستۇق تىكىپ، ئىچىنى تولدۇردۇم، بۇ ئىشىمنى ئەيىبلىمىدى. يەنە بىر رىۋايەتتە مۇنداق دېيىلىدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ماڭا: ئۇنى ئېلىۋەتكىن، ئۇ ماڭا مال دۇنيانى ئەسلىتىپ قويىدىكەن دېدى. (مۇسلىم: 2106، تىرمىزى: 2468)

بۇ ھەدىستىن: تامغا ئوخشاش جايلارنى رەسىملىك پەردىلەر بىلەن يۆگەشنىڭ تەنزىيھىي مەكرۇھ ئىكەنلىكىدىن چوڭراق بىر ھۆكۈم چىقمايدۇ. ئىمام نەۋەۋى مۇنداق دەيدۇ: "بۇ ھەدىستە ھارام قىلىشنى تەقەززا قىلىدىغان بىر دەلىل يوق، چۈنكى ھەدىسنىڭ مەنىسى ئاللاھ بىزنى بۇنداق قىلىشقا بۇيرىمىغان دېگەنلىك، شۇڭا بۇيرىمىغان ئىش ۋاجىب ياكى مۇستەھەب

بولمايدۇ، هاراملىقنىمۇ بىلدۈرمەيدۇ".

دىمەك پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھەزرىتى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانى ھېلىقى پەردىنى يىرتىۋېتىشكە بۇيرىمىغان، پەقەتلا ئۆيگە كىرگەندە ئۇدۇلدا كۆرگەنلىكى ئۈچۈن ئۇنى باشقا يەرگە قويۇشقا بۇيرىغان. بۇ بولسا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۆيگە كىرگەندە دۇنيانى ئەسلىتىدىغان بىر نەرسىنى كۆرۈشنى ياقتۇرمىغانلىقىدۇر. بولۇپمۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سۈننەت ۋە نەفلە نامازلارنى ئۆيدە ئوقۇيتتى، بۇنداق رەسىملىك ۋە نەقىشلىك پەردىلەر ئاللاھقا تولۇق بېرىلىپ ناماز ئوقۇشقا توسقۇنلۇق قىلىپ قەلبنى مەشغۇل قىلىدىغان تۇرسا، ئۇنى ياقتۇرماسلىقى تەبىئىي ئەھۋال.

بۇ قاراشقا ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم سەھىھلىرىدە ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنغان بۇ بىر ھەدىسلا تاقىشىدۇ:

5925/3543 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: أَنَّهَا اشْتَرَتْ نُمْرُقَةً فِيهَا تَصَاوِيرُ، فَلَمَّا رَآهَا النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ عَلَى الْبَابِ فَلَمْ يَدْخُلْ، فَعَرَفَتْ فِي وَجْهِهِ الْكَرَاهِيَةَ فقلت: يَا رَسُولَ الله أَتُوبُ إِلَى الله وَإِلَى رَسُولِهِ مَاذَا أَذْنَبْتُ؟ فقَالَ: ((مَا بَالُ هَذِهِ النُّمْرُقَةِ؟)) قَلَتِ: اشْتَرَيْتُهَا لك لِتَقْعُدَ عَلَيْهَا وَتَوَسَّدَهَا قال: ((إِنَّ أَصْحَابَ هَذِهِ الصُّوَرِ يُعَذَّبُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فيقال لَهُمْ: أَحْيُوا مَا خَلَقْتُمْ وَقَالَ – إِنَّ الْبَيْتَ الَّذِي فِيهِ الصُّوَرُ لا تَدْخُلُهُ الْمَلائِكَةُ))* في رواية: فَأَخَذْتُهُ فَجَعَلْتُهُ مِرْفَقَتَيْنِ فَكَانَ يَرْتَفِقُ بِهِمَا فِي الْبَيْتِ* البخاري (2105)، مسلم (2107) 96.

5925/3543 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە رەسىم چۈشۈرۈلگەن بىر ياستۇق سېتىۋالغانلىقىمنى ئېيتقانىدىم، ئۇ (ئۇنى كۆرۈپ) بوسۇغىدىلا تۇرۇپ قالدى، ئۆيگە كىرمىدى. مەن ئۇنىڭ يۈزىدىكى نارازىلىق كەيپىياتنى كۆرۈپ: ئى رەسۇلۇللاھ ! اللەقا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە تەۋبە قىلاي، مەن نېمە گۇناھ قىلدىم؟ دېدىم. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: بۇ ياستۇق نەدىن كەلدى؟ دەپ سورىدى. مەن: سېنىڭ ئولتۇرۇشۇڭ ۋە يۆلىنىشىڭ ئۈچۈن سېتىۋالدىم، دېدىم. ئۇ: بۇ رەسىملەرنىڭ ئىگىلىرى قىيامەت كۈنى ئازابقا تارتىلىدۇ، ئۇلارغا: "سىلەر ئىجات قىلغان نەرسىگە جان كىرگۈزۈڭلار" دېيىلىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە، رەسىم بار ئۆيگە پەرىشتىلەر كىرمەيدۇ، دېدى. يەنە بىر رىۋايەتتە مۇنۇلار قوشۇپ بايان قىلىنغان: مەن ئۇنى ئېلىپ ئىككىگە بۆلۈپ، يۆلىنىپ ئولتۇرىدىغان ياستۇق قىلدىم. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆيدە ئۇنىڭغا يۆلىنىپ ئولتۇراتتى. (بۇخارى: 5961، 3224 مۇسلىم: 2107)

لېكىن بۇ ھەدىسكە تۆۋەندىكى بىر قانچە ئىشلار قارشى چىقىدۇ:

1 ـ بۇ ھەدىس بىر ـ بىرىگە زىت كۆرۈنىدىغان شەكىلدە ھەرخىل رىۋايەت قىلىنغان، بۇ رىۋايەتلەرنىڭ بەزىلىرى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ رەسىملىك پەردە كېسىلىپ، ئۇنىڭدىن ياستۇق تىكىلگەندىن كېيىن ئاندىن ئۇنى ئىشلەتكەنلىكىنى كۆرسەتسە، يەنە بەزىلىرى ئۇنى پەقەت ئىشلەتمىگەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ.

2 ـ بەزى رىۋايەتلەردە بۇ ھەدىس پەقەتلا مەكرۇھلۇقنى كۆرسىتىدۇ. مەكرۇھلۇق بولسا

تاملارنى رەسملەر بىلەن يۆگەپ بېزىگەنلىك ئۈچۈن بولۇپ، بۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام رازى بولمايدىغان بىر خىل ئىسراپچىلىقتۇر. شۇڭا يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكەن ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان ھەدىستە مۇنداق دېگەن: ئاللاھ بىزنى تاش ۋە لاينى رەخ بىلەن يۆگەشكە بۇيرىمىغان.

3 ـ ئىمام مۇسلىم قۇش سۈرەتلىك پەردە ھەققىدە ھەزرىتى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلغان ھەدىستە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇنىڭغا: بۇنىڭ جايىنى ئالماشتۇرغىن، چۈنكى مەن ئۇنى ھەر قېتىم كۆرگىنىمدە دۇنيانى ئويلاپ قالىدىكەنمەن دېگەن سۆزى ھەرگىزمۇ بۇنداق قىلىشنىڭ ھاراملىقىنى كۆرسەتمەيدۇ.

4 ـ بۇ ھەدىس ھەزرىتى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ ئۆيىدە ئىشلىتىلگەن پەردە ھەدىسىگىمۇ زىت كېلىدۇ. ئۇنىڭدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ناماز ئوقۇغاندا سۈرەتلەرنىڭ كۆزىگە كۆرۈنۈپ تۇرغانلىقى تۈپەيلىدىن ئۇنى جايىدىن ئېلىۋېتىشكە بۇيرىغان.

ئاتاقلىق ھەدىسشۇناس ئىمام ئىبنى ھەجەر مۇنداق دەيدۇ: "بۇ ھەدىس بىلەن ھەزرىتى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنغان يۇقىرىقى ياستۇق ھەدىسىنى بىرلەشتۈرۈش قىيىنغا چۈشتى، چۈنكى بۇ ھەدىس پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئېلىۋېتىشكە بۇيرىغانغا قەدەر پەردىنىڭ ئۆيدە ئىشلىتىلگەنلىكىنى، پەقەتلا نامازدا كۆزگە كۆرۈنۈپ تۇرغانلىقى ئۈچۈنلا ئورنىنى ئالماشتۇرۇشقا بۇيرىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ. يەنى بۇ يۆتكىۋېتىش بۇيرۇقى سۈرەتلىك بولغانلىقى ئۈچۈن ئەمەس ناماز ئوقۇغاندا كۆزگە كۆرۈنۈپ تۇرغانلىقى ئۈچۈن ئىدى".

لېكىن ئىمام ئىبنى ھەجەر بۇ ئىككى ھەدىسنى بىرلەشتۈرۈشكە تىرىشىپ: "بىرىنچىسىنىڭ سۈرەتلىرى جانلىقلارغا، ئىككىنچىسىنىڭ بولسا جانسىزلارغا ئائىت ئىدى" دەپ باققان بولسىمۇ، لېكىن يەنىلا ئۇچار قۇش رەسىملىك پەردە ھەققىدىكى ھەدىس بۇنداق بىرلەشتۈرۈشنى بىكار قىلىۋېتىدۇ.

5 ـ بۇ ھەدىسكە كېيىم ـ كېچەككە كەشتىلەنگەن سۈرەتنى ئايرىپ چىقىرىۋەتكەن ھەزرىتى ئەبۇ تالھە ئەل ئەنسارىنىڭ ھەدىسى قارشى چىقىدۇ. ئىمام قۇرتۇبى "ھەزرىتى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ ھەدىسى مەكرۇھلىقنى، ھەزرىتى ئەبۇ تالھەنىڭ ھەدىسى جائىزلىقنى بىلدۈرىدۇ دېيىش ئارقىلىق بۇ ئىككى ھەدىسنى بىرلەشتۈرۈش مۇمكىندۇر. جائىزلىق مەكرۇھلۇققا زىت كەلمەيدۇ " دېگەن. ئىمام ئىبنى ھەجەرمۇ بۇ قاراشنى ياقتۇرغان.

6 ـ بۇ ئاخىرقى ھەدىسنى ھەزرىتى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلغان كىشى ھەزرىتى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ ئاكىسىنىڭ ئوغلى قاسىم ئىبنى ئەبۇبەكىر بولۇپ، ئۇ كىشى سايىسى بولمىغان گەۋدىسىز سۈرەتلەرنى جائىز دەپ قارايتتى.

ئىمام ئىبنى ھەجەر مۇنداق دەيدۇ: "بەلكى قاسىم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كىيىم ـ كېچەكتىكى بۇنىڭ سىرتىدا دېگەن سۆزىنىڭ ئومۇمىي مەنىسىگە قاراپ ئىش قىلغاندۇر. ئەھۋالدىن قارىغاندا قاسىم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەزرىتى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا تامغا ئىسىلغان پەردىنى ئېلىۋېتىش ھەققىدە قىلغان بۇيرۇقىنى ھەم سۈرەتلىك بولغانلىقى، ھەم تامنى يۆگەشكە ئىشلىتىلگەنلىكى ئۈچۈن قىلغان دەپ قارىغاندەك كۆرىنىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاللاھ بىزنى تاش ۋە لاينى يۆگەشكە بۇيرىمىغان دېگەن ھەدىسىمۇ بۇ قاراشنى كۈچلەندۈرىدۇ".

يۇقىرىقى ھەدىسنى رىۋايەت قىلغان قاسىم ئىبنى مۇھەممەد ئۆز دەۋرىنىڭ ئەڭ پەزىلەتلىكلىرىدىن بولۇپ مەدىنىنىڭ يەتتە فىقھى ئالىملىرىنىڭ بىرىدۇر. ناۋادا ئۇ رەسىم بىلەن بېزەلگەن ياتاق ھەققىدە بىر رۇخسەت بار دەپ چۈشەنمىگەن بولسا، ئۇنى ئىشلىتىشنى ھەرگىزمۇ جائىز دەپ قارىمىغان بولاتتى.

رەسىم ۋە رەسساملار ھەققىدە كەلگەن ھەدىسلەردىن يەنە بىر ئېھتىمالمۇ چىقىشى مۇمكىن، ئۇ بولسا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ باشتا بۇ ھەقتە قاتتىق ۋە كەسكىن پوزىتسىيەدە بولىشى ئۇ دەۋرنىڭ شېرىك، بۇتپەرەسلىك ۋە ھەيكەللەرنى ئۇلۇغلاش ئادىتى ئەمەلىي كۆرۈلگەن زامانغا يېقىن بولغانلىقى ئۈچۈندۇر. تەۋھىد ئەقىدىسى ئىنسانلار قەلبىگە ۋە ئەقلىگە يەرلىشىپ يىلتىز تۇتقاندىن كېيىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام گەۋدىسىز رەسىم ۋە نەقىشلەرگە رۇخسەت قىلغان.

ئۇنداق بولمىغان بولسا، ئۆيىدە سۈرەتلىك پەردە، ياستۇق ياكى زەدىۋال بولىشىغا رازى بولمىغان بولاتتى، كىيىم - كېچەك ئۈستىگە كەشتىلەنگەن سۈرەتلەرنى ئومۇمىي ھۆكۈمدىن مۇستەسنا قىلىپ چىقىرىۋەتمىگەن بولاتتى. بۇ ھەقتە قەغەزدەك نەرسىلەر كىيىم - كېچەككە ئوخشاش.

ھەنەفىي مەزھەب ئالىملىرىدىن ئىمام تاھاۋى مۇنداق دەيدۇ: "پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دەسلەپكى چاغلاردا قانداق بولىشىدىن قەتئىينەزەر بارلىق سۈرەتلەرنى چەكلىگەن، چۈنكى ئۇ چاغلاردا مۇسۇلمانلار سۈرەت ھەيكەللەرگە چوقۇنىشتىن تېخى ئەمدىلا قۇرتۇلغان ئىدى، شۇڭا بۇلارنىڭ ھەرقاندىقىنى چەكلىگەن. كېيىنكى كۈنلەردە بۇ چەكلىمىگە ئەمەل قىلىنىپ، تەۋھىد ئەقىدىسى كىشىلەرنىڭ ئىدىيىسىگە ئورنىغاندىن كېيىن، كىيىم - كېچەك ئېھتىياجى ئۈچۈن كىيىم - كېچەكتىكى سۈرەتلەرنى مۇباھ قىلىۋەتكەن. شۇنىڭدەك نادانلارنىڭ ئۇلۇغلىشىدىن ئەندىشە قىلىنمىغاچقا ھاقارەتلىنىدىغان سۈرەتلەرنىمۇ مۇباھ قىلىۋەتكەن. ئاخىرىدا ھاقارەتلەنمەيدىغان سۈرەتلەر ھەققىدىكى چەكلىمە ئۆز ئەينى چەكلەنگەن پېتى قالغان".

ھاقارەتلىنىدىغان رەسىم ۋە سۈرەت ھالالدۇر

رەسىم ۋە سۈرەتنىڭ قايسى بىر تەرىپىنى ئۇلۇغلاشتىن ئۆزاقلاشتۇرۇپ، مەنىستمەسلىككە ئېلىپ بارىدىغان ھەر قانداق بىر ئۆزگەرتىش ئۇ رەسىمنى مەكرۇھ دائىرىسىدىن ھالال دائىرىسىگە يۆتكەيدۇ. ھەدىس شەرىپتە:

5940/3554 ـ أبو هُرَيْرَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((أَتَانِي جِبْرِيلُ فَقَالَ: إِنِّ أَتَيْتُكَ الْبَارِحَةَ فَلَمْ يَمْنَعْنِي أَنْ أَكُونَ دَخَلْتُ إِلاَّ أَنَّهُ كَانَ فِي الْبَيْتِ قِرَامُ سِتْرٍ فِيهِ تَمَاثِيلُ – وَكَانَ فِي الْبَيْتِ كَلْبٌ وعلى الباب تماثيل – الرجال فَمُرْ بِرَأْسِ التِّمْثَالِ فَيُقْطَعْ فَيُصَيَّرْ كَهَيْئَةِ الشَّجَرَةِ وَمُرْ بالقرام وَيُجْعَلْ مِنْهُ وِسَادَتان يُوطَآنِ وَبِالْكَلْبِ فَلْيُخْرَجْ)) وَكَانَ الْكَلْبُ جَرْوًا لِلْحَسَنِ أَوِ الْحُسَيْنِ يلعب به كان تَحْتَ نَضَدٍ لَهُ فَأَمَرَ بِهِ فَأُخْرِجَ* مسلم (2104).

5940/3554 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام مېنىڭ قېشىمغا كېلىپ: " مەن ئاخشام سېنىڭ قېشىڭغا كەلگەنىدىم. بىراق سەن بار ئۆيگە كىرمىدىم. چۈنكى ئۆيىنىڭ ئىشىكىدە ئەرلەرنىڭ رەسىملىرى، ئۆيىنىڭ ئىچىدە رەسىم چۈشۈرۈلگەن پەردە ۋە بىر

ئىت بار ئىكەن. بۇيرۇغىنكى، ئىشكتىكى رەسىملەر كېسىلىپ، دەرەخ شەكلىگە كىرگۈزۈلسۇن. بۇيرۇغىنكى، پەردە ئىككىگە بۆلۈنۈپ، يەرگە تاشلاپ ئولتۇرىدىغان ئىككى ياستۇق تىكىلسۇن. بۇيرۇغىنكى، ئىت ئۆيىنىڭ سىرتىغا چىقىرىۋېتىلسۇن! دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم شۇنداق قىلدى. ئۇ ئىت ھەسەن ياكى ھۈسەيىننىڭ كۈچۈكى بولۇپ، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ كارىۋىتىنىڭ ئاستىدا ئىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بۇيرۇقى بىلەن ئۇ كۈچۈك سىرتقا ئېلىپ چىقىرىۋېتىلدى. (تىرمىزى: 2806)

شۇنىڭ ئۈچۈن ھەزرىتى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا رەسىملىك پەردە سەۋەبىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ چىرايىدا پەيدا بولغان ياقتۇرماسلىقنى چۈشەنگەن ھامان، ئۇنىڭدىن بىر جۈپ ياستۇق تىكىۋەتكەن، شۇنداق قىلىپ ئۇنى ئۇلۇغلاشتىن يىراقلاشتۇرۇپ تۆۋەن نەرسىلەر قاتارىدا ئىشلەتكەن. دەپسەندە قىلىنىدىغان رەسىملەرنى دەسلەپكى دەۋردىكىلەرمۇ ئىشلەتكەن، ھەمدە بۇنىڭدا ھېچقانداق بىر چەكلىمە يوق دەپ قارىغان.

فوتو ئاپپارات سۈرەتلىرى

رەسىم ۋە رەسساملار ھەققىدە ھازىرغىچە سۆزلەپ ئۆتكەنلىرىمىز ئېنىق ھالدا قولدا ئويۇلغان ۋە سىزىلغانلارنى بىلدۈرىدۇ. ئەمما فوتو ئاپپاراتى بىلەن تارتىلغان رەسىملەر بولسا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋە ئۇنىدىن كېيىنكى ئەسىرلەردە يوق ئىدى، ئۇنداقتا يۇقىرىدا رەسىم ۋە رەسساملار ھەققىدە ئېيتىلغانلار بۇنىڭغا چۈشەمدۇ ياكى چۈشمەمدۇ؟

پەقەتلا گەۋدىلىك مۇجەسسەم ھەيكەللەرنى ھارام دەپ قارىغانلار فوتو سۈرەتتە ھېچ گەپ يوق دەپ قارايدۇ، رەسىم پۈتۈن بولمىسا تېخىمۇ شۇنداق.

ئەمما باشقىلارنىڭ قارىشىچە: فوتو سۈرەت رەسسامنىڭ قەلىمى بىلەن سىزىلغان رەسىم بىلەن ئوخشاش ھۆكۈمدە بولامدۇ؟ ياكى رەسسام ـ ھەيكەلتاراشلارنىڭ ئازابلىنىشى ھەققىدە كەلگەن بەزى ھەدىسلەردىكى چەكلەش سەۋەبى ـ يەنى رەسسام ـ ھەيكەلتاراشلارنىڭ ئاللاھنىڭ ياراتقىنىغا ئوخشاتماقچى بولغانلىقى ـ فوتو سۈرەتتە تېپىلمامدۇ؟ ئۇنداقتا بۇ سۈرەتلەردە بۇ سەۋەب تېپىلمىغان تەقدىردە شەرىئەتشۇناسلارنىڭ سەۋەبىيات فورمىسىدا دېگىنىدەك مۇسەببەبمۇ يەنى ھارامىلىق ھۆكمىمۇ بولمامدۇ؟.

بۇ مەسىلىدە مىسىرنىڭ ئىلگىرىكى مۇپتىسى مەرھۇم مۇھەممەد بۇخەيت فوتو سۈرەتلىرىنىڭ مۇباھلىقى ھەققىدە قانائەتلىنەرلىك جاۋاب نامىلىق رىسالىسىدە مۇنداق دەپ پەتىۋا بەرگەن:

" فوتو ئاپپاراتى ئارقىلىق رەسىمگە تارتىش مەلۇم ۋاستىلەر ئارقىلىق سايىنى قامىۋېلىشتىن ئىبارەت بولۇپ، ـ رەسىمچىلەر بۇنى ياخشى بىلىدۇ ـ ئۇ چەكلەنگەن سۈرەتلەردىن ئەمەس. چۈنكى چەكلەنگەن سۈرەت ئىلگىرى بولمىغان بىر سۈرەتنى پەيدا قىلىش ۋە ياساش، ھەمدە ئاللاھ ياراتقان بىر جانلىققا ئوخشىتىش. ھالبۇكى ئاپپارات بىلەن تارتىلغان رەسىمدە بۇ مەنە يوق".

گەرچە فوتو سۈرەتلىرى بىلەن بىللە بارلىق رەسىملەر ھەققىدە قاتتىق چىڭ پوزىتسىيە بىلدۈرۈپ ئۇنىڭ مەكرۇھ ئىكەنلىكىدە چىڭ تۇرىدىغانلار بولسىمۇ، ئۇلار يەنىلا زۆرۈر ئەھۋاللاردا

ۋە ئېھتىياج تېپىلغاندا فوتو سۈرەتلەرگە رۇخسەت قىلىدۇ. مەسىلەن: كىملىك، كىنىشكا، گۇۋاھنامە، يول خېتى (پاسپورت)، جىنايەتچىلەرنى تونۇش ئۈچۈن تارتىلىدىغان سۈرەتلەرگە ئوخشاش. بۇ رەسىملەردە ئۇلۇغلاش نىيىتى ياكى ئەقىدىگە تەسىر يەتكۈزۈش ئېھتىمالى يوق، چۈنكى بۇنداق رەسىملەرنى ئىشلىتىشكە بولغان ئېھتىياج پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇستەسنا قىلىشۇەتكەن كىيىم ـ كېچەكتىكى سۈرەتكە بولغان ئېھتىياجدىن تېخىمۇ قاتتىق ۋە چوڭدۇر.

سۈرەتنىڭ مەزمۇنى

سۈرەتنىڭ ھالال ياكى ھارام بولىشىدا مەزمۇنىنىڭ رولى چوڭدۇر. ھېچبىر مۇسۇلمان ئىسلام ئېتىقادىغا، ئەخلاقىغا ۋە قانۇنىغا زىت كېلىدىغان ھەر قانداق بىر رەسىمنىڭ ھارام قىلىنىشىغا قارشى چىقمايدۇ. مەسىلەن: "ئاياللارنىڭ يالىڭاچ ياكى يېرىم يالىڭاچ رەسىملىرى، شەھۋەت قوزغايدىغان سۈرەت ۋە فىلىملەر، بۇنداق رەسىم ۋە فىلىملەرنى تارتىش، سىزىش ۋە نەشىر قىلىپ باشقىلارغا كۆرسىتىش، ئۆي ۋە ئىشخانىلاردا ساقلاش، تاملارغا ئېسىش ۋە ئۇلارنى كۆرۈشكە ئىنتىلىش قاتارلىقلار. دېمەك: يوقۇرىقىلارنىڭ ھارام قىلىنىشىدا ھېچقانداق شەك ـ شۈبھە ياكى كۆز قاراش ئوخشاشماسلىقى يوقتۇر.

شۇنداقلا مۇسۇلمانىنىڭ نەپرەت بىلدۈرىشى كېرەك بولغان كاپىر، پاسىق ۋە زالىملارنىڭ رەسىملىرىمۇ ئەينى ھۆكۈمدەدۇر. مەسىلەن: بىر مۇسۇلمان ئاللاھنىڭ بارلىقىنى ئىنكار قىلغان بىر پادىشاھنىڭ، كالا ۋە ئوت قاتارلىق نەرسىلەرنى خۇدا قىلىۋالغان بىر بۇتپەرەسنىڭ، ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ رەھبەرلىكىنى ئىنكار قىلغان بىر يەھۇدىي ۋە خرىستىئانىنىڭ، مۇسۇلماندارچىلىقنى داۋا قىلىپ تۇرۇپ ئاللاھنىڭ قانۇنىدىن باشقا قانۇنلار بىلەن ھۆكۈم قىلغان ھاكىملارنىڭ ياكى جەمئىيەتتە بۇزۇقلۇق ۋە ئەخلاقسىزلىق تارقىتىدىغان بەزىبىر سەنئەتچىلەر ۋە ناخشىچى ـ ئۇسسۇلچىلارنىڭ سۈرەتلىرىنى تارتىشى، سىزىشى ۋە قولىدا ساقلىشى جائىز بولمايدۇ، ھالال بولمايدۇ. بەزى دىنلارنىڭ سىمۋولى ۋە شۇئارى بولغان بۇت، كرېست قاتارلىق ئىسلام رازى بولمايدىغان نەرسىلەرمۇ ئوخشاش ھۆكۈمدەدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دەۋرىدىكى گىلەم، كىگىز، پەردە ۋە ياستۇقلارنىڭ كۆپلىرىدە بۇنداق سۈرەتلەر بولسا كېرەك، ئىمام بۇخارى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۆيىدە بارلىق كرېست بەلگىلىك نەرسىلەرنى كرېست بەلگىسىدىن تازىلىغاندىن كېيىن ئاندىن ئىشلەتكەنلىكىنى رىۋايەت قىلغان.

سۈرەت ۋە سۈرەتچىلەر ھەققىدىكى ئەھكاملارنىڭ خۇلاسىسى

سۈرەت ۋە سۈرەتچىلەر ھەققىدىكى ئەھكاملارنى تۆۋەندىكىچە خۇلاسىلەش مۇمكىن:

1 ـ ھارام بولۇشتا ۋە گۇناھلىقتا ئەڭ يامان بولغان سۈرەتلەر: ئاللاھدىن باشقا ئىبادەت قىلىنىدىغان نەرسىلەرنىڭ سۈرەتلىرىدۇر. بۇنداق رەسىملەرنى تەييارلىغۇچى بۇنى بىلىپ تۇرۇپ قىلغان بولسا بۇ ئىش ئۇنى كاپىرلىققا ئېلىپ بارىدۇ. بۇ رەسىملەرنىڭ مۇجەسسەم گەۋدىلىك بولغانلىرى تېخىمۇ ئېغىر گۇناھ. قانداق بىر شەكىلدە بولسا بولسۇن بۇ رەسىملەرنى ئۇلۇغلاشقا تەشۋىق قىلغان ھەر قانداق كىشى بۇ ئېغىر گۇناھقا قاتناشقان بولىدۇ.

2 ـ ئىبادەت قىلىنمايدىغان بىر نەرسىنىڭ سۈرىتىنى ئاللاھنىڭ ياراتقىنىغا ئوخشىتىش نىيىتى بىلەن سىزغان ۋە ياسىغان، يەنى ئاللاھنىڭ ياراتقىنىدەك ئۆزىنىڭمۇ بىرنەرسە

يارىتالايدىغانلىقىنى داۋا قىلىپ سۈرەت سىزغان ۋە ياسىغان كىشى كۈيۈرلۈققا يېقىنلاشقان بولىدۇ. بۇ پەقەت سۈرەتچىنىڭ نىيىتىگە باغلىق بىر ئىش.

3 ـ يۇقىرقىلاردىن قالسا: ئىبادەت قىلىنمايدىغان، لېكىن ھەيكەللىرىنى تىكلەش ئارقىلىق مەڭگۈلەشتۈرۈشنى ئارزۇ قىلغان پادىشاھ، قوماندان، رەھبەرلەر قاتارلىقلارنىڭ كوچىلارغا، مەيدانلارغا، مەكتەپلەرگە ۋە ئىشخانىلاردەك جايلارغا تۇرغۇزۇلغان ھەيكەللىرى، بۇ ھەيكەللەر پۈتۈن بولسۇن ياكى يېرىم بولسۇن ھەممىسى ئوخشاش.

4 ـ بۇلاردىن قالسا: ئىبادەت قىلىنمايدىغان گەۋدىلىك ھەيكەللەر. بۇلار ئۇلۇغلاش ۋە ھۆرمەتلەش نىيىتى بىلەن قويۇلسا شەكسىز ھارام بولىدۇ. ئەمما باللارنىڭ ئويۇنچۇقلىرى، قورچاقلىرى ۋە تاتلىق نەرسىلەردىن ياسالغان قورچاق شەكلىدىكى يېمەكلىكلەر بولسا، بۇلار ئويناش ۋە يېيىش ئارقىلىق تۈۋەن كۆرۈلگەنلىكى ئۈچۈن ھارام ھۆكمىدىن چىقىرىۋېتىلگەن.

5 ـ بۇلاردىن قالسا: ئۇلۇغلاش ۋە ئېھتىرام بىلدۈرۈش ئۈچۈن تەييارلانغان پادىشاھ، رەھبەر ۋە داھىلارنىڭ گەۋدىسىز سۈرەتلىرى. ئۇلارنىڭ سۈرەتلىرىنى تىكلەش ۋە تامغا ئېسىش تېخىمۇ چەكلىنىدۇ. ئەگەر سۈرەت زالىم، پاسىق ۋە كاپىر كىشىلەرنىڭ سۈرىتى بولسا ئۇلارنى ئۇلۇغلاش ۋە ھۆرمەتلەش تېخىمۇ قاتتىق ھارام بولىدۇ، چۈنكى ئۇلارنى ھۆرمەتلەش ئىسلامنى يىقىتىشتۇر.

6 ـ بۇندىن قالسا: ئۆزى ئۇلۇغلانمايدىغان، لېكىن تاملارنى بېزەشتە ئىشلىتىلىدىغان زەدىۋاللاردەك ئىسراپ ئالامەتلىرىدىن سانىلىدىغان جانلىقلارنىڭ گەۋدىسىز رەسىملىرىدۇر، بۇلار پەقەت مەكرۇھ قاتارىغا كىرىدۇ.

7 ـ دەل ـ دەرەخ، دېڭىز، كېمە ۋە تاغلاردەك جانسىز تەبىئىي مەنزىرىلەرنى ئىبادەتكە توسقۇنلۇق قىلمايدىغان ۋە ئىسراپ دەرىجىسىگە يەتمىگەن ھالدا ياساش ۋە ئىشلىتىشتە ھېچقانداق چەكلىمە يوق.

8 ـ فوتو سۈرەتلىرىگە كەلسەك، بۇنداق سۈرەتلەر ئەسلىدە مۇباھتۇر، لېكىن سۈرەتتىكى مەزمۇن تەرەپتىن شەخسلەرنى ئۇلۇغلاش، بولۇپمۇ سۈرەتتىكى شەخس بىر كاپىر، پاسىق ياكى كوممۇنىست ۋە ئەخلاقسىزلىقنى تارقىتىدىغان كىشىلەردىن بولسا، ئۇ چاغدا بۇ ھۆكۈم ھاراملىققا ئالمىشىدۇ.

ئاخىرقى بىر سۆز: ھارام قىلىنغان ھەيكەل ۋە رەسىملەر بۇزىۋېتىلسە ياكى خارلانسا ھاراملىق دائىرىسىدىن ھالاللىق دائىرىسىگە يۆتكىلىدۇ. مەسىلەن: باللار قورچاقلىرى ۋە دەسسەيدىغان گىلەم ۋە پالاسلارغا ئوخشاش.

ئېھتىياج بولمىسىمۇ ئىت بېقىش

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام چەكلىگەن نەرسىلەردىن بىرى بولسا، ئېھتىياج بولمىغان ھالدا ئىت بېقىشتۇر. بۇگۈنكى كۈنلەردە بەزى ئىسراپخورلارنى كۆرىۋاتىمىزكى، ئۇلار ئىنسانلارغا پۇل خەجلەشكە بېخىللىق قىلىپ تۇرۇپ ئىتلارغا پۇل خەجلەيدۇ، تېخى بەزىلىرى بارلىق پۇللىرىنى ئىتقا خەجلەش بىلەنلا قالماي يېقىنلىرى، دوستلىرى ۋە قوشنىلىرىغا ئازار بېرىپ، بارلىق رەھىمدىللىك ھېس ـ تۇيغۇلىرىنى ئىتلارغىلا سەرپ قىلىشىدۇ. ھەمدە بىر مۇسۇلماننىڭ ئۆيىدە ئىت بولغان تەقدىردە، ئۇنىڭ قاچا ـ قۇچىلىرىنى يالاپ مەينەت قىلىۋېتىش ئېھتىمالى بار.

407/221 – عن أبي هريرة– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ– ؛ قال: قال رسول الله صلى الله عليه

وسلم "طهور إناء أحدكم، إذا ولغ فيه الكلب، أن يغسله سبع مرات. أولاهن بالتراب" رواه أبو داود (71)، مسلم (279)

407/221 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئىت يالاپ قويغان قاچا يەتتە قېتىم يۇيۇش بىلەن پاكىزلىنىدۇ، بۇ يەتتە قېتىمنىڭ بىرىنچى قېتىمىدا توپا بىلەن يۇيۇش كېرەك. (مۇسلىم: 279)

ئوۋ ئۈچۈن ۋە قاراۋۇللۇق ئىتلىرى مۇباھتۇر

ئوۋ ئۈچۈن، ئېتىز ۋە ئۇلاقلارنى ساقلاش زۆرۈر بولغانلىقى ئۈچۈن بېقىلغان ئىتلار يۇقىرىقى ھۆكۈمنىڭ سىرتىدا، يەنى بۇ مەقسەتتە ئىت باقسا چەكلىمە يوقتۇر

3883/2318 ـ وفي رواية: ((مَنِ اتَّخَذَ كَلْبًا إِلاَّ كَلْبَ زرع أو غنم أَوْ صَيْدٍ ينقص مِنْ أَجْرِهِ كُلَّ يَوْمٍ قِيرَاطٌ))* وفي أخرى: ((قِيرَاطَانِ))* مسلم (1574) 56.

3883/2318 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى پادىلىرىنى ياكى ئېكىنزارلىقنى قوغداش ۋە ياكى ئوۋ ئوۋلاشتىن باشقا مەقسەتتە ئىت باقسا، ئۇنىڭ ساۋابى ھەركۈنى بىر قىرات كېمىيىپ كېتىدۇ. يەنە بىر رىۋايەتتە: ئىككى قىرات (كېمىيىپ كېتىدۇ) دەپ كەلگەن. (تىرمىزى1489، 1487، بۇخارى: 5480)

بەزى ئىسلام قانۇنشۇناسلىرى بۇ ھەدىسنى، ئىتلارنى بېقىشنىڭ چەكلىنىشىنىڭ ھارام دەرىجىسىدە ئەمەس، مەكرۇھ دەرىجىسىدە ئىكەنلىكىگە دەلىل قىلغان، چۈنكى ھارام نەرسىنى ئەجرى كېمەيسۇن ياكى كېمەيمىسۇن ھەر قانداق ئەھۋال ئاستىدا قىلىش مەنئى قىلىنىدۇ.

ئىتلارنى ئۆيلەردە بېقىشنى چەكلەش ھېچقاچان ئۇلارغا باغرىتاشلىق قىلىش ياكى ئۇلارنى ئۆلتۈرۈشكە ھۆكۈم قىلغانلىق ئەمەس. قۇرئان كەرىم مۇنداق دەپ كۆرسەتكەن:

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثالُكُمْ

مەيلى يەر يۈزىدە ماڭىدىغان ھايۋان بولسۇن، مەيلى ئىككى قانىتى بىلەن ئۇچىدىغان ئۇچار قۇش بولسۇن، ھەممىسى سىلەرگە ئوخشاش ئۈممەتلەردۇر [ئەنئام سۈرىسى 38ـ ئايەت]

ئىلىم ـ پەننىڭ ئىت بېقىشقا بولغان قارىشى

يېقىنقى يىللاردا كىشىلەرنىڭ ئىت بېقىش ھەۋىسىنىڭ كۈچىيىپ كېتىشى بىزنى كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ نەزىرىنى بۇنىڭدىن كېلىپ چىقىدىغان خەتەرلىك نەتىجىلەرگە قارىتىشقا مەجبۇر قىلىدۇ، بولۇپمۇ ھازىرقى زاماندا كىشىلەر ئىت بېقىش بىلەنلا قالماي، ئەينى ۋاقىتتا ئۇنىڭ بىلەن ئوينىشىدۇ، سۆيۈشىدۇ، ھەمدە ئىتلارنىڭ چوڭ ـ كىچىك ھەر كىشىنىڭ يۈز ـ قوللىرىنى يالىشىغا سەل قارىشىدۇ، ھەتتا كۆپ ۋاقىتلاردا ئىنسانلار يەپ ـ ئىچىدىغان قاچىلاردا ئىتلارنىڭ تاماق يېيىشىگە كۆز يۇمۇشىدۇ.

مەسىلىنىڭ تېببىي تەرىپىگە كېلىپ توختىلىدىغان بولساق، ئىتلارنى بېقىش ۋە ئۇلار بىلەن ئوينىشىشتىن كېلىپ چىقىدىغان خەتەرلىك نەتىجىلەر سەل قارايدىغان نەرسە ئەمەس، نۇرغۇنلىغان كىشىلەر ئۆزلىرىنىڭ سەل قارىشىنىڭ تۆلىمىنى قىممەت تۆلىگەن، چۈنكى ئىتلاردىكى ئۇچەي قۇرۇتلىرى داۋالىغىلى بولمايدىغان ۋە تىز ساقايمايدىغان كېسەللەرگە

سەۋەب بولغان، تېخى بەزىدە ئىت كېسىلىگە گىرىپتار بولغانلارنى ئۆلۈمگە ئېلىپ بارغان.

بۇ قۇرۇت لېنتىسىمان بىر قۇرۇتتىن ئىبارەت بولۇپ، ئۇ (لېنتىسىمان ئىت قۇرۇتى) دەپ ئاتىلىدۇ. ئىنساندا دانىخورەك شەكلىدە كۆرۈنىدۇ، باشقا ھايۋانلاردىمۇ كۆرىلىدۇ، بولۇپمۇ چوشقىدا كۆپرەك بولىدۇ. لېكىن ئۇ ئىت، بۆرە ۋە باشقا يىرتقۇچ ھايۋانلاردا تولۇق ئۆسۈپ يېتىلىدۇ. مۇشۇكلەردە بەك ئاز ئۇچرايدۇ. بۇ قۇرۇت باشقا لېنتىسىمان قۇرۇتلاردىن ھەجمىنىڭ ئىنتايىن كىچىك بولۇش ئالاھىدىلىكى بىلەن پەرقلىنىدۇ، ھەتتا ئۇ كۆز بىلەن كۆرگىلى بولمايدىغان دەرىجىدە كىچىك.

ئىنسانلاردا بۇ قۇرۇتلار كۆپىنچە ئەھۋاللاردا جىگەردە خىلمۇخىل شەكىلدە كۆرىلىدۇ، لېكىن ئۇ كۆپ ئەھۋاللاردا ئۆپكە، موسكۇللار، تال، بۆرەك ۋە مىڭىنىڭ ئىچىگە كۆچىدۇ. شەكلى ۋە قۇرۇلىشى مەتەخەسسىسلەرمۇ ئايرىيالمايدىغان دەرىجىدە ئۆزگىرىپ كېتىدۇ. شەكسىزكى بۇ يارا قانداق يەردە بولسا بولسۇن ئۇنىڭغا گىرىپتار بولغان كىشىنىڭ تەن سالامەتلىكى ۋە ھاياتى ئېغىر خەتەرگە دۇچار بولىدۇ.

ئۆزىنىڭ ساقلىقىنى ۋە ھاياتىنى قوغداش ئۈچۈن ھەر كىشى ئىتلاردىن پۈتۈنلەي يىراق تۇرۇشقا، ئىتنى ئۆزىگە يېقىن كەلتۈرمەسلىككە بەك دىققەت قىلىشى كېرەك. ئىتلارنىڭ كىچىك باللارنىڭ قوللىرىنى يالىشىغا، ھەمدە باللار ئوينايدىغان جايلارغا كىرىشىگە رۇخسەت قىلماسلىقى كېرەك. ئەپسۇسلىنارلىقى شۇكى، بىز ئىتلارنىڭ باللار ئوينايدىغان يەرلەردە يۈرگەنلىكىنى، ئۇيەر ـ بۇيەردە تىزەكلىرىنىڭ تۇرغانلىقىنى كۆرىمىز، شۇڭا ئىتلارغا مەخسۇس تاماق قاچىلىرىنى ئايرىش، ئىنسانلار ئىشلىتىدىغان قاچا ـ قۇچىلارنى يالاتماسلىق، ئىتلارنى ئاشخانا، يېمەك ـ ئىچمەك دۇكانلىرى ۋە خەلق بازارلىرى قاتارلىق جايلارغا كىرگۈزمەسلىك كېرەك. ئومۇمەن ئىتلارنى ئىنساننىڭ يېمەك ـ ئىچمىكىگە مۇناسىۋەتلىك ھەر قانداق نەرسىدىن يىراق تۇتۇش ئارقىلىق تولۇق ئېھتىيات قىلىش كېرەك.

بىز بۇ ماقالىنى ئوقۇغاندىن كېيىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىتلارغا ئارىلىشىشنى قانداق چەكلىگەنلىكىنى، قاچىلارنى يالىشىدىن نەقەدەر ئاگاھلاندۇرغانلىقىنى ۋە ھېچبىر ئېھتىياج بولمىغان ئەھۋالدا ئىت بېقىشنى قانداق چەكلىگەنلىكىنى ئېنىق كۆردۇق. ئەرەب نەسلىدىن كەلگەن ھەمدە ساۋاتسىز بولغان ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ كۆرسەتمىلىرى بىلەن زامانىۋى ئىلىم ـ پەن ۋە تېببىي تەتقىقاتنىڭ ئەڭ يېڭى كەشپىياتلىرى ئوخشاش چىققانلىقىنىمۇ ئېنىق كۆردۇق. بۇنداق ئەھۋالدا بىز قۇرئان كەرىم ئېيتقان تۆۋەندىكى ئايەتنى ئوقۇماي تۇرالمايمىز:

وَمَا يَنْطِقُ عَنْ الْهَوَى إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَى

ئۇ (مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام) نەپسى ـ خاھىشى بىلەن سۆزلىمەيدۇ، پەقەت ئۇنىڭغا نازىل قىلىنغان ۋەھيىنىلا سۆزلەيدۇ [نەجم سۈرىسى 3ـ4ـ ئايەتلەر]

بەشىنچى باپ. ھۈنەر كەسپلەردىكى ھالال ـ ھاراملار

ئىشلەشكە قادىر كىشىنىڭ ئىشلىمەي يېتىۋېلىشى ھارامدۇر

ئۆزىنى ئىبادەتكە ئاتىۋېتىش ياكى ئاللاھقا تەۋەككۇل قىلىش باھانىسى بىلەن مۇسۇلمان بىر

كىشىنىڭ ئىشلەمەي يېتىۋېلىشى ۋە رىزىق تەلەپ قىلىشقا ھورۇنلۇق قىلىشى ھارامدۇر. ئىشلەش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ ۋە ئائىلىسىنىڭ ئېھتىياجىنى قامدىيالايدىغان كۈچكە ئىگە بولغان بىر كىشىنىڭ باشقىلار تەرەپىدىن بېرىلگەن ياردەم ۋە سەدىقىلەرگە تايىنىپ ياشىشى توغرا بولمايدۇ.

2835/1678 ـ ابْنُ مَسْعُودٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((مَنْ سَأَلَ النَّاسَ وَلَهُ مَا يُغْنِيهِ جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمَسْأَلَتُهُ فِي وَجْهِهِ خُمُوشٌ أَوْ خُدُوشٌ أَوْ كُدُوحٌ)) قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا يُغْنِيهِ؟ قَالَ: ((خَمْسُونَ دِرْهَمًا أَوْ قِيمَتُهَا مِنَ الذَّهَبِ))* أبو داود (1626)، الترمذي (650)، النسائي 97/5 ابن ماجة (1840)، الدارمي (1640)

2835/1678 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: كىمكى ھاجەتسىز تۇرۇپ كىشىلەردىن بىر نەرسە سورىسا، قىيامەت كۈنى ئۇ كىشى يۈزى جاراھەت باسقان، قىيما چىيما قىلىنغان ھالەتتە كېلىدۇ، دېدى. ئۇنىڭدىن: كىشىنى ھاجەتسىزلەر قاتارىغا كىرگۈزىدىغان نەرسە نېمە؟ دەپ سورالغاندى: ئەللىك تەڭگە ياكى شۇنىڭ قىممىتىدىكى ئالتۇن (يەنى شۇنچىلىك نەرسىسى بولسا، باشقىلاردىن بىر نەرسە سورىمىسۇن)، دېدى. (تىرمىزى: 650)

2829/1673 ـ ابنُ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – رفعه: ((لا تَزَالُ الْمَسْأَلَةُ بِأَحَدِكُمْ حَتَّى يَلْقَى اللَّهَ تعالى وَلَيْسَ فِي وَجْهِهِ مُزْعَةُ لَحْمٍ))* البخاري (1475)، مسلم (1040)

2829/1673 ـ ھەمزە ئىبنى ئابدۇللاھ دادىسىدىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: كىشى تىلەمچىلىك قىلىۋېرىپ، ھەتتا قىيامەت كۈنى اللەنىڭ ئالدىغا يۈزىدە گۆش دىدارى قالمىغان ھالدا كېلىدۇ. (مۇسلىم: 1040)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەڭ قاتتىق قارشى تۇرغان ۋە مۇسۇلمانغا چەكلىگەن نەرسە بولسا: مەجبۇرلايدىغان زۆرۈر ئەھۋال بولمىسىمۇ يۈزىنى چۈشۈرۈپ، ئادىمىلىك ۋە ئىززەت ئابرويىنى تۆكۈپ، كىشىلەردىن بىر نەرسە تىلەشتۇر.

2837/1680 ـ أبو هُرَيْرَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((مَنْ سَأَلَ النَّاسَ تَكَثُّرًا فَإِنَّمَا يَسْأَلُ جَمْرًا، فَلْيَسْتَقِلَّ أَوْ لِيَسْتَكْثِرْ))* مسلم (1041)

2837/1680 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى مېلىنى ئاۋۇتۇش ئۈچۈن تىلەمچىلىك قىلسا، بىر پارچە چوغ تىلىگەن بولىدۇ. شۇڭا ئۇ ئەمدى ئاز تىلەمدۇ، كۆپ تىلەمدۇ، تىلەرۋەسۇن. (مۇسلىم: 1041)

2839/1681 ـ ابنُ عمرو بْنُ العاص – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((مَنْ سَأَلَ وَلَهُ أَرْبَعُونَ دِرْهَمًا فَهُوَ مُلْحِفٌ))* للنسائي

2839/1681 ـ ئەمر ئىبنى شۇئەيب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى يېنىدا 40 تەڭگىسى تۇرۇپ

تىلەمچىلىك قىلسا، ئۇ كىشى ئاچكۆز ھېسابلىنىدۇ. (نەسائى: 2594)

مانا شۇنىڭدەك شىددەتلىك تەھدىت ۋە ئاگاھلاندۇرۇشلار بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇسۇلمان كىشىنىڭ ئىززىتىنى ساقلىغان. ئۇنى تىلەمچىلىككە، ئۆزگە تايىنىشقا ۋە باشقىلارنىڭ قولىغا قاراپ قالماسلىققا ئادەتلەندۈرگەن.

قانداق شارائىتتا تىلەشكە رۇخسەت قىلىنىدۇ؟

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام زۆرۈرىيەت ۋە ئېھتىياجنى كۆزدە تۇتۇپ، كىمكى مۇھتاجلىق بېسىمى ئاستىدا ياردەم تىلەشكە مەجبۇر بولۇپ قېلىپ ھۆكۈمەت ياكى شەخستىن تىلىسە ئۇ كىشىگە گۇناھ بولمايدىغانلىقىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

2801/1654 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((الْيَدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلَى، وَابْدَأْ بِمَنْ تَعُولُ، وَخَيْرُ الصَّدَقَةِ عَنْ ظَهْرِ غِنًى، وَمَنْ يَسْتَعْفِفْ يُعِفَّهُ اللَّهُ، وَمَنْ يَسْتَغْنِ يُغْنِهِ اللَّه))* البخاري

2801/1654 ـ ھەكىم ئىبنى ھىزام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئۈستىدىكى (بەرگۈچى) قول ئاستىدىكى (ئالغۇچى) قولدىن ياخشىدۇر. سەدىقە بېرىشنى ئالدى بىلەن ھالىدىن خەۋەر ئېلىش سېنىڭ مەجبۇرىيىتىڭ بولغانلاردىن باشلىغىن! سەدىقىنىڭ ئەڭ ياخشىسى ئېھتىياجدىن ئاشقاندا بېرىلگىنىدۇر. كىمكى (تىلەمچىلىك ۋە يامان ئىشلاردىن) ساقلىنىشنى ئارزۇ قىلسا، الله ئۇ كىشىنى ئۇنداق ئىشلاردىن ساقلايدۇ. كىمكى ئىنسانلارنىڭ ياردىمىگە موھتاج بولماسلىقنى ئارزۇ قىلسا، الله ئۇ كىشىنى ھېچكىمگە موھتاج قىلمايدۇ. (بۇخارى: 1428)

2830/1674 ـ سَمُرَةُ بنُ جندب – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((الْمَسَائِلُ كُدُوحٌ يَكْدَحُ بِهَا الرَّجُلُ وَجْهَهُ، فَمَنْ شَاءَ أَبْقَى عَلَى وَجْهِهِ وَمَنْ شَاءَ تَرَكَه، إِلاَّ أَنْ يَسْأَلَ الرَّجُلُ ذَا سُلْطَانٍ أَوْ فِي أَمْرٍ لا يَجِدُ مِنْهُ بُدًّا))* أبو داود (1639)، الترمذي (681)، النسائي

2830/1674 ـ سەمۇرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: تىلەمچىلىك قىلىش ئىنساننىڭ يۈزىنى تۆكىدىغان ئىش بولۇپ، ئىنسان خالىسا يۈزىنى ساقلاپ قالىدۇ، خالىسا (تىلەمچىلىك قىلىش ئارقىلىق) يۈزىنى تۆكۈۋالىدۇ. ئەمما مەسئۇلدىن سوراش ياكى سورىمىسا بولمايدىغان ئەھۋال ئاستىدا سوراش بۇنىڭ سىرتىدا. (ئەبۇ داۋۇد: 1639)

ئىنساننىڭ ئىززىتى ـ ئىشلەشتە

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بەزى كىشىلەرنىڭ بەزى ھۈنەر ـ كەسىپلەرنى تۆۋەن كۆرۈشىنى رەت قىلغان ۋە ساھابىلىرىگە ھەقىقى ئىززەت ـ ھۆرمەتنىڭ قانداق ئىش بولىشىدىن قەتئىينەزەر ئىشلەشتە ئىكەنلىكىنى، خارلىق ۋە تۆۋەنلىكنىڭ باشقىلارنىڭ ياردىمىگە تايىنىشتا ئىكەنلىكىنى ئۇگۇتۇپ مۇنداق دەيدۇ:

2831/1675 ـ أبو هُرَيْرَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((لَأَنْ يَحْتَطِبَ أَحَدُكُمْ حُزْمَةً عَلَى ظَهْرِهِ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَسْأَلَ أَحَدًا فَيُعْطِيَهُ أَوْ يَمْنَعَهُ)) * البخاري (2074)، مسلم (1042)

2831/1675 ـ ئابدۇراھمان ئىبنى ئەۋف رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئازادگەردىسى ئەبۇ ئۇبەيد ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىرىڭلارنىڭ دۈمبىسىدە ئوتۇن توشۇپ (سېتىپ) جان بېقىشى، باشقا بىرىدىن (مەيلى بەرسۇن ياكى بەرمىسۇن) بىر نەرسە تىلىشىدىن ياخشىدۇر. (بۇخارى: 2074)

شۇڭا مۇسۇلمان كىشى هارامغا تايانمايدىغان، هارامغا يول ئاچمايدىغان ۋە هارامغا يېقىنلاشمايدىغان ئىش بولسىلا مەيلى دېھقانچىلىق، تىجارەت، ياكى سانائەت ياكى قانداق بىر هۈنەر ۋە قانداق بىر خىزمەت بولسۇن هالال بىر يول ئارقىلىق پۇل تېپىشى كېرەك.

دېھقانچىلىق بىلەن تىرىكچىلىك قىلىش

ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە تېرىقچىلىق ئاساسلىرىنى ئىنسانغا بېرىلگەن بىر نېمەت دەپ بايان قىلغان. مەسىلەن: ئاللاھ تائالا يەر ـ يۈزىنى ھەر تۈرلۈك ئۈسۈملۈكلەرنى ئۆستۈرۈش ۋە ئۇلاردىن ھوسۇل ئېلىش ئۈچۈن تەييارلىغان، ئۇنى ئىنسانغا بوي سۇندۇرۇپ بىسات شەكلىدە ياىغان. شۇڭا بۇ ئىنسانلار ئەسلەپ، ئاللاھقا رەھمەت ئېيتىشى كېرەك بولغان بىر نېمەتتۇر.

وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ بِسَاطا لِتَسْلُكُوا مِنْهَا سُبُلًا فِجَاجًا

زېمىندا كەڭ يوللاردا مېڭىشىڭلار ئۈچۈن ئاللاھ سىلەرگە زېمىننى بەرپا قىلىپ بەردى [نۇھ سۈرىسى 19ـ20ـ ئايەتلەر]

وَالْأَرْضَ وَضَعَهَا لِلْأَنَامِ فِيهَا فَاكِهَةٌ وَالنَّخْلُ ذَاتُ الْأَكْمَامِ وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ فَبِأَيِّ آلَاء رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

زېمىننى ئىنسانلار ۋە جىنلار ئۈچۈن قىلدى. زېمىندا مېۋىلەر، بوغۇنلۇق خورما دەرەخلىرى بار. سامىنى بار دانلىق زىرائەتلەر، خۇشبۇي ئۈسۈملۈكلەر بار. ئى ئىنسانلار! جىنلار! پەرۋەردىگارىڭلارنىڭ قايسى نېمەتلىرىنى ئىنكار قىلىسىلەر؟ [ئەرراھمان سۈرىسى 10ـ13ـ ئايەتلەر]

ئاللاھ تائالا سۈنى قولايلاشتۇرۇپ ئاسماندىن يامغۇر شەكلىدە چۈشۈردى، دەريا قىلىپ ئاقتۇردى، سۇ بىلەن قۇرۇق زېمىننى ياشارتتى: **وَهُوَ الَّذِي أَنزَلَ مِنْ السَّمَاء مَاء فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُتَرَاكِبًا** ئاللاھ بۇلۇتتىن يامغۇر سۈيىنى چۈشۈردى، شۇنىڭ بىلەن بارلىق ئۈسۈملۈكلەرنى ئۇندۇردى، ئۈسۈملۈكلەردىن يېشىل ياپراقلارنى چىقاردى، بىر- بىرىگە مىنگىشىپ كەتكەن دانلارنى يېتىشتۈردى [ئەل ئەنئام سۈرىسى99ـ ئايەت]

فَلْيَنْظُرْ الْإِنسَانُ إِلَى طَعَامِهِ أَنَّا صَبَبْنَا الْمَاء صَبًّا ثُمَّ شَقَقْنَا الْأَرْضَ شَقًّا فَأَنْبَتْنَا فِيهَا حَبًّا وَعِنَبًا وَقَضْبًا ئىنسان يېمىكىنىڭ قانداق كەلگىنىگە نەزەر قىلسۇن، بىز زور مىقداردا يامغۇر ياغدۇردۇق، ئاندىن زېمىننى ياردۇق، ئۇنىڭدا ئاشلىقلارنى، ئۈزۈمنى ۋە ئوتياشلارنى ئۆستۈردۇق [ئەبەسە سۈرىسى 24ـ28ـ ئايەتلەر]

ئاللاھ تائالا شاماللارنى ئەۋەتىدۇ، شاماللار بۇلۇتلارنى ھەيدەيدۇ، ئۈسۈملۈكلەرنى

چاڭلاشتۇرىدۇ. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْزُونٍ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ وَمَنْ لَسْتُمْ لَهُ بِرَازِقِينَ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ وَأَرْسَلْنَا الرِّيَاحَ لَوَاقِحَ فَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَسْقَيْنَاكُمُوهُ وَمَا أَنْتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ

يەر يۈزىنى يېيىپ كەڭ قىلدۇق، ئۇنىڭغا تاغلارنى ئورناتتۇق، يەر يۈزىدە ھەر خىل تەكشى ئۆلچەملىك ئۆسۈملۈكلەرنى ئۆستۈردۇق. يەر يۈزىدە سىلەر ئۈچۈن ۋە سىلەر رىزقىنى بەرەلمەيدىغانلار (يەنى خادىملار ۋە ھايۋانلار) ئۈچۈن تۇرمۇش لاۋازىمەتلىرىنى ياراتتۇق، قانداق نەرسە بولمىسۇن، ئۇنىڭ خەزىنىسى بىزنىڭ دەرگاھىمىزدىدۇر، بىز ئۇنى پەقەت مەلۇم مىقداردىلا چۈشۈرىمىز. بىز يامغۇر ھەيدەيدىغان شاماللارنى ئەۋەتتۇق، بىز بۇلۇتتىن يامغۇر ياغدۇرۇپ سىلەرنى سۇغاردۇق، سىلەر ھەرگىز ئۇنى ساقلاشقا قادىر ئەمەسسىلەر [ئەل ھىجر سۈرىسى 19-22- ئايەتلەر] بۇ ئايەتلەردە ئاللاھ تائالا زىرائەت نېمىتىنى تەكىتلىگەن.

4577/2749 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَغْرِسُ غَرْسًا أَوْ يَزْرَعُ زَرْعًا فَيَأْكُلُ مِنْهُ طَيْرٌ أَوْ إِنْسَانٌ أَوْ بَهِيمَةٌ إِلاَّ كَانَ لَهُ بِهِ صَدَقَةٌ)) البخاري (2320)، مسلم (1553).

4577/2749 ـ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: قانداقلا بىر مۇسۇلمان بىرەر تۈپ دەرەخ تىكسە ياكى زىرائەت تېرىپ قويسا، ئۇنىڭدىن قۇش، ئىنسان ياكى ھايۋان (يەپ) پايدىلانسا، مۇھەققەقكى، ئۇ مۇسۇلمان بۇنىڭ بەدىلىگە سەدىقە بەرگەنىنىڭ ساۋابىنى ئالىدۇ. (بۇخارى: 2320)

ھەدىسنىڭ كۆرسىتىشىچە: كۆچەت تىككۈچى ئۆلۈپ كەتكەن تەقدىردىمۇ ياكى كۆچەت باشقا بىرسىنىڭ قولىغا ئۆتۈپ كەتكەن بولسىمۇ، تىكىلگەن كۆچەتتىن پايدىلىنىش داۋاملىشىپلا تۇرىدىكەن تىككۈچىگە ساۋاب يېزىلىپ تۇرىدۇ.

ئالىملار مۇنداق دەيدۇ: "ئاللاھ تائالانىڭ ئىنئامى كاتتا بولغاچقا، ئالتە نەرسىگە ئۆلۈمدىن كېيىنمۇ خۇددى دۇنيادا ھايات ۋاقتىدىكىدەكلا ساۋاب بېرىدۇ: پايدىسى ئۈزۈلۈپ قالمايدىغان (ۋەقپىدەك) سەدىقە، پايدىلىنىپ تۇرىدىغان ئىلىم، دۇئا قىلىپ تۇرىدىغان ئەۋلاد، كۆچەت تىكىش، زىرائەت تېرىش ۋە دۈشمەندىن قوغدىنىش ئۈچۈن قاراۋۇللۇقتا تۇرۇش".

بەزى ئالىملار يۇقىرىقى ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش مەنىدىكى ھەدىسلەرگە ئاساسلىنىپ: ئەڭ ياخشى كەسىپ دېھقانچىلىق دەپ قارىغان. يەنە بەزىلەر: سانائەت ۋە قول ھۈنىرى دېسە، يەنە بەزىلەر: تىجارەت دەپ قارىغان.

بەزى تەتقىقاتچى ئالىملار مۇنداق دەيدۇ: "ئەڭ ياخشى كەسىپ ۋەزىيەتكە قاراپ بولىدۇ. مەسىلەن: غىزا ماددىلىرىغا بەكرەك مۇھتاج بولغان چاغلاردا كىشىلەرنى قىيىنچىلىقتىن قۇرتۇلدۇرۇش ئۈچۈن دېھقانچىلىق قىلىش ئەۋزەلرەك بولىدۇ. ناۋادا يوللار ئېتىلىپ قىلىپ، تىجارەت تاۋارلىرىغا خەلقنىڭ ئېھتىياجى بەكرەك بولسا، تىجارەت قىلىش ئەۋزەل بولىدۇ. سانائەت ۋە قول ھۈنىرىگە ئېھتىياج بولغان چاغدا، سانائەت ۋە قول ھۈنەرلىرى بىلەن

شۇغۇللىنىش ئەۋزەل بولىدۇ" بۇ ئاخىرقى قاراش هازىرقى زامان ئىقتىساد ئىلمىگە مۇۋاپىق كېلىدۇ.

سانائەت ۋە هۈنەر ـ كەسىپلەر

ئىسلام دېهقانچىلىققا تەرغىپ قىلىپ ئۇنىڭ قەدرىنى كۆتۈرگەن، هەمدە دېهقانچىلىق بىلەن شۇغۇللانغۇچىلارنىڭ كۆپ ساۋابقا ئېرىشىدىغانلىقىنى تەكىتلىگەن. لېكىن شۇنىڭ بىلەن بىرگە پۈتۈن ئۈممەتنىڭ بارلىق كۈچىنى دېهقانچىلىققىلا قارىتىپ قويۇشنى چەكلىگەن، چۈنكى بۇنداق قىلىش ئۈممەتنى ئاسارەت خارلىقىغا دۇچار قىلىدىغان بىر كەمتۈكلۈكتۇر. بۇنداق قىلىشنىڭ پۈتۈن بىر مىللەتنى قورشىغان بالا ۋە خارلىقنىڭ مۇقەددىمىسى ئىكەنلىكىنى پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامنىڭ ئېلان قىلىشى ئانچە ئەجەبلىنەرلىك ئىش ئەمەس. زاماننىڭ ئۆتۈشى بۇنىڭ بىر هەقىقەت ئىكەنلىكىنى ئېنىق ئىسپاتلىغان.

دېهقانچىلىق بىلەن بىرگە مىللەتنىڭ ئەركىن ۋە ئەزىز بولىشى، دۆلەتنىڭ كۈچ ـ قۇدرەتلىك بولىشى ئۈچۈن باياشات هاياتنىڭ يولىنى ئېچىپ بېرىدىغان هەر خىل هۈنەر ـ سەنئەت ۋە سانائەتلەر بولىشى كېرەك. بۇنداق هۈنەر ـ سەنئەت ۋە سانائەتلەر ئىسلامنىڭ نەزىرىدە هالال بولۇپلا قالماي، بەلكى ئۇ ئۆلىمالارنىڭ بەرگەن هۆكۈملىرىگە ئاساسەن پەرز كۇپايەدۇر.

بۇنىڭ مەنىسى: ئىسلام جەمئىيىتىدە ئېهتىياجنى قاندۇرىدىغان دەرىجىدە هەر تۈرلۈك ئىلىم ـ پەن، هۈنەر ـ سەنئەت ۋە سانائەت ئەهلى تولۇق بولىشى كېرەك. ناۋادا ئىلىم ـ پەن ياكى سانائەت ساهەلىرىدە بىر بوشلۇق بولۇپ، بۇ بوشلۇقنى تولدۇرىدىغان كىشى بولمىسا پۈتۈن مىللەت گۇناهكار بولىدۇ. بولۇپمۇ رەهبەرلەر ۋە هوقۇق تۇتقانلار بەكرەك گۇناهكار بولىدۇ.

ئىمام غازالى مۇنداق دېگەن: " پەرز كۇپايە ـ دۇنيا ئىشلىرى يۈرۈشۈپ تۇرۇشى ئۈچۈن بولمىسا بولمايدىغان هەر بىر ئىلىم ـ پەندۇر. مەسىلەن: دوختۇرلۇق ئىنسان جىسمىنىڭ ساق ـ سالامەت تۇرىشى ئۈچۈن زۆرۈر. هېساب، مۇئامىلىلەر ۋە ۋەسىيەت ـ مىراس بۆلۈش قاتارلىق ئىشلاردا زۆرۈر. مانا بۇنداق ئىلىملەرنى بىر يۇرتتا هاجەتنى قامدايدىغان دەرىجىدە ئۆگەنگەنلەر بولمىسا، بۇ يۇرتنىڭ پۈتۈن ئەهلى گۇناهكار بولىدۇ، ئەگەر هاجەتنى قامدىغىدەك دەرىجىدە ئۆگەنگەن كىشىلەر بولسا، كۇپايە قىلىدۇ، قالغانلار ئۆگەنمىسىمۇ گۇناهكار بولمايدۇ. دېهقانچىلىق، توقۇمىچىلىق ۋە تىكىمچىلىك قاتارلىقلاردەك سانائەت ئاساسلىرىمۇ پەرز كۇپايىدۇر. ناۋادا بىر يۇرتتا ئوپېراتسىيە قىلىدىغان بىر دوختۇر بولمىسا كىشىلەرنىڭ هاياتى خەۋپكە ئۇچرايدۇ، كېسەللىكنى بەرگەن ئاللاه دورىسىنىمۇ بەرگەن ۋە ئۇنى ئىشلىتىش يولىنى كۆرسەتكەن، شۇڭا ئۇنى ئۆگەنمەي هالاكەتكە يۈزلىنىش توغرا ئەمەس".

قۇرئان كەرىم بىر قانچە هۈنەر ـ سەنئەتنى بايان قىلىپ ئۇلارنى نېمەت دەپ سۈپەتلىگەن. مەسىلەن: داۋۇد ئەلەيهىسسالام هەققىدە مۇنداق دېگەن:

وَأَلَنَّا لَهُ الْحَدِيدَ أَنْ اعْمَلْ سَابِغَاتٍ وَقَدِّرْ فِي السَّرْدِ

تۆمۈرنى داۋۇدقا يۇمشاق قىلىپ بەردۇق، ئېيتتۇقكى: مۇكەممەل ساۋۇتلارنى ياسىغىن، هالقىلىرىنى تەكشى قىلغىن [سەبەئ سۈرىسى10ـ11ـ ئايەتلەر]

وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَكُمْ لِتُحْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ فَهَلْ أَنْتُمْ شَاكِرُونَ

جەڭلەردە سىلەرنى ساقلاش مەقسىتىدە داۋۇدقا سىلەر ئۈچۈن ساۋۇت ياساشنى ئۆگەتتۇق،

سىلەر بۇنىڭغا شۈكرى قىلامسىلەر؟ [ئەل ئەنبىيا سۈرىسى 80 ـ ئايەت]

سۇلايمان ئەلەيھىسسالام ھەققىدە مۇنداق دەپ كۆرسەتكەن:

عَذَابِ السَّعِيرِ يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِنْ مَحَارِيبَ وَتَمَاثِيلَ وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ وَقُدُورٍ رَاسِيَاتٍ اعْمَلُوا آلَ دَاوُودَ شُكْرًا

ئۇنىڭغا (مىس) ئاقىدىغان بۇلاقنى ئاققۇزدۇق، بەزى جىنلار پەرۋەردىگارىنىڭ ئەمرى بويىچە سۇلايماننىڭ ئالدىدا ئىشلەيتتى، ئۇلاردىن كىمكى بىزنىڭ ئەمرىمىزگە خىلاپلىق قىلىدىكەن ئۇنىڭغا دوزاخ ئازابىنى تېتىتىمىز. ئۇلار سۇلايمانغا ئۇ خالىغان كاتتا سارايلارنى، ھەيكەللەرنى، كۆلدەك چوڭ لېگەنلەرنى ۋە مىدىرلىمايدىغان قازانلارنى ياسايتتى. ئى داۋۇد جەمەتى شۈكۈر قىلىڭلار [سەبەئ سۈرىسى 12ـ13ـ ئايەتلەر]

زۇلقەرنەين ۋە ئۇنىڭ ئىگىز توسمىسى ھەققىدە مۇنداق دەپ كۆرسەتكەن:

قَالَ مَا مَكَّنِّي فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ فَأَعِينُونِي بِقُوَّةٍ أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا آتُونِي زُبَرَ الْحَدِيدِ حَتَّى إِذَا سَاوَى بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ قَالَ انفُخُوا حَتَّى إِذَا جَعَلَهُ نَارًا قَالَ آتُونِي أُفْرِغْ عَلَيْهِ قِطْرًا فَمَا اسْطَاعُوا أَنْ يَظْهَرُوهُ وَمَا اسْتَطَاعُوا لَهُ نَقْبًا

زۇلقەرنەين ئېيتتى: " ئاللاھنىڭ ماڭا بەرگەن نەرسىلىرى (سىلەرنىڭ ماڭا بېرىدىغان مېلىڭلاردىن) ئەۋزەلدۇر، ماڭا ئادەم كۈچى ياردەم قىلىڭلار، ئۇلار بىلەن سىلەرنىڭ ئاراڭلارغا مۇستەھكەم بىر توسما سېلىپ بېرەي. ماڭا تۆمۈر پارچىلىرىنى ئېلىپ كېلىڭلار". (تۆمۈر پارچىلىرى دۆۋىلىنىپ) ئىككى تاغنىڭ ئارىسى تەكشى بولغاندا، "كۆيۈكلەرنى بېسىڭلار" دېدى. تۆمۈر پارچىلىرى ئوتتەك بولغاندا، ئۇ: "ماڭا ئېرىتىلگەن مىسنى بېرىڭلار، ئۇستىگە تۆكەي" دېدى. ئۇلار (يەنى يەجۇج ــ مەجۇج) ئۇنىڭ ئۇستىگە چىقىشقىمۇ، ئۇنى تېشىشكىمۇ قادىر بولالمىدى [كەھف سۈرىسى95 ـ 97 ـ ئايەتلەر]

نۇھ ئەلەيھىسسالامنىڭ كېمە ياسىغان قىسسىسىنى بايان قىلدى، دېڭىزلاردا ماڭىدىغان تاغدەك يوغان كېمىلەرگە ئىشارەت قىلدى:

وَمِنْ آيَاتِهِ الْجَوَارِ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ دېڭىزدا قاتنىغۇچى تاغلاردەك كېمىلەر ئاللاھنىڭ قۇدرىتىنىڭ دەلىللىرىدىندۇر [شورا سۈرىسى 32ـ ئايەت]

يەنە ئاللاھ تائالا كۆپلىگەن ئايەتلىرىدە ئۇۋ ئوۋلاش تۇرلىرىنى يەنى بېلىق ۋە دېڭىز ھايۋانلىرىنى تۇتۇش، قۇرۇقلۇق ھايۋانلىرىنى ئوۋلاش ۋە مەرۋايىت قۇلۇللىرىنى چىقىرىش ئۈچۈن دېڭىز ئاستىغا شۇڭغۇش قاتارلىقلارنى بايان قىلغان.

بۇنىڭدىن باشقا يەنە قۇرئان كەرىم ھېچبىر كىتابتا كۆرۈلمىگەن شەكىلدە تۆمۈرنىڭ قىممىتىنى بايان قىلغاندۇر. مەسىلەن: ئاللاھ تائالا ئىنسانلارغا پەيغەمبەرلەرنى ئەۋەتكەنلىكىنى ۋە كىتابلارنى چۈشۈرگەنلىكىنى بايان قىلغاندىن كېيىن مۇنداق دېگەن:

وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ

تۆمۈرنى ياراتتۇق، تۆمۈر كۈچ ـ قۇۋۋەتنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ۋە تۆمۈردە ئىنسانلار ئۈچۈن نۇرغۇن مەنپەئەتلەر بار [ئەلھەدىد سۈرىسى 25ـ ئايەت] بۇ سۈرىنىڭ تۆمۈر سۈرىسى دەپ

ئاتىلىشىمۇ ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس.

قايسى جەھەتتىن بولسا بولسۇن، جەمئىيەتنىڭ بىر ھاجىتىنى قامدايدىغان ياكى جەمئىيەتكە پايدىسى بولغان ھۈنەر ـ سەنئەت ئىسلام كۆرسەتكەن شەكىلدە ئىلىپ بېرىلسا ياخشى ئەمەل ھېسابلىنىدۇ. ئىسلام دىنى كىشىلەر تۆۋەن كۆرگەن بىر نەچچە ھۈنەر ـ كەسىپنىڭ شەنىنى كۆتۈرگەن. مەسىلەن: پادىچىلىقنى كىشىلەر تۆۋەن كۆرىشەتتى.

5542/3314 ـ جابر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: لقد رأيتنا مع النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَرِّ الظَّهْرَانِ نَجْنِي الْكَبَاثَ، وهو ثمر الأراك، ويقول: ((عَلَيْكُمْ بِالأَسْوَدِ مِنْهُ فَإِنَّهُ أَطْيَبُ)) فقلت: أَكُنْتَ تَرْعَى الْغَنَمَ؟ قَالَ: ((وَهَلْ مِنْ نَبِيٍّ إِلاَّ رَعَاهَا))* البخاري (3406)، مسلم (2050).

5542/3314 ـ جابىر ئىبنى ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: بىز پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن مەررى زەھران ۋادىسىدا ئەراك دەرىخىنىڭ مېۋىسىنى ئۈزۈۋاتاتتۇق. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئۇنىڭ قارىسىنى ئىلىڭلار! قارىسى بەك ياخشى، دېدى. بىر كىشى: ئى رەسۇلۇللاھ! سەن قوي باققانمىدىڭ؟ ـ دەپ سورىغانىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ھەئە، مەن قوي باققان. قوي باقمىغان پەيغەمبەر يوق، دەپ جاۋاب بەردى. (بۇخارى: 5453)

ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى ۋە پەيغەمبەرلەرنىڭ تۈگەنچىسى ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام قوي باققان ئىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە باققان قوي ئۆزىنىڭ ئەمەس مەككىلىكلەرنىڭ ئىدى، ئۇ باشقىلارنىڭ قويلىرىنى ئىش ھەققى ئىلىپ بېقىپ بېرەتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ سۆزلەرنى ساھابىلىرىگە پەخىرلىنىشنىڭ ئىشلەيدىغانلارغا خاس ئىكەنلىكىنى، ھورۇن ۋە بىكار تەلەپلەرگە خاس ئەمەسلىكىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن ئىيتىپ بەرگەن.

قۇرئان كەرىم بىزگە مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ قىسسىسىنى بايان قىلغان، ئۇ ياشانغان بىر ئادەمنىڭ ئىككى قىزىنىڭ بىرىگە ئۆيلىنىش شەرتى بىلەن ئۇ ئادەمنىڭ قولىدا سەككىز يىل ئىشلىگەن. مۇسا ئەلەيھىسسالام ھەقىقەتەن ياخشى ئىشلىگەن بولۇپ، بۇرۇن ئىككى قىزنىڭ بىرىنىڭ دېگەن بۇ سۆزلىرى راست چىققان:

قَالَتْ إِحْدَاهُمَا يَاأَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ إِنَّ خَيْرَ مَنْ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ

ئى ئاتا ئۇنى سەن ئىشلەتكىن، ئۇ سەن ئىشلەتكەنلەرنىڭ ئەڭ ياخشىسىدۇر، كۈچلۈك، ئىشەنچلىكتۇر [ئەلقاساس سۈرىسى 26 ـ ئايەت]

ھەر بىر پەيغەمبەر بىر كەسىپ بىلەن شۇغۇللانغان، شۇڭا مۇسۇلمان كىشى ھالال پۇل تاپىدىغان ھۈنىرىنى تۆۋەن كۆرمەي كۆڭلىنى ئۈستۈن تۇتىشى كېرەك.

ئىسلام ئۇرۇش ئىلان قىلغان ھۈنەر ـ كەسپلەر

ئىسلام دىنى جەمئىيەتنىڭ ئەقىدە، ئەخلاق، ئىززەت ـ نۇمۇس ۋە ئومۇمىي ئەدەب قائىدىلىرىگە زىيانلىق بولغان بەزى ھۈنەر ـ سەنئەتلەر بىلەن شۇغۇللىنىشنى بارلىق مۇسۇلمانلارغا ھارام قىلغان.

بۇت، كرېست ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش نەرسىلەرنى ياساشمۇ ئوخشاشلا ھارام

ئەمما رەسىم سىزىش ۋە فوتو ئاپپاراتى بىلەن سۈرەت تارتىشنىڭ ھۆكمى بولسا، بىز يۇقىرىدا

ئىسلام شەرىئىتىنىڭ روھىغا ئەڭ يېقىن بولغىنى مۇباھ ـ ياكى چوڭ بولسا مەكرۇھ ـ بولىشىدۇر دەپ بايان قىلىدۇق. بۇ ھۆكۈم ئەلۋەتتە مەزمۇنى ئىسلام ھارام قىلغان نەرسىدىن خالىي بولغان سۈرەتلەرگە ئۇيغۇن كېلىدۇ. ناۋادا سۈرەتتە ئىسلام چەكلىگەن نەرسىلەر تەسۋىرلەنگەن بولسا، ھۆكمى يەنىلا ھارام بولۇپ كېتىدۇ. مەسىلەن: ئاياللارنىڭ جىسمى تەسۋىرلەنگەن ياكى پادىشاھ، داھىي، پەيغەمبەر ۋە پەرىشتىلەرنىڭ رەسىملىرىدەك ئۇلۇغ ۋە مۇقەددەس دەپ چوقۇنىلىدىغان سۈرەتلەر ھارام بولىدۇ.

مەست ۋە بىھۇش قىلىدىغان زىيانلىق نەرسىلەرنى ياساش

يۇقىرىدا بىلىپ ئۆتكىنىمىزدەك ئىسلام دىنى ھاراق ئىشلەپچىقىرىشقا ۋە تارقىتىشقا قاتنىشىشنى ياكى ئىستېمال قىلىشنى ھارام قىلغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەدىسىگە بىنائەن بۇنداق ئىشلارنىڭ قايسى بىرىنى قىلغان كىشى لەنەت قىلىنغاندۇر.

خىيروئىين، ئەپيۇن، نەشىگە ئوخشاش زەھەرلىك چېكىملىكلەر، ھەمدە بىھۇش قىلىدىغان ھەرتۈرلۈك ماددىلارمۇ ئىستېمال قىلىش، ئېلىپ ـ سېتىش، تارقىتىش ۋە ئىشلەپ چىقىرىشنىڭ ھاراملىقى جەھەتتە ھاراققا ئوخشاش.

دېمەك: ئىسلام دىنى مۇسۇلمان كىشىگە ھارام ئىشنى قىلىش ياكى ھارامغا تەشۋىق قىلىشقا تايانغان ھەرقانداق ھۈنەر ـ سەنئەت بىلەن شۇغۇللىنىشنى چەكلەيدۇ.

تىجارەت يولى بىلەن تىرىكچىلىك قىلىش

ئىسلام قۇرئان كەرىم ئايەتلىرىدە ۋە ھەدىس شەرىپلەردە تىجارەت ئۈچۈن كۈچلۈك بىر چاقىرىق ئېلان قىلغان، تىجارەتكە يۇزلىنىشكە ۋە تىجارەت ئۈچۈن سەپەرگە ئاتلىنىشقا قىزىقتۇرغان، ھەمدە ئۇنى ئاللاھنىڭ پەزلىنى تىلەش دەپ ئاتاپ تىجارەت قىلغۇچىلار بىلەن ئاللاھ يولىدا جىھاد قىلغۇچىلارنى بىللە مەدھىيلىگەن:

وَآخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَآخَرُونَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

بەزىلەر ئاللاھنىڭ پەزلىنى تىلەپ (يەنى تىجارەت قىلىپ) يەر يۈزىدە سەپەر قىلىدۇ، يەنە بەزىلەر ئاللاھنىڭ يولىدا جىھاد قىلىدۇ [مۇززەممىل سۈرىسى 20ـ ئايەت]

قۇرئان كەرىمدە ئاللاھ تائالا ئىچكى ۋە تاشقى تىجارەت يوللىرىنى تا ھازىرقى كۈنگە قەدەر دۇنيا تىجارىتىنىڭ ئەڭ چوڭ يۆتكەش قورالى بولۇپ كېلىۋاتقان سۇ قاتناش قۇراللىرى ئارقىلىق تەييارلاپ بەرگەنلىكىنى بىر نېمەت دەپ كۆرسىتىدۇ، ھەمدە ئۆزىنىڭ دېڭىزنى بويسۇندۇرۇپ بەرگەنلىكى ۋە ئۇنىڭدا تىجارەت كېمىلىرىنى ماڭالايدىغان قىلىپ بەرگەنلىكىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

وَتَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَوَاخِرَ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

ئاللاھنىڭ نېمىتىنى تەلەپ قىلىشىڭلار ئۈچۈن (ئاللاھنىڭ ئەمرى بىلەن يۇك ـ تاق، يېمەك ـ ئىچمەك قاچىلانغان) كېمىلەرنىڭ دېڭىزدا دولقۇن يېرىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرىسەن [فاتىر سۈرىسى 12ـ ئايەت]

ئاللاھ تائالا بەزىدە بۇنى شامال چىقىرىپ بەرگەنلىكى بىلەن بىللە بايان قىلىدۇ:

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ يُرْسِلَ الرِّيَاحَ مُبَشِّرَاتٍ وَلِيُذِيقَكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ وَلِتَجْرِيَ الْفُلْكُ بِأَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ

فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

ئاللاھنىڭ سىلەرگە ئۆزىنىڭ رەھمىتىنى تېتىتىش ئۈچۈن، ئەمرى بويىچە كېمىلەرنى دېڭىزلاردا ماڭدۇرۇش ئۈچۈن، ئۆزىنىڭ مەرھەمىتىدىن تىلىشىڭلار ئۈچۈن، شۈكۈر قىلىشىڭلار ئۈچۈن، شاماللارنى يامغۇر بىلەن خوش خەبەر بەرگۈچى قىلىپ ئەۋەتىشى، ئاللاھنىڭ كامالى ـ قۇدرىتىنى كۆرسىتىدىغان ئالامەتلىرىدىندۇر [رۇم سۈرىسى 46ـ ئايەت]

قۇرئان كەرىم بۇنداق ئايەتلەرنى نېمەتنى ئەسلىتىش ۋە نېمەتتىن پايدىلىنىشقا چاقىرىپ قايتا ـ قايتا تەكرارلىغان، ھەتتا قۇرئان كەرىم ئاللاھنىڭ بارلىقىغا، قۇدرىتىگە ۋە ھېكمىتىگە دالالەت قىلىدىغان دەلىللەرنىڭ بىرى سۈپىتىدە كېمىنى كۆرسەتكەن:

الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنفَعُ النَّاسَ

كىشىلەرگە پايدىلىق نەرسىلەرنى ئېلىپ دېڭىزدا ئۈزۈپ يۈرگەن كېمىلەردە (چۈشىنىدىغانلار ئۈچۈن ئاللاھنىڭ بىرلىكىگە دەلىللەر بار) [بەقەرە سۈرىسى 164ـ ئايەت]

وَمِنْ آيَاتِهِ الْجَوَارِ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ دېڭىزدا قاتنىغۇچى تاغدەك كېمىلەر ئاللاھنىڭ قۇدرىتىنىڭ دەلىللىرىدۇر [شۇرا سۈرىسى 32ـ ئايەت]

ئاللاھ تائالا مەككە ئەھلىگە مەككىنى ئەرەب يېرىم ئارىلىدىكى مۇھىم تىجارەت مەركىزى قىلىپ بەرگەنلىكىنى بىر نېمەت دەپ كۆرسەتكەن:

أَوَلَمْ نُمَكِّنْ لَهُمْ حَرَمًا آمِنًا يُجْبَى إِلَيْهِ ثَمَرَاتُ كُلِّ شَيْءٍ رِزْقًا مِنْ لَدُنَّا

ئۇلارنى بىز تىنچ ھەرەمگە يەرلەشتۈرمىدۇقمۇ؟ ھەرەمگە تۈرلۈك مېۋىلەرنىڭ ھەممىسى كەلتۈرۈلىدۇ، بۇ بىزنىڭ دەرگاھىمىزدىن چۈشۈرۈلگەن رىزىقتۇر [قاساس سۈرىسى 57ـ ئايەت]

بۇ نېمەت بىلەن ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ دۇئاسى ئەمەلگە ئاشقان:

رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِنْ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنْ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ

پەرۋەردىگارىمىز، ئەۋلادىمنىڭ بىر قىسمىنى (يەنى بالام ئىسمائىل بىلەن ئايالىم ھاجەرنى) ناماز ئوقۇسۇن، (يەنى ساڭا ئىبادەت قىلسۇن دەپ) سېنىڭ ھۆرمەتلىك ئۆيۈڭنىڭ قېشىدىكى ئېكىنسىز بىر ۋادىغا (يەنى مەككىگە) ئورۇنلاشتۇردۇم، پەرۋەردىگارىمىز! بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ دىللىرىنى ئۇلارغا مايىل قىلغىن، ئۇلارغا شۈكۈر قىلسۇن دەپ تۈرلۈك مېۋىلەرنى رىزىق قىلىپ بەرگىن [ئىبراھىم سۈرىسى37ـ ئايەت]

ئاللاھ تائالا قۇرەيش قەبىلىسىگە قىشتا يەمەنگە، يازدا شامغا يۈزلىنىدىغان يىلدا ئىككى قېتىم تىجارەت قىلىش يولىنى قولايلاشتۇرۇپ بەرگەنلىكىنى بىر نېمەت دەپ كۆرسەتكەن. ئۇلار كەبىگە قاراش ھوقۇقلىرىدىن پايدىلىنىپ، ھېچقانداق زىيانكەشلىككە ئۇچرىماي خاتىرجەم تىجارەت قىلغان، شۇڭا ئۇلار بۇ كەبىنىڭ ئىگىسى بولغان ئاللاھقا يالغۇز ئىبادەت قىلىش ۋە ئۇنىڭغا شېرىك كەلتۈرمەسلىك بىلەن شۈكۈر قىلىشى كېرەك:

لِإِيلَافِ قُرَيْشٍ إِيلَافِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ الَّذِي أَطعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ

قۇرەيش قوغدالغانلىقلىرى ئۈچۈن، قىشلىق ۋە يازلىق سەپىرىدە قوغدالغانلىقلىرى ئۈچۈن، بۇ ئۆي (يەنى بەيتۇللاھ) نىڭ پەرۋەردىگارىغا ئىبادەت قىلسۇنكى، ئۇ ئۇلارنى ئاچلىقتا ئوزۇقلاندۇردى، ئۇلارنى قورقۇنچتىن ئەمىن قىلدى [قۇرەيش سۈرىسى]

ئاللاھ مۇسۇلمانلارغا ھەر يىلى دۆلەتلەر ۋە مىللەتلەر ئارا دۇنياۋى سەۋىيەدە تىجارەت ئالماشتۇرۇش پۇرسىتىنى تەييارلاپ بەرگەن. ئۇ بولسىمۇ، ئاللاھنىڭ بەيتىگە ھەر يىلى ھەج قىلىش مەۋسىمىدۇر:

رِجَالًا وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيذكرُوا اسْمَ اللَّهِ

كىشىلەر پىيادە ۋە ئورۇق تۆگىلەرگە مىنىپ كېلىدۇ، ئورۇق تۆگىلەر يىراق يوللارنى بېسىپ كېلىدۇ، كىشىلەر ئۆزلىرىگە تېگىشلىك بولغان (دىنىي ۋە دۇنياۋى) مەنپەئەتلەرنى كۆرسۇن، بەلگىلەنگەن كۈنلەردە ئاللاھ ئۇلارغا رىزىق قىلىپ بەرگەن چارۋا ماللارنى ئاللاھنىڭ ئىسمىنى ئېيتىپ بوغۇزلىسۇن [ھەج سۈرىسى 27- 28- ئايەتلەر]

بۇ مەنپەئەتلەردىن بىرى بولسا تىجارەتتۇر. ئىمام بۇخارى رىۋايەت قىلىشچە مۇسۇلمانلار ئىخلاس ۋە ئىبادەتنىڭ ساپ بولىشىغا تەسىر يەتكۈزۈپ قويۇشىدىن قورقۇپ، ھەج مەۋسىمىدە تىجارەت قىلىشتىن سىقىلغان. شۇنىڭ بىلەن قۇرئان كەرىم ئۇلارغا ئېنىق بايان قىلىپ مۇنداق دېگەن:

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ

پەرۋەردىگارىڭلاردىن (ھەج مەۋسىمىدە تىجارەت ۋە باشقا ئوقەت ئارقىلىق) رىزىق تەلەپ قىلساڭلار سىلەرگە ھېچ گۇناھ بولمايدۇ [بەقەرە سۈرىسى 198- ئايەت]

قۇرئان كەرىم ئەتتىگىنى ئاخشىمى مەسجىدگە بارىدىغانلارنى مەدھىيلەپ مۇنداق دېگەن:

رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ

ئۇلار شۇنداق ئەرلەركى، سودا - سېتىق ئۇلارنى ئاللاھنى زىكىر قىلىشتىن، ناماز ئۆتەشتىن، زاكات بېرىشتىن غەپلەتتە قالدۇرمايدۇ [نۇر سۈرىسى37- ئايەت]

يۇقىرىدىكىلەر قۇرئان كەرىمدە تىجارەت ھەققىدە كەلگەن ئايەتلەرنىڭ بىر قىسمىدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننىتىگە قارايدىغان بولساق، ئىسلام پەيغەمبىرىنىڭ تىجارەتكە رىغبەتلەندۈرگەنلىكىنى، ئۇنىڭغا ئەھمىيەت بەرگەنلىكىنى، ھەمدە سۆز ۋە ئىش - ھەرىكەتلىرى بىلەن تىجارەت قائىدىلىرىنى بىكىتكەنلىكىنى كۆرىۋالالايمىز.

ھەمدە تىجارەت، دەسمايە بىلەن پايدىنى ھېسابلاش جەھەتتە تىجارەتچىلەرنى بىر مۇنچە سان ۋە ھېسابات قايىنىمىغا غەرق قىلىۋېتىدۇ، ھەتتاكى بىز ھەزرىتى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دەۋرىدە، خۇسۇسەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نۇتۇق سۆزلەۋاتقان چاغدا، تىجارەت كارۋىنىنىڭ كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپلا ھەممە كىشىلەرنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى تاشلاپ قويۇپ، كارۋان بىلەن بولۇپ كەتكەنلىكىنى كۆرىمىز، ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە ئۇلارغا كايىپ مۇنداق دېگەن:

وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا قُلْ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ مِنْ اللَّهْوِ وَمِنْ التِّجَارَةِ وَاللَّهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ

ئۇلار بىر تىجارەتنى ياكى تاماشانى كۆرسە، سېنى ئۆرە تۇرۇپ خۇتبە ئوقۇۋاتقان پېتىڭ تاشلاپ، ئۇنىڭغا يۈگرىدۇ. ئېيتقىنكى، ئاللاھنىڭ دەرگاھىدىكى ساۋاب ۋە نېمەت تاماشادىن ۋە تىجارەتتىن ياخشىدۇر، ئاللاھ رىزىق بەرگۈچىلەرنىڭ ئەڭ ياخشىسىدۇر [جۇمۇئە سۈرىسى 11 ـ ئايەت]

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تىجارەت ساھەسىدە قىلغان ئىشلىرىغا نەزەر سالساق شۇنى كۆرىمىزكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام روھىي جەھەتكە كۆڭۈل بۆلۈپ، مەدىنىدىكى مەسجىدنى ئاللاھنىڭ تەقۋالىقى ۋە رازىلىقى ئۈستىگە بىنا قىلىپ ئۇنى ئىبادەت قىلىندىغان مەسجىد، ئىلىم ئۆگىتىلىدىغان مەكتەپ، ئىسلام تەشۋىقات ئورگىنى ۋە دۆلەتنىڭ مەركىزى قىلغان. ئەينى ۋاقىتتا ئىقتىسادىي جەھەتكىمۇ ئەھمىيەت بەرگەن.

بۇرۇن مەدىنىدە بەنى قەينۇقا بازىرىنى يەھۇدىيلار قولغا كىرگۈزىۋالغان ئىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەدىنىدە يەھۇدىيلارنىڭ چىشى پاتمايدىغان مۇستەقىل ئىسلامىي بازاردىن بىرنى قۇرۇپ چىقتى، بۇ بازارنى تەرتىپكە سېلىشقا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆزى بىۋاستە يېتەكچىلىك قىلدى، بازارنى كۆرسەتمىلىرى بىلەن پەرۋىش قىلىپ تۇردى، بىز (مۇسۇلمانىنىڭ ئۇمۇمىي هاياتىدىكى هالال ـ هارام) دېگەن باپتا بايان قىلغىنىمىزدەك، بۇ بازاردا ئالداش، ئۆلچەم ـ تارازىدا كەم بېرىش، مونوپولچىلىق قىلىش ياكى ساختىپەزلىك قىلىش قاتارلىق ناچار ئىللەتلەر يوق ئىدى.

بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرى ئىچىدە ئۇستا ياغاچچىلارنى، دېھقانلارنى ۋە ھەرخىل ھۈنەر ـ سەنئەت ئىگىلىرىنى كۆرىمىز.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارنىڭ ئارىسىدا تۇرۇپ ئاللاھنىڭ ئايەتلىرىنى كۈتىۋالماقتا، چۈشكەن ئايەتلەرنى ئۇلارغا يەتكۈزمەكتە. ئۇلارنىڭ ھەممىسى مۇشۇ پەيغەمبەرگە باغلانغان، پەيغەمبەرنى چىن قەلبىدىن سۆيگەن، ھەر بىرى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن بىردەممۇ ئايرىلماسلىقنى ئارزۇ قىلغان. شۇنداق تۇرۇقلۇق ساھابىلىرىنىڭ ئۆز ئىشلىرىنى قىلىپ تۇرغانلىقنى كۆرىمىز. بىرسى تىجارەت بىلەن ئۇياق ـ بۇياققا قاتناپ يۈرگەن، يەنە بىرسى خورمىزارلىقى ۋە ئېتىزىدا ئىشلىگەن، يەنە بىرى ھۈنەر ـ كەسىپ قىلغان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كۆرسەتمىلىرىنى ئاڭلىماي قالغانلىرى بولسا، باشقىلاردىن سوراپ ئۆگىنىۋالغان، چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆگىنىشكە قاتناشقۇچىلارنى قاتنىشالمىغانلارغا يەتكۈزۈپ قويۇشقا بۇيرىغان. ئومۇمەن ئەنسارلار دېھقانچىلىق ۋە باغۇەنچىلىك بىلەن شۇغۇللانسا، مۇھاجىرلار بازارغا بېرىش ۋە تىجارەت بىلەن شۇغۇللىناتتى.

هارام قىلىنغان تىجارەت

ئىسلام دىنى: زۇلۇم، ئالداش، بوزەك قىلىش ياكى ئىسلام چەكلىگەن نەرسىنى بازارغا سېلىش قاتارلىق ئىشلاردىن باشقا ھەر تۈرلۈك تىجارەت ئۇسۇللىرىنى هارام قىلمىغان.

مەسىلەن: هاراق، زەھەرلىك چېكىملىكلەر، توڭگۇز، بۇت ـ ھەيكەللەر ياكى شۇنىڭغا ئوخشايدىغان ئىسلام دىنى ئىشلىتىشنى، پايدىلىنىشنى ياكى ئېلىپ ـ سېتىشنى هارام قىلغان ھەر تۈرلۈك نەرسىلەر بىلەن تىجارەت قىلىش، ئىسلام راۋا كۆرمەيدىغان هارام تىجارەتتۇر، بۇلاردىن كەلگەن كىرىممۇ مەينەت كىرىمدۇر. بۇ كىرىم بىلەن ياشىغان كىشىنىڭ جىسمى

جەھەننەمدە كۆيۈشكە لايىقتۇر, بۇنداق ھارام تىجارەت بىلەن شۇغۇللانغۇچىلارنىڭ، تىجارەتتە راستچىل، ئەمىن بولىشى ئۇلارنى جەھەننەم ئوتىدىن قۇتقۇزالمايدۇ، چۈنكى بۇلار تىجارەت قىلىۋاتقانماللار، ئىسلام چەكلىگەن ۋە ئىسلام جەڭ ئېلان قىلغان ھارام ماللاردۇر. ئالتۇن ياكى يىپەك تىجارىتىدە چەكلىمە يوق، چۈنكى بۇلار ئاياللارغا ھالالدۇر، بىراق بۇلاردىن ئەرلەر ئىشلىتىشى ئۈچۈنلا ياسالغىنى بولسا، ئۇنىڭ بىلەن تىجارەت قىلىش ھارامدۇر.

ھالال تىجارەت قىلغاندا قىيامەت كۈنىدە گۇناھكارلار گورۇھى بىلەن بىللە تۇرۇپ، جەھەننەم ئازابىغا دۇچار بولۇپ قالماسلىقى ئۈچۈن، تىجارەتچىلەرنىڭ دىققەت قىلىشى كېرەك بولغان بىر قانچە ئىشلار بار.

تىجارەتچىلەر ئومۇمەن قەسەم ئىچىشتىن، بولۇپمۇ يالغان قەسەم قىلىشتىن ساقلىنىشى كېرەك.

6037/3623 ـ وعنه رفعه: ((ثَلاثٌة لا يُكَلِّمُهُمُ الله يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ وَلا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ: رَجُلٌ عَلَى فَضْلِ مَاءٍ بِفَلاةٍ يَمْنَعُهُ ابْنَ السَّبِيلِ، وَرَجُلٌ بَايَعَ رَجُلاً سِلْعَةً بَعْدَ الْعَصْرِ فَحَلَفَ بِالله لأَخَذَهَا بِكَذَا وَكَذَا فَصَدَّقَهُ فأخذها وَهُوَ عَلَى غَيْرِ ذَلِكَ، وَرَجُلٌ بَايَعَ إِمَامًا لا يُبَايِعُهُ إِلاَّ للدنيا، فَإِنْ أَعْطَاهُ مِنْهَا ما يريد وَفَى له، وَإِنْ لَمْ يُعْطِهِ لَمْ يَفِ))* البخاري (2672)، مسلم (108).

6037/3623 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئۈچ تۈرلۈك كىشى بار بولۇپ، قىيامەت كۈنى الله ئۇلارغا گەپ قىلمايدۇ، چىرايلىرىغا قارىمايدۇ، ئۇلارنى گۇناھلىرىدىن پاكلىمايدۇ، ئۇلار قاتتىق ئازابقا دۇچار بولىدۇ. ئۇلارنىڭ بىر تۈرى، چۆل باياۋاندا ئارتۇق سۈيى بار تۇرۇپ، يولۇچىغا سۇ بەرمىگەن كىشى ؛ يەنە بىر تۈرى، ئەسىر ۋاقتىدىن كېيىن مال ساتقان ۋە: ”مالنى مۇنداق، مۇنداق پۇلغا ئالدىم“ دەپ اللەنىڭ نامى بىلەن يالغان قەسەم قىلىپ (ئالمىغان پۇلغا) خېرىدارنى ئىشەندۈرگەن كىشى؛ ئۈچىنچى تۈرى، بىرەر باشلىققا مال دۇنيانى كۆزلەپ بەيئەت قىلغان، ئەگەر ئۇ باشلىق مال بەرسە، بەيئىتىگە ۋاپا قىلىدىغان، مال بەرمىسە، ۋاپا قىلمايدىغان كىشىدۇر. (مۇسلىم: 107)

تىجارەتچى ئالدامچىلىق قىلىشتىن ھەزەر ئەيلىسۇن، چۈنكى ئالدامچى ئىسلام ئۈممىتىدىن چىقىپ كېتىدۇ. تىجارەتچى ئۆلچەش ياكى جىڭلاشتا كەم بېرىشتىن ھەزەر ئەيلىسۇن! مونوپولچىلىقتىن ھەزەر ئەيلىسۇن، چۈنكى مونوپولچىلىق قىلغۇچىدىن ئاللاھ ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى ئادا ـ جۇدا بولۇپ كېتىدۇ. جازانە (ئۆسۈم) بىلەن مۇئامىلە قىلىشتىن ھەزەر ئەيلىسۇن، چۈنكى ئاللاھ تائالا ئۆسۈمدىن بەرىكەتنى يوقىتىۋېتىدۇ. قۇرئان كەرىمدە ئاللاھ تائالا جازانە بىلەن مۇئامىلە قىلىشنى ئاللاھقا ئۇرۇش ئېلان قىلغانلىق دەپ كۆرسەتكەن.

ئالدامچىلىق ۋە ئۇنىڭ تۈرلىرى

ئالدامچىلىق دېگەن نېمە؟

ئالدامچىلىق ــــ ھىيلە مىكىرلەر بىلەن كىشىلەرنى قاندۇرۇش، قايىل قىلىش، ئىشەندۈرۈش

دېگەنلىكتۇر. ئالدامچىلىق ئىنسان تەبىئىتىگە يات ۋە ئۇلارنىڭ شەنىگە ياراشمايدىغان بىر ناچار خۇلقتۇر. ئالدامچىلار پۈتۈن ئىنسانىيەتنىڭ لۇغىتىدە سۆكۈلمەكتە. ئىنسانلار يارىتىلغاندىن بۇيان كەلگەن پۈتۈن دىن، پەلسەپە ۋە يەرلىك قانۇنلارمۇ ئالدامچىلىقنى مەنئى قىلىدۇ ۋە ئالدامچىلارنى سۆكىدۇ.

4668/2802 ـ أبو هُرَيْرَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: أَنَّ النبيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ فِي السوق عَلَى صُبْرَةِ طَعَامٍ، فَأَدْخَلَ يَدَهُ فِيهَا، فَنَالَتْ أَصَابِعُه بَلَلاً، فَقَالَ: ((مَا هَذَا يَا صَاحِبَ الطَّعَامِ؟)) قَالَ: يَا رَسُولَ الله، أصابته السماء. قَالَ: ((أَفَلا جَعَلْتَهُ فَوْقَ الطَّعَامِ حتى يَرَاهُ النَّاسُ، مَنْ غَشنا فَلَيْسَ مِنا))* مسلم (102).

4668/2802 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر دۆۋە ئاشلىقنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، قولىنى ئارىسىغا تىقىپ باققانىدى، قولى نەملىشىپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن، ئاشلىق ئىگىسىگە: بۇ نېمە قىلىق؟ دېگەنىدى، ئۇ: ئى اللەنىڭ پەيغەمبىرى! يامغۇردا قالغانىدى، دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ھۆل ئاشلىقنى ئادەملەرنىڭ كۆرۈپ ئېلىشى ئۈچۈن ئۈستىگە چىقىرىپ قويساڭ بولمامدۇ؟ كىمكى ئالدامچىلىق قىلسا، بىزدىن ئەمەس، دېدى. (مۇسلىم: 102)

بۇ ھەدىس ئالدامچىلارنىڭ گەرچە ناماز ئوقۇپ، روزا تۇتۇپ، زاكات بېرىپ ۋە ھاجى بولۇپ، كۆرۈنۈشتە ئۆزلىرىنى مۆئمىن مۇسۇلمانلار قاتارىدىن كۆرسەتسىمۇ، ئەمەلىيەتتە ئۇنداقلارنىڭ مۇسۇلمانلاردىن سانالمايدىغانلىقىنى ئىپادىلەيدۇ. ئالدامچىلىق بولسا ئىنسانلارنى زىيان ــ زەخمەتلەرگە ئۇچرىتىدىغان ئېغىر جىنايەت.

سودا ـ سېتىق ئىشلىرىدىكى ئالدامچىلىق تۈرلىرى

ھازىرقى زاماندا ئالدامچىلىق تۈرلىرى ئەڭ كۆپ ئومۇملاشقان جاي بازارلار بولۇپ، سودا ـ سېتىق ئىشلىرىدىكى ئالدامچىلىق تۈرلىرى ئىنتايىن كۆپتۇر. ئۇلاردىن بەزىسى تۆۋەندىكىچە:

1ـ ساتماقچى بولغان مالنىڭ ئەيىبىنى يوشۇرۇش ئارقىلىق، خېرىدارلارنىڭ كۆزىنى بوياشقا تىرىشىش. مەسىلەن: مېۋە ــ چېۋە ياكى ئوتياش ۋە ھەر قانداق بىر نەرسىنىڭ ياخشىلىرىنى ئۈستىگە، ناچارلىرىنى ئاستىغا تىزىش ئارقىلىق خېرىدارلارنى ئالداپ ساتقانغا ئوخشاش.

2 ـ ساتماقچى بولغان ماللىرىغا باشقىلارنىڭ ماركىلىرىنى ئوغرىلىقچە چاپلاپ سېتىش ئارقىلىق خېرىدارلارنى ئالداش. مەسىلەن: سۈپەتسىز ماللارغا داڭلىق ماركىلارنى ياكى يەرلىك ماللارغا چەت ئەلنىڭ ماركىلىرىنى ئوغرىلىقچە چاپلاپ ساتقانغا ئوخشاش. بۇنداق قىلىش ئىنسانلارنى ئىككى تەرەپتىن زىيانغا ئۇچراتقانلىق بولۇپ، خېرىدارلارنى ئالداپ ئۇلارنى زىيانغا ئۇچراتقاننىڭ سىرتىدا، يالغاندىن چاپلىۋالغان ماركىنىڭ ئىگىسى بولغان شىركەتنى زىيانغا ئۇچرىتىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ھەر ئىككى تەرەپنىڭ پۇلىنى ئالداپ ئېلىۋېلىش ئارقىلىق قاتمۇقات ھارامنى يېگەن بولىدۇ.

3 ـ تارازىدا ياكى ئۆلچەمدە كەم بېرىش. بۇ سودىدىكى ئالدامچىلىق تۈرلىرىنىڭ ئەڭ يامىنى بولۇپ، ئاللاھ تائالا مۇنداق قىلغۇچىلارنى ئاخىرەتتىكى ھېساب بېرىشكە ئىشەنمەيدىغانلار قاتارىدىن يەنى كاپىرلارنىڭ قاتارىدىن سانىغان.

4 ـ خېرىدار ئەمەس بىرىنى خېرىدار ئورنىدا كۆرسىتىپ ئۇنى يۇقىرى باھادا تەلەپ قىلدۇرۇش ئارقىلىق راستتىنلا ئالدىغان خېرىدارلارنى ئالداپ سېتىۋېلىش.

5 ـ چارۋا ماللارنى ساتىدىغانلارنىڭ بۇ ماللارنى سېتىشقا ئېلىپ چىقىشتىن بۇرۇن مەخسۇس دورىلار بىلەن يالغاندىن سەمرىتىپ، خېرىدارلارنىڭ كۆزىنى بويىشى. مۇنداق ئالدامچىلىق بىلەن تاپقان پۇل ھارام بولىدۇ.

ئىجتىمائىي ھاياتتىكى ئالدامچىلىق تۈرلىرى

ئىجتىمائىي ھاياتتىكى ئالدامچىلىق تۈرلىرى ناھايىتى كۆپ، ئۇلاردىن بەزىلىرى تۆۋەندىكىچە:

1 ـئۆيلەنمەكچى بولغان قىز ـ يىگىتنىڭ ئۆزىدە بولمىغان ئارتۇقچىلىقلار بىلەن ياكى كەمچىلىكلىرىنى يوشۇرۇش بىلەن قارشى تەرەپنى ئالدىشى بولۇپ، بۇ خىل ئالدامچىلىق بەختلىك ئائىلە قۇرۇشقا توسالغۇ بولىدىغان يامان ئىشتۇر.

2 ـ ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئىمتىھاندا كۆچۈرۈشى. بۇ مۇئەللىمنى ئالداشتىن ئاۋۋال ئۆزىنى ئالدىغانلىق ۋە ئۆزىنى زىيانغا ئۇچراتقانلىقتۇر. ئىمتىھاننى كۆچۈرۈپ ياكى قايسىبىر ھىيلە بىلەن تاپشۇرۇش ئارقىلىق دىپلوم ئالغانلارنىڭ، دىپلومنى ئوقۇپ، ئىمتىھان بېرىپ ئالماستىن سېتىۋالغانلارنىڭ بۇ دىپلومنى ئىشلىتىپ تاپقان پۇلى شەكسىز ھارامدۇر. چۈنكى مۇنداق كىشى ئۇ دىپلومغا ۋە دىپلومدىكى كەسىپنى قىلىشقا لاياقەتلىك ئەمەس. بىرەر كەسىپكە لاياقەتسىز كىشىلەر ئۇنىڭغا لاياقەت بولغانلارنىڭ ئورنىدا ئىش قىلغاندا، ئۆزىنىڭ بىلىمسىزلىكى سەۋەبلىك ئىنسانلارنى تۈرلۈك زىيان ــ زەخمەتلەرگە ئۇچرىتىدۇ.

3ـ دوستلارنىڭ، خىزمەتداشلارنىڭ، ساۋاقداشلارنىڭ، قوشنىلارنىڭ، تۇغقانلارنىڭ، ئەر ــ ئاياللارنىڭ، قېرىنداشلارنىڭ، بىر ــ بىرىدە كۆرۈلگەن يېتەرسىزلىكلەرنى، خاتالىقلارنى ياكى ئەيىبلەرنى تۈزىتىش ئۈچۈن نەسىھەت قىلىشنىڭ ئورنىغا، يوشۇرۇش ياكى كۆرمەسلىككە سېلىش، ھەتتا ماختاشمۇ بىر خىل ئالدامچىلىق بولۇپ، ئۆزىنىڭ يېقىن كىشىلىرىنى ۋاقتلىق ئالداپ، ئۇلارنى زىيانغا ئۇچراتقاننىڭ سىرتىدا، ئاللاھ تائالانىڭ ۋەز ــ نەسىھەت قىلىشتىن ئىبارەت ئەمرىگە خىلاپلىق قىلغانلىقتۇر.

ئالدامچىلىقنىڭ قانداق زىيانلىرى بار؟

ئالدامچىلىقنىڭ زىيانلىرى ئىنتايىن كۆپ. ئۇنىڭ ئەڭ خەتەرلىك زىيىنى چىن مەنىدە مۇسۇلمان بولالماسلىقتۇر. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ « كىمكى بىزنى ئالدايدىكەن، ئۇ بىزدىن ئەمەس» دىگەن مەشھۇر ھەدىسى، ئالدامچىنىڭ ھەقىقىي مۇسۇلمانلار قاتارىدىن سانالمايدىغانلىقىنى ئىپادىلەيدۇ. ئالدامچىلىقنىڭ بۇنىڭدىن باشقا زىيانلىرىدىن بەزىسى تۆۋەندىكىچە:

1ـ ئالدامچىلىق دوزاخقا كىرىشنىڭ يولىدۇر.

2 ـ ئالدامچىلىق ئۇنى قىلغۇچىلارنىڭ تەبىئەتنىڭ پەسلىكىگە، ئەخلاقىنىڭ رەزىللىكىگە، ئىمانىنىڭ يوقلۇقىغا دەلىلدۇر.

3 ـ ئالدامچىلار ئاللاھنىڭ رەھمىتىدىن، بەرىكىتىدىن ۋە مەغپىرىتىدىن ھەمىشە مەھرۇم قالغۇچىلاردۇر.

4 ـ ئالدامچىلارنىڭ دۇئاسى ئىجابەت بولمايدۇ. ئىبادەتلىرىنىڭ قوبۇل بولۇشىدا شەك بار. چۈنكى ئالدامچىلىقتىن تاپقان پۇل ھارام، ھارام يېگەن ئادەمنىڭ دۇئاسىنىڭ ئىجابەت بولمايدىغانلىقىدا شەك يوق.

5ـ ئۆلىمالار زالىملارنىڭ ۋە كۇففارلارنىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ ئۈستىگە مۇسەللەت بولۇۋېلىشى مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆز ئارىسىدىكى ئالدامچىلىقتىن بولىدىغانلىقىنى سۆزلەيدۇ. چۈنكى ئالدامچىلىق بار يەردە، ئىشەنچ بولمايدۇ، ئىشەنچ بولمىغان يەردە، بىرلىك، ئىناقلىق بولمايدۇ، بىرلىك ۋە ئىناقلىق بولمىغان يەردە كۈچ ــ قۇۋۋەت بولمايدۇ، كۈچ ــ قۇۋۋەت بولمىغان يەردە ئېزىلىش، بوزەك قىلىنىش، مۇستەملىكە قىلىنىش بولىدۇ.

خىزمەت قىلىش ۋە مەنسەپ تۇتۇش

مۇسۇلمان كىشى ئىشىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىشقا، تەلەپ قىلىنغان بارلىق نەرسىلەرنى جايىدا ئورۇنلاشقا كۈچى يېتىدىغانلا بولسا، ھۆكۈمەت، جەمئىيەت، ئىدارە، شىركەت ياكى بىر شەخس قولىدا خىزمەت قىلىش ئارقىلىق تۇرمۇشنى قامدىسا بولىدۇ. ئەمما ھۆددىسىدىن چىقالمايدىغان، قولىدىن كەلمەيدىغان بىر ئىشقا، بولۇپمۇ سوت ۋە ھۆكۈمەت مەنسەپلىرىگە ئۆزىنى كۆرسەتسە بولمايدۇ.

5967/3574 ـ أبو ذَر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – قُلْتُ: يَا رَسُولَ الله أَلا تَسْتَعْمِلُنِي فَضَرَبَ بِيَدِهِ عَلَى منْكبِي، ثُمَّ قَالَ: ((يَا أَبَا ذَرٍّ، إِنَّكَ ضَعِيفٌ وَإِنَّهَا أَمَانَةُ وَإِنَّهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ خِزْيٌ وَنَدَامَةٌ إِلاَّ مَنْ أَخَذَهَا بِحَقِّهَا وَأَدَّى الَّذِي عَلَيْهِ فِيهَا))* مسلم (1825)

5967/3574 ـ ئەبۇ زەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە: ئى رەسۇلۇللاھ! مېنى بىرەر ئەمەلگە تەيىنلەپ ئىشلەتمەمسەن؟ دېگەنىدىم. ئۇ مۇبارەك قولى بىلەن مۈرەمگە ئۇرۇپ تۇرۇپ: ئى ئەبۇ زەر! سەن ئاجىز ئادەمسەن، ئەمەلدارلىق ئامانەتتۇر. ئەمەلدارلىق مەسئۇلىيەتچانلىق بىلەن تاپشۇرۇپ ئېلىپ، تولۇق ئادا قىلالايدىغان ئادەمدىن باشقا ئادەمگە قىيامەت كۈنى خارلىق ۋە پۇشايمان ئېلىپ كېلىدۇ، دېدى. (مۇسلىم: 1825)

4903/2941 ـ بُرَيْدَةُ رفعه: الْقُضَاةُ ثَلاثَةٌ: وَاحِدٌ فِي الْجَنَّةِ وَاثْنَانِ فِي النَّارِ، فَأَمَّا الَّذِي فِي الْجَنَّةِ فَرَجُلٌ عَرَفَ الْحَقَّ وقضى بِهِ وَرَجُلٌ عَرَفَ الْحَقَّ فَجَارَ فِي الْحُكْمِ فَهُوَ فِي النَّارِ وَرَجُلٌ قَضَى لِلنَّاسِ عَلَى جَهْلٍ فَهُوَ فِي النَّارِ* أبو داود (3573).

4903/2941 ـ ئىبنى بۇرەيدە ئاتىسىدىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: قازىلار ئۈچ تۈرلۈك بولىدۇ، بىر تۈرى جەننەتكە، قالغان ئىككى تۈرى دوزاخقا كىرىدۇ. جەننەتكە كىرىدىغىنى ھەقنىڭ قايسى تەرەپتە ئىكەنلىكىنى تونۇپ يېتىدۇ ۋە ھەق بىلەن ھۆكۈم قىلىدۇ. ئىككىنچى تۈردىكى كىشى ھەقنىڭ قايسى تەرەپتە ئىكەنلىكىنى تونۇپ يېتىدۇ، ئەمما ناھەق ھۆكۈم قىلىپ دوزاخقا كىرىدۇ. ئۈچىنچى تۈردىكى كىشى ئىنسانلار ئارىسىدا بىلمەي تۇرۇپ ھۆكۈم قىلىدۇ، شۇنىڭ بىلەن دوزاخقا كىرىدۇ. (ئەبۇ داۋۇد: 3573)

ناۋادا بىر مەنسەپنى تۇتۇشقا شۇ بىر كىشىدىن باشقا لاياقەتلىك ئادەم تېپىلمايدىغان، ھەمدە

مەنسەپنى ئۆز ئۈستىگە ئالمىسا كىشىلەرنىڭ مەنپەئەتى زىيانغا ئۇچرايدىغان بىر ۋەزىيەت كۆرۈلسە، ئۇ چاغدا لاياقىتى بار كىشى چىقىپ بۇ مەنسەپنى تەلەپ قىلسا بولىدۇ. قۇرئان كەرىم بىزگە يۈسۈف ئەلەيھىسسالامنىڭ قىسسىسىنى بايان قىلغان، بۇ قىسسىدە يۈسۈف ئەلەيھىسسالام پادىشاھقا مۇنداق دېگەن:

اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيم

يۈسۈف: "مېنى مىسىرنىڭ خەزىنىلىرىنى باشقۇرۇشقا قويغىن، مەن ھەقىقەتەن ئوبدان ساقلىيالايدىغان، بىلىملىك ئادەممەن" دېدى [يۈسۈف سۈرىسى 55ـ ئايەت]

سىياسىي ۋە باشقا بارلىق ئىش ـ خىزمەتلەرنى تەلەپ قىلىشتا ئىسلام كۆرسەتكەن ئەدەب ــ ئەخلاق ئەنە شۇنداق.

هارام قىلىنغان ئىش ـ خىزمەتلەر

بىز يۇقىرىدا بايان قىلغان "خىزمەت بىلەن شۇغۇللانسا بولىدۇ" دېگەن سۆز، بۇنداق خىزمەتلەردە مۇسۇلمانلارغا زىيانلىق بىر نەرسە بولماسلىق شەرتىگە باغلىق. مەسىلەن: مۇسۇلمانلارنىڭ مۇسۇلمانلارغا قارشى ئۇرۇش قىلىۋاتقان قوشۇندا ئوفىتسىر ياكى ئەسكەر ياكى ئىشچى بولۇپ خىزمەت قىلىشى، مۇسۇلمانلارغا قارشى ئۇرۇش قىلىش ئۈچۈن قورال ـ ياراق ئىشلەپ چىقىرىدىغان زاۋۇت ياكى شىركەتلەردە ئىشلىشى، ھەمدە ئىسلام دۈشمىنى بولغان ھەرقانداق بىر ئورۇندا خىزمەت قىلىشى ھالال بولمايدۇ.

شۇنىڭغا ئوخشاشلا، كىمكى هارامغا ياكى زۇلۇمغا ياردەم بېرىدىغان خىزمەتتە ئىشلىسە بۇ خىزمەت هارام بولىدۇ. مەسىلەن: جازانە ـ ئۆسۈم ئىشلىرىدا ئىشلەش، هاراق زاۋۇتى ۋە دۇكىنىدا ئىشلەش، تانسخانا ياكى شۇنىڭدەك جايلاردا ئىشلەش قاتارلىقلاردەك.

بۇنداق ئورۇنلاردا ئىشلەيدىغان كىشىلەرنىڭ ئۆزى بىۋاستە هارام ئىشلارنى قىلمايدىغانلىقى، ئۇلارنى گۇناھتىن پاكلىيالمايدۇ. چۈنكى بىز يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتكىنىمىزدەك گۇناھقا ياردەم قىلىشنىڭ ئۆزىمۇ گۇناھتۇر. شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆسۈم يېگەنگە لەنەت قىلىش بىلەن بىرگە ئۆسۈم مۇئامىلىسىنى يازغانغا ۋە ئۇنىڭغا گۇۋاھچى بولغانغىمۇ لەنەت قىلغان. هاراق ئىچكەنگە لەنەت قىلغاندەك ئىشلەپ چىقارغانغا ۋە قۇيۇپ بەرگەنگىمۇ لەنەت قىلغان.

ئەمما بۇ ھۆكۈم مۇسۇلمان كىشىنى بۇنداق ئىشلاردىن تىرىكچىلىك قىلىشقا مەجبۇر قىلىدىغان پەۋقۇلئاددە بىر ئەھۋال بولمىغان چاغلاردا شۇنداق بولىدۇ. ناۋادا بۇنداق ئەھۋال بولۇپ قالسا، مۇسۇلمان كىشى بۇنداق ئىشلاردىن نەپرەتلەنگەن هالدا ئىشلەپ تۇرۇپ هارام ئىشتىن قۇرتۇلۇش ئۈچۈن داۋاملىق ئىزدىنىپ ھالال كەسىپكە يۆتكىلىشى كېرەك.

مۇسۇلمان دېگەن قانچىلىك كۆپ پايدا بولۇپ كېتىشىدىن قەتئىينەزەر گۇمانلىق ۋە دىنىنى ئاجىزلىتىدىغان جايلاردىن داۋاملىق ئۆزىنى يىراق تۇتىشى كېرەك.

پۇل تېپىش مەسىلىلىرىدە ئومۇمىي قائىدە:

پۇل تېپىشتىكى ئومۇمىي قائىدە شۇكى: ئىسلام دىنى مۇسۇلمانلارغا خالىغان يول ۋە خالىغان شەكىلدە پۇل تېپىشنى راۋا كۆرمەيدۇ، بەلكى ئىسلام دىنى جەمئىيەت ۋە كۆپچىلىكنىڭ مەنپەئەتىنى نەزەردە تۇتقان هالدا تىرىكچىلىك قىلىشقا قانۇنلۇق ۋە قانۇنسىز يوللارنى ئايرىپ كۆرسەتكەن، بۇ ئايرىش مۇنداق بىر ئاساسىي پرىنسىپقا تايىنىدۇ:

"پايدا ئېلىش پەقەتلا باشقىلارنىڭ زىيان تارتىشىغا باغلىق بولغان يوللارنىڭ ھەممىسى قانۇنسىزدۇر. ئادالەت ۋە رازىلىق بىلەن كىشىلەرنىڭ ئۆزئارا مەنپەئەت ئالماشتۇرۇشى قانۇنلۇقتۇر" بۇ پرىنسىپنى ئاللاھ تائالانىڭ شۇ سۆزى ئېنىق بايان قىلىدۇ:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تأكلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ عُدْوَانًا وَظُلْمًا فَسَوْفَ نُصْلِيهِ نَارًا

ئى مۆئمىنلەر، بىر ـ بىرىڭلارنىڭ ماللىرىنى ناھەق يول بىلەن يەۋالماڭلار، ئىككى تەرەپ رازى بولۇشۇپ قىلىشقان سودا ـ سېتىق ئارقىلىق ئېرىشكەن نەرسە بۇنىڭدىن مۇستەسنا، سىلەر ئۆزۈڭلارنى ئۆلتۈرمەڭلار، ئاللاھ ھەقىقەتەن سىلەرگە ناھايىتى مېھرىباندۇر، كىمكى چەكتىن ئېشىپ ۋە زۇلۇم قىلىپ ئۇنى (يەنى چەكلەنگەن ئىشلارنى) قىلىدىكەن، ئۇنى دوزاخقا كىرگۈزىمىز [نىسا سۈرىسى 29ـ30ـ ئايەتلەر]

بۇ ئايەت تىجارەتنىڭ قانۇنلۇق بولىشى ئۈچۈن ئىككى شەرت قويغان:

بىرىنچىسى: تىجارەت ئىككى تەرەپنىڭ رازىلىقى بىلەن بولىشى.

ئىككىنچىسى: بىر تەرەپنىڭ پايدا ئېلىشى ئىككىنچى تەرەپنىڭ زىيان تارتىشىغا باغلىق بولماسلىقى. بۇنى ئايەتتىكى "ئۆزۈڭلارنى ئۆلتۈرمەڭلار" دېگەن بۇيرۇق بايان قىلىپ بېرىدۇ. مۇپەسسىرلەر بۇنى ئىككى مەنىدە تەفسىر قىلغان بولۇپ، ھەر ئىككى مەنە بۇ ئورۇنغا ئۇيغۇن كېلىدۇ.

بىرىنچى مەنە: بىر ـ بىرىڭلارنى ئۆلتۈرۈشمەڭلار.

ئىككىنچى مەنە: ئۆزۈڭلارنى ئۆز قوللىرىڭلار بىلەن ئۆلتۈرمەڭلار.

دېمەك: بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى: ئۆز مەنپەئەتى ئۈچۈن باشقىلارغا زىيان يەتكۈزىدىغان ھەر قانداق كىشى ئۆزىنىڭ قېنىنى ئېقىتقان، ئاخىرىدا يالغۇز ئۆزىنىلا ھالاكەتكە سۆرىگەن بولىدۇ. مەسىلەن: ئوغرىلىق، پارىخورلۇق، قىمارۋازلىق، ئالدامچىلىق، ساختىپەزلىك، جازانىخورلۇق ۋە بۇلارغا ئوخشايدىغان كۆپلىگەن پۇل تېپىش يوللىرىدا ئۆز مەنپەئەتى ئۈچۈن باشقىلارغا زىيان يەتكۈزۈش بولغانلىقى ئۈچۈن بۇلار قانۇنسىز يوللاردۇر. بۇلارنىڭ بەزىلىرىدە ئىككى تەرەپنىڭ رازىلىقى بولۇش شەرتى تېپىلسىمۇ، ئاللاھ تائالانىڭ "ئۆزۈڭلارنى ئۆلتۈرمەڭلار" دېگەن ئايىتىدىكى مۇھىم شەرت تېپىلمايدۇ".

ئالتىنچى باپ. ئائىلە ھاياتىدىكى ھالال-ھاراملار

ئايالّلار زىننىتىنىڭ كۆرستىشكە بولىدىغانلىرى ۋە بولمايدىغانلىرى

يۇقىرىقى ئىككى ئايەتتە ئەر ۋە ئايالّلارنىڭ بىر ـ بىرىگە قارىشى ھەققىدىكى ھۆكۈم بايان قىلىندى، ئەمما ئىككىنچى ئايەتتە بولسا، ئايالّلارغا خاس كۆرسەتمىلەر تۇۋەندىكىچە بايان قىلىنىدۇ:

وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا

تاشقى زىننەتلىرىدىن باشقا زىننەتلىرىنى ئاشكارىلىمىسۇن [نۇر سۈرىسى31ـ ئايەت]

يۈز، چاچ ۋە جىسىم گۈزەللىكى قاتارلىق تەبىئىي زىننەت بولسۇن ياكى كىيىم ـ كېچەك،

ئالتۇن ئەسۋاپ ۋە رەڭ ـ بوياق قاتارلىق سۈنئىي زىننەت بولسۇن، ئايال كىشىنى زىننەتلەيدىغان ۋە چىرايلىقلاشتۇرىدىغان ھەرقانداق نەرسە ئايال كىشىنىڭ زىننىتى ھېسابلىنىدۇ. بۇ ئايەتتە ئاللاھ تائالا ئاياللارغا بۇنداق زىننەتلىرىنى يوشۇرۇشقا بۇيرىغان، ھەممە ئۇلارنى كۆرسىتىشنى چەكلىگەن، بۇ زىننەتلەردىن پەقەتلا سىرتتىن كۆرۈنۈپ تۇرىدىغانلىرىغا رۇخسەت قىلغان.

ئالىملار سىرتتىن كۆرۈنگەن زىننەتلەرنىڭ چەك ـ چېگرىسىنى ۋە مىقدارىنى بەلگىلەشتە ھەرخىل قاراشلاردا بولغان. بۇنىڭ مەنىسى: قەستەن بولماستىن ئۆزى كۆرۈنۈپ قالغان زىننەتلەر دېگەن بولامدۇ؟ مەسىلەن: شامال قايرىپ ئېچىۋەتكەن زىننەتكە ئوخشاش، ياكى بولمىسا، ئادەتتە ئوچۇق تۇرىدىغان ھەممە ئوچۇق تۇرىشى كېرەك بولغان يەرلەرمۇ؟

دەسلەپكى دەۋر ئالىملىرىنىڭ كۆپىنچىسىنىڭ قارىشى ئىككىنچى قاراشنى كۆرسىتىدۇ.

ھەزرىتى ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ سىرتتىن كۆرۈنگەن زىننەتلەر دېگەن ئايەتنى تەپسىر قىلىپ: "بۇلاردىن سۈرمە ۋە ئۈزۈك مەقسەت قىلىنىدۇ" دېگەن. ھەزرىتى ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىنمۇ شۇنداق قاراش رىۋايەت قىلىنغان. سۈرمە بىلەن ئۈزۈكنى كۆرسىتىشكە بېرىلگەن رۇخسەت ئۇنىڭ ئورنىنى ئىزھار قىلىشنى تەقەززا قىلىدۇ، ئۇ بولسا، يۈز ۋە قولدۇر. بۇ قاراش ھەزرىتى سەئىيد ئىبنى جۇبەير، ھەزرىتى ئەتا، ئىمام ئەۋزائى ۋە باشقا كۆپلىگەن ئالىملاردىن ئاشكارا ئىپادىلەنگەن.

ھەزرىتى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا، ھەزرىتى قەتادە ۋە باشقىلاردىن: سىرتتىن كۆرۈنگەن زىننەتلەرگە ئىككى بىلەيزۈكنى قوشۇۋېتىش رىۋايەت قىلىنغان. بۇ، كۆرسىتىش چەكلەنگەن زىننەتلەر قاتارىدىن بىلەكنىڭ بىر قىسمىنى چىقىرىۋەتكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ، لېكىن بىلەكنىڭ يېرىمىمۇ ياكى بىلەيزۈك ئورۇنلىرىمۇ، بۇنىڭدا ھەرخىل قاراشلار بار.

بۇ كەڭچىلىكنىڭ ئۇدۇلىدا ھەزرىتى ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد ۋە نەخائى قاتارلىقلاردەك چىڭىتىۋەتكەنلەر بولۇپ، ئۇلار سىرتتىن كۆرۈنگەن زىننەتنى كۆينەك قاتارلىق سىرتتىن كۆرۈنىدىغان كىيىم ـ كېچەك دەپ قارىغان، چۈنكى بۇلارنى يوشۇرۇش مۇمكىن ئەمەس.

بۇ قاراشلارنىڭ ئەڭ كۈچلۈكى:" سىرتتىن كۆرۈنگەن زىننەتتىن مەقسەت: يۈز ۋە قوللار بىلەن بىللە ئادەتتە چېكىدىن ئاشۇرىۋەتمىگەن ھالدا ئىشلىتىلىدىغان قولغا سالىدىغان ئۈزۈك، كۆزگە سۈرتىدىغان سۈرمىدەك زىننەتلەر" دېگەن قاراشتۇر. ساھابە ۋە تابىئىيلاردىن بىر گورۇپ شۇنداق قاراشتا بولغان.

ھازىرقى ئەسرىمىزدىكى ئاياللار ئىگەككە، لەۋگە ۋە تىرناق قاتارلىق يەرلەرگە ئىشلىتىۋاتقان رەڭ ـ بوياق ۋە ئۇپا ـ ئەڭلىكلەر رۇخسەت دائىرىسىگە كىرمەيدۇ. چۈنكى بۇنداق نەرسىلەر پەۋقۇلئاددە زىننەت بولۇپ، بۇلارنى پەقەتلا ئۆي ئىچىدىلا ئىشلەتسە بولىدۇ. ئەمما بۈگۈنكى كۈنلەردە ئاياللارنىڭ ئۆيدىن چىقىدىغان چاغدا ئەرلەرنى جەلپ قىلىش ئۈچۈن بۇنداق گىرىم بۇيۇملىرىنى ئىشلىتىشى بولسا ھارامدۇر. يەنە ئايەتتىكى تاشقى زىننەت دېگەن سۆزنى تاشقى كىيىم ـ كېچەك دەپ قاراشمۇ ئەقىلگە مۇۋاپىق ئەمەس، چۈنكى بۇنى ئالاھىدە ئايرىپ تۇرۇپ رۇخسەت قىلمىسىمۇ، كىيىم ـ كېچەك بەرىبىر سىرتتىن كۆرۈنۈپ تۇرماي چارە يوق، ئۇنى شامال قايرىپ ئېچىۋەتكەن يەرلەر دەپ قاراشمۇ شۇنداق، چۈنكى شامال قايرىپ ئېچىۋەتكەن ئەھۋاللاردا ئىنسان چارىسىز قالىدۇ، شۇڭا بۇنى ئالاھىدە ئۇمۇمىي ھۆكۈمدىن ئايرىش

ھاجەتسىز.

ئايەتتىكى ئايرىشتىن دەرھاللا مۇسۇلمان ئاياللارنىڭ يوشۇرۇش ئىمكانىيىتى بولغان بىر نەرسىنى ئىزھار قىلىشقا بېرىلگەن بىر رۇخسەتنى كۆرىۋالالايمىز، ئۇ نەرسە يۈز بىلەن قول بولىشى ئەقىلگە مۇۋاپىق.

دىمەك: يۈز بىلەن قولغا رۇخسەت قىلىنغان، چۈنكى بۇلارنى يۆگەش ئاياللارغا قىيىنچىلىق كەلتۈرىدۇ، بولۇپمۇ باللىرىنى بېقىش مەجبۇرىيىتى بار تۇل ئايال بىلەن، نامرات ئېرىگە ياردەملىشىپ ئىشلەيدىغان ئاياللاردەك سىرتقا چىقىشقا مۇھتاج ئايالار ئۈچۈن تېخىمۇ قىيىن بولىدۇ. شۇنداق بولغاندىمۇ، ھازىرقى ئەسرىمىزدە بۇزۇقچىلىق، ئەخلاقسىزلىق ۋە پاسىقلىق كەڭ تارقىلىپ كەتكەنلىكتىن، كۆچىنىڭ يىتىشچە زىبۇ ـ زىننىتىنى يوشۇرۇپ، ھەتتا يۈزىنىمۇ يۆگەپ يۈرىشى، مۇسۇلمان ئايالار ئۈچۈن تېخىمۇ ياخشىدۇر، بولۇپمۇ ساھىبجامال ئايالار تېخىمۇ دىققەت قىلىشى كېرەك.

وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ لىچەكلىرى بىلەن كۆكرەكلىرىنى ياپسۇن [نۇر سۈرىسى31ـ ئايەت]

مۇسۇلمان ئايال بېشىنى، كۆكرىكىنى، بويىنىنى ۋە گېلىنى يۆگىشى، بۇ ئەزالارنى كىشلەرگە كۆرسەتمەسلىكى لازىم.

وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ تاشقى زىننەتلىرىدىن باشقا زىننەتلىرىنى ئەرلىرىدىن، ئاتىلىرىدىن... باشقا كىشلەرگە كۆرسەتمىسۇن [نۇر سۈرىسى31ـ ئايەت]

بۇ بۇيرۇق مۆئمىن ئايالارنىڭ قۇلاق، چاچ، بويۇن، كۆكرەك ۋە پاچاق قاتارلىقلارغا ئوخشاش زىننەتلىرىنى يات ئەرلەرگە كۆرستىشنى چەكلىگەن.

لىكىن ئۇ چەكلىمدىن ئون ئىككى تۈرلۈك كىشىنى ئايرىپ چىقىرىۋەتكەن، بۇلار:

1 ـ ئەرلىرى: شۇڭا ئېرى ئايالىنىڭ خالىغان يېرىنى كۆرسە بولىدۇ، ئايالمۇ ئېرىنىڭ خالىغان يېرىنى كۆرسە بولىدۇ.

2 ـ ئاتىلىرى: بۇلارنىڭ ئىچىگە ئانا ۋە ئاتا تەرەپتىن چوڭ دادىلارمۇ كىرىدۇ.

3 ـ قېيىناتىلىرى: چۈنكى قېيىناتىلار ئۇلارغا نىسبەتەن ئاتىلارنىڭ ئورنىدا.

4 ـ باللىرى: نەۋرىلىرىمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش.

5 ـ ئەرلىرىنىڭ باللىرى: ئۆيدە ئارىلىشىپ ئولتۇرۇش زۆرۈرىيىتى ھەمدە ئۇ ئايال ئۆي ئىچىدە ئۇلارنىڭ ئانىسىنىڭ ھۆكمىدە بولغانلىقى ئۈچۈن.

6 ـ ئاكا ـ ئۇكىلىرى: بۇلار مەيلى بىر تۇغقان بولسۇن ياكى ئاتا بىر ياكى ئانا بىر تۇغقان بولسۇن ھەممىسى ئوخشاش.

7 ـ ئاكا ـ ئۇكىلىرىنىڭ باللىرى: بۇ، ئەر كىشى بىلەن ھامىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا مەڭگۈلۈك مەھرەملىك بولغانلىقى ئۈچۈندۇر.

8 ـ ئاچا ـ سىڭىللىرىنىڭ باللىرى: بۇ، ئەر كىشى بىلەن ھامىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا مەڭگۈلۈك مەھرەملىك بولغانلىقى ئۈچۈندۇر.

9 ـ ئايالار: يەنى ئۇلار بىلەن تۇغقانچىلىق تەرەپتىن بولسۇن ياكى مۇسۇلمانچىلىق جەھەتتىن بولسۇن بېرىش ـ كېلىش قىلىدىغان ئايالار. ئەمما مۇسۇلمان ئەمەس ئايالار ئايال

كىشىنىڭ زىنىنتىدىن پەقەتلا يات كىشىلەرگە رۇخسەت قىلىنغان يۈز بىلەن قولدىن باشقا يەرنى كۆرسە بولمايدۇ.

10 ـ قول ئاستىدىكى قۇللىرى: چۈنكى ئىسلام قۇل ۋە كېنىزەكلەرنى ئائىلە ئەزالىرىغا ئوخشاش قىلىۋەتكەن، بەزى ئىماملار بۇ كېنىزەكلەرگىلا خاس دەپ قارىغان.

11 ـ ئاياللارغا ئېھتىياجى يوق خىزمەتچىلەر: بۇلاردا تۆۋەندىكى ئىككى شەرت تولۇق بولىشى كېرەك:

بىرىنچىسى: ئاياللار بار ئۆيگە كىرىپ ـ چىقىپ خىزمەت قىلىدىغان بولىشى.

ئىككىنچىسى: جىنسىي شەھۋىتى يوق بولىشى.

12 ـ ئەر ـ خوتۇنلۇق مۇناسىۋەتنى چۈشەنمەيدىغان كىچىك باللار، يەنى جىنسىي تۇيغۇسى قوزغالمايدىغان كىچىك باللار: ئەگەر ئۇلاردا بۇنداق ھېس ـ تۇيغۇ كۆرەلسە، بالاغەتكە يەتمىگەن بولسىمۇ، ئۇلارغا ئىچكى زىنىنتىنى كۆرسەتسە بولمايدۇ.

يۇقىرىقى ئايەت تاغىلار (ئاتىنىڭ ئاكا ـ ئۇكىلىرى ياكى ئانىنىڭ ئاكا ـ ئۇكىلىرى) ھەققىدە بىر نەرسە دېمىدى، چۈنكى ئۇلار ئادەتتە ئاتىلارنىڭ ئورنىدا، ھەدىستە: تاغا ئاتىغا ئوخشاشتۇر دەپ كۆرستىلگەن

ئاياللارنىڭ ئەۋرەتلىرى

يۇقىرىقىلارغا بىنائەن ئېيتالايمىزكى: ئايال كىشىنىڭ جىسمىدىن كۆرىنىشى چەكلەنگەن يەرلەر يۆگەش كېرەك بولغان ئەۋرەتتۇر، شۇڭا ئۇنى ئېچىش ھارامدۇر.

دېمەك: يات ئەر كىشىلەر بىلەن مۇسۇلمان ئەمەس ئاياللار ئۈچۈن مۇسۇلمان ئاياللارنىڭ ئەۋرىتى يۈز ۋە قولدىن باشقا پۈتۈن جىسمىدۇر، ئىمام رازى ئېيتقاندەك يۈز بىلەن قولنى مۇئامىلە ۋە ئېلىم ـ سېتىم قاتارلىق ئېھتىياج ئۈچۈن ئېچىش رۇخسەت قىلىنغان، شۇڭا ئاياللار ئېچىش زۆرۈر بولمىغان يەرلەرنى يۆگەشكە بۇيرۇلغان، كۆرستىش زۆرۈر بولغان يەرلەرگە رۇخسەت بېرىلگەن، چۈنكى ئىسلام قانۇنى كەڭچىلىك تەشەببۇس قىلىدىغان قانۇندۇر.

ئىمام رازى مۇنداق دېگەن: "يۈز بىلەن قولنىڭ كۆرىنىشى زۆرۈر دەپ قارالغانلىقتىن بۇلارنىڭ ئەۋرەت ئەمەسلىكىگە ئالىملار ئىتتىپاقلاشقان، ئەمما پۇتنىڭ كۆرىنىشى زۆرۈر بولمىغاچقا پۇت ئەۋرەتمۇ، ياكى ئەمەسمۇ دەپ ئىختىلاپلاشقان".

نۇر سۈرىسىدىكى ئايەتتە بايان قىلىنغان 12 تۈرلۈك كىشىلەر ئۈچۈن ئايال كىشىنىڭ ئەۋرىتى: قۇلاق، بويۇن، چاچ، كۆكرەك، بىلەك ۋە پاچاقتا ئوخشاش سىرتقى زىنىنەت ئورۇنلىرىدۇر، بۇنداق زىنىنەتلەرنى ئاشۇ 12 خىل كىشىگە كۆرستىشكە ئاشۇ ئايەت رۇخسەت قىلغان.

ئۇندىن باشقا دۈمچە، قورساق، ئىچكى ئەۋرەت ۋە يوتا قاتارلىق يەرلەرنى ئايال كىشى ئۆز ئېرىدىن باشقا ھېچبىر ئەر ياكى يات ئايالغا كۆرسەتسە بولمايدۇ.

ئايەتتىن ئاشۇ مەنىنى چۈشىنىش مۇمكىن، بۇ مەنە بەزى ئىماملارنىڭ "مەھرەم بىلەن باشقا ئاياللارغا نىسبەتەن ئايال كىشىنىڭ ئەۋرىتى كىندىك بىلەن تىز ئارىلىقىدۇر" دېگەن قاراشلىرىدىن تېخىمۇ مۇۋاپىقراقتۇر، بەلكى ئايەتنىڭ بۇ مەنىسى بەزى ئالىملارنىڭ: "مەھرەم بولغانلارغا نىسبەتەن ئايال كىشىنىڭ ئەۋرىتى: ئۆيدە ئىش قىلىش ئەسناسىدا ئېچىشقا مەجبۇر

بولمىغان يەرلەردۇر، شۇڭا ئادەتتە ئۆي ئىچىدە ئىش قىلغاندا كۆرۈنگەن يەرلەرگە مەھرەم كىشىلەر قارىسا بولىدۇ" دېگەن قاراشلىرىغا تېخىمۇ يېقىندۇر.

بۇ سەۋەبتىن مۆئمىنلەرنىڭ ئاياللىرىغا سىرتقا چىقىدىغان چاغدا كەڭ ۋە ھەممە يەرنى تولۇق يۆگەيدىغان كىيىم بىلەن چىقىش بۇيرۇق قىلىنغان، چۈنكى ئۇلار ئاشۇنداق ئېسىل كىيىم بىلەنلا كاپىر ۋە باشقا بۇزۇق ئاياللاردىن پەرقلىنەلەيدۇ. بۇ ھەقتە جانابى ئاللاھ پەيغەمبىرىگە بۇ ئىلاھىي ۋە ئۇمۇمىي ئۇقتۇرۇشنى ئۈممىتىگە ئېلان قىلىشنى بۇيرىغان:

يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ

ئى پەيغەمبەر! ئاياللىرىڭغا، قىزلىرىڭغا ۋە مۆئمىنلەرنىڭ ئاياللىرىغا ئېيتقىنكى پۈركەنجە بىلەن بەدىنىنى ئورىۋالسۇن، بۇنداق قىلغاندا ئۇلارنىڭ (ئېپپەتلىك ئىكەنلىكى) ئوڭاي تونىلىدۇ ـ دە، باشقىلار ئۇلارغا چېقىلمايدۇ [ئەھزاب سۈرىسى 59ـ ئايەت] بۇ ئايەتتىكى پۈركەنجە: ئايال كىشى يۆگىنىدىغان چوڭ كىيىمدۇر.

جاھىلىيەت دەۋرىدىكى بەزى ئاياللار ئۆيىدىن تالاغا چىققان چاغدا بويۇن، چاچ ۋە گال قاتارلىق بەزى گۈزەللىكلىرىنى ئېچىش ئارقىلىق پاسىقلارنى ۋە يامان يولدىكى كىشىلەرنى ئارقىسىدىن ئەگەشتۈرىۋالاتتى، شۇڭا بۇ ئۇلۇغ ئايەت مۆئمىن ئايالنى جىسمىنىڭ بەزى يەرلىرى ئېچىلىپ قالماسلىقى، ئېپپەتلىك مۆئمىن ئايال ئىكەنلىكى كۆرۈنىشىدىن مەلۇم بولۇشى، ھېچقانداق بۇزۇق ئادەمنىڭ ۋە مۇناپىقنىڭ ئۆزىنى بىئارام قىلماسلىقى ئۈچۈن كىيىمىنى ئۈستىگە تولۇق يېپىشقا بۇيرىدى. ئايەتنىڭ كۆرسىتىشىچە، بۇ بۇيرۇق بەزىلەر دېگەندەك، ئاياللاردىن قورقىقانلىقتىن ياكى ئۇلارغا ئىشەنمىگەنلىكتىن بېرىلگەن ئەمەس، بەلكى ئۇلارغا پاسىق ۋە بۇزۇق كىشىلەرنىڭ ئازار بېرىپ قويىشىدىن ئەنسىرىگەنلىكتۇر، چۈنكى زىبۇ ـ زىننىتىنى ئېچىۋەتكەن، ماڭغاندا سىڭايان ماڭىدىغان، گەپ قىلغاندا سۆيۈقلۇق بىلەن گەپ قىلىدىغان ئاياللار، ئەرلەرنى ئۆزىگە جەلپ قىلىدۇ ۋە يامان يولدىكىلەرنىڭ كۆڭلىگە تەمە پەيدا قىلىدۇ، مانا بۇ ئاللاھ تائالانىڭ ئاياللارغا قىلغان بۇيرۇقىنىڭ كۆرسەتكەن ئۆلچىمىدۇر:

فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ

نازاكەت بىلەن سۆز قىلماڭلار، چۈنكى دىلىدا نىفاق بار ئادەم (سىلەرگە قارىتا) تەمەدە بولۇپ قالىدۇ [ئەھزاب سۈرىسى 32ـ ئايەت]

ئىسلام، مۇسۇلمان ئايالنىڭ يۆگىنىش ۋە ساقلىنىش مەسىلىسىدە قاتتىق تەلەپ قويغان، بۇ ھەقتە پەقەتلا ياشانغان قېرى ئاياللارغا ئازراق رۇخسەت قىلغان، ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

وَالْقَوَاعِدُ مِنْ النِّسَاءِ اللَّاتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَهُنَّ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

ياتلىق بولۇشنى خالىمايدىغان ياشانغان ئاياللار زىننەتلىرىنى ئاشكارىلىمىغان ھالدا تاشقى كىيىملىرىنى سېلىۋەتسە، (ئەرلەرنىڭ ئالدىدا ئادەتتىكى كىيىملىرى بىلەن يۈرسە) ھېچ گۇناھ يوقتۇر، تاشقى كىيىملىرىنى سېلىۋېتىشتىن ساقلانسا ئۇلار ئۈچۈن ياخشىدۇر، ئاللاھ ھەممىنى ئاڭلاپ تۇرغۇچىدۇر [نۇر سۈرىسى 60ـ ئايەت]

ياشانغان ئاياللاردىن مەقسەت: قېرىپ كەتكەنلىكتىن ئادەت كۆرۈشتىن ۋە ئېغىرئاياغ بولۇشتىن توختىغان، ياتلىق بولۇشنى ئويلىمايدىغان، ئەر كىشىگە مەيلى يوق، ئەرلەرمۇ ئۇلارنى خالىمايدىغان ئاياللاردۇر. ئاللاھ تائالا ئەنە شۇنداق ئاياللارغا كەڭچىلىك قىلىپ، ئۇلارغا تاشقى كىيىملىرىنىڭ بىر قىسمىنى، مەسىلەن: پەرەنجە، پەلتۇ ۋە ئابايە قاتارلىقلارنى سېلىۋېتىشكە رۇخسەت قىلغان.

قۇرئان كەرىم بۇ رۇخسەتنى زىننەتلىرىنى ئاشكارىلىمىغان هالدا دېگەن سۆزى بىلەن باغلاپ قويغان، بۇنىڭ مەنىسى: بۇ كىيىملەرنى زىننەتنى كۆرسىتىش ئۈچۈن ئەمەس، ئېھتىياج بولۇپ قالغاندا قولايلىق بولۇش ئۈچۈن سېلىۋەتسە بولىدۇ دېگەنلىك. بۇ بىر رۇخسەت بولۇپ، يەنىلا ئەڭ ئەۋزىلى: تېخىمۇ كامالەتكە يۈزلىنىش ۋە بارلىق گۇماندىن يىراق بولۇش ئۈچۈن رۇخسەت قىلىنغان تاشقى كىيىملىرىنىمۇ سېلىۋەتمەي يۆگىنىشىدۇر. تاشقى كىيىملىرىنى سېلىۋېتىشتىن ساقلانسا، ئۇلار ئۈچۈن ياخشىدۇر [نۇر سۈرىسى 60- ئايەت]

ئايال كىشىنىڭ ئاممىۋى مۇنچىلارغا كىرىشى

ئىسلام دىنى ئەۋرەتلەرنى يۆگەش ۋە ساقلاشقا ئەھمىيەت بەرگەنلىكى ئۈچۈن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئايال كىشىنىڭ ئاممىۋى مۇنچىلارغا كىرىپ، كۆرگىنىنى ھەرخىل سورۇنلاردا ئېغىزدىن چۇشۇرمەيدىغان ھەرخىل ئاياللار ئالدىدا بەدىنىنى يالىڭاچلىشىدىن ئاگاھلاندۇرغان. ھەزرىتى جابىرنىڭ ئېيتىشىچە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن :

836/434 ـ جَابِرٍ– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ– رفعه قَالَ: ((مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، فَلَا يَدْخُلِ الْحَمَّامَ بغير إِزَارٍ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلَا يُدخلن حَلِيلَتَهُ الْحَمَّامَ من غير عذر، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلَا يَجْلِسْ عَلَى مَائِدَةٍ يُدَارُ عَلَيْهَا الْخَمْرِ))* رواه الترمذي (2801)، الدارمي (2092) رواه النسائي 198/1

836/434 ـ جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى اللەقا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان كەلتۈرىدىكەن، ھامامغا ئىشتانسىز كىرمىسۇن. كىمكى اللەقا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان كەلتۈرىدىكەن، ئاياللىرىنى ھامامغا كىرگۈزمىسۇن. كىمكى اللەقا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان كەلتۈرىدىكەن، ھاراق تىزىلغان داستىخاندا ئولتۇرمىسۇن. (تىرمىزى: 2801)

داۋالىنىش ئۈچۈن ئاممىۋى مۇنچىغا كىرىش زۆرۈر بولۇپ قالغان ئاياللار بۇ ئۇمۇمىي چەكلىمىنىڭ سىرتىغا قويۇلدى.

ھۆسن ـ جامالىنى باشقىلارغا كۆرستىش ھارام

مۇسۇلمان ئايالنى باشقا كاپىر ۋە جاھىلىيەت دەۋرى ئاياللىرىدىن ئايرىپ تۇرىدىغان ئالاھىدە ئەخلاقلار بار. مۇسۇلمان ئايالنىڭ ئەخلاقى بولسا: ئۆزىنى ساقلاش، شەرم ـ ھايا، ئىپپەتلىك بولۇش قاتارلىقلاردۇر. ئەمما غەيرى مۇسۇلمان ئاياللارنىڭ ئەخلاقى بولسا: ھۆسن- جامالىنى باشقىلارغا كۆرستىش ۋە باشقىلارنى ئۆزىگە جەلب قىلىشتۇر. ئىمام زەمەخشەرى مۇنداق دەيدۇ: "ھۆسن ـ جامالىنى باشقىلارغا كۆرستىش دېگەن يوشۇرۇش كېرەك بولغان جايلارنى بىلىپ تۇرۇپ ئىزھار قىلىش دېمەكتۇر".

ئىمام زەمەخشەرى بۇ سۆزى ئارقىلىق يوشۇرۇش كېرەك بولغان ھۆسن ـ جامالنى باشقىلارغا كۆرسىتىش دېگەن سۆزگە: بىلىپ تۇرۇپ، قەستەن ئېچىشقا ئۇرۇنماق دېگەن يېڭى بىر مەنىنى ئىلاۋە قىلغان بولدى، يوشۇرۇش كېرەك بولغان نەرسە، جىسمىدىكى بىر ئەزا بولىشمۇ مۇمكىن ياكى ئەزانىڭ ھەركىتى بولىشمۇ مۇمكىن، ياكى يۈرۈش ـ تۇرۇش ياكى سۆزلىشىش ئۇسلۇبى بولىشمۇ مۇمكىن، ياكى ئاياللار كىيىدىغان كىيىم ـ كېچەك ياكى تاقايدىغان زىبۇ ـ زىننەت بولىشمۇ مۇمكىن. ھۆسن ـ جامالنى باشقىلارغا كۆرسىتىشنىڭ قەدىمدىن تارتىپ تا ھازىرقى كۈنىمىزگە قەدەر ھەرخىل شەكىللىرى كۆرۈلگەن، بەزى ئالىملار بۇلارنىڭ بىر قانچىسىنى ئاللاھ تائالا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاياللىرىغا قىلغان بۇ سۆزىدە بايان قىلغان:

وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى

ئۆيلىرىڭلاردا ئولتۇرۇڭلار، ئىلگىرىكى جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئاياللار ياسىنىپ چىققىنىدەك ياسىنىپ چىقماڭلار [ئەھزاب سۈرىسى 33ـ ئايەت]

ھۆسنىنى كۆرسىتىشتىن ھېسابلانمايدىغان ئىشلار

مۇسۇلمان ئايال ھۆسنىنى كۆرسىتىش دائىرىسىدىن چىقىپ، ئىسلام ئەدەب ـ ئەخلاقى بىلەن زىننەتلىنىش ئۈچۈن تۆۋەندىكى ئەدەب ـ ئەخلاقلارغا رىئايە قىلىشى كېرەك:

1 ـ كۆزىنى قاراشتىن ساقلاش، چۈنكى ئايال كىشىنىڭ ئەڭ قىممەتلىك زىننىتى ھايادۇر، ھايانىڭ ئەڭ ئېنىق بەلگىسى بولسا كۆزىنى تىكىلىپ قاراشتىن ساقلاشتۇر. ئاللاھ تائالا دەيدۇ:

وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ

مۆئمىن ئاياللارغا ئېيتقىن: نامەھرەملەرگە تىكىلىپ قارىمىسۇن [نۇر سۈرىسى 31ـ ئايەت]

2 ـ ئەرلەر بىلەن چاپلىشىدىغان، سۈركىلىدىغان دەرىجىدە ئارىلاشماسلىق. بۇ خىلدىكى ئارىلىشىش ھازىرقى كۈنلەردە كىنوخانىلاردا، ئۇنىۋېرسىتېت سىنىپلىرىدا ۋە زاللاردا، ئاممۋى قاتناش قوراللىرىدا ۋە شۇنىڭدەك جايلاردا كۆرىلىۋاتىدۇ.

3 ـ كىيىم ـ كېچەكلىرى ئىسلام شەرىئىتىنىڭ كۆرسەتمىلىرىگە ئۇيغۇن بولۇشى. ئىسلام شەرىئىتىگە ئۇيغۇن بولغان كىيىم تۆۋەندىكى سۈپەتلەر بولغان كىيىملەردۇر :

بىرىنچىسى: قۇرئان كەرىم ئايرىغاندىن باشقا جىسمىنىڭ ھەممە يېرىنى يۆگەيدىغان بولۇشى، قۇرئان كەرىم رۇخسەت قىلغان يەرلەر ئەڭ كۆچلۈك قاراشقا ئاساسەن يۈز بىلەن قول (بېغىشقىچە).

ئىككىنچىسى: ئاستىدىكى جىسىم كۆرۈنۈپ قالىدىغان دەرىجىدە نېپىز بولماسلىقى. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دوزاخ ئەھلى ئىچىدە مۇنداق سۈپەتلىك ئاياللار بارلىقىنى ئېيتقان: كىيىم كەيگىنى بىلەن يەنىلا يالىڭاچ، باشقىلارغا مايىل بولىدىغان ۋە باشقىلارنىمۇ ئۆزىگە مايىل قىلىدىغان ئاياللار، ئۇلار جەننەتكە كىرمەيدۇ، پۇرىقىنىمۇ پۇريالمايدۇ. كىيىم كەيگىنى بىلەن يەنىلا يالىڭاچ دېگەننىڭ مەنىسى: ئۇلارنىڭ كىيىملىرى نېپىز بولغانلىقتىن يۆگەش رولىنى ئورۇندىماي ئاستىدىكى جىسمىنى كۆرسىتىپ تۇرىدۇ دېگەنلىكتۇر. بىر كۈنى بەنى تەمىم قەبىلىسىدىن بىر گورۇپ ئاياللار جامائىتى نېپىز كىيىملەرنى كېيىشكەن ھالدا

ھەزرىتى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ قېشىغا كىرگەن ئىدى، ھەزرىتى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئۇلارغا مۇنداق دېدى: ئەگەر سىلەر مۆئمىن بولىدىكەنسىلەر، بۇ مۆئمىنلەر كېيىدىغان كىيىم ئەمەس.

ئۈچىنچىسى: نېپىز بولمىغاندىمۇ جىسمىنىڭ شەكلىنى ۋە ھەجمىنى ئىزھار قىلمايدىغان بولىشى، غەرب مەدەنىيىتى ئېلىپ كەلگەن كىيىم پاسونلىرىغا ئوخشاش شەھۋەت قوزغايدىغان بولماسلىقى كېرەك. بۈگۈنكى كۈنلەردە مودېچىلار ھېسسىياتنى قوزغايدىغان كىيىملەرنى لايىھىلەشتە بەسلەشمەكتە، بۇنداق كىيىملەر نېپىز كىيىملەردىن بەكراق جەلب قىلىدىغان پاسوندا بولغاچقا ئۇنى كەيگەن ئاياللار يالىڭاچ ئاياللاردەكلا كۆرىنىدۇ.

تۆتىنچىسى: بۈگۈنكى كۈنلەردىكى ئەرلەرنىڭ ئىشتانلىرىغا ئوخشاش ئەرلەرگە خاس كىيىم بولماسلىقى. ئاياللار ئىشتاننى قىسقا كۆينەك ۋە مايكا بىلەن كەيگەن تەقدىردە ئەر كىشىگە ئوخشاپ قالىدۇ. ئەمما ئىشتاننى ئۇزۇن كۆينەك ياكى پەلتۇ ئىچىگە كەيسە بۇنىڭدا چاتاق يوق. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاياللارغا ئوخشىۋالغان ئەرلەرگە لەنەت قىلغاندەك، ئەرلەرگە ئوخشىۋالغان ئاياللارغىمۇ لەنەت قىلغان، ئاياللارنىڭ ئەرچە كىيىم كېيىشنى چەكلىگەندەك، ئەر كىشىنىڭمۇ ئايالچە كىيىم كېيىشنى چەكلىگەن.

بەشىنچىسى: خرىستىئان، يەھۇدىي ۋە بۇتپەرەس كاپىرلارنىڭ مەخسۇس كىيىملىرى بولماسلىقى. چۈنكى ئۇلارغا ئوخشىۋېلىشقا ئۇرۇنۇش، پىكىر ۋە كۆرىنىشتە ئەر ـ ئايال مۇسۇلمانلارغا مۇستەقىللىق ۋە ئالاھىدىلىك خالايدىغان ئىسلام دىنىدا چەكلەنگەن ئىشتۇر. بۇ سەۋەبتىن ئىسلام دىنى كۆپلىگەن ئىشلاردا كاپىرلارغا ئوخشاپ قالماسلىققا بۇيرىغان.

5788/3470 ـ ابْنُ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – رَفَعَهُ: ((مَنْ لَبِسَ ثَوْبَ شُهْرَةٍ أَلْبَسَهُ الله إياه يَوْمَ الْقِيَامَةِ، ثُمَّ أَلْهَبُ فِيهِ النَّارُ، ومن تشبه بقوم فهو منهم)) أبو داود (4029)، ابن ماجة (3607)

5788/3470 ـ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى پەخىرلىنىشنى نامايەن قىلىدىغان كىيىمنى كىيسە، قىيامەت كۈنى الله ئۇنىڭغا شۇ كىيىمنى كىيگۈزىدۇ. ئاندىن ئۇنىڭغا ئوت تۇتۇشۇپ لاۋۇلداپ كۆيىدۇ. كىمكى باشقا قەۋمگە ئوخشىۋالسا، ئۇ شۇلاردىن بولىدۇ. (رەزىن رىۋايەت قىلغان. ئەبۇ داۋۇد: 4029)

4 ـ گەپ ـ سۆزدە، يۈرۈش ـ تۇرۇشدا تۈز ۋە ئېسىل بولۇشقا رىئايە قىلىپ، يۇز ۋە بارلىق جىسىم ھەرىكىتىدە ھېسسىيات قوزغىتىشتىن ساقلىنىش كېرەك. چۈنكى ناز قىلىش ۋە سۇيۇقلۇق قىلىش مۇسۇلمان ئايالنىڭ ئىشى ئەمەس، بۇزۇق ئاياللارنىڭ ئىشىدۇر. ئاللاھ تائالا مۇنداق دېگەن:

فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ

نازاكەت بىلەن سۆز قىلماڭلار، چۈنكى كۆڭلىدە نىپاق بار ئادەم تەمەدە بولۇپ قالىدۇ [ئەھزاب سۈرىسى 32ـ ئايەت]

5 ـ ئەتىر پۇرىقى ۋە ھەرخىل قىلىقلار بىلەن ئەرلەرنى ئۆزىگە جەلب قىلىشقا ئۇرۇنماسلىقى

كېرەك. بۇ ھەقتە ئۇلۇغ ئاللاھ تائالا مۇنداق دېگەن:

وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ زىننەتلىرىنى كىشىلەرگە بىلدۈرۈش ئۈچۈن، ئاياغلىرىنى يەرگە ئۇرمىسۇن .[نۇر سۈرىسى 31- ئايەت]

جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئاياللار كىشىلەر ئارىسىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا پۇتلىرىدىكى بىلەزۈكلىرىنى جاراڭلىتىش ئۈچۈن پۇتىنى يەرگە قاتتىق ئۇراتتى، بۇنداق قىلىقنىڭ ئەر كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى قوزغايدىغانلىقى ھەمدە ئايال كىشىنىڭ كۆڭلىدىكى يامان نىيەتكە دالالەت قىلىدىغانلىقى ئۈچۈن قۇرئان كەرىم بۇنى چەكلىگەن. يەنە ئەرلەرنى جەلب قىلىش ئۈچۈن ئاياللار ئىشلىتىدىغان پۇراقلىق گىرىم ۋە پۇراقلىق ئەتىرلەرمۇ ئوخشاشلا چەكلەنگەن.

5844/3501 ـ أبو مُوسَى – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((كُلُّ عَيْنٍ زَانِيَةٌ، وإن الْمَرْأَةَ إِذَا اسْتَعْطَرَتْ فَمَرَّتْ بِالْمَجْلِسِ فَهِيَ كَذَا وَكَذَا، يَعْنِي زَانِيَةً))* الترمذي (2786)

5844/3501 ـ ئەبۇ مۇسا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ھەر بىر كۆز (ھارام نەرسىلەرگە قاراش بىلەن) زىنا قىلىدۇ. ئەگەر خوتۇن كىشى ئەتىر ئىشلىتىپ، ئەرلەر تۇرغان جايدىن ئۆتسە، (بۇ ھالدا) ئۇ زىنا قىلغۇچى ھېسابلىنىدۇ. (تىرمىزى: 2786، ئەبۇ داۋۇد: 4173)

ئاياللارنىڭ ئەرلىرىنىڭ مېھمانلىرىنى كۈتۈۋېلىشى

بۇنىڭدىن ئېنىق بولىدۇكى، ئايال ۋە ئۇنى كۆرگەن ئەرلەر تەرەپىدىن خاتىرجەملىك بولغان تەقدىردە، ئايال كىشى كېيىنىشىدە، زىبۇ ـ زىننىتىدە، گەپ ـ سۆزلىرىدە ۋە يۈرۈش ـ تۇرىشىدا ئىسلام ئەدەبلىرىگە رىئايە قىلىدىغانلا بولسا، ئېرى بار ۋاقىتلاردا ئېرىنىڭ مېھمانلىرىغا كېرەكلىك خىزمەتنى قىلسا بولىدۇ، بۇنداق ئەھۋالدا ئايالنىڭ مېھمانلارنى كۆرىشى ۋە مېھمانلارنىڭ ئايالنى كۆرىشى تەبىئىي. لېكىن بۈگۈنكى كۈنلەردىكى كۆپىنچە ئاياللاردەك تولۇق كىيىم ـ كېچەكتە رىئايە قىلمىغان تەقدىردە، ئۇ ئايالنىڭ ئەرلەرگە كۆرۈنۈپ يۈرىشى ھارام بولىدۇ.

ئەر بىلەن ئەرنىڭ جىنسىي مۇناسىۋەتلىشىشى چوڭ ھاراملارنىڭ بىرىدۇر

ئىسلامدا جىنسىي ھېسسىياتنى تەرتىپكە سېلىش جەھەتتىن زىنا ۋە ئۇنىڭ مۇقەددىمىلىرى ھارام قىلىنغاندەكلا ھەزرىتى لۇت ئەلەيھىسسالامنىڭ قەۋمى قىلغان ئەر كىشىنىڭ ئەر كىشى بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت قىلىشىمۇ ھارام قىلىنغاندۇر. بۇ پاسكىنا ئىشتۇر، ئىنسان تەبىئىتىدىكى بىر چېكىنىشتۇر، پاسكىنچىلىق پاتقىقىغا پېتىشتۇر، ئەر كىشىلىك تەبىئىتىنى بۇزۇشتۇر، ھەمدە ئاياللار ھەققىگە قىلىنغان بىر جىنايەتتۇر. بۇ قەبىھ گۇناھنىڭ بىر جەمئىيەتتە تارقىلىشى، ئۇنى ۋەيران قىلىۋېتىدۇ، شۇ جەمئىيەتتىكىلەرنى بۇ يامان ئادەتكە قۇل قىلىپ قويىدۇ، ھەمدە ھەرتۈرلۈك ئەخلاق ـ پەزىلەت ۋە ئېسىل ئۆرپ ـ ئادەتنى ئۇنۇتتۇرىدۇ. بۇ مەينەت گۇناھنى بىرىنچى بولۇپ پەيدا قىلغان لۇت قەۋمى ھەققىدە قۇرئان كەرىمنىڭ بايانى بۇ ھەقتە بىزگە كۇپايە قىلىدۇ. ئۇلار ھالال، پاك ئاياللىرىنى تاشلاپ قويۇپ، ئاشۇ يامان ھارام ئىشنى قىلىشاتتى، شۇڭا ئۇلارنىڭ پەيغەمبىرى لۇت ئەلەيھىسسالام ئۇلارغا مۇنداق دېگەن:

أَتأتونَ الذُّكْرَانَ مِنْ الْعَالَمِينَ وَتَذَرُونَ مَا خَلَقَ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ عَادُونَ

سىلەر ئەھلى جاھان ئىچىدىن لىۋات قىلىپ، پەرۋەردىگارىڭلار سىلەر ئۈچۈن ياراتقان ئاياللىرىڭلارنى تاشلاپ قويامسىلەر؟ سىلەر ھەقىقەتەن (بۇزۇقچىلىقتا) ھەددىدىن ئاشقۇچى قەۋمسىلەر [شۇئەرا سۈرىسى 165ـ 166ـ ئايەتلەر]

قۇرئان كەرىم ئۇلارغا ھەزرىتى لۇت ئەلەيھىسسالامنىڭ تىلى بىلەن ئازغۇنلۇق، جاھالەت، ئىسراپ، بۇزۇقلۇق ۋە جىنايەت تامغۇسىنى بىرقانچە ئايەتلەردە ئۇرغان.

بۇلارنىڭ بۇزۇلغانلىقى، ئەخلاقىنىڭ چىرىپ، تەبىئىتىنىڭ بۇلغىنىپ كەتكەنلىكىنىڭ ئەڭ تىپىك مىسالى بولسا، ئۇلارنىڭ لۇت ئەلەيھىسسالامنىڭ مېھمانلىرىغا قارىتا تۇتقان پوزىتسىيىسى بولۇپ، بۇ مېھمانلار ئەمەلىيەتتە ئاللاھ تائالا ئاشۇ مىللەتنى سىناپ ئەۋەتكەن ئىنسان قىياپىتىدىكى ئازاب پەرىشتىلىرى ئىدى، بۇ ۋەقەلىكنى قۇرئان كەرىم مۇنداق بايان قىلغان:

وَلَمَّا جَاءتْ رُسُلُنَا لُوطا سِيءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالَ هَذَا يَوْمٌ عَصِيبٌ وَجَاءهُ قَوْمُهُ يُهْرَعُونَ إِلَيْهِ وَمِنْ قَبْلُ كَانُوا يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ قَالَ يَاقَوْمِ هَؤُلَاء بَنَاتِي هُنَّ أَطهَرُ لَكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تُخْزُونِي فِي ضَيْفِي أَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ قَالُوا لَقَدْ عَلِمْتَ مَا لَنَا فِي بَنَاتِكَ مِنْ حَقٍّ وَإِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا نُرِيدُ قَالَ لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً أَوْ آوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ   قَالُوا يَالُوط إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَنْ يَصِلُوا إِلَيْكَ

بىزنىڭ ئەلچىلىرىمىز لۇتنىڭ يېنىغا كەلگەن چاغدا (قەۋمىنىڭ ئۇلارغا چېقىلىپ قويۇشىدىن قورقۇپ) قىيىن ئەھۋالدا قالدى، ئۇلار توغرىسىدا يۈرىكى سىقىلدى ۋە: "بۇ بىر دىشۋار كۈندۇر" دېدى، لۇتنىڭ قەۋمى ئۇنىڭ قېشىغا ئالدىراپ كېلىشتى، ئۇلار بۇرۇندىن يامان ئىشلار (لىۋات) نى قىلىشاتتى، لۇت ئېيتتى: "ئى قەۋمىم! مېنىڭ بۇ قىزلىرىم (مىللىتىمنىڭ قىزلىرىنى دېمەكچى) سىلەرگە ئەڭ پاكتۇر، ئاللاھدىن قورقۇڭلار، مېھمانلىرىم ئالدىدا مېنى رەسۋا قىلماڭلار، ئاراڭلاردا قەبىھ ئىشتىن توسىدىغان بىرەر ئوڭ ئادەم يوقمۇ؟". ئۇلار لۇتقا ئېيتتى: "قىزلىرىڭغا بىزنىڭ ھاجىتىمىز يوقلىقىنى سەن ئوبدان بىلىسەن، شۈنىڭدەك بىزنىڭ مەقسىتىمىزنىمۇ ئوبدان بىلىسەن". لۇت ئېيتتى: "كاشكى مېنىڭ كۈچ ـ قۇۋۋىتىم بولسا ئىدى، ياكى ئىلتىجا قىلىدىغان كۈچلۈك جەمەتىم بولسا ئىدى، (سىلەرگە زەربە بەرگەن بولاتتىم). ئۇلار (يەنى پەرىشتىلەر): "ئى لۇت! شۈبھىسىزكى بىز پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئەلچىلىرىمىز، ئۇلار ھەرگىزمۇ ساڭا زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ [ھۇد سۈرىسى 77ـ 81ـ ئايەت]

ئىسلام قانۇنشۇناسلىرى بۇ قەبىھ گۇناھنى قىلغان كىشىنىڭ جازاسى ھەققىدە توختۇلۇپ، ھەر ئىككىسىگە زىنا جازاسى بېرىلەمدۇ؟ ياكى ھەر ئىككىسى ئۆلتۈرۈلەمدۇ؟ ئەگەر ئۆلتۈرۈلسە نېمە بىلەن ئۆلتۈرىلىدۇ؟ قىلىچ بىلەنمۇ ياكى ئوت بىلەنمۇ؟ ياكى بولمىسا ئېگىز يەردىن تاشلاپ ئۆلتۈرىلەمدۇ؟ دېگەندەك مەسىلىلەردە ھەرخىل قاراشتا بولغان. سىرتتىن قاراشقا قاتتىق كۆرۈنگەن بۇنداق ئېغىر جازالاش ئەمەلىيەتتە ئىسلامىي جەمئىيەتنى ھالاك بولۇش ۋە ھالاك قىلىۋېتىشتىن باشقا بىر نەرسىگە پايدىسى بولمايدىغان بۇنداق زىيانلىق ۋە خەتەرلىك جىنايەتلەردىن تازىلاش ۋە قوغداشتىن باشقا نەرسە ئەمەس.

قول بىلەن جىنسىي لەززەتلىنىشنىڭ ھۆكمى

بۇگۈن بەزى ياشلار قوللىرى بىلەن جىسمىدىكى مەنىنى چىقىرىپ، ئۆزىنى ئارام ئالدۇرىدۇ ۋە ھاياجىنىنى تىنچلاندۇرىدۇ. بۇ ئىش مەخپىي ئادەت ياكى ئانانىزىم قىلماق دەپ ئاتىلىدۇ. ئالىملارنىڭ كۆپچىلىكى ئۇنى ھارام دەپ قارىغان، ئۇلاردىن ئىمام مالىك شۇ ئايەتنى دەلىل قىلىپ كۆرسەتكەن:

وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ فَمَنْ ابْتَغى وَرَاء ذَلِكَ فَأُوْلَئِكَ هُمْ الْعَادُونَ

ئۇلار ئەۋرەتلىرىنى ساقلىغۇچىلاردۇر، يەنى خوتۇنلىرىدىن، چۆرىلىرىدىن باشقىلاردىن ساقلىغۇچىلاردۇر. بۇنىڭ سىرتىدىن جىنسىي تەلەپنى قاندۇرۇشنى تەلەپ قىلغۇچىلار ھەددىدىن ئاشقۇچىلاردۇر [مۇئمىنۇن سۈرىسى 5-7- ئايەتلەر]

دېمەك: ئۇلارنىڭ قارىشىچە قولى بىلەن لەززەتلەنگەن كىشى شەھۋىتىنى باشقا يول بىلەن قاندۇرغان بولىدۇ.

ئىمام ئەھمەد ئىبنى ھەمبەلدىن: مەنىنى جىسمىدىن چىققان بىر ئارتۇق نەرسە دەپ قاراپ، ئۇنى چىقىرىش خۇددى قان ئالدۇرغانغا ئوخشاشلا جائىز بولىدۇ دېگەن قاراش رىۋايەت قىلىنغان. ئىمام ئىبنى ھەزمۇ بۇنى قوللىغان، لېكىن ھەنبەلىي مەزھەبىدىكى ئالىملار مەنىنى بۇ شەكىلدە چىقىرىشنىڭ جائىز بولىشى ئۈچۈن ئىككى شەرت قويغان:

بىرىنچىسى: ئۇنى زىنا قىلىپ سېلىشتىن قورققان چاغدا قىلىشى.

ئىككىنچىسى: توي قىلىشقا قۇدرىتى يەتمىگەن چاغدا قىلىشى.

شەھۋەت كۈچىيىپ كېتىپ زىنا قىلىپ سېلىش خەۋپى بولغان ئەھۋاللاردا ئىمام ئەھمەدنىڭ قارىشى بويىچە ئىش قىلساقمۇ بولىدۇ. مەسىلەن: ئۆز ۋەتىنىدىن ئايرىلىپ غۇربەتچىلىكتە ئىشلەيدىغان ياكى ئوقۇيدىغان، گۇناھ قىلىشقا قىزىقتۇرىدىغان نەرسىلەرگە كۆپ دۇچ كېلىدىغان، بۇ سەۋەبتىن ھارام ئىش قىلىپ سېلىشتىن ئەنسىرەيدىغان بىر يىگىت چېكىدىن ئاشۇرۇۋەتمىگەن ھالدا، شەھۋىتىنى بېسىقتۇرۇش ئۈچۈن بۇ چارىنى قوللانسا بۇنىڭدا ھېچ گەپ يوق. بۇنىڭدىن ياخشىراق چارە: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ توي قىلىشقا كۈچى يەتمىگەن مۇسۇلمان ياشلارغا بەرگەن كۆرسەتمىسى بويىچە ئىش قىلىشتۇر، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارنى كۆپرەك روزا تۇتۇشقا بۇيرىغان، چۈنكى روزا تۇتۇش ئىرادىنى مۇستەھكەملەيدۇ، سەۋرچانلىقنى ئۆگىتىدۇ، تەقۋادارلىقنى ۋە ئاللاھ كۆرۈپ تۇرىدۇ دېگەن تۇيغۇنى كۈچلەندۈرىدۇ.

2451/ 4082 ـ عَلْقَمَةُ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: كُنْتُ أَمْشِي مَعَ عَبْدِ الله بِمِنًى فَلَقِيَهُ عُثْمَان – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –، فَقَالَ: يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَلا أزَوِّجُكَ جَارِيَةً شَابَّةً، لَعَلَّهَا تُذَكِّرُكَ بَعْضَ مَا مَضَى مِنْ زَمَانِكَ؟ فَقَالَ عَبْدُ الله: لَئِنْ قُلْتَ ذَاكَ، لَقَدْ قَالَ لَنَا رَسُولُ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ((يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ مَنِ اسْتَطَاعَ مِنْكُمُ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ، فَإِنَّهُ أَغَضُّ لِلْبَصَرِ وَأَحْصَنُ لِلْفَرْجِ، وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ فَإِنَّهُ لَهُ وِجَاءٌ))* البخاري (5065)، مسلم (1400).

2451/ 4082 ـ ئەلقەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن ئابدۇللاھ (ئىبنى مەسئۇد)

بىلەن مىنادا كېتىۋاتاتتىم، يولدا ئوسمان (ئىبنى ئەففان) رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇچراپ قېلىپ، ئىككىسى سۆزلىشىشكە باشلىدى. ھەزرىتى ئوسمان: ھەي ئەبۇ ئابدۇراھمان! ساڭا ياش قىزدىن بىرنى ئېلىپ بەرمەيلىمۇ؟! ئۆتكەن كۈچتۈڭگۈر كۆنلىرىڭنى ئەسلەتسە ئەجەپ ئەمەس! دېدى. ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: سەن بۇنداق دەيسەن، ئەمما پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئى ياشلار جامائەسى ! ئاراڭلاردىن ئۆيلىنىشكە قادىر بولالايدىغانلار ئۆيلەنسۇن، چۈنكى ئۆيلىنىش كۆزنى ھارامغا قاراشتىن، ئەۋرەتنى ھارام ئالاقىدىن ساقلايدۇ. ئۆيلىنىشكە قادىر بولالمىغانلار روزا تۇتسۇن، چۈنكى روزا شەھۋەتنى كېسىدۇ دېگەنىدى، دېدى. (مۇسلىم: 1400)

يەتتىنچى باپ. ئاتا ـ ئانا بىلەن بالىلار ئوتتۇرسىدىكى مۇناسىۋەتتىكى ھالال ھاراملار

ئىسلام نەسەبنى ھىمايە قىلىدۇ

باللار ئاتىلارنىڭ ئىزباسارىدۇر، ئۇلار ئاتا ـ ئانىلىرى ھايات ۋاقتىدا، ئاتا ـ ئانىلارنىڭ كۆز قارچۇغى ھېسابلانسا، ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن ئاتىلىرىنىڭ نامىنى ئۆچۈرۈپ قويماي، يولىنى داۋاملاشتۇرىدۇ ۋە ئۇلارغا ۋارىسلىق قىلىدۇ. ئۇلار ئاتىلىرىدىن چىراي ـ شەكىل ۋە ھەر تۈرلۈك ياخشى ـ يامان خۇي ۋە خاراكتېرلارنى مىراس ئالىدۇ.

دېمەك: ئۇلار ئاتا ـ ئانىلىرىنىڭ يۈرەك پارىسى ۋە كۆز قارچۇغىدۇر. ئاللاھ تائالا نەسەبلەرنىڭ ئارىلىشىپ كەتمەي پاك ساقلىنىشى، بالا ئاتىسىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى تونۇشى ئۈچۈن زىنانى ھارام قىلىپ، توي قىلىشنى پەرز قىلغان. چۈنكى توي قىلىش ئارقىلىقلا ئايال ئېرىگە خاس بولىدۇ، ئېرىگە خىيانەت قىلىشى ياكى ئۇنىڭ ئېتىزىنى باشقىلارنىڭ سۇيى بىلەن سۇغۇرىشى ھارام بولىدۇ، شۇڭا توي قىلىش بىلەنلا ئايال ئەر ـ خوتۇنلۇق دەۋرىدە تۇغقان ھەرقانداق بالا ئېرىنىڭ بالىسى ھېسابلىنىدۇ، بۇنىڭ ھېچقانداق ئىسپاتلاشقا ھاجىتى يوق.

ئاتا بالىسىغا تانسا بولمايدۇ

يۇقىرىقى جەھەتتىن ئەر كىشى ئۆز نىكاھىدىكى بىر ئايال تۇغقان بالىسىنىڭ نەسەبىنى ئىنكار قىلسا ھارام بولىدۇ، چۈنكى ئۇنىڭ بۇنداق ئىنكار قىلىشى ئايالى ۋە بالىسىغا ئەڭ سەت ئار ـ نومۇس ۋە ئەڭ چوڭ زىيانلارنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. شۇڭا ئۇنىڭ قۇرۇق سۆز، قۇرۇق گۇمان ياكى بەزى تارالغان ئاساسسىز گەپ ـ سۆزلەرگە بېرىلىپ بۇنداق زىيان ئۇرۇشقا قەدەم قويىشىغا يول قويۇلمايدۇ. ئەمما كەسكىن دەلىل ـ ئىسپات بىلەن ئايالىنىڭ ئۆزىگە خىيانەت قىلغانلىقىنى جەزملەشتۈرسە، ئىسلام شەرىئىتىمۇ ئۇنى ئۆز بالام ئەمەس دەپ قارايدىغان بالىنى باقتۇرۇشقا، مىراس ئېلىشقا ھەققى يوق دەپ قارايدىغان كىشىگە مىراس قالدۇرۇشقا ياكى ئەڭ ئاز دېگەندە پۈتۈن ئۆمۈر بويى گۇمان ئىچىدە ياشىشىغا تاشلاپ قويالمايدۇ ۋە رازى بولمايدۇ. بۇنداق كىشىگە ئىسلام شەرىئىتى لەنەتلىشىش ئۇسۇلى ئارقىلىق چىقىش يولى قىلىپ بەرگەن. بۇ ئۇسۇلغا كۆرە ئېرى ئايالىنىڭ ئۆزىگە خىيانەت قىلغانلىقىنى ۋە باشقا بىر ئەردىن قورساق كۆتۈرگەنلىكىنى تەكتلىيەلىسە ياكى كۈچلۈك گۇمان قىلىپ بىلەلىسە، لېكىن ئۇنىڭ قولىدا

بۇنىڭغا ھېچقانداق دەلىل ـ ئىسپات بولمىسا، ئۇ بۇ مەسىلىنى سوتقا سۇنىدۇ، قازى ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا قۇرئان كەرىم كۆرسەتكەن لەنەتلىشىش تۈزۈمىنى ئىجرا قىلغاندىن كېيىن ئىككەيلەننى مەڭگۈلۈككە ئايرىۋېتىدۇ، بالا ئانىغا بېرىلىدۇ. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە لەنەتلىشىش ئۇسۇلىنى مۇنداق دەپ كۆرسەتكەن:

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاء إِلَّا أَنفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنْ الصَّادِقِينَ وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَةَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنْ الْكَاذِبِينَ وَيَدْرَأُ عَنْهَا الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنْ الْكَاذِبِينَ وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنْ الصَّادِقِينَ

ئاياللىرىنى زىنا بىلەن قارىلىغان ۋە ئۆزلىرىدىن باشقا گۇۋاھچىسى بولمىغانلار سۆزىنىڭ راست ئىكەنلىكىنى دەلىللەش ئۈچۈن، ئاللاھنىڭ نامى بىلەن تۆت قېتىم قەسەم قىلسۇن، بەشىنچى قېتىمدا: "ئەگەر يالغانچى بولسام ماڭا ئاللاھنىڭ لەنىتى بولسۇن" دېسۇن، ئايالىمۇ ئېرىنىڭ يالغانچى ئىكەنلىكىگە ئاللاھنىڭ نامى بىلەن تۆت قېتىم قەسەم قىلىپ، بەشىنچى قېتىمدا: "ئەگەر ئېرىم راستچىللاردىن بولسا، ماڭا ئاللاھنىڭ غەزىپى بولسۇن" دېسە، جازاغا تارتىلمايدۇ [نۇر سۈرىسى 6ـ 9ـ ئايەتلەر]

ئىسلامدا بالا قىلىۋېلىش ھارامدۇر

ئاتا بالىنىڭ نەسەبىنى ئىنكار قىلسا بولمىغىنىدەك، ئۆز پۇشتىدىن بولمىغان بىر بالىنى بالا قىلىۋېلىشمۇ ھالال بولمايدۇ. تارىختا ئۆتكەن مىللەتلەردەك ئەرەبلەرمۇ جاھىلىيەت دەۋرلىرىدە بالا بېقىۋېلىش ئارقىلىق خالىغان كىشىنى ئۆز نەسەبى ۋە جەمەتىگە قوشۇۋالاتتى. ئىسلام كەلگەندە بۇنداق بالا بېقىۋېلىش تۈزۈمى ئەرەب جەمئىيىتىدە كەڭ تارىلىپ كەتكەن بولۇپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالاممۇ بۇرۇن زەيد ئىبنى ھارىسەنى بالا قىلىۋالغان ئىدى.

ئىسلام بالا بېقىۋېلىشنى ھەقىقەت ۋە ئەمەلىيەتنى بۇرمىلاشتىن ئىبارەت بىر ساختىلىق دەپ قارىغان، بۇ ساختىلىق يات بىر كىشىنى باشقا بىر ئائىلىنىڭ ئەزاسى قىلىپ، ئۇنى بۇ ئائىلىدىكى ئاياللارغا مەھرەم قىلىپ قويىدۇ، ئەمەلىيەتتە بۇ ئائىلىدىكى ئاياللار بۇ كىشىگە يات ئاياللاردۇر، چۈنكى بېقىۋالغان كىشىنىڭ ئايالى بېقىۋېلىنغۇچىنىڭ ئانىسى يا قىزى ياكى بىر تۇغقىنى ۋە ياكى ھاممىسى ئەمەس، ئۇ ھەممىسىلەنگە يات.

بالا قىلىۋېلىنغان بۇ بالا، بالىلىق سۈپىتى بىلەن ئەر ـ ئايال ئىككەيلەندىن مىراس ئېلىپ، بۇ مىراسنىڭ ئەسلىي ئىگىلىرى بولغان تۇغقانلارنى مىراستىن مەھرۇم قىلىدۇ، نەتىجىدە ھەقىقىي تۇغقانلار ئۆز ھەقلىرىنى تارتىۋالغان بۇ يات تاجاۋۇزچىغا ئۆچمەنلىك ساقلايدۇ، كۆپىنچە ئەھۋاللاردا بۇ ئۆچمەنلىك قايناپ ـ تېشىپ، تۇغقانلار ئوتتۇرىدا كۆڭۈلسىزلىك كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. بۇ سەۋەبتىن قۇرئان كەرىم بۇنداق جاھىلىيەت تۈزۈمىنى بىكار قىلىپ، ئۇنى كەسكىن ھارام قىلىۋەتكەن، ھەمدە ئۇنىڭ كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان بارلىق نەتىجىلىرىنى ئەمەلدىن قالدۇرىۋەتكەن. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ ذَلِكُمْ قَوْلُكُمْ بِأَفْوَاهِكُمْ وَاللَّهُ يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَط عِنْدَ اللَّهِ فَإِنْ لَمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُم

سىلەر بالا قىلىۋالغانلارنىمۇ ئاللاھ ھەقىقىي بالىلىرىڭلارنىڭ ھۆكمىدە قىلمىدى، بۇ (يەنى ئۆز پۇشتۇڭلاردىن بولمىغانلارنى بالا دېيىش) پەقەت ئاغزىڭلاردا ئېيتىلغان سۆزدۇر، ئاللاھ ھەقنى ئېيتىدۇ، توغرا يولغا باشلايدۇ. ئۇلارنى ئاتىلىرىنىڭ ئىسمى بىلەن چاقىرىڭلار، بۇ ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا ئەڭ ئادىل ئىشتۇر، ئەگەر ئاتىلىرىنى بىلمىسەڭلار، ئۇلار سىلەرنىڭ دىنىي قېرىندىشىڭلاردۇر، دوستلىرىڭلاردۇر [ئەھزاب سۈرىسى4 ـ 5 ـ ئايەتلەر]

قۇرئاننىڭ بۇ ئېنىق ئايىتىگە نەزەر سالايلى: سىلەر بالا قىلىۋالغانلارنىمۇ ئاللاھ ھەقىقىي بالىلىرىڭلارنىڭ ھۆكمىدە قىلمىدى، بۇ (يەنى ئۆز پۇشتۇڭلاردىن بولمىغانلارنى بالا دېيىش) پەقەت ئاغزىڭلاردا ئېيتىلغان سۆزدۇر يەنى بالا بېقىۋېلىش ھېچبىر ھەقىقەتكە تايانمىغان بىر قۇرۇق سۆزدىن ئىبارەتتۇر، ئېغىزدىكى سۆزلەر ھەقىقەتلەرنى يەڭگۈشلىيەلمەيدۇ، ئەمەلىيەتنىمۇ ئۆزگەرتەلمەيدۇ، ياتنى تۇغقان، غەيرىينى ئۆز ياكى بېقىۋېلىنغان بالىنى ئۆز پۇشتىدىن بولغان بالا قىلىۋېتەلمەيدۇ، ئېغىزدىكى سۆز بېقىۋېلىنغۇچىنىڭ تومۇرلىرىدا بېقىۋالغۇچىنىڭ قانلىرىنى ئېقىتالمايدۇ، بېقىۋالغۇچىنىڭ قەلبىدە ئاتىلىق مېھرىنى ياكى بېقىۋېلىنغۇچىنىڭ قەلبىدە بالىلىق ھېس ـ تۇيغۇلىرىنى پەيدا قىلالمايدۇ، بالىغا بۇ جەمەتنىڭ خاراكتېرىنى ھەمدە بۇ ئائىلىنىڭ ئەقلىي، جىسمانىي ۋە مىجەز ـ خۇلقى جەھەتتىكى ئالاھىدىلىكلىرىنى سىڭدۈرەلمەيدۇ.

بۇ سەۋەبلەردىن ئىسلام دىنى بالا قىلىۋېلىش تۈزۈمى كەلتۈرۈپ چىقارغان مىراس ئېلىش ۋە بېقىۋېلىنغان بالىنىڭ ئايالىنى بېقىۋالغۇچى مەڭگۈ نىكاھقا ئالالماسلىقتەك بارلىق نەتىجىلەرنى ئەمەلدىن قالدۇرىۋەتكەن.

بالا قىلىۋېلىش تۈزۈمنى ئەمەلىي بىكار قىلىش

بالا قىلىۋېلىش تۈزۈمىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش كىشىلەر ئۈچۈن ئاسانغا چۈشمەيتتى، چۈنكى ئۇ ئەرەبلەرنىڭ ھاياتىدا چوڭقۇر يىلتىز تارتقان بىر ئىجتىمائىي تۈزۈم ئىدى، شۇڭا ئاللاھ تائالانىڭ ھېكمىتى بۇ تۈزۈمنى يالغۇز سۆز بىلەنلا ئەمەس، بەلكى ھەم سۆز ھەم ئەمەلىي تەتبىق بىلەن يىقىتىپ تاشلاشنى مۇۋاپىق كۆرگەن.

ئاللاھ تائالانىڭ ھېكمىتى بارلىق شەك ـ شۈبھىلەرنى قومۇرۇپ تاشلاپ، بېقىۋالغان بالىلىرى ئېلىپ قويۇپ بەرگەن ئاياللارنى ئېلىشقا قىلىنغان رۇخسەتكە قارىتا مۇسۇلمانلارنىڭ سىقىلىشىنى يوقۇتۇش، ھەمدە مۇسۇلمانلارغا پەقەت ئاللاھنىڭ ھالال قىلغان نەرسىسىنىڭ ھالال، ھارام قىلغان نەرسىسىنىڭ ھارام ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن بۇ ۋەزىپىنى ئورۇنداشقا دەل پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۆزىنى تاللىغان.

مۇھەممەد ئوغلى زەيد دەپ تونۇلغان ھارىسەنىڭ ئوغلى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھاممىسىنىڭ قىزى زەينەب بىلەن ئۆيلەنگەن ئىدى. ئەمما ئۇلار ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت ياخشى بولمىغاچقا، زەيد پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئايالىدىن كۆپ شىكايەت قىلاتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام زەيد ئايالىنى قويۇپ بەرگەندىن كېيىن ئۇنى ئۆز نىكاھىغا ئالىدىغانلىقىنى ئاللاھنىڭ بۇيرۇقى بىلەن بىلسىمۇ، بۇ مەسىلە ئىنتايىن نازۇك بولغاچقا، زەيد دەرد ـ ئەھۋال ئوقۇپ كەلسىلا ئۇنىڭغا: ئايالىڭنى قويۇۋەت دېيىشنىڭ ئورنىغا: ئاللاھدىن قورق، ئايالىڭنى قويۇۋەتمە دەپ ئۇنى قايتۇراتتى. بۇ يەردە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئىنسانىي ئاجىزلىق غالىب كېلىپ، كىشىلەرگە يۈز كېلەلمەسلىكتىن قورققان ئىدى. دەل مۇشۇ پەيتتە

پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامغا كايىپ قۇرئان كەرىم ئايىتى نازىل بولدى، نازىل بولغان ئايەتلەر ئىچىدە جاھىلىيەت دەۋرىدىكى بېقىۋالغان يات ئوغلى قويۇپ بەرگەن ئايالنى نىكاھىغا ئېلىشنى چەكلەشتىن ئىبارەت بولغان بۇنداق كونا تۈزۈمنىڭ قالدۇقلىرىنى پاچاقلاپ تاشلاش ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامنىڭ ئىرادىسىنى كۈچلەندۈرىدىغان ئايەتلەرمۇ بار ئىدى. ئاللاھ تائالا مۇنداق دېدى:

وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا

ئۆز ۋاقتىدا سەن ئاللاھ نېمەت بەرگەن، سەنمۇ ئىنئام قىلغان كىشىگە: "خوتۇنۇڭنى نىكاھىڭدا تۇتقىن، ئاللاھدىن قورققىن" دېدىڭ، ئاللاھ ئاشكارىلىماقچى بولغان نەرسىنى كۆڭلۈڭدە يوشۇردۇڭ، كىشىلەرنىڭ تەنە قىلىشىدىن قورقتۇڭ، ئاللاھدىن قورقۇشۇڭ ئەڭ ھەقلىق ئىدى، مۆئمىنلەرگە ئۇلارنىڭ بالا قىلىۋالغان ئوغۇللىرىنىڭ قويۇپ بەرگەن خوتۇنلىرىنى نىكاھلاپ ئالسا گۇناھ بولماسلىقى ئۈچۈن (زەينەبنى) زەيد قويۇۋەتكەندىن كېيىن ساڭا نىكاھلاپ بەردۇق، ئاللاھنىڭ (سېنىڭ زەينەبنى ئېلىشىڭ توغرىسىدىكى) ئەمرى چوقۇم ئورۇندىلىدۇ [ئەھزاب سۈرىسى37ـ ئايەت]

ئۇندىن كېيىن قۇرئان كەرىم بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامنى ئاقلاپ، بۇ ئىشنى قىلسا بولىدىغانلىقىنى، بۇنىڭدىن ھېچقانداق سىقىلماسلىقى كېرەكلىكىنى تەكىتلەپ مۇنداق دەپ كۆرسەتتى:

مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُ سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَقْدُورًا الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ وَكَفَى بِاللَّهِ حَسِيبًا مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا

ئاللاھ پەيغەمبەرگە ھالال قىلىپ بۇيرىغان ئىشنى قىلىشتا ھېچ گۇناھ بولمايدۇ، بۇ (يەنى بۇيرىغان ئىشنى قىلىشتا گۇناھ يوقلىقى) ئۆتكەنكى پەيغەمبەرلەرگە تۇتقان ئاللاھنىڭ يولىدۇر، ئاللاھنىڭ ئەمرى ئەزەلدىنلا بېكىپ كەتكەن ھۆكۈمدۇر، ئۇلار (پەيغەمبەرلەر) ئاللاھنىڭ ئەمرى ـ پەرمانلىرىنى يەتكۈزىدۇ، ئاللاھدىن قورقىدۇ، ئاللاھدىن باشقا ھېچكىشىدىن قورقمايدۇ، ئاللاھ ھېساب ئېلىشقا يېتەرلىكتۇر. مۇھەممەد ئاراڭلاردىكى ئەرلەرنىڭ ھېچبىرسىنىڭ ئاتىسى ئەمەس، لېكىن ئۇ ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى ۋە پەيغەمبەرلەرنىڭ ئاخىرقىسىدۇر، ئاللاھ ھەممە نەرسىنى بىلگۈچىدۇر [ئەھزاب سۈرىسى 38ـ 40ـ ئايەتلەر]

بېقىپ تەربىيلەش مەنىسىدىكى بالا قىلىۋېلىش

يۇقىرىقى ئىسلام ئەمەلدىن قالدۇرغان بالا قىلىۋېلىش تۈزۈمى بولۇپ، ئۇ بىر كىشى بىر بالىنىڭ باشقا بىر كىشىنىڭ بالىسى ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرۇپ ئۇنى ئۆزىگە بالا قىلىۋېلىپ،

نەسەب جەھەتتىن ئۆز نەسىبى ۋە جەمەتىگە مەنسۇپ قىلىپ، ئۇنىڭغا ئۆيدىكى قىز ـ ئاياللار بىلەن ئارىلىشىش، ئۇلار بىلەن نىكاھلانماسلىق ۋە مىراس ئېلىش قاتارلىق بارلىق بالىلىق ھوقۇقىنى بېرىشۋېتىشتىن ئىبارەتتۇر.

بۇنىڭدىن باشقا يەنە بىر خىل بالا بېقىۋېلىش ئۇسۇلى بولۇپ، بۇنى كىشىلەر بالا قىلىۋېلىش دەپ قارايدۇ، ئەمەلىيەتتە بۇ ئىسلام چەكلىگەن بالا قىلىۋېلىشقا كىرمەيدۇ. ئۇ بولسا: بىر كىشى بىر يېتىم بالىنى ياكى ئىگىسى يوق يولغا تاشلىنىپ قالغان بىر بالىنى بېقىۋېلىپ، ئۇنىڭغا مېھرىبانلىق قىلىشتا، تەربىيىلەشتە ئۆز بالىسىدەك مۇئامىلە قىلىدۇ، ئۆز بالىسىدەك غىزالاندۇرىدۇ، كىيىندۇرىدۇ، ئوقۇتىدۇ، بۇنىڭ بىلەن بىللە ئۇنى ئۆز نەسەبىگە مەنسۇپ قىلىۋالمايدۇ، ھەمدە ئۇنىڭغا يۇقىرىدىكىدەك بالىلىق ھوقۇقلىرىنى بەرمەيدۇ، مانا بۇنداق بېقىۋېلىش ئاللاھنىڭ دىنىدا ماختالغان بىر ياخشى ئىشتۇر، بۇنداق قىلغان كىشى بۇ ئىشقا جەننەتتە ساۋاب بېرىلىدۇ.

8238 /4990 ـ سهل بن سعد – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: رفعه: ((أنا وكافلُ اليتيم في الجنةِ هكذا))، وأشارَ بالسبابة والوسطى، وفرَّج بينهما شيئًا* البخاري (5304)، أبو داود (5150)، الترمذي (1918).

8238 /4990 ـ سەھل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: مەن ۋە يېتىم بالىغا كاپالەتلىك قىلغۇچى ئىككىمىز جەننەتتە مانا مۇشۇنداق يېقىن بولىمىز دەپ، كۆرسەتكۈچ بارمىقى بىلەن ئوتتۇرا بارمىقىنى كۆرسىتىپ، ئۇ ئىككى بارمىقىنىڭ ئارىسىنى ئازراق ئاراچ قىلغان. (بۇخارى: 5304)

كوچىغا تاشلىۋەتكەن بالىمۇ يېتىم بالىنىڭ ئورنىدا تۇرىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇنداق بالىغا (ئىبنى سەبىيل) يەنى سەرگەردان ياكى يولۇچى دېگەن نامنى بېرىش بەكمۇ مۇۋاپىق بولۇپ، ئىسلام دىنى بۇلارنى بېقىشنى بۇيرىغان.

ئەگەر بىر كىشىنىڭ بالىسى بولماي، بېقىۋالغان بالىسىغا مال ـ مۈلكىدىن بىر بۆلۈك بېرىشنى خالىسا، ئۇ ئۆزى ھايات ۋاقتىدا ئۇنىڭغا خالىغان نەرسىسىنى بېرىۋەتسە بولىدۇ، ئۆلۈپ كېتىشتىن ئىلگىرى مىراسنىڭ ئۈچتەن بىر قىسمىغا قەدەر ئۇنىڭغا بېرىشنى ۋەسىيەت قىلسا بولىدۇ.

بالىنىڭ ئاتىسىدىن غەيرىيگە مەنسۇپ بولىۋېلىشى گۇناھتۇر

ئىسلام دىنى ئاتىلارغا ئۆز بالىلىرىنىڭ نەسەبىنى ئىنكار قىلىشنى ھارام قىلغاندەك، بالىلارغىمۇ ئۆز ئاتىسىدىن غەيرىيگە مەنسۇپ بولۇشنى ھارام قىلغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇنى ئاللاھنىڭ ۋە خالايىقنىڭ لەنىتىگە ئۇچرىتىدىغان قەبىھ گۇناھلاردىن بىرى دەپ قارىغان.

4466/2688 ـ أَنَسٌ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: مَنِ ادَّعَى إِلَى غَيْرِ أَبِيهِ أَوِ انْتَمَى إِلَى غَيْرِ مَوَالِيهِ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ الله الْمُتَتَابِعَةُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ* أبو داود (5115).

4466/2688 ـ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى ئۆز دادىسىدىن باشقا بىرىنى ئۆزىگە دادا قىلىۋالسا ياكى ئۆز خوجايىنىدىن باشقا بىرىنى ئۆزىگە خوجايىن قىلىۋالسا، ئاللاھنىڭ

لەنتى تاكى قىيامەت كۈنىگىچە ئۇنىڭغا يېغىپ تۇرىدۇ. (ئەبۇ داۋۇد 5115)

باللىرىڭلارنى ئۆلتۈرمەڭلار

ئىسلام دىنى يۇقىرىدا ئېيتىلغان شەكىلدە نەسەبلەرنى قوغدىغاندىن كېيىن، ئاتا ـ بالا ھەر ئىككى تەرەپكە ئاتىلىق بىلەن بالىلىق تەقەززا قىلىدىغان ھەقلەرنى بەلگىلەپ بەردى، ھەمدە بۇ ھەقلەرنى قوغداش ئۈچۈن بىر قانچە ئىشلارنى ھارام قىلدى.

مەسىلەن: بالىسىنىڭ ياشاش ھەققى بار. ئاتىسى ياكى ئانىسىنىڭ بالىسىنى ئۆلتۈرىۋېتىش ياكى ئۇنى ـ بەزى جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئەرەبلەر قىلغاندەك ـ تىرىك كۆمۈۋېتىش ئارقىلىق ئۇنىڭ ياشاش ھەققىگە تاجاۋۇز قىلىش ھەققى يوق، بۇ مەسىلىدە قىز ـ ئوغۇل ھەر ئىككىسى بارابەر. ئاللاھ تائالا مۇنداق دېگەن:

وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ نَّحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا

كەمبەغەللىكتىن قورقۇپ باللىرىڭلارنى ئۆلتۈرمەڭلار، ئۇلارنىڭ ۋە سىلەرنىڭ رىزقىڭلارنى بىز بېرىمىز، ئۇلارنى ئۆلتۈرۈش ھەقىقەتەن چوڭ گۇناھتۇر [ئىسرا سۈرىسى31ـ ئايەت]

وَإِذَا الْمَوْءودَةُ سُئِلَتْ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ

تىرىك كۆمۈۋېتىلگەن قىزدىن: سەن قايسى گۇناھ بىلەن ئۆلتۈرۈلدۈڭ؟ دەپ سورالغان چاغدا [تەكۋىير سۈرىسى 8ـ 9ـ ئايەتلەر]

بۇنداق قەبىھ جىنايەتكە ئىتتىرگەن سەۋەب نامراتلىق ياكى نامراتلىشىپ كېتىشتىن ئەندىشە قىلىشتەك ئىقسادىي سەۋەب بولسۇن، ياكى تۇغۇلغان بالا قىز بولسا كېيىنچە نومۇسقا قېلىشتىن ئەنسىرەشتەك باشقا سەۋەب بولسۇن بۇنىڭدىن قەتئىينەزەر ئىسلام بۇنداق ۋەھشىي جىنايەتنى ئەڭ قاتتىق شەكىلدە ھارام قىلغان، چۈنكى بۇ ئادەم ئۆلتۈرگەنلىك، سىلە ـ رەھىم رىشتىسىنى ئۈزگەنلىك ۋە ئاجىز بىر جانغا تاجاۋۇز قىلغانلىقتىن ئىبارەت بىر جىنايەتتۇر.

7125/4280 ـ ابنُ مسعودٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: سألتُ أو سُئل النبيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أيُّ الذنب أعظمُ؟ قالَ: ((أن تجعلَ لله ندًا وهو خلقك، قلتُ: إنَّ ذلك لعظيمٌ)) ثم أيُّ؟ قال: ((أن تقتل ولدك مخافة أن يطعم معك))، قلتُ: ثم أيُّ؟ قالَ: ((أن تزاني حليلةَ جارك)) ونزلت هذه الآيةُ تصديقًا لقولِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ﴿وَالَّذِينَ لا يَدْعُونَ مَعَ الله إِلَهاً آخَرَ وَلا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ الله إِلَّا بِالْحَق﴾ ﴿الفرقان: 68﴾* البخاري (4761)، مسلم (86).

7125/4280 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن: قايسى گۇناھ اللەنىڭ نەزىرىدە ئەڭ ئېغىر؟ دەپ سورىغان ئىدىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: الله سېنى ياراتقان تۇرۇپ، ئۇنىڭغا شېرىك كەلتۈرۈشۈڭ، دېدى. مەن: بۇ ھەقىقەتەن ئېغىر گۇناھ، ئۇندىن قالسىچۇ؟ دەپ سورىغان ئىدىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: سەن بىلەن بىللە تاماق يېيىشىدىن ئەنسىرەپ بالاڭنى ئۆلتۈرىۋېتىشىڭ، دېدى. مەن يەنە: ئۇندىن قالسىچۇ؟ دەپ سورىغان ئىدىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: قوشناڭنىڭ ئايالى بىلەن زىنا قىلىشىڭ، دېدى. كېيىن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇ سۆزلىرىنى تەستىقلاپ مۇنۇ ئايەت نازىل بولدى: {ئۇلار اللەقا

ئىككىنچى بىر مەبۇدنى شېرىك قىلمايدۇ، اللە ھارام قىلغان ناھەق ئادەم ئۆلتۈرۈش ئىشىنى قىلمايدۇ، زىنا قىلمايدۇ، كىمكى بۇ (گۇناھلار)نى قىلىدىكەن، (ئاخىرەتتە) ئۇ جازاغا ئۇچرايدۇ. } (سۈرە فۇرقان، 68 ـ ئايەت) (بۇخارى: 4761)

ئاياللارمۇ ئەرلەرگە ئوخشاشلا بۇ جىنايەتنى چەكلەشكە ۋە ئۇنى قىلماسلىققا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا قول بەرگەن:

أَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ

ئاللاھقا ھېچ نەرسىنى شېرىك كەلتۈرمەسلىككە، ئوغرىلىق قىلماسلىققا، زىنا قىلماسلىققا، بالىلىرىنى ئۆلتۈرمەسلىككە [مومتەھىنە سۈرىسى 12ـ ئايەت]

بالىنىڭ ئاتىسى بويىنىدىكى يەنە بىر ھەققى بولسا: ئۇنى ياخشى ئىسىم بىلەن ئاتاش بولۇپ، بالىسىغا چوڭ بولغاندا ئازابلىنىدىغان ئىسىم قويسا بولمايدۇ. يەنە ئابدۇنەبى ياكى ئابدۇرۇسۇل دېگەندەك ئاللاھدىن باشقىغا قۇللۇق ئىپادىلەيدىغان ئىسىم قويۇشمۇ ھارام بولىدۇ.

بالىلارنىڭ يەنە ئاتىلىرىنىڭ بويىندا بېقىش، تەربىيلەش ۋە چىقىمىنى قىلىش ھەققى بار، شۇڭا بالىلارنى تاشلىۋېتىشكە ياكى زايا قىلىۋېتىشكە بولمايدۇ.

5960/3569 ـ ابْن عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – رفعه: ((كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُم مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ فالإِمَامُ رَاعٍ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، وَالرَّجُلُ رَاعٍ فِي أَهْلِهِ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، وَالْمَرْأَةُ فِي بَيْتِ زَوْجِهَا رَاعِيَةٌ وَمَسْئُولَةٌ عَنْ رَعِيَّتِهَا، وَالْخَادِمُ فِي مَالِ سَيِّدِهِ رَاعٍ وَهو مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ)). فسمعت هؤلاء من رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وأحسب النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ((وَالرَّجُلُ فِي مَالِ أَبِيهِ راع وهو مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ فكُلُّكُمْ رَاعٍ وَكلكم مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ))* البخاري (2554)، مسلم (1829).

5960/3569 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغاندىم: سىلەرنىڭ ھەممىڭلار جاۋابكار، (شۇڭا) ھەممىڭلار ئۆز مەسئۇلىيىتىڭلاردىن ھېساب بېرىسىلەر. باشلىق بولغان ئادەم خەلقىگە مەسئۇل بولۇپ، ئۆزىنىڭ مەسئۇلىيىتىدىن ھېساب بېرىدۇ. ھەربىر ئەر ئۆز ئەھلىگە مەسئۇل بولۇپ، ئائىلە ئەزالىرىدىن ھېساب بېرىدۇ. خوتۇن كىشىمۇ ئېرىنىڭ ئۆيىگە ۋە ئۇنىڭ بالىلىرىغا مەسئۇل بولۇپ، ئۇمۇ ئۆز مەسئۇلىيىتىدىن ھېساب بېرىدۇ. خىزمەتچىمۇ خوجايىنىنىڭ مال مۈلكىگە مەسئۇل بولۇپ، ئۇمۇ ئۇنىڭدىن ھېساب بېرىدۇ. ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما سۆزىنى داۋام قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ئېسىمدە قېلىشىچە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يەنە مۇنداق دېگەن: ھەر بىر ئەر دادىسىنىڭ مال مۈلكىگە مەسئۇل بولۇپ، ئۇنىڭدىن ھېساب بېرىدۇ. دېمەك، سىلەرنىڭ ھەممىڭلار مەسئۇل بولۇپ، ئۆز مەسئۇلىيىتىڭلاردىن ھېساب بېرىسىلەر. (بۇخارى: 893)

بەرگەندە بالىلارغا تەڭ بېرىش

بالىلارنىڭ ئاتىغا ياخشىلىق قىلىشتا تەڭ بولۇشى ئۈچۈن ئاتىلارنىڭمۇ بالىلارغا بىر نەرسە بەرگەندە تەڭ بېرىشى، ئۇلارغا بارابەر مۇئامىلە قىلىشى ۋاجىب بولىدۇ. بەزى بالىلىرىغا ئايرىم

هالدا سەۋەبسىز ياكى ئورۇنسىز سوۋغا ياكى پۇل ـ مال بېرىشى هارام بولىدۇ. چۈنكى بۇنداق قىلىش باشقا بالىلارنىڭ قورسىقىنى كۆپتۈرىدۇ، بالىلار ئارىسىدا دۈشمەنلىك ۋە ئۆچمەنلىك ئوتىنى تۇتاشتۇرىدۇ، ئانا بۇ ھەقتە ئاتا بىلەن ئوخشاش.

4818/2890 ـ ومن رواياته: تَصَدَّقَ عَلَيَّ أَبِي بِبَعْضِ مَالِهِ، فَقَالَتْ أُمِّي عمرةُ بِنْتُ رَوَاحَةَ: لا أَرْضَى حَتَّى تُشْهِدَ النبيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَانْطَلَقَ أَبِي إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِيُشْهِدَهُ عَلَى صَدَقَتِي، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَفَعَلْتَ هَذَا بِوَلَدِكَ كُلِّهِمْ ؟ قَالَ: لا.قَالَ: اتَّقُوا الله، وَاعْدِلُوا فِي أَوْلادِكُمْ، فَرَجَعَ أَبِي، فَرَدَّ تِلْكَ الصَّدَقَةَ* البخاري (2587)، مسلم (1623).

4818/2890 ـ نۇئمان ئىبنى بەشىر مۇنداق دەيدۇ: ئاتام ماڭا بىر قىسىم مېلىنى سەدىقە قىلغانىدى. ئانام ئەمرە بىنتى رەۋاھە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئاتامغا: سەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى بۇ ئىشقا گۇۋاھ قىلمىغىچە مەن رازى بولمايمەن، دېدى. شۇنىڭ بىلەن، ئاتام ماڭا بەرگەن سەدىقىسىگە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى گۇۋاھ قىلىش ئۈچۈن ئۇنىڭ قېشىغا كەتكەنىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاتامدىن: بالىلىرىڭنىڭ ھەممىسىگە مۇشۇنداق قىلدىڭمۇ؟ دەپ سوراپتۇ، ئاتام: ياق، دەپ جاۋاب بەرگەنىكەن، بۇنى ئاڭلىغان پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: اللەتىن قورقۇڭلار، پەرزەنتلىرىڭلارنىڭ ئارىسىدا ئادىل بولۇڭلار! دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن، ئاتام دەرھال ئۆيگە قايتىپ كېلىپ، ماڭا بەرگەن سەدىقىسىنى قايتۇرىۋالدى. (مۇسلىم: 1623)

ئىمام ئەھمەدنىڭ قارىشىچە: بالىلارنىڭ بىرى كېسەللىك ياكى باشقا بىر سەۋەب بىلەن پۇل ـ مالغا مۇھتاج بولۇپ قالغان ئەھۋالدا، باشقا بالىلىرىغا بەرمەي مۇھتاج بالىسىغا ئايرىم بەرسە بولىدۇ.

مىراستا ئاللاھنىڭ چەك ـ چېگرىسىغا تاجاۋۇز قىلماسلىق

مىراس مەسىلىسىدىمۇ يۇقىرىدىكىدەك بولىدۇ، شۇڭا ئاتىنىڭ بەزى بالىلىرىنى، قىزلىرىنى ياكى ياقتۇرمايدىغان ئايالىنىڭ بالىلىرىنى مىراستىن مەھرۇم قىلىشى هارام بولىدۇ.

ھەمدە بىر كىشىنىڭ مىراس ئېلىشقا ھەقلىق بولغان تۇغقىنىنى يالغان ھىلە ئارقىلىق مىراستىن مەھرۇم قىلىشمۇ هارام بولىدۇ، چۈنكى شەرىئەت مىراس تۈزۈمى دېگەن: ئاللاھ ئۆز ئىلمى، ئادالىتى ۋە ھېكمىتى بىلەن بەلگىلىگەن بىر تۈزۈم بولۇپ، ئاللاھ تائالا بۇ تۈزۈم ئارقىلىق ھەر بىر ھەق ئىگىسىگە تولۇق ھەققىنى بەرگەن، ھەمدە بۇ ھەقتە كىشىلەرنى سىزغان چەك ـ چېگرىنىڭ سىرتىغا چىقىپ كەتمەسلىككە بۇيرىغان. شۇڭا كىمكى مىراس تەقسىم قىلىشتا بۇ تۈزۈمگە خىلاپلىق قىلىدىكەن، ئاللاھنىڭ بەلگىلىمىسىگە تاجاۋۇز قىلغان بولىدۇ. ئاللاھ تائالا مىراس مەسىلىلىرىنى ئۈچ ئايەتتە بايان قىلىپ بىرىنچى ئايەتتىن كېيىن مۇنداق دېگەن:

آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا فَرِيضَةً مِنْ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا

ئاتا ـ ئاناڭلار ۋە بالىلىرىڭلاردىن قايسىسىنىڭ مەنپەئەت جەھەتتىن ئۆزۈڭلارغا ئەڭ يېقىن ئىكەنلىكىنى بىلمەيسىلەر، بۇلار ئاللاھ تەرەپىدىن بېكىتىلگەن بەلگىلىمىدۇر، ئاللاھ ھەقىقەتەن

ھەممىنى بىلگۈچى، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر [نىسا سۈرىسى 11- ئايەت] ئىككىنچى ئايەتنىڭ ئاخىرىدا مۇنداق دېگەن:

غَيْرَ مُضَارٍّ وَصِيَّةً مِنْ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يُطِعْ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهأر خَالِدِينَ فِيهَا وَذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ

مىراس قالدۇرغۇچى ئادەمنىڭ ۋەسىيىتى ۋارىسلارغا زىيان يەتكۈزمەيدىغان بولىشى كېرەك، ئۇ ئاللاھ تەرەپىدىن قىلىنغان تەۋسىيىدۇر، ئاللاھ ھەممىنى بىلگۈچىدۇر، ھەلىمدۇر (يەنى ئەمرىگە خىلاپلىق قىلغۇچىلارنى ئالدىراپ جازالاپ كەتمەيدۇ). ئەنە شۇ ئەھكاملار ئاللاھنىڭ قانۇنلىرىدۇر، كىمكى ئاللاھقا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىتائەت قىلىدىكەن، ئاللاھ ئۇنى ئاستىدىن ئۆستەڭلار ئېقىپ تۇرىدىغان جەننەتلەرگە كىرگۈزىدۇ، ئۇ ئۇ يەرلەردە مەڭگۈ قالىدۇ، بۇ چوڭ ئۇتۇقتۇر. كىمكى ئاللاھقا ۋە پەيغەمبىرىگە ئاسىيلىق قىلىپ، ئاللاھنىڭ قانۇنلىرىنىڭ سىرتىغا چىقىپ كېتىدىكەن، ئاللاھ ئۇنى دوزاخقا كىرگۈزىدۇ، ئۇ دوزاختا مەڭگۈ قالىدۇ، خورلىغۇچى ئازابقا دۇچار بولىدۇ [نىسا سۈرىسى 12- 14- ئايەتلەر] ئۈچىنچى ئايەتنىڭ ئاخىرىدا مۇنداق دېگەن:

يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ أَنْ تَضِلُّوا وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

ئاداشماسلىقىڭلار ئۈچۈن ئاللاھ سىلەرگە (شەرىئەت ئەھكاملىرىنى) بايان قىلىپ بېرىدۇ، ئاللاھ ھەممە نەرسىنى بىلگۈچىدۇر [نىسا سۈرىسى176- ئايەت]

شۇڭا كىمكى ئاللاھنىڭ مىراستا بەلگىلىگەن قانۇنىغا خىلاپلىق قىلسا ياكى ئۇنىڭغا قارشى چىقسا، ئاللاھ ئېنىق كۆرستىپ بەرگەن يولدىن ئازغان بولىدۇ. ھەمدە ئاللاھنىڭ چەك - چېگرىسىغا تاجاۋۇز قىلغان بولىدۇ، بۇنداق قىلغانلار ئاللاھنىڭ بۇ جازاسىنى كۈتۈپ تۇرسا بولىدۇ:

نَارًا خَالِدًا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ

ئاللاھ ئۇنى دوزاخقا كىرگۈزىدۇ، ئۇ دوزاختا مەڭگۈ قالىدۇ، خورلىغۇچى ئازابقا دۇچار بولىدۇ [نىسا سۈرىسى14- ئايەت]

ئاتا ـــ ئانىنى قاخشاتماق چوڭ گۇناھلارنىڭ بىرى

باللارنىڭ ئاتا - ئانىلارغا قارىتا ياخشىلىق قىلىش، بويسۇنۇش، ھۆرمەتلەش قاتارلىق مەجبۇرىيەتلىرى باردۇر. مانا بۇ ئىنسان تەبىئىتىنىڭ چاقىرىقى، ۋاپادارلىق ۋە ياخشىلىق قىلغانىنى بىلىش خىسلەتلىرىنىڭ تەقەززاسىدۇر. بۇلار ئانىغا نىسبەتەن تېخىمۇ بەك تەكىتلىنىدۇ، چۈنكى ئانا، قورساق كۆتۈرۈش، ئېمىتىش ۋە بېقىپ تەربىيىلەشتە چەكسىز جاپا - مۇشەققەت تارتىدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا

بىز ئىنسانىنى ئاتا - ئانىسىغا ياخشىلىق قىلىشقا بۇيرىدۇق. ئىنسانىنى ئانىسى مۇشەققەت بىلەن قورساق كۆتۈرۈپ، مۇشەققەت بىلەن تۇغدى. ئۇنىڭغا قورساق كۆتۈرۈش مۇددىتى ۋە سۈتتىن ئايرىش مۇددىتى ئوتتۇز ئايدۇر [ئەل ئەھقاف سۈرىسى15- ئايەت]

8204/4972 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: جاءَ رجلٌ إلى النبيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فقال:يا رسولَ الله، من أحقُّ الناسِ بحسنِ صحابتِي؟ قال: ((أمُّكَ))، قال ثُمَّ منْ؟ قال: ((ثم أمُّك))، قال ثمَّ من؟ قال: ((ثمَّ أمُّكَ))، قال ثمَّ منْ؟ قال: ((ثمَّ أبوكَ))* البخاري (5971) مسلم (2548).

8204/4972 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: بىر ئادەم پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا كېلىپ: ئى اللەنىڭ پەيغەمبىرى! ئىنسانلار ئىچىدىن كىم مېنىڭ ياخشى مۇئامىلە قىلىشىمغا ئەڭ ھەقلىق؟ دەپ سورىغانىدى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئاناڭ، دەپ جاۋاب بەردى. ئاندىن قالسا كىم؟ يەنە ئاناڭ. ئاندىن قالسا كىم؟ يەنە ئاناڭ. ئاندىن قالسچۇ؟ دەپ سورىغانىدى: ئاندىن قالسا داداڭ، دېدى. (بۇخارى: 5971)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاتا ـ ئانىنى قاخشىتىشنى چوڭ گۇناھلارنىڭ ئەڭ چوڭلىرىنىڭ بىرى دەپ، قۇرئان كەرىمدە كۆرستىلگەندەكلا ئۇنى ئاللاھقا شېرىك كەلتۇرۇشتىن قالسىلا ئىككىنچى چوڭ گۇناھ دەپ كۆرسەتكەن.

9703/5952 ـ المغيرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – كتب إليه معاويةُ أن اكتب لي بشيء سمعتهُ من النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فكتبُ إليه أنَّ النبيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قال: «إنَّ الله حرَّم عليكُم عقوق الأمهاتِ، ووأد البناتِ، ومنعًا وهات، وكرهَ لكُم ثلاثًا: قيل وقال، وكثرة السؤالِ، وإضاعةَ المالِ »* البخاري (2408)، مسلم (1715).

9703/5952 ـ مۇغىرە ئىبنى شۇئبە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: الله تائالا سىلەرگە ئاتا ـ ئاناڭلارنى قاخشىتىش، قىزلىرىڭلارنى تىرىك كۆمۈش، ۋە باشقىلارغا بەرمەستىن، ھەردائىم (باشقىلاردىن) تىلەشنى ھارام قىلدى. ئۇنىدىن باشقا قۇرۇق پاراڭ قىلىش، كۆپ سوئال سوراش ۋە پۇل مالنى بوزۇپ چېچىشنى مەكرۇھ قىلدى. (بۇخارى: 2408)

9696/5946 ـ ابن عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – رفعهُ: « ثلاثةٌ لا ينظر الله إليهم يومَ القيامة: العاقّ لوالديهِ، والمرأةُ المترجلةُ، والديوثُ، وثلاثةٌ لا يدخلونَ الجنةَ: العاقُّ لوالديهِ، والمدمنُ الخمرِ، والمنانُ بما أعطى»*

9696/5946 ـ ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: قىيامەت كۈنى، الله مۇنداق ئۈچ كىشىنىڭ يۈزىگە قارىمايدۇ: بىرىنچىسى، ئاتا ئانىسىنىڭ قارغىشىنى ئالغان كىشى؛ ئىككىنچىسى، ئەر كىشىگە ئوخشىۋالغان ئايال؛ ئۈچىنچىسى، دەيۈز (خوتۇنىنى كۈنلىمەيدىغان ئادەم) مۇنداق ئۈچ كىشى جەننەتكە كىرمەيدۇ: بىرىنچىسى، ئاتا ئانىسىنىڭ قارغىشىنى ئالغان؛ ئىككىنچىسى، ھاراقكەش؛ ئۈچىنچىسى، بەرگىنىگە مىننەت قىلىدىغان كىشى. (نەسائى: 2562)

بولۇپمۇ ئاتا ـ ئانا ياشىنىپ قالغاندا ئىسلام دىنى ئاتا ـ ئانىلار ھەققىدە تېخىمۇ بەك تەكىتلەپ

تاپىلايدۇ، چۈنكى بۇنداق چاغلاردا ئۇلارنىڭ تەنلىرى ئاجىزلاپ، باشقىلارنىڭ ياردىمىگە ۋە خەۋەر ئېلىشىغا بەكرەك مۇھتاج بولىدۇ، بۇ ھەقتە قۇرئان كەرىم مۇنداق دەپ كۆرسەتكەن:

وَقَضَى رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا

پەرۋەردىگارىڭ پەقەت ئۇنىڭ ئۆزىگىلا ئىبادەت قىلىشىڭلارنى ۋە ئاتا ـ ئاناڭلارغا ياخشىلىق قىلىشىڭلارنى تەۋسىيە قىلدى، ئۇلارنىڭ بىرى يا ئىككىلىسى سېنىڭ قول ئاستىڭدا بولۇپ ياشىنىپ قالسا، ئۇلارغا ئۇھ دېمىگىن (يەنى مالاللىقنى بىلدۈرىدىغان شۇنچىلىك سۆزنىمۇ قىلمىغىن)، ئۇلارنى دۈشكەلىمىگىن، ئۇلارغا ھۆرمەت بىلەن يۇمشاق سۆز قىلغىن. ئۇلارغا كامالى مېھرىبانلىقتىن ناھايىتى كەمتەر مۇئامىلىدە بولغىن ۋە: "ئى پەرۋەردىگارىم، ئۇلار مېنى كىچىكلىكىمدە تەربىيىلىگىنىدەك ئۇلارغا مەرھەمەت قىلغىن" دېگىن [ئىسرا سۈرىسى 23 ـ 24 ـ ئايەتلەر]

بۇ ئايەتلەرنىڭ تەفسىرىدە بۇرۇنقىلىرىمىز مۇنداق دېگەن: ناۋادا ئاتا ـ ئانىلارنى قاخشاتماقتا ئۇھ دېيىشتىنمۇ تۆۋەنرەك بىر نەرسە بولغان بولسا، ئەلبەتتە ئاللاھ ئۇنى ھارام قىلغان بولاتتى.

ئاتا ــ ئانىلارنىڭ تىللىنىشىغا سەۋەب بولۇش چوڭ گۇناھلاردىن

ئاتا ـ ئانىلارنى قاخشاتماق ئۇياقتا تۇرسۇن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بالىنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنىڭ تىللىنىشىغا سەۋەب بولىشىنى ھارام دەپلا قالماي، بەلكى ئۇنى چوڭ گۇناھلار قاتارىدا سانىغان.

ئاتا ـ ئانىنىڭ رۇخسىتىسىز جىھادقا پىدائىي بولۇشقا بولمايدۇ

ئىسلام دىنىنىڭ ئاللاھ يولىدا جىھاد قىلىشقا بەرگەن مەرتىۋىسى بەك يۇقىرى بولۇپ، ئۇنىڭغا كېچىدە تۈنەپ، كۈندۈزدە روزا تۇتۇشمۇ تەڭ بولالمايدۇ.

ئىسلام دىنى ئاتا ـ ئانىنىڭ رازىلىقىنى ئېلىشقا شۇنداق چوڭ ئەھمىيەت بەرگەن تۇرۇقلۇق ئاتا ـ ئانىنىڭ رۇخسىتىنى ئالماستىن ئوغلىنىڭ جىھادقا قاتنىششىنى ھارام قىلغان.

8211/4978 ـ وعنه: جاءَ رجلٌ إلى النبيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فاستأذنه في الجهادِ، فقال: ((أحيٌّ والداكَ))؟ قال: نعم، قال: ((ففيهما فجاهِدِ))* البخاري (3004)، مسلم (2549).

8211/4978 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: بىر ئادەم پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا كېلىپ، جىھادقا چىقىش ئۈچۈن ئىجازەت سورىغانىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئاتا ـ ئاناڭ ھاياتمۇ؟ دەپ سورىدى، ئۇ ئادەم: ھەئە، دېگەنىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئۇنداقتا، سەن ئۆيدە قېلىپ، ئۇ ئىككىسىنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالغىن! دېدى. (بۇخارى: 3004)

8212/4979 ـ وفي رواية: جاءَ رجلٌ فقال: جئتُ أبايُعكَ على الهجرةِ، وتركتُ أبويَّ يبكيان، قال: ((فارجع إليهما فأضحكْهما كما أبكيتهُما))* أبو داود (2528)، النسائي 143/7

8212/4979 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: بىر ئادەم

پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا كېلىپ: مەن ھىجرەت قىلىش ئۈچۈن ساڭا بەيئەت قىلغىلى كەلدىم، بىراق ئاتا ـ ئانام يىغا زاره قىلىشىپ قالدى، دېگەندى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئۇنداق بولسا، ئۇلارنىڭ قېشىغا قايتىپ بېرىپ، ئۇلارنى خۇددى يىغلاتقىنىڭغا ئوخشاش كۈلدۈرگىن! دېدى. (نەسائى: 4163)

8213/4980 ـ معاوية بن جاهمة: أنَّ جاهمةَ قال: يا رسولَ الله، أردتُ أن أغزو وقد جئتُ أستشيرُك، فقال: ((هل لك من أمٍّ؟)) قال: نعم، قال: ((فألزمها فإنَّ الجنةَ عند رجلها))* النسائي 11/6

8213/4980 ـ مۇئاۋىيە ئىبنى جاھىمە مۇنداق دەيدۇ: ئاتام جاھىمە پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا بېرىپ: ئى اللەنىڭ رەسۇلى! مەن جىھادقا چىقىشنى خالايمەن. شۇڭا سەندىن مەسلىھەت سورىغىلى كەلدىم، دېگەندى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئاناڭ ھاياتمۇ؟ دەپ سورىدى. ئۇ: ھەئە، دەپ جاۋاب بەرگەندى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئۇنداق بولسا، ئۇنىڭ خىزمىتىدىن ئايرىلمىغىن ! چۈنكى جەننەت ئانىنىڭ ئىككى قەدىمى ئاستىدا، دېدى. (نەسائى: 3104)

مۇشرىك ئاتا ــ ئانا

ئاتا ـ ئانىلارغا مۇئامىلە قىلىشتا، ئىسلام ئېلىپ كەلگەن گۈزەل قاراشلارنىڭ بىرى بولسا: ئاتا ـ ئانا كاپىر بولغان تەقدىردىمۇ ئۇلارنى قاخشىتىشنى ھارام قىلىشتۇر. ئۇلارنى قاخشىتىش شۇ دەرىجىدە چەكلەنگەنكى، ئۇلار ھەددىدىن ئېشىپ، شېرىك كەلتۈرۈشكە تەشۋىق قىلىپ، مۇسۇلمان ئوغلىنى ئىسلام دىنىدىن چىقىرىشقا تىرىشقان تەقدىردىمۇ ئۇلارنى قاخشىتىشقا بولمايدۇ. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

أَنْ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ وَإِنْ جَاهَدَاكَ عَلى أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ

ماڭا ۋە ئاتا ـ ئاناڭغا شۈكۈر قىلغىن، ئاخىر قايتىدىغان جاي مېنىڭ دەرگاھىمدۇر. ئەگەر ئاتا ـ ئاناڭ سېنى باشقا بىر نەرسىنى ماڭا شېرىك كەلتۈرۈشكە زورلىسا، ئۇلارغا ئىتائەت قىلمىغىن، ئۇلارغا دۇنيادا ياخشى مۇئامىلىدە بولغىن، (يەنى دىنىڭغا زىيان يەتمەيدىغان ئاساستا ياخشىلىق قىلغىن)، ماڭا ئىتائەت بىلەن قايتقان ئادەمنىڭ يولىغا ئەگەشكىن، ئاندىن مېنىڭ دەرگاھىمغا قايتىسىلەر، سىلەرگە قىلمىشىڭلارنى ئېيتىپ بېرىمەن [لوقمان سۈرىسى14ـ 15ـ ئايەتلەر]

بۇ ئىككى ئايەتتە مۇسۇلمان كىشى ئاتا ـ ئانىسىنىڭ شېرىك كەلتۈرۈشكە، دىنسىزلىققا بۇيرۇشلىرىغا بويسۇنماسلىققا بۇيرۇلغان، چۈنكى ياراتقۇچىغا ئاسىيلىق بولىدىغان ئىشلاردا ھېچقانداق بىر مەخلۇققا بويسۇنۇش، ئىتائەت قىلىش يوقتۇر. ئاللاھقا شېرىك كەلتۈرۈشتىنمۇ چوڭراق ئاسىيلىق بارمۇ؟ لېكىن شۇنداق بولسىمۇ مۇسۇلمان كىشى ئۇلارغا دۇنيادا ياخشى مۇئامىلە قىلىپ ئۆتۈشكە بۇيرۇلغان، ھەمدە ئۇلارنىڭ مۇسۇلمان ئوغلىنىڭ ئىمانىغا قارىتا تۇتقان

پوزىتسىيىسىگە قارىتا يامان مۇئامىلە قىلماسلىقتا، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىدىكى مەسىلىنى، بالا ئاتىسىغا، ئاتا بالىسىغا ياردەم قىلالمايدىغان بىر كۈندە يەنى قىيامەت كۈنىدە ھاكىملارنىڭ ھاكىمى بولغان ئاللاھ تائالانىڭ ھۆكۈم قىلىپ بىر تەرەپ قىلىشىغا تاپشۇرۇشقا بۇيرۇلغان. مانا بۇ ئىسلامدىن باشقا ھېچقانداق بىر دىندا تېپىلمايدىغان ئۈچچىغا چىققان كەڭ قورساقلىقتۇر.

سەككىزىنچى باپ. ئۆرپە ئادەتلەردىكى ھالال ـ ھارام

ساغلام ئەقىدە ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ ئاساسىنى تەشكىل قىلىدۇ، تەۋھىد(يەنى ئاللاھنى يەككە ـ يېگانە دەپ قاراش) بولسا، بۇ ئەقىدىنىڭ جەۋھىرى ۋە پۈتۈن ئىسلامنىڭ روھى ھېسابلىنىدۇ. شۇڭا ئىسلام دىنى، بارلىق قانۇن ۋە كۆرسەتمىلىرىدە بىرىنچى بولۇپ مۇشۇ ساپ تەۋھىد ۋە مۇشۇ ساغلام ئەقىدىنى قوغداشقا تىرىشىدۇ، بۇ سەۋەبتىن مۇسۇلمان جەمئىيەتنى شېرىكنىڭ ۋە ئازغۇنلۇقنىڭ قالدۇقلىرىدىن تازىلاش ئۈچۈن ئازغۇن بۇتپەرەسلىك ئېقىمى تارقاتقان جاھىلىيەت ئېتىقادلىرىغا ئۇرۇش ئېلان قىلىش ۋازىكەچكىلى بولمايدىغان بىر ئىشتۇر.

ئاللاھنىڭ كائىناتلاردىكى قانۇنىيەتلىرىگە ھۆرمەت قىلىش

ئىسلامنىڭ مۇسۇلمانلار كۆڭلىگە ئورنىتىدىغان دەسلەپكى ئەقىدىلىرىنىڭ بىرى بولسا: ئىنسان ياشاۋاتقان زېمىن بىلەن ئاسمانلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بۇ چوڭ ئالەمنىڭ ئۆزلىكىدىن مېڭىپ قالمايدىغانلىقى، ھەمدە ھېچقانداق بىر مەخلۇقنىڭ ئارزۇ ـ ھەۋەسلىرى بىلەنمۇ ماڭمايدىغانلىقىدۇر، چۈنكى مەخلۇقلارنىڭ ئارزۇ ـ ھەۋەسلىرى قارىغۇ ۋە ئازغۇن بولغانىنىڭ ئۈستىگە بىر ـ بىرىگە زىت ۋە قارىمۇ قارشىدۇر. قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دەيدۇ:

وَلَوْ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءهُمْ لَفَسَدَتْ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ

ئەگەر ھەق قۇرئان ئۇلارنىڭ نەپسى ـ خاھىشىغا بويسۇنىدىغان بولسا، ئەلۋەتتە ئاسمانلار، زېمىن ۋە ئۇلاردىكى مەخلۇقاتلار خاراب بولغان بولاتتى. [مۇئمىنۇن سۈرىسى 71ـ ئايەت]

لېكىن بۇ ئالەم، ئۆزگەرمەس ۋە ئالماشماس قانۇنىيەتلەر بىلەن باغلانغاندۇر، ئاللاھ تائالا بۇنى بىرقانچە ئايەتلەردە ئېلان قىلغان:

فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَحْوِيلًا

ئاللاھنىڭ يولىدا ھەرگىزمۇ ھېچقانداق ئالماشتۇرۇشنى كۆرمەيسەن، ئاللاھ يولىدا ھەرگىز ئۆزگەرتىشنىمۇ كۆرمەيسەن [فاتىر سۈرىسى 43ـ ئايەت]

مۇسۇلمانلار پەرۋەردىگارىنىڭ كىتابىدىن، پەيغەمبىرىنىڭ سۈننىتىدىن بۇ ئالەمشۇمۇل قانۇنىيەتلەرگە ھۆرمەت قىلىشنى، ھەممە ئىشنى ئۆزىنىڭ باغلانغان سەۋەبلىرى ئارقىلىق تەلەپ قىلىشنى، بەزى دىن تىجارەتچىلىرى ۋە داخان ـ جىنكەشلەردەك ئازغۇن كىشىلەر ئىشلىتىدىغان (مەخپىي سەۋەبلەر) ئاتالغۇلىرىغا قارشى تۇرۇشنى ئۆگەنگەن.

جاھىلىيەت دەۋرى ئۆرپ ـ ئادەتلىرىگە جەڭ ئېلان قىلىش

ئىسلام دىنى، ئەقىلگە ۋە ئەخلاققا خەتىرى چوڭ بولغانلىق جەھەتتىن جاھىلىيەتنىڭ خۇراپات ۋە بۇزۇق ئېتىقادلىرىغا قانداق ئۇرۇش ئېلان قىلغان بولسا، جاھىلىيەتنىڭ قەبىلىۋازلىق، تەكەببۇرلۇق ۋە ئىرقىي تەئەسسۇپلۇق ئۈستىگە قۇرۇلغان ئۆرپ ـ ئادەتلىرىگىمۇ شۇنداق جەڭ

ئېلان قىلغان.

ئىسلامدا تەئەسسۇپلۇق قىلىش يوق

ئىسلام، جاھىلىيەت دەۋرى ئۆرپ ـ ئادەتلىرىگە قارشى تۇرۇش كۆرىشىدە دەسلەپ قىلىپ ھەر تۈرلۈك تەئەسسۇپلۇقنى يەر ئاستىغا كۆمۈۋەتتى. مۇسۇلمانلارغا ھەرقانداق تەئەسسۇپلۇققا مايىل بولۇشنى ۋە ئۇنىڭغا تەشۋىق قىلىشنى ھارام قىلىۋەتتى. دېمەك: بىر ئىرقنىڭ يەنە بىر ئىرققا، بىر رەڭنىڭ يەنە بىر رەڭگە، ياكى بىر پارچە زېمىننىڭ باشقا زېمىنلارغا ئۈستۈنلىكى يوق. شۇڭا مۇسۇلمان كىشىنىڭ بىر رەڭگە قارشى يەنە بىر رەڭگە، بىر قەبىلىگە قارشى يەنە بىر قەبىلىگە، بىر يۇرتقا قارشى يەنە بىر يۇرتقا تەئەسسۇپلۇق قىلىشى توغرا ئەمەس.

ئاللاھ ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىشەنگەن كىشىنىڭ باشقا سەۋەبتىن ئەمەس پەقەت ئۆزىنىڭ مەلۇم بىر جەمەت ۋە مىللەتكە مەنسۇپ بولۇپ قالغانلىقى ئۈچۈنلا ناھەق ئىشلاردا ياكى باشقىلارغا زۇلۇم سېلىشتا ئۆز مىللىتى ۋە جەمەتىگە يان بېسىشى توغرا ئەمەس. ئۆز جەمەتى ۋە مىللىتىگە پەقەت ھەق ۋە توغرا ئىشلاردىلا ياردەم قىلسا بولىدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دېگەن:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْط شُهَدَاء لِلَّهِ وَلَوْ عَلَى أَنفُسِكُمْ أَوْ الْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ

ئى مۆئمىنلەر! خۇدالىق ئۈچۈن گۇۋاھلىق بېرىشتە، ئۆزۈڭلارنىڭ ياكى ئاتا ـ ئاناڭلارنىڭ ياكى تۇغقانلىرىڭلارنىڭ زىيىنىغا گۇۋاھلىق بېرىشكە توغرا كەلگەن تەقدىردىمۇ، ئادالەتنى بەرپا قىلىشقا تىرىشىڭلار [نىسا سۈرىسى135ـ ئايەت]

وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلَى أَلَّا تَعْدِلُوا بىرەر قەۋمگە بولغان ئۆچمەنلىكىڭلار ئادىل بولماسلىقىڭلارغا سەۋەب بولمىسۇن [مائىدە سۈرىسى 8ـ ئايەت]

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام جاھىلىيەت دەۋرىدە كەڭ تارقالغان "زالىم بولسۇن ياكى مەزلۇم بولسۇن قېرىندىشىڭنى يۆلىگىن" دېگەن سۆزنىڭ ئۇقۇمىغا تۈزىتىش كىرگۈزدى. كېيىن مۇسۇلمانلارنىڭ قەلبىگە ئىمان ئورۇنلاشقاندا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارغا باشقا مەنىنى كۆزدە تۇتۇپ شۇ سۆزنىڭ ئۆزىنى ئېيتقاندا ساھابىلەر ھەيران قېلىشقان.

7797/4695 ـ أنس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((انصر أخاك ظالماً أو مظلوماً))، فقال رجلٌ: يا رسول الله: أنصره إذا كان مظلومًا، أفرأيت إن كان ظالمِا كيف أنصره؟ قال: ((تحجزه أو تمنعه عن الظلم، فإن ذلك نصره))* البخاري (6952)، الترمذي (2255).

7797/4695 ـ ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: قېرىندىشىڭ مەيلى زالىم ياكى مەزلۇم بولسۇن، (ئۇنىڭغا) ياردەم بەرگىن! دېدى. بىر كىشى: ئى رەسۇلۇللاھ! مەزلۇمغىغۇ ياردەم بېرەرمەن. ئەمما زالىمغا قانداق ياردەم بېرىمەن؟ دەپ سورىغانىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئۇنى زۇلۇم قىلىشتىن توسۇۋالغىنىڭ، ئۇنىڭغا قىلغان ياردىمىڭدۇر، دېدى. (بۇخارى: 6952)

بۇنىڭدىن شۇنى بىلىۋالالايمىزكى، مۇسۇلمانلار ئوتتۇرىسىدا يۇرتۋازلىق ۋە ئىرقىي تەئەسسۇپلۇققا قىلىنغان ھەرقانداق چاقىرىق، جاھىلىيەت چاقىرىقىدىن باشقا نەرسە ئەمەس،

بۇنىڭ ئىسلامغا، پەيغەمبەرگە ۋە قۇرئانغا ھېچقانداق ئالاقىسى يوق.

چۈنكى ئىسلام ئۆز ئەقىدىسىدىن غەيرىيگە ساداقەتمەنلىك ئىتىراپ قىلمايدۇ، ئىسلام قېرىنداشلىقىدىن باشقا رىشتىنى قوبۇل قىلمايدۇ، ھەمدە ئىيمان بىلەن كۈيۈردىن باشقا كىشىلەر ئارىسىنى ئايرىپ تۇرىدىغان پاسىللارنىمۇ ئىتىراپ قىلمايدۇ، مۇسۇلمانىنىڭ خوشنىسى بولامدۇ ياكى ئۆز مىللىتى بولامدۇ ياكى بىر ئانا بىر ئاتىدىن بولغان بىر تۇغقىنى بولامدۇ، ئىسلامغا دۈشمەنلىك قىلىدىغان كاپىرلا بولىدىكەن، ئۇ بەرىبىر مۇسۇلمانىنىڭ دۈشمىنىدۇر. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءهُمْ أَوْ أَبْنَاءهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ

ئاللاھقا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىشىنىدىغان بىر قەۋمنىڭ ئاللاھ بىلەن ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بىلەن قارشىلاشقانلارنى ــ ئۇلارنىڭ ئاتىلىرى، ئوغۇللىرى، يا قېرىنداشلىرى، يا ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرى بولغان تەقدىردىمۇ ــ دوست تۇتقانلىقىنى كۆرمەيسەن [مۇجادەلە سۈرىسى 22ـ ئايەت]يەنە مۇنداق دەيدۇ:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا آبَاءكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلِيَاء إِنْ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الْإِيمَانِ

ئى مۆئمىنلەر! ئەگەر ئاتىلىرىڭلار، قېرىنداشلىرىڭلار ئىماندىن كۇپۇرنى ئەۋزەل كۆرسە، ئۇلارنى دوست تۇتماڭلار [تەۋبە سۈرىسى 23ـ ئايەت]

نەسەب ۋە رەڭ ھېسابقا ئېلىنمايدۇ

ئىسلام دىنى جاھىلىيەت دەۋرىدىكىدەك نەسەب ۋە بايلىق بىلەن پەخىرلىنىشنى، ئاتا ـ بوۋىسى بىلەن چوڭچىلىق قىلىپ، بىر ـ بىرىگە مەن پالانىنىڭ بالىسى، مەن پوكۇنىنىڭ ئەۋلادى، سەن پالانى سۇلالىدىن، مەن ئاق تەنلىك، سەن قارا تەنلىك، مەن ئەرەب، سەن ئەجەم دېگەندەك سۆزلەرنى قىلىشنى مۇسۇلمانلارغا ھارام قىلىۋەتتى.

ئىنسانلارنىڭ ھەممىسى بىر يىلتىزغا مەنسۇپ بولىدىغان تۇرسا نەسەب ۋە سۇلالىنىڭ نېمە قىممىتى بولسۇن؟ ناۋادا نەسەبنىڭ قىممىتى بار دەپ پەرەز قىلىنسا، ئادەمنىڭ بۇ ئاتىدىن ياكى ئۇ ئاتىدىن تۇغۇلىشىدا نېمە رولى ياكى نېمە گۇناھى بار؟

بارلىق ئىنسانلار ئادەم بىلەن ھاۋۋانىڭ باللىرىدۇر، ئاللاھ تائالا قىيامەت كۈنى سىلەرنىڭ تېگى ـ تەكتىڭلاردىن ۋە نەسەبلىرىڭلاردىن سورىمايدۇ، شەكسىزكى، ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا ئەڭ ھۆرمەتلىك بولىدىغىنىڭلار ئەڭ تەقۋادارلىرىڭلاردۇر.

ۋىدالىشىش ھەججىدە ھەرەم يۇرتتا ۋە ھەرەم ئېيىدا مىڭلىغان ئىنسانلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ نۇتقىغا قۇلاق سېلىپ ئاڭلاۋاتقان بىر پەيتتە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئېلان قىلغان پرىنسىپلارنىڭ بىرى شۇ ئىدى: ئى خالايىق! پەرۋەردىگارىڭلار بىردۇر، دىققەت قىلىڭلار! ئەرەبنىڭ ئەجەمگە، ئەجەمنىڭ ئەرەبكە، قىزىلنىڭ قارىغا، قارىنىڭ قىزىلغا تەقۋادارلىقتىن باشقا ئەۋزەللىكى يوق ھەقىقەتەن ئەڭ تەقۋادار بولغانلىرىڭلار ئاللاھ دەرگاھىدا ئەڭ ھۆرمەتلىك ھېسابلىنىسىلەر [ھۇجۇرات سۈرىسى 13ـ ئايەت].

ئۆلۈكلەرگە يىغا ـ زار قىلماق

ئىسلام ئۇرۇش ئېلان قىلغان جاھىلىيەت ئۆرپ ـ ئادەتلىرىدىن يەنە بىرسى بولسا: جاھىلىيەت دەۋرىدىكى كىشىلەرنىڭ ئۆلۈمگە مۇناسىۋەتلىك بولغان ۋايجان ـ ۋايىيەي دەپ ئۈنلۈك يىغلاش، قايغۇرۇشتا چېكىدىن ئېشىش قاتارلىق يامان ئادەتلىرىدۇر.

ئىسلام دىنى مۇسۇلمانلارغا ئۆلۈمنىڭ ساپ يوقلۇق ياكى مۇتلەق پانىلىققا ئەمەس بەلكى پەقەتلا بىر دۇنيادىن يەنە بىر دۇنياغا سەپەر قىلىشتىن باشقا نەرسە ئەمەسلىكىنى، سەۋر ـ تاقەتسىزلىكنىڭ ئۆلۈك كىشىنى تىرىلدۈرمەيدىغانلىقىنى، ئاللاھنىڭ بەلگىلىگەن تەقدىرىنى قايتۇرىۋېتەلمەيدىغانلىقىنى ئۆگەتكەن. شۇڭا مۇسۇلمان كىشىنىڭ باشقا ھەرقانداق مۇسىبەتلەرگە ئوخشاش ئۆلۈمنىمۇ سەۋرچانلىق بىلەن ئىبرەت ئالغان ھالدا كۈتۈۋېلىشى، مۇسىبەتكە ئۇچرىغاندا قۇرئاندا كۆرسىتىلگەن بۇ ئايەتنى ئوقۇشى كېرەك:

إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ بىز ئەلۋەتتە ئاللاھنىڭ ئىگىدارچىلىقىدىمىز، چوقۇم ئاللاھنىڭ دەرگاھىغا قايتىمىز [بەقەرە سۈرىسى 156 ـ ئايەت]

ئەمما جاھىلىيەت دەۋرىدىكى كىشىلەرنىڭ قىلىقلىرى بولسا ئىسلام چەكلەيدىغان ھارام ئىشلاردۇر، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇنداق قىلىقلارغا نەپرەت بىلدۈرۈپ مۇنداق دېگەن:

2477/1450 – أبو مالكٍ الأشعري – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: رفعه: ((أربع في أمَّتي من أمر الجاهليَّة لا يتركونهنَّ: الفخر في الأحساب، والطَّعن في الأنساب، والاستسقاء بالنجوم، والنِّياحة وقال: النائحة إذا لم تتب قبل موتها تقام يوم القيامة، وعليها سربالٌ من قطران، ودرعٌ من جربٍ))* مسلم (934)

2477/1450 ـ ئەبۇ مالىك ئەشئەرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنغان: ئۈممىتىمدە جاھىلىيەت دەۋرىدىن قالغان تۆت تۈرلۈك ئىش بار بولۇپ، ئۈممىتىم بۇ ئىشلارنى تاشلىيالمايدۇ. ئۇلار: ئۆز نەسەبىدىن پەخىرلىنىش، باشقىلارنىڭ نەسەبلىرىنى سۆكۈش، يۇلتۇزلاردىن يامغۇر تىلەش ۋە مېيىتقا ھازا ئېچىپ يىغلاش. ئەگەر ھازا ئېچىپ يىغلىغان ئايال ئۆلۈشتىن ئىلگىرى تەۋبە قىلمىسا، قىيامەت كۈنى ئۇ قارامايدىن كىيىم كىيگەن ۋە بەدەنىنى قىچىشقاق قىلىۋېتىدىغان يېپىنچا ئارتقان ھالدا ئورنىدىن تۇرىدۇ، دېدى. (مۇسلىم: 934)

مۇسۇلمان كىشىنىڭ مۇسىبەتلىك كىيىم كىيىپ ياكى ئادەتتىكى زىنىنەتلىنىشنى تەرك ئېتىپ ياكى ئادەتتىكى كىيىمنىڭ شەكلىنى ئۆزگەرتىپ قايغۇ ـ ھەسرىتىنى ئىزھار قىلىشى توغرا ئەمەس، پەقەتلا ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن ئايال كىشى ئەر ـ خوتۇنلۇقنىڭ ھەققى ـ ھۆرمىتىگە ۋە ئىككەيلەننى بىرلەشتۈرگەن مۇقەددەس رىشتىگە ۋاپادارلىق قىلىش يۈزىسىدىن، ھەمدە بۇرۇنقى ئەر ـ خوتۇنلۇققا تەۋە بولغان ئىددەت مۇددىتى ئىچىدە توي قىلماقچى بولغان ئەرلەرنىڭ كۆزىگە چېلىقىپ يۈرمەسلىك ئۈچۈن، تۆت ئاي ئون كۈن ھازىلىق تۇتىشى كېرەك.

ئەمما ئۆلگەن كىشى ئايالنىڭ ئېرى بولماي، ئاتىسى، بالىسى ياكى ئاكا ـ ئۇكىلىرى بولغان تەقدىردە ئايال كىشىنىڭ ئۇنىڭغا ئۈچ كېچە ـ كۈندۈزدىن ئارتۇق قارىلىق تۇتىشى توغرا ئەمەس. ئېرىگە تۇتىدىغان بۇ ھازىلىق بولسا سەل قاراشقا بولمايدىغان بىر ۋاجىبتۇر. ئەمما سەۋر ـ تاقەت بىلەن قايغۇرۇش، ۋارقىرىماي يىغلاش بولسا، گۇناھ بولمايدىغان تەبىئىي ئىشتۇر.

توققۇزىنچى باپ. مۇئامىلىلەردىكى هالال-هارام

ئاللاھ تائالا ئىنسانلارنى بىر - بىرىگە مۇھتاج قىلىپ ياراتقان، شۇڭا ھەر بىر كىشىنىڭ قولىدا ئۆزىگە لازىم بولغان ھەممە نەرسە تېپىلمايدۇ. كىشىنىڭ قولىدا ئۆز ھاجىتىدىن ئارتۇق نەرسىلەر بولىدۇ، ھەمدە باشقىلارنىڭ ھاجىتىدىن ئارتۇق بولغان نەرسىلەرگە مۇھتاج بولىدۇ. بۇ سەۋەبتىن دۇنيادىكى ھايات ئۆز يولىدا مېڭىشى ئۈچۈن ئاللاھ تائالا ئىنسانلارغا ئېلىم - سېتىم ۋە ھەر تۈرلۈك يوللار ئارقىلىق تاۋار ۋە مەنپەئەتلەرنى ئۆزئارا ئالماشتۇرۇشنى ئىلھام بەرگەن.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام پەيغەمبەر بولۇپ ئەۋەتىلگەن چاغدا ئەرەبلەرنىڭ بەزى ئېلىم - سېتىم ۋە تاۋار ئالماشتۇرۇش ئۇسۇللىرى بار بولۇپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارنىڭ ئىسلام شەرىئىتىگە زىت كەلمەيدىغان بەزى مۇئامىلە ئۇسۇللىرىغا يول قويغان. ئىسلام شەرىئىتىنىڭ نىشان ۋە كۆرسەتمىلىرىگە ئۇيغۇن كەلمەيدىغان بىر قىسىم مۇئامىلە ئۇسۇللىرىنى بولسا چەكلىۋەتكەن. بۇ چەكلىمە بىرنەچچە مەزمۇننىڭ بولىشىغا ئاساسلانغان. مەسىلەن: گۇناھقا سەۋەب بولماق، ئالدىماق، ناھەق پايدىلىنىۋالماق ۋە زۇلۇم قىلماق قاتارلىقلار.

هارام قىلىنغان نەرسىلەرنى سېتىش هارامدۇر

ئادەتتە ئىسلام چەكلىگەن بىر گۇناھ ئىش ئۈچۈن قوللىنىلىدىغان ياكى كىشىلەر مەلۇم بىر گۇناھنى قىلىش ئۈچۈنلا سېتىۋالىدىغان نەرسىلەرنى ئېلىپ سېتىش، ئۇنىڭ بىلەن تىجارەت قىلىش ھارامدۇر. مەسىلەن: چوشقا، مەست قىلغۇچى ئىچىملىك ۋە چېكىملىك، ئومۇمەن قىلىپ ئېيتقاندا ھارام قىلىنغان يېمەك - ئىچمەكلىكلەر، بۇت - ھەيكەل، كرېست بەلگىلىرى قاتارلىقلاردەك نەرسىلەر. چۈنكى بۇنداق نەرسىلەرنى ئېلىپ - سېتىپ تىجارەت قىلىشقا يول قويۇش ئاشۇ گۇناھ نەرسىلەرگە تەشۋىق قىلغانلىق ياكى ئۇنى يېقىنلاشتۇرۇپ قولايلىق يارىتىپ بەرگەنلىك بولىدۇ. چەكلەش بولسا ئۇنىڭ نامىنى ئۆچۈرۈپ، كىشىلەرنى ئۇنىڭدىن يىراقلاشتۇرغانلىق بولىدۇ.

5616/3356 - أَنَسُ بْنُ مَالِك – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: لَعَنَ رَسُولُ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْخَمْرِ عَشْرَةً عَاصِرَهَا وَمُعْتَصِرَهَا وَشَارِبَهَا وَسَاقِيَهَا وَحَامِلَهَا وَالْمَحْمُولَةُ إِلَيْهِ وَبَائِعَهَا ومبتاعها وواهبها وَآكِلَ ثَمَنِهَا* الترمذي (1295)

5616/3356 - ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھاراقتا ئالاقىدار ئون تۈرلۈك كىشىگە لەنەت ئېيتقان. ئۇلار: ھاراقنى ياسىغۇچى، ياساتقۇچى، ئىچكۈچى، كۆتۈرگۈچى، كۆتەرتكۈچى، تەقدىم قىلغۇچى، ساتقۇچى، پۇلىنى يېگۈچى، سېتىپ ئالغۇچى ۋە سېتىپ ئالدۇرغۇچى قاتارلىقلار. (تىرمىزى: 1295)

نامەلۇم نەرسىنى سېتىش چەكلەنگەندۇر

سېتىلغان تاۋارنىڭ نامەلۇم بولىشى ئىككى تەرەپ ئارىسىدا جېدەلگە سەۋەب بولىدىغانلىقى ياكى بىر تەرەپنىڭ يەنە بىر تەرەپنى گوللىشىغا سەۋەب بولىدىغانلىقى ئۈچۈن پەيغەمبەر

ئەلەيھىسسالام جىدەل بىلەن ئالدامچىلىقنىڭ يولىنى تاقىغان ھالدا، تالاش ـ تارتىش تۇغدۇرىدىغان ھەرقانداق كېلىشىمنى چەكلىۋەتكەن.

مانا بۇ ھەقتە ھايۋاننىڭ قورسىقىدىكى نەرسىنى، ئاسماندىكى قۇشنى، سۇدىكى بېلىقنى ۋە ھەرقانداق نامەلۇم بولغان نەرسىنى سېتىش توغرۇلۇق چەكلىمە كەلگەن.

بۇنىڭ بىر مىسالى: بۇرۇن كىشىلەر مېۋە، سەي ـ كۆكتات ۋە زىرائەتلەرنى توك ۋاقتىدا سېتىشاتتى، ئۇلار سودا كېلىشىمى تۈزۈپ بولغاندىن كېيىن سېتىلغان نەرسىلەرگە تەبىئىي ئاپەت تېگىپ ھوسۇل ۋەيران بولاتتى ـ دە سېتىۋالغۇچى بىلەن ساتقۇچى ئوتتۇرىسىدا جىدەل پەيدا بولاتتى. ساتقۇچى: "مەن سېتىپ بولدۇم، سودا پۈتۈپ بولدى" دېسە، ئالغۇچى: "ماڭا ھوسۇلنى ساتقان ئىدىڭ، مەن ھوسۇل ئالمىدىم" دەيتتى. شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام پىشمىغۇچە توك مېۋىنى سېتىشنى چەكلىگەن. توك مېۋىنى سېتىش، دەرھال مېۋىسىنى ئۈزۈۋېلىشنى ياكى كېسىۋېلىشنى شەرت قىلىپ ساتقان تەقدىردىلا مەيلى بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە بۇغداي باشقىنىڭ ئاقىرىپ، ئاپەت مەزگىلىدىن ئۆتۈپ بولغۇچە سېتىلىشنى چەكلىگەن.

نامەلۇملۇقنىڭ ھەرقاندىقى چەكلەنگەن ئەمەس، چۈنكى سېتىلىدىغان بەزى نەرسىلەر ئانچە ـ مۇنچە نامەلۇملۇقتىن خالىي بولمايدۇ. مەسىلەن: ئۆي سېتىۋالماقچى بولغان ئادەم ئۆينىڭ ئاستىغا ياكى تام ئارىلىرىغا قارىيالمىغىنىغا ئوخشاش. لېكىن بۇ يەردە چەكلەنگەن نەرسە تالاش ـ تارتىش، جىدەل ۋە باشقىلارنىڭ ھەققىنى ناھەق يەۋېلىشقا ئېلىپ بارىدىغان كۆز يۇمغىلى بولمايدىغان نەرسىنىڭ نامەلۇم بولۇپ قېلىشىدۇر.

ئەگەر ئۆرپ ـ ئادەتتە مەيلى دەۋېتىلىدىغان نەرسە نامەلۇم بولۇپ قالسا سودا ھارام بولمايدۇ. مەسىلەن: يەرگە كۆمۈلۈپ تۇرىدىغان سەۋزە، تۇرۇپ، چامغۇر ۋە پىياز قاتارلىقلارنى ۋە قوغۇن ـ تاۋۇزلۇقلارنى سېتىشقا ئوخشاش. ئىمام مالىكنىڭ قارىشىچە: سودا كېلىشىمدە كەچۈرۈۋېتىلىدىغان دەرىجىدە ئازغىنە نامەلۇملۇق بولسا، كىشىلەرنىڭ بۇ مەھسۇلغا ئېھتىياجى زور بولسا، سودا توغرا بولاۋېرىدۇ.

بازار باھاسى بىلەن ئوينىشش

ئىسلام بازارنى تولۇق ئەركىنلىككە قويۇپ بېرىشنى خالايدۇ. بازاردا كۆرستىلگەن تاۋار بىلەن تاۋارغا بولغان تەلەپكە تايانغان تەبىئىي قانۇنىيەتلەرنىڭ ئەركىن رولىنى جارى قىلدۇرۇشنى تەشەببۇس قىلىدۇ. لېكىن بەزى تىجارەتچىلەرنىڭ مونوپولچىلىق قىلىۋېلىپ باھا بىلەن ئوينىششىدەك غەيرىي تەبىئىي ئامىللار بازارغا تەسىر كۆرسەتسە، بۇنداق ئەھۋالدا كۆپچىلىكنىڭ مەنپەئەتى بەزى شەخسلەرنىڭ ئەركىنلىكىدىن ئۈستۈن تۇرىدۇ، شۇڭا بۇنداق ئەھۋالدا جەمئىيەتنىڭ زۆرۈر ئېھتىياجىنى كۆزدە تۇتۇپ، تاماخور پۇرسەتپەرەسلەرنىڭ زىيانكەشلىكىدىن جەمئىيەتنى قوغداش ئۈچۈن ئۇلارنىڭ يامان نىيىتىگە قارشى تۇرغان ھالدا باھا بېكىتىشكە رۇخسەت قىلىنىدۇ.

ئىمام ئىبنى تەيمىيە قاتارلىق چوڭ ئالىملار مۇئەييەنلەشتۈرگەندەك: باھا بېكىتىشنىڭ زۇلۇم بولغانلىقىدىن ھارام قىلىنغىنى، ئادالەت بولغانلىقتىن يول قويۇلغانلىرى باردۇر. ئىمام ئىبنى تەيمىيە مۇنداق دېگەن: "ئەگەر باھا بېكىتىش، كىشىلەرگە زۇلۇم سېلىشنى، ئۇلارنى ئۇلار رازى

بولمايدىغان باھادا تاۋارلىرىنى سېتىشقا زورلاشنى ۋە ئاللاھ رۇخسەت قىلغان نەرسىنى قىلغىلى قويماي توسۇۋېلىشنى كەلتۈرۈپ چىقارسا، ئۇ چاغدا ھارام بولىدۇ. ئەگەر كىشىلەرگە ئادالەت كەلتۈرىدىغان بولسا، مەسىلەن: جەمئىيەت زۆرۈر مۇھتاج بولغان نەرسىلەرنى بازار نەرخىدە سېتىشقا زورلاش، تاۋارنىڭ بەدىلىدىن ئارتۇق پۇل ئېلىۋېلىشنى چەكلەشتەك ئىشلاردا باھا بېكىتىپ بېرىش جائىز بولۇپلا قالماي بەلكى ۋاجىب بولىدۇ.

مونوپولىيچى لەنەت قىلىنغاندۇر

ئىسلام دىنى سودا ـ سېتىقتا شەخسلەرنىڭ ئەركىنلىكىگە كاپالەتلىك قىلغان بولسىمۇ، لېكىن بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ شەخسىيەتچىلىكى ۋە تاماخورلىقى تۈپەيلىدىن مىللەتنىڭ ئورۇق ـ تۈلۈكى ۋە زۆرۈر ئېھتىياجلىق نەرسىلەردە بولسىمۇ باشقىلارنىڭ ھېسابىغا ئۆزلىرىنى بېيىتىشقا ئۇرۇنىشى قاتتىق ئەيىبلەنگەن. قۇرئان كەرىمدە ئاللاھ تائالا مۇنداق دېگەن:

إِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا خَاطِئِينَ شۈبھىسىزكى، پىرئەۋن، ھامان ۋە ئۇلارنىڭ قوشۇنلىرى گۇناھكارلاردىن ئىدى [ئەل قاساس سۈرىسى 8ـ ئايەت]

4759/2853 ـ أبو هُرَيْرَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: أَنَّ رَجُلاً جَاءَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ سَعِّرْ، فَقَالَ: بَلْ أَدْعُو، ثُمَّ جَاءَهُ آخر فَقَالَ: يَا رَسُولَ الله سَعِّرْ، فَقَالَ: بَلِ اللهُ يَخْفِضُ وَيَرْفَعُ وَإِنِّي لَأَرْجُو أَنْ أَلْقَى اللهَ وَلَيْسَ لأَحَدٍ عِنْدِي مَظْلَمَةٌ* أبو داود (3450)

4759/2853 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: بىر ئادەم كېلىپ: ئى رەسۇلۇللاھ ! ماللارغا مۇقىم باھا توختىتىپ بەرگىن ! دېگەنىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: مەن باھانىڭ مۇقىم بولۇشى ئۈچۈن دۇئا قىلاي، دېدى. ئاندىن يەنە بىر ئادەم كېلىپ: ئى رەسۇلۇللاھ! ماللارغا مۇقىم باھا توختىتىپ بەرگىن ! دېگەنىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: الله باھانى بەزىدە چۈشۈرسە، يەنە بەزىدە ئۆرلىتىدۇ. مەن الله بىلەن ھېچبىر ئادەمگە زۇلۇم قىلمىغان ھالدا ئۇچرىششنى ئۈمىد قىلىمەن، دېدى. (ئەبۇ داۋۇد: 3450)

بازار ئەركىنلىكىگە ئارىلىشىۋالماق

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يېزىلىقنىڭ مېلىنى شەھەرلىكنىڭ سېتىپ قويۇشنى چەكلىگەن. ئۆلىمالارنىڭ ئېيتىشىچە بۇ سودىنىڭ شەكلى مۇنداق: يېزىلىق يات بىر ئادەم بازارنىڭ تەلپى بار بىر مالنى شۇ كۈنىنىڭ باھاسىدا سېتىپ كېتىش ئۈچۈن شەھەرگە كەلگەندە، شەھەر بالىسىدىن بىرى كېلىپ ئۇنىڭغا: "مېلىڭنى ماڭا قويۇپ قويغىن، قىممەترەك باھادا ئالدىرىماي سېتىپ بېرەي" دەپ مالنى ئېلىپ قېلىپ باھانى ئۆرلىتىشكە سەۋەب بولىشىدۇر. ناۋادا يېزىلىق مېلىنى ئۆزى ساتقان بولسا، ھەم باھا ئەرزانلايتتى ھەم ئۆزى پايدىلىنىپ جەمئىيەتكىمۇ پايدا يەتكۈزگەن بولاتتى.

4684/2809 ـ جَابِرُ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((لا يَبِعْ حَاضِرٌ لِبَادٍ، ودَعُوا النَّاسَ يَرْزُقِ الله بَعْضَهُمْ مِنْ بَعْضٍ))* مسلم (1522).

4684/2809 ـ جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ

ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: يېزىلىقنىڭ مېلىنى شەھەرلىك سېتىپ بەرمىسۇن، ئىنسانلارنى ئۆز مەيلىگە قويۇپ بېرىڭلاركى، اللە بەزىلىرىگە بەزىلىرىنىڭ سەۋەبى بىلەن رىزىق بەرسۇن! (مۇسلىم: 1522)

4685/2810 ـ أَنَسُ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((لا يبع حَاضِرٌ لِبَادٍ وَإِنْ كَانَ أَخَاهُ أَوْ أَبَاهُ))* مسلم (1523).

4685/2810 ـ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: گەرچە يېزىلىق بىرىمىزنىڭ قېرىندىشى ياكى ئاتىسى بولغان تەقدىردىمۇ، شەھەرلىكنىڭ ئۇنىڭ مېلىنى سېتىپ بېرىشى مەنئى قىلىنغان. (مۇسلىم: 1523، ئەبۇ داۋۇد: 3440)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: كىشىلەرنى ئاللاھ ئۇلارغا بىر ـ بىرى ئارقىلىق بەرگەن رىزىقنى يېگىلى قويۇڭلار دېگەن بۇ ئىخچام سۆزى تىجارەت ساھەسىدە ئىنتايىن مۇھىم بىر پرىنسىپنى بەلگىلەيدۇ. ئۇ بولسا: بازار ۋە بازاردىكى باھانى شەخسلەرنىڭ ئارىلىشىپ تەسىر كۆرسىتىشىگە ئۇچراتماستىن، نورمال رىقابەت ۋە تەبىئىي ئامىللارغا قويۇپ بېرىش كېرەك.

4760/2854 ـ وله وللترمذي عَنْ أَنَسٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: قَالَوا: يا رسول الله غلا السعر، فسعر لَنَا، فَقَالَ: إِنَّ الله هُوَ الْمُسَعِّرُ الْقَابِضُ الْبَاسِطُ الرَّزَّاقُ، وَإِنِّي لَأَرْجُو أَنْ أَلْقَى الله، وَلَيْسَ أَحَدٌ مِنْكُمْ يطالبني بِمَظْلِمَةٍ فِي دَمٍ وَلا مَالٍ* أبو داود (3451)، الترمذي (1314)

4760/2854 ـ ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ زامانىدا بىر قېتىم مال باھاسى ئۆرلەپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن ساھابىلار: ئى رەسۇلۇللاھ ! ماللارغا مۇقىم باھا توختىتىپ بەرگىن! دېگەنىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: مال باھاسىنى بەلگىلىگۈچى اللەتۇر، ئۇ بەزىلەرنىڭ رىزقىنى تار قىلسا، يەنە بەزىلەرنىڭ رىزقىنى كەڭ قىلغۇچىدۇر، ئۇ ھەممىگە رىزىق بەرگۈچىدۇر. مەن پەرۋەردىگارىم بىلەن ھېچبىر ئادەمنىڭ نە جېنىغا، نە مېلىغا قىلچە زۇلۇم قىلمىغان ھالدا ئۇچرىشىشنى ئۈمىد قىلىمەن، دېدى. (ترمىزى: 1314)

دېمەك: ئەگەر ئۇ يېزىلىقتىن ھېچقانداق ھەق ئالمىغان ھالدا ئۇنىڭغا بازار ئەھۋالىنى تونۇتۇپ يول كۆرسىتىپ نەسىھەت قىلسا چاتاق يوق. چۈنكى ئۇ نەسىھەت قىلسا، خالىس نەسىھەت قىلغان بولىدۇ. نەسىھەت بولسا دىنىنىڭ بىر پارچىسىدۇر، بەلكى ئۇ دىن نەسىھەتتۇر دېگەن ھەدىسكە ئاساسەن دىنىنىڭ ھەممىسىدۇر.

ئەمما كۆپىنچە ئەھۋالدا شېرىنكانە ئالدىغان بېدىك ياكى دەللالنىڭ شېرىنكانىگە بولغان ھېرىسمەنلىكى بۇنداق مۇئامىلىلەردە ئومۇمىي مەنپەئەتنى كۆزلەشنى ئۇنۇتتۇرۇپ قويىدۇ.

بېدىكچىلىك ھالالدۇر

يۇقىرىقىدىن باشقا ئەھۋاللاردا بېدىكچىلىك قىلسا بولاۋېرىدۇ. چۈنكى ئۇ، ئالغۇچى بىلەن ساتقۇچى ئوتتۇرىسىدا ۋاستىچىلىك ۋە دەللاللىق قىلىشتۇر. بۇ كۆپىنچە ئەھۋاللاردا ئىككى تەرەپكە ياكى بىر تەرەپكە كۆپلىگەن تاۋار ـ ماللارنى ۋە مەنپەئەتنى قولايلاشتۇرۇپ بېرىدۇ.

تىجارەت مۇئامىلىلىرىنىڭ مۇرەككەپلىشىشىگە ئەگىشىپ سودا ۋاستىچىلىكى ھازىرقى ئەسرىمىزدە بۇرۇنقىدىن بەكراق زۆرۈر بولۇپ قالدى. تىجارەتتىكى ئىمپورت ـ ئېكسپورت ۋە

توپ ـ پارچە سودىلاردا ۋاستىچىلار مۇھىم رول ئوينايدىغان بولۇپ قالدى. ۋاستىچى ئۆزىنىڭ تاپان ھەققىنى پۇتۇشكەن بويىچە يا مەلۇم مىقداردا پۇل، يا پايدىنىڭ مەلۇم پىرسەنتى شەكلىدە ئالسا بولىدۇ. ۋاستىچىنىڭ ئىش ھەققى ھالال بولۇش ئۈچۈن ئىككى شەرت بار:

1 ـ بىر تەرەپكە پايدا يەتكۈزۈش ياكى ئۆزى پايدا ئېلىش ئۈچۈن ئىككى تەرەپنىڭ بىرىنى گوللىماسلىق.

2 ـ كىشىلەرنىڭ ئاق كۆڭۈللىكى، ساددىلىقى ياكى ھاجەتمەنلىكىدىن پايدىلىنىپ ئالدامچىلىق قىلماستىن ئۆزىنىڭ چىقارغان كۈچىگە، تۆككەن تەرىگە لايىق ھەق ئېلىش.

تىجارەتتە ئالداش ۋە ناھەق پايدا ئېلىش ھارامدۇر

بازارغا زىيانلىق ئارىلىشىشلارنى چەكلەش ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇسۇلمانلارنى تاۋار باھاسىنى خېرىدارلارغا ئۆرلىتىپ قويۇش ئۈچۈن مالنى يۇقىرى باھادا ئالغان خېرىدار بولۇپ كۆرۈنۈشنى چەكلىۋەتكەن.

بۇنداق قىلغان ئادەمنىڭ سېتىۋېلىش نىيىتى بولماستىن بەلكى باشقا كىشىلەرگە تاۋارنى قىممەترەك ئالدۇرۇش نىيىتى بولىدۇ. كۆپىنچە ئەھۋالدا مال ئىگىسى بىلەن پۈتۈشۈپ خېرىدارلارنى گوللاش ئۈچۈن شۇنداق قىلىدۇ.

سودا مۇئامىلىسى باھادا قارا قويۇش ۋە تىجارەتتە ناھەق پايدا ئېلىۋېلىشنىڭ ھەرقانداق شەكلىدىن خالىي ۋە يىراق بولىشى ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مال بازارغا يېتىپ كېلىشتىن بۇرۇن مالنىڭ ئالدىغا چىقىپ سېتىۋېلىشنى چەكلىگەن. چۈنكى بۇنداق قىلىش مالنى بازارنىڭ نورمال ئۆزگىرىشىگە قاراپ مۇناسىپ باھادا سېتىشقا توشقۇنلۇق قىلغانلىق بولىدۇ. بەزىدە مال ئىگىسى بازاردىكى باھادىن خەۋەرسىز بولۇپ قېلىپ گوللۇنۇپ كېتىدۇ. شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مېلىنى ئالدىغا چىققان ئادەمگە بازار باھاسىدىن خەۋەرسىز ھالدا ئەرزان سېتىپ قالغان ئادەمگە، بازاردىكى ھەقىقىي باھانى ئۇققاندىن كېيىن پۇشايمان قىلسا، سودىدىن يېنىۋېلىش ئىختىيارىنى بەرگەن.

4687/2811 ـ ابنُ مسعود – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: نَهَى النبيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ تَلَقِّي الْبُيُوعِ* البخاري (2149)، مسلم (1518).

4687/2811 ـ ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بازارغا كېلىۋاتقان مالنى ئالدىغا چىقىپ يولدا سېتىۋېلىشتىن توسقان. (مۇسلىم: 1518)

4688/2812 ـ وفي روايةٍ: ((لا تَلَقَّوُا السِّلَعَ حَتَّى يُهْبَطَ بِهَا إِلَى الأسواق))* البخاري (2165)، مسلم (1412).

4688/2812 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىندۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: بىرىڭلار يەنە بىرىڭلارنىڭ سودىسى ئۈستىگە سودا قىلمىسۇن (يەنى ئۇنىڭ سودىسىنى بۇزۇپ، ئۆزىنىڭ مېلىنى ساتىدىغان ئىشنى قىلمىسۇن)! يولدا كېلىۋاتقان مال بازارغا كېلىپ چۈشۈرۈلۈپ بولمىغىچە، ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ سېتىۋالىدىغان ئىشنى قىلماڭلار. (بۇخارى: 2165)

4689/2813 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: نَهى النبيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أن

يُتلقّى الجلبُ، فمن تلقّى فاشتراها منه، فإذا أتى سيده السوق فهو بالخيار* مسلم (1519).

4689/2813 ـ ئىبنى سىرىن مۇنداق دەيدۇ: مەن ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم: بازارغا كېلىۋاتقان مالنىڭ ئالدىغا چىقماڭلار. كىمكى ئۇنداق مالنىڭ ئالدىغا چىقىپ، ئاندىن ئۇنى سېتىۋالىدىكەن، مال ئىگىسى بازارغا كېلىپ، بازار ئەھۋالىنى ئىگەللىگەندىن كېيىن ساتقان مېلىنى ياندۇرۇۋېلىش ئىختىيارلىقى بار. (مۇسلىم: 1519)

ئىسلام دىنى ئېلىم ـ سېتىمدا ۋە ئىنسانلار ئارا بارلىق مۇئامىلىلەردە ئالدامچىلىق ۋە ساختىپەزلىكنىڭ ھەرقانداق شەكلىنى ھارام قىلىدۇ. ئۇنداق بولىدىكەن مۇسۇلمان كىشى بارلىق ئىشلىرىدا راستچىل بولىشى، باشقىلارغا سەمىمىيلىك بىلەن يول كۆرسىتىشنى ماددىي مەنپەئەتتىن بەكراق پايدىلىق دەپ بىلىشى كېرەك.

4673/2805 ـ ابْنُ أَبِي أَوْفَى: النَّاجِشُ آكِلُ الربا خَائِنٌ، وَهُوَ خِدَاعٌ بَاطِلٌ لا يَحِلُّ* البخاري معلقًا قبل الرواية (2142)

4673/2805 ـ ئىبنى ئەبۇ ئەۋفا مۇنداق دەيدۇ: يالغان خېرىدار بولغۇچى جازانە يېگەن، خىيانەتخور ھېسابلىنىدۇ. ئۇ، ئالدامچىلىق ۋە قىزىلكۆزلۈك بولۇپ، ھەرگىز دۇرۇست ئەمەس. (بۇخارى مۇئەللەق رىۋايەت قىلغان)

4722/2835 ـ حَكِيمُ بْنُ حِزَامٍ رفعه: ((الْبَيِّعَانِ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا – أَوْ قَالَ: حَتَّى يَتَفَرَّقَا – فَإِنْ صَدَقَا وَبَيَّنَا بُورِكَ لَهُمَا فِي بَيْعِهِمَا، وَإِنْ كَتَمَا وَكَذَبَا مُحِقَتْ بَرَكَةُ بَيْعِهِمَا))* البخاري (2079)، مسلم (1532).

4722/2835 ـ ھەكىم ئىبنى ھىزام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: سودىلاشقان ئىككى كىشى سودىغا پۈتۈشكەن يەردىن ئايرىلىپ كەتمىگەنلا بولسا، سودىدا يېنىۋېلىش ئىختىيارلىقى بولىدۇ. ئەگەر ھەر ئىككىلىسى راستچىل بولۇپ، مېلىنىڭ ھەقىقىي ئەھۋالىنى ئوچۇق ئېيتسا، سودىسىدا ھەر ئىككىسىگە بەرىكەت بېرىلىدۇ. ناۋادا ئەيىبلىرىنى يوشۇرسا، ھەر ئىككىسىنىڭ سودىسىنىڭ بەرىكىتى كېتىدۇ. (بۇخارى: 2079)

بۇنىڭغا بىنائەن ئىلگىرىكى مۇسۇلمانلار مالدىكى ئەيىبنى يوشۇرماي كۆرسىتىپ ساتاتتى، يالغان سۆزلىمەي راست سۆزلەيتتى، ئالدىماي سەمىمىي مۇئامىلە قىلاتتى.

كۆپ قەسەم قىلىش

ئالدامچىلىقنى يالغان قەسەم بىلەن يۈگىسە گۇناھى تېخىمۇ ئېغىرلىشىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇمۇمەن قەسەم ئىچىشتىن، خۇسۇسەن يالغان قەسەم ئىچىشتىن توسقان.

4597/2755 ـ أبو هُرَيْرَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((الْحَلِفُ مُنَفِّقَةٌ لِلسِّلْعَةِ مُمْحِقَةٌ للكسب))* البخاري (2087)، مسلم (1606).

4597/2755 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: (سودا سېتىقتا قىلىنغان) قەسەم مالنىڭ

سېتىلىشىغا سەۋەب بولىدۇ، لېكىن بەرىكەتنى كۆتۈرىۋېتىدۇ. (بۇخارى: 2087)

سودىدا كۆپ قەسەم ئىچىش بىرىنچىدىن مۇئامىلە قىلغۇچىلارنى گوللاش چارىسى بولۇپ قېلىش جەھەتتىن گۇمانلىق ئىش بولغانلىقتىن، ئىككىنچىدىن قەلبىدىن ئاللاھنىڭ ئىسمىنى ئۇلۇغلاش روھىنى يوقۇتۇشقا سەۋەب بولىدىغانلىقىدىن يامان كۆرۈلگەن ئىشتۇر.

تارازا ـ ئۆلچەمدە كەم بېرىش

ئالدامچىلىق تۈرلىرىنىڭ يەنە بىرى بولسا: تارازا ـ ئۆلچەمدە كەم بېرىشتۇر. قۇرئان كەرىم مۇئامىلىنىڭ بۇ تەرىپىگە ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلگەن، ھەمدە ئۇنى ئەنئام سۈرىسىنىڭ ئاخىرىدىكى ئون ۋەسىيەتنىڭ بىرى قىلغان:

وَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْط لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا

ئۆلچەمنى ۋە تارازىنى توغرا قىلىڭلار، ھېچقانداق ئادەمنى كۈچى يەتمەيدىغان ئىشقا تەكلىپ قىلمايمىز [ئەنئام سۈرىسى152ـ ئايەت] ئاللاھ تائالا يەنە مۇنداق دېگەن:

وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كِلْتُمْ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا

سىلەر باشقىلارغا ئۆلچەپ بەرگەندە، تولۇق ئۆلچەڭلار ۋە توغرا تارازىدا تارتىپ بېرىڭلار، بۇنداق قىلىش ياخشىدۇر، ئاخىرەتلىكىڭلار ئۈچۈن تېخىمۇ ئوبداندۇر. [ئىسرا سۈرىسى 35 ــ ئايەت] يەنە مۇنداق دېگەن:

وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ أَلَا يَظُنُّ أُولَئِكَ أَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ لِيَوْمٍ عَظِيمٍ يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ

ئۆلچەمدە ۋە تارازىدا كەم بەرگۈچىلەرگە ۋاي! ئۇلار كىشىلەردىن ئۆلچەپ ئالغان چاغدا، تولۇق ئالىدۇ. كىشىلەرگە ئۆلچەپ ياكى تارتىپ بەرگەن چاغدا، كەم بېرىدۇ. ئۇلار بۈيۈك بىر كۈندە تىرىلدىغانلىقىغا ئىشەنمەمدۇ؟ ئۇ كۈندە ئىنسانلار ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارىنىڭ ھوزۇرىدا تىك تۇرىدۇ [مۇتەففىفىن سۈرىسى1ـ 6ـ ئايەتلەر]

بۇ مەسىلىدە مۇسۇلمان كىشى كۈچىنىڭ يېتىشىچە دىققەت قىلىشى كېرەك. چۈنكى ھەقىقىي ئادىللىقنى تەسەۋۋۇر قىلماق قىيىن، شۇڭا قۇرئان كەرىم: باشقىلارنىڭ ھەققىنى تارازا ـ ئۆلچەمدە تولۇق بېرىڭلار دېگەن بۇيرۇقنىڭ ئارقىدىنلا: ھېچقانداق ئادەمنى كۈچى يەتمەيدىغان ئىشقا تەكلىپ قىلمايمىز [ئەنئام سۈرىسى 152ـ ئايەت] دېگەن.

قۇرئان كەرىم بىزگە، مۇئامىلىدە ئادالەتسىزلىك قىلغان، ئۆلچەم ـ تارازىدا ساختىلىق قىلغان، كىشىلەرنىڭ ھەققىنى يەۋالغان بىر مىللەتنىڭ ئۆتكەنلىكىنى، ئاللاھ تائالا ئۇلارنى ئادالەت ۋە تەۋھىد يولىغا قايتۇرۇش ئۈچۈن ئۇلارغا پەيغەمبەر ئەۋەتكەنلىكىنى بايان قىلىپ بەرگەن. بۇ مىللەت شۇئەيب ئەلەيھىسسالامنىڭ مىللىتى بولۇپ، شۇئەيب ئەلەيھىسسالام ئۇلارغا مۇنداق دەپ نەسىھەت قىلغان:

أَوْفُوا الْكَيْلَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ

ئۆلچەمنى تولدۇرۇپ بېرىڭلار، كەم بەرگۈچىلەردىن بولماڭلار. توغرا تارازىدا تارتىڭلار.

كىشىلەرگە نەرسىلىرىنى كەم بەرمەڭلار، يەر يۈزىدە بۇزغۇنچىلىق قىلىپ پىتنە ـ پاسات تېرىماڭلار [شۇئەرا سۈرىسى181ـ 183ـ ئايەتلەر]

مۇسۇلمان كىشى پۈتۈن هاياتى ۋە بارلىق مۇئامىلىلىرىدە مۇشۇ مۇئامىلە ئۇسۇلىنى ئۈلگە قىلىشى كېرەك. ئۆلچەم تارازىدا ئۆزىگە ئايرىم، باشقىلارغا ئايرىم ئىككى خىل بولماي، ئۆزىنىڭ هەققىنى تولۇق ئالغاندەك، باشقىلارغىمۇ هەققىنى تولۇق بېرىشى كېرەك.

ئوغرىلانغان ۋە بۇلانغان نەرسىنى سېتىۋېلىش ئوغرى بىلەن بۇلاڭچىغا شېرىك بولغانلىقتۇر

جىنايەتچىنى سىقىپ چىقىرىپ، جىنايەتكە قارشى تۇرۇش ئۈچۈن هارام قىلىنغان مۇئامىلىلەر تۈرلىرى قاتارىدا يەنە: بىر نەرسىنىڭ بۇلانغان ياكى ئوغرىلانغان ياكى هەقسىز تارتىۋېلىنغان نەرسە ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرۇپ، ئۇ نەرسىنى سېتىۋېلىشمۇ مۇسۇلمان كىشىگە هارام قىلىنغان. چۈنكى بۇ، بۇلاڭچى ياكى ئوغرى ياكى تاجاۋۇزچىنىڭ بۇلاش، ئوغرىلاش ۋە تاجاۋۇزچىلىق جىنايەتلىرىگە ياردەم بەرگەنلىك بولىدۇ. ۋاقىتنىڭ ئۇزىرىشى ئوغرىلانغان ياكى بۇلانغان نەرسىنىڭ سۈپىتىنى ئۆزگەرتەلمەيدۇ. چۈنكى ئىسلامدا ئۇزۇن مۇددەتنىڭ ئۆتىشى هارام نەرسىنى هالال قىلالمايدۇ. هەمدە كونىراش بىلەن ئەسلىي ئىگىسىنىڭ هەققىنى چۈشۈرىۋېتەلمەيدۇ، بۇ هازىرقى قانۇنلاردىمۇ شۇنداق.

جازانىنىڭ بايانى

جازانىنىڭ ئۇقۇمى

جازانە دېگەن سۆز مەنا جەهەتتىن ئارتۇق ئېلىش، دېگەن مەنانى بىلدۈرىدۇ. جازانە دېگەن سۆز ئىستىلاھ جەهەتتىن مالنى مالغا ئالماشتۇرغاندا ئىككى تەرەپنىڭ بىرىنىڭ مالنى بەدەلسىز ئارتۇق ئېلىۋېلىشنى كۆرستىدۇ. ياكى مالنى مالغا ئالماشتۇرغاندا ئىككى تەرەپنىڭ بىرىگە بېرىش شەرت قىلىنغان بەدەلسىز ئارتۇق مالنى كۆرستىدۇ.

جازانىنىڭ هارام قىلىنىشىنىڭ بايانى

جازانە قىلىش ئىسلام دىنىدا ئەڭ قاتتىق شەكىلدە هارام قىلىنغان ئىشتۇر. جازانە قىلىش قۇرئان كەرىم، هەدىس شىرىپ ۋە بارلىق ئالىملارنىڭ بىرلىكى ئارقىلىق هارام قىلىنغاندۇر. ئاللاھ تائالا جازانىنى هارام قىلىپ مۇنداق دېدى:

جازانە، ئۆسۈم يېگەن ئادەملەر (قىيامەت كۈنى گۆرلىرىدىن) جىن چېپىلىپ قالغان ساراڭ ئادەملەردەك قوپىدۇ. بۇ شۇنىڭ ئۈچۈنكى، ئۇلار الله هارام قىلغان ئىشنى هالال بىلىپ: «سودا ـ سېتىق، جازانىگە ئوخشاش (جازانە نېمىشقا هارام بولىدۇ؟)» دېدى. الله سودا ـ سېتىقنى هالال قىلدى، جازانىنى، (بەدەلسىز بولغانلىقى، شەخسكە ۋە جەمئىيەتكە زىيانلىق بولغانلىقى ئۈچۈن) هارام قىلدى. كىمكى پەرۋەردىگارى تەرىپىدىن ۋەز ـ نەسىهەت كەلگەندىن كېيىن (يەنى جازانە مەنئى قىلىنغاندىن كېيىن ئۇنىڭدىن) يانسا، بۇرۇن ئالغىنى ئۆزىنىڭ بولىدۇ، ئۇنىڭ ئىشى اللهقا تاپشۇرۇلىدۇ (يەنى الله خالىسا ئۇنى كەچۈرىدۇ، خالىسا جازالايدۇ). قايتا جازانە قىلغانلار ئەهلى دوزاخ بولۇپ، دوزاختا مەڭگۈ قالىدۇ.[سۈرە بەقەرـ275]

بۇ ئايەت جازانخورلارنىڭ قىيامەت كۈنى تىرىلدۈرلۈپ قەبرىلىرىدىن چىقىرىلغاندىكى ئەهۋاللىرىنى بايان قىلىپ بېرىدۇ. بۇ كۆپ ساندىكى تەپسىرشۇناسلارنىڭ بۇ ئايەتكە بەرگەن مەناسىدۇر.

جازانە ئۈچۈن ئالغان نەرسە مەيلى ئاز بولسۇن، مەيلى كۆپ بولسۇن، قەرزگە ئېلىنغان پۇل مەيلى تىجارەت قىلىش ئۈچۈن ئېلىنسۇن، مەيلى تۇرمۇشقا ئىشلىتىش ئۈچۈن ئېلىنسۇن، جازانىخورلۇق ھەممە سۈرەتلىرى ۋە شەكىللىرى بىلەن ھارامدۇر.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام جازانىخورلۇقنىڭ ھاراملىقىنى ھەججەتۇل ۋىدادا مۇسۇلمانلارغا سۆزلىگەن سۆزىدە ئىلان قىلىپ مۇنداق دېگەن: «بىلىڭلاركى، جاھىلىيەت دەۋرىدىكى جازانىمۇ ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. مەن ئالدى بىلەن جەمەتىمىزدىن ئاببباس ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىبنىڭ جازانىلىرىنى ئەمەلدىن قالدۇردۇم، ئۇنىڭ بارلىق جازانىسى ئىناۋەتسىز قىلىندى.»

جازانىخورلۇقنىڭ گۇناھى پەقەت جازانىنى يېگەن ئادەمگىلا خاس ئەمەس ئەكسىچە ئۇنىڭ گۇناھى ھەم جازانە يېگەن ئادەمگە ھەم جازانە يېيىشكە ياردەملەشكەن كىشىلەرگىمۇ بولىدۇ.

جازانىخورلۇقنىڭ ھارام قىلىنىشىنىڭ ھېكمىتى

ئىسلام تىجارەت يولى ئارقىلىق پۇل تېپىشنى مۇباھ قىلغان. ئالالاھ تائالا دېدى:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأكلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ

ئى مۆئمىنلەر! بىر ـ بىرىڭلارنىڭ ماللىرىنى ناھەق يول بىلەن يەۋالماڭلار، ئىككى تەرەپ رازى بولۇشۇپ قىلىشقان سودا ـ سېتىق ئارقىلىق ئېرىشىلگەن نەرسە بۇنىڭدىن مۇستەسنا [نىسا سۈرىسى 29ـ ئايەت] يەنە تىجارەت ئۈچۈن سەپەرگە چىققۇچىلارنى ماختاپ مۇنداق دېدى:

وَآخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ

بەزىلەر ئاللاھنىڭ پەزلىنى تىلەپ يەر يۈزىدە سەپەر قىلىدۇ [مۇززەممىل سۈرىسى 20ـ ئايەت]

جازانىخورلۇق بولسا سەدىقىگە زىت ۋە زىيانلىق يولدۇر. شۇڭا ئالالاھ تائالا جازنىخورلۇق بىلەن سەدىقىنى بىر ـ بىرىگە سېلىشتۇرۇپ مۇنداق دېدى:

[يَمْحَقُ اللّهُ الْرِّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ وَاللّهُ لاَ يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ (**276**)]

الله جازانىنىڭ (بەرىكىتىنى) ئۆچۈرۈۋېتىدۇ، سەدىقىنىڭ (بەرىكىتىنى) زىيادە قىلىدۇ. الله ھەربىر ناشۈكۈر (يەنى جازانىنى ھالال سانىغۇچى) گۇناھكارنى دوست تۇتمايدۇ [سۈرە بەقەرە ـ276].

جازانىخورلۇقتا ھېچقانداق ياخشىلىق يوق. جازانىخورلۇق قىلىپ تاپقان پۇللار تېزلا تۈزۈپ كېتىدۇ ۋە يوق بولۇپ كېتىدۇ. جازانىخورلۇق قىلىپ تاپقان پۇللار خۇددى كۆزگە شۇنداق چىق كۆرۈنگەن ۋە بىردەمدىن كېيىنلا تۈزۈپ كېتىدىغان سوپۇننىڭ ماغزىپىغا ئوخشايدۇ.

لېكىن ئىسلام پۇل ـ مېلىنى جازانە ئارقىلىق كۆپەيتىشكە ئۇرۇنغان ھەرقانداق كىشىگە يولنى تاقاپ، جازانىنىڭ كۆپىنىمۇ، ئېزىنىمۇ ھارام قىلىۋەتتى. جازانە چەكلەنگەن تۇرۇقلۇق جازانە يېگەن يەھۇدىيلارنى قاتتىق تەنقىد قىلدى. قۇرئان كەرىمنىڭ ئەڭ ئاخىرىدا نازىل بولغان ئايەتلىرى ئىچىدە مۇنۇ ئايەتلەر بار ئىدى:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنْ الرِّبَا إِنْ كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا

بِحَرْبٍ مِنْ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ

ئى ئىمان ئېيتقان كىشىلەر! مۆئمىن بولساڭلار ئاللاھنىڭ ئازابىدىن ساقلىنىڭلار، قالغان جازانىنى تاشلاڭلار. ئەگەر ئۇنداق قىلمىساڭلار، بىلىڭلاركى، ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ رەسۇلى سىلەرگە ئۇرۇش ئېلان قىلىدۇ. ئەگەر تەۋبە قىلساڭلار، سەرمايەڭلار ئۆزەڭلارغا قايتىدۇ، باشقىلارنى زىيان تارتقۇزمايسىلەر، ئۆزۈڭلارمۇ زىيان تارتمايسىلەر. [بەقەرە سۈرىسى278- 279- ئايەتلەر]

پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام جازانە ۋە جازانخورلارغا ئۇرۇش ئېلان قىلدى، ھەمدە ئۇنىڭ جەمئىيەتكە بولغان خەتىرىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېدى:

4695/2817 - ابْنُ مَسْعُودٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: لَعَنَ النبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آكِلَ الرِّبَا وَمُؤْكِلَهُ وَشَاهِدَيْهِ وَكَاتِبَهُ* مسلم (1597).

4695/2817 - ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنهۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيهى ۋەسەللەم جازانە يېگۈچىگە، يېگۈزگۈچىگە، گۇۋاھلىق بەرگۈچىگە ۋە كاتىبلىقنى قىلغۇچىغا لەنەت ئېيتقان. (تىرمىزى: 1206)

جازانىنى چەكلەشنىڭ ھېكمىتى

ئىسلام جازانە مەسىلىسىدە قاتتىق چىڭ تۇرۇپ، ئۇنىڭ ھاراملىقىنى تەكىتلىگەنلىكى پەقەتلا ئىنسانىيەتنىڭ ئەخلاقىي، ئىجتىمائىي ۋە ئىقتىسادىي مەنپەئەتىنى كۆزلىگەنلىكتۇر. ئىسلام ئالىملىرى جازانىنى ھارام قىلىشنىڭ ھېكمىتى ھەققىدە بىر قانچە سەۋەبلەرنى كۆرسەتكەن بولۇپ، يېڭى تەتقىقاتلار بۇ سەۋەبلەرنىڭ ئورۇنلۇق ئىكەنلىكىنى مۇئەييەنلەشتۈرگەن، ھەمدە ئۇنى تەكىتلەپ تولۇقلىغان. بۇ ھەقتە ئىمام رازى تەپسىرىدە بايان قىلغان سەۋەبلەر بىلەن بولدى قىلىمىز:

بىرىنچىدىن: جازانە باشقا بىر ئىنساننىڭ مېلىنى بەدەلسىز ئېلىۋېلىشنى تەقەززا قىلىدۇ. چۈنكى بىر تەڭگىنى ئىككى تەڭگىگە ساتىدىغان كىشى بىر تەڭگىگە بەدەلسىز ئىگە بولغان بولىدۇ. كىشىلەرنىڭ پۇل - مېلى ئېهتىياجىغا زىچ باغلانغان بولۇپ، ئۇنى ئورۇنسىز يەۋېلىشنىڭ چوڭ ھاراملىق تەرىپى بار.

ئىككىنچىدىن: جازانىگە تايىنىش كىشىلەرنى ھەرخىل ھۈنەر - كەسىپلەر بىلەن شۇغۇللىنىشتىن توسۇپ قويىدۇ، چۈنكى بىر تەڭگە ئىگىسى جازانە كېلىشمى ئارقىلىق نەق ياكى نېسى بولسۇن ئارتۇق بىر تەڭگىنى قولغا كەلتۈرەلىسە، بۇنداق تىرىكچىلىك قىلىش ئۇنىڭغا يەڭگىل تۇيۇلىدۇ - دە، ھۈنەر - كەسىپ، تىجارەت ۋە سانائەتلەرنىڭ جاپا - مۇشەققەتلىرىنى تارتىش ئۇنىڭغا ئېغىر كېلىدۇ. مانا بۇ ئەھۋال خەلقنىڭ مەنپەئەت يوللىرىنىڭ ئۈزۈلۈپ قېلىشىغا ئېلىپ بارىدۇ. مەلۇمكى، تىجارەت، ھۈنەر - كەسىپ، سانائەت ۋە گۈللەندۈرۈش قاتارلىقلار بولمىسا، دۇنيا تەرەققى قىلمايدۇ.

ئۈچىنچىدىن: جازانە، كىشىلەر ئارىسىدا قەرز ئارقىلىق ياردەم قىلىش روھىنىڭ يوقۇلىشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. چۈنكى جازانە چەكلەنسە بىر تەڭگىنى قەرز بېرىپ، كېيىن شۇ بىر تەڭگىنى قايتۇرۇپ ئېلىشقا كۆڭۈل رازى بولىدۇ. ناۋادا جازانىگە يول قويۇلسا، مۇھتاجنىڭ ئېهتىياجىدىن پايدىلىنىپ، بىر تەڭگە ئورنىغا ئىككى تەڭگە ئالغۇسى كېلىدۇ. مانا بۇ ئەھۋال

ياخشىلىق قىلىش، خەير ـ ئېھسان قىلىش ۋە قىيىن ئەھۋاللار ئاستىدا ئەسقېتىش قاتارلىق ئېسىل روھلارنى يوقۇتۇپ قويىدۇ.

تۆتىنچىدىن: كۆپىنچە ئەھۋالدا قەرز بەرگۈچى باي، قەرز ئالغۇچى كەمبەغەل بولىدۇ. ئۇنداقتا جازانىنى يولغا قويغانلىق، بايغا ئاجىز كەمبەغەلنىڭ پۇل ـ مېلىنى ئارتۇق ئېلىۋېلىشقا يول قويغانلىق بولىدۇ ـ دە، بۇ ئىش رەھىمدىللىككە زىت كېلىدۇ.

بۇنىڭ مەنىسى: جازانىدە كۈچلۈكنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن ئاجىزنىڭ سۈيىنى سىقىپ چىقىرىش دېگەندەك ئىللەت بار بولۇپ، جازانىنىڭ نەتىجىسى: باي تېخىمۇ بەك بېيىپ، كەمبەغەل تېخىمۇ بەك كەمبەغەللىشىشتۇر. بۇ ئەھۋال جەمئىيەتتىكى بىر تەبىقىنىڭ باشقا بىر ياكى بىر قانچە تەبىقىلەرنىڭ قان تەرى بەدىلىگە بودىلىپ كېتىشىگە ئېلىپ بارىدۇ ـ دە، جەمئىيەتتە ھەسەت ۋە ئۆچمەنلىك پەيدا قىلىدۇ. جەمئىيەت تەبىقىلىرى ئوتتۇرىدا ئۆزئارا سىنىپىي كۈرەش ئوتىنى ياقىدۇ. ھەرتۈرلۈك قارىغۇلارچە ئىنقىلاب ۋە بۇزۇق پىكىرلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. يېقىنقى تارىخمۇ جازانە ۋە جازانخورلارنىڭ ئىقتىساد، سىياسەت، يەرلىك ۋە خەلقئارا تىنچلىققا نەقەدەر خەتەرلىك ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى.

ئۆسۈم يېگۈزگۈچى ۋە جازانە كېلىشىمنى يازغۇچى

ئۆسۈم يېگۈچى ـ پۇل ـ مېلىنى قەرز ئالغۇچىغا بېرىپ تۇرۇپ، ئۇنى ئۆسۈمى بىلەن قايتۇرۇپ ئالىدىغان كىشىدۇر. بۇنداق ئادەم ئاللاھنىڭ ۋە كىشىلەرنىڭ نەزىرىدە شەكسىز مەلئۇندۇر. لېكىن ئىسلام ئۆزىنىڭ ھارام قىلىشتىكى قائىدىسى بويىچە بۇ جىنايەتنى ئۆسۈم يېگۈچىگىلا قارىتىپ قويماي، بەلكى ئۆسۈم يېگۈزگۈچىنىمۇ يەنى باشقىلاردىن ئالغان قەرزگە ئۆسۈم بېرىدىغاننىمۇ، ئۆسۈم كېلىشىمنى يازغۇچىنىمۇ ۋە ئۆسۈم كېلىشىمگە گۇۋاھ بولغۇچىلارنىمۇ بۇ جىنايەت گۇناھىغا شېرىك دەپ قارىدى.

8050/4870 ـ ابن مسعود – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – قال: آكل الربا وموكله وكاتبه، إذا علموا ذلك، والواشمة والمستوشمة للحسن، ومانع الصدقة، والمرتد أعرابيًا بعد الهجرة، ملعونون على لسان محمدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يوم القيامة* النسائي 147/8.

8050/4870 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: بىلىپ تۇرۇپ جازانە يېگۈچى، يېگۈزگۈچى ۋە ئۇنى يازغۇچى؛ ھۆسىن تۇزەش ئۈچۈن خال چەكتۈرگۈچى ۋە چەككۈچى؛ زاكاتقا توسالغۇلۇق قىلغۇچى؛ ھىجرەت قىلىپ بولۇپ، دىنىدىن يېنىۋالغان ئەئرابى قاتارلىقلار قىيامەت كۈنى مۇھەممەد سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ لەنىتىگە دۇچار بولغۇچىلاردۇر. (نەسائى: 5102)

ئەگەر ئۆسۈم بەرگۈچى پەۋقۇلئاددە جىددىي زۆرۈرىيەت تۈپەيلىدىن ئۆسۈم بىلەن قەرز ئېلىشقا مەجبۇر بولۇپ قالغان بولسا، تۆۋەندىكى شەرتلەر تېپىلسا، جازانىنىڭ گۇناھى پەقەتلا ئۆسۈم ئالغۇچىغا، گۇۋاھچىغا ۋە يازغۇچىغىلا بولىدۇ، قەرز ئالغۇچىغا بولمايدۇ:

1 ـ ئېھتىياج ئىككىنچى ئورۇندا تۇرىدىغان تولۇقلىغۇچى ئېھتىياج بولماستىن، ھەقىقىي زۆرۈر ئېھتىياج بولىشى شەرت. زۆرۈر ئېھتىياج دېگىنىمىز ــ ئەگەر قەرز ئالمىسا ھالاكەتكە چۈشۈپ قالىدىغان، ئوزۇق ـ تۈلۈك، سوغۇقتىن ساقلايدىغان كىيىم ـ كېچەك، يېقىلغۇ ۋە دورا

قاتارلىقلاردەك ھاياتىغا زۆرۈر بولغان نەرسىلەرنى ئۆسۈم بىلەن قەرز ئالمىسا باشقا ھېچقانداق يول بىلەن قامدىيالماسلىق ھالىتىدىكى مۇھتاجلىقتۇر. ئەمما پۇلنى تېخىمۇ ئاۋۇتۇش ياكى تىجارەت دائىرىسىنى تېخىمۇ كېڭەيتىش بولسا، بۇنداق زۆرۈر مۇھتاجلىق دائىرىسىگە كىرمەيدۇ.

2ـ بۇنداق زۆرۈر ئەھۋالدا زۆرۈر بولغان مىقداردىن ئارتۇق قەرز ئالماسلىقى شەرت. مەسىلەن: توققۇز تەڭگىگە زۆرۈر ئېھتىياجى بولغان ئەھۋالدا ئون تەڭگىنى ئۆسۈم بىلەن قەرز ئالسا، ئۆسۈم گۇناھى يەنىلا ئۆسۈم بەرگۈچىگىمۇ بولىدۇ.

3ـ يەنە بىر تەرەپتىن ئېيتقاندا، ئۇ ماددىي قىيىنچىلىقتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن بارلىق يوللارنى مېڭىپ بولغان بولىشى شەرت. مۇسۇلمان قېرىنداشلىرى ئۇنىڭغا ياردەم بېرىشى ۋاجىب. ناۋادا ئۆسۈم بىلەن قەرز ئېلىشتىن باشقا ھېچقانداق چارە تاپالمىسا، بۇنداق ئەھۋالدا ھاياتىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن شۇ ئەھۋالغا لايىق قەرز ئالسا ئاللاھ كەچۈرۈۋېتەر.

4ـ بۇنداق مەجبۇر بولۇپ قالغاندا ئۆسۈملۈك قەرزنى ياقتۇرۇپ ئەمەس، كۆڭلىدە ئۇنىڭغا نەپرەت بىلدۈرۈپ ئېلىشى شەرت. شۇنداق قىلغاندىلا ئاللاھ ئۇنىڭغا چىقىش يولى قىلىپ بېرىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قەرز توغرىسىدا ئاللاھدىن پاناھ تىلەيدۇ. مۇسۇلمان كىشى بىلىشى كېرەك بولغان ئىسلام ئەھكاملىرىدىن بىرى بولسا: ئىسلام دىنىنىڭ مۇسۇلماننى تۇرمۇش ۋە كۈندىلىك ھاياتىدا ئوتتۇرا ھال بولۇشقا بۇيرىغانلىقىدۇر. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ئىسراپ قىلماڭلار، ئاللاھ ھەقىقەتەن ئىسراپ قىلغۇچىلارنى ياقتۇرمايدۇ [ئەنئام سۈرىسى141ـ ئايەت]

وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ

ئىسراپ قىلمىغىن، ئىسراپ قىلغۇچىلار ھەقىقەتەن شەيتانلارنىڭ قېرىنداشلىرىدۇر [ئىسرا سۈرىسى 26ـ 27ـ ئايەت]

قۇرئان كەرىم مۆئمىنلەردىن پۇل خەجلەشنى تەلەپ قىلغاندا، ئۇلاردىن پەقەت پۇل ـ ماللىرىنىڭ بىر قىسمىنىلا خەجلەشنى تەلەپ قىلغان. تاپقان پۇلىنىڭ بىر قىسمىنى خەجلىگەن كىشى ئادەتتە نامراتلىشىپ قالمايدۇ. بۇنداق ئوتتۇراھال بولۇش مۇسۇلماننى قەرز ئېلىشقا مۇھتاج قىلمايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالاممۇ قەرز ئېلىشنى مۇسۇلمان ئۈچۈن ياقتۇرمىغان. چۈنكى قەرز دېگەن، ئەركىن، ھۆر ئادەمنىڭ نەزىرىدە كېچىسى غەم، كۈندۈزى خارلىقتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالاممۇ قەرز توغرىسىدا ئاللاھدىن پاناھ تىلەپ مۇنداق دەيتتى:

5815/ 9488 ــ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا – رفعته: «اللهم إني أعوذ بك من الكسل والهرم والمغرم، ومن فتنة القبر، ومن عذاب القبر، ومن فتنة النار وعذاب النار، ومن شر فتنة الغنى ومن شر فتنة الفقر، وأعوذ بك من شر فتنة المسيح الدجال، اللهم اغسل عني خطاياي بماء الثلج والبرد، ونق قلبي كما نقيت الثوب الأبيض وباعد بني وبين خطاياي كما باعدت بين المشرق والمغرب»* البخاري (6375)، مسلم (589)، أبو داود (1543)، الترمذي (3495)، النسائي (8 / 262 . 263)

5815/ 9488 ــ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ

ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دۇئا قىلاتتى: ئى اللە! ساڭا سېغىنىپ ھورۇنلۇقتىن، بەك قېرىپ كېتىشتىن، قەرزدارلىقتىن، گۇناھتىن، دوزاخ ئازابىدىن، دوزاخ ۋە قەبرىنىڭ پىتنىسىدىن، قەبرە ئازابىدىن، بايلىق ياكى كەمبەغەللىك پىتنىسىنىڭ يامانلىقىدىن، دەججال پىتنىسىنىڭ يامانلىقىدىن پاناھ تىلەيمەن. ئى اللە! گۇناھلىرىمنى قار ۋە مۇز سۈيى بىلەن يۇغىن، ئاق كىيىمنى كىرلەردىن پاكلىغىنىڭدەك، قەلبىمنى گۇناھلاردىن پاكلىغىن. مەن بىلەن گۇناھلىرىمنىڭ ئارىسىنى مەشرىق بىلەن مەغرىبنىڭ ئارىسىدەك يىراق قىلغىن. (بۇخارى: 6375)

9301/5692 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: أن النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كان يدعو في الصلاة يقول: « اللهم إني أعوذ بك من عذاب القبر، وأعوذ بك من فتنة المسيح الدجال، وأعوذ بك من فتنة المحيا والممات، اللهم إني أعوذ بك من المأثم والمغرم». فقال له قائل: ما أكثر ما تستعيذ من المغرم ؟ فقال: «إن الرجل إذا غرم حدّث فكذب، ووعد فأخلف»* البخاري (833)، مسلم (589)، أبو داود (880)، النسائي (3 / 56 . 57)

9301/5692 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نامازدا مۇنداق دۇئا قىلاتتى: ئى اللە! مەن ساڭا سېغىنىپ قەبرە ئازابىدىن، كاززاب دەججالنىڭ پىتنىسىدىن، ھايات ـ ماماتنىڭ پىتنىسىدىن، گۇناھ ـ مەسىيەتتىن ۋە قەرزگە پېتىپ قېلىشتىن پاناھ تىلەيمەن. بىر كىشى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن: ئى رەسۇلۇللاھ ! قەرزگە پېتىپ قېلىشتىن نېمانچە كۆپ پاناھ تىلەيسەن؟ دەپ سورىغاندى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: چۈنكى ئىنسان قەرزگە پاتقاندا، يالغان ئېيتىدىغان ۋە ۋەدىسىدە تۇرمايدىغان بولۇپ قالىدۇ، دېدى. (بۇخارى: 833)

بۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قەرزنىڭ ئەخلاقتا بولغان خەۋپ ـ خەتىرىنى كۆرسەتكەن.

2855 / 4762 ـ ابْنُ عمرو بْنِ الْعَاصِ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: يُغْفَرُ لِلشَّهِيدِ كُلُّ ذَنْبٍ إِلاَّ الدَّيْنَ* مسلم (1886).

2855/ 4762 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمر ئىبنى ئاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: شەھىد بولغان ئادەمنىڭ قەرزدىن باشقا پۈتۈن گۇناھلىرى مەغپىرەت قىلىنىدۇ. (مۇسلىم: 1886)

4790/2873 ـ سهل بن حنيف رفعه: أول ما يُهْراق دمُ الشهيدِ يغفر له ذنبه كله إلا الدَّين* الطبراني 73/6 (5552).

4790/2873 ـ سەھل ئىبنى ھۇنەيف رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: شېھىدنىڭ تۇنجى قېنى ئېقىشى بىلەنلا ئۇنىڭ قەرزدىن باشقا پۈتۈن گۇناھلىرى مەغپىرەت قىلىنىدۇ. (ئەلكەبىر 5552)

مانا بۇ يوليورۇقلارغا ئاساسەن، مۇسۇلمان كىشى قاتتىق ھاجىتى بولمىسا قەرز ئالماسلىقى، قەرز ئېلىشقا مەجبۇر بولغاندا چوقۇم ئادا قىلىش نىيىتى بىلەن ئېلىشى كېرەك.

4765/2858 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: مَنْ أَخَذَ أَمْوَالَ النَّاسِ يُرِيدُ أَدَاءَهَا أَدَّى الله عَنْهُ وَمَنْ أَخَذَ أموال الناس يُرِيدُ إِتْلافَهَا أَتْلَفَهُ الله* البخاري (2387).

4765/2858 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى كىشىلەرنىڭ مېلىنى قايتۇرۇپ بېرىش نىيىتى بىلەن قەرز ئالسا، اللە ئۇنىڭغا قەرزنى قايتۇرۇشنى مۇيەسسەر قىلىدۇ. كىمكى ئۇلارنىڭ مېلىنى زىيانغا ئۇچرىتىش نىيىتى بىلەن قەرز ئالسا، اللە ئۇنىڭ ئۆزىنى زىيانغا ئۇچرىتىدۇ. (بۇخارى: 2387)

ئەگەر مۇھتاج بولۇپ قالغان چاغدا ئالغان ئۆسۈمسىز قەرزنىڭ ئەھۋالى بۇنداق بولىدىغان بولسا، جازانە ئۆسۈملىرى بىلەن قەرز ئالسا ئەھۋال نېمە بولماقچى؟

جازانىخورلۇقنىڭ تۈرلىرى

جازانە مۇنداق ئىككى خىل بولىدۇ. نەرسىنىڭ بەدىلىنى ئارتۇق ئېلىش جازانىسى، نەرسىنىڭ بەدىلىنى نېسى قىلىش جازانىسى.

نەرسىنىڭ بەدىلىنى ئارتۇق ئېلىش جازانىسىنىڭ بايانى

بۇ جازانىدىن، جازانە ماللىرىدىن بىر جىنىستىكى مالنى بىر ـ بىرى بىلەن ئالماشتۇرغان ئىككى ئادەمنىڭ بىرى يەنە بىر تەرەپتىن ئارتۇق مال ئېلىۋېلىشى كۆزدە تۇتۇلىدۇ. بۇ جازانىنىڭ نەرسىنىڭ بەدىلىنى ئارتۇق ئېلىش جازانىسى دەپ ئاتىلىشىنىڭ سەۋەبى بولسا، مالنى بىر تەرەپكە ئارتۇق بېرىش مال ئالماشتۇرۇشۇش مۇئامىلىسىدە شەرت قىلىنغانلىقى ئۈچۈندۇر. بىر تەرەپنىڭ مالنى يەنە بىر تەرەپكە قارىغاندا ئارتۇق ئېلىۋېلىشى هارامدۇر.

4697/2818 ـ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((الوَرِقُ بالوَرِقِ رباً إلا هاء وهاء، والذهب بالذهب رباً إلا هاء وهاء))* مسلم (1586)

4697/2818 ـ ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كۈمۈشنى كۈمۈشكە، ئالتۇننى ئالتۇنغا نەقمۇ نەق تېگىشسە جازانە بولمايدۇ، ئۇنداق بولمىغاندا جازانە بولىدۇ. (مۇسلىم: 1584)

4698/2819 ـ وفي روايةٍ: قال مَالِكُ بْنُ (أَوْسِ) بْنِ الْحَدَثَانِ: مَنْ يَصْطَرِفُ الدَّرَاهِمَ؟ فَقَالَ طَلْحَةُ بْنُ عُبَيْدِ الله – وَهُوَ عِنْدَ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – -: أَرِنَا ذَهَبَكَ، ثُمَّ ائْتِنَا إِذَا جَاءَ خَادِمُنَا نُعْطِكَ وَرِقَكَ فَقَالَ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: كَلاَّ، وَالله لَتُعْطِيَنَّهُ وَرِقَهُ أَوْ لَتَرُدَّنَّ إِلَيْهِ ذَهَبَهُ، فَإِنَّ النبيَّصَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ((الْوَرِقُ بِالذَّهَبِ رِبًا إِلاَّ هَاءَ وَهَاءَ، وَالْبُرُّ بِالْبُرِّ رِبًا إِلاَّ هَاءَ وَهَاءَ، وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ رِبًا إِلاَّ هَاءَ وَهَاءَ، وَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ رِبًا إِلاَّ هَاءَ وَهَاءَ))* البخاري (2134)، مسلم (1586).

4698/2819 ـ مالىك ئىبنى ئەۋس ئىبنى ھەدەسان مۇنداق دەيدۇ: مەن: كىم ماڭا ئالتۇنغا كۈمۈش تەڭگە تېگىشىپ بېرىدۇ؟ دېگەچ يېتىپ كەلدىم. تەلھە ئىبنى ئۇبەيدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قېشىدا ئىكەن، ئۇ: ئالتۇنۇڭنى ماڭا كۆرسەتكىن، دېدى. (پۇتۇشۇپ بولغاندىن) كېيىن: خىزمەتچىم كەلگەندە كەلگىن، كۈمۈش تەڭگىلىرىڭنى شۇ چاغدا بېرەيلى، دېگەندى، بۇنى ئاڭلىغان ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ گەپكە دەرھال ئارىلىشىپ: ياق،

اللەنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، ئۇنىڭ كۈمۈش تەڭگىلىرىنى يا هازىر نەق بېرىسەن، يا ئالتۇنلىرىنى قايتۇرۇپ بېرىسەن. شەك شۈبهىسىزكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيهى ۋەسەللەم: كۈمۈشنى ئالتۇنغا، بۇغداينى بۇغدايغا، ئارپىنى ئارپىغا، خورمىنى خورمىغا قولمۇ قول ۋە نەقمۇ نەق تېگىشىش لازىم، بولمىسا جازانە بولىدۇ دېگەن، دېدى. (مۇسلىم: 1586)

بىر - بىرى بىلەن ئالماشتۇرۇلغان ياكى بىرى يەنە بىرىگە سېتىلغان ئىككى نەرسىدە، ئۇلارنىڭ بىرىنى يەنە بىرىدىن ئارتۇق ئېلىشنىڭ هارام بولۇشىدىكى سەۋەب بولسا، ئۇ ئىككى نەرسىنىڭ بىر جىنستىكى نەرسە بولۇش بىلەن ئۇنىڭ كەمچىلىنىدىغان ياكى تارتىلىدىغان نەرسە بولۇشىدۇر.

ئارتۇق باهادا نېسى سېتىش

بۇ، كېچىكتۈرۈش جازانىسىدۇر، ياكى قەرزدارغا قەرزگە بېرىلگەن نەرسىنىڭ قايتۇرۇپ بېرىلىدىغان ۋاقتىنى ئۇزارتىپ بەرگەنلىكى ئۈچۈن قەرزدارنىڭ قەرز ئىگىسىگە بېرىدىغان ئارتۇق مالىدۇر. بۇ ئىسلام كېلىشتىن بۇرۇن ئەرەبلەرنىڭ ئىچىدە ئومۇملاشقان جازانىخورلۇق ئىدى. ئاللاھ تائالا ئاشۇنداق جازانىخورلارنى تەنقىد قىلىپ مۇنداق دېدى:

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تَأْكُلُواْ الرِّبَا أَضْعَافًا مُّضَاعَفَةً وَاتَّقُواْ اللّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (**130**) وَاتَّقُواْ النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ (**131**) وَأَطِيعُواْ اللّهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ (**132**)]

ئى مۆئمىنلەر! جازانىنى قاتمۇقات ئاشۇرۇپ يېمەڭلار، مەقسىدىڭلارغا ئېرىشىش ئۈچۈن اﷲتىن (نەهيى قىلغان ئىشلارنى تەرك ئېتىپ) قورقۇڭلار [130]. كاپىرلار ئۈچۈن تەييارلانغان دوزاختىن (يەنى دوزاخقا كىرىشكە سەۋەب بولىدىغان يامان ئىشلاردىن) ساقلىنىڭلار [131]. سىلەرگە رەھمەت قىلىنىشى ئۈچۈن، اﷲقا ۋە پەيغەمبەرگە ئىتائەت قىلىڭلار [سۈرە ئال ئىمران-132].

بۇ يەردە شۇنى ئېيتىپ ئۆتۈش كېرەككى، مۇسۇلمان كىشى بىر نەرسىنى نەق پۇل بىلەن سېتىۋالسىمۇ بولىدۇ ياكى رازىلىشىپ پۇلنى كېچىكتۈرۈپ بەرسىمۇ بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام ئۆيىدىكىلەرگە بىر يەھۇدىيدىن نېسىگە ئاشلىق سېتىۋېلىپ، ئۇنىڭغا بىر ساۋۇتنى رەنىگە قويغان.

ئەگەر ساتقۇچى خۇددى بۈگۈنكى كۈنلەردە كۆپىنچە تىجارەتچىلەر قىلىۋاتقاندەك، كېچىكتۈرۈش سەۋەبىدىن باهانى ئاشۇرسا، بەزى فەقىهلەر زامانىنىڭ مۇقابىلىگە مالنىڭ ئاۋۇشى جەھەتتىن جازانىگە ئوخشاپ قالغانلىقىغا ئاساسلىنىپ بۇنداق سودىنى هارام دەپ قارىغان.

ئەمما ئالىملارنىڭ كۆپچىلىكى ئۇنى جائىز دەپ قارىغان. چۈنكى هەرقانداق نەرسە ئەسلىدە هالال بولىدۇ، هارام دەيدىغانغا بىر دەلىل يوق. هەمدە بۇ سودا جازانىگە بەزى جەھەتتىن ئوخشىسىمۇ هەممە جەھەتتىن ئوخشاپ قالمايدۇ. ساتقۇچى بەزىبىر نەرسىنى كۆزدە تۇتۇپ باهانى ئاشۇرسا بولىدۇ. ئەمما باها باشقىلاردىن ئورۇنسىز پايدىلىنىۋېلىش ۋە ئېنىق زۇلۇم قىلىشقا ئېلىپ بارىدىغان دەرىجىدە ئاشۇرۇلسا، باهانى ئاشۇرۇش هارام بولىدۇ.

مالغا ئالدىن پۇل ئۆتكۈزۈپ قويۇش

يۇقىرىقى مەسىلىنىڭ ئەكسىچە، مۇسۇلمان كىشى مالنىڭ پۇلنى نەق بېرىپ، مالنى مەلۇم مۇددەتتىن كېيىن تاپشۇرىۋالسىمۇ بولىدۇ، بۇ ئىسلام فىقهىدا (سەلەم) دەپ ئاتىلىدۇ.

بۇ، مەدىنىدە بولۇپ كەلگەن بىر خىل سودا مۇئامىلىسى بولۇپ، پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام

ئۇنى ئىسلام شەرىئىتىنىڭ مۇئامىلىلەردىكى تۈزۈمىگە ئۇيغۇن قىلىش ئۈچۈن بەزى ئۆزگەرتىشلەرنى كىرگۈزۈپ ئۇنىڭغا بىر قانچە شەرتلەرنى بەلگىلىگەن.

كەمچەندە، ئېغىرلىقتا مۇددەت بەلگىلىۋېلىش بولسا، سودىدا نامەلۇملۇق ۋە تالاش ـ تارتىش بولمايدۇ.

مەدىنىلىكلەر يەنە مۇئەييەن دەرەخلەرنىڭ مېۋىسىگە ئالدىن پۇل ئۆتكۈزۈپ قويۇشاتتى، بۇنداق سودىلاردا نامەلۇملۇق بولغاچقا پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام بۇنىڭدىن توستى، چۈنكى، ئاشۇ بەلگىلەنگەن دەرەخلەرگە ئاپەت تېگىپ قېلىپ، مېۋە بەرمەي قېلىشى مۇمكىن.

دېمەك: بۇنداق سودا ـ مۇئامىلىنىڭ ساغلام شەكلى: مۇئەييەن دەرەخنىڭ مېۋىسىنى ياكى مۇئەييەن زېمىنىنىڭ بۇغدىيىنى دەپ شەرت قىلماي، مۇنچە كىلو ياكى مۇنچە چارەك دەپ ئۆلچەمنى شەرت قىلىپ سودىلىشىشتۇر.

ئەگەر بۇ كېلىشىمدە دېھقاندىن ئورۇنسىز پايدىلىنىۋېلىش بولۇپ قالسا، سودا بۇنداق ئەھۋالدا هارام بولۇپ قالىدۇ.

كاپىرلارنىڭ يۇرتىدا جازانىخورلۇق قىلىشنىڭ هۆكمى

بۇ مەسىلە ھەققىدە ئىسلام ئالىملىرى ئىختىلاپلاشتى. پىقھى ئالىملىرىنىڭ ئاخىرقى خۇلاسىسى شۇكى، كاپىر يۇرتىدا مۇسۇلماننىڭ كاپىر بىلەن جازانىخورلۇق قىلىشىنىڭ توغرا بولۇشى ئۈچۈن مۇسۇلماننىڭ چۇقۇم پايدا ئالىدىغان تەرەپ بولۇشى لازىمدۇر. يەنى مۇسۇلمان جازانىدىن كەلگەن ئۆسۈمنى كاپىرغا بەرمەي بەلكى ئۇنى ئالىدىغان تەرەپ بولۇشى لازىم. يەنە كېلىپ مۇسۇلمان شۇ چاغدا كاپىر يۇرتىدا تۇرغان بولۇشى لازىم. شۇڭا مۇسۇلماننىڭ مۇسۇلمان يۇرتىدا تۇرۇپ ئۇ يەردىكى كاپىرلار بىلەن جازانىخورلۇق قىلىشى توغرا ئەمەس. شۇنىڭدەك يەنە مۇسۇلماننىڭ كاپىر يورتىدا تۇرۇپ كاپىرلاردىن ئالغان مال دۇنيا، ئۇلارنى ئالداش، ئوغرىلاش ۋە بۇلاش يوللىرى ئارقىلىق ئەمەس كاپىرلار مۇسۇلمان بىلەن بىرەر مۇئامىلە قىلىپ ئۆز رازىلىقى بىلەن بەرگەن مال دۇنيا بولۇشى لازىم. ئىمام ئەبۇھەنىفە بىلەن ئىمام مۇھەممەددىن ئىبارەت بۇ ئىككى ئىمامنىڭ كۆز قارىشىچە ئەگەر مۇسۇلمان كاپىر يۇرتىدا تۇرغان ۋە پۇلنى كاپىر يۇرتىدىكى كاپىر بانكىسىغا ئۆسۈمگە قويغان بولسا، توغرا بولىدۇ. شۇنىڭدەك يەنە مۇسۇلماننىڭ كاپىر دۆلىتىگە ئۆسۈمگە قەرز بېرىشىمۇ توغرىدۇر. ئەمما مۇسۇلمان مۇسۇلمان يۇرتىدا تۇرغاندا كاپىرلارنىڭ بانكىسى مەيلى مۇسۇلمان يۇرتىدا بولسۇن مەيلى كاپىر يۇرتىدا بولسۇن ئۇ مۇسۇلماننىڭ كاپىرلارنىڭ بانكىسىغا ئۆسۈمگە پۇل قويۇشى توغرا ئەمەس. مۇسۇلماننىڭ مۇسۇلمان يۇرتىدا تۇرۇپ ئۇنداق قىلىشى توغرا ئەمەس چۈنكى، مۇسۇلمان يۇرتىدا ئىسلامنىڭ هۆكۈملىرى ئىجرا قىلىنىپ تۇرىدۇ. كاپىرلار بىلەن جازانىخورلۇق قىلىشقا بولىدۇ، دېگەن فىقھىشۇناسلار جازانىخورلۇقنىڭ كاپىرلارنىڭ يۇرتىدا بولۇشىنى شەرت قىلىدۇ. بىر ئىسلام يۇرتىنىڭ كاپىر يۇرتى بولۇپ ھېسابلىنىشى ئۈچۈن ئۇ يۇرۇتتا مۇنداق ئۈچ خىل شەرت تېپىلىشى لازىم.

1. ئىسلام يۇرتىدا مۇسۇلمانلارغا تەۋە بولغان بارلىق هوقۇقلارنى كاپىرلار ئىگەللىۋالغان بولۇشى لازىم.

2. مۇسۇلمانلار، ئۇلارغا سىرتىدىكى مۇسۇلمانلارنىڭ ياردىمى كىرەلمەيدىغان دەرىجىدە

ھەر تەرەپتىن كاپىرلار تەرىپىدىن قورشاۋنىڭ ئىچىدە قالغان بولۇشى لازىم.

3. ئۇ يۇرتتا ئىسلام ھۆكۈملىرىدىن بىرەرمۇ ھۆكۈم ئىجرا قىلىنمايدىغان بولۇشى لازىم.

زۆرۈرىيەت تېپىلىپ قالسا ھارام ئىشلارنى قىلىشمۇ ھالالدۇر

يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتكىنىمىزدەك جازانىخورلۇقتا ھېچقانداق ياخشىلىق يوقتۇر. جازانىنى يېيىشمۇ ۋە باشقىلارغا يېدۈرۈشمۇ كەسكىن ھالدا ھارامدۇر. جازانىنىڭ ھاراملىقى جازانىغا ئالاقىسى بار ھەممە كىشىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

8051/4871 ـ وله عن عليّ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – نحوه وفيه:والواشمة والمستوشمة إلا من داءٍ، والمحلل والمحلل له* النسائي 147/8

8051/4871 ـ ھارىس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم جازانە يېگۈچى، يېگۈزگۈچى، گۇۋاھ بولغۇچى ۋە ئۇنى يازغۇچىغا؛ خال چەكتۈرگۈچى ۋە چەككۈچىگە؛ (ئۈچ تالاقتىن كېيىن) ئايالىنى ھالاللاتقۇچى ۋە ھالال قىلىپ بەرگۈچىگە لەنەت ئوقۇدى. ئارىدىن بىرى: كېسەلدىن داۋالىنىش ئۈچۈن خال چەكتۈرسە بولامدۇ؟ دەپ سورىغانىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: بولىدۇ، دەپ جاۋاب بەردى. (نەسائى: 5104)

جازانىنى يېيىش ياكى ئېلىش زۆرۈرىيەت تېپىلىپ قالسا ھارام ئىشلارنى قىلىشمۇ ھالالدۇر، دېگەن قائىدىگە ئاساسەن قاتتىق زۆرۈرىيەت تېپىلىپ قالغاندا توغرا بولىدۇ. بۇ قائىدە ئاللاھ تائالانىڭ:

[إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنزِيرِ وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللّهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلاَ عَادٍ فَلا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ (**173**)]

« الله سىلەرگە ئۆزى ئۆلۈپ قالغان ھايۋاننى، قاننى، چوشقا گۆشىنى، اللهتىن غەيرىينىڭ (يەنى بۇتلارنىڭ) نامى ئېيتىلىپ بوغۇزلانغان ھايۋاننى يېيىشنى ھارام قىلدى، كىمكى ئۆز ئىختىيارىچە ئەمەس، ئىلاجسىزلىقتىن (يۇقىرىقى ھارام قىلىنغان نەرسىلەردىن) ھاياتىنى ساقلاپ قالغۇدەك يېسە، ئۇنىڭغا ھېچ گۇناھ بولمايدۇ. ھەقىقەتەن الله ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر.» [سۇرە بەقەرە-173] دېگەن ئايىتىدىن ئېلىنغاندۇر. يەنى كىمكى ئايەتتە بايان قىلىنغان ھارام نەرسىلەردىن يېيىشكە مەجبۇر بولۇپ قالسا، ئۇ ئادەمنىڭ ئۇ نەرسىلەردىن بەھرىمان بولۇش مەقسىتى بىلەن ئەمەس ۋە ئېھتىياجىدىن ئېشىپ كەتمەستىن بەلكى ئېھتىياجىغا چۇشلۇق يېسە بولىدۇ. ھارام نەرسىلەرنى يېيىشتىن پەقەت ئاچلىقتىن ساقلىنىش ۋە ھاياتىنى ساقلاپ قېلىشلا مەقسەت قىلىنىدۇ. چۈنكى، زۆرۈرىيەت تېپىلىپ قېلىپ يولغا قويۇلغان ھۆكۈمنىڭ يولغا قويۇلىشى ھۆكۈمگە بولغان زۆرۈرىيەتكە قارىتا بولىدۇ. بۇ، ئەگەر ھارام قىلىنغان شۇ نەرسىنى يېيىش ئارقىلىق ئۇ ئادەمنىڭ يەيدىغان نەرسىگە بولغان ئېھتىياجى تۈگەيدىغان بولسا، ئىش شۇنداق بولىدۇ. ئەمما ئۇ ئادەمنىڭ ئەگەر يەيدىغان نەرسىگە بولغان ئېھتىياجى ئۇ نەرسىنى يېيىش ئارقىلىق تۈگىمەيدىغان بولسا، ئۇ نەرسىدىن قورساق تويغۇچە يېيىشكىمۇ بولىدۇ. چۈنكى، ئۇ ئادەم ئەگەر ئۇ نەرسىدىن قورساق تويغۇچە يېمىسە، ئۇ نەرسىنى تەكرار يېيىشكە مەجبۇر بولۇپ قالىدۇ. يۇقىرىدىكى ئايەتتە بايان قىلىنغان ھارام نەرسىلەرنى زۆرۈر تېپىلىپ قالغاندا يېيىشكە بولغىنىدەك جازانىنىمۇ زۆرۈرىيەت تېپىلىپ

قالغاندا يېسە بولىدۇ. چۈنكى، جازانىنىمۇ قاتتىق زۆرۈرىيەت تېپىلىپ قالغاندا يېيىشكە بولىدىغان هارام نەرسىلەرنىڭ قاتارىدىندۇر.

زۆرۈرىيەت دېگەنلىك شۇنى قىلمىسا ياكى شۇنداق قىلمىسا بولمايدىغان هالدىكى ئەهۋالدۇر. هاجەت دېگەن مەقسەتكە يېتىش ئۈچۈن ئاسانچىلىقنى تەلەپ قىلىدىغان هالەتتۇر. گەرچە هاجەت سەۋەبى بىلەن يولغا قويۇلغان هۆكۈم ۋاقىتلىق ئەمەس بەلكى ئۇزۇن ۋاقىت داۋام قىلىدىغان بولسىمۇ، لېكىن هاجەت زۆرۈرىيەتتىن تۆۋەن دەرىجىدىدۇر. يولغا قويۇلغان بىرەر هۆكۈم ئەگەر قىياسقا زىت كەلسە، ئۇ هۆكۈمنى هاجەت سەۋەبى بىلەن يولغا قويۇلغان هۆكۈم، دېيىلىدۇ. ئەگەر ئۇ هۆكۈم قىياسقا زىت كەلمىسە، ئۇ هۆكۈمنى هاجەت سەۋەبى بىلەن يولغا قويۇلغان هۆكۈم دېگەندىن قىياس ئارقىلىق يولغا قويۇلغان هۆكۈم، دېگەن ياخشىراقتۇر.

ھەقىقەت شۇكى، هاجەت سەۋەبى بىلەن يولغا قويۇلغان هۆكۈملەر توغرىلىقى هەققىدە قۇرئان ياكى هەدىستىن دەلىل كەلگەن ئىشلاردا ياكى مۇسۇلمانلار قىلىپ كەلگەن ئىشلاردا، ياكى توغرىلىقى هەققىدە قۇرئان ياكى هەدىستىن دەلىل كەلمىگەن ياكى مۇسۇلمانلار قىلىپ كەلمىگەن، ئەمما ئۇلارنى قىلىشتىن چەكلەپ قۇرئان ياكى هەدىستىن خۇسۇسىي دەلىل كەلمىگەن، لېكىن شەرىئەتتە ئۇلارنى قىياس قىلىشقا بولىدىغان هۆكمى بايان قىلىنغان ئىشلار كەلگەن ئىشلاردا يولغا قويۇلىدۇ.

توغرىلىقى هەققىدە قۇرئان ياكى هەدىستىن دەلىل كەلمىگەن ياكى مۇسۇلمانلار قىلىپ كەلمىگەن، شەرىئەتتىمۇ ئۇلارنى قىياس قىلىشقا بولىدىغان هۆكمى بايان قىلىنغان ئىشلار كەلمىگەن، مۇسۇلمانلارغىمۇ ۋە جەمىيەتكىمۇ پايدىسى بولمىغان ئىشلارنى گەرچە ئۇلارغا هاجەت باردەك كۆرۈلسىمۇ قىلىش توغرا ئەمەس. يۇقىرىدا بايان قىلىنغانلاردىن تۆۋەندىكى هۆكۈملەر چىقىرىلىدۇ.

1. بىر نەرسىنى ئىجارىگە بېرىشنىڭ توغرا بولۇشى. بىر نەرسىنى ئىجارىگە بېرىش گەرچە قىياسقا خىلاپ بولسىمۇ كىشىلەرنىڭ ئۇنىڭغا هاجىتى بولغانلىقى ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامنىڭ هەدىسى ئارقىلىق يولغا قويۇلدى.

2. نېسىنى نەققە سېتىش سودىسى. گەرچە قولدا يوق نېسى بىر نەرسىنى سېتىش قىياسقا خىلاپ بولسىمۇ كىشىلەرنىڭ شۇنداق قىلىشقا ئېهتىياجى بولغانلىقى ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامنىڭ هەدىسى ئارقىلىق يولغا قويۇلدى.

3. سېتىلغان نەرسە بىرىگە تەۋە چىقىپ قالسا، ئۇ نەرسىنى سېتىپ ئالغان ئادەمگە ئۇنىڭ پۇلىنى ئۇ نەرسىنى ساتقان كىشىدىن قايتۇرۇپ ئېلىپ بېرىشكە كېپىل بولۇش. بۇ كېپىللىك گەرچە قىياسقا خىلاپ بولسىمۇ بارلىق ئالىملارنىڭ بىرلىكى ئارقىلىق يولغا قويۇلغان قىياس بۇ كېپىللىكنى قوبۇل قىلمايدۇ.

4. بىدىكنى مەسىلەن ئالغان هەر 100سوم پايدىدىن مۇنچە پۇل ساڭا بولسۇن، دەپ ئىجارىگە ئېلىش. بىدىكنى بۇ شەكىلدە ئىجارىگە ئېلىش توغرىدۇر. ئەمما قىياسنىڭ قارىشى بويىچە بىدىكنى ئۇ شەكىلدە ئىجارىگە ئېلىش توغرا ئەمەس. ئەسلىدە بىدىككە ئۇنىڭ تەڭتۇشىگە بېرىلگەن ئىش هەققى بېرىلىدۇ. لېكىن، ئالىملار كىشىلەر بىدىكنى شۇنداق ئىجارىگە ئېلىپ ئادەتلەنگەنلىكى ئۈچۈن بىدىكنى ئىجارىگە ئېلىشنى توغرا، دەپ قارىدى.

5. بالا ئېمىتىش ئۈچۈن ئېنىك ئانا ئىجارىگە ئېلىش. ئېنىك ئانىنى ئىجارىگە ئېلىشتا ئىجارىگە ئېلىنغىنى سۈت بولىدۇ، ئەمما ئېنىك ئانىنىڭ قىلىدىغان خىزمەتلىرى سۈتكە قوشۇمچە بولىدۇ، دېگەن قاراشقا ئاساسەن ئېنىك ئانىنى ئىجارىگە ئېلىش، كىشىلەر شۇنداق قىلىپ كەلگەنلىكى ۋە ئاللاھ تائالانىڭ «ئەگەر ئۇلار سىلەر ئۈچۈن (بالىلىرىڭلارنى) ئېمىتىپ بەرسە، ئۇلارنىڭ (ئېمىتىش) ھەققىنى بېرىڭلار» [سۈرە تالاق 6- ئايەتنىڭ بىر قىسمى] دېگەن ئايىتى كەلگەنلىكى ئۈچۈن يولغا قويۇلدى.

6. بىر نەرسە ياساتتۇرۇش. ئاياغ، كىيىم كېچەك تىكتۈرگەنگە ۋە ئۆي جاھازلىرى ياساتتۇرغانغا ئوخشاش بىر نەرسە ياساتتۇرۇش ئۈچۈن پۇل بېرىپ قويۇش كىشىلەر شۇنداق قىلىپ كەلگەنلىكى ئۈچۈن توغرا دەپ قارىلىدۇ.

7. پۇل بېرىپ مۇنچىغا كىرىش. قىياس قائىدىسىگە ئاساسەن پۇلنى تۆلەپ مۇنچىغا كىرىپ يۇيۇنۇش توغرا ئەمەس. چۈنكى، مۇنچىغا كىرىپ يۇيۇنۇش مۇنچىنىڭ قىززىق سۈيىنى ئىشلىتىشتىن ئىبارەتتۇر. يەنە كېلىپ مۇنچىنىڭ ئىگىسى ۋە مۇنچىغا كىرىدىغان ئادەملەر ئۆز- ئارا بىر - بىرىدىن ئالىدىغان مەنپەئەت دائىرىسى نامەلۇمدۇر. يەنى مۇنچىغا كىرگەن ئادەمنىڭ ئۇ يەردە قانچىلىك سۇ ئىشلىتىدىغانلىقى نامەلۇمدۇر. شۇڭا پۇل بېرىپ بولسىمۇ مۇنچىغا كىرىپ يۇيۇنۇش قىياسقا ئاساسەن توغرا ئەمەس. لېكىن، كىشىلەرنىڭ پۇل بېرىپ مۇنچىغا كىرىشكە ئېھتىياجى بولغانلىقى ۋە كىشىلەر شۇنداق قىلىپ ئادەتلەنگەنلىكى ئۈچۈن پۇلنى بېرىپ مۇنچىغا كىرىش توغرا، دەپ قارىلىدۇ.

8. ۋەسىيەت قالدۇرۇپ قويۇپ كېتىش. قىياس قائىدىسىگە ئاساسەن بىر ئادەمنىڭ مىراسخورلىرىغا ئۆزى ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن مىراسخورلىرىنىڭ بىر كىشىگە ئۇ ئادەمنىڭ مال دۇنياسىدىن مەلۇم مىقداردا بېرىشىنى ۋەسىيەت قىلىپ قويۇشى توغرا ئەمەس. چۈنكى، ۋەسىيەت قىلىش بىر ئادەمنىڭ مال دۇنياسىنى ئۆزى ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن بىرىگە ئىگە قىلىپ بېرىش، دېگەنلىك بولىدۇ. بىر كىشىگە بىر نەرسىنى ئىگە قىلىپ بېرىشنى بىر ئىشنىڭ يۈز بېرىشىگە باغلاش توغرا ئەمەس. يەنە مال دۇنيا ئىگىسىنىڭ ئۆلۈپ كېتىشى بىلەن ئۇ مال دۇنياغا بولغان ئىگىدارچىلىق ئۇنىڭ مىراسخورلىرىنىڭ قولىغا ئۆتۈپ كېتىدۇ. شۇڭا ئۆلۈپ كەتكەن ئادەمنىڭ قولىدا بار ئۇ مال دۇنيانى مىراسخورلىرىدىن باشقا بىرىگە ئىگە قىلىپ بېرىش ئۈچۈن ھەققى قالمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ۋەسىيەت قالدۇرۇپ قويۇپ كېتىش توغرا ئەمەس. لېكىن، كىشىلەرنىڭ ۋەسىيەت قالدۇرۇپ قويۇپ كېتىشكە ئېھتىياجى بولغانلىقتىن شۇنداق قىلىش قۇرئاننىڭ ئايەتلىرى ئارقىلىق يولغا قويۇلغان.

ئونىنچى باپ. كۆڭۈل ئېچىش ۋە ئارام ئېلىشتىكى ھالال ھاراملار

ئىسلام ، خۇشال خورام ھاياتقا قارشى ئەمەس

ئىسلام ئەمەلىي دىندۇر. ئۇ خىيال ئاسمىنىدا ئۈچۈپ يۈرمەستىن ئىنسان بىلەن بىللە ھەقىقەت ۋە ئەمەلىيەت زېمىنىغا دەسسەپ تۇرىدۇ. ئۇ ئىنسانلارغا قاناتلىق پەرىشتىلەرگە

مۇئامىلە قىلغاندەك ئەمەس، بەلكى، يەپ ـ ئىچىپ، كوچىلاردا مېڭىپ يۈرىدىغان ئادەمزات دەپ قارىغان ھالدا مۇئامىلە قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىنسانلارنىڭ بارلىق سۆزلىرىنىڭ زىكىر، جىم تۇرۇشىنىڭ تەپەككۇر، ئاڭلىشىنىڭ قۇرئان، ھەمدە ۋاقىت ئۆتكۈزىدىغان يەرلىرىنىڭ مەسجىد بولۇشىنى پەرز قىلىپ بەلگىلىمىدى. ياكى شۇنداق بولىدۇ دەپمۇ پەرەز قىلمىدى. ئۇلارنىڭ ئىنسانلىقىنى، ھەمدە ئۇلاردىكى ئاللاھ ياراتقان تەبىئەت ۋە مايىللىقنىمۇ ئېتىراپ قىلدى. چۈنكى ئۇلۇغ ئاللاھ ئۇلارنى يەپ ـ ئىچىدىغان قىلىپ ياراتقاندەكلا، خوش بولىدىغان، كۈلۈپ ئوينايدىغان قىلىپ ياراتقان.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بەزى ساھابىلىرى مەنىۋى يۈكسىلىش جەھەتتىن شۇنداق يۇقىرى بىر دەرىجىگە يەتكەن ئىدىكى، ئۇلار كەسكىن جىددىيلىك ۋە ئارىلىق تاشلىماي ئىبادەت بىلەن شۇغۇللىنىشىمىز كېرەك، ھاياتتىكى ۋە دۇنيادىكى بارلىق نازۇ ـ نېمەت، ھوزۇر ـ ھالاۋەتتىن يۈز ئۆرۈپ، پەقەت ئويۇن ـ تاماشا قىلىپ كۆڭۈل ئاچماي، پۈتۈن ئوي ـ پىكرىمىز بىلەن ئاخىرەتكە يۈزلىنىشىمىز كېرەك دەپ ئويلىغان.

9662/5927 ــ حنظلة بن الربيع الأسيدى من كتاب النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قال: لقيني أبو بكر، فقال:كيف أنت يا حنظلة؟ قلت: نافقَ حنظلةُ، قال: سبحانَ الله ما تقولُ؟ قلتُ: نكونُ عند النبيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يذكِّرنا بالنارِ والجنةِ كأنَّا رأي عينٍ، وإذا خرجنا من عنده عافسنا الأزواج والأولادَ والضيعات، ونسينا كثيرًا، قال أبو بكرٍ: فوالله إنا لنلقى مثل ذلك، فانطلقتُ أنا وأبو بكرٍ حتى دخلنا على النبيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فقلتُ: نافقَ حنظلةُ يا رسولَ الله، فقال:« وما ذاك؟» قلتُ: نكونُ عندكَ تذكِّرنا بالنارِ والجنةِ كأنا رأى عينٍ، فإذا خرجنا من عندك عافسنا الأزواج والأولادَ والضيعاتِ ونسينا كثيرًا، فقالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «والذي نفسي بيده لو تدومونَ على ما تكونون عندي وفي الذكر لصافحتكم الملائكةُ على فرشكُم وفي طرقكُم، ولكن يا حنظلةُ، ساعةٌ وساعة » ثلاثَ مراتٍ* مسلم (2750) الترمذي (2514).

9662/5927 ــ پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ كاتىبلىرىدىن بولغان ھەنزەلە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: ئەبۇ بەكرى ماڭا ئۇچراپ قېلىپ: ئى ھەنزەلە! قانداق ئەھۋالىڭ؟ دەپ سورىدى. مەن ئۇنىڭغا: ھەنزەلە مۇناپىق بولدى، دەپ جاۋاب بەردىم. ئۇ: سۇبھانەللاھ! نېمە دەۋاتىسەن؟ دەپ سورىدى. مەن: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىزگە دوزاخ بىلەن جەننەتنى ئاڭلاتقىنىدا، ئۇلارنى كۆزىمىز بىلەن كۆرۈۋاتقاندەك بولىمىز. ئەمما پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىدىن چىققىنىمىزدا، ئاياللىرىمىز، ماللىرىمىز ۋە بالىلىرىمىز بىلەن مەشغۇل بولۇپ كېتىپ، كۆپ نەرسىلەرنى ئۇنتۇپ قالىمىز، دېدىم. بۇنى ئاڭلىغان ئەبۇ بەكرى: اللەنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، بىزدىمۇ مۇشۇنداق ئەھۋال يۈز بېرىۋاتىدۇ، دېدى. شۇنىڭ بىلەن، ئەبۇ بەكرى ئىككىمىز بىرلىكتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كەلدۇق. مەن سۆزۈمنى باشلاپ: ئى رەسۇلۇللاھ! ھەنزەلە مۇناپىق بولدى، دېگەنىدىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ساڭا نېمە بولدى؟ دەپ سورىدى. مەن: ئى رەسۇلۇللاھ! يېنىڭدا ئولتۇرغىنىمىزدا جەننەت بىلەن دوزاخنى ئاڭلاتساڭ، خۇددى ئۇلارنى

كۆزلىرىمىز بىلەن كۆرۈپ تۇرۇۋاتقاندەك بولىمىز. ئەمما سېنىڭ يېنىڭدىن چىققىنىمىزدا، ئاياللىرىمىز، ماللىرىمىز ۋە بالىلىرىمىز بىلەن مەشغۇل بولۇپ كېتىپ، كۆپ نەرسىلەرنى ئۇنتۇپ قالىمىز، دېدىم. بۇنى ئاڭلىغان پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: جېنىم ئىلكىدە بولغان الله تائالانىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، ئەگەر سىلەر داۋاملىق مېنىڭ يېنىمدىكىدەك زىكىردە بولساڭلار، پەرىشتىلەر ئۆيۈڭلار ۋە يولۇڭلارغا كېلىپ، سىلەر بىلەن كۆرۈشكەن بولاتتى. ئى ھەنزەلە ! ئەمما ئىنسان بەزىدە ئۇنداق، بەزىدە بۇنداق بولىدۇ، دېدى ۋە بۇ سۆزىنى ئۈچ قېتىم تەكرارلىدى. (مۇسلىم: 2750)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھاياتى مۇكەممەل بىر ئىنسانىي ھايات ئۈچۈن ئەڭ گۈزەل ئۈرنەك ئىدى. ئۇ (ئەلەيھىسسالام) ئۆزى يالغۇز بولغان چاغلاردا، ئىككى پۈتى ئىششىپ كەتكەنگە قەدەر ئۇزۇن ـ ئۇزۇن ناماز ئوقۇپ يىغلايتتى. ھەقتە چىڭ تۇرۇشتا، ئاللاھدىن باشقىسىغا پەرۋا قىلمايتتى. لېكىن تۇرمۇش ۋە كىشىلەر بىلەن بولغاندا، ئوبدان نەرسىلەرنى ياقتۇرىدىغان، ئوچۇق چىراي بولۇپ تەبەسسۇم قىلىدىغان، ئوينۇشۇپ چاقچاق قىلىدىغان، ئەمما، چاقچىقىدىمۇ ھەقتىن باشقىنى دېمەيدىغان ئىنسان ئىدى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام خوشاللىقنى ۋە خوشاللىق كەلتۈرىدىغان نەرسىلەرنى ياخشى كۆرەتتى. غەم ـ قايغۇنى ۋە غەم ـ قايغۇنى كەلتۈرىدىغان قەرز ۋە بىئارامچىلىقنى يامان كۆرەتتى. ئۇنىڭ زىيىنى ھەققىدە ئاللاھدىن پاناھ تىلەپ مۇنداق دەيتتى:

5815/ 9488 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا – رفعته: «اللهم إني أعوذ بك من الكسل والهرم والمغرم، ومن فتنة القبر، ومن عذاب القبر، ومن فتنة النار وعذاب النار، ومن شر فتنة الغنى ومن شر فتنة الفقر، وأعوذ بك من شر فتنة المسيح الدجال، اللهم اغسل عني خطاياي بماء الثلج والبرد، ونق قلبي كما نقيت الثوب الأبيض وباعد بني وبين خطاياي كما باعدت بين المشرق والمغرب»* البخاري (6375)، مسلم (589)، أبو داود (1543)، الترمذي (3495)، النسائي (8 / 262 . 263)

5815/ 9488 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دۇئا قىلاتتى: ئى الله! ساڭا سېغىنىپ ھورۇنلۇقتىن، بەك قېرىپ كېتىشتىن، قەرزدارلىقتىن، گۇناھتىن، دوزاخ ئازابىدىن، دوزاخ ۋە قەبرىنىڭ پىتنىسىدىن، قەبرە ئازابىدىن، بايلىق ياكى كەمبەغەللىك پىتنىسىنىڭ يامانلىقىدىن، دەججال پىتنىسىنىڭ يامانلىقىدىن پاناھ تىلەيمەن. ئى الله! گۇناھلىرىمنى قار ۋە مۇز سۈيى بىلەن يۇغىن، ئاق كىيىمنى كىرلەردىن پاكلىغىنىڭدەك، قەلبىمنى گۇناھلاردىن پاكلىغىن. مەن بىلەن گۇناھلىرىمنىڭ ئارىسىنى مەشرىق بىلەن مەغرىبنىڭ ئارىسىدەك يىراق قىلغىن. (بۇخارى: 6375)

قەلبلەر زېرىكىدۇ

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ پاك ساھابىلىرىمۇ شۇنداق ئىدى، كۈلۈپ ـ ئويناپ، قىزىقچىلىق قىلىشاتتى، بۇ ئۇلارنىڭ نەپسىنىڭ ھەققىنى تونۇغانلىقىدىن، ئىنسان تەبىئىتىگە لايىق ئىش قىلغانلىقىدىن، كۆڭۈلنى ئۆز يولىدا ئارام ئالدۇرغاندىلا جىددىي ئىشلارنىڭ ئۇزۇن

يولىنى داۋاملاشتۇرغىلى بولىدىغانلىقىنى ياخشى چۈشەنگەنلىكىدىن ئىدى. دېمەك: مۇسۇلمان كىشى كۆڭلىنى ئاچىدىغان نەرسە بىلەن چاقچاق قىلىپ قىزىقچىلىق قىلسا، ئۆزىنىڭ ۋە ھەمسۆھبەتلىرىنىڭ كۆڭۈللىرىنى ھالال ئويۇن ـ تاماشا بىلەن ئاچسا بولىدۇ.

لېكىن بۇنى ھەمىشە قىلىدىغان، مەجبۇرىيىتىنى تاشلاپ قويۇپ جىددىي پەيتلەردە چاقچاق قىلىۋېرىدىغان بىر ئادەتكە ۋە خۇيغا ئايلاندۇرىۋالماسلىقى كېرەك. شۇڭا مۇنداق دېيىلگەن: "سۆزۈڭدىكى چاقچاق تاماقتا تۇز سالغانچىلىك بولسۇن". ھەمدە مۇسۇلمان كىشى باشقىلارنىڭ قەدىر ـ قىممىتى، ئىززەت ـ نۇمۇسىنى ئويۇن ـ چاقچاق ۋە قىزىقچىلىق ئوبيېكتى قىلىۋالسا بولمايدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَومٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَى أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ

ئى مۆئمىنلەر! ئەركىشىلەر باشقا ئەركىشىلەرنى مەسخىرە قىلمىسۇن، مەسخىرە قىلىنغانلار مەسخىرە قىلغۇچىلاردىن ياخشىراق بولۇشى مۇمكىن [ھۇجۇرات سۈرىسى 11ـ ئايەت]

شۇنىڭ بىلەن بىللە، كۇلدۇرۇش ئۈچۈن يالغان سۆزلەيدىغان بولىۋالسىمۇ بولمايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇنىڭدىن ئاگاھلاندۇرۇپ مۇنداق دەيدۇ:

7934/4785 ـ بهز بن حكيم، عن أبيه، عن جده رفعه: ((ويل للذي يحدث بالحديث يضحك به القوم فيكذب، ويل له ويل له))* أبو داود (4990)، الترمذي (2315)

7934/4785 ـ بەھز ئىبنى ھەكىم دادىسى ئارقىلىق بوۋىسىدىن رىۋايەت قىلىدۇكى، ئۇ پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغان: كىشىلەرنى كۇلدۇرۇش ئۈچۈن يالغان سۆز قىلغان كىشىنىڭ ھالىغا ۋاي، ئۇنىڭ ھالىغا ۋاي، ھالىغا ۋاي!. (تىرمىزى: 2315)

ئويۇن ــ تاماشادىن مىساللار

ئويۇن ـ تاماشانىڭ تۈرلىرى كۆپتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇسۇلمانلارنىڭ ھاردۇقىنى چىقىرىش ۋە زېرىككىنىنى تۈزۈش ئۈچۈن تۈرلۈك ئويۇن تاماشالارنى يولغا قويغان بولۇپ، ئەينى ۋاقىتتا بۇ ئويۇن ـ تاماشالار ئۇلارنىڭ كۆڭۈللىرىنى ئىبادەت ۋە ۋەزىپىلەرنى تېخىمۇ تېتىك ۋە تېخىمۇ كۈچلۈك ئىرادە بىلەن ئورۇنداشقا تەييارلاش بىلەن بىللە، ئۇلارنى بۇ ئويۇن ـ تاماشالار ئارقىلىق ساغلاملىققا چېنىقتۇرۇپ، ئاللاھ يولىدا جىھاد قىلىشقا تەييارلايدۇ. بۇلارنىڭ بەزىلىرى تۆۋەندىكىلەردۇر:

يۈگۈرۈش ۋە چېلىشش مۇسابىقىسى

ساھابىلەر (ئاللاھ ئۇلاردىن رازى بولسۇن) يۈگۈرۈپ مۇسابىقىلىشاتتى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇنىڭغا يول قوياتتى. ھەزرىتى ئەلى تېز يۈگرىدىغانلاردىن بىرى ئىدى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالاممۇ، ئايالى ھەزرىتى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا (ئاللاھ ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) نىڭ كۆڭلىنى ئېچىش ۋە ساھابىلىرىگە ئۈرنەك بولۇش ئۈچۈن ھەزرىتى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا بىلەن يۈگۈرۈپ مۇسابىقىلىشاتتى.

4334/2607 ـ وعنها قَالَتْ: سَابَقَنِي رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَبَقْتُهُ* أبو داود (2578)، ابن ماجة (1979).

4334/2607 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەن بىلەن مۇسابىقىلەشكەندى، مەن ئۇنىڭدىن ئۆتۈپ كەتتىم، دېگەن. (ئىبنى ماجە 1979)

فىقھى ئالىملىرى بۇ ھەدىسلەردىن: يۈگۈرۈش مۇسابىقىسىنىڭ يوللۇق ئىكەنلىكىنى يەكۈنلەپ چىققان. مۇسابىقە خاس ئەرلەر ئارىسىدا بولسۇن ياكى مەھرەم ۋە ئۆز ئاياللىرى بىلەن بولسۇن ئوخشاش. يەنە بۇ ھەدىسلەردىن: مۇسابىقىلىشىش ۋە چېلىششىنىڭ، مويسىپىتلىك، ئىلىم، شەرەپ ۋە پەزىلەت قاتارلىق ئالاھىدىلىكلەرگە زىت كەلمەيدىغانلىقىنى يەكۈنلەپ چىققان. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېشى ھەزرىتى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا بىلەن بەسلەشكەندە ئەللىكتىن ھالقىغان ئىدى.

مەرگەنلىك

ھالال ئويۇن ـ تاماشالارنىڭ يەنە بىرى: ئوقيا ۋە نەيزە ئېتىپ ئويناشتۇر.

6324/3802 ـ سلمة بن الأكوع – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: خرج النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ على نفر من أسلم ينتضلون بالسوق فقال: ((ارموا بني إسماعيل فإن أباكم كان راميًا وأنا مع بني فلان)). فأمسك أحد الفريقين بأيديهم فقال: ((ما لكم لا ترموا؟)). فقالوا: كيف نرمي وأنت معهم؟ فقال: ((ارموا وأنا معكم كلكم))* البخاري (2899).

6324/3802 ـ سەلەمە ئىبنى ئەكۋەئ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئوقيا ئېتىش مۇسابىقىسى قىلىشىۋاتقان ئەسلەم قەبىلىسىلىك كىشىلەرنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ: ئېتىڭلار! ئىسمائىل ئەلەيھىسسالامنىڭ باللىرى، ئاتاڭلار مەرگەن ئىدى. ئېتىڭلار! مەن پالانى جەمەت تەرەپتە، دېگەن ئىدى، يەنە بىر تەرەپتىكىلەر ئاتماي تۇرۇۋالدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: سىلەرگە نېمە بولدى، ئاتمايسىلەرغۇ؟ دەپ سورىغانىدى، ئۇلار: سەن ئۇلار تەرەپتە تۇرساڭ، بىز قانداقمۇ ئاتىمىز ؟! دىدى. بۇنى ئاڭلىغان پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئېتىڭلار، مەن ھەممىڭلار تەرەپتە، دېدى. (بۇخارى: 2899)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەرگەنلىكنى پەقەتلا بىر ئويۇن ياكى بىر ھەۋەس ئەمەس، بەلكى، ئاللاھ تائالا تەييارلاشقا بۇيرىغان كۈچنىڭ بىر تۈرى دەپ قارىغان. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ دۈشمەنلىرىڭلار ئۈچۈن قولۇڭلاردىن كېلىشىچە كۈچ، ۋە جەڭ ئېتى تەييارلاڭلار [ئەنفال سۈرىسى 60ـ ئايەت]

6314/3796 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((لا سبق إلا في خفٍ أو حافرٍ أو نصلٍ))* أبو داود (2574)، الترمذي (1700)، النسائي 227/6، ابن ماجة (2878)،

6314/3796 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئوق ئېتىش، تۆگە ۋە ئات بەيگىسى قاتارلىق ئۈچ ئىشتىن باشقىسىدا مۇسابىقىلىشىپ، مۇكاپات ئېلىشقا بولمايدۇ. (تىرمىزى: 1700)

6315/3797 ـ ابن عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا –: أنَّ النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سابق

بين الخيل وفضل القرح في الغاية* أبو داود (2577)

6315/3797 ـ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاتلارنى بەيگىگە سالاتتى ۋە يىراق مۇساپە ئۈچۈن بەش ياشلىق ئاتلارنى تاللايتتى. (ئەبۇ داۋۇد: 2577)

6979/4201 ـ عقبةُ بنُ عامر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ﴾ ألا إنَ القوةَ الرميَ، ثلاثًا))* مسلم (1917)

6979/4201 ـ ئۇقبە ئىبنى ئامىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنبەردە تۇرۇپ: {دۈشمەنلىرىڭلار (بىلەن ئۇرۇش قىلىش) ئۈچۈن، قولۇڭلاردىن كېلىشىچە كۈچ تەييارلاڭلار} (سۈرە ئەنفال، 60 ـ ئايەت) دېگەن ئايەتنى ئوقۇغاندىن كېيىن: بىلىپ قويۇڭلاركى، ئاساسلىق كۈچ ئوق ئېتىشتۇر. بىلىپ قويۇڭلاركى، ئاساسلىق كۈچ ئوق ئېتىشتۇر. بىلىپ قويۇڭلاركى، ئاساسلىق كۈچ ئوق ئېتىشتۇر دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم. (مۇسلىم: 1917).

لېكىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەرگەنلىك مەشقىدە بۇرۇنقى جاھىلىيەتتىكىگە ئوخشاش جانلىق نەرسىلەرنى قارىغا ئېلىپ ئېتىپ ئويناشتىن قاتتىق ئاگاھلاندۇرغان. بۇنداق قىلغانلارنىڭ لەنەتلىنىش سەۋەبى: ئۇنىڭدا مالنى زايا قىلىۋېتىشتىن باشقا، ھايۋاننى ئازابلاش ۋە ئۇنى ئۆلتۈرىۋېتىش بولغانلىقىدۇر. شۇڭا كىشىلەرنىڭ ئويۇن ـ تاماشالىرى باشقا جانلىق كائىناتلارنى ئازابلاش بىلەن بولماسلىقى كېرەك. مانا بۇ سەۋەبتىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھايۋانلارنى بىر ـ بىرى بىلەن سوقۇشتۇرۇشنى چەكلىگەن. بۇرۇن جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئەرەبلەرنىڭ بەزىلىرى ئىككى قوچقار ياكى ئىككى ئۆكۈزنى ئۆلگىچە ياكى ئېغىر يارىلانغۇچە ئۈسۈشتۈرۈپ ئويناپ تاماشا كۆرىشەتتى. ئالىملار مۇنداق دەيدۇ: "ھايۋان سوقۇشتۇرۇشنىڭ چەكلىنىشى: ئۇنىڭدا، تاماشا قىلىشتىن باشقا ھېچقانداق پايدىسىز بىر ئىشتا ھايۋاننى قىيناپ، ماغدۇرسىزلاندۇرۇش بولغانلىقى ئۈچۈندۇر".

نەيزىۋازلىق ئويۇنى

نەيزىۋازلىق ئويۇنمۇ مەرگەنلىك ئويۇنىغا ئوخشايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆز مەسجىدى ئىچىدە ھەبەشىستانلىقلارغا نەيزە ئويۇنى ئويناشقا يول قويۇپ، ئايالى ھەزرىتى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانى ئۇلارنىڭ ئويۇنىنى كۆرگىلى قويغان.

8006/4842 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: دخل رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وعندي جاريتان، تغنيان بغناء بعاث، فاضطجع على الفراش، وحول وجهه، ودخل أبو بكر فانتهرني، وقال: مزمارة الشيطان عند النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ؟ فأقبل عليه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فقال: ((دعهما))، فلما غفل غمزتهما، فخرجتا، وكان يوم عيد يلعب السودان بالدرق والحراب في المسجد، فإمَّا سألت النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وإما قال: ((تشتهين تنظرين؟)) فقلت: نعم، فأقامني وراءه، خدي على خده، ويقول: ((دونكم يا بنى أرفدة))، حتى إذا مللت

قال: ((حسبك؟)) قلت: نعم، قال: ((فاذهبي))* البخاري (950)، مسلم (892).

8006/4842 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مېنىڭ يېنىمغا كىرگەندە، يېنىمدا ئىككى قىز بۇئاس (ئەۋس بىلەن خەزرەج ئوتتۇرىدا جەڭ بولغان جاي) ئۇرۇشىدا ئېيتىلغان قوشاقلارنى ناخشا قىلىپ ئېيتىۋاتاتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇدۇل كۆرپىگە چىقتىدە، بىزگە ئارقىسىنى قىلىپ ياتتى. بىر كەمدىن كېيىن (دادام) ئەبۇ بەكرى كىرىپ قېلىپ، مېنى ئەيىبلەپ: رەسۇلۇللاھنىڭ ئالدىدا شەيتاننىڭ ناۋالىرى ياڭراپ كېتىپتىغۇ؟ دېۋىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەبۇ بەكرىگە: ئۇلارنى ئۆز مەيلىگە قويغىن! دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دىققەت قىلمىغان ۋاقتتا، ئۇ ئىككى قىزنى چىمدىپ قويۇۋىدىم، ھۇجرامدىن چىقىپ كەتتى. ھېيت كۈنلىرى قارا تەنلىكلەر نەيزە قالقانلىرىنى ئوينىتىپ، ماھارەت كۆرسەتتى. مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن سورىدىممۇ ياكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەندىن سورىسا، ماقۇل بولدۇممۇ، ئەيتاۋۇر مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كەينىدە تۇرۇپ، ھەبەشلەرنىڭ ماھارىتىنى كۆردۇق. ئىككىمىزنىڭ مەڭزى بىر ـ بىرىگە تېگىپ تۇراتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھاياجانلانغان ھالدا: ئەي بەنى ئەرفىدە! بوش كەلمەڭلار! دەپ قوياتتى. مەن زېرىككىچە كۆرگەندىن كېيىن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: بولدىمۇ؟ دەپ سورىدى، مەن: ھەئە، دېگەنىدىم: ئەمىسە ھۇجرىغا قايتقىن! دېدى. (بۇخارى: 950)

8009/4843 ـ ولهم عن أبي هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: دخل عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – فأهوى إلى الحصباء فحصبهم فقال: دعهم يا عمر * البخاري (2901)، مسلم (893).

8009/4843 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: ھەبەشلەر پەيغەمبەر ئەلەيەىسسالامنىڭ يېنىدا نەيزە ماھارىتى كۆرسىتىۋاتقاندا، ھەزرىتى ئۆمەر كىرىپ، ئۇلارغا تاش ئاتقىلى تۇرغانىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئى ئۆمەر! ئۇلارغا تەگمە! دېدى. (مۇسلىم: 893)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مەسجىدى ئىچىدە بۇنداق ئويۇنلارغا يول قويۇشى ئىنتايىن ئالىيجاناب كەڭ قورساقلىقتىن بولغان بولۇپ، بۇ، مەسجىدنىڭ دىن بىلەن دۇنيانى جۇغلايدىغان، ھەم جىددىي پەيتلەردە ھەم ئويۇن پەيتلىرىدە مۇسۇلمانلارنىڭ ئۇچرىشىش مەركىزى ئىكەنلىكىنىڭ ئىسپاتىدۇر. بىراق، بۇ مەسجىدتە ئوينالغان ئويۇن ھېچقانداق مەنىسىز بىر ئويۇن بولماستىن، بەلكى ئۇ، ھەم ئويۇن ھەم تەنتەربىيە ھەم مەشقتۇر. ئالىملار بۇ ھەدىسكە ئاساسەن مۇنداق دېگەن: "مەسجىد مۇسۇلمانلار جامائىتىگە مۇناسىۋەتلىك ئىشلارنىڭ ئورنىدۇر. شۇڭا ئىسلام ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ مەنپەئەتىگە باغلىق ھەرقانداق ئىشنى مەسجىدتە قىلسا بولىدۇ".

بۇ ھەدىس يەنە، ئاياللارغا قانداق مۇئامىلە قىلىش، ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى مۇشۇنداق ھالال ئويۇن ـ تاماشا بىلەن ئېچىش ھەققىدە مۇھىم بىر كۆرسەتمىدۇر.

8020/4850 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: كنتُ ألعب بالبنات عند رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وكن يأتين صواحبي، فكن ينقمعن منه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فكان يسريهن

إليّ فيلعبن معي* البخاري (6130)، مسلم (2440).

8020/4850 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: مەن (كىچىكىمدە) پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىدا قورچاقلارنى ئوينايتتىم، مەن بىلەن بىللە ئوينايدىغان بىر نەچچە دوستۇممۇ بار ئىدى. ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى كۆرسىلا، تارتىنىپ پەردىنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپ يوشۇرۇنۇۋالاتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارنى مېنىڭ يېنىمغا ئېلىپ چىقىپ قوياتتى. شۇنىڭ بىلەن، ئويۇنىمىزنى داۋاملاشتۇراتتۇق. (بۇخارى: 6130)

چەۋەندازلىق ئويۇنلىرى

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: **وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً** ئاللاھ ئاتنى، قېچىرنى ۋە ئېشەكنى مىنىشىڭلار ئۈچۈن ۋە زىننەت ئۈچۈن ياراتتى [نەھل سۈرىسى 8ـ ئايەت]

6333/3810 ـ عتبة بن عبد السلمى – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((لا تقصوا نواصي الخيل ولا مفارقها ولا أذنابها، فإنَّ أذنابها مذابها، ومفارقها دفؤها ونواصيها معقودٌ فيها الخير))* أبو داود (2542)

6333/3810 ـ ئۇتبە ئىبنى ئەبد سۇلەمى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇ پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغان: ئاتلارنىڭ ماڭلىيى، يايلىسى ياكى قۇيرۇقنى قىرقىۋەتمەڭلار. چۈنكى ماڭلىيىغا تاكى قىيامەتكىچىلىك ياخشىلىق پۈتۈلگەن، يايلىسى ئۇنىڭ (ئىسسىندىغان) شارپىسى، قۇيرۇقى چىۋىن قورىغۇچىسىدۇر. (ئەبۇ داۋۇد: 2542)

6332/3809 ـ عروة بن الجعد – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((الخيل معقود في نواصيها الخير، الأجر والمغنم إلى يوم القيامة))* البخاري (2850)، مسلم (1873).

6332/3809 ـ ئۇرۋە بارىقى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئاتنىڭ ماڭلىيىغا تاكى قىيامەتكىچىلىك ئەجىر ۋە غەنىمەتتىن ئىبارەت ياخشىلىق پۈتۈلگەن. (بۇخارى: 3119)

6322/3801 ـ فقيم اللخمي: قلت لعقبة بن عامر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: تختلف بين هذين الغرضين وأنت شيخٌ كبيرٌ ويشقُّ عليك فقال: لولا كلام سمعته من رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لم أعانه. قلت: وما ذاك؟ قال: سمعته يقول من تعلم الرمي ثم تركه فليس مني أو قد عصى* مسلم (1919).

6322/3801 ـ ئابدۇراھمان ئىبنى شىماسەدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: فۇقەيم لەخمي (ئىسمىلىك بىرى) ئۇقبە ئىبنى ئامىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا: ياشىنىپ قالغان تۇرۇپ، مۇشۇ ئىككى نىشان ئوتتۇرىدا قاتناپ، ئوق ئېتىپ يۈرەمسەن؟ ساڭا ئېغىر كەلمەمدۇ؟ دېۋىدى، ئۇقبە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن بىر سۆزنى ئاڭلىمىغان بولسام، ئۇنداق قىينىلىپ يۈرمىگەن بولاتتىم، دېدى. ھارىس (راۋىي) مۇنداق دەيدۇ: مەن ئىبنى

شماسەدىن: ئۇ نېمە سۆز ئىكەن؟ دەپ سورىغانىدىم ئۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: كىمكى ئوق ئېتىشنى ئۆگىنىپ بولۇپ ئۇنتۇپ قالسا، ئۇ بىزدىن ئەمەس (ياكى بىزگە ئاسىيلىق قىلغان بولىدۇ) دېگەنىكەن، دەپ جاۋاب بەردى. (مۇسلىم: 1919)

بۇلارنىڭ ھەممىسى ھەم ئويۇن ھەم تەنتەربىيە ھەم مەشق بولغانلىقى ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا تەرغىب ۋە تەشۋىق قىلىپ شۇنداق قىلغان.

6314/3796 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((لا سبق إلا في خفٍ أو حافرٍ أو نصلٍ))* أبو داود (2574)، الترمذي (1700)، النسائي 227/6، ابن ماجة (2878)،

6314/3796 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئوق ئېتىش، تۆگە ۋە ئات بەيگىسى قاتارلىق ئۈچ ئىشتىن باشقىسىدا مۇسابىقىلىشىپ، مۇكاپات ئېلىشقا بولمايدۇ. (تىرمىزى: 1700)

6315/3797 ـ ابن عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا –: أنَّ النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سابق بين الخيل وفضل القرح في الغاية* أبو داود (2577)

6315/3797 ـ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاتلارنى بەيگىگە سالاتتى ۋە يىراق مۇساپە ئۈچۈن بەش ياشلىق ئاتلارنى تاللايتتى. (ئەبۇ داۋۇد: 2577)

6316/3798 ـ زاد الأوسط: وجعل بينها سبقًا وجعل فيها محللاً*((الأوسط)) 51/8 (7936)

6316/3798 ـ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاتلارنى بەيگىگە سېلىپ، مۇكاپات بەلگىلىگەن ۋە ئات بەيگىسىنىڭ مۇكاپاتىنى ھالال قىلغان. (ئەلئەۋسەت)

ئالىدىغان مۇكاپاتنى مۇسابىقىگە قاتناشقۇچىلاردىن بىرى ياكى مۇسابىقىگە قاتناشمىغانلاردىن بىرى بېرىدىغان بولسا، قول باغلاشماق ھالال بولىدۇ، ئەمما مۇسابىقىگە قاتناشقۇچىلار تەڭ پۇل چىقىرىپ ھەممە پۇلنى مۇسابىقىدا ئۇتقان ئادەم ئالىدىغان بولسا بۇ چەكلەنگەن قىمارنىڭ دەل ئۆزىدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قىمار ئويناشقا ئىشلىتىلىدىغان بۇنداق ئاتنى شەيتاننىڭ ئېتى دەپ ئاتاپ، ئۇنىڭدىن پۇل تېپىشنىمۇ گۇناھ، ئۇنىڭغا ھەلەپ بېرىشنىمۇ گۇناھ، ئۇنى مىنىشنىمۇ گۇناھ دەپ قارىغان.

ئوۋ ئوۋلاش

ئوۋ ئوۋلاش ئىسلام يول قويغان پايدىلىق ئويۇن ـ تاماشالارنىڭ بىرىدۇر. ئەمەلىيەتتە ئۇ، ئوق ۋە نەيزىدەك قوراللار بىلەن بولسۇن ياكى ئىت ۋە بۈركۈت قاتارلىق ھايۋاناتلار بىلەن بولسۇن ھەم كۆڭۈل ئېچىش ھەم تەنتەربىيە ھەم جان بېقىشتىن ئىبارەتتۇر. ئىسلام دىنى ئىككى ئەھۋالدىلا ئوۋ ئوۋلاشتىن چەكلىگەن:

بىرىنچىسى: ھەج ۋە ئۆمرىگە ئېھرام باغلىغان ھالەت بولۇپ، بۇ ھالەتتە ئىنسان تولۇق تىنچلىق باسقۇچىدا بولغان بولىدۇ، شۇڭا ئۆلتۈرسە، قان تۆكسە بولمايدۇ، ئالاھ تائالا مۇنداق دەپ كۆرسىتىدۇ: يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ ئى مۆئمىنلەر! سىلەر ئۇۋنى

ئېھرامدا ياكى ھەرەمدە تۇرۇپ ئۆلتۈرمەڭلار [مائىدە سۈرىسى 95- ئايەت]

وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا ماداممكى سىلەر ئېھرامدا ياكى ھەرەمدە ئىكەنسىلەر، قۇرۇقلۇق ھايۋانلىرىنى ئوۋلاش سىلەرگە ھارام قىلىندى [مائىدە سۈرىسى 96- ئايەت]

ئىككىنچى ھالەت: مەككىدىكى ھەرەم رايونى بولۇپ، ئىسلام بۇ رايوننى ئۇستىدە ماڭغان، ئاسمىنىدا ئۇچقان ياكى تۇپرىقىدا ئۆسكەن ھەرقانداق جانلىق كائىناتلار ئۈچۈن تىنچلىق ۋە ئامانلىق رايونى قىلىپ بەرگەن.

نەرد ئويناش

قىمار ئارىلاشقان ھەرقانداق ئويۇن ھارامدۇر. ئوينىغان ئادەم يا ئۇتتۇرىدىغان يا ئۇتىدىغان ھەرقانداق نەرسە قىمار قاتارىغا كىرىدۇ. بۇنداق قىمارنى قۇرئان كەرىم ھاراق، تىكلەنگەن تاشلار ۋە پال ئوقلىرى بىلەن بىللە بىر قاتاردا بايان قىلغان.

نەرد ۋە شۇنىڭغا ئوخشىغان ئويۇنلارغا قىمار ئارىلاشسا، بارلىق ئالىملار ئۇنى ھارام دەپ قارايدۇ. ناۋادا ئۇنىڭغا قىمار ئارىلاشمىسا، ئالىملارنىڭ كۆپچىلىكى ئۇنى ھارام دەپ قارىمايدۇ. بەزى ئالىملار: ھارام ئەمەس مەكرۇھ دەپ قارايدۇ. ھارام دەپ قارىغانلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇ ھەدىسىگە ئاساسلانغان:

8017/4848 - بريدة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((من لعب بالنردشير فكأنما صبغ يده في دم خنزيرٍ))* مسلم (2260)، أبو داود (4939).

8017/4848 - بۇرەيدە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى شىشخال ئوينىسا، خۇددى قولىنى چوشقىنىڭ قېنىدا بويىغاندەك بولىدۇ. (مۇسلىم: 2260)

8018/4849 - نافع: أن ابن عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – كان إذا وجد أحدًا يلعبُ بالنرد من أهله ضربه وكسرها* مالك 137/2 (2017).

8018/4849 - ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇ ئائىلىسىدىن بىرەرسىنىڭ شىشخال ئوينىغانلىقىنى كۆرسە، شىشخالىنى ئۇرۇپ چېقۋېتەتتى. (مالىك1787)

بۇ ئىككى ھەدىس قىمار ئارىلاشسۇن ياكى ئارىلاشمىسۇن نەردكە ئوخشىغان ئويۇنلارنىڭ ھاراملىقىنى كۆرسىتىدۇ.

شاھمات ئويناش

5605/3348 - ابنُ عمرو بن العاص – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: أن النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَالْمكوبة وَالْغُبَيْرَاءِ وَقَالَ: ((كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ)) أَبُو عُبَيْدٍ: الْغُبَيْرَاءُ (السُّكُرْكَةُ) شَرَابٌ تعْمَلُهُ الْحَبَشَةُ* أبو داود (3685)

5605/3348 - ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھاراق ئىچىشتىن، قىمار ئويناشتىن، شاھمات ئويناشتىن، قوناقتىن ياسالغان ئىچىملىكنى ئىچىشتىن توسقان ۋە مۇنداق دېگەن: مەست قىلىدىغان ھەرقانداق ئىچىملىك

هارام. ئەبۇ داۋۇدتىن رىۋايەت قىلىندۇكى، ئىبنى سالام ئەبۇ ئۇبەيد: ”غۇبەيرا“ دېگەن ھەبەشىستانلىقلار قوناقتىن ياسايدىغان بىر خىل ئىچىملىك، دېگەن. (ئەبۇ داۋۇد 3685)

شاھمات ئويۇنى مەشھۇر ئويۇنلارنىڭ بىرى بولۇپ، ئالىملار ئۇنى ئويناشنىڭ ھۆكمى ھەققىدە: مۇباھ، مەكرۇھ ۋە ھارام دەپ ئۈچ خىل قاراشتا بولغان.

ھارام دەپ قارىغانلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن رىۋايەت قىلىنغان بىر قانچە ھەدىسكە ئاساسلانغان بولسىمۇ، لېكىن ھەدىس مۇتەخەسسىسلىرى بۇنى رەت قىلغان، ھەمدە شاھماتنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دەۋرىدە ئەمەس، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن كېيىن ساھابىلەر دەۋرىدىلا پەيدا بولغانلىقىنى، شۇڭا بۇ ھەقتە رىۋايەت قىلىنغان ھەدىس بولسا قوبۇل قىلىنمايدىغانلىقىنى مۇئەييەنلەشتۈرگەن. ئەمما ساھابىلەرنىڭ شاھماتقا قارىتا قاراشلىرى بولسا ئوخشاش بولمىغان. ھەزرىتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئوغلى ئابدۇللاھ (ئاللاھ ئۇلاردىن رازى بولسۇن) شاھمات ھەققىدە: "ئۇ، نەردتىنمۇ يامان" دېگەن. ھەزرىتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: "ئۇ، قىمارنىڭ بىر خىلى" دېگەن. بەلكى ئۇلار قىمار ئارىلاشقان شاھمات ئويۇنىنى كۆزدە تۇتقان بولىشى مۇمكىن.

يەنە بەزىلەردىن شاھماتنىڭ مەكرۇھلىقى رىۋايەت قىلىنغان. يەنە بىر قىسىم ساھابە ۋە تابىئىيلاردىن شاھماتنى مۇباھ دەپ قارىغانلىقى رىۋايەت قىلىنغان. ئۇلارنىڭ ئىچىدە: ھەزرىتى ئىبنى ئابباس، ئەبۇ ھۇرەيرە، ئىبنى سىيرىين، ھىشام ئىبنى ئۇرۋە، سەئىيد ئىبنى ئەلمۇسەييەب ۋە سەئىيد ئىبنى جۇبەير قاتارلىق زاتلار بار.

بىز مۇشۇ مەشھۇر زاتلارنىڭ قارىشىنى توغرا قاراش دەپ قارايمىز، چۈنكى بىز يۇقىرىدا ئېيتقىنىمىزدەك: ئۇ ئەسلىدە ھالال نەرسە، تېخى ئۇنىڭ ھاراملىقىغا ھېچقانداق بىر ئىسپات يوق، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇنىڭدا كۆڭۈل ئېچىشتىن باشقا، زېھىن چېنىقتۇرۇش ۋە پىكىرنى مەشىق قىلدۇرۇش قاتارلىق پايدىلار بار. شۇڭا بۇ نەرد ۋە نەرد قاتارىدىكى ئويۇنلارغا ئوخشىمايدۇ. بۇ جەھەتتىن ئالىملار مۇنداق دېگەن: "نەرد قاتارلىق ئويۇنلار تەلەيگە تايانغانلىقى ئۈچۈن پال ئاچقانغا ئوخشايدۇ، شاھمات بولسا، ماھىرلىق ۋە ئەقىل ئىشلىتىشكە تايانغانلىقى ئۈچۈن مەرگەنلىك مۇسابىقىسىغا ئوخشايدۇ".

شاھماتنى مۇباھ دەپ قارىغانلار تۆۋەندىكى ئۈچ شەرت بىلەن مۇباھ دېگەن:

1ـ شاھمات سەۋەبىدىن نامازنى كېچىكتۈرۈپ قويماسلىق شەرت، چۈنكى ئۇنىڭ ئەڭ چوڭ خەتىرى ۋاقىت ئوغۇرلاپ، مۇھىم ئىشلارنى كېچىكتۈرۈشتۇر.

2 ـ ئۇنىڭغا قىمار ئارىلىشىپ قالماسلىقى شەرت.

3 ـ ئويىنغاندا، سەت، ناچار سۆزلەرنى قىلىشتىن ساقلىنىش شەرت.

بۇ ئۈچ شەرتكە ياكى ئۇنىڭ بىرىگە رىئايە قىلمىغان تەقدىردە، ئۇنى مۇباھ دەپ قارىغانلارمۇ ئۇنى ھارام دەپ قارايدۇ.

ناخشا ـ مۇزىكا

كۆڭۈلنى ئېچىپ خوش قىلىدىغان ۋە قۇلاققا ياقىدىغان ئويۇن ـ تاماشالارنىڭ بىرى ناخشىدۇر. ئۇ، ھېسسىياتنى قوزغايدىغان، ئەخلاقنى بۇزىدىغان، ھەمدە مىللەتنى مۇھىم غايىلىرى ۋە چوڭ مەسىلىلىرى ئۈستىدە غەم يېيىشتىن گول قىلىدىغان خەتەرلىك قورالدۇر.

بۇنداق ئويۇن ـ تاماشانىڭ يامان يېرى شۇكى: ئۇ، تارىختىن بۇيان راھەت ـ پاراغەت ۋە شاراب سورۇنلىرى بىلەت چېتىلىپ، ئېپپەت ـ نۇمۇس ۋە تىرىشچانلىق پەزىلەتلىرىنى يوقاتقان بىر قىسىم بىكار تەلەپلەرنىڭ تۇرمۇشىنىڭ ئايرىلماس بىر پارچىسى بولۇپ قالغانلىقى، ھەمدە تارىختىن بۇيان سۇيۇقلۇق ۋە يالىڭاچلىق بىلەن سۈپەتلەنگەن، دىن ئەھكاملىرى ۋە تەقۋادارلار ئەخلاقىدىن يىراقلاشقان كىشىلەرنىڭ ناخشىنى كەسىپ قىلىۋالغانلىقىدۇر. بۇ سەۋەبتىن دىنني تۇيغۇ كۈچىنچە ئەھۋاللاردا ئۇنىڭدىن نەپرەتلەنگەن ۋە نەپرەتلەندۇرگەن، ئىسلام ئۆلىمالىرىمۇ ئۇنىڭغا قارىتا: ھارام، مەكرۇھ ۋە مۇباھ دېگەندەك ئوخشاشمىغان قاراشلاردا بولغان. ئەمەلىيەتتە ئالىملار بىر قىسىم ناخشىلارنىڭ ھاراملىقىغا بىردەك ئىتتىپاقلاشقان، شۇنىڭدەك يەنە بىر قىسىم ناخشىلارنىڭ مۇباھلىقىغىمۇ ئىتتىپاقلاشقان، يەنە بىر قىسىم ناخشىلاردا بولسا قاراشلىرى ھەر خىل بولغان.

ھەممەيلەن بىردەك ھارام دەپ قارىغان ناخشىلار بولسا: گۇناھنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ياكى گۇناھقا تەرغىب ـ تەشۋىق قىلغان ناخشىلاردۇر. ئەمدى ھەممەيلەن بىردەك مۇباھ دەپ قارىغان ناخشىلار بولسا: كىشى ئۆزى ئۆزىگە غىڭشىپ ئوقۇيدىغان پاكىز ناخشا، ئايالى ئېرىگە ئوقۇپ بېرىدىغان ناخشا، پادىچىلار پادىغا ئوقۇپ بېرىدىغان ناخشا، يەنە ئاياللار توي ـ تۆكۈنلەردە ئۆزئارا ئوقۇشىدىغان ئەنئەنىۋى ناخشىلار ۋە شۇنىڭغا ئوخشىغان ناخشىلاردۇر. ئۇندىن باشقا ناخشىلاردا بولسا قاراشلار ئوخشاشمايدۇ.

مېنىڭ (يۇسۇف قەرداۋى) قارىشىمچە: ناخشىنىڭ ئۆزىدە چاتاق يوق بولۇپ، ئۇ، ئىسلام ھالال قىلغان نەرسىلەر قاتارىغا كىرىدۇ. لېكىن گۇناھ، ناخشا مەزمۇنى ياكى ناخشا بىلەن چېتىلىپ كېلىدىغان ئەھۋاللاردا بولۇپ، بۇنىڭ سەۋەبىدىن ناخشا، ھالال دائىرىدىن ھارام دائىرىگە چېكىنىپ قالىدۇ. تېخى ناخشا ئوقۇش ھېيت ـ بايرام، توي ـ تۆكۈن، ئۆزۈن سەپەردىن قايتىش، زىياپەت ۋە تۇغۇت مۇناسىۋەتلىرىدەك خوشال ـ خوراملىق پەيتلىرىدە مۇستەھەب بولىدۇ.

2466/ 4108 وللبخاري: زففنا امْرَأَةً إِلَى رَجُلٍ مِنَ الأَنْصَارِ، فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ((أما يكونُ مَعَكُمْ لَهْوٌ، فَإِنَّ الأَنْصَارَ يُعْجِبُهُمُ اللهوُ))* البخاري (5162).

2466/ 4108 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇ (ئائىشە) ئەنسارىلاردىن بىرىنىڭ تويىدىن قايتىپ كەلگەندە، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئى ئائىشە! تويدا تەنتەنە قىلمىدىڭلارمۇ؟ ئەنسارىلار ئويۇن تاماشانى ياخشى كۆرىدىغان خەلقتۇر دېگەن. (بۇخارى: 5163)

9038/5526 ـ أنس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: أن النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مر ببعض المدينة، فإذا هو بجوارٍ يضربْن بدفهنَّ ويتغنين ويقلن: نحن جوار من بنى النجار: ياحبذا محمد من جار فقال النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الله يعلم إني لأحبكن»* ابن ماجة (1899)

9038/5526 ـ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەدىنەنىڭ مەلۇم بىر كوچىسىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتى. كىچىك قىزلارنىڭ داپ چېلىپ، ناخشا ئېيتىۋاتقانلىقىنى كۆردى. ئۇلار مۇنداق دەۋاتاتتى:

”بىز نەججار جەمەتىنىڭ قىزلىرىمىز. نېمىدېگەن بەختلىكمىزكى، مۇھەممەد سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىزنىڭ قوشنىمىز “ . بۇنى ئاڭلىغان پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: الله بىلىدۇكى، مەن سىلەرنى ھەقىقەتەن ياخشى كۆرىمەن دېدى. (ئىبنى ماجە: 1899)

ئىمام غازالى ئىككى قىزنىڭ ناخشا ئوقۇغانلىقى، ھەبەشىستانلىقلارنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەسجىدىدە نەيزە ئوينىغانلىقى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇلارنى قىزىقتۇرۇپ: قېنى نوچىلىقىڭلارنى كۆرستىڭلار دېگەنلىكى، يەنە ھەزرىتى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا: كۆرۈشنى خالامسىز؟ دېگەنلىكى، ھەمدە ھەزرىتى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا زېرىكىپ بولدى دېگىچە بىللە تۇرۇپ بەرگەنلىكى ۋە ھەزرىتى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ قىز دوستلىرى بىلەن قورچاق ئوينىغانلىقى ھەققىدىكى ھەدىسلەرنى بىر قۇر بايان قىلغاندىن كېيىن مۇنداق دەيدۇ: "مانا بۇ ھەدىسلەرنىڭ ھەممىسى ئىككى سەھىھ كىتابتا بار، بۇ ھەدىسلەر ناخشا بىلەن ئويۇننىڭ ھارام ئەمەسلىكىگە ئېنىق پاكىت، يەنە بۇ ھەدىسلەردە تۆۋەندىكى بىر نەچچە خىل رۇخسەت دەلىللىرى بار:

1ـ ئويۇنغا رۇخسەت بار، چۈنكى ھەبەشىستانلىقلار نەيزە ئويۇنى ئوينىغاندا ئۇسۇل ئوينايدىغانلىقى ھەممىگە ئايان.

2 ـ ئۇنى مەسجىدتە ئوينىغانلىقى.

3 ـ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: قېنى نوچىلىقىڭلارنى كۆرستىڭلار دېگەن سۆزى ئويناشقا قىلىنغان بۇيرۇق ۋە تەلەپ تۇرسا ئۇنى قانداقمۇ ھارام دېگىلى بولسۇن؟

4 ـ ھەزرىتى ئەبۇ بەكرى ۋە ھەزرىتى ئۆمەرنى ئۇلارنى توسقىلى قويماي بۇ ئايەم كۈنلىرى دەپ سەۋەب كۆرستىشى، چۈنكى ئايەم كۈنلىرى خوشاللىق كۈنلىرى، ناخشا ـ ئويۇن بولسا خوشاللىق كەلتۈرىدىغان نەرسىلەردۇر.

5 ـ ھەزرىتى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا بىللە كۆرۈشۈپ بېرىش ئۈچۈن ئۇزۇن تۇرغانلىقى ۋە ئاڭلىغىلى قويغانلىقى. بۇ، ئاياللار ۋە باللارغا سىلىق مۇئامىلە قىلىپ، ئۇلارغا ئويۇن ـ تاماشا كۆرستىش ئارقىلىق كۆڭلىنى ئېچىشنىڭ، ئويۇن ـ تاماشانى قاتتىق چەكلەپ تەركىدۇنيا بولۇۋېلىشتىن ئەۋزەل ئىكەنلىكىگە دەلىلدۇر.

6ـ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ باشتىلا ھەزرىتى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا: كۆرۈشنى خالامسىز؟ دېگەن سۆزى.

7ـ ئىككى قىزغا داپ چېلىپ ناخشا ئوقۇشقا رۇخسەت قىلغانلىقى... ".

يەنە كۆپلىگەن ساھابە ۋە تابىئىيلارنىڭ ناخشا ئاڭلىغانلىقى ۋە ناخشا ئاڭلىسا بولىدۇ، دەپ قارىغانلىقى رىۋايەت قىلىنغان.

ئەمما ناخشىنى چەكلەش توغرۇلۇق كەلگەن ھەدىسلەر بولسا، ئۇنىڭ ھېچبىرى ھەدىس ئالىملىرىنىڭ تەنقىدىدىن خالىي بولمىغان، قازى ئەبۇ بەكرى ئىبنۇل ئەرەبى مۇنداق دەيدۇ: "ناخشىنى ھارام دەيدىغان ھېچقانداق سەھىھ دەلىل يوق". ئىمام ئىبنى ھەزم مۇنداق دەيدۇ: "ناخشىنىڭ ھاراملىقى توغرىسىدا رىۋايەت قىلىنغان ھەدىسلەرنىڭ ھەممىسى يالغان".

لېكىن ناخشا ـ ئۇسسۇل كۆپىنچە ئەھۋاللاردا راھەت ـ پاراغەت، ھاراق ۋە ئەيش ـ ئىشرەت

سورۇنلىرى بىلەن چېتىلىپ قالغاچقا، كۆپىنچە ئالىملار ناخشا ـ مۇزىكىنى هارام دەپ قارىغان ياكى قاتتىق يامان دەپ قارىغان. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى مۇنداق دېگەن: ناخشا تۆۋەندىكى ئايەتتە زىكىر قىلىنغان بىھۇدە گەپ ـ سۆزدۇر. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

وَمِنْ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا أُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ بەزى كىشىلەر بىلىمسىزلىكتىن، ئاللاھنىڭ يولىدىن ئازدۇرۇش ئۈچۈن بىھۇدە گەپلەرنى سېتىۋالىدۇ ۋە ئاللاھنىڭ يولىنى مەسخىرە قىلىدۇ، ئەنە شۇلار خور قىلغۇچى ئازابقا دۇچار بولىدۇ [لوقمان سۈرىسى 6ـ ئايەت]

ئىمام ئىبنى هەزم مۇنداق دەيدۇ: "ئايەتتە سۈپەتلەنگەن ئىشنى قىلغان كىشى كاپىر بولىدۇ، ئەگەر ئاللاھنىڭ دىنىنى مەسخىرە قىلسا، ھەتتاكى دىندىن ئازدۇرۇش ئۈچۈن قۇرئان سېتىۋالسىمۇ كاپىر بولۇپ كېتىدۇ، بۇنىڭدا ھېچقانداق ئىختىلاپ يوق، ئاللاھ تائالا ئايەتتە ئەنە شۇنداق قىلغانلارنى ئەيىبلىگەن. لېكىن بىھۇدە سۆزنى ئاللاھ يولىدىن ئازدۇرۇش ئۈچۈن ئەمەس، ئۆزىنى ئارام ئالدۇرۇش ۋە كۆڭۈل ئېچىش ئۈچۈن سېتىۋالغانلارنى ئەيىبلىمىگەن".

بەزىلەر مۇنداق دېگەن: ناخشا ھەق سۆز ئەمەس، ئۇنداق بولىدىكەن ئۇ چوقۇم ئازغۇنلۇق ۋە گۇمراھلىق بولىدۇ، ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دېگەن: **فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ** ھەقىقەتتىن قالسا، گۇمراھلىقتىن باشقا نەرسە مەۋجۇت ئەمەس [يۇنۇس سۈرىسى 32ـ ئايەت]

ئىمام ئىبنى هەزم ئۇلارغا مۇنداق دەپ رەددىيە بەرگەن: "پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئەمەللەرنىڭ قوبۇل بولىشى نىيەتكىلا باغلىق، هەركىم نىيىتىگە قاراپ مۇكاپاتلىنىدۇ ياكى جازالىنىدۇ دېگەن. شۇڭا كىمكى ناخشا ئاڭلاش ئارقىلىق گۇناھقا يېقىنلاشماقچى بولسا، ئۇ پاسىقتۇر. ناخشىدىن باشقا نەرسىلەرمۇ شۇنداق، كىمكى تېخىمۇ ياخشى ئىبادەت قىلالايدىغان بولۇش ئۈچۈن ھەمدە ياخشى ئىشلارنى تېخىمۇ تېتىك ھالەتتە قىلىش ئۈچۈن ئۆزىنى ئارام ئالدۇرۇشنى مەقسەت قىلسا، گۇناھكار بولمايدۇ. بۇنىڭ قىلغان ئىشى ھەق ئىش بولىدۇ. كىمكى تائەت ياكى گۇناھ ئىشنى مەقسەت قىلمىسا، قىلغان ئىشى بىھۇدە بىر ئىش بولۇپ، بۇ كەچۈرۈلۈپ كېتىدۇ، خۇددى ئادەم باغ بوستانلىرىغا سەيلىگە چىققاندا دەرۋازىسى ئالدىدا كوچىغا قاراپ ئولتۇرغانغا، ياكى كىيىم ـ كېچەكلىرىنى كۆك ياكى يېشىل بويىۋالغىنىغا ئوخشاشتۇر".

ناخشا ـ مۇزىكىنىڭ مۇباھ بولىشىنىڭ شەرتلىرى

1ـ ناخشا مەزمۇنى ئىسلام ئەدەب ـ ئەخلاقى ۋە كۆرسەتمىلىرىگە زىت كەلمەيدىغان بولىشى كېرەك. مەسىلەن: ھاراقنى قەدىرلەپ، ھاراق ئىچىشكە تەشۋىق قىلىدىغان ناخشا بولسا، بۇنداق ناخشىنى ئوقۇش ۋە ئاڭلاش هارام بولىدۇ.

2ـ ناخشا مەزمۇنى ئىسلام كۆرسەتمىلىرىگە زىت كەلمىگەن تەقدىردىمۇ، ناخشىچى ناخشىنى ئورۇنداشتا سۆيۈقلۇق قىلىپ قەستەن شەھۋەت قوزغاپ ئەخلاقسىزلىق ۋە پىتنە ـ پاساتقا قىزىقتۇرىدىغان بولسا، ئۇ، بۇ ئورۇنداش ئۇسۇلى ئارقىلىق ئوقۇغان ناخشىنى هالال دائىرىدىن هارام دائىرىگە يۆتكىۋېتىدۇ.

3ـ ئىسلام دىنى ھەرقانداق نەرسىدە ئىسراپ قىلىش، چېكىدىن ئاشۇرىۋېتىشكە قارشى تۇرغان، ئۇ ھەتتا ئىبادەت قىلىشتىمۇ چېكىدىن ئاشۇرىۋېتىشكە قارشى تۇرغان تۇرسا، ئويۇن ـ تاماشا ۋە ۋاقىت زايا قىلىشتا چېكىدىن ئېشىپ كېتىشكە قارشى تۇرماسمۇ؟ ۋاقىت = ھايات ئەمەسمۇ؟

شەكسىزكى، زۇرۇر ئەمەس ئىشلاردا ۋاقىت ئىسراپ قىلىنسا، زۇرۇر ئىشلارنىڭ ۋاقتىنى ئىگەللىۋالىدۇ، بۇ ھەقتە مۇنداق دېيىلگەن: "ئىسراپلا بولىدىكەن، چوقۇم يېنىدا زايا بولغان بىر ۋاجىب باردۇر".

4ـ بەزى ناخشا ـ مۇزىكىلارغا ھەركىم ئۆزى باھا بەرسە بولىدۇ، مەسىلەن: ناخشا ياكى مۇزىكا ھېسسىياتنى قوزغاپ، بۇزۇقچىلىققا سەۋەب بولىدىغان بولسا، ئۇنىڭدىن دەرھال يىراقلىشىپ، قەلبىگە ۋە ئەخلاقىغا يامان تەسىر بېرىدىغان شامال ئېغىزىنى توسىۋېتىشى كېرەك.

5ـ ناخشا، ھاراق ـ شاراب ئىچىلىدىغان سورۇنلاردا ئوقۇلۇش ياكى يالىڭاچلىق ۋە ئەخلاقسىزلىقتەك باشقا ھارام قىلىنغان نەرسىلەر بىلەن چېتىلسا، بۇنداق ئەھۋالدىكى ناخشىنى ئوقۇش، كۆرۈش ۋە ئاڭلاش ھارام بولىدىغانلىقىدا ھېچقانداق ئىختىلاپ يوق، مانا شۇنداق شارائىتتا ئوقۇلغان ناخشىنى ئېيتقان ۋە ئاڭلىغانلارنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قاتتىق ئاگاھلاندۇرۇپ مۇنداق دېگەن:

6032/ 9822 ــ أبو مالكَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: رفعهُ: «ليكونَّنَّ من أمتي قومٌ يستحلونَ الحر والحريرَ والخمرَ والمعازفَ، ولينزلنَّ أقوامٌ إلى جنبِ علمٍ تروحُ عليهم سارحةٌ لهم، فيأتيهم رجلٌ لحاجةٍ فيقولون ارجع إلينا غدًا، فيبيتهم الله ويضعُ العلمَ ويمسخُ آخرين قردةً وخنازيرَ إلى يومِ القيامةِ»* البخاري تعليقًا (5590)

6032/ 9822 ــ ئەبۇ مالىك ئەشئەرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئۈممىتىمدىن بىر قىسىم كىشىلەر كېلىدۇ. ئۇلار زىنانى، يىپەكنى، ھاراقنى ۋە چالغۇلارنى ھالال دەپ قارايدۇ. يەنە بىر قىسىم كىشىلەر بىر تاغنىڭ باغرىغا يەرلىشىدۇ، ئۇلارنىڭ قويچىسى ئۇلارنىڭ ماللىرىنى شۇ ئەتراپتا باقىدۇ، ئۇلارنىڭ يېنىغا بىر كەمبەغەل ئادەم ھاجىتى ئۈچۈن كەلگىنىدە: "ماڭ كېتىپ، ئەتىگەنلىككە كەل " دەيدۇ. شۇ كېچىسى الله ئۇلارنى ھالاك قىلىدۇ. تاغنى ئۇلارنىڭ ئۈستىگە دۈم كۆمتۈرىدۇ، باشقىلارنى مايمۇن ۋە توڭگۇزغا ئايلاندۇرۇۋېتىدۇ. (بۇخارى رىۋايەت قىلغان)

ئۇلارنى مايمۇن بىلەن چوشقىغا ئايلاندۇرىۋېتىشى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ سۈرىتىنى ئۆزگەرتىش شەرت ئەمەس، بەلكى، كۆڭۈل، ۋىجدان ۋە مەنىۋى دۇنياسىنى ئۆزگەرتسە، ئىنسان قىياپىتىدىكى بىر تەندە، مايمۇننىڭ كۆڭلى، چوشقىنىڭ روھىي دۇنياسى شەكىللەنگەن بولىدۇ.

قىمار ھاراقنىڭ جۈپتىدۇر

قىمار دېگەن ــ ئويۇنغۇچى ئۇتۇش ياكى ئۇتتۇرۇشتىن يەنى پايدا ـ زىياندىن خالىي بولمايدىغان ئويۇندۇر. ئىسلام دىنى نۇرغۇنلىغان ئويۇن ـ تاماشالارغا يول قويغىنى بىلەن، قىمار ئارىلاشقان ھەرقانداق ئويۇننى ھارام قىلىۋەتكەن. مۇسۇلمان كىشىگە قىمار ئويناپ كۆڭۈل

ئىچىش ۋە بوش ۋاقتىنى ئۆتكۈزۈش ھالال بولمىغاندەكلا، ھەرقانداق ئەھۋال ئاستىدا پۇل تېپىش ئۈچۈن قىمار ئوينىشمۇ ھالال بولمايدۇ.

ئىسلام قىمارنى كەسكىن ھارام قىلىش ئارقىلىق مۇنداق ئۇلۇغ غايىلەرنى كۆزلەيدۇ:

1ـ ئىسلام مۇسۇلمانلارنى پۇل تېپىش جەھەتتە ئاللاھ بەلگىلىگەن قانۇنىيەتلەرگە رىئايە قىلىپ، ئۇلارغا تامدىن ئارتىلىپ ئەمەس ئىشكىدىن كىرىشنى، تەر ئاققۇزۇپ، سەۋەب قىلىپ پۇل تاپسۇن دەيدۇ. قىمار ـ لاتارىيە ئويۇنلىرىمۇ شۇنداق ـ كىشىنى ئىشلەش ۋە تەر ئاققۇزۇشقا ئەمەس، تەلەي، تاسادىپىيلىق ۋە قۇرۇق ئارزۇلارغا تايىنىدىغان قىلىپ قويىدۇ.

2ـ ئىسلامدا ھەر بىر كىشىنىڭ مال ـ مۈلكىنىڭ ئۆزىگە خاس ھۆرمىتى بار، شۇڭا ئۇنى باشقىلار يا قانۇنلۇق سودا ـ سېتىق ئارقىلىق يا كۆڭلى رازى بولۇپ سوۋغا قىلىش ياكى سەدىقە بېرىش ئارقىلىق ئالمىسا، ھەقسىز ئېلىشى توغرا بولمايدۇ. قىمار ئويناپ ئېلىۋالسىمۇ باشقىلارنىڭ مال ـ مۈلكىنى ھەقسىز يەۋالغان بولىدۇ ئەلبەتتە.

3 ـ قىمار ئوينىغۇچىلار ئاغزىدا رازىلىقنى ئىپادىلىگەن بىلەن، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئۆچمەنلىك ۋە ئاداۋەت تۇغۇلىدۇ، چۈنكى ئۇلار ھەرزامان يا ئۇتىدۇ يا ئۇتتۇرىدۇ، يا پايدا ئالىدۇ ياكى زىيان تارتىدۇ. ئۇتتۇرىۋەتكەن قىمارۋاز بەزىدە لام ـ جىم دېمىگەن تەقدىردىمۇ، زىيان ئاچچىق بولغاچقا، ئاچچىقىنى يۇتۇپ دەردىنى ئۆزى بىلىدۇ، ناۋادا چىدىماي ئۇرۇشۇپ قالسا، لەۋزىدە تۇرماي جېدەللىشىدۇ.

4 ـ ئوڭۇشسىزلىق ئۇتتۇرىۋەتكۈچىنى، بىرىنچى قېتىم ئۇتتۇرىۋەتكىنىنى قايتا ئۇتۇۋېلىش ئۈچۈن قايتا ئويناشقا ئىتتىرسە، ئۇتقان ئادەم ئۇتۇش تاتلىق بولغاچقا، يەنە تېخىمۇ كۆپرەك ئۇتۇش ئۈچۈن قايتا ئوينايدۇ، ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئۇتتۇرۇشقا باشلاپ غەلىبە شادلىقىدىن، مەغلۇبىيەت غېمىگە يۆتكىلىدۇ. مۇشۇنداق بولاۋېرىپ ئاخىرى ھەر ئىككىيلەن قىمار سورۇنىدىن كېتەلمەيدۇ. قىمار ئوينىغانلارنىڭ قىمارنى تاشلىيالماسلىقىنىڭ سىرى شۇدۇر.

5 ـ يۇقىرىقى سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن قىمار شەخسكىلا خەتەرلىك بولۇپ قالماستىن بەلكى، پۈتۈن جەمئىيەتكىمۇ خەتىرى ئىنتايىن چوڭ. قىمار ــ ۋاقىت ۋە كۈچىنى كۆيدۈرۈپ قىمارۋازلارنى، ئىستېمال قىلىپ ئىشلەپ چىقىرالمايدىغان، جەمئىيەتتىن پايدا ئېلىپ، جەمئىيەتكە پايدا يەتكۈزەلمەيدىغان بىكار تەلەپلەرگە ئايلاندۇرىۋېتىدىغان ئويۇندۇر. ئۇنىڭ ئۈستىگە قىمارۋازنىڭ ئۆزىگە، ئائىلىسىگە، مىللىتىگە ۋە پەرۋەردىگارىغا قارىتا ئورۇندىشى كېرەك بولغان بۇرچىنى ئادا قىلىشقا ھېچ ۋاقتى چىقمايدۇ.

قىمار ئۈستىلىگە باغلىنىپ قالغان ئادەمنىڭ قىمار ئۈچۈن دىنىنى، ئىپپەت ـ نومۇسىنى، ۋىجدانىنى ۋە مىللەت ـ ۋەتىنىنى سېتىۋېتىشى يىراق ئەمەس، چۈنكى ئۇنىڭ قىمارغا بولغان ساداقەتمەنلىكى باشقا ھەرقانداق نەرسىگە ساداقەتمەن بولىشىغا توسالغۇ بولىدۇ.

شۇنداقلا، قىمار قىمارۋازغا ھەرقانداق نەرسىنى تىكىشكە ئادەتلەندۈرىۋەتكەچكە، يوق پايدىنى كۆزلەپ دىنىنى، شەرىپىنى ۋە مىللىتىنىمۇ تىكىپ قىمار ئوينىشى ھەرۋاقىت مۇمكىن.

قۇرئان كەرىم ئايەتلىرىدە ۋە ئەھكامىلىرىدا ھاراق بىلەن قىمارنى بىر قاتاردا سانىغانلىقى ھەقىقەتەن سەۋەبسىز بولمىغان، چۈنكى ھاراق بىلەن قىمارنىڭ شەخس ۋە ئائىلە، ۋەتەن ۋە ئەخلاققا كەلتۈرىدىغان زىيىنى ئوخشىشىپ كېتىدۇ. قىمارۋاز ھاراقكەشكە بەك ئوخشايدۇ.

بەلكى قىمارۋاز ئادەتتە هاراقكەش كېلىدۇ، هاراقكەشمۇ قىمارۋاز كېلىدۇ.

قۇرئان كەرىم بىزگە، هاراق بىلەن قىمارنىڭ شەيتاننىڭ ئىشى ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ، ئۇلارنى تىكلىگەن تاش ۋە پال ئوقلىرى بىلەن بىللە بىر قاتاردا سانىشى، ھەمدە بىزنىڭ بۇنداق مەينەت نەرسىلەردىن يىراق تۇرۇشىمىزنىڭ كېرەكلىكىنى تەكىتلىشى ھەقىقەتەن توغرا. قۇرئان كەرىم مۇنداق دېگەن:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنْ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنتَهُونَ

ئى مۆئمىنلەر! هاراق ئىچىش، قىمار ئويناش، بۇتلارغا چوقۇنۇش، پال ئوقلىرى بىلەن پال سېلىش شەيتاننىڭ ئىشى، پاسكىنا قىلىقلاردۇر، بەختكە ئېرىشىشىڭلار ئۈچۈن شەيتاننىڭ ئىشىدىن يىراق بولۇڭلار. شەيتان هاراق، قىمار ئارقىلىق ئاراڭلاردا دۈشمەنلىك، ئاداۋەت تۇغدۇرماقچى، سىلەرنى نامازدىن ۋە ئاللاھنى ياد ئېتىشتىن توسماقچى بولىدۇ، سىلەر ئەمدى يانامسىلەر؟ [مائىدە سۈرىسى 90-91 ـ ئايەتلەر]

لاتارىيە ئويۇنلىرىمۇ قىماردۇر

ھەرخىل تۈردىكى لاتارىيە ئويۇنلىرى قىمارنىڭ تۈرلىرى بولۇپ، قانداق ئاتالغۇ بىلەن ئاتىلىشىدىن قەتئىينەزەر ئۇنىڭغا سەل قارىغىلى بولمايدۇ.

بەزىلەر بۇنداق قىمارلارنى ئۇيۇشتۇرۇپ، ئۇنىڭدىن كەلگەن كىرىمنى خەير ـ ساخاۋەت ئىشلىرىغا ياكى مېيىپلارغا ياردەم قىلىمىز دېگەندەك چىرايلىق ئىسىملار بىلەن ئوتتۇرىغا چىقىدۇ. قىمارنى بۇنداق مەقسەت بىلەن ئوينىغان ئادەم خۇددى خەير ـ ساخاۋەت ئىشلىرىغا ياردەم توپلاش ئۈچۈن پاھىشە قىلغان ئاياللارغا ئوخشايدۇ. بىز ئۇلارغا: "ئاللاھ پاكتۇر، پاكتىن باشقىنى قوبۇل قىلمايدۇ" دەيمىز.

بۇنداق ئۇسۇللار بىلەن ياردەم توپلىماقچى بولغانلار، جەمئىيەتتە خەير ـ ساخاۋەت سۆيەرلىك تۇيغۇسى، رەھىمدىللىق ۋە ياخشىلىق قىلىش روھى يوق، مۇشۇنداق چەكلەنگەن ئويۇن ـ تاماشا ياكى قىمار ئارقىلىق پۇل توپلىمىساق باشقا يول يوق دەپ پەرەز قىلىشىدۇ. ئەمما ئىسلام دىنى، جەمئىيەتكە بۇنداق قارىمايدۇ، بەلكى ئۇ، ئىنساندىكى ياخشىلىق قىلىش روھىغا ئىشىنىدۇ، شۇڭا ئېسىل غايىگە پاك چارىدىن باشقىنى قوللانمايدۇ، ئۇ چارە بولسا: ياخشىلىققا چاقىرىش، ئىنسانپەرۋەرلىك روھىنى قوزغاش ۋە ئاللاھ بىلەن ئاخىرەتكە بولغان ئىمانىنى ئويغۇتۇشتۇر.

تېلېۋىزور كۆرۈش مەسىلىسى

ھازىرقى ئىسلام دۇنياسىدا بىردەك ئېتىراپ قىلىنغان مەشھۇر ئالىم دوكتور: يۇسۇپ ئەل قەرداۋىي بۇ سوئالغا مۇنداق دەپ جاۋاب بەرگەن. تېلېۋىزور، رادىئو، گېزىت ۋە ژۇرنالغا ئوخشاش مەلۇم بىر غايە ۋە مەقسەتلەر ئۈچۈن قوللىنىلىدىغان قوراللاردۇر. ئۇلارنى مۇتلەق ياخشى ياكى مۇتلەق يامان دېگىلى بولمىغاندەك، مۇتلەق هالال ياكى مۇتلەق هارام دېگىلى بولمايدۇ. لېكىن تېلېۋىزور كۆرۈشنىڭ هالال ياكى هاراملىقىنى ئۇنىڭدا بېرىلىدىغان پروگراممىلار ۋە ئىشلىتىش ئۇسۇلىغا قاراپ بەلگىلىگىلى بولىدۇ. تېلېۋىزور قىلىچقا ئوخشاش

بىر نەرسە بولۇپ، مۇجاھىدنىڭ قولىدا ئاللاھ يولىدا جىھاد قىلىشنىڭ قورالى بولغىنىدەك، قاراقچىنىڭ قولىدا قاتىللىقنىڭ قورالى بولالايدۇ. تېلېۋىزور پىكرىي، روھىي، نەپسىي، ئەخلاقىي ۋە ئىجتىمائىي تەرەپلەردىن يۈكسىلىشنىڭ ئەڭ ياخشى قورالى بولالىغىنىدەك، ئىنسانلارنىڭ ئەخلاقىنى، مەنىۋىيىتىنى بۇزۇشنىڭ، ۋاقتىنى ئۆلتۈرۈشنىڭ ئەڭ چوڭ قورالىمۇ بولالايدۇ. بۇ تېلېۋىزوردىكى پروگراممىلارغا باغلىق ئىش. رادىئو، گېزىت ۋە ژۇرناللارمۇ بۇنىڭغا ئوخشاشتۇر. خۇلاسە قىلىپ ئېيتقاندا، يۇقىرىقىلاردا ياخشىلىقمۇ بار، يامانلىقمۇ بار. ئۇلاردا ھالالمۇ بار، ھارامىمۇ بار. مۇسۇلمان ئادەم بۇ ئىشلاردا ئۆز ۋىجدانى بىلەن ئىش قىلىشى ۋە ئۆزى ئۈچۈن پايدىلىق بولغانلارنى قىلىپ، زىيانلىق بولغانلاردىن يىراق تۇرۇشى لازىم. رادىئو بىلەن تېلېۋىزوردا ياخشى پروگراممىلار بېرىلگەندە، ئۇنى ئېچىپ ئۇنىڭدىن پايدىلىنىش، ئەدەب ــ ئەخلاققا ماسلاشمايدىغان پروگراممىلار بېرىلگەندە، يېپىۋېتىش ھەر قانداق بىر مۇسۇلمان ئەمەل قىلىشقا تېگىشلىك بىر مۇھىم ئىشتۇر.

كۆرۈش كەسكىن ھارام بولىدىغان تېلېۋىزور پروگراممىلىرى

ھازىرقى زامان ئىسلام ئۆلىمالىرى كۆرۈشنىڭ ھاراملىقىغا بىردەك ئىتتىپاقلاشقان تېلېۋىزور پروگراممىلىرى ۋە فىلىملىرى تۆۋەندىكىچە:

1.جىنسىي فىلىملەر.

2. رەڭلىك ناخشا كېچىلىكى پروراممىلىرى.

3. يېرىم يالىڭاچ ئاياللارنىڭ ئۇسسۇل ياكى ناخشا پروگراممىلىرى.

4. ھاراق ــ شاراپ سورۇنلىرىنى ياكى قاۋاقخانىلارنى ۋە قىمارخانىلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان فىلىملەر.

5. ھاياسىز ئاشىق ــ مەشۇق فىلىملىرى، خۇسۇسەن چەتئەل فىلىملىرى.

6. بالىلاردا سەلبىي تەسىر قوزغايدىغان ھەر قانداق فىلىملەر.

7. يالغانچىلىقنى، ئادەم ئالداشنى تەشەببۇس قىلىدىغان فىلىملەر.

8. ئەدەب ــ ئەخلاققا زىت كېلىدىغان ھەر قانداق فىلىم ۋە پروگراممىلارنى كۆرۈش ھارامدۇر.

يۇقىرىقى ۋە بۇلارغا ئوخشىغان تېلېۋىزور پروگراممىلىرىنىڭ ئىنسانلارغا كەلتۈرىدىغان زىيانلىرى ھەقىقەتەن زور بولۇپ، ئەخلاقنىڭ بۇزۇلۇشىغا، جەمئىيەتتە ھەرخىل بۇزۇقچىلىق ۋە جىنايەتلەرنىڭ كۆپىيىشىگە سەۋەب بولىدىغانلىقى، خۇسۇسەن بالىلارنىڭ ئەخلاقىغا بىۋاستە سەلبىي تەسىر كۆرسىتىدىغانلىقىدا قىلچە شەك يوق. شۇ سەۋەبتىن يۇقىرىقىلارغا ئوخشىغان تېلېۋىزور پروگراممىلىرىنى كۆرۈش دىن ۋە ئەقىلنىڭ تەقەززاسى بىلەن قەتئىي ھارامدۇر. تېلېۋىزور كونتروللىقى ئاجىز، بەزى ھاياسىز پروگراممىلار پەرۋاسىزلىق بىلەن بېرىلىدىغان بۇ زاماندا، ھەركىم ئۆز پەرزەنتلىرىگە ۋە ئۆلارنىڭ ئەخلاقىغا ئىگە بولۇشى زۆرۈر. تېلېۋىزور پروگراممىلىرىنىڭ كۆپىنچىسى بالىلارنىڭ ئەخلاقىنى بۇزۇش رولىنى ئوينايدۇ. چۈنكى ئۆتمۈشلەردىكى 10 ياشلىق بالىلار جىنسىي ھەۋەسنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلمىگەن بولسا، ھازىرقى كۈندە، بالىلار 7 ياشقا كىرمەي تۇرۇپ ئۇنى بىلىدۇ.

كۆرۈش تەشەببۇس قىلىنىدىغان پروگراممىلار

كۆرۈش تەشەببۇس قىلىنىدىغان تېلېۋىزور پروگراممىلىرى تۆۋەندىكىچە:

1. دىنىي ۋە ئىلمىي پروگراممىلار. 2. تەلىم تەربىيە پروگراممىلىرى
3. خەۋەر ۋە تارىخ پروگراممىلىرى. 4. ئىلمىي مۇسابىقە پروگراممىلىرى
5. پاكىز **با** لىلار پروگراممىلىرى

تېلېۋىزورنىڭ زىيىنىدىن ساقلىنىش چارىسى

ئىنسان ئۆزىگە بېرىلگەن ئەقىل ــ ئىدراك ۋە پىكرىي قابىلىيىتى يۈزىسىدىن ئاللاھ تائالانىڭ ھۆرمىتىگە ۋە پەرىشتىلەرنىڭ سەجدىسىگە سازاۋەر بولغان يېگانە مەخلۇقاتتۇر. ئىنساننىڭ ئاقىۋەتتە جەننىتى ياكى دوزىخى بولىشىمۇ شۇ ئەقلىنى قوللىنىپ، ياراتقان پەرۋەردىگارىنى تونۇش ياكى تونۇماسلىقىغا ۋە ئۆزى ئۈچۈن پايدىلىق ئىشلارنى قىلىپ، قىلماسلىقىغا بىۋاسىتە مۇناسىۋەتلىك ئىشتۇر. ئىنسان ھاياتلىق ئىشلىرىدا ئۆزىنىڭ پايدا ــ زىيىنىنى بىلەلىگىنىگە ئوخشاش، تېلېۋىزور ئىشىدىمۇ ئۆزىنىڭ پايدا ــ زىيىنىنى بىلەلەيدۇ ۋە تېلېۋىزورنى ئۆزى ھەم ئائىلىسى ئۈچۈن پايدىلىق بولغان شەكىلدە قوللىنالايدۇ. بۇ پەقەت تېلېۋىزورنى كونتروللىقىدا تۇتۇش بىلەن بولىدۇ. كىشى مۇبادا تېلېۋىزورنى كونترول قىلىشتىن ئاجىز كەلسە، ئۇنىڭ پايدىسىدىن زىيىنى كۆپرەك بولۇپ كەتسە، تېلېۋىزورنى ئۆيىگە يامانلىقنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن كىرگۈزمىگىنى تۈزۈك. ئىنتېرنېتمۇ ھۆكۈمدە تېلېۋىزورغا ئوخشاشتۇر. بىراق يولىدا قوللانغانلار ئۈچۈن ئىنتېرنېتنىڭ ئىلمىي جەھەتتىكى پايدىسى تېلېۋىزورنىڭكىدىن كۆپتۇر.

كىنو ۋە سەھنە ئويۇنلىرى

كۆپلىگەن مۇسۇلمانلار ئىسلامنىڭ كىنو ـ تىياتىر ۋە شۇنىڭغا ئوخشىغان سەنئەتلەرگە قانداق قارايدىغانلىقىنى، مۇسۇلمان كىشى ئۇنى كۆرسە بولامدۇ ياكى بولمامدۇ، دەپ سورىشىدۇ.

شەكسىزكى، كىنو ۋە سەھنە سەنئەتلىرى باشقا قوراللارغا ئوخشاشلا ئاقارتىش ۋە كۆڭۈل ئېچىش قوراللىرىنىڭ مۇھىم بىرىدۇر. ئۇنى يا ياخشىلىققا ئىشلىتىمىز ياكى يامانلىققا، لېكىن ئۇنىڭ ئۆزى ھارام ئەمەس، ئۇنىڭغا بېرىلىدىغان ھۆكۈم ئوينىلىدىغان رولغا قاراپ بولىدۇ.

بىزنىڭ قارىشىمىزچە: ئۇ ھالالدۇر، بەلكى تېخى تۆۋەندىكى شەرتلەر تېپىلىپ قالسا، سەھنە سەنئەتلىرى مۇستەھەب ۋە لازىم بولىدۇ:

1) مەزمۇنى ئىسلام ئەقىدىسىگە، شەرىئىتىگە ۋە ئەدەب ـ ئەخلاقلىرىغا خىلاپ كەلمەسلىكى، بۇزۇقچىلىق ۋە يالىڭاچچىلىقتىن خالىي بولۇشى كېرەك. لېكىن شەھۋانىيلىققا، گۇناھقا، جىنايەتكە، بۇزۇق پىكىرلەرگە... تەشۋىق قىلىدىغان بولسا، ئۇ ھارام بولىدۇ. ئۇنى كۆرۈش مۇسۇلمان ئادەمگە ھارام بولىدۇ. ئىشلەپ چىقارسا ياكى ئىشلىنىشكە قاتناشسا تېخىمۇ بەك ھارام بولىدۇ.

2) ئۇنى كۆرۈش دىنىي ياكى دۇنياۋى مەجبۇرىيىتىنى ئادا قىلىشقا توسالغۇ بولماسلىقى كېرەك. دىنىي مەجبۇرىيەتنىڭ ئەڭ بېشىدا ئاللاھ تائالا ھەربىر مۇسۇلمانغا ھەر كۈندە پەرز قىلغان بەش ۋاقىت ناماز تۇرىدۇ، شۇڭا مۇسۇلمان ئادەم بىر كىنو كۆرۈش ئۈچۈن ــشام نامىزىدەك ــبىر پەرز نامازنى زايا قىلىۋەتسە بولمايدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دېگەن:

فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ شۇنداق ناماز ئوقۇغۇچىلارغا ۋايكى، ئۇلار نامازنى غەپلەت بىلەن ئوقۇيدۇ [مائۇن سۈرىسى 4-5- ئايەتلەر]

ئايەتتىكى غەپلەت ياكى سەۋەنلىك دېگەن سۆزگە نامازنى ۋاقتى ئۆتۈپ كەتكەنگىچىلىك كېچىكتۈرۈش دەپ مەنە بېرىلدى. قۇرئان كەرىم يەنە هاراق بىلەن قىمارنىڭ هارام قىلىنىشىنىڭ سەۋەبلىرىدىن بىرى، ئۇنىڭ ناماز ۋە ئاللاهنى ياد ئېتىشتىن توسۇش ئىكەنلىكى دەپ كۆرسەتتى.

3) كىنو ـ تىياتىرخانىلاردا يات ئەر ـ ئاياللار چاپلىشىپ بىللە ئولتۇرماسلىقى كېرەك، چۈنكى بۇ ئويۇنلار قاراڭغۇدا قويۇلغاچقا، ئولتۇرۇشقا دىققەت قىلمىسا، پىتنە ۋە گۇمان تۇغۇلىدۇ.

ئون بىرىنچى باپ. ئىجتىمائى مۇناسىۋەتلەردىكى هالال هارام

ئىسلام دىنى مۇسۇلمان جەمئىيەت ئەزالىرى ئوتتۇرىدىكى مۇناسىۋەتنى ئىككى چوڭ ئاساس ئۈستىگە قۇرغان:

بىرىنچىسى: ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىدىكى مەهكەم رىشتە بولغان قېرىنداشلىق رىشتىسىگە رىئايە قىلىش.

ئىككىنچىسى: هەر بىر شەخسنىڭ ئىسلام قوغداپ بەرگەن قان، ئىپپەت ـ نۇمۇس ۋە مال ـ مۈلۈك قاتارلىق هەقلىرىنى قوغداش.

ئىسلام مۇشۇ ئىككى چوڭ ئاساسقا زىيانكەشلىك قىلىدىغان هەم مۇخالىپ كېلىدىغان هەرقانداق سۆز ـ هەرىكەتلەرنى، كەلتۈرىدىغان ماددىي ۋە مەنىۋى زىيىنىنىڭ دەرىجىسىگە قاراپ ئۆز لايىقىدا هارام قىلىۋېتىدۇ.

تۆۋەندىكى ئايەتتە قېرىنداشلىق ۋە شەخسلەرنىڭ هوقۇق ـ مەنپەئەتىگە زىيان يەتكۈزىدىغان هارام ئىشلاردىن ئۆرنەكلەر بار:

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَى أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَاء مِنْ نِسَاء عَسَى أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الاِسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَنْ لَمْ يَتُبْ فَأُوْلَئِكَ هُمْ الظَّالِمُونَ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِنْ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَحِيمٌ

مۆئمىنلەر هەقىقەتەن قېرىنداشلاردۇر، قېرىنداشلىرىڭلارنىڭ ئارىسىنى تۈزەڭلار، رەهمەتكە ئېرىشىشىڭلار ئۈچۈن ئاللاهدىن قورقۇڭلار. ئى مۆئمىنلەر! ئەركىشىلەر ئەركىشىلەرنى مەسخىرە قىلمىسۇن، مەسخىرە قىلىنغانلار مەسخىرە قىلغۇچىلاردىن ياخشىراق بولۇشى مۇمكىن، سىلەرنىڭ ئاراڭلاردىكى ئاياللارمۇ ئۆزئارا مەسخىرە قىلىشمىسۇن، مەسخىرە

قىلىنغۇچى ئاياللار مەسخىرە قىلغۇچى ئاياللاردىن ياخشىراق بولۇشى مۇمكىن، بىر - بىرىڭلارنى ئەيىبلىمەڭلار، بىر - بىرىڭلارنى يامان لەقەم بىلەن چاقىرماڭلار، ئىماندىن كېيىن پىسقى بىلەن ئاتاش نېمىدېگەن يامان! تەۋبە قىلمىغانلار زالىملاردۇر. ئى مۆئمىنلەر! كۆپ گۇمانلاردىن ساقلىنىڭلار، بەزى گۇمانلار ھەقىقەتەن گۇناھتۇر، مۆئمىنلەرنىڭ ئەيىبىنى ئىزدىمەڭلار، بىر - بىرىڭلارنىڭ غەيۋىتىنى قىلماڭلار، سىلەرنىڭ بىرىڭلار ئۆلگەن قېرىندىشىڭلارنىڭ گۆشىنى يېيىشنى ياقتۇرامدۇ؟ ئۇنى ياقتۇرمايسىلەر، ئاللاھدىن قورقۇڭلار، ئاللاھ تەۋبىنى بەكمۇ قوبۇل قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر [ھۇجۇرات سۈرىسى 10-12-ئايەتلەر]

ئاللاھ تائالا بۇ ئايەتلەرنىڭ بىرىنچىسىدە، مۆئمىنلەرنىڭ قېرىنداش ئىكەنلىكىنى، ئۇلارنى ئىنسانىيەتتىكى قېرىنداشلىق بىلەن دىنىي قېرىنداشلىق باغلاپ تۇرىدىغانلىقىنى، قېرىنداشلىقنىڭ ياتلاشماي ئۆزئارا تونۇشۇشنى، تاشلاشماي ئىزدىشىپ تۇرۇشنى، ئاداۋەتلەشمەي ئۈلپەتلىشىشنى، نەپرەتلىشىشمەي ياخشى كۆرۈشۇشنى ۋە بۆلۈنۈپ كەتمەي بىرلىششنى تەقەززا قىلىدىغانلىقىنى مۇئەييەنلەشتۈرگەن.

8061/4879 ـ أنس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((لا تقاطعوا، ولا تدابروا، ولا تباغضوا، ولا تحاسدوا، وكونوا عباد الله إخواناً، ولا يحل لمسلم أن يهجر أخاه فوق ثلاثٍ))* البخاري (6065)، مسلم (2559).

8061/4879 ـ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: بىر - بىرىڭلارنى تاشلىۋەتمەڭلار، بىر - بىرىڭلارغا تەتۈر قاراشماڭلار، ئاداۋەتلەشمەڭلار ۋە ھەسەت قىلىشماڭلار، ھەممىڭلار ئاللاھنىڭ قېرىنداش بەندىلىرىدىن بولۇڭلار. مۇسۇلماننىڭ قېرىندىشىغا ئۈچ كۈندىن ئارتۇق ئاداۋەت تۇتۇشى دۇرۇس ئەمەس. (تىرمىزى: 1935)

مۇسۇلمان مۇسۇلمان بىلەن تاشلىشىپ كەتسە بولمايدۇ

ئىسلام دىنى يۇقىرىقىلارغا ئاساسەن بىر مۇسۇلماننىڭ مۇسۇلمان قېرىندىشىغا سوغۇق مۇئامىلە قىلىپ، ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرۈپ مۇناسىۋەتنى ئۈزۈۋېتىشنى ھارام قىلىۋەتكەن. خاپا بولۇشۇپ قالغانلارغا ئاچچىقى يانغىچە ئۈچ كۈنلا رۇخسەت قىلغان. ئۈچ كۈن ئۆتكەندىن كېيىن ئىككىيلەن كۆڭلىدىكى ئاچچىقى يامانلىق، ئاداۋەتنى يامانلىق ۋە تەكەببۇرلۇق ئىللەتلىرى ئۈستىدىن غەلىبە قىلىپ، ئەپلىشىش ۋە يارىشىشقا ھەرىكەت قىلىشى كېرەك، چۈنكى قۇرئان كەرىم مەدھىيىلىگەن سۈپەتلەرنىڭ بىرى بولسا:

أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ مۆئمىنلەرگە كۆيۈندىغان [مائىدە سۈرىسى 54- ئايەت]

8062/4880 ـ أبو أيوب – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((لا يحل لمؤمن أن يهجر أخاه فوق ثلاث ليالٍ، يلتقيان فيعرض هذا، ويعرض هذا، وخيرهما الذي بدأ بالسلام))* البخاري (6077)، مسلم (2560).

8062/4880 ـ ئەبۇ ئەييۇب ئەنسارى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر

سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: مۇسۇلمانىنىڭ قېرىندىشىغا ئۈچ كۈندىن ئارتۇق ئاداۋەت تۇتۇشى ۋە ئۈچرىشىپ قالغاندا (ھەر ئىككىلىسى) بىر ـ بىرىگە تەتۈر قاراپ يۈرۈشى دۇرۇس ئەمەس. بۇ ئىككىسىدىن ئاۋۋال سالام قىلغىنى ئەڭ ياخشىسىدۇر. (بۇخارى: 6077)

ئىسلام دىنى سىلە ـ رەھىم قىلىشنى پەرز قىلغان ۋە تاپىلىغان ئورۇق ـ تۇغقانلارنى تاشلىۋېتىش تېخىمۇ قاتتىق ھارام بولىدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا

بىر ـ بىرىڭلاردىن نەرسە سورىغاندا نامى بىلەن سورايدىغان ئاللاھدىن قورقۇڭلار، رەھىمنى ئۈزۈپ قويۇشتىن ساقلىنىڭلار، ئاللاھ ھەقىقەتەن سىلەرنى كۆزىتىپ تۇرغۇچىدۇر [نىسا سۈرىسى 1ـ ئايەت]

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئورۇق ــتۇغقانلار ئوتتۇرىدىكى بۇ سىلە ـ رەھىمنىڭ ئاللاھنىڭ نەزىرىدە نەقەدەر قىممەتلىك ئىكەنلىكىنى تەسۋىرلەپ مۇنداق دەيدۇ:

8263/5010 ـ جبير (بن مطعم – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –): رفعه: ((لا يدخلُ الجنةَ قاطعُ رحم))* البخاري (5984)، مسلم (2556).

8263/5010 ـ جۇبەير ئىبنى مۇتئىم رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: سىلە رەھىمنى ئۈزگۈچى جەننەتكە كىرمەيدۇ. (مۇسلىم: 2556)

8264/5011 ـ أبو بكرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: رفعه: ((ما من ذنبٍ أجدرُ أن يعجلَ لصاحبِه العقوبةَ في الدنيا مع ما يدخرُ له في الآخرةِ من البغيِّ، وقطيعةِ الرحمِ))* أبو داود (4902)، الترمذي (2511)، ابن ماجة(4211)

8264/5011 ـ ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: الله تائالا پاھىشە ئايالنى ۋە سىلە رەھىمنى ئۈزگەن كىشىنى دۇنيادىمۇ، ئاخىرەتتىمۇ جازالايدۇ. (تىرمىزى: 2511)

ۋاجىب بولغان سىلە ـ رەھىم تۇغقان تۇغقىنىغا بىر ياخشىلىقتا بىر ياخشىلىق، بىر يوقلاشقا بىر يوقلاش ئارقىلىق تەڭمۇ ـ تەڭ مۇئامىلە قىلىشتىن ئىبارەت ئەمەس، چۈنكى بۇ ئۇنىڭ تەبىئىي مەجبۇرىيىتى، لېكىن ۋاجىب بولغىنى: ئۇنى تاشلىۋەتكەن تەقدىردىمۇ ئۇلارنى يوقلاپ تۇرۇشتۇر.

8273/5019 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: رفعه: ((إن أعمالَ بني آدم تعرضُ كل خميسٍ ليلةَ الجمعةِ فلا يقبلُ عملُ قاطعِ رحمٍ))* أحمد483/2

8273/5019 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم: ئىنسانلارنىڭ ئەمەللىرى ھەر پەيشەنبە ئۆتۈپ، جۈمە كىرگەن كېچىسى تەكشۈرۈلىدۇ. سىلە رەھىمنى ئۈزگۈچىنىڭ ئەمەلى قوبۇل بولمايدۇ. (ئەھمەد: 9902)

بۇلارنىڭ ھەممىسى تاشلىۋېتىش ۋە مۇناسىۋەتنى ئۈزۈش ھەق ئۈچۈن ۋە ئاللاھ ئۈچۈن

بولمىغان تەقدىردە شۇنداق بولىدۇ. چۈنكى ئاللاھ ئۇچۇن سۆيۈش، ئاللاھ ئۇچۇن نەپرەتلىنىش ئىماننىڭ ئەڭ مۇستەھكەم تۇتقىلىرىنىڭ بىرىدۇر.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋە ساھابىلىرى تەبۇك غازىتىغا چىقمىغان ئۈچ كىشىدىن ئۆلارغا كەڭ زېمىن تار كەلگەنگە قەدەر ئەللىك كۈن مۇناسىۋەتنى ئۈزگەن. ئۆلار بىلەن ھېچكىم ئولتۇرۇپ قوپمىغان، سۆزلەشمىگەن ۋە سالاملاشمىغان. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە ئۆلارنىڭ تەۋبە قىلغانلىقىنى، تەۋبىسىنىڭ قوبۇل قىلىنغانلىقىنى بايان قىلغانغا قەدەر ئەھۋال شۇنداق داۋاملاشقان.

ھەزرىتى ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەرنىڭ بىر ئوغلى، دادىسى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن رىۋايەت قىلغان: ئاياللارنى مەسجىدلەردىن توسماڭلار دېگەن مەزمۇندىكى ھەدىسكە بويسۇنمىغانلىقى ئۈچۈن ئوغلىدىن ۋاپات بولغانغا قەدەر مۇناسىۋىتىنى ئۈزگەن.

ئەمما تاشلىشىش ۋە مۇناسىۋەتنى ئۈزۈش ئاللاھ ئۈچۈن بولماي دۇنيا ئۈچۈن بولىدىغان بولسا، دۇنيا ئاللاھنىڭ ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ نەزىرىدە مۇسۇلمان بىلەن قېرىندىشى ئارىلىقىنى بۇزۇپ يۈز ئۆرۈشۈشكە سەۋەب بولۇشقا يارىمايدۇ، ئاداۋەتنى تۈگەتمەسلىكنىڭ ئاقىۋىتى ئاللاھنىڭ مەغپىرىتى ۋە رەھمىتىدىن مەھرۇم قىلىنىش تۇرسا، قانداقمۇ دۇنيانى دەپ مۇسۇلمان قېرىنداشتىن يۈز ئۆرىگىلى بولسۇن.

8066/4883 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((تعرض الأعمال كل خميس واثنين، فيغفر الله في ذلك اليوم لكل امرئ لا يشرك بالله شيئاً، إلا امرأً كانت بينه وبين أخيه شحناء، فيقول اتركوا هذين حتى يصطلحا))* مسلم (2565) 36.

8066/4883 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: جەننەتنىڭ دەرۋازىسى دۈشەنبە ۋە پەيشەنبە كۈنلىرى ئېچىلىپ، اللەقا شېرىك كەلتۈرمىگەن ھەرقانداق بەندىگە مەغپىرەت قىلىنىدۇ. پەقەتلا قېرىندىشى بىلەن ئوتتۇرىدا ئاداۋەتى بولغان كىشىلا مەغپىرەت قىلىنماي: "بۇ ئىككىسى ياراشقانغا قەدەر كۈتۈپ تۇرۇڭلار، بۇ ئىككىسى ياراشقانغا قەدەر كۈتۈپ تۇرۇڭلار، بۇ ئىككىسى ياراشقانغا قەدەر كۈتۈپ تۇرۇڭلار! " دېيىلىدۇ. (مۇسلىم: 2565)

ھەق ئىگىسىگە قېرىندىشى ئۆزرە ئېيتىپ كېلىشى كۈپايە، ئۇ ئۆزرىسىنى قوبۇل قىلىپ ئاداۋەتنى تۈگىتىۋېتىشى كېرەك، ئۆزرىسىنى قوبۇل قىلماي قايتۇرىۋەتسە ھارام بولىدۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنداق قىلغانلارنى قىيامەت كۈندە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كۆلىدىن سۇ ئىچەلمەيدۇ دەپ ئاگاھلاندۇرىدۇ.

ياراشتۇرۇش

زىددىيەتلەشكەنلەر قېرىنداشلىق روھىنىڭ تەلىپىگە ئاساسەن ئەپلىشىپ كېتىشى ۋاجىب بولسا، جەمئىيەتنىڭمۇ بۇ ھەقتە ئورۇندىشى كېرەك بولغان مەجبۇرىيىتى بار، چۈنكى ئىسلام جەمئىيتى ئۆزئارا ھەمكارلىشىدىغان، بىر ـ بىرىگە كاپالەتلىك قىلىدىغان جەمئىيەت بولغاچقا، جەمئىيەت ئەزالىرىنى بىر ـ بىرى بىلەن ئاداۋەتلەشكەن ۋە ئۇرۇشۇپ قالغان ھالەتتە كۆرۈپ تۇرۇپ، ئوتنى ئۆچۈرمەي ئويۇن كۆرۈپ تۇرسا بولمايدۇ.

بۇنداق ئەھۋالدا، ئەقىل ۋە ئىقتىدار ئىگىلىرى پەقەت ھەقنىلا كۆزلەپ، ھېچكىمگە يان باسماي ئىككى تەرەپنى ياراشتۇرۇش ئۈچۈن ئارىلىشىشى كېرەك بولىدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ

قېرىنداشلىرىڭلارنىڭ ئارىسىنى تۈزەڭلار، رەھمەتكە ئېرىشىشىڭلار ئۈچۈن ئاللاھدىن قورقۇڭلار [ھۇجۇرات سۈرىسى 10- ئايەت]

7840/4725 - أبو الدرداء – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((ألا أخبركم بأفضل من درجة الصيام والصلاة والصدقة؟)) قالوا: بلى، قال: ((صلاح ذات البين، فإن فساد ذات البين هي الحالقة))* وزاد في رواية: ((لا أقول تحلق الشعر ولكن تحلق الدين))* الترمذي (2509)، أبو داود (4919)

7840/4725 - ئەبۇ دەردا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: سىلەرگە روزا، ناماز ۋە زاكاتنىڭ دەرىجىسىدىنمۇ ئەۋزەل ئەمەلنى دەپ بېرەيمۇ؟ دېگەن ئىدى، ساھابىلار: دەپ بەرگىن! دېيىشتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: (بۇ ئەمەل خۇسۇمەتلىك) ئىككى تەرەپنى ياراشتۇرۇپ قويۇشتۇر. چۈنكى خۇسۇمەت (ئىماننى يىلتىزىدىن) قۇرۇتىۋېتىدۇ، دېدى. يەنە بىر رىۋايەتتە: "چاچنى قىرقىۋېتىدۇ " دېمىدىم، بەلكى: "دىننى يىلتىزىدىن قىرقىۋېتىدۇ " دەۋاتىمەن دەپ كەلگەن. (تىرمىزى: 2509)

مەسخىرە قىلماسلىق

يۇقىرىدا بايان قىلىنغان ئايەتلەردە ئاللاھ تائالا قېرىنداشلىق رىشتىسىنى ساقلايدىغان ۋە كىشىلەرنىڭ ھەق - ھوقۇقىنى قوغدايدىغان بىرقانچە ئىشلارنى بايان قىلغان:

بۇ ئىشلارنىڭ بىرىنچىسى بولسا: كىشىلەرنى مەسخىرە قىلماسلىق بولۇپ، ئاللاھغا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىشىنىدىغان بىر مۆئمىن كىشىگە باشقىلارنى مەسخىرە قىلىش ياكى بەزى سەخسلەرنى كۆڭۈل ئېچىش ۋە كۈلكە پەيدا قىلىش تېمىسىغا ئايلاندۇرىۋېلىشى ھارامدۇر. چۈنكى بۇنداق قىلىش مەخپى تەكەببۇرلۇق ۋە نىقابلانغان مەغرۇرلۇق بولۇپ، بۇ باشقىلارنى ھاقارەتلىگەنلىك ھەمدە ئاللاھنىڭ نەزىرىدىكى ياخشى - يامانلىق ئۆلچەملىرىنى بىلمىگەنلىكتۇر، شۇڭا ئاللاھ تائالا مۇنداق دېگەن:

لَا يَسْخَرْ قَومٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَى أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَاء مِنْ نِسَاء عَسَى أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ

ئەركىشىلەر ئەركىشىلەرنى مەسخىرە قىلمىسۇن، مەسخىرە قىلىنغانلار مەسخىرە قىلغۇچىلاردىن ياخشىراق بولۇشى مۇمكىن، سىلەرنىڭ ئاراڭلاردىكى ئاياللارمۇ ئۆزئارا مەسخىرە قىلىشمىسۇن، مەسخىرە قىلىنغۇچى ئاياللار مەسخىرە قىلغۇچى ئاياللاردىن ياخشىراق بولۇشى مۇمكىن [ھۇجۇرات سۈرىسى11- ئايەت]

ئاللاھنىڭ نەزىرىدىكى ئەۋزەللىك: تاشقى قىياپەت، جىسىم ياكى مال ۋە يۈز - ئابرويغا

ئەمەس، بەلكى ئىمان، ئىخلاس ۋە ئاللاھ بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنىڭ ياخشى بولۇشىغا تايىنىدۇ. ھەدىستە مۇنداق كۆرسىتىلگەن: ئاللاھ سىلەرنىڭ شەكلىڭلارغا ۋە مال مۈلكىڭلارغا قارىمايدۇ، لېكىن قەلبىڭلارغا ۋە ئەمەللىرىڭلارغا قارايدۇ.

ئۇنداقتا، ئەر ياكى ئايال بولسۇن بىر كىشى بىر كىشىنى بەدىنىدىكى بىر مېيىپلىقتا ياكى چىراي كۆرىنىشىدىكى سەتلىك ياكى كەمبەغەللىكى تۈپەيلىدىن ئەيىبلىشى ياكى مەسخىرە قىلىشى قانداقمۇ توغرا بولسۇن؟

قۇرئان كەرىم مۇشرىكلارنىڭ، مۆئمىنلەرنى بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ بىلال ۋە ئاماردەك ئاجىزلىرىنى قانداق مەسخىرە قىلغانلىقىنى، قىيامەت كۈنىدە ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنىڭ ئەكسىچە بولۇپ بۇ دۇنيادا مەسخىرە قىلغانلارنىڭ ئۇ دۇنيادا مەسخىرە قىلىنىدىغانلىقىنى بايان قىلغان:

إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا مِنْ الَّذِينَ آمَنُوا يَضْحَكُونَ وَإِذَا مَرُّوا بِهِمْ يَتَغَامَزُونَ وَإِذَا انقَلَبُوا إِلَى أَهْلِهِمْ انقَلَبُوا فَكِهِينَ وَإِذَا رَأَوْهُمْ قَالُوا إِنَّ هَؤُلَاء لَضَالُّونَ وَمَا أُرْسِلُوا عَلَيْهِمْ حَافِظِينَ فَالْيَوْمَ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْ الْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ

كاپىرلار ھەقىقەتەن مۆئمىنلەرنى مەسخىرە قىلىپ كۈلەتتى. مۆئمىنلەر ئۇلارنىڭ ئالدىدىن ئۆتكەندە، ئۇلار ئۇزئارا كۆز قىسىشاتتى. ئۆيلىرىگە قايتقاندا مۆئمىنلەرنىڭ غەيۋىتىنى قىلىپ مەزە قىلغان ھالدا قايتىشاتتى. مۆئمىنلەرنى كۆرگەندە "بۇلار شەكسىز ئاداشقانلار" دېيىشەتتى. ئۇلار مۆئمىنلەرنى كۆزىتىشكە ئەۋەتىلگىنى يوق. بۈگۈن (يەنى قىيامەت كۈنى) مۆئمىنلەر كاپىرلاردىن كۈلىدۇ [مۇتاففىفىن سۈرىسى 29-34- ئايەتلەر]

ئايالالارنىڭ بىر - بىرىنى مەسخىرە قىلىشى كەڭ تارقالغان ئادەتلەرنىڭ بىرى بولغاچقا، بۇنىڭدىن بۇرۇن يۇقىرىدا ئۆتكەن ئايەت ئايالالارنىڭمۇ بىر - بىرلىرىنى مەسخىرە قىلىشىنىڭ ھارام‌لىقىنى ئېنىق ۋە ئايرىم ئېيتىلگەن.

تىل ئۇزاتماسلىق

ئىككىنچىسى بولسا تىل تەككۈزمەسلىك بولۇپ، بۇ ئەرەبچىدە سانجىش ۋە پاتۇرۇش مەنىسىنى ئىپادىلەيدىغان سۆز بىلەن بايان قىلىنغان. لېكىن بۇ يەردە ئەيىبلىمەك كۆزدە تۇتۇلىدۇ، چۈنكى كىشىلەرنى ئەيىبلەيدىغان ئادەم ئەمەلىيەتتە ئۇلارغا پىچاق ياكى نەيزە سانجىغاندەك بولىدۇ، بەلكى سانجىلىشتا تىل ھەممىدىن قاتتىقراق سانجىلىشى مۇمكىن. بۇ ھەقتە مۇنداقمۇ دېيىلگەن: تىغ يارىسى تۈتار ئاقىبەت تىل يارىسى ساقايماس پەقەت

ئايەتتىمۇ بۇ چەكلىمە ئىنتايىن گۈزەل بىر ئۇسلۇب بىلەن ئىپادىلەنگەن:

وَلَا تَلْمِزُوا أَنفُسَكُمْ ئۆزۈڭلارغا تىل ئۇزاتماڭلار [ھۇجۇرات سۈرىسى11- ئايەت]

بۇنىڭ مەنىسى: بىر - بىرىڭلارغا تىل ئۇزاتماڭلار دېگەنلىكتۇر، لېكىن قۇرئان كەرىم مۆئمىنلەر جامائىتىگە خۇددى ئۇلار بىر كىشىدەكلا خىتاب قىلغان. چۈنكى ئۇلار ئۆزئارا ھەمكارلىششتا ۋە بىر - بىرىگە كۆيۈنۈشتە مىسلىسىز جامائەتتۇر. ئۇنداق بولىدىكەن كىمكى قېرىندىشىغا تىل ئۇزۇتۇپ ئۇنى ئەيىبلىسە، ئۇ ئۆزىنىڭ بىر پارچىسى بولغانلىقى ئۈچۈن ئەمەلىيەتتە ئۆزىگە تىل ئۇزاتقان ۋە ئۆزىنى ئەيىبلىگەن بولىدۇ.

لەقەم قويماسلىق

ئۈچىنچىسى بولسا باشقىلارغا يامان لەقەم بىلەن ياكى مەسخىرە قىلىدىغان ياكى كىشى يامان كۆرىدىغان لەقەم بىلەن چاقىرىپ ئازار بەرمەسلىكتۇر. چۈنكى بۇ قېرىنداشلىق رىشتىسىگە تاجاۋۇز قىلغانلىق ۋە كىشلەرنى بىر ـ بىرىدىن يىراقلاشتۇرغانلىق بولۇپ بۇ ئىش ئىسىل ئەدەب ـ ئەخلاققا زىت كېلىدۇ.

يامان گۇمان قىلماسلىق

ئىسلام دىنى جەمئىيەتنى گۇمان ۋە شۈبھىگە ئەمەس، ئۆزئارا ئىشەنچ ۋە كۆڭۈل ساپلىقى ئۈستىگە قۇرىدۇ. شۇڭا ئايەت هارام قىلىنغان نەرسىلەرنىڭ تۆتىنچىسىنى مۇنداق بايان قىلغان:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِنْ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ

ئى مۆئمىنلەر! كۆپ گۇمانلاردىن ساقلىنىڭلار، بەزى گۇمانلار ھەقىقەتەن گۇناھتۇر [ھۇجۇرات سۈرىسى 12ـ ئايەت] ئايەتتە گۇناھ بولىدىغان گۇمان يامان گۇماندۇر.

شۇڭا بىر مۇسۇلماننىڭ مۇسۇلمان قېرىندىشىغا قارىتا ئېنىق بىر پاكىت ياكى سەۋەب تېپىلمىغۇچە يامان گۇمان قىلىشى هارام بولىدۇ.

شەكسىزكى، كىشىلەر ئەسلىدە بىگۇناھ بولىدۇ. يامان گۇمان ھەرقانداق ئەھۋال ئاستىدا بىگۇناھ ئادەمنى قارىلاشقا سەۋەب بولسا بولمايدۇ.

5983/3587 ـ جُبَيْر بْن نُفَيْرٍ وغيره رفعوه: ((إِذَا ابْتَغَى الأمير الرِّيبَةَ فِي النَّاسِ أَفْسَدَهُمْ))* أبو داود (4889)

5983/3587 ـ جۇبەير ئىبنى نۇفەير، كەسىر ئىبنى مۇررە، ئەمر ئىبنى ئەسۋەد، مىقدام ئىبنى مەئدىكەرىب ۋە ئەبۇ ئۇمامە قاتارلىقلاردىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئەگەر باشلىق قول ئاستىدىكىلەرگە گۇمان بىلەن مۇئامىلە قىلسا، ئۇلارنى بۇزۇپ قويىدۇ. (ئەبۇ داۋۇد: 4889)

ئادەملەر ئىنسانىي ئاجىزلىق تۈپەيلىدىن بەزى كىشىلەرگە قارىتا بولۇپمۇ مۇناسىۋىتى يامانلىشىپ قالغان كىشىلەرگە قارىتا شۈبھە ۋە گۇماندىن خالىي بولالمايدۇ، لېكىن بۇنداق تۇيغۇلارنىڭ ئارقىغا كىرمەسلىك كېرەك.

باشقىلارنىڭ ئەيىبىنى يوشۇرۇن تەكشۈرمەسلىك

بەشىنچىسى بولسا باشقىلارنىڭ ئەيىبىنى يوشۇرۇن تەكشۈرمەسلىكتۇر. چۈنكى باشقىلارغا ئىشەنمەسلىك ئىچكى جەھەتتىن يامان گۇمان قىلىشقا ئىتتىرىپلا قالماستىن تاشقى جەھەتتىن باشقىلارنىڭ ئەيىبىنى يوشۇرۇن تەكشۈرۈشتەك ئەمەلىي جىسمانىي ھەرىكەتكىمۇ ئىتتىرىدۇ. ئىسلام دىنى ئىچى بىلەن تېشى تەڭ پاكىز جەمئىيەت قۇرۇشنى كۆزلىگەچكە باشقىلارنىڭ ئەيىبىنى ئىزدەشنى يامان گۇمان قىلىشقا بىللە جۈپلاپ چەكلىگەن. ئەمەلىيەتتىمۇ ھەدىستە مۇنداق دەپ كۆرسىتىلگەن:

7931/4783 ـ أبو الحوراء السعدى قلت للحسن بن علي – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُما –: ما حفظت من النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ؟ قال: حفظت منه: ((دع ما يريبك إلى ما لا يريبك، فإن الصدق طمأنينة، والكذب ريبة))* الترمذي (2518)، النسائي 8/327 – 328، الدارمي (2532)

7931/4783 ـ ئەبۇ ھەۋرائ سەئىدىدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: مەن ھەسەن ئىبنى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇماغا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قايسى سۆزىنى ئېسىڭدە تۇتۇۋالالىدىڭ؟ دەپ سورىسام، ئۇ: مەن پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ: سەن دەرگۇمان بولۇپ قالغان ئىشنى قويۇپ، دەرگۇمان بولمىغان ئىشنى قىلغىن. راستچىللىق كىشىنى خاتىرجەم قىلىدۇ، يالغانچىلىق گۇمان پەيدا قىلىدۇ دېگەن سۆزىنى ئەستە تۇتۇۋالدىم، دېدى. (تىرمىزى: 2518)

8070/4886 ـ معاوية – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((إنك إن اتبعت عورات الناس أفسدتهم، أوكدت أن تفسدهم))* أبو داود (4888)

8070/4886 ـ مۇئاۋىيە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇ پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغان: سەن كىشىلەرنىڭ ئەيىبىنى كوچىلىساڭ، ئارىنى بۇزۇپ قويىسەن. (ئەبۇ داۋۇت: 4888)

كىشىلەرنىڭ خۇسۇسىي ھەق ـ ھۆرمىتىنى يوشۇرۇن ماراش ۋە ئېنىقلاپ يۈرۈش بىلەن دەپسەندە قىلىشقا بولمايدۇ. ھەتتاكى ئۇلار ئۆزلىرىگىلا مۇناسىۋەتلىك شەخسىي گۇناھ ئىشلارنى قىلىپ يۈرگەن تەقدىردىمۇ، ئۇنى ئوچۇق ـ ئاشكارا قىلمىسا، ئۇنى ماراپ يۈرمەسلىك كېرەك.

8072/4887 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((لا يسترُ عبدٌ عبداً في الدنيا، إلا ستره الله يوم القيامة))* مسلم (2590).

8072/4887 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: بۇ دۇنيادا بىر بەندە يەنە بىر بەندىنىڭ ئەيىبىنى ياپسا، قىيامەت كۈنى، الله تائالا ئۇنىڭ ئەيىبىنى ياپىدۇ. (مۇسلىم: 2590)

7808/4702 ـ ابن عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – رفعه: ((المسلم أخو المسلم لا يظلمه ولا يسلمه، ومن كان في حاجة أخيه كان الله في حاجته، ومن فرج عن مسلم كربةً، فرج الله عنه بها كربةً من كرب يوم القيامة، ومن ستر مسلماً ستره الله يوم القيامة))* البخاري (2442)، مسلم (2580).

7808/4702 ـ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: مۇسۇلمان مۇسۇلماننىڭ قېرىندىشىدۇر، ئۇنىڭغا زۇلۇم قىلمايدۇ، ھالاكەتكە تاشلىۋەتمەيدۇ. كىمكى مۇسۇلمان قېرىندىشىنىڭ ھاجىتىنى راۋا قىلسا، الله ئۇنىڭ ھاجىتىنى راۋا قىلىدۇ. كىمكى مۇسۇلمان قېرىندىشىنىڭ بېشىغا كەلگەن ئېغىرچىلىقنى كۆتۈرۈۋەتسە، الله قىيامەت كۈنى ئۇنىڭ بېشىغا كەلگەن ئېغىرچىلىقلاردىن بىرنى كۆتۈرىۋېتىدۇ. كىمكى بىر مۇسۇلماننىڭ ئەيىبىنى ياپسا، قىيامەت كۈنى الله ئۇنىڭ ئەيىبىنى ياپىدۇ. (ئەبۇ داۋۇت: 4893)

7810/4703 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((من نفس عن مؤمن كربةً من كرب الدنيا، نفس الله عنه كربة من كرب يوم القيامة، ومن يسر على معسرٍ يسر الله عليه في

الدنيا والآخرة، ومن ستر مسلماً، ستره الله في الدنيا والآخرة، والله في عون العبد ما كان العبد في عون أخيه))* مسلم (2699)، أبو داود (4946).

7810/4703 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىندۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى مۇسۇلمان قېرىندىشىنىڭ بېشىغا كەلگەن ئېغىرچىلىقنى كۆتۈرۈۋەتسە، الله تائالا قىيامەت كۈنى ئۇنىڭ بېشىغا كەلگەن ئېغىرچىلىقتىن بىرنى كۆتۈرىۋېتىدۇ. كىمكى بىرىنىڭ قىيىنچىلىقىنى ئاسانلاشتۇرۇپ بەرسە، الله تائالا دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە ئۇنىڭ ئىشلىرىنى قولايلاشتۇرۇپ بېرىدۇ. كىمكى بىر مۇسۇلماننىڭ ئەيىبىنى ياپسا، الله تائالا دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە ئۇنىڭ ئەيىبىنى ياپىدۇ. كىمكى مۇسۇلمان قېرىندىشىنىڭ ھاجىتىنى راۋا قىلسا، الله ئۇنىڭ ھاجىتىنى راۋا قىلىدۇ. (مۇسلىم: 2699)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كىشىلەرنىڭ يوشۇرۇن ئەيىبلىرىنى ئىزدەپ يۈرۈشنى تىلى بىلەن ئىمان ئېيتتۇق دەپ دىللىرىدا ئىشەنمىگەن مۇناپىقلارنىڭ سۈپەتلىرىدىن دەپ قاراپ ئۇلارغا كۆپ جامائەت ئالدىدا قاتتىق دەككە بەرگەن.

كىشىلەرنىڭ خۇسۇسىي ھايات مەخپىيەتلىكىنى قوغداش ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆي ئىگىسىنىڭ رۇخسىتىسىز ئۆيگە قاراشنى قاتتىق ھارام قىلغان، ھەمدە قارىغۇچىغا ئۆي ئىگىسىدىن كەلگەن زىياننى بىكار قىلغۇەتكەن.

7753/4665 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((من اطَّلع في بيت قومٍ بغير إذنهم فقد حلَّ لهم أن يفقئوا عينه))* مسلم (2158).

7753/4665 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى باشقىلارنىڭ ئۆيىگە ئوغرىلىقچە مارىسا، ئۇنىڭ كۆزىنى قۇيۇۋېتىش ئۆي ئىگىلىرىگە ھالال بولىدۇ. (مۇسلىم: 2158)

7754/4666 ـ عن أبي هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –، عن النبي صلى الله عليه وسلم. قال (من اطلع في بيت قوم بغير إذنهم، فقد حل لهم أن يفقؤا عينه)* لبخاري (6902)، مسلم (2158).

7754/4666 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى باشقىلارنىڭ ئۆيىگە ئوغرىلىقچەماراپ، (ئۆي ئىگىلىرى تەرىپىدىن) كۆزى قۇيۇۋېتىلگەن بولسا، ئۇنىڭغا تۆلەم تۆلەنمەيدۇ. (ئەبۇ داۋۇت: 5172)

يەنە كىشىلەرنىڭ رازىلىقىنى ئالماي، ھەمدە ئۇقتۇرماي ئوغرىلىقچە پاراڭلىرىنى تىڭشاشنى ھارام قىلىپ مۇنداق دېگەن:

7453/4487 ـ ابن عباس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – رفعه: ((من تحلم بحلم لم يره كلف أن يعقد بين شعرتين ولن يفعل، ومن استمع إلى حديث قوم وهم له كارهون صب في أذنيه الآنك يوم القيامة، ومن صور صورة عُذب وكُلف أن ينفخ فيها الروح وليس بنافخ))* البخاري (7042).

7453/4487 ـ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى كۆرمىگەن چۈشنى كۆردۇم دېسە، ئىككى ئارپا دېنىنى بىر ـ بىرىگە ئۇلاشقا بۇيرۇلىدۇ، لېكىن ئۇ ھەرگىزمۇ ئۇلىيالمايدۇ. كىمكى بىر جامائەتنىڭ سۆزىنى (ئۇلار خالىمىغان ياكى ئۇلار ئۇزلىرىنى قاچۇرۇپ تۇرغان ھالەتتە) مەخپىي تىڭشىسا، قىيامەت كۈنى ئۇنىڭ قۇلىقىغا قوغۇشۇن قۇيۇلىدۇ. كىمكى سۈرەت سىزسا، ئۇنىڭغا جان كىرگۈزۈشكە بۇيرۇلىدۇ، لېكىن ئۇ جان كىرگۈزەلمەيدۇ. (بۇخارى: 7042)

قۇرئان كەرىم بىرسىنى يوقلاپ ئۆيىگە بارغان كىشىنىڭ ئۆيگە كىرىشكە ئىجازەت بېرىلمىگىچە ۋە ئۆيدىكىلەرگە سالام قىلمىغۇچە كىرمەسلىكنى ۋاجىب قىلغان:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّى يُؤْذَنَ لَكُمْ وَإِنْ قِيلَ لَكُمُ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ أَزْكَى لَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ

ئى مۆئمىنلەر! باشقىلارنىڭ ئۆيلىرىگە ئىجازەت سورىمىغۇچە ۋە ئۆي ئىگىسىگە سالام بەرمىگىچە كىرمەڭلار، ۋەز ـ نەسىھەت ئېلىشىڭلار ئۈچۈن بۇ سىلەرگە ياخشىدۇر. ئەگەر باشقىلارنىڭ ئۆيلىرىدە ھېچ ئادەم بولمىسا سىلەرگە ئىجازەت بېرىلمىگىچە كىرمەڭلار، ئەگەر سىلەرگە قايتىڭلار دېيىلسە، قايتىپ كېتىڭلار، قايتىپ كېتىش سىلەر ئۈچۈن ئەڭ ياخشىدۇر، ئاللاھ سىلەرنىڭ قىلىدىغان ئەمەللىرىڭلارنى بىلىپ تۇرغۇچىدۇر [نۇر سۈرىسى27ـ28ـ ئايەتلەر]

باشقىلارنىڭ يوشۇرۇن ئەيىبلىرىنى ئىزدەش ۋە شەخسىي مەخپىيەتلىكنى ماراپ كۈزىتىش ھەققىدىكى چەكلىمىلەر ھاكىم ۋە مەھكۇملارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان ئومۇمىي چەكلىمىلەردۇر.

غەيۋەت قىلماسلىق

يۇقىرىدىكى ئايەتلەر چەكلىگەن نەرسىلەرنىڭ ئالتىنچىسى بولسا: غەيۋەت قىلماقتۇر.

وَلَا يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا

بىر ـ بىرىڭلارنىڭ غەيۋىتىنى قىلماڭلار [ھۇجۇرات سۈرىسى 12ـ ئايەت]

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلىرىگە تەربىيە قىلىپ كەلگەن ئادىتى بويىچە غەيۋەتنىڭ ئۇقۇمىنى ۋە چەك چېگرىسىنى سۇئال ـ جاۋاب بىلەن كۆرسىتىپ ئۇلاردىن مۇنداق دەپ سورىغان:

7996/4833 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((أتدرون ما الغيبة؟)) قالوا: الله ورسوله أعلم، قال: ((ذكر أحدكم أخاه بما يكره))، فقال رجلٌ: أرأيت إن كان في أخي ما أقول؟ قال: ((إن كان فيه ما تقول فقد اغتبته، وإن لم يكن فيه ما تقول فقد بهته))* مسلم (2589).

7996/4833 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن: ئى رەسۇلۇللاھ! غەيۋەت دېگەن نېمە؟ دەپ سورالغاندى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: قېرىندىشىڭنىڭ يامان كۆرىدىغان ئىشلىرىنى قىلساڭ، غەيۋەت قىلغان بولىسەن، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن يەنە: ئەگەر قېرىندىشىمدا مەن دېگەن ئىشلار بولسىچۇ؟

دەپ سورىلىۋىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: سەن دېگەن گەپلەر ئۇنىڭدا بولسا، ئۇنىڭ غەيۋىتىنى قىلغان بولىسەن. ئەگەر بولمىسا، ئۇنى قارىلىغان بولىسەن، دېدى. (ئەبۇ داۋۇت: 4874)

بىر كىشىنىڭ شەكىل قىياپىتى، ئەدەب ـ ئەخلاقى، يۈرۈش ـ تۇرۇشى، نەسەبى ۋە ئۆزىگە مۇناسىۋەتلىك بولغان ھەرقانداق نەرسە ھەققىدە ئېيتىلغان يامان سۆزلەر كىشى يامان كۆرىدىغان سۆزلەر قاتارىغا كىرىدۇ.

7997/4834 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا – قلت: يا رسول الله حسبك من صفية قصرها، قال: لقد قلت كلمةً لو مزج بها البحر لمزجته، وحكيت له إنسانًا، فقال: ما أحبُّ أني حكيت إنسانًا وأن لي كذا وكذا* أبو داود (4875)، الترمذي (2502)

7997/4834 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە: سەفىيەنىڭ بويىنىڭ پاكارلىقى ساڭا يېتىپ ئاشىدۇ، دېسەم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: سەن شۇنداق بىر سۆز قىلدىڭكى، ناۋادا ئۇ سۆز دېڭىزغا ئارىلاشتۇرۇلغان بولسا، دېڭىز سۇيىنى بۇلغىۋەتكەن بولاتتى، دېدى. ئاندىن قىزىقچىلىق قىلىپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا بىر كىشىنى دوراپ بەرگەن ئىدىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ماڭا مۇنداق ـ مۇنداق مۇكاپات بەرسىمۇ، بىر ئىنساننى (ئەيىبىنى ئېچىپ) دورىمايمەن، دېدى. (ئەبۇ داۋۇت: 4875)

كەسكىن قىلىپ ئېيتىشقا بولىدۇكى، غەيۋەت قىلماق ـ باشقىلارنى يېقىتىشتۇر. سورۇندا يوق بولغان كىشىلەرنىڭ ئىززەت ـ نۇمۇسى، ھەق ـ ھۆرمىتى ۋە ئىچكى ئىشلىرىنى تىلغا ئېلىپ، غاجىلاپ زىدىلەشتۇر. ئۇ ئارقىدىن سانجىلغان پىچاق بولغانلىقى ئۈچۈن، قورقۇنچاقلىق ۋە پەسكەشلىكنىڭ ئىسپاتىدۇر. بىكار تەلەبلەرنىڭ ئىشى بولغانلىقى ئۈچۈن سەلبىيلىكنىڭ ئالامىتىدۇر. غەيۋەت ھەۋەسكارلىرىنىڭ تىلىدىن ساق قالىدىغانلار ئىنتايىن ئاز بولغانلىقى جەھەتتىن، غەيۋەت ـ يىقىش، چېقىش ۋە بۇزۇش سايمىنىدۇر.

شۇڭا قۇرئان كەرىمنىڭ غەيۋەتنى يىرگىنچلىك ۋە نەپرەتلىنەرلىك يامان بىر شەكىلدە تەسۋىرلىشى ئەجەبلىنەرلىك ئىش ئەمەس:

وَلَا يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ

بىر ـ بىرىڭلارنىڭ غەيۋىتىنى قىلماڭلار، سىلەرنىڭ بىرىڭلار ئۆلگەن قېرىندىشىڭلارنىڭ گۆشىنى يېيىشنى ياقتۇرامدۇ؟ ئۇنى ياقتۇرمايسىلەر [ھۇجۇرات سۈرىسى 12ـ ئايەت]

ئىنسان ھەرقانداق بىر ئىنساننىڭ گۆشىنى يېيىشتىن يىرگىنىدىغان تۇرسا، ئۆز قېرىندىشىنىڭ گۆشى ياكى تاپىنى قانداقمۇ يېسۇن؟

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھەربىر پۇرسەتتە بۇ قۇرئانىي تەسۋىرلەشنى دىللارغا ئورنىشى ئۈچۈن تەكرار ـ تەكىتلەپ تۇرغان.

8005/4841 ـ ابن مسعود – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: كنا عند النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فقام رجلٌ فوقع فيه رجل من بعده، فقال له صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ((تخلل))، فقال ومما أتخلل يا

رسول الله، أأكلتُ لحمًا؟ قال: ((إنك أكلت لحم أخيك))* الطبراني 102/10 (10092)

8005/4841 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: بىز پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن بىللە ئولتۇراتتۇق. ئارىدىن بىرەيلەن ئورنىدىن تۇرۇپ قايتىپ كېتىشكە، يەنە بىرەيلەن ئۇنىڭ غەيۋىتىنى قىلۋىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: چىشىڭنى كوچىلىۋەت! دېدى، ئۇ: ئى رەسۇلۇللا ! نېمىگە كوچىلايمەن، گۆش يېمىسەم؟ دېۋىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: سەن قېرىندىشىڭنىڭ گۆشىنى يېدىڭ، دېدى. (ئەلكەبىر 10092)

8004/4840 ـ جابر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا –: كنا مع النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فارتفعت ريحٌ منتنه، فقال: ((أتدرون ما هذه الريح؟ هذه ريح الذين يغتابون المؤمنين))* أحمد 351/3

8004/4840 ـ جابىر ئىبنى ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: بىز پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن بىللە ئىدۇق، توساتتىن تاپىنىڭ سېسىق پۇرىقى كېلىۋىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: بۇ نېمە پۇراق بىلەمسىلەر؟ بۇ مۇئمىنلەرنىڭ غەيۋىتىنى قىلىدىغانلارنىڭ پۇرىقى، دېدى. (ئەھمەد: 14826)

بۇلار بىزگە ئىسلامدا كىشىلىك ھوقۇقنىڭ نەقەدەر ئۇلۇغلىقنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. لېكىن ئىسلام ئۆلىمالىرى ھارام قىلىنغان غەيۋەت دائىرىسىدىن ئىستىسنا قىلغان بەزى غەيۋەت شەكىللىرى بولۇپ، بۇنىڭدا زۆرۈر بولغان مىقداردىن ئېشىپ كەتمەسلىك كېرەك. مەسىلەن:

1ـ زۇلۇم قىلىنغان كىشى، زۇلۇم قىلغۇچى ئۈستىدىن ئەرز قىلىشتا، ياكى دەردىنى تۆكەشتە زۇلۇم قىلغۇچىدا ھەقىقي بار بولغان يامان سۈپەتلەرنى ئېيتىپ ئەرز قىلسا، بۇنىڭغا رۇخسەت قىلىنىدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دېگەن:

لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّو مِنْ الْقَوْلِ إِلَّا مَنْ ظُلِمَ وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا عَلِيمًا

زۇلۇمغا ئۇچرىغۇچىدىن باشقا كىشىنىڭ ئاشكارا يامان سۆز قىلىشىنى ئاللاھ ياقتۇرمايدۇ، ئاللاھ ئاڭلىغۇچىدۇر، بىلگۈچىدۇر [نىسا سۈرىسى148ـ ئايەت]

2ـ بەزىدە تىجارەتتە شېرىك بولۇش، ياكى كۈيئوغۇل قىلىۋېلىش ياكى مۇھىم بىر ۋەزىپە تاپشۇرۇش ئۈچۈن بىر كىشى ھەققىدە سوراپ قىلىنىشى مۇمكىن، بۇنداق ئەھۋالدا يوق ئادەمنىڭ ھەق ـ ھۆرمىتىنى قوغداش مەجبۇرىيىتى بىلەن، باشقىلارغا نەسىھەت قىلىپ، توغرا مەسلىھەت بېرىش مەجبۇرىيىتى قارىمۇ ـ قارشى كېلىپ قالىدۇ. بىراق نەسىھەت قىلىش مەجبۇرىيىتى بەكراق مۇھىم ۋە ئۇلۇغ بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇ ھەممىنىڭ ئالدىدا تۇرىدۇ.

3ـ پەتىۋا سوراش ئۈچۈن ھەقىقەتنى ئېيتىش.

4ـ يامان ئىشلارنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن باشقىلاردىن ياردەم تەلەپ قىلىش.

5ـ بىر كىشىنىڭ ئۆزى يامان كۆرىدىغان ئىسمى، سۈپىتى ياكى لەقىمى بولسا، لېكىن ئۇ كىشىنى باشقىلاردىن ئايرىپ تونۇش ئۈچۈن كىشىلەر ئارىسىدا تونۇلغان پالانى تاز ياكى پالانى قارىغۇ دېگەندەك نام، سۈپەت ۋە لەقەملەر بىلەن تىلغا ئېلىشمۇ مۇشۇ خىلدىن ھېسابلىنىدۇ.

6ـ گۇۋاھچىلارنىڭ، ھەدىسلەرنى يەتكۈزگۈچىلەر (راۋىيلار) نىڭ، بۇ ئىشلارنى ئادا قىلىشقا

لايىق ياكى لايىق ئەمەسلىكىنى ئېنىقلىغاندا، ئۇلاردىكى لاياقەتسىزلىككە مۇناسىۋەتلىك يامان تەرەپلىرىنى سۆزلەشمۇ شۇنداق.

مۇنداق ئەھۋاللاردا باشقىلارنىڭ يامان گېپىنى قىلىشقا بېرىلگەن رۇخسەت ئىككى شەرتكە باغلىق: 1ـ ئېھتىياج. 2 ـ نىيەت.

1ـ شۇڭا باشقىلارنىڭ يامان گېپىنى قىلىشقا زۆرۈر بىر ئېھتىياج بولمىغان ھالدا، بىر كىشىنىڭ يامان گېپىنى قىلىشقا رۇخسەت يوق، ئەگەر ئېھتىياج دارىتمىلاش بىلەن قامدالسا، ئېنىق ئىپادىلەشكە بولمايدۇ، ياكى ئومۇملاشتۇرۇپ سۆزلەش بىلەن قامدالسا، مەلۇم بىر شەخسنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ سۆزلەشكە بولمايدۇ. مەسىلەن: پەتۋا سورىغۇچى كىشى: "مۇنداق بىر ئىش قىلىپ سالغان ئادەمنىڭ ھۆكمى نېمە؟" دەپ سورىيالايدىغان تۇرۇقلۇق" پالانى مۇنداق قىلدى، بۇنىڭ ھۆكمى نېمە؟" دەپ سورىمىسىمۇ بولىدۇ. باشقىلارنىڭ يامان گېپىنى قىلىشقا مەجبۇر بولۇپ قالغان بۇنداق ئەھۋاللاردىمۇ پەقەتلا راست سۆزنى قىلىشى، ھەقىقەتنى سۆزلىشى كېرەك، بولمىسا باشقىلارغا تۆھمەت قىلغانلىق ۋە قارا چاپلىغانلىق بولىدۇ ـ دە سۆزى ھارامىلىققا يۈزلىنىدۇ.

2ـ بۇنداق ئەھۋاللاردا ـ باشقا ھەرقانداق ئەھۋاللاردا بولغىنىدەك ـ نىيەت بىردىنبىر ئايرىغۇچى پاسىل ھېسابلىنىدۇ، ھەركىشى ئۆز ئىچىدىكىنى باشقىلاردىن ئوبدانراق بىلىدۇ، ئەرز قىلىش بىلەن ئۆچ ئېلىشنىڭ ئوتتۇرىسىنى، پەتۋا سوراش بىلەن باشقىلارنى رەسۋا قىلىشنىڭ ئوتتۇرىسىنى، غەيۋەت بىلەن تەنقىدنىڭ ئوتتۇرىسىنى، نەسىھەت قىلىش بىلەن كىشىلەرنى باشقىلارنىڭ ئالدىدا چۈشۈرۈشنىڭ ئوتتۇرىسىنى ئايرىپ تۇرىدىغان نەرسە پەقەتلا نىيەتتۇر. شۇڭا مۆئمىن ئادەم ئۆزىدىن ھېساب ئېلىشتا پىخسىق شېرىكتىنمۇ چىڭراق، ئۆزىنى سوراق قىلىشقا زوراۋان ھاكىمدىنمۇ قاتتىقراق بولىشى كېرەك.

بۇ ھەقتە ئىسلام دىنى ئاڭلىغۇچىنى غەيۋەت قىلغۇچىنىڭ شېرىكى دەپ قاراپ، ئۇنىڭ غەيۋىتى قىلىنغان قېرىندىشىنى قوغداپ ھىمايە قىلىشى كېرەكلىكىنى مۇئەييەنلەشتۈرگەن. ھەدىستە مۇنداق دەپ كۆرسىتىلگەن:

7799/4696 ـ أبو الدرداء – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((من ذب عن عرض أخيه، رد الله النار عن وجهه يوم القيامة))* الترمذي (1931)

7799/4696 ـ ئەبۇ دەردا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى مۇسۇلمان قېرىندىشىنىڭ ئىززەت نومۇسىنى قوغدىسا، الله قىيامەت كۈنىدە ئۇنىڭ يۈزىدىن دوزاخ ئوتىنى قايتۇرىۋېتىدۇ. (تىرمىزى: 1931)

شۇڭا قېرىندىشىنىڭ ئىززەت ـ نۇمۇسى، ھەققى ـ ھۆرمىتىگە قارشى تاجاۋۇزچى تىللارنى ياندۇرۇپ بۇنداق بۆرچىنى ئادا قىلالمىغان كىشى، ئەڭ ئاز دېگەندە، سۆز باشقا بىر تېمىغا يۆتكەلگەنگە قەدەر بۇ سورۇندىن ئايرىلىشى كېرەك، بولمىسا ئاللاھ تائالانىڭ: **إِنَّكُمْ إِذًا مِثْلُهُمْ** بولمىسا گۇناھتا ئۇلارغا ئوخشاش بولۇپ قالىسىلەر [نىسا سۈرىسى 140ـ ئايەت] دېگەن ئايىتىگە ئاساسەن غەيۋەت قىلغۇچىلار گوروھىغا ئەزا بولۇپ قالىدۇ.

گەپ توشماسلىق

يۇقىرىدىكى ئايەتلەر چەكلىگەن نەرسىلەرنىڭ يەتتىنچىسى بولسا: گەپ توشۇشتۇر. ئىسلامدا غەيۋەت قىلىش تىلغا ئېلىنسىلا، ئىسلام قاتتىق ھارام قىلغان ئىللەتلەرنىڭ بىرى بولغان گەپ توشۇش ۋە سۆخەنچىلىك قىلىش ئىللىتى ئۇنىڭ بىلەن بىللە تىلغا ئېلىنىدۇ. گەپ توشۇش ئىللىتى دېگىنىمىز ـ بىر كىشىنىڭ باشقا بىر كىشى ھەققىدە ئاڭلىغانلىرىنى، كىشىلەرنىڭ ئوتتۇرىسىدا زىددىيەت پەيدا قىلىدىغان ۋە مۇناسىۋەتنى يامانلاشتۇرىدىغان شەكىلدە شۇ كىشىگە يەتكۈزۈشتىن ئىبارەتتۇر. قۇرئان كەرىم بۇ رەزىل ئىللەتنى مەككە دەۋرىنىڭ دەسلەپىدىلا ئەيىبلەپ مۇنداق دېگەن:

وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَهِينٍ هَمَّازٍ مَشَّاءٍ بِنَمِيمٍ قەسەمخور، پەس، غەيۋەتخور، سۆخەنچىگە ئىتائەت قىلمىغىن [قەلەم سۈرىسى 10-11- ئايەتلەر]

4839/ 8002 ـ حذيفة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((لا يدخل الجنة قتات))* البخاري (6056)، مسلم (105).

4839/ 8002 ـ ھەممامدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: بىز ھۇزەيفە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلەن بىللە ئىدۇق، ئۇنىڭغا: بىر كىشى ئوسمانغا گەپ توشۇيدىكەن، دېيىلگۈدى، ھۇزەيفە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېدى: مەن پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ: سۆخەنچى جەننەتكە كىرمەيدۇ دېگىنىنى ئاڭلىغانىدىم. (بۇخارى: 6056)

توشىغان گەپنى، سورۇنغا ئاشكارا قاتنىشىپ ئاڭلىغان بولسۇن ياكى ئوغرىلىقچە ئاڭلىغان بولسۇن ھەر ئىككىسى ھەدىسنىڭ مەزمۇنىغا ئۇيغۇن كېلىدۇ. يەنە مۇنداق دەپ كۆرسەتكەن:

7999/4836 ـ المستورد – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((من أكل برجل مسلم أكلةً فإن الله يطعمه مثلها من جهنم، ومن كسى ثوبًا برجلٍ مسلمٍ فإن الله يكسوه مثله من جهنم ومن قام برجلٍ مقام سمعةٍ ورياء فإن الله يقوم به مقام سمعة ورياء يوم القيامة))* أبو داود (4881)

7999/4836- مۇستەۋرىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: قانداق بىر كىشى بىر مۇسۇلماننىڭ غەيۋىتىنى قىلىش بەدىلىگە بىر لوقما تائام يېسە، الله ئۇنىڭغا جەھەننەمدە (ئوت ۋە ئازابتىن) شۇنىڭغا ئوخشاش تاماق يېگۈزىدۇ. قانداق بىر كىشى بىر مۇسۇلماننىڭ غەيۋىتىنى قىلىش بەدىلىگە بىر قۇر كىيىم كىيسە، الله ئۇنىڭغا جەھەننەمدە (ئوت ۋە ئازابتىن) شۇنىڭغا ئوخشاش كىيىم كىيگۈزىدۇ. قانداق بىر كىشى ياخشىچاق بولۇۋېلىپ ۋە رىياخورلۇق قىلىپ، بىر مۇسۇلمانغا زىيان سالسا، الله تائالا قىيامەت كۈنى ئۇنى رىياخورلار قاتارىدا تۇرغۇزۇپ قويىدۇ. (ئەبۇ داۋۇت: 4881)

ئىسلام دىنى، زىددىيەتنى يوقۇتۇش ۋە ياراشتۇرۇش ئۈچۈن ياراشتۇرغۇچىغا ئىككى تەرەپنىڭ بىر ـ بىرىگە قارىتا قىلغان يامان سۆزلىرىنى يوشۇرۇپ، ئىككى تەرەپ بىر ـ بىرىگە قارىتا دېمىگەن ياخشى سۆزلەرنى ئۆز ئىچىدىن چىقىرىپ دېيىشكە رۇخسەت قىلىدۇ.

يامان بىر سۆزنى ئاڭلىغان ھامان باشقىلارغا يېقىنچىلىق قىلىش ياكى زىيان ئۇرۇش ئۈچۈن ئۇنى دەرھال توشۇيدىغانلاردىن ئىسلام دىنى قاتتىق نەپرەتلىنىدۇ. بۇ خىلدىكى كىشىلەر ئاڭلىغان گەپلەرنى ئەينەن ئۆز پېتى يەتكۈزمەيدۇ، ئۇلاردىكى بۇزغۇنچىلىق قىلىش روھى ئۇلارنى

ئاڭلىغان سۆزگە سۆز قېتىپ توشۇشقا، ئەگەر ھېچ گەپ ئاڭلىمىغان بولسا، ئۇيدۇرۇپ چىقىرىشقا ھەيدەيدۇ. ئۇلار ياخشى سۆزنى ئىشتىسە يوشۇرۇپ، يامان سۆزنى ئىشتىسە تارقىتىدۇ، پەقەت ھېچ نەرسە ئىشتىمىگەن بولسا، ئۆز ئىچىدىن يالغاننى توقۇپ چىقىرىدۇ.

كىشىلەرنىڭ ئىززەت ـ نۇمۇسىغا تىل تەككۈزمەسلىك

يۇقىرىدىكى ئايەتلەر چەكلىگەن نەرسىلەرنىڭ سەككىزىنچىسى بولسا: كىشىلەرنىڭ ئىززەت ـ نۇمۇسىغا تىل تەككۈزۈشتۇر. بىز يۇقىرىدا ئىسلام دىنىنىڭ ئىززەت ـ نۇمۇسنى قانداق قوغدىغانلىقىنى، ھەتتاكى كىشىلەرنىڭ ھەق ـ ھۆرمىتىنى چېقىلغىلى بولمايدىغان ئۇلۇغ نەرسە دەپ قارىغانلىقىنى كۆردۇق.

4835/ 7998 ـ أنس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((لما عرج بي ربي مررت بقوم لهم أظفارٌ من نحاسٍ يخمشون بها وجوههم، فقلت: من هؤلاء يا جبريل؟))* أبو داود (4878)

4835/ 7998 ـ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: مەن ئاسمانغا ئېلىپ چىقىلغاندا (يەنى مىراج كېچىسى)، تۇچ تىرناقلىرى بىلەن يۈز ۋە مەيدىلىرىنى تاتىلاۋاتقان كىشىلەرنى كۆرۈپ: ئى جىبرىئىل، بۇلار كىملەر بولىدۇ؟ دەپ سورىغانىدىم، جىبرىئىل: ئۇلار كىشىلەرنىڭ غەيۋىتىنى قىلىپ گۆشلىرىنى يەيدىغان، كىشىلەرنىڭ ئىززەت نومۇسى ھەققىدە گەپ قىلىدىغانلار، دەپ جاۋاب بەردى. (ئەبۇ داۋۇت: 4878)

مۆئمىنىنىڭ ھەق ـ ھۆرمىتى ئۇنىڭ ئىززەت ـ نۇمۇسىغا، جېنىغا ۋە مېلىغا چېقىلغىلى بولماسلىقتا گەۋدىلىنىدۇ. ئىسلام دىنى ئادەمنىڭ يوق يېرىدە راست بولغان تەقدىردىمۇ ئۇ يامان كۆرىدىغان سۆزدىن ھەربىر شەخسنىڭ ئىززەت ـ نۇمۇسىنى قوغدىغان تۇرسا، ئاساسى يوق، يالغان سۆزلەردىن قوغدىماي تۇرارمۇ؟ بۇنداق ئەھۋالدا ئۇ ئىنتايىن چوڭ گۇناھ بولىدۇ. ھەدىستە مۇنداق كۆرستىلگەن:

8000/4837 ـ سعيد بن زيد – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((إن من أربى الربا الاستطالة في عرض المسلم بغير حقٍ))* أبو داود (4876)

8000/4837 ـ سەئىد ئىبنى زەيد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: جازانىنىڭ ئەڭ يامىنى بىر مۇسۇلماننىڭ ئىززەت نومۇسىغا ناھەق تىل تەگكۈزۈشتۇر. (ئەبۇ داۋۇت: 4876)

وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا

مۆئمىن ئەرلەر ۋە مۆئمىن ئاياللارغا ئۇلار قىلمىغان ئىشلارنى چاپلاپ ئازار بېرىدىغانلار، بوھتان قىلىش جىنايىتىنى ۋە ئېنىق گۇناھنى ئۈستىگە يۈكلىۋالغان بولىدۇ [ئەھزاب سۈرىسى 58 ـ ئايەت]

بۇ تۈرلۈك زىيانكەشلىكنىڭ ئەڭ يامىنى نام ـ شەرىپىگە تاجاۋۇز قىلىشتۇر. نام ـ شەرىپىگە تاجاۋۇز قىلىش ـ ئىپپەتلىك مۆئمىن ئاياللارغا قارا چاپلاش بولۇپ، بۇنداق قىلىش ئۇلارنىڭ ۋە ئائىلىلىرىنىڭ يامان ئاتىلىق بولۇپ قېلىشى، كىلەچەكلىرىنىڭ ۋەيران بولۇشى جەھەتتىن،

ھەمدە مۆئمىنلەر جەمئىيىتىدە ئەخلاقسىزلىقنىڭ يېيىلىشىغا سەۋەب بولىدىغانلىقى جەھەتتىن ئىنتايىن خەتەرلىك جىنايەت ھېسابلىنىدۇ.

شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇنى يەتتە چوڭ ھالاك قىلغۇچى گۇناھلار قاتارىدا سانىغان. قۇرئان كەرىممۇ بۇنداق قىلغۇچىلارغا قاتتىق ئاگاھلاندۇرۇپ مۇنداق دېگەن:

إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ لُعِنُوا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ يَوْمَئِذٍ يُوَفِّيهِمُ اللَّهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ

يامان ئىشتىن بىخەۋەر تۇرغان ئىپپەتلىك مۆئمىن ئاياللارغا قارا چاپلايدىغانلار دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە چوقۇم لەنەتكە ئۇچرايدۇ (يەنى ئاللاھنىڭ رەھمىتىدىن يىراق قىلىنىدۇ) ئۇلار قاتتىق ئازابقا دۇچار بولىدۇ. شۇ كۈندە (يەنى قىيامەت كۈنىدە) ئۇلارنىڭ تىللىرى، قوللىرى ۋە پۇتلىرى ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرىدىن ئۇلارنىڭ زىيىنىغا گۇۋاھلىق بېرىدۇ. شۇ كۈندە ئاللاھ ئۇلارغا تولۇق تېگىشلىك جازاسىنى بېرىدۇ، ئۇلار ئاللاھنىڭ ئاشكارا ھەق ئىكەنلىكىنى بىلىدۇ [نۇر سۈرىسى 23-25- ئايەتلەر] يەنە مۇندق دېگەن:

إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

مۆئمىنلەر ئۈستىدە، يامان سۆزلەرنىڭ تارقىلىشىنى ياقتۇرىدىغان ئادەملەر، شۈبھىسىزكى، دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە قاتتىق ئازابقا قالىدۇ، ئاللاھ (سىرلارنى ۋە نىيەتلەرنى) بىلىپ تۇرىدۇ، سىلەر بىلمەيسىلەر [نۇر سۈرىسى 19- ئايەت]

ئادەم ئۆلتۈرمەسلىك

يۇقىرىدىكى ئايەتلەر چەكلىگەن نەرسىلەرنىڭ توققۇزىنچىسى بولسا: ئادەم ئۆلتۈرمەسلىكتۇر. ئىسلام دىنى ئىنسانىي ھاياتنى ئۇلۇغلىغان ۋە قوغدىغان، ھەمدە ئىنسان ھاياتىغا تاجاۋۇز قىلىشنى ئاللاھقا تېنىشتىن قالسىلا ئاللاھنىڭ نەزىرىدە ئەڭ چوڭ جىنايەت دەپ قارىغان. بۇنى قۇرئان كەرىم مۇنداق كۆرسەتكەن:

أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا

كىمكى ناھەق ئادەم ئۆلتۈرمىگەن ياكى يەر يۈزىدە بۇزغۇنچىلىق قىلمىغان بىر ئادەمنى ئۆلتۈرسە، ئۇ پۈتۈن ئىنسانلارنى ئۆلتۈرگەندەك بولىدۇ [مائىدە سۈرىسى 32- ئايەت]

چۈنكى پۈتۈن ئىنسانىيەت بىر ئائىلىدىن ئىبارەت بولۇپ، ئۇنىڭدىن بىر جانغا قىلىنغان جىنايەت ئەمەلىيەتتە پۈتۈن ئىنسانىيەتكە قىلىنغان جىنايەت ھېسابلىنىدۇ. ئەگەر ئۆلتۈرۈلگۈچى مۆئمىن كىشى بولسا، جىنايەت تېخىمۇ ئېغىرلىشىدۇ.

وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا

كىمكى بىر مۆئمىننى قەستەن ئۆلتۈرىدىكەن، ئۇنىڭ جازاسى جەھەننەم بولىدۇ، ئۇ جەھەننەمدە مەڭگۈ قالىدۇ، ئاللاھنىڭ غەزىپىگە ۋە لەنىتىگە دۇچار بولىدۇ، ئاللاھ ئۇنىڭغا قاتتىق

ئازاب تەييارلايدۇ [نىسا سۈرىسى 93- ئايەت]

5202/3106 - ابنُ مسعود – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((لا يَحِلُّ دَمُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ يَشْهَدُ أَنْ لا إِلَهَ إِلاَّ الله وَأَنِّي رَسُولُ الله إِلاَّ بِإِحْدَى ثَلاثٍ الثَّيِّبُ الزَّانِي وَالنَّفْسُ بِالنَّفْسِ وَالتَّارِكُ لِدِينِهِ الْمُفَارِقُ لِلْجَمَاعَةِ))* البخاري (6878)، مسلم (1676).

5202/3106 - ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: بىر اللەتىن باشقا ھېچ ئىلاھنىڭ يوقلۇقىغا، مېنىڭ اللەنىڭ پەيغەمبىرى ئىكەنلىكىمگە گۇۋاھلىق بېرىدىغان ھەرقانداق بىر مۇسۇلمانىنىڭ قېنىنى تۆكۈش ھالال ئەمەس، پەقەت توي قىلغاندىن كېيىن زىنا قىلغان كىشى، ناھەق ئادەم ئۆلتۈرگەن كىشى ۋە دىنىنى تاشلاپ، مۇسۇلمان جامائىتىدىن ئايرىلغان كىشىدىن ئىبارەت ئۈچ تۈرلۈك كىشىنىڭ قېنىنى تۆكۈش ھالال. (مۇسلىم: 1676)

مۇشۇ ئايەت ۋە ھەدىسلەرگە ئاساسەن ھەزرىتى ئابدۇللاھ ئىبنى ئاببباس (ئاللاھ ئۇلاردىن رازى بولسۇن) قاتىلنىڭ قىلغان تەۋبىسى قوبۇل بولمايدۇ دەپ قارىغان، بەلكى ئۇ تەۋبىنىڭ قوبۇل بولۇشى ئۈچۈن باشقىلارنىڭ ھەققىنى ئىگىلىرىگە قايتۇرۇشى شەرت، لېكىن ئۆلتۈرۈلگۈچىگە ھەقنى قانداقمۇ قايتۇرغىلى ياكى ئۇنىڭ رازىلىقىنى ئالغىلى بولسۇن؟ دەپ شۇنداق قارىغاندۇر.

باشقىلار بولسا: ھەقىقىي چىن كۆڭلىدىن قىلغان تەۋبە چوقۇم مەقبۇل بولىدۇ، بۇنداق تەۋبە شېرىكنىمۇ يۇيىدىغان تۇرسا، ئۇنىڭدىن تۆۋەن گۇناھلارنى ئەلبەتتە يۇيىدۇ دەپ قارايدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دېگەن:

وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا

ئۇلار ئاللاھقا ئىككىنچى بىر مەبۇدنى شېرىك قىلمايدۇ، ئاللاھ ھارام قىلغان ناھەق ئادەم ئۆلتۈرۈش جىنايىتىنى قىلمايدۇ، زىنا قىلمايدۇ، كىمكى بۇ گۇناھلارنى قىلىدىكەن، ئۇ جازاغا ئۇچرايدۇ. قىيامەت كۈنى ئۇنىڭغا ھەسسىلەپ ئازاب قىلىنىدۇ، ئۇ مەڭگۈ ئازاب ئىچىدە خارلانغان ھالدا قالىدۇ. پەقەت تەۋبە قىلغان، ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلارلا بۇ ھالدا قالمايدۇ، ئاللاھ ئۇلارنىڭ گۇناھلىرىنى ياخشىلىققا ئالماشتۇرىدۇ، ئاللاھ تولىمۇ مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر ۋە مەرھەمەت قىلغۇچىدۇر [فۇرقان سۈرىسى 68-70- ئايەتلەر]

ئۆلتۈرگۈچى ۋە ئۆلتۈرۈلگۈچى ھەر ئىككىلەن ئوتتا

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇسۇلمان بىلەن ئۇرۇشۇش ۋە جەڭلىششىنى كۇپۇرنىڭ بىر تۈرى دەپ قاراپ، بۇنى بىر تۆگە ياكى بىر ئات ئۈچۈن ئۇرۇش ئېلان قىلىپ قان تۆكىدىغان جاھىلىيەت دەۋرى ئەرەبلىرىنىڭ ئىشلىرىدىن بىرى دەپ ھېسابلىغان.

9801/6018 ـ ابنُ مسعودٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعهُ: «سبابُ المؤمنِ فسوقٌ وقتالهُ كفرٌ»* البخاري (48) مسلم (64) الترمذي (2634) النسائي (127/7).

9801/6018 ــ ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللالالاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: مۇئمىننى تىللاش پاسىقلىق، (ئۇنىڭ بىلەن) ئۇرۇشۇش كۇپۇرلۇقتۇر. (بۇخارى: 48)

6017/ 9800 ـ الأحنفُ بنُ قيسٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: خرجتُ وأنا أريدُ هذا الرجلَ، فلقيني أبو بكرةَ فقال: أين تريدُ يا أحنفُ؟ قلتُ: أريدُ نصر ابن عمِّ رسولِ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فقال: يا أحنفُ! ارجع فإني سمعتُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يقولُ: «إذا تواجه المسلمان بسيفيهما، فالقاتلُ والمقتولُ في النارِ»، فقلتُ أو قيلَ يا رسولَ الله: هذا القاتلُ فما بالُ المقتولِ؟ قال: «إنه قد أراد قتل صاحبِهِ»* البخاري (7083) مسلم (2888)، أبو داود (4268) النسائي (125/7).

6017/ 9800 ــ ئەھنەف ئىبنى قەيس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن ئەلىنىڭ يېنىغا بېرىش ئۈچۈن يولغا چىقتىم، يولدا ئەبۇ بەكرى يولۇقۇپ قېلىپ: ئى ئەھنەف! نەگە كېتىۋاتىسەن؟ دەپ سورىدى. مەن: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تاغىسىنىڭ ئوغلىغا (يەنى ئەلىگە) ياردەم بېرىش ئۈچۈن كېتىۋاتىمەن، دېگەنىدىم، ئۇ ماڭا: ئى ئەھنەف ! ئارقىڭغا قايتقىن. مەن پەيغەمبەر سەللالالاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ: ئىككى مۇسۇلمان بىر ـ بىرىگە قارشى قىلىچ كۆتۈرسە، ئۆلگىنىمۇ، ئۆلتۈرۈلگىنىمۇ دوزاختا بولىدۇ دېگىنىنى ئاڭلىغان ئىدىم. ئۇنىڭدىن: "ئى رەسۇلۇللاھ ! ئۆلتۈرگۈچىغۇ دوزاختا بولار، ئەمما ئۆلگۈچىنىڭ گۇناھى نېمە؟ " دەپ سورىغانىدىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: چۈنكى ئۇمۇ رەقىبىنى ئۆلتۈرمەكچى ئىدى دەپ جاۋاب بەرگەنىدى، دېدى. (مۇسلىم: 2888)

بۇ سەۋەبتىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قورالنى چېنەپ قويۇشتەك ئاددىي بىر ئىش بولسىمۇ، ئۆلتۈرۈش ۋە ئۇرۇشۇشقا ئېلىپ بارىدىغان ھەرقانداق ئىش ـ ھەرىكەتنى چەكلىگەن. تېخى باشقا بىر ھەدىستە مۇنداق دېگەن:

8117/4918 ـ ابن أبي ليلى: حدثنا أصحاب محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أنهم كانوا يسيرون معه، فقام رجل منهم، فانطلق بعضهم إلى حبل معه، فأخذه، ففزع، فقال صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ((لا يحل لمسلم أن يروع مسلماً)) أبو داود (5004)

8117/4918 ـ ئابدۇرراھمان ئىبنى ئەبۇ لەيلا مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ: ساھابىلەردىن ئاڭلىشىمىزچە، ئۇلار بىر كۈنى پەيغەمبەر سەللالالاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن بىللە كېتىۋاتقىنىدا، ئارىدىن بىر كىشى ئۇخلاپ قالغانىكەن، بەزى كىشىلەر چاقچاق قىلىپ، ئۇنىڭ يېنىدىكى بىر ئارغامچىنى ئېلىۋاپتۇ. ئۇخلاپ قالغان ئادەم ئويغىنىپ قورقۇپ كېتىپتۇ. بۇنى كۆرگەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: مۇسۇلماننىڭ مۇسۇلماننى قورقۇتۇشى دۇرۇس بولمايدۇ دەپتۇ. (ئەبۇ داۋۇت: 5004)

گۇناھ يالغۇز قاتىل بىلەنلا چەكلىنىپ قالمايدۇ. بەلكى ھەرقانداق بىر سۆز ياكى ھەرقانداق بىر ئىش ـ ھەرىكەت بىلەن ئۇنىڭغا قېتىلغان ئادەم، ھەتتاكى ئۆلتۈرۈش جىنايىتى ئۈستىدە قاراپ تۇرغانلارمۇ، ھەربىرى ئۆز لايىقىدا ئاللاھنىڭ غەزىپىگە ئۇچرىماي قالمايدۇ.

ئىسلام دۆلىتى توختاملاشقان ۋە كاپالەتلىك قىلغان كاپىرلارنى ئۆلتۈرمەسلىك

يۇقىرىدىكى ئايەت ـ ھەدىسلەر، مۇسۇلماننى ئۆلتۈرۈش ۋە مۇسۇلمان بىلەن ئۇرۇشۇش ھەققىدە دېيىلگەن، چۈنكى بۇ ئايەت ـ ھەدىسلەر، ئىسلام جەمئىيىتىدىكى مۇسۇلمانلارغا قانۇن ـ تۈزۈم ۋە كۆرسەتمە بولۇپ كەلگەن. بۇنىڭ مەنىسى. مۇسۇلماندىن باشقىسىنىڭ جېنى ۋە قېنىغا خالىغانچە چېقىلسا بولىدۇ دېگەنلىك ئەمەس. چۈنكى پۈتۈن ئىنسانلارنىڭ ئىنسانىي جەھەتتىن جېنى ۋە قېنىغا زىيانكەشلىك قىلىشنى ئاللاھ ھارام قىلغان. پەقەتلا غەيرىي مۇسۇلمان مۇسۇلمانلارغا قارشى ئۇرۇشىدىغانلاردىن بولغان ئەھۋالدىلا، ئۆزىنىڭ جېنىنى ئۆزى ھالال قىلىپ بەرگەن بولىدۇ. ئەمما كاپىر، ناۋادا ئىسلام دۆلىتىدە ياشايدىغان، ئىسلام دۆلىتى كاپالەتلىك قىلىدىغان گەرەجدان، ياكى مۇسۇلمانلار كېلىشىم ـ ئەھدىنامە تۈزۈش ئارقىلىق چېقىلماسلىققا ۋەدە قىلغان كاپىر بولسا، ئۇنىڭ جېنى ھىمايە قىلىنىدۇ. ئۇنىڭ جېنىغا مۇسۇلماننىڭ زىيانكەشلىك قىلىشى ھارام بولىدۇ.

5281/3154 ـ عمرو بْنُ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ رفعه: ((دِيَةُ الْمُعَاهِدِ نِصْفُ دِيَةِ الْحُرِّ))* أبو داود (4583)، النسائي (45/8)

5281/3154 ـ ئەمر ئىبنى شۇئەيب دادىسى ئارقىلىق بوۋىسىدىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مۇئاھىدنىڭ (ئىسلام دۆلىتى تېررىتورىيىسىدە خاتىرجەم ياشاش ئۈچۈن، ئىسلام ھۆكۈمىتى بىلەن كېلىشىم تۈزگەن غەيرى مۇسۇلمانلار بولۇپ، بۇلار ”زىممىلار“ دەپمۇ ئاتىلىدۇ.)دىيىتى ھۆر (مۇسۇلمان) كىشىنىڭ دىيىتىنىڭ يېرىمىدۇر. (ئەبۇ داۋۇد: 4583)

5283/3155 ـ عمرو بْنُ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ رفعه: ((عَقْلُ أَهْلِ الذِّمَّةِ نِصْفُ عَقْلِ الْمُسْلِمِينَ، وَهُمُ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى))* النسائي 45/8

5283/3155 ـ ئەمر ئىبنى شۇئەيب دادىسى ئارقىلىق بوۋىسىدىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: (ئۆلتۈرۈلگەن) زىممىغا (ئۆلتۈرۈلگەن) مۇسۇلمان كىشىگە تۆلىنىدىغان دىيەتنىڭ يېرىمى تۆلىنىدۇ. ئۇلار (يەنى زىممىلار) يەھۇدىي ۋە خرىستىئانلاردۇر. (نەسائى: 4806)

قانداق ئادەمنى ئۆلتۈرۈشكە بولىدۇ ؟ ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: **وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ** ئاللاھ ئۆلتۈرۈشنى چەكلىگەن ئادەمنى ئۆلتۈرمەڭلار، ھەق ئۆلتۈرۈش بۇنىڭ سىرتىدا [ئەنئام سۈرىسى 151ـ ئايەت] قۇرئان كەرىم بايان قىلغان بۇ ھەق تۆۋەندىكى ئۈچ خىل جىنايەتنىڭ بىرىگە بېرىلگەن جازادىن ئىبارەتتۇر:

بىرىنچىسى: ناھەق ئادەم ئۆلتۈرۈش جىنايىتى، شۇڭا كىمگە ئادەم ئۆلتۈرۈش جىنايىتى ئىسپاتلانسا، ئۇنىڭدىن جانغا ـ جان قىساس ئېلىش ۋاجىب بولىدۇ. بۇ ئېغىر جازا، شۇنداق ئېغىر جىنايەتلەرگە خاتىمە بېرىش ئۈچۈن بېرىلىدۇ.

وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ

ئى ئەقىل ئىگىلىرى! سىلەرگە قىساستا ھاياتلىق بار (يەنى كىشى بىراۋنى ئۆلتۈرگەن تەقدىردە ئۆزىنىڭمۇ ئۆلتۈرۈلىدىغانلىقىنى بىلسە، ئۇ، ئادەم ئۆلتۈرۈشتىن يانىدۇ، شۇنىڭ بىلەن

ئۇنىڭ ئۆزىمۇ، ئۇ ئۆلتۈرمەكچى بولغان ئادەممۇ ئۆلۈشتىن ساقلىنىپ قالىدۇ) [بەقەرە سۈرىسى 178- ئايەت]

ئىككىنچىسى: بۇرۇن ئۆيلەنگەن بىر كىشى زىنا - پاھىشە جىنايىتى سادىر قىلسا، بۇ جىنايەتنى نەق مەيداندا ۋە جىنايەت ئۈستىدە ياخشى كىشىلەردىن تۆت كىشى ئېنىق كۆرۈپ، بۇنىڭغا گۇۋاھلىق بەرسە، ياكى جىنايەتچى ئۆزى سوتچى ئالدىدا تۆت قېتىم ئىقرار قىلسا ئۇنىڭغا ئۆلۈم جازاسى بېرىلىدۇ.

ئۈچىنچىسى: ئىسلام دىنىغا كىرىپ بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭدىن قايتىپ چىقىپ كېتىش، ھەمدە بۇنى مۇسۇلمان جامائەتكە مەيدە قېقىش شەكلىدە ئېلان قىلىش جىنايىتى. مەلۇمكى ئىسلام دىنى ھېچكىمنى دىنغا كىرىشكە زورلىمايدۇ، لېكىن ئىسلام دىنى دىننى ئويۇنچۇق قىلىپ ئويناشنى قەتئىي رەت قىلىدۇ. يەھۇدىيلار شۇنداق ئوينىغان:

آمِنُوا بالذي أُنْزِلَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَجْهَ النَّهار وَاكْفُرُوا آخِرَهُ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ

مۆئمىنلەرگە نازىل قىلىنغان ۋەھىيگە ئەتىگىنى ئىمان كەلتۈرۈپ، كەچقۇرۇنلۇقى يېنىۋېلىڭلار، (شۇنداق قىلساڭلار) ئۇلار (ئىماندىن) قايتىشى مۇمكىن [ئال ئىمران سۈرىسى 72- ئايەت]

بىراق بۇ ئۈچ خىل جىنايەت بىلەن ئادەم ئۆلتۈرۈش ھوقۇقى، قالايمىقانچىلىق يۈز بېرىپ جەمئىيەت ئامانلىقىغا تەسىر يېتىپ ھەركىم ئۆزىنى سوتچى ۋە ئىجرا قىلغۇچى قىلىۋالماسلىقى ئۈچۈن، ھاكىمنىڭ قولىدا بولىدۇ. پەقەتلا، قەستەن ئادەم ئۆلتۈرۈش جىنايىتى سادىر بولۇپ، جانغا - جان قىساس ئېلىش كېرەك بولغاندا، ئىسلام دىنى ئۆلتۈرۈلگۈچىنىڭ تۇغقانلىرىغا، ھاكىمنىڭ نازارىتى ئاستىدا جانغا - جان ئالغان ھالدا ئۆلۈم جازاسىنى ئۆز قوللىرى بىلەن ئىجرا قىلىشقا رۇخسەت قىلغان، بۇ رۇخسەت ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى ئۆچمەنلىكنى سۇپۇرۇپ تاشلاش ۋە ئۇلاردىكى ھەرقانداق ئىنتىقام ئېلىش رىغبىتىنى پەسەيتىش ئۈچۈن بولۇپ، ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دەپ كۆرسەتكەن:

وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهِ سُلْطانًا فَلَا يُسْرِفْ فِي الْقَتْلِ إِنَّهُ كَانَ مَنصُورًا

كىمكى ناھەق ئۆلتۈرۈلىدىكەن، قىساس ياكى تۆلەم ئېلىش ياكى ئەپۇ قىلىۋېتىش ھوقۇقىنى ئۆلتۈرۈلگۈچىنىڭ ئىگىسىگە بەردۇق، ئىگىسى قىساس ئېلىشتا چەكتىن ئېشىپ كەتمىسۇن، ئاللاھ ئۇنىڭ ئىگىسىگە مەدەتكاردۇر [ئىسرا سۈرىسى 32- ئايەت]

ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋېلىش

ئادەم ئۆلتۈرۈش جىنايىتى ھەققىدىكى چەكلىمىلەرنىڭ ھەممىسى باشقىلارنى ئۆلتۈرۈشنى ئۆز ئىچىگە ئالغاندەكلا، ئۆزى - ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋېلىشنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. شۇڭا قايسى بىر كىشى قانداق بىرنەرسە بىلەن ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالسا، ئۇ ئاللاھ تائالا ئۆلتۈرۈشنى ھارام قىلغان بىر ئىنساننى ئۆلتۈرگەن بولىدۇ.

ئىنساننىڭ ھاياتى ئۆز مۈلكى ئەمەس، چۈنكى ئۇ ئۆزىنى يارىتىش ئۇياقتا تۇرسۇن، ئەزالىرىدىن بىر ئەزانى ياكى ھۈجەيرىلىرىدىن بىر ھۈجەيرىنىمۇ يارىتالىغان ئەمەس، ئۇنىڭ جېنى بولسا، ئاللاھ ئۇنىڭغا تاپشۇرغان بىر ئامانەتتۇر. ئۇنى ئۇبدان ئاسرىمىسا بولمايدىغان تۇرسا، ئۇنىڭغا زىيانكەشلىك قىلىپ، ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇپ كېتىش قانداق بولماقچى؟ ئاللاھ تائالا

مۇنداق دېگەن:

وَلَا تَقْتُلُوا أَنفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ئۆزۈڭلارنى ئۆلتۈرمەڭلار، ئاللاھ ھەقىقەتەن سىلەرگە ناھايىتى مېھرىباندۇر. [نىسا سۈرىسى 29- ئايەت]

ئىسلام دىنى مۇسۇلمان كىشىنى ھەر تۈرلۈك قىيىنچىلىقلارغا ۋە جاپا - مۇشەققەتلەر ئالدىدا قەيسەر ۋە كۈچلۈك ئىرادىلىك بولسۇن دەيدۇ. ئۇنىڭغا ھەرقانداق ئەھۋال ئاستىدا كىچىككىنە بىر بالايىئاپەت ياكى مۇۋەپپەقىيەتسىزلىككە دۇچ كەلگەندە، ياشاشتىن ۋاز كېچىپ، ئۆزىنى ئۆلتۈرىۋېلىشقا رۇخسەت قىلمايدۇ. چۈنكى مۆئمىن دېگەن، يېتىش ئۈچۈن ئەمەس جىھاد قىلىشقا، قېچىش ئۈچۈن ئەمەس، كۆرەش قىلىشقا يارىتىلغان. ئۇنىڭ ئىمانى بىلەن ئەخلاقى ھايات مەيدانىدىن قېچىشقا قەتئىي يول قويمايدۇ. چۈنكى مۆئمىندە، ئۈمىدسىزلىك، قورال، تۈگىمەس ئوق - دورا باردۇر، ئۇ بولسمۇ ئىمان ۋە ئەخلاقتۇر.

بۇنداق قەبىھ جىنايەتنى سادىر قىلغۇچىلارنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاللاھنىڭ رەھمىتى بولغان جەننەتتىن مەھرۇم بولۇپ، ئاللاھنىڭ غەزىپى بولغان دوزاخقا لايىق بولىدىغانلىقى بىلەن ئاگاھلاندۇرغان.

5209/3112 - الْحَسَنُ البصري، حَدَّثَنَا جُنْدَبٌ بن عبد الله - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - فِي هَذَا الْمَسْجِدِ فَمَا نَسِينَا منه حديثًا، ولا نَخَافُ أَنْ يَكُون جُنْدَبٌ كَذَبَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ((كَانَ بِرَجُلٍ جِرَاحٌ فَقَتَلَ نَفْسَهُ، فَقَالَ الله تعالى: بَدَرَنِي عَبْدِي بِنَفْسِهِ فحَرَّمْتُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ))* البخاري (1364)، مسلم (113)

5209/3112 - ھەسەن (بەسرى) مۇنداق دەيدۇ: جۇندۇب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇشۇ مەسجىدتە (يەنى بەسرە مەسجىدىدە) بىزگە بىر ھەدىس سۆزلەپ بەرگەنىدى، بىز ئۇنى تېخى ئۇنتۇپ قالمىدۇق. جۇندۇب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ نامىدىن يالغان گەپ قىلىشى ھەرگىز مۇمكىن ئەمەس. ئۇنىڭ ئېيتىپ بېرىشىچە، يارىدار بىر ئادەم ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالغانىكەن، الله تائالا: { بۇ بەندەم مېنىڭ ئالدىمغا كېلىشكە ئالدىراپ كېتىپ ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋاپتۇ، مەن ئۇنىڭغا جەننەتنى ھارام قىلدىم} دېدى. (بۇخارى: 1364)

ئەگەر بۇ ئادەم ئاغرىقىغا چىدىيالمىغان بىر يارا ئۈچۈن ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋېلىپ جەننەتتىن مەھرۇم قالغان بولسا، ئاز ياكى كۆپ زىيان تارتقان سودا، ياكى ئۆتەلمىگەن بىر ئىمتىھان، ياكى ئۆيلىنەلمىگەن بىر قىز سەۋەبىدىن ئۆزىنى ئۆلتۈرىۋالىدىغانلارنىڭ ئەھۋالى قانداق بولماقچى؟

ئىرادىسى ئاجىز كىشىلەر، يۈرەكنى تىترىتىدىغان قاتتىق ئاگاھلاندۇرۇشنى ئۆز ئىچىگە ئالغان شۇ ھەدىسنى دىققەت قىلىپ ئاڭلىسۇن:

5207/3110 - أبو هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - رفعه: ((مَنْ تَرَدَّى مِنْ جَبَلٍ فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَهُوَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ يَتَرَدَّى فِيها خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا وَمَنْ تَحَسَّى سُمًّا، فَقَتَلَ نَفْسَهُ، فَسُمُّهُ فِي يَدِهِ يَتَحَسَّاهُ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا، وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِحَدِيدَةٍ فَحَدِيدَتُهُ فِي يَدِهِ يَتوجَأُ بِهَا فِي بَطْنِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدًا مُخَلَّدًا فِيهَا أَبَدًا))* البخاري (5778)، مسلم (109).

5207/3110 - ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر

سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى ئۆزىنى تاغدىن تاشلاپ ئۆلتۈرۈۋالىدىكەن، جەھەننەم ئوتىدا مەڭگۈدىن - مەڭگۈگە ئۆزىنى تاشلاپ ئازابلىنىدۇ. كىمكى زەھەر ئىچىپ ئۆلۈۋالىدىكەن، بىر قولىدا زەھەر تۇتقان ھالەتتە جەھەننەم ئوتىدا مەڭگۈدىن - مەڭگۈگە زەھەر ئىچىپ ئازابلىنىدۇ. كىمكى ئۆزىنى تۆمۈر ئەسۋاب بىلەن ئۆلتۈرۈۋالىدىكەن، جەھەننەم ئوتىدا شۇ تۆمۈر ئەسۋابنى قورسىقىغا تىقىپ مەڭگۈدىن - مەڭگۈگە ئازابلىنىدۇ. (بۇخارى: 5778)

باشقىلارنىڭ مال ـ مۈلكىگە چېقىلماسلىق

يۇقىرىدىكى ئايەت، ھەدىسلەر چەكلىگەن نەرسىلەرنىڭ ئونىنچىسى:

باشقىلارنىڭ مال ـ مۈلكىگە چېقىلماسلىقتۇر. مۇسۇلمان كىشى ھالال ۋە قانۇنلۇق يوللار ئارقىلىق قانچىلىك مال ـ مۈلۈك توپلىسا بولاۋېرىدۇ، بەزى دىنلار ۋە ئېتىقادلار بايلارنى يامان كۆرسىمۇ، لېكىن ئىسلام دىنى بايلارغا قارىتا مۇنداق قارايدۇ: ياخشى ئادەم ئۈچۈن ياخشى مال يارىشىدۇ.

ئىسلام دىنى شەخسلەرگە خۇسۇسىي مال ـ مۈلۈك ئىگىدارچىلىق ھەققىنى بەرگەچكە، بارلىق ئەخلاقىي كۆرسەتمىلىرى ۋە قانۇنىي بەلگىلىمىلىرى ئارقىلىق شەخسلەرنىڭ بۇ ھوقۇقىنى ئوغرىلاش، بۇلاش ۋە قاقتى ـ سوقتى قىلىشتىن قوغدىغان.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مال ـ مۈلۈككە چېقىلىشنىڭ ھاراملىقىنى، جان ۋە ئىززەت ـ نومۇسقا چېقىلىشنىڭ ھاراملىقى بىلەن بىر قاتاردا سانىغان، ھەمدە ئوغرىلىقنى ئىمانغا زىت كېلىدىغان نەرسە دەپ قاراپ مۇنداق دېگەن:

105/72 – أبو هُرَيْرَةَ– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ– رفعه: ((لَا يَزْنِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ، وَلَا يَسْرِقُ السارق حِينَ يَسْرِقُ وَهُوَ مُؤْمِنٌ، ولا يشرب الخمر حين يشربها وهو مؤمن)) قال: وكان أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ– يلحق ولا ينتهب نهبة ذات شرف وهو مؤمن* رواه البخاري (2475)، مسلم (57)، أبو داود (4689)، الترمذي (2625)، النسائي 8/64- 65

105/72 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: زىناخور مۇئمىنلىك ھالىتىدە تۇرۇپ زىنا قىلمايدۇ، ئوغرى مۇئمىنلىك ھالىتىدە تۇرۇپ ئوغرىلىق قىلمايدۇ، ھاراقكەش مۇئمىنلىك ھالىتىدە تۇرۇپ ھاراق ئىچمەيدۇ، بۇلاڭچى باشقىلارنىڭ قىممەتلىك بۇيۇملىرىنى مۇئمىنلىك ھالىتىدە تۇرۇپ تارتىۋالمايدۇ. (بۇخارى: 2475)

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تأكلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ

ئوغرىلىق قىلغۇچى ئەرنىڭ، ئوغرىلىق قىلغۇچى ئايالنىڭ قىلمىشىنى جازالاپ، ئاللاھ تەرەپىدىن ئىبرەت قىلىش يۈزىسىدىن قوللىرىنى كېسىڭلار، ئاللاھ (ئۆز ئەمرىنى ئىشقا ئاشۇرۇشتا) غالىپتۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر [مائىدە سۈرىسى 38ـ ئايەت]

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاء بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِنْ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

ئى مۆئمىنلەر! بىر ـ بىرىڭلارنىڭ ماللىرىنى (ئوغرىلىق، خىيانەت قىلىش، بۇلاش، جازانىخورلۇق، قىمار ئويناش قاتارلىق) ناھەق يول بىلەن يەۋالماڭلار، ئىككى تەرەپ رازى بولۇشۇپ قىلىشقان سودا ـ سېتىق ئارقىلىق ئېرىشىلگەن نەرسە بۇنىڭدىن مۇستەسنا [نىسا سۈرىسى 29ـ ئايەت]

پارا ھارامدۇر

پارا يېمەك، كىشىلەرنىڭ مال ـ مۈلكىنى ناھەق يەۋېلىشنىڭ بىر تۈرى بولۇپ، پارا ـ بىر ئىشنى قىلدۇرۇش ياكى دۈشمىنىنىڭ ئىشىنى قىلدۇرماسلىق، ياكى ئۆزىگە ياكى دۈشمىنىگە ئۆزى ياقتۇرىدىغان ھۆكۈم چىقىرىش ۋە شۇنىڭدەك ئىشلار ئۈچۈن ھاكىم ياكى ئىشچى ـ كادىرغا بېرىلگەن پۇل ـ مال ۋە مەنپەئەت قاتارلىق نەرسىلەردۇر.

مۇنداقچە ئېيتقاندا، پارىخورلۇق ـــ بىراۋنىڭ ھەققىنى يەۋېلىش ياكى ئۇنىڭ خىزمەت ئورنىنى تارتىۋېلىش ياكى ئۇنىڭغا كەلگەن ئامەتنى ئۆزىگە قارىتىۋېلىش ياكى گۇناھسىز بىرىنى قارىلاش ياكى بىرەر جىنايەتكارنى ئاقلاش ياكى ئۇنىڭ جىنايىتىنى يېپىكلىتىش ياكى قانداقلا بىر دەۋا ئىشىدا قارشى تەرەپنىڭ ھەققىنى ئۆزىگە قارىتىشتىن ئىبارەت رەزىل مەقسەتنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئىش ئۈستىدىكىلەرگە مەلۇم مىقداردا پۇل ياكى پۇلغا توختايدىغان بىر نەرسە بېرىش دېگەنلىك بولۇپ، پارىنى بەرگەن ۋە ئالغان ھەر ئىككىسى ئاللاھنىڭ ئالدىدا قاتتىق گۇناھكار، ئىنسانىيەت ئالدىدا ئەيىبكار بولىدۇ.

پارىخورلۇق ئەڭ يامان خىيانەتچىلىك بولۇپ، ھەق ھوقۇقلارنىڭ زايە بولۇشىغا، ئادالەتسىزلىك ۋە تەڭسىزلىككە، كىشىلەرنىڭ مەنپەئەتىگە نامەردلەرچە خىرىس قىلىشقا، ئۆلارنىڭ ھەقلىرىگە تاجاۋۇز قىلىشقا، تۆھمەتلەرنى ئارتىپ ئۆلارنىڭ ئابرۇيىنى تۆكۈشكە، جەمئىيەت تەرتىپىنى بۇزۇشقا، خاتىرجەملىك، ئامانلىق ۋە ئىشەنچىنىڭ يوقىلىشىغا سەۋەب بولىدىغان ئىنتايىن قەبىھ ۋە رەزىل قىلمىش بولغانلىقى ئۈچۈن پارا بېرىش ياكى ئېلىش ئىسلام دىنىدىلا ئەمەس، بەلكى پۈتۈن دىنلاردا ۋە پۈتۈن قانۇنلاردا قەتئىي ھارامدۇر.

ئىسلام دىنى ھاكىم ۋە ئۇنىڭ قول ئاستىدىكى بارلىق ئىشچى ـ كادىرلارنىڭ پارا ئېلىشىنى ھارام قىلغاندەكلا، مۇسۇلمان كىشىنىڭ ئۇلارغا پارا بېرىشىنىمۇ ھارام قىلغان. بۇنىڭ بىلەنلا قالماي، ئوتتۇرىدا تۇرۇپ ۋاستىچىلىك قىلىشنىمۇ چەكلىگەن. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

وَلَا تأكلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِتأكلُوا فَرِيقًا مِنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ

بىر ـ بىرىڭلارنىڭ ماللىرىنى ناھەق يەۋالماڭلار، بىلىپ تۇرۇپ كىشىلەرنىڭ بىر قىسىم ماللىرىنى زۇلۇم بىلەن يەۋېلىش ئۈچۈن ھاكىملارغا پارا بەرمەڭلار [بەقەرە سۈرىسى 188ـ ئايەت]

4912/2946 ـ أبو هُرَيْرَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – وابن عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا –: أن النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَعَنَ الرَّاشِيَ وَالْمُرْتَشِيَ فِي الْحُكْمِ* أبو داود (3580)، الترمذي (1336)

4912/2946 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھۆكۈم مەسىلىسىدە پارا بەرگۈچىگىمۇ، پارا ئالغۇچىغىمۇ لەنەت قىلغان.

(تىرمىزى: 1336)

پارا ئالغۇچى ئەگەر پارىنى باشقىلارغا زۇلۇم قىلىش ئۈچۈن ئالغان بولسا، ئۇنىڭ گۇناھى نېمە دېگەن ئېغىر! ناۋادا ئادىللىق بىلەن ھۆكۈم قىلىپ بېرىش ئۈچۈن ئالغان بولسا، ئۇ ئۆزى پۈلىسىز ئادا قىلىشى كېرەك بولغان بۇرچىنى ئادا قىلىشقا پارا ئالغان بولىدۇ.

2712/1593 ـ ولمالك عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَار – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: أَنَّهم جَمَعُوا لَهُ حَلْيًا فَقَالُوا: هَذَا لَكَ، وَخَفِّفْ عَنَّا وَتَجَاوَزْ فِي الْقَسْمِ فَقَالَ: يَا مَعْشَرَ الْيَهُودِ، وَاللَّهِ إِنَّكُمْ لَمِنْ أَبْغَضِ خَلْقِ اللَّهِ إِلَيَّ، وَمَا ذاك بِحَامِلِي عَلَى أَنْ أَحِيفَ عَلَيْكُمْ، فَأَمَّا مَا عَرَضْتُمْ مِنَ الرشْوَةِ فَإِنَّهَا سُحْتٌ، وَإِنَّا لا نَأْكُلُهَا. فَقَالُوا: بِهَذَا قَامَتِ السَّمَوَاتُ وَالأَرْضُ* مالك

2712/1593 ـ سۇلايمان ئىبنى يەسار رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئابدۇللاھ ئىبنى رەۋاھەنى خەيبەر يەھۇدىيلىرىنىڭ خورمىلىرىنى تەخمىن قىلىپ باھالاشقا ئەۋەتكەندى. يەھۇدىيلار ئاياللىرىدىن بىر ئاز زىننەت بۇيۇمى يىغىپ، ئىبنى رەۋاھەگە: بۇلار سېنىڭ بولسۇن، بىزگە كەڭچىلىك قىلىپ، مۆلچەردە بىرئاز ئېتىبار قىلساڭ ! دېدى. ئابدۇللاھ ئىبنى راۋاھە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: ئى يەھۇدىيلار! سىلەر اللە تائالانىڭ مەخلۇقاتلىرى ئىچىدە مەن ئەڭ ئۆچ كۆرىدىغان مەخلۇقاتسىلەر. شۇنداقتىمۇ (خاتىرجەم بۇلۇڭلاركى) بۇ مېنى سىلەرگە زۇلۇم قىلىپ (ئارتۇق تەخمىن قىلىشىمغا) ھەرگىز تۈرتكە بولالمايدۇ. سىلەرنىڭ ماڭا پارا ئورنىدا يىغىپ بەرگەن بۇ نەرسىلىرىڭلار ھارامدىن باشقا نەرسە ئەمەس، بىز پارا يېمەيمىز، دېدى. بۇنى ئاڭلىغان يەھۇدىيلار: دېمەك، ئاسمان زېمىن مانا مۇشۇنداق دۇرۇستلۇق بىلەن ئۆرە تۇرۇۋېتىپتۇدە؟ دېيىشتى. (مالىك 1413)

ئىسلام دىنىنىڭ پارىنى ھارام قىلىشى ھەممە ئۇنىڭغا قول تىققان ھەرقانداق كىشىگە قاتتىق پوزىتسىيە بىلدۈرۈشى ئەجەبلىنەرلىك ئىش ئەمەس، چۈنكى پارىخورلۇق بىر جەمئىيەتتە تارقىلىدىكەن، ئۇ جەمئىيەتتە مەجبۇرىيەتنى ئادا قىلىش روھىنىڭ ئورنىغا، مەنپەئەتۋازلىق روھى تارقىلىپ، بۇرۇن قىلىش كېرەك بولغان ئىشنى كېچىكتۈرۈپ، كېچىكتۈرۈش كېرەك بولغان ئىشنى بۇرۇن قىلىش، ناھەق ھۆكۈم قىلىش ياكى ھەق ھۆكۈم قىلماي تۇرىۋېلىش قاتارلىق بۇزۇقچىلىق ۋە ناھەقچىلىق ئىللەتلىرى چوقۇم ئومۇملاشماي قالمايدۇ.

خەلقنىڭ ھۆكۈمەت كادىرلىرىغا قىلغان سوۋغاتلىرى

قانداق شەكىلدە بولسا بولسۇن، قايسى ئىسىم بىلەن ئاتالسا ئاتالسۇن ئىسلام پارىنى ھارام قىلىۋەتكەن. شۇڭا پارىنى (سوۋغا ـ سالام) دەپ ئاتىۋالسىڭىزمۇ، بۇ ئاتاش ئۇنى ھارام دائىرىدىن ھالال دائىرىگە چىقىرالمايدۇ.

2743/1614 ـ أبو حُمَيْدٍ السَّاعِدِيِّ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: استعمل النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رجلاً من الأزد يقال له ابن اللتبية للصدقة فلما قدم قَالَ: هَذَا لَكُمْ وَهَذا أهديَ إِلَيَّ، فقام النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ: ((أَمَّا بَعْدُ، فَإِنِّ أَسْتَعْمِلُ الرَجُل مِنْكُمْ عَلَى العمل مِمَّا وَلاَّنِي اللَّهُ، فَيَأْتِي فَيَقُولُ: هَذَا لَكُمْ وَهَذِا هَدِيَّةٌ أُهْدِيَتْ إِلَيَّ، أَفَلا جَلَسَ فِي بَيْتِ أَبِيهِ وأُمِّهِ حَتَّى تَأْتِيَهُ هَدِيَّتُهُ إِنْ كَانَ صَادِقًا، وَاللَّهِ لا يَأْخُذُ أَحَد منكم شَيْئًا بِغَيْرِ حَقِّهِ إِلاَّ لقي اللَّهَ يَحْمِلُهُ

يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَلَأَعْرِفَنَّ أحداً منكم لقي الله يحمل بَعِيرًا لَهُ رُغَاءٌ، أَوْبَقَرَة لَهَا خُوَارٌ، أَوْ شَاة تَيْعَرُ)). ثُمَّ رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى رؤي بَيَاضُ إِبْطَيْهِ يقول: ((اللهم هَلْ بَلَّغْتُ))* رواه البخاري (7197)، مسلم (1832)

2743/1614 ـ ئەبۇ ھۇمەيد سائىدى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئىبنى ئۇتەبىييەنى بەنى سۇلەيم قەبىلىسىگە زاكات يىغىش ئۈچۈن ئەۋەتكەنىدى. ئۇ قايتىپ كەلگەندە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ھېساب بېرىپ: بۇلار سىلەرگە تېگىشلىك بولغىنى. ماۋۇ ماڭا ھەدىيە قىلىندى، دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئەگەر سەن راستچىل بولساڭ، ئاتا ـ ئاناڭنىڭ ئۆيىدە ئولتۇرۇپ باققىن، ساڭا ھەدىيە كېلەمدىكىن؟ دېدى. ئاندىن ئورنىدىن تۇرۇپ، الله تائالاغا ھەمدۇسانا ئېيتقاندىن كېيىن، جامائەتكە: ئاراڭلاردىن بىر قىسىم كىشىلەرنى الله ماڭا پەرز قىلغان ئىش (زاكات) ئۈچۈن ئەۋەتسەم، بەزىلىرى قايتىپ كېلىپ: بۇلار سىلەرگە تېگىشلىك بولغىنى. ماۋۇ ماڭا ھەدىيە قىلىندى، دەيدۇ. ئەگەر ئۇ راستچىل بولسا، ئاتىسىنىڭ ياكى ئانىسىنىڭ ئۆيىدە ئولتۇرۇپ باقسۇن، ئۇنىڭغا ھەدىيە كېلەمدىكىن؟ الله تائالانىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، كىمكى ھەققى بولمىغان نەرسىنى ئۆزىنىڭ قىلىۋالسا، قىيامەت كۈنى، اللەنىڭ دەرگاھىدا توپلانغاندا، ئۇنى گەدىنىگە يۈدۈپ كېلىدۇ. بىلىپ قويۇڭلاركى، ئۇنداق كىشى اللەنىڭ دەرگاھىغا كەلگەندە، مەن ئۇنى چوقۇم تونۇۋالىمەن. چۈنكى، ئۇنىڭ ئېلىۋالغان نەرسىسى تۆگە بولسا بوزلايدۇ، كالا بولسا مۆرەيدۇ، قوي بولسا مەرەيدۇ، دەپ خىتاب قىلدى. ئاندىن قولىنى قولتۇقى كۆرۈنۈپ قالغۇدەك دەرىجىدە يۇقىرى كۆتۈرۈپ: ئى الله! يەتكۈزدىممۇ؟ دېدى. (بۇخارى: 7197)

ئىمام غازالى مۇنداق دەيدۇ: "پارىنىڭ ھۆكمى شۇنداق ئېغىر بولغاچقا، سوتچى، ۋالىي ۋە شۇلاردەك ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئۆزلىرىنى ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئۆيىدە دەپ قاراپ، خىزمەت مەنسىپىدىن ئېلىپ تاشلىنىپ ئۆيىدە ئولتۇرغان ۋاقىتتا كېلىپ تۇرىدىغان سوۋغاتلارنى خىزمەت قىلغاندىمۇ ئالسا بولىدۇ، خىزمەتتە بولغانلىقىم ئۈچۈن بېرىلگەن سوۋغا دەپ قارىغان نەرسىلەرنى ئالسا بولمايدۇ، ئاغىنە ـ بۇرادەرلىرى قىلغان سوۋغاتلارنى خىزمەتتە ئىشلىمىگەن بولسام كېلەرمىدى ياكى كەلمەسمىدى دەپ شەك قىلىپ قالسا، بۇنىڭدىن ئۆزىنى تارتىشى كېرەك".

زۇلۇمدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن پارا بېرىش

كىمكى ئۆز ھەققىنى ئېلىش ئۈچۈن پارا بېرىشتىن باشقا چارە تاپالماي قالغان بولسا، ياكى بېشىغا كەلگەن ناھەقچىلىقتىن پارا بېرىشتىن باشقا يول ئارقىلىق قۇرتۇلالمىسا، زۇلۇمدىن قۇرتۇلۇپ ھەققىگە ئېرىشكەنگە قەدەر سەۋر قىلىپ تۇرۇشى ئەۋزەلدۇر.

ناۋادا ئۆز ھەققىنى ئېلىش ياكى باشقىلارنىڭ زىيانكەشلىكىدىن ساقلىنىش ۋە قۇتۇلۇش ئۈچۈن باشقا بارلىق چارىلەرنى قوللىنىپ نەتىجىگە ئېرىشەلمەي ئىلاجسىزلىقتىن پارا بەرسە، بۇنداق ئەھۋالدا باشقىلارغا زىيان سالمىغاندىن كېيىن ئۇ كىشىگە پارا بەرگۈچىنىڭ گۇناھى بولمايدۇ، بارلىق گۇناھ ئالغۇچىغا بولىدۇ.

بۇنىڭغا بەزى ئالىملار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۆزى زاكات ئېلىشقا لايىق بولمىسىمۇ

بەك قاتتىق زاكات سوراپ تۇرىۋالغان كىشىلەرگە زاكات بەرگەنلىكى توغرىسىدىكى بۇ ھەدىسنى دەلىل قىلىپ كۆرسەتكەن.

7956/4802 ـ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: قسم النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قسمًا فقلت: والله يا رسول الله لغير هؤلاء كانوا أحق به منهم، قال: ((إنهم خيروني بين أن يسألوني بالفحش، أو يبخّلوني ولست بباخل))* مسلم (1056).

7956/4802 ـ سەلمان ئىبنى رەبىئەدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر قېتىم مال تەقسىم قىلغان ئىدى، مەن: ئى رەسۇلۇللاھ! اللەنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، بۇ مالغا ئۇلاردىن باشقىلار تېخىمۇ بەك ھەقلىق ئىدى، دېگەنىدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئۇلار قېلىنلىق قىلىپ سوراپ تۇرىۋالدى، بەرمىسەم مېنى بېخىل ئىكەن دېيىشىدۇ، ئەمەلىيەتتە مەن بېخىل ئەمەس، دېدى. (مۇسلىم: 1056)

سوۋغا سالام بېرىشنىڭ جائىز بولۇشى

ئۆز زاتىدا ياخشى نەرسە، يامان غەرەزنىڭ ئارىلىشىشى بىلەن يامان نەرسىگە ئايلىنىپ قالىدۇ. مەسىلەن: ئىنسانلار ئارىسىدا بىر ــ بىرىگە ھەدىيە، سوۋغا ــ سالام بېرىشىش ياخشى ئىشتۇر. چۈنكى مۇنداق قىلىش ئۆزئارا سۆيگۈ مۇھەببەتنى، يېقىنلىقنى، دوستلۇقنى كۈچەيتىدۇ.

4829/2897 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: كَانَ النبيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْبَلُ الْهَدِيَّةَ وَيُثِيبُ عَلَيْهَا* البخاري (2585).

4829/2897 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھەدىيەنى قوبۇل قىلاتتى ۋە ئۆزىمۇ ئۇنىڭ بەدىلىگە مۇۋاپىق شەكىلدە ھەدىيە بېرەتتى. (بۇخارى: 2585)

4830/2898 ـ أنسٌ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: لَوْ أُهْدِيَ إِلَيَّ كُرَاعٌ لَقَبِلْتُ وَلَوْ دُعِيتُ إِلَيْهِ لَأَجَبْتُ* الترمذي (1338)

4830/2898 ـ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: پاچاق چاغلىق نەرسە ھەدىيە بېرىلسىمۇ، ئەلۋەتتە قوبۇل قىلىمەن، چاقىرغان يەرگە ئەلۋەتتە بارىمەن. (تىرمىزى: 1338)

ئەمما سوۋغا ــ سالام باشقىلارغا زىيان يەتكۈزۈشتىن ئىبارەت بىرەر يامان نىيەتنى كۆزلەپ ياكى ھەققى بولمىغان بىر نەرسىگە ئېرىشىش ئۈچۈن بېرىلسە، ئۇ ۋاقىتتا، بۇ سوۋغا ــ سالام ئەمەس، بەلكى پارا بەرگەنلىكتۇر. بۇنداق قىلىش قەتئىي ھارام. بەرگۈچى بىلەن ئالغۇچى ۋە سايە قىلىپ ۋاستە بولغۇچى ھەممىسى گۇناھقا شېرىك بولىدۇ. پارىنى مەقسەت قىلغان سوۋغا سالام ھارامدۇر. پارا قانداق ئىسىملار بىلەن ئاتالسۇن، ئۇ بەربىر ھارامدۇر.

پارا بېرىشنى جائىز قىلىدىغان سەۋەبلەر

ئىنسان ئۆزىنىڭ ھەققىنى ئېلىش ياكى يوللۇق ھوقۇقىنى قوغداش ئۈچۈن پارا بېرىشكە

مەجبۇر بولۇپ قالسا، باشقىلارغا زىيان ــ زەخمەت يەتكۈزمەسلىك شەرتى بىلەن پارا بېرىپ بولسىمۇ ئۆز ھەققىنى قۇتقۇزسا گۇناھ بولمايدۇ. بۇ مۇنداق بولىدۇ:

1ـ رەھىمسىز زالىمنىڭ ياكى قاتىلنىڭ قولىغا چۈشۈپ قېلىپ، پارا بېرىش ئارقىلىق ئۆزىنى قۇتۇلدۇرۇشتىن باشقا چارىسى قالمىغاندا، پارا بەرسە بولىدۇ.

2 ـ ئۆزىنى، مال ــ مۈلكىنى، ئائىلىسىنى، نومۇسىنى، دىنىنى ۋە ۋەتىنىنى قوغداش يولىدا پارا بېرىشكە مەجبۇر بولۇپ قالسا، پارا بەرسە بولىدۇ.

3 ـ ئۆزى ياكى ئائىلە ئەزالىرىدىن بىرى ياكى تۇغقانلىرىدىن بىرى دۈشمەنلەرنىڭ قولىغا چۈشۈپ قېلىپ، پارا بېرىش بىلەن قۇتۇلدۇرغىلى بولسا، پارا بېرىپ قۇتۇلدۇرۇش جائىزدۇر.

4 ـ ئۆزىنىڭ قانۇنلۇق ھەققىنى ئېلىش ئۈچۈن پارا بېرىشتىن باشقا چارە قالمىغان شارائىتتا، بىراۋنى زىيان ــ زەخمەتكە ئۇچراتماسلىق شەرتى بىلەن پارا بېرىشكە بولىدۇ. ئەمما باشقىلارنىڭ ھەققىنى ئۆزىگە قارىتىش ئۈچۈن پارا بېرىش قەتئىي ھارام. مەسىلەن: باشقا بىرىگە تەقسىم قىلىنغان خىزمەت ئورنىغا ئۆزى ئورۇنلىشىش ئۈچۈن ياكى ئۆز مەنپەتى بىلەن ئالىي مەكتەپنى قازانغان بىر بالىنىڭ ئورنىغا ئۆزىنىڭ بالىسىنى سەپلەش ئۈچۈن پارا بەرگەنگە ئوخشاش.

خىيانەت ۋە ئۇنىڭ رەزىللىكى

خىيانەت ــ ساداقەتسىزلىك، سېتىلىپ كېتىش ياكى سېتىۋېتىش خاراكتېرىدىكى نومۇسسىزلىقتۇر. ئاۋام خەلق خىيانەت قىلىش دېگەننى ئامانەت قويغان نەرسىنى ساقلىماسلىق دېگەن ئاددىي مەنىدىلا چۈشىنىدۇ. ئەمەلىيەتتە، خىيانەت قىلىش دېگەننىڭ مەنىسى چوڭقۇردۇر. خىيانەت ئىنسان تەبىئىتىدىكى ناچار ئىللەتلەرنىڭ بىرى. بۇنىڭ زىيىنى شەخسلەردىن ھالقىپ، پۈتۈن كوللېكتىپ ۋە دۆلەتكىچە بولىدۇ. خائىنلىق كېسىلى قايسى مىللەتتە داۋام قىلسا شۇ مىللەت، شۇ ئەل خاراب بولىدۇ. شۇڭا ئاللاھ قۇرئان كەرىمدە خىيانەتچىلىك قىلىشتىن توسقان.

خىيانەت قىلىشنىڭ يامان ئاقىۋەتلىرى

خىيانەتچىلىك بىر خىل رەزىل قىلمىش. ئۇنى مەنىۋىيىتى بۇلغانغان، روھى كور، نەپسانىيەتچىلىك ئىدىيىسى كۈچلۈك ئادەملەر سادىر قىلىدۇ. خىيانەتچىلىك يامراپ كەتكەن ئەلدە ئادەمىيلىك ۋە ئىنسانىي مېھرى مۇھەببەت ئۆلگەن بولىدۇ. خىيانەتچىلىك ماددىي نەرسىلەرگە خىيانەت قىلىش ۋە مەنىۋى نەرسىلەرگە خىيانەت قىلىش دەپ ئىككىگە بۆلۈنىدۇ. بۇنىڭ ئىچىدە مەنىۋى نەرسىگە خىيانەت قىلىشنىڭ ئاقىۋىتى مۆلچەرلىگۈسىز دەرىجىدە ئېغىر بولىدۇ. خىيانەت بەكمۇ ئېغىر جىنايەت بولۇپ، ساتقۇنلۇق ۋە مۇناپىقلىققا ئوخشاش رەزىللىكلەرنىڭ باش رولچىسى خىيانەتتۇر. قانداقلا بىر جەمئىيەتتە ئىنسانلار بىر بىرىگە خىيانەت قىلىدىكەن، بۇ جەمئىيەت كىشىلىرى ئوتتۇرىسىدا ئىشەنچ يوقىلىدۇ. ئىشەنچ يوقالغان يەردە خاتىرجەملىك بولمايدۇ. ئادەملەر بىرـ بىرىگە گۇمان بىلەن قارايدۇ، ئۆششاق ــ چۈشەك زىددىيەتلەر تۈگىمەيدۇ.

خىيانەتنىڭ تۈرلىرى

ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دېگەن: «ئى مۆئمىنلەر ! ئاللاھقا، پەيغەمبەرگە،

سىلەرگە قويۇلغان ئامانەتلەرگە بىلىپ تۇرۇپ خىيانەت قىلماڭلار.» [سۈرە ئەنپال 37- ئايەت]
بۇ ئايەت خىيانەتچىلىكنىڭ مۇنداق ئۈچ قاتلاملىق مەنىسىدىن بېشارەت بەرگەن:

1- خىيانەتنىڭ بىرىنچى قاتلامدىكى مەنىسى ئاللاھقا خىيانەت قىلىش، يەنى ئاللاھنىڭ بەندىنىڭ پۈتۈن قىلمىشلىرىنى كۆرۈپ تۇرىدىغانلىقىنى ئەستىن چىقىرىش. بۇ بارلىق خىيانەت تۈرلىرىنىڭ ئەڭ يامىنىدۇر. چۈنكى قەلبىدە خۇداسى بولمىغان ئادەمنىڭ پەس ۋە چاكىنا ھەۋەسلىرىگە تولغان نەپسىدىن باشقا نېمىسى بولسۇن ! مۇنداق ئادەملەردىن تەسەۋۋۇر قىلىپ بولغۇسىز يامانلىقلارنى كۈتۈشكە بولىدۇ. جەمئىيەتتە يۈز بېرىۋاتقان قاتىللىق، بۇلاڭچىلىق، ساتقۇنلۇق، چېرىكلىك قاتارلىق جىنايەتلەر شۇنداق ئادەملەر تەرىپىدىن سادىر بولماقتا.

2 - خىيانەتنىڭ ئىككىنچى قاتلامدىكى مەنىسى پەيغەمبەرگە خىيانەت قىلىش بولۇپ، مۇسا، ئىيسا ۋە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ۋە باشقا جىمى پەيغەمبەرلەر ئىنسانلارنىڭ قەلبىدە سۆيگۈ بىلەن ئەسلىنىدىغان، ياخشى ئىشلارنىڭ باشلامچىسى بولغان، ئۈلگىلىك كىشىلەردۇر. شۇڭا ئۇلارنىڭ گۈزەل ئەخلاقىغا زىت كېلىدىغان قىلىقلارنى قىلغۇچىلار ئۇلارغا خىيانەت قىلغان بولىدۇ.

3 - خىيانەتنىڭ ئۈچىنچى قاتلامدىكى مەنىسى كىشىلەرنىڭ بىر- بىرىنىڭ ئامانىتىگە خىيانەت قىلىشىدۇر. بۇ خىل خىيانەت كىشىلەر ئوتتۇرىسىدىكى ئالاقىلەردە كۆپ كۆرۈلىدىغان رەزىل قىلمىش. ئادەتتە كىشىلەرنىڭ بىر- بىرىگە ئېھتىياجى چۈشۈپ تۇرىدۇ. بىر ئادەمنىڭ يەنە بىر ئادەمگە قويغان ئامانىتى بولىدۇ. بۇ ئامانەت بىر ئېغىز سۆز بولۇشىمۇ ياكى ئىقتىسادقا ۋەكىللىك قىلىدىغان ماددىي نەرسە بولۇشىمۇ مۇمكىن. ھەركىم ئۆز ئامانىتىنىڭ دەل ۋاقتىدا تېگىشىنى ئۈمىد قىلىدۇ. مۇنداق بىر ئامانەتكە خىيانەت قىلىش تولىمۇ رەزىل ئىشتۇر.

8095/4903 - ابن عمرو بن العاص – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((أربع من كن فيه كان منافقاً خالصاً، ومن كانت فيه خصلةٌ منهن كانت فيه خصلة من النفاق حتى يدعها، إذا ائتمن خان، وإذا حدث كذب، وإذا عاهد غدر، وإذا خاصم فجر))* البخاري (34)، مسلم (58).

8095/4903 - ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: تۆت خىل سۈپەت بار بولۇپ، قانداق بىر ئادەمدە مۇشۇ سۈپەتلەرنىڭ ھەممىسى تېپىلسا، رەسمى مۇناپىق بولىدۇ. بىرى تېپىلسا، تاكى ئۇنى تاشلىمىغۇچە نىپاقنىڭ بىر سۈپىتى ئۇنىڭدا بولغان بولىدۇ. 1 - ئامانەتكە خىيانەت قىلىش؛ 2 - يالغان سۆزلەش؛ 3 - توختامغا ئەمەل قىلماسلىق؛ 4 - دەۋادا ئوساللىق قىلىش. (بۇخارى: 34)

زامانىمىزدا خائىن سۆزى ۋەتەن ۋە مىللەتكە ئاسىيلىق قىلغۇچىلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغاننىڭ سىرتىدا، مۇناپىقلارنى، چېقىمچىلارنى، ئۆز مىللىتىنىڭ زىيىنىغا چاپىدىغان غالچىلارنى، ساتقۇنلارنى ۋە ھەقىقەتكە كۆز يۇمغۇچىلارنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

كىشىنىڭ ئۆز مال ـ مۈلكىنى ئىسراپ قىلىشى ھارامدۇر

باشقىلارنىڭ مال ـ مۈلكىگە ئاشكارا ياكى يوشۇرۇن ھالدا تاجاۋۇز قىلىش ھارام بولغاندەك، ھەر كىشى ئۆزىنىڭ مال ـ مۈلكىنى بۇزۇپ ـ چېچىپ، يوق قىلىۋېتىشىمۇ ھارامدۇر.

چۈنكى شەخسنىڭ مال ـ مۈلكىدە پۈتۈن مىللەتنىڭ ھەققى بار بولىدۇ. مىللەت، ھەرقانداق مۈلۈك ئىگىسىنىڭ ئارقىسىدىكى مۈلۈك ئىگىسىدۇر. بۇ سەۋەبتىن ئىسلام دىنى، ئۆزىنىڭ مېلىنى بۇزۇپ يوق قىلىۋېتىدىغان گالۋاڭ كىشىلەردىن ئۆز پۇل ـ مېلىنى بىر تەرەپ قىلىش ھوقۇقىنى ئېلىپ، ئۇنى مىللەتكە بەرگەن. بۇ ھەقتە قۇرئان كەرىم مۇنداق دەيدۇ:

وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاء أَمْوَالَكُمْ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا

ئاللاھ تىرىكچىلىكىڭلارنىڭ ئاساسى قىلغان ماللىرىڭلارنى ئەخمەقلەرگە تۇتقۇزۇپ قويماڭلار، ئۇلارنى يېمەك ـ ئىچمەك، كىيىم ـ كېچەكلەر بىلەن تەمىنلەڭلار، ئۇلارغا چىرايلىق سۆز قىلىڭلار [نىسا سۈرىسى 5ـ ئايەت]

دېمەك بۇ ئايەتتە ئاللاھ تائالا پۈتۈن مىللەتكە مۇنداق دەپ خىتاب قىلغان: ماللىرىڭلارنى ئەخمەقلەرگە تۇتقۇزۇپ قويماڭلار. كۆرۈنۈشتە بۇ مال ـ مۈلۈك ئۇلارنىڭ بولغىنى بىلەن، لېكىن ھەربىر شەخسنىڭ مال ـ مۈلكى ھەقىقەتتە مىللەتنىڭ مال ـ مۈلكىدۇر.

ئىسلام ـ توغرىلىق ۋە ئوتتۇرا ھاللىق دىنىدۇر، ئىسلام ئۈممىتىمۇ ئوتتۇراھال ئۈممەتتۇر، مۇسۇلمانمۇ بارلىق ئىشلىرىدا نورمالدۇر. مانا بۇ جەھەتتە ئاللاھ تائالا مۆئمىنلەرنى خۇددى ئۇلارنى پېخسىقلىق ۋە بېخىللىقتىن توسقاندەكلا، ئىسراپ قىلىش ۋە بۇزۇپ چېچىشتىن توسقان. ئاللاھ تائالا مۇنداق دېگەن:

يَابَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ

ئى ئادەم بالىلىرى! ھەر ناماز ۋاقتىدا كىيىمىڭلارنى كىيىڭلار، يەڭلار ئىچىڭلار، ئىسراپ قىلماڭلار، ئاللاھ ئىسراپ قىلغۇچىلارنى ھەقىقەتەن ياقتۇرمايدۇ [ئەئراف سۈرىسى 31ـ ئايەت]

وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا ۝ إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ

بۇزۇپ چاچمىغىن، بۇزۇپ چاچقۇچىلار ھەقىقەتەن شەيتانلارنىڭ قېرىنداشلىرىدۇر [ئىسرا سۈرىسى 26ـ27ـ ئايەتلەر]

پۇل ـ مالنى ئورۇنسىز يەرلەرگە خەجلەپ بۇزۇپ ـ چېچىش دېگەن ئاللاھ ھارام قىلغان ھاراق، زەھەرلىك چېكىملىك ۋە ئالتۇن قاچا ـ قۇچىلارنى سېتىۋېلىشتەك ئاز ياكى كۆپ بولسۇن ئورۇنسىز يەرلەرگە پۇل خەجلەش بىلەن بولىدۇ. ياكى پۇل مالنى ئۆزىگە ۋە باشقا كىشىلەرگە ئورۇنسىز خەجلەپ بۇزۇپ ـ چېچىپ زايا قىلىۋېتىش ئارقىلىق بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام پۇل ـ مالنى زايا قىلىۋېتىشتىن توسقان.

ئەمما ئىسراپ قىلىش بولسا، زۆرۈر بولمىغان نەرسىلەرگە كېيىن يوقسۇز بولۇپ قالىدىغان شەكىلدە ئۆز نۇرمىسىدىن ئارتۇق ئاشۇرۇپ پۇل خەجلەشتۇر. ئىمام رازى ئاللاھ تائالانىڭ:

وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ قُلْ الْعَفْوَ ئۇلار سەندىن نېمىنى سەدىقە قىلىش توغرۇلۇق سورايدۇ، ئېھتىياجىدىن ئارتۇقىنى سەدىقە قىلىڭلار دېگىن [بەقەرە سۈرىسى 219ـ ئايەت] دېگەن ئايىتىنىڭ تەپسىرىدە مۇنداق دەيدۇ: "ئاللاھ تائالا كىشىلەرنى پۇل ـ مالنى خەجلەش جەھەتتە تەربىيىلەپ ئۆز پەيغەمبىرىگە مۇنداق دېگەن:

وَآتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا ۝ إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ

الشَّيَاطِينِ

تۇغقانغا، مىسكىنگە، يولۇچىغا ھەققىنى بەرگىن، بۇزۇپ چاچمىغىن، بۇزۇپ چاچقۇچىلار ھەقىقەتەن شەيتانلارنىڭ قېرىنداشلىرىدۇر [ئىسرا سۈرىسى 26ـ27ـ ئايەتلەر] يەنە مۇنداق دېگەن:

وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ قولۇڭنى بويىنۇڭغا باغلىۋالمىغىن، بەكمۇ ئىچىۋەتمىگىن [ئىسرا سۈرىسى 29ـ ئايەت]. يەنە مۇنداق دەيدۇ:

وَالَّذِينَ إِذَا أَنفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا خىراجەت قىلغاندا ئىسراپچىلىقمۇ قىلمايدىغانلار، بېخىللىقمۇ قىلمايدىغانلار [فۇرقان سۈرىسى 67ـ ئايەت].

2779/1638 ـ أبو هُرَيْرَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((دِينَارٌ أَنْفَقْتَهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَدِينَارٌ أَنْفَقْتَهُ فِي رَقَبَةٍ، وَدِينَارٌ تَصَدَّقْتَ بِهِ عَلَى مِسْكِينٍ وَدِينَارٌ أَنْفَقْتَهُ عَلَى أَهْلِكَ أَعْظَمُهَا أَجْرًا الَّذِي أَنْفَقْتَهُ عَلَى أَهْلِكَ))* مسلم (995)

2779/1638 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: بىر تىللانى الله يولىدا خەجلىدىڭ، بىر تىللانى قۇل ئازاد قىلىش ئۈچۈن سەرپ قىلدىڭ، بىر تىللانى يوقسۇللارغا سەدىقە قىلىپ بەردىڭ، بىر تىللانى ئائىلەڭگە خىراجەت قىلدىڭ. بۇلارنىڭ ساۋابىغا كەلسەك، ئائىلەڭگە خەجلىگەن بىر تىللانىڭ ساۋابى ھەممىدىن ئۈستۈندۇر. (مۇسلىم: 995)

2780/1639 ـ ثَوْبَانُ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((أَفْضَلُ دِينَارٍ يُنْفِقُهُ الرَّجُلُ دِينَارٌ يُنْفِقُهُ عَلَى عِيَالِهِ، وَدِينَارٌ يُنْفِقُهُ عَلَى دَابَّتِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَدِينَارٌ يُنْفِقُهُ عَلَى أَصْحَابِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ))* مسلم (994)

2780/1639 ـ سەۋبان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئىنسانىنىڭ ئۆز ئائىلىسىگە خەجلىگەن پۇلىنىڭ ساۋابى ئەڭ يۇقىرى بولۇپ، ئۇنىدىن قالسا، الله يولىدا (مىنگەن ئېتىغا) خەجلىگىنى، ئۇنىدىن قالسا، الله يولىدىكى دوستلىرىغا خەجلىگىنىدۇر. (مۇسلىم: 994)

2781/1640 ـ أَبو مَسْعُودٍ البدري – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((إن المسلم إذا أَنْفَقَ عَلَى أَهْلِهِ نفقة وَهُوَ يَحْتَسِبُهَا – كَانَتْ لَهُ صَدَقَةً))* البخاري (5351)، مسلم (1002)

2781/1640 ـ ئەبۇ مەسئۇد ئەنسارى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئەگەر بىر مۇسۇلمان اللەتىن ساۋاب ئۈمىد قىلغان ھالدا ئائىلە ۋە بالا ـ چاقىسىغا خىراجەت قىلىپ بەرگەن بولسا، (قىلغان خىراجىتى) ئۇ كىشىنىڭ سەدىقىسى بولىدۇ. (بۇخارى: 5351)

2783/1641 ـ الْمِقْدَامُ بْنُ مَعْدِي كَرِبَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((مَا أَطْعَمْتَ نَفْسَكَ فَهُوَ لَكَ صَدَقَةٌ، وَمَا أَطْعَمْتَ وَلَدَكَ فَهُوَ لَكَ صَدَقَةٌ، وَمَا أَطْعَمْتَ زَوْجَتكَ فَهُوَ لَكَ صَدَقَةٌ،

وَمَا أَطْعَمْتَ خَادِمَكَ فَهُوَ لَكَ صَدَقَةٌ))* لأحمد

2783/1641 ـ مقدام ئىبنى مەئدىكەرب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئۆزۈڭگە، ئايالىڭغا ۋە بالىلىرىڭغا يېگۈزگەنلىرىڭنىڭ ھەممىسى، ھەتتا خىزمەتچىڭگە يېگۈزگەنلىرىڭمۇ سەن ئۈچۈن سەدىقىدۇر. (ئەھمەد: 16727)

2801/1654 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((الْيَدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلَى، وَابْدَأْ بِمَنْ تَعُولُ، وَخَيْرُ الصَّدَقَةِ عَنْ ظَهْرِ غِنًى، وَمَنْ يَسْتَعْفِفْ يُعِفَّهُ اللَّهُ، وَمَنْ يَسْتَغْنِ يُغْنِهِ اللَّهِ))* البخاري

2801/1654 ـ ھەكىم ئىبنى ھىزام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئۈستىدىكى (بەرگۈچى) قول ئاستىدىكى (ئالغۇچى) قولدىن ياخشىدۇر. سەدىقە بېرىشنى ئالدى بىلەن ھالىدىن خەۋەر ئېلىش سېنىڭ مەجبۇرىيىتىڭ بولغانلاردىن باشلىغىن! سەدىقىنىڭ ئەڭ ياخشىسى ئېھتىياجدىن ئاشقاندا بېرىلگىنىدۇر. كىمكى (تىلەمچىلىك ۋە يامان ئىشلاردىن) ساقلىنىشنى ئارزۇ قىلسا، الله ئۇ كىشىنى ئۇنداق ئىشلاردىن ساقلايدۇ. كىمكى ئىنسانلارنىڭ ياردىمىگە موھتاج بولماسلىقنى ئارزۇ قىلسا، الله ئۇ كىشىنى ھېچكىمگە موھتاج قىلمايدۇ. (بۇخارى: 1428)

يەنە دانالار مۇنداق دېگەن: "ئوتتۇرا ھاللىق پەزىلەتتۇر، شۇڭا ئارتۇق خەجلەش ئىسراپتۇر، بەك ئاز خەجلەش پېخسىقلىقتۇر، نورماللىق پەزىلەتنىڭ دەل ئۆزىدۇر". مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ شەرىئىتىمۇ مۇشۇ خۇسۇسىيەتكە تايىنىدۇ. چۈنكى: يەھۇدىيلارنىڭ شەرىئتى پۈتۈنلەي قاتتىقچىلىققا، ناسارالار شەرىئتى تولۇق يۇمشاقلىققا تايىنىدۇ، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ شەرىئتى بولسا، بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىدە ئوتتۇراھال تۇرىدۇ، شۇڭا ئۇ ھەممىدىن مۇكەممەل شەرىئەتتۇر".

باشقا پەرزنى قايرىپ قويۇپ تەكرارا ھەج قىلىش

پەرز ھەجنى ئادا قىلىپ بولغان كىشىنىڭ پەرز بولغان ئىشنى قايرىپ قويۇپ نەپلە ھەج ئۈچۈن پۇل سەرپ قىلىشى ھارام قاتارىغا كىرمىسىمۇ، توغرا ئەمەسلىكىدە شەك يوق. چۈنكى، پۇلغا زور ئېھتىياجلىق شارائىتتا قالغان تۇغقانلىرىنى، دوستلىرىنى، قوشنىلىرىنى، يېتىم – يېسىرلارنى، داۋالىنىشقا پۇل تاپالمىغان كېسەللەرنى، پۇلسىزلىقتىن ئوقۇشقا كىرەلمىگەن بالىلارنى كۆرۈپ تۇرۇپ، ئۇلارغا ياردەم قىلىشنى قايرىپ قويۇپ نەپلە ھەج ئۈچۈن پۇل سەرپ قىلىشنىڭ توغرا ئەمەسلىكىنى مەشھۇر ئىسلام ئۆلىمالىرى ھەممە بىردەك سۆزلىمەكتە. چۈنكى جەمئىيەتتىكى پېقىرلارنىڭ، يېتىملەرنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىش شۇ جەمئىيەتتىكى پۇلدارلارنىڭ ئۈستىگە پەرزدۇر. بۇ پەرزنى قايرىپ قويۇپ، نەپلە ئىبادەت ئۈچۈن پۇل سەرپ قىلىش توغرا ئەمەس. ساۋاب ئاللاھنىڭ قولىدا، ئاللاھ ساۋابنى كىشىلەرنىڭ قىلغان ئەمەللىرىدىكى نىيەتلىرىگە قاراپ بېرىدۇ. پۇل خەجلەشتە راستتىنلا ساۋابقا ئېرىششنى نىيەت قىلغان ئادەم ئەلۋەتتە ساۋابى چوڭ ۋە كۆپ بولىدىغان ئىشلارنى قىلىدۇ. چۈنكى پەرزنىڭ ساۋابى نەپلىنىڭكىدىن چوڭ ۋە كۆپ ئەلۋەتتە.

غەيرىي مۇسۇلمانلار بىلەن بولغان مۇناسىۋەتلەردە

ئەگەر ئىسلامنىڭ غەيرىي مۇسۇلمانلارغا مۇئامىلە قىلىشتىكى كۆرسەتمىلىرىنى ھالال ـ ھاراملىق جەھەتتىن يىغىنچاقلايدىغان بولساق، ئاللاھ تائالانىڭ كىتابىدىكى ئىككى ئايەت بىزگە يېتەرلىك بولۇپ، بۇ ئىككى ئايەت بۇ ھەقتە دەستۇر بولۇشقا مۇناسىپ. بۇ ئىككى ئايەت:

لَا يَنْهَاكُمْ اللَّهُ عَنْ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ إِنَّمَا يَنْهَاكُمْ اللَّهُ عَنْ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ وَظَاهَرُوا عَلَى إِخْرَاجِكُمْ أَنْ تَوَلَّوْهُمْ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَأُوْلَئِكَ هُمْ الظَّالِمُونَ

كۇففارلاردىن سىلەر بىلەن ئۇرۇش قىلمىغان ۋە سىلەرنى يۇرتۇڭلاردىن ھەيدەپ چىقارمىغانلارغا كەلسەك، ئاللاھ ئۇلارغا ياخشىلىق قىلىشىڭلاردىن، ئۇلارغا ئادىل بولۇشۇڭلاردىن سىلەرنى توسمايدۇ، شۈبھىسىزكى ئاللاھ ئادىللارنى ياخشى كۆرىدۇ. ئاللاھ ئىسلام دىنى ئۈچۈن سىلەر بىلەن ئۇرۇشقان، سىلەرنى يۇرتۇڭلاردىن ھەيدەپ چىقارغان ۋە سىلەرنى ھەيدەپ چىقىرىشقا ياردەملەشكەنلەرنى دوست تۇتۇشۇڭلاردىن سىلەرنى توسىدۇ، كىمكى ئۇلارنى دوست تۇتىدىكەن، ئۇلار زالىملاردۇر [ئەلمۇمتەھىنە سۈرىسى 8ـ 9ـ ئايەتلەر]

بىرىنچى ئايەت مۇسۇلمانلارغا قارشى ئۇرۇشمىغان، مۇسۇلمانلارنى يۇرتلىرىدىن چىقىرىۋەتمىگەن، غەيرىي مۇسۇلمانلارغا (يەنى مۇسۇلمانلارغا قارشى ئۇرۇشمايدىغان ۋە دۈشمەنلىك قىلمايدىغانلارغا) ئادالەت ۋە ئىنساپ بىلەن مۇئامىلە قىلىشقا تەرغىب قىلىپلا قالماستىن، بەلكى ئۇلارغا ياخشىلىق قىلىشقىمۇ تەرغىب قىلغان. ياخشىلىق قىلىش سۆزى بارلىق ياخشىلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، دېمەك بۇ، ئادالەت ۋە ئىنساپ قىلىش دەرىجىسىدىنمۇ ئۈستۈنرەك تۇرىدىغان مۇئامىلىلەرنى بىلدۈرىدۇ. شۇڭا ئىنسانىي مەجبۇرىيەتلەرنىڭ ئەڭ مۇھىمى ھەققىدە توختالغاندا، ئۇنى ـ ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىش دەپ ئىپادىلەيمىز.

ئاللاھ تائالا: «شۈبھىسىزكى ئاللاھ ئادىللارنى ياخشى كۆرىدۇ» دېگەنلىكى ئۈچۈن بىز بۇ ئايەت ياخشىلىق قىلىشقا تەرغىب قىلغان دېدۇق. مۆئمىن دېگەن داۋاملىق ئاللاھ ياخشى كۆرىدىغان ئىشلارنى ۋۇجۇتقا چىقىرىش ئۈچۈن تىرىشىدۇ. ئايەتتىكى: «ئاللاھ توسمايدۇ» دېگەن ئىبارە تەرغىب ۋە تەشۋىق مەنىسىگە زىت كەلمەيدۇ. چۈنكى بۇ ئىبارە كىشىلەرنىڭ چۈشەنچىسىدىكى باشقا دىندىكىلەر ياخشىلىق قىلىشقا، ئادالەت بىلەن مۇئامىلە قىلىشقا ۋە چەكلەنگەن ئۆتۈشكە يارىمايدۇ دېگەن پىكىرنى تازىلاش ئۈچۈن قوللىنىلغان بولۇپ، بۇ ئىبارە ئارقىلىق ئاللاھ تائالا مۆئمىنلەرنى باشقا دىندىكى بارلىق كاپىرلارغا ياخشىلىق قىلىشتىن ئەمەس بەلكى، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى دۈشمەنلىك قىلىپ مۇسۇلمانلارغا قارشى ئۇرۇشىدىغان كاپىرلارغىلا ياخشىلىق قىلىشتىن توسىدىغانلىقىنى بايان قىلغان. بۇ ئىبارىگە ئاللاھ تائالانىڭ سافا ـ مەرۋە ھەققىدە (جاھىلىيەت دەۋرىدە يېنىدىكى بۇتلار تۈپەيلىدىن بەزى كىشىلەر ئۇنىڭ ئارىسىدا مېڭىش پائالىيىتى قىلىشتىن سىقىلىپ قالغاندا) نازىل قىلغان ئايەتلىرى خېلىلا ئوخشاپ قالىدۇ:

فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا

سافا بىلەن مەرۋە ھەقىقەتەن ئاللاھ بەلگىلىگەن دىن پائالىيەتلىرىدىندۇر، ھەج ياكى ئۆمرە قىلغان ئادەم ئۇلارنىڭ ئارىسىدا مېڭىش پائالىيىتى قىلسا گۇناھ بولمايدۇ [بەقەرە سۈرىسى 158- ئايەت] دېمەك: سافا - مەرۋىنى تاۋاپ قىلىش ۋاجىب بولسىمۇ، ئاللاھ تائالا بۇ ئايەتتە كىشىلەرنىڭ خاتا چۈشەنچىلىرىنى توغرىلاش ئۈچۈن گۇناھ بولمايدۇ، دېگەن ئىبارىنى قوللانغان.

كىتابىيلارغا (يەھۇد - ناسارالارغا) ئايرىم قاراش

ئىسلام دىنى باشقا دىندىكىلەر قايسى دىندا بولىشىدىن قەتئىينەزەر ھەتتاكى يۇقىرىدىكى ئىككى ئايەتنىڭ چۈشۈشىگە سەۋەب بولغان بۇتپەرەس مۇشرىكلەر بولغان تەقدىردىمۇ ئۇلارغا ياخشىلىق قىلىش ۋە ئادالەت - ئىنساپ بىلەن مۇئامىلە قىلىشنى چەكلىمەيدىغانلىقىنىڭ ئۈستىگە، يەھۇد ۋە خرىستىئانلاردىن تەركىب تاپقان كىتاب ئەھلىگە ئىسلام دۆلىتى ئىچىدە ياكى سىرتىدا ياشىسۇن ئالاھىدە قارايدۇ. مەسىلەن: قۇرئان كەرىم ئۇلارغا پەقەتلا ئى كىتاب ئەھلى ياكى ئى كىتاب بېرىلگەنلەر دەپ خىتاب قىلىدۇ. بۇ ئارقىلىق ئۇلارنىڭ ئەسلىدە سەماۋى دىن مەنسۇبلىرى ئىكەنلىكىگە ئىشارەت قىلىدۇ. شۇڭا ئۇلار بىلەن مۇسۇلمانلار ئوتتۇرىسىدا بىر خىل يېقىنچىلىق بولۇپ، بۇ يېقىنچىلىق ئاللاھ تائالا بارلىق پەيغەمبەرلەرگە تاپشۇرۇپ ئەۋەتكەن دىنىنىڭ بىرلىكىدە ۋە ئۇ دىنىنىڭ ئاساسلىرىدىن نامايەن بولىدۇ:

شَرَعَ لَكُمْ مِنْ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ

ئاللاھ سىلەرگە نۇھنى بۇيرىغان، ساڭا بىز ۋەھيى قىلغان، ئىبراھىمنى، مۇسانى ۋە ئىيسانى بىز بۇيرىغان: "دىننى (ئاللاھنى بىر دەپ ئىيمان ئېيتىش ۋە پەيغەمبەرلەر ئېلىپ كەلگەن شەرىئەتلەرگە ئىشىنىشتىن ئىبارەت بولغان ئىسلامنى) ساقلاپ قېلىڭلار، بۇ ئاساستا ئىختىلاپلاشماڭلار" دېگەندىن ئىبارەت بولغان تاپشۇرۇقنى بايان قىلىپ بەردى [شۇرا سۈرىسى 13- ئايەت]

مۇسۇلمانلار ئاللاھ تائالانىڭ بارلىق كىتابلىرى ۋە بارلىق پەيغەمبەرلىرىگە ئىمان كەلتۈرۈشى كېرەك بولۇپ ئۇلارنىڭ ئىمانى بۇنىڭسىز ۋۇجۇتقا چىقمايدۇ:

قُولُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاط وَمَا أُوتِيَ مُوسَى وَعِيسَى وَمَا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ

ئېيتىڭلاركى، "ئاللاھغا، بىزگە نازىل قىلىنغان ۋەھيىگە، ئىبراھىمغا، ئىسمائىلغا، ئىسھاققا، يەئقۇبقا ۋە ئۇنىڭ ئەۋلادلىرىغا نازىل قىلىنغان ۋەھيىگە، مۇسا، ئىسا ۋە بارلىق پەيغەمبەرلەرگە نازىل قىلىنغان كىتابلارغا ئىمان ئېيتتۇق، ئۇلاردىن ھېچ بىرىنى ئايرىۋەتمەيمىز، (يەنى يەھۇد - ناسارالاردەك، ئۇلارنىڭ بەزىسىگە ئىمان ئېيتىپ بەزىسىنى ئىنكار قىلمايمىز)، بىز ئاللاھغا بويسۇنغۇچىلارمىز " [بەقەرە سۈرىسى 136- ئايەت]

كىتاب ئەھلى (يەھۇد - ناسارالار) قۇرئاننى ئوقۇيدىغان بولسا، ئۇنىڭدا ئۇلارنىڭ كىتابلىرىغا، پەيغەمبەرلىرىگە قارىتا نۇرغۇن مەدھىيلەشلەرنى كۆرىدۇ.

ئەگەر مۇسۇلمانلار كىتاب ئەھلى بىلەن مۇنازىرىلىشىپ قالسا، ئاداۋەت ۋە ئۆچمەنلىك پەيدا قىلىدىغان جېدەل ـ ماجىرادىن ساقلىنىشى كېرەك:

وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ وَقُولُوا آمَنَّا بالذي أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَأُنْزِلَ إِلَيْكُمْ وَإِلَهُنَا وَإِلَهُكُمْ وَاحِدٌ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ

ئەھلى كىتاب بىلەن پەقەتلا ئەڭ چىرايلىق رەۋىشتە مۇنازىرىلىشىڭلار، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى زۇلۇم قىلغۇچىلار بۇنىڭ سىرتىدا، ئېيتىڭلاركى، "بىزگە نازىل قىلىنغان كىتابقا ۋە سىلەرگە نازىل قىلىنغان كىتابقا ئىمان ئېيتتۇق، سىلەرنىڭ ئىلاھىڭلار ۋە بىزنىڭ ئىلاھىمىز بىردۇر، بىز ئاللاھقا بويسۇنغۇچىلارمىز" [ئەنكەبۇت سۈرىسى 46ـ ئايەت]

يەنە ئۇلاردىن ئۆيلىنىش، خاتىرجەملىك، دوستلۇق ۋە مېھماندارچىلىقنى ئۆز ئىچىگە ئالغان تورۇقلۇق ئىسلام دىنى ئۇلار بىلەن قۇدىلىشىش، ئۇلارنىڭ قىز ـ ئاياللىرىغا ئۆيلىنىشكە، ھەمدە ئۇلار بوغۇزلىغان گۆشلەرنى يېيىشكە رۇخسەت قىلغان. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ

كىتاب بېرىلگەنلەرنىڭ تاماقى سىلەرگە ھالالدۇر ۋە سىلەرنىڭ تاماقىڭلار ئۇلارغا ھالالدۇر، مۆئمىنلەردىن ئىپپەتلىك ئاياللارنى ۋە سىلەردىن ئىلگىرىكى ئەھلى كىتابلاردىن ئىپپەتلىك ئاياللارنى نىكاھىڭلارغا ئالساڭلار سىلەرگە ھالالدۇر [مائىدە سۈرىسى 5ـ ئايەت]

بۇلارنىڭ ھەممىسى بارلىق كىتاب ئەھلى ھەققىدىكى ئومۇمىي قاراش بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئىچىدە خرىستىئانلارنىڭ ئالاھىدىرەك ئورنى بار، چۈنكى قۇرئان كەرىم ئۇلارنى مۇسۇلمانلارغا يېقىنراق دەپ قارىغان:

وَلَتَجِدَنَّ أَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَى ذَلِكَ بِأَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيسِينَ وَرُهْبَانًا وَأَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ

"بىز ناسارا" دېگەن كىشىلەرنىڭ دوستلۇق جەھەتتە مۆئمىنلەرگە ھەممىدىن يېقىن ئىكەنلىكىنىمۇ چوقۇم بايقايسەن، بۇ، ناسارالارنىڭ ئىچىدە ئۆلىمالار، راھىبلار بولغانلىقى ۋە ئۇلارنىڭ تەكەببۇرلۇق قىلمايدىغانلىقلىرى ئۈچۈندۇر. [مائىدە سۈرىسى 82ـ ئايەت]

ئىسلام دۆلىتىدە ياشايدىغان غەيرىي مۇسۇلمانلار (زىممىيلار)

يۇقىرىدىكى كۆرسەتمىلەر دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى يەھۇد ـ ناسارالارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. لېكىن ئۇلارنىڭ ئىسلام دۆلىتى سايىسى ئاستىدا ياشايدىغانلىرىنىڭ ئالاھىدە ئورنى بولۇپ، ئۇلارنى مۇسۇلمانلار (زىممەت ئەھلى) دەپ ئاتاپ كەلگەن. (زىممەت) دېگەن سۆز (ئەھدە) دېگەن مەنىدە بولۇپ، بۇ سۆز ئۇلارنىڭ ئىسلام سايىسى ئاستىدا خاتىرجەم ۋە بىخەتەر ياشاشقا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن ئۇلارغا ئاللاھنىڭ، پەيغەمبەرنىڭ ۋە بارلىق مۇسۇلمانلار جامائىتىنىڭ ئەھدە بەرگەنلىكىدىن دېرەك بېرىدۇ.

ئۇلار بۈگۈنكى ئىستىلاھتا ئىسلام دۆلىتىدىكى (گەرەجدانلار) بولۇپ، دەسلەپكى ئەسىردىن تارتىپ بارلىق مۇسۇلمانلار ئۇلارنىڭ مۇسۇلمانلار بىلەن ھوقۇقتا تەڭ ۋە بارابەر ئىكەنلىكىگە بىردەك ئىتتىپاقلاشقان. دىن ۋە ئېتىقاد ئىشلىرىدا ئىسلام ئۇلارنىڭ ئەركىن ئېتىقاد قىلىشىغا يول

قويغان.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام زىممەت ئەھلىنى مۇسۇلمانلارغا قاتتىق تاپىلىغان، ھەمدە بۇ تاپىلاشلارغا خىلاپلىق قىلغۇچىلارنىڭ ئاللاھنىڭ غەزىپىگە ۋە ئازابىغا ئۇچرايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ ئاگاھلاندۇرغان. ئىسلام خەلىپىلىرى غەيرىي مۇسۇلمان گەرەجدانلارنىڭ ھوقوقىنى قوغداپ كەلدى، ئىسلام قانۇنشۇناسلىرىمۇ ھەرخىل مەزھەبتە بولىشىدىن قەتئىينەزەر زىممىيلارنىڭ ھەق ـ ھوقۇقلىرىنى تەكىتلىدى. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇئمىنلەرگە قىلغان ئاخىرقى ۋەسىيىتىدە مۇنداق دىگەن: «. ئۇ يەنە اللەنىڭ ۋە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ كۆرسەتمىسى ئاساسىدا ئەھدىلەشكەن زىممىيلارغا ياخشى مۇئامىلە قىلىسۇن. ئۇلار بىلەن تۈزگەن ئەھدىنامىگە ۋاپا قىلسۇن. ئۇلارنى قوغداش يولىدا ئۇرۇش قىلسۇن. ئۇلارغا ئۇلار قىلالمايدىغان ئىشلارنى يۈكلىمىسۇن، دىدى. » (بۇخارى: 3700)

مالىكىي مەزھەب قانۇنشۇناسلىرىدىن شىھابۇددىن ئەلقارافى مۇنداق دەيدۇ: "زىممەت كېلىشىمى ئۇستىمىزگە مەجبۇرىيەت ئېلىپ كېلىدۇ، چۈنكى زىممىيلار بىزنىڭ بوينىمىزدا، بىزنىڭ ھىمايىمىز ئاستىدا ۋە بىزنىڭ قوغدىشىمىزدا بولۇپ، ئۇلارغا ئاللاھنىڭ، پەيغەمبىرىنىڭ ۋە ئىسلام دىنىنىڭ ئەھدىسى بېرىلگەن. شۇڭا كىمكى ئۇلارغا بىر ئېغىز يامان سۆز بىلەن بولسىمۇ ياكى يوق يېرىدە تىللاش ۋە سۆكەش ئارقىلىق، ياكى ھەرقانداق بىر ئازار بېرىدىكەن ياكى ئازار بېرىشكە ياردەم بېرىدىكەن، ئۇ ئاللاھنىڭ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋە ئىسلام دىنىنىڭ قىلغان ئەھدىسىنى دەپسەندە قىلغان بولىدۇ".

زاھىرىي فەقىھ ئىبنى ھەزم مۇنداق دەيدۇ: "قانداق بىر كاپىرغا زىممىيلىك ئەھدى بەرسەك، دۈشمەنلەر ئۇنى بىزنىڭ يۇرتىمىزغا ئىزدەپ كەلسە، ئاللاھنىڭ ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەھدىسى بېرىلگەن ئادەمنى قوغدىشىمىز، ئەھدىنى تاشلاپ قويماي دۈشمەننىڭ ئالدىغا ئۇرۇشۇش ئۈچۈن قۇرال ـ ياراق بىلەن قوشۇن تارتىپ چىقىشىمىز، ھەمدە كېرەك بولغاندا قۇربان بولىشىمىز بىزگە ۋاجىب بولىدۇ، چۈنكى ئۇنى تاپشۇرۇپ بېرىش ئەھدىنامىگە خىلاپلىق قىلغانلىقتۇر".

غەيرىي مۇسۇلمانلار بىلەن دوست بولۇش ۋە ئۇنىڭ مەنىسى

بەلكى مۇنداق بىر سوئال ئالدىمىزغا كېلىشى ياكى ئوتتۇرىغا قويۇلىشى مۇمكىن، ئۇ بولسا: قۇرئان كەرىم كاپىرلارنى دوست تۇتۇشنى، ئۇلارغا يېقىنلىششىنى قاتتىق چەكلىگەن تۇرسا، ئۇلارغا ياخشىلىق قىلىش ھەمدە ئۇلار بىلەن چىقىشىپ بىللە چىرايلىق ياشاش قانداق ئەمەلگە ئاشىدۇ؟ چۈنكى قۇرئان كەرىم مۇنداق دەيدۇ:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى أَوْلِيَاء بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاء بَعْضٍ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسَارِعُونَ فِيهِم

ئى مۆئمىنلەر! يەھۇدىيلارنى ۋە ناسارالارنى دوست تۇتماڭلار. ئۇلار بىر ـ بىرلىرىگە دوستلاردۇر. سىلەردىن كىمكى ئۇلارنى دوست تۇتىدىكەن، ئۇمۇ شۇلاردىن سانىلىدۇ، ئاللاھ زالىم قەۋمنى ھەقىقەتەن ھىدايەت قىلمايدۇ. دىللىرىدا كېسەللىك (يەنى مۇناپىقلىق) بارلارنىڭ

(زامان ئۆزگىرىپ كاپىرلار زەپەر تاپسا) ئۆزىمىزگە بىر پالاكەتچىلىك كېلىشىدىن قورقىمىز دەپ، ئۇلار بىلەن دوست بولۇشقا ئالدىرىغانلىقىنى كۆرىسەن [مائىدە سۈرىسى51ـ52ـ ئايەتلەر]

جاۋاب: بۇ ئايەتلەر بارلىق يەھۇد ـ خىرىستىئان ۋە باشقا كاپىرلارنىڭ ھەممىنى پۈتۈنلەي ئۆز ئىچىگە ئالمايدۇ. ئەگەر بىز ئومۇملاشتۇرۇۋېتىدىغان بولساق، بۇ ئايەتلەر قايسى دىنغا مەنسۇپ بولىشىدىن قەتئىينەزەر ياخشىلىق قىلىدىغانلارغا يېقىنلىق قىلىشقا رۇخسەت قىلغان، ھەمدە يەھۇد ـ ناسارالار بىلەن قۇدىلىشىشقا ۋە ئۇلاردىن ئۆيلىنىشكە رۇخسەت قىلغان باشقا ئايەتلەرگە زىت كېلىپ قالىدۇ. ئاللاھ تائالا ئەر ـ ئايال ئوتتۇرىسىدىكى دوستلۇق ۋە مېھىر ـ مۇھەببەت ھەققىدە مۇنداق دېگەن:

وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً ئاراڭلاردا (يەنى ئەر ـ خوتۇن ئارىسىدا) مېھىر ـ مۇھەببەت ئورناتقانلىقى ئاللاھنىڭ (كامالى قۇدرىتىنى كۆرسىتىدىغان) ئالامەتلىرىدىندۇر [رۇم سۈرىسى21ـ ئايەت] يەنە ناسارالار ھەققىدە مۇنداق دېگەن: **وَلَتَجِدَنَّ أَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَى** "بىز ناسارا" دېگەن كىشلەرنىڭ دوستلۇق جەھەتتە مۆئمىنلەرگە ھەممىدىن يېقىن ئىكەنلىكىنى چوقۇم بايقايسەن [مائىدە سۈرىسى 82ـ ئايەت]

كاپىرلارنى دوست تۇتماسلىق ھەققىدىكى بۇ ئايەتلەر بولسا، ئىسلامغا دۈشمەنلىك قىلىپ، مۇسۇلمانلارغا قارشى ئۇرۇشىدىغان كاپىرلارغا قارىتىلغان بولۇپ، بۇنداق ئەھۋالدا مۇسۇلمان كىشىنىڭ ئۇلارغا دوستلۇق ئىزھار قىلىپ يېقىنلىشىشى، ئۇلار بىلەن كۆڭلىدىكى سۆزنى قىلىپ سىردىششى، ئۆز مىللىتى ۋە قېرىنداشلىرىنى تاشلاپ قويۇپ ئۇلار بىلەن ئاپاق ـ چاپاق بولىشى كەسكىن ھارام بولىدۇ. بۇنى يەنە باشقا ئايەتلەرمۇ ئېنىق ئىپادىلەيدۇ:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بِطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ قَدْ بَدَتْ الْبَغْضَاء مِنْ أَفْوَاهِهِمْ وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ أَكْبَرُ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمْ الْآيَاتِ إِنْ كُنتُمْ تَعْقِلُونَ هَاأَنْتُمْ أُوْلَاء تُحِبُّونَهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ

ئى مۆئمىنلەر! ئۆزۈڭلاردىن بولمىغانلارنى (يەنى مۇناپىقلارنى) سىرداش قىلىۋالماڭلار، ئۇلار سىلەرگە بۇزغۇنچىلىق قىلىشتا بوشاڭلىق قىلىپ قالمايدۇ، ئۇلار سىلەرنىڭ مۇشەققەتتە قېلىشىڭلارنى ئارزۇ قىلىدۇ، ئۇلارنىڭ دۈشمەنلىكى ئېغىزلىرىدىن مەلۇم بولۇپ تۇرىدۇ، ئۇلارنىڭ دىللىرىدا يوشۇرغان دۈشمەنلىكى تېخىمۇ چوڭدۇر. شۈبھىسىزكى، ئەگەر چۈشىنىدىغان بولساڭلار، سىلەرگە نۇرغۇن ئايەتلەرنى بايان قىلدۇق. (ئى مۆئمىنلەر جامائەسى!) سىلەر ئۇلارنى ياخشى كۆرىسىلەر، ئۇلار سىلەرنى ياخشى كۆرمەيدۇ [ئالى ئىمران سۈرىسى 118ـ 119ـ ئايەتلەر]

دېمەك: بۇ ئايەتلەر بىزگە ئاشۇ كاپىرلارنىڭ سۈپەتلىرىنى، ئۇلارنىڭ كۆڭۈللىرىدە مۇسۇلمانلارغا ئاداۋەت ساقلايدىغانلىقىنى، بۇ ئاداۋەتنىڭ ئەسىرىنى تىللىرى ئىزھار قىلىپ تۇرىدىغانلىقىنى بايان قىلىپ بېرىدۇ. ئاللاھ تائالا يەنە مۇنداق دەيدۇ:

لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءهُمْ أَوْ

أَبْنَاءهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ

ئاللاھقا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىشىنىدىغان بىر قەۋمنىڭ ئۇلارنىڭ ئاتىلىرى، ئوغۇللىرى، يا قېرىنداشلىرى، يا ئورۇق ـ تۇغقانلىرى بولغان تەقدىردىمۇ ئاللاھ بىلەن ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بىلەن قارشىلاشقانلارنى دوست تۇتقانلىقىنى كۆرمەيسەن. [مۇجادەلە سۈرىسى 22ـ ئايەت]

ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بىلەن قارشىلىشىش پەقەتلا كۇپۇرلۇق بىلەنلا بولماستىن، بەلكى ئىسلام ۋە مۇسۇلمانلارغا دۈشمەنلىك ئىزهار قىلىش ۋە قارشى تۇرۇشمۇ شۇنداقتۇر. ئاللاھ تائالا مۇنداق دېگەن:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاء تُلْقُونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءكُمْ مِنْ الْحَقِّ يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَنْ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ

ئى مۆئمىنلەر مېنىڭ دۈشمىنىمنى ۋە سىلەرنىڭ دۈشمىنىڭلارنى دوست تۇتماڭلار! ئۇلار سىلەرگە كەلگەن ھەقىقەتكە (يەنى ئىسلامغا، قۇرئانغا) تانغان، پەرۋەردىگارىڭلارغا ئىمان ئېيتقىنىڭلار ئۈچۈن پەيغەمبەرنى ۋە سىلەرنى يۇرتۇڭلاردىن ھەيدەپ چىقارغان تۇرۇقلۇق ئۇلارغا دوستلۇق ئىزهار قىلىسىلەرغۇ [مۇمتەھىنە سۈرىسى 1ـ ئايەت]

مانا بۇ ئايەت، پەرۋەردىگارىمىز ئاللاھ دېيىشتىن باشقا ھېچقانداق جىنايىتى يوق مۇسۇلمانلارنى يۇرتلىرىدىن چىقىرىۋېتىپ، ئاللاھ ۋە پەيغەمبەرگە قارشى جەڭ ئېلان قىلغان مەككە مۇشرىكلىرىنى دوست تۇتماسلىق ھەققىدە نازىل بولغان.

مانا ئاشۇنداق كاپىرلارنى ھەرقانداق ئەھۋال ئاستىدا دوست تۇتۇشقا، ئۇلارغا يېقىنلىق قىلىشقا قەتئىي بولمايدۇ. شۇنداق بولسىمۇ قارئىن كەرىم ئۇلارنىڭ تۈزۈلۈپ قېلىشىدىن ئۈمىدنى پۈتۈنلەي ئۈزىۋەتمەي، مۆئمىنلەرنى ئۇلارنىڭ ئەھۋاللىرىنىڭ ئۆزگىرىپ، كېيىنچە ئۇلار بىلەن يېقىن ئۆتۈپ قېلىشقا قارىتا ئۈمىدلەندۈردى. ئەينى سۈرىدە بىر قانچە ئايەتتىن كېيىن مۇنداق دەپ كۆرسەتتى:

عَسَى اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَوَدَّةً وَاللَّهُ قَدِيرٌ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

بەلكىم دۈشمىنىڭلار مۇسۇلمان بولۇپ سىلەر بىلەن بىر دىندا بولسا، بۇرۇن دۈشمەنلەشكەنلەر بىلەن ئاللاھ ئاراڭلاردا دوستلۇق پەيدا قىلىپ قالار، ئاللاھ قادىردۇر، ئاللاھ بۇرۇنقى دوستلۇق ئىزهار قىلىشقىلارنى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، كۇپۇرلۇق قىلىپ كېيىن تەۋبە قىلغانلارغا مېهرىباندۇر [مۇمتەھىنە سۈرىسى7ـ ئايەت]

قۇرئان كەرىمنىڭ ئۇلارغا قارىتا باغلىغان بۇ ئۈمىدى، ئاداۋەت ئاچچىقىنى پەسەيتىشكە يېتەرلىكتۇر. خۇددى ھەدىستە كۆرسىتىلگەندەك: دۈشمىنىڭنى بوشراق يامان كۆرگىن، بەلكى كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇ سېنىڭ دوستۇڭ بولۇپ قېلىشى مۇمكىن.

ئىسلام ۋە مۇسۇلمان دۈشمەنلىرى كۈچلۈك بولغان ئەھۋالدا ئۇلارغا يېقىنلىشىش ۋە دوستلۇق ئىزهار قىلىشنىڭ ھاراملىقى تېخىمۇ كەسكىنلىشىدۇ ۋە ئېغىرلىشىدۇ. چۈنكى ئۇلارنىڭ كۈچىدىن قورقىدەك ياكى ئۇلاردىن مەنپەئەت يەتكۈدەك ئەھۋال بولسا، مۇناپىق، خائىن ۋە ۋىجدانسىزلار ئازراق مەنپەئەتنى كۆزلەپ، ياكى ياخشى كۈننىڭ يامىنى كەلسە بىزنى ھمايە قىلىدۇ، بىزنى باقىدۇ دەپ ئويلاپ ئۇلارغا دوست بولۇش ۋە خىزمەت كۆرسىتىپ ياخشىچاق

بولۇش ئۈچۈن يۈگۈرىشىدۇ. خۇددى ئاللاھ تائالا قۇرئاندا دېگەندەك:

فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسَارِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ نَخْشَى أَنْ تُصِيبَنَا دَائِرَةٌ فَعَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِنْ عِنْدِهِ فَيُصْبِحُوا عَلَى مَا أَسَرُّوا فِي أَنْفُسِهِمْ نَادِمِينَ

دىللىرىدا نىپاق بارلارنىڭ (زامان ئۆزگىرىپ كاپىرلار زەپەر تاپسا) ئۆزىمىزگە بىر پالاكەتچىلىك كېلىشتىن قورقىمىز دەپ، ئۇلار بىلەن دوست بولۇشقا ئالدىرىغانلىقىنى كۆرىسەن، ئاللاھ (رەسۇلۇللاھقا، مۇسۇلمانلارغا) غەلىبە (يەنى مەككىنى پەتھى قىلىشنى) ئاتا قىلىدۇ، ياكى بىر ئىشنى (يەنى ئۇلارنىڭ مۇناپىقلىقىنى پاش قىلىشنى) مەيدانغا كەلتۈرىدۇ ـ دە، كۆڭلىدە يوشۇرغىنى، (يەنى مۆئمىنلەرنىڭ دۈشمەنلىرىنى دوست تۇتقانلىقى) ئۈچۈن ئۇلار نادامەت چېكىدۇ [مائىدە سۈرىسى 52ـ ئايەت]

بَشِّرْ الْمُنَافِقِينَ بِأَنَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاء مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَيَبْتَغُونَ عِنْدَهُمْ الْعِزَّةَ فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا

(ئى مۇھەممەد) مۇناپىقلارغا قاتتىق ئازابقا دۇچار بولىدىغانلىقىنى بىشارەت بەرگىن. ئۇلار مۆئمىنلەرنى قويۇپ، كاپىرلارنى دوست تۇتىدىغانلاردۇر، ئۇلار كاپىرلارنىڭ قېشىدىن ئىززەت تەلەپ قىلامدۇ؟ [نىسا سۈرىسى138ـ139ـ ئايەتلەر]

مۇسۇلمانىنىڭ غەيرىي مۇسۇلماندىن پايدىلىنىشى

مۇسۇلمانلار ـ مەيلى ھۆكۈمەت مەيلى خەلق بولمىسۇن ـ ھەر قايسى ساھەلەردە ئۆزلىرىگە تايىنىشى، باشقىلارغا مۇھتاج بولۇپ قالماسلىقى كېرەك. شۇنداقتىمۇ غەيرىي مۇسۇلمانلاردىن، سانائەت، يېزا ـ ئىگىلىك، سەھىيە ۋە دىنغا بىۋاستە مۇناسىۋىتى بولمىغان ساھەلەردە پايدىلانسا بولىدۇ.

بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەرجىمىھالىدا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھىجرەت قىلغاندا ئابدۇللاھ ئىبنى ئورەيقىتنى ـ ئۇ مۇشرىك تۇرۇقلۇق ـ يول باشلىغۇچى قىلىش ئۈچۈن كىرالىغانلىقىنى كۆردۇق. ئالىملار مۇنداق دەيدۇ: "كاپىر دېگەنلىك ئۇنىڭغا ھېچقانداق ئىشتا ئىشەنچ قىلغىلى بولمايدۇ دېگەنلىك ئەمەس. چۈنكى يول باشلاشتىنمۇ، بولۇپمۇ مەككىدىن مەدىنىگە ھىجرەت قىلىشتەك جىددىي ۋەزىيەتتە يول باشلاشتىنمۇ بەكراق خەتەرلىك ئىش يوق".

بۇنىڭ بىلەنلا بولدى قىلماستىن، ئالىملار يەنە مۇسۇلمانلارنىڭ رەئىسى غەيرىي مۇسۇلمانلاردىن ـ خۇسۇسەن ئەھلى كىتابتىن ـ ھەربىي ئىشلاردا پايدىلانسا، ئۇلارغا مۇسۇلمانلاردەك ئولجا ـ غەنىيمەتلەردىن بۆلۈپ بەرسە بولىدۇ دەپ قارىغان.

زۇھرى رىۋايەت قىلىشچە: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇرۇشتا بىرقانچە يەھۇدىيدىن پايدىلانغان، ھەمدە ئۇلارغا ئولجا غەنىيمەتتىن بۆلۈپ بەرگەن. يەنە سافۋان ئىبنى ئۇمەييە مۇشرىك ھالىتىدىكى چاغدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن ھۇنەين غازىتىغا چىققان.

بىز پايدىلىنىدىغان كاپىر مۇسۇلمانلارغا ياخشى قاراشتا بولىشى شەرت. ناۋادا زىيانكەشلىك قىلىش ئېھتىمالى بولسا ئۇنىڭدىن پايدىلىنىشقا بولمايدۇ. چۈنكى بىز مۇسۇلمانلارنىڭ ئىچىدىن ياردەم قىلماي تۇرىۋالىدىغان، غۇلغۇلا، پىتنە ـ پاسات تارقىتىپ قوشۇننىڭ

مۇستەھكەملىنىگە تەسىر يەتكۈزىدىغان كىشىلەرنىڭ پايدىلىنىشىنى چەكلىگەن تۇرساق، ئىشەنچ قىلغىلى بولمايدىغان كاپىرلارنىڭ ئەلبەتتە پايدىلىنىشقا بولمايدۇ.

مۇسۇلمان كىشى كاپىرغا سوۋغا قىلسا، ھەمدە كاپىردىن سوۋغا قوبۇل قىلسا، سوۋغىتىغا سوۋغات بىلەن جاۋاب قايتۇرسا بولىدۇ. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇ كاپىر پادىشاھلار سوۋغا ئەۋەتكەندە قوبۇل قىلغان. ھەدىس ئالىملىرى مۇنداق دېگەن: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كاپىرلاردىن سوۋغا قوبۇل قىلغانلىقى ھەققىدە ھەدىسلەر كۆپ.

ئىسلام دىنى ئىنساننى، ئىنسان بولغانلىقى جەھەتتىن ھۆرمەتلەيدىغان تۇرسا، ئۇ ئەھلى كىتاب ياكى ئامانلىق بېرىلگەن ۋە ئىسلام دۆلىتى گەرەجدانى بولغان تەقدىردە ھۆرمەتلىمەسمۇ؟ شۇنداق، ھەر بىر ئىنساننىڭ ئىسلامدا يۇقىرى ئورنى ۋە ئىززەت ھۆرمىتى بار.

ئىسلام ئومۇميۈزلۈك بىر رەھمەتتۇر

ئىسلام دىنى جانلىق ھەر قانداق نەرسىگە رەھىمدىللىق قىلىشنى تاپىلاپ، تىلسىز ھايۋانلارغا قاتتىقلىق قىلىشنى چەكلەۋاتقان تۇرسا، مۇسۇلماننىڭ غەيرىي مۇسۇلمانغا يامانلىق قىلىشى ياكى ئازار بېرىشنى قانداقمۇ راۋا كۆرسۇن؟

ئىسلام دىنى ھايۋانغا مۇلايىملىق قىلىش جەمئىيەتلىرى پەيدا بولۇشتىن 13 ئەسىر ئىلگىرى ھايۋانغا سىيلىقلىق، مۇلايىملىق ۋە مېھىر ـ شەپقەت قىلىش پرىنسىپىنى تىكلەپ، ھايۋانغا ياخشىلىق قىلىشنى ئىماننىڭ بىر پارچىسى، ئۇنىڭغا ئازار بېرىش ۋە باغرى قاتتىقلىق قىلىشنى دوزاخقا كىرىشنىڭ بىر سەۋەبى قىلىپ بەلگىلىگەن.

8294/5038 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: ((أنَّ امرأةً بغيًّا رأت كلبًا في يومٍ حارٍ يطيفُ ببئرٍ قد أدلع لسانه من العطشِ، فنزعت له موقها فغفر لها))* البخاري (3321)، مسلم (2445).

8294/5038 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: بىر پاھىشە ئايال ھاۋا ناھايىتى ئىسسىق بىر كۈنى بىر ئىتنىڭ قاتتىق ئۇسساپ كەتكەنلىكتىن تىلىنى چىقىرىپ ھاسىرىغان ھالدا بىر قۇدۇق بېشىدا ئايلىنىپ يۈرگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۆتۈكى بىلەن ئۇنىڭغا سۇ تارتىپ بېرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن، ئۇنىڭ گۇناھلىرى مەغپىرەت بوپتۇ. (مۇسلىم: 2245)

8295/5039 ـ ابن عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا –: رفعه: ((دخلت امرأةٌ النارَ في هرةٍ ربطتها فلم تُطعمْها، ولم تدعْها تأكلُ من خشاشِ الأرضِ))* البخاري (3318)، مسلم (2445).

8295/5039 ـ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: بىر ئايال بىر مۈشۈككە يا تاماق بەرمەي ياكى يەر يۈزىنىڭ ھاشارەتلىرىنى تۇتۇپ يېگىلى قويۇپ بەرمەي، باغلاپ قويغانلىقى سەۋەبىدىن دوزاخقا كىرىپتۇ. (بۇخارى: 3318)

8016/4847 ـ ابن جبير: مرَّ ابن عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – بفتيانٍ من قريش نصبوا طيرًا أو دجاجةً يترامونها، وقد جعلوا لصاحبها كل خاطئةٍ من نبلهم، فلما رأوا ابن عمر تفرقوا، فقال ابن عمر: من فعل هذا؟ لعن الله من فعل هذا، إن النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لعن

من اتخذ الروح غرضاً* البخاري (5514 - 5515)، مسلم (1958).

8016/4847 ـ سەئىد ئىبنى جۇبەيردىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما بىر قۇشنى نىشان ئۈچۈن تىكلەپ قويۇپ ئوق ئېتىپ ئويناۋاتقان بىر توپ قۇرەيشلىك بالىنىڭ قېشىدىن ئۆتۈپ قالدى. كىمنىڭ ئاتقان ئوقى نىشانغا تەگمىسە، شۇ قۇشنىڭ ئىگىسىگە بىر نەرسە بېرەتتى. ئۇلار ئىبنى ئۆمەرنى كۆرۈپلا تارقىلىپ كەتتى، ئىبنى ئۆمەر: بۇنى كىم قىلدى؟ بۇنى قىلغان كىشىگە اللە لەنەت قىلسۇن. پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم جانلىق نەرسىنى نىشان قىلىپ ئوق ئاتقان كىشىگە لەنەت قىلغان، دېدى. (مۇسلىم: 1958)

قۇرئان كەرىممۇ جاھىلىيەت دەۋرى ئەرەبلىرىنىڭ ھايۋانلارنىڭ قۇلاقلىرىنى پىچىشتەك ئادەتلىرىنى قاتتىق ئەيىبلىگەن ۋە بۇنداق قىلىشنى شەيتاننىڭ يولىيورۇقى دەپ كۆرسەتكەن.

بىز يۇقىرىدا بوغۇزلاش ھەققىدە توختالغىنىمىزدا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بوغۇزلىنىدىغان ھايۋاننى جېنىنى قىينىماي ئەڭ ئاسان ۋە تېز چارە ئارقىلىق بوغۇزلاشنى تاپىلىغانلىقىنى، پىچاقلارنى ئوبدان بىلەشكە بۇيرىغانلىقىنى، پىچاقنى بوغۇزلىنىدىغان ھايۋانغا كۆرسەتمەسلىكنى، ھەمدە بىر ھايۋاننى بىر ھايۋاننىڭ كۆز ئالدىدا بوغۇزلاپ سويماسلىقنى تاپشۇرغانلىقىنى بايان قىلىپ ئۆتتۇق. ھايۋانلارغا رەھىمدىللىق قىلىشتا خىيال ۋە تەسەۋۋۇر قىلىش دائىرىسىنى ھالقىغان بۇنداق رەھىمدىللىقنى دۇنيا كۆرۈپ باقمىغان.

ئون ئىككىنچى باپ. ئېتىقاد مەسىلىلىرى ۋە ئوخشىۋېلىشتىكى ھارامىلار

خۇراپات ۋە بۇزۇق ئېتىقادلارغا جەڭ ئېلان قىلىش

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كەلگەن چاغدا جەمئىيەتتە پالچى ۋە رەممال نامى بىلەن تونۇلغان، جىنلار بىلەن ئالاقىلىشىپ، ئۆتمۈش بىلەن كېلەچەكنى بىلەلەيدىغانلىقنى داۋا قىلىدىغان بىر گورۇپ يالغانچى ساختىپەزلەرنى ئۇچراتتى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھېچقانداق ئىلمىي ئاساس، ياكى بىر ھىدايەت ياكى بىر كىتابتىن ئاساسى بولمىغان بۇنداق ئالدامچىلىققا ئۇرۇش ئېلان قىلدى. ئۇلارغا ئاللاھ ۋەھيي قىلغان بۇ ئايەتلەرنى ئوقۇپ بەردى:

قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ

ئاللاھدىن ئۆزگە ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكىلەر غەيبنى بىلمەيدۇ [نەمل سۈرىسى 65-ئايەت] دېمەك: پەرىشتىلەر ياكى جىنلار ياكى ئىنسانلار ھېچقايسىسى غەيبنى بىلمەيدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە مۇنداق دەپ ئېلان قىلدى:

وَلَوْ كُنتُ أَعْلَمُ الْغَيْبَ لَاسْتَكْثَرْتُ مِنْ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِي السُّوءِ إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

ئەگەر مەن غەيبنى بىلىدىغان بولسام نۇرغۇن مەنپەئەت ھاسىل قىلغان بولاتتىم، لېكىن مەن غەيبنى بىلمەيمەن، شۇڭا ماڭا تەقدىر قىلىنغان ياخشى ـ يامانلىق يېتىپ تۇرىدۇ. مەن پەقەت

ئىمان ئېيتىدىغان قەۋم ئۈچۈن ئاگاھلاندۇرغۇچى ۋە خوش خەۋەر بەرگۈچى قىلىپ ئەۋەتىلگەن پەيغەمبەرمەن [ئەئراف سۈرىسى 188- ئايەت]

ئاللاھ تائالا سۇلايمان ئەلەيھىسسالامنىڭ جىنلىرى ھەققىدە مۇنداق دېدى:

أَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ

ئەگەر ئۇلار غەيبنى بىلىدىغان بولسا ئىدى، خار قىلغۇچى ئازابتا (يەنى شۇنچە ئۇزاق ۋاقىت ئېغىر ئەمگەكتە) قالمىغان بولاتتى [سەبەئ سۈرىسى 14- ئايەت]

شۇڭا قانداق بىر ئادەم ھەقىقىي غەيبنى بىلىمەن دەپ داۋا قىلىدىكەن، ئۇ ئاللاھقا، ھەقىقەتكە ۋە ئىنسانلارغا يالغان ئېيتقان بولىدۇ.

شېرىك ۋە ئۇنىڭ تۈرى

ئەڭ چوڭ گۇناھ - ئاللاھقا شېرىك كەلتۈرۈشتۇر. شېرىك - ئېتىقاد، ئەمەل - ئىبادەتلەر ۋە دۇئالاردا ئاللاھقا باشقا بىرسىنى شېرىك قىلىپ قوشۇش دېگەنلىكتۇر. شېرىك تەۋھىدنىڭ ئەكسىدۇر. شېرىك ئىككى تۈرلۈك بولۇپ، بىرى شېركۇلئەكبەر (چوڭ شېرىك) يەنە بىرى شېركۇلئەسغەر (كىچىك شېرىك) لەردىن ئىبارەتتۇر.

ئاللاھقا شېرىك كەلتۈرۈش ۋە ئۇنىڭغا ئېلىپ بارىدىغان ئىشلار

ئاللاھ كەچۈرمەيدىغان ئەڭ چوڭ گۇناھ ئاللاھقا شېرىك كەلتۈرۈشتۇر. قۇرئان كەرىمدە ئاللاھ مۇنداق دېگەن: «ئاللاھ ئۆزىگە بىرەر نەرسىنىڭ شېرىك كەلتۈرۈلۈشىنى يەنى مۇشرىكلىك گۇناھىنى ئەلۋەتتە مەغپىرەت قىلمايدۇ. بۇنىڭدىن باشقىسىنى ئاللاھ ئۆزى خالىغان ئادەمگە مەغپىرەت قىلىدۇ. كىمكى ئاللاھقا شېرىك كەلتۈرىدىكەن، ئۇ ھەقىقەتەن قاتتىق ئازغان بولىدۇ.»[سۈرە نىسا 116- ئايەت]

چۈنكى ئاللاھ تائالا يېگانە ئىلاھ ، ھەممىنىڭ ياراتقۇچىسى، ھەممىنىڭ ئىگىسى، ھەممىنى باشقۇرغۇچى ۋە يالغۇز خوجايىنىدۇر. ئاللاھ ھېچكىمگە، ھېچ نەرسىگە ئوخشىمايدۇ. ئاللاھنىڭ سۈپەتلىرىمۇ ھېچكىمنىڭ سۈپىتىگە ئوخشىمايدۇ. ئەھۋال بۇنداق ئىكەن، ئاللاھ ياراتقان بەندىلەرنى ۋە ھەر قانداق بىر مەخلۇقاتنى ئاللاھقا ئوخشىتىش ئەڭ چوڭ ھەقسىزلىقتۇر. مۇنداق بىر ھەقسىزلىق ئۈچۈن ئاللاھنىڭ غەزەپلەنمەسلىكى، نەپرەتلەنمەسلىكى ۋە بۇنداق ھەقسىزلىقنى قىلغان ئادەمنى جازالىماسلىقى مۇمكىن ئەمەس. دۇنيانىڭ پادىشاھلىرى ئۆزلىرىنىڭ پادىشاھلىق شەنىگە لايىق كەلمەيدىغان سۆز ــ چۆچەكلەرنى ۋە ئىش ــ ھەرىكەتلەرنى ياقتۇرمىغان ۋە ئۇلارنى سادىر قىلغانلاردىن ئەڭ ئېچىنىشلىق ئىنتىقام ئالغان يەردە، پادىشاھلارنىڭ پادىشاھى، كاتتىلارنىڭ كاتتىسى بولغان ئاللاھ ئۇنىڭغا شېرىك كەلتۈرۈشتىن ئىبارەت ئۆزىنىڭ ئۈستۈن شەنىگە، ئىلاھلىق ماقامىغا، ئۇلۇغلۇق مەرتىۋىسىگە لايىق كەلمەيدىغان بۇ چوڭ گۇناھنى كەچۈرمەسلىكتە ئەلۋەتتە ھەقلىقتۇر !

شېركۇلئەكبەرنىڭ ئالامەتلىرى

1 - كائىناتنى ئىدارە قىلىشتا ئاللاھتىن باشقىمۇ بەزى باشقۇرغۇچىلار بار، دەپ ئېتىقاد قىلىش. مەسىلەن: ئەۋلىيالار، قۇتۇبلار، پىرلەر ۋە مازايىي - ماشايىخلار كائىناتتىكى بەزى ئىشلارنى تەسەررۇپ قىلالايدۇ، دەپ ئېتىقاد قىلغانغا ئوخشاش. بۇ خىل شېرىك ئاللاھنىڭ تەسەررۇپاتىغا باشقىلارنى شېرىك قىلىشۋالغانلىقتۇر.

2 ـ ئاللاھقا ۋە ئاللاھقا خاس سۈپەتلەرگە باشقىلارنى ئوخشىتىش. مەسىلەن: ئەۋلىيا، قۇتۇبلار، پالچىلار ۋە داخانلارنى غەيبنى بىلىدۇ، دەپ ئېتىقاد قىلغانغا ئوخشاش. بۇخىل شېرىك ئاللاھنىڭ كامالى سۈپەتلىرىگە باشقىلارنى شېرىك قىلىۋالغانلىقتۇر. چۈنكى غەيبلەرنى بىلىش ئالاھقا خاس سۈپەت. ئاللاھ بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:

[وَعِندَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لاَ يَعْلَمُهَا إِلاَّ هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِن وَرَقَةٍ إِلاَّ يَعْلَمُهَا وَلاَ حَبَّةٍ فِي ظُلُمَاتِ الأَرْضِ وَلاَ رَطْبٍ وَلاَ يَابِسٍ إِلاَّ فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ (59)]

«غەيبنىڭ خەزىنىلىرى ئاللاھنىڭ دەرگاھىدىدۇر. ئۇنى پەقەت ئاللاھ بىلىدۇ، قۇرۇقلۇقتىكى، دېڭىزدىكى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئاللاھ بىلىدۇ، دەرەختىن تۆكۈلگەن ياپراقتىن ئاللاھ بىلمەيدىغان بىرەرسىمۇ يوق، مەيلى قاراڭغۇ يەر ئاستىدىكى بىرەر دانە ئۇرۇق بولسۇن، مەيلى ھۆل ياكى قۇرۇق نەرسىلەر بولسۇن، ھەممىسى ئاللاھقا مەلۇم بولۇپ لەۋھۇلمەھپۇزدا يېزىقلىقتۇر» [ئەنئام سۈرىسى 59 ـ ئايەت]. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ:

851/446 ـ أبو هُرَيْرَةَ– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ– رفعه: ((مَنْ أَتَى حَائِضًا في فرجها أَوِ امْرَأَةً فِي دُبُرِهَا أَوْ كَاهِنًا فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ))* رواه الترمذي (135)

851/446 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى ھەيزدار ئايال بىلەن جىما قىلسا ياكى ئايالىنىڭ ئارقىسىغا كەلسە ۋە ياكى كاھىننىڭ ئالدىغا بارسا، مۇھەممەد (سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم) گە چۈشۈرۈلگەن دىنىنى ئىنكار قىلغان بولىدۇ. (تىرمىزى: 135)

3 ـ ئۆلۈكلەردىن مەدەت تىلەش ۋە ئۇلاردىن كېسەللەرگە شىپالىق سوراش، پەرزەنت تىلەش ۋە بەرىكەت تىلەش، شۇنداقلا مەيلى تىرىك بولسۇن، مەيلى ئۆلۈك بولسۇن، ئاللاھتىن باشقا بىراۋنى تەبىئىي سەۋەبلەر ۋەتەبىئىي چارىلارنىڭ سىرتىدا كىشىلەرگە غەيبتىن ياردەم قىلالايدۇ، دەپ ئېتىقاد قىلىش. بۇخىل شېرىك ئىبادەتتە ۋە ياردەم سوراشتا ئاللاھقا باشقىلارنى شېرىك قىلىپ قوشىۋالغانلىقتۇر. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ھەدىسىدە:

9217/5634 ـ النعمان بن بشير – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: « الدعاء هو العبادة، ثم قرأ {وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ}﴿ غافر: 60﴾* الترمذي (3372)، ابن ماجه(3828)

9217/5634 ـ نۇئمان ئىبنى بەشىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: دۇئا ئىبادەتتۇر دېگەندىن كېيىن: {پەرۋەردىگارىڭلار ئېيتىدۇ: ماڭا دۇئا قىلىڭلار، مەن دۇئايىڭلارنى قوبۇل قىلىمەن (تىلىگىنىڭلارنى بېرىمەن)، شۈبھىسىزكى، مېنىڭ ئىبادىتىمدىن چوڭچىلىق قىلىپ باش تارتىدىغانلار خار ھالدا جەھەننەمگە كىرىدۇ} (سۈرە غافىر، 60 ـ ئايەت)دېگەن ئايەتنى ئوقۇغان. (تىرمىزى: 3372)

بۇنداق قىلىش ئاللاھقا شېرىك كەلتۈرگەندىن تاشقىرى، مۇسۇلمانلىقنىڭ [إِيَّاكَ نَعْبُدُ وإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ]«ساڭىلا ئىبادەت قىلىمىز ۋە سەندىنلا ياردەم سورايمىز» دېگەن ئاساسىي پرىنسىپىغا

زىت كېلىدۇ. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە، ئۆلۈكلەردىن نەرسە سوراشنىڭ ئاللاھقا ئۇلارنى شېرىك كەلتۈرگەنلىك ئىكەنلىكىنى ئوچۇق بايان قىلىدۇ:

[إِن تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دُعَاءَكُمْ وَلَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُونَ بِشِرْكِكُمْ وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ (14)]

«ئەگەر ئۇلارنى چاقىرساڭلار، سىلەرنىڭ چاقىرغىنىڭلارنى ئاڭلىمايدۇ. ئاڭلىغان تەقدىردىمۇ سىلەرگە جاۋاب قايتۇرالمايدۇ، قىيامەت كۈنى (ئاللاھقا ئۇلارنى) شېرىك قىلغانلىقىڭلارنى ئىنكار قىلىدۇ» [فاتىر سۈرىسى 14 ـ ئايەت].

4 ـ ئاللاھنىڭ غەيرى ئۈچۈن قۇربانلىق قىلىش، يەنى ئەۋلىيالارنىڭ، پىرلەرنىڭ ۋە مازايى ـ ماشايىخلارنىڭ قوللىشىغا ئېرىشىمىز، دېگەن گۇمان بىلەن، ئۇلارغا ئاتاپ قۇربانلىق قىلىش، نەزىر ـ چىراغ ئۆتكۈزۈش، ھەتتا مازارلارغا بېرىپ ئۇلارنىڭ قەبرىلىرىگە ئاتاپ مال كېسىش قەتئىي ھارامدۇر. قۇربانلىق ـ ئىبادەت بولغانلىق سۈپىتى بىلەن، ئۇ پەقەت ئاللاھقىلا قىلىنىدۇ. ئاللاھ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا خىتاب قىلىپ، مۇنداق دەيدۇ:

[فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ (2)] «پەرۋەردىگارىڭ ئۈچۈن ناماز ئوقۇغىن ۋە قۇربانلىق قىلغىن» [كەۋسەر سۈرىسى 2 ـ ئايەت]. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ:

8047/4869 ـ على – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((لعن الله من ذبح لغير الله، لعن الله من لعن والديه، لعن الله من آوى محدثًا، لعن الله من غير منار الأرض))* مسلم (1978).

8047/4869 ـ ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئاتىسىغا لەنەت قىلغان كىشىگە، اللەنىڭ غەيرىگە ئاتاپ قان قىلغان كىشىگە، بىرەر جىنايەتچىنى پاناھلاندۇرغان كىشىگە، يول بەلگىلىرىنى ئۆزگەرتىۋەتكەن كىشىگە الله لەنەت قىلىدۇ. (مۇسلىم: 1978)

5 ـ سېھىرگەرلىك قىلىش. سېھىرگەرلىك ئەڭ چوڭ گۇناھلاردىن بولۇپ، سېھىرگەرلىك قىلغۇچىلار شەكسىز كاپىرلاردۇر. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دەيدۇ:

[وَاتَّبَعُواْ مَا تَتْلُواْ الشَّيَاطِينُ عَلَى مُلْكِ سُلَيْمَانَ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَانُ وَلَكِنَّ الشَّيْاطِينَ كَفَرُواْ يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ وَمَا أُنزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّى يَقُولاَ إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلاَ تَكْفُرْ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ وَمَا هُم بِضَآرِّينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلاَّ بِإِذْنِ اللّهِ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلاَ يَنفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُواْ لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الآخِرَةِ مِنْ خَلاَقٍ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْاْ بِهِ أَنفُسَهُمْ لَوْ كَانُواْ يَعْلَمُونَ (102)]

« ئۇلار سۇلايماننىڭ پادىشاھلىق زامانىدىكى شەيتانلارنىڭ (سېھىرگەرلىككە ئائىت) سۆزلىرىگە ئەگەشتى. سۇلايمان (سېھىرگەر بولغىنى ۋە سېھىر ئۆگىنىش بىلەن) كاپىر بولغىنى يوق، لېكىن شەيتانلار كىشىلەرگە سېھىر ئۆگىتىپ كاپىر بولدى. ئۇلار بابىلدىكى ھارۇت ـ مارۇت دېيىلىدىغان ئىككى پەرىشتىگە نازىل قىلىنغان سېھىرنى ئۆگەتتى. (بۇ ئىككى پەرىشتە) بىز كىشىلەرنى سىنايمىز كاپىر بولمىغىن، دېمىگىچە ھېچ كىشىگە سېھىر

ئۆگەتمەيتتى. ئۇلار بۇ ئىككىسىدىن ئەر ـ خوتۇننى بىر ـ بىرىدىن ئايرىۋېتىدىغان نەرسىلەرنى (يەنى سېھىرگەرلىكنى) ئۆگىنەتتى، ئۇلار (سېھىر ئارقىلىق) اﷲنىڭ رۇخسىتىسىز ھېچ كىشىگە زىيان يەتكۈزەلمەيتتى. ھالبۇكى، ئۇلار ئۆزلىرىگە زىيىنى بار، پايدىسى يوق نەرسىنى ئۆگىنەتتى. يەھۇدىيلار (تەۋراتنى تاشلاپ) سېھىرنى سېتىۋالغۇچىغا ئاخىرەتتە (اﷲنىڭ رەھمىتىدىن ۋە جەننىتىدىن) ھېچ نېسىۋە يوق ئىكەنلىكىنى ئوبدان بىلەتتى، ئۇلار جانلىرىنىڭ بەدىلىگە سېتىۋالغان نەرسىسىنىڭ (يەنى ئۆزلىرى ئۈچۈن سېھىر ئۆگىنىشنى تاللىشىنىڭ) ئەجەبمۇ يامان ئىش ئىكەنلىكىنى كاشكى بىلسە ئىدى » [بەقەرە سۈرىسى102 ـ ئايەت]. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ:

8091/4900 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((اجتنبوا السبع الموبقات، قيل: يا رسول الله وما هن؟ قال: الشرك بالله، والسحر، وقتل النفس التي حرم الله إلا بالحق، وأكل مال اليتيم، والزنا، والتولي يوم الزحف، وقذف المحصنات الغافلات المؤمنات))* البخاري (2767)، مسلم (89)، أبو داود (2874)، النسائي257/6.

8091/4900 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: يەتتە خىل ھالاكەتلىك گۇناھتىن ساقلىنىڭلار! دېدى. بەزىلەر: ئى رەسۇلۇللاھ! ئۇلار قايسى گۇناھلار ؟ دەپ سورىغانىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارغا: اللەقا شېرىك كەلتۈرۈش، سېھىر قىلىش، ناھەق ئادەم ئۆلتۈرۈش، يېتىمنىڭ مېلىنى يەۋېلىش، ئۆسۈم يېيىش، جەڭدىن قېچىش، ئىپپەتلىك، پاك مۇسۇلمان ئاياللارغا بوھتان چاپلاش قاتارلىقلار، دېدى. (مۇسلىم: 89)

6ـ ئاللاھتىن باشقىسىنىڭ نامىنى ئاتاپ قەسەم قىلىش. چۈنكى قەسەم ـ ئەڭ ئۇلۇغ ۋە ئۇنىڭ جازالىشىدىن قورقىلىدىغان بىر زاتنىڭ نامىنى ئاتاش ئارقىلىق، بىرەر ئىشنىڭ راست ئىكەنلىكىنى تەكىتلەش دېمەكتۇر. ئۇنىڭ مەنىسى: «ئەگەر مەن يالغان ئىشقا قەسەم قىلغان بولسام، نامى ئاتالغان بو زات مېنى ئۇرسۇن» دېگەنلىكتۇر. شۈبھىسىزكى، ئۇلۇغلۇقنىڭ يېگانە ئىگىسى، قىلمىشلارغا يېتەرلىك جازا بەرگۈچى ۋە ئازابىدىن قورقۇلغۇچى زات ـ ئاللاھتۇر. ئاللاھتىن باشقىسىنىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلغۇچى، ئاللاھقىلا خاس بولغان ئۇلۇغلۇق ۋە قىلمىشلارغا جازا بېرىشتەك ئالىي سۈپەتلەرگە باشقىلارنى شېرىك قىلىۋالغان بولىدۇ.

4011/2398 ـ ابْنِ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – رفعه: ((مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ الله فَقَدْ كَفَرَ وأَشْرَكَ)). للترمذي بقصة وقال: هذا على التغليظ* أبو داود (3251)، الترمذي (1535)

4011/2398 ـ سەئد ئىبنى ئۇبەيدەدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما بىر كىشىنىڭ: كەئبە بىلەن قەسەمكى، دېگىنىنى ئاڭلاپ مۇنداق دېدى: اللەتىن باشقىسى بىلەن قەسەم قىلىشقا بولمايدۇ. چۈنكى مەن پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ: كىمكى اللەتىن باشقىسى بىلەن قەسەم قىلىدىكەن، كاپىر بولغان ياكى اللەقا شېرىك كەلتۈرگەن بولىدۇ دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم. (تىرمىزى1535)

ئاللاھتىن باشقىسىنىڭ نامى بىلەن قىلىنغان قەسەم شېرىك ۋە كۇپرىنىڭ جۈملىسىدىن

سانالسمۇ، ئۇ قەسەم ھېسابلانمايدۇ. چۈنكى قەسەم ئاللاھنىڭ مۇبارەك ئىسىملىرىنى تىلغا ئېلىش بىلەنلا قىلىنىدۇ. قەسەمنىڭ ئىبارىلىرى ئۈچ بولۇپ، ئۇلار: واﷲ (ۋەللاھى) تاﷲ (تەللاھى) ۋە باﷲ (بىللاھى) دىن ئىبارەت. شۇنىڭ ئۈچۈن كىشىلەرنىڭ «مېنى نان ئۇرسۇن»، «ئانداق بولۇپ كېتەي، بۇنداق بولۇپ كېتەي» دېگەنگە ئوخشاش سۆزلىرى قەسەمگە ياتمايدۇ.

ئەمما كىشى قەسەم قىلدىم دەپ: «مەن كاپىر بولۇپ كېتەي» دېگەنگە ئوخشاش سۆزلەرنى قىلغان ۋە قەسەمدە يالغان ئىشقا قەسەم قىلغان بولسا، ئۇ ئۆزىنىڭ دېگىنىدەك بولۇپ كېتىدۇ.

بۇ ھەدىسنىڭ مەنىسى: قەسەم قىلغۇچى قەسەمدە، ئەگەر ئىش شۇنداق بولمىغان بولسا، مەن «كاپىر بولۇپ كېتەي» ياكى «يەھۇدىي بولۇپ كېتەي» ياكى «خىرىستىئان بولۇپ كېتەي» دېگەنگە ئوخشاش سۆزلەرنى قىلغان ۋە شۇ قەسەمدە يالغانغا قەسەم قىلغان بولسا، ئۇ ئۆزىنىڭ دېگىنىگە ئوخشاش بولۇپ كېتىدۇ. يەنى كاپىر بولۇپ كېتىدۇ دېگەنلىكتۇر.

2404/ 4019 ـ وله وللنسائي رفعه: ((من حلف قَالَ: إِنِّي بَرِيءٌ مِنَ الإِسْلامِ، فَإِنْ كَانَ كَاذِباً فَهُوَ كَمَا قَالَ، وَإِنْ كَانَ صَادِقاً فلن يرجع إِلَى الإِسْلامِ سَالِمًا))* أبو داود (3258)، النسائي 6/7، ابن ماجة (2100)

2404/ 4019 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى بۇرەيدە دادىسىدىن رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: "مەن ئىسلامدىن ئادا جۇدا بولۇپ كېتەيكى... " دەپ قەسەم قىلغان كىشى، ئەگەر بۇ سۆزنى يالغاندىن دېگەن بولسا، ئۆزى ئېيتقاندەك ئىسلامدىن ئادا جۇدا بولۇپ كېتىدۇ. ئەگەر (ئۇ سۆزنى) چىن كۆڭلىدىن ئېيتقان بولسا، ئۇ، ئىسلامغا ساغلام ھالەتتە قايتالمايدۇ (يەنى ھەقىقىي مۇسۇلمان بولالمايدۇ). (نەسائى 3772)

7 ـ ئەۋلىيالار، پىرلەر ۋە مازايى ـ ماشايىخلارغا ئاللاھقا ئەقىدە قىلغاندەك ئەقىدە قىلىش، ئۇلارنى ئاللاھنى سۆيگەندەك سۆيۈش، ئۇلاردىن ئاللاھتىن قورققاندەك قورقۇش ۋە ئۇلارغا ئاللاھقا ئىبادەت قىلغاندەك چوقۇنۇش. ئاللاھ بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:

[وَمِنَ النَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِن دُونِ اللّهِ أَندَاداً يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللّهِ وَالَّذِينَ آمَنُواْ أَشَدُّ حُبًّا لِّلّهِ وَلَوْ يَرَى الَّذِينَ ظَلَمُواْ إِذْ يَرَوْنَ الْعَذَابَ أَنَّ الْقُوَّةَ لِلّهِ جَمِيعاً وَأَنَّ اللّهَ شَدِيدُ الْعَذَابِ (165)]

« بەزى ئادەملەر ﷲتىن غەيرىيلەرنى (يەنى بۇتلارنى) ﷲقا شېرىك قىلىۋالىدۇ، ئۇلارنى (مۆئمىنلەرنىڭ) ﷲ نى دوست تۇتقىنىدەك دوست تۇتىدۇ، (يەنى ئۇلۇغلايدۇ ۋە ئۇلارغا بويسۇنىدۇ). مۆئمىنلەر ﷲ نى ھەممىدىن بەك دوست تۇتقۇچىلاردۇر, زالىملار (قىيامەت كۈنى ئۆزلىرىگە تەييارلانغان) ئازابنى كۆرگەن چاغدا پۈتۈن كۈچ ـ قۇۋۋەتنىڭ ﷲقا مەنسۇپ ئىكەنلىكىنى ۋە ﷲنىڭ ئازابىنىڭ قاتتىق ئىكەنلىكىنى كاشكى بىلسە ئىدى (دۇنيادا ﷲقا شېرىك كەلتۈرگەنلىكلىرىگە ھەددىدىن زىيادە پۇشايمان قىلاتتى) » [بەقەرە سۈرىسى 165 ـ ئايەت]. بۇ ئايەتتە، ئاللاھتىن غەيرىيلەرنى، ئاللاھنى دوست تۇتقاندەك دوست تۇتۇپ، ئەقىدە قىلىشنى ئاللاھقا شېرىك كەلتۈرگەنلىكنىڭ جۈملىسىدىن سانىغان. بۇ ئايەتنىڭ مەزمۇنىغا ئاساسەن، ئاللاھتىن باشقىسىدىن خۇددى ئاللاھتىن قورققاندەك قورقۇش ۋە ئۇلارغا ئاللاھقا ئىبادەت قىلغاندەك چوقۇنۇشمۇ شېرىكنىڭ جۈملىسىدىن سانىلىدۇ، ئەلۋەتتە.

8 ـ ئۆلۈكلەرنى ـ مەيلى ئۇلار پەيغەمبەر بولۇپ كەتسۇن، مەيلى ئەۋلىيا بولۇپ كەتسۇن ـ

كىشىلەرگە پايدا ـ زىيان يەتكۈزەلەيدۇ، ھاجەتلەرنى راۋا قىلالايدۇ، دەپ ئېتىقاد قىلىش. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دەيدۇ:

[أَمَّن يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَاء الْأَرْضِ أَإِلَهٌ مَّعَ اللَّهِ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ (62)]

«بېشىغا كۈن چۈشكەن ئادەم دۇئا قىلسا (ئۇنىڭ دۇئاسىنى) ئىجابەت قىلىدىغان، ئۇنىڭ بېشىغا كەلگەن ئېغىرچىلىقنى كۆتۈرۈۋېتىدىغان ۋە سىلەرنى زېمىننىڭ ئورۇنباسارى قىلغان كىم؟ ئاللاھتىن باشقا ئىلاھ بارمۇ؟ سىلەر ئازغىنە ۋەز ـ نەسىھەت ئالىسىلەر» [نەمل سۈرىسى 62 ـ ئايەت].

[وَإِن يَمْسَسْكَ اللّهُ بِضُرٍّ فَلاَ كَاشِفَ لَهُ إِلاَّ هُوَ وَإِن يَمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدُيرٌ (17)]

«ئەگەر ئاللاھ ساڭا بىرەر كۈلپەت يەتكۈزسە، ئۇنى ئاللاھتىن باشقا ھېچكىم كۆتۈرۈۋېتەلمەيدۇ، ئەگەر ئاللاھ ساڭا بىرەر ياخشىلىق يەتكۈزسە (ئۇچاغدا ئۇنىڭغا ھېچكىم ئارىلىشالمايدۇ)، چۈنكى ئاللاھ ھەر نەرسىگە قادىردۇر» [ئەنئام سۈرىسى17ـ ئايەت]

شىركۇلئەكبەرنىڭ ھۆكمى

شىركۇلئەكبەرنى سادىر قىلغان ئادەم ئىماندىن چىقىدۇ، ئۇنىڭ بۇرۇن قىلغان پۈتۈن ئەمەل ـ ئىبادەتلىرى بىكار بولۇپ كېتىدۇ. ئۇنىڭ گۇناھى كەچۈرۈم قىلىنمايدۇ، پەقەت شېرىك كەلتۈرگۈچىنىڭ شېرىكتىن قەتئىي قول ئۈزۈپ، قايتا ئىمان ئېيتىشى ۋە گۇناھلىرىغا ھەقىقىي رەۋىشتە تەۋبە قىلىشى ئارقىلىق ئاللاھ خالىسا كەچۈرۈم قىلىنىدۇ. ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

[إِنَّ اللّهَ لاَ يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَن يَشَاء وَمَن يُشْرِكْ بِاللّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلاَلاً بَعِيدًا (116)]

«ئاللاھ ئۆزىگە بىرەر نەرسىنىڭ شېرىك كەلتۈرۈلىشىنى (يەنى مۇشرىكلىك گۇناھىنى) ئەلۋەتتە مەغپىرەت قىلمايدۇ. بۇنىڭدىن باشقىسىنى (ئاللاھ ئۆزى) خالىغان ئادەمگە مەغپىرەت قىلىدۇ. كىمكى ئاللاھقا شېرىك كەلتۈرىدىكەن، ئۇ ھەقىقەتەن قاتتىق ئازغان بولىدۇ» [نىسا سۈرىسى 116 ـ ئايەت].

شىركۇلئەسغەرنىڭ ئالامەتلىرى

1 ـ ئۆلۈكلەرنىڭ ۋاستىسى بىلەن ئاللاھقا يېقىنلىشىش مەقسىتىدە مازارلارنى تاۋاپ قىلىش. چۈنكى، تاۋاپ قىلىش پەقەت بەيتۇللاھتىكى «كەبە» گىلا خاستۇر. بەيتۇللاھتىن باشقا جاينى تاۋاپ قىلغان كىشى ئاللاھقا شېرىك كەلتۈرگەن بولىدۇ. چۈنكى تاۋاپ ـ ئىبادەتتۇر. ئىبادەتنى ئاللاھتىن باشقىسى ئۈچۈن قىلىشنىڭ ئاللاھقا شېرىك كەلتۈرگەنلىك ئىكەنلىكى ئېنىقتۇر. ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

[ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ (29)]

«(ھاجىلار) قەدىمى بەيت (يەنى بەيتۇللانى) تاۋاپ قىلسۇن» [ھەج سۈرىسى 29 ئايەت]. ئەمما قەبرىلەرنى زىيارەت قىلىش ئارقىلىق ئۆلۈمنى ئەسكە ئېلىش ۋە مازاردا ياتقان يېقىنلارغا

دۇئا قىلىش ئۈچۈن مازارلارغا بېرىش ساۋابلىق ئىشتۇر.

2 ـ رىيا، يەنى ئەمەل ـ ئىبادەتلەرنى خالىس ئاللاھ ئۈچۈن قىلماستىن، باشقىلارغا كۆرسىتىش نىيىتى بىلەن قىلىش. چۈنكى بەندىلەرنىڭ ئەمەل ـ ئىبادەتلىرىنى كۆزىتىش، ئۇلارغا ساۋاب بېرىش پەقەت ئاللاھقا خاستۇر. ئەمەل ـ ئىبادەتلەرنى باشقىلارغا كۆرسىتىش ئۈچۈن قىلىش بولسا، ئاللاھنىڭ ئەمەللەرگە ساۋاب بېرىش ۋە ئۇلارنى كۆزىتىش سۈپىتىگە باشقىلارنى شېرىك قىلىپ قوشقۇچىلىق بولىدۇ. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَمَن كَانَ يَرْجُو لِقَاء رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا (110)]

«ئېيتقىنكى، مەن سىلەرگە ئوخشاش ئىنسانمەن، ماڭا ۋەھيى قىلىنىدۇكى، سىلەرنىڭ ئىلاھىڭلار بىر ئىلاھتۇر، كىمكى، پەرۋەردىگارىغا مۇلاقات بولۇشنى ئۈمىد قىلىدىكەن، (يەنى ساۋاب ئۈمىد قىلىپ، ئازابىدىن قورقىدىكەن) ياخشى ئىش قىلسۇن، پەرۋەردىگارىغا قىلىدىغان ئىبادەتكە ھېچكىمنى شېرىك كەلتۈرمىسۇن» [كەھف سۈرىسى 110 ـ ئايەت].

3 ـ ئاللاھقا ئاسىيلىق بولىدىغان ئىشلاردا باشقىلارغا بويسۇنۇش.

3616/ 6030 ـ ابن عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – رفعه: ((عَلَى الْمَرْءِ الْمُسْلِمِ السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ فِيمَا أَحَبَّ أَوَ كَرِهَ إلا أن يُؤْمَرْ بِمَعْصِيَةٍ فَلا سَمْعَ وَلا طَاعَةَ))* البخاري (2955)، مسلم (1839).

3616/ 6030 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ھەرقانداق بىر مۇسۇلماننىڭ، مەيلى ئۇ ياخشى كۆرگەن ياكى يامان كۆرگەن ئىشتا بولسۇن، گۇناھ بولىدىغان ئىشقا بۇيرۇلمىسا، باشلىقنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، بۇيرۇقىغا ئىتائەت قىلىشى ۋاجىب بولىدۇ. ئەگەر گۇناھ بولىدىغان ئىشقا بۇيرۇلسا، باشلىقنىڭ سۆزىنى ئاڭلاشقا ۋە ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىشقا بولمايدۇ. (بۇخارى: 7144) چۈنكى ئىتائەت قىلىش، بويسۇنۇش پەقەت ئاللاھقىلا بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئاللاھقا ئاسىيلىق بولىدىغان ئىشلاردا ـ پەزرلەرنى تەرك ئېتىش، شەرىئەتتە مەنئى قىلىنغان ئىشلارنى قىلىش ۋە ھارامنى ھالال ئورنىدا قوللىنىش قاتارلىق ئىشلاردا ، باشقىلارغا بويسۇنغان كىشى (يەنى بىراۋدىن قورقۇپ ياكى ئۇنىڭ يۈز خاتىرىسى قىلىپ شۇنداق قىلغان كىشى)ئاللاھقا ئىتائەتتە شېرىك كەلتۈرگەن بولىدۇ. چۈنكى، ئاللاھقا ئاسىيلىق قىلىپ، باشقىلارغا بويسۇنغۇچىلار ئۆزلىرى بويسۇنغان كىشىلىرىنى ئاللاھقا ئوخشاش، بەلكى ئاللاھتىن يوقىرى كۆرگەن بولىدۇ ئەمەسمۇ؟!

شېركۇلئەسغەرنىڭ ھۆكمى

شېركۇلئەسغەر ـ گۇناھى كەبىرىلەر (چوڭ گۇناھلار)دىن بولۇپ، ئۇنى سادىر قىلغۇچى ئاللاھقا تەۋبە قىلىپ شېرىكتىن يىراق بولۇش بىلەن ئۆزىنى ھالاكەتلەردىن قۇتقۇزالايدۇ. شىركۇلئەسغەرنى سادىر قىلغان كىشى كاپىر بولۇپ كەتمەيدۇ، ئۇنىڭ باشقا ياخشى ئەمەللىرىمۇ بىكار بولۇپ كەتمەيدۇ. لېكىن ھەر ھالەتتە شېرىكتىن قاتتىق ھەزەر قىلىش زۆرۈردۇر.

شېرىكنىڭ زىيانلىرى

1 ـ شېرىكنىڭ ئەڭ چوڭ زىيىنى شۇكى، ئۇ ـ شېرىك كەلتۈرگۈچىنىڭ جەننەتتىن مەھرۇم بولۇشىغا، دوزاختا مەڭگۈ قېلىشىغا سەۋەب بولىدۇ. ئاللاھ بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:

[لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُواْ إِنَّ اللّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ وَقَالَ الْمَسِيحُ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اعْبُدُواْ اللّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ إِنَّهُ مَن يُشْرِكْ بِاللّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللّهُ عَلَيهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنصَارٍ (72)]

« شۈبھىسىزكى، الله مەريەمنىڭ ئوغلى ئىسادۇر، دېگۈچىلەر كاپىر بولدى، ئىسا: «ئى بەنى ئىسرائىل! مېنىڭ پەرۋەردىگارىم ۋە سىلەرنىڭ پەرۋەردىگارىڭلار بولغان اللهقا ئىبادەت قىلىڭلار، كىمكى اللهقا شېرىك كەلتۈرىدىكەن (يەنى اللهتىن غەيرىيگە ئىلاھ دەپ ئېتىقاد قىلىدىكەن)، الله ئۇنىڭغا جەننەتنى هارام قىلىدۇ، ئۇنىڭ جايى دوزاخ بولىدۇ، زالىملارغا هېچبىر مەدەتكار (يەنى اللهنىڭ ئازابىدىن قۇتۇلدۇرغۇچى) بولمايدۇ» دېدى » [مائىدە سۈرىسى 72 ـ ئايەت].

2 ـ ئاللاهقا شېرىك كەلتۈرگەن كىشىنىڭ پۈتۈن ياخشى ئەمەللىرى بىكار بولۇپ كېتىدۇ. ئاللاھ بۇھەقتە مۇنداق دەيدۇ: [ذَلِكَ هُدَى اللّهِ يَهْدِي بِهِ مَن يَشَاء مِنْ عِبَادِهِ وَلَوْ أَشْرَكُواْ لَحَبِطَ عَنْهُم مَّا كَانُواْ يَعْمَلُونَ (88)]

« اللهنىڭ يولى ئەنە شۇدۇر، الله بەندىلىرىدىن خالىغان كىشىلەرنى شۇ يولغا باشلايدۇ. ئەگەر ئۇلار (يەنى شۇ پەيغەمبەرلەر) شېرىك كەلتۈرسە ئىدى، ئۇلارنىڭ قىلغان ياخشى ئەمەللىرى، ئەلۋەتتە، بىكار بولۇپ كېتەتتى » [ئەنئام سۈرىسى 88 ـ ئايەت]

3 ـ شېرىك ـ ئاللاهقا مەخلۇقاتلارنى ئوخشاتقانلىق بولۇپ، ئۇنىڭ گۇناھى ھەقىقەتەن ئېغىردۇر.

[وَإِذْ قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ (13)]

« ئۆز ۋاقتىدا لوقمان (ھەكىم) ئوغلىغا نەسىھەت قىلىپ: ‹ئى ئوغۇلچىقىم، اللهقا شېرىك كەلتۈرمىگىن، شېرىك كەلتۈرۈش ھەقىقەتەن زور گۇناھتۇر› دېدى» [لوقمان سۈرىسى 13ـ ئايەت]. زۇلۇم ـ بىر نەرسىنى ئۆز ئورنىدىن باشقا ئورۇنغا قوللىنىش دېگەنلىكتۇر. ئىبادەتلەردە، ئاللاهقا شېرىك كەلتۈرگەن ئادەم، ئاللاهقىلا خاس بولغان ئىبادەتنى باشقىسىغا مەنسۇپ قىلىش ئارقىلىق، ئاللاهنىڭ ھەققىگە خىيانەت ۋە ئۆزىگە زۇلۇم قىلغان بولىدۇ.

4 ـ شېرىك ـ ئەڭ زور گۇناھلاردىن سانىلىدۇ.

8090/4899 ـ أبو بكرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ألا أنبئكم بأكبر الكبائر ثلاثاً، الإشراك بالله، وعقوق الوالدين، ألا وشهادة الزور، وقول الزور، وكان متكئاً، فجلس ومازال يكررها حتى قلنا ليته سكت* البخاري (2654)، مسلم(87).

8090/4899 ـ ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۈچ قېتىم: مەن سىلەرگە چوڭ گۇناھلاردىن خەۋەر بېرەيمۇ؟ دەپ سورىغانىدى، ساھابىلار: ئى رەسۇلۇللاھ ! شۇنداق قىلغىن! دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: اللهقا شېرىك كەلتۈرۈش، ئاتا ئانىنى قاخشىتىش، دېدى. ئاندىن يۆلىنىپ ئولتۇرغان يېرىدىن تىكلىنىپ: يالغان قەسەم قىلىش، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ سۆزىنى قايتا ـ قايتا تەكرارلاۋەردى. ھەتتا بىز "پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام توختاپ قالسىكەن "دەپ كەتتۇق. (بۇخارى: 2654)

پال سېلىش ۋە غەيبتىن سۆزلەش

پال سېلىش ــ كېلەچەكتە بولىدىغان ئىشلار ۋە يوقاپ كەتكەن نەرسىلەر ھەققىدە

يالغاندىن خەۋەر بېرىش دېگەنلىكتۇر. پال بىلەن شۇغۇللانغۇچىلار ئۆزلىرىنىڭ غايىبنى بىلىدىغانلىقلىرىنى دەۋا قىلىدىغان كاززاپلار بولۇپ، ئالقانغا، چىنىگە ئوقۇش، قارت ئېچىش قاتارلىق تۈرلۈك ھىيلە ــ مىكىرلىرى بىلەن كىشىلەرنى ئىشەندۈرۈشكە تىرىشىدۇ. ئۇلار پالچى، رەمچى ۋە داخان دېگەن تۈرلۈك ئاتالغۇلار بىلەن ئاتىلىدۇ.

غەيب ـــ ھەسسىي ئورگانلار بىلەن بىلگىلى بولمايدىغان، مېتافىزىكا ئالىمىگە ئائىت ئىشلاردۇر. غەيبلەرنى ئاللاھ تائالادىن باشقا ھېچكىم بىلمەيدۇ. ئاللاھتىن باشقا ھېچكىم ئاسمان ۋە زېمىندىكى غەيبنى بىلمەيدۇ.

پالچىلارغا ئىشىنىش كۇپۇرلۇقتۇر

ئىسلام ئېلان قىلغان ئۇرۇش پالچىلار ۋە ئالدامچىلار بىلەنلا چەكلىنىپ قالماستىن بەلكى ئۇلارنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئۇلاردىن سوئال سوراپ، ئۇلارنىڭ يالغان ـ ياۋىداق ئازغۇن جاۋابلىرىغا ئىشىنىدىغانلارنىمۇ گۇناھتا ئۇلارغا شېرىك بولىدۇ دەپ قارىغان.

چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا نازىل بولغان قۇرئاندا پۈتۈن غەيبنى يالغۇز ئاللاھ بىلىدۇ، مۇھەممەد غەيبنى بىلمەيدۇ، باشقىلار تېخىمۇ بىلمەيدۇ دەپ مۇنداق كۆرسىتىلگەن:

قُلْ لَا أَقُولُ لَكُمْ عِندِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ لَكُمْ إِنِّي مَلَكٌ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَى إِلَيَّ ئېيتقىنكى: "مەن سىلەرگە، مەندە ئاللاھنىڭ خەزىنىلىرى بار دېمەيمەن، مەن غەيبنىمۇ بىلمەيمەن، سىلەرگە، مەن بولسام ھەقىقەتەن بىر پەرىشتە دەپمۇ ئېيتمايمەن، مەن پەقەت ماڭا قىلىنغان ۋەھيىگىلا ئەمەل قىلىمەن [ئەنئام سۈرىسى 50 ـ ئايەت]

ئەگەر مۇسۇلمان كىشى قۇرئاندىكى بۇ ئېنىق ۋە ئوچۇق ئايەتلەرنى چۈشۈنۈپ تۇرۇپ، بەزى كىشىلەرنى تەقدىر پەردىسىنى قايرىپ، غەيبنىڭ سىرلىرىنى بىلەلەيدۇ دەپ ئىشەنسە، ئاللاھ تائالانىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا نازىل قىلغان كىتابىغا تېنىپ كاپىر بولۇپ كېتىدۇ.

پال سېلىشنىڭ ھاراملىقى

يۇقىرىدىكى سەۋەبلەرگە ئاساسەن ئىسلام دىنى پال سېلىشنى ھارام قىلغان. بۇرۇن ئەرەبلەر جاھىلىيەت دەۋرىدە ئۈچ دانە ئوق بىلەن پال سېلىشاتتى. ئۈچ ئوقنىڭ بىرىگە: (خۇدايىم بۇيرىدى) يەنە بىرىگە: (خۇدايىم توستى) دەپ يېزىلىپ، ئۈچىنچىسىگە بىرنەرسە يېزىلمايتتى. ناۋادا ئۇلار يولغا چىقماقچى ياكى توي قىلماقچى ياكى شۇنداق بىر ئىش قىلماقچى بولسا، بۇتخانىغا بېرىپ ئوق تاللاش ئارقىلىق پېشانىسىگە پۈتۈلگەننى بىلمەكچى بولىشاتتى. ناۋادا بۇيرىدى دېگەن ئوق چىقىپ قالسا، شۇ ئىشنى قىلىشاتتى. بۇيرىمىدى دېگەن ئوق چىقسا، ئۇ ئىشنى قىلماي جىم تۇرۇۋېلىشاتتى. قۇرۇق ئوق چىقسا، تاكى بۇيرىدى ياكى بۇيرىمىدى دېگەن ئوق چىققىچە ئارقا ـ ئارقىدىن پال سېلىۋېرىشەتتى.

بۇ، بۈگۈنكى كۈنلەردىكى: قۇم بىلەن، قەرت بىلەن، پىيالە ئوقۇش ئارقىلىق، قول كۆرۈش ئارقىلىق، تۇما بىلەن، كىتاب ئېچىش بىلەن پال سېلىش قاتارلىقلارغا ئوخشايدۇ. بۇ تۈردىكى ھەرقانداق ئىش ئىسلام چەكلىگەن ھارام ئىشتۇر. ئاللاھ تائالا بەندىلىرىگە ھارام قىلغان يېمەكلىكلەرنى بايان قىلغاندىن كېيىن مۇنداق دەپ كۆرسەتكەن:

وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَامِ ذَلِكُمْ فِسْقٌ ئەزلام (يەنى جاھىلىيەت دەۋرىدە پال ئۈچۈن

ئىشلىتىدىغان ئۈچ پارچە ئوق) بىلەن پال سېلىشىڭلار هارام قىلىندى، بۇ گۇناهتۇر [مائىدە سۈرىسى 3ـ ئايەت]

رەمچى ۋە پالچىلارغا ئىشىنىشنىڭ گۇناھى

رەمچىلەرنىڭ، پالچىلارنىڭ، جىننىغا، ئالىقانغا ئوقۇيدىغانلارنىڭ، قارت ئاچىدىغانلارنىڭ ۋە بۇلارغا ئوخشاش غايىبنى بىلىدىغانلىقىنى دەۋا قىلىدىغان ھەرقانداق بىر ئالدامچىنىڭ سۆزلىرىگە ئىشىنىش ئەڭ چوڭ گۇناھ بولۇپ، ئۇلارنىڭ غەيبتىن سۆزلىگەنلىرىگە ئىشەنگەن ئادەم كاپىر بولىدۇ.

851/446 ـ أبو هُرَيْرَةَ- رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ- رفعه: ((مَنْ أَتَى حَائِضًا فِي فرجها أَوِ امْرَأَةً فِي دُبُرِهَا أَوْ كَاهِنًا فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ))* رواه الترمذي (135)

851/446 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى ھەيزدار ئايال بىلەن جىما قىلسا ياكى ئايالىنىڭ ئارقىسىغا كەلسە ۋە ياكى كاھىنىنىڭ ئالدىغا بارسا، مۇھەممەد (سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم) گە چۈشۈرۈلگەن دىنىنى ئىنكار قىلغان بولىدۇ. (تىرمىزى: 135)

دىنىنى مەسخىرە قىلىش

دىنىنى مەسخىرە قىلىش — ئىسلام دىنىغا ۋە ئۇنىڭدىكى مۇقەددەسلەرگە تىل ئۇزىتىش دېگەنلىك بولۇپ، ئۇنىڭ تۈرلىرى تۆۋەندىكىچە:

1ـ ئىسلام دىنىنىڭ شەرئەت قانۇنىنى هازىرقى ئەسىر بىلەن ماسلىشالمايدۇ، دەپ ئېتىقاد قىلىش ياكى ئوچۇق سۆزلەش.

2 ـ قۇرئان كەرىمنى ئادەتتىكى كىتابلارغا ئوخشىتىش ياكى ئۇنىڭ ھۆكۈملىرىنى كۆزگە ئىلماسلىق.

3 ـ كۇففارلارنىڭ تۆھمەتلىرىگە ئىشىنىپ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى ئەيىبلەش ياكى ئۇنى ئادەتتىكى ئىنسان قاتارىدا كۆرۈش.

4 ـئىسلام جازا قانۇنىدىكى ئىبرەت قىلىش كۆزدە تۇتۇلغان بەزى جازالارنى مەسخىرە قىلىش ياكى ئەيىبلەش.

ئاللاھنىڭ دىنىنى مەسخىرە قىلغانىنىڭ جازاسى

ئاللاھنىڭ دىنىنى مەسخىرە قىلغانلار شەكسىز كاپىر بولىدۇ، ئاخىرەتتە مەڭگۈلۈك ئازابقا دۇچار بولىدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دېگەن: «ئى مۇھەممەد ! ئەگەر سەن ئۇلارنىڭ مەسخىرە قىلغانلىقىنى سورىساڭ، ئۇلار: بىز راستتىن ئەمەس، پەقەت ئىچ پۇشۇقى قىلىپ ئوينىشىپ دەپ قويدۇق دەيدۇ. بۇ مۇناپىقلارغا سىلەر ئاللاھنىڭ دىنىنى، ئاللاھنىڭ ئايەتلىرىنى ۋە ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرىنى مەسخىرە قىلدىڭلارمۇ؟ " دېگىن. سىلەر يالغان قەسەم ئىچىپ ئۆزرە ئېيتماڭلار، سىلەر ئىمان ئېيتقىنىڭلاردىن كېيىن، پەيغەمبەرنى مەسخىرە قىلىش بىلەن كاپىر بولدۇڭلار، سىلەردىن بىر گۇرۇھنى راست تەۋبە قىلغانلىقلىرى ئۈچۈن ئەپۇ قىلساق، يەنە بىر گۇرۇھنى گۇناھكار بولغانلىقلىرى ئۈچۈن جازالايمىز.» [تەۋبە سۈرىسى 65ـ 66 ـئايەتلەر]

تەكىتلەنگەن سۈننەتنى تەرك ئېتىشنىڭ جازاسى نېمە؟

سۈننەتنى تەرك ئېتىش هارام ئىشنى قىلغانغا يېقىندۇر. لېكىن كەسكىن هارامدىن ئەمەس.

بۇ يەردىكى هارام ئىشنى قىلغانغا يېقىن دېگەن سۆزنىڭ مەنىسى ئۇنىڭ دوزاخ ئازابىغا تېگىشلىك بولمايدىغان، لېكىن چەكلەنگەن ئىشقا باغلىق ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ ۋە قىيامەت كۈنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ شاپائىتىدىن مەھرۇم قېلىشقا تېگىشلىك بولۇپ قالىدۇ. تەكىتلەنگەن سۈننەت جامائەت نامىزىغا چىقىش، ئەزان ئېيتىش، تەكبىر چۈشۈرۈش قاتارلىقلارغا ئوخشاش ئوچۇق كۆرسىتىلگەن سۈننەتلەرنى كۆرسىتىدۇ. ئۇنى تەرك ئەتكۈچى ئازغۇندۇر ۋە مالامەتكە ئۇچرىغۇچىدۇر. بۇ يەردىكى تەرك ئېتىش ئۆزرىسىز هالەتتە داۋاملىق تەرك ئېتىشتە چىڭ تۇرۇشنى كۆرسىتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن تەكىتلەنگەن سۈننەتلەرنى داۋاملىق تەرك ئەتكەن جامائەتكە قارشى ئۇرۇش قىلىنىدۇ. چۈنكى تەكىتلەنگەن سۈننەت دىننىڭ ئالامەتلىرىدىندۇر. ئۇنى تەرك ئېتىشتە چىڭ تۇرۇش دىنغا سەل قارىغانلىقتۇر. شۇڭا بۇنىڭغا قارشى ئۇرۇش قىلىنىدۇ. بۇ مەسئۇلىيەت ئىش ئۈستىدىكىلەرنىڭ يەنى باشلىقلارنىڭ ئۈستىگە يۈكلىنىدۇ.

تۇمار ئېسىشنىڭ هۆكۈمى

كېسەللەرگە شىپا بولىدۇ ياكى كېسەل ـ ئاپەتلەردىن ساقلايدۇ دېگەن ئېتىقاد بىلەن كۆز ـ تۇمار قاتارلىق نەرسىلەرنى ئېسىۋېلىشمۇ هارامدۇر.

7560/4542 ـ عيسى بن عبد الرحمن بن أبي ليلى: دخلتُ على عبدِ الله ابن عكيم أبي معبدٍ الجُهنيِّ، أعودُه وبهِ حمرةٌ، فقلتُ: ألا تعلِّقُ تميمةً؟ فقال: أعوذُ بالله من ذلك، قال النبيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ((من تعلَّقَ شيئًا وكل إليهِ))* الترمذي (2072)

7560/4542 ـ ئىيسا ئىبنى ئابدۇرراهمان ئىبنى ئەبۇ لەيلا مۇنداق دەيدۇ: ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇكەيم ئەبۇ مەئبەد جۇھەنىي كېسەل بولۇپ قالغانىدى، ئۇنى يوقلاپ كىرسەم، ئۇ قىزىرىپ كېتىپتۇ. مەن: بىر نەرسە ئېسىۋالساڭ بولمامدۇ؟ دېسەم، ئۇ: ئۇنداق قىلغاندىن ئۆلگەن ياخشىراق. پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: كىمكى بىر نەرسە ئېسىۋالسا، ئۇنىڭ ئىشى شۇ نەرسىگە تاشلاپ قويۇلىدۇ دېگەنىدى، دېدى. (تىرمىزى: 3868)

تۇمار ئېسىشنىڭ شېرىك دائىرىسىگە كىرىدىغانلىرىمۇ ۋە كىرمەيدىغانلىرىمۇ بار. بۇنىڭغا بىنائەن، تۇمار ئېسىش ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ: بىرى شېرىك دائىرىسىگە كىرىدىغىنى، يەنە بىرى، كىرمەيدىغىنى بولۇپ، رۇخسەت قىلىنىغىنى.

قۇرئان كەرىم ئايەتلىرى ۋە ئاللاھنىڭ ئىسىم ـ سۈپەتلىرىدىن يېزىلغان تۇمار بولۇپ، ئۇنىڭ جائىزلىقى ياكى جائىز ئەمەسلىكى توغرىسىدا ئىسلام ئالىملىرى ئىختىلاپلاشقان.

1 ـ بۇ تۈردىكى تۇمارنى جائىز دېگۈچىلەر، مەشھۇر ساھابىلاردىن ئابدۇللا ئىبنى ئۆمەر ۋە ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ سۆزلىرى ۋە ھەنبەلىي مەزھىبىنىڭ پېشىۋاسى ئىمام ئەھمەد ئىبنى ھەنبەلنىڭ پەتىۋاسىغا يۆلەنگەن ۋە تۇمارنى ئۆزلىكىدىن تەسىر كۆرسىتىش كۈچىگە ئىگە ئەمەس، پەقەت ئاللاھنىڭ ئىزنى ۋە ئىرادىسى بىلەنلا تەسىر كۆرسىتەلەيدۇ، دەپ ئېتىقاد قىلىشنى شەرت قىلغان.

2 ـ تۇمار ئېسىشنى جائىز ئەمەس دېگۈچىلەر بولۇپ، بۇلار ئىبنى مەسئۇد، ئىبنى ئاببباس ۋە هۇزەيفە قاتارلىق مەشھۇر ساھابىلارنىڭ سۆزلىرىگە يۆلەنگەن.

رۇخسەت قىلىنغان تۇمار

قۇرئان كەرىم ئايەتلىرى ۋە ئاللاھنىڭ ئىسىم سۈپەتلىرىدىن يېزىلغان تۇمارلارنى بالاغەتكە يەتمىگەن نارىسىدە بالىلارنىڭ بويۇنلىرىغا ئېسىشقا بولىدۇ. ئەمما چوڭلارنىڭ تۇمار ئېسىشىنىڭ جائىز بولمايدىغانلىقىدا پۈتۈن ئىسلام ئۆلىمالىرى ئىتتىپاقتۇر. چۈنكى چوڭلار ئايەتلەرنى تۇمار قىلىپ ئاسماستىن ئۆزلىرى ئوقۇشقا بۇيرۇلغان.

ئالىملار مۇنداق دېگەن: "كېسەللىگە ئوقۇلىدىغان نەرسە مەنىسىنى چۈشەنگىلى بولمايدىغان باشقا بىر تىلدا بولسا، بۇنىڭغا سېھىر ياكى كۇپۇر سۆزلىرى ئارىلىشىپ قالغان بولىشى مۇمكىن، شۇڭا كېسەللىگە ئوقۇلىدىغان دۇئانىڭ بۇ خىلدىكىسى چەكلەنگەن. ئەمما مەنىسى چۈشىنىشلىك بولۇپ، ئۇنىڭدا ئاللاھنى ياد ئېتىش بولسا، ئۇ چاغدا ئۇ داۋالاش ياكى دورا بولماستىن، دۇئا ۋە ئاللاھدىن تىلەش بولىدۇ. بۇنداق نەرسىنى ئوقۇش ياخشىدۇر.

9374/5738 ـ ابن عمرو بن العاص رفعه: « إذا فزع أحدكم في النوم فليقل: أعوذ بكلمات الله التامة من غضبه وعذابه ومن شر عباده ومن همزات الشياطين وأن يحضرون، فإنها لن تضره» وكان عبد الله يلقنها من بلغ من أولاده، ومن لم يبلغ كتبها في صكٍّ وعلقها على عنقه »*

9374/5738 ـ ئەمر ئىبنى شۇئەيب ئاتىسى ئارقىلىق بوۋىسىدىن پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: سىلەرنىڭ بىرىڭلار ئۇيقۇسىدىن چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتكەندە: "اللەنىڭ مۇكەممەل كەلىمىلىرىگە سېغىنىپ ئۇنىڭ غەزىپىدىن، جازاسىدىن، بەندىلەرنىڭ يامانلىقىدىن، شەيتانلارنىڭ ۋەسۋەسىلىرىدىن ۋە ئۇلارنىڭ مېنىڭ ئەمەللىرىمگە شېرىك بولۇشىدىن پاناھ تىلەيمەن " دېسە، شەيتانلارنىڭ ۋەسۋەسىلىرى ئۇنىڭغا ھەرگىز زىيان سالالمايدۇ. ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما بالىلىرى ئىچىدىن بالاغەتكە يەتكەنلىرىگە بۇ دۇئانى ئۆگىتەتتى ياكى بۇنى بىر پارچە قەغەزگە يېزىپ، بالاغەتكە يەتمىگەن بالىلىرىنىڭ بوينىغا ئېسىپ قوياتتى. (تىرمىزى: 3528)

بۇھەدىستىن، چوڭلارغا ئايەتلەرنىڭ ئۆزىنى ئوقۇتۇش، نارىسىدىلەرگە بولسا، ـ ئۇلار ئۆزلىرى ئوقۇيالمىغانلىقلىرى ئۈچۈن ـ قۇرئان ئايەتلىرىدىن ياكى ئاللاھنىڭ ئىسىم ـ سۈپەتلىرىدىن يېزىپ، تۇمار قىلىپ بويۇنلىرىغا ئېسىپ قويۇشنىڭ جائىزلىقى ئىپادىلىنىدۇ. ئەمما بالاغەتكە يەتكەنلەرنىڭ تۇمار ئېسىشىنىڭ ھاراملىقىدا ئىسلام ئالىملىرى بىردەك ئىتتىپاقتۇر.

شېرىك دائىرىسىگە كىرىدىغان تۇمار

پەرىشتىلەرنىڭ، ئەۋلىيالارنىڭ، پىرلارنىڭ، جىنلارنىڭ ۋە باشقا ھەرقانداق مەخلۇقنىڭ ئىنسان ياكى ھايۋاننىڭ ئىسىملىرى ياكى مەنىسى چۈشىنىكسىز تىلسىملار يېزىلغان تۇمارلارنى ئېسىش ۋە يېزىشنىڭ ئاللاھقا شېرىك كەلتۈرگەنلىك بولىدىغانلىقىغا ئىسلام ئالىملىرى ھەممە بىردەك ئىتتىپاقتۇر. كىمكى تۇمار ئاسىدىكەن ئۇ، ئاللاھقا شېرىك كەلتۈرگەن بولىدۇ.

7558/4540 ـ ابن مسعود – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: قالت زينبُ امرأتهُ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –، قال: سمعت النبيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يقولُ: ((إنَّ في الرقى والتمائم والتولة شركًا))، قالت: قلتُ:

لم تقولُ هذا؟ والله لقد كانت عيني تقذف، فكنتُ أختلف إلى فلانٍ اليهوديِّ فيرقيني، فإذا رقاني سكنت، فقال عبدُ الله، إنَّما ذلك من عمل الشيطان، كانَ ينخسُها بيدِهِ، فإذا رقاها كفَّ عنها، إنَّما كان يكفيكِ أن تقولي كما قال صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ((أذهب الباسَ، ربَّ الناسِ، اشفِ أنت الشافي لا شفاءَ إلا شفاؤُك، اشفِ شفاءً لا يغادرُ سقمًا))* أبو داود (3883)، ابن ماجة (3530)

7558/4540 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇدنىڭ ئايالى زەينەب رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: ئابدۇللاھ ماڭا پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ: دەم سېلىش، تۇمار ئېسىش ۋە ئىستىقۇ سوۋۇتقۇ قىلىش شېرىكتۇر دېگەنلىكىنى ئېيتقانىدى، مەن: نېمىشقا ئۇنداق دەيسەن؟ مېنىڭ كۆزۈم ئاغرىپ، چاپاق بېسىپ كەتكەن ئىدى، پالانى يەھۇدىينىڭ قېشىغا بېرىپ دەم سالدۇردۇم. شۇ يەھۇدىي سالغان دەم بىلەن كۆزۈم ساقىيىپ قالغانىدى، دېسەم، ئابدۇللاھ: ئۇ دېگەن شەيتان قىلغان ئىش، ئۇنى ئۇز قولى بىلەن نوقۇپ قويىدۇ، دەم سالغاندا ئۇنىڭدىن يىراقلىشىدۇ. سەن پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دېگەندەك: ئى خالايىقنىڭ پەرۋەردىگارى الله! ئاغرىقنى كەتكۈزگىن، شىپا بەرگىن. سەنلا شىپا بەرگۈچىسەن، سەن بەرگەن شىپادىن باشقا شىپا يوق. بىزگە كېسەل بىدارى قويمايدىغان شىپالىق ئاتا قىل! دېگەن بولساڭ، شۇ كۇپايە قىلاتتى ئەمەسمۇ؟ ! دېدى. (ئەبۇ داۋۇت: 3883)

تۇمار ئېسىشنى جائىز ئەمەس دېگۈچىلەرنىڭ بەزى دەلىللىرى

(1) پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تۇمار ئېسىش، دەم سېلىش ۋە تىلسىم يېزىشنىڭ بەزىسىنى شېرىكتىن سانىغان. شېرىك ئىنتايىن خەتەرلىك گۇناھ بولغانلىقتىن، ئۇنىڭدىن ساقلىنىش ئۈچۈن بۇ ئىشلارنى تەرك ئېتىش زۆرۈر.

(2) خۇراپاتنىڭ ئالدىنى ئېلىش مۇھىمدۇر. بۇ ئىشلار بارا ـ بارا شېرىك ئىشلارغا يول ئاچىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن تۇمار ئېسىش ۋە يېزىش ھارامدۇر.

(3) تۇمار ئاسقانلارنىڭ كۆپىنچىسى تۇماردىكى قۇرئان ئايەتلىرىنىڭ ھۆرمىتىنى ساقلىيالمىغانلىقتىن گۇناھكار بولىدۇ.

(4) پەيغەمبەرلەرنىڭ، پەرىشتىلەرنىڭ، ئەۋلىيالارنىڭ، پىرلەرنىڭ، جىنلارنىڭ ۋە باشقا ھەرقانداق مەخلۇقنىڭ ئىسمىلىرى يېزىلغان تۇمارلار بولۇپ، بۇ خىلدىكى تۇمارلارنى ئېسىش ۋە يېزىشنىڭ ئاللاھقا شېرىك كەلتۈرگەنلىك بولىدىغانلىقىغا ئىسلام ئالىملىرى ھەممە بىردەك ئىتتىپاقتۇر.

7560/4542 ـ عيسى بن عبد الرحمن بن أبي ليلى: دخلتُ على عبدِ الله ابن عكيم أبي معبدٍ الجُهنيِّ، أعودُه وبهِ حمرةٍ، فقلتُ: ألا تعلِّقُ تميمةً؟ فقال: أعوذُ بالله من ذلك، قال النبيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ((من تعلَّقَ شيئًا وكل إليهِ))* الترمذي (2072)

7560/4542 ـ ئىيسا ئىبنى ئابدۇرراھمان ئىبنى ئەبۇ لەيلا مۇنداق دەيدۇ: ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇكەيم ئەبۇ مەئبەد جۇھەنىي قىزىل كېسەل بولۇپ قالغانىدى، ئۇنى يوقلاپ كىرسەم، ئۇ قىزىرىپ كېتىپتۇ. مەن: بىر نەرسە ئېسىۋالساڭ بولمامدۇ؟ دېسەم، ئۇ: ئۇنداق قىلغاندىن ئۆلگەن

ياخشىراق. پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: كىمكى بىر نەرسە ئېسىۋالسا، ئۇنىڭ ئىشى شۇ نەرسىگە تاشلاپ قويۇلىدۇ دېگەنىدى، دېدى. (تىرمىزى: 3868) دېگەن ھەدىسلەرنىڭ ئومۇمىي مەنىسىنى ئاساس قىلىدۇ. خۇلاسە قىلغاندا، قانداق تۇردىكى تۇمار بولمىسۇن، ئۇنى ئېسىشنى جائىز ئەمەس دېگۈچىلەرنىڭ دەلىلى كۈچلۈكتۇر.

تۇمار ئاسماستىنمۇ بالايى قازالاردىن ساقلىنىش چارىلىرى بارمۇ؟

ئەلۋەتتە بار. تۇمار ئېسىشقا ھاجەت بولماستىنمۇ، بالا قازالاردىن ۋە يامان كۆز، يامان تىللارنىڭ، كۆرەلمەسلەرنىڭ يامانلىقىدىن ساقلىنىشنىڭ دىنىمىزدا كۆرسىتىلگەن ياخشى چارىلىرى بار.

7576/4553 ـ عثمان بن أبي العاص – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: أنَّهُ اشتكى إلى النبيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وجعًا يجدهُ في جسدهِ منذُ أسلم، فقال له: ((ضع يدك على الذي يأ لمُ من جسدكَ، وقل: بسمِ الله ثلاثَ مراتٍ: وقل: سبعَ مراتٍ: أعوذُ بالله وقدرتهِ من شرِّ ما أجد وأحاذر))، فقلت ذلك، فأذهب الله ما كان بي، فلم أزل آمر بها أهلي وغيرهم* مسلم (2202).

7576/4553 ـ ئوسمان ئىبنى ئەبۇلئاس سەقافىي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: مۇسۇلمان بولغاندىن تارتىپ جىسمىمدا بىر ئاغرىق پەيدا بولغانىدى. بىر كۈنى، بۇ ئاغرىقتىن شىكايەت قىلىپ، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا بارغانىدىم، ماڭا مۇنداق دېگەن: جىسمىڭدىكى ئاغرىغان جايغا قولۇڭنى قويۇپ تۇرۇپ، ئۈچ قېتىم "بىسمىللاھ " ، يەتتە قېتىم "اللەنىڭ ئۆزى ۋە قۇدرىتىگە سېغىنىپ دەردىنى تارتىۋاتقان بۇ ئاغرىقنىڭ شەررىدىن پاناھ تىلەيمەن " دېگىن! دېدى. (مۇسلىم: 2202)

7443/4481 ـ أبو قتادة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((الرؤيا الصالحة من الله، والحلم من الشيطان، فإذا حلم أحدكم الحلم يكرهه فليبصق عن يساره، وليستعذ بالله منه، فلن يضره))* البخاري (3292)، مسلم (2261).

7443/4481 ـ ئەبۇ قەتادە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ساھابىلىرىدىن ۋە ئاتلىق سەركەردىلىرىدىن بىرى بولۇپ، ئۇنىڭ پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن مۇنداق ئاڭلىغانلىقى رىۋايەت قىلىنغان: ياخشى چۈش اللە تەرەپتىن، يامان چۈش شەيتاندىن بولىدۇ. كىمكى يامان چۈش كۆرۈپ قالسا، سول تەرىپىگە تۈكۈرۈۋەتسۇن. اللەقا سېغىنىپ ئۇنىڭ شەررىدىن پاناھ تىلىسۇن. شۇندىلا، يامان چۈش ئۇنىڭغا زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ. يەنە بىر رىۋايەتتە: سول تەرىپىگە ئۈچ قېتىم تۈكۈرۈۋەتسۇن، اللەقا سېغىنىپ شەيتاننىڭ ۋە ئەشۇ چۈشنىڭ شەررىدىن پاناھ تىلىسۇن، ئۇنى ھېچكىمگە سۆزلەپ يۈرمىسۇن، شۇندىلا چۈش ئۇنىڭغا زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ، دېيىلگەن. (بۇخارى: 7005، مۇسلىم: 2261)

7573/4551 ـ أبو سعيدٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: أنَّ النبيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كان يتعوَّذُ ويقولُ: ((أعوذُ بالله من الجانِّ، ومن عينِ الإِنسانِ))، فلمَّا نزلت المعوذتان، أخذ بهما وترك ما سواهُما* الترمذي (2058)، النسائي 271/8، ابن ماجة (3511)

7573/4551 ـ ئەبۇ سەئىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم جىنلاردىن ۋە ئىنسانلىنىڭ كۆزىدىن پاناھ تىلەيتتى. فەلەق ۋە ناس سۈرىلىرى نازىل بولغاندىن كېيىن، شۇ سۈرىلەرنى ئوقۇپ، باشقا دۇئالارنى ئوقۇمايدىغان بولدى. (تىرمىزى: 2058)

9348/5720 ـ عبد الله بن حبيب – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: أن النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قال له «اقرأ: قل هو الله أحد والمعوذتين حين تمسي وحين تصبح ثلاث مرات، تكفيك من كلِّ شيء»* أبو داود (5082)، الترمذي (3575)

9348/5720 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى خۇبەيب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: بىز يامغۇرلۇق، قاپقاراڭغۇ بىر كېچىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بىزگە ناماز ئوقۇپ بېرىشىنى تەلەپ قىلىش ئۈچۈن ئۇنى ئىزدەپ چىقتۇق، ئۇنى ھەممىدىن بۇرۇن مەن تاپتىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ماڭا: ئوقۇغىن! دېدى، مەن ھېچنېمە دېمىدىم. يەنە: ئوقۇغىن! دېدى، مەن يەنە ھېچنېمە دېمىدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە: ئوقۇغىن! دېدى. مەن: نېمىنى ئوقۇيمەن؟ دەپ سورىغانىدىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئىخلاس، فەلەق ۋە ناس سۈرىلىرىنى ئەتىگەن ـ ئاخشامدا ئۈچ قېتىم ئوقۇغىن! بۇ، سەندىن ھەر قانداق يامانلىقنى دەپئى قىلىدۇ، دېدى. (تىرمىزى: 3575)

9357/5725 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: أن النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كان إذا أخذ مضجعه، نفث في يديه وقرأ المعوذات وقل هو الله أحد ومسح بهما وجهه وجسده، فلما اشتكى كان يأمرني أن أفعل ذلك به* البخاري (5748)، مسلم (2192)، أبو داود (5056)، الترمذي (3405)

9357/5725 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يوتقانغا كىرگەندە، ئىككى ئالقىنىنى ئېچىپ تۇرۇپ، سۈرە ئىخلاس، سۈرە فەلەق ۋە سۈرە ناسنى ئوقۇپ، ئالقىنىغا ھۈرەتتى. ئاندىن ئالقانلىرى بىلەن يۈزىنى ۋە بەدىنىنى (ئالقىنى يەتكەن يەرگىچە) سىلايتتى. كېيىن ئاغرىپ قالغان چېغىدا، مەندىن شۇنداق قىلىپ قويۇشنى تەلەپ قىلغان. (بۇخارى: 5748)

دەم سېلىش

كېسەللەرگە، ھەتتا ساق كىشىلەرگىمۇ قۇرئان كەرىم ئايەتلىرى ياكى ئاللاھنىڭ ئىسىم سۈپەتلىرىنى ئوقۇش بىلەن دەم سېلىشقا بولىدۇ. فەتھۇلمەجىد ناملىق كىتابتا مۇنداق دېيىلىدۇ: ئىسلام ئالىملىرى ئۈچ شەرت بىلەن دەم سېلىشنى جائىز كۆردى:

1ـ دەم سېلىشتا پەقەت قۇرئان ئايەتلىرى ۋە ئاللاھنىڭ ئىسىم سۈپەتلىرىلا ئوقۇلۇشى.

2 ـ سېلىنغان دەمنىڭ ئەرەب تىلىدا بولۇپ، مەنىسى چۈشىنىشلىك بولۇشى.

3 ـ دەم ئۆزلۈكىدىن تەسىر قىلماستىن، بەلكى ئاللاھنىڭ ئىزنى ۋە ئىرادىسى بىلەنلا تەسىر قىلىدۇ، دەپ ئېتىقاد قىلىشتىن ئىبارەت. [فەتھۇلمەجىد 135ـ بەت]

7562/4543 ـ عوف بن مالك الأشجعيّ: كنَّا نرقي في الجاهليةِ، فقلنا: يا رسولَ الله كيف ترى

فِي ذلكَ؟ فقال: ((أعرضوا عليَّ رُقاكمُ))، ثمَّ قال: ((لا بأس بما ليس فيه شركٌ))* مسلم (2200).

7562/4543 ـ ئەۋف ئىبنى مالىك ئەشجەئىي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: بىز جاھىلىيەت دەۋرىدە دەم سالاتتۇق، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن: ئى رەسۇلۇللاھ! بۇنىڭغا قانداق قارايسەن؟ دەپ سورىساق، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: سالىدىغان دەملىرىڭلارنى ماڭا كۆرسىتىڭلار. شېرىك ئارىلاشمىسىلا، دەم سالسا بولىدۇ، دېدى. (مۇسلىم: 2200)

7574/4552 ـ أبو سعيدٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: أنَّ جبريل عليه السلامُ أتى النبيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فقال: يا محمدُ اشتكيتَ؟ قال: ((نعم))، فقال جبريلُ: باسم الله أرقيكَ، من كل داءٍ يؤذيك، ومن شرِّ كل نفسٍ وعينٍ، بسم الله أرقيك والله يشفيك* مسلم (2186)، الترمذي (972).

7574/4552 ـ ئەبۇ سەئىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا كېلىپ: ئى مۇھەممەد! ئاغرىپ قالدىڭمۇ؟ دەپ سورىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ھەئە، دېگەنىدى، جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام: اللەنىڭ نامى بىلەن ساڭا دەم سالىمەن، ساڭا ئازار بېرىدىغان ھەرقانداق نەرسىدىن، ھەرقانداق نەپسنىڭ، ھەسەتخورنىڭ كۆزىنىڭ شەررىدىن (پاناھ تىلەپ) اللەنىڭ نامى بىلەن دەم سالىمەن، الله ساڭا شىپالىق بەرگەي! دەپ دەم سېلىپ قويدى. (تىرمىزى: 972)

7579/4555 ـ عليّ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – (لدعت) النبيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عقربٌ وهو يصلي فلمَّا فرغَ قال: ((لعن الله العقربَ لا تدعُ مصلياً ولا غيرهُ))، ثمَّ دعا بماءٍ وملحٍ فجعلَ يمسحُ عليها، ويقرأ:﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ﴾﴿الكافرون: 1﴾و﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ﴾﴿الفلق:1﴾ و﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ﴾ ﴿الناس: 1﴾. *((الصغير)) (830)، الهيثمي 111/5

7579/4555 ـ ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ناماز ئوقۇۋاتقاندا، بىر چايان چىقىپ چېقىۋالدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نامازدىن پارىغ بولغاندا: الله چايانغا لەنەت قىلسۇن! ئۇ ناماز ئوقۇۋاتقان كىشىنىمۇ، باشقىسىنىمۇ چېقىۋېرىدۇ دېدى. ئاندىن سۇ بىلەن تۇز ئەكەلدۈرۈپ، سۈرە كافىرۇن، سۈرە فەلەق ۋە سۈرە ناسلارنى ئوقۇغاچ چايان چاققان جايغا سۈرگىلى تۇردى. (ئەلسەغىر :830: ئەلئەۋسەت 5890:)

دەم سېلىشنىڭ ئۇسۇلى ـ قۇرئان ئايەتلىرىدىن ياكى ئاللاھنىڭ ئىسىم ـ سۈپەتلىرىدىن خالىغانلىرىنى ئوقۇپ، ئۆزىگە ياكى باشقىلارغا سۈفلەش ياكى سۇغا ئوقۇپ ئىچكۈزۈش ياكى ئىچىشتۇر.

7511/4520 ـ نافعٌ: أنَّ ابن عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – اكتوى من اللقوةِ ورقى من العقربِ* مالك 720/2.

7511/4520 ـ نافئىتىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما يۈزىگە چىققان بىر كېسەللىك سەۋەبىدىن داغلانغان ۋە چايان چېقىۋالغانلىقى سەۋەبىدىن دەم

سالدۇرغان. (مالىك: 1691)

7566/4546 ـ أنس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: رخَّص النبيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ في الرقيةِ من العينِ والحمةِ والنملةِ* مسلم (2196)، الترمذي (2056).

7566/4546 ـ ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: (پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تەرىپىدىن) بىزگە چايان چېقىۋالغاندا، يىرىڭداپ قالغاندا ۋە كۆز تەگكەندە دەم سېلىشقا رۇخسەت قىلىندى. (مۇسلىم: 2196)

9508/5831 ــ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: جاء رجل إلى النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فقال: يا رسول الله ما لقيت البارحة من عقرب لدغتني قال: «أما لو قلت حين أمست أعوذ بكلمات الله التامات من شر ما خلق لم تضرك»* مسلم (2790)، أبو داود (3898)، مالك (2 / 725)، الترمذي (3604).

9508/5831 ــ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: بىر ئادەم كېلىپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا: ئى اللەنىڭ رەسۇلى! تۈنۈگۈن ئاخشام چايان چېقىۋالغانىدى، بەكمۇ قىينىلىپ كەتتىم، دېگەنىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: تۈنۈگۈن ئاخشام ۋاقتىدا: "اللەنىڭ مۇكەممەل سۆزلىرى بىلەن اللەقا سېغىنىپ ئۇ ياراتقان نەرسىلەرنىڭ يامانلىقىدىن پاناھ تىلەيمەن " دېگەن بولساڭ، چايان ساڭا زىيان يەتكۈزەلمەيتتى، دېدى. (مۇسلىم: 2790)

2 ـ دەم سېلىشنىڭ شېرىك دائىرىسىگە كىرىدىغان تۈرى بولۇپ، پەيغەمبەرلەرنىڭ، پەرىشتىلەرنىڭ، ئەۋلىيالارنىڭ ياكى جىنلارنىڭ ئىسىملىرىنى ئاتاش ياكى مەنىسى چۈشىنىكسىز تىلسىملارنى ئوقۇش بىلەن سېلىنىدىغان دەم. بۇنداق قىلىشتىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەنئى قىلغان. چۈنكى ئۇ شېرىك ئەمىلىدۇر.

سېھىر

ئىسلام يەنە سېھىر ۋە سېھىرگەرلەرگىمۇ قارشى تۇرغان. قۇرئان كەرىم سېھىر ئۆگىنىدىغانلار ھەققىدە مۇنداق دېگەن: وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنفَعُهُمْ ھالبۇكى، ئۇلار ئۆزلىرىگە زىيىنى بار، پايدىسى يوق نەرسىنى ئۆگىنەتتى [بەقەرە سۈرىسى 102ـ ئايەت]

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سېھىرنى، شەخسلەرنىلا ئەمەس بەلكى مىللەتلەرنىمۇ ھالاك قىلىدىغان، ئاخىرەتنىڭ ئازابى كېلىپ بولغىچە، بۇ دۇنيانىڭ ئازابىغا دۇچار قىلىدىغان، ھالاك قىلغۇچى چوڭ گۇناھلار قاتارىدا ساناپ مۇنداق دېگەن:

8091/4900 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((اجتنبوا السبع الموبقات، قيل: يا رسول الله وما هن؟ قال: الشرك بالله، والسحر، وقتل النفس التي حرم الله إلا بالحق، وأكل مال اليتيم، والزنا، والتولي يوم الزحف، وقذف المحصنات الغافلات المؤمنات))* البخاري (2767)، مسلم (89)، أبو داود (2874)، النسائي6/257.

8091/4900 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر

ئەلەيهىسسالام: يەتتە خىل هالاكەتلىك گۇناھتىن ساقلىنىڭلار! دېدى. بەزىلەر: ئى رەسۇلۇللاھ! ئۇلار قايسى گۇناھلار ؟ دەپ سورىغاندى، پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام ئۇلارغا: اللەقا شېرىك كەلتۈرۈش، سېھىر قىلىش، ناھەق ئادەم ئۆلتۈرۈش، يېتىمنىڭ مېلىنى يەۋېلىش، ئۆسۈم يېيىش، جەڭدىن قېچىش، ئىپپەتلىك، پاك مۇسۇلمان ئاياللارغا بوھتان چاپلاش قاتارلىقلار، دېدى. (مۇسلىم: 89)

بەزى ئىسلام فەقىھلىرى سېھىرنى: كۇپرۇلۇق ياكى كۇپرۇلۇققا ئېلىپ بارىدىغان گۇناھ دەپ قارىسا، يەنە بەزىلەر: جەمئىيەتنى زىيانكەشلىكتىن تازىلاش ئۈچۈن سېھىرگەرنى ئۆلتۈرۈش كېرەك دەپ قارىدى. قۇرئان كەرىم بىزگە سېھىرگەرلەرنىڭ زىيانكەشلىكىدىن قانداق ساقلىنىشنى ئۆگەتتى:

وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ تۈگۈنلەرگە دەم سالغۇچى سېھىرگەرلەرنىڭ شەررىدىن سۇبهىنىڭ پەرۋەردىگارى ئاللاھقا سېغىنىپ پاناھ تىلەيمەن" دېگىن [فەلەق سۈرىسى 4- ئايەت]

تۈگۈنچىلەرگە دەم سېلىش سېھىرگەرلەرنىڭ ئىشىدۇر. ئىسلام دىنى غەيبنىڭ سىرلىرىنى ۋە كىلەچەكنى بىلىش ئۈچۈن پالچىلارغا بېرىشنى هارام قىلغاندەكلا، مۇبتىلا بولغان بىر كېسەل ياكى بېشىغا كەلگەن بىر قىيىنچىلىقنى هەل قىلىش ئۈچۈن سېھىر ئىشلىتىش ۋە سېھىرگەرلەرگە بېرىشنىمۇ هارام قىلدى. دېمەك: هاراملىق هۆكمى بۇ يەردە سېھىرگەر بىلەنلا چەكلىنىپ قالماستىن، بەلكى ئۇنىڭ سېھىرىگە ئىشەنگەن، ئۇنى قوللاپ قۇۋۋەتلىگەن ۋە سۆزلىرىگە ئىشەنگەن هەممە ئادەمنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئەگەر سېھىر، باشقىلارغا جىسمانىي زىيانكەشلىك قىلىش ياكى ئەر ـ ئايال ئوتتۇرىنى ئايرىۋېتىش ۋە سوۋۇتقۇ قىلىش قاتارلىق چەكلەنگەن يامان غەرەزلەرگە ئىشلىتىلسە، بۇنداق ئەھۋالدا ئۇنىڭ هاراملىقى تېخىمۇ ئېغىرلىشىدۇ.

شۇملۇق هېس قىلىش

بۇرۇنقىلاردىن تارتىپ هازىرغا قەدەر بازىرى چىقىپ كېلىۋاتقان خاتا ئېتىقادلارنىڭ بىرى بولسا: مەلۇم بىر ئورۇن، بىر شەخس ياكى مەلۇم بىر زاماندىن شۇملۇق هېس قىلىش ئېتىقادىدۇر، قەدىمكى زاماندا سالىھ ئەلەيهىسسالامنىڭ قەۋمى مۇنداق دېگەن:

قَالُوا اطَّيَّرْنَا بِكَ وَبِمَنْ مَعَكَ بىزگە كەلگەن قەھەتچىلىك سېنىڭ ۋە سەن بىلەن بولغان كىشىلەرنىڭ شۇملۇقىدىن كەلدى [نەمل سۈرىسى47 ـ ئايەت] پىرئەۋن ۋە ئۇنىڭ قەۋمىمۇ بىر ئاپەتكە دۇچ كەلسە:

يَطَّيَّرُوا بِمُوسَى وَمَنْ مَعَهُ بۇ، مۇسا ۋە ئۇنىڭ بىلەن بىللە بولغان مۆئمىنلەرنىڭ شۇملۇقىدىن كەلدى. دېيىشەتتى [ئەئراف سۈرىسى131- ئايەت] كۆپلىگەن ئازغۇن كاپىرلار ئاللاھنىڭ بالاسىغا دۇچار بولغان چاغلاردا ئۇلارغا ئەۋەتىلگەن پەيغەمبەرلەرگە مۇنداق دېيىشەتتى:

إِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ بىز سىلەردىن شۇم پال ئالدۇق [ياسىن سۈرىسى18- ئايەت] پەيغەمبەرلەر ئۇلارغا مۇنداق جاۋاب بېرەتتى: طَائِرُكُمْ مَعَكُمْ شۇملۇقۇڭلار ئۆزۈڭلار بىلەن بىللە [ياسىن سۈرىسى 19- ئايەت] يەنى شۇملۇق هېس قىلىشىڭلارنىڭ سەۋەبى ئۆزۈڭلەردە، ئۇ بولسىمۇ ئاللاھقا تېنىپ كاجلىق قىلغىنىڭلار، ئاللاھ ۋە پەيغەمبىرىگە قارشىلىق كۆرسەتكەنلىكىڭلاردۇر.

جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئەرەبلەرنىڭ بۇ ھەقتە ھەرتۈرلۈك ئادەتلىرى، خىلمۇخىل ئېتىقادلىرى بار ئىدى. ئىسلام كېلىپ بۇلارنىڭ ھەممىنى بىكار قىلىۋەتتى، ئۇلارنى ئەقلىنىڭ توغرا يولىغا باشلىدى.

7598/4568 ـ ابن مسعود – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعهُ: ((الطيرةُ شركٌ، الطيرةُ شركٌ، الطيرةُ شركٌ، وما منَّا إلا، ولكنَّ الله يذهبُهُ بالتوكُّل))* أبو داود (3910)، الترمذي (1614)، ابن ماجة (3538).

7598/4568 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: يامان پال ئېلىش شېرىكتۇر، يامان پال ئېلىش شېرىكتۇر، يامان پال ئېلىش شېرىكتۇر. ھەرقانداق بىرىمىزنىڭ كۆڭلىگە شۇنداق بولمىغۇر ئىشلار كېلىپ قېلىشى مۇمكىن. لېكىن الله تائالا بۇنى تەۋەككۇل قىلىشىمىز بىلەن كەتكۈزىۋېتىدۇ. (ئەبۇ داۋۇت: 3910)

ئەگەر ئىنسان تەبىئىتىدە بەزى سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن مەلۇم نەرسىلەردىن شۇملۇق ھېس قىلىدۇرىدىغان ئاجىزلىق بولسا، ئۇنىڭ بۇنداق ئاجىزلىققا تەسلىم بولماسلىقى كېرەك. بولۇپمۇ، ئىجرا قىلىش باسقۇچىغا يەتكەندە بۇنداق ئاجىزلىققا قەتئىي بويسۇنماسلىقى كېرەك.

بىدئەت

بىدئەت ـ لۇغەت ئېتىبارى بىلەن، يېڭىلىقلارنى ئىجاد، ئىختىرا ۋە پەيدا قىلىش دېمەكتۇر. يېڭىلىق ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ:

بىرىنچىسى، زامانىمىزدىكى پەن ـ تېخنىكا يېڭىلىقلىرىغا ئوخشاش، دۇنيا ئىشلىرىغا مۇناسىۋەتلىك يېڭىلىقلار بولۇپ، ئۇلارنى ئىجاد ۋە ئىختىرا قىلىش ئىسلام دىنىدا تەشەببۇس قىلىنىغان ياخشى ئىشلاردىندۇر.

ئىككىنچىسى، دىندا يېڭىلىق پەيدا قىلىش بولۇپ، ئۇ قەتئىي چەكلىنىدۇ ۋە ئۇنىڭغا ھەرگىز يول قويۇلمايدۇ. چۈنكى، دىن ئۆز ۋاقتىدىلا تاكامۇللىشىپ بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇ ھېچقانداق يېڭىلىق ياكى ئۆزگەرتىشنى قوبۇل قىلمايدىغان بىر كامالەتتۇر. چۈنكى كامالغا يەتكەن نەرسە زىيادىنى قوبۇل قىلمايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كىشىلەرنى بىدئەت پەيدا قىلىشتىن مەنئى قىلىپ:

126/83 – الْعِرْبَاضَ بْنَ سَارِيَةَ قال: عبد الرحمن بن عمر و السلمى وحجر بن حجر أتينا العرباض وَهُوَ مِمَّنْ نَزَلَ فِيهِ ﴿وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ﴾ وَقُلْنَا أَتَيْنَاكَ زَائِرِينَ وَعَائِدِينَ وَمُقْتَبِسِينَ فَقَالَ: صَلَّى بِنَا رَسُولُ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ، ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْنَا بوجهه فَوَعَظَنَا مَوْعِظَةً بَلِيغَةً ذَرَفَتْ مِنْهَا الْعُيُونُ وَوَجِلَتْ مِنْهَا الْقُلُوبُ فَقَالَ رجل: يَا رَسُولَ الله؛ كَأَنَّ هَذِهِ مَوْعِظَةُ مُوَدِّعٍ فَمَاذَا تَعْهَدُ إِلَيْنَا فَقَالَ: ((أُوصِيكُمْ بِتَقْوَى الله وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ وَإِنْ عَبْدًا حَبَشِيًّا، فَإِنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ بَعْدِي فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ تَمَسَّكُوا بِهَا وَعَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ وَإِيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الْأُمُورِ فَإِنَّ كُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ)). رواه أبو داود (4607)، الترمذي (2676)

126/83 ـ ئابدۇرراھمان ئىبنى ئەمر سۇلەمى ۋە ھجر ئىبنى ھجر مۇنداق دەيدۇ: {يەنە مۇنداق كىشىلەرنىمۇ ئەيىبلەشكە يول يوقتۇركى، ئۇلار (جىھادقا چىقىش ئۈچۈن) سەندىن ئۇلاغ سوراپ كەلگەندە} (سۈرە تەۋبە، 92 ـ ئايەت) دېگەن ئايەت ئىرباز ئىبنى سارىيە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەققىدە نازىل بولغان بولۇپ، بىز ئۇنىڭ يېنىغا كىلىپ (سالام بەرگەندىن كېيىن): بىز سېنى زىيارەت قىلغىلى ۋە سېنىڭ ئىلمىڭنى ئالغىلى كەلدۇق، دېدۇق. ئىرباز: بىر كۈنى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىزگە ئىمام بولۇپ ناماز ئوقۇدى. ئاندىن بىزگە بۇرۇلۇپ ناھايىتى تەسىرلىك بىر نەسىھەت قىلدىكى، كۆزلىرىمىزدىن ياش تۆكۈلۈپ، قەلبلىرىمىز تىترەپ كەتتى. بىر كىشى: ئى رەسۇلۇللاھ! بۇ سۆز ۋىدالاشقۇچىنىڭ ۋەز ـ نەسىھەتلىرىدەك قىلىدۇ. بىزگە قىلىدىغان ۋەسىيىتىڭ بارمۇ؟ دەپ سورالغاندى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: سىلەرگە اللەتىن قورقۇشنى، سىلەرگە باش بولغان كىشى ھەبەشىستانلىق قۇل بولغان تەقدىردىمۇ ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، بۇيرۇققىغا قەتئىي ئىتائەت قىلىشىڭلارنى تەۋسىيە قىلىمەن. ئىچىڭلاردىن كىمكى مەندىن كېيىن ياشىسا، كۆپ ئىختىلاپلارنى كۆرىدۇ. سىلەر مېنىڭ سۈننىتىمگە ۋە توغرا يولغا يېتەكلەنگەن ھەم باشقىلارنى توغرا يولغا يېتەكلىگۈچى خەلىپىلەرنىڭ سۈننىتىگە مۇستەھكەم ئېسىلىڭلار. ئۇنى ئېزىق چىشىڭلار بىلەن چىشلەڭلار (يەنى چىڭ تۇتۇڭلار). (دىنغا) يىڭىدىن پەيدا قىلىپ قوشۇپ قويۇلغان ھەرقانداق ئىشتىن ھەزەر ئەيلەڭلار، ھەقىقەتەن يىڭى پەيدا قىلىنغان ھەر قانداق ئىش بىدئەتتۇر. ھەر قانداق بىدئەت ئازغۇنلۇقتۇر، دېدى. (ئەبۇ داۋۇد: 4607)

دىندا پەيدا قىلىنغان بىدئەتلەر ئىككى تۈرلۈك بولۇپ، بىرىنچى تۈردىكىسى، سۆز ۋە ئېتىقادتىكى بىدئەتلەر بولۇپ، ئىسلامدىكى ئازغۇن مەزھەبلەردىن: مۆتەزىلە، جەھمىيە، رافىزە، خاۋارىج ۋە بەزى شىئەلەرنىڭ ئېتىقاد سىستېمىلىرىدىكى بىدئەتلەردۇر.

ئىككىنچى تۈردىكىسى، ئىسلام دىنىدا بەلگىلەنگەن ئەمەل ـ ئىبادەتلەرگە مۇناسىۋەتلىك بىدئەتلەر بولۇپ، ئەمەل ـ ئىبادەتلەرنى ئاللاھ كۆرسەتكەن يوسۇندا ئادا قىلماسلىق ياكى يېڭى ئىبادەت سىستېمىلىرىنى بەلگىلىۋېلىش قاتارلىقلاردۇر. بىزنىڭ توختىلىدىغىنىمىز ئىبادەتلەرگە مۇناسىۋەتلىك بىدئەتلەر بولۇپ، بۇ خىلدىكى بىدئەتلەرنىڭ تۈرلىرى تۆۋەندىكىچە:

1 ـ ئەسلى بۇيرۇلغان مەلۇم بىر ئىبادەتكە، شەرىئەتتىن دەلىلسىز ھالدا، يېڭى ئىبادەت شەكىللىرىنى بەلگىلىۋېلىش.

2 ـ بۇيرۇلغان ئەسلى ئىبادەتلەرگە بىر نەرسىلەرنى زىيادە قىلىپ قوشۇۋېلىش.

3 ـ ئەمەل ـ ئىبادەتلەرنى شەرىئەتتە بۇيرۇلغان شەكىل ۋە قائىدە ـ ستېمىسى بويىچە ئادا قىلماستىن، يېڭىچە شەكىل ۋە قائىدە ـ تەرتىپلەرنى بەلگىلىۋېلىش.

4 ـ بۇيرۇلغان ئەسلى ئىبادەتلەرگە شەرىئەتتىن دەلىلسىز ھالدا، ۋاقىت، كەيپىيات بەلگىلىۋېلىش.

5 ـ ئەسلى بۇيرۇلمىغان نەرسىلەرنى ئىبادەت سۈپىتىدە قوبۇل قىلىش.

يوقىرىقى بىدئەت تۈرلىرىنىڭ ھەممىسى شەرىئەت ھۆكمى بىلەن ھارامدۇر. بىدئەتلەرنى سادىر قىلغۇچىلار گۇناھكار بولىدۇ. ئىسلام دىنى ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى بەلگىلىمىگەن قائىدە ـ قانۇنلارنى كىشىلەرنىڭ بۇ دىنغا بەلگىلىۋېلىشىنى ۋە ئاللاھقا يېقىنلىشىش نىيىتى

بىلەن بولسىمۇ دىندا بۇيرۇلمىغان ئىشلارنى ئىبادەت دەپ ئاتاپ بۇ دىنغا كىرگۈزۈۋېلىشنى قەتئىيلىك بىلەن، كەسكىن مەنئى قىلىشتا ناھايىتى ھېكمەتلىك ئىدى. دىنلار تارىخىدىن ئازراق بولسىمۇ خەۋىرى بولغان ھەرقانداق ئادەم، ئىسلام دىنىنىڭ بىدئەتلەرنى قەتئىي تۈردە مەنئى قىلغانلىقىدىكى ھېكمەتلەرنى ئوچۇق ۋە ئاشكارا كۆرەلەيدۇ.

تارىختىن بېرى پۈتۈن دىنلارنىڭ بۇزۇلىشىغا ۋە ئاخىرى بېرىپ زاۋاللىققا يۈز تۇتۇشىغا بىردىنبىر سەۋەب بولۇپ كەلگەن نەرسە ـ بىدئەتتۇر.

1 ـ بىدئەت ـ دىن دۈشمەنلىرىنىڭ دىندارلارنى ئۆز غايىلىرىدىن ئاداشتۇرۇش ۋە دىندىن يىراقلاشتۇرۇش ئۈچۈن قوللانغان قۇرالى بولۇپ كەلدى. دىن دۈشمەنلىرى دىندارلار سېپىگە كىرىۋېلىپ، دىندارلاردىن بەزى نادانلارغا ئۆزلىرىنىڭ كۆرۈنۈشتە ئاللاھقا يېقىنلىشىش، ئەمما غايىسى ئۇلارنى دىنىنىڭ كۆرسەتمىلىرىدىن چىقىرىشتىن ئىبارەت مېكىرلىرىگە قايىل قىلىۋالغاندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ دىنىنى، بەخت ـ سائادىتىنى بۇزۇپ تاشلىدى، ئېتىقاد ۋە ئىبادەتلىرىنى بولسا خاراپ قىلدى. ئۇلارنىڭ دىنىي تۇرمۇشىدا ئۆز شەرىئەتلىرىنى ساقلاپ قېلىشلىرىغا قەتئىي پۇرسەت بەرمەستىن، ھەدەپ تۈرلۈك خۇراپاتلارنى ئىبادەت نامى بىلەن دىنغا ئېلىپ كىرىشكە باشلىدى. بارلىق خۇراپات ۋە پاساتچىلىقلارنىڭ ئىشكىنى شۇ بىدئەت ئېچىۋەتتى. كېيىنچە ئۇلار بىدئەتلەرنىڭ ئالدىنى ئالالمايدىغان ھالغا چۈشۈپ قالدى. نەتىجىدە، مەزكۇر دىنلار تۈپ ئاساسىدىن بۇزۇلدى.

2 ـ بىدئەت يولى بىلەن، ساماۋىي دىنلارغا شېرىك، بۇددىستلىق ئەقىدىلىرى ھەدەپ كىرىپ كەلدى، نەتىجىدە دىندارلار ئۆزلىرىنىڭ ھەق دىنلىرىدىن ئېزىپ، ئاللاھقا شېرىك كەلتۈرۈش يوللىرىغا كىرىپ كەتتى ۋە ئاللاھتىن باشقا مەبۇدلارغا چوقۇنۇش بىلەن تۈگەشتى.

3 ـ بىدئەت يولى بىلەن دىندا چېكىدىن ئېشىش، دىندارلارغا ئۇلار تاقەت قىلالىغۇسىز، ئېغىر تەلەپلەرنى قويۇش ئارقىلىق ئۇلارنى دىندىن زېرىكتۈرۈش قاتارلىق سەلبىي نەتىجىلەر كېلىپ چىقتى.

4 ـ بىدئەت يولى بىلەن كىشىلەر دىنلاردا خالىغانچە شەرىئەت ۋە ئىبادەتلەرنى ئويدۇرۇپ چىقتى. دىن ئادەملىرى ھەددىدىن ئېشىپ ئاللاھ ھالال قىلغان دۇنيا زىننەتلىرى ۋە خوشبۇيلارنى دىندارلارغا ھارام قىلدى.

5 ـ بىدئەت يولى بىلەن ـ دىنلاردا تەرەققىياتقا، ئىلىم ـ پەنگە ۋە ھەر قانداق كەشپىياتلارغا قارشى يېڭى نىزاملار ئويدۇرۇپ چىقىلدى. ھەتتا ياۋروپا خەلقى خىرستىئان دىن ئادەملىرىنىڭ بېسىمدارلىقىدىن قۇتۇلۇشنى ئارزۇ قىلىدىغان ھالغا كەلدى. چۈنكى دىن ئادەملىرى ئىلىم ـ پەن خادىملىرىنى، كەشپىياتچىلارنى كاپىرلىققا ھۆكۈم قىلىپ ئۆلتۈرۈپلا تۇردى. يەرشارىنىڭ توپ شەكىللىك ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ چىققان ئالىم گالىېلى گالىلېيونى خىرىستىئان چىركاۋىدىن كاپىرلىققا ھۆكۈم قىلىپ ئۇنىڭغا ئۆلۈم جازاسى ئىجرا قىلىنغانلىقىمۇ بۇنىڭ تىپىك مىسالى.

ئىسلام دىنىنىڭ بىدئەتلەرنى قەتئىي مەنئى قىلىپ كەلگەنلىكى نەتىجىسىدە، دىنى ئەقىدىلىرىمىز، ئىبادەتلىرىمىز ۋە پۈتۈن پائالىيەتلىرىمىز پەيغەمبىرىمىز ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋرىدىن باشلاپ تا مۇشۇ كۈنگىچە ھېچ قانداق ئۆزگەرتىش ۋە بۇزۇلۇشلارغا ئۇچرىماستىن، كەم ـ زىيادە قىلىنماستىن داۋام قىلىپ كەلمەكتە.

ئىسلام دىنىدا بۇيرۇلغان ئېتىقادلار ۋە ئىبادەتلەرنىڭ ئاساسلىق جەۋھىرى مەسىلىلىرىدە پۈتۈن ئىسلام مەزھەبلىرى بىردەك ئىتتىپاقتۇر. مەسىلەن: دىنىمىزدىكى ئېتىقاد مەسىلىلىرى ۋە شەرىئىتىمىزدىكى ناماز، روزا، زاكات، ھەج ۋە باشقا بارلىق ئىبادەتلەر پۈتۈن كەيپىيەتلىرى بىلەن شىئە بولسۇن، سۈننى بولسۇن ۋە باشقا مەزھەبلەر بولسۇن، ھەممىسىدە بىر خىلدۇر. مەزھەبلەرنىڭ ئارىسىدىكى ئىختىلاپلار پەقەت مۇستەھەپ (ياخشى سانالغان ئىشلار) مەكرۇھ (يامان سانالغان ئىشلار) قاتارلىق كىچىك مەسىلىلەرگىلا مەركەزلەشكەن. ئېتىقاد، ئەخلاق، ئىبادەت، ھالال ـ ھارام، مۇئامىلە ۋە قانۇن ـ پرىنسىپ مەسىلىلىرىدە مەزھەبلەر ئارىسىدا ئىختىلاپ يوقتۇر. مانا بۇ، ئىسلام دىنىغىلا خاس بىر ئىمتىيازدۇر. يەر يۈزىدىكى ھېچقانداق بىر دىن ئىسلام دىنى ئېرىشكەن بۇ ئىمتىيازغا ئېرىشەلىگەن ئەمەس. باشقا ھەرقانداق بىردىنىدا ئىبادەتلەر ھەتتا ئېتىقادلار يىللار بىلەن ئۆزگىرىپ، ئەسىرلەر بىلەن بۇزۇلۇپ كەلگەن. چۈنكى ئىسلام دىنىدىن باشقا بىر دىندا، بىدئەتلەرنى مەنئى قىلىشتا قاتتىق تەلەپ قويۇلمىغان. ئەمما ئىسلام دىنى ئىشىنىڭ بېشىدىلا ئىنسانلار تەرىپىدىن بۇ دىنغا قائىدە ـ نىزام ۋە ھەرخىل دىنىي يېڭىلىقلارنى، دىندا بۇيرۇلمىغان ئىبادەت شەكىللىرىنى كىرگۈزۈشكە قەتئىي يول بەرمەي كەلدى. ئىسلام دىنىدا ئەزەلدىن تا ھازىرغىچە خرىستىئان دىنىدا بولغىنىغا ئوخشاش «دىن ئادەملىرى» دەپ ئاتىلىدىغان دىنىي بېسىمدارلار مەۋجۇد ئەمەس.

ئاللاھتىن باشقا ھېچكىمنىڭ دىننى ئۆزگەرتىش ۋە كىشىلەرنىڭ گۇناھلىرىنى ئاللاھ نامىدىن كەچۈرۈم قىلىش، ئاللاھ ھالال قىلغان نېمەتلەردىن دىندارلارنى مەنئى قىلىش ھوقۇقى يوقتۇر. ئىسلام دىنىدا ئىبادەتلەر بىۋاستە ئاللاھقىلا قىلىنىدۇ، ئۇنى پەقەت ئاللاھ ئۆزىلا قوبۇل قىلىدۇ. گۇناھلارنى پەقەت ئاللاھ ئۆزى خالىسا كەچۈرىدۇ.

توغرا، ئىسلام دىنىدىمۇ بەزى دەۋرلەردە مۇسۇلمانلاردىن قىسمەن كىشىلەر قۇرئان ۋە ھەدىسلاردا بۇيرۇلمىغان بىر قىسىم بىدئەتلەرنى ئىبادەت نامى بىلەن دىنغا كىرگۈزۈشكە ئۇرۇنغان بولسىمۇ، ھەر دەۋردە ئىسلام دىنىنى تۇرلۇك بورمىلاشلاردىن قوغداپ تۇرىدىغان ھەقىقەتپەرۋەرلەر كەم بولمىغاچقا، بۇنداق بىدئەتلەر ئۆز ۋاقتىدىلا رەت قىلىنىپ كەلدى. چۈنكى بۇ دىننى تا قىيامەتكىچە ھەر قانداق بىر ئۆزگەرتىش ۋە كەم ـ زىيادە قىلىشلاردىن ساپ قىلىپ، ساقلىغان ھالدا ئاخىرغىچە داۋام قىلدۇرۇش ئاللاھنىڭ ۋەدىسى ئىدى. ئاللاھ تائالا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تىلى ئارقىلىق بۇ ۋەدىسىنى مۇنداق دەپ ئېلان قىلغان.

8452/5145 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: رفعه: إن الله يبعثُ لهذه الأمةِ على رأسِ كلِّ مائةِ سنةٍ من يجدِّدُ لها دينها* أبو داود (4291)

8452/5145 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: الله بۇ ئۈممەتكە ھەر 100 يىلنىڭ بېشىدا دىننى يېڭىلايدىغان بىر كىشىنى ئەۋەتىدۇ. (ئەبۇ داۋۇت: 4291)

ئاللاھ يەنە قۇرئاندا: [إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ (9)]

«قۇرئاننى بىز نازىل قىلدۇق، ئۇنى چوقۇم قوغدايمىز» [ھىجر سۈرىسى 9 ـ ئايەت] دەپ ۋەدە قىلغان. مۇسۇلمانلارنىڭ مۇقەددەس دەستۇرى بولغان قۇرئان قوغدالغان ئىكەن، ئۇلارنىڭ

دىنى، ئېتىقادى، ئىبادەتلىرى ۋە پۈتۈن ئىشلىرى قوغدىلىدۇ دېمەكتۇر. ئاللاھنىڭ بۇ ۋەدىسى ئەمەلىيەتتە ئەمەلگە ئېشىپ كەلمەكتە.

124/81 – مَالِك بَلَغَنِي أَنَّ النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: تَرَكْتُ فِيكُمْ أَمْرَيْنِ لَنْ تَضِلُّوا مَا تَمَسَّكْتُمْ بِهِمَا كِتَابَ الله وَسُنَّةَ رسوله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ* رواه مالك في «الموطأ»(1661)

124/81 ـ مالىكقا يېتىشىچە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: مەن سىلەرگە ئىككى نەرسىنى قويۇپ كەتتىم، سىلەر شۇنىڭغا چىڭ ئېسىلساڭلار، ھەرگىز ئازمايسىلەر. ئۇلار بولسا، اللەنىڭ كىتابى ۋە پەيغەمبىرىنىڭ سۈننىتىدۇر. (مالىك: 1661)

125/82 – زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ– رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ– رفعه: ((إِنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ مَا إِنْ تَمَسَّكْتُمْ بِهِ لَنْ تَضِلُّوا بَعْدِي، أَحَدُهُمَا أَعْظَمُ مِنَ الْآخَرِ، وهو كِتَابُ الله حَبْلٌ مَمْدُودٌ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ وَعِتْرَتِي أَهْلُ بَيْتِي لَنْ يَفترقَا حَتَّى يَرِدَا عَلَيَّ الْحَوْضَ فَانْظُرُوا كَيْفَ تَخْلُفُونِي فِيهِمَا* رواه الترمذي (3788)

125/82 ـ زەيد ئىبنى ئەرقەم رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: مەن سىلەرگە ئىككى نەرسىنى قويۇپ كېتىمەن، ئۇنىڭغا چىڭ ئېسىلساڭلار، ھەرگىز ئازمايسىلەر. بىرىنىڭ شەنى يەنە بىرىدىن ئۇلۇغدۇر. ئۇنىڭ بىرى، اللەنىڭ ئاسماندىن يەرگىچە سوزۇلغان مۇستەھكەم ئارغامچىسى بولغان كىتابى ؛ يەنە بىرى، مېنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرىمدۇر. بۇ ئىككىسى مەن بىلەن تاكى ھەۋزى كەۋسەردە ئۇچراشقىچە بىر ـ بىرىدىن ئايرىلمايدۇ، شۇڭا مەندىن كېيىن بۇ ئىككىسىگە دىققەت بىلەن مۇئامىلە قىلىڭلار. (تىرمىزى: 3788)

مۇسۇلمانلار مۇشۇ پرىنسىپقا چىن ئەمەل قىلىپ كەلدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن باشلاپ پۈتۈن ساھابىلار، خەلىپىلەر، تابىئىنلار (ساھابىلاردىن كېيىنكى ئەۋلادلار) ۋە مەزھەب ئالىملىرى بىدئەتنى مەنئى قىلىشتا ئىنتايىن ھوشيارلىق بىلەن ئىش كۆردى، ئاددى بىر بىدئەتنىمۇ ئۆز ۋاقتىدا رەت قىلىپ كەلدى. چۈنكى ھەرقانداق چوڭ ئىشلار كىچىكتىن باشلىنىدۇ.

ئىمام مالىك بىدئەت توغرىلىق مۇنداق دېگەن: «بورۇنقىلاردا (يەنى ساھابى ۋە تابىئىنلار دەۋرلىرىدە) بولمىغان بىرەر ئىشنى مۇشۇ ئۈممەتنىڭ دىنىغا كىرگۈزمەكچى بولغان كىشى، ھەققەتەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى دىنغا خىيانەت قىلغان (يەنى دىننى تولۇق يەتكۈزمىگەن) دەپ توھمەت قىلغان بولىدۇ. چۈنكى ئاللاھ تائالا: «بۈگۈن سىلەرنىڭ دىنىڭلارنى پۈتۈن قىلدىم» دەيدۇ. دىن ئۆز ۋاقتىدا كامالىغا يەتكەن. شۇ ۋاقىتتا دىندىن سانالمىغان نەرسە ھازىرمۇ دىندىن سانالمايدۇ».

ۋەسىلە

ۋەسىلە ـ دۇئانىڭ ئىجابەت بولۇشى، ئىبادەتلەرنىڭ قوبۇل بولۇشى ياكى بىرەر ھاجەتنىڭ راۋا بولۇشى ئۈچۈن، ئۆزى بىلەن ئاللاھنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىرەر نەرسىنى ۋاستە قىلىش دېگەنلىكتۇر.

ۋەسىلە (يەنى ۋاستە) ئىككى خىل بولۇپ، ئۇنىڭ بىرى جائىز بولغان (يەنى يول قويۇلغان) ۋەسىلىلەر، يەنە بىرى مەنئى قىلىنغان ۋەسىلىدۇر.

جائىز بولغان ۋەسىلىلەر ـ قۇرئان ۋە ھەدىسلاردا بۇيرۇلغان ۋە ساھابىلار قوللانغان ۋەسىلىلەر بولۇپ، ئۇلار تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت:

1 ـ ھەركىم ئۆزىنىڭ ئاللاھقا بولغان چىن ئىمانىنى ۋەسىلە قىلىش.

ئاللاھ تائالا، ئۆزلىرىنىڭ ئىمانىنى ۋەسىلە قىلىپ، ئاللاھقا دۇئا قىلغان كىشىلەرنىڭ قىسسىسىنى ھېكايە قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

[رَّبَّنَا إِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلإِيمَانِ أَنْ آمِنُواْ بِرَبِّكُمْ فَآمَنَّا رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الأبْرَارِ (193)]

«پەرۋەردىگارىمىز! بىز ھەقىقەتەن چاقىرغۇچىنىڭ (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ) ‹رەببىڭلارغا ئىمان ئېيتىڭلار› دەپ ئىمانغا چاقىرغانلىقىنى ئاڭلىدۇق، ئىمان ئېيتتۇق. پەرۋەردىگارىمىز بىزنىڭ گۇناھلىرىمىزنى مەغپىرەت قىلغىن، يامانلىقلىرىمىزنى يوققا چىقارغىن. بىزنى ياخشىلارنىڭ قاتارىدا ۋاپات قىلدۇرغىن» [ئال ئىمران سۈرىسى 193 ـ ئايەت]. بۇ ئايەتتە، مۆئمىنلەرنىڭ، ئۆزلىرىنىڭ ئاللاھقا ئىمان ئېيتقانلىقلىرىنى ۋەسىلە قىلىپ تۇرۇپ، ئاللاھتىن گۇناھلىرىنىڭ مەغپىرەت قىلىنىشى ۋە ياخشىلارنىڭ قاتارىدا ۋاپات قىلدۇرۇلۇشلىرىنى تىلىگەنلىكلىرى ھېكايە قىلىنغان. ئاللاھ بۇ ئارقىلىق بىزلەرگە ۋەسىلە قىلىشنىڭ ئۇسۇلىنى ئۆگەتكەن. يۇقىرىقى مۆئمىنلەرنىڭ دۇئاسى بۇ ۋەسىلە ئارقىلىق ئىجابەت بولغان. بۇ ھەقتە ئاللاھ قۇرئاندا يۇقىرىقى ئايەتلەرگە ئەگەشتۈرۈپ مۇنداق دەيدۇ:

[فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لاَ أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِّنكُم مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَى بَعْضُكُم مِّن بَعْضٍ فَالَّذِينَ هَاجَرُواْ وَأُخْرِجُواْ مِن دِيَارِهِمْ وَأُوذُواْ فِي سَبِيلِي وَقَاتَلُواْ وَقُتِلُواْ لأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلأُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الأَنْهَارُ ثَوَابًا مِّن عِندِ اللّهِ وَاللّهُ عِندَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ (195)]

« ئۇلارنىڭ دۇئاسىنى پەرۋەردىگارى ئىجابەت قىلدى: «مەن سىلەردىن ئەر بولسۇن، ئايال بولسۇن، ھەر قانداق بىر ياخشى ئىش قىلغۇچىنىڭ قىلغان ئەمەلىنى بىكار قىلىۋەتمەيمەن، سىلەر بىر ـ بىرىڭلاردىن تۆرەلگەن. ھىجرەت قىلغانلار، يۇرتلىرىدىن ھەيدەپ چىقىرىلغانلار، مېنىڭ يولۇمدا (يەنى ئاللاھنىڭ دىنى ئۈچۈن) ئەزىيەت تارتقانلار، ئۇرۇشقا قاتناشقانلار، (يەنى مېنىڭ يولۇمدا ئۇرۇشقانلار) ۋە مېنىڭ يولۇمدا ئۆلتۈرۈلگەنلەرنىڭ گۇناھلىرىنى (مەغپىرەتىم ۋە رەھمىتىم بىلەن) ئەلۋەتتە، ئۇلارنى ئاستىدىن ئۆستەڭلار ئېقىپ تۇرىدىغان جەننەتلەرگە كىرگۈزىمەن». بۇ (ئۇلارنىڭ ياخشى ئەمەللىرى ئۈچۈن) الله تەرىپىدىن بېرىلگەن مۇكاپاتتۇر. اللهنىڭ دەرگاھىدا ياخشى مۇكاپات (يەنى جەننەت) بار » [ئال ئىمران سۈرىسى 195 ـ ئايەت].

2 ـ ئاللاھنىڭ بىرلىكىنى ۋە نۇقسانلاردىن پاك ئىكەنلىكىنى ۋەسىلە قىلىش.

ئاللاھ، يۇنۇس ئەلەيھىسسالامنىڭ بېلىقنىڭ قارنىدا تۇرۇپ، ئاللاھنىڭ بىرلىكىنى ۋەسىلە قىلىپ، ئاللاھقا قىلغان دۇئاسىنى ھېكايە قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

[وَذَا النُّونِ إِذ ذَّهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ أَن لَّن نَّقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَن لَّا إِلَهَ إِلَّا أَنتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ الظَّالِمِينَ (87)]

«ئۇ، قاراڭغۇلۇقتا (يەنى بېلىقنىڭ قارنىدا) پەرۋەردىگارىم! سەندىن بۆلەك ھېچ مەبۇد

(بەرھەق) يوقتۇر. سەن جىمى كەمچىلىكلەردىن پاكتۇرسەن. مەن ھەقىقەتەن (ئۆز نەپسىمگە) زۇلۇم قىلغۇچىلاردىن بولدۇم، دەپ نىدا قىلدى» [ئەنبىيا سۈرىسى 87 ـ ئايەت].

يەنى، ئاللاھ بۇ ئايەتتە، يۇنۇس ئەلەيھىسسالامنىڭ قىسسىسىنى بايان قىلىش ئارقىلىق، بىزگە ۋەسىلە قىلىشنىڭ ئۇسۇلىنى ئۆگەتكەن. يۇنۇس ئەلەيھىسسالام ئاللاھنىڭ بىرلىكىنى ۋە ئاللاھنىڭ كەمچىلىكلەردىن پاك ئىكەنلىكىنى ۋەسىلە قىلىپ، ئاللاھقا دۇئا قىلغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ دۇئاسى ئىجابەت بولۇپ، ئاللاھ ئۇنى بېلىقنىڭ قارنىدىن سالامەت چىقارغان.

[فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ وَكَذَلِكَ نُنجِي الْمُؤْمِنِينَ (88)]

«ئۇنىڭ دۇئاسىنى ئىجابەت قىلدۇق، ئۇنى (بېلىق يۇتقان چاغدىكى) غەمدىن خالاس قىلدۇق» [ئەنبىيا سۈرىسى 88 ـ ئايەت].

3 ـ ئاللاھنىڭ مۇبارەك ئىسىملىرىنى ۋەسىلە قىلىش.

ئاللاھ بىزگە ۋەسىلە قىلىشنىڭ ئۇسۇلىنى ئۆگىتىپ مۇنداق دەيدۇ: [وَلِلّهِ الأَسْمَاء الْحُسْنَى فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُواْ الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَآئِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُواْ يَعْمَلُونَ (180)]

« اللهنىڭ گۈزەل ئىسىملىرى بار، الله نى شۇ (گۈزەل ئىسىملىرى) بىلەن ئاتاڭلار، اللهنىڭ ئىسىملىرىنى كەلسە ـ كەلمەس قوللىنىدىغانلارنى تەرك ئېتىڭلار، ئۇلار (ئاخىرەتتە) قىلمىشلىرىنىڭ جازاسىنى تارتىدۇ » [ئەئراف سۈرىسى180 ـ ئايەت].

بۇ ئايەتتە، شۇنى بايان قىلىدۇكى، ئاللاھنىڭ قۇرئان كەرىم ۋە ھەدىسلار ئارقىلىق سابىت بولغان 99 ئىسمى بار. ئاللاھقا دۇئا قىلغاندا، شۇ ئىسىملارنىڭ قايسى بىرىنى چاقىرىپ، ئاللاھقا ئىلتىجا قىلسا، دۇئا قىلغۇچى ئاللاھنىڭ ئىسىملىرىنى ۋەسىلە قىلغان بولىدۇ.

4 ـ ئاللاھنىڭ كامالى سۈپەتلىرىنى ۋەسىلە قىلىش.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاللاھنىڭ كامالى سۈپەتلىرىنى ۋەسىلە قىلىپ مۇنداق دۇئا قىلاتتى:

9414/5765 ـ أنس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: «كان النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إذا أكربه أمر يقول: يا حي يا قيوم برحمتك أستغيث وقال ألظوا بياذا الجلال والإكرام »* الترمذي (3524)

9414/5765 ـ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە بىرەر ئىش قىيىن كەلسە: ئى ھەمىشە تىرىك تۇرغۇچى، پۈتۈن مەخلۇقاتلارنى ئىدارە قىلغۇچى الله! سېنىڭ رەھمىتىڭگە يېلىنىپ ياردەم تىلەيمەن دەيتتى. (تىرمىزى: 3524)

5 ـ ھەركىم ئۆزىنىڭ ياخشى قىلغان ئەمەل ـ ئىبادەتلىرىنى ۋەسىلە قىلىشى

ناماز ئوقۇش، قۇرئان تىلاۋەت قىلىش، ئاتا ـ ئانىغا ياخشىلىق قىلىش، ئۇرۇق ـ تۇغقانلارغا سىلە ـ رەھىم قىلىش، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا دۇرۇد ئوقۇش ۋە ئۇنى سۆيۈش، ۋەدىگە ۋاپا قىلىش، ئامانەتكە ئىشەنچلىك بولۇش ۋە باشقا ياخشى قىلىنغان ئەمەل ـ ئىبادەتلەرنى ۋەسىلە قىلىش دىنىمىزدا كۆرسىتىلگەن ۋەسىلىلەرنىڭ جۈملىسىدىندۇر.

9159/5601 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: سىلەردىن بۇرۇن ئۆتكەن ئۈچ كىشى

سەپەرگە چىقىپ، قونۇش ئۈچۈن بىر ئۆڭكۈرنىڭ ئىچىگە كىرگەندە، تاغدىن بىر قورام تاش يۇمۇلاپ چۈشۈپ ئۆڭكۈرنىڭ ئاغزىنى توسۋالدى. ئۇلار: ”بىزنى بۇ تاغدىن پەقەت بىزنىڭ ياخشى ئەمەللىرىمىزنى تىلغا ئېلىپ اللەقا قىلغان دۇئايىمىزلا قۇتقۇزالايدۇ “دېيىشتى. شۇنىڭ بىلەن، ئۇلاردىن بىرى: ”ئى اللە! مېنىڭ ياشىنىپ قالغان ئاتا ـ ئانام بار ئىدى. مەن داۋاملىق ئاتا ـ ئانامنى باشتا غىزالاندۇرۇپ، ئاندىن ئائىلەمدىكىلەرنى ۋە خىزمەتكارلىرىمنى غىزالاندۇراتتىم. بىر كۈنى، ماللىرىمنى ئوت چۆپ مول يەردە باقىمەن دەپ يىراقلاپ كېتىپ، ئۆيگە بەك كەچ قايتىپ كەلدىم. ئاتا ـ ئانامنى غىزالاندۇرۇش ئۈچۈن ماللىرىمنى سېغىپ كىرسەم، ئۇلار ئۇخلاپ قالغان ئىكەن. مەن ئۇلارنى ئويغىتىشنى لايىق كۆرمىدىم، ئائىلەمدىكىلەرنى ۋە خىزمەتكارلىرىمنى ئۇلاردىن بۇرۇن غىزالاندۇرۇشنى تېخىمۇ لايىق كۆرمىدىم. شۇنىڭ بىلەن، قولۇمدا قاچىنى تۇتقان پېتى ئۇلارنىڭ ئويغىنىشىنى كۈتۈپ تۇردۇم، ھەتتا تاڭ يورۇپ كەتتى. ئاندىن ئاتا ـ ئانام ئويغىنىپ سۈتنى ئىچتى. ئى اللە! ئەگەر شۇ ئىشنى سېنىڭ رازىلىقىڭ ئۈچۈن قىلغان بولسام، مۇشۇ تاشنى كۆتۈرۈۋەتكىن! “دېدى. تاش ئازراق كۆتۈرۈلدى. لېكىن ئۇلار ئۇ يوچۇقتىن چىقىپ كېتەلمەيتتى. يەنە بىرى: ”ئى اللە! مېنىڭ تاغامنىڭ ماڭا ھەممە ئادەمدىن سۆيۈملۈك كۆرۈنىدىغان بىر قىزى بار ئىدى. مەن ئۇ قىز بىلەن بىللە بولۇشنى تەلەپ قىلسام، مېنى رەت قىلدى. بىر يىلى قۇرغاقچىلىق بولۇپ كېتىپ، ئۇنىڭ بېشىغا ئېغىر كۈن چۈشۈپ، مېنىڭ قېشىمغا كەپتۇ. مەن ئۇنىڭغا مېنىڭ تەلىپىمگە قوشۇلۇش شەرتى بىلەن 120 تىللا بەردىم، ئۇ مەن بىلەن بىر تۆشەكتە بولۇشقا ماقۇل بولدى. مەن ئۇنىڭ بىلەن بىر تۆشەكتە بولماقچى بولغاندا، ئۇ: ئالدى بىلەن شەرىئەت ئەھكاملىرىنى بېجىرىپ، ماڭا ئاندىن يېقىن كەل! دېدى. شۇنىڭ بىلەن، مەن ئۇنىڭغا يېقىنلاشماستىن قوپۇپ كەتتىم. ۋەھالەنكى، ئۇ قىز مەن ئۈچۈن كىشىلەرنىڭ ئەڭ سۆيۈملۈكى ئىدى. مەن ئۇنىڭغا بەرگەن ئالتۇندىنمۇ ۋاز كەچتىم. ئى اللە! شۇ ئىشنى سېنىڭ رازىلىقىڭ ئۈچۈن قىلغان بولسام، بۇ تاشنى كۆتۈرۈۋەتكىن ! “دېدى. تاش يەنە ئازراق كۆتۈرۈلدى. لېكىن ئۇلار ئۆڭكۈردىن يەنىلا چىقىپ كېتەلمىدى. ئۈچىنچىسى مۇنداق دېدى: ”ئى اللە! مەن بىر نەچچە مەدىكار ئىشلەتكەن ئىدىم. ھەممىسىنىڭ ئىش ھەققىنى بەردىم، لېكىن ئارىدىن بىرى ھەققىنى ئالماي كېتىپ قالدى. مەن ئۇ ئادەمنىڭ ئىش ھەققىنى سەرمايە قىلىپ ئىشلىتىپ، نۇرغۇن مال قىلدىم. ئارىدىن خېلى بىر زامان ئۆتۈپ، ئۇ ئادەم كەلدى ۋە: ”ئى اللەنىڭ بەندىسى! مېنىڭ ئىش ھەققىمنى بەرگىن! دېدى. مەن ئۇنىڭغا: سەن كۆرۈۋاتقان بۇ نەرسىلەر يەنى تۆگە، كالا، قوي ۋە قۇل قاتارلىقنىڭ ھەممىسى سېنىڭ ئىش ھەققىڭ، دېدىم. ئۇ: ئى اللەنىڭ بەندىسى! مېنى مەسخىرە قىلما! دېدى. مەن ئۇنىڭغا: سېنى مەسخىرە قىلمىدىم، دېدىم. شۇنىڭ بىلەن، ئۇ نەرسىلەرنىڭ بىرىنىمۇ قويماي ئېلىپ كەتتى. ئى اللە! ئەگەر مەن ئۇ ئىشنى سېنىڭ رازىلىقىڭ ئۈچۈن قىلغان بولسام، بۇ تاشنى كۆتۈرۈۋەتكىن! “دېدى. تاش كۆتۈرۈلدى، ئۇلار ئۆڭكۈردىن چىقىپ كەتتى. (بۇخارى: 2272)

6 ـ ئاللاھتىن قورقۇپ، گۇناھ ـ مەسىيەتلەرنى تەرك ئەتكەنلىكىنى ۋەسىلە قىلىش.

يامان ئىشلارنى تەرك ئېتىش ياخشى ئەمەللەرگە كىرىدۇ. يۇقىرىدا قىسسىسى بايان قىلىنغان ئۆڭكۈردىكى ئۈچ ئادەمنىڭ بىرى زىنا قىلىش ئۈچۈن ھازىر بولۇپ بولغان ۋاقتىدا،

ئاللاھنى ئېسىگە ئېلىپ، ئۇنىڭ غەزىپىدىن قورقانلىقتىن زىنانى تەرك ئەتكەنلىكىنى ۋەسىلە قىلغانىدى. نەتىجىدە، ئۇنىڭ دۇئاسى ئىجابەت بولغان ۋە ئۆڭكۈردىن سالامەت چىقىپ كەتكەن.

7 ـ تىرىك بولغان ئاتا ـ ئانا ۋە تىرىك ئالىم، تەقۋا كىشىلەرنىڭ ئاللاھقا دۇئا قىلىپ بېرىشىنى سوراش.

تىرىك بولغان ئاتا ـ ئانا ۋە تىرىك ئالىم، تەقۋا كىشىلەرنىڭ ئاللاھقا دۇئا قىلىپ بېرىشىنى سوراش جائىز بولغان ۋەسىلىلەرنىڭ قاتارىغا كىرىدۇ. چۈنكى تىرىكلەرنى ۋەسىلە قىلىش جائىزدۇر.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى قانداق ۋەسىلە قىلىش كېرەك؟

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ۋەسىلە قىلىشتا، ئۇنىڭغا بولغان چىن ئىمانىمىز، ئىخلاسىمىز، مۇھەببىتىمىز ۋە چوڭقۇر ئەقىدىمىزنى ۋەسىلە قىلىشىمىز كېرەك. چۈنكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئىمان كەلتۈرۈش ۋە ئۇنىڭغا ئىخلاس، مۇھەببەت ۋە ئەقىدە قىلىش ئەڭ ياخشى ئەمەل ـ ئىبادەتلەرنىڭ جۈملىسىدىندۇر. شۇڭا بۇ ئەمەللەرنى ۋەسىلە قىلىش جائىزدۇر. بۇنداق قىلىش ـ قۇرئان كەرىمنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە ، ئۆزىنىڭ ياخشى ئەمەللىرىنى ۋەسىلە قىلغانلىقتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ شاپائىتىنى ئاللاھتىن سوراش كېرەك. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا شاپائەت قىلىش رۇخسىتىنى بەرگۈچى ئاللاھتۇر.

9482/5810 ـ عثمان بن حنيف – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: أن رجلاً ضرير البصر أتى النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فقال: «ادع الله أن يعافني فقال إن شئت دعوت وإن شئت صبرت فهو خير لك، قال: فادعه فامره أن يتوضأ فيحسن الوضوء ويدعو بهذا: اللهم إني أسالك وأتوجه إليك بنبيك محمد نبي الرحمة يا نبي الله إني توجهت بك إلى ربي في حاجتي هذه لتقضى اللهم فشفعه فيَّ»*
الترمذي (3578)، ابن ماجه(1385)

9482/5810 ـ ئوسمان ئىبنى ھۇنەيف رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: بىر قارىغۇ ئادەم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كېلىپ: اللەقا دۇئا قىلغىن، ماڭا شىپالىق بەرسۇن! دېگەنىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: خالىساڭ ساڭا دۇئا قىلاي، خالىساڭ سەۋر قىلغىن. بۇ سەن ئۈچۈن تېخىمۇ ياخشى، دېدى. ئۇ ئادەم: دۇئا قىلىپ قويغىن! دېدى. شۇنىڭ بىلەن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى كامىل تاھارەت ئېلىپ، مۇنۇ دۇئانى ئوقۇشقا بۇيرىدى: ئى الله! مەرھەمەت پەيغەمبىرى بولغان مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام بىلەن ساڭا يۈزلىنىۋاتىمەن. ئى اللەنىڭ رەسۇلى! مەن سىنىڭ ھۆرمىتىڭ بىلەن اللەقا مۇناجات قىلىۋاتىمەن. ئى الله! پەيغەمبىرىڭنى مەن ئۈچۈن شاپائەتچى قىلغىن. (تىرمىزى: 3578)

ئاللاھقا دۇئا قىلىش ھېچكىمنىڭ ۋاستىسىغا موھتاج ئەمەس. ئاللا ھەرقانداق بەندىنىڭ دۇئاسىنى ئاڭلاپ ۋە پۈتۈن ئەھۋالىنى ئۆزى بىۋاستە كۆرۈپ تۇرىدۇ. شۇڭا ھەر قانداق دۇئانى بىۋاستە ئاللاھنىڭ ئۆزىگىلا قىلىشقا بۇيرۇيدۇ. ئاللاھ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا خىتاب قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

[وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُواْ لِي وَلْيُؤْمِنُواْ بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ (186)]

«مېنىڭ بەندىلىرىم سەندىن مەن توغرىلىق سورسا، (ئۇلارغا ئېيتقىنكى) مەن ھەقىقەتەن ئۇلارغا يېقىن مەن (يەنى ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى، سۆزلىرىنى بىلىپ تۇرىمەن) ماڭا دۇئا قىلسا مەن دۇئا قىلغۇچىنىڭ دۇئاسىنى ئىجابەت قىلىمەن» [بەقەرە سۈرىسى 186 ـ ئايەت].

ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىنى ئۇلارغا ئىتائەت قىلىپ، ئۇلار رازى بولىدىغان ئەمەللەرنى قىلىش ۋە ئۇلار رازى بولمايدىغان ئىشلارنى تەرك ئېتىش، ئۇلارنىڭ دوستلىرىغا دوست، دۈشمەنلىرىگە دۈشمەن بولۇش بىلەن دوست تۇتۇش كېرەك. ئاللاھ بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:

[قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ اللّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ (31)]

«(ئى مۇھەممەد!) ئۇلارغا ئېيتقىنكى، ئەگەر سىلەر ئاللاھنى دوست تۇتساڭلار، ماڭا ئەگىشىڭلار، ئاللا سىلەرنى دوست تۇتىدۇ، ئۆتكەنكى گۇناھلىرىڭلارنى مەغپىرەت قىلىدۇ. ئاللاھ ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر» [ئال ئىمران سۈرىسى 31 ـ ئايەت].

69/47 - أَنَسٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ– رفعه: ((لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ وَالِدِهِ وَوَلَدِهِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ))* رواه البخاري (15)، مسلم (44)، النسائي 114/8 –115

69/47 ـ ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ھەر قانداق بىر كىشى مېنى ئۆزىنىڭ ئاتا ـ ئانىسى، بالاۋاقىسى ۋە جىمى ئىنسانلاردىن ئارتۇق كۆرمىگۈچە ھەقىقىي مۇئمىن بولالمايدۇ. (بۇخارى: 15)

مەنئى قىلىنغان ۋەسىلىلەر

مەنئى قىلىنغان ۋەسىلىلەر ـ ئىسلام دىنىنىڭ روھىغا ئويغۇن كەلمەيدىغان، قۇرئان ۋە ھەدىسلاردا بۇيرۇلمىغان ۋەسىلىلەر بولۇپ، بۇلارنىڭ ھەممىسى خۇراپاتتىن ئىبارەتتۇر.

1. دۇئادا، ئەۋلىيالارنىڭ ، سالىھ بەندىلەرنىڭ روھلىرىغان خىتاپ قىلىش.
2. ئەۋلىيالارنىڭ ، سالىھ بەندىلەرنىڭ روھلىرى خۇش بولسۇن دەپ ئاتاپ نەزىر قىلىش، ئۇلارغا ئاتاپ مال بوغۇزلاش.
3. قەبرىلەرنى ماكان تۇتۇپ ئىبادەتتە ئولتۇرۇش.
4. دۇئادا پالانىنىڭ ھەققى ھۆرمىتىدىن دەپ تىلەش.

غەيرى مۇسۇلمانلارغا ئوخشۇپلىش

مەيلى كىيىنىشتە بولسۇن، مەيلى ئىش ـ ھەرىكەتلەردە بولسۇن، مەيلى ھەر قانداق بىر ئىشتا بولسۇن مۇسۇلمان ئەمەس مىللەتلەرنىڭ ئۆرپ ـ ئادەتلىرىنى قوبۇل قىلىپ، ئۇلارنى دوراش ئۆزىنى ئۇلارغا ئوخشىتىشۋالغانلىقتۇر.

غەيرى مۇسۇلمانلارنى دوراشنىڭ چەكلىنىدىغان تەرەپلىرى

مۇسۇلمان ئەمەس مىللەتلەرنىڭ مۇسۇلمانىنىڭ ئەقىدىسىگە، مۇسۇلمانچە ئۆرپ ـ ئادەتلەرگە ئۇيغۇن كەلمەيدىغان ئادەتلىرىنى دوراش چەكلەنگەن ھارام ئىشلارنىڭ بىرىدۇر.

5788/3470 ـ ابْنُ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – رَفَعَهُ: ((مَنْ لَبِسَ ثَوْبَ شُهْرَةٍ أَلْبَسَهُ اللهُ إياه

يَوْمَ الْقِيَامَةِ، ثُمَّ أَلْهَبُ فِيهِ النَّارُ، ومن تشبه بقوم فهو منهم)) أبو داود (4029)، ابن ماجة (3607)

5788/3470 ـ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى پەخىرلىنىشنى نامايەن قىلىدىغان كىيىمنى كىيسە، قىيامەت كۈنى الله ئۇنىڭغا شۇ كىيىمنى كىيگۈزىدۇ. ئاندىن ئۇنىڭغا ئوت تۇتۇشۇپ لاۋۇلداپ كۆيىدۇ. كىمكى باشقا قەۋمگە ئوخشىۋالسا، ئۇ شۇلاردىن بولىدۇ. (رەزىن رىۋايەت قىلغان. ئەبۇ داۋۇد: 4029)

زامانىمىزدا ئۆزىنى مۇسۇلمان ئەمەس قوۋملارگە ئوخشىتىۋېلىش ئىقمى ۋە ئۇنىڭ تۇرلىرى ناھايىتى تېز تەرەققىي قىلماقتا. ئۇلاردىن بەزىلىرى تۆۋەندىكىچە:

قەبرىلەرنى قاتۇرۇش

قەبرىلەرنى قاتۇرۇش، باشقا دىندىكىلەرنىڭ قەبرىلىرىگە ئوخشىتىپ قۇرۇپ چىقىش. بۇنداق قىلىش پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يولىغا خىلاپ كېلىدىغان يامان ئىشتۇر. دىنىمىزنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە، قەبرە پەقەت بىر غېرىچ تەخمىنەن 22.5 سانتىمېتىر ئېگىزلىكتە كۆتۈرۈلىدۇ. بۇ كىشىلەرنىڭ ئۇنىڭ قەبرە ئىكەنلىكىنى بىلىشى ۋە تونۇپ دۇئا قىلىشى ئۈچۈندۇر.

تۇغۇلغان كۈننى خاتىرىلەش

تۇغۇلغان كۈننى خاتىرىلەش ئادىتى خرىستىئان ئەقىدىسىدىن كەلگەن بولۇپ، ئۇلار ئىسا ئەلەيھىسسالامنىڭ تۇغۇلغان كۈننى ئەڭ مۇتىۋەر ئىبادەت ساناپ خاتىرىلەيدۇ. يېڭى يىلنىڭ كىرىشى ھەرقانداق بىر ئىنسان ئۈچۈن خوشاللىق ئەمەس، بەلكى غەمكىنلىك بولىشى كېرەك. چۈنكى ئۆمۈردىن بىر يىل ئۆتۈپ كەتكەنلىكى خوشاللىق ئەمەس. ئۆزىدىن ھېساب ئېلىپ، ئۆتكەن بىر يىلدا ئىنسانلىق نامىغا لايىق نېمە قىلدىم؟ قانداق ياخشى ئىشلارنى بېجىردىم؟ ئىنسانىيەتكە نېمە مەنپەئەت يەتكۈزەلىدىم دەپ ھېسابلىشىش ۋاقتى. بۇ قانداقمۇ بايرام بولسۇن؟ !

5967/ 9729 ــ ابنُ عباسٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – رفعهُ:« نعمتانِ مغبونٌ فيهما كثيرٌ من الناسِ: الصحةُ والفراغُ»* البخاري (6412)، الترمذي (2304).

5967/ 9729 ــ ئىبنى ئاbباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئىككى چوڭ نېئمەت بار بولۇپ، كۆپىنچە ئىنسانلار ئۇنىڭ قەدرىنى بىلمەيدۇ. بىرى، سالامەتلىك؛ ئىككىنچىسى، بىكار ۋاقىت. (بۇخارى: 6412)

قېنى ئويلاپ بېقىڭ بۇ نېمە دېگەن توغرا ئېيتىلغان. نان يەپ قاچا بىكار قىلىدىغان، كۈن ئۆتكۈزۈشتىن باشقىنى بىلمەيدىغانلار ئۈچۈن پەرقى بولمىغان بىلەن ئۆزىنى ئاللاھنىڭ يەر يۈزىنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن ئەۋەتكەن ئورۇنباسارى دەپ بىلگەن كىشىلەر ئۈچۈن بۇ سوئال ئاددى ئەمەستە!

ئاشىق مەشۇقلار بايرىمى

ئاشىق مەشۇقلار بايرىمى 270 ـ مىلادىيە يىلى 2ـ ئاينىڭ 14ـ كونى خرىستىئان

چېركاۋلىرى تەرىپىدىن ئۆلۈم جازاسىغا يولۇققان خرىستىئان پوپ داي ۋالىنتايىننى خاتىرىلەش يۈزىسىدىن خرىستىئانلار پەيدا قىلغان، ئەسلىدە رىملىقلارغا ئائىت جاھىلىيەت قالدۇقلىرىدىن بولۇپ، ھازىرقى زامان خرىستىئانلىرى بۇ ئادەتنى بايرام شەكلىدە داۋاملاشتۇرماقتا.

يىل بېشى بايرىمى ـ مىلادىيە بايرىمى

يىل بېشى بايرىمى ئىسا ئەلەيھىسسالام تۇغۇلغان يىلنى قۇتلاش ئۈچۈن خرىستىئانلار يولغا قويغان بىر دىنىي بايرام بولۇپ، ئۇنىڭ پائالىيىتى خرىستىئانلارنىڭ بىر ـ بىرىگە سوۋغاتلارنى تەقدىم قىلىشى، يېشىل دەرەخنى تىكلەش، ئائىلە بويىچە خوشاللىق تەنتەنىسى قىلىش، نوۋېل پاپانىڭ تەقلىدىنى ياساش بىلەن بولىدۇ. بۇ بايرام كرېسماس دەپ ئاتىلىدۇ. چۈنكى بۇ سۆز گرېكچىدىكى خرىستوس سۆزىنىڭ قىسقارتىلمىسىدۇر. ئىسا ئەلەيھىسسالامنىڭ تۇغۇلغان ۋاقتى ئېنىق ئەمەس، ئەمما خرىستىئانلارنىڭ ياۋروپادىكى پرۇتستانت مەزھىبى بىلەن كاتولىك مەزھىبى 25 ـ دېكابىرنى قارارلاشتۇرغان بولسا، شەرقتىكى ئورتودوكس مەزھىبى يانۋارنىڭ 7 ـكۈننى قارارلاشتۇرغان. 220ـ مىلادىيە يىلىغىچىلىك خرىستىئانلاردا بۇ ئادەت يوق ئىدى. شۇ يىلى خرىستىئان ئالىملىرى ئىسا ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋاپات بولغان ۋاقتىنى ئىسا تەۋەللۇدىنىڭ 29 ـ يىلى 25 ـ مارت كۈنى دارغا ئېسىپ ئۆلتۈرۈلگەن دەپ قارارلاشتۇرغان، كېيىنكى خرىستىئان ئالىملىرى ئىسا ئەلەيھىسسالامنى مىلادىيە 33ـ يىلى 3ـ ئاپرىل كۈنى دارغا ئېسىلغان دەپ قارارلاشتۇرغان. تارىختا تۇنجى قېتىم 14 ـــ ئەسىردە كونستانتىن ئىمپېراتورىنىڭ زامانىدا، كونستانتىن 25 ـ دېكابىرنى ئىسا ئەلەيھىسسالامنىڭ تۇغۇلغان كۈننى خاتىرىلەش بايرىمى دەپ بېكىتكەن. چۈنكى رىملىقلار خرىستىئان دىنىنى قوبۇل قىلىشتىن بۇرۇن ھەر يىلى 25ـ دېكابىر كۈنىدە " قۇياش ئىلاھى " سانىلىدىغان « بول ئىنفىكتوس» نىڭ تۇغۇلغان كۈننى خاتىرىلەيتتى. شۇنىڭدىن كېيىن يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بۇ ئادەت خرىستىئان دىنىنىڭ ئەڭ ئەھمىيەتلىك دىنىي بايراملىرىدىن بىرى بولۇپ قالغان.

مۇندىن باشقا، ئانىلار بايرىمى، ئەر ـــ ئاياللارنىڭ توي كۈننى خاتىرىلىشى قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى مۇسۇلمانلار ئارىسىغا باشقا دىندىلەردىن كىرگەن ئادەتلەر بولۇپ، مۇسۇلمانلارنىڭ بۇلارنى دورىشى چەكلەنگەن ئىشلار قاتارىدىن ئورۇن ئالىدۇ. ھازىرقى ئىسلام دۇنياسىدىكى ئۆلىمالارنىڭ ھەممىسى بۇ ھۆكۈمدە بىردەك ئىتتىپاقتۇر. بىرەر ئۆلىمانىڭ يۇقىرىقى بايراملاردىن بىرەرسىنىمۇ جائىز سانىغانلىقى مەلۇم ئەمەس.

مۇسۇلمانلاردا مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋرىدىن باشلاپ يۇقىرىقى ئادەتلەر ۋە بايراملار قوبۇل قىلىنمىغان. گەرچە ھازىرقى زاماندىكى بەزى مۇسۇلمانلار بۇ ئادەتلەرنى قىلسىمۇ، ئىسلام دىنى بۇلارنى نورمال ئادەتلەر قاتارىدا قوبۇل قىلمايدۇ ۋە رەت قىلىدۇ. بۇ ئادەتلەر ۋە بايراملار بىز ئۇيغۇرلارنىڭ مىللىي ئەنئەنىمىز ياكى ئادىتىمىزمۇ ئەمەس. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇنداق ئىشلارنى قىلماسلىق لازىم. مۇسۇلمانلار باشقا دىنلارنىڭ ئادەتلىرىنى ئەمەس، مۇسۇلمانچىلىق ئادەتلىرىنى كۆپرەك ئۆگىنىشكە مۇھتاج. ئىسلام ئۈممىتى ئىسلام دىنىدىن ئىبارەت ئەڭ ئۇلۇغ بىر دىن بىلەن شەرەپلەنگەن ۋە ئۇنىڭ بىلەن ھۆرمەت ۋە ئىززەتكە ئېرىشكەن بىر خەلقتۇر. ھەر قانداق بىر مۇسۇلمان ئادەمنىڭ ئەقىدىسىدە، پىكىر يۈنىلىشىدە،

ئەخلاقىدا، يۈرۈش ـ تۇرۇشىدا ۋە جەمئى ئىشلىرىدا مۇسۇلمانغا خاس ئۆزگىچىلىكلەر كۆرۈنمىشى تولىمۇ زۆرۈر. ئىسلام دىنىنىڭ ئۆزگىچىلىكلىرى ۋە ئەنئەنىۋىي پائالىيەتلىرى، مۇراسىملىرى ۋە ھېيت ئايەملىرى باشقىلارنىڭكىدىن قېلىشمايدىغان، بەلكى ئۇلارنىڭكىدىن ئەخلاق ـ پەزىلەت جەھەتتە ئېشىپ چۈشىدىغان ئېسىل ئەنئەنىلەردۇر. بىراق ئۆزىنى ئىسلام دىنىغا مەنسۇپ قىلىپ تۇرۇپ، ئۆزى مۇسۇلمانلار قاتارىدىن ئورۇن ئېلىپ تۇرۇپ، ھەتتا بەزىدە كىشىلەر بىلەن جېدەللىشىپ قالغاندا، باشقىلارنىڭ " مۇسۇلمان ئەمەسمۇ سەن" دېگەن سوئالىغا ئويلىنىشقا بىر سېكونتمۇ ھاجەت بولماستىن دەرھاللا " ئەلھەمدۇلىللا مۇسۇلمان " دەپ جاۋاب بېرىدىغان، مۇنداق سۆزلەرنى ھاقارەت دەپ قوبۇل قىلىدىغان تۇرۇپ، باشقا دىندىكىلەرنىڭ ئادەتلىرىنى دورىسا، دورىغاندىمۇ ئۇلارنىڭ دىنىي ئادەتلىرىنى دورىسا تەقلىد قىلسا ، بۇنى قانداق چۈشىنىشكە بولىدۇ؟ ئۇ ئادەمنىڭ مۇسۇلمانلىقى يالغانمۇ ياكى ئۇ ئادەم ئېتىقاد قىلغان دىن يېتەرسىزمۇ؟ ياكى ئۇ ئادەم ئىختىيارسىز ھالدا مۇسۇلمان ئائىلىسىدە تۇغۇلۇپ قالغانلىقىدىن نومۇس قىلامدۇ؟ ياكى ئۆزى مەنسۇپ بولغان دىنىنىڭ ماھىيىتىنى ۋە ئۆزگىچىلىكىنى بىلمەمدۇ؟ بىلمىسە ئۆگىنىشى ئۈچۈن پۈتۈن شارائىتلار ھازىر ئەمەسمۇ؟ خۇسۇسەن پۈتۈن مەلۇماتلار تورلاشقان بۈزامانىدا " ئۆگىنەلمىدىم " دېيىش ئۆزۈر بولالمايدۇ، ئەلۋەتتە. مۇسۇلمانلار ئۆزلىرىدە بار جەۋھەرنىڭ قەدرىنى بىلمەستىن، ھەممىشە كەمسىنىپ يۈرگەنلىكتىن ۋە باشقىلارنى دوراشقا ماھىرلىقىدىن بۈگۈنكى كۈنگە قالغان. ئۆزۈڭنى قەدىرلىمىسەڭ سېنى باشقىلار قانداق قەدىرلەيدۇ؟ سەنمۇ ئۆزگىچىلىكىڭنى نامايان قىلساڭ باشقىلار ئادەتلىرىنى ساڭا تېڭىش ئەمەس، بەلكى سەندىن ئۆگىنىشكە، سېنىڭ دىنىڭ ئىگە بولغان ئېسىللىكلەردىن بەھرى ئېلىشقا تىرىشىدۇ ئەمەسمۇ؟ بىر ئادەمنىڭ سېنىڭ سەۋەبىڭ بىلەن ھىدايەت تاپقانلىقى سېنىڭ ئۈچۈن دۇنيا ۋە ئۇنىڭدىكى پۈتۈن ياخشىلىقلاردىن ئەۋزەل.

خرىستىئانلارنىڭ كرىسماس بايرىمى ئىبادەت خاراكتېرىدىكى ئادەت. ئۇلارنىڭ ئىبادەت قىلىشتىكى خوشاللىقىنى بىز بىرگە تەنتەنە قىلساق ئۇلار بىلەن ئىبادەتتە ئىشتىراك قىلغانلىق بولامدۇ؟ ھېچ بولمىغاندا ئۇلارنىڭ بۇ ئىبادەت خاراكتېرلىق پائالىيىتىنى قوللىغانلىق بولامدۇ؟ بىر مۇسۇلمان ئادەم باتىل بىر دىنىنىڭ ئىبادەت خاراكتېرىدىكى ئادەتلىرىگە ئىشتىراك قىلسا ياكى ئۇنى قوللاپ بىرگە تەنتەنە قىلسا ياكى شۇ مۇناسىۋەت بىلەن خوشاللىق ھېس قىلسا، بۇ قانداق بولغىنى؟ قايسى دىن ۋە قايسى ئەقىل بۇنى دۇرۇسلايدۇ؟ بەلكى، سىز "بۇنداق بايراملارنى قىلىش ئىبادەت قىلمەن دەپ قىلغان ئىش ئەمەس، دىن بىلەن مۇناسىۋىتى يوق، پەقەت خوشاللىقنى ئىپادىلەيدىغان ئادەتقۇ؟ " دېيىشىڭىز مۇمكىن. دەيمىزكى، مۇسۇلمان ئادەم نىيىتىنى توغرىلىسا، ھەر ئىشنى " ئاللاھ رازىلىقى ئۈچۈن " دېگەن ئېتىقاد بىلەن قىلسا، ئۇنىڭ پۈتۈن ھاياتى ئىبادەت بىلەن ئۆتكەن بولىدۇ. مۇسۇلماننىڭ ھاياتى ئىبادەتنىڭ بىر قىسمى بولىشى كېرەك. چۈنكى ئاللاھ تائالا مۇسۇلمانلاردىن شۇنى تەلەب قىلىدۇ. ھەقىقىي مۇسۇلمان ئادەم ئۆزىنىڭ دىنىي بىلەن ئىپتىخار ھېس قىلىدىغان، دىنىنى ۋە دىنىي ئۆزگىچىلىكلىرىنى ھەر زامان قوغدايدىغان، باشقا باتىل دىنلاردىن ۋە ئۇ دىنلارنىڭ ئادەتلىرىدىن نەپرەتلىنىدىغان بولىدۇ. بىر ئادەم مەسجىدتە مۇسۇلمان، ئائىلىدە خرىستىئان ياكى كوممۇنىست بولسا، بۇ قانداق بولغىنى؟ باشقىلارنىڭ ئىبادەت خاراكتېرلىك ئادەتلىرىنى دورىغان ياكى ئۇنىڭغا

ئىشتىراك قىلغان ياكى ئۇنىڭدىن خوشاللىق ھېس قىلغان ئادەم شۇلار بىلەن بىللە چوقۇنغان بولىدۇ ئەمەسمۇ؟

ھالبۇكى، باشقا دىندىكىلەر سىزنى دورامدۇ؟ ياكى سىزنىڭ دىنىي پائالىيەتلىكىزنى قىلامدۇ؟ ئەلۋەتتە دورىمايدۇ. چۈنكى باشقىلار ئۆزلىرى ئېتىقاد قىلغان دىن باتىل بولسىمۇ ئۆز دىنىنى قوغداش يولىدا بارلىقىنى ئاتايدۇ، ھەتتا جېنىنىمۇ پىدا قىلىدۇ، ئۆز دىنىغا ھۆرمەت قىلغانلىقتىن باشقا دىنلارنىڭ ئادەتلىرىنى دورىمايدۇ. بىز نىمە ئۈچۈن ئۆز دىنىمىزنى ھۆرمەتلىمەيمىز؟ ئەمەلىيەتتە بۇ ئۆزىمىزنى ھۆرمەتلىگەنلىكىمىز ئەمەسمۇ؟ ! خرىستىئانلار يىل بېشى بايرىمى ئۆتكۈزۈپ يىلدا بىر قېتىم ئىسا ئەلەيھىسسالامنى خاتىرىلىسە، مۇسۇلمانلار مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى ھەر يىل، ھەر ئاي، ھەر كۈن ۋە ھەر سائەت خاتىرىلەيدۇ. ئەڭ ئاددىسى ئۇلار بەش ۋاخ نامازلىرى سايىسىدا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا دۇرۇد ئېيتىش بىلەن ئۇنى ئەڭ ئاز دېگەندە 11 قېتىم خاتىرىلەيدۇ. مۇندىن باشقا ھەر نامازدىن كېيىنكى ۋە باشقا ۋاقىتلاردىكى ھەر بىر دۇئادا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا يەنە دۇرۇد ئوقۇيدۇ. بۇنىڭدىن ياخشى خاتىرىلەش بولامدۇ؟ ! مۇسۇلمانلار يەنە ئىسا، مۇسا ۋە باشقا پۈتۈن پەيغەمبەرلەرگە دۇرۇد ئوقۇيدۇ، ئۇلارغا بولغان ئىماننى نامايان قىلىپ تۇرىدۇ، ئۇلارنى مەدھىيىلەيدۇ، ئۇلارنى چىن قەلبىدىن سۆيىدۇ. چۈنكى ئىسلام دىنىدا ئىمان بۇنى تەقەززا قىلىدۇ. بىرەر پەيغەمبەرنى ئىنكار قىلغان كىشىنىڭ ئىمانى قوبۇل بولمايدۇ. خرىستىئانلار ئاشىق ــ مەشۇقلار بايرىمى ئارقىلىق سۆيگەنلىرىنى يىلدا بىر قېتىم خاتىرىلىسە، مۇسۇلمانلار سۆيگەنلىرىنى ھەر كۈنى ۋە ھەر ۋاقىت خاتىرىلەيدۇ.

8255/5002 ـ جابر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا –: رفعه: ((لا تحقرنَّ من المعروف شيئًا، وإنَّ من المعروف أن تلقى أخاكَ بوجهٍ طليقٍ، وأن تفرغ من دلوك في إناءِ أخيك))* مسلم (2626)، الترمذي (1970)

8255/5002 ـ جابىر ئىبنى ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ھەرقانداق ياخشى ئىش سەدىقىدۇر. قېرىندىشىڭ بىلەن ئوچۇق چىراي ئۇچراشقىنىڭ، ئۇنىڭ قاچىسىغا چېلىكىڭدىن سۇ قويۇپ بەرگىنىڭ چاغلىق ئىشلارمۇ ياخشى ئىش ھېسابلىنىدۇ. (تىرمىزى: 1970)

2783/1641 ـ الْمِقْدَامُ بْنُ مَعْدِي كَرِبَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((مَا أَطْعَمْتَ نَفْسَكَ فَهُوَ لَكَ صَدَقَةٌ، وَمَا أَطْعَمْتَ وَلَدَكَ فَهُوَ لَكَ صَدَقَةٌ، وَمَا أَطْعَمْتَ زَوْجَتكَ فَهُوَ لَكَ صَدَقَةٌ، وَمَا أَطْعَمْتَ خَادِمَكَ فَهُوَ لَكَ صَدَقَةٌ))* لأحمد

2783/1641 ـ مىقدام ئىبنى مەئدىكەرب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئۆزۈڭگە، ئايالىڭغا ۋە بالىلىرىڭغا يېگۈزگەنلىرىڭنىڭ ھەممىسى، ھەتتا خىزمەتچىڭگە يېگۈزگەنلىرىڭمۇ سەن ئۈچۈن سەدىقىدۇر. (ئەھمەد: 16727)

بۇ ھەدىسلەر مۇسۇلمان ئادەمنى كۈندىلىك ھاياتىدا، ئايالى ۋە پەرزەنتلىرىدىن باشقىلار ياخشى كۆرىدىغان ھەر قانداق كىشىسىگە ئۆزىنىڭ سۆيگىسىنى چىرايلىق سالام، تەبەسسۇم،

ياخشى سۆز، گاھ سوۋغات ۋە ئۇلار خوشال بولىدىغان ھەر قانداق نەرسىلەر بىلەن نامايان قىلىپ تۇرۇشقا تەشەببۇس قىلىدۇ. خرىستىئانلار ئۆزلىرىنىڭ بايرام كۈنلىرى مۇناسىۋىتى بىلەن سۆيگەنلىرىگە يىل ئىچىدە بىر قانچە قېتىملا سوۋغا تەقدىم قىلسا، مۇسۇلمانلار ھەر ۋاقىت سوۋغىلارنى ئۆز ئارا تەقدىم قىلىشقا بۇيرۇلغان. خرىستىئانلار ۋە باشقىلار ئۆزلىرىنىڭ تۇغۇلغان كۈنىنى خاتىرىلەپ، خوشاللىقتىن بايرام قىلسا، مۇسۇلمانلار ئاۋۋال ئۇلارغا بۇ ھاياتنى بەرگەن ئاللاھ تائالاغا مىننەتدارلىقنى ئىپادىلەپ شۈكرى ــ تەشەككۇر ئېيتىش بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئۆزلىرىنىڭ بىر يىللىق ئۆمرى قىسقىرىغانلىقىنى ۋە ئۆتكەن ئۆمرى ئىچىدە دۇنيالىق ۋە ئاخىرەتلىكى ئۈچۈن نېمىلەرنى قىلغانلىقىنى ئەسلەپ ئۆتىدۇ، ياخشى قىلغان ئىشلىرىدىن سۆيىنىدۇ، يامان قىلغان ئىشلىرىدىن غەمكىن بولۇپ، مۇندىن كېيىنكى ئۆمرىدە نوقسانلىرىنى تولۇقلاشقا بەل باغلايدۇ. قىسقىسى تۇغۇلغان كۈن مۇسۇلمانلار ئۈچۈن ئۆز ــ ئۆزىدىن ھېساب ئېلىش ۋە ئۆمرىدىن بىر يىلى قىسقىرىغانلىقىنى ھېس قىلىش كۈنىدۇر.

سالامنى ئۆزگەرتىش

باشقا مۇسۇلمانلارنىڭ« ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم» دەپ سالاملىشىشنىڭ ئورنىغا، باشقا مىللەتلەرنى دوراپ ياخشىمۇسىز سالاملىشىش توغرا ئەمەس. ئىسلامىي سالاملىشىش بىز ئۇيغۇرلارنىڭ مىڭ يىلدىن كۆپرەك ۋاقىتتىن بىرى ئادەتلىنىپ كەلگەن دىنىي ۋە مىللىي ئېسىل ئەنئەنىمىزدۇر. ئاللاھ تائالا مۇسۇلمانلارنى ئىسلامىي سالاملىشىشقا بۇيرۇپ :« سىلەرگە بىراۋ سالام بەرسە، ئۇنىڭغا تېخىمۇ ياخشى سالام بىلەن جاۋاب بېرىڭلار ياكى ئۇنىڭ سالىمىنى ئەينەن قايتۇرۇڭلار.»[سۈرە نىسا 86ـ ئايەت] دەپ ئەمر قىلغان. دۇنيادا مۇسۇلمانلارنىڭ بۇ ئېسىل سالاملىشىش ئادىتىدىن ياخشى سالاملىشىش يوق. چۈنكى بۇنىڭدىكى ئامانلىق تىلەش ۋە ياخشى تىلەكلەردە بولۇشتىن ئىبارەت چىرايلىق سۆزلەر ھېچقانداق بىر دىن ۋە ھېچقانداق بىر مىللە تتە يوق. « سالام » سۆزى بىلەن « ئىسلام» سۆزىنىڭ سۆز يىلتىزى بىر بولۇپ، پۈتۈن ئىنسانىيەتكە تىنچلىق ئېلىپ كېلىشنى غايە قىلغان ئىسلام دىنى بىلەن پۈتۈن ئىنسانىيەتكە تىنچلىق، ئامانلىق تىلەيدىغان مۇسۇلمانلارنىڭ خاراكتېرىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

نەزىر ــ چىراغلارنى رېستو رانلاردا ئۆتكۈزۈش ئادىتى

نەزىر ــ چىراغ پەقەتلا كەمبەغەللەرنىڭ، يېتىملەرنىڭ ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش موھتاج كىشىلەرنىڭ ھەققىدۇر. چۈنكى بايلارغا ۋە تۇرمۇشى نورمال كىشىلەرگە بېرىلىدىغان تائام زىياپەت دەپ ئاتىلىدۇ. ئەمما ھازىرقى ئۇيغۇر جەمئىيىتىدە، نەزىر ــ چىراغ دېگەن بۇ ئادەت بايلارغا خۇشامەت قىلىش، يۈز ــ ئابرۇي قوغلىشىش، باشقىلار بىلەن بەسلىشىش ۋە باشقا كۆپلىگەن پەس غەرەزلەر ۋە يامان نىيەتلەرنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشنىڭ ۋاستىسى بولۇپ قالماقتا. رېستورانلاردا « نەزىر» دەپ بېرىلگەنلەر ئەمەلىيەتتە نەزىر ئەمەس، بەلكى خۇشامەت ۋە ئىسراپخورلۇقنىڭ گۇۋاھچىسى بولغان بىر خىل بايلار زىياپىتىدۇر. كەمبەغەللەر، يېتىملەر، ئاغرىقچان كىشىلەر ۋە باشقىمۇ ئېھتىياج ئىگىلىرى شۇ ھەيۋەتلىك رېستورانلارنىڭ يېنىدىن ئەيمىنىپ ئاران ئۆتىدىغان تۇرسا، ئۇلار قانداقمۇ ئۇنىڭغا كىرەلىسۇن؟ كىممۇ ئۇلارنى چاقىرىدۇ؟ «ئۆيىمىز تار، مېھمان قوبۇل قىلالمايدۇ.» دېگۈچىلەر نەزىر ــ چىراغ ئۈچۈن ئاتىغانلىرىنى كەمبەغەللەرگە ۋە يېتىم ــ يېسىرلەرگە تارقىتىپ بەرسە بولىدۇ ئەمەسمۇ؟ !

ئاممىۋى سورۇنلاردا ئەر ــ ئاياللارنىڭ ھەممە بىر يەردە ئولتۇرۇشى

دىنىمىزنىڭ كۆرسەتمىسى ۋە ئۆرپ ــ ئادىتىمىز بويىچە، ئەرلەر بىلەن ئاياللار ھەممە بىرلىكتە بىر سورۇندا ئولتۇرمايدۇ. بەلكى ئەرلەر ئايرىم بىر زالدا، ئاياللار ئايرىم بىر زالدا ئولتۇرىدۇ. شۇڭا مىللىي بىناكارلىقدا ئۆيلەرنىڭ مەھرەمخانا ۋە مېھمانخانا دەيدىغان ئىككى زال بولىدۇ. مېھمانخانىغا ئەرلەرنى، مەھرەمخانىغا ئاياللارنى باشلايدۇ. مانا بۇ ئىسلامىي قائىدە.

تېلېفون زىلى ئۈچۈن دۇئا ياكى ئايەت ياكى ئەزاننى ئىشلىتىش

دۇنيادا ھېچقانداق بىر دىنىي كىتاپ قۇرئان كەرىم نائىل بولغان ئۇلۇغلۇق ماقامىغا يېتەلىگەن ئەمەس. ھېچبىر دىنىنىڭ ئەگەشكۈچىلىرى ئۆزلىرىنىڭ مۇقەددەس بىلگەن كىتابلىرىنى مۇسۇلمانلار قۇرئان كەرىمنى ھۆرمەتلىگەندەك ھۆرمەتلىمەيدۇ، مۇسۇلمانلار ئۇلۇغلىغاندەك ئۇلۇغلىيالمايدۇ. تەۋرات، ئىنجىل ۋە ھەرقانداق بىر دىنىي كىتاب قۇرئان كەرىمدەك كۆكسىنىڭ ئۈستىدە تۇتۇپ ئوقۇلمايدۇ. قۇرئان كەرىم ئەنە شۇنداق ھۆرمەتكە، ئۇلۇغلاشقا سازاۋەر بولغان يېگانە كىتاب. ئۆزلىرىنىڭ مۇقەددەس كىتابلىرىنى ھۆرمەتلىمەسلىك مۇسۇلمان ئەمەس قوۋملارنىڭ ئىشىدۇر. قارشى تەرەپكە تېلېفون ئۇرغاندا ئۇنىڭ ساداسى ئۈچۈن كىشىلەر ئوخشاش بولمىغان ئاۋازلارنى قوللىنىدۇ. بەزىلەر بۇ ئاۋازنىڭ قۇرئان ئايەتلىرى ياكى دۇئا ياكى ئەزان بولۇشىنى تاللىسا، بەزىلەر ئۇنىڭ مۇزىكا ياكى ناخشا بولۇشىنى تاللايدۇ. ئەمما تېلېفون زىلى ئۈچۈن قارىيلاردىن بىرەر قارىينىڭ قىرائىتىنى ئىشلىتىش قۇرئان كەرىمنى خورلىغانلىق بولۇپ ھارامدۇر. چۈنكى ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمنى ئوقۇش، چۈشىنىش، تىلاۋىتى بىلەن ئىبادەت قىلىش، كۆرسەتمىلىرى بويىچە ئەمەل قىلىش ئۈچۈن چۈشۈرگەن. ئاللاھ تائالانىڭ كالامى بولغان قۇرئان كەرىم بوش ۋاقتىمىزنى تولدۇرۇش ياكى قارشى تەرەپنى تېلېفونغا چاقىرىش ئۈچۈن ئىشلىتىشتىن ئەلۋەتتە ئۈستۈن ۋە ئۇلۇغدۇر. قارشى تەرەپ تېلېفونغا جاۋاب بەرگەن ھامان تېلېفوندا ئوقۇلۇۋاتقان ئايەت كەلگەن يېرىدىن ئۈزۈلىدۇ. بۇ قۇرئان كەرىمگە قارشى نېمە دېگەن ئەدەپسىزلىك ئىكەنلىكىنى بىلەمسىز؟ ! ئەزانمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش. چۈنكى ئەزان ئىسلامدىكى ئەڭ ئۇلۇغ ۋە ئەڭ كاتتا ئىبادەت بولغان نامارنىڭ ۋاقتىنى ئېلان قىلىش ئۈچۈن بۇيرۇلغان چاقىرىقتۇر. ئۇنى لايىقىدا ئۇلۇغلاش لازىم. ئۇنى تېلېفون زىلى سۈپىتىدە قوللىنىشتىن ئىبارەت دۇنيا ئىشلىرى ئۈچۈن خىزمەتكە سېلىشقا بولمايدۇ. دۇئامۇ يۇقىرقىغا ئوخشاشتۇر.

ئون ئۈچىنچى باپ. ھالال ھارام قانۇنىدىكى باشقا مەسىلىلەرنىڭ بايانى

ئىنسان ئورگانلىرىنى يۆتكەش مەسىلىسى

ئىنسان بىرەر ئورگىنىنى باشقىسىغا بەرسە بولامدۇ؟

قۇرئان كەرىم ئاللاھ تائالادىن پەيغەمبىرىمىز ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا چۈشكەن زامانلاردا ئىنسان ئورگانلىرىنى باشقىسىغا يۆتكەش تېخنىكىسى بولمىغانلىقى ئۈچۈن بۇ ماۋزۇدا قۇرئاندىن ياكى ھەدىسلاردىن بىرەر دەلىل يوقتۇر. ھازىرقى زامان ئۆلىمالىرى بۇ مەسىلىگە دۈچ

كەلگەندىن كېيىن، ئىسلام دىنىنىڭ كىشلەرنىڭ هاياتىنى هالاكەتلەردىن قۇتقۇزۇشقا، قىيىن ئەھۋالدا قالغانلارنىڭ قىيىنچىلىقىنى هەل قىلىشقا، باشقىلارغا قولدىن كېلىشچە ياردەم قىلىشقا، قانداقلا بىر جان ئىگىسىنى هالاكەتتىن قۇتقۇزۇپ قېلىشقا تەشەببۇس قىلىشتەك ئىنسانپەرۋەرلىك خىسلىتىنى كۆزدە تۇتقان هالدا، قۇرئان ۋە هەدىسلەرنىڭ روهىغا ئاساسلىنىپ، ئۆز ئىجتىهادلىرى بىلەن بۇ مەسىلىگە جاۋاب بېرىشكە تىرىشىپ كەلدى. دوكتۇر يۇسۇپ ئەل قەرداۋىي يۇقىرىقى سوئالغا جاۋاب بېرىپ مۇنداق دەيدۇ ئىنسان ئۆزىنىڭ ئورگانلىرىدىن بىرەرسىنى باشقا بىر ئىنسانغا بېرىشى تۆۋەندىكى شەرتلەر بىلەن دۇرۇس بولىدۇ.

1. ئىنسان ئۆزىنىڭ ئورگانلىرىدىن بىرەرسىنى ئۆز ئىختىيارى بىلەن باشقىسىغا خالىسانە ياردەم قىلغان ئاساستا بېرىشى دۇرۇس. ئەمما سېتىشقا بولمايدۇ.

2. ئۆز ئورگىنىنى باشقىسىغا بېرىش سەۋەبلىك ئۆزىنىڭ هاياتى هالاكەتكە ئۇچرىماسلىقى ياكى ئائىلىسىدىكىلەرگە بىۋاستە زىيان يەتمەسلىكى لازىم.

3. ئىنسان كۆز، قۇلاق، پۇت، قول قاتارلىق تاشقى ئورگانلىرىدىن بىرەرسىنى ياكى يۈرەك، جىگەرگە ئوخشىغان يېگانە ئورگانلىرىنى بېرىشكە بولمايدۇ. پەقەت بۆرەككە ئوخشىغان جۈپ ئورگانلىرىدىن بىرىنى بەرسە بولىدۇ. ئىختىيار ئىگىسى بولمىغان بىرى ئورگىنىنى باشقىسىغا بېرەلمەيدۇ.

هەر قانداق ئادەم ئورگانلىرىدىن بىرەرسىنى بەرسە بولامدۇ؟

ئەقلى ــ هوشى جايىدا بولغان، ئۆزىنىڭ پايدا ــ زىيىنىنى بىلەلەيدىغان ۋە بالاغەت يېشىغا يەتكەن كىشىلا ئورگانلىرىنى بېرەلەيدۇ. ئەمما كىچىك بالىلار ياكى ئەقلى جايىدا بولمىغانلار ئورگانلىرىنى بېرەلمەيدۇ. چۈنكى ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ پايدا ــ زىيىنىنى تولۇق بىلىپ كېتەلمەيدۇ. هەتتا بالىلارنىڭ ئورگانلىرىنى باشقىسىغا ئاتا ــ ئانىسى ياكى بالىلارنىڭ ئىشلىرىغا كېپىل بولغان كىشىلىرىمۇ بېرەلمەيدۇ. ئورگان يۆتكەشتە دىن پەرقى يوق.

مۇسۇلمان ئادەم مۇسۇلمان ئەمەس بىرىگە ئورگىنىنى بەرسە بولامدۇ؟

مۇسۇلمان ئەمەس كىشىلەرگە پۇل ــ مالدىن سەدىقە بېرىش دۇرۇس بولغان ئىكەن، ئۇلارغا ئورگانلىرىدىن بىرەرسىنى ئۆز ئىختىيارى بىلەن خالىسانە ياردەم ئورنىدا بەرسە بولىدۇ. ئەمما مۇسۇلمانلار بىلەن ئۇرۇشۇۋاتقان كۇففارلارغا ۋە ئىسلامدىن يېنىۋالغان مۇرتەدكە بېرىشكە بولمايدۇ. چۈنكى بۇنداق قىلىش دۈشمەننى كۈچلەندۈرگەنلىك بولىدۇ.

مۇسۇلمان ئەمەس بىرىنىڭ ئورگىنىنى مۇسۇلمان ئادەمگە يۆتكەشكە بولامدۇ؟

بۇنىڭدا مەنئى قىلىنىدىغان هېچ ئىش يوق. چۈنكى ئىنسانلارنىڭ ئورگانلىرى مۇسۇلمانلىق ياكى كاپىرلىق بىلەن سۈپەتلەنمەيدۇ. ئىنسانلارنىڭ مۇسۇلمان بولىشى ياكى كاپىر بولىشى ئۇلارنىڭ بەدەنلىرىگە تەسىر كۆرسەتمەيدۇ. مۇسۇلمان ئەمەس بىرىنىڭ بىرەر ئورگىنىنى مۇسۇلمان كىشىگە يۆتكىگەندە، بۇ ئورگان مۇسۇلمان ئادەمنىڭ ئورگىنىدىن بىر پارچىغا ئايلىنىدۇ. قۇرئان كەرىمدىكى مۇشرىكلار پەقەت نىجىستۇر دېگەن ئايەت هىسسىي نىجاسەتنى پاسكىنىلىقنى ئەمەس، بەلكى قەلب ۋە ئەقىلغا مۇناسىۋەتلىك مەنىۋى نىجاسەتنى كۆرسىتىدۇ. ئادەم ئورگىنىنى سېتىشقا بولمايدۇ.

مۇھتاجلىقتىن ئۆز ئورگىنىنى سېتىشقا بولامدۇ؟

ئاللاھ تائالا ئىنساننى ھۆرمەتلىك قىلىپ ياراتقان. ئىنسان قانچىلىك ھۆرمەتلىك بولسا، ئۇنىڭ بەدىنىمۇ شۇنچىلىك ھۆرمەتلىكتۇر. ئەھۋال بۇنداق ئىكەن، ئىنسان بەدىنى تىجارەتچىلەرنىڭ ماللىرىغا ئوخشاش ئېلىپ، سېتىلىدىغان نەرسە بولالمايدۇ. شۇڭا ئادەم ئورگانلىرىنى سېتىش قەتئىي دۇرۇس ئەمەس. ناۋادا بىراۋ ئورگانلىرىدىن بىرەرسىنى باشقا بىرىگە خالىسانە ياردەم قىلىش ئاساسىدا ھەقسىز بەرگەن بولسا ۋە ئورگانغا ئىگە بولغان كىشى ئۇنى بەرگۈچىگە ئۆز ئىختىيارى بىلەن ھەق بەرسە، ئۇنى ئالسا ھالال بولىدۇ. شۇنىڭدەك ئورگانغا مۇھتاج بولغان ئادەم ھەقسىز ئورگانغا ئېرىشەلمىگەندە ئۇنى پۇلغا سېتىپ ئالسا دۇرۇس بولغاندەك، ھاياتى خەتەردە بولسا ئۇنى پۇلغا سېتىپ ئېلىپ بولسىمۇ ھاياتىنى قۇتقۇزۇشى زۆرۈردۇر.

بىراۋنىڭ ئۆلگەندىن كېيىن ئورگانلىرىنى باشقىسىغا بېرىشنى ۋەسىيەت قىلىشى دۇرۇسمۇ؟

ئىنسان تىرىك ۋاقتىدا ئورگانلىرىدىن بىرەرسىنى يۇقىرىقى شەرتلەرگە رىئايە قىلغان ئاساستا باشقا بىرىگە خالىسانە بەرسە دۇرۇس بولغان يەردە، ئۆلگەندىن كېيىن ئورگانلىرىنى خالىسانە باشقىسىغا بېرىشكە ۋەسىيەت قىلىشى ئەلۋەتتە دۇرۇستۇر. بەلكى بۇنىڭدا ئورگىنىنى بەرگۈچىگە زىيان يېتىش ئېھتىمالىمۇ يوق. چۈنكى ئۇ ئۆلۈك. مۇنداق قىلغان كىشى نىيىتىگە قاراپ ئەلۋەتتە ساۋابقا ئېرىشىدۇ. چۈنكى ئۇ ئۆزى ئۆلۈپ كەتسىمۇ، بىر ئىنساننىڭ ھاجىتىنى راۋا قىلىپ، ئۇنىڭ ھاياتىنى قۇتقۇزغان بولىدۇ.

ئۆلگەن كىشىنىڭ ئورگانلىرىنى ئۇنىڭ ۋارىسلىرى باشقىسىغا بەرسە بولامدۇ؟

ئادەم ئۆلگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ پۈتۈن ئىگىلىكلىرى ئۇنىڭ ۋارىسلىرىغا ئۆتكەن بولىدۇ. ئاللاھ تائالا ئۆلتۈرۈلگەن كىشىنىڭ قىساسىنى ئېلىش ياكى قاتىلنى ئەپۇ قىلىش ھەققىنى ئۇنىڭ ۋارىسلىرىغا بەرگەن. «كىمكى ناھەق ئۆلتۈرۈلىدىكەن، قاتىلدىن قىساس ئېلىش، يا دىيەت ئېلىش، يا كەچۈرۈم قىلىش ھوقۇقىنى ئۆلتۈرۈلگۈچىنىڭ ئىگىسىنىڭ قولىدا قىلدۇق، ئىگىسى قىساس ئېلىشتا چەكتىن چىقىپ كەتمىسۇن قاتىلدىن باشقىسىنى ئۆلتۈرۈش، يا ئۇنىڭ ئەزالىرىنى كېسىش، بىر ئادەم ئۈچۈن ئىككى ئادەمنى ئۆلتۈرۈش قاتارلىق ئىشلارنى قىلمىسۇن ، ناھەق ئۆلتۈرۈلگۈچىنىڭ ئىگىسىگە ئاللاھ ھەقىقەتەن مەدەتكاردۇر.» [ئىسرا سۈرىسى 33 ئايەت» بۇ ئايەتكە ئاساسلانغاندا، ۋارىسلارنىڭ ئۆلگۈچىسىنىڭ ئورگانلىرىنى ئېھتىياجلىق كىشىلەرگە ھەق ئالماستىن، سەدىقە ئورنىدا بېرىش ھەققى بار بولىشى مۇمكىن. چۈنكى مۇنداق قىلىشتا ئۆلگۈچىگە ھېچقانداق بىر زىيان ـ زەخمەت يەتمەسلىك بىلەن بىرلىكتە، ئورگانغا مۇھتاج بولغان كىشىلەرنىڭ ھاياتىنى قۇتقۇزغان بولىدۇ. بۇنىڭ ساۋابى ئۆلگۈچىگە بولىدۇ. خۇددى ھايات ۋاقتىدا بىراۋنىڭ زىرائەتلىرىدىن ئىنسانلار، ھايۋانلار ۋە قۇشلار يېسە ساۋابى ئۇنىڭغا يەتكەندەك، ئۆلگۈچى بۇ خەيرلىك ئىشنى نىيەت قىلمىغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ ساۋابى ئۇنىڭغا يېتىدۇ. چۈنكى پايدىلىنىلغان ئورگان ئۇنىڭ ئورگىنىدۇر. ئەگەر ئۆلگۈچى ئورگانلىرىنى بىركىمگە بەرمەسلىكنى ۋەسىيەت قىلغان بولسا، بۇ چاغدا ۋارىسلارنىڭ ئۇنىڭ ۋەسىيىتىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش يۈزىسىدىن ئۇنىڭ ئورگانلىرىنى تەسەررۇپ قىلالمايدۇ.

سۈنئىي ئۇرۇقلاندۇرۇش

ئىسلام دىنى زىنانى هارام قىلىش ۋە بالا قىلىۋېلىشنى هارام قىلىش ئارقىلىق نەسەبلەرنى قوغدىغان، بۇنىڭ بىلەن ئائىلىنىڭ ساپ بولىشىغا كاپالەتلىك قىلغان. ئىسلام يەنە سۈنئىي ئۇرۇقلاندۇرۇش نامى بىلەن ئۆز ئېرىدىن باشقا بىر ئەرنىڭ مەنىيسى بىلەن ئۇرۇقلاندۇرۇشنىمۇ هارام قىلىۋەتكەن، بەلكى ئېغى بۇ بۇنداق ئەهۋالدا خۇددى كاتتا ئۇستاز شەيخ شەلتۇت ئېيتقاندەك: "ئىنتايىن قەبىھ جىنايەت ۋە چوڭ گۇناھ بولۇپ، زىنا بىلەن بىر دەرىجىدە تۇرىدۇ، زىنا بىلەن ئۇنىڭ مەزمۇنى ئوخشاش، نەتىجىسىمۇ ئوخشاش، ئۇ بولسىمۇ يات بىر ئەرنىڭ مەنىيسىنى هېچبىر شەرئىي ئەر ـ خوتۇنلۇق مۇناسىۋىتى بولمىغان بىر ئايالغا مەقسەتلىك هالدا سېلىشتىن ئىبارەتتۇر. ناۋادا بۇ جىنايەتتە زىناغا قارىغاندا ئازراق پەرقلىنىدىغان تەرىپى بولمىغان بولسا سۈنئىي ئورۇقلاندۇرۇشنىڭ هۆكمى، بارلىق ئىلاهىي قانۇنلار ۋە ساماۋى كىتابلار چەكلىگەن زىنانىڭ هۆكمى بىلەن ئوخشاش بولغان بولاتتى.

ئەگەر سۈنئىي ئۇرۇقلاندۇرۇش ئۆز ئېرىدىن غەيرىي يات بىر شەخسنىڭ مەنىيسى بىلەن بولسا، ئۇنداقتا بۇ ئىش، بالا قىلىۋېلىشتىنمۇ قاتتىقراق ۋە قەبىھرەك جىنايەت بولىدۇ ئەلبەتتە، چۈنكى سۈنئىي ئۇرۇقلاندۇرۇشتىن بولغان بالا بىر تەرەپتىن بالا بېقىۋېلىشتىن كېلىپ چىقىدىغان نەسەبكە يات بىر نەرسىنى ئارىلاشتۇرىۋېتىشتەك بىر نەتىجىنى كەلتۈرۈپ چىقارسا، يەنە بىر تەرەپتىن زىنادىن ئىبارەت بولغان يەنە بىر رەزىللىك بىلەن بىر يولدا ئۇچرىشىدۇ، بۇ يولدىن هەر قانداق قانۇن ـ ياساقلار، هەمدە پەزىلەتلىك ئىنسانىي تەبىئەتمۇ نەپرەتلىنىدۇ، ئۇ ئاخىرى كىشىلەرنى ئېسىل جەمئىيەت رىشتىسىنى هېس قىلمايدىغان هايۋانلار دەرىجىسىگە چۈشۈرۈپ قويىدۇ".

بسم الله الرحمن الرحيم

يىگىرمىنچى بۆلۈم. ئىسلام دىنىدىكى ھۆكۈمدارلىق تۈزۈملىرى

بىرىنچى باپ. ئىسلام دىنىدىكى ھۆكۈمدارلىق تۈزۈملىرىنىڭ مۇھىملىقى ۋە زۆرۈرلىكى

مۇسۇلمانلار ئۈچۈن بىر باشلىقنىڭ تىكلىنىشى ئىسلام دىنىدا قىلىش ئەڭ مۇھىم بولغان ئىشلارنىڭ بىرىدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ساھابىلار (ئاللاھ تائالا ئۇلاردىن رازى بولسۇن!) پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋاپات بولۇپ كەتكەن ۋاقىتدا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى يەرلىكىدە قويماي تۇرۇپلا ئەبۇبەكىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى مۇسۇلمانلارنىڭ باشلىقلىقىغا سايلاپ ئۇنىڭغا بەيئەت بەرگەن ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دۈشەنبە كۈنى ۋاپات بولۇپ كەتتى. ساھابىلار سائىدە جەمەتىنىڭ سايىۋەنلىكىنىڭ ئاستىدا ئەبۇبەكىرگە، ئۇنىڭ خەلىپە بولۇشىغا بەيئەت بېرىپ بولۇپ ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى سەيشەنبە كۈنى ياكى چارشەنبە يۇرۇيدىغان كېچە، ياكى چارشەنبە كۈنى يەرلىكىگە قويغان. « بىز ساڭا يەر يۈزىدە كىشىلەر ئارىسىدا ھۆكۈم قىلىش ھوقۇقىنى بەردۇق» (سۇرە ساد 26-ئايەت) مانا بۇ ئايەت كىشىلەر ئارىسىدا ئادىللىق بىلەن ھۆكۈم قىلىدىغان بىر باشلىقنى سايلاپ چىقىشنىڭ زۆرۈر ئىكەنلىكىنى ۋە كىشىلەرگە قىلىنغان زۇلۇم ۋە يولسىزلىقلارنىڭ سەۋەبى بولسا ھۆكۈمرانلارنىڭ ئۆز خاھىشلىرىغا ئەگىشىش ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ .

ئىسلام دىنىدىكى ھۆكۈمدارلىقنىڭ شەرتلىرى

مۇسۇلمانلارغا باشلىق بولىدىغان ئادەمدە تۆۋەندىكى شەرتلەرنىڭ تېپىلىشى لازىم.

1. مۇسۇلمان بولۇشى لازىم. چۈنكى كاپىرنىڭ مۇسۇلمانلارغا باشلىق بولۇشى توغرا ئەمەس.

2. ھۆر ئازات ئادەم بولۇشى لازىم . چۈنكى قۇل ئۆزىگە ئۆزى ئىگە بولالمايدىغان ھالەتتە تۇرسا، قانداقمۇ باشقىلارغا باشلىق بولالىسۇن؟

3. بالاغەتكە يەتكەن بولۇشى لازىم. چۈنكى بالاغەتكە يەتمىگەن كىچىك بالا باشقىلارغا باشلىق بولالمايدۇ.

4. ئەقلى ھۇشى جايىدا بولۇشى لازىم.

5. ئەر بولۇشى لازىم. چۈنكى ئىسلام دىنىدا ئاياللار سىرتقا چىقماي ئۆيلىرىدە ئولتۇرۇشقا بۇيرۇلغان. ئاياللار سىرتلاردا كۆپ كۆرۈلمەي ئۆزىنى ئادەملەرنىڭ كۆزلىرىدىن يىراق ساقلىشى لازىم.

مۇسۇلمانلارغا باشلىق بولىدىغان ئادەمنىڭ ئىسلام دىنىنىڭ ھۆكۈملىرىنى ئىجرا قىلالايدىغان، كىشىلەرگە زۇلۇم قىلغان ئادەمدىن ئۇلارغا ھەقلىرىنى ئېلىپ بېرەلەيدىغان،

چېگرالارنى دۈشمەننىڭ ھۇجۇم قىلىشىدىن قوغدىيالايدىغان، مۇسۇلمانلارغا بىرەر خەتەرنىڭ كېلىشىدىن ئۇلارنى ساقلىيالايدىغان، ئىسلام دۆلىتىنىڭ تۇپراقلىرىنى باشقىلارغا تاتقۇزۇپ قويماي ساقلىيالايدىغان بولۇشى لازىم . ئەگەر باشلىق بولغاندا ئەسكەر تارتىپ ئەسكەرنىڭ ئالدىدا ماڭالايدىغان ئادەم بولۇشى لازىم. پاسىق ئادەمنى باشلىق سايلاش مەكرۇھتۇر. باشلىق بولغان ئادەم باشلىقلىققا سايلانغان ۋاقتىدا تەقۋادار بولۇپ، كېيىن پاسىق بولۇپ قالغان بولسا، ئۇ ئادەمنى باشلىقلىقتىن ئېلىۋېتىش لازىم. يۇز بېرىدىغان قالايمىقانچىلىقنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن باشلىقلىققا سايلام بىلەن ئەمەس كۈچ بىلەن كېلىۋالغان ئادەمنىڭ باشلىقلىقمۇ توغرا بولىدۇ.

ئىسلام دىنىدىكى ھۆكۈمدارلىقنىڭ پىرىنسىپلىرى

ئىسلام دىنىدىكى ھۆكۈمدارلىق بىر نەچچە مۇھىم پىرىنسىپلەرنىڭ ئۈستىگە قۇرۇلغاندۇر.

1. ئىسلام دىنىدىكى ھۆكۈمدارلىقتا ھاكىمىيەتلىك ۋە قانۇن يولغا قويۇش پەقەت ئاللاھ تائالاغىلا خاستۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن كىم بولسا بولسۇن بىر ئادەمنىڭ ياكى بىرەر ھەيئەتنىڭ ياكى بىرەر ئورگاننىڭ ئۆزىگە بۇ ھەقنى داۋا قىلىشى، ئاللاھ تائالانىڭ ھۆكۈملىرىگە ۋە قانۇنلىرىغا قارشى ۋە زىت كېلىدىغان ھۆكۈملەرنى ۋە قانۇنلارنى يولغا قويۇشى توغرا ئەمەس. يارىتىش ۋە ئەمر قىلىش شەك شۈبھىسىز تەنھا بولغان ئاللاھنىڭ ئىلكىدىدۇر. چۈنكى ئاللاھ كائىناتنىڭ ئىگىسى ۋە بۇيرۇق بەرگۈچىسى بولغان ئۇلۇغ زاتتۇر. ھاكىمىيەتلىكنىڭ ئاللاھ تائالاغاخاس ئىكەنلىكى ھەققىدە ئاللاھ تائالا مۇنداق دېدى:

إِنَّ رَبَّكُمُ اللّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ أَلاَ لَهُ الْخَلْقُ وَالأَمْرُ تَبَارَكَ اللّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ (**54**)

شۈبھىسىزكى، پەرۋەردىگارىڭلار اللّٰه ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى ئالتە كۈندە (يەنى ئالتە دەۋردە) ياراتتى، ئاندىن (ئۆزىنىڭ ئۇلۇغلۇقىغا لايىق رەۋىشتە) ئەرش ئۈستىدە قارار ئالدى، اللّٰه كېچە بىلەن (كېچىنىڭ قاراڭغۇلۇقى بىلەن) كۈندۈزنى ياپىدۇ، كېچە بىلەن كۈندۈز بىر - بىرىنى قوغلىشىدۇ (يەنى داۋاملىق ئورۇن ئالمىشىپ تۇرىدۇ): اللّٰه قۇياش، ئاي ۋە يۇلتۇزلارنى اللّٰهنىڭ ئەمرىگە بويسۇندۇرۇلغۇچى قىلىپ ياراتتى، يارىتىش ۋە ئەمر قىلىش (يەنى كائىناتنى تەسەررۇپ قىلىش) راستىنلا اللّٰهنىڭ ئىلكىدىدۇر. ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى اللّٰهنىڭ دەرىجىسى كاتتىدۇر [ئەئراف-54].

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ أَوْفُواْ بِالْعُقُودِ أُحِلَّتْ لَكُم بَهِيمَةُ الأَنْعَامِ إِلاَّ مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَأَنتُمْ حُرُمٌ إِنَّ اللّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ (**1**)

ئى مۆمىنلەر! ئەھدىلەرگە (يەنى اللّٰه بىلەن سىلەرنىڭ ئاراڭلاردىكى ۋە سىلەرنىڭ ئۆز ئاراڭلاردىكى ئەھدىلەرگە) ۋاپا قىلىڭلار. سىلەرگە (بۇ سۈرىدە تۆۋەندە) ئوقۇپ بېرىلىدىغانلاردىن باشقا، ھايۋانلار، (يەنى تۆگە، كالا، قويلار) نىڭ ھەممىسىنى (زەبھى قىلىنغاندىن كېيىن يېيىش) ھالال قىلىندى. لېكىن سىلەر ئېھرام (ياكى ھەرەم) دە بولغىنىڭلاردا شىكارنى ھالال سانىماڭلار، شۈبھىسىزكى، اللّٰه (ھالال - ھارام توغرۇلۇق) خالىغان نەرسىنى

ھۆكۈم قىلىدۇ [مائىدە-1].

مَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِهِ إِلاَّ أَسْمَاء سَمَّيْتُمُوهَا أَنتُمْ وَآبَآؤُكُم مَّا أَنزَلَ اللّهُ بِهَا مِن سُلْطَانٍ إِنِ الْحُكْمُ إِلاَّ لِلّهِ أَمَرَ أَلاَّ تَعْبُدُواْ إِلاَّ إِيَّاهُ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لاَ يَعْلَمُونَ *(**40**)

سىلەرنىڭ اللەنى قويۇپ ئىبادەت قىلىۋاتقىنىڭلار پەقەت سىلەر ئۆزۈڭلار ۋە ئاتا - بوۋاڭلار ئاتىۋالغان (بۇتلارنىڭ ۋە غەيرىينىڭ) ناملىرىدىنلا ئىبارەت، الله (ئۇلارنىڭ اللەنىڭ شېرىكى بولۇشى توغرىسىدا) ھېچقانداق دەلىل چۈشۈرگىنى يوق، ئىبادەت ۋە دىن بارىسىدىكى بارچە ھۆكۈملەر پەقەت اللەقىلا مەنسۇپ، ئۇ سىلەرنى پەقەت ئۆزىگىلا ئىبادەت قىلىشقا بۇيرۇغان، بۇ توغرا دىندۇر. لېكىن كىشىلەرنىڭ تولىسى(بۇنى) بىلمەيدۇ [سۈرە يۇسۇف-40].

ئاللاھ تائالا پەيغەمبەرلەرنىڭ كاتتىسى ۋە ئەڭ ئاخىرقىسى بولغان مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى قۇرئان كەرىمدە چۈشۈرۈلگەن ھۆكۈملەر بىلەن ھۆكۈم قىلىشقا بۇيرۇپ مۇنداق دېدى:

وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ فَاحْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنزَلَ اللّهُ وَلاَ تَتَّبِعْ أَهْوَاءهُمْ عَمَّا جَاءكَ مِنَ الْحَقِّ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا وَلَوْ شَاء اللّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِن لِّيَبْلُوَكُمْ فِي مَآ آتَاكُم فَاسْتَبِقُوا الخَيْرَاتِ إِلَى الله مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ (**48**) وَأَنِ احْكُم بَيْنَهُم بِمَآ أَنزَلَ اللّهُ وَلاَ تَتَّبِعْ أَهْوَاءهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَن يَفْتِنُوكَ عَن بَعْضِ مَا أَنزَلَ اللّهُ إِلَيْكَ فَإِن تَوَلَّوْاْ فَاعْلَمْ أَنَّمَا يُرِيدُ اللّهُ أَن يُصِيبَهُم بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ (**49**) أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللّهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ (**50**)

(ئى مۇھەممەد!) بىز ساڭا ئۆزىدىن ئىلگىرى (ساماۋى) كىتابلارنى ئېتىراپ قىلغۇچى ۋە ئۇلارغا شاھىت بولغۇچى ھەق كىتابنى (يەنى قۇرئاننى) نازىل قىلدۇق. (ئى مۇھەممەد!) ئۇلارنىڭ ئارىسىدا الله ساڭا نازىل قىلغان قۇرئان (ئەھكامى) بويىچە ھۆكۈم قىلغىن، ساڭا كەلگەن ھەقتىن بۇرۇلۇپ، ئۇلارنىڭ نەپسى خاھىشلىرىغا ئەگەشمىگىن. (ئى ئۈممەتلەر!) سىلەرنىڭ ھەر بىرىڭلارغا بىرخىل شەرىئەت ۋە ئوچۇق يول تەيىن قىلدۇق. ئەگەر الله خالىسا، ئەلۋەتتە، سىلەرنى بىر ئۈممەت قىلاتتى (يەنى پۈتۈن ئىنسانلارنى بىر دىندا قىلاتتى). لېكىن الله سىلەرگە بەرگەن شەرىئەتلەر ئارىسىدا سىلەرنى سىناش ئۈچۈن (كۆپ ئۈممەت قىلىپ ئايرىدى). ياخشى ئىشلارغا ئالدىراڭلار. ھەممىڭلار اللەنىڭ دەرگاھىغا قايتىسىلەر، سىلەر ئىختىلاپ قىلىشقان نەرسىلەرنى (ئۇنىڭ قايسى ھەق، قايسى ناھەق ئىكەنلىكىنى) الله سىلەرگە ئېيتىپ بېرىدۇ (ئۇلار يەنى يەھۇدىيلار ۋە ناسارالار) نىڭ ئارىسىدا الله ساڭا نازىل قىلغان قۇرئاننىڭ (ئەھكامى) بويىچە ھۆكۈم قىلغىن، ئۇلارنىڭ نەپسى خاھىشلىرىغا ئەگەشمىگىن، ئۇلارنىڭ الله ساڭا نازىل قىلغان قۇرئاننىڭ بىر قىسمىدىن سېنى ۋاز كەچۈرۈشىدىن ساقلانغىن. ئەگەر ئۇلار (الله ساڭا نازىل قىلغان ھۆكۈمدىن) يۈز ئۆرۈسە، (ئى مۇھەممەد!) بىلگىنكى، ئۇلارنىڭ بىر قىسىم گۇناھلىرى تۈپەيلىدىن الله ئۇلارنى جازالاشنى ئىرادە قىلىدۇ. شەك - شۈبھىسىزكى، كىشىلەردىن نۇرغۇنى پاسىقتۇر (يەنى پەرۋەردىگارىنىڭ تائىتىدىن باش تارتىپ، ھەققە خىلاپلىق قىلىپ گۇناھقا چۆمگۈچىلەردۇر) ئۇلار جاھىلىيەت دەۋرىنىڭ ھۆكمىنى تەلەپ

قىلامدۇ؟ (اللهقا) چىن ئىشىنىدىغان قەۋمنىڭ نەزىرىدە ھۆكۈمدە اللهتىنمۇ ئادىل كىم بار [سۈرە مائىدە48ـ50].

2. ئىشنى كېڭەشىش ۋە مەسلىھەت بىلەن قىلىش. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالامۇنداق دېدى:

وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ (38)

پەرۋەردىگارىنىڭ دەۋىتىگە ئاۋاز قوشالايدىغانلارغا، نامازنى (تەئدىل ئەركان بىلەن) ئۆتەيدىغانلارغا، ئىشلىرىنى مەسلىھەت بىلەن قارار قىلىدىغانلارغا، بىز رىزىق قىلىپ بەرگەن نەرسىلەردىن سەدىقە قىلىدىغانلارغا.(شۇرا ـ38)

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللّهِ لِنتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لاَنفَضُّواْ مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّهِ إِنَّ اللّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ (159)

اللهنىڭ رەھمىتى بىلەن سەن ئۇلارغا مۇلايىم بولدۇڭ؛ ئەگەر قوپال، باغرى قاتتىق بولغان بولساڭ، ئۇلار چۆرەڭدىن تارقاپ كېتەتتى؛ ئۇلارنى ئەپۇ قىل، ئۇلار ئۈچۈن مەغپىرەت تىلىگىن، ئىشتا ئۇلار بىلەن كېڭەشكىن؛ (كېڭەشكەندىن كېيىن) بىر ئىشقا بەل باغلىساڭ، اللهقا تەۋەككۇل قىلغىن. الله ھەقىقەتەن تەۋەككۇل قىلغۇچىلارنى دوست تۇتىدۇ [ئال ئىمران ـ159].

كېڭەشىش ۋە مەسلىھەت سېلىش ئىشنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالاممۇ بىر نەچچە قېتىم ۋە كۆپلىگەن ئورۇنلاردا قىلغان. مەسىلەن: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇسۇلمانلارنىڭ بەدىر كۈنى قۇرەيش بىلەن ئۇرۇش قىلىش ياكى قىلماسلىق ھەققىدە ساھابىلار بىلەن مەسلىھەتلەشكەن. كېيىن بەدىر ئۇرۇشىدا كاپىرلاردىن ئەسىرگە چۈشۈپ قالغانلارنى قانداق قىلىش ھەققىدىمۇ ساھابىلارغا مەسلىھەت سالغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن كېيىن ئۇنىڭ كەينىدىن كەلگەن خەلىپىلەرمۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ شۇ يولى بويىچە ماڭغان. مەسلىھەت سېلىش ۋە كېڭەشىش بىر ئىشقا بەل باغلاشتىن بۇرۇن بولىدۇ.

3. ئاللاھ تائالانىڭ ئالدىدا گۇناھ بولمايدىغان ئىشلاردا باشلىققا بويسۇنۇش. باشلىققا بويسۇنۇش ھەققىدە ئاللاھ تائالا مۇنداق دېدى:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ أَطِيعُواْ اللّهَ وَأَطِيعُواْ الرَّسُولَ وَأُوْلِي الأَمْرِ مِنكُمْ فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلاً (59)

ئى مۆمىنلەر! اللهقا، پەيغەمبەرگە ۋە ئۆزۈڭلاردىن بولغان ئىش ئۈستىدىكىلەرگە ئىتائەت قىلىڭلار، ئەگەر سىلەر بىر شەيئىدە ئىختىلاپ قىلىشىپ قالساڭلار، بۇ توغرىدا اللهقا ۋە پەيغەمبەرگە مۇراجىئەت قىلىڭلار، بۇ (يەنى اللهنىڭ كىتابىغا ۋە پەيغەمبىرىنىڭ سۈننىتىگە مۇراجىئەت قىلىش) سىلەر ئۈچۈن پايدىلىقتۇر، نەتىجە ئېتىبارى بىلەن گۈزەلدۇر [نىسا ـ59].

6675/4015 ـ علي – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: بعث النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سرية واستعمل عليهم رجلاً من الأنصار وأمرهم أن يطيعوه، فغضب فقال: أليس أمركم رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أن تطيعوني؟ قالوا: بلى قال: فاجمعوا حطبًا، فجمعوا قال: أوقدوا نارًا. فأوقدوها، فقال: ادخلوا فيها، فهموا وجعل بعضهم يمسك بعضًا، ويقولون: فررنا إلى النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ من النار، فما زالوا حتى خمدت النار فسكن غضبه، فبلغ ذلك النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

فقال: ((لو دخلوها ما خرجوا منها إلى يوم القيامة، الطاعة في المعروف))* البخاري (4340)، مسلم (1840).

6675/4015 - ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر قوشۇن تەشكىللەپ، ئۇنىڭغا ئەنسارىلاردىن بىرىنى سەركەردە قىلدى ۋە قوشۇندىكىلەرنىڭ سەركەردىگە ئىتائەت قىلىشىنى قاتتىق تاپىلىغاندىن كېيىن، مەلۇم بىر جايغا ئەۋەتتى. قوشۇن سەركەردىسى (بىر ئىش توغرىسىدا) غەزەبلىنىپ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سىلەرنى ماڭا ئىتائەت قىلىشقا بۇيرىغان ئەمەسمۇ؟ دېۋىدى، ئۇلار: شۇنداق، ئىتائەت قىلىشقا بۇيرىغان، دېيىشتى. سەركەردە: ئۇنداقتا، ماڭا ئوتۇن يىغىپ كېلىڭلار! دېدى. ئوتۇن يىغىلدى. سەركەردە: ئوت يېقىڭلار! دېدى، ئوتمۇ يېقىلدى. ئاندىن سەركەردە: ئوتقا كىرىڭلار! دېدى. ئۇلار ئوتقا كىرىشنىمۇ ئويلىدىيۇ، بىر - بىرىنى تۇتۇۋېلىپ: بىز پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا ئوتتىن قېچىپ بارغان ئەمەسمىدۇق؟! دېيىشتى. ئۇلار بىر قارارغا كېلىپ بولغۇچە ئوت ئۆچۈپ قالدى، سەركەردىنىڭمۇ ئاچچىقى ياندى. بۇ ئىشتىن ۋاقىپ بولغان پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئەگەر ئۇلار ئوتقا كىرگەن بولسا، تاكى قىيامەتكىچە ئوتتىن چىقالمايتتى. ئىتائەت قىلىش دېگەن توغرا ئىشلاردا بولىدۇ، دېدى. (بۇخارى: 4340)

4. كىشىلەرنىڭ ئارىسىدا ئادىللىق قىلىش. ئادىللىق قىلىش ئاللاھ تائالانىڭ شەرىئەتتىنىڭ ھۆكۈملىرىنى كىشىلەرگە ئوخشاش ئىجرا قىلىش بىلەن بولىدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دېدى:

إِنَّ اللّهَ يَأْمُرُكُمْ أَن تُؤدُّواْ الأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُم بَيْنَ النَّاسِ أَن تَحْكُمُواْ بِالْعَدْلِ إِنَّ اللّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُم بِهِ إِنَّ اللّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا (**58**)

شۇبھىسىزكى، اللە سىلەرنى ئامانەتلەرنى ئىگىسىگە قايتۇرۇشقا، كىشىلەر ئارىسىدا ھۆكۈم قىلغاندا ئادىل ھۆكۈم قىلىشقا بۇيرۇيدۇ، اللە سىلەرگە نەسىھەت قىلغان ئىشلار نېمىدېگەن ياخشى، اللە ھەقىقەتەن (سۆزۈڭلارنى) ئاڭلاپ تۇرغۇچىدۇر [نىسا- 58].

5. ئامانەت ۋە مەسئۇلىيەتنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالايدىغان بولۇش. كىشىلەرگە باشلىق بولۇش ئىسلام دىنىدا ناھايىتى چوڭ ۋە كاتتا مەسئۇلىيەت ۋە ئېغىر ئامانەت ھېسابلىنىدۇ. كىشىلەرگە باشلىق بولۇشنىڭ ئىسلام دىنىدا ناھايىتى چوڭ ۋە كاتتا مەسئۇلىيەت ۋە ئېغىر ئامانەت ئىكەنلىكىنى تۆۋەندىكى ھەدىستىنمۇ كۆرۈۋالالايمىز.

3045/ 5073 - أبو ذَرٍّ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((يَا أَبَا ذَرٍّ، إِنِّي أَرَاكَ ضَعِيفًا إِنِّي أُحِبُّ لَكَ مَا أُحِبُّ لِنَفْسِي فَلا تَأَمَّرَنَّ عَلَى اثْنَيْنِ وَلا تَوَلَّيَنَّ مَالَ يَتِيمٍ))* أبو داود (2868)، النسائي 255/6، مسلم (1826)

3045/ 5073 - ئەبۇ زەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ماڭا: ئى ئەبۇ زەر! سېنىڭ ئاجىز ئادەم ئىكەنلىكىڭنى بايقىدىم، مەن ئۆزەمگە ياخشى كۆرگەننى ساڭىمۇ ياخشى كۆرىمەن، شۇڭا سەن ئىككى ئادەمگە بولسىمۇ باشلىق

بولمىغىن ۋە يېتىمنىڭ مېلىغا ئىگىدارچىلىق قىلمىغىن! دەپ ۋەسىيەت قىلغانىدى. (ئەبۇ داۋۇد: 2868)

يەنە بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلىدۇ:

5967/3574 ـ أبو ذَر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – قُلْتُ: يَا رَسُولَ الله أَلا تَسْتَعْمِلُنِي فَضَرَبَ بِيَدِهِ عَلَى منْكبِي، ثُمَّ قَالَ: ((يَا أَبَا ذَرٍّ، إِنَّكَ ضَعِيفٌ وَإِنَّهَا أَمَانَةُ وَإِنَّهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ خِزْيٌ وَنَدَامَةٌ إِلاَّ مَنْ أَخَذَهَا بِحَقِّهَا وَأَدَّى الَّذِي عَلَيْهِ فِيهَا))* مسلم (1825)

5967/3574 ـ ئەبۇ زەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە: ئى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم! مېنى بىرەر ئەمەلگە تەيىنلەپ ئىشلەتمەمسەن؟ دېگەنىدىم. ئۇ مۇبارەك قولى بىلەن مۈرەمگە ئۇرۇپ تۇرۇپ: ئى ئەبۇ زەر! سەن ئاجىز ئادەمسەن، ئەمەلدارلىق ئامانەتتۇر. ئەمەلدارلىق مەسئۇلىيەتچانلىق بىلەن تاپشۇرۇپ ئېلىپ، تولۇق ئادا قىلالايدىغان ئادەمدىن باشقا ئادەمگە قىيامەت كۈنى خارلىق ۋە پۇشايمان ئېلىپ كېلىدۇ، دېدى. (مۇسلىم: 1825)

كىشىلەرگە باشلىق بولۇش ئىسلام دىنىدا ناھايىتى چوڭ ۋە كاتتا مەسئۇلىيەت ۋە ئېغىر ئامانەت بولغانلىقى ئۈچۈن باشلىقلىق ئامانىتىنى ئۈستىگە ئېلىشقا ۋە ئۇنى خەلقىگە تولۇق ئادا قىلىشقا كۈچى يېتىدىغان ئادىل باشلىققا قىيامەت كۈنىدە ناھايىتى كاتتا ۋە ئالىي ئورۇن بار.

6. بىر ئىش قىلىش پۇرسەتلىرىدە ۋە شەرىئەتنىڭ ھۆكۈملىرىنى ئىجرا قىلىشتا ھەممە كىشىنى ئوخشاش كۆرۈش. چۈنكى ھەممە ئادەم ئاللاھ تائالانىڭ شەرىئىتى ئالدىدا ئوخشاشتۇر. ئىسلام دىنىنىڭ قانۇنلىرى ھەممە ئادەمگە ئوخشاش ئىجرا قىلىنىدۇ.

5412/3223 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: أَنَّ قُرَيْشًا أَهَمَّهُمْ شَأْنُ الْمَرْأَةِ الْمَخْزُومِيَّةِ الَّتِي سَرَقَتْ، فَقَالُوا: مَنْ يُكَلِّمُ فِيهَا رَسُولَ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ؟ فَقَالُوا: ومَنْ يَجْتَرِئُ عَلَيْهِ إِلاَّ أُسَامَةُ حِبُّه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَلَّمَهُ أُسَامَةُ، فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ((أَتَشْفَعُ فِي حَدٍّ مِنْ حُدُودِ الله)) ثُمَّ قَامَ فَاخْتَطَبَ فقَالَ: ((إِنَّمَا أَهْلَكَ الَّذِينَ قَبْلَكُمْ أَنَّهُمْ كَانُوا إِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الشَّرِيفُ تَرَكُوهُ وَإِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الضَّعِيفُ أَقَامُوا عَلَيْهِ الْحَدَّ، وَايْمُ الله لَوْ أَنَّ فَاطِمَةَ بِنْتَ مُحَمَّدٍ سَرَقَتْ لَقَطَعْتُ يَدَهَا))* البخاري (3475)، مسلم (1688).

5412/3223 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: قۇرەيش قەبىلىسىنىڭ مەخزۇم ئايمىقىدىن بولغان بىر ئايالنىڭ ئۆتكۈزگەن ئوغرىلىق جىنايىتى قۇرەيش قەبىلىسىنىڭ بېشىنى قاتۇردى. ئۇلار بىر بىرىگە: كىم بۇ ئايالنىڭ ئەپۇ قىلىنىشى ئۈچۈن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئېغىز ئاچىدۇ؟ دېيىشتى ۋە بۇ ئىشقا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بەكمۇ ياخشى كۆرىدىغان ئۇسامە ئىبنى زەيدتىن باشقىسىنىڭ لايىق ئەمەسلىكىگە چىنپۇتتى. ئۇسامە ئىبنى زەيد ئۇلارنىڭ تەۋسىيەسى بىلەن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئېغىز ئاچقانىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: سەن اللە بېكىتكەن جازانىڭ ئىجرا قىلىنماسلىقى ئۈچۈن شاپائەت قىلغىلى كەلدىڭمۇ؟! دەپ ئۇنىڭغا كايىدى. ئاندىن ئورنىدىن تۇرۇپ، جامائەتكە خىتاب قىلىپ: سىلەردىن بۇرۇنقى

ئۈممەتلەرنىڭ ھالاكىتىگىمۇ مۇشۇنداق ئىشلار سەۋەب بولغانىدى، چۈنكى ئۇلارنىڭ ئىچىدىن بىرەر ئېسىلزادە ئوغرىلىق قىلسا، ئۇ جازاغا تارتىلمايتتى. ئادەتتىكى بىرەر بىچارە ئوغرىلىق قىلسا، ئۇ دەرھال جازاغا تارتىلاتتى. اللەنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، ئەگەر قىزىم فاتىمە ئوغرىلىق قىلىپ قالسا، ئۇنىڭمۇ قولىنى كېسىمەن، دېدى. (بۇخارى: 3475، مۇسلىم: 1688)

ئىككىنچى باپ. ئىسلام دۆلىتى ۋە ئۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەر

ئىسلام دۆلىتى دېگەن قانداق دۆلەت ؟

ئىسلام دۆلىتى دېيىلگەن ھامان كىشىلەرنىڭ خىيالىغا ئوتتۇرا ئەسىرلەردە ياۋروپا قىتئەسىدە، جاھالەت بىلەن خۇراپاتنىڭ بىردىنبىر مەنبەئى بولغان خىرىستىئان چېركاۋلىرىنىڭ زوراۋانلىقى ئاستىدا ھۆكۈم سۈرگەن ۋە ئاخىرى ئومۇميۈزلۈك خەلق ئىنقىلابى بىلەن ئاغدۇرۇپ تاشلانغان دىن دۆلەتلىرى كېلىدۇ. ئەمەلىيەتتە ئىسلام دۆلىتى بىلەن دىن دۆلىتى ئوتتۇرىسىدا چوڭ پەرقلەر بار. چۈنكى دىن دۆلىتى تار دائىرىدە، ئىسلام دۆلىتى كەڭ دائىرىدە بولىدۇ. ئىسلام سۆزىنىڭ مەنىسىمۇ دىن سۆزىنىڭ مەنىسىدىن ئەلۋەتتە چوڭ ۋە كەڭدۇر. شۇڭا ئىسلام فىقھىشۇناسلىرىنىڭ نەزىرىدە دىن ئىسلام شەرىئىتىدە قوغداش پەرز بولغان 5 چوڭ زۆرۈرىيەتنىڭ بىرى سانىلىدۇ. ئۇلار : دىن، جان، ئەقىل، نەسىل ۋە مال مۈلۈك قاتارلىقلاردۇر. مۇندىن باشقا " ئىسلام تەربىيىسى" دېگەن سۆز پۈتۈن تەربىيە ساھەلىرىنىڭ ھەممىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان بولۇپ، " دىن تەربىيىسى " ئىسلام تەربىيىسى ئۆز ئىچىگە ئالغان تەربىيە تۈرلىرىدىن بىرىدۇر .

ئىسلام دۆلىتى بىلەن دىن دۆلىتىنىڭ پەرقى

ئىسلام دۆلىتى بىلەن دىن دۆلىتى ئوتتۇرىسىدا چوڭ پەرقلەر بار. مەسىلەن :

1. ئىسلام دۆلىتى ئەركىن سايلام، ئىختىيارىي بەيئەت ۋە ئورتاق كېڭەش ئاساسىغا قۇرۇلىدىغان دۆلەت. ئاللاھ تائالانىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا تەلىم بېرىپ: ئىشتا ئۇلار بىلەن كېڭەشكىن دېگەنلىكى ۋە مۇسۇلمانلارنى سۈپەتلەپ: ئۇلار ئىشلارنى ئۆزئارا كېڭەشىش ئارقىلىق بېجىرىدۇ، دېگەنلىكى بۇنىڭ دەلىلىدۇر. ئەمما دىن دۆلىتى " دىن ئادەملىرى " نىڭ دىنىي ھۆكۈمرانلىقى ئاستىدا بولىدىغان دۆلەتتۇر. بۇ خۇددى ئوتتۇرا ئەسىرلەردە ياۋروپا قىتئەسىدە خىرىستىئان چېركاۋلىرىنىڭ زوراۋانلىقى ئاستىدا ھۆكۈم سۈرگەن دىن دۆلەتلىرىگە ئوخشاش.

2. ئىسلام دۆلىتىدە دۆلەت باشلىقى خەلىپە ياكى رەئىس خەلق تەرىپىدىن سايلىنىدۇ. بىرىنچى خەلىپە ئەبۇ بەكرى سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ خەلىپىككە سايلانغانلىق قىسسىسىمۇ بۇنىڭ بىر دەلىلىدۇر. چۈنكى خەلىپىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆزى تەيىنلەپ قويغان ئەمەس، بەلكى ئۇنى مۇسۇلمانلار كېڭەشىش ئارقىلىق سايلاپ چىققان ئىدى. ئۆمەر ئىبنى خەتتاب، ئوسمان ئىبنى ئاففان ۋە ئەلى ئىبنى ئەبۇ تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇم قاتارلىق خەلىپىلەرمۇ شۇ تەرىقىدە سايلانغان. ئۇلارنىڭ ھېچبىرىنى ئالدىنقىسى تەيىنلەپ قويغان ئەمەس. ئەمما دىن دۆلىتىدە سايلاش بولمايدۇ، دۆلەت باشلىقى دىنىي ماقامىنىڭ

بىۋاستە بۇيرۇقى بىلەن تەيىنلىنىدۇ ياكى دىنىي ماقامىنىڭ ئۆزى بولىدۇ.

3 . ئىسلام دۆلىتىدە دۆلەت باشلىقى ئىسلام شەرىئىتى تەرىپىدىن قويۇلغان شەرتلەر ۋە چەكلىمىلەر دائىرىسىدە ئىش كۆرىدۇ. باشلىق خاتالاشسا خەلقنىڭ قارشى چىقىش ۋە ئۇنى ھوقۇقىدىن ئېلىۋېتىش ھوقۇقى بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ باشلىققا بويسۇنۇش پەقەت شەرىئەتنىڭ بەلگىلىمىلىرىنىڭ دائىرىسى ئىچىدە بولىدۇ، دېگەن ھەدىسى بۇنى كۆرسىتىدۇ. ئەمما دىن دۆلىتىدە دۆلەت باشلىقى مۇتلەق ئەركىن بولۇپ، پۈتۈن ئىشلاردا ئۇنىڭ دېگىنى دېگەن بولىدۇ. خەلقنىڭ ئۇنىڭغا قارشى چىقىش ھوقۇقى بولمايدۇ. قارشى چىققۇچىلار ھامان كاپىرلىققا ھۆكۈم قىلىنىپ ئېغىر جازالارغا يولۇقىدۇ.

4 . ئىسلام دۆلىتىدە دۆلەت باشلىقىغا بويسۇنۇش ئاللاھقا ئاسىيلىق بولمايدىغان ئىشلار دائىرىسىدە بولىدۇ. باشلىق مۇسۇلمانلىققا توغرا كەلمەيدىغان بىرەر قانۇن چىقارسا، ئىسلام دۆلىتى تەركىبىدىكى ھەر قانداق بىر پۇقرانىڭ ئۇنىڭغا قارشى چىقىش ھوقۇقى بولۇپلا قالماستىن، بەلكى پەرزدۇر. چۈنكى بۇ ھەر بىر مۇسۇلمان ئۈچۈن پەرز بولغان " ئەمر مەرۇپ، ۋەز ـ نەسىھەت قاتارىغا كىرىدىغان ئىش، بىرىنچى خەلىپىنىڭ مەن ئاللاھقا ئىتائەت قىلغان مۇددەتچە ماڭا بويسۇنۇڭلار، ئەگەر مەن ئاللاھقا ئاسىيلىق قىلسام، ماڭا بويسۇنۇشقا بولمايدۇ.. ياخشى ئىش قىلسام ماڭا ياردەم قىلىڭلار، ئەگەر يامان قىلسام ماڭا قارشى چىقىڭلار دېگەن سۆزى، ئىككىنچى خەلىپە ئۆمەر ئىبنى خەتتابنىڭ مەسجىدتە خۇتبە ئوقۇۋاتقىنىدا، بىر ئايال كېلىپ، ئۇنىڭ سۆزىگە قارشى چىققان ۋە ئۇنى تەنقىدلىگەندە ئۆمەر خاتالاشتى، بۇ ئايال توغرا قىلدى دېگەنلىكى بۇنى ئىپادىلەيدۇ. ئەمما دىن دۆلىتىدە ھاكىمىيەت ئۈستىدىكىلەرگە قارشى چىقىش دىنغا قارشى چىققانلىق ھېسابلىنىدۇ. ئۇلارغا شەرتسىز ئىتائەت قىلىش تەلەب قىلىنىدۇ. ياۋروپادا خەلقنى جاق تويغۇزغان ۋە ئۇلارنى " دىن " دېگەن ئاتالغۇدىنمۇ قاتتىق نەپرەتلىنىدىغان دەرىجىگە كەلتۈرۈپ قويغان سەۋەبنىڭ بىرى بۇ ئىدى.

5 . ئىسلام دۆلىتىنىڭ دۆلەت باشلىقى ئۆزىنى خەلقنىڭ ۋەكىلى دەپ تونۇيدۇ. شۇڭا ۋاپادار خەلىپە ئۆمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىز خەلىپىلىككە سايلانغان ۋاقتىدا، مۇسۇلمانلار ئاممىسىغا قىلغان تۇنجى نۇتقىدا ئەي خالايىق ! مەن بۇ مەسئۇلىيەتنى مېنىڭ ئىختىيارىمسىز ھالدا ئۈستۈمگە ئېلىشقا مەجبۇر بولۇپ قالدىم، ئەڭ ياخشىسى سىلەر بۇ ئامانەتنى مەندىن ئېلىڭلار، ئۆزۈڭلار خالىغان بىرىنى سايلىۋېلىڭلار دېگەن. لېكىن پۈتۈن خەلق ئاممىسى ئۇنىڭ بۇ ئۆزرىسىنى قوبۇل قىلمىغان ۋە ئۇنىڭ خەلىپىلىكىگە ھەممە بىردەك رازى ئىكەنلىكىنى ھەممە بىر ئاۋازدا سۆزلىگەن. ئاندىن ئۇ سۆزىگە داۋام قىلىپ، ئەي خالايىق ! ئاللاھقا ئىتائەت قىلمىغان كىشىگە بويسۇنۇشقا بولمايدۇ. مەن ئاللاھقا ئىتائەت قىلغان مۇددەتچە ماڭا بويسۇنۇڭلار، ئەگەر مەن ئاللاھقا ئاسىيلىق قىلسام ماڭا بويسۇنۇش يوق دېگەن. ئەمما دىن دۆلىتىدە دۆلەت باشلىقى خەلقنىڭ ئەمەس، ئاللاھنىڭ ۋەكىلى ھېسابلىنىدۇ. شۇڭا ئۇلارنىڭ دېگەنلىرى دىن ۋە قانۇن ھېسابلىنىدۇ.

ئۆمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىز رەھمەتۇللا ئەلەيھى

ئۆمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىز ئەمەۋىيلەر خەلىپىلىكىنىڭ 7 خەلىپىسى، ئىسلام تارىخىدا ساھابىلاردىن ، خۇلافائۇرراشىدۇن دەپ ئاتالغان ئۇلۇغلىنىدىغان 4 خەلىپىنىڭ بەسىنچىسى، ھىجرىيە

61 ـ يىلى (مىلادىيە 680) مەدىنە مۇنەۋۋەرە شەھرىدە دۇنياغا كەلگەن بولۇپ، ئىككىنچى خەلىپە ئۆمەر ئىبنى خەتتابنىڭ ئوغلى ئاسىمنىڭ قىزى لەيلانىڭ ئوغلىدۇر. مۇنداقتا ئۆمەر ئىبنى ئابىدۇلئەزىزى ئۆمەر ئىبنى خەتتابنىڭ چەۋرىسى ھېسابلىنىدۇ . مىلادىيە 717 ـ يىلىدىن 720 ـ يىلىغا قەدەر ئىككى يېرىم يىل خەلىپىلىك قىلغان . ئادالەتپەرۋەرلىكى، كەمتەرلىكى، تەقۋادارلىقى، باشقا خەلىپىلەردەك مال ــ دۇنيا توپلاشقا تىرىشماسلىقى بىلەن شوھرەت قازانغان بولۇپ، زامانىسىدىكى كوپلىگەن ئۆلىمالارنىڭ نەزەرىدە ئەڭ ئۇلگىلىك خەلىپىلەر سانالغانلىقتىن، خۇلافائۇرراشىدۇن ئەبۇ بەكرى، ئۆمەر، ئوسمان ۋە ئەلى قاتارلىق ئۇلگىلىك خەلىپىلەر قاتارىدىن ئورۇن ئالغان. ئۆمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىز 101 ــ ھىجرىتە (720 م) ھازىرقى سۇرىيىنىڭ ھەلەب شەھرىگە يېقىن دىر سەمئان دېگەن يېرىدە ۋاپات بولۇپ، شۇ جايغا دەپنە قىلىنغان . ئىشەنچلىك رىۋايەتلەرگە كۆرە، ئۆمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىز قول ئاستىدىكى ۋالىيلاردىن بىرىنىڭ زەھەر بېرىشى بىلەن قەستلەپ ئۆلتۈرۈلگەن.

مەدىنە ئىسلام دۆلىتىدە گراژدانلارنىڭ ھەق ھوقۇقلىرى كاپالەت قىلىنغان

مەدىنە ئىسلام دۆلىتى تەركىبىدىكى مۇسۇلمان، يەھۇدىي، خرىستىئان ۋە مۇشرىكلەردىن تەركىب تاپقان گراژدانلارنىڭ ھەق ــ ھوقۇقى، ئۆزئارا بىر بىرىگە يول قويۇپ تىنچلىق ئىچىدە ھايات كەچۈرۈش ئەھۋالى ھازىرقى ئەڭ ئىلغار دېموكراتىك دۆلەتلەرنىڭكىدىن قېلىشمايتتى، ھەتتا بەزى تەرەپلەردە دېموكراتىيىدىنمۇ ئىلگىرىلەپ كەتكەن ئىدى. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەدىنە مۇنەۋۋەرە شەھرىدە تۇنجى ئىسلام دۆلىتىنى تەسىس قىلغىنىدا، ئېلان قىلغان 52 ماددىلىق « مەدىنە ۋەسىقىسى» ئىنسانىيەت تارىخىدا، بىر دۆلەتتە ياشايدىغان ھەر قايسى دىندىكىلەرنىڭ ئۆزلىرىنىڭ دىنىي ئېتىقادىنى قوغداش ۋە دىنىي پائالىيەتلىرىنى ئەركىن ئېلىپ بېرىش ھوقۇقىنى ئېتىراپ قىلغان تۇنجى دەستۇر بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بۇ ئەينى ۋاقىتتا مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامدىن ئىلگىرى ۋە كېيىن ھەتتا " دېموكراتىيە " ۋە " ئىنسان ھەقلىرى" دېگەنلەر مەيدانغا كېلىشتىن بۇرۇنقى يېقىنقى ئەسىرلەردىمۇ مەۋجۇد بولۇپ باقمىغان تەڭداشسىز دەستۇر سانىلىدۇ .

مەدىنە ۋەسىقىسى ۋە ئۇنىڭ جارىي قىلدۇرۇلۇشى

مەدىنە ۋەسىقىسى مەدىنە مۇنەۋۋەرە شەھرىدە ياشايدىغان مۇسۇلمانلار، يەھۇدىيلار، خرىستىئانلار ۋە مۇشرىكلارنىڭ مەدىنە دۆلىتى تەركىبىدىكى گراژدانلىق ھوقۇقى، كىشىلىك ۋە ئىجتىمائىي، سىياسىي ۋە ئىقتىسادىي بارلىق ھەق ــ ھوقۇقلىرى، ئېتىقاد ئەركىنلىكى، ۋەتەننى تاشقى كۈچلەرنىڭ قانداقلا بىر ھۇجۇمىدىن بىرلىكتە مۇداپىئە قىلىش مەجبۇرىيىتى قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان، كېلىشىم ياكى شەرتنامە خاراكتېرلىك باياننامە ئىدى. مەدىنە ۋەسىقىسى يەنە " ئىنسان ھەقلىرى " باياناممسىنى ئىنسانىيەت تارىخىدا تۇنجى بولۇپ، ئېلان قىلغان سانىلىدۇ. بۇ ۋەسىقىنىڭ كۆپ دىنلىق دۆلەتتە، گراژدانلارنىڭ دىنىي جەھەتتە توقۇنۇشسىز ھالدا تىنچلىق ئىچىدە ھايات كەچۈرىشىنىڭ ئۇلگىلىرى تۆۋەندىكى ماددىلاردا ئورۇن ئالغان:

مەدىنە ئىسلام دۆلىتى تەركىبىدىكى ھەر بىر گراژدان ھەق ــ ھوقۇقلاردا، دىنىي ئېتىقاد ۋە ھەركىم ئۆز دىنىغا كۆرە ئىبادەت قىلىش ئەركىنلىكىدە، مەجبۇرىيەتلەردە، سوت ئالدىدا ۋە

جازادا ئوخشاشتۇر.

مەدىنە ئىسلام دۆلىتى تەركىبىدىكى مۇھاجىرلار مەككىدىن كەلگەنلەر بىلەن ئەنسارلار مەدىنىلىكلەر ئۆزئارا دىنىي قېرىنداشلاردۇر.

يەھۇدىيلار بىلەن مۇسۇلمانلار بىر ئۇممەتتۇر. بىر بىرىگە زۇلۇم ياكى ئادالەتسىزلىك قىلىشقا، بىر بىرىگە قارشى سىرتقى كۈچلەر بىلەن بىرلىششكە بولمايدۇ.

خرىستىئانلار مەيلى زېمىننىڭ شەرقىدە، مەيلى غەربىدە، مەيلى يېقىندا ياكى يىراقتا بولسۇن، مەيلى ئەرەب ياكى ئەجەم بولسۇن، ئىسلام دۆلىتى ئۇلارنى ۋە ئۇلارنىڭ ئىبادەتگاھلىرىنى قوغدايدۇ.

مەدىنە ئىسلام دۆلىتىگە تەۋە خرىستىئانلار ئەگەر چىركاۋ سېلىشقا ياكى رېمونت قىلىشقا ھاجەتلىك بولسا، دۆلەتنىڭ ئۇلارغا بۇ ئىشتا ياردەم قىلىش مەجبۇرىيىتى بار. ھەقسىزلىكلەرگە ۋە دۈشمەنلىككە قارشى تۇرۇش پۈتۈن گراژدانلارنىڭ ئورتاق مەجبۇرىيىتىدۇر.

ھاكىم بىلەن مەھكۇم رەئىس بىلەن پۇقرا قانۇن ئالدىدا باپباراۋەردۇر.

ئىسلام دۆلىتى باشقا دىنلارغىمۇ يول قويغان

ئىسلام دۆلىتى ئۆزۈن ئەسىرلىك ئىنسانىيەت تارىخىدا باشقا دىنلارنىمۇ ئېتىراپ قىلىپ، ھەر بىر دىننىڭ ئەھلىگە ئېتىقاد ئەركىنلىكىنى بەرگەن تۇنجى دۆلەتتۇر. شۇڭا 14 ئەسىرلىك ئىسلام تارىخى جەريانىدا، ئىسلام دىنى بىرەر دىنغا ياكى شۇ دىننىڭ ئەھلىگە قارشى ئۇرۇش ئاچقىنى يوق. بۇنىڭغا باشقا دىنلارغا مەنسۇپ ئالىملارمۇ گۇۋاھتۇر. مۇسۇلمانلار پەقەت ئىسلام دەۋىتىنىڭ ئالدىنى توسىۋالغان ۋە خەلقنى ھەق دىننىڭ چاقىرىقىنى ئاڭلاش پۇرسىتىدىن مەھرۇم قىلغان، ئىسلام دەۋىتىنى يەتكۈزۈش ئۈچۈن بارغان ئەلچىلەرنى ئۆلتۈرىۋەتكەن ۋە ئىسلام دۆلىتىگە تەھدىد سالغان مۇستەبىد ھاكىمىيەتلەر بىلەن ئۇرۇشۇپ، ئۇلارنىڭ تەۋەلىكىدىكى خەلقنى باشلىقلىرىغا چوقۇنۇشنىڭ خارلىقىدىن ئازاد قىلىپ، بىر ئاللاھقىلا ئىبادەت قىلدىغان، ئىنسانلاردىن قورقمايدىغان ئەزىزلىققا ئېلىپ چىققان يېرى بار. چۈنكى ئىسلام دىنى ئالەمشۇمۇل بىردىن. ئۇنىڭ دەۋىتى يەر يۈزىدىكى پۈتۈن ئىنسانىيەتكە قارىتىلغان. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئىسلام دىنىنى بارلىق ئىنسان ئەۋلادىغا يەتكۈزۈش ۋەزىپىسى ئۈستىگە يۈكلەنگەن بىر پەيغەمبەر ئىدى. ئۇنىڭ ھەر قايسى پادىشاھلارغا ئىسلام ئەلچىلىرىنى تۇرماستىن ئەۋەتىپ، ئۇلارنى چىرايلىقچە سۆھبەت، ئېسىل ئۇلگە ۋە ئەدەپلىك سۆزلەر بىلەن ئىسلامغا دەۋەت قىلغانلىقىمۇ بۇ سەۋەبتىن ئىدى. ئەمما باشقا دىنلارنىڭ ئىگىلىرى، ھەتتا ساماۋىي دىنلارنىڭ كاتتىلىرىمۇ باشقىلارنىڭ دىنىنى ياكى ئۇلارنى ئېتىراپ قىلىش دېگەننى تېخى يېقىنغىچە بىلمەيتتى. مىلادىيىدىن بۇرۇنقى بۇختەنەسسەر قوشۇنلىرىنىڭ پەلەستىندىكى يەھۇدىيلارنىڭ ئۆلمالىرىنى ۋە ئىشقا يارايدىغان ئادەملىرىنى قىرىپ تۈگىتىپ، ئىبادەتگاھلىرىنى يىقتىپ تاشلاپ، قالغان پۇقرالىرىنى بابىلغا ئەسىر قىلىپ ئېلىپ كەتكەنلىكى، مىلادىيە 3 ـ ئەسىرگىچىلىك ئىمپېراتور كونىستانتىپىن خرىستىئان دىنىنى قوبۇل قىلغانغا قەدەر رىملىقلارنىڭ خرىستىئانلارنى بۇددىستلىققا زورلىغانلىقى ۋە مۇتلەق كۆپ سانلىقىنى قىرىپ تاشلىغانلىقى، 14 ـ ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىدا، ئىسپانىيىدە خرىستىئان چىركاۋلىرى قۇرغان تەپتىش مەھكىمىلىرىنىڭ ياۋروپا بۇددىستلىرىنى كۆيدۈرۈپ

ئۆلتۈرگەنلىكى ۋە يېقىنقى ئەسىرلەردە باشقا دىندىكىلەر قوزغىغان دىنىي ئۇرۇشلار بۇنىڭ مىساللىدۇر. ئىسلام دىنى ياكى ئىسلام تارىخى دىنىي ئۇرۇش دېگەننى تونۇمايدۇ. چۈنكى مۇسۇلمانلار ئاللاھ تائالانىڭ ئاللاھتىن باشقىسىغا چوقۇنىدىغانلارنىڭ ئىلاھلىرىنى سۆكمەڭلار دېگەن ئەمرى بويىچە ئىش كۆرگەنلىكتىن، ھېچقانداق بىر دىننى ياكى ئۇنىڭ ئەھلىنى خورلىغان ياكى سۆككەن ئەمەس. ئەمما باتىل دىنلارنىڭ باتىللىقىنى ئىلمىي يوسۇندا بايان قىلىش باشقا مەسىلە . مۇسۇلمانلار قەدىمدىن بىرى مۇشۇنداق ئېنىق پرىنسىپلار دائىرىسىدە ئىش ئېلىپ بارغان تۇرۇقلۇق، ياۋروپانىڭ بەزى دۆلەتلىرىدىكى بۇزغۇنچىلارنىڭ پەيغەمبىرىمىز ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇلۇغ ماقامىغا ۋە شەنىگە تىل ئۇزارتىپ، ھەجۋى رەسىملارنى سىزىشى ھەقىقەتەن ھەددىدىن ئاشقانلىق ئەمەسمۇ؟ ! مۇسۇلمانلار قايسىبىر دىننىڭ ئىلاھلىرىنى ياكى مۇقەددەس بىلىدىغان شەخسلىرىنى سۆككەن؟ دىنلارنى ۋە دىنىي مۇقەددەسلەرنى قانۇنلۇق ھالدا قوغداش پىكرى بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىدا تېخى ئەمدىلا تارتىشىلىۋاتقان بولسا، ئىسلام دىنى مۇندىن 14 ئەسىر ئىلگىرىكى چاغلاردىلا دىنلارنى ۋە ئۇ دىنلارغا ئېتىقاد قىلغۇچىلارنى كەمسىتمەسلىك، ھەر بىر دىن ئەھلىگە ئۆز دىننى ساقلاپ قېلىش ۋە خالىغان دىنغا ئەركىن ئېتىقاد قىلىش ھۆررىيىتىنى يۇقىرىقى مەدەنىيە ۋەسىقىسىنىڭ ماددىلىرى ئىچىدە ئېلان قىلىپ، ئۇنى رەسمىي ئەمەلىيلەشتۈرگەن ئىدى.

ئىسلام دۆلىتى يەھۇدىي ۋە خرىستىئانلاردىن ئىبارەت ساماۋىي دىنغا مەنسۇپ كىشىلەرنىڭ دىنلىرىنى ئېتىراپ قىلىپلا قالماستىن، مەجۇسىيلەرنىڭ دىنىنىمۇ ئېتىراپ قىلىپ، ئۇلارغا ئەھلى كىتابقا ئوخشاش مۇئامىلە قىلىشنى بەلگىلىگەن .

ئىسلام دولىتىنىڭ ئاساسىي قانۇنى

ئىسلام دولىتىنىڭ ئاساسىي قانۇنى ئىسلام شەرىئىتىنىڭ ئۆزى بولۇپ، قۇرئان كەرىم بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەدىسلىرىدە كەلگەن ئەقىدە، ئىبادەت، ئەخلاق، مۇئامىلە، كىشىلىك ۋە كوللېكتىپ ئالاقىلار، دۆلەت تۈزۈمى، دۆلەتنىڭ تاشقى ئەللەر بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى، مۇئامىلىسى، جىنائىي ئىشلار قانۇنى، قاتارلىق بىر يۈرۈش قائىدە ــ تەرتىپلەر ۋە نىزاملارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئىسلام دۆلىتى يۇقىرىدا ئېيتىلغاندەك، دىن ئادەملىرى باشقۇرىدىغان دىن دۆلىتى ياكى ئاتىدىن بالىغا مىراس قالىدىغان ئىمپېراتورلۇق دۆلىتى ياكى " دىن بىزنىڭ ئىشلىرىمىزغا ئارىلاشمىسۇن " دەيدىغان سىكۇلارىزم دۆلىتى ئەمەس، بەلكى ئاللاھنىڭ شەرىئىتى ھۆكۈم سۈرىدىغان، باشلىقلىرى خەلق تەرىپىدىن ئەركىن سايلىنىدىغان خەلق دۆلىتىدۇر .

ئىسلام دۆلىتىنىڭ دېموكراتىيىدىن ئارتۇقچىلىقى

مۇندىن 14 ئەسىردىن كۆپرەك ۋاقىت ئىلگىرى مەدىنە مۇنەۋۋەرە شەھرىدە قۇرۇلغان ئىسلام دۆلىتى ئىنسانىيەت تارىخىدا تۇنجى قېتىم ھەقىقىي مەنىدىكى دېموكراتىيىنىڭ ئۈلگىنى تۇرغۇزغان ۋە ئەمەلدە تەتبىقلاپ كۆرسەتكەن، شۇنداقلا ھازىرقى دېموكراتىيەلەردىنمۇ ئىلگىرىلەپ كەتكەن ئىدى. مىسىرلىق مەشھۇر مۇتەپەككۇر دوكتور شاۋقىي مىسىرنىڭ ئەل ۋەفد گېزىتىنىڭ 1986 -يىلى 11- سىنتەبىر سانىدا ئېلان قىلغان بىر ماقالىسىدا مۇنداق دېگەن: ھەقىقىي ئىسلام ھازىرقى دېموكراتىيە دەستۇرلىرىدىن ئۈستۈنلۈككە ئىگە. بۇنى مۇنداق ئىككى

جەھەتتىن چۈشەندۈرۈشكە بولىدۇ :

1. شەرىئەتنىڭ ھۆكۈمرانلىق پرىنسىپى ئىنسانلار تەرىپىدىن تۈزۈلگەن قانۇنلارنىڭ ھۆكۈمرانلىق پرىنسىپىدىن ئۈستۈندۇر. چۈنكى دۇنيادىكى ئەڭ ئىلغار دېموكراتىيە قانۇنلىرىنى لايىھىلىگۈچى ئورگانلارمۇ مەيلى ئۇلار پارلامېنت بولسۇن، مەيلى دۆلەت رەئىسى بولسۇن، مەيلى باشقا قايسىبىر تەرەپ بولسۇن ــ قانۇن چىقىرىشتا قەيتسىز ۋە شەرتسىز ئورگانلار بولۇپ، ئۆزلىرى قانۇن چىقارغۇچىلار بولغانلىقتىن، ئۇلارنىڭ سالاھىيىتى چەكسىز بولىدۇ. شۇڭا قانۇن چىقىرىش ئورگانلىرى قانۇندىن خالىغان ماددىلارنى ئېلىپ تاشلاپ، خالىغانلىرىنى كىرگۈزەلەيدۇ. ئەمما ئىسلامدا شەرىئەتنىڭ ھۆكۈمرانلىقى دۆلەتنىڭ پۈتۈن ئورگانلىرىنى، ھەتتا قانۇن چىقارغۇچى ئورگانلارنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالغانلىقتىن، ھېچكىم شەرىئەتنىڭ بەلگىلىمىلىرىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش ياكى ئۆزگەرتىش ھوقۇقىغا ئىگە ئەمەس . چۈنكى ئاللاھنىڭ تۈزگەن قانۇنى ھەر زامان ۋە ھەر ماكانغا يارايدىغان خۇسۇسىيەتكە ئىگە. ئەمما يېڭىدىن مەيدانغا كەلگەن، قۇرئان كەرىم ۋە ھەدىسلەردە ھۆكۈمى بەلگىلەنمىگەن مەسىلىلەردە، قانۇنشۇناسلار ئىجتىھاد يولى بىلەن ئىش كۆرىدۇ.

2 . ئىسلام دىنىنىڭ قانۇن چىقىرىش ۋە يۈرگۈزۈش ئورگانلىرىغا دۆلەتنىڭ كونتروللىقىدىن مۇستەقىل ھالدا ئىش كۆرۈش ھوقۇقىنى بېرىش پرىنسىپى ھازىرقى ئەڭ ئىلغار دېموكراتىيە قانۇنلىرىدىنمۇ ئۈستۈندۇر. شۇڭا قەدىمقى ۋە ھازىرقى بارلىق قانۇن كىتابلىرىدىكى « قانۇن دۆلەتنىڭ خاھىشىنى ئىپادىلەيدۇ» دەيدىغان سۆز ئىسلامدا يوق. ھازىرقى دېموكراتىيە قانۇنلىرىنىڭ پىكىر، ئېتىقاد ۋە تەشۋىقات ئەركىنلىكىدىن باشلاپ كۆپلىگەن ئىشلاردا ئىنسانلارنىڭ ھۆررىيىتىگە كاپالەت قىلغانلىقىنىمۇ ئىنكار قىلغىلى بولمايدۇ.

دېموكراتىيە بىلەن ئىسلام دىنىنىڭ مۇناسىۋىتى

دېموكراتىيىنى ئاكادېمىيىلىك ئاتالغۇلارغا ھاجەت بولماستىن، ئاددى تىل بىلەن ئىپادىلىگەندە، كىشىلەرنىڭ باشلىقلىرىنى ئۆزلىرى تاللاپ چىقىشى، ئۇلار ياقتۇرمايدىغان بىرىنىڭ ئۇلارغا مۇسەللەت بولۇۋالماسلىقى، ئۇلار قوبۇل قىلالمايدىغان قانۇن ــ پرىنسىپلارنى ئۇلارغا تاڭماسلىقى، پۇقرالارنىڭ باشلىقلىرىدىن ھېساب ئېلىش، باشلىقلىرى خاتالاشقاندا ئۇلارغا قارشى چىقىش ھوقۇقى بولىشى دېگەنلىكتۇر. مانا بۇ، ھەقىقىي مەنىدىكى دېموكراتىيىدۇر.

دېموكراتىيىنى يۇقىرىقى تەرىپى بويىچە چۈشەنگەن كىشىلەرگە ئايانكى، ھەقىقىي مەنىدىكى دېموكراتىيە ئىسلام دىنىنىڭ ئىجادىيىتىدۇر! تارىختىن بۇيانقى مۇستەبىت ھاكىممۇتلەقلەرنىڭ تۈرلۈك زۇلۇملىرىدىن قۇتۇلۇشنىڭ يوللىرىنى ئىزدەش، ھاياتلىقنىڭ ئۇزۇن ئەسىرلىك تەجرىبىلىرىدىن پايدىلىنىش نەتىجىسىدە، ئىنسانلار تېخى يېقىنقى يىللاردىن بىرى ئوتتۇرىغا چىقارغان دېموكراتىيە تۈزۈمى ئىسلام دىنى 14 ئەسىر ئىلگىرى تۈنجى قېتىم قارار قىلغان ھەق ــ ھوقۇقلارنىڭ بىر قىسمىدۇر. مەسىلەن : ئىسلام دىنىدا دۆلەت باشلىقىنى پەيغەمبەر تەيىنلەپ بەرمەيدۇ، بەلكى ئۇنى خەلق ئۆزى سايلاپ چىقىدۇ. ئىسلام دىنى جامائەت ياقتۇرمايدىغان بىرىنىڭ ئۇلارغا نامازدا ئىمام بولىشىنى يامان كۆرىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەقتە ئۈچ خىل ئادەمنىڭ ئوقۇغان نامىزى قوبۇل بولمايدۇ. ئۇلارنىڭ بىرى

جامائەت ياقتۇرمايدىغان ئىمام... نامازدىكى ئەھۋال شۇنداق بولغان يەردە، پۈتۈن هاياتلىق ۋە بارلىق سىياسەت ئىشلىرىدا ئەھۋال قانداق بولىشى كېرەك؟ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: سىلەرنىڭ ئەڭ ياخشى باشلىقلىرىڭلار سىلەر ياقتۇرىدىغان ۋە ئۇلارمۇ سىلەرنى ياقتۇرىدىغان، سىلەر ئۇلارغا ياخشى تىلەكلەرنى تىلەيدىغان، ئۇلارمۇ سىلەرگە ياخشى تىلەكلەرنى تىلەيدىغان كىشلىرىڭلاردۇر. سىلەرنىڭ ئەڭ يامان باشلىقلىرىڭلار سىلەر ياقتۇرمايدىغان، ئۇلارمۇ سىلەرنى ياقتۇرمايدىغان، سىلەر ئۇلارغا لەنەت ئوقۇيدىغان، ئۇلارمۇ سىلەرگە لەنەت ئوقۇيدىغان كىشلىرىڭلاردۇر.

مىسىرلىق ئاتاغلىق يازغۇچى ۋە ئىسلام مۇتەپەككۇرى ئۇستاز ئابباس ئاققاد هازىرقى دېموكراتىيە تۈزۈمىنىڭ جەۋھىرى ئىسلام دىنىدىن كەلگەنلىكىنى دەلىللەپ «ئىسلام دېموكراتىيىسى» ناملىق بىر كىتاب يازغان. كېيىنچە، ئۇنىڭدىنمۇ ئىلگىرىلەپ مىسىرلىق ئىسلامىي يازغۇچى ئۇستاز خالىد مۇھەممەد خالىد هازىرقى دېموكراتىيە تۈزۈمىنى ئىسلامنىڭ ئۆزى دەپ تەسۋىرلىگەن. دېمەك، دېموكراتىيىنىڭ جەۋھىرى ئىسلامنىڭ روھىغا مۇۋاپىقلىشىدۇ. هازىرقى زاماندا، دۇنيانىڭ هېچقانداق يېرىدە ھەقىقىي ئىسلام دۆلىتىنىڭ ئۆلگىسىنى تاپقىلى بولمايدۇ. ئۇنداقتا نېمە ئۈچۈن هازىرقى مۇسۇلمان دۆلەتلىرىدە دېموكراتىيە بولمايدۇ؟

مەسىلىنىڭ تۈگىنى بۇ يەردە. ئەگەر هازىرقى مۇسۇلمان دۆلەتلىرىدە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام تەسىس قىلغان ھەقىقىي ئىسلام دۆلىتىنىڭ ئەندىزىسى ياكى ئەمەلىيىتى بولسا ئىدى، مۇسۇلمانلار بۈگۈنكىدەك خورلۇققا، ئېزىلىشكە ۋە كۈچلۈكلەرگە بېقىندى بولۇپ هايات كەچۈرۈشكە مۇپتىلا بولمىغان بولاتتى.

مۇسۇلمانلاردا سىياسىي ئىستىبدات دەۋرىنىڭ باشلىنىشى

ئىسلام مىللىتىنىڭ ئاۋۋالقى تۆت خەلىپىنىڭ زامانىدىن كېيىنكى ئۇزۇن يىللىق تارىخى جەريانىدا كەتكۈزۈپ قويغان ئەڭ مۇھىم نەرسىسى ۋە ئەڭ چوڭ خاتالىقى ئىسلام دىنىنىڭ كېڭەش ۋە ئەركىن سايلام پرىنسىپىنى ئەمەلگە ئاشۇرالمىغانلىقى ئىدى. ئۆلگىلىك خەلىپىلەر دەۋرىنىڭ ئاخىرقى مەزگىللىرىدە، بىر قانچە كىشىنىڭ خاتالىقى سەۋەبىلىك، كېڭەش ۋە سايلام بويىچە ئىش كۆرىدىغان ئۆلگىلىك " ئىسلام خەلىپىلىكى " ئاتىدىن بالىغا مىراس قالىدىغان ئىمپېراتورلۇق تۈزۈمگە ئايلىنىپ قالغان. ئەينى ۋاقىتتىكى ساھابىلار بۇ ئىشقا قارشى چىققان ۋە قەتئىي رازى بولمىغان. ھەتتا بەزى ساھابىلار بۇ تۈزۈمنى قەدىمقى ئىرانلىقلارنىڭ مۇستەبىت هاكىمىيىتىگە ئوخشىتىپ « كىسرالىق تۈزۈمى» دەپ ئاتىغان.

تۈنجى ئىسلام د ۆلىتىنىڭ ئۆرنەكلىرى

ئىسلامدىن بۇرۇنقى ئەرەبلەردە هاكىمىيەت تۈزۈمى

ئىسلامدىن بۇرۇنقى ئەرەبلەردە بىرلا هاكىمىيەت ئاستىدا ياشاش ئادىتى يوق بولۇپ، ھەر بىر قەبىلىنىڭ ئۆز ئالدىغا مۇستەقىل قەبىلە باشلىقلىرى بار ئىدى. ئەرەبلەر ئۆز ئارىسىدىكى جېدەل ــ ماجىرالار ۋە ھۆكۈم تەلەب قىلىدىغان ھەر قانداق بىر ئىشتا ئۆزلىرىنىڭ قەبىلە باشلىقلىرىغا مۇراجىئەت قىلاتتى. ھەر قەبىلە ئۆزىنى باشقىلاردىن ئارتۇق سانايتتى، شېئىرلىرى ئارقىلىق رەقىب قەبىلىلەرنى سۆكەتتى. بۇ سەۋەبتىن قەبىلىلەر ئوتتۇرىسىدا ھەمىشە دېگۈدەك

توقۇنۇشلار ۋە چوڭ كۆلەملىك ئۇرۇشلار يۈز بېرىپ تۇراتتى. ئەرەبلەر ئومۇمەن، ئىجتىمائىي جەھەتتىن تارقاق، سىياسىي جەھەتتىن مۇقىمسىز ۋە ئىقتىسادىي جەھەتتىن نامراتلىقتا ھايات كەچۈرەتتى. باشقا ھەر قانداق بىر مىللەت ئەرەبلەرگە نىسبەتەن مەدەنىيەتلىك سانىلاتتى. ئۇ مىللەتلەردە پادىشاھلىق تۈزۈمى ئالللىبۇرۇن يولغا قويۇلۇپ بولغانلىقتىن، بىر قەدەر بىرلىك ئىچىدە ھايات كەچۈرەتتى. ئەمما ئۇلاردا باشلىقلىرىنى ئۆزلىرى سايلاپ چىقىش ئەركىنلىكى يوق بولۇپ، ئاتىدىن بالىغا مىراس قالىدىغان پادىشاھلىق تۈزۈمى سايىسىدا ھايات كەچۈرەتتى .

ئەرەبلەرنى مىللەت قاتارىغا كۆتۈرگەن ئامىل ئىسلام دىنىدۇر

ئىسلام دىنى كەلگەن ۋە ئىسلام ھاكىمىيىتى تىكلەنگەندىن كېيىن، ئەرەبلەر، جۈملىدىن ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلغان پۈتۈن مىللەتلەر ھەر تۈرلۈك قالاقلىقلاردىن، خۇراپاتلاردىن، ئىنسانلارغا چوقۇنۇشنىڭ خورلۇقلىرىدىن، ئىجتىمائىي مۇقىمسىزلىقلاردىن ۋە سىياسىي تەھدىتلەردىن پۈتۈنلەي ئازات بولۇپ، ئېتىقاد جەھەتتە بىر ئالللاھقىلا ئېتىقاد ۋە ئىبادەت قىلىشتەك ئىززەت ــ ھۆرمەتكە، ئىجتىمائىي ۋە سىياسىي جەھەتلەردە مۇقىملىق، بىرلىك، باراۋەرلىك ۋە ھۆرلۈككە ئېرىشتى .

ئىسلام دۆلىتىنىڭ تۇنجى رەئىسى

پەيغەمبىرىمىز ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئالللاھ تائالا تەرىپىدىن ئىسلام دىنىنى ئېلىپ كېلىپ، مۇتلەق ھاكىمىيەت ئالللاھ تائالاغا مەنسۇپ ئىكەنلىكىنى ۋە ئۆزىنىڭ ئالللاھ بۇيرىغانلارنى يەتكۈزۈش ۋەزىپىسى بارلىقىنى ئېلان قىلغان ۋە مەدىنىگە ھجرەت قىلىپ بارغىنىدىن كېيىن، ئۇ جايدا تۇنجى ئىسلام دۆلىتىنى تەسىس قىلغان بولۇپ، بۇ دۆلەتنىڭ تۇنجى ھاكىمى پەيغەمبىرىمىز ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام بولغان.

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئۆزى دۆلەت رەئىسى، دىنىنىڭ بىردىنبىر رەھبىرى بولسىمۇ، ئۆزىنى ناھايىتى كەمتەر تۇتاتتى، ئەتراپىدىكىلەرگە قېرىنداشنىڭ قېرىندىشىغا قىلىدىغان مۇئامىلىسىنى قىلاتتى، ھەركىمگە ئىنتايىن مۇلايىم ئىدى، بىرەر كىشىگىمۇ ئازار بەرمەيتتى، قاتتىق سۆز قىلمايتتى. شۇڭا ئالللاھ تائالا ئۇنىڭغا مۇنداق دېگەن : «ئالللاھنىڭ رەھمىتى بىلەن سەن ئۇلارغا مۇلايىم بولدۇڭ، ئەگەر قوپال، باغرى قاتتىق بولغان بولساڭ، ئۇلار چۆرەڭدىن تارقاپ كېتەتتى.» [ئال ئىمران 159ـ ئايەت]

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئۆزىنىڭ ئۇلۇغلىنىشىنى ۋە باشقىلاردىن ئالاھىدە پەرقلىق مۇئامىلە كۆرۈشنى خالىمايتتى، كىشىلەر ئارمان قىلىدىغان ئالىي ئۇنۋانلار بىلەن ئاتىلىشنىمۇ ياقتۇرمايتتى. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئىنسانىيەتتە بولۇشقا تېگىشلىك گۈزەل ئەخلاقنىڭ ئەڭ ئۈلگىسىنى ياشىغان زات ئىدى. شۇڭا ئالللاھ تائالا ئۇنى ماختاپ «سەن ھەقىقەتەن بۈيۈك ئەخلاققا ئىگىسەن.» دىدى. شۇ سەۋەبتىن، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا ئەگەشكەنلەر ئۇنى جېنىدىنمۇ ئارتۇق سۆيەتتى. ئادەتتە مۇتلەق كۆپ سانلىق كىشىلەر ئۆزلىرىنىڭ پادىشاھلىرىغا ياكى قانداقلا بىر باشلىقلىرىغا ئۇلاردىن قورقۇپ ياكى خالىمىسىمۇ مەجبۇرىي ھالدا ئىتائەت قىلسا، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىدىكىلەر ئۇنىڭغا چەكسىز سۆيگۈ مۇھەببەت ۋە ۋاپىغا يەتكەن ئىخلاس ھەم ساداقەت بىلەن ئىختىيارىي ئىتائەت قىلاتتى .

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىدىكى ساھابىلىرى ئۇنى ئاتا ئانىسىدىن، باللىرىدىن

ۋە دۇنيادا قىممەتلىك سانالغان ھەر قانداق نەرسىسىدىن ئارتۇق سۆيەتتى. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە : «پەيغەمبەر مۆمىنلەر ئۈچۈن جانلىرىدىنمۇ چارىدۇر.» دېيىش ئارقىلىق ئۇلارنىڭ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا بولغان سۆيگۈ ئىخلاسىغا گۇۋاھ بولغان. چۈنكى ساھابىلار ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى ۋە ئۇنىڭ قەدىر قىممىتىنى ھەممىدىن بەك تونۇغان ۋە ئاللاھنىڭ مۇنۇ سۆزىگە ئەستايىدىل قۇلاق سېلىپ شۇ بويىچە ئىش كۆرگەن ئۈلگىلىك كىشىلەر ئىدى . «ئاللاھقا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىشىنىدىغان بىر قەۋمنىڭ ئاللاھقا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە دۈشمەن بولغانلارنى ئۇلارنىڭ ئاتىلىرى، ئوغۇللىرى، يا قېرىنداشلىرى، يا ئۇرۇق تۇغقانلىرى بولغان تەقدىردىمۇ دوست تۇتقانلىقىنى كۆرمەيسەن.»

تۇنجى ئىسلام دۆلىتىنىڭ ئادالەتپەرۋەرلىكى

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەدىنە مۇنەۋۋەرە شەھرىدە تەسىس قىلغان تۇنجى ئىسلام دۆلىتى ئىنسانىيەت تارىخىدا تۇنجى قېتىم ئادالەت ۋە باراۋەرلىكنىڭ ئەڭ يۇقىرى ئۈلگىلىرىنى ياراتقان بولۇپ، بۇ ئەھۋال مۇسۇلمان ئەمەس قەۋملەرنىڭمۇ ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلىشلىرىغا تۈرتكە بولغان سەۋەبلەرنىڭ بىرى بولغان ئىدى. چۈنكى تۇنجى ئىسلام دۆلىتىنىڭ قانۇن ــ پرىنسىپلىرىدا ۋە ھاكىمىيەت ماقامىدا، ئىرق، دىن، رەڭ ۋە دۆلەت ئايرىمچىلىقىدىن ھالقىغان ۋە ئىنسانلار خۇددى تاغاقنىڭ چىشلىرىغا ئوخشاش پاپ باراۋەردۇر، ئەرەبنىڭ ئەجەم (ئەرەب ئەمەس مىللەتلەر)گە، ئەجەمنىڭ ئەرەبكە، ئاق تەنلىكنىڭ قاراتەنلىككە، قارا تەنلىكنىڭ ئاق تەنلىككە ھېچقانداق ئارتۇقچىلىقى يوقتۇر. ئۇلار پەقەت ئاللاھ تائالاغا تەقۋالىق قىلىش بىلەنلا ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا   بىر بىرىدىن ئارتۇق بولالايدۇ دېگەن ئىسلامىي پرىنسىپنىڭ ئەڭ چېكىگە يەتكەن ئېسىل ئۈلگىلىرى نامايان بولغان ئىدى. پەيغەمبەر   ئەلەيھىسسالامنىڭ ئازادكەردىسى زەيدنىڭ ئوغلى ئۇسامەگە ئوخشىغان بىر قارا تەنلىك ساھابىنىڭ مەدىنە ئىسلام دۆلىتىگە تەۋە قوراللىق قىسىملارنىڭ باش قوماندانلىقىغا تەيىنلەنگەنلىكى، ئېفىيوپىيىلىك قارا تەنلىك بىلال ئىبنى رەباھنىڭ ئىسلام تارىخىدا تۇنجى مۇئەززىن بولۇپ سايلانغانلىقى ۋە باشقىلار بۇنىڭ مىسالىدۇر.   پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تۇنجى ئىسلام دۆلىتىنىڭ تۇنجى رەئىسى بولغان بولسىمۇ، ئۆزىنىڭ ئۇلۇغلىنىشىنى ۋە ئۆزىگە ئاللاھدە ھەق تونۇلۇشىنى لايىق كۆتمەيتتى. پەيغەمبەرلىك ۋە ئىنسانلارغا ئەڭ ئالىي ماقامدىكى رەھبەرلىكتىن ئىبارەت بۇ كاتتا مەنسىپىدىن ئۆزى، ئائىلىسى، تۇغقانلىرى ۋە قانداقلا بىر يېقىن كىشىسىنىڭ پايدىسىغا قوللىنىشتىن تامامەن يىراق ئىدى، ھەتتا مۇسۇلمانلارنىڭ ئۇنىڭغا ئاللاھدە پەرقلىق ھۆرمەت كۆرستىسىنىمۇ خالىمايتتى. «ماڭا باشقا مىللەتلەر بىر بىرىنى   ئۇلۇغلاپ ئورنىدىن تۇرۇشقىنىدەك ئورنۇڭلاردىن   تۇرماڭلار» دېگەنلىكى بۇنى ئىپادىلەيدۇ.   پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۆيۈملۈك قىزى فاتىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغا ئى مۇھەممەدنىڭ قىزى فاتىمە ! پۇل ــ مېلىمدىن خالىغىنىڭىزنى سورىسىڭىز سىزگە ياردەم قىلالايمەن. ئەمما ئاللاھنىڭ ئالدىدا سىزگە ھېچنەرسە قىلىپ بېرەلمەيمەن، ئەگەر مۇھەممەدنىڭ قىزى فاتىمە ئوغرىلىق قىلسا ئىدى، ئەلۋەتتە ئۇنىڭ قولىنى كەسكەن بولاتتىم ، دېگەنلىكى ۋە ئۆزىنىڭ تۇغقانلىرىغا ئەي قۇرەيش جامائەسى ! ئۆزۈڭلارنى ئاللاھنىڭ ئازابىدىن قۇتقۇزۇڭلار، مەن سىلەرگە ھېچ نەرسە قىلىپ بېرەلمەيمەن ، دېگەنلىكى، تاغىسى ئابباسقا، ئەي تاغا ! سېنىڭ ئۈچۈن

ئاللاھنىڭ ئالدىدا ھېچ ئىش قىلىپ بېرەلمەيمەن دېگەنلىكى بۇنىڭ مىسالى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋاپات بولىشىدىن بىرقانچە كۈن ئىلگىرىكى كېسەللىك ۋاقتىدا تاغىسى ئاببىاسنىڭ ئوغلى فەزل بىلەن كىيوغلى ئەلى ئىبنى ئەبۇ تالىبنىڭ ياردىمى بىلەن مەسجىدكە چىقىپ مۇنبەردە ئولتۇرىدۇ ۋە مۇنداق دەيدۇ: ئەي خالايىق! مەن كىمنى بىرەر قامچا ئۇرۇپ سالغان بولسام، مەندىن ئىنتىقامىنى ئېلىۋالسۇن، مانا مەن مۇرەمنى تۇتۇپ بەردىم. كىمنىڭ مېلىنى ئېلىۋالغان بولسام، مەندىن ھازىرلا مېلىنى سورىسۇن، مانا بۇ مېنىڭ مال ــ دۇنيالىرىم. ماڭا ئۆچى بولغانلار مەندىن قورقمىسۇن، ئۇلارنى قورقۇتۇش مېنىڭ شەنمگە ياراشمايدۇ. بىلىڭلاركى، مېنىڭ ئۈچۈن ئەڭ ياخشىلىرىڭلار مەندىن ھەققىنى تەلەب قىلغان ياكى ماڭا رازىلىق بەرگەنلەردۇر. مەن رەببىمنىڭ دەرگاھىغا كۆڭلۈم راھەت ھالدا بېرىشنى خالايمەن.

قىسقىسى، ئىسلام دىنىنىڭ ھەققانىيلىقى ۋە ئىسلام دۆلىتىنىڭ ئادالەتپەرۋەرلىكى چارەك ئەسىرلىك ئاز بىر ۋاقىت ئىچىدە پۈتۈن ئەرەب يېرىم ئارىلىنىڭ ئىسلام بايرىقى ئاستىدا بىرلىششىگە تۈرتكە بولغان ئىدى.

ئىسلام خەلىپىلىرىنىڭ ئادالەتپەرۋەرلىكى

خۇلەفائۇرراشىدۇن دەپ ئاتالغان ئۇلگىلىك خەلىپىلەرنىڭ ئادالەتپەرۋەرلىكتىكى ئەھۋالى خۇددى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئادالىتىگە ئوخشاش ئىدى. تۇنجى خەلىپە ئەبۇ بەكرى سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ خەلىپىلىككە بەيئەت قىلىنغاندا، مۇنبەرگە چىقىپ تۇرۇپ، پۈتۈن مۇسۇلمانلارنىڭ ئالدىدا مۇنداق دىدى، ئەي خالايىق ! مەن سىلەرگە باشلىق بولۇپ سايلاندىم. مەن سىلەرنىڭ ئەڭ ياخشىلىرىڭلاردىنمۇ ئەمەسمەن، مەسئۇلىيىتىمنى ياخشى ئىشلىسەم ماڭا ياردەم قىلىڭلار، ئەگەر خاتالاشسام تۈزىتىڭلار. ئىككىنچى خەلىپە ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ خەلىپىلىككە سايلانغىنىدا مۇنداق دېگەن، ئەي خالايىق ! مېنىڭ قانداقلا بىر ئىشتا خاتالاشقىنىمنى بايقىغان ھامان ماڭا تۈزۈتۈش بېرىڭلار. چۈنكى مەنمۇ توغرا ــ خاتادىن خالىي بولالمايدىغان ئىنسانمەن. بۇ ئىككى خەلىپىدىن كېيىن كەلگەن ئوسمان ئىبنى ئاففان ۋە ئەلى ئىبنى ئەبۇ تالىبلارمۇ شۇ بويىچە ئىش كۆرگەن. شۇڭا ئۇلار " توغرا يولدا يېرگۈچى خەلىپىلەر " دېگەن مەڭگۈلۈك شەرەپلىك ئۇنۋانغا ئېرىشكەن. تۆتىنچى خەلىپە ھەزرىتى ئەلى ئىبنى ئەبۇ تالىبنىڭ بىر تۆمۈر كىيىمى يوقاپ كەتكەن بولۇپ، ئۇنى بىر خرىستىئاننىڭ يېنىدىن تېپىلغاندا، خەلىپە ئۇنىڭغا « بۇ ماڭا ئائىت » دەيدۇ. ھېلىقى خرىستىئان كىشى «بۇ مېنىڭ، قايىل بولمىسىڭىز، مۇسۇلمانلارنىڭ قازىسى بار، شۇنىڭ يېنىغا بارايلى» دەيدۇ، شۇنداق قىلىپ ئىككىسى شۇ ۋاقىتتىكى ئىسلام دولىتىنىڭ قازىسى شۇرەيھنىڭ ھوزورىغا بارىدۇ ۋە خەلىپىمۇ قازىنىڭ ئالدىدا تىك تۇرىدۇ، بۇنى كۆرگەن قازى خەلىپىگە ھۆرمەت قىلغانلىقتىن ئۇنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلىدۇ. ئاندىن خەلىپە سۆزگە باشلاپ ئەي قازى بىزنىڭ دەۋايىمىزنى سورىغان بولسىڭىز دەيدۇ. قازى : خوش، ئى مۆمىنلەرنىڭ ئەمىرى قانداق دەۋايىڭىز بار ئىدى ! دەپ سورايدۇ. خەلىپە : بۇ تۆمۈر كىيىم مېنىڭ ئىدى، خېلى ۋاقىتتىن بىرى مەندىن يوقاپ كەتكەن ئىدى دەيدۇ. ھېلىقى خرىستىئان بۇ مېنىڭ دەيدۇ. بۇ ۋاقىتتا قازى: بۇ تۆمۈر كىيىمنىڭ بۇنىڭ قولىدىن چىقىشىغا ئىشەنمەيمەن،

ئەي مۆمىنلەرنىڭ ئەمرى ! سىزنىڭ ئىسپاتىڭىز بارمۇ دەيدۇ. خەلىپە: راست ئېيتتىڭىز، مېنىڭ ئىسپاتىم يوق دەيدۇ. بۇ ئەھۋالدىن قاتتىق تەسىرلەنگەن ھېلىقى خىرىستىئان ئادەم: مۆمىنلەرنىڭ ئەمرى ئۆزىنىڭ تەيىنلىگەن قازىسىنىڭ ھوزۇرىغا كەلدى، ئاندىن قازى ئۇنىڭ زىيىنىغا ھۆكۈم قىلدى، مەن شۇنداق گۇۋاھلىق بېرىمەنكى، بۇ چوقۇم پەيغەمبەرلەرنىڭ خىسلىتىدۇر. ئەي مۆمىنلەرنىڭ ئەمرى ! بۇ كىيىم سىزنىڭ ئىدى، بىر زامانلاردا سىزنىڭ ئېتىڭىزنىڭ ئۈستىدىن چۈشۈپ قالغاندا، ئۇنى مەن ئېلىۋالغان ئىدىم. مەن بۈگۈن مۇسۇلمان بولدۇم دەپ، «ئەشھەدۇ ئەنلا ئىلاھە ئىللەللاھۇ ۋە ئەشھەدۇ ئەننە مۇھەممەدەن ئەبدۇھۇ ۋە رەسۇلۇھۇ» دېگەن شاھادەت كەلىمىسىنى ئوقۇيدۇ. بۇ ۋاقىتتا خەلىپە: «سەن مۇسۇلمان بولدۇڭ، مۇبارەك بولسۇن، بۇ كىيىم سېنىڭ بولۇپ كەتسۇن دەپ كىيىمنى ئۇنىڭغا بىرىۋېتىدۇ ۋە ئۇنى يۆلەپ ئېتىغا مىندۇرۇپ قويىدۇ.

كېڭەش ۋە ئۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەر

كېڭەش ۋە ئىشلارنى كېڭەش يولى ئارقىلىق بىر تەرەپ قىلىش ئىسلام دىنىنىڭ ئەڭ مۇھىم خۇسۇسىيەتلىرىدىن بىرى بولۇپ، ئىسلام دىنىدا باشقا دىنلاردا بولغىنىدەك « دىن ئادەملىرى» دەپ ئاتىلىدىغان دىنىي بېسىمدارلىق تۈزۈمى يوق. چۈنكى ئىسلام دىنى ئىنسانلارنىڭ دىن تاللاش، پىكىر بېرىش، كۆز قاراشلىرىنى ئوچۇق ئوتتۇرىغا قويۇش ئەركىنلىكىگە ئەڭ زور ئەھمىيەت بېرىدىغان يېگانە دىندۇر. ئىسلامنىڭ ھەر بىر دەۋرىدە ئەھلى ئىلىم، پىكىر ۋە ئەقىل ئىگىلىرىدىن تەشكىللەنگەن كېڭەش ئەزالىرى بولىدۇ. ئۇلار مۇسۇلمانلار جەمئىيىتىگە مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەرنى، مۇشكىلاتلارنى ۋە ھەر خىل يېڭى مەسىلىلەرنى ئورتاق كېڭەشىپ قارار چىقىرىش ئارقىلىق ھەل قىلىدۇ.

تۇنجى ئىسلام دۆلىتىدىكى كېڭەش

تۇنجى ئىسلام دۆلىتىدىكى كېڭەش دىن ئىشلىرىدا مۇتلەق شەكىلدە ئاللاھ تائالانىڭ ۋەھيىسىگە يۆلىنىش، ھەققىدە ۋەھيى كەلمىگەن دۇنيالىق ئىشلاردا پىكىر ۋە ئەقىل ئىگىلىرى بىلەن كېڭىشىپ ئىش كۆرۈشتىن ئىبارەت ئىدى. ئاللاھ تائالانىڭ : «ئىشتا ئۇلار بىلەن كېڭەشكىن؛ كېڭەشكەندىن كېيىن بىر ئىشقا بەل باغلىساڭ، ئاللاھقا تەۋەككۇل قىلغىن. ئاللاھ ھەقىقەتەن تەۋەككۇل قىلغۇچىلارنى دوست تۇتىدۇ.(ئال ئىمران ـ159) دېگەن سۆزىمۇ بۇنىڭغا ئىشارەت قىلىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىدا « ئەسھاب شۇرا» دەپ ئاتالغان ۋەزىرلىك ماقامىدىكى تاللانغان كېڭەش ئەزالىرى بار ئىدى. ئۇلار بىلەن ھەققىدە ۋەھيى كەلمىگەن دۇنيا ئىشلىرىغا مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەر ئۈستىدە كېڭەش قىلاتتى. مەسىلەن : بەدىر ئۇرۇشىغا چىققان كۈنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەلۇم بىر جايدا ئورۇن تۇتۇشنى قارار قىلغاندا، ھۇبباب ئىبنى مۇنزىر ئىسىملىك بىر ساھابە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن "يا رەسۇلەللاھ ! بۇ جايغا ئورۇنلىشىش ئاللاھنىڭ ۋەھيىسىمۇ ياكى سىزنىڭ رەيىڭىزمۇ؟" دەپ سورايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام " بەلكى بۇ مېنىڭ رەيىم " دېگەندە، ھۇبباب ئىبنى مۇنزىر " يا رەسۇلەللاھ ! بۇ جاي ياخشى ئەمەس، بىزنى سۇغا يېقىنراق بىر جايغا ئېلىپ بارغان بولسىڭىزكەن " دەيدۇ. بۇ ۋاقىتتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھۇببابنىڭ رەيىنى قوبۇل قىلىپ، ئۇنىڭ مەسلىھەتى بويىچە

ئىش كۆرىدۇ. بەدىر ئۇرۇشىدا ئەسىرگە ئېلىنغانلارنى قانداق قىلىش مەسىلىسىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھەزرىتى ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ رەيى بويىچە ئىش كۆرۈپ، ئەسىرلەردىن ئوقۇش ۋە يېزىشنى بىلىدىغان ھەر بىر كىشىنىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ بالىلىرىدىن ئون بالىنىڭ ساۋادىنى چىقىرىپ قويۇش شەرتى بىلەن قويۇپ بەرگەن. مۇندىن باشقا، خەندەك ئۇرۇشىدا، سەلمان فارسىي ئىسىملىك ساھابىنىڭ مەدىنە مۇنەۋۋەرە شەھرىگە زور قوشۇن بىلەن ھۇجۇم قىلماقچى بولغان دۈشمەن كۈچلىرىدىن مۇداپىئەلىنىش ئۈچۈن شەھەرنىڭ ئەتراپىغا خەندەك كولاش پىكرىنى قوبۇل قىلغانلىقمۇ ئىسلام دولىتىدە ھۆكۈم سۈرىدىغان كېڭەششىنىڭ ئەمەلىي ئىپادىلىرىدىن بىرىدۇر .

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىدىكى كېڭەش ئەزالىرى

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىدىكى كېڭەش ئەزالىرىنىڭ ئەڭ بېشىدا ھەزرىتى ئەبۇ بەكرى سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ، ئۆمەر ئىبنى خەتتاب، ئەلى ئىبنى ئەبۇ تالىب، ئوسمان ئىبنى ئاففان، تەلھە ئىبنى ئۇبەيدۇللا، زۇبەير ئىبنى ئەۋام، ئابدۇرراھمان ئىبنى ئەۋف قاتارلىق ساھابىلار كېلىدۇ .

كېڭەش قىلىشنىڭ ماۋزۇسى

كېڭەش پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھايات ۋاقتىدا، ھەققىدە ۋەھيى كەلمىگەن سىياسىي، ئىقتىسادىي، ئىجتىمائىي ۋە ھەر قانداق ئىشلاردا بولاتتى. ئەمما دىنىي مەسىلىلەردە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام پەقەت ۋەھيىگىلا تاييناتتى. كېڭەش پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن تا قىيامەتكىچە، ھەققىدە قۇرئان كەرىم ئايەتلىرى ياكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەدىسلىرى كەلمىگەن، مۇسۇلمانلار ۋە مۇسۇلمانلار جەمئىيىتىگە مۇناسىۋەتلىك پۈتۈن ئىشلار ئۈستىدە بولىدۇ.

ئىسلام دۆلىتىنىڭ خەلىپىلىرى

خەلىپە ـ لۇغەتتە ئورۇنباسار دېگەن مەنىدە بولۇپ، ئىسلام ئىستىلاھىدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن كېيىن، مۇسۇلمانلارنىڭ ئىشلىرىغا مەسئۇل بولغان كىشىلەرنى كۆرسىتىدۇ. ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ، ئۆمەر، ئوسمان، ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇم ۋە ئۇلاردىن كېيىن كەلگەن ئىسلام خەلىپىلىرى بۇنىڭ مىسالىدۇر.

ئىسلام خەلىپىلىكى قۇرئان كەرىم ۋە سۈننەتنى ئاساس قىلغان ئىسلام شەرىئىتىنى قانۇن قىلغان ئىسلام ھاكىمىيىتىنى كۆرسىتىدۇ. ئىسلام خەلىپىلىكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن 632 ـ يىلى مەدىنە مۇنەۋۋەرە شەھرىدە باشلىنىپ، 1924 ـ يىلى تۈركىيىنىڭ ئىستانبۇل شەھرىدە ئاخىرلاشقان.

ئىسلام خەلىپىلىكى تۆۋەندىكى دەۋرلەرنى باشتىن كەچۈرگەن:

1 ـ خۇلەفائۇرراشىدۇن دەۋرى.

2 ـ ئەمەۋىيلەر دەۋرى.

3 ـ ئابباسىيلار دەۋرى.

4 ـ ئوسمانىيلار دەۋرى.

خۇلەفائۇرراشىدۇن دەۋرى ساھابىلارنىڭ دەۋرى بولۇپ، ئىسلام تارىخىدا بۇ دەۋر ئەڭ

كامالىغا يەتكەنلىكتىن، " ئىسلامنىڭ ئالتۇن دەۋرى " دەپ ئاتىلىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋاپات بولغاندىن كېيىن، ھەزرىتى ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ، ئۆمەر، ئوسمان ۋە ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇم قاتارلىق 4 كىشى ئارقا ــ ئارقىدىن مۇسۇلمانلارنىڭ خەلىپىسى بولغان. خۇلەفائۇراشىدۇن دەۋرى يۇقىرىقى 4 خەلىپە بىلەن ئاخىرلاشقان بولۇپ، بۇلاردىن كېيىن كەلگەنلەر ئىسلامنىڭ خەلىپىنى ئومۇم خەلقنىڭ ئاۋاز بېرىشى ئارقىلىق خەلق تەرىپىدىن سايلاپ چىقىش ئۇسۇلىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، خەلىپىلىكنى ئاتىدىن بالىغا مىراس قالدۇرۇشتىن ئىبارەت پادىشاھلىق تۈزۈمگە ئايلاندۇرىۋالغان.

ئەمەۋىيلەر دەۋرى

ئەمەۋىيلەر دەۋرى ــ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تاغىسىنىڭ ئوغلى ئەبۇ سۇفيان ئائىلىسىگە مەنسۇب بولغان ئەمەۋىيلەر تەرىپىدىن قۇرۇلغان خەلىپىلىك بولۇپ، ئەمەۋىيلەر خەلىپىكىنىڭ تۇنجى خەلىپىسى مۇئاۋىيە ئىبنى ئەبۇ سۇفيان مىلادىي661 ـ يىلىدىن 680 ـ يىللار ئارىسىدا خەلىپىلىك قىلغان، ئەڭ ئاخىرقى خەلىپىسى مەرۋان ئىبنى مۇھەممەد مىلادىيە 744 ـ يىلىدىن 750 ـ يىللار ئارىسىدا خەلىپىلىك قىلغان ئىدى. بۇ خەلىپىلىك ئاۋۋال دىمەشقنى، ئاندىن ئىسپانىيەنى پايتەختى قىلغان ۋە 661 ـ يىلىدىن 750 ـ يىلىغا قەدەر 89 يىل ھاكىمىيەت سۈرگەن بىر خەلىپىلىكتۇر.

ئەمەۋىيلەر دەۋرىدىكى ئىسلام دۆلىتى

ئەمەۋىيلەر دەۋرىدە ئىسلام دىنى دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىغا كەڭ تارقالغان بىر دەۋر بولۇپ، شۇ ۋاقىتتىكى ئىسلام دۆلىتىنىڭ چېگرىسى شەرقتىن جۇڭگوغىچە، غەربتىن ئىسپانىيەگىچە كېڭەيگەن. پايتەخت دىمەشىق شەھرى ئىلىم ــ مەرىپەتنىڭ مەركىزىگە ئايلانغان. ئەمەۋىيلەر دۆلىتىنىڭ خەلىپىلىرى سانائەت، پەن ــ تېخنىكا، تىبابەت، تەپسىر، ھەدىس ۋە فىقھى ئىلىملىرىگە، شۇنداقلا ھەرتۈرلۈك ئىلىم پەن ۋە ئىسلام تەشۋىقاتىغا قاتتىق كۆڭۈل بۆلگەن بولۇپ، مۇسۇلمانلار پەن، مەدەنىيەتتە ۋە ئىلىم ــ مەرىپەتتە دۇنيا خەلقىنىڭ ئەڭ ئالدىغا ئۆتۈپ كەتكەن ئىدى. تۇنجى ئىسلامىي پۇل تىللا ئەمەۋىيلەر زامانىدا ئىجاد قىلىنغان. ئەمەۋىيلەر مۇندىن باشقا يەنە بىناكارلىققا زور ئەھمىيەت بەرگەن بولۇپ، دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا چوڭ تارىخىي مەدرىسە ۋە جامىلەرنى بىنا قىلغان. ئەمەۋىيلەر خەلىپىلىكى ئىسلام تارىخىدا ئەڭ چوڭ غەلىبىلەرنى قولغا كەلتۈرگەن ۋە ئىسلام دىنىنىڭ ئاسىيا، ئافرىقا، ياۋروپا قىتئەلىرىگە كەڭ تارقىلىشى يولىدا مىسلىسىز خىزمەتلەرنى كۆرسەتكەن بىر خەلىپىلىكتۇر.

ئابباسىيلار دەۋرى

ئاببىاسىيلار خەلىپىلىكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تاغىسى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئائىلىسىدىكىلەر تەرىپىدىن قۇرۇلغان ئىسلام خەلىپىلىكى بولۇپ، 750 ـ يىلىدىن 1258 ـ يىلىغا قەدەر 508 يىل ھاكىمىيەت سۈرگەن. بۇ خەلىپىلىكنىڭ تۇنجى خەلىپىسى ئەبۇ ئابباس ئىبنى سەففاھ 744 ـ 750 ـ يىللار ئارىسىدا خەلىپىلىك قىلغان، ئەڭ ئاخىرقى خەلىپىسى باغداتتا ئەبۇ ئەھمەد ئابدۇللاھ 1243 ـ 1258 ـ يىللار ئارىسىدا خەلىپىلىك قىلغان، قاھىرەدە ئەلمۇتەۋەككىل بىللاھ 1507 ـ 1516 ـ يىللار ئارىسىدا خەلىپىلىك قىلغان ئىدى. ئاببىاسىيلار خەلىپىلىكىنىڭ پايتەختى ئىككى بولۇپ، ئاۋۋال باغدات، ئاندىن مىسىرنىڭ

قاھىرە شەھىرى بولغان. بۇ خەلىپىكىنىڭ قائىدىسى بويىچە، خەلىپە ئەمىرۇلمۇئمىنىن دەپ ئاتىلاتتى.

ئاbباسىيلار دەۋرىدىكى ئىسلام دۆلىتى

ئاbباسىيلار دەۋرى ھەر خىل تېمىدىكى ئىسلامىي ئەسەرلەرنى يېزىش، باشقا تىللاردىن تىببىي، ئەدەبىي، تارىخىي ئەسەرلەرنى، شۇنداقلا پايدىلىق ئىلىملەرنى تەرجىمە قىلىش ئەڭ ئەۋجىگە يەتكەن بىر دەۋر بولۇپ، ئىسلام دۇنياسىدا بىردەك تونۇلغان مەشھۇر 4 فىقھى مەزھىبىنىڭ قۇرغۇچىلىرى، مەشھۇر مۇپەسسىرلەر ۋە ھەدىسشۇناسلار بۇ ئەسىردە ئۆتكەن. ئۇز ۋاقتىدا باغدات شەھىرى ئىسلام خەلىپىكىنىڭ مەركىزى بولۇپلا قالماستىن، بەلكى ئىلىم ــ مەرىپەتنىڭ ۋە ئۆلىمالارنىڭ مەركىزى بولغان ئىدى. ئاbباسىيلار خەلىپىلىكى دەۋرىدە مۇسۇلمانلار ئەسەرلىرىنى تۇنجى قېتىم ئۆزلىرى ئىشلەپچىقارغان قەغەزگە بېسىپ چىقىرىشنى ئۆگەنگەن ۋە ئۇنى تەرەققى قىلدۇرغان ئىدى. مۇندىن باشقا شۇ دەۋردىكى مۇسۇلمانلار دۇنيادا تۇنجى بولۇپ «بەيتۇل ھىكمەت» دەپ ئاتىلىدىغان ئىلمىي تەتقىقات ئاكادېمىيىسىنى، رەسەتخانىلارنى، كۇتۇپخانىلارنى، تەرجىمە مەركەزلىرىنى بارلىققا كەلتۈرگەن بولۇپ، ئاbباسىيلار دەۋرى ئىلىم ــ پەن ۋە مەدەنىيەت تازا گۈللەنگەن دەۋر ھېسابلىنىدۇ.

ئوسمانىيلار دەۋرى

ئوسمانىيلار دەۋرى ئىسلام خەلىپىلىكىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى دەۋرى بولۇپ، ئوتتۇرا ئاسىيادىن كەلگەن ئوغۇز تۈركلىرى تەرىپىدىن قۇرۇلغان ۋە 1299 ـ يىلىدىن 1924 ـ يىلىغا قەدەر 625 يىل ھاكىمىيەت سۈرگەن. ئوسمانىيلار خەلىپىلىكىنىڭ خەلىپىلىرى «سۇلتان» دەپ ئاتىلاتتى. 625 يىلدا 40 سۇلتان ھاكىمىيەت بېشىغا چىققان. ئوسمانىيلار خەلىپىلىكىنىڭ تۇنجى خەلىپىسى ئوسمان ئەرتۇغرۇل 1280 ـ 1300 ـ يىللار ئارىسىدا خەلىپىلىك قىلغان، ئەڭ ئاخىرقى خەلىپىسى ئىككىنچى ئابدۇلمەجىدخان 1922 ـ 1924 ـ يىللار ئارىسىدا خەلىپىلىك قىلغان ئىدى. ئوسمانىيلار خەلىپىكىنىڭ تۇنجى پايتەختى سۆگۈت(1299 ـ 1326) ئاندىن بۇرسا (1326 ـ 1365) ئاندىن ئەدىرنە (1365 ـ 1453) ۋە ئەڭ ئاخىردا ئىستانبۇل (1453 ــ 1922) بولغان.

ئوسمانىيلار دەۋرىدىكى ئىسلام دولىتى

ئوسمانىيلار خەلىپىلىكى پۈتۈن دۇنيا خەلقىگە ئىسلام دىنىنى تارقىتىشنى ئەڭ ئالدىنقى غايە قىلغان بولۇپ، ھەر قەدەمدە غەلىبىگە ئېرىشىپ ماڭغان. بولۇپمۇ ئوسمانىيلار خەلىپىلىكىنىڭ 9 ـ سۇلتانى مۇھەممەد فاتىھ (1451 ـ 1481 ـ يىللار ئارىسىدا خەلىپىلىك قىلغان) نىڭ دەۋرىدە ئىستانبۇل ئەسلى نامى قۇستېنتىنىيە ئازات بولۇپ، مۇسۇلمانلارنىڭ قولىغا ئۆتكەندىن كېيىن، ئوسمانىيلار خەلىپىلىكى زەپەر قۇچقان يېڭى بىر دەۋرگە كۆتۈرۈلگەن ئىدى. ئۇلار ئاسىيادىن قارا دېڭىزغىچە، بالقان يېرىم ئارىلىدىن گۇرۇزىيە، رۇمانىيە، بۇلغارىيە، كوسوۋا قاتارلىق جايلارغىچە كېڭىيىپ بارغانىنىڭ سىرتىدا، پۈتۈن ئەرەب ۋە ئافرىقا دۆلەتلىرىدىن ھالقىپ ئىتالىيىنىڭ جەنۇبى قىسمى، ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە شەرقى جەنۇبى ياۋروپاغىچە بولغان جايلاردا ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەن بولۇپ، شۇ ۋاقىتتا نىسبەتەن دۇنيادىكى ئەڭ چوڭ كۈچكە ئايلانغان. ئوسمانىيلار خەلىپىلىكى 1924 ـ يىلى ھازىرقى تۈركىيە

جۇمهۇرىيىتىنىڭ قۇرغۇچىسى مۇستافا كامال ئاتا تۈرك تەرىپىدىن ئاغدۇرۇپ تاشلانغان.

ئۈچىنچى باپ. جىهاد ۋە ئۇنىڭ ئەھكاملىرى

جىهادنىڭ مەنىسى ۋە ھۆكمى

جىهاد دېگەن سۆز مەنا جەھەتتىن قىينالماق ۋە مۇشەققەت تارتماق، دېگەنلىك بولىدۇ. جىهاد دېگەن سۆز ئىستىلاھ جەھەتتىن كاپىرلار بىلەن ئۇرۇش قىلىش ئۈچۈن قول، مال ۋە تىل بىلەن كۈرەش قىلىش، دېگەنلىك بولىدۇ.

" جىهاد" سۆزى ئەرەب تىلىدىكى " جهد" سۆزىدىن كەلگەن بولۇپ، ئەڭ زور تىرىشچانلىق كۆرسىتىش، كۈچىنىڭ بېرىچە تىرىشىش دېگەن مەنىلەرنىمۇ بىرىدۇ. تىرىش ۋە تىرىشچانلىق كۆرسىتىش، ئىككى قاتلاملىق مەنىگە ئىگە بولۇپ، بىرىنچى قاتلامدىكى مەنىسى شەخسنىڭ مەنىۋى جەھەتتىكى تىرىشچانلىقىنى، ئىككىنچى قاتلامدىكى مەنىسى شەخسنىڭ ماددىي تىرىشچانلىقىنى ئىپادىلەيدۇ. بۇ ھەققانىي ئۇرۇشلاردا تىرىشىپ كۈرەش قىلىشنى كۆرسىتىدۇ.

جىهادنىڭ بىرىنچى قاتلام مەنىسىدىكى تىرىشچانلىق كۆرسىتىش چوڭ جىهاد دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ شەخسنىڭ بارلىق كۈچىنى سەرپ قىلىپ بارلىق گۇناھ ـ مەسىيەت ۋە ئازغۇنلۇقلارنى سۈپۈرۈپ تاشلاپ، قەلبىنى پاكلىشى ۋە تۈرلۈك گۇناھلاردىن، ئەخلاقسىزلىقلاردىن، خۇسۇسەن يالغانچىلىق، ئالدامچىلىق، گۇمانخورلۇق، كۆرەلمەسلىك، ئاچكۆزلۈك ۋە ئۈچمەنلىكلەرگە ئوخشىغان يامان ئىللەتلەردىن يىراق بولۇپ نەپسىنى پاكلىشى، قەلبىگە سۆيگۈ مۇھەببەت، مېھرى شەپقەت، ئادالەتپەرۋەرلىك، ياردەمسۆيەرلىكلەرگە ئوخشىغان ئېسىل خىسلەتلەرنى يەرلەشتۈرۈش ئارقىلىق ئاللاھ تائالانىڭ مەرھەمىتىگە، ئىلتىپاتىغا ۋە رازىلىقىغا ئېرىشىشىنى كۆرسىتىدۇ.

جىهادنىڭ ئىككىنچى قاتلام مەنىسىدىكى ھەققانىي ئۇرۇش، كىچىك جىهاد دەپ ئاتىلىپ، ھەققانىي ئۇرۇشنى توغرا يوسۇندا ئېلىپ بېرىشنى كۆرسىتىدۇ. ئۆلۈمگە ئۆزىنى ئېتىشنى تەقەززا قىلىدىغان ئۇرۇشنىڭ كىچىك جىهاد، نەپسىنى پاكلاپ، ئۆزىنى ئىسلاھ قىلىشنىڭ چوڭ جىهاد دەپ ئاتالغانلىقىغا ھەيران قالغۇچىلار بولسا، ئۇلارغا دەيمىزكى، ئادەم ئىچكىرى دۇنياسىنى ئىسلاھ قىلىپ، نەپسىي شەيتانىنىڭ ھەر تۈرلۈك ۋەسۋەسىلىرىنى يەڭگەي تۇرۇپ، قان تۆكۈشنى تەقەززا قىلىدىغان ئۇرۇش مەيدانىغا ئۆزىنى ئاتالمايدۇ.

ئاللاھ يولىدا جىهاد قىلىش پەرز كىفايەدۇر. جىهاد بەزى شارائىتلاردا خۇددى بەش ۋاخ نامازغا ئوخشاشلا پەرز ئەين بولۇپ بەلگىلىنىدۇ.

6152/3683 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((من مات ولم يغزو لم يحدث به نفسه مات على شعبةٍ من النفاق)). قال ابن المبارك رحمه الله: فنرى أن ذلك كان على عهد النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ* مسلم (1910).

6152/3683 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى غازاتقا چىقماي ۋە غازات قىلىشنى

كۆڭلىگىمۇ كەلتۈرمەي ئۆلسە، نىپاق ئالامەتلىرىدىن بىرىنىڭ ئۈستىدە ئۆلگەن بولىدۇ. ئابدۇللاھ ئىبنى مۇبارەك مۇنداق دېگەن: بىز بۇنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ زامانىدا (جىھادقا چىقمىغانلارنىڭ قانداق كىشىلەر ئىكەنلىكىنى بەلگىلەشتە) قوللىنىلغان ئۆلچەم بولۇشى مۇمكىن دەپ ئويلايمىز. (مۇسلىم: 1910)

6151/3682 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا – رفعته: ((لا هجرة بعد الفتح، ولكن جهاد ونية، وإذا استنفرتم فانفروا))* البخاري (2825)، مسلم (1353).

6151/3682 ـ ئىبنى ئاباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: مەككە فەتھ بولغاندىن كېيىن، (مەككىدىن) ھىجرەت قىلىش ئاياغلاشتى. لېكىن جىھادقا چىقىشنى نىيەت قىلىش ۋە جىھادقا چىقىش داۋاملىشىدۇ. ئەگەر ئۇمۇمىيۈزلۈك ئۇرۇشقا چىقىش تەلەپ قىلىنسا، ئۇمۇمىيۈزلۈك چىقىڭلار! (بۇخارى: 2783)

6150/3681 ـ أنس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((جاهدوا المشركين بأموالكم وأنفسكم وألسنتكم))* أحمد 124/3، أبو داود (2504)، النسائي 7/6

6150/3681 ـ ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: مۇشرىكلارغا قارشى جېنىڭلار، مال مۈلكۈڭلار ۋە تىلىڭلار بىلەن جىھاد قىلىڭلار! (ئەبۇ داۋۇد: 2504)

6154/3685 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((لا تمنوا لقاء العدو، وإذا لقيتموهم فاصبروا))* البخاري (3026)، مسلم (1741).

6154/3685 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: دۈشمەن بىلەن ئۇچرىشىشنى ئارزۇ قىلماڭلار. ئەگەر ئۇلار بىلەن ئۇچرىشىپ قالساڭلار، غەيرەت بىلەن ئۇرۇشۇڭلار! (بۇخارى: 3026)

جىھاد تۆۋەندىكى 3 شارائىتتا پەرز ئەينىگە ئۆزگىرىدۇ:

1 ـ جىھادقا تەيىنلىنىپ مۇجاھىدلارنىڭ سېپىگە قوشۇلۇپ بولغان كىشى ئۈچۈن جىھاد قىلىش پەرز ئەيندۇر.

2 ـ مۇسۇلمانلار تۇرىۋاتقان رايون ياكى دۆلەتكە دۈشمەنلەر بېسىپ كىرگەن ۋاقىتتا، پۈتۈن مۇسۇلمانلارغا جىھاد قىلىش پەرز ئەين بولۇپ بەلگىلىنىدۇ.

3 ـ دۆلەت تەرىپىدىن مەلۇم شەخسلەر جىھادقا چىقىشقا بەلگىلىگەن ۋاقىتتا، چىقىشقا بەلگىلەنگەن شەخسلەر ئۈچۈن جىھاد قىلىش پەرز ئەيندۇر.

ئىسلام دىنىدا جىھادنىڭ بۇيرۇلغانلىق سەۋەبىنى تۆۋەندىكىدەك 3 مەقسەتكە قىسقارتىشقا بولىدۇ:

1 ـ زۇلۇمغا ۋە ھەر تۈرلۈك ھەقسىزلىكلەرگە قارشى تۇرۇش.

2 ـ باشقىلار تەرىپىدىن زورلۇق بىلەن تارتىپ ئېلىنغان ھەق ھوقۇقلارنى قايتۇرۇپ ئېلىش.

3 ـ ھۇجۇم قىلغۇچىلارغا رەددىيە بېرىش. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دېگەن:

[وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنسَانِ إِلَّا مَا سَعَى (39)]

« ھۆجۇم قىلىنغۇچىلارغا، زۇلۇمغا ئۇچرىغانلىقلىرى ئۈچۈن قارشىلىق كۆرسىتىشكە رۇخسەت قىلىندى. » [سۈرە ھەج 39 ـ ئايەت]

ئىسلامىي جىھادنىڭ پرىنسىپلىرى

1 ـ بىرىنچى بولۇپ ئۇرۇش ئاچماسلىق. بۇ پرىنسىپنى قۇرئان كەرىم مۇنداق بايان قىلغان:

[وَقَاتِلُواْ فِي سَبِيلِ اللّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلاَ تَعْتَدُواْ إِنَّ اللّهَ لاَ يُحِبِّ الْمُعْتَدِينَ (190)]

« سىلەرگە ئۇرۇش ئاچقان ئادەملەرگە قارشى ئاللاھ يولىدا جىھاد قىلىڭلار، تاجاۋۇز قىلماڭلار، تاجاۋۇزچىلارنى ئاللاھ راستىنلا ياقتۇرمايدۇ. » [سۈرە بەقەر 190 ـ ئايەت]

2 ـ تاجاۋۇز قىلغۇچىلارغا زەربە بېرىشتە ئاشۇرىۋەتمەسلىك. بۇ پرىنسىپنى قۇرئان كەرىم مۇنداق بايان قىلغان:

« بىراۋ سىلەرگە قانچىلىك چېقىلغان بولسا، سىلەرمۇ ئۇنىڭغا شۇنچىلىك چېقىلىڭلار. » [سۈرە بەقەر 194 ـ ئايەت]

3 ـ دۈشمەنلەرنىڭ تىنچلىققا مايىل ئىكەنلىكى ياكى تاجاۋۇزچىلىقنى توختىتىدىغانلىقى بىلىنگەن ۋاقىتتا، ئۇلار بىلەن ئۇرۇش قىلماستىن تىنچلىق ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىش. قۇرئان كەرىم بۇ پرىنسىپنى مۇنداق بايان قىلغان:

[وَإِن جَنَحُواْ لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ (61)]

« ئەگەر ئۇلار تىنچلىققا مايىل بولسا، سەنمۇ تىنچلىققا مايىل بولغىن، اللهقا تەۋەككۇل قىلغىن. الله (ئۇلارنىڭ سۆزلىرىنى) ئاڭلاپ تۇرغۇچىدۇر، (نىيەتلىرىنى) بىلىپ تۇرغۇچىدۇر. » [سۈرە ئەنپال 61 ـ ئايەت]

4 ـ ئۇرۇش قىلمىغانلارغا چېقىلماسلىق.

[لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُم مِّن دِيَارِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ (8)]

«كۇففارلاردىن سىلەر بىلەن ئۇرۇش قىلمىغان ۋە سىلەرنى يۇرتۇڭلاردىن ھەيدەپ چىقارمىغانلارغا كەلسەك، ئاللاھ ئۇلارغا ياخشىلىق قىلىشىڭلاردىن، ئۇلارغا ئادالەتلىك بولۇشۇڭلاردىن توسمايدۇ. » [سۈرە مۇمتەھىنە 8 ـ ئايەت]

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھەر قېتىم ئۇرۇشقا چىقىشتىن ئاۋۋال مۇسۇلمان ئەسكەرلىرىگە تەلىمات بېرىپ: « سىلەرگە تىغ تەڭلىمىگەنلەرنى، ياشانغانلارنى، ئاياللارنى، بالىلارنى ئۆلتۈرمەڭلار ! زىرائەتلەرنى نابۇت قىلماڭلار، دۈشمەنلەرنىڭ بەدەنلىرىنى پارچىلىماڭلار، ئەسىرلەرنى خورلىماڭلار » دەپ جېكىلەيتتى.

5 ـ يامانلىق قىلغۇچىلارغا كەڭ قورساق، ئەپۇچان بولۇش، ئىمكانقەدەر ئۇرۇش قىلىشتىن ساقلىنىش. «سىلەر كەچۈرسەڭلار، كەچۈرگەن ئادەم تەقۋالىققا ئەڭ يېقىندۇ.» [سۈرە بەقەر 237 ـ ئايەت]

6 ـ يامانلىققا يامانلىق بىلەن جاۋاب بەرمەستىن، يامانلىققا ياخشىلىق بىلەن جاۋاب

بېرىش ئارقىلىق دۈشمەننى دوستقا ئايلاندۇرۇش.

[وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ (34)]

« ياخشى ئىش بىلەن يامان ئىش باراۋەر بولمايدۇ، ياخشى خىسلەت ئارقىلىق يامان خىسلەتكە تاقابىل تۇرغىن، شۇنداق قىلساڭ سەن بىلەن ئۆزىنىڭ ئارىسىدا ئاداۋەت بار ئادەم گويا سىرداش دوستۇڭدەك بولۇپ قالىدۇ. » [پۇسسىلەت 34 ـ ئايەت]

مۇشۇنداق پولاتتەك ئىنتىزام ۋە قەتئىي پرىنسىپلاردىن ھالقىپ، ئىسلام نامىدىن خاتالىق ئۆتكۈزگەن ئىسلامىي جامائەتلەر ياكى تەشكىلاتلار بار دېيىلسە، ئىسلام دىنى ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرىدىن قەتئىي مەسئۇل ئەمەس! بۇلارنى ئىسلام دىنىغا چېتىش ئوپئوچۇق ھەقسىزلىقتۇر.

" جىھاد " سۆزىنىڭ قۇرئان كەرىمدىكى مەنىسى ۋە باشقا مەنىلىرى

ئەرەب تىلىدىكى « الجهاد» سۆزى قۇرئان كەرىمدە تۆۋەندىكىدەك 3 خىل مەندە كەلگەن:

1 ـ ئاللاھ يولىدا قولغا قورال ئېلىپ غازات قىلىش. «مۆمىنلەردىن ئۆزرىسىز تۇرۇپ جىھادقا چىقمىغانلار، ئاللاھ يولىدا ماللىرىنى، جانلىرىنى تىكىپ جىھاد قىلغۇچىلار بىلەن باراۋەر بولمايدۇ. » [سۈرە نىسا 95 ـ ئايەت]

2 ـ ھەقىقەتنى جاكارلاپ سۆز بىلەن كۈرەش قىلىش.

[فَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَجَاهِدْهُم بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا (52)]

« قۇرئان ئارقىلىق ئۇلارغا قارشى پاكىتلارنى ئوتتۇرىغا قويۇپ بارلىق كۈچۈڭ بىلەن كۈرەش قىلغىن. » [سۈرە پۇرقان 52 ـ ئايەت]

3 ـ ياخشى ئىشلارنى قىلىش ۋە ئەمەل ـ ئىبادەتلەرنى ئورۇنلاشتا تىرىشچانلىق كۆرسىتىش. «كىمكى ياخشى ئەمەللەرنى ئورۇنلاش يولىدا جىھاد قىلىدىكەن، ئۇنىڭ قىلغان جىھادى ئۆزىنىڭ پايدىسى ئۈچۈندۇر.» [سۈرە ئەنكەبۇت 52 ـ ئايەت]

ئىسلام دىنىدا جىھادنىڭ مەنىسى ۋە دائىرىسى كەڭ بولۇپ، جىھاد ئۆزىنى ئىسلاھ قىلىش، ياخشى ئىشلارغا پۇل سەرپ قىلىش بىلەن بولغىنىدەك، قەلەم بىلەن، تىل بىلەن ۋە پەن ـ تېخنىكا بىلەن قۇراللىنىش بىلەنمۇ بولىدۇ. ھەتتا جىھاد قۇرئان بىلەنمۇ بولىدۇ. قۇرئان بىلەن بولغان جىھاد قۇرئاننىڭ ھەقىقەتلىرىنى باشقىلارغا تەشۋىق قىلىش بىلەن بولىدۇ. قورال بىلەن جىھاد قىلىش قۇرئان كەرىمنىڭ تەبىرى بويىچە «قىتال»دەپ ئاتىلىدۇ. ئۇ تاجاۋۇزچىلارغا رەددىيە بېرىش ئۈچۈنلا قىلىنىدۇ. «سىلەرگە ئۇرۇش ئاچقان ئادەملەرگە قارشى ئاللاھ يولىدا جىھاد قىلىڭلار، تاجاۋۇز قىلماڭلار، تاجاۋۇز قىلغۇچىلارنى ئاللاھ ھەقىقەتەن دوست تۇتمايدۇ. » [سۈرە بەقەر 190 ـ ئايەت]

ئىسلام دىنىدا قوراللىق جىھاد تىنچلىق بىلەن مەسىلىنى ھەل قىلىش چارىلىرىنىڭ ھەممىسى تۈگىگەندىن كېيىن ئېلىنىدىغان ئەڭ ئاخىرقى قارادۇر. ئىسلام دىنىدا يولغا قويۇلغان جىھادنىڭ شەرتلىرىمۇ ئىنتايىن چىڭدۇر. مۇسۇلمان كىشىنىڭ ئۇرۇش مەيدانىدا ساقلىنىشقا تېگىشلىك ئەخلاقىي ۋە دىنىي بۇرچى ئۆزلىرىگە قارشى ئۇرۇش ئاچمىغانلار بىلەن

ئۇرۇشماسلىق، ئاياللار، باللار ۋە ياشانغانلارغا تەگمەسلىك، قارشى تەرەپنىڭ مال ــ مۈلكىنى، ئۆي ــ جايلىرىنى زىيانغا ئۇچراتماسلىق، ئەسىرلەرنى خورلىماسلىق ۋە باشقىلاردۇر. يولسىز ئۇرۇشلار جىھاد ئەمەس. ئىسلام دىنى مال ــ دۇنياغا ئېرىشىش يولىدا، ئىرقىي دەۋا ئۈچۈن، باشقىلارنىڭ زېمىنلىرىنى بېسىۋېلىش ياكى ئۇلارنى بويسۇندۇرۇش ياكى دىنغا كىرىشكە زورلاش ئۈچۈن ئۇرۇش قىلىشنى قەتئىي رەت قىلىدۇ. كىشلەر ئىسلام دىنىغا پەقەت ئۆز ئىختىيارى بىلەنلا كىرىدۇ. ئۇلارنى ھېچكىمنىڭ زورلاش ھوقۇقى يوق. ئاللاھ تائالا بۇ مەسىلىنى تېخىمۇ روشەنلەشتۇرۇپ مۇنداق دەيدۇ:

[وَلَوْ شَاء رَبُّكَ لآمَنَ مَن فِي الأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا أَفَأَنتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّى يَكُونُواْ مُؤْمِنِينَ (**99**)]

«ئەگەر پەرۋەردىگارىڭ خالىسا ئىدى، ئەلۋەتتە، يەر يۈزىدىكى كىشىلەرنىڭ ھەممىسى ئىمان ئېيتاتتى، سەن كىشىلەرنى مۇسۇلمان بولۇشقا زورلامسەن ؟ » [سۈرە يۇنۇس 99 ـ ئايەت]

جىھادنىڭ ۋە شەھىدلىكنىڭ پەزىلىتى

3631 /6074 ـ سلمان – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((رباطُ يومٍ في سبيل الله خيرٌ من صيام شهرٍ وقيامه، ومن مات مرابطًا وقى من فتنة القبر ونمى له عمله إلى يوم القيامة))* مسلم (1913).

3631 /6074 ـ سەلمان فارىسى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم: الله يولىدا بىر كۈن پوستا تۇرۇش بىر ئايغىچە كۈندۈزى روزا تۇتۇپ، كېچىسى قىيامدا تۇرغاندىن ياخشىدۇر. كىمكى پوستا تۇرىۋېتىپ ئۆلسە، قەبرە پىتنىسىدىن ساقلىنىدۇ. پوستا تۇرغان ئەمەلىنىڭ ساۋابى قىيامەت كۈنىگىچە كۆپىيىدۇ. (تىرمىزى: 1665)

6077/3633 ـ سهل بن سعد – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((رباط يوم في سبيل الله خيرٌ من الدنيا وما عليها، وموضع سوط أحدكم من الجنة خيرٌ من الدنيا وما عليها، والروحة يروحها العبد في سبيل الله خيرٌ من الدنيا وما عليها))* البخاري (2892)، مسلم (1881).

6077/3633 ـ سەھل ئىبنى سەئد سائىدى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: الله يولىدا بىر كۈن پوستا تۇرۇش دۇنيا ۋە ئۇنىڭدىكى بارلىق نەرسىلەردىن ياخشىدۇر. بىرىڭلارنىڭ (جىھادتا ئات چاپتۇرۇش ئۈچۈن ئىشلەتكەن) قامچىسىنىڭ جەننەتتىكى ئورنى دۇنيا ۋە ئۇنىڭدىكى بارلىق نەرسىلەردىن ياخشىدۇر. الله يولىدا ئەتىگەن ئاخشام يۈرۈش قىلغان بەندىنىڭ يۈرۈشى دۇنيا ۋە ئۇنىڭدىكى بارلىق نەرسىلەردىن ياخشىدۇر. (بۇخارى: 2892)

6075/3632 ـ أبو الدرداء – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((رباطُ شهرٍ خيرٌ من صيام دهرٍ، ومن مات مرابطًا في سبيل الله أمن من الفزع الأكبر، وغدا عليه برزقه وريح من الجنة، ويجزى عليه أجر المرابط حتى يبعثه الله))* الهيثمي: 290/5

6075/3632 ـ ئەبۇ دەردا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: بىر ئاي پوستا تۇرۇش ئۆمۈر بويى روزا تۇتۇشتىن ياخشىدۇر. كىمكى الله يولىدا پوستا تۇرغان ھالدا ئۆلسە، قىيامەت كۈنىدىكى ناھايىتى چوڭ قورقۇنچتىن ئامان قالىدۇ، رىزىق بىلەن غىزالىنىپ تۇرىدۇ، جەننەتنىڭ ھىدىنى پۇرايدۇ. الله تائالا ئۇنى تىرىلدۇرگەنگە قەدەر ئۇنىڭ ساۋاب دەپتىرىگە مۇجاھىدنىڭ ئەجرى يېزىلىپ تۇرىدۇ. (ئەلكەبىر)

6078/3634 ـ سهل بن سعد – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((غدوة أو روحة في سبيل الله خيرٌ من الدنيا وما فيها))* البخاري (2794)، مسلم (1881).

6078/3634 ـ سەھل ئىبنى سەئد سائىدى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: الله يولىدا ئەتىگەن ئاخشام يۈرۈش قىلىش دۇنيا ۋە ئۇنىڭ ئۈستىدىكى بارلىق نەرسىلەردىن ياخشىدۇر. (مۇسلىم: 1882)

6079/3635 ـ ابنُ عمرو بن العاص – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((قفلة في سبيل الله كغزوةٍ))* أبو داود (2487)

6079/3635 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: (غازىنىڭ ئائىلىسىنى يوقلاپ كېلىش ئۈچۈن ياكى جەڭ ئاخىرلىشىپ ئۆيىگە) قايتىش ئۈچۈن ماڭغان قەدىمگە غازاتتا تۇرغانغا ئوخشاش ساۋاب بېرىلىدۇ. (ئەبۇ داۋۇد: 2487)

6081/3636 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((إن مقام أحدكم في سبيل الله ساعةً أفضل من صلاته في بيته سبعين عامًا، ألا تحبون أن يغفر الله لكم فيدخلكم الجنة؟)) قالوا: بلى، قال: ((فاغزوا في سبيل الله فإنه من قاتل في سبيل الله فواق ناقةٍ؛ لتكون كلمة الله هي العليا وجبت له الجنة للترمذي بقصة))* الترمذي (1650)

6081/3636 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ساھابىلىرىدىن بىرى تاتلىق سۇ چىقىدىغان كىچىك بىر بۇلاق بار جىلغىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، ئۇ سۇنىڭ سۈزۈكلىكىدىن ھەيران قالدى ۋە كۆڭلىدە: مەن ئىنسانلاردىن ئايرىلىپ، مۇشۇ جىلغىدا يەرلەششەم بولغىدەك، بىراق مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن ئىجازەت ئالماي تۇرۇپ ھەرگىز ئۇنداق قىلمايمەن، دېدى. ئاندىن ئۇ نىيىتىنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ئېيتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئۇنداق قىلمىغىن. بىرىڭلارنىڭ الله يولىدىكى جىھادتىن ئايرىلىپ قالماي تۇرۇشى ئۆيىدە 70 يىل ئوقۇغان نامىزىدىن ئەۋزەلدۇر. سىلەر اللەنىڭ گۇناھلىرىڭلارنى مەغپىرەت قىلىپ، جەننەتكە كىرگۈزىشىنى خالىمامسىلەر؟ الله يولىدا جىھاد قىلىڭلار. كىمكى تۆگە سۈتى ىېلىنغا يىغىلغانچىلىك (قىسقا ۋاقىت) بولسىمۇ الله يولىدا جىھاد قىلسا، ئۇنىڭغا جەننەت ۋاجىب بولىدۇ، دېدى. (تىرمىزى: 1650)

6082/3637 ـ معاذ بن جبل – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((من قاتل في سبيل الله فواق ناقةٍ وجبت له الجنة، ومن سأل الله القتل في سبيل الله صادقًا من نفسه، ثم مات أو قتل، كان له أجر شهيدٍ، ومن جرح جرحًا في سبيل الله، أو نكب نكبةً فإنها تجيء يوم القيامة كأغزر ما كانت، لونها لون الزعفران، وريحها ريح المسك، ومن خرج به خراج في سبيل الله فإن عليه طابع الشهداء))* أبو داود (2541)، الترمذي (1657)، النسائي 25/6 – 26، ابن ماجه (2792)

6082/3637 ـ مۇئاز ئىبنى جەبەل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم: كىمكى تۆگە سۈتى يېلىنىغا يىغىلغانچىلىك ئاز ۋاقىت بولسىمۇ الله يولىدا جىھاد قىلسا، ئۇنىڭغا جەننەت ۋاجىب بولىدۇ. كىمكى چىن كۆڭلىدىن الله يولىدا ئۆلۈشنى تىلىسە، ئاندىن ئۆلسە ياكى ئۆلتۈرۈلسە، ئۇنىڭغا شېھىدنىڭ ئەجرى بولىدۇ. كىمكى الله يولىدا يارىلانسا ياكى زەخمىلەنسە، قىيامەت كۈنى يارىسىدىن رەڭگى زەپىران، پۇرىقى ئىپاردەك خۇش پۇراقلىق قان بۇلدۇقلاپ تۇرغان ھالدا كېلىدۇ. كىمنىڭ بەدىنىگە الله يولىدا بىرەر نەرسە چىقىپ قالسا، ئۇنىڭغا شېھىدلەرنىڭ تامغىسى ئۇرۇلىدۇ. (ئەبۇ داۋۇد: 2541)

6084/3639 ـ وعنه قيل: يا رسول الله، ما يعدل الجهاد في سبيل الله؟ قال: ((لا تستطيعونه)) فأعادوا عليه مرتين أو ثلاثًا كل ذلك، يقول: ((لا تستطيعونه))، ثم قال: ((مثل المجاهد في سبيل الله كمثل الصائم القائم القانت بآيات الله، لا يفتر من صيامٍ ولا صلاةٍ حتى يرجع المجاهد في سبيل الله))* البخاري (2785)، مسلم (1878).

6084/3639 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: ساھابىلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن: قايسى ئەمەل الله تائالا يولىدا جىھاد قىلىشقا تەڭ كېلىدۇ؟ دەپ سورىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئۇنى ئۆلچەشكە تاقىتىڭلار يەتمەيدۇ، دەپ جاۋاب بەردى. ئۇلار بۇ سوئالنى ئىككى ياكى ئۈچ قېتىم ياندۇرۇپ سورىدى. ھەر قېتىمدا پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئۇنى ئۆلچەشكە تاقىتىڭلار يەتمەيدۇ، دەپ جاۋاب بەردى. ئۈچىنچى قېتىمدا: الله يولىدا جىھاد قىلغۇچىنىڭ مىسالى كۈندۈزى ئۈزۈلدۈرمەي روزا تۇتقان، كېچىسى ئۇخلىماي قىيامدا تۇرغان، ھەمىشە اللەنىڭ ئايەتلىرىنى ئوقۇغان، الله تائالا يولىدا جىھادقا چىقىپ كەتكەن شۇ مۇجاھىد قايتىپ كەلگەنگە قەدەر روزا تۇتۇشتىن ۋە ناماز ئوقۇشتىن قىلچە سۇسلىشىپ قالمىغان كىشىگە ئوخشايدۇ، دېدى. (مۇسلىم: 1878)

6085/3640 ـ وفي رواية: ((كمثل الصائم القائم الخاشع الراكع الساجد))* النسائي 18/6.

6085/3640 ـ يەنە بىر رىۋايەتتە مۇنداق دېيىلىدۇ: كۈندۈزى ئۈزۈلدۈرمەي روزا تۇتقان، كېچىسى ئۇخلىماي قىيامدا تۇرغان، اللەنىڭ بۇيرۇقلىرىغا قورقۇپ ھالدا باش ئەگكەن، رۇكۇ ۋە سەجدە قىلغان (يەنى ناماز ئوقۇغان) كىشىنىڭ مىسالىغا ئوخشايدۇ. (نەسائى: 3127)

6086/3641 ـ أبو سعيد – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – : أتى رجلٌ النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ،

فقال: أيُّ الناس أفضل؟ قال: ((مؤمنٌ يجاهدٌ بنفسه وماله في سبيل الله)) قال: ثم من؟ قال: ((ثم رجل في شعبٍ من الشعاب يتقي الله، ويدع الناس من شره))* البخاري (2786)، مسلم (1888).

6086/3641 ـ ئەبۇ سەئىد خۇدرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: ساھابىلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن: ئى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم! قانداق كىشى ئەڭ ئەۋزەل؟ دەپ سورىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: اللە يولىدا جېنى ۋە مېلى بىلەن جىھاد قىلغان مۇئمىن، دەپ جاۋاب بەردى. ئۇلار: ئاندىن قالسىچۇ؟ دەپ سورىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: اللەتىن قورقۇپ، ئىنسانلارغا زىيىنىم تەگمىسۇن دەپ، ئۇلارنى تاشلاپ، تاغ جىلغىلىرىدىن بىرىدە ياشىغان مۇئمىن، دەپ جاۋاب بەردى. (بۇخارى: 2786)

6087/3642 ـ ابن عباس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – رفعه: ((ألا أخبركم بخير الناس منزلاً؟)). قلنا: بلى يا رسول الله. قال: ((رجل أخذ برأس فرسه في سبيل الله حتى يموت أو يقتل أخبركم بالذي يليه))؟ قلنا: نعم يا رسول الله. قال: ((رجل معتزلٌ في شعبٍ من الشعب، يقيم الصلاة، ويؤتي الزكاة، ويعتزل الناس شره فأخبركم بشر الناس))؟ قلنا نعم يا رسول الله. قال: ((الذي يسأل بالله ولا يعطى به))* الترمذي (1652)، النسائي 83/5 - 84، مالك 356/2

6087/3642 ـ ئىبنى ئاببباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: مەن سىلەرگە مەرتىۋە جەھەتتە ئىنسانلارنىڭ ئەڭ ياخشىسىنى ئېيتىپ بېرەيمۇ؟ دېدى. بىز: شۇنداق قىلغىن، ئى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم! دېدۇق. ئۇ: ئېتىنىڭ يايلىسىدىن تۇتۇپ، اللە تائالا يولىدا ئۆلگەن ياكى ئۆلتۈرۈلگەنگە قەدەر ئۇرۇش قىلغان كىشىدۇر، دېدى. ئاندىن: مەن سىلەرگە ئۇنىڭدىن بىر دەرىجە تۆۋەن تۇرىدىغان كىشىنى ئېيتىپ بېرەيمۇ؟ دېدى. بىز: شۇنداق قىلغىن، ئى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم! دېدۇق. ئۇ: بىرەر جىلغىغا چىقىپ كېتىپ، نامازنى ئادا قىلغان، زاكاتنى بەرگەن، ئىنسانلاردىن ئايرىلىپ كېتىپ، ئۇلارنىڭ يامانلىقىدىن ساقلانغان كىشىدۇر، دېدى. ئاندىن: مەن سىلەرگە ئىنسانلارنىڭ ئەڭ يامىنىنى ئېيتىپ بېرەيمۇ؟ دېدى. بىز: شۇنداق قىلغىن، ئى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم! دېدۇق. ئۇ: بىرى اللە تائالانىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىپ تۇرۇپ نەرسە تىلىسە، ئىمكانىيىتى بار تۇرۇپ ھېچ نەرسە بەرمىگەن كىشىدۇر، دېدى. (نەسائى: 2569)

6088/3643 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((لا يلج النار رجلٌ بكى من خشية الله حتى يعود اللبن في الضرع، ولا يجتمع على عبدٍ غبارٌ في سبيل الله ودخانُ جهنم))* الترمذي (1633). النسائي 12/6، ابن ماجه(2774).

6088/3643 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: اللەتىن قورقۇپ يىغلىغان كىشى سۈت

ئەمچەككە قايتقانغا قەدەر دوزاخقا كىرمەيدۇ. اللە يولىدا قوزغالغان چاڭ توزاڭ بىلەن جەھەننەمنىڭ ئۈتۈنى جەم بولمايدۇ (يەنى اللە يولىدا جىھاد قىلغان كىشى جەھەننەمگە كىرمەيدۇ). (تىرمىزى: 1633)

6089/3644 ـ أبو عبس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((ما أغبرت قدما عبدٍ في سبيل الله فتمسه النارُ))* البخاري (907)، الترمذي (1632)، النسائي 14/6.

6089/3644 ـ ئەبۇ ئەبس ئابدۇرراھمان ئىبنى جەبر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئىككى پۇتى اللە يولىدا (يەنى جىھادتا) توپىغا مىلەنگەن بەندىگە دوزاخ ئوتى تەگمەيدۇ. (بۇخارى: 2811)

6090/3645 ـ ابن عباس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – رفعه: ((عينان لا تمسهما النار عينٌ بكت من خشية الله، وعين باتت تحرس في سبيل الله))* الترمذي (1639)

6090/3645 ـ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىدىم: اللەتىن قورقۇپ يىغلىغان ۋە اللە يولىدا (يەنى جىھادتا) پوستا تۇرۇش ئۈچۈن ئۇخلىمىغان ئىككى كۆزگە دوزاخ ئوتى يېقىنلاشمايدۇ. (تىرمىزى: 1639)

6091/3646 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((لا يجتمعان في النار مسلم قتل كافرًا ثم سدد وقارب، ولا يجتمعان في جوف مؤمن غبارٌ في سبيل الله وفيح جهنم، ولا يجتمعان في قلب عبدٍ مؤمنٍ الإيمان والحسد))* مسلم (1891)، أبو داود (2495).

6091/3646 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: اللە يولىدا (يەنى جىھادتا) كاپىرنى ئۆلتۈرگەن، ئاندىن توغرا يولدا ماڭغان ۋە ئوتتۇراھال يول تۇتقان مۇسۇلمان (دوزاختا) كاپىر بىلەن جەم بولمايدۇ. مۇئمىننىڭ قورسىقىدا اللە يولىدا كىرىپ كەتكەن چاڭ توزاڭ بىلەن جەھەننەمنىڭ ئۈتۈنى جەم بولمايدۇ. اللەقا ئىمان كەلتۈرگەن بىر مۇئمىننىڭ قەلبىدە ئىمان بىلەن ھەسەت جەم بولمايدۇ. (نەسائى: 3109)

6092/3647 ـ أبو سعيد – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((من رضي بالله ربًا وبالإسلام دينًا وبمحمدٍ رسولاً وجبت له الجنة)). فعجب لها أبو سعيدٍ فقال: أعدها علي يا رسول الله فأعادها عليه، ثم قال: ((وأخرى يرفع الله بها العبد مائة درجةٍ في الجنة ما بين كل درجتين كما بين السماء والأرض)) قال: وما هي يا رسول الله؟ قال: ((الجهاد في سبيل الله، الجهاد في سبيل الله، الجهاد في سبيل الله))* مسلم (1884)، النسائي 19/6 – 20.

6092/3647 ـ ئەبۇ سەئىد خۇدرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئى ئەبۇ سەئىد! كىمكى پەرۋەردىگارىنىڭ اللە، دىنىنىڭ ئىسلام، پەيغەمبىرىنىڭ مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بولغانلىقىدىن مەمنۇن بولسا، ئۇنىڭغا جەننەت ۋاجىب بولىدۇ، دېدى. مەن بۇ سۆزدىن ھەيران قېلىپ: ئى

ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى! ئۇ سۆزنى ماڭا قايتا ئېيتىپ بەرسەڭ، دېدىم. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قايتا ئېيتىپ بەردى. ئاندىن: يەنە بىر ئەمەل باركى، بەندىنىڭ جەننەتتىكى دەرىجىسى ئۇ ئەمەل بىلەن يۈز دەرىجە كۆتۈرۈلىدۇ. ھەربىر دەرىجىنىڭ ئارىلىقى ئاسمان زېمىنىنىڭ ئارىلىقىدەك كېلىدۇ، دېدى. مەن: ئى ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى! ئۇ قايسى ئەمەل؟ دەپ سورىدىم. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئاللاھ يولىدا جىھاد قىلىشتۇر، ئاللاھ يولىدا جىھاد قىلىشتۇر، دەپ جاۋاب بەردى. (مۇسلىم: 1884)

6095/3650 ـ أبو نجيح السلمي – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((من بلغ بسهمٍ فهو له درجةٌ في الجنة)) فبلغت يومئذٍ ستة عشر سهمًا، وسمعته صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يقول: ((من رمى بسهمٍ في سبيل الله فهو له عدل محرر لأصحاب))* أبو داود (3965)، الترمذي (1638)، وللنسائي 26/6.

6095/3650 ـ ئەبۇ نەجىھ سەلەمى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ: كىمكى (دۈشمەنگە) ئاللاھ يولىدا (يەنى جىھادتا) بىر تال ئوق تەگكۈزسە، شۇ ئوق جەننەتتە ئۇنىڭ مەرتىۋىسىنى بىر دەرىجە يۇقىرى كۆتۈرىدۇ، دېگەنلىكىنى ئاڭلاپ، شۇ كۈنى 16 تال ئوق تەگكۈزدۈم. مەن يەنە پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىدىم: كىمكى ئاللاھ يولىدا بىر تال ئوق ئاتسا، بىر قۇل ئازاد قىلغانغا تەڭ ساۋابقا ئېرىشىدۇ. (نەسائى: 3143)

6100/3653 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((من احتبس فرسًا في سبيل الله إيمانًا بالله وتصديقًا بوعده، فإن شبعه وريه وروثه وبوله في ميزانه يوم القيامة))* البخاري (2853)، النسائي 225/6.

6100/3653 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى ئاللاھقا ئىمان ئېيتقان ۋە ئۇنىڭ ۋەدىسىگە ئىشەنگەن ھالدا ئاللاھ يولىغا (يەنى جىھادقا) ئاتاپ ئات باقسا، ئۇنىڭ يەم خەشەكلىرى، تەرى، تېزىكى ۋە سۈيدۈكى قىيامەت كۈنى ئۇ كىشىنىڭ ياخشىلىق تارازىسىغا سېلىپ تارتىلىدۇ. (بۇخارى: 2853)

6106/3657 ـ زيد بن خالد – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((من جهز غازيًا في سبيل الله فقد غزا، ومن خلف غازيًا في أهله بخيرٍ فقد غزا))* البخاري (2843)، مسلم (1896).

6106/3657 ـ زەيد ئىبنى خالىد جۇھەنى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى بىر غازىنى جابدۇپ قويسا، غازاتقا چىققاننىڭ ساۋابىنى ئالىدۇ. كىمكى غازاتقا چىقىپ كەتكۈچىنىڭ بالا چاقىلىرىنى باقسا، ئۇمۇ غازاتقا چىققاننىڭ ساۋابىنى ئالىدۇ. (مۇسلىم: 1895)

6107/3658 ـ ابن عمرو بن العاص – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((للغازي أجره، وللجاعل أجره وأجر الغازي))* أبو داود (2526)

6107/3658 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: غازى ئەجرىنى ئالىدۇ. غازىنى جابدۇپ، ئۇرۇشقا ئەۋەتكۈچى ھەم ئۆزىنىڭ ئەجرىنى، ھەم غازىنىڭ ئەجرىگە ئوخشاش ئەجىر ئالىدۇ. (ئەبۇ داۋۇد: 2526)

6115/3660 ـ أبو أمامة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((ليس شيءٌ أحبَّ إلى الله من قطرتين وأثرين: قطرة دموع من خشية الله، وقطرة دم تهراق في سبيل الله، وأما الأثران، فأثر في سبيل الله وأثر في فريضةٍ من فرائض الله))* الترمذي (1669).

6115/3660 ـ ئەبۇ ئۇمامە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: الله تائالاغا ئىككى تامچە ۋە ئىككى ئىزدىن سۆيۈملۈك نەرسە يوق. ئۇ ئىككى تامچىنىڭ بىرى، اللەتىن قورقۇپ ئاققۇزغان ياش تامچىسى؛ يەنە بىرى، الله يولىدا تۆكۈلگەن قان تامچىسى. ئىككى ئىزغا كەلسەك، بىرى، الله يولىدا جىھاد قىلىش يولىدا قالدۇرغان ئىز؛ يەنە بىرى، اللەنىڭ پەرزلىرىدىن بىرىنى ئادا قىلىش يولىدا قالدۇرغان ئىز. (تىرمىزى: 1669)

6118/3663 ـ أنس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((ما أحد يدخل الجنة يحب أن يرجع إلى الدنيا وله ما على الأرض من شيء إلا الشهيد، يتمنى أن يرجع إلى الدنيا فيقتل عشر مرات لما يرى من فضل الشهادة))* البخاري (2817)، مسلم (1877).

6118/3663 ـ ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: جەننەتكە كىرگەن ھېچقانداق كىشى دۇنياغا قايتىشنى خالىمايدۇ. ئۇنىڭغا جەننەتتە دۇنيادىكى ھەممە تۈرلۈك نەرسىلەر بېرىلىدۇ. پەقەت شەھىد شەھىدلىكنىڭ پەزىلىتىنى كۆرگەندىن كېيىن، دۇنياغا ئون قېتىم قايتىپ، يەنە شەھىد بولۇشنى ئارزۇ قىلىدۇ. (بۇخارى: 2817)

6122/3665 ـ ابن مسعود – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((القتل في سبيل الله يكفر الذنوب كلها إلا الأمانة، والأمانة في الصلاة، والأمانة في الصوم، والأمانة في الحديث وأشد ذلك الودائع))* رواه الطبراني 219/10 (10527)، الهيثمي 293/5

6122/3665 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: الله يولىدا ئۆلتۈرۈلۈش پۈتۈن گۇناھلارنى يۇيىدۇ. پەقەت ئامانەت بۇنىڭدىن مۇستەسنادۇر. نامازدا ئامانەت بار، روزىدا ئامانەت بار، سۆزدە ئامانەت بار. بۇلارنىڭ ئەڭ ئېغىرى مال مۈلۈكتىكى ئامانەتتۇر. (ئەلكەبىر 10537)

6123/3666 ـ المقدام بن معد يكرب – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((للشهيد عند الله ست خصالٍ: يغفر له أول دفعةٍ، ويرى مقعده من الجنة، ويجار من عذاب القبر، ويأمن من الفزع الأكبر، ويوضع على رأسه تاج الوقار الياقوتة منه خير من الدنيا وما فيها، ويزوج اثنتين وسبعين

زوجةً من الحور العين، ويشفع في سبعين من أقاربه))* الترمذي (1663)، ابن ماجة (2799).

6123/3666 ـ مقدام ئىبنى مەئدىكەرىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: اللەنىڭ دەرگاھىدا شەھىدنىڭ مۇنداق ئالتە خىل ئارتۇقچىلىقى بار: دەسلەپتىلا ئۇنىڭ گۇناھلىرى مەغپىرەت قىلىنىدۇ؛ ئۇ جەننەتتىكى ئورنىنى كۆرىدۇ؛ قەبرە ئازابىدىن قۇتۇلىدۇ؛ قىيامەت كۈنىدىكى ئەڭ چوڭ قورقۇنچتىن ئەمىن بولىدۇ ؛ كەمتەرلىك تاجى كىيدۈرۈلىدۇ، بۇ تاجنىڭ بىر تال ياقۇتى دۇنيا ۋە ئۇنىڭدىكى نەرسىلەردىنمۇ قىممەتلىكتۇر؛ شەھلا كۆزلۈك ھۆرلەردىن 72 سى جۈپتى قىلىپ بېرىلىدۇ؛ تۇغقانلىرىدىن 70 كىشىگە شاپائەت قىلىش ھەققى بېرىلىدۇ. (تىرمىزى: 1663)

3668/ 6128 ـ رجل من الصحابة: أن رجلاً قال: يا رسول الله ما بال المؤمنين يفتنون في قبورهم إلا الشهيد؟ قال: ((كفى ببارقة السيوف على رأسِ فتنةً))* النسائي 99/4

3668/ 6128 ـ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ساھابىلىرىدىن بىرى مۇنداق دەيدۇ: بىر ئادەم پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن: ئى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم! شەھىدتىن نېمىشقا باشقا مۇئمىنلەردەك قەبرىدە (ئىككى پەرىشتىنىڭ سوئال سورىشى ئارقىلىق) ئىمتىھان ئېلىنمايدۇ؟ دەپ سورىغانىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئۇنىڭ بېشىدا ئوينىتىلغان قىلىچلارنىڭ يالت ـ يۇلتلىرى ئۇنىڭغا يېتەرلىك، دېدى. (نەسائى: 2053)

6129/3669 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((ما يجد الشهيد من مس القتل إلا كما يجد أحدكم من مس القرصة))* الترمذي (1668)، النسائي 36/6، ابن ماجة (2802)

6129/3669 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: شەھىد ئۆلتۈرۈلگەندە، بىرىڭلارنىڭ چىمدالغان يېرىنىڭ ئاغرىقىنى ھېس قىلغىنىچىلىك ئاغرىق ھېس قىلىدۇ. (تىرمىزى: 1668)

6132/3671 ـ سهل بن حنيف – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((من سأل الله الشهادة بصدقٍ بلغه الله منازل الشهداء، وإن مات على فراشه))* مسلم (1909).

6132/3671 ـ سەھل ئىبنى ھۇنەيف رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى اللەتىن شەھىدلىكنى راستچىللىق بىلەن تىلىسە، گەرچە ئۇ كۆرپىسىدە ئۆلۈپ قالسىمۇ، الله ئۇنى شەھىدلەرنىڭ ماقامىغا يەتكۈزىدۇ. (مۇسلىم: 1909)

6134/3672 ـ حسناء بنت معاوية، حدثني عمّي، قلت للنبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: من في الجنة؟ قال: ((النبيُّ في الجنة، والشهيد في الجنة والمولود والوئيد في الجنة))* أبو داود (2521)، أحمد 58/5

6134/3672 ـ مۇئاۋىيەنىڭ قىزى ھەسنائ مۇنداق دەيدۇ: تاغام ماڭا ھەدىس سۆزلەپ بېرىپ مۇنداق دېدى: مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن: كىم جەننەتتە بولىدۇ؟

دەپ سورىغانىدىم. ئۇ: پەيغەمبەرلەر، شەھىدلار، (تۇغۇلۇپ بالاغەتكە يەتمەي تۇرۇپ) چاچراپ كەتكەن باللار، تىرىك كۆمۈلگەن كىشىلەر جەننەتتە بولىدۇ، دېدى. (ئەبۇ داۋۇد: 2521)

6144/3677 ـ سعيد بن زيد رفعه: ((من قتل دون مالِهِ فهو شهيده، ومن قتل دون دمه فهو شهد، ومن قتل دون دينه فهو شهيد، ومن قتل دون أهله فهو شهيد))* أبو داود (4772)، الترمذي (1421)، النسائي 7/116 - 117

6144/3677 ـ سەئىد ئىبنى زەيد مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم: كىمكى مال مۈلكىنى قوغداش يولىدا ئۆلتۈرۈلسە شەھىدتۇر. كىمكى دىنىنى قوغداش يولىدا ئۆلتۈرۈلسە شەھىدتۇر. كىمكى جېنىنى قوغداش يولىدا ئۆلتۈرۈلسە شەھىدتۇر. كىمكى خوتۇن بالىلىرىنى قوغداش يولىدا ئۆلتۈرۈلسە شەھىدتۇر. (تىرمىزى: 1421)

6145/3678 ـ سويد بن مقرن رفعه: ((من قتل دون مظلمة فهو شهيدٌ))* النسائي 7/117

6145/3678 ـ ئەبۇ جەئفەر مۇنداق دەيدۇ: مەن سۇۋەيد ئىبنى مۇقەررىننىڭ قېشىدا ئولتۇراتتىم. ئۇ مۇنداق دېدى: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: كىمكى ناھەق ئۆلتۈرۈلسە شەھىدتۇر دېگەن. (نەسائى: 4096)

ئىسلام ۋە تىنچلىق

ئىسلام تىنچلىق دىنىدۇر. جىھاد بولسا مۇسۇلمانلارنىڭ ئىززىتىنى قوغداش ۋە كىشىلەر ئارىسىدا ئىسلام دىنىنى يېيىش ئۈچۈن يولغا قويۇلغان بىر ۋاستىدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاللاھ تائالا مۇسۇلمانلارنى كاپىرلار بىلەن ئۇرۇش قىلىشقا قۇرال كۈچى تەييارلاشقا بۇيرۇپ بولغاندىن كېيىن، ئۇرۇش قىلماي تىنچ ياشاش ئۈچۈن ئۇلار بىلەن كېلىشىم تۈزسىمۇ بولىدىغانلىقىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېدى:

وَإِن جَنَحُواْ لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ (**61**)

ئەگەر ئۇلار تىنچلىققا مايىل بولسا، سەنمۇ تىنچلىققا مايىل بولغىن، اللهقا تەۋەككۇل قىلغىن. الله (ئۇلارنىڭ سۆزلىرىنى) ئاڭلاپ تۇرغۇچىدۇر، (نىيەتلىرىنى) بىلىپ تۇرغۇچىدۇر (ئەنپال 61ـ ئايەت)

يەنى ئەگەر كاپىرلار تىنچلىققا ۋە كېلىشىشكە مايىل بولسا، سەنمۇ ئۇنىڭغا مايىل بولغىن، ئاللاھ تائالاغا تەۋەككۇل قىلغىن، ئۇلارنىڭ ھىيلە مىكىرلىرىدىن ئەنسىرىمە قىلمىغىن. چۈنكى ئاللاھ تائالا ئۇلارنىڭ سۇيىقەستىگە قارشى ساڭا يېتەرلىكتۇر. ھەممە ئىشتا سېنى ئۇلارنىڭ ھىيلە مىكىرلىرىدىن ساقلايدۇ. ھەممە ئەھۋال ئاستىدا مۇسۇلماننىڭ ھالىنىڭ شۇنداق بولۇشى لازىم. مۇسۇلمان شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە بىر ئىش ئۈچۈن كېرەكلىك پۈتۈن ماددىي سەۋەبلەرنى تەييارلايدۇ ۋە ئاللاھ تائالاغا تايىنىدۇ ھەم ئۇنىڭغا تەۋەككۇل قىلىدۇ.

جىھاد قىلىشقا كەلگەن بۇيرۇقنىڭ مەڭگۈ داۋام قىلىدىغانلىقىنىڭ بايانى

جىھاد قىلىشقا بۇيرۇپ كەلگەن بۇيرۇق مەڭگۈ داۋام قىلىدۇ. كاپىرلارنىڭ كۈچ قۇۋۋىتى بار

مۇددەت ئىچىدە جىھادنى ئاقسىتىش ياكى ئۇنىڭدىن توختاپ قېلىش توغرا ئەمەس. ئىمام بۇخارى (ئاللاھ تائالا ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن!) ھەدىس كىتابىدا بىر باب تۈزۈپ ئۇنىڭدا جىھاد مەيلى تەقۋادار ياخشى قوماندانىنىڭ ئارقىسىدا قىلىنسۇن، مەيلى پاسىق قوماندانىنىڭ ئارقىسىدا قىلىنسۇن مەڭگۈ داۋاملاشقۇچىدۇر. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام «جەڭگە تەييارلانغان ئاتنىڭ يايلىسىدىن قىيامەت كۈنىگىچە ياخشىلىق ئايرىلمايدۇ» دېدى.

6155/3686 ـ سلمة بن نفيل الكندي – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: كنت جالسًا عند النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فقال رجل: يا رسول الله أذال الناس الخيل، ووضعوا السلاح، وقالوا: لا جهاد، وقد وضعت الحرب أوزارها فأقبل صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بوجهه، قال: ((كذبوا، الآن جاء القتال، ولا يزال من أمتي أمة يقاتلون على الحق ويزيغ الله لهم قلوب أقوامٍ ويرزقهم منهم حتى تقوم الساعة))* النسائي 214/6 – 215

6155/3686 ـ سەلەمە ئىبنى نۇفەيل كىندى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىدا ئولتۇراتتىم. بىر ئادەم كېلىپ: ئى اللەنىڭ پەيغەمبىرى! كىشىلەر ئاتلارنى قويۇۋەتتى، قورالارنى تاشلىدى ۋە: "بۇنىڭدىن كېيىن جىھاد بولمايدۇ. چۈنكى ئۇرۇش ئۆزىنىڭ ئېغىر يۈكىنى قويدى (يەنى ئۇرۇش تۈگىدى)" دېيىشىۋاتىدۇ، دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا بۇرۇلۇپ تۇرۇپ: ئۇلار يالغان ئېيتىپتۇ. شۇ تاپتا جىھاد ئەمرى كەلدى. مېنىڭ ئۈممىتىمدىن بىر تۈركۈم جامائەت ھەممىشە ھەق ئۈستىدە ئۇرۇش قىلىدۇ. الله ئۇلارغا مەلۇم قەۋملەرنىڭ دىللىرىنى مايىل قىلىپ بېرىدۇ ۋە شۇلارنى ۋاستە قىلىش ئارقىلىق ئۇلارغا رىزىق بېرىپ تۇرىدۇ. بۇ، قىيامەت كۈنىگىچە مۇشۇنداق داۋام قىلىدۇ، دېدى. (نەسائى: 3561)

ئاجىزلارنى ئۆلتۈرۈشنىڭ ھارام ئىكەنلىكى

ئۇرۇشقا بىۋاستە قاتناشمىغان ۋە بىۋاستە بولمىسىمۇ دۈشمەن ئەسكەرلىرىگە ياردىمى سۇنۇلمايدىغان كىچىك باللارنى ۋە ياشىنىپ قالغان ئاجىز كىشىلەرنى ئۆلتۈرۈشتىن يىراق تۇرۇشىمىز ۋە ساقلىنىشىمىز لازىم. دۈشمەننىڭ ئۆلۈكلىرىنىڭ جەسەتلىرىنىڭ بۇ يەر بۇ يەرلىرىنى كېسىۋېتىشتىن ھەتتا ۋە تىلۋېتىشتىن ساقلىنىش لازىم. چۈنكى ئۆلۈكلەرنىڭ جەسەتلىرىنى شۇنداق قىلىش ۋە ئۇلارنىڭ جەسەتلىرىنى ئازابلاش توغرا ئەمەستۇر. ھەتتا ھايۋانلارغىمۇ شۇنداق قىلىش توغرا ئەمەستۇر .

6174/3700 ـ بۇرەيدە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىرەر قوشۇنغا ياكى ئەترەتكە ئەمىر تەيىنلىسە، ئۇنىڭ تەقۋادار بولۇشىنى، قوماندانلىقى ئاستىدىكى مۇسۇلمانلارغا ياخشى مۇئامىلە قىلىشىنى تەۋسىيە قىلاتتى. ئاندىن مۇنداق دەيتتى: اللەنىڭ ئىسمى بىلەن، الله يولىدا غازاتقا يۈرۈڭلار. اللەنى ئىنكار قىلغانلارغا قارشى ئۇرۇش قىلىڭلار، جەڭ قىلىڭلار. غەنىمەتلەرگە خىيانەت قىلماڭلار، دۈشمەن جەسەتلىرىنىڭ ئەزالىرىنى كەسمەڭلار، كىچىك باللارنى ئۆلتۈرمەڭلار. مۇشرىكلاردىن ئىبارەت دۈشمىنىڭگە ئۇچراشساڭ، ئۇلارنى ئۈچ شەرتكە چاقىرغىن. ئۇلار بۇ ئۈچ شەرتنىڭ قايسىسىنى قوبۇل قىلسا، سەنمۇ ئۇلار تاللىغان شەرتنى قوبۇل قىلغىن ۋە ئۇلارغا چېقىلمىغىن.

ئالدى بىلەن ئۇلارنى ئىسلامغا چاقىرغىن. ئەگەر ئۇلار ئىسلامنى قوبۇل قىلسا، سەنمۇ ئۇلارنىڭ ئىسلامىنى قوبۇل قىلغىن ۋە ئۇلارنى ئۆز يۇرتلىرىدىن مۇھاجىرلارنىڭ يۇرتلىرىغا ھىجرەت قىلىشقا چاقىرغىن. ئۇلارغا ئېيتقىنكى، ئەگەر ئۇلار بۇنى ئورۇندىسا، مۇھاجىرلار بىلەن ھەق ـ ھوقۇق ۋە مەسئۇلىيەتتە ئورتاق بولىدۇ. ئەگەر ئۇلار ئۆز يۇرتلىرىدىن ھىجرەت قىلغىلى ئۇنىمىسا، ئۇلارغا ئېيتىپ قويغىنكى، ئۇلار مۇسۇلمانلارنىڭ ئەئرابىلىرىغا ئوخشاش بولىدۇ. اللەنىڭ مۇئمىنلەر ئۈستىگە يۈكلىگەن ھۆكمى ئۇلارنىڭمۇ ئۈستىگە يۈكلىنىدۇ. ئۇلار مۇسۇلمانلار بىلەن بىرلىكتە جىھاد قىلمىغىچە، ئۇلارغا غەنىمەت ۋە ئولجىلاردىن ھېچ نەرسە بېرىلمەيدۇ. ناۋادا ئۇلار بىرىنچى شەرتنى قوبۇل قىلمىسا، ئۇلارغا جىزيە تۆلەش شەرتىنى قويغىن. ئەگەر ئۇلار جىزيە تۆلەشنى قوبۇل قىلسا، سەنمۇ ئۇلاردىن جىزيە ئالغىن، ئۇلارغا چېقىلمىغىن. ئەگەر جىزيە تۆلەشنىمۇ رەت قىلسا، اللەتىن ياردەم تىلەپ، ئۇلارغا قارشى ئۇرۇش قىلغىن. بىرەر سېپىل ئىچىگە كىرىۋالغانلارنى قورشاۋغا ئالغان چېغىڭدا، ئۇلار سەندىن ئۆزلىرىگە اللەنىڭ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىنىڭ ئامانلىقىنى بېرىشنى تەلەپ قىلسا، ئۇلارغا اللەنىڭ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىنىڭ ئامانلىقىنى بەرمەستىن، ئۆزەڭنىڭ ۋە سەبداشلىرىڭنىڭ ئامانلىقىنى بەرگىن. چۈنكى (ئاراڭلاردىن بىرەرسى بىلمەستىن بەرگەن ئامانلىقنى بۇزۇپ سالسا) ئۆزۈڭلار بەرگەن ئامانلىقنى بۇزۇشۇڭلار اللەنىڭ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىنىڭ نامىدىن بېرىلگەن ئامانلىقنى بۇزۇشقا قارىغاندا يەڭگىلرەك. بىرەر سېپىل ئىچىگە كىرىۋالغانلارنى قورشاۋغا ئالغان چېغىڭدا، ئەگەر ئۇلار ساڭا ئۆزلىرىنى اللەنىڭ (ئۇلار ھەققىدىكى) ھۆكمىگە ئۇيغۇن ھالدا بىرتەرەپ قىلىشىڭنى شەرت قىلسا، سەن ئۇلارنىڭ بۇ شەرتىگە قوشۇلماي، ئۇلارنى ئۆزۈڭنىڭ چىقارغان ھۆكمىگە ئۇيغۇن بىر تەرەپ قىلغىن. چۈنكى سەن ئۇلارنى اللەنىڭ ئۇلار ھەققىدىكى ھۆكمىگە ئۇيغۇن بىر تەرەپ قىلالىغان ياكى قىلالمىغانلىقىڭنى بىلمەيسەن (چۈنكى ساڭا اللەنىڭ ئۇلار ھەققىدىكى ھۆكمى ماۋۇ دەپ ۋەھى كەلمەيدۇ). (مۇسلىم: 1731)

3702/ 6178 ـ يەھيا ئىبنى سەئىد مۇنداق دەيدۇ: ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ شامغا قوشۇن ئەۋەتتى. ئۇ بۇ قوشۇننى يولغا سېلىش ئۈچۈن يەزىد ئىبنى ئەبۇ سۇفيان بىلەن بىرگە چىقتى. يەزىد ئىبنى ئەبۇ سۇفيان شۇ قوشۇننىڭ تۆتتىن بىرىنىڭ ئەمىرى ئىدى. ئاڭلاشلارغا قارىغاندا، يەزىد ئەبۇ بەكرىگە: يا ئۇلاغقا مىنىۋالغىن ياكى مەن چۈشۈپ ماڭىمەن، دېگەندە، ئەبۇ بەكرى: سەن ئۇلۇغىڭدىن چۈشمىگىن، مەنمۇ مىنمەي. چۈنكى مەن الله يولىدا باسقان بۇ قەدەملىرىم ئۈچۈن ساۋاب ئۈمىد قىلىمەن، دەپ جاۋاب بەرگەن. كېيىن، ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يەزىدكە: سەن ئۆز ئېتىقادىغا كۆرە الله ئۈچۈن ئىبادەت قىلىمىز دەپ خەلقتىن ئايرىلىپ، ئۆزلىرىنى بىر چەتكە ئالغان بىر قەۋمنى ئۇچرىتىسەن. ئۇلارغا چېقىلماي، ئۆز ھالى بىلەن قويغىن. كېيىن چاچلىرىنى ئوتتۇرىدىن چۈشۈرۈۋالغان بىر قەۋمنى ئۇچرىتىسەن. ئۇلارنى قىلىچ بىلەن چېپىپ ئۆلتۈرگىن. مەن ساڭا مۇنداق ئون ئىشنى تەۋسىيە قىلىمەن: ئاياللارنى، كىچىك بالىلارنى، بەك قېرىپ كەتكەنلەرنى ئۆلتۈرمىگىن. مېۋىلىك دەرەخلەرنى كەسمىگىن، ئاۋات بىنالارنى ۋەيران قىلمىغىن، قوي ۋە تۆگىلەرنى پەقەت يېيىش ئۈچۈن بوغۇزلىغىن، خورمىزارلىققا ئوت قويمىغىن، ئۇنى سۇغا باستۇرىۋەتمىگىن، غەنىمەتلەرگە خىيانەت قىلمىغىن، قورقۇنچاقلىق قىلمىغىن! دېگەن. (مالىك: 982)

ئەگەر كاپىرلارنىڭ ئىچىدىن ئۇرۇش قىلىدىغانلار بىلەن ئاياللار ۋە كىچىك باللار ئارىلىشىپ كەتكەن، ئۇلارنى ئاياللاردىن ۋە كىچىك باللاردىن ئايرىپ ئۆلتۈرۈش مۇمكىن بولمايدىغان بولسا، بۇ ھالدا مەجبۇر بولۇپ قالغانلىق ئۈچۈن ئاياللارنىمۇ ۋە كىچىك باللارنىمۇ ئۆلتۈرۈشكە بولىدۇ. ئەگەر ئايال كىشى ئۇرۇشقا قېتىلغان بولسا، ئۇنى ئۆلتۈرۈش توغرىدۇر. ئەگەر ئۇرۇشقا قاتناشقان كاپىرلارنى ئوت قويۇپ كۆيدۈرمەي ئۆلتۈرۈش مۇمكىن بولسا، ئۇلارنى كۆيدۈرۈۋېتىش توغرا ئەمەس. ئەگەر كاپىرلار مۇسۇلمان بولغان، ياكى تەسلىم بولۇپ بويسۇنغان بولسا، مۇسۇلمانلار ئۇلارنى ئۆلتۈرۈشتىن توختىتىشى لازىم . چۈنكى ئاللاھ تائالا مۇنداق دېدى:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللّهِ فَتَبَيَّنُواْ وَلاَ تَقُولُواْ لِمَنْ أَلْقَى إِلَيْكُمُ السَّلاَمَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَعِندَ اللّهِ مَغَانِمُ كَثِيرَةٌ كَذَلِكَ كُنتُم مِّن قَبْلُ فَمَنَّ اللّهُ عَلَيْكُمْ فَتَبَيَّنُواْ إِنَّ اللّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا (**94**)

ئى مۆمىنلەر! اللہ يولىغا (يەنى غازاتقا) ئاتلانغان ۋاقتىڭلاردا ھەقىقەتلەپ ئىش قىلىڭلار (يەنى مۆمىن ياكى كاپىرلىقى ئېنىق بولغۇچە ئۆلتۈرۈشكە ئالدىراپ كەتمەڭلار)، سىلەرگە مۇسۇلمان بولغانلىقىنى بىلدۈرۈپ سالام بەرگەن ئادەمگە ـ دۇنيانىڭ مال ـ مۈلكىنى (غەنىيمەتنى) كۆزلەپ ـ سەن مۆمىن ئەمەسسەن دېمەڭلار (يەنى ئۆلۈشتىن قورقۇپ سالام بەردىڭ دەپ ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەتمەڭلار)، اللہنىڭ دەرگاھىدا (مۇنداقلارنى ئۆلتۈرۈشتىن سىلەرنى بىھاجەت قىلىدىغان) نۇرغۇن غەنىيمەتلەر (يەنى ساۋاب) بار، ئىلگىرى سىلەرمۇ ئەنە شۇنداق (كاپىر) ئىدىڭلار، كېيىن اللہ سىلەرگە (ئىماننى) ئىلتىپات قىلدى، (ئۇلارنى ئۆزۈڭلارغا سېلىشتۇرۇپ) ھەقىقەتلەپ ئىش قىلىڭلار. اللہ سىلەرنىڭ قىلمىشىڭلاردىن خەۋەرداردۇر (نىسا ـ94)

يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتكىنىمىزدەك جىھاد ئادەم ئۆلتۈرۈش ۋە قان تۆكۈش ئۈچۈن يولغا قويۇلمىغاندۇر. مۇجاھىدلار جىھاد قىلىش ئۈچۈن چىققاندا ھەتتا ئۆلتۈرۈشكە ھەقلىق بولمىغان بىر جاننى ئۆلتۈرۈپ سالماسلىق ۋە گۇناھسىز بىر ئادەمگە تاجاۋۇز قىلىپ سالماسلىق ئۈچۈن مۆمىن ياكى كاپىرلىقى ئېنىق بولغۇچە ئالدىراپ بىرەرسىنى ئۆلتۈرمەسلىكى كېرەك. مانا بۇ ئاللاھ تائالا: «ئى مۆمىنلەر! ئاللاھ يولىغا يەنى غازاتقا ئاتلانغان ۋاقتىڭلاردا ھەقىقەتلەپ ئىش قىلىڭلار يەنى مۆمىن ياكى كاپىرلىقى ئېنىق بولغۇچە ئۆلتۈرۈشكە ئالدىراپ كەتمەڭلار» دېگەن ئايىتىدە بۇيرۇغان ئىشتۇر.

ئاياللارنىڭ ئۇرۇشقا چىقىشىنىڭ ھۆكمى

ئاياللارنىڭ ئۇرۇشقا ئەرلىرىگە ياكى قېرىنداشلىرىغا ياكى دادىسىغا ئوخشاش مەھرەملىرى بىلەن بىللە چىقىشى توغرىدۇر.

6191/3712 ـ أم عطية – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: غزوت مع رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سبع غزوات أخلفهم في رحالهم: فأصنع لهم الطعام، وأداوي الجرحى، وأقوم على المرضى* مسلم (1812) 142.

6191/3712 ـ ئۇممۇ ئەتىييە ئەنسارى رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر

سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن بىرلىكتە يەتتە قېتىم غازاتقا چىقتىم. ئۇلارنىڭ يۈك تاقلىرىنى ساقلاپ، تاماقلىرىنى ئېتىپ بېرەتتىم، يارىدارلارنى داۋالايتتىم، كېسەللەرگە قارايتتىم. (مۇسلىم: 1812)

3708/ 6187 ـ يەزىد ئىبنى ھۇرمۇز مۇنداق دەيدۇ: نەجد ئىسمىلىك بىر ئادەم ئىبنى ئابباسقا بەش خىل مەسىلە ھەققىدە سوراپ خەت يېزىپتۇ. ئىبنى ئابباس: ئەگەر مەن ئىلىم يوشۇرغان بولۇپ قالمايدىغان بولسام، ئۇنىڭغا ھەرگىز جاۋاب بەرمەيتتىم، دېگەنىدى. نەجد ئۇنىڭغا يازغان خېتىدە مۇنداق دەپتۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئاياللارنى ئۇرۇشقا ئېلىپ چىققانمىدى؟ ئۇلارغا غەنىمەتتىن مۇئەييەن بىر ئۇلۇش ئايرىغانمىدى؟ كىچىك باللارنى ئۆلتۈرەمتى؟ يېتىم بالىنىڭ يېتىملىك مۇددىتى قاچان تۈگەيدۇ؟ غەنىمەتتىن بەشتىنىڭ بىرى كىملەرگە بېرىلىدۇ؟ بۇلارنى ماڭا ئېيتىپ بەرگىن! ئىبنى ئابباس ئۇنىڭغا مۇنداق جاۋاب يېزىپتۇ: سەن مەندىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ئاياللارنىڭ ئۇرۇشقا ئېلىپ چىقىدىغانلىقىنى سوراپ خەت يېزىپسەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارنى غازاتقا ئېلىپ چىقاتتى، ئۇلار يارىدارلارنى داۋالايتتى، غەنىمەتتىن نېسىۋىدار بولاتتى. لېكىن ئۇلارغا مۇئەييەن بىر ئۇلۇش ئايرىلمايتتى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كىچىك باللارنى ھەرگىز ئۆلتۈرمەيتتى. شۇڭا سەنمۇ كىچىك باللارنى ھەرگىز ئۆلتۈرمىگىن ! سەن يەنە مەندىن يېتىم بالىنىڭ يېتىملىك مۇددىتىنىڭ قاچان تۈگەيدىغانلىقىنى سوراپ خەت يېزىپسەن. بەزى ئادەملەرگە ساقال چىقىپ بولسىمۇ، ئۇلار تېخىچە نېمىنى ئېلىپ، نېمىنى بېرىدىغانلىقىنى بىلمەيدۇ. ئەگەر بىر بالا باشقا ئىنسانلارغا ئوخشاش ئۆزىگە نېمىنىڭ پايدىلىق، نېمىنىڭ زىيانلىق ئىكەنلىكىنى بىلگۈدەك بولسا، ئۇنىڭ يېتىملىك مۇددىتى تۈگەيدۇ. سەن يەنە مەندىن غەنىمەتنىڭ بەشتىن بىر ئۇلۇشىنىڭ كىملەرگە بېرىلىدىغانلىقىنى سوراپسەن. بىز: ”ئۇ بىزگە (يەنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇرۇق ـ تۇققانلىرىغا) مەنسۇپتۇر“ دەيمىز. بىراق قەۋمىمىز ئۇنى بىزگە بەرمەيۋاتىدۇ. يەنە بىر رىۋايەتتە مۇنۇلار قوشۇپ رىۋايەت قىلىنغان: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كىچىك باللارنى ھەرگىز ئۆلتۈرمەيتتى. شۇڭا سەنمۇ كىچىك باللارنى ھەرگىز ئۆلتۈرمىگىن! ئەمما سەن خىزىرغا ئوخشاش كىچىك باللاردىن كىمنىڭ زىيانلىق ۋە ئۆلتۈرۈشكە تېگىشلىك ئىكەنلىكىنى بىلىدىغان بولساڭ ئۆلتۈر! (يەنى سەن خىزىر بولمىغاندىكىن، كىچىك باللارنى ئۆلتۈرۈش ھەققىڭ يوق). (مۇسلىم: 1812)

ئۇرۇشتا كاپىرنىڭ ياردەم بېرىشىنى تەلەپ قىلىشنىڭ ھۆكمى

ئەگەر ئېھتىياج بولۇپ قالسا، ئۇرۇشتا كاپىردىن ياردەم تەلەپ قىلىشمۇ توغرىدۇر. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام خەيبەر ئۇرۇشىدا قەينۇقا جەمەتىدىن بولغان بىر يەھۇدىيدىن ۋە ھۇنەين ئۇرۇشىدا سەپۋان ئىبنى ئۇمەييەدىن ياردەم تەلەپ قىلغان. سەپۋان ئۇ چاغدا تېخى ئىسلامغا كىرمىگەن ئىدى.

6489/3900 ـ وعنها: خرج صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قبل بدرٍ فلمَّا كان بحرة الوبرة أدركه رجلٌ تُذْكَرُ منه جرأة، ففرح الصحابة حين رأوه، فقال للنبيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جئت لأتبعك وأصيب معك، فقال: ((تؤمن بالله ورسوله؟)) قال: لا، قال: ((فارجع فلن أستعين بمشركٍ)) ثمَّ

مضى حتى إذا كان بالشجرة أدركه الرجل، فقال له كما قال أول مرةٍ، وقال صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مثل أول مرةٍ ثمَّ مضى، ثمَّ رجع فأدركه بالبيداء، فقال له صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : ((أتؤمن بالله ورسوله؟)) قال: نعم، قال: فانطلق* مسلم (1817)، أبو داود (2732)، الترمذي (1558)*

6489/3900 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بەدر تەرەپكە قاراپ ئاتلاندى. ۋە بەرە سايلىقىغا بارغاندا، ئارقىسىدىن قەيسەرلىكى ۋە جىددىي پەيتلەرگە ياراملىقى بىلەن تونۇلغان بىرى يېتىشىپ كەلدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ساھابىلىرى ئۇنى كۆرۈپ خۇشال بولۇشتى. ئۇ كىشى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە يېقىنلاپ كېلىپ: مەن ساڭا ئەگىشىپ ئولجىغا ئېرىشكىلى كەلدىم، دېۋىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭدىن: اللە ۋە ئۇنىڭ رەسۇلىغا ئىشىنەمسەن؟ دەپ سورىدى، ئۇ: ياق، دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئۇنداقتا، قايتىپ كەتكىن، چۈنكى مەن مۇشرىكتىن ياردەم ئالمايمەن، دېدى. ئۇ ئادەم قايتىپ كەتتى. كېيىن، يول ئۈستىدىكى بىر تۈپ دەرەخنىڭ ئاستىغا بارغاندا، ھېلىقى ئادەم ئارقىدىن يېتىشىپ بېرىپ، بايىقى سۆزلىرىنى تەكرارلىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەممۇ ئۇنىڭدىن بايىقى سۆزلەرنى سورىدى، ئاندىن: ئۇنداقتا، قايتىپ كەتكىن، چۈنكى مەن مۇشرىكتىن ياردەم ئالمايمەن، دېدى. ئۇ قايتىپ كېتىپ، بەيداء دېگەن جايدا يەنە يېتىشىپ كەلدى ۋە ئۇ سۆزىنى يەنە تەكرارلىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەممۇ ئۇنىڭدىن: اللە ۋە ئۇنىڭ رەسۇلىغا ئىشىنەمسەن؟ دەپ سورىدى، ئۇ: ھەئە، دېگەنىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئۇنداقتا، (بىز بىلەن) ئاتلانغىن! دېدى. (مۇسلىم: 1817)

ئەمما ھەدىستە بايان قىلىنغان ئەھۋال بولسا ئېھتىياج چۈشۈپ قالمىغان ھالەتكە قارىتىلىدۇ. چۈنكى كاپىرنىڭ خىيانەت قىلىشىدىن خاتىرجەم بولغىلى بولمايدۇ.

تۆتىنچى باپ. ئىسلام دۆلىتى ۋە كاپىر دۆلەتنىڭ بايانى

ئەگەر كاپىرلار ئىسلام دۆلەتلىرىنىڭ بىرەرسىنىڭ ئۈستىدىن غەلىبە قىلىپ ئۇنى بېسىۋالغان ياكى بىرەر ئىسلام دۆلىتىنىڭ بىر قىسىم ئادەملىرى ئىسلامدىن يېنىۋالغان ياكى كاپىر ئەقىدىسى بىلەن تەربىيىلەنگەن، ئاندىن دۆلەت ئىشلىرىنى قوللىرىغا ئېلىۋېلىپ دۆلەتتە كۇپۇرچە ھۆكۈملەرنى ئىجرا قىلغان، ياكى ئىسلام دۆلىتى بىلەن كېلىشىم تۈزگەن كاپىرلار بۇ كېلىشىمنى بۇزۇپ دۆلەت ئىشلىرىنى قوللىرىغا كىرگۈزۈۋالغان بولسا، مەزكۇر ھالەتلەردىمۇ ئىسلام دۆلىتى كاپىر دۆلىتى ھېسابلانمايدۇ. لېكىن تۆۋەندىكى ئۈچ ھالەت ئاستىدا ئىسلام دۆلىتى كاپىر دۆلىتى ھېسابلىنىدۇ.

1. ئىسلام دۆلىتىدە ئىجرا قىلىنغان ھۆكۈملەرنىڭ يەنى قانۇنلارنىڭ ھەممىسى پۈتۈنلەي كاپىرلارنىڭ ھۆكۈملىرى بولۇپ كەتكەن، ھەتتا ئۇنىڭدا ئىسلامنىڭ ھۆكۈملىرىگە ئائىت ئازراقمۇ ھۆكۈم قالمىغان چاغدا، ئىسلام دۆلىتى كاپىر دۆلىتى ھېسابلىنىدۇ. ئەمما ئىسلام دۆلىتىدە

ئىسلامنىڭ ھۆكۈملىرىمۇ ۋە كاپىرلارنىڭ ھۆكۈملىرىمۇ ئىجرا قىلىنسا، بۇ ھالدا ئۇ دۆلەت كاپىر دۆلىتى ھېسابلانمايدۇ.

2. ئىسلام دۆلىتى بىرەر تەرەپتىن بولسىمۇ بىرەر ئىسلام دۆلىتىگە تۇتاشماستىن ھەممە تەرەپتىن كاپىر دۆلىتىگە تۇتۇشۇپ كەتكەن چاغدا، ئىسلام دۆلىتى كاپىر دۆلىتى ھېسابلىنىدۇ.

3. بىر ئىسلام دۆلىتى، ئۇنىڭدا ئۆزىدىن خاتىرجەم بولىدىغان بىرەر مۇسۇلمان ياكى ئىسلام دۆلىتى بىلەن كېلىشىم تۈزگەن بىرەر كاپىر قالمىغان دەرىجىگە يەتكەن ۋاقتىدا كاپىر دۆلىتى ھېسابلىنىدۇ.

4. بىر كاپىر دۆلىتى گەرچە بىرەر تەرەپتىن بولسىمۇ ئىسلام دۆلىتى بىلەن تۇتاشمىسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭدا جۈمە نامىزى ۋە ئىككى ھېيت نامازلىرى ئوقۇلغىنىغا ئوخشاش ئىسلام دىنىنىڭ بەزى ئىبادەتلىرىنىڭ ئەمەل قىلىنىشى بىلەن ئىسلام دۆلىتى ھېسابلىنىدۇ.

ئامانلىق تەلەپ قىلغان ئادەمنىڭ ھۆكۈملىرى

ئامانلىق تەلەپ قىلغان كىشى بولسا مەيلى مۇسۇلمان بولسۇن، مەيلى كاپىر بولسۇن ئۆزىنىڭ دۆلىتىدىن باشقا بىر دۆلەتكە، شۇ دۆلەتنىڭ ئادەملىرىدىن ئامانلىق ئالغاندىن كېيىن كىرگەن كىشىدۇر. بىر مۇسۇلمان كاپىر دۆلىتىگە شۇ دۆلەتنىڭ ئادەملىرىدىن ئامانلىق ئالغاندىن كېيىن كىرگەن بولسا، ئۇ مۇسۇلماننىڭ ئۇ دۆلەتنىڭ كاپىرلىرىدىن بىرەرسىنى ئۆلتۈرۈشى ياكى ئۇلارنىڭ مال مۈلكىگە قول ئۇزارتىشى ياكى ئۇلارنىڭ يۈز ئابرۇيىغا تىل تەككۈزۈشى ھارامدۇر. چۈنكى ئۇ مۇسۇلماننىڭ ئۇ دۆلەتنىڭ ئادەملىرىدىن ئامانلىق تەلەپ قىلىشى ئۇلارغا چېقىلماسلىققا ۋەدە بەرگەنلىك ھېسابلىنىدۇ. مۇسۇلمانلار ئۆزلىرىنىڭ شەرتلىرىگە يەنى ئۆزلىرىنىڭ بەرگەن ۋەدىللىرىگە ئەمەل قىلىش لازىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بەرگەن ۋەدىگە خىيانەت قىلىشنى ھارام قىلدى.

1. ئەگەر كاپىرلارنىڭ دۆلىتىگە، كاپىرلاردىن ئامانلىق ئېلىپ كىرگەن ھېلقى مۇسۇلمان كاپىرلارنىڭ بىرەر نەرسىسىنى ئۇلارنىڭ رازىلىقىسىز ئېلىۋالغان ۋە ئۇنى ئىسلام دۆلىتىگە كۆتۈرۈپ چىققان بولسا، ئۇنىڭ شۇ نەرسىنى سەدىقە قىلىۋېتىشى لازىم. چۈنكى ئۇ مۇسۇلمان ئۇ نەرسىگە توغرا بولمىغان بىر يول بىلەن ئېرىشكەندۇر. ئۇ يول بولسىمۇ خىيانەت يولىدۇر. ئەگەر ئۇ مۇسۇلمان ئۇ نەرسىنى تېخى ئىسلام دۆلىتىگە ئېلىپ چىقمىغان بولسا، ئۇ نەرسىنى ئۇ كاپىرلارغا قايتۇرۇپ بېرىش لازىم.

2. كاپىرلارنىڭ قولىغا ئەسىر چۈشۈپ قالغان مۇسۇلمان ئامانلىق تەلەپ قىلغان ئادەم ھېسابلانمايدۇ. شۇڭا ئەگەر كاپىرلار ئەسىرگە چۈشۈپ قالغان مۇسۇلماننى ئۆزلىرىنىڭ دۆلىتىنىڭ ئىچىدە قويۇۋەتكەن بولسا، ئۇنىڭ كاپىرلارنىڭ نەرسە كېرەكلىرىنى ئۇلارنىڭ رازىلىقىسىز ئېلىشى ۋە ئۇلارنى ئۆلتۈرۈشى توغرىدۇر، ئەمما كاپىرلارنىڭ ئاياللىرى بىلەن زىنا قىلىشى توغرا ئەمەس، چۈنكى ئۇ ھارام ئىشتۇر.

3. كاپىرلارنىڭ دۆلىتىدە قاتىللىق قىلغان ئادەمدىن قىساس ئېلىنمايدۇ. چۈنكى ئۇ ئادەمدىن قىساس ئېلىش مۇمكىن ئەمەس. مەسىلەن: ئامانلىق تەلەپ قىلىپ كاپىرلارنىڭ دۆلىتىگە كىرگەن مۇسۇلمانلارنىڭ بىرى ئۆز ھەمراھىنى قەستەن ئۆلتۈرۈۋەتكەن بولسا، قاتىلغا پەقەت دىيەت بېرىش لازىم بولىدۇ. ئەگەر قاتىل ئۆز ھەمراھىنى سەۋەنلىك بىلەن

ئۆلتۈرۈۋەتكەن بولسا، دىيەت بىلەن بىرگە كاففارەت بېرىش لازىم. چۈنكى ئاللاھ تائالا مۇنداق دېدى:

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَن يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلاَّ خَطَئًا وَمَن قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَئًا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُّسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ إِلاَّ أَن يَصَّدَّقُواْ فَإِن كَانَ مِن قَوْمٍ عَدُوٍّ لَّكُمْ وَهُوَ مْؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ وَإِن كَانَ مِن قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِّيثَاقٌ فَدِيَةٌ مُّسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِّنَ اللّهِ وَكَانَ اللّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا (92)*

مۆمىن ئادەمنىڭ مۆمىن ئادەمنى سەۋەنلىك بىلەن ئەمەس، قەستەن ئۆلتۈرۈشى ھېچ دۇرۇس ئەمەس، كىمكى بىرەر مۆمىننى سەۋەنلىك بىلەن ئۆلتۈرۈپ قويىدىكەن، ئۇ بىر مۆمىن قۇلنى ئازاد قىلىشى ۋە ئۆلتۈرۈلگۈچىنىڭ ۋارىسلىرىغا دىيەت تۆلىشى كېرەك، ئۇلار (يەنى ئۆلتۈرۈلگۈچىنىڭ ۋارىسلىرى) دىيەتنى كەچۈرۈم قىلسام (شۇنىڭ بىلەن قاتىل ئۇنى) تۆلىمىسە ھېچ باك يوق، ئەگەر ئۆلتۈرۈلگۈچى مۆمىن سىلەرگە دۈشمەن (كۇففار) قەۋمدىن بولسا، بۇ چاغدا ئۆلتۈرۈپ قويغۇچى بىر نەپەر مۆمىن قۇلنى ئازاد قىلىشى لازىم (دىيەت كەلمەيدۇ. چۈنكى ئۆلتۈرۈلگۈچىنىڭ ئىگىسى مۇسۇلمان بولمىغاچقا ئۇنىڭغا ۋارىس بولمايدۇ)، ئەگەر ئۆلتۈرۈلگۈچى ئاراڭلاردا مۇئاھىدە بولغان (كۇففار) قەۋمدىن بولسا، ئۇنىڭ ۋارىسلىرىغا دىيەت تۆلەش ۋە بىر نەپەر قۇلنى ئازاد قىلىش كېرەك، ئازاد قىلىدىغان قۇل تاپالمىغان ئادەم (يەنى قۇل ئازاد قىلىشقا قادىر بولالمىغان ئادەم) (تەۋبىسىنى اللەنىڭ قوبۇل قىلىشى ئۈچۈن) ئۈزۈلدۈرمەي ئىككى ئاي روزا تۇتۇشى لازىم. الله ھەممىنى بىلىپ تۇرغۇچى، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر (نىسا-92)

4. ئەگەر ئامانلىق تەلەپ قىلىپ كاپىرلارنىڭ دۆلىتىگە كىرگەن مۇسۇلمانلارنىڭ بىرى ئۇ يەردە زىنا قىلغان ياكى ئوغۇرلۇق قىلغان بولسا، ئۇنىڭغا زىنانىڭ ياكى ئوغۇرلۇقنىڭ جازاسى بېرىلمەيدۇ. چۈنكى كاپىر دۆلىتىدىكى ئادەمگە ئىسلام دۆلىتى ھۆكۈمرانلىق قالالمايدۇ.

5. ئەگەر كاپىرلارغا ئەسىرگە چۈشۈپ قالغان مۇسۇلمانلارنىڭ بىرى يەنە بىرىنى سەۋەنلىك بىلەن ئۆلتۈرۈۋەتكەن بولسا، بۇ ھالدا قاتىلغا پەقەت كاففارەت بېرىش لازىم بولىدۇ.

6. ئەگەر مۇسۇلمانلارغا كاپىر دۆلىتىدىن، دۈشمەن كاپىرلار ئامانلىق تىلەپ ئىسلام دۆلىتىگە كىرگەن بولسا، ئۇ كاپىرلارنىڭ جاسۇسلۇق قىلماسلىقى ۋە مۇسۇلمانلارغا قارشى ئۆز مىللىتىگە يادەم بەرمەسلىكى ئۈچۈن ئىسلام دۆلىتىدە بىر يىل ياكى ئۇنىڭدىن ئارتۇق تۇرۇشىغا بولمايدۇ. ئەمما كاپىر دۆلەتلىرىنىڭ ئەلچىللىرى ۋە دىبلوماتلىرى بۇ ھۆكۈمنىڭ ئىچىگە كىرمەيدۇ .

7. ئەگەر ئامانلىق تەلەپ قىلىپ ئىسلام دۆلىتىگە كىرگەن كاپىر ئۇ يەردە بىر يىل تۇرسا، ئۇ شۇنىڭ بىلەن ئىسلام دۆلىتى بىلەن كېلىشىم تۈزگەن كاپىرغا ئايلىنىدۇ. ئەگەر ئۇ كاپىر ئىسلام دۆلىتى بىلەن كېلىشىم تۈزگەن كاپىرغا ئايلانسا، ئۇنىڭغا ئىسلام دۆلىتى بىلەن كېلىشىم تۈزگەن كاپىرنىڭ پۈتۈن ھۆكۈملىرى ئىجرا قىلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئەگەر ئۇنى بىر مۇسۇلمان ئۆلتۈرۈۋەتكەن بولسا، مۇسۇلماندىن قىساس ئېلىنىدۇ. ياكى ئۇ كاپىر بىرەر مۇسۇلماننى ئۆلتۈرۈۋەتكەن بولسا، ئۇ كاپىردىن قىساس ئېلىنىدۇ. ئەگەر بىرەر مۇسۇلمان ئۇ كاپىرنىڭ

ھارىقنى تۆكۈۋەتكەن ياكى چوشقىسىنى ئۆلتۈرۋەتكەن بولسا، ئۇنىڭ پۇلىسىنى تۆلەپ بېرىدۇ. ئەگەر بىر مۇسۇلمان ئۇ كاپىرنى سەۋەنلىك بىلەن ئۆلتۈرۋەتكەن بولسا، ئۇ مۇسۇلمانغا ئۇنىڭ دىيىتىنى تۆلەپ بېرىش لازىم. ئۇ كاپىرغا ئەزىيەت بېرىش توغرا بولمايدۇ.

8. ئەگەر ئىسلام دۆلىتىگە ئامانلىق تەلەپ قىلىپ كىرگەن كاپىر ئۇ دۆلەتتە قولىنى كىسىشكە ياكى قامچىلاشقا ئوخشاش جازانى لازىم قىلىدىغان بىرەر جىنايەت ئىشلىگەن بولسا، ئۇ جىنايەتنىڭ جازاسى ئۇنىڭغا بېرىلمەيدۇ. ئەمما ئۇ جىنايەت ئادەم ئۆلتۈرۋەتكەنگە ياكى بىرسىگە تۆھمەت چاپلىغانغا ئوخشاش بەندىنىڭ ھەققىگە ئائالقىدار جىنايەت بولسا، بۇ جىنايەتنىڭ جازاسى بېرىلىدۇ.

9. ئەگەر ئىسلام دۆلىتىگە كىرىش ئۈچۈن ئامانلىق تەلەپ قىلغان كاپىر، ئىسلام دۆلىتىگە كىچىك بالىۋاقىلىرى ۋە ئايالى بىلەن بىللە كىرگەن، كېيىن ئايالى ياكى ئۆزى ئىسلامغا كىرگەن ياكى ئىسلام دۆلىتى بىلەن كېلىشىم تۈزگەن بولسا، ئۇنىڭ كىچىك باللىرىنىڭ ھۆكمىمۇ ئۇلارغا قارىتىلغان ھۆكۈم بىلەن ئوخشاشتۇر. يەنى ئۇنىڭ كىچىك باللىرى ئامانلىق تەلەپ قىلىپ كىرگەن كاپىرلارنىڭ ھۆكمىدىن مۇسۇلمان ياكى ئىسلام دۆلىتى بىلەن كېلىشىم تۈزگەن كاپىرنىڭ ھۆكمىدە بولىدۇ. چۈنكى بالاغەتكە يەتمىگەن بىر كىچىك بالا ھۆكۈمدە ئاتا ئانىسىغا ئەگەشتۈرۈلىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭ بالاغەتكە يەتكەن باللىرى بولغان بولسا، ئۇلار ئۇنىڭ ھۆكمىدە بولمايدۇ. چۈنكى بالاغەتكە يەتمىگەن كىچىك بالىنىڭ ئاتا ئانىسىنىڭ بىرىگە ئەگىشىپ ئۇنىڭ ھۆكمىدە بولۇشى ئۇ بالىنىڭ بالاغەتكە يېتىشى بىلەن ئاياغلىشىدۇ.

10. ئەگەر ئىسلام دۆلىتىگە كىرىش ئۈچۈن ئامانلىق تەلەپ قىلغان كاپىر، ئىسلام دۆلىتىگە چىقىپ بۇ يەردە ئىسلامغا كىرگەن ۋە ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ دۆلىتىدە بالاغەتكە يەتمىگەن كىچىك باللىرى بولغان بولسا، ئۇ كىچىك باللار بۇ ھالدا ، ھۆكۈمدە ئۇ كاپىرغا ئەگەشتۈرۈلمەيدۇ. لېكىن ئۇ كىچىك باللار دادىسى ئۆلۈپ كېتىشتىن ئىلگىرى ئىسلام دۆلىتىگە كەلگەن بولسا، ئۇ باللار ھۆكۈمدە دادىسىغا ئەگەشتۈرۈلىدۇ. يەنى ئۇلارنىڭ ھۆكمىمۇ خۇددى ئۆز دادىسىنىڭ ھۆكمىگە ئوخشاش بولىدۇ. بالاغەتكە يەتمىگەن كىچىك بالىنى ھۆكۈمدە ئاتا ئانىسىنىڭ بىرىگە ئەگەشتۈرۈش ئىشى ئەگەر ئۇ بالا مەقسەتلىرىنى ئىپادىيەلەيدىغان بالا بولسىمۇ كۈچكە ئىگىدۇر.

11. بىر مۇسۇلماننىڭ ئىسلام دۆلىتىگە ئامانلىق تىلەپ چىققان كاپىرنىڭ مال مۈلكىنى شەرتىگە توشمىغان سودا سېتىق بىلەن ئېلىشى توغرا ئەمەس. ئەمما كاپىر دۆلىتىگە ئامانلىق تەلەپ قىلىپ كىرگەن مۇسۇلماننىڭ بىز يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتكىنىمىزدەك مەيلى شەرتىگە توشمىغان سودا سېتىق بىلەن بولسۇن، مەيلى جازانىخورلۇق ياكى قىمار ئويناش بىلەن بولسۇن كاپىرلارنىڭ رازىلىقى بىلەن ئۇلارنىڭ مال مۈلكىنى قولغا كىرگۈزىشى توغرا بولىدۇ.

12. بىر مۇسۇلماننىڭ ئىسلام دۆلىتىگە ئامانلىق تىلەپ چىققان كاپىر بىلەن ئىسلام دۆلىتىدە پەقەت مۇسۇلمانلار بىلەن قىلىش ھالال بولىدىغان مۇئامىلەر بىلەن مۇئامىلە قىلىشقا بولىدۇ. چۈنكى ئىسلام دۆلىتى شەرئىەت ھۆكۈملىرى ئىجرا قىلىنىدىغان دۆلەتتۇر.

13. ئىسلام دۆلىتىدە سۇغۇرتا كېلىشىمى تۈزۈش توغرا ئەمەس. چۈنكى ئۇ ئىسلام دىنىدا توغرا دەپ قارالمايدىغان بىر كېلىشىمدۇر. ئەمما ئۇ كېلىشىم كاپىر دۆلىتىدە تۈزۈلسە بولىدۇ

چۈنكى ئۇ كېلىشىم كاپىر دۆلىتىدە توغرا دەپ قارىلىدۇ.

14. ئىسلام دۆلىتىگە ئامانلىق تىلەپ چىققان كاپىردىن، خۇددى مەسىلەن مەسچىتلەرنى زىيارەت قىلىسا پۇل ئالغانغا ئوخشاش ئۆرپ ئادەتتە ئۇنىڭدىن بىر نەرسە ئېلىش بولسىمۇ، شەرىئەت ئېلىشنى بۇيرۇمىغان پۇللارنى ئالماسلىق لازىم.

15. خۇددى مۇسۇلمانلارنىڭ غەيۋىتىنى قىلىش هارام بولغىنىدەك ئىسلام دۆلىتىگە ئامانلىق تىلەپ چىققان كاپىرنىڭ ۋە ئىسلام دۆلىتى بىلەن كېلىشىم تۈزگەن كاپىرنىڭ غەيۋىتىنى قىلىش هارامدۇر. چۈنكى ئۇ كاپىرلارمۇ ئىسلام دۆلىتى بىلەن كېلىشىم تۈزۈش بىلەن خۇددى مۇسۇلمانلارغا ئوخشاش هەق هوقۇقتا ئىگىدۇر.

16. ئەگەر ئىسلام دۆلىتىگە ئامانلىق تەلەپ قىلىپ كىرگەن ۋە ئۇ يەردە مەلۇم بىر مۇددەت تۇرۇش ئۈچۈن رۇخسەت ئالغان كاپىر، ئۇنىڭغا مۇسۇلمان ئەمەلدارلىقى توختۇتۇپ بەرگەن مۇددەت توشقاندىن كېيىن ئۆز دۆلىتىگە قايتماقچى بولسا، ئۇ ئۆز دۆلىتىگە قايتىشتىن چەكلىنىدۇ. چۈنكى ئۇنىڭ دۆلىتىگە قايتىپ كېتىشى مۇسۇلمانلار ئۈچۈن زىيان ئېلىپ كېلىدۇ. شۇنىڭدەك يەنە ئىسلام دۆلىتى بىلەن كېلىشىم تۈزگەن كاپىر كاپىرلارنىڭ سېپىغا قېتىلىپ كەتمەكچى بولسا، يەنى ئۇ ئۆز يۇرتىغا قايتىپ كەتمەكچى بولسا، ئۇمۇ بۇنداق قىلىشتىن چەكلىنىدۇ. ئەمما ئۇلارنىڭ تىجارەت ئۈچۈن ئۆز دۆلەتلىرىگە كىرمەكچى بولغان ۋە ئۇلارنىڭ قايتىپ چىقىدىغانلىقىغا ئىشەنچ قىلىنسا، بۇ هالدا ئۇلارمۇ خۇددى كاپىر دۆلىتىگە بىرىپ تىجارەت قىلماقچى بولغان مۇسۇلمان چەكلەنمىگەنگە ئوخشاش چەكلەنمەيدۇ. شۇنىڭدەك يەنە ئەگەر ئىسلام دۆلىتىگە ئامانلىق تەلەپ قىلىپ كىرگەن كاپىر ئىسلام دۆلىتى بىلەن كېلىشىم تۈزگەن كاپىرغا ئايلانسا، ئۇ كاپىرمۇ ئۆز دۆلىتىگە قايتىپ كېتىشتىن چەكلىنىدۇ. مەسىلەن: ئىسلام دۆلىتىگە ئامانلىق تەلەپ قىلىپ كىرگەن كاپىر زېمىن سېتىۋالغان ۋە ئۇنىڭغا باج يەنى خىراجە قويۇلغان بولسا، ئۇ كاپىر ئىسلام دۆلىتى بىلەن كېلىشىم تۈزگەنە كاپىرغا ئايلىنىدۇ.

17. ئىسلام دۆلىتىگە ئامانلىق تەلەپ قىلىپ كىرگەن ئايال كاپىر ئەگەر ئۇ يەهۇدىي ياكى خىرىستىيانلارغا ئوخشاش كىتاب بېرىلگەن كاپىرلار بولسا مۇسۇلمان ياكى ئىسلام دۆلىتى بىلەن كېلىشىم تۈزگەن كاپىر بىلەن توي قىلىش بىلەن ئىسلام دۆلىتى بىلەن كېلىشىم تۈزگەن كاپىرغا ئايلىنىدۇ. چۈنكى ئۇ هۆكۈمدە ئېرىگە ئەگىشىدۇ. ئەمما ئىسلام دۆلىتىگە ئامانلىق تەلەپ قىلىپ كىرگەن ئەر كاپىر ئىسلام دۆلىتى بىلەن كېلىشىم تۈزگەن ئايال كاپىر بىلەن توي قىلىش بىلەن ئىسلام دۆلىتى بىلەن كېلىشىم تۈزگەن كاپىرغا ئايلانمايدۇ. چۈنكى ئۇ كاپىر ئايالىنىڭ تالىقىنى بېرىۋېتىپ ئۆز دۆلىتىگە قايتىپ كېتەلەيدۇ.

18. ئەر خوتۇن ئىككى كاپىر ئامانلىق تەلەپ قىلىپ ئىسلام دۆلىتىگە چىققان ئۇ يەردە ئۇنىڭ ئايالى ئىسلامغا كىرگەن بولسا، ئايال ئىسلامغا كىرىش بىلەن ئەردىن ئايرىلىپ كەتكەن هېسابلىنىدۇ. ئەر، ئىسلام دۆلىتى بىلەن كېلىشىم تۈزگەن كاپىرغا ئايلانمايدۇ.

19. ئىسلام دۆلىتىگە ئامانلىق تەلەپ قىلىپ چىققان كاپىر ئۇ يەردە بىر مۇسۇلماندىن قەرز ئالغان بولسا، قەرز ئىگىسى مۇسۇلماننىڭ ئۇ كاپىرنى ئۆز دۆلىتىگە قايتىشتىن توسوش هەققى بار. ئەگەر قەرز ئىگىسى مۇسۇلمان ئۇ كاپىرنى ئۆز دۆلىتىگە قايتىشتىن توسقان ۋە شۇنىڭ

بىلەن ئۇ كاپىر ئىسلام دۆلىتىدە بىر يىلدەك قالغان بولسا، ئۇ كاپىر ئىسلام دۆلىتى بىلەن كېلىشىم تۈزگەن كاپىرغا ئايلىنىدۇ.

20. ئىسلام دۆلىتىگە ئامانلىق تەلەپ قىلىپ چىققان كاپىرنىڭ ئامانلىقى ئۇ كاپىرنىڭ ئۆز دۆلىتىگە قايتىپ كېتىشى بىلەن ئاياغلىشىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ كاپىر مۇسۇلمانلار بىلەن ئارىسىدا دۈشمەنلىك بار كاپىرغا ئايلىنىدۇ. شۇنىڭدەك يەنە ئىسلام دۆلىتى بىلەن كېلىشىم تۈزگەن كاپىرمۇ كاپىرلارنىڭ قېشىغا قېچىپ كېتىشى بىلەن مۇسۇلمانلار بىلەن ئارىسىدا دۈشمەنلىك بار كاپىرغا ئايلىنىدۇ. ئۇ كاپىرنىڭ مال مۈلكى ئەگەر ئۇ كاپىر مۇسۇلمانلار بىلەن بولغان ئۇرۇشتا ئەسىرگە چۈشۈپ قالسا ياكى ئۆلتۈرۈلسە خۇددى يەر بېجىگە ياكى باش بېجىگە ئوخشاش ئىسلام دۆلىتىنىڭ خەزىنىسىگە تاشلىنىدۇ.

چىركاۋ ۋە ئىبادەتخانىلارنىڭ ھۆكۈملىرى

باشقا دىندىكىلەرنىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ يۇرتلىرىغا چىركاۋ، يەھۇدىيلارنىڭ ئىبادەتخانىلىرىنى، ئوتپەرەسلەرنىڭ ئىبادەتخانىلىرىنى ۋە بۇتخانىلارنى سېلىشلىرىغا يول قويۇلمايدۇ. ئىسلام دۆلىتى بىلەن كېلىشىم تۈزۈپ مۇسۇلمانلارنىڭ ئارىسىدا ياشاۋاتقان كاپىر ئەگەر ئىسلام دىنىغا ياكى قۇرئان كەرىمگە تىل تەككۈزسە، جازاغا تارتىلىدۇ.

ئىسلامغا كىرىپ كېيىن ئۇنىڭدىن يېنىۋالغان ئادەمنىڭ ھۆكۈملىرى

بۇنىڭدىن ئىسلامغا كىرىپ كېيىن يېنىۋېلىپ ئىسلامنى تاشلاپ چىقىپ كەتكەن ئادەم كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئىسلامدىن يېنىۋېلىش كۆپۈر سۆزلىرىنى تىلدا دېيىش، ياكى دىلدا توغرا ئەمەس بىر ئېتىقادقا ئېتىقاد قىلىش بىلەن ۋۇجۇدقا چىقىدۇ. يەنە، بىر مۇسۇلمان كۆڭلىدە بىر مۇددەتتىن كېيىن ئىسلامدىن يېنىۋېلىشنى نىيەت قىلسا، ئۇ شۇ ۋاقتىنىڭ ئۆزىدە كاپىر بولۇپ كېتىدۇ. شۇنىڭدەك يەنە بىر مۇسۇلمان ئىسلام دىنىنىڭ پەرزلىرىدىن بىرەر پەرزگە ئىنكار قىلسا، ئۇمۇ كاپىر بولۇپ كېتىدۇ.

2672/1567 ـ أبو هُرَيْرَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: لَمَّا تُوُفِّيَ رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاسْتُخْلِفَ أَبُو بَكْرٍ، وَكَفَرَ مَنْ كَفَرَ مِنَ الْعَرَبِ قَالَ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: كَيْفَ تُقَاتِلُ النَّاسَ، وَقَدْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ((أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا لا إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، فَمَنْ قَالَ: لا إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ عَصَمَ مِنِّي مَالَهُ، وَنَفْسَهُ إِلاَّ بِحَقِّهِ وَحِسَابُهُ عَلَى اللَّهِ)). فقَالَ أَبُو بَكْرٍ: وَاللَّهِ لَأُقَاتِلَنَّ مَنْ فَرَّقَ بَيْنَ الصَّلاةِ وَالزَّكَاةِ، فَإِنَّ الزَّكَاةَ حَقُّ الْمَالِ، وَاللَّهِ لَوْ مَنَعُونِي عَنَاقًا كَانُوا يُؤَدُّونَهَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَقَاتَلْتُهُمْ عَلَى مَنْعِهَا قَالَ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: فَوَاللَّهِ مَا هُوَ إِلاَّ أَنْ رَأَيْتُ ﴿الله﴾ شَرَحَ صَدْرَ أَبِي بكْرٍ لِلْقِتَالِ، فَعَرَفْتُ أَنَّهُ الْحَقُّ* رواه البخاري (6924)، (6924)، مسلم (20)

2672/1567 ـ ئۇبەيدۇللاھ ئىبنى ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇتبە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ: ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېدى: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋاپات بولۇپ، ئەبۇ بەكرى ئۇنىڭ ئورنىغا خەلىپە بولغاندا، ئەئرابىلارنىڭ ئارىسىدا مۇرتەدلىك باش كۆتۈرۈشكە باشلىدى. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: ئى ئەبۇ بەكرى! ئۇلارغا قارشى

ئۇرۇش ئاچساڭ قانداق بولىدۇ؟ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: مەن باشقىلار بىلەن تاكى ئۇلار: اللەتىن باشقا ھېچ بىر مەئبۇد يوق، دېگەنگە قەدەر ئۇرۇش قىلىشقا بۇيرۇلدۇم. كىمكى: اللەتىن باشقا ھېچ بىر مەئبۇد يوق، دەپ گۇۋاھلىق بەرسە، ئۇ مەندىن مېلىنى ۋە جېنىنى ساقلاپ قالالايدۇ، ئەمما ئىسلامنىڭ ھەققىدىن ساقلاپ قالالمايدۇ. قالغان ھېسابىنى الله ئۆزى ئالىدۇ دېگەن تۇرسا ؟! دېدى. لېكىن ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: اللەنىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، كىمكى ناماز بىلەن زاكاتنىڭ ئارىسىنى ئايرىپ قارىسا، ئۇنىڭغا قارشى ئۇرۇش ئاچىمەن. چۈنكى زاكات مالنىڭ ھەققى. اللەنىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، ئەگەر ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ۋاقتىدا بېرىپ كېلىۋاتقان ئوغلاق چاغلىق بىر نەرسىنى بېرىشتىن يېنىۋالىدىغان بولسا، چوقۇم ئۇلارغا قارشى ئۇرۇش قىلىمەن، دېدى. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: اللەنىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، اللەنىڭ ئەبۇ بەكرىنىڭ قەلبىنى ئۇلار بىلەن ئۇرۇش قىلىشقا ئىلھاملاندۇرغانلىقىنى كۆردۇم ۋە ئۇنىڭ ھەققەت ئۈستىدە ئىكەنلىكىنى تونۇپ يەتتىم، دېدى. (بۇخارى: 6924)

مانا بۇ ھەدىس بۇ ماۋزۇدا كەلگەن ھۆججەتتۇر، شۇنداقلا چوڭ بىر ئاساستۇر ۋە ئىسلام دىنىدا ئاساسلىق پەرزلەر دەپ قارالغان بىرەر پەرزگە ئىنكار قىلغان ئادەمنىڭ كاپىر بولۇپ كېتىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدىغان ئوچۇق پاكىتتۇر.

ئىسلامدىن يېنىۋالغان ئادەملەرنىڭ تۈرلىرى

1- ئىسلام دىنىنى پۈتۈنلەي تاشلاپ چىقىپ بۇتقا ئىبادەت قىلىشقا قايتىۋالغان ئادەملەردۇر.

2- مۇسەيلىمە ۋە ئەسۋەد ئەلئەنەسي قاتارلىقلارغا ئوخشاش پەيغەمبەرلىكنى داۋا قىلغان دەججاللارنىڭ سۆزلىرىگە ئىشىنىپ ئۇلارغا ئەگىشىپ كەتكەن ئادەملەردۇر.

3- ئىسلام دىنىدىن پۈتۈنلەي چىقىپ كەتمىگەن، ئەمما ئالااھ تائالانىڭ:

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِم بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلاَتَكَ سَكَنٌ لَّهُمْ وَاللّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (**103**)

(ئى مۇھەممەد!) ئۇلارنىڭماللىرىنىڭ بىر قىسمىنى سەدىقە ھېسابىدا ئالغىنكى، ئۇنىڭ بىلەن ئۇلارنى گۇناھلىرىدىن پاكلىغايسەن ۋە (ياخشىلىقلىرىنى) كۆپەيتكەيسەن، ئۇلارغا دۇئا قىلغىن، شۇبھىسىزكى، سېنىڭ دۇئايىڭ ئۇلارغا خاتىرجەملىك ئېلىپ كېلىدۇ، ﷲ ئۇلارنىڭ (سۆزىنى) ئاڭلاپ تۇرغۇچى، (نىيەتلىرىنى) بىلىپ تۇرغۇچىدۇر (تەۋبە-103) دېگەن ئايىتىنىڭ مەنىسىنى بۇرمىلاپ زاكات پەقەت پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا بېرىلىدۇ. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن باشقا بىر ئادەم زاكات بەرگۈچىلەرنى گۇناھلىرىدىن پاكلىيالمايدۇ ۋە ئۇلارغا دۇئا قىلالمايدۇ ھەمدە ئۇ ئادەمنىڭ قىلغان دۇئاسى ئۇلارغا قانداقمۇ خاتىرجەملىك ئېلىپ كېلىدۇ، دەپ زاكاتنىڭ پەرز ئىكەنلىكىنى ئىنكار قىلىپ مال مۈلكىنىڭ زاكاتلىرىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋاپات بولۇپ كەتكەندىن كېيىن خەلىپىلەرگە بېرىشتىن باش تارتقان ئادەملەردۇر.

بۇ يەردە يەنە تۆتىنچى تۈرلۈك بىر قىسىم ئادەملەرمۇ بولۇپ بۇ ئادەملەر زاكاتنىڭ پەرز ئىكەنلىكىنى ئىنكار قىلمايدۇ. ئەمما ئۇلار بېخىللىق قىلىپ زاكاتنى بەرمەيدىغانلارنىڭ سانىنى

كۆپ دەپ قاراپ، زاكات بېرىشتىن باش تارتقان ۋە بۇنىڭ ئۈچۈن مۇسۇلمانلار بىلەن ئۇرۇش قىلغانلاردۇر.

ئىسلامدىن كاپىرلىققا چىقىرىدىغان ئىشلارنىڭ بايانى

1. ئىسلام دىنىغا ئەڭ زىت ئىش ۋە ئەڭ چوڭ گۇناھ بولسا، ئاللاھ تائالاغا شېرىك كەلتۈرۈش ۋە ئۇنىڭغا تېنىشتۇر، ياكى پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئېلىپ كەلگەن ھەقىقەتكە تېنىشتۇر، دىل ياكى تىل ئارقىلىق دىنىنىڭ بىرەر ھۆكمىنى مەسخىرە قىلىشتۇر. بىر ئادەم ئەگەر دىلىدا كاپىر بولۇشنى نىيەت قىلمىسىمۇ ئەمما ئېغىزىدا ئۆز ئىختىيارى بىلەن كاپىرلىققا ئېلىپ بارىدىغان بىرەر سۆزنى قىلسا، ئۇ ئادەم كاپىر بولۇپ كېتىدۇ. چۈنكى ئۇ ئادەم كاپىرلىققا ئېلىپ بارىدىغان سۆزنى ئېغىزىدىن چىقىرىشقا رازى بولدى. ئۇ دىلىدا كاپىر بولۇشنى نىيەت قىلمىسىمۇ كاپىر بولۇپ كېتىدۇ. ئۇ خۇددى كاپىرلىققا ئېلىپ بارىدىغان سۆزنى چاقچاق قىلىپ ئېيتقان ئادەمگە ئوخشاش. چاقچاق قىلىپ كاپىرلىققا ئېلىپ بارىدىغان سۆزنى ئېغىزىدىن چىقارغان ئادەممۇ گەرچە دىلىدا ئۆزىنىڭ كاپىر بولۇپ كېتىشىگە رازى بولمىسىمۇ كاپىر بولۇپ كېتىدۇ. بىر ئادەمنىڭ ئېغىزىدىن چىقارغان سۆزلىرىنىڭ ئۇنى كاپىرلىققا ئېلىپ بارىدىغانلىقىنى بىلمەسلىكى ئۆزرە بولالمايدۇ.

2. ئىسلام دىنىنى ياكى ئاللاھ تائالانى ياكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى تىللاش كاپىرلىققا ئېلىپ بارىدىغان ئىشلاردىندۇر. مەسىلەن: ناماز ۋە روزىغا ئوخشاش قۇرئان كەرىم ياكى كۈچلۈك دەپ قارالغان ھەدىس، ياكى بارلىق ساھابىلارنىڭ سۆز بىرلىكى ئارقىلىق يولغا قويۇلغان، دىندا بىلىش زۆرۈر دەپ قارالغان بىر نەرسىگە ئىنكار قىلىشمۇ كاپىرلىققا ئېلىپ بارىدىغان ئىشلاردىندۇر شۇنىڭدەك يەنە ئاللاھ تائالانىڭ بارلىقىغا ئىنكار قىلىش ياكى تەبىئەتتىكى نەرسىلەرنىڭ تەسىر كۈچى ئاللاھ تائالانىڭ ئىرادىسى بىلەن بولىدۇ، دېمەي ئۇ نەرسىلەرنىڭ ئۆزىدە ۋە تەبىئىيتىدە بار دەپ ئېتىقاد قىلىش ياكى پەرىشتىلەرنىڭ ياكى جىنلارنىڭ ياكى ئۇستۇمىزدە بىر نەچچە ئاسمانلارنىڭ بارلىقىغا ئىنكار قىلىش، ياكى ھاراققا ئوخشاش ھاراملىقى ئۆز ئىچىدىكى سەۋەبىنىڭ تۈپەيلىدىن كەسكىن دەلىل بىلەن ھارام قىلىنغان ھارام بىر نەرسىنى ھالال دەپ ئېتىقاد قىلىش كاپىرلىققا ئېلىپ بارىدىغان ئىشلاردىندۇر. ئەمما باشقىلارنىڭ مال مۈلكىنى يېۋېلىشنى ھارام دەپ قارىماسلىق كاپىرلىققا ئېلىپ بارىدىغان ئىشلاردىن ئەمەس. چۈنكى باشقىلارنىڭ قولىدىكى مال مۈلۈكنىڭ ھاراملىقى ئۇ مال مۈلۈكنىڭ ئۆز ئىچىدىكى سەۋەبىنىڭ تۈپەيلىدىن ئەمەس ئۇنىڭ باشقىلارنىڭ مال مۈلۈكى بولغانلىقى ئۈچۈندۇر.

3. شەرىئەتنىڭ ھۆكۈملىرىدىن بىرەر ھۆكۈمنى پەس كۆرۈش ياكى چاقچاق قىلىپ بولسىمۇ ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن كاپىرلىققا ئېلىپ بارىدىغان بىرەر سۆزنى قىلىش ياكى پەيغەمبەرلەرنىڭ بىرەرسىگە تەنە قىلىش ياكى بىر پەيغەمبەرگە پەيغەمبەرلىك ۋەزىپىسى ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن ئەمەس ئۇ ئۆزى ئەمەل ئىبادەت قىلىش ئارقىلىق قولغا كەلتۈرۋالغان ئىش دەپ قاراش ياكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھاگە ئوخشاش ئاياللىرىنىڭ بىرىگە بوھتان چاپلاش، ياكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەرلىكىنى ئىنكار قىلىش كاپىرلىققا ئېلىپ بارىدىغان ئىشلاردىندۇر.

4. بۇ يەردە شۇنى ئەسكەرتىپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇكى، دىندا زۆرۈر دەپ قارالغان ئىشلاردا چۈشەنچە يەنى تەۋىل بايان قىلىش قوبۇل قىلىنمايدۇ ۋە شۇنداق قىلغان ئادەمنىڭ كاپىر بولۇپ كېتىدىغانلىقىغا ھۆكۈم قىلىنىدۇ.

بىر ئادەمنىڭ دىندىن يېنىۋالغان ھېسابلىنىشى ئۈچۈن لازىم بولىدىغان شەرتلەر

بىر ئادەمنىڭ دىندىن يېنىۋالغان ۋە ئۇنىڭ كاپىر بولۇپ كەتكەن ئادەم ھېسابلىنىشى ئۈچۈن تۆۋەندىكى شەرتلەر لازىمدۇر.

1. دىندىن يېنىۋالغان ئادەم ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن يېنىۋېلىشى لازىم. شۇنىڭ ئۈچۈن دىندىن يېنىشقا زورلىنىپ دىندىن يانغان ئادەم، كاپىر ئادەم ھېسابلانمايدۇ. بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دېدى؛

مَن كَفَرَ بِاللّهِ مِن بَعْدِ إيمَانِهِ إِلاَّ مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالإِيمَانِ وَلَكِن مَّن شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِّنَ اللّهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ (**106**)

كىمكى اللهقا ئىمان ئېيتقاندىن كېيىن ئىماندىن يېنىۋالسا، ـ قەلبى ئىمان بىلەن مۇستەھكەم تۇرسىمۇ مەجبۇرلاش ئاستىدا (ئاغزىدىلا) ئىماندىن يانغانلىقىنى بىلدۈرگەنلەر بۇنىڭدىن مۇستەسنا ـ كۇفرى بىلەن كۆڭلى ئازادە بولسا (يەنى ئىختىيارىي يوسۇندا مۇرتەد بولغان بولسا)، ئۇ اللهنىڭ غەزىپىگە دۇچار بولىدۇ ۋە چوڭ ئازابقا قالىدۇ (نەھلى ـ106)

ئالىملار دىندىن يېنىشقا مەجبۇرلانغان، ئەمما دىندىن يانغىلى ئۇنىمىغانلىق سەۋەبى بىلەن ئۆلتۈرۈلگەن ئادەمنىڭ ئاللاھ تائالانىڭ ئالدىدىكى ئەجرى دىندىن يانغانلىقىنى ئېغىزى بىلەن ئىپادىلەپ بەرگەن ئادەمنىڭ ئەجرىگە قارىغاندا كاتتا بولىدىغانلىقىغا بىرلىككە كەلدى.

2. دىندىن يېنىۋالغان ئادەم ئەقلى ھۇشى جايىدا ئادەم بولۇشى لازىم.

3. ئىسلامدىن يېنىۋالماقچى بولغان ئادەم سەگەك ھالەتتە بولۇشى لازىم. شۇنىڭ ئۈچۈن بىر ئادەم مەست ھالەتتە تۇرۇپ ئىسلامدىن يېنىۋالغان بولسا، ئۇ ئىسلامدىن يېنىۋالغان ھېسابلانمايدۇ. ئەمما مەست ئادەم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى تىللاش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ ئىسلامدىن يېنىۋالغانلىقىنى ئىپادىلىگەن بولسا، بۇ ھالدا ئۇ ئۆلتۈرۈلىدۇ ۋە كەچۈرۈلمەيدۇ. بۇ، ئەگەر ھاراققا ئوخشاش ھارام قىلىپ چەكلەنگەن مەست قىلغۇچى بىر نەرسىنى ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن ئىچىش ئارقىلىق مەست بولۇپ قالغان بولسا، ئەھۋال شۇنداق بولىدۇ. ئۇ ئادەم مەست قىلغۇچى نەرسىنى ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن ئەمەس باشقىلارنىڭ مەجبۇرلىشى بىلەن ئىچىپ مەست بولۇپ قېلىپ ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى تىللاش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ ئىسلامدىن يېنىۋالغانلىقىنى ئىپادىلىگەن بولسا، بۇ ھالدا ئۇنىڭ ھۆكمى ساراڭ كىشىنىڭ ھۆكمىگە ئوخشاش بولىدۇ .

ئىسلامدىن يېنىۋالغان ئادەمنى قايتا ئىسلامغا كىرىشكە دەۋەت قىلىشنىڭ بايانى

مۇسۇلمان باشلىقنىڭ ئىسلامدىن يېنىۋالغان ئادەمنى ئىسلامغا قايتا كىرىشكە دەۋەت قىلىشى، ئۇنىڭ كاللىسىدا ئىسلام ھەققىدە بىرەر شۇبھە بولسا، ئۇنىڭغا ئىسلامنى چۈشەندۈرۈش ئارقىلىق ئۇنىڭ شۇبھىسىنى يوقۇتۇشى ۋە ئىسلامغا قايتا كىرىش ھەققىدە ئويلىنىۋېلىشى ئۈچۈن مۆھلەت تەلەپ قىلسا ئۇنىڭغا ئۈچ كۈن مۆھلەت بېرىشى لازىم. ئەگەر ئۇ ئىسلامغا قايتىشقا ئۇنىماي كاپىر ھالەتتە تۇرۇۋشتا چىڭ تۇرسا، مۇسۇلمان باشلىقنىڭ ئۇنى

ئۆلتۈرۈشى لازىم.

شۇنىڭدەك بىر ئادەم ئىككى قېتىم ئىسلامدىن يېنىۋالغان بولسىمۇ ئۇ يەنە ئىسلامغا قايتا كىرىشكە دەۋەت قىلىنىدۇ. ئەگەر ئۇ ئادەم ئۈچۈنچى قېتىم ئىسلامدىن يېنىۋالسا، ئۇ ھەتتا ئۇنىڭ ھەقىقىي تەۋبە قىلغانلىقى بىلىنگەنگە قەدەر تۈرمىگە تاشلىنىدۇ. ئەگەر ئۇ ئۆچىنچى قېتىمدا تەۋبە قىلسا، ئۇنىڭ تەۋبىسى يەنە قوبۇل قىلىنىدۇ. چۈنكى ئاللاھ تائالا تەۋبە قىلغانلارنىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ قېرىندىشى بولىدىغانلىقىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېدى:

فَإِن تَابُواْ وَأَقَامُواْ الصَّلاَةَ وَآتَوُاْ الزَّكَاةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَنُفَصِّلُ الآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ (11)

ئەگەر ئۇلار (كۇفرىدىن) تەۋبە قىلسا، ناماز ئۆتىسە، زاكات بەرسە، دىنىي جەھەتتە سىلەرنىڭ قېرىندىشىڭلار بولىدۇ (يەنى ھوقۇق ۋە مەجبۇرىيەتتە ئۇلار سىلەر بىلەن ئوخشاشتۇر). ئۇقىدىغان قەۋم ئۈچۈن، ئايەتلەرنى تەپسىلىي بايان قىلىمىز. (تەۋبە-11)

ئىسلامدىن يېنىۋالغان ئادەمنى قايتا ئىسلامغا كىرىشكە دەۋەت قىلماستىن ئۆلتۈرۈۋېتىش مەكرۇھتۇر. چۈنكى بىر ئادەمنىڭ كاپىرلىقتا قايتىۋېلىشى ئۇنى ئۆلتۈرۈشنى توغرا قىلىدىغان ئامىللارنىڭ بىرىدۇر ۋە ئۇنىڭ قايتا ئىسلامغا كىرىشنى دەۋەت قىلىش پەقەت مۇستەھەپتۇر. ئەمما ئىسلامدىن يېنىۋالغان ئادەمنىڭ قايتا ئىسلامغا كىرىشى ئۈچۈن ئۇنى ئىسلامغا دەۋەت قىلىش ۋاجىب دەپ قارايدىغانلارنىڭ كۆز قارىشىدا، ئۇنى ئىسلامغا كىرىشكە دەۋەت قىلماستىن ئۆلتۈرۈۋېتىش ھارامغا يېقىن مەكرۇھتۇر.

ئىسلامدىن يېنىۋالغان ئادەمنىڭ ئالدىدا تەۋبە قىلىپ قايتا ئىسلامغا كىرىشتىن ياكى ئەگەر ئىسلامغا كىرىشنى قوبۇل قىلمىسا ئۆلتۈرۈلۈشتىن باشقا يول يوقتۇر. ئەگەر كىشىلەر بىر مۇسۇلمان ئادەمنىڭ ئىسلامدىن يېنىۋالغانلىقىغا گۇۋاھلىق بەرگەن لېكىن ئۇ ئادەم ئۇلارنىڭ سۆزلىرىنى ئىنكار قىلىپ تۇرغان بولسا، ئۇ ئادەمگە چېقىلىشقا بولمايدۇ. چۈنكى ئۇنىڭ ئۇلارنىڭ سۆزلىرىنى ئىنكار قىلىپ تۇرۇشى تەۋبە قىلغانلىق ۋە ئىسلامغا تەكرار قايتقانلىق ھېسابلىنىدۇ.

ئىسلامدىن يېنىۋالغان ئايالنىڭ ھۆكمى

ھەنەفىي مەزھەپىدىكىلەرنىڭ كۆز قارىشىدا ئىسلامدىن يېنىۋالغان ئايال ئۆلتۈرۈلمەيدۇ. ئۇ تاكى ئىسلامغا قايتقانغا قەدەر سولاپ قويۇلىدۇ. ئەگەر ئىسلامدىن يېنىۋالغان ئايال كىشىلەر ئارىسىدا ئۆتكۈر پىكىرلىك دەپ تونۇلغان ياكى ئارقىسىدا ئادەملىرى بار ئايال بولسا، بۇ ھالدا ئۇ ئايال ئۆلتۈرۈلىدۇ. ئۇنىڭ ئۆلتۈرۈلىشىنىڭ سەۋەبى، ئۇنىڭ ئىسلامدىن يېنىۋالغانلىقى ئۈچۈن ئەمەس باشقىلارنىڭمۇ ئىسلامدىن يېنىۋېلىشىغا سەۋەب بولۇپ يەر يۈزىدە بۇزغۇنچىلىق ئېلىپ بارىدىغانلىقى ئۈچۈندۇر.

ئىسلام دىنىدىن يېنىۋالغان ئادەمنىڭ تەسەررۇپلىرى

ئىسلام دىنىدىن يېنىۋالغان ئادەمنىڭ تەسەررۇپلىرى تۆۋەندىكىدەك تۆت خىل:

1. كۈچكە ئىگە تەسەررۇپلار. بۇ تەسەررۇپلار بىر بالىنىڭ ئۆزىنىڭ بالىسى ئىكەنلىكىنى داۋا قىلىش، ئايالى ئىددەت ئىچىدىلا بولغان بولسا ئۇنى تالاق قىلىۋېتىش، سوۋغا سالىمنى قوبۇل قىلىش ۋە قۇلغا ئۇنىڭ بەزى ئىشلىرىغا چەكلىمە قويۇشتىن ئىبارەتتۇر. بۇ تەسەررۇپلار بارلىق ئالىملارنىڭ بىرلىككە كېلىشىچە كۈچكە ئىگىدۇر.

2. توسۇشقا بولمايدىغان تەسەررۇپلار. بۇ تەسەررۇپلار؛ توي قىلىش، مال بۇغۇزلاش، ئوۋ ئوۋلاش، گۇۋاھلىق بېرىش ۋە مىراسخورلۇق قىلىش قاتارلىقلاردۇر.

3. توختۇتۇلۇپ قويۇلغان تەسەررۇپلار. شېركەتلىشىش ئۈچۈن قىلىنغان كېلىشىم، ئېلىم سېتىم ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلغان كېلىشىم، گۆرۈگە قويۇش، باشقىلارغا سوۋغا سالام بېرىش، نەرسە كېرەكلىرىنى ئىجارىگە قويۇش، ئىقرار قىلغان نەرسە ئۈستىدە سۈلھ تۈزۈش، قەرزلەرنى تاپشۇرۇپ ئېلىش ۋەسىيەت قالدۇرۇپ كېتىش قاتارلىقلاردۇر. بۇ تەسۇررۇپلارنىڭ ھەممىسى توختۇتۇلۇپ قويۇلىدۇ، ئەگەر ئۇ تەكرار ئىسلامغا قايتسا، ئۇ خۇددى ئىسلامدىن يېنىۋالمىغان ئادەمگە ئوخشاش ئۇ تەسەررۇپلارنىڭ ھەممىسى كۈچكە ئىگە.

4. ئۇنىڭ قىلغان بارلىق ئىبادەتلىرى بىكار بولۇپ كېتىدۇ.

5. ئىسلامدىن يېنىۋالغان ئايال كىشىنىڭ پۈتۈن تەسەررۇپلىرى كۈچكە ئىگە بولىدۇ. چۈنكى ئىسلامدىن يېنىۋالغان ئايال بىز يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتكىنىمىزدەك ئىسلامدىن يېنىۋالغانلىقى ئۈچۈن ئۆلتۈرۈلمەيدۇ. مەيلى ئىسلامدىن يېنىۋېلىشتىن بۇرۇن بولسۇن مەيلى كېيىن بولسۇن ئۇنىڭ تاپقان پۈتۈن پۇللىرى ئۇنىڭ مىراسخورلىرىغا قالىدۇ.

6. ئەگەر بىر ئايالغا ئىشەنچىلىك ۋە تەقۋادار بىر ئادەم ئۇ ئايالنىڭ ئېرىنىڭ ئىسلامدىن يېنىۋالغانلىقىنى خەۋەر قىلسا، ئىستىھسان قائىدىسىگە ئاساسەن ئۇ ئايال ئىددىتى چىققاندىن كېيىن باشقا بىر ئەرگە تەگسىمۇ بولىدۇ.

7. ئەگەر ئۇ ئايالغا ئۇنىڭ ئېرىنىڭ ئۆلۈپ قالغانلىقى ياكى ئېرىنىڭ ئۇنى ئۈچ تالاق قىلىۋەتكەنلىكى خەۋەر قىلىنسا، ياكى ئۇ ئايالغا ئېرىدىن ئۇنى تالاق قىلىۋەتكەنلىكى ھەققىدە خەت كەلگەن ۋە ئۇ ئايال ئۇ خەتكە ئىشەنگەن بولسا، بۇ ئەھۋاللاردىمۇ ئۇ ئايال ئىددىتى چىققاندىن كېيىن باشقا بىر ئەرگە ياتلىق بولالايدۇ. ئۇ ئايالنىڭ ئىددىتىنىڭ باشلىنىشى ئۇنىڭغا خەۋەر يەتكەن ۋاقتىدىن تارتىپ ئەمەس ئۇنىڭ ئېرىنىڭ ئۆلۈپ قالغان ياكى تالاق قىلىۋەتكەن ۋاقتىدىن تارتىپ باشلىنىدۇ.

8. ئەگەر كېيىن ئەرنىڭ ئۆلمىگەنلىكى ئاشكارا بولۇپ چىقسا ياكى ئەر ئۆزىنىڭ ئايالىنى تالاق قىلغانلىقىغا، ياكى ئىسلامدىن يېنىۋالغانلىقىغا ئىنكار قىلغان ۋە ئۇنىڭ ئايالىنى تالاق قىلىۋەتكەنلىكى ياكى ئىسلامدىن يېنىۋالغانلىقى ھەققىدە شەرئەت ئېتىراپ قىلىدىغان بىرەر پاكىت بولمىسا، ئۇ ئايالنىڭ ئىككىنچى ئەر بىلەن قىلغان نىكاھ ئەمەلدىن قالىدۇ ۋە ئۇ ئايال بىرىنچى ئەر بىلەن يېنىشىدۇ.

9. بۇ يەردە شۇنى بايان قىلىپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇكى، ئەر خوتۇننىڭ بىرىنىڭ ئىسلامدىن يېنىۋېلىشى مەيلى توي قىلىپ جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈۋۈشتىن بۇرۇن بولسۇن مەيلى كېيىن بولسۇن نىكاھنىڭ ئاجراپ كېتىشى ئەر خوتۇننىڭ بىرى ئىسلامدىن يېنىۋالغان ۋاقتىنىڭ ئۆزىدىلا بولىدۇ. چۈنكى ئاللاھ تائالا مۇنداق دېدى؛

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ وَآتُوهُم مَّا أَنفَقُوا وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَن تَنكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ وَاسْأَلُوا مَا أَنفَقْتُمْ

وَلْيَسْأَلُوا مَا أَنفَقُوا ذَٰلِكُمْ حُكْمُ اللَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (10)

ئى مۆمىنلەر! سىلەرگە مۆمىن ئاياللار ھىجرەت قىلىپ كەلسە، ئۇلارنى سىناپ كۆرۈڭلار، ئۇلارنىڭ ئىمانىنى الله ئوبدان بىلىدۇ، ئەگەر ئۇلارنى (سىنىغاندىن كېيىن ھەقىقىي) مۆمىنە دەپ تونۇساڭلار، ئۇلارنى كاپىرلارغا قايتۇرۇپ بەرمەڭلار، ئۇلار كاپىرلارغا ھالال ئەمەس، كاپىرلارمۇ ئۇلارغا ھالال ئەمەس، كاپىر ئەرلىرىنىڭ ئۇلارغا بەرگەن مەھرىنى قايتۇرۇپ بېرىڭلار، ئۇلارنىڭ مەھرىلىرىنى بېرىپ نىكاھىڭلارغا ئالساڭلار سىلەرگە ھېچ گۇناھ بولمايدۇ، كاپىر ئاياللارنى ئەمرىڭلاردا ساقلىماڭلار، ئۇلارغا بەرگەن مەھرىڭلارنى تەلەپ قىلىڭلار، كاپىرلارمۇ (ھىجرەت قىلىپ كەلگەن مۆمىن ئاياللىرىغا بەرگەن) مەھرىلىرىنى تەلەپ قىلسۇن، اللهنىڭ ھۆكمى ئەنە شۇ. الله ئاراڭلاردا ھۆكۈم چىقىرىدۇ، الله ھەممىنى بىلگۈچىدۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر (مۇمتەھىنە-10)

10. ئەر خوتۇننىڭ بىرىنىڭ ئىسلامدىن يېنىۋېلىشى بىلەن ئايرىلىپ كېتىشىنىڭ سەۋەبى بولسا، ئىسلامدىن يېنىۋېلىش بىلەن نىكاھنىڭ بىر بىرىگە زىت بولغانلىقى ئۈچۈندۇر. چۈنكى ئىسلامدىن يېنىۋېلىش ئەر خوتۇننىڭ ئارىسىدا مەۋجۇد بولۇپ تۇرىدىغان نىكاھقا زىتتۇر ۋە ئىسلامدىن يېنىۋالغان ئادەمنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشى ياكى تۈرمىگە تاشلىنىشى بىلەن جازالىنىشىنى لازىم قىلىدۇ.

بەشىنچى باپ. ئىسلام دىنىدىكى قازىيلىق تۈزۈملىرى

قازىيلىقنىڭ ئۇقۇمى ۋە ئۇنىڭ مۇھىملىقى

قازىيلىق دېمەك ھۆكۈم چىقارماق دېمەكتۇر. ئىسلام شەرىئەتىدە قازىيلىق، كىشىلەر ئارىسىدىكى ئۆچ ئاداۋەت ۋە جىدەل ماجىرالارنى تۈگىتىش، دېگەن مەنادىدۇر.

قازىيلىق ئىسلام جەمئىيىتىدە ناھايىتى چوڭ رولى بار مۇھىم بىر ئەمەلدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن مۇسۇلمان باشلىقنىڭ قازىيلىق مەنسەپكە ئەڭ لايىق ئادەمنى ئولتۇرغۇزۇشى ئۈچۈن كىمنىڭ بۇنىڭغا لايىق ئىكەنلىكىنى قاتتىق تەكشۈرۈپ چىقىپ ئۇ مەنسەپتە ئۇنىڭغا ئەڭ لايىق ئادەمنى ئولتۇرغۇزۇشى لازىم. چۈنكى قازىيلىق مۇسۇلمانلارنىڭ ئىشلىرىنىڭ ئەڭ مۇھىمىدۇر. بۇ مەنسەپكە كىشىلەرنىڭ ئىچىدىن ئەڭ بىلىملىكى، قازىيلىققا ئەڭ قۇدرەتلىكى، ئەڭ ھۆرمەتلىكى ۋە كەلگەن مۇسىبەتكە ئەڭ سەۋر قىلىدىغىنى لايىقتۇر.

قازىيلىققا لايىق ئادەمدە تېپىلىشقا تېگىشلىك ئىشلار

بىر ئادەمنىڭ قازىلىقنىڭ ۋە قازى بولۇپ بولغاندىن كېيىن چىقارغان ھۆكۈمىنىڭ توغرا بولۇشى ئۈچۈن ئۇ ئادەمدە تۆۋەندىكى شەرتلەرنىڭ تېپىلىشى لازىم بولىدۇ.

1. ئۇ ئادەم مۇسۇلمان بولۇشى لازىم.
2. ئەقلى ھۇشى جايىدا بولغان ئادەم بولۇشى لازىم.
3. بالاغەتكە يەتكەن بولۇشى لازىم.
4. ھۆر ئادەم بولۇشى لازىم.
5. كۆزى كۆرمەيدىغان كۆر ئادەم بولماسلىقى لازىم.
6. بۇرۇن بىرەرسىگە بوھتان چاپلىغانلىقى ئۈچۈن بوھتان جازاسى بېرىلمىگەن بولۇشى

لازىم.

قازىيلىققا تەيىن قىلىنىشنىڭ ھۆكمى

ئەگەر ئۇ كىشىلەرگە زۇلۇم قىلىپ قالارمىكىن، دەپ ئەندىشە قىلىنىدىغان ئادەمنى قازىيلىققا تەيىن قىلىش ھارامغا يېقىن مەكرۇھتۇر. ئەگەر ئۇ ئادەمنىڭ چىقارغان ھۆكۈملىرىدە كىشىلەرگە زۇلۇم قىلىپ قېلىشى كۈچلۈك ئېھتىمال بولسا، ئۇنىڭ قازىيلىققا تەيىن قىلىنىشى ھارامدۇر. دەۋاگەرلارنىڭ دەۋاسىنى ياخشى ئاڭلىيالماي قالارمىكىم ياكى ھەقنى قورقماستىن سۆزلەشتىن ۋە پارە ئالماسلىقتىن ئىبارەت قازىيلىقنىڭ مەجبۇرىيەتلىرىنى ئادا قىلالماي قالارمەنمىكىن، دەپ ئۆزىدىن ئەندىشە قىلىدىغان ئادەمنىڭ قازى بولۇشى مەكرۇھتۇر. ئەگەر بىر ئادەمنىڭ قازىيلىققا شەرتى توشسا ياكى ئۇ ھۆكۈم چىقىرىش جەريانىدا كىشىلەرگە زۇلۇم قىلىپ سالماسلىقىدىن خاتىرجەم بولسا، ئۇ ئادەمنىڭ قازى بولۇشى مەكرۇھ ئەمەستۇر. قازى بولۇشقا شەرتى توشمىغان ئادەمنىڭ قازىيلىق ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئېلىشى شەك يوق ھارامدۇر.

4903/2941 ـ بُرَيْدَةُ رفعه: الْقُضَاةُ ثَلاثَةٌ: وَاحِدٌ فِي الْجَنَّةِ وَاثْنَانِ فِي النَّارِ، فَأَمَّا الَّذِي فِي الْجَنَّةِ فَرَجُلٌ عَرَفَ الْحَقَّ وقضى بِهِ وَرَجُلٌ عَرَفَ الْحَقَّ فَجَارَ فِي الْحُكْمِ فَهُوَ فِي النَّارِ وَرَجُلٌ قَضَى لِلنَّاسِ عَلَى جَهْلٍ فَهُوَ فِي النَّارِ* أبو داود (3573).

4903/2941 ـ ئىبنى بۇرەيدە ئاتىسىدىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: قازىلار ئۈچ تۈرلۈك بولىدۇ، بىر تۈرى جەننەتكە، قالغان ئىككى تۈرى دوزاخقا كىرىدۇ. جەننەتكە كىرىدىغىنى ھەقنىڭ قايسى تەرەپتە ئىكەنلىكىنى تونۇپ يېتىدۇ ۋە ھەق بىلەن ھۆكۈم قىلىدۇ. ئىككىنچى تۈردىكى كىشى ھەقنىڭ قايسى تەرەپتە ئىكەنلىكىنى تونۇپ يېتىدۇ، ئەمما ناھەق ھۆكۈم قىلىپ دوزاخقا كىرىدۇ. ئۈچىنچى تۈردىكى كىشى ئىنسانلار ئارىسىدا بىلمەي تۇرۇپ ھۆكۈم قىلىدۇ، شۇنىڭ بىلەن دوزاخقا كىرىدۇ. (ئەبۇ داۋۇد: 3573)

ئەگەر بىر شەھەردە قازىيلىق مەنسىپىگە شەرتى توشقان بىر ئادەمدىن باشقا ئادەم بولمىسا، مۇسۇلمانلارنىڭ ھەق ھوقۇقىنى ساقلاپ قېلىش ۋە زالىملارنىڭ زۇلۇم قىلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن ئۇ ئادەمگە قازىيلىق ئۆز ئىختىيارى بىلەن كەلمىسە قازىيلىق مەنسىپىنى تەلەپ قىلىش پەرز بولىدۇ. يۇسۇف ئەلەيھىسسالام بۇ ھەقتە ئۇ ئادەم ئۈچۈن ياخشى ئۈلگىدۇر.

ئۇ ئادەم باشلىقتىن ئۆزىنى قازى قىلىپ قويۇشنى تەلەپ قىلىش بىلەن ئۈستىدىكى پەرزنى ئادا قىلغان بولىدۇ. ئەگەر باشلىق ئۇنى قازى بولۇشتىن چەكلىسە، بۇ ھالدا باشلىق گۇناھكار بولىدۇ. چۈنكى باشلىق ئەگەر قازىيلىققا ئەڭ ھەقلىق ئادەمنى قازىيلىقتىن چەكلەپ قويۇپ ئۇنىڭ ئورنىغا باشقا بىرسىنى قازى قىلسا، ئاللاھ تائالاغا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ۋە مۇسۇلمانلارغا خىيانەت قىلغان ھېسابلىنىدۇ.

بىر ئادەمنىڭ، كاپىر بولسىمۇ ئادىل ياكى زالىم باشلىق تەرىپىدىن قازىيلىققا تەيىن قىلىنىشى توغرىدۇر. ئەمما ئۇ باشلىق ئۇ ئادەمنى ھەق بىلەن ھۆكۈم قىلىشتىن چەكلىسە، بۇ ھالدا ئۇنىڭ قازىيلىقنى قوبۇل قىلىشى ھارامدۇر.

قازىيدا تېپىلىش لازىم بولغان ئەدەبلەر

1.قازىنىڭ ھەدىيە قوبۇل قىلىشى توغرا ئەمەس.

2743/1614 ـ أبو حُمَيْدٍ السَّاعِدِيِّ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: استعمل النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رجلاً من الأزد يقال له ابن اللتبية للصدقة فلما قدم قَالَ: هَذَا لَكُمْ وَهَذا أهديَ إِلَيَّ، فقام النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ: ((أَمَّا بَعْدُ، فَإِنِّي أَسْتَعْمِلُ الرَجُل مِنْكُمْ عَلَى العمل مِمَّا وَلاَّنِي اللَّهُ، فَيَأْتِي فَيَقُولُ: هَذَا لَكُمْ وَهَذِا هَدِيَّةٌ أُهْدِيَتْ إِلَيَّ، أَفَلا جَلَسَ فِي بَيْتِ أَبِيهِ وأُمِّهِ حَتَّى تَأْتِيَهُ هَدِيَّتُهُ إِنْ كَانَ صَادِقًا، وَاللَّهِ لا يَأْخُذُ أَحَد منكم شَيْئًا بِغَيْرِ حَقِّهِ إِلاَّ لقي اللَّهَ يَحْمِلُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَلَأَعْرِفَنَّ أحداً منكم لقي الله يحمل بَعِيرًا لَهُ رُغَاءٌ، أَوْبَقَرَة لَهَا خُوَارٌ، أَوْ شَاة تَيْعَرُ)). ثُمَّ رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى رؤي بَيَاضُ إِبْطَيْهِ يقول: ((اللهم هَلْ بَلَّغْتُ))* رواه البخاري (7197)، مسلم (1832)

2743/1614 ـ ئەبۇ ھۇمەيد سائىدى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئىبنى ئۇتەبىييەنى بەنى سۇلەيم قەبىلىسىگە زاكات يىغىش ئۈچۈن ئەۋەتكەنىدى. ئۇ قايتىپ كەلگەندە، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ھېساب بېرىپ: بۇلار سىلەرگە تېگىشلىك بولغىنى. ماۋۇ ماڭا ھەدىيە قىلىندى، دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئەگەر سەن راستچىل بولساڭ، ئاتا ـ ئاناڭنىڭ ئۆيىدە ئولتۇرۇپ باققىن، ساڭا ھەدىيە كېلەمدىكىن؟ دېدى. ئاندىن ئورنىدىن تۇرۇپ، اللە تائالاغا ھەمدۇسانا ئېيتقاندىن كېيىن، جامائەتكە: ئاراڭلاردىن بىر قىسىم كىشىلەرنى الله ماڭا پەرز قىلغان ئىش (زاكات) ئۈچۈن ئەۋەتسەم، بەزىلىرى قايتىپ كېلىپ: بۇلار سىلەرگە تېگىشلىك بولغىنى. ماۋۇ ماڭا ھەدىيە قىلىندى، دەيدۇ. ئەگەر ئۇ راستچىل بولسا، ئاتىسىنىڭ ياكى ئانىسىنىڭ ئۆيىدە ئولتۇرۇپ باقسۇن، ئۇنىڭغا ھەدىيە كېلەمدىكىن؟ الله تائالانىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، كىمكى ھەققى بولمىغان نەرسىنى ئۆزىنىڭ قىلىۋالسا، قىيامەت كۈنى، اللەنىڭ دەرگاھىدا توپلانغاندا، ئۇنى گەدىنىگە يۈدۈپ كېلىدۇ. بىلىپ قويۇڭلاركى، ئۇنداق كىشى اللەنىڭ دەرگاھىغا كەلگەندە، مەن ئۇنى چوقۇم تونۇۋالىمەن. چۈنكى، ئۇنىڭ ئېلىۋالغان نەرسىسى تۆگە بولسا بوزلايدۇ، كالا بولسا مۆرەيدۇ، قوي بولسا مەرەيدۇ، دەپ خىتاب قىلدى. ئاندىن قولىنى قولتۇقى كۆرۈنۈپ قالغۇدەك دەرىجىدە يۇقىرى كۆتۈرۈپ: ئى الله! يەتكۈزدىممۇ؟ دېدى. (بۇخارى: 7197)

2. قازى پەقەت باشلىقنىڭ، ياكى ئارىلىقدا نىكاھ چۈشمەيدىغان ئۇرۇق تۇغقانلىرىنىڭ بەرگەن ھەدىيەسىنى قوبۇل قىلسا بولىدۇ. شۇنىڭدەك ئۇ يەنە ئۇنىڭغا قازى بولۇشتىن ئىلگىرىمۇ ھەدىيە بەرگەن ئادەمنىڭ بەرگەن ھەدىيەسىنى قوبۇل قىلسا بولىدۇ. قازىنىڭ بۇ ئادەمنىڭ ھەدىيەسىنى قوبۇل قىلىشى ئۈچۈن ئۇ ئادەمنىڭ باشقا بىرسى بىلەن قازىنىڭ ئالدىغا كېلىدىغان بىر دەۋاسى بولماسلىقى ۋە ھەدىيەنىڭ بۇرۇنقى ھەدىيەلەردىن ئارتۇق بولماسلىقى شەرتتۇر.

3. قازى پەقەت ئۇنىڭ ئۈچۈنلا ئورۇنلاشتۇرۇلغان، ئەگەر ئۇ كەلمىسە، دەۋەت

ئورۇنلاشتۇرۇلمايدىغان خۇسۇسىي دەۋەتلەرنى قوبۇل قىلماسلىقى لازىم .

4. كېسەل ياتقان بىر ئادەمنىڭ قازىنىڭ ئالدىغا بارىدىغان بىرەر دەۋاسى بولمىسا، قازى ئۇ ئادەمنىڭ كېسىلىنى يوقلاپ بارسا بولىدۇ.

5. قازىنىڭ ھۆكۈم چىقىرىدىغان ئورۇندا، ئىككى دەۋاگەرنىڭ ئارىسىدا ئولتۇرۇشتا، قاراشتا ۋە ئىشارەت قىلىشتا ئوپ ئوخشاش مۇئامىلە قىلىشى لازىم.

6. قازى دەۋاگەرلارنىڭ بىرىگە مەخپىي گەپ قىلىشتىن ياكى ئىشارەت قىلىشتىن ياكى ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ گەپ قىلىشتىن ياكى چىرايىغا قاراپ كۈلۈشتىن ياكى ئۇنىڭ ئۈچۈن ئورنىدىن تۇرۇشتىن ساقلىنىشى لازىم.

7. قازى بىر ئادەمدىن كېلىدىغان پايدىدىن ياكى بىر ئادەم بىلەن بولغان ئۇرۇق تۇغقانچىلىقتىن، ياكى بىر ئادەم بىلەن ئارىسىدا بولغان ئۆچ ئاداۋەتتىن تەسىرلىنىپ كەتمەسلىكى لازىم. چۈنكى ئالالاھ تائالا مۇنداق دېدى:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ كُونُواْ قَوَّامِينَ لِلّهِ شُهَدَاء بِالْقِسْطِ وَلاَ يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلَى أَلاَّ تَعْدِلُواْ اعْدِلُواْ هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى وَاتَّقُواْ اللّهَ إِنَّ اللّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ (**8**)

ئى مۆمىنلەر! اللەنىڭ (ھەقلىرىنى) ئادا قىلىشقا تىرىشىڭلار، ئادىللىق بىلەن گۇۋاھلىق بېرىڭلار، بىرەر قەۋمگە بولغان ئۆچمەنلىكىڭلار (ئۇلارغا) ئادىل بولماسلىقىڭلارغا سەۋەب بولمىسۇن، (دۈشمىنىڭلارغا) ئادىل بولۇڭلار، بۇ (يەنى ئۇلارغا ئۆچمەن تۇرۇپ ئادىل بولۇشۇڭلار) تەقۋادارلىققا ئەڭ يېقىندۇر، اللەتىن قورقۇڭلار، اللە ھەقىقەتەن قىلمىشىڭلاردىن خەۋەرداردۇر (مائىدە ـ8).

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ كُونُواْ قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاء لِلّهِ وَلَوْ عَلَى أَنفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالأَقْرَبِينَ إِن يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقَيرًا فَاللّهُ أَوْلَى بِهِمَا فَلاَ تَتَّبِعُواْ الْهَوَى أَن تَعْدِلُواْ وَإِن تَلْوُواْ أَوْ تُعْرِضُواْ فَإِنَّ اللّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا (**135**)

ئى مۆمىنلەر! خۇدالىق ئۈچۈن گۇۋاھلىق بېرىشتە، ئۆزۈڭلارنىڭ ياكى ئاتا ـ ئاناڭلارنىڭ ياكى تۇغقانلىرىڭلارنىڭ زىيىنىغا (گۇۋاھلىق بېرىشكە) توغرا كەلگەن تەقدىردىمۇ، ئادالەتنى بەرپا قىلىشقا تىرىشىڭلار، (گۇۋاھلىق بېرىلگۈچى) باي بولسا (ئۇنىڭغا رىئايە قىلماستىن)، ياكى پېقىر بولسا (ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتماستىن) ھامان ئادىل گۇۋاھ بولۇڭلار، اللە سىلەردىن ئۇلارغا يېقىندۇر (يەنى ئۇلارنىڭ مەنپەئىتىنىڭ نېمىدە بولىدىغانلىقىنى ئوبدان بىلىدۇ)، نەپسى خاھىشىڭلارغا ئەگىشىپ (ھەقىقەتتىن) بۇرۇلۇپ كەتمەڭلار. ئەگەر تىلىڭلارنى تولغۇساڭلار (يەنى گۇۋاھلىقتىكى پاكىتنى بۇرمىلىساڭلار) ياكى گۇۋاھلىقتىن باش تارتساڭلار، مۇنداقتا اللە ھەقىقەتەن سىلەرنىڭ قىلمىشىڭلاردىن خەۋەردار بولۇپ تۇرغۇچىدۇر. (نىسا ـ135)

8. قازىنىڭ بىر ئادەمگە، ئۇنىڭ يۈز ئابرويلۇق ياكى باي، ئەمەلدار ئادەم بولغانلىقىغا ئېتىبار بېرىپ كەتمەسلىكى لازىم.

4909/2943 ـ ابْنُ أَبِي أَوْفَى – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: اللهُ مَعَ الْقَاضِي مَا لَمْ يَجُرْ فَإِذَا جَارَ تَخَلَّى عَنْهُ وألزمه الشَّيْطَانُ* الترمذي (1330)، ابن ماجة (2312).

4909/2943 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئەبۇ ئەۋفا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: قازى ناھەقچىلىكلا قىلمايدىكەن، الله ئۇنىڭ بىلەن بىللىدۇر. ناۋادا ئۇ ناھەقچىلىك قىلسا، الله ئۇنى تاشلىۋېتىدۇ ۋە ئۇنىڭغا شەيتان ھەمراھ بولىدۇ. (تىرمىزى: 1330)

9. قازى ئىككى دەۋاگەرنىڭ بىرىگە يەنە بىرى چۈشۈنەلمەيدىغان تىل بىلەن گەپ قىلمايدۇ. قازى بالىسىغا ياكى نەۋرىسىگە ياكى دادىسىغا ياكى چوڭ دادىسىغا ياكى ئايالىغا ياكى ۋەكىلىگە ياكى شېرىكىگە ئوخشاش قازى ئۈچۈن گۇۋاھلىقى قوبۇل قىلىنمايدىغان ئادەمگە ئالاقىدار دەۋالاردا ھۆكۈم چىقىرىشتىن ساقلىنىدۇ.

10. قازى ئاچچىغى كېلىپ قالغان ۋاقتىدا دەۋاگەرلارنىڭ ئارىسىدا ھۆكۈم چىقارمايدۇ.

4916/2948 ـ أبو بَكْرَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: لا يحكم أحد بَيْنَ اثْنَيْنِ وَهُوَ غَضْبَانُ* البخاري (7158)، مسلم (1717) .

4916/2948 ـ ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ: ھاكىم ئاچچىغلاپ قالغان ۋاقىتتا ئىككى ئادەم ئارىسىدا ھۆكۈم قىلمىسۇن دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم. (بۇخارى: 7158)

11. قازىنىڭ تىجارەت قىلىشى ياكى ئۆيىنىڭ ئىچىنىڭ ئېلىم سېتىملىرىنى ئۆزى باش تىقىپ قىلىشى مەكرۇھتۇر. چۈنكى ھەممە ئادەم قازىنى تونۇيدىغان بولغاچقا ئۇنىڭغا سودا سېتىقتا ئېتىبار بېرىدۇ. بۇ خۇددى ئۇنىڭغا بېرىلگەن سوۋغاتنىڭ ئورنىدىدۇر. يەنە كېلىپ قازىنىڭ تىجارەت ياكى ئېلىم سېتىملار بىلەن مەشغۇل بولۇشى ئۇنى خەلقنىڭ ئىشلىرىغا كۆڭۈل بۆلۈشتىن توسۇپ قويىدۇ. ئەگەر قازى تىجارەت، ياكى ئۆيىنىڭ ئىچىنىڭ بۇ ئېلىم سېتىملىرىنى ئۆزى باش تىقىپ قىلىشقا مەجبۇر بولۇپ قالغان ۋە بۇ ئىشلارنى ئۇنىڭ ئورنىدا تۇرۇپ قىلىدىغان بىرەرسى بولمىغان بولسا، قازىنىڭ تىجارەت ياكى ئۆيىنىڭ ئىچىنىڭ ئېلىم سېتىملىرىنى ئۆزى قىلىشى مەكرۇھ ئەمەس.

12. قازى بىر ئىش ئۈستىدە ھۆججەت پاكىتقا ئەمەس ئۆز مەلۇماتىغا تايىنىپلا ھۆكۈم چىقارمايدۇ.

4926/2951 ـ أُمُّ سَلَمَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: أَنَّ رَسُولَ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمِعَ جَلَبَةً بِبَابِ حُجْرَتِهِ، فَخَرَجَ إِلَيْهِمْ، فَقَالَ: ((إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ وَإِنَّهُ يَأْتِينِي الْخَصْمُ فَلَعَلَّ بعضَكم أَبْلَغَ مِنْ بَعْضٍ فَأَحْسِبُ أَنَّهُ صَادِقٌ فَأَقْضِي لَهُ، فَمَنْ قَضَيْتُ لَهُ بِحَقِّ مُسْلِمٍ، فَإِنَّمَا هِيَ قِطْعَةٌ مِنَ النَّارِ فَلْيَحْمِلْهَا أَوْ لِيَذَرْهَا))* البخاري (2326)، مسلم (1713) .

4926/2951 ـ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئايالى ئۇممۇ سەلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھۇجرىسىنىڭ ئىشىكى ئالدىدا دەۋاگەرلەرنىڭ غەلۋە قىلىشىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، ئۇلارنىڭ قېشىغا چىقتى ۋە: مەن بىر ئىنسانمەن، مېنىڭ ئالدىمغا دەۋاگەرلەر دەۋالىشىپ كېلىدۇ، بەزىلەر بەزىلەردىن گەپكە ئۇستا بولۇشى مۇمكىن، مەن ئۇنى راست ئېيتىۋاتىدۇ دەپ ئويلاپ قېلىپ، ئۇنىڭ

پايدىسىغا ھۆكۈم قىلىپ بېرىشىم مۇمكىن. كىمگە بىر مۇسۇلماننىڭ ھەققىنى ھۆكۈم قىلىپ بەرسەم، ئۇ دوزاختىن بىر پارچە ئوتتۇر. شۇڭا ئۇ ئۇنى ئالسۇن ياكى ۋاز كەچسۇن، دېدى. (مۇسلىم: 1713)

13. قازى بولغۇچى كىشىلەرنىڭ ئاچچىغىنى كەلتۈرۈپ قويماستىن ھەققەتنى بەرپا قىلىشقا تىرىشىشى لازىم. بۇ، قازىنىڭ ھۆكۈم زىيىنىغا چىقىرىلغان ئادەمگە ئۆزرە ئېيتىش، ئۇنىڭغا ھۆكۈمنىڭ چىقىرىلغان يوللىرىنى بايان قىلىش، ئۇنىڭ ھەققىدىكى شەرئىي ھۆكۈمنىڭ شۇنداق ئىكەنلىكىنى ۋە بۇنىڭدىن باشقا ھۆكۈمنى چىقىرىشنىڭ مۇمكىن ئەمەسلىكىنى بايان قىلىش بىلەن بولىدۇ. شۇنداق قىلغان ۋاقتىدا، ھۆكۈم زىيىنىغا چىقىرىلغان ئادەمنىڭ كىشىلەرگە قازىنىڭ ئۈستىدىن شىكايەت قىلىشىنىڭ ۋە ئۇنىڭ قازىنى ماگا زۇلۇم قىلدى، دېگەن قاراشقا كېلىپ قېلىشىنىڭ ئالدىنى ئالغىلى بولىدۇ .

سۇلھىنىڭ بايانى

سۇلھى دېگەن سۆزنىڭ ئۇقۇمى ۋە ئۇنىڭ تۈرلىرى

سۇلھى دېگەن سۆز مەنا جەھەتتىن جىدەل ماجرا قىلىپ بولغاندىن كېيىن ياخشىلىشىپ كەتمەك، دېگەنلىك بولىدۇ. سۇلھى دېگەن سۆز ئىستىلاھ جەھەتتىن جىدەل ماجرانى ۋە تالاش تارتىشنى ئاياغلاشتۇرۇش ئۈچۈن تۈزۈلگەن كېلىشىم، دېگەنلىك بولىدۇ. بۇ كېلىشىم تۆۋەندىكىدەك بىر نەچچە خىل بولىدۇ.

1. مۇسۇلمانلار بىلەن كاپىرلار ئارىسىدا تۈزۈلگەن كېلىشىملەر.
2. مۇسۇلمانلار بىلەن مۇسۇلمانلارنىڭ ئارىسىدىن مۇسۇلمان باشلىققا چىققانلار ئارىسىدا تۈزۈلگەن كېلىشىملەر.
3. ئەر خوتۇن ئىككى كىشىنىڭ ئارىسىغا بىرەر كۆڭۈلسىزلىك چۈشۈپ قېلىشتىن ئەندىشە قىلىنغان ۋاقىتتا، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا تۈزۈلگەن كېلىشىم.
4. مال مۈلۈك ئۈستىدە ئىختىلاپلىشىپ قالغانلار ئارىسىدا تۈزۈلگەن كېلىشىملەر.

كېلىشىمنىڭ يولغا قويۇلغانلىقىنىڭ بايانى

كېلىشىمنىڭ يولغا قويۇلغانلىقىنىڭ دەلىل پاكىتى قۇرئان، ھەدىس ۋە ئالىملارنىڭ بىرلىكىدۇر. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دېدى:

لاَّ خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّن نَّجْوَاهُمْ إِلاَّ مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلاَحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَن يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتَغَاء مَرْضَاتِ اللّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا (**114**)

ئۇلارنىڭ يوشۇرۇن سۆھبىتىنىڭ تولىسىدا خەيرىيەت يوقتۇر. پەقەت سەدىقىغە ياكى ياخشىلىققا ياكى كىشىلەرنى ئەپلەشتۈرۈشكە ئەمر قىلغان كىشىلەر (نىڭ يوشۇرۇن سۆھبىتى) بۇنىڭدىن مۇستەسنا. كىمكى ئۇ (ئىش) لارنى اللّٰەنىڭ رازىلىقىنى تىلەش يۈزىسىدىن قىلىدىكەن، ئۇنىڭغا بۈيۈك ئەجىر ئاتا قىلىمىز. (نىسا-114)

وَإِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِن بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلاَ جُنَاْحَ عَلَيْهِمَا أَن يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُحْضِرَتِ الأَنفُسُ الشُّحَّ وَإِن تُحْسِنُواْ وَتَتَّقُواْ فَإِنَّ اللّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا (**128**)

ئەگەر بىرەر ئايال ئېرىنىڭ كۆڭۈلسىز بولۇشىدىن ياكى يۈز ئۆرۈشىدىن ئەندىشە قىلسا،

ئۇلارنىڭ ئۆزئارا كېلىشىشى ھېچ گۇناھ ئەمەس، كېلىشىش (ئۇزلۇشۇپ كېتىشتىن) ياخشى. ئىنسانلارنىڭ تەبىئىتىگە بېخىللىق سىڭىپ كەتكەن، ئەگەر (ئاياللىرىڭلارغا) ياخشىلىق قىلساڭلار، (ئۇلارغا زۇلۇم قىلىشتىن) ساقلانساڭلار (اللە سىلەرنى مۇكاپاتلايدۇ). اللە ھەقىقەتەن قىلمىشىڭلاردىن خەۋەرداردۇر. (نىسا-128)

وَإِن طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِن بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَى فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّى تَفِيءَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ فَإِن فَاءتْ فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ (**9**) إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ (**10**)

ئەگەر مۆمىنلەردىن ئىككى گۇرۇھ ئۇرۇشۇپ قالسا، ئۇلارنىڭ ئارىسىنى تۈزەپ قويۇڭلار، ئەگەر ئۇلارنىڭ بىرى ئىككىنچىسىگە تاجاۋۇز قىلسا، تاجاۋۇز قىلغۇچى تاكى اللەنىڭ ھۆكمىگە قايتقانغا قەدەر (يەنى تاجاۋۇزىنى توختاتقانغا قەدەر) ئۇنىڭ بىلەن ئۇرۇشۇڭلار، ئەگەر ئۇلار (اللەنىڭ ئەمرىگە) قايتسا، ئۇلارنىڭ ئارىسىنى (ھېچبىر تەرەپكە يان باسماستىن) ئادىللىق بىلەن تۈزەپ قويۇڭلار، (ھەممە ئىشتا) ئادىل بولۇڭلار، اللە ھەقىقەتەن ئادىللارنى دوست تۇتىدۇ. مۆمىنلەر ھەقىقەتەن (دىندا) قېرىنداشلاردۇر، (ئۇرۇشۇپ قالسا) قېرىنداشلىرىڭلارنىڭ ئارىسىنى تۈزەڭلار، رەھمەتكە ئېرىشىشىڭلار ئۈچۈن، اللەتىن قورقۇڭلار (ھۇجۇرات9-10)

4981/2986 - سَهْلُ بْنُ سَعْدٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – : أَنَّ أَهْلَ قُبَاءٍ اقْتَتَلُوا حَتَّى تَرَامَوْا بِالْحِجَارَةِ فَأُخْبِرَ النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: ((اذْهَبُوا بِنَا نُصْلِحُ بَيْنَهُمْ))* البخاري (2693) .

4981/2986 - سەھل ئىبنى سەئد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: قۇبا ئاھالىسى بىر بىرى بىلەن ئۇرۇشۇپ قالدى، ھەتتا ئۇلار بىر بىرلىرىگە تاش ئاتتى. بۇ ئەھۋال پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە يەتكۈزۈلگەندى، ئۇ: يۈرۈڭلار، ئۇلارنىڭ ئارىسىنى ياراشتۇرۇپ قويايلى! دېدى. (بۇخارى: 2693)

كېلىشىمنىڭ شەرتلىرى

1. ئەقىل. شۇڭا، ئەگەر ئېنىق بىرەر زەرەرگە سەۋەبچى بولمايدىغان بولسا، بالاغەتكە يەتمىگەن ئەمما ئەقىللىق كىچىك بالىنىڭ تۈزگەن كېلىشىممۇ توغرا، دەپ ئېتىبارغا ئېلىنىدۇ.

2. ئەگەر قولغا تاپشۇرۇپ ئېلىشقا ئېھتىياج چۈشكەن ۋاقىتدا، ئۇنى قولغا تاپشۇرۇپ ئېلىش ئۈچۈن، تۈزۈلگەن كېلىشىمدە بېرىلمەكچى بولغان مەلۇم ۋە مۇئەييەن نەرسە بولۇش لازىم.

3. كېلىشىم تۈزۈلىدىغان نەرسە، مەسىلەن: قەستەنلىك ياكى سەۋەنلىك بىلەن ئۆلتۈرۈلگەن ئادەمنىڭ ئىگىلىرىنىڭ ھەقلىرىگە ئوخشاش ئېھتىياج چۈشۈپ قالغاندا، ئورنىغا بەدىلىنى ئېلىش توغرا بولىدىغان ھەقلەر بولۇشى لازىم.

4. كېلىشىم ئاللاھ تائالانىڭ ھەق ھوقۇقلىرى ئۈستىدىن قىلىنغان دەۋا ئۈستىدە تۈزۈلمەسلىكى لازىم. مەسىلەن: زىنا قىلغان ۋە ھاراق ئىچكەن ئادەملەرگە جازا بېرىلىش ئۈچۈن ئېچىلغان دەۋالار ئۈستىدە كېلىشىم تۈزۈشكە بولمايدۇ.

كېلىشمنىڭ ھۆكمى

بىر نەرسە ئۈستىدە تۈزۈلگەن كېلىشىم مەيلى ئۈستىدىن دەۋا قىلىنغان ئادەم، قىلىنغان دەۋاغا ئىقرار قىلغان ھالەتتە تۈرۈپ تۈزۈلگەن بولسۇن، مەيلى ئۈستىدىن دەۋا قىلىنغان ئادەم قىلىنغان دەۋاغا ياكى ئىنكار قىلماي ياكى ئىقرار قىلماي تۇرغان ھالەتتە تۈرۈپ تۈزۈلگەن بولسۇن، مەيلى ئۈستىدىن دەۋا قىلىنغان ئادەم، قىلىنغان دەۋاغا ئىنكار قىلغان ھالەتتە تۈرۈپ تۈزۈلگەن بولسۇن، توغرىدۇر. چۈنكى ئاللاھ تائالا ئايەتتە «كېلىشىش ئۈزلۈشۈپ كېتىشتىن ياخشى» دىدى. (نىسا-128)

مەجبۇرلاشنىڭ بايانى

مەجبۇرلاش دېگەن سۆز مەنا جەھەتتىن ئىنساننى يامان كۆرۈدىغان بىر ئىشنى ياكى خالىمايدىغان بىر ئىشنى قىلىشقا زورلاش، دېگەنلىك بولىدۇ. مەجبۇرلاش دېگەن سۆزدىن ئىستىلاھ جەھەتتىن، زورلانغۇچىنى رازىلىقسىز زورلىغۇچى ئۇنىڭدىن تەلەپ قىلغان ئىشنى قىلىشقا ئېلىپ كېلىدىغان، زورلانغۇچىدا قورقۇنچى پەيدا قىلىشقا سەۋەبچى بولىدىغان، زورلىغۇچىدا كۆرۈلگەن بىر ئىش ھەرىكەت مەقسەت قىلىنىدۇ .

مەجبۇرلىنىشنىڭ ھۆكمى

مەجبۇرلاش مەيلى قاتتىق بولسۇن، مەيلى يەڭگىل بولسۇن، مەجبۇرلانغان ئادەمدە رازىلىقنى يوقىتىدۇ. شۇڭا مەجبۇرلانغان ئادەم بىر نەرسە ساتسا ياكى سېتىپ ئالسا ياكى ئىجارىگە قويسا، بۇ ئىشلار كۈچكە ئىگە بولمايدۇ. چۈنكى ئۇ ئادەمنىڭ بۇلارنى بۇزۇش ياكى كۈچكە ئىگە قىلىش ھوقۇقى بار. چۈنكى ئۇ سودا سېتىقتا ياكى ئىجارىدە رازى بولۇشتىن ئىبارەت ئۇنىڭ توغرا بولۇشى ئۈچۈن تېپىلىش لازىم بولغان بىر شەرت تېپىلمىغاندۇر. ئاللاھ تائالا مۇنداق دېدى:

> يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تَأْكُلُواْ أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلاَّ أَن تَكُونَ تِجَارَةً عَن تَرَاضٍ مِّنكُمْ وَلاَ تَقْتُلُواْ أَنفُسَكُمْ إِنَّ اللّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا (**29**)

ئى مۆمىنلەر! بىر - بىرىڭلارنىڭ ماللىرىنى (ئوغرىلىق، خىيانەت قىلىش، بۇلاش، جازانىخورلۇق، قىمار ئويناش قاتارلىق) ناھەق يول بىلەن يەۋالماڭلار، ئىككى تەرەپ رازى بولۇشۇپ قىلىشقان سودا - سېتىق ئارقىلىق ئېرىشىلگەن نەرسە بۇنىڭدىن مۇستەسنا. سىلەر ئۆزۈڭلارنى (يەنى بىر - بىرىڭلارنى) ئۆلتۈرمەڭلار، الله ھەقىقەتەن سىلەرگە ناھايىتى مېھرىباندۇر (نىسا-29)

يامان ئىشلارنى قىلىشقا مەجبۇرلىنىشنىڭ ھۆكمى

1. مەجبۇرلانغان يامان ئىشنى قىلىشقا رۇخسەت قىلىنىدۇ. ئەمما مەجبۇرلانسىمۇ قىلمىسا، قىلمىغانلىق ئۈچۈن ساۋاب بېرىلىدۇ. مەسىلەن: كاپىرلىققا ئېلىپ بارىدىغان سۆزلەرنى قىلىشقا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا تىل تەككۈزۈشكە، ناماز ئوقۇماسلىققا ۋە قۇرئاندا بويرۇلغان ئىشلارنى قىلماسلىققا مەجبۇرلانغانغا ئوخشاش ئىشلاردۇر. ئاللاھ تائالا مۇنداق دېدى:

> مَن كَفَرَ بِاللّهِ مِن بَعْدِ إيمَانِهِ إِلاَّ مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالإِيمَانِ وَلَكِن مَّن شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِّنَ اللّهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ (**106**)

كىمكى اللهقا ئىمان ئېيتقاندىن كېيىن ئىماندىن يېنىۋالسا، ـ قەلبى ئىمان بىلەن مۇستەھكەم تۇرسىمۇ مەجبۇرلاش ئاستىدا (ئاغزىدىلا) ئىماندىن يانغانلىقىنى بىلدۈرگەنلەر بۇنىڭدىن مۇستەسنا ـ كۇفرى بىلەن كۆڭلى ئازادە بولسا (يەنى ئىختىيارىي يوسۇندا مۇرتەد بولغان بولسا)، ئۇ اللهنىڭ غەزىپىگە دۇچار بولىدۇ ۋە چوڭ ئازابقا قالىدۇ (نەھلى-106)

2. قىلىشقا رۇخسەت قىلىنغان ۋە مەجبۇرلىنىپ تۇرۇپ قىلمىسا گۇناھكار بولىدىغان يامان ئىشلار. بۇلار ھاراق ئىچىشكە، قان ئىچىشكە ياكى ئۆلۈك ھايۋاننىڭ ياكى توڭگۇزنىڭ گۆشىنى يېيىشكە ئوخشاش ئىشلاردۇر. ئەگەر بىر ئادەم تۇرمىگە تاشلاشقا ياكى باغلاپ قويۇشقا ياكى يەڭگىل ئۇرۇشقا ئوخشاش يەڭگىل تەھدىد ئاستىدا بۇلارنىڭ بىرەرسىنى قىلىشقا مەجبۇرلانسا، ئۇ ئادەمنىڭ مەجبۇرلانغان ئىشنى قىلىشى توغرا ئەمەس. چۈنكى يەڭگىل تەھدىدلەر بېسىمى بىلەن ئۇ ئىشلارنى قىلىشقا رۇخسەت يوق. لېكىن شۇنداق بولسىمۇ بىر ئادەم مەزكۇر تەھدىد ئاستىدا ھاراق ئىچكەن بولسا، ئۇنىڭغا ھاراق ئىچكەنلىكىنىڭ جازاسى بېرىلمەيدۇ .

3. ئەگەر بىر ئادەم ئاچ قېلىپ باشقىلارنىڭ مال مۈلكىگە قول ئۇزارتقان مال مۈلۈكنى ئېلىشقا ئۇنىڭ ئىگىسى يول قويمىغان ۋە شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئادەم ئۇ مال مۈلۈكتىن ئالماي ئاچلىقتىن ئۆلۈپ كەتكەن بولسا، بۇ ھالدا ئۆلۈپ كەتكەن ئۇ ئادەم گۇناھكار بولىدۇ.

4. ئەگەر بىر ئادەم زىنا قىلىشقا مەجبۇرلانغان بولسا، ئۇنىڭغا زىنا قىلىشقا رۇخسەت قىلىنمايدۇ. لېكىن ئۇ ئادەم ئەگەر زىنا قىلىپ سالسا ئۇنىڭغا ئىستىھسانغا ئاساسەن جازا بېرىلمەيدۇ. ئەگەر ئايال زىنا قىلىشقا قاتتىق مەجبۇرلانغان بولسا، ئۇنىڭغا زىنا قىلىشقا رۇخسەت قىلىنىدۇ.

5. ئەگەر ئايال ئۆزىنى تۇتۇپ بېرىشكە مەجبۇرلانغان ۋە ئۆزىنى تۇتۇپ بەرگەن بولسا، بۇ ھالدا ئايال گۇناھكار بولىدۇ. ئەمما مەجبۇرلانسىمۇ ئۆزىنى تۇتۇپ بەرمىگەن ۋە شۇ ھالەتتە تۇرۇپ ئەر ئۇنىڭ بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزگەن بولسا، بۇ ھالدا ئايال گۇناھكار بولمايدۇ.

6. ئەگەر بىر ئادەم بەچچىۋازلىق قىلىشقا مەجبۇلانغان بولسا، ئۆلتۈرۈلگەن تەقدىردىمۇ ئۇ ئادەمنىڭ ئۇنداق قىلىشىغا رۇخسەت قىلىنمايدۇ. چۈنكى بەچچىۋازلىق قىلىشنىڭ يەنى ئادەمنىڭ ئارقا تەرىپىگە كىلىشنىڭ ھاراملىقى زىنانىڭ يەنى ئاياللارنىڭ ئالدى تەرىپىگە كېلىشنىڭ ھاراملىقىدىن ئېغىردۇر. چۈنكى بىر ئادەمنىڭ ئارقا تەرىپىگە كېلىش ھېچبىر يول بىلەن يولغا قويۇلمىغان بىر ئىشتۇر. ئەمما ئايالنىڭ ئالدى تەرىپىگە كېلىش بولسا، نىكاھ يولى بىلەن يولغا قويۇلغاندۇر.

7. ئەگەر بىر ئادەم باشقا بىرسىنىڭ مال مۈلكىگە زىيان سېلىشقا مەجبۇرلانغان ۋە ئۇنىڭغا زىيان سالغان بولسا، مال مۈلۈكنىڭ ئىگىسى مال مۈلكىنى شۇ ئىشقا مەجبۇرلىغان ئادەمگە تۆلىتىدۇ. چۈنكى مەجبۇرلانغان ئادەم مەجبۇرلىغۇچىنىڭ قولىدىكى بىر سايماننىڭ ئورنىدىدۇر.

8. ئەگەر بىر ئادەم بىر كىشىنى ئۆلتۈرۈۋېتىشكە مەجبۇرلانغان ۋە ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەتكەن بولسا، بۇنىڭ قىساسى ئەگەر ئۇنى مەجبۇرلىغان ئادەم بالاغەتكە يەتكەن ئادەم بولسا،

مەجبۇرلىغان ئادەمدىن ئىبارەتتۇر.

ئالتىنچى باپ. ئىسلامدىكى تۈزۈم ۋە ئاساسلىق پىرىنسىپلار

1.دىن ۋە قانۇن

ئىسلام تۈزۈمى دېگەن ئاتالغۇنى قىسقىچە تونۇشتۇرغان ۋاقتىمىزدا كەڭرى تارقالغان ئۇقۇم بىلەن تونۇشتۇرساق بولىدۇ: ئۇ دىن بىلەن دۆلەت، تەربىيە بىلەن ھۆكۈمەت، يۇقىرى نەمۇنە بىلەن مەنپەئەت، كوللېكتىپ روھى بىلەن دۆلەت، ئىرادە بىلەن كۈچ قۇۋۋەتتۇر.

ئىسلام تۈزۈمى يۇقىرىقى بىرىكمىلەردىن تەركىپ تاپقان ئېتىبارى بىلەن ئىككى ئاساسنىڭ بولىشىنى تەقەززا قىلىدۇ: ئۇ بولسىمۇ ئىسلام جەمئىيىتى ۋە ئىسلام ھۆكمى.

بىرىنچىسى، تۈزۈم ماددىسى، ئىككىنچىسى بۇ تۈزۈمنىڭ شەكلىدۇر. مەسىلەن ئىسلام جەمئىيىتى ئىسلام ھۆكۈمىتىسىز كۈچكە مۇھتاج بولۇپ قالىدۇ. ئىسلام ھۆكۈمىتى ئىسلام جەمئىيىتىسىز خىيالى ياكى زالىم بولۇپ قالىدۇ.

ئومۇمى قىلىپ ئېيتقاندا مۇسۇلمان يەككە شەخس سۈپىتىدە بولمايدۇ، ئەگەر ئۇ مۇسۇلماندەك ياشىماقچى بولىدىكەن مۇھىتىنى يارىتىشى، بىرلىك ۋە تۈزۈم ئورنىتىشى لازىم. مۇسۇلمان كىشى ئىككى ئىختىيارلىق ئارىسىدا بولىدۇ: دۇنيانى ئۆزگەرتىدۇ ياكى باشقىلارنىڭ ئۆزگەرتىشىگە تەسلىم بولىدۇ.

بىر ئېغىز سۆز بىلەن ئېيتقاندا ئىسلام دىنى مۇكەممەل ھايات يولىدۇر. بىر ئادەم ئىسلامغا ئىشىنىپ تۇرۇپ كىشىلەر بىلەن قىلغان مۇئامىلىسىدە ئىسلامغا يات ھۆكۈم بىلەن تۇرمۇش كەچۈرسە مۇمىن بولالمايدۇ. مۇنداق بىر ـ بىرىگە زىت قىلمىش مۇناپىقلىقنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. !

ئۇ ھالەت روھى دۇنياسى توقۇنۇش بىلەن پارچىلىنىپ كەتكەن ئادەملەرنى پەيدا قىلىدۇ. ئۇنداقلار بىر تەرەپتىن قۇرئان كەرىمنى ئىنكار قىلىشقا قادىر بولالمايدۇ، يەنە بىر تەرەپتىن ئۆزلىرى ياشاۋاتقان شارائىتنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن كۆرەش قىلىش روھىغا ئىگە يولالمايدۇ. ئۇ ھالەت ياكى بولمىسا (دۇنيا سەھنىسنى ئىسلامى ئەمەس دەپ سەھنىدىن چېكىنىپ چىقىپ كەتكەن) راھىبلاردەك ئادەملەرنى پەيدا قىلىدۇ. بۇ يەردە يەنە بىر تۈرلۈك ئادەملەر بولۇپ، ئۇلار قىينىچىلىقنىڭ ھەر تەرەپتىن قىستاۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىپ، شۇ سەۋەبتىن ئىسلامدىن ئاجراپ، ھايات ئۇسۇلىنى قانداق بولسا شۇ پېتى قوبۇل قىلغان كىشىلەردۇر.

ئىسلام تۈزۈمى ئەسلىدە يۇقۇرىقى زىدىيەتلەردىن پاك جەمئىيەتتۇر، ئۇ مۇسۇلمان كىشىنى ئۆز مۇھىتى بىلەن ماسلىشىدىغان دائىرە ئالاقىسىگە كىرگۈزۈدۇ.

مۇسۇلمان جەمئىيىتى دېگەن نېمە؟ دېگەن سوئالغا جاۋاب بەرگەندە، ئۇ مۇسۇلماندىن تەركىپ تاپقان جەمئىيەت دەپ جاۋاب بېرىمىز. بۇ تونۇشتۇرۇش بويىچە بولغاندا، مۇسۇلمانلاردىن ئايرىم قانۇن، قۇرۇلما ۋە ئالاقە تۈزۈمى مەۋجۇت بولغان تۈزۈمنى ئىسلام تۈزۈمى دېگىلى بولمايدۇ. ئىسلام تۈزۈمى ياكى غەيرى ئىسلامى تۈزۈم پەقەت مۇشۇ تۈزۈمنى تەشكىل قىلىدىغان كىشىلەرنىڭ مەۋجۇتلىقى بىلەن بولىدۇ.

ياۋرۇپالىق جەمئىيەتنى قانۇن كۈچى بىلەن ئىنتىزامغا سالغىلى بولىدۇ، دەپ قارايدۇ.

ئاپلاتون جۇمھۇرىيىتى ۋە ئۇنىڭغا تەۋە خىيالى پىكىرلەردىن تارتىپ ياۋروپا روھى كىشلەر ئارىسىدىكى ئالاقىنى نەمۇنىلىك جەمئىيەتكە ئۆزگەرتكىلى بولىدىغان بىر نەمۇنىنى ئىزدەپ كەلمەكتە.

قۇرئان كەرىم بولسا ئاز قانۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، قۇرئان كەرىمنىڭ كۆپ قىسمى مۆمىنلەرنىڭ ھايات ئۇسۇلىنى مۇشۇ پرىنسىپ بويىچە ئىلىپ مېڭىشقا تەشەببۇس قىلىش بىلەن بىرگە ئەقىدە ۋە دىن پرىنسىپلىرىغا مەركەزلىشىدۇ.

بىر جەمئىيەتتە قانۇنلارنىڭ كۆپ ۋە مۇرەككەپ بولىشى شۇ جەمئىيەتتە بۇزۇق ئىش ۋە نەرسىنىڭ مەۋجۇتلىقىغا كۇچلۇك پاكىتتۇر، بۇنىڭدىن شۇنى چۈشۈنۈشكە بولىدۇكى قانۇننى كۆپ چىقىرىشتىن توختاپ كىشلەرگە تەربىيە خىزمىتىنى كۈچلەندۈرۈش لازىم. بۇزۇقچىلىق بىر جەمئىيەتتە مۇئەييەن چەك چىگرادىن ھالقىپ ئۆتۈپ كەتكەن ۋاقىتدا قانۇن كېرەككە كەلمەس بولۇپ، قانۇن بۇزۇق قوللارغا چۈشۈپ كىتىدۇ ياكى ئوچۇق ياكى يوشۇرۇن ھىلىگە بويسۇنىدۇ.

ھاراق، قىمار، پاھىشە، سېھىرگەرلىك ئىسلام كېلىشتىن بۇرۇن ئەرەب جەمئىيەتلىرىدە كەڭ تارقىلىپ كەتكەن رەزىللىكلەر ئىدى، ئىسلام دىنى كەلگەندە قۇرئان كەرىم ئۇ رەزىللىكلەرنى بىر ئايەت بىلەن ئاللاھ بۇ رەزىل ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى ھارام قىلدى، دېگەن بىر تەپسىر بىلەن يوقاتتى. دىن ئاجىزلاشقاندا بۇ رەزىل ئىشلار قايتا ئەسلىگە كەلدى، كىشلەرنىڭ مەدەنىيەت سەۋىيەسىنىڭ يۇقىرى كۆتۈرلۈشمۇ بۇ رەزىللىكلەرگە توسالغۇ بولالمىدى، شۇنداقلا قانۇنمۇ بۇ رەزىللىكلەرنى توسالمىدى. بۇ رەزىل ئىشلارنى قانۇن كۈچى بىلەن توسىمىز دەپ ھەرىكەت قىلغان دۆلەتلەرنىڭ ھەممىسى مەغلۇب بولۇشتى.

بۇ مىساللار، جەمئىيەتنى ئاللاھنىڭ نامى بىلەن ۋە تەلىم تەربىيە يولى بىلەنلا ئىسلاھ قىلغىلى بولىدۇ دېگەن چۈشەنچىنى بېرىدۇ.

ئىسلام دىنى بارلىق تەلىماتلىرىدا روھى ئېغىزغا مەركەزلەشتۇرسىمۇ بۇ دائىرىدە توختاپ قالماستىن شەيتان تۇتۇپ تۇرغان قورالنى پاچاقلاپ تاشلاشقا يۈزلەندى. ئىسلام دىنى ئىنسانىنىڭ ئالەم بىلەن بولغان ئالاقىسىغا ئالاقىدار ئىشلارغا كۆڭۈل بۆلمىسە «دىن» بولالمايدۇ، ياكى «پەقەتلا دىن» بولۇپ ھاياتتىن يىراق دىن بولۇپ قالىدۇ ياكى روھانىلىقنى ئاساس قىلىدىغان ھەزرىتى ئەيسا ئەلەيھىسسالا منىڭ تەلىماتىنىڭ تەكرارلانمىسى بولۇپ قالىدۇ.

ئىسلام دىنى مۇكەممەل ئىنسان بىلەن تەبىئەت ياكى سىرتقى ئالەم ئارىسىنى بىرلەشتۈردى، مانا بۇ مۇكەممەل ئىنسان ۋە ھاياتنىڭ تۈرلۈك ساھەلىرىنى ئىپادىلىگەنلىكتۇر. بۇ دائىرىدە ئىمان قانۇن بىلەن بىرلىشىدۇ، تەلىم تەربىيە ھوقۇق بىلەن بىرلىشىدۇ، شۇ ئارقىلىق ئىسلام تۈزۈم بولىدۇ.

2. ئىسلام، پەقەتلا دىن ئەمەس

ئىسلام دىنى دىنلار تارىخىدا شەكسىز ئۆزگىرىش باسقۇچى بولۇپ تەمسىل قىلىدۇ. ئۇ ، باشقا دىن، ئىدىيە ۋە پەلسەپەلەردىن پەرقلىنىپ تۇرىدۇ. ئىسلام دىنى تامامەن يېڭىچە ھايات پەلسەپەسىنى بىرگە ئىلىپ كەلدى، بۇ پەلسەپە ئىنساندىن ماددى روھى ھاياتىنى ۋە ئەخلاقى ئىجتىمائى ھاياتىنى بىرلەشتۈرۈشنى تەلەپ قىلىدۇ. تېخىمۇ ئىنچىكە بايان قىلغىنىمىزدا بۇ

يېڭى پەلسەپە بۇ ھاياتنىڭ بارلىق تەرەپلىرىنى پۈتۈن ئېڭى ۋە تولۇق ئىرادىسى بىلەن قوبۇل قىلىشنى تەقەززا قىلىدۇ. شۇنداق بولغاندا ئىنساننىڭ ئىنسانلىقى رىئاللىققا ئايلانغان بولىدۇ.

ھاياتنى ئىمان ۋە ناماز بىلەن رەتكە سالغاندىن سىرت ئىلىم پەن ۋە ئەمەل بىلەن رەتكە سېلىشقا ئىشىنىدىغان، ئالەمگە كەڭرى نەزەر بىلەن قارايدىغان كىشى مەسچىتنىڭ زاۋىيىت بىلەن يانمۇ يان سېلىنىشقا چاقىرىدۇ. خەلقلەر غىزالاندۇرۇش ۋە تەلىم تەربىيە قىلىش بىلەن كۈپايىلەنمەيدۇ دەپ قارايدىغان كىشى بۇ ھاياتنى ئاسانلاشتۇرۇش ۋە روھى دۇنياسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشكە ياردەم بېرىش كېرەك دەپ قارايدۇ.

ئۆز دىيارىنى ئۆزى رەتكە سېلىش ھەققىگە ئىگە دەپ تەكىتلەيدىغان ئىسلام ئۆزىنىڭ يادرولوق خۇسۇسى مەيدانىدا باشقا ئىدئولوگىيەلەرنىڭ خىزمەت قىلىشىنى رەت قىلىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئىسلام ساھەسىدە ئىلمانىزىملىق (دىن بىلەن سىياسەتنى ئايرىپ قاراش) رەت قىلىنىدۇ. مانا بۇ ئىسلامنى تولۇق سىستىما شەكلىدە چۈشۈنۈشنىڭ بىرىنچى نەتىجىسىدۇر. . .

شۇنى ئەستىن چىقارماسلىق كېرەككى، ئىسلام دىنى ھاياتنى ئەڭ گۈزەل شەكىلدە ئىنتىزامغا سېلىشقا بۇيرۇدى. شۇنداقلا بىلىم مەرىپەتكە ئېچىلىشقا قاتتىق قىزىقتۇردى. دىن بىلەن ئىلىم پەننى، ئەخلاق بىلەن سىياسەتنى، شەخس بىلەن كوللىكتىپنى، روھ بىلەن ماددىنى بىرلەشتۈرۈشنى ئۆز خاراكتىرى قىلدى. . .

3. ئىسلامنىڭ تۈزۈمىدىكى ئاساسلىق پرىنسىپلار

ئىسلامدا شەخس بىلەن شەخسنىڭ، شەخس بىلەن كوللىكتىپنىڭ ئالاقىسىنى بەلگىلەپ بېرىدىغان ئۆزگەرمەس پرىنسىپلار بار. لېكىن ئاسماندىن چۈشكەن ئۆزگەرمەيدىغان تەپسىلى ئىقتىسادى، ئىجتىمائى ياكى سىياسى تۈزۈم تېپىلمايدۇ (يەنى ئىسلام دىنى ئىقتىسادى، سىياسى ۋە ئىجتىمائى ساھەدە ئاساسلىق پرىنسىپنى ئوتتۇرغا قويدى، تەپسىلاتنى ئىنسانلار ئىجتىھادىغا قالدۇردى) . ھازىرقى مۇسۇلمانلار ئىقتىسادىنى تەدبىر قىلىدىغان، جەمئىيەتنى تۈزۈمگە سالىدىغان ۋە ھۆكۈم ئىشلىرىنى بىر تەرەپ قىلىدىغان يول ۋە ئۇسۇل ئۆتمۈشتىكى مۇسۇلمانلار ئىقتىسادىنى ئىدارە قىلغان، جەمئىيەتنى رەتكە سالغان يولدىن ئۆزگىرىدۇ.

ھەر دەۋردىكى ھەر ئەۋلاتلارنىڭ خىزمىتى ئىسلامنىڭ ئاساسلىق پرىنسىپلىرىنى تەتبىقلاش ئۈچۈن مۇناسىپ يول ۋە چارىلارنى ئىجات قىلىشى لازىم.

1- ئىنسان ۋە كوللىكتىپ

ئىسلام جەمئىيىتى مۆمىنلەردىن تەشكىل تاپقان ئىنتىزاملىق كوللىكتىپ. ئىنسان ۋە جەمئىيەت ئىلىم پەن ياكى ئىنقىلاپ ياكى سوتسىيالىزىم بىلەن ئۈزۈتقا ئېرىشەلمەيدۇ. ئىنساننىڭ روھى ھاياتىغا يىلتىزى شەكىلدە كۆڭۈل بۆلمەيدىغان ۋە ئۇنىڭ روھى ھاياتىنى يېڭىلاشقا ئەھمىيەت بەرمەيدىغان چىقىش يولى ساختا چىقىش يولىدۇر.

ئىسلام جەمئىيىتىنى ئىقتىسادى، ئىجتىمائى ياكى باشقا تېخنىكا ئاساسىغا تۇرغۇزۇش مۇمكىن بولمايدۇ. چۈنكى بۇ جەمئىيەت ئاساسى قۇرۇلمىسىدا ئەزالىرى ئۈچۈن دىنى ۋە ۋىجدانى ئامىلنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

ئەزالىرىنى ماددا ئاساسىغا باغلايدىغان جەمئىيەتنىڭ ئەكسىچە، ئىسلام كوللىكتىپى

(جامائىتى) ھەقىقى روھى جەمئىيەت بولۇپ روھى ئەزالىق ئاساسىغا تايىنىدۇ. بۇ جەمئىيەتتىكى ئالاقە بىۋاستە شەخسى چىقىشىش ئالاقىسىدۇر. ئۇ ئىنسان بىلەن ئىنساننىڭ ئالاقىسىدۇر. جامائەت كىشلەر ئارىسىدىكى يېقىنلىشىش ۋاستىسى سۈپىتىدە جەمئىيەتنى بىرلەشتۈرۈش ۋە جەمئىيەتتە ئىتتىپاقلىقنى كېڭەيشتى ئۈچۈن ھەسسە قوشىدۇ. شۇنداقلا يىتىمسىراش ۋە ياتلىشىش تۇيغۇسىنى پارچىلاپ تاشلاشقا ياردەم بېرىدۇ.

ئۇنىڭدىن سىرت جامائەت ئىجتىمائى ۋە ئەخلاقى ئۆلچەملەردىن ھالقىپ ئۆتمەكچى بولغانلارغا قارىتا كۈچكە تايانمايستىن خەلق پىكىرى يارىتالايدۇ. مۇسۇلمان كىشى ئۆزىنىڭ باشقىلارغا يېقىنلىقىنى ھېس قىلالمىغانلىقى مۇسۇلمان جەمئىيىتىنىڭ ئىسلام قېرىنداشلىقىنى بارلىققا كەلتۈرۈشتە مەغلۇپ بولغانلىقىدۇر.

ئىسلام دىنى ئىنساننىڭ يەنە بىر ئىنسانغا قېرىنداشلىق قولىنى مەقسەتسىز ئىخلاس بىلەن سوزۇشنى خالايدۇ. مۇشۇ ئىش ئەمەلى رېئاللىققا ئايلانغىچە بىز بىر نەرسىنى قولغا كەلتۈرگەن بولمايمىز. ئىسلام دىنى دۆلەتنىڭ كىشلەرنى ھىمايە قىلىش ئۈچۈن داۋاملىق شەكىلدە كۈچ ئارقىلىق ئارلىششىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان مەيدان بىلەن ماسلىشالمايدۇ. ئىسلام بۇنداق ۋەزىيەتنى مۇئەييەن شارائىت ئاستىدا ۋاقىتلىق قوبۇل قىلىشى مۇمكىن، لېكىن داۋاملىق شەكىلدە قوبۇل قىلمايدۇ. كۈچ ۋە قانۇن ئادالەتنىڭ سايمانلىرى، ئەمما ئادالەتنىڭ ئۆزى ئىنساننىڭ يۈرىكىدە بولىدۇ، ئادەم قەلبىدە ئادالەت بولمىسا، ئادالەت مۇتلەق تېپىلمايدۇ.

2- ئىنسانلار ئارىسىدىكى باراۋەرلىك

قۇرئان كەرىم ناھايىتى زور ئەھمىيەتكە ئىگە ئىككى ھەقىقەتنى تەكىتلىدى، ئۇ بولسىمۇ ئاللاھنىڭ بىرلىكى ۋە كىشلەر ئارىسىدىكى باراۋەرلىكتۇر. قۇرئان كەرىم بۇ ئىككى ھەقىقەتنى ناھايىتى روشەن قىلىپ ئوتتۇرغا قويدى. شۇنىڭ ئۈچۈن بىر ئاللاھدىن باشقا ئىلاھ يوق، تاللانغان خەلق ياكى ئىرق مەۋجۇت ئەمەس، بارلىق ئىنسانلار باراۋەر.

ئىسلام دىنى كىشلەرنى تەبىقە ياكى ئىرق ئاساسىدا بۆلۈشنى قوبۇل قىلمايدۇ. چۈنكى ئىسلام دىنى، دىنى، ئەخلاقى ھەرىكەت بولۇش ئېتىبارى بىلەن ئىنسانلار ئارىسىنى ئەخلاق ئۆلچىمىنى ئۆز ئىچىگە ئالمايدىغان ئايرىش ئۇسۇلى بىلەن ئايرىشنى قوبۇل قىلمايدۇ. ئىنسانلار ئارىسىنى پەرقلەندۈرۈشكە توغرا كەلسە مەنىۋى قىممەت ۋە ئەخلاق ئاساسىدا پەرقلەندۈرۈش كېرەك. ئاللاھ قۇرئاندا مۇنداق دەيدۇ:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُم مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ (**13**)

«ئى ئىنسانلار! سىلەرنى بىز ھەقىقەتەن بىر ئەر، بىر ئايالدىن، (ئادەم بىلەن ھەۋۋادىن ئىبارەت) بىر ئاتا بىر ئانىدىن ياراتتۇق ئۆز ئارا تونۇشۇشۇڭلار ئۈچۈن سىلەرنى نۇرغۇن مىللەت ۋە ئۇرۇق قىلدۇق، ھەقىقەتەن ئەڭ تەقۋادار بولغانلىرىڭلار اللەنىڭ دەرگاھىدا ئەڭ ھۆرمەتلىك ھېسابلىنىسىلەر (يەنى كىشلەرنىڭ بىر بىرىدىن ئارتۇق بولۇشى نەسەب بىلەن ئەمەس، تەقۋادارلىق بىلەن بولىدۇ) ، الله ھەقىقەتەن ھەممىنى بىلگۈچىدۇر، ھەممىدىن خەۋەرداردۇر» (ھوجۇرات سۈرىسى، 13 - ئايەت).

تۆز يولدا ماڭغان كىشىلەرنىڭ ھەممىسى كۆندىلىك ئوزۇقنى قانداق كەسىپ قىلىشىدىن قەتئىي نەزەر بىر جامائەتكە (گورۇپقا) تەۋە بولىدۇ. شۇنداقلا يامان ۋە بۇزۇق كىشىلەر سىياسى مايىللىقى ياكى خىزمەتتىكى ئورنىنىڭ قانداق بولىشىدىن قەتئىي نەزەر بىر تەبقىگە تەۋە بولىدۇ.

3. مۇسۇلمان ئارىسىدىكى قېرىنداشلىق. ئاللاھ قۇرئاندا مۇنداق دەيدۇ:

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ (**10**)

«مۆمىنلەر ھەقىقەتەن (دىندا) قېرىنداشلاردۇر، (ئۇرۇشۇپ قالسا) قېرىنداشلىرىڭلارنىڭ ئارىسىنى تۈزەڭلار، رەھمەتكە ئېرىشىشىڭلار ئۈچۈن، اللەدىن قورقۇڭلار» (ھوجۇرات سۈرىسى، 10 ئايەت). قۇرئان كەرىم بۇ ئايەت ئارقىلىق ئىنسانىيەتنىڭ داۋاملىق تەرەققىياتى ئۈچۈن ئىلھام مەنبەسى ھېساپلىنىدىغان بۈيۈك بىر غايىگە ئىشارەت قىلىدۇ. ئۆلچەملىك قېرىنداشلىقنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن كىشىلەرنىڭ ئىچكى ۋە تاشقى دۇنياسىدا زور ئۆزگىرىش پەيدا قىلىش كېرەك.

بىز قېرىنداشلىق پرىنسىپىدا ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ ھەققىنى ۋە ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ مۇسۇلمانلار ئارىسىدا رەسمىي قېرىنداشلىق ئالاقىسىنىڭ ئورنىشى ئۈچۈن كېتەرلىك رەسمىيەتلەرنى قوللانغانلىقنى كۆرەلەيمىز. بۇ ھەقتىكى ئىسلامنىڭ كۆرسەتمىلىرىنى ساناقسىز دېيىشكە بولىدۇ.

4. مۇسۇلمانلار بىرلىكى

ئىسلام دىنى ئۇممەت پرىنسىپىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئۇ، بارلىق مۇسۇلمانلارنى دىن، مەدەنىيەت ۋە سىياسى جەھەتتىن بىر جامائەتكە بىرلەشتۈرۈش دېگەنلىك بولىدۇ. ئىسلام دىنى بۇ جامائەتنىڭ ئىرقىنى ئېتىبارغا ئېلىپ كەتمەيدۇ.

بۇ جامائەت (كوللىكتىپ) ئارىسىدا بۆلگۈنچىلىك ۋە تالاش تارتىش پەيدا قىلىدىغان ھەر قانداق نەرسە گورۇھلار، مەزھەبلەر ۋە پارتىيەلەرگە مۇناسىۋەتلىك بولسۇن ياكى بايلىق ۋە ئىجتىمائىي ئورۇنغا ئوخشاش ماددى نەرسىلەرگە مۇناسىۋەتلىك بولسۇن بىرلىك پرىنسىپىغا زىت ئىشتۇر، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ئىشنى قايسى تۈردىن بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر يوقۇتۇش لازىم.

ئىسلامى يۈنۈلۈش بىلەن غەيرى ئىسلامى يۈنۈلۈش ئارىسىنى ئايرىپ تۇرىدىغان جەۋھەرى ئىككى ئامىل بار، ئۇ بولسىمۇ: بىرىنچىسى ئىسلام، ئىككىنچىسى ئىسلام بىرلىگىدۇر. جامائەت (خەلق ياكى كوللىكتىپ) ئىچكى ئالاقىسىنى رەتكە سېلىشتا ئىسلامغا بويسۇنسا ۋە سىرتقى ئالاقىسىدە ئىسلام بىرلىكى پىكرىگە بويسۇنسا ئىسلامغا يېقىن بولىدۇ. شۇنداق بولغاندا ئىسلام ئۇ جامائەتنىڭ ئەقىدىسى ۋە ئىسلام بىرلىكى سىياسىتى بولىدۇ.

5. شەخسى ئىگىدارچىلىق

ئىسلام دىنى خۇسۇسى ئىگىدارچىلىقنى تەكىتلەپ ئېتىراپ قىلىسمۇ، لېكىن يېڭى ئىسلام جەمئىيىتى ئېنىق ھالەتتە بارلىق بايلىق مەنبەلىرى خۇسۇسەن تەبئىي بايلىقلار جەمئىيەتنىڭ مۈلكى بولىشى ۋە جەمئىيەتنىڭ بارلىق ئەزالىرىنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن ئىشلىتىلىشى لازىم دەپ ئىلان قىلىشى كېرەك. جەمئىيەتنىڭ بايلىق مەنبەلىرىنى كۆزتىشى ۋە تەكشۈرۈشى بايلىقنىڭ بىر قانچە ئادەمنىڭ قولىدا توپلىنىشىپ قېلىشنى چەكلەش ۋە تۈرلۈك

ساھەلەردە تەرەققىيات پىلانى ئۈچۈن كېتەرلىك ئىقتىسادنى تەمىنلەپ بېرىشنىڭ كېپىلى ئۈچۈن مۇھىم بىر مەسىلە.

بۇ مەسىلە ئىدېئولوگىيە ياكى مۇئەييەن سىياسى تۈزۈمگە ئالاقىدار ئەمەس، ئۇ ھازىرقى ئالەمدە ئىنسانىيەت جەمئىيىتىنىڭ تەرەققىياتىدىن كېلىپ چىققان زۆرۈرىيەتتىن ئىبارەت.

يەككە ئىگىدارچىلىق قۇرئان كەرىمنىڭ تەلىماتىغا ئاساسەن ئومۇمى مەنپەئەتكە ئىشلىتىش زۆرۈرىيىتىگە بويسۇنىدۇ. ئاللاھ قۇرئاندا مۇنداق دەيدۇ:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ إِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللّهِ وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلاَ يُنفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللّهِ فَبَشِّرْهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ (**34**)

«ئى مۆمىنلەر! ھىبرىلەر ۋە راھىبلەردىن (يەھۇدىي ۋە ناسارا ئۆلىمالىرىدىن) نۇرغۇنلىرى كىشىلەرنىڭ پۇل ـ ماللىرىنى ھەقىقەتەن ھارام يەيدۇ، (كىشىلەرنى) اللهنىڭ دىنىغا كىرىشتىن توسىدۇ، ئالتۇن ـ كۈمۈش يىغىپ، ئۇنى اللهنىڭ يولىدا سەرپ قىلمايدىغانلارغا (دوزاختا بولىدىغان) قاتتىق ئازاب بىلەن بېشارەت بەرگىن.» (تەۋبە سۈرىسى، 34 ئايەت) .

ئىسلام دىنى مۇتلەق خۇسۇسى ئىگىدارچىلىقنى ئېتىراپ قىلمايدۇ، ئىسلام شەرئىتى خۇسۇسى ئىگىدارچىلىقنى يامان ئىستىمال قىلىشنى ھارام قىلىدۇ ۋە ئۇ ئادەمنىڭ بايلىقنى ئومۇمى مەنپەئەت ئۈچۈن ئىشلىتىشنى ۋاجىب قىلىدۇ.

يۇقىرىقى ئايەت كەرىمگە ئاساسەن شەخسى ئىگىدارچىلىقنى يامان ئىستىمال قىلىش ياكى بايلىقنى ئىستىمال قىلماي بېسىپ يېتىشقا قارىشى قانۇنى ۋە ئەمەلى رەسمىيەتلەرنى قوللانسا بولىدۇ. (بۇنى ئىجرا قىلىش ئۈچۈن ئىسلام ھۆكۈمىتى بولۇش كېرەك، شەخسلەرنىڭ ئۇنداق قىلىشى توغرا بولمايدۇ)

زۇلۇم، ئادالەتسىزلىك ۋە ئىسراپخورلۇق بىلەن كۆرەش قىلىش تۈزۈمىنىڭ ساقلىنىپ قېلىنىشى ئۈچۈن، ئەخلاقى ۋە ئىجتىمائى مەيداننىڭ ھەقىقى قىممەت قارىشى ئۈچۈن ئۆلچەم بولىدۇ.

6ـ زاكات ۋە جازانە

ئىجتىمائى خاراكتىرگە ئىگە ئىسلامنىڭ ئۆزگەرمەس ئەھكاملىرىنىڭ بىرىسى: زاكاتنىڭ پەرزلىكى ۋە جازانىنىڭ ھاراملىقىدۇر.

زاكات مۇسۇلمانلار ئارىسىدا ئالمىشىپ تۇرىدىغان مەسئۇلىيەت پرىنسىپىنى ۋە كىشلەرنىڭ بىر بىرىگە ئىگە بولۇشىنىڭ ۋاجىبلىقىنى بىكىتىدۇ. مۇشۇ پرىنسىپ بىكىتىلگەن ھامان ئۇ جەمئىيەتنىڭ تەرەققىيات دەرجىسى ۋە تۈرلۈك ئېھتىماللىقلار بىلەن ماس كېلىدىغان ئىجتىمائى كۆڭۈل بۆلۈش شەكىللىرىنىڭ يېگىچە ئاساسى بولۇپ قالىدۇ.

بۈگۈنكى مۇسۇلمانلار دۇنياسىدا زاكات كىشلەرگە خاس ئىشلار قاتارىدىن سانالماقتا. ئىجتىمائى ۋە دىنى مەيداندا زاكات توغرا ۋەزىپىسىنى ئادا قىلىشتىن توختىدى ۋە ئۈمىد قىلىنىۋاتقان مېۋىسىنى بەرمەيدىغان بولۇپ قالدى. زاكاتنىڭ بولمىغانلىقى ھاياتنىڭ تۈرلۈك ساھەلىرىدە ئېنىق كۆرۈنىدىغان بىر ئىشقا ئايلاندى.

ئەسلى ئىسلام تۈزۈمدە زاكات بارلىق ۋاستىلار بىلەن لازىم تېپىلغاندا كۈچ ئارقىلىق ئادا قىلىندىغان ئۇمۇمى قانۇن سانىلىدۇ. جازانىنىڭ هارام قىلىنىشى بىلەن ئىسلام تۈزۈمىنىڭ پرىنسىپلىرىدىن بىرسى بەلگىلەندى. ئاللاھ قۇرئاندا مۇنداق دەيدۇ:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اتَّقُواْ اللّهَ وَذَرُواْ مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ (**278**) فَإِن لَّمْ تَفْعَلُواْ فَأْذَنُواْ بِحَرْبٍ مِّنَ اللّهِ وَرَسُولِهِ وَإِن تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُؤُوسُ أَمْوَالِكُمْ لاَ تَظْلِمُونَ وَلاَ تُظْلَمُونَ (**279**)

«ئى ئىمان ئېيتقان كىشىلەر! (هەقىقىي) مۇمىن بولساڭلار، الله (نىڭ ئەمرىگە مۇخالىپەتچىلىك) قىلىشتىن ساقلىنىڭلار، (كىشىلەرنىڭ زىممىسىدە) قېلىپ قالغان جازانىنى (يەنى ئۆسۈمنى) ئالماڭلار. ئەگەر ئۇنداق قىلساڭلار بىلىڭلاركى، الله ۋە ئۇنىڭ رەسۇلى سىلەرگە ئۇرۇش ئېلان قىلىدۇ، ئەگەر (جازانە قىلىشتىن) تەۋبە قىلساڭلار، (قەرز بەرگەن) سەرمايەڭلار ئۆزەڭلارغا قايتىدۇ، باشقىلارنى زىيان تارتقۇزمايسىلەر، ئۆزەڭلارمۇ زىيان تارتمايسىلەر» (بەقەرە سۈرىسى، 278ـ 279 ـ ئايەتلەر) .

بۇ پرىنسىپ ئىلگىرى بەلگىلەنگەن هەر قانداق كىرىمنىڭ هاراملىقىنى قارار قىلىدۇ. شۇنداقلا ئەخلاق پرىنسىپىغا زىت يوللار بىلەن بايلىق توپلاشنىڭ هاراملىقىنى بىكىتىدۇ.

7ـ جۇمهۇرىيەت پرىنسىپى

شەخسى ئىگىدارچىلىقتىن باشقا ئىسلام دىنى هەر قانداق مىراس پرىنسىپى ياكى ئالاهىدە ئىگىدارچىلىق ياكى مۇتلەق هوقۇقنى ئېتىراپ قىلمايدۇ. ئاللاهقا مۇتلەق هوقۇقنى قارار قىلغانلىق ئۇنىڭدىن باشقا هەر قانداق مۇتلەق هوقۇقنى ئىنكار قىلغانلىق بولىدۇ.

خۇلەپائى راشىدىنلارنىڭ دەرۋىگە قارايدىغان بولساق هۆكۈمدىكى جۇمهۇرىيەت پرىنسىپىنىڭ ئاساسلىق ئۈچ تەرىپىنى كۆرەلەيمىز:

1. دۆلەتنىڭ رەئىسى (خەلق تەرىپىدىن) سايلىنىدۇ.
2. دۆلەتنىڭ رەئىسى خەلق ئالدىدا مەسئۇلىيەتكە تارتىلىدۇ.
3. دۆلەتنىڭ رەئىسى ۋە خەلق ئاممىسى جەمئىيەتنىڭ ئۇمۇمى ئىشلىرىدا بىرگە خىزمەت قىلىدۇ.

قۇرئان كەرىم بۇ نوقتىنى ناهايىتى روشەن بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ (**38**)

«نامازنى (تەئدىل ئەركان بىلەن) ئۆتەيدىغانلارغا، ئىشلىرىنى مەسلىهەت بىلەن قارار قىلىدىغانلارغا، بىز رىزىق قىلىپ بەرگەن نەرسىلەردىن سەدىقە قىلىدىغانلارغا، ئۇچرىغان زۇلۇمغا قارشى تۇرالايدىغانلارغا اللەنىڭ هۇزۇرىدىكى ساۋاب تېخىمۇ ياخشىدۇر، تېخىمۇ باقىدۇر» (شۇرا سۈرىسى، 38 ئايەت) .

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللّهِ لِنتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لاَنفَضُّواْ مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّهِ إِنَّ اللّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ (**159**)

«اللهنىڭ رەهمىتى بىلەن سەن ئۇلارغا مۇلايىم بولدۇڭ؛ ئەگەر قوپال، باغرى قاتتىق بولغان بولساڭ، ئۇلار چۆرەڭدىن تارقاپ كېتەتتى؛ ئۇلارنى ئەپۇ قىل، ئۇلار ئۈچۈن مەغپىرەت تىلىگىن، ئىشتا ئۇلار بىلەن كېڭەشكىن» (ئال ئىمران سۈرىسى، 159 ـئايەت) .

ئىسلام تارىخىدىكى دەسلەپقى تۆت خەلىپە پادىشاھ ياكى زۇمگەرلەر ئەمەس ئىدى، ئۇلار خەلقنىڭ قوللىشى بىلەن سايلانغانلار ئىدى، ئەمما مىراسخور خەلىپىلىك ئىسلامنىڭ سىياسى تۈزۈمى بولۇپ تەكىتلەنگەن سايلام پرىنسىپىنى ئەمەلدىن قالدۇرغانلىقتۇر.

8. بىر ئاللاھدىن باشقا ئىلاھ يوق

ئىسلام تۈزۈمىنى تۇرغۇزۇشنىڭ نىشان ئىكەنلىگىگە قايىل بولغان ۋاقتىمىزدا ئومۇمى شەخىسلەرنىڭ جەمئىيەتتە تۇتقان ئورنى قانداق بولۇشىدىن قەتئى نەزەر خاتالىقتىن خالى بولالمايدىغانلىقىغا ئىشەنچىمىز ئاشىدۇ. مۇشۇ ئۇقۇم بىلەن ئېيتقاندا ئىسلام تۈزۈمى «پروگرام ۋە پرىنسىپقا نىسبەتەن»مۇتلەق ھوقۇق ۋە «شەخىسكە نىسبەتەن» مۇتلەق دېموگراتىيەدىن تەشكىل تاپقان بولىدۇ. (يەنى ئىسلام تۈزۈمىدە مۇتلەق ھوقۇق ئىسلام پرىنسىپلىرىغا خاس، ئەمما بۇ تۈزۈمدىكى سىياسى رەھبەرلەر خەلق ئاممىسى تەرىپىدىن ئەركىن سايلام بىلەن سايلىنىدۇ) .

ئىسلام دىنى خاتالىقتىن خالى ۋە بارلىق مەلۇماتلارنى ئۆزلەشتۈرگەن ئىنسانىنىڭ بارلىقىنى ئېتىراپ قىلمايدۇ. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەممۇ بۇ ئورۇننى ئۇزىگە دەۋا قىلمىغان ئىدى، بەلكى بىر قانچە ئورۇندا پەرۋەردىگارىنىڭ كايىشىغا ئۇچرىغان..

قۇرئان كەرىم ئەمەلى كىتاب بولۇپ«ئەپسانە» قەھرىمانلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالمايدۇ. ئۆتمۈش ياكى ھازىر بولسۇن غەرب ياكى شەرقنى قاپلىغان شەخىسلەرگە چوقۇنۇش كۆرنىشى ئىسلامدىن مۇتلەق يات كۆرۈنۈش بولۇپ، ئۇ قۇرئان كەرىم ھارام قىلغان بۇددىزىمنىڭ بىر تۈرىدۇر. ئاللاھ قۇرئاندا مۇنداق دەيدۇ:

اتَّخَذُواْ أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُواْ إِلاَّ لِيَعْبُدُواْ إِلَهًا وَاحِدًا لاَّ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ (**31**)

«ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ھىبرىلىرىنى، راھىبلىرىنى (يەھۇدىيلار بىلەن ناسارالارنىڭ دىنىي باشلىقلىرىنى، ئۆلىمالىرىنى) ۋە مەريەم ئوغلى مەسىھنى مەبۇد قىلىۋالدى. (ھالبۇكى) ئۇلار (پەيغەمبەرلەر ئارقىلىق) پەقەت بىر ئىلاھقا ئىبادەت قىلىشقا بۇيرۇلغان ئىدى، ئۇنىڭدىن باشقا (يەنى ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى الله دىن باشقا) ھېچ مەبۇد (بەرھەق) يوقتۇر، الله ئۇلارنىڭ شېرىك كەلتۈرگەنلىرىدىن پاكتۇر» (تەۋبە سۈرىسى، 31 ئايەت) .

ئىنساننىڭ قىممىتىنىڭ توغرا ئۆلچىمى ئۇنىڭ شەخسى ھاياتى ۋە جەمئىيەتكە تەقدىم قىلىدىغان نەرسىنىڭ مىقدارىدا كۆرۈنىدۇ. ئۇلۇغلاش ۋە بەك كۆتۈرۈۋىتىش يالغۇز ئاللاھقا قارىتىلىشى كېرەك. . .

9. تەربىيە

دىن، ئىسلام جەمىيىتىنىڭ ئاساسى بولغانلىقى ئۈچۈن تەربىيە ئۇ جەمىيەتنىڭ بىر خىل ۋەزىپىسى بولۇپلا قالماستىن، بەلكى مەۋجۇتلۇق ئاساسى ۋە جەۋھىرىدۇر. مۇھىمى ئائىلىدىن باشلىنىپ مەكتەپ باسقۇچلىرىغىچە داۋاملىشىدىغان دىنى ۋە ئەخلاق تەربىيىسىدۇر. ئىسلام تۈزۈمىنىڭ ئالدىدا قىلمىسا بولمايدىغان مۇھىم ۋەزىپىدىن بىرسى بار، ئۇ بولسىمۇ خاتا تەربىيە شەكىللىرىنى يوقۇتىشتۇر. ئىسلام دىنى بىر تۈرلۈك ئىشلارنى چەكلەپ ھارام قىلغاندا ئۇ ئىشلارنى يوقۇتۇش ئۈچۈن لازىم بولغان رەسمىيەتلەرنى قوللىنىشى كېرەك. چەكلەنگەن ئىشلار

تۈۋەندىكىچە:

مەس قىلغۇچى ئىچىملىك ۋە زەھەرلىك چېكىملىكلەرنىڭ ھەممىسى. ئاشكارا ۋە يوشۇرۇن پاھىشۋازلىق. گېزىت ژورنال، تېلېۋىزور، فىلىملاردىكى نورمالسىز گەپ سۆز ۋە ئىش ھەرىكەتلەر. قىمار سورۇنلىرى، تانسىخانا ۋە تۈرلۈك كېچىلىك كۆڭۈل ئېچىش سورۇنلىرى ۋە ئۇندىن باشقا ئىسلام تەلىماتىغا زىت بولغان سورۇنلاردىن ئىبارەت.

10ـ مائارىپ

تەلىم (مائارىپ) ئىسلام دۇنياسىنى ھازىرقى چۈشكۈن ۋەزىيىتىدىن تېز ئازات قىلىش ئۈچۈن مۇھىم ئىككىنچى ئامىل ھېساپلىنىدۇ. ئىلمى تەرەققىيات تەتبىقلاش ۋە ئۇنى داۋاملىق راۋاجلاندۇرۇشقا ئىقتىدار يېتىلمىسە توغرا ۋە ھەقىقى مۇستەقىللىق بولمايدۇ. ئىسلام مەيدانىغا كەلگەندە مۇسۇلمانلار دەسلەپقى دەۋرلىرىدە ئىلگىرىكى مەدەنىيەتلەر قالدۇرۇپ كەتكەن ئىلمى بايلىقلارنى تەتقىق قىلىش ۋە توپلاش مەجبۇرىيىتىنى ئۈستىگە ئالغان ئىدى. مۇسۇلمانلار ئۇ ئىشلارنى قورقماستىن ياكى مۇتىئەسسىپلىك قىلماستىن قىلغانىدى. بۈگۈن ئۇلارغا نېمە بولدى؟ مۇسۇلمانلار بۈگۈن نېمىشقا غەرب مەدەنىيىتىگە ئىلگىرىكى پوزىتسىيەنى بىلدۈرۈشتىن ئاجىز كېلىدۇ!.

تېخنىكا ۋە تەرەققىياتنى ئىجادىيەت يولى بىلەن قوبۇل قىلامدۇق ياكى دورىمۇچىلىق يولى بىلەنمۇ؟ شەرەپ بىلەنمۇ ياكى خورلۇقنى ھېس قىلىش بىلەنمۇ؟ تەرەققىيات سالاھىيىتىمىزنى يوقىتىۋېتەمدۇ ياكى تەرەققىيات بىلەن بىرلىكتە سالاھىيىتىمىز، مەدەنىيىتىمىز ۋە قىممەت قارشىمىزنى ساقلاپ قالالامدۇق؟

مۇشۇ ھەقىقەتلەرگە ئاساسەن كەسكىن قىلىپ ئېيتالايمىزكى، بۈگۈن ئىسلام دۇنياسىدا مائارىپ شەكىل ۋە ساپا جەھەتتىن يىلتىزى ئۆزگەرتىش پەيدا قىلىشقا مۇھتاج بولغان چوڭ قۇرۇلمىدۇر. شەكىل جەھەتتىن مائارىپ ياتلارغا تايىنىشتىن قۇتۇلۇشى لازىم. ساپا جەھەتتىن مەكتەپلەردىكى كەمچىللىكلەرنى ۋە ئاجىزلىقلارنى قىسقا ۋاقىت ئىچىدە يوقاتماق لازىم. ھەر بىر ۋەتەنداشقا مائارىپ پۇرسىتىنى يارىتىش كېرەك. مەسجىدمۇ مەكتەپنىڭ رولىنى ئالسا بولىدۇ، مائارىپ پروگراملىرىمىزدا مەغلۇب بولمىساق باشقا ساھەلەردە ھەرگىز مەغلۇب بولمايمىز. .

11ـ ۋىجدان ئەركىنلىكى

خەلقلەرنى تەربىيلەشتە بولۇپمۇ رادىيو، تېلېۋىزور، گېزىت ژورنال. . . غا ئوخشاش تەشۋىقات ۋاستىلىرى يوقۇرى ئاڭ سەۋىيەگە ئىگە ئەخلاقلىق كىشىلەرنىڭ قولىدا بولىشى كېرەك. بۇ تەشۋىقات ۋاستىلىرى ئەخلاقسىز كىشىلەرنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالسا ياشلارنى كېرەكسىز قىلىپ تاشلايدۇ.

ئىسلام دىنى پرىنسىپ شەكلىدە دىنى ئەركىنلىكنى ئىلان قىلدى، شۇنىڭ ئۈچۈن ئىمان ۋە ئېتىقاد مەسىلىسىدە مەجبۇرلاش تۈرلىرىنىڭ ھەممىسىنى رەت قىلىدۇ.

ئىسلام دىنى ئەخلاق مەسىلىسىدە چىڭ تۇرسىمۇ، ئۇنىڭ تەبىئەت، ۋە ھايات يوللىرىغا ئوچۇقلىقى ئىسلامنى پىكىر ئەركىنلىك دىنى قىلىپ كۆرستەلەيدۇ. ئىسلام تارىخى بۇنىڭ شاھىدى. ئىسلام دىنى تاقاق يولنى قوبۇل قىلمايدۇ، مۇستەبىد دىكتاتۇر تۈزۈمنى رەت قىلىدۇ،

شۇنىڭ ئۈچۈن ئىسلامدا روھى ئىزىش مەھكىمىسى تېپىلمايدۇ. . .

12. ئىسلام ۋە مۇستەقىللىق

ئىسلام تۈزۈمى مۇستەقىللىق ۋە ئەركىنلىك بولمىسا پۈت تىرەپ تۇرالمايدۇ. ئۇنىڭ ئەكسىچە ئىسلام بولمىسا مۇستەقىللىق ياكى ئەركىنلىك بولمايدۇ. مۇستەقىللىق روھى ۋە پىكرى مۇستەقىللىقنىڭ نەتىجىسى بولمىسا ھەقىقى مۇستەقىللىق بولمايدۇ، روھى ياكى مەنىۋىيتى مۇستەقىل بولمىغان مىللەتنىڭ مۇستەقىللىقى داۋاملىشالمايدۇ. مۇسۇلمان خەلق ئەمەلى ھاياتىدا ئىسلام پىكرىنى تەكىتلەش ئارقىلىق روھى ئەركىنلىكىنىڭ ئىجتىمائى ۋە سىياسى ئەركىنلىكىنىڭ شەرتى ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىدۇ.

مۇسۇلمان خەلقنىڭ ھوقۇق بېشىدىكى نىزامنى قوللىشى، ئۇ نىزامنىڭ ئىسلام خاراكتېرىگە ماسلىشىشىغا مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ، نىزام ئىسلامدىن يىراقلاشقانچە خەلقنىڭ قوللىشى ئازىيىدۇ. ئىسلامغا قارىشى ھەر قانداق بىر تۈزۈم مۇسۇلمان خەلقنىڭ قوللىشىدىن مەھرۇم قالىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنداق نىزاملار چەتئەللىكلەرنىڭ ياردىمىنى ئىزدەيدۇ. نەتىجىدە بۇ نىزام ياتلارغا تەۋە بولۇپ جان ساقلايدۇ.

بۇ ھەقىقەتلەر ئىسلام تۈزۈمىنىڭ ھەقىقى دېموكراتىيە تۈزۈمى ئىكەنلىگىنى تەكىتلەيدۇ. بۇ تۈردىكى دېموگراتىيە ھۆكۈمەت ئىدىيسى ۋە خىزمىتىنى خەلقنىڭ ئارزۇ ئارمان ۋە ئىنتىلىشلىرىنى ئەكىس ئەتتۈرىدىغان يۈلۈنۈشكە قاراتقان ۋاقتىدا رېئاللىققا ئاشىدۇ. بىر مۇسۇلمان دىيارىدا ئىسلام تۈزۈمىنى تۇرغۇزۇش ھەقىقەتتە ئەڭ يۇقىرى دەرجىدىكى دېموگراتىيە خىزمىتىدۇر. چۈنكى ئۇ خەلقنىڭ ئارزۇ ئارمان ۋە ئىنتىلىشلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرغانلىقتۇر. شۇنى ئېنىق بىلىش كېرەككى، مۇسۇلمان خەلق ئاممىسى ئىسلام ۋە ئىسلام جەمئىيىتىدە ياشاشنى خالايدۇ. دېموگراتىيە قۇرۇق شوئاردىن كەلمەيدۇ، بەلكى ئەمەلىيەتتىن كىلىدۇ.

ئىسلامى بولمىغان تۈزۈملەر خەلق تەرىپىدىن ئاداۋەت ۋە قارشىلىقنى ھېس قىلىدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇ تۈزۈملەر سىياستىنى يۈرگۈزۈش ئۈچۈن كۈچ ئىشلىتىشكە مەجبۇر بولىدۇ. . . بۇ تۈردىكى تۈزۈملەرنىڭ ھازىر ياكى كېيىنچە دىكتاتۇر ۋە مۇستەبىد بولىشى قائىدە.

13. خىزمەت ۋە جىھاد

ئىسلام جەمئىيىتى ئىنسانى ۋە تەبئى بايلىقلارنى يېتىلدۈرۈش مەسئۇلىيىتىنى ئۈستىگە ئېلىشى ۋە خىزمەتنى جانلاندۇرۇشقا ئالاقىدار رەسمىيەتلەرنى قوللىنىشى كېرەك. ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ مەۋجۇتلىقىنى ساقلىشى ۋە كۈچلۈك ياكى ئاجىز بولىشى خىزمەت قانۇنىيىتىگە بويسۇنىدۇ.

بىزنىڭ نەزىرىمىزدە خەلق نەزىرىدىكى ئىككى روھى ئاپەتنى يوقاتماق لازىم، ئۇ بولسىمۇ: مۆجىزە ئېتىقادى (يەنى مۆجىزە يۈز بىرەرمىكى دېگەن كۆز قاراش) ۋە باشقىلاردىن ياردەم كۈتۈش كۆز قارىشىدۇر. كىشىلەر ئىلىم ۋە ئەمەل ئارقىلىق قولغا كەلتۈرگەن نەتىجىدىن باشقا مۆجىزە بولمايدۇ، ھەم بىزلەرنى دۈشمەنلەردىن قۇتقۇزىدىغان ۋە سېھىر تايىقى ئارقىلىق بەخىت يارىتىدىغان «مەھدى مۇنتەزەر»مۇ يوق. ئۇ نەرسىلەرگە تايانغانلىق ھورۇنلۇقتۇر، ياكى قىيىنچىلىق زورىيىپ كەتكەن ۋاقتىدا يۈز بېرىدىغان ئۈمىدسىزلىكتىن كېلىپ چىققان يالغان

ئارزۇنىڭ ئىپادىسىدۇر.

بايلىقنى سىرتتىن ئىمپورت قىلغىلى بولمايدۇ، ئۇنى خىزمەت ۋە كۈچ ئارقىلىق ۋەتىنىنىڭ ئىچىدە ياراتماق كېرەك. بىز ئەمەلىلەشتۈرمەكچى بولغان نەرسىمىزنىڭ ھەممىسىنى ئۆزىمىز قىلىشىمىز لازىم.

مۇشۇنداق قائىدە يۇقىرى مەبلەغ سېلىشنىڭ ئاساسى بولۇشقا يارايدىغان خىزمەتنىڭ پرىنسىپىدۇر. ئىسلام دۇنياسىدىكى تەبئىي بايلىق ۋە تۈرلۈك ئىمكانىيەتلەر ھەددى ھېساپسىز. ئىسلام دۇنياسى تەبئىي بايلىقتا دۇنيادا بىرىنچى ئورۇننى ئىگىلەيدۇ.

ئىسلام ئويغۇنۇش دەۋرى تىنچلىق دەۋرى بولماستىن ئىككىلىنىش ۋە جاپا تارتىش دەۋرىدۇر. چۈنكى بىر بۆلۈك ئىشلارنى يوقۇتۇشقا توغرا كېلىدۇ. بۇ كۈنلەر كەڭتاشا ياشاش كۈنلىرى بولماستىن ئۆزىنى ئۆزى ھۆرمەتلەش كۈنلىرىدۇر. . . ئۇخلاۋاتقان مىللەت قامچىنىڭ تەسرى ئاستىدا ئويغۇنىدۇ. جەمئىيتىمىزگە ياخشىلىقنى ئىرادە قىلغانلارنىڭ ھەممىسى شەخسى كۈچىنى ئىشقا سېلىشى، پۈتۈن ئىمكانىيتىنى سېناپ كۆرىشى ۋە خەتەرلەردىن قورقماسلىقى لازىم.

14. ئايال ۋە ئائىلە

ئىسلام جەمئىيتىدىكى ئاياللارنىڭ ۋەزىپىسى كەلگۈسى ئەۋلاتلار ئۈچۈن ئانىلىق ۋە خانىملىق خىزمىتى بىلەن ماس كېلىشى ئۈچۈن ئايالنىڭ ۋەزىيتىنى ئۆزگەرتىش كېرەك. نادان، ساۋاتسىز ۋە بىچارە ئانا مۇسۇلمان خەلقلىرىدە ئويغۇنۇش يارتالايدىغان ۋە خەلقلەرنى يېتەكلەپ ماڭالايدىغان ئەۋلاتلارنى يېتۈشتۈرەلمەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن مۇسۇلمانلار ئانىنىڭ ئىجتىمائى ۋەزىپىسىنى ئېتىراپ قىلىشى ۋە ئۇلارنىڭ مىللەتنىڭ ئانىلىق مەجبۇرىيتىنى ئادا قىلىشغا پۇرسەت يارىتىپ بېرىشى لازىم.

مۇنداق دېگەنلىك ئەر ئاياللار ئارىسىنى مۇتلەق باراۋەر قىلايلى دېگەنلىك بولمايدۇ، باراۋەرلىك قىممەت قارىشى ئەر ئاياللارنىڭ دىنى ۋە ئەخلاقى پرىنسىپلاردىكى باراۋەرلىك (ئورتاقلىق) قائىدىسىنىڭ بىۋاستە نەتىجىسىدۇر.

ئاياللارنىڭ ئانىلىق ۋە مۇئەلىملىق ۋەزىپىسىنى تولۇق ئادا قىلىشغا يار يۆلەك بولۇش مۇھىم. ئىسلام دىنى ئائىلىنى ھىمايە قىلىش ۋە ئۇنى تۈرلۈك ئىچكى ۋە سىرتقى بۇزغۇنچى ئامىللاردىن ساقلاش ئۈچۈن ھاراق، بۇزۇقچىلىق ۋە مەسئۇلىيەتسىزلىكنى ھارام قىلدى. . .

15. غايە ۋاستىنى ئاقلاپ بېرەلمەيدۇ

جىھادتا ئىسلام تۈزۈمىنى تۈرغۇزۇش ئۈچۈن جىنايەتتىن باشقا ھەر قانداق ئۇسۇل ۋە تاكتىكىنى قوللىنىش دۇرۇس بولىدۇ. جىھادتا چېكىدىن ئاشۇرۇپ كۈچ ئېلىتىش ئارقىلىق ئىسلامنىڭ يۈزىنى سەتلەشتۈرۈش ھېچقانداق بىرسىنىڭ ھەققى ئەمەس. ئىسلام جەمئىيتى ئادالەتنىڭ پرىنسىپال ئاساسلىرىنىڭ بىرسى ئىكەنلىگىنى تەكتلىشى لازىم.

قورئان كەرىم دۈشمەنلىرىمىزنى ياخشى كۆرشىمىزنى بۇيرۇمىدى، لېكىن ئۇ ئېنىق قىلىپ ئۇلارنى ئەپۇ قىلىۋىتىشكە چاقىرۋاتىدۇ:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ كُونُواْ قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاء لِلّهِ وَلَوْ عَلَى أَنفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالأَقْرَبِينَ إِن يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقَيرًا فَاللّهُ أَوْلَى بِهِمَا فَلاَ تَتَّبِعُواْ الْهَوَى أَن تَعْدِلُواْ وَإِن تَلْوُواْ أَوْ تُعْرِضُواْ فَإِنَّ اللّهَ كَانَ بِمَا

تَعْمَلُونَ خَبِيرًا (**135**)

«ئى مۆمىنلەر!خۇدالىق ئۈچۈن گۇۋاھلىق بېرىشتە، ئۆزەڭلارنىڭ ۋە ئاتا ئاناڭلارنىڭ ياكى تۇغقانلىرىڭلارنىڭ زىيىنىغا (گۇۋاھلىق بېرىشكە) توغرا كەلگەن تەقدىردىمۇ، ئادالەتنى بەرپا قىلىشقا تىرىشىڭلار، (گۇۋاھلىق بېرىلگۈچى) باي بولسا (ئۇنىڭغا رىئايە قىلماستىن) ، ياكى پېقىر بولسا (ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتماستىن) هامان ئادىل گۇۋاھ بولۇڭلار، الله سىلەردىن ئۇلارغا يېقىندۇر (يەنى ئۇلارنىڭ مەنپەئىتىنىڭ نېمىدە بولىدىغانلىقىنى ئوبدان بىلىدۇ)، نەپسى خاھىشىڭلارغا ئەگىشىپ (ھەقىقەتتىن) بۇرۇلۇپ كەتمەڭلار. ئەگەر تىلىڭلارنى تولغۇساڭلار (يەنى گۇۋاھلىقتىكى پاكىتنى بۇرمىلىساڭلار) ، ياكى گۇۋاھلىقتىن باش تارتساڭلار، مۇنداقتا الله ھەقىقەتەن سىلەرنىڭ قىلمىشىڭلاردىن خەۋەردار بولۇپ تۇرغۇچىدۇر» (نىسا سۈرىسى، 135 ئايەت) .

وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُواْ بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُم بِهِ وَلَئِن صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِّلصَّابِرينَ (**126**)

«ئەگەر (ئۆزەڭلارغا يەتكەن زىيان زەخمەت ئۈچۈن) ئىنتىقام ئالماقچى بولساڭلار، ئۆزەڭلارغا يەتكەن زىيان زەخمەت قانچىلىك بولسا، شۇنچىلىك ئىنتىقام ئېلىڭلار (يەنى ئاشۇرۇۋەتمەڭلار) ، ئەگەر سەۋر قىلساڭلار (يەنى ئىنتىقام ئالماي كەچۈرسەڭلار) ، بۇ سەۋر قىلغۇچىلار (يەنى كەچۈرگۈچىلەر) ئۈچۈن (ئەلۋەتتە) ياخشىدۇر» (نەھل سۈرىسى، 126 ئايەت) .

كۈچ ئىشلىتىش مەسىلىسى بۇ پرىنسىپقا بويسۇنۇشى كېرەك. "غايە ۋاستىنى ئاقلاپ بېرىدۇ"دېگەن كۆز قاراش ساناقسىز جىنايەتلەرگە ئېلىپ باردى. لېكىن شەرەپلىك غايىلەرگە پەسكەش ۋاستىلار بىلەن يەتكىلى بولمايدۇ. شۇنداقلا ناچار ئۇسۇللارنى ئىستىمال قىلىش غايىنىڭ قەدىر قىممىتىنى چۈشۈرۈۋېتىدۇ ۋە ئۇنى خەتەرگە يولۇقتۇرىدۇ.

ئەخلاقسىز كۈچەيگەنسىرى كۈچ ئىشلىتىشكە بولغان ئېھتىياجىمىز ئازلايدۇ، مەسىلەن ئەقىدە ساھەسىدە كۈچ ئىشلىتىش ئاجىزلارنىڭ تايىنىدىغان قورالى، كۈچ ئارقىلىق قولغا كەلتۈرگىلى بولمايدىغان نەرسىلەرنى سېخىلىق، ھېكمەت، مېھرىبانلىق ۋە قەيسەرلىك بىلەن قولغا كەلتۈرگىلى بولىدۇ.

16ـ ئاز سانلىقلار

ئىسلام تۈزۈمىنى مۇسۇلمانلار كۆپ ئولتۇراقلاشقان رايونلاردىلا تەتبىقلىغىلى بولىدۇ، مۇسۇلمانلار كۆپ سانلىقنى تەشكىل قىلمىسا ئىسلام تۈزۈمى بولغاندىمۇ پەقەتلا كونترول قىلىپ تۇرىدىغان تۆۋەن دەرجىگە چۈشۈپ قالىدۇ، بەزىدە مۇستەبىد بولۇپ قېلىشى مۇمكىن. ئىسلام دۆلىتىدىكى ئاز سانلىق غەيرى مۇسۇلمانلار دۆلەتكە ئىتائەت قىلىش شەرتى بىلەن تولۇق دىنى ئەركىنلىك ۋە ھىمايە بىلەن بەھرىمەن بولۇش ھەققى بار. . .

مۇسۇلمان بولمىغان ئەللەردىكى ئاز سانلىق مۇسۇلمانلارنىڭ ۋەزىيىتى داۋاملىق ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ كۈچى ۋە ئالەمدىكى ھەيۋىتىگە مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ.

17ـ باشقا جەمىيەتلەر بىلەن ئالاقە ئورنىتىش

ئىسلام جەمئىيىتى بىلەن باشقا جەمىيەتلەر ئارىسىدىكى ئالاقىلەر تۆۋەندىكى ئاساسلار ئۈستىگە تۇرغۇزۇلىدۇ:

1)دىنى ئەركىنلىك:

لاَ إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَد تَّبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِن بِاللّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىَ لاَ انفِصَامَ لَهَا وَاللّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (**256**)

«دىندا (ئۇنىڭغا كىرىشكە) زورلاش يوقتۇر، ھىدايەت گۇمراھلىقتىن ئېنىق ئايرىلدى، كىمكى تاغۇت (يەنى اﷲ دىن باشقا بارچە مەبۇد) نى ئىنكار قىلىپ، اﷲقا ئىمان ئېيتىدىكەن، ئۇ سۇنماس، مەھكەم تۇتقىنى تۇتقان بولىدۇ ، اﷲ (بەندىلىرىنىڭ سۆزلىرىنى) ئاڭلاپ تۇرغۇچىدۇر، (ئىشلىرىنى) بىلىپ تۇرغۇچىدۇر» (بەقەرە سۈرىسى، 256 ـ ئايەت) .

2)كۈچ قۇۋۋەت ۋە جانلىق مۇداپىئە تەييارلىقى:

وَأَعِدُّواْ لَهُم مَّا اسْتَطَعْتُم مِّن قُوَّةٍ وَمِن رِّبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدْوَّ اللّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِن دُونِهِمْ لاَ تَعْلَمُونَهُمُ اللّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنفِقُواْ مِن شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنتُمْ لاَ تُظْلَمُونَ (**60**)

«دۈشمەنلىرىڭلار (بىلەن ئۇرۇش قىلىش) ئۈچۈن، قولۇڭلاردىن كېلىشىچە قورال كۈچى، جەڭ ئېتى تەييارلاڭلار، بۇنىڭ بىلەن اﷲنىڭ دۈشمىنىنى، ئۆزەڭلارنىڭ دۈشمەنلىرىڭلارنى ۋە ئۇلاردىن باشقا دۈشمەنلەرنى قورقىتىسىلەر، ئۇلارنى سىلەر تونۇمايسىلەر، اﷲ تونۇيدۇ، سىلەرنىڭ اﷲ يولىدا سەرپ قىلغىنىڭلار مەيلى نېمە بولسا بولسۇن، سىلەرگە ئۇنىڭ ساۋابى تولۇق بېرىلىدۇ، سىلەرگە زۇلۇم قىلىنمايدۇ (يەنى بۇ ساۋابتىن ھېچ نەرسە كېمەيتىلمەيدۇ) » (ئەنفال سۈرىسى، 60 ـ ئايەت) .

3)تاجاۋۇزچى ئۇرۇشلارنى ۋە ئۇرۇش جىنايەتلىرىنى چەكلەش:

وَإِن يُرِيدُواْ أَن يَخْدَعُوكَ فَإِنَّ حَسْبَكَ اللّهُ هُوَ الَّذِيَ أَيَّدَكَ بِنَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ (**62**)

«ئەگەر ئۇلار (تەييارلىق قىلىۋېلىش ئۈچۈن سۈلھ بىلەن) سېنى ئالدىماقچى بولسا، اﷲ (ئۇلارنىڭ شەررىدىن) شەكسىز ساڭا كۇپايە قىلغۇچىدۇر. اﷲ سېنى ئۆزىنىڭ ياردىمى بىلەن ۋە مۆمىنلەر بىلەن كۈچلەندۈردى» (ئەنفال سۈرىسى، 62 ـ ئايەت) .

وَلَمَنِ انتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُوْلَئِكَ مَا عَلَيْهِم مِّن سَبِيلٍ (**41**)

«ئەيىبلىنىدىغانلار پەقەت كىشىلەرگە زۇلۇم قىلىدىغان، زېمىندا ناھەق رەۋىشتە پىتنە پاسات تېرىيدىغان ئادەملەردۇر، ئەنە شۇلار قاتتىق ئازابقا دۇچار بولىدۇ» (شۇرا سۈرىسى، 41ـ ئايەت) .

4)ئىنسانلار ئارىسىدىكى ئورتاق ھەمكارلىق:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُم مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ (**13**)

«ئى ئىنسانلار! سىلەرنى بىز ھەقىقەتەن بىر ئەر، بىر ئايالدىن، (ئادەم بىلەن ھەۋۋادىن ئىبارەت) بىر ئاتا بىر ئانىدىن ياراتتۇق ئۆز ئارا تونۇشۇشۇڭلار ئۈچۈن سىلەرنى نۇرغۇن مىللەت ۋە ئۇرۇق قىلدۇق، ھەقىقەتەن ئەڭ تەقۋادار بولغانلىرىڭلار اللەنىڭ دەرگاھىدا ئەڭ ھۆرمەتلىك ھېساپلىنىسىلەر (يەنى كىشىلەرنىڭ بىر بىرىدىن ئارتۇق بولۇشى نەسەب بىلەن ئەمەس،

تەقۋادارلىق بىلەن بولىدۇ) ، الله ھەقىقەتەن ھەممىنى بىلگۈچىدۇر، ھەممىدىن خەۋەرداردۇر» (ھوجۇرات سۈرىسى، 13 ـ ئايەت) .

5)شەرتنامە ۋە تۈزۈلگەن كېلىشىملەرنى ھۆرمەتلەش:

إِلاَّ الَّذِينَ عَاهَدتُّم مِّنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُواْ عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُّواْ إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَى مُدَّتِهِمْ إِنَّ اللّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ (4)

«ئەمما مۇشرىكلار ئىچىدىكى سىلەر بىلەن مۇئاھىدە تۈزگەن، مۇئاھىدىگە ھېچقانداق خىلاپلىق قىلمىغان، سىلەرگە قارشى ھېچقانداق ئادەمگە ياردەم بەرمىگەنلەرگە كەلسەك، ئۇلار بىلەن تۈزگەن بۇ مۇئاھىدىگە ئۇنىڭ ۋاقتى توشقانغا قەدەر رىئايە قىلىڭلار، شۈبھىسىزكى، الله تەقۋادارلارنى دوست تۇتىدۇ» (تەۋبە سۈرىسى، 4 ـ ئايەت) .

6)ئوخشاش مۇئامىلىدە بولۇش:

كَيْفَ وَإِن يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لاَ يَرْقُبُواْ فِيكُمْ إِلاًّ وَلاَ ذِمَّةً يُرْضُونَكُم بِأَفْوَاهِهِمْ وَتَأْبَى قُلُوبُهُمْ وَأَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَ (8)

«مۇشرىكلار ئەھدىسىگە قانداقمۇ ۋاپا قىلسۇن؟ئەگەر ئۇلار سىلەرنىڭ ئۈستۈڭلاردىن غەلىبە قىلسا، سىلەرنىڭ توغراڭلاردا نە تۇغقانچىلىقتا، نە ئەھدىگە رىئايە قىلمايدۇ. سىلەرنى ئېغىزلىرىدا خۇش قىلىدۇ، دىللىرىدا (ۋەدىسىدە تۇرۇشنى) خالىمايدۇ (يەنى ئاغزىدا چىرايلىق سۆزلىگىنى بىلەن، كۆڭۈللىرى ئاداۋەت، نىفاق بىلەن تولغان) . ئۇلارنىڭ تولىسى پاسىقلاردۇر» (تەۋبە سۈرىسى، 8 ـ ئايەت) .

يەتتىنچى باپ. ئىسلامدا سىياسى تۈزۈم

ئىسلام دىنى دۆلەتنىڭ ۋە سىياسى تۈزۈمنىڭ يادرولۇق ئاساسىنى بايان قىلىپ بەردى، شەكىل ۋە پارچە مەسىللىرىنى بايان قىلىپ بەرمىدى. ئىسلامنىڭ مەقسەتلىرى، شەرىئەتنىڭ روھى ۋە دىنىمىزنىڭ ئاساسلىرى قايسى بىر تۈزۈمدە (يەنى تۈزۈم شەكلىدە) ئەمەلگە ئاشىدىكەن مانا بۇ ئىسلام تەشەببۇس قىلغان تۈزۈم (شەكلى) دۇر. دېمەك، شەرىئەتنىڭ ئومۇمى مەقسەتلىرى، ئۆزگەرمەس پرىنسىپلىرى ۋە ئاساسلىرىغا رىئايە قىلىپ (يەنى قۇرئان كەرىم ۋە ھەدىس شەرىف روھى ئاساسىدا) دۆلەت شەكلى ھەر دەۋرگە ماس ھالدا تۈزۈلسە بولىدۇ. دۆلەت نامى ياكى شەكلى قايسى نام بىلەن ئاتالسۇن بۇنىڭدا چەكلىمە يوق، مۇھىمى ئاساسلىق مەقسەت ھاسىل بولىشى لازىم. قايسى بىر تۈزۈمدە ئىسلامنىڭ ئاساسلىق قىممەت قاراشلىرى بولغان ئادالەت، ئەركىنلىك، ئامانلىق، باراۋەرلىك، ئىنسانپەرۋەرلىك، كېڭەش، گۈزەل ئەخلاق ۋە تىنچلىق تېپىلىدىكەن مانا بۇ ئىسلام تەشەببۇس قىلىدىغان تۈزۈمدۇر.

بىز ئىسلام دۆلىتىنىڭ ئاساسلىق بەلگىلىرىگە نەزەر تاشلىغان ۋاقتىمىزدا، فۇقاھالار (قانۇنشۇناس ئالىملار) سۆزلەۋاتقان ئاساسلىق بەلگە خەلىپىلىك مەسىلىسى ۋە ئۇنىڭغا ئالاقىدار مەسىلىدۇر.

خەلىپە دېگەن نام قەيەردىن كەلگەن؟ قانداق بولۇپ خەلىپە دەپ ئاتالغان؟ ھاكىمنى خەلىپە دەپ ئاتايدىغانغا قۇرئان كەرىم ۋە ھەدىس شەرىفتىن دەلىل بارمۇ؟ ياكى خەلىپىلىك تۈزۈمىنى

تۈرغۇزسۇن دەيدىغانغا دەلىل پاكىت بارمۇ؟ پەقەتلا خەلىپىلىك تۈزۈمى سىياسى تۈزۈممۇ؟ بۇ يەردە ئىسلام تۈزۈمىنىڭ ئاساسلىق بەلگىلىرى بولۇپ، ئۇ بەلگە ۋە ئالامەتلەر تولۇق تېپىلسا ئۇ ئىسلامغا ماسلاشقان تۈزۈم بولامدۇ ياكى بولمامدۇ؟ ئۇ بەلگىلەر تېپىلمىسا ئىسلامغا زىت تۈزۈم بولامدۇ قانداق؟ بەزىسى تېپىلىپ، يەنە بەزىسى تېپىلمىسا بۇ تۈزۈم ئىسلامغا يېقىن ياكى يىراق تۈزۈم بولامدۇ؟ دېمەك، بىز بۇلارنى بىلسەك سىياسى مەسىلىنىڭ ھەممىسىنىڭ ئىجتىھادى مەسىلە ئىكەنلىكىنى بىلەلەيمىز.

ئەگەر سىياسى تۈزۈم ئىجتىھادى مەسىلە بولسا ھەر دەۋردە مۇسۇلمانلارنىڭ مەنپەئەتى ئەمەللىلىشى ئۈچۈن دەرۋازا كەڭرى ئېچىلغان بولىدۇ، ئۇ چاغدا دېموگىراتىيە، بىر قانچە پارتىيە بولۇش پىكرى، ئەركىنلىك ۋە مەدەنى جەمىيەت پىكرى پەيدا بولىدۇ.

دەسلەپقى ئىسلام دۆلىتى قۇرۇلدى، بۇ دۆلەتكە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دەستۇر ئىلان قىلدى، تەتقىقاتچىلار بۇ دەستۇرنى مەدىنە ۋەسىقىسى دەپ ئاتىشىدۇ. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ۋاپات بولىشى بىلەن تەڭلا يېڭى بىر ۋەزىيەت باشلاندى. بۇ ۋەسىقىدە: « قايسى بىر كىشى بولسۇن مەدىنە شەھرىدىن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ رۇخسىتىسىز چىقىشىغا بولمايدۇ»دەيدىغان ئاجايىپ نەسمۇ(دەلىل) بار ئىدى.

دۆلەت رەئىسى بولغان رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ۋاپات تېپىشى بىلەن بۇ دەستۇر رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمتىن كېيىنكى رەئىسكە تەتبىقلىنىشقا مۇمكىن بولمىدى، چۈنكى بىز يېڭى بىر ۋەزىيەت ئالدىدا، چۈنكى ئۇ مەدىنە ۋەسىقىسى توختامنىڭ بىر تۈرى بولۇپ، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ۋاپات تېپىشى بىلەن توختامنىڭ ۋاقتى توگىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ساھابىلەر خەلىپە سايلاشقا ۋە ئۇنىڭ ئورنىغا چۈشىدىغان بىر كىشىنى تاللاشقا ئالدىراشتى.

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋاپات بولۇشتىن ئىلگىرى ئەرەب يېرىم ئارىلى ئىسلام دۆلىتىگە تولۇق بويسۇنۇپ بولغان، ساھابىلەر دەرھال بۇ دۆلەتكە رەئىس سايلانمىسا ئىختىلاپ سەۋەبىدىن دۆلەتنىڭ ھەيۋىتىنىڭ ئاجىزلىشىشىدىن ئەنسىرەپ، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى دەپنە قىلىشتىن ئىلگىرى خەلىپە سايلاشقا ئالدىراشتى. ئۇلۇغ ساھابە سەئىد ئىبنى ئاس بۇ مەسىلىنى ئىزاھلاپ: «ساھابىلەر جامائەتسىز (يەنى دۆلەتسىز) بىر قانچە سائەت تۇرۇپ قېلىشنى ياقتۇرمىدى»دەيدۇ.

ئۇنداقتا ساھابىلەرنىڭ خەلىپە سايلاشتىكى نىشانى بۇ ئۈممەتنى قوغداپ قېلىشتۇر. دۆلەت رەئىس بولمىسا مۇقىم بولمايدۇ، ئۇنداقتا كىشلەر دۆلەت ئىشلىرىنى ئىدارە قىلىشقا يارىغىدەك ئادەملەرنى تاللىشى كېرەك. خەلىپە تاللاش ھەققىدە مۇھاجىرلار بىلەن ئەنسارىلار ئارىسىدا بىر ئاز تالاش تارتىش بولدى، چۈنكى ئەنسارىلار بەنى سەقىپ ھويلىسىدا يىغىلغاندا، سەئىد ئىبنى ئۇبادىنى خەلىپە قىلىپ تىكلەشكە ئۇرۇنۇشتى.

ھەزرىتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇلارنىڭ يىغىلغانلىقىنى ئاڭلاپ ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قېشىغا ئالدىراپ كىلىپ: «مۇسۇلمانلارنىڭ بۆلۈنۈپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئالغىن»دېدى.

شۇنىڭ بىلەن ھەزرىتى ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ، ئۆمەر ۋە ئەبۇئۇبەيدە ئىبنى جەرراھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇملار پۇتۇشۇالماستىن ئەنسارىلار يىغىلغان قورۇغا باردى، ئەنسالارى مۇھاجىلارنى كۆرۈپ ئۇلارنىڭ بىر نەرسە دېيىشنى كۇتۇپ تۇرۇشتى. ھەزرىتى ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئاقىل ۋە دانا ساھابە ئىدى، ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ سۆزلەشكە تەمشەلگەندە ئەبۇبەكرى ئۇنى توستى، شۇنىڭ بىلەن بىر ئەنسارى ساھابە سۆزلەپ كىلىپ: «بىز بۇ مەنسەپكە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمتىن كېيىن سەئىد ئىبنى ئۇبادە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن باشقا بىر ئادەمنى تاپالمىدۇق»دېدى. ئەنسارىلار كۆپچىلىگى بولسا: بىز رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمغا ياردەم بەردۇق، ئۇنى قانات ئاستىمىزغا ئالدۇق، سىلەرنىمۇ پاناھلاندۇردۇق دېيىشتى. . .

ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئۇلارغا بەرگەن رەددىيىسى قاتتىق بولدى، ئۇ ئەنسارىلارنى ۋە ئۇلارنىڭ تۆھپىسنى مەدھىلەپ كىلىپ: «لېكىن ئەرەبلەر قۇرەيشلەردىن باشقىسىغا بويسۇنمايدۇ»دېدى. ئۇ دېدىكى، بۇ ئۇممەتنىڭ مەنپەئەت مەسلىسى، ئۇنداقتا قانداق قىلغاندا بۇ مەنپەئەتنى قانداق قولغا كەلتۇرگىلى بولىدۇ، شۇنى ئويلىششىمىز لازىم دېدى. ئەگەر بىز ھازىر خاتالىشىپ قالساق ئىسلام دۆلتى پارچىلىنىشقا يۈز تۇتىشى مۇمكىن، شۇنىڭ ئۇچۇن بىز ئىلمى ھەل قىلىش چارىسىنى تاپايلى، چۈنكى ئەرەبلەر قۇرەيشتىن باشقىسىغا بويسۇنمايدۇ دېدى.

ھۇباب نامىلىق بۇيۇك ساھابە: «ئۇنداقتا بىزدىن بىر ئەمىر سىلەردىن بىر ئەمىر بولسۇن» دېدى. ھەزرىتى ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «مانا بۇ ئاجىزلىقنىڭ دەسلەپقى باشلىنىشى، بۇ ئىشقا ئىككى رەئىس بولسا بولمايدۇ، بىزدىن ئەمىر بولسۇن، سىلەردىن ۋەزىر بولسۇن» دېدى. ئەنسالار بۇ پىكىرگە قوشۇلۇپ بۇ نېمە دېگەن توغرا پىكىر دېيىشتى. شۇ ۋاقىتدا ھەزرىتى ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ «مانا بۇ ئىككى ساھابە ئۆمەر ئىبنى خەتتاب ۋە ئەبۇ ئۇبەيدە ئىبنى جەرراھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇملار ئۇلارنىڭ قايسى بىرسىنى خالىساڭلار شۇنىڭغا بەيئەت بېرىڭلار»دېدى.

ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئورنىدىن تۇرۇپ: «سېنىڭ ئالدىڭغا ھېچ بىر ئىنساننى ئۆتكۈزمەيمىز»دەپ بەيئەت قىلدى، ئاندىن شۇ مەيداندىكى ئەنسارىلارمۇ بەيئەت قىلىشتى.

دېمەك، ساھابىلەر رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمتىن كېيىن ھاكىمنى قانداق تاللاش توغرۇلۇق نەس (دەلىل) تاپالمىدى. شۇنىڭ بىلەن خەلىپىلىك مەسلىسى مۇسۇلمانلارنىڭ مەنپەئەتى كۆزدە تۇتۇلۇپ كەسكىن بىر تەرەپ قىلىندى. ساھابىلەر ئىچىدىن پەقەتلا ھەزرىتى ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رەئىس قىلىپ تاللاندى، بەنى سەقىفە قورۇسىدىكى بىر قانچە ساھابىنىڭ بەيئىتىدە ھەزرىتى ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رەئىسلىك نامزىتىغا كۆرسىتىلدى، رەسمى بەيئەت ئىككىنچى كۇنى مەسچىتتە بولدى. ئۇ مەسچىتتە مەشھۇر سىياسى نۇتۇقىنى بايان قىلدى.

بۇ بەيئەت مەيدانىدا ھەزرىتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلەن سەئىد ئىبنى مۇئاز رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ۋە بىر قانچە بۇيۇك ساھابىلەر كۆرۈنمىدى، ئۇچ ھەپتىدىن كېيىن ھەزرىتى ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇلارنى چاقىرىپ، ئۇلارغا: «بۇلار مېنى ۋالى قىلىپ تۇرغۇزۇپ قويدى،

سىلەر بولساڭلار ماڭا بەيئەت بەرمىدىڭلار، سىلەرنىڭ بوينۇڭلاردا مەن ئۈچۈن بەيئەت قىلىش مەجبۇرىيىتى يوق، ئەگەر خالىساڭلار بەيئەتنى مەندىن ياخشىراق بىر ساھابىنى تاپالىساڭلار شۇنىڭغا قىلىڭلار، مەنمۇ سىلەرگە ئەگىشىمەن» دېدى. ھەزرىتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «سەندىن ئەۋزەل بىر كىشىنى تاپالمايمىز، بەيئەتنى سەندىن باشقىسىغا بەرمەيمىز»دەپ شۇ چاغدا بەيئەت بەردى، قالغانلارمۇ بەيئەت بېرىشتى. مانا بۇ ئىش ئۈچ ھەپتىدىن كېيىن يۈز بەردى، ھەزرىتى ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۆزىنى شۇ چاقىچە تولۇق خەلىپە ياكى دۆلەت رەئىسى دەپ قارىمىغان ئىدى، چۈنكى بەزى كاتتا ساھابىلەر بۇ مەسىلىدە توختاپ قالغان ئىدى. ئۇلاردىن ھەقىقى ئەھۋالنى سۈرۈشتۈرۈپ بېقىشنى ئىرادە قىلىپ چاقىرتقانىدى. ھەقىقى بەيئەت مەسچىتتە بولغان بەيئەتتۇر.

ھەزرىتى ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ۋاپات بولۇش ئالدىدا ھەزرىتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى خەلىپە قىلساڭلار بولىدۇ دېگەندە، ئۇنى نامزات قىلىپ بەرگەن، چۈنكى ئۆمەرگە مەسچىتتە بەيئەت بېرىلدى، ئەگەر مەسچىت بەيئىتى بولمىغان بولسا ئۆمەر خەلىپە بولمىغان بولاتتى. ئەگەر كىشىلەر ھەزرىتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ بەيئىتىنى ھەزرىتى ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن رەت قىلغان بولسا ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ خەلىپە بولالمايتتى.

ھەزرىتى ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا ئالتە كېڭەش ئەزاسى بىر پىكىرگە كەلگەندىن كېيىن ئىككىنچى كۈنى مەسچىتتە بەيئەت قىلىندى. ھەزرىتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغىمۇ مەسچىتتە بەيئەت قىلىندى.

دېمەك تۆت خەلىپە شۇ زاماندا مەدىنىدە بار بولغان پۈتۈن مۇسۇلمانلارنىڭ رازىلىقى بىلەن خەلىپە بولۇپ سايلاندى. مەدىنىدىكى مۇسۇلمانلار ئاساسەن قارار ئېلىشقا سالاھىيىتى بار كىشىلەر ئىدى.

خۇلەپائى راشىدىنلارغا قىلىنغان بەيئەت كىشىلەرنىڭ مەسچىتتە ئەركىن سايلىشى بىلەن بولدى. مەسچىت ئەينى زاماندا بۈگۈنكى پارلامىنت زالى، جەمئىيەت، مەكتەپ ۋە ئۇنىۋېرستېتنىڭ رولىنى ئوينايتتى.

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ئەگەر سىلەر ئۈچ ئادەم بولساڭلار بىرىڭلارنى ئۆزۈڭلارغا مەسئۇل قىلىۋېڭلار»دېگەن. توغرا، مەسئۇل ياكى بىر باشلىقنىڭ بولىشى لازىم، لېكىن بۇ رەھبەرلىكنىڭ قۇرئان كەرىم ياكى ھەدىس شەرىفتە مۇئەييەن سۈپەتلىرى بولۇپ، شۇ سۈپەتلىرى تېپىلسا خەلىپە دەپ ئاتىلىدىغانلىغا دەلىل بارمۇ؟ ئۇ سۈپەتلەر تېپىلمىسا باشقا نام بىلەن ئاتىلامدۇ؟

بۇ يەردە بىر ھەدىس بار: «خەلىپىلىك مەندىن كېيىن 30 يىل بولىدۇ، ئاندىن مىراسخور پادىشاھلىق بولىدۇ». (سەھى ھەدىس) .

ھەدىستىكى خەلىپىلىكتىن مەقسەت نېمە؟ ئۇنىڭدىن مەقسەت رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تۇتقان يولى بويىچە ھۆكۈم سۈرۈش. شۇنىڭ ئۈچۈن ساھابىلەر ھەزرىتى ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ خەلىپىسى دەپ ئاتىدى.

ئۇلار نېمە ئۈچۈن ئۇنى خەلىپە دەپ ئاتىدى؟ ئۇنى بەك ئاددى مەنا ئۈچۈن خەلىپە دەپ ئاتىدى، چۈنكى ئۇلار دۆلىتىنىڭ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ باشقۇرغان دۆلەت ئۇسۇلىدا داۋاملىششىنى ئىرادە قىلىشتى، بۇ پەقەتلا مەنپەئەت مەسىلىسى، بۇ ساھابىلەرنىڭ ئىسلام دۆلىتىنىڭ سايىسىدىكى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن 10 يىللىق بۈيۈك تەجرىبىسگە ئالاقدار مەسىلە. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭغا خەلىپە دېگەن لەقەمنى تاللىدى، ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ خەلىپە دېگەن نامنى بەنى سەقىفە قورۇسىدا ئىشلەتتى، ئىككىنچى قېتىم مەسچىتتە ئىشلەتتى، شۇنىڭ بىلەن خەلىپە سۆزى ئىستىمال قىلىنىدىغان بولدى.

ساھابىلەر ھەزرىتى ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى تاللاش ۋە ئۇنى خەلىپە دەپ ئاتاش بىلەن دۆلىتىنىڭ تۈزۈمىنىڭ فارس (ئىراندىكى) كىسرا تۈزۈمى ۋە رىم ئىمپېرىيىسىدىكى قەيسەر تۈزۈمىگە ئوخشىمايدىغان شەكىلدە داۋاملىششىنى ئىرادە قىلىشتى. يېڭىدىن تۇغۇلغان ئىسلام دۆلىتىگە خىرىس قىلىپ تۇرغان كىسرا، رىم، ھەمىر، سەبە، غەساسىنە دۆلەتلىرى بار ئىدى. ساھابىلەر دېمەكچى بولدىكى: بىز بۇلارغا ئوخشىمايمىز، بىز ئۇلارغا ئوخشاش زالىم ياكى مۇستەبىد ئەمەس، بىز پادىشاھ ئەمەس، بىز رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ خەلىپىلىرى، بىزدىكى ھاكىملار رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئىزىغا ئەگىشىپ ماڭىدۇ. . .

مۇشۇ نوقتىدىن خەلىپە دېگەن لەقەم ھەزرىتى ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۆلۈپ كەتكىچە داۋاملاشتى، ئۇنىڭدىن كېيىن بىر ساھابە ھەزرىتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رەئىسلىككە سايلانغاندا: ئۇنى ئەمىرمۆمىنىين دەپ ئاتىدى، مۇسۇلمانلار بۇ ئىسمغا قىزىقىپ ئەمىر مۆمىنىين دېگەن لەقەمنى ئىستىمال قىلىدىغان بولدى.

قۇرئان ياكى سۈننەتتە ھاكىمنى مۇئەييەن ئىسىم بىلەن ئاتاش توغرىسىدا نەس (دەلىل) يوق، كىشلەر ئۆزلىرىگە باشقىلاردىن پەرقلەندۈرۈپ تۇرىدىغان ئىسمنى تاللاشتى، مۇسۇلمانلار ئۆزلىرىگە باشقا پادىشاھلاردىن ئايرىپ تۇرىدىغان ئىسمنى تاللاشتى.

ئىمام ئىبنى تەيمىيە ئادىل ۋە زالىم ھۆكۈمەت توغرۇلۇق سورالغاندا: «ئاللاھ زالىم مۇسۇلمان ھۆكۈمەتنىڭ زىيىنىغا ئادىل كافىر ھۆكۈمەتكە ياردەم بېرىدۇ، چۈنكى ئادىللىق ئاسمان ۋە زېمىننى تۇتۇپ تۇرىدۇ، ئەمما زۇلۇم ۋە بۇزۇقچىلىق بىلەن دۇنيانىڭ ئاساسى ئۆرۈلىدۇ» دېگەن.

تۈزۈمنىڭ ئىسمى «خەلىپىلىك تۈزۈمى بولۇش» دېگەن پىكىرنى قوللاش ئۈچۈن كەلتۈرۈلگەن نەسلەرگە (دەلىلەرگە) مۇلاھىزە نەزىرى بىلەن قارىغان كىشى، ئۇ دەلىلەرنىڭ دۆلەت تۇرغۇزۇش، رەئىس تىكلەش ۋە ھاكىم سايلاش پىكرىنى قوللايدىغانلىقىنى ھېس قىلالايدۇ. ئەمما بۇ ھاكىمنىڭ مۇئەييەن ئىسمىنىڭ بولىشى ياكى بۇ تۈزۈمنىڭ مۇئەييەن بەلگىلىرىنىڭ بولىشى قۇرئان ياكى سۈننەتتە يوق گەپ.

ئالىملار رەئىسنىڭ سۈپەتلىرى ۋە مەجبۇرىيەتلىرى توغرىسىدا كۆپ ئىجتىھاد قىلىشتى، ئۇلار دۆلەت رەئىسلىكىنى تونۇشتۇرۇپ: «ئۇ دىن ئىشلىرى ۋە دۇنيانى باشقۇرۇشتىكى ئومۇمى رەئىسلىكتۇر» دېيىشتى. ئۇلارنىڭ ئۇنداق دېيىشىدىكى سەۋەب ، چۈنكى ئۇ رەسۇلۇللاھ

سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ خەلىپىسى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بولسا دىن ۋە دۇنيا ئىشلىرىنى باشقۇراتتى، دىن ئىشلىرىنى ۋەھيى بىلەن باشقۇرسا، دۇنيا ئىشلىرىنى سىياسەت بىلەن باشقۇراتتى، توغۇرلاشقا تېگىشلىك بولسا ۋەھيى تۈزلەپ تۇراتتى.

ساھابىلەرنىڭ نەزرىدىكى خەلىپىلىك دىننى تۇرغۇزۇش ۋە دۇنيانى باشقۇرۇشتىكى ئومۇمى رەئىسلىك بولۇپ، ئۇ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمتىن ئەمەس، كىشىلەر تەرىپىدىن ئورۇنباسار بولۇشتۇر. (يەنى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم نامزاتلىققا كۆرسىتىپ بەرمىگەن، بەلكى كىشلەر ئۆز ئىختىيارى بىلەن تاللىغاندۇر) .

ئاباسىيە دەۋرى ئاخىرلاشقاندا ھەرەمنىڭ ئىمامى ئىمام جۇۋەينى"غىياس ئۇمەم"ناملىق كىتاۋىنى يېزىشقا باشلىدى، چۈنكى بۇ چاغدا مۇجتەھىد خەلىپە ياكى ئادىل قازىلار ياكى ئىجتىھاد قىلغىدەك ئالىملار يوق ئىدى.

مۇسۇلمانلار ئەھۋالى بۇگۈنكىدەك مۇشۇنداق ئەھۋالغا يېتىپ قالغاندا قانداق يول تۇتۇپ مېڭىش توغرۇلۇق تۈزۈم يولغا قويۇپ بەردى. بىز ھازىر بۇ تۈزۈمنى دوراش ئەمەس، ئۇيلىنىپ كۆرسەك بولىدۇ، چۈنكى بۇ ئىجتىھاد، سىياسەتتىكى ئۇ ئىجتىھاد بۇ دەۋرگە ماس كەلمەيدۇ. بىزمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش توغرا ئىسلام پىكرىنى تۇرغۇزۇش ئۇچۇن ئويلىنىشىمىز لازىم. بىزگە ھازىر خەلىپىنىڭ لەقەملىرى ياكى ناملىرى لازىم ئەمەس، ھەم ئۇ لەقەملەرنى قايتۇرۇپ كىلىشمۇ مۇھىم ئەمەس، مۇھىمى شەرىئەت روھى ۋە شەرىئەت مەقسەتلىرىنى تۇرغۇزۇش، ئىسلامنى قايىسى نام بىلەن بولسۇن ئادالەت ۋە كېڭەش ئۇستىدە توغرا تەتبىقلاش، ئەركىنلىك ۋە ئامانلىقنى قولغا كەلتۈرۈشتۇر. . .

ئەگەر شۇ ئىجتىھادى سىياسەت تۈزۈمنىڭ دەل ئۆزىنى قايتۇرۇپ كېلىپ، پۈتۈن جەمىيەتلەرگە ئومۇميۈزلۈك تەتبىقلاش ۋاجىب بولىدىغان بولسا ئايەت ياكى ھەدىستىن ئېنىق روشەن دەلىل پاكىت بولغان بولاتتى.

مۇسۇلمانلار ئارىسىدا بىرلىكىنىڭ شوئارى بولغان ھاكىم ياكى خەلىپە بولۇپ، شەرىئەت روھىنى تەتبىقلايدىغان، ئىسلامنىڭ ئاساسىنى تۇرغۇزىدىغان ۋە ئىسلامنىڭ مەقسەتلىرىنى رىئاللىققا ئايلاندۇرىدىغان، ئۇممەت ئارىسىدا ئادالەت ۋە ئەركىنلىك قىممەت قارشىنى مەيدانغا چىقىرىدىغان (ئىسلام روھىدىكى) تۈزۈم ئامېرىكا قوشما شتاتى شەكلىدە بولامدۇ، ياكى ياۋرۇپا ئورتاق گەۋدىسى شەكلىدە بولامدۇ ياكى پىدرالىيە ھۆكۈمەت شەكلىدە بولامدۇ ياكى. . . . بولامدۇ قايىسىدا بولسا ئىسلام ئۇنىڭغا يامان كۆزى بىلەن قارىمايدۇ. بەلكى ئالقىشلايدۇ.

خەلىپە رەئىس ياكى ئىمام ياكى سۇلتان ياكى باشلىق، ياكى ئەمىر مۆمىنىين ياكى. . . . دەپ ئاتالسۇن ئىسلام بۇنىڭغا نارازى بولمايدۇ، مەقسەت ئەمەلگە ئاشسا تەشەببۇس قىلىدۇ.

ھازىرقى زاماندىكى ئىسلامى ئىجتىھاد، مۇسۇلمانلار سايلىغان ھاكىملارغا مەڭگۈلۈك (يەنى ئۆلگۈچە) بەيئەت قىلىش لازىم دەپ قارىمايدۇ، بەلكى ئۇ بەيئەت مۇئەييەن مۇددەت بىلەن بەلگىلەنگەن بولىشى كېرەك. چۈنكى ئىسلامنىڭ سىياسى تەسەۋۋۇرىنى زىكىر قىلغان كىتابلىرىمىز شۇ كىتابلار يېزىلغان دەۋردىكى كىشلەرنىڭ ئەمەلى ھالىتىنى تەسۋىرلەش ئىدى ياكى بولمىسا شۇ زاماندىكى ئالىملارنىڭ ئىجتىھادى ئىدى. لېكىن ئۇ سىياسى كۆز قاراشلار

(ئىجتىھادلار) قىيامەت بولغۇچە كىشىلەرنىڭ ھەممىسىگە لازىم شەرىئەت قائىدىلىرى ئەمەس.

بەزى فۇقاھالار تايانغان رىۋايەتلەر، پىتنىدىن ساقلىنىش، قالايمىقانچىلىق يۈز بېرىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش، قان تۆكۈلۈشنىڭ ئالدىنى ئېلىشنىڭ زۆرۈرلىكىگە ئىشارەت قىلىدۇ، ھەقىقەتتە بۇ مەزمۇنلار ھاكىمغا مۇئەييەن مۇددەت بەلگىلەپ بېرىش بىلەن ئەمەلگە ئاشىدۇ. مانا بۇ ھازىرقى زامان ئىسلام ئىجتىھادىنىڭ كۆز قارىشى. خەلىپە ياكى ھاكىمغا مۇئەييەن مۇددەت بەلگىلەپ بېرىش قالايمىقانچىلىق ۋە پىتنىنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ، ئۈممەتنىڭ بۈگۈنكى ھالغا چۈشۈپ قېلىشىنىڭ ئاساسلىق سەۋەبى بولغان مۇستەبىدلىك بىلەن بۇزۇقچىلىقنىڭ ئۈممەتنىڭ جىسمىغا ياماراپ كېتىشى ۋە بايلىقنىڭ تاران تاراج قىلىنىشىنىغا توسالغۇ بولىدۇ. بۈگۈنكى ئىسلام ئۈممەتلىرى دۇچ كېلىۋاتقان مۇستەبىدلىك، زۇلۇم ۋە چېكىدىن ئېشىشنى يوقۇتۇش ئۈچۈن ھاكىمغا مۇئەييەن مۇددەت بەلگىلەپ بېرىش كېرەك.

ئۇنىڭدىن سىرت ئىسلام ھۆكۈمىتىنىڭ يوقۇرى مەقسىتى، پۇقرالارنىڭ مەنپەئەتىنى رىئاللىققا ئايلاندۇرۇشتۇر. قايسى بىر يول ياكى قايسى بىر يېڭى ياكى كونا ئىجتىھاد بۇ مەقسەتنى ھاسىل قىلىشقا توسالغۇ بولىدىكەن ئۇنىڭغا ئېسىلىشقا بولمايدۇ.

ھاكىملار بىلەن پۇقرالار ئارىسىدا زۇلۇم، مۇستەبىدلىك ۋە مەنپەئەتپەرەسلىكتىن ئىبارەت گۇناھلارغا توسالغۇ بولىدىغان ئەڭ ياخشى تۈزۈم ھوقۇقنى تىنىچ يول بىلەن ئالماشتۇرۇپ تۇتۇشتۇر. بۇ ئەھۋال ھوقۇقنى بىر ئادەم ياكى بىر گورۇھنىڭ ئىگەللىۋېلىشىنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ. ھوقۇقنى ئايلاندۇرۇپ تۇرۇش پاك، گۇماندىن ۋە بويامچىلىقتىن خالى ھەقىقى سايلام ئۇسۇلى ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشىدۇ.

بەزى كىشىلەر سايلام ئۇسۇلى بىدئەت، ئۇنىڭغا ئەگىشىش ھارام! دەپ قارىشىدۇ، بىز ئۇلارغا دەيمىزكى، زالىملارنىڭ پۇقرالارنىڭ بوينىغا (پىتنىدىن ساقلىنىش) باناسى بىلەن دەسسەپ تۇرۇش تېخىمۇ ھارامدۇر. ئۆز ۋاقتىدا ئىبنى قەييىم مۇنداق بىر سۆزنى قىلغان: «قايسى يول بىلەن ھەقىقەت ۋە ئادالەتنىڭ يۈزى ئېچىلسا، ئاللاھنىڭ شەرىئىتى شۇ يەردە».

دېمەك، ھازىرقى زامان ئىسلام سىياسى ئىجتىھادى خەلىپىلىك مەسىلىدە بىر قانچە ئورۇنلاردا ئىلگىرىكىگە ئوخشىمايدىغان ئىجتىھادقا يەتتى. ئىسلامنىڭ سىياسى تۈزۈمىدە ھاكىم ياكى خەلىپە سوراققا تارتىلمايدىغان ئىش يوق، ئۇ قىلغان ئىشلىرىدىن مەسئۇل ۋە ئۇ ھەقتە ھېساپقا تارتىلىدۇ. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: « قايسى بىر بەندە پۇقرالارغا ھاكىم بولۇپ تۇرۇپ، ئۇلارغا زۇلۇم قىلىپ ئۆلسە ئاللاھ ئۇنىڭغا جەننەتنى ھارام قىلىدۇ»دېگەن. (مۇسلىم رىۋايىتى) .

ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇش ۋە يامان ئىشلاردىن توسۇشقا بۇيرۇيدىغان دەلىللەر ئۆلىمالارنىڭ نەزىرىدە ئۈممەتنىڭ ھاكىمنىڭ قىلمىشلىرىدىن ھېساپ ئېلىش ھەققىنىڭ بارلىقىنى كۆرسىتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەزرىتى ئەبۇبەكرى: «مەن سىلەرگە مەسئۇل بولۇپ سايلىنىپ قالدىم، مەن سىلەرنىڭ ياخشىڭلار ئەمەس ئىدىم، ئەگەر مەن ياخشى ئىش قىلسام ماڭا ياردەمدە بولۇڭلار، ئەگەر مەن يامان ئىش قىلسام (يەنى ئىشنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمىسام ياكى خاتالاشسام) مېنى تۈزلەپ قويۇڭلار (يەنى مەندىن ھېساپ ئېلىڭلار) »دېگەن.

ئۇنداقتا بىز باشقا مىللەتلەر بىزدىن ئېشىپ كەتكەن ئۇسۇل چارىلارنى ئالساق مەسىلە يوق، باشقىلار بىزدىن ئېشىپ كەتكەن پىكىرلەر ياكى بىزدىن بەزىلەر ئىجتىھاد قىلغان ھەر قانداق پىكىرنى شەرىئەتنىڭ تەققەزاسىغا ئۇيغۇن بولسىمۇ رەت قىلىدىغانلار، ھەر قانداق پايدىلىق يېڭى نەرسىنى قوبۇل قىلغان ساھابە ۋە تابىئىنلارنى خاتالاشتۇرىدىغانلاردۇر.

خۇلاسە

نېمە ئۈچۈن شۇنداق دېدۇق؟ چۈنكى ئىسلام دىنى بىر قانچە تۈرلۈك تۈزۈملەرنى تەپسىلى بايان قىلدى، مەسىلەن: نىكاھ ۋە تالاق تۈزۈمى، مىراس تۈزۈمى ۋە جازا قانۇنىغا ئوخشاش. ئۇندىن باشقا ئون نەچچىلىغان تۈزۈملەرگە ئىشارەت قىلىپ ئۆتۈپ كەتتى. ئالىملار بۇ ئىككى خىل تۈزۈم ئارىسىدىكى پەرقتىن مۇنداق قائىدە چىقىرىشتى: «ئىسلامنىڭ قانۇن چىقىرىشتىكى قائىدىسى ئۆزگەرمەيدىغان نەرسىنى تەپسىلى بايان قىلىش ۋە ئۆزگىرىدىغان نەرسىنى ئىجمالى (قىسقىچە، يىغىنچاق) بايان قىلىش».

قۇرئان كەرىم سىياسەت ساھەسىدە ئىسلامنىڭ ئومۇمى قىممەتلىرىنى كۆرسىتىپ ئۆتتى. ئالىملار، قانۇنشۇناسلار ۋە مۇتەپەككۇرلەرنىڭ ئۇ ھەقتە ئىسلام ئۈممىتىنىڭ ئومۇمى مەنپەئەتى ۋە كىشىلەرنىڭ خۇسۇسى مەنپەئەتىگە ئۇيغۇن ھالەتتە خالىغانچە ئىجتىھاد قىلىشىنى قالدۇرۇپ كەتتى.

بىزدىن تەلەپ قىلىنغىنى كىشىلەر ئارىسدا قۇرئان ۋە سۈننەتكە قارىتا ئادىل ھۆكۈم قىلىدىغان ھاكىمنى تاللاش، بۇ ھاكىمنى قايسى ئىسىم بىلەن بولسا ئاتاشتۇر.

سەككىزىنچى باپ. خەلىپە ۋە خەلىپىلىك ئۇقۇمى

خەلىپىلىك ــ مۇسۇلمانلاردىن بىر كىشىنىڭ اللهنىڭ مۆمىن بەندىلىرى ئۈچۈن قۇرغان ئىلاھىي قانۇنغا ئۇيغۇن بىر شەكىلدە خەلققە رەھبەرلىك قىلىش ئۈچۈن تاللىنىشى بولۇپ، بۇ، ئىجتىمائىي ھاياتنى تەرتىپكە سېلىش ئۈچۈن زۆرۈر شەرتتۇر.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن كېيىن، مۇسۇلمانلار تەرىپىدىن سايلانغان خەلىپىلەرمۇ بۇ ۋەزىپىلەرنى ئۈز ئۈستىگە ئېلىپ، تولۇق ئىجرا قىلىشتى. خەلىپىلەر پەقەت ئىسلامنىڭ ھۆكۈملىرىنى خەلققە بىلدۈرۈپ قويۇش ئۈچۈنلا سايلانمايتتى. ئىسلام ئەھكاملىرىنىڭ ئۈزلۈكسىز ئىجرا قىلىنىشى ئۇلارنىڭ خەلىپىلىككە تەيىنلىنىشىنىڭ باشقا بىر سەۋەبى ئىدى. مانا مۇشۇ سەۋەبتىن، ئىسلامدا خەلىپىلىك ئۇقۇمى بەكمۇ مۇھىم بىر مەنىگە ئىگە.

شۈبھىسىزكى، خەلىپە ھەردائىم ئۆزىنىڭ الله تائالانىڭ ھۇزۇرىدا خەلققە مەسئۇل ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ تۇرىدۇ، ھەر قانداق كەمچىلىكى سەۋەبىدىن قىيامەتتە ھېساب بېرىدىغانلىقىغا ئىشىنىدۇ. شۇنىڭدەك، بۇ تۆت خەلىپە الله دىن بەكمۇ قورققانلىقى ئۈچۈن كېچە - كۈندۈز مۇسۇلمانلارنىڭ خىزمىتىنى قىلاتتى. مەدىنىنىڭ ئىچى ۋە سىرتىدىكى بازارلارنى بىرمۇ بىر ئارىلاپ يۈرۈپ، خەلقنىڭ دەرتلىرىگە دەرمان بولاتتى.

تۇنجى خەلىپە ھەزرىتى ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ خەلىپىسى دەپ قارىلاتتى. شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام اللهنىڭ ئەھكاملىرىنى تولۇقى بىلەن بەجا كەلتۈرگەندىن كېيىن، ھەزرىتى ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ

خەلىپىلىككە تەيىنلىنىپ، ئۇنىڭ ئورۇنباسارى بولغانىدى. مانا مۇشۇ تەرىقىدە، ھەر بىر خەلىپە ئۆزىدىن بۇرۇنقى خەلىپىنىڭ ئۇنۋانى بىلەن ئاتىلاتتى. ئەمما بۇ قوشۇمچىلارنىڭ زەنجىرسىمان ئۇزىراپ كېتىشى ۋە «خەلىپە» كەلىمىسىنىڭ كۆپ تەكرارلىنىپ كېتىشى سەۋەبىدىن، كېيىنكىلەر پەقەت خەلىپە دەپلا ئاتىلىدىغان بولدى. ئۇندىن باشقا، ھەزرىتى ئۆمەر دەۋرىدىن باشلاپ خەلىپىلەرگە ئەمىرۇل مۇئمىنىين (مۇئمىنلەرنىڭ رەئىسى) دېگەن سۈپەت بېرىلىدىغان بولدى.

خەلىپە ۋاپات بولۇشتىن بۇرۇن مەجلىس ئەزالىرى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، ئۆز ئورنىغا چىقىدىغان خەلىپىنى شەخسەن ئۆزى تەيىنلەيتتى (ھەزرىتى ئەبۇبەكرىدەك)؛ ياكى ئارىلىرىدىن بىرىنى خەلىپىلىككە تەيىنلەش ۋەزىپىسىنى مەجلىس ئەزالىرىغا تاپشۇراتتى (ھەزرىتى ئۆمەردەك)؛ ۋە ياكى ھەزرىتى ئوسمان شېھىت قىلىنغاندىن كېيىن، ھەزىتى ئەلى خەلىپىلىككە تەيىنلەنگەندەك مەجلىس ئەزالىرى كېڭىشىپ، ئۆزلىرىنىڭ ئىچىدىن بىرىنى خەلىپىلىككە تەيىنلەيتتى.

خەلىپىلىكنى (مىراس يولى بىلەن) بىر ئائىلىگە مەخسۇس ۋەزىپە قىلىۋېلىشقا، ئائىلىنىڭ كېلىپ چىقىشى قانداق (مەيلى ئەھلى بەيىت ياكى باشقا بىر نەسەبتىن) بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، خەلىپىلىكنى مەلۇم بىر ئائىلىنىڭ مىراس خاراكتېرلىك سەلتەنەتىگە ئايلاندۇرۇۋېلىشقا بولمايدۇ، ئىسلام دىنى مۇنداق بىر رەھبەرلىك سىستېمىسىنى تونىمايدۇ.

خەلىپىلىك ئۈچۈن ئۈيغۇن بىر شەخسىيەتكە ئىگە بولۇش ھەرگىزمۇ نەسەب بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئىش ئەمەس. شۇنداقلا، خەلىپە بولۇش ئۈچۈن ئۈيغۇن بولغان شەخسىيەت ۋە ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە بولۇش بىلەن ئالدىنقى خەلىپىنىڭ تۇغقىنى ياكى يېقىنى بولۇشىنىڭ ھېچقانداق مۇناسىۋىتى يوق. بەلكى پەقەت سالىھ كىشى بولۇشىنىڭ ئۆزىلا يېتەرلىكتۇر. ئۇستۈنلۈك پەقەت تەقۋالىق، يەنى اللە بېكىتكەن چەك ـ چېگرىدىن ئېشىپ كەتمەسلىك بىلەن ئۆلچىنىدۇ.

فىقھشۇناس ئالىملار خەلىپىلىك ئۈچۈن بىر يۈرۈش شەرتلەرنى ئوتتۇرىغا قويىدى، ئەمما بۇ شەرتلەر مۇسۇلمانلارغا خەلىپە بولغۇچى كىشىدە بولۇشقا تېگىشلىك ئومۇمىي خۇسۇسىيەتلەر ئىدى. بۇ ئالىملار خەلىپىنىڭ مۇسۇلمان بولۇش، ئەر كىشى بولۇش، بالاغەتكە يەتكەن ۋە ئادىل بولۇشى كېرەكلىكىگە دائىر شەرتلەردە بىرلىككە كەلگەن بولسىمۇ، خەلىپىنىڭ قۇرەيش نەسەبىدىن بولۇشى كېرەكلىكى ھەققىدە ئوخشاشمىغان پىكىرلەرنى بايان قىلدى. مۇسۇلمان بولۇش ـــ خەلىپىدە بولۇشقا تېگىشلىك ئەڭ مۇھىم شەرت دەپ قارىلىدۇ.

خەلىپە (يەنى خەلقنىڭ دۆلەتكە رەئىس سايلىشى) ـــ ھەم مەنتىقە ھەم شەرىئەت جەھەتتىن ۋاجىب بولۇپ، مۇسۇلمانلار ئۆزلىرىگە رەھبەرلىك قىلىپ، دۆلەتنى باشقۇرىدىغان بىر رەھبەرگە موھتاجدۇر. ئىسلامىي دۆلەت شەكلى خەلىپىلىك بولۇپ، بىر جەمئىيەتنى دۆلەتسىز تەسەۋۋۇر قىلالمىغىنىمىزدەك، مۇسۇلمانلارنىمۇ خەلىپىسىز تەسەۋۋۇر قىلالمايمىز. ئەگەر خەلىپىلىك يىقىلسا، ئىسلام تۇپراقلىرى يات كۈچنىڭ قولىغا ئۆتۈپ، ئۇلار تەرىپىدىن بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلىنىدۇ، ئەڭ قىممەتلىك نەرسىلەر خانىۋەيران قىلىنىدۇ. ئاۋۋال بىر قانۇن چىقىرىلىپ، جەمئىيەت ئۇنىڭ بىلەن كونترول قىلىنىدۇ. ئاندىن جەمئىيەتنى تۈزەش باھانىسىدە، كۆپىرىلىق

بىلەن تولغان قانۇن ـ لايىھەلەر يولغا قويۇلۇشقا باشلايدۇ. دەرھەقىقەت، خەلىپىلىك يىقىلغاندىن كېيىن، مۇسۇلمانلار دۇنيادا مانا مۇشۇنداق ئاقىۋەتكە دۇچار بولدى.

ئىسلامدا خەلىپىلىك پەقەت كېڭەش مەجلىسى ئەزالىرىنىڭ خەلىپە نامزاتىغا بەيئەت قىلىشى بىلەن ئەمەلگە ئاشىدۇ. كېڭەش مەجلىسى ئەزالىرى دېگىنىمىز، جەمئىيەتتە ئادالەت، ئىلىم ۋە تەقۋا قاتارلىق پەزىلەتلىرى بىلەن تونۇلغان، كامىل شەخسىيەتلىك ۋالىيلارنى كۆرسىتىدۇ. ئەسلىدە بۇلار كېڭەش مەجلىسىنىڭ ئەڭ ئۈست قاتلىمىدىكى بىر تەبىقە ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى خەلىپىگە قويۇلغان شەرتلەر ۋالىلارغىمۇ ئوخشاشلا قويۇلىدۇ. ئۇندىن باشقا خەلىپە كېڭەشى ۋالىيلارغا مەسلىھەتچى بولىدىغان ئادىل كىشىلەر بىلەن يەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ كېڭەش ئەزالىرىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ۋالىيلار يەرلىك كېڭەش ئەزالىرىدىن خەلىپە ئۈچۈن بەيئەت ئالىدۇ. تۆت خەلىپە دەۋرىدە مەدىنە شەھىرى دۆلەت مەجلىسىنىڭ مەركىزى ئىدى. چۈنكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرىنىڭ كۆپىنچىسى ۋە رەھبەرلىكتە ۋەزىپە ئۆتەۋاتقان ۋالىيلارمۇ بۇ شەھەردە ئولتۇرۇشلۇق ئىدى.

ئۇ دەۋرلەردىكى سايلامغا زامانىمىزدىكىدەك پۈتۈن خەلق ئەمەس، بەلكى پەقەت كېڭەش ئەزالىرىلا قاتنىشاتتى. خەلقنىڭ كۆپچىلىكىنىڭ بەيئەت قىلىشى ئادەت ۋە نورمال ئىش بولسىمۇ، خەلىپىلەر بۇ ئىشقا بەك داغدۇغا كۆرسىتىپ كەتمەي، بەلكى پەقەت مۇسۇلمانلار ئارىسىدا تونۇلغان كىشىلەرنىڭ تەستىقىغىلا قارايتتى. كېڭەش ئەزالىرىنىڭ ھەممىسى ئەمەس، بەلكى كۆپچىلىكى بەيئەت قىلسا، شۇ كۇپايە ئىدى. ئۇلارنىڭ بەيئىتى بىلەن خەلىپە تەستىقلانغان بولاتتى. شۇڭا ئاز ساندىكى ساھابىنىڭ بەيئەت قىلماسلىقى بىلەن خەلىپە تەستىقتىن ئۆتمىگەن ھېسابلانمايتتى.

مانا مۇشۇ سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، ئىسلام دىنى دۆلەتنىڭ ھەر تەرىپىگە يېيىلغان كېڭەش ئەربابلىرىغا بەيئەت قىلىشنى يېتەرلىك دەپ بىلىدۇ. يەرلىك ئەمەلدارلار، ۋالىي، ھاكىم ۋە خەلقمۇ بۇ كىشىلەرنى تونۇيدۇ ۋە ئۇلارغا ھۆرمەت بىلدۈرىدۇ. بۇ زاتلاردىمۇ خەلقنىڭ ھەق ۋە ھەقىقەتنىڭ سىرتىدا بىر نەرسە دېيىشىنى توسىدىغان الله قورقۇسى بار بولۇپ، ئۇلار اللهنىڭ ئىنسانلارغا ئاتا قىلغان نېئمەتلىرىدۇر.

خەلىپىلىك مەسىلىسى قۇرئان كەرىم ئوچۇق نەس (دەلىل) بايان قىلغان، ياكى سەھى سۈننەت نەبەۋى (ھەدىس شەرىف) بۇيرۇغان ئىشمۇ؟ ياكى ساھابىلەرنىڭ ئىجتىھادىمۇ؟

بۇ مەسىلىدىكى كۈچلۈك كۆز قاراش خەلىپىلىك ساھابىلەرنىڭ ئىجتىھادىدۇر. چۈنكى ئىمارەت (ھوقۇق) توغرىسىدا سۆزلىگەن قۇرئان كەرىم ۋە سۈننەتنىڭ نەسلىرى (دەلىلرى) ھوقۇق ھەققىدە رەئىسلىك يەنى رەھبەرلىك مەنىسى بىلەن سۆزلەيدۇ. يەنى تۈزۈمى بار دۆلەتنىڭ مەۋجۇتلىقى توغرىسىدا سۆزلەيدۇ.

نېمە ئۈچۈن ساھابىلەر رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى دەپنە قىلىشتىن ئىلگىرى خەلىپە مەسىلىسى ۋە بەنى سەقىفە قورۇسىدىكى بەيئەت ھەققىدە سۆزلەشتى دېگەن سوئالغا بىر ساھابە جاۋاب بېرىپ: «ئۇلار بىر قانچە سائەت بولسىمۇ جامائەتسىز (دۆلەتسىز) تۇرۇشتى ياقتۇرمىدى» دېگەن. دېمەك بۇ ۋەقەلىك رەئىسلىك ۋە رەھبەرلىك ھەققىدە بولغان، قانداقتۇر بۇ ۋەقەلىك ھۆكۈمنىڭ (تۈزۈمنىڭ) مۇئەييەن شەكلى ھەققىدە بولمىغان.

ئىمام جۇۋەينى"غىياس ئۇمەم" ناملىق مەشھۇر سىياسى كىتاۋىدا: " خەلىپىلىك مەسىللىرىنىڭ كۆپىنچىسى كەسكىنلىك ۋە جەزملەشتۈرۈش يولىدىن خالى، شۇنىڭ ئۈچۈن ئىجتىھاد قىلىش لازىم" دېگەن.

چۈنكى خەلىپىلىك ھەققىدە سۆزلىگەن ئايەت ياكى ھەدىس شەرىف يوق، ئايەت ۋە ھەدىس شەرىفنىڭ نەسلىرى ئىسلام شوئارلىرىنى تۇرغۇزىدىغان ۋە مۇسۇلمانلار ئارىسىدا ئىسلام بىلەن ھۆكۈم قىلىدىغان دۆلەتنىڭ مەۋجۇت بولىشىغا دالالەت قىلىدۇ. خەلىپىلىك توغرىسىدا كەسكىن نەس بولمىسا، ئۇنداقتا قانداق قىلىمىز؟

ئىجتىھاد قىلىمىز (يەنى يېتىشكەن ۋە شەرتى توشقان ئالىملار ئىجتىھاد قىلىدۇ) ، چۈنكى ئىسلامدا شەرئى ھۆكۈمنىڭ ئىككى يولى بار: نەس (ئايەت ياكى ھەدىس شەرىف) ياكى ئىجتىھاد. نەس ئوچۇق بۇيرۇق بولىدۇ، ياكى ئوچۇق چەكلىمە بولىدۇ ياكى مۇباھ بولىدۇ ياكى هارام بولىدۇ ياكى مەندۇب بولىدۇ. ئىجتىھاد يۇقۇرقىلاردىن باشقىسى بولىدۇ.

ئەمدى قۇرئان كەرىم ياكى ھەدىس شەرىفتە نەس بولمىسا شەرئى ھۆكۈمنى بىلىش ئۈچۈن ئىجتىھاد قىلىش لازىم، بىز خەلىپىلىك مەسىلىسىدە كەسكىن نەس يوق دېگەن ۋاقتىمىزدا، ئۇنىڭ يولى ئىجتىھادى يول بولىدۇ.

بۇ سۆزنىڭ راستلىقىغا بەيئەت مەسىلىسى چوڭ دەلىلدۇر. ھەممىمىز بەيئەت (قەسەم بېرىش) ۋاجىب، بەيئەت ئىسلام دۆلىتىنى پەيدا قىلىدىغان مەسىلە دەيمىز. بەيئەتنىڭ ئىسلام دۆلىتىنى تۇرغۇزۇش ۋە تەرتىبگە سېلىشتا مۇشۇنچىۋىلا چوڭ رولى بولسا، كىشلەرنىڭ تۈرلۈك ئىجتىھادىغا تاشلىنىپ قالمىغان بولاتتى.

كۆپچىلىك ئەھلى سۈننى ئالىملىرى خەلىپىنى تالاش ھەققىدە ئىختىلاپلاشتى (يەنى تۈرلۈك كۆز قاراشتا بولۇشتى) . بەزىلەر ئۇنىڭ ئىككى يولى بار دېيىشتى: بىرسى ھەزرىتى ئەبۇبەكرىنى تاللىغاندەك خەلىپىنى پۈتۈن ئۇممەت ئىچىدىن تاللاش؛ يەنە بىرسى ھەزرىتى ئەبۇبەكرى ھەزرىتى ئۆمەرنى نامزات كۆرسىتىپ بەرگەندەك نامزات كۆرسىتىپ بېرىش يولى. ھەزرىتى ئەبۇبەكرى ھەزرىتى ئۆمەرنى نامزات كۆرسەتكەندە كىشلەر ئۇنى رازى بولۇپ تاللاشتى. ئەگەر كىشلەر بەيئەت بېرىشكە ئۇنىمىغان ياكى رازى بولمىغان بولسا ھەزرىتى ئۆمەر خەلىپە بولمىغان بولاتتى.

يەنە بىر بۆلۈك ئالىملار خەلىپىنى تاللاشنىڭ ئىككى يولى بار، ئۇ بولسىمۇ تاللاش ۋە ۋەسىيەت قىلىشتۇر. ۋەسىيەتمۇ تاللاش بىلەن تەكىتلىنىدۇ دېيىشتى.

ھەنەفىلەر دېدىكى، بىر ئادەم ئىككى ئىشنىڭ بىرسى بىلەن سۇلتان بولىدۇ: بىرسى پۇقرالارنىڭ ئۇنىڭغا بەيئەت قىلىشى، يەنە بىرسى ئۇنىڭ (سۇلتانىنىڭ) قەھرىدىن قورقۇپ ھۆكمىنىڭ ئىجرا قىلىنىشى. .

تۆتىنچى تۈرلۈك كۆز قاراش خەلىپىلىكنى ھاكىم قىلىشنىڭ تۆت خىل يولى بار دەيدۇ:

1. مۇسۇلمانلارنىڭ بىرلىككە كىلىشى (ھەزرىتى ئەبۇبەكرى ۋە ھەزرىتى ئۆمەردىن كېيىن مۇنداق ئىش بولمىدى) .

2. خەلىپە سايلاشنى كېڭەش يەنى سايلام يولى ئارقىلىق قىلىش. سايلام ياكى كېڭەشنى قانداق قىلىمىز؟ بۇمۇ مۇسۇلمانلارنىڭ ئىجتىھادىغا تاشلانغان ئىش.

3. ئىلگىرىكى خەلىپە ئۆزىدىن كېيىنكى خەلىپىگە ۋەسىيەت قىلىدۇ.

4. ئەھل ھەل ۋە ئەقد (يەنى پارلامېنت ئەزالىرى) نىڭ ئىجتىھادى ئارقىلىق بولىدۇ. ئۇلار خەلىپىنى تاللايدۇ.

ئەمما ئىمام ئىبنى ھەزم: ئىشەنچە يولى ئارقىلىق تاللاش دېگەننى قوشتى، يەنى ھاكىم كىشىلەرگە مەن بۇ كىشىگە ئىشىنىمەن، ئەگەر سىلەر ئۇنىڭغا ئىشەنسەڭلار ئۇنىڭغا بەيئەت قىلساڭلار بولىدۇ، ئەگەر ئىشەنمىسەڭلار ئۇنىڭغا بەيئەت بەرمەڭلار. ئىمام ئىبنى ھەزمنىڭ كۆز قارىشى دېمۇكىراتىيە تۈزۈمىدىكى يېپىق ساندۇق يولى ئارقىلىق تاللاش ئۇسۇلىغا ناھايىتى يېقىن.

بەزى ئەھلى سۈننى ئالىملىرى بەيئەت ئەھل ھەل ۋە ئەقدى (پارلامېنت ئەزالىرى) نىڭ كۆپچىلىكى بىلەن ھەل بولىدۇ دەپ قارايدۇ. 21 ـ ئەسىردە كۆپ سانلىق كۆز قارىشى قاتتىق تەنقىتكە ئۇچرىماقتا، بىر ئادەم كۆپ سانلىقنىڭ كۆز قارىشى دەپ سۆزلىگەندە، باشقىلار ئۇنىڭغا مۇنۇ ئايەتنى دەلىل كەلتۈرىدۇ:

وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلاً لاَّ مُبَدِّلِ لِكَلِمَاتِهِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ (**115**)

«ئەگەر سەن يەر يۈزىدىكى كۆپچىلىك كىشىلەر (يەنى كۇففارلار) گە ئىتائەت قىلساڭ، ئۇلار سېنى اﷲنىڭ يولىدىن ئازدۇرىدۇ» (ئەنئام سۈرىسى، 15 ـئايەت).

وَمَا أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ* (103)

« سەن گەرچە كىشىلەرنىڭ ئىمان ئېيتىشىغا ھېرىس بولساڭمۇ (لېكىن) ئۇلارنىڭ تولىسى ئىمان ئېيتمايدۇ» (يۈسۈف سۈرىسى، 103ـ ئايەت) .

يۇقىرىقى ئىككى ئايەت مۇسۇلمانلار توغرىسىدا توختالدىمۇ ياكى ئىمان ئېيتمىغانلار توغرىسىدا توختالدىمۇ؟ بىز مەقسەت قىلىۋاتقان كۆپ سانلىق قايسى ئەقىدىدىكى كىشىلەر؟ مۇسۇلمانلارمۇ ياكى كافىرلارمۇ؟

بۇ ئىككى ئايەت كۆپ سانلىق ۋە ئاز سانلىق مەسىلىسى ۋە كۆپچىلىك بىلەن ئاۋاز قويۇش مەسىلىسى بايان قىلىنغان ھەر قانداق ئورۇندا (ئورۇنسىز) زىكىر قىلىنىدۇ، ھالبۇكى ئىسلام پىقھىسىنىڭ ھەممىسى جۇمھۇر (كۆپچىلىك) ئۈستىگە تۇرغۇزۇلغان، ھەتتاكى بىر كۆز قاراشنى كۈچلەندۇرگەن ۋاقتىمىزدا جۇمھۇرنىڭ كۆز قارشىنى كۈچلەندۇرىمىز. كۆپلىگەن ئەھلى سۈننى ئالىملىرى: خەلىپە پارلامېنت ئەزالىرىنىڭ كۆپچىلىكى بىلەن سايلىنىدۇ دېگەن كۆز قاراشتا.

ئىجتىھادنىڭ نىشانى ئىجتىھاد بولغان زامان ۋە ئورۇندىكى مۇسۇلمانلارنىڭ مەنپەئەتىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتۇر، مۇسۇلمانلار مەنپەئەتىنى ئەمەلگە ئاشۇرالايدىغان ئىجتىھاد ئۆز ئورنىدا قىلىنغان ئىجتىھاد بولىدۇ. ئىجتىھاد بىر قانچە بولسا دۇرۇس، چۈنكى بىر قانچە خىل ئىجتىھاد شۇ مەنپەئەتنىڭ ئۆزىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشى مۇمكىن. ئىجتىھاد ۋاقىت ۋە ئورۇننىڭ ئۆزگىرىشى بىلەن تۈرلۈك بولىدۇ ۋە بىر قانچە بولىدۇ.

بىز يۇقىرىدا خەلىپىلىك مەسىلىسىدە ئېنىق نەس (دەلىل) يوق، بەيئەت مەسىلىسىدىمۇ نەس يوق دېدۇق. ئۇنداقتا ئاللاھ بىزنى قاراڭغۇدا تاشلاپ قويدىمۇ، بىزگە خالىغاننى قىلىڭلار دېدىمۇ ياكى بىزگە يول كۆرسىتىدىغان مەشئەل چىراغلارنى بەردىمۇ؟

ئالدىمىزدا مەشئەللەر مەۋجۇت، بىۋاستە دەلىللەر بىۋاستە نۇردۇر. ئۇممەتنىڭ يۇقىرى مەنپەئەتكە ئالاقىدار دەلىلەر ئالى نۇردۇر، ئۇ ئومۇمى مەنپەئەت دەپ ئاتىلىدۇ. سىياسى تۈزۈمنىڭ ھەممىسى يۇقىرى مەنپەئەتلەر ئۈستىگە قۇرۇلغان بولىدۇ، ئۇ ھەقتە بىۋاستە بۇيرۇق تېپىلمايدۇ، چۈنكى سىياسى تۈزۈمدە يېقىن مەنپەئەت بولمايدۇ، چۈنكى سىياسى تۈزۈمنىڭ ھەممىسى بىۋاستە يۈزەكى قاراش سەۋىيىسىدىن يۇقىرى بولىدۇ، ئۇ ئىجتىھاد قىلىش ئىقتىدارىغا ئىگە، ئۇممەتكە ئومۇميۈزلۈك دائىرىدە قارىيالايدىغان ۋە بۇ ھۆكۈملەرنى سۈزۈپ ئالالايدىغان كىشىلەرگە مۇھتاج. . . نەدىن خۇلاسىلاپ ئالىدۇ؟ ئەلۋەتتە سىياسى تۈزۈمدىكى ئىسلام قىممەت قاراشلىرىدىن.

مەسىلەن بىز كېڭەش قىلىشتىن ئىبارەت قىممەت قاراشنى مىسالغا ئالايلى:

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋەھيى كېلىدىغان تۇرۇقلۇق ھەممىدىن كۆپ مەسلىھەت بىلەن ئىش قىلاتتى، ئەبۇھۇرەيرە رىۋايەت قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «مەن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمغا ئۇچ يىل ھەمرا بولدۇم، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىنمۇ كۆپ مەسلىھەتلىشىدىغان بىر كىشىنى كۆرۈپ باقمىدىم» دەيدۇ. (تىرمىزى رىۋايەت قىلغان) .

دېمەك، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇممىتىگە تەلىم بېرىش ئۈچۈن شۇنداق قىلاتتى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھۇدەيبىيە سۈلھىسىدە ھەزرىتى ئۇممە سەلمە (بىر ئايال) نىڭ مەسلىھەتى بىلەن ئىش قىلىدۇ، ھۇدەيبىيە سۈلھىسىغا نەزەر تاشلىساق ئۇ ئايالنىڭ مەسلىھەتى مۇسۇلمانلارنى قۇتقۇزۇپ قالغان. مەسىلە شۇنداق تۇرسىمۇ بۈگۈنكى كۈنلۈكتە«ئاياللار پارلامېنت ئەزاسى بولسا بولمايدۇ» دەيدىغان بەزى كىشىلەر مەۋجۇت بولسا، يەنە بەزىلەر«ئاياللار بىلەن مەسلىھەت قىلىش توغرا بولمايدۇ»دەپ قارايدۇ.

ئىسلامدىكى كېڭەش روھىغا چوڭقۇر نەزەر تاشلايدىغان بولساق، كېڭەش (پارلامېنت) نىڭ بىلدۈرۈپ قويۇش ئەمەس بەلكى كېڭەشتە ئېلىنغان قارارنىڭ لازىملىقىنى كۆرۈۋالالايمىز. ھەتتا رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ساھابىلىرىنىڭ كۆز قارشىنى قوبۇل قىلماي، ئايالى ئۇممە سەلىمىنىڭ مەسلىھەتىنى قوبۇل قىلغان ھۇدەيبىيە سۈلھىسىمۇ بىلدۈرۈپ قويۇش ئەمەس، بەلكى مەسلىھەتنى چوقۇم ئىجرا قىلىش ئىدى، چۈنكى بۇ ھەقتە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمقا ۋەھيى چۈشمىگەن. ۋەھيى چۈشكەن بولسا ئايالدىن مەسلىھەت سورىمىغان بولاتتى. ئاللاھ بۇ توغرىدا سەن پۈختا توختام تۈزدۈڭ دېمىدى، بەلكى ساڭا بىز ھەقىقەتەن روشەن غەلىبە ئاتا قىلدۇق دېدى.

تەۋەككۇل قىلىش مەسلىھەت قىلىشقا زىت كەلمەيدۇ، ئاللاھقا تەۋەككۇل قىلىش مەسلىھەتتىن ئىلگىرى ۋە كېيىن بولىدۇ. ئىسلامدا كېڭەش لازىم ئەمەس بىلدۈرۈپ قويۇش دەيدىغان ئايەت ياكى ھەدىس شەرىف مەۋجۇت ئەمەس.

مانا بۇ ئىسلامنىڭ سىياسى قىممەت قارشىنىڭ بۈيۈك بىر قىممەت قارىشى، ئۇ ھايات ساھەلىرىنىڭ ھەممىسىگە ئۈيغۇن كېلىدۇ، قۇرئان كەرىم ياكى سۈننەت نەبەۋى قانداق مەسلىھەت قىلىش يولىنى كۆرسىتىپ بەرمىدى.

بۈگۈن 21 ـ ئەسىردە كېڭەش قىلىش ئۈچۈن قانداق قىلىشىمىز كېرەك، ھەزرىتى

ئۆمەرنىڭ دەۋرىدىكىدەك پەقەت ئالتە ئادەم بىلەنلا كېڭەش قىلىشىمىز كېرەكمۇ؟

بۇگۇن ئىسلامدىكى كېڭەش (پارلامېنت) نى رىئاللىقتا ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئەينەكلىك ساندۇق بىلەن سايلام قىلىشتىنمۇ ياخشى چارە بولمىسا كېرەك، ئۈممەتتە مۆئەييەن ياشقا يەتكەنلەرنىڭ ھەممىسى پارلامېنت ئەزالىرىنى سايلاپ چىقىدۇ، بىز بۇنى بۇگۇنكى كۈندە پاللامېنت ياكى خەلق ئورگىنى ياكى ئومۇمى مەجلىس دەپ ئاتايمىز.

كېڭەش ئەزالىرىنى ئۆلگۈچە تاللاش، شۇنداقلا ھاكىمنىمۇ (خەلىپىنىمۇ) ئۆلگۈچە تاللاشنىڭ ھېچقانداق ئاساسى يوق. ھاكىمنى ئۆلگۈچە ھاكىملىقتا قويۇش ئەينى دەۋرنىڭ ئادىتى ئىدى، ئەمما بۇگۇن ئىنسانىيەت ھاكىمغا چەكلىمە قويۇش ۋە ئۇنى ئادىل ئىش قىلىشقا مەجبۇرلاش ئۈچۈن مۆئەييەن مۇددەت بەلگىلەشنى كەشىپ قىلىپ چىقتى. ئىنسانىيەت ھاكىم ۋە رەئىسلەرنى تاللاش، ئۇلارنى كۆزىتىش، توغرا ئىش قىلسا قوللاش، بولمىسا ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلاش ئۈچۈن كەشىپ قىلىپ چىققان يول ئىسلامنىڭ قايسى تەلىماتىغا زىت كېلىدۇ؟ مۇسۇلمانلاردىن باشقىلار ئۇ يولنى كەشىپ قىلغانلىقى ئۈچۈن ئۇ يولنى رەت قىلىش لازىم دەيدىغانغا دەلىل بارمۇ؟ بىر ھاكىم مەڭگۈ ھاكىم بولۇۋېلىپ خەلقلەرنى قاقتى سوقتى قىلسىمۇ ئۇنى ھاكىملىقتا قويۇش، ياكى توغرا يولدا ماڭماي خاتالىشىپ، مەسئۇلىيىتىنى دەل جايىدا ئۆتىيەلمىسىمۇ ئۇنى مەنسىپىدە قالدۇرۇش، ئۇنىڭغا مۇتلەق ھوقۇق بېرىش ئىسلام كۆرسەتمىسىدە بارمۇ؟ ياكى ئىسلام كۆرسەتمىسىگە زىت ئىشمۇ؟ خەلىپە ئۇممەتنىڭ ۋەكىلىغۇ! ئۇنداقتا نېمە ئۈچۈن ئۇنىڭغا مۇتلەق ھوقۇق بېرىمىز؟ خەلىپىگە مۇتلەق ھوقۇق بېرىلسۇن دەيدىغانغا دەلىل بارمۇ؟ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ: « زالىم سۇلتان (خەلىپە بولسىمۇ) نىڭ ئالدىدا ھەق گەپ قىلىش»دېگەن ھەدىسىنى قانداق چۈشىنىمىز؟

بۇگۇنكى دېموكراتىيە تۈزۈمىدىكى ھاكىم ۋە پارلامېنت ئەزالىرىنى سايلاش، ھاكىمنى كۆزىتىش ۋە ئۇنىڭدىن ھېساپ ئېلىش ئەسلى ئىسلامى قىممەت قارىشى ئەمەسمۇ؟ شۇنى ئەستىن چىقارماسلىق لازىمكى، قىممەت قاراش ۋە مەقسەتلەر ئۆزگەرمەيدۇ، لېكىن ئۇنىڭ ۋاستىلىرى ئۆزگىرىشنى قوبۇل قىلىدۇ، چۈنكى بۇ زېمىندا تەپەككۇر قىلىدىغان ۋە ئۆگىنىدىغان ئىنسان ياشايدۇ. بىز كېڭەش قىلىش قىممەت قارىشىغا ئېرىشىشقا بۇيرۇلغان، بىز كېڭەشكە ئېلىپ بارىدىغان ۋاستە ياكى ئۇسۇلنى تاللاشتا تامامەن ھۆر.

ئىمام ئەبۇھەنىفە شۇنداق دېگەن: « بىزنىڭ بۇ ئىلمىمىز كۆز قاراش، ئۇ بىز يېتەلىگەن ئەڭ ياخشى پىكىر، كىم بىزگە ئۇنىڭدىن ياخشىنى كەلتۈرەلىسە ئۇنى قوبۇل قىلىمىز»دېگەن. مانا بۇ توغرا ئىسلامى پرىنسىپ، ئاللاھ ھەممىمىزنى توغرا ئىسلامى پرىنسىپقا ئەگىشىشقا نىسىپ ئەتسۇن!.

خەلىپىلىك دىننى تۇرغۇزۇش ۋە دۇنيانى باشقۇرۇشتىكى ئومۇمى رەئىسلىكتۇر، ئۇ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمتىن قالغان ئورۇنباسارلىق بولماستىن كىشىلەردىن قالغان ئورۇنباسارلىقتۇر. خەلىپىنى رەئىس ياكى ئىمام ياكى ھاكىم ياكى ئەمىرمۆمىنىن ياكى سۇلتان ياكى باشلىق ياكى. . . دەپ ئاتاش دۇرۇس، خەلىپە دەپ ئاتاشقا دەلىل يوق. شۇنداقلا ئىسلامنىڭ سىياسى تۈزۈمىنىمۇ خەلىپە تۈزۈمى دەپ ئاتاشلار دەيدىغانغا ئېنىق دەلىل يوق.

توققۇزىنچى باپ. بەيئەت ۋە ئۇنىڭ تۈرلىرى

بەيئەت چۈشەنچىسى

بەيئەت مۇسۇلمانلار يۈرگۈزىدىغان سياسى ئىش ھەرىكەتنىڭ ئوبرازلىق تەرەپلىرىنىڭ بىرسى، ئۇ ئىسلام ئېڭىدا ھۆكۈم تۈزۈمگە شەرئىلىكنى (قانۇنلۇقنى) قوشىدۇ. بەيئەت رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ دەۋرىدە دۆلەتنى قۇرۇشتىن ئاۋال بولغان. ئۇ ئىسلامنىڭ سياسى جەمئىيتىنىڭ قۇرۇلىشىنىڭ شەرتنامىسى. پرىنسىپ، شەرئەت ۋە كېڭەش بىلەن ئىش ئېلىپ بېرىش مەسىلىسىنى ئىلان قىلىدىغان ئۇسۇلدۇر.

بەيئەت ئىسلامنىڭ سياسى ياكى خىلاپەتلىك تۈزۈمگە قوشۇلۇش، مۇسۇلمانلار ئاممىسىغا تەۋە بولۇش ۋە مۇسۇلمانلار ئىمامىغا (باشلىقىغا) ئىتائەت قىلىش شەرتنامىسى. ئۇ ئەقىدە ئۇقۇمى ئاساسىدا تەسىس قىلىنىدىغان ئىنسانى شەرتنامىدۇر.

بەيئەت «خەلىپە (سۇلتان، ئەمىر مۆمىنىن، باشلىق)، بەيئەت قىلغۇچىلار(يەنى مۇسۇلمانلار) ۋە شەرىئەت»تىن ئىبارەت ئۈچ تەرەپنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئۇممەتنىڭ (بارلىق مۇسۇلمانلار) نىڭ بەيئەت قىلىشى بىلەنلا مەسئۇلىيىتى ئاياغلىشىپ قالمايدۇ بەلكى دىنىنى ھىمايە قىلىش، شەرئەتنى كېڭەش(پارلامىنت) ئارقىلىق تەتبىقلاش، ھاكىمنى نازارەت قىلىش، ھاكىم توغرا يولدىن بۇرۇلسا نەسىھەت قىلىش لازىم (يەنى زۆرۈرىيەت) تېپىلسا ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ ئومۇمى يوقۇرى مەنپەئەتى تەقەززا قىلسا خەلىپىنى ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلاش ئارقىلىق داۋاملىشىدۇ.

بەيئەت قىلىش مەجبۇرىيەت بولماستىن ھەق- ھوقۇق مەسىلىسى، ئۇ ھەر بىر ئەر ۋە ئايال مۇسۇلماننىڭ ھەققى. چۈنكى ئۇ دۆلەت رەئىسىنى تىكلەشتىكى شەرئى يول، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇممەت(مۇسۇلمانلار) خەلىپىنى تىكلەش ۋە ئېلىپ تاشلاشتىكى ھەق- ھوقۇق ئىگىسىدۇر.

خەلىپىمۇ:« مەن شەرئەت، ئادالەت ۋە كېڭەش بويىچە ئىش ئېلىپ بارىمەن» دەپ ئۇممەتكە بەيئەت بېرىشى لازىم. خەلىپىنىڭ ئۇممەتكە بەيئەت (ئەھدىنامە) بېرىشى سياسى پرىنسىپقا ئېسىلىپ مېڭىشنىڭ يەنە بىر تەرىپىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ، ئۇ بولسىمۇ ئۇممەتنىڭ ئىتائەت قىلىش ئارقىلىق سياسەتكە ئېسىلىش بەدىلىگە ھاكىمنىڭمۇ سياسەتكە ئېسىلىشىدۇر.

بەيئەت رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تەجرىبىسىدە ئىجتىمائى كېلىشىم بولۇپ، ئۇممەت ئاندىن دۆلەت شۇ ئاساستا قۇرۇلغان. ئەقەبە دېگەن جايدىكى ئىككى قېتىملىق كېلىشىم تارىخى ھەقىقى كېلىشىم بولۇپ، ئەركىن ئىرادە بىلەن يوقۇرى مەقسەتنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن پىشىپ يېتىلگەن ئاڭلىق پىكىرلەر ئارىسىدا يۈز بەرگەن. غەرب ئېڭىدىكى «روسۇ» ئوتتۇرغا قويغان ئىجتىمائى كېلىشىم پىكرى رىئاللىقتىن ھېچقانداق ئورۇن ئالالمىغان، ھاكىمنىڭ يالغۇز ھۆكۈمرانلىق قىلىشىغا قارشى تۇرۇش ئۈچۈن تايانغان بولسىمۇ ئۇلارنىڭ تارىخىدا رىئاللىققا ئايلانمىغان.

بەيئەتنىڭ تىل ۋە ئاتالغۇ مەنىسى

بەيئەتنىڭ تىلدىكى مەنىسى: ئېلىم- سېتىم كىلىشمى، توختاملىشىش، قەسەملىشىش، بىر

ئىشنى قىلىشقا ۋەدىلىشىش ۋە ئىتائەت قىلىش دېگەنلىكتۇر.

قۇرئان كەرىمدە بەيئەتكە ئالاقىدار سۆز تەۋبە سۈرىسىنىڭ 111- ئايىتىدە: «شۈبھىسىزكى،الله مۆمىنلەردىن ئۇلارنىڭ جانلىرىنى، ماللىرىنى ئۇلارغا جەننەتنى بېرىپ سېتىۋالدى»، دەپ زىكىر قىلىنغان بولسا، يەنە سۈرە پەتھىنىڭ 18- ئايىتىدە:

لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا (18)

«الله مۆمىنلەردىن ھەقىقەتەن رازى بولدى، (ئى مۇھەممەد!) ئۆز ۋاقتىدا ئۇلار (ھۇدەيبىيىدە) دەرەخ (سايىسى) ئاستىدا ساڭا بەيئەت قىلدى» دەپ زىكىر قىلىنغان. بەيئەت دېگەن سۆز ھەدىس شەرىفتىمۇ كۆپ ئورۇنلاردا كەلگەن.

بەيئەتنىڭ ئاتالغۇ مەنىسى: ئۇ بەيئەت قىلغۇچى(قەسەم قىلغۇچى، ۋەدە بەرگۈچى)نىڭ -گۇناھ بولمايدىغان ئىشلاردا- ئۆزى خالىغان ۋە خالىمىغان، ئاسانچىلىق ۋە قىيىنچىلىق ۋاقىتلاردا ئىمامغا ئىتائەت قىلىشقا ۋە ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاشقا، ھوقۇقنى ئۇنىڭدىن تالاشماسلىققا ۋە ئىشلارنى ئۇنىڭغا تاپشۇرۇشقا ۋەدە بېرىش دېمەكتۇر.

جەمىيەتشۇناس ئىبنى خەلدۇن« مۇقەددىمە» ناملىق ئەسرىدە شۇنداق دەيدۇ:"شۇنى بىلگىنكى، بەيئەت قىلىش دېگەن ئىتائەت قىلىشقا ۋەدە بېرىش دېمەكتۇر... ئۇلار باشلىققا بەيئەت قىلسا ۋەدىلىرىنى تەكىتلەش ئۈچۈن قوللىرىنى باشلىقنىڭ قولىغا قويۇشاتتى. بۇ ئىش سېتىۋالغۇچى بىلەن ساتقۇچىنىڭ ئىشىغا ئوخشاپ كېتىدۇ. بەيئەت دېگەن سۆز «ساتتى» دېگەن پېئىلنىڭ مەسدىرى(ئىسمىدىشى). شۇنىڭ ئۈچۈن بەيئەت قول ئېلىشىش بىلەن داۋاملىشىپ كەلگەن. مانا بۇ «بەيئەت» دېگەن سۆزنىڭ تىل ۋە ئاتالغۇ جەھەتتىكى ئۇقۇمى بولۇپ، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئەقەبە ۋە «بەيئەت رىزۋان» توغرىلىق ھەدىسلىرىدىكى مەقسەتتۇر.

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئىككى قېتىملىق ئەقەبە بەيئىتىدە ئۇلارنى ئىسلامغا كىرىشكە قانائەتلەندۈرگەندىن كېيىن، ئۇلار ئىسلامنى قوبۇل قىلدى ۋە مۇسۇلمانلىق شاھادىتىنى ئىلان قىلىشتى. ئاندىن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلاردىن بەلگىلەنگەنلىك پرىنسىپكە قارىتا بەيئەت(ۋەدە، قەسەمنامە، ئەھدىنامە) ئالدى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئالغان بۇ بەيئەت رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ شەخسىيىتى ئۈچۈن ئەمەس ئىدى، بەلكى ئىسلام دەۋىتى ئۈچۈن ئىدى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن ئۇلار ئارىسىدا يۈز بەرگەن بۇ بەيئەت ھەر ئىككى تەرەپكە ھەق- ھوقۇق ۋە مەجبۇرىيەت پەيدا قىلىدىغان ئىككى تەرەپنى چەكلايتقىلى بولىدىغان يېقا ئوخشاپ كېتىدۇ.

بەيئەت باسقۇچلىرى

بەيئەت باسقۇچلىرى ئارقىمۇ- ئارقا ئىككى باسقۇچقا ياكى ئىككى دەرجىگە بۆلۈنىدۇ:

1. كېلىشىم بەيئىتى(ئەھدىنامىسى): ئۇنىڭ تەقەززاسى بويىچە مۇسۇلمانلارنىڭ ئىشلىرىغا ئىگە بولغان سۇلتان بۈيۈك ۋالىلىق مەنسىپكە ئىگە بولىدۇ. بۇ بىرىنچى قېتىملىق بەيئەتنى «ئەھل ھەل ۋەلئەقد، يەنى كېڭەش ياكى پارلامېنت ئەزالىرى» بىجىرىدۇ. بۇ خىلدىكى

بەيئەتنىڭ ئۇقۇملىرى تۆت خەلىپىنىڭ تاللىنىشىدا ئېنىق ئاشكارا بولۇپ تۇرىدۇ. چۈنكى كېڭەش ئەزالىرى ئىمامنى تاللايتتى، ئاندىن ئۇنىڭغا بەيئەت بېرىشەتتى.

2. خەلق ئاممىسىنىڭ بەيئىتى ياكى ئىتائەت بەيئىتى: ئۇ كېڭەش ئەزالىرىدىن باشقا بارلىق مۇسۇلمانلارنىڭ خەلىپىگە بېرىدىغان بەيئىتىدۇر. بۇيۇك تۆت خەلىپىگە شۇنداق بەيئەت قىلىندى.

قەبىلە، ئۇرۇق- جەمەت، مۇھاجىر ۋە ئەنسارىلار ئارىسىدىكى ئالاقە ۋە ئۇنىدىن باشقا دەسلەپقى ئىسلام دەۋرىنىڭ تۈرلۈك سەۋەبلەر ئاساسىدىكى جەمىيەتنىڭ تەبئىيىتى، ئىجتىمائى ۋە ئىقتىسادى قۇرۇلمىسى، يەر كۆلىمى،ئىدارە، ئىجتىمائى ۋە سىياسى زۆرۈرىيەت جەھەتىدىن بەيئەتنىڭ ئىككى باسقۇچتا بولىشىنى تەقەززا قىلغانىدى.

بۇ سەۋەبلەرنى ئامېرىكا بىرلەشمە شىتاتىغا ئوخشاش يېڭى دۆلەتتە رەئىس سايلاش ئىجرائاتلىرىغا قىياس قىلىش مۇمكىن، لېكىن يېڭى دەۋردىكى مۇساپىنىڭ يېقىنلىشى بىلەن بەيئەت باسقۇچلىرىنى دۆلەتنىڭ قانۇن چىقىرىش ئورگىنى ۋە ھوقۇقلارنى ئىنتىزامغا سالىدىغان دۇستۇر (قانۇن) دائىرىسى ئىچىدە بۆلۈش مۇمكىن.

بەيئەت مەسىلىسىنى تۈرلۈك قائىدىگە قارىتا تۈزۈپ چىقسا قوبۇل قىلىنىدىغان مەسىلە. ھەر رايۇندىكى مۇسۇلمانلار سىياسى تۈزۈلمىسىگە قارىتا قائىدىلەرنى بېكىتىپ يەرلىك رەئىسلەرنى سايلىغاندا ئۇلارغا پۈتۈن ھوقۇق بېرىش ياكى ھوقۇق دائىرىسىنى قىسقارتىش ھوقۇقى بار.

شۇنى ئىشارەت قىلىش كېرەككى، ئەينى زاماندا خەلىپىلەرگە بېرىلگەن بەيئەت ئۆمۈر بويى ئىدى. يېڭى دەۋر ھۆكۈم پەلسەپىسىدىكى ھوقۇقنىڭ ئالمىشىشى ۋە كېڭەشنىڭ رىئاللىقتا ئىشىشىغا كېپىل بولۇش مەسىلىسى ھۆكۈمنىڭ پاك بولىشى، تىنىچ ئالمىشىشى ۋە مۇستەبىدلىك قىلماسلىقى ئۈچۈن ئىسلام ئەللىرىنى ۋاىلىق مۇددىتىنى بەلگىلەشكە ئىتتىرىدۇ. شۇنداقلا ئىسلام دىنىدا ھوقۇقنى بالىسىغا مىراس قالدۇرۇش پرىنسىپى مەۋجۇت ئەمەس، بولمىسا تۈزۈم خەلىپە تۈزۈمى بولماي پادىشاھلىق تۈزۈمى بولۇپ قالىدۇ.

بەيئەتنىڭ سىياسى پەلسەپىسى

بەيئەت قىلىش پەلسەپىسى ئاساسەن ئۇممەت(يەنى مۇسۇلمانلار)غا كۈچ- قۇۋۋەت بېرىش ئاساسىدا بولىدۇ. بەيئەت كېڭەشنىڭ يەنە بىر يۈزى، بەلكى ئۇنىڭ بىر خىل سۈرىتى. بەيئەت مەجبۇرى بېسىم ئاساسىدا بولمايدۇ، بەلكى ئىختىيارى ھالدا بولىدۇ. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ:«كىم خەلىپىگە بەيئەت قىلماي ئۆلۈپ كەتسە، جاھىلىيەتتە ئۆلۈپ كەتكەندەك بولۇپ قالىدۇ»دېگەن مۇنۇ ھەدىسىگە ئاساسەن بەيئەت قىلىشتىكى دىنى مەجبۇرىيەت، ئاددى قىلىپ ئېيتقاندا بەيئەت قىلىش ھوقۇقنىڭ ئالمىشىشىنى ئىدارە قىلىش، ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ سىياستىنى تەرتىپكە سالىدىغان ۋە مەنپەئەتلىرىنى ئىدار قىلىدىغان ئىدارىنىڭ مەۋجۇت بولىشى، ئىسلامى مەدەنىيەتلىشىشنىڭ ۋە شەرىئەت مەقسەتلىرىنىڭ زايا بولۇپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش شەرتىدۇر. بەيئەت بېرىش بىلەن جاھىلىيەت قىلىقلىرى بولمايدۇ دېگەنلىك بولمايدۇ. بەزىدە بىر مىللەت باشقا مۇسۇلمان خەلقنىڭ زېنىغا ئىش قىلىدىغان ھاكىمغا بەيئەت قىلىپ سېلىشى مۇمكىن.

شۇنىڭ ئۈچۈن بەيئەت قىلىش مەسىلىسىگە كېڭەش قىلىشنىڭ بىر تارمىقى، شەرىئەتنىڭ

مەقسەتلىرى ۋە مەنپەئەتلىرى بىلەن باغلانغان دەپ قاراش لازىم. ئەگەر ئىش ئۇنداق بولماي قالسا، بەيئەتتىن قول ئۈزۈپ يېڭى بەيئەت ۋە يېڭى سىياسى كېلىشىم بىلەن ھاكىمنى ئالماشتۇرۇش ۋە يېڭى ھۆكۈم تۈزۈم ئورنۇتۇش ۋاجىب بولۇپ قالىدۇ.

ھوقۇقنىڭ تىنىچ ۋە مەدەنى شەكىلدە ئالمىشىش ۋاستىسى شەكلىدە بەيئەتنى جانلاندۇرۇش ئۈچۈن ئىسلام فىقھىسىدە شەرئى بەلگىلىمىلەر بار. قەلەقشەندى:«سۇبھى ئەئشا» ناملىق كىتاۋىدا بەيئەتنى جانلاندۇرۇشنىڭ بەش خىل ئەھۋالى بار دەپ توختالغان:

1. خەلىپە ئۆزىدىن كېيىن بىرسىگە ۋەسىيەت قىلماي ئۆلۈپ كەتسە. خۇددى ھەزرىتى ئەبۇبەكرى سىددىق بىلەن بولغاندەك، ياكى مۇئەييەن بىر بۆلۈك كىشىلەرنى نامزات قىلىپ بەرگەن بولسا. خۇددى ھەزرىتى ئۆمەر بىن خەتتاب بىلەن بولغاندەك.

2. خەلىپىنى ھوقۇقىدىن ئېلىپ تاشلاشقا تېگىشلىك سەۋەب بولۇپ قېلىپ ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلانسا، ئۇممەت مەسئۇلىيەتنى ئۆز ئۈستىگە ئالىدىغان بىر ئىمامغا مۇھتاج بولىدۇ.

3. خەلىپىنىڭ ئورۇنباسارىغا (ئۆز جەمەتىدىن بولىشى شەرت ئەمەس) پىتنە(جىدەل-ماجىرا ۋە سىياسى كۆرەش)نىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن ئۆزى ھايات ۋاقتىدا كىشىلەردىن بەيئەت ئېلىشى.

4. ئورۇنباسار خەلىپىگە خەلىپە ۋاپات بولغاندىن كېيىن بەيئەت ئېلىش

5. خەلىپە مۇئەييەن بىر رايۇننىڭ ئەتائەتتىن چىققانلىقىنى ھېس قىلىپ، ئۇلارنىڭ بويسۇنۇشى ۋە ئەتائەت دائىرىسى ئىچىگە كىرىشى ئۈچۈن ئۇلاردىن يېڭىدىن بەيئەت ئالىدىغان ئادەمنى ۋەكىل قىلىپ ئەۋەتىشىدىن ئىبارەت.

بەيئەتنىڭ شەكىللىرى

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن تارتىپ خەلىپىلىك تۈزۈمى ئەمەلدىن قالدۇرۇلغانغا قەدەر بولغان ئىسلام تارىخىنى قىدىرىپ تەكشۈرگەن كىشى بەيئەتنىڭ بىر قانچە خىل شەكلىنى ھېس قىلىدۇ:

1. قول ئېلىشىش ۋە سۆز ئارقىلىق تەكىتلەش: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ كۆپىنچە بەيئەتلىرى مۇشۇ خىل شەكىلدە ئېلىنغان.

2. سۆز ئارقىلىق: بۇ ئادەتتە ئاياللار بەيئىتىدە بولىدۇ. شۇنداقلا يىسى كىسەلگەن ئوخشاش كۆرۈشۈش ئىمكانىيىتى بولمايدىغان كىشىلەر بىلەن بولىدۇ.

3. يېزىق ئارقىلىق بولىدۇ: مەسىلەن، ھەبەش(ئېفىيوپىيە) پادىشاھى نەجاشىنىڭ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە مەكتۇب يوللاپ بەرگەن بەيئىتى بۇنىڭ بىر مىسالىدۇر. ئۇ مەكتۇبىنىڭ ئاخىرىدا:«مەن ساڭا بەيئەت قىلدىم، تاغاڭنىڭ ئوغلىغا ۋە ساھابىلىرىڭغا بەيئەت قىلدىم، ئۇنىڭ قولى ئارقىلىق مۇسۇلمان بولدۇم»دەپ يازغان.

بەيئەتنىڭ تۈرلىرى

بەيئەت دىنىمىزدا بەيئەت قىلىنغان ئىشقا قارىتا بىر قانچە تۈرلۈك بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سىياسى مەزگىل ئېتىبارى بىلەن تۈرلۈك ئىشلارغا مۇسۇلمانلاردىن بەيئەت ئالغان:

1. ئىسلامغا ۋە تەۋھىدگە بەيئەت قىلىش: مانا بۇ بەيئەت تۈرلىرىنىڭ جانلىقراقى، بۇ ھەر

بىر مۇسۇلماننىڭ قىلىشقا تېگىشلىك ئەڭ ئاددى بەيئىتى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كىشىلەردىن ئالىدىغان كۆپىنچە بەيئەت ئىسلام بەيئىتى(يەنى مۇسۇلمان بولۇش) بەيئىتى ئىدى.

2. ياردەم بېرىش ۋە ھىمايە قىلىش بەيئىتى: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئىككىنچى قېتىملىق ئەقەبە بەيئىتىدە ئەنسارىلاردىن ئالغان بەيئەت بۇنىڭ جانلىق مىسالى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:«مەن سىلەرنىڭ مېنى بالاڭلارنى، ئايالىڭلارنى.. قوغدىغاندەك قوغدىشىڭلارغا بەيئەت ئالىمەن »دېگەنىدى.

3. ھىجرەت قىلىشقا بەيئەت قىلىش: ھىجرەت دەسلەپتە ھەر بىر مۇسۇلمانغا پەرز ئىدى. پەتھى ئۆزۈشىدىن پەرزلىكى ئاياغلاشتى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:"پەتھىدىن كېيىن ھىجرەت قىلىش يوق، لېكىن جىھاد قىلىش نىيىتى ھەر زامان بولىدۇ"دېگەن. يەنى جىھاد ۋە دۆلەتنى مۇداپىئە قىلىش ھىجرەتنىڭ ئورنىغا چۈشىدۇ.

4. ئاڭلاش ۋە ئىتائەت قىلىشقا بەيئەت قىلىش: بۇ بەيئەت سۆزى مۇئەييەنلەشتۈرۈلمەي يۇرگۈزۈلسە زېھنگە كىلىدىغان بەيئەتتۇر. بۇ بەيئەت خەلىپىلىك مەنسىپىگە ئېرىشكەن خەلىپىلەرگە تارىخ بېرىدىغان ئىدى.

ئۇبادە ئىبنى سامىت ھەدىس رىۋايەت قىلىپ مۇنداق دېگەن:"بىز ئاسانچىلىق ۋە قىيىنچىلىق شارائىتتا رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمغا ئاڭلاش ۋە ئىتائەت قىلىشقا... بەيئەت قىلدۇق".

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمغا بېرىلگەن بەيئەتنى زالىم پادىشاھلىق تۈزۈمىنى قۇرۇۋالغان پادىشاھلارغا قىياس قىلغىلى بولمايدۇ. چۈنكى زالىم پادىشاھلارغا ئاڭلاش ۋە ئىتائەت قىلىش بەيئىتىنى بېرىش مۇستەبىدلىك، ئۇممەتنىڭ ھوقۇقىنى چەتكە قېقىش ۋە ھوقۇق تالىشىشنىڭ كىرىش ئېغىزى بولۇپ قالدى.

ئىسلام مەدەنىيىتى بىر قانچە ئەسىر گۈللىنىپ نۇر چاچقان بولسا، كېڭەش ۋە ئادالەتنىڭ يوقالغانلىقى ئۇزۇن مۇددەتكىچە «تەرەققىياتنىڭ يوقالغانلىغى» دىن ئاگاھلاندۇرۇش بېرىدۇ.

يېڭى دەۋر ئىسلام ھەرىكەتلىرى ئىجتىھاد قىلىپ، خەلىپىلىكنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش يولىدا سەپنى بىرلەشتۈرۈش ئۈچۈن ئەزالارنىڭ ئىتائەت قىلىشىغا بەيئەت ئالىدۇ. لېكىن ئۇ بەيئەت سىياسى خىزمەت ۋە مەخپى تەشكىلچىلىك بىلەن بولىدۇ. بۇ بەيئەتتە كېڭەش قىممەت قارىشى ئاساسەن بولمايدۇ، ھوقۇق يېتەكچىلەرگە يىغىنچاقلىشىدۇ.

بەيئەتنىڭ ساغلام بولۇش شەرتلىرى

فۇقاھالار (ئالىملار) بەيئەت كېلىشىمىنىڭ ساغلام بولىشى ئۈچۈن بىر قانچە شەرتلەرنى قويۇشقا ئۇرۇنغان، ئۇلارنىڭ فىقھىسى تۈرلۈك دەۋرلەردىكى بەيئەت رىئاللىقى ئەتراپىدا يىغىنچاقلانغان. ئۇلار ھەزرىتى ئەلىنىڭ ئاڭلاش ۋە ئىتائەت قىلىش بەيئىتىنى مەقسەت قىلىدىغان ئىدى. بۇ شەرتلەر تۆۋەندىكىچە:

1. بەيئەت قىلىنغۇچىدا ئىمام (رەئىس) بولۇش شەرتلىرى ۋە سالاھىيەتلىرى تېپىلىشى لازىم، شۇنىڭ ئۈچۈن شۇ شەرتلەرنىڭ بىرسى يوق بولۇپ قالسا بەيئەت كېلىشمى بولمايدۇ، لېكىن كۈچكە تايىنىپ ھوقۇقنا چىقىۋالغان بولسا ئايرىم ئەھۋال..

2. ئومۇمى خەلق بەيئەتتىن ئىلگىرى بەيئەت بەرگەن ياكى بېرىۋاتقان كىشى چوقۇم پارلامىنت(كېڭەش) ئەزاسى بولىشى لازىم. پارلامىنت ئەزالىرى بەيئەت بەرمىسە ئاۋام خەلقنىڭ بەرگەن بەيئىتىنىڭ ئېتىبارى بولمايدۇ. ئۇلارنىڭ بەيئەتنى قەدىرلىشى تەڭپۇڭلۇق ۋە سىياسى ئەربابلار ئارىسىدا ئىتتىپاقلىقنىڭ كېپىلى، ئىشلارنىڭ مۇقىملىقىنىڭ ۋە بەيئەتنىڭ بۇزۇلماسلىقىنىڭ شەرتىدۇر. يەنى بەيئەتنى ئېنىق قانۇن ئۇستىدە ئېلىپ بېرىش لازىم. ناۋادا خەلق ئاممىسى پارلامىنت ئەزالىرىنىڭ پىكرىگە قارشى تۇرسا ئۇ چاغدا پارلامىنت ئەزالىرى- خەلق پىكرىنى مۇسادىرە قىلماي- يۈلىنىشنى ئۆزگەرتىشى كېرەك.

3. بەيئەت قىلىنغۇچى(يەنى خەلىپە ياكى سۇلتان) بەيئەتكە مۇۋاپىق كېلىشى لازىم. خالىمىغان كىشى سۇلتان بولۇشقا مەجبۇرلانمايدۇ، لېكىن ئۇنىڭدىن باشقا يارامىلىق ئادەم تېپىلمىسا ئۇ چاغدا سۇلتان بولۇشقا مەجبۇرلىنىدۇ.

4. بەيئەت سۆز ۋە ئىش ھەرىكەت جەھەتتىن ئاللاھنىڭ كىتاۋى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ سۈننىتىگە ئاساسەن بولىدۇ. گۇناھ بولمايدىغان ئىشلاردا ئىتائەت قىلىش ۋاجىبتۇر.

بۇ ئىش بۈگۈنكى دەۋردە دۆلەت تۈزۈمىنى باشقۇرىدىغان شەرىئەت ئۇستىگە قۇرۇلغان دۇستۇر (قۇنۇن) نىڭ مەۋجۇتلۇق شەكلىنى ئالىدۇ. شەرىئەتكە بەيئەت بەرگەنلىك قانۇن تۈزۈمىنى تەپسىلى بايان قىلىشنى، ھۆكۈمەت ئورگانلىرى(سوت، پارلامىنت ۋە ئىجرائىيە كومىتتى)ئارىسىنى ئايرىشنى چەكلىمەيدۇ. ئەپسۇسكى قۇرئان ۋە سۈننەت بىلەن ھۆكۈم يۈرگۈزىمىز دەپ دەۋا قىلىدىغان بەزى دۆلەتلەردە سالاھىيەتلەرنى بەلگىلەيدىغان دۇستۇر تېپىلمايدۇ... ھاكىم مۇستەبىدلىك بىلەن ھۆكۈمرانلىق يۈرگۈزىدۇ.

5. بەيئەت بىر شەخسكىلا بېرىلىدۇ. قانۇنلۇق ئېتىراپ قىلىنغان خەلىپە بار يەردە يەنە بىرسى خەلىپىلىكنى دەۋا قىلىپ چىقسا ئۇنىڭغا ئۆلۈم جازاسى بېرىلىدۇ.

ئېنىق سىياسى پىلانغا قارىتا رەئىسنى تىنىچ ئالماشتۇرۇشقا ھەرىكەت قىلىش بىر قانچە پارتىيە بولۇشنى رەت قىلمايدىغان ئىسلامنىڭ سىياسى تۈزۈمى سايىسىدىكى قانۇنلۇق پرىنسىپ...

6. بەيئەت بەرگۈچىلەر تولۇق ئەركىنلىك ئىچىدە بەيئەت قىلىشى لازىم. ساھابىلەر شۇنداق قىلغان. چۈنكى بەيئەت دېگەن رازىلىق ۋە ئەركىن تاللاش كېلىشىمى، ئۇ ئىشتا مەجبۇرلاشقا قەتئى يول يوق. بەيئەت قىلىشتىكى ئەركىنلىك ھەممە ساھەسىنى تولۇق ئىچىگە ئالىدۇ. مەجبۇرلاش ياكى تەھدىد قىلىش قەتئى توغرا بولمايدۇ.

7. بەيئەت قىلىش ھەرىكىتىگە گۇۋاھچى قىلىش لازىم. ئۇنداق بولمىغاندا بەزى كىشىلەر ماڭا مەخپى بەيئەت قىلىندى دەپ دەۋا قىلىپ ئىسلام بىرلىكىنى بۇزۇشقا سەۋەب بولىدۇ. بۇ ئىش بۈگۈنكى دەۋردە نامزات تاللاش ۋە سايلام ئىشلىرىنى بىۋاستە كۆرسىتىش ۋە ئىلان قىلىش ئارقىلىق بولىدۇ.

8. بەيئەتنى ئىسلام خەلىپىلىك مەركىزىدىكى خەلىپە ۋە باشقا رايونلاردىكى دۆلەت ۋەكىللىرى ئالىدۇ. بۈگۈنكى رەئىس سايلىمى يېزىق ياكى ئەينەكلىك ساندۇق ئارقىلىق بولىدۇ. بۇ ئىشلارنى تەرتىپكە سېلىش ۋە سايلامنىڭ پاك بولىشى ئۈچۈن مەخسۇس خىزمەت

گورۇپىسى تەشكىللىنىدۇ. رەئىسلىك ئىجما شەكلى بىلەن بولمايدۇ بەلكى كۆپ سانلىقنىڭ پىكرى ئارقىلىق بولىدۇ. ھەممەيلەن شەرئەت قانۇنغا بويسۇنىدۇ.

بەيئەتنى بۇزۇشنىڭ ھۆكمى

شەرئەت مۇسۇلمان كىشىنىڭ ۋەدىسىگە ۋاپا قىلىشنى پەرز قىلدى. بەيئەت بولسا مۇسۇلمانلار بىلەن ئۇلارنىڭ خەلىپىسى ئارىسىدىكى ئەھدىنامە ۋە كېلىشىم. بەيئەت تۇرىنىڭ ئوخشاشماسلىقى بىلەن ئۇنى بۇزۇشنىڭ ھۆكمىمۇ ئوخشاشمايدۇ.

1.ئىسلامغا (يەنى مۇسۇلمان بولۇشقا) بەيئەت بېرىپ بولۇپ بۇزغان(يەنى دىندىن يۈز ئۆرۈگەن) كىشى ئالىملارنىڭ ئىتتىپاق كۆز قارىشى بىلەن كاپىر ۋە مۇرتەد بولىدۇ.

2. جىھاد قىلىشقا ياكى ياردەم بېرىشكە ياكى ئىتائەت قىلىشقا بەيئەت بېرىپ بۇزغان كىشىنىڭ ھۆكمى ئاسى گۇناھكاردۇر. بۇ گۇناھنىڭ دەرجىسى ئوخشاش بولمايدۇ. قانۇنلۇق خەلىپىگە بەرگەن بەيئىتىنى- شەرئى سەۋەبسىز- بۇزغان كىشى بەك ھارام ئىشنى قىلغان بولىدۇ.

ئەمما ياردەم بېرىش ۋە جىھاد قىلىشقا - چۈنكى ئۇ ئايرىم ئەھۋاللاردا يۈز بېرىدۇ- بەرگەن بەيئىتنى بۇزغان كىشى خەلىپىگە بەرگەن بەيئىتنى بۇزغان كىشىدىن گۇناھى تۆۋەنرەك بولىدۇ. جىھاد قىلىش بەيئىتىگە ۋاپا قىلماسلىق ئۇممەتكە قىلىنغان خىيانەتتۇر.

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم:«كىم ئىمام(خەلىپە) غا بەيئەت قىلىپ قول بەرگەن بولسا، كۈچىنىڭ يېتىشىچە ئىتائەت قىلسۇن» دېگەن.(مۇسلىم رىۋايىتى).

ئونىنچى باپ. ئىسلام دۆلىتىنىڭ ئومۇمى ئاساسلىرى

ۋەھيى تېكىستلىرى ۋە دەسلەپقى ئىسلام تەجرىبىسىنىڭ نەتىجىلىرىنى تەكشۈرۈش ئارقىلىق ئىسلام دۆلىتىگە ئالاقىدار تۆرلۈك ئاساس ۋە پرىنسىپلارنى ئىككى مەنبەگە قايتۇرۇش مۇمكىن: ئۇممەت ۋە شەرئەت.

ئۇممەت- شەرئى تەكلىپلەرنىڭ ئورنى، ئۇممەتنىڭ بىرلىكى ھۆكۈمەتنىڭ ۋە سىياسى قۇرۇلمىلارنىڭ قانۇنلىقى تايىنىدىغان ئاساستۇر. شەرئەتنىڭ نەسلىرى (تېكىستلىرى) - شەخس ۋە كوللىكتىپنىڭ سىياسى ئىش ھەرىكەتتىن تارتىپ ئىش ھەرىكەتلىرىنى يۈزلەندۈرىدىغان ھۆكۈم ۋە قائىدە مەنبىيىدۇر.

مۇشۇ ئىككى مەنبەگە ئاساسلىنىش، ۋەھيى تېكىستلىرى ۋە دەسلەپقى جامائەت (ساھابىلەر) نىڭ تەجرىبىسىگە قايتىش ئارقىلىق ئىسلامنىڭ سىياسى قۇرۇلمىسى تايىنىدىغان تۆۋەندىكى تۆت ئاساسنى خۇلاسىلاش مۇمكىن.

1. سىياسى قارار ئېلىش ۋە سىياسى ئىش ھەرىكەتنى يۈرگۈزۈش ئۇممەتنىڭ ئومۇمى ھەققى ۋە مۇسۇلمانلار ئارىسىدىكى ئورتاق مەسئۇلىيەت.

چۈنكى ئۇممەت يىغىپ ئېيتقاندا ئەڭ ئاخىرقى پەيغەمبەرلىكنى ئىنسانلارغا يەتكۈزۈش ۋە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن كېيىن گۇۋاھچىلىق خىزمىتىنى ئۆتىگۈچىلەردۇر. ئالللاھ قۇرئاندا مۇنداق دەيدۇ:

وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِّتَكُونُوا۟ شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا

(**143**)

«شۇنىڭدەك (يەنى سىلەرنى ئىسلامغا ھىدايەت قىلغاندەك) كىشىلەرگە (يەنى ئۆتكەنكى ئۈممەتلەرگە) شاھىت بولۇشۇڭلار ئۈچۈن ۋە پەيغەمبەرنىڭ سىلەرگە شاھىت بولۇشى ئۈچۈن، بىز سىلەرنى ياخشى ئۈممەت قىلدۇق» (بەقەرە سۈرىسى، 143 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى) .

ئۈممەت ۋەھيىنىڭ مەقسەتلىرىنى رىئاللىققا ئاشۇرۇش، شەرىئەتنىڭ ھۆكۈملىرىنى تەتبىقلاش ۋە ئىلاھى پرىنسىپقا قارىتا ھاياتنى تەرەققى قىلدۇرۇشتىن مەسئۇلدۇر:

كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَوْ آمَنَ أَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُم مِّنْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ وَأَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ (**110**)

« (ئى مۇھەممەد ئۈممىتى!) سىلەر ئىنسانلار مەنپەئەتى ئۈچۈن ئوتتۇرىغا چىقىرىلغان ياخشىلىققا بۇيرۇپ يامانلىقتىن توسىدىغان اللّٰهقا ئىمان ئېيتىدىغان ئەڭ ياخشى ئۈممەتسىلەر» (ئال ئىمران سۈرىسى، 110ـ ئايەت) .

ئۈممەت ئومۇمىيۈزلۈك ئۆزىگە مۇناسىۋەتلىك ۋەزىپىلەر ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇش، يامان ئىشلاردىن چەكلەش، مائارىپ مەجبۇرىيىتى، دۈشمەنلەرگە تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن ماددى ۋە ئادەم ئىمكانىيەتلىرىنى تەرەققى قىلىش ۋەزىپىسىنى ئۆتەش ئۈچۈن كېرەكلىك بولغان ئىجتىمائى ئورگانلارنى تەرەققى قىلدۇرۇشتىن مەسئۇل.

شۇنىڭغا بىنائەن سىياسى قۇرۇلمىنىڭ قانۇنلىقى ئۈممەتنىڭ رازىلىقى ۋە قوللىشىغا باغلىق بولىدۇ. ئىجتىمائى، سىياسى ۋە ئىقتىسادى قۇرۇلمىلار ئىسلام كۆز قارىشى بويىچە مۇسۇلمانلارنى شەخسى رىغبىتى بىلەن ئەمەس شەرىئەتنىڭ قائىدىلىرى بىلەن تۈزۈمگە سېلىنغان بولىدۇ. لېكىن ئومۇمى قۇرۇلمىلارنىڭ شەرىئەت بىلەن قائىدىلىك بولىشىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ياكى ئەمەلگە ئاشۇرماسلىققا ھۆكۈم قىلىش مۇسۇلمان ئاممىسى بىلەن بولىدۇ.

سىياسى قۇرۇلمىنى قوبۇل قىلىش ياكى رەت قىلىش ئۈممەت ئارقىلىق بولىشى كېرەك. سىياسى قارار ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ:

بىرىنچى: سىياسى قارارنىڭ قانۇنلۇق بولىشىنى كۆپچىلىككە باغلاش، بۇ ئەھۋالدا ئومۇمى مەنپەئەت خۇسۇسى مەنپەئەتنىڭ ئالدىدا تۇرىدۇ. ئۇ ۋەھيىنىڭ ئومۇمى مەقسەتلىرىگە ماس كېلىدىغان ئىشتۇر.

ئىككىنچى: شەرئى ھۆكۈمنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ۋەھيىنىڭ نەسلىرىدىن ئېلىنغان بولىدۇ.

2. سىياسى قارارلارنى تۈتۈش ۋە سىياسى ھەرىكەتلەرنى يۈرگۈزۈش كېڭەش پرىنسىپىغا بويسۇنىدۇ.

كېڭەش (پارلامېنت) پرىنسىپى قۇرئان كەرىمنىڭ ئەسلى پرىنسىپى بولۇپ، قۇرئان كەرىم ئەمەل قىلىشقا بۇيرۇغان پرىنسىپتۇر. قۇرئان كەرىم كېڭەش قىلىشقا بۇيرۇيدۇ، لېكىن كېڭەش پرىنسىپىنى رىئاللىققا ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئەگىشىدىغان شەكىلنى بەلگىلىمەيدۇ ۋە كېڭەشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان مەسىلىلەرگە ئىشارەت قىلمايدۇ. قۇرئان كەرىم ئايەتلىرىگە چوڭقۇر نەزەر تاشلىغان ۋاقتىمىزدا، قۇرئان كەرىم كۆرسەتمىلىرى كېڭەش (پارلامېنت) پرىنسىپىنى بۇ پرىنسىپنى ئىشلىتىش يولىنى بەلگىلىمەستىن سىياسى خىزمەتنىڭ ئاساسى

قىلىپ بىكىتتى. كېڭەش قىلىش ۋاجىب، لېكىن سىياسى رەھبەرلىككە كېڭەش قارارىنى مەجبۇرلاش ھەققىدە ئىختىلاپ بار. رەھبەرلىكنىڭ كېڭەشنى يۇرگۈزىشى ئۇممەتنىڭ سىياسەتنى بىكىتىشكە قاتنىشىش ھەققى تەقەززا قىلىدىغان ۋاجىبتۇر.

كېڭەش ۋەزىپىسىنى تۆۋەندىكى ئاساسلارغا قارىتا بەلگىلەش مۇمكىن:

بىرىنچى: كېڭەش ۋەھيى تېكىستلىرىدىن ئىلىنغان ۋە ئۇممەتنىڭ مەسئۇلىيىتىدىن ئېتىلىپ چىققان ئۇممەتنىڭ يىلتىزى ھەققىدۇر.

ئىككىنچى: ئۇممەت ئومۇمى قارارلارنى تۈتۈش خىزمىتىنى ۋاكالەتەن بىجىرىش ئورگانلىرىغا (پارلامىنت ئەزالىرىغا) تاپشۇرسا بولىدۇ. لېكىن ئۇممەت پارلامىنت ئەزالىرىنى تاللاش، ئۇلارنى ئالماشتۇرۇش ياكى ئۇلاردىكى ئىشەنچىنى تەكىتلەش ھەققىگە ئىگە.

ئۈچىنچى: پارلامىنت ئەزالىرى ئۇممەتنىڭ بارلىق تۇرلىرىنى ئەكس ئەتتۇرىدىغان، دۆلەتنىڭ مۇقىملىقىنى ئەمەلگە ئاشۇرىدىغان ۋە ئۇممەتنىڭ تۇرلۇك بۆلۈملىرىنىڭ ھەمكارلىقى ئۈچۈن مۇناسىپ مەيدان ھازىرلاپ بېرەلەيدىغان دەرجىدە ھەل بولىدۇ.

تۆتىنچى: كېڭەش ئورگىنى ئۇممەتنىڭ مەنپەئەتى ۋە غايىسىگە ئالاقىدار بارلىق مەسىلىلەرنى بەلگىلەش، بەلگىلەنگەن قارارلارنى ئىجرا قىلىش ئۈچۈن زۆرۈر بولغان باشقارما ۋە قۇرۇلمىلارنى قۇرۇش ھەققىگە ئىگە.

3. تىنچلىق ياكى ئۇرۇش ھالىتىدىكى ئىچكى ياكى تاشقى ئىشلارغا ئالاقىدار مەسىلىلەردىكى سىياسى ئاساسى مۇسۇلمانلارنىڭ ۋەكىلى بولغان رەھبەرلەرگە مۇناسىۋەتلىك.

ئاللاھ قۇرئاندا مۇنداق دەيدۇ:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ أَطِيعُواْ اللّهَ وَأَطِيعُواْ الرَّسُولَ وَأُوْلِي الأَمْرِ مِنكُمْ فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلاً (**59**)

«ئى مۆمىنلەر! اللهقا، پەيغەمبەرگە ۋە ئۆزەڭلاردىن بولغان ئىش ئۇستىدىكىلەرگە ئىتائەت قىلىڭلار، ئەگەر سىلەر بىر شەيئىدە ئىختىلاپ قىلىشىپ قالساڭلار، بۇ توغرىدا اللهقا ۋە پەيغەمبەرگە مۇراجىئەت قىلىڭلار، ئەگەر سىلەر اللهقا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە (ھەقىقىي) ئىشىنىدىغان بولساڭلار، بۇ (يەنى اللهنىڭ كىتابىغا ۋە پەيغەمبىرىنىڭ سۈننىتىگە مۇراجىئەت قىلىش) سىلەر ئۈچۈن پايدىلىقتۇر، نەتىجە ئېتىبارى بىلەن گۈزەلدۇر» (نىسا سۈرىسى، 59 ـ ئايەت) .

ئۇممەتنىڭ رەھبەرلىكىگە ئىتائەت قىلىشى مۇتلەق ئىتائەت ئەمەس، بەلكى ئۇ شەرىئەتنىڭ ھۆكۈملىرى بىلەن بەلگىلەنگەن ئىتائەتتۇر. چۈنكى: «ئاللاھقا ئىتائەتسىزلىك بولىدىغان ئەھۋاللاردا مەخلۇققا ئىتائەت قىلىشقا بولمايدۇ» دېگەن ئىسلامى پرىنسىپ بولۇپ، تەۋھىد چۈشەنچىسى ئۇستىگە تىكلەنگەن. ھەزرىتى ئەبۇبەكرى بەيئەت (قەسەم) نى قوبۇل قىلىش يىغىنىدا: «مەن ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىتائەت قىلسام ماڭا ئىتائەت قىلىڭلار، ئەگەر مەن ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ رەسۇلىغا ئاسىيلىق قىلسام ماڭا ئىتائەت قىلماڭلار» دەپ ئېنىق سۆزى بىلەن سىياسى بايانات ئىلان قىلغان.

دېمەك، ئۇممەتنىڭ رەھبەرلىككە ئىتائەت قىلىشى رەھبەرلىكنىڭ ئادىل ھۆكۈم چىقىرىشىغا باغلىقتۇر. ئادالەت ئىسلام ئېڭىدا سىياسى رەھبەرلىكنىڭ شەرىئەتنىڭ ھۆكۈملىرى

ۋە مەقسەتلىرى بىلەن باغلىنىشى بىلەن مۇئەييەنلىشىدۇ.

گەپنىڭ خۇلاسىسى شۇكى، ئۈممەتنىڭ تاللىغان مەسئۇللىرى بىلەن كۆرۈنىدىغان سىياسى مەنبە ئىككى شەرتكە باغلىق: بىرسى ئۈممەت ئاممىسىنىڭ سىياسى قارارنى قوبۇل قىلىشىغا، يەنە بىرسى قارارلارنىڭ شەرىئەتنىڭ ھۆكۈملىرى ۋە مەقسەتلىرىگە ئۇيغۇن كېلىشىگە باغلىق.

4. ئىسلام دۆلىتىدىكى قانۇن مەنبەسى ئەسلى مەنبەلىرىدىن ئېلىنغان ۋە فىقھى ئىلمى ئورگانلارنىڭ نەزىرىدىكى ئىشەنچىلىك شەرئى ھۆكۈملەرگە مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ:

چۈنكى شەرئى ھۆكۈملەر دۆلەت ئىچىدىكى يوللۇق ئىستىلنى بەلگىلەپ بېرىدىغان قائىدىدۇر. ئۇ ئىختىلاپ يۈز بەرگەندە بىر قاراشتىن يەنە بىر قاراشنى كۈچلەندۈرىدىغان ئۆلچەملەردۇر.

شەرىئەتنى قانۇننىڭ ئاساسى قىلىش باشقا دىن ئەزالىرىنى خۇسۇسى ئىشلىرىدا شەرىئەتنىڭ ھۆكۈملىرىگە مەجبۇرلاشنى تەقەززا قىلمايدۇ. ئۇلار ئىچكى ئىشلىرىنى رەتكە سېلىشتا ئۆز دىنىنىڭ ھۆكۈملىرىگە تايىنىدۇ. شۇ ۋاقىتدا ئىسلام شەرىئەت قائىدىسى ئىككى ھالەتتە ھۆكۈمنى بىر تەرەپكە قىلىشقا ئىگە:

بىرىنچىسى: ئوخشاشمىغان دىن ئەتبالىرى ئارىسىدا جىدەل ماجىرا يۈز بەرگەندە.

ئىككىنچىسى: باشقا دىندىكىلەر ئىسلام دۆلىتىنىڭ يۇقۇرى ئورگانلىرىغا ئەرز سۇنغاندا.

ئاخىردا شۇنى بىلىش لازىمكى، ئىسلام شەرىئىتىنىڭ ئىگىدارچىلىق قىلىشى باشقىسىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇتىش بولماستىن ئۆز ئىچىگە ئېلىش ئاساسىدا چۈشۈنىلىشى كېرەك. چۈنكى ئىگىدارچىلىق قىلىش ياكى كونترول قىلىش ئۈممەت دائىرىسى ئىچىدە ۋە دۆلەت دائىرىسى ئىچىدە دەپ ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ. ئۈممەت دائىرىسى ئىچىدە ئىگىدارچىلىق قىلىش يەنى ئىلگىرىكى دىنلارنى ئەمەلدىن قالدۇرۇتىش دېگەنلىك بولىدۇ، بۇ دېگەنلىك مۆمىنلەر پەقەتلا ئاخىرقى شەرىئەتنىڭ ھۆكۈملىرىگە ئەگىشىشى ۋاجىبتۇر.

ئەمما دۆلەت ئىچىدىكى ئىگىدارچىلىق ئۇ كۈچلەندۈرۈش ئىگىدارچىلىقىدۇر، يەنى دۆلەت ئىچىدە ئوخشاشمايدىغان دىن ئەتبالىرى ئارىسىدا ئىختىلاپ ۋە جىدەل ماجىرا يۈز بەرسە ئۇنى ھەل قىلىش ئۈچۈن ئىسلام شەرىئىتى ئاساس قىلىنىدۇ. بۇ دېگەنلىك باشقا دىن ئەتبالىرىنى خۇسۇسى ئىشلىرىدا ئىسلام شەرىئىتىگە مەجبۇرلاش بولمايدۇ.

ئون بىرىنچى باپ. ئىسلام دىنى ۋە دېموكراتىيە

بەزى كىشلەر دىموكراتىيەنى ئوچۇق كۇفرىلىق دەپ ھۆكۈم قىلىدۇ، يەنە بەزىلىرى دېموكراتىيە ئىسلامغا زىت كەلمەيدۇ دېيىشىدۇ. ھالبۇكى مۇشۇنداق ھۆكۈم چىقارغانلار دىموكراتىيەنىڭ ئاستىغا چۆكۈپ، مېغىزىغا دىققەت قىلىپ ياخشى چۈشەنمەيدۇ. ئالىملىرىمىز شۇنداق بىر قائىدىنى ئوتتۇرىغا قويغان: بىر نەرسىگە ھۆكۈم قىلىش شۇ نەرسىنى تەسەۋۋۇر قىلىشنىڭ بىر قىسمىدۇر، كىم بىلمەيدىغان بىر نەرسىگە ھۆكۈم بەرسە - گەرچە بەزىدە تاسادىپىي توغرا چىقىپ قالسىمۇ، ئۇ خاتا ھۆكۈم قىلغان بولىدۇ.شەكسىزكى دېموكراتىيەنىڭ ئىسلامغا ئۇيغۇن كېلىدىغان تەرەپلىرى بولغىنىدەك ئىسلامغا زىت كېلىدىغان تەرەپلىرىمۇ بار،

ئۇنداقتا بىز دېمۇكراتىيەنى تونۇپ باقايلى.

دېموكراتىيە ئۇقۇمى

دېموكراتىيە دېگەن خەلقنىڭ ھۆكۈم قىلىشىدىن ئىبارەت بولۇپ ئۇ خەلقنىڭ ئۆز ئىختىيارى بىلەن ھاكىم ۋە دۆلەت رەئىسىنى تاللىشى، شۇنداقلا دۆلەتتە ئىجرا قىلىنىدىغان قانۇننى تاللىشى، خەلق ياقتۇرمايدىغان ھاكىم ياكى قانۇننىڭ ھۆكۈمرانلىق قىلماسلىقى، ھاكىم خاتالاشسا ياكى توغرا يولدىن چەتنەپ كەتسە خەلقنىڭ ئۇنى ئاشكارا تەنقىد قىلىش ھەتتا ھوقۇقىدىن ئېلىپ تاشلاش ھوقۇقىنىڭ بولۇشى، ھاكىملارنىڭ خەلقنى خەلق رازى بولمايدىغان سىياسىي، ئىجتىمائىي، ئىقتىسادىي ۋە مەدەنىيەت يۆنۈلۈشلىرىگە مەجبۇرلىماسلىقى... قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

ھازىرقى زاماندا دېموكراتىيە ئەركىن سايلام سايلاش، خەلق پىكرىنى ئېلىش، كۆپ سانلىقنىڭ پىكرىنى كۈچلەندۈرۈش، سىياسىي پارتىيەلەرنىڭ بىر قانچە بولۇشى، ئاز سانلىقنىڭ ئىتىراز بىلدۈرۈش ھوقۇقىنىڭ بولۇشى، ئاخبارات ئەركىنچىلىكى ۋە سوتنىڭ ھۆكۈمەتتىن مۇستەقىل بولۇشىغا ئوخشاش شەكىل ۋە ئۇسۇللاردىن ئىبارەت بولدى. مانا بۇ دېموكراتىيەنىڭ ھەقىقىتى.

دېموكراتىيەنىڭ ئىسلام دىنىغا ئۇيغۇن كېلىدىغان تەرەپلىرى

ئەمەلىيەتتە، دېموكراتىيەنىڭ ھەقىقىي ماھىيىتىنى مۇلاھىزە قىلغان كىشى دېموكراتىيەنىڭ رەئىس تاللاشتا ئىسلام دىنىنىڭ كۆرسەتمىسىدىن يىراق ئەمەسلىكىنى ھېس قىلىپ يېتىدۇ. چۈنكى:

1ـ ئىسلام دىنى رەئىس تاللاشتا خەلقنىڭ ئىختىيارى ۋە تاللىشى بويىچە ئىش قىلىشنى ئوتتۇرىغا قويغان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن ساھابىلار بۇ ئۇسۇلنى شۇ دەۋرنىڭ ۋەزىيىتىگە مۇناسىپ شەكىلدە بىر قانچە ئۇسۇلدا ئەمەلىي تەتبىقلىغان. بۇنىڭ بىلەنلا كۇپايە قىلماي ئىسلام دىنى بىر شەخسنىڭ ئۇ شەخسنى ياقتۇرمايدىغان ياكى ئۇ شەخسكە رازى بولمايدىغان جامائەتكە ئىمام بولۇۋېلىشىغا قەتئىي قارشى چىققان ۋە بۇنى قاتتىق ئەيىبلىگەن.

ھەدىس شەرىفتە مۇنداق كەلگەن:«ئۈچ ئادەمنىڭ نامىزى باشلىرىدىن بىر غېرىچ كۆتۈرۈلمەيدۇ (يەنى قوبۇل قىلىنمايدۇ). ئۇلارنىڭ بىرسى، قوللىمايدىغان جامائەتكە ئىمام بولۇۋالغان كىشىدۇر.» ئىبنى ماجە رىۋايەت قىلغان.

بۇ مەسىلە نامازدا مۇشۇنداق بولسا، سىياسەت ۋە ھايات ئىشلىرىدا قانداق بولار ھە!...

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سەھىھ ھەدىستە:«سىلەرنىڭ ياخشى يول باشچىڭلار (يەنى ھاكىملىرىڭلار):سىلەر ياخشى كۆرىدىغان ۋە سىلەرمۇ ئۇنى ياخشى كۆرىدىغان، سىلەر ئۇنىڭ پايدىسىغا دۇئا قىلىدىغان ۋە ئۇمۇ سىلەرگە دۇئا قىلىدىغان كىشلەردۇر.سىلەرنىڭ يامان باشلىقلىرىڭلار:سىلەر ئۇنى يامان كۆرىدىغان، ئۇمۇ سىلەرنى يامان كۆرىدىغان، سىلەر ئۇنى قاغايدىغان، ئۇمۇ سىلەرنى قاغايدىغان كىشلەردۇر» دېگەن. ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.

2ـ ئىستىبداد ۋە مۇستەبىدكە قارشى تۇرۇش:

قۇرئان كەرىم ئۆزىنى ئىلاھ قىلىۋالغان ھاكىملارغا قارشى كۆرەش ئېلان قىلغان.

قۇرئان كەرىم زېمىندا يوغانچىلىق قىلىدىغان، كىشىلەرنى قۇل ئورنىدا كۆرىدىغان ۋە خالىغىنىنى يۇرگۈزىدىغان ھاكىملارغا شىددەت بىلەن ھۇجۇم قىلدى، قۇرئان كەرىم «نەمرۇد» نى مىسال تەرىقىسىدە بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَآجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رِبِّهِ أَنْ آتَاهُ اللّهُ الْمُلْكَ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا أُحْيِي وَأُمِيتُ قَالَ إِبْرَاهِيمُ فَإِنَّ اللّهَ يَأْتِي بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ وَاللّهُ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ (**258**)

«پەرۋەردىگارى توغرىسىدا ئىبراھىم بىلەن مۇنازىرىلەشكەن، اﷲنىڭ ئاتا قىلغان پادىشاھلىقى ئۇنى ئىبراھىم بىلەن مۇنازىرىلىششكە ئېلىپ كەلگەن ئادەم (يەنى نەمرۇد)نى كۆرمىدىڭمۇ؟ ئەينى زاماندا ئىبراھىم (اﷲنىڭ بارلىقىغا دەلىل كۆرستىپ):«مېنىڭ پەرۋەردىگارىم (ئۆلۈكنى) تىرىلدۇرەلەيدۇ، (تىرىكنى) ئۆلتۈرەلەيدۇ»دېدى. ئۇ:«مەنمۇ (ئۆلۈكنى) تىرىلدۇرەلەيمەن، (تىرىكنى) ئۆلتۈرەلەيمەن» دېدى. (نەمرۇد ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنغان ئىككى ئادەمنى چاقىرتىپ كېلىپ بىرىنى ئۆلتۈردى، بىرىنى قويۇپ بەردى). ئىبراھىم (نەمرۇدنىڭ بۇنداق ھاماقەتلىكىنى كۆرۈپ): «اﷲ ھەقىقەتەن كۈننى شەرقتىن چىقرالايدۇ، (ئىلاھلىق دەۋاسى قىلىدىغان بولساڭ) سەن ئۇنى غەربتىن چىقىرىپ باققىن» دېدى. (بۇنداق كۈچلۈك دەلىل ئالدىدا) كاپىر ئېغىز ئاچالماي قالدى. اﷲ زالىم قەۋمنى ھىدايەت قىلمايدۇ.» [بەقەرە سۈرىسى، 258 ـ ئايەت.]

فىرئەۋنىڭمۇ: «مەن سىلەرنىڭ بۈيۈك پەرۋەردىگارىڭلار بولىمەن» دېگەن سۆزىنى قۇرئان كەرىم قاتتىق تەنقىدلەپ، نىجىس ئۈچ تەرەپنىڭ ئارىسىدىكى رەزىل ئىتتىپاقلىقنى ئېچىپ تاشلاپ زەربە بەردى:

بىرىنچىسى: ئاللاھنىڭ زېمىنىدا ئاللاھنىڭ بەندىلىرىگە زۇمىگەرلىك قىلىپ، ئىلاھلىق قىلىدىغان زالىم ھاكىم فىرئەۋن.

ئىككىنچىسى: پۈتۈن كۈچى، تەجرىبىسى، ھۇشيارلىقى ۋە ئەقلىنى زالىمنىڭ خىزمىتى ئاستىغا قويغان جاللات مۇشاۋىر ۋەزىر ھامان.

ئۈچىنچىسى: زالىمنىڭ ھۆكمىدىن پايدىلىنىۋاتقان باي، ئۇ زالىمنى ئازغىنا پۇل بىلەن قوللاپ تۇرۇپ، خەلقنىڭ قېنىنى شوراپ ئىچىدىغان قارۇن ئىدى.

قۇرئان كەرىم گۇناھ ۋە زۇلۇمغا ئىتتىپاقلاشقان ئۈچ بۇلۇڭنى بايان قىلدى، مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەق دەۋىتىگە توسقۇنلۇق قىلغانلىقى ئۈچۈن، ئۇلارنى قاتتىق جازالىدى.

ئەجەبلىنەرلىك تەرىپى شۇكى قارۇن مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ مىللىتىدىن بولۇپ، فىرئەۋنىڭ مىللىتىدىن ئەمەس ئىدى. لېكىن ئۇ خەلقنىڭ دۈشمىنى بولغان فىرئەۋن سېپىگە قوشۇلغان بولۇپ، ماددىي مەنپەئەتنى دەپ خەلقنى ساتقان خائىن ئىدى.

قۇرئان كەرىمگە نەزەر سالسىڭىز قۇرئان كەرىم چېكىدىن ئېشىش ۋە بۇزۇقچىلىقنىڭ كېڭىيىپ كېتىشىنى مىللەتلەرنىڭ ۋەيران ۋە ھالاك بولۇش سەۋەبى دەپ بايان قىلىدۇ:

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ (**6**) إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ (**7**) الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ (**8**) وَثَمُودَ الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ (**9**) وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ (**10**) الَّذِينَ طَغَوْا فِي الْبِلَادِ (**11**)

فَأَكْثَرُوا فِيهَا الْفَسَادَ (12)

«پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئاد ـ كۈچلۈك ئىرەمنى قانداق جازالىغانلىقىنى كۆرمىدىڭمۇ؟ بۇنداق ئادەملەر باشقا شەھەرلەردە يارىتىلمىغان ئىدى. شۇنىڭدەك ۋادىقورادا تاشلارنى كېسىپ (ئۆيلەرنى بىنا قىلغان)سەمۇدنى الله قانداق جازالىدى؟ شۇنىڭدەك قوزۇقلار ئىگىسى فىرئەۋننى قانداق جازالىدى؟ ئۇلار شەھەرلەردە (زۇلۇم قىلىشتا) ھەددىدىن ئاشتى. ئۇ يەرلەردە بۇزغۇنچىلىقنى كۆپ قىلدى. پەرۋەردىگارىڭ ئۇلارغا قاتتىق ئازابنى نازىل قىلدى. پەرۋەردىگارىڭ (بەندىلەرنى) ئەلۋەتتە كۆزىتىپ تۇرغۇچىدۇر» [فەجر سۈرىسى 6 ـ 12 ـ ئايەتلەر.]

إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِيَعًا يَسْتَضْعِفُ طَائِفَةً مِّنْهُمْ يُذَبِّحُ أَبْنَاءهُمْ وَيَسْتَحْيِي نِسَاءهُمْ إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ (4)

«شۈبھىسىزكى، فىرئەۋن (مىسىر) زېمىنىدا (زومىگەرلىكتە) ھەددىدىن ئاشتى، ئاھالىسىنى بۆلەكلەرگە بۆلۈپ، ئۇلاردىن بىر تائىپە (يەنى بەنى ئىسرائىل)نى بوزەك قىلدى. ئۇلاردىن ئوغۇللىرىنى ئۆلتۈرۈپ، قىزلىرىنى(خىزمەتكە سېلىش ئۈچۈن)تىرىك قالدۇردى، فىرئەۋن ھەقىقەتەن بۇزغۇنچىلاردىن ئىدى.» [ئەلقاساس سۈرىسى 4 ـ ئايەت.]

3ـ زۇلۇمغا رازى بولغانلارنى ئەيىبلەش:

قۇرئان كەرىم زالىملارغا ھۇجۇم قىلىش بىلەنلا چەكلىنىپ قالماي، زۇلۇمغا تەسلىم بولۇپ، زوراۋانلارنىڭ يولىغا ئەگەشكەن خەلقلەرنى ئەيىبلەپ، ئۇلارغىمۇ مەسئۇلىيەتنى ئارتقان. ئاللاھ فىرئەۋنىنىڭ مىللىتى توغرىسىدا مۇنداق دەيدۇ:

فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُ فَأَطَاعُوهُ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ (54)

«فىرئەۋن قەۋمىنى گوللىغانلىقتىن، قەۋمى ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلدى، ئۇلار ھەقىقەتەن پاسىق قەۋم ئىدى» [زۇخرۇف سۈرىسى 54 ـ ئايەت.]

مەسئۇلىيەتنىڭ بىر قىسمىنىڭ خەلققە ئارتىلىشىدىكى سەۋەب، خەلقنىڭ ئۆزى فىرئەۋندەك زالىملارنى ياساپ چىقىدۇ، خەلق زالىمنى چەكلىمىسە ئاخىرىدا ئۇ فىرئەۋن بولىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالاممۇ زالىم ھاكىملارغا قارشى كۈرەش ئېلان قىلغان. خەلقلەرنى ئىزىپ، زومىگەرلىك قىلىدىغان زالىم ھاكىملارغا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سۈننىتىدىمۇ قاتتىق ھۇجۇم ئىلان قىلىنغانلىقىنى كۆرىمىز. ئۇنىڭدا قۇرئانغا ئوخشاشلا زالىملارنىڭ كارۋىنىدا ماڭىدىغان غالچىلارنىمۇ قاتتىق ئەيىبلەش ئىپادىلەنگەن.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «مەندىن كېيىن نېمە دېسە بۇيرۇقلىرى قايتۇرۇلماي ئىجرا قىلىنىدىغان ھاكىملار پەيدا بولىدۇ، بۇ ھاكىملارغا ئەگەشكەنلەر مايمۇنلارغا ئوخشاش دوزاخ ئوتىغا ئۆزىنى ئېتىشىدۇ» دېگەن، تەبرانى رىۋايەت قىلغان.

«ھەقىقەت بىلەن ھۆكۈم قىلىنمايدىغان، ئاجىز، ھېچ قىينالماستىن كۈچلۈكلەردىن ھەققى-ھوقۇقىغا ئېرىشەلمەيدىغان مىللەت خارلىققا يۈزلىنىپ زاۋاللىققا يول ئالىدۇ» ئىبنى ماجە رىۋايىتى.

4ـ كېڭەش ۋە نەسىھەت تۈزۈمىنى تەشەببۇس قىلىش:

ئىسلام دىنى كېڭەشنى ئىسلام ھاياتىنىڭ ئاساسلىق قاتارىدىن قىلىپ بەلگىلىدى،

هاكىمنىڭ مەسلىھەت بىلەن ئىش قىلىشنى پەرز قىلدى، ئۈممەتكە بولسا هاكىملارغا نەسىھەت قىلىشنى ۋاجىب قىلدى.

شۇنداقلا ئىسلام دىنى ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇپ، يامان ئىشلاردىن توسۇشنى پەرز قىلىپلا قالماستىن، بەلكى تېخى زالىم سۇلتاننىڭ ئالدىدا دېيىلگەن ھەق سۆزنى جىھادنىڭ ئەۋزىلى دەپ باها بەردى، بۇ دېگەنلىك، چېكىدىن ئېشىشقا ۋە ئىچكى بۇزۇقچىلىققا قارشى تۇرۇش، سىرتتىقى دۈشمەن بىلەن جىھاد قىلغاندىن كۈچلۈكرەك دېمەكچى، چۈنكى ئىچكى سەپ بۇزۇلسا، سىرتتىقى دۈشمەن پەيدا بولىدۇ.

بۇ نوقتىدا خەلىپە ھەزرىتى ئۆمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىزنىڭ خەلىپە بولغاندىن كېيىنكىلا قىلغان ئىش ئىزلىرىنى ئۆرنەك قىلساق كۇپايە، چۈنكى ئۇ خەلىپە بولغان بىرىنچى كۈنى زالىم هاكىملارنىڭ ھەممىسىنى بىر كىچىدىلا خىزمەتتىدىن ئېلىپ تاشلىغان، ئىچكى ئىسلاھاتنى ئاساسى ئورۇنغا قويغان، رۇملۇقلار بىلەن جەڭ قىلىۋاتقان ئەسكەرلەرنى قايتۇرۇپ كەلگەن...

ئىسلام قارىشىدا رەئىسنىڭ ئورنى

رەئىس ياكى هاكىم ئىسلامنىڭ نەزىرىدە مىللەتنىڭ ۋەكىلى ياكى چاكىرى، خەلق ئاممىسىنىڭ ۋەكىلىنى سوراق قىلىش هوقۇقى ياكى ئۇنىڭدىن ۋەكىللىكنى ـ ۋاجىبىنى ئادا قىلالمىسا ـ تارتىۋېلىش هوقۇقى بار.

رەئىس ئىسلام دىنى قارىشىسىدا خاتالىقتىن خالىي ھۆكۈمران ئەمەس، ئۇ توغرا ئىش قىلىدىغان ۋە خاتالىشىدىغان، ئادىللىق ياكى زۇلۇم قىلىدىغان بىر مەخلۇق، ئۇ خاتالاشسا خەلق ئاممىسىنىڭ ئۇنى توغۇرلاپ قويۇشى، سىڭايان كەتسە تۈزلەش هوقۇقى بولىدۇ.

بۇ مۇسۇلمانلارنىڭ ئەڭ بۈيۈك خەلىپىسى ئىلان قىلغان ئاساسلىق پىرىنسىپلارنىڭ بىرى بولۇپ بىرىنچى خەلىپە ئەبۇبەكىر سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىرىنچى قېتىملىق سىياسى باياناتىدا مۇنداق دەيدۇ: «ئى ئىنسانلار، مەن سىلەرگە مەسئۇل بولۇپ قالدىم، مەن سىلەرنىڭ ياخشىڭلار ئەمەس ئىدىم، شۇنىڭ ئۈچۈن مەن ھەق يولدا ماڭسام، ماڭا ھەمكارلىشىڭلار، خاتا يولغا دەسسەپ سالسام، مېنى تۈزلەپ قويۇڭلار... مەن ئاللاھقا ئىتائەت قىلسام، ماڭا بويسۇنۇڭلار، ئاللاھقا ئاسىيلىق قىلىپ سالسام، ماڭا بويسۇنماڭلار».

ئىككىنچى خەلىپە ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: «مېنىڭ ئەيىبىمنى كۆرسىتىپ بەرگەن ئادەمگە ئاللاھ رەھمەت ئاتا قىلسۇن» دېگەن. ئۇ يەنە :«قايسىڭلار ، مەندە خاتالىق كۆرسە تۈزلەپ قويسۇن» دېگەندە، خەلقتىن بىرى: «ئەگەر سەن توغرا يولدا ماڭمىساڭ، ئۇ چاغدا سېنى قىلىچ بىلەن تۈزلەپ قويىمىز » دېگەن. خەلىپە ئۆمەر مۇنبەر ئۈستىدە نۇتۇق سۆزلەۋاتقاندا، ئاياللاردىن بىرى ئۇنىڭغا ئىتىراز بىلدۈرىدۇ، ئۆمەر ئىتىرازغا جاۋابەن: «ئۆمەر خاتالاشتى، ئايال توغرا ئېيتتى» دەيدۇ.

بىر قېتىم ھەزرىتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىر ئىشتا ئېتىراز بىلدۈرگەن ئادەمگە:«سەن توغرا قىلدىڭ، مەن خاتالاشتىم» دېگەن.

ئىسلام دىنى ئادالەت قائىدىلىرىنى بەلگىلەشتە دېموكراتىيەنىڭ ئالدىدا تۇرىدۇ

ئىسلام دىنى ئادالەتنىڭ ھەقىقىي ماھىيىتىنى تىكلەشتە دېموكراتىيەدىن نەچچە ئەسىر ئىلگىرى تۇرىدۇ. لېكىن تا قىيامەتكە قەدەر ئىنسانىيەت جەمئىيەتلىرىنىڭ ئادالەت دەستۇرى

بولغان ئىسلام دىنى ئادالەتنى ۋۇجۇدقا چىقىرىش ئۈچۈن قوللىنىلىدىغان ئۇسۇللارنى ئىسلام روھىغا ئاساسەن ئىنسانلار ھاياتىنىڭ تەرەققىياتى ۋە جەمئىيەت شارائىتىنىڭ ئۆزگىرىشىگە قاراپ ئىجتىھاد قىلىشقا قالدۇرغان.

بۇنىڭغا ئاساسەن پۈتۈن خەلقنىڭ رەئىسنى سايلاشقا بىرمۇبىر قاتنىشىپ ئاۋاز بىلەن سايلىشى، ياكى خەلق ئۆز ۋەكىللىرىنى سايلاپ ۋەكىللەر دۆلەت رەئىسىنى سايلىشى قاتارلىق بىر تۈركۈم سايلام تۈزۈمىنى ئىسلام رەت قىلمايدۇ، بەلكى ئادالەت تىكلىنىدىغان بۇنداق سايلاش ئۇسۇلى بولسۇن ياكى باشقا ياخشى ئۇسۇللار بولسۇن ئىشقىلىپ ئادالەتنىلا تىكلەيدىغان ئۇسۇللار بولسا بۇ ئىسلامغا ئۇيغۇن ئۇسۇل ھېسابلىنىدۇ.

ئىسلام بىلەن دېموكراتىيەنىڭ خۇسۇسىيتى

ئىسلام -بارلىق مەۋجۇداتلارنى ياراتقۇچى ئاللاھ بەندىلىرىگە كۆرسىتىپ بەرگەن يولدۇر، يەنى ئىلاھىي كۆرسەتمىدۇر.

دېموكراتىيە - ئىنسانىيەت ئەقلى ۋە تەجرىبىسىنىڭ مەۋھسىدۇر، ئىنسانلار ئادالەت، كېڭەش، ئىنسانلار ھوقۇقىنى ھۆرمەتلەش، زۇلۇم ۋە ئىستىبدادقا قارشى تۇرۇش دېگەندەك پەزىلەتلەرگە ۋە بۇنىڭ قەدىر-قىممىتىگە نەچچە يۈز يىللار كۆرەش قىلىش نەتىجىسدە ئاران يەتكەن بولسا، بۇ شۇئارلار ھەممە ئىنسانلارنى ۋە بارلىق مەخلۇقلارنى ياراتقان ئاللاھ بەلگىلىگەن شەرىئەتتە ئەزەلدىن مۇئەييەنلىشىپ كەتكەن پرىنسىپلار ھېسابلىنىدۇ. بۇ يەردە مۇھىم بولغىنى بىز قوللىنىدىغان ئۇسۇلنىڭ كۆزلىگەن ئادالەتنى تىكلەشكە يارايدىغان يىكى يارىمايدىغانلىقىدۇر، ئەگەر يارامىلىق بىر ئۇسۇل بولسا بۇ ئىسلام قوللايدىغان ئۇسۇل ھېسابلىنىدۇ-دە بۇ ئۇسۇل ھازىر دېموكراتىيە ياكى باشقا بىر نام بىلەن ئاتالسۇن ياكى ئاتالمىسۇن ئۇ بەرىبىر ئىسلامغا ئۇيغۇن كېلىدىغان ئۇسۇل دەپ قارىلىۋېرىدۇ.

دېمەك خۇسۇسىيەت جەھەتتىن ئېيتقاندا ئىسلام ئىلاھىي تۈزۈم، دېموكراتىيە ئىنسانىي تۈزۈمدۇر. دۇنياۋىي مەنپەئەتىمىزنى قوغداشتا ئىنسانىيەتنىڭ تەجرىبە-ساۋاقلىرىدىن پايدىلىنىشنى چەكلەيدىغان ھۆكۈم يوق، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام خەندەك غازىتىدا «خەندەك كولاش» تاكتىكىسىنى ئىرانلىقلاردىن ئالغان. بەدر ئۇرۇشىدا ئەسىرگە چۈشكەن يېزىق ۋە ئوقۇشنى بىلىدىغان مۇشرىكلاردىن پايدىلانغان، ھىكمەت مۇسۇلماننىڭ يۈتتۈرۈپ قويغان نەرسىسى، مۇسۇلمان ھىكمەتنى نەدە ئۇچراتسا، ئۇ ھىكمەتكە باشقىلاردىن بەكرەك ھەقلىقتۇر. باشقىلارنىڭ تەجرىبىسى دىنىمىزگە زىت كەلمىسە ئۇنىڭدىن پايدىلانساق بولىدۇ.

شۇ تەرەپتىن، دېموكراتىيەنىڭ بىزگە مۇناسىپ كېلىدىغان ئۇسۇللىرى ۋە شەكىللىرىنى ئالساق بولىدۇ، دېموكراتىيەنىڭ ھارامنى ھالال قىلىدىغان ياكى ھالالنى ھارام قىلىدىغان پەلسەپىسىنى ئالساق قەتئىي بولمايدۇ. چۈنكى دېموكراتىيە تۈزۈمى بويىچە بولغاندا خەلق تەرىپىدىن سايلىنىپ چىققان رەئىس ياكى پارلامېنت ھەر قانداق نەرسىنى چەكلەش ياكى چەكلىمەسلىك، شۇنداقلا قانۇن چىقىرىش سالاھىيىتىگە ئىگە بولىدۇ، ئىسلام شەرىئىتىدە بولسا بۇ سالاھىيەت مۇتلەق ئەمەس، بەلكى رەئىس ياكى پارلامېنت ئەزالىرى پەقەتلا مەلۇم دائىرىدىلا بەلگىلىمە چىقىرىش سالاھىيىتىگە ئىگە، مەسىلەن دېموكراتىيە تۈزۈمى بويىچە رەئىس ياكى پارلامېنت روزا تۇتۇشنى چەكلەش ياكى مەسجىدلەرنى تاقىۋېتىش ياكى ھاراقنى چەكلىمەسلىك

هوقۇقىغا ئىگە بولسا ئىسلام شەرىئىتىدە بۇنىڭغا ھېچكىمنىڭ ھوقۇق سالاھىيىتى بولمايدۇ، پەقەتلا رەئىس ياكى پارلامېنت بۇ تۈزۈملەرنى ئىجرا قىلىش تەپسىلاتى ھەققىدە ئىككىنىڭ بىرىنى تالليالايدۇ، شۇنداقلا بۇنىڭدىن سىرت دۆلەت رەئىسى(ئىمام)نىڭ بىر تەرەپ قىلىشىغا قويۇپ بېرىلگەن مەلۇم دائىرە ئىچىدىلا ئۆزى قارار قىلالايدۇ.

سايلاش گۇۋاھلىق بېرىشنىڭ بىر تۈرى

دېموكراتىيەدىكى سايلاش ياكى ئاۋاز بېرىش تۈزۈمىگە قارايدىغان بولساق، ئۇ ئىشنىڭ ئىسلام نەزىرىدىكى سايلامغا چۈشمەكچى بولغان كىشىنىڭ سالاھىيىتىگە «گۇۋاھلىق بېرىش» ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىمىز. چۈنكى ئاۋاز بەرمەكچى بولغان كىشىدە «گۇۋاھچى» بولغۇچىدا تېپىلىدىغان ئادىل بولۇش ۋە ئىستىلى گۈزەل بولۇشتەك شەرتلەر تولۇق تېپىلىشى كېرەك. ئادالەت شەرتلىرى ۋە سۈپەتلىرىنى بىر ئاز يەڭگىللىتىش مۇمكىن، ئۇ چاغدا كۆپ ساندىكى كىشلەر سايلامغا ئاۋاز بېرەلەيدۇ، سوت مەھكىمىسى « شەرەپكە (ئابرويغا) تەسىر يەتكۈزگەن» دېگەن جىنايەت بىلەن قارىلىغانغا ئوخشاش... كىشلەردىن باشقىسى قاتنىشالايدۇ.

كىم ياخشى ئەمەس ئادەمنى، ياخشى دەپ گۇۋاھلىق بەرسە، يالغان گۇۋاھلىق بەرگەن بولۇپ، ئېغىر گۇناھكار بولىدۇ، يالغان گۇۋاھلىق بېرىش ئېغىر جىنايەتتۇر. كىم تۇغقىنى ياكى بىر شەھەرلىكى ياكى شەخسي مەنپەئەت سەۋەبىدىن مەلۇم نامزاتقا ئاۋاز بەرسە، ئاللاھنىڭ بۇيرۇقىغا خىلاپلىق قىلغان بولىدۇ، ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ: «ئاللاھ تائالا ئۈچۈن (توغرا) گۇۋاھ بولۇڭلار» [تالاق سۈرىسى، 2 ـ ئايەت.]

كىم سايلامغا قاتنىشىش مەجبۇرىيتىنى ئادا قىلماي قېچىپ تۇرىۋالسا، بۇ سەۋەبتىن يارامىلىق كىشلەر غەلىبە قىلالماي، لاياقەتسىز كىشلەر سايلامدا ئۇتۇپ كەتسە، ئۇ چاغدا سايلامغا قاتناشمىغان كىشى ئاللاھنىڭ ئەمرىگە خىلاپلىق قىلغان بولىدۇ، خەلق مۇھتاج بولۇۋاتقان گۇۋاھچىلىقنى يوشۇرغان بولىدۇ، ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ: «گۇۋاھچىلار(گۇۋاھلىقنى)چاقىرىلغان ۋاقتىدا (گۇۋاھ بولۇشتىن) باش تارتمىسۇن» [بەقەرە سۈرىسى، 282 ـ ئايەت.] بۇنىڭغا ئاساسەن سايلام تۈزۈمى بويىچە ئىش قىلغاندا ئىسلام كۆرسەتمىلىرىگە رىئايە قىلىنىشى كېرەك.

ھاكىمىيەت ئاللاھقا خاس دېگەن پىرىنسىپ

«ھاكىمىيەت ئاللاھقا خاس» دېگەن پىرىنسىپ ساپ ئىسلامي پىرىنسىپدۇر، ئىسلامي قانۇنشۇناسلىقتا ئالىملارنىڭ ھەممىسى، ھۆكۈم يولغا قويغۇچى ئاللاھ، پەيغەمبەر يەتكۈزگۈچى، ئاللاھ بۇيرۇيدۇ ۋە توسىدۇ، ھالال قىلىدۇ ۋە ھارام قىلىدۇ، ھۆكۈم قىلىدۇ ۋە قانۇن يولغا قويىدۇ، دېگەن نوقتىدا بىردەك ئىتتىپاق.

خاۋارىجلارنىڭ «ھۆكۈم پەقەت ئاللاھغىلا خاس» دېگەن سۆزى ھەقىقەت سۆز، لېكىن ئۇلار بۇ سۆزنى ئۆز ئورنىدا قويمىغان، تالاش تارتىش بولۇپ قالغاندا ئىنسانلار ھۆكۈم قىلىپ قويسا بولمايدۇ دەپ ئورۇنسىز يەردە دەلىل قىلغان، ئۇلارنىڭ بۇ كۆز قارىشى قۇرئاننىڭ ئايىتىگە زىت كېلىدۇ، چۈنكى قۇرئان بىر قانچە ئورۇنلاردا ئىنسانلار ھۆكۈم قىلسا بولىدۇ دېگەن، مەسىلەن ئەر ـ ئايال ئۇرۇشۇپ قالغاندا، ئۇ ئىككەيلەننى ياراشتۇرۇش ئۈچۈن بىر ئاقىل ئىنساننىڭ ھۆكۈم قىلىشى (يەنى ئۇ ئىككەيلەننىڭ مەسىلىسىنى بىر تەرەپ قىلىپ قويىشى) مۇستەھەب. يەنە

ئېھرام ھالىتىدە ئۇۋ ئۇلاش كاپپارىتىنى بەلگىلەشتىمۇ ئىنسانلار ھۆكۈم قىلىپ قويسا بولىدىغانلىقىنىمۇ قۇرئان كەرىم ئېنىق بايان قىلغان. شۇنىڭ ئۈچۈن خەلىپە ھەزرىتى ئەلى خاۋارىجلارنىڭ يوقۇرىقى سۆزىگە: «باتىل مەقسەت قىلىنغان ھەق سۆز» دەپ رەددىيە بەرگەن.

ئاللاھنىڭ ئىنسانلارغا ھاكىملىقى شەكسىز مۇقەررەر مەسىلە، ئۇ ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ:

1. كائىناتنىڭ تەقدىر ھاكىمىيتى، يەنى ئاللاھ كائىناتتا خالىغىنىنى قىلىدۇ، كائىناتنىڭ ئىشلىرىنى كونترول قىلىپ تۇرىدۇ، كائىناتنى ئۆزگەرمەس قانۇنلىرى بىلەن باشقۇرىدۇ.

2. پەرمان قانۇن چىقىرىش ھاكىمىيتى، يەنى مەسئۇلىيەتكە بۇيرۇش، پەرمان چىقىرىش، توسۇش، مەجبۇرلۇق ۋە ئىختىيارىيلىق ھاكىمىيتىدۇر.

دېموكراتىيەگە چاقىرغان مۇسۇلمان، دېموكراتىيەنى رەئىس تاللاش، كېڭەشنى يولغا قويۇش، ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇپ، يامان ئىشلاردىن توسۇش، زۇلۇمغا قارشى تۇرۇش، گۇناھ ۋە مەسىيەتنى رەت قىلىشتەك ئىسلامنىڭ پىرىنسىپلىرى مۇجەسسەملىشىدىغان، ھۆكۈمنىڭ بىر خىل شەكلى دېگەن ئاساستا چاقىرىدۇ.

ھېچقانداق تالاش-تارتىش قوبۇل قىلمايدىغان ئېنىق مەسىلە شۇكى شەرىئەتنىڭ كەسكىن پىرىنسىپلىرىغا قارشى ھەر قانداق قانۇن ياكى تۈزۈم ئىناۋەتسىز، ئىسلامنىڭ پەرز ۋە بەلگىلەنگەن جازا قانۇنىنى ھېچكىم بىكار قىلىشقا بولمايدۇ.

ئۇنداقتا دېموكراتىيە تەشەببۇس قىلغان سايلاش ياكى ئەركىن ئاخبارات تۈزۈمىنى تەشەببۇس قىلىشنىلا كۆزلەپ بۇنى دېموكراتىيە دەپ ئاتاپ دېموكراتىيەگە چاقىرسا خەلقنىڭ ھۆكمىنى ئاللاھنىڭ ھۆكمىگە تېگىشكەنلىك بولمايدۇ، ئۇ ئىككى ئىشنىڭ ئارىسدا زىتلىق يوق.

بۇ يەردە ھەر بىر ئاتالغۇ ۋە ئىستىلاھنىڭ ئېنىق مەنىسىنى بىكىتىش ئىنتايىن زۆرۈر. ئەمما رەئىسنى خەلق تاللاپ سايلىغاندىن كېيىن سايلانغان رەئىس خالىغىنىنى قىلىدۇ، ئاللاھنىڭ قانۇنىغا خىلاپ ھالدا قانۇن بەلگىلەيدۇ، بەلگىلەنگەن جازالارنى بىكار قىلىشقا بولىدۇ، دېموكراتىيە دېگەن شۇ دەپ قاراپ تۇرۇپ دېموكراتىيەگە تەشۋىق قىلسا، ياكى ئىسلام تۈزۈمىدىن دېموكراتىيە تۈزۈمىنى ئەۋزەل دەپ قارىسا بۇ ئىسلام ئېتىقادىغا زىت كېلىدۇ، ئۇنداق ئادەم مۇسۇلمان ھېسابلانمايدۇ.

كۆپ سانلىقنىڭ ھۆكمىنى ئېلىش ئىسلامغا زىت كېلەمدۇ؟

دېموكراتىيە كۆپ سانلىقنىڭ كۆز قارىشىنى ھېسابقا ئېلىشنى ياقلايدۇ، ھاكىملارنى تىكلەش، ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلىش، ئىختىلاپ بولۇپ قالغان ئىشلاردا بىرىنى تاللاشتا كۆپچىلىكنىڭ قارىشى ھېساب دەپ قارايدۇ.مەسىلەن، دېموكراتىيەدە ئاۋاز بېرىش ھۆكۈم ۋە كۈچلەندۈرگۈچى ئامىل، قايسى بىر تەرەپ كۆپ سانلىق بىلەن غەلىبە قىلسا، ئۇنىڭ كۆز قاراشلىرى ـ خاتا بولسىمۇ ـ ئىجرا قىلىنىدۇ، دەپ قارىشىدۇ.

بەزى ئالىملارنىڭ نەزىرىدە ئىسلام كۆپ سانلىقنىڭ ئاۋازىنى ئېتىبارغا ئالمايدۇ، كۆپ سانلىقنى ئىگىلەش بىر كۆز قاراشنى باشقا كۆز قاراشتىن كۈچلەندۈرۈپ كېتەلمەيدۇ. مەسىلىگە توغرىمۇ ياكى خاتامۇ؟ دەپ قارىلىدۇ. توغرا بولسا بىر ئاۋاز بولسىمۇ ئىجرا قىلىنىدۇ، خاتا بولسا كۆپ سانلىق بولسىمۇ رەت قىلىنىدۇ دەپ قارايدۇ.

قۇرئان كەرىمنىڭ ئايەتلىرىگە قارىسىڭىز كۆپ سانلىق داۋاملىق باتىل سېپىدە تۇرۇپ

كەلگەن، خۇددى ئاللاھنىڭ سۆزىدىكىدەك:

قُلْ إِنَّنِي هَدَانِي رَبِّي إِلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ دِينًا قِيَمًا مِّلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ (**161**)

«ئەگەر سەن يەر يۈزىدىكى كۆپچىلىك كىشىلەر (يەنى كۇففارلار)گە ئىتائەت قىلساڭ، ئۇلار سېنى اللهنىڭ يولىدىن ئازدۇرىدۇ» [ئەنئام سۈرىسى 161 ـ ئايەت.]

«ئىنسانلارنىڭ تولىسى قۇرئاننىڭ ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى تەرىپىدىن نازىل قىلىنغانلىقىغا ئىشەنمەيدۇ» [ھۇد سۈرىسى 17ـ ئايەت.]

لېكىن بۇ قاراش بارلىق ئىسلام ئالىملىرىنىڭ بىردەك قارىشى ئەمەس. ئەكسىچە مۇسۇلمان جەمئىيەتتە بىرقانچە ئىشتىن بىرىنى تاللاشتا ئىختىلاپ بولۇپ قالغاندا كۆپچىلىكنىڭ قارىشىنى ئالسا بولىدۇ دېگەن قاراش توغرىدۇر. چۈنكى بىز مۇسۇلمان جەمئىيتى توغرىسىدا سۆزلەۋاتىمىز، مۇسۇلمان جەمىيىتىدىكى كىشىلەرنىڭ كۆپىنچىسى ئىيمان ئېيتقان، ئاللاھقا رەھمەت ئېيتىدىغان، توغرا ـ خاتانى بىلىدىغان ۋە ئەقلىنى ئىشلىتىدىغان ئىنسانلاردۇر ۋە شۇنداق بولىشى كېرەك. بىز بۇ يەردە ئاللاھقا تانغانلار ياكى ئازغۇنلار جەمئىيىتى توغرىسىدا سۆزلەۋاتمايمىز. ئۇنىڭ ئۈستىگە كۆپچىلىكنىڭ قارىشىنى ئالسا بولىدىغانلىقىقا ساھابىلار ھاياتىدىن كۆپ مىساللار بار.

خەلق ۋە رەئىسنىڭ قانۇن بەلگىلەش سالاھىيەت دائىرىسى مۇتلەق ئەمەس

دىنىمىزدا ئاۋاز بېرىش ئارقىلىق ئۆزگەرمەيدىغان ئىشلار بار، بۇ مەسىلىلەر ئاۋاز بېرىشكە قويۇلمايدۇ، چۈنكى بۇ مەسىلىلەر ئۆزگەرمەس پىرىنسىپلار بولۇپ، بۇ پىرىنسىپلار ئۆزگىرىپ كەتسە، جەمئىيەت مۇسۇلمان بولماي قالىدۇ.

مەسىلەن، دىنىنىڭ ئاساسلىرى ۋە زۆرۈر دەپ بىلىنگەن ئىشلار ئاۋاز بېرىشنى قوبۇل قىلمايدۇ. ئاۋاز بېرىش بىر قانچە خىل كۆز قاراشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان ئىجتىھادىي مەسىلىلەردە بولىدۇ. مەسىلەن، نامزاتلاردىن بىرىنى مۇئەييەن مەنسەپكە تاللاشتا، قاتناش قانۇنىنى بەلگىلەشتە، تىجارەت ئورۇنلىرىنى تەرتىپكە سېلىشتا، سانائەت ئىشلىرىغا، ئۇرۇش ئېلان قىلىشتا، باج بىكىتىش ياكى بىكىتمەسلىكتە ياكى دۆلەت رەئىسىنىڭ رەئىسلىك مۇددىتىنى بەلگىلەش...كە ئوخشاش ئىشلاردا كۆز قاراشنىڭ ئوخشاش بولماسلىقى نورمال مەسىلە.

بۇ مەسىلىلەردە كۆز قاراش ئوخشاش بولمىسا، بۇ مەسىلىلەر ئېسىلىپ تۇرامدۇ ياكى كەسكىن بىر تەرەپ قىلىنىشى كېرەكمۇ؟ بىر كۆز قاراشنى يەنە بىرىدىن كۈچلەندۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىش كېرەكمۇ ياكى تاشلاپ قويۇش كېرەكمۇ؟

بىر كۆز قاراشنىڭ كۆپ ئاۋازغا ئېرىشكەنلىكى شەرىئەتتە ئېتىبارغا ئېلىنىدىغان كۈچلەندۈرگۈچى ۋە دەلىل بولالايدۇ.

*شەرىئەت، ئەقىل ۋە رىئاللىق لوگىكىسى: بىر كۆز قاراشنى يەنە بىرسىدىن كۈچلەندۈرگۈچى بولۇشى لازىم، ئىختىلاپ يۈز بەرگەندە كۈچلەندۈرگۈچى كۆپ سانلىقنىڭ ئاۋازى بولىدۇ، دەپ قارايدۇ. ئىككى ئادەمنىڭ كۆز قارىشى بىر ئادەمنىڭكىدىن توغرىلىققا يېقىنراق بولىدۇ.

ھەدىس شەرىفتە:«شەيتان بىر بىلەن بولىدۇ، ئىككى كىشىدىن يىراقراق بولىدۇ» دېيىلگەن، تىرمىزى رىۋايىتى.

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھەزرىتى ئەبۇبەكرى ۋە ئۆمەرگە:"ئەگەر ئىككىڭلار بىر مەسلىھەتكە كەلسەڭلار، مەن سىلەرگە قارشى پىكىر بىلدۈرمەيمەن" دېگەن. ئىمام ئەھمەد رىۋايەت قىلغان.

بۇ ھەدىسنىڭ مەنىسى ئىككى ئاۋاز بىر ئاۋازدىن كۈچلۈك بولىدۇ دېگەنلىك بولىدۇ. گەرچە ئۇ بىر ئاۋاز رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئاۋازى بولسىمۇ، بىر شەرتى بۇ ئىش قانۇن چىقىرىش ساھەسىدىن يىراق بولۇشى لازىم.

* ئۇھۇد ئۇرشىدا كۆپ سانلىقنىڭ ئاۋازى ئاساس قىلىنىدۇ:

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇھۇد ئۇرۇشىدا كۆپ سانلىقنىڭ كۆز قارىشىغا ئاساسەن ئۇھۇد تېغىغا ئۇرۇش قىلىش ئۈچۈن چىقىدۇ، ئەسلى رەسۇللاھنىڭ ۋە كاتتا ساھابىلەرنىڭ كۆز قارىشى مەدىنە شەھرىدىن چىقماي ئۇرۇش قىلىش ئىدى.

* ئالتە كېڭەش ئەزاسى:

ھەزرىتى ئۆمەر ۋاپات بولۇپ كېتىش ئالدىدا، ئالتە كىشىلىك كېڭەش ئەزاسى ئىچىدىن بىرنى كۆپ سانلىق بىلەن تاللاپ خەلىپە سايلاشنى، ناۋادا ئۇلار ئۈچتە ـ ئۈچ بولۇپ قايسىنى سايلاشنى ئايرىيالماي قالسا، خەلىپىنى ئۇلارنىڭ سىرتىدىن سايلاشنى، ئەگەر ئۇلار كېڭەش ئەزاسىنىڭ سىرتىدىن بىرسىنى سايلاشقا قوشۇلمىسا، ئابدۇراخمان ئەۋف قايسى تەرەپتە تۇرغان بولسا شۇ تەرەپتىن بىرىنى سايلاشنى ۋەسىيەت قىلغان.

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم :«ئاللاھ تائالا بۇ ئۈممەتنى ھەرگىزمۇ ئازغۇنلۇق ئۈستىگە جەم قىلمايدۇ، ئاللاھنىڭ قولى (يەنى ھىمايىسى) كۆپچىلىك بىلەن بىللە، شۇنىڭ ئۈچۈن سىلەر كۆپ سانلىق تەرەپتە تۇرۇڭلار، كىم كۆپچىلىكتىن ئايرىلسا، دوزاختا يالغۇز بولىدۇ» ئىمام ئەھمەد ۋە تەبرانى رىۋايەت قىلغان.

مەسلىنىڭ توغرىلىقىنى كۈچلەندۈرۈش ئۈچۈن «گەرچە بىر ئادەم بولسىمۇ بولىدۇ، خاتالىق 99 ئادەم بولسىمۇ رەت قىلىنىدۇ» دېگەن سۆز تالاش ـ تارتىش ۋە ئىختىلاپ قوبۇل قىلمايدىغان، شەرىئەت ئوچۇق دەلىل بايان قىلغان مەسىلىدە بولىدۇ، مۇنداق مەسىلىلەر بەك ئاز... بۇنداق مەسىلىلەردە: «يالغۇز بولساڭمۇ ھەقىقەتتە چىڭ تۇرغىن» دېيىلىدۇ.

ئوچۇق دەلىل يوق، ياكى بىر قانچە خىل ئېھتىماللىقنى قوبۇل قىلىدىغان ياكى قارشى دەلىل تېپىلىدىغان ئىجتىھادىي مەسىلىلەردە، ئىختىلاپنى تۈگۈتۈش ئۈچۈن كۈچلەندۈرگۈچى ئامىلغا مۇھتاج. ئاۋاز بېرىش، ئىنسانلار تونۇپ يەتكەن ۋە ئەقىللىق كىشىلەر رازى بولغان ئۇسۇلدۇر، مۇسۇلمانلارمۇ بۇ ئۇسۇلغا مۇۋاپىق، شەرىئەتتە بۇنى چەكلەيدىغان دەلىل پاكىت تېپىلمايدۇ، بەلكى قوللايدىغان دەلىللەر تېپىلىدۇ.

سىياسى مۇستەبىتلىك مىللەت دۇچار بولغان قەدىمي ۋە ھازىرقى خاپىلىقلارنىڭ بىرىنچى سەۋەبىدۇر

تارىختا ئىسلام ئۈممىتىگە يەتكەن خاپىلىقلارنىڭ بىرىنچىسى كېڭەش قائىدىسىگە سەل قارىغانلىق ۋە «توغرا خەلىپىلىك» نىڭ «مۇستەبىد پادىشاھلىق» قا ئۆزگىرىپ كەتكەنلىكىدۇر.

يەنى ئىمپىراتورىيە مۇستەبىتلىق كىيىملى ئاللاھ مۇسۇلمانلارغا مىراس قىلىپ بەرگەن مەملىكەتلەردىن مۇسۇلمانلارغا يۇقتى. ئەسلىدە مۇسۇلمانلار بۇنىڭدىن ئىبرەت ئېلىشى ۋە دۆلەتنى زاۋاللىقا يۈزلەندۈرىدىغان گۇناھ ۋە مەئسىيەتلەردىن يىراق بولۇشى لازىم ئىدى.

هازىرقى يېڭى دەۋردە ئىسلام ئۈممىتى ۋە ئىسلام تەشۋىقاتىغا يەتكەن خاپىلىقلار هاكىملارنىڭ خەلققە زومىگەرلىك قىلغانلىقى سەۋەبىدىن بولدى، ئىسلام شەرىئىتىنىڭ كۆپ دۆلەتلەردە ئەمەلدىن قالدۇرۇلىشى، ئەلمانىي تۈزۈمنىڭ يولغا قويۇلىشى ۋە كىشلەرنى غەرب مەدەنىيىتىگە مەجبۇرلاش، زومىگەرلىك، مۇستەبىتلىك ۋە خەلقنى ئەزگەنلىك سەۋەبىدىن بولدى، ئىسلام هەرىكەتلىرىنىڭ ئۈچۈق-ئاشكارا زەربىگە ئۇچرىشى مۇستەبىتلىك نىزامىنىڭ بېسىمىدىن بولماقتا.

ئىسلام دىنىنىڭ گۈللىنىشى، كەڭ دائىرىدە تارىلىشى، ئاۋازىنىڭ يۇقۇرى بولۇشى، قولغا كەلگەن ئەركىنلىك ئارقىلىق بولغان ئىدى. ئىسلام دەۋىتى ۋە ئىسلام هەرىكىتىنىڭ بۇ دەۋردىكى بىرىنچى كۆرىشى ئەركىنلىك كۆرىشىدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىسلامغا ئىخلاسمەن كىشلەر بۇنىڭغا دەۋەت قىلىشى لازىم.

چۈنكى ئىسلام دىنىدا هۆكۈم ئىسىم ۋە ئادرىسلاغا ئەمەس، مەزمۇنلىرى ۋە مەقسەتلىرىگە بېرىلىدۇ.

هازىر كۆپلىگەن ئىسلام مۇتەپەككۇرلىرى دېموكراتىيەنى - دېموكراتىيە ئۈممەتنىڭ ئىرادىسىغا هەقىقىي ۋەكىللىك قىلىش شەرتى بىلەن - هۆكۈم (سىياسەت) نىڭ شەكلى، ئەركىنلىكنىڭ كېپىلى ۋە ئامانلىقنىڭ ئېغىزى قىلىشنى تەلەپ قىلىۋاتىدۇ.

چۈنكى هازىر كۆپلىگەن ئەرەب ۋە ئىسلام ئەللىرى بەلكى تېخى دېموكراتىيەنىڭ بۇشىكى بولغان بەزى غەرب ئەللىرىمۇ يالغاندىن دېموكراتىيە شۇئارىنى كۆتۈرۈۋالغان، ئەمەلىيەتتە ئۇلارنىڭ تۈزۈمى توختىماي جان ئالىدىغان، مىللەت ئەربابلىرىغا تۈرمە هازىرلايدىغان، قامچىلار بىلەن پاك بەدەنلەرنى ئۇرىدىغان، بويۇنلارنى كېسىدىغان، هەربىي سوتقا تارتىدىغان، هەربى هالەت دەپ ئەركىن پىكىر ئىگىلىرىنى قوغلاپ يۈرىدىغان، دىنىي ئەركىنلىكنى دەپسەندە قىلىدىغان، ئۆزىگە مەلۇم دېموكراتىيە ئەركىنلىكىنى يۈرگۈزگىنى بىلەن باشقا يات ئەللەردە مۇستەبىدلىكنىڭ هۆكۈم سۈرىشىنى قوللاپ قۇۋۋەتلەيدىغان مۇستەبىدلىكنىڭ ئەينىسىدۇر، بۇنداق ساختا دېموكراتىيەنىڭ كېرىكى يوق.

بىز دەۋاتقان دېموكراتىيە هەقىقى دېموكراتىيەدۇر، دېموكراتىيە ئارقىلىق تۈرمىلەرنىڭ قاراڭغۇلىقى ياكى دارنىڭ ئارغامچىلىرىدىن ئەنسىرىمەي خالىغانچە دەۋەت قىلالايمىز، دېموكراتىيە شۇنداقلا خەلققە مەلۇم مىقداردا ئەركىنلىك ۋە هۆرمەت ئاتا قىلىدۇ، هاكىملاردىن هىساپ ئېلىش، خاتا يولدا ماڭسا ئېلىپ تاشلاش پۇرسىتىنى يارىتىپ بېرىدۇ.

شەكسىزكى ئىسلام دىنىمىز پۈتۈن ئەركىنلىك ۋە ئىنسان هوقۇقلىرىغا كاپالەتلىك قىلىدىغان مۇكەممەل ئىلاهىي تۈزۈمدۇر، دېموكراتىيە بولسا هېچقايسى جەهەتتىن ئىسلام تۈزۈمىگە سېلىشتۇرغىلى بولمايدىغان ئىنسانىي تەجرىبە مېۋىسىدۇر، دېموكراتىيە ئىسلام قولغا كەلتۈرىدىغان ئۇتۇقلۇقلارنى تولۇق قولغا كەلتۈرەلمىسىمۇ، ئۇ ئىنسانىي هوقۇق ۋە ئەركىنلىككە مەلۇم سەۋىيەدە ۋە مىقداردا كاپالەتلىك قىلىدۇ، بۇ جەهەتتىن دېموكراتىيە ئىسلامدىن تۆۋەن بىر

مەرتىۋىدە تۇرىدىغان تۈزۈمدۇر، شۇنداقتىمۇ ئۇ مۇستەبىدلىك تۈزۈمدىن نەچچە ھەسسە ياخشى. شۇڭا بىز ئىسلام بىلەن دېموكراتىيەدىن بىرنى تاللاشقا دۇچ كەلگىنىمىزدە ئەلۋەتتە ئىسلامنى تاللىشىمىز كېرەك، بۇنداق ئەھۋالدا ئىسلامنى تاللىماي باشقا نەرسىنى تاللىغان كىشىنى مۇسۇلمان دېگىلى بولمايدۇ، ئەمما دېموكراتىيە بىلەن مۇستەبىدلىك ياكى دىكتاتورلۇقتىن بىرىنى تاللاشقا دۇچ كەلسەك چوقۇم دېموكراتىيەنى تاللىشىمىز كېرەك، بۇ ئىسلام ئۇسۇل قائىدىسىدىكى «ئىككى زىياننىڭ يەڭگىلراقىنى تارتىش» قائىدىسىگە ئۇيغۇن كېلىدۇ.

كېڭەش ئىسلامدا شۇئار ئەمەس، پەرز

بەزى ئالىملار ھازىرغا قەدەر كېڭەش قىلىش ۋاجىب ئەمەس، قارارنى بىلدۈرۈپ قويسا بولىدۇ، ھاكىم مەسلىھەت سالىدۇ، لېكىن ئۇ پارلامېنت ئەزالىرىنىڭ كۆز قارىشىنى ئېلىشقا مەجبۇر ئەمەس دەپ قارايدۇ. مۇنداق بولغاندا كېڭەش قىلىشنىڭ مەزمۇنى بولمايدۇ، ھاكىم مەسلىھەت سېلىپ قويۇپ، پارلامېنت ئەزالىرىنىڭ پىكرىنى ئالماي، بىلگىنىنى قىلسا، مەسلىھەت بەرگەنلەرنى قانداقمۇ تارىخىمىزدا تونۇلغان پارلامېنت ئەزالىرى دېگىلى بولسۇن؟!
ئاللاھ قۇرئاندا مۇنداق دەيدۇ:

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللّهِ لِنتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لاَنفَضُّواْ مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّهِ إِنَّ اللّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ (**159**)

«ئىشتا ئۇلار بىلەن كېڭەشكىن؛ (كېڭەشكەندىن كېيىن) بىر ئىشقا بەل باغلىساڭ اللهقا تەۋەككۇل قىلغىن» [ئالى ئىمران سۈرىسى 159 ـ ئايەت.]

گەرچە بۇ مەسىلىدە ئىككى خىل كۆز قاراش بولسىمۇ، ئۇممەتكە مۇستەبىتلىك سەۋەبىدىن يەتكەن خاپىلىقلار كېڭەش ۋاجىب دېگەن كۆز قاراشنى كۈچلەندۈرىدۇ. نىمىلا بولمىسۇن ئۇممەت كېڭەشنىڭ پىكرىنى ئېلىشنى ۋاجىب دەپ قارىسا، ئىختىلاپ كۆتۈرۈلۈپ كېتىدۇ، بىرلىككە كەلگەن مەسىلە شەرئىي ۋاجىب بولىدۇ. مەسىلەن، بۇ شەرت ئاساسىدا بىر رەئىس سايلانسا، ئۇنىڭ كېڭەش ئەزالىرىنىڭ پىكرىنى چۆرۈۋېتىپ، ئۆزىنىڭ پىكرى بويىچە ئىش قىلىشى توغرا بولمايدۇ، چۈنكى ۋەدىگە ۋاپا قىلىش پەرز. ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

وَأَوْفُواْ بِعَهْدِ اللّهِ إِذَا عَاهَدتُّمْ وَلاَ تَنقُضُواْ الأَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللّهَ عَلَيْكُمْ كَفِيلاً إِنَّ اللّهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ (**91**)

«سىلەر ئەھدە تۈزۈشكەنلىرىڭلاردا، اللهنىڭ ئەھدىگە ۋاپا قىلىڭلار، قەسەمىڭلارنى (اللهنىڭ نامىنى تىلغا ئېلىپ) پۇختىلىغاندىن كېيىن بۇزماڭلار، چۈنكى سىلەر اللهنى گۇۋاھچى قىلدىڭلار. شۈبھىسىزكى، الله قىلمىشىڭلارنى بىلىپ تۇرىدۇ» [نەھل سۈرىسى 91 ـ ئايەت.]

ھەزرىتى ئابدۇراخمان ئىبنى ئەۋف ھەزرىتى ئەلگە قۇرئان، سۈننەت ۋە ئۇندىن ئىلگىرىكى ئىككى خەلىپىنىڭ يولى بويىچە مېڭىشقا بەيئەت قىلىشنى ئوتتۇرىغا قويغاندا، ھەزرىتى ئەلى ئۆزىدىن ئىلگىرىكى ھەزرىتى ئەبۇبەكىر ۋە ئۆمەرنىڭ يولىنى تۇتۇمەن دەپ ۋەدە بېرىشنى رەت قىلدى، رەت قىلىشىدىكى سەۋەب، ھەزرىتى ئەلىنىڭ ئۇ ئىككەيلەننىڭكىگە ئوخشىمايدىغان شەخسىي كۆز قاراشلىرى بار، ئۇنىڭ ئۇستىگە ۋاقىت ۋە شارائىت ئۆزگەردى. دېمەك، ئۇممەت

كىمگە شەرت ئۈستىدە بەيئەت بېرىدىكەن، ئۇ كىشى شەرتكە كۈچىنىڭ يېتىشىچە ۋاپا قىلىشى ۋاجىب بولىدۇ.

خۇلاسىلاپ ئېيتقاندا ئىسلامدىكى كېڭەش پرىنسىپى دېموكراتىيەنىڭ روھىغا يېقىنلىشىدۇ، مۇنداقچە قىلىپ ئېيتقاندا: دېموكراتىيە تەشەببۇس قىلغان كېڭەش روھى ئىسلامنىڭ كېڭەش روھىغا يېقىنلىشىدۇ.

ئون ئىككىنچى باپ. ئىسلام تۈزۈمىنىڭ يەتتە تۈۋرۈكى

ئىسلام دىنى دېموگىراتىيە بىلەن سېلىشتۇرۇلغاندا ۋە دېموگىراتىيەنىڭ زىددى دەپ سۈپەتلەنگەندە ئىككى قېتىم زۇلۇم قىلىنغان بولىدۇ. چۈنكى ئىسلام بىلەن دېموگىراتىيەنى سېلىشتۇرۇش خاتادۇر. ئىسلام بىلەن دېموگىراتىيە ئارىسىدا زىتلىق بار دېگەن ئاڭ ئىسلامنىڭ سىياسى تۈزۈلمىسى، جەمىيەت تۈرغۇزۇش ۋە دۇنيانى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن قۇرۇلۇش ئاساسىنى چۈشۈنۈشتىكى غۇۋالىقتىن كېلىپ چىققان بولسا كېرەك. ئىسلام بىلەن دېموگىراتىيە كۆپ نوقتىلاردا ئىتتىپاقلىشالايدۇ، بەزى نوقتىلاردا زىتلىشىدۇ. دېموگىراتىيە دېگەن ئاساسەن ھۆكۈم ياكى تۈزۈمنىڭ شەكلى، ئۇ ئىجتىھادتىن ئىبارەت. ئىسلامدا ئوچۇق دەلىل بار ئورۇندا ئىجتىھاد قوبۇل قىلىنمايدۇ.

1. ۋالىلىق ئۈممەتكە مەنسۇپ:

ئۈممەت (مۇسۇلمان ئاممىسى) مەسئۇلنى تاللاش ھوقۇقىغا ئىگە، ئۈممەتنىڭ رازىلىقى ۋالىنى تاللاشنىڭ شەرتىدۇر. ئۈممەت ئومۇمى رەئىسلىك ساھىبى، ھاكىمنى تاللاش ياكى مەنسىپىدىن ئېلىپ تاشلاش ھوقۇقى يالغۇز ئۈممەتكە خاس. ئۈممەت ھاكىم ئۈستىدىن نازارەت قىلغۇچىدۇر.

ھوقۇق مەنبەسى خەلىپە بولماستىن ئۈممەتتۇر، چۈنكى خەلىپە دىن ۋە دۇنيا ئىشلىرىنى شەرىئەت بويىچە ئىدارە قىلىشتا ۋەكىلدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن خەلىپە ھۆكۈمرانلىقنى ئۈممەتتىن ئالىدۇ، ئۈممەتنىڭ ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلىش، يول كۆرسىتىش ۋە خاتالاشسا تۈزلەپ قويۇش ھوقۇقى بولىدۇ. شۇنداقلا مەنسىپىدىن ئېلىپ تاشلاش لازىم بولسا ئېلىپ تاشلىيالايدۇ.

بىز ئۈممەتكە ۋەكىل بولىدىغان، ئىسلام شەرىئىتىنى ئاساسى قانۇن قىلىپ ماڭىدىغان مەدەنى ھوقۇق توغرىسىدا توختىلىۋاتىمىز. ئىسلامدىكى ھوقۇق غەرب ئۇقۇمىدىكى «ئىلاھى ۋەكىللەر دەپ دەۋا قىلىدىغان دىنى ھۆكۈمدارلار ھوقۇقىغا ئوخشىمايدۇ.» ئىسلام دىنىدا ئاللاھ ۋە ئاللاھنىڭ رەسۇلىدىن باشقا ھېچ بىرى بىر ئىنساننىڭ ئەقىدىسى ۋە ئىمانىغا ھۆكۈمدارلىق قىلالمايدۇ.

2. جەمىيەت مەسئۇلدۇر:

دىننى تۇرغۇزۇش، دۇنيانى گۈللەندۈرۈش ۋە ئومۇمى مەنپەئەتكە رىئايە قىلىش ھاكىملارنىڭلا مەسئۇلىيىتى بولماستىن ئۈممەتنىڭ مەسئۇلىيىتىدۇر. چۈنكى قۇرئان كەرىم كۆپلىگەن ئايەتلىرىدە ئۈممەتكە قارىتىپ خىتاب قىلىدۇ: « ياخشى ئىشقا ۋە تەقۋادارلىققا ياردەملىشىڭلار، گۇناھقا ۋە زۇلۇمغا ياردەملەشمەڭلار.» (مائىدە سۈرىسى، 2 ـ ئايەت) .

وَلْتَكُن مِّنكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَأُوْلَئِكَ هُمُ

الْمُفْلِحُونَ (104)

«سىلەرنىڭ ئاراڭلاردا خەيرلىك ئىشلارغا دەۋەت قىلىدىغان، ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇپ، يامان ئىشلارنى مەنئى قىلىدىغان بىر جامائە بولسۇن؛ ئەنە شۇلار مەقسەتكە ئېرىشكۈچىلەردۇر.» (ئال ئىمران سۈرىسى، 104- ئايەت) .

بۇ خىتاب ئۆز مەنپەئەتىگە سەگەك، ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇش ۋە يامان ئىشلاردىن توسۇش ئارقىلىق ئىسلاھات ئۈچۈن بارلىق ئىمكانىيىتىنى قوزغىتىدىغان جەمئىيەتنى يېتىشتۈرۈپ چىقىدۇ. بۇ مەسئۇلىيەت كوچا بازارلارنىڭ يامان ئىشلىرىدىن تارتىپ ھاكىم ۋە ۋالىلارنىڭ يامان ئىشلىرىغىچە جەمئىيەتنىڭ بارلىق پائالىيىتى ۋە ھەركىتىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

جەمئىيەتنى ئىسلاھ قىلىش ۋە ئادالەت بىلەن باشقۇرۇش پەرز، ئۇ ئىمانىنىڭ جۇپتى:

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاء بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلاَةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللّهَ وَرَسُولَهُ أُوْلَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللّهُ إِنَّ اللّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (71)

« مۆمىن ئەرلەر، مۆمىن ئاياللار بىر بىرى بىلەن دوستتۇر، ئۇلار (كىشىلەرنى) ياخشى ئىشلارنى قىلىشقا بۇيرۇيدۇ، يامان ئىشلاردىن توسىدۇ، نامازنى (تولۇق) ئادا قىلىدۇ، زاكات بېرىدۇ.» (تەۋبە سۈرىسى، 71- ئايەت) .

قۇرئان كەرىم ئاللاھنىڭ لەنىتى ۋە جازاسىغا ئۇچرىغان قەۋملەرنى ئىشارەت قىلغاندا، ئۇنىڭ سەۋەبىنى بايان قىلىپ: «ئۇلار ئۆزلىرى قىلغان يامان ئىشلاردىن بىر بىرىنى توسمايتتى» دەيدۇ. (مائىدە سۈرىسى، 79 - ئايەت)

يۇقىرىقى ئورتاق تەكلىپ ۋە مەسئۇلىيەت تەقەززاسى بويىچە ئىسلام جەمئىيىتىدە ھەر بىر پۇخرا ياكى كوللىكتىپنىڭ جەمئىيەت يولىنى تۈزلەش ۋە ئۈممەتنىڭ بىخەتەرلىكىنى مۇداپىئە قىلىش ئۈلۈشى (ھەسسىسى) بولىدۇ.

زاكاتنى مىسالغا ئالىدىغان بولساق، ئۇ ئىسلامنىڭ ئاساسىنىڭ بىرىسىدۇر، ئۇ جەمئىيەتنىڭ ئۆزىنى ئۆزى قامداشقا چاقىرىدىغان يەنە بىر تەكلىپنىڭ ئورنىدا سانىلىدۇ. چۈنكى قادىر بولالىغان ھەر بىر كىشى شۇ كاپالەتنى تولۇقلاش ئۈچۈن مىلىنىڭ بىر ئۈلۈشىنى چىقىرىشى پەرز. ئۇ مېلىنىڭ بىر قىسمىنى بەرسە ياخشىلىق قىلغان ياكى ئېئانە بەرگەن بولمايدۇ، بەلكى مېلىدىكى باشقىلارنىڭ ھەققىنى بەرگەن بولىدۇ، بۇ ھەق ئاللاھنىڭ ھەققى دەپ تونۇلىدۇ.

ئۇنداقتا بىز ئىلاھى تەكلىپ ۋە پەرمان بويىچە ھۆكۈمراندىن چاقىرىق ياكى ھۆكۈمەتتىن رۇخسەت كۈتمەيدىغان شەرىئەتنىڭ ھۆكمىگە تەييار بىر جەمئىيەت ھەققىدە توختىلىۋاتىمىز. ئەمدى شۇ شەرىئەتنىڭ ھۆكمىگە تەييار بولۇش شەكلىنى كىشىلەر ۋاقىت شارائىتى بويىچە تۈزۈپ چىقسا بولىدۇ. مۇھىمى جەمئىيەت ئۆز ھەرىكەت خاراكتېرى ۋە ئۇسۇللىرىنى ساقلاپ قېلىشى، ھۆكۈمرانىنىڭ ئۇۋسىغا ئايلىنىپ قالماسلىقى ياكى ئۇلارنىڭ ئالدىدا چېكىنمەسلىكى لازىم.

تارىختا نەزەر تاشلايدىغان بولساق ئىسلام جەمئىيىتى يۇقىرىقى ۋەزىپىنى ئىجرا قىلغان ئالىملار، قازىلار ۋە مۇپتىلاردىن تەركىب تاپقان قۇرۇلمىلاردىن تارتىپ ھۈنەر سەنئەت

ئۆيۈشمىلىرى، قەبىلە باشلىقلىرىغىچە بىر قانچىلىغان بىرلەشمىلەر بىلەن توشۇپ كەتكەن. ئۇنىڭدىن سىرت مەسجىد مەدەنىيەت ئاقارتىش مەركىزى بولۇپ كەلگەن. «ۋەقپە» (ئاللاھ رىزالىقى ئۈچۈن ئاتىۋلىتىگەن يەر زېمىن ۋە مال مۈلىككە ئوخشاش نەرسىلەر) كىشىلەر ئۆز ئىختىيارلىقى ۋە سېخىلىقى بىلەن تۇرغۇزغان مۇستەقىل بۈيۈك قۇرۇلما بولۇپ، ئۇممەتنىڭ «ئىجتىمائى مۇداپىئە» لازىمەتلىك نەرسىلىرىنى قامداشتا چوڭ رول ئويناپ كەلگەن. ۋەقپە جەمىيەتنىڭ ئىجتىمائى ۋە مەدەنىيەت تەلەپلىرىنى تولۇقلاپ بېرەتتى. مەكتەپ، ئىنىستىتوت، كۇتۇپخانا، مەسجىد، دوختۇرخانا، مېھمانخانا ۋە توي قىلالماي قالغان يېتىم كەمبەغەللەر. . . دىن تارتىپ تۈرلۈك ئىجتىمائى ۋە مەدەنى خىزمەتلەرنى بېجىرىپ كەلگەن. مانا مۇشۇنداق ئىسلام جەمىيتى«مەدەنى جەمىيەت» پىكرى مەيدانغا ئاشكارا بولۇشتىن ئىلگىرى ئۆزىنى ئۆزى قامداپ كەلگەن.

3. ئەركىنلىك ھەممە ئادەمنىڭ ھەققى ھوقۇقى:

ئىنساننىڭ ئەركىنلىكىنى يۈرگۈزۈشى تەۋھىد ئەقىدىسىنىڭ يەنە بىر يۈزى بولسا، ئۇنىڭ«شاھادەت» سۆزىنى ئېيتىشى يالغۇز ئاللاھقا قۇلچىلىق قىلىش بايانى ۋە ھەر قانداق بىر ئىنساننىڭ ھۆكۈمرانلىقىدىن ئازات بولۇش ئىلاننىڭ ئورنىدا.

فىرانسىيەلىك مۇھەممەد ئەسەد«ئىسلامنىڭ ھۆكۈم تۈزۈمى» ناملىق ئەسرىدە مۇنداق دەيدۇ: « ئاللاھ بىزگە ئىرادىسىنى ئېچىپ بېرىدۇ، لېكىن ئۇ بىزنى شۇ ئىرادە بويىچە مېڭىشقا مەجبۇرلىمايدۇ. ئۇ بىزگە تاللاش ئەركىنلىكىنى بېرىدۇ. بىز شۇنىڭ تەقەززاسى بويىچە ئۇنىڭ شەرىئىتىگە ئۆز ئىختىيارىمىز بىلەن بويسۇنۇشقا، شۇنداقلا ئۇنىڭ پەرمانلىرىنىڭ ئەكسىچە مېڭىشقا، ئۇنىڭ شەرىئىتىنى ئېتىبارىمىزدىن ساقىت قىلىپ، جازاسىنى كۆتۈرۈشكە قادىرمىز. چۈنكى تاللاش قانداق بولسا، مەسئۇلىيىتى بىزگە ھىساپ بولىدۇ.»

ئەركىنلىك مەيدانلىرىنىڭ مۇھىمراقى پىكىر ئەركىنلىكىدۇر:

لاَ إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَد تَّبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِن بِاللّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىَ لاَ انفِصَامَ لَهَا وَاللّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (**256**)

«دىندا (ئۇنىڭغا كىرىشكە) زورلاش يوقتۇر، ھىدايەت گۇمراھلىقتىن ئېنىق ئايرىلدى.» (بەقەرە سۈرىسى، 256 ئايەت) .

وَقُلِ الْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ فَمَن شَاء فَلْيُؤْمِن وَمَن شَاء فَلْيَكْفُرْ إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا وَإِن يَسْتَغِيثُوا يُغَاثُوا بِمَاء كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَ بِئْسَ الشَّرَابُ وَسَاءتْ مُرْتَفَقًا (**29**)

« (ئى مۇھەممەد!) [(بۇ) ھەق (قۇرئان) پەرۋەردىگارىڭلار تەرىپىدىن نازىل بولىدۇ، خالىغان ئادەم ئىمان ئېيتسۇن، خالىغان ئادەم كاپىر بولسۇن] دېگىن.» (كەھف سۈرىسى، 29 ـ ئايەت) .

وَلَوْ شَاء رَبُّكَ لآمَنَ مَن فِي الأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا أَفَأَنتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّى يَكُونُواْ مُؤْمِنِينَ (**99**)

« ئەگەر پەرۋەردىگارىڭ خالىسا ئىدى، ئەلۋەتتە، يەر يۈزىدىكى كىشىلەرنىڭ ھەممىسى ئىمان ئېيتاتتى، سەن كىشىلەرنى مۇسۇلمان بولۇشقا مەجبۇرلامسەن؟» (يۇنۇس سۈرىسى، 99 ـ ئايەت) .

شۇنىڭ ئۈچۈن ئېتىقاد ئەركىنلىكىدە ئىسلامنىڭ ھۆكمى قايسى بىر ئىنساننى مۇئەييەن ئېتىقادى سەۋەبلىك سىقماسلىق ۋە ئەقىدىنى تېڭىشقا ئۇرۇنماسلىقتۇر. ئەقىدىنى تېڭىش مۇمكىن بولمايدىغان بىر ئىش، باشقىلارنى ئەقىدىسى سەۋەبلىك ئېيىپلاش رەت قىلىنىدىغان ئىشتۇر.

ئىسلام شەرىئىتىدە ئەركىنلىك باشقا ئىنسانىيەت ھايات ساھەلىرىدىن سىرت ئەقىدە دائىرىسىدىمۇ مۇقەررەر بولغان ئومۇمى ئاساسلارنىڭ بىرى تۇرسا، ئىسلامنىڭ كۆرسەتمىلىرى كىشلەرنىڭ ئىجتىمائى ياكى سىياسەت مەيدانلىرىدا ئۇلارنىڭ پىكىرلىرىنى چەكلەيدۇ ياكى سىقىدۇ دىيىش توغرا بولامدۇ؟

بۈگۈنكى دەۋرىمىزدىكى سىياسى ئەركىنلىك ئىسلامدىكى ئومۇمى ئاساسنىڭ بىر تۈرىدۇر، ئۇ بولسىمۇ قۇرئان كەرىم ۋە سۈننەت (ھەدىس شەرىف) نىڭ كەسكىن نەسلىرى بىلەن بېكىتىلگەن ئىنساننىڭ ئىنسان بولغانلىق ئەركىنلىكىدۇر. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بۇ ھەدىسىنى مۇلاھىزە قىلىپ باقايلى: «سىلەردىن بىرىڭلار، مەن كىشلەر بىلەن بىرگە، ئۇلار ياخشى ئىش قىلسا ياخشى ئىش قىلىمەن، ئۇلار يامان ئىش قىلسا يامان ئىش قىلىمەن دەيدىغان مەيدانسىز بولۇپ قالمىسۇن، (يەنى كىشلەر نېمە دىسە شۇ بويىچە ئىش قىلىدىغان بولۇپ قالمىسۇن) »دەيدۇ (سەھى ھەدىس) .

ئېتىقاد ئەركىنلىگى سۆز ئەركىنلىكىگە ئالاقىدار، ئىسلام تەپەككۇرىدا ئۇنى بىر نەرسىدىن باشقىسى چەكلەپ قويالمايدۇ، ئۇ بولسىمۇ دىنغا تەنە قىلىش ياكى دىندىن چىقىپ كېتىشتۇر، مۇنداق قىلغانلىق دۆلەتنىڭ ئومۇمى تۈزۈمىنى دەپسەندە قىلغانلىق قاتارىدىن سانىلىدۇ. پىكىر بايان قىلىش مۇباھ ئىش بولۇپلا قالماستىن، ھەق سۆزنى ئىلان قىلىشقا ئالاقىدار بولغاندا پەرز بولىدۇ، ھەق سۆزنى ئاشكارىلاشتىن باش تارتقانلىق ئىسلام شەرىئىتىدە ئاخىرەتنىڭ جازاسىغا ئېلىپ بارىدۇ.

4. كىشلەر ئارىسىدا باراۋەرلىك:

سىلەرنىڭ داداڭلار بىر، ھەممىسى بىر جاندىن يارىتىلغان، ئىنساننىڭ ھەممىسى ئۈچۈن قۇرئان كەرىم مىللەتى ۋە ئىرقىنىڭ قانداق بولۇشىدىن قەتئى نەزەر بېكىتكەن ھىمايە ۋە ھۆرمەت بار. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم خوشلىشىش ھەج نۇتۇقىدا بۇ مەزمۇننى كۆرسىتىپ: «بىلىپ قويۇڭلار؛ سىلەرنىڭ پەرۋەردىگارىڭلار بىر، يەنە شۇنى بىلىپ قويۇڭلاركى داداڭلارمۇ بىردۇر» دىگەن. قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دەيدۇ:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُم مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ (**13**)

« ئى ئىنسانلار! سىلەرنى بىز ھەقىقەتەن بىر ئەر، بىر ئايالدىن، (ئادەم بىلەن ھەۋۋادىن ئىبارەت) بىر ئاتا بىر ئانىدىن ياراتتۇق ئۆز ئارا تونۇشۇشۇڭلار ئۈچۈن سىلەرنى نۇرغۇن مىللەت ۋە ئۇرۇق قىلدۇق، ھەقىقەتەن ئەڭ تەقۋادار بولغانلىرىڭلار اللەنىڭ دەرگاھىدا ئەڭ ھۆرمەتلىك ھېساپلىنىسىلەر (يەنى كىشلەرنىڭ بىر بىرىدىن ئارتۇق بولۇشى نەسەب بىلەن ئەمەس، تەقۋادارلىق بىلەن بولىدۇ) ، الله ھەقىقەتەن ھەممىنى بىلگۈچىدۇر، ھەممىدىن خەۋەرداردۇر.» (ھوجۇرات سۈرىسى، 13- ئايەت.)

يۇقىرىقى ئايەت ئىنسانلار ئارىسىدا قايسى بىر سەۋەب بىلەن بولمىسۇن پەرقلەندۈرمەسلىكنى مەقسەت قىلىدۇ. ئەمما ئايەت كەرىمە ئىشارەت قىلغان تەقۋالىق كىشىلەرنىڭ ئۆزئارا پەرقلىق بولىدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. لېكىن ئۇنىڭ كىشىلەرنىڭ ھاياتىدىكى باراۋەرلىك پرىنسىپىغا تەسىرى بولمايدۇ، چۈنكى تەقۋالىق بىلەن بىر بىرىدىن پەرقلىق بولۇشنىڭ ئورنى دۇنيادا بولماستىن ئاخىرەتتە كىشىلەرنىڭ ئارىسىدا بولماستىن ئاللاھنىڭ ئالدىدا بولىدۇ. بارلىق ئىنسانلارغا شەرىئەتنىڭ قائىدىللىرىنى تەتبىقلاشتا تەقۋالىق پەرقىنىڭ تەسىرىنىڭ بولۇشى تەسەۋۋۇر قىلىنمايدۇ. باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا شەرىئەت قارار قىلغان قانۇن ئالدىدا باراۋەرلىك پرىنسىپىنى ئىشلىتىشتە تەسىرى بولمايدۇ.

ئۇ باراۋەرلىك بۈگۈنكى زاماندا كىشىلەر ئارىسىدا تونۇشلۇق بولغان بولسا، ئىسلام دىنىنىڭ ئۇ باراۋەرلىكنى14ئەسىردىن بۇيان ئىلان قىلغانلىقى ئېنىقمىزدىن يوقماسلىقى كېرەك. ئەرەب يېرىم ئارىلىغا خوشنا دۆلەت بولغان رىم ئىمپېرىيىسىنىڭ قانۇنى كىشلەرنى ھۆر ۋە ھۆر ئەمەسلەر دەپ ئىككىگە بۆلەتتى، ئەسلى ھۆر بولغانلار رىملىقلار ئىدى، ئەسلى ھۆر بولمىغان لاتىنلار ئىدى.

5. باشقا كۆز قاراشتىكىلەرنىڭمۇ ئاساسى بار:

ئىنسان تۇرى بەلگىلەنگەن، ھەر بىر ئىنسان بالىسىغا ھۆرمەت ئىسپاتلانغاندىن تارتىپ، باشقا كۆز قاراشتىكىلەر پەقەت ئىنسان بولغانلىقى ئۈچۈن ھمايە ۋە قانۇنلۇق بولۇشتا ھەققىنى قولغا كەلتۈرگەن. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر ئۆلۈكنىڭ جىنازىسى ئۈچۈن ئورنىدىن تۇرغاندا، ساھابىلەر: ئۇ يەھۇدىنىڭ جىنازىسى دېگەندە، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم جاۋاب بېرىپ: «ئۇ جان ئەمەسمۇ» دېگەن.

خەلىپە ھەزرىتى ئەلى مىسىرنىڭ ۋالىسى مالىك ئەشتەرگە مەكتۇب يوللىغاندا مۇنداق دېگەن: پۇخرالارغا كۆيۈنگىن، ئۇلارغا مېھرىبانلىق نەزىرىڭ بىلەن قارىغىن. . . چۈنكى ئۇلار ئىككى تۈرلۈك: ياكى سېنىڭ دىنى قېرىندىشىڭ ياكى سېنىڭ ئىنسانلىقتىكى ئوخششۇڭ (يەنى ئىنسانى قېرىندىشىڭ) .

قۇرئان كەرىم بىر قانچىلغان ئورۇنلاردا كىشلەر ئارىسىدىكى ئىختىلاپنىڭ ئاللاھنىڭ قۇدرىتىنىڭ بىر تۇرى ۋە كائىناتتىكى قانۇنىيىتى دەپ ئىلان قىلىدۇ، ئاللاھ تائالا ھىكمەت ئۈچۈن ئىنسانلارنى تۈرلۈك ياراتقان:

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَأَلْوَانِكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالِمِينَ (**22**)

«اللهنىڭ ئاسمانلارنى، زېمىننى ياراتقانلىقى، تىللىرىڭلارنىڭ، رەڭگىلىرىڭلارنىڭ خىلمۇخىل بولۇشى اللهنىڭ (كامالى قۇدرىتىنى كۆرسىتىدىغان) ئالامەتلىرىدىندۇر، بۇنىڭدا بىلىملىك كىشىلەر ئۈچۈن ھەقىقەتەن نۇرغۇن ئالامەتلەر بار.» (رۇم سۈرىسى، 22 ـ ئايەت) .

وَلَوْ شَاء رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلاَ يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ (**118**) إِلاَّ مَن رَّحِمَ رَبُّكَ وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لأَمْلأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ (**119**)

«ئەگەر پەرۋەردىگارىڭ خالىسا ئىدى، پۈتۈن ئادەملەرنى ئەلۋەتتە بىر ئۈممەت (يەنى بىر

دىندا) قىلاتتى، ئۇلار (دىن توغرىسىدا) داۋاملىق ئىختىلاپ قىلىشقۇچىلاردۇر، پەقەت پەرۋەردىگارىڭنىڭ رەھمىتىگە ئېرىشكەنلەر بۇنىڭدىن مۇستەسنا. اللە ئۇلارنى شۇنىڭ ئۈچۈن (يەنى ئىختىلاپ ئۈچۈن) ياراتتى.» (ھۇد سۈرىسى، 118ـ 119 ـ ئايەتلەر) .

مانا بۇ باشقىلارنىڭ ئورنىنى كۈچلەندۈرگەن ۋە ئىسلام خىتابىدا قانۇن شەكلىنى كەيگۈزگەن ئارقا كۆرنۈش. شۇنىڭ ئۈچۈن يەھۇدى ۋە خرىستىيانلارغا نىسبەتەن مۇشكۈلە بولمىغان، چۈنكى ئۇلار"ئەھل كىتاب"دەپ سانىلاتتى، ئۇلارنىڭ پەيغەمبەرلىرى مۇسۇلمانلارنىڭمۇ پەيغەمبەرلىرىدۇر، ئۇلارنى (پەيغەمبەرلەرنى) تەستىقلاش ئىمانىنىڭ بىر قىسمىدۇر.

خەلىپە ئۆمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىزنىڭ دەۋرىدە مەجۇسىلار ۋە سابىئىلار "ئەھل زىممە" (يەنى ئامانلىق بېرىلگەن كىشلەر) دەپ قارالدى.

دىن ئىشلىرىغا ئوخشاش نازۇك مەسىلىلەردىمۇ مەزھەبلەر ئارا شاخچە مەسىلىلەردە كۆز قاراشنىڭ ئوخشاشماسلىقى مەۋجۇد، بۇ مەسىلە دۇنيا ئىشلىرىدا باشقىلارنىڭ ئوخشاشماسلىقىنى قوبۇل قىلىشقا ئىسلام ئەقلىنى تەييارلاپ بېرىدۇ.

ئىسلامنىڭ كۆكسى باشقا بىر خىل كۆز قاراش بىلەن سىقىلىپ قالمىدى، ئىسلامدا باشقا بىر كۆز قاراشنىڭ سىقىلىپ قېلىشى تەسەۋۋۇر قىلىنمايدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن دىندا بىر قانچە بولۇشنىڭ دۇرۇسلىقى دۇنيا ئىشلىرىدا تۈرلۈك بولۇشنى تېخىمۇ جائىز قىلىدۇ. ئەقىدە مەسىلىسىدە ئوخشاشماسلىقنىڭ بولىشى ئىجتىمائى ۋە سىياسى مەسىلىلەردە تېخىمۇ ئوخشاشماسلىقنىڭ بولىشىغا يول ئېچىپ بېرىدۇ.

6 زۇلۇم ھارام، ئۇنىڭ بىلەن قارشىلىشىش پەرز:

ئىسلام ئېڭىدا زۇلۇم ئەڭ چوڭ گۇناھلاردىن ئارتۇق بولغاندىن سىرت ئاللاھنىڭ ھوقۇقىغا تاجاۋۇز قىلغانلىق ۋە ئادالەتنىڭ قىممىتىنى دەپسەندە قىلغانلىقتۇر. مانا بۇ پەيغەمبەرلىكنىڭ ۋەزىپىسى. ھەدىس قۇدسىدا ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ: « بەندىللىرىم مەن ئۆزۈمگە زۇلۇمنى ھارام قىلدىم، ئۇنى سىلەرنىڭ ئاراڭلاردىمۇ ھارام قىلدىم، شۇنىڭ ئۈچۈن زۇلۇم قىلىشماڭلار.»

زۇلۇمنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئىلاھى خىتابنى توغرا يولغا يۈزلەندۈرۈشنىڭ سەۋەبلىرىدىندۇر:

وَمِن قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسَى إِمَامًا وَرَحْمَةً وَهَذَا كِتَابٌ مُّصَدِّقٌ لِّسَانًا عَرَبِيًّا لِّيُنذِرَ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَبُشْرَى لِلْمُحْسِنِينَ (**12**)

« (اللە ئۇنى) ، (يەنى قۇرئاننى) زالىملارنى ئاگاھلاندۇرۇش ئۈچۈن، ياخشى ئىش قىلغۇچى مۆمىنلەرگە (جەننەت بىلەن) خۇش خەۋەر بېرىش ئۈچۈن نازىل قىلدى.» (ئەھقاف سۈرىسى، 12ـ ئايەت) .

ئىسلام دىنى زۇلۇمغا رەددىيە بېرىش ئۈچۈن ئۇرۇش قىلىشنى مۇباھ قىلدى:

أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ (**39**)

« ھۇجۇم قىلىنغۇچىلارغا، زۇلۇمغا ئۇچرىغانلىقلىرى ئۈچۈن، (قارشىلىق كۆرسىتىشكە) رۇخسەت قىلىندى، اللە ئۇلارغا ياردەم بېرىشكە ئەلۋەتتە قادىر.» (ھەج سۈرىسى، 39 ـ ئايەت).

ئىسلام دىنى زۇلۇمغا قارشى تۇرۇشقا رىغبەتلەندۈردى، زۇلۇمغا قارشى تۇرۇشنىڭ قانۇنلۇق

تەرىپى بار، ھەدىس شەرىفتە: «جىھادنىڭ ئەۋزىلى زالىم سۇلتاننىڭ ئالدىدا ھەق سۆز قىلىشتۇر» دەپ بايان قىلىنغان.

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: « كىشلەر زالىمنى كۆرۈپ تۇرۇپ ئۇنىڭ قولىنى تۇتىۋالمىسا (يەنى زالىمنى توسمىسا) ئاللاھ ئۇلارنىڭ ھەممىسىگە جازانى ئومۇمى بېرىشى يېقىندۇر»دەيدۇ.

دېمەك، بۇ ھەدىس شەرىف زۇلۇمغا سۈكۈت قىلىپ شۇك تۇرغانلارنىڭ ئاللاھنىڭ جازاسىغا ئۇچرايدىغانلىقىنى ۋەدە قىلىۋاتىدۇ. ھەدىس شەرىفتە مۇنداق كەلگەن: «ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇڭلار، يامان ئىشلاردىن چەكلەڭلار، زالىمنىڭ قولىنى تۇتىۋلىڭلار، ھەقىقەت تەرەپتە تۇرۇڭلار، بولمىسا ئاللاھ سىلەرنى ئۆز ئارا بىرى بىرىڭلارغا قارشى قىلىپ قويۇپ جازالىشى مۇمكىن».

ئىسلام دۆلىتىنىڭ سايىسى ئاستىدىكى زۇلۇمغا قارشى تۇرۇش باشقا قايسى بىر تۈزۈمدە مەۋجۇد ئەمەس، ئۇنىڭدىن سىرت ئۇ خەلق كۈزەتچىلىك ھەركىتىنى تەكىتلەشنىڭ كىپىلى، مۇسۇلمان بۇ ئىشتا پەقەت ۋىجدانىغا تايىنىدۇ.

7. قانۇن ھەممىنىڭ ئۈستىدە:

ئىسلام دۆلىتىدىكى ھوكۇمرانىنىڭ قانۇنلۇق بولىشى ئۇ ھاكىمنىڭ ئىسلام تۈزۈمگە ئەمەل قىلىشىغا باغلىق. شەرىئەت ھاكىم ۋە مەھكۇمنى باشقۇرۇپ تۇرىدۇ، ئۇ ھەر قانداق قانۇندىن يۇقىرى قانۇن تۇرغۇزىدۇ، شۇنداقلا بۇسۇپ ئۆتۈش مۇمكىن بولمايدىغان قالقان تىكلىيەلەيدۇ.

قانۇن چىقارغاندا ياكى خەلقنىڭ مەنپەئەتىنى ئاساس قىلىپ تۈزۈم ئورناتماقچى بولغاندا قۇرئان كەرىم ۋە ھەدىس شەرىفكە تايىنىش لازىم. قۇرئان كەرىم ۋە ھەدىس شەرىف ئادالەت ئۆلچىمىدۇر ۋە جەمىيەتنىڭ پۈتۈن ھەركىتىنى كونترول قىلىپ تۇرغۇچىدۇر. مانا بۇ سىياسى تۈزۈلمىگە قارىتا ئىسلام كۆز قارشىنىڭ مۇھىم بەلگىلىرىدۇر.

بسم الله الرحمن الرحيم

يىگىرمە بىرىنچى بۆلۈم. ئىسلام مەدەنىيىتى

بىرىنچى باپ. مەدەنىيەت ئۇقۇمى ۋە ئالاھىدىلىكى

ئىسلامدىكى ھازارەت ـ مەدەنىيەت ئۇقۇمى

مەدەنىيەت(ھەزارەت) تارىخ بويى بىر مىللەتنىڭ پىكىر بايلىقى ۋە ئۇنىڭدىن كېلىپ چىققان ئىجادىيەت، كەشپىيات ۋە سانائەت، ماددى ئىشلەپچىقىرىش، ئەدەبىيات ۋە گۈزەل ـ سەنئەت، تۈزۈم ۋە قۇرۇلما، قىممەت قاراش ۋە پرىنسىپلىرىدا ھەسسە قوشقانلىقىنى ئىپادىلەش ئىدى.

مۇتەخەسسىسلەر مەدەنىيەت سۆزىنىڭ يىلتىزىنى بەلگىلەشتە بىرلىككە كېلەلمىدى. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى بۇ سۆزنىڭ تۈمۈرى مۇدۇن يەنى شەھەر دېگەن سۆز بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇپ، ئادەملەر ياشايدىغان جاينى كۆرسىتىدۇ، دېسە ، يەنە بەزىلەر، بۇ ئەرەبچىدىكى دان سۆزى بىلەن مۇناسىۋەتلىك، بۇ سۆز "دىن" ئوقۇمىدىكى بويسۇنۇش، ئىتائەت قىلىش دېگەن مەنىلەرنى ئىپادىلەيدۇ، دېيىشىدۇ. بۇ سۆزنىڭ كېلىپ چىقىش مەنبەسىنىڭ قانداق بولىشىدىن قەتئىي نەزەر، مەنىسى ئىسلام دۆلىتىنىڭ مەيدانغا كېلىش جەريانى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇپ مەيدانغا كەلدى ۋە سىياسەت، ئىتائەت، بويسۇنۇش قاتارلىق مەنالار بىلەن بولغان زىچ مۇناسىۋىتىنى ساقلاپ كەلدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دەۋرىدە مەدەنىيەتنىڭ ئەرەب يېرىم ئارىلىدىكى ئىسلام دىنى ۋە ئۇنىڭ قائىدە ـ پرىنسىپلىرى بىلەن قويۇق ئالاقىسى بولغان.

ئىسلام دىنىدىكى شەھەرنىڭ ۋۇجۇدقا چىقىشى غەرب ئەللىرىنىڭ شەھەر بەرپا قىلىش تەجرىبىلىرگە تۈپتىن ئوخشىمايتتى. ئىسلام دىنىدا شەھەر سىياسىي، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەت ۋە ئەدەب ـ ئەخلاق قىممەت قارىشىنىڭ بىۋاستە نەتىجىسى ئىدى. ئىسلامنىڭ مەيدانغا كېلىشىدىكى سەۋەپ ئەمەس ئىدى. ئىسلام ئەللىرىدىكى شەھەرلەر خەلىپىلىككە قاراشلىق يۈزلىگەن شەھەرلەرنى بىر ـ بىرىگە زەنجىرسىمان ھالەتتە باغلاپ تۇراتتى. مەسىلەن، مەدىنە مۇنەۋۋەرە، ئاندىن كۇفە، قۇرتۇبە، ئاستانە قاتارلىق شەھەرلەر تارىخ بويىلاپ ئىسلام خەلىپىلىكىنىڭ مۇھىم مەركەزلىرىدىن بولۇپ كەلگەن.

ھازارەت ئوقۇمى ھازىرقى زامان تېخىنىكا ۋاستىلىرىغا ياكى ياۋرۇپادا ئورتاقلىقتا ئىرىشكەن سەنئەت قارىشى، مائارىپ، ئىلىم ـ پەن قاتارلىقلارغا، يەنى بۈگۈنكى دەۋر ياۋرۇپا تەرەققىياتىنىڭ خۇلاسىسىگە باغلىنىپ تۇرۇپ ئىزاھلىناتتى. ئۇلار ياۋرۇپا جەمئىيىتىدە بار بولغان بارلىق ماددى سىياقتىكى ھادىسىلەردىن ھازارەت چۈشەنچىسى ئالاتتى. ئەمما، ئىسلام ئىجتىمائىي ساھەلىرىدىكى ھازارەت قارىشى ئۇلاردىن تامامەن پەرقلىق بولۇپ، ئىلمىنىڭ، ئۇسلۇبىنىڭ ، ئوقۇمىنىڭ، شۇ ئاساستا ھازارىتىنىڭ دۇنياۋىلىكىگە جىددى ئىشارەتلەرنى بېرەتتى.

رىئال ئەھۋالدىن قارىغاندا، ھازارەتنىڭ مەنىسى شەھەرلەردە ئولتۇراقلىشىش، ھازىر بولۇش، شاھىد بولۇش، شاھادەت.. دېگەندەك مەنىلەرنى بېرىدۇ. بۇ يەردىكى «شاھىد بولۇش، شاھادەت»

دىگەن ئىبارىلەر، دەل بىز دەۋاتقان ئىسلامدىكى مەدەنىيەت ئۇقۇمىغا ۋەكىللىك قىلىدىغان ئىبارىلەر بولۇپ بۇ سۆزنىڭ تۆت خىل مەنىسى بار، بۇلار ھازارەت ئۇقۇمىنى تۇرغۇزۇشتا بەلگىلىك رول ئوينايدۇ.

1-شاھادەت- تەۋھىد مەنىسىدە بولۇپ، ئاللاھنىڭ بىرلىكىنى ۋە ئىبادەتنىڭ خالىس ئاللاھقا قىلىنىدىغانلىقىنى تەستىقلاش. بۇ ئىسلام ئەقىدىسىنىڭ مەركىزى نوقتىسى بولۇپ، شۇ ئارقىلىق ئىنسانىنىڭ ياراتقۇچىنىڭ كۆرسەتمىلىرىگە قانچىلىك بوي سۇنۇش ياكى سۇنماسلىقى ئايرىلىدۇ.

2-شاھادەت- ھەق سۆز، توغرا يولدىكىلەرنىڭ ئىنكاسى دېگەن مەنىلەرنى بېرىدۇ. بۇ ئىلىم ساھەسىگە كىرىش ۋە ئۇنى تەھسىل قىلىش ۋاستىسىنى بەلگۈلەپ بېرىدۇ.

3-شاھادەت- ئاللاھ يولىدا ئەقىسىدىسىنى قوغداپ قىلىش ئۈچۈن، قوربان بولۇش، پىداكارلىق كۆرسىتىش دېگەنلەرنى كۆرسىتىدۇ.

4-شاھادەت- بۇ ئۇممەتنىڭ ۋەزىپىسى دېگەن مەنىدە، بۇ ھەقتە ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: «شۇنىڭدەك (يەنى سىلەرنى ئىسلامغا ھىدايەت قىلغاندەك) كىشىلەرگە (يەنى ئۆتكەنكى ئۇممەتلەرگە) شاھىت بولۇشۇڭلار ئۈچۈن ۋە پەيغەمبەرنىڭ سىلەرگە شاھىت بولۇشى ئۈچۈن، بىز سىلەرنى ياخشى ئۇممەت قىلدۇق.» (بەقەرە سۈرىسى 143- ئايەتنىڭ بىر قىسمى.) بۇ يەردىكى مەنىسى دۇنيا ــ ئاخىرەتتىكى شاھادەت مەنىسىگە ئىشارەت قىلىدۇ.

ئەگەر ئىنسانلارنىڭ تەجرىبە ۋە پائالىيەتلىرىدە تۆۋەندىكى شەرتلەر ھازىرلىنىدىكەن، ئۇنى ھازارەت دەپ ئاتاش مۇمكىن:

1)غەيب دۇنياسى، قانداق بولىشىدىن قەتئىي نەزەر، بىرەر ئىلاھلىق ئوقۇمىنىڭ بولىشى ۋە ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئالاقىنى تەڭشەيدىغان ئەقىدە ئاساسى بولىشى كېرەك.

2)جەمئىيەتتە ھەممىگە ئورتاقلاشقان ئەنئەنە، ئۆرپ- ئادەتلەردىن تەركىب تاپقان مۇستەقىل پىكىر بىرلىگى بولىشى.

3)تۇرمۇشتىكى بارلىق ماددى ئېھتىياجلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان ماددى قورۇلما بولىشى.

4)كائىنات ۋە شەيئىلەرنىڭ مۇناسىۋىتىنى تەڭشەيدىغان چەك ــ چېگرا قارىشى بولىشى.

5)باشقا ئىنسانلار بىلەن مۇناسىۋەتنى تەڭشەش ۋە ئۇلار قانائەت قىلغۇدەك مۇستەقىل ئالاقە قارىشىنىڭ بولۇشى قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

يوقىرىقىلارغا ئاساسەن ئىسلامدىكى ھازارەتتىن تەۋھىدنى ئۆزىگە مەركەز قىلغان بىر نەمۇنىنى ئالغىلى بولىدۇ. مۇشۇ مەنىدىن قارىغاندا ئىسلامدىكى ھازارەت يەنى مەدەنىيەت ئۇقۇمىنىڭ مەنىسى بىر قەدەر كەڭ بولۇپ ئۇ ئىسلامدىكى ئىمان، ئىبادەت، ئەخلاق، ئائىلە، قانۇن، ئىقتىساد، ھاكىمىيەت، مۇئامىلات، تارىخ، جىھاد قاتارلىق ھەممە ساھالەرگە چېتىلىدۇ. يەنى بۇلارنىڭ ھەممىسىدە مەدەنىيەت بولۇپ ئىسلام دىنى دۇنيادىكى قەدىمدىن ھازىرغا قەدەر بولغان ، ئىنسانلار ئۆزلىرى ھەر خىل تەرىپلەپ ئاتىۋىلىشقان ھەر قانداق ئىلغار مەدەنىيەتتىنمۇ ، ئىلغارلىقتا نەچچە ھەسسە ئۈستۈن تۇرىدۇ. دىمەك غەيرى دىن ئەھبارلىرىنىڭ ياراتقان مەدەنىيەتلىرى ھېچ قاچان ئاللاھ تائالا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى مۇھەممەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئىنسانىيەتكە ئىلىپ كەلگەن ئىسلام مەدەنىيىتىنىڭ ئارقىسىدىن يېتىشەلمەيدۇ.

خۇلاسە: ئىسلام پىكرىدىكى ھازارەت ياكى شەھەرلىشىش ئوقۇمى ئىسلام ئەقىدىسى

ئەتراپىغا ئۇيۇشقان بولۇپ، ئىسلامدىكى بارلىق پائالىيەتلەرنىڭ چەك- چېگراسى، ئۇسۇل ــ لايىھەلىرىگە ۋەكىللىك قىلىدۇ. ئۇ ھەرگىزمۇ غەرب نەمۇنىسىدىكىگە ئوخشاش تۇرمۇش ۋە تارىخى تەرەققىيات ئوقۇملىرىدىن شاخلانغان ئەمەس.

ھازارەتنىڭ ئالاھىدىلىكى

ھازارىتىمىزنىڭ ئوقۇرمەنلەر نەزىرىنى ئۆزىگە جەلىپ قىلىدىغان تۆۋەندىكىدەك بىر نەچچە تۈرلۈك گەۋدىلىك ئالاھىدىلىكى بار:

1ـئەقىدىدىكى مۇتلەق بىرلىك نەزىرىيىسى: ئۇ ئەقىدە بابىدا مۇتلەق بىرلىك ئېتىقادى ئاساسىغا تۇرغۇزۇلغان بولۇپ، ئىنسانىيەت تارىخىدىكى نە ھۆكمىدە، نە پادىشاھلىقىدا شېرىكسىز، ئاسمان- زېمىن ۋە ئۇنىڭدىكى بارلىق نەرسىلەرنىڭ ئۇنىڭ تەسەررۇپاتىدا،ئۇ ھەممىگە قادىر ... دىن ئىبارەت بىر ئىلاھلىق ئېتىقادىي قاراشقا چاقىرغان تۇنجى ھازارەت.

2ـ ئىشان ۋە يۇنىلىشتىكى ئىنسانپەرۋەرلىك، نەزەر دائىرىسى ۋە رىسالىنىڭ يەرشارى خاراكتېرلىكى: ھازارىتىمىزنىڭ ئىككىنچى ئالاھىدىلىكى، ئۇنىڭ ئىشان ۋە يۇنىلىشتىكى ئىنسانپەرۋەرلىك، نەزەر دائىرىسى ۋە رىسالىسى يەرشارى خاراكتېرلىكى بولۇپ، ئۇ ئاللاھ تائالانىڭ قۇرئان كەرىمدىكى

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُم مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ (**13**)

«ئى ئىنسانلار! سىلەرنى بىز ھەقىقەتەن بىر ئەر، بىر ئايالدىن، (ئادەم بىلەن ھەۋۋادىن ئىبارەت)بىر ئاتا بىر ئانىدىن ياراتتۇق ئۆز ئارا تونۇشۇشۇڭلار ئۈچۈن سىلەرنى نۇرغۇن مىللەت ۋە ئۇرۇق قىلدۇق، ھەقىقەتەن ئەڭ تەقۋادار بولغانلىرىڭلار اللهنىڭ دەرگاھىدا ئەڭ ھۆرمەتلىك ھېساپلىنىسىلەر (يەنى كىشىلەرنىڭ بىر-بىرىدىن ئارتۇق بولۇشى نەسەب بىلەن ئەمەس، تەقۋادارلىق بىلەن بولىدۇ)» [ھۇجرات سۈرىسى، 13- ئايەت.] دېگەن ئايىتى ئارقىلىق ۋەتىنى، تۇرمۇش سەۋىيەسى ۋە ئىرقىنىڭ قانداق بولىشىدىن قەتئىي نەزەر، ئىنسانلارنىڭ تۈرى ۋە كېلىپ چىقىشىنىڭ بىر ئىكەنلىكىنى ئېلان قىلدى. قۇرئان كەرىم ھەقىقەت ۋە كارامەت بابىدا، يەر شارى خاراكتېرلىك ئىنسانلارنىڭ بىرلىك ۋە باراۋەرلىكىنى ئېلان قىلغان چاغدا، ئىسلامنىڭ ھازارىتىنى ئۇنىڭ فەتھى بايراقلىرى ئۇستىدە لەپىلدىگەن بارلىق مىللەت ۋە خەلقلەرنىڭ دانالىقلىرىنى تەرتىپكە سالىدىغان بىر ئەنگۈشتەرگە ئايلاندۇردى. شۇڭمۇ ھەر بىر ھازارەت تىپى ياكى شەكلى، ئوخشىمىغان خەلق ۋە كىشىلەردىن يېتىشىپ چىققان دانىشمەنلىرىدىن ئورتاق پەخىرلىنەلەيدۇ. مەسلەن، ئەبۇ ھەنىفە، مالىك، شافىئى، ئەھمەد، خەلىل، سىبەۋەي، كىندى، غەززالىي، فارابىي، ئىبنى رۇشد ... قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى، ۋەتىنى باشقا- باشقا، قان سىستىمىسى خىلمۇ خىل بولۇپ، ئۇلار ئىسلام ھازارىتىنىڭ ئىنسانىيەت دۇنياسىغا تەقدىم قىلغان، ساغلام ئىنسانلار تەپەككۇرىنىڭ ئەڭ نادىر مەھسۇلاتلىرىنى روياپقا چىقارغان دانىشمەنلىرىدىن باشقا كىشىلەر ئەمەس.

3- ئەخلاقىي پىرىنسىپلارنىڭ قانۇنىي ۋە ئىجرائىيە ئىشلىرىدا ئېتىبارغا ئېلىنىشى: ھازارىتىمىزنىڭ ئۈچىنچى ئالاھىدىلىگى ئۇنىڭ ئەخلاقىي پىرىنسىپلارنى بارلىق تۈزۈملىرى، ئوخشىمىغان پائالىيەت نوقتىلىرىدا بىرىنچى ئورۇنغا قويۇشى بىلەن گەۋدىلىنىدۇ. ئۇ، بۇ

پرىنسىپلارغا ھەرگىز سەل قارىمىدى، ئۇنى مەيلى دۆلەت، جامائەت ياكى خۇسۇسىيلارنىڭ مەنپەئەتىگە بوي سۇندۇرمىدى. ئائىلە، ئىقتىساد، تىنچلىق، ئۇرۇش، ھوقۇق، ئىلىم ۋە ھۆكۈم قاتارلىق ساھەلەر بويىچە ئەخلاقىي پرىنسىپلارغا قانۇن ۋە ئۇنى ئىجرا قىلىشتا داۋاملىق ئېتىبار بىلەن قاراپ كەلدى. ئۇ بۇ خۇسۇسىيىتى بىلەن غايە ۋە مەقسەتتە مەيلى قەدىمكى ياكى يېڭى ھازارەتلەر يېتىشەلمىگەن يۈكسەكلىكلەرگە يېتىشتى. شۇنىڭ بىلەن ئىسلام ھازارىتى دۇنيا مىقياسىدىكى ھازارەتلەر ئارىسىدا ئىنسانىيەتكە بەخت چىللاش بىلەن ئۇنتۇلغۇسىز ئىزلارنى قالدۇرۇپ، ئۇلارنى ھەيرەتتە قالدۇردى.

4ـ ئىسلام ھازارىتى ئىلىمدە ئەڭ سەمىمىي مەنبەگە ئىشىنىدىغان، ئېتىقادتا ئەڭ ساغلام پرىنسىپلارغا تايىنىدىغان ھازارەتتۇر: ئۇ، بۇ خۇسۇسىيىتى بىلەن ئەقىلگىمۇ، قەلبگىمۇ خىتاب قىلدى. ئوخشاش ۋاقىتتا ھىسسىياتىنىمۇ، تەپەككۇرنىمۇ قوزغاتتى. ئىسلام ھازارىتىدىكى بۇ خىل ئالاھىدىلىككە تارىختا ھېچقانداق ھازارەت ئېگە بولۇپ باققان ئەمەس.

ھازارىتىمىزنىڭ بۇ ئالاھىدىلىكىنىڭ ئادەمنى ھەيران قالدۇرىغان تەرىپى، ئۇنىڭ ھازارەت ۋە دۆلەتنىڭ تەرەققىياتىغا توسالغۇسىز ھالدا، دىن ۋە ئەقىدىگە مەركەزلەشكەن، ئادالەت ۋە ھەقىقەتنى ئۆزىنىڭ ئاساسىي پرىنسىپىغا ئايلاندۇرغان دۆلەت سىستېمىسىنى قورۇپ چىقالىغانلىقىدا بولسا كېرەك. باغداد، دەمەشىق، قاھىرە، قۇرتۇبە، غەرناتە قاتارلىق جايلاردىكى مەسجىدلەردە پۈتكۈل دۇنياغا ئىلىم نۇرىنى تاراتقان.

ئوتتۇرا ئەسىر ياۋرۇپاسى دۇچ كەلگەن قېيىنچىلىقلارنىڭ بىرسىگىمۇ دۇچ كەلمىگەن، دىنىنى دۆلەتتىن ئايرىش نەزىرىيىسى ئوتتۇرىغا قويۇلمىغان بىردىن بىر ھازارەت ئىسلام ھازارىتىدۇر.

دۆلەت رەئىسى مۆمىنلەرگە خەلىپە ۋە ئەمىر ئىدى. ئەمما، ھۆكۈم ھەقلىق، مۇناسىپ دەپ قارالغان ئىختىساسلىق كىشىلەرنىڭ قولىدا ئىدى. ھەممە، قانۇن ئالدىدا باراۋەر بولۇپ، ئۇلار پەقەت تەقۋالىق ۋە ئاممىغا يەتكۈزگەن مەنپەئەت ئارقىلىق ئايرىلاتتى. ھەدىستە مۇنداق كېلىدۇ: «ئەگەر مۇھەممەدنىڭ قىزى فاتىمە ئوغۇرلۇق قىلغان بولسا، ئۇنىڭ قولىنى كىسەتتىم» (بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايىتى). مانا بۇ ھازارىتىمىز تايانغان دىن. ئۇنىڭدا مەيلى رەئىس ياكى دىنى ئادەم بولسۇن، باي ياكى شەرەپكە سازاۋەر كىشىلەر بولسۇن ئوخشاش ئىمتىيازغا ئىگە. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: «(ئى مۇھەممەد !) ئېيتقىنكى، مەن پەقەت سىلەرگە ئوخشاش بىر ئىنسانمەن»

5ـ ھەيران قالارلىق دەرىجىدىكى دىنىي كەڭچىلىك: ئاخىرىدا بايان قىلىدىغىنىمىز ھازارىتىمىزنىڭ دىن ئاساسىغا قورۇلغان ھازارەتلەر تېخىغىچە ئۇچىرىتىپ باقمىغان سەۋىيىدىكى دىنىي كەڭچىلىك ۋە يول قويۇش ئالاھىدىكىدۇر. دىن ياكى ئىلاھقا ئىشەنمەيدىغان كىشىلەرنىڭ بارلىق دىنلارغا ئوخشاش باھا بىرىشى ھەيران قالارلىق ئىش ئەمەس، ئەمما، ئۆزى ئېتىقاد قىلىدىغان دىنىنى ھەق، ئەقىدىسىنى ئەڭ ساغلام، ئەڭ توغرا ئەقىدە دەپ ئىشىنىدىغان ئادەملەرنىڭ قولىغا قىلىچ ئېلىپ، شەھەرلەرنى فەتھى قىلىپ، ئۇ يەرگە ھاكىم بولۇپ بولغاندىن كېيىنمۇ، ئىمانىنى ئەزىزلەشنى، ئېتىقادىنى قەدىرلەشنى ئونتۇتمىغان، ئادالەت قارىشىدىن يالتايمىغان ئادەملەر تېپىدىن ھەيران بولماي مۇمكىنمۇ؟ ھالبۇكى، مۇشۇنداق غەلىتە ئادەملەر تارىختا مەۋجۇد بولغان. ئۆزىنىڭ قائىدەـ پرىنسىپلىرىنى دىن ئاساسىغا تۇرغۇزغان ھازارەتنىڭ مەۋجۇد بولىشى ۋە ئۇنىڭ يول قويۇش، ئادالەت، رەھمەت

ۋە ئىنسانپەرۋەرلىكى بىلەن ئىزچىل داۋاملىشىشى ھەقىقەتەن ھەيران قالارلىق ئىش. تارىختا بىر دىن ئاساسىدا شەكىللىنىپ، بارلىق دىنلارغا ئورتاق ھازارەت مەپكۇرىسى يارىتالىغان بۇ ھازارىتىمىزنىڭ تارىختىكى ئورنىنى بىلىشىمىزلا بىزنىڭ ئۇنى يېتەرلىك دەرىجىدە قەدىرلىشىمىزگە ئەرزىيدۇ.

ھازارەتنىڭ ئاساسى مەقسىدى ئىنساننى سائادەت يۈكسەكلىكىگە يەتكۈزۈش. ھازارىتىمىز شۇ غايە، شۇ خىل مەقسەت ئۈچۈن شەرق ۋە غەربتىكى ھازارەتلەر ئېلىپ بارمىغان پائالىيەتلەرنى ئېلىپ باردى.

مەدەنىيەت قۇرۇلمىسىنىڭ ئاساسلىق دائىرىسى

مەدەنىيەت 4 ئامىلدىن تەركىپ تاپىدۇ: «ئىقتىسادى مەنبەلەر، سىياسى تۈزۈملەر، ئەخلاقى ئۆرپ-ئادەتلەر، ئىلىم-پەن ۋە سەنئەتتىن ئىبارەت»...

قۇرئان كەرىم كۆپلىگەن ئايەتلىرىدە مىللەتلەرنىڭ ئورنىدىن تۈرۈشى ياكى يىقىلىشىنىڭ ئەھمىيەتسىز ۋە سەۋەبسىز بولمايدىغانلىقىنى ئەسكەرتىپ ئۆتىدۇ، مىللەتلەر ئۆزگەرمەس قانۇنىيەت ۋە ئامىللارغا ئاساسەن ئورنىدىن تۇرىدۇ ياكى يىقىلىدۇ. بۇ ئامىللارنىڭ مۇھىملىرى تۆۋەندىكىچە:

1. ئاڭ ياكى پىكىر:

ئويغۇنۇش ئامىللىرىنىڭ بەك مۇھىملىرىدىن بىرسى مىللەتلەرنىڭ ۋۇجۇدىيەت (مەۋجۇدلۇق)، كائىنات، ئىنسان ۋە ھاياتلىق ھەققىتىگە قارىتا تەسەۋۋۇرىنى شەكىللەندۈرۈپ بېرىدىغان ئاڭدۇر. بۇ ئاڭ ئومۇمى پەلسەپە تەبئىيتىدە ۋە خۇسۇسى دىنى تەبئىيتىدە مىللەت ۋە خەلقلەرنىڭ ئارقىدا قېلىش ياكى تەرەققى قىلىش ئاقىۋىتىنى بەلگىلىگۈچىدۇر. مانا بۇ مەسىلە مەۋجۇدلۇق، كائىنات، ئىنسان ۋە ھاياتلىق تەسەۋۋۇرى ساھەسىنى بەلگىلەش ئارقىلىق بولىدۇ.

2.ئىنسان:

ئىنسان ھەزارەتنىڭ نىشانى ۋە ۋاستىسى. ئۇ مەدەنىيەتنىڭ ئورنى ۋە كۆتۈرگۈچىسى، شۇنىڭ ئۈچۈن ئىنساننىڭ سالامەتلىكى، تەلىم-تەربىيە ئىشلىرى، تۇرمۇش ئەھۋالىنى ياخشىلاپ، ئۇنىڭ ئاساسلىق ھوقۇقىنى ھۆرمەت قىلىپ قىينىچىلىقلىرىنى ھەل قىلىشقا كۆڭۈل بۆلۈپ ئىنسانغا تايانمايدىغان ھەزارەتنىڭ مەۋجۇد بولىشىنى خىيال قىلغىلى بولمايدۇ.

ئىسلام ئەقىدىسى بولسا ئىنساننى ئۆزگەرتىش ھەركىتىنىڭ ئاساسى ۋە يادروسى قىلدى، ئۇنىڭغا ئۆزگەرتىش خىزمىتىنى تاپشۇردى، ئۇنى بۇ زېمىندا خەلىپىلىكىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش، ھەزارەت يارىتىش ۋە زېمىننى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن زېمىن قورسىقىدىكى بايلىقلارنى چىقىرىشقا تەكلىپ قىلدى.

ئىسلام ھەزارىتىنىڭ ئىنسانغا قارىتا كۆز قارىشى تۇيغۇسى ۋە نىشانىنىڭ ئىنسانلىقى، ۋەزىپىسىنىڭ خەلقئارالىقىدا كۆرۈنىدۇ. چۈنكى ئىسلام- مىللەت، رەڭ ياكى ئىرق ئايرىماستىن-كىشلەرگە بىر ئۆلچەم بىلەن قارايدۇ.

3.بىلىم-مەرىپەت:

مۇسۇلمانلار ھەزارەت يېتەكچىلىكىنى قايتا ئەسلىگە كەلتۈرۈشى ئۈچۈن ئىلىم-پەن بىلەن قوراللانماي ئامال يوق. ھەزارەت قۇرۇلمىسى ئۈچۈن زۆرۈر بولغان بىلىملەر تۆۋەندىكىچە:

* هازىرقى شارائىتنى ياخشى بىلىش: چۈنكى شارائىتنى كونترول قىلغۇچى ھازىرقى ھەزارەتلەر كۆپ ماددى بايلىققا ئىگە بولغىنى بىلەن چوڭ دەرىجىدە روھى بوشلۇققا دۇچ كەلمەكتە. بۇ روھى بوشلۇق ئىنساننىڭ ئىنسانلىقىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشى ۋە ئىنساننىڭ خۇسۇسىيەتلىرىنى يۇقىرى كۆتىرىشى ئۈچۈن تەلەپ قىلىنىۋاتقان لازىملىق نەرسىنى تەقدىم قىلىشى ئۈچۈن مۇسۇلمانلاردىن ھەزارەتنىڭ مۇناسىپ كىرىش ئېغىزىنى بىلىشنى تەلەپ قىلىدۇ. چۈنكى بۇ ھەزارەتنىڭ ھەقىقى ئۆلچىمى.

* تۈرلۈك مەرىپەت پەنلىرىدە ئىختىساس ئىگىلىرىنى يېتۈشتۈرۈش.

* نەپس ۋە جەمىيەتلەردىكى ئاللاھنىڭ قانۇنلىرىنى ياخشى بىلىش.

4.پىكرى ئىجتىھاد: ھەزارەت يېتەكچىلىكىنى رىئاللىققا ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئىجتىھاد نەزىرىنى قاتماللىق ۋە تۇرالغۇلۇقتىن ئازات قىلىش، پىكرى(ئاڭ) ھەرىكەت دائىرىسىنى كېڭەيتىش لازىم.

5.ۋاقىت: ھەزارەت ۋاقىتتىن ياخشى پايدىلىنىش ۋە ئۇنى ياخشى ئىدارە قىلىش ئارقىلىق تىكلىنىدۇ. چۈنكى ۋاقىتنى ئىدارە قىلىش ھىكمەتنىڭ جۈملىسىدىن. مۇتەپەككۇر ئىبنى قەييىم ۋاقىتتىن پايدىلىنىشنى تونۇشتۇرۇپ: «ئۇ قىلىشقا تېگىشلىك نەرسىلەرنى، قىلىشقا تېگىشلىك ۋاقىتتا قىلىش» دەيدۇ. ۋاقىتتىن ياخشى پايدىلىنىش ئۈچۈن: پىلانلىق ئىش قىلىش، رەتلىك ئىش قىلىش، كۆرسەتمە بېرىش، كۆزىتىش ۋە قارار ئېلىش لازىم بولىدۇ.

ھەزارەتنىڭ پايدىسى

كىم مىللەتلەرنىڭ گۈللىنىشى ۋە يىقىلىشتىكى ئاللاھنىڭ قانۇنىيىتىنى بىلسە ۋە بۇ بىلىم ئاساسىدا ئەمەل قىلسا مۇۋەپپەقىيەت تاپىدۇ. كىم بۇ قانۇنىيەتلەرنى زايا قىلغۇەتسە ۋە بۇ قائىدىلەرگە سەل قارىسا چېچىلىپ تۈگەيدۇ ۋە يوقىلىدۇ. بۇ ساھەدە بۈيۈك ھەسسە قوشىدىغان ئامىللارنىڭ مۇھىملىرى:

1.مۇستەبىدلىككە قارىشى ئادىل بولۇش:

ھەزارەت ئادىللىق بىلەن تىكلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن قۇرئان كەرىمنىڭ ئايەتلىرى ئادالەت ۋە ئادىللىققا رىغبەتلەندۈرۈدى. ئادالەت پەيغەمبەرلەرنى ئەۋەتىشتىكى ئاساسلىق غايە:

لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَن يَنصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ (**25**)

«بىز ھەقىقەتەن پەيغەمبەرلىرىمىزنى روشەن مۆجىزىلەر بىلەن ئەۋەتتۇق ۋە ئۇلار بىلەن بىللە، ئىنسانلار ئادالەتنى بەرپا قىلسۇن دەپ، كىتابنى، قانۇننى چۈشۈردۇق. تۆمۈرنى ياراتتۇق، (تۆمۈردىن ئۇرۇش قوراللىرى ياسىلىدىغانلىقى ئۈچۈن) تۆمۈر كۈچ ـ قۇۋۋەتنى ئۆز ئىچىگە ئالغان، تۆمۈردە ئىنسانلار ئۈچۈن نۇرغۇن مەنپەئەتلەر بار، الله اللهنى كۆرمەي تۇرۇپ (قوراللارنى ئىشلىتىپ) اللهقا ۋە پەيغەمبەرلىرىگە ياردەم بەرگەنلەرنى بىلىش (مەلۇم قىلىش) ئۈچۈن (تۆمۈرنى ياراتتى)، الله ھەقىقەتەن كۈچلۈكتۇر، غالىبتۇر » [ھەدىد سۈرىسى، 25ـئايەت.]

ئىسلام مۇتەپەككۇرى ئىبنى تەيمىيە مۇنداق دېگەن: «دۇنيا ئادالەت ۋە كۇفرى بىلەن تۇرىدۇ، زۇلۇم ۋە ئىسلام بىلەن تۇرمايدۇ. ئاللاھ ئادىل دۆلەتكەـگەرچە كافىر بولسىمۇـ ياردەم بېرىدۇ، زالىم دۆلەتنىـگەرچە مۇسۇلمان بولسىمۇـ ۋەيران قىلىپ تاشلايدۇ».

جەمىيەتشۇناس ئىبنى خەلدۇن «مۇقەددىمە» ناملىق كىتاۋىدا: «زۇلۇم ھەزارەتنى پاچاقلاپ تاشلايدىغان ئامىلدۇر.» دەيدۇ ۋە بۇ ھەقتە كەڭرى توختىلىدۇ.

2.بۆلگۈنچىلىك ۋە ئىناقسىزلىققا قارشى بىر ئاڭ ئەتراپىغا ئۇيۇشۇش ۋە بىرلىشىش:

تارىخ قايسى بىر ھەزارەت بولسۇن بىر ئاڭغا ئىشەنگەن بىر توپ كىشىلەرنىڭ كۈچى بىلەن تىكلەنگەنلىكىگە گۇۋاھ. بۇ ئاڭ تەرەققىيات يولىدا ئۆزى دەۋەت قىلىۋاتقان نەرسىگە جىددى ھەرىكەت قىلىش چوغىنى ئۇلغايتقان. شۇنداقلا، بۆلگۈنچىلىك ۋە ئىتتىپاقسىزلىق ئامىللىرى ھەرىكەتكە كىلىپ، كىڭەش بىلەن ئىش قىلىش يوقىلىپ، مۇستەبىدلىك كۈچىيىپ ۋە خەلقلەر خورلانغاندا قايسى بىر ھەزارەتنىڭ يەكسان بولىدىغانلىقىغا تارىخ گۇۋاھ.

3.قالايمىقانچىلىققا قارشى مەسئۇلىيەتچان بولۇش:

ھەزارەت تىكلەش ئۈچۈن جەمىيەتتىكى ھەر بىر كىشى رولىنى بىلىشى ۋە مەجبۇرىيىتىنى ئاكتىپ قۇرۇلما ئارقىلىق تولۇق ئادا قىلىشى لازىم. بۇ مەسىلە تەخەسسۇقا بۆلۈنگەن ۋە تۈرلۈك ساھەلەرنى ئاساس قىلغان، لىكىن ئومۇمى ۋە ئاخىرقى غايىلەردە بىرلەشكەن بولىشى لازىم. مەسئۇلىيەتچان بولۇش ناچار شارائىت بىلەن ئارزۇ قىلىنىۋاتقان شارائىت ئارىسىدىكى ئارلىقنى يېقىنلاشتۇرىدۇ.

4. پاساتچىلىققا قارىشى ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش:

قۇرئان كەرىم كۆپلىگەن مىللەتلەرنىڭ زاۋال تېپىشى ۋە ۋەيران بولۇش سەۋەبىنى ئىجتىمائى، ئىقتىسادى ۋە سىياسى ھايات ساھەلىرىدە پاساتچىلىقنىڭ كۆپىيىپ كەتكەنلىكىدىن دەپ بايان قىلىدۇ. مەسىلەن:

* پاھىشە ۋە ئەخلاقسىزلىقنىڭ ئەۋج ئېلىشى:

كَانُواْ لاَ يَتَنَاهَوْنَ عَن مُّنكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُواْ يَفْعَلُونَ (**79**)

«بەنۇ ئىسرائىلغا ئوخشاش يامان ئىشلارنى ئاشكارا قىلىش، ئۇنىڭدىن چەكلەنمەسلىك:((ئۇلار ئۆزلىرى قىلغان يامان ئىشلاردىن بىر-بىرىنى توسمايتتى» [مائىدە سۈرىسى، 79-ئايەت.]

* ئاللاھنىڭ نىمەتلىرىگە تۇزكورلوق قىلىش، بەلكى ئاللاھنىڭ نىمەتلىرىنى يامان ئىشلاردا ئىشلىتىش:

وَضَرَبَ اللّهُ مَثَلاً قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُّطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِّن كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعُمِ اللّهِ فَأَذَاقَهَا اللّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُواْ يَصْنَعُونَ (**112**)

«ئۇنىڭ ئاھالىسى) اللەنىڭ نېمەتلىرىگە كۇفرىلىق قىلدى، الله ئۇلارغا قىلمىشلىرى تۈپەيلىدىن ئاچلىقنىڭ ۋە قورقۇنچنىڭ ئەلەمىنى تېتىتتى.» [نەھل سۈرىسى، 112-ئايەت.]

*ئىسراپخورلوق:

وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَرْيَةٍ بَطِرَتْ مَعِيشَتَهَا فَتِلْكَ مَسَاكِنُهُمْ لَمْ تُسْكَن مِّن بَعْدِهِمْ إِلَّا قَلِيلًا وَكُنَّا نَحْنُ الْوَارِثِينَ (**58**)

«بىز نۇرغۇن شەھەرنى ھالاك قىلدۇق، ئۇلارنىڭ ئاھالىسى كەيىپ-ساپالىق تۇرمۇش كۆچۈرەتتى» [قەسەس سۈرىسى، 58-ئايەت.]

بۇ جىنايەتلەردىن ھەر بىرىسى ئاللاھنىڭ جازاسىنى تىزلىتىشقا يېتەرلىك. ئەگەر يۇقىرىقى جىنايەتلەرنىڭ ھەممىسى بىر مىللەتتە تولۇق تېپىلىپ قالسا ئاقىۋىتىنى تەسەۋۋۇر قىلماق تەس!

تۇرلۇك ھەزارەتلەر ئارىسىدىكى ئورتاق ئامىللار

ھەزارەتلەر تۇرلۇك بولىشىغا قارىماي بىر قانچە ئاساستا ئورتاقلىشىدۇ:

*«ياراتقۇچىغا ئىشىنىش» تىكى ئورتاقلىق:

ھەزارەتلەرنىڭ ھەممىسى- ئاللاھنىڭ بارلىقىنى ئىنكار قىلىدىغان ئاز ساندىكى ماددىزملىقنى ھېسابقا ئالمىغاندا- ياراتقۇچىنىڭ بارلىقىغا ئىشىنىدۇ. بۇ ئورتاقلىق ھەر بىر ھەزارەتنىڭ بۇ ۋۇجۇدىيەتنى ياراتقۇچىغا قارىتا تەسەۋۋۇرىدىكى ئوخشاشماسلىقىنىڭ بولىشىدىن توسمايدۇ. مەسىلەن، جاھىلىيەتنىڭ بۇددىست تەسەۋۋۇرى ياراتقۇچىنىڭ بارلىقىنى ئىنكار قىلمىدى... بەلكى ئاللاھقا باشقا مەخلۇقلارنى شېرىك كەلتۇردى.

*« ھەزارەتنىڭ ئىنسانلىقى» دىكى ئورتاقلىق:

يەنى ھەزارەتنىڭ ھەممىسى ئىنساننىڭ مەدەنىلەشكەن ۋە مۇقىملاشقان ۋاقتىدىكى سانائىتى ۋە ئىجادىيىتى... بۇ ھەقىقەتتە ھەزارەتلەرنىڭ ھەممىسى ئورتاقلىشىدۇ...لېكىن پەلسەپىلەرنىڭ ئىنساننىڭ كائىناتتىكى ئورنىنى تەسەۋۋۇر قىلىشى بىر ھەزارەتتىن يەنە بىر ھەزارەتكە ئوخشاشمايدۇ.

*«دىنغا مۇھتاجلىق» تىكى ئورتاقلىق:

ئىنسانى ھەزارەتلەرنىڭ ھەممىسى دىننى قوبۇل قىلىشتا ئورتاقلىشىدۇ... ھەتتاكى ئاتىزىملىشىپ كەتكەن ۋە ماددىنى ئىلاھنىڭ ئورنىغا چۇشۇرگەنلەرمۇ ماددىزم پەلسەپىسىگە ئەقىدە ۋە دىن ئورنىدا قارايدۇ! لېكىن ھەزارەتلەر دىن مەنبەسىگە بولغان كۆز قارشىدا پەرقلىنىپ تۇرىدۇ...

*«سەۋەب قانۇنغا ئىشىنىش» تىكى ئورتاقلىق:

ھەزارەتلەرنىڭ ھەممىسى سەۋەب قانۇنغا ئىشىنىشتە ئورتاق بولسا، ئۇلارنىڭ پرىنسىپلىرى ۋە پەلسەپىلىرى بۇ سەۋەبلەرنىڭ مەنبەسىدە ۋە سەۋەب قانۇنىدا پەرقلىنىپ تۇرىدۇ. مەسىلەن ماددى ھەزارەتلەرنىڭ ھەممىسى «سەۋەبلەر» نى ماددى سەۋەبلەرگە قايتۇرىدۇ. ئەمما سەۋەب مەنبەسىگە قارىتا ئىسلام كۆز قارىشى سەۋەبلەرنىڭ بارلىقىغا، سەۋەب قانۇنغا ۋە بۇ سەۋەبلەرنىڭ مەخلۇق ئىكەنلىكىگە ئىشىنىدۇ.

ئىككىنچى باپ. ئىنسانىيەت ئىسلام مەدەنىيىتىگە مۇھتاج

ئىنسانىيەت مەدەنىيىتىنى پەقەت ئىسلاملا قۇتقۇزالايدۇ

ئالەم بىر قانچىلىغان ئورۇنلاردا، خىلمۇ ـ خىل زامانلاردا بىر قانچە مەدەنىيەتلەرنى بېشىدىن كەچۇردى. بۇ مەدەنىيەتلەرنىڭ بەزىسى بىر مەزگىل گۈللۈنۈپ گۇمران بولدى. بەزىسى بىر ئىككى ئەسىر دەۋر سۇردى، يەنە بەزىللىرى بىر قانچە ئەسىر دەۋر سۇردى. بىراق ئالەم بۇگۇنكىدەك مەدەنىيەتنى كۆرۈپ باقمىدى. بۇ مەدەنىيەتنىڭ دائىرىسى كېڭىيىپ، يەر شارىنىڭ شەرقى-غەربى، شەھەر ۋە يېزا قىشلاقلارغا قەدەر تەسىر كۆرسەتتى. شۇنداقلا بۇ مەدەنىيەت ئىنسانىيەتكە كەڭتاشا تۇرمۇش كەچۇرۇش ئامىللىرىنى ھازىرلاپ بەردى. ھاياتنىڭ

بۇ خىل شەكىلدە گۈللىنىشى ئىنسانىيەتنىڭ چۈشكۈنلىشىگە سەۋەب بولىدۇ. مۇشۇنداق بىر شارائىتتا ئىنسانىيەت ئۈچۈن ئالاھىدە بىر مەدەنىيەت بولىدۇ. بۇ مەدەنىيەت ئىنساننىڭ جىسمانى ۋە روھى تەرەپلىرىنى تەڭپۇڭ راۋاجلاندۇرىدۇ. ئىنسانىيەتنىڭ شەخسى خۇسۇسىيەتلىرىنى مۇھاپىزەت قىلالمىدى. ئىنساننىڭ كەلگۈسى ۋە ئاقىۋىتىگە پەسەنت قىلماي قويمىدى. مەدەنىيەت بايرىقى ۋە تەرەققىياتى ئىنسانغا نىسبەتەن خەتەرلىك بىر نەرسىگە ئايلاندى.

ئاللاھدىن بىھاجەت بولۇش، ئاللاھنى ھاكىمىيەت ئورنىدىن يىراقلاشتۇرۇش، ـخۇددى بۇ ئالەمنى يارىتىپ قويغاندەك ـ خالىغانچە ئىش ئېلىپ بېرىش بۇ مەدەنىيەتنىڭ ئىدىيىسىدۇر. شۇنداقلا بۇ مەدەنىيەت ماددى ئەشيالارنىڭ قەدىر قىممىتىنى كۆتۈردى، مەنىۋى بولغان نەرسىنىڭ قەدىر قىممىتىنى چۈشۈرۋەتتى. كۆپ تاۋار ئىشلەپچىقىرىش ۋە شەھۋەت، ھاۋايى ـ ھەۋەس تۈرلىرىنى كۆپەيتىشنى تەرەققىيات دەپ ساندى. شۇ سەۋەپتىن بۇ مەدەنىيەتنىڭ گەرچە جىسمى چوڭ بولسىمۇ روھى قورۇلدى. ئوتنىڭ تەسىرى بولسىمۇ نۇرى ئۆچتى. شۇ سەۋەپتىن بۇ مەدەنىيەت دىنسىز دۇنيا، ئىمانسىز ئىلىم ـ پەن، روھسىز ھەيكەل بولۇپ قالدى. بۇ مەدەنىيەتكىمۇ ئىلگىرىكى مەدەنىيەتكە يەتكەن بالا قازانىڭ يېتىپ قېلىش خەۋپى ئىلىم ـ پەن، مۇتەپەككۇر، ئەدەبىيات، سىياسەت ئىگىلىرىدىن ئىخلاسمەن بولغانلارنى ئەنسىرەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار ئاگاھلاندۇرۇش قوڭغۇرقىنى چېلىشقا باشلىدى.

بىز مۇسۇلمانلارمۇ بۇ مەدەنىيەتنىڭ ۋەيران بولۇپ كېتىشىدىن ئەنسىرەيمىز، چۈنكى بۇ مەدەنىيەتتە ئىنسانىيەت پايدىلىنالايدىغان ياخشىلىق تەرەپلىرى بار. شۇنداقلا بارلىق ئىنسانلارغا خەتەر بولىدىغان يامانلىق تەرەپلىرىمۇ بار. بىز ئۇنىڭ ياخشىلىق تەرەپلىرىدىن پايدىلىنىپ، يامانلىق تەرەپلىرىدىن ساقلىنىپ قالساق بولىدۇ. بۇنداق بىر مۇھىتنىڭ بارلىققا كېلىشى، مۇسۇلمانلار ئالەمگە تەقدىم قىلىدىغان ئىسلام مەدەنىيىتى ئارقىلىقلا رېئاللىققا ئايلىنىدۇ. ئىسلام مەدەنىيىتى ئورتاھاللىق، تەڭپۇڭلۇق ۋە مۇكەممەللىك بىلەن ئالاھىدە بولغان خۇداكوي، ئىنسانپەرۋەر ۋە ئەخلاق مەدەنىيىتىدۇر. بۇ مەدەنىيەت ئىنساننىڭ زېمىننى گۈللەندۈرۈشى، ئاللاھنىڭ يەر شارىدىكى خەلىپىسى بولۇشى ۋە ئاللاھقا ئىبادەت قىلىشى ئۈچۈن، مەنپەئەتلىك ئىلىم ـ پەن، سادىق ئىمان، ياخشى ئىش ـ ھەرىكەت، ھەققەت ۋە ئادالەتنى جانلاندۇرۇش ئارقىلىق قولايلىق پۇرسەت يارىتىپ بېرىدۇ.

بىز ھازىرقى زامان مەدەنىيىتىنى ئۆرۈپ تاشلاشنى خالىمايمىز. چۈنكى بۇ ھەممىمىزنىڭ بېشىغا ئۆرۈلىدۇ. بىز ئۇ مەدەنىيەتنى ھىمايە قىلىپ قېلىشنى ۋە ئۇ مەدەنىيەتكە ـ ئىنسانىيەتكە تەھدىت سېلىۋاتقان غەرق قىلغۇچى زور دولقۇنلاردىن ـ ساقلىنىش يەلكىنىنى تەقدىم قىلىشنى ئىرادە قىلىمىز. بىز مۇسۇلمانلار بۇنىڭ بىردىن ـبىر چارىسىغا ئىگە، ئۇ بولسىمۇ ئىسلام دىنىدۇر.ئاللاھ پۈتۈن پەيغەمبەرلەرنى شۇ دىن بىلەن ئەۋەتكەن، بارلىق كىتاپلارنى شۇ دىن بىلەن چۈشۈرگەن ۋە بارلىق ئىنسانىيەتكە ھايات پىرىنسىپى قىلىپ شۇ دىننى تاللىغان. بىراق بىزنىڭ ئۈستىمىزدىكى بىردىن ـبىر شەرت، دىنىمىزنى ياخشى چۈشىنەيلى، ئەمەل قىلايلى ۋە ئەمەلىيەت ئارقىلىق نەمۇنە شەكلىدە تەقدىم قىلايلى. شۇ ۋاقىتدا ئاللاھ ئىرادە قىلغاندەك، « شۇنىڭدەك(يەنى سىلەرنى ئىسلامغا ھىدايەت قىلغاندەك) كىشىلەرگە شاھىت بولۇشۇڭلار ئۈچۈن بىز سىلەرنى ياخشى ئۇممەت قىلدۇق» (سۈرە ـبەقەرە ـ 143

ـئايەت) دېگەن ئۈممەت بولالايمىز.

ئىنسانلار خاتىرجەملىك ۋە بەخت سائادەتنى ئىسلام رىسالىسىدىن باشقا يەردە تاپالمايدۇ. ئىسلام مەدەنىيەت رىسالىسى ئىنسانغا ئىمان ئاتا قىلىدۇ، ئىلىم پەندىن مەھرۇم قىلمايدۇ، ئاخىرەت بىلەن باغلايدۇ، دۇنيادىن مەھرۇم قويمايدۇ. ئاسمان بىلەن تۇتاشتۇرىدۇ، يەر شارىدىن مەھرۇم قويمايدۇ. بۇ مەدەنىيەتنى ئۇ رىسالىگە ھەقىقى ئېسىلىپ ماڭىدىغان، ئىلىم، ئەمەل، پىكىر، دەستۇر، ئەخلاق ۋە ئىستىل جەھەتتە مۇكەممەل تەتبىق قىلىدىغان ئۈممەت تەقدىم قىلسا، بۇ رىسالە ئۇنۇم بېرىدۇ، ئۇلۇغۋار غايىلىرى رېئاللىققا ئايلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىسلام ئۈممىتىنىڭ بۇ ئىسلام مەدەنىيەت رىسالىسىگە بولغان ئېھتىياجى باشقا ئەللەرگە قارىغاندا بەك جىددىراق، باشقىلاردىن ھەقلىقراق. بۇ رىسالە ئىسلام ئۈممىتىنى ئىنسانىيەتكە گۇۋاھچىلىق ئورنىدا بولالايدىغان ۋە ئۇلارغا ئۇستازلىق ماقامىدا تۇرالايدىغان ئىززەتلىك ۋە شەرەپلىك ئۈممەت قىلىپ چىقالايدۇ. ئىسلام مەدەنىيەت رىسالىسىنىڭ ئۆزىلا ئۈممەت قېيىنچىلىقلىرىنى ھەل قىلىشقا ۋە دۇنيادا ئۆزىنىڭ رولىنى تولۇق جارى قىلىش ئۈچۈن ئويغۇتۇش ھەركىتى ئېلىپ بېرىشقا قادىردۇر.

ھازىرقى زامان مەدەنىيىتىنىڭ روھى

ھەر قانداق مەدەنىيەتنىڭ ـ تامامەن ئىنسانغا ئوخشاش ـ جىسمى ۋە روھى بولىدۇ. مەدەنىيەتنىڭ جىسمى كاتتا بىنالار، زاۋۇت ـكارخانىلار، ھەر خىل ئۈسكۈنە ـ سايمانلار ۋە تۇرمۇشنى بېيىتىپ بېرىدىغان ماددى ئىجادىيەتلەردە كۆرۈنىدۇ. ئەمما مەدەنىيەتنىڭ روھى ئىنسانلارنىڭ، خەلق ئاممىسىنىڭ ئىستىلىدا، ئۆز ـ ئارا ئالاقە ئىشلىرىدا، ئۇلارنىڭ دىن، ھاياتلىق، كائىنات، ئىنسان، شەخس، جەمئىيەتكە بولغان كۆز قارشىدا مۇجەسسەملىشىدىغان بىر بۆلۈك ئەقىدە، چۈشەنچە، قىممەتلەر، ئەدەپ ـ ئەخلاق ۋە ئۆرپ ـ ئادەتلەردە ئىپادىلىنىدۇ. ئىنسانىيەت تارىخى بېشىدىن كەچۈرگەن چوڭ مەدەنىيەتلەرنىڭ ماددا ۋە روھقا بولغان پوزىتسىيىسى بىردەك ئەمەس. ئۇ مەدەنىيەتلەرنىڭ ئىچىدە پەقەتلا ماددى تەرەپى بېسىپ كەتكەنلىرى ۋە روھى تەرەپى بېسىپ كەتكەنلىرى شۇنداقلا تەڭپۇڭلۇق كونترول قىلىپ تۇرغىنى بار.

بۈگۈنكى دۇنيانى ئىگەللىگەن مەدەنىيەت «غەرب مەدەنىيىتىدۇر» بۇ مەدەنىيەتنىڭ، ئىنسانىيەتنىڭ ئەركىنلىكىنى ھۆرمەتلەش ـ خۇسۇسەن ئۆز ۋەتىنى ئىچىدە ـ ئىنساننىڭ ئىقتىدارىنى جارى قىلدۇرۇش تەرەپتىن كۆز يۇمغىلى بولمايدىغان ئارتۇقچىلىقى بار. بۇ مەدەنىيەتنىڭ ئارتۇقچىلىقى بىلەن ئىنسانىيەت «تەبىئەت» نى ئۆز مەنپەئەتى ئۈچۈن بويسۇندۇرالىدى. ئاتۇمنى ئۆز مەنپەئەتى ئۈچۈن پارتىلىتالىدى. ھاۋا بوشلۇقىدا قۇشلاردەك ئۇچۇپ، دېڭىزدا بېلىقتەك چۆكۈپ، ئالەم بوشلۇقىغا ئۆرلەپ ئاي شارىغا قەدەم باسالىدى. شۇنداقلا ئىنساننىڭ ۋاقتى ۋە زېھنى كۈچىنى تېجەپ بېرىدىغان « كومپيۇتېر» دىن ئىبارەت ئالىي ئۈسكۈننى ياساپ چىقالىدى. ئىنسان يۇقىرقى ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى ئىلىم ـپەننىڭ پەزىلىتى بىلەن قىلالىدى. ئىنسان ئىلىم ـ پەننىڭ قانۇنىيەتلىرىنى كەشىپ قىلىپ، ئۇنى ياخشى ئىدارە قىلىش، ئاجايىپ شەكىلدە رەتلەش، قاتتىق كونترول قىلىش ئىشلىرىدا مىسلى كۆرۈلمىگەن تەرەققىياتلارغا ئېرىشتى.

ئىلىم ـ پەن ئارقىلىق ئادەتتىكى بىر ئىنسان ئىلگىرىكى ئەسىرلەرنىڭ پادىشاھلىرى ھەسەت قىلىپ قالغىدەك دەرىجىدە كەڭتاشا تۇرمۇشتا ياشىيالىدى. ئىلگىرىكى پادىشاھلار ئىسسىقنىڭ دەھشىتىگە ۋە سوغاقنىڭ قاتتىقلىقىغا ھاۋا تەڭشەپ بېرىدىغان ئۈسكۈنە ـسايمانلارنى، كىچىك كونۇپكىلارغا بىرلا بېسىش بىلەن تەڭلا ھەركەتلىنىدىغان ياكى توختايدىغان ئاپتوماتىك ئۈسكۈنىلەرگە ئېرىشەلمىگەن ئىدى. مانا مۇشۇنداق بۈيۈك ماددى ئىجادىيەتلەر بارلىققا كەلگەن بولىسىمۇ، بۈگۈنكى رېئاللىق، بۇ مەدەنىيەت شۇ كىشىلەرگە ئارزۇ قىلىنىۋاتقان بەخت سائادەتنى ياكى ئۈمىد قىلىنىۋاتقان خاتىرجەملىكنى تەييارلاپ بېرەلمىگەنلىكىنى، بۇ مەدەنىيەتنىڭ جىسمى پىلدەك بولسىمۇ قۇۋۋىتى چاشقاندەكلا ئىكەنلىكىنى تونۇپ يەتمەكتە. شۇنداق...... ھازىرقى مەدەنىيەتنىڭ روھى «مەنپەئەتپەرەس ماددى تەرەپ» كە ئېچىكىرلەپ كىرىپ كەتكەن، ماددى تەرەپ غەرب مەدەنىيىتىنىڭ روھى پەلسەپىنىڭ ئاساسى ھېساپلىنىدۇ.

ئىمان مەدەنىيەتنىڭ قۇتقۇزغۇچىسى

ئىنساننىڭ دۇنياغا كېلىشى، بۇ دۇنيادىكى غايىسى، زېمىندىكى ۋەزىپىسى، كائىنات ۋە ھايات بىلەن، كائىنات ۋە ھاياتلىقنى ياراتقۇچى بىلەن بولغان ئالاقىسىنى بەلگىلەش ئۈچۈن ئەقىل ۋە ئىلىمدىن باشقا مەرىپەت مەنبەسى لازىم. بۇ مەرىپەت مەنبەسى ئىلاھىي ۋەھىيدىن باشقا نەرسە ئەمەس. ئۇنى ئىمان كەلتۈرۈشتىن باشقا يول بىلەن ئالغىلى بولمايدۇ. خىلمۇ ـخىل دەۋرىلەردە ئىنسانلار بۇنىڭغا ئۇرۇنۇپ باققان بولسىمۇ ساغلام نەتىجىگە يېتەلمىگەن. ساغلام ۋەھىيگە تايانغان ئىماننىڭ ئۆزى بىردىن بىر ئىشەنچىلىك.

ئىمان چوڭ ۋۇجۇدىيەت مەسىللىرىنى شەرھىلەپ بېرەلەيدۇ، ئىنساننى ئەزەلى بولغان چوڭ ۋۇجۇدىيەتكە باغلىيالايدۇ، ئىمان ئىنساننىڭ ھاياتىغا تەبىئەت، غايە ۋە ۋەزىپە بەلگىلەپ بېرىدۇ. ئىمان شۇنداقلا ئىلىمنى بۇرۇلۇپ كېتىشتىن ساقلايدۇ، ئۇنى يامان يوللارغا ئىشلىتىشتىن توساپ قالىدۇ. ئىسلام مەدەنىيىتىنىڭ سايىسى ئاستىدا ئىماننىڭ كۆرسەتمىسى بىلەن تۇرغان ئىلىم ـپەن پارلاق مەدەنىيەت تىكلىيەلەيدۇ ۋە گۈللەندۈرىدۇ، ئىنسانلارنىڭ خىزمىتى ۋە ئۇلارنى بەختلىك قىلىش ئۈچۈن ئىشلەيدۇ.

ياۋروپادىكى ئىلىم ـ چىركاۋ بىلەن بولغان ئۇزۇن تارىخى زىددىيىتىنىڭ شارائىتى تۈپەيلىدىن ـ ئاللاھنىڭ ھىدايىتىدىن يىراق، ئىمان بىلەن ئالاقىسى ئۈزۈك تۇرغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭ نەتىجىسىدە ھەر ۋاقىت ئىنسانىيەتكە تەھدىت سېلىۋاتقان خىمىيىلىك، بىئولوگىيىلىك قۇراللار، قىرغۇچى ۋە ۋەيران قىلغۇچى قۇراللار پەيدا بولدى.

ئىسلامنىڭ ئاچقۇچى ئىلىم ۋە چۈشەنچە بولغان بولسا، ئىسلامنىڭ جەۋھىرى ئىماندۇر، ئىماننىڭ جەۋھەرى تەۋھىددۇر.

بۇ ئەسىردە ئىنسانلار نېمە ئۈچۈن بەختسىزلىكىدىن شىكايەت قىلىپ، ھاياتنىڭ ھېچقانداق قىممىتىنىڭ يوقلىقىنى ھېس قىلىپ داۋراڭ قىلىشىدۇ؟ كائىنات ئىلمى، تەبئى پەنلەر، ماتىماتىكا ۋە تۇرمۇشنىڭ شەكلىنى ئۆزگەرتكەن، يىراقنى يېقىنلاشتۇرۇپ، تۆمۈرنى سۆزلەتكەن، قىيىنچىلىقنى ئاسانلاشتۇرۇپ بەرگەن پەن تېخنىكا تەرەققىياتى، ئىنسانلار دۇچ كېلىۋاتقان بەختسىزلىك كىرزىسى، گاڭگىراش ھادىسىلىرىنى يوقۇتۇپ ئىنسانلارغا بەخت ئاتا قىلالماسمۇ؟

ئەمەلىيەتتە مەشھۇر ئالىملار ئىلىم ـ پەننىڭ ئىنسانىيەتنى قۇتقۇزۇش رولىنى ئېلىپ مېڭىشتىن ئاجىز ئىكەنلىكىنى تەكىتلىمەكتە.

ھازىر ئىنسانلار ياشاۋاتقان غەلىتە ھايات، ئىنسانىيەت ئەقلىنىڭ ساغلام بولىشى، ئىنسانىيەت ئىمكانىيىتىنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشى ئۈچۈن زۆرۈر بولغان جانلىق بىرىكمىلەرنى بىكار قىلىپ تاشلايدۇ. پەيلاسوپلار، بۇزۇق ئىجتىمائى موھىتلاردا ھاياتنى ئۆتكۈزىۋاتقان ئوغلانلارنىڭ كەلگۈسىدىن ئىككىلەنمەكتە. بۇ موھىتنى بىز ئۇ ياشلارغا ئويلانماستىن يارىتىپ بېرۋاتىمىز. ئېچىنىشلىق يېرى شۇكى؛ بۈگۈن ئىنساننىڭ تەپەككۇر قىلىش ئالاھىدىلىكلىرى ۋە خۇسۇسىيەتلىرى بۇلغانغان موھىتلار ۋە ماددى نەرسىلەرگە كۆمۈل بۆلۈپ، ئىنسانلارغا سەل قارايدىغان ئىجتىمائى ئادەتلەرنى پىلانلانماقتا.

« بىز قىيىن ھايات مۇشكۈللىرىمىزنى ئىلىم ـ مەرىپەتنىڭ تەرەققى قىلىشى بىلەن ھەل قىلىپ بولالمايمىز، بەخت ـ سائادەتنى يالغۇزلا ئىلىم ـ مەرىپەت يولى ئارقىلىق قولغا كەلتۈرەلمەيمىز. ئىلىم ـ پەننىڭ تەرەققى قىلىشىنىڭ مەنىسى ئىشلارنىڭ قالايمىقانلىششىنىڭ كۆپىيىشىدۇر، بۇ ئىلىملار ھاياتنىڭ ئوچۇق ھەقىقەتلىرى بايرىقى ئاستىدا بىرلەشتۈرۈلمىسە، ئۇ چاغدا بۇ ئىلىملار، ئۇنى ئىجات قىلىپ چىققان ئەقىللەرنى ئازات قىلالمايدۇ. بەلكى ئەقىللارنىڭ ۋەيران بولۇشىغا باشلاپ بارىدۇ. بىرلەشتۈرۈش مەسىلىسى چوقۇم ئىمان يولى ئارقىلىق بولۇشى لازىم». ئاسمان- زېمىندا كۆرۈلۈۋاتقان بۇ ئىجادىيەتلەر، ھەممە نەرسىنى پۇختا قىلغان ئاللاھنىڭ يارىتىشىدىن كەلگەن. ئاللاھ قۇرئاندا:

قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى (**50**)

«پەرۋەردىگارىمىز شۇنداق زاتتۇركى، ھەممە نەرسىگە (ئۆزىگە مۇناسىپ) شەكىل ئاتا قىلدى، ئاندىن ئۇلارغا ياشاش يوللىرىنى، پايدىلىنىدىغان نەرسىلەرنى كۆرسەتتى»دەيدۇ. (سۈرە ـ تاھا- 50 ـ ئايەت). بىز مۇمىنلەر مۇشۇنداق ئىشىنىمىز. پەيدا بولۇشى، ئۆسۈلى، ئىجادىيىتى مانا مۇشۇنداق بولغان ئىلىم ـ پەننىڭ ئىنسانىيەتنىڭ بەخىت سائادىتى ئۈچۈن سەۋەپ بولۇشى ۋە ئىنسانىيەت دۇچ كېلىۋاتقان بەختسىزلىكتىن ئىنسانىيەتنى قۇتقۇزغۇچى رولىنى ئېلىشىنى تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولمايدۇ. بەلكى بۇ ئىلىم-پەن ـ ئۇلارنىڭ پىسخولوگىيە ئالىملىرى ئېيتقاندەك- ئۇلارنىڭ بەختسىز بولۇپ قىلىش ۋە مەنۇېيتىنىڭ قۇرۇق بولۇشىدىكى سەۋەپلەرنىڭ جۈملىسىدىندۇر.

پەلسەپىنىڭ ئىنسانىيەتنى بەختلىك قىلىشتىن ئاجىزلىقى

تەبئى ـ پەن ۋە ماتىماتىكا بۇ دەۋرىمىزدە شۇنچىۋالا تەرەققى قىلغان بولسىمۇ ئىنسانىيەتنى بەختسىزلىكتىن قۇتقۇزۇپ قالالمىدى. پەلسەپە ـ ئۆزىنىڭ خىلمۇ ـ خىل كۆز قاراشلىرى، ئوخشاشمىغان يۆنىلىشلىرى بىلەن- ھازىرقى ئىنسانىيەتنى ـ خۇسۇسەن ماددى مەيدانلاردا يوقۇرى پەللىگە يەتكەن غەرب ئەللىرىنى- قاراڭغۇلۇق دېڭىزىدا غەرىق بولۇپ كىتىشتىن قۇتقۇزۇش كىمىسى بولۇشقا قادىر بولالامدۇ؟

ئاللاھنىڭ بارلىقى، بىرلىكى ۋە يەككە يىگانىلىقىدىن ئىبارەت ئەڭ ئوچۇق ھەقىقەتتە پەيلاسوپلارخىلمۇ ـ خىل قاراشتا بولماقتا. پەلسەپىچىلەرنىڭ قاتارىدا ئىلاھنى ئىنكار قىلىدىغانلار ۋە كۆزىگە كۆرۈنمەيدىغان نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئىنكار قىلىدىغانلارمۇ بار،

ئۇلارنىڭ نەزرىدە كائىناتتا ماددىدىن باشقا نەرسە يوق، ئۇنىڭدىن باشقا نەرسىنىڭ ھەممىسى خۇراپاتتىن ئىبارەت. بۇلارنىڭ ئەكسىچە ئىلاھلارنىڭ بىر قانچىلىغىنى ئىسپاتلاپ، ئۇنىڭغا ئوبىكتىپ سۈپەت بەرمىگەن پەلسەپىچىلەرمۇ بار. دىنى پەلسەپەچىلەر تامامەن بۇنىڭ ئەكسىچە.

ئىنسانلارنىڭ ئەقلى «ئىلاھ» مەسىلىسىدە بىردەك بولمىغىنىدەك ، ئىنساننىڭ مەسىلىسىدىمۇ بىردەك بولمىدى. ئىنسان دېگەن نېمە ئۇ؟ ئۇ مەڭگۈلۈك روھمۇ ياكى يوقايدىغان ماددىمۇ؟ ئاسماندىن چۈشكەن نۇرمۇ ياكى زېمىندىن پەيدا بولغان توپىمۇ؟ پەرىشتە سۈپەت مەخلۇقمۇ ياكى قىممىتى يوق ھايۋانمۇ؟ تەپەككۇر قىلىش، ئويلاش سالاھىيىتىگە ئىگە ئەقىلمۇ ياكى ئىختىيارسىز شەھۋەتمۇ؟ ئۆزگىرىشچان نەرسىمۇ ياكى ئۆزگەرمەيدىغان نەرسىمۇ؟ شەخسىيەتچىمۇ ياكى باشقىمۇ؟ يەككە مەخلۇقمۇ ياكى ئاما بىلەن بىللە ياشايدىغان ئىجتىمائى مەخلۇقمۇ؟ تەربىيە ئۇنىۋم بېرىدىغان مەخلۇقمۇ ياكى ئۇنىۋم بەرمەيدىغان مەخلۇقمۇ؟ بۈيۈك مەقسەتلەر ئۈچۈن يارىتىلغان ئىسىل مەخلۇقمۇ ياكى تېرىغۇچىسىز پەيدا بولۇپ قالغان قۇرۇغلۇقنىڭ ئۆسۈملۈكىمۇ؟ ئىنساننىڭ ھەقىقىتى زادى نېمە؟ ئۇ ياراتقۇچىسىز يارىتىلدىمۇ ياكى ئۇنى مۇئەييەن ياراتقۇچى ياراتتىمۇ؟ قايسى مەقسەتلەر ئۈچۈن يارىتىلدى؟ نېمە ئۈچۈن ياشايدۇ؟ ھاياتتىكى ۋەزىپىسى نېمە؟ ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن ئاقىۋېتى قانداق بولىدۇ؟ دېگەن سوئاللارغا ھەر ئەسىردىكى، خىلمۇ - خىل رايۇنلاردىكى، ئوخشاشمىغان يۆنىلىشلەردىكى پىكر ۋە پەلسەپە ئەربابلىرىنىڭ بەرگەن جاۋابى خىلمۇ-خىل بولماقتا. غەرب ئەللىرى بىلەن شەرق ئەللىرىنىڭ، ئوڭچىلار بىلەن سولچىلارنىڭ كۆز قارىشى بىردەك ئەمەس. كۆپىنچە پەلسەپەگە چوڭقۇرلىغانلار ئۆزى ئىزدىنىۋاتقان مەسىلىدە قاتتىق ھەيران بولۇشماقتا.

شۇنىڭ ئۈچۈن ئىنسان ھەر تۈرلۈك يوللاردا ۋە ئىشلار ئاستىن- ئۈستۈن بولۇپ كەتكەندە توغرا يولغا باشلايدىغان ئەقىل نۇرىدىن كۈچلۈك بولغان باشقا بىر نۇرغا مۇھتاج بولىدۇ، ئۇ نۇر بولسىمۇ ۋەھيى نۇرىدۇر.

پەلسەپە تارىخچىلىرى بىر قانچىلىغان پەيلاسوپلارنىڭ بىرىسى ئىسپاتلاپ چىققان نەرسىنى يەنە بىرسىنىڭ ئىنكار قىلىۋاتقانلىقى، بىرسىنىڭ روھانى يەنە بىرسىنىڭ ماددىزىمچى، بۇنىڭ ئاقىلانە يەنە بىرسىنىڭ ھېسياتچى، بىرسىنىڭ خىيالى يەنە بىرسىنىڭ ئەمەلىيەتچى ئىكەنلىكىنى كۆزدىن كۆچۈرۈپ چىققاندىن كېيىن، پەلسەپىدىن قولغا كەلگەن نەتىجە نېمە؟ دەپ سوراشتى، ئەمەلىيەتتە نۆلدىن باشقا نەرسە ئەمەس!.

بۇ ئەھۋال كۆزگە كۆرۈنگەن پەلسەپە ئۇستازلىرىنىڭ بىرىسى، ئەزھەر ئۇنىۋېرىستىنىڭ شەيخى (رەئىسى) پىروفىسسور "ئابدۇلھەمىد مەھمۇد" ئوچۇق ھالەتتە - پەلسەپىنىڭ بىر بىرسىگە زىتلىقى، نەتىجىسىنىڭ ئوخشاشماسلىقىنى كۆرگەندىن كېيىن- : « پەلسەپىنىڭ ئېنىق پىكرى يوق، چۈنكى ئۇ بىر نەرسىنى قارار قىلسا ئۇنىڭ بىلەن بىرگە ئەكسىنىمۇ قارار قىلىدۇ. بىر-بىرسىگە زىت بولغان ھەر ئىككى خىل پىكرنى قوللايدىغان، ئۇنىڭ توغرىلىقىغا دەلىل ئىسپاتلاپ چىقىدىغان پەلسەپىچىلەرمۇ بار. ئىنسان بۇ زىت نەرسىلەردىن قانداقمۇ بىر نەتىجىگە ئېرىشسۇن؟. ئەمەلىيەتتە پەلسەپە تەشنالىقنى قاندۇرالمايدۇ، پەلسەپە دېڭىزىنى ئۈزۈپ چىققان كىشى تېخىمۇ ھەيرانلىققا چۈكۈپ چىقىدۇ. » دەيدۇ.

دىندىن باشقىسى ئىنسانىيەتنى قۇتقۇلدۇرالمايدۇ

ئىنسان ھەر قانچە تەرەققى قىلغان بولسىمۇ، دىنسىز، ئىمانسىز ۋە ئاسماندىن چۈشىدىغان ۋەھيىسىز ياشىيالمايدىكەن دېگەن كۆز قاراش غەرب ئەللىرىنىڭ نەزرىدە ئەمەلى ھەقىقەتكە ئايلاندى. دىن كائىناتنىڭ بارلىققا كېلىش سىرى، ھاياتنىڭ جەۋھىرى، ئالەمنىڭ روھىدۇر. ئۇ ئىنسانغا سىرتقى تەرەپتىن تېڭىلىپ قالىدىغان نەرسە ئەمەس. بەلكى ئىنساننىڭ تەبئىتىدە بار نەرسىدۇر. ئىنسان دىننى، ئىماننى يوقاتسا ئۆزىنى، ئەسلىنى، ئۆتمۈشى ۋە كەلگۈسىنى يوقىتىدۇ. ئۆتمۈشى ۋە كەلگۈسى يوق ئىنسان قانداق ياشايدۇ؟. دىنسىز ۋە ئىمانسىز ئىنسان، قاراڭغۇ كېچىلەردە نۇرسىز مېڭىۋاتقان، چۆللەردە يول باشلىغۇچىسىز قەدەم بېسىۋاتقان، ئوكيانلاردا كومپاسسىز كېتىپ بارغان يولۇچىغا ئوخشايدۇ. دىن ئىنساننىڭ سىرتىدىن تېڭىلىدىغان نەرسە بولماستىن، ئۇنىڭ تەبئىتىدىن ئېتىلىپ چىققان نەرسىدۇر. ھايات-دىنسىز- تەبئەت بىلەن قارشىلىشىپ قالىدۇ.

دىننىڭ ھەقىقەت ئىكەنلىكىگە ئىشەنمەيدىغان بەزى بىر پەيلاسوپلار، ھايات سەپىرىنى تۈزلەش، ياخشىلىق تۇرۇتكىلىرىنى جانلاندۇرۇش، يامانلىق تىرناقلىرىنى يۇلۇپ تاشلاش ئۈچۈن دىنغا ئىمان كەلتۈرۈشنىڭ زۆرۈرلىكىنى ئىتىراپ قىلماي تۇرالمىدى. ئۇلارنىڭ بىرىسى: «ئەگەر ئىلاھ بولمىسا، بىزنىڭ ئۇنى يارىتىشىمىز (پەيدا قىلىشىمىز) لازىم» دېگەن!. يەنە بىرىسى: « سىلەر نېمە ئۈچۈن ئاللاھنىڭ بارلىقىدا شەك قىلىسىلەر، ئەگەر ئاللاھقا ئىمان كەلتۈرۈش بولمايدىغان بولسا، ئايالىم ماڭا خىيانەت قىلغان بولاتتى، خىزمەتچىم مال ـ مۈلكىمنى ئوغۇرلاپ كەتكەن بولاتتى! » دەيدۇ.

كۆپلىگەن مەشھۇر ئالىملار، ئەقلانىلار ئىنسان ھاياتى ئۈچۈن، يەككە ياكى جەمئىيەت شەكلىدە بولسۇن، دىننىڭ زۆرۈرلىكىنى تەكىتلىمەكتە. ئىنسان خاتىرجەملىككە ئېرىشىپ بەختلىك بولۇش، جەمئىيەتنىڭ ئالاقىسى ئۆز ـ ئارا كۈچىيىپ تەرەققى قىلىشى ئۈچۈن دىنغا ئىشىنىشكە مۇھتاج بولىدۇ. دىنلار ئىنسانغا؛ ئىنسان ئىجتىمائى ھاشارەت ئەمەس بەلكى ھۆرمەتلىك، ئىرادىلىك ۋە ئەقىللىق مەخلۇق دەپ تەلىم بەردى. تۈرلۈك ئىدئولوگىيەلەر بۇ ھەقىقەتنى ئۇنتۇلدۇرالمايدۇ. چۈنكى بۇ ئىدئولوگىيەلەر؛ دىنلار ئىنسانغا ئاتا قىلغان روھى ئەركىنلىكنى بېرەلمەيدۇ. دىن ئىنسان ئۈچۈن ھاياتلىقتۇر، ئىنسانىيەت ھاياتىنىڭ جەۋھىرى، ئۇ دىللارنى خاتىرجەم قىلىدىغان نۇرى. ئىنسان دىندىن بىھاجەت بولالمايدۇ. تۈرلۈك ئىدئولوگىيەلەر دىننىڭ ئورنىنى باسالمايدۇ، چۈنكى ئىدئولوگىيە ئۆز ـ ئارا مۇھەببەت ۋە ھەمكارلىق ئورنىغا مۇتئەسسىپلىك ۋە بىر ـ بىرىنى يامان كۆرۈشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ، ئۇ نان بېرەلىشى مۇمكىن، بىراق روھى خاتىرجەملىك ۋە روھى ئەركىنلىك ئاتا قىلالمايدۇ.

خىرىستىئان دىنىنىڭ قۇتقۇزۇش رولىنى ئېلىشتىن ئاجىزلىقى

ئىنسان بۇ دەۋرىمىزدە قاراڭغۇلۇق دېڭىزىدا غەرق بولۇپ كېتىشتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن دىنغا مۇھتاج بولسا، ئىككىلىنىش، قايمۇقۇش ۋە ھەيرانلىق ئىچىدە ئازاپ چېكىۋاتقان ئىنسانىيەتنى قۇتقۇزۇش رولىنى قايسى دىن ئۆز ئۈستىگە ئالالايدۇ؟

خىرىستىئان دىنى بۇ رولنى ئوينىيالامدۇ؟ بۈگۈنكى دۇنيادىكى خىرىستىئان دىنى ـ خۇسۇسەن غەربتە- غەرب مەدەنىيتىنىڭ ھۆكۈمرانلىقى ئاستىدا ئىككىلىنىش ۋە

ئۇمىدسىزلىنىشكە دۇچ كېلىۋاتقان ئىنسانىيەتنى قۇتقۇزۇش رولىنى ئالالمايدۇ ۋە تەلەپ قىلىنىۋاتقان ئىنساننى يېتىشتۈرۈپ چىقالمايدۇ. بۇنىڭ سەۋەبلىرى تۆۋەندىكىچە:

بىرىنچى: خرىستىئان دىنى نەمۇنىلىك شەكلى بىلەن مەدەنىيەت رىسالىتىنى ئۈز ئىچىگە ئالغان دىن ئەمەس. ئۇ دىن ھاياتقا ئەھمىيەت بېرىپ كەتمەيدۇ، ئەقىلنى ئاساس قىلمايدۇ، ئىلىم ـ مەرىپەتكە تەشۋىق قىلمايدۇ، ئىنسان تەبئىيتىگە تەلپۈنمەيدۇ.

ئىككىنچى: خرىستىئان دىنىنىڭ مۆرىسى ئالىملار، مۇتەپەككۇرلەرنىڭ قانلىرى بىلەن مىلىنغان دەھشەتلىك قاراڭغۇ تارىخ بىلەن ئېغىر. بۇ تارىخنى ئەسلەش بىلەن تەڭلا بەدەنلەر قورۇلۇپ، كىچىك باللار قېرىپ كېتىدۇ. چىركاۋ بۇ تارىخىدا پىكىرگە قارشى قاتاللىق بىلەن، ئىلىم ـ پەنگە قارشى خۇراپاتلىق بىلەن، ئەركىنلىككە قارشى مۇستەبىتلىك بىلەن، نۇرغا قارشى قاراڭغۇلۇق بىلەن، خەلق ئاممىسىغا قارشى پادىشاھلار بىلەن بىر مەيداندا تۇردى. تارىخ ئىسسىدىن چىقىرۋەتمىگىدەك دەرجىدە ئىنسانى قۇشخانىلارنى بارلىققا كەلتۈردى. تارىخ تەپتىش مەھكىمىلىرىنى ۋە تەپتىش مەھكىمىلىرىنىڭ كەشپىياتچى، ئىجادىيەتچى ۋە ئىلىم ـ مەرىپەتلىك كىشلەر ھەققىدە ئېلىپ بارغان جىنايى قىلمىشلىرىنى ئۇنتۇپ قالارمۇ؟! مۇشۇ نۇقتىلاردىن ئېلىپ ئېيتقاندا خرىستىئان دىنى ئىنسانىيەتنى قۇتقۇزۇش رولىنى ئېلىپ بارالمايدۇ.

ئۈچىنچى: خرىستىئان دىنى پوپلاردىن ئايرىلالمايدۇ، خرىستىئان دىنىنىڭ نوپۇزى، كىشلەرنىڭ ۋىژدانىغا ھۆكۈمران بولۇۋالغان بۇ كىشلەرنىڭ نوپۇزىدىن كىلىدۇ. بۇ پوپلار ئۆزلىرىنى رەھمەت دەرۋازىلىرىنىڭ ئاچقۇچىنى تۇتقۇچىلار، ئاسمان بىلەن زېمىننى تۇتاشتۇرۇپ تۇرىدىغان ھالقا ۋە ئاللاھ بىلەن بەندە ئارسىدىكى ۋاستىنى ئىگەللىگۈچىلەر دەپ ئويلىشىدۇ. زالىم پادىشاھلارنىڭ زۇلمىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن نۇرغۇن بەدەل تۆلىگەن ئىنسانىيەت، يەنە بىر قېتىم دىن كىشلىرىنىڭ (پوپلار) مۇستەبىتلىك ئەسرىگە چۈشۈپ قېلىشىغا تەييار ئەمەس.

تۆتىنچى: خرىستىئان دىنىدىكى كۆپىلگەن دىن كىشلىرى، غەرب مەدەنىيىتىدىكى ماددىزىم ۋە ئەخلاقسىز ئېقىمنىڭ ئالدىدا مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىدى. ئۇلار ھە ر خىل ھاۋايى ھەۋەسلەرنىڭ كەينىدىن ئەگىشىپ مېڭىشتى. كىشلەرنىڭ ھاۋايى- ھەۋەسى يولىدا مېڭىشنى دۇرۇس قىلىپ بەردى. ياۋروپا، ئامرىكا چىركاۋلىرىدا دىن كىشلىرىنىڭ ئارسىدا ئەرلەرنىڭ ئوخشاش جىنىسلىقلار بىلەن، ئايالالرنىڭ ئوخشاش جىنسلىقلار بىلەن توي قىلغانلىقىنى ھېس قىلىش ئەجەبلىنەرلىك ئىش ئەمەس.

بەشىنچى: تەكشۈرۈشلەرنىڭ كۆرسەتمىسىگە ئاساسلانغاندا، ياۋروپا ۋە ئامرىكىدىكى خرىستىئانلارنىڭ كۆپىنچىسى ئىسىم، مىراس ياكى جۇغراپىيىلىك كاتگورىيە بىلەن خرىستىئان سانىلىدۇ. ئەمەلىيەتتە بۇلار خرىستىئان دىندىكىلەر ئەمەس. چۈنكى بۇلار خرىستىئان دىنىنى ئەقدە ۋە ئىستىل ئاساسدا قوللانمايدۇ. ئۇلارنىڭ بىرسىدىن ئەقدىسى توغرىسدا سوراپ باقسىڭىز؛ « مەن بۇ ئىشنى ئويلاپ باقماپتىكەنمەن، بۇ ئىش ماڭا ئالاقىسىز» دەپ جاۋاپ بېرىدۇ. بۇلار ئىلاھ، پەيغەمبەر، ئاخىرەت، جەننەت، دوزاخ دېگەن مەسىلىلەر ھەققىدە ئويلۇنۇپ يۈرمەيدۇ. بۇلار ھالال ۋە ھارامنى پەرق ئەتمەيدۇ، بۇلارنىڭ ئاساسلىق كۆڭۈل بۆلدىغىنى دۇنيا ھاياتىنىڭ نەخ لەززىتى ۋە مەنپەئەتىدىن ئىبارەت خالاس.

چۈنكى بۇلار قىيامەت كۈنگە ئىشىنىپ كەتمەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ياۋرۇپا ۋە ئامرىكىدىكى خىرىستىئانلارنىڭ چىركاۋلىرىنى سېتىشقا باشلىغانلىقىنى كۆرەلەيمىز. چۈنكى ئۇ ئورۇنلارغا ھېچقانداق ئېھتىياج قالمىدى. مۇسۇلمانلار سېتىۋىلىپ، ئۇ ئورۇنلارنى مەسچىتلەرگە ئايلاندۇرماقتا.

ئالتىنچى: غەرب مەدەنىيىتىنى كۆپلىگەن كىشىلەر خىرىستىئان دىنىنىڭ مەدەنىيىتى دەپ قارايدۇ. ئۇنى ئەيسا ئەلەيھىسسالامغا تاقاشقا ئۇرۇنىدۇ. غەرب مەدەنىيىتى ئەيسا ئەلەيھىسسالامنىڭ مەدەنىيىتى ئەمەس، دەججالنىڭ مەدەنىيىتىدۇر، چۈنكى دەججال قارىغۇ، بۇ مەدەنىيەتمۇ قارىغۇ مەدەنىيەتتىن ئىبارەت. بۇ مەدەنىيەت ھاياتلىق، كائىنات ۋە ئىنسانغا ماددى كۆزىدىن ئىبارەت بىر كۆزى بىلەنلا قارايدۇ، ئىنساننى روھسىز، كائىناتنى ئىلاھسىز ۋە دۇنيانى ئاخىرەتسىز كۆرىدۇ. شۇ سەۋەپتىن غەرب مۇتەپەككۇرلىرى خىرىستىئان دىنىنىڭ نىجاتلىق يولى ئىكەنلىگىنى يىراق سانايدۇ.

يەھۇدى دىنى قۇتقۇزۇش رولىنى ئېلىشتىن تېخىمۇ ئاجىز

خىرىستىئان دىنى قۇتقۇزۇش رولىنى ئېلىشتىن ئاجىز كەلگەن بولسا، يەھۇدى دىنى تېخىمۇ ئاجىز كىلىدۇ. يەھۇدى دىنىنىڭ ئۆزىمۇ، ئۇ دىندا ئىنسانىيەتكە تەقدىم قىلغىدەك ھىدايەت بار دەپ قارىمايدۇ، بۇ دىنغا ئۇنسۇرىيەتچىلىك تەبىئىتى غەلبە قىلىپ كەتكەن. يەھۇدىلار ئۆزلىرىنى" ئاللاھنىڭ تاللانغان خەلقى" دەپ گۇمان قىلىدۇ، يەھۇدى دىنىنى ئۇنسۇرىيەتچىلىك بېسىپ كەتكەنلىگى سەۋەبىدىن ئۇ دىن باشقىلارغا تارقىتىلماي، ئۇلارنىڭ ئۆزلىرى بىلەنلا چەكلىنىپ قالىدۇ. يەھۇدى دىنىدا " ئاللاھ " ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى ئەمەس، بەلكى ئۇ يەھۇدىلارنىڭ پەرۋەردىگارىدۇر. يەھۇدىلارنىڭ نەزىرىدە ئاخىرەت كۈنى يەھۇدىلارنىڭ مۈلكىدۇر.

مۇسا ئەلەيھىسسالام دەۋەت قىلغان تەۋھىد بۇ كىتاپتا(تەۋراتتا) زايا بولۇپ كەتتى. بۇ كىتاپ ئىلاھنىڭ سۈرتىنى سەتلەشتۈرۈۋەتتى، ئىلاھقا ئىنساندا تېپىلىدىغان نادانلىق، قورقۇش، ھەسەت قىلىش ۋە ئاجىزلىققا ئوخشاش سۈپەتلەرنى ئىلاھقا چاپلىدى. ئاللاھ تائالا ئىنسانىيەت ئۈچۈن ھىدايەت ۋە مۇئەللىم قىلىپ ئەۋەتكەن پەيغەمبەرلەرنىڭ تارىخىنى بۇلغاپ، ئۇلارغا ھەر تۈرلۈك تۆھمەتلەرنى چاپلىدى. يەھۇدى دىنىنىڭ شەرىئىتى باشقىلارغا ھارام قىلغان نەرسىنى يەھۇدىلارغا ھالال قىلىپ بېرىدۇ. ئالايلۇق، جازانە ئىشلىرىدا يەھۇدىنىڭ يەنە بىر يەھۇدىغا جازانە قىلىشى ھارام، ئەمما يەھۇدى بولمىغان مىللەتلەر بىلەن بولسا ھالال سانىلىدۇ. يەھۇدى يەھۇدى بولمىغان باشقا مىللەت بىلەن پاھىشە قىلسا جازاغا ئۇچرىمايدۇ، چۈنكى بۇ زىنا ھېساپلانمايدۇ. يەھۇدى دىنى خەلقئارالىق دەۋەت ئەمەس، ئۇ ئالەمنى توغرا يولغا يېتەكلەشنى مەقسەت قىلمايدۇ. ئۇ دىنىنىڭ بىرىدىن- بىر ئويلايدىغان مەقستى ئالەمگە خوجايىن بولۇشتۇر. گەرچە يەھۇدىلار ئىنسانىيەتنى توغرا يولغا باشلاش رىسالىسىگە ئىگە بولۇپ قالغان بولسىمۇ، ئۇ مەسئۇلىيەتنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىش سالاھىيتىدىن ناھايىتى يىراق، چۈنكى ئۇلار - شەخسىيەتچىلىگى، ئاداۋەتخورلۇقى، تاماخورلۇقى، ئۆزى ياشاۋاتقان جەمئىيەتنى بىر ئامال قىلىپ ئىگەللىۋىلىشقا ئوخشاش ئاچكۆزلىكى سەۋەبىدىن- خەلقئارالىق رىسالەتنى كۆتۈرۈپ مېڭىشقا يارىمايدۇ. ئۇلار ئىنسانىيەتنىڭ دۈشمەنلىرىدۇر.

ئۇلار ـ ئاللاھنىڭ پەيغەمبەرلىرى بىلەن بولغان قانلىق تارىخلىرى بىلەن ـ ئىنسانىيەت ئۈچۈن رىسالە كۆتۈرۈش سالاھىيىتىگە ئىگە ئەمەس. ئۇلار ـ پىتنە قوزغاش، ئىتتىپاقلىقنى بۇزۇپ تاشلاش، ناچار ئىدىيەلەرنى تارقىتىش، ئەخلاقسىزلىققا چاقىرىدىغان پەلسەپىلەرنى قانات يايدۇرۇش تارىخى بىلەن ـ ئىنسانىيەتنى قۇتقۇزۇش، ئىنسانىيەتنى قاراڭغۇلۇقتىن نۇرغا چىقىرىش سالاھىيىتىگە ئىگە ئەمەس، چۈنكى ئۇلاردا مۇنداق قابىلىيەت يوق.

ئىنسانىيەتنى ئىسلام دىنىدىن باشقا قۇتۇلدۇرغۇچى تېپىلمايدۇ

بۈگۈنكى ئىنسانلار كاپىتالىزم ۋە كوممۇنىزمدىن ئىبارەت ئىككى تارماقلىق غەرب مەدەنىيىتىنىڭ پەلسەپىسى ۋە رىسالىسىدىن باشقا رىسالىسى ۋە پەلسەپىسى بار يېڭى بىر مەدەنىيەتكە مۇھتاج. يۇقارقى ھەر ئىككى مەدەنىيەتنىڭ مۇئەسسى بىردۇر. ئۇ بولسىمۇ ماددى مەنپەئەت مەدەنىيىتىدۇر. بۈگۈنكى ئىنسانلار ئاللاھقا، ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە، قىيامەت كۈنىگە ئىمانىنى قايتۇرىدىغان يېڭى بىر مەدەنىيەتكە ۋە ئىنسانلىقنى نامايەن قىلىدىغان ئالى قىممەتلەرگە مۇھتاج.

بۈگۈنكى ئىنسانلار دىن بىرەلەيدىغان، ئىلىم پەن يوقۇتۇپ قويمايدىغان، ئىمان ئاتا قىلىدىغان، ئەقىل تارتىۋالمايدىغان، روھ بېرىدىغان ماددا مەھرۇم قىلمايدىغان، ئاخىرەت بېرىدىغان دۇنيا هارام قىلمايدىغان يېڭى مەدەنىيەتكە قاتتىق مۇھتاج. ئىنسانلار بۈگۈن، زېمىن بىلەن ئاسمان تۇتىشىدىغان، رەببانى (خۇداگۇيىيلۇق) مەنالار بىلەن ئىنسانى مەنپەئەتلەر ئۇچرىشىدىغان، تەپەككۇر قىلالايدىغان ئەقىل بىلەن مۆمىن قەلب قېرىنداش بولىدىغان مەدەنىيەتكە مۇھتاج. ئىنسان بۇ مەدەنىيەتتە ئىلاھىي ۋەھىينىڭ نۇرى ۋە ئىنسانى پىكرىنىڭ كۆرسەتمىسى بىلەن ئالغا قەدەم باسىدۇ. ھەر ئىككىلىسى ئاللاھنىڭ ئىنسانغا قىلغان رەھمىتىدۇر.

مانا بۇ مەدەنىيەت ئىسلام مەدەنىيىتىدۇر. ئۇ مەدەنىيەتتە ـ ھەممىدىن خەۋەردار بولغان ئاللاھدىن باشقىسى قادىر بولالمايدىغان ـ بىر خىل شەكىلدىكى تەڭپۇڭلىق ۋە مۇكەممەللىك كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. ئىسلام دىنى، ئىنسانىيەتكە نورماللىق ۋە مۇكەممەللىك بىلەن ئالاھىدە بولغان پىرىنسىپنى تەقدىم قىلالايدىغان بىردىن بىر ئىدئولوگىيەدۇر. ئىلىم ـ پەن بىلەن پەلسەپە ئىنسانىيەتنى بۈگۈن دۇچ كىلىۋاتقان قىيىنچىلىقلاردىن قۇتقۇزۇشتىن ئاجىز، دىنىنىڭ ئۆزىلا قۇتقۇزۇش رولىنى ئالالايدۇ دىدۇق ۋە خىرىستىئان دىنى، يەھۇدى دىنىنىڭ بۇ رولنى ئېلىشقا سالاھىيىتىنىڭ يوق ئىكەنلىكىنى بايان قىلىپ ئۆتتۇق. ئىنسانىيەت نىجاتلىق يەلكىنى ئىزدەۋاتقان بۇ زاماندا، ئىسلام دىنىدىن باشقا بۇ رولنى ئالالايدىغان ھېچقانداق دىن يوق. سىز، ئىسلام دىنىنىڭ بۇ خىزمەتنى ئۆتەشكە سالاھىيىتى يېتەرلىك دەرجىدە بار دەپ قارامسىز؟!. ئىسلام جەمىيىتىدىكى ساھەدە كۆرۈنۈۋاتقان ئىدىيە يۈنىلىشلىرىنىڭ قايسى بىرسى بۇ رولنى ئالالايدۇ؟

نوپۇزلۇق يەتتە يۈنىلىش

بىز بۇ يەردە ئىسلام نامى بىلەن سۆزلەيدىغان، ئىسلام ھەققىدە ئوبىكتىپ ياكى سوبىكتىپ(ئىيجابى ۋە سەلبى) پوزىتسىيەدە بولىدىغان ئاساسلىق ئىدىيە يۈنىلىشلەرنى ئوچۇق ۋە ئامانەت بىلەن ئۆز ئەينى ئوتتۇرغا قويىمىز.

ساھەدە ئاساسەن يەتتە خىل پىكىر يۆنىلىشى تېپىلىدۇ، بۇلارنىڭ ئالتىسىنى رەت قىلىمىز. چۈنكى بۇ ئالتە يۆنىلىش ئىسلام دىنىنى ئۆز ماھىيىتى بىلەن كۆرسىتىپ بېرەلمەيدۇ. يەتتە خىل يۆنىلىشنىڭ پەقەت بىرسىگىلا ئىشىنىمىز ۋە شۇ خىل يۆنىلىشكە دەۋەت قىلىمىز، ئۇ بولسىمۇ "مەدەنىيەت يۆنىلىشىدۇر". بۇ يۆنىلىشلەر تۆۋەندىكىچە:

بىرىنچى: كۆشمەك يۆنىلىشى

كونىلىققا ئېسىلىۋېلىپ، يېڭىلىق يارىتالمايدىغان يۆنىلىش.

بۇ ئاڭدىكى كىشلەر، ئۆتمۈش ئۈستىدە ياشايدۇ، ئۆتمۈشنى كۆشىشىدۇ، ئۆتمۈشنى قايتىدىن چايناپ چىقىدۇ، بىراق ئۆتمۈشكە يېڭى بىر نەرسە قوشمايدۇ. ھايۋانلاردىكى تونۇشلۇق بولغان كۆشىشنىڭ موھىم رولى بار، ئۇ بولسىمۇ تېز يەپ سالغان ياكى ياخشى چاينالماي قالغان نەرسىنى قايتۇرۇپ ئېكىلىپ ئالدىرماي، ئېغىر بېسىقلىق بىلەن چايناشتۇر. ئەمما ئىدىيە كۆشىشى ئەمەلىيەتتە ھەزىم قىلىنىپ بولغان نەرسە، پايدىسى بولمىغان نەرسىنى قايتا كۆشمەك ئەيىپ سانىلىدىغان ئىشتۇر.

ھايۋانلارنىڭ كۆشىشىنىڭ مەنپەئەتى بار، ئەمما ئىنسانلارنىڭ كۆشىشىنىڭ پايدىسى يوق، بەلكى ئىسلام مىللەتلىرىگە زىيانلىق تەرىپى بار، چۈنكى بۇ ئىش مۇسۇلمانلارنىڭ كۈچ ـ قۇدرىتىنى مەنپەئەتسىز ئىشلاردا زايا قىلىۋېتىدۇ.

ئۆتمۈشنى ياكى ئۆتمۈشتىكى مىراسنى يېڭى بىر نەرسە پەيدا قىلىش ئۈچۈن ئىشلىتىش ھەقىقەتەن پايدىلىق ئىشتۇر. ئۇ چاغدا ئۆتمۈش، مۇسۇلمانلارنىڭ ۋۇجۇدى تايىنىدىغان ئۆزگەرمەيدىغان نىشانلار ۋە مەڭگۈلۈك پىرىنسىپلارنىڭ خىزمىتى ئۈچۈن يېڭى ئۈسكۈنىلەرنى بەرپا قىلىش خىزمىتىدە بەزى ماددىلار قوشۇلىدىغان « خام ئەشيا» نىڭ ئورنىدا بولىدۇ.

بىز بۇ يەردە قەدىمقى يىتەكچىلىرىمىز، ئالىملىرىمىزنىڭ مۇسۇلمانلارغا نۇرغۇن پىقھى (چۈشەنچە) ۋە بىلىم قالدۇرۇپ كەتكەنلىكىدە تالاش ـ تارتىش قىلىپ يۈرمەيمىز. قەدىمقى ئالىملىرىمىز بىزنىڭ بۇ دەۋرىمىز ئۈچۈن ئەمەس ئۆز زامانى، بىزنىڭ قىينىچىلىقلىرىمىز ئۈچۈن ئەمەس شۇ زامانىدىكى قىينىچىلىقلىرى ئۈچۈن ئىجتىھاد (ھۆكۈم چىقىرىش) قىلغان ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن بىزمۇ بۇ دەۋرىمىز، موھىيىتىمىز ئۈچۈن ئۇلار ئىجتىھاد قىلغاندەك ئىجتىھاد قىلالايلى. ئەۋۋەلقىلارنىڭ كېيىنكىلەر ئۈچۈن نۇرغۇن نەرسىلەرنى قالدۇرۇپ كەتكەنلىگى ھەقىقەت. دىنى بىلىملەردىن سىرت، تەبئى پەن ۋە ماتىماتىكا ساھەلىرىدىمۇ كۆز ئالدىمىزغا كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ.

ھايات ھازىر ناھايىتى زور دەرىجىدە ئۆزگىرىپ كەتتى، بۇ ئەھۋال شارائىتقا قارىتا پەتىۋالارنىڭ ئۆزگىرىشىنى تەقەززا قىلماقتا. بۇ كۆز قاراشنى كاتتا ئالىملار بىكىتكەن۔ يەنى پەتىۋا زامانىنىڭ، ماكانىنىڭ ۋە شەخسنىڭ ئۆزگىرىشىگە قاراپ ئۆزگىرىدۇ. بۇ ئۆزگىرىش مەسىلىسى پەقەتلا « پىقھى» مەسىلىدىلا توختاپ قالمايدۇ، بەلكى ئەقىدە، لوگىكا پەنلىرىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ھازىرقى ئىنسانلارغا ھازىرقى تىل بىلەن خىتاپ قىلىش نىمە دېگەن موھىم ھە!.

ئىككىنچى: ئۆزىنى يوقۇتۇش يۆنىلىشى

بۇ يۆنىلىش، ئىسلام ئۇممىتىنىڭ ئۆز شەخسىيىتىدىن چىقىپ، ئىدئولوگىيىسى، شەرئىتى

ۋە رىسالىسىگە تىنىپ، كۈچ جەھەتتە ئارتۇق، تەرەققىيات جەھەتتە ئالدىدا، ماددى ئىجادىيەتتە مەدەنىيەتلىك بولغان باشقا مىللەتلەر ئىچىدە ئىرىپ تۈگەپ كىتىشنى ئىرادە قىلىدۇ.

بۇ يۆنىلىشتىكىلەر؛ مەدەنىيەت پارچىلانمايدۇ، مەدەنىيەتنىڭ، غەرب مەدەنىيىتىنىڭ ئىلمى ياكى پەن تېخنىكا قىسمىغا ئوخشاش، بىر قىسمىنى ئېلىپ، ئۇ مەدەنىيەتنى پەلسەپە يىلتىزى، ئەخلاقى قىممىتى، ئىدىيە چۈشەنچىلىرى، تەربىيە پىرىنسىپلىرى، قانۇن چىقىرىش يۆنىلىشلىرىگە قەدەر بولغان تەرەپلىرىنىڭ ھەممىسى تولۇق قوبۇل قىلىنمىسا نەتىجىگە ئىرىشكىلى بولمايدۇ، شۇنداقلا تەرەققىيات ساھەسىدە ئۇ كىشلەر بىلەن رىقابەتلەشكىلى بولمايدۇ دەپ قارايدۇ.

بىز بۇ يۆنىلىشتىكىلەرنى « ئۆزىنى يوقۇتۇش يۆنىلىشى» دەپ ئاتىدۇق، چۈنكى بۇ يۆنىلىش ئىسلام مىللەتلىرىنى يوقۇتۇش، ئۇممەتنىڭ شەخسىيتى ۋە ئالاھىدىلىكىنى كېرەكسىز قىلىپ تاشلاشنى مەقسەت قىلىدۇ. مانا بۇ ئەينەن ئۆزىنى يوقاتقانلىقتۇر. ئۇممەتنىڭ مەۋجۇتلىقى ، ئۇممەت بولۇش سۈپىتى بىلەن، ئۇممەتنىڭ شەخسىيتى ۋە خۇسۇسى ئالاھىدىلىكلىرىنىڭ مەۋجۇتلىقى بىلەن بولىدۇ. ئەگەر بۇ ئۇممەت، تۈز سۇدا ئىرىپ كەتكەندەك باشقا مىللەتلەرنىڭ ئىچىدە ئىرىپ تۈگەپ كەتسە ئالاھىدە مەۋجۇدىيىتى بولماي قالىدۇ. ئۇ چاغدا بۇ ئۇممەتنىڭ ھاياتلىقى بىلەن ئۆلىمى ئوخشاش بولۇپ قالىدۇ. دىنى، ئەخلاقى ۋە مەدەنىيەت تەرەپتىن خەلقئارالىق رىسالىسى بار بىر ئۇممەتنى مۇشۇنداق يۆنىلىشكە چاقىرغانلىق ئۇممەتكە قىلىنغان ئەڭ چوڭ جىنايەتتۇر.

بۇلارنىڭ بەزىلىرى، قۇرئان كەرىم، ھەدىس شەرىپ تىكىستىنىڭ تارىخى كونىراپ قالدى، ۋاقتى ئۆتۈپ كەتتى دېگەن سۆز ياكى ئۇنى يېڭى شەكىل بىلەن ئوقۇپ چىقىش(قاراپ چىقىش) كېرەك دېگەن بانا بىلەن ئەگرى ئۇسۇللارنى قوللىنىدۇ. بۇلار، ئۇممەت بىرلىككە كەلگەن مىراسى ئىلمى ئاساسلارغا تايانمايدۇ. بەلكى ئۇنى ھاۋايى - ھەۋىسى بويىچە شەرھلەيدۇ. بۇ يولدا، ياۋرۇپاغا ئىبادەت قىلىدىغان، غەرب مەدرىسلىرىدە تەربىيلەنگەن ۋە غەرب ئىدىيىسىنىڭ قۇللىرىدىن ئىبارەت بىر بۆلۈك غەرب پىتنىسىگە ئۇچىرغانلار ماڭىدۇ.

ئۈچىنچى: ئۆزرە بايان قىلىش يۆنىلىشى

بۇ يۆنىلىش، ئىسلام پەلسەپىسى، قىممەتلىرى، ئەخلاقى، چۈشەنچىسى ۋە قانۇنلىرىنىڭ ھەممىسى غەرب مەدەنىيىتى بىلەن ماسلىشىپ مېڭىشى لازىم. ئىسلام دىنىدىن غەرب مەدەنىيىتىگە قارشى كىلىپ قالغان نەرسىلەرگە ئۆزرە بار دەپ چاقىرغۇچىلار ئىسلام دىنىنى، خۇددى ئىسلام دىنى تۆھمەت قەپىزىدىكىدەك، تەقدىم قىلىدۇ.

بۇ نۇقتىدىن كۆپلىگەن كىشلەر ئائىلە ساھەسىدە نىكاھ قانۇنى، تالاق قانۇنى، ئايالالار ساھەسىدە ھىجاب (يۈزىدىن باشقا بېشىنى تولۇق يۆگەيدىغان رومال) مەسىلىسى، ئىقتىساد ساھەسىدە ئۆسۈم مەسىلىسى، خەلقئارالىق ئالاقە ساھەسىدە جىھاد مەسىلىسىگە ئوخشاش ئەسلى مەسىلىلەردە ئېغىر جازاغا دۇچ كېلىۋاتقان تۆھمەتچىنى مۇداپىئە قىلغاندەك، ئادۇكاتلىق پوزىتسىيەسىدە تۇردى.

بۇ يۆنىلىشتىكىلەر كۆپىنچە ۋاقىتلاردا ئۆزىنى ئاقلاشتىن ئىبارەت ئاجىز مەيداندا تۇرۇشىدۇ، ئۇلار شۇ ئارقىلىق غەرب ئەللىرى مۇستەملىكچىلىك زامانىدا تاڭغان ۋەزىيەتلەرگە

ئىسلامى پەتىۋالارنى كەيدۇرۇش ئارقىلىق دۇرۇس ساناشقا ئۇرۇنىدۇ.

بۇ ئارقىلىق بۇلار ئۆزلىرىنى مەسخىرە قىلىشىدۇ، باشقىلارنى ئازدۇرىدۇ، ئۆزىنى ئاقلاش ۋە ئۆزرە ئېيتىش يۈنىلىشى يىگىرمىنچى ئەسىرنىڭ دەسلەپكى يېرىمىدا خېلى ئاشكارا ئىدى، هازىرغا قەدەر بۇ يۈنىلىش جازانە ۋە بانكا ئۆسۈمىنى هالال قىلىپ بېرىشنى ئىرادە قىلىدىغان، هاراقنى هالال قىلىپ بېرىدىغان، شەرىئەتتىكى جىنايى ئىشلار قانۇنىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇشنى مەقسەت قىلىدىغان، مۇسۇلمان قىزلارنىڭ بېشىنى يالاڭباشتاق ئېچىۋېتىشنى ئىرادە قىلىدىغان كىشلەر بۇ يۈنىلىشنىڭ تەمسىلچىلىرى بولماقتا.

تۆتىنچى: پەخىرلىنىش يۈنىلىشى

ئۆزرە قويۇش ۋە ئۆزىنى ئاقلاش يۈنىلىشىنىڭ قارشىسىدا پەخىرلىنىش يۈنىلىشى تېپىلىدۇ. بۇ يۈنىلىش؛ ئىسلام دىنى، تارىخى ۋە تۈنۈگۈنكى مەدەنىيتى، بۈگۈنكى ئويغۇنىشى توغرۇلۇق پەخىرلىنىدىغان مۇتىپەككۇر ئادەمدەك سۆزلەيدۇ. بۇ يۈنىلىش بىزگە تۈنۈگۈن يەتكەن دىنى، ئەخلاقى، پىكرى ۋە مەدەنىيەت تەرەپلىرىدىكى ئەيىپ ۋە ئاپەتلەرنى ئۇنتۇپ قېلىپ، ئىسلام دىنىنىڭ شانلىق تارىخىدىن باشقىسىنى كۆرمەيدۇ. بۇ ئاپەت، ئەيىپلەر بۈگۈنگە قەدەر ئىسلاھ قىلىنماي بىزگە زىيان كەلتۈرمەكتە.

بىزدە، ماددى، ئىنسانى، تارىخى ۋە روهى كۈچ -قۇۋۋەت تولۇق بار، ئەگەر بىز يۈنىلىشىمىزنى بەلگىلەپ، نىيەتنى خالىس قىلىپ، تەييارلىقنى پۇختىلاپ، سەپنى بىرلەشتۈرۈپ، ئاللاهقا تەۋەككۇل قىلىپ، ئۆتمۈشنىڭ خاتالىقى، هازىرنىڭ ئەيىپ نوقسانىدىن ئىبرەت ئېلىپ ۋە باشقىلارنىڭ تەجرىبىسىدىن پايدىلىنىپ قەدەم باسساق، دېگەن مەنزىلگە يېتەلەيمىز. بىراق بىز ئۆزىمىزنى راۋۇرۇس تۈزلىشىمىز لازىم بولىدۇ.

بۇ يۈنىلىشنى؛ ئىسلام دىنىنى، تارىخىنى، مەدەنىيتىنى، مائارىپىنى چوڭقۇر تەتقىق قىلمىغان، باشقىلارنىڭ ئالاهىدىلكىنى بىلمىگەن، بىز مۇسۇلمانلارنىڭ قېشىمىزدىكى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى تىكەنسىز گۈل، باشقىلارنىڭ قېشىدىكىنى گۈلسىز تىكەن سانايدىغان، ھېسىياتچان بەزى ئىسلامى تەشۋىقاتچىلار تەمسىل قىلىدۇ. بۇلارنىڭ قەلبى پاك بولسىمۇ، چۈشەنچىسى يۈزەكى بولۇپ قالغان كىشلەردۇر.

بەشىنچى: تار كاتىگورىيەگە كىرگۈزۈگۈپ قويۇش يۈنىلىشى

بۇ يۈنىلىش ئىسلام دىنىنى ئەقىدە بىلەن ئىبادەتكىلا باغلاپ قويۇشنى ئىرادە قىلىدۇ. بۇلار ئىسلام دىنىنىڭ جەمئىيەتنى ئىسلاھ قىلىش، ئۈممەت قۇرۇپ چىقىش، ئالەمنى ھىدايەت قىلىش، ھاياتنى يېڭىلاشتىن ئىبارەت تەرەپلىرىنى ئۆچۈرۈۋېتىشنى ئىرادە قىلىدۇ.

ئىلگىرى زامانلاردا بەزى بىر مۇسۇلمانلار بىدئەت، يەنى شەرىئەتتە ئەسلى يوق چەكلىنىدىغان ئىش يۈنىلىشىنى قوللانغان بولسا، بۇ يۈنىلىشتىكىلەر، ئىسلام دىنىنىڭ جەۋھىرىدىن بولغان پىرىنسىپلارنى ئىسلام دىنىدىن چىقىرۋېتىش ئارقىلىق ئىسلام دىنىنى كىمەيتىش، قىسقارتىش ۋە تار كاتىگورىيەگە كىرگۈزۈش يۈنىلىشىنى قوللانماقتا. ئاللاھ قۇرئان كەرىمدە : « بۈگۈن سىلەرنىڭ دىنىڭلارنى پۈتۈن قىلدىم، سىلەرگە نېمىتىمنى تاماملىدىم، ئىسلام دىنىنى سىلەرنىڭ دىنىڭلار بولۇشىغا تاللىدىم. » (سۈرە ـ مائىدە ـ 3 ـ ئايەت) دەيدۇ. بىر پۈتۈن نەرسە قوشۇپ قويۇش ياكى كىمەيتىۋېتىشنى قوبۇل قىلمايدۇ.

بۇ يۈنىلىش ئىسلام دىنىنى: شەرىئەتسىز ئەقىدە، دۆلەتسىز دەۋەت، جىھادسىز تىنچلىق، كۈچ ـ قۇۋۋەتسىز ھەقىقەت، ئىقتىسادسىز ئىبادەت، تالاقسىز نىكاھ ، دۇنياسىز دىن قىلىشنى مەقسەت قىلىدۇ. بۇ يۈنىلىش ئىسلام دىنىنى بۇرمىلاپ، ئۇنى « ئىسلام نامىنى كۆتۈرگەن»، «مەزمۇنى خىرىستىئانچە» يېڭى بىر دىنغا ئۆزگەرتىشنى ئىرادە قىلىدۇ. چۈنكى خىرىستىئان دىنىدا قانۇن، ئىقتىساد تۈزۈمى، تالاق تۈزۈمى، جىھاد، جازا قانۇنى، دۆلەت ياكى ھۆكۈمەت دېگەن پرىنسىپلار تېپىلمايدۇ. ئەمما ئىسلام دىنى كائىناتتىكى، ئاسمان ـ زېمىندىكى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى ئاللاھنىڭدۇر دەپ قارايدۇ.

ئىسلام دىنى: ئەقىدە ـ شەرىئەت، ئىبادەت ـ ئىقتىساد، تەشۋىقات ـ دۆلەت، ھەقىقەت ـ كۈچ قۇۋۋەت، دىن ـ دۇنيا، جىھاد ـ ئىجتىھاد، مائارىپ ـ مەدەنىيەت رىسالىسىدۇر. بۇ دىن ئىنسانىنىڭ بۆشۈكتىكى ۋاقتىدىن تارتىپ تاكى گورغا كىرگىچە بولغان تۇغۇلۇشتىن ئىلگىرى ۋە ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىنكى ھاياتىغا قەدەر ئىنسانىنىڭ ھاياتى قانداق بولۇشىدىن قەتئى نەزەر ئىنسانىنىڭ ھايات سەپىرىگە ھەمرا بولىدۇ. ئىسلام دىنى ئىنسانىنىڭ بارلىق ساھەسىدە بىللە ھەمرا بولىدىغان دىندۇر. بۇ دىن ئىنسانغا توغرا يولنى سىزىپ بېرىدۇ، يولىنىڭ كۆرسەتمىلىرىنى بەلگىلەپ بېرىدۇ. ئۆي، مەسچىت، يول، مەكتەپ، ئېتىزلىق، زاۋۇت ـ كارخانا، دۇككان، مەھكىمە ۋە ھايات ساھەلىرىنىڭ ھەر بىر ساھەسىدىكى خەتەرلەردىن ئاگاھلاندۇرۇپ تۇرىدۇ. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمنى ھەر قانداق بىر نەرسىنى بايان قىلىپ بېرىدىغان مۇكەممەل شەكىلدە چۈشۈردى. بۇ كىتاب ھەممە نەرسىنىڭ ئىلاھىي تەرىپىدىن چۈشۈرۈلگەن.ئاللاھ قۇرئان كەرىمدە:

وَيَوْمَ نَبْعَثُ فِي كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِم مِّنْ أَنفُسِهِمْ وَجِئْنَا بِكَ شَهِيدًا عَلَى هَؤُلاء وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ (**89**)

«ساڭا بىز كىتابنى (يەنى قۇرئاننى) ھەممە نەرسىنى (يەنى كىشىلەر مۇھتاج بولىدىغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى) چۈشەندۈرۈپ بېرىدىغان، (دىللارغا) ھىدايەت، (بەندىلەرگە) رەھمەت، مۇسۇلمانلارغا مەڭگۈلۈك سائادەت بىلەن خۇش خەۋەر يەتكۈزىدىغان قىلىپ چۈشۈردۇق» دەيدۇ.(سۈرە ـ نەھل ـ 89 ـ ئايەت).

ئالتىنچى، جىدەللىشىش يۈنىلىشى

بۇ يۈنىلىش ئىسلام دىنىنى، باشقا كىشىلەر بىلەن جىدەللىشىپ، قارشى پىكىردىكى كىشىلەر بىلەن ماجرالىشىدىغان ھالەتتە تەقدىم قىلىدۇ. بۇلار مۇلايىملىق، كەڭچىلىك، سۆھبەتلىشىش ۋە قانائەتلەندۈرۈش ئۇسلۇبىغا تايانمايدۇ. مۇسۇلمان بولمىغانلارغا، ئىسلام دىنىغا تولۇق رىئايە قىلىپ كىتەلمىگەنلەرگە ۋە ئۆزىنىڭ پىكرىگە قوشۇلمىغان ئىخلاسمەن مۇسۇلمانلارغا قارشى ئۇرۇش ئوتى ئاچىدۇ.

بۇ يۈنىلىشتىكىلەر داۋاملىق باشقىلار بىلەن " ئۇرۇشۇش" ھالىتىدە تۇرىدۇ، ئەمەلىيەتتە ئۆزلىرىگە دۈشمەن بولمىغان كىشىلەرگىمۇ قىلىچىنى سۇغۇرۇپ تۇرىدۇ. بۇلار دۈشمەن بولمىغان كىشىلەر بىلەن ئۇرۇش قىلىدۇ. مەيدانسىز(ئورۇنسىز) جىھاد قىلىدۇ.

بۇ يۈنىلىشتىكىلەرنىڭ چوڭ مۇددىئاسى ئىختىلاپ قوزغاش، شاخچە مەسىلىلەردە جىدەل قىلىش، ئاساسلىق بولمىغان مەسىلىلەرنىڭ ئورنىغا شاخچە مەسىلىلەر بىلەن، جەۋھەرنىڭ

ئورنىغا شەكىل بىلەن ۋە بىرلىككە كەلگەن مەسىلىنىڭ ئورنىغا ئىختىلاپ بولىدىغان مەسىلىلەر بىلەن كىشىلەرنى مەشغۇل قىلىشتۇر. بۇ يۈنىلىشتىكىلەرنىڭ كىشىلەرگە تەقدىم قىلىۋاتقان ئىسلامى، 21 ـ ئەسىرنىڭ تەقەززاسىغا ماس كېلىدىغان ئومۇمى خەلقئارالىق دىن بولۇشقا يارىمايدۇ.

بۇلارنىڭ نەزىرىدىكى ئىسلام دىنى داۋاملىق قاپىقى تۈرۈك، چىرايى تۈتۇق، دەۋەت ئىشلىرىدا قوپاللىقتىن باشقىنى تونۇمايدىغان، مۇنازىرە ئىشلىرىدا قاتتىق قوپال ئۇسۇل قوللۇنۇشتىن باشقىنى بىلمەيدىغان ئىسلامدۇر.

بۇلارنىڭ نەزىرىدە ئىسلام دىنى، پىكرلەرنىڭ بىر قانچە بولۇشىنى تونۇمايدىغان، ئىجتىھادنىڭ خىلمۇ ـ خىل بولۇشىنى ئېتىراپ قىلمايدىغان، بىر ـ پىكردىن باشقىسىنى قوبۇل قىلمايدىغان، بىر پىكردىن باشقىسىغا قۇلاق سالمايدىغان دەرجىدە ئۇيۇل تاشتەك (جامىد) مۇزلاپ قالغان ئىسلامدۇر. بۇلار ئۆزلىرىنىڭ پىكرىنى خاتالىشىش ئېھتىماللىقى بار توغرا پىكر، باشقىلارنىڭ پىكرىنى توغرا بولۇپ قېلىش ئېھتىماللىقى بار خاتا پىكر دەپ تونۇمايدۇ. بۇ يۈنىلىشنىڭ نەزىرىدە ئىسلام دىنى قانۇندىن باشقىسىنى كۆرمەيدۇ، قانۇن ئىچىدە جىنايى ئىشلار قانۇنىدىن باشقىسىنى كۆرمىگىلى تاس قالىدۇ.

بۇلارنىڭ نەزىرىدىكى ئىسلام، ئىسلام پىكردىكىلەرگە كەڭچىل مۇئامىلە قىلىشنى تونۇمايدۇ، قارشى پىكردىكىلەر بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈشنى قوبۇل قىلمايدۇ، سىياسەتتە قارشى پارتىينىڭ ياكى قارشى يۈنىلىشنىڭ بولۇشىغا رۇخسەت قىلمايدۇ.

بۇ يۈنىلىشتىكىلەرنىڭ نەزىرىدىكى ئىسلام، قىز ـ ئاياللارغا شەك نەزىرى بىلەن قارايدۇ، قىز ـ ئاياللارنى خىزمەت قىلىش پۇرسىتىدىن مەھرۇم قىلىش، قىز ـ ئاياللارنى دەۋەت ۋە ئىجتىمائى هايات ئىشلىرىغا قاتنىشىشتىن مەھرۇم قىلىش، ئۇلارنىڭ سايلاملاردا ئاۋاز قاتناشتۇرۇش بەلكى ئۇلارنىڭ ئۆز تەبئىتىگە مۇناسىپ مەنسەپلەرگە ئۆزىنى نامزات كۆرسىتىشىگە چەكلىمە قويۇش ۋە قىز ـ ئاياللارنىڭ ئۆيدە سولۇنۇپ تۇرۇشىغا دەۋەت قىلىدىغان ئىسلامدۇر.

بۇلارنىڭ نەزىرىدىكى ئىسلام ئىقتىسات تەقسىم قىلىشتا ئادالەتكە پەرۋا قىلمايدىغان، سىياسەتتە كېڭەش بىلەن ئىش قىلىش پىرىنسىپىنى تەكىتلىمەيدىغان، خەلققە ئەركىنلىك هوقۇقىنى بەرمەيدىغان، چوڭ جىنايەتچىلەرنىڭ قىلغان قىلمىشلىرى ھەققىدە ئۇلارنى سوراققا تارتمايدىغان بەلكى كىشلەرنى پىقھىنىڭ شاخچە مەسىلىلىرىدە، ئىبادەت ۋە ئىقتىساتتىكى ئوخشاشمىغان پارچە كۆز قاراشلاردا جىدەل ـ ماجرا قىلىش بىلەن ئاۋارە قىلىدىغان ئىسلامدۇر.

بۇلارنىڭ نەزىرىدە ئىسلام « هارام قىلىش كاتگورىيىسى» نى كېڭەيتىۋېتىدىغان دىندۇر. بۇلار هايات ئىشلىرىنى بىر بۆلۈك هارام قىلىنغان ئىشلارنىڭ قاتارىغا كىرگۈزۈۋېتىشكە تاس قالىدۇ، بۇلارنىڭ قەلىمى بىلەن تىلىغا «هارام» دېگەن سۆز ئەڭ يېقىندۇر، بۇلار « يامان بولىدۇ» دېگەندىن باشقىنى بىلمەيدۇ.

نىيىتى خالىس، چۈشەنچىسى يۈزەكى ۋە سەۋىيىسى تۆۋەن بولغان بۇ يۈنىلىشتىكى كىشلەرنىڭ ئىسلام دىنىنى مۇنداق قارا تىزىملىكتە كىشلەرگە تەقدىم قىلىشى، ئىسلام دىنىنى «قۇتقۇزۇش» رولىنى ئېلىش سالاھىيىتىدىن مەھرۇم قىلىپ قويىدۇ.

يەتتىنچى، مەدەنىيەت يۈنىلىشى

بۇ يۈنىلىشنى؛ ئىسلام دىنىنى ئالاھىدە مەدەنىيەت رىسالىسى، غايىسى خۇداگۇيلۇق، مەزمۇنى ئىنسانپەرۋەرلىك، يۈنىلىشى خەلقئارالىق، پىرىنسىپى ئەخلاقلىق، ئۇسۇل- چارىلىرى ئىجابى بولغان رىسالەت دەپ قارايدىغان « ئىجابى تەڭپۇڭ» يول تۇتۇپ ماڭىدىغان يۈنىلىشتىكىلەر تەمسىل قىلىدۇ.

بۇ يۈنىلىش ئۇممەتنى چوڭ جىھاد ئۇچۇن قوزغاشقا جىددى قەدەم باسىدۇ. بۇ جىھاد ئۇممەتنى ئەسلى ماھىيتىگە قايتۇرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇممەت ئۈنۈمۈشىدىن پايدىلىنىدۇ، بۇگۇنگە دىققەت قىلىدۇ، ئەتىسىگە ئىنتىلىدۇ. بۇ جىھادنىڭ نىشانى ۋەيران قىلىش ئەمەس قۇرۇپ چىقىش، پارچىلاش ئەمەس بىرلەشتۈرۈش، جىدەل قىلىش ئەمەس ئەمەل قىلىش، قۇرۇق مەدھىيە ئەمەس ئەمەلى بىرىش، كۆششىش ياكى پەخىرلىنىش ئەمەس ئىجادىيەت يارىتىشتۇر. بۇ جىھادنىڭ شۇئارى: قوپاللىق ئەمەس مىھرىبانلىق، مۇتىئەسسىپلىك ئەمەس كەڭچىللىك قىلىش، جىدەللىشىش ئەمەس ھەمكارلىشىشتۇر.

بۇ يۈنىلىش ئىگلىرى بىزدە بار قىممەتلەرنى، تۇرغۇزغان مەدەنىيتىمىزنى ۋە بىزدە تېپىلىدىغان ئىمكانىيەتلەرنى كۈچلۈك شەكىلدە كۆرستىدۇ. بىراق بۇ يۈنىلىش ئۈنۈمۈشتىكى ئىبغىر خاتالىقىمىزنى، بۇگۈن كۆرۈنىۋاتقان توغرا يولدىن چەتنەشلىرىمىزنى ئېتىراپ قىلىدۇ. بۇ يۈنىلىش دانچىلىك كىچىك نەرسىنى گۈمبەزدەك قىلىپ كۆرسەتمەيدۇ، سەلبىياتلىرىمىزنى(سوبىكتىپ تەرەپلىرىمىزنى) ئۇمىدسىزلەنگەدەك دەرىجىدە يوغىنىتىۋەتمەيدۇ، بۇ يۈنىلىش ـ مەسىلىلەرگە ئاددى قاراشنى رەت قىلغاندەك، چوڭايتىپ كۆرستىشنىمۇ رەت قىلىدۇ. ھەر بىر نەرسىگە مۇناسىپ ئورۇن تەقدىم قىلىشقا تىرىشىدۇ.

بۇ يۈنىلىشنى جامالىددىن ئافغانى، مۇھەممەد ئەبدۇ، رەشىد رىزا، ھەسەن بەننا، مۇستەپا سىبائى، ئابدۇلقادىر ئەۋدە، مۇھەممەد غەززالى، سەييىد قۇتۇپ، دوكتۇر/ يۇسۇپ قەرزاۋى، ھىندى قىتئەسىدىن مەۋدۇدى ۋە نۇدەۋى، ئالجىرىيەدىن ئابدۇلھەمىد بادىس، مالىك ئىبنى نەبى، تۈركىيەدىن پىروفىسسور نەجمىدىن ئەرباكان، ئۇيغۇرلاردىن ئابدۇقادىر داموللام، ۋاشىنگتۇندىن " خەلقئارالىق ئىسلام پىكرى ئىنىستىتۇتى" ئەزالىرى تەمسىل قىلىدۇ.

ئىسلام دىنى بۇ يۈنىلىشنىڭ نەزىرىدە بىر ئەسىرنىڭ، بىرەر رايۇنىنىڭ، بىرەر مەزھەبنىڭ ياكى بىرەر گورۇھنىڭ ئىسلامى ئەمەس. تەلەپ قىلىنىۋاتقان قۇرئان ۋە سۈننەتنىڭ ئىسلامىدۇر. تەسلەشتۇرۇشكە ئەمەس ئاسانلاشتۇرۇشقا، ھۆكۈمۈشكە ئەمەس خۇش بىشارەت بىرىشكە، قوپال ئۇسۇل ئىشلىتىشكە ئەمەس يىمشاق ئۇسۇل- چارە ئىشلىتىشكە، قارشىلىششقا ئەمەس تونۇشۇشقا، مۇتىئەسسىپلىك قىلىشقا ئەمەس كەڭچىللىك قىلىشقا، بىكىنمچىلىك ھالەتتە ياشاشقا ئەمەس ئۆز ـ ئارا سۆھبەتلىشىشكە، شەكىلگە ئەمەس جەۋھەرگە، جىدەلگە ئەمەس ئەمەلگە، قۇرۇق ئىبغىزىدا دەۋا قىلىشقا ئەمەس ئەمەلىيەتتە بىرىشكە، دورىمۇچىلىق قىلىشقا ئەمەس ئىجتىھات قىلىشقا، قاتماللىققا ئەمەس يىڭىلىق يارىتىشقا، لايغەزەللىشىشكە ئەمەس پىرىنسىپ بويىچە مىڭىشقا، چىكىدىن ئاشۇرۇۋىتىش ياكى سۇسلۇق قىلىشقا ئەمەس نورمال ۋە تەڭپۇڭ يول تۇتۇشقا چاقىرىدىغان ئىسلامدۇر.

بۇ يۈنىلىشنىڭ نەزىرىدىكى ئىسلام، روھى ماھىيتى تەۋھىد بولغان ئەقىدە، روھى ئىخلاس بولغان ئىبادەت، روھى پۇختا بولغان ئىش ھەرىكەت، روھى ياخشىلىق بىلەن ئالاھىدە بولغان

ئەخلاق، روھى ئادالەت بولغان قانۇن، روھى قېرىنداشلىق بولغان ئالاقە ئۈستىگە تۇرغۇزۇلغاندۇر. يوقارقى ئىشلارنىڭ نەتىجىسى روھى تەكۈپۈڭ ۋە مۇكەممەل بولغان مەدەنىيەتتۇر.

بۇ يۆنىلىش ئىلگىرىكىسى (ئەنئەنەۋى) بىلەن يېڭىسىنى بىرلەشتۈرۈش، ئۆزگەرمەيدىغان پىرىنسىپ بىلەن ئۆزگىرىپ تۇرىدىغان ئىشلارنى سېلىشتۇرۇش، ئەسلى مىراسقا تايىنىشقا ھىرىس بولۇش بىلەن ھازىرقى دەۋرگە رىئايە قىلىش ۋە كىلەچەككە ئىنتىلىشنى بىرلەشتۈرىدىغان، چوڭايتىۋتىش ياكى ئاددى ساناش، قاتماللىق قىلىش ياكى لايغەزەللىشىش ۋە ئىسلام ھەقىقەتلىرىنى پارچىلاشتىن يىراق بولغان ھالەتتە، كائىناتنىڭ قانۇنىيەت چۈشەنچىسى، شەرىئەتنىڭ مەقسىتىنى چۈشۈنۈش، سېلىشتۇرما چۈشەنچىسى، ئەۋلەۋىيات (موھىم ئىشلارنى بۇرۇن بىر تەرەپ قىلىش) چۈشەنچىسى، ئەمەلىيەتنىڭ ھەقىقىتىنى چۈشۈنۈشتىن ئىبارەت چۈشەنچىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان يېڭى چۈشەنچە ئاساسىدا ئىسلام دىنىنى تەكۈپۈڭ ۋە ئومۇمى چۈشۈنۈش ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە.

بۇ يۆنىلىش دىن ۋە ھاياتنى چۈشۈنۈشتە نورمال ۋە تەكۈپۈكلۈقنى ئاساس قىلىدۇ. بۇ يۆنىلىشنىڭ باشقا يۆنىلىشلەردىن پەرقلىنىپ تۇرىدىغان خۇسۇسىيەتلىرى بار، بۇ تۆۋەندىكى پىرىنسىپلارنى مەركەز قىلىپ ماڭىدۇ:

1. دىنىنى ئومۇملۇق، تەكۈپۈكلۇق ۋە چوڭقۇرلۇق بىلەن ئالاھىدە چۈشۈنۈش؛

2. ئۆزىنىڭ ۋە دۈشمەنلىرىنىڭ ھاياتىدىكى رىئاللىقنى چوڭايتىۋەتمەي ياكى ئاددى سانىماي چۈشۈنۈش؛

3. شەرىئەتنىڭ مەقسەتلىرىنى چۈشۈنۈش ۋە زاھىرى(سىرتقى كۆرنىشى) غا ئېسىلۋالماسلىق چۈشەنچىسى؛

4. ئەۋلەۋىيات(ئىشلارنىڭ موھىمىنى بۇرۇن بىر تەرەپ قىلىش) چۈشەنچىسى؛

5. باشقا ئىسلامى جامائەتلەر بىلەن قانداق مۇئامىلە قىلىش چۈشەنچىسى؛ (يەنى بىرلىككە كەلگەن مەسىلىدە ھەمكارلىشىش، بىرلىككە كىلەلمىگەن مەسىلىدە ھەر بىر تەرەپ ئۆز پىكرىدە قېلىپ قېلىش).

6. سەلەپىيە (ئىلگىرىكى) بىلەن يېڭىلىقنى (ياكى ئەنئەنىۋىلىك بىلەن ھازىرقىنى) بىرلەشتۈرۈش چۈشەنچىسى؛

7. شەرىئەتنىڭ ئۆزگەرمەيدىغان پىرىنسىپلىرى بىلەن دەۋرىنىڭ ئۆزگىرىشچان مەسىللىرىنى سېلىشتۇرۇش چۈشەنچىسى؛

8. ئىدىيۋى، پىسخولوگىيە ۋە ئەخلاقى تەرەپلەردە ئۆزگىرىش ئېلىپ بېرىشنىڭ ھەر قانداق مەدەنىيەتنىڭ ئۆزگىرىش ئاساسى ئىكەنلىكىگە ئىشىنىش چۈشەنچىسى؛

9. ئىسلام ئۈممىتىنى ئويغۇتۇش، ئىنسانىيەتنى ھازىرقى ماددى پەلسەپىلەردىن قۇتقۇزۇش ئۈچۈن ئىسلام دىنىنى مۇكەممەل مەدەنىيەت قۇرۇلمىسى شەكلىدە تەقدىم قىلىش چۈشەنچىسى؛

10. پەتىۋا ئىشلىرىدا ئاسانلاشتۇرۇش، دەۋەت ئىشلىرىدا خۇش بىشارەت بىرىش پىرىنسىپىنى قوللۇنۇش چۈشەنچىسى؛

11. ئەركىنلىك، ئىززەت۔ شەرەپ، كېڭەش، ئىجتىمائى ئادالەت ۋە ئىنسان ھوقۇقلىرىغا

ئوخشاش ئىسلامدىكى ئىجتىمائى ۋە سىياسى قىممەتلەرنى ئوبرازلاشتۇرۇش چۈشەنچىسى؛

12. مۇسۇلمان بولمىغانلار، ئەقلى تەرەپتىن ھۇجۇمغا ئۇچرىغانلار ۋە روھى تەرەپتىن مەغلۇپ بولغانلار بىلەن ئىلمى شەكىلدە سۆھبەت ئۆتكۈزۈش چۈشەنچىسى؛

13. جىھادنى مۇسۇلمانلارنىڭ ھۆرمىتى ۋە ئىسلام دىيارلىرىنى مۇداپىئە قىلىش ئۈچۈن پىرىنسىپ ۋە يول سۈپىتىدە قوللىنىش چۈشەنچىسگە ئىگە.

ئۈچىنچى باپ. ئىسلام ئۈممىتىنىڭ مەدەنىيەت رىسالىسى

ئىسلام ئۈممىتىدە ئىنسانىيەتكە تەقدىم قىلغىدەك مەدەنىيەت رىسالىسى بارمۇ؟ خىرىستىئانلار ۋە يەھۇدىلار ئىنسانىيەتكە ماددىنىڭ كۆيدۈرۈشى، ئەخلاقسىزلىقنىڭ ئەۋج ئېلىشى ۋە مەنپەئەت توقۇنۇشىنى ئۈچۈرگىدەك ئوت ئوچۇرۇش ناسوسى ياكى دورا قۇتىسىنى تەقدىم قىلىشتىن ئاجىز كەلگەن بولسا، غەرق بولۇپ كىتەي دەپ قالغان ئىنسانىيەتكە ئىسلام دىنى قۇتقۇزغۇچىلىق رولىنى ئالالامدۇ؟ باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا: ئىسلام ئۈممىتىدە يېڭى ئەسىردە ئىنسانىيەتكە تەقدىم قىلغىدەك مەدەنىيەت قۇرۇلمىسى بارمۇ؟

جاۋاپ: ئىسلام ئۈممىتىدە ئالاھىدە ئىسلام مەدەنىيەت قۇرۇلمىسى بار، بۇ مەدەنىيەت قۇرۇلمىسىنى بىز يوقۇرىدا سۆزلەپ ئۆتكەن نورمال، تەڭپۇڭ يول تۇتىدىغان مەدەنىيەت يۈنىلىشى ئاساس قىلىپ ماڭىدۇ.

ئىسلام ئۈممىتىنىڭ ئالاھىدە مەدەنىيەت رىسالىسگە ئىگە ئىكەنلىكىدە شەك يوق، بۇ مەدەنىيەت ئومۇمى قۇرۇلمىدۇر. ئۇ ئىنسان نەپسىنى ئىسلاھ قىلىش بىلەن باشلىنىپ، ئائىلىنى بەختلىك قىلىش، جەمئىيەتنى ئىسلاھ قىلىش، ئۈممەتنى يېتىشتۈرۈپ چىقىش، دۆلەتنى قۇرۇپ چىقىش بىلەن ئۆتۈپ، ئالەمنىڭ تىنچلىقى بىلەن ئاخىرلىشىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:«مەن توغرا يولغا باشلىغۇچى رەھمەتتۇرمەن» دېگەنىدى.

ئىسلام ئۈممىتىدە ئالاھىدە مەدەنىيەت رىسالىسى بار، ئۇ مەدەنىيەتنى ئالەمگە- بولۇپمۇ؛ ئاتوم، ئالەم بوشلۇقى، ئېلىكتىرونلۇق سايمانلار، ئىنژىنىرلىق، ئالاقىلىشىش ۋە ئۈچۈر دۇنياسىدا زور ئىلمى ئىنقلاپ قوزغاپ چىقالىغان غەرب دۇنياسىغا- ئۆز ماھىيىتى بىلەن ياخشى تەقدىم قىلالايدىغان ئادەم تېپىلىپ قالسا، تەقدىم قىلىش سالاھىيتىگە ئىگە.

بۇ مەدەنىيەت غەرب ئەللىرىگە ئىمان تەقدىم قىلالايدۇ، ئىلىم - پەن، مائارىپقا قارشى چىقمايدۇ، دىننى بېرىدۇ، دۇنيانى ھارام قىلمايدۇ، ئۇلارنى ئاسمانغا تۇتاشتۇرىدۇ، زېمىننى گۈللەندۈرۈشتىن چەكلىمەيدۇ، ۋەھيى نۇرىنى بېرىدۇ، ئەقىل نۇرىدىن مەھرۇم قىلمايدۇ، ياراتقۇچى بىلەن بولغان ئالاقىسىنى كۈچلاندۇرىدۇ، مەخلۇقلار بىلەن بولغان ئالاقىسىنى ئۈزۈپ قويمايدۇ.

مەدەنىيەت رىسالىسىنىڭ ئالاھىدىلىكلىرى

1. ئىنسان تەبىيتىگە ماس كېلىدىغان ئەقىدە رىسالىسى؛
2. گۈللەندۈرۈشكە ئىتتىرىدىغان ئىبادەت رىسالىسى؛
3. ۋەھيى نۇرى بىلەن ھىدايەت تاپىدىغان ئەقىل رىسالىسى؛
4. ئىمان بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك بولغان ئىلىم - پەن رىسالىسى؛

5. ئەمەل(ئىش-ھەرىكەت) بىلەن بىرلەشتۈرۈلگەن ئىمان رىسالىسى؛
6. تەشۋىقات بىلەن چېتىشلىق بولغان ئىش - ھەرىكەت رىسالىسى؛
7. ئاخىرەت ئۈچۈن تەييارلىق بولغان دۇنيا رىسالىسى؛
8 . روھ بىلەن تەمىنلەنگەن بەدەن رىسالىسى؛
9. ھەقىقەتنى مۇداپىئە قىلىدىغان كۈچ-قۇۋۋەت رىسالىسى؛
10. ياخشى ئىنسانغا ياخشى مال -دۇنيا رىسالىسى؛
11. مەجبۇرىيەتلەر بىلەن تەڭپۇڭلاشتۇرۇلغان ھەق- ھوقۇقلار رىسالىسى؛
12. پەزىلەت ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان ئەركىنلىك رىسالىسى؛
13. ئىنسانىنى يوقۇرى شەرەپكە ئىگە قىلىدىغان ئەخلاق رىسالىسى؛
14. شەخىسلەرگە چېكىدىن ئاشمايدىغان ۋە زۇلۇم قىلمايدىغان جەمئىيەت رىسالىسى؛
15. ئائىلە ۋە جەمئىيەت بولۇپ شەكىللىنىدىغان شەخىسلەر رىسالىسى؛
16. ئالەمگە قارىتا دەرۋازىسى ئوچۇق ئۈممەت رىسالىسى؛
17. دىنىنى بەرپا قىلىدىغان دۆلەت رىسالىسى؛
18. مەنپەئەتلەرنى ئەمەللەشتۈرىدىغان قانۇن رىسالىسى؛
19. ئېھسان (ياخشىلىق) بىلەن كۈچلاندۇرۇلغان ئادالەت رىسالىسى؛
20. ئەخلاقى قىممەتلەرگە ئىبسلغان گۈزەل سەنئەت رىسالىسىدىن ئىبارەت.

مەدەنىيەت رىسالىمىزنىڭ خۇسۇسىيەتلىرى

مەدەنىيتىمىزنىڭ كۆرستىپ بېرىدىغان قىممەتلىرى بولغان بولسا، شۇنداقلا باشقا مەدەنىيەتلەردىن ئايرىپ تۇرىدىغان خۇسۇسىيەتلىرىنىڭ بارلىقىدا شەك يوق.

بۇ خۇسۇسىيەتلەر: خۇداكويلۇق، ئىنسانپەرۋەرلىك، ئومۇمىيلىق، تەڭپۇڭلىق، رىئاللىق ۋە مۇقىملىق بىلەن يىمشاقلىقنى بىرلەشتۈرۈشتىن ئىبارەت. تۆۋەندە نورمال، تەڭپۇڭلىق ۋە مۇكەممەللىك خۇسۇسىيتى ھەققىدە بىر ئاز توختۇلىمىز:

نورماللىق ۋە تەڭپۇڭلىق رىسالىسى

بۇ رىسالە ئىنسانىيەتكە تەڭپۇڭلۇق ۋە مۇكەممەللىك بىلەن ئالاھىدە بولغان پىرىنسىپنى تەقدىم قىلىشتا يەككە يىگانە بىردىن- بىر رىسالىدۇر. تەڭپۇڭلۇقتىن مەقسەت: ئاشۇرۇۋەتمەسلىك ۋە كەمەيتىپ قويماسلىقتۇر. بۇ ئىككى خىل ئاپەتتىن ئىنسانلار تۈزۈپ چىققان پىرىنسىپلار ياكى بۇرۇلۇش پەيدا بولغان دىنلار ساغلام بولالمىدى. تەڭپۇڭلىق قۇرئان كەرىمدە « توغرا يول» دەپ ئىپادىلەنگەن.

بۇ تەڭپۇڭلۇق پىرىنسىپىدا، كۆپلىگەن كىشلەر بىر نۇقتىغا كېلىشى تەس دەپ ئويلاپ يۈرگەن ھەم كىشلەرنىڭ كاللىسىدا زىت تۇيۇلغان ئىشلار ئۇچرىشالايدۇ. بۇ ئىشلارنىڭ ھەر بىرىسى زىددىگە چېكىدىن ئاشماستىن ياكى كەمەيتىپ قويماستىن مۇناسىپ ئورۇن ئالىدۇ.

تەڭپۇڭلۇق پىرىنسىپى تۆۋەندىكى ئىشلاردا ئادىل مىزانىنى قويىدۇ:

خۇداگۈيلۇق بىلەن ئىنسانپەرۋەرلىك ئارىسىدا؛

ۋەھيى بىلەن ئەقىل ئارىسىدا؛

روھ بىلەن ماددا ئارىسىدا؛

ئاخىرەت بىلەن دۇنيا ئارىسىدا؛
نەمۇنە بىلەن رىئاللىق ئارىسىدا؛
ئۆتمۈش بىلەن كېلەچەك ئارىسىدا؛
مەسئۇلىيەت بىلەن ئەركىنلىك ئارىسىدا؛
سۈننەتكە ئەگىشىش بىلەن بىدئەت(شەرىئەتتە ئەسلى يوق ئىشلار) پەيدا قىلىش ئارىسىدا؛
مەجبۇرىيەتلەر بىلەن ھەق ـ ھوقۇقلار ئارىسىدا؛
ئۆزگەرمەيدىغان پىرىنسىپلار بىلەن ئۆزگىرىدىغان ئىشلار ئارىسىدا.

تەڭپۇڭلۇق ۋە نورماللىق بىلەن ئىسلام ئۇممىتى باشقا ئۇممەتلەردىن ئالاھىدە ئورۇندا تۇرىدۇ، بۇ ئالاھىدىلىك ئىسلام ئۇممىتىنى ئۇستازلىق مەرتىۋىسىگە كۆتۈرىدۇ. ئاللاھ تائالا ئىسلام ئۇممىتىنى مۇنداق سۈپەتلىگەن: «شۇنىڭدەك (يەنى سىلەرنى ئىسلامغا ھىدايەت قىلغاندەك) كىشىلەرگە شاھىت بولۇشۇڭلار ئۈچۈن ۋە پەيغەمبەرنىڭ سىلەرگە شاھىت بولۇشى ئۈچۈن بىز سىلەرنى ياخشى ئۇممەت قىلدۇق »(سۈرە بەقەرە- 143- ئايەت).

بۇ تەڭپۇڭلۇق مۇسۇلماننىڭ شەخسى ھاياتى، ئائىلە ھاياتى، جەمئىيەت ۋە دۆلەت ھاياتىدا كۆرۈندى. تەسىرى ئىسلام مەدەنىيەت يۈنىلىشى ۋە تەڭپۇڭلىقىدا ئوچۇق ئاشكارا زاھىر بولدى.

مۇكەممەللىك رىسالىسى

مۇكەممەللىكتىن مەقسەت: ئىنساننىڭ زېمىننى گۈللەندۈرۈش، ئاللاھقا ئىبادەت قىلىشتىن ئىبارەت ۋەزىپىسىنى تولۇق ئادا قىلىشىلىشى ئۈچۈن، بەزىسى يەنە بەزىسىنى تولۇقلايدىغان، بىرسى يەنە بىرسىدىن بىھاجەت بولالمايدىغان ئىشلارنىڭ بىركىشىدۇر.

مىسالى: ئىلىم ـ ئىمان؛ ھەقىقەت ـكۈچ قۇۋۋەت؛ ئەقىدە ـ ئەمەل؛ دەۋەت- دۆلەت؛ تەربىيە- قانۇن؛ ئىمان تۇرۇتكىسى- ھوقۇق تۇرۇتكىسى؛ ماددى ئىجادىيەت- ئەخلاقى ئۇستۇنلۇك؛ ھەربى كۈچ- مەنىۋى روھ.

ئىسلام نەزىرىدە ۋە ئەمەلىيەتتە ئىلىم ـ پەن ئىمانغا زىت نەرسە ئەمەس، ھەقىقەت كۈچ- قۇۋۋەتكە، ئەقىدە ئەمەلگە، تەربىيە قانۇنغا زىت كېلىدىغان ئىشلارئەمەس. بەلكى ھەر بىرىسى يەنە بىرسىنى تولۇقلايدىغان مەنىلەردىن ئىبارەت.

ئىنسانلار ئۆزى پەيدا قىلغان نىزام- پىرىنسىپلارنىڭ ئەيىبى، بىر تەرەپكە كۆڭۈل بۆلۈپ يەنە بىر تەرەپنى تاشلاپ قويىدۇ. بەزى ئەخلاقى قىممەتلەرگە مەركەزلەشتۈرۈپ يەنە بەزىسىنى تاشلايدۇ، قورساقنى تويغۇزۇشقا ئەھمىيەت بېرىدۇ، ئەقىلنى قانائەتلەندۈرۈشكە بەك ئەھمىيەت بېرىپ كەتمەيدۇ، ئەقىلنى ماددى ئىلىم بىلەن تويغۇزۇشقا كۆڭۈل بۆلىدۇ، بىراق قەلب ۋە روھلارنى ئىمان شەربىتى بىلەن قاندۇرۇشقا كۆڭۈل بۆلمەيدۇ. شەھەرلەر ئارىسىدىكى قاتناش ئىشلىرىغا ئەھمىيەت بېرىدۇ، كىشلەر ئارىسىدىكى ئىجتىمائى ۋە پسىخولوگىيە ئالاقىسىغا كۆڭۈل بۆلمەيدۇ، ئۇنىڭدىنمۇ ئېغىرراقى ئىنسان بىلەن ياراتقۇچى ئارىسىدىكى ئالاقىگە دىققەت نەزرى بىلەن قاراپ قويمايدۇ.

ئىسلام دىنى بولسا ئىنساننىڭ: جىسمى، ئەقلى ۋە روھى ئېھتىياجلىرىنى قاندۇرۇشقا ئەھمىيەت بېرىدۇ. ئىنساننىڭ مەيلى ئۇ يەككە شەخس بولسۇن، ئائىللىك بولسۇن ياكى دۆلەتتىكى ۋەتەنداش بولسۇن بارلىق ئەھۋاللىرىدا ئىنسانغا كۆڭۈل بۆلىدۇ. شۇنداقلا ئىسلام دىنى

پەزىلەتلىك جەمئىيەت، بىر ئۈممەت ۋە ياخشى دۆلەت قۇرۇپ چىقىشقا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىدۇ.

تۆتىنچى باپ. ئىسلامدىكى ئىلىم پەن ۋە ئىمان

ئىسلامدىكى ئىلىم ـ پەن ۋە ئىماننىڭ مۇكەممەللىششى

ئىسلام دىنىدا ئىلىم- پەن بىلەن ئىماننىڭ يانمۇ ـيان تۇرىشى مۇكەممەللىك كۆرۈنۈشلىرىنىڭ قاتارىدىندۇر. ئىسلام جەمئىيىتىدە باشقا جەمئىيەتلەردىكىدەك ئىلىم ـپەن بىلەن دىن ئارىسىدا تالاش ـ تارتىش ياكى كېلىشەلمەسلىك ھالىتى يۈز بەرمىدى. ياۋرۇپا جەمئىيەتلىرىدە مىڭلىغان بىلىم ۋە ئەقىل ئىگىلىرى ۋە ئۆلىمالارنىڭ يولىغا ئەگەشكەنلەر چىركاۋنىڭ قۇربانىغا ئايلىنىپ كەتتى. ئوتتۇرا ئەسىردىكى ياۋرۇپانىڭ تارىخى قورقۇنۇشلۇق ئىنسانى قۇشخانا بىلەن توشۇپ كەتكەن. تەپتىش مەھكىمىلىرىنىڭ بېسىمى ئاستىدا ئالىملار ۋە ئەقىل ئىگىلىرى تەپتىش مەھكىمىسىدە جازالاندى.

بىز مۇسۇلمانلارغا كەلسەك، بىزنىڭ دىنىمىز ـبەزى بىر ئىسلام دىنىنى تولۇق چۈشەنمەيدىغان نادان ۋە جاھالەت كۈچلىرى خىيال قىلغاندەك، ئىلىم ـپەن ۋە تەرەققىياتقا تەشۋىق قىلىش بىلەن ئىچى سىقىلىپ قالمايدۇ. ئىسلام دىنى ئىلمى تەرەققىياتنى ۋە ئىلمى تەرەققىياتنىڭ ھاياتتىكى پايدىلىق مۆھىللىرىنى ئىبادەتنىڭ قاتارىدىن دەپ ئېتىبارغا ئالىدۇ. ئىلىم- پەن تەرەققىياتى ئىسلام دىنىدا پەرز ئىشلارنىڭ قاتارىدىن سانىلىدۇ. ئەگەر بىر جەمئىيەتتىن يېتەرلىك ساندىكى ئادەملەر جەمئىيەت تەقەززا قىلىۋاتقان بۇ پەرزنى ئادا قىلمىسا ئۇ چاغدا جەمئىيەت ئومۇميۈزلۈك گۇناھكار ھېساپلىنىدۇ. ئىسلام دىنى ئەقىلنى ھۆرمەتلەش، ئەقىلنى تەپەككۇر يۈرگۈزۈش ۋە ئىزدىنىشكە دەۋەت قىلىش، ئىلىم ـ پەنگە قىزىقتۇرۇش، ئالىملار ۋە ئەقىل ئىگىلىرىنى ئالى دەرجىدە ھۆرمەتلەش، ساۋاتسىزلىق ۋە قاتماللىققا ئۇرۇش ئوتى ئېچىش، يېزىقچىلىق، قەلەمكەشلىك ۋە بىلىم ئىگەللەش ئىشلىرىنى مەدھىيلەش بىلەن باشقا دىنلاردىن ئالاھىدە پەرق ئېتىپ تۇرىدۇ. ئىسلام دىنىدىكى ئىلىم ـپەن ئىمان ساھەسى ۋە ئىمان نۇرى مەيدانىدا تۇرىدۇ. بىرىنچى بولۇپ چۈشكەن ئايەت :«ياراتقان پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئىسمى بىلەن ئوقۇغىن » دەپ نىدا قىلىدۇ. ئوقۇش ئىلىم پەننىڭ ئاچقۇچى، بىراق بۇ ئوقۇش ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن ئوقۇشتۇر. بۇ ئارقىلىق ئىلىم ـ پەن كىشىلەر ئۈچۈن ياخشىلىق ۋە بەرىكەت بولىدۇ.

ئوتتۇرا ئەسىرلەر بويى غەرب چىركاۋلىرىنىڭ تارىخىدا : ئەقىل ۋەھيىگە قارشى، ئىلىم- پەن دىننىڭ دۈشمىنى، پىكىر (تەپەككۇر قىلىش) ئىماننىڭ دۈشمىنى، شەرىئەت ھىكمەتنىڭ زىددى دەيدىغان سۆزلەر تارقالغان.

ئەمما ئىسلام دىنىدا بۇنداق مۇشكۇللەر تونۇلۇپ باقمىدى، ئىسلامنىڭ نەزرىدە ئەقىل بىلەن ئىلاھىي ۋەھيى قارشىلاشمايدۇ. شۇ سەۋەپتىن ئىلاھىي ۋەھيى ئەقىلنىڭ شان- شەرپىنى كۆتۈرىدۇ، ئەقىل بىلەن پايدىلىنىشقا قىزىقتۇرغانلىقىنى كۆرەلەيمىز. ئەقىل بولسا ۋەھيىنىڭ راستلىقىغا دەلىلدۇر، ئۇ ۋەھيىنى چۈشۈنۈشتىكى ۋاستىدۇر. شۇڭلاشقا ئىسلام ئالىملىرى: مۇقەددەس تېكىستنىڭ سەھىيسى (توغرىسى) بىلەن ئەقلى نەرسىنىڭ ئېنىق ئىسپاتلانغىنى

ھەرگىز قارشىلىشىپ قالمايدۇ. بەزى كىشلەرنىڭ زىتلىشىدۇ دەپ خىيال قىلىپ قالغىنى، ئۇ ئەقلىدىكى نەرسىنى ياكى دىندىكى نەرسىنى خاتا چۈشۈنۈپ قېلىشتۇر دەپ قارار قىلىشقان.

قۇرئان كەرىمنىڭ چۈشكەنلىكىگە ئون تۆت ئەسىر ئۆتتى، بۇ مەزگىللەردە كۆپلىگەن مەرىپەتلەر ۋە پىكىرلەر پەيدا بولدى. شۇنداق تۇرۇقلۇق قۇرئاننىڭ ئايىتىدىن بىرەر ئايەت كەسكىن ئىسپاتلانغان ئىلمى ھەقىقەتكە قارشى كىلىپ قالمىدى. مانا بۇ قۇرئان كەرىمنىڭ مۆجىزە دەلىللىرىنىڭ بىرسىدۇر. ئىسلام دىنى قۇرئان كەرىمنىڭ تەلىماتلىرى بىلەن خۇراپاتنى ئىنكار قىلىدىغان، قۇرۇق گۇمان ۋە ھاۋايى ھەۋەسكە ئەگىششنى رەت قىلىدىغان، دورىمۇچىلىق قىلىشقا ۋە باشقىلارغا تەۋە بولۇپ ياشاشنى ئەيىپ دەپ بىلىدىغان، ئەقلى نەرسىلەردە پاكىتقا ھۆرمەت قىلىدىغان، مۇقەددەس تىكىستلەردە ساغلام ياكى ساغلام ئەمەسلىكىگە دىققەت قىلىدىغان، (ئايەت بۇنىڭ سىرتىدا) ماددى نەرسىلەردە مۇلاھىزە ۋە تەجرىبىگە تايىنىدىغان، ئەقىلنى ئىنسانغا بىرىلگەن ئەڭ چوڭ نىئمەت دەپ قارايدىغان ۋە كائىناتتىكى نەرسىلەردىن مەنپەئەتلىنىش ئۈچۈن پىكىر يۈرگۈزىدىغان، تارىخ سەھىپىسىدىن پايدىلىنىدىغان ئىلمى ئەقىلنى يىتۈشتۈرۈپ چىقىدۇ.

مەدەنىيىتىمىز ئىلىم ۋە ئىمان مەدەنىيىتىدۇر

مۇشۇ قىممەت ۋە چۈشەنچىلەر ئاساسىدا، مۇكەممەللەشكەن ئىسلام مەدەنىيىتىنىڭ مەيدانىدا بۈيۈك ئىلمى ئويغۇنۇش تەسىس قىلىندى. مۇسۇلمانلار ئەۋۋەلقىلەرنىڭ - خۇسۇسەن پەلسەپىدە چامى ئۇزۇن گىرىتسىيەلىكلەرنىڭ- كىتاۋىنى تەرجىمە قىلدى. بۇ پەلسەپە مىتافىزىكا بىلەن بىرلىكتە ئىلىم -پەن، ماتىماتىكا قىسمى ۋە تەبىئى پەن تەرەپلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالاتتى.

مۇسۇلمانلار بۇ ئىلىمدىن پايدىلاندى، ئۇنى شەرھىيلەپ سۈزۈپ خۇلاسىلىدى ۋە موھىم ئىلمى ئىزاھاتلاردا بولدى، بەلكى ئالگىبراغا ئوخشاش يېڭى ئىلملەرنى ئىجات قىلدى. تەكشۈرۈش ۋە تەجرىبە قىلىش پىرىنسىپىنى كەشىپ قىلىپ چىقتى. غەرب ئەللىرى بۇ ئىلملەردىن پايدىلاندى، ھازىرقى يېڭى غەرب ئويغۇنۇشى شۇ ئىلىملەرنىڭ ئاساسىدا بارلىققا كەلدى. مانا بۇ ئىسلام مەدەنىيىتىنىڭ گۈزەللىكىدۇر. ئىسلام مەدەنىيىتى، ئالەمدە ياۋرۇپا ئەللىرى قاراڭغۇلۇق دۇنياسىدا غەرىق بولۇپ كەتكەن كۈنلەردە، بىر قانچە ئەسىر دەۋر سۈرگەن يەككە -يىگانە مەدەنىيەت ئىدى.

مۇسۇلمانلارنىڭ باغداد، قاھىرە، دەمەشىق، قۇرتىبە، ئىسپانىيە ۋە ئۇنىڭدىن باشقا ئورۇنلاردىكى ئۇنۇۋىرسىتېتلىرى ئىلىم پەننىڭ ئالەمدىكى مەشھۇر ئۇنۇۋىرسىتېتلىرى ئىدى. ئوقۇغۇچىلار دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىن بۇ ئۇنۇۋىرسىتېتلارغا ئىلىم ئۆگىنىش، سەۋىيىسىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن كىلەتتى. ئالەمدىكى مىدىتسىنا، دورىگەرلىك، ئاسترونومىيە، فىزىكا، خىمىيە، ماتىماتىكا، جۇغراپىيە پەنلىرىدىكى ئىلمى مەرجەلەر(مەنبەلەر) ئىسلامى مەنبەلەر ئىدى.

مىدىتسىنانى مىسال تەرىقىسىدە ئالىدىغان بولساق، پەخرۇررازىنىڭ « ھاۋى» ناملىق ئەسىرى، ئىبنى سىنانىڭ « قانۇن» ناملىق كىتاۋى، ئىبنى رۇشدىنىڭ «كۇللىيات» ناملىق ئەسەرلىرى ئالەمگە بىر قانچە ئەسىر مەنبە بولۇپ كەلگەن ئىدى. شۇ ئەسىرلەردە، خاۋارىزىمى،

بەيرۇنى، ئىبنى ھەيسەم، ئىبنى نەفىس، ئىبنى بەيتار ۋە ئۇنىڭدىن باشقا مۇسۇلمان ئالىملىرىنىڭ ئىسىملىرى چاقناپ تۇرىدىغان ئىسىملار ئىدى. كىندى، فارابى، غەززالى، ئىبنى باجە، ئىبنى تۇفەيل، ئىبنى مىسكوۋەيھ، ئىبنى ئەرەبى، ئىبنى تەيمىيە، ئىبنى خەلدۇن ۋە ئۇلاردىن باشقىلار پەلسەپە، بىئولوگىيە، ئىجتىمائى پەنلەردىن سىرت، دىن ۋە شەرىئەت ئىلىملىرىدا ئالاھىدە كۆزگە كۆرۈنگەن ئىدى. شۇنداقلا ئىبنى رۇشدى، پەخرۇررازى، ئىبنى نەفىس ۋە ئۇلاردىن باشقىلار تەبئى پەن ۋە ماتىماتىكا ساھەسىدە كۆزگە كۆرۈنگەن ئالىملار ئىدى. ئەرەپ تىلى، ئالەمدىكى بىرىنچى ئىلىم -پەن تىلى ئىدى. بۇ تىل تەرجىمە قىلىنغان ۋە ئىجات قىلىنغان ئىلىملارنىڭ ھەممىسىنى بېيىتتى.

ئىسلام ئەللىرى، مۇسۇلمانلارنىڭ شەھەرلىرى بۇ بۈيۈك ئويغۇنۇشنى قوينىغا ئالغان ئىدى. بۇ ئىلىملارنىڭ تەسىرى، مەسچىت، مەدرىس، مەكتەپ، قەسىر، قەلئە، دوختۇرخانا ۋە ھاياتنىڭ ھەر تۈرلۈك ساھەلىرىدە كۆرۈنگەن ئىدى. شۇنداقلا بۇ ئىلىملارنىڭ مەنىۋى تەسىرى مۇسۇلمانلارنىڭ پەرۋەردىگارى بىلەن بولغان ئالاقىسى، ئىبادەتلىرى، ئىنسانپەرۋەرلىكى ۋە ئۇنىڭدىن باشقا ئىشلىرىدا كۆرۈنگەن.

مۇسۇلمانلارنىڭ مەدەنىيىتى خۇداگۆيلۇق مەدەنىيەت ئىدى، ھەر بىر نەرسە ئاللاھنى ئەسلەش بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئىدى. ئۇلارنىڭ مەدەنىيىتى ئىنسانلارنىڭ ياخشىلىقى، ئىنسانلارنىڭ بەختى ۋە شان ـ شەرىپى ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان، شۇنداقلا ئىنساننىڭ ھۆرمىتى، تەبئىيىتى ۋە ئەركىنلىكىگە ئەھمىيەت بېرىدىغان ئىنسانپەرۋەر مەدەنىيەت ئىدى. ئۇلارنىڭ مەدەنىيىتى ئىلىم -پەن، ئىقتىساد، سىياسەت ۋە ئۇرۇش ئەخلاقتىن ئايرىلمايدىغان ئەخلاقى مەدەنىيەت ئىدى.

ئاشۇ قەدىمى مەدەنىيەتنى ياراتقان ئىسلام ئۇممىتى، غەرب مەدەنىيىتىدىكى ئىلىم ـ پەن، تېخنىكا، ئىدارە باشقۇرۇش ۋە تەشكىللەشكە ئوخشاش ياخشىلىق تەرەپلىرىدىن پايدىلىنىپ يەنە يېڭىدىن مەدەنىيەت يارىتىشقا ئەلۋەتتە قادىر بولالايدۇ. بىراق ئىسلام مەدەنىيىتى غەرب مەدەنىيىتىگە ئىمان، ئەخلاق ۋە ئىنسانپەرۋەرلىك قىممەتلىرىنى قوشىدۇ، ئىلاھىي قانۇنلار بىلەن يولىنى تۈزلەپ تۇرىدۇ. ئىسلام دىنى ئۇ ئىلىملارنىڭ ئەسلى قائىدىللىرىنى ئوتتۇرغا قويىدى. تەپسىلات ۋە شاخچە مەسىللىرىدە ئىجتىھات قىلىش ئىشلىرىنى زامان، ماكان ۋە شارائىتنىڭ ئۆزگىرىشىگە رىئايە قىلغانلىقتىن ئىنساننىڭ ئەقلىگە قالدۇرۇپ قويىدى. بۇ ئارقىلىق ئىسلام مەدەنىيىتىمىز، ماددا بىلەن روھ بىرلەشكەن، دۇنيا بىلەن ئاخىرەت تۇتاشقان، تەرەققىيات بىلەن ئەخلاق باغلاشقان، ئىلىم ـ پەن بىلەن ئىمان بىر نۇقتىغا كەلگەن ۋاقتىدا، ھازىرقى زامان مەدەنىيىتىنى تولۇقلايدۇ، بوش يەرلىرىنى ئىتىدۇ.

ئىسلام دىنىدىكى ئىمان ۋۇجۇدىيەتنى ئىزاھلاپ بېرىدۇ. ئىنساننى ۋۇجۇدىيەت (كائىنات) بىلەن باغلايدۇ. ئىنساننىڭ ھاياتىغا غايە ۋە مەجبۇرىيەت بەلگىلەپ بېرىدۇ. ئىمان ئىنسانغا روھى خاتىرجەملىك، قەلبى تېنچلىق ئاتا قىلالايدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئىنساننى ئىككىلىنىش ۋە قورقۇنچ بېسىپ كەتمەيدۇ، غەم قىلىش ۋە ئۈمىدسىزلىنىش كونترول قىلالمايدۇ. ئاللاھ قۇرئاندا مۇنداق دەيدۇ:

هُوَ الَّذِي أَنزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا مَّعَ إِيمَانِهِمْ وَلِلَّهِ جُنُودُ السَّمَاوَاتِ

وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا (4)

« مۆمىنلەرنىڭ ئىمانىغا ئىمان قوشۇلۇش ئۈچۈن، ئاللاھ ئۇلارنىڭ دىللىرىغا تەمكىنلىكنى چۈشۈردى» (سۈرە فەتھ ـ 4 ـ ئايەت) .

الَّذِينَ آمَنُواْ وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُم بِذِكْرِ اللّهِ أَلاَ بِذِكْرِ اللّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ (28)

« (تەۋبە قىلغانلار) ئىمان ئېيتقانلار بولۇپ، ئۇلارنىڭ دىللىرى ئاللاھنى ياد ئېتىش بىلەن ئارام تاپىدۇ، بىلىڭلاركى، دىللار ئاللاھنى ياد ئېتىش بىلەن ئارام تاپىدۇ» (سۈرە رەئدەـ 28 ـ ئايەت) .

ئىمان توغرا يولغا باشلىغۇچى كۈچ ـ قۇۋۋەتتۇر، ئۇ يولنى نۇرلاندۇرۇپ بېرىدۇ. ئۇ ياخشىلىققا ئىتتىرىدىغان كۈچلۈك تۈرتكە. ئۇ يامانلىقتىن توسىدىغان، ئىستىلنى ئۆلچەمگە سېلىپ تۈرىدىغان كۈچىدۇر. ئۇ مۆمىنلەرنى بىر ـ بىرى بىلەن تۇتاشتۇرۇپ تۇرىدىغان بىرلەشتۈرگۈچى كۈچىدۇر.

ئىماننىڭ ئىنسان ھاياتىدىكى ئورنى

دىننىڭ ھەقىقتى ۋە ۋەزىپىسى تۆۋەندىكى ئىشلاردا كۆرۈندۇ:

1. ئىنسان بىلەن پەرۋەردىگارىنىڭ ئارىسىنى باغلاش، ئاللاھنىڭ ئىنساننى ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى، ئۇنىڭغا يېقىن ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدۇرۇش، ئىنساننىڭ يۈرىكىنى ئاللاھقا بولغان ئىشەنچە، خاتىرجەملىك ۋە ئۇنىڭ قېشىدىن كەلگەن بارلىق نەرسىلەرگە بولغان ئىمان بىلەن توشقۇزۇش؛

2. ئىنساننىڭ قەدىر قىممىتىنى ھۆرمەتلىك ۋە گۈزەل شەكىلدىكى بىر مەخلۇق ھالىتىگە كۆتۈرۈش؛

3. ئىنساننىڭ كەڭرى كائىنات بىلەن بولغان ئالاقىسىنى كېڭەيتىش. چۈنكى ئىنسان بۇ چوڭ كائىناتتا ئەھمىيەتسىز نەرسە ئەمەس ياكى كائىنات ئىنساننىڭ دۈشمىنى ئەمەس بەلكى كائىنات ئىنساننىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن بويسۇندۇرۇلغان مەخلۇقتۇر. شۇنداقلا كائىنات ياراتقۇچىنىڭ كاتتىلىقىغا بولغان دەلىلدۇر.

4. ئىنساننىڭ ئۆمرىنى بۇ قىسقا دۇنيا ھاياتىدىن مەڭگۈلۈك ئاخىرەت ھاياتىغا باغلاش. ئىنساننىڭ ۋەقەلىكى تۇغۇلۇپلا ئۇزۇن ئۆتمەي ئۆلۈپ تۈگەيدىغان مەخلۇق ئەمەس. بەزىبىر دەھرىزىملەر مۇنداق دېگەن. ئاللاھ بۇلارنىڭ سۆزىنى ھىكايە قىلىپ قۇرئان كەرىمدە:

وَالَّذِينَ هُم بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ (59)

«بىزنىڭ مۇشۇ دۇنيا ھاياتىدىكى ھاياتىمىزدىن باشقا ھايات يوقتۇر. بىز ئۆلىمىز ۋە تىرىلىمىز (يەنى بىر تەرەپتىن ئۆلۈپ تۈرىمىز ۋە بىر تەرەپتىن تۇغۇلۇپ تۇرىمىز)، بىز قايتا تىرىلمەيمىز.» دېگەن. (سۈرە مۆمىنۇن ـ 59 ـ ئايەت).

بەلكى ئىش ئۆمەر ئىبنى خەتتاب دېگەندەكتۇر: «سىلەر مەڭگۈلۈك ئۈچۈن يارىتىلدىڭلار، سىلەر بىر دۇنيادىن يەنە بىر دۇنياغا يۆتكىلىسىلەر». بۇ مەزمۇنلارنى ۋە ئىنساننىڭ دۇنياغا كېلىش سىرىنى تونۇشى، ئىنسانلىقىنىڭ ھەقىقتىنى ھېس قىلىشى، ھاياتىدىكى ۋەزىپىسىنى ئاڭقىرالىشى پەيدا قىلىدۇ. ھەممىسى ئىماننىڭ مېۋىسىدۇر .

ئىماننى يېڭىلاش ئۈچۈن ئەمەل قىلىش لازىم

قەلب ۋە ھاياتتا ئىماننى يېڭىلاش ئۈچۈن بارلىق ئۇسۇل ـ چارىلار بىلەن ئەمەل قىلىش لازىم. دىنغا سەل قاراش ياكى دىنغا دۈشمەنلىشىش نەزىرى بىلەن قاراش ئەڭ خەتەرلىك ئىشلاردۇر. ئىمان ئاللاھنىڭ رازىلىقىغا يول ۋە ئاخىرەتنىڭ تەييارلىقىدۇر. جەننەت قىيىنچىلىقلار بىلەن، جەھەننەم شەھۋەتلەر بىلەن توشۇپ كەتتى. قىيىنچىلىقلارنى ياخشى كۆرىدىغان، ئاللاھ يولىدىكى ئازابنى تاتلىق سانايدىغان ئىچكى روھى كۈچ بولمىسا، جەننەتكە ئېلىپ بارىدىغان قىيىنچىلىقلارنى كۆتۈرۈپ كېتەلمەيمىز ۋە جەھەننەمگە باشلايدىغان شەھۋەتلەرگە قارشى تۇرۇپ بولالمايمىز.

بۇ روھى كۈچنى ئىمان يارىتىدۇ. ئىمان ۋەزىپىمىزنى ئادا قىلىشىمىزغا ئاساسلىق تۈرتكە بولىدۇ. ئىمان ئىنساننىڭ پەرزلەرنى ئادا قىلىشى بىلەن ئاللاھقا يېقىنلاشتۇرىدۇ. ئىنسان نەپلە ئىبادەتلەر بىلەن ئاللاھقا كۆپ يېقىنلىشالايدۇ. ئاللاھ بىر ئىنساننى ياخشى كۆرسە ئۇنىڭ ئاڭلايدىغان قۇلىقى، كۆرىدىغان كۆزى، تۇتىدىغان قولى بولۇپ بېرىدۇ. ئۇ دۇئا قىلسا ئىجابەت قىلىدۇ، بىر نەرسە سورىسا بېرىدۇ. ئىمان ئارقىلىق دۇنيا ۋە ئاخىرەتنىڭ بەختىگە ئېرىشكىلى بولىدۇ. ئىمان ھەممە كىشلەر ھېرىس بولىدىغان دۇنيانىڭ بەختىگىمۇ يول ئاچىدۇ. بۇنى ئاز ساندىكى كىشلەر ھېس قىلالايدۇ. ئىمان ئىنسانغا خاتىرجەملىك، بەختنىڭ روھى بولغان كۆڭۈلنىڭ خاتىرجەملىكىنى ۋە روھنىڭ بەختىنى بېرەلەيدۇ. ئاللاھ قۇرئاندا:

الَّذِينَ آمَنُواْ وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُم بِذِكْرِ اللّهِ أَلاَ بِذِكْرِ اللّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ (**28**) الَّذِينَ آمَنُواْ وَعَمِلُواْ الصَّالِحَاتِ طُوبَى لَهُمْ وَحُسْنُ مَآبٍ (**29**)

« ئىمان ئېيتقانلارنىڭ دىللىرى ئاللاھنى ياد ئېتىش بىلەن ئارام تاپىدۇ، بىلىڭلاركى، دىللار ئاللاھنى ياد ئىتىش بىلەن ئارام تاپىدۇ. ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلار خۇشاللىقتا، گۈزەل قارارگاھقا (يەنى جەننەتكە) ئېرىشىدۇ» دەيدۇ.(سۈرە رەئدە ـ 28 ـ 29 ـ ئايەت).

ئىنسان مال دۇنيا ۋە بايلىق ئارقىلىق پۇل بىلەن سېتىۋالغىلى بولىدىغان كۆپلىگەن لەززەتلەرنى قولغا كەلتۈرەلىسىمۇ، بىراق ھەقىقى بەخت بازاردا تېپىلمايدۇ. ئۇنى پۇل ۋە مال ئارقىلىق سېتىۋالغىلى بولمايدۇ. چۈنكى ھەقىقى بەخت قەلبنىڭ چوڭقۇرىدىن ئېتىلىپ چىقىدۇ. ئۇ يەردىن بۇ يەردىن ئىمپورت قىلسا بولىدىغان تاۋار ئەمەس. بىر مۇسۇلمان كىشى شۇنداق دېگەن: «بىز بەخت ئىچىدە ياشايمىز، ئەگەر ئۇنى پادىشاھلار ھېس قىلىپ قالسا قىلىچ بىلەن تالاشقان بولاتتى. »

بەزىدە ئىنسان ئىلىم ـ مەرىپەت ۋاستىسى ئارقىلىق بارمىقى بىلەن باسسا يىراقنى يېقىنلاشتۇرۇپ بېرىدىغان، تۆمۈرنى يۇمشىتىپ بېرىدىغان، ھەركەتسىزنى ھەركەتلەندۈرىدىغان، ھەركەتلىنىۋاتقان نەرسىنى ھەركەتسىزلاندۇردىغان ئاپتوماتىك دۇنياسىدا باياشات ياشىشى مۈمكىن. بىراق ئىلىم ـ مەرىپەت ئىنساننىڭ بەدىنىگە كەڭ تاشا تۇرمۇش ھازىرلاپ بەرسىمۇ، ئۇنىڭغا كۆڭۈلنىڭ خاتىرجەملىكىنى تەييارلاپ بېرەلمىدى. ئۇنىڭغا ئۇسۇل ـ چارىلارنى بېرەلىدى. ياشايدىغان غايە بېرەلمىدى. چۈنكى بۇ ئىلىم ـ پەننىڭ ۋەزىپىسى ئەمەس، ئىماننىڭ ۋەزىپىسىدۇر. بىز دەۋاتقان ئىمان، ئىنساندا ياخشىلىق تۈرتكىلىرىنى،

يامانلىقنى يامان كۆرۈش تۇيغۇسىنى ئۆستۈرىدۇ. قەلبنى ئەرزىمەس ھېسسىي ماتالارنىڭ تارتىش كۈچىدىن يوقۇرى روھى ئۇپۇققا كۆتۈرلۈشكە بولغان رىغبەت ۋە ئارزۇ بىلەن توشقۇزىدۇ. ئىمان ئىنسانىنىڭ يۇقۇرى كۆتۈرلىشاتقان ئىشتىياقى بىلەن پەسكەش شەھۋەت تۇيغۇللىرى ئۈستىدىن ھالقىپ ئۆتۈشكە كۈچ ـ قۇدرەت ۋە ئىقتىدار ھازىرلاپ بېرىدۇ. ياشلارغا، سەلدەك شەھۋەتلەر ئالدىدا تۇرمىنىڭ خارلىقىنى قوبۇل قىلىپ، گۇناھ ۋە شەھۋەتنىڭ قىزىقتۇرىشىنى رەت قىلىدىغان يۇسۇپ ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىرادىسىدەك ئىرادە ئاتا قىلالايدۇ. يۇسۇپ مۇنداق دېگەن:

قَالَ رَبِّ السِّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ وَإِلاَّ تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُن مِّنَ الْجَاهِلِينَ *(33)

«ئى پەرۋەردىگارىم! ماڭا ئۇلار ئۇندىگەن نەرسىدىن كۆرە زىندان سۆيۈملۈكتۇر». (سۈرە يۇسۇپ ـ 33 ـ ئايەت).

ئىمان، قۇربان بېرىش مەيدانلىرىدا ئىسمائىل ئەلەيھىسسالامنىڭ سەۋر قىلغىنىدەك سەۋر ئاتا قىلالايدۇ. بىز تەلەپ قىلىۋاتقان ۋە ئىزدەۋاتقان ئىمان ئۆز تۇپرىقىدا ئەخلاق دەرىخىنى ئۆستۈرىدۇ، ھەر ساھەلەردە يۇقۇرى پەزىلەت ۋە ئالى قىممەتلەرنى ئاشۇرىدۇ. ئەخلاقسىز ئۈممەتلەرنىڭ چوڭ مەسئۇلىيەتلەرنى ئۆز ئۈستىگە ئالالمايدىغانلىقىنى ۋە ئىجادىيەتلىك خىزمەتلەرنى ئېلىپ بارالمايدىغانلىقىنى تارىخ ئىسپاتلاپ ئۆتتى. ئەخلاقسىز ئۈممەت ئاساسسىز بىناغا ئوخشايدۇ. ئۇ بىنا ھەر قانچە ئېگىز ۋە ئۈستۈن بولسىمۇ چوقۇم ئۆرۈلۈپ چۈشىدۇ. شائىر شەۋقى شۇنداق دېگەن: «ئەخلاقى جەھەتتىن بۇزۇلغان مىللەتكە ماتەم تۇتۇپ، ھەسرەت چەكسەڭ بولىدۇ».

ئۆزۈندىن بېرى كۆپلىگەن ھاكىملار ـ مەسئۇللار ئىنسانىنىڭ سىرتقى تەرپىدىن ئەمەس، ئىچىدىن باشقۇرۇلىدىغانلىقىنى ئۇنتۇپ قېلىپ جەمئىيەتنىڭ ئىستىلىنى ھەر تۈرلۈك قانۇنلار بىلەن كونترول قىلىشقا ئۇرۇنغان بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ قانۇنلىرى ھېچ نەرسىگە ئەسقاتمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار زىيان تارتتى. ھەقىقەت ئۈستىدىن ھاۋايى ـ ھەۋەس، ياخشىلىق ئۈستىدىن شەخسىيەتچىلىك غەلبە قىلىپ كەتتى. مەجبۇرىيەت ئاۋازىدىن پەسكەش شەھۋەت ئاۋازى يوقۇرى كۆتۈرلۈپ كەتتى. شۇ سەۋەپلىك كۆپلىگەن جىنايەتلەر تاراپ كەتتى. ئەڭ يۇقۇرى سەۋىيەدە تىراگىدىيە ۋە رەسۋاچىلىق ئاشكارا بولدى . ئەنگىلىيە سوتچىلىرىنىڭ بىرىسى شۇنداق خاتىرە يېزىپ قالدۇرغان: جەمئىيەت قانۇنسىز مۇقىم بولمايدۇ. قانۇن ئەخلاقسىز كونترول قىلالمايدۇ، ئەخلاق ئىمانسىز ئۈستۈنلۈككە ئېرىشەلمەيدۇ.

ئىمان، مۇسۇلمان ئىنساندىكى يۇشۇرۇن كۈچلەرنى ئېتىلدۇرۇپ چىقىرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن مۇسۇلمان ئۆزىدە ئىجادىيەت يارىتىش، قەھرىمانلىقنى ئىشقا ئاشۇرۇش ۋە ئاجايىپ ئىشلارنى بارلىققا كەلتۈرۈش ئۈچۈن ئاللاھقا ۋە قىيامەت كۈنىگە بولغان ئەقىدە كۈچى پارتلاپ ھەرىكەت قىلىدۇ. بىز بۇ ئەھۋاللارنى ئۆتمۈشتىكى تارىختا ۋە ھازىرقى ئەسرىمىزدە كۆرۈۋاتىمىز.

ئىنسان كۆڭلىگە « ئاللاھنىڭ تەقدىرى شەكسىز ئىجرا بولىدۇ، رىزىق بىلەن ئەجەل ئاللاھنىڭ قېشىدا يېزىلىپ كەتكەن. رىزىق تەقسىم قىلىنىپ بولغان، ئەجەل بەلگىلەنگەن» دەيدىغان چۈشەنچىگە كەلگەن ۋاقتىدا ئىمان ناھايىتى زور كۈچ ـ قۇۋۋەت ئاتا قىلىدۇ.

ئىمان كىشىلەر ئارىسىدىكى ئالاقىنى كۈچەيتىدۇ. ئۇلارنى قېرىنداشلىق سايىسى ئاستىدا جەملەپ، ئەڭ كۈچلۈك مۇھەببەت تۇيغۇسى بىلەن باغلايدۇ. ئىمان مۆمىنلەر ئارىسىدىكى مۇستەھكەم تۈتقۇدۇر. ئىمان، ھارارىتى ۋە كۈچ قۇۋۋىتى بىلەن كىشىلەرنىڭ ئالاقىسىغا توسالغۇ بولۇۋاتقان ئىرقى ئايرىمچىلىق، نەسەب، تىل، يۇرتۋازلىق توسالغۇلىرىنى ئېرىتىپ تاشلايدۇ ۋە ئەقىدە ئالاقىسىنى قان ياكى تۇققانچىلىق ئالاقىسىدىن يوقۇرى ۋە كۈچلۈك ئورۇنغا قويىدۇ. بۇ بۈيۈك قېرىنداشلىق سايىسى ئاستىدا، چوڭ- كىچىك ئاداۋەت يوقۇلىدۇ. كىشىلەر تالىشىۋاتقان دۇنيا ئاددى نەرسە بولۇپ كۆرۈنىدۇ. ھەسەت ۋە بىر- بىرىنى يامان كۆرۈش تۇيغۇلىرى قورۇلۇپ تۈگەيدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر بىرىنى يامان كۆرۈشنى ئۈممەتلەر كېسىلى دەپ ئاتاپ:« ئۇ دىننى يوقۇتۇشقا ئېلىپ بارىدۇ» دېگەن.(تىرمىزى بايان قىلغان). مەسىلە قەلبىنىڭ ساغلام بولىشى بىلەنلا توختاپ قالمايدۇ. بەلكى قەلبنى ئاللاھنى ياخشى كۆرۈشتىن ئېتىلىپ چىققان چوڭ مۇھەببەت ئاۋات قىلىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:«سىلەر مۆمىن بولمىغىچە جەننەتكە كىرەلمەيسىلەر، بىر-بىرىڭلارنى ياخشى كۆرۈشمىگىچە مۆمىن بولالمايسىلەر» دېگەندى.(مۇسلىم بايان قىلغان) . بۇ نۇقتىدا قېرىنداشلىق، مۇھەببەت ۋە ئۆتۈنۈشتىن ئىبارەت يۇقۇرى تۇيغۇلار ياخشىلىقتا بىرلىشىش، خۇشاللىق ۋە مۇسىبەتتە بىر-بىرىگە كۆيۈنۈش ۋە بىر بىرىگە ھەمكارلىشىش ھالىتىگە تەرەققى قىلىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۆمىنلەرنى تەسۋىرلەپ: «مۆمىن - مۆمىنگە نىسبەتەن بىر - بىرىنى چىڭىتىپ تۇرغان كىسەكلەرگە ئوخشايدۇ » دېگەن .(بۇخارى بايان قىلغان)

21 ـ ئەسىر، ئاللاھ خالىسا، ئەقىلنى ئىلىم مەرىپەت، قەلبنى ئىمان، ھاياتنى ئىسلام تەلىماتلىرى بىلەن ئازات قىلىدىغان ئەسىردۇر.ئاللاھ قۇرئاندا:

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِن كَانَ مِنْ عِندِ اللَّهِ ثُمَّ كَفَرْتُم بِهِ مَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ هُوَ فِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ (52)

« ئۇلارغا بىز تاكى قۇرئاننىڭ ھەق ئىكەنلىكى ئېنىق بولغۇچە، (ئاسمان زېمىن) ئەتراپىدىكى ۋە ئۆزلىرىدىكى(قۇدرىتىمىزگە دالالەت قىلىدىغان) ئالامەتلەرنى كۆرسىتىمىز » دەيدۇ.(سۈرە فۇسسىلەت- 52 - ئايەت).

بەشىنچى باپ. ئىسلام دىنى ۋە ئىلىم - پەن

ئىسلام دىنى مەيدانغا كەلگەندىن تارتىپ ئەقىلنى ھۆرمەتلەش، ئۆزىمىزگە - كائىناتقا نەزەر تاشلاش ۋە تەپەككۇر قىلىشقا چاقىرغان دىن. ئىسلام دىنى پاكىتسىز قىلىنغان ھەر قانداق دەۋالارنى رەت قىلىدۇ، دورىمۇچىلىق قىلىش ۋە تەپەككۇر قىلماستىن تەۋە بولۇش كېتىشنى، گۇمان ۋە ھاۋايى - ھەۋەسكە ئەگىشىشنى ئىنكار قىلىدۇ. سېھىر قىلىش، پالچىلىق قىلىش، داخانچىلىق ۋە شۇنىڭغا ئالاقىدار خۇراپى ئىشلارنى ھارام دەپ قارايدۇ. ئىسلام دىنى بىلىم- مەرىپەت ۋە ئالىملارنى قوللاپ قۇۋۋەتلەيدۇ. بىلىم- مەرىپەتنىڭ دەرجىسىنى ئىبادەتتىن ئارتۇق دەپ باھا بېرىدۇ، دىن ۋە دۇنيالىققا ئالاقىدار ھەر قانداق بىلىم - مەرىپەتنى قايسى مىللەتتىن بولسۇن قارشى ئالىدۇ. قارشى ئېلىش بىلەن كۇپايىلىنىپ قالماي، پايدىلىق بىلىم - مەرىپەتلەرنى پەرز كىفايە دەپ قارايدۇ. ئىسلام دىنى بۇ قىممەتلىك كۆرسەتمىلىرى ۋە پىرىنسىپلىرى بىلەن بىلىم- مەرىپەتنىڭ گۈللىنىشى ۋە ھەر تەرەپلىرى يورۇپ تۇرغان ئىلمى

ھاياتنىڭ بارلىققا كىلىشى ئۈچۈن پسىخولوگىيە ۋە ئىجتىمائى ساھەنى يارتىپ بەردى.

ئىسلام دىنىنىڭ بىلىم ـ مەرىپەتكە بولغان كۆز قارشىغا ئالاقىدار بىر قانچە مەسىلە

1. قۇرئان كەرىم سىياسەت، ئىقتىساد ۋە دۆلەت تەمىناتىدا پىلانلىق ئۇسۇل ئىشلىتىشنى ئىشارەت قىلدى. بۇ پىلان يۈسۈپ ئەلەيھىسسالامنىڭ قىسسىسىدە 15 يىللىق پىلان دەپ بايان قىلىنىدۇ. ئۇنداقتا پىلانلىق ئىش قىلىش ـ بەزى يۈزەكى كۆز قاراشتىكىلەر چۈشەنگەندەك ـ تەقدىر ئېتىقادىغا زىت ئەمەس.

2. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەدىنە ھاياتىنىڭ دەسلەپقى دەۋرىدىن تارتىپ: «ستاتىستىكا ئۇسۇلىنى ئىشلەتكەنلىگى ئېنىق. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەدىنىگە ھىجرەت قىلغاندىن كېيىن، ساھابىلىرىنى مۇسۇلمان بولغانلارنى ساناشقا بۇيرۇغان، ساھابىلەرنىڭ ستاتىستىكا مەلۇماتىغا ئاساسەن، مۇسۇلمانلارنىڭ سانىنىڭ 1500 يەتكەنلىگى مەلۇم بولغان» بۇخارى رىۋايەت قىلغان. دېمەك « ستاتىستىكا ئىلمى» غەرب ئەللىرىدىن كىلىپ قالغان تاۋار بولماستىن، ئىسلامنىڭ ئەسلى ئىلمىدۇر.

3. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دۇنيا ئىشلىرىدا تەجرىبە پرىنسىپى ئىشلىتىشنى ۋە تەجرىبە ئىلمىنىڭ نەتىجىلىرىنى ـ گەرچە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ پىكرىگە خىلاپ بولسىمۇ ـ قوبۇل قىلىشنى قوللىغان. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: « دۇنيالىق ئىشلىرىڭلارنى سىلەر ئوبدان بىلىسىلەر» دېگەن، مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.

4. ئىسلام دىنى باشقا مىللەتلەردىن ـ ئېتىقاد، ئەخلاق، قانۇن، قىممەت قارىشىغا ئوخشاش تەرەپلەردىن باشقا، تېخنىكا ۋە دۇنيا ئىشلىرىغا ئالاقىدار بولغان پايدىلىق بولغان بىلىملەرنى قوبۇل قىلىشقا قىزىقتۇرغان. شۇنىڭ ئۈچۈن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم خەندەك غازىتىدا ئىرانلىقلارنىڭ خەندەك كولاش ئۇسۇلىنى سەلماندىن قوبۇل قىلغان، رىملىق ياغاچچى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە خۇتبە سۆزلەيدىغان مىنبەر ياساپ بەرگەن.

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: « ھىكمەت (بىلىم ـ مەرىپەت) مۆمىننىڭ يۈتتۈرۈپ قويغان نەرسىسى، ئۇ يۈتتۈرۈپ قويغان نەرسىسىنى قەيەردە تېپىۋالسا، باشقىلاردىن ھەقلىقراقتۇر.» دېگەن. تىرمىزى رىۋايەت قىلغان.

5. قۇرئان كەرىم سانائەتنىڭ قىممىتى ۋە سانائەتنىڭ تۇرمۇشتىكى رولىنى قوللاپ ـ قۇۋۋەتلىگەن، ئاللاھنىڭ پەيغەمبەرلىرى بولغان تاللانغان زاتلارمۇ سانائەت ۋە ھۈنەرۋەن ـ كاسىپلار ئىدى. نۇھ ئەلەيھىسسالام كىمە ـ پاراخوت ياسايتتى، ئىبراھىم ۋە بالىسى ئىسمائىل ئەلەيھىسسالام قۇرۇلۇشچىلار بولۇپ، بەيتۇللاھنىڭ ئۇلىنى كۆتۈرگەن. داۋۇد ئەلەيھىسسالام ساۋۇت ـ چاپانلارنى ياسايتتى ۋە تۆمۈرنى پىششىقلاپ ئىشلەيتتى... سۈلايمان ئەلەيھىسسالامغا ئاللاھ مىس (چىقىدىغان) بۇلاقنى ئاققۇزۇپ بەردى، شۇنداقلا ئاللاھ ئۇنىڭغا بەزى جىنلارنى بويسۇندۇرۇپ بەردى، ئۇلار سۇلەيمانغا ئۇ خالىغان كاتتا سارايلارنى، (مىستىن ـ ئەينەكتىن ئاجايىپ) ھەيكەللەرنى، كۆلدەك چوڭ لېگەنلەرنى، (چوڭلۇقتىن) مىدىرلىمايدىغان قازانلارنى ياسايتتى. زۇلقەرنەين تۆمۈر ۋە ئېرىتىلگەن مىسلاردىن چوڭ توسمىلارنى تۇرغۇزاتتى.

مانا بۇنىڭ ھەممىسى، توغرا « ئىلمى پرىنسىپ»نىڭ مەيدانغا كىلىشى ئۈچۈن، ئىسلام

دىنى تەييارلاپ بەرگەن ئىلمى مەيدان تەبئىيتىنى بايان قىلىپ بېرىدۇ.

ئىسلام بىلىمىنىڭ مەدەنىيەتكە كۆرسەتكەن تەسىرى

ئىسلام دىنى ئىمان بىلەن بىلىم ـ مەرىپەتنى بىرلەشتۈرۈپ، دىن بىلەن دۇنيانى بىر گەۋدە قىلىپ يوقۇرى پەللىگە چىققان مەدەنىيەت ياراتقان. ياۋرۇپا ئەللىرىدىكى ئىلمى ئويغىنىش، بۇمەدەنىيەتنىڭ نۇرى تەسىر كۆرسەتكەندە بارلىققا كەلگەن. ئىسلام مەدەنىيتى ياۋرۇپانى دورىمۇچىلىق تۈرمىسىدىن ۋە ئارستوتىلىنىڭ قىياسى ۋە شەكلى مەنتىقىسىدىن ئىبارەت كونا ئۇسۇل ئەتراپىدا ئايلىنىپ يۈرۈشتىن، ئىجادىيەت، تەتقىق قىلىش، مۇلاھىزە قىلىش ۋە تەجرىبە قىلىش مەيدانىغا چىقاردى. بۇ يېڭى ئۇسۇللار مۇسۇلمانلار ئىجات قىلغان ئىسلامنىڭ ئىلمى پرىنسىپىنىڭ تەسىرىدۇر.

گوستاف لوبۇن ئەرەب مەدەنىيتى ناملىق ئەسىرىدە مۇنداق دەيدۇ: «ئادەتتە تەجرىبە ۋە كۈزۈتۈش ئىلمى بېيكۇنغا نىسبەت بېرىلىدۇ، لېكىن بۇگۈن شۇنى ئېتىراپ قىلىش لازىمكى، تەجرىبە ۋە كۈزۈتۈش ئىلمى يالغۇز ئەرەبلەرنىڭ ئەمگىكىدۇر... ئەرەبلەرنىڭ ئەسەرلىرىنى تەتقىق قىلغان ئالىملارنىڭ ھەممىسى بۇ كۆز قاراشنى ئىلان قىلىشتى»، ھىنبولىد مۇنداق دەيدۇ: «ئەرەبلەر تەجرىبە ۋە كۈزۈتۈش ئىلمىدە ئىلگىرىكىلەر بىلمەيدىغان يوقۇرى پەللىگە يەتكەن». مىسيو سىدىيۇ مۇنداق دەيدۇ: بەغداد مەدرىسى سۈپەتلەنگەن ئالاھىدىلىكلەرنىڭ بىرىسى توغرا ئىلمى روھىدۇر، مەلۇم نەرسىدىن نامەلۇم نەرسىنى چىقىرىش، يۈز بەرگەن ئىشلارنى ئىنچىكە تەكشۈرۈش ۋە تەجرىبە پرىنسىپى بىلەن ئىسپاتلانمىغان نەرسىگە تەسلىم بولماسلىق كۆز قارشىنى ئەرەب ئۇستازلىرى ئوتتۇرغا قويغان.

ئەرەبلەر مىلادىيە توققۇزىنچى ئەسىرلەردە بۇ پرىنسىپنى قولغا كەلتۈرۈپ بولغان، يېڭى ئەسىر ئالىملىرى ئۇ بىلىملەردىن پايدىلىنىپ يېڭى ئىجادىيەتلەرگە يەتكەن. ھەسەن ئىبنى ھەيسەمنىڭ « كۆز ئىلىملىرىدىكى كۆز قاراشلىرى»، تۇسىنىڭ ماتىماتىكىدىكى پىكىرلىرى، ئىبنى سىنانىڭ «مىدىستىسنا ئىلمىدىكى كۆز قاراشلىرى» يېقىنقى زامانغىچە ياۋرۇپادا ئىلمى مەنبە قىلىناتتى. ئىنسانىيەت بىلىملىرى تارىخىنىڭ تارىخچىسى جورج سارتۇن، «ئىلىمنىڭ تارىخى» ناملىق ئەسىرىدە مۇنداق يەكۇن چىقىرىدۇ: « 4 ئەسىر بويى ئىلمى نەتجىلەرنىڭ بۈيۈكلىرى ئىسلام ئەقلىدىن چىققان. مۇشۇ تۆت ئەسىر بويى ئېلىپ بېرىلغان ئالاھىدە ئىلمى ئىزدىنىشلەرنىڭ كۆپىنچىسى ئەرەب تىلى بىلەن قولغا كەلگەن». ئۇستاز بىرىفولىت « ئىنسانىيەت قۇرۇلمىسى» ناملىق كىتاۋىدا مۇنداق دەيدۇ: « (روجىر بېيكۇن) ئەرەب ئىلمىنى چوڭقۇر ئوگەندى. ياۋرۇپادىكى تەجرىبە ئىلمىنى كەشىپ قىلىشتىكى پەزىلەت روجىر بېيكۇن ياكى فىرانسىس بېيكۇنغا نىسبەت بېرىلمەيدۇ. ئەمەلىيەتتە روجىر بېيكۇن ئىسلام بىلىمى ۋە پرىنسىپنى ياۋرۇپاغا يۆتكىگەن ئەلچىلەرنىڭ بىرسىدۇر، خالاس...» ئىسلام بىلىملىرى ياۋرۇپا ئىلمىگە نىسبەتەن يېڭى ئىلمىنىڭ ئاساسى ۋە گۈللىنىش مەنبىيى بولغان «تەبئەت ئىلمى» ۋە «ئىلمى روھ» ساھەسىدە زور تەسىر كۆرسەتكەن.

ئىسلام دىنى، دىن ۋە ئىلىم ـ پەننى بىرلەشتۈرىدۇ

يوقۇرقى پاكىتلارغا ئاساسەن دىن بىلەن ئىلىم ـ پەن كىلىشەلمەيدۇ، دېگەن نەزەرىيەنىڭ ئاساسى يوق، ئىسلامغا قىلىنغان قۇرۇق تۆھمەتتۇر. ئىسلامدىكى دىن ئىلىمدۇر، ئىسلامدىكى

بىلىم- مەرىپەت دىنىدۇر. ئىسلامنىڭ ئاساسى مۇشۇنداق گۈۋاھلىق بېرىدۇ.

ئىسلامدىكى دىن ئىلىمدۇر، چۈنكى ئىسلام دىنى يالغۇز ۋىجدانغىلا تايانمايدۇ، بەلكى تەپەككۇر قىلىش، قارىغۇلارچە دوراشنى رەت قىلىش ۋە دەلىل- پاكىتقا تايىنىش ئاساسىدا تۇرىدۇ. ئىسلامدىكى ئىلىم دىنىدۇر، چۈنكى بىلىم- مەرىپەت ئۆگىنىش ئەر ۋە ئايال مۇسۇلمانغا نىسبەتەن پەرز. ئىلىم شەخسنىڭ ياكى جەمىيەتنىڭ ئېھتىياجىغا قاراپ پەرز ئەين ياكى پەرز كىفايە بولىدۇ. پايدىلىق بىلىم - دىنى ياكى دۇنيالىق بولسۇن- ئىبادەت ۋە ئاللاھ يولىدىكى جىھادتۇر. بۇ غەربلىكلەرمۇ ئېتىراپ قىلغان بىر ھەقىقەت. ئۇنداقتا كۆز قارىشىمىزنى تەكىتلەش ئۈچۈن غەرب تەتقىقاتچىلىرىنىڭ بەزى گۇۋاھلىقنى كەلتۈرسەك مەسىلە يوق:

مۇتەپەككۇر هورتىن مۇنداق دەيدۇ: « يالغۇز ئىسلام دىنىدىلا دىن بىلەن ئىلىم - پەن بىرلىشىدۇ، ئىسلام دىنى دىن بىلەن پەننى بىرلەشتۈرگەن بىردىن- بىر دىندۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىسلام دىنىدا دىنىنىڭ ئىلىم - پەن دائىرىسىدە يەرلەشكەنلىگىنى، پەلسەپە ۋە دىنىنىڭ كۆز قارشىنىڭ بىر- بىرىگە قۇچاق ئاچقانلىقىنى كۆرەلەيسەن.» ئېتيان دىينى مۇنداق دەيدۇ: « ئىسلام ئەقىدىسى تەپەككۇر يولىغا توسالغۇ بولۇپ تۇرۇۋالمايدۇ، بىر ئادەم ئەقىدىسى توغرا مۇسۇلمان بولۇپ، شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە ئەركىن مۇتەپەككۇر بولالايدۇ. ئىسلامدا ئەركىن مۇتەپەككۇر بولۇش ئۈچۈن ئاللاھنى ئىنكار قىلىش كەتمەيدۇ. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئىلىمنىڭ قەدرىنى ئەڭ يۇقۇرى دەرىجىگە كۆتۈردى ۋە ئىلىمنى مۇسۇلمانىنىڭ مەجبۇرىيىتى دەپ بەلگىلىدى. ئۇ ئىلىمنىڭ پەزلىنى ئىبادەتتىن يوقۇرى دەپ كۆرسەتمە بەردى».

دىن بىلەن ئىلىم - پەننىنىڭ كىلىشەلمەسلىك مۇشكىلىسى قەيەردىن پەيدا بولغان؟

ئىسلام دىنىنىڭ ئىلىم - پەنگە بولغان كۆز قارشى مۇشۇنداق بولسا، ئۇنداقتا دىن بىلەن پەننىڭ زىتلىق كۆز قارىشى نەدىن پەيدا بولغان؟

دىن بىلەن ئىلىم - پەن كىلىشەلمەيدۇ، دېگەن كۆز قاراش ئىسلام مۇھىتىدىن يىراق ياۋرۇپادا پەيدا بولغان، بۇ خىل كۆز قاراش ئىسلام مۇھىتىدىن تامامەن يىراق بىر مۇھىتتىكى تالاش- تارتىشنى تەسۋىرلەپ بېرىدۇ. ئىسلام دىنى بىلىم ئېلىش ۋە ئۆگۈتۈشكە قىزىقتۇرىدۇ، - غەرب ئەللىرى يېڭى دەپ قارايدىغان- ئىلمى پرىنسىپ ئىسلامنىڭ بۆشۈكتىكى ۋاقتىدىلا پەيدا بولغان. مەسىلىنىڭ تېگىگە چوڭقۇر نەزەر تاشلايدىغان بولساق، دىن بىلەن ئىلىم - پەن كىلىشەلمەيدۇ، دېگەن كۆز قاراش ئىسلامغا نىسبەتەن خىيالى مەسىلە.

ئىلىم - پەنگە قارشى تۇرغان، پەن ئالىملىرىغا ئۆلۈم ھۆكۈم قىلغان ياكى ئاللاھنىڭ رەھمىتىدىن مەھرۇم قىلىۋەتكەن دىن غەربىنىڭ چىركاۋ دىنىدۇر. چىركاۋ دىنى پىكىر ئەركىنلىگىنى چەكلىدى، ئىلىم- پەنگە چىش تىرنىقى بىلەن قارشى تۇردى، ئىلمى نەزەرىيەلەرگە مۇقەددەس تونى كەيدۈرۈپ، قارشى نەزەرىيەنى ئوتتۇرغا قويغان ئالىملارنىڭ ھەممىسى بىلەن ئۇرۇشتى ۋە ئاتئېيست دەپ تۆھمەت چاپلىدى. مانا بۇ چىركاۋ دىنىنىڭ ئىلىم- پەنگە تۇتقان پوزىتسىيەسىدۇر.

دىن بىلەن ئىلىم - پەن ئارىسدا يۈز بەرگەن توقۇنۇشنىڭ ئىزاھاتى

تارىختا دىنلار بىلەن ئىلىم - پەنلەر ئارىسدا يۈز بەرگەن قاتتىق توقۇنۇشلارنى ئىزاھلاشقا توغرا كىلىدۇ، يەنى دىن ۋە ئىلىم - پەن گازارمىسىدىكى ئىككى تەرەپ ئارىسدا ياخشى نىيەت

بىلەن يۈز بەرگەن پىكرى زىددىيەتنى چۈشەندۈرۈش لازىم. بۇ خىل زىددىيەت ئىككى خىل ھالەتتە يۈز بېرىدۇ:

1. ئىككى تەرەپنىڭ بىرسى دەلىل- پاكىتسىز يەنە بىر تەرەپتىكىلەرنىڭ قېشىدىكى نەرسىگە ئومۇمىيۈزلۈك قارشى تۇرۇپ، مېنىڭ دائىرەمگە كىرمەيدۇ، دەپ ئويلىغاندا زىددىيەت يۈز بېرىدۇ. بۇ خىل زىددىيەت نادانلىق ۋە مەغرۇرلۇقتىن كېلىپ چىقىدۇ. بىر نەرسىنى ئېنىق بىلمەي تۇرۇپ يالغانغا چىقىرىش خاتالىقتۇر. بىلمىلىكلەرنىڭ قىلىدىغان ئىشى ئەمەس. بۇ ئادەتتە يېڭىرىم يولدا قالغان بىلەرمەنلەر تەرىپىدىن سادىر بولىدۇ. ھەقىقەتتە ھەر بىر ئادەمنىڭ ئۆز دائىرىسىدە توختىشى لازىم ئىدى.

تەبىئى پەن ياكى ئىجتىمائى پەن مۇتەخەسسىس ئالىملار ئۆز ساھەسىدىن سىرت باشقا مۇتەخەسسىلەر يەتكەن نەتىجىلەرنى قايتا تەكشۈرۈپ يۈرمەي قوبۇل قىلىدۇ. مانا بۇ ئىنسانىيەت بىلىملىرى تەرەققى قىلىدىغان توغرا ۋەزىيەت. ئەگەر ھەر بىر ئالىم ھەر بىر مەسىلىنى ئۆزى قايتا ئىزدىنىدىغان بولسا، ئۇ چاغدا ئىلىم- پەنلەر بىر قەدەممۇ تەرەققى قىلالمىغان بولاتتى. ئىلىم- پەنلەر ئالىملىرى ۋە دىنى ئالىملار ئارىسىدىكى ئىشمۇ شۇنداق بولۇشى لازىم.

2. ئىلىم - پەنلەر ۋە دىنلار ئوخشاشمىغان كۆز قاراشتا ماڭىدىغان مەسىلە بولۇپ قالسا، زىددىيەت يۈز بېرىدۇ. يەنى دىنلار ئىلىم - پەن تېمىلىرىنى ۋە ماددى كۆرۈلۈۋاتقان ھەقىقەتلەرنى روھى ئاساسى ئىچىگە كىرگۈزۈۋېلىپ، مۇئەييەن بىر خىل كۆز قاراشتا بولۇپ، بۇ كۆز قاراشلىرىنى كىشىلەرگە تاڭسا، زىددىيەت پەيدا بولىدۇ.

دىن ھەقىقەت، ئىلمى نەتىجە ھەقىقەت بولسا، ئىككى ھەقىقەت ئارىسىدا دوسلىشىش ۋە ھەمكارلىشىش ۋاجىب بولىدۇ. ئەگەر ئىككى ھەقىقەت بىر بىرىنى يالغانغا چىقارسا، ئۇ ئىككى ھەقىقەتنىڭ بىرسى شەكسىز باتىل ۋە ئىشەنچىسىزدۇر. سۆزىمىزنىڭ دەلىلى، ئوتتۇرا ئەسىردە غەرب چېركاۋلىرى ئاستىرنومىيە، فىزىكا، جۇغراپىيە ۋە ئۇندىن باشقا ئىلىملاردىكى مۇئەييەن كۆز قاراشنى ئاساس سۈپىتىدە نەزەرىيە قىلىشتى. بۇ ئىلمى كۆز قاراشلارغا مۇقەددەسلىك دىنى تونىنى كەيدۈردى، ئىلمى ھەقىقەتلەر ئېتىقادنىڭ بىر قىسمىغا ئايلاندى. ياۋرۇپادىكى ئىلمى ئويغۇنۇش - ئىسلام دۇنياسىدا تونۇلغان ئىلمى پرىنسىپ بىلەن تەسىرلەنگەن- ئالىملار ۋە ئەركىن مۇتەپەككۇرلەرنىڭ قولى ئارقىلىق كۆتۈرۈلگەندە، ئالىملارنىڭ كۆز قاراشلىرى ۋە ئىجادىيەتلىرى چېركاۋنىڭ مۇقەددەس نەزەرىيەلىرى بىلەن سوقۇشتى. مۇشۇ سەۋەبتىن غەربتە دىن بىلەن ئىلىم- پەن ئارىسدا ئېغىر تالاش- تارتىش ۋە جىدەل- ماجرا يۈز بەردى. كاتتا ئالىملار چېركاۋنىڭ قوربانىغا ئايلىنىپ كەتتى...

دىنىنىڭ رولى تۈگىدىمۇ؟

بەزىلەر، ئەمدى دىنىنىڭ رولى ئاياغلاشتى، دىنىنىڭ ئورنىنى ئىلىم - پەن ئىگەللىدى دەيدۇ، بۇ كۆز قاراشنىڭ ئاساسى بارمۇ؟ بۇ ئىلمى ياكى مەنتىقى ياكى ئەمەلى ھەقىقەتمۇ؟ كەسكىن خاتىرجەم ھالەتتە، بۇ گۇمانى كۆز قاراش مۇتلەق توغرا ئەمەس دەپ جاۋاب بېرەلەيمىز. چۈنكى دىن ئىنسانغا نىسبەتەن تاشلىۋەتسە بولىدىغان ھاياتتىن سىرتقى ياكى تاسادىبى پەيدا بولۇپ قالغان قوشۇمچە نەرسە ئەمەس.

20 - ئەسىردىكى تەجرىبە ئىلمىنىڭ ئاساسچىلىرى - ئىلمى ئۇسۇل بىلەن- دىنى

ھەقىقەتلەرنى قوللايدۇ ۋە ئىمانغا قايتىش لازىم دەپ دەۋەت قىلىشىدۇ. شۇنداقلا تۆرلۈك پەنلەردىكى 30 ئامرىكىلىق فىروففىسورلارنىڭ ھەر بىرى ئاللاھنى قانداق تونۇغانلىقى ۋە بىلىم- مەربىپىتى ئارقىلىق قانداق ھىدايەت تاپقانلىقى توغرىسىدا ماقالە يېزىشقان، بۇ 30 فىروففىسورنىڭ ماقالىلىرى «ئىلىم- پەن دەۋرىدە ئاللاھ ئاشكارا بولىدۇ» ناملىق كىتاب نامىدا نەشىر قىلىنغان. چۈنكى دىن ئىنساننىڭ تەبىئىتىدىن كېلىپ چىققان ئەسلى بىر پارچە نەرسە ۋە ئىنساننىڭ ھەقىقى ئېھتىياجىدۇر. ئىنسان ئىبتىدائى ئىنسانلارغا ئوخشاش ئىلىم ـ پەندىن بىھاجەت بولسىمۇ، دىندىن بىھاجەت بولغان بىرەر مىللەتنى بىرەر ئۆرۈن ياكى بىرەر زاماندا كۆرۈپ باقمىدۇق. بەزىدە بەزى كىشلەر دىنغا پۇت ئاتىدۇ، دىنغا قارشى ئىنقىلاپ قوزغايدۇ، لېكىن ئۇ ئەمەلىيەتتە دىندىكى بۇرۇلۇشقا ياكى بۇرۇلۇپ كەتكەن دىنغا ياكى ئىنسانلار ئۆزلىرى پەيدا قىلىۋالغان دىنغا پۇت ئاتىدۇ.

ئىنساننىڭ دىنغا مۇھتاجلىقى

ئىنساننىڭ دىنغا بولغان ئېھتىياجى ئىككىنچى مەسلە ئەمەس، ئۇ ئىنسانغا نىسبەتەن ھاياتنىڭ جەۋھىرى، ۋۇجۇدىيەتنىڭ سىرىغا تۇتىشىدىغان ئاساسلىق مەسلە. ئەقىل ۋۇجۇدىيەتتىكى بۈيۈك ھەقىقەتلەرنى بىلىشكە مۇھتاج: ئىنسان ئۆزىنى بىلىشكە ۋە ئەتراپىدىكى چوڭ كائىناتنى تونۇشقا مۇھتاجلىقىدىن ئېتىلىپ چىققان ئەقىدىگە مۇھتاج. ئىنسان تۇغۇلغاندىن تارتىپ، نەدىن كەلدى؟ نەگە بارىدۇ؟ نېمە ئۈچۈن؟ دېگەن سوئاللارغا جاۋاب بېرىشكە مۇھتاج. بۇ سوئاللارغا دىنغا تايانماي تۇرۇپ جاۋاب بەرگىلى بولمايدۇ. دىن ئىنسانغا بۇ ئالەمگە تاسادىبى كېلىپ قالمىغانلىقى، ئۇنىڭ ياراتقۇچى پەرۋەردىگارىنىڭ بارلىقىنى تونىتىدۇ...

ئىنساننىڭ ئەتراپىدىكى بۈيۈك كائىنات ئىنساننىڭ دۈشمىنى ئەمەس ياكى ئىنساندىن يات نەرسە ئەمەس، ئۇمۇ- ئىنسانغا ئوخشاش- ئىنتىزام بىلەن ماگىدىغان مەخلۇق. مۇشۇ ئەقىدە بىلەن ئىنسان بۈيۈك كائىنات ۋە كائىناتنىڭ پەرۋەردىگارى بىلەن باغلىنىدۇ ۋە ئەتراپىدىكى كائىناتتىن قورقۇپ ياكى يىتىمسىراپ ياشىمايدۇ. دىن ئىنسانغا ئۆلۈمدىن كېيىن نەگە بارىدىغانلىقىنى تونىتىدۇ. شۇنداقلا دىن، ئىنساننىڭ نېمە ئۈچۈن يارىتىلغانلىقى؟ نېمە ئۈچۈن ئالاھىدە مەخلۇق قىلىنغانلىقى؟ غايىسى ۋە ۋەزىپىسىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى تونىتىدۇ. ئىنسان بىكاردىن بىكار يارىتىلمىدى، يالغۇز ئاللاھقا ئىبادەت قىلىش، ئاللاھنىڭ زېمىندىكى خەلىپىسى بولۇش ۋە ئاللاھ بويسۇندۇرۇپ بەرگەن ئىمكانىيەتلەر بىلەن يەر شارىنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن يارىتىلدى... دىنسىز -توغرا ئەقىدىسىز- ياشىغان ئىنسان بەختسىز ئىنساندۇر، ئۇ ئۆز نەپسىدە غايىسىز ياشايدىغان باشقا ھايۋانلاردىن قىلچە پەرقلەنمەيدىغان ھايۋاندۇر... ئۇ ئىنسان قانداق يارىتىلغانلىقى؟ كىمنىڭ ياراتقانلىقى؟ نېمە ئۈچۈن ياشايدىغانلىقى؟ نېمە ئۈچۈن ئۆلىدىغانلىقى؟... نى بىلمەيدىغان ۋەزنىسىز ۋە قىممىتى يوق مەخلۇقتۇر. ئۆزىنىڭ قەدىر قىممىتى، ھاياتلىقنىڭ سىرى، غايىسىنى بىلمەيدىغان ئىنسان نېمە دېگەن بەختسىز ئىنسان ھە!! « بىز مەڭگۈلۈك ئۈچۈن يارىتىلدۇق، بىر ئالەمدىن يەنە بىر ئالەمگە يۆتكىلىمىز» دەيدۇ ئۆمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىز .

ئىنساننىڭ تەبئىيتى دىنغا مۇھتاج: ئىنسان دىنغا ۋىجدان، تۇيغۇ تەرەپتىنمۇ مۇھتاج.

ئىنسان ئەقىل، ۋىجدان ۋە روھدىن تەركىب تاپقان مەخلۇق. ئىنسانىڭ تەبئىيتىنى بىلىم- مەرىپەت، ئەدەبىيات- سەنئەت قاندۇرالمايدۇ. ئەقىدىدىن باشقىسى روھى بوشلۇق، ئىنسان تەبئىيتىنىڭ چاڭقىشىنى قاندۇرالمايدۇ...

ئىنسانغا پسىخولوگىيە سالامەتلىكى ۋە روھى كۈچكە مۇھتاجلىق نوقتىسىدىن دىن زۆرۈر: ئىنسانىڭ نەپسى ئۈمىد ۋە قورقۇنچىدا تايىنىدىغان كۈچلۈك بىر يۆلەنچۈكنىڭ بولۇشىغا ئىنتىلىدۇ. دىنى ئەقىدە بۇ رولنى ياخشى ئورۇنلىيالايدۇ...شۇنىڭ ئۈچۈن مۇستەھكەم ئەقىدىسىز ياشايدىغانلار روھى كىسەللىك، نىرۋا جىددىيلىشىش كىسلى، زىھنى ئىزتىراب بولۇش كىسىلىگە گىرىپتار بولىدۇ. ئۇلارغا بىرەر ھادىسە كىلىپ قالسا تىزلا تۈگىشىدۇ ياكى ئۆزىنى ئۆلتۈرۋالىدۇ ياكى روھى كىسەل بولۇپ ياشاپ قالسا، تىرىك ئۆلۈكلەردەك ياشايدۇ.

دوكتۇر كارىل بانج « ھازىرقى ئىنسان ئۆزىنى ئىزدىمەكتە»ناملىق كىتاۋىدا مۇنداق دەيدۇ: « ئۆتكەنكى 30 يىل مابەينىدە دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىن ماڭا كىسەل كۆرسەتكەن بىمارلارنىڭ ھەممىسىنىڭ كىسىلىنىڭ سەۋەبى، ئىمانىنىڭ ئاجىزلىقى، ئەقىدىسىنىڭ داۋالغۇپ تۇرغانلىقىدۇر. ئۇلار ئىمانىنى قايتۇرغاندىن كىيىن ئاندىن شىپا تىپىشتى». دوكتۇر (بىريال) :« ھەقىقى دىيانەتلىك ئىنسان ھەرگىزمۇ پسىخولوگىيە كىسىلىگە گىرىپتار بولمايدۇ» دەيدۇ. مەنپەتپەرەس پەيلاسوپ ۋىليام چيمس: «ئىككىلىنىشنى داۋالاشنىڭ ئەڭ ياخشى دورىسى ئىماندۇر» دەيدۇ. « قايغۇرماي، باتۇرلارچە ياشاڭ» دىگەن كىتابىنىڭ ئاپتورى دالى گارنىك: «پسىخولوگ ئالىملىرى، كۈچلۈك ئىمان، دىندا مۇستەھكەم تۇرۇش- ئىككىلىنىش، ئىزتىراب بولۇش ۋە جىددىيلىشىش كىسەللىرىنى ساقايتىشقا كىپىل دەپ قارايدۇ» دەيدۇ.

جەمىيەت ئەخلاقى ئۆلچەم ۋە پرىنسىپ ئۈچۈن دىنغا مۇھتاج، چۈنكى جەمىيەت ياخشى ئىشلارنى قىلىش، كۆزەتكۈچى بولمىسىمۇ مەجبۇرىيتىنى ئىجرا قىلىشقا تۈرۈتكە بولىدىغان دىنغان مۇھتاج. شۇنداقلا كىشلەرنىڭ بىر- بىرى بىلەن بولغان ئالاقىسىنى كونترول قىلىدىغان ئۆلچەملەر تۈپەيلىدىن دىنغا مۇھتاج... دىن ۋە ئىتىقاد بولمىسا قانۇن- تۈزۈملەر يوقۇرقى ئۆلچەملەرنى يارىتالمايدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئىنسانىنىڭ ئىچىدىن ھەرىكەت قىلىدىغان ئامىللار ۋە ئۆلچەملەر بولۇشى كىرەك. بەزى ئاتئىستلارنىڭ ئۆزىمۇ ئاللاھ ۋە قىيامەت كۈنى ئەقىدىسىگە ئىگە دىن بولمىسا ھاياتنىڭ رۇس ۋە نورمال ماڭمايدىغانلىقىنى ئىتىراپ قىلىدۇ. فولتىر:" ئەگەر ئاللاھ بولمىغان بولسا ئاللاھنى يارىتىشىمىز لازىم" دەيدۇ.

تارىخ ۋە رىئاللىقنىڭ گۇۋاھلىقى

تارىخ تەجرىبىلىرى ۋە ئەمەلىيەت رىئاللىقلىرى ھاياتتا ئىمانىنىڭ ئەسلى ۋە ئىنسان ئۈچۈن زۆرۈر نەرسە ئىكەنلىكىنى سۆزلەيدۇ. دىن شەخسلەرنىڭ خاتىرجەم بولۇشى، بەختلىك بولۇشى ۋە پاك بولۇشى ئۈچۈن زۆرۈر بولسا، جەمىيەتنىڭ مۇقىم بولۇپ، تەرەققى قىلىشى ئۈچۈن مۇھىم. قايسى بىر جەمىيەت دىنى ئەقىدىنى ئەمەلدىن قالدۇرۋىتىپ ياشىشى ۋە شەخسلەرنىڭ دىندىن بىھاجەت بولۇشى مۇمكىن ئەمەس...

دىنىنىڭ ئورنىنى باشقا نەرسە باسالمايدۇ

بەزى كىشلەر ئىلىم - پەن ياكى ھازىرقى پىكري ئىدئولوگىيەلەر ئارقىلىق دىندىن بىھاجەت بولغىلى بولىدۇ دەپ قارايدۇ. ھەر ئىككىلى خىل تەسەۋۋۇر توغرا ئەمەس.

ئىلىم ـ مەرىپەت دىنىنىڭ ئورنىنى باسالمايدۇ: ئىلىم قايسى ئەھۋالدا بولمىسۇن دىن ۋە ئىمانىنىڭ ئورنىنى ئالالمايدۇ، چۈنكى ئىلىم مەيدانى دىنىنىڭ مەيدانىغا ئوخشمايدۇ. بۇ يەردىكى « ئىلىم» دىن غەرب ئۇقۇمىدىكى ئىلىم مەقسەت قىلىنىدۇ. ئىسلام ئۇقۇمىدىكى ئىلىم كائىناتنىڭ قىسمەن كۆرنۈشلىرىنى بىلىشنى ۋە بۇيۇك ۋۇجۇدىيەت ھەقىقەتلىرىنى بىلىشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. يەنى دۇنيا ۋە دىنى ئىلىمنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. چۈنكى بۇ ئىلىم يالغۇز ماددا ئىلمى ئەمەس، بەلكى كائىنات، ھاياتلىق، ئىنسان ۋە ياراتقۇچىغا ئالاقىدار ئىلىمدۇر.

غەرب ئۇقۇمىدىكى ئىلىم دىنىنىڭ ئورنىنى باسالمايدۇ، چۈنكى بۇ ئىلىمنىڭ خىزمىتى ئىنسانغا تۇرمۇش سەۋەبىلىرىنى ئاسانلاشتۇرۇپ بېرىشتۇر. بۇ ئىلىم ئىنساننىڭ تۇرمۇش قىيىنچىلىقىنى ھەل قىلىشقا ياردەم بېرىدۇ، لېكىن ۋۇجۇدىيەت مۇشكۈلىسىنى ھەل قىلىشقا ياردەم بېرەلمەيدۇ... شۇنىڭ ئۈچۈن پەن ـ تېخنىكىدا تەرەققى قىلغان شەھەرلىكلەرنىڭ كۆپىنچىسى روھى بوشلۇقتىن، ئىككىلىنىشتىن، پىكرى ئىزتىرابلىقتىن ۋە داۋاملىق غەم-قايغۇنى ھېس قىلىشتىن شىكايەت قىلغانلىقىنى كۆرەلەيمىز. ئۇ ئەللەرنىڭ ياشلىرى توغرا يولغا ھىدايەت تاپمىسىمۇ، ھايات ئۇسۇلى، ماددى مەدەنىيەتكە قارشى قوزغىلىپ، تۇرلۇك پىكرى ۋە ئىستىلى يوللاردا كېتىپ بارغانلىقىنى كۆرگىلى بولىدۇ.

ئىلىم ـ پەن ئىنسانغا ئۇسۇل- چارە بېرەلەيدۇ، لېكىن نىشان ياكى غايە بېرەلمەيدۇ. ئىنساننىڭ تۇرمۇشى پاراغەتتە بولۇپ، غايىسىز ياشىسا نېمىدىگەن بەختسىز ھايات بۇ! دىنىنىڭ ئۆزىلا ئىنسانغا تۇرمۇش كەچۈرۈشتە يوقۇرى غايە ئاتا قىلالايدۇ. ئۇنىڭ ھاياتىغا ئېتىبار بېرىدۇ، ئۇنىڭغا ۋەزىپە بەلگىلەپ بېرىدۇ...

ئىلىم ـ پەن ئىنسانغا ئۇچىدىغان ئىككى قانات بەردى، لېكىن ئۇنىڭغا ئىنسانى قەلب ئاتا قىلالمىدى!. ئىنسان ھاياتلىقتا (ئىنساننىڭ قەلبىسىز) ياشاپ قالسا، ئۇنىڭ قولىدىكى پەن ـ تېخنىكا ئامىللىرى ۋەيران قىلىدىغان ئاتوم بومبىلىرى ، خېمىيىلك قورال‌لارغا ئايلىنىدۇ...ئىلىم ـ پەن تەرەققى قىلدى، ئىنسان ئىلىم- پەنگە تايىنىپ ئايغا پۇتىنى قويالىدى، لېكىن دۇنياغا كىلىش سىرى ۋە ياشاش غايىسىغا قولىنى قويالمىدى! ئىنسان پەن ـ تېخنىكا ئارقىلىق كۆپ نەرسىلەرنى كەشىپ قىلىپ چىقالىدى، لېكىن ئۇ ئۆزىنىڭ ھەقىقىتىنى كەشىپ قىلالمىدى! 20 ـ ئەسىردىكى ئىلىم- پەن ئىنساننى ئايغا يەتكۈزدى، لېكىن يەر شارىدا بەخت- سائادەتكە يەتكۈزەلمىدى! ئاي شارىدىن توپا ۋە تاشلارنى كەلتۈرەلىدى، لېكىن بەختسىزلىك، ئىككىلىنىش ۋە زايا بولۇپ كېتىشتىن چىقىرىدىغان نەرسىنى تاپالمىدى...

ئىلىم ـ پەن ئىنساننىڭ سىرتقى ھاياتىنى ئىسلاھ قىلدى، ئىچكى ھاياتىنى ئىسلاھ قىلىشتىن ئاجىز كەلدى... ئىلىم -پەن 20- ئەسىرنىڭ ئىنسانلىرىغا بەزى تەبىئەت كۈچلىرىدىن غەلىبە قىلالايدىغان قورالنى بېرەلىدى لېكىن ئۆزىدىن، شەھۋەتىدىن، ئىككىلىنىشتىن، قورقۇنچىسىدىن، ئىچكى ۋە ئىجتىمائى توقۇنىشىدىن غەلىبە قىلىدىغان نەرسىلەرنى بېرەلمىدى...

ئاللاھقا ئىمان كەلتۈرۈش ئىنسانغا ئەڭ قىيىن قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ كىتەلىگىدەك نىھايەتسىز كۈچ ـ قۇۋۋەت ئاتا قىلالايدۇ، ئىمانلىق ئىنسان يوقۇرى نىشان ئۈچۈن كۆرەش قىلىپ ھەرىكەت قىلىدۇ، تۆۋەن غايىلاردىن يىراق بولىدۇ. ئاللاھقا ئىمان كەلتۈرۈش ئىنسانغا

ھەرىكەتلەندۈرگۈچى كۈچ ئاتا قىلىدۇ، بۇ كۈچ گۈزەل ئەخلاقنىڭ ئاساسى ۋە ئەقىدە كۈچىنىڭ مەنبەيىدۇر...

يېڭى ئىدئولوگىيولەر دىننىڭ ئورنىنى ئالالمايدۇ

پەن ـ تېخنىكا دىنىنىڭ ئورنىنى ئالالمىسا، زېمىندىن پەيدا بولغان ئىدئولوگىيەلەرمۇ دىنىنىڭ ئورنىنى باسالمايدۇ. مەدەنىيەت مۇتەخەسسىسى ئارنولىد توينبى مۇنداق دەيدۇ: «دىندار بولۇش ئىنسانىنىڭ تەبئىيتى، ئىنسان دىنسىز ياشىيالمايدۇ، ياۋرۇپادىكى دىن ئۆز ئورنىدىن چېكىنگەنلىكى ئۈچۈن، ئۇنىڭ ئورنىغا كاپىتالىزىم، سوتسىيالىزىم... دېگەندەك تۈرلۈك ئىدئولوگىيە دەپ ئاتىلىدىغان دىنلار چىقتى...

دىنلار ئىنسانىنى جەمىيەت قۇللۇقى، شەخسلەر قۇللۇقىدا ياشاشتىن ئازات قىلغاندىن كېيىن، ئىنسان جەمىيەت تۈرمىسىگە قايتتى، مەڭگۈلۈك ھەقىقەت بىلەن بىۋاستە ئالاقە باغلىغاندىن كېيىن دىكتاتۇرىيە دەۋرىگە قايتتى. ئىنسان قىممىتىنى يوقۇتۇپ، چۇمۇلە جەمئىيىتىدىكى بىر ئىجتىمائى چۇمۇلە بولۇش ئۈچۈن ئاجىزلاشتى! دىنلار ئىنسانغا، ئىنسان ئىجتىمائى ھاشارەت ئەمەس، ھۆرمەت، ھېس قىلىش ۋە تاللاش ئىقتىدارىغا ئىگە ئىنسان دەپ ئۆگەتكەن ئىدى... تۈرلۈك ئىدئولوگىيەلەر بۇ ھەقىقەتنى ئۇنتۇلدۇرالمايدۇ، چۈنكى تۈرلۈك ئىدئولوگىيەلەر دىنلار ئاتا قىلغان روھى ئازاتلىقنى بېرەلمەيدۇ...دىن ئىنسانىنىڭ ھاياتلىق قەلبى... ئىنسان ئۈچۈن ھاياتلىق جەۋھىرى... دىن نۇرلاندۇرىدىغا نۇر، ئىنسان دىندىن بىھاجەت بولالمايدۇ... ئىدئولوگىيەلەر دىنىنىڭ ئورنىنى باسالمايدۇ، چۈنكى بۇ ئىدئولوگىيەلەر بىر بىرىنى ياخشى كۆرۈش ۋە ھەمكارلىشىش ئورنىغا، بىر بىرىنى يامان كۆرۈش تۇيغۇسىنى بېرىدۇ. ئىدئولوگىيەلەر نان بېرەلىگەن بىلەن روھى خاتىرجەملىك ۋە روھى ئازاتلىق بېرەلمەيدۇ».

دىن خەلقنى زەھەرلەيدىغان ئەپيۇن دېگەن دەۋاغا رەددىيە

ماركسىزىم : «دىنىنى خەلقنىڭ ئەپيۇنى» دەپ قارايدۇ، بۇ كۆز قاراش جىڭدا ئولتۇرمايدۇ: توغرا دىن، خەلقنى مەس قىلمايدۇ، ئاخىرەتتىكى نېئمەت تەلپىگە غەرق بولۇپ كېتىپ، دۇنيادىكى ھوقۇقىنى تەلەپ قىلىشتىن مەشغۇل قىلمايدۇ. توغرا دىن زۇلۇمغا كۆز يۇممايدۇ، پاساتچىلىق ۋە بۇزرۇلۇشقا رازى بولمايدۇ. ماركسىنىڭ كۆز قارىشى بەزى دىنلارغا نىسبەتەن توغرا بولسىمۇ، ئىسلام دىنىغا نىسبەتەن توغرا ئەمەس...

ئىسلام دىنى ، ئىنسانىنى ئاللاھدىن باشقىسىغا قۇلچىلىق قىلىشتىن ئازات قىلغان بۈيۈك ئىنسانى ئىنقىلاپتۇر. ئىسلام پىكىر، ۋىجدان، تۇيغۇ ۋە رىئاللىق ھاياتىدىكى ئىنقىلابتۇر. ئىسلامدىكى ئىنقىلابىنىڭ شوئارى" بىر ئاللاھدىن باشقا ئىلاھ" يوق دېگەن سۆزدۇر، زېمىندا سۆز ياكى ئىش۔ ھەرىكەتتى ئارقىلىق قايسى بىرسى ئىلاھلىقنى دەۋا قىلىدىكەن ياكى ئىلاھلىق بىلەن شۇغۇللىنىپ باقىدىكەن، ئۇ ۋۇجۇدى يوق يالغانچى كەززاب. ئۆزلىرىنى ئاللاھ بىلەن بىرگە ئىلاھ ياكى ئاللاھدىن تۆۋەنرەك ئىلاھ دەپ گۇمان قىلغانلارنىڭ ھەممىسى مەڭگۈ تارىخ سەھنىسىدىن چۈشۈپ، يوقۇلۇشى ۋاجىب.

كىشلەر ئىسلامدا باراۋەر، بىرسى يەنە بىرسىنى قۇل قىلىشى توغرا ئەمەس، ئەگەر بەزى كىشلەر زۇلۇم قىلسا، كىشلەرنىڭ ئۇ زالىمنى چەكلىشى ۋاجىب، بولمىسا ھەممىسى گۇناھقا

شېرىك بولىدۇ. ئاللاھ قۇرئاندا مۇنداق دەيدۇ:

وَلاَ تَرْكَنُواْ إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُواْ فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ اللّهِ مِنْ أَوْلِيَاء ثُمَّ لاَ تُنصَرُونَ (**113**)

«زالىملارغا مايىل بولماڭلار، (مايىل بولساڭلار) دوزاخ ئازابىغا قالىسىلەر، سىلەرگە اللە دىن باشقا (دوزاختىن قۇتۇلدۇرىدىغان) ھېچ يارەمچى يوقتۇر، ئاندىن كېيىن ھېچ ياردەمگە ئېرىشەلمەيسىلەر» [ھۇد سۈرىسى، 113- ئايەت.]

وَاتَّقُواْ فِتْنَةً لاَّ تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُواْ مِنكُمْ خَآصَّةً وَاعْلَمُواْ أَنَّ اللّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ (**25**)

«سىلەرنىڭ ئاراڭلاردىكى زۇلۇم قىلغانلارنىڭ بېشىغا كېلىش بىلەنلا چەكلىنىپ قالمايدىغان بالا-قازادىن ساقلىنىڭلار، بىلىڭلاركى، اللەنىڭ ئازابى قاتتىقتۇر » [ئەنفال سۈرىسى، 25- ئايەت.]

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: « سىلەردىن كىم يامان ئىشنى كۆرسە قولى بىلەن توسسۇن، قولى بىلەن توسالمىسا تىلى بىلەن توسسۇن، تىلى بىلەنمۇ توسالمىسا، قەلبىدە نارازىلىق بىلدۈرۈش ئارقىلىق توسسۇن» دېگەن. مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم زۇلۇم ۋە ئىچكى پاساتچىلىققا قارشى تۇرۇشنى سىرتقى دۈشمەنگە قارشى تۇرغاندەك بىر قاتاردا قويغان، چۈنكى ھەر ئىككىسىلى ئاللاھ يولىدىكى جىھادتۇر. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمتىن « جىھادنىڭ قايسى ئەۋزەل؟ دەپ سورالغاندا، زالىم ھاكىمنىڭ ئالدىدا ھەق گەپ قىلىش» دېگەن، نەسەئى رىۋايەت قىلغان، بۇ جىھاد جىھادنىڭ ئەڭ يوقۇرىسى دەپ قارالغان. ئىسلام دىنى ئۆلۈپ كەتكەنگە قەدەر زۇلۇمغا قارشى تۇرۇشقا قىزىقتۇرىدۇ، بۇ يولدا ئۆلۈپ كېتىپ قالسا شېھىت سانىلىدۇ.

ئىسلام دىنى مۇسۇلماننى كۆڭۈل ئىززىتى ۋە ھۆرمەت- شەرەپ تۇيغۇسى بىلەن تەربىيلەيدۇ، كۆڭۈل ئىززىتىنى ئىماننىڭ تەسىرى ۋە خۇسۇسىيىتى دەپ قارايدۇ: «غەلىبە، ئىززەت- شەرەپ اللەغا، اللەنىڭ پەيغەمبىرىگە ۋە مۆمىنلەرگە مەنسۇپ» [مونافىقۇن سۈرىسى، 8- ئايەت.]

شۇنىڭ ئۈچۈن ئىسلام دىنى خارلىققا رازى بولۇپ، باش ئىگىدىغان، پۈتىنى ئۇشكەللەرگە سالسا، قۇتۇلۇش ئامالىنى قىلماي سەۋر قىلىدىغان مۇنداق كىشلەردىن بىزار. قۇرئاننىڭ خىتابىغا قاراڭ:

إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلآئِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ قَالُواْ فِيمَ كُنتُمْ قَالُواْ كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الأَرْضِ قَالْوَاْ أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُواْ فِيهَا فَأُوْلَئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءتْ مَصِيرًا (**97**)

{ ئۆزلىرىگە زۇلۇم قىلغۇچىلار (يەنى ھجرەتنى تەرك ئېتىپ كۇففارلار بىلەن بىللە تۇرغۇچىلار)نىڭ جانلىرى پەرىشتىلەر تەرىپىدىن ئېلىنىدىغان چاغدا، پەرىشتىلەر ئۇلاردىن: « (دىنىڭلارنىڭ ئىشىدا) قايسى ھالەتتە ئىدىڭلار؟» دەپ سورايدۇ. ئۇلار:«زېمىندا(يەنى مەككە زېمىندا) بىز (دىننى بەرپا قىلىشتىن) بوزەك قىلىنغان ئىدۇق » دەيدۇ. پەرىشتىلەر:« ھجرەت قىلساڭلار اللەنىڭ زېمىنى كەڭرى ئەمەسمىدى؟» دەيدۇ. ئەنە شۇ(ھجرەت قىلمىغان) لارنىڭ بارىدىغان جايى جەھەنەمدۇر. جەھەننەم نېمىدېگەن يامان جاي!} [نىسا سۈرىسى، 97-

ئايەت.]

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم، قازايى قەدەرگە ئىشىنىش نامى بىلەن ھاياتىنىڭ تۈرلۈك ھادىسىلىرى ۋە قىيىنچىلىقلىرىغا قول قوشتۇرۇپ تەسلىم بولۇش مەنتىقىسىگە رەددىيە بېرىدۇ. بۇنى ئاللاھنىڭ دىنىدىكى ئاجىزلىق قاتارىدىن دەپ باھا بېرىدۇ. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: « ئاللاھ ئاجىزلىقنى ئەيىپلەيدۇ، ھوشيار بولغىن. سەۋەبىنى قىلساڭمۇ، بىر ئىشتا مەغلۇب بولۇپ كەتسەڭ، ئۇ چاغدا (ئاللاھ كۇپىلدۇر) دېگىن» دېگەنىدى. ئەبۇداۋۇد رىۋايەت قىلغان.

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دۇئالىرىدىمۇ ئاجىز بولۇپ قېلىشتىن پاناھ تىلەپ:« ئى ئاللاھ، غەم- قايغۇدىن پاناھ تىلەيمەن، ئاجىزلىق ۋە ھورۇنلۇقتىن پاناھ تىلەيمەن، قورقۇنچاقلىق ۋە بېخىللىقتىن پاناھ تىلەيمەن، قەرزدار بولۇپ قېلىش ۋە زۇلۇمغا يولۇقۇشتىن پاناھ تىلەيمەن» دەپ دۇئا قىلمىغانمىدى ۋە بىزلەرنىڭ شۇنداق دۇئا قىلىشىمىزنى تەۋسىيە قىلمىغانمىدى!... بۇ دۇئادا ئىنسانغا چاپلىشىدىغان ھەر قانداق ئاجىزلىق كۆرۈنۈشلىرىدىن ئامانلىق تىلەش چىقىپ تۇرىدۇ. قۇنۇت دۇئايىمىزدا ئوقۇيدىغان: «ئى ئاللاھ ساڭا تۇزكورلۇق قىلىدىغان كىشىنى ئېلىپ تاشلايمىز» دەپ دۇئا قىلىمىز. مانا بۇ-ئورنى قانداق بولۇپ كەتسۇن- ھەر قانداق زالىم بىلەن قارشىلاشقانلىقتۇر. ناھەقچىلىق، ئاجىزلىق، قۇللۇققا قارشى ئىنقىلاب قوزغاشقا دەۋەت قىلىدىغان ھەقىقەت، ئەركىنلىك ۋە ئادالەتكە ياردەم بېرىشكە تەشەببۇس قىلىدىغان دىنني«خەلقنىڭ ئەپيۇنى» دېسە ئەقىلغا سىغامدۇ؟

ماركىس ئەپەندى بۇ سۆزىنى دېگەن ۋاقىتدا ئىسلامنىڭ زۇلۇم، چېكىدىن ئېشىش ۋە پاساتچىلىققا قارشى تۇرۇش پوزىتسىيەسىنى ياخشى چۈشەنمىسە كېرەك. ئىلمى پرىنسىپقا نەزەر سالساق، بىر نەرسىگە ھۆكۈم چىقىرىش، ئەۋۋال ئومۇميۈزلۈك تەتقىق قىلغاندىن كېيىن ئاندىن ھۆكۈم چىقىرىشنى تەۋسىيە قىلىدۇ. ماركىسىزىم نەزەرىيەسى، پەلسەپەسى ۋە يۈلۈنۈشلىرىنى تەتقىق قىلغۇچىسى مۇتەخەسسىس ئىسلام مۇتەپەككۇرى دوكتۇر رۇشدى فەككار، ماركىسنىڭ ئاخىرقى ھاياتىدا دىننى ئېتراپ قىلغانلىقىنى، ئۇنىڭ دەسلەپتە دىننى ئىنكار قىلىشى پەلسەپەۋى كۆز قاراش بولماستىن سىياسى نوقتىدىن بولغانلىقىنى بايان قىلىدۇ.

ئالتىنچى باپ. ئىسلام تەربىيسى

رەببانىيەت (ئاللاھنى تونۇتۇشنى ئاساس قىلغان ئىلاھى تەربىيە)

ئىسلام تەربىيىسىدىكى ئاللاھنى تونۇشنى ئاساس قىلغان، يەنە بىر مەنا بىلەن ئېيتقاندا ئىماننى ئاساس قىلغان تەربىيە- «مۇسۇلمان قېرىنداشلار» چۈشەنگەنلەك ۋە ئەمەلىيەتتە ئىجرا قىلغانلەك تەربىيىنىڭ ئەڭ مۇھىم، شەرەپلىك ھەم چوڭقۇر تەسىرگە ئىگە تەرىپى. ئىسلام تەربىيىسىنىڭ دەسلەپكى نىشانى: ئىمانلىق (ئاللاھقا ئىشەنگەن) ئىنساننى بارلىققا كەلتۈرۈش بولغىنى ئۈچۈن، شۇڭا ئىماننى ئاساس قىلغان تەربىيە ئەڭ مۇھىم دەيمىز.

ئىسلام دىنى كۆرسەتمىسىدە ئىمان: ئېغىزدىكى قۇرۇق سۆز ياكى قۇرۇق داۋا بولماستىن، بەلكى ئۇ بىر ھەقىقەت بولۇپ، ئۇنىڭ نۇرى ئەقىلگە يەتسە، ئەقىل قانائەت قىلىدۇ، ۋىجدانغا يەتسە، ۋىجدان ئۇرلەيدۇ، ئىرادىگە يەتسە، ئىرادە ھەرىكەتلىنىدۇ ۋە باشقىلارنىمۇ

ھەرىكەتلەندۈرىدۇ. ھەدىستە: «ئىمان دېگەن يۈرەكتە ئورۇنلاشقان، ئەمەلىيىتى ئۇنى تەستىقلىغان نەرسە» دېيىلىدۇ. ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

﴿إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا۟ وَجَـٰهَدُوا۟ بِأَمْوَٰلِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ۚ﴾

(ھەقىقىي) مۆئمىنلەر ئاللاھقا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىمان كەلتۈرگەن، ئاندىن (ئىمانىدا) شەك كەلتۈرمىگەن، ماللىرى بىلەن، جانلىرى بىلەن ئاللاھ يولىدا جىھاد قىلغانلاردۇر. (سۈرە ھۇجۇرات 15- ئايەت) ئىسلامنىڭ قارىشىدا ئىمان دېگەن: سۆزمەنلەر ۋە پەلسەپىچىلەر تونۇغاندەك، زېھىندە تونۇپلا قويۇشلا بولماستىن بەلكى، ئۇ ئىمان ئەگرىلىكتىن، ھەددىدىن ئېشىپ كېتىش ياكى بوشاڭلىق قىلىشتىن ساقلانغان، زېمىننى پايدىلىق ھالدا توغرا گۈللەندۈرۈشكە، ھاياتقا ياخشىلىق بېغىشلاشقا، توغرا يولغا يېتەكلەشكە ئېلىپ بارغان ھالدىكى يۇقىرىقىلارنىڭ بىر پۈتۈن جۇغلانمىسىدۇر.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋاقتىدىكى ساھابىلەرنىڭ ۋە ئۇنىڭدىن كېيىنكى ئۇلارغا ساداقەت بىلەن ئەگەشكەن سەلەفلەرنىڭ ئىمانى- يۈرەكتىكى ئېتىقادىغا، تىلىدىكى ئىقرار ۋە ئەمەلىيىتىدىكى ھەرىكەتلىرىگە بىۋاستە ئارىلىشىپ قۇماندانلىق قىلغان. مەسجىددە، ئۆيدە، جەمئىيەتتە، مەخپىي جاي ۋە جامائەت ئالدىدا، كېچىدە، كۈندۈزدە، دۇنيالىق- ئاخىرەتلىك ئىشلاردا ئۇلارنىڭ پۈتۈن ھاياتىغا كىرىشىپ كەتكەن ئىدى.

ئىلاھى تەربىيە (يەنى ئاللاھنى تونۇتۇشنى ئاساس قىلغان تەربىيە)نىڭ ئاساسلىق تۈۋرۈكى، ئاللاھ تائالاغا ئۇلاشقان، ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىش، ھەمدە پۈتكۈل قىلمىشىدىن ھېساب بېرىشكە ئىشەنگەن، رەھمىتىنى ئۈمىد قىلىپ، ئازابىدىن قورقىدىغان ھەقىقىي ھايات قەلبىدۇر. دېمەككى، ئىنساننىڭ ھەقىقىتى ئۇنىڭ ماددى ھەيكىلىدە، تەن- قۇرۇلۇش، ھۇجەيرە، سۆڭەك ۋە پەيلىرىدە بولماستىن بەلكى، ئۇ ئاشۇ ماددى ھەيكەلدە تۇرىدىغان، ئۇنى ھەرىكەتلەندۈرىدىغان، ئۇنى بىر ئىشقا بۇيرۇپ، بىرىدىن توسۇپ قۇماندانلىق قىلىپ تۇرىدىغان، ئاشۇ ياخشى بولسا، پۈتۈن تەن ياخشى بولىدىغان، ئاشۇ بۇزۇق بولسا، پۈتۈن تەن بۇزۇق بولىدىغان، ئاللاھنىڭ تەربىيىسى سىڭگەن بىر چىشلەم نازۇك ئەزادۇر. بىلىپ قويۇڭكى، ئۇ بولسا ئادەم ئىچىدىكى- يۈرەك دەمسەن، قەلب دەمسەن، دىل دەمسەن ياكى جان دەمسەن ئىختىيارىڭ، ئەنە شۇ قەلبتۇر. قەلب ئانداق ئاڭلىق بىر نەرسىكى ئۇ ئىنساننى ھاياتنىڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىغا ۋە كائىناتنىڭ سىر- ئەسرارلىرىغا ئېلىپ بارىدۇ. ئىنسان ئۇنىڭ بىلەن زېمىندىن- ئاسمانغا (تۆۋەندىن ئۈستۈنگە)، بارلىقتىن- بارلىققا كەلتۈرگۈچىگە (يەنى ئاللاھ تەرەپكە)، يوقلۇق ئالەمدىن (يەنى دۇنيادىن) مەڭگۈلۈك ئالەمگە يۆتكىلىدۇ. ئاللاھ تائالانىڭ نەزەرى ۋە رەھمەت ئىلتىپاتى، نۇرلىرى چۈشىدىغان ئورۇن ئەنە شۇ تىرىك يۈرەكتۇر.

سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دەيدۇ: «ئاللاھ تائالا سىلەرنىڭ تاشقى كۆرۈنىشلىرىڭلارغا قارىماستىن، بەلكى يۈرىكىڭلارغا قارايدۇ». ئاشۇ يۈرەك بولسا، قىيامەت كۈنىسى ئىنسان ئۆز پەرۋەردىگارىغا ئازابتىن قۇتۇلۇشنىڭ ۋاستىسى قىلىپ تەقدىم قىلىدىغان بىرلا يۈلەنچۈكتۇر. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

﴿ يَوْمَ لَا يَنفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ . إِلَّا مَنْ أَتَى ٱللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴾

«ئۇ كۈنى (ھېچ كىشىگە) مال ۋە ئوغۇللار پايدا يەتكۈزەلمەيدۇ. پەقەت (ئاللاھنىڭ دەرگاھى)غا پاك قەلب بىلەن كەلگەن ئادەمگىلا پايدا يەتكۈزۈلىدۇ. » (سۈرە شۇئەرا 88ـ 89 ـ ئايەت) ئىمان بىلەن گۈللەنگەن، جەزمى ئىشىنىش بىلەن نۇرلانمىغان قەلب ئىگىسى گەرچە تىرىكلەر قاتارىدا سانالسىمۇ، ئۇنداق ئادەم ئۆلۈكتىن باشقا نەرسە ئەمەس. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

﴿ أَوَمَن كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَٰهُ وَجَعَلْنَا لَهُۥ نُورًا يَمْشِى بِهِۦ فِى ٱلنَّاسِ كَمَن مَّثَلُهُۥ فِى ٱلظُّلُمَٰتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِّنْهَا ﴾

«ئەسلىدە ئۆلۈك (يەنى كاپىر) بولۇپ، بىز ئۇنى (يەنى ئۇنىڭ قەلبىنى ئىمان بىلەن) تىرىلدۈرگەن، بىز ئۇنىڭغا كىشىلەر ئارىسىدا ھىدايەت تېپىشقا نۇر بەرگەن بىر ئادەم زۇلمەتتە (يەنى كۇفرىنىڭ قاراڭغۇلىقىدا) قالغان ۋە ئۇنىڭدىن قۇتۇلالمىغان بىر ئادەم بىلەن ئوخشاشمۇ؟» (سۈرە ئەنئام 122ـ ئايەت)

مۆئمىننىڭ يۈرىكى يۇقىرىقىدەك سۈپەتلەرگە ئىگە بولالىسا، ئۇ قىيىنچىلىقنى يېڭىدۇ، ئاچچىقنى تاتلىق قىلىدۇ، جاپا ـ مۇشەققەتلەرنى ئاددى سانايدۇ، بەلكى ئۇ جاپا ـ مۇشەققەتلەر ئاللاھ ئۈچۈن، ئاللاھ يولىدىلا بولىدىكەن ئۇنى لەززەت سانايدۇ. بۇ ئەھۋال مەھبۇبىگە ئۇچرىشىشنى ئاساسى نىشان قىلىپ يول يۈرگەن ئاشىقنىڭ شۇ يولدا تارتقان جاپا ـ مۇشەققەتلىرىنى لەززەت ساناپ، يولدىكى ئۇسسۇزلۇق ۋە ئاچلىقنى ئۇنتۇپ قالغىنىدەك بىر ئىشتۇر.

ئىنساننىڭ قەلبىمۇ بەدىنىگە ئوخشاش ئۈچ نەرسىگە مۇھتاج بولىدۇ:

1. سالامەت تۇرۇش ئۈچۈن ساقلاشقا مۇھتاج.

2. ياشاش ئۈچۈن ئوزۇققا مۇھتاج.

3. ساقىيىش ئۈچۈن چارە ـ ئامال قىلىشقا مۇھتاج.

قەلبنى ساقلاش زۆرۈر بولغان بىرىنچى نەرسە بولسا، ھەر قانداق خاتالىقنىڭ بېشى ۋە ھەممە ئىللەتنىڭ ئەسلى يىلتىزى بولغان دۇنيانى ياخشى كۆرۈش بولۇپ، قەلبنى ئۇنىڭدىن ساقلاشنىڭ بىردىنبىر يولىنى ئۇنىڭغا كۆرستىش بەكمۇ زۆرۈر. ئۇ يول بولسا ـ ئاخىرەت كۈنىگە چوقۇم ئىشىنىش، ئاللاھنىڭ مۇكاپاتىنى ئەسلەپ تۇرۇش، پانىي (يەنى بۇ دۇنيا) بىلەن باقىي (يەنى ئاخىرەت) ئوتتۇرىسىنى سېلىشتۇرۇش توغرا كەلگەندە، ئالدىمىزدىكى نەرسىلەرنىڭ تۈۋەن، ئاددىلىقى بىلەن ئاللاھنىڭ ئالدىدىكى نازۇ ـ نېئمەتلەرنىڭ كاتتا، ئۇلۇغلىقىنى سېلىشتۇرۇش. ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

﴿ مَا عِندَكُمْ يَنفَدُ وَمَا عِندَ ٱللَّهِ بَاقٍ ﴾

«(ئى ئىنسانلار!) سىلەرنىڭ ئىلكىڭلاردىكى نەرسىلەر تۈگەيدۇ، ئاللاھنىڭ دەرگاھىدىكى نەرسىلەر تۈگىمەستۇر.» (سۈرە نەھل 96ـ ئايەت)

ئاللاھقا ئىشەنگەن ھەقىقىي مۆئمىنگە ئاللاھنىڭ كىتابىدىكى سېلىشتۇرمىنى، باشقىچە

ئېيتقاندا، رۇشەن ھالەتتىكى ئارتۇقچىلىق سېلىشتۇرمىسىنى ئۇقۇپ كۆرسە كۇپايە قىلىدۇ. ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

﴿ زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ ٱلشَّهَوَٰتِ مِنَ ٱلنِّسَآءِ وَٱلْبَنِينَ وَٱلْقَنَٰطِيرِ ٱلْمُقَنطَرَةِ مِنَ ٱلذَّهَبِ وَٱلْفِضَّةِ وَٱلْخَيْلِ ٱلْمُسَوَّمَةِ وَٱلْأَنْعَٰمِ وَٱلْحَرْثِ ۗ ذَٰلِكَ مَتَٰعُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۖ وَٱللَّهُ عِندَهُۥ حُسْنُ ٱلْمَـَٔابِ ۞ قُلْ أَؤُنَبِّئُكُم بِخَيْرٍ مِّن ذَٰلِكُمْ ۚ لِلَّذِينَ ٱتَّقَوْا۟ عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّٰتٌ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا وَأَزْوَٰجٌ مُّطَهَّرَةٌ وَرِضْوَٰنٌ مِّنَ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ بَصِيرٌۢ بِٱلْعِبَادِ ﴾

«ئاياللار، ئوغۇللار، ئالتۇن- كۈمۈشتىن توپلانغان كۆپ ماللار، ئارغىماقلار، چارۋىلار ۋە ئېكىنلەردىن ئىبارەت كۆڭۈل تارتىدىغان نەرسىلەرنىڭ مۇھەببىتى ئىنسانلارغا چىرايلىق كۆرسىتىلدى. ئۇلار دۇنيا تىرىكچىلىكىدە مەنپەئەتلىنىدىغان (باقاسى يوق) شەيئىلەردۇر؛ ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا بولسا قايتىدىغان گۈزەل جاي (يەنى جەننەت) باردۇر (شۇنىڭ ئۈچۈن باشقىغا ئەمەس، جەننەتكە قىزىقىش كېرەك). (ئى مۇھەممەد! قەۋمىڭگە) ئېيتقىنكى، [سىلەرگە ئۇلاردىنمۇ (يەنى دۇنيانىڭ زىبۇ- زىننەتلىرى ۋە نېئمەتلىرىدىنمۇ) ياخشى بولغان نەرسىلەرنى ئېيتىپ بېرەيمۇ؟ تەقۋادارلار ئۈچۈن پەرۋەردىگارى ھوزۇرىدا ئاستىدىن ئۆستەڭلەر ئېقىپ تۇرىدىغان جەننەتلەر بولۇپ، (ئۇلار) جەننەتلەردە مەڭگۈ قالىدۇ، جەننەتلەردە پاك جۈپتىلەر بار، (تەقۋادارلار ئۈچۈن) يەنە ئاللاھنىڭ رەزاسى بار]، ئاللاھ بەندىلىرىنى (يەنى ئۇلارنىڭ ھەممە ئىشلىرىنى) كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر.» (سۈرە ئال ئىمران 14- 15- ئايەت)

بۇ يەردە يەنە قۇرساق ھەۋىسى، جىنسى ھەۋەسلەر، مال- دۇنيا، بالا- چاقىلارنى ياخشى كۆرۈش ھەۋەسلىرىدىن ئىبارەت ماددى ھەۋەسلەردىن باشقا يەنە قەلبلەرنىڭ ھەۋەسلىرى ۋە نەپسى خاھىشلارنىڭ ھەۋەسلىرىدىن ئىبارەت خەتىرى ئەڭ چوڭ ھەۋەسلەر بار. نەپسى خاھىشى بولسا: زېمىندىكى چوقۇنۇلغان ئەڭ يامان «ئىلاھ»تۇر. ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

﴿ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ ٱتَّبَعَ هَوَىٰهُ بِغَيْرِ هُدًى مِّنَ ٱللَّهِ ۚ ﴾

«ئاللاھ ۋەھيى قىلغان توغرا يولنى قويۇپ نەپسى خاھىشىغا ئەگەشكەن كىشىدىنمۇ ئازغۇن ئادەم بارمۇ؟» (سۈرە قەسەس 50- ئايەت) يۈز- ئابرۇينى ئارزۇ قىلىش، ھۆكۈمرانلىقنى ياخشى كۆرۈش، كىشىلەرگە «ئىلاھ» بولۇۋېلىشنى ياخشى كۆرۈش، شۆھرەت ۋە باشقىلارنىڭ ماختىشىنى ياخشى كۆرۈش، ئامىمىنىڭ ئالقىشى ئالدىدا خۇدىنى بىلمەي يۈگۈرۈپ كېتىش ياكى بەزىلەرنىڭ خۇشامىتى ئالدىدا يۈگۈرۈپ كېتىش... قاتارلىق ئىشلار ئۇدۇللا قەلبكە يېتىدىغان جان ئالغۇچ يۇقۇملۇق كېسەل بولۇپ، ئۇ قەلبنى كور قىلىپ ۋە پاك قىلىپ تاشلايدىغان ياكى ئۇنى ھالاك قىلىپ ئۆلتۈرىدىغان بىر ئىللەتتۇر. مانا بۇ ئىللەتنى ئىمام غەززالى پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامنىڭ : «ئۈچ ھالاك قىلغۇچ نەرسە بار، ئىنساننى ئىتائەت قىلدۇرىۋالغان بېخىللىق، كەينىگە كىرىپ كېتىلگەن كۆڭۈل خاھىشى ۋە ئىنساننىڭ ئۆز- ئۆزىگە تەئەججۇپ قىلىشى» دېگەن ھەدىسكە ئاساسەن،«ئىھيائۇل ئۇلۇم» دېگەن كىتاۋىدا ھالاك قىلغۇچى نەرسىلەر قاتارىدىن ھېسابلىغان.

كۆپلىگەن كىشىلەرنىڭ، شەخسلەر ۋە جامائەتچىلىك ئالدىدا ئەۋج ئېلىپ كەتكەن مەنىۋى هالاكەت ئامىللىرىغا قارىماي، پەقەتلا ئوغرىلىق، زىناخورلۇق، هاراقكەشلىك... قاتارلىق زاهىرى هالاكەت ئامىللىرىغا يۈزلىنىپ، شۇنى تۈزەشنىلا مۇهىم بىلىۋاتقانلىقى ئېچىنارلىق بىر ئەهۋال. زاهىرى هالاكەت ئامىللىرى هالاكەتكە قەتئى هالدا ئېلىپ بارىدىغان خاتا قىلمىشلار بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار يۇقىرىغا نىسبەتەن زىيىنى ئاز، خەتىرى يەڭگىلراقتۇر.

هېسسىي ئامىللارنىڭ ئارقىسىدا بىلگەنلەر بىلگەن، بىلمىگەنلەر بىلمىگەن پېتى قېلىۋاتقان بىر روهى كېسەللىكنىڭ بارلىقى ئېنىن ھەقىقەتتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن كىشىلەرنى ھەقىقەتكە چاقىرىشتىكى بىرىنچى قەدەمدىن تارتىپ، ئۇلارنىڭ نەپسىلىرىنى دۇنيانىڭ شالغۇتلىرىدىن قۇتقۇزۇش، نەرسىلىرىنى ھەممە نەرسىدىن ئاللاھنىڭ رازىلىقىنى ئەلا بىلىدىغان قىلىش، ئاللاھنىڭ ئالدىدا هېچنىمىگە ئەسقاتمايدىغان ھەر قانداق پايدا- مەنپەئەت ياكى دۇنيانىڭ نازۇ-نېئمەتلىرىدىن قەتئىي تاماسىنى ئۈزۈۋېتىش قاتارلىقلارغا چوڭقۇر ئەھمىيەت بىرىپ ئۇنى مۇهىم بىلىش ۋە تەربىيە ھەرىكىتى پۈتۈن كۈچى بىلەن ئاللاھنى تونۇشتۇرۇش ئاساسىدىكى تەربىيىگە ئاتلىنىشى ۋە شۇ تەرەپكە پايدىلىق مۇھىت، ۋاستىلەرنى يارىتىپ بىرىش بىلەن بىرگە پىكىر ۋە تۇيغۇلارنى تەييارلاش كېرەك.

ئاللاھ تائالا سىرتقى قىياپەتكە قارىماستىن، قەلبكە قارايدۇ. ئەمەلنىڭ ئاشكارا ھەجىمىگە قاراپ ئەمەس، شۇ ئەمەلگە بولغان ئىخلاسقا قاراپ مۇكاپاتلايدۇ. ئاللاھ شېرىكتىن بىهاجەت ھەم پاك بولغىنى ئۈچۈن، ئۆزىگە خالىس قىلمىغان ئەمەلنى قوبۇل قىلمايدۇ. رىيا (يەنى كىشىلەرنى كۆرسۇن دەپ قىلىنغان ياخشى ئەمەل) بولسا مەخپىي شېرىكتۇر. شۇڭا ئاللاھ تائالا خالىس قىلىنمىغان، باشقىسىنىڭ شېرىكچىلىكى بولغان ئەمەل ۋە قەلبنى ياخشى كۆرمەيدۇ ۋە ئۇنى قوبۇل قىلمايدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

﴿ فَمَن كَانَ يَرۡجُواْ لِقَآءَ رَبِّهِۦ فَلۡيَعۡمَلۡ عَمَلاً صَٰلِحا وَلَا يُشۡرِكۡ بِعِبَادَةِ رَبِّهِۦٓ أَحَدَۢا ﴾

«كىمكى، پەرۋەردىگارىغا مۇلاقات بولۇشنى ئۈمىد قىلىدىكەن (يەنى ساۋابىنى ئۈمىد قىلىپ، ئازابىدىن قورقىدىكەن)، ياخشى ئىش ئىشلىسۇن، پەرۋەردىگارىغا قىلىدىغان ئىبادەتكە هېچكىمنى شېرىك كەلتۈرمىسۇن.» (سۈرە كەهف 110- ئايەت).

ئىبادەت دېگەن سۆز: ئومۇمى مەنىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا- ئاللاھ رازى بولىدىغان ۋە ياخشى كۆرىدىغان ھەممە سۆز- ھەرىكەتنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بىر ئىسىمدۇر. بىز بۇ يەردە ئىبادەت دېگەن سۆزنىڭ خۇسۇسىي مەنىسى بولغان دىنى پائالىيەتلەرنى ئادا قىلىش، ئاللاھنى ئەسلەش ۋە ئاللاهقا شۈكرى قىلىش ئارقىلىق ئاللاهقا يېقىنلىشىش ۋە ئىبادەت قىلىش دېگەن مەنىنى مەقسەت قىلىمىز.

1. پەرز ئەمەللەرگە ئەھمىيەت بىرىپ ئۇنى بەك مۇهىم بىلىش. چۈنكى ئاللاھ تائالا پەرز ئادا قىلىنماي تۇرۇپ، قىلىنغان نەپلە ئەمەللەرنى قوبۇل قىلمايدۇ. ئىمام بۇخارى رىۋايەت قىلغان ھەدىس قۇددۇسىدا مۇنداق دېيىلىدۇ: «ئاللاھ ئېيتتى: بەندەم مەن بەندەمگە پەرز قىلغان ئەمەللەردىنمۇ مەھبۇبراق نەرسىنى قىلىش بىلەن ماڭا يېقىن بولالمايدۇ». شۇڭلاشقا، پەرز ئەمەللەرنى ھەر قانداق ۋاقىتتا بۇشاڭلىق قىلىپ، سەل قاراپ تاشلاپ قويۇشقا بولمايدۇ.

2. سۈننەتنى مۇستەهكەم تۇتۇپ، بىدئەتتىن ساقلىنىش، چۈنكى، ھەر قانداق بىدئەت

ئازغۇنلۇقتۇر.

3. نامازنى جامائەت بىلەن ئۆتەشكە تەرغىب قىلىش. چۈنكى جامائەت بىلەن ناماز ئۆتەش مەزھەب ئىماملىرىنىڭ ئىختىلاپىغا ئاساسەن بولغاندىمۇ پەرز ئەين ياكى پەرز كۇپايە ياكى كۈچەيتىلگەن سۈننەتتۇر.

4. نەپلى ئەمەللەرگە تەرغىب قىلىش. يۇقىرىدا دەپ ئۆتكەن ھەدىس قۇددۇسىدا (داۋامىدا): «بەندەم ماڭا نەپلە ئەمەللەر بىلەن ھەمىشە يېقىنلىشىدۇ، ھەتتاكى، ئۇ بەندىنى مەن دوست تۇتقايمەن» دېيىلىدۇ. مۇشۇ دەۋەت مەيدانىدا روزا تۇتىدىغان، كېچىلىرى ئۇخلىماي ناماز ئۆتەيدىغان نۇرغۇنلار يېتىشىپ چىقتى.

ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

﴿ تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ ٱلْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا ﴾

«ئۇلارنىڭ يانلىرى ئورۇن- كۆرپىدىن يىراق بولىدۇ (يەنى ئۇلار كېچىسى ئىبادەت قىلىپ ئاز ئۇخلايدۇ)، ئۇلار پەرۋەردىگارىنىڭ (ئازابىدىن) قورقۇپ، (رەھمىتىنى) ئۈمىد قىلىپ ئۇنىڭغا دۇئا قىلىدۇ.» (سۈرە سەجدە 16- ئايەت).

5. ئاللاھنى ئەسلەشكە تەرغىپ قىلىش. ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱذْكُرُوا۟ ٱللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴾

«ئى مۆئمىنلەر! ئاللاھنى كۆپ ياد قىلىڭلار. ئۇنىڭغا ئەتىگەن- ئاخشامدا تەسبىھ ئېيتىڭلار.» (سۈرە ئەھزاب 41- 42 -ئايەت). ئاللاھنى ئەسلەشنىڭ ئەڭ ياخشىسى، ئاللاھنىڭ ھېكمەتلىك كالامى قۇرئاننى ئوقۇشتۇر. قۇرئان ئوقۇغۇچىغا ھەر ھەرپ بەدىلىگە 10 ياخشىلىق بېرىلىدۇ. ئاللاھنى ئەسلەشنىڭ شەكىل- تۈرلىرى كۆپتۇر. مەسىلەن: تەسبىھ (يەنى ئاللاھنى پاك دەپ تونۇش)، ھەمدۇ ئېيتىش (يەنى ماختاش)، تەھلىل ئېيتىش (يەنى تەۋھىد سۆزىنى ئېيتىش)، تەكبىر ئېيتىش (يەنى ئاللاھنى ئۇلۇغلاش)، دۇئا قىلىش، ئىستىغپار ئېيتىش (ئاللاھدىن كەچۈرۈم سوراش) ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا دۇرۇد- سالام يوللاش قاتارلىقلارغا ئوخشاش.

6.ئىنساننىڭ گۇناھ قىلغىنى ئانچە يات سانالمىسىمۇ، ئەمما تەۋبە قىلماي داۋاملىق گۇناھ قىلىشى يات، ئەجەبلىنەرلىك بىر ئىشتۇر. چۈنكى، ئادەم ئەلەيھىسسالاممۇ گۇناھ قىلىپ سالغان، دەرھال ئاللاھقا تەۋبە قىلىپ گۇناھى كەچۈرۈلگەن ئىدى. ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

﴿ وَعَصَىٰٓ ءَادَمُ رَبَّهُۥ ثُمَّ فَغَوَىٰ ٱجْتَبَـٰهُ رَبُّهُۥ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَىٰ ﴾

«ئادەم پەرۋەردىگارىنىڭ (ئەمرىگە) خىلاپلىق قىلدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئازدى. ئاندىن پەرۋەردىگارى ئۇنى تاللىدى، ئۇنىڭ تەۋبىسىنى قوبۇل قىلدى ۋە ئۇنى ھىدايەت قىلدى.» (سۈرە تاھا 121- 122 -ئايەت). لېكىن ئىبلىس گۇناھ قىلدى، ئۇنىڭ گۇناھى كەچۈرۈم قىلىنمىدى، چۈنكى ئۇ ئۆز گۇناھى ئۈچۈن ئاللاھدىن كەچۈرۈم سورىمىغان ۋە ئۆزرە ئېيتمىغان. بەلكى، ئاللاھنىڭ ئەمرىگە باش ئېگىشتىن چوڭلۇق قىلىپ ئەمرىگە قۇللۇق بىلدۈرمەي مۇنداق دېگەن ئىدى:

﴿ أَنَاْ خَيْرٌ مِّنْهُ خَلَقْتَنِي مِن نَّارٍ وَخَلَقْتَهُۥ مِن طِينٍ ﴾

«مەن ئۇنىڭدىن ئارتۇق. مېنى ئوتتىن، ئۇنى لايدىن ياراتتىڭ.» (سۈرە ئەئراف 12ـ ئايەت). ئەمدى، ئادەم ئەلەيھىسسالام ۋە ئۇنىڭ جۈپتىنىڭ، ئىبلىس ـ شەيتانىنىڭ گېپىنىڭ ئەكسىنى قىلغانلىقىغا قاراپ باقايلى، ئۇ ئىككىسى مۇنداق دېگەنىدى:

﴿ رَبَّنَا ظَلَمْنَآ أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلْخَٰسِرِينَ ﴾

«پەرۋەردىگارىمىز! بىز ئۆزىمىزگە ئۆزىمىزگە زۇلۇم قىلدۇق، ئەگەر سەن بىزگە مەغپىرەت قىلمىساڭ، بىزگە رەھىم قىلمىساڭ، بىز چوقۇم زىيان تارتقۇچىلاردىن بولىمىز.» (سۈرە ئەئراف 23ـ ئايەت). ئادەم ئەلەيھىسسالام ۋە ئۇنىڭ جۈپتىنىڭ گۇناھى، كۆڭۈل ئارزۇسى ۋە غەپلەتتىن كېلىپ چىققانىدى (يەنى ئاللاھ توسقان مېۋىدىن يەپ سالغان ئىدى)، لېكىن كەينىدىنلا ھەقىقىي پۇشايمان قىلىپ تەۋبە قىلغانلىقى ئۈچۈن ئاللاھ تەۋبىسىنى قوبۇل قىلىپ كەچۈرۈم قىلدى. ئىبلىسنىڭ گۇناھى بولسا، ئاللاھقا چوڭلۇق قىلىش، بۇيرۇقىنى ئىجرا قىلماسلىق، ئىتائەتتىن باش تارتىشلار ئىدى. شۇڭا ئاللاھ ئۇ مەلئۇننى (رەھمىتىدىن) قوغلاندى قىلىپ قىيامەت كۈنىگىچە لەنەتكە گىرىپتار قىلىپ قويدى.

ھەقىقىي پۇشايمان، راستچىللىق بىلەن ئېيتىلغان ئىستىغپار بولسا، قەلب شىپاھ تېپىش ئۈچۈن مۇھتاج بولىدىغان ئەڭ ياخشى ئامالدۇر. مانا تەلەپكە لايىق بولغان بۇ تەۋبە ـ ئىستىغپار، ئىنساندا ئۆز گۇناھىنى سېزىش، ئاللاھنىڭ غەزىپىدىن قورقۇش، ئاللاھقا چىن بەندىچىلىك قىلىش ۋە ئۆزىنىڭ خارلىقىنى ئېتىراپ قىلىش ئارقىلىق يالۋۇرۇش قاتارلىقلار بولغاندىلا بارلىققا كېلىدۇ.

مۇكەممەل ۋە ئەتراپلىق بولۇش

ئىسلام تەربىيىسى ئىنساننىڭ ئەمەلىي تەرەپلىرى ئىچىدىن بىر تەرەپكىلا، خۇددى ھەر بىر ساھەدىكى كىشىلەر ئۆز ساھەسىدىكى خىزمىتىگىلا ئەھمىيەت بەرگەندەك، قايسىبىر تەرەپتىنلا ئىختىساسلىق بولۇپ يېتىشسە، شۇنىڭغا قانائەتلىنىپ قېلىپ ئۆز ساھەسىنى ئاساس قىلغان بىر خىل تەرەپنىلا تۇتۇۋالغاندەك قىلماستىن ھەممە تەرەپتىن ئەتراپلىق تەربىيىلەشنى مۇھىم بىلىدۇ.

تەسەۋۋۇپچىلار ۋە ئەخلاقشۇناسلار ئەھمىيەت بېرىدىغان روھىي ۋە ئەخلاقىي تەرەپكە پۈتۈن ئەھمىيىتىنى قارىتىپمۇ تۇرىۋالالمايدۇ. ئەقلىشۇناسلار، پەيلاسوپلار پۈتۈن تىرىشچانلىقلىرى بىلەن ئەھمىيەت بەرگەن پىكرى تەرەپكىلا توختىلىپمۇ قالمايدۇ. يەنە ئۇ تەربىيە ئەسكەرلەر قىزىقىدىغان چېنىقىش ۋە ئەسكەر بولۇشلارغا پۈتۈن ھىممىتىنى قارىتىپ باشقىسىنى تاشلاپمۇ قويمايدۇ. شۇنىڭدەك، ئۆزىنىڭ بارلىق قىزىقىشىنى ئىجتىمائىي ئىسلاھاتچىلاردەك ئىجتىمائىي تەربىيەگىلا قارىتىپ تۇرىۋالمايدۇ.

ئىسلام تەربىيىسى ئەمەلىيەتتە، مۇشۇ تەرەپلەرنىڭ ھەممىسىگە پۈتۈن ئەھمىيەت بېرىدۇ ۋە ھەر تۈرلۈك تەربىيىلىنىشكە رىغبەتلەندۈرىدۇ. مانا بۇنداق تەربىيە ئىنساننىڭ ھەممە تەرەپلىرىنى، ئەقلىنى، قەلبىنى، روھىنى، بەدىنىنى، ئەخلاقىنى، مىجەز ـ خۇلقىنى، ئىدىيەۋى تونۇشىنى تەربىيەلەيدىغان، شۇنىڭدەك، ئۇ ئىنساننى ھاياتنىڭ خوشاللىقى، خاپىلىقى،

تىنچلىقى، بىئاراملىقىغا تەربىيلەيدۇ. ھەمدە ئۇنى ياخشىلىق، يامانلىق، خۇشاللىق، خاپىلىق قاپلىغان جەمئىيەتكە قارشى تۇرالايدىغان قىلىپ تەييارلايدۇ. ئىجتىمائىي تەربىيە ۋە كۆرەش قىلىش تەربىيىسىگە كۆڭۈل بۆلمەي بولمايدۇ. بۇنداق قىلغاندا، شەخسىي باشقا جايدا، ئەتراپىدىكى جامائە باشقا جايدا ياشاشتىن ئىبارەت بىرلىكسىز ھاياتنى ئاخىرلاشتۇرغىلى بولىدۇ. ئىسلام ئۆزىنىڭ تاكامۇللىقى ۋە ئەتراپلىقلىقى بىلەن ئەقىدە، ئىبادەت ۋە قانۇن مەيدانىدا ئۆزگىچە بولغاندەك، تەربىيە مەيدانىدىمۇ ئالاھىدىلىككە ئىگە.

ئىسلام تەربىيىسىنىڭ ئىنساندىكى ئەقلىي تەرەپكە بولغان قارىشى

ئىسلام ئەقىلگە ھۆرمەت قىلىدىغان، ئۇنى دەۋەتنىڭ ئاساسلىق نوقتىسى قىلىدىغان، مۇكاپات ـ جازانىڭ يادروسى قىلىدىغان دىندۇر. قۇرئان بولسا، «ئۇلار ئەقىل ئىشلەتمەمدۇ؟»، «تەپەككۇر قىلمامسىلەر؟»، «ئەقلى بار قەۋم ئۈچۈن دەلىل بار»، «تەپەككۇر قىلىدىغان قەۋم ئۈچۈن»، «ئەقىل ئىگىلىرىگە»..... دېگەن ئايەتلەر بىلەن توشۇپ كېتىگىلىكتۇر. ئىسلام كۆرسەتمىسىدە، تەپەككۇر قىلىش ئىبادەت، ھۆججەت تەلەپ قىلىش ۋاجىب، ئىلىم تەلەپ قىلىش پەرز، ئىنتىلمەسلىك رەزىللىك، قارىغۇلارچە ئەگىشىش جىنايەت دەپ كۆرسىتىلگەن.

ئىسلام مۇسۇلماندىن ئۆز رەببىنى دەلىل ئارقىلىق تونۇشنى، ئۇنىڭ دەۋىتىنىڭ ئەقلىي قاراشقا ئىگە بولۇشنى تەلەپ قىلىدۇ. قارىغۇلارچە ئېيتقان ئىماننى قوبۇل قىلمايدۇ، مۇستەقىل پىكىر ئىشلىتەلمەيدىغان، باشقىنىڭ پىكرى بۇيىچە ئىش قىلىدىغان، تەپەككۇر قىلماي، دەلىل سۈرۈشتە قىلمايلا، يىتىلگەن ئادەمنىڭ يېتىلىشىگە ئەگىشىپ كېتىدىغان ئادەمدىن رازى بولمايدۇ، ھەمدە خالىمايدۇ. بەلكى، ئىسلام ئەقىل ئىشلىتىش، تەپەككۇر قىلىش، چۈشەنچە ھاسىل قىلىش لازىم دەپ كۆرسىتىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «ئاللاھ قانداقلا كىشىگە ياخشىلىقنى ئىرادە قىلسا، ئۇنى دىندا چۈشەنچىگە ئىگە قىلىدۇ.»

قۇرئان ئىلىمنى ۋە شۇ ئىلىمنىڭ نەتىجىسى ياكى ھوسۇلى بولغان ئىماننى، باش ئىگىشتىن ئىلگىرى كەلتۈرىدۇ، ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

﴿ وَلِيَعْلَمَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلْعِلْمَ أَنَّهُ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَيُؤْمِنُواْ بِهِۦ فَتُخْبِتَ لَهُۥ قُلُوبُهُمْ ﴾

«(ئاللاھ تائالانىڭ مۇنداق قىلىشى) ئىلىم ئەھلىلىرىنىڭ قۇرئاننىڭ پەرۋەردىگارىنىڭ تەرىپىدىن كەلگەن ھەقىقەت ئىكەنلىكىنى بىلىشلىرى، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭغا ئىمان ئېيتىشلىرى، دىللىرىنىڭ قۇرئانغا بويسۇنۇشى ئۈچۈندۇر.» (سۈرە ھەج 54ـ ئايەت).

ئىسلام تەربىيىسىنىڭ ئەخلاققا بولغان قارىشى ۋە تەربىيىسى

ئىسلام پەزىلەتلىك، ياخشى ئەخلاقنى ئىماننىڭ تارماقلىرىدىن، باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا ئىماننىڭ پىشقان شىرىن مېۋىلىرىدىن ھېسابلايدۇ. ئىسلام كۆرسەتمىسى بويىچە بولغان ئىمان، مۇنەۋۋەر، تۇزۇك ئەقىدە، ئاللاھقىلا خالىس بولغان ئەمەل ـ ئىبادەتتە ئەكس ئېتىدۇ، شۇنىڭدەك توغرا ئەخلاقتا ئەكس ئېتىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەدىسىدە مۇنداق دېيىلىدۇ: «مۆئمىنلەرنىڭ ئىماندا ئەڭ كامىلراقى ـ ئەخلاقتا ياخشىراقىدۇر».

خۇلق ياكى ئەخلاق دېگەن سۆز: مەزمۇنى چوڭقۇر، مەنا دائىرىسى ناھايىتى كەڭ سۆزدۇر. بۇ سۆزنىڭ دائىرىسى شۇ قەدەر كەڭ بولغانكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام پەيغەمبەرلىكىنىڭ مۇھىم

ۋەزىپىسىنى كۆرسىتىپ مۇنداق دېگەنىدى: «مەن پەقەت گۈزەل ئەخلاقلارنى تولۇقلاش ئۈچۈن ئەۋەتىلدىم». ھەتتاكى، ئاللاھ قۇرئاندا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ئەڭ چىرايلىق سۈپەت بىلەن ماختاپ مۇنداق دېدى:

﴿ وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴾

«(ئى مۇھەممەد!) سەن ھەقىقەتەن بۈيۈك ئەخلاقىقا ئىگىسەن.» (سۈرە قەلەم 4- ئايەت). ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا- پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەخلاقى ھەققىدە سوئال سورالغاندا جاۋاب بېرىپ مۇنداق دېگەن: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەخلاقى قۇرئان ئىدى. يەنى قۇرئان ئېلىپ كەلگەن پەزىلەتلەرنىڭ ھەممىسى، قۇرئان بۇيرىغان ۋە رىغبەتلەندۈرگەن ياخشى ئىشلار بىر پۈتۈن ھالدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەخلاقىدۇر.

ئەخلاق- پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «كىشىلەر بىلەن بىللە گۈزەل ئەخلاق بىلەن ياشىغىن!»، «سىلەرنىڭ ماڭا ھەقىقەتەن سۆيۈملۈكراقىڭلار ۋە قىيامەت كۈنىسى ماڭا ئەڭ يېقىن ئورۇندىكىلىرىڭلار، ئەخلاقتا ياخشى بولغىنىڭلاركى، ئۇلار بىر- بىرىگە قانات ياپىدۇ، ئۇلار باشقىلار بىلەن، باشقىلار ئۇلار بىلەن ئاسانلا كۆنۈپ چىقىشىپ كېتەلەيدۇ» دېگەن ھەدىسلىرىگە ئاساسەن، نۇرغۇن كىشىلەر چۈشەنگەندەك، تۇرمۇشتىكى ياخشىلىق، ھەر تەرەپلىمە مۇلايىملىق گەرچە مۇسۇلماننىڭ ئەخلاق ئاساسلىرىدىن بىر ئاساس بولسىمۇ، بۇ جايدىكى ئەخلاق دېگىنىمىز بۇ رامكىدىلا توختاپ قالمايدۇ. يەنە بەزىلەر چۈشەنگەندەك، ئەخلاق دېگەن: نامەھرەم ئاياللار (يەنى نىكاھلىنىش دۇرۇس بولىدىغان ئاياللار)دىن ۋە ھاراق، باشقا ئىچىملىكلەردىن پەرز قىلىشلا ئەمەس. بۇ ئەخلاق گەرچە ئىسلام دەسلەپ ھېرىس بولغان قۇرئاندىكى مۇنۇ ئايەتتە سۆزلەنگەن ئۆلۈغ ئەخلاق بولسىمۇ، لېكىن ئەخلاق بۇنىڭ بىلەن توختاپ قالمايدۇ:

﴿ قُل لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ۚ ذَٰلِكَ أَزْكَىٰ لَهُمْ ۗ ﴾

«مۆئمىن ئەرلەرگە ئېيتقىنكى، (نامەھرەملەرگە) تىكىلىپ قارىمىسۇن، ئەۋرەتلىرىنى (زىنادىن) ساقلىسۇن، مۇنداق قىلىش ئۇلار ئۈچۈن ئەڭ ياخشىدۇر.» (سۈرە نۇر 30- ئايەت). ئاللاھ يەنە مۇنداق دەيدۇ:

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾

«ئى مۆئمىنلەر! ھاراق ئىچىش، قىمار ئويناش، بۇتلار(يەنى چوقۇنۇش ئۈچۈن تىكلەنگەن تاشلار) غا چوقۇنۇش، پال ئوقلىرى بىلەن پال سېلىش شەيتاننىڭ ئىشى، پاسكىنا قىلىقلاردۇر، بەختكە ئېرىشىشىڭلار ئۈچۈن شەيتاننىڭ ئىشىدىن يىراق بولۇڭلار.» (سۈرە مائىدە 90- ئايەت).

بىز دېمەكچى بولغان «ئەخلاق» بۇنىمۇ ۋە يۇقىرىدىكىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، ھەمدە ئىنسان ئۆز- ئۆزىنى ئىدارە قىلىش، سۆز- ھەرىكەتتە راستچىل بولۇش، ئەمەل- ھەرىكەتتە سەممىي بولۇش، مۇئامىلىدە ئىشەنچلىك، پىكىردە غەيرەتلىك، ھەر قانداق مەسىلىنى بىر

تەرەپ قىلىشتا ئادالەتلىك بولۇش، ھەقىقەت ئۈستىدە چىداملىق بولۇش، ياخشىلىققا قەتئىي ئىرادە باغلاش، باشقىلارنى ياخشى ئىشقا بۇيرۇپ، يامان ئىشتىن توسۇش، تازىلىققا، پاكىزلىققا ئەھمىيەت بېرىش، قائىدە- تۈزۈمگە ھۆرمەت قىلىش، ئىنسانىيەتكە ياخشىلىق بولىدىغان ئىشلارغا ۋە تەقۋادارلىققا ياردەم بېرىش..... دىن ئىبارەت ھايات مەيدانىدىكى ھەر قايسى تەرەپلەرنى چوڭقۇر ۋە كەڭ دائىرىلىك ھالدا ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

ئىسلام تەربىيىسىنىڭ بەدەنگە بولغان تەربىيە تەرىپى

بەدەن دېگەن، ئىنسان نىشانلىرىغا يېتىشىنىڭ، دىنى ۋە دۇنياۋى ۋەزىپىلىرىنى ئۆتەشنىڭ يادرولۇق نەرسىسىدۇر. شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سەھىھ ھەدىسىدە مۇنداق دېيىلىدۇ: «سېنىڭ ئۈستۈڭدە بەدىنىڭنىڭ ئەلۋەتتە ھەققى بار.»

بەدەن تەربىيىسىدىن كۆزلىگەن نىشان

1. تەنىنىڭ ساغلام ۋە تۇرلۇك كېسەللىكلەردىن خالىي بولۇشى. تەن ساغلاملىقىنىڭ روھى ۋە ئەقلىي جەھەتتە مەلۇم تەسىرى بار بولۇپ، قەدىمقىلارمۇ «سالامەت ئەقىل سالامەت تەندە بولىدۇ» دەيدۇ. شۇنىڭغا ئوخشاش تەنىنىڭ كېسەللىكى شۇ تەن ئىگىسىنى پالەچ، كېرەكسىز قىلىپ ۋەزىپىسىنى ئۆتەشتىن توسۇپ قويىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن تازىلىققا، ھەر زامان زىيانلىق نەرسىلەردىن ساقلىنىشقا، داۋالىنىشقا، ئۇزۇن مۇددەت ئۇيقۇسىز قېلىش، چېكىملىك چېكىش ۋە ئۇندىن باشقا زىيانلىق ئادەتلەرگە قارشى تۇرۇشقا بەكمۇ ئەھمىيەت بېرىشى كېرەك. ھەر قانداق بۇرادەر «بۇنىڭ» قەھۋەسىدىن، چايدىن ناھايىتى ئاز ئىستىمال قىلىشى، تاماكا قاتارلىق چېكىملىكلەردىن قەتئىي قول يىغىشى لازىم.

2. تەنىنىڭ كۈچلۈك، چىداملىق بولىشىلا كېسەللىكدىن سالامەت بولۇشقا كۇپايە قىلمايدۇ. بەلكى، تەنىنىڭ كۈچلۈك، چېنىققان بولۇشى، ھەر خىل ھەرىكەتكە تېز ھەم ئاسان كۈچى يېتىدىغان بولۇشى لازىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەدىسىدە مۇنداق دېيىلىدۇ: «كۈچلۈك مۆئمىن ياخشى ھەم ئاجىز مۆئمىنگە قارىغاندا ئاللاھقا مەھبۇبراق». شۇنىڭ ئۈچۈن بەدەننى چېنىقتۇرۇش ئويۇنلىرىغا، يۈگۈرۈش، سۇ ئۈزۈش، ئوق ئېتىش ۋە ئۇنىڭدىن باشقا تۇرلۇك تەنھەرىكەتلەرگە ئەھمىيەت بېرىش بارلىققا كەلدى. بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلىدۇ: «باللىرىڭلارغا سۇ ئۈزۈشنى، ئوق ئېتىشنى ۋە ئاتقا مىنىشنى ئۆگىتىڭلار.»

3. تەنىنىڭ جاپاغا چىداملىق، كۆتۈرۈشچان بولۇشى لازىم. چۈنكى، تەن جاپاغا چىداشلىق بېرىشكە، مۇشەققەتلەرنى كۆتۈرۈشكە، ئىسسىق- سوغۇق، تاغ- ئۆڭكۈر، ئاشكارا- يۇشۇرۇن دېگەندەك ئوخشاشمىغان زامانلار كەلتۈرۈپ چىقارغان ئاپەتلەرگە تاقابىل تۇرۇشقا ئادەتلەنمىگەندە، ئۇنىڭ سالامەتلىكى، كۈچلۈكلىكى كۇپايە قىلمايدۇ.

بەزىلەر مۇنداق دەيدۇ: «جاپالىق تۇرمۇشقا چېنىقىڭلار! چۈنكى، باياشات تۇرمۇش ھەمىشە تۇرمايدۇ».

ئىسلام تەربىيىسىنىڭ جىھادقا بولغان تەربىيە تەرىپى

«جىھاد»نىڭ ئۆز ئىچىگە ئالغان مەزمۇنى «ئەسكەرلىك» دېگەن سۆزنىڭ ئۆز ئىچىگە ئالغان مەزمۇنىدىن چوڭقۇر ھەم ئومۇمىيراقتۇر. «ئەسكەرلىك» دېگەن سۆز: قاتتىق قوللۇق بولۇش ۋە چېنىقىش دېمەكتۇر. لېكىن، مەن دېمەكچى بولغان جىھاد: ئىمان، ئەخلاق، پاك روھ ۋە

پايدىلىق نەرسىلەرنى دەۋەت يولىدا سەرپ قىلىش..... قاتارلىقلار بولۇپ، يۇقىرىقى قاتتىق قول بولۇش ۋە چېنىقىشنى ھەم بىرگە ئېلىپ بارىدۇ.

ئىسلام زېمىنلىرىنىڭ قايسى بىرىگە تاجاۋۇز قىلىپ بېسىۋالغان تاجاۋۇزچىلار بىلەن ئۇرۇش قىلىش قەتئىي پەرز بولغاندەك، كاپىرلارنىڭ مۇستەملىكىچىلىكىگە ۋە ئۇلارنىڭ كەلتۈرۈپ چىقارغان كۇفرى تاجاۋۇزىغا قارشى ئۇرۇش قىلىش مۇقەددەس دىنىي مەجبۇرىيەت بولغاندەك، مۇناپىق- خائىنلار بىلەن، بىدئەتچىلەر (يەنى دىندا ئاساسى يوق ئىشلارنى قىلغۇچىلار)، زالىملار ۋە بۇزۇقلار بىلەن جىھاد قىلىشمۇ ئۇلۇغلۇق دەرىجىسى جەھەتتە يۇقىرىقىدىن كەم تۇرمايدۇ. شۇڭا ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ جَـٰهِدِ ٱلْكُفَّارَ وَٱلْمُنَـٰفِقِينَ وَٱغْلُظْ عَلَيْهِمْ ۚ ﴾

«ئى پەيغەمبەر! كاپىرلارغا ۋە مۇناپىقلارغا قارشى جىھاد قىلغىن، ئۇلارغا (قارشى غازات قىلىش ۋە قورقۇنچ سېلىش بىلەن) قاتتىق مۇئامىلە قىلغىن.» (سۈرە تەۋبە 73- ئايەت).

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن بىرى: جىھادنىڭ ئەڭ ئەۋزىلى قايسى؟ دەپ سورىغاندا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «زالىم پادىشاھلار ئالدىدا ھەقىقەتنى قورقماي سۆزلەش» دەپ جاۋاب بەرگەن ئىدى. بۇنداق دېگەنلىكنىڭ مەنىسى: «ئىچكى بۇزغۇنچىلىققا قارشى تۇرۇش، سىرتقى ئۇرۇشقا قارشى تۇرغانغا ئوخشاش ھەر ئىككىلىسى پەرز، ھەر ئىككىلىسى جىھاددۇر.» دېگەن بولىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام، ئۆزى قىلمايدىغان ئىشلارنى باشقىلارغا سۆزلەيدىغان، بۇيرۇلمىغان ئىشنى قىلىدىغان زالىم پادىشاھلار توغرىسىدا سۆزلەپ مۇسۇلمان ئۇممەت ئۇلارنىڭ زالىم ھۆكمىگە، مۇستەبىتلىكىگە ئۇچرىغان چاغدا، قىلىشقا تېگىشلىك قايسى مەجبۇرىيەتلەرنى ئۆتەش كېرەك؟ دېگەن مەزمۇندا مۇنداق دەيدۇ:

7897/4766 ـ أبو سعيد – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((من رأى منكم منكرًا فليغيره بيده، فإن لم يستطع فبلسانه، فإن لم يستطع فبقلبه، وذلك أضعف الإيمان))* مسلم (49).

7897/4766 ـ ئەبۇ سەئىد خۇدرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم: كىمكى بىر يامان ئىشنى كۆرسە، ئۇنى قولى بىلەن ئۆزگەرتسۇن. ئۇنداق قىلالمىسا، تىلى بىلەن ئۆزگەرتىشكە تىرىشسۇن. ئۇنداقمۇ قىلالمىسا، دىلىدا ئۇ ئىشنى يامان كۆرسۇن. مانا بۇ، ئىماننىڭ ئەڭ ئاجىز ھالىتىدۇر. (مۇسلىم: 49)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ سۆزى ئارقىلىق گۇناھنى يامان كۆرۈش، جىنايەتچىگە غەزەپ قىلىش، نەپرەتلىنىش ۋە ئۇنىڭدىن ئالاقىنى ئۈزۈش قاتارلىق دىلى بىلەن جىھاد قىلىش بولسا، ئىماننىڭ ئەڭ ئاجىزلىقى. مانا بۇنداق جىھاد، قولى بىلەن جىھاد قىلىشتىن ئاجىز كەلگەن كىشى تىلى بىلەن جىھاد قىلغاندەك، تىلى بىلەن جىھاد قىلىشتىن ئاجىز كەلگەن كىشىگە پەرز ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بىرىدۇ. دېمەك، بۇ يەردە مەن مۇسۇلمان دېگەن كىشىگە پەرز بولغان جىھاد قۇرال بىلەنلا ۋە كاپىرلار بىلەنلا جىھاد قىلىش دېگەنلىك ئەمەس. ئاللاھ قۇرئاندا تۆۋەندىكىدەك ئايەتنى نازىل قىلغان تۇرسا قانداقمۇ ئۇنداق دېگىلى بولسۇن؟

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ جَٰهِدِ ٱلۡكُفَّارَ وَٱلۡمُنَٰفِقِينَ وَٱغۡلُظۡ عَلَيۡهِمۡۚ ﴾

«ئى پەيغەمبەر! كاپىرلارغا ۋە مۇناپىقلارغا قارشى جىھاد قىلغىن، ئۇلارغا (قارشى غازات قىلىش ۋە قورقۇنچ سېلىش بىلەن) قاتتىق مۇئامىلە قىلغىن.» (سۈرە تەۋبە 73- ئايەت). مۇناپىقلار كۆرۈنۈشتە مۇسۇلمانلارنىڭ قاتارىدا يۈرگەچكە قورال بىلەن جىھاد قىلىنمايدۇ. ئۇنداقلارغا ئۇقۇملۇق قىلىپ نەسىھەت قىلىش ۋە دەلىل- پاكىتلارنى ئوتتۇرىغا قويۇش، شۇنداقلا ئادەمگە تەسىر قىلىدىغان تەسىرلىك سۆزلەر ئارقىلىق ئاللاھ قۇرئاندا دېگەن بويىچە قىلىش لازىم. ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

﴿ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ يَعۡلَمُ ٱللَّهُ مَا فِي قُلُوبِهِمۡ فَأَعۡرِضۡ عَنۡهُمۡ وَعِظۡهُمۡ وَقُل لَّهُمۡ فِيٓ أَنفُسِهِمۡ قَوۡلَۢا بَلِيغٗا ﴾

«ئەنە شۇلار (يەنى مۇناپىقلار) (يالغان ئېيتىدۇ)، ئاللاھ ئۇلارنىڭ دىللىرىدىكىنى (يەنى مۇناپىقلىقنى، مىكرىنى) بىلىدۇ، ئۇلاردىن يۈز ئۆرىگىن، ئۇلارغا نەسىھەت قىلغىن، ئۇلارغا تەسىرلىك سۆزلەرنى قىلغىن.» (سۈرە نىسا 63- ئايەت).

ئاللاھ تائالانىڭ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا قىلغان سۆزىدىن يۇقىرىقى مەزمۇنلارنى تېخىمۇ ئوچۇق كۆرىۋالغىلى بولىدۇ:

﴿ فَلَا تُطِعِ ٱلۡكَٰفِرِينَ وَجَٰهِدۡهُم بِهِۦ جِهَادٗا كَبِيرٗا ﴾

«شۇنىڭ ئۈچۈن كاپىرلارغا ئىتائەت قىلمىغىن، قۇرئان ئارقىلىق ئۇلارغا قارشى (پاكىتلارنى ئوتتۇرىغا قويۇپ) بارلىق كۈچۈڭ بىلەن كۆرەش قىلغىن.» (سۈرە فۇرقان 52- ئايەت). مانا بۇ جىھاد قىلىش ھەققىدىكى ئايەت سۈرە فۇرقاندا بولۇپ بۇ سۈرە ئۇرۇش رۇخسەت قىلىنىشتىن بۇرۇن مەككىدە نازىل بولغان. مەككىدە ئۇرۇشقا بۇيرۇش ئۇياقتا تۇرسۇن، رۇخسەتمۇ قىلىنمىغان ئىدى. دېمەك جىھاد دېگەن ئۇرۇش قىلمايمۇ بولىدۇ.

يىغىپ ئېيتقاندا، ئىسلام دىنىغا كىشىلەرنى دەۋەت قىلىش، دەۋەتنى يەتكۈزۈشتە مۇستەھكەم تۇرۇش، ئۇنىڭ ئاچچىق زەربىلىرىگە چىداشلىق بېرىش، دەۋەت يولىدا يەتكەن جاپا- مۇشەققەتكە، ئۇنىڭ مۇساپىسىنىڭ، نىشانىنىڭ يىراق ئىكەنلىكىگە پەرۋا قىلماي چىدامىلىق بولۇش، مانا بۇلار ھەقىقەتەن ئۇلۇغ جىھاددۇر. سۆزىمىزگە تۆۋەندىكى ئايەت ئىشارەت قىلىپ، جىھادنىڭ پايدىسى كىمگە بولىدىغانلىقىنى، نەتىجىسىنى كىم كۆرىدىغانلىقىنى ئېيتىدۇ:

﴿ وَمَن جَٰهَدَ فَإِنَّمَا يُجَٰهِدُ لِنَفۡسِهِۦٓۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنِ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴾

«كىمكى جىھاد قىلىدىكەن، ئۇنىڭ قىلغان جىھادى ئۆزىنىڭ پايدىسى ئۈچۈندۇر، ئاللاھ ھەقىقەتەن تامامى ئەھلى جاھاندىن بىھاجەتتۇر.» (سۈرە ئەنكەبۇت 6- ئايەت).

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كاپىرلار بىلەن جىھاد قىلىش قۇراللىرى ۋە ئۇ جىھادنىڭ تۈرلىرىنى بىزلەرگە روشەن ھالدا ئۇقتۇرۇپ مۇنداق دەيدۇ: «سىلەر مۇشرىكلار (يەنى كاپىرلارغا) قارشى قولۇڭلار، ماللىرىڭلار ۋە تىلىڭلار بىلەن جىھاد قىلىڭلار».

يۇقىرىقىلاردىن باشقا يەنە بىر خىل جىھاد بار بولۇپ، ئۇ بولسا ئادەم ئۆز نەپسى بىلەن جىھاد قىلىشتۇر. شۇ جىھاد نەتىجىسىدە ئىسلامنى ئۆگىنىدىغان، ئىسلام بويىچە ئىش قىلىدىغان، باشقىلارنى شۇ ئىسلامغا چاقىرىدىغان ئىسلامنىڭ يولىدا پۇلاتتەك مۇستەھكەم تۇرىدىغان بولۇش، شۇ ئارقىلىق غەلىبە قىلىش ياكى شەھىد بولۇشتىن ئىبارەت ئىككى ياخشىلىقنىڭ بىرىگە ئېرىشىشتىن ئىبارەتتۇر.

ئەقىلنى ئازدۇرىدىغان ۋەھىمە- گۇمانلار، ئىرادىنى قايمۇقتۇرىدىغان كۆڭۈل ئارزۇلىرى قاتارلىقلارنى ئىنساننىڭ ئىچكى دۇنياسىغا تاشلاش ئارقىلىق ئىنسان بىلەن ئۇرۇش قىلىدىغان شەيتانغا قارشى شۈبھىلەرنى قوغلاپ چىقىرىدىغان، چوقۇم ئىشىنىشتىن ئىبارەت قۇرال ۋە كۆڭۈل ئارزۇلىرىنى مەغلۇب قىلىدىغان سەۋرىدىن ئىبارەت قۇرال بىلەن جىھاد قىلماي بولمايدۇ. مانا شۇنداق قىلغاندىلا گۇماننى يوقىتىش، كۆڭۈل خاھىشىنى مەغلۇب قىلىشتىن ئىبارەت جەڭ مەيدانىدا ئىنساننىڭ دۈشمىنى بولغان شەيتان ئۈستىدىن غالىب بولغىلى بولىدۇ. ھەمدە سەۋرى (يەنى چىداملىق بولۇش) ۋە چوقۇم ئىشىنىشتىن ئىبارەت ئىككى قاناتقا تايىنىپ دىندا يولباشچىلىق قىلىش مەقامىغا يەتكىلى بولىدۇ. ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

﴿ وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا ۖ وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ ﴾

«ئۇلار (كۈلپەتلەرگە) سەۋر قىلغان، بىزنىڭ ئايەتلىرىمىزگە جەزمەن ئىشەنگەن چاغدا، ئۇلاردىن بىر قىسىم كىشىلەرنى بىزنىڭ ئەمرىمىز بىلەن توغرا يول كۆرسىتىدىغان پېشۋالار قىلدۇق.» (سۈرە سەجدە 24- ئايەت). مانا بۇلار بولسا ئىسلام كۆرسەتمىسىدە ئەتراپلىق بولغان جىھادتۇر.

جىھاد مەرتىۋىلىرىنىڭ دەسلىۋى خاتا ئىشقا دىلدا ئىنكار قىلىش بولۇپ، ئەڭ ئالىيسى ئاللاھ يولىدا ئۇرۇش قىلىشتۇر. تىل ئارقىلىق جىھاد قىلىش، قەلەم ئارقىلىق جىھاد قىلىش، قول ئارقىلىق جىھاد قىلىش، زالىم پادىشاھلار ئالدىدا ھەقىقەتنى سۆزلەش قاتارلىقلار بولسا يۇقىرىقى ئىككى پەرق (يەنى يۇقىرى پەللىسى بىلەن تۆۋەن دەرىجىسى) ئارىسىدىكى جىھادتۇر.

دىنغا دەۋەت قىلىش بولسا جىھادسىز مەيدانغا چىقمايدۇ. دەۋەت يولىدا بولغان جىھادنىڭ بۈيۈك بولۇشى، دەۋەتنى كۈچلەندۈرۈش تەلەپ قىلىنىدىغان ئىقتىسادنىڭ كۆپلىكى ۋە دەۋەت يولىدا قان- تەر ئاققۇزۇپ ئىشلىگەنلەرنىڭ ئەجرىنىڭ كۆپ بولۇشى قاتارلىقلار دەۋەتنىڭ ئالىي- ئۈستۈنلىكىگە ۋە ئۇنىڭ تارقىلىش دائىرىسىنىڭ كەڭرىلىكىگە قاراپ بولىدۇ. ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

﴿ وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ ۚ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ ۚ مِلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ ۚ هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِي هَٰذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ ۚ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ هُوَ مَوْلَاكُمْ ۖ فَنِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴾

«ئاللاھنىڭ يولىدا (پۇل- مېلىڭلار بىلەن، جېنىڭلار بىلەن) تاقىتىڭلارنىڭ يېتىشىچە جىھاد

قىلىڭلار، ئاللاھ (دىنىغا ياردەم بېرىشكە ئۈممەتلەر ئارىسىدىن) سىلەرنى تاللىدى (ئەڭ مۇكەممەل شەرىئەت ۋە ئۇلۇغ پەيغەمبەرنى سىلەرگە خاس قىلدى). سىلەرگە دىندا ھېچقانداق مۇشكۇللۇكنى قىلمىدى (سىلەرنى سىلەر تاقەت قىلالمىغۇدەك ئىشلارنى قىلىشقا تەكلىپ قىلمىدى). (بۇ) ئاتاڭلار ئىبراھىمنىڭ دىنىدۇر (بۇ توغرا دىن بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنى مەھكەم ئۇچلاڭلار)، ئاللاھ سىلەرنى ئىلگىرى (يەنى قۇرئاندىن ئىلگىرىكى كىتابلاردا) مۇسۇلمان دەپ ئاتىدى. قۇرئاندىمۇ شۇنداق ئاتىدى. (ئاللاھ) پەيغەمبەرنى سىلەرگە گۇۋاھ بولۇشقا ۋە سىلەرنى كىشىلەرگە گۇۋاھ بولۇشقا (تاللىدى)، ناماز ئوقۇڭلار، زاكات بېرىڭلار، ئاللاھقا يېپىشىڭلار، ئاللاھ سىلەرنىڭ ئىگەڭلاردۇر. ئاللاھ نېمىدېگەن ياخشى ئىگە! نېمىدېگەن ياخشى مەدەتكار!» (سۈرە ھەج 78- ئايەت).

ئىسلامنىڭ جەمئىيەتكە قاراتقان تەربىيىسى

قۇرئان كەرىم مۇسۇلمانىنىڭ ئۆتەشكە تېگىشلىك بولغان ۋەزىپىلىرىنى ئۈچ گەۋدە قىلىپ كۆرسىتىدۇ.

1. ئاللاھقا بولغان ئالاقىنى ئىبادەتتە گەۋدىلەندۇرۇش.

2. جەمئىيەتكە بولغان ئالاقىنى جەمئىيەت ئۈچۈن ياخشى ئىش قىلىپ بېرىشتە گەۋدىلەندۇرۇش.

3. دۈشمەنگە بولغان ئالاقىنى جەڭ مەيدانىدا گەۋدىلەندۇرۇش.

يۇقىرىقى سۆزىمىز ھەققىدە ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱرۡكَعُواْ وَٱسۡجُدُواْ وَٱعۡبُدُواْ رَبَّكُمۡ وَٱفۡعَلُواْ ٱلۡخَيۡرَ لَعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ وَجَٰهِدُواْ فِي ٱللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِۦۚ ﴾

«ئى مۆئمىنلەر! بەختكە ئېرىشىشىڭلار ئۈچۈن رۇكۇ قىلىڭلار، سەجدە قىلىڭلار (يەنى تەزەررۇ بىلەن ناماز ئوقۇڭلار)، (يالغۇز) پەرۋەردىگارىڭلارغا ئىبادەت قىلىڭلار، ياخشى ئىشلارنى (يەنى خىش- ئەقرىبالارغا سىلە- رەھىم قىلىش، يېتىم- يېسىرلارنىڭ بېشىنى سىلاش، كېچىسى تەھەججۇد نامىزى ئۆتەش قاتارلىق ئىشلارنى) قىلىڭلار. ئاللاھنىڭ يولىدا (پۇل- مېلىڭلار بىلەن، جېنىڭلار بىلەن) تاقىتىڭلارنىڭ يېتىشىچە جىھاد قىلىڭلار.» (سۈرە ھەج 77- ئايەتلەر).

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ، ھەر بىر مۇسۇلمانىنىڭ ئىقتىسادى ئارقىلىق ياكى ئابرويى ئارقىلىق ياكى بەدىنى ئارقىلىق ياكى پىكرى ئارقىلىق ياكى تىلى ئارقىلىق ئادا قىلىنىدىغان كۈندىلىك ۋەزىپىسىنى ياكى ئىجتىمائىي مەسئۇلىيىتىنى بايان قىلىدىغان ھەممە يۇقىرىدىكى ئايەتنىڭ مەنىسىنى تەكىتلەيدىغان نۇرغۇن ھەدىسلىرى بار:

8249/4997 ـ أبو موسى – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: رفعه: ((على كلِّ مسلمٍ صدقةٌ))، قيلَ: أرأيتَ إن لم يجد؟ قال: ((يعتملُ بيديهِ، فينفعُ نفسه، ويتصدقُ))، قال: أرأيت إن لم يستطعْ؟ قال: ((يعينُ ذا الحاجةِ الملهوفَ))، قال: قيل له: أرأيت إن لم يستطع؟ قال: ((يأمرُ بالمعروفِ أو الخيرِ))، قال: أرأيت إن لم يفعل؟ قال: ((يمسكُ عن الشرِّ فإنها صدقةٌ))* البخاري (1445)، مسلم (1008) .

8249/4997 ـ سەئىد ئىبنى ئەبۇ بۇردەنىڭ چوڭ دادىسىدىن مۇنداق رىۋايەت

قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ھەر بىر مۇسۇلمانغا سەدىقە كېلىدۇ، دېدى، بۇنى ئاڭلىغان ساھابىلار: ئېيتىپ بەرگىنچۇ؟ ئەگەر ئۇ سەدىقە قىلغىدەك نەرسە تاپالمىسا قانداق قىلىدۇ؟ دېگەنىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: بىلىكىگە تايىنىپ ئىشلەپ، ئۆزىنى باقىدۇ ۋە ئۆز ئەمگىكىدىن سەدىقە بېرىدۇ، دېدى. ساھابىلار: ئۇ بۇنى قىلىشقا قادىر بولالمىسا قانداق قىلىدۇ؟ دەپ سورىغانىدى: زىيانغا ئۇچرىغان موھتاج كىشىگە ياردەم قىلىدۇ، دېدى. بۇنىڭغىمۇ قادىر بولالمىسا قانداق قىلىدۇ؟ دەپ سورىغانىدى: باشقىلارنى ياخشى ۋە خەيرلىك ئىشلارنى قىلىشقا بۇيرۇيدۇ، دېدى. ساھابىلار: بۇ ئىشنىمۇ قىلالمىسىچۇ؟ دەپ سورىغانىدى: يامانلىقتىن ئۆزىنى تارتىدۇ. بۇ ئۇنىڭ ئۈچۈن سەدىقىدۇر، دەپ جاۋاب بەردى. (مۇسلىم: 1008)

1. ھەر قانداق ياخشى ئىشنى قىلىش، بىز قۇرئان ۋە ھەدىستىن دەلىل- پاكىتلارنى كەلتۈرۈپ بايان قىلغىنىمىزدەك ئاللاھ بۇيرىغان، مۇسۇلمانىنىڭ مۇھىم ۋەزىپىلىرىنىڭ ئايرىلماس بىر قىسمىدۇر. دېمەك، مۇسۇلمان ناماز ئۆتەش، روزا تۇتۇش، ئىبادەت قىلىشقا بۇيرۇلغاندەك، ياخشى ئىش قىلىشقا ۋە ئۇنىڭغا باشقىلارنى دەۋەت قىلىشقا بۇيرۇلغاندۇر.

2. تەھقىقلاپ ئېيتقاندا، مۇسۇلمان دېگەن ئۆزى ياشاۋاتقان جەمئىيەتتىن ئىبارەت تەندىكى تىرىك بىر پارچە ئەزا بولغىنى ئۈچۈن، ئۇنىڭ جەمئىيەتنىڭ دەرد- ئەلەم، مۇڭ- زارىنى ھېس قىلىش، چۈشىنىش، شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئاشۇ جەمئىيەتكە يەتكەن دەرد- ئەلەم ۋە تۈرلۈك خاپىلىقلارنى يۇقتىشقا، ھېچ بولمىغاندا يەڭگىللىتىشكە بولسىمۇ ھەرىكەت قىلىشى كېرەك. ھەمدە ئۇ مۇسۇلمانىنىڭ ئاچ- يالىڭاچ قالغان ياكى كېسەل ئازابى تارتىۋاتقان ئادەمنى كۆرۈپ تۇرۇپ، ياردەم قىلىش شارائىتى بار تۇرۇپ، ئۇنىڭغا ياردەم قىلماي، دەردىگە دەرمان بولماي بىخارامان يۈرۈشى ھەرگىز توغرا ئەمەس، ھەم ئۇنىڭ ئەخلاقىغا ئۇيغۇنمۇ ئەمەس.

3. ياخشى ئىش قىلىشنىڭ ئۆزى بولسا، ئىسلام دىنىنى دەۋەت قىلىشتىن بىر قىسىم بولۇپ، بۇ دەۋەت بىر تەرەپتىن تىل ۋە قەلەم بىلەن تارقىتىلغاندەك، يەنە بىر تەرەپتىن ياخشى ئىش قىلىش ۋە ئەمەلىي ھەرىكەت ئېلىپ بېرىش ئارقىلىق تارقىتىلىدۇ.

4. جامائەتچىلىكتە بىر تەرەپتىن جەمئىيەتكە خىزمەت قىلىشقا قادىر كۈچ- قۇۋۋەت بولغىنى ئۈچۈن، يەنە بىر تەرەپتىن ئېيتقاندا جامائەتچىلىكتە ئومۇمىيۈزلۈك ھالدا پىكرى ياكى تەربىيىۋى ھەرىكەتكە كېرەكلىك ئاڭ- سەۋىيە بىر پۈتۈن تولۇق بولمىغىنى ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ كۈچ- قۇۋۋىتىنى بىكار قويماسلىقنى نەزەردە تۇتۇپ، جەمئىيەت تەربىيىسىگە ئەھمىيەت بېرىپ ئۇلارنىڭ رولىنى جارى قىلدۇرۇش كېرەك. چۈنكى ئىختىساسلىق كىشى قەيەردە بولىدىكەن، ئۇنىڭ بىكار قالغانلىقى يامانلىقتىن باشقىنى دېرەك بەرمەيدۇ.

ئىسلام تەربىيىسىنىڭ سىياسىيغا بولغان تەربىيە تەرىپى

بىز بۇ يەردە «سىياسىي تەربىيە» دەپ تىلغا ئېلىنغان سۆز ئارقىلىق: ئىسلام تەربىيىسىنىڭ ھۆكۈمەت ئىشلىرىغا، دۆلەت ئىنتىزامىغا، ھۆكۈمەت بىلەن پۇقرا ئوتتۇرىسىدىكى ئالاقىگە، تۇرۇشلۇق دۆلەت بىلەن ئىسلام دۆلەتلىرى ياكى غەيرىي ئىسلام دۆلەتلىرى بولسۇن باشقا چەتئەل دۆلەتلىرى بىلەن بولغان ئالاقىگە ۋە جاھانگىر- تاجاۋۇزچى دۆلەتلەرگە قوللىنىلىدىغان قانۇن تۈزۈملەرگە، ئۇنىڭدىن باشقا نۇرغۇنلىغان تۈرلۈك مەسىلىلەرگە ئالاقىدار بولغان

تەرەپلەرنى مەقسەت قىلىمىز.

دېمەككى، ئاق بىلەن قارا قانچە بىر- بىرى بىلەن تۈپتىن ئوخشىماس، بىرلەشمەس بولغىنىدەك «سىياسىي» دېگەن سۆز بىلەن «دىن» دېگەن سۆزنىڭ مەزمۇنى قارىمۇ- قارشى بولۇپ، سىياسەت بىلەن دىنىنىڭ بىرەر شەخىسدە ياكى بىرەر گورۇھتا بىرگە ئېلىپ مېڭىلىشى ھەرگىزمۇ تەسەۋۋۇر قىلىنمايتتى. كىشىلەر ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ: دىنىي ئادەم ياكى سىياسىي ئادەم. شۇنىڭدەك جامائەتمۇ ئىككى تۈرلۈك بولۇپ، دىنىي جامائەت ياكى سىياسىي جامائەت بولىدۇ. دىن ئادەملەرنىڭ سىياسىي بىلەن ئارىلىشىشى، سىياسىي ئادەملەرنىڭ دىن بىلەن ئارىلىششى ھارام، شۇنىڭدەك، دىنىي جامائەتلەرنىڭ سىياسىي ئىشلارغا ياكى سىياسىي جامائەتلەرنىڭ دىنىي ئىشلارغا ئارىلىششى ھارام دەپ قارىلاتتى.

بەزى ئەھۋاللاردا سىياسىي ئادەمنىڭ ياكى سىياسىي جامائەتنىڭ دىن مەسىلىسگە ئارىلىششى كەڭچىلىك قىلىنىپ كەچۈرۈم قىلىنسىمۇ، لېكىن دىنىي ئادەمنىڭ ياكى دىنىي جامائەتنىڭ سىياسىي مەسىلىلەرگە ئارىلىششى شۇ چاغدىكى كىشىلەرنىڭ قارىشىدا كەچۈرۈم قىلىنمايدىغان، كەڭچىلىكمۇ قىلىنمايدىغان بىر گۇناھ ئىش ھېسابلىناتتى.

بۇنداق خاتا پىكىرلەرگە قارشى ھاياتنىڭ ھەممە تەرەپلىرىنى. . . ئۆز ئىچىگە ئالغان ئىسلامنىڭ ئەتراپلىق توغرا پىكىرلىرى ئارقىلىق قاتتىق جەڭ قىلىش لازىم. سىياسىي مەسىلە بولسا ئىسلامنىڭ ئەتراپلىقلىقىدىن بىرسىدۇر. شۇنىڭدەك، سىياسىي مەسىلىنىڭ ئىسلام ئۆز ئىچىگە ئالغان ئالاھىدىلىكلىرىنىڭ بىرى ئىكەنلىكىگە قۇرئان، ھەدىس، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كۆرسەتمىسى، ساھابى كىراملارنىڭ تەرجىمھاللىرى ۋە مۇشۇ ئۈممەتنىڭ 13 ئەسىردىن ئۇشۇق تارىخىي دەۋردە ئېلىپ بارغان ھەرىكەت- پائالىيەتلىرى ئوچۇق ھالدا پاكىت سۈپىتىدە قەد كۆتۈرۈپ تۇرىدۇ.

ئىجابىيلىق ۋە بىناچانلىق

ئىسلام دىنى بولسا، مۇسۇلماننىڭ قۇرۇق گەپتىن بۇرۇن ئەمەلىيىتى بولۇش، ئۆزى قىلمايدىغان ئىشنى باشقىلارغا دەپ يۈرمەسلىك، ئىشەنچ قىلالمىغان ئىشنى قىلماسلىق ۋە ئاللاھنىڭ مۇنۇ ئايەتتىكى كايىشىغا ئۇچراپ قالماسلىق قاتارلىقلارنى ئۆز مەقسىدى قىلىشنى ئىرادە قىلىدۇ. ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفۡعَلُونَ كَبُرَ مَقۡتًا عِندَ ٱللَّهِ أَن تَقُولُواْ مَا لَا تَفۡعَلُونَ ﴾

ئى مۆئمىنلەر! سىلەر نېمە ئۈچۈن قىلمايدىغان ئىشنى قىلىمىز دەيسىلەر؟ (يەنى ئەمەلدە سىلەر قىلمايدىغان ياخشى ئىشلارنى نېمە ئۈچۈن ئاغزىڭلاردا قىلىمىز دەيسىلەر؟) سىلەرنىڭ قىلمايدىغان ئىشنى (قىلىمىز) دېيىشىڭلار ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا ئەڭ ئۆچ كۆرىلىدىغان نەرسىدۇر. (سۈرە سەپ 2- 3- ئايەتلەر)

مۇسۇلماننىڭ ئەمەلىي ھەرىكىتى تاشلاندۇق ۋە زايا بولۇپ كېتىدىغان ئەمەل بولماستىن بەلكى، ئاللاھنىڭ ۋە كىشىلەرنىڭ ئالدىدا مۆتىۋەر، قەدىر- قىممەتلىك ئەمەلدۇر. بۇ توغرىدا ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

﴿ وَقُلِ ٱعۡمَلُواْ فَسَيَرَى ٱللَّهُ عَمَلَكُمۡ وَرَسُولُهُۥ وَٱلۡمُؤۡمِنُونَۖ وَسَتُرَدُّونَ إِلَىٰ عَٰلِمِ ٱلۡغَيۡبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ ﴾

(ئۇلارغا) ئېيتقىنكى، «(خالىغان) ئەمەللەرنى قىلىڭلار، قىلغان ئەمەلىڭلارنى ئاللاھ، ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى ۋە مۆئمىنلەر كۆرۈپ تۇرىدۇ. يۇشۇرۇن ۋە ئاشكارا (نەرسىلەرنى) بىلگۈچى (ئاللاھ) نىڭ دەرگاھىغا قايتۇرۇلىسىلەر، ئاللاھ قىلمىشىڭلارنى سىلەرگە خەۋەر قىلىدۇ (سۈرە تەۋبە 105- ئايەت)

ئىسلام دىنى بولسا، «مۇسۇلمان» نىڭ بىھۇدە، پايدىسىز ئىشلار بىلەن شۇغۇللىنىشىنى، ئۆزىنىڭ قىممەتلىك ۋاقتىنى ناچار- پەسكەش ئىشلارغا ياكى ئورۇنسىز سۆزلەرگە چۇمۇپ كېتىش بىلەن ئىسراپ قىلىشنى، ياكى ناھەق ئىشلارغا ئارىلىشىش بىلەن ئىسراپ قىلىشنى، ياكى نادانلارنىڭ ئەسكى- يامان قىلىقلىرىغا ئارىلىشىپ ئۇنى رەت قىلىپ يۈرۈشكە ئىسراپ قىلىشنى يامان كۆرىدۇ. شۇ جەھەتتىن ئاللاھ مۆئمىنلەرنى مۇنداق دەپ سۈپەتلەيدۇ:

﴿ وَٱلَّذِينَ هُمۡ عَنِ ٱللَّغۡوِ مُعۡرِضُونَ ﴾

ئۇلار بىھۇدە سۆز، بىھۇدە ئىشتىن يىراق بولغۇچىلاردۇر (سۈرە مۇئمىنۇن 3- ئايەت)

﴿ وَإِذَا سَمِعُواْ ٱللَّغۡوَ أَعۡرَضُواْ عَنۡهُ وَقَالُواْ لَنَآ أَعۡمَٰلُنَا وَلَكُمۡ أَعۡمَٰلُكُمۡ سَلَٰمٌ عَلَيۡكُمۡ لَا نَبۡتَغِي ٱلۡجَٰهِلِينَ ﴾

ئۇلار بىھۇدە سۆزلەرنى ئاڭلىغاندا ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرۈپ (يەنى قۇلاق سالماي): «بىزنىڭ ئەمەللىرىمىز ئۆزىمىز ئۈچۈن، سىلەرنىڭ ئەمەللىرىڭلارمۇ ئۆزەڭلار ئۈچۈن، سىلەرگە ئامانلىق بولسۇن، بىز ناداندىن دوستلۇق تىلىمەيمىز» دەيدۇ (سۈرە قەسەس 55- ئايەت) يەنە ئاللاھ مۆئمىن بەندىلەرنى سۈپەتلەپ مۇنداق دەيدۇ:

﴿ وَإِذَا خَاطَبَهُمُ ٱلۡجَٰهِلُونَ قَالُواْ سَلَٰمٗا ﴾

مەرھەمەتلىك ئاللاھنىڭ (ياخشى كۆرىدىغان) بەندىلىرى زېمىندا ئۆزلىرىنى تۆۋەن تۇتۇپ تەمكىنلىك بىلەن ماڭىدۇ، نادانلار ئۇلارغا (ياقتۇرمايدىغان) سۆز قىلسا، ئۇلار: «سىلەرگە ئامانلىق تىلەيمىز» دەيدۇ (يەنى گۇناھ بولمايدىغان سۆزلەرنى قىلىدۇ) (سۈرە فۇرقان 63- ئايەت)

﴿ وَٱلَّذِينَ لَا يَشۡهَدُونَ ٱلزُّورَ وَإِذَا مَرُّواْ بِٱللَّغۡوِ مَرُّواْ كِرَامٗا﴾

ئۇلار (يەنى ئاللاھ ياخشى كۆرىدىغان بەندىلەر) يالغان گۇۋاھلىق بەرمەيدۇ، يامان سۆزنى ئاڭلاپ قالغان چاغدا ئالىي جانابلىق بىلەن ئۆتۈپ كېتىدۇ (سۈرە فۇرقان 72- ئايەت). پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇبارەك سۆزىدە مۇنداق دېيىلىدۇ: «بىر ئىنساننىڭ بىھۇدە سۆز، بىھۇدە ئىشنى تاشلىغانلىقى، ئۇنىڭ مۇسۇلمانلىقىنىڭ ياخشىلىقىدىندۇر.» ھەدىس ئالىملىرى بۇ ھەدىسنى ئىسلام بىناسىنىڭ ئاساسى بولغان تۆت ھەدىسنىڭ بىرسى دەپ ھېسابلىدى.

ئىسلام دىنى بولسا مۇسۇلمانغا، مۇسۇلمان ئۆزىنىڭ ئىككى كىچىك ئەزاسى يەنى: تىلى، دىلىنى كىشىلەرگە ياكى باشقا نەرسىلەرگە دەشنەم ۋە لەنەت قىلىشقا سەرپ ئېتىشنى بەك يامان كۆرىدۇ. سەۋەبى شۇكى: مۇسۇلمان دېگەن: دەشنەم قىلغۇچى، لەنەت قىلغۇچى ئەمەسدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن رىۋايەت قىلىنغان نۇرغۇن ھەدىسلەرنىڭ يىغىندىسى پۈتۈنلەي مۇنداق دەيدۇ: «تىللىماڭلار!»، «ئۆلۈكلەرنى تىللىماڭلار (يەنى ئۆلۈپ كەتكەن كىشىلەرنى تىللىماڭلار) چۈنكى، ئۇلار نېمە ئىش قىلغان بولسا، شۇنىڭغا يېتىپ بولدى»، «زاماننى تىللىماڭلار، چۈنكى، زاماننى (زامان قىلغان، باشقۇرغان زات) ئاللاھدۇر.»، «شامالنى تىللىماڭلار، چۈنكى ئۇ شامال (ئاللاھ تەرىپىدىن) بۇيرۇلغاندۇر»، «تەپ كىسىلىنى تىللىماڭلار، چۈنكى ئۇ خاتالىقلارنى ئۈچۈرگۈچى كەفارەتتۇر.»، «خورازنى تىللىماڭلار، چۈنكى ئۇ (كىشىلەرنى) ناماز ئۈچۈن ئويغۇتىدۇ.»

شەيتاننىڭ ئىنسانغا بولغان دۈشمەنلىكى ۋە ئۇنىڭ ئاللاھنىڭ رەھمىتىدىن ئەيىبلەنگەن، خارلانغان ھالدا ھەيدەلگەنلىكى ئىسپاتلانغان تۇرۇپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ شەيتانغا دەشنەم بېرىپ ئۇنى تىللاشتىن توسقانلىقى يۇقارقىدىنمۇ بەكرەك ئەجەبلىنەرلىك ئىشتۇر.

3213/1905 ـ أبو الْمَلِيحِ عَنْ رَجُلٍ، قَالَ: كُنْتُ رَدِيفَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَعَثَرَتْ الدابة، فَقُلْتُ: تَعِسَ الشَّيْطَانُ، فَقَالَ: ((لا تَقُلْ: تَعِسَ الشَّيْطَانُ، فَإِنَّكَ إِذَا قُلْتَ تَعَاظَمَ حَتَّى يَكُونَ مِثْلَ الْبَيْتِ، وَيَقُولُ: بِقُوَّتِي، وَلَكِنْ قُلْ: بِسْمِ اللَّهِ، فَإِنَّكَ إِذَا قُلْتَ ذَلِكَ تَصَاغَرَ حَتَّى يَكُونَ مِثْلَ الذُّبَابِ))* أبو داود (4982)

3213/1905 ـ ئەبۇ مەلىھ بىر ئادەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ كەينىگە مىنگىشۋالغانىدىم، يولدا ئۇلاغ مۇدۇرۇپ كەتتى. مەن: شەيتان ھالاك بولسۇن! دېسەم، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئۇنداق دېمىگىن. ئەگەر سەن ئۇنداق دېسەڭ، شەيتان كېرىلىپ ئۆيدەك يوغىناپ كېتىدۇ ۋە: بۇ ئىش مېنىڭ كۈچۈم بىلەن بولدى، دەيدۇ. شۇڭا: "بىسمىللاھ، دېگىن. شۇنداق دېسەڭ، ئۇ كىچىكلەپ چىۋىنچىلىك بولۇپ قالىدۇ، دېدى. (ئەبۇ داۋۇد: 4982)

بۇنىڭدىن چىقىدىغان مەزمۇن شۇكى: شەيتاننى تىللاش سەلبىي ئىش بولۇپ، تىللاش شەيتانغا ئازار بەرمەستىن بەلكى ئۇنى خۇشال قىلىپ مەغرۇرلىقنى ئۆستۈرۈپ قويىدىكەن (يەنى: ئۆزىنىڭ ئىنساننى كايتقىنىغا خۇش بولىدىكەن)، ئىنساننىڭ ئاللاھنى ئەسلەشكە، «بسم الله» دېيىشكە ئوخشاش ئىجابىي ئەمەلگە يۈزلىنىشلا شەيتانغا ئازار بېرىپ ئۇنى ئاچچىقلىتىدىكەن، ھەمدە شەيتاننى پەسلەشتۈرۈپ چىۋىندەك ئېتىبارسىز بولۇپ، كىچىكلەپ كېتىدىغان ھالەتكە كەلتۈرۈپ قويىدىكەن.

ئۇستاز ھەسەنۇل بەننا رەھمەتۇللاھى ئەلەيھىنىڭ ئاساسلىق 10 ۋەسىيتى بار ئىدى. بۇ ۋەسىيەتلەرنىڭ ھەممىسى ئىجابىيلىققا، ئەمەل- ھەرىكەتكە ۋە بىناچىلىققا، ھەمدە بىناكارچىلىق، سەلبىيلىك، خاراب، بۇزۇشلاردىن ساقلىنىشقا سەپەرۋەر قىلىدۇ ۋە قىزىقتۇرىدۇ. ھەسەنۇل بەننا بۇ ۋەسىيەتلىرىدە ئېيتىدۇ:

1. قايسى بىر ۋاقىتتا ئەزان ئاۋازىنى ئاڭلىساڭ، شارائىتلەرنىڭ قانداق بولۇشىدىن

قەتئىينەزەر نامازغا تۇرغىن!

2. قۇرئان تىلاۋەت قىلغىن! ياكى مەنىسىنى مۇلاھىزە قىلغىن (يەنى- مۇتالىئە قىلغىن)، ياكى باشقىلاردىن ئاڭلىغىن! ياكى ئاللاھنى ئەسلىگىن! ۋاقتىڭدىن ئازراقىنىمۇ پايدىسىز ئىشلارغا ئىسراپ قىلمىغىن!

3. ئەرەب تىلىنى پاساھەتلىك سۆزلەشكە تىرىشقىن! چۈنكى بۇنداق تىل ئىسلامنىڭ بەلگىلىرىدىندۇر .

4. قەيەردە بولسۇن، ھەرقانداق ئەھۋال ئاستىدا كۆپ جىدەل قىلما! چۈنكى جىدەل دېگەن ياخشىلىق كەلتۈرمەيدۇ.

5. تۇلا كۈلمە! چۈنكى، ئاللاھقا باغلانغان دىل شۇك ئارام ئالغۇچى، ئېغىر- بېسىق بولىدۇ.

6. چاقچاق گەپ- سۆز، ئىش- ھەرىكەت قىلما! چۈنكى كۈرەشچان مىللەت راست- چىن پىششىقلىقتىن باشقا ئىش ھەرىكەتلەرنى تونۇمايدۇ.

7. سۆزلىگەندە ئاۋازىڭنى ئاڭلىغۇچىنىڭ ئېھتىياجىدىن ئارتۇق كۆتۈرۈپ سۆزلىمە! چۈنكى، شۇنداق ئۇنلۇك سۆزلەش ئەخمەقلىقتىن ۋە ئاڭلىغۇچىلارغا ئازار بېرىشتىن ئىبارەتتۇر.

8. شەخىسلەرنىڭ غەيۋىتىنى قىلىشتىن، ھەيئەتلەر (يەنى- جامائەتلەر) گە ئەزىيەت بېرىشتىن ساقلانغىن! سۆزلىسەڭ ياخشى سۆزلە!

9. ساڭا ئۇچرىغان دىنى بۇرادەرلىرىڭگە ئۆزى تەلەپ قىلمىسىمۇ ئۆزۈڭنى تونۇشتۇرغىن! چۈنكى بىزنىڭ دەۋىتىمىزنىڭ ئاساسى دوستلۇق ۋە تونۇشتۇرۇشتۇر.

10. ئىنسانلارنىڭ قىلىشقا تېگىشلىك ۋەزىپىلىرى ۋاقىتلىرىدىن كۆپ (ۋاقىت كىشىلەرگە قاراپ تۇرمىغاچقا پۈتۈن ئىش ۋاقىتقا سىغىپ كېتىپ شۇ ئۆمۈر ئىچىدە قىلىپ بولۇش ناتايىن)، شۇنىڭ ئۈچۈن سەن ئۆزۈڭدىن باشقا كىشىنىڭ ئۇ ۋاقىتتىن پايدا ئېلىۋېلىشىغا ياردەملەشكىن! ئەگەر سىنىڭمۇ مۇھىم ئىشىڭ بولسا، شۇنىمۇ تېز ئادا قىلغىن!

«مۇسۇلماننىڭ ھىممىتى- مەقسىدى جەمئىيەتنىڭ كېسەللىرىگە، كىشىلەرنىڭ باشلىرىغا كەلگەن مۇشكۈللىكلەرگە، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئومۇملىشىپ كەتكەن ئېتىقادتىكى ئۆزگىرىشلىك، ئىبادەتتىكى بىدئەت- خاتالىق، ئەخلاقىدىكى بۇزۇقلۇق، چۈشكۈنلۈك ۋە قۇرئانغا ئېسىلىشتىكى چەتنەش قاتارلىق يامان ئىللەتلەرگە قارشى تۇرماستىن، ئۇنىڭدىن كۆزىنى يۇمۇپلا، ئاللاھنىڭ زىكرى بىلەن، ئاللاھ ھەققىدە پىكىر قىلىش بىلەنلا توختاپ شۇنىڭدىن مەنپەئەتلىنىپ، شەخسىي قىلغان ئىبادىتىدىن لەززەتلىنىپ يۈرۈيدىغان بولۇپ قالماسلىقى كېرەك». ئەگەر ئۇنداق بولمىغاندا، مۇسۇلمان پىتنە- پاساتنى يۇقۇتۇپ، خاتالىقنى تۈزىتىپ، ناچار- يامان ئىش قىلىدىغانلارنى ياخشىلىققا باشلاش، بىدئەت ئىش قىلغۇچىلارنى سۈننەتكە ئەگەشىشكە، چەتنەپ كەتكەنلەرنى راۋۇرۇس مېڭىشقا، ھۇرۇن بىتاۋاقلارنى ئىشلەشكە ۋە بۇشاڭلارنى قىزغىنلىققا چاقىرىپ، ئىجابىي قەدەم بېسىش ئورنىغا، يۇقارقى خاتا ئىشلارغا يول ئېچىپ، قىستاشقا ئاسانلا باش ئىگىپ كېتىدىغان ياكى ھەسرەت- نادامەت چېكىدىغان، ئۈمىدنى ئۈزۈپ مەيۈسلىنىپ تۇرىدىغان ياكى ئېچىنىشتىن باشقىنى ئۇقمايدىغان مەيدانغا ئىگە ئادەم بولۇپ قالىدۇ. مانا بۇنداق مۇسۇلماندىن بولۇپ قالماسلىقنى تەكىتلەش بولسا، مۇسۇلمان بۇرادەرنى تەربىيىلەشتىكى ئىجابىي مەنىلەرنىڭ بىرىدۇر.

مۇسۇلماننى، مۇسۇلمان دىگەن باشقىلارنى ئىسلامدىن ئىبارەت توغرا يولغا باشلاشنى، چاقىرىشنى ئۆزىنىڭ ئەڭ بۈيۈك مەقسىدى، هاياتىدىكى ئەڭ چوڭ نىشانى، ئۆزىنىڭ هەرىكىتىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى نىشانى قىلىش ۋە هەر بىر شەخسنى ئىسلام يولىغا باشلاشنى ئۆزىگە قۇياش چىققىنىدىن ۋە پاتقىنىدىن ياخشى دەپ هېسابلىشى، پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامدەك ئۇلۇغ زاتنىڭ ۋە ئۇنىڭ ئورۇنباسارلىرىنىڭ يولى بولغان دەۋەت قىلىش يولى پەقەتلا ئالالھنىڭ يولىنى دەپ، ئالالھنىڭ يولىنى دەپ بولىدىغانلىقىنى، بۇ يولنىڭ هاياتتىكى ۋەزىپە يولىنىڭ ئەڭ ئۇلۇغى ئىكەنلىكىنى بىلىش ۋاجىپ ئىكەنلىكىنى چۈشەنگۈدەك قىلىپ تەربىيلەش مۇسۇلمان بۇرادەرلەرنى تەبىيلەشتىكى مۇهىم ۋەزىپىدۇر. شۇڭا نىشان باشتىن-ئاخىر بىر، هەم ئېنىق، يىمىرىلمەس بولۇشى شەرت. ئۇنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغان ۋاستىلەر قايسى خىلدا بولسا- بولسۇن ئىسلام ئېتىراپلا قىلىدىكەن بولىۋېرىدۇ. «مەن پەقەت ئالالھنىڭ يارىدىمى بولغاندىلا مۇۋەپپەقىيەت قازىنالايمەن، (هەممە ئىشتا) ئالالھقا تايىنىمەن ۋە ئۇنىڭغا يۈزلىنىمەن».

يەتتىنچى باپ. ئىسلام مەدەنىيتى ۋە مۇسۇلمان ئايال

ئىسلامدا ئايالنىڭ موهىملقى

ئايال ئىسلامدا بولسا ئاساسلىقتۇر. هەقىقەتەن ئۇ دائىم ئېرىنىڭ هامىيسىدە بولغانلىقى ئۈچۈن نەپىقىلىرى، هاجەتلىرىنىڭ هەممىسى كاپالەتكە ئىگىدۇر. ئەگەر قىز بولسا دادىسى، هەمشىرە بولسا قېرىندىشى، ئانا بولسا ئوغلى، ئايال بولسا يولدىشى مەسئۇلدۇر. بۇلار بولسا شەرىئەت نەپىقە نىزاملىرىدا ئۇلارغا قىلىنغان هۆكۈمدۇر ۋە بارلىق كىشلەر بۇلارغا رىئايە قىلىدۇ.

بىز ياشاۋاتقان بۇ ئەسىردە ئايال كىشى ئۆيدىن چىقتى ۋە مەكتەپكە، ئۇنىۋېرسىتېتقا، بازارغا، خىزمەتكە كىنوغا ۋە هەرخىل يەرلەرگە باردى. لېكىن، بىردىن بىر، بېرىشقا تېگىشلىك ئورۇن بولغان مەسچىتكە بارمىدى.

خۇراپاتلىق، قالاقلىق ئەسىرلىرىدە ئايال كىشى يېتىم ۋە نادان قالدۇرۇلدى. ئايال كىشى پەرۋەردىگارىنىڭ هەققىنى ئادا قىلىش ئەمەس بەلكى كۆز ئالدىدا تۇرغان ئېرىنىڭ، باللىرىنىڭمۇ ئەقەللىي هەققىنى بېرەلمىدى. نۇرغۇن ئاياللار نامازنى تاشلىدى، مۇسۇلمان ئايال بىلمىسىزلىكتىن دىنىنىڭ تۈۋرۈكى،كۈندىلىك ئاساسى بولغان پەرز نامازنى تاشلىدى. دەرۋەقە، ناماز ئىسلام بىلەن كۇفرىنىڭ ئارىسىدىكى پەرق ئىدى.

بىز خۇراپاتلىق، قالاقلىق ئەسىرلىرىگە قايتىشنى خالىمايمىز. بىز كەلگۈسىدىكى مۇسۇلمان ئاياللىرىنىڭ بىرىنچى مۇسۇلمان ئايال ئەسرى، ئۇ بولسىمۇ پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام ئەسرى، ساهابىلار ۋە ئۇلارغا ئەگەشكۈچىلەر ۋە ئالتۇن ئەسىرلەر بولۇپ، ئۇ بولسىمۇ ئۇنىڭدا ئۆزىنىڭ مەسئۇلىيتىنى ئادا قىلىش بىلەن ئۆز هەققىنى تامامەن تونۇغان، ئۆزىنىڭ ئۈستىدىكى اللهنىڭ مەسئۇلىيەتلىرىنى تونۇغان ۋە ئۇ مەسئۇلىيەتلەرىنى ئادا قىلغان، ئۆز پەرۋەردىگارىنى تولۇق تونۇغان ۋە ئۇنىڭغا هەقلىق ئىبادەت قىلغان، بىر ئاي روزىسىنى تۇتقان، بەش ۋاخ نامىزىنى ئوقۇغان، ئېپپىتىنى ساقلىغان، ئېرىگە ئىتائەت قىلغان، پەرۋەردىگارىنىڭ جەننىتىگە هەقلىق

بولغان ئەسىرگە قايتىشنى ئۈمىد قىلىمىز!

ئەينى زاماندا ئاياللار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھۇزۇرىغا كېلىپ خۇسۇسىي ئىشلىرىنىمۇ ئۇنىڭدىن سورايتتى.

5727/3434 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: يَرْحَمُ الله نِسَاءَ الْمُهَاجِرَاتِ الأُوَلَ لَمَّا أَنْزَلَ الله ﴿وَلْيَضْرِبْنَ بخمورهن عَلَى جُيُوبِهِنَّ﴾ شَقَقْنَ أَكْنَفَ مُرُوطِهِنَّ فَاخْتَمَرْنَ بِهَا* البخاري (4758) أبو داود (4102) .

5727/3434 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: الله دەسلەپكى مۇھاجىرلارنىڭ ئاياللىرىغا رەھمەت قىلسۇن! الله: { ئۇلار لېچەكلىرى بىلەن كۆكرەكلىرىنى ياپسۇن} (سۈرە نۇر، 31 ـ ئايەت))دېگەن ئايەتنى نازىل قىلغان ھامان، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ قېلىن كىيىملىرىنى يىرتىپ، ئۇنىڭ بىلەن الله بۇيرىغان شەكىلدە يۆگەنگەنىدى. (ئەبۇ داۋۇد: 4101)

5728/3435 ـ أُمِّ سَلَمَة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –: لَمَّا نَزَلَتْ ﴿يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلابِيبِهِنَّ﴾ خَرَجْن نِسَاءُ الأَنْصَارِ كَأَنَّ عَلَى رُءُوسِهِنَّ الْغِرْبَانُ مِنَ الأَكْسِيَةِ* أبو داود (4101)

5728/3435 ـ ئۇممۇ سەلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: {ئى پەيغەمبەر! ئاياللىرىڭغا، قىزلىرىڭغا ۋە مۇئمىنلەرنىڭ ئاياللىرىغا ئېيتقىنكى، پۈركەنجى بىلەن بەدىنىنى ئورىۋالسۇن} (سۈرە ئەھزاب، 59 ـ ئايەت) دېگەن ئايەت نازىل بولغاندىن كېيىن، ئەنسارلارنىڭ ئاياللىرى كوچىغا خۇددى بېشىغا قاغا قونىۋالغاندەك قاپقارا پۈركەنجىلەر بىلەن چىقتى. (ئەبۇ داۋۇد: 4101)

ئەمەلىيەتتە، ئاياللار ﷲنىڭ ئەمرىگە ئەگىشىشكە تولىمۇ ھېرىس ئىدى. شۇ چاغدا، ئەنە ئاشۇ ئاياللار، پەرۋەردىگارىنىڭ بۇيرۇقىنى ئورۇنلاشتا بىر مىنۇتمۇ ساقلىمىغان ئىدى. ئايال كىشىنىڭ پەرۋەردىگارى ۋە دىنى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى مۇشۇنىڭدەك بولغان ئىدى. ئەمما، ئېرى ئۇچۇن ھەقىقەتەن ناھايىتى ياخشى ياردەمچى ئىدى. "ئىككى بەلۋاغ ئىگىسى "دەپ نام ئالغان ئەبۇبەكرىنىڭ قىزى ئەسما رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما، ئېرى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھاممىسىنىڭ ئوغلى ۋە سۆھبەتدىشى زۇبەيرە ئىبنى ئەۋۋامغا ياردەملىشەتتى.

4302/2588 ـ ئەسما بىنتى ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: زۇبەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مېنى نىكاھىغا ئالغاندا، ئۇنىڭ نە مېلى، نە قۇلى (ھېچنېمىسى) يوق بولۇپ، بار ـ يوق بىساتى پەقەت بىر تۇياق ئات بىلەن سۇ تارتىدىغان بىر تۇياق تۆگە ئىدى. ئېتىغا ھەلەپ ئېتىپ باقاتتىم، سۇ تارتاتتىم، (سۇ تارتىدىغان) سوغىسىنى رېمۇنت قىلاتتىم، خېمىر يۇغۇراتتىم. مەن نان يېقىشنى ياخشى بىلمەيتتىم، نانلىرىمنى (مەدىنىگە كەلگەندىن كېيىن) ئەنسارلاردىن بولغان قوشنىلىرىم يېقىپ بېرەتتى، قوشنىلىرىم بەك ۋاپادار ئاياللار ئىدى. پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم زۇبەيرگە بۆلۈپ بەرگەن ئېتىزلىقتىن (خورمىنىڭ) ئۇرىقىنى بېشىمدا كۆتۈرۈپ ئېلىپ كېلەتتىم. ئېتىزلىق بىلەن ئۆيىنىڭ ئارىلىقى تەخمىنەن ئىككى مىل كېلەتتى. بىر كۈنى بېشىمدا (خورما) ئۇرۇقىنى كۆتۈرۈپ كېلىۋېتىپ، ئەنسارلاردىن بىر نەچچە كىشى بىلەن كېلىۋاتقان پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە يولۇقۇپ قالدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مېنى چاقىردى ۋە مېنى ئارقىسىغا مىندۈرۈۋېلىش

ئۇچۇن تۆگىسىنى چۆكتۈرمەكچى بولدى. بىراق مەن ئەرلەر بىلەن بىرگە مېڭىشتىن تارتىندىم ۋە زۇبەيرنىڭ كۈندەشلىكىنى ئېسىمگە ئالدىم، زۇبەير بەكمۇ كۈنلەمچى ئىدى. پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مېنىڭ تارتىنغانلىقىمنى بىلىپ كېتىۋەردى. مەن زۇبەيرگە بولغان ۋەقەنى دەپ بېرىپ: مەن پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن تارتىندىم ۋە سېنىڭ كۈنلەمچىلىكىڭنى ئويلاپ مىنمىدىم، دېگەنىدىم، زۇبەير: اللەنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، سېنىڭ (شۇنچە ئۇزاقتىن) ئۇرۇقنى كۆتۈرۈپ كېلىشىڭ، ماڭا پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن بىر تۆگىگە مىنىپ كېلىشىڭدىنمۇ ئېغىر كەلدى، دېدى. كۆپ ئۆتمەي، ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مېنىڭ ئورنۇمدا ئات باقىدىغان بىر دېدەك ئەۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن، مەن خۇددى قۇللۇقتىن ئازاد بولغاندەك بولدۇم. (بۇخارى: 5224)

كۆرۈپ يېتىشكە بولىدۇكى، مۇھىمى، قىيىنچىلىق، چېكىچلىق ۋاقىتلىرىدا ئېرى بىلەن بىرگە بولۇش كېرەك. دۇنيا ئاياللىرىنىڭ سەردارى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قىزى فاتىمە زەھرا رەزىيەللاھۇ ئەنھا بولسا ئۆينى سۈپۈرەتتى، تاماق ئېتەتتى، خېمىر يۇغۇراتتى، نان ياقاتتى ئۇ زامانلاردا نانلار زامانىمىزدىكىدەك تەييار ئەمەس ئىدى. بەلكى ئايال كىشى ئارپىدىن ئۇن تارتىپ ئاندىن ئۇنىڭدا خېمىر يۇغۇراتتى. فاتىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئۇن تارتىپ ھەتتا قۇلى قاپىرىپ، يىرىڭداپ كەتكەن ئۇ شۇ ھالدىمۇ يەنە خېمىر يۇغۇرۇپ نان ياقاتتى. ئۇ يولدىشى ئەلى ئىبنى ئەبۇ تالىپقا ياردەملىشەتتى، چۈنكى ئەلى ئۇنىڭ ئىشلىرىغا ياردەم قىلىش ئۈچۈن خىزمەتچى ياللاشقا قادىر بولالمىغان ئىدى. ھاياتنىڭ يۈكلىرىنى ئىككىگە بۆلۈش ئارقىلىق چوقۇم تۇرمۇشنىڭ ئىسسىق ـ سوغۇق، ئاچچىق ـ تاتلىقلىرىدا بىللە ياشاش كېرەك ئىدى. مانا بۇ ئىخلاستۇر مانا بۇ ۋاپادۇرلىقتۇر.

9483/5811 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –: أتت فاطمة النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تسأله خادمًا، فقال لها: «ما عندي ما أعطيك فرجعت، فأتاها بعد ذلك فقال: الذي سألت أحب إليك أو ما هو خير منه؟ فقال لها على قولي لا بل ما هو خير منه، فقالته، فقال قولي: اللهم رب السموات السبع ورب العرش العظيم ربنا ورب كل شيء منزل التوراة والإنجيل والقرآن العظيم، أنت الأول فليس قبلك شيء، وأنت الآخر فليس بعدك شيء، وأنت الظاهر فليس فوقك شيء، وأنت الباطن فليس دونك شيء، اقض عنا الدين واغننا من الفقر »* ابن ماجه (3831)، مسلم (2713)

9483/5811 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: فاتىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن بىر خىزمەتچى سوراپ كەلگەنىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ساڭا بەرگۈدەك خىزمەتچىم يوق، دېدى . شۇنىڭ بىلەن، فاتىمە قايتىپ كەتتى. كېيىن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ: ساڭا مەندىن سورىغان نەرسىنى بېرەيمۇ ياكى ئۇنىڭدىنمۇ ياخشىراق نەرسىنى بېرەيمۇ؟ دەپ سورىدى. ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ گەپكە ئارىلىشىپ: تېخىمۇ ياخشى بولغان نەرسىنى سورىغىن! دىدى. فاتىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھا: تېخىمۇ ياخشىسىنى خالايمەن، دېدى. شۇنىڭ بىلەن، پەيغەمبەر

سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا: مۇنۇ دۇئانى ئوقۇغىن! دېدى: ئى يەتتە قەۋەت ئاسمان ۋە بۈيۈك ئەرشنىڭ رەببى! بىزنىڭ ۋە بارلىق نەرسىلەرنىڭ رەببى! (سەن) تەۋرات، ئىنجىل ۋە قۇرئاننى چۈشۈرگۈچى زاتسەن. سەن ئاۋۋالسەن، سەندىن بۇرۇن ھېچنېمە يوق ئىدى. سەن ئاخىرسەن، بارلىق مەۋجۇداتتىن كېيىن سەنلا قالىسەن. سەن ئاشكارىسەن (يەنى مەۋجۇتلىقىڭ دەلىل ـ پاكىتلار بىلەن ئەقىل ئىگىلىرىگە ئاشكارىدۇر)، سېنىڭدەك ئاشكارا بىرى يوق. سەن يوشۇرۇنسەن (يەنى سېنى كۆز بىلەن كۆرگىلى بولمايدۇ، سېنىڭ زاتىڭنىڭ ماھىيىتىنى تونۇشقا ئەقىللەر يېتەلمەيدۇ)، سېنىڭدەك يوشۇرۇن بىرسى يوق. (ئى اللە!) بىزنى قەرزدىن قۇتقۇزغىن ۋە كەمبەغەللىكتىن ساقلىغىن. (ئىبنى ماجە: 3831)

ھەقىقەتەن اللەنى ئەسلەش سىزگە روھى كۈچ بېرىپ، ھايات يۈكلىرى ئۈستىدىن سىزگە ياردەم قىلىدۇ، ئەزىز اللە تائالادىن ياردەم سوراڭ. ئايال كىشىلەر سەلەپلەرنىڭ دەۋرىدە ئېرى ئۈچۈن ناھايىتى ياخشى ياردەمچى بولاتتى، بىراق بۈگۈنكى كۈندىكى ئاياللارنىڭ ئويلايدىغىنى پۇل، كىيىم ـ كېچەك، پەرداز زىننەتتۇر. ئويلايدىغىنى تاشقى كۆرۈنۈشنىڭ پالانى ـ پۇستانىلەردىن چىرايلىقراق بولىشى، ئېرىنى قايسى يول بىلەن بولسۇن، ھالالدىن بولامدۇ ھارامدىن بولامدۇ ئىززەتى بىلەن بولامدۇ، خار بولۇپ بولامدۇ، پۇل تېپىشقا ئىتتىرىشتۇر.

ئايال كىشىلەر، پاك ئەجدادلار زامانىسىدا، ئەگەر ئېرى خىزمىتىگە ياكى تىجارىتىگە چىقىش ئالدىدا ئۇنىڭغا ئېيتاتتى: ئەي پالانىنىڭ ئاتىسى، ھارامدىن كەسىپ قىلىپ قىلىشتىن ھەزەر ئەيلەڭ، بىز ھەقىقەتەن ئاچلىققا، قورسىقىمىز ئىچىپ كېتىشكە سەۋر قىلالايمىز ۋە لېكىن ئوتقا ۋە جەببارنىڭ (يەنى اللەنىڭ) غەزىپىگە چىدىيالمايمىز ! ئەگەر ئەر ھارامنىڭ ئالدىدا ئىرادىسى بوشاپ، بوش قايتقان بولسا ھەقىقەتەن ئايالىنىڭ بۇ سۆزلىرى ئۆزى ۋە ئۆيى ئۈچۈن سەگىتىپ كۆڭلىنى ئويغوتۇپ ۋە ئۆزىدىن ھارامغا چۈشۈپ قىلىشتىن بۇرۇن قايتا ـ قايتا ھېساب ئېلىپ تۇرىدۇ.

ئەگەر ئەر جېھاتقا ماڭسا، ئايالى ئۇنىڭغا قانداق مۇئامىلىدە بولغان؟ ئۇلار ئەرلىرىنى جېھاتقا رىغبەتلەندۈردى. ئەگەر ئۇنىڭغا: «سىز ۋە ئائىلە تاۋابىئاتلىرىڭىز، ئەرسىز قالسا قانداق قىلىسىلەر؟» دېيىلسە، ئۇ ئايال ئۇلارغا چوڭقۇر ئىمان ۋە ئىشەنچ بىلەن، «مەن ھەقىقەتەن ئېرىمنى ئۇبدان بىلىمەن، ئۇ يېگۈزگۈچى، رىزىق بەرگۈچى ئەمەس، يىگۈزگۈچى كەتكەن بىلەن رىزىق بەرگۈچى باقىيدۇر» دېدى.

كەلگۈسىدىكى مۇسۇلمان ئايالنىڭ مۇشۇ ئايالدەك ئېرىنىڭ اللەقا ئىتائەت قىلىشى ۋە مەسئۇلىيەتلىرىنى ئادا قىلىشى ئۈچۈن ئۇنىڭغا ياردەمچى بولىشىنى ئۈمىد قىلىمىز. دۇنيا، ئائىلە بايلىقلىرىنىڭ ئەڭ ياخشىسى سالىھ ئايالدۇر. كەلگۈسىدىكى مۇسۇلمان ئايالنىڭ سالىھ مۇسۇلمان ئايال بولۇشىنى ئۈمىد قىلىمىز!

ئۇنىڭ سالىھ ئانا بولۇپ پەرزەنتلىرىنى ياخشى تەربىيىلىشىنى ئۈمىد قىلىمىز ! ۋە ئۇلارنى گۈزەل ئەخلاقلار ئىسلامنىڭ پەزىلەتلىرى ۋە اللەقا بويسۇنىدىغان ، اللەنىڭ ئىبادەتلىرىنى ياخشى كۆرىدىغان قىلىش بىلەن ئۇلارنى اللەقا ئاسيى بولۇشنى يامان كۆرسۇتۇپ، رەزىللىكلەردىن قورقۇتۇپ، ئېسىل ئەخلاقلارغا رىغبەتلەندۈرۈپ ۋە ئۇلۇمنى ئەسلىتىپ چوڭ قىلىشنى ئۈمىد قىلىمىز!

بۇ، مۇسۇلمان ئانا، بىر چاقىرغۇچى جىھادقا چاقىرغاندا، خەتەر قوڭغۇرىقى چېلىنغاندا ۋە بىر سۆزلىگۈچى: ئەي اللەنىڭ ئاتلىق ئەسكەرلىرى ئاتلىنىڭلار، ئەي اللەنىڭ قوشۇنلىرى يۈرۈڭلار دېگەن چاغدا، ئۇنى ئۇنىڭدىن ئىلگىرىكى مۇسۇلمان ئانا ئوغۇللىرىنى جىھادقا قىزىقتۇرغىنىغا ئوخشاش ئوغۇللىرىنى مەسئۇلىيەتلىرىنى ئادا قىلىش ئۈچۈن رىغبەتلەندۈرۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈمىز.

كەلگۈسىدىكى مۇسۇلمان ئانىنىڭ مۇشۇنداق سەۋىيەدە بولۇشىنى ئۈمىد قىلىمىز. كەلگۈسىدىكى مۇسۇلمان ئايالنىڭ ئۆز دىنىنى چۈشىنىشى، هاياتىنى تونۇشى ۋە دىنىدىن، دۇنياسىدىن ئايرىلغۇچىلاردىن بولماسلىقىنى ئۈمىد قىلىمىز.

ئۇنىڭ ئۆز ئەسرىدە ياشىشىنى، لېكىن ئۆز دىنىنى تاشلىۋەتمەسلىكىنى ئۈمىد قىلىمىز. مەن ھەقىقەتەن بۇ كۈنىنىڭ چوقۇم يېتىپ كېلىدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن بۇ ئەمەلىيەتتە، ئۆزىنىڭ ئىشەنچىلىك دىنىنى، قىممەتلىك شەخسىيىتىنى، ھەقىقىي ۋەزىپىسىنى ۋە ئالاھىدە مىراسلىرىنى قايتۇرۇۋېلىش ئۈچۈندۇر ۋە مۇسۇلمان ئايال ئېيتىدۇكى: «مەن ياۋروپالىق، ئامېرىكىلىق ياكى رۇسىيىلىك ئايال ئەمەسمەن، مەن ھەقىقەتەن مۇسۇلمان ئايال، مۇسۇلماننىڭ مەنىسى خالايىقلار ئۈچۈن ئوتتۇرىغا چىقىرىلغان ئەڭ ياخشى ئۈممەتتۇر. مەن ھەقىقەتەن اللەنىڭ پەرۋەردىگارلىقىغا، ئىسلامنىڭ دىنلىقىغا، قۇرئاننىڭ كىتابلىقىغا ۋە مۇھەممەت ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەر ۋە ئەلچى ئىكەنلىكىگە رازى بولغۇچى. چوقۇم ئىسلامنىڭ قىممىتىنى، ئالاھىدىلىكىنى ۋە ئادەتلىرىنى ساقلاش بىلەن داۋاملاشتۇرۇشۇم كېرەك» چوقۇم بۇ ئىشەنچ ئايالغا قايتىش كېرەك. ئۇ بۇلارنى ساقلىسا ئۇنىڭ ھاياتىدىن ھېچ نەرسىنى چەكلىيەلمەيدۇ. ۋە ئۇنىڭ ھاياتى ھوقۇقىدىن بىر نەرسىنى چەكلىيەلمەيدۇ.

مۇسۇلمان ئايال چوقۇم بىلىم ئېلىشى كېرەك. چۈنكى ئىلىم تەلەپ قىلىش مۇسۇلمان ئەر ـ ئاياللار ئۈچۈن پەرزدۇر. ئىسلام بىلىمسىزلىكنى ئايال كىشىگە پەرز قىلمىدى. شۇنداق بىر كىشىلەر بەزى ۋاقىتلاردا ئايالنى جاھىل قالدۇردى. ئۇلار بولسا جاھىللاردۇركى، بىلىمسىزلىك ئەرلەر ۋە ئاياللار ھەممىسىگە تارقالدى. ئەمما ئىسلام بولسا ھەر ئىككىلا جىنسنىڭ تەلىم ئېلىشىنى بۇيرۇيدۇ.

ھەقىقەتەنمۇ مۇسۇلمان ئاياللاردىن ئەرلەرگە پەتىۋا بەرگەنلەر بولغان. ئەرلەرنىڭ ھەقىقەتەن مۆمىنلەرنىڭ ئانىلىرىنىڭ ئالدىغا سوئال سوراپ بارغانلىقلىرىنى بىلىمىز. مىسالى ئائىشە ۋە ئۇممە سەلەمە رەزەيەللاھۇ ئەنھۇما ئانىلىرىمىزغا ئوخشاش. ساھابىلار ئۇلاردىن ھەدىس رىۋايەت قىلغىلى ۋە ئىسلام مەسىلىلىرىنى سورىغىلى كېلەتتى. ساھابە ۋە تابىئىنلارنىڭ چوڭلىرى ئائىشە رەزەيەللاھۇ ئەنھانىڭ ھۇزۇرىغا كېلىپ ئۇنىڭدىن سورىشاتتى، ۋە ئۇ، ئۇلارغا جاۋاب بېرەتتى ۋە تۈزەيتتى. بۇ توغرىدا ھەتتا بىر قانچە كىتابلارمۇ يېزىلغان.

ئىمام زەركەشى بىر كىتاب تۈزگەن بولۇپ ئۇنىڭ ئىسمى: «ئائىشە رەزەيەللاھۇ ئەنھانىڭ ساھابىلارنى تۈزەتكەن جاۋابلىرى» ئىدى. ئاشۇ چاغدا ئائىشە رەزەيەللاھۇ ئەنھا ساھابىلارغا پالانى ئۇنىڭدا خاتالاشقان پوكۇنى ماۋۇنىڭدا خاتالاشقان» دەپ بارلىق جۈرئەت ۋە كۈچ بىلەن جاۋاب بېرەتتى.

كېيىنكى ئەسرلەردە مۇسۇلمان ئاياللارنىڭ ئورنى بولغان. سەكىنەتۇ بىنتى ھۇسەيىننىڭ

ھۆزۈرىغا كىشىلەر يىراقلاردىن پەتىۋا سوراپ كەلگەن. ئۇنىڭ مەخسۇس دەرسخانىسى ھەم بولغانىكەن. تۆت ئىمامنىڭ بىرى بولغان ئىمامۇ شافىئىي، ئۇنىڭ دەرسىگە قاتناشقانلىقى ھەم مەلۇم. بەزى ئاياللار ھەدىس رىۋايەت قىلغان، بىر كىشى ئۆزى ھەدىس ئاڭلىغان كىشىنىڭ ئىسمىنى تىلغا ئېلىپ تۇرۇپ: سالىھە ئۇستاز پالانىنىڭ قىزى پۈستانى ماڭا سۆزلەپ بەردى، دەپ ئېيتىدۇ.

ھەدىستە ئەمىرىل مۇئمىنىين، بۇخارىنىڭ ئەڭ زور شەرھلىگۈچىسى ھاپىز ئىبنى ھەجەر ئەسقەلانىنىڭ: «پۈستانىنىڭ قىزى پوكۇنى ھەقىقەتەن مېنىڭ ئۇستازلىرىمدىندۇر» دەپ ئېيتقانلىقى رىۋايەت قىلىنغان. ھەنەفىي مەزھەپىدىكى چوڭ ئۆلىمالارنىڭ بىرىنىڭ ئۆزىگە ئوخشاش پەتىۋا بېرىدىغان بىر قىزى بولغان بولۇپ دادىسىنىڭ ئۆيىدىن بىرەر پارچە خەت چىقسا، ئۇنىڭ ئۇستىدە دادىسىنىڭ ئىمزاسى ۋە قىزىنىڭ ئىمزاسى يەنى قىزىنىڭ بۇ پەتىۋانى ئېتىراپ قىلغانلىقىنى بىلدۈرىدىغان ئىمزاسى يېزىلىپ چىقىدىغان بولغان. ئۇنىڭ ئېرى بولسا دادىسىنىڭ شاگىرتلىرىدىن بىرى ۋە ئۇمۇ، چوڭ ئۆلىمالاردىن ئالائىددىن كاسانى، (ئۆلىمالار پادىشاھى) دەپ ئاتالغان. فىقھى ھەنەفىدە «بىدائىئۇس سەنائى» دېگەن بىر كىتابنى تۈزۈپ چىققان، ئۇ بولسا ئۇستازىنىڭ كىتابىنىڭ كېڭەيتىلگەن چۈشەندۈرۈشىدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئالىملار ئېيتىدۇ: ئۇنىڭ سوۋغىسىنى شەرھلەپ، ئۇنىڭ قىزىغا ئۆيلەندى! ۋە پەتىۋا ئۇستىدە قىزىنىڭ ۋە كۈيئوغلىنىڭ ئىمزاسىمۇ بىرگە چىقىدىغان بولغان قىز بولسا دادىسى ۋە ئېرىدەك پەتىۋا بېرىدىغان بولغان.

ئەر ـ ئايال ئوتتۇرىسىدىكى تولۇقلىنىش

ئايال كىشى مۇشۇنداق بولغان ئىدى. ئايال كىشى پەقەت ئاجىزلىق قالاقلىق، خۇراپاتلىق ئەسىرلىرىدىلا يېتىم قالدۇرۇلدى. شۇنداق ئېيتىمىزكى: مۇسۇلمان ئايال ئۆز ئىسلامىيىتىنىڭ ئالاھىدىلىكىنى ساقلىشى كېرەك، بۇنىڭ مەنىسى ھەرگىزمۇ ھاياتىدىن يېتىم، ھوقۇقلىرىدىن مەھرۇم قالدۇرۇلىدۇ دېگەنلىك ئەمەس. ئوقۇسا بولىدۇ، بەلكى ئوقۇشى ۋاجىپتۇر ۋە لېكىن ئوقۇش ئۆزىنىڭ قابىلىيەت ۋە كەسپى دائىرىسىدە بولىدۇ. خوتۇن كىشى بولسا ئايالدۇر... اللە تائالا ئېيتقاندەك:

وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى (1) وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّى (2) وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى (3)

«قاراڭغۇلۇقى ئالەمنى قاپلىغان كېچە بىلەن قەسەمكى، يورۇغان چاغدىكى كۈندۈز بىلەن قەسەمكى، ئەر ئايالنى ياراتقان زات اللە بىلەن قەسەمكى.» (سۈرە لەيلى 1 ـ 3 ـ ئايەتكىچە).

اللە تائالا كۈندىلىك ھاياتتا، كېچە ـ كۈندۈزنى ياراتقىنىدەك، ئەر ـ ئايالنى ياراتتى. خۇددى كېچىنىڭ قارىشىسىدا كۈندۈز بولغىنىدەك، ھايات ھەم، كېچە ـ كۈندۈزسىز تولۇق بولمىغىنىدەك چوقۇم ئەر ـ ئايال بولىشى كېرەك:

وَمِن كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ (49)

«سىلەرنىڭ ئىبرەت ئېلىشىڭلار ئۈچۈن ھەربىر نەرسىنى جۈپ ياراتتۇق.» (سۈرە زارىيات 49 ـ ئايەت).

پەرۋەردىگارىمىز ئالەمنىڭ ھەممىسىنى جۈپلۈك ئۇستىگە تۇرغۇزدى. ھەتتا جانسىز(ئانئورگانىك ماددا) مەسىلەن: توك، مۇتلەق ـ پاسسىپ (پىلۇس ـ مىنۇس) بولغىنىدەك،

ئەر ـ ئايالمۇ مۇتلەق پاسسىپقا ئوخشايدۇ. ئايال كىشى ئەرنىڭ دۈشمىنى ۋە ياكى رەقىبى ئەمەس ۋە ھەم ئەرنىڭ ئۆزىمۇ ئەمەس، بۇ توغرىدا الله تائالا ئېيتىدۇ:

فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لاَ أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِّنكُم مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَى بَعْضُكُم مِّن بَعْضٍ فَالَّذِينَ هَاجَرُواْ وَأُخْرِجُواْ مِن دِيَارِهِمْ وَأُوذُواْ فِي سَبِيلِي وَقَاتَلُواْ وَقُتِلُواْ لأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلأُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الأَنْهَارُ ثَوَابًا مِّن عِندِ اللّهِ وَاللّهُ عِندَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ (**195**)

«ئۇلارنىڭ دۇئاسىنى پەرۋەردىگارى ئىجابەت قىلدى: [مەن سىلەردىن ئەر بولسۇن، ئايال بولسۇن، ھەر قانداق بىر ياخشى ئىش قىلغۇچىنىڭ قىلغان ئەمەلىنى بىكار قىلىۋەتمەيمەن، سىلەر بىر ـ بىرىڭلاردىن تۆرەلگەن. ھىجرەت قىلغانلار، يۇرتلىرىدىن ھەيدەپ چىقىرىلغانلار، مېنىڭ يولۇمدا (يەنى اللهنىڭ دىنى ئۈچۈن) ئەزىيەت تارتقانلار، ئۇرۇشقا قاتناشقانلار، (يەنى مېنىڭ يولۇمدا ئۇرۇشقانلار) ۋە مېنىڭ يولۇمدا ئۆلتۈرۈلگەنلەرنىڭ گۇناھلىرىنى (مەغپىرىتىم ۋە رەھمىتىم بىلەن) ئەلۋەتتە، ئۇلارنى ئاستىدىن ئۆستەڭلار ئېقىپ تۇرىدىغان جەننەتلەرگە كىرگۈزىمەن]. بۇ (ئۇلارنىڭ ياخشى ئەمەللىرى ئۈچۈن) الله تەرىپىدىن بېرىلگەن مۇكاپاتتۇر. اللهنىڭ دەرگاھىدا ياخشى مۇكاپات (يەنى جەننەت) بار.» (سۈرە ئال ئىمران 195 ـ ئايەت).

يەنى ئايال بولسا ئەردىن، ئەر بولسا ئايالدىن ۋە ئەركىشى ئايالغا، ئايال كىشى ئەرگە ھاجەتسىز بولالمايدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئايال كىشى زېھنىدا ئۆزىنى ئەر كىشى ئۈچۈن دۈشمەن، رەقىب ۋە رىقابەتچى قىلىۋالسا توغرا بولمايدۇ. بەلكى، ئۇ بولسا ئەرنى تولۇقلايدۇ. مۇشۇ نۇقتىدىن ئېيتقاندا، الله تائالا ئادەم ئەلەيھىسسالامنى يارىتىپ جەننەتتە تۇرغۇزغاندا ئۇنى يالغۇز قويۇپ قويمىدى؛ چۈنكى ئۇنىڭ جەننەتتە يالغۇز ياشىشى مەنىسىزدۇر. الله تائالا ئادەم ئەلەيھىسسالامنى ياراتقاندا ئۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭ بىلەن بىرگە بىر ئايال ياراتتى ۋە ئۇنىڭغا ئېيتتى:

وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلاَ مِنْهَا رَغَداً حَيْثُ شِئْتُمَا وَلاَ تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الْظَّالِمِينَ (**35**)

«بىز(ئادەمگە): [ئى ئادەم! سەن خوتۇنۇڭ (يەنى ھەۋۋا) بىلەن جەننەتتە تۇرۇڭلار! جەننەتتىكى نەرسىلەردىن خالىغىنىڭلارچە كەڭتاشا يەپ ـ ئىچىڭلار، بۇ دەرەخكە يېقىنلاشماڭلار (يەنى مېۋىسىدىن يېمەڭلار)، بولمىسا (ئۆزۈڭلارغا) زۇلۇم قىلغۇچىلاردىن بولۇپ قالىسىلەر] دېدۇق.» (سۈرە بەقەرە 35 ـ ئايەت). ئەمما جەننەت بولسا ھەۋۋاسىز مەنىسىزدۇر، بۇ توغرىدا ئاللاھ ئېيتىدۇ:

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا فَلَمَّا تَغَشَّاهَا حَمَلَتْ حَمْلاً خَفِيفًا فَمَرَّتْ بِهِ فَلَمَّا أَثْقَلَت دَّعَوَا اللّهَ رَبَّهُمَا لَئِنْ آتَيْتَنَا صَالِحاً لَّنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ (**189**)

«ئۇ سىلەرنى بىر جاندىن (يەنى ئادەم ئەلەيھىسسالامدىن) ياراتتى، (ئادەم ئەلەيھىسسالامنىڭ) ئۇنسى ـ ئۇلپەت ئېلىشى ئۈچۈن، خوتۇنىنى (يەنى ھەۋۋانى) ئۇنىڭ ئۆز جىنسىدىن ياراتتى، خوتۇنى بىلەن يېقىنچىلىق قىلغاندىن كېيىن، خوتۇنى يېنىككىنە قورساق كۆتۈرۈپ ئېغىر بوي يۈردى، ئۇ (بالىنىڭ قورساقتا ئۆسۈپ چوڭىيىشى بىلەن) ئېغىرلاشقاندىن

كېيىن، (ئەر ـ خوتۇن) ئىككىيلەن پەرۋەردىگارى اﷲقا: [ئەگەر بىزگە (ئەزالىرى) بېجىرىم پەرزەنت ئاتا قىلساڭ، نېمىتىڭگە ئەلۋەتتە شۈكۈر قىلغۇچىلاردىن بولىمىز] دەپ دۇئا قىلدى.» (سۈرە ئەئراف 189 ـ ئايەت). ئۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭدىكى خاتىرجەملىك ۋە تاتلىقچىلىقلارنىڭ تولۇقلىنىشى ئۈچۈندۇر. ئەر بولسا ئايالدىن، ئايال بولسا ئەردىندۇر. ئايال كىشى ئەرگە قارشى تۇرۇش ۋە رىقابەتلىشىشلەرنى نىيەت قىلماسلىقى لازىم ۋە كەلگۈسىدىكى مۇسۇلمان ئايال ئېرى بىلەن رىقابەتلىشىپ، ئۇ نېمە قىلسا شۇنى قىلىدىغان، نېمە كىيسە شۇنى كىيىدىغان بولماسلىقى لازىم.

بىز ياشاۋاتقان بۇ ئەسىر قالايمىقانلىشىپ كەتتى. ئايال ئەر بولۇشنى ئۈمىد قىلىدىغان بولۇپ قالغان بولسا، يىگىتلەرمۇ خېنىملىشىپ ۋە ھەددىدىن ئېشىپ، ھەتتا قىز بولغىلى تاس قېلىۋاتىدۇ. ئەر كىشى ئەركەكلىك ۋە غەيۇرلىقنى داۋاملاشتۇرۇشى، ئايال كىشى بولسا ئاياللىق لاتاپىتىنى، مۇلايىملىقنى داۋاملاشتۇرۇشى كېرەك. ئەگەر ئەر قوپاللىقنى، ئايال لاتاپىتىنى يوقاتسا ھايات ئەھمىيىتىنى يوقىتىدۇ. مۇشۇ نۇقتىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەرنى ئايالنىڭ كىيىمنى، ئايالنى ئەرنىڭ كىيىمنى كىيىشتىن توستى ۋە ئاياللارغا ئوخشىۋالغۇچى ئەرلەرگە، ئەرلەرگە ئوخشىۋالغۇچى ئاياللارغا لەنەت ئوقۇدى. بۇ، ھەربىر جىنسنىڭ خۇددى اﷲ ياراتقىنىدەك ئۆز خۇسۇسىيىتىنى ساقلىغان ھالەتتە داۋاملىشىشى ئۈچۈندۇر.

شۇنىڭ ئۈچۈن كەلگۈسىدىكى مۇسۇلمان ئايالنى تەسەۋۋۇر قىلىڭ، ئۇ ھەقىقەتەن ئۆزىنىڭ ئاياللىقنى ساقلاپ قالىدۇ. ئەرنىڭ ئەركەكلىكىدە رىقابەتلەشمەيدۇ ۋە ئۇنىڭ مەسئۇلىيىتىنى تۇرغۇزۇشقا ياردەم قىلىدۇ. ئۆزىنىڭ تەبىئىتىگە ماس كەلگەن دائىرە ئىچىدە خىزمەت قىلىدۇ، ئوقۇتقۇچىلىققا ئوخشاش ۋە ياكى مۇسۇلمان ئايالنى، ئەر ياكى ئەر دوختۇرنىڭ ئۇ ھەم مۇسۇلمان بولماسلىقىمۇ مۇمكىن بولغان كىشىنىڭ تەكشۈرگىنىنىڭ ئورنىغا ئاياللار ئۈچۈن مېدىتسىنا خىزمىتىنى قىلىدۇ ۋە ھەتتا تىجارەتلەرنىڭ بەزىسىدە ئەگەر ئاياللار ئۈچۈن خاس بولغان ئىچ كىيىمگە ئوخشاش نەرسىلەرنى ئەر ساتىدىغان بولسا ئۇ نەرسىلەرنى ئايال ساتىدۇ.

بىز كەلگۈسىدىكى مۇسۇلمان ئايالنىڭ ئۆز دىنىغا ۋە ئەسلىگە قايتىشىنى، قارىغۇلارچە دوراشنى تاشلىشىنى، يېتىپ كېلىۋاتقان بۇ مەدەنىيەتتە تاللىغۇچى ئورنىدا تۇرۇپ، ياخشىسىنى ئېلىپ، يامىنىنى تاشلاپ ئۆزىگە ماس كېلىدىغان (ئىشلارنى) قىلىشىنى ئۈمىد قىلىمىز. كەلگۈسىدىكى مۇسۇلمان ئايالدىن دورىغان ئورنىدا ئەمەس، مۇشۇ ئەسلى ئورنىدا تۇرۇشىنى ئۈمىد قىلىمىز. ئۇنىڭدىن ھوقۇقلىرىنى ساقلىغىنىغا ئوخشاش مەسئۇلىيەتلىرىنى ئادا قىلىشىنى ئۈمىد قىلىمىز. ئۇنىڭدىن سىرتقى كۆرۈنىشكە كۆڭۈل بۆلۈشتىن بۇرۇن، ئىچكى دۇنياسىغا كۆڭۈل بۆلۈشنى، كوچىغا قاراشتىن بۇرۇن ئۆيىگە كۆڭۈل بۆلىشنى ئۈمىد قىلىمىز. ئۇنىڭدىن ئەرلەر بىلەن رىقابەتلىشىش ياكى ئۆلارنىڭ نەزەرلىرىنىڭ ئۇنىڭغا زوقلانغىنىنىڭ ئورنىغا، ئېرىگە ۋە باللىرىغا كۆڭۈل بۆلۈشكە ئالماشتۇرۇشنى ئۈمىد قىلىمىز. مۇسۇلمان ئايالدىن باشتىكى ئەسىرلەردە بولغان مۇسۇلمان ئايالغا ئوخشاش ئۆزگىرىشنى ئۈمىد قىلىمىز.ئۇنىڭ ئۆلچىمى بولسا ھوقۇقلارغا كۆڭۈل بۆلۈشتە، مەسئۇلىيەتلەرنى ئادا قىلىشتا، دىنىنى چۈشىنىشتە ئوخشاش بولۇشتۇر. ئۇنىڭ ئىمان ئىگىسى، ئەخلاق ئىگىسى، چۈشەنچە ئىگىسى، بۇرۇچ (ۋەزىپە) ئىگىسى، ئىلىم ئىگىسى بولىشنى ئۈمىد قىلىمىز. مانا بۇلار بولسا كەلگۈسىدىكى مۇسۇلمان

ئايال ئۈچۈن ئۈمىد قىلىۋاتقانلىرىمىز.

بىز ئۇنىڭ ھەقىقىي ئىسلامىيەت پىكرىگە چىقىشىنى ئۈمىد قىلىمىزكى، ھەقىقەتەن ئىسلام شەھەرلىرىدىكى غەرب ئاياللىرىنى دوراش مۇتلەق ماس كەلمىدى.

بىز بۇ ئەسرنىڭ ئاياغلىشىشىنى، يېڭى ئەسىر باشلىنىشىمىزنى ۋە مۇسۇلمان ئايال ئۈچۈن يېڭى بەت ئېچىشىمىزنى ئۈمىد قىلىمىز. ئۇنىڭ ھەقىقىي ئىسلامىيەت پىكرىگە قايتىپ، ئىسلام تەربىيىسىدىن تاشتەك قېتىپ كەتكەن پەردەك چىڭ تۇرۇشىنى ئۈمىد قىلىمىز. ھەقىقىي تەربىيە ئېلىپ كەلگۈچى بولسا اللهنىڭ كىتابى ۋە ئۇنىڭ ئەلچىسىنىڭ سۈننىتىدۇر، شۇ چاغدا بارلىق ياخشىلىقلارنى ۋە ئاياللار ئۈچۈن بارلىق ئىنسابىنى ئېلىپ كەلگەن ئىدى.

ئىسلام ۋە جاھىلىيەتتىكى ئايال

كېيىنكى ئېيتالايمىزكى، ئىسلام ئايال كىشىگە زۇلۇم قىلمىدى. جاھىلىيەتتىكى ئەرلەر ئايالنى گېزى كەلسە پايدىلىنىدىغان بار بىلەن يوقنىڭ ئارىسىدىكى بىر ئەشيا قاتارىدا كۆرەتتى. ئايال زاتى خۇددى ئۇلاغلار ۋە كالىلار مىراس قالغاندەك مىراس ئېلىناتتى ! ئوغۇل بولسا دادىسىنىڭ قوي، كالىلىرىنى مىراس ئالغاندەك، ئۇنىڭ ئايالىنىمۇ مىراس ئالاتتى. دادىسىنىڭ ئايالىنى خالىغىنىچە بىرتەرەپ قىلاتتى. خالىسا ئۇنى نىكاھىغا ئالاتتى. خالىسا ھەتتا ئۆزىنى ئۇنىڭدىن ئازاد قىلغۇچە ياكى ئۇنىڭغا مەلۇم مىقداردا مال تۆلىگۈچە تۇتۇپ تۇراتتى. ئىسلام بولسا بۇلارنى چەكلىدى.

(جاھىلىيەتتە) ئايال كىشىگە قىلچىمۇ مىراس تەگمەيتتى. چۈنكى (مىراس) ئۇ چاغلاردا پەقەت قىلىچ كۆتۈرۈپ قەبىلىسىنى قوغدىغان ۋە جەڭ قىلغۇچىلارغىلا بېرىلەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاياللار ۋە بالىلارنىڭ مىراس ھوقۇقى بولمايتتى. ئىسلام بولسا ئايال كىشىگە ھەر قايسى تەرەپلەردىن ئادىل مۇئامىلە قىلدى. ئۇنىڭدىن ئاشۇ مۇدھىش چاغدىكى ئەرلەرنىڭ ئۇنىڭ ئاجىزلىقىدىن پايدىلانغان مۇشۇ مەزلۇملىقىنى كۆتۈرۈۋەتتى. دادا تۇغۇلۇق ئانىغا نىسبەتەن: قىز دېگەن نېمە ؟ئەڭ ياخشىسى ئوغۇل. قىزنىڭ غەلۋىسى يىغلاش ۋە ياخشىلىقى ئوغۇرلۇق!» دېگەندەك سۆزلەرنى يولسىزلارچە قىلاتتى. بۇنى الله تائالا قۇرئاندا تەسۋىرلەپ مۇنداق دەيدۇ:

وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِالأُنثَى ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ (**58**)

ئۇلارنىڭ بىرەرسىگە خوتۇنىنىڭ قىز تۇغقانلىق خۇش خەۋىرى يەتكۈزۈلسە، چىرايى ئۆزگىرىپ، غەزەپناك بولۇپ كېتىدۇ (سۈرە نەھل 58 ـ ئايەت).

ئىسلام ئايالغا كەلگەن بۇ بىچارىلىكنى كۆتۈرۈۋەتتى ۋە ئۇنى اللهنىڭ سوۋغاتلىرىدىن دەپ قارىدى.

قَالَ آمَنتُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ فَلَسَوْفَ تَعْلَمُونَ لَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُم مِّنْ خِلَافٍ وَلَأُصَلِّبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ (**49**)

ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ پادىشاھلىقى اللهقا خاستۇر. الله نېمىنى خالىسا شۇنى يارىتىدۇ. خالىغان ئادەمگە قىز پەرزەنت ئاتا قىلىدۇ، خالىغان ئادەمگە ئوغۇل پەرزەنت ئاتا قىلىدۇ (سۈرە شۇرا 49 ـ ئايەت).

بۇ پەردە ئاياللارنى ئەركەكلەرنىڭ ئالدىغا قويىدى ۋە قىزلارنى ئەدەبلىك، گۈزەل

تەربىيىلەشنى جەننەتكە داخىل قىلىشنىڭ شەرەپلىك سەۋەبلىرىدىن دەپ ئېتىبارغا ئالدى. ئىسلام ئايالنىڭ مەرتىۋىسىنى ئۈستۈن قىلدى. قىز، ئاتا ـ ئانا ئۈچۈن ئۇنىڭدا قىزىدا خۇددى ئائىلىدىكى بىر مۈلۈك كەبى بىر تەرەپ قىلىش، قىزنى خالىغان كىشىگە ياتلىق قىلىشتەك نامۇۋاپىق ئىشلارغا رۇخسەت قىلمىدى. قىز ئۆزى رازى بولمايدىغان بىرىگە ياتلىق بولۇشقا پۈتۈن كۈچى بىلەن «ياق!» دەپ ئېيتىشقا قادىردۇر. ئەگەر ئۇ «ياق» دېسە ياتلىق قىلىپ بېرىلمەيدۇ.

4135/2484 ـ وعنه: أَنَّ جَارِيَةً بِكْرًا أَتَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَتْ أَنَّ أَبَاهَا زَوَّجَهَا، وَهِيَ كَارِهَةٌ فَخَيَّرَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ* أبو داود (2096).

4135/2484 ـ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: تېخى ياتلىق بولمىغان بىر قىز پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا كېلىپ، دادىسىنىڭ ئۆزى خالىمايدىغان بىرىگە مەجبۇرىي ياتلىق قىلغانلىقىنى ئېيتقانىدى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇ قىزغا (نىكاھنى بۇزۇش ياكى قوبۇل قىلىش) ئىختىيارلىقىنى بەردى. (ئەبۇ داۋۇد 2096)

ئىسلام ئايال كىشىگە زۇلۇم قىلمىدى. ئۇنىڭ ھوقۇقلىرىنى بېكاردىن ـ بېكار يوق قىلىۋەتمىدى. بەلكى ئۇنىڭغا ئادىل مۇئامىلە قىلدى ۋە ئىجتىمائىي ھاياتنىڭ ھەر قايسى تەرەپلىرىدىن ئۇنىڭ مەرتىۋىسىنى ئۈستۈن قىلدى. كەلگۈسىدىكى مۇسۇلمان ئايال چوقۇم ئۆزىنىڭ ئىسلامغا ئىشەنچ ۋە خاتىرجەملىك تويغۇسى بىلەن قايتىشى كېرەك ۋە كەلگۈسىدە ھەم غەرب مەدەنىيىتىگە نىسبەتەن تاللاش، خىللاش پوزىتسىيىسىدە مۇئامىلە قىلىش كېرەك.

شۇنى ئوچۇقلاشتۇرۇپ ئېيتىمەنكى، ئەگەر غەرب مەدەنىيىتىدە بىرەر ئۈستۈنلۈك بار دېيىلسە، ئىسلام بۇ ساھەدە ھامان ئارتۇق مەلۇملۇقتۇر. ئۇنىڭدا بىرەر يامانلىق بولسا، ھەقىقەتەن ئىسلام ئۇنىڭدىن بىزنى يىراق قىلغاندۇر. نىھايەتكى، بىز كىرگۈزۈشكە، قوبۇل قىلىشقا بىھاجەتمىز. بىز باشقىلاردىن تىلەشكە ھاجەت ئەمەسمىز. بىز بولساق بۇ جەھەتتە بايلارمىز. ئۇقتىدارلىق كىشىنىڭ تېلىشگە رۇخسەت يوق. ھەقىقەتەن الله تائالا بىزنى ئىسلام بىلەن بېيىتقان تۇرسا، بىز باشقىلارنىڭ داستىخىنىدىن (دىنىدىن) قانداقمۇ تىلەيمىز؟

كەلگۈسىدىكى مۇسۇلمان ئايال

ئى مۇسۇلمان ھەمشىرىلىرىم! مانا بۇلار بولسا كەلگۈسىدىكى مۇسۇلمان ئايالدىن ئۈمىد قىلىدىغىنىم. ئۇنىڭ ئۆز دىنىنى ۋە ھاياتىنى تونۇشىنى، ئۆزىنىڭ پەرۋەردىگارى، يولدىشى ۋە بالىلىرى ئۈستىدىكى ۋە ئۆزىنىڭ جەمئىيىتى، دىنى، ئىسلام ئۈممىتى ئۈستىدىكى بارلىق مەسئۇلىيەتلىرىنى ئادا قىلىدىغان مۇسۇلمان ئايال بولۇشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

ئۇنىڭ ھەقىقىي ئىسلامىيەت پىكرىنى يېتەكچى قىلىپ مېڭىشىنى ئۈمىد قىلىمىز. ئۇنىڭ الله يولىغا چاقىرغۇچى مۇسۇلمان ئايال بولۇشىنى ئۈمىد قىلىمىز. ئۇنىڭ ئايالدەك ئايال تەربىيىلىگۈچى، يول باشلىغۇچى بولۇشىنى ئۈمىد قىلىمىز. ئۇ بولسا قىزلارغا ئۆزىنىڭ جىنسىنى ئۆگىتىپ ۋە ھەقىقىي پىكرىنى يېتەكچى قىلىپ ئېلىپ مېڭىشتۇر.

الله تائالادىن بىزگە ئەمەلدە، سۆزدە توغرىلىقنى رىزىق قىلىپ، دىنىمىزدا بىزگە چۈشەنچە ۋە مۇسۇلمان ئايالنىڭ ئەسلىگە ۋە ئۆزىنىڭ ھەقىقىي ئىسلامى شەخسىيىتىگە خۇددى باشتىكى ئەسىرلەردىكى مۇسۇلمان ئايالغا ئوخشاش قايتىشىنى ۋە مەنپەئەت يەتكۈزگۈچى، تەقۋادار ۋە

اللە خالىسا ئىسلاھ قىلغۇچى بولۇشنى سورايمىز!!!

سەككىزىنچى باپ. ئاياللارنىڭ ئىسلامدىكى ئورنى

1ـ ئىسلام دىنى ۋە غەرب نىزامى ئارىسىدىكى ئاياللار

ئاياللارنىڭ ئىسلام شەرىئىتىدىكى ھوقۇقى ۋە مەجبۇرىيەتلىرى

ئىسلام شەرئىتى ئاياللارغا چېتىپ قويغان مەجبۇرىيەتلەر مەنبەسى، ئۇ بولسىمۇ ئاللاھ تائالاغا قۇلچىلىق قىلىشتۇر. ئىنساننىڭ ئاللاھقا قۇلچىلىق قىلىشى، ئىسلام دىنىنىڭ بىرىنچى دەرىجىلىك ھەقىقەتلىرىنىڭ بىرىسى، بەلكى ئۇ ئاللاھقا ئىمان كەلتۈرۈشنىڭ ئاساسىدۇر. ئاللاھقا ئىبادەت قىلىش ۋە قۇلچىلىق قىلىشتا ئەر بىلەن ئايال ئارىسىدا ھېچقانداق پەرق يوق. دېمەك ئەرلەرگە يۈكلەنگەن مەجبۇرىيەتلەرنىڭ ئۆزى ئاياللارغا يۈكلەنگەن. بۇ يەردىكى مەجبۇرىيەت دېگىنىمىزدىن مەقسەت ئاللاھنىڭ ھەققى- ھوقۇقىدۇر. ھەدىس شەرىپتە مۇنداق كەلگەن: « ئاللاھنىڭ بەندىلەر ئۈستىدىكى ھەققى، ئاللاھقا ھېچ نەرسىنى شېرىك كەلتۈرمەي ئىبادەت قىلىشتۇر. بەندىلەرنىڭ ئاللاھنىڭ ئۈستىدىكى ھەققى، شېرىك كەلتۈرمەي ئىبادەت قىلسا، ئاللاھنىڭ ئۇلارنى ئازاپلىماسلىقىدۇر» ھەدىس شەرىپتە مەجبۇرىيەتلەر بىلەن ھەق ــ ھوقۇق تەڭ بايان قىلىنغان، ئەر ــ ئاياللار بۇ مەسىلىدە باراۋەر. بۇ مەسىلىدە ئادالەتسىزلىك كۆرۈلمەيدۇ.

ئىسلام دىنى ئەرلەرگە ئۇلارنىڭ تەبىئىتىگە ماس كېلىدىغان مەجبۇرىيەتلەرنى، ئاياللارغىمۇ، ئۇلارنىڭ تەبىئىتىگە مۇناسىپ كېلىدىغان مەجبۇرىيەتلەرنى بەلگىلىدى. بەزى بىر ئەرلەر تەكلىپ قىلىنغان ئىشلارغا ئاياللارنىڭ، ئاياللار تەكلىپ قىلىنغان ئىشلارغا ئەرلەرنىڭ تەكلىپ قىلىنماسلىقى ئەر ۋە ئايallıق پەرقىدىن پەيدا بولغان ئەمەس. بەزى مەجبۇرىيەتلەرنىڭ ئوخشاشماسلىقى ھېكمەت ياكى مەنپەئەتكە ئالاقىدار سىرىتقى ئامىللاردىن پەيدا بولغان. ئەر ۋە ئاياللار ئارىسىدىكى مەجبۇرىيەتلەرنىڭ ئوخشاشماسلىقىدا ئەرلىك ۋە ئاياللىق سۈپىتىنىڭ ھېچقانداق ئالاقىسى يوق. بۇ ئايەتنى مۇلاھىزە قىلىپ كۆرسىڭىز ئەر ۋە ئاياللارنىڭ مەجبۇرىيەتتە ئوخشاش ئىكەنلىكىنى بايقايسىز :

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُم مَّغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا (35)

«مۇسۇلمان ئەرلەر ۋە مۇسۇلمان ئاياللارغا، مۆمىن ئەرلەر ۋە مۆمىن ئاياللارغا، تائەت ـ ئىبادەت قىلغۇچى ئەرلەر ۋە تائەت ــ ئىبادەت قىلغۇچى ئاياللارغا، راستچىل ئەرلەر ۋە راستچىل ئاياللارغا، سەۋر قىلغۇچى ئەرلەر ۋە سەۋر قىلغۇچى ئاياللارغا، خۇدادىن قورققۇچى ئەرلەر ۋە خۇدادىن قورققۇچى ئاياللارغا، سەدىقە بەرگۈچى ئەرلەر ۋە سەدىقە بەرگۈچى ئاياللارغا، روزا تۇتقۇچى ئەرلەر ۋە روزا تۇتقۇچى ئاياللارغا، نەپسىلىرىنى هارامدىن ساقلىغۇچى ئەرلەر ۋە نەپسىلىرىنى هارامدىن ساقلىغۇچى ئاياللارغا، اللەنى كۆپ زىكرى قىلغۇچى ئەرلەر ۋە اللەنى

كۆپ زىكرى قىلغۇچى ئاياللارغا الله مەغپىرەت ۋە كاتتا ساۋاب تەييارلىدى. » [سۈرە ئەھزاب 35- ئايەت.] ئاياللارنىڭ مەجبۇرىيىتى ئاللاھقا قۇلچىلىق قىلغانلىقتۇر، ھەق- ھوقۇقى بولسا ئىنسانلىقىدۇر.

ئاياللارنىڭ غەرب جەمىيىتىدىكى مەجبۇرىيەتلىرى ۋە ھوقۇقلىرى

يىراقتىن قارىماققا غەرب جەمىيىتىدىكى ئاياللارنى ھۆرمەت ۋە شەرەپ ئەرشىدىن ئورۇن ئېلىپ، ئەركىنلىك دېڭىزىدا ئۈزۈپ، ھوقۇقىدىن تولۇق پايدىلىنىۋاتىدۇ دەپ ئويلاپ قالىمىز!

غەرب جەمىيىتىگە ئىنچىكە نەزەر تاشلىساق، غەرب ئاياللىرىنىڭ غەرب نىزامىدىكى شۇئارلارغا قۇربان بولۇپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلىمىز. غەربتىكى مەجبۇرىيەتلەرنىڭ مەنبىيى ماددى مەنپەئەت ھۆكۈمرانلىقىدۇر. قىستۇرۇپ قويۇشقا تېگىشلىك بىر نۇقتا، غەرب ئاياللىرى قىلىۋاتقان ۋەزىپىلەرنىڭ كۆپىنچىسى ئىنسانىيەت ئۆلچىمى ۋە ئىسلام قىممەتلىرىگە ئۇيغۇن كېلىدۇ. لېكىن غەرب ئەللىرى جەمىيەت تىكلەش ۋە خەۋەر ئېلىشتا، ماددى ئامىلدىن باشقا نەرسىگە ئۆلچەم تۇرغۇزمايدۇ. ئىسلام پىرىنسىپلىرى ۋە دىنى قىممەتلەر ماددى ئامىلنى كۆپ ئامىللارنىڭ بىرسى دەپ قارايدۇ.

غەربتىكى ئاياللار بىر ئىش قىلىشقا قادىر بولالىسىلا- كىم بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر- ماددى تۇرۇتكە سەۋەبىدىن ئۆزىدىن ئۆزى خەۋەر ئېلىشقا مەجبۇر بولىدۇ. ماددا غەرب جەمىيىتىنىڭ ئاساسى ۋە مەجبۇرىيەتلەرنىڭ مەنبىيىدۇر. غەرب ئەللىرى ماددى پەلسەپىسى ئارقىلىق ئائىلىنى ۋەيران قىلىۋەتتى. ئەر- ئاياللىق مەجبۇرىيەتلەرگە خاتىمە بەردى. ئاتا- بالىلىق ئالاقىسىنى ئاجىزلاشتۇردى. غەرب ئاياللىرى ئىختىيارلىقى بىلەن ئەمەس مەجبۇرى خىزمەت قىلىشقا ئۆچىردى. تۇرمۇش تەبئىتى مۇناسىپ كەلمەيدىغان ئىشلارنى قىلىشقا قىستىدى. بەزى كىشىلەر غەرب ئاياللىرى بەختىت- سائادەت ئىچىدە ياشىماقتا دەپ گۇمان قىلىشىدۇ، مەسىلىنىڭ ئىچكى قاتلىمىغا چۆكسىڭىز بۇ نەزىرىيەنىڭ تامامەن خاتالىقى ئاشكارا بولىدۇ، چۈنكى ئەرلەر قىلىشقا تېگىشلىك ناھايىتى ئېغىر ئەمگەكلەرنىمۇ ئاياللارنىڭ قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرسىز!.

ئاياللارنىڭ تەبئىتىگە مۇناسىپ كەلمەيدىغان خىزمەتلەر ئاياللارنىڭ ئاياللىق تۇيغۇسىنى ئېرىتىپ تاشلىدى. غەرب ئاياللارنى جەمىيەتكە يارامىلىق ئەۋلاد يېتىشتۈرۈش خىزمىتىدىن مەھرۇم قويدى، چۈنكى جاپالىق خىزمەتتىن چارچاپ، ھېرىپ كەلگەن ئايال قانداقمۇ باللىرىنى يارامىلىق قىلىپ تەربىيلەپ چىقالىسۇن!.

ئانىلىق دېگەن ئايالغا نىسبەتەن مۇقەددەس ۋەزىپە، پەرزەنتلەرنىڭ جىسمانى، مەنىۋى، ئەخلاقى تەرەپتىن ياخشى يېتىلىشى ئانىلارنىڭ رولىغا مۇناسىۋەتلىك. ئاتا ــئانا پەرزەنت تەربىيلەش ۋەزىپىسىدىن قېچىپ كىتىشى مۇمكىن ئەمەس. پەرزەنت كۆرۈش مۇقەددەس قىممەت بولۇپ، ئۇ ئەرلەردىن كۆپرەك ئاياللارنىڭ بەختىت سائادىتىدۇر. قۇرئان كەرىم پەرزەنت كۆرۈشنى خۇش- بىشارەت دەپ ئاتىغانلىقىغا قاراڭ!

فَبَشَّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ (**101**)

« بىز ئىبراھىمغا ناھايىتى مۇلايىم بىر ئوغۇل بىلەن خۇش خەۋەر بەردۇق» [سۈرە سافات 101- ئايەت.]

ئانىلىق مۇتلەق ئىنسانى ۋە تەربىيە ۋەزىپىللىرى ئىچىدىكى ئەڭ بۈيۈك ۋەزىپىدۇر. قۇرئان

كەرىم ئايالالرنىڭ قورساق كۆتۈرۈش ۋە پەرزەنت كۆرۈشتىكى جاپا ۋە كۆرشىنى تەكتىلەپ مۇنداق دەيدۇ:

وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَى وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ (**14**)

« ئىنسانىنى ئاتا-ئانىسىغا ياخشىلىق قىلىشقا بۇيرۇدۇق. ئانىسى ئۇنى (قورسىقىدا) ئۈستى-ئۈستىگە ئاجىزلىق بىلەن كۆتۈردى. ئىككى يىلدا ئۇنى ئەمچەكتىن ئايرىدى. (ئى ئىنسان!) ماڭا ۋە ئاتا-ئاناڭغا شۈكۈر قىلغىن، ئاخىر قايتىدىغان جاي مېنىڭ دەرگاھىمدۇر» [سۇرە لوقمان 14- ئايەت.]

غەرب ئەللىرى توختىماي ھەر خىل مۇناسىۋەتلەر ۋە ھەر خىل ئۇسۇللار ئارقىلىق ئايالالرنىڭ ئىجتىمائى، ئىقتىسادى ۋە سىياسى ھوقۇقىغا ئېرىشىشى ۋە ھەممە ئىشلاردا، ھەر قانداق شارائىتتا ئەرلەر بىلەن باراۋەر بولىشى لازىم دەپ جار سالىدۇ. لېكىن غەرب جەمىيتىدە بولۇۋاتقان ئىشلار شۇئارلارنىڭ ئەكسىچە. غەربنىڭ تەشۋىق قىلىۋاتقان ئەركىنلىكى جىنسى ئەركىنلىكتىن ئىبارەت. چۈنكى ئايال ياش ۋاقتىدا بىر مەزگىل يايرىتۋالغان بىلەن ياشىنىپ قالغاندا، ھۆرمىتىنى ساقلايدىغان ماكان تاپالماي قالىدۇ. ئائىلە ئالاقىسى بولمىغانلىقى ئۈچۈن ئايالالرغا خاس پاناھگاھلار غەرب ئەللىرىدە كۆپ ئۇچراپ تۇرىدۇ. بۇ ماكانغا كىرىپ قالغان ئايالالر تاماق ۋە شارابتىن باشقا ھەممە نەرسىدىن ئايرىلىدۇ. يەنى ياش ۋاقتىدا بىر خىل ھايات كەچۈرسە، ياشانغاندا جەمىيەت تەرەپتىن تامامەن سەل قارىلىدىغان بىر خىل ھالەتكە دۇچار بولىدۇ. باللىرىمۇ تونىماس بولۇپ بەلكى قېچىپ تۇرۇپ تۇرمۇش كەچۈرىدۇ. ئەمما ئىسلام جەمىيتىدە بولسا، ئايالالر ياشانغانچە قەدىر قىممىتى كۈندىن -كۈنگە كۆتۈرلۈپ، ئەرلەرنىڭ قەلبى ۋە كۆزىدىكى ئورنى ئېشىپ بارىدۇ. ياشانغان ئايالالر ھۆرمەت بىلەن مۇئامىلە قىلىنىدۇ. چۈنكى ئانىنىڭ مۇقەددەسلىكى ياشانغانچە روشەنلىششكە باشلايدۇ، نەتىجىدە ئائىلە ئەزالىرىنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشىدۇ.

2. ئايالالرنىڭ ئىسلامدىكى ئورنى

ئىسلام دىنى ئايالالرغا بىكتكەن ھۆرمەت ۋە شان- شەرەپ، بارلىق ئىنسانلارغا قارار قىلغان ھۆرمەتنىڭ پارچىلانماس بىر قىسمى. ئۆز ۋاقتىدا ئالالھ مۇنداق دېگەن:

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلاً (**70**)

«شەك - شۈبھىسىزكى، بىز ئادەم باللىرىنى ھۆرمەتلىك قىلدۇق، ئۇلارنى قۇرۇقلۇقتا (ئۇلاغلارغا) مىندۇردۇق، دېڭىزدا (كېمىلەرگە) چىقاردۇق، ئۇلارنى شېرىن يېمەكلىكلەر بىلەن رىزىقالندۇردۇق، ئۇلارنى مەخلۇقاتلىرىمىزنىڭ نۇرغۇنىدىن ئۈستۈن قىلدۇق» [ئىسرا سۈرىسى 70- ئايەت.] ئىسلام دىنى بۇ ھۆرمەتنى ئەر- ئايالغا ئوخشاش باراۋەرلىك ئاساسىدا تەكىتلىدى. بىر- بىرىدىن ئارتۇق شەرەپكە ئىگە بولۇشنى تەقۋالىق ۋە ياخشى ئەمەل مىزانى بىلەن باغلىدى.

ئايالالر ۋە ياشاش ھوقۇقى

ياشاش ھوقۇقى ئالالھ ئىنسانغا ئاتا قىلغان ھوقۇقالرنىڭ مۇقەددەسرەكى ھىساپلىنىدۇ،

چۈنكى ئۇ باشقا ھوقۇقلارنىڭ ئاساسى بولۇپلا قالماي، بەلكى ئۇ ۋۇجۇدىيەتكە كىلىشنىڭ سىرىدۇر. ياشاش ھوقۇقىنىڭ مۇقەددەسلىكى بۇ ئايەت كەرىمدە كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ:

مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَن قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا وَلَقَدْ جَاء تْهُمْ رُسُلُنَا بِالبَيِّنَاتِ ثُمَّ إِنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم بَعْدَ ذَلِكَ فِي الأَرْضِ لَمُسْرِفُونَ (**32**)

« كىمكى ناھەق ئادەم ئۆلتۈرمىگەن ياكى يەر يۈزىدە بۇزغۇنچىلىق قىلمىغان بىر ئادەمنى ئۆلتۈرسە، ئۇ پۈتۈن ئىنسانلارنى ئۆلتۈرگەندەك بولىدۇ، كىمكى بىر ئادەمنى تىرىلدۈرسە (يەنى قۇتقۇزسا ياكى ھايات قېلىشىغا سەۋەبچى بولسا)،ئۇ پۈتۈن ئىنسانلارنى تىرىلدۈرگەندەك بولىدۇ» [مائىدە سۈرىسى 32- ئايەتنىڭ بىر قىسمى.]

قاراڭلار، ئايەتتە ئەر- ئايال دەپ پەرقلەندۈرمەي، ئادەم دېگەن سۆزنى ئىستىمال قىلغىنىنى!.

«ھۇنەين» مەرىكىسىدە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىر مۇشرىك ئايالنىڭ ئۆلۈكىگە كىشلەرنىڭ ئولىشىۋالغانلىقىنى كۆرۈپ: « بۇ ئايال ئۇرۇشقان ئەسكەرلەر قاتارىدا بولمىسا نىمە دەپ ئۆلتۈرۈلدى» دەپ بولۇپ، بىر ئادەمگە: « سەن بېرىپ خالىدغا، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم : بالا- چاقىلارنى ۋە ئاياللارنى ئۆلتۈرمىسۇن» دەيدۇ دېگىن، دېگەن. بۇھەدىسنىڭ روھىغا قارايدىغان بولساق، شىرىك ھالىتى ئۇ ئايالنىڭ - ئاياللىقىغا تەسىر يەتكۈزۈشتىن سىرىت- ھاياتىنىڭ مۇقەددەسلىكىگە تەسىر يەتكۈزمىگەنلىكىنى كۆرەلەيسىز! رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: « مۇسۇلمانلارنىڭ قانلىرى باراۋەر» دېگەن.

ئىسلام دىنى ئەر- ئاياللار ئىنسانلىق سۈپىتىدە ئورتاق دېگەن پىرىنسىپنى قارار قىلغان چاغدا، فىرانسىيە مىلادىيە 6- ئەسىردە ئېچىلغان قۇرۇلتىيىدا ئايال كىشىنىڭ - ئايال كىشى ئىنسان جىنسىمۇ ياكى باشقا نەرسىمۇ- ھەقىقىتىنى بىلىشكە ئۇرۇنىۋاتقان ئىدى. قۇرئان كەرىم جاھىلىيەت قەبىلىلىرى قىزلارنى كۆمۈۋېتىشكە ئوخشاش ناچار ئىشلارنى قىلغانلىقىنى ھارام قىلىپ ئايەت چۈشۈرۋاتقان چاغدا، رىم ئىمپىرىيىسى ئوتتۇرا ئەسىرلەردە ئاياللارنى جىنايەتسىز ئۆلگۈچە ئازاپلاش بىلەن ھوزۇرلىنىدىغان ئىدى. ئاياللارنىڭ پۇتلىرىدىن ئاتلارغا سۆرىتىپ پارچە- پارچە قىلىۋېتىدىغان، بىر تۈركۈم ئاياللارنى تۈۋرۈككە باغلاپ بىر قانچە كۈن ئاستىدىن ئاستا خاراكتىرلىك ئوت تۇتاشتۇرۇپ گوشلىرىنى چۈشۈرۈۋېتىدىغان ئىدى. رىم ئىمپىرىيىسى كېڭىيىپ گۈللىنىشكە باشلىغان چاغدا، ئىسراپخورلۇق ۋە ھاۋايى- ھەۋەس ئېڭى ئۇلارنى ئىگىلەپ كىتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئاياللاردىن ھىجابنى ئېلىپ تاشلاشقا باشلايدۇ، بۇئىشتا تەرەققى قىلىپ، ئاياللار ھەممە ئىشلارنى ئىگىلەشكە باشلايدۇ. ئەخلاقسىزلارچە بۇ ئارلىشىشتا رەزىل ئىشلارنىڭ ھەممىسى يۈز بېرىدۇ. نەتىجىدە ئەرلىرىنىڭ ھىممىتى بوشاپ، ئىرادىسى ئاجىزلىشىپ، ئۆزلىرىنى يوقۇتۇشقا باشلاپ، بۇزغۇنچىلىق ئەۋجىگە چىقىدۇ. شۇئارلىقتا ئاياللارغا قارىتا كۆز قاراش يۆلىنىشى ئۆزگىرىپ، جەمىيەتتە يۈز بەرگەن پاساتچىلىقنىڭ ھەممىسى ئاياللارنىڭ سەۋەبىدىن بولغان دەپ قاراپ، ئاياللارغا ئاداۋەت قىلىشقا باشلايدۇ. ئاخىرى ئەھۋال يۇقىردا بايان قىلغىنىمدەك ئاياللارنى ئازاپلاش بىلەن ھوزۇرلىنىدىغان ھادىسىلەر يۈز بېرىدۇ.

ئاياللارغا پەس نەزەر بىلەن قارايدىغان ئەھۋال رىم ئىمپېرىيىسىگە خاس ئەمەس. ھىندىستان، گىرىتسىيە ۋە بابىل مەدەنىيتى تارىخىغا نەزەر تاشلاڭ!.

بابىل مەدەنىيتى ئاياللارنى چارپاي ھايۋانلارنىڭ بىر تۈرى دەپ قارايتتى، ئۇلارنىڭ ھېچ قانداق ھوقۇقى يوق ئىدى. گىرىتسىيەدە بولسا ئاياللار خىلمۇ-خىل باسقۇچلارنى بېشىدىن كەچۈرگەن، گىرىتسىيە قانۇنىدا ئاياللارنىڭ ھوقۇقى ھىمايە قىلىنمايدىغان ئىدى. بەزى ئاتىلار 10 قىزى بولسا 7 قىزىنى ئۆلتۈرۈۋەتسە ھېچ بىر سوراققا تارتىلىدىغان ئىش يوق ئىدى!....

يىغىپ ئېيتقاندا، ئۆتۈپ كەتكەن مەدەنىيەتلەردە ئاياللار، چوڭ مەدەنىيەتلەر ئىسراپخورلۇق ۋە پەسكەشلىك باسقۇچىغا قەدەم قويغاندا بىر ئاز كۆڭۈل بۆلۈشكە ئېرىشەلەيتتى. سەۋەبى ئايالنىڭ ئىنسان تۈرى بولۇپ، ياشاش ھوقۇقىنىڭ بولغانلىقىدىن ئەمەس، بەلكى ئەرلەر ھاياتىدىكى ھوزۇرلۇنۇش تەلەپلىرى سەۋەبىدىن ئىدى. مەدەنىيەت چۈشكۈنلەنگەندە ئاياللارنى شۇم دەپ قارايتتى، ئۇلارنىڭ ھۆرمىتى بولمايتتى. مانا بۇئىسلام دىنى بىلەن باشقا مەدەنىيەتلەرنىڭ ئاياللارنىڭ ئورنىغا بولغان كۆز قارىشى.

ئاياللار ۋە سالاھىيەت ھوقۇقى

سالاھىيەتتىن مەقسەت مەدەنى ھوقۇقلىرى كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئىلگىرىكى مىللەتلەر ئايال كىشىگە نىسبەتەن ھېچقانداق قابىلىيەت ۋە سالاھىيەتنى ئېتىراپ قىلمايدىغان ئىدى. شۇ سەۋەبتىن ئايال كىشى مەدەنى ھوقۇقلىرىدىنى بەھرىمان بولالمايتتى. ئۇ مىللەتلەر، ئەرلەر ئاياللارنىڭ ئىگىسى، خالىغانچە ئىش قىلالايدۇ دەپ قارايتتى. نەتىجىدە ئاياللار قۇلنىڭ ئورنىدا كۆرىلەتتى. ھىندى، چىن، گىرمانلار ئاياللارغا مىراس قالدۇرمايتتى، گىرىتسىيەلىكلەر بولسا، ئوغۇل بولمىسا ئائىدىن قىزلارنى مىراسخور قىلاتتى.

ئاياللارغا بۇ خىل نەزەر بىلەن قاراش يېقىنقى زامانغىچە يېڭى مەدەنىيەتلەردە تېپىلاتتى. فىرانسىيەدەك بىر جەمىيەتتە يېقىنقى زامانغا قەدەر ئاياللار شەخسى مال- مۈلكى بىلەن مۇئامىلە قىلىشقا —يولدىشىنىڭ رۇخستى بولمىسا- يول قويۇلمايتتى. يولدىشى يوق بولۇپ قالسا، شەخسى ئىگدارچىلىقىدىكى يەر مۈلۈككە ئوخشاش نەرسىلەرنى ئېلىپ سېتىش ھوقۇقى يوق ئىدى. ئېرىنىڭ رۇخستىنسىز ھەدىيەمۇ قوبۇل قىلالمايتتى.

ئىسلام دىنى كەلگەندە، ئاياللارنىڭ تۈرلۈك مەدەنى ھوقۇقلاردا ئەرلەردىن مۇستەقىللىقىنى تەكىتلىدى، شەخسى ئىگدارچىلىقىدىكى مۈلۈكلىرىنى —ئەقىللىق بولسا- خالىغانچە بىر تەرەپ قىلىش ھوقۇقىغا ئىگە دەپ جاكارلىدى. ئاللاھ تائالا ئەر ۋە ئاياللارنىڭ مۇستەقىل ھوقۇقىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

وَلاَ تَتَمَنَّوْاْ مَا فَضَّلَ اللّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبُواْ وَلِلنِّسَاء نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ وَاسْأَلُواْ اللّهَ مِن فَضْلِهِ إِنَّ اللّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا (**32**)

« ئى مۆمىنلەر!الله سىلەردىكى بىر- بىرىڭلاردىن ئارتۇق قىلغان نەرسىلەرنى(ھەسەت قىلىش يۈزىسىدىن) ئارزۇ قىلماڭلار، ئەرلەر قىلغان ئەمەللىرىدىن ھەسسىدار بولىدۇ، ئاياللارمۇ قىلغان ئەمەللىرىدىن ھەسسىدار بولىدۇ. الله دىن ئۇنىڭ پەزلىنى تىلەڭلار(الله بېرىدۇ). الله ھەقىقەتەن ھەممە نەرسىنى بىلگۈچىدۇر» [نىسا سۈرىسى 32- ئايەت.]

مەسىلەن، ئاللاھ تويلۇقنى ئاياللارغا خاس مۈلۈك قىلىپ بەلگىلىدى. ئاتا ياكى تاغا ياكى

ئاكا- ئىنە ياكى باشقىلارنىڭ ئاياللارنىڭ تويلۇقىدىن بىر ئاز بولسىمۇ ئېلىۋېلىشىدىن چەكلەپ مۇنداق بايان ئىلان قىلدى:

وَآتُواْ النَّسَاء صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً فَإِن طِبْنَ لَكُمْ عَن شَيْءٍ مِّنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيئًا مَّرِيئًا (4)

« ئاياللارغا ئۇلارنىڭ مەھرىلىرىنى خۇشاللىق بىلەن سوغا قىلىپ بېرىڭلار. ئەگەر ئۇلار ئۇنىڭدىن بىر قىسمىنى سىلەرگە ئۆتۈنۈپ بەرسە، ئۇنى مەززىلىك، سىڭىشلىق (يەنى پاك ھالال بىلىپ) يەڭلار» [نىسا سۈرىسى 4- ئايەت.]

ئاياللار ، ئەرلەردىن مۇستەقىل بەھرىمان بولالايدىغان مەدەنى ھوقۇقلارنىڭ بىرىسى، ئەر تاللاشتىكى شەرىئەت ئاتا قىلغان ھوقۇقدۇر. قىزنىڭ ئىگىلىرى گەرچە يىگىت تاپسىمۇ، قىز، بالاغەتكە يەتكەن ئەقىللىق بولسا، مۇۋاپىق كۆرمىسە قوشۇلماسلىق ھوقۇقى بار.

ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباس رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە:" بىر قىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا يىغلاپ كېلىپ، دادىسىنىڭ مەجبۇرى ئۇ قىز ياقتۇرمايدىغان بىرسى بىلەن توي قىلىپ قويغانلىقى توغرىسىدا دەردىنى تۆكتى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىشتىن خەۋەردار بولۇپ، ئۇ قىزغا ئۆي تۇتۇپ قېلىش ياكى ئاجرىشىپ كېتىش توغۇرلۇق ئىختىيارلىق بەردى". ئەبۇداۋۇد ۋە ئەھمەد رىۋايىتى.

ھەزرىتى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ھەدىس بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: « بىر قىز مېنىڭ قىشىمغا كىرىپ: دادام مېنى ئاكىسىنىڭ ئوغلىغا ياتلىق قىلدى، مەن ئۇ بالىنى ياقتۇرمايتتىم، دادامنىڭ مۇنداق قىلىشى مېنى ئۇ بالىغا بېرىپ بىر ئاز يۈز تېپىش ئىدى دىدى. ھەزرىتى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كەلگىچە ئولتۇرۇپ تۇرۇڭ! دىدى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كەلگەندە، ھەزرىتى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئىشنىڭ تەپسىلاتىنى خەۋەر قىلدى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇ قىزنىڭ دادىسىغا ئادەم ئەۋەتىپ چاقىرتىپ كەلگەندىن كېيىن، قىزغا ئىختىيارلىق بەردى. ئۇ قىز: ئى رەسۇلۇللاھ دادامنىڭ قىلغان ئىشىنى بوپتۇ قىلىۋەتتىم، لېكىن مۇنداق قىلىشىمدىكى سەۋەب، ئاتىلارنىڭ بالاغەتكە يەتكەن قىزلىرى توغرىسىدا مەجبۇرى توي قىلىپ قويۇش ھوقۇقىنىڭ يوقلىقىنى ئاياللارغا بىلدۈرۈپ قويماقچى ئىدىم دىدى» نەسەئى رىۋايەت قىلغان.

مۇباھ نەرسىلەرنى قولغا كەلتۈرۈش، ئىقتىسادى مۇئامىلە، مىراس ۋە ھەدىيە ئىقتىسادى مەنبەلەر ئىكەنلىگى تونۇشلۇق مەسىلە. بۇ مەسىلىدە ئەر –ئاياللار ئوخشاش ھوقۇقتا ئىگە. خىزمەتكە ھەق ئېلىش مەسىلىدىمۇ ئاياللار ئەرلەر بىلەن ئوخشاش، ئەمەلگە قارىتا ھەق ئالىدۇ.

ئامانلىق بېرىش ياكى كېپىل بولۇشتەك ئىشلاردىمۇ ئاياللار ئەرلەر بىلەن ئوخشاش. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ توغرىدا: «ئاللاھنىڭ ئامانلىقى بىردۇر. ئۇ ئامانلىقنى تۆۋەن تەبىقىدىكى كىشلەرمۇ بېرەلەيدۇ. مۇمىنلەر بىر- بىرىگە ئىگە» دېگەن. ئىمام ئەھمەد رىۋايەت قىلغان. قۇرئانىنىڭ بۇ ئايىتىگە نەزەر تاشلاڭ:

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاء بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلاَةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللّهَ وَرَسُولَهُ أُوْلَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللّهُ إِنَّ اللّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (71)

« مۆمىن ئەرلەر، مۆمىن ئاياللار بىر- بىرى بىلەن دوستتۇر، ئۇلار (كىشلەرنى) ياخشى

ئىشلارنى قىلىشقا بۇيرۇيدۇ، يامان ئىشلاردىن توسىدۇ، نامازنى(تولۇق)ئادا قىلىدۇ، زاكات بېرىدۇ، اﷲقا ۋە اﷲنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىتائەت قىلىدۇ، ئەنە شۇلارغا اﷲ رەھىم قىلىدۇ، اﷲ ھەقىقەتەن غالىبتۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر » [تەۋبە سۈرىسى 71- ئايەت.]

مانا بۇئىسلام دىنىنىڭ ئايالىلارنىڭ قابىلىتى ۋە سالاھىيىتى دائىرىسىدە بېكىتكەن ئىشلارنىڭ بىرسىدۇر. غەرب ئەللىرى مۇشۇ ھوقۇقلارنى ھەقىقى تەتبىقلاش ساھەسىدە ، يالغانچىلىق قىلماي ئېتىراپ قىلامدۇ؟

غەرب ئاياللىرى نېمىلا بولمىسۇن، بۈگۈنكى كۈندە ياۋرۇپانىڭ ھەر تەرەپلىرىگە تاراپ كەتكەن قۇلچىلىق قاپقانلىرىنىڭ بىرسىگە چۈشىدۇ. چۈنكى قىز ياكى ئايال يۇقىرى مائاش بەدىلىگە تۇرلۇك ئىشلارنى قىلىشقا توختام قىلىپ ئالدىنىدۇ. ئۇلار مائاشنىڭ ھەجمىنى ئاڭلاپ، كارخانچىلارغا مۇتلەق ئىشىنىپ تەسلىم بولىشىدۇ. ئۇلار شەخسىيتىنى ئىسپاتلايدىغان (پاسپورت، سالاھىيەت گۇۋاھنامىسى) نەرسىللىرىدىن ئايرىلىپ قالغاندا، قۇل بازىرىدا پاھىشىغا سېتىلىدۇ. تەھدىت ۋە بېسىم ئاستىدا پاھىشە قىلىشقا مەجبۇرلۇنۇپ ئائىلىسى بىلەن ئالاقىسى ئۈزۈلىدۇ.

ئاياللار ۋە ئەركىنلىك

ئەركىنلىكتىن مەقسەت، سىرىتقى ئەركىنلىك كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئىنسان مۇشۇ ئەركىنلىك بىلەن ئۆزىنى قورشاپ تۇرغان ئالەم بىلەن ئالاقە قىلالايدۇ. ئىنسان ئاللاھنىڭ قۇلى بولۇپ، ئالاھ ئۇنىڭغا بۇ دۇنيادا يولنى كەڭرى ئېچىپ بەرگەن بىر مەخلۇق. ئىنسان ئەركىنلىك دائىرىسى ئىچىدە خالىغاننى قىلىش ئەركىنلىكىگە ئىگە. ئاللاھ بۇ ئەركىنلىكنى ئىپادىلەپ مۇنداق دەيدۇ:

رُّبَمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُواْ لَوْ كَانُواْ مُسْلِمِينَ (2) ذَرْهُمْ يَأْكُلُواْ وَيَتَمَتَّعُواْ وَيُلْهِهِمُ الأَمَلُ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ (3)

« كاپىرلار (قىيامەتنىڭ دەھشىتىنى كۆرگەندە، دۇنيادىكى چېغىمىزدا) مۇسۇلمان بولغان بولساقچۇ، دەپ ئارمان قىلىدۇ. (ئى مۇھەممەد!) ئۇلارنى (يەنى كۇففارلارنى مەيلىگە) قويۇۋەت، يەپ - ئىچىپ، ئويناپ - كۈلۈپ يۈرسۇن، ئۇلار بىھۇدە ئارزۇلار بىلەن بولۇۋەرسۇن، ئۇلار ئۇزاقتا قالماي (ئۆز قىلمىشلىرىنىڭ يامانلىقىنى) بىلىدۇ» [ھىجىر سۈرىسى 2-3 -ئايەتلەر.]

مۇتلەق ئەركىنلىك بار دەپ ئېتىقاد قىلىش خىيالدىن ئىبارەت. چۈنكى ئىنساننىڭ ئەركىنلىكىنى، ئىنساننىڭ ئەقلى، دىنلار، قانۇنلار، جەمىيەت ۋە باشقىلارنىڭ ھوقۇقى مۇتلەق بولمىغان دائىرىگە كىرگۈزۈپ قويىدۇ. ئىنسان ئورمانلىقتا ياشىغان تەقدىردىمۇ مۇتلەق ئەركىنلىكتە ياشىيالمايدۇ، چۈنكى ئۇ يەردىمۇ تەبئەتنىڭ كۆرۈنۈشلىرى، ۋەھشى ھايۋانلار ئىنساننىڭ ئەركىنلىكىگە چەك- چېگرا توختىتىپ قويىدۇ.

ئىسلام دىنىدىكى ئەركىنلىكنىڭ دائىرىسى ناھايىتى كەڭرى. باشقىلارنىڭ ھوقۇقى ياكى رەزىل قىلمىش بولمىسا ئۇ ئەركىنلىكنى ھېچ نەرسە چەكلىيەلمەيدۇ. شۇ ۋاقىتدا (باشقىلارنىڭ ھوقۇقىغا تەسىر يەتكۈزۈش ياكى رەزىل قىلمىش يۈز بەرگەندە) ئەركىنلىك مەجبۇرىيەت ۋە مەسئۇلىيەتنىڭ باشلىنىشى ئۈچۈن توختىتىلىدۇ. ئىسلام دىنىدىكى ئەركىنلىكنىڭ يۇقىرىسى ئىمان ئېيتىش ياكى ئىمان ئېيتماسلىق ئەركىنلىكىدۇر.

وَقُلِ الْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ فَمَن شَاء فَلْيُؤْمِن وَمَن شَاء فَلْيَكْفُرْ إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا وَإِن يَسْتَغِيثُوا يُغَاثُوا بِمَاء كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَ بِئْسَ الشَّرَابُ وَسَاءتْ مُرْتَفَقًا (**29**)

«(ئى مۇھەممەد!) (بۇ) ھەق (قۇرئان) پەرۋەردىگارىڭلار تەرىپىدىن نازىل بولىدۇ، خالىغان ئادەم ئىمان ئېيتسۇن، خالىغان ئادەم كاپىر بولسۇن دېگىن، بىز ھەقىقەتەن كاپىرلار ئۈچۈن تۇتۇن پەردىلىرى ئۇلارنى ئورىۋالىدىغان ئوتنى تەييارلىدۇق، ئۇلار (تەشنالىقتىن) سۇ تەلەپ قىلسا، ئۇلارغا مەدەن ئېرىتمىسىگە ئوخشاش، يۈزلەرنى كۆيدۈرۈۋېتىدىغان (ناھايىتى قىزىق) سۇ بېرىلىدۇ، بۇ نېمىدېگەن يامان شاراب! جەھەننەم نېمىدېگەن يامان جاي! » [كەھف سۈرىسى 29ـ ئايەت.]

لاَ إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَد تَّبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِن بِاللّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىَ لاَ انفِصَامَ لَهَا وَاللّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (**256**)

« دىندا (ئۇنىڭغا كىرىشكە)زورلاش يوقتۇر، ھىدايەت گۇمراھلىقتىن ئېنىق ئايرىلدى، كىمكى تاغۇت(يەنى الله دىن باشقا بارچە مەبۇد)نى ئىنكار قىلىپ، اللهقا ئىمان ئېيتىدىكەن، ئۇ سۇنماس، مەھكەم تۇتقىنى تۇتقان بولىدۇ ، الله (بەندىلىرىنىڭ سۆزلىرىنى) ئاڭلاپ تۇرغۇچىدۇر،(ئىشلىرىنى)بىلىپ تۇرغۇچىدۇر » [بەقەرە سۈرىسى 256ـ ئايەت.]

ئىسلام دىنى كۆپىرلىق ئەركىنلىكىنى قارار قىلىپ، باشقا دىندىكىلەرگە دىنى ئەركىنلىك بېرىپ، بەلكى ئۇلار بىلەن بولىدىغان مۇئامىلىدە باراۋەرلىك پىرىنسىپىنى توختاتقان تۇرسا، يەنە نېمە تەلەپ قىلىنىدۇ؟. ئىسلام دىنى ئاياللارغا يېتەرلىك ئەركىنلىك بەردى... ئاياللارنى ھەقسىز ھاكىم بولىۋالىدىغان ھەر قانداق ھوكۈمرانلاردىن ئازات قىلدى. ئاياللارغا ئىمان، دىن ۋە ئەقىدە ئەركىنلىكىنى بەردى. ئايال كىشى ئېرىغا تەۋە بولۇپ دىنىنى ئۆزگەرتمەيدۇ. مەسىلەن، بىر مۇسۇلمان ئەر مۇسۇلمان بولمىغان بىر ئايال بىلەن توي قىلغان بولسا، ئۇ ئايالنى دىنغا كىرىشكە مەجبۇرلارش ياكى ئېتىقادى سەۋەبلىك خورلاشنى ئىسلام دىنى چەكلەيدۇ. خۇلاسىلاپ ئېيتقاندا ئىسلام دىنى ئەرلەرگە بەرگەن ھوقۇقلارنىڭ ـ باشقىلارنىڭ ۋە جەمىيەتنىڭ مەنپەئەتىگە تاقىشىدىغان بىر قانچە ئىشنى ھىساپقا ئالمىغاندا ـ ھەممىسىنى ئاياللارغىمۇ بەردى.

ئىنسانىنىڭ جىسمى شەخسى مۈلۈكى قاتارىغا كىرمەيدۇ، چۈنكى جىسىم ئاللاھ تەرىپىدىن ئىنسانغا قويۇلغان ئامانەت. بەدەندىكى ھەر بىر ئەزانىڭ ھوقۇقى ۋە مەجبۇرىيىتى بولىدۇ. مەسىلەن: كۆزۈم مېنىڭ ، مەن پايدىلىنىش ھوقۇقىغا ئىگە، لېكىن مەن كۆزۈمنى قۇيۇۋېتىشكە ھەققىم يوق. چۈنكى بۇ ھارام، زىيانلىق ۋە ئەقىلسىزلارچە ئىشتۇر. شۇنداقلا باشقىلارنىڭ خاس ئەزالارغا قاراشقىمۇ مېنىڭ ھەققىم يوق. ئۇنداق بولغاندا ئايال كىشى بەدىنى توغرىسىدا خالىغانىنى قىلىشقا ھوقۇقلۇق ئەمەس، بەدىنىنى خالىغان بىرسىگە بېرىشكە ئېخىمۇ ھوقۇقى يوق.

ئاياللار باشقىلارغا زىيان يەتكۈزمىگەن ۋە جەمىيەتتە بۇزۇقچىلىق پەيدا قىلمىغان شەرت ئاستىدا خالىغان نەرسىلەرنى ئىستىمال قىلسا ۋە زىننەتلەنسە بولىدۇ. ئاياللارنىڭ تار ۋە نېپىز كىيىملەر بىلەن ئۆزلىرىنى يالىڭاچلاپ جىنسى ھوزۇرلۇنۇش ئويۇنچىقىغا ئايلىنىپ قېلىشى

ئاياللار ئۈچۈن ھاقارەتلىك بىر ئىش.

شۇنى ئالاھىدە ئەسكەرتىش لازىمكى، ئىسلام دىنىدا پاھىشە ۋە يولسىز پاسكىنا قىلىقلارنى قىلىش ئەركىنلىكى يوق. ئايال كىشلەرنىڭ ئەۋرەت جايلىرىنى ئېچىپ ، ھايا- نۇمۇستىن چەتنەپ كوچىلاردا مېڭىشى جەمىيەتكە ۋە ئاياللارنىڭ ئۆزىگە يامان ئاقىۋەت كەلتۈرىدۇ. ئاياللارنىڭ بۇ خىل كۆرنىشى ئەرلەرنى ئەخلاقسىز قىلىقلارغا ئىتتىرىشكە سەۋەب بولىدۇ. چۈنكى ئەرلەر ھاۋايى -ھەۋەسنى كونترول قىلىشتا ئاياللاردىن ئاجىز كېلىدۇ. ئەرلەر- ئاياللارنىڭ ئەكسىچە، ئاياللارنىڭ گۈزەللىكى ۋە يېرىم يالىڭاچ ئەزالىرىغا بىر قاراش بىلەن ھېس تۇيغۇللىرى قوزغىلىدۇ. ئاياللارنىڭ جىنسى پسىخولوگىيە ھالىتى ئەرلەرگە بىر قاراش بىلەن قوزغالمايدۇ. ئاياللارنىڭ ھايا ۋە ئەدەپ - ئەخلاق كىيىملىرىگە دىققەت قىلماسلىقى جەمىيەتتە پاھىشە، بۇزۇقچىلىق ۋە ئائىلىنىڭ پارچىلىنىشىغا سەۋەب بولىدۇ. مۇنداقچە قىلىپ ئېيتقاندا نۇرغۇن ئائىلىنىڭ بىر ئويدان تۇرمۇشىنىڭ بۇزۇلىشىغا ئەخلاقىغا رىئايە قىلمايدىغان ۋە ئەخلاقسىزلىق ئىشلارنىڭ يۈز بېرىشىگە سەۋەبچى بولىدىغان قەلبى ناپاك ئاياللار مەسئۇلدۇر.

شۇڭا بەزى نۇقتىلاردا ئەركىنلىكنى مەلۇم تۈرلەردە چەكلىگەنلىك، (يەنى دائىرىگە كىرگۈزگەنلىك) ئەركىنلىكنى بوغقانلىق بولمايدۇ، بەلكى كىشلەر ئارىسىدا ئادالەتنى تارقىتىش، مەنپەئەتلىك، ھەمكارلىق جەمىيەتنى تۇرغۇزۇش ئۈچۈن ئىجتىمائى ۋە مەدەنى ھوقۇقلا رىئايە قىلغانلىق بولىدۇ. ئىسلام دىنى جىنسى ئالاقىنىڭ ھەممىسىنى چەكلەيدۇ دەپ ئويلاپ قالماڭ!... ئىسلام دىنى جىنسى مۇئامىلىنى ئىنساننىڭ ۋۇجۇدىدىكى جانلىق ئېنېرگىيە دەپ قارايدۇ، ئاللاھ بۇ ئېنېرگىيەنى ياراتتى، ئۇنىڭغا قارىتا كۆڭۈلدە بەدەننىڭ تاقىتىگە مۇناسىپ ھېس -تۇيغۇلارنى ئاتا قىلدى. جىنسى رىغبەتنى قاندۇرۇش ئۈچۈن پاك ۋەزىيەتنى رىئايىلىقا ئايلاندۇرۇپ بېرىدىغان ئۆي ھازىرلاپ بەردى. ئىسلام دىنى ئىنساندىكى جىنسى رىغبەتنى پەقەتلا ھالال ئىش دەپ قاراپ قالماستىن ، بەلكى ئۇ ئىشنى ساۋاب ۋە كاتتا ئەجىرنىڭ يولى دەپ جاكارلىدى.

بۇ ھەقتە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم : « سىلەرنىڭ ھالال جىنسى تۇرمۇشىڭلاردىمۇ سەدىقە بار دېگەندە، ساھابىلەر: ئى! رەسۇلۇللاھ ، بىز ئەر خەقلەر ئاياللىرىمىزدىن جىنسى تەلىپىمىزنى قاندۇرساق مۇشۇ ئىشتىمۇ ساۋاب بولامدۇ؟ دەپ ئەجەبلىنىپ سوراشتى.: رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم : شۇنداق ساۋاب بولىدۇ، مەن سىلەردىن سوراپ باقاي!، ئەگەر بىر ئادەم جىنسى تەلىپىنى ھارام يولدىن قاندۇرسا گۇناھ بولامدۇ ياكى بولمامدۇ؟ دېگەندە، ئۇلار : شۇنداق گۇناھ بولىدۇ دېيىشتى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم : ئۇنداقتا جىنسى تەلىپىنى ھالال يولدىن قاندۇرسا، ساۋاب بولىدۇ. دېگەن.» (مۇسلىم رىۋايىتى).

ئىنسانلاردىكى جىنسى رىغبەت دۇنيا ۋە ئاخىرەت ھالاۋەتلىرىنىڭ قاتارىدىن، بۇ ئىش ھالال بولۇپ، ئىنسان بۇ ئىشدا شەرىئەت كۆرسەتىپ بەرگەن قانۇنلۇق يول بىلەن ئېلىپ بارسا ساۋابقا ئېرىشىدۇ. قۇرئان مۇنداق دەيدۇ:

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِّتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُم مَّوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ (**21**)

« ئاياللار بىلەن ئۇنسى ــ ئۇلپەت ئىلىشىڭلار ئۈچۈن اللهنىڭ ئۇلارنى سىلەرنىڭ ئۆز تىپىڭلاردىن ياراتقانلىقى، ئاراڭلاردا(يەنى ئەر ــ خوتۇن ئارىسىدا) مېھىر ــ مۇھەببەت ئورناتقانلىقى اللهنىڭ (كامالى قۇدرىتىنى كۆرسىتىدىغان) ئالامەتلىرىدىندۇر، پىكىر يۈرگۈزىدىغان قەۋم ئۈچۈن، شەك - شۈبھىسىزكى، بۇنىڭدا نۇرغۇن ئىبرەتلەر بار» [رۇم سۈرىسى 21- ئايەت.]

پىسخولوگىيە ۋە جىنسى خاتىرجەملىك ئەر- ئاياللىق ھاياتىدىكى بىرىنچى ئاساس. ئۇ ئىشتىياق، لەززەت ۋە مۇھەببەت تۇيغۇللىرىنىڭ ئىپادىسىدۇر. جىنسى مۇناسىۋەت ئارقىلىق قەلب ۋە ئەقىلدىكى تەبئى داۋالغۇش يوقۇلىدۇ. كۆڭۈل جىنسى تۇرمۇشسىز خاتىرجەم بولالمايدۇ. (يەنى قانۇنلۇق جىنسى ئالاقە ئىككىنىلىش ۋە داۋالغۇشنىڭ داۋالىرىنىڭ بىرسىدۇر).

ئىسلام دىنى ئىنسان تەبئىتىنىڭ ئىتتىرگۈچى كۈچلىرىگە قارشى ئۇرۇش ئوتى ئاچمايدۇ ياكى قەبىھ سانىمايدۇ، بەلكى ئۇ ئىشلارنى رەتكە سالىدۇ، ھەمدە ھايۋانى دەرجىدىن ، ئىنسانى دەرجىسىگە كۆتۈرىدۇ. دىمەك ئاياللارنىڭ ئىجتىمائى ئالاقىسىدىكى ئەركىنلىكىنى - باشقىلارنىڭ ئەركىنلىكى ھمايە قىلىش ۋە قانۇنلۇق مەنپەئەتلىرىگە رىئايە قىلىشنى تەقەززا قىلىپ قالمىسا، باشقا نەرسە چەكلىيەلمەيدۇ. غەرب ئەللىرى داۋراڭ سېلىۋاتقان ۋە تارقىتشقا ئۇرۇنىۋاتقان ئاياللار ئەركىنلىكى ئاساسەن قالايمىقان جىنسى ئەركىنلىك بولۇپ تار دائىرىدە چەكلىنىپ تۇرۇپ قالماقتا.

2003 ــ يىلى 11- ئاي ئىچىدە ئاياللار ئەركىنلىكىنى دەۋا قىلىدىغان ۋە ئەركىنلىكىنىڭ مەيدانى دەپ تونۇلغان فرانسىيە ھۆكۈمىتى ياغلىق سالغان مۇسۇلمان قىزلارنى مەكتەپتىن چىكىندۇرگەن، گېرمانىيەنىڭ بافارىيا ۋىلايىتى بولسا ھجاب ئاتقان ئاياللارنى دەرس ئۆتۈشتىن چەكلىگەن. لېكىن گېرمانىيە ئالى سوت مەھكىمىسى : «خالىغان ئاياللار ھجاب سېلىش ھوقۇقىغا ئىگە» دەپ ھۆكۈم چىقارغان. فرانسىيە زۇڭلىسى :« ھجاب(ياغلىق) سالغان قىزلارغا فرانسىيە مەكتەپلىرىدە ئورۇن يوق» دەپ باياناتت ئىلان قىلدى. فرانسىيە زۇڭتۇڭى جاك شىراك: « ھجاب فرانسىيە جەمىيتىگە تەھدىت سېلىۋاتقان مەدەنىيەت رىقابىتى، بۇنى كەسكىنلىك بىلەن بىر تەرەپ قىلماق لازىم.» دەپ تەكىتلىگەن. ئاياللار ئەركىنلىك مەشئىلىنى كۆتۈرۈۋالغان ئامېرىكىمۇ بىر قانچە قىزلارنى ياغلىق سەۋەبىدىن مەكتەپتىن ئاجىرتىۋەتكەن، ياغلىق سالغانلىق سەۋەبىدىن مۇسۇلمان ئاياللار ھازىرغىچە ئاھانەتكە ئۇچىرىماقتا.

ئاياللار چېچىنى ئوچۇق قويۇش بىلەن ھجاب سېلىش ئارلىقىدا نېمە توسالغۇ بار؟ ئاياللار چېچىنى ئوچۇق قويۇپ يۈرسە كاللىسى بەك ئىشلەيدىغان بولۇپ كېتەرمۇ؟ ئەركىنلىك ئاياللارنىڭ ھوقۇقى ئەمەسمۇ؟ ئاياللارنىڭ خالىغان ئېتىقادنى قوبۇل قىلىشى، خالىغان ئىشلارنى قىلىش ئەركىنلىكىنىڭ قاتارىغا كىرمەمدۇ؟ ئاياللارنى ئازات قىلىش لازىم دەپ چاقىرىدىغانلار، سىلەر ئاياللارنى نېمىدىن ۋە قانداق ئازات قىلماقچى؟

نېمە ئۈچۈن ئەركىنلىك پېشۋالىرى بولغان غەرب ئەللىرى ئاياللارنىڭ يالىڭاچ يۈرىشى ۋە قالايمىقان قىلىقلارنى قىلىشىغا رۇخسەت قىلىدۇيۇ، نېمىشقا بېشىغا رومال سېلىپ ھجاب ئارتىشىغا رۇخسەت قىلمايدۇ؟ رومال ئارقىدا قېلىشنىڭ سىموۋلىمۇ يا؟ ئاياللارنى ياغلىق

سېلىشتىن چەكلەش ئاياللارنىڭ ئەركىنلىكىنى بوغقانلىق ۋە ئىرادىسىنى سۇندۇرغانلىق ئەمەسمۇ؟ دىمەك غەرب ئەللىرىدىكى ئاياللار ئەركىنلىكى يالغاچلىق ۋە كۆپ ئاشنا تۇتۇش ئەركىنلىكىدىن ئىبارەت. بولمىسا غەرب ئەللىرىدە ياشايدىغان مۇسۇلمان ئاياللارنى ياغلىق سېلىشتىن چەكلىمىگەن بولاتتى.

خىرىستىئان ئاياللىرى ۋە يەھۇدى ئاياللىرى دىنىنىڭ بەلگىلىمىسى بويىچە دىنى كىيىملىرىنى كەيسە، بۇ ئارقىدا قالغانلىق ھىساپلانماي ، ئىپپەت ـ ھاياسىنى ساقلاش، جەمەتىنىڭ پاك مەنۋىيتىنى ھمايە قىلىش ۋە دىنىنىڭ كۆرسەتمىسگە بويسۇنۇش ئۈچۈن بېشىغا ياغلىق سالسا، ئارقىدا قالغانلىق ۋە زۇلۇمغا ئۇچرىغانلىق ھىساپلىنىدىغان ئىككى يۈزلىمە ئۆلچەم نەدە بار؟ غەرب ئەللىرى ئاياللارنىڭ ئىرادىسىنى بوغۇپ، ئۇلارنى قۇل ئورنىغا چۈشۈرۈپ ھەر خىل تەشۋىقات ۋاستىللىرى بىلەن تىنىنى سېتىشقا مەجبۇرلايدىغان ئەھۋال زىكىر قىلىشتىن بىھاجەت.

توغرا بىز مۇسۇلمانلار ، خۇسۇسەن ئۇيغۇرلار ، ئاياللارنى ئازات قىلىشقا مۇھتاج، قانداق ئازات قىلىمىز؟ نېمىدىن ئازات قىلىمىز؟ ئۇيغۇر ئاياللىرى تارىختىن بۇيان غەرب ئاياللىرىغا ئوخشاش چاكىنىلىشىپ كەتكەن ۋە قۇل ھالىتىكە چۈشۈپ قالغان ئەھۋال مەۋجۇت ئەمەس. بىز ئاياللارنىڭ جىسمى ۋە ئەزالىرىنى ئېچىش ئارقىلىق ئازات قىلىشقا مۇھتاج ئەمەس. ئۇيغۇر ئاياللىرى ئەزالىرىنى ئېچىشقا ئەمەس، بەلكى ئەقلى ، ئوي- تەپەككۇرى، ئىدىيسى، ھايات كۆز قارىشىنى ئېچىپ، مەدەنىيەت سەۋىيسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشكە مۇھتاج. ئاياللارنى نادانلىق، بىلىمسىزلىك، جاھىللىق، ـدىنىنىڭ كۆرسەتمىسى بولمىغان، خۇراپات ۋە ئەپسانىلەردىن، جاپاكەشلىكتىن ۋە جاھالەت كۆز قاراشلىرىدىن ئازات قىلايلى. ئاياللارنىڭ جىسمى ئازات قىلىشقا مۇھتاج ئەمەس. ئىسلام دىنى ئاياللارنى 14 ئەسىر بۇرۇن مىسلى كۆرۈلمىگەن دەرجىدە، ئانىلىق، ئاياللىق، ئاچىلىق ۋە سىڭىللىق كارامىتى ۋە ھۆرمىتى بىلەن ئازات قىلىپ بولغان. خۇلاسە شۇكى، ئاياللار چېچىنى ۋە ئەۋرەت ئەزالىرىنى ئېچىشقا ئەمەس، بەلكى ئەقلى ۋە ئىنسانپەرەرلىكىنى ئېچىشقا مۇھتاجدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن زىيالىرىمىز ئېڭىدا شۇبھى بولۇۋاتقان بىر قانچە نۇقتىلار ئۈستىدە قىسقىچە توختۇلۇپ ئۆتىمىز:

1)خىزمەت ئەركىنلىگى

ئىسلام دىنى ئەرلەرگە مۇباھ قىلغان قانۇنلۇق ئىشلارنىڭ ئۆزىنى ئاياللارغىمۇ مۇباھ قىلدى. ئەرلەرگە ھارام قىلغان قەبىھ ئىشلارنىڭ ئۆزىنى ئاياللارغىمۇ ھارام قىلدى. ئاللاھ تائالا ئەر ۋە ئاياللارنىڭ خىزمەتلىرىنى ئورۇنلىشى ئۈچۈن ئىستىلى ۋە ئىجتىمائى ئەدەب- ئەخلاقلارنى بەلگىلىدى. مەسىلەن، ئاللاھ تائالا ئاياللارنىڭ ئىپپەتلىك كۆرنىشگە رىئايە قىلىشنى پەرز قىلدى ۋە يات ئەرلەر بىلەن خالى تۇرۇپ قېلىشنى ھارام قىلدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاياللارنىڭ ئىپپىتگە تەسىر يەتكۈزىدىغان ئىش ھەرىكەت ياكى خىزمەتلەرنى قىلىشى توغرا بولمايدۇ. شۇنداقلا ئەرلەرنىڭمۇ ئىپپەتلىك يۈرمەيدىغان ئاياللار بىلەن بىر ئورۇندا خىزمەت قىلىشى دۇرۇس بولمايدۇ. ئەر ۋە ئاياللارغا ئوخشاش قارىتىلغان بۇ چەكلىمە يوقالسا، ئاياللار ـ سانائەت، يېزائىگىلىك ، تىجارەت..... كە ئوخشاش ـ قانۇنلۇق خىزمەتلەرنى قىلسا بولىدۇ. بىراق خىزمەتلەر ئائىلە ۋە جەمىيەتنىڭ تەلىپىنىڭ تەقەززاسى بىلەن ئۇسسۇشۇپ قالغاندا،

قايسى مۇھىم ئورۇندا تۇرسا شۇنى قىلىشتىن ئىبارەت قائىدىگە رىئايە قىلماق لازىم.

بىر قانچە پەرزەنت كۆرگەن ئايال، جەمئىيەتنىڭ تۈرلۈك خىزمەتلىرىگە دۇچ كېلىدۇ، بىر ۋاقىتتا ھەممىسىنى كۆتۈرۈپ كېتىشكە قادىر بولالمايدۇ. مەسىلەن: يولدىشىنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىش، بەخت- سائادەتنىڭ دەرۋازىسىنى ئېچىش تەرەپتىن تەلەپ قىلىنسا، يەنە بىر تەرەپتىن پەرزەنتلىرىنى ياخشى تەربىيلەشتىن تەلەپ قىلىنىدۇ، شۇنداقلا سەۋىيلىك بولۇش ھۆكمى بىلەن ئۆزىگە مۇناسىپ خىزمەت تاللاپ جەمىيەتكە ھەسسە قوشۇش تەرەپتىن تەلەپ قىلىنىدۇ. ۋاقىت بۇ خىزمەتلەرنىڭ ھەممىسىنى بىر ۋاقىتتا ئورۇنداشقا ماس كەلمەسلىكى مۇمكىن!.

شۇنىڭ ئۈچۈن مۇھىمىنى بىر تەرەپ قىلىش قائىدىسىگە رىئايە قىلمىقى لازىم بولىدۇ. ئاياللارنىڭ پەرزەنتلىرىنى يارامىلىق قىلىپ تەربىيلەپ چىقىشقا ھەرىكەت قىلىشى، جەمىيەتنى گۈللەندۈرۈشكە ئالاھىدە ھەسسە قوشقانلىق بولىدۇ. چۈنكى ئائىلىنىڭ ياخشى بولۇشى جەمىيەتنىڭ ياخشى بولۇشىغا ئالاقىدار، ئائىلە بۇزۇلسا، قالايمىقانچىلىق بورانلىرى جەمىيەتنى ۋەيران قىلىۋېتىدۇ.

ئەملىيەت نۇقتىسىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ئانا بولغۇچى ئائىلە خىزمىتى بىلەن مەدەنىيەت ۋە ئىجتىمائى خىزمەتلەرنى بىرلەشتۈرۈپ ئېلىپ مېڭىشتىن ئاجىز كەلسە، مۇھىم ئىشلارنى بىرتەرەپ قىلىش قائىدىسىگە ھېرىس بولۇپ ئائىلىگە كۆڭۈل بۆلىشى زۆرۈر. ئايال ھەر قانداق ئەھۋالدا ئائىلىگە كۆڭۈل بۆلۈش ۋە بۇزۇلۇش ئامىللىرىدىن ئائىلىنى قوغداشتىن مەسئۇل بولىدۇ. گەرچە بۇ ئىش ئورتاق مەسئۇلىيەت بولسىمۇ، ئانىلاردىن باشقىلار ئورۇندىيالمايدىغان نازۇك ۋە سەزگۈر ۋەزىپىلەر مەۋجۇت.

تۇرمۇش ئۈچۈن جاپا چېكىش، ئانىلارنىڭ بۇ مەسئۇلىيەتنى ئۆتەشتىن توسۇپ قويىدىغان چوڭ توسالغۇلاردىن بىرسى بولغانلىقى ئۈچۈن، شەرىئەت بۇ توسالغۇنى ئاياللارنىڭ يولىدىن يىراقلاشتۇرۇپ، ئۇنى ئەرلەرگە يۈكلىدى. ئەرلەرنىڭ ئائىلىنىڭ بەختى ئۈچۈن ۋە مۇناسىپ تۇرمۇش سەۋىيىگە يېتىشى ئۈچۈن جان چېكىپ خىزمەت قىلىش ۋاجىبتۇر.

بۈگۈنكى غەرب جەمىيتىگە نەزەر تاشلاپ بېقىڭ، قارىسىڭىز غەرب جەمىيتىنىڭ، ئائىلىنىڭ ۋەيران بولغانلىقى تۈپەيلى قانچىلىك بەختسىز ياشاۋاتقانلىقىنى كۆرىسىز!. ئائىلە ئەزالىرى ئارىسىدىكى ئالاقىنىڭ مۇستەقىل بولغانلىقى، ئالاقىنىڭ ئۈزۈلىشىگە سەۋەب بولدى. چۈنكى ئائىلە ئەزالىرىنىڭ ھەممىسى ئۆزىدىن ئۆزى مەسئۇل بولىدۇ. ھەر بىرىسى ئۆزى ئۈمىد قىلغان تۇرمۇشنى ئىزدەيدۇ. ھەر بىر ئەزالارنىڭ باشقىلاردىن ئايرىم ھالدا شەخسى تۇرمۇشى يولىدا يۈگۈرىشى ئائىلە تۇققانچىلىق رىشتىسىنى ئۈزۈپ تاشلىدى.

ئەر، ئايال كىشىنى ئۆزىنىڭ ئېھتىياجىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن ئۆينىڭ سىرتىدا خىزمەت قىلىشىغا- گەرچە بۇ ئىش جاپالىق ئىشلارنىڭ قاينىمىدا ئاياللىقنى يوقىتىشقا ئېلىپ بارسىمۇ- مەجبۇرلاپ بوزەك قىلىشتۇر. ئەر، ئايالنى خىزمەت قىلىشقا قىستاپ ئانىلىق ۋەزىپىسىدىن چېكىنىشكە ۋە ئائىلىسىغا كۆڭۈل بۆلۈشتىن يېنىشقا مەجبۇرلايدۇ. ئەگەر ئايال كىشى خىزمەت سەۋەبىدىن ئىچى سىقىلىپ، بۇ زۇلۇمغا ئىتىراز ئىلان قىلغان ۋاقىتدا، ئايال كىشى تالاق قىلىنغان ئاياللار قاتارىدىن ئورۇن ئالىدۇ. غەرب ئەللىرىدە مۇنداق ئىشلار ناھايىتى كۆپ.

ئەمما ئىسلام دىنى ئاياللارنى ئائىلىلىق مەملىكەتتە قوغدىدى، ئاياللارغا بەختلىك ئائىلىدە ياخشى بىر ئەزا بولۇشى ئۈچۈن ئەۋزەل يوللارنى ئاسانلاشتۇرۇپ بەردى. شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە ئائىلىلىق تەبىئىتىگە مۇناسىپ ئىجتىمائى خىزمەتلەر ۋە پايدىلىق ئىشلارغا قاتنىشىشقا يول ئېچىپ بەردى.

دېمەك، ئاياللار تەبىئىتىگە مۇناسىپ خىزمەت قىلىپ، جەمئىيەتنىڭ گۈللىنىشى ئۈچۈن ھەسسە قوشۇشى ۋاجىب. ئەمما خىزمەت قىلىش سەۋەبىدىن ئېتىقادىغا ۋە ئەخلاقىغا تەسىر يەتكۈزۈدىغان ئىشلاردىن يىراق بولۇشى لازىم.

2) سىياسى ھوقۇقى

باشتا، ئىنسان سىرىتقى ئەركىنلىككە ئىگە دېگەن سۆزىمىز، ئاياللارنىڭ خىزمەت قىلىش ئەركىنلىكىگە مۇناسىپ كەلگىنىدەك، ئاياللارنىڭمۇ سىياسى پائالىيەتلەرگە قاتنىششىغا مۇناسىپ كېلىدۇ.

«خەلىپىلىك» تىن ئىبارەت دۆلەت رەئىسلىكىنى ھىساپقا ئالمىغاندا، ئىسلام شەرىئىتىدە باشقا سىياسى خىزمەتلەرنىڭ ھەممىسى ئەر ۋە ئايالغا ئوچۇق ۋە دائىرىسى كەڭرى. دۆلەتنىڭ رەئىسلىكىدىن ئىبارەت بۇ مەسىلىدىن ئۆتۈپ كەتكەن ۋاقتىمىزدا، باشقا سىياسى ۋەزىپىلەردە ئەرلىك ياكى ئاياللىققا كىرىش ئېغىزى يوق.

مەسىلەن؛ دۆلەتنىڭ رەئىسى، پارلامېنت ئەزالىرى، كېڭەش پالاتىسىغا ئوخشاش ئورگانلارغا سايلىنىدىغانلار ــ مۇستەبىدلارنى ھىسابقا ئالمىغاندا۔ پۇخرالارنىڭ ئاۋاز بېرىشىگە ۋە قوللىشىغا مۇھتاج. ئىسلام دىنىدا قوللاش مەسىلىسى « بەيئەت» دەپ ئېپادىلەنگەن. بەيئەت قىلىش سىياسى خىزمەت قاتارىغا كىرىدۇ، ئۇ دىنى مەجبۇرىيەت ئەمەس. بىراق بۇ « بەيئەت» قىلىشتىن ئىبارەت سىياسى خىزمەتنى دىن بۇيرۇيدۇ. بۇ خىزمەتنى ئورۇنلاشتا ئەر ۋە ئاياللار ئورتاق ئورۇن ئالىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام باشقا سۇپەتلىرى بىلەن بىرلىكتە۔ دۆلەتنىڭ رەئىسى ئىدى، بۇ رەئىسقا ئاياللارنىڭ بەيئەت بەرگەنلىكى ناھايىتى مەشھۇر، ئۇنداقتا ئاياللارنىڭ پارلامېنت ئەزالىرىنى تاللاشقا قاتنىشىش ھوقۇقى بار.

ئاياللارنىڭ ـ قانداق شەكىلدە بولسۇن۔ كېڭەش مەجلىسىگە قاتنىشىشى مەسىلىسىگە كەلسەك، دۆلەت ــشەرىئەتتە ھۆكۈم كەلمىگەن۔ ئىجتىھادى ھۆكۈم ۋە قارارلىرىنىڭ ھەممىسىدە كېڭەش قىلىشقا تايىنىش پىرىنسىپى شەرئى ۋاجىب ئىش بولۇپ، دىنىنىڭ مۇستەھكەم ئاساسىدىن ئورۇن ئالىدۇ. خەلق ئاممىسى ئەر ۋە ئايالدىن تەركىب تاپىدۇ، كېڭەش ھەققى بولسا ئاللاھنىڭ ھۆكمى بىلەن مۇقىم مەسىلە.

«ھۇدەيبىيە» سۈلھىسىدە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ساھابىلارنى قۇربانلىق قىلىپ، بېشىڭلارنى چۈشۈرۈپ ئىھرامدىن چىقىپ كىتىڭلار دېگەندە ، ئۇلار سۈلھىگە كۆڭلى رازى بولمىغانلىقتىن جىم تۇرۇۋالىدۇ. ئۇممە سەلىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كىرىپ، يول كۆرسىتىدۇ، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇممە سەلىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ مەسلىھەتى بويىچە ئۆزى ئاۋۋال قۇربانلىق قىلىپ، ئىھرامدىن چىقىپ كىتىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سۆز ۋە ئىش ھەرىكەتلىرىدە تەجرىبىلىك ۋە ھىكمەتلىك تۇرۇپ بىرئايالنىڭ مەسلىھەتىنى قوبۇل قىلىپ، مەسىلىنى ھەل قىلىدۇ.

ھەزرىتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قېپىن مەسىللەرگە دۇچ كەلكەندە ياش يىگىتلەرنى چاقىرىپ، ئۇلارنىڭ ئۆتكۈر ئەقلىدىن پايدىلىناتتى ۋە ئاياللاردىن مەسلىھەت سورايدىغان ئىدى. ئۇ كۆپىنچە ھەزرىتى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن مەسلىھەت تەلەپ قىلاتتى.

ھەزرىتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ، ئۇرۇشقا چىقىپ كەتكەن بىر ئەر، ئايالىغا يېقىنلاشماي قانچىلىك چىدىيالايدىغىنىنى قىزى ھەزرىتى ھەفسىدىن سوراپ، شۇ بويىچە بۇيرۇق چىقارغان ئىدى. كاتتا ساھابىلار ئاياللاردىن كېڭەش تەلەپ قىلىشاتتى. ئىسلام دىنىدا ئاياللار كېڭەش ئىشلىرىدىن يىراق تۇرسۇن دەپ، ئاياللارنى بۇ سىياسى ھوقۇقىدىن مەھرۇم قىلىدىغان پەرمان يوق.

جۇمھۇر ئالىملار ، كېڭەش پەتىۋا بىلەن بىر نۇقتىدا ئۇچرىشىدۇ دەپ قارايدۇ. يەنى كىمنىڭ شەرتلىرى تېپىلىپ پەتىۋا بىرەلىسە، مەسلىھەت كۆرسەتسە بولىدۇ. پەتىۋا بېرىش ئىشى ئەرلەرگە خاس ئىش ئەمەس. ئەر- ئايال مۇسۇلمانلار سىرىتقى كۆرۈنىشى سىياسى، مەزمۇنى تەرەپتىن كۆپىنچە دىنى، ئىجتىمائى ۋە ئىقتىسادى بولغان بۇ مەسئۇلىيەتنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىشتا شېرىك.

ئىسلام دىنى ئاياللارنىڭ سايلامچىلارنى سايلىشىنى چەكلىمىگەن يەردە، ئاياللارنىڭ سايلامغا ئۆزىنى نامزات كۆرسىتىشىنى چەكلەمدۇ؟ خەلققە ۋەكىل بولۇش ئاساسەن ئىككى نۇقتىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ:

بىرىنچى: قانۇن ۋە تۈزۈملەرنى يولغا قويۇش،

ئىككىنچى: كۈزىتىش: يەنى ئىجرائىيە ھەيئىتىنىڭ پائالىيەتلىرىنى كۈزىتىش.

قانۇن چىقىرىش مەسىلىسدە ، ئايال كىشى قانۇن چىقىرىش كومىتېتىدا خىزمەت قىلىشىنى چەكلەيدىغان پەرمان يوق. چۈنكى قانۇن چىقىرىش جەمىيەتنىڭ ئېھتىياجىنى بىلىشكە مۇھتاج بولىدۇ. جەمىيەتنىڭ نېمىگە مۇھتاجلىقىنى بىلىشتە ئەر ۋە ئايال ئورتاق. ئەمما ئىجرائىيە ھەيئىتىنى كۈزۈتۈش مەسىلىسگە كەلسەك، بۇ ئىش ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇپ، يامان ئىشلاردىن توسۇش قاتارىغا كىرىدۇ. بۇ ئىشتا ئەر- ئايال يەنە ئورتاق. ئۇنداق بولغاندا ئايال كىشى پارلامېنتقا سايلامچى ياكى نامزات بولۇپ كىرسىمۇ توغرا بولىدۇ. مىنىستىرلىككە ئوخشاش سىياسى ۋەزىپىگە قارىتا، پىرىنسىپ ۋە ئىختىساس تەرەپتىن لاياقەتلىك بولۇپ، ئىستىلى جەھەتتە شەرئى ئۆلچەمگە رىئايە قىلالايدىغان ئايال كىشى بۇ ۋەزىپىنى ئۆتسە شەرئى تەرەپتىن چەكلەيدىغان نەرسە يوق.

ئەمما « ئۆزىنىڭ ئىشلىرىغا ئايال كىشىنى مەسئۇل قىلغان كىشى نەتىجە قازىنالمايدۇ» دېگەن ھەدىستىكى چەكلىمە، دۆلەتنىڭ رەئىسلىكىگە خاس مەسىلە. ئۇندىن باشقا سىياسى ۋەزىپىلەر توغرىسىدا چەكلەيدىغان ھۆكۈم كەلگەن ئەمەس. باشقا ۋەزىپىلەر لاياقەتلىك بولۇش شەرتى بىلەن مۇباھ قاتارىغا كىرىدۇ. بۇ ۋەزىپىلەرگە سايلامغا چۈشىدىغان ئايال كىشى، تاپشۇرۇلغان ۋەزىپىلەرنى ئادا قىلالىغىدەك لاياقەتلىك بولۇشى لازىم. شۇنداقلا، ئەخلاقى ۋە ئىستىلىغا تەسرى كۆرىستىدىغان مەسئۇلىيەتلەرنى ئۆز ئۈستىگە ئالماسلىق كېرەك.

ئاياللارنىڭ ئىجتىمائى ھوقۇقى

ئىجتىمائى ھوقۇقتىن مەقسەت، دىنى ياكى دۇنيالىق تەرەپتە جەمىيەتكە مەنپەئەت

يەتكۈزىدىغان خىلمۇ- خىل پائالىيەتلەر كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئاياللار شەرىئەت بۇيرۇغان ئەدەب- ئەخلاقلارغا رىئايە قىلسا، ئىجتىمائى پائالىيەتلەردە ئەر ۋە ئايال ئارىسدا پەرق تېپىلمايدۇ.

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دەۋرىگە نەزەر تاشلاپ باقايلى:

1. جەمىيەتكە دىنى ۋە دۇنيالىق تەرەپتە پايدا يەتكۈزىدىغان ئىجتىمائى ياخشىلىقلارنىڭ ئوبرازلىقراقى ئاياللارنىڭ ئەرلەر بىلەن بىرلىكتە مەسجىدتە ناماز ئوقۇشقا قاتنىشىدۇر. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دەۋرىدە مەسجىد ئەرلەرگە خاس قىلىنغان ئەمەس، بەلكى ئاياللارمۇ ئورتاق بولۇپ، مەسجىد ئەر ۋە ئاياللار بىلەن توشۇپ تۇراتتى. مۇسۇلمانلارنىڭ مەسجىدتە جامائەت نامىزى ئوقۇپ ئۆز- ئارا ئۇچىرشىشى خىلمۇ- خىل پائالىيەتلەرگە قەدەم بېسىشنىڭ مۇقەددىمىسىدۇر.

2. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دەۋرىدە دىنىنىڭ ھۆكۈملىرى ۋە پىرىنسىپلىرىنى ئۆگىنىش ئۈچۈن تەييارلانغان ئىلىم سورۇنلىرى ۋە مەرىپەت ھالقىللىرى ئەرلەرگە خاس ئەمەس ئىدى. ئاياللار كۆپ ساندا قاتنىشاتتى. بىلىم ئاشۇرۇش ساھەسىدە ئاياللارنىڭ ئەرلەر بىلەن بەسلەشكەنلىكى، ئاياللارنىڭ تەلىم- تەربىيە ۋە دەرس ئۆگىتىش سورۇنلىرىدا ئولتۇرغانلىقى كۆرۈلدى.

بىر ساھابە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا كىلىپ: «ئى ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى ، ئەرلەر تەلىم- تەربىيە ساھەسىدە ئىلگىرىلەپ كەتتى، بىزگىمۇ ئايرىم بىر كۈن بەلگىلەپ بەرگەن بولسلا ، سىلدىن بىلىم ئىگىلىسەك دىدى، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم :" پالانى كۈنى پالانى ۋاقىتتا يىغىلىڭلار دەپ، ئۇلارغا دىنىنىڭ ھۆكۈملىرىنى ئۆگىتىپ قويغان". بۇخارى رىۋايەت قىلغان.

يېقىنقى بىر قانچە ئەسىردىن بۇيان ئاياللارنىڭ بىلىم- ئىگىلەش ئەھۋالى ناچار بولغان. بەزىلەر، ئايال كىشى بىلىم ئاشۇرۇش سورۇنلىرىغا قاتناشسا بولمايدۇ، ئاياللارنىڭ بىلىم ئاشۇرۇش مەسىلىسىنى دادىسى ۋە يولدىشى ھەل قىلىدۇ دەپ گۇمان قىلىشىدۇ. قىزنىڭ دادىسى ياكى يولدىشى ساۋاتسىز ياكى نادان بولۇپ قالسا، قىزلار بىلىم نۇرىدىن ۋە ھايات چۈشەنچىسىدىن مەھرۇم قالىدۇ.

3. ھەر خىل مۇناسىۋەتتىكى يىغىلىشلىرى، توي سورۇنلىرى.... غا قاتنىشىش:

ئاياللار يات ئەرلەردىن نېرى تۇرۇشى كېرەك، ھىجاب پەرز دەپ ئاڭلىغان كىشلەر، مۇسۇلمان ئاياللارنى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دەۋرىدە ئۆيلىرىگە سولۇنۇپ ئولتۇراتتى، ھەر خىل سورۇنلار ئەرلەرگە خاس ئىدى دەپ خىيال قىلىپ قالىدۇ. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دەۋرىدە ئاياللار ئەدەپ- ئەخلاق ئىچىدە جەمىيەت ۋە ھەر خىل يىغىلىشلاردا كۆرۈنەتتى، ئادا قىلالايدىغان ئىشلارنى- پايدىلىق ئىشلار بولسلا - بىجىرىدىغان ئىدى. ئاياللار ئەرلەر بىلەن بىرلىكتە ئۇرۇشلارغا قاتنىشىپ، سىستىرالىق خىزمەتلىرىنى ئۆتەيتتى، ۋاقتى كىلىپ قالسا قولىغا قورال ئېلىپ جەڭ قىلاتتى.

4. ئاياللارنىڭ ھۈنەر- كەسىپ، سانائەت ۋە ھەر تۈرلۈك ماھارەتلەرگە قاتنىشى:

ھۈنەر ـ كەسىپ، سانائەت ئىشلەپچىقىرىش ۋە تۈرلۈك ماھارەتلەر ئىسلامنىڭ گۈللەنگەن قايسى دەۋرىدە بولسۇن ئەرلەرگە خاس قىلىنىپ، ئاياللار مەھرۇم قالغان ئىش يوق. ئىسلام

گۈللەنگەن دەۋىردە مۇسۇلمان ئاياللارنىڭ رولى ناھايىتى چوڭ ئىدى. ئاياللار ئىلىم- سېتىم ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىناتتى، ئۆزى خالىغان ماھارەتلەر بىلەن شۇغۇللىناتتى، قولايلىق بولغان قول- ھۈنەرۋەنچىلىك كەسىپلىرىگە قاتنىشاتتى. ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇدنىڭ ئايالى ھۈنەرۋەن ئايال ئىدى، ئۇ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا كېلىپ: يولدىشىمنىڭ تۇزۇك مال -مۈلكى يوق، مەن ئۇنىڭغا نەپىقە بەرسەم (يەنى ئۇنىڭ چىقىمنى كۆتۈرۈپ ھالىدىن خەۋەر ئالسام) قانداق بولىدۇ؟ دەپ سورىسام، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: « سەن بۇ ئىشىڭ بىلەن ساۋابقا ئېرىشسەن » دېگەن. ئىبنى ماجە رىۋايىتى. تونۇشلۇق ساھابە «ئۇممۇ شەرىك» ئايال ئۆيىنى مېھمانخانا قىلغان ئىدى، مۇھاجىرلار ۋە باشقىلار بۇ ئۆيگە مۇساپىر بولۇپ قونىشاتتى. سۆزلەپ كەلسەك مىساللار ناھايىتى كۆپ. ئۇنداقتا ئىسلام دىنى ئىجتىمائى خىزمەت دەرۋازىسىنى بىردەك ئەر ۋە ئاياللارغا ئوخشاش ئېچىۋەتكەن، ئەرلەرنى كەڭرى قويۇپ بېرىپ، ئاياللارنى سىققان ئىش مەۋجۇت ئەمەس. ئىسلام تۇزۇمى ئاياللارنىڭ ئېھتىياجىغا كېپىل بولدى. ئۇنىڭدىن سىرت ئىجتىمائى خىزمەتلەر ۋە پائالىيەتلەرنى ئاسانلاشتۇرۇپ بەردى. ئاياللارنىڭ خىزمەت قىلىش ياكى قىلماسلىق ئىختىيارى، يولدىشىنىڭ خىزمەت قىلىشقا زورلاش ھەققى بولمايدۇ. خىزمەت قىلىپ قالسا ئۆزىگە مۇناسىپ خىزمەت تاللاش ھوقۇقىغا ئىگە.

ئىسلامدىكى ئەر ئاياللار باراۋەرلىكى

غەرب مەدەنىيىتى ئاشقىلىرى ئۇمىد قىلىۋاتقان ئەر- ئاياللار ئارىسىدىكى باراۋەرلىكتىن مەقسەت نېمە؟ غەرب ئاشقىلىرى تەلەپ قىلىۋاتقان باراۋەرلىك؛ ئەر- ئاياللارنى بىر تۈردىكى ئىجتىمائى ئۆلچەمدە قۇيۇلۇپ، بىر خىل تېزىق بىلەن ھەرىكەتلىنىپ، ھەر بىرىسى بىر خىل بەلگىلەنگەن مەجبۇرىيەتلەرگە ئاتلىنىپ، پەرقلەنمەيدىغان ھوقۇقنىڭ ئوخشاش مېۋىسىنى كۆزلەيدۇ. بۇلار، ئەر -ئاياللار ئارىسدىكى ئىقتىدار ، ئىمكانىيەت ۋە قابىلىيەت پەرقىنى نەزەردىن ساقىت قىلىدۇ. بۇلارنىڭ ئۇمىد قىلىۋاتقان باراۋەرلىكى جانسىز نەرسىلەر دۇنياسىدا رىئاللىققا ئاشىدۇ، بىراق ئىنسانىيەت دۇنياسىدا مۇنداق ئۆلچەمدىكى باراۋەرلىك ئەمەللەشمەيدۇ. ئىنسانىيەت دۇنياسىدا، ئىنسانلار- قايسى تۈر بولسۇن- مەجبۇرىيەتنى ئۈستىگە ئېلىش ۋە ھوقۇقىغا ئېرىشىش پىرىنسىپى تەرەپتىن باراۋەر بولىدۇ. ئەر- ئاياللار ئىقتىدار ، قابىلىيەت ۋە مۇتەخەسسىلىك نۇقتى نەزىرىدىن پەرقلىنىدۇ. باراۋەرلىك ئىنسانلىق نۇقتىسىدىن ، تەتبىقلاش پەرقلىرى ئىقتىدار سەۋەبىدىن بولىدۇ.

مەسىلەن: ئاياللار سىياسى ۋەزىپە ئۆتەشكە لاياقەتلىك دەپ قارىساق، ئاياللارنىڭ ھەممىسى بۇ خىزمەتكە يارىمايدۇ، لاياقىتى توشقان ئاياللاردىن باشقىسى بۇ خىزمەتنى ئۆتىيەلمەيدۇ. ئەرلەرمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش، ئەرلەرنىڭ ھەممىسىمۇ سىياسى خىزمەتلەرگە يارىمايدۇ، يارايدىغان ئەرلەر ئاز پىرسەنتنى ئىگەللەيدۇ. گۇۋاھلىق بېرىش مەسىلىسىدىمۇ، ئاياللار لاياقەتلىك بولسىمۇ، بەزى گۇۋاھلىق بېرش مەسىللىرىگە ھەممە ئاياللار يارىمايدۇ. ئەرلەرمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش، شەرتلىرى توشقانلاردىن باشقىسى يارىمايدۇ. دېمەك، ئەرلىك ياكى ئاياللىق تۈرىنىڭ بۇ ئىشلار بىلەن ئالاقىسى يوق. بىردىن بىر ئامىل ئەرلەر ياكى ئاياللار دۇچ كېلىدىغان توسالغۇ ئامىللىرى ۋە ئىللەتلىرى كۆزدە تۇتۇلىدۇ. توسالغۇ ئىللەتلىرى سالاھىيەتنى چەكلەپ قويىدۇ،

بىراق ئەسلى سالاھىيەت ۋە لاياقەت ئەر- ئايالدا ئوخشاش تېپىلىدۇ.

ئەرلەر ئاياللارنى باشقۇرامدۇ ياكى ھۆكۈمرانلىق قىلامدۇ؟ ئاللاھ قۇرئاندا مۇنداق دەيدۇ:

وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالأَقْرَبُونَ وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ فَآتُوهُمْ نَصِيبَهُمْ إِنَّ اللّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا (**33**)

«ئەرلەر ئاياللارنىڭ ھامىيلىرىدۇر، بۇ ئاللەنىڭ ئۇلارنىڭ بەزىسىنى بەزىسىدىن(يەنى ئەرلەرنى كۈچ ـقۇۋۋەت، غازاتقا چىقىش قاتارلىق جەھەتلەردە ئاياللاردىن)ئارتۇق قىلغانلىقىدىندۇر ۋە ئەرلەرنىڭ ئۆز پۇل-ماللىرىنى سەرپ قىلغانلىقىدىندۇر (يەنى ئاياللارنىڭ نەپىقىسى ئەرلەرنىڭ زىممىسىگە يۈكلەنگەنلىكىدىندۇر) » [نىسا سۈرىسى 33- ئايەت.]

بەزى كىشلەر: ئاللاھ تائالا بۇ ھامىلىق ۋە باشقۇرۇش ئىمتىيازى بىلەن ئەرلەرگە ئالاھىدە ھوقۇق بەرگەن. بۇ ئارقىلىق ئاياللارنى بويسۇندۇرۇپ، ئاياللارنىڭ ھەققى- ھوقۇقىنى كەمسىتكەن دەپ قارايدۇ. شۇنداقلا بۇ ئايەت، ئىسلامدىكى ئەر- ئاياللار ئارىسىدىكى باراۋەرلىكنىڭ يوقۇلۇشىنىڭ ئوچۇق ئىسپاتى دەپ خىيال قىلىشىدۇ. ئەمەلىيەتتە مەسىلە بۇلار خىيال قىلىۋاتقاندەك ئەمەس.

بىرىنچى: « باشقۇرۇش»، « ھامىلىق»، « ھالىدىن خەۋەر ئېلىش» دېگەن سۆزدىن مەقسەت، ئىدارە قىلىش كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئەلۋەتتە بىرەر ئورگانغا مەسئۇل بولغان كىشى ئىدارە ياكى ئورگاننىڭ ئىشلىرىغا رەھبەرلىك قىلىپ كۆزەتچىلىك قىلىدۇ.

سىزنىڭچە، « باشقۇرۇش، مەسئۇل بولۇش» ئاساسى قايسى ئورۇندا بولسۇن؟!. ئەرلەرنىڭ مەسئۇل بولغىنى، ئەرلەرنىڭ ئاللاھنىڭ نەزىرىدە يۇقىرى ئورۇنغا ئىگە بولغانلىقىدىن بولغانمىدۇ؟ ئىش ئۇنداق ئەمەس. ئىسلام دىنى ھەر قانداق شارائىتتا، جەمئىيەت تۈزۈمىگە ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلىدۇ. جەمئىيەتتىكى تۈزۈم مەسئۇلىيەتچانلىق تۇيغۇسى بولمىسا روياپقا چىقمايدۇ. ئەمەلى مەسئۇلىيەتچانلىق، ئىدارە مەسئۇلىيتىنى ئۈستىگە ئالىدىغان مەسئۇل ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «سىلەردىن ئۈچ كىشى سەپەر قىلماقچى بولسا، بىرسىنى ئۆزىگە مەسئۇل سايلىۋالسۇن» (ئەبۇداۋۇد رىۋايىتى).

جەمئىيەت ئائىلىدىن تەركىپ تاپىدۇ. شۇنى بىلىشىمىز كېرەككى، مەسئۇلىيەتچانلىق روھى ئىجتىمائى نىزامنىڭ ئاساسى، ئائىلىدە بولۇشقا تېگىشلىك تۈزۈمنىڭ دەل ئۆزىدۇر. قاراڭلار، ئىسلام دىنى ئۈچ كىشى سەپەر قىلماقچى بولسا، بىرسىنى مەسئۇل سايلىۋېلىشقا ھىرىسمەن بولغان يەردە، ئائىلىنىڭ ئىشلىرىنى ئىدارە قىلىدىغان ۋە ئائىلىدىن خەۋەر ئالىدىغان مەسئۇلنىڭ بولۇشىغا ئەلۋەتتە ئارتۇق كۆڭۈل بۆلۈشىدە شەك يوق. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يۇقىرقى ھەدىسىدىكى سۆزىگە دىققەت نەزىرىڭىز بىلەن قارىسىڭىز: " بىرسىنى مەسئۇل قىلىۋالسۇن" دېگەنلىكىنى كۆرىسىز. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھەدىستە، مەسئۇل بولغۇچى ئاللاھنىڭ نەزىرىدىكى ئەۋزەل كىشى بولۇشى لازىم دېمىدى. كىم بولسۇن، بىرسى مەسئۇل بولۇشى كېرەك دېگەن. مۇھىمى مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئالالايدىغان، سەپەر ئۈستىدە ئاممىنىڭ ئىشلىرىنى ئىدارە قىلالايدىغان، ئۇلارنىڭ مەنپەئەتنى چىقىش ئاساسى قىلىدىغان كىشىنىڭ بولۇشى مۇھىم. ئۇنداقتا، ئىسلام تۈزۈمىدىكى ئائىلىگە مەسئۇل بولۇش؛ كۆڭۈل بۆلۈش، ئائىلىنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىش ۋە ياخشى ئىدارە قىلىش

مەسئۇلىيىتىدۇر. بۇ مەسئۇلىيەت؛ ھۆكۈمرانلىق قىلىش، بوزەك قىلىش ۋە دىكتاتۇرلۇق باشقۇرۇشى ئەمەس. ئائىلىگە مەسئۇل بولغانلىق مەسئۇل بولغۇچىنىڭ ئاللاھنىڭ نەزىرىدە ئەۋزەللىكىنى كۆرسەتمەيدۇ. بەلكى ئائىلە مەسئۇلىيەتلىرىنى ئۈتەشكە قابىلىيىتىنىڭ بارلىقىنى كۆرستىدۇ، خالاس.

قۇرئان كەرىم بۇ مەسئۇلىيەتنى سالاھىيىتى بار ئىقتىدارلىق ئەرلەرگە باغلىدى، پەقەت ئەر بولغانلىقى ئۈچۈن ئائىلىگە مەسئۇل بولىدۇ دېمىدى. چۈنكى ئەرلەرنىڭ ھەممىسى ئائىلىنىڭ مەسئۇللۇق خىزمىتىنى قىلالمايدۇ. مەسئۇللۇق سالاھىيىتى كۆپىنچە ئەرلەردە تېپىلغانلىقى ئۈچۈن، باشقۇرۇش ئەرلەرگە تاپشۇرۇلدى. ئەگەر بىر ئادەمدە مۇنداق قابىلىيەت تېپىلمىسا، ئۇ چاغدا مەسئۇللۇق دەرۋازىسى ، ئائىلىنى ئىدارە قىلىشتا ئەردىن كۆپرەك سالاھىيىتى بولسا ئايالنىڭ ئالدىدا ئوچۇق بولىدۇ.

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم : « ئاياللارغا ياخشىلىق قىلىڭلار، ئۇلار سىلەرنىڭ ياردەمچىڭلار» دېگەن. بۇگۈنكى مەدەنىيەت چېكىنىش دەۋرىدە ئايال كىشى ئەرنىڭ ئالدىدا ئەسىرگە ئوخشاپ قالدى، ئائىلىنى يېتەكلەش ۋە باشقۇرۇش ئاياللارنى بوزەك قىلىشنىڭ بىر خىل تۈرى بولۇپ قالدى. ئىبنى قەييۇم ئۆز دەۋرىنى مۇنداق تەسۋىرلىگەن: « ئەر ئايالىنى بوزەك قىلىپ، ھاكىم بولماقتا، ئايال كىشى ئەرنىڭ ھۆكۈمرانلىقى ئاستىدا ئەسىرگە ئوخشاپ قالدى.» ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ ثَلاَثَةَ قُرُوَءٍ وَلاَ يَحِلُّ لَهُنَّ أَن يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللّهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ إِن كُنَّ يُؤْمِنَّ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَلِكَ إِنْ أَرَادُواْ إِصْلاَحًا وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ وَاللّهُ عَزِيزٌ حَكُيمٌ (**228**)

«ئاياللىرى ئۈستىدە ئەرلەرنىڭ ھەقلىرى بولغىنىدەك، ئەرلىرى ئۈستىدە ئاياللارنىڭمۇ ھەقلىرى بار. ئاياللارغا مەھرى بېرىش ۋە ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىنى قامداش مەجبۇرىيەتلىرى ئەرلەرگە يۈكلەنگەنلىكتىن ئەرلەر ئاياللاردىن بىر دەرىجە ئارتۇقلۇقتا ئىگە » [بەقەر سۈرىسى 228 ــ ئايەت.]

ئىمام مۇھەممەد ئەبدۇ بۇ ئايەت ھەققىدە توختۇلۇپ مۇنداق دەيدۇ: "بۇ ئايەت ناھايىتى بۈيۈك مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، بۇ مەنالارنى ئىزاھلاش ئۈچۈن چوڭ بىر كىتاپ يېزىش كېرەك. بۇ ئايەت ئومۇمى قائىدىنىڭ ئورنىدا تۇرىدۇ. بۇ ئايەتنىڭ مەزمۇنى؛ ئاياللار ئەرلەر بىلەن بىر ھالەتتىن باشقا بارلىق ئەھۋاللاردا ئوخشاش ھوقۇقتا ئىگە دېگەن بولىدۇ. بۇ ئايەت ئەرنىڭ ھەر قانداق ئەھۋالدا ئايالغا قانداق مۇئامىلە قىلىش لازىملىقى توغرىسىدا مىزان (ئۆلچەم) بولالايدۇ.. ئەگەر ئەر ئايالدىن بىر نەرسە تەلەپ قىلىپ قالسا، ئايالغا شۇنىڭ بەدىلىدە ئوخشاش بىر نەرسە بېرىشى كېرەك. شۇنىڭ ئۈچۈن ، قۇرئان تەرجىمانى ئىبنى ئابباس مۇنداق دەيدۇ: « ئايالىم ماڭا ياسانغاندەك، مەنمۇ ئايالىمغا ياسىنىمەن.»

ئايەتتىكى ئوخشاش ھوقۇق دېگەنلىك، ئوخشاش نەرسىنى مەقسەت قىلمايدۇ، بەلكى، ئەر- ئايال ئارىسىدا ھوقۇقنىڭ ئالمىشىپ تۇرىشى مەقسەت قىلىنىدۇ. ئەر- ئايال ھەر ئىككەيلەن ئۆز مەنپەئەتىدە ئويلىنىدىغان ئاقىلانە ئىنسان، ھەر بىرسىنىڭ ئۆزىگە مۇناسىپ نەرسىنى

ياخشى كۆرىدىغان ۋە مۇناسىپ بولمىغان نەرسىنى ياقتۇرمايدىغان كۆڭلى بولىدۇ. ئۇنداقتا ئەر- ئايالنىڭ بىرىسى يەنە بىرسىنى كونترول قىلىۋېلىشى ۋە ئۇنى ئۆز مەنپەئەتى ئۈچۈنلا ئىشقا سېلىشى ئادىللىق بولمايدۇ. ئىسلام دىنى ئايالالارغا ئاتا قىلغان بۇ يۇقىرى دەرجىنى قايسى بىر دىن ياكى قايسى بىر مىللەت ئىسلامدىن ئىلگىرى ياكى كېيىن بېرەلىگەن ئەمەس. ئايال كىشى بىلەن ئەر بىر- بىرىگە نىسبەتەن بىر بەدەننىڭ ئەزالىرىغا ئوخشايدۇ، ئەر باشنىڭ، ئايال كىشى بەدەننىڭ ئورنىدا. ئەر- ئاياللىق ئالاقىسىنى قۇرئان كەرىمنىڭ قانداق تەسۋىرلىگەنلىكىگە قاراپ بېقىڭ:

أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَآئِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَّكُمْ وَأَنتُمْ لِبَاسٌ لَّهُنَّ عَلِمَ اللّهُ أَنَّكُمْ كُنتُمْ تَخْتانُونَ أَنفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنكُمْ فَالآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُواْ مَا كَتَبَ اللّهُ لَكُمْ وَكُلُواْ وَاشْرَبُواْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتِمُّواْ الصِّيَامَ إِلَى الَّليْلِ وَلاَ تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللّهِ فَلاَ تَقْرَبُوهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ (**187**)

« روزا كېچىلىرىدە ئاياللىرىڭلارغا يېقىنچىلىق قىلىش سىلەرگە ھالال قىلىندى، ئۇلار سىلەر ئۈچۈن كىيىمدۇر (يەنى ئۇلار سىلەرگە ئارىلىشىپ ياشايدۇ ۋە كىيىم بەدەنگە يېپىشقاندەك يېپىشىدۇ)، سىلەرمۇ ئۇلار ئۈچۈن كىيىمسىلەر (يەنى سىلەرمۇ ئۇلارغا ئارىلىشىپ ياشايسىلەر ۋە كىيىم بەدەنگە يېپىشقاندەك يېپىشىسىلەر). اﷲ ئۆزۈڭلارنىڭ ئۆزۈڭلارنى ئالدىغانلىقىڭلارنى (يەنى روزا كېچىسى يېقىنچىلىق قىلغىنىڭلارنى) بىلدى. اﷲ تەۋبەڭلارنى قوبۇل قىلدى، سىلەرنى ئەپۇ قىلدى. ئەمدى ئۇلارغا (يەنى ئاياللىرىڭلارغا) يېقىنچىلىق قىلىڭلار، اﷲ سىلەرگە تەقدىر قىلغان نەرسىنى (يەنى پەرزەنتنى) تەلەپ قىلىڭلار، تاكى تاڭنىڭ ئاق يىپى قارا يىپىدىن ئايرىلغانغا (يەنى تاڭ يورۇغانغا) قەدەر يەڭلار، ئىچىڭلار، ئاندىن كەچ كىرگىچە روزا تۇتۇڭلار، سىلەر مەسجىدتە ئېتىكاپتا ئولتۇرغان چېغىڭلاردا (كۈندۈز بولسۇن كېچە بولسۇن)، ئۇلارغا يېقىنچىلىق قىلماڭلار، ئەنە شۇلار اﷲ بەلگىلىگەن چېگرىلاردۇر (يەنى مەنئى قىلغان ئىشلاردۇر)، ئۇنىڭغا يېقىنلاشماڭلار. كىشىلەرنىڭ (ھارام قىلىنغان ئىشلاردىن) ساقلىنىشلىرى ئۈچۈن، اﷲ ئايەتلىرىنى ئۇلارغا مۇشۇنداق بايان قىلىدۇ » [بەقەرە سۈرىسى 187- ئايەت.]

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِّتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُم مَّوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ (**21**)

« ئاياللار بىلەن ئۇنسى –ئۈلپەت ئېلىشىڭلار ئۈچۈن(اﷲنىڭ) ئۇلارنى سىلەرنىڭ ئۆز تىپىڭلاردىن ياراتقانلىقى، ئاراڭلاردا (يەنى ئەر –خوتۇن ئارىسىدا) مېھىر –مۇھەببەت ئورناتقانلىقى اﷲنىڭ (كامالى قۇدرىتىنى كۆرسىتىدىغان) ئالامەتلىرىدىندۇر، پىكىر يۈرگۈزىدىغان قەۋم ئۈچۈن، شەك - شۈبھىسىزكى، بۇنىڭدا نۇرغۇن ئىبرەتلەر بار » [رۇم سۈرىسى 21- ئايەت.]

ئەر- ئاياللىق ھاياتىنىڭ بەختلىك بولۇشى ئۈچ ئاساسقا تايىنىدۇ: ئۇنسى ئۈلپەت، مېھىر- مۇھەببەت ۋە رەھمەت(يەنى كۆيۈنۈش) تۇر. ئىسلام دىنى ئائىلە كىمسىنى يېتەكلەش ۋە

باشقۇرۇش ۋەزىپىسىنى يالغۇز ئەرگىلا تاپشۇرۇپ، ئاياللارنى مەھرۇم قويمىدى، ئايال كىشىگىمۇ ـ ئەرلەردىن ياخشىراق باشقۇرىدىغان جايلاردا ـ باشقۇرۇش ۋە يىتەكلەش مەيدانىنى يارىتىپ بەردى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دەيدۇ: «ھەممىڭلار مەسئۇل، ھەر بىرىڭلار مەسئۇل بولغان نەرسىلەردىن جاۋابكارلىققا تارتىلىسىلەر، ھاكىم پۇخرالىرىغا مەسئۇل، ئۇ پۇخرالار ھەققىدە جاۋابكار؛ ئەر ئائىلىسىگە مەسئۇل، ئائىلىسىدىن جاۋابكار؛ ئايال كىشى ئائىلىسى ۋە بالىلىرىدىن مەسئۇل، ئۇلاردىن جاۋابكار؛ بىلىپ قويۇڭلار ھەممىڭلار مەسئۇل، مەسئۇل بولغان نەرسەڭلاردىن جاۋابكارلىققا تارتىلىسىلەر» بۇخارى رىۋايىتى.

ئائىلىگە مەسئۇل بولغانلىق ئېغىر يۈك، بۇ يۈكنى ئەر ـ ئايال ھەمكارلىق ئىچىدە ئورتاق ئادا قىلىدۇ. مەسئۇلىيەتنىڭ ئېغىرلىقىنى بۇ ئايەتتىن كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ (**6**)

« ئى مۆمىنلەر! ئۆزەڭلارنى ۋە بالا-چاقاڭلارنى ئىنسان ۋە تاشلار يېقىلغۇ بولىدىغان، رەھىم قىلمايدىغان قاتتىق قول پەرىشتىلەر مۇئەككەل بولغان دوزاختىن ساقلاڭلار، ئۇ پەرىشتىلەر اللەنىڭ بۇيرۇقىدىن چىقمايدۇ، نېمىگە بۇيرۇلسا شۇنى ئىجرا قىلىدۇ» [سۇرە تەھرىم 6-ئايەت.]

ئەرنىڭ ئائىلىدىن مەسئۇل بولۇشى ئەرنىڭ شەرىپىنىڭ يۇقىرىلىقىنى كۆرسەتمەيدۇ، ئەر بۇ ۋەزىپىنى ئادىل ۋە توغرا ئورۇندىيالمىسا دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە زىيان تارتىدۇ. ئەرمۇ مەسئۇل ، ئايالمۇ مەسئۇل، ئائىلىنى دوزاخ ئازابىدىن ساقلاپ، بەختلىك جەننەت ھاياتىغا ئورتاق كۆچ چىقىرىلمىسا، ئەر ياكى ئايال بۇ مەسئۇلىيەتتىن يالغۇز چىقالمايدۇ. مەسلەن؛ قارار چىقىرىش مەيدانلىرىدا مەسلىھەت بىلەن ئىش قىلىش مۆمىن ئەرلەر ۋە مۆمىن ئاياللارنىڭ ئالاھىدە سۈپەتلىرى. ئائىلە بولسا كېڭەش ۋە مەسلىھەت قىلىدىغان مەيداننىڭ ئاساسى ھىساپلىنىدۇ. ئائىلىدە مەسلىھەت بىلەن ئىش قىلىش رازىلىق ۋە ئائىلىنىڭ ئىناقلىقىنىڭ بەلگىسىدۇر. ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلاَدَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَن يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ وَعلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لاَ تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلاَّ وُسْعَهَا لاَ تُضَآرَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلاَ مَوْلُودٌ لَّهُ بِوَلَدِهِ وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَلِكَ فَإِنْ أَرَادَا فِصَالاً عَن تَرَاضٍ مِّنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِمَا وَإِنْ أَرَدتُّمْ أَن تَسْتَرْضِعُواْ أَوْلاَدَكُمْ فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا سَلَّمْتُم مَّآ آتَيْتُم بِالْمَعْرُوفِ وَاتَّقُواْ اللّهَ وَاعْلَمُواْ أَنَّ اللّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (**233**)

« ئانىلار (بالىلارنى ئېمىتىش مۇددىتىدە) تولۇق ئېمىتمەكچى بولسا، تولۇق ئىككى يىل ئېمىتىشى لازىم. ئاتىلار ئانىلارنى قائىدە بويىچە يېمەك ـ ئىچمەك ۋە كىيىم ـ كېچەك بىلەن تەمىنلەپ تۇرۇشى كېرەك، كىشى پەقەت قولىدىن كېلىدىغان ئىشقىلا تەكلىپ قىلىنىدۇ. ئانىنى بالىسى سەۋەبلىك زىيان تارتقۇزماسلىق لازىم. (ئەگەر ئاتا ئۆلۈپ كەتسە) ئۇنىڭ ۋارىسى ئاتىغا ئوخشاش مەسئۇلىيەتنى (يەنى ئانا بولغۇچىغا نەپىقە بېرىش ۋە ئۇنىڭ ھەقلىرىگە رىئايە قىلىش

قاتارلىقلارنى) ئۆز ئۈستىگە ئېلىشى كېرەك. ئەگەر ئاتا ـ ئانا كېڭىشىپ (بالىنى ئىككى يىل توشماستىنلا) ئايرىۋەتمەكچى بولسا، ئۇلارغا ھېچبىر گۇناھ بولمايدۇ. ئەگەر بالىلىرىڭلارنى ئىنىكئانىلارغا ئېمىتمەكچى بولساڭلار، قائىدە بويىچە ئۇلارنىڭ ھەققىنى بەرسەڭلارلا سىلەرگە ھېچ گۇناھ بولمايدۇ. اﷲتىن (يەنى اﷲنىڭ ئەمرىگە مۇخالىپەتچىلىك قىلىشتىن) قورقۇڭلار، بىلىڭلاركى، الله سىلەرنىڭ قىلغان ئەمەلىڭلارنى كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر » (بەقەرە سۈرىسى 233ـ ئايەت)

ئايەتتىكى مەسئۇلىياتچانلىق ئەرلەرگە مەجبۇرىيەت يۈكلەيدۇ، شۇنداقلا ئاياللارغىمۇ مەسئۇلىيەت يۈكلەيدۇ. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم پەيغەمبەر بولۇشقا قارىماي ئائىلىنىڭ ئىشلىرىغا ھەمكارلىشىدىغان ئىدى. ھەزرىتى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: « رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بەزىدە كىيمىنى ئۆزى يۇيۇپ، ساغلىقنى سېغىشىپ بېرەتتى» (ئىمام ئەھمەد رىۋايەت قىلغان). بىزدىكى بۇ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ سۈپەتلىرى قېنى، ئايالىغا ھەمكارلىشىپ بەرگەنلىك ئەرلىككە تەسىر كۆرسەتمەيدۇ.

ئەرلەر تەبئىتى ـ نىرۋىسىنىڭ كۈچلۈكلىكى، ئىرادىسىنىڭ چىڭلىقى بىلەن ـ مەسئۇلىيەتنى كۆتۈرۈپ كېتەلەيدۇ. ئاياللار بولسا مېھرىبانلىقى، كۆيۈمچانلىقى ۋە ھىسياتچانلىقى سەۋەبىدىن مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئالالماسلىقى مۇمكىن. چۈنكى ئايال كىشى مەسئۇل بولۇپ قالسا نۇرغۇن قىيىنچىلىقلارغا دۇچ كېلىدۇ، بۇ قىيىنچىلىقلار ئالدىدا ئەرلەردەك بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ. ئاللاھ ئىنسانلارنى ئىقتىدار، كۈچ ـ قۇۋۋەت ۋە قابىلىيەت جەھەتتە بىر بىرىگە ئوخشاشمايدىغان قىلىپ ياراتقان. ئىنسان تەبئىتى بىلەن ئاجىزلىققا تەبئىلىشىپ كەتكەن. لېكىن ئاجىزلىق ئىنسان تۈرلىرىدە خىلمۇ ـ خىل بولىدۇ. ئەرلەر ئومۇمى قىلىپ ئېيتقاندا، ئاياللار تەبئىتىدىكى ھاياجانلىق، قورقۇش ۋە ۋىجدان قىززىقلىقىغا ئوخشاش ئاجىزلىق سەۋەبلىرىدىن خالى بولۇپ، ئىرادىسى كۈچلۈك بولىدۇ.

ئىككىنچى: ئەگەر ئىش يۇقىردا بايان قىلىنغاندەك بولسا، نېمە ئۈچۈن ئىسلام دىنى ئائىلە ئىشلىرىنى ئىدارە قىلىشنى ئەرلەرگە تۇتقۇزدى؟ بۇ ئىشنى ئائىلە ئەزالىرىنىڭ تاللاش ئىختىيارىغا قويغان بولسا ياخشى ئەمەسمىدى؟ ئۇنىڭدىن سىرىت: « اﷲنىڭ ئۇلارنىڭ بەزىسىنى بەزىسىدىن ئارتۇق قىلغانلىقىدىن...» دېگەن ئايەت كەرىم ئارقىلىق بۇ تاللاشنى ئاقلىدى. بۇ ئايەت ـ ئىللەت ۋە توسالغۇلارغا قارىماستىن ـ ئەرلەر ئاياللاردىن پەزىلەت جەھەتتە ئارتۇق دېگەن ئۇقۇمنى بېرىپ قويىدۇ؟ دېيىشىڭىز مۇمكىن!. بۇنىڭغا جاۋاب: ئەرلەر ئەر بولغانلىقى ئۈچۈن ئاياللاردىن ئارتۇق ئەۋزەللىككە ئىگە دەپ قاراش، قۇرئان كەرىمدىكى كۆپلىگەن ئايەتلەرگە ئوچۇق زىت كېلىدۇ. ئاللاھ قۇرئاندا ؛ ئەرلەر ۋە ئاياللار ئاللاھقا يېقىنلىشىش مىزانىدا ئوخشاش باراۋەر، ئۇلار پەقەت ياخشى ئەمەللىرى بىلەن پەرق ئىتىلىدۇ دەپ تەكىتلىمەكتە. ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لاَ أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِّنكُم مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَى بَعْضُكُم مِّن بَعْضٍ فَالَّذِينَ هَاجَرُواْ وَأُخْرِجُواْ مِن دِيَارِهِمْ وَأُوذُواْ فِي سَبِيلِي وَقَاتَلُواْ وَقُتِلُواْ لأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ

وَلأُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الأَنْهَارُ ثَوَابًا مِّن عِندِ اللّهِ وَاللّهُ عِندَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ (**195**)

« ئۇلارنىڭ دۇئاسىنى پەرۋەردىگارى ئىجابەت قىلدى: «مەن سىلەردىن ئەر بولسۇن، ئايال بولسۇن، ھەر قانداق بىر ياخشى ئىش قىلغۇچىنىڭ قىلغان ئەمەلىنى بىكار قىلىۋەتمەيمەن، سىلەر بىر ـ بىرىڭلاردىن تۆرەلگەن. ھىجرەت قىلغانلار، يۇرتلىرىدىن ھەيدەپ چىقىرىلغانلار، مېنىڭ يولۇمدا (يەنى اللهنىڭ دىنى ئۈچۈن) ئەزىيەت تارتقانلار، ئۇرۇشقا قاتناشقانلار، (يەنى مېنىڭ يولۇمدا ئۇرۇشقانلار) ۋە مېنىڭ يولۇمدا ئۆلتۈرۈلگەنلەرنىڭ گۇناھلىرىنى (مەغپىرىتىم ۋە رەھمىتىم بىلەن) ئەلۋەتتە، ئۇلارنى ئاستىدىن ئۆستەڭلار ئېقىپ تۇرىدىغان جەننەتلەرگە كىرگۈزىمەن». بۇ (ئۇلارنىڭ ياخشى ئەمەللىرى ئۈچۈن) الله تەرىپىدىن بېرىلگەن مۇكاپاتتۇر. اللهنىڭ دەرگاھىدا ياخشى مۇكاپات (يەنى جەننەت) بار » [ئالى ئىمران سۈرىسى 195ـ ئايەت.] يەنە مۇنداق دەيدۇ:

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ مَا كَانُواْ يَعْمَلُونَ (**97**)

« ئەر ـ ئايال مۆمىنلەردىن كىمكى ياخشى ئەمەل قىلىدىكەن، بىز ئۇنى ئەلۋەتتە (دۇنيادا قانائەتچانلىق، ھالال رىزىق ۋە ياخشى ئەمەللەرگە مۇۋەپپەق قىلىپ) ئوبدان ياشىتىمىز، ئۇلارغا، ئەلۋەتتە، قىلغان ئەمەلىدىنمۇ ياخشىراق ساۋاب بېرىمىز » [نەھل سۈرىسى 97ـ ئايەت.]

لَّيْسَ بِأَمَانِيِّكُمْ وَلا أَمَانِيِّ أَهْلِ الْكِتَابِ مَن يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ وَلاَ يَجِدْ لَهُ مِن دُونِ اللّهِ وَلِيًّا وَلاَ نَصِيرًا (**123**)

« ئەرـ ئاياللاردىن مۆمىن بولۇپ تۇرۇپ ياخشى ئىشلارنى قىلغانلار جەننەتكە داخىل بولىدۇ، ئۇلارغا قىلچە زۇلۇم قىلىنمايدۇ (يەنى ئۇلارنىڭ قىلغان ئەمەللىرىنىڭ ساۋابى قىلچە كېمەيتىۋېتىلمەيدۇ) » [نىسا سۈرىسى 123ـ ئايەت.] قۇرئان كەرىم بۇ ھەقىقەتنى تېخىمۇ تەكىتلەپ مۇنداق دەيدۇ:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُم مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ (**13**)

« ئى ئىنسانلار! سىلەرنى بىز ھەقىقەتەن بىر ئەر، بىر ئايالدىن، (ئادەم بىلەن ھەۋۋادىن ئىبارەت)بىر ئاتا بىر ئانىدىن ياراتتۇق ئۆز ئارا تونۇشۇشۇڭلار ئۈچۈن سىلەرنى نۇرغۇن مىللەت ۋە ئۇرۇق قىلدۇق، ھەقىقەتەن ئەڭ تەقۋادار بولغانلىرىڭلار اللەنىڭ دەرگاھىدا ئەڭ ھۆرمەتلىك ھېساپلىنىسىلەر (يەنى كىشىلەرنىڭ بىر-بىرىدىن ئارتۇق بولۇشى نەسەب بىلەن ئەمەس، تەقۋادارلىق بىلەن بولىدۇ)، الله ھەقىقەتەن ھەممىنى بىلگۈچىدۇر، ھەممىدىن خەۋەرداردۇر » [ھوجۇرات سۈرىسى 13ـ ئايەت.]

ئاللاھنىڭ قارارى ، ئاللاھقا يېقىلىشىش مىزانىدا ئەرـ ئاياللار، مىللەتلەر، قەبىلىلەر ئارىسىدىكى پەرقلەرنى نەزەردىن ساقىت قىلىۋەتتى. يۇقىرقى ئايەتلەرنىڭ قارارلىرىدىن كېيىن : « اللهنىڭ ئۇلارنىڭ بەزىسىنى بەزىسىدىن ئارتۇق قىلغانلىقىدىن...» مۇشۇ ئايەت ئارقىلىق ئەرلەر ئەر بولغانلىقى ئۈچۈن ئاياللاردىن پەزىلەت جەھەتتە ئارتۇق دەپ ئىزاھلاش مۇمكىن

بولارمۇ؟ ئۇنداقتا ئاللاھنىڭ : «ﷲنىڭ ئۇلارنىڭ بەزىسىنى بەزىسىدىن ئارتۇق قىلغانلىقىدىن...» دېگەن سۆزىنىڭ مەنىسى نېمە؟ يىغىنچاقلاپ بىر ئېغىز سۆز بىلەن ئىپادىلىسەك، ئۇنىڭ مەنىسى: «ئۆتەشكە تېگىشلىك مەجبۇرىيەت بىلەن بىرگە مەنپەئەت ۋە پايدا يەتكۈزۈش مۇناسىپلىقىنىڭ ئەۋزەللىكى » دېگەن بولىدۇ.

مەن دەيمەنكى، ئائىلىنىڭ ئىشلىرىنى ئۈستىگە ئېلىش، ئائىلىنى خەتەرلەردىن ھىمايە قىلىش، ئائىلىنىڭ تۇرمۇشىنى ياخشىلاش ۋە بەختلىك تۇرمۇش سەۋەپلىرىنى تولۇقلاپ بېرىش ئىجتىمائى خىزمەتلەرنىڭ مۇھىمراقى ھىساپلىنىدۇ. بۇ ۋەزىپە بالا ئىمتىش، باللارنى چوڭ قىلىش ۋە ئەر- ئاياللىق بەخت ئامىللىرىنى تولۇقلاپ بېرىش مەجبۇرىيتىدىن ئەھمىيتى تۆۋەن ئورۇندا تۇرمايدۇ. بىرىنچى ۋەزىپىنى ھەر قانداق شارائىت ۋە ھەر قانداق ئەھۋالدا ئەر- ئايالنىڭ قايسى ياخشىراق ئورۇندىيالايدۇ دەپ قارايسىز؟ ھەممەيلەن بىلىمىز، يىگىت ئائىلە قۇرۇش، ئائىلىنىڭ چىقىملىرىنى كۆتۈرۈشنى ئۈستىگە ئالىدۇ. ئەرلەر ئاياللارنى ھىمايە قىلىدۇ دېگەن شەرىئەتنىڭ كۆز قارىشى قارار ۋە ھۆكۈم بولۇشتىن ئىلگىرى ئەمەلى رىئاللىقتىن باشقا نەرسە ئەمەس. ئەگەر سىز، نېمە ئۈچۈن بۇ رىئاللىقنى ئۆزگەرتىپ باقمايمىز دېيىشىڭىز مۇمكىن؟ مەن دەيمەنكى، بۇ رىئاللىقنىڭ بىرىنچى قىسمى مېنىڭ ياكى سىزنىڭ قولۇڭىزدا ئەمەس. ئۇ ئىش ئەرلەرنى ئەرلىك سۈپەتلىرى بىلەن، ئاياللارنى ئاياللىق سۈپەتلىرى بىلەن ياراتقان زاتنىڭ قولىدا. بۇ ئىشتا ئاقىل ئىنسان ، قايسى ئېقىمدا بولسۇن ، ئاللاھنىڭ ئىنسانىنى ھەيران قالدۇرىدىغان ھىكمىتىنى ھېس قىلالايدۇ.

بۇ رىئاللىقنىڭ ئىككىنچى قىسمى بولغان، ئەرنىڭ ئائىلە قۇرۇش ۋە ئائىلىنىڭ مەسئۇلىيەتلىرىنى ئۈستىگە ئېلىش نۇقتىسىغا كەلسەك، بۇ ئىشنىڭ ئاساسى ئاللاھ يولغا قويغان كېيىللىتۇر. بۇ كېپىللىك ئاياللارنىڭ ئاياللىقنى قوغدايدۇ ۋە ھۆرمەت كارامىتىنى ھىمايە قىلىدۇ. ئەگەر ئايال كىشى ئەرگە تويلۇق بېرىشكە ھەرىكەت قىلسا ياكى بىرقىسمىنى بولسىمۇ بېرىشكە ئۇرۇنسا، بۇ چاغدا ئايال كىشى سۆز ئاچقۇچى بولىدۇ. ئايال كىشىنىڭ ئەرگە سۆز ئېچىشى ئايال كىشىگە نىسبەتەن ئاھانەت ۋە ھۆرمىتىنى يەرگە ئۇرغانلىق بولىدۇ. ئەگەر ئايال كىشى ئەر ــئاياللىق ھاياتىدا ، غەرب جەمىيتىگە ئوخشاش، ئۆزىنىڭ چىقىملىرىغا ئۆزى مەسئۇل بولسا، ئۇ چاغدا بۇ ئايال مۇناسىپ خىزمەت تاللاش پۇرسىتىگە ئىگە بولماستىن، رىزىق يولىدا قانداق ئىش بولسا ئۆزىنى ئاتىدۇ. ئايال كىشىنىڭ مۇنداق قىلغانلىقى ئاياللىق خىسلىتىنى كۆمۈپ تاشلاشقا ئېلىپ بارىدۇ ۋە مېھرىبان يىمشاق تۇيغۇللىرىنى قىش پەسلىنىڭ بورانلىرى ئاستىدا قۇرۇق ياغاچقا ئايلىنىپ قالغان كۆركەم شاخقا ئوخشىتىپ قويىدۇ.

بۇنداق دىسەم، ياخشى خىزمەت تاپقىلى بولىدىغۇ دىيىشىڭىز مۇمكىن، ئاياللىق تەبئىتىگە مۇناسىپ كېلىدىغان ياخشى خىزمەتكە يولۇقىدىغانلار ئاز پىرسەنتنى ئىگەللەيدۇ. كۆپ ساندىكى ئاياللار بولسا جاپالىق ئەمگەكتىن باشقا خىزمەت تاپالماسلىقى كۆرۈنۈپ تۇرغانلا گەپ. تەلىيى ئوڭدىن كېلىپ قالغان بىر قانچە ئايالنى دەپ كۆپ ساندىكى ئاياللارنى قۇربان قىلىۋېتىش ئەھمىيەتسىز بىر ئىشتۇر.

مانا مۇشۇنداق ئاللاھنىڭ: « ئەرلەر ئاياللارنىڭ ھامىيلىرىدۇر ...» دېگەن سۆزى، پەرز ھۆكۈمنى قارار قىلىشتىن ئىلگىرى، ئۆزىنى تاڭىدىغان رىئاللىقتىن خەۋەر بەرگەنلىكتۇر. ئەرنىڭ

ئائىلىگە ھامى بولۇشى ۋە ئائىلە مەسئۇلىيەتلىرى ئۆز ئۈستىگە ئېلىشى ئەر ۋە ئايالنىڭ تەبىئىتىنىڭ نەتىجىسىدۇر. بۇ ھالەت گەرچە ئاياللار مىليارت پۇللارغا ئىگە بولۇپ، يېگىت كەمبەغەل بولسىمۇ ئۆزگەرمەيدۇ. گەپنىڭ ئەسلىگە قايتساق، ئاللاھ خەۋەر قىلغان ھامىلىق ئىدارە قىلىش ۋە كۆڭۈل بۆلۈش باشقۇرشىدۇر. بۇ ھامىلىق ھۆكۈمرانلىق قىلىش، مۇستەبىتلىك قىلىش ۋە خالىغىنىنى يۈرگۈزۈش ھوقۇقى ئەمەس. ئەرنىڭ ئائىلە مەسئۇلىيەتلىرىگە تاللىنىشى، ئەرنىڭ ئۇ ئىشقا سالاھىيىتىنىڭ بولغانلىقى ۋە ئائىلە چىقىمىنى ئۈستىگە ئالغانلىقىدىندۇر.

ئايالنىڭ ئىزدەۋاتقان يولدىشىدىن كۈتۈۋاتقان ئارزۇسى، ئۇ ئايالنى ھىمايە قىلىش ۋە كۆڭۈل بۆلۈشتۇر. مانا، ئاللاھ قارار قىلغان بۇ ھەمكارلىق باشقۇرۇشى ئايالنىڭ ئۇمىد- ئارزۇلىرىنىڭ دەل ئۆزى شۇغۇ؟

ئاخىردا شۇنى تەكىتلەپ ئۆتىمەنكى، ئەرنىڭ ئائىلىنى باشقۇرۇشى ئەرلەرنىڭ ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا ئەۋزەل بولغانلىقىدىن ئەمەس. بەلكى، ئەرلەرنىڭ ئىمكانىيىتى بىلەن ئائىلىنىڭ چىقىمىنى كۆتۈرەلەيدىغانلىقىدىن كېلىپ چىققان مەنپەئەت ئەۋزەللىكىدۇر. بالىنى ئىمىتىش، كىچە- كۈندۈز ھالىدىن خەۋەر ئېلىش ۋە تەربىيلەشنىڭ كۆپ قىسمىنى مۇستەقىل ئايال كىشىگە تاپشۇرۇلغانلىقى، ئايال كىشىنىڭ ئەرلەردىن ئارتۇق بولغانلىقىدىن ئەمەس. بەلكى، ئاياللارنىڭ بۇ مۇقەددەس ۋەزىپە بىلەن تەبىئىتىنىڭ ماسلاشقانلىقىدا ئاشكارىلىنىدىغان مەنئەپەت ئەۋزەللىكىدۇر.

ئائىلىنى باشقۇرۇش ۋەزىپىسى تاپشۇرۇلغان بەزى ئەرلەر ئاللاھنىڭ نەزىرىدە ئەڭ پاسىق ئىنسانلار بولۇشى مۇمكىن، مۇشۇنداق ئەرنىڭ باشقۇرۇشى ئاستىدا ياشىغان بەزى ئاياللار، ئاللاھنىڭ نەزىرىدە يۇقىرى ئورۇنغا ئىگە تەقۋا ئىسىل ئىنسانلار بولۇشى مۇمكىن!. ئەقىللىق بەزى ئاياللار ئائىلىنى بەزى ئەخمەق ۋە نادان ئەرلەردىن ياخشىراق باشقۇرىدۇ!. بىراق بۇ ئومۇمى ئەھۋال ئەمەس.

ئىنسانىيەت ھاياتىدا تۈزۈمنىڭ قىممىتىنى بىلىدىغان، تۈزۈم سايىسى ئاساسىدا ئۆسۈپ يېتىلگەن ئىنسانلار بۇ ھەقىقەتنى بىلىدۇ ۋە بۇ ھەقىقەت تەقەززاسى ئاساسىدا مۇئامىلە قىلىدۇ. شۇنى بىلىپ قويۇڭ! ئايالىڭىز ئاللاھنىڭ سىزگە تاپشۇرغان ئامانىتى، بۇ ئامانەتنى تولۇق ھىمايە قىلماي، بىخەستەلىك قىلسىڭىز جاۋاپكارلىققا تارتىلىسىز.

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم : « ئاياللار ھەققىدە ئاللاھدىن قورقۇڭلار» دەيدۇ. (مۇسلىم رىۋايىتى). ئايالىڭىزغا زۇلۇم قىلماڭ، يولسىز ھاقارەتلىمەڭ، شەرىئەت ئاتا قىلغان ھەقلىقى- ھوقۇقىنى كەمەيتىپ قويۇشتىن ھەزەر قىلىڭ!

ئىسلام دىنى تەرەققىيات ۋە مەدەنىيەت يارىتىشقا تەشەببۇس قىلىدۇ، قۇرئاندا ئىنساننىڭ يارىتىلىش سەۋەپلىرىنىڭ بىرىسى ئاللاھقا ئىبادەت قىلىش ۋە زېمىننى گۈللەندۈرۈش دېيىلگەن. دىنىمىز ئىلىم- پەن ۋە ماتارىپقا قارشى ئەمەس. قانداق بىلىم بولسۇن ئىنسانىيەتكە پايدىلىقلا بولىدىكەن- بىلىم ئۆگىنىش ئەر ۋە ئاياللارغا ئوخشاش پەرز قىلىنغان.

خۇلاسە شۇكى؛ ئەرنىڭ ئاياللارغا ھامى بولۇشى ياكى باشقۇرۇشى، مەنپەئەتنى رىئاللىققا ئايلاندۇرغانلىق، ۋە ئالدىن زىياننى توسۇپ قالغانلىقتۇر.ئەمەلىيەتتە بۇ مەسئۇللۇق، تەجرىبە ۋە قابىلىيەتكە قارىتا « خىزمەتنى تەقسىم» قىلغانلىقتۇر. ئەرلەر ئائىلىنى ھىمايە قىلىش ۋە

ئائىلىنىڭ ياخشى تۇرمۇش كەچۈرىشى ئۈچۈن جاپا چېكىش مەيدانىدا تەجرىبە ۋە ئىقتىدارغا ئىگە بولغان بولسا، ئايال كىشى ئائىلە مەملىكىتىنى ئىدارە قىلىش ۋە پەرزەنت تەربىيلەشتە تەجربە ۋە قابىلىيەتكە ئىگە.

ئىسلام مەدەنىيىتىنىڭ ئاياللارنىڭ ئەقلى ۋە دىنى توغىرىسىدىكى قارىشى

ئىسلام دىنى كىشلەردىن ئىغىرچىلىقنى ئېلىپ تاشلاش، ئىنسانلار ئىقتىدارىنى جانلاندۇرۇش، ئىنسان ئۆز ئۈستىگە ئالغان مەسئۇلىيەتنى كۆتۈرۈشتە ئەر-ئاياللارنى ئورتاقلاشتۇرۇش ۋە ئىجتىمائى خىزمەتنىڭ بارلىق تۈرلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان ئىجتىمائى پەرزلەرنى ئىجرا قىلىشتا ئەر- ئاياللارنىڭ بىر بىرىگە ئىگە بولۇش ئۈچۈن كەلگەن دىن.

لېكىن-ئاياللارنى تۆۋەن كۆرۈش، ئۇنىڭ سالاھىيتىنى كەمسىتىش، ئۇنى ئومۇمى خىزمەت ساھەسىدىن ئايرىۋىتىش ۋە ئۇنىڭ ئىقتىدارىنى كېرەكسىز قىلىپ قويۇشتىكى-جاھىلىيەت ئادەتلىرى ئىسلامنىڭ ئاياللارنى ئازات قىلىش قىممەت قارشىغا قارشى كەسكىن جەڭگە كىردى ۋە مۇشۇ جاھىلىيەت ئادەتلىرىگە «شەرئى يېپىنچا» بولۇش ئۈچۈن بەزى ھەدىس شەرىفنى خاتا تەپسىر قىلىشقا ھەرىكەت قىلىشتى.

ئىسلامنىڭ ئاياللارنى ئازات قىلىشى يۇقىرى پەللىگە يېتىپ، ئاياللار ئىسلامدا: ھەزرىتى خەدىچىگە ئوخشاش، ئىسلامغا ئىمان كەلتۈرۈشتە ئاۋانگارتلار، دىن ۋە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى ھمايە قىلىشتا جانىلق ئىنىرگىيەگە ئايلاندى. ھەزرىتى خەدىچە ئۆلۈپ كەتكەن يىل مۇسۇلمانلارنىڭ، ئىسلام پەيغەمبىرىنىڭ ۋە ئىسلام دەۋىتىنىڭ قايغۇلۇق يىلى دەپ ئاتالدى. سۇمەييەگە ئوخشاش ئاياللار ، ئىسلام شېھىتلىرىنىڭ ئاۋانگارتلىرى ئىدى. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەكتىپىدە تەربىيلەنگەن تاللانما ئاياللار كارۋىنىدا بۇ خىل ھالەت مۇجەسسەملەشكەن. ئىسلام ئازاتلىقى ئاياللارنى يۇقىرىقى مەيدانلارغا يەتكۈزگەندىن كېيىن ئۆرپ-ئادەتلەر ئاياللارنى ئىسلام روھىدىن يىراق ۋە يات بولغان قىممەت كۆز قارشىغا قايتۇردى. مەدەنىيەت چېكىنىش باسقۇچى ئارلىقىدا ئىجتىمائى ھاياتىمىزنى ئىگىلىگەن بىر قانچە ناچار ئۆرپ-ئادەتلەردىنمۇ تېخىمۇ خەتەرلىك بولغىنى شۇ زامانىدىكى ئاياللار دۇنياسىنى قاپلىغان چۈشكۈنلۈك ۋە ئارقىدا قېلىشقا شەرئى يېپىنجا ئىزدەپ بەزى ھەدىسلەرنى خاتا تەپسىر قىلىشتۇر. خاتا تەپسىر قىلىنىشتا يۇقىرى پەللىگە يەتكەن ھەدىس ئىمام بۇخارى ۋە ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان: «ئاياللارنىڭ ئەقلى ۋە دىنى كەمتۇك» دېگەن ھەدىستۇر.

بۇ ھەدىسنى ئەبۇسەئىد خۇدرى رىۋايەت قىلىدۇ: « رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قۇربان ياكى روزى ھېيت مۇناسىۋىتىدە ناماز ئوقۇيدىغان چوڭ مەيدانغا چىقىپ، ئاياللارنىڭ قېشىدىن ئۆتۈپ كېتىپ بېرىپ: ئى ئاياللار، ئاقىل ۋە ئۆتكۈر ئادەمنىڭ ئەقلىنى ئېلىپ قېچىشتا سىلەرنىڭ بىرىڭلاردەك ئەقلى ۋە دىنى كەمتۇك ئاياللارنى كۆرمىدۈم دەيدۇ، ئاياللار:ئى ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى، بىزنىڭ دىنىمىز ۋە ئەقلىمىزنىڭ كەمتۈكلىكى نېمە؟ دەپ سورىغاندا، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئايالنىڭ گۇۋاھلىقى ئەرنىڭ گۇۋاھلىقىنىڭ يېرىمىگە تەڭ ئەمەسمۇ؟ دېگەندە، ئاياللار:شۇنداق، دېيىشىدۇ. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: مانا بۇ ئەقلىنىڭ كەمتۈكلىكىدىن، يەنە ھەيىزدار بولۇپ قالسا ناماز ئوقىمايدۇ ۋە رامىزان تۇتمايدۇ ئەمەسمۇ؟ دېگەندە، ئاياللار: شۇنداق، دەپ جاۋاپ

بېرشىدۇ، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: مانا بۇ دىنىنىڭ كەمتۇكلىكىدىن» دەيدۇ. (بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان).

ھازىرغا قەدەر خاتا ئىزاھلانغان مۇشۇ ھەدىس ئاياللارنىڭ سالاھىيتىنى كەمسىتىدىغان ئادەتلەرنىڭ «شەرئى يېپىنچىسى» بولماقتا.

ھەدىسنىڭ سۆزلىرى ۋە سۈپەتلىرىگە قارىسڭىز ھەدىستىن ئاياللارنى كەمسىتىش پۇرىقى ئەمەس بەلكى ماختاش پۇرىقى چىقىپ تۇرىدۇ. چۈنكى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھېيتنى، خۇشاللىق مۇناسىۋىتى قىلدى، ھېيتتىن خۇرسەن بولۇشتا ئەرلەر بىلەن، چوڭ كىچىك، ھەتتا ھەيىزدار ئاياللارنىڭمۇ بارلىقىنى بىلدىغانلار رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بۈيۈك ئەخلاق ئىگىسى ئىكەنلىگىنى، ئۇنىڭ ئاياللارغا مۇلايىم مۇئامىلە قىلىدىغانلىقىنى ۋە ئۇنىڭ سەكراتتىكى ۋاقتىدىمۇ ئاياللارغا ياخشىلىق قىلىشقا ۋەسىيەت قىلغانلىقىنى بىلىدىغانلارنىڭ خۇشاللىق كۈنى بولغان بىر كۈندە بارلىق ئاياللارغا قارىتىپ ئۇلارنىڭ قىممىتىنى چۈشۈرۈۋىتىدىغان ۋە ئۇلارنىڭ قەدرىنى كەمسىتىدىغان بىر سۆزنى قىلىشى مۇمكىنمۇ؟...

بۇ ھەدىسنىڭ بايان قىلىنىش مۇناسىۋىتى ھېيت ۋە خۇشاللىق كۈنى بولسا ئەلۋەتتە ئۇ كۈندە غەم ۋە قايغۇ ئېلىپ كىلىدىغان گەپ-سۆزلەرنىڭ بولىشى مۇناسىپ بولمايدۇ...چۈنكى ھەدىسنىڭ سۆزلىرىدىن مەقسەت-بارلىق ئاياللار بولمىسىمۇ، شۇ ۋاقىتتىكى كۆپ ئاياللارنىڭ سۈپەتلىرى ئورتاق بولغان «ھالەت» نى سۈپەتلەشتە ئىشلىتىدىغان ماختاشتۇر.

ھەدىس ئاياللاردا ھېسيات ۋە يىمشاقلىقنىڭ غەلبە قىلىپ كەتكەنلىگىگە ئىشارەت قىلىدۇ، ئاياللاردىكى ھېسيات ۋە يىمشاقلىق«قورال» غا ئايلانغان بولۇپ، ئاياللار ئۇ قورالى ئارقىلىق پاراسەتلىك، ئاقىل ۋە كەسكىن ئەرلەرنى باش ئەگدۈرۈپ كىتەلەيدۇ. ئاياللاردا ئەرلەرنىڭ ئەكسىچە ھېسيات ئەقىلنى بېسىپ چۈشىدۇ، ئەرلەردە بولسا ئەقىل ھېسيات ۋە تۇيغۇلىرىنى بېسىپ چۈشىدۇ. ئەر ۋە ئاياللاردىكى بۇ ئوخشاشماسلىقتا يىتەرلىك ھىكمەت تېپىلىدۇ، يەنى ئايالنىڭ ھېسيات مەيداندىكى مۇئىسى(بېرىدىغان نەتىجىسى) چەكسىز بولىشى...ئەرنىڭ پەقەتلا ئەقىل ساھەسىدىكى مۇئىسى يىمشاق يېرىمىنىڭ(ئايالنىڭ) كەم يەرلىرىنى تولۇقلىشى ئۈچۈن يېتەرلىك ھىكمەتتۇر...

ھەدىس شەرىف ئىشارەت قىلىپ ئۆتكەن ئەقىلنىڭ كەمتۇكلىكى راۋۇرۇس ئاياللار پەخىرلىنىدىغان ئەھۋالنىڭ سۈپىتى، چۈنكى ئۇ ھېسياتىنىڭ ئەقلانىيىتىدىن بېسىپ چۈششى دىگەنلىكتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم خۇشاللىق كۈنىدە ئۇلارغا چاقچاق قىلىپ: ئۇلار ھېسيات قورالى بىلەن پاراسەتلىك ئەرلەرنىمۇ يېڭىيەلەيدۇ، يىمشاق ھېسيات تۇيغۇسى ئارقىلىق قورغانلارغىمۇ بۆسۈپ كىرەلەيدۇ! دىگىنىدۇر.

«مەن سىلەردىن بېرىڭلاردەك ئاقىل ئەرنىڭ ئەقلىنى ئېلىپ كېتەلەيدىغان ئەقلى ۋە دىنى كەمتۇك ئاياللارنى كۆرمىدۇم» بۇ سۆز ئەقىللىق ئەرنىڭ پاراستىنى ئېلىپ كېتەلەيدىغان (بېسىپ چۈشىدىغان) يىمشاق ھېسياتنى ماختىغانلىقتۇر...ئاللاھ تەبئىلەشتۈرگەن يىمشاق ھېسيات ۋە تۇيغۇدىن ئىبارەت ئۆتكۈر قورالدىن مەھرۇم قالغان ئايال نېمە دىگەن بەختسىز ھە!...شۇنداقلا بۇ ھاياتتا ھېسيات قورالى ئالدىدا مەغلۇب بولۇشتىن مەھرۇم بولغان ئەرلەر نېمە

دېگەن بەختسىز ھە!...

ئاياللار رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن دىنىمىزنىڭ كەمچىللىكى نېمە؟ دەپ سورىغاندا، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارنىڭ ئىبادەت ئىشلىرىدا ئەرلەرگە قارىغاندا كۆپرەك«رۇخسەت» كە ئىگە سالاھىيتى ياكى خۇسۇسىيىتىنىڭ بارلىقىنى سۆزلەپ بەردى. چۈنكى ئاياللار شەرئىەت رۇخسەت قىلغان بارلىق رۇخسەتلەردە ئەرلەر بىلەن ئورتاق، لېكىن ئۇلار ئاياللىقىغا خاس«رۇخسەت» تە ئەرلەردىن ئارتۇق رۇخسەتكە ئېرىشىدۇ. مەسىلەن: ھەيز ۋە تۇغۇت ھالىتىدە ئاياللاردىن ناماز رە رامىزاننىڭ پەرزلىكى ساقىت بولىدۇ (يەنى سۇرۇشتە قىلىنمايدۇ) رامىزاننى كېيىن ئادا قىلىۋالسا بولىدۇ...رامىزان ئېيىدا بوۋاق بالىنى ئېمىتىش ئىشلىرىدا رۇخسەتكە ئېرىشىدۇ...

ئاللاھ تائالا ۋاجىبىنىڭ ئادا قىلىنىشىنى ياخشى كۆرگەندەك رۇخسەتنىڭمۇ ئادا قىلىنىشىنى ياخشى كۆرىدۇ، ئۇنداقتا ئاياللارنىڭ بۇ شەرئى رۇخسەتلەرگە ئېرىشلىشى ۋاجىب. ئۇلار رۇخسەت ئىشنى قىلسىمۇ ساۋابقا ئېرىشىدۇ. بۇ ئىش قانداقتۇر ئاياللارنىڭ سالاھىيتى ۋە ئەرلەر بىلەن باراۋەرلىكىنى كەمستكەنلىك بولمايدۇ...

ئەقىل بولسا ئاللاھ ئىنسانغا ئاتا قىلغان بۈيۈك نېئمەتلەرنىڭ بىرسى، ئەقىل ۋە ئۇنىڭ ئىقتىدارىدا بىر ئىنسان ـئەر ياكى ئايال بولسۇن- يەنە بىر ئىنسان بىلەن ئومۇمىيۈزلۈك باراۋەر بولالمايدۇ. بىر ئىنساننىڭ ئەقلى ۋە تۇتۇۋېلىش قابىلىيىتى، ئەر ياكى ئايال بولسۇن، زامانلارنىڭ ئۆتىشى بىلەن ئۆزگۈرۈپ تۇرىدۇ. ئەقىل مەسىلىسىدە ئەرلەر بىلەن ئاياللارنى ئايرىپ تۇرىدىغان تەبىئەت يوق...

ئىسلام نەزىرىدە ئەقىل مەسئۇلىيەتنىڭ ئاساسى ھىساپلانسا، مەسئۇلىيەت ھىساب ۋە مۇكاپاتتا ئەر بىلەن ئاياللار ئارىسىدىكى باراۋەرلىك يۇقىرىقى ھەدىس شەرىفنى خاتا تەپسىر قىلغانلىقتا دەلىل بولالايدۇ. ھەدىس شەرىفنى خاتا تەپسىر قىلىش مەسئۇلىيەت ۋە مەجبۇرىيەتتە ئەرلەر ۋە ئاياللار ئارىسىدىكى باراۋەرلىكتە ئىسلام لوگىسىغا ئۇيغۇن بولمىغان ئىزاھاتتۇر...ئەگەر بۇ خاتا تەپسىر بىر ئاز سەھى بولىدىغان بولسا، ئۇ چاغدا ئاياللارنىڭ مەسئۇلىيتى ئەرلەرنىڭكىگە قارىغاندا ئازايغان بولاتتى، ئۇلارنىڭ ناماز، رامىزان، زاكات، ھەج ۋە ئۇندىن باشقا مەسئۇلىيەتلەردە ئەرلەرنىڭ مەسئۇلىيىتىنىڭ يېرىمى بولغان بولاتتى!...

لېكىن«رۇخسەت» كە ئەمەل قىلغان ئاياللار، خۇددى مەسئۇلىيەتلەرنىڭ ئېغىرىنى(كۈچلۈكىنى) ئادا قىلغاندەك ساۋابقا ئېرىشىدۇ. قايسى بىر ئىشلاردىكى كەمچىللىكنى تۈزۈتۈش ۋە ئۆزگەرتىش مۇمكىن، ئەگەر ئۇ كەمچىللىك ئۆزگەرسە ياكى تۈزتۈلسە ئەيىپلىنىدىغان ئىش بولمايدۇ...ئەگەر، ھەيىزدار ۋە نىپاس ھالىتىدىكى ئاياللارغا يولغا قويۇلغان"رۇخسەت"لەر كەمچىللىك ياكى ئەيىپ ھىسابلىنىدىغان بولسا، ئۇ چاغدا ئۇلارنىڭ ھەيىزدار بولسىمۇ ناماز ئوقۇشى ۋە رامىزان تۇتىشى ماختاشقا سازاۋەر ۋە ساۋابقا لايىق ئىش ھىسابلانغان بولاتتى...لېكىن ئەھۋال ئۇنداق بولمايدۇ. يەنى ھەيىزدار تۇرۇپ ناماز ئوقۇسا ساۋابقا ئېرىشەلمەيدۇ بەلكى شۇ ھالىتىدە ناماز ئوقۇمىسا ساۋابقا ئېرىشىدۇ.

ئائىلىنىڭ تەربىيەتچىسى ۋە مىللەتنىڭ كەلگۈسىنى تىكلەشتىن ئىبارەت مۇھىم ۋەزىپىنىڭ ئەقلى ۋە دىنى كەم ئاياللارغا تاپشۇرلىشى ئەقىلغا سىغامدۇ ۋە ئىسلام لوگىكىسىغا ئۇيغۇن

كىلەمدۇ؟ ئەلمانىلار ۋە چېكىدىن ئاشۇرۇۋەتكەن ئىسلامچىلار خاتا تەپسىرگە ئېسىلىۋېلىپ ئاياللارغا زۇلۇم قىلىشتى. ئىسلام دىنى ئاياللارنى ئەرلەرنى ئازات قىلغاندەكلا ئوخشاش ئازات قىلغان. قۇرئان كەرىم مۇنداق دەيدۇ:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اسْتَجِيبُواْ لِلّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُم لِمَا يُحْيِيكُمْ وَاعْلَمُواْ أَنَّ اللّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ (24)

«ئى مۆمىنلەر!الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى سىلەرنى تىرىلدۈرىدىغان(يەنى ئەبەدىي ھاياتقا ئېرىشتۈرىدىغان)ئىمانغا دەۋەت قىلسا،ئۇنى قوبۇل قىلىڭلار.» [ئەنفال سۈرىسى،24- ئايەت.] ئايەت ئەر ياكى ئايال دەپ ئايرىغىنى يوق... ئىسلام دىنى بۇ ئايەتتىكى تىرىلدۈرۈش ئارقىلىق ئەر-ئايال بارلىق كىشلەردىن ئېغىرچىلىقلارنى ئېلىپ تاشلىدى:

الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِندَهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَالإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُم بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَآئِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالأَغْلاَلَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ فَالَّذِينَ آمَنُواْ بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُواْ النُّورَ الَّذِيَ أُنزِلَ مَعَهُ أُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (157)

«ئۇلار ئەلچىگە- ئۇممى پەيغەمبەرگە(يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا) ئەگىشىدۇ، ئۇلار ئۇز ئىلگىدىكى تەۋرات، ئىنجىللاردا ئۇنىڭ (سۈپىتىنىڭ) يېزىلغانلىقىنى كۆرىدۇ. ئۇ ئۇلارنى ياخشى ئىش قىلىشقا بۇيرۇيدۇ، يامان ئىش قىلىشتىن توسىدۇ، ئۇلارغا پاك نەرسىلەرنى ھالال قىلىدۇ، ناپاك نەرسىلەرنى ھارام قىلىدۇ، ئۇلارنىڭ ئېغىر يۈكىنى يېنىكلىتىدۇ، ئۇلارنى سىلىنغان تاقاق، كويزا-كىشەنلەردىن بوشىتىدۇ (يەنى ئۇلارغا يۈكلەنگەن ئېغىر ۋەزىپىلەرنى ئېلىپ تاشلايدۇ)» [ئەئراف سۈرىسى 157- ئايەت.] يۇقىرىقى ھۆكۈملەردە ئەر-ئاياللار ئوخشاش.

ھەدىسنى خالىغانچە ئىسلام ۋە قۇرئان روھىدىن يىراق تەپسىر قىلىش خاتا، بىر قىسىم كىشلەر شۇ خاتا تەپسىرگە ئېسىلىۋېلىپ ئىسلام بىلەن قىلچە ئالاقىسى يوق بۇ ئادەتلەرگە شەرئى يېپىنچا قىلىشقا ئۇرۇنغان، ھەدىس شەرىف ئۇلارنىڭ ئىزاھاتىدىن بىزار...

مۇجتەھىد ئىبنى قەييىم ئەلجەۋزى: « ئادىل ئايال كىشى راستچىللىق، ئامانەت ۋە دىيانەتتە ئەر بىلەن تامامەن ئوخشاش» دەيدۇ. يېڭى زامان ئىسلاھات يېتەكچىلىرىنىڭ بىرسى بولغان مۇھەممەد ئەبدۇ مۇنداق دەيدۇ: «ئەرلەر ۋە ئاياللارنىڭ ھوقۇقى ئوخشاش... ئۇلار ھوقۇق ۋە مەجبۇرىيەتتە باراۋەر، شۇنداقلا ئۇلار ھېس تۇيغۇ ۋە ئەقىلدە ئوخشاش، يەنى ھەر بىرسى ئۆزىنىڭ مەنپەئەتىدە ئويلىيالايدىغان ئەقىلگە ئىگە تولۇق ئىنساندۇر.» شەيخ مەھمۇد شەلتۇت مۇنداق دەيدۇ: «ئىسلام دىنى ئايال كىشىنىڭ ئەقىل، تۇيغۇ ۋە چۈشەنچە ئىگىسى قىلىنىپ يارىتىلغانلىقىنى قارار قىلدى...» ئايال كىشى ئەرنىڭ مەسئۇلىيىتىدىن مۇستەقىل مەسئۇلىيەتكە ئىگە. ئۇ ئۆزى، ئىبادىتى، ئائىلىسى ۋە ئۇرۇق تۇققانلىرىدىن مەسئۇل...ئۇ مەسئۇلىيەتتە قېيىرىندىشى بولغان ئەردىن تۆۋەن ئەمەس، ئايالنىڭ ساۋاب ۋە جازادىكى ئورنى قىلغان ياخشى ۋە يامان ئىشلىرىغا باغلىق، ئايال كىشى توغرا يولدا ماڭمىسا ئېرىنىڭ ياخشى يولدا ماڭغىنى ئەسقاتمايدۇ، ئايال كىشى توغرا يولدا ماڭغان بولسا ئېرىنىڭ بۇزۇق يولدا مېڭىشى ئۇ ئايالغا زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

وَمَن يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتَ مِن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُوْلَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلاَ يُظْلَمُونَ نَقِيرًا (**124**)

«ئەر-ئاياللاردىن مۆمىن بولۇپ تۇرۇپ ياخشى ئىشلارنى قىلغانلار جەننەتكە داخىل بولىدۇ(كىرىدۇ)، ئۇلارغا قىلچە زۇلۇم قىلىنمايدۇ(يەنى ئۇلارنىڭ قىلغان ئەمەللىرىنىڭ ساۋابى قىلچە كېمەيتىۋېتىلمەيدۇ)» [نىسا سۈرىسى،124- ئايەت.]

«ئۇلارنىڭ دۇئاسىنى پەرۋەردىگارى ئىجابەت قىلدى: مەن سىلەردىن ئەر بولسۇن، ئايال بولسۇن، ھەرقانداق بىر ياخشى ئىش قىلغۇچىنىڭ قىلغان ئەمەلىنى بىكار قىلىۋەتمەيمەن.» [ئال ئىمران سۈرىسى،195-ئايەت.]

ئايال كىشى ئۆزى ۋە ئىبادەتكە ئالاقىدار ئىشلاردا خۇسۇسى مەسئۇلىيەت ئىگىسى بولسا، ئۇ ئىسلام نەزرىدە ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇش، پەزىلەتكە تەشۋىق قىلىش ۋە رەزىل ئىشلاردىن ئاگاھلاندۇرۇشتا ئومۇمى مەسئۇلىيەت ئىگىسىدۇر.ئايال كىشى ياخشى ئىشلارغا بۇيرۇش ۋە يامان ئىشلاردىن توسۇش مەسئۇلىيىتىنى ئەرلەرگىلا تاشلاپ قويىشى توغرا ئەمەس، ئەرنىڭ مەيدانى ئايرىم، ئايالنىڭمۇ مەيدانى ئايرىم يەنى ھەر بىرسىنىڭ خىزمەت قىلىش دائىرىسى ئايرىم. ئەگەر ئاياللار ياكى ئەرلەر بۇ مەسئۇلىيەتتىن قاچسا هايات تۈز يولدىن چەتنەشكە باشلايدۇ.

ئىسلام دىنى بۇنىڭلىق بىلەنلا چەكلىنىپ قالماي ئاياللارنىڭ پىكرىنى ئەرلەرنىڭ پىكرى بىلەن ئوخشاش بىر ئورۇندا قويدى، مۇجادىلە سۈرىسدە ئىسلام دىنى ئاياللارنىڭ پىكرىنى ھۆرمەتلىدى، ئۇنىڭ پىكرىنى قارار قىلدى ۋە ئۇنى ئومۇمى قانۇن قىلىپ بەلگىلىدى. ئىسلام دىنى ئايال كىشىنى پەقەتلا گۈل ئورنىدا كۆرمەيدۇ، بەلكى ئۇمۇ تەپەككۇر قىلالايدىغان، ئايرىم كۆز قاراشقا ئىگە ۋە پىكرىنىڭ قىممىتى بار ئەقىللىق مەخلۇق دەپ قارايدۇ. ئىسلام دىنىدا ئەر-ئاياللار ئارىسدا مەسئۇلىيەت ۋە سالاھىيەتتە پەرق تېپىلمايدۇ، بىر يېرى ئايال كىشى بۇرۇن بالاغەتكە يەتكەنلىكى ئۈچۈن بۇرۇن مەسئۇلىيەتكە ئىگە بولىدۇ.

دېمەك، ھەدىستىكى خاتا ئۇقۇم يۇقىرىدىكى كۆز قاراشلىرىمىز ئارقىلىق يوقۇلىدۇ، ھەدىستىكى مەقسەت روشەنلىشىدۇ...ئىسلام دىنىدا ئەر بىلەن ئايال ئوخشاش، چۈنكى ئاياللار ئەرلەرنىڭ يېرىمى، لېكىن ئاياللار ئاياللىقىنى ساقلاپ قالىدۇ، ئەرلەر ئەر ھالىتىدە تۇرىدۇ، مانا بۇ ئىسلام بىلەن غەرب ئارىسىدىكى ئاياللار ئازاتلىقى.

غەرب ئەللىرى بولسا ئاياللارنى ئەرلەر بىلەن تامامەن ئوخشاش بولىشىنى تەشەببۇس قىلىدۇ، بىز بولساق ئەر ۋە ئاياللارنىڭ بىر بىرىسىنى تولۇقلىشىنى تەشەببۇس قىلىمىز. ئەرلەر ۋە ئاياللار ئارىسىدىكى بۇ ئوخشاش تەرەپلەر ۋە ئوخشىمايدىغان تەرەپلەرگە قۇرئان كەرىم ئىشارەت قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ ثَلاَثَةَ قُرُوَءٍ وَلاَ يَحِلُّ لَهُنَّ أَن يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللّهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ إِن كُنَّ يُؤْمِنَّ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَلِكَ إِنْ أَرَادُواْ إِصْلاَحًا وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ وَاللّهُ عَزِيزٌ حَكُيمٌ (**228**)

« ئاياللىرى ئۈستىدە ئەرلەرنىڭ ھەقلىرى بولغىنىدەك، ئەرلىرى ئۈستىدە ئاياللارنىڭمۇ

ھەقلىرى بار (يەنى ئاياللار مۇۋاپىق دەرىجىدە ھوقۇقتىن بەھرىمەن بولۇشى كېرەك، مۇۋاپىق دەرىجىدە مەجبۇرىيەتمۇ ئۆتىشى كېرەك).(ئاياللارغا مەھرى بېرىش ۋە ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىنى قامداش مەجبۇرىيەتلىرى ئەرلەرگە يۈكلەنگەنلىكتىن)ئەرلەر ئاياللاردىن بىر دەرىجە ئارتۇقلۇققا ئىگە.» [بەقەرە سۈرىسى، 228-ئايەت.]

ئەر-ئاياللار بەزى سۈپەتلەردە ئورتاق، يەنە بەزى سۈپەتلەردە پەرقلىق...ئەرلەر ۋە ئاياللارنىڭ يېرىم سۈپەتلىرىدە ئورتاقلىقى ئۇلار ئارىسدا چۈشىنىش ۋە بىر بىرى بىلەن مۇئامىلە قىلىشنى ئاسانلاشتۇرۇپ بېرىدۇ. ئوخشاشمايدىغان سۈپەتلىرى بولسا ئۇلار ئارىسدا بىر بىرىنى تولۇقلاشقا خىزمەت قىلىدۇ. ئەر-ئايال ئارىسدا ئوخشاشمايدىغان سۈپەتلەرنىڭ تېپىلىشى لازىم، بولمىسا ئەر ئاياللىق ھاياتى نورمال ئۆتمەيدۇ. مەسىلەن مىجەزى چۈس ئەر بىلەن مىجەزى چۈس ئايال كېلىشەلمەيدۇ...ئەر ياكى ئايال ئۆزى بىلەن تامامەن ئوخشىشىپ كېتىدىغان كىشى بىلەن بىرگە ياشاشنى ياخشى كۆرمەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئەرنىڭ ئۆزىگە خاس سۈپەتلىرى بار:موسكولىسى كۈچلۈك، ھەقىقەتتە چىڭ تۇرۇش، قەيسەرلىك روھى، ئەركەكلىك، ئايالنى ھمايە قىلىش ۋە ئۇنى قوغداش، شۇنداقلا مۇھەببەت، كۆيۈنۈش، تەلپۈنۈش، سېخىلىق سۈپەتلىرىگە ئوخشاش...

ئاياللارنىڭمۇ ئۆزىگە خاس سۈپەتلىرى بار: سىلىقلىق، تىز تەسىرلىنىش، تەلپۈنۈش، قوربان بېرىش، ياخشىلىقنى سۆيۈش، باللىرى يولىدا قوربان بېرىش روھى، ئائىلىنىڭ بەختىگە كۈچ چىقىرىش، ھۇشيارلىق، مېھرىبانلىققا ئوخشاش...

مانا بۇ يۇقىرقىلار ئاللاھنىڭ سۆزىنىڭ تەستىقىدۇر:

سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ (**53**)

«ئۇلارغا بىز تاكى ئۇلارغا قۇرئاننىڭ ھەق ئىكەنلىكى ئېنىق بولغۇچە، (ئاسمان-زېمىن) ئەتراپىدىكى ۋە ئۆزلىرىدىكى (قۇدرىتىمىزگە دالالەت قىلىدىغان) ئالامەتلەرنى كۆرسىتىمىز، پەرۋەردىگارىڭنىڭ ھەممە نەرسىنى كۆرۈپ تۇرىدىغانلىقى (سېنىڭ راستلىقىڭنىڭ دەلىلى بولۇشقا) ئۇلارغا كۇپايە ئەمەسمۇ» [فۇسسىلەت سۈرىسى،53-ئايەت.]

دىن دۈشمەنلىرى دەلىل قىلغان ۋە بىر قىسىم ئالىملار خاتا تەپسىر قىلغان ھەدىسنى ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھەدىس ئارلىقىدا: «مەن سىلەردەك ئۆتكۈر ئەرنىڭ ئەقلىنى ئېلىپ قاچالايدىغان ئەقلى ۋە دىنى قىسقا ئاياللارنى كۆرۈپ باقمىدىم» دېگەن.

گېپىمىزنىڭ ئەسلىگە قايتساق، دىنىنىڭ كەمچىللىگى دېگەن سۆز بەزىدە مەلۇم سەۋەبلەر تۈپەيلى ئىستىلى مەسئۇلىيەتلەرنىڭ ئازلىقىنى مەقسەت قىلىدۇ، ئۇ ئەلۋەتتە مەجبۇرىيەت ئىگىسىنىڭ مەسئۇلىيتى ئەمەس.ئۇ سۆز بەزىدە مەسئۇل ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن سەل قارىغان كەمچىللىكنى كۆرسىتىدۇ.

مەسىلەن بالاغەتكە يەتمىگەن كىچىك بالا دىنى كەمتۈك دەپ سۈپەتلىنىدۇ، مۇنداق دېگەنلىك ئۇ سەل قارىغانلىقنىڭ جىنايىتىنى ئۈستىگە ئالىدۇ دېگەنلىك بولمايدۇ. بەلكىم ئۇ بەزى بالاغەتكە يەتكەن كىشلەردىن كۆپرەك ئىبادەتلەرنى قىلالىشى مۇمكىن شۇنداقتىمۇ ئۇ

بالاغەتكە يەتمىگەنلىكى ئۈچۈن دىنى كەمتۈك دەپ قارىلىدۇ.

مەجبۇرىيەت ۋە مەسئۇلىيەتنى ئادا قىلىشتا ئەر-ئاياللار ئوخشاشمايدۇ، بەزى ئاياللار ئەرلەردىن كۆپ ۋە ياخشىراق ئادا قىلىدۇ، بەزى ئەرلەر كۆپرەك ئادا قىلىدۇ، ئىمان ئاشىدۇ ۋە كېمىيىدۇ...

دىنى كەمچىلىك دېگەن ئۆزرىسىز ئىبادەتلەرنى قەستەن تەرك ئېتىش دېمەكتۇر. ئەگەر ئاياللارنىڭ ئەقلى ۋە دىنى كەم بولسا رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «ماڭا ئاياللار ۋە خوشپۇراق نەرسىلەر ياخشى كۆرسىتىلدى» دېگەن، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ياخشى كۆرىشى دىنى ۋە ئەقلىنىڭ كەملىكىدىنمۇ؟ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئانىلارغا ئاتىلارغا قارىغاندا بىر قانچە ھەسسە كۆپ ياخشىلىق قىلىشنى تەۋسىيە قىلىدۇ، ئانىلارنى بەك ھۆرمەتلەش ئۇلارنىڭ ئەقلى ۋە دىنى كەم بولغانلىقى ئۈچۈنمۇ؟ دېمەك، بۇ ھەدىس بىر بۆلۈك مۇئەييەن ئاياللار ھەققىدە كەلگەن.

مانا بۇ ھەدىسنىڭ ھەقىقى ئۇقۇمى، خىرىستىسان دىنى-ئاياللارنى يامانلىقنىڭ مەنبەسى ۋە شەيتاننىڭ كىرىش ئېغىزى دەپ سۈپەتلىگەندە ئىسلام دىنى ئاياللارنى ۋە ئۇلارنىڭ ئەقلىنى يۇقىرى كۆتۈرگەن، باشقىلار پۈتىنى تېگىپ ياكى پاھىشە قىلىپ پۇل تاپقاندا ئىسلام دىنى ئۇلارنى ئانىلىق، ئاياللىق، ھەمشىرىلىك سۈپىتى بىلەن ئورنىنى يۇقىرى كۆتۈرگەن.

ئى، الله! ساڭا ھەمدۇسانا ئېيتىمەن، شۇنداقلا، سەن بىزگە يولباشچى قىلىپ تاللىغان سۆيۈملۈك پەيغەمبىرىمىز ۋە ئۇ زاتنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرى، مۇبارەك ئەسھابلىرى (ئەگەشكۈچىلىرى) ئۇنىڭ دەۋىتىگە چاقىرغۇچىلار ۋە ئۇنىڭ سۈننىتىگە قىيامەت كۈنىگىچە ئەمەل قىلغۇچى شىردەك ئىرادىلىك بەندىلەرگە سېنىڭ رەھمىتىڭ ۋە ئۇلارنىڭ خاتىرجەملىكىنى تىلەيمەن! (ئامىين !)

پەرۋەردىگارىمىز، بىزنى ھىدايەت قىلغىنىڭدىن كېيىن دىللىرىمىزنى توغرا يولدىن بۇرىۋەتمىگىن. بىزگە دەرگاھىڭدىن رەھمەت بېغىشلىغىن، شۈبھىسىزكى سەن (بەندىلىرىڭگە ئىنئاملارنى) بەكمۇ بېغىشلىغۇچىسەن.

ئى الله! بىزگە بىز ئۈچۈن مەنپەئەتلىك نەرسىلەرنى ئۆگەتكىن ۋە بىزلەرنى ئۆگەتكەن نەرسىلىرىڭ بىلەن مەنپەئەتلەندۈرگىن، ئىلمىمىزنى زىيادە قىلغىن !

ئى الله! بىز ساڭا ھەر قانداق ئەھۋالدا ھەمدۇ ـ سانا ئېيتىمىز ۋە سېنىڭ رەھمىتىڭ ئارقىلىق دوزاخ ئەھلىنىڭ ھالىدىن پاناھ تىلەيمىز ۋە الله تائالادىن مەنپەئەتسىز ئىلىم، قورقماس قەلب، ئۆرلىمەس ئەمەل، ئاڭلانماس دۇئادىن پاناھ تىلەيمىز!

توققۇزىنچى باپ. ئىسلامدىكى مۇقەددەس جايلار

مەككە مۇكەررەمە شەھرى ۋە مەسجىدى ھەرەم

مەككە مۇكەررەمە شەھرى

مەككە مۇكەررەمە ــ ئىسلام دىنى تۇنجى بولۇپ دۇنياغا پارلىغان مۇقەددەس جاي. پۈتۈن مۇسۇلمانلارنىڭ قەلبى تەلپۈنۈپ تۇرىدىغان مەنىۋى مەركىزىدۇر. مۇسۇلمانلارنىڭ نامازلىرىدا، دۇئالىرىدا ۋە باشقىمۇ دىنى پائالىيەتلىرىدە يۈزلىنىدىغان قىبلىسى، ھەج ۋە ئۆمرە

پائالىيەتلىرىدە تاۋاپ قىلىدىغان ئورنى بولغان كەبە مەككە مۇكەررەمە شەھرىگە جايلاشقان. بۇ ئاخىر زامان پەيغەمبىرى ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام دۇنياغا كەلگەن ئۇلۇغ ۋە مۇبارەك شەھەر.

مەككە ئىلگىرى جانلىق ياشمايدىغان قاقاس ۋادى بولۇپ، مىلادىيىدىن تەخمىنەن 2000 يىللار بۇرۇن پەيغەمبەرلەرنىڭ پېشۋاسى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ئايالى ھاجەر بىلەن ئوغلى ئىسمائىل ئەلەيھىسسالامنى ئەكىلىپ قويغاندىن كېيىن، بۇ جايدىن زەمزەم بولىقى چىقىشى بىلەن يىراقتىكى قەبىلىلەر كېلىپ ئولتۇراقلىششقا باشلىشى نەتىجىسىدە مەككە مۇكەررەمە شەھرى بارلىققا كەلگەن.

مەككە مۇكەررەمە شەھرىدە ئومۇمەن ئەرەبلەر ئولتۇراقلاشقان. كېيىنچە بۇ شەھەر شام سۇرىيە، يەمەن ۋە شەرقىي شىمالىي ئافرىقا، غەربىي جەنۇبىي ئاسىيا رايونلىرى ئارىسىدا قاتنايدىغان كارۋانلارنىڭ سودا ــ سېتىق قىلىش مەركىزىگە ۋە چۆشۈپ ئۆتىدىغان ئۆتەڭگە ئايلانغان. كېيىنچە مەككە مۇكەررەمە شەھرىدە ئەمالقىلەر، ئاندىن جۇرھۇملار ئولتۇراقلىششقا باشلىغان.

پەيغەمبىرىمىز ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ھىجرىيىنىڭ 8 ـ يىلى (629 م) مەككىنى پەتىھ قىلغاندىن كېيىن، بۇ شەھەر ئىسلام دىنىنىڭ مۇقەددەس مەركىزىگە ئايلانغان. شۇنىڭدىن بېرى بۇ شەھەر مۇسۇلمانلارنىڭ باشقۇرۇشىدا بولۇپ كەلمەكتە.

مەسجىدى ھەرەم

مەسجىدى ھەرەم ـ يەر يۈزىدىكى جىمى مەسجىدلەرنىڭ ئەڭ شەرەپلىكى ۋە ئەڭ ئۇلۇغى بولۇپ، مۇسۇلمانلارنىڭ قىبلىسىدۇر. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مەسجىدى ھەرەمنى تەرىپلەپ : ھەقىقەتەن ئىنسانلارغا ئىبادەت ئۈچۈن تۇنجى سېلىنغان ئۆي مەككىدىدۇر، مۇبارەكتۇر، جاھان ئەھلىگە ھىدايەتتۇر دېگەن. مەسجىدى ھەرەم مەككە مۇكەررەمە شەھرىنىڭ مەركىزىگە جايلاشقان.

مەسجىدى ھەرەمنىڭ ھازىرقى كۆلىمى 190 مىڭ كۋادرات مېتىر كېلىدۇ. ئۇنىڭدا بۇرۇن 300 مىڭدىن كۆپرەك كىشى بىرلا ۋاقىتتا ناماز ئوقۇيالايتتى. داۋاملىق كېڭەيتىلىپ كەلدى. 1960ـ يىللارنىڭ ئاخىرقى مەزگىلىدە سەئۇدى ئەرەبىستانى ھۆكۈمىتى 250 مىليون ئامېرىكا دوللىرى سەرپ قىلىپ مەسجىدى ھەرەمنى كېڭەيتىپ ياساپ چىقىپ، بىرلا ۋاقىتتا 600 مىڭ ئادەم ناماز ئوقۇيالايدىغان، ھەج ۋە ئۆمرە قىلغۇچىلارمۇ قىستالمايدىغان ھالەتكە كەلتۈرگەن. 1988ـ يىلى مەسجىدى ھەرەمنى كېڭەيتىش پىلانى بويىچە قۇرۇلۇش باشلىنىپ، 1994 ـ يىلىنىڭ بېشىدا بۇ قۇرۇلۇش تاماملانغان. ھازىر مەسجىدى ھەرەمدە بىرلا ۋاقىتتا 900 مىڭدىن كۆپرەك ئادەم ئازادە ناماز ئوقۇيالايدۇ. مەسجىدى ھەرەمنىڭ ئاستىغا پۈتۈنلەي ئىسسىقنى ئۆتكۈزمەيدىغان مەرمەر تاش يېيىلغان. مەسجىدى ھەرەمنىڭ يەتتە جايىدا ھەر بىرىنىڭ ئېگىزلىكى 92 مېتىر كېلىدىغان يەتتە چوڭ مۇنارىسى بار .

مەسجىدى ھەرەمنىڭ بىنا قىلىنىش تارىخى

مەسجىدى ھەرەمنىڭ تارىخى كەبە بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇپ، ئادەم ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىدا كەبە بىنا بولغاندىن بېرى مەسجىدى ھەرەم مەۋجۇدتۇر. ئادەم

ئەلەيهىسسالام ئالەمدىن ئۆتۈپ بىر قانچە ئەسىرلەر جەريانىدا كەبە ھەر خىل تەبىئىي ئاپەتلەر سەۋەبلىك يىقىلىپ، ئۇنىڭ ئۇلىدىن باشقا پۈتۈن تاملىرى قۇم بارخانلىرى ئاستىدا قالغان ۋە مەسجىدى ھەرەمنىڭمۇ ئىزى قالمىغان. ئىبراھىم ئەلەيهىسسالامنىڭ زامانىغا كەلگەندە ئاللاھ تائالا ئۇنىڭغا ۋەھيى قىلىش ئارقىلىق كەبىنىڭ ئورنىنى كۆرسەتكەن ۋە ئىبراھىم ئەلەيهىسسالام ئوغلى ئىسمائىل ئەلەيهىسسالام بىلەن بىرلىكتە كەبىنىڭ ئۇلىنى قايتا قوپۇرۇپ چىققاندا مەسجىدى ھەرەممۇ ئەسلىگە كەلگەن. ئىسلامدىن كېيىنكى مەسجىدى ھەرەم پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام ۋە بىرىنچى خەلىپە ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ زامانىدا، مەسجىدى ھەرەم كېڭەيتىلمىگەن. ئىككىنچى خەلىپە ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ دەۋرىدە ھەرەمنىڭ دائىرىسىنى كېڭەيتىدۇ ۋە ئۇنىڭغا دەرۋازىلارنى بېكىتىدۇ. مەقامۇ ئىبراھىم ئەسلىدە كەبىنىڭ تېمىغا چاپلاشتۇرۇلغان ھالدا بولۇپ، خەلىپە ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھاجىلارنىڭ تاۋاپ قىلىش جەريانىدىكى قىينچىلىقلىرىنى كۆرگەندىن كېيىن، مەقامۇ ئىبراھىمنى كەبە تېمىدىن يىراقلاشتۇرۇپ ھازىرقى ئورنىغا بېكىتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن خەلىپە ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ تارىختا مەقامۇ ئىبراھىمنى كەبىنىڭ تېمىدىن يىراقلاشتۇرغان ۋە مەسجىدى ھەرەمگە دەرۋازىلارنى بېكىتكەن تۇنجى كىشى بولۇپ قالىدۇ. ئۈچىنچى خەلىپە ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ زامانىغا كەلگەندە مەسجىدى ھەرەمنى تېخىمۇ كېڭەيتىپ، ئۇنىڭغا راۋاقلارنى بىنا قىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن خەلىپە ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مەسجىدى ھەرەمگە تۇنجى بولۇپ راۋاقلارنى بىنا قىلغان شەخس بولۇپ تارىخقا قەيت قىلىنىدۇ.

ھەرەمنىڭ چېگرا دائىرىسى

ھەرەم توغرۇلۇق كەلگەن شەرىئەت دەلىللىرى تۆت خىل مەنىدە كەلگەن. مەسجىدى ھەرەم سۆزىدىن گاھ مەككىنىڭ ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان مەسجىد ھەرەمنىڭ ئۆزىلا مەقسەت قىلىنىدۇ. گاھ ئۇنىڭدىن مەسجىدى ھەرەم ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى جايلار مەقسەت قىلىنىدۇ. گاھ ئۇنىڭدىن مەككە شەھرى مەقسەت قىلىنىدۇ. گاھ ئۇنىڭدىن مەككە شەھرى بىلەن ھەرەمنىڭ ھەممىسى مەقسەت قىلىنىدۇ. ھەرەم بىلەن ئۇنىڭ چېگرىسىنىڭ ئىچىدىكى جايلارنىڭ ھەممىسى ھەرەم ھېسابلىنىدۇ. ھەرەمنىڭ چېگرىسىنى تۇنجى بولۇپ سىزغان كىشى ئىبراھىم ئەلەيهىسسالام بولۇپ، پەرىشتە جىبرىئىلنىڭ كۆرسەتمىسىگە ئاساسەن سىزىپ چىققان. پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيهىسسالام مەككە پەتھە قىلىنغاندىن كېيىن تەمىم ئىبنى ئەسەد ئەل خۇزائىي دېگەن كىشىنى ئەۋەتىپ ھەرەمنىڭ چېگرىسىنى قايتىدىن يېڭىلاتقان. ھەرەمنىڭ ھازىرقى چېگرىسى پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام يېڭىلاتقان چېگرىنىڭ ئۆزىدۇر.

ھەرەمنىڭ خۇسۇسىيەتلىرى

ئاللاھ تائالا ھەرەم ئۈچۈن مەخسۇس ئەھكاملار ۋە پرىنسىپلارنى بېكىتكەن. مەسىلەن : ھەرەمنىڭ چېگرىسى ئىچىدىكى جايلاردا ئۇرۇش قىلىش، ھايۋانلارنى، قۇشلارنى ئۆلۈرۈش، ھەرەمنىڭ دەرەخلىرىنى كېسىش، ئۆزى ئۈنگەن ئۆسۈملۈكلەرنى ئۈزۈش قەتئىي مەنئى قىلىنىدۇ. ھەرەمنىڭ ئەڭ ئۇلۇغ تەرىپى شۇكى، ھەرەمدە قىلىنغان ياخشى ئەمەللەرگە ھەسسىلەپ ساۋاب بېرىلىدۇ. ھەتتا پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام مېنىڭ بۇ مەسجىدىمدە بىر ۋاخ

ناماز ئوقۇغاننىڭ ساۋابى باشقا مەسجىدلەردە مىڭ ۋاخ ناماز ئوقۇغاندىن ئەۋزەلدۇر. مەسجىدى ھەرەمدە بىر ۋاخ ناماز ئوقۇشنىڭ ساۋابى باشقا مەسجىدلەردە يۈزمىڭ ۋاخ ناماز ئوقۇغاندىن ئەۋزەلدۇر دېگەن.

ئۆلىمالار بىر ۋاخ نامازغا يۈزمىڭ ۋاخ نامازنىڭ ساۋابى يېزىلىش خۇسۇسىيتى ھەرەمنىڭ ھەممىسنى مەككە شەھرىنى ئۆز ئىچىگە ئالامدۇ ياكى مەسجىدى ھەرەمگىلا خاسمۇ؟ دېگەن مەسىلە ئۈستىدە ئىختىلاپلاشقان. ئەڭ توغرا ۋە دەلىل ــ ئىسپات جەھەتتىن ئەڭ كۈچلۈك قاراش، ھەرەم چېگرىسى ئىچىدىكى جايلارنىڭ ھەممىسنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، دېگەن قاراشتۇر. شۇنداقتىمۇ مەسجىدى ھەرەمنىڭ ئىچىدە ئوقۇلغان نامازنىڭ ئەڭ ئەۋزەل ئىكەنلىكىدە ھېچ ئىختىلاپ يوق. سەئۇدى ئەرەبىستاننىڭ سابىق مۇپتىسى مەرھۇم ئابدۇللا ئىبنى باز مۇنداق دېگەن: ھەرەم چېگرىسىنىڭ ئىچىدىكى جايلارنىڭ ھەممىسى مەسجىدى ھەرەمدىن سانىلىدىغانلىقىغا دالالەت قىلىدىغان ئايەت ۋە ھەدىسلارنىڭ روھىغا ئاساسەن، مەسجىدى ھەرەمدە ئوقۇلغان نامازغا ۋەدە قىلىنغان ھەسسىلەپ ساۋاب ھەرەم چېگرىسىدىكى جايلارنىڭ ئىچىدە ئوقۇلغان نامازلارنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. دۇنيادا مەككىدىكى مەسجىدى ھەرەم بىلەن مەدىنىدىكى پەيغەمبەر مەسجىدىدىن باشقا ھەرەم يوق. پەلەستىندىكى مەسجىدى ئەقسا ئۇلۇغ ۋە بەرىكەتلىك مەسجىد ھېسابلانسىمۇ، ئۇ ھەرەم دېيىلمەيدۇ.

كەبە ۋە ئۇنىڭ تارىخىي باسقۇچلىرى

كەبىنىڭ مۇسۇلمانلار قەلبىدىكى ئورنى

كەبە مۇسۇلمانلارنىڭ قىبلىسى، ئەقىدىنىڭ مۇنارى ۋە ئىبادەتنىڭ رەمزىدۇر. قۇرئان كەرىمدە ئاللاھ ئۇرۇش قىلىش مەنئى قىلىنغان كەبىنى ئىنسانلار ئۈچۈن يۈكسىلىش ۋەسىلىسى قىلدى دېيىلگەن.

كەبە ـ كۇب شەكىللىك ئۆي دېگەن مەنىدە بولۇپ، مەسجىدى ھەرەمنىڭ ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان كۈلرەڭ تاشتىن قۇرۇلغان ئەڭ قەدىمىي ئىبادەت ئۆيىدۇر. كەبە بەيتۇللاھ (ئاللاھنىڭ ئۆيى)، بەيتۇل ئەتىق (قەدىمىي ئۆي) ۋە بەيتۇل ھەرەم (قان تۆكۈش چەكلەنگەن ئۆي) دەپ ئاتىلىدۇ.

ئادەم ئەلەيھىسسالام ئاللاھقا ئىبادەت قىلىش ئۈچۈن كەبىنى بىنا قىلىپ، ئۇنىڭدا بالىلىرى بىلەن بىرگە ئىبادەت قىلىپ ئۆتكەن. بىر ھەدىستە، نۇھ ئەلەيھىسسالام بىلەن ھۇد ئەلەيھىسسالامنىڭ كەبىگە بېرىپ ھەج قىلغانلىقى بايان قىلىنغان. مەلۇمكى، نۇھ ۋە ھۇد ئەلەيھىسسالاملار ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامدىن بۇرۇن ئۆتكەن پەيغەمبەرلەر ئىدى. چوڭ بىر سەلنىڭ كېلىشى سەۋەبلىك كەبە يىقىلىپ يەر بىلەن تەڭ بولۇپ كەتكەن. پەقەت تاملىرىنىڭ ئۇلى قۇم بارخانلىرى ئاستىدا كۆمۈلۈپ قالغان بولۇپ، ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ئوغلى ئىسمائىل ئەلەيھىسسالام بىلەن بىرلىكتە ئاللاھ تائالادىن كەلگەن ۋەھيىگە ئاساسەن كەبىنىڭ ئۇلىنى قايتىدىن قوپۇرغان. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام كەبىنى تۇنجى بىنا قىلغان كىشى ئەمەس، بەلكى كەبىنىڭ ئۇلىنى قۇم بارخانلىرى ئاستىدىن قايتا قوپۇرۇپ چىققان كىشىدۇر. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ئۇلىنى قوپۇرغان كەبىنىڭ ئېگىزلىكى توققۇز گەز تۆت مېتىر ئەتراپىدا ، كەڭلىكى 22 گەز (11 مېتىر ئەتراپىدا) ۋە ئۇزۇنلىقى 32 گەز (15 مېتىر ئەتراپىدا) ئىدى.

كەبىنىڭ ئۈستى ئوچۇق، ئىككى جايدىن كىرىش ئېغىزى بولۇپ، ئىشىك بېكىتىلمىگەن. ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ھەجەرۇل ئەسۋەدنى كەبىنى تاۋاپ قىلىشتا باشلايدىغان ئورۇن سۈپىتىدە ھازىرقى ئورنىغا بېكىتكەن.

كەبىنىڭ رېمونت قىلىنىش باسقۇچلىرى

ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامدىن كېيىن ئەمالىقەلەر، كېيىنچە جۇرھۇملار، ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ 5 ـ بوۋىسى قۇسەي ئىبنى كىلاب كەبىنى بىر قانچە قېتىم رېمونت قىلىدۇ. مەككىنى سەل بېسىش سەۋەبلىك كەبىنىڭ بىر بۆلۈكى يىقىلىپ كەتكەندە، ئەرەبلەرنىڭ قۇرەيش قەبىلىسىدىكىلەر قايتا رېمونت قىلىش قارارىغا كەلگەن بولسىمۇ، كەبىنى يىقىتىشتىن قورقىدۇ. كەبىنى يىقتسا ئۇلارغا ئاللاھنىڭ ئازابى كېلىشىدىن قورقۇپ ئىككىلىنىپ قالىدۇ. شۇ ۋاقىتتا ۋەھەب ئىبنى ئەمر دېگەن كىشى ئوتتۇرىغا چۈشۈپ « بىز پەقەت ياخشى ئىشنى نىيەت قىلدۇق ئاللاھ بىزنىڭ ياخشى نىيىتىمىزنى بىلىدۇ» دەيدۇ ۋە كەبىنىڭ بىر تەرىپىنى چېقىپ تاشلايدۇ. باشقىلار ئۇنىڭغا بىر بالايى ـ ئاپەت يېتىشىنى كۈزىتىپ تارقىلىپ كېتىدۇ. ئەتىسى قارىسا كەبىنى يىقىتقان ۋەھەب ئىبنى ئەمرگە ھېچ نەرسە بولمىغانلىقىنى كۆرۈپ، ھەممە بىرلىكتە كەبىنى يىقىتىپ تاشلايدۇ. شۇنىڭ بىلەن كەبىنى قايتا بىنا قىلىش سەپەرۋەرلىكى باشلىنىپ ھەر بىر قەبىلە كەبىنىڭ بىر تەرىپىنى بىنا قىلىشنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىپ كەبىنى پۈتتۈرۈپ چىقىدۇ.

ھەجەرۇل ئەسۋەدنى ئورنىغا قويۇش قىسسىسى

ھەجەرۇل ئەسۋەدنى ئۆز ئورنىغا قويۇش ۋاقتىدا قەبىلىلەر ئوتتۇرىسىدا قاتتىق جەڭگى ـ جېدەل يۈز بېرىدۇ. ، ھەر قەبىلە ھەجەرۇل ئەسۋەدنى ئورنىغا ئۆزى قويۇشتىن ئىبارەت بۇ چوڭ شەرەپنى تالىشىپ ھەتتا ئۇرۇش چىقىشقا ئاز قالىدۇ. شۇ ۋاقىتتا ئەبۇ ئۇمەييە ئىبنى مۇغىرە ئەل مەخزۇمي دېگەن كىشى بۇ تالاش تارتىشنى ھەل قىلىش ئۈچۈن مەسجىدى ھەرەمنىڭ ئىشىكىدىن كىم دەسلەپ كىرسە شۇنىڭ ھۆكۈم قىلىشى بويىچە ئىش قىلىشقا رازى بولۇش تەكلىپىنى ئوتتۇرىغا قويىدۇ. بارچە قەبىلە ئۇنىڭ بۇ تەكلىپىنى قوبۇل قىلىپ ھەرەمگە كىم ئاۋۋال قەدەم باسىدۇ، دەپ كۈتۈپ تۇرىشىدۇ. شۇ ئارىدا دەل مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام كىرىپ كېلىدۇ. ئۇلار مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى كۆرگەن ھامان ھەممىسى بىر ئاۋازدا « بۇ راستچىل كىشى، بۇ مۇھەممەد، بىز ئۇنىڭ ھۆكۈم قىلىشىغا رازىمىز» دەپ ۋارقىرىشىدۇ. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا مەسىلە چۈشەندۈرۈلگەندىن كېيىن، ئۇلارغا بىر كىيىم ئېلىپ كېلىشنى بۇيرۇيدۇ. ئۇلار بىر كىيىم كەلتۈرگەندىن كېيىن، كىيىمنى يېيىپ ھەجۇرۇل ئەسۋەدنى ئوتتۇرىسىغا قويۇپ : « ھەر قەبىلىدىن بىر كىشى بۇ كىيىمنىڭ بىر تەرىپىنى تۇتسۇن» دەيدۇ. ئۇلار ھەجەرۇلئەسۋەدنى كۆتۈرۈپ كەبىنىڭ شەرق تەرىپىدىكى ئورنىغا ئېلىپ كېلىشكەندە، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام مۇبارەك قوللىرى بىلەن ھەجەرۇلئەسۋەدنى ئېلىپ ئورنىغا قويىدۇ. شۇنىڭ بىلەن كەبىنىڭ نۆۋەتتىكى بىناسى ئاخىرلىشىدۇ، جېدەل ـ ماجىرالارنىڭ ئالدى ئېلىنىدۇ.

ھوجرە قىسسىسى

ھوجرە ـ كەبىنىڭ شىمال تەرىپىدىكى يېرىم دۈگىلەك تام بىلەن كەبىنىڭ ئارىلىقىدىكى

بوش جاي بولۇپ، بەزى رىۋايەتلەردە، ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام بۇ جاينى ئوغلى ئىسمائىل ئەلەيھىسسالام بىلەن ئۇنىڭ ئانىسى ھاجەر ئىككىسىگە يېتىپ قوپۇش ئۈچۈن سېلىپ بەرگەن ئۆي ئىدى، دېيىلىدۇ. شۇڭا ئۇ ھوجرە ئىسمائىل، ئىسمائىلنىڭ ئۆيى دەپ ئاتالغان، ئەمما توغرىسى بۇ جاي ئىسمائىل ئەلەيھىسسالامدىن بىر قانچە ئەسىر كېيىن، قۇرەيش قەبىلىسى كەبىنى رېمونت قىلغىنىدا، ھالال مەبلەغ يېتىشمىگەنلىكتىن كەبىنىڭ شىمال تەرىپىدىن ئۈچ مېتىر جايىنى چىقىرىۋېتىپ ئۇنىڭ ئەتراپىنى يېرىم دۈگىلەك تام بىلەن قورشىغان شۇڭا بۇ جاي كەبىدىن ھېسابلىنىدۇ. بۇ تام ھازىر ھەتىم دەپ ئاتىلىدۇ. شۇنداق قىلىپ كەبىنىڭ ئېگىزلىكىنى 18 گەز (توققۇز مېتىر) ئەتراپىدا كۆتۈرىدۇ. كەڭلىكىدىن ئۈچ مېتىر قىسقارتىدۇ. ئۆستىنى ياغاچ بىلەن ياپىدۇ ۋە ئىككى ئىشىكنىڭ بىرىنى يېپىۋېتىپ بىر ئىشىكنىلا قالدۇرۇپ قويىدۇ . بەزى ئۆلىمالار ھوجرەنىڭ ھەممىسى كەبىدىن ئەمەس، پەقەت كەبىدىن چىقىرىۋېتىلگەن ئۈچ مېتىر جايىلا كەبىدىن سانىلىدۇ، دەپ قارايدۇ. شۇڭا ھوجرەنىڭ ئىچىدىن تاۋاپ قىلغان كىشىنىڭ قىلغان تاۋپىي ئادا تاپمايدۇ. چۈنكى ئۇ كەبىنىڭ ئىچىدىن تاۋاپ قىلغان بولىدۇ. ھوجرەنىڭ ئىچىدە پەرز ناماز ئوقۇسا ئادا تاپمايدۇ .

كەبىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى رېمونت قىلىنىشى

ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام كەبىنىڭ ئۇلىنى قايتا تۇرغۇزۇپ رىمونت قىلىپ چىققان ئاشۇ ئۇزۇن تارىخ جەريانىدا ئەمالىقلەر ۋە جۇرھۇملار بىر قانچە قېتىم كەبىنى رېمونت قىلغان ئىدى. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام دۇنياغا كېلىشتىن 5 يىل بۇرۇن قۇرەيش قەبىلىسى كەبىنى يىقىتىپ تاشلاپ قايتىدىن رېمونت قىلغان. شۇ ۋاقىتتىن بىرى داۋاملىق تۈردە رېمونت قىلىنىپ 1979 ـ يىلى ئەڭ ئاخىرقى رېمونتى ئەمەلگە ئاشقان. كەبىنىڭ ئىچى ھەر يىلى قەمەرىيە ئايلىرىدىن شەئىباندا (8 ـ ئاي) بىر قېتىم، زۇلھەججەدە (12ـ ئاي) يەنە بىر قېتىم جەمى ئىككى قېتىم يۇيۇلىدۇ. يۇيۇشتا زەمزەم سۈيى، گۈل سۈيى ۋە خۇشپۇراقلىق ئەتىرلەر ئىشلىتىلىدۇ. يۇيۇپ قۇرۇتۇلغاندىن كېيىن، ئۆستىگە قىممەتلىك خۇشپۇراقلىق ماددىلار چېچىلىدۇ. كەبىنىڭ ئىچىنى تازىلاشقا ئىشلىتىلگەن سۈپۈرگە، چېلەك ۋە لۆڭگە قاتارلىقلار مۇراسىمغا قاتناشقان يۇقىرى دەرىجىلىك ئەمەلدارلارغا تەۋەرۈك قىلىپ ساقلىشى ئۈچۈن ھەدىيە قىلىنىدۇ. كەبىنىڭ ئىشىكى كەبىنىڭ شەرق تەرىپىگە جايلاشقان ۋە يەر يۈزىدىن ئىككى يېرىم مېتىر ئېگىزلىكتىكى ئالتۇن ئىشىكتۇر. ئىشىكنىڭ ئېگىزلىكى ئۈچ مېتىر ئالتە سانتىمېتىر، كەڭلىكى بىر مېتىر 68 سانتىمېتىر كېلىدۇ. بۇ ئىشىك ھىجرىيە 1399 ـ يىلى 22 ـ زۇلقەئدە (مىلادىيە 1979 ـيىلى 14 ـ ئۆكتەبىر) كۈنى 280 كىلوگرام ساپ ئالتۇندىن ياسىلىپ ھازىرقى ئورنىغا قويۇلغان.

مۇلتەزەم

مۇلتەزەم ـ كەبىنىڭ ئىشىكى بىلەن ھەجەرۇل ئەسۋەد ئوتتۇرىسىدىكى جاي. كەڭلىكى ئىككى مېتىر كېلىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ھەدىستە مۇلتەزەم دۇئا ئىجابەت بولىدىغان جايدۇر. بۇ جايدا ئاللاھقا دۇئا قىلغان كىشىنىڭ دۇئاسى ئىجابەت بولىدۇ دەپ كۆرسەتكەن .

ھەتىم

ھەتىم -كەبىنىڭ شىمال تەرىپىدىكى ھوجرەنىڭ ئەتراپىغا قوپۇرۇلغان يېرىم دۈگىلەك تام بولۇپ، تاۋاپ قىلغۇچىلار بۇ تامنىڭ سىرتىدىن قىلىدۇ. بۇ تام ئاق مەرمەردىن ياسالغان. ئېگىزلىكى بىر مېتىر 30 سانتىمېتىر، تام يۈزىنىڭ كەڭلىكى بىر مېتىر بەش سانتىمېتىر كېلىدۇ .

كەبىنىڭ يوپۇقى

بەزى تارىخىي مەنبەلەر كەبىگە تۇنجى بولۇپ يوپۇق ياپقان كىشىنىڭ ئىسمائىل ئەلەيھىسسالام ئىكەنلىكىنى سۆزلىسە، بەزى مەنبەلەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەجدادلىرىدىن ئەدنان دېگەن كىشىنىڭ ئەڭ دەسلەپ كەبىگە يوپۇق ياپقانلىقىنى سۆزلەيدۇ. ئەمما، ئىشەنچلىك رىۋايەتلەر كەبىگە مىلادىيە 350 -يىلى تۇببە ئەبۇ كەرەب دېگەن كىشىنىڭ تۇنجى بولۇپ يوپۇق ياپقانلىقىنى سۆزلەيدۇ. شۇ تارىختىن بىرى_ كەبىگە يوپۇق يېپىش ئىشى داۋام قىلىپ كەلگەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ 5 - بوۋىسى قۇسەي ئىبنى كىلابنىڭ زامانىغا كەلگەندە، كەبىگە ھەر يىلى بىر قېتىم يوپۇق يېپىش مۇراسىمى يولغا قويۇلغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەككىنى فەتھى قىلغاندىن كېيىن كەبىگە يەمەندە توقۇلغان يوپۇق يېپىلغان. كېيىن بىرىنچى خەلىپە ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ بۇ ئىشنى داۋاملاشتۇرغان. ئىككىنچى خەلىپە ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ زامانىغا كەلگەندە، كەبىگە ياپىدىغان يوپۇقنى مىسىردا توقۇتۇپ كېلىشكە باشلىغان. مىسىر شۇ زاماندىن تاكى 1962 - يىلىغىچە ھەر يىلى كەبىگە يوپۇق يېپىش شەرىپىگە نائىل بولۇپ كەلگەن ئىدى. 1962- يىلى يوپۇقنى توقۇش فابرىكىسى سەئۇدى ئەرەبىستانىدا قۇرۇلغاندىن كېيىن، كەبىگە يوپۇق يېپىش شەرىپى سەئۇدى ئەرەبىستان ھۆكۈمىتىنىڭ قولىغا ئۆتكەن. كەبىنىڭ يوپۇقى يىلدا بىر قېتىم يەڭگۈشلىنىدۇ. كەبىنىڭ ئالماشتۇرۇلغان كونا يوپۇقى پارچە پارچە قىلىنىپ مۇسۇلمان دۆلەتلەردىن كەلگەن مۇناسىۋەتلىك كاتتا شەخسلەرگە ھەدىيە قىلىنىدۇ. ھەر يىلى ھىجرىيە (زۇلھەججە) 12 -ئاينىڭ 1 -كۈنى كەبىگە يوپۇق يېپىش مۇراسىمى ئۆتكۈزىلىدۇ. مۇراسىمغا مەككە مۇكەررەمە رايونىنىڭ ئەمىرى مۇتلەق ئىشتىراك قىلىدۇ.

كەبىنىڭ يوپۇقىنىڭ خىراجىتى

كەبىنىڭ يوپۇقى ئەزەلدىن مىسىر ھۆكۈمىتىنىڭ خىراجىتى بىلەن ئەمەس بەلكى كەبە ئۈچۈن ئاتالغان مەخسۇس ۋەقپېتىن خىراجەت قىلىناتتى. ئۆز ۋاقتىدا پادىشاھ ئىسمائىل قەلاۋۇن مىسىردىن ئۈچ يېزىنى سېتىۋېلىپ ئۇنىڭ پۇلىنى كەبىنىڭ يوپۇقىنى توقۇش ئىشىغا ۋەقپ قىلغان. كېيىنچە ئوسمان ئىمپېرىيىسىنىڭ پادىشاھى سۇلتان سەلىم يەنە يەتتە يېزىنى سېتىۋېلىپ ئۇنىمۇ كەبىنىڭ يوپۇقىنى توقۇش ئىشىغا ۋەقپ قىلغان ئىكەن. كېيىن مۇھەممەد ئەلى پاشا مىسىردا ھاكىمىيەت يۈزگۈزگەندە، مىسىر ھۆكۈمىتى تەركىبىدە كەبىنىڭ يوپۇقىنى توقۇش مۇئەسسەسەسى قۇرغان. شۇندىن بىرى كەبىنىڭ يوپۇقىنى توقۇش ۋە ئەۋەتىش ئىشلىرى مىسىر ھۆكۈمىتىنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكەن.

كەبىنىڭ يوپۇقىنى توقۇش فابرىكىسى

كەبىنىڭ يوپۇقىنى توقۇش فابرىكىسى 1962 - يىلى مەككە مۇكەررەمە شەھرىدە قۇرۇلۇپ، شۇ يىلى سەئۇدى ئەرەبىستانىدا تۇنجى قېتىم توقۇپ چىقىلغان. يوپۇق كۆتۈلگەندىنمۇ

ئالاھىدە ئېسىل ۋە كۆركەم بولۇپ چىققان. ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ قارغىلىق ناھىيىسىدىن كەلگەن ئابدۇرېھىم ئەمىن دېگەن كىشى كەبىنىڭ يوپۇقىنى توقۇش فابرىكىسىدا خەتتات بولۇپ ئىشلىگەن، كېيىنچە شۇ فابرىكىنىڭ باشلىقى بولغان ۋە كەبىنىڭ ئالتۇن ئىشىكىدىكى خۇشخەتلەرنى ئۇز قولى بىلەن يازغان. فابرىكىدا ئىشلەيدىغانلارنىڭ ئومۇمى سانى 240 كىشى بولۇپ، كەبىنىڭ يوپۇقىنىڭ پۈتۈپ چىقىشى ئۈچۈن ئىشچىلارنىڭ مائاشى ۋە كېرەكلىك خام ئەشيا چىقىملىرىنىڭ ھەممىسىنى قوشقاندا يىلىغا 17 مىليون ريال 4.5 مىليون ئامېرىكا دوللىرى سەرپ قىلىنىدۇ.

كەبىنىڭ يوپۇقىنىڭ رەڭگى ۋە شەكلى

كەبىگە يوپۇق يېپىش پائالىيىتى باشلانغان ئۇززۇن ئەسىرلىك تارىختىن بېرى ھەر يىلى كەبىگە يېپىلىپ كەلگەن يوپۇقلار يوپۇقلارنى تەييارلىغۇچىلارنىڭ خاھىشى بويىچە ھەرخىل شەكىلدە ۋە ھەرخىل رەڭدە ۋە ھەرخىل ماتېرىيالدا توقۇلۇپ كەلگەن. پەقەت ئابباسىيلار خەلىپىسى ناسىرنىڭ زامانىغا كەلگەندە كەبىگە يېپىلىدىغان يوپۇقنىڭ قارا رەڭلىك يىپەكتىن توقۇلۇشى قانۇنلاشتۇرۇلىدۇ. شۇندىن بېرى تا ھازىرغىچە كەبىنىڭ يوپۇقى قارا رەڭلىك يىپەكتىن توقۇلۇپ كەلمەكتە.

كەبىنىڭ ھازىرقى يوپۇقى

مەسجىدى ھەرەمگە كىرگەن كىشىنىڭ كۆزىگە ئەڭ ئالدى بىلەن ھەرەمنىڭ ئوتتۇرىسىدا قەد كۆتىرىپ تۇرغان كەبە چېقىلىدۇ. كەبىگە قارا رەڭلىك يىپەك يوپۇق يېپىلغان. يوپۇقنىڭ ئوتتۇرىسىغا 47 مېتىر ئۇزۇنلۇقتا، 14 مېتىر 95 سانتىمېتىر كەڭلىكتە، ئالتۇندىن ھەل بېرىلگەن 120 كىلوگرام كۇمۇش يىپ بىلەن «قۇرئان كەرىم» ئايەتلىرى كەشتىلەنگەن.

مەقامۇ ئىبراھىم

مەقامۇ ئىبراھىم ـ ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام كەبىنى بىنا قىلغان ۋاقىتدا دەسسەپ تۇرغان ئاق، قارا ۋە سېرىق ئۈچ خىل رەڭگە مايىل بولغان تۆت چاسىلىق يۇمشاق سۇ تېشى بولۇپ، ئۇزۇنلىقى تەخمىنەن يېرىم مېتىر كېلىدۇ. ئورنى كەبىنىڭ شەرق شىمال تەرىپىگە جايلاشقان. مەقامۇ ئىبراھىم دېيىلگەن بۇ تاشتا ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ قەدىمىنىڭ ئىزى چۈشۈرۈلگەن مۆجىزە باردۇر. ئاللاھ تائالا ئۇز قۇدرىتى بىلەن ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇبارەك ئىككى پۇتى دەسسەپ تۇرغان تاشنى يۇمشىتىپ بەرگەن. نەتىجىدە، ئۇنىڭ ئىككى پۇتى تاشنىڭ ئىچىگە پېتىپ كىرىپ كەتكەن بولۇپ، ئىككى پۇتىنىڭ ئىزى ھەتتا بارماقلىرى بىلەن ناھايىتى ئوچۇق ھالدا تاشقا چۈشۈپ قالغان ۋە ھازىرغىچە شۇ پېتى ساقلىنىپ كەلمەكتە. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە ماقامۇ ئىبراھىمنى نامازگاھ قىلىڭلار دەپ ئەمر قىلىش ئارقىلىق ھەرەمگە كەلگۈچىلەرنى ئۇنىڭ ئارقىسىدا تۇرۇپ ناماز ئوقۇشقا بۇيرىغان. شۇڭا كەبىنى تاۋاپ قىلغان ھەر قانداق كىشىنىڭ مەقامۇ ئىبراھىمنىڭ ئارقىسىدا تۇرۇپ ئىككى رەكئەت تاۋاپ نامىزى ئوقۇشى مۇستەھەب تەكىتىسىز سۈننەتتۇر .

مەقامۇ ئىبراھىمدىكى گۈمبەزنىڭ ئېلىپ تاشلىنىشى

مەقامۇ ئىبراھىم مىستىن ياسالغان تۆت چاسىلىق چوڭ بىر رېشاتكىنىڭ ئىچىدە ئىدى، ئۇستىدە تۆت تۈۋرۈك كۆتۈرۈپ تۇرىدىغان چوڭ گۈمبەز بار ئىدى. بۇ ئورۇن كەبىنىڭ يېنىدىن

كۆپ يەرنى ئىگىلىۋالغانلىقتىن، ھاجىلار سانىنىڭ كۈندىن ـــ كۈنگە كۆپىيىپ بېرىشى بىلەن كەبىنى تاۋاپ قىلىش ئىشلىرىدا تارچىلىق كۆرۈلۈشكە باشلايدۇ. شۇنىڭ بىلەن مەقامۇ ئىبراھىمنى باشقا جايغا يۆتكىۋېتىپ كەبىنىڭ ئەتراپىنى ئازادىلاشتۇرۇش پىكرى ئوتتۇرىغا چىقىدۇ. بۇ پىكىر دەسلەپ ئوتتۇرىغا قويۇلغاندا ئۆلىمالار بۇ مەسىلە ئۈستىدە ئىختىلاپلىشىدۇ. بەزىسى بۇ پىكىرگە قوشۇلىدۇ. بەزىسى ئۇنىڭغا قارشى چىقىدۇ. مەككە مۇكەررەمە شەھرىدىكى ئىسلام دۇنيا ئىتتىپاقى ھىجرىيە 1384 ـ يىلى 25 ـ زۇلھەججە مىلادىيە 1965 ـ يىلى 27 ـ ئاپرېل كۈنى مەقامۇ ئىبراھىمنى يۆتكىمەستىن ئۆز ئورنىدا قالدۇرۇش ۋە ئۇنىڭدىكى رېشاتكا، گۈمبەز ۋە باشقا ئارتۇق نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئېلىپ تاشلاپ، مەقامۇ ئىبراھىمنى نەپىس ئەينەكتىن ياسالغان چاققان شېشىنىڭ ئىچىگە ئېلىپ قويۇش ھەققىدە مەخسۇس قارار چىقىرىدۇ. ھىجرىيە 1387ـ يىلى رەجەب 1967 ـ يىلى ئۆكتەبىر ئېيىدا بۇ قارار ئەمەلگە ئاشىدۇ. ھىجرىيە 1418 ـــ يىلى مىلادىيە 1997 ـ يىلىغا كەلگەندە، مەقامۇ ئىبراھىم ھازىرقى شەكلىدە ئالتۇن يالىتىلغان مىس رېشاتكىنىڭ ئىچىگە ئېلىنىپ، ئەتراپىغا خرۇستال ۋە ئىسسىققا ھەم چېقىلىشقا قارشى كۈچلۈك نەپىس ئەينەك بىلەن قورشىۋېتىلىدۇ .

زەمزەم سۈيى

زەمزەم سۈيى ـ ئاللاھ تائالا ئىسمائىل ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىككى پۇتى ئاستىدىن چىقىرىپ بەرگەن مۇبارەك سۇدۇر.

مىلادىيەدىن تەخمىنەن 2000 يىللار ئىلگىرى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ئاللاھ تائالانىڭ ئەمرى بىلەن ئايالى ھاجەر بىلەن ئوغلى ئىسمائىل ئەلەيھىسسالامنى شۇ ۋاقىتتىكى سۇسىز، گۈل ـــ گىياھسىز، قاقاسلىق چۆل مەككىگە ئېلىپ كېلىپ قويۇپ كېتىپ قالىدۇ. ھاجەر سۇ ئىزدەپ سافا بىلەن مەرۋە ئىككى تاغ ئوتتۇرىسىدا يۈگۈرگەن بولسىمۇ سۇ تاپالمايدۇ. ئىسمائىل ئەلەيھىسسالام قاتتىق ئۇسسۇزلىقتىن قىينالغان ۋاقىتدا ئۇنىڭ ئىككى تاپىنىنىڭ ئاستىدىن بۇلاق چىقىدۇ. ئانىسى ھاجەر زەمزەم سۇنى كۆرۈپ قاتتىق خوشال بولىدۇ ۋە سۇنى بېكار ئېقىپ كەتمىسۇن دەپ زەمزەم سۈيى توختا دەيدۇ. شۇندىن بىرى بۇ سۇ زەمزەم دەپ تونۇلىدۇ.

قۇدۇقنىڭ قايتىدىن ئېچىلىشى ۋە ئورنى

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام دۇنياغا كېلىشتىن ئىلگىرى بوۋىسى ئابدۇلمۇتتەلىب چۈشىدە بىر كىشىنىڭ ئۇنى زەمزەم قۇدۇقىنىڭ ئورنىنى كۆرسەتكەنلىكىنى ۋە ئۇجايىنى ئېچىشنى تەۋسىيە قىلغانلىقىنى كۆرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئابدۇلمۇتتەلىب زەمزەم قۇدۇقىنىڭ ئورنىنى كولاشقا باشلايدۇ. ئاخىرىدا زەمزەم سۈيىنى چىقىرىدۇ. شۇندىن بىرى زەمزەم سۈيى چىقىشقا داۋام قىلىپ كەلمەكتە.

زەمزەم قۇدۇقى مەسجىدى ھەرەمنىڭ سەيناسىدىكى مەقامۇ ئىبراھىمنىڭ جەنۇب تەرىپى ۋە ھەجەرۇل ئەسۋەدنىڭ ئۇدۇلىغا جايلاشقان. كەبىدىن 21 مېتىر ۋە ھەجەرۇل ئەسۋەدتىن 18 مېتىر يىراقلىقتا بولۇپ، چوڭقۇرلىقى 43 مېتىر كېلىدۇ. قۇدۇقنىڭ تېگىدە ئۈچ دانە بۇلاق بار. بۇلارنىڭ بىرى ھەجەرۇل ئەسۋەدنىڭ يېنىدا، يەنە بىرى سافا تېغىنىڭ يېنىدا، ئۈچىنچىسى مەرۋەنىڭ يېنىدىدۇر.

بۇرۇن زەمزەم قۇدۇقىنىڭ ئىككى كۆلچىكى بار بولۇپ، بىرى زەمزەم قۇدۇقى بىلەن ھەجەرۇل ئەسۋەدنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئىدى. كىشىلەر بۇ جايدىن زەمزەم ئىچەتتى. يەنە بىرى سافا تەرەپكە ئېقتتۇېتىلگەن بولۇپ، كىشىلەر ئۇنىڭدىن تاھارەت ئالاتتى. كېيىنچە، كەبىنى تاۋاپ قىلغۇچىلارغا قىستىلاڭغۇ بولۇپ قالغانلىق سەۋەبتىن، زەمزەم كۆلچەكلىرى تاقىۋېتىلىپ، كەبىنىڭ ئەتراپىدىكى مەيدانىنىڭ ئاستىغا كىشىلەر پەلەمپەي بىلەن كىرىپ ئىچىدىغان قىلىپ كرانلار جۈمەكلەر بېكىتىلدۇ. 2003 - مىلادىيە يىلىغا كەلگەندە ھەرەمنىڭ سەيناسىنى ئازادىلەشتۇرۇش مەقستى بىلەن زەمزەم قۇدۇقىغا چۈشىدىغان ئېغىز تاقىۋېتىلىپ، زەمزەم سۈيى سەينانىڭ يان تەرىپىدىن تۇرۇبىلار ئارقىلىق چىقىرىپ قويۇلدى.

زەمزەم سۈيىنىڭ خۇسۇسىيەتلىرى

ئادەتتىكى سۇلارنى ئۇنىڭغا ساقلىغۇچى ماددىلارنى ئارىلاشتۇرماستىن ئۇزۇن مۇددەتلىك ساقلىغاندا ئۇنىڭ تەمى بۇزۇلىدۇ. ئەمما زەمزەم سۈيى بۇنىڭ ئەكسىچە بولۇپ، بىرخىل تەمى بىلەن داۋام قىلىدۇ. زەمزەم سۈيىنىڭ تەمى دۇنياۋى بىر تەم بولۇپ، بېرەر قېتىم زەمزەم سۈيى ئىچكەن ئادەم ئۇنىڭ تەمىنى بىلىۋالىدۇ، قايتا ئىچكىنى ھامان ئۇنى پەرق ئېتەلەيدۇ. زەمزەم سۈيىنى دۆلەتلەر ئارا يۆتكەش ۋە ئۇزۇن مۇددەت ساقلاش بىلەنمۇ ئۇنىڭ تەمى قەتئى ئۆزگەرمەيدۇ. بۇ دىگەنلىرىمىز نەزەرىيە ياكى قەدىمقى كىتابلارنىڭ خەۋىرى ئەمەس، بەلكى تەجرىبە ۋە ئىلمىي تەتقىقاتلارنىڭ يەكۇنىدۇر. زەمزەم سۈيى ئۇزاق ئۆتمۈشلەردىن بىرى بۇ قاقاسلىق چۆل رايونغا كەلگۈچىلەرنى ئۇسسۇزلۇقتا قاندۇرۇپ ۋە ئۇلارنىڭ ئىشتىھاسىنى ئۆزىگە جەلب قىلىپ كەلمەكتە. زەمزەم سۈيىنىڭ بەزى كېسەللىكلەرگە شىپا بولغانلىقى توغرۇلۇق يېزىلغان ئىلمىي ماقالىلارمۇ ئاز ئەمەس. ھازىرغىچە زەمزەم سۈيى زىيان قىلغان بېرەر جانلىق كۆرۈلمىگەن.

زەمزەم سۈيىنىڭ مۆجىزىسى

21 - ئەسىرنىڭ بىئولوگىيە ئالىملىرى زەمزەم سۈيىنىڭ تا قىيامەتكىچە سىرىنى بىلگىلى بولمايدىغان مۆجىزىگە ئىگە ئىكەنلىكىنى ۋە دۇنيادا ھېچقانداق بىر سۇنىڭ پاكلىقتا ۋە سۈزۈكلۈكتە زەمزەم سۈيى ئېرىشكەن خۇسۇسىيەتلەرگە يېتەلمەيدىغانلىقىنى سۆزلىمەكتە. قىسقىسى، زەمزەم سۈيى مىڭلارچە يىللاردىن بىرى مقدارى ئازىيىپ كەتمەستىن ياكى ئېتىلىپ چىقىپ پالاكەت تۇغدۇرماستىن بىر خىل چىقىپ كەلمەكتە. 1971 -يىلى سەئۇدى ئەرەبىستانىنىڭ سابىق پادىشاھى فەيسەلنىڭ زامانىدا تىببىي مۇتەخەسسىسلەردىن بىرى ياۋروپا نەشرىيات مەركىزىگە: « زەمزەم سۈيىنى ئىچىشكە بولمايدۇ، چۈنكى كەبىنىڭ ئورنى دېڭىز يۈزىدىن تۆۋەن ئورنىغا جايلاشقان. ھەمدە مەككە شەھرىنىڭ تۇربا سۇلىرىنىڭ ھەممىسى بىر يەرگە توپلىنىدۇ ۋە زەمزەم سۈيىگە ئارىلىشىپ كېتىدۇ.» دېگەن مەزمۇندا بىر چارچە دوكلات يوللايدۇ. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان پادىشاھ فەيسەل سەئۇدى ئەرەبىستانىنىڭ زىرائەت ۋە سۇ ئىنشائات مىنىستىرلىكىگە پەرمان چۈشۈرۈپ، زەمزەم سۈيىدىن ياۋروپا تەجرىبخانىسىغا ئەۋەتىشنى بۇيرۇيدۇ. مۇتەخەسسىسلەر مەككىگە يېتىپ كېلىپ زەمزەم قۇدۇقىنىڭ تېگىدىكى بۇلاقلىرىنى ئىزدەشكە كىرىشىدۇ. لېكىن ئۇلار زەمزەم قۇدۇقىنىڭ مەنبەئىنى تاپالمايدۇ. ئاخىرىدا، قۇدۇق سۈيىنى موتورنىڭ ياردىمى بىلەن سىرتقا شوراپ

چىقارغاندىن كېيىن، قۇدۇق سۈيىنىڭ يان تەرەپلىرىدىن ئەمەس، بەلكى قۇدۇقنىڭ تېگىدىكى قۇملار ئاستىدىكى بۇلاقلاردىن چىقىۋاتقانلىقىنى كۆرىدۇ. شۇنداقلا زەمزەم قۇدۇقىنىڭ ئەتراپى پەقەتلا قۇرۇق، قاقاسلىق ئىكەنلىكىنى ئېنىقلاپ چىقىدۇ. ئاندىن ئۇلار زەمزەم سۈيىدىن نەمۇنە ئېلىپ ياۋروپا تەجرىبىخانىسىغا ئەۋەتىدۇ .

تەتقىقاتچىلارنى ھەيران قالدۇرغان مۆجىزە

مۇتەخەسسىسلەر زەمزەم سۈيىنى ياۋروپا تەجرىبىخانىسىدا تەكشۈرگەندىن كېيىن، زەمزەم سۈيىنىڭ باشقا ئادەتتىكى سۇلار بىلەن بولغان پەرقى ئېنىقلاندى. ياۋروپا تەجرىبىخانىسى زەمزەم سۈيى ئىچىشكە تامامەن بولىدىغان سۇ ئىكەن. زەمزەم سۈيىنى ئىچىشكە بولمايدۇ، دەيدىغان دەۋا ئىلمىي ئاساسى بولمىغان قۇرۇق سەپسەتىدۇر دېگەن، نەتىجىنى ئېلان قىلدى. زەمزەم سۈيىدە كالسىيوم بىلەن مگنىسيوم ماددىلىرى ئادەتتىكى سۇلارنىڭكىدىن ئالاھىدە يوقىرى بولۇپ چىققان. ھاۋانىڭ ئوتتەك ئىسسىق كۈنلىرىدە كەبىنى تاۋاپ قىلغۇچىلارنىڭ زەمزەم سۈيىنى ئىچكەندىن كېيىن باشقىچە روھلىنىپ ۋە جانلىنىپ قالىدىغانلىقىنىڭ سەۋەبى بۇنىڭدىن بايقالغان. بۇنىڭدىن باشقا يەنە زەمزەم سۈيىدە مىكروبلارغا قارشى ناھايىتى كۈچلۈك دەرىجىدە فلورىدا ماددىسى بار ئىكەن. شۇڭا ھەر يىلى مەككىگە كېلىپ توپلىشىدىغان تەخمىنەن 3 مىليون ھاجىنىڭ ھەر خىل يوقۇملىنىشلاردىن ساقلىنىپ قېلىشى ۋە بەزى كېسەللەرنىڭ بۇ جايغا كەلگەندىن كېيىن شىپا تېپىپ قېلىشىنىڭ سىرى زەمزەم سۈيى ئىكەن.

زەمزەم سۈيى ئىچىشنىڭ پايدىسى

ھەج قىلغۇچى، ئۆمرە قىلغۇچى ۋە شۇنداقلا ھەر قانداق مۇسۇلمانىنىڭ زەمزەم سۈيىدىن ئىچىشى مۇستەھەبتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زەمزەم سۈيىدىن ئىچكەنلىكى توغرۇلۇق سەھىھ ھەدىسلەر كۆپ. ئىبنۇ زەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنغان بىر ھەدىستە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام زەمزەم سۈيىنى تەرىپلەپ: زەمزەم سۈيىنى نېمە مەقسەت بىلەن ئىچسە شۇنىڭغا پايدا قىلىدۇ. ئۇ مۇبارەك سۇدۇر، ئۇ ئاچلىقتا تائام، كېسەلگە شىپادۇر ، دېگەن.

19 ـ يۈز يىلنىڭ مەشھۇر ئۆلىماسى ئىبنى قەييىم جەۋزىيە مۇنداق دېگەن: «زەمزەم سۈيىنىڭ كېسەللەرگە قانداق شىپا بولىدىغانلىقىنى تەجرىبە قىلىپ كۆردۇق. مەن زەمزەم سۈيى ئىچىش بىلەن كۆپلىگەن كېسەللىكلەردىن شىپا تاپتىم. ئەتراپىمدا بەزى كىشىلەرنىڭ يېرىم ئاي، ھەتتا ئۇنىڭدىنمۇ كۆپ ۋاقىت ھېچ نەرسە يېمەستىن پەقەت زەمزەم سۈيى ئىچىش بىلەنلا ھېچقانداق ئاچلىق ھېس قىلماستىن ھايات كەچۈرگەنلىكىنى ۋە شۇنداق تۇرۇپمۇ باشقىلارغا ئوخشاشلا تاۋاپ قىلىۋاتقانلىقىنى كۆردۇم.»

قىبلە ۋە ئۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك ئەھكاملار

قىبلە مۇسۇلمانلار ناماز ئوقۇغاندا، دۇئا قىلغاندا يۈزلىنىدىغان تەرەپ. ئۇ بولسىمۇ كەبىدۇر. دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىكى مۇسۇلمان خەلق ناماز، دۇئا ۋە قىبلىگە قاراپ تۇرۇپ بېجىرىلىدىغان بارلىق ئىبادەتلىرىنى شۇ قىبلە تەرەپكە يۈزلىنىپ تۇرۇپ ئادا قىلىدۇ. مۇندىن باشقا مۇسۇلمان ئۆلۈكلەرنى يەرلەشتىمۇ ئۇلارنىڭ يۈزلىرى قىبلىگە قارىتىپ قويۇلىدۇ.

كەبىنى كۆرۈپ تۇرىدىغان ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدا تۇرغان كىشىلەرنىڭ يۈزىنى ۋە كۆكسىنى كەبىگە قارىتىپ تۇرىشى، كەبىنىڭ ئۆزىنى كۆرەلمەيدىغان ۋە يىراقلاردىكى كىشىلەرنىڭ كەبىنىڭ تەرىپىگە يۈزلىنىپ تۇرىشى نامازنىڭ دۇرۇس بولىشىنىڭ شەرتلىرىدىن بىرىدۇر. ئاللاھ تائالا ناماز ئوقۇغاندا، قىبلىگە يۈز كەلتۈرۈشنىڭ شەرت ئىكەنلىكى ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ : «ئى مۆمىنلەر ! قەيەردە بولماڭلار نامازدا يۈزۈڭلارنى مەسجىدى ھەرەم تەرەپكە قىلىڭلار .» پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەككىدىن مەدىنىگە ھىجرەت قىلىپ كەلگەندىن كېيىنمۇ مەككىدىكى ئادىتى بويىچە ئون يەتتە ئاي پەلەستىندىكى مەسجىدى ئەقساغا قاراپ ناماز ئوقۇغان ئىدى. يەھۇدىيلار مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى بىزگە ئەگىشىدۇ. چۈنكى ئۇ بىزنىڭ قىبلىمىزگە ئىرۇسالىمغا قاراپ ناماز ئوقۇيدۇ دەپ ئەيىبلەشكە باشلىغاندا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ناھايىتى پەرىشان بولاتتى ۋە كېچىلىرى سىرتقا چىقىپ ئۈپۈققا قاراپ، قىبلە ھەققىدە ئاللاھ تائالادىن بىرەر ۋەھيى كۈتەتتى.

قىبلىنىڭ كەبىگە ئۆزگەرتىلىشى

ھىجرىيىنىڭ ئىككىنچى يىلى (مىلادىيە 623 م) نىڭ بىر كۈنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلىرى بىلەن مەدىنىدىكى كېيىنچە ئىككى قىبلىلىق مەسجىد (مەسجىدى قىبلەتەين) دەپ تونۇلغان بەنى سەلىمە مەسجىدىدە پېشىن نامىزىدىن ئىككى رەكئەت ئوقۇلۇپ بولغان ۋاقىتتا، پەرىشتە جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام ئاللاھ تائالانىڭ ئەمرى بىلەن مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كېلىپ ئۇنىڭغا ئاللاھ تائالانىڭ : «بىز سېنىڭ كەبە قىبلەڭ بولۇشنى تىلەپ قايتا قايتا ئاسمانغا قارىغانلىغىڭنى كۆرۈپ تۇرىۋاتىمىز. سېنى چوقۇم سەن ياقتۇرىدىغان قىبلىگە يۈزلەندۈرىمىز. نامازدا يۈزۈڭنى مەسجىدى ھەرەم تەرەپكە قىلغىن » دېگەن ۋەھيىسىنى ئېلىپ كېلىدۇ ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى نامازدا تۇرغان پېتى مەسجىدى ھەرەم تەرەپكە بۇراپ قويىدۇ. شۇندىن باشلاپ مۇسۇلمانلار ناماز ۋە دۇئالىرىدا مەسجىدى ھەرەمدىكى قىبلىگە (كەبىگە) قارايدىغان بولىدۇ .

نامازدا قىبلىگە يۈزلىنىشنىڭ سىرى

1. ناماز ئوقۇغان كىشى يۈزىنى كەبە تەرەپكە قارىتىش بىلەن ئۇنىڭ پۈتۈن ئەزالىرى كەبە تەرەپكە يۈزلىنىپ تۇرىدۇ. چۈنكى يۈز بىلەن بەدەن مۇئەييەن بىر تەرەپكە يۈزلەنمەستىن، ئۆز ھالىغا قويۇپ بېرىلىدىغان بولسا، ئىنساننىڭ بارچە ئورگانلىرى خالىغانچە ھەرىكەت قىلىشى، جۈملىدىن كۆز ھەر تەرەپكە قارىشى بىلەن قەلبمۇ شۇلار بىلەن مەشغۇل بولۇپ كېتىپ، نامازنىڭ دۇرۇس يوسۇندا ئادا قىلىنىشىغا ئەلۋەتتە سەلبىي تەسىر بېرىدۇ. شۇڭا قىبلىگە يۈزلىنىش پەرز قىلىنغان بولىشى مۇمكىن.

2 . نامازدا قىبلىگە يۈز كەلتۈرۈش بىلەن ئىنساننىڭ قەلبى ئارام تاپىدۇ ۋە پۈتۈن مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆزئارا قېرىنداش ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدۇرىدۇ. چۈنكى يەر شارىدىكى پۈتۈن مۇسۇلمانلار نامازدا شۇ كەبە تەرەپكە يۈزلىنىدۇ. بۇ ھەرقانداق مۇسۇلمان كىشىنى ئۆزىنىڭ يالغۇز ئەمەسلىكىنى ۋە بۇ ئىبادەتتە پۈتۈن دۇنيا مۇسۇلمانلىرى بىلەن ئورتاق ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدۇرىدۇ.

3. قىبلىگە قاراش ئارقىلىق قەلبنى، ئەقىلنى ۋە پۈتۈن ئەزالارنى ئاللاھقا قۇلچىلىق ئادا

قىلىشتىن ئىبارەت بىر مەقسەتكە قارىتىش بىلەن ئىبادەتنىڭ جەۋھىرى بولغان ئىخلاسنى ھاسىل قىلغىلى بولىدۇ.

4 . قىبلىگە يۈزلىنىش مۇسۇلمانلارنى گەرچە ئۇلار مۇساپە جەھەتتىن بىر بىرىدىن يىراقتا بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ قەلبلىرى بىر ئاللاھقىلا ئىبادەت قىلىشتىن ئىبارەت ئورتاق مەقسەتتە بىر ئىكەنلىكىنى نامايان قىلىدۇ .

ھەجەرۇلئەسۋەد

ھەجەرۇل ئەسۋەد ـ كەبىنىڭ شەرقى جەنۇب تەرىپىدىكى بۇرجىكىگە ئورنىتىلغان، يەر يۈزىدىن ئېگىزلىكى 1.5 (بىر يېرىم) مېتىر كېلىدىغان، كۇمۇش رامكا ئىچىگە ئېلىنغان تۇخۇم شەكىللىك، رەڭگى قىزىلغا مايىل، دىئامېتىرى 30 سانتىمېتىر كېلىدىغان قارا تاشتۇر. ھەجەرۇل ئەسۋەدنى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام كەبىنىڭ ئۇلىنى تۇرغۇزغان ۋاقتىدا، كەبىنى تاۋاپ قىلغۇچىلانىڭ تاۋاپنى باشلاپ ئاخىرلاشتۇرۇشى ئۇچۇن بىر نىشانە ئورنىدا، ھازىرقى ئورنىغا بېكىتكەن. شۇندىن بىرى بۇ تاش كەبىنىڭ شەرقى جەنۇب تەرىپىدىكى ئۆز ئورنىدا تۇرۇپ كەلمەكتە.

ھەجەرۇل ئەسۋەدنى سۆيۈشنىڭ ھۆكمى

كەبىنى تاۋاپ قىلغۇچىلارنىڭ ھەجەرۇل ئەسۋەدنى سۆيۈشى مۇستەھەب. يەنى تەكىتسىز سۈننەتتۇر. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كەبىنى تاۋاپ قىلغىنىدا ھەجەرۇل ئەسۋەدنى سۆيەتتى. بۇ، ئادەم كۆپ بولمىغان ۋە قىستىلاڭغۇ بولمىغان ۋاقىتلاردا شۇنداق. بىر ھەدىستە مۇنداق دەپ كەلگەن. « پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھەجەرۇل ئەسۋەدنى سۆيۈپ تۇرۇپ ئۇزۇن ــ ئۇزۇنغىچە يىغلاپ كەتتى» ئەمما ھەج ۋە رامىزان ئايلىرىغا ئوخشاش ھەرەمدە ئادەم كۆپ، قىستىلاڭغۇ بولغان ۋاقىتلاردا ھەجەرۇل ئەسۋەدنىڭ يېنىغا بارماستىن، يىراقتىن قول ئىشارىتى قىلىپ سالام بېرىش يېتەرلىكتۇر. شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كەبىنى تاۋاپ قىلغان ۋاقتىدا، ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا ، ئەي ئۆمەر ! سەن كۈچلۈك ئادەمسەن، سەن بۇ جىسمىڭ بىلەن ئاجىزلارغا ئەزىيەت يەتكۈزىسەن. ھەجەرۇل ئەسۋەدتە قىستىلاڭغۇ پەيدا قىلما. ھەجەرۇل ئەسۋەدنىڭ يېنىدا بوشلۇق تاپالىساڭ سۆيگىن، بولمىسا تەكبىر ئېيتىپ كېتىۋەرگىن دېگەن .

كەبىنى تاۋاپ قىلغۇچىلارنىڭ بۇ تاشنى سۆيۈشى پەقەت ھۆرمەت يۈزىسىدىن ئىدى. چۈنكى ئاللاھ تائالا بەندىلەرنى كەبىگە ياكى ھەجەرۇل ئەسۋەدكە چوقۇنۇشنى بۇيرىغان ئەمەس، بەلكى ئاللاھ تائالانىڭ ئۆزىگىلا خالىس ئىبادەت قىلىشقا بۇيرىغان. كەبىنى تاۋاپ قىلىش ئاللاھ تائالانىڭ: قەدىمى ئۆي كەبىنى تاۋاپ قىلسۇن ۋە بۇ كەبىنىڭ پەرۋەردىگارىغا ئىبادەت قىلسۇن، دېگەن ئەمرىگە ئاساسەن قىلىنىغاندەك، ھەجەرۇل ئەسۋەدنى سۆيۈشمۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئەگەشكەنلىك ۋە ئۇنىڭ سۈننىتىنى جارى قىلدۇرغانلىق يۈزىسىدىن قىلىنىدۇ. بۇ ئورۇندا ئىككىنچى خەلىپە ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنۇ مەشھۇر سۆزى يېتەرلىك. « ئۇ كەبىدىكى قارا تاشنى تۇتۇپ تۇرۇپ مۇنداق دېگەن. مەن ئەلۋەتتە بىلىمەنكى، سەن كىشىگە پايدا زىيان يەتكۈزەلمەيدىغان بىر تاشسەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ سېنى سۆيگەنلىكىنى كۆرمىگەن بولسام ئىدى، سېنى سۆيمىگەن بولاتتىم.»

ھەجەرۇلئەسۋەدنىڭ بېشىدىن ئۆتكەن ۋەقەلەر

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام پەيغەمبەر بولۇشتىن 5 يىل ئىلگىرى مەككىدىكى قۇرەيش قەبىلىسى كەبىنى قايتا رېمونت قىلغان ۋاقىتدا، قەبىلىلەر ھەجەرۇل ئەسۋەدنى كەبىنىڭ شەرقى جەنۇب تەرىپىدىكى ئورنىغا كۆتۈرۈپ ئاپىرىدۇ. ئاندىن مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام مۇبارەك قوللىرى بىلەن ئۇنى كۆتۈرۈپ ھازىرقى ئورنىغا قويغان. 317 ـ ھىجرىيە (930 م) يىلى قەرامىتە كۇپپارلىرى ھەرەمگە ھۇجۇم قىلىپ، ھەجەرۇل ئەسۋەدنى ھازىرقى سەئۇدى ئەرەبىستانىنىڭ ئەل ئەھسا شەھرىگە ئېلىپ كېتىپ، 339 ـ ھىجرىيە يىلى كەبىدىكى ئۆز ئورنىغا ئەكىلىپ قويغان ئىدى.

ھەجەرۇل ئەسۋەدنىڭ كۈمۈش بىلەن قاپلىنىشى

ھەجەرۇل ئەسۋەدنى تۇنجى بولۇپ كۈمۈش بىلەن قاپلاتقان كىشى ھىجرىيەنىڭ 680 ـ يىللىرىدىكى مەككە ھۆكۈمدارى ئابدۇللا ئىبنى زۇبەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بولۇپ، شۇنىڭدىن كېيىن خەلىپىلەر ۋە بايلار ئۇنى ئالتۇن ۋە كۈمۈشتىن قاپلايدىغان بولغان. سەئۇدى ئەرەبىستانى ھۆكۈمىتىدىن ئىلگىرى ئەڭ ئاخىرقى قېتىم 1331 ـ ھىجرىيە (1903 م) يىلى ھەجەرۇل ئەسۋەدنى خالىس كۈمۈش بىلەنلا قاپلاتقان كىشى سۇلتان مۇھەممەد رىشاد خان ئىدى. 1366ـ ھىجرىيە (1946 م) يىلى ھازىرقى سەئۇدى ئەرەبىستانىنىڭ قۇرغۇچىسى پادىشاھ ئابدۇلئەزىز ھەجەرۇل ئەسۋەدنى رېمونت قىلدۇرغان. ئاندىن 1375ـ ھىجرىيە (1955 م) يىلى پادىشاھ سۇئۇد ئۇنى يېڭى كۈمۈشتىن قايتا قاپلاپ چىققان .

رۇكنى يەمانى

رۇكنى يەمانى ـ كەبىنىڭ جەنۇب تەرىپىدىكى ھەجەرۇل ئەسۋەدكە قاراپ تۇرىدىغان بۇلۇڭى بولۇپ، يەمەن دۆلىتى ئەرەب يېرىم ئارىلىنىڭ جەنۇب تەرىپىدە بولغانلىقتىن ئەرەبلەر جەنۇب تەرەپكە قاراپ تۇرغان ھەرقانداق نەرسىنى يەمەن ياكى يەمان دەپ ئاتايتتى. شۇ سەۋەبتىن بۇ بۇلۇڭ رۇكنى يەمانى جەنۇب تەرەپتىكى بۇلۇڭ دەپ ئاتالغان. ھەجەرۇل ئەسۋەد بىلەن رۇكنى يەمانى ئىككىسىنى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام كەبىنىڭ ئۇلىنى قۇپۇرغاندا بىرگە قوپۇرغان بولۇپ، قالغان شىمال ۋە غەرب تەرەپتىكى ئىككى بۇلۇڭ كېيىن تۇرغۇزۇلغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھەر قېتىم كەبىنى تاۋاپ قىلغىنىدا رۇكنى يەمانىنى مۇبارەك قوللىرى بىلەن سىلايتتى. شۇندىن بىرى ئۇنى سىلاش سۈننەت بولۇپ داۋام قىلغان. رۇكنى يەمانىنى سۆيۈش يوق، پەقەت قول بىلەن سىلىنىدۇ. قول بىلەن تۇتۇشقا ئىمكانىيەت بولمىغاندا قول ئىشارىتى قىلىشقا بولمايدۇ. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنداق قىلمىغان.

مەدىنە مۇنەۋۋەرە شەھرى ھەققىدە مەلۇمات

مەدىنە مۇنەۋۋەرە شەھرى

مەدىنە مۇنەۋۋەرە شەھرى مۇقەددەس ئىككى ھەرەمنىڭ بىرى پەيغەمبىرىمىز ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام مەككىدىن ھىجرەت قىلىپ بېرىپ ھاياتىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر تولۇق ئون يىل ياشىغان ۋە مۇبارەك قەبرە شەرىپى ئورۇن ئالغان جاي.

مەدىنە مۇنەۋۋەرە شەھرىنىڭ نامى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا ھىجرەت قىلىپ بېرىشتىن ئىلگىرى يەسرىب دەپ ئاتىلاتتى. رىۋايەتلەرگە كۆرە، مەشھۇر توپان ۋەقەسىدىن

كېيىن مەدىنىدە دەسلەپ يەرلەشكەن بىر ئەر كىشىنىڭ نامى يەسرىب بولۇپ، شۇ كىشىنىڭ نامى بىلەن ئاتىلىپ كەلگەن ئىكەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھىجرەت قىلىپ بارغىنىدىن كېيىن ئىسلام نۇرى بىلەن يورۇتۇلغان نۇرلۇق شەھەر مەدىنە مۇنەۋۋەرە دەپ ئاتالغان. بۇ شەھەر ئىسلام قۇدرەت تاپقان ۋە ئىسلام ئەھكاملىرى جاكارلانغان شەھەر. تۇنجى ئىسلام دۆلىتىمۇ بۇ شەھەردە دۇنياغا كەلگەن.

مەسجىدى نەبەۋى

مەسجىدى نەبەۋى ــ پەيغەمبىرىمىز ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام مەدىنىگە ھىجرەت قىلىپ بارغىنىدا بىنا قىلغان تۇنجى مەسجىد، ئىككى ھەرەمنىڭ بىرى ۋە ئىبادەت قىلىش ئۈچۈن يىراقلاردىن سەپەر قىلىشقا بولىدىغان ئۈچ چوڭ مەسجىدنىڭ بىرى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دىگەن: ئۈچ مەسجىدكىلا ئىبادەت ئۈچۈن سەپەر قىلىشقا بولىدۇ. ئۇلارنىڭ بىرى، مەسجىدى ھەرەم، يەنە بىرى، مېنىڭ بۇ مەسجىدىم، ئۈچىنچىسى مەسجىدى ئەقسادۇر.

مەسجىدى نەبەۋى ــ پەيغەمبەر شەھرىدىكى بۇ مەسجىد تارىختىن بىرى پەيغەمبەرمەسجىدى دەپ ئاتىلىپ كەلمەكتە. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مەدىنە مۇنەۋۋەرە شەھرىگە بارغاندىن كېيىنكى تۇنجى ئىشى مەسجىد سېلىش بولغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەدىنە مۇنەۋۋەرە شەھرىگە ھىجرەت قىلىپ بارغان كۈنى ئۇنىڭ تۆگىسى شەھەرنىڭ مەركىزىدىكى بىر ئورۇنغا بېرىپ تىز چۆكىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئورۇننى ئېگىسىدىن سېتىپ ئېلىپ مەككىدىن كەلگەن مۇھاجىرلار ۋە مەدىنىلىك ئەنسارلار ھەممە بىر قول بولۇپ بۇ ئورۇنغا مەسجىد سېلىشقا كىرىشىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالاممۇ باشقىلار قاتارىدا مەسجىدنى سېلىش ئىشلىرىدا قاتتىق ئىشلەيدۇ. مەسجىد بىر قانچە ئاي ئىچىدە پۈتۈپ چىقىدۇ. مەسجىدنىڭ قىبلىسى پەلەستىندىكى مەسجىدى ئەقساغا قارايتتى. مەسجىدنىڭ ئۈستى خورما دەرىخىنىڭ شاخلىرى بىلەن يېپىلغان. تۈۋرۈكلىرى خورما ياغاچلىرىدىن، تېگى تاش بىلەن قوپۇرۇلغان. تاملىرى خام قىشلار بىلەن تۇرغۇزۇلغان. شۇ ۋاقىتتىكى مەسجىدى نەبەۋىنىڭ كەڭلىكى 30 مېتىر، ئۇزۇنلىقى 35 مېتىر بولۇپ چىققان. ئۈچ تەرەپتىن دەرۋازىسى بار ئىدى. مەسجىدى نەبەۋى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىدىن باشلاپ ھەممىشە كېڭەيتىلىپ كەلدى، ئاۋۋالقى 4 خەلىپە، ئەمەۋىيلەر، ئابباسىيلار، ئوسمانىيلار ۋە ئەڭ ئاخىرىدا ھازىرقى سەئۇدى ئەرەبىستان ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن كېڭەيتىلدى .

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنبىرى

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مەسجىدى نەبەۋىدىكى مۇنبىرىنىڭ ئىسلام دىنىدا مۇقەددەس ئورنى بار. شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كىمكى مۇشۇ مۇنبەرنىڭ يېنىدا تۇرۇپ يالغان ئىشقا قەسەم قىلىدىكەن، ئۇ ئورنىنى دوزاختا كۆرسە بولىدۇ دىگەن.

رەۋزە شەرىپ

مەسجىدى نەبەۋىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنبىرى بىلەن ئۆيىنىڭ ئارىسىدا رەۋزە شەرىپ دىگەن جاي بار. بۇ جاينىڭ ئۇلۇغلىقىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دىگەن: « ئۆيۈم بىلەن مۇنبىرىم ئوتتۇرىسىدا جەننەتنىڭ باغچىلىرىدىن بىر باغچە رەۋزە شەرىف

باردۇر.»

سۇففە

قىبلە كەبىگە ئۆزگەرگەندىن كېيىن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەسجىدنىڭ ئاخىرىدىكى شىمال تەرىپىنىڭ ئۈستىنى يېپىشقا بۇيرۇيدۇ. شۇندىن بېرى بۇ جاي ساھابىلاردىن ئۆي ماكانى يوق، ئائىلىسمۇ يوق، بەلكى ھېچنەرسى يوق پېقىرلارنىڭ يېتىپ قوپىدىغان ۋە ئاللاھقا ئىبادەت قىلىدىغان ئورنى بولۇپ قالغان. بۇ جايدا تۇرغۇچىلار ئەھلى سۇففە دەپ ئاتىلاتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋە قول ئىلكىدە بار ساھابىلار ئەھلى سۇففەنىڭ ئېھتىياجلىرىنى قامدايتتى. بۇ جاي ھازىرمۇ ھەمىشە قىستىلاڭغۇ بولىدۇ، ھەركىم بۇ جايدا ئولتۇرۇپ ئىبادەت قىلىش شەرىپىگە نائىل بولۇش ئۈچۈن ئالدىرايدۇ، تالىشىدۇ، كېچە كۈندۈز ھېچ ۋاقىت بۇ ئورۇن بىكار قالمايدۇ.

ھازىرقى مەسجىدى نەبەۋى

ئەڭ ئاخىرقى كېڭەيتىش پادىشاھ فەھدىنىڭ زامانىدا باشلانغان بولۇپ، مىلادىيە 1985 ـ يىلىدىن 1993 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە داۋام قىلغان. بۇ قېتىمقى كېڭەيتىشتە 16500كۋادرات مېتىر قوشۇلۇپ، مەسجىدى نەبەۋىنىڭ ئومۇمى يەر مەيدانى 165 مىڭ كۋادرات مېتىرغا يەتكەن. مەسجىدى نەبەۋىنىڭ ئۆگزىسىنىمۇ ناماز ئوقۇيدىغان مەيدانغا ئايلاندۇرغاندىن كېيىن بۇ جايدا 90 مىڭ ئادەم ئازادە ناماز ئوقۇيالايدىغان بولغان. بۈرۈن مەسجىدى نەبەۋىنىڭ ھەر بىرى 72 مېتىر ئېگىزلىكتە 4 مۇنارىسى بار ئىدى. ئۇنىڭغا يەنە ھەر بىرىنىڭ ئېگىزلىكى 104 مېتىردىن كېلىدىغان 6 مۇنارە قوشۇلۇپ، جەمى 10 مۇنارە بولۇپ قەد كۆتۈرۈپ تۇرماقتا. شۇ كۈنگە كەلگىچىلىك مەسجىدى نەبەۋىنىڭ 16 دەرۋازىسى بار ئىدى. پادىشاھ فەھدىنىڭ نۆۋەتتىكى كېڭەيتىشدە 65 دەرۋازا يېڭىدىن بېكىتىلىپ، جەمى 81 دەرۋازا بولدى. مەسجىدى نەبەۋىنىڭ ئاستىغا گاراجلار ياسالغان بولۇپ، ئۇنىڭ 8 تەرەپتىن كىرىش ئېغىزى بار. مەسجىدى نەبەۋىنىڭ ئىچىدىن ئۆگزىسىگە چىقىش ئۈچۈن 16 جايدىن پەلەمپەي ياسالغان. مەسجىدى نەبەۋىنىڭ بىرىنچى قەۋىتىنىڭ ئېگىزلىكى 4.10 مېتىر، يۇقىرىقى قەۋىتىنىڭ ئېگىزلىكى 12.60 مېتىر، ئەمما ئۆگزىگە تۇتاشقان ئەڭ ئۈستى قەۋىتىنىڭ ئېگىزلىكى 4 مېتىر كېلىدۇ. ئاپتوماتىك ئېچىلىدىغان، كۈنلۈكلەردىن 36 سى ياسالغان بولۇپ بۇ تارىختا تۇنجى ئىش ئىدى. ھازىر يەنە بىر قانچىسى ياسىلىۋاتىدۇ. مەسجىدى نەبەۋىنىڭ شىمال، جەنۇب ۋە شەرق تەرىپىگە ياسالغان مەيدانىنىڭ ئومۇمىي يەر مەيدانى 135 مىڭ كۋادرات مېتىر كېلىدۇ. مەسجىدى نەبەۋىگە 4000 دىن كۆپرەك چىراغ بېكىتىلگەن. مەسجىدى نەبەۋىنىڭ ئاستىنقى قەۋىتىگە ياسالغان تاھارەتخانىلىرىمۇ ئىنتايىن مۇكەممەل ھەم زامانىۋى ياسالغان بولۇپ، مەسجىدى ھەرەمنىڭ تاھارەتخانىلىرىدىن نەچچە ھەسسە ئېسىل ھەم قۇلايلىق ياسالغان. مەسجىدى نەبەۋىنىڭ ئاستىنقى قەۋىتىگە ياسالغان ئاپتوموبىل توختىتىش ئورنىغا ئېلېكترونلۇق لىفتلار بىلەن چۈشۈپ چىقىلىدۇ. مەسجىدى نەبەۋىنىڭ ئەتراپىدا 560 دانە سۇ ئىچىش تۇرۇبىسى بار.

مەسجىدى نەبەۋى ئىسلام تارىخىدا تۇنجى سېلىنغان بىرىنچى مەسجىد ئىدى. مەدىنىدىكى مەسجىدلەردىن قۇبا ئىككىنچى مەسجىد بولۇپ سانىلىدۇ. ئۇنى پەيغەمبەر

ئەلەيھىسسالام مەدىنىگە ھىجرەت قىلىپ بارغىنىدىن كېيىنلا سالغان ئىدى. مەسجىدىنى تەرىپلەپ ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دېگەن: « قۇبا مەسجىدى بىرىنچى كۈندىن تارتىپلا تەقۋالىق ئاساسىغا قۇرۇلغان مەسجىد ھەقىقەتەن سېنىڭ ناماز ئوقۇشۇڭغا لايىقتۇر. ئۇنىڭدا گۇناھلاردىن پاك بولۇشنى سۆيىدىغان كىشىلەر بار. ئاللاھ ھەقىقەتەن پاك بولغۇچىلارنى دوست تۇتىدۇ.» قۇبا مەسجىدى مەدىنە مۇنەۋۋەرە شەھرىنىڭ غەربى جەنۇبىدا بولۇپ، مەسجىدى نەبەۋىدىن يىراقلىقى تەخمىنەن 5 كىلومېتىر كېلىدۇ .

ھوجرە شەرىپ ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قەبرىسى

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قەبرىسى مەسجىدى نەبەۋىدىكى ھوجرە شەرىپ دېگەن جايدا بولۇپ، ھوجرە شەرىپ ئەسلىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ ئۆيى ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋاپات بولغىنىدا بۇ ئۆيگە دەپنە قىلىنغان. چۈنكى، جان ئۈزگەن يېرىگە دەپنە قىلىش پەيغەمبەرلەرگە خاس خۇسۇسىيەتلەرنىڭ بىرىدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ھەدىستە دېگەن . ئاللاھ ھەر قانداق بىر پەيغەمبەرنى دەپنە قىلىنىشنى ياقتۇرغان جايدا قەبزى روھ قىلىدۇ: كېيىن 13 - ھىجرىيە (634 م) يىلىغا كەلگەن بىرىنچى خەلىپە ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ۋاپات بولغىنىدا، ئۇمۇ مۇشۇ ئۆيدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا دەپنە قىلىنغان. ھىجرىيىنىڭ 24 - يىلى (644 م) ئىككىنچى خەلىپە ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ۋاپات بولۇپ، ئىلگىرى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن سورىغىنىغا ئاساسەن، ئۇمۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا دەپنە قىلىنغان. خەلىپە ئۆمەر دەپنە قىلىنغان بۇ جاينى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئۆزى ئۈچۈن ساقلىغان بولۇپ، خەلىپە ئۆمەر ئۇنى سورىغانلىقتىن ئۇنىڭغا بېرىۋەتكەن ئىكەن.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قەبرىسى مەسجىدنىڭ قىبلە تەرىپىدىن بىرىنچى قەبرە بولۇپ، ئۇنىڭدىن كېيىن ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ، ئاندىن ئۆمەرنىڭ قەبرىلىرى كېلىدۇ .

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قەبرىسگە قىلىنغان سۇيىقەستلەر

ھوجرە شەرىپنىڭ تاملىرى ئىككىنچى خەلىپە ئۆمەر ئىبنى خەتتابنىڭ زامانىدا بىر قېتىم ياسالغان بولوپ، ئابباسىيلار خەلىپىسى ئابدۇلمەلىك ئىبنى مەرۋاننىڭ دەۋرىدە يەنە بىر قېتىم رېمونت قىلىنغان. مىلادىيە 710 -يىلى ۋاپادار خەلىپە ئۆمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىز شام رايونىغا ۋالىي بولغان ۋاقتىدا ھوجرە شەرىپنىڭ تاملىرىنى قارا تاشتىن قوپۇرۇپ چىققان ۋە ئەتراپىغا 6.5 مېتىر ئېگىزلىكتە تام چۆرۈپ چىققان. ئۇنىڭدىن كېيىن 1476- يىلى ، كېيىن ئوسمان ئىمپېرىيىسىنىڭ سۇلتانى ئابدۇلمەجىدخان مەسجىدى نەبەۋىنى رېمونت قىلىش ئەسناسىدا ھوجرە شەرىپنىمۇ رېمونت قىلدۇرغان. 1162 - يىلى بەزى رادىكال خرىستىئان پادىشاھلار ماراكەشلىك خرىستىئانلانى ئىشقا سېلىپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇبارەك جەسىدىنى ئوغۇرلاشنى پىلانلىغاندا، شۇ ۋاقىتتىكى شام رايونىنىڭ سۇلتانى نۇرىددىن زەنكى دېگەن كىشى چۈشىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى كۆرىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭ چۈشىدە، رەڭگى سېرىق كەلگەن ئىككى ئادەمنى كۆرسىتىپ بۇ ئىككى ئادەمنى مەندىن يىراقلاشتۇرغىن دەيدۇ. نۇرىددىن زەنكى بۇ چۈشنى كۆرگەندىن كېيىن 20 كىشىنىڭ

ھەمراھلىقىدا نۇرغۇن مىقداردا پۇل ــ مال بىلەن يولغا چىقىپ مەدىنە مۇنەۋۋەرە شەھرىگە 16 كۈندە يېتىپ كېلىدۇ. چۈشىدە كۆرستىلگەن مەزكۇر ئىككى سېرىق ئادەمنى تېپىش ئۈچۈن شەھەر ئەھلىگە ھەر كۈنى پۇل تارقىتىدۇ. پۈتۈن مەدىنە مۇنەۋۋەرە شەھرىنىڭ ئاھالىسى ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ بولىدۇ. لېكىن چۈشىدە كۆرستىلگەن ئىككى ئادەم كەلمەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن كىشىلەردىن سىلەرنىڭ ئاراڭلاردىن مېنىڭ يېنىمغا كەلمىگەنلەرمۇ بارمۇ دەپ سورىغاندا، ماراكەشلىك ئىككى نەپەر باي ئادەم بار، ئۇلار ھەجگە كەلگەن ئىكەن، ھوجرە شەرىپىنىڭ يېنىدىكى بىر كىچىك ئۆيدە ئولتۇرىدۇ. ئۇلار بەك تەقۋادار ئادەملەر ئىكەن كىشىلەرگە سەدىقە بېرىش ۋە ھەمىشە ناماز ئوقۇش بىلەن بولىدۇ دېيىشىدۇ. ئاندىن سۇلتان ئۇلار بىلەن ھېلىقى ئۆيگە بارىدۇ. تەكشۈرىسە ھېچ قانداق شۈبھىلىك نەرسە كۆرەلمىگەن سۇلتان ئۆينىڭ ھەممە تەرىپىنى ئىنچىكىلەپ ئاختۇرۇپ چىقىش نەتىجىسىدە، ئۆيدىن ھوجرە شەرىپكە كېتىپ بارغان كىچىككىنە بىر تونەلنى كۆرىدۇ. مەزكۇر ئىككى ئادەم قىيىن ــ قىستاقتا ئېلىنغاندىن كېيىن، ئۆزلىرىنىڭ راستىنلا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇبارەك جەسىدىنى ئوغرىلاش ئۈچۈن كەلگەنلىكلىرىنى ئېتىراپ قىلىشىدۇ. بۇ ۋەقەدىن كېيىن سۇلتان نۇرىددىن زەنكى ھوجرە شەرىپىنىڭ تۆت ئەتراپىنىڭ ھەممىسىنى ناھايىتى چوڭقۇر كولاپ چىقىپ، يەر ئاستى چوڭقۇرلىقىدىن باشلاپ يەر يۈزىگىچە پۈتۈنلەي قوغۇشۇن بىلەن تام سېلىپ چىقىشقا بۇيرۇيدۇ. ھوجرە شەرىپىنىڭ ئەتراپىدىكى بۇ قوغۇشۇن تام ھېلىھەم شۇ پېتىچە داۋام قىلىپ كەلمەكتە.

مەسجىدى ئەقسا ھەققدە مەلۇمات

مەسجىدى ئەقسا ــ يېراقتىكى مەسجىد دېگەن مەنىدە بولۇپ، ئىسلام دىنىدىكى مۇقەددەس جايلارنىڭ بىرى، ئىككى قىبلىنىڭ بىرىنچىسىدۇر. كەبە قىبلە بولۇشتىن بۇرۇن مۇسۇلمانلارنىڭ قىبلىسى مەسجىدى ئەقسا ئىدى. مەسجىدى ئەقسا قۇرئان كەرىم مەسجىدى ئەقسا دەپ ئاتاشتىن بۇرۇن بەيتۇلمەقدىس (مۇقەددەس ئۆي) دەپ ئاتىلاتتى. مەسجىدى ئەقسانىڭ ئومۇمي كۆلىمى 1000 كۋادرات مېتىر كېلىدۇ. بۇ ئەتراپى رىشاتكىلانغان ھازىرقى قۇدۇس شەھرىنىڭ ئالتىدىن بىرىگە تەڭ كېلىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ھەدىستە مۇنداق دېگەن: «ماڭا ئاپئاق بىر تۇلپار كەلتۈرۈلدى. ئۇنىڭغا مىندىم، تۇلپار مېنى بەيتۇلمەقدىسكە ئېلىپ باردى. تۇلپارنى پەيغەمبەرلەر ئاتلىرىنى باغلايدىغان مەخسۇس جايغا باغلىدىم. ئاندىن بەيتۇلمەقدىسكە كىرىپ ئىككى رەكئەت ناماز ئوقۇ پ چىقتىم. شۇ ۋاقىتتا جىبرىئىل ماڭا بىر قاچىدا ھاراق يەنە بىر قاچىدا سۈت ئېلىپ كەلدى. مەن سۈتنى تاللىدىم. جىبرىئىل ماڭا سەن توغرىسىنى قىلدىڭ.... دېدى. ئاندىن بىزنى بىرىنچى ئاسمانغا ئېلىپ چىقتى.»

يەنە بىر قاراشقا كۆرە، مەسجىدى ئەقسا مۇسۇلمانلاردىن باشقىلارنىڭ ئىبادەت قىلىشىغا يول قويۇلمىغان مەسجىد دېگەن مەنىدە بولۇپ، تىلشۇناسلارنىڭ نەزىرىدە، مەسجىدى ئەقسا ــ سۆزىدىكى ئەقسانى يىراق دېگەن مەنىدە چۈشەنگەن ۋە شۇنداق تەرجىمە قىلغانلار خاتالاشقانلاردۇر . چۈنكى بۇ ئورۇندىكى ئەقسا سۆزى باشقىلاردىن ئايغان ۋە مەخسۇس قىلغان مەنىدە بولۇپ، يەھۇدىي ۋە خرىستىئانلارنىڭ ئۇنىڭدا ئىبادەت قىلىشىدىن ساقلاپ

مۇسۇلمانلارغا خاس قىلىنغان مەنىنى بىلدۈرىدۇ . بۇنىڭ دەلىلى شۇكى، خرىستىئانلار سەلىب ئۇرۇشىدا مەسجىدى ئەقسانى ئىشغال قىلىۋالغاندا، ئۇلار بۇ مەسجىدتە ئىبادەت قىلىش ئۈچۈن ئورۇن قالدۇرمىغان. 1948 ـ يىلى مەسجىدى ئەقسانى پەلەستىن دۆلىتى بىلەن قوشۇپ مۇستەملىكە قىلغان بولسىمۇ، ئۇلار ھازىرغىچە مەسجىدى ئەقسانى ئىبادەت ئورنى قىلمىغان ۋە ھازىرمۇ مۇسۇلمانلار ئىبادەت قىلىدىغان مەسجىد سۈپىتى بويىچە داۋام قىلماقتا .

مەسجىدى ئەقسا پەلەستىندىكى قۇدۇس شەھىرىنىڭ شەرقى جەنۇب تەرىپىگە جايلاشقان بولۇپ، ئاللاھ تائالا 622 ـ يىلى پەيغەمبىرىمىز ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام مەككىدىن مەدىنىگە ھىجرەت قىلىشتىن بىر قانچە ئاي بۇرۇن ئۇنى بىر كېچىنىڭ ئىچىدە مەككىدىن مەسجىدى ئەقساغا ئېلىپ بېرىش ئارقىلىق ئۇلۇغ مۆجىزىسىنى كۆرسەتكەن.

يەر يۈزىدە ئەڭ ئاۋۋال بىنا قىلىنغان مەسجىد۔ ئەقسا مەسجىدى

يەر يۈزىدە تۇنجى قېتىم بىنا قىلىنغان مەسجىد مەسجىدى ھەرەم بولۇپ، مەسجىدى ھەرەمدىن كېيىنلا مەسجىدى ئەقسا كېلىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرىدىن ئەبۇ زەر غەفارىي مۇنداق دېگەن : « مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن يەر يۈزىدە تۇنجى سېلىنغان مەسجىد قايسى؟ دەپ سورىۋىدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ، يەر يۈزىدە تۇنجى سېلىنغان مەسجىد مەسجىدى ھەرەمدۇر دېدى. ئاندىن مەن يەنە ئۇنىڭدىن، كېيىن قايسى؟ دەپ سورىغىنىمدا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەسجىدى ئەقسا دېدى. ئاندىن يەنە مەن بۇ ئىككىسىنىڭ ئارىسىدا قانچە يىل ئۆتكەن؟ دەپ سورىۋىدىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قىرىق يىل دەپ جاۋاب بەردى.» مىلادىيەدىن بۇرۇنقى 2000۔يىللىرى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام كەبىنىڭ ئۇلىنى قايتا تۇرغۇزۇپ، مەسجىدى ھەرەمنى بىنا قىلغان بولسا، سۇلايمان ئەلەيھىسسالام شۇ ۋاقىتتىن ئازراق كېيىنلا مەسجىدى ئەقسانى بىنا قىلغان .

مەسجىدى ئەقسانىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ قولىغا ئۆتۈشى

ھىجرىيىنىڭ 14 ـيىلى (636 م) ئىككىنچى خەلىپە ئۆمەر ئىبنى خەتتابنىڭ دەۋرىدە مۇسۇلمانلار مەسجىدى ئەقسانى خرىستىئانلارنىڭ قولىدىن پەتىھ قىلىپ، مەسجىدى ئەقسانىڭ ئىچىگە قىبلە جامىسى دەپ تونۇلغان مەسجىدنى بىنا قىلغان. بۇ جامى مەسجىدى ئەقسانىڭ جەنۇب تەرىپىگە جايلاشقان بولۇپ، قىبلە تەرىپىگە ئۇدۇل كېلىدۇ. شۇڭا ئۇ قىبلە جامىسى دەپ ئاتالغان. ئەمەۋىيلەر دەۋرىدە بۇ مەسجىد قايتىدىن سېلىنىدۇ. بۇ ئىش 685 ـيىلدىن 715 ـيىلغىچە تولۇق 30 يىل داۋام قىلىدۇ. شۇ ۋاقىتتا قۇببە ئەسسەخرە (تاش گۈمبەز)مۇ ياسىلىدۇ. مەسجىدى ئەقسانىڭ شەكلى ھازىرغىچە شۇ بويىچە داۋام قىلماقتا.

خرىستىئانلارنىڭ مەسجىدى ئەقساغا قىلغان تۇنجى ھۇجۇمى ۋە ئۇنىڭ ھىمايە قىلىنىشى

بىر مىليوندىن كۆپرەك مۇنتىزىم ئەسكەر بىلەن قوراللانغان سەلىب ئارمىيىسى غەرپ خرىستىئان كۈچلىرى 1099۔ يىلى 7 ـئاينىڭ 20 ـ كۈنى قۇدۇس (ئىرۇسالىم) شەھرىگە ھۇجۇم قىلىپ كىرىپ، 70 مىڭدىن كۆپرەك مۇسۇلماننى ئەڭ ۋەھشى ئۇسۇلدا ئۆلتۈرۈش ئارقىلىق شەھەرنى ئىستىلا قىلغان. ئۇ چاغدا، مۇسۇلمانلاردىن ياشىنىپ قالغان،

ئاجىز ئۇرۇق كىشىلەر، ئاياللار ۋە بالىلار ئۈزلىرىنى قوغداش ئۈچۈن مەسجىدى ئەقسانىڭ ئىچىگە كىرىۋالغان بولۇپ، شەھەرگە بېسىپ كىرگەب خرىستىئان ئارمىيىسى ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى بىر بىرلەپ قىلىچتىن ئۆتكۈزۈپ چىققان، قۇدۇس شەھرى بىلەن مەسجىدى ئەقسا قانغا بويالغان، ھەتتا يوللاردا سۇ كەبى ئاققان قان بىلەن تاجاۋۇزچى قوشۇننىڭ ئاتلىرىمۇ قىزىل بويۇلۇپ كەتكەن. خرىستىئانلارنىڭ قۇدۇس شەھرىدىكى ھاكىمىيتى 90 يىلغا يېقىن داۋام قىلغان بولۇپ، ئۇلار ئىشغالىيەت داۋامىدا مۇسۇلمانلارنى ئېزىپ، مەسجىدى ئەقسانى بۇزۇپ نۇرغۇنلىغان ۋەھشى جىنايەتلەرنى ئىشلىگەن. 1187- يىلى 7 -ئاينىڭ 27 -كۈنى نامى مەشھۇر مۇسۇلمان قوماندان سالاھىددىن ئەييۇبىي تەرىپىدىن خرىستىئانلارنىڭ قولىدىن ئازات بولۇپ، مۇسۇلمانلارنىڭ ئىگىدارچىلىقىغا ئۆتكەن. ئەپسۇسكى، مەسجىدى ئەقسا مۇسۇلمانلارنىڭ قولىدا يەنە تۇرالمىدى. 1229 – يىلى 3 -ئايدا مەسجىدى ئەقسا قايتىدىن خرىستىئانلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ كەتكەن بولسىمۇ، 1244- يىلى سالاھىددىن ئەييۇبىينىڭ تاغىسىنىڭ ئوغلى پادىشاھ كامىل تەرىپىدىن قايتۇرۇپ ئېلىنغان. قۇدۇس شەھرى مەسجىدى ئەقسا بىلەن بىرلىكتە شۇ زامانلاردىن باشلاپ تاكى 1948- يىلى يەھۇدىيلار پەلەستىننى ئىستىلا قىلغانغا قەدەر مۇسۇلمانلارنىڭ ھاكىمىيتى ئاستىدا بولۇپ كەلگەن.

ئوسمانىيلار ھۆكۈم سۈرگەن دەۋرلەردە، ئۇلار مۇسۇلمانلارنىڭ زېمىنلىرىنى سىرتقى كۈچلەرنىڭ خىرىس قىلىشلىرىدىن قاتتىق قوغداپ كەلگەن. ھەتتا ئوسمانىيلار دەۋرىدە يەھۇدىيلار قۇدۇس شەھرىنى قولغا چۈشۈرۈش ئۈچۈن قانچىلىك تىرىشقان بولسىمۇ، مەقسىتىگە يېتەلمەي كەلگەن. يەھۇدىيلار پەلەستىندىكى يەرلىك ئەرەبلەرنى ئالداپ ئۇلارنىڭ ئۆي – ۋارانلىرىنى ۋە يەر – زېمىنلىرىنى شۇ ۋاقىتتىكى نورمال باھادىن نەچچە ھەسسە قىممەت سېتىپ ئېلىش ئارقىلىق تەدرىجى ھالدا پەلەستىننى ئىشغال قىلىش پىلانىنى ئىشقا ئاشۇرماقچى بولغاندا، ئوسمانىيلار خەلىپىلىكى 1892- يىلى مەخسۇس قارار چىقىرىپ، پەلەستىنلىكلەرنىڭ يەھۇدىيلارغا ئۆي زېمىن سېتىشىنى قاتتىق چەكلەپ كەلگەن. ئوسمانىيلار يېقىلغاندىن كېيىن، مۇسۇلمانلارنىڭ خۇددى چوپانسىز قالغان پادىغا ئوخشاش چېچىلىپ كېتىشى نەتىجىسىدە، قۇدۇس شەھرى، جۈملىدىن مەسجىدى ئەقسا قوغداپ قېلىنمىدى. بۇ پۇرسەتنى غەنىمەت بىلگەن يەھۇدىيلار پەلەستىن زېمىنىگە ئاز ئازدىن يەرلىشىش ئارقىلىق سان جەھەتتە مەلۇم بىر مىقدارغا يەتكەندىن كېيىن، ئەنگىلىيىنىڭ بىۋاستە ياردىمى ئاستىدا، پەلەستىننى ئىشغال قىلىشتىن ئىبارەت ئەسىرلەردىن بىرى پىلانلاپ كەلگەن رەزىل مەقسىتىگە يەتكەن.

مەسجىدى ئەقسانىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ قەلبىدىكى ئورنى ئالاھىدە چوڭ بولۇپ، ئىسلام دەۋىتى باشلانغان تارىختىن بىرى باغلانغان بىر ئەقىدىدۇر. چۈنكى مەسجىدى ئەقسا جىمى پەيغەمبەرلەرنىڭ قىبلىسى، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ بىرىنچى قىبلىسىدۇر .

مەسجىدى ئەقساغا قىلىنغان ئەڭ چوڭ جىنايەت

مەسجىدى ئەقساغا قىلىنغان ئەڭ چوڭ جىنايەت 1969- يىلى 8- ئاينىڭ 22 -كۈنى يەھۇدىيلار تەرىپىدىن ئىشلەنگەن بولۇپ، يەھۇدىيلارنىڭ رادىكاللىرىدىن ئەسلى ئاۋستىرالىيىلىك مايكىل دېنىس روھىن ئىسىملىك بىرسى مەسجىدى ئەقساغا ئوت قويۇۋەتكەن.

مەسجىدى ئەقسانىڭ شەرقىي قىسمى پۈتۈنلەي كۆيۈپ كۇل بولغان.

ئونىنچى باپ. ئۇيغۇر دىيارىدىكى قەدىمىي ئۈچ چوڭ جامە ۋە ئىسلام دۇنياسىدىكى قەدىمىي بىلىم يۇرتلىرى

ئۇيغۇر دىيارىدىكى قەدىمىي ئۈچ چوڭ جامە

ئەڭ دەسلەپ سېلىنغان مەسجىد ئاتۇش جامەسى

ئۇيغۇرلار ئەزەلدىن ئۆزلىرىنىڭ دىنىي ئېتىقادىنى قوغداش ۋە ئۆزلىرى مەنسۇپ بولغان دىنغا ساداقەت باغلاشتا ئەڭ ئالدىنقى خەلقتۇر. دۇنيادا ئەرەب مىللىتىدىن باشلاپ ئىسلام دىنىغا مەنسۇپ بولغان خەلقلەرنىڭ ئىچىدە باشقا دىنلارغا ئېتىقاد قىلىدىغان ئاز سانلىقلار بار تۇرۇپ، ئۇيغۇرلاردا مۇسۇلمان بولغان تارىخىدىن باشلاپ باشقا دىنغا ئېتىقاد قىلىدىغان بىرمۇ ئۇيغۇر يوقلىقىمۇ ئۇيغۇرلارنىڭ ئۆزلىرىنىڭ دىنىي ئېتىقادىنى قوغداشتا ۋە ئەجدادلىرىنىڭ ئەنئەنىسىگە ۋارىسلىق قىلىشتا نەقەدەر مۇنەۋۋەر بىر مىللەت ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. پەيغەمبىرىمىز ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام تارىختا تۇنجى قېتىم مەدىنە مۇنەۋۋەرە شەھرىدە مەسجىد سالغان بولسا، ئۇيغۇرلار تۈركىي خەلقلەر ئىچىدە تۇنجى بولۇپ مەسجىد سالغان خەلقتۇر. ئۇيغۇر دىيارىدا تۇنجى مەسجىدنىڭ سېلىنىشى بۇ جايغا ئىسلام دىنىنىڭ دەسلەپ كىرىشى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇپ، بۇ ئىككىسى ئاساسەن بىر مەزگىلگە توغرا كېلىدۇ. قەشقەر جامەسى ئۇيغۇر دىيارىدىكى ئەڭ مەشھۇر مەسجىد ھېسابلانسىمۇ، ئەڭ بۇرۇن سېلىنغان تۇنجى مەسجىد ھېسابلانمايدۇ. 9- ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرى سامانىيلا سۇلالىسىنىڭ شاھزادىسى ئەبۇ ناسىر سامانىي سودىگەر قىياپىتىدە قاراخانىيلار دۆلىتىگە كىرىپ پاناھلىنىدۇ. قاراخانىيلار خانى ئوغۇلچاق بۇ شاھزادىنىڭ ئاتۇشتا ئازادە ھايات كەچۈرىشىگە كېپىللىق قىلىدۇ. ئاتۇشقا يەرلەشكەن ئەبۇ ناسىر سامانىي كىشىلەرنى ئىسلام دىنىغا دەۋەت قىلىشقا باشلاپ، شۇ ئارىدا ئوغۇلچاقنىڭ جىيەنى سوتۇق بۇغراخاننى مۇسۇلمان قىلىشتا غەلىبە قىلىدۇ. شۇ ۋاقىتتا ئاتۇشتا مۇسۇلمانلار سانىنىڭ كۆپىيىشى بىلەن مەسجىد سېلىشقا ئېھتىياج تۇغۇلۇپ تۇنجى مەسجىدنى سالىدۇ.

كالا تېرىسى پىلانى

ئاتۇشتا مەسجىد سېلىشنى پىلانلىغان ئەبۇ ناسىر سامانىي ئوغۇلچاقتىن بىر كالا تېرىسى چوڭلۇقىدىكى يەرنى سورايدۇ. ئوغۇلچاقمۇ ھامان ماقۇل كېلىدۇ ۋە خالىغان يېرىدىن بىر كالا تېرىسى چوڭلۇقىدىكى يەرنى ئىشلىتىشكە رۇخسەت قىلىدۇ. ئەبۇ ناسىر سامانىي بىر كالىنى سويۇپ، ئۇنىڭ تېرىسىنى ئىنچىكە تىلىپ، بىربىرىگە ئۇلاپ ئۇزۇن بىر تانا ياسايدۇ ۋە بۇ تانا بىلەن ئاتۇشتىكى ياخشى بىر جاينى تام سالغاندەك ئوراپ كۆرۈپ، شۇ جايغا تۇنجى مەسجىدنى سالىدۇ. ئوغۇلچاق بۇ ئىشتا ئالدانغانلىقىنى بىلگەن بولسىمۇ، ئەبۇ ناسىر سامانىينىڭ ئەقىل پاراستىگە ھەيران بولۇپ قايىل بولىدۇ. شاھزادە ئەبۇ ناسىر سامانىي « كالا تېرىسى پىلانى » نى ئىشقا ئاشۇرۇپ سالغان بۇ مەسجىد ئۇيغۇر دىيادا سېلىنغان تۇنجى مەسجىد بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بۇ مەسجىد 14 ـ ئەسىرنىڭ باشلىرىغا قەدەر« ئاتۇش جامەسى »

دەپ ئاتىلىپ نامى تەرەپ- تەرەپلەرگە تارقالغان ئىكەن.

ئەڭ مەشھۇر مەسجىد قەشقەر ھېيتكار جامەسى

قەشقەر ھېيتكار جامەسى مىلادىيە 1442 - يىلى بىنا قىلىنغان بولۇپ، كىچىكلىكتىن زورىيىش، ئاددىي ھالەتتىن ئالاھىدە تۇسكە كىرىشتەك باسقۇچلارنى بېسىپ ئۆتۈپ ھازىرقى ھالەتكە كەلگەن. بۇ جامە ئۇيغۇر بىناكارلىقىنىڭ سەنئەت ئۇسلۇبىنى ئۆزىگە مۇجەسسەملىگەن، ئىلىم مەرىپەت، ھۈنەر سەنئەتنىڭ ماكانى بولغان قەشقەرنىڭ جانلىق شاھىدى ھېسابلىنىدۇ. جامەنىڭ ئۇزۇنلۇقى (شىمالدىن جەنۇبقا) 140 مېتىر، كەڭلىكى (شەرقتىن غەربكە) 120 مېتىر، ئومۇمىي كۆلىمى 16800 كۋادرات مېتىر بولۇپ، ھەممە جايلىرىنى قوشقاندا، ئۇنىڭدا 30 مىڭ ئادەم بىرلا ۋاقىتتا ناماز ئوقۇيالايدۇ. جامە قۇرۇلما جەھەتتىن گۈمبەز، مەدرەسە، مەسجىد قاتارلىق بۆلەكلەردىن تەركىب تاپقان بولۇپ، چوڭ مەسجىدلەردە بولۇشقا تېگىشلىكلەرنىڭ ھەممىسى تېپىلىدۇ. قەشقەر ھېيتكار جامەسىنى 1786 - يىلى قەشقەر يېڭىشەھەرلىك زۇلپىيە بۆۋى خانىم، 1809- يىلى قەشقەر ھاكىم بېگى تۇرپانلىق ئىسكەندەر ۋاڭ، 1820- يىلى قەشقەرلىك ئەبرشىنكاندىر خوجا، 1839- يىلى قەشقەر ھاكىم بېگى ئىنانچخان زۇھۇرىددىن، 1872- يىلى ياقۇپ بەدەۋلەت، 1904-يىلى ئاتاقلىق تۇردى باي ھاجى بىلەن كېرەم بايۋەچچە ئاكائۇكا ئىككىسى، 1934- يىلى ئابدۇكېرىمخان مەخسۇم قاتارلىقلار رېمونت قىلدۇرغان. شۇنىڭدىن كېيىن، داۋاملىق رېمونت قىلىنىش ۋە كېڭەيتىلىش باسقۇچلىرىنى باشتىن كەچۈرۈپ كەلگەن. بۇ جامەنىڭ ئەڭ ئاخىرقى رېمونتى 1999- 2000 -يىللار ئارىسىدا ئەمەلگە ئاشقان.

ئەڭ چوڭ مەسجىد كېرىيە جامەسى

كېرىيە ھېيتكار جامەسى 800 يىلدىن ئارتۇق تارىخقا ئىگە ۋە ئۇيغۇر ئېلىدىكى ئەڭ چوڭ جامە بولۇپ، ئۇيغۇر دىيارىدىكى ئەڭ مەشھۇر جامە قەشقەر ھېيتكار جامەسىدىنمۇ چوڭدۇر. چۈنكى قەشقەر جامەسىنىڭ خانىقا، مەدرەسە، باغچە ۋە سەيناسىنى قوشمىغاندا، ناماز ئوقۇيدىغان مەسجىدنىڭ كۆلىمى كېرىيە جامەسى مەسجىدىنىڭكىدىن ئەلۋەتتە كىچىك. كېرىيە جامەسى مەسجىدىنىڭ ئومۇمىي كۆلىمى 13 مىڭ 449 كۋادرات مېتىر كېلىدۇ. ئادەتتە جۈمە نامىزىغا 4مىڭدىن 6 مىڭغىچە، ھېيت نامازلىرىدا 10 مىڭدىن 12 مىڭغىچە مۇسۇلمان كېلىپ ئازادە ناماز ئوقۇيدۇ. بۇ جامە بۈگۈنگە قەدەر يەتتە قېتىم چوڭ رېمونت قىلىنغان. كېرىيە ھېيتكار جامەسى 1200 - يىلى كىچىك بىر مەسجىد شەكلىدە بىنا قىلىنغان بولۇپ، ھەمىشە كېڭەيتىلىش جەريانىدا جامە تۇسىنى ئالغان. 1665- يىلى كېرىيىدىكى مۆتىۋەر دىنىي زاتلاردىن موللا تىيىپ ئاخۇنۇم، موللا غۇجىلاق ئاخۇنۇم، ئەيساق ئاخۇنۇم قاتارلىق كىشىلەر كېرىيە ھېيتكار جامەسىنى كېڭەيتىپ رېمونت قىلىش توغرىسىدا يەكەندىكى سەئىدىيە خانلىقىنىڭ خانى ئابدۇللاخانغا بىر پارچە تەكلىپ سۇنىدۇ. بۇ تەكلىپ خان تەرىپىدىن قوبۇل قىلىنىپ، يەكەندىن مەخسۇس ئۇستىلار ئەۋەتىلىدۇ ھەم جامە ئەتراپىدىكى ئاھالىلار كۆچۈرۈلۈپ يەرلىك مۇسۇلمانلارنىڭ ئىقتىسادىغا تايىنىپ جامەنى ئىككىنچى قېتىم كېڭەيتىپ رېمونت قىلىپ چىقىدۇ. ئۇلار شۇ ۋاقىتتا يەكەندىن 10 تۈپ چىنار دەرىخىنى يۆتكەپ كېلىپ جامەنىڭ سەيناسىغا سالغان. شۇڭا كىشىلەر بۇ جامەنى بىر مەزگىل « چىنارباغ »

جامەسى دەپمۇ ئاتاشقان. ئاشۇ چىنار دەرەخلىرىدىن بىر قانچە تۈپى تېخى يېقىنقى يىللارغا قەدەر مەۋجۇد بولۇپ، كېيىنچە جامەنى كېڭەيتىشتە قۇرۇلۇشقا تاقىشىپ قالغانلىقتىن كېسىۋېتىلگەن ئىكەن. 1947- يىلى كېرىيە ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى ئىسمايىلخان كېرىيە تەۋەسىدىكى مۇنەۋۋەر دىنىي زاتلار ۋە ھەر قايسى يېزا بەگلىرىنى يىغىپ كېرىيە جامەسىنى كېڭەيتىپ ياساش ھەققىدە كېڭەش قىلىپ ھەممىنىڭ مۇۋاپىقەتچىلىكىنى ئالىدۇ. شۇنداق قىلىپ كېرىيە جامەسىنىڭ قۇرۇلۇشى 1947 -يىلى 10 -ئايدا باشلىنىپ 1949 - يىلى پۈتۈپ چىققان. كېيىن 1985- يىلدىن 1988 -يىلغىچە يەنە رېمۇنت قىلىنغان بولۇپ، ئاخىرقى 7-قېتىملىق چوڭ رېمۇنت 1997 -يىلى باشلىنىپ 1998 - يىلى پۈتكەن.

ئىسلام دۇنياسىدىكى بەزى مەشھۇر بىلىم يۇرتلىرى

بەيتۇل ھېكمەت

مىلادىيىنىڭ 750 - يىلى ئابباسىيلار خەلىپىلىكى قۇرۇلغاندىن كېيىن، مۇسۇلمانلارنىڭ ھاكىمىيتى ئاسىيا، ئافرىقا ۋە ياۋروپالارغا قەدەر كېڭەيگەن ئىدى. ئابباسىيلار خەلىپىنىڭ دەسلەپكى 100- يىلغا يېقىن دەۋرىدە (750 -يىلدىن 842 - يىلغىچە)، خۇسۇسەن خەلىپە ھارۇن رەشىد (786 -يىلدىن 809 -يىلغىچە خەلىپىلىك قىلغان) ۋە خەلىپە مەئمۇن (813 - يىلدىن 833 -يىلغىچە خەلىپىلىك قىلغان) ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەن مەزگىلدە دۆلەتتە سىياسىي ۋە ئىقتىسادىي ئىشلارنىڭ ناھايىتى تېزلىكتە تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ، ئىلىم پەن ۋە مەدەنىي مائارىپ جەھەتتە دۇنياۋى خاراكتېرلىك گۈللىنىش مەيدانغا كەلگەن. يۇنان، پارس، ھىندىستان، رىم قاتارلىق ئەينى چاغدىكى مەدەنىيەتلىك ئەللەرنىڭ قەدىمىي پەن، مەدەنىيەت ۋە پەلسەپە مىراسلىرىنى يىغىپ، رەتلەپ ئەرەب تىلىغا تەرجىمە قىلىش ۋە تەتقىق قىلىش ئىشلىرى باشلىنىپ كەتكەن. مۇشۇنداق بىر پەيتتە ئابباسىيلار تەرىپىدىن باغدادتا «بەيتۇل ھېكمەت » (ئىلىم ھېكمەت ئورنى) تەسىس قىلىنىپ، ئىنسانىيەتنىڭ قەدىمىي يازما مەدەنىيىتىنى قېزىش، ساقلاپ قېلىش، تەتقىق قىلىش ۋە تەرەققىي قىلدۇرۇش جەھەتلەردە ئالەمشۇمۇل تۆھپىلەر يارىتىلغان. تەرجىمە ئىدارىسى، پەنلەر ئاكادېمىيىسى ۋە كۇتۇپخانا قاتارلىق ئورگانلاردىن تەركىب تاپقان « بەيتۇل ھېكمەت » ئەينى ۋاقىتتا مەملىكەت خاراكتېرلىك ئۇنىۋېرسال ئىلمىي تەتقىقات مەركىزى بولغان ئىدى. خەلىپە ئەبۇ جەئپەر ئەل مەنسۇر (754 -يىلدىن 775 - يىلغىچە خەلىپىلىك قىلغان) ۋە خەلىپە ھارۇن رەشىدلەرنىڭ دەۋرىدە باغدادتا ئوردا تەرجىمە تەتقىقات ئورگىنى ۋە خەلىپە كۇتۇپخانىسى تەسىس قىلىنغان ئىدى. خەلىپە مەئمۇن دۆلەتنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا تەرجىمە ۋە ئىلمىي تەتقىقات ھەرىكىتىنى تېخىمۇ جانلاندۇرۇش ئۈچۈن 830 -يىلى پەرمان چۈشۈرۈپ، 200 مىڭ سەر دىنار سەرپ قىلىپ، ئەسلىدىكى تەرجىمە ۋە تەتقىقات ئورگىنى ۋە ئوردا كۇتۇپخانىسى ئاساسىدا دۇنياغا تونۇلغان ئالىي بىلىمگاھنى « بەيتۇل ھېكمەت » قۇرۇپ چىققان. بۇ بىلىمگاھ ئىسلام دۇنياسىدا دۆلەت دەرىجىلىك تۇنجى ئۇنىۋېرسال ئىلمىي تەتقىقات ئورگىنى ۋە ئالىي بىلىم يۇرتى بولۇپ ھېسابلىناتتى.

قەرەۋىيىن ئۇنىۋېرستېتى (جامعە القروين)

ماراكەشنىڭ فاس شەھرىدىكى قەرەۋىيىن ئۇنىۋېرستېتى دۇنيا تارىخىدا تۇنجى ئەڭ

دەسلەپ قۇرۇلغان ئەڭ قەدىمى بىلىم يۇرتى بولۇپ، 245 ـ ھىجرىيە (مىلادىيىنىڭ 859 ـ يىلى) فاتىمە ئىسىملىك بىر ئايال تەرىپىدىن تەسىس قىلىنغان. ھازىرغا قەدەر ئىلىم مەرىپەت بۇلىقى بولۇپ كەلمەكتە. ماراكەشنىڭ دۇنياغا تونۇلغان بىلىملىك ئادەملىرى، شۇنداقلا ھەر قايسى دىنلارغا مەنسۇپ بولغان تارىخىي شەخسلەرنىڭ كۆپلىرى بۇ ئۇنىۋېرسىتېتتا ئوقۇپ چىققان ئىكەن. ئەرەبچە سانلارنى ياۋروپاغا كىرگۈزگەن يەھۇدىي پەيلاسوپى ۋە مەشھۇر دوختۇر مۇسا ئىبنى مەيمۇنمۇ بۇ ئۇنىۋېرسىتېتتا ئوقۇپ چىققان ئىكەن. بۇ ئۇنىۋېرسىتېت شەرىئەت، ئەرەب تىلى، ئەقىدە قاتارلىق فاكۇلتېتلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇ ئۇنىۋېرسىتېتتىن بېرىلىدىغان ئۇنۋانلار باكلاۋۇرلۇق، ماگىستىرلىق ۋە دوكتۇرلۇق ئۇنۋانلىرىدۇر.

ئەڭ قەدىمى ئىسلام ئالىي بىلىمگاھى ئەزھەر بىلىم يۇرتى

مىسىرنىڭ قاھىرە شەھىرىدىكى ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتى ئىسلام دۇنياسىدىكى ئەڭ قەدىمى ئىسلام ئالىي دارىلفۇنۇنى بولۇپ، مىڭ يىلدىن كۆپرەك تارىخقا ئىگە. مىڭ يىلدىن بۇيان ئۇ ئىسلام مەدەنىيىتىنىڭ قىبلىنامىسى دېگەن شەرەپلىك نام بىلەن ئىسلام دۇنياسىدا شۆھرەت قازانغان، نۇرغۇن مۇسۇلمان پەرزەنتلىرى ئەزھەرگە بېرىپ بىلىم تەھسىل قىلىشنى ناھايىتى شەرەپ بىلگەنلىكتىن، دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىن بۇ قەدىمىي بىلىمگاھقا چەكسىز يۇقىرى تىلەكلەر بىلەن يۈزلەنمەكتە . جۇملىدىن ئۇيغۇر ئېلىدىن كېلىپ بۇ بىلىمگاھىدا ئىلىم شەربىتى ئىچكەن ئۇيغۇر پەرزەنتلىرىمۇ ئاز ئەمەس. ھازىرمۇ بۇ بىلىمگاھتا 200 گە يېقىن ئۇيغۇر پەرزەنتى ئىلىم تەھسىل قىلماقتا. ئەزھەر مەسچىتى مىلادىيە 969 ـيىلى بىنا قىلىنىشقا باشلىنىپ، 972 ـيىلى 6 ـئاينىڭ 22 ـكۈنى شۇ ۋاقىتتا ھاكىمىيەت يۈرگۈزگەن فاتىمىيلەر تەرىپىدىن رەسمىي تاماملانغان.

ئەزھەر مەسچىتى دەسلەپتە ھەم ئەمەل ئىبادەت قىلىنىدىغان ھەم دىنىي ۋە پەننىي بىلىملەر تەھسىل قىلىنىدىغان ئىسلام ئالىي دارىلفۇنۇنى ھەم دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىن كەلگەن ئۆلىمالار يىغىلىدىغان ۋە باشقا ئەللەرگە ئۆلىمالار ۋە دەۋەتچىلەر ئەۋەتىلىدىغان ئالىي ئىلىم مەركىزى ئىدى. كېيىنچە ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتى تەسىس قىلىنىپ، دىنىي ۋە پەننىي بىلىملەر ئۆتىلىدىغان ئىسلام بىلىم مەركىزىگە ئايلانغان. مىلادىيە 1005 ـ يىلى ئەزھەردە دارۇلھېكمەت قۇرۇلۇپ يالغۇز بىر تۈرلۈك مەزھەبنىڭ تەلىملىرىنى ئۆگىتىش ئەھۋالىغا خاتىمە بېرىلگەن، فىقھى مەزھەبلىرىدىن مەشھۇر تۆت مەزھەبنىڭ كىتابلىرىمۇ ئايرىم ئوقۇتۇلىدىغان ھالغا كەلگەن. يەنە شۇ يىلىسى پەلسەپە، تىبابەتچىلىك ۋە ھېسابقا ئوخشاش پەننىي ۋە ئەقلىي بىلىملەرمۇ ئوقۇتۇلۇشقا باشلىغان. 19 ـئەسىرنىڭ بېشىدا، مىسىردا ئىلمىي ئىسلاھات باشلىنىپ، ھازىرقى زامان ئىلىملىرى ئەزھەرنىڭ دەرسلىكلىرىگە كىرگۈزىلىدۇ. مەشھۇر ئىسلاھاتچى ئالىم مۇھەممەد ئابدۇنىڭ تىرىشچانلىقى بىلەن 1895 ـ يىلى ئەزھەر « يېتەكچىلىك ھەيئىتى » قۇرۇلىدۇ. شۇنداقلا ئەزھەرنىڭ دەرسلىكلىرىگە ماتېماتىكا، فىزىكا، جۇغراپىيە، تارىخ، خەتتاتلىق قاتارلىق يېڭى دەرسلىكلەر كىرگۈزىلىدۇ . شۇنىڭدىن كېيىن ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتىدا بىناكارلىق، سانائەت، مىدىتسىنا، دورىگەرلىك يېزا ئىگىلىك، سودا، چەتئەل تىللىرى ۋە ئاخبارات فاكۇلتېتلىرى تەسىس قىلىنىدۇ. ئوقۇش پۈتتۈرىش دىپلوملىرى باكلاۋۇر، ماگىستىر ۋە دوكتور دەرىجىلىرىگە ئايرىلىدۇ. ھازىر ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتى دۇنيادىكى

100 مەشھۇر ئالىي مەكتەپنىڭ ئىچىدە 45 ـ ئورۇندا تۇرىدۇ، ئۇ پۈتۈن دۇنيادىكى 608 ئالىي مەكتەپلەرنىڭ تەرەققىياتىدا زور تۆھپىلەرنى قوشقان. مەسىلەن: ھازىرقى زامان ئالىي مەكتەپلىرىدە يولغا قويۇلغۇاتقان ئاسسىستېنت (ياردەمچى ئوقۇتقۇچى) لىق تۈزۈمى 13 ـ ئەسىردىلا ئەزھەردە كەڭ قوللىنىلغان. ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتى ئۇنىۋېرسال ئۇنىۋېرسىتېت بولۇپ، ئۇنىڭدا 26 ئالىي تەتقىقات ئورگىنى بار. ھازىر مىسىردىكى ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتىدا 43 ئوغۇل تالىپلار ئىنىستىتوتى، 18 قىزلار ئىنىستىتوتى بولۇپ، ھازىرغا قەدەر جەمئى 61 ئىنىستىتوت تەسىس قىلىنغان. بۇ ئىنىستىتوتلار مىسىرنىڭ ھەر قايسى رايونلىرىغا جايلاشقان. « مىسىر دۆلىتى 2005 ـيىللىق يىلنامىسى» دىكى سانلىق مەلۇماتلارغا قارىغاندا، ئەزھەر قۇرۇلغاندىن تارتىپ 2004ـ 2005ـيىلىغىچە بولغان ئارىلىقتا ئەزھەردە تەلىم ئالغان تالىپلار سانى 205 مىليون 9900 دىن ئاشقان. 2004ـ 2005ـ يىلى ئوقۇۋاتقان تالىپلار سانى 101 مىڭ 200 گە يەتكەن. بۇنىڭ ئىچىدە 75 دۆلەتتىن كەلگەن چەتئەللىك تالىپلارنىڭ سانى 12 مىڭدىن ئاشقان. ئەزھەر سىستېمىسىدىكى مەكتەپ ۋە مەدرەسەلەرنىڭ سانى 7100 گە يەتكەن. ئەزھەر بىلىمگاھىنىڭ رەسمىي تور ئادرىسى: www.azhar.edu.eg

نىزامىيە مەدرەسەسى

نىزامىيە مەدرەسەسى 1063 ـ يىلى باغداد شەھرىنىڭ يېنىدىكى تىگرىس دەرياسى بويىغا تەسىس قىلىنغان بولۇپ، ئۆتتۇرا ئەسىردىكى ئىسلام دۇنياسىنىڭ نوپۇزلۇق ئالىي بىلىمگاھى ۋە ئىلىم يەن، مەدەنىيەت مەركىزى ئىدى. مۇسۇلمانلارلا ئەمەس، غەربلىك نۇرغۇنلىغان كىشىلەر بۇ مەدرەسەدە ئوقۇپ ئالىم بولۇپ چىققان. نىزامىيە مەدرەسەسى تۈرك سالجۇقلار دۆلىتىنىڭ سۇلتانى ئالىپ ئارىسلانخانىنىڭ پەرمانى بىلەن باش ۋەزىر نىزامۇل مۇلك دېگەن كىشىنىڭ مەسئۇللىقىدا تەسىس قىلىنغان. شۇڭا بۇ مەدرەسە ئۇنىڭ نامى بىلەن « نىزامىيە مەدرەسەسى » دەپ ئاتالغان. شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە، ئىراقتىكى بەسرە، مۇسۇل شەھەرلىرىدىن ھالقىپ، نىشاپۇر، بەلخ، ھىرات، ئىسپاھان قاتارلىق جايلاردا بۇ مەدرەسەنىڭ شۆبىلىرى قۇرۇلغان. « نىزامىيە مەدرەسەسى » دە، دىنىي دەرسلەردىن: قۇرئان ئىلمى، ھەدىس ئىلمى، ئىلمى كالام، فىقھى ئىلمى، پەلسەپە قاتارلىق ئىلىملەر ئوقۇتۇلغان بولۇپ، ئەبۇل ھەسەن ئەشئەرىينىڭ ئەقىدە ئىلمى بىلەن ئىمام شافىئىينىڭ فىقھىي ئىلمى سالماقلىقنى ئىگىلەيتتى. مەدەنىيەت دەرسلىرىدىن: ئەرەب تىلى، ئەرەب گىرامماتىكىسى، ئىستىلىستىكا، تارىخ، جۇغراپىيە، ئەدەبىيات، ئاسترونومىيە ۋە تىبابەت قاتارلىقلار ئۆتۈلەتتى. فاتىمىيلەر مىسىردا ئەزھەر بىلىمگاھىنى تەسىس قىلىپ، ئۇنىڭدا شىئە ئەقىدىسىنى تەرغىب قىلغانلىقى ئۈچۈن نىزامىيە مەدرەسەسىدە ئەھلى سۈننىي ئەقىدىسى ئوقۇتۇلاتتى. 14 ـ ئەسىردە مەشھۇر سەيياھ ئىبنى بەتتۇتە باغداتنى زىيارەت قىلغاندا، نىزامىيە مەدرەسەسى مەۋجۇد ئىكەن. غەرب دۇنياسىدا مەكتەب دېگەن نەرسە بارلىققا كەلمىگەن شۇ زامانلاردا، نىزامىيە مەدرەسەسى سالجۇقلار ۋە ئابباسىيلار سۇلالىسىغا زور تۈركۈم دىنىي ئۆلىما، قازى، ئالىم، تېۋىپ ۋە مەمۇر ئەمەلدارلارنى يېتىشتۈرۈپ بېرىش جەھەتتە چوڭ رول ئوينىغان ئىكەن.

مەدرەسە مۇستەنسىرىيە

مەدرەسە مۇستەنسىرىيە ئاببا‌سىيلار خەلىپىسى ئەبۇ جەئفەر ئەل مەنسۇر مۇستەنسىر بىللاھ

(ئاللاھتىن ياردەم سورىغۇچى) نىڭ بىۋاسىتە پەرمانى بىلەن باغداتتىكى دىجلە دەرياسىنىڭ يېنىغا بىنا قىلىنغان ئەڭ قەدىمى بىلىمگاھتۇر. مەزكۇر مەدرەسە 1227 ـ يىلى قۇرۇلۇشقا باشلاپ 1233 ـ يىلى 4ـئايدا رەسمىي دەرس باشلىغان. مەدرەسەنىڭ پۈتۈپ چىقىشىغا 700 مىڭ دىنار سەرپ قىلىنغان. مەدرەسە مۇستەنسىرىيەدە قۇرئان ئىلمى، ھەدىس ئىلمى، فىقھى، تىبابەت ئىلمى ۋە ئىلمى ھېساب قاتارلىق ئىلىملەرنى ئۆگىتىشكە زور ئەھمىيەت بەرگەن. بۇ مەدرەسەنىڭ ئالاھىدىكى شۇكى، ئۇنىڭدا مەشھۇر تۆت مەزھەبنىڭ كىتابلىرى دەرسلىك قىلىنغان. 1063 ـ يىلى قۇرۇلغان نىزامىيە مەدرەسەسىمۇ 300 يىللىق ئىلغار تەجرىبىلىرى بىلەن 1335 ـيىلى مەدرەسە مۇستەنسىرىيەگە قوشۇۋېتىلگەن، شۇنداق قىلىپ بۇ مەدرەسە كۇندىن كۇنگە روناق تېپىپ ئىسلام دۇنياسىدا ئەڭ داڭلىق مەدرەسە بولۇپ قالغان. موڭغۇل ئىمپىرىيىسىنىڭ باغدادقا تاجاۋۇز قىلىشى (1258 ـيىلى) سەۋەبى بىلەن بىر يىلدەك ئوقۇتۇشنى توختىتىپ قويغان. كېيىن تېمۇرلەڭنىڭ باغدادقا ئىككى قېتىم تاجاۋۇز قىلىشى (1392 ـيىلى بىلەن 1400 ـيىلى) بىلەن مۇستەنسىرىيە مەدرەسەسى باشقا مەدرەسەلەر بىلەن بىرلىكتە تاقىلىپ قالغان. بۇ سەۋەبتىن بىر مۇنچىلىغان ئۆلىمالار، مۇدەررىسلەر مىسىر، شام قاتارلىق ئىسلام ئەللىرىگە كېتىپ قالغان. شۇنىڭ بىلەن بۇ مەدرەسەدىكى ئوقۇ ـئوقۇتۇش ئىشلىرى ئىككى ئەسىرگە يېقىن ۋاقىت توختاپ قېلىپ، 1589 ـ مىلادىيە يىلىغا كەلگەندە قايتىدىن ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، مىلادىيە 1638 ـيىلغا كەلگەندە رەسمىي تاقىلىپ قالغان.

دارۇلھەدىس خەيرىيەت بىلىمگاھى

مەككە مۇكەررەمە شەھرىدىكى دارۇلھەدىس بىلىمگاھى 1933 ـ يىلى سەئۇدى ئەرەبىستانىنىڭ قۇرغۇچىسى پادىشاھ ئابدۇلئەزىزنىڭ ئەمرى بىلەن قۇرۇلغان بولۇپ، بۇ بىلىمگاھ ھەر قايسى ئىسلامىي بىلىملەردە ئالىملارنى يېتىشتۈرۈپ دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىغا ئەۋەتىشنى مەقسەت ۋە غايە قىلغان. ھازىر دارۇلھەدىس بىلىمگاھىدا 40 تىن كۆپرەك مەملىكەتنىڭ بالىلىرى ئوقۇيدۇ، ئومۇمىي ئوقۇغۇچى سانى 2008 ـ يىلى 3000 غا يەتكەن. ھەقسىز بىلىم بېرىدىغان بۇ بىلىمگاھتا ئوقۇغۇچىلارنىڭ يېتىپ قوپىشى، دەرسلىك كىتابلىرى بۇ بىلىمگاھ تەرىپىدىن تەمىن ئېتىلىدۇ. ئۆيلۈك ئوچاقلىق ئوقۇغۇچىلارغا ھەر ئايدا 130 دوللار، بويتاق ئوقۇغۇچىلارغا 70 دوللار مىقداردا ئوقۇش پۇلى بېرىلىدۇ.

دارۇلھەدىس بىلىمگاھىنىڭ دەرسلىكلىرى

دارۇلھەدىس بىلىمگاھىنىڭ دەرسلىكلىرى ئاساسەن ئىسلامىي بىلىملەرگە مەركەزلەشكەن بولۇپ، پەننى بىلىملەرمۇ بار. مەسىلەن: قۇرئان كەرىمنى يادلاش، تەپسىر ۋە قۇرئاننى توغرا قىرائەت قىلىش بىلىملىرى، ھەدىس ۋە ھەدىس ئىلىملىرى، ئەقىدە ئىلىملىرى، شەرىئەت ۋە قانۇنشۇناسلىق بىلىملىرى، ئەرەب تىلى بىلىملىرى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەرجىمىھالى ۋە ئىسلام تارىخى، دۇنيادىكى دىنلار ۋە مەزھەپلەر ھەققىدە بىلىملەر، كىشىلەرنى ئىسلامغا دەۋەت قىلىش ئۇسۇلى قاتارلىقلاردىن تاشقىرى، تارىخ، جۇغراپىيە، ماتېماتىكا قاتارلىق پەننىي دەرسلىكلەر ئوقۇتىلىدۇ.

دارۇلھەدىس بىلىمگاھىنىڭ سىنىپلىرى

دارۇلھەدىس بىلىمگاھى باشلانغۇچ، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ، ئىنىستىتوت ۋە

فاكۇلتېتلاردىن تەركىب تاپقان بولۇپ، باشلانغۇچ مەكتەپ 6 يىللىق، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ 3 يىللىق، ئىنستىتوت 3 يىللىق، فاكۇلتېت 4 يىللىق بولۇپ، دارۇلھەدىسنىڭ دىپلومى سەئۇدى ئەرەبىستانىنىڭ ھەرقايسى خەلقئارالىق ئۇنىۋېرسىتېتلىرىنىڭ دىپلوملىرى بىلەن بىر ئورۇندا تۇرىدۇ ۋە ئوخشاش دەرىجىدە قوبۇل قىلىنىدۇ. دارۇلھەدىس بىلىمگاھىدا ھازىر 10 غا يېقىن ئۇيغۇر ئوقۇغۇچى ئوقۇيدۇ.

دارۇلھەدىس بىلىمگاھىغا قوبۇل قىلىش شەرتلىرى

دارۇلھەدىس بىلىمگاھىغا قوبۇل قىلىش شەرتلىرى تۆۋەندىكىچە:

1) ئوقۇغۇچىنىڭ مۇسۇلمان، ئەخلاقى گۈزەل، دىنىغا مۇستەھكەم ۋە تەقۋا بولىشى.

2) ئوقۇغۇچىنىڭ سەئۇدى ئەرەبىستانلىق ياكى سەئۇدى ئەرەبىستانىدا قانۇنلۇق تۇرۇش رۇخستى(ئىقامەت)گە ئىگە بولىشى.

3) ئوقۇغۇچىنىڭ ئۆزىنى ئوقۇشقا ئاتىغان بولۇپ، ئوقۇشتىن باشقا خىزمەت، ھۈنەركەسىپ ۋە تىجارەت ئىشلىرىدىن قول ئۈزگەن بولىشى.

4) ئوقۇغۇچىنىڭ ئىنتىزامچان بولۇپ، دارۇلھەدىس بىلىمگاھىدىكى مەسئۇللارغا تولۇق ئىتائەت قىلىشقا ئەھدە بېرىشى.

5) ئوقۇغۇچىنىڭ قۇرئان كەرىمنى توغرا ئوقۇيدىغان ۋە چىرايلىق خەت يازالايدىغان بولىشى.

6) ئوقۇغۇچىنىڭ تەن ساقلىقى جايىدا ئىكەنلىكىگە رەسمىي تىببىي ئورگاندىن ئىسپات خېتى ئېلىپ كېلىشى.

7) تولۇقسىزدا ئوقۇماقچى بولغان ئوقۇغۇچىنىڭ باشلانغۇچ مەكتەپتىنىڭ ئاخىرقى يىلىدا، 75% دىن كەم دەرىجە ئالمىغان بولىشى.

8) تولۇقتا ئوقۇماقچى بولغان ئوقۇغۇچىنىڭ تولۇقسىزنىڭ ئاخىرقى يىلىدا % 75 دىن كەم دەرىجە ئالمىغان بولىشى.

9) فاكۇلتېتتا ئوقۇماقچى بولغان ئوقۇغۇچىنىڭ تولۇقنىڭ ئاخىرقى يىلىدا % 75 دىن كەم نومۇر ئالمىغان بولىشى.

10) ئوقۇغۇچىنىڭ ياش ئۆلچىمىدە، تولۇقسىز ئوتتۇرىدا ئوقۇماقچى بولغان ئوقۇغۇچىنىڭ 12 ياشتىن كىچىك، 18 ياشتىن چوڭ، تولۇق ئوتتۇرىدا ئوقۇماقچى بولغان ئوقۇغۇچىنىڭ 15 ياشتىن كىچىك 20 ياشتىن چوڭ، فاكۇلتېتتا ئوقۇماقچى بولغان ئوقۇغۇچىنىڭ 18 ياشتىن كىچىك، 30 ياشتىن چوڭ بولماسلىقى.

11) تولۇقسىز ئوتتۇرىنىڭ بىرىنچى يىللىقىدا ئوقۇماقچى بولغا ئوقۇغۇچىنىڭ 3 پارىدىن، ئىككىنچى يىللىقىدا ئوقۇماقچى بولغان ئوقۇغۇچىنىڭ 6 پارىدىن، ئۈچۈنچى يىللىقىدا ئوقۇماقچى بولغان ئوقۇغۇچىنىڭ 9 پارىدىن، تۇلۇق ئوتتۇرىنىڭ بىرىنچى يىللىقىدا ئوقۇماقچى بولغان ئوقۇغۇچىنىڭ 12 پارىدىن، ئىككىنچى يىللىقىدا ئوقۇماقچى بولغان ئوقۇغۇچىنىڭ 15 پارىدىن، ئۈچۈنچى يىللىقىدا ئوقۇماقچى بولغان ئوقۇغۇچىنىڭ 18 پارىدىن، فاكۇلتېتنىڭ بىرىنچى يىللىقىدا ئوقۇماقچى بولغان ئوقۇغۇچىنىڭ 21 پارىدىن كۆپرەك قۇرئان يادلىغان بولىشى.

12) ئوقۇغۇچىنىڭ پۈتتۈرگەن مەكتىپى بىلەن دارۇلھەدىسقا كىرمەكچى بولغان ۋاقتى ئوتتۇرىسىدا 2 يىلدىن كۆپ ۋاقىت ئۆتمىگەن بولىشى.

13) بىرەر مەكتەپتىن ئەخلاقىي يېتەرسىزلىك سەۋەبلىك قوغلانغان بولماسلىقى.

14) دارۇلھەدىس بىلىمگاھىدا ئوقۇشقا كىرىش ئۈچۈن تەلەپ سۇنغۇچىنىڭ 4 پارچە رەسىم، دارۇلھەدىستىكىلەر تونۇيدىغان ئىككى مەشھۇر ئالىمنىڭ تونۇشتۇرۇش خېتى، ئۆزى نامىدىن بىر تەلەپ خېتى، دىپلومىنىڭ ئەسلىسى، كىملىك گۇۋاھنامىسىنىڭ ياكى سەئۇدى ئەرەبىستانىدا تۇرۇش رۇخستى (ئىقامەت) نىڭ ۋە پاسپورتىنىڭ سىرتى قاتارلىقلارنى ھازىرلاپ دارۇلھەدىس قوبۇلخانىسىغا تەقدىم قىلىشى تەلەپ قىلىنىدۇ.

ئۇممۇلقۇرا ئۇنىۋېرستېتى

سەئۇدى ئەرەبىستانىنىڭ مەككە مۇكەررەمە شەھرىدىكى ئۇممۇلقۇرا ئۇنىۋېرستېتى 1967 ـ يىلى تەسىس قىلىنغان بولۇپ، 1926 ـيىلى مەككىدە قۇرۇلغان « ئىلمىي ئىنىستىتوت »، 1936 ـيىلى قۇرۇلغان «دەۋەتچىلەرنى يېتىشتۈرۈش ئىنىستىتوتى» ۋە 1958 ـ يىلى تائىف شەھرىدە قۇرۇلغان « دارۇل تەۋھىد » قاتارلىق بىلىمگاھلارنىڭ خۇلاسىسى سۈپىتىدە بارلىققا كەلگەن ئەڭ مەشھۇر ئۇنىۋېرستېتلەرنىڭ بىرىدۇر.

ئۇممۇلقۇرا ئۇنىۋېرستېتىنىڭ فاكۇلتېتلىرى

ئۇممۇلقۇرا ئۇنىۋېرستېتى شەرىئەت، ئىسلام تەتقىقاتى، ئەرەب تىلى، دەۋەت، تىبابەت، قاتارلىق فاكۇلتېتلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغانىنىڭ سىرتىدا، ئىژىنېرلىق، جەمئىيەتشۇناسلىق، بىناكارلىق، دورىگەرلىك قاتارلىق جەمى 22 فاكۇلتېتنى ئۆز ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. 2300 مۇئەللىم ئىشلەيدۇ. ئۇممۇلقۇرا ئۇنىۋېرستېتى سەئۇدى ئەرەبىستانى تەۋەسىدە فاكۇلتېتلىرى ئەڭ كۆپ بولغان ئۇنىۋېرستېت ھېسابلىنىدۇ. ھازىر ئۇممۇلقۇرا ئۇنىۋېرستېتى ئوقۇغۇچىلارغا يىلدا بىر قېتىم ۋەتىنىگە بېرىپ كېلىش ئۈچۈن ھەقسىز بىلەت ئېلىپ بېرىش، ئۇقۇغۇچىلارغا ئايدا 240 دوللار ياردەم پۇلى بېرىش، دەرسلىك كىتابلارنى ھەقسىز بېرىش، ئۇقۇغۇچىلارنىڭ يېتىپ قوپىدىغان جايلىرىنى تەمىن ئېتىش ۋە قوبۇل قىلىش شەرتلىرى قاتارلىق تەرەپلەردە، سەئۇدى ئەرەبىستانىنىڭ باشقا ئۇنىۋېرستېتلىرىگە ئوخشايدۇ. ھازىر ئۇممۇلقۇرا ئۇنىۋېرستېتىدە 10 دىن كۆپرەك ئۇيغۇر ئوقۇغۇچى ئىلىم تەھسىل قىلماقتا. ئۇنىۋېرستېتىنىڭ رەسمىي تور ئادرىسى: www.uqu.edu.sa

مۇھەممەد ئىبنى ئەلى سەنۇسى ئۇنىۋېرستېتى

بۇ ئۇنىۋېرستېت 1841 ـيىلى لىۋىيە جۇمھۇرىيىتىدە تەسىس قىلىنغان بولۇپ، لىۋىيىدە تەسىس قىلىنغان ئىككىنچى ئۇنىۋېرستېت بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئۆتكەن ئەسىرنىڭ 70 ـيىللىرىدىن كېيىن بۇ ئۇنىۋېرستېت ئىسلامىي بىلىملەرنى ئۆگىتىشتىن تاشقىرى ئىنسانىي ئىلىملەرنىمۇ ئۆگىتىدىغان بولۇپ ئۆزگەرتىلگەن ۋە نامى ئۆمەر مۇختار ئۇنىۋېرستېتى دەپ ئۆزگەرتىلگەن. لىۋىيە ۋە چەتئەللەردىن ئوقۇغۇچىلار كېلىپ بۇ ئۇنىۋېرستېتتا بىلىم تەھسىل قىلىدۇ.

مەدىنە ئىسلام ئۇنىۋېرستېتى

مەدىنە مۇنەۋۋەرە شەھرىدىكى « ئىسلام ئۇنىۋېرستېتى » 1961 ـ يىلى 9ـئايدا قۇرۇلغان

بولۇپ، دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىن ئوقۇغۇچىلار كېلىپ ئىلىم تەھسىل قىلىدۇ. بۇ ئۇنىۋېرستېتنىڭ تەركىبىدە تولۇقسىز ۋە تولۇق ئوتتۇرا مەكتەبلەرمۇ بار. ئىسلام ئۇنىۋېرستېتىدە شەرىئەت، دەۋەت، قۇرئان ئىلمى، ھەدىس، ئەرەب تىلى قاتارلىق فاكۇلتېتلار بار. ئۇنىڭ تەركىبىدە يەنە ئەرەب ئەمەس مىللەتلەرگە ئەرەب تىلىنى ئۆگىتىش« ئىنىستتوتى» بولۇپ، 1966 ـيىلى قۇرۇلغان. مەدىنە ئىسلام ئۇنىۋېرستېتىنىڭ سىنىپلىرى تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ 3يىللىق، ئىنىستىتوت 3يىللىق، فاكۇلتېت 4يىللىق بولۇپ، ئىسلام ئۇنىۋېرستېتىنىڭ دىپلومى سەئۇدى ئەرەبىستانىنىڭ ھەرقايسى خەلقئارالىق ئۇنىۋېرستېتلىرىنىڭ دىپلوملىرى بىلەن بىر ئورۇندا تۇرىدۇ ۋە ئوخشاش دەرىجىدە قوبۇل قىلىنىدۇ. ئۇنىۋېرستېتىدا ئوقۇۋاتقان ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلارنىڭ سانى سەئۇدى ئەرەبىستانى تەۋەسىدىكى ھەر قايسى ئۇنىۋېرستېتلەردە ئوقۇۋاتقان ئۇيغۇرلارنىڭ ساندىن ئالاھىدە كۆپ بولۇپ، ھازىر بۇ ئۇنىۋېرستېتتا 50 دىن كۆپرەك ئۇيغۇر ئوقۇغۇچى ئىلىم تەھسىل قىلماقتا.

مەدىنە ئىسلام ئۇنىۋېرستېتىنىڭ تەمىنلىشى

بۇ ئۇنىۋېرستېتتا ئوقۇغۇچىلارنىڭ يېتىپ قوپىشى، دەرسلىك كىتابلىرى ئۇنىۋېرستېت تەرىپىدىن تەمىن ئېتىلىدۇ. فاكۇلتېتتا ئوقۇۋاتقانلارغا ھەر ئايدا 226 دوللار، تولۇق ئوتتۇرىدا ئوقۇۋاتقانلارغا 100 دوللار، تولۇقسىزدىكىلەرگە 80 دوللار ياردەم پۇلى بېرىلىدۇ. ئەمما ماگىئستىرلىق ۋە دوكتورلۇقتا ئوقۇۋاتقانلارغا 240 دوللار بېرىلىدۇ. فاكۇلتېتتا ۋە ماگىئستىرلىق، دوكتۇرلۇقتا ئوقۇۋاتقانلارغا يىلدا بىر قېتىم 226 دوللار كىتاپ پۇلى بېرىلىدۇ. ئۆيلىك ئوچاقلىق ئوقۇغۇچىلارغا ئايرىم ئۆي تەمىن ئېتىلىدۇ. ئەلاچى ئوقۇغۇچىلارغا يىلدا بىر قېتىم 300 دوللار ئەتراپىدا مۇكاپات پۇلى بېرىلىدۇ. ئۇقۇغۇچىلارغا ھەر يىلى يازلىق تەتىل مەزگىلىدە ۋەتىنىگە بېرىپ كېلىشى ئۈچۈن ھەقسىز ئايروپىلان بېلىتى ئېلىپ بېرىدۇ.

مەدىنە ئىسلام ئۇنىۋېرستېتىغا قوبۇل قىلىش شەرتلىرى

مەدىنە ئىسلام ئۇنىۋېرستېتىغا قوبۇل قىلىش شەرتلىرى تۆۋەندىكىچە:

1) ئوقۇغۇچىنىڭ تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرگەن دىپلومى بولىشى ۋە ئۇنىڭ سەئۇدى ئەرەبىستانىدا ياكى باشقا دۆلەتلەردە كۈچكە ئىگە دىپلوم بولىشى.

2) ئوقۇغۇچىنىڭ قولىدا چەتكە چىقالايدىغان پاسپورت تەييار بولىشى.

3) تولۇق ئوتتۇرىنىڭ دىپلومىنى ئالغان ۋاقتتىن 5 يىلدىن كۆپ ۋاقىت ئۆتمىگەن بولىشى.

4) ئوقۇغۇچىنىڭ ئەخلاقى گۈزەل، ئۆزى چىۋەر بولىشى.

5) ئوقۇغۇچىنىڭ تەن ساقلىقى جايىدا بولۇپ، ئۇنىۋېرستېتنى ئوقۇشقا لاياقەتلىك بولىشى.

6) ئوقۇماقچى بولغان كىشى بىرەر ئورگاننىڭ كادىرى بولسا، ئىش ئورنىدىن ئۇنىڭ ئۇنىۋېرستېتنى ئوقۇشقا رۇخسەت بېرىلگەن بولىشى.

7) ئوقۇغۇچىنىڭ باشقا بىرەر ئۇنىۋېرستېتتىن قايسىبىر سەۋەب بىلەن قوغلانغان بولماسلىقى.

8) ئوقۇغۇچىنىڭ يېشى قوبۇل قىلىنغا ۋاقىتتا 25 ياشتىن چوڭ بولماسلىقى.

9) ئوقۇغۇچىنىڭ مەدىنە ئىسلام ئۇنىۋېرستېتى بەلگىلىگەن شەرتلەرنى تولۇقلىغان بولىشى

ۋە ئۇنىۋېرسىتېت ئىنتىزامىغا رىئايە قىلىشقا ئەھدە بېرىشى.

10) ئۇنىۋېرسىتېتنىڭ قۇرئان كەرىم فاكۇلتېتىغا كىرمەكچى بولغان ئوقۇغۇچىنىڭ قۇرئان كەرىمنى تولۇق يادقا ئالغان بولىشى.

11)ئوقۇغۇچىغا ئۆزى ئوقۇغان مەكتەپتىكى ئۇستازى بىر پارچە ۋە تونۇلغان ئۆلىمالاردىن بىرەرسى يەنە بىر پارچە تونۇشتۇرۇش خېتى يېزىپ بېرىشى. يۇقىرىقى شەرتلەرنى ھازىرلىغان ئوقۇغۇچى ئېنتېرنېتتىن تۆۋەندە بېرىلىدىغان ئادرېسقا كىرىپ، تەلەپ قىلىنغان جەدۋەللەرنى تولۇق تولدۇرۇپ، كېرەكلىك ھۆججەتلەرنى سكاين قىلىپ سىلىپ، ئۆزىنىڭ تېلېفون نومىرىنى ۋە ئېلخەت ئادېرىسىنى يېزىپ ئەۋەتىدۇ. تەلەب: ئاۋغۇست ئايدىن بۇرۇن ئەۋەتىلىدۇ. ۋە ھەر يىلى سىنتەبىر ئېيىدا ئۇنىۋېرسىتېتكە قوبۇل قىلىنغانلىق نەتىجىسى ئېلان قىلىنىدۇ ۋە ئوقۇغۇچىنىڭ ئېلخەت ئادرېسىغا يېتىپ كېلىدۇ. مەدىنە ئىسلام ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ رەسمىي تور ئادرىسى: www.iu.edu.sa.com

تۈركىيىدىكى ئىمام، خاتىب (Lisesi Hatip Imam) ئىنىستىتوتى

تۈركىيىدىكى ئىمام، خاتىب ئىنىستىتوتلىرىنىڭ تارىخى

1913 ـيىلى تۈركىيىدە مەسجىدلەرنىڭ ئىمام ۋە خاتىبلىرىنى يېتىشتۈرىش ئۈچۈن «مەدرەسەتۇل ۋائىزىن» دەپ قورۇلغان كېيىنچە، « مەدرەسەتۇل ئىرشاد » ئاتالغان قەدىمي مەدرەسەلەرگىچە يېتىپ بارىدۇ. كېيىنچە بۇ مەدرەسەلەر مەدرەسەتۇل ئەئىممە » يەنى ئىمام ۋە خاتىبلارنى يېتىشتۈرۈش مەكتىبى» دەپ ئاتالغان ۋە 1924ـ يىل 3ـمارت كۈنىگىچە شۇ بويىچە داۋام قىلغان. 1924 ـ يىلىدىن ئېتىبارەن بۇ مەكتەبلەرنىڭ سانى كۆپەيتىلىپ تۈركىيىنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا 29 غا چىقىرىلغان. بىراق بۇ مەكتەبلەرنىڭ ئىلگىرىكى ئالاھىدىلىكلىرى يوقالغان بولۇپ، مۇئەللىملىرى دىنىي ئىلىملەردىن خەۋىرى بولمىغان ئادەملەر بولغانلىقتىن، دەرس ۋاقىتلىرىنىڭ كۆپىنچىسى چەتئەل تىلى ۋە باشقا ئىلىملەرنى ئۆگىتىش بىلەن ئۆتەتتى، دىنىي دەرسلەر يوقنىڭ ئورنىغا چۈشۈپ قالغان ئىدى. چۈنكى ئۇ ۋاقىتتا بۇ مەكتەبلەرنىڭ غايىسى ئوقۇغۇچىلارنى تۈركىيە جۇمھۇرىيىتىنى سۆيىدىغان ۋە دىنىي پائالىيەتنى دۆلەت قانۇنىغا كۆرە ئېلىپ بارىدىغان قىلىپ تەربىيىلەپ چىقىش بولۇپ، دىن ئىككىنچى پىلاندا ئىدى. 1930 ـ يىللارغا كەلگەندە بۇ مەكتەبلەر تاقىۋېتىلگەن. 1949 ـ يىلىغا كەلگەندە، بۇ مەكتەبلەر تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرۈپ، ئەسكەرلىك تەربىيىسىنى ئېلىپ بولغان ئوقۇغۇچىلارغا 10 ئايلىق كۇرس بېرىش سۈپىتىدە قايتا ئېچىلغان. 1972 ـيىلى 22 ـماي كۈنىدىن ئېتىبارەن « ئىمام ۋە خاتىبلارنى يېتىشتۈرۈش مەكتەبلىرى» تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرگەنلەرنى قوبۇل قىلىدىغان 4 يىللىق ئىنىستىتوتقا ئۆزگەرتىلىپ، نامى «Imam Liseleri Hatip »دەپ ئاتىلىدىغان بولغان ۋە 1974 ـ يىلىدا بۇ ئىنىستىتوتلارنىڭ ئوتتۇرا مەكتەپ بۆلۈملىرىمۇ ئېچىلغان، يېڭىدىن 29 ئىنىستىتوت ئېچىلىپ، سانى 101 گە چىققان. بۇ مەكتەبلەر شۇ ۋاقىتتىن ھازىرغىچە بۇ ئىسىم بىلەن ئاتىلىپ كەلمەكتە. 1976 ـ يىلى قىزنى «ئىمام ۋە خاتىب ئىنىستىتوتى » دا ئوقۇتۇش يولىدا ھۆكىمەتكە ئەرز سۇنغان بىر ئادەمنىڭ سەۋەبى بىلەن رەسمىي قانۇن چىقىرىلىپ، بۇ ئىنىستىتوتلارغا قىزلارمۇ قوبۇل قىلىنىدىغان بولغان. 1980 ـ يىلىدىكى ئەسكەر ئىنقىلابىدىن كېيىن، بۇ ئىنىستىتوتلارنى پۈتتۈرگەن

ئوقۇغۇچىلارنىڭ خالىغان ئۈنىۋېرسىتېتلارگە كىرىش ھەققى ئېتىراپ قىلىنغان. شۇ ۋاقىتتىن ئىلگىرى ئۇلار پەقەت ئۈنىۋېرسىتېتلارنىڭ ئەدەبىيات فاكۇلتېتلىرىغىلا كىرەلەيتتى. 1997 ـ يىلى 16 ـ ئاۋغۇست كۈنى باش مىنىستىر مەسئۇد يىلمازنىڭ بۇيرۇقى بىلەن 4306 ـ نومۇرلۇق قانۇن چىقىرىلىپ، باللارنى 8 يىللىق مەجبۇرى ئوقۇتۇش قارارى ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن « ئىمام ۋە خاتىب ئىنىستىتوتى» نىڭ ئوتتۇرا مەكتەپلىرى تاقىۋېتىلىپ، 4 يىللىق ئىنىستېتوتلا قالغان. شۇنداق قىلىپ «ئىمام ۋە خاتىب مەكتەپلىرى » 8يىللىقتىن 4 يىللىققا چۈشۈپ قالغان. ھازىرغىچە ئەھۋال شۇ بويىچە داۋام قىلماقتا.

تۈركىيىدىكى ئىمام، خاتىب ئىنىستىتوتىنىڭ دەرسلىكلىرى

تۈركىيىدىكى ئىمام، خاتىب ئىنىستىتوتىنىڭ دەرسلىكلىرى ئاساسەن دىنىي دەرسلىكلەر بولۇپ، ئىمان، ئىسلام ۋە ئەخلاقتىن باشلاپ، ئىسلام مەدەنىيىتى، ئىبادەتلەرنىڭ قائىدە سىستېمىلىرى قاتارلىقلاردىن ئىبارەت بولۇپ، ھەر قايسى ئىنىستىتوتلاردا ئوقۇتىلىدىغان پەننىي دەرسلىكلەرنىمۇ ئوقۇيدۇ. ئىمام ۋە خاتىپ ئىنىستىتوتىنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلار تۈركىيىدىكى ئۈنىۋېرستېتلاردىن ئۆزلىرى خالىغانلىرىغا ئىمتىھان بېرىپ كىرەلەيدۇ. ئىمام ۋە خاتىب ئىنىستىتوتىنىڭ مۇئەللىملىرىنىڭ تور ئادرئسى: www.imamhatipogretmeni.com

تۈركىيىدىكى ئىلاھىيات (fakulteleri Ilahiyat) فاكۇلتېتلىرى

تۈركىيىدىكى ئۈنىۋېرستېتلارنىڭ تەركىبىدە داۋام قىلىپ كېلىۋاتقان «ئىلاھىيات فاكۇلتېتلىرى » دىنىي دەرسلەر ئۆتىلىدىغان فاكۇلتېتلار بولۇپ، 1925 ـيىلى 7ـ ئۆكتەبىر كۈنى « دارۇلفۇنۇن » غا قوشۇۋېتىلگەن قەدىمىي مەدرەسەلەردىن « فاتىھ » ۋە « سۇلايمانىيە » مەدرەسەلىرىنىڭ داۋامى ھېسابلىنىدۇ. شۇ يىلى بۇ مەدرەسەلەر «دارۇلفۇنۇن » نىڭ ئىلاھىيات فاكۇلتېتلىرى سۈپىتىدە داۋام قىلغان بولسىمۇ 1933 ـ يىلى رەسمىي تاقىۋېتىلگەن. 1992 ـ يىلى ئىستانبۇل ئۈنىۋېرستېتى تەركىبىدە (ئىستانبۇل ئۈنىۋېرستېتى تۈركىيىنىڭ ئەڭ قەدىمىي ئۈنىۋېرستېتلىرىدىن بىرى ۋە ئەڭ دەسلەپ قۇرۇلغان ئۈنىۋېرستېت بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. تۈركىيىدە ئوسمانىيلارنىڭ سۇلتانى ئىككىنچى ئابدۇلھەمىدخاننىڭ پەرمانى بىلەن 1900 ـ يىلى 31 ـ ئاۋغۇست كۈنى « دارۇلفۇنۇن »نامىدىكى تۇنجى ئۈنىۋېرستېت ئېچىلغان بولۇپ، بۇ ئۈنىۋېرستېت 1933 ــ يىلىغىچە « دارۇلفۇنۇن ئۈنىۋېرستېتى » دېگەن نامى بىلەن ئاتىلىپ كېلىپ، شۇ يىلى 1ـ ئاۋغۇست كۈنىدىن ئېتىبارەن2252ـ نومۇرلۇق مەخسۇس قارار بىلەن «ئىستانبۇل ئۈنىۋېرستېتى » گە ئۆزگەرتىلگەن.) يېڭىدىن «ئىلاھىيات فاكۇلتېتى » ئېچىلغان. 1996 ـ يىلىغا كەلگەندە، ئىلاھىيات فاكۇلتېتلىرىدا باكلاۋۇرلۇقتىن باشقا يەنە ماگىستىرلىق ۋە دوكتورلۇق ئۇنۋانلىرى بېرىلىدىغان بولغان. ھازىر تۈركىيىنىڭ ھەر قايسى شەھەر ۋە ۋىلايەتلىرىدىكى ئۈنىۋېرستېتلارنىڭ تەركىبىدە ئىلاھىيات فاكۇلتېتلىرى كۆپتۇر. تۈركىيىدىكى ئىلاھىيات فاكۇلتېتلىرىنىڭ سانى 32 گە، ئوقۇغۇچى سانى 72000 گە يەتكەن.

ئىلاھىيات فاكۇلتېتلىرىنىڭ دەرسلىكلىرى

تۈركىيىنىڭ ئىلاھىيات فاكۇلتېتلىرىدا ئوقۇتۇلىدىغان دەرسلىكلەر تەپسىر، ھەدىس، فىقھى ۋە بۇلارنىڭ ئۇسۇللىرى، ئىلمى كالام، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەرجىمىھالى ئاساسلىق دەرسلىكلەر بولۇپ، ئەرەب ئەدەبىياتى، پەلسەپە، ئەخلاق، ئىسلام تارىخى، دىنلار تارىخى

قاتارلىقلار دەرسلىكلەرمۇ ئۆتىلىدۇ. بۇلاردىن باشقا ئەرەب، پارس، ئىنگلىز ۋە فرانسۇز تىللىرىمۇ بۇ فاكۇلتېتلارنىڭ دەرسلىكلىرى ئىچىدىن ئورۇن ئالماقتا.

مالايشيا خەلقئارا ئىسلام ئۇنىۋېرستېتى

(International Islamic University Malaysia)

مالايشيا خەلقئارالىق ئىسلام ئۇنىۋېرستېتىنىڭ ئورنى مالايشيا پايتەختى كوئالالامپۇر شەھرىنىڭ شىمالىدىكى گۈمباك شەھرىدە بولۇپ، بۇ ئۇنىۋېرستېت 1983 ـ يىلى سەئۇدى ئەرەبىستانى، تۈركىيە، پاكىستان، مالدىۋ قاتارلىق دۆلەتلەر ۋە خەلقئارا ئىسلام قۇرۇلتىيىنىڭ ياردىمى بىلەن تەسىس قىلىنغان. بۇ ئۇنىۋېرستېت ئىسلامىي بىلىملەردىن باشقا، ئىجتىمائىي، مېدىتسىنا، دارىگەرلىك ۋە پەن تېخنىكا بىلىملىرىنىمۇ ئۆگىتىدۇ. ئۇنىۋېرستېتنىڭ رەسمىي تىلى ئىنگلىز تىلىدۇر. مالايشيا خەلقئارا ئىسلام ئۇنىۋېرستېتى ئىسلام ئەللىرى ئىچىدە بىلىم سەۋىيىسىنىڭ يۇقىرىلىقى ۋە ھەر جەھەتتىن ئىلغارلىقى بىلەن داڭق چىقارغان ئەڭ مەشھۇر ئۇنىۋېرستېت بولۇپ، ئىسلام دۆلەتلىرىدىن تاشقىرى ئامېرىكا، ياۋروپا ۋە ئاۋۇستىراليىلەردىن ئوقۇغۇچىلار كېلىپ ئىلىم تەھسىل قىلماقتا. 100 دىن كۆپرەك دۆلەتتىن بالىلار كېلىپ ئوقۇيدۇ. ئانا ۋەتىنىمىزدىن كېلىپ بۇ ئۇنىۋېرستېتتا ئوقۇۋاتقان ئۇيغۇر پەرزەنتلىرىدىنمۇ يۈزلەرچە بار. مالايشيا خەلقئارا ئىسلام ئۇنىۋېرستېتىدە 30 مىڭدىن كۆپرەك ئوقۇغۇچى بىلىم ئالماقتا. بۇلارنىڭ ئىچىدىن % 10 نى چەتئەللىك ئوقۇغۇچىلار تەشكىل قىلىدۇ. ھەر يىلى 2000 دىن كۆپرەك بالا ئوقۇش پۈتتۈرىدۇ. ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۇنىۋېرستېتقا تۆلەيدىغان پۇلى فاكۇلتېتلارغا قاراپ پەرقلىق بولىدۇ. ئومۇمەن ئېيتقاندا، چەتئەللىك ئوقۇغۇچىلار ھەر بىر يېرىم يىللىق ئوقۇش ئۈچۈن ئۇنىۋېرستېتكە 560 دوللاردىن 620 دوللارغىچە پۇل تۆلەيدۇ. ئەمما مالايشيالىق ئوقۇغۇچىلار ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 500 دوللاردىن پۇل تۆلەيدۇ. بۇ ئۇنىۋېرستېتتا مۇسۇلمان ئەمەس بالىلارمۇ ئوقۇيدۇ.

ئۇنىۋېرستېتنىڭ رەسمىي تور ئادرىسى: www.iiu.edu.my

ئىسلام ئاباد خەلقئارا ئۇنىۋېرستېتى

International Islamic University Islamabad

ئىسلام ئاباد خەلقئارا ئۇنىۋېرستېتىنىڭ ئورنى پاكىستان پايتەختى ئىسلام ئاباد شەھرىدە بولۇپ، 1980 ـيىلى سەئۇدى ئەرەبىستانى، تۈركىيە، پاكىستان، مالايشيا، مالدىۋ قاتارلىق دۆلەتلەر ۋە خەلقئارا ئىسلام قۇرۇلتىيىنىڭ ياردىمى بىلەن تەسىس قىلىنغان. بۇ ئۇنىۋېرستېتتا ئىسلامىي ئىلىملەردىن باشقا ھەر ساھە ئىلىم پەنلىرىمۇ ئوقۇتىلىدۇ، بۇ ئۇنىۋېرستېتقا 60 تىن كۆپرەك مەملىكەتتىن ئوقۇغۇچىلار كېلىپ ئىلىم تەھسىل قىلىدۇ ۋە ھازىر 10 مىڭدىن كۆپرەك ئوقۇغۇچىسى بار. ئۆتكەن ئەسرىنىڭ 80 ـيىللىرىدىن باشلاپ ئانا ۋەتەندىن چىقىپ بۇ ئۇنىۋېرستېتتا بىلىم تەھسىل قىلغان ئۇيغۇر پەرزەنتلىرىنىڭ سانىمۇ ئاز ئەمەس. ھازىرمۇ بىر قىسىم ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلار بۇ ئۇنىۋېرستېتتا ئوقۇپ كەلمەكتە. ئىسلام ئاباد خەلقئارا ئۇنىۋېرستېتىنىڭ فاكۇلتېتلىرى ئەرەب تىلى ۋە ئىسلام مەدەنىيىتى فاكۇلتېتى، ئىسلامىي ئىلىملەر فاكۇلتېتى، شەرىئەت ۋە قانۇن فاكۇلتېتى، تېخنىكا ۋە ئىنژېنېرلىق فاكۇلتېتى، شىركەت باشقۇرۇش فاكۇلتېتى، ئىجتىمائىي ئىلىملەر فاكۇلتېتى قاتارلىق فاكۇلتېتلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

ئىسلام ئاباد خەلقئارا ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ رەسمىي تور ئادرئسى: www.iiu.edu.pk

ئىمان ئۇنىۋېرسىتېتى

بۇ ئۇنىۋېرسىتېتنى ھازىرقى زامان مەشھۇر ئۆلىمالىرىدىن ئەللامە ئابدۇلمەجىد زەندانىي تەرىپىدىن 1993 ـ يىلى يەمەن پايتەختى سانئا شەھرىدە تەسىس قىلىنغان بولۇپ، ھازىرغىچە بولغان قىسقا ۋاقىت ئىچىدە كۆپلىگەن ئىلىم ئەھلىلىرىنى يېتىشتۈرۈپ چىققان. بۇ ئۇنىۋېرسىتېتنى پۈتتۈرۈپ چىققان ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلارمۇ خېلى بار. ئەپسۇسكى، بۇ ئۇنىۋېرسىتېت 2004 ـ يىلدىن بىرى ئامېرىكا ۋە بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتى تەرىپىدىن ئەل قائىدە تەشكىلاتىغا ياردەم قىلىدۇ، دېگەن تۆھمەت بىلەن قارىلىنىپ كەلگەن بولسىمۇ، ئوقۇتۇش ئىشلىرى داۋام قىلماقتا. دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىن ئوقۇغۇچىلار كېلىپ بىلىم ئالماقتا. ئىمان ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ رەسمىي تور ئادرئسى: www.jameataleman.org

ئىمام مۇھەممەد ئىبنى سۇئۇد ئۇنىۋېرسىتېتى

بۇ ئۇنىۋېرسىتېت 1974 ـ يىلى سەئۇدى ئەرەبىستانى پايتەختى رىياد شەھرىدە تەسىس قىلىنغان بولۇپ، دۇنيادىكى مەشھۇر ئۇنىۋېرسىتېتلەر قاتارىدىن ئورۇن ئالىدۇ. سەئۇدى ئەرەبىستانىنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا شۆبىلىرى بار. ئامېرىكا، ياپونىيە، ھىندونېزىيە ۋە جىبۇتى قاتارلىق دۆلەتلەردە ئىنستىتوتلىرى بار. بۇ ئۇنىۋېرسىتېت دىنىي ئىلىملەردىن باشقا ئىنسانىيەتكە كېرەكلىك بولغان پۈتۈن ئىلىم پەن تۈرلىرىنى ئۆگىتىدۇ. ئەڭ كۆپ فاكۇلتېتلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئۇنىۋېرسىتېت بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئىمام مۇھەممەد ئىبنى سۇئۇد ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ دىپلومى سەئۇدى ئەرەبىستانىنىڭ ھەرقايسى خەلقئارالىق ئۇنىۋېرسىتېتلىرىنىڭ دىپلوملىرى بىلەن بىر ئورۇندا تۇرىدۇ ۋە ئوخشاش دەرىجىدە قوبۇل قىلىنىدۇ. بۇ ئۇنىۋېرسىتېت ئوقۇغۇچىلارنى تەمىنلەش ۋە باشقا جەھەتلەردە مەدىنە ئىسلام ئۇنىۋېرسىتېتىغا ئوخشاشتۇر. بۇ ئۇنىۋېرسىتېتنى پۈتتۈرگەن ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلارنىڭ سانى ئاز ئەمەس. ھازىرمۇ بىر تۈركۈم ئۇيغۇر پەرزەنتلىرى ئوقۇپ كېلىۋاتىدۇ.

ئىمام مۇھەممەد ئىبنى سۇئۇد ئۇنىۋېرسىتېتىگە قوبۇل قىلىش شەرتلىرى

ئىمام مۇھەممەد ئىبنى سۇئۇد ئۇنىۋېرسىتېتىگە قوبۇل قىلىش شەرتلىرى تۆۋەندىكىچە:

1) ئوقۇغۇچىنىڭ تولۇق ئوتتۇرىنىڭ دىپلومىغا ئىگە بولغان بولىشى.

2) ئوقۇغۇچىنىڭ تولۇق ئوتتۇرىنىڭ دىپلومىنى ئالغان ۋاقتىدىن 5 يىلدىن، سىرتتىن قاتنىشىپ ئوقۇيدىغانلارنىڭ دىپلوم ئالغان ۋاقتىدىن 4 يىلدىن كۆپ ۋاقىت ئۆتمىگەن بولىشى.

3) ئوقۇغچىنىڭ ئەخلاقى گۈزەل، دىنىغا مۇستەھكەم بولىشى.

4) ئوقۇغۇچىنىڭ ئەڭ ئاز دېگەندە 2 پارا قۇرئان يادلىغان بولىشى.

5) ئوقۇغۇچىنىڭ تەن ساقلىق جەھەتتىن ساغلام بولىشى.

6) ھۆكىمەت ئورگانلىرىدا ياكى قايسىبىر مۇئەسسەسەدە ئىشلەيدىغانلارنىڭ ئىش ئورنىدىن ئوقۇش ئۈچۈن رۇخسەت ئالغان بولىشى.

7) ئوقۇغۇچىنىڭ تولۇق ئوتتۇرىنىڭ ئاخىرقى يىلدىكى ئىمتىھاندىكى دەرىجىسى 80 دىن كەم بولماسلىقى.

ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ رەسمىي تور ئادرئسى: www.imamu.edu.sa

ئامېرىكا ئوچۇق ئۇنىۋېرسىتېتى (the American Open Universty)

ئامېرىكا ئوچۇق ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئورنى ئامېرىكا پايتەختى ۋاشىنگتون شەھرىدە بولۇپ، 1995 ـ يىلى تەسىس قىلىنىپ، 1996 ـ يىلى رەسمى دەرس باشلىغان. بۇ ئۇنىۋېرسىتېت ئىسلامىي ئىلىملەر ۋە ئىسلام تەربىيىسى ئۆگىتىش مەقسىتى بىلەن تەسىس قىلىنغان مۇستەقىل بىلىمگاھى بولۇپ، ئىسلام مەملىكەتلىرىدىن ئىختىساسلىق كىشىلەر ئوقۇتقۇچىلىققا تەكلىپ قىلىنغان.

ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ رەسمىي تور ئادرېسى: www.aou.edu

ئۇيغۇر دىيارىدىكى بەزى مەشھۇر ئىلىم يۇرتلىرى

خانلىق مەدرەسە

« خانلىق مەدرەسە » قەشقەر سەئىدىيە خانلىقىنىڭ سەككىزىنچى سۇلتانى ئابدۇللاخان(1639 ـيىلدىن 1652 ـ يىلغىچە تەختتە ئولتۇرغان) تەرىپىدىن 1641 ـ يىلى بىنا قىلدۇرۇلغان بولۇپ، ئەينى زاماندا ئۇيغۇر مائارىپىنى يۈكسەلدۇرۇشتە ئالاھىدە رول ئوينىغان مەدرەسەدۇر. ئەينى ۋاقىتلاردا خانلىق مەدرەسەلەر ئەڭ ئالىي بىلىم يۇرتلىرى ھېسابلىناتتى. بولۇپمۇ خوتەن، يەكەن، قەشقەرگە ئوخشاش چوڭ مەركىزىي شەھەرلەردە بۇنداق بىلىم يۇرتلىرىنى بىنا قىلدۇرۇش شەرت قىلىنغاچ ھەم كۆپىنچە خانلىقلار ۋە خانلىقلاردا ئىشلەيدىغان مەشھۇر ئەربابلار، مۇشاۋىرلار، ئالىملارنىڭ تەشەببۇس ئىشتىراكلىرى بىلەن قۇرۇلىدىغان بولغاچ، مەدرەسەلەرنىڭ نامىمۇ شۇ كىشىلەرنىڭ ئىسىم شەرىپى ياكى مۇشۇ مەركىزىي شەھەر نامى بىلەن ئاتىلاتتى.

« خانلىق مەدرەسە » مۇ قەشقەردىكى خانلىق ئوردا تۇرۇشلۇق شەھەردە قۇرۇلغاچقا، مەدرەسەنىڭ مالىيىسى، مەبلىغى ۋە تۇرلۇك خىراجەتلىرى چەكلىك ھالدا پادىشاھلىق خەزىنىدىن چىقىم قىلىنىپ، ئاز قىسمى ھەر قايىسى ۋەقپىلەرنىڭ تەمىنات بېرىشى بىلەن تولۇقلىناتتى. شۇڭلاشقا، بۇ مەدرەسەنىڭ ئىقتىسادى مەدرەسە كوللېكتىپى بەلگىلىگەن « مۇتەۋەللى » لەر ئارقىلىق باشقۇرۇلاتتى. پۈتۈن «خانلىق مەدرەسە» ئۇيغۇر ئېلى بويىچە ئالىي بىلىم يۇرتى بولۇپ، ئۇنىڭغا مەملىكەتنىڭ ھەرقايىسى جايلىرىدىن ئىلىم تەلەپ قىلغۇچىلار كېلىپلا قالماستىن، بەلكى كەشمىر، پاكىستان، ئافغانىستان، ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ سەمەرقەند، قوقان، پەرغانە، نەمەنگان قاتارلىق جايلىرىدىن تالىپلار كېلىپ ئوقۇغان. قەشقەر« خانلىق مەدرەسە » نىڭ دەسلەپكى ياسالغان قۇرۇلۇشىنى ھېسابقا ئالمىغاندا جەمئىي تۆت قېتىم رېمۇنت قىلىنغان. بىرىنچى قېتىم مىلادى 1805 ـ1806ـيىللىرى (ھىجرىيە 1220ـ يىلى) قەشقەرنىڭ چوڭ ئاقساقىلى ئابدۇۋارىس بەگ؛ ئىككىنچى قېتىم مىلادى 1844ـ يىلى (ھىجرىيە 1260) قەشقەرلىق مۇھەممەد سادىق ئەلەم ئاخۇنۇم؛ ئۈچۈنچى قېتىم مىلادى1905ـ 1906 ـ يىلى (ھىجرىيە 1323 ـ يىلى) قەشقەرلىك چوڭ باي مۇسابايوپ؛ تۆتىنچى قېتىم 1936ـ1937 ـيىللىرى مىلادى (ھىجرىيە 1355ـ يىلى) مەھمۇد مۇھەممەدى قاتارلىق كىشىلەر رېمۇنت قىلدۇرغان.

« ساچىيە »مەدرەسەسى

قەشقەر 10 ـ ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا، يەنى سۇلتان سۇتۇق بۇغراخاننىڭ ۋاقتىدا

قەشقەردە مەشھۇر ساچ مەدرەسەسى (ساچىيە قەدىمكى ئۇيغۇر تىلىدىكى سۆز بولۇپ، سېچىش، يېيىش، ئىلىم پەننى كېڭەيتىش قاتارلىق مەنىلەرگە ئىگە) قۇرۇلغان بولۇپ، داڭلىق ئەدىب جامالىددىن قەشقەرى قاتارلىق ئۆلىمالارنىڭ دەرس باشلىشى بىلەن ئېچىلغان. 1057 ـ يىلى ئاتۇشتا بۇ مەكتەپنىڭ شۆبە دارىلفۇنۇنى قۇرۇلغان. « ساچىيە مەدرەسەسى » شۇ دەۋردىكى ئومۇملاشقان ئىلمىي ۋە تىببىي مەكتەپ بولۇپ، ئوتتۇرا ئەسىردە ياۋرۇپادا قۇرۇلغان ھەم ھازىر دۇنيادا ئالدىنقى قاتاردا سانىلىدىغان پارىژ ئۇنىۋېرسىتېتى (1200 ـيىلى فرانسىيەدە قۇرۇلغان) ئوكسفورت ئۇنىۋېرسىتېتى (1200 ـ يىلى ئەنگلىيەدە قۇرۇلغان) قاتارلىق ئالىي بىلىم يۇرتلىرىدىنمۇ ئۈچ ئەسىر ئىلگىرى قۇرۇلغان. بۇ مەكتەپ قۇرۇلغاندىن كېيىن قاراخانىيلار تەۋەسىدىكى نۇرغۇنلىغان مەرىپەتپەرۋەر كىشىلەرنىڭ بىلىم ئىگىلىشى ئۈچۈن ياخشى ئىمكانىيەت يارىتىلغان. بۇ مەكتەپتە شۇ ۋاقىتلاردا ھۈسەيىن ئىبنى خەلەف قەشقەرى، سەيىد جالالىدىن باغدادى، خوجا ياقۇپ سۈزىكى، ئىمامىدىن قەشقەرى، ھۈسەيىن پەيزۇللا، جامالىدىن قەشقەرى، رەشىد ئىبنى ئەلى قەشقەرى قاتارلىق نۇرغۇنلىغان نوپۇزلۇق ئەربابلار ھېساب، يۇنان پەلسەپىسى، تىلشۇناسلىق، ئىسلام ئەقىدىسى، ئاسترونومىيە، تىبابەتچىلىك، ئىلمىي مەنتىق، تارىخ، ئىلمىي روھ، ئۇرۇش تاكتىكىسى قاتارلىق ئىجتىمائىي ۋە تەبىئىي پەنلەردىن دەرس بەرگەن. بۇ مەكتەپتە يەنە كۇتۇپخانا تەسىس قىلىنغان بولۇپ، نۇرغۇنلىغان مەشھۇر كىتابلار تېما قىلىنىپ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆگىنىشىگە ئەۋزەل شارائىت ھازىرلاپ بېرىلگەن. « سۇراھ » ناملىق ئەسەرنىڭ ئاپتورى جامال قارشى ئۆز كىتابىدا جەۋھەرنىڭ « سۇھاھ » ناملىق تۆت توملۇق كىتابىنى مۇشۇ مەكتەپنىڭ كۇتۇپخانىسىدىن ئېلىپ پايدىلانغانلىقىنى يازغان. ساچىيە مەدرەسەسىنىڭ قۇرۇلۇشى، قاراخانىيلار زىيالىيلىرىنىڭ ۋە ئىلىم ھەۋەسكارلىرىنىڭ بۇخارا قاتارلىق جايلارغا بېرىپ ئىلىم تەھسىل قىلىش قىيىنچىلىقىغا خاتىمە بەرگەن. نۇرغۇنلىغان زىيالىيلار يول ئازابى ۋە مۇساپىرچىلىق دەردىدىن بىر يولىلا قۇتۇلۇپ، ئۆزىنىڭ ئىلمىگە بولغان تەشنالىقىنى مۇشۇ مەكتەپتە قاندۇرغان. ئۇلارنىڭ ئارىسىدىن نۇرغۇنلىغان ئالىملار، تارىخشۇناسلار، شائىرلار، سىياسىي ئەربابلار ۋە ھەر تەرەپلىمە بىلىمگە ئىگە ئىستىداتلىق كىشىلەر يېتىشىپ چىقىپ، ئۇيغۇر مەدەنىيەت تارىخىدا ئۆچمەس ئىزلارنى قالدۇرغان. بۇ ئىلىم يۇرتىنىڭ جاھانغا تونۇلۇشى بىلەن ئوتتۇرا ئاسىيادىن نۇرغۇن ئىلىم ھەۋەسكارلىرى كېلىپ ئىلىم تەھسىل قىلغان. قەشقەر ئۆزىنىڭ بۇ ئىلىم ئوچىقى بىلەن پۈتكۈل شەرق دۇنياسىغا تونۇلۇپ ئىككىنچى بۇخارا، « بۇخارا سانى » دېگەن نامغا ئېرىشكەن.

قەشقەر ساقىيە مەدرەسەسى

قەشقەر ساقىيە مەدرەسەسى (ئىلىمگە تەشنا بولغۇچىلارنى سۇغارغۇچى بىلىمگاھ دېگەن مەنىدە بولۇپ) مىلادىيە 1630 ـ يىلى خەيرساخاۋەتچى ئايال بەھرىگىل بانۇنىڭ شەخسىي مەبلەغ سېلىشى بىلەن بىنا قىلىنغان. 1911 ـيىلىغا كەلگەندە، كاتتا باي باھاۋۇددىن باينىڭ باشچىلىقىدا مەدرەسەنىڭ دەرۋازىسى، دەرۋازا تېمى، مەسجىدى يېڭىلانغاندىن تاشقىرى، پەلەمپەينىڭ ئىككى تەرىپىدىكى ھۇجرىلار ئىككى قەۋەتلىك قىلىپ ياسالغان. ساقىيە مەدرەسەسى ئەڭ ئاتاقلىق مەدرەسە، خانلىق مەدرەسەدىن قالسىلا بىر قەدەر ئالاھىدە ئورۇن تۇتقان مەدرەسە بولۇپ، ئورنى خانلىق مەدرەسەنىڭ جەنۇبىغا جايلاشقان. ئەينى ۋاقىتتا بۇ

مەدرەسەدە خوتەن، ئاقسۇ، تۇرپان، قۇمۇل، ئىلى، ئالتاي، چۆچەك قاتارلىق جايلاردىن تالىپلار كېلىپ ئىلىم تەھسىل قىلغان. ئۆز ۋاقتىدا ساقىيە مەدرەسەسىگە تەۋە 37 يۇرىش قۇرۇلۇش بار بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە 56 ئېغىز ھۇجرا، 9 ئېغىز دەرسخانا، بىر مەسجىد بولغانىنىڭ سىرتىدا، 500 مو تېرىلغۇ يېرى، 6 ئورۇندا ساراي، 16 ئېغىز دۇكان، 10 ئېغىز ئۆي، چوڭ بىر باغ قاتارلىق ۋەقىپ مۈلكى بار ئىدى. بۇ مەدرەسە ئاللىبۇرۇن بۇزۇپ تاشلانغان بولۇپ، 1991ـ يىلى ئۇنىڭ ئورنىغا قەشقەر ۋىلايەتلىك دىنىي مەكتەب تەسىس قىلىنغان.

لۈكچىن مەدرەسەسى

تۇرپان دىيارىدا ئىسلام دىنى 14 ـ ئەسىردە تولۇق يىلتىز تارتىپ بولغان. تۇرپان رايونىدىكى لۈكچىن دېگەن جايدا تۇنجى ئىسلام بىلىم يۇرتى 1568 ـ يىلى تەسىس قىلىنغان بولۇپ، ئۇنىڭغا « لۈكچىن جاھاننامە مەدرەسەسى» دەپ نام بەرگەن. بۇ مەدرەسەنى لۈكچىن خانلىق ئوردىسىنىڭ ئەمەلدارلىرىنىڭ قوللاپ قۇۋۋەتلىشى بىلەن ئەللامە ئەلى ئاخۇنۇم دېگەن كىشى قول سېلىپ بىنا قىلدۇرغان. ئەينى ۋاقىتتا بۇ مەدرەسەدە ھەر قايسى جايلاردىن كەلگەن تالىب ئىلىملەر ئىلىم تەھسىل قىلغان ئىكەن. بۇ مەدرەسە ئاللىبۇرۇن بۇزۇپ تاشلانغان بولۇپ، ھازىر ئۇنىڭ ئىزى قالمىغان.

دامكۇ پۈناق مەدرەسەسى

پۈناق مەدرەسەسى 1938 ـ يىلى چىرا ناھىيىسىنىڭ دامكۇ رايونىدىكى پۈناق دېگەن جايدا قاسىم ھاجىم دېگەن كىشىنىڭ تەشەببۇسى ۋە مەبلەغ چىقىرىشى بىلەن كاتتا ئۆلىما مەرھۇم ئابدۇراھمان قارىئاخۇنۇمنىڭ قانتەر ئاققۇزۇپ تىنىمسىز ئىشلىشى بىلەن تەسىس قىلىنغان بولۇپ، ئوقۇتۇش ئۇسۇلىنىڭ ئىلغارلىقى، ئوقۇتىلىدىغان دەرسلىكلەرنىڭ مەزمۇن جەھەتتىكى موللىقى ۋە چوڭقۇرلىقى بىلەن مەشھۇردۇر. ئابدۇراھمان قارىئاخۇنۇم ھازىرقى ئۆزبېكىستاننىڭ ئەنجان ۋىلايىتىدىن بولۇپ، ئۆتكەن ئەسىرنىڭ 30 ـ يىللىرى ئۇيغۇر دىيارىغا كۆچ ئېتىپ كېلىپ، خوتەن ۋىلايىتىدە يەرلىشىپ قالغان. 1935 ـ يىلدىن باشلاپ دامكۇ پۈناق مەدرەسەسىگە ئۇل سېلىپ ئاخىرى ئۇنى پۈتتۈرۈپ چىققان ۋە شۇ مەدرەسەدە ئۇزۇن مۇددەت مۇدەررىسلىك قىلغان. ئەينى ۋاقىتتا بۇ مەدرەسەدە كۈنلۈك ئوقۇيدىغان ئوغۇل قىزلارنىڭ سانى 400 دىن ئاشاتتى. قارىيلىق ۋە ئالىملىق ئۇچۇن يېتىپ ئوقۇيدىغان تالىبلارنىڭ سانىمۇ كۆپ بولغان. پۈناق مەدرەسەسى شۇ رايونلاردا قىزلار قوبۇل قىلىنىپ ئوقۇتۇلغان تۇنجى مەدرەسە ھېسابلىنىدۇ. مۇندىن باشقا بۇ مەدرەسەنىڭ ئوقۇتۇش سەۋىيىسى ئالاھىدە يۇقىرى، تۈزىمى چىڭ، شارائىتىنىڭ تولۇقلىقى بىلەن داڭق چىقارغان. بۇ مەدرەسە 1958 ـ يىلىغىچە داۋام قىلالىغان. پۈناق مەدرەسەسىدە ئىلگىرى كېيىن بولۇپ 3000 دىن كۆپرەك تالىپ ئوقۇش پۈتتۈرۈپ چىققان. بۇ مەدرەسەدە ئوقۇپ چىققانلار ھەر قايسى ۋىلايەت ۋە ناھىيىلەردە ئالاھىدە ھۆرمەت قازانغان زاتلاردىن بولغان. مەسىلەن: گۈلاخمالىق ئاتاقلىق تېۋىپ ۋە تېڭىقچى غازى قارىھاجىم، كېرىيىلىك ئۆلىما جاپپار قارىھاجىم، ئالاھىدە تونۇلغان مەشھۇر تېۋىپ مەرھۇم مۇھەممەد قۇربان قارىھاجىم، رۇزى قارىھاجىم، شائىر مۇھەممەد قاسىم زۇھۇرى قاتارلىق كىشىلەرنىڭ ھەممىسى پۈناق مەدرەسەسىنىڭ تالىبلىرى ئىدى.

كېرىيە دۆڭ مەدرەسە

دۆڭ مەدرەسە ياقۇپ بەدەۋلەت زامانىدا، ئۆزبېكستانلىق مىرمۇھەممەد ھاجىمنىڭ تەشەببۇسكارلىقى ۋە مەبلەغ چىقىرىشى بىلەن كېرىيىنىڭ بازار ئىچى ھېيتگاھ مەھەللىسىدە قۇرۇلغان بولۇپ، كۆلىمىنىڭ چوڭلىقى، قۇرۇلۇشىنىڭ ھەشەمەتلىكى، ئوقۇتۇش شارائىتىنىڭ ياخشىلىقى، ئوقۇتۇش تۈرىنىڭ كۆپ ھەم يېڭىلىقى بىلەن كېرىيىنىڭ مەدرەسە مائارىپىدا يۇقىرى پەللە يارىتىپلا قالماستىن، پەننى مائارىپقىمۇ پۇختا ئاساس سالغان. دۆڭ مەدرەسەدە ئۆز ۋاقتىدا خوتەن ۋىلايىتىنىڭ ھەر قايسى ناھىيىلىرىدىن، چەرچەن، چاقىلىق قاتارلىق جايلاردىن تالىپلار كېلىپ ئىلىم تەھسىل قىلغان، دائىملىق تالىب 100 دىن كەم بولمىغان. دۆڭ مەدرەسەدە ئىلگىرى كېيىن بولۇپ 8000 دىن كۆپرەك تالىب ئوقۇپ چىققان. بىر ئۆمىر ئاۋامنىڭ كېسىلىنى ھەقسىز كۆرىپ، ئەرزان، ئاددى رېتسىپلار بىلەن كېسەل داۋالىغان ۋە ئۇيغۇر مىللىي تىبابەتچىلىكىنىڭ سېھرىي كۈچى ھەم يۇقىرى پەللىسىنى نامايان قىلىپ، ئالاھىدە شۆھرەت قازانغان ئالىم ئەھمەد ھاجىم، « تۈركى تىللار دىۋانى » نى ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمە قىلىپ تۇرۇشكە قاتناشقان مەشھۇر تەتقىقاتچى، تىلشۇناس ئالىم ئوسمان ھاجىم قۇدۇق قاتارلىقلاردىن باشقا كېرىيە ناھىيىسىدىكى ئالىملار، ئىمام خەتىبلەر ۋە ئوقۇمۇشلۇق پېشقەدەم كادىرلار، ئىشچى خىزمەتچىلەرنىڭ ھەممىسى دۆڭ مەدرەسەدە ئوقۇپ يېتىشىپ چىققانلاردۇر. دۆڭ مەدرەسە 1958 - يىلى تاقىۋېتىلگەنگە قەدەر ئوقۇتۇش ئىشلىرىنى ئىزچىل داۋاملاشتۇرۇپ كەلگەن. 1980 - يىلى دۆڭ مەدرەسە مەسجىدىنىڭ نامى ئەسلىگە كەلگەندىن كېيىن، جامائەت ساقلىنىپ قالغان كونا تاملىقنى بادرا، شاخشۇمبا يېپىپ ناماز ئوقۇشقا باشلىغان. 1986 - يىلى 300 كۋادرات مېتىر يەرگە پىششىق خىش، ياغاچ قۇرۇلمىلىق قىلىپ مەسجىد قايتىدىن بىنا قىلىنغان. ھازىر بۇ مەسجىد ئۆتمۈشلەردە ئىلىم مەرىپەت بۇلىقى بولغان دۆڭ مەدرەسەنىڭ مەسجىدى سۈپىتىدە ساقلىنىپ كەلمەكتە.

قوشۇمچە: ھىجرىيە يىلنامىسى ھەققىدە قىسقىچە چۈشەنچە

ھىجرىيە يىلنامىسى ئەرەبلەرنىڭ يىل، ئاي ۋە كۈنلەرنى ئاينىڭ ھەرىكىتى بويىچە ھېسابلايدىغان قەمەرىيە يىلنامىسى ئاساسىدا بارلىققا كېلىپ، ھىجرەت (مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ مەككىدىن مەدىنىگە كۆچ قىلغان) يىلىنى بىرىنچى يىل قىلغان ئىسلام يىلنامىسىدۇر. ھىجرىيە يىلنامىسى ئىسلام دىنى ئارقىلىق دۇنيا مۇسۇلمانلىرى ئارىسىدا كەڭ ئومۇملاشقان. ئىسلام دىنى كېلىشتىن ئىلگىرى، ئەرەبلەرنىڭ ئىككى خىل يىلنامىسى بولۇپ، ئۇنىڭ بىرى، دېھقانچىلىق ئىشلىرىدا قوللىنىدىغان، ۋاقىتنى قۇياشنىڭ ھەرىكىتى بويىچە ھېسابلايدىغان شەمسىيە يىلنامىسى، يەنە بىرى، دىنىي پائالىيەتلەر ۋە تارىخىي ۋەقەلىكلەرنىڭ ۋاقتىنى ھېسابلاشتا قوللىنىدىغان، ۋاقتنى ئاينىڭ ھەرىكىتى بويىچە ھېسابلايدىغان قەمەرىيە يىلنامىسى بار ئىدى. ئەرەب يېرىم ئارىلىدا ئىسلام نۇرى پارلاشقا باشلاپ، ئىسلام دەۋىتى ۋە ئىسلام ھاكىمىيىتى مۇستەھكەملەنگەن ھەمدە ئىسلام دەۋىتى چەت دۆلەتلەرگىچە يېتىپ بارغاندىن كېيىن، ئىككىنچى خەلىپە ھەزرىتى ئۆمەر ئىبنى خەتتابنىڭ دەۋرىگە كەلگەندە، دۇنيادا ئەڭ زور نوپۇزغا ئىگە بولغان ئىسلام دىنىنىڭ ئۆزىگە خاس رامىزان، ھەج ۋە باشقىمۇ ئىبادەتلەرنىڭ، دىنىي پائالىيەتلەرنىڭ ۋاقتلىرىنى ھېسابلايدىغان،

ۋەقەلىكلەرنى خاتىرىلەيدىغان، پۈتۈن دۇنيا مۇسۇلمانلىرى ئورتاق قوللىنىدىغان مەخسۇس ئىسلامىي يىلنامىسى بولۇشى لازىملىقى ھېس قىلىنغان ۋە بۇ پىكىر رەسمىي ئوتتۇرىغا قويۇلغان. ئىسلام يىلنامىسىدا قايسى ۋاقىتنى يىل بېشى قىلىش مەسىلىسىدە تۈرلۈك لايىھەلەر ئوتتۇرىغا قويۇلغان. بەزىلەر مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ تۇغۇلغان كۈنى 571 - يىلنى ئىسلام يىلنامىسىنىڭ باش يىلى قىلىش پىكرىنى ئوتتۇرىغا قويسا، بەزىلەر مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام پەيغەمبەر بولغان 610 - يىلنى يىل بېشى قىلىش پىكرىنى ئوتتۇرىغا قويغان. كۆپچىلىك مۇسۇلمانلار مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام مەككىدىن مەدىنىگە ھىجرەت قىلغان 622 - يىلنى ئىسلام يىلنامىسىنىڭ باش يىلى قىلىش پىكرىنى ئوتتۇرىغا قويغان. شۇنىڭ بىلەن ئاخىرقى بۇ پىكىر قوبۇل قىلىنغان. پەيغەمبىرىمىز ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ مەككىدىن مەدىنىگە ھىجرەت قىلغانلىق ۋەقەسى ئىسلام دىنى تارىخىدا ھەل قىلغۇچ بۇرۇلۇشنى ھاسىل قىلغان ئۇلۇغ ۋەقە ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن پەيغەمبىرىمىز ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ مەككىدىن مەدىنىگە ھىجرەت قىلىپ بارغان يىلنى ئىسلام يىلنامىسىنىڭ باش يىلى قىلىش ۋە بۇ يىلنامىنىڭ نامىنى« ھىجرىيە » دەپ ئاتاش پۈتۈن مۇسۇلمان ئۆلىمالارنىڭ بىردەك ئىتتىپاقى بىلەن قارار قىلىنغان.

ھىجرىيە يىلنامىسى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئەرەب يېرىم ئارىلىدا ئىسلام دىنىنى دەۋەت قىلىشقا باشلىغاندىن تارتىپلا قوللىنىلغان ئەمەس، بەلكى ئىسلام دىنى ئەرەب قەبىلىلەر ئارىسىدا دەۋەت قىلىنىپ 30 يىلدەك ۋاقىتقىچە يەنىلا ئەرەبلەرنىڭ ئەنئەنىۋى يىلنامىسى قوللىنىپ كېلىنگەن ئىدى. 639 - يىلدىن ئېتىبارەن مۇسۇلمانلار دىن ۋە دۇنيالىق پۈتۈن ئىشلىرىدا ھىجرىيە يىلنامىسىنى قوللىنىشقا ئۆتكەن.

ئۇيغۇر ئېلىدە ھىجرىيە يىلنامىسىنى قوللىنىشقا ئۆتۈش تارىخى ئۇيغۇرلارنىڭ ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلغان دەسلەپكى چاغلىرىغا بېرىپ يېتىدۇ. 9 -ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىدا، ئىسلام دىنى ئۇيغۇرلار ئارىسىغا تارقالغاندىن كېيىن، بولۇپمۇ قاراخانىيلار سۇلالىسىدىن سۇلتان سۇتۇق بۇغراخان ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلىپ، دۆلەت تەۋەلىكىنى ئىسلاملاشتۇرۇپ ۋە كېيىنچە ئىسلام دىنى دۆلەت دىنى قىلىنىپ بېكىتىلگەندىن كېيىن، ھىجرىيە يىلنامىسى پۈتۈن سىستېمىسى بويىچە ئۇيغۇرلاردىكى ئەنئەنىۋى يىلنامىنىڭ ئورنىنى ئېلىپ، دىنىي پائالىيەتلەر ھەم دىنغا مۇناسىۋەتلىك پۈتۈن ئىشلار، شۇنداقلا تۇرمۇش ساھەلىرىدىمۇ بۇ ھىجرىيە يىلنامىسى قوللىنىلىدىغان بولغان. ئۇيغۇرلاردىن چىققان ئالىملار، تارىخچىلار، تىلشۇناسلار، ئەدىبلەر، پەيلاسوپلار، تېۋىپلار، نەغمەسەنئەتچىلەرمۇ ئۆز ئەسەرلىرىدە ۋاقىتنى ھىجرىيە يىلنامىسى بويىچە بايان قىلىدىغان بولغان. پەقەت يېقىنقى زامانغا كەلگەندىلا، مىلادىيە يىلنامىسى ئۇيغۇر ۋە باشقا مىللەتلەر ئارىسىدا تارقىلىپ، ئاساسىي ئورۇننى ئىگىلىگەن بولسىمۇ، دىنىي ساھەلەردە، بولۇپمۇ رامىزان ۋە ھېيتئايەملەرنىڭ ۋاقىتنى ھېسابلاشتا، يەنىلا ھىجرىيە يىلنامىسى قوللىنىلماقتا. ھازىر ئىسلام ئەللىرى، بولۇپمۇ ئەرەب ئىسلام ئەللىرىنىڭ كۆپىنچىسى دىنىي ساھەلەردىلا ئەمەس، بەلكى پۈتۈن ھاياتلىق ساھەلەردە، ھەتتا ئادەتتىكى تۇرمۇشتىمۇ ھىجرىيە يىلنامىسىنى قوللانماقتا.

بسم الله الرّحمن الرّحيم *

يىگىرمە ئىككىنچى بۆلۈم. مەزھەب ۋە دىن ھەققىدىكى مەسىلىلەر

بىرىنچى باپ. ئىسلام دۇنياسىدىكى مەزھەبلەر

مەزھەب ئۇقۇمى

مەزھەپ ــ لۇغەت ئېتىبارى بىلەن بارىدىغان جاي دېگەن مەنىنى ئىپادىلىسە، ئىسلام ئىستىلاھىدا، دىنىي مەسىلىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئەھكاملار دېگەنلىك بولۇپ، مۇجتەھىدلارنىڭ دىنىي ماۋزۇلاردىكى پەرقلىق چۈشەنچىلىرىدىن ھاسىل بولغان جامائەتلىشىشنى ئىپادىلەيدۇ. تېخىمۇ ئوچۇقراق قىلىپ ئېيتقاندا، مەزھەب ــ ئىسلام دىنىدىكى پىكىر ئەركىنلىكىدىن پايدىلانغان مۇجتەھىد ئالىملارنىڭ قۇرئاندا ياكى سۈننەتتە بولمىغان ماۋزۇلاردا مۇسۇلمانلار دۇچ كەلگەن مۇشكۇللەرنى قۇرئان ۋە سۈننەتنىڭ روھىغا تايىنىپ ھەل قىلىشى بىلەن مۇسۇلمانلار تەرىپىدىن قوبۇل قىلىنىپ ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئومۇملاشقان پىكىر ۋە تەتبىقلاردىن مەيدانغا كەلگەن جامائەتلىشىش دېگەنلىكتۇر.

مەزھەبنىڭ پەيدا بولىشى ۋە ئۇنىڭ سەۋەبى

مەزھەب پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن، ساھابىلارنىڭ زامانىدىلا پەيدا بولۇشقا باشلىغان.

ئىسلا م دىنىدا مەزھەپلەرنىڭ كۆپ بولىشىغا تۈرتكە بولغان سەۋەبلەر تۆۋەندىكىچە:

1 ـ ئەرەب تىلىدىكى سۆزلەرنىڭ كۆپ مەنىلەرگە دالالەت قىلىشى. بۇ سۆزنىڭ مۇجمەللىكى ياكى ئومۇم ۋە خاسلىق ئوتتۇرىسىدا ئىپادىلىنىشى ياكى ھەقىقىي مەنىسى بىلەن مەجازىي باشقا بىر مەنە ئوتتۇرىسىدا ئىپادىلىنىشى ۋە باشقىلاردۇر. مەسىلەن: ئەرەب تىلىدىكى« قۇرۇئ » سۆزىنىڭ ئاياللارنىڭ ھەيز كۆرىشىنى ئىپادىلىگىنىدەك، ئۇلارنىڭ ھەيزدىن پاكلانغانلىقىنىمۇ ئىپادىلىنىگە « ئەمر» سۆزىنىڭ پەرزنى ئىپادىلىگىنىدەك، ۋاجىب ياكى مۇستەھەب (ياخشى كۆرۈلگەن ئىش) نى ئىپادىلىگىنىگە «نەھى» سۆزىنىڭ ھارامنى ئىپادىلىگىنىدەك، مەكرۇھنىمۇ، ئىپادىلىگىنىگە ئوخشاش. قۇرئان كەرىمدىكى: «دىندا ئۇنىڭغا كىرىشكە زورلاش يوق» [سۈرە بەقەر 256 ـ ئايەت] دېگەن ئايەتنىڭ مەنىسى « كىشىلەرنى دىنغا كىرىشكە زورلىماڭلار» دېگەن مەنىدىكى چەكلەشنى ئىپادىلەمدۇ؟ ياكى «كىشىلەرنى دىنغا كىرىشكە زورلىمىدۇق» دېگەن مەنىدىكى ئەمەلىي ئەھۋالدىن خەۋەر بېرىشنىمۇ؟ ئىسلام ئۆلىمالىرى بۇنىڭغا ئوخشاش ئايەتلەرنىڭ ھەقىقىي دالالىتى ۋە مەقسەت قىلىنغان مەنىسىنى چۈشىنىشتە بىر خىل بولمىغانلىقتىن مەزھەپلەر كېلىپ چىققان. ھەتتا ساھابىلارنىڭمۇ چۈشىنىشى بىر خىل بولمىغان.

2 ـ ھەدىسلەرنىڭ ئوخشاش بولماسلىقى. بۇ مۇنداق: ①بەزى ھەدىسلەر بەزى ئۆلىمالارغا يېتىپ بارغان بولسىمۇ، باشقىلىرىغا يېتىپ بارالمىغانلىقى. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرى ئىسلام دىنىنى پۈتۈن دۇنيا ئىنسانلىرىغا يەتكۈزۈش يولىدا، يۇرتلىرىدىن ئايرىلىپ قىتئەلەرگە تارقاپ كەتكەنلىكتىن، ئۇلاردىن ھەر بىرى كىشىلەرگە

ئۆزىنىڭ بىلگەن ۋە ئاڭلىغانلىرىنىلا يەتكۈزەتتى. ② ئۆلىمالاردىن بىرەرسىگە ھەدىس يېتىپ كەلگەن بولسىمۇ، ئۇنىڭ ئىشەنچسىز يول بىلەن يېتىپ كەلگەنلىكىدىن ئۇنىڭغا ئەھمىيەت بەرمىگەنلىكى ۋە باشقا بىرىگە شۇ ھەدىس ئىشەنچلىك يول بىلەن يېتىپ كېلىپ ئۇنىڭغا كۆرە ئىش كۆرگەنلىكى. ③ ئۆلىمالاردىن بىرەرسىگە ھەدىس ئىشەنچلىك يول بىلەن يېتىپ كەلگەن بولسىمۇ، ئۇنىڭ ھەدىسلەرگە مۇئامىلە قىلىش ئۈچۈن بەلگىلىگەن شەرتلىرىگە توغرا كەلمىگەنلىكى. مەسىلەن: ئىمام ئەزەم مەيدانغا چىققان ۋاقىتتىكى ئىراقتا يالغان ھەدىسلەرنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ نامىدىن ئويدۇرۇپ چىقىش دولقۇنى ئەۋجىگە چىققان ئىدى. شۇڭا ئىمام ئەزەم ھەدىسنى قوبۇل قىلىشتا شەرتنى بەكمۇ ئېغىر ۋە چىڭ قويغان. ئەمما مەدىنىدە ئەھۋال بۇنىڭ ئەكسىچە بولۇپ، مەدىنە خەلقىنىڭ ئىمامى ئەھمەد ئىبنى ھەنبەل ھەدىسنى قوبۇل قىلىشتا شەرتلەرنى ئېغىر قويمىغان.

ئىسلام دۇنياسىدىكى مەزھەبلەر

ھازىرقى ئىسلام دۇنياسىدىكى مەزھەپ، ئىقىم، تەشكىلاتلار بىر قەدەر كۆپ بولۇپ مەلۇماتلارغا قارىغاندا 70تىن ئاشىدۇ. ئەمما ئاساسلىقى ئىسلام دۇنياسىدا ئىككى تۈرلۈك مەزھەب بولۇپ، بىرى، ئېتىقادىي يەنى ئېتىقادقا مۇناسىۋەتلىك مەزھەبلەر، يەنە بىرى ئەمەلىي يەنى ئەمەل ــ ئىبادەتلەرگە مۇناسىۋەتلىك مەزھەبلەردۇر.

ئېتىقادىي مەزھەبلەر: ئەھلى سۈننە، شىئە، مۇئتەزىلە، خاۋارىخ، رافىزە، ئىسمائىلىيە، باھائىيە، جەبرىيە، قەدەرىيە ۋە باشقىلار قاتارلىق مەزھەبلەردۇر.

بىزنىڭ ئېتىقادىي مەزھىبىمىز ئەھلى سۈننە مەزھىبىدۇر. ئەھلى سۈننە ۋەلجامائەنىڭ ئەقىدىسى ئاللاھ تائالا ئۆزىنى سۈپەتلىگەن ۋە ئۇنى پەيغەمبىرى سۈپەتلىگەن سۈپەتلەر بىلەن ئۆزگەرتمەستىن، بۇرمىلىماستىن، قىياپىتىنى سۈرۈشتۈرمەستىن ۋە ئوبرازلاشتۇرماستىن سۈپەتلەيدىغان ئىماندا ئەكس ئېتىدۇ. قۇرئان ئاللاھ تائالانىڭ كالامى. مەخلۇق ئەمەس. ئۇنىڭدىن باشلانغان يەنە شۇنىڭغا قايتىدۇ. بەندىلەرنىڭ ئىش ئەمەللىرى ۋە باشقىلارنىڭ ھەممىسىنى ئاللاھ تائالا ياراتقان، ئاللاھنىڭ خالىغىنى بولىدۇ. خالىمىغىنى بولمايدۇ. ئۇ تائەتكە بۇيرۇپ مەئسىيەتتىن توسىدۇ. ئىشنى ھەقىقى ئىلىپ بارغۇچى بەندىدۇر، ئۇلار قىبلە ئەھلىدىن بىرىسىنى بىرەر چوڭ گۇناھنى ھالال سانىمىغان بولسىلا كاپىر دىمەيدۇ. ئىمان ئەھلىدىن بىرىنى دوزاختا مەڭگۈ قالىدۇ، دەپ ھۆكۈم قىلمايدۇ.

ئەبۇ مەنسۇر مۇھەممەد ماتىرىيدىي دېگەن كىشى ئەھلى سۈننە مەزھىبىنىڭ پېشۋاسى سانىلىدۇ.

2000 ـ يىلى ئېلىپ بېرىلغان رەسمىي ستاتىستىكىغا ئاساسلانغاندا دۇنيادىكى مۇسۇلمانلارنىڭ ئومۇمىي سانى 1.188.000.000(بىر مىليارد 188 مىليون)غا يەتكەن. بۇلاردىن بىر مىلياردتىن كۆپرەك مۇسۇلمان ئەھلى سۈننە مەزھىبىگە ئەگىشىدۇ. 2025 ـ يىلغا بارغاندا ئەھلى سۈننە مەزھىبىگە ئەگىشىدىغانلارنىڭ ئومۇمىي سانى 1.500.000.000 (بىر يېرىم مىليارد) تىن ئاشىدىغانلىقى كۆتۈلمەكتە.

دۇنيا مۇسۇلمانلىرىنىڭ مۇتلەق كۆپ سانلىقى ئەھلى سۈننە مەزھىبىگە ئەگىشىدۇ. تۈركىستان، جۇڭگو، روسىيە، بالقان رايونى، ھىندىستان، پاكىستان، تۈركىيە، ھىندونوزىيە،

ئافرىقا دۆلەتلىرى، ئەرەب دۆلەتلىرى، ياۋروپا دۆلەتلىرىدىكى مۇسۇلمانلارنىڭ ھەممىسى، ئوتتۇرا ئاسىيادىكى ئۇمۇمەن ئوسمان ئىمپېرىيىسى ھۆكۈمرانلىق قىلغان دۆلەتلەردىكى مۇسۇلمانلارنىڭ ئومۇمىسى ئەھلى سۈننە مەزھىپىگە ئەگىشىدۇ. ئىران، ئەزەربەيجان، بەھرەيىن ۋە ئىراق قاتارلىق دۆلەتلەردىكى مۇسۇلمانلارنىڭ بىر قىسمى ئەھلى سۈننە مەزھىپىگە ئەگىشىدۇ. ئومۇمەن ئېيتقاندا، دۇنيا مۇسۇلمانلىرىنىڭ % 85 ى ئەھلى سۈننە مەزھىپىگە ئەگىشىدۇ. قالغان % 15 نى باشقا مەزھەبلەرگە ئەگەشكەنلەرنىڭ ئومۇمىي سانى تەشكىل قىلىدۇ.

خاۋارىجلار پىرقىسى

خاۋارىجلار ھىجرى 1 ـ ئەسىرنىڭ ئالدىنقى يېرىمىدا پەيدا بولۇپ، تېزلا يوقالغان بىر پىرقە بولسىمۇ، بۈگۈنكى كۈندە يەر يۈزىدە «خاۋارىج» دېگەن بىرەرگورۇھ بولمىسىمۇ، خاۋارىجلىق پىكىر ئېقىمى تارقىتىۋاتقان يېڭى خاۋارىجلار پەيدا بولغاچقا، خاۋارىجلارنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى، ئۇلارنىڭ نېمىگە تەشەببۇس قىلىدىغانلىقىنى، ئاساسى مەقسەتلىرىنىڭ نېمىلەردىن ئىبارەت ئىكەنلىكىنى بىلىش بۈگۈنكى جامائەتچىلىكىگە زۆرۈر بولماقتا.

خاۋارىجلار گورۇھى ئىسلام مەزھەبلىرى ئىچىدە مەزھىبىنى ئەڭ كۆپ قوغدىغان، ئۆز كۆز قاراشلىرىنى تارقىتىش ئۈچۈن ئەڭ كۆپ كۈچ سەرپ قىلغان، ھەممىدىن دىندار كۆرۈنگەن، ئەڭ مەسئۇلىيەتسىز بىر گورۇھ ئىدى.

خاۋارىجلار دىنىي پىرقە ۋە سىياسىي مەزھەپتۇر. مەزھەپ تارىخچىلىرى، بۇلارنى جامائەتتىن ئايرىلغىنى، دىنىنىڭ ۋە ھەقنىڭ سىرتىغا چىققانلىقى ۋە ھەزرىتى ئەلىنى تەركەتكىنى ئۈچۈن «خاۋارىج» دەپ ئاتىغان.

ئىمامى شەھرىستانى، پۈتۈن مۇسۇلمانلار بىردەك بەيئەت قىلغان ھەق ئىمامغا قارشى چىققان ھەرقانداق كىشى «خاۋارىج» دەپ ئاتىلىدۇ، مەيلى ساھابىلەر زامانىدا تۆت خەلىپىگە قارشى چىققانلار بولسۇن ياكى ئۇلاردىن كېيىن كەلگەن تابىئىنلەرگە قارشى چىققانلار بولسۇن، مەيلى قايسى زاماندا ھەق ئىمامغا قارشى چىققانلار بولسۇن ئوخشاشلا «خاۋارىج» دەپ ئاتىلىدۇ، دەيدۇ.

خاۋارىجلارنىڭ ئۆزلىرى بولسا، «ئاللاھ يولىدا چىقىش» دەپ ئىزاھلايدۇ ۋە تۆۋەندىكى ئايەتنى دەلىل كەلتۈرىدۇ:

[وَمَن يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ اللّهِ يَجِدْ فِي الأَرْضِ مُرَاغَمًا كَثِيرًا وَسَعَةً وَمَن يَخْرُجْ مِن بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلى اللّهِ وَكَانَ اللّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا (**100**)]

«كىمكى ئاللاھ يولىدا ھىجرەت قىلىدىكەن، ئۇ زېمىندا چىقىش يولى ۋە كەڭچىلىك تاپىدۇ. كىمكى ئۆيىدىن ئاللاھنىڭ ۋە پەيغەمبەرنىڭ تەرىپىگە ھىجرەت قىلىپ چىقسا، ئاندىن يولدا ئۆلسە، ئۇنىڭ ئەجرىنى چوقۇم ئاللاھ بېرىدۇ. ئاللاھ ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر ۋە ناھايىتى مېھرىباندۇر»[سۈرە نىسا ـ 100]

خاۋارىجلارنىڭ باشقا ئىسىملىرىمۇ بولۇپ، «ھارۇرا» دېگەن يەرگە نىسبەت بېرىلىپ «ھارۇرىلەر» دېيىلىدۇ. ھارۇرا كۇپىنىڭ سىرتىدا بىر كەنت بولۇپ، سىففىن ئۇرۇشىدا ئۇلار ئىمام ئەلىنىڭ ئوردىسىدىن ئايرىلىپ، مۇشۇيەرگە توپلانغان ئىدى. ئۇنىدىن باشقا «ئەل مۇھەككىمە»، «شۇرات» دېگەندەك ئىسىملەر بىلەنمۇ ئاتىلىدۇ.

خاۋارىجلارنىڭ مەنتىقىسى

دىنىي ۋە شەرئىي دەلىللەرنى (ئايەت ۋەھەدىسلەرنى) خاتا ۋە تەتۈر چۈشەنگەن، ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا ئوخشاش ئەمىرىل مۆمىنىن، مۇسۇلمانلارنىڭ خەلىپىسىگە قارشى چىقىپ، ئىسيان كۆتۈرگەن، گۇناھسىز خوتۇنلارنى ۋە ئابدۇللاھ ئىبنى ھەببابقا ئوخشاش مەسۇم ئىنسانلارنى شەھىد قىلغان كىشىلەر ئىدى. زامانىمىزدىكى قۇرئان كەرىمنى تەپسىر قىلمەي دەپ ئۇنىڭدىن ئۆز ھاياتى ھەققىدە ھۆكۈم چىقارغان، ئۆزلىرىدىن بولمىغانلارنى كاپىر، دىنسىز، زىندىقلىق تامغۇسىنى باسقان ئازغۇن پىرقىلارمۇ خاۋارىجلار گورۇھىدىن سانىلىدۇ، ئىسلامىيەتتە بىرلا يول بولۇپ، ئۇ يول بولسا مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ يولىدۇر.

خاۋارىجلار مۇسۇلمانلارنى ئۆلتۈرۈپ، كاپىرلارغا چىرايلىق مۇئامىلە قىلىدىغان گورۇھلاردۇر. ھىجرى 39 ـ يىلى مەككىگە توپلانغان خاۋارىجلارنىڭ پىلانلىشى بىلەن ھىجرى 40 ـ يىلى رامىزان ئېيىنىڭ 17 ـ كۈنى (مىلادىيە 661 ـ يىلى 1 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنى) ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئىمام بولۇپ بامدات نامىزى ئوقۇۋاتقان ۋاختىدا ئابدۇررەھمان ئىبنى مۇلجەم دېگەن بىر خاۋارىج تەرىپىدىن بىر قانچە يېرىگە پىچاق سەنجىلىپ شەھىد قىلىنغان.

خاۋارىجلار توغرا يولدىن (ھەق ھىدايەت يولىدىن) چىقىپ كەتكىنى ئۈچۈن، نىشاندىن ئېشىپ كەتمەك، مەخسەتتىن چەتنەپ كەتمەك دېگەن مەنىدىكى «مۇرۇق» دېگەن سۆزدىن كېلىپ چىققان «مارىقە» دەپمۇ ئاتىلىدۇ. ئۇلار ئۆزلىرىنى «ئاللاھ يولىدا جانلىرىنى ساتقانلار» دېگەن مەنىدە كەلگەن «شۇرات» سۆزى بىلەن ئاتايدۇ.

ئىسلامدا تۇنجى ئىختىلاپ ۋە بىدئەتلەر مارىقە تەرىپىدىن پەيدا بولغان ئىدى. سىففىن ئۇرۇشى تۈپەيلىدىن كېلىپ چىققان ۋەكىل سايلاش مەسىلىسى مارىقەنىڭ كېلىپ چىقىشىغا سەۋەب بولغان. خاۋارىجلارنىڭ كۆپلىرى ئېغىزىدا ئىسلامغا ساداقەت بىلەن خىزمەت قىلىدىغانلار بولۇپ كۆرۈنسىمۇ، ئەمەلىيەتتە بۇلار خاتا يولغا كىرىپ قالغان ئازغۇنلار ئىدى.

خاۋارىج پىرقىلىرى

1 ـ مۇھەككىمە ئۇلا ــ بۇلار، ئەڭ ئەۋۋەل ئوتتۇرىغا چىققان خاۋارىج پىرقىسىدۇر، ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلەن ئۇرۇش قىلغانلارمۇ مۇشۇ پىرقەدۇر.

2 ـ ئەزارىقە پىرقىسى ـ بۇلار ھىجرىيە 64 ـ يىلى (مىلادىيە 684 ـ يىلى) بەسرىدە پەيدا بولغان نافى ئىبنى ئەزرەقنىڭ تەرەپتارلىرىدۇر. خاۋارىجلار گورۇھى ئىچىدە ئەگەشكۈچىلىرى ئەڭ كۆپ ۋە ئەڭ كۈچلۈك پىرقە ئەزارىقە پىرقىسىدۇ. بۇلارنىڭ نۇقتىئىنەزەرىچە، ئۆزلىرىگە ئەگەشمىگەن مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئۈممىتى مۇشرىك، بۇلارنىڭ يۇرتىغا كۆچۈپ كەلمىگەن مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئۈممىتى كاپىردۇر. بۇلارغا ئەگەشمىگەنلەرنىڭ شەھىرى كاپىر شەھىرىدۇر. ئۇلارنىڭ بالىلىرىنى، ئاياللىرىنى ئۆلتۈرۈش گۇناھ ھېسپلانمايدۇ. ئۇلارنىڭ بالىلىرى جەھەننەمدە مەڭگۈ قالىدۇ، زىنا قىلغۇچىلار چالما ـ كېسەك قىلىپ ئۆلتۈرۈلمەيدۇ. يەھۇدى، خىرىستىئان ۋە مەجۇسىلەرنى ئۆلتۈرۈش ھارامدۇر. ھەيزدار ئاياللار ناماز ئوقۇسا، روزا تۇتسا بولىدۇ.

3 ـ نەجەدات پىرقىسى بولۇپ، بۇ پىرقە نەجدەت ئىبنى ئامىر ئەل ھەنەفى ئەل خارىجىنىڭ ئەگەشكۈچىلىرىدۇر. بۇلارنىڭ ئىمامى نەجدەت ھاراق ئىچكۈچىلەرگە دەررە ئۇرۇش جازاسىنى

ئەمەلدىن قالدۇرغان بولۇپ، بۇلار بىزگە قارشى چىققانلار دوزاختا كىرىدۇ، بىزگە ئەگەشكەنلەر مۇتلەق دوزاختا كىرمەيدۇ، دەيدۇ.

4 ـ ئىبازىيە پىرقىسى بولۇپ، بۇلار ئابدۇللاھ ئىبنى ئىباز ئەل مۇررىنىڭ تەرەپتارلىرىدۇر. خاۋارىجلارنىڭ ئىبازىيە پىرقىسىدىن باشقا پۈتۈن پىرقىلىرى يەر يۈزىدىن يوقالغان بولۇپ، بۈگۈنكى كۈندە ئافرىقىدا پەقەت بىر نەچچە يۈزلا خاۋارىجلارنىڭ ئىبازىيە پىرقىسى مەۋجۇت بولۇپ ئۇلار ئاساسلىنىدىغان «مەشارىقۇل ئەنۋار» ناملىق بىر كىتابى مەۋجۇتتۇر.

هازىرقى زاماندىكى خاۋارىژلارنىڭ سۈپەتلىرى

بۈگۈنكى كۈندە دۇنيادا خاۋارىجلارنىڭ مەۋجۇت بولۇپ ياكى بولماسلىقىدىن قەتئىينەزەر، كىمكى خاۋارىجلىق كۆز قارىشىدا بولسا، يەنى بىز قۇرئانغىلا ئەگىشىمىز دەپ، قۇرئان كەرىمنى تەۋرات رىۋايەتلىرى، ئىنجىل ئەپسانىلىرى بىلەن ئىزاھلاپ، قۇرئان كەرىمدىكى «پەيغەمبەر سىلەرگە بەرگەننى ئېلىڭلار، پەيغەمبەر چەكلىگەن نەرسىدىن چەكلىنىڭلار... » دېگەن ئايەتكە ئەمەل قىلماي، «توغرا يولنى كۆرسىتىشكە شەك ـ شۈبھىسىز بىز مەسئۇلمىز» دېگەن ئايەتنى ئىنكار قىلىدىغانلار خاۋارىجلاردۇر، بىر بۆلۈك ھەدىسلەرنى ئىنكار قىلىدىغانلار خاۋارىجلاردۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قىيامەت كۈنىدە گۇناھكار مۇسۇلمانلارغا شاپائەت قىلىدىغانلىقىنى ئىنكار قىلغۇچىلار خاۋارىجلاردۇر. ساھابىلەرگە تەنە قىلغۇچىلار خاۋارىجلاردۇر. ھەيزدار ئاياللار، جۇنۇپ خوتۇنلار روزا تۇتسا بولىدۇ، قۇرئان ئوقۇسا بولىدۇ دېگۈچىلەر خاۋارىجلاردۇر. زىنا قىلغۇچىلار چالما كىسەك قىلىپ ئۆلتۈرۈلمەيدۇ دەپ ئالاھىدە تەشۋىق قىلغۇچىلار سىپپى ئۆزىدىن خاۋارىجلاردۇر. قورسىقىنى بېقىش ئۈچۈنلا دىننى نىزا پەيدا قىلىپ، پىتنە ـ ئىغۋا پەيدا قىلىۋاتقانلار خاۋارىجلاردۇر، پۈتۈن مۇسۇلمانلارغا قارشى تۇرۇپ، خرىستىئانلارنىڭ تەشۋىقاتىغا خىزمەت قىلىۋاتقانلار، ئىقتىسادى مەنپەگە كۆرە دىنى ئېتىقادىنى ئۆزگەرتىپ تۇرغۇچىلار، گەرچە ئىگىكىگە ساقال قويۇپ، ئىسمىنى مەشھۇر بىر ساھابىنىڭ ئىسمىغا تەقلىد قىلىپ قويىۋالغان بولسىمۇ خاۋارىجلارنىڭ ئىتلىرىدۇر.

ئىسلام دۇنياسىدىكى ئېتىقادىي مەزھەبلەرنىڭ ئەڭ مەشھۇرلىرى

ئىسلام دۇنياسىدىكى ئېتىقادىي مەزھەبلەردىن هازىرغىچە داۋام قىلىپ كەلگەن ئەڭ مەشھۇرلىرى ئىككى بولۇپ، بىرى، ئەھلى سۈننە مەزھىبى، ئىككىنچىسى، شىئە مەزھىبىدۇر. بۇ ئىككىسىدىن باشقا مەزھەبلەرنىڭ تولىسى دۇنيا يۈزىدىن غائىب بولۇپ تۈگەپ كەتكەن بولۇپ، بارلىرىنىڭ سانىمۇ ئىنتايىن ئاز بولغانلىقتىن پىرسەنتكە چۈشمەيدۇ.

ئىككىنچى باپ. ئەھلى سۈننى ۋەلجامائە ئەقىدىسى مەزھىبى

ئەھلى سۈننە مۇسۇلمانلىرى ئارىسىدا دەۋر سۈرىۋاتقان فىقھى مەزھەبلەر

فىقھى مەزھەپلىرى- ئىسلام شەرىئىتىنىڭ شاخچە مەسىلىلىرىدە ئىجتىھات ئىلىپ بارغان ئىقملاردىن ئىبارەت بولۇپ ، ئۇلارنى ھېچ قايسى بىرى شەرىئەتنىڭ ئاساسى توغرىسىدا ئەڭ ئاددى بىر نوقتىدىمۇ ئىختىلاپ قىلىشمايدۇ. ماھىيەتتىن ئىلىپ ئەيتقاندا مەزھەپچىلىك يوق. بىراق ئەمەلىي قىينچىلىقلارنى قۇلاي ۋە ئاسان يوللار ئارقىلىق ھەل قىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىرىشىش ئۈچۈن فىقھى مەدەسە فىقھىشۇناسلىرىنىڭ ئىجتىھادلىرىغا ئەگىشىش ئېھتىياجى

تۇغۇلغان. بۇلار يىگىدىن پەيدا بولغان ھەر قانداق بىر ئىشقا شەرئى يىشىم مەيدانغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن ئوتتۇرغا چىققان.

تۆتىنچى فىقھى مەدرەسە ساھابىلار دەۋرىدە مەدىنە مۇنەۋۋەرەدە مەيدانغا كەلگەن ئىدى. چىقارغان ئەھكاملىرى كىيىنكىلەرگىچە يىتىپ كەلگەنلەرنىڭ مەشھۇرلىرى،ئۆمەر، ئەلى، ئىبنى مەسئۇد، ئائىشە، زەيد ئىبنى سابىت، ئىبنى ئۆمەر ۋە ئىبنى ئاببىاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇملار قاتارلىق يەتتە كىشىدىن ئىبارەت ئىدى. ئۇنىڭدىن كىيىن تۇرلۇك شەھەرلەردە ئەشۇ يەتتە كىشىنىڭ فىقھى چۈشەنچىسى ئاساسىدا ئۆزلىرىنىڭ بايرىقىنى تىكلىگەن فىقھى مەدرەسەلەر مەيدانغا كەلدى. مەدىنىلىكلەر ئۈچۈن ئىبنى ئۆمەر، زەيد ۋە ئۇنىڭ سەبداشلىرىنىڭ ، مەككىلىكلەر ئۈچۈن ئىبنى ئاباسنىڭ، ئىراقلىقلار ئۈچۈن ئابدۇللا ئىبنى مەسئۇدنىڭ بايرىقى تىكلەندى. شۇنداق قىلىپ گويا مەدىنىدە تۇرۇپ قالغان ساھابىلەرنىڭ ئەلمى مالىكقا ئۇلاشقاندەك، ئىبنى مەسئۇدنىڭ ئەلمى ئەبۇ ھەنىپەگە ئۇلاشقان. ھجرىيە 1ـ ئەسرىنىڭ باشلىرىدىن 4ـ ئەسرىنىڭ ئوتتۇرلىرىغىچە ئىقتىھادنىڭ ئالتۇن دەۋرى ھىساپلىناتتى. بۇ مەزگىلدە ئىسلام دۇنياسى ئۇيۇقىدا 13 مۇجتەھىد پارلىدى. مەزھەپلىرى خاتىرلىنىڭ كۆز قاراشلىرى تەقلىد قىلىندى. ئۇلار مەككىدە سوپيان ئىبنى ئۇيەينە، مەدىنىدە مالىك ئىبنى ئەنەس، بەسرەدە ھەسەن ئىبنى ئەلبەسىير، كۇپەدە ئەبۇ ھەنپە ۋە سوپيان ئەسسەۋرىي، شامدا ئەۋزائىي، مىسىردا شاپىئىي، باغدادتا داۋۇد ئەززاھىير، ئىبنى جەرىر ئەتتابەرىي، ئەبۇ سەۋىر ئەھمەد، نىشاپوردا ئىسھاق ئىبنى راھەۋەيھ.. قاتارلىقلاردىن ئىبارەت ئىدى. بۇلاردىن باشقا ھەممىسىنى جۇغلىغاندا ئالىملارنىڭ فىقھى مەزھەپلىرى يىگىرمىگە يىتەتتى. بىراق بۇ فىقھى ئالىملىرىنىڭ شاگىرتلىرى ئىماملىرىنىڭ پىقھىلىرىنى تونۇمىدى، ئۇنىڭغا ئەمەل قىلمىدى. ئۇلارمۇ مەرتىۋە جەھەتتە مەشھۇر تۆت مەزھەبنىڭ پىقھى ئالىملىرىدىن قىلىشمايتتى. بۈگۈنگىچە داۋاملىشىپ كىلىۋاتقان تۆت مەزھەپ ئەھلى سۈننى ۋەلجامائەگە مەنسۇپتۇر. ئەھلى سۈننە مۇسۇلمانلىرى ئارىسىدا دەۋر سۈرىۋاتقان بۇ فىقھى مەزھەبلەر تۆۋەندىكىلەر:

1 ـ ھەنەفىي مەزھىبى
2 ـ مالىكىي مەزھىبى
3 ـ شافىئىي مەزھىبى
4 ـ ھە نبەلىي مەزھىبى

ھەنەفىي مەزھىبى

ھەنەفىي مەزھىبى ئەھلى سۈننە مەزھىبىگە مەنسۇب بولغان مۇسۇلمانلار ئارىسىدا بىردەك ئېتىراپ قىلىنىپ قوبۇل قىلىنغان مەشھۇر 4 مەزھەبنىڭ بىرىنچىسىدۇر. ھەنەفىي مەزھىبىنىڭ پېشۋاسى ۋە قۇرغۇچىسى ئىمام ئەزەم (ئەڭ چوڭ ئىمام) نىڭ تولۇق ئىسمى ــ سابىت ئوغلى نۇئمان بولۇپ، ھجرىيىنىڭ 80 ـ يىلى (699 م) ھازىرقى ئىراقنىڭ كۇفە شەھرىدە دۇنياغا كەلگەن. ئىمام ئەزەم ئەمەۋىلەر بىلەن ئاباسىيلاردىن ئىبارەت ئىككى چوڭ خەلىپىلىكنى باشتىن كەچۈرگەن. ئىمام ئەزەم تەقۋالىقى ۋە ھۇشيارلىقى بىلەن داڭق چىقارغان كىشى بولۇپ، تىجارەت ئىشلىرىدىمۇ راستچىللىقى ۋە ۋاپادارلىقى بىلەن تونۇلغان كاتتا ئالىم ئىدى. ئۇستازى

ھەممادنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن، مەسجىددىكى تالىبلارنى ئوقۇتۇش ۋەزىپىسىنى ئۆز ئۈستىگە ئالغان. ئىمام ئەزەم تالىبلارغا ئىنتايىن مىھرىبان ۋە كۆيۈمچان ئىدى. ھەتتا ئىمام ئەبۇ يۇسۇپكە ئوخشىغان بەزى كەمبەغەل تالىبلارنىڭ مەئىشەت يولىدىكى پۇتۇن چىقىملىرىنى ئۆزى كۆتۈرۈپ ئۇلارنى ئوقۇش بىلەنلا شۇغۇللىنىشقا ئۈندەيتتى. ئىمام ئەزەم تالىبلارنى ئوقۇتۇش بىلەن بىر ۋاقىتتا تىجارەت ئىشىنىمۇ ئاقساتمىغان بولۇپ، كۇفە شەھرى مەركىزىدە خام ۋە يىپەك ساتىدىغان دۇكىنى بار ئىدى. ئۇنى ئۆزىنىڭ شېرىكى ماڭدۇرۇپ پايدىسىدىن ئۇنىمۇ نېسىۋىدار قىلاتتىكەن. ئىمام ئەزەمنىڭ كۆپلىگەن ئەسەرلىرى بولۇپ، ئەڭ مەشھۇرلىرى، « ئەل فىقھۇل ئەكبەر»، « ئەل مەخارىج فى ئەلفىق» دېگەن كىتابلىرىدۇر. ئىمام ئەزەم ھىجرىيىنىڭ 150- يىلى(767 - يىلى 14 - ئىيۇن كۇنى) 70 يېشىدا باغداد شەھرىدە ئالەمدىن ئۆتكەن بولۇپ، باغداد شەھرىنىڭ ئەئزەمىيە رايونى، دىجلە دەرياسىنىڭ شەرقىدىكى خىرزان قەبرىستانلىقىغا دەپنە قىلىنغان.

ئىمام ئەزەمنىڭ ئىسلام فىقھشۇناسلىقىدىكى مەرتىبىسى

ئىمام ئەبۇ ھەنىپە مەزھىپىدە قۇرئان، سۈننەت، ئىجما، قىياس، ئىستىھسان (مەنپەت ياكى مەنپەتنىڭ بىر قىسمىنى زىيان تارتىشقا ئىلىپ بارىدىغان بىر قىسىم قىياسلار ئىستىھسان ئاربقىلىق ھەل قىلىنىدۇ.) ، ئۆرپ، ساھابىنىڭ سۆزى، ئىلگىرىكى شەرىئەتلەر ۋە باشقا ئىختىلاپلىق شەرىئەت مەنبەلىرىگە تايانغان. ئىمام ئەزەم ئىسلام فىقھىشۇناسلىقىنىڭ ئاساسچىسى ۋە دۇنيادىكى مەشھۇر تۆت مەزھەبنىڭ پېشىۋاسىدۇر. ئىمام شافىئىينىڭ ئۇستازى ۋەكىئ ئىبنى جەرراھ ئىمام ئەزەمنى تەرىپلەپ مۇنداق دېگەن «ئىمام ئەزەمدىن ئالىمراق ۋە ئۇنىڭدەك ياخشى ناماز ئوقۇيدىغان بىرىنى كۆرگىنىم يوق». ئىمام شافىئىي ئىمام ئەزەمنىڭ ئىلمىي مەرتىبىسىنى بايان قىلىپ فىقھى ئىلمىدا « ھەممىمىز ئىمام ئەزەمگە موھتاجمىز» دېگەن ئىكەن. ئاتاقلىق تىلشۇناس ۋە فىقھىشۇناس ئالىم نەزر ئىبنى شەمىل مۇنداق دېگەن: « كىشىلەر ھەممىسى ئۇيقۇدا ئىدى، ئىمام ئەزەم ئۆزىنىڭ ماھارىتى بىلەن ئۇلارنى ئويغاتتى». ئاتاقلىق فىقھىشۇناس ئالىم ئىبنى مۇبارەك مۇنداق دېگەن: « فىقھى ئىلمىدە ئىمام ئەزەمدەك كامالىغا يەتكەن بىرىنى كۆرمىدىم، تەقۋادارلىقتىمۇ ئۇنىڭدەك بىرىنى كۆرمىدىم. »

ھەنەفىي مەزھىبىنىڭ فىقھىي مەسىلىلىرىنى توپلىغانلار

ھەنەفىي مەزھىبىنىڭ مەسىلىلىرىنى ئىمام ئەزەمنىڭ شاگىرتلىرىدىن 40 تىن كۆپرەك ئالىم يېزىپ قالدۇرغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ مەشھۇرلىرى تۆۋەندىكى ئۈچ كىشىدۇر:

1 - ئىمام ئەبۇ يۇسۇپ، تولۇق ئىسمى ئىبراھىم ئوغلى ياقۇب ئەل ئەنسارى ھىجرىيىنىڭ 113 - يىلى (731 م) كۇفە شەھرىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇ كىچىكىدىن دىنىي ئىلىملەرگە قاتتىق قىزىقىش بىلەن يۇزلىنىپ، ئىمام ئەزەمنىڭ قولىدا 17 يىل مۇنتىزىم ئوقۇغان. ئابباسىيلار خەلىپىلىرىدىن خەلىپە مەھدىنىڭ زامانىدا باغداتتا تارىختا بىرىنچى قېتىم قازىلىق مەنسىبى ۋە قازى ئاتالغۇسى بارلىققا كېلىپ، ئىمام ئەبۇ يۇسۇپ ئىسلام تارىخىدا تۇنجى قېتىم قازىلىق ۋەزىپىسىنى قىلغان كىشى بولۇپ تارىخقا قەيت قىلىنىدۇ. كېيىنچە دۇنياغا مەشھۇر خەلىپە ھارۇن ئەل رەشىدنىڭ زامانىدا ئۇنىڭ مەنسىبى تېخىمۇ ئۈستۈرۈلۈپ قازى قۇزات قازىلارنىڭ قازىسى بولۇپ تەيىنلەنگەن. ئىمام ئەبۇ يۇسۇپنىڭ قازىلىق دەۋرى ھەنەفىي مەزھىبىنىڭ

گۈللىنىشى ۋە كەڭ تارقىلىشى ئۈچۈن ئالاھىدە خىزمەت قىلىدۇ. ئىمام ئەبۇ يۈسۈپ ئىمام ئەزەمنىڭ بىرىنچى شاگىرتى بولۇپ، كاتتا ئۆلىما ئىدى، نۇرغۇنلىغان كىتابلارنى يېزىپ قالدۇرغان، تۇنجى بولۇپ ئۇسۇلى فىقھى (قانۇنشۇناسلىق پرىنسىپى) نى ئىجاد قىلغان كىشىدۇر. ئۇ ھىجرىيىنىڭ 182 ـ يىلى (799م 21 ـ ئاپرېل كۈنى)، 69 يېشىدا باغداتتا ئالەمدىن ئۆتكەن، جىنازا نامىزىنى خەلىپە ھارۇن ئەلرەشىد ئوقۇغان.

2 ـ ئىمام مۇھەممەد، تولۇق ئىسمى ھەسەن ئوغلى مۇھەممەد ئەل شەيبانىي بولۇپ، ھىجرىيىنىڭ 132 ـ يىلى (749 م) ئىراقتا دۇنياغا كەلگەن. ئىمام مۇھەممەد ئىلىمدە كامال تاپقانلاردىن بولۇپ، ئىمام ئەبۇ يۈسۈفتىن قېلىشمايدۇ. ئۇ شۇ زاماننىڭ ئەڭ مەشھۇر ئۆلىمالىرىدىن ئىدى. ئۇ ئىمام ئەزەمنىڭ ئىككىنچى شاگىرتى بولۇپ، ئىمام ئەزەمنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن ئىمام ئەبۇ يۈسۈپتە ئوقۇغان. ھىجرىيىنىڭ 187 ــ يىلى(803م) ئالەمدىن ئۆتكەن.

3 ـ ئىمام زۇفەر ئەلھەزەيل ھىجرىيىنىڭ 108 ـ يىلى (727 م) ھازىرقى ئىراقنىڭ كۇفە شەھرىدە دۇنياغا كەلگەن. ھەنەفىي مەزھىبىدىكى كاتتا مۇجتەھىدلاردىن بولۇپ، ئىمام ئەزەمنىڭ ئالاھىدە ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولغان، خېلى كۆپ مەسىلىلەرنى يېشىپ چىقارغان كىشىدۇر. ئىمام زۇفەر ھىجرىيىنىڭ 157 ـ يىلى (774 م) تەخمىنەن 47 ياشلار ئەتراپىدا ئالەمدىن ئۆتكەن. ھەنەفىي مەزھىبىدە 17 مەسىلىدە ئىمام زۇفەرنىڭ رەيى بويىچە ئىش كۆرۈلۈپ كەلمەكتە.

مالىكىي مەزھىبى

مالىكىي مەزھىبى ئەھلى سۈننە مەزھىبىگە مەنسۇپ بولغان مۇسۇلمانلار ئارىسىدا بىردەك ئېتىراپ قىلىنىپ قوبۇل قىلىنغان مەشھۇر تۆت مەزھەبنىڭ ئىككىنچىسىدۇر. مالىكىي مەزھىبىنىڭ قۇرغۇچىسى ئىمام مالىك بولۇپ، تولۇق ئىسمى مالىك ئىبنى ئەنەس ئىبنى مالىك ئىبنى ئەبۇ ئامىر ئەلئەسبەھى ئەلمەدەنىدۇر. ئىمام مالىك ھىجرىيىنىڭ 93 ــيىلى(715 م) مەدىنە مۇنەۋۋەرە شەھرىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇ ھەدىسشۇناسلىق ۋە فىقھىشۇناسلىقتا كامالەتكە يەتكەن ئالىم بولۇپ، كۆپلىگەن دىنىي ئەسەرلەرنى يازغان. ئەڭ مەشھۇر ئەسىرى « ئەل مۇۋەتتە» دۇر. ئىمام مالىك ھىجرىيىنىڭ 179 ـ يىلى (795 م) مەدىنە مۇنەۋۋەرە شەھرىدە 84 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن.

مالىكىي مەزھىبى مەدىنە مۇنەۋۋەرە شەھرىدە مەيدانغا كېلىپ ھىجاز مەككە، مەدىنە مىسىر، ئافرىقا دۆلەتلىرى، ماراكەش، ئەندەلۇس ئىسپانىيە قاتارلىق رايونلارغىچە بېرىپ يەتكەن. ھازىرقى زاماندا مالىكى مەزھىبىنىڭ ئەڭ نوپۇزلۇق رايونلىرى ئافرىقا دۆلەتلىرى، ماراكەش، تۇنىس، ئالجىرىيە، لىبىيە، سۇدان قاتارلىق دۆلەتلەر بولۇپ، ئىراق، ھىجاز، پەلەستىن ۋە سۈرىيەلەردىمۇ ئاز ساندا تېپىلىدۇ.

ئىمام مالىكنىڭ شاگىرتلىرىدىن، ئابدۇراھمان ئىبنى ئەلقاسىم ئەلمىسرىي (ھ 128ـ191)، ئابدۇللا ئىبنى ۋەھب ئىبنى مۇسلىم (ھ 125ـ197)، ئەشھەب ئىبنى ئابدۇلئەزىز ئەلقىيسىي ئەلئامىرىي (ھ 140ـ204)، ئەبۇ مۇھەممەد ئابدۇللا ئابدۇلھەكىم (ھ 155ـ214)، ئەسەد ئىبنى ئەلفۇراد (ھ 213 ۋاپات اپقان) ، ئەسپەغ ئىبنى ئەلپەرەج ئىبنى سەئىد (ھ 150ـ225)، ئىيسا ئىبنى دىنار (ھ 212 ۋاپات تاپقان) ، ئابدۇسالام ئىبنى سەيىد ئەتتەنۇخى

(ھ 160ـ240) قاتارلىقلار بار.

مالىكىي مەزھىبى قۇرئان ، سۈننەت، ساھابىلارنىڭ سۆزلىرى، قىياس، مەدىنىلىكلەرنىڭ پائالىيەتلىرىنى مەزھەپ ئاساسى قىلغان. بۇ مەزھەپ، ھىجاز، ئافرىقا، بولۇپمۇ ماراكەشكە ، ئۇ يەردىن ئىسپانىيەگە تارقالغان.

شافىئىي مەزھىبى

شافىئىي مەزھىبى ئەھلى سۈننە مەزھىبىگە مەنسۇپ بولغان مۇسۇلمانلار ئارىسىدا بىردەك ئېتىراپ قىلىنىپ قوبۇل قىلىنغان مەشھۇر 4 مەزھەبنىڭ ئۈچىنچىسىدۇر. شافىئىي مەزھىبىنىڭ قۇرغۇچىسى ئىمام شافىئىي بولۇپ، تولۇق ئىسمى ئەبۇ ئابدۇللاھ مۇھەممەد ئىبنى ئىدرىس ئەل شافىئىيدۇر. ئىمام شافىئىي ھىجرىيىنىڭ 150 ـ يىلى(767 م) ھازىرقى پەلەستىنىنىڭ غەززە رايونىدا دۇنياغا كەلگەن ۋە ئىككى يېشىدا ئاتىسى بىلەن مەككىگە كېلىپ ئىمام مالىكتا فىقھى ۋە ھەدىس ئىلىملىرىنى ئوقۇغان. ئەرەب تىلى، ئەرەب ئەدەبىياتى، قۇرئان، ھەدىس ۋە فىقھە ئىلىملىرىدە كامالەتكە يەتكەن بولۇپ، ھاياتىدا نۇرغۇن قىممەتلىك دىنىي ئەسەرلەرنى ۋە شېئىرلارنى يېزىپ قالدۇرغان. ئۇ يەنە ئىراققا بېرىپ ئىمام ئەزەمنىڭ شاگىرتلىرىدا فىقھى ئىلىملەرنى ئۆگەنگەن. كېيىنچە مىسىرغا ھىجرەت قىلغان ۋە ھىجرىيىنىڭ 202 ـ يىلى (819م) مىسىردا ۋاپات بولغان. ئىمام شافىئىينىڭ «كونا» ۋە « يېڭى» ئىككى مەزھىبى بولۇپ، ئىراقتىكى ۋاقتىدا كونا مەزھىبى، مىسىرغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن يېڭى مەزھىبى ئوتتۇرىغا چىققان. شافىئىي مەزھىبى ھازىر مىسىر، پەلەستىن، كۇردلار ياشايدىغان رايونلار، ئىران، ھىندۇنۇزىيە، پاكىستان ۋە لىۋان قاتارلىق جايلاردا ئورۇن ئالماقتا.

شاگىرتلىرىدىن ، ئەھمەد ئىبنى ھەنبەل، ئەبۇ ئىبراھىم ئىسمايىل ئىبنى يەھيا، رەبىئى ئىبنى سۇلايمان، ئەبۇ ھەپس ھەرمەلە، ئەبۇ ئەلى ھۆسەيىن،ئەبۇ ئاببباس ئەھمەد ئىبنى ئۆمەر قاتارلىقلار بار.

بۇ مەزھەپ، قۇرئان ، سۈننەت، ئىجما، قىياس، ئىستىھسان(ياخشىراق بىرەر مەنپەت ئۈچۈن بىر ھۆكۈمدىن يەنە ياخشىراق بىر ھۆكۈمنى قوبۇل قىلىش دىمەكتۇر.)، مەسالىھ ئەل مۇرسەلە، ساھابىلارنىڭ سۆزلىرى، مەدىنىلىكلەرنىڭ پائالىيەتلىرىنى مەزھەپ ئاساسى قىلغان.

ھەنبەلىي مەزھىبى

ھەنبەلىي مەزھىبى ئەھلى سۈننە مەزھىبىگە مەنسۇپ بولغان مۇسۇلمانلار ئارىسىدا بىردەك ئېتىراپ قىلىنىپ قوبۇل قىلىنغان مەشھۇر 4 مەزھەبنىڭ تۆتىنچىسىدۇر. ھەنبەلىي مەزھىبىنىڭ قۇرغۇچىسى ئىمام ئەھمەد ئىبنى ھەنبەل بولۇپ، تولۇق ئىسمى ئەھمەد ئىبنى مۇھەممەد ئىبنى ھەنبەل ئەل شەيبانىيدۇر. ئىمام ئەھمەد ئىبنى ھەنبەل ھىجرىيىنىڭ 164 ـ يىلى (780 م) تۈركمەنىستانىنىڭ مەرۋە دېگەن يېرىدە دۇنياغا كەلگەن. باغدات، مەككە، يەمەن، شام سۈرىيە ۋە لىۋان، بەسرە ۋە كۇفە شەھەرلىرىدە ئىلىم تەھسىل قىلغان. ئىمام شافىئىي باغدادتا بولغان چاغلىرىدا ئۇنىڭدا فىقھى ئىلىملىرىنى ئوقۇغان. كۆپلىگەن دىنىي ئەسەرلەرنى يازغان. باغداتتىكى ئابباسىيلار خەلىپىسى مەئمۇن مۇتەزىلە مەزھىبىنىڭ " قۇرئان مەخلۇقتۇر " دەيدىغان پىكرىنى قوبۇل قىلغاندىن كېيىن، پۈتۈن ئۆلىمالارنى بۇ پىكرىنى قوبۇل قىلىشقا زورلىغاندا، ئىمام ئەھمەد بۇ پىكرىنى قوبۇل قىلمىغان. شۇ سەۋەبلىك 28 ئاي تۈرمىدە ياتقان

ھەمدە كۆپ ئازاب ــ ئوقۇبەتلەرنى تارتقان. ئۇ ھجرىيىنىڭ 271 ــ يىلى(855 م) ھازىرقى ئىراقنىڭ پايتەختى باغداد شەھرىدە ئالەمدىن ئۆتكەن. ھەنبەلىي ھازىرقى سەئۇدى ئەرەبىستانىنىڭ نەجد رايونىدا پۈتۈنلەي ئورۇن ئالغان بولۇپ، ھجازدىمۇ كۆپ ساندا تېپىلىدۇ. پەلەستىن، سۇرىيە ۋە لىۋان قاتارلىق دۆلەتلەردە شافىئىي مەزھىبىدىن كېيىنكى ئەڭ چوڭ مەزھەب ھەنبەلى مەزھىبى ھېسابلىنىدۇ. بۇ مەزھەبنىڭ ئۇسۇلى قۇرئان كەرىم ۋە سەھىھ ھەدىستە ئۆز ئىپادىسىنى تاپىدۇ. بۇنىڭغا ئەمەل، كۆز قاراش، قىياس ھەتتا ساھابىنىڭ سۆزىنىمۇ تەك قىلمايدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن ساھابىلارنىڭ پەتۋاسى تۇرىدۇ.

بىزنىڭ فىقھى مەسىلىلىرىدىكى مەزھىبىمىز

بىزنىڭ ئەمەلىي فىقھى مەسىلىلىرىدىكى مەزھىبىمىز ھەنەفىي مەزھىبى بولۇپ، ئىمام ئەزەمنىڭ مەزھىبى دەپمۇ ئاتىلىدۇ. مەزھەب ئىمامىمىز ئىمام ئەزەم ئەبۇ ھەنىفە دېگەن كىشىدۇر.

دۇنيادا ـ تۈركىستان، جۇڭگۇ، ئافغانىستان، پاكىستان، ھىندىستان، ئوتتۇرا ئاسيا مەملىكەتلىرى، تاتارىستان قاتارلىق جايلاردىكى مۇسۇلمانلارنىڭ ھەممىسى، تۈركىيە، مىسىر، لىۋان، سۇرىيە، ئىئوردانىيە ۋە ئىراق قاتارلىق دۆلەتلەردىكى مۇسۇلمانلارنىڭ كۆپ سانلىقى ھەنەفىي مەزھىبىگە ئەگىشىدۇ. مىسىر، لىۋان، سۇرىيە، ئىئوردانىيە، ئافغانىستان ۋە ئىراق قاتارلىق دۆلەتلەردىكى مەھكىمە شەرئىيلەر ھازىرمۇ ئىمام ئەزەمنىڭ مەزھىبى بويىچە ئىش كۆرمەكتە. ئومۇمەن ئوسمانىي خەلىپىلىكى ئوسمان ئىمپېرىيىسى ھۆكۈمرانلىق قىلغان جايلارنىڭ ھەممىسىدە ئىمام ئەزەمنىڭ مەزھىبى ئورۇن ئالغان. دۇنيا مۇسۇلمانلىرىنىڭ ئۈچتىن بىرىنىڭ كۆپرەكى ھەنەفىي مەزھىبىگە ئەگىشىدۇ. جەنۇبىي ئامېرىكىدىمۇ 25 مىليوندىن كۆپرەك مۇسۇلمان ھەنەفىي مەزھىبىگە ئەگىشىدۇ.

مەزھەبكە ئەگىشىشكە مۇناسىۋەتلىك مەسىلەر

مۇئەييەن پىقھى مەزھىپىگە ئىسلىۋالماسلىق، تەقلىدنى چۆرۈپ تاشلاش، ۋە سالاھىيىتى توشقان كىشىلەرنىڭ قۇرئان ۋە سۈننەتتىن بىۋاستە ھۆكۈم ئىلىشى مەزھەپچىلىك ۋە تەقلىد قىلىشتىن ئىلگىركى ئىسلامىي مىتودتۇر. ئۇنىڭ ئاساسىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سالغان بولۇپ ، پىقھى مەزھەبنىڭ ئىماملىرىدىن باشقا دەسلەپقى ياخشى زامانلار دەپ تونۇلغان دەۋىر ئەھلىمۇ بۇ يولدىن ماڭغان. ئەمما كىيىنكى ئەسىرلەردە مەزھەپچىلىكنىڭ ئەۋج ئىلىشى، تەقلىدنىڭ مەيدانغا كىلىشى، مەزھەپلەرگە بولغان مۇتەئەسسىپلىكنىڭ ئەتراپىنى قاپلىشى ، مۇسۇلمانلارنىڭ پارچىلىنىشى ، كاپىرلارنىڭ ئىسلام ئەللىرىنى بىسىۋىلىشى، ئىجتىھاد بابىنىڭ تاقىلىشى، ئەگەشكەن ئىماملىرىنىڭ سۆزلىرىنى قۇرئان كەرىم ۋە سۈننەتنىڭ ئۈستىگە قويۇش، ئۇ ئىككىسىدىن پايدىلىنىشنى ئۇنتۇش قاتارلىقلارغا ئىلىپ باردى. ئىجتىھاد بابىنى ئىچىش، مەزھەپ مۇتەئەسسىپلىكى قىلماسلىق چاقىرقى تارىخى نوقتىدىن ئىلىپ ئىيتقاندا ، تەقلىد ۋە مەزھەپچىلىكتىن بۇرۇن مەيدانغا كەلگەن.

ئىسلام دىنىي ئۆزىنىڭ ئەگەشكۈچىلىرىنى باشقا دىنلارغا ئوخشاش قارىغۇلارچە تەقلىد قىلىشقا تەشەببۇس قىلمايدۇ، بەلكى تەقلىدچىلىكنى ناھايىتى قاتتىق سۆكىدۇ. چۈنكى ئىسلام دىنى كىشىلەرنى ئالدى بىلەن ئەقىل ئىشلىتىشكە، ئۆزىنىڭ پايدا ــ زىيىنىنى بىلىپ، توغرا يولغا ئەگىشىشكە چاقىرىدۇ. پەيغەمبىرىمىز ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا تۇنجى

ۋھىيىنىڭ «ئوقۇ» ئەمرى بىلەن باشلانغانلىقى، يەنە قۇرئان كەرىمنىڭ «ئاللاھتىن باشقا ھەقىقىي ئىلاھ يوقلىقىنى بىلگىن» [سۈرە مۇھەممەد 19 ـ ئايەت] دېگەن چاقىرىقى كىشىلەرنى ئوقۇش، ئۆگىنىشكە چاقىرىشتا قاتتىق تەلەپ قويغانلىقىنى ئىپادىلىسە، ئەينى ۋاقىتتىكى ئەرەب مۇشرىكلىرىنىڭ ئەقىل ئىشلەتمەستىن، توغرا ــ خاتانى ئايرىماستىن، ھەدەپ قارىغۇلارچە تەقلىد قىلىشتەك بېكىنمە روھى ھالىتىنى سۆكۈپ «ئۇلارغا ئاللاھ چۈشۈرگەن ھۆكۈمگە، پەيغەمبەر بايان قىلغان ھۆكۈمگە ئەگىشىڭلار دېيىلسە، ئۇلار: " ئاتا ــ بوۋىلىرىمىزنىڭ دىنى بىزگە كۇپايە " دەيدۇ. » [سۈرە مائىدە ـ 104] دېگەنلىكى ئىسلام دىنىنىڭ پىكىر ۋە ئېتىقاد ئەركىنلىكىنى تەشەببۇس قىلىش، ئەقلىنى قوللىنىپ ئىش كۆرۈشكە چاقىرىشتەك ئەۋزەللىكى ۋە ھەققانىيلىقىنىڭ ئايرىم بىر دەلىلىدۇر. ئەمما قۇرئان كەرىم كۇپپارلارنى تەقلىد قىلىشنى سۆككەن بولسىمۇ، مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆزلىرى مۇستەقىل بىلەلمىگەن مەسىلىلەردە، ئۆلىمالارنى تەقلىد قىلىشنى چەكلىگەن ئەمەس.

ئىسلام مەزھەبلىرىنى تەقلىد قىلىش مەسىلىسى

ئەمدى، ئىسلام مەزھەبلىرىنى تەقلىد قىلىش مەسىلىسىگە كەلسەك، ئېتىقادىي مەسىلىلەردە ئەھلى سۈننە مەزھىبىگە ئەگىشىش زۆرۈردۇر. چۈنكى ئەھلى سۈننە ــ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يولىغا تولۇق ئەگىشىشنى ئاساس قىلغان ھالدا بارلىققا كەلگەن، ئېتىقادى ئەڭ ساغلام مەزھەبتۇر. شۇ سەۋەبتىنمۇ دۇنيا مۇسۇلمانلىرىنىڭ مۇتلەق كۆپ سانلىقى بۇ مەزھەبكە ئەگەشمىدۇ. چۈنكى ئىنساننىڭ ئېتىقادى توغرا ۋە ساغلام بولمىسا، ئۇنىڭ قىلغان ئەمەل ــ ئىبادەتلىرى پايدا بەرمەيدۇ.

ئەمما ئەمەلىي يەنى ئەمەل ــ ئىبادەتلەرگە مۇناسىۋەتلىك فىقھىي مەزھەبلەرگە ئەگىشىش مەسىلىسى مۇنداق:

1 ـ ئىسلام ئۆلىمالىرىنىڭ كۆپ سانلىقىنىڭ ئىتتىپاقى بويىچە، قۇرئان ۋە ھەدىسنى ئۆزلىرى ئوقۇپ، چۈشىنىپ، شەرىئەت ئەھكاملىرىنى بىلىشتىن ئاجىز كەلگەن ئاۋام خەلقىنىڭ ئەمەل ــ ئىبادەت مەسىلىلىرىدە، مۇئەييەن بىر مەزھەپنى تەقلىد قىلىشى ئەگىشىشى جائىز بولۇپلا قالماستىن، بەلكى ئۇلار ئۈچۈن ياخشىدۇر. چۈنكى ئاۋام خەلقمۇ ئاللاھ تائالانىڭ شەرىئىتى بويىچە ئىش كۆرۈشكە چاقىرىلغان. شەرىئەت بويىچە ئىش كۆرۈش ئۈچۈن شەرىئەت ئەھكاملىرىنى ئۆگىنىش شەرت. ئۇلارنىڭ شەرىئەت ئەھكاملىرىنى ئۆگىنىشىنىڭ بىرلا يولى بىلگەنلەرنى تەقلىد قىلىشتۇر. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە بىلمەيدىغان كىشىلەرنى بىلىدىغان ئۆلىمالاردىن سوراپ ئۆگىنىشكە ئەمر قىلغان « ئەگەر بىلمىسەڭلار، ئىلىم ئەھلىلىرىدىن سوراڭلا ر. »

2 ـ شەرىئەت ئەھكاملىرىنىڭ دەلىللىرىنى ئۆز ئىجتىھادى بىلەن كۈچلۈك ياكى زەئىپ دەپ ئايرىيالايدىغان مەرتىبىگە يەتمىگەن ئۆلىمانىڭ مۇئەييەن بىر مەزھەپنى تەقلىد قىلىشى ياكى قىلماسلىقى ئىختىيارىدۇر.

3 ـ ئۆز ئىجتىھادى بىلەن شەرىئەت دەلىللىرىنى تەكشۈرۈپ چىقىپ، ئۇلاردىن دىنىي مەسىلىلەرنىڭ ھۆكۈملىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇش سەۋىيىسىگە يەتكەن كىشىنىڭ كۈچى يەتمىگەن بەزى مەسىلىلەردىلا باشقا بىرىنى تەقلىد قىلىشى جائىزدۇر. ئەمما ئۆزىنىڭ كۈچى يېتىدىغان

مەسىلىلەردە باشقىلارنى تەقلىد قىلىشى جائىز ئەمە س.

رۇخسەت ئىزدەپ باشقا مە زھەبكە ئۆتۈش توغرىمۇ؟

ئاۋامنىڭ بىرەر مەسىلىدە رۇخسەت ياكى ئوڭايلىق ئىزدەپ ئۆلىمالارنىڭ رۇخسەتلىرى ئارقىسىدىن چېپىشى توغرا ئەمەس. چۈنكى ئۆزى مەنسۇپ بولغان مەزھەبتىن باشقا بىر مەزھەپكە رۇخسەت ئىزدەپ ئۆتۈش ئۆلىمالارنىڭ سۆزىنى شەرئەت دەلىللىرىدىن ئۈستۈن بىلگەنلىك ۋە دىنىي مەسىلىلەرنى ئويۇنچۇق ئورنىدا كۆرگەنلىك بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

مە زھەب چۈشە نچىسى

ئىسلام دۇنياسىدا بىردەك ئېتىراپ قىلىنىپ قوبۇل قىلىنغان ئەھلى سۈننى ۋەلجامائەگە تەۋە بولغان ھەنەفىي، شافىئىي، مالىكىي ۋە ھەنبەلىي قاتارلىق مەشھۇر تۆت مەزھەپنىڭ ھەقلىقى ۋە توغرىلىقىدا شەك يوق. بۇلار مەرتىبە جەھەتتىمۇ ئوخشاشتۇر. چۈنكى بۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ مەنبىئى قۇرئان كەرىم ۋە سۈننەتتۇر. بۇلارنىڭ قايسىسىغا ئەگىشىش جائىزدۇر. ئەمما مەزھەپ رەيىنى دىنىنىڭ رەيى دەپ قاراپ، باشقىلارنىڭ تۇتقان يولى ئۆزى ئەگەشكەن مەزھەپنىڭ رەيىدىن ئەۋزەل ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرۇپ، ئۆزىنىڭ مەزھىبىگە قارىغۇلارچە تەئەسسۇبلۇق قىلىشمۇ ئىلىم ئەھلىگە ياراشمايدىغان بىر ئىش. چۈنكى مەزھەبنىڭ رەيى شۇ مەزھەبنىڭ دىن روھىدىن چۈشەنگەنلىرى ۋە بىلگەنلىرى بەس. شۇنىمۇ بىلىش كېرەككى، مەزھەبنىڭ رەيى توغرا ۋە خاتاغا ئېھتىمالى بولغان كۆز قاراشلاردۇر. چۈنكى پەيغەمبەرلەردىن باشقا ھېچقانداق ئىنسان خاتالىقلاردىن خالىي ئەمەس.

ئەھلى سۈننە مە زھىبى ئىچىدە تۆگەپ كەتكەن فىقھى مە زھە بلىرى

ئەھلى سۈننە مەزھىبى ئىچىدە تۆگەپ كەتكەن فىقھى مەزھەبلىرى تۆۋەندىكىلەر:

1)ئىمام لەيس ئىبنى سەئىد (ھىجرىيە 93 ـ يىلىدىن 174 ـ يىلىغىچە، مىلادىيە 712 ـ يىلىدىن 791 ـ يىلىغىچە) نىڭ مەزھىبى. بۇ مەزھەب مىسىردا مەيدانغا چىققان بولۇپ، ئىمام شافىئىينىڭ مەزھىبى ئومۇملاشقانغا قەدەر داۋام قىلغان.

2) ئىمام داۋۇد زاھىرىي (ھىجرىيە 199 ـ 269، مىلادىيە 815 ـ 883) نىڭ مەزھىبى. بۇ مەزھەپ باغدادتا مەيدانغا كەلگەن بولۇپ، ئىسلام قانۇنشۇناسلىقىنىڭ 4 ئاساسى بولغان قىياسنى ئېتىراپ قىلمايتتى، ئۇزۇن مۇددەت داۋام قىلىپ كېيىنچە يوقىلىپ تۆگەشكەن.

3) ئىمام ئابدۇراھمان ئەۋزائىي (ھىجرىيە 88 ـ 157، مىلادىيە 707 ـ 774) نىڭ مەزھىپى. بۇ مەزھەب سۇرىيەدە مەيدانغا چىققان بولۇپ سۇرىيە، لىۋان، ئىسپانىيە قاتارلىق جايلاردا ئومۇملاشقان. كېيىنچە، سۇرىيەدە ئىمام شافىئىينىڭ، ئىسپانىيەدە ئىمام مالىكنىڭ مەزھىبى ئومۇملىششى نەتىجىسىدە، بۇ مەزھەبكە ئەگىشىدىغانلار تەدرىجى تۆگەپ كەتكەن.

ئۈچىنچى باپ. ئەھلى شىئە مە زھىبى

شىئە لە ر

يېقىنقى زاماندا ئېلىپ بېرىلغان ستاستىكىلار ھازىر دۇنيادا 120 بىلەن 150 مىليون ئوتتۇرىسىدا شىئە بارلىقىنى، بۇ سانىنىڭ ئومۇمىي مۇسۇلمانلار سانىنىڭ تەخمىنەن 12 پىرسەنتىنى تەشكىل قىلىدىغانلىقىنى سۆزلەيدۇ. شىئەلەر ئەڭ كۆپ تېپىلىدىغان دۆلەت ئىران

بولۇپ، ئۇنىڭدىن قالسا ئەزەربەيجان، بەھرەيىن ۋە بەزى ئافرىقا دۆلەتلىرىدە شىئەلەر كۆپ ساندا تېپىلىدۇ.

ئەھلى سۈننە بىلەن شىئە مەزھىبى ئوتتۇرىسىدىكى پەرقلەر

ئەھلى سۈننە بىلەن شىئە مەزھىبى ئوتتۇرىسىدىكى ئاساسلىق پەرقلەر تۆۋەندىكىچە:

قۇرئان كەرىم توغرۇلۇق:

ئەھلى سۈننە مەزھىبىدە:

قۇرئان كەرىم كەم زىيادە قىلىنىشتىن ساقلىنىپ قالغان، ئاللاھتىن چۈشكەن پېتى داۋام قىلىپ كەلگەن، ئەرەب تىلى قائىدىسى بويىچە چۈشىنىلىدىغان ئاللاھنىڭ ئۇلۇغ كالامىدۇر. دەپ قارىلىدۇ.

شىئە مەزھىبىدە :

شىئەلەرنىڭ بەزىسى قۇرئان كەرىمنىڭ كەم ــ زىيادىدىن خالى ئىكەنلىكىگە ئىشەنمەيدۇ. ئۆزلىرىنىڭ ئېتىقاد ۋە پىكىرلىرىگە توغرا كەلمىگەن ئايەتلەرنى تەۋىل قىلىپ، مەنىسىنى بورمىلايدۇ.

ھەدىس توغرۇلۇق:

ئەھلى سۈننە مەزھىبىدە:

ھەدىس ئىسلام قانۇنشۇناسلىقىنىڭ ئىككىنچى چوڭ مەنبئى، قۇرئاننى تەپسىرلەپ چۈشەندۈرگۈچى بىردىنبىر مەنبە. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامدىن سادىر بولغانلىقى ئېنىقلانغان ھەدىسنى رەت قىلىشقا بولمايدۇ. ھەدىسنىڭ راستلىقىنى ئىسپاتلاشتا تونۇلغان ھەدىس ئۆلىمالىرىنىڭ بىرلىككە كەلگەن پرىنسىپى ئاساس قىلىنىدۇ.

شىئە مەزھىبىدە:

شىئەلەر ئەھلى بەيت (پەيغەمبەر ئائىلىسىدىن) چىققان ۋە ئۆزلىرى ئېتىراپ قىلىدىغان ئۆلىمالىرى تەرىپىدىن توپلانغان، سىياسىي توقۇنۇشلاردا ھەزرىتى ئەلى تەرىپىدە تورغان كىشىلەرنىڭ ھەدىسلىرىدىن باشقا ھېچقانداق ھەدىسنى ئېتىراپ قىلمايدۇ. ھەدىسنىڭ راستلىقىنى ئىسپاتلاش ۋە تەتقىق قىلىش مەسىلىسىگە كۆڭۈل بۆلمەيدۇ.

ساھابىلار توغرۇلۇق:

ئەھلى سۈننە مەزھىبىدە:

ساھابىلارنىڭ ھەممىسى ئۇلگىلىك ۋە ئادالەتلىك كىشىلەردۇر. ئۆز ۋاقتىدا ئۇلارنىڭ ئارىسىدا يۈز بەرگەن سىياسىي توقۇنۇش ۋە دىنىي ئىختىلاپلار پەقەت ياخشى نىيەتلىك ئىجتىھاد يولى بىلەن بولغان بولۇپ، ئۇلاردىن قايسىبىرىنى ئەيىبلەشكە ياكى ئۆچمەنلىك قىلىشقا بولمايدۇ.

شىئە مەزھىبىدە:

شىئەلەر ساھابىلاردىن ئىنتايىن ئاز كىشىدىن باشقا ھەممىسى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن كېيىن كاپىر بولۇپ كەتكەن دەپ ئېتىقاد قىلىدۇ. ھەزرىتى ئەلىنى بەزى شىئە پىرقىلىرى پەيغەمبەر دېسە، بەزىلىرى ئىلاھ دەپ ئېتىقاد قىلىدۇ. ئەلىدىن بۇرۇن خەلىپە بولغانلارنىڭ ھەممىسىنى كاپىر، زالىم دەيدۇ.

تەۋھىد ئەقىدىسى توغرۇلۇق:

ئەھلى سۈننە مەزھىبىدە:

ئاللاھ بىردۇر، ئۇنىڭ ھېچ شېرىكى ياكى ئوخشىشى يوق. ئاللاھ بىلەن بەندىلىرى ئوتتۇرىسىدا ۋاستىچى يوق. ئاللاھنىڭ قۇرئان ۋە ھەدىسلاردا كەلگەن گۈزەل ئىسىملىرى ۋە ئېسىل سۈپەتلىرىنى تەۋىل قىلماستىن، باشقىلارغا ئوخشاتماستىن كەلگەن پېتى چۈشىنىش كېرەك. غەيبنى ئاللاھتىن باشقا ھېچكىم بىلمەيدۇ. شاپائەت ئاللاھنىڭ رۇخستى بىلەنلا بولىدۇ. ئاللاھتىن باشقىسى ئۈچۈن قۇربانلىق قىلىشقا بولمايدۇ. ئاللاھنى تونۇشنىڭ ئاساسي دىن، ئاندىن ئەقىلدۇر.

شىئە مەزھىبىدە:

شىئەلەرمۇ ئاللاھنىڭ بىرلىكىگە ئىشىنىدۇ. بىراق بۇ ئېتىقادنى ئاللاھقا شېرىك قوشۇش بىلەن بۇزۇپ تاشلايدۇ. ئۆلۈكلەردىن مەدەت سوراش، قەبرىلەرگە مال بوغۇزلاش ۋە چوقۇنۇش قاتارلىق خۇراپاتلارنىڭ ھەممىنى قىلىدۇ. ئۇلار ئۆلۈغلايدىغان ئەھلى بەيت ئىماملىرىنى غەيبلەرنى بىلىدۇ، كەمچىلىكلەردىن مەسۇم دەپ ئېتىقاد قىلىدۇ. ئەۋلىيالار كائىناتنىڭ بەزى ئىشلىرىنى باشقۇرىدۇ، دەپ ئېتىقاد قىلىدۇ. ئاللاھنى تونۇشنىڭ ئاساسى ئەقىل دەپ ئېتىقاد قىلىدۇ.

ئاللاھنى كۆرۈش توغرۇلۇق:

ئەھلى سۈننى مەزھىبىدە:

«ئۇلار پەرۋەردىگارىغا قاراپ» تۇر ىدۇ دېگەن ئايەتكە ئاساسەن، ئاللاھنى پەقەت ئاخىرەتتىلا كۆرۈش مۇمكىن.

شىئە مەزھىبىدە :

شىئەلەر ئاللاھنى بۇ دۇنيادا ياكى ئاخىرەتتە كۆرۈش ھەرگىز مۇمكىن ئەمەس، دەپ ئېتىقاد قىلىدۇ.

غەيب توغرۇلۇق:

ئەھلى سۈننە مەزھىبىدە

غەيبنى ئاللاھتىن باشقا ھېچكىم بىلمەيدۇ. ئاللاھ مەلۇم دىنىي ئېھتىياج يۈزىسىدىن بەزى پەيغەمبەرلەرگە بەزى غەيبلەرنى بىلدۈرگەن. «ئۇلار ئاللاھنىڭ مەلۇماتىدىن ئۇزى بىلدۈرۈشنى خالىغانلىرىدىن باشقا ھېچ نەرسىنى بىلمەيدۇ. »

شىئە مەزھىبىدە :

شىئەلەر غەيبلەرنى بىلىش پەقەت شىئە ئىماملىرىنىڭ ھەققى بولۇپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ غەيبتىن خەۋەر بېرىشى دۇرۇس ئەمەس، دەپ ئېتىقاد قىلىدۇ. شۇڭا بەزىلىرى ئۇلىمالىرىنى ئىلاھ دەپ تونۇيدۇ.

شەرىئەت ۋە ھەقىقەت توغرۇلۇق:

ئەھلى سۈننە مەزھىبىدە

شەرىئەتنىڭ ئۆزى ھەقىقەتتۇر. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئاللاھ بۇيرۇغانلارنىڭ ھەممىسىنى يەتكۈزگەن. ھېچ نەرسىنى يوشۇرغان ئەمەس. ھەر قانداق ياخشىلىقنىڭ يولىنى

كۆرسەتكەن، ھەر قانداق يامانلىقتىن توسقان بەندىلەرنىڭ ھەقىقىي ئەھۋالىنى ئاللاھتىن باشقا ھېچكىم بىلمەيدۇ. ئاللاھقا ئىبادەت قىلىش ۋە دۇئا قىلىش ئۈچۈن بىراۋنىڭ ۋاستىسى كېرەك ئەمەس. پەيغەمبەرلەردىن باشقا ئىنسانلار كەمچىلىك ۋە خاتالىقلاردىن مەسۇم ئەمەس.

شىئە مەزھىبىدە:

شىئەلەر شەرىئەت مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئېلىپ كەلگەن ئەھكاملار بولۇپ، ئاۋام خەلق ئۈچۈنلا كېرەك بولىدۇ. ئەمما ھەقىقەت ياكى خاس ئىلمنى ئەھلى بەيت ئۆلىمالىرىدىن باشقا ھېچكىم بىلمەيدۇ، ئۇلار ھەقىقەت ئىلمىلىرىنى ئەۋلادتىن ئەۋلادقا مىراس قالدۇرىدۇ، ئۇلارنىڭ ھەممىسى كەمچىلىكلەردىن مەسۇم كىشىلەر، بەندىنىڭ ئاللاھ بىلەن بولغان ئالاقىسى پەقەت شۇ كىشىلەرنىڭ ۋاستىسى بىلەنلا بولىدۇ.

ئىچ يۈزىنى يوشۇرۇش توغرۇلۇق:

ئەھلى سۈننە مەزھىبىدە

مۇسۇلمان ئادەمنىڭ بىراۋغا ئۆزىنىڭ ئىچ يۈزىنى يوشۇرۇپ، باشقىچە كۆرسىتىشى توغرا ئەمەس. چۈنكى بۇ ئىنسانلارنى ئالدىغانلىقتۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: بىزنى ئالدىغانلار بىزدىن ئەمەس دېگەن. قانداقلا شارائىتتا بولمىسۇن كىشىلەرنى ئالداشقا، زىيانغا ئۇچرىتىشقا بولمايدۇ. پەقەت ئۇرۇش ئەسناسىدا، دۈشمەن قولىغا چۈشۈپ قالغاندا شۇنداق قىلسا بولىدۇ.

شىئە مەزھىبىدە :

شىئەلەرنىڭ پۈتۈن تائىپىلىرى ۋە پىرقىلىرىدە ئۆزىنىڭ ئىچ يۈزىنى يوشۇرش پەرزدۇر. ئۇلار بۇنى « تەقىيە » دەپ ئاتايدۇ. بۇنداق قىلىش شىئە مەزھىبىنىڭ ئاساسلىق روھى بولۇپ، شىئە بولمىغانلارغا« تەقىيە» يولى بىلەن بارلىق ھىيلە ــ مىكىر ۋە ئالدامچىلىقلارنى يوللۇق سانايدۇ. ئۇلارنىڭ " تەقىيە " سى بولمىغان ئادەمنىڭ دىنىمۇ يوق دەيدىغان مەشھۇر سۆزى بار.

خەلىپە ياكى ئىماملىق توغرۇلۇق:

ئەھلى سۈننە مەزھىبىدە

ئىسلام دۆلىتىنى مۇسۇلمانلار ئاممىسى ئىچىدىن سايلىنىپ چىققان خەلىپە باشقۇرىدۇ. خەلىپە بولۇپ سايلىنىش ئۈچۈن ئەقىل، ئىلىم، تەقۋالىق، ئىشەنچ ۋە مەسئۇلىيەتنى ئادا قىلىشقا سالاھىيەتلىك بولۇش شەرت قىلىنىدۇ.

شىئە مەزھىبىدە:

شىئەلەردە خەلىپىلىك مىراس يولى بىلەن ئەمەلگە ئاشىدۇ. خەلىپىلىك زەنجىرى ھەزرىتى ئەلىنىڭ فاتىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن بولغان پەرزەنتلىرىدىن باشلىنىدۇ. باشقىلارنىڭ خەلىپە بولۇش ھەققى يوق.

فىقھى مەسىلىلىرىدە:

ئەھلى سۈننە مەزھىبىدە

قۇرئان كەرىم ۋە سۈننەت ئاساسلىق مەنبە بولۇپ، ساھابى ۋە تابىئىين (ساھابىدىن كېيىنكى ئىككىنچى ئەۋلاد) ئىسلام ئۆلىمالىرىنىڭ قىلغانلىرىدىن ئۈلگە ئېلىنىدۇ. ھېچكىمنىڭ شەرىئەت ئەھكاملىرىنى ئۆزگەرتىش ياكى يېڭىدىن بەلگىلەش ھەققى يوق.

شىئە مەزھىبىدە :

شىئەلەر فىقھى مەسىلىلىرىدە ئۆزلىرىنىڭ ئۆلىمالىرىنى مەنبە قىلىدۇ. ئۇلارنىڭ ئېتىقادىدا شىئە ئىماملىرىنىڭ شەرىئەت ئەھكاملىرىنى ئۆزگەرتىش، بەلگىلەش ھوقۇقى بار. ئەزان، ناماز، روزا، زاكات، ھەج، مىراس مەسىلىلىرىدىكى ئوخشاشماسلىق بۇنىڭ مىسالى.

ئىمامچىلىقنى ياقىلايدىغان شىئەلەر(ئون ئىككى ئىمامچىلار)

ئون ئىككى ئىمامچىلىقنى ياقىلايدىغان شىئەلەر ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ خەلىپىلىككە ، ئەبۇ بەكرى، ئۆمەر، ئوسمان(رەزىيەللاھۇ ئەنھۇملار) لاردىن ھەقلىق ئىكەنلىكىنى دەۋا قىلىغان مۇسۇلمانلارنىڭ بىر پىرقىسىدۇر. ئۇلار ئىمامچىلار دەپمۇ ئاتىلىدۇ. چۈنكى ئۇلار ئىمامچىلىقنى ئۆزلىرىنى مەشغۇل قىلىدىغان ئەڭ ئاساسلىق ئىشلارنىڭ بىرى قىلىۋالغان. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ پەرىقلىق قاراشلىرى، پىكىرلىرى بىلەن ئەھلى سۈننە ۋەلجامائەنىڭ دەل قارشىسىدىكى بىر تەرەپتۇر. مەزھىپىنى ئىسلام ئالىمىگە ئومۇملاشتۇرۇش ئۈچۈن پائالىيەت ئېلىپ بارىدۇ.

ئىمامچىلىقنى ياقىلايدىغان شىئەلەر ئىمام دەپ ھىساپلايدىغان ئو ئىككى ئىمام بولۇپ ، تۆۋەندىكى تەرتىپ بويىچە تىزىلىدۇ.

1. توغرا يولدىكى خەلىپىلەرنىڭ تۆتىنچىسى ئەلى ئىبنى ئەبۇ تالىپ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بولۇپ ئۇنى ئەلمۇرتەزا دەپ ئاتايدۇ.

2. ھەسەن ئىبنى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما (ھ 3-50) بولۇپ ئۇنى مۇجتەبا دەپ ئاتىشىدۇ.

3. ھۈسەيىن ئىبنى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما (ھ 4-61) بولۇپ ئۇنى شەھىد دەپ ئاتىشىدۇ.

4. ئەلى زەينۇل ئابىدىن ئىبنى ئەلھۈسەيىن (ھ 38-95) بولۇپ ئۇنى سەججاد دەپ ئاتىشىدۇ.

5. مۇھەممەد باقىر ئىبنى ئەلى زەينۇل ئابىدىن (ھ 57-114) بولۇپ ئۇنى باقىر دەپ ئاتىشىدۇ.

6. جەئپەر ئەسسادىق ئىبنى مۇھەممەد باقىر (ھ 83-148) بولۇپ ئۇنى سادىق دەپ ئاتىشىدۇ.

7. مۇسا ئەلكازىم ئىبنى جەئپەر سادىق (ھ 128-183) بولۇپ ئۇنى كازىم دەپ ئاتىشىدۇ.

8. ئەلى ئەررىزا مۇسا ئەلكازىم (ھ 148-203) بولۇپ ئۇنى رىزا دەپ ئاتىشىدۇ.

9. مۇھەممەد ئەلجاۋاد ئىبنى ئەلى ئەررىزا (ھ 195-220) بولۇپ ئۇنى تەقىي دەپ ئاتىشىدۇ.

10. ئەلى ئەلھادىي ئىبنى مۇھەممەد ئەلجەۋاد (ھ 212-254) بولۇپ ئۇنى نەقىي دەپ ئاتىشىدۇ.

11. ئەلھەسەن ئەلئەسكەرىي ئىبنى ئەلى ئەلھادىي (ھ 232-260) بولۇپ ئۇنى زەكىي دەپ ئاتىشىدۇ.

12. مۇھەممەد ئەل مەھدىي ئىبنى ھەسەن ئەل ئەسكەرىي (ھ 256.......) بولۇپ ئۇنى كۈتىلىۋاتقان ھۆججەت دەپ ئاتىشىدۇ.

ئۇلار ئون ئىككىنچى ئىمامنى دادىسىنىڭ سامىرادىكى ئۆيىدىكى سەرداپ (ئۆرەك) كە

كىرىپ كەتكەن. ئەمما ھېچكىم ئۇنىڭ قايتقانلىقىنى كۆرمىگەن دەپ دەۋا قىلىشىدۇ. غايىپ بولغان چاغدىكى يېشى توغرىسىدا ئىختىلاپ قىلىشىدۇ. تۆت ياش دىگەنلەرمۇ بار، سەككىز ياشتا ئىدى دىگەنلەرمۇ بار، ئەمما كۆپ ساندىكى تەتقىقاتچىلار ئۇنىڭ ئەسلى يوق ئىكەنلىكىنى بۇنىڭ پەقەت شىئەلەرنىڭ ئويدۇرمىلىرىنىڭ بىرى ئىكەنلىكى قارشىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ. ئۇنى مەئدۇم ياكى مەۋھۇم دەپ ئاتىشىدۇ.

ئىمامچىلارنىڭ پىكىر ئىقىم ۋە ئېتىقادلىرى

ئۇلارنىڭ پىكىر ئىقىمى، ئىمامالىق تەۋسىيەسى يازما شەكىلدە بولۇشى لازىم. ئالدىنقى ئىمام ئۆزدىن كىيىن كىلىدىغان ئىمامنى سۆپەتلەپ ئەمەس مۇئەييەنلەشتۇرۇپ تۇرۇپ يازما ۋەسىيەت قالدۇرۇشى ۋاجىپ ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆزىدىن كىيىن ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئىمام بولۇشىغا تەۋسىيە قىلىپ ئاشكارا خەت قالدۇرغان دىگەنلەرنى دەۋا قىلىدۇ. ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ھەسەن ھۈسەيىن ئىككى ئوغلىغا يازما ۋەسىيەت قالدۇرغانلىقىنى دەۋا قىلىشىدۇ.

1. شىئە ئەقىدىسىدە ۋارىسلىق ۋە پادىشاھلىق دىنىغا ئىشىنىدىغان پارىسلارنىڭ ئەقىدىلىرى ئەكس ئەتكەن.

2. شىئەلەرنىڭ پىكرى بۇددىزىم مانى ۋە بىراھمىغا ئوخشىغان ئاسىيا ئەقىدىلىرىدىن كەلگەن پىكىرلەر بىلەن ئارىلىشىپ كەتكەن.

3. شىئەلەر پىكىرلىرىنى ئاشۇرىيە ۋە بابىل بۇتپەرەسلىكىنىڭ ئىزلىرىنى كۆتۈرۈپ يۈرىيدىغان يەھۇدىيلاردىن قوبۇل قىلغان.

4. ئەلى ئىبنى ئەبۇ تالىپ ۋە ئەھلى بەيت توغرىسىدىكى سۆزلىرى خىرىستىيانلارنىڭ ئىيسا ئەلەيھىسسالام توغرىسىدىكى سۆزلىرى بىلەن بىر يەردىن چىقىدۇ.

شىئەلەردە دەۋر سۈرىۋاتقان مەشھۇر فىقھى مەزھەبلەر

شىئەلەردە دەۋر سۈرىۋاتقان مەشھۇر فىقھى مەزھەبلەر زەيدىيە ۋە جەئفەرىيەدىن ئىبارەت ئىككى مەزھەبتۇر.

زەيدىيە مەزھىبى تۆتىنچى خەلىپە ئەلى ئىبنى ئەبۇ تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ نەۋرىلىرىدىن زەيد ئىبنى ئەلى ئىبنى زەينىل ئابىدىن دېگەن كىشىنىڭ ئەگەشكۈچىلىرى بولۇپ، ئۇلارنىڭ فىقھى قاراشلىرى ئەھلى سۈننە مەزھىبىگە ئەڭ يېقىن. ئېتىقادى قاراشلىرى مۇئتەزىلە مەزھىبىنى ئاساس قىلىدۇ. ھەتتا مۇتەزىلە مەزھىبى ئىمام زەيدنى ئۆزلىرىنىڭ پىكرىي جەھەتتىكى ئىمامى ھېسابلايدۇ. بۇ مەزھەب مىلادىيە 8 ـ ئەسىردە مەيدانغا چىققان بولۇپ، ھازىر يەمەن جۇمھۇرىيىتى تېررىتورىيىسى ئىچىدە دەۋر سۈرمەكتە.

جەئفەرىيە مەزھىبى ــ ئەھلى بەيتىنىڭ 6 ــ چوڭ ئىمامى ۋە كاتتا ئۆلىما ئىمام جەئفەر ئىبنى مۇھەممەد سادىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئەگەشكۈچىلىرى بولۇپ، بۇ مەزھەب ھازىر ئىران، ئىراق، ئەزەربەيجان، بەھرەيىن، لىۋان، تاجىكىستان، پاكىستان، ھىندىستان ۋە ئافغانىستان قاتارلىق دۆلەتلەردە دەۋر سۈرمەكتە. بۇ مەزھەب ئون ئىككى ئىمام مەزھىبى دەپمۇ ئاتىلىدۇ. ئۇلارنىڭ ئېتىقادىدا، ئۇلارنىڭ ئون ئىككىنچى ئىمامى مۇھەممەد ئىبنى ھەسەن ئەسكەرى دۇنيادىن غايىب بولغان، ئۇ ئاخىر زاماندا قايتىدىن ئوتتۇرىغا چىقىپ، دۇنيانى

ئادالەتكە تولدۇرىدىغان « مەھدى» ھېسابلىنىدۇ.

يۇقىرقىلاردىن باشقا يەنە شىئەلەردە تارقىلىپ يۇرگەن ئىبازىيە، زەيدىيە، مۇئتەزىلە، ئەشئەرىلەر، ماتۇرىدىييە قاتارلىق مەزھەپلەر بار.

تۆتىنچى باپ. ھازىرقى دۇنيادىكى دىنلار ھەققىدە

ھازىر دۇنيادىكى دىنلار ۋە ئۇلارنىڭ مەشھۇرلىرى

ھازىر دۇنيادا جەمى 4200 دىن بارلىقى سۆزلىنىدۇ. بۇ دىنلار ئىچىدە دۇنيا بويىچە ئەڭ چوڭ ۋە مەشھۇرلىرى تەرتىپ بويىچە تۆۋەندىكىلەر:

1 ـ خىرىستىئان دىنى . دۇنيادا ئەڭ كۆپ تارقالغان دىن بولۇپ، پۈتۈن مەزھەبلىرىنى قوشقاندا 2 ملياردقا يېتىدۇ.

2 ـ ئىسلام دىنى . دۇنيادا خىرىستىئان دىنىدىن قالسىلا ئىككىنچى چوڭ دىن ھېسابلىنىدۇ. مۇسۇلمانلار سانى 1 مىليارد 200 مىڭغا يېتىدۇ.

3 ـ ھىندىي دىنى. دۇنيادا ئۈچىنچى قاتاردا كېلىدىغان چوڭ دىن بولۇپ، دۇنيادا ھىندىي دىنىغا ئېتىقاد قىلىدىغانلارنىڭ سانى 900 مىليونغا يېتىدۇ. بۇلاردىن % 96 ى ھىندىستاندا.

4 ـ بۇددا دىنى. دۇنيادا تۆتىنچى قاتاردا كېلىدىغان چوڭ دىن بولۇپ، دۇنيادا بۇددا دىنىغا ئېتىقاد قىلىدىغانلارنىڭ ئومۇمى سانى 360 مىليوندىن ئاشىدۇ.

5 ـ كۆپ ئىلاھلىق دىن، خۇسۇسەن ئافرىقىدىكى كۆپ ئىلاھلىق دىنلار بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئومۇمىي سانى 95 مىليونغا يېتىدۇ.

6 ـ ھىندىستاندىكى كىسىخ دىنى بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئومۇمىي سانى 23 مىليونغا يېتىدۇ.

7 ـ يەھۇدىي دىنى بولۇپ، ئومۇمىي سانى 19 مىليوندىن ئاشمايدۇ.

ئەڭ كۆپ مۇسۇلمان بار دۆلەتلەر

ئەڭ كۆپ مۇسۇلمان بار دۆلەتلەرنىڭ ئالدىنقى قاتارىدا ھىندونېزىيە كېلىدۇ. ھىندۇنېزىيەدە 200 مىليون مۇسۇلمان ياشايدۇ. ئۇنىڭدىن قالسا، پاكىستاندا 134 مىليون، ھىندىستاندا 121 مىليون، بېنگالدا 114 مىليون، جۇڭگودا 100 مىليون، تۈركىيەدە 66 مىليون، ئىراندا 62 مىليون، مىسىردا 59 مىليون، نېگىرىيەدە 53 مىليون، ئالجىرىيەدە 30 مىليون، ماراكەشتە 29 مىليون مۇسۇلمان ياشايدۇ.

خىرىستىئان دىنى

خىرىستىئان دىنى مەريەم ئوغلى ئىسا ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۈممەتلىرى بولغان خىرىستىئانلارغا قويۇلغان ئىسىم. خىرىستىئانلار ئەرەب تىلىدا « نىارى ناسارا »دەپ ئاتىلىدۇ. خىرىستىئانلارنىڭ پەيغەمبىرى ئىسا ئەلەيھىسسالام پادىشاھ ھىرودۇسنىڭ زامانىدا، ھازىرقى پەلەستىنىنىڭ بەيتلەھەم شەھرىدە دۇنياغا كەلگەن بولۇپ، كېيىنچە ئانىسى ھەزرىتى مەريەم خەلىل شەھرىنىڭ ناسىرە يېزىسىغا كۆچۈپ بېرىپ ئولتۇراقلاشقان. بۇ ۋاقىتتا يەھۇدىيلا يەر يۈزىدە سۈرگۈنلۈك ھاياتىدا ياشايتتى، ئۇلار رىم ئىمپېراتورلىقىنىڭ ھاكىمىيىتى ئاستىدا بولۇپ، ئۇنىڭ زۇلمىدىن قۇتۇلۇشنى بەكمۇ ئارزۇ قىلاتتى. ئىسا ئەلەيھىسسالامنىڭ دىنىي دەۋىتى مەيدانغا كەلگەندە، ئۇلار ئىسا ئەلەيھىسسالامنى يەھۇدىيلارنى قۇللۇقتىن قۇتۇلدۇرۇپ،

ئەسلىدىكى پادىشاھلىقنى ئەسلىگە كەلتۈرىدىغان بىردىنبىر شەخس دېگەن ئېتىقاد بىلەن ئۇلاردىن بەزىسى ئىسا ئەلەيھىسسالامغا ئىمان ئېيتىپ ئۇنىڭ دىنىغا كىرگەن. ئىسا ئەلەيھىسسالامنىڭ 12 نەپەر مۇرىدى بولۇپ، ئۇلارنى يەھۇدىيلار ئىچىدە دىن تارقىتىشقا ئەۋەتكەن. ئىسا ئەلەيھىسسالام يەھۇدىيلانىڭ دىننى ئىسلاھ قىلىش ۋە ئۇلارنىڭ ئىلاھ ھەققىدىكى خاتا چۈشەنچىلىرىنى تۈزىتىش ئۈچۈن كەلگەن بولۇپ، ئۇنىڭ دىن دەۋىتى ئاللاھ تائالانىڭ بىرلىكىگە ئېتىقاد قىلىشنى تەشەببۇس قىلىدىغان ۋە يەھۇدىيلاغا مەخسۇس دەۋەت ئىدى. قۇرئان كەرىم ئىسا ئەلەيھىسسالامنىڭ شۇ ۋاقىتتىكى سۆزىنى ھېكايە قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: مەريەم ئوغلى ئىسا ئۆز ۋاقتىدا" ئى ئىسرائىل ئەۋلادى! مەن ئاللاھنىڭ سىلەرگە ئەۋەتكەن ئەلچىسىمەن" دېدى. خرىستىئانلارنىڭ دىنىي مەنبەلىرى تەۋرات بىلەن ئىنجىل بولۇپ، ئىنجىل مۇقەددەس كىتاب دەپ ئاتىلىدۇ ۋە كونا ئەھد يېڭى ئەھد دەپ ئىككىگە بۆلۈنىدۇ. ھازىرقى خرىستىئانلارنىڭ قولىدىكى ئىنجىل ، مەتتا ئىنجىلى لۇقا ئىنجىلى ، ماركۇس ئىنجىلى ۋە يۇھەننا ئىنجىلى دەپ تۆت ئىنجىلدىن تەركىب تاپقان بولۇپ، ھەر بىرى ئاپتورلىرىنىڭ ئىسمىلىرى بىلەن شۇنداق ئاتالغان. ئۇلارنىڭ يەنە بۇ ئىنجىللاردىن باشقا « پەيغەمبەرلەرنىڭ ئىشلىرى »، «دەۋەت رىسالىسى » دەپ ئاتىلىدىغان كىتابلىرىمۇ بار بولۇپ، بۇلارنى پاۋلۇس يېزىپ چىققان. پاۋلۇس خرىستىئان دىنى تارىخىدا ئىككىنچى چوڭ شەخسىيەت بولۇپ، ئىسا ئەلەيھىسسالامدىن قالسا ئەڭ مۆتىۋەر دىن ئادىمى سانىلىدۇ. پاۋلۇس مىلادىيىنىڭ 5- يىلى بىلەن 10 - يىللىرى ئارىسىدا ھازىرقى تۈركىيىنىڭ تارسۇس دېگەن يېرىدە بىر يەھۇدى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن ، چېدىر تىكىش كەسپى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان بولۇپ، يەھۇدىي شەرىئىتىنى ئۆگىنىشكە زور ئەھمىيەت بېرەتتى. پاۋلۇس كېيىنچە، ئېرۇسالىمغا بېرىپ، يەھۇدىيلارنىڭ شۇ ۋاقىتتىكى ئەڭ كاتتا ئۇستازى گامالائىل دېگەن كىشىدە ئوقۇغان. ئۇنىڭ ئىسا ئەلەيھىسسالامنى كۆرمىگەنلىكى مەلۇم. پاۋلۇس ئۆزى يازغان « پەيغەمبەرلەرنىڭ ئىشلىرى » دېگەن كىتابىنىڭ 22- باب، 6 -تېكىستلىرىدە بايان قىلىشىچە، ئۇ چۈشىدە ئىسا ئەلەيھىسسالامنى كۆرگەندىن كېيىن، خرىستىئان دىنىغا كىرىپ، بۇ دىننىڭ مۇخلىسلىرىغا ئايلىنىدۇ. پاۋلۇس شۇنىڭدىن كېيىن خرىستىئان دىنىنى ئاسىيا ۋە ياۋروپا قىتئەلىرىدە تارقىتىش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان، كۆپلىگەن ئەسەرلەرنى يازغان ۋە ئىسا ئەلەيھىسسالامنىڭ تەلىماتلىرىدىن كۆپلىرىنى ئۆزگەرتىۋەتكەن . خرىستىئانلارنىڭ دەۋىتى «ئۈچىنى بىر گەۋدە قىلىش زامانى » ۋە « تەۋھىد زامانى » دەپ ئىككى چوڭ زامانغا بۆلۈنىدۇ. ئىسا ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىدىن مىلادىيە 325 - يىلىغا قەدەر ئۆتكەن زامان تەۋھىد زامانى دەپ ئاتىلىدۇ. چۈنكى ئۇلار 325 - يىلى چاقىرىلغان « نىقىيە » قۇرۇلتىيىغا قەدەر ئىسا ئەلەيھىسسالامنى ئاللاھ تائالانىڭ بەندىسى ۋە پەيغەمبىرى، ئاللاھ تائالانى بىر دەپ ئېتىقاد قىلاتتى. خرىستىئانلار ئۈچىنچى ئەسىرنىڭ يېرىمىدىن كېيىن، ئىسا ئەلەيھىسسالامنى ئاللاھ تائالانىڭ ئوغلى، ئۇ ئاللاھ، ئىسا ۋە مۇقەددەس روھتىن تەركىب تاپقان ئۈچ ئىلاھنىڭ بىرى دەپ ئېتىقاد قىلىشقا ئۆتكەن.

خرىستىئانلارنىڭ ھازىرقى مەشھۇر مەزھەبلىرى: كاتولىك، ئورتودوكس ۋە پروتېستانت مەزھەبلىرىدۇر.

كاتولىك مەزھىبى رىم چېركاۋلىرى ئېتىقاد قىلىدىغان مەزھەب بولۇپ، ئۇلار ئىسا ئەلەيھىسسالامنى ئىنسانلىق ۋە ئىلاھلىقتىن ئىبارەت ئىككى تەبىئىتى بار ئېتىقاد قىلىدۇ. ئورتودوكس مەزھىبى ، شەرق چېركاۋلىرى ئېتىقاد قىلىدىغان مەزھەب بولۇپ، ئۇلار ئىسا ئەلەيھىسسالامنىڭ بىرلا تەبىئىتى بارلىقىغا ئېتىقاد قىلىدۇ. پروتېستانت مەزھىبى ئۇلار چېركاۋلىرىنى ئىنجىل چېركاۋلىرى دەپ ئاتايدۇ. چۈنكى ئۇلار ئىنجىلغىلا ئېتىقاد قىلىدۇ.

ئىسلام دىنى مەيدانغا كەلگەندىن كېيىن، قۇرئان كەرىمنىڭ «ئى ئەھلى كىتاب! كېلىڭلار! پەقەت ئاللاھقىلا ئىبادەت قىلىش، ئاللاھقا ھېچ نەرسىنى شېرىك كەلتۈرمەسلىك، ئاللاھنى قويۇپ بىر-بىرىمىزنى ئىلاھ قىلىۋالماسلىقتەك ھەممىمىزگە ئورتاق بولغان بىرخىل ئەقىدىگە كېلەيلى دېگىن» (ئال ئىمران سۈرىسى 64 -ئايەت) دېگەن چاقىرىقىغا ئاساسەن، مۇسۇلمانلار بىلەن خرىستىئانلار ۋە يەھۇدىيلار ئوتتۇرىسىدا دىنىي مۇنازىرە باشلانغان.

ئىسلام، خرىستىئان ۋە يەھۇدىي دىنلىرىدىن ئىبارەت ساماۋى دىنلارنىڭ ئەسلى ئەقىدىسى بىر خىل بولۇپ، پەقەت شەرىئەت ئەھكاملىرىلا پەرقلىق بولغان. «ئاللاھ سىلەرگە دىندىن نۇھقا تەۋسىيە قىلغان نەرسىنى، ساڭا بىز ۋەھيي قىلغان نەرسىنى، ئىبراھىمغا، مۇساغا ۋە ئىساغا بىز تەۋسىيە قىلغان نەرسىنى بايان قىلدى.» (شۇرا سۈرىسى 13- ئايەت) خرىستىئان دىنىنىڭ مەنبەلىرىدە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاخىر زامان پەيغەمبىرى بولۇپ كېلىدىغانلىقى ھەققىدە بىشارەتلەر بېرىلگەن. « ئۆز ۋاقتىدا مەريەمنىڭ ئوغلى ئىسا: ئى ئىسرائىل ئەۋلادى! مەن سىلەرگە ھەقىقەتەن ئاللاھ ئەۋەتكەن، مەندىن بۇرۇن كەلگەن تەۋراتنى تەستىق قىلغۇچى، مەندىن كېيىن كېلىدىغان ئەھمەد ئىسىملىك پەيغەمبەر بىلەن خۇش خەۋەر بەرگۈچى پەيغەمبەرمەن دېدى» (سەف سۈرىسى 6-ئايەت) ساماۋى دىنلارنىڭ ھەممىسى بىر-بىرىنى تولۇقلايدىغان بىر پۈتۈنلۈك بولۇپ، ئىسلام دىنىنىڭ كېلىشى بىلەن تاكامۇللاشقان ۋە خاتا چۈشەنچىلەرنى تۈزەتكەن.

ئەڭ كۆپ خرىستىئان ياشايدىغان دۆلەتلەر

ئەڭ كۆپ خرىستىئان بار دۆلەتلەرنىڭ بىرىنچى قاتارىدا ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى كېلىدۇ. ئامېرىكىدا 224 مىليون خرىستىئان ياشايدۇ. برازىلىيىدە 139 مىليون، مېكسىكىدا 86 مىليون، رۇسىيىدە 80 مىليون، جۇڭگودا 70 مىليون (جۇڭگودىكى خرىستىئانلار ئومۇمىي نوپۇس سانىنىڭ % 5 ىنى تەشكىل قىلىدۇ)، گېرمانىيىدە 67 مىليون، فىلىپپىندا 63 مىليون، ئەنگلىيىدە 51 مىليون، ئىتالىيىدە 48 مىليون، نېگىرىيىدە 45 مىليون، فرانسىيىدە 44 مىليون خرىستىئان ياشايدۇ.

يەھۇدىي دىنى

يەھۇد ياقۇپ ئەلەيھىسسالامنىڭ 12 ئوغلىنىڭ بىرى بولغان يەھۇزانىڭ ئىسمى بولۇپ، كېيىنچە يەھۇدىي دىنىغا ئېتىقاد قىلىدىغانلار ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغان ئاتالغۇغا ئايلانغان. ياقۇپ ئىسرائىل ئەلەيھىسسالام كەنئان ھازىرقى پەلەستىن زېمىنىدىكى قورغاقچىلىق سەۋەبلىك مىلادىيىدىن بۇرۇنقى 17- ئەسىردە، ئائىلىسىدىكىلىرىنى باشلاپ مىسىرغا كۆچۈپ بارغان. ئۇلارنى مىسىر پىرئەۋنى پادىشاھىنىڭ ۋەزىرى بولۇپ تۇرغان ئوغلى يۈسۈپ ئەلەيھىسسالام كۈتىۋالغان ۋە مىسىرنىڭ شەرقىيە رايونىدىكى« گاسان » دېگەن جايدا تۇرغۇزغان. ئۇلارنىڭ شۇ

ۋاقىتتا 70 كىشى ئىكەنلىكى سۆزلىنىدۇ. ياقۇپ ئەلەيھىسسالامنىڭ 12 بالىسىدىن كۆپەيگەن ئەۋلادلىرى مىسىردا تۆت ئەسىر تۇرۇش جەريانىدا، بۆلۈنۈپ 12 قەبىلىگە ئايرىلغان ۋە ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئىسرائىل ئەۋلادى دەپ تونۇلغان. مىلادىيەدىن تەخمىنەن 13 ياكى 14 ئەسىر ئىلگىرى مۇسا ئەلەيھىسسالام ئۇلارنىڭ ئىچىدىن پەيغەمبەر بولۇپ چىقىپ، ئۇلارنى ۋە مىسىر پىرئەۋنىنى ئىمانغا دەۋەت قىلغاندا، ئىسرائىل ئەۋلادىدىن ئازلا كىشى ئىمان ئېيتقان. شۇنداق قىلىپ يەھۇدىي دىنى مىسىردا يىلتىز تارتقان. بۇ سەۋەبلىك پىرئەۋن ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرى بىلەن ئىسرائىل ئەۋلادلىرى ئوتتۇرىسىدا جىددىي زىددىيەت پەيدا بولغان. شۇ سەۋەبتىن مىلادىيەدىن بۇرۇنقى 1280 - يىلى مىسىر پىرئەۋنى ئىككىنچى رەمسىس زامانىدا ئىسرائىل ئەۋلادى مىسىردىن چىقىپ كېتىشكە مەجبۇر بولغان. ئىسرائىل ئەۋلادى مىسىردىن سىنا چۆلىگە چىققاندىن كېيىن، مۇسا ئەلەيھىسسالام شۇ چۆلدە ئالەمدىن ئۆتىدۇ، ئۇنىڭ ئورۇنباسارى بولغان يۇشەنىڭ باشچىلىقىدا ئىسرائىل ئەۋلادى كەنئان زېمىنىگە بېسىپ كىرىپ يەرلىشىدۇ. مىلادىيەدىن بۇرۇنقى 922 - يىللىرىغا كەلگەندە، ئۇلارنىڭ پەيغەمبىرى سۇلايمان ئەلەيھىسسالام ۋاپات بولغاندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ ئىلگىرى داۋۇد ئەلەيھىسسالام مىلادىيەدىن بۇرۇنقى 990 - يىللاردا قۇرغان مەملىكىتى ئىككىگە بۆلۈنۈپ شىمالدا ئىسرائىل، جەنۇبتا يەھۇزا مەملىكىتى بارلىققا كېلىدۇ. كېيىنچە بابىل مەملىكىتىنىڭ پادىشاھى بۇختەنەسسەر يەھۇدىيلارغا ھۇجۇم قىلغانغا قەدەر بۇ ئىككى مەملىكەت ئوتتۇرىسىدا ئۇزۇنغا سوزۇلغان ئۇرۇشلار داۋام قىلىدۇ. بۇختەنەسسەر پەلەستىنگە مىلادىيەدىن بۇرۇنقى 596 - يىلى ۋە 587 - يىلى ئىككى قېتىم ھۇجۇم قىلغان بولۇپ، يەھۇدىيلارنىڭ كۆپ سانلىقىنى بابىلغا ئەسىر قىلىپ ئېلىپ كەتكەن. يەھۇدىيلار بابىل ئەسىرلىكىدە 50 يىلدىن كۆپرەك تۇرغان. مىلادىيەدىن بۇرۇنقى 538- يىلى ئىران دۆلىتىنىڭ پادىشاھى كۇرش بابىل مەملىكىتىنى مەغلۇب قىلغاندا، بابىلدىكى يەھۇدىي ئەسىرلەر قويۇپ بېرىلگەن ۋە ئۇلار پەلەستىنگە قايتىپ كېلىپ، مۇستەقىل دۆلەتنى بولمىغان ھالدا ئىرانلىقلارغا قارام بولۇپ، كېيىنچە رىم ئىمپېرىيىسىگە بويسۇنۇپ ھايات كەچۈرگەن. بۇ ئەسنادا يەھۇدىيلارنىڭ كۆپ سانلىقى پەلەستىندىن ئايرىلىپ، ئاسىيا ۋە ياۋروپا قىتئەلىرىگە تارقىلىپ كەتكەن. مىلادىيىنىڭ 135- يىلى رىملىقلار ئىمپېراتور ھەدريانىنىڭ زامانىسىدا، يەھۇدىيلارنىڭ پەلەستىندە قوزغىغان ئىنقىلابىنى باستۇرۇپ، سۇلايمان ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەيكىلىنى چېقىپ تاشلىغان ۋە يەھۇدىيلارنى پەلەستىن زېمىنىدىن قوغلاپ چىقارغان. يەھۇدىيلانىڭ شۇ ۋاقىتتىكى سانى تەخمىنەن 50 مىڭ ئەتراپىدا ئىكەنلىكى سۆزلىنىدۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ يەھۇدىيلار بۆلۈنۈشكە باشلاپ، ياۋروپاغا بارغانلار شۇ جايلاردا يەرلەشكەن ۋە ياۋروپالىق بۇددىستلار ئارىسىدا يەھۇدىي دىنىنى تارقىتىشقا كىرىشكەن. يەھۇدىيلارنىڭ بىر بۆلىكى كاۋكاز يولى بىلەن ئىران، ھىندىستان، تۈركىستان، جۇڭگوغا قەدەر يەتكەن. يەنە بىر بۆلىكى ئىراق، مىسىر، شىمالىي ئافرىقا، ئەرەب يېرىم ئارىلى، ئىسپانىيە، پورتۇگالىيە ۋە قارا ئافرىقا قاتارلىق دۆلەتلەرگىچە يېتىپ بارغان. يەھۇدىيلار بارغان جايلىرىدا يەھۇدىي دىنىنى تەشۋىق قىلىش بىلەن شۇغۇللىنىش نەتىجىسىدە، كۆپلىگەن مىللەتلەر يەھۇدىي دىنىغا كىرگەن. يەھۇدىيلار يۇقىرىقى چوڭ بۆلۈنۈشتىن ئىلگىرى ۋە كېيىن، ياشىغان جەمئىيەتلىرىنىڭ ھەممىسىدە شۇ جەمئىيەت كىشىلىرىنىڭ ئەڭ تۆۋەن تەبىقە ئادەملىرى

سۈپىتىدە، سىياسەتتىن، ھەر قانداق بىر مەنسەپتىن يىراق ھالدا ھايات كەچۈرۈپ كەلگەن. ئۇلار بارلىق ھىممىتىنى ئىقتىسادقا بېغىشلاپ بازار سودىسىنى قولىغا ئېلىشقا تىرىشىپ كەلگەن. 19 ـ ئەسىرگە كەلگەندە، ياۋروپادىكى يەھۇدىيلاردا ئۆزلىرىگە خاس بىر دۆلەت قۇرۇش پىكرى ئىلگىرى سۈرۈلۈپ، سىياسەتتىن يىراق ھاياتتىن سىياسىي ھاياتقا كۆچۈش ئارزۇسى كۈچىيىدۇ. شۇنداق قىلىپ ئۇلار 1897 ـ يىلى شىۋىتسارىيىدە چوڭ قۇرۇلتاي چاقىرىپ بۇ ئارزۇنى قارارلاشتۇرىدۇ ۋە 1948ـ يىلى پەلەستىننى بېسىۋېلىپ، ئۇ جايدا ئىسرائىلىيە دۆلىتىنى قۇرۇپ چىقىدۇ.

يەھۇدىيلارنىڭ دىنىي مەنبەلىرى يەھۇدىيلارنىڭ ئەڭ مۆتىۋەر كىتابى« ئەھد قەدىم » بولۇپ، ،« چىقىش » ،« يارىتىلىش » ، « سانلار » ، « مەدھىيە » دىن ئىبارەت 4 بۆلۈم ۋە 39 بابتىن تەركىب تاپقان. « يارىتىلىش » . بۆلۈمدە دۇنيا تارىخى، « چىقىش » بۆلۈمدە يەھۇدىيلارنىڭ مىسىردىكى ھاياتى ۋە مىسىردىن چىققاندىن كېيىنكى ئەھۋالى « مەدھىيە » بۆلۈمدە يەھۇدىي شەرىئىتىدىكى ئىبادەت سىستېمىلىرى، «سانلار » ، بۆلۈمدە يەھۇدىي قەبىلىلىرىنىڭ، ئەسكەرلىرىنىڭ ۋە مال دۇنياسىنىڭ سانى سۆزلىنىدۇ. ئەمما يەھۇدىيلارنىڭ « تەلمۇد » ناملىق كىتابى مۇسا ئەلەيھىسسالامدىن يېتىپ كەلگەن ئاغزاكى رىۋايەتلەرنىڭ شەرھلىرىدىن توپلانغان كىتاب بولۇپ، ئىككى قىسمدىن ئىبارەت. بىرى پەلەستىندە، يەنە بىرى بابىلدا يېزىلغان. يەھۇدىيلار كۆپلىگەن مەزھەب ۋە پىرقىلارغا بۆلۈنىدۇ.

يەھۇدىيلار ئەڭ كۆپ يەرلەشكەن دۆلەتلەر

يەھۇدىيلار ئەڭ كۆپ يەرلەشكەن دۆلەتلەرنىڭ بېشىدا ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى كېلىدۇ. ئامېرىكىدا 5 مىليون 600 مىڭ يەھۇدىي ياشايدۇ. بۇ سان پۈتۈن دۇنيا يەھۇدىيلىرىنىڭ ئۈچتىن ئىككىسىنى تەشكىل قىلىدۇ. ئۇنىڭدىن قالسا، ئىسرائىلىيىدە 4 مىليون 300 مىڭ، رۇسىيىدە 1 مىليون 400 مىڭ، فرانسىيىدە 640 مىڭ، كانادادا 350 مىڭ، ئەنگلىيىدە 320 مىڭ، ئارگېنتىنادا 250 مىڭ، برازىلىيىدە 150 مىڭ، ئاۋستىرالىيىدە 92 مىڭ، جەنۇبى ئافرىقىدا 70 مىڭ يەھۇدىي ياشايدۇ.

دۇنيادىكى ئەڭ چوڭ دىنىي پىرقىلەر

دۇنيادىكى ئەڭ چوڭ دىنىي پىرقە خرىستىئانلارنىڭ كاتولىك مەزھىبى، مۇسۇلمانلارنىڭ ئەھلى سۈننە مەزھىبى، ھىندىلارنىڭ ۋەيشناۋى مەزھىبى، بۇددىستلارنىڭ ماھايانا مەزھىبىدۇر. دېۋىد باريت تەرىپىدىن ھازىرلانغان " دۇنيا خرىستىئانلىرى ئېنسىكلوپېدىيىسى " ناملىق ئەسەرگە ئاساسلانغاندا، 2000 ـ يىلى ئېلىپ بېرىلغان رەسمىي ستاتىستىكىغا كۆرە، خرىستىئانلارنىڭ ئەڭ چوڭ پىرقىسى بولغان كاتولىك مەزھىبىگە ئېتىقاد قىلىدىغانلارنىڭ ئومۇمى سانى بىر مىليارد 57 مىليون، مۇسۇلمانلاردىن ئەھلى سۈننە مەزھىبىگە ئېتىقاد قىلىدىغانلارنىڭ ئومۇمى سانى بىر مىليارد ئىككى مىليون، ھىندىلارنىڭ ئەڭ چوڭ پىرقىسى ۋەيشناۋى مەزھىبىگە ئېتىقاد قىلىدىغانلارنىڭ سانى، بەشيۈزمىڭ، بۇددىستلارنىڭ ئەڭ چوڭ پىرقىسى بولغان ماھايانا مەزھىبىگە ئېتىقاد قىلىدىغانلارنىڭ ئومۇمى سانى ئىككى يۈز ئەللىكمىڭ كىشىدۇر.

دۇنيادا ئادەم سانى ئەڭ تېز كۆپىيىۋاتقان دىن

شەكسىزكى، ھازىرقى دۇنيادا سان جەھەتتە ئەڭ تېز سۈرئەتتە كۆپىيىۋاتقانلار مۇسۇلمانلاردۇر. مۇسۇلمانلارنىڭ سانى دۇنيادا يىلدىن يىلغا ئېشىپ بارماقتا ۋە باشقىلارنى ئەندىشىگە سالماقتا. ۋاتىكاننىڭ " لورز فاتورى روماتو " دېگەن مەشھۇر گېزىتىنىڭ 2008 ـ يىلى 30 ـ مارت يەكشەنبە كۈندىكى سانىدا نەقىل قىلىپ ئېلان قىلىنغان " تارىختا تۇنجى قېتىم مۇسۇلمانلار سانى بىزدىن ئېشىپ كەتتى " دېگەن ماقالىغا ئاساسلانغاندا، 2006 ـ يىلى بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتى تەرىپىدىن ئېلىپ بېرىلغان رەسمىي ستاتىستىكىدا، مۇسۇلمانلارنىڭ ئومۇمى سانى دۇنيا نوپۇسىنىڭ % 19.2 نى، كاتولىك مەزھىبىدىكىلەر سانى دۇنيا نوپۇسىنىڭ 17.4 % نى تەشكىل قىلىدىغانلىقى قەيت قىلىنغان. بۇنىڭدىن مۇسۇلمانلار سانىنىڭ مۆلچەرلىگەندىن نەچچە ھەسسە تېز كۆپىيىپ بارغانلىقىنى چۈشىنىۋالغىلى بولىدۇ.

كېلەچەك ئىسلامغا مەنسۇپ

1900 ـ يىلى ئېلىپ بېرىلغان رەسمىي ستاتىستىكىدا، پۈتۈن دۇنيادىكى مۇسۇلمانلارنىڭ ئومۇمىي سانى خرىستىئانلارنىڭ يېرىمىغىمۇ يەتمەيتتى. ئۇ ۋاقىتتا مۇسۇلمانلار يەرشارىدىكى ئىنسانلار سانىنىڭ % 12.4 نى، خرىستىئانلار % 26.9 نى تەشكىل قىلاتتى. 2025 ـ يىلغا بارغاندا مۇسۇلمانلار سانىنىڭ خرىستىئانلارنىڭكىدىن ئېشىپ كېتىدىغانلىقى كۈتۈلمەكتە.

1980 ـ يىلى ئېلىپ بېرىلغان رەسمىي ستاتىستىكىدا، مۇسۇلمانلار يەرشارىدىكى ئىنسانلار سانىنىڭ % 16.5 نى، خرىستىئانلار % 30 نى تەشكىل قىلاتتى. 2000 ـ يىلى ئېلىپ بېرىلغان رەسمىي ستاتىستىكىدا، مۇسۇلمانلار يەرشارىدىكى ئىنسانلار سانىنىڭ % 19.2 نى، خرىستىئانلار % 29.9 نى تەشكىل قىلاتتى. بۇلاردىن مەلۇمكى، خرىستىئانلار سانى يىلدىن يىلغا ئازىيىپ بارغان بولسا، مۇسۇلمانلار سانى يىلدىن يىلغا كۆپىيىپ بارماقتا. مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆسۈش نىسبىتى يىلغا % 2.9 دىن بولۇپ، ئۆتكەن يىللارغا قارىغاندا ئۆسۈش نىسبىتى % 7 ئېشىپ بارغان. يەرشارىدىكى ئومۇمى ئىنسان سانى 6 مىليارد، مۇسۇلمانلارنىڭ ئومۇمىي سانى بىر يېرىم مىلياردقا يېقىنلاشماقتا. بۇنىڭغا ئاساسلانغاندا، مۇسۇلمانلار يەرشارى نوپۇسىنىڭ تۆتتىن بىرىنى تەشكىل قىلىدۇ. ئاھالىلار تەتقىقاتى ئىلمىنىڭ مۇتەخەسسىسلىرى 2025 ـ يىلغا بارغاندا، مۇسۇلمانلار سانىنىڭ دۇنيا نوپۇسىنىڭ % 30 نى تەشكىل قىلىدىغانلىقىنى، خرىستىئانلار نىسبىتىنىڭ % 25 كە چۈشۈپ قالىدىغانلىقىنى ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ دۇنيادا نوپۇز ۋە سان جەھەتتە بىرىنچىلىكنى ئىگىلەيدىغانلىقىنى دەلىللەپ سۆزلىمەكتە. مانا بۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ « بۇ دىن كېچە بىلەن كۈندۈز يېتىپ بارغان جايلارنىڭ ھەممىسىگە چوقۇم يېتىپ بارىدۇ. » دېگەن سۆزىنىڭ ھەقلىقىنى ئىسپاتلىغان بىر مۆجىزىدۇر.

بسم الله الرّحمن الرّحيم *

يىگىرمە ئۈچىنچى بۆلۈم: تەسەۋۋۇپنىڭ بايانى

مۇقەددىمە

بارچە مەدھىيە ۋە گۈزەل ماختاشلار ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى ۋە مۆئمىنلەرنىڭ مەدەتكارى جانابى ئاللاھ تائالاغا خاستۇر. يەككە ـ يېگانە بولغان، ھەممە پەقەتلا ئۇنىڭدىن ياردەم سورايدىغان، ھېچكىمگە مۇھتاج بولمايدىغان، تۇغمىغان ۋە تۇغۇلمىغان ۋە ھېچكىمشى ئۇنىڭغا تەڭداش بولالمايدىغان جانابى ئاللاھقا سان ـ ساناقسىز ھەمدۇ سانالار بولسۇن.. ئاللاھ تائالاغا مەۋجۇداتنىڭ سانىچە ھەمدۇ سانا ئېيتىمەن. ئۇنى ماختايمەن ۋە ئۇنىڭغا شۈكرى ئېيتىمەن، ئۇنىڭدىن مەغپىرەت تىلەيمەن ۋە ئۇنىڭدىن مېنى توغرا يولغا باشلىشىنى ئۆتۈنىمەن.

مەخلۇقاتلىرىنىڭ ئەڭ ياخشىسى، پەيغەمبەرلەرنىڭ ۋە ئەلچىلەرنىڭ ئىچىدە تاللانغىنى، ھەق دىنىنى ئىنسانىيەتكە يەتكۈزۈش ئارقىلىق ئۇلارنى كۇپرى، زالالەت ۋە ئازغۇنلۇقنىڭ قاراڭغۇلۇقلىرىدىن قۇتقۇلدۇرۇپ، ئىمان، ھىدايەت ۋە ھەقىقەتنىڭ نۇرىغا يېتەكلىگەن، ئىنسانىيەتنى توغرا ۋە ھەق يولغا چاقىرغۇچى بولغان سۆيۈملۈك پەيغەمبىرىمىز ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا، ئۇنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرىغا ۋە ئۇنىڭ يولىنى داۋاملاشتۇرۇپ بىزلەرگىچە يەتكۈزگەن ئالىيجاناپ ساھابىلىرىغا، شۇنداقلا تا قىيامەتكىچە ھەق يولدا يۈرگەن مۆئمىنلەرگە دۇئا ۋە سالام يوللايمەن.

جانابى ئاللاھتىن بىزنىمۇ ئۇلارنىڭ جۈملىسىدىن قىلىشىنى، بارلىق مۇسۇلمانلارنى ئۆزىگە ئىتائەت قىلىشقا، ئۆزىنىڭ مەغپىرىتىگە، رازىلىقىغا ئېرىشىشكە مۇۋەپپەق قىلىشىنى سورايمەن. چۈنكى ئاللاھ نېمە دېگەن ياخشى ئىگىدار ۋە نېمە دېگەن ياخشى ياردەمچى ـ ھە! بارلىق ھەمدۇ سانالار ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارىغا خاستۇر.

تەسەۋۋۇپ توغرىسىدا كىشىلەر خىلمۇـخىل قاراشلاردا بولدى. بەزى ئالىملار تەسەۋۋۇپنى توغرا چۈشەندۈردى ۋە ئۇنى ئىسلام دىنىمىزنىڭ بىرخىل ئىبادەت شەكلى، شەرىئەتنىڭ چوڭقۇرلىششى، ئىماننىڭ كۈچىيىشى نەتىجىسىدە بارلىققا كەلگەن، ئىرادە، غەيرەت، چىن ئېتىقاد، ئاللاھقا بولغان چوڭقۇر، كۈچلۈك مۇھەببەت دەپ قارىدى ھەم بۇ يولنى تاللىدى. بىر قىسىم ئالىملار بىتەرەپ پوزىتسىيە تۇتۇپ ھېچ نىمە دىمىدى ھەم كارى بولمىدى. بىر قىسىم ئالىملار تەسەۋۋۇپ دىگەن ئىسلامدا يوق بىر ئىش، ئازغۇنلۇق، بىدئەت، مۇشرىكلىق دەپ قاراپ تەسەۋۋۇپ ئەھلىنى تەنقىتلىدى ۋە مەسخىرە قىلدى. يەنە بەزىلەر بولسا تەسەۋۋۇپنى سىرلىقلاشتۇرۇپ، پىر، پىرنىڭ ئىجازىتى ، تەۋەججۇھ، رابىتە قىلىش دەرىجىسىگە كۆتۈرۈپ، خانىقالاشتۇرۇپ، ھەلقە، ساما، ھىكمەت شەكىللىرىنى كىرگۈزۈپ ئىنسانىي ۋاستىسىز بىۋاستە يەتكىلى بولمايدىغان ئاللاھقا ئايرىم بىر يول قىلىپ كۆرسىتىپ سوپى ئىشان ئاتالغۇسىدىكى كىشىلەر توپىنى شەكىللەندۈردى. ھېچنىمىدىن خەۋىرى يوق نادانلار بولسا جەمىيىتىمىزدىكى

كاھىن، رەمبال، پىرخون، پالچى، جىنكەش، تەسخىرچى ۋىردىخون... دىگەندەك ئازغۇنلارنى تەسەۋۋۇف ئەھلى دىگەن مۇشۇ شۇ دەپ قارىدى ھەمدە «ئەي يارەنلەر، دۇنيا ھارام، سەن تاشلىۋەت، مەن تىپىۋالاي»، «نەپسى گەر سۇرۇتكە كەلسە، سۇرىتى ئىشان كىلۇر، قوللىرى ئارى مۇسەللەس، چىشلىرى تىشاڭ كىلۇر. ياكى، نەپسى گەر سۇرۇتكە كەلسە، سۇرىتى ئاخۇن كىلۇر، گەر ئىلىپنى تارتىۋەتسە ئارقىسىدىن خۇن كىلۇر.» دىگەندەك ھەر خىل قوشاق، ماقال تەمسىللەرنى توقۇپ قولىدىن كىلىشچە مەسخىرە قىلدى، كۇلدى... دىمەك مۇساپە ئۇزۇن، ئەھۋال مۇرەككەپ، گەپ ئەنە شۇنداق تولا. بۇنداق ۋەزىيەت ئىسلام دىنىمىزغا پايدىسىز بولۇپ مۇسۇلمانلار ئاممىسىنى تەپرىقەچىلىك، ئىناقسىزلىق ھالىتىگە دۇچار قىلدى ھەتتا بۇ سەۋەپلىك نۇرغۇن قان تۆكۈلۈشلەرمۇ يۈز بىرىپ كاپىرلارنىڭ تاماشىشاسىغا ، خۇشاللىقىغا سەۋەپ بولدى.

ئەمما تەسەۋۋۇفنىڭ نىملىكىنى چۈشەنگەن ئاللاھقا يىقىنلىق ھاسىل قىلىش ئۈچۈن بو يولنى تاللىغانلار بولسا باشقىلارنىڭ نىمە دىيىشىدىن قەتئى نەزەر بو يولدىن يانمىدى، ئۆزىنى، روھىنى تاۋلاش، ئىتىقادىنى كۈچەيتىپ ھەقىقى مۇئمىنلىك ھالەتتە ياشاش ئۈچۈن بۇ يولدا ئۆمۈرۋايەت مىڭىشنى لايىق كۆردى. تەسەۋۋۇفنى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تەلىم بەرگەن دىنىنىڭ ئىسلام، ئىمان، ئىھساندىن ئىبارەت ئۈچ تارمىقىنىڭ بىرى بولغان «ئىھسان» دىگەن ئۇقۇمغا تۇتاشتۇرۇپ چۈشەندى ۋە چۈشەندۇردى.

بىز دەيمىزكى ھەقىقى تەسەۋۋۇف ئىسلامدا يوق بىر نەرسە ئەمەس. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دەۋرىدىن باشلانغان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋە ساھابىلىرىنىڭ ئىبادەتلىرىدە كۆرۈلگەن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ماختىغان ۋە رىغبەتلەندۇرگەن زاھىدلىق بىلەن باغلىنىدىغان بىر ئۇقۇم. ھەقىقى تەسەۋۋۇف ئەھلى بولسا ھەممىنى ئاللاھ رازىلىقى ئۈچۈن قىلىدىغان، ئاللاھ ۋە رەسۇل سۆيگۈسى دىلىغا مەھكەم ئورناشقان، قۇرئان ۋە سۈننەتكە مەھكەم ئىسىلغان، يۈكسەك ئىرادە، كۈچلۈك چىدام غەيرەت، گۈزەل ئەخلاق، تەۋرەنمەس ئىتىقاد بىلەن روھىنى پاكلاپ ئاللاھنىڭ دىدىرارىغا مۇلاقەت بولۇش ئۈچۈن تىرىشىۋاتقان كىشىلەردۇر.

دەريادىن كىچىپ ئۆتۈپ باقمىغان ئادەم دەريانىڭ چوڭقۇرلىقىنى ھىس قىلالمىغاندەك، بۇ يولدىن مىڭىپ باقمىغان ئادەم تەسەۋۋۇفنىڭ نىملىكىنى چۈشەنمەيدۇ. ئۇنداقلارنىڭ تاشقى كۆرۈنۈشكە قاراپ ئۆزى بىلگەنچە بىلجىرلىشى ئەلۋەتتە ئورۇنسىزدۇر. ئەزىز قىرىنداشىم ، ئەگەر تەسەۋۋۇفنى چۈشىنەي دىسىڭىز تەسەۋۋۇف بىلىملىرىنى ئۆگىنىڭ. ھەقىقى تەسەۋۋۇف ئەھلىنىڭ پائالىيەلتىرىگە ئىشتىراك قىلىڭ، سۆھبەتلىرىگە قۇلاق سىلىڭ. سىزنىڭ تەسەۋۋۇفنى ئاز تولا بولسىمۇ ھەقىقى مەنبەسىدىن توغرا چۈشىنىشىڭىزگە ياردىمى بولارمىكىن دىگەن مەقسەتتە بۇ كىتاپچىنى تەييارلىدىم. كىتاپتا ئۆتۈلگەن خاتالىق نوقسانلار ھەققىدە ئالدى بىلەن جانابى ھەق سۇبھانە ۋەتەئەلانىڭ ئەپۇ قىلىشىنى تىلەيمەن. كىتاپنى ئوقۇغان ھەر بىر قىرىنداشىمىزدىن ئالدىن كەچۈرۈم سورايمەن. جانابى ئاللاھ ھەممىمىزنىڭ توغرا مەقسەت مۇرادلىرىمىزنى ھاسىل قىلغاي. ئامىن!

بىرىنچى باپ. تەسەۋۋۇپ چۈشەنچىسى ۋە پەزىلىتى

1. تەسەۋۋۇپ ئۇقۇمى

تەسەۋۋۇپ پاكلىنىش دېمەكتۇر. ئىنسان پىششىپ يېتىلىش (كامىل ئىنسان بولۇش) ۋە ئاللاھنىڭ ئۈلچەملىك بەندىسى بولۇش ئۈچۈن يامان خۇيلىرىدىن قۇتۇلۇشقا تىرىششى، ئىبادەتنىڭ شەكلى بىلەن چەكلىنىپ قالماي ماھىيەتكە ئىچكىرىلەپ كىرىشى، نەپسىنى پاكلىشى كېرەك. گۇناھ ـ مەئسىيەتلەر، يامانلىقلار، شۈملۈقلار تەرك ئېتىلگەندە، نەپسى شەيتانغا ۋە پەس ئارزۇ ـ ھەۋەسلەرگە قارشى كۈرەش قىلىنغاندا ياخشى خۇلق ۋە گۈزەل پەزىلەتلەرگە ئېرىشكىلى بولىدۇ، روھ ئازادلىككە چۆمىدۇ. كىشى تەسەۋۋۇپ ئارقىلىق ئۆزىنىڭ نېمىشقا يارىتىلغانلىقىنى بىلەلەيدۇ، بەندىلىك مەجبۇرىيەتلىرىنى شەكىلۋازلىقتىن قۇتۇلدۇرۇپ، ئۇلۇھىيەت ۋە رۇبۇبىيەت ئالدىدا ئۆزىنىڭ ئاجىزلىقىنى تونۇپ، تەقۋادارلىق بىلەن ئىبادەت قىلالايدۇ. نەتىجىدە ئىمان ھەقىقىتى ئەمەلگە ئېشىپ، ئىنسان تەبىئىتى ئاللاھ تەلەپ قىلغاندەك ھالەتكە كېلەلەيدۇ. تەسەۋۋۇپنى ئەسلى خاراكتېرىدىن چۈشەنگەندە، ئۇ قۇرئان كەرىم ئايەتلىرى ئارقىلىق مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشكىلى بولىدىغان بىر تۈرلۈك پاكلىنىش تىرىشچانلىقى ۋە بۇنىڭ كونكرېت ئۇسۇلىدۇر.

"تەسەۋۋۇپنىڭ ھال دەپ ئاتىلىدىغان مەنىۋى كەچمىش تەرىپى بۇ ئىشنى گويا زەۋق ۋە خۇشاللىقتەك كۆرسىتىدۇ. تەسەۋۋۇپنى ئەخلاق دەپ تەرىپلەيدىغانلارغا كۆرە، ئۇنى كامىل ئەخلاقنى بارلىققا كەلتۈرۈشنى ئاساس قىلىدىغان بىر ئىسلامىي ئىلىم دەپ چۈشىنىش كېرەك".

تەسەۋۋۇپنى غول مەنبەدىن چۈشىنىش

«تەسەۋۋۇپ ئىنسان نەپسىنىڭ ئۇبۇدىيەتكە (ئىبادەتلەرگە) يۆنىلىشى، قەلبىنىڭ رۇبۇبىيەت بىلەن ئالاقە باغلىشىدۇر. سوپى ئۆز نەپسىنى ھەر ۋاقىت پاكلاش بىلەن مەشغۇل بولۇشى كېرەك. يەنى ئۇ قەلبىنى، نەپسىنى دائىم ئەبجەش خىيال ۋە مەنىۋى كىرلاردىن تازىلاپ، ۋاقىتلىرىنى (ھاللىرىنى) غەم ـ قايغۇدىن خالاس قىلىشى كېرەك. شۇڭا ئۇ رەببىگە داۋاملىق مۇھتاج بولىدۇ، بۇ ھال ئۇنىڭغا ياردەمچى بولىدۇ. ئىنساننىڭ ئۆز نەپسىنى يامانلىقلاردىن پاكلىشى ئاسان ئەمەس، بۇنىڭ ئۈچۈن ئىنسان قۇرئان بىلەن سۈننەتكە ئەگىشىپ، ئۆمۈر بويى كۈرەش قىلىشى كېرەك. » (غەززالى)

« بىلگىنكى، نەپسنى تەربىيەلەش شىر كۆندۈرۈشتىن قىيىن، چۈنكى شىر قەپەزگە سولانسا ئۇنىڭدىن خاتىرجەم بولغىلى بولىدۇ، ئەمما نەپسىنى قەپەزگە سولاپ قويساڭمۇ ئۇنىڭدىن خاتىرجەم بولغىلى بولمايدۇ. »

تەسەۋۋۇپچىلار تەسەۋۋۇپنى ئۆزىنىڭ مەنىۋى كەچمىشلىرىگە ئاساسەن ئىزاھلىغان بولۇپ، شۇ سەۋەبتىن تارىختا تەسەۋۋۇپقا ئائىت نۇرغۇن ئېنىقلىمىلار مەيدانغا كەلگەن.

تارىخقا نەزەر سالساق، ھەر خىل دىنلاردا يامانلىقتىن ساقلىنىش، روھىي كامالەتكە ئېرىشىش تىرىشچانلىقىنىڭ ئوتتۇرىغا چىققانلىقىنى كۆرىمىز. بۇ دىنلار ھەق دىن بولسۇن ياكى باتىل دىنلار بولسۇن، ھەممىسىلا ئىنساننىڭ ئىچكى دۇنياسىنى شەكىللەندۈرۈش مېتودىنى ئەمەلىيەتكە تەتبىقلاپ باققان. خىرىستىيان دىنىدا بۇنىڭ ئېنىق مىساللىرىنى كۆرەلەيمىز.

خرىستىيان دىنىنىڭ ئىچكى دۇنياغا يۈزلىنىشكە ۋە پاكلىنىشقا ئەھمىيەت بېرىشى كېيىنكى ۋاقىتلاردا رۇھبان(راھىبلار، يەنى يەھۇدىي ۋە ناسارا موللىلىرى) پىرقىسىنى مەيدانغا كەلتۈرگەن. بەزى يەرلەردە ئايرىم موناستىرلار سېلىنغان، ئۇ يەردە ئۆزىنى دۇنيا مەئىشەتلىرىدىن ئايرىۋەتكەن راھىپ ۋە راھىبەلەر ئاللاھ بۇيرۇمىغان پاكلىنىش ئۇسۇللىرىنى خۇددى ئاللاھنىڭ بۇيرۇقىنى ئورۇنلىغاندەك ئورۇنلىغان. زاھىدلىق، تەپەككۇر، دۇئا، مۇناجات، ئۆزلەت (يالغۇزلۇقتا چېكىنىش)، ئۆزىگە بېكىنىپ تەنھا ياشاش، نەپسىدىن ھېساب ئېلىش، ئۆزىنى دىنغا ئاتىۋېتىش ئۈچۈن ئۆمۈر بويى توي قىلماسلىق... دېگەندەك ئىشلار ھەقتائالاغا يېتىشنىڭ ئۇسۇلى دەپ قارالغان. خرىستىئان دىنى بىلەن تەسەۋۋۇپنىڭ ئاساسى شۇكى، ھەر ئىككىسى ئەقىل ۋە ئىلىم بىلەن ھەقتائالاغا يەتكىلى بولمايدۇ، ئۇنىڭغا پەقەت ئىشق يولى بىلەن، ئاللاھ تائالاغا ئۆزىنى ئاتاش بىلەن، پەقەت ۋە پەقەت ئاللاھ ئۈچۈن ياشاش بىلەن يەتكىلى بولىدۇ، دەپ قارايدۇ.

ئەمما قۇرئان كەرىمدە ئىنسانلارنىڭ ئۆزى تاپقان، ئۆزىنى قىينايدىغان ئۇسۇللىرى بىلەن ئاللاھقا يېتەلمەيدىغانلىقى بىلدۈرۈلگەن:

[ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلَى آثَارِهِم بِرُسُلِنَا وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَآتَيْنَاهُ الْإِنجِيلَ وَجَعَلْنَا فِي قُلُوبِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ رَأْفَةً وَرَحْمَةً وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ إِلَّا ابْتِغَاء رِضْوَانِ اللَّهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا فَآتَيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا مِنْهُمْ أَجْرَهُمْ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ فَاسِقُونَ (27)]

«ئۇلاردىن كېيىن پەيغەمبەرلىرىمىزنى داۋاملىق ئەۋەتتۇق، ئارقىدىن مەريەم ئوغلى ئىسانى ئەۋەتتۇق، ئۇنىڭغا ئىنجىلنى ئاتا قىلدۇق، ئۇنىڭغا ئەگەشكەنلەرنىڭ دىللىرىغا شەپقەت ۋە مېھرىبانلىقنى سالدۇق، رۇھبانىيەتنى ئۇلار ئۆزلىرى پەيدا قىلدى، ئۇلارغا ئۇنى بىز بېكىتمىدۇق، ئۇلار ئۇنى پەقەت ئاللاھنىڭ رازىلىقىنى تىلەپ (پەيدا قىلدى)، لېكىن ئۇلار ئۇنىڭغا لايىق دەرىجىدە ئەمەل قىلمىدى، ئۇلاردىن ئىمان ئېيتقانلارنىڭ ئەجرىنى(ھەسسىلەپ) بەردۇق، ئۇلاردىن نۇرغۇنى ئاللاھنىڭ ئىتائىتىدىن چىققۇچىلاردۇر » [سۈرە ھەدىد- 27]

يەھۇدىي دىنىنىڭ تەسەۋۋۇپ - مىستىك قىسمى سۈپىتىدە تەرىپلىنىدىغان ‹كابالا› نىڭ سۆز مەنىسى ‹سۆزدىكى ئەنئەنە› دېمەكتۇر. ئېيتىلىشچە، ‹كابالا› دا تەۋرات ۋە يەھۇدىي دىنىنىڭ باشقا مەنبەلىرىنىڭ سىرلىق مەنىلىرى تەھلىل قىلىنغان، ئۇنىڭدىكى چۈشەندۈرۈشلەر ئابستراكىت ۋە مەخپىي بولغاچقا ئوقۇغانلا ئادەم چۈشىنەلمەيدۇ. يەھۇدىيلار ئەينى چاغدا ‹كابالا›دا بايان قىلىنغان، ئەمەل قىلىش تەلەپ قىلىنغان ھەرىكەت مىزانلىرىنىڭ بارلىق يەھۇدىيلارنى ئۇشبۇ ھالەتتىن قۇتۇلدۇرالايدىغانلىقىغا، ئىسا مەسىھنىڭ دۇنياغا كېلىپ ئۇلارنى دۇنياغا خوجايىن قىلىدىغانلىقىغا ئىشەنگەن بولۇپ، يەھۇدىي موللىلىرى بۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزىنى پاكلاشقا ئەھمىيەت بېرىپ، خىلۋەتتە يالغۇز ئىبادەت قىلىپ، مۇشەققەتلىك دىنىي مۇراسىملارنى ئۆتكۈزۈشكە باشلىغان. ئىلمى لەدۇن، خىلۋەت، مۇشەققەت، تەپەككۇر، ئاچلىق دېگەندەك ھالەتلەر يەھۇدىي تەسەۋۋۇپىدا پاكلىنىش ئۇسۇللىرى سۈپىتىدە قوللىنىلغان.

بۇددىزىم بولسا ھاياتتىكى ئازاب - ئوقۇبەتنىڭ مەنبەسىنى چۈشەندۈرىدىغان ۋە بۇلاردىن خالاس بولۇشنىڭ يولىنى ئۆگىتىدىغان تەلىماتلار توپلىمى؛ ھاياتنىڭ خۇشاللىقىدىن بەھرىمەن

بولۇشنى چەكلەپ، مۇشەققەت ئارقىلىق تاۋلىنىشنى، پاكلىنىشنى تەرغىپ قىلىدىغان باتىل دىندۇر. بۇ دىندىكى ئادەملەر پاكلىنىش ئۈچۈن بىر قاتار قائىدە ـ يوسۇنلارغا قاتتىق ئەمەل قىلىدۇ، پاكلىنىشنىڭ ئەڭ يۇقىرى پەللىسى بولغان نىرۋاناغا يېتىش ئۈچۈن بىر يەرگە يالغۇز بېكىنىپ، دۇنيادىن ئالاقىسىنى پۈتۈنلەي ئۈزۈپ، ئارزۇ ـ ھەۋەسلىرىدىن تامامەن كېچىپ، ئۆزىنى مۇشەققەت ئىچىدە تاۋلايدۇ. بۇددىزىمغا كۆرە، ئىنساننىڭ بۇ دۇنيادىكى ئازابلىرىنىڭ مەنبەسى ئارزۇ ـ ئىستەكتۇر، مۇشۇ ئىستەكلەرنى يوقاتقاندا، دۇنيانىڭ ئۆتكۈنچى ئىكەنلىكىنى قوبۇل قىلىپ ئۆز روھىغا قايتقاندا تىنچلىققا، خۇشاللىققا ئېرىشەلەيدۇ.

داۋجاۋ (تويىن دىنى) لاۋزىنىڭ تەلىماتلىرىدىن پەيدا بولغان بىر دىن بولۇپ، بۇ دىنىنىڭ قارىشىچە، ئالەم بىر ياراتقۇچىنىڭ ئەسەرىدۇر، ئۇ بولسىمۇ داۋ (يەنى يول، تەرىقەت) تۇر. داۋ دېمەك ئالەمنىڭ يولى، تۈزۈلۈشى، قانۇنى دېمەكتۇر، ئىنسانلار ئابستراكتلاشتۇرغان ياكى تۇرمۇشىغا سىڭدۈرگەن ھېكمەت يولى "داۋ" غا (تەڭرىگە) يۈزلەنگەن يولدۇر. داۋجياۋنىڭ تۈپ ئىدىيىسى پانتېئىزىم (پان ئىلاھچىلىق، يەنى تەبىئەتتىكى بارلىق نەرسىنى ئىلاھ سۈپىتىدە كۆرىدىغان پەلسەپىۋى قاراش) ئۈستىگە قۇرۇلغان بولۇپ، "داۋ" دۇنيانى تۈتۈپ تۇرىدىغان، دۇنيانى باشقۇرىدىغان يېگانە بارلىقتۇر؛ كۆرگىلى، ئاڭلىغىلى، چۈشەنگىلى بولمايدىغان بىر ياراتقۇچىدۇر. يەنى "داۋ" ئاسمان ـ زېمىنىنىڭ مەنبەسى، ياراتقۇچى ھەم ياشاتقۇچى بارلىقتۇر، ھېچنەرسىگە مۇھتاج ئەمەستۇر.

داۋجياۋغا كۆرە، ئىنسان پەقەت مەنىۋى جەھەتتىنلا ئىنسان بولالايدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن "داۋ" رەھبەر سۈپىتىدە قوبۇل قىلىنىشى كېرەك. ‹ ياخشىلىققا ياخشىلىق، يامانلىققىمۇ ياخشىلىق› داۋجياۋنىڭ تۈپ پىرىنسىپىدۇر. بۇ تەلىماتلارغا، ئەخلاق نىزاملىرىغا ئەمەل قىلىپ، سەۋر قىلىپ ياشاش، سۈكۈت قىلىپ ياشاش، يەنى ھەممە ئىشقا رازى بولۇش ئارقىلىق ئالىي مەقامغا ئېرىشكىلى بولىدۇ. بەزى مەنبەلەرگە كۆرە، "داۋ" تەڭرىنىڭ سىمۋۇللاشتۇرۇلغان شەكلى دەپ قارىلىدۇ. داۋجياۋ مۇرىتلىرىغا "داۋ"نى ھەممە يەردە، ھەممە نەرسىدە كۆرۈش "تەجرىبىسى" ئۆگىتىلىدۇ. داۋجياۋغا ئائىت مەقبەرىلەر بۇ دىنغا يېتەكچىلىك قىلغان، مۇرىتلىرىغا شاپائەت قىلىدىغان، مۇرىتلىرىنى قوغدايدىغان مۇقەددەس شەخسلەرنىڭ، يەنى "ئەۋلىيا ئاتىلار"نىڭ مەقبەرىسىدۇر. داۋجيا دىنىدا "سۈكۈنات" دەپ ئاتىلىدىغان، تەبىئىي ئېھتىياجلارغا قىلچە بېرىلمەيدىغان، دۇنياغا ئائىت مەقسەتلىك، پىلانلىق ھەرىكەتلەردىن ۋاز كېچىدىغان، ئاز گەپ قىلىدىغان ئەخلاق پەرھىزلىرى مەۋجۇت. ئەگەر ئىنسان سۈكۈت قىلسا، "داۋ"نىڭ ئىچكى ئاگاھلىرىغا قۇلاق سالسا، كۆپ مۇشەققەت تارتمايلا ياخشى ھايات كەچۈرەلەيدۇ، مەرتىۋىسى يۈكسىلىپ "داۋ"غا يېتەلەيدۇ دەپ قارايدۇ.

2. تەسەۋۋۇفنىڭ مەيدانغا كېلىشى توغرىسىدىكى قاراشلار

ئىسلام دىنىغا قارىساق، تەسەۋۋۇپ، بەزىلەرگە كۆرە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھىرا غارىدا ئىستىقامەت قىلغان كۈندىن باشلاپ مەيدانغا كەلگەن. پەيغەمبىرىمىز پەيغەمبەرلىك كېلىشتىن ئاۋۋال قەۋمىنىڭ ئازغۇنلۇقى ۋە بۇزۇقچىلىقلىرىدىن بىئارام بولۇپ بۇنىڭدىن قۇتۇلۇشنىڭ چارىلىرىنى ئىزدەپ، ھىرا غارىغا بېكىنىپ، رەببىدىن ياردەم تىلەپ دۇئا قىلغان. پەيغەمبىرىمىز ئاللاھ تەرىپىدىن ئەلچى قىلىپ ئەۋەتىلگەندىن كېيىن قۇرئان كەرىم بويىچە ياشاپ ۋە كۈرەش

قىلىپ، ئىسلامنى تەبلىغ قىلىپ، ئىنسانلارغا ئۈلگە بولغان. پەيغەمبىرىمىزنىڭ ئۆرنەك ھاياتىنى ئىبن ھەزم مۇنداق بايان قىلىدۇ: گۈزەل ئەخلاقى بىلەن ئاللاھ تائالانىڭ ماختىشىغا ئېرىشكەن، بارلىق ياخشىلىقلاردا ئۈلگە بولغان، ئەدەپ ـ ئەخلاقنى ئۆزىگە مۇجەسسەملىگەن، ئەيىب ـ نۇقسانلارنى يېقىن يولاتمىغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بېشىغا ياكى پۇتىغا بىر نەرسە كىيمەي، شەھەردىن ئەڭ يىراق بولغان يەرگىمۇ كېسەل يوقلىغىلى باراتتى. تاپالىسا يۇڭدىن ياكى پاختىدىن كىيىم كىيەتتى، ئېھتىياجى يوق نەرسىنى كىيمەن دېمەيتتى، ئېھتىياجى بولغان نەرسىنى تەرك ئەتمەيتتى. تاپالمىسا تاپقىنىغا شۈكۈر قىلاتتى، بەزىدە مەسە كىيسە، بەزىدە يالىڭاياغ يۈرەتتى. بەزىدە كۈلرەڭ قېچىرغا مىنسە، بەزىدە ياۋداق ئاتقا، بەزىدە تۆگىگە، بەزىدە ئېشەككە مىنەتتى، ئارقىسىغا بەزىدە ساھابىلىرىدىن بىرىنى مىندۈرۈۋالاتتى. بەزىدە خورمىلا يەيتتى، بەزىدە ناننى قۇرۇق يېسە، بەزىدە قىزارتىلغان ئوغلاق گۆشى بىلەن يەيتتى. ئۆزىگە چۇشلۇق يېمەكلىكنى ئېلىپ قېلىپ، قالغىنىنى باشقىلارغا ئۈلەشتۈرۈپ بېرەتتى. ئۆزىگە لازىم بولمىغىنىنى باشقىلارغا بېرىپ، ئارتۇق نەرسىنىڭ ھېسابىدىن قاچاتتى. غەزەبلەنسە ئاللاھ ئۈچۈن غەزەبلىنەتتىكى، ئۆزىنىڭ ئىشىغا ھەرگىز غەزەبلەنمەيتتى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قۇرئان بويىچە ياشىغان ئۆرنەك ھاياتىدىن ساھابىلەر ئۈلگە ئالغان بولۇپ، ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ئۆگەنگەن تەسەۋۋۇپ مېتودلىرىنى ئۆز تۇرمۇشىغا تەتبىقلىغان دەپ قارىلىدۇ. ھىرا غارىدا تۈنجى ۋەھىي چۈشۈپ، ئەلچىلىك ۋەزىپىسى كەلگەندىن كېيىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام زاھىدلىقتىن چېكىنىپ، رېئال تۇرمۇشقا قايتىپ كەلگەن بولۇپ، شۇنىڭدىن ئېتىۋارەن ئۆز قەۋمىنىڭ ئارىسىدا، بۇ قەۋمنىڭ بىر ئەزاسى سۈپىتىدە زېممىسىدىكى پەيغەمبەرلىك ۋەزىپىسىنى ئورۇنلاشقا باشلىغان، ئەمما بۇ ۋەزىپىسىگە ئىلاھىي سۈپەت بېرىپ، ئۆزىنى ئەۋلىيا ئەزەم، كارامەتلىك شەخس دەپ تونۇتۇش ئارقىلىق ئىسلامنى تەبلىغ قىلمىغان بەلكى ئاۋۋال يېقىنلىرىدىن باشلاپ، قەدەممۇ قەدەم ئىمان ـ ئىسلامنى بىلدۈرۈپ، ھىدايەت نۇرى چاچقان. پەيغەمبىرىمىزنىڭ ئائىلە تۇرمۇشى، كىشىلىك مۇناسىۋەتلىرى ۋە مۇئامىلىلىرى، شادلىقى ۋە قايغۇلىرى، قىيىنچىلىقتا ئۇچرىغاندىكى ئېغىر ـ بېسىقلىقى، بىرەر ئىشنى قارار قىلغاندا ساھابىلىرى بىلەن كېڭەشكەندىكى شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە ھەممە ئادەم كۆرۈپ تۇرغان نەق، روشەن پاكىتلار بولۇپ، قۇرئانغا ئەمەل قىلىپ ياشاشنىڭ مۇمكىنلىكىنى كىشىلەرگە تونۇتقان ۋە بۇنىڭ شانلىق ئۆرنەكلىرىنى كۆرسەتكەن. شۇڭا بىرسى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەخلاقى ۋە مىجەزى توغرىسىدا سورىغاندا، ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا: سەن قۇرئان ئوقۇمامسەن؟ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەخلاقى قۇرئان ئىدى، دېگەن.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاللاھنىڭ ۋەھيىلىرىنى ئىنسانلارغا يەتكۈزگەچ، بىر تەرەپتىن تەبلىغ ۋەزىپىسىنى ئورۇنلىسا، بىر تەرەپتىن ئىنسانلارغا رەھبەر ۋە تەربىيىچى بولغان؛ بىر تەرەپتىن دۆلەت باشلىقى، قوشۇننىڭ قوماندانى بولسا، بىر تەرەپتىن خەلق ئىچىدىكى مۇھىم ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلغان. ھېچ كىمنى ئۆزى خالىمايدىغان ئىشقا زورلىمىغان، زۇلۇمغا قارشى چىققان، كىشىلەرنى ئەركىن پىكىر قىلىشقا ۋە مەسلىھەت بىلەن ئىش قىلىشقا چاقىرغان، مۇھىم قارارلار چىقىرىش ئالدىدا ساھابىلەردىن پىكىر ئالغان، ئۇلارنىڭ پىكىرلىرىنى ئاڭلىغان،

بەزىدە خاتا قارار چىقىرىپ قالسا ھېچ ئىككىلەنمەي ئۇنىڭدىن ۋاز كەچكەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھاياتىغا ئوبدان قاراپ باقساق، ئۇنىڭ "كامىل ئىنسان، ئۈرنەك ئىنسان" بولۇش ئالاھىدىلىكىنى مۇكەممەل ھازىرلىغانلىقىنى بىلەلەيمىز.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ جەمئىيەتتىن ئايرىلىپ ياشىمىغانلىقى ۋە بۇنى تەشۋىق قىلمىغانلىقى قۇرئان كەرىمنىڭ بىر تەلىماتىدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەمەلىي تۇرمۇشىغا قاراپ باقساق، پەيغەمبىرىمىز ئاللاھنىڭ رازىلىقىغا ئېرىشىشنى ھەممىدىن مۇھىم بىلگەن، مال ـ دۇنياغا قىزىقمىغان، قولىدىكى ئارتۇق مالنى ئېھتىياجلىق كىشىلەرگە تارقىتىپ بەرگەن. بەزىدە ئاچ قېلىپ، قورسىقىغا تاش تېڭىۋالسا، بەزىدە بىر تال خورما بىلەنمۇ كۈن ئۆتكۈزگەن، تاماقتا تەكلىپ قىلسا بېرىپ ياخشى تاماقلاردىن يېگەن، ھەر قانداق ئەھۋالدا ئاللاھقا شۈكۈر قىلىشنى ئۇنتۇپ قالمىغان. پېقىر ـ مىسكىنلىككە ئادەتلىنىپ قالمىغاندەك، باي ـ باياشاتلىقنىمۇ قوغلىشىپ يۈرمىگەن، بەلكى ئەلچىلىك ۋەزىپىسى ۋە ياخشى بەندە بولۇش ئارزۇيىنى بىرىنچى ئورۇنغا قويغان.

دىنىمىزغا ياخشى نەزەر سالساق، ئۇنىڭدىمۇ ياخشى بەندە بولۇش، گۈزەل ئەخلاقلىق بولۇشقا تىرىشىش تەشەببۇس قىلىنىدۇ. باتىنىي دۇنيا، يەنى كۆرۈنمەيدىغان دۇنيا زاھىرىي كۆرۈنۈش ئارقىلىق ئىپادىلىنىدۇ. قەلبلەردىكىنى پەقەت ئاللاھ بىلىدۇ. ئىسلام دىنى نىيەتكە ئەھمىيەت بېرىدۇ، شۇڭا پەيغەمبىرىمىز ئەمەللەرنىڭ نىيەتكە باغلىق ئىكەنلىكىنى ئېيتقان بولۇپ، مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆزىنىڭ ئىچكى دۇنياسىغا ھاكىم بولۇشنى، قىيامەتتىكى ھېساب كۈنى كېلىشتىن ئاۋۋال بۇ دۇنيادا ئۆزىدىن ھېساب ئېلىپ تۇرۇشى كېرەكلىكىنى تەلەپ قىلغان. ئىچكى دۇنياسى كىر، غەلەت، غەللە ـ غەشلەر بىلەن توشۇپ كەتكەن ئىنسان ئەمەلىيەتتىمۇ ئىبادەت بىلەن ياشىيالمايدۇ ياكى ئىبادەتلىرىدىن ھۇزۇر ئالالمايدۇ. ئىبادەتلەردىكى ئەسلى مەقسەتمۇ شۇ: ئاللاھ بۇيرۇغان تەسلىمىيەتنى بەجا كەلتۈرۈش، شەيتانغا ئەگەشمەسلىك، گۇناھ ـ مەئسىيەتلەردىن يىراق تۇرۇش. ئادەمنىڭ نەپسى نەپسانىي تەربىيەنى ياقتۇرمايدۇ، ھەر كىم كۆڭلۈم خالىغاننى قىلسام دەيدۇ. ئىسلام دىنىغا كىرگەن ھەر ئادەم ئاللاھ بۇيرۇغان ئىشلارنى ئورۇنلاش، بەلگىلىك ۋاقىتلاردا بەلگىلىك ئىبادەتلەرنى قىلىش ئارقىلىق ئاللاھنىڭ ئاجىز بەندىسى ئىكەنلىكىنى، ئاللاھقا بويسۇنغانلىقىنى ئىپادىلەپ تۇرىدۇ؛ شۇڭا كۈندە بەش ۋاق ناماز ئوقۇيدۇ، تومۇزنىڭ ئۇزۇن، ئىسسىق كۈنلىرىدىمۇ روزا تۇتىدۇ. "ناماز ھەقىقەتەن گۇناھلاردىن توسىدۇ" دېگەن ئايەتمۇ ئىخلاس بىلەن ئوقۇلغان نامازنىڭ كىشىنى ھەقىقەتەن گۇناھلاردىن ساقلايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

[اتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ (**45**)]

«(ئى مۇھەممەد!) ساڭا ۋەھيى قىلىنغان كىتابنى (يەنى قۇرئاننى) تىلاۋەت قىلغىن، نامازنى (تەئدىل ئەركىن بىلەن) ئوقۇغىن، ناماز ھەقىقەتەن قەبىھ ئىشلاردىن ۋە گۇناھلاردىن توسىدۇ. ئاللاھنى ياد ئېتىش ھەممىدىن (يەنى ئۇنىڭدىن باشقا ھەممە ئىبادەتتىن) ئۇلۇغدۇر، ئاللاھ قىلىۋاتقان (ھەممە) ئىشىڭلارنى بىلىپ تۇرغۇچىدۇر.» (سۈرە ئەنكەبۇت، 45)

ئىبادەتلەر كىشىنىڭ نەپسىنى پاكلاپ، ئۇنى تەربىيەلەيدىغان بولغاچقا، زاماننىڭ ئۆتۈشى

بىلەن پەرز، سۈننەتلەردىن باشقا يەنە نەپلە ئىبادەتلەرگىمۇ كۆڭۈل بۆلىدىغان ئەھۋال مەيدانغا كەلگەن. بەزى مۇسۇلمانلار دۇنياغا بېرىلىپ كېتىشتىن ئەنسىرەپ، نورمال ئارزۇ ـ ئىستەكلىرىدىنمۇ قېچىپ، تېخىمۇ كۆپ ئىبادەت قىلىش ئۈچۈن كىشىلەردىن يىراق تۇرۇشنى، داۋاملىق بېكىنىپ ئىبادەت، ئىستىقامەت قىلىشنى نەپسنى تەربىيەلەشنىڭ بىر خىل ئۇسۇلى دەپ چۈشەنگەن. ئەمما ئۇلار تاقەتنى يەتمەيدىغان ئىشلارغا ئۆزىنى زورلاپ، ئىنسان تەبئىتىگە چۈشمەيدىغان مۇشەققەت، رىيازەتلەرنى كۆپ چېكىپ، ئاخىر نورمال ئىبادەتلەرنىڭمۇ ھۆددىسىدىن چىقالمايدىغان بولۇپ قالغان. رەببىمىز بىزنى بىزدىنمۇ ياخشى بىلىدۇ، شۇڭا ئۇ بىزدىن تەلەپ قىلغاننى لايىقىدا ئورۇنلاشقا تىرىشساق بىزگە ئەڭ مۇۋاپىق كېلىدۇ.

رەببىمىز ئىجتىمائىي مەخلۇق قىلىپ ياراتقان بىزلەرنىڭ جەمئىيەتتە، مال ـ دۇنيانىڭ سېھىرىي كۈچى، نەپسى شەيتاننىڭ ئېزىقتۇرۇشلىرى، كېسەللىك، ئۆلۈم ۋە باشقا تۈرلۈك مۇشەققەتلەرگە تولغان بۇ سىناق دۇنياسىدا ياشىشىمىزنى، مۇشۇ دائىرىدىن ئىمتىھان بېرىشىمىزنى ئىرادە قىلغان بولۇپ، ۋەزىپىمىز دەرىسىمىزنى ياخشى ئۆگىنىپ، ئىمتىھاندىن ئوڭۇشلۇق ئۆتۈپ، ئاللاھنىڭ رىزاسىغا ئېرىشىشتۇر. "قانداق قىلغاندا ياخشى بەندە بولغىلى بولىدۇ؟" دېگەن سوئالنىڭ جاۋابى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھاياتىدىن چىقىدۇ. باشقا ئۇسۇل ـ چارىلەرنى ئىزدەش، ئۇنى توغرا دەپ قاراش ھەم شۇنداق جاۋاب بېرىش، بىرىنچىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ھۆرمەتلىمىگەنلىك، ئىككىنچىدىن، قۇرئان كەرىم تەۋسىيە قىلغان يولدىنمۇ ياخشىسىنى بىلىمەن دەپ دەۋا قىلغانلىق.

تەسەۋۋۇپ ۋە سوپىي ئاتالغۇلىرى ھىجرىيە 2 ـ ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىدا پەيدا بولۇشقا باشلىغان. ساھابە كىراملار ۋە تابىئىنلەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ئۈلگە ئېلىپ، قۇرئان كەرىمگە ئەمەل قىلىپ ياشىغان بولۇپ، ئەخلاقى، تەقۋادارلىقى، زاھىدلىقى ۋە دىنىي بىلىمگە مولللۇقى بىلەن تونۇلغان. يەيدىغىنى يوق، كىيىدىغىنى يوق، ياتىدىغان يېرى يوق ساھابىلەر "سۇففە ئەسھابى" دەپ تونۇلغان پېقىر كىشىلەر ئىدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئىسلامنى قوبۇل قىلغانلىقى ئۈچۈن ئائىلىسى تەرىپىدىن چەتكە قېقىلغانلار ۋە نامرات قۇللارمۇ بار ئىدى. ئۇلار پەيغەمبەر مەسچىتىنىڭ يېنىدا يېتىپ ـ قوپۇپ، يەپ ـ ئىچىپ يۈرەتتى، پەيغەمبىرىمىز ۋە قول ئىلكىدە بار ساھابىلەر ئۇلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالاتتى. ئۇلارنىڭمۇ باشقا مۇسۇلمانلارغا ئوخشاشلا ئىبادەت قىلىدىغانلىقى مەلۇم. سانى ھەر مەزگىلدە 70 بىلەن 300 نىڭ ئارىسىدا ئۆزگىرىپ تۇرىدىغان بۇ ساھابىلەر پەيغەمبىرىمىزنىڭ سۆھبەتلىرىگە قاتنىشىپ ئىلىم بىلەن مەشغۇل بولاتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام زۆرۈر تېپىلغاندا ئۇلاردىن بىر نەچچىسىنى تاللاپ، ئىسلامنى تەبلىغ قىلىش ئۈچۈن باشقا جايلارغا ئەۋەتەتتى، بەزىلىرىنى قوشۇنغا قوماندان قىلاتتى.

تەسەۋۋۇپ ۋە سوپىي سۆزلىرى " ئەسھابى سۇففە "دىن كەلگەن دەيدىغانلار بار. ئەمما تەسەۋۋۇپ دېگەن بۇ سۆز سافا (پاكلىنىش) ۋە سوفى (يۇڭ كىيىم كىيىدىغان) سۆزلىرىدىن كەلگەن دەپ قارايدىغانلار بار. ساھابىلەر دەۋرىدە بەزىلەرنىڭ يۇڭ ۋە قىلدىن قوپال، يىرىك كىيىملەرنى كىيگەنلىكى مەلۇم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇنداق كىيىملەرنى كىيىشنى تەشەببۇس قىلمىغان بولسىمۇ، ئەينى دەۋرىدە تەسەۋۋۇپقا مايىل بولغان كىشىلەر يۇڭ كىيىم

كىيىشنى تالللىۋالغان. تارىخىي تەتقىقاتلاردىن مەلۇم بولۇشىچە، بۇرۇن يەھۇدىي سوپىلىرىمۇ مۇشۇنداق كىيىملەرنى ياخشى كۆرەتتىكەن.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن ساھابىلەرنىڭ قۇرئانغا ئەمەل قىلىش، قۇرئاندىن ئايرىلماسلىق جەھەتتە كۆرسەتكەن تىرىشچانلىقلىرى، دىنغا ساپ نىيەت بىلەن باغلىنىشى، دىن بىلەن ئىخلاسنى بىرلەشتۈرۈشى تا ھازىرغىچە كىشىنى جەلپ قىلىدىغان مۇكەممەل ئۈرنەكتۇر. ئۇ چاغدا ئۆگىنىلگەن ھەر بىر ئايەت كىشىلەرنىڭ ھەرىكىتىگە سىڭىپ بارغان ۋە باشقىلارغا چۈشەندۈرۈلگەن. پەيغەمبىرىمىزدىن ئۇلگە ئالماقچى بولغانلار كېيىنكى زامانلاردا قۇرئان بىلەن سۈننەتكە چىڭ ئېسىلىپ، ئاللاھنىڭ ئەمرى، پەيغەمبىرىمىزنىڭ سۈننىتى ئارقىلىق پاكلىنىش يولىنى تۇتۇپ، ئىخلاس بىلەن ئەمەلنى تەڭ ئېلىپ بارغان. بۇ ھەقتە ئىمام غەززالى مۇنداق دەيدۇ: تەسەۋۋۇپنىڭ ئاساسلىرى ھالال يېيىش، رەسۇلۇللاھنىڭ ئەخلاقىغا، ئىش ـ ھەرىكىتىگە، بۇيرۇقى ۋە سۈننىتىگە ئەمەل قىلىش؛ كىمكى قۇرئاننى يادلىمىسا، ھەدىسلەرنى يازمىسا (ئۆگەنمىسە) پەيغەمبىرىمىزگە ئەگەشمىگەن بولىدۇ. چۈنكى دىنىمىزدا ئىلىم، قۇرئان ۋە سۈننەت بىلەن بولىدۇ.

دەسلەپكى دەۋردىكى تەسەۋۋۇپچىلار زۇھد (ئازغا قانائەت قىلىش، كۆڭۈلدىن دۇنيا غېمىنى چىقىرىپ تاشلاش، مال ـ دۇنيانى چوڭ بىلمەسلىك، دۇنيا ۋە دۇنيادىكىلەرنىڭ پانىيلىقىنى ئويلاش، ئېرىشكەنگە خوش بولۇپ، يوقاتقانغا قايغۇرماسلىق، دۇنياغا بېرىلمەسلىك) كە ئەھمىيەت بېرىپ قەلبىنى پاكلىماقچى بولغان. بۇ دەۋردىكى تەسەۋۋۇپچىلار زاھىدلار دەپ ئاتىلىدۇ، ۋەيسەل قارانى، شەقىق بەلخى، سوفيان سەرۋى، رابىئاتۇل ئەدەۋىييە، جەئفەرى سادىق قاتارلىقلار شۇلارغا تەۋە. تىرمىزى ۋە ئىبنى ماجە زۇھدنى "ھالالنى ھارام قىلىش ياكى مال ـ دۇنيانى يوق قىلىش ئەمەس، بەلكى قول ئىلكىدە بارىغا ئىشىنىش؛ يەنى ئاللاھ ھالال قىلغان نەرسىنى ئۆزىگە ھارام قىلىۋالماي، ئۇلارغا بەك بېرىلىپ كەتمەسلىك، دەپ چۈشەندۈرگەن.

ئىسلامنىڭ دەسلەپكى ئەسرىدە ساھابىلارنىڭ قۇرئان ۋە سۈننەتكە ئەمەل قىلىپ ياشىشى زاھىدلىق ھەرىكىتىگە ئاساس سالغان. ھىجرىيە 2 ـ ئەسىرنىڭ ئاخىرىغىچە زاھىدلىق بىر قىسىم كىشىلەر ئۆز ئالدىغا قىلىدىغان ئىبادەت شەكلى سۈپىتىدە داۋاملاشقان. زاھىدلار ئايەت ۋە ھەدىسلەرنىڭ روھى بويىچە كىشىلەرگە ۋەز ـ نەسىھەت قىلغان، ئۇلارنىڭ دىلىنى يورۇتقان. ئۇ دەۋردە مەدىنە زاھىدلارنىڭ مەركىزى بولۇپ قالغان. شۇنداقتىمۇ، ئاشۇ ۋاقىتلاردىمۇ ئىسرائىلىيات قىسسەلىرى (يەھۇدىي دىنىغا ئائىت قىسسەلەر) نىڭ مۇسۇلمانلار ئارىسىدا تارقىلىپ يۈرگەنلىكى، ئەمما بۇنىڭغا ھوشيار تۇرغان زاتلارنىڭ بۇنداق قىسسەلەر ۋە سۆھبەتلەرنى ياقتۇرمىغانلىقى ۋە تەنقىد قىلغانلىقى مەلۇم.

پەيغەمبىرىمىز ۋاپات بولغاندىن كېيىن ھەزرىتى ئەبۇ بەكرى زەيد ئىبنى سابىت ۋە باشقا ساھابىلەر بىلەن بىرلىكتە قۇرئان ئايەتلىرىنى بەتمۇ بەت توپلاپ، كاتىپلار بىلەن (قۇرئاننى پىششىق يادلىغان) ھاپىزلارنىڭ قىرائەتلىرىنى ناھايىتى ئىنچىكىلىك بىلەن سېلىشتۇرۇپ چىققان.

ھەزرىتى ئۇسمان دەۋرىدە سۈرىلەرنىڭ ئورنى ئەسلى تەرتىپ بويىچە بېكىتىلىپ، مۇسھەف (تۈپلەنگەن كىتاب) شەكلىدە كۆپەيتىلگەن، بۇ نۇسخىنىڭ بىرسى مەدىنەدە قېلىپ،

قالغانلىرى مەككە، بەسرە، كۇفە، شام، يەمەن ۋە بەھرەينگە ئەۋەتىلگەن. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، ئايەتلەرنى توغرا ئوقۇش ۋە توغرا چۈشىنىشكە ئەھمىيەت بېرىلگەن بولۇپ، بۇ ئىشقىمۇ كۆپ كۈچ سەرپ قىلىنغان، تەتقىقاتلار ئېلىپ بېرىلغان. پەيغەمبىرىمىز ھايات چاغدا سۆزلىرىنىڭ (ھەدىسلىرىنىڭ) توپلىنىشىغا رۇخسەت قىلمىغانىدى. قۇرئان كەرىم كەڭ تارقالغاندىن كېيىن، ھجرىيە 1 ـ ئەسىردىن كېيىن ھەدىسلەر توپلىنىشقا باشلىغان، ھجرىيە 3 ـ ئەسىردىن كېيىن كۆپلىگەن ئالىم، ھەدىسشۇناسلارنىڭ جاپالىق ئەمگىكى بىلەن ھەدىس كوللىياتلىرى بارلىققا كەلگەن. قۇرئان كەرىم ۋە ھەدىس شەرىپ ھەققىدىكى تەتقىقاتلارنىڭ كەڭ قانات يېيىشى بىلەن يېڭى ئىلىملەر پەيدا بولۇشقا باشلىغان. پىقھى، ھەدىس، كالام، تەپسىر قاتارلىق ئىلىملەر بىلەن شۇغۇللانغان ئالىملار ھەر دەۋردە ئوخشىمىغان ئىزاھات، چۈشەندۈرۈشلەرنى بەرگەن بولۇپ، ئوخشىمىغان پىكىر، كۆز ـ قاراشلار شەكىللىنىشكە باشلىغان. ئىسلام ئالىملىرىنىڭ مېتودلىرىدىكى پەرقلەر تۆۋەندىكىچە:

1. مەسىلىلەرگە پەقەت قۇرئان كەرىم ۋە ھەدىس شەرىپ بويىچە قاراش. (سەلەفىيە)

2. مەسىلىلەرگە قاراشتا قۇرئاننى ئاساس قىلىش بىلەن بىرگە ئىنسان ئەقلىدىنمۇ پايدىلىنىش. (كەلا مىيىە)

3. ئەقىل ۋە نەقلىدىنمۇ ھالقىغان قەلب ئۇچۇرلىرىغا ئەھمىيەت بېرىش (سوفىيە)

ھجرىيە 3 ـ ۋە 4 ـ ئەسىرلەردە ئابباسىلار خاندانلىقىنىڭ ئالتۇن دەۋرىدە ھەر تۈرلۈك ئىلىم مەركەزلىرى قۇرۇلغان بولۇپ، ئابباسىلار خەلىپىلىرىنىڭ تەشۋىقاتى بىلەن ھەر خىل تىللاردىكى كىتابلار ئەرەبچىگە تەرجىمە قىلىنغان، ئىسلام دىنى ئەتراپتىكى رايونلارغا كەڭ تارقىلىش بىلەن بىرگە ھەر خىل مەدەنىيەتلەر بىلەن ئۇچراشقان ۋە ئۆزئارا تەسىر كۆرسىتىشكە باشلىغان. ھەر خىل پىكىر ـ چۈشەنچىلەر، ئەقلىي ياكى ھېسسىي قاراشلار جىددىي مۇنازىرىلەرگە، ئىختىلاپلارغا سەۋەب بولۇۋاتقان چاغدا تەسەۋۋۇپ قاراشلىرىمۇ ئۆز بىناسىنى قۇرۇشقا باشلىغان، بۇ ھەقتە ئەسەرلەر يېزىلىشقا باشلىغان. تەسەۋۋۇپقا مۇناسىۋەتلىك ئۇقۇملارنىڭ مۇشۇ دەۋردە تارقىلىشقا باشلىغانلىقى مەلۇم.

تۇنجى تەسەۋۋۇپچىلاردا بىر يەرگە توپلىنىپ زىكرى قىلىدىغان ئىش يوق ئىدى، ھجرىيە 4 ـ ۋە 5 ـ ئەسىرلەردە ئەسھابى سوففەنىڭ توپلانغان ماكانىغا ئوخشىتىش ئۈچۈن چوڭ ـ كىچىك تەكيەخانىلار ئېچىلغان.

تەسەۋۋۇپنىڭ سىستېمىلىشىشى ۋە نەزەرىيەۋىلىشىشىگە تەخمىنەن يۈز يىلدەك ۋاقىت كەتكەن دېيىشكە بولىدۇ. تەسەۋۋۇپقا مۇناسىۋەتلىك ئەسەرلەرنىڭ يېزىلىشى، تەرجىمە ھەرىكىتىنىڭ داۋاملىشىشى، بولۇپمۇ مەشھۇر پەيلاسوپلارنىڭ ئەسەرلىرىنىڭ تەرجىمە قىلىنىشى تەسەۋۋۇپچىلارغا تەسىر كۆرسەتكەن. ئۇلار ئىلىم ساياھەتلىرىدە، يەھۇدىي دىنى، خىرىستىيان دىنى، بۇددىزىم، ھىندى دىنى، بىراھمانىزم دىنلىرىغا تەۋە ئىنسانلار ۋە ئۇلارنىڭ ئەسەرلىرى بىلەن ئۇچراشقان. بۇ دىنغا مەنسۇپ ئادەملەرنىڭ ئىسلام دىنىنى تاللىشى، ئۆزىگە خاس چۈشەنچىلىرى ۋە بەزى ئەقىدىلىرىنى بۇ يېڭى دىنغا ئېلىپ كىرىشى نەتىجىسىدە تەسەۋۋۇپ چۈشەنچىلىرىدىكى ئۆزگىرىش تېخىمۇ كۆپەيگەن. تەسەۋۋۇپچىلىقنىڭ ئۆزگىرىشى، تەرەققىي قىلىشى ۋە بىلىم ـ ئۇچۇر ئېقىمىنىڭ ئۇلغىيىشى نەتىجىسىدە پەلسەپىۋى تەسەۋۋۇپ

ۋە ۋەھدەتى ۋۇجۇد(بارلىقنىڭ بىرلىكى) قارىشى پەيدا بولغان.

ۋەھەدەتى ۋۇجۇد چۈشەنچىسىنىڭ تارقىلىشى بۇ چۈشەنچىدىكى تەسەۋۋۇپچىلار بىلەن پىقھى ئالىملىرى ئارىسىدا كەسكىن مۇنازىرە قوزغىدى. شەرىئەتكە كۆرە، بەزى ئىپتىملار كۇپىرلىق بىلەن ئەيىبلەنگەن بولۇپ، بۇنى سۆزلىگەنلەرگە ئىغىر جازا بىرىلگەن. ھجرىيە 3 ـ ئەسىردىكى مەنسۇر ھەللاجى (مىلادىيە 857 ـ ؟) بۇنىڭ تىپىك مىسالىدۇر. مەنسۇر ھەللاجى بىر يەردە كىشىلەرگە ۋەھدەتى ۋۇجۇدنى چۈشەندۇرگەن ۋە فەنافۇللاھ ھەققىدىكى سىرلارنى تىلغا ئالغان. مەنسۇر ھەللاجى "ئەنەل ھەق" سۆزى بىلەن ئەيىبلىنىپ، سەكسەن نەچچە ئالىمنىڭ پەتىۋاسى بىلەن ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنغان. بۇ جازانىڭ خەلقى ئالەمنىڭ ئالدىدا ئىجرا قىلىنىشى ۋە ئۆلتۈرۈلۈش شەكلى خەلق ئىچىدە زور تەسىر قوزغاپ، ئۇنىڭ ئىلاھىي ئىشق سەۋەبىدىن ئۆلگەنلىكى، يەنى ئىشق شىھىتى بولغانلىقى ھەققىدىكى مەشھۇر رىۋايەتنىڭ كەڭ تارقىلىشىغا، ئۇنىڭ يىزىپ قالدۇرغان ئەسەرلىرى ۋە پاجىئەلىك ئۆلۈمى ئەسىرلەردىن بويى ئۇنىڭ ياد ئىتىلىشى ۋە مەشھۇر بولۇشىغا سەۋەب بولغان.

تەسەۋۋۇپ ئەھلى بىلەن ئالىم ـ ئۇلىمالار تالاش ـ تارتىش قىلغان مەسىلىلەرنىڭ بىرى، پەيغەمبەرلىك بىلەن ۋەلىيلىك، زاھىرىي ئىلىم بىلەن باتىنىي ئىلىملەرنىڭ قايسىسىنىڭ ئەۋزەللىكى مەسىلىسىدۇر. ئىمامى رەببانى تەسەۋۋۇپقا ئەھمىيەت بەرگەن ۋە بەزى مەسىلىلەردە ئەنئەنىۋى تەسەۋۋۇپ چۈشەنچىلىرىنى قوبۇل قىلغان بولسىمۇ، تەسەۋۋۇپتىكى ۋەلىيلىك ئەۋزەللىكى قارىشىنى تەنقىد قىلغان.

ئىمام رەببانى "تەرىقەت شەرىئەتنىڭ ئۆزى ۋە ئۇنىڭدىنمۇ ئۇستۇن دەرىجىسى" دەيدىغان قاراشقا قوشۇلمايدۇ، شەرىئەت بىلەن تەرىقەت ئوخشاش، ھىچقانداق پەرقى يوق. شەرىئەت ئىلىم، ئەمەل ۋە ئىخلاستىن تەركىپ تاپىدۇ، تەرىقەت بولسا شەرىئەتنىڭ ئۈچىنچى پەللىسى بولغان ئىخلاسنىڭ پىشىپ يىتىلىشى ۋە تاماملىنىشىغا ياردەم بىرىدۇ دەپ قارايدۇ. شۇڭا رەببانى شەرىئەتنى بارلىق ھەقىقەتلەرنى، جۈملىدىن تەسەۋۋۇپقا ئائىت تەجرىبىلەرنىڭ قائىدىلىرىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالغان ئالەمشۇمۇل پرىنسىپ دەپ قارىغان. بۇنىڭ تەبئىي نەتىجىسى سۈپىتىدە، ھەر تۈرلۈك ئىختىلاپنى ھەل قىلىشنىڭ تۈپ مەنبەسى يەنىلا شەرىئەت بولىدۇ. ئىمام رەببانى شەرىئەت بىلەن تەرىقەت ئارىسىدىكى بۇ نەزەرىيىۋى مۇناسىۋەتنى تىخىمۇ ئاكتىپ ۋە ئەمەلىيەتچىل مۇناسىۋەتكە ئايلاندۇرغان. ئىمام رەببانى كۆپلىگەن مەكتۇبلىرىدا ئەھلى سۈننەت ئۇلىمالىرىنىڭ ھەقىقەتكە ۋەكىللىك قىلىدىغانلىقىنى، شۇڭا ئۇلارنىڭ قايسى دەرىجىدە بولسا بولسۇن، سوپىلاردىن ئۇستۇن تۇرىدىغانلىقىنى قەيت قىلغان.

ئىبنى ئەرابى يىڭى ئۇقۇم يۇكلىگەن "ئىنسانى كامىل" تەبىرى ئەسلىدە "كامىل مۇئمىن " مەنىسىدە قوللىنىلاتتى. ئىبنى ئەرابى" ئىنسانى كامىل ئاللاھنىڭ زاتى، سۈپىتى ۋە پىئىللىرىنى تەجەللىي قىلىدىغان مەۋجۇدىيەت، ئاللاھ ئاسمان ـ زىمىندىكى ھەممە نەرسىنى ئۇنىڭ باشقۇرۇشىغا بەرگەن" دىگەن قاراشتا چىڭ تۇرغان. بۇ قاراشقا ئاساسلانغاندا، ئەۋلىيالار فانافۇللاھ مەقامىغا يەتكەن، ئىنسانى كامىل بولغان، ئاللاھنىڭ زاتى ۋە سۈپەتلىرىنى تەجەللىي قىلغان بولىدۇ. بۇنداق بولغاندا، ئاسمان ـ زىمىنمۇ ئۇلارنىڭ ئەمرىدە بولغان بولىدۇ، ئۇلار خالىغىنىنى قىلالايدۇ ھەم ھەر نەرسىنى كۆرەلەيدۇ.

ئىبنى ئەرەبى ھەقىقەتى مۇھەممەدىيەگىمۇ تەسەۋۋۇپ ئارقىلىق باشقىچە قارىغان بولۇپ، ئەڭ دەسلەپتە يارىتىلغان مەۋجۇدىيەت پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ نۇرىدۇر، ئۇنىڭدىن كېيىن كائىنات يارىتىلغان، دېگەن. كائىناتنىڭ يارىتىلىش غايىسى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دېگەن قاراشنى ئاساس قىلىپ، ئىنسانى كامىلنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىكەنلىكىنى، ئىلاھىي تەجەللىينىڭ ئۇنىڭدا مەۋجۇت ئىكەنلىكىنى ئىيتقان. ئاللاھ تائالا بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېقىنلىقىدىن ئىلھام ئېلىنغان بۇ چۈشەنچە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ روھىدىن مەدەت تىلەشنىڭ مەنبۇى ئاساسىنى تەشكىل قىلماقتا، شۇنىڭدەك، ئاللاھنىڭ دوستى بولغان ئەۋلىيالار ئۇ مۇھەممەدىي نۇرنى ئېلىپ يۈرىدۇ، دېگۈچىلەرمۇ بار.

خىرىستىئانلارنىڭ ئېتىقادى ئىچكىرىلەپ تەتقىق قىلىنسا، ئىسا ئەلەيھىسسالامغا بولغان زىيادە سۆيگۈنىڭ ئۇنى ئۇلۇغلاشتۇرۇپ ئاخىر ئىلاھلاشتۇرۇۋەتكىلىكى مەلۇم بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ، ھەممىنى بىلگۈچى ئۇلۇغ ئاللاھ مۇسۇلمانلارنىڭ بۇ خاتالىقنى سادىر قىلماسلىقى ئۈچۈن، قۇرئان كەرىمدە ئىسا ئەلەيھىسسالامنى ھەر دائىم " مەريەم ئوغلى ئىسا"، "مەريەم ئوغلى مەسىھ" دەپ تىلغا ئېلىپ، ئۇنىڭ ھەقىقەتەن بىر ئانىدىن يارىتىلغان بەندە ئىكەنلىكىنى ئەسكەرتىپ تۇرىدۇ.

[لَّقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَآلُواْ إِنَّ اللّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ قُلْ فَمَن يَمْلِكُ مِنَ اللّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ أَن يُهْلِكَ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ وَمَن فِي الأَرْضِ جَمِيعًا وَلِلّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا يَخْلُقُ مَا يَشَاء وَاللّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (**17**)]

مەريەم ئوغلى مەسىھ (يەنى ئىسا) ئاللاھتۇر دېگەن كىشىلەر (ناسارالارنىڭ بىر پىرقىسى) ھەقىقەتەن كاپىر بولدى، (ئى مۇھەممەد!) ئېيتقىنكى، ئەگەر مەريەم ئوغلى مەسىھنى، مەسىھنىڭ ئانىسىنى (يەنى مەريەمنى) ۋە يەر يۈزىدىكى بارلىق كىشىلەرنىڭ ھالاك قىلىشنى ئىرادە قىلسا، ئاللاھ(نىڭ ئىرادىسىدىن) بىرەر نەرسىنى توسۇشقا كىم قادىر بولالايدۇ؟ ئاسمانلارنىڭ، زېمىننىڭ ۋە ئۇلار ئارىسىدىكى نەرسىلەرنىڭ پادىشاھلىقى ئاللاھقا خاستۇر، ئاللاھ خالىغىنىنى خەلق ئېتىدۇ، ئاللاھ ھەر نەرسىگە قادىردۇر. (سۈرە مائىدە، 17)

خىرىستىيان دىنى ئىسا ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇھىملىقىنى تەكىتلەپ ئۇنى ئىلاھلاشتۇرغاندا "ئەگەر ئۇ بولمىغان بولسا كائىنات يارىتىلمىغان بولاتتى" دېگەن چۈشەنچىدە ئىدى.

ئىنجىل ۋە كاتولىك تەلىماتلىرىدىكى "ھەممە نەرسە ئۇنىڭ ئۈچۈن يارىتىلدى" دېگەن قاراش، ئوبدان دىققەت قىلىنسا، ھەقىقەتى مۇھەممەدىيە قارىشىغا ئوخشاپ كېتىدۇ. تەسەۋۋۇپتا مۇھىم بولغان بۇ قاراشنىڭ قۇرئانغا ئۇيغۇن كەلمەي، خىرىستىئان ئەقىدىلىرى ۋە مەدەنىيىتىگە ئۇيغۇن كەلگەنلىكى ھەم ئۇنىڭ بىلەن ئوزۇقلىنىۋاتقانلىقى ئىشنىڭ ئەسلىدىلا خاتا كېتىۋاتقانلىقىنى، بۇ خاتالىقنىڭ باشقا خاتالىقلارغا سەۋەب بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

ئىسمائىل بىن مۇھەممەد ئەل ئەجلۇنى ‹كەشپۇل ھافا› ناملىق ئەسىرىدە خەلق ئارىسىدا ھەدىس دەپ قارالغان سۆزلەرنى توپلاپ، ئۇنىڭ توغرىلىرىنى ئايرىپ چىقماقچى بولغان، بۇ كىتابتا نۇرغۇنلىغان ساختا ھەدىسلەر تىلغا ئېلىنغان، بىراق كېيىنكى كۈنلەردە بۇ كىتابتىن

نەقىل ئالغانلار خەلق ئىچىدە ئېقىپ يۈرگەن گەپلەرنى كىتابلىرىغا ھەدىس دەپ يازغان. ئۇلارنىڭ ئىچىدە بىرسى تەسەۋۋۇپتا كۆپ ئۇچرايدىغان « ئەگەر سەن بولمىغان بولساڭ، كائىناتنى ياراتمايتتىم» دېگەن يالغان ھەدىستۇر. پەيغەمبىرىمىزنى ئۇلۇغلاش مەقسىتىدە ئېيتىلغان بۇ سۆز ھەقىقەتى مۇھەممەدىيە چۈشەنچىسى بىلەن بىرلىشىپ كەتكەن. بۇ چۈشەنچە بويىچە بولغاندا، ھەقىقەتى مۇھەممەدىيە نۇر بولۇش جەھەتتىدىن دۇنيانى يارىتىشنىڭ ئاساسى ھەم ئەسلى مەنبەسى. بۇ نۇر باقىي ھەم ئەبەدىي بولغاچقا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ”ۋاپات بولدى“ دېيىشكە بولمايدۇ، ھەقىقەتى مۇھەممەدىيە بارلىق پەيغەمبەرلەر ۋە ۋەلىيلەر لەدۇننىي (ئاللاھتىن كەلگەن) ۋە باتىنىي (روھىيەتكە مۇناسىۋەتلىك) ئىلىملەرنى ئالىدىغان مەنبەدۇر.

ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كىملىكىنى ئالاھىدە تەكىتلەپ، ئۇنى ئالەملەرگە رەھمەت قىلىپ ئەۋەتكەنلىكىنى بايان قىلىدۇ. ئۇ پەيغەمبەرلىك سۈپىتى ۋە ۋەزىپىسى ئارقىلىق ئىنسانلارغا ھەقتائالانىڭ سۆزىنى، ئەمرىنى يەتكۈزىدىغان (قۇرئاننىڭ تەبىرى بويىچە) بىر ئادەمدۇر، بىر بەندىدۇر.

تەسەۋۋۇپتا يېڭى ئاتالغۇلار پەيدا بولۇپ، بۇلارنىڭ مەنىسى ھەققىدە ھەر خىل قاراشلار كۆپەيگەنچە قۇرئاننى مەنبە قىلغان تەۋھىد ئەقىدىسى بارغانچە بۇزۇلۇشقا باشلىغان. ئۆزلىرىمۇ چۈشەندۈرەلمىگەن بەزى مەسىلىلەر ”ھەر كىم بۇنى چۈشىنەلمەيدۇ، بۇ چوڭقۇر ئىلىم، قەلبكە تايىنىدىغان ئىلىم“ دېگەن گەپلەر بىلەن ئۆتكۈزۈۋېتىلگەن ياكى مەنىسى زومۇ زور تەئۋىل قىلىنغان، بۇنىڭ بىلەن ئۇنى چۈشىنىش تېخىمۇ قىيىنلىشىپ كەتكەن.

مەنىۋى سەپەردە مەقام (تىرىشىپ ئېرىشىدىغان مەرتىۋە) لارنىڭ ۋە ھال (ئاللاھ بەرگەن تالانت، قابىلىيەت، كارامەت) لارنىڭ ئىسپاتلىنىشى، يېڭى تەسەۋۋۇپ ئاتالغۇلىرىنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشى، ئۆزلۈك تەجرىبە ۋە ئۆزلۈك ھېس ــتۇيغۇلىرىنىڭ ئاجايىپ كارامەتلەر سۈپىتىدە چۈشەندۈرۈلۈشى، بەزى كىشىلەرنىڭ مەن مۇنداق مەنىۋى مەقامغا يەتتىم دەپ تۇرۇۋېلىشى بىلەن باشلانغان بۇ دەۋر تەسەۋۋۇپچىلىقنىڭ پۈتۈنلەي شەخسىي ھۆكۈم ۋە قىياسقا تايانغانلىقى ھەمدە كېيىنكى ۋاقىتلارغا كەلگەندە ئېتىقادتىن چاتاق چىقارغانلىقى مەلۇم. ئەسلىدە تەسەۋۋۇپنىڭ سىستېمىلىشىش باسقۇچىنى ھىجرىيە 5 ـ ئەسىردە تاماملانغان دېيىشكە بولىدۇ.

بۇ خىل چۈشەنچىلەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يولىغا ئەگەشكۈچىلەر دەپ قارىلىدىغان ئەۋلىيالارنى ھەر خىل چۈشەندۈرۈشكە سەۋەب بولغان. ”ئىنساندا بار بولغان ھەممە تەسەۋۋۇپ تەربىيىسى ئارقىلىق مەيدانغا كېلىدۇ دەپ قارىلىدىغان ئىنسانى كامىل سۈپىتى ئارقىلىق ئاللاھنىڭ تەجەللىيسىگە ئېرىشىش مۇمكىن“ دېگەن قاراش ۋەلىيلەرنىڭ ئالاھىدە خىسلىتى بار دەپ قارىلىشىغا ھەم مۇقەددەس ئىنسان سۈپىتىدە كۆرۈلۈشىگە سەۋەب بولغان.

بۇ چۈشەنچىگە قارشى ھالدا ۋەھدەتى شۇھۇد (بارلىقنىڭ زاھىرىي بىرلىكى) قارىشىنى قوللايدىغان تەسەۋۋۇپچىلارمۇ بار. غەززالى، قۇرەيشى، ئىمام رەببانى قاتارلىقلار شۇنىڭغا كىرىدۇ. ئىمامى رەببانىنىڭ ۋەھدەتى ۋۇجۇدنى تەنقىدلەش نەتىجىسىدە شەكىللەنگەن ۋەھدەتى شۇھۇد قاراشلىرىنى تۆۋەندىكىدەك خۇلاسىلەش مۇمكىن:

1. ۋۇجۇد بولسا زاتىنىڭ قوشۇمچە سۈپىتىدۇر.

2. سۈپەتلەر زاتنىڭ ئۆزى بولمىغىنىدەك، ئاللاھنىڭ سۈپەتلىرىنىڭ ئۆزى ئەمەس.

3. ئاللاھ بىلەن ئالەمنىڭ مەۋجۇدىيەتلىرى بارلىق بىلەن يوقلۇقنىڭ زىتلىقىغا باغلىق ھالدا بىر ـ بىرىدىن ئايرىمدۇر.

4. تەۋھىدكە تايىنىدىغىنى ۋەھدەتى ۋۇجۇد ئەمەس، بەلكى بەندىلىك مەقامىغا تايىنىدىغان ۋەھدەتى شۇھۇدتۇر، بۇ تەسەۋۋۇپىلۇقنىڭ ئەڭ يۇكسەك نۇقتىسىدۇر. ئىمامى رەببانى ۋەھدەتى ۋۇجۇد بىلەن مۇناسىۋەتلىك بەزى تەرەپلەرنىمۇ ئەھلى سۈننەت ئەقىدىسىگە قارشى بولغىنى ئۈچۈن تەنقىدلىگەن.

ھەر خىل پىكىر ـ ئېقىمدىكى ئالىملار ئەسىر ۋە نۇتۇق ئارقىلىق تالاش ـ تارتىش قىلىشىپ، خەلقنىڭ كاللىسىنى قايمۇقتۇرۇپ يۈرگەندە، پادىشاھلار ۋە بايلار ھەشەمەتچىلىككە بېرىلىپ، كىشىلەر ئاربىسىدىمۇ ماددىي دۇنياغا، مەئىشەتكە، راھەت ـ پاراغەتكە بېرىلىدىغانلار كۆپىيىپ كەتكەن. شۇنىڭ بىلەن زاھىدلىقنى تەشەببۇس قىلغۇچىلار شەكىللىنىپ، بۇ دۇنيانىڭ ئۆتكۈنچى ئىكەنلىكى، ئاخىرەتلىك ھاياتنىڭ مۇھىملىقى، ئىنسانىنىڭ ھامان بىر كۈنى ئۆلۈپ ھېساب بېرىدىغانلىقىغا ئائىت ئايەتلەرگە ئەھمىيەت بېرىپ، دۇنيادىن قول ئۈزۈپ زاھىدلارچە ياشاش يولىنى تاللىۋالغان.

ئىبنۇل جەۋزى (مىلادىيە 1120 ـ 1201) ئۆز كىتابىدا شەيتانىنىڭ سوپىلارنى قانداق ئالدايدىغانلىقى ھەققىدە مۇنداق دېگەن:

شەيتانىنىڭ ئەڭ باشتا ئوينايدىغان ئويۇنى شۇكى، ئۇ "ئەسلى غايە ئەمەلدۇر "دېيىش ئارقىلىق سوپىلارنى ئىلمىدىن يىراقلاشتۇرىدۇ ياكى ئۇلارنىڭ ئىلىم تەھسىل قىلىشىغا توسالغۇ بولىدۇ؛ ئىلىم چىرىغى ئۆچۈپ، ئەتراپ قاراڭغۇلۇقتا قالغاندا ئىشلارنى تېخىمۇ قالايمىقانلاشتۇرۇۋېتىدۇ. نەتىجىدە، سوپىلاردىن بەزىلىرى "ئەمەلدىن مەقسەت دۇنيانىڭ ھەممە ئىشلىرىدىن قول ئۈزۈش" دەپ چۈشىنىپ، ئۆز بەدىنىگە پايدىلىق بولغان نەرسىلەرنىمۇ تەرك ئەتتى، مال ـ دۇنيانى چايانغا ئوخشاتتى، ئۇنىڭ ئىنسانلار ئۈچۈن يارىتىلغانلىقىنى ئۇنتۇپ قالدى. ئۆزىنى شۇنچىلىك قىيىندىكى، بەزىلىرى ھەتتا ئۇيقۇنىمۇ تەرك ئەتتى. بۇلارنىڭ مەقسىتى توغرا بولسىمۇ، ئەمما ماڭغان يولى توغرا ئەمەس. بەزىلىرى سەھەھ ياكى سەھەھ ئەمەسلىكىنى بىلمەيدىغان ھەدىسلەرگە ئەمەل قىلىشتى. ئاندىن بىر قەۋم كەلدى، ئاچلىق، نامراتلىق، ۋەسۋەسە ۋە ئېسىگە كەلگەن نەرسىلەر ھەققىدە سۆزلىدى ۋە بۇ توغرۇلۇق كىتاب يېزىشتى. بەزىلىرى ئالىملار بىلەن چۈشىنىش ھاسىل قىلىپ، روھىي كەيپىياتلىرىنى ئىلىملەشتۈرۈپ، بۇنى باتىنىي ئىلىم، شەرىئەت ئىلمىنى بولسا زاھىرىي ئىلىم دەپ ئاتاشتى. ئاچلىق بەزىلىرىنى بۇزۇق خىياللارغا باشلىدى. "

دىن بىلەن دۇنيانى كەسكىن بۆلۈۋېتىدىغان كۆز قاراشلار كەڭ تارالغانچە، كىشىلەر دىن بىلەن دۇنيالىقنىڭ بىرىنى تاللاشقا مەجبۇر قىلىندى. قۇرئانغا قارىساق، دۇنيا ھاياتىنىڭ ئۆتكۈنچى ئىكەنلىكىگە مۇناسىۋەتلىك ئايەتلەر بىزنى بۇ دۇنياغا نېمىشقا يارىتىلغانلىقىمىزنى ئويلاشقا، بۇ دۇنيانى ئەبەدىي دەپ ئويلاپ گۇناھ ـ مەئسىيەتلەرگە كىرىپ قالماسلىققا، ئۆلۈم ۋە ھېساب كۈنىنى ئۇنتۇپ قالماسلىققا چاقىرىدۇ. ياراتقۇچىنىڭ تەلىپى بويىچە ياشىغاندا روھىمىز ئەمىن تاپىدۇ، دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە بەختلىك ياشىيالايمىز.

[وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِن كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ (**77**)]

«ئاللاھ ساڭا بەرگەن بايلىق بىلەن ئاخىرەت يۇرتىنى تىلىگىن، دۇنيادىكى نېسىۋەڭنىمۇ ئۇنتۇمىغىن، ئاللاھ ساڭا ياخشىلىق قىلغاندەك، سەنمۇ (ئاللاھنىڭ بەندىلىرىگە) ياخشىلىق قىلغىن. يەر يۈزىدە بۇزغۇنچىلىقنى تىلىمىگىن، ئاللاھ ھەقىقەتەن بۇزغۇنچىلىق قىلغۇچىلارنى دوست تۇتمايدۇ.» (سۈرە قەسەس، 77)

[وِمِنْهُم مَّن يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ (**201**)]

بەزى كىشىلەر: پەرۋەردىگارىمىز! بىزگە دۇنيادا ياخشىلىق ئاتا قىلغىن، ئاخىرەتتىمۇ ياخشىلىق ئاتا قىلغىن، بىزنى دەۋزەخ ئازابىدىن ساقلىغىن، دەيدۇ. (سۈرە بەقەر، 201)

3. شەرىئەت بىلەن تەرىقەت بىر پۈتۈن گەۋدە

ئۆتمۈشتە بەزى دىنىي ئالىملىرىمىز ئىنسان ھاياتىدا مەيدانغا كېلىدىغان نۇرغۇن مەسىلىلەرنى بىر تەرەپ قىلىش ئۈچۈن، قۇرئان ۋە ھەدىسنىڭ يوليۇرۇقلىرىنى ئاساس قىلىپ، ئەتراپلىق ھالدا بىر قىسىم قانۇن ـ تۈزۈملەرنى ئوتتۇرىغا قويغان. بۇلار «فىقھى» دەپ ئاتىلىدۇ. بۇنىڭ سەۋەبى: ھەر مۇسۇلمان قۇرئاننىڭ ھۆكۈملىرىنى، بولۇپمۇ بەزى ئىنچىكە مەسىلىلەردىكى ھۆكۈملەرنى چۈشىنىپ كېتەلىشى مۇمكىن ئەمەس. شۇنداقلا ھەر بىر كىشىنىڭ ھەدىس ئىلمىدىن تولۇق خەۋەردار بولۇپ ئۇنىڭدىن شەرىئەت مەسىلىلىرىنى تېپىپ چىقىش قابىلىيىتىمۇ بولۇشى مۇمكىن ئەمەس. شۇنىڭ ئۈچۈن دىنىي ئالىملىرىمىز ئۇزۇن مۇددەتلىك جاپالىق ئىزدىنىشلەردىن كېيىن، ھەر مۇسۇلماننىڭ ئوڭايلا چۈشىنىپ ئەمەل قىلىپ ھاياتىنىڭ پۈتۈن ساھەلىرىدە ئىسلام كۆرسەتكەن يولدا ئازماي مېڭىشىغا ياردەمچى بولىدىغان قانۇن ـ ئىنتىزام دەستۇرى «فىقھى» نى تۈزۈپ چىقتى. بۇ ئالىملىرىمىزدىن بەزىلىرى بۇ ئۇلۇغ ئىش ئۈچۈن پۈتۈن ئۆمرىنى سەرپ قىلدى. نەتىجىدە بۈگۈن دۇنيادا مىليۇنلىغان مۇسۇلمانلار، ھېچبىر قىينىچىلىق تارتماستىن شەرىئەتنى چۈشىنىپ، ئۇنىڭغا ئەمەل قىلىپ ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىنىڭ ئەمر ـ پەرمانلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرماقتا. مۇسۇلمانلار، ئالىملىرىنىڭ بۇ خىزمەتلىرى ئۈچۈن ئۇلارغا ھەر قانچە كۆپ مىننەتدارلىق بىلدۈرسىمۇ ئازلىق قىلىدۇ.

ئەسلىدە بۇ ئۇلۇغ خىزمەتكە كىرىشكەن ئىسلام ئالىملىرى خېلى كۆپ، ئەمما ھازىر بۇلاردىن تۆت فىقھى (مەزھىپى ـ ت) مەۋجۇتتۇر. پۈتۈن دۇنيادىكى مۇسۇلمانلار كۆپىنچە تۆۋەندىكى بۇ فىقھىلارغا ئەگىشىدۇ:

بىرىنچى، ھەنەفىي فىقھىسى. بۇنى ئىمام ئەبۇ ھەنىفە نۇئمان بىن سابىت، ئىمام يۈسۈف، ئىمام مۇھەممەد ۋە ئىمام زۇفەر قاتارلىق ئالىملارنىڭ پىكىرلىرىدىنمۇ پايدىلىنىپ تۈزۈپ چىققان.

ئىككىنچى، مالىكىي فىقھىسى. ئىمام مالىك تۈزۈپ چىققان.

ئۈچىنچى، شافىئىي فىقھىسى. مۇھەممەد ئىدرىس ئەششافىئىي تۈزۈپ چىققان.

تۆتىنچى، ھەنبەلىي فىقھىسى. ئىمام ئەھمەد بىن ھەنبەل تۈزۈپ چىققان.

بۇ تۆت خىل فىقھى پەيغەمبىرىمىزدىن كېيىنكى ئىككى ئەسىر مەزگىلى ئىچىدە قۇرۇلدى ۋە تولۇقلاندى. بۇلار ئوتتۇرىسىدىكى بەزى ئوخشىماسلىقلارنىڭ بولۇشى تەبىئىي بىر

هادىسىدۇر. بىر قانچە كىشى ئوخشاش بىر مەسىلىنى تەتقىق قىلسا ۋە ياكى بىر سۆزنى ئەتراپلىق يېشىپ چۈشەندۈرسە، ئۇلارنىڭ تەتقىق ۋە چۈشەندۈرۈشلىرىدە چوقۇم ئاز ـ تولا ئوخشىماسلىق بولىدۇ. لېكىن فىقھىسنى تۈزۈپ چىققانلارنىڭ ھەممىسى ھەقنى قوللايدىغان، ياخشى نىيەتلىك، مۇسۇلمانلارنىڭ مەنپەئەتىنى قوغدايدىغان، تەقۋادار ۋە ئۇلۇغ زاتلار ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن مۇسۇلمانلار بۇ تۆت فىقھىنىڭ (مەزھەپنىڭ ـ ت) ھەممىسىنى بەرھەق، توغرا دەپ تونۇيدۇ.

شۇ بىر ھەقىقەتكى ئىنسانلار ھاياتىدا يۈز بېرىدىغان ھەر قانداق بىر ئىش بۇ تۆت فىقھىدىن بىرىگىلا ئەگىشىپ كېتەلەيدۇ. يەنى بىر ئادەمنىڭ تۆت فىقھىگە بىردەك ئەمەل قىلىشى مۇمكىن ئەمەس. شۇنىڭ ئۈچۈن كۆپچىلىك ئالىملىرىمىز مۇسۇلمانلار بۇ تۆت فىقھىدىن بىرسىگە ئەگەشسە بولىدۇ دەپ قارايدۇ. بۇلاردىن باشقا بىر قىسىم ئىسلام ئالىملىرى «مەخسۇس بىر فىقھىگە ئەگىشىشنىڭ كېرىكى يوق. ئىلمى بار كىشى ئۆزى بىۋاستە قۇرئان ھەدىستىن مەسىلىگە ھۆكۈم تېپىش كېرەك. ئىلمى يوق كىشىلەر ئۆزى ئىشەنچ قىلالايدىغان ئالىملاردىن بىرسىدىن، يەنى ئەھلى ھەدىس دەپ ئاتالغان ئالىملاردىن ئۈگەنسە بولىدۇ» دەپ قارايدۇ. چۈنكى بۇ ئەھلى ھەدىس ئالىملىرىمىزمۇ يۇقىرىدىكى تۆت فىقھى ئالىملىرى بىلەن ئوخشاش.

فىقھى ـ ئىنساننىڭ كۆرۈنۈشتىكى ئاشكارا ئەمەللىرى بىلەن مۇناسىۋەتلىك. يەنى فىقھى، سىزگە بىرىلگەن ئەمرنى تەلىماتقا ئۇيغۇن شەكىل بىلەن ئەمەلگە ئاشۇردىڭىزمۇ يوق؟ ئەمەلگە ئاشۇرغان بولسىڭىز، بۇ جەرياندىكى روھىي ۋە قەلبى ھالىتىڭىزدىن فىقھى سۆز ئاچمايدۇ. تەسەۋۋۇپ بولسا ئەمەلنىڭ روھىي ۋە قەلبى ھالەت بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى تەكىتلەيدۇ. مەسىلەن: سىز ناماز ئوقۇدىڭىز، بۇنىڭدا فىقھى سىزنىڭ تاھارەتنى ئۇسۇلغا ئۇيغۇن ئالغانلىقىڭىزغا، قىبلىغا قاراپ يۈزلەنگەنلىكىڭىزگە، نامازدىكى پۈتۈن ئەركان ۋە باسقۇچلارنى چالا قويماي ئورۇندىغانلىقىڭىز، نامازدا ئوقۇشقا تېگىشلىك بولغانلارنىڭ ھەممىسىنى تولۇق ئوقۇغانلىقىڭىزغا، نامازنى ۋاقتىدا ئوقۇپ بەلگىلەنگەن رەكئەت سانىنى تولۇق ئادا قىلغانلىقىڭىزغا قارايدۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئورۇندىغان بولسىڭىز «فىقھى»گە ئاساسەن ئوقۇغان نامىزىڭىز ئادا بولدى. ھەقىقىي ئىسلامىي تەسەۋۋۇپ ئىبادىتىڭىزنى ئادا قىلىۋاتقان چېغىڭىزدا قەلبىڭىز (روھىي ھالىتىڭىز ـ ت) قانداق ئىدى؟ پۈتۈن خىيالىڭىز پەقەت ئاللاھقا قارىتىلغانمىدى؟ ۋە كۆڭلىڭىزدىن دۇنيا خىياللىرىنى پۈتۈنلەي چىقىرىۋاتقانمىدىڭىز؟ ناماز ئوقۇۋاتقاندا ئاللاھ قورقۇسىنى يۈرىكىڭىزدە ھېس قىلىپ، ئۇنىڭ ھەممە ھەرىكىتىڭىزنى كۆرۈپ تۇردىغانلىقىغا ئىشەنگەن ھالدا تۇرغانلىقىڭىز ۋە نامازنى پەقەت ئاللاھنىڭ رىزاسى ئۈچۈن ئوقۇۋاتقانلىقىڭىزغا قارايدۇ. شۇنىڭدەك ناماز ئوقۇش بىلەن روھىڭىز قانچىلىك پاكلاندى؟ ئەخلاقىڭىز قانچىلىك تۈزەلدى؟ قانچىلىك ھەقىقىي ۋە مۇكەممەل مۇسۇلمانلىق دەرىجىسىگە يېتىپ باردىڭىز؟ مانا بۇلارغا قارايدۇ. ئەسلىدە بۇلارنىڭ ھەممىسى نامازنىڭ مەقسىدى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇپ، تەسەۋۋۇپ بۇلار قانچىلىك تولۇق ئىجرا قىلىنغان بولسا ناماز شۇنچىلىك مۇكەممەل بولغان بولىدۇ، قانچىلىك يېتەرسىز قالسا ناماز شۇنچىلىك يېتەرسىز قالىدۇ دەپ قارايدۇ، باشقا ئىبادەتلەرمۇ شۇنداق. قىسقىسى، تەسەۋۋۇپ شەرىئەت بۇيرۇغان ئەمرگە بويسۇنۇپ ئىجرا قىلىشتىكى خالىس نىيىتىڭىز ۋە ھەقىقىي ئىتائەتچانلىق روھىڭىزنى

ئۆلچەشنى ئاساس قىلىدۇ. بۇلارنى تۆۋەندىكى مىسال بىلەن تېخىمۇ ئوبدانراق چۈشىنىۋالىمىز.

بىز بىر كىشىنى كۆرگىنىمىزدە ئۇنىڭ شۇ ئىككى خۇسۇسىيىتىگە ئالاھىدە دىققەت بىلەن نەزەر سالىمىز. بىرىنچى، ئۇ كىشىنىڭ تەن سالامەتلىكىنىڭ ياخشى ياكى ناچارلىقىغا قارايمىز. قارىغۇ، گاس ـ گاچا، ئاقساق ـ چۆلاق، چىرايلىق ياكى سەتلىكىگە سەپسالىمىز. كىيىم ـ كېچەكلىرىنىڭ پاكىز ـ مەينەتلىكىگە دىققەت قىلىمىز. ئىككىنچى، ئۇ كىشىنىڭ ئەخلاق، ئادەت ۋە باشقا ئالاھىدىلىكلىرىگە قارايمىز. ئەس ـ هۇشى جايىدىمۇ؟ ئالىم ياكى ساۋاتسىزمۇ؟ ياخشى پەزىلەتلىك بىرسىمۇ ياكى يامان نىيەتلىك پەسكەش بىرىمۇ؟ بۇلارغا قارايمىز. يەنى بۇلاردىن بىرىنچىسىنى «فىقهى» دېسەك، ئىككىنچىسى تەسەۋۋۇف دېگىنىمىزنىڭ ئۆزى.

سىز بىر كىشىگە ياخشى دەپ باھا بېرىش ئۈچۈن، ئۇنىڭ تاشقى كۆرۈنۈشى ۋە ئىچكى ئالاھىدىلىكلىرىنىڭ دېتىڭىزگە يېقىشىنى ئاساس قىلىسىز. شۇنىڭغا ئوخشاش ئىسلام ياخشى كۆرىدىغان كىشى، شەرىئەت هۆكۈملىرىگە ئەمەل قىلىشتا كۆرۈنۈش جەھەتتە توغرا بولغان ۋە ئىچكى جەھەتتىمۇ ئۇنىڭغا مۇۋاپىق بولغان كىشىدۇر. ئەگەر بىر كىشىنىڭ كۆرۈنۈشتىكى ئىبادەتلىرى توغرا بولۇپ، روهى جەھەتتە خالىس بولمىسا، ئۇنىڭ ئەمەل ـ ئىبادەتلىرى خۇددى ئادەم ئۆزى چىرايلىق، ئەمما ئۆلۈك بىر جىسمىغا ئوخشايدۇ. روهى جەھەتتە ئىبادەتلىرى توغرا، لېكىن كۆرۈنۈشتىكى ئىبادەتلىرى توغرا بولمىسا، ئۆزى ناهايىتى چىرايلىق، ئەمما ئاقساق ـ چولاق ۋە ياكى قارىغۇ بىر ئادەمگە ئوخشايدۇ.

ئەپسۇسكى كېيىنكى زاماندا ئىلىم ۋە ئەخلاقنىڭ زاۋاللىققا قاراپ مېڭىشىغا ئەگىشىپ قۇرئان ۋە ھەدىس بىلەن ئالاقىسى بولمىغان خاتا ۋە يولسىز نەرسىلەر پەيدا بولۇپ، تەسەۋۋۇفنىڭ پاك بۇلىقىنى لېيىتتۇەتتى. بەزىلەر خاتا ئېتىقادلىرى تۈپەيلىدىن ھەق يولدىن ئېزىپ كەتكەن قەۋملەردىن كۆچۈرۈۋالغان، قۇرئان ۋە ھەدىستە ئاساسى بولمىغان، ئىسلامغا خىلاپ ھەر خىل پەلسەپە ۋە نەزەرىيەلەرگە، ئاجايىپ ئەقىدە ۋە ئۇسۇللارغا «تەسەۋۋۇف» دېگەن ماركىنى چاپلاپ كۆتۈرۈپ چىقىشتى. شۇنىڭ بىلەن بۇ كىشىلەر بارغانسىرى ئۆزلىرىنى شەرىئەتتىن «ئازات» قىلىۋېلىپ «تەسەۋۋۇفنىڭ شەرىئەت بىلەن ھېچ ئالاقىسى يوق، ئۇ باشقا بىر يول» دەپ ئوتتۇرىغا چىقتى. «سوپى»غا شەرىئەتكە بويسۇنۇشنىڭ نېمە كېرىكى بار؟ دېگەنگە ئوخشاش سۆزلەرنى كۆپچىلىك جاھىل سوپىلاردىن ھەر دائىم ئاڭلاپ تۇرىمىز. بۇ سەپسەتىلەرنىڭ ھەممىسى يالغان. چۈنكى ئىسلام ئۆزىنى شەرىئەتتىن ئايرىم، مۇستەقىل دەپ چۈشىنىدىغان ۋە تەسەۋۋۇفنى شەرىئەتتىن باشقا بىر يول دەپ تەرىپلەيدىغان تەسەۋۋۇفنى قەتئىي قوبۇل قىلمايدۇ. ھېچبىر «سوپى»نىڭ شەرىئەت ھۆكۈملىرىگە بويسۇنماي ناماز، روزا، زاكات ۋە ھەج قاتارلىق پەرزلەردىن «ئازات» بولۇش ھەققى يوق. ھېچقانداق بىر «سوپى»نىڭ ئاللاھ ئۆز پەيغەمبىرى ئارقىلىق بىلدۈرگەن تۈزمۇش، ئەخلاق، ئۆز ـ ئارا مۇناسىۋەتلەر، ھەق ۋە ھوقۇق ۋەزىپىلىرى ۋە ھالال ـ ھارامنىڭ چەك ـ چېگرىسى ھەققىدىكى ئەمرلىرىگە خىلاپلىق قىلىش ھوقۇقىمۇ يوق. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ھەقىقىي رەۋىشتە ئەگەشمەيدىغان، ئۇنىڭ بەلگىلەپ بەرگەن پرىنسىپلىرىغا رىئايە قىلمايدىغان بىرسى مۇسۇلمان سوپى دېگەن نامغا قەتئىي لايىق ئەمەس. ھەقىقىي مەنىدىكى تەسەۋۋۇف ـ ئاللاھ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە بولغان چەكسىز سۆيگۈ ۋە ئىشقىدىن ئىبارەتتۇر. بۇ سۆيگۈ ۋە ئىشقىنىڭ تەقەززاسى، ئاللاھنىڭ ئەمرىگە ۋە پەيغەمبەرنىڭ

تەلماتلىرىغا قىلچىمۇ خىلاپلىق قىلماسلىقتۇر. دېمەك، ئىسلامى تەسەۋۋۇپ شەرىئەتتىن ئايرىم بىر نەرسە ئەمەس. بەلكى شەرىئەت ھۆكۈملىرىنى ئىنتايىن ئىخلاس ۋە سەممىي نىيەت بىلەن ئەمەلگە ئاشۇرۇش ۋە ئىتائەتكە ئاللاھ سۆيگۈسى، ئاللاھ قورقۇسى روھىنى سىڭدۈرۈش دېمەكتۇر. ئىلاھى ئەمرلەردىن يىراقلىشىپ ھەق يولدىن ئېزىپ كەتكەن كىشىنىڭ ئاللاھ سۆيگۈسى داۋاسى قىلىشىنىڭ ھېچبىر قىممىتى يوق.

4. ئەۋلىيالارنىڭ تەسەۋۋۇپ ۋە سوفى توغرىسىدا ئەيتقانلىرى

«تەزكىرەتۇل ئەۋلىيا» ناملىق كىتاپتا 96 ئەۋلىيانىڭ پائالىيىتى يېزىلغان بولۇپ تۆۋەندىكىلىرى شۇ كىتاپتا خاتىرلەنگەن بىر قىسىم ئەھلى سالىھلارنىڭ تەسەۋۋۇپ ۋە سوفى توغرىسىدىكى بايانلىرى.

كىشىلەر زۇننۇن مىسرىدىن: قانداق ئادەملەرنى سوفى دەيمىز؟ دەپ سورىغان ئىدى. ئۇ: ئاللاھ تائالانى ھەممە نەرسە ئىچىدىن ئىلغاپ ئالغان، ئاللاھ تائالا مۇ ئۇلارنى ئىلغاپ ئالغان ئادەمنى سوفى دەيمىز. دەپ جاۋاپ بەردى.

سەھىل ئەيتىدۇ: سوپى شۇدۇركى تەۋبە بىلەن كۆڭلىنى پاك تۇتۇپ خۇدايتەئەلانىڭ پىكرى بىلەن كۆڭلىنى توشقازغاي، خۇدايتەئەلانىڭ يېقىنچىلىقدا ئىنساندىن تامام ئۈزۈلگەي، ئالتۇن ئۇنىڭ نەزىرىدە تۇپراق بىلەن يەكسان بولغاي.

سوپى تۇپراققا ئوخشاش بولغايكى پاسكىنا نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئۇنىڭ ئۇستىگە تاشلىسا، تۇپراقتىن پاكىزە نەرسە چىقار. تەسەۋۋۇپ كۆڭۈل ھوزورى بىلەن ياد قىلماق، پۈتۈن دىققىتى بىلەن ئاڭلىماق ۋە ئەمەلنى سۇننەتكە تەۋە ھالدا قىلماقتۇر.

تەسەۋۋۇپنىڭ مەنىسى ئىلغانماقتۇر. ھەر كىشى خۇدايتەئەلادىن ئۆزگىدىن ئىلغىنىپ چىقسا سوپى دېگەن شۇ بولۇر.

سوپى دېگەن شۇدۇركى ئۇنىڭ كۆڭۈللىرى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ كۆڭۈللىرىدەك دۇنيانى دوست تۇتماقتىن سالامەت قالغاي. خۇدايتەئەلانىڭ پەرمانىنى بىجا كەلتۈرگەي. ئۆزىنى خۇدايتەئەلاغا تاشلىماقتا ئىسمايىل ئەلەيھىسسالامغا ئوخشاش بولغاي. ئۇنىڭ مۇشاقەت، غەم ئەندىشىسى داۋۇد ئەلەيھىسسالامنىڭ غەم ئەندىشىسىدەك بولغاي. بالاغا سەبىر قىلىشتا ئەييۇپ ئەلەيھىسسالامدەك بولغاي. شەۋق ئىشتىياق ئارزۇسى مۇسا ئەلەيھىسسالامدەك بولغاي. پېقىر نامرادلىقى ئەيسا ئەلەيھىسسالامدەك بولغاي. ئۇنىڭ ئىخلاسى ھەزرىتى مۇھەممەد مۇستەپا سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئىخلاسلىرىدەك بولغاي.

سوپى ئولدۇركى ئۇنىڭ تىرىكلىكى خۇدايتەئەلا بىلەن بولغاي، ئۇنى خۇدايتەئەلادىن ئۆزگە كىشى بىلمىگەي.

شەيخ نۇرى ئەيتىدۇ: سوپى ئولدۇركى، ھېچ نەرسە ئۇنىڭغا لازىم بولمىغاي. ھېچ نەرسىگە ئۇ ھەم لازىم بولمىغاي. يەنى ھەممىدىن ئازات بولغاي. ھېچ نەرسىنىڭ بەندىلىكىدە بولمىغاي.

ئابدۇللا ئەيتىدۇ: سوپى ئانداغ پىرقىدۇركى سەۋەپتىن ئۆزىنى يىراق تۇتقاي. تەقۋالىق مەرىپەتنىڭ شۇكرانىسىدۇر. ھۆرمەت ئىھتىرام ئەزىز، ئۇلۇغ بولغانىنىڭ شۇكرانىسىدۇر. سەبىر قىلماق گۇناھنىڭ شۇكرانىسىدۇر.

شەبلى ئەيتىدۇ: سوپى توقسان توققۇز ئالەمدۇر، بىر ئالەم ئەرىشتىن تارتىپ مەشرىقتىن

مەغرىپتۇر. بۇ ھەممىگە سوپى سايە بىرەر، باشقا توقسان سەككىزدىن سۆز دىگىلى بولماس ۋە كۆردۈم دىگىلى بولماس. سوپى ئانداغ كۇندۇزدۇركى ئاپتاپقا ھاجىتى بولماس. ئانداغ كىچەدۇركى ئاي، يۇلتۇز ئۇنىڭغا لازىم بولماس دەپتۇ.

ئەبۇ ھەمزى ئەيتىدۇ:. سوپى سادىقنىڭ نىشانىسى ئۇكى، ئەزىزلىقتىن كىيىن خار بولسا، كۇچلۇكلۇكتىن كىيىن نامرات بولسا، شۆھرەتتىن كىيىن پىنھان بولسا، يەنى بۇلار ھەممىسى ئۆز ئىختىيارى بىلەن بولسا، دەپتۇ.

سوپى كازىبنىڭ نىشانىسى ئۇدۇركى بۇ مەزكۇرنىڭ خىلاپىدا بولسا، دەپتۇ.

ئەبۇ ئەلىدىن سورىدى، تەسەۋۋۇپ نىمەدۇر؟ سوپى ئولدۇركى كىيىمگە پەشمىنە كەيگەي، كۆڭلىنىڭ ساپاسى بىلەن جاپا بالا لەززىتىنى نەپسىگە تارىتتۇغاي، دۇنيانى ئارقىسىغا تاشلىغاي، ھەزرەتى مۇھەممەد مۇستەپا سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تەرىقەلىرى بىلەن يول يۇرگەي، دەپتۇ.

سوپى ئەگەر ئاچلىقتىن نالە قىلسا ئۇنى بازاردا ئولتۇرۇپ كەسىپ ھۇنەر قىلماققا بۇيرۇش كىرەك، دەپتۇ.

شەيخ ئەبۇل ھەسەن ئەيتىدۇ: سوپى نىمە دىگەن بولىدۇ؟ شەيخ دىدى، سوپى ئۇ كىشىكى ئىككى ئالەمنىڭ ھىچ نەرسىسى بىلەن ئارام تاپمايدۇ، راھەتلەنمەيدۇ، ھەممە ئىشنى خۇدايتەئەلاغا تاشلايدۇ، خۇدايتەئەلا ئۆز پەزلى كەرىمى بىلەن ئۇنىڭغا مۇتەسەددى بولار.

سوپى ئۇدۇركى، يوق بولغاندىن كىيىن مەۋجۇت بولماس، مەۋجۇت بولغاندىن كىيىن كۆرگىنى بولماس، دەپتۇ.

سوپى ئۇدۇركى ئۇنىڭ ۋۇجۇدى ئاشكارە ۋۇجۇدۇدۇر، سۈپىتى ئۇنىڭغا ھىجابتۇر. تەسەۋۋۇپ كۆڭۈلنىڭ تامام مۇخالىپەتتىن ساپ بولغىنىدۇر. مادامىكى ئۆزلۈك مەۋجۇتتۇر، تەپرىقە پاراكەندىچىلىك مەۋجۇت بولار. ۋاقتىكى ئۆزلۈك زاھىر بولدى ھەقتەئەلا زاھىر بولۇر. جەمىنىڭ ھەقىقىتى مۇشۇدۇر. بۇ يەردە ھەقتەئەلادىن ئۆزگىنى كۆرمەس، ھەقتەئەلادىن ئۆزگىگە قارىماس. ئاللا تەئەلا بىزلەرگە ھەم بۇ سۈپەتنى نىسىپ قىلغاي.

تەسەۋۋۇپ ئولدۇركى خۇدايتەئەلا سىنى ئۆزۈڭدىن ئۆلتۇرۇپ ئۆزى بىلەن تىرىلگۇزگەي. تەسەۋۋۇپ نىئمەتتۇركى بەندىنىڭ تىرىكلىكى ۋە كۇچ قۇۋۋىتى ئۇنىڭ بىلەندۇر.

تەسەۋۋۇپ ئولدۇركى خۇدايتەئەلا بىلەن بولغايسەن. نە دۇنيالىقتىن، نە ئاخىرەتلىكتىن، نە باتىنىڭدا، نە زاھىرىڭدا ھىچ نەرسەڭ بولمىغاي. تەسەۋۋۇپ ياد قىلماقلىقتۇر، ئاندىن كىيىن ھال تاپماقلىقتۇر. ئاندىن كىيىن ئەۋۋەل بولۇر، نە بۇ مەنا ئۆزىدە قالمىغاي، چۇنكى ئىلگىرى ھەم يوق ئىدى.

تەسەۋۋۇپ قانداق رەسمى بىلەن ھاسىل بولار؟ قانداق ئىلىم بىلەن قولغا كىلەر؟ لىكىن ئۇ ياخشى خۇيدۇر، يەنى ئەگەر رەسمى قائىدە بولسا ئىدى نۇرغۇن كۆرەش بىلەن قولغا كىلەتتى. ئەگەر ئىلىم بولسا ئىدى ئۆگەنمەك بىلەن ھاسىل بولاتتى. بەلكى ياخشى خۇيدۇركى « تەخلۇقۇ بى خەلقىللاھ» ئاڭا ئىشارەتتۇر. يەنى خۇدايتەئەلا خۇيلۇق بولۇڭلەر. خۇدايتەئەلا خۇيلۇق بولماق قانداق رەسىم بىلەن قولغا كىلەر، قانداق ئەمەل بىلەن ھاسىل بولار، دەپتۇ.

تەسەۋۋۇپ ـ ھەممىدىن ئازاتلىق، جۇۋانمەردلىك، تەكلىپنى تەرك قىلماق، ساخاۋەتلىك

بولماق، دۇنيانى دۈشمەن، خۇدايتەئالانى دوست تۇتماقتۇر دەپتۇ.

سۇلايمان دارانى ئەيتىدۇ: تەسەۋۋۇپ ئولدۇركى قىلغان ئەمەلنى خۇدايتەئالادىن باشقا ھېچ كىشى بىلمىسۇن. دۇنيانىڭ پىكرى ۋە ئەندىشىسى ئاخىرەتكە ھىجاپ ۋە پەردە بولۇر. ئاخىرەتنىڭ پىكر ئەندىشىسىدىن ھىكمەت ۋە دانىش، كۆڭۈلنىڭ تىرىكلىكى ھاسىل بولۇر.

سورىدكى تەسەۋۋۇپ نىمەدۇر؟ تەسەۋۋۇپ ئولدۇركى خۇدايتەئالا بىلەن ساپ بولغاي، خالىس بولغاي، نۇرى رۇشەنلىك بىلەن بولغاي، زىكىر بىلەن ئەيىن لەززىتىدە بولغاي.

تەسەۋۋۇپ ئولدۇركى ھېچ نەرسىدىن مۈلكۈڭ بولمىغاي. سەن ھەم ھېچ كىشىنىڭ مۈلكىدە بولمىغايسەن.

مۇھەممەد مىرتەش ئەيتىدۇ: تەسەۋۋۇپ ياخشى خۇيدۇر. تەسەۋۋۇپ بىر ھالەتتۇركى ئىگىسىنى سۆزلىمەكتىن غايىپ قىلۇر. تا خۇدايتەئالاغا يەتكۈزەر. ئاندىن كىيىن ئۆزلۈكتىن چىقىرار. تاكى شۇنىڭغا يەتكۈزەركى خۇدايتەئالا قالۇر، ئۆزى خۇدايتەئالادا يوق بولۇر.

سورىدىكى تەسەۋۋۇپ نىمەدۇر؟ دېدىكى، ئۈمىدنى قىسقا قىلماق. ئەمەلنى دايىم ئۆزىگە لازىم تۇتماق.

سورىدى، تەسەۋۋۇپ نىمەدۇر؟ دېدىكى، تەسەۋۋۇپ بۇ كۇندە بىرەسمىدۇركى ئىگىسى پەيدا ئەمەس. بۇندىن ئىلگىرى ھەقىقەتتە ئىسمى يوق ئىدى.

تەسەۋۋۇپ سەبىر قىلماقتۇر، خۇدايتەئالادىن كەلگەن ئەمىر نەھىگە تەۋە بولماقتۇر. رىزقەنەللاھۇ تەئەلا ئىيياھ. يەنى تەبىئەت دۆلىتىنى ھەممە مۆئمىنلەرگە نىسىپ قىلغاي.

شەيخ ئەبۇ ئەئلى ئەيتىدۇ:، تەسەۋۋۇپ نىمەدۇر؟ ئۇ ھەزرەت سەلللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىيدىكى دەۋانى تەرك قىلماق، مەنانى يوشۇرۇن تۇتماق، يەنى ئەھلى تەسەۋۋۇپ دەپ دەۋا قىلماقنى تاشلىماق كارامەت زوھورىدىندۇر، ئۇنى پىنھان تۇتماقتۇر.

شەيخ ئەبۇ ئەلىدىن سورىدى، تەسەۋۋۇپ نىمەدۇر؟ ئۇ دېدى، تەسەۋۋۇپ ئانداغ ھالەتكى پەرۋەردىگارلىق تامام ئۇنىڭدا پۇر بولغاي، دەپتۇ. تەسەۋۋۇپ ئۇدۇركى نەپسنى بەندىلىك سۇرىتىگە كەلتۇرمەك، بەشەرىيەتتىن چىقماق، تامام ئۆزلۈكنى خۇدايتەئالاغا تاشلىماق دەپتۇ.

ئەبۇ ئەلىدىن سورىدى، تەسەۋۋۇپ نىمەدۇر؟ سوپى ئولدۇركى كىيمىگە پەشمىنە كەيگەي، كۆڭلىنىڭ ساپاسى بىلەن جاپا بالا لەززىتىنى نەپسگە تارىتتۇغاي، دۇنيانى ئارقىسىغا تاشلىغاي، ھەزرەتى مۇھەممەد مۇستەپا سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ تەرىقەلىرى بىلەن يول يۇرگەي، دەپتۇ.

تەسەۋۋۇپ دوستىنىڭ ئىشىكىدە ئىتىكافتا ئولتۇرماق، دوستىنىڭ ئاستانەسىنى ساقلىماقتۇر، ئەگەرچە قوغلىسىمۇ ھەم، دەپتۇ.

تەسەۋۋۇپ ئولدۇركى بەندە ھەر ۋاقىتتا بىر ئىشقا مەشغۇل بولغايكى ئۇ ۋاقىتتا شۇ ئىشتىن ئەۋۋەلراقى بولمىغاي.

ئەبۇ سەئىدى ئەيتىدۇ: سورىدكى تەسەۋۋۇپ نىمەدۇر؟ تەسەۋۋۇپ ئولدۇركى خۇدايتەئالا بىلەن ساپ بولغاي، خالىس بولغاي، نۇرى رۇشەنلىك بىلەن بولغاي، زىكىر بىلەن ئەيىن لەززىتىدە بولغاي.

ئىمام مۇھەممەد رومى ئەيتىدۇ: تەسەۋۋۇپ مەئنەدۇركى ئۈچ خاسىيەتلىرى باردۇر.

بىرىنچى، پىقىرلىق، نامراتلىق، مۇھتاجلىق بىلەن چىقىشماق. ئىككىنچى، ھەر نەرسە ئىلكىڭدە بولسا كىشىگە بىلدۈرمەك. ئۈچىنچى، ئىختىيارنى ئىترازنى تەرك قىلماق.

تەسەۋۋۇپ دەپ تائەت ئىبادەتكە، ياخشى ئىشلارغا بەل باغلاپ تۇرغاننى ئەيتۇر.

تەسەۋۋۇپ ياخشى خۇيدۇر. تەسەۋۋۇپ بىر ھالەتتۇركى ئىگىسىنى سۆزلىمەكتىن غايىپ قىلۇر. تا خۇدايتەئەلاغا يەتكۈزەر. ئاندىن كېيىن ئۆزلۈكتىن چىقىرار. تاكى شۇنىڭغا يەتكۈزەركى خۇدايتەئەلا قالۇر، ئۆزى خۇدايتەئەلادا يوق بولۇر. بۇ مەزھەپتۇركى ئۇنى ئىشى يوق بىكارلارغا ئارلاشتۇرمىغايسەن، دەپتۇ.

نەقىل قىلىنىشچە، شەيخ ئەبۇ ئەلى ئەيتىدۇ: بىر كېچە ھەزرەتى مۇھەممەد مۇستەپا سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى چۈشۈمدە كۆردۈم. دېدىم يا رسۇلۇللا، تەسەۋۋۇپ نىمەدۇر؟ ئۇ ھەزرەت سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دېدىكى دەۋانى تەرك قىلماق، مەنانى يوشۇرۇن تۇتماق، يەنى ئەھلى تەسەۋۋۇپ دەپ دەۋا قىلماقنى تاشلىماق كارامەت زوھورىدىندۇر، ئۇنى پىنھان تۇتماقتۇر.

تەسەۋۋۇپ ئازادەلەرنىڭ تايىنىدىغان ھاسىلىرىدۇر، دەپتۇ. قۇشنىڭ ئىككى قاتىنىغا ئوخشاشتۇر. ۋاقتىكى ھەر ئىككى قانات توختىسا قۇش ھەم توختار. ئەگەر بىرىگە ئازار يەتسە يەنە بىرى ناقىس بولۇر. ھەر ئىككىسىدىن قالسا شىرىك تەرىپىگە توشار. خەۋپىنىڭ ھەقىقىتى ئولدۇركى خۇدايى ئەززەۋەجەللە بىلەن بولۇپ خۇدايتەئەلادىن ئۆزگىدىن قورىقمىغايسەن، دىپتۇ.

دەرۋىشىنىڭ ئاخىرقى مەرتىۋىسى سوپىنىڭ ئەۋۋىلىدۇر، دەپتۇ. تەسەۋۋۇپ ئۆز ھالىنى پىنھان تۇتماقتۇر، مالىنى يارى بۇرادەرلەرگە بەدەل قىلماق.

تەرىقەت ۋە تەسەۋۋۇپ خەلقى ئىچىدىن بىر قىسىملىرى يېمەك ـ ئىچمەك، پايدا ـ مەنپەئەتنىڭ كويىدا يۈرىدۇ. بىر قىسىملىرى رەقسى ساما بىلەن مەشغۇلدۇر. ئىلگىرى يولغا كىرگەن ۋە كارۋاننىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ كەتكەن بىر گورۇھ ئادەملەرنىڭ ھەممىسى ھەيرەت چۆلىدە ئۆزلىرىنى يۈتتۈرۈۋېتىپ، ئاجىزلىق دەرياسىدا غەرق بولۇشتى.

مۇرىدقا يەنى تەرىقەت يولىغا كىرگەن كىشىگە ئۈچ ئىش زۆرۈردۇر. بىرىنچى، ئولتۇرغىدەك ماكان، ئىككىنچى تېرىكچىلىك قىلغۇدەك رىزىق. ئۈچىنچى، ئەمەلكى ئۇنىڭ بىلەن ئازراق ھۈنىرى بولغاي. ئەمما بولۇر ماكانى خىلۋەتتىدۇر. روزانىسى تەۋەككۇل بولۇر. ھۈنىرى ئىبادەت قىلماق بولغاي. ھەر ۋاقتىكى مۇرىد تائامنى تولا يىمەككە مۇبتىلا بولسا پەرىشتىلەر ئاڭا يىغلار. ھەر كىشى تولا يىمەككە ھىرىس بولسا پات ئارىدا نەپسى ئوتتا كۆيۈپ كىتەر. ئادەم پەرزەندىنىڭ ۋۇجۇدىدا مىڭ ئارزۇ بولۇر. تامام يامانلىقنىڭ ھەممىسى شەيتاننىڭ تەسەررۇپى ئىلكىدە بولۇر.

سەھل ئەيتىدۇ: تەسەۋۋۇپ شۇدۇركى تائامنى ئاز يىمەك، خۇدايتەئەلا بىلەن ئارام ئالماق، خەلقتىن قاچماق.

ئىككىنچى باپ. تەرىقەتنىڭ مەقسىدى ۋە يولى

1. تەرىقەتنىڭ مەقسىدى ـ روھنى پاكلاش

تەرىقەت، تەرىقەت ئەھلىدىن چىن ئەقىدە، ئىخلاس بىلەن ئەمەل، ئىبادەت قىلىش ئارقىلىق ئاللاھ تائالانىڭ رازىلىقىغا ئېرىشىپ ئاللاھقا يېقىنلىق ھاسىل قىلىشنى، جەننەتتكە،

ئاللاھنىڭ دىدارىنى كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولۇشنى، خەننەتنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىرىدە خوجىمىز، پەيغەمبىرىمىز مۇھەد سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە يېقىن ئورۇندا تۇرۇش شەرىپىگە نائىل بولۇشنى مەقسەد قىلىدۇ. بۇ مۇرادقا يېتىش ئۈچۈن ئاللاھ تائالانىڭ ئەپۇ كەرىمى بىلەن مەغپىرەت قىلىشىغا ئېرىشىپ، پاك روھلار قاتارىدىن ئورۇن ئېلىش موھىمدۇر. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مەقسەتكە يەتكۈچىلەر، مۇرادىغا يەتكۈچىلەر، كۈپۈرلۇق، مۇشرىكلىقتىن قۇتۇلۇپ ئاللاھنىڭ رەھمىتىگە ئېرىشكۈچىلەر، تەقۋا سۈپىتىگە ئىگە بولغۇچىلارنىڭ «روھىنى پاك قىلغۇچىلار، پاك بولغۇچىلار» ئىكەنلىكىنى بىر قانچە ئورۇندا قەيىت قىلدى. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

[وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا (7) فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا (8) قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكَّاهَا (9)]

روھ بىلەن ۋە ئۇنى چىرايلىق قىلىپ ياراتقان، ئۇنىڭغا ياخشى ـ يامانلىقنى بىلدۈرگەن زات بىلەن قەسەمكى [7ـ8]، روھىنى پاك قىلغان ئادەم چوقۇم مۇرادىغا يېتىدۇ [9]. (سۈرە شەمس)

[قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّى (14)]

(كۇفرىدىن ۋە گۇناھتىن) پاك بولغان ئادەم مەقسىتىگە يەتتى [سۈرە ئەئلا ـ 14].

[إِن تُبْدُواْ خَيْرًا أَوْ تُخْفُوهُ أَوْ تَعْفُواْ عَن سُوَءٍ فَإِنَّ اللّهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيرًا (149)]

ئۆزلىرىنى پاك دەپ قارايدىغانلار (يەنى ئۆزلىرىنى تەقۋادارلىق بىلەن مەدھىيىلەيدىغانلارنى) نى كۆرمىدىڭمۇ؟ ئۇنداق ئەمەس (يەنى ئىش ئۇلارنىڭ دېگىنىدەك ئەمەس)، الله خالىغان بەندىسىنى پاك قىلىدۇ، ئۇلارغا قىلچىلىكمۇ زۇلۇم قىلىنمايدۇ [سۈرە نىسا ـ 49].

يەنە تۆۋەندىكى بىر قانچە ئايەتتە بولسا ئىبادەت قىلىش ئۈچۈن پاكلىنىش، پاك ھالال نەرسىلەردىن ئىستىمال قىلىش مەسىلىسى تەكىتلىنىپ ئاللاھ تائالانىڭ پاكلىقنى ياخشى كۆرىدىغانلىقى، ئاللاھ تائالانىڭ زاتى ۋە سۈپىتى بىلەن پاكلىقى ئوتتۇرغا قويۇلدى. «بۈگۈن سىلەرگە پاك نەرسىلەر ھالال قىلىندى.» [سۈرە مائىدە ـ 5]

[وَكُلُواْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّهُ حَلاَلاً طَيِّبًا وَاتَّقُواْ اللّهَ الَّذِيَ أَنتُم بِهِ مُؤْمِنُونَ (88)]

الله سىلەرگە رىزىق قىلىپ بەرگەن ھالال، پاك نەرسىلەردىن يەڭلار، سىلەر ئىمان ئېيتقان اللهقا تەقۋادارلىق قىلىڭلار [سۈرە مائىدە ـ 88]

ئاللاھ تائالا بەندىلىرىگە تولىمۇ كۆيۈمچان مېھرىبان بولغانلىقى ئۈچۈن ئىنسانلارنىڭ مۇشرىكلىق، گۇناھ مەئسىيەتلەردىن پاكلىنىپ توغرا يولنى تېپىشى ئۈچۈن ئۆزىنىڭ كالامىنى تىلاۋەت قىلىپ بېرىدىغان، بىلمىگەننى بىلدۈرىدىغان بىر پەيغەمبەر ئەۋەتكەنلىكىنى ئالاھىدە تىلغا ئالىدۇ.

[كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولاً مِّنكُمْ يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُواْ تَعْلَمُونَ (151)]

شۇنىڭدەك (يەنى سىلەرگە بەرگەن نېمىتىمنى كامالەتكە يەتكۈزگىنىمدەك) ئۆز ئىچىڭلاردىن سىلەرگە بىزنىڭ ئايەتلىرىمىزنى تىلاۋەت قىلىپ بېرىدىغان، سىلەرنى (مۇشرىكلىك ۋە گۇناھدىن) پاك قىلىدىغان، سىلەرگە كىتابنى (يەنى قۇرئاننى) ۋە ھېكمەتنى

(يەنى دىنىي ئەھكاملارنى) ئۆگىتىدىغان، سىلەرگە بىلمىگەنلىرىڭلارنى بىلدۈرىدىغان بىر پەيغەمبەر ئەۋەتتۇق [سۈرە بەقەر ـ 151].

ئاللاھ تائالانىڭ مۇكاپاتى ئىچكى ۋە تاشقى جەھەتتىن پاك بولغۇچىلار ئۈچۈندۇر. ئىچكى ۋە تاشقى جەھەتتىن پاك بولۇش بولسا ئىنساننىڭ كىيىم كېچەك، تۇرار، جاي، كەسىپ تىجارەت، ئەقىدە ئىتىقاد قاتارلىق ھەممە جەھەتتىن پاكلىنىشىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئاللاھ تائالا پاك بولغانلارنى دوست تۇتىدۇ، پاك بولغانلارنى جەننەت بىلەن مۇكاپاتلايدۇ. ئاللاھ تائالادىن ئىبارەت تەڭداشسىز كاتتا زاتنىڭ دوسلۇقىغا ئېرىشىش بىر بەندە ئۈچۈن ئەڭ ئالى شەرەپ، ئەڭ كاتتا مۇكاپات.

اللّٰہ (ئىچكى ۋە تاشقى جەھەتتىن) پاك بولغۇچىلارنى دوست تۇتىدۇ [سۈرە تەۋبە ـ 108].

اللّٰہ ھەقىقەتەن تەۋبە قىلغۇچىلارنى دوست تۇتىدۇ. (ھارامدىن ۋە نىجاسەتتىن) پاك بولغۇچىلارنى ھەقىقەتەن دوست تۇتىدۇ [سۈرە بەقەر ـ 222]

[الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلآئِكَةُ طَيِّبِينَ يَقُولُونَ سَلامٌ عَلَيْكُمُ ادْخُلُواْ الْجَنَّةَ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ (**32**)]

ئۇلار (مۇشرىكلىك ۋە گۇناھلاردىن) پاك بولغان شارائىتتا پەرىشتىلەر ئۇلارنى قەبزى روھ قىلىدۇ، پەرىشتىلەر ئۇلارغا: «سالام سىلەرگە! قىلغان ئەمەلىڭلارنىڭ خاسىيىتىدىن جەننەتكە كىرىڭلار» دەيدۇ [سۈرە نەھلى ـ 32]

[جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَذَلِكَ جَزَاء مَن تَزَكَّى (**76**)]

ئۇ (دەرىجىلەر) دائىمىي تۇرالغۇ بولغان جەننەتلەر بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئاستىدىن ئۆستەڭلار ئېقىپ تۇرىدۇ، ئۇ يەرلەردە ئۇ مەڭگۈ قالىدۇ، ئەنە شۇ (كۇفرىدىن ۋە گۇناھلاردىن) پاك بولغان ئادەمگە بېرىلىدىغان مۇكاپاتتۇر [سۈرە تاھا ـ 76].

[إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ (**89**)]

پەقەت (اللّٰہنىڭ دەرگاھى) غا پاك قەلب بىلەن كەلگەن ئادەمگىلا پايدا يەتكۈزۈلىدۇ» [سۈرە شۇئەرا ـ 89]. مانا مۇشۇنداق كاتتا مۇكاپاتقا، ھاياتىنى تەقۋالىق ئىچىدە ئۆتكۈزگەن داۋاملىق ئاللاھ تائالا مىنى كۆرۈپ تۇرىدۇ، كۈزىتىپ تۇرىدۇ، دىگەن ئەقىدە بىلەن ئەمەل ئىبادەت قىلىدىغان، داۋاملىق زىكىر تەسبىھ، تەۋبە ئىستىغپار بىلەن قەبرە، ئاخىرەت، ھىساپ قورقۇنچىسى بىلەن ياشىغان ئادەم ئېرىشەلەيدۇ. مانا بۇلار تۆۋەندىكى ئايەتتە زىكىر قىلىنغان پاك ــ خىسلەتلىك كىشىلەر، ئاللاھنى ھەممىدىن پاك دەپ ئىتىقاد قىلىدىغان كىشىلەر يەنى روھىنى پاك قىلىش ئۈچۈن تىرىشىۋاتقان كىشىلەردۇر.

[إِنَّا أَخْلَصْنَاهُم بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى الدَّارِ (**46**)]

ئۇلارنى بىز پاك ـ خىسلەتلىك، ئاخىرەتنى ئەسلەپ تۇرىدىغان سەممىي كىشىلەر قىلدۇق [سۈرە ساد ـ 46].

[دَعْوَاهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلاَمٌ وَآخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ (**10**)]

ئۇلارنىڭ جەننەتتىكى دۇئاسى: «ئى رەببىمىز، بىز سېنى پاك دەپ ئېتىقاد قىلىمىز»

دېيىشتىن ئىبارەت. [سۈرە يۇنۇس ـ 10]

2. ئەمەل ئىبادەتتىكى موھىم ھالقا ـ نىيەت ۋە ئىخلاس

نىيەت بىلەن ئىخلاس ئىبادەتنىڭ نەتىجىلىك بولۇشىدىكى مۇھىم ھالقىدۇر. كىم نىمىنى نىيەت قىلسا شۇنىڭغا ئېرىشىدۇ. ئاللاھ تائالا بەندىلىرىنىڭ مەقسەت مۇددىئالىرىنى بىلىپ تۇرغۇچى، نىيەتكە قاراپ نەتىجە، مۇكاپات ئورۇنلاشتۇرغۇچى بولغانلىقى ئۈچۈن ئىبادەتنىڭ نەتىجىسىدە يۇقىرى نىشاننى كۆزلىگەن كىشى ئۈچۈن، ئالدى بىلەن توغرا خالىس نىيەتنىڭ بولۇشى، قىلماقچى بولغان ئىشىغا چىن ئەقىدە ئىخلاس بىلەن كىرىشىش لازىم بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تۇرلۇك ئەمەللەرنىڭ نىيەتكە باغلىق ئىكەنلىكى، كىمنىڭ نىمىنى نىيەت قىلغان بولسا شۇنىڭغىلا ئېرىشىدىغانلىقى، ھەتتا قىيامەتتىمۇ نىيەتلىرىگە يارىشا تىرىلدۈرۈلىدىغانلىقى توغرىسىدىكى تۆۋەندىكى مەشھۇر ھەدىسى بۇنىڭ دەلىلىدۇر.

7920/4778 ـ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((إنما الأعمال بالنيات، وفي رواية بالنبة، وإنما لكل امرئ ما نوى، فمن كانت هجرته إلى الله ورسوله، فهجرته إلى الله ورسوله، ومن كانت هجرته إلى دنيا يصيبها، أو امرأة يتزوجها، فهجرته إلى ما هاجر إليه))* البخاري (6689)، مسلم (1907).

7920/4778 ـ ئەلقەمە ئىبنى ۋەققاس لەيسىدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنبەردە تۇرۇپ مۇنداق دېگەن: مەن پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ: ئەمەل نىيەتكە باغلىق بولۇپ، كىشى پەقەت نىيەت قىلغىنىغا ئېرىشىدۇ. كىمكى الله ۋە اللەنىڭ رەسۇلىنىڭ رازىلىقىنى كۆزلەپ ھىجرەت قىلىدىكەن، كۆزلىگىنىگە ئېرىشىدۇ. قانداق بىر ئادەمنىڭ ھىجرىتى ئازغىنە دۇنياغا ئېرىشىش ياكى بىر ئايالغا ئۆيلىنىش بولسا، پەقەت شۇنىڭغىلا ئېرىشىدۇ دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم. (تىرمىزى: 2201؛ بۇخارى: 1)

4779/ 7922 ـ ابن عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – رفعه: ((إذا أنزل الله بقوم عذاباً أصاب العذاب من كان فيهم، ثم بعثوا على أعمالهم))* البخاري (7108)، مسلم (2879).

4779/ 7922 ـ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: الله بىر قەۋمگە ئازاب چۈشۈرسە، ئازاب ئۇلارنىڭ ھەممىسىگە تېگىدۇ. كېيىن ئۇلار ئۆز نىيەتلىرى بىلەن تىرىلدۈرۈلىدۇ. (بۇخارى: 7108)

7923/4780 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((إن الله لا ينظر إلى صوركم وأقوالكم، ولكن إنما ينظر إلى أعمالكم وقلوبكم))* ابن ماجه (4143)، مسلم (2564).

7923/4780 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: الله تائالا شەكلىڭلارغا، مال ـ مۈلكىڭلارغا قارىمايدۇ، بەلكى دىللىرىڭلارغا، ئىش ھەرىكىتىڭلارغا قارايدۇ. (ئىبنى ماجە: 4143)

تەسەۋۋۇپ ئەھلى ئۈچۈن ئىخلاس ھەممىدىن موھىم. ئىخلاسى يوق سوپى ھېچ قانداق نەتىجىگە ئېرىشەلمەيدۇ. ئىخلاسسىز ئادەم ھەم سوپى بولالمايدۇ. ئاللاھنىڭ دوستى بولۇشتىن، ئاشىقلىقتىن ئىغىز ئاچالمايدۇ.

1839/1058 – ولمسلم، وأبي داود، الترمذي: ((مَنْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ ثُمَّ أَتَى الْجُمُعَةَ فَاسْتَمَعَ، وَأَنْصَتَ غُفِرَ لَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ وَزِيَادَةُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ، وَمَنْ مَسَّ الْحَصَى فَقَدْ لَغَا))* مسلم (857) 27، أبو داود (1050)، الترمذي (498)

1839/1058 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى تاھارەتنى كامىل ئالغاندىن كېيىن، جۈمە نامىزىغا كېلىپ، خۇتبىنى ئىخلاس بىلەن تىڭشىسا، ئۇنىڭ شۇندىن كېيىنكى ئون كۈنلۈك گۇناھلىرى مەغپىرەت قىلىنىدۇ. كىمكى خۇتبە ئوقۇلۇۋاتقاندا يەردىكى ئۇششاق تاشنى ئوينىسا، بۇ ساۋابتىن قۇرۇق قالىدۇ. (مۇسلىم: 857)

2538/1487 – وعنه رفعه: ((إِذَا صَلَّيْتُمْ عَلَى الْمَيِّتِ فَأَخْلِصُوا لَهُ الدُّعَاءَ))* أبو داود (3199)، ابن ماجة (1497)

2538/1487 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: مېيىتنىڭ نامىزىنى چۈشۈرگەندە، ئۇنىڭغا ئىخلاس بىلەن دۇئا قىلىڭلار! (ئىبنى ماجە: 1497)

9069/5550 ـ وعنه رفعه: «إن الله تعالى يقول: ياعيسى، إني باعث من بعدك أمة إن أصابهم ما يحبون حمدوا وشكروا وأن أصابهم ما يكرهون احتسبوا وصبروا، ولا حلم ولا علم، قال: يارب كيف هذا لهم ولا حلم ولا علم؟ قال أعطيتهم من حلمي وعلمي»*

9069/5550 ـ ئەبۇ دەردا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ئى ئىيسا ! مەن سەندىن كېيىن بىر ئۇممەت ئەۋەتىمەن، ئۇلارغا بىر خۇشاللىق يەتكەن چاغدا، اللەقا ھەمدە ئېيتىپ، شۈكۈر قىلىدۇ. ئۇلارغا بىر مۇسىبەت يەتكەن چاغدا، سەۋر قىلىپ، مۇكاپاتنى اللەتىن تىلەيدۇ. ئۇلارنىڭ بۇنداق قىلىشىغا تۈرتكە بولغان ئامىل ئۇلاردىكى ئەقىل ۋە ئىلىم ئەمەس، بەلكى ئىخلاستۇر " دېدى. ئىيسا ئەلەيھىسسالام: " ئى پەرۋەردىگارىم! ئۇنداقتا بۇ قانداق بولىدۇ؟ " دەپ سورىدى. الله تائالا: " ئۇلارنىڭ ئىخلاسىغا تۈرتكە بولىدىغان ئەقىل ۋە ئىلىمنى مەن بېرىمەن " دېدى. (ئەھمەد26997)

يۇقىرقى ھەدىستە ئەيتىلغاندەك ھەقىقى مۇئمىن يەنى ئىخلاسمەن سوپى ئۆزىگە بىر خۇشاللىق كەلسىمۇ ئاللاھقا شۈكۈر قىلىدۇ، بىر مۇسىبەت كەلسىمۇ سەبىر قىلىدۇ. بۇنىڭ سەۋەبى ئۇنىڭدا يۈكسەك ئىخلاسنىڭ بولغانلىقى يەنى ھەممە ئىشتا ئاللاھقا، ئاللاھنىڭ ۋەدىسىگە چىن ئىشىنىپ ئەقىدە قىلغانلىقىدا.

9594/5884 ــ مصعب بن سعد: «أن سعدًا ظن أن له فضلا على من دونه من أصحاب النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فقال النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «إنما ينصر الله هذه الأمة بضعيفها بدعوتهم وصلاتهم وإخلاصهم»*

9594/5884 ــ مۇسئەب ئىبنى سەئدتىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: (دادام) سەئد ئۆزىنى

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ باشقا كەمبەغەل ساھابىلىرىگە نىسبەتەن ئۈستۈن ئىكەنلىكىنى ھېس قىلغانىدى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا مۇنداق دېدى: اللە بۇ ئۈممەتكە ئاجىزلارنىڭ نامىزى، دۇئالىرى ۋە ئىخلاسلىرى سايىسىدا ياردەم بېرىدۇ. (نەسائى: 3178)

دۇئادىمۇ ئىخلاس بىلەن ئاللاھقا يۈزلىنىش، دۇئا ئىجابەت بولۇشنىڭ، ئاللاھنىڭ ياردىمىگە ئېرىشىشنىڭ مۇھىم ۋاستىسى. شۇڭا دۇئا قىلغاندا چوقۇم ئاللاھ تائالا دۇئالىرىمنى، ئىلتىجالىرىمنى ئاڭلاپ تۇرىدۇ، دېگەن نىيەتتە دۇئا قىلىش، دۇئانى ئىخلاس بىلەن، تىكىلىپ تۇرۇپ، تەكرار قىلىش ئارقىلىق ئاللاھنىڭ رەھمىتىگە زور ئۈمىدۋارلىق بىلەن يۈزلىنىش لازىم.

3. زىكىر تەسبىھ

زىكىرنىڭ مەنىسى

روھنى پاكلاپ ئاللاھ رىزالىقىغا ئېرىشىشنىڭ موھىم بىر يولى داۋاملىق زىكىر تەسبىھ بىلەن بولۇشتۇر. زىكىر ـ لۇغەت ئېتىبارى بىلەن بىر نەرسىنى ئەسكە ئېلىش، ياد ئېتىش ۋە خاتىرلەش دېگەن مەنىلەرنى ئىپادىلىسە، شەرئەت ئىستېمالىدا زىكىر ـ ئاللاھ تائالانى ياد ئېتىش، ئۇنىڭ نېئمەتلىرىنى ئەسكە ئېلىش دېگەنلىكتۇر. زىكىرى بولسا ئەڭ يەڭگىل ئىبادەتلەرنىڭ جۈملىسىدىن بولۇپ، ئۇ كىشىدىن تىرىشچانلىق، ۋاقىت ۋە مال ـ دۇنيا تەلەپ قىلمايدۇ. موسۇلمان ئادەم ھەر قانداق چاغدا، ھەر قانداق ئورۇندا بۇ ئىبادەتنى قىلىشقا قادىر بولالايدۇ. بەلكى ھەيزدار ياكى نىفاستىكى ئاياللارمۇ بۇ ئىبادەتنى ئادا قىلىشتىن چەكلەنمەيدۇ. زىكرى ئېيتىش ئاللاھ ناھايىتى ياخشى كۆرىدىغان، كاتتا ساۋاب ۋە باشقا ھېچقانداق بىر ئەمەلگە بەرمەيدىغان ئەجىر ئاتا قىلىدىغان بىر ئىبادەتتۇر. ئاللاھنى زىكرى قىلىش ھەر قانداق ۋاقىت ۋە ئورۇندا قىلغىلى بولىدىغان ئىبادەت. راۋى ئەيتىدۇ: بىر قېتىم يېنىمغا بىرسى كىلىپ گۇناھىنىڭ كۆپلۈكى ۋە شەرئەت ئەھكاملىرىغا ئەمەل قىلالمىغانلىقىدىن شىكايەت قىلدى. مەن ئۇنىڭغا ئودۇللا: ئاللاھنى زىكرى قىلىپ تورۇڭ دېدىم. ئۇ مېنىڭ جاۋابىمغا ئېرەڭشىمگەندەك قىلىپ كېتىپ قالدى. بۇ بىچارە زىكرىدىن ئىبارەت ـ ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا ئالتۇن ـ كۈمۈش سەرپ قىلغاندىنمۇ، جەڭ مەيدانىدا كاپىرلار بىلەن روبىرو تۇرۇپ كاپىرلارنى ئۆلتۈرۈپ ۋە كاپىرلار تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلۈپ قىلغان جىھادتىنمۇ ئەۋزەلراق سانىلىدىغان بۇ ئىبادەتنىڭ قىممىتىنى دەڭسىيەلمىدى.

زىكرنىڭ شەرتى

زىكرى ئىبادىتىنىڭ بىرلا شەرتى بار، ئۇ بولسىمۇ زىكرىنى كۆپ ئېيتىش. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا (**41**) وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا (**42**)]

« ئى مۆمىنلەر! ئاللاھنى كۆپ ياد قىلىڭلار، ئۇنىڭغا ئەتىگەن ـ ئاخشامدا تەسبىھ ئېيتىڭلار» [ئەھزاب سۈرىسى 41 ـ 42 ـ ئايەتلەر].

[وَاذْكُر رَّبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعاً وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالآصَالِ وَلاَ تَكُن مِّنَ الْغَافِلِينَ (**205**)]

« پەرۋەردىگارىڭنى يىلىنغان ۋە ئۇنىڭدىن ئەيمەنگەن هالدا ئىچىڭدە ياد ئەتكىن، ئەتىگەندە ـ ئاخشامدا ئۇنى پەس ئاۋازدا زىكىر قىلغىن، غاپىللاردىن بولمىغىن» [ئەئراف سۈرىسى 205 ـ ئايەت]. شۇڭلاشقا بىرەر يېرىم قېتىم « ئەستەغفىرۇللاهە» دەپ قويۇپ، مەن بۈگۈن ئاللاهغا زىكرى ئېيتتىم دېگىلى بولمايدۇ. زىكرى مۇئەييەن چېكى ۋە ئاخىرقى نوقتىسى يوق بىر ئىبادەت.

نېمە ئۈچۈن قۇرئاندا هەر قېتىم زىكرى تىلغا ئېلىنغاندا كۆپ قىلىش دېگەن ئىبارە بىرگە كىلىدۇ؟

زىكرى قىلىش (ياد ئېتىش) بولسا ئۇنتۇش، ئۇنتۇپ قېلىشنىڭ قارمۇ- قارشىسىدۇر. زىكرى قىلىندىغان زات ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى، ئەڭ قۇدرەتلىك زات ـ ئاللاهدۇر. ئەڭ قۇدرەتلىك زاتنى بىر قېتىم ئەسلەپ قويۇپ كۆپىنچە چاغدا ئۇنتۇش توغرا ئەمەس. ئەسلەپ تورۇش ئۇنتۇماسلىق، شۈكۈر ئېيتىش ئىنكار قىلماسلىق، ئىتائەت قىلىش ئاسىيلىق قىلماسلىق ئاللاهقا تەقۋالىق قىلىشنىڭ جۇملىسىدىندۇر.

ئاللاه تائالا مۇنداق دەيدۇ:« ئى مۆمىنلەر ! (مۇشرىكلاردىن) بىر جامائەگە (يەنى دۈشمەن قوشۇنغا) ئۇچراشقان چېغىڭلاردا ساباتلىق كۆرسىتىڭلار، مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشىڭلار ئۈچۈن ئاللاهنى كۆپ ياد ئېتىڭلار » (سۈرە ئەنفال 45- ئايەت.)

ئاللاهنى ئەسلىمەي تۇرۇپ مۇۋەپپەقىيەت قازانغىلى بولمايدۇ. ئاللاهنى ئەسلىمەي تۇرۇپ كېچە نامىزى، روزا، كۆزنى هارامدىن تارتىش، هايا، هىجاب ۋە باشقا ئىبادەتلەرنى قانداقمۇ راۋرۇس قىلغىلى بولسۇن؟!

ئاللاه تائالا مۇنداق دەيدۇ:« ئاللاهنى كۆپ زىكرى قىلغۇچى ئەرلەر ۋە ئاللاهنى كۆپ زىكرى قىلغۇچى ئاياللارغا ئاللاه مەغپىرەت ۋە كاتتا ساۋاب تەييارلىدى » [سۈرە ئەهزاب 35- ئايەت.]

« سىلەرگە ــ ئاللاهنى، ئاخىرەت كۈنىنى ئۈمىد قىلىدىغان ۋە ئاللاهنى كۆپ زىكرى قىلغانلارغا- رەسۇلۇللاه ئەلۋەتتە ياخشى ئۈلگىدۇر» [سۈرە ئەهزاب 21- ئايەت]

« ئۇلار ئۆرە تۇرغاندىمۇ، ئولتۇرغاندىمۇ، ياتقاندىمۇ ئاللاهنى ئەسلەپ تۇرىدۇ» [سۈرە ئال ئىمران 191- ئايەت.] مۇۋەپپەقىيەت ۋە بەخت- سائادەتكە ئېرىشكۈچىلەرنىڭ كۆپىنچىسى خىزمەتتە بولسۇن، هەتتا ئورۇش سەپلىرىدە بولسۇن ئاللاهنى كۆپ ئەسلەپ تۇرغۇچىلاردۇر.

مۇسا ئەلەيھىسسالام پەرۋەردىگارىغا دۇئا قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:« پەرۋەردىگارىم ! مېنىڭ قەلبىمنى كەڭ قىلغىن، مېنىڭ ئىشىمنى ئاسانلاشتۇرغىن، تىلىمدىن كېكەچلىكنى كۈتتۈرۈۋەتكىن، ئۇلار مېنىڭ سۆزۈمنى چۈشەنسۇن، ماڭا ئائىلەمدىن قېرىندىشىم هارۇننى ياردەمچى قىلىپ بەرگىن، ئۇنىڭ بىلەن مېنى تېخىمۇ كۈچەيتكىن، مېنىڭ ئىشىمغا ئۇنى شىرىك قىلغىن، بۇنىڭ بىلەن بىز ساڭا كۆپ تەسبىھ ئېيتقايمىز » سۈرە تاها 25-34- ئايەتلەر.

ئاللاه تائالا مۇناپىقلارنى ئەيىبلەپ:« ئۇلار ئاللاهنى پەقەت ئازغىنە ياد ئېتىدۇ » دەيدۇ. [سۈرە نىسا 142- ئايەت.] مەكتۇپگە ماڭغان ئوقۇغۇچى، خىزمەتكە كېتىۋاتقان خادىم، ئىش ئورنىغا ئالدىراش ماڭغان ئادۋۇكات ياكى بازاردىن قايتقان تىجارەتچى قاتارلىق هەممە ئادەم ئۆز يولىنى ئاللاهغا زىكرى ئېيتىش بىلەن بېسىشى، يولدا ئويۇن- تاماشا، ئۇيان- بۇيانغا قاراش، شەيتاننىڭ ۋەسۋەسىلىرىگە ئالدىنىپ غەپلەتتە قېلىش قاتارلىقلاردىن ساقلىنىش كېرەك. هەر

كۆنى كەچتە ئۇخلاشتىن ئىلگىرى بەش. ئۇن مىنۇت ئاللاھغا زىكرى ئېيتىشتىن سىزگە نېمە تۇسالغۇ بولىدۇ؟ بۇ قىيىنمۇ؟

9196/5622 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: «من قعد مقعدًا لم يذكر الله فيه، كانت عليه من الله تِرة، ومن اضطجع مضجعًا لا يذكر الله فيه كانت عليه من الله ترة، وما مشى أحد ممشى لا يذكر الله فيه، إلا كانت عليه من الله ترة»* أبو داود (4856)، الترمذي (3380)، أحمد (2 / 432)

9196/5622 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى ئولتۇرغان جايىدا اللەنى زىكىر قىلمىسا، اللەنىڭ ھۇزۇرىدا پۇشايمانغا قالىدۇ. كىمكى ياتقان جايىدا اللەنى زىكىر قىلمىسا، اللەنىڭ ھۇزۇرىدا پۇشايمانغا قالىدۇ. (ئەبۇ داۋۇت: 4856)

9197/5623 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: « ما من قوم يقومون من مجلس لا يذكرون الله فيه، إلا قاموا عن مثل جيفة حمار، وكان عليهم حسرة»* أحمد (2/ 389) أبو داود (4855)

9197/5623 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: قانداق بىر جامائەت ئولتۇرغان سورۇندىن اللەنى زىكىر قىلماستىن قوپۇپ كەتسە، ئېشەكنىڭ تېپى (ئۆلۈكى) بار جايدا ئولتۇرۇپ قوپقاندەك بولىدۇ. بۇ، ئۇلار ئۈچۈن ھەسرەت ئېلىپ كېلىدۇ. (ئەبۇ داۋۇت: 4855)

9215/5632 ـ معاذ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – : «ما عمل ابن آدم من عمل أنجى له من عذاب الله من ذكر الله»*

9215/5632 ـ ئەبۇ ئابدۇرراھمان مۇئاز ئىبنى جەبەل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: اللەنىڭ ئازابىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن اللەنى زىكىر قىلىشتىنمۇ ياخشىراق ئەمەل يوقتۇر. (مالىك: 490)

9664/5929 ـ أبي – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – كان النبيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إذا ذهب ثلثا الليل قام فقالَ: « يا أيُّها الناسُ، اذكروا الله، اذكروا الله، جاءت الراجفةُ تتبعُها الرادفةُ، جاء الموتُ بما فيه»* الترمذي (2457)

9664/5929 ـ ئۇبەي ئىبنى كەئب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كېچىنىڭ ئۈچتىن ئىككى قىسمى ئۆتكەندە ئورنىدىن تۇرۇپ مۇنداق دەيتتى: ئى ئىنسانلار! اللەنى زىكىر قىلىڭلار، اللەنى زىكىر قىلىڭلار! بىرىنچى سۇر چېلىنىدۇ، ئارقىدىنلا ئىككىنچى سۇر چېلىنىدۇ. ۋەھىمىلىك ئۆلۈم يېقىنلىشىپ كەلمەكتە. (تىرمىزى: 2457)

2242/1306 – أبو سَعِيدٍ وَأَبو هُرَيْرَة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُم – رفعاه: ((إِذَا أَيْقَظَ الرَّجُلُ

أَهْلَهُ مِنَ اللَّيْلِ فَصَلَّيَا رَكْعَتَيْنِ جَمِيعًا كُتِبَا فِي الذَّاكِرِين والذَّاكِرَاتِ))* أبو داود (1309)

2242/1306 ـ ئەبۇ سەئىد ۋە ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمالاردىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئەر كىشى كېچىسى ئايالىنى ئويغىتىپ، ئىككىسى ئىككى رەكئەتتىن ناماز ئوقۇسا، ئۇلار زىكىر قىلىپ تۇرغۇچى ئەر ۋە زىكىر قىلىپ تۇرغۇچى ئاياللارنىڭ قاتارىدا يېزىلىدۇ. (ئەبۇ داۋۇد: 1309)

1308 /2244 – أَبُو هُرَيْرَة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((يَعْقِدُ الشَّيْطَانُ عَلى قَافِيَةِ رَأسِ أَحَدِكُمْ إِذَا هُوَ نَامَ ثَلاثَ عُقَدٍ، يَضْرِبُ على كُلِّ عُقْدةٍ مكانها عَلَيْكَ لَيْلٌ طَوِيْلٌ. فَإِنِ اسْتَيْقَظَ فَذَكَرَ الله انْحَلَّتْ عُقْدَةٌ، فَإِنْ تَوَضَّأَ انْحَلَّتْ عُقْدَةٌ، فَإِنْ صَلَّى انْحَلَّتْ عُقْدَه كلها فَأَصْبَحَ نَشِيطًا طَيِّبَ النَّفْسِ، وَإلاَّ أَصْبَحَ خَبِيثَ النَّفْسِ كَسْلانَ))* البخاري (1142)، مسلم (776)

1308 /2244 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: بىرىڭلار ئۇخلاپ قالغاندا، شەيتان ئۇنىڭ بېشىنىڭ ئارقا تەرىپىگە ئۈچ چىگىك چىگىپ، ھەر بىر چىگىككە: كېچە تېخى ئۇزۇن، قېنىپ ئۇخلىۋالغىن، دەپ پەپىلەپ قويىدۇ. ئەگەر ئۇ ئويغىنىپ، الله تائالانى زىكىر قىلسا، بىر چىگىك يېشىلىپ كېتىدۇ. تاھارەت ئالسا، ئىككىنچى چىگىك يېشىلىپ كېتىدۇ. ناماز ئوقۇسا، ئۈچىنچى چىگىك يېشىلىپ، روھلىنىپ كېتىدۇ. ئەگەر ئۇنداق قىلمىسا، ئېزىلەڭگۈ ۋە روھسىز ھالدا قوپىدۇ. (بۇخارى: 1142)

2307 /3858 ـ نُبَيْشَةَ رفعه: ((إِنَّا كُنَّا نَهَيْنَاكُمْ عَنْ لُحُومِهَا أَنْ تَأْكُلُوهَا فَوْقَ ثَلاثٍ؛ لِكَيْ يَسَعَكُمْ، جَاءَ الله بِالسَّعَةِ فَكُلُوا وَادَّخِرُوا، وَاتَّجِرُوا، أَلا وَإِنَّ هَذِهِ الأَيَّامَ أَيَّامُ أَكْلٍ وَشُرْبٍ وَذِكْرِ الله))* أبو داود (2813)، ابن ماجة (1360)، الدارمي (1958)

2307 /3858 ـ نۇبەيشەدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: قۇربانلىق گۆشتىن ھەممەيلەننىڭ ئېغىز تېگىشى ئۈچۈن سىلەرنى (قۇربانلىق گۆشنى) ئۈچ كۈندىن ئارتۇق ساقلاپ يېيىشتىن توسقان ئىدۇق. الله سۇبھانەھۇ ۋەتەئالا سىلەرگە مولچىلىق ئاتا قىلدى. بۇندىن كېيىن، خالىغىنىڭلارچە يەپ ئىچىڭلار، ئاشقىنىنى ساقلاپ يەڭلار ياكى (پېقىر مىسكىنلەرگە) تارقىتىپ بېرىپ، ساۋابقا ئېرىشىڭلار. شۇنى ئۇنۇتماڭلاركى، بۇ كۈنلەر يەپ ئىچىش ۋە الله تائالانى زىكىر قىلىش كۈنلىرىدۇر. (ئەبۇ داۋۇد 2813)

زىكىرنىڭ تۈرلىرى

زىكىر ـ تىل، دىل، ئىش ـ ھەركەت، مۇئامىلات ۋە ئېتقاد بىلەن ئورۇندىلىدۇ.

1 ـ تىل بىلەن ئورۇندىلىدىغان زىكىر ـ قۇرئان تىلاۋەت قىلىش، دۇئا قىلىش، ئاللاھ تائالاغا ھەمدۇسانا، تەكبىر، تەھلىل ۋە تەسبىھ ئېيتىش، شۇنداقلا ئاللاھ تائالانىڭ ئۇلۇغلىقىنى، كەمچىلىكلەردىن پاك ئىكەنلىكىنى ۋە چەكسىز قۇدرىتىنى تىلنىڭ ۋاستىسى بىلەن ئىپادىلەشتۇر.

[لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَبْتَغُواْ فَضْلاً مِّن رَّبِّكُمْ فَإِذَا أَفَضْتُم مِّنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُواْ اللّهَ عِندَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدَاكُمْ وَإِن كُنتُم مِّن قَبْلِهِ لَمِنَ الضَّآلِّينَ (**198**)]

«ئەرەفاتتىن قايتقان چېغىڭلاردا مەشئەرى ھەرامدا (يەنى مۇزدەلىفەدە) ئاللاھنى ياد ئېتىڭلار، ئاللاھ سىلەرنى ھىدايەت قىلغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنى ياد ئېتىڭلار» [بەقەر سۈرىسى 198 ـ ئايەت].

بۇ ئايەتتىكى«ئاللاھنى ياد ئېتىڭلار» دېگەن بۇيرۇقتىن، تىل بىلەن زىكىر ئېيتىش كۆزدە تۇتۇلىدۇ. چۈنكى ھەج پائالىيەتلىرى ئورۇندىلىدىغان مۇقەددەس جايلارنىڭ ھەممىسى دۇئا ۋە زىكىرلەرنى كۆپ قىلىشقا بۇيرۇلغان جايلاردۇر. بۇجايلاردىكى زىكىرلەر تىل بىلەن ئورۇندالغاندەك دىل بىلەنمۇ ئورۇندىلىدۇ.

2 ـ دىل (يەنى قەلب) بىلەن ئورۇندىلىدىغان زىكىر ـ ئاللاھ تائالانىڭ ئەزىمىتى، كائىناتتىكى گۈزەل سەنئەتلىرى ۋە ئاتا قىلغان نېئمەتلىرى ئۈستىدە پىكىر يۈرگۈزۈش، ئاللاھ تائالانىڭ ئازابىدىن قورقۇش ۋە رەھمىتىدىن، ياردىمىدىن ئۈمىتۋار بولۇشتىن ئىبارەتتۇر.

دىل بىلەن ئورۇندىلىدىغان زىكىر مۇنۇ ئايەتتە ئىپادىلىنىدۇ:

[إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَاخْتِلاَفِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لآيَاتٍ لِّأُوْلِي الألْبَابِ (**190**) الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىَ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذا بَاطِلاً سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ (**191**)

« شۈبھىسىزكى، ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ يارىتىلىشىدا، كېچە بىلەن كۈندۈزنىڭ نۆۋەتلىشىپ تۇرۇشىدا، ئەقىل ئىگىلىرى ئۈچۈن ئەلۋەتتە، روشەن دەلىللەر بار. ئۇلار ئۆرە تۇرغاندىمۇ، ئولتۇرغاندىمۇ، ياتقاندىمۇ ئاللاھنى ئەسلەپ تۇرىدۇ، ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ يارىتىلىشى توغرىسىدا پىكىر يۈرگۈزىدۇ» [ئال ئىمران سۈرىسى 190 ـ 191 ـ ئايەتلەر].

3 ـ ئىش ـ ھەركەت بىلەن ئورۇندىلىدىغان زىكىر ـ ئاللاھ تائالانىڭ بۇيرىغانلىرىنى ئورۇنلاش يۈزىسىدىن ناماز ئوقۇش، ھەج ـ ئۆمرە قىلىش، جىھاد قىلىش، ئاتا ـ ئانىنىڭ، ۋەتەننىڭ، دىنىنىڭ ۋە خەلقىنىڭ خىزمىتىدە بولۇش، ياشانغانلارنىڭ، ئاجىزلارنىڭ كۆچى يەتمىگەن ئىشلىرىنى قىلىپ بېرىش ۋە باشقىلار. ئىش ـ ھەركەت بىلەن قىلىنىدىغان زىكىرنىڭ مىساللىرى قۇرئان ۋە ھەدىسلاردا ناھايىتى كۆپتۇر. قىسقىسى، بەدەن ۋە ئەزالارنىڭ ۋاستىسى بىلەن ئورۇندىلىدىغان ئىبادەتلەرنىڭ ھەممىسى ئىش ـ ھەركەت بىلەن ئورۇندىلىدىغان زىكىر دائىرىسىگە كىرىدۇ.

4. ئىقتىساد بىلەن ئورۇندىلىدىغان زىكىر ـ ئاللاھ تائالانى ۋە ئۇنىڭ ئاتا قىلغان نېئمەتلىرىنى ئەسكە ئالغان ھالدا، ئاللاھ تائالا بۇيرىغان زاكاتنى ئادا قىلىش، يوقسۇللارغا ماددىي ياردەم قىلىش، يېتىملارنىڭ بېشىنى سىلاش ۋە ئۇلارغا خەير ـ ساخاۋەت قىلىش، سەدىقە بېرىش ۋە باشقىلار.

[إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ (**2**) الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلاَةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ (**3**)]

« پەقەت ئاللاھ ياد ئېتىلسە دىللىرىدا قورقۇنچ پەيدا بولىدىغان، ئاللاھنىڭ ئايەتلىرى تىلاۋەت قىلىنسا ئىمانى كۈچىيىدىغان، پەرۋەردىگارىغا تەۋەككۇل قىلىدىغان كىشىلەرلا (كامىل) مۆمىنلەردۇر. ئۇلار (مۇكەممەل رەۋىشتە) ناماز ئوقۇيدۇ، بىز ئۇلارغا رىزىق قىلىپ بەرگەن پۇل ـ مالدىن (خۇدا يولىدا)سەرپ قىلىدۇ » [ئەنفال سۈرىسى2 ـ 3 ـ ئايەتلەر].

يوقىرىقى ئايەتلەردە، كامىل مۆمىن كىشىلەرنىڭ ئاللاھ ياد ئېتىلسە ۋە ئاللاھنىڭ ئايەتلىرى تىلاۋەت قىلىنسا، ئىمانى كۈچىيىپ، ئاللاھ بۇيرىغان نامازنى ۋە دىللىرىدا قورقۇنچ پەيدا بولغانلىقتىن، ئاللاھنىڭ ئاتا قىلغان نېئمەتلىرىنى ئەسكە ئالغان ھالدا، ئاللاھنىڭ بەندىلىرىگە ئىقتىسادىي ياردەملەرنى قىلىشقا ئالدىرايدىغانلىقى ئىپادىلەنگەن.

5 ـ مۇئامىلات بىلەن ئورۇندىلىدىغان زىكىر ـ ئاللاھ تائالانىڭ كۆرسەتمىلىرىنى ئەسكە ئالغان ھالدا، ئىلىم ـ سىتىمدا راستچىل بولۇش، ۋەدىگە ۋاپادار بولۇش، ئامانەتكە ئىشەنچلىك بولۇش، كىشىلەرگە ياخشى سۆز قىلىش ۋە باشقىلار. مۇئامىلات بىلەن ئورۇندىلىدىغان زىكىر تۆۋەندىكى ئايەتتە ئىپادىلىنىدۇ:

[فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِن فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (**10**)]

« ناماز ئوقۇلۇپ بولغاندا (يەنى نامازدىن پارىغ بولغىنىڭلاردىن كېيىن) زېمىنغا تارىلىپ (يەنى ئۆز مەشغۇلاتىڭلار بىلەن بولۇپ)، ئاللاھنىڭ پەزلىدىن تەلەپ قىلىڭلار، مەقسىتىڭلارغا ئېرىشىش ئۈچۈن ئاللاھنى كۆپ ياد ئېتىڭلار» [جۇمۇئە سۈرىسى10 ـ ئايەت]

يوقىرىقى ئايەتتىكى«ئاللاھنىڭ پەزلىدىن تەلەپ قىلىڭلار» دېگەن ئىبارە، ئىلىم ـ سىتىم ۋە باشقىمۇ تىرىكچىلىك مەشغۇلاتلىرىنى كۆرسىتىدۇ. بۇ ئورۇندا تىل ياكى دىل بىلەن زىكىر ئېيتىش كۆزدە تۇتۇلمايدۇ، بەلكى ئىلىم ـ سىتىم، ھۈنەر ـ كەسىپ ۋە باشقىمۇ تىرىكچىلىك ئىشلىرىدىكى ئاللاھنىڭ كۆرسەتمىلىرىگە رىئايە قىلىش كۆزدە تۇتىلىدۇ. يوقىرىقى ئايەتنىڭ روھىغا ئاساسەن دەيمىزكى، سۇدا ـ سېتىق ئىشلىرىدا راستچىل ۋە ئادالەتلىك بولۇش، ھۈنەر ـ كەسىپلەردە ئىخلاسلىق بولۇش، شېرىكەت ياكى ھۆكۈمەت ئىش ئورۇنلىرىدا ۋەزىپىلىرىنى بېرىلىپ، قېتىقىنىپ ئادا قىلىش ۋە باشقىلارنىڭ ھەممىسى مۇسۇلمان كىشىدىن سادىر بولسا زىكىرگە ياتىدۇ.

ھەقىقەتەنمۇ، ئاللاھ تائالانى ياد ئېتىش، ئۇنىڭ ئاتا قىلغان سانسىز نېئمەتلىرىنى ئەسكە ئېلىش ۋە ئۇنىڭغا ئەمەلىي رەۋىشتە شۈكۈر قىلىش ئىبادەتلەرنىڭ ئەڭ كاتتىسى ۋە ئەۋزىلىدۇ.

ئاللاھ تائالانىڭ ياردىمىدىن ئايرىلىپ قېلىش، ئۇنىڭ غەزىپىگە يولۇقۇش، دىنىنىڭ كۆرسەتمىسىدىن چەتنەپ كېتىش، خارلىق ـ زەبۇنلۇققا مەھكۇم بولۇش ۋە باشقىلار تەرىپىدىن بوزەك ئېتىلىش قاتارلىق نۇرغۇنلىغان بەختسىزلىكلەرگە گىرىپتار بولۇشنىڭ ھەممىسى ئاللاھ تائالانى ئۇنتۇپ كەتكەنلىكتىن بولىدۇ. ئىسلام دىنى ئىنسانلار جەمئىيىتىنىڭ ئەڭ مۇكەممەل نىزامىدۇر. مۇسۇلمان كىشى ئاللاھ تائالا بىلەن بولغان ئالاقىسىنى ۋە يېقىنلىقىنى كۈچەيتكەندىلا ئۇنىڭ دىيانىتى تولۇقلانغان بولىدۇ. دىيانىتى تولۇقلانغان ئادەمنىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىك بارلىق ئىشلىرى نەتىجىلىك بولىدۇ.

زىكىر ـكۆپىنچە كىشىلەرنىڭ چۈشەنگىنىدەك، كۆڭۈل بىلەن ئەقىل غاپىل ھالدا تىل

بىلەنلا ئورۇندىلىدىغان ئىبادەت ئەمەس. زىكرىنىڭ ئەڭ ياخشىسى تىل بىلەن قەلب بىرلەشكەن زىكىردۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ھەدىسىدە: « زىكرىنىڭ ئەڭ ئەۋزىلى لائىلاھە ئىللەللاھۇدۇر» دەپ كۆرسەتكەن. بۇ كەلىمە ئىسلام دىنىنىڭ شۇئارى، جەننەتنىڭ ئاچقۇسى ۋە مۇسۇلمانلىقنىڭ بەلگىسىدۇر. بۇ كەلىمىنى تىل بىلەن ئوقۇپ دىل بىلەن ئۇنىڭ مەنىسىنى تەستىق قىلغاندىلا بۇ كەلىمە ئۆز ئىپادىسىنى تاپقاندەك، زىكرمۇ تىل ۋە دىل ھەر ئىككىسىنىڭ ئىشتىراك قىلىشى بىلەنلا ئەڭ ياخشى ئىپادىسىنى تاپىدۇ.

زىكرىنىڭ پەزىلىتى

قۇرئان كەرىم ئاللاھ تائالاغا زىكىر ئېيتىشنىڭ پەزىلىتىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

[وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُم مَّغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا (**35**)]

«ئاللاھنى كۆپ زىكىر قىلغۇچى ئەرلەر ۋە ئاللاھنى كۆپ زىكىر قىلغۇچى ئاياللارغا ئاللاھ مەغپىرەت ۋە كاتتا ساۋاب تەييارلىدى». [ئەھزاب سۈرىسى 35 ـ ئايەت].

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:« مېنى ياد ئېتىڭلار، مەنمۇ سىلەرنى ياد ئېتىمەن» سۈرە بەقەرە 152ـ ئايەت.

ئەگەر سىز «لا ئىلاھە ئىللەللاھ » دېسىڭىز، ئاللاھ سىزنى ئىسمىڭىزنى چاقىرىپ تۇرۇپ ياد ئېتىدۇ. ساھابىلەردىن بىرى:

ـ مەن پەرۋەردىگارىمنىڭ مېنى قانداق چاغدا ئەسكە ئالىدىغانلىقىنى بىلىمەن دېدى. باشقىلار ئۇنىڭدىن :

ـ پەرۋەردىگارىڭ سېنى قانداق چاغدا ئەسكە ئالىدۇ؟ دەپ سورىدى. ئۇ جاۋابەن :

ـ مەن ئۇنى ياد ئەتكەندە، ئاللاھ تائالا :« مېنى ياد ئېتىڭلار، مەنمۇ سىلەرنى ياد ئېتىمەن » دېگەن، دېدى. ئاللاھنىڭ ھوزۇرىغا كىرىش شۇقەدەر ئاسان، ئۇنىڭدا قىلچىلىك جاپاـ مۇشەققەت يوق.

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ :« ئىمان ئېيتقانلار، ئۇلارنىڭ دىللىرى ئاللاھنى ياد ئېتىش بىلەن ئارام تاپىدۇ، بىلىڭلاركى، دىللار ئاللاھنى ياد ئېتىش بىلەن ئارام تاپىدۇ » [سۈرە رەئدە 28ـ ئايەت] ئاللاھنى كۆپ ئەسلەشنىڭ دىللارنى ئارام تاپتۇرۇش، تىنىچلاندۇرۇش ۋە خاتىرجەم قىلىشتەك پايدىلىرى بار بولۇپ، كۆپ زىكرى ئېيتىش دائىم قايغۇ ۋە ئىزتىراپتا ئۆتىدىغان، پىسخىك دوختۇرلاردىن قاچىدىغان بىمارلارغا داۋادۇر. ئادەملەر ئاللاھنى ئەسلىمەسلىك ۋە ئاللاھدىن يۈز ئۆرۈش سەۋەبىدىن غەم ـ قايغۇغا گىرىپتار بولىدۇ. بۇ مەنىدە ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ: «كىمكى مىنىڭ زىكرىمدىن يۈز ئۆرۈيدىكەن، ئۇنىڭ ھاياتى تار (يەنى خاتىرجەمسىز) بولىدۇ، قىيامەت كۈنى ئۇنى بىز كور قوپۇرىمىز» [سۈرە تاھا 124ـ ئايەت.]

ئاللاھنى ئەسلەشتە بارچە مۇشكۈللەرگە ئىلاج ۋە بارچە قىيىنچىلىقلارغا چىقىش يولى بار. ئاللاھنى ئەسلەشتىن غەپلەتتە قالغاندا، ئىنسان تۈگىمەس ـ پۈتمەس غەمگە مۇپتىلا بولىدۇ. ئۇنى شەيتان چاڭگىلغا ئېلىۋالىدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: « كىمكى مېھرىبان ئاللاھنى ياد ئېتىشتىن (يەنى قۇرئاندىن) يۈز ئۆرۈيدىكەن بىز ئۇنىڭغا شەيتاننى مۇسەللەت قىلىپ قويىمىز (شەيتان ئۇنى ۋەسۋەسە قىلىدۇ)، شەيتان ئۇنىڭغا ھەمىشە ھەمراھ بولىدۇ » [سۈرە زۇخرۇف 36ـ ئايەت.]

ئاللاھ تائالا مۆمىنلەرنى مال- دۇنيانىڭ ئۇلارنى ئاللاھنى ياد ئېتىشتىن غەپلەتتە قويۇشىدىن ئاگاھلاندۇرۇپ مۇنداق دەيدۇ: « ئى مۆمىنلەر! ماللىرىڭلار ۋە بالىلىرىڭلار سىلەرنى ئاللاھنىڭ زىكرىدىن (يەنى ئاللاھنىڭ تائەت ـ ئىبادىتىدىن) غەپلەتتە قالدۇرمىسۇن، كىمكى شۇنداق قىلىدىكەن، ئۇلار زىيان تارتقۇچىلاردۇر » [سۈرە مۇناپىقۇن 9- ئايەت.] قانداق ئادەمنى بالىلىرى، مال- دۇنياسى ئاللاھنى ياد ئېتىشتىن توسۇپ قويسا، ئۇنداق كىشى ئۇچۇق زىيان تارتىدۇ.

ئادەمنى ھەيران قالدۇرىدىغان بىر ئىش- ئاللاھنىڭ پۈتۈن چوڭ ئىبادەتلەرنىڭ خاتىمىسىنى زىكرى بىلەن باغلاپ قويۇشىدۇر. سىز قانداقلىكى بىر چوڭ ئىبادەتنى ئادا قىلماڭ، ئۇنىڭغا زىكرى ئەگىشىپ كېلىدۇ. ناماز- زىكرىدۇر. نامازدىن كېيىن يەنە زىكرى بار، ئۇ بولسىمۇ ـ دۇئا. روزىمۇ ھەم شۇنداق. ئاللاھ تائالا بىر نەچچە ئورۇندا روزا تۇتقاندا دۇئا قىلىشقا بۇيرۇيدۇ. دۇئا دېگەن زىكرىدۇر. ھەجمۇ ، ناماز، روزىغا ئوخشاش. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: « سىلەر ھەجگە ئائىت ئىبادەتلەرنى ئادا قىلغاندىن كېيىن، ئاللاھنى بولسا ئاتا- بوۋاڭلارنى (پەخرلىنىپ) ياد ئەتكەندەك ياكى ئۇنىڭدىنمۇ زىيادە ياد ئېتىڭلار » [سۈرە بەقەرە 200- ئايەت.]

ئاللاھ ناماز ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: « نامازدىن پارىغ بولغىنىڭلاردا ئۆرە تۇرغان، ئولتۇرغان ۋە ياتقان ھالەتلىرىڭلاردا ئاللاھنى ياد ئېتىڭلار » [سۈرە نىسا 103- ئايەت]

جۈمە نامىزىنىڭ شەرىپى، ئورنىنىڭ يوقىرىلىقى ۋە پەزىلىتىنىڭ كاتتىلىقى زىكرى بىلەن خاسلاشتۇرۇلدى. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: « ناماز ئوقۇلۇپ بولغاندا (يەنى جۈمە نامىزىدىن پارىغ بولغىنىڭلاردىن كېيىن) زېمىنغا تارىلىپ (يەنى ئۆز مەشغۇلاتىڭلار بىلەن بولۇپ) ئاللاھنىڭ پەزلىدىن تەلەپ قىلىڭلار، مەقسىتىڭلارغا ئېرىشىش ئۈچۈن ئاللاھنى كۆپ ياد ئېتىڭلار » [سۈرە جۈمئە 10- ئايەت.]

ئاللاھ تائالا ئەڭ كاتتا ئىبادەت نامازنىڭ نىشانىنى زىكرى قىلدى. ئاللاھ تائالا مۇسا ئەلەيھىسسالامغا مۇنداق ئەمر قىلىدۇ :« مېنى زىكرى قىلىش ئۈچۈن ناماز ئوقۇغىن» [سۈرە تاھا 14- ئايەت.]

ناماز، باشتىن- ئاخىرغىچە زىكرى بىلەن تولغان. قىرائەت قىلىش- زىكرى، روكۇ قىلىش ـ زىكرى، سەجدە قىلىش ـ زىكرى، تەشەھھۇد- زىكرى ۋەھەكەزالار....

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىزگە ھەقىقى ھاياتنىڭ قەلبنىڭ ھايات بولىشدا ئىكەنلىكى، قەلبنىڭ ھايات بولۇشنىڭ پەقەت ئاللاھنى زىكرى قىلىپ تورۇش بىلەنلا ھاسىل بولىدىغانلىقىنى ناھايىتى ئوچۇق بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: « ئاللاھنى ياد ئېتىپ تۇردىغان ئادەم بىلەن ئاللاھنى ياد ئېتىپ تۇرمايدىغان ئادەمنىڭ مىسالى خۇددى تىرىك ئادەم بىلەن ئۆلۈك ئادەمنىڭ مىسالىغا ئوخشايدۇ » (بۇخارى 6407- نومۇر.)

ئاللاھنى ياد ئېتىشتىن غاپىل بولۇپ، ئۆلۈكلەر بىلەن بىر قاتاردا بولۇشقا رازى بولامسىز؟ مەن ھاياتىدا كېسەلدىن ساق بولالمىغان، بالىلىرى قاقشىتىدىغان، قوشنىلارغا يامان مۇئامىلىدە بولىدىغان ھەر قانداق كىشىدىن سورىغۇم كېلىدۇ: سىز ئاللاھنى ياد ئېتىشكە ھېرىس بولغانمۇ؟ قەلبىڭىزنى، ئۆيىڭىزنى ياراتقۇچىمىز ئاللاھنى زىكرى قىلىش بىلەن نۇرلاندۇرغانمۇ؟

بىر ئادەم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا كېلىپ: شىكايەت قىلىشقا باشلىدى: ـ ئى رەسۇلۇللاھ! ئىسلامدىكى ھۆكۈملەر ماڭا نىسبەتەن ناھايىتى كۆپ بولۇپ كەتتى، بۇ ھۆكۈملەر ئىچىدە ئىبادەتكە، ئەخلاققا ۋە مۇئامىلىگە ئالاقىدار ھۆكۈملەر بار. شۇڭلاشقا ماڭا مەن چىڭ تۇرۇپ قىلىدىغان بىر ئىشنى كۆرسىتىپ قويساڭ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ئادەمگە مۇنداق دەپ جاۋاب قايتۇردى.:« تىلىڭ ھەمىشە ئاللاھنى زىكرى قىلىش بىلەن ھۆل تۇرسۇن» (تىرمىزى 3375؛ ئىبنى ماجەھ 3793؛ ئىمام ئەھمەد 4ـ توم 190ـ نومۇر.)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا يەنە بىر ئادەم كېلىپ، ئۇنىڭدىن : ـئىسلامدىكى قايسى ئەمەل ئەڭ ئەۋزەل ؟ دەپ سورىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا : ـ تىلىڭ ئاللاھنى زىكرى قىلىش بىلەن ھۆل ھالەتتە ۋاپات بولۇشۇڭ دەپ جاۋاب بەردى. (تىبرانى 20ـ توم 107؛ ئىبنى ھەببان 818ـ نومۇر)

ئەڭ ئەۋزەل ئىشـ سىزنىڭ ئاللاھ بىلەن ئۇنى ياد ئەتكەن ھالەتتە مۇلاقات بولۇشىڭىزدۇر!!!

ئەبۇ دەردا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلىرىغا: «سىلەرگە پەرۋەردىگارىڭلار دەرگاھىدا ئەڭ ياخشى سانىلىدىغان، مەرتىبەڭلەرنى ئەڭ يوقىرى كۆتىرىدىغان، ئاللاھ يولىدا ئالتۇن ـ كۈمۈش سەرپ قىلغاندىنمۇ، دۈشمىنىڭلار بىلەن نەق مەيدان ئېلىشىپ جىھاد قىلغاندىنمۇ ياخشى سانىلىدىغان ئەمەلنى ئېيتىپ بېرەيمۇ؟» دېۋىدى، ساھابىلار ئۇ قايسى ئى رەسۇلۇللاھ؟ دەپ سوراشتى، بۇ ۋاقىتتا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارغا: « ئاللاھ تائالانى كۆپ ياد قىلىش » دەپ جاۋاب بەردى. [تىرمىزى رىۋايىتى].

9194/5621 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: «إن لله ملائكة يطوفون في الطرق يلتمسون أهل الذكر، فإذا وجدوا قومًا يذكرون الله تعالى، تنادوا هلموا إلى حاجتكم، فيحفونهم بأجنحتهم إلى السماء الدنيا، فيسألهم ربهم وهو أعلم بهم: ما يقول عبادي؟ قالوا: يقولون: يسبحونك ويكبرونك ويحمدونك ويمجدونك، فيقول: هل رأوني؟ فيقولون: لا والله ما رأوك، فيقول: كيف لو رأوني؟ فيقولون: لو رأوك كانوا أشد لك عبادةً، وأشد لك تحميدًا، وأكثر لك تسبيحًا، فيقول: فما يسألون؟ فيقولون: يسألونك الجنة، فيقول: وهل رأوها؟ فيقولون: لا والله يا رب ما رأوها، فيقول: كيف لو رأوها ؟ فيقولون: لو رأوها كانوا عليها أشد حرصاً وأشد لها طلباً، وأعظم فيها رغبةً، قال: فمم يتعوذون ؟ فيقولون: يتعوذون من النار، فيقول: هل رأوها ؟ فيقولون: لا والله ما رأوها، فيقول: فكيف لو رأوها ؟ فيقولون: لو رأوها كانوا أشد منها فرارًا وأشد لها مخافةً، فيقول: أشهدكم أني قد غفرت لهم، قال: يقول ملك من الملائكة: فيهم فلان ليس منهم إنما جاء لحاجة، قال: هم الجلساء لا يشقى جليسهم »* البخاري (6408)، مسلم (2689).

9194/5621 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: اللەنىڭ يەر يۈزىدە كوچىلارنى ئايلىنىپ يۈرۈپ، زىكىر ئەھلىنى ئىزدەيدىغان پەرىشتىلىرى بار بولۇپ، ئۇلار اللەنى زىكىر قىلغۇاتقان بىر

جامائەتنى تاپقان چېغىدا: ”كېلىڭلار، مانا تاپتۇق “ دەپ بىر ـ بىرىگە نىدا قىلىدۇ ۋە دەرھال يىغىلىپ، قاناتلىرى بىلەن ئۇلارنىڭ ئەتراپىنى دۇنيا ئاسمىنىغا قەدەر ئورىۋالىدۇ. ئۇلارنى ھەممىدىن ئەڭ ياخشى بىلىپ تۇرغان پەرۋەردىگارى پەرىشتىلەردىن: ”بەندىلىرىم نېمە دەۋاتىدۇ؟ “ دەپ سورايدۇ. ئۇلار: ”بەندىلىرىڭ ساڭا تەسبىھ ئېيتىۋاتىدۇ، تەكبىر، ھەمدۇ سانا ئېيتىپ سېنى ئۇلۇغلاۋاتىدۇ “ دەيدۇ. اللە: ”ئۇلار مېنى كۆرۈپتىمۇ؟ “ دەپ سورايدۇ. پەرىشتىلەر: ”ياق، سېنى كۆرمەپتۇ “ دەيدۇ. اللە: ”ئەگەر ئۇلار مېنى كۆرگەن بولسا، ئۇلارنىڭ ھالى قانداق بولار ئىدى؟ “ دەيدۇ. پەرىشتىلەر: ”ئەگەر ئۇلار سېنى كۆرگەن بولسا، ئىبادەتنى تېخىمۇ كۆپ قىلغان بولاتتى. سېنى ئۇلۇغلاشنى، ساڭا ھەمدۇ سانا ئېيتىشنى ۋە تەسبىھ ئېيتىشنى يەنىمۇ كۆپ قىلغان بولاتتى “ دەيدۇ. اللە: ”ئۇلار مەندىن نېمە تىلەيدىكەن؟ “ دەيدۇ. پەرىشتىلەر: ”سەندىن جەننەتنى تىلەيدىكەن “ دەيدۇ. اللە: ”ئۇلار جەننەتنى كۆرۈپتىمۇ؟ “ دەيدۇ. پەرىشتىلەر: ”ياق. ئى رەببىمىز! سېنىڭ نامىڭ بىلەن قەسەمكى، ئۇلار جەننەتنى كۆرمەپتۇ “ دەيدۇ. اللە: ”ئەگەر ئۇلار جەننەتنى كۆرگەن بولسا، ئۇلارنىڭ ھالى قانداق بولار ئىدى؟ “ دەيدۇ. پەرىشتىلەر: ”ئەگەر ئۇلار جەننەتنى كۆرگەن بولسا، ئۇلارنىڭ جەننەتكە بولغان تەشنالىقى، رىغبىتى تېخىمۇ كۈچلۈك بولغان بولاتتى “ دەيدۇ. اللە: ”ئۇلار نېمىدىن پاناھ تىلەيدىكەن؟ “ دەيدۇ. پەرىشتىلەر: ”دوزاختىن پاناھ تىلەيدىكەن “ دەيدۇ. اللە: ”ئۇلار دوزاخنى كۆرۈپتىمۇ؟ “ دەيدۇ. پەرىشتىلەر: ياق. ئى رەببىمىز! سېنىڭ نامىڭ بىلەن قەسەمكى، ئۇلار دوزاخنى كۆرمەپتۇ “ دەيدۇ. اللە: ”ئەگەر ئۇلار دوزاخنى كۆرگەن بولسا، ھالى قانداق بولار ئىدى؟ “ دەيدۇ. پەرىشتىلەر: ”ئەگەر ئۇلار دوزاخنى كۆرگەن بولسا، ئۇنىڭدىن تېخىمۇ قورققان ۋە تېخىمۇ يىراققا قاچقان بولاتتى “ دەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن، اللە: ”مەن سىلەرنى گۇۋاھ قىلىمەنكى، ئۇلارنىڭ گۇناھلىرىنى ئەپۇ قىلدىم “ دەيدۇ. پەرىشتىلەردىن بىرى: ”ئۇلارنىڭ ئىچىدە پالانى كىشى زىكىر ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى پەقەت ئۆزىنىڭ ئىشى ئۈچۈن كەلگەن ئىدى “ دەيدۇ. اللە: ”مۇنداق بىر جامائەت بىلەن سۆھبەتداش بولغان كىشى قۇرۇق قول قايتمايدۇ “ دەيدۇ. تىرمىزى يۇقىرىقى ھەدىسنىڭ ئوخشىشىنى ئەبۇ ھۇرەيرە ياكى ئەبۇ سەئىدتىن رىۋايەت قىلغان. (بۇخارى: 6408)

9201/5626 ـ أبو موسى – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: «مثل البيت الذي يذكر الله فيه، والبيت الذي لا يذكر الله فيه مثل الحي والميت»* البخاري (6407)، مسلم (779).

9201/5626 ـ ئەبۇ مۇسا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: اللە زىكىر قىلىنىدىغان ئۆي بىلەن اللە زىكىر قىلىنمايدىغان ئۆيىنىڭ پەرقى تىرىك بىلەن ئۆلۈكنىڭ پەرقىگە ئوخشايدۇ. (مۇسلىم: 779)

9202/5627 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – : «كان النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يسير في طريق مكة، فمر على جبل يقال له: جمدان، فقال: «سيروا هذا جمدان سبق المفردون» قالوا:

وما المفردون يا رسول الله ؟ قال: «الذاكرون الله كثيرًا»* مسلم (2676).

9202/5627 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەككىگە (قاراپ) كېتىۋېتىپ، جۇمدان دېگەن تاغدىن ئۆتۈۋاتقاندا: يۈرۈڭلار! بۇ يەر جۇمداندۇر. مۇفەررىدلەر ئۇرغۇن ساۋاب ئېلىپ كەتتى، دېدى. ساھابىلەر: ئى رەسۇلۇللاھ! مۇفەررىدلەر كىم؟ دەپ سورىغانىدى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: (ئۇلار) اللەنى كۆپ زىكىر قىلغان ئەر ۋە ئاياللار، دېدى. (مۇسلىم: 2676)

9206/5629 ـ أنس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: «إذا مررتم برياض الجنة فارتعوا، قالوا: وما رياض الجنة ؟ قال: حلق الذكر»* الترمذي (3510)

9206/5629 ـ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: جەننەت باغچىلىرىدىن ئۆتكەن چېغىڭلاردا ئۇنىڭدىن بەھرىمەن بولۇۋېلىڭلار! دېدى. ساھابىلەر: جەننەت باغچىلىرى نېمىدۇر؟ دەپ سورىغانىدى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: زىكىر سورۇنى، دەپ جاۋاب بەردى. (تىرمىزى: (3510

9209/5630 ـ أبو الدرداء – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: «ليبعثن الله أقوامًا يوم القيامة في وجوههم النور على منابر اللؤلؤ يغبطهم الناس، ليسوا بأنبياء ولا شهداء، قال: فجثى أعرابي على ركبتيه فقال: يا رسول الله جلّهم لنا نعرفهم، قال: هم المتحابون في الله في قبائل شتى وبلاد شتى، يجتمعون على ذكر الله يذكرونه»* الطبراني في الكبير (3433/290/3)

9209/5630 ـ ئەبۇ دەردا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: اللە تائالا قىيامەت كۈنى مەرۋايىتتىن ياسالغان مۇنبەرلەردە ئولتۇرىدىغان، يۈزلىرىدىن نۇر يېغىپ تۇرىدىغان بىر مۇنچە كىشىلەرنى تىرىلدۈرىدۇ، ئىنسانلارنىڭ ھەممىسى ئۇلارغا ھەۋەس بىلەن قارايدۇ. ئۇلار پەيغەمبەرمۇ ئەمەس، شېھىدمۇ ئەمەس، دېدى. بۇنى ئاڭلىغان بىر سەھرالىق تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ: ئى رەسۇلۇللاھ! ئۇلارنىڭ كىملىكىنى ئېيتىپ بەرگىن، تونۇۋالايلى! دېگەنىدى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئۇلار ھەر خىل قەبىلىلەردىن، ھەر قايسى شەھەرلەردىن كەلگەن بولۇپ، اللە ئۈچۈن بىر ـ بىرىنى دوست تۇتقان، اللەنىڭ زىكرى ئۈچۈن بىر يەرگە يىغىلغان ۋە ئۇنى زىكىر قىلغان كىشىلەردۇر، دېدى. (ئەلكەبىر)

9215/5632 ـ معاذ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – : «ما عمل ابن آدم من عمل أنجى له من عذاب الله من ذكر الله»*

9215/5632 ـ ئەبۇ ئابدۇرراھمان مۇئاز ئىبنى جەبەل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: اللەنىڭ ئازابىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن اللەنى زىكىر قىلىشتىنمۇ ياخشىراق ئەمەل يوقتۇر. (مالىك: 490)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن:« بىر جامائە ئاللاھنى ياد ئېتىش ئۈچۈن بىر يەرگە

يىغىلىشسا، پەرىشتىلەر ئۇلارنى ئورايدۇ، ئۇلارغا رەھمەت ياغىدۇ، خاتىرجەملىك چۈشىدۇ، ئاللاھ ئۇلارنى ھوزۇرىدىكى پەرىشتىلەرنىڭ ئىچىدە تىلغا ئالىدۇ» (مۇسلىم، 6795؛ تىرمىزى 3378؛ ئىمام ئەھمەد 3- توم 92- نومۇر.)

ئاللاھ ھەدىس قۇددىسىيدە مۇنداق دەيدۇ:« بەندەم مېنى قانداق ئويلىسا، مەن ئۇنىڭ يېنىدا ئۇ ئويلىغان ھالەتتە بولىمەن. ئۇ مېنى ياد ئەتسە، ئۇنىڭ بىلەن بىرگە بولىمەن، يۈرىكىدە ياد ئەتسە، مەنمۇ ئۇنى يۈرىكىمدە ياد ئېتىمەن. ئەگەر ئۇ مېنى جامائەت ئىچىدە ياد ئەتسە، مەنمۇ ئۇنى تېخىمۇ ياخشى بولغان جامائەت ئىچىدە ياد ئېتىمەن» (بۇخارى 6405؛ مۇسلىم 6773؛ ئىمام ئەھمەد 2- توم 251- نومۇر.)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلەرنىڭ يېنىغا چىقتى. ئۇلار ئولتۇرۇۋاتقان ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلاردىن :

- نېمىگە ئولتۇردۇڭلار؟ دەپ سورىدى. ئۇلار:

- ئى رەسۇلۇللاھ! ئاللاھنى زىكرى قىلىپ ئولتۇرۇۋاتىمىز دەپ جاۋاب بەردى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلاردىن ياندۇرۇپ سورىدى:

- سىلەر پەقەت ئاللاھنى زىكرى قىلىش ئۈچۈنلا ئولتۇردىڭلارمۇ؟. ئۇلار ئېيتتى:

- ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، بىز پەقەت ئاللاھنى زىكرى قىلىش ئۈچۈنلا ئولتۇردۇق. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارغا مۇنداق دېدى:

- مەن سىلەرگە تۆھمەت قىلماقچى ئەمەس، لېكىن ماڭا ئاللاھنىڭ سىلەر بىلەن پەرىشتىلەرگە پەخىرلىنىۋاتقانلىقى يەتكۈزۈلدى.(مۇسلىم 6197؛ تىرمىزى 3379- نومۇر.)

ئاللاھنى ياد ئەتكۈچى موسۇلمانلار، ھەر ۋاقىت زىكرى ئېيتىپ تورۇش كېرەك. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دېگەن: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاللاھنى ھەر قانداق چاغدا ياد ئېتىپ تۇراتتى. پەيغەمبەرنى ياخشى كۆرگۈچى، ئۇنىڭ بىلەن جەننەتتە بىرگە بولۇشنى ئارزۇ قىلغۇچى كىشى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ئۆرنەك ئېلىپ، ھەر ۋاقىت ئاللاھنى ئەسلەپ تۇرۇشى كېرەك. ھەممەيلەنگە ئايانكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھاجەتخانىدىن چىققاندا « غفرانك (ئى ئاللاھ ! گۇناھلىرىمنى مەغفىرەت قىل) » دەيتتى. (ئەبۇ داۋۇد 30؛ تىرمىزى 7؛ ئىبنى ماججە 300؛ئىمام ئەھمەد 6- توم 155- نومۇر.)

شۇنداق ئادەملەر باركى، ئۇلار بىر نەچچە يىلدىن بۇيان، بەلكى دۇنياغا كەلگەندىن بۇيان بىر ئورۇندا ئولتۇرۇپ ئاللاھنى يۈز قېتىم ياد ئېتىپ باقمىغان، يۈز قېتىم سۇبھانەللاھ دەپ تەسبىھمۇ ئېيتىپ باقمىغان. ئۇلار شۇنداق بولۇشىغا قارىماي تۇرمۇشنىڭ قاتتىقلىقىدىن، بالىلىرىنىڭ قاخشىتىشلىرىدىن، دائىم ئىچى سىقىلىپلا يۈرۈشلىرىدىن شىكايەت قىلىشىدۇ. قىيامەت كۈنى موسۇلمانلار ئاللاھنى ياد ئەتمەي ئۆتكۈزىۋاتقان ۋاقىتلىرىغا نادامەت چېكىدۇ. بۇ ھەقتە مۇئاز رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: قىيامەت كۈنى جەننەتكە كىرگەنلەرنىڭ پۇشايمان قىلىدىغان بىردىن- بىر نەرسىسى ئاللاھنى ياد ئەتمەي ئۆتكۈزىۋەتكەن دەقىقىلەردۇر.

رىۋايەت قىلىنىشىچە، بىر كۈنى ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بازارغا چىقىپ: ئى سودىگەرلەر جامائەسى! مەسجىدكە كېلىڭلار، ئۇ يەردە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مىراسى تەقسىملىنىۋاتىدۇ دېگەن. سودىگەرلەر ھاپىلا- شاپىلا مەسجىدكە كىلىپ، ئۇنداق ئىشنىڭ

يوقلۇقنى ھىس قىلغان ۋە : مەسجىدكە كەلدۇق، ھېچ ئىشنى كۆرمىدۇق دېيىشكەن. بۇ چاغدا ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇلاردىن: نېمىنى كۆردۈڭلار؟ دەپ سورىغان. ئۇلار: بىز مەسجىدتە بىر بۆلۈك كىشىلەرنىڭ ئاللاھنى ياد ئېتىپ زىكرى ئېيتىۋاتقانلىقىنى كۆردۇق دەپ جاۋاب بەرگەن. ئەبۇ ھۇرەيرە ئۇلارغا : ئەنە شۇ پەيغەمبىرىمىزنىڭ مىراسى دەپ جاۋاب بەرگەن.

رىۋايەتلەردە كېلىشىچە، بىر كۈنى سۇلايمان ئەلەيھىسسالام ۋەزىر- ۋۇزۇرالىرى ۋە ئەسكەرلىرى بىلەن ئېتىزدا تېرىقچىلىق قىلىۋاتقان ئاددىي بىر دېھقاننىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ قاپتۇ. ھېلىقى دېھقان سۇلايمان ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇ ھالىتىنى كۆرۈپ: داۋۇد ئائىلىسىدىكىلەر كاتتا شاھلاردىن بولۇپ كېتىپتۇغۇ دېگەن. سۇلايمان ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا قاراپ مۇنداق دېگەن: ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، مۆمىننىڭ سەھىپىسىگە خاتىرلەنگەن بىر تەسبىھ سۇلايمان ۋە ئۇنىڭ ئائىلىسىدىكىلەرگە ئاتا قىلىنغان شاھلىقتىن ياخشىدۇر، چۈنكى سۇلايمانغا ئاتا قىلىنغان نەرسىلەر يوقايدۇ، تەسبىھ قالىدۇ. ھەقىقەتەنمۇ مۇسۇلمان كىشىنىڭ ئەڭ ياخشى ھالىتى ئۇنىڭ ئاللاھ تائالانى ياد قىلىش بىلەن مەشغۇل بولىۋاتقان چاغلىرىدىكى ھالىتىدۇر. ئاللاھ تائالا بىلەن مەنىۋىي مۇلاقاتتا بولغان ۋە ئۇنىڭغا مۇناجات قىلغان ۋاقىتتىكى ھۇزۇر –ھالاۋەتنىڭ لەززىتىنى پەقەت تېتىغانلارلا بىلىدۇ.

زىكرىنىڭ ئەدەپلىرى

زىكرىنىڭ ئەڭ ئاساسلىق ئەدەبلىرى - ھەرقانداق بىر ئىبادەت ئۈچۈن زۆرۈر بولغان، ھەتتا ئۇنىڭ قوبۇل بولىشى ئۈچۈن شەرت قىلىنغان نىيەت، ئىخلاس، مۇھەببەت، كەمتەرلىك ۋە باشقىلاردۇر. زىكرىنىڭ باشقىمۇ ئەدەبلىرى بولۇپ، ئۇلار تۆۋەندىكىچە:

1 - زىكرىنى ئاۋاز چىقارماستىن ئىچىدە ئېيتىش. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر كۈنى سەپەر ئۈستىدە ئاۋازلىرىنى كۆتىرىپ زىكىر ئېيتىۋاتقان كىشىلەرگە خىتاب قىلىپ، « ئەي ئىنسانلار! ئۆزۈڭلارنى تۇتۇۋېلىڭلار، ئەلۋەتتە سىلەر قۇلىقى ئېغىر ياكى سىلەردىن يىراقتىكى بىرىنى چاقىرىۋاتمايسىلەر. سىلەر مۇناجات قىلىۋاتقان زات - سىلەرگە ئەڭ يېقىن ۋە ھەممىنى ئاڭلاپ تۇرغۇچى زاتتۇر. ئۇ سىلەرگە سىلەر ئۇستىگە مىنىپ كېتىۋاتقان ئۇلاقلىرىڭلاردىنمۇ بەك يېقىندۇر» دېگەنىدى. [بۇخارىي رىۋايىتى].

تۆۋەندىكى ھەدىستىمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش مەزمۇن بايان قىلىنغان.

5862/ 9558 ـ أبو موسى – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – : كنا مع النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ في سفر فجعل الناس يجهرون بالتكبير فقال «أيها الناس أربعوا على أنفسكم إنكم لا تدعون أصم ولا غائبًا إنكم تدعون سميعًا قريبًا وهو معكم، قال: وأنا خلفه وأنا أول: لا حول ولا قوة إلا بالله فقال: يا عبد الله بن قيس ألا أدلك على كنز من كنوز الجنة؟ فقلت: بلى يا رسول الله قال قل لا حول ولا قوة إلا بالله»* البخاري (6384)، مسلم (2704)، أبو داود (1526)، الترمذي (3374) .

5862/ 9558 ـ ئەبۇ مۇسا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن بىللە سەپەرگە چىقتۇق. بىر تۆپىلىككە چىققاندا، تەكبىر ئېيتتۇق. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئى ئىنسانلار! جېنىڭلارغا ئىچىڭلار ئاغرىسۇن. سىلەر

گاس ياكى گاچىنى ئەمەس، بەلكى سىلەرنى ھەر دائىم ئاڭلاپ، كۆرۈپ تۇرىدىغان زاتقا دۇئا قىلىۋاتىسىلەر، دېدى. ئاندىن مېنىڭ يېنىمغا كەلدى. مەن ئىچىمدە: ”اللەنىڭ ياردىمىسىز ھېچقانداق كۈچ قۇۋۋەت يوقتۇر “ دەۋاتاتتىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئى ئابدۇللاھ ئىبنى قەيس! ”اللەنىڭ ياردىمىسىز ھېچقانداق كۈچ قۇۋۋەت يوقتۇر “ دېگىن! چۈنكى ئۇ جەننەتنىڭ خەزىنىلىرىدىن بىرىدۇر، دېدى. يەنە بىر رىۋايەتتە: ئى ئابدۇللاھ ئىبنى قەيس ! ساڭا جەننەت خەزىنىلىرىدىن بىر كەلىمە ئۆگىتەيمۇ؟ ئۇ بولسا: ”كۈچ قۇۋۋەت پەقەت اللەقىلا خاستۇر “ دېگەن كەلىمە دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنغان. (بۇخارى: 6384)

5863/ 9559 ـ وفي رواية: «الذي تدعونه أقرب إلى أحدكم من عنق راحلة أحدكم»* البخاري (6610)، مسلم (2704)، أبو داود (1526)، الترمذي (3374) .

5863/ 9559 ـ ئەبۇ مۇسا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: بىز پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن بىللە بىر غازاتقا چىقتۇق، دەپ يۇقىرىدىكى ھەدىسنى بايان قىلغان. بۇ ھەدىستە يەنە: (دۇئا قىلغان) رەببىڭلار سىلەرگە مىنگەن تۆگەڭلارنىڭ بويىندىنمۇ يېقىندۇر دېيىلگەن، ئەمما ئۇنىڭدا: كۈچ قۇۋۋەت پەقەت اللەقىلا خاستۇر دېگەن سۆز رىۋايەت قىلىنمىغان. (مۇسلىم: 2704)

2 ـ ئاللاھ تائالانى زىكىر قىلغاندا ئوقۇلغان تەسبىھ، تەھلىل ۋە تەكبىرلەرنى ئىمكان قەدەر ساناپ ئوقۇش. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ھەدىسىدە مۇنداق دەپ كۆرسەتكەن:

9532/5850 ـ يسيرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – : وكانت من المهاجرات الأول، قالت: قال لنا النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «عليكن بالتسبيح والتهليل والتقديس والتكبير واعقدن بالأنامل، فإنهن مسؤلات مستنطقات، ولا تغفلن فتنسين الرحمة»* أحمد (6 / 370)، أبو داود (1501)، الترمذي (3583)

9532/5850 ـ دەسلەپكى مۇھاجىر ئاياللاردىن يۇسەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھا رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارغا مۇنداق دېگەن: ئى ئاياللار! اللە تائالاغا تەسبىھ، تەھلىل (لا ئىلاھە ئىللاللاھ) ۋە تەقدىس (ئۇلۇغلاش) ئېيتىشىڭلار لازىم. بۇلارنى بارمىقىڭلاردا ساناپ ئېيتىڭلار، چۈنكى بارماقلاردىن سورىلىدۇ ۋە ئۇلار سۆزلىتىلىدۇ. شۇڭا ھەرگىز غەپلەتتە قالماڭلار! بولمىسا، رەھمەتنى ئۇنتۇپ قالىسىلەر. (تىرمىزى: 3583)

3 ـ زىكىرنى پاك ھالەتتە ئەيتىش ياكى داۋاملىق ئۆزىنى پاك تۇتۇش.

7713/4644 ـ المهاجر بن قنفذ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – : أنه أتى النبيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وهو يبول، فسلم عليه، فلم يرد عليه حتى توضأ، ثم اعتذر إليه، وقال: ((إني كرهت أن أذكر الله إلا على طهر))* أبو داود (17). النسائي 37/1، ابن ماجة (350)، الدارمي (2641)

7713/4644 ـ مۇھاجىر ئىبنى قۇنفۇز رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا بارسام، ئۇ كىچىك تەرەت قىلىۋاتقانىكەن، سالام بەرگەنىدىم، تاھارەت ئېلىپ بولغاندىن كېيىن سالىمىمنى قايتۇردى. ئاندىن ئۆزرە

ئېيتسپ: مەن تاھارەتسىز ھالدا اللەنى زىكىر قىلىشنى ياقتۇرمىدىم دېدى. (ئەبۇ داۋۇت: 17)

زىكىرنى تەرك ئېتىشنىڭ گۇناھى

ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە: [فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُواْ لِي وَلاَ تَكْفُرُونِ (**152**)]

« مېنى تائەت ـ ئىبادەتلەر ۋە زىكىر ـ تەسبىھلەر بىلەن ياد ئېتىڭلار، (مېنى ياد ئەتسەڭلار) مەنمۇ سىلەرنى (ئەمەلىڭلارغا ساۋاب بېرىش ۋە گۇناھىڭلارنى مەغپىرەت قىلىش بىلەن) ياد ئېتىمەن. ماڭا شۈكۈر قىلىڭلار، ناشۈكۈرلۈك قىلماڭلار» [بەقەر سۈرىسى 152 ـ ئايەت] دەپ كۆرسەتكەن.

ئاللاھ تائالانى ياد ئېتىشتىن خالى بولۇش ئۇنىڭغا ۋە ئۇ ئاتا قىلغان نېئمەتلەرگە ناشۈكۈرلۈك قىلغانلىق بولىدۇ. ناشۈكۈرلۈك ئەڭ ئېغىر گۇناھ بولۇپ، ئۇ قۇرئاننىڭ تەبىرى بىلەن نېئمەتكە كۇپۇرلۇق قىلىش دېيىلىدۇ. تەبىئىيكى، ئاللاھ تائالانىڭ نەزەرىدە ئەڭ ئېغىر سانالغان گۇناھلارلا كۇپرىلىق دەپ سۈپەتلىنىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ھەدىسىدە: « ئاللاھ تائالانى ياد ئېتىپ تۇرىدىغان ئادەم تىرىككە، ئۇنى ياد قىلمايدىغان ئادەم ئۆلۈككە ئوخشاشتۇر» دەپ كۆرسەتكەن[بۇخارىي رىۋايىتى]. دېمەك ئاللاھ تائالانى ياد ئەتمىگەن ۋە ئۇنىڭ نېئمەتلىرىگە شۈكۈر قىلىشنى ئۇنتۇپ كەتكەنلەر ئاللاھ تائالانىڭ نەزەرىدە ئۆلۈكلەردۇر.

9204/5628 ـ وعنه رفعه: «يقول الله تعالى: أنا عند ظن عبدي بي وأنا معه إذا ذكرني، فإن ذكرني في نفسه ذكرته في نفسي، وإن ذكرني في ملإٍ ذكرته في ملإٍ خير منهم، وإن تقرب إلي شبرًا تقربت إليه ذراعًا، وإن تقرب إلي ذراعًا تقربت إليه باعًا، وإن أتاني يمشي أتيته هرولة»* البخاري (7405)، مسلم (2675)، الترمذي (2388).

9204/5628 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: {بەندەم مېنى قانداق ئويلىسا، مەن ئۇنىڭ ئۈچۈن شۇنداق بولىمەن. ئۇ مېنى ئەسلىگەندە، مەن ئۇنىڭ بىلەن بىرگە بولىمەن. ئەگەر ئۇ مېنى ئىچىدە ئەسلىسە، مەنمۇ ئۇنى ئىچىمدە ئەسلەيمەن. ئەگەر مېنى بىر جامائەت ئىچىدە ئەسلىسە، مەنمۇ ئۇنى ئۇنىڭدىن ياخشىراق بىر جامائەت ئىچىدە ئەسلەيمەن. ئۇ ماڭا بىر غېرىچ يېقىنلاشسا، مەن ئۇنىڭغا بىر گەز يېقىنلىشىمەن. ئەگەر ئۇ ماڭا بىر گەز يېقىنلاشسا، مەن ئۇنىڭغا بىر غۇلاچ يېقىنلىشىمەن. ئۇ ماڭا مېڭىپ كەلسە، مەن ئۇنىڭغا يۈگۈرۈپ بارىمەن. } (بۇخارى: 7405)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تەلىم بەرگەن زىكىر تەسبىھلەر

1. قۇرئان تىلاۋەت قىلىش.

6705/4029 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – : رفعه: ((ما اجتمع قومٌ في بيتٍ من بيوت الله يتلون كتاب الله ويتدارسونه بينهم، إلا نزلت عليهم السكينةُ وغشيتهم الرحمةُ، وحفتهم الملائكة، وذكرهم الله فيمن عنده))* أبو داود (1455)، مسلم (2699).

6705/4029 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: قانداق بىر قەۋم اللەنىڭ ئۆيلىرىدىن بىرىدە

يىغلىسپ ئولتۇرۇپ، اللەنىڭ كىتابىنى تىلاۋەت قىلىپ، ئۆزئارا ئۆگىنىشىپ ئولتۇرىدىغانلا بولسا، ئۇلارغا خاتىرجەملىك چۈشىدۇ، رەھمەت ياغىدۇ، ئۇلارنىڭ ئەتراپىنى پەرىشتىلەر چۆرىدەپ تۇرىدۇ، اللە ئۇلارنى ھۇزۇرىدىكىلەرنىڭ ئالدىدا تىلغا ئالىدۇ. (مۇسلىم: 2699)

6715/4034 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – : رفعه: ((يجيءُ القرآن يوم القيامة فيقولُ: يا ربِّ حَلِّه فيلبس تاج الكرامةِ، ثم يقول: يا ربِّ زده، فيلبسه حلة الكرامة، ثم يقولُ: يا ربِّ ارض عنه فيرضى عنه، فيقال: اقرأ وارق ويزداد بكل آيةٍ حسنةً))* الترمذي (2915)، الدارمي (3311)

6715/4034 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: قىيامەت كۈنى، قۇرئان كېلىپ: ئى رەببىم ! ئۇنى (قۇرئان ئوقۇغۇچىنى) زىننەتلىگىن! دەيدۇ. ئۇنىڭغا كارامەت تاجى كىيدۈرىلىدۇ. ئاندىن يەنە: ئى رەببىم! ئۇنىڭغا تېخىمۇ زىيادە ئىلتىپات قىلغىن، دەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن، ئۇنىڭغا كارامەت تونى كىيدۈرىلىدۇ، ئاندىن يەنە: ئى رەببىم! ئۇنىڭدىن رازى بولغىن! دەيدۇ. اللە ئۇنىڭدىن رازى بولۇپ كېتىدۇ ھەمدە ئۇنىڭغا: ئوقۇپ ئۆرلەۋەرگىن! دېيىلىپ، ھەر بىر ئايەتكە بىر دەرىجە قوشۇپ بېرىلىدۇ. (تىرمىزى: 2915)

6717/4035 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا – : رفعته: ((الماهرُ بالقرآنِ مع السفرةِ الكرام البررةِ، والذي يقرأُ القرآن، ويتتعتعُ فيه وهو عليه شاقٌ له أجران))* البخاري (4937)، مسلم (798).

6717/4035 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: قۇرئان ئوقۇشقا ماھىر (يەنى يادقا ۋە مۇڭلۇق ئوقۇيالايدىغان) كىشى ھۆرمەتلىك، ياخشى پۈتۈكچى پەرىشتىلەر بىلەن بىللە بولىدۇ. قۇرئاننى دۇدۇقلاپ قىينىلىپ ئوقۇيدىغان كىشىگە بولسا، قوش ئەجىر بېرىلىدۇ. (مۇسلىم: 798)

2. ئىستىغپار ئېيتىش.

9551/5860 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: «كلمتان خفيفتان على اللسان ثقيلتان في الميزان حبيبتان إلى الرحمن، سبحان الله وبحمده، سبحاه الله العظيم»* البخاري (6682)، مسلم (2694)، الترمذي (3467).

9551/5860 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: تىلغا (ئېيتىلىشى) يەڭگىل، تارازىغا ئېغىر، اللەقا ئەڭ سۆيۈملۈك بولغان ئىككى كەلىمە بار. ئۇلار: "اللە پاكتۇر، بارلىق ھەمدۇ سانا ئۇنىڭغا خاستۇر، اللە پاكتۇر ۋە بۈيۈكتۇر " دېگەن كەلىمىلەردۇر. (بۇخارى: 6682)

9225/5638 ـ وفي رواية: « إن الله يمهل حتى إذا ذهب ثلث الليل الأول نزل إلى السماء الدنيا فيقول: هل من مستغفر ؟ هل من تائب ؟ هل من سائل ؟ هل من داع ؟ حتى

ينفجر الفجر»* البخاري (7494)، مسلم (758)، أبو داود (4733)، الترمذي (3498).

9225/5638 ـ يەنە بىر رىۋايەتتە مۇنداق دېيىلگەن: اللە تائالا كېچىنىڭ ئۈچتىن بىرى ئۆتكەندە، دۇنيا ئاسمىنىغا چۈشۈپ، تاكى تاڭ ئاتقىچە: "ئىستىغفار ئېيتقۇچى بارمۇ؟ تەۋبە قىلغۇچى بارمۇ؟ هاجىتىنى تىلىگۈچى بارمۇ؟ دۇئا قىلغۇچى بارمۇ؟ " دەپ نىدا قىلىدۇ. (مۇسلىم: 758)

9535/5851 ــ أغر مزينة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: «إنه ليغان على قلبي حت أستغفر في اليوم مائة مرة»* مسلم (2702)، أبو داود (1515)، أحمد (4 / 211).

9535/5851 ــ ئەغەر مۇزەنىي رەزىيەللاهۇ ئەنهۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاهۇ ئەلەيهى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: شەك شۈبهىسىزكى، بەزىدە قەلبىمنى غەپلەت قاپلايدۇ. ئەلۋەتتە، مەن اللەقا كۈندە يۈز قېتىم ئىستىغفار ئېيتىمەن. (مۇسلىم: 2702)

9537/5853 ــ شداد بن أوس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: «سيد الاستغفار أن يقول العبد: اللهم أنت ربي لا إله إلا أنت خلقتني وأنا عبدك وأنا على عهدك ووعدك ما استطعت، أعوذ بك من شر ما صنعت أبوء لك بنعمتك علي، وأبوء بذنبي فاغفر لي ذنوبي، فإنه لا يغفر الذنوب إلا أنت، من قالها من النهار موقنا بها، فمات من يومه قبل أن يمسي فهو من أهل الجنة، ومن قالها من الليل، وهو موقن بها، فمات قبل أن يصبح فهو من أهل الجنة»*

9537/5853 ــ شەدداد ئىبنى ئەۋس رەزىيەللاهۇ ئەنهۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاهۇ ئەلەيهى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: تۆۋەندىكى دۇئا دۇئالارنىڭ ئەڭ بۈيۈكىدۇر: "ئى اللە! سەن مېنىڭ رەببىمسەن، سەندىن باشقا ئىلاھ يوقتۇر. سەن مېنى ياراتتىڭ، مەن سېنىڭ قۇلۇڭمەن. كۈچۈمنىڭ يېتىشىچە سېنىڭ ئەهدى پەرمانىڭدىمەن. قىلغان گۇناهلىرىمنىڭ يامانلىقىدىن ساڭا سېغىنىپ پاناھ تىلەيمەن، ماڭا ئاتا قىلغان نېئمەتلىرىڭنى ئېتىراپ قىلىمەن، گۇناهىمنىمۇ ئېتىراپ قىلىمەن، مېنىڭ گۇناهلىرىمنى مەغپىرەت قىلغىن، سەندىن باشقا هېچكىم گۇناهلارنى كەچۈرەلمەيدۇ" . كىمكى چىن كۆڭلىدىن هەقىقىي ئىشىنىپ، بۇ دۇئانى كۈندۈزى ئوقۇسا ۋە (شۇ كۈنى) كەچ كىرىشتىن بۇرۇن ئۆلسە، ئۇ جەننەت ئەهلىدىن بولىدۇ. كىمكى چىن كۆڭلىدىن هەقىقىي ئىشىنىپ، بۇ دۇئانى كەچقۇرۇن ئوقۇسا ۋە (شۇ كېچە) تاڭ ئېتىشتىن بۇرۇن ئۆلسە، ئۇ جەننەت ئەهلىدىن بولىدۇ. (بۇخارى: 6306)

3. تەسبىھ، هەمدى، تەكبىر ئېيتىش

9519/5841 ــ سفينة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: «بخ بخ لخمس ما أثقلهن في الميزان، سبحان الله والحمد لله ولا إله إلا الله والله أكبر، وفرط صالح يفرط الرجل»* الأوسط (5152)

9519/5841 ــ سەفىنە رەزىيەللاهۇ ئەنهۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاهۇ ئەلەيهى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: تارازىدا ئېغىر كېلىدىغان مۇنۇ بەش نەرسىگە هەيرانمەن: "اللە پاكتۇر" ، "هەمدۇ سانا اللەقا خاستۇر" ، "اللەتىن باشقا ئىلاھ يوق " ، "اللە بۈيۈكتۇر " دېگەن كەلىمىلەر ۋە ئازارغا ئۇچرىغان ياخشى ئادەمنىڭ سەۋر تاقىتى. (ئەلئەۋسەت)

9306 /5696 ـ كعب بن عجرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: « معقبات لا يخيب قائلهن أو فاعلهنّ دبر كل صلاة ثلاث وثلاثون تسبيحة وثلاث وثلاثون تحميدة وأربع وثلاثون تكبيرة»* مسلم (596)، الترمذي (3412)، النسائي (3/ 75).

9306 /5696 ـ كەئب ئىبنى ئۇجرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ھەر پەرز نامازدىن كېيىن 33 قېتىم "سۇبھانەللاھ" ، 33 قېتىم "ئەلھەمدۇلىللاھ" ، 34 قېتىم "ئاللاھۇ ئەكبەر " دېگەن كىشى جەننەتتىن مەھرۇم قالمايدۇ. (مۇسلىم: 596)

9309/5699 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: أن فقراء المهاجرين أتوا النبيّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فقالوا: قد ذهب أهل الدثور بالدرجات العلا والنعيم المقيم، فقال: «وما ذاك » قالوا: يُصلون كما نصلي ويصومون كما نصوم ويتصدقون ولا نتصدق ويعتقون ولا نعتق، فقال صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أفلا أعلِّمكم شيئًا تدركون به من سبقكم وتسبقون به من بعدكم ولا يكون أحدٌ أفضل منكم إلا من صنع مثل ما صنعتم» قالوا: بلى يا رسول الله، قال: «تسبحون وتكبرون وتحمدون دبر كل صلاة ثلاثًا وثلاثين» قال أبو صالح فرجع فقراء المهاجرين إليه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فقالوا: سمع إخواننا أهلُ الأموال بما فعلنا ففعلوا مثله، فقال: « ذلك فضل الله يؤتيه من يشاء»، قال سُميّ: فحدثت بعض أهلي بهذا الحديث فقال: وهمت إنما قال لك تسبِّح ثلاثًا وثلاثين وتحمد الله ثلاثًا وتكبِّر الله أربعًا وثلاثين، فرجعت إلى أبي صالح فقلت له ذلك، فأخذ بيدي وقال: الله أكبر وسبحان الله والحمد لله، الله أكبر وسبحان الله والحمد لله حتى تبلغ من جميعهن ثلاثًا وثلاثين* البخاري (843)، مسلم (595)، أبو داود (1504).

9309/5699 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مۇھاجىرلارنىڭ پېقىرلىرى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كېلىپ: ئى رەسۇلۇللاھ! بايلار يۇقىرى دەرىجە ۋە مەڭگۈلۈك نېئمەتلەرگە (جەننەتكە) ئېرىشىپ كەتتى، دېيىشكەندى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: قانداق قىلىپ (ئېرىشىپ كەتتى)؟ دەپ سورىدى. ئۇلار: بايلار بىز ئوقۇغان نامازنى ئوقۇيدۇ، بىز تۇتقان روزىنى تۇتىدۇ. لېكىن ئۇلار سەدىقە بېرىدۇ، بىز بېرەلمەيمىز. ئۇلار قۇللارنى ئازاد قىلىدۇ، بىز ئازاد قىلالمايمىز، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: مەن سىلەرگە كەينىڭلاردىكىلەردىن تېخىمۇ ئىلگىرىلەپ، ئالدىڭلاردىكىلەرگە يېتىشىۋالىدىغان، سىلەر قىلغاننى قىلغان كىشىلەردىن باشقا ھېچكىم سىلەردىن ئارتۇق بولالمايدىغان بىر ئەمەلنى ئۆگىتىپ قويايمۇ؟ دېۋىدى، ئۇلار: ۋاي! شۇنداق قىلغىن، ئى رەسۇلۇللاھ! دېيىشتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ھەر نامازدىن كېيىن بىراقلا 33 قېتىم سۇبھانەللاھ، ئەلھەمدۇلىللاھ، ئاللاھۇ ئەكبەر دەڭلار! دېدى. كېيىن مۇھاجىرلارنىڭ پېقىرلىرى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىغا يەنە كېلىپ: بىزنىڭ پۇلدار قېرىنداشلىرىمىز بىز قىلغاننى ئاڭلاپ، ئۇلارمۇ قىلغىلى تۇردى، دەپ شىكايەت قىلىشۋېدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: بۇ، ئاللاھنىڭ پەزلى ۋە مەرھەمىتى

بولۇپ، الله ئۇنى خالىغان كىشىلەرگە بېرىدۇ، دېدى. (مۇسلىم595)

9312/5701 ـ وفي أخرى: « من سبَّح دبر كل صلاة ثلاثًا وثلاثين وكبَّر ثلاثًا وثلاثين، وحمد ثلاثًا وثلاثين، وختم المائة بلا إله إلا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد وهو على كلِّ شيء قدير، غُفرت ذنوبه ولو كانت مثل زبد البحر»* مسلم (597)، أبو داود (1504)، مالك (1/ 184).

9312/5701 ـ يەنە بىر رىۋايەتتە: ھەر نامازدىن كېيىن 33 قېتىم "سۇبھانەللاھ" ، 33 قېتىم "ئەلھەمدۇلىللاھ" ، 33 قېتىم "ئاللاھۇ ئەكبەر " دېسە، ئاندىن بۇ 99 نى

لا إله إلّا اللّهُ وحْدهُ لا شريك لهُ لهُ الْمُلْكُ ولهُ اْلحمْدُ وهُو على كلّ شيْءٍ قديرٌ*

(يېگانە اللەتىن باشقا ھېچ بىر ئىلاھ يوقتۇر، پادىشاھلىق اللەقا مەنسۇپتۇر، جىمى ھەمدۇ سانا اللەقا خاستۇر، الله ھەر نەرسىگە قادىردۇر) " دېگەن كەلىمە بىلەن 100 قىلسا، دېڭىزنىڭ كۆپۈكىدەك كۆپ گۇناھى بولسىمۇ، ھەممىسى مەغپىرەت قىلىنىدۇ دېيىلگەن. (مۇسلىم: 597)

4. كەلىمە تەۋھىدنى ئوقۇش

5855/ 9540 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: «من قال لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد وهو على كل شيء قدير في يوم مائة مرة كانت له عدل عشر رقاب، وكتبت له مائة حسنة ومحيت عنه مائة سيئة وكانت له حرزًا من الشيطان يومه ذلك حتى يمسي، ولم يأت أحد بأفضل مما جاء به إلا رجل عمل أكثر منه، ومن قال: سبحان الله وبحمده في يوم مائة مرة حطت خطاياه وإن كانت مثل زبد البحر»* البخاري (3293)، مسلم (2691)، الترمذي (3468)، مالك (1/ 184).

5855/ 9540 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنغان ھەدىستە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: كىمكى كۈندە يۈز قېتىم: "يالغۇز اللەتىن باشقا ئىلاھ يوق، ئۇنىڭ شېرىكى يوق، پادىشاھلىق ئۇنىڭغا خاستۇر، بارلىق ھەمدۇ سانا ئۇنىڭغا خاستۇر، ئۇ ھەممە نەرسىگە قادىردۇر " دېسە، ئون قۇل ئازاد قىلغان ۋە يۈز ياخشىلىق قىلغانىنىڭ ساۋابى بېرىلىدۇ، يۈز گۇناھى ئۆچۈرۈلىدۇ، (شۇ كۈنى) كەچ كىرگىچە شەيتانىنىڭ يامانلىقىدىن ساقلىنىدۇ. ئۇ كەلىمىنى ئۇنىڭدىنمۇ كۆپ زىكرى قىلغانلاردىن باشقا ھېچكىم (شۇ كۈن ئىچىدە) ئۇنىڭچىلىك ساۋابلىق ئىش قىلالمىغان بولىدۇ. كىمكى: "الله پاكتۇر، بارلىق ھەمدۇ سانا ئۇنىڭغا خاستۇر " دېگەن سۆزنى يۈز قېتىم ئېيتسا، دېڭىز كۆپۈكىدەك كۆپ گۇناھى بولسىمۇ كەچۈرۈلىدۇ. (مۇسلىم: 2691)

9541/5856 ـ أبو أيوب – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: «من قال لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد، وهو على كل شيء قدير، كان كمن أعتق أربعة أنفس من ولد إسماعيل »* البخاري (6404)، مسلم (2693)، الترمذي (3553).

9541/5856 ـ ئەبۇ ئەييۇب ئەنسارى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى،

پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى ئون قېتىم: ”ياللاھ، سەندىن باشقا ئىلاھ يوق، ئۇنىڭ شېرىكى يوق، پادىشاھلىق ئۇنىڭغا خاستۇر، بارلىق ھەمدۇ سانا ئۇنىڭغا خاستۇر ۋە ئۇ ھەممە نەرسىگە قادىردۇر “ دېسە، ئىسمائىل ئەۋلادىدىن ئون قۇلنى ئازاد قىلغاننىڭ ساۋابىنى ئالىدۇ. (مۇسلىم: 2693)

5858/ 9549 ــ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: «من دخل السوق فقال: لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد يحيي ويميت وهو حي لا يموت بيده الخير وهو على كل شيء قدير، كتب الله له ألف ألف حسنة، ومحا عنه ألف ألف سيئة ورفع له ألف ألف درجة»* الترمذي (3428)، ابن ماجه(2235)، أحمد (1 / 47)، الدارمي (2692)

5858/ 9549 ــ ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى بازارغا كىرگەندە: ”ياللاھ، سەندىن باشقا ئىلاھ يوق، ئۇنىڭ شېرىكى يوقتۇر، پادىشاھلىق ئۇنىڭغا خاستۇر. بارلىق ھەمدۇ سانا ئۇنىڭغا خاستۇر، ئۇ ئۆلتۈرىدۇ ۋە تىرىلدۈرىدۇ. ئۇ ھەمىشە تىرىكتۇر، ھېچقاچان ئۆلمەيدۇ. ھەممە ياخشىلىق ئۇنىڭ ئىلكىدىدۇر ۋە ئۇ ھەممە نەرسىگە قادىردۇر “ دېسە، الله ئۇنىڭغا بىر مىليون ساۋاب يېزىپ، بىر مىليون گۇناھىنى ئۆچۈرۈپ تاشلايدۇ ۋە مەرتىۋىسىنى بىر مىليون دەرىجە يۇقىرى كۆتۈرىدۇ. (تىرمىزى: 3428)

5. كىلىمە تەمجىدنى ئوقۇش

9524/5845 ــ أنس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – : أن النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مر على شجرة يابسة الورق فضربها بعصاه فتناثر الورق فقال: «إن الحمد لله وسبحان الله، ولا إله إلا الله، والله أكبر تساقط ذنوب العبد كما يتساقط ورق هذه الشجرة»* الترمذي (3533)

9524/5845 ــ ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يوپۇرمىقى قۇرۇپ كەتكەن بىر تۈپ دەرەخنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، ھاسىسى بىلەن ئۇرغان ئىدى، غازاڭلار يەرگە تۆكۈلۈپ چۈشتى. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېدى: ”ھەمدۇ سانا اللەقا خاستۇر، الله پاكتۇر، اللەتىن باشقا ئىلاھ يوقتۇر، الله بۈيۈكتۇر “ دېگەن كەلىمىلەر بەندىنىڭ گۇناھلىرىنى خۇددى مۇشۇ دەرەخنىڭ غازاڭلىرى تۆكۈلگەندەك تۆكۈۋېتىدۇ. (تىرمىزى: 3533)

5846/ 9525 ــ ابن مسعود – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: «لقيت ليلة أسري بي إبراهيم، فقال لي يا محمد: اقرا أمتك مني السلام، وأخبرهم أن الجنة طيبة التربة عذبة الماء، وأنها قيعان، وأن غراسها سبحان الله، والحمد لله، ولا إله إلا الله، والله أكبر»* الترمذي (3462)

5846/ 9525 ــ ئىبنى مەسئۇد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: مىراجغا چىققىنىمدا، ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام بىلەن ئۇچراشتىم. ئۇ ماڭا مۇنداق دېدى: ئۇممىتىڭگە مەندىن سالام دېگىن ! ئۇلارغا جەننەتنىڭ بەكمۇ چىرايلىق ئىكەنلىكىنى، تۇپرىقىنىڭ مۇشكى ئەنبەر، سۈيىنىڭ بەكمۇ تاتلىق،

يېرىنىڭ تۈپتۈز، تىكىلگەن دەرەخلىرىنىڭ: ”الله پاكتۇر، ھەمدۇ سانا اللهقا خاستۇر، اللهتىن باشقا ئىلاھ يوقتۇر ۋە الله بۈيۈكتۇر “ دېگەن سۆزدىن ئىبارەت ئىكەنلىكىنى بىلدۈرگىن! دېدى. (تىرمىزى: 3462)

6. دۇئانى كۆپ قىلىش

9217/5634 ـ النعمان بن بشير – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: « الدعاء هو العبادة، ثم قرأ {وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ}﴿غافر: 60﴾* الترمذي (3372)، ابن ماجه(3828)

9217/5634 ـ نۇئمان ئىبنى بەشىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: دۇئا ئىبادەتتۇر دېگەندىن كېيىن: {پەرۋەردىگارىڭلار ئېيتىدۇ: ماڭا دۇئا قىلىڭلار، مەن دۇئايىڭلارنى قوبۇل قىلىمەن (تىلىگىنىڭلارنى بېرىمەن)، شۈبھىسىزكى، مېنىڭ ئىبادىتىمدىن چوڭچىلىق قىلىپ باش تارتىدىغانلار خار ھالدا جەھەننەمگە كىرىدۇ} (سۈرە غافىر، 60 ـ ئايەت)دېگەن ئايەتنى ئوقۇغان. (تىرمىزى: 3372)

9218/5635 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: «ليس شيء أكرم على الله من الدعاء»* الترمذي (3370)، ابن ماجه(3829)

9218/5635 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: الله تائالانىڭ نەزىرىدە دۇئادىنمۇ ئۇلۇغراق ئىبادەت يوق. (تىرمىزى: 3370)

9221/5636 ـ جابر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: « ما من عبد يدعو بدعاء إلا أتاه الله ما سأل، أو كف عنه من السوء مثله ما لم يدع بإثم أو قطيعة رحم»* الترمذي (3381)

9221/5636 ـ جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇ پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغان: ھەرقانداق بىر ئىنسان ھاجىتىنى تىلەپ دۇئا قىلغاندا، گۇناھ بولىدىغان ياكى ئۇرۇغ تۇغقانلىرىدىن مۇناسىۋەتنى ئۈزۈشكە ئېلىپ بارىدىغان ئىشنى تىلىمىگەنلا بولسا، الله تائالا ئۇنىڭ تىلىگەن نەرسىسىنى بېرىدۇ. (تىرمىزى: 3381)

7. تەھلىلنى كۆپ ئوقۇش

9546/5857 ــ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: «ما قال عبد لا إله إلا الله مخلصًا من قلبه إلا فتحت له أبواب السماء حتى تفضي إلى العرش ما اجتنب الكبائر»* الترمذي (3590)

9546/5857 ــ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئىنسان چوڭ گۇناھلاردىن ساقلىنىپ، چىن قەلبىدىن: ”اللهتىن باشقا ئىلاھ يوق “ دېسە، ئۇ كەلىمىگە ئاسماننىڭ بارلىق ئىشىكلىرى ئېچىلىدۇ ۋە ئۇ تاكى ئەرشكىچە يېتىپ بارىدۇ. (تىرمىزى: 3590)

9308/5698 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: « من سبّح في دبر صلاة الغداة مائة تسبيحة وهلَّل مائة تهليلة غُفرت ذنوبه ولو كانت مثل زبد البحر »*

9308/5698 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى بامدات نامىزىدىن كېيىن "سۇبھانەللاھ " نى 100 قېتىم، "لائىلاھە ئىللەللاھ" نى 100 قېتىم دېسە، دېڭىزنىڭ كۆپۈكىدەك كۆپ گۇناھى بولسىمۇ، ھەممىسى مەغپىرەت قىلىنىدۇ. (نەسائى: 1354)

22/16 – وَهْبِ بْنِ مُنَبِّهٍ، قيل له: أَلَيْسَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ مِفْتَاحُ الْجَنَّةِ؟ قَالَ: بَلَى، وَلَكِنْ لَيْسَ مِفْتَاحٌ إِلَّا لَهُ أَسْنَانٌ، فَإِنْ جِئْتَ بِمِفْتَاحٍ لَهُ أَسْنَانٌ فُتِحَ لَكَ، وَإِلَّا لَمْ يُفْتَحْ لَكَ. * رواه البخاري في صحيحه معلقا قبل حديث (1237)

22/16 ـ ۋەھب ئىبنى مۇنەببەتىن: "اللەتىن باشقا ھېچ بىر ئىلاھ يوقتۇر " دېگەن كەلىمە جەننەتنىڭ ئاچقۇچى ئەمەسمۇ؟ دەپ سورالغاندى، ئۇ: توغرا، بىراق ھەر قانداق ئاچقۇچنىڭ چىشى بولىدۇ، چىشى بار ئاچقۇچنى ئېلىپ كەلسەڭ (قۇلۇپ) ئېچىلىدۇ، ئەمما چىشى يوق ئاچقۇچنى كۆتۈرۈپ كەلسەڭ ئېچىلمايدۇ، دېدى. (بۇخارى مۇئەللەق رىۋايەت قىلغان)

8. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا دۇرۇد يوللاش

9563/5866 ــ أبو مسعود البدري – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – : أتانا النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ونحن في مجلس سعد بن عبادة فقال له بشير بن سعد: أمرنا الله أن نصلي عليك يا رسول الله فكيف نصلي عليك ؟ فسكت حتى تمنينا أنه لم يسأله، ثم قال: «قولوا: اللهم صل على محمد وعلى آل محمد كما صليت على إبراهيم، وبارك على محمد وعلى آل محمد كما باركت على إبراهيم في العالمين إنك حميد مجيد، والسلام كما قد علمتم»* مسلم (405)، أبو داود (979)، الترمذي (3220)، النسائي (3 / 47)، مالك (1/ 152)

9563/5866 ــ ئەبۇ مەسئۇد ئەنسارى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: بىز سەئد ئىبنى ئۇبادەنىڭ مەجلىسىدە ئىدۇق، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كىرىپ كەلدى. بەشىر ئىبنى سەئد ئۇنىڭدىن: ئى رەسۇلۇللاھ! الله تائالا بىزنى ساڭا دۇرۇد ۋە سالام يوللاشقا بۇيرىدى، بىز ئۇنى قانداق قىلىمىز؟ دەپ سورىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام جاۋاب بەرمەي جىم تۇردى. بىز: "كاشكى سورىمىغان بولسىچۇ " دەپ ئويلىدۇق. كېيىن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېدى: "ئى الله! ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ۋە ئۇنىڭ ئائىلىسىگە رەھمەت قىلغىنىڭدەك، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ۋە ئۇنىڭ ئائىلىسىگە رەھمەت قىلغىن. ئى الله! ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ۋە ئۇنىڭ ئائىلىسىگە بەرىكەت ئاتا قىلغىنىڭدەك، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ۋە ئۇنىڭ ئائىلىسىگە بەرىكەت ئاتا قىلغىن ! ھەقىقەتەن سەن ماختاشقا لايىق بۈيۈك زاتسەن " دەڭلار! سالام بولسا، سىلەر بىلگىنىڭلاردەك (يەنى تەشەھھۇدتا ئولتۇرغاندا ئوقۇلىدىغان دۇئادۇر)(مۇسلىم: 405)

9571/5872 ـ أنس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: «من صلى علي صلاةً واحدةً صلى الله عليه عشر صلوات وحطت عنه عشر خطيئات، ورفعت له عشر درجات»*

9571/5872 ـ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى ماڭا بىر قېتىم سالام يوللىسا، الله ئۇنىڭغا ئون قېتىم سالام يوللايدۇ، ئون گۇناھىنى ئۆچۈرۈپ تاشلايدۇ ۋە مەرتىۋىسىنى ئون دەرىجە يۇقىرى كۆتۈرىدۇ. (نەسائى: 1297)

9572/5873 ـ أبو طلحة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – : «أن النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جاء ذات يوم والبشر في وجهه، فقلنا إنا لنرى البشر في وجهك قال إنه أتاني الملك فقال يا محمد إن ربك يقول أما يرضيك أن لا يصلي عليك أحدٌ إلا صليت عليه عشرًا ولا يسلم عليك أحدٌ إلا سلمتُ عليه عشرًا»*

9572/5873 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئەبۇ تەلھە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: بىر كۈنى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام خۇشال خۇرام يېتىپ كەلدى. ئۇنىڭغا: ئى رەسۇلۇللاھ! يۈزۈڭدىن خۇشاللىق ئىپادىسى چىقىپ تۇرىدۇ، دېگەنىدۇق، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېدى: يېنىمغا بىر پەرىشتە كېلىپ مۇنداق دېدى: "ئى مۇھەممەد ! رەببىڭ ساڭا سالام يوللىدى ۋە: كىمكى ساڭا بىر قېتىم دۇرۇت ئېيتسا، مەن ئۇنىڭغا ئون قېتىم رەھمەت ئېيتىمەن. ساڭا بىر قېتىم سالام يوللىسا، مەن ئۇنىڭغا ئون قېتىم سالام يوللايمەن. بۇ سېنى خۇرسەن قىلمامدۇ؟ دېدى" . (نەسائى: 1283)

9574/ 5874 ـ عليٌ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه:«البخيل الذي من ذكرت عنده فلم يصلِّ علي»* الترمذي (3546)

9574/ 5874 ـ ئەلى ئىبنى ئەبۇ تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: مېنىڭ ئىسمىم زىكىر قىلىنغاندا، ماڭا دۇرۇت ۋە سالام يوللىمىغان كىشى ھەقىقىي بېخىلدۇر. (تىرمىزى: 3546)

9575/5875 ـ ابن مسعود – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: «إن لله ملائكةً سيَّاحين في الأرض يبلغوني من أمتي السلام»*

9575/5875 ـ ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: اللەنىڭ يەر يۈزىدە ئايلىنىپ تۇرىدىغان پەرىشتىلىرى بار، ئۇلار ئۈممىتىمنىڭ سالامىنى ماڭا يەتكۈزۈپ تۇرىدۇ. (نەسائى: 1282)

9582/5879 ـ ابن عباس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – رفعه: «من نسي الصلاة عليّ خطئ طريق الجنة»* ابن ماجه (908)

9582/5879 ـ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىم ماڭا دۇرۇت ۋە سالام يوللاشنى ئۇنۇتسا،

جەننەت يولىدىن ئاداشقان بولىدۇ. (ئىبنى ماجە: 908)

9. ئاللاھنى كۆپ زىكىر قىلىش

9196/5622 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: «من قعد مقعدًا لم يذكر الله فيه، كانت عليه من الله تِرة، ومن اضطجع مضجعًا لا يذكر الله فيه كانت عليه من الله ترة، وما مشى أحد ممشى لا يذكر الله فيه، إلا كانت عليه من الله ترة»* أبو داود (4856)، الترمذي (3380)، أحمد (2 / 432)

9196/5622 ـ **ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى ئولتۇرغان جايىدا اللەنى زىكىر قىلمىسا، اللەنىڭ ھۇزۇرىدا پۇشايمانغا قالىدۇ. كىمكى ياتقان جايىدا اللەنى زىكىر قىلمىسا، اللەنىڭ ھۇزۇرىدا پۇشايمانغا قالىدۇ. (ئەبۇ داۋۇت: 4856)**

9197/5623 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: « ما من قوم يقومون من مجلس لا يذكرون الله فيه، إلا قاموا عن مثل جيفة حمار، وكان عليهم حسرة»* أحمد (2/ 389) أبو داود (4855)

9197/5623 ـ **ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: قانداق بىر جامائەت ئولتۇرغان سورۇندىن اللەنى زىكىر قىلماستىن قوپۇپ كەتسە، ئېشەكنىڭ تېپى (ئۆلۈكى) بار جايدا ئولتۇرۇپ قوپقاندەك بولىدۇ. بۇ، ئۇلار ئۈچۈن ھەسرەت ئېلىپ كېلىدۇ. (ئەبۇ داۋۇت: 4855)**

9199/5625 ـ عبد الله بن بسر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – : أن رجلاً قال: يا رسول الله، إن أبواب الخير كثيرة، ولا أستطيع القيام بكلها، فأخبرني عن شيء أتشبث به ولا تكثر علي فأنسى، قال: « لا يزال لسانك رطبًا بذكر الله»* الترمذي (3375)

9199/5625 ـ **ئابدۇللاھ ئىبنى بۇسر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: بىر كىشى پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا كېلىپ: ئى رەسۇلۇللاھ ! ماڭا كۆرە ئىسلام شەرىئەتلىرى (ساۋابنىڭ يوللىرى) ناھايىتى كۆپىيىپ كەتتى. ماڭا (شۇلاردىن) بىرنى ئېيتىپ بەرگىن، مەن ئۇنىڭغا مەھكەم يېپىشاي، دېگەندى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: تىلىڭ اللەنىڭ زىكرىدىن توختاپ قالمىسۇن! دېدى. (تىرمىزى: 3375)**

9201/5626 ـ أبو موسى – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: «مثل البيت الذي يذكر الله فيه، والبيت الذي لا يذكر الله فيه مثل الحي والميت»* البخاري (6407)، مسلم (779).

9201/5626 ـ **ئەبۇ مۇسا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: الله زىكىر قىلىنىدىغان ئۆي بىلەن الله زىكىر قىلىنمايدىغان ئۆينىڭ پەرقى تىرىك بىلەن ئۆلۈكنىڭ پەرقىگە ئوخشايدۇ. (مۇسلىم: 779)**

9206/5629 ـ أنس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: «إذا مررتم برياض الجنة فارتعوا، قالوا:

وما رياض الجنة ؟ قال: حلق الذكر»* الترمذي (3510)

9206/5629 ـ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: جەننەت باغچىلىرىدىن ئۆتكەن چېغىڭلاردا ئۇنىڭدىن بەھرىمەن بولۇۋېلىڭلار! دېدى. ساھابىلەر: جەننەت باغچىلىرى نېمىدۇر؟ دەپ سورىغاندى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: زىكىر سورۇنى، دەپ جاۋاب بەردى. (تىرمىزى: 3510)

9215/5632 ـ معاذ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – : «ما عمل ابن آدم من عمل أنجى له من عذاب الله من ذكر الله»*

9215/5632 ـ ئەبۇ ئابدۇرراھمان مۇئاز ئىبنى جەبەل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: اللەنىڭ ئازابىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن اللەنى زىكىر قىلىشتىنمۇ ياخشىراق ئەمەل يوقتۇر. (مالىك: 490)

9271/5669 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: « إن لله تسعة وتسعين اسما من حفظها دخل الجنة، والله وتر يحب الوتر»* البخاري (2736)، مسلم (2677).

9271/5669 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: اللەنىڭ 99 ئىسمى بار بولۇپ، كىمكى ئۇنى يادلىسا، جەننەتكە كىرىدۇ. اللە تاقتۇر، (شۇڭا) تاقنى ياخشى كۆرىدۇ. (مۇسلىم: 2677)

يۇقىرقى تەلىم ۋە پائالىيەتلەردىن تۆۋەندىكىدەك بىر خەتمە شەكىللىنىدۇ. ئالدى بىلەن خەتمىنىڭ نېمىلىكىنى چۈشىنىپ ئۆتەيلى.

خەتمە ـ بىر ئەمەلنى مەلۇم بىر ساندا تامamlاش دېگەنلىك بولۇپ بۇ بىر سىرلىق ئۇقۇمىمۇ ئەمەس. بەزىلەر بۇنى سىرلىقلاشتۇرۇپ، ئۆزىچە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام خەتمە ئوقۇمىغان دەپ، زىكىر تەسبىھ ئەمەل ئىبادەتكە بىرىلگەنلەرنىڭ پائالىيىتىنى بىدئەتكە چىقىرىپ كىشىلەرنى بىر ئوبدان ئەمەل ئىبادەتتىن توسۇپ قىممەتلىك ۋاقتىنى بىكار ئۆتكۈزۈپ زايە قىلىۋېتىشكە سەۋەب بولىدۇ. راست پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام خەتمە نامىدا بىر نەرسە ئوقۇغانلىقى ھەققىدە خەۋەر يوق. ئەمما يۇقىرىدىكى بىر قانچە تەسبىھ، تەكبىر، ئىستىغپارلارنى مەلۇم ساندا ئوقۇشقا رىغبەتلەندۈرگەن. شۇڭا بىر ئادەم بۇيرىغان شۇ ئىشتىن بىرنى، ياكى ھەممىسىنى مەلۇم بىر ۋاقىتتا، مەلۇم بىر جايدا، شۇ سان(ئەدەد) بىلەن ئوقۇپ تامالاپ ئۆزىنىڭ تىلىكىنى تىلەپ دۇئا قىلسا بىر خەتمە ئادا قىلىنغان بولىدۇ. ئۇنى مەيلى نىمە دەپ ئاتىسا ئاتىسۇن، ماھىيەتتە خەتمە شەكىللىنىدۇ. بۇ يەردىكى مەسىلە، كىمنىڭ نىمە مەقسەتتە، نىمىنى ئوقۇشغا مۇناسىۋەتلىكتۇر. ئەگەر، شەرىئەتكە ئۇيغۇن بولمىغان مەلۇم بىر ھاجەت، تىلەك ئۈچۈن ياكى بەزىلەرنىڭ يامان ناشايان ئىشلارنى ۋۇجۇدقا چىقىرىش نىيتى ئۈچۈن ئوقۇسا ساۋاپ ئەجىر ئەمەس گۇناھ بولىدۇ. مەزمۇنى توغرا بولمىغان نەرسىلەرنى ئوقۇسا ھەققەتەن بىدئەت ھەتتا شىرىككە ئېلىپ بارىدۇ. ئەمما گۇناھتىن پاكلىنىش، ئاللاھنى زىكىر قىلىش نىيتى بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسالام بۇيرىغان قۇرئان سۈرىلىرىنى ئوقۇش، ئىستىغپار، زىكىر تەسبىھلەرنى

ئوقۇش بىدئەت بولماستىن بەلكى پەزىلەتلىك ئەمەل بولۇپ روھنى پاكلاش، ئاللاھقا يېقىنلىق ھاسىل قىلىشتا، دۇئا تىلەكلەرنىڭ ئىجابەت بولۇشىدا ناھايىتى موھىم رول ئوينايدۇ. ھەتتا بىر قىسىم ئۆلىمالار تۈۋەندىكى ھەدىستە كەلگەن يۇنۇس ئەلەيھىسسالامنىڭ بېلىقنىڭ قارنىدا تۇرۇپ ﴿لا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾ دېگەن دۇئانى 40 كۈن ئوقۇش ئارقىلىق نىجاتلىققا ئېرىشكەنلىكىنى خەتمە ئۈچۈن قۇرئاندىن دەلىل دەپ قارايدۇ.

7090/4265 ـ سعدُ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعهُ: ((دعوةُ ذي النونِ، إذ هو في بطن الحوتِ، ﴿لا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾ ﴿الأنبياء: 87﴾ فإنهُ لن يدعو بها مسلمٌ ربهُ في شيءٍ قطُّ إلا استجابَ لهُ))* أحمد 170/1

7090/4265 ـ سەئد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: زۇننۇن (يۇنۇس ئەلەيھىسسالام) كىتنىڭ قورسىقىدا تۇرۇپ: { (پەرۋەردىگارىم!) سەندىن بۆلەك ھېچ مەبۇد (بەرھەق) يوقتۇر، سەن (جىمى كەمچىلىكلەردىن) پاكتۇرسەن، مەن ھەقىقەتەن (ئۆز نەفسىمگە) زۇلۇم قىلغۇچىلاردىن بولدۇم} (سۈرە ئەنبىيا، 84 ـ ئايەت) دەپ دۇئا قىلغانىدى، قايسىبىر مۇسۇلمان مۇشۇ دۇئانى قىلىپ، رەببىدىن (بىر نەرسە) تىلىسە، رەببى ئۇنى ئىجابەت قىلماي قالمايدۇ. (ئەھمەد: 1462)

بىر قىسىم شەرىئەت ۋە تەرىقەت ئۇستازلىرى يۇقىرىدىكى ھەدىسلەرنىڭ كۆرسەتمىسىگە ئاساسەن تۈۋەندىكىدەك خەتمىلەرنى تۈزۈپ ئوقۇغان، تەلىم بەرگەن ۋە بۇ خىل خەتمىلەرنى ئوقۇشنى بىدئەت ھەم شىرىكتىن خالى دەپ قارىغان.

خەتمە

بسم الله الرّحمن الرّحيم *

1. ئاللاھ تائالانىڭ 99 گۈزەل ئىسمى...10
2. ئىستىغپار ـ « سبحان الله وبحمده، سبحاه الله العظيم»*.........................100
3. بسم الله الرّحمن الرّحيم *.. 100
4. تەھلىل ـ « لا إله إلا الله محمد رسول الله».. 100
5. كەلىمە تەۋھىد ـ « لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد يحيي ويميت وهو حي لا يموت بيده الخير وهو على كل شيء قدير »..................................33
6. كەلىمە تەمجىد ـ « سبحان الله والحمد لله ولا إله إلا الله والله أكبر، ولا حول ولا قوة إلا بالله العلي العظيم »*...33
7. دۇرۇد...33
8 . سۈرە پاتىھە... 100
9. ئايەتەلكۇرسى... 11
10. ئامەنەر رەسۇلۇ..11
11. ﴿لا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾.. 100

12. سۈرە ئىخلاس.. 33
13. سۈرە پەلەق..11
14. سۈرە ناس.. 11
15. دۇرۇد.. 11
16. دۇئايى مۇستەجاپ..11
17. ئەۋرادى پەتھىييە
18. قۇرئان ۋە ھەدىستىن تاللانغان دۇئالار.

بۇ خەتمە بىر قىسىم تەسەۋۋۇپ ئەھلىنىڭ كۈندىلىك ئەڭ ئاددى خەتمىسى بولۇپ كۆپرەك ۋاقتىنى ئىبادەتكە قارىتىپ زىكىر تەسبىھنى كۆچەيتىپ ئاللاھ تائالاغا بولغان يېقىنلىقنىڭ يۇقىرى دەرىجىسگە ئېرىشىشنى، كۆپرەك ساۋاپ تېپىشنى مەقسەت قىلغانلار ئۈچۈن زىكىر تەسبىھلەرنىڭ ئەدەدىنى ئاشۇرۇپ تەلىم بىرىدۇ. تۆۋەندىكى ھەدىس بۇنىڭ دەلىلى:

9349/5721 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: «من قال حين يصبح: سبحان الله العظيم وبحمده مائة مرة، وإذا أمسى كذلك، لم يواف أحد من الخلائق مثلما وافى»*

9349/5721 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: كىمكى ئەتىگەن - ئاخشامدا يۈز قېتىم سۇبھانەللاھ ۋەبىھەمدىھى دېسە، قىيامەت كۈنى ھېچكىم ئۇنىڭكىدىن ئەۋزەل ساۋابقا ئېرىشەلمەيدۇ. پەقەت شۇنىڭغا ئوخشاش دېگەن ياكى ئۇنىڭدىن ئاشۇرۇپ دېگەن كىشىلا ئۇنىڭكىدەك ياكى ئۇنىڭكىدىن ئەۋزەلرەك ساۋابقا ئېرىشىشى مۇمكىن. (تىرمىزى: 3469)

بۇ خەتمە، «خەتمە كەبىر» دەپ ئاتىلىدۇ. خەتمە كەبىرنىڭ نۇسخىسى مۇنداق:

بسم الله الرّحمن الرّحيم *

1. **ئاللاھ تائالانىڭ 99 گۈزەل ئىسمى**..10
2. **ئىستىغپار** ـ « سبحان الله وبحمده، سبحاه الله العظيم»*........................... 1000
3. بسم الله الرّحمن الرّحيم *..1000
4. **تەھلىل** ـ « لا إله إلا الله محمد رسول الله»..1000
5. **كەلىمە تەۋھىد** ـ « لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد يحيي ويميت وهو حي لا يموت بيده الخير وهو على كل شيء قدير »....................................100
6. **كەلىمە تەمجىد** ـ « سبحان الله والحمد لله ولا إله إلا الله والله أكبر، ولا حول ولا قوة إلا بالله العلي العظيم »*..100
7. **دۇرۇد**..1000
8 . **سۈرە پاتىھە**.. 1000
9. **ئايەتەلكۇرسى**.. 170
10. **ئامەنەر رەسۇلۇ**.. 111
11. ﴿لا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾.................................. 1000

12. سۈرە ئىخلاس... 1000
13. سۈرە پەلەق.. 100
14. سۈرە ناس...100
15. دۇرۇد... 100
16. دۇئايى مۇستەجاپ...11
17. تىلاۋىتى خەتمە قۇرئان (قۇرئان تولۇق بىر قىتىم تاماملىنىدۇ)
18. ئەۋرادى پەتھىييە
19. قۇرئان ۋە ھەدىستىن تاللانغان دۇئالار

بىر قىسىم ئۆلىمالار كىشىنىڭ ھەر قانداق ھاجىتى بولسا ئىستىغپار ئوقۇسۇن، ئىستىغپار ھەممىگە كۇپايە دەپ قارايدۇ. بۇنداق ئەھۋالدىكى ئىستىغپارنىڭ ئەدەدى 100 مىڭ بولىدۇ. قالغانلىرى يۇقىرقى سان بويىچە بولىدۇ.

زىكىر ئەيتىشنىڭ ئۇسۇلى

زىكرنى قانداق ئەيتىش كىرەك؟

ئەڭ ياخشىسى قەلب ۋە تىل بىلەن بىرگە زىكرى قىلىش كېرەك. ئۆزىڭىزنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئورنىدا قويۇپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇ زىكرىلەرنى قانداق ئادا قىلىدىغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلىپ باقسىڭىز قانداق ياخشى- ھە! يادىڭىزدا بولسۇنكى، ھەر ئىشنىڭ ئۆزىگە تۇشلۇق يولى بولىدۇ. ئەگەر سىز ئادەملەرنىڭ ئارىسىدا بولۇپ قېلىپ، تىلىڭىز بىلەن زىكرى ئېيتالمايدىغان بولسىڭىز، قەلبىڭىزدە زىكرى قىلسىڭىز ھېچۋەقەسى يوق. زىكرىدىكى دەرىجىلەرنىڭ ئەڭ يۇقىرى قەلب بىلەن تىلدۇر. ئۇنىڭدىن قالسا قەلب، قەلبدىن قالسا ئاندىن تىلدۇر. تىل بىلەن زىكرى قىلىش تۆۋەن دەرىجە بولسىمۇ، ئۇنىڭ زىكرى ئېيتماي غەپلەتتە يۈرگەندىن كۆپ ئەۋزەل ئىكەنلىكىدە شەك يوق. ئەمما تىل بىلەن زىكرى ئېيتىشقا ئۆزلەشكەندە، ئىنشائاللاھ، قەلبمۇ زىكرىگە ھازىر بولىدۇ. قەلب ھازىر بولمىسا، شەك- شۈبھىسىزكى، تىلنىڭ زىكرى بىلەن بولۇشى گۇناھ- مەئسىيەتكە ۋە پايدىسىز ئىشلارغا مەشغۇل بولغىنىدىن ياخشى.

بۇرادەرلىرىمىزدىن بىرەرسى زىكرى ئېيتقاندا تەسۋى ئىشلەتسەك قانداق بولىدۇ، دەپ سورىشى مۇمكىن؟ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر كۈنى ئۇممۇلمۇمىنىين ئۇممۇ سەلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ يېنىغا كىردى. ئۇممۇ سەلەمە تاشلارنى تۇتقان ھالەتتە تەسبىھ ئېيتىپ، شۇ تاشلار بىلەن ئۇنى ساناۋاتقان ئىكەن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى بۇ ئىشتىن توسمىغان. دىمەك، تەسۋى ئىشلىتىشتىن تۇسايدىغان نەرسە يوق. تەسۋى ئىشلىتىش زىكرى ئېيتىشقا ۋە زىكرى ئېيتىشنى ئەسكە سېلىشقا ياردەم بېرىدۇ. سىز بارماقلىرىڭىزنى ئىشلىتىپ، ساننى يادىڭىزدا تۇتالىسىڭىز بۇمۇ بولىدۇ.

زىكرىنىڭ پايدىلىرى

ئىبنى قەييۇم « ۋابىلۇسسەيب» دېگەن كىتاۋىدا زىكرىنىڭ پايدىلىرىنى تىلغا ئېلىپ ئۇنىڭ 100 دەك پايدىسىنى سانىغان. بۇ يەردە ئۇلارنى قىسقىچىلا سۆزلەپ ئۆتىمىز.

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:« ئاللاھنى ياد ئېتىش ھەممىدىن (يەنى ئۇنىڭدىن باشقا ھەممە

ئىبادەتتىن) ئۇلۇغدۇر» سۈرە ئەنكەبۇت 45- ئايەت.

زىكرى شەيتاننى قوغلايدۇ. غەم- قايغۇنى، قىينچىلىقنى ۋە يۈرەكنىڭ سىقىلىشىنى يۇقتىپ تاشلاپ ئادەمگە شاد- خۇراملىق، خاتىرجەملىك ۋە تەسكىنلىك بېغىشلايدۇ.

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:« ئىمان ئېيتقانلار، ئۇلارنىڭ دىللىرى ئاللاھنى ياد ئېتىش بىلەن ئارام تاپىدۇ، بىلىڭلاركى دىللار ئاللاھنى ياد ئېتىش بىلەن ئارام تاپىدۇ» سۈرە رەئدە 28- ئايەت.

زىكرى زىكرى ئېيتقۇچىلارنىڭ يۈزىنى ۋە قەلبىنى نۇرلاندۇرۇپ ئۇنى ئابروي ۋە ئۇلۇغلۇق بىلەن زىننەتلەيدۇ. بەدەننى كۈچلۈك قىلىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئەلى بىلەن فاتىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمالارغا 33 تەسبىھ، 33 ھەمدى ۋە 33 تەكبىرنىڭ ئۆيدە ئىشلەيدىغان خادىمدىن ياخشى ئىكەنلىكىنى خەۋەر قىلغان.

زىكرى قەلبنىڭ غىزاسى ۋە ئوزۇقلۇقىدۇر. ئىبنى قەييۇم مۇنداق دەيدۇ: مەن ئۇستازىم ئىبنى تەيمىييەنىڭ يېنىغا كىردىم. ئۇ ماڭا: زىكرى ئېيتىپ تۇرۇش قەلب ئۈچۈن بېلىققا سۇ زۆرۈر بولغاندەك زۆرۈر دېدى. مەن يەنە بىر قېتىم بامدات نامىزىدىن يېنىپ، ئۇنىڭ يېنىغا كىرگەن ئىدىم، ئۇ زىكرى ئېيتىۋېتىپتۇ. مەن بىر سائەتتىن كېيىن كىرەي دەپ چىقىپ كەتتىم. بىر سائەتتىن كېيىن كىرسەم، ئۇ ھېلىھەم زىكرى ئېيتىۋېتىپتۇ. مەن يەنە قايتىپ چىقتىم. بۇ بىر قانچە قېتىم تەكرارلاندى. ھەتتا كۈن چۈش بولدى. مەن ھەيرانلىق ئىلكىدە ئۇنىڭغا نەزەر تاشلىدىم. ئۇ: بۇ- مېنىڭ ناشتىلىقىم، ئەگەر مەن بۇ ناشتا بىلەن ناشتا قىلىۋالمىسام كۈچۈمدىن قالىمەن دېدى.

زىكرى مۇناپىقلىقتىن ساقلايدۇ. چۈنكى مۇناپىقلار ئاللاھنى ناھايىتى ئاز ياد ئېتىدۇ. زىكرى قەلبنىڭ قاتتىقلىقىنى يوقىتىدۇ. بىر ئادەم ھەسەن بەسەرىينىڭ يېنىغا كېلىپ: مەن قەلبىمنىڭ قاتتىقلىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ھىس قىلىۋاتىمەن دېگەندە، ئۇ بۇ ئادەمگە: قەلبىڭنى ئاللاھنىڭ زىكرى بىلەن يۇمشاتقىن دەپ جاۋاپ بەرگەن. زىكرى تىلنى غەيۋەت، سۇخەنچىلىك، يالغان ئېيتىش ۋە تىل ئېلىپ كىلىدىغان باشقا ئاپەتلەردىن ساقلايدۇ.

زىكرى رىزىق ئېلىپ كىلىدۇ

زىكرى ئېغىر ۋاقىتتا چىقىش يولى بېرىدۇ. بولۇپمۇ بەندە پەرۋەردىگارىنى مەخپىي ياد ئەتكەندە تېخىمۇ شۇنداق. يۇنۇس ئەلەيھىسسالام بېلىق يۇتۇۋەتكەندە ئاللاھغا مەخپىي زىكرى ئېيتقان. «ئەگەر ئۇ تەسبىھ ئېيتقۇچىلاردىن بولمىغان بولسا ئىدى، بېلىقنىڭ قارنىدا ئەلۋەتتە قىيامەتكىچە قالاتتى». سۈرە ساففات 143-144- ئايەت. يۇنۇس ئەلەيھىسسالام ئاللاھنى كۆپ ياد ئېتەتتى. پەرىشتىلەر: ئى رەببىمىز ! بۇ ياخشى بەندەڭنىڭ ياخشى ئاۋازى دەيتتى. ئاللاھنى ياد ئەتكەن ئادەمنى ئاللاھ ياد ئېتىدۇ. « مېنى ياد ئېتىڭلار، مەن سىلەرنى ياد ئېتىمەن » سۈرە بەقەرە 152- ئايەت.

زىكرىدە باشقا پايدىلار بولماي مۇشۇ پايدىلا بولغان بولسا كۇپايە بۇلاتتى. يىغلاپ تۇرۇپ زىكرى ئېيتىش قىيامەت كۈنى ئاللاھنىڭ سايىسىدا سايىداشنىڭ كاپالىتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قىيامەت كۈنى ئەرشنىڭ سايىسىدا سايىدايدىغان يەتتە تۈرلۈك ئادەمنىڭ قاتارىدا « ئاللاھنى خالىي يەردە ياد ئېتىپ كۆزىدىن ياش تۆككەن ئادەم» نىمۇ تىلغا ئالغان. (بۇخارى

660؛ مۇسلىم 2377؛ تىرمىزى 2391؛ ئىمام ئەھمەد 2۔ توم 439۔ نومۇر.)

زىكرى ئاللاھنى تونۇتىدۇ. ئۇنى بەندىگە مەھبۇب قىلىدۇ. چۈنكى ئاللاھنى ياد ئەتكەن ئادەمنى ئاللاھ ياخشى كۆرىدۇ. زىكرى ئېھساننىڭ ئىشكى. ئېھسان۔ بەندىنىڭ پەرۋەردىگارىغا خۇددى ئۇنى كۆرۈپ تۇرغاندەك ئىبادەت قىلىشىدۇر. زىكرى قەلبى قاتتىقلىشىپ كېتىشنىڭ داۋاسى. ئاللاھنى زىكرى قىلىش بەندىگە سەكراتتا قالغاندا شاھادەتنى ئىلھام قىلىدۇ. چۈنكى سەكراتتا شاھادەت ئېيتىش ئاسان ئىش ئەمەس. چۈنكى بۇ چاغدا ئادەمنىڭ تىلىدىن سۆز قاچىدىغان بولۇپ قالىدۇ. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: « ئاللاھ مۆمىنلەرنى مۇستەھكەم ئىمان بىلەن دۇنيادا ۋە ئاخىرەتتە مەھكەم تۇرغۇزىدۇ» ئىبراھىم 27۔ ئايەت.

مەلۇمكى ئىنسان ھاياتىدا نېمە بىلەن مەشغۇل بولسا، شۇ ئىش ئۇستىدە ئۆلىدۇ. بۇنىڭ مىسالى دۇنيا ئالداپ قويغان ۋە ئۇنىڭ بىلەن مەشغۇل بولغان ئادەم سەكراتتا شۇ ئىشنى جۆيلەيدۇ. بىر سودىگەر تىجارەتكە بەك بېرىلىپ كەتكەن. ئۇ سەكراتقا چۈشۈپ قالغاندا يېنىدىكى كىشىلەر ئۇنىڭغا شاھادەت كەلىمىسىنى ئىلقا قىلىپ بەرگەن. ئۇ:ماڭا سومكامنى بەر، سومكامنى بەر دېگەن. ئادەملەر ئۇنىڭغا لا الە الا ئاللاھ دەپ تۇرسىمۇ، ئۇ: بۇرادەر ! ماڭا سومكامنى بەر دېدىمغۇ دېگەن. ئۇ سەل۔ پەل ئېسىنى يىغقاندا: تىلىمغا كەلىمە شاھادەتنىڭ ئېغىر كىلىۋاتقانلىقىنى ھىس قىلدىم دېگەن. كىم بۇنداق قىيىن ئەھۋالدا قېلىشنى خالايدۇ؟!

4. ئەتىكاپ ۋە رىيازەت

ئېتىكافنىڭ ھىكمىتى

ئېتىكافنىڭ لوغەت مەنىسى بىرەر يەردە تۇرۇش، بىر ئىشنى داۋاملاشتۇرۇش دېگەن بولۇپ، شەرئىەتتىكى مەناسى بولسا بىر مەسچىتتە ياكى شۇنىڭغا ئوخشاش بىر يەردە ئېتىكاف نىيىتى بىلەن بىر مۇددەت ئولتۇرۇش دىمەكتۇر. ئېتىكافنىڭ ۋاجىب، سۈننەتى مۇئەككىدە ۋە مۇستەھەب تۈرلىرى بار. دىل بىلەن قىلىنغان ئېتىكاف ۋاجىب. رامزاننىڭ ئاخىرقى ئون كۈندە كىرىلگەن ئېتىكاف كۈچلۈك بىر سۈننەت. باشقا ۋاقىتلاردا ئېتىكاف نىيىتى بىلەن مەسچىتتە قىلىنغان ئېتىكاف مۇستەھەبدۇر. ئېتىكافنىڭ ئەڭ قىسقا مۇددىتى ئىمام ئەبۇ يۈسۈفنىڭ قارىشچە بىركۈن، ئىمام مۇھەممەدنىڭ قارىشچە بىر سائەتتۇر. پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام مەدىنىگە كۆچۈپ كەلگەندىن كىيىن ۋاپاتىغىچە ھەر يىلى رامزاننىڭ ئاخىرقى ئون كۈنى ئېتىكاف قىلاتتى.

3069/1826 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا – : أَنَّ رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كانَ يَعْتَكِفُ الْعَشْرَ الأَوَاخِرَ مِنْ رَمَضَانَ حَتَّى تَوَفَّاهُ اللَّهُ، ثُمَّ اعْتَكَفَ أَزْوَاجُهُ مِنْ بَعْدِهِ* البخاري (2026)، مسلم (1172)

3069/1826 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋاپات تاپقانغا قەدەر رامزاننىڭ ئاخىرقى ئونىدا ئېتىكافتا ئولتۇراتتى، ئۇ ۋاپات تاپقاندىن كېيىن ئاياللىرىمۇ ئېتىكافتا ئولتۇرىدىغان بولدى. (بۇخارى: 2026)

3074/1829 ـ أمِّ سلمة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – : أن النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اعْتكفَ أول سنةٍ العشر الأوَل ثم اعْتكفَ العشر الأوْسَط، ثم اعْتكفَ العشر الأوَاخر، وقالَ: ((إنى رأيتُ

ليلةَ القَدْر فِيها فأنْسيتها)) فلَم يَزل يعْتكفُ فِيهن حتى تُوفي. ((للكبير))*

3074/1829 ـ ئۇممۇ سەلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەۋەلقى يىلى رامىزاننىڭ بېشىدىكى ئون كۈندە، ئۇندىن كېيىن ئوتتۇرىدىكى ئون كۈندە، ئۇندىن كېيىن ئاخىرقى ئون كۈندە ئېتىكاپ قىلدى، ئاندىن: مەن بۇ ئون كۈن ئىچىدە قەدىر كېچىسىنى كۆردۇم، ئەمما كېيىن ئۇنۇتتۇرۇلدۇم (يەنى بۇ ئون كۈنلەرنىڭ قايسىسىدا كۆرگەنلىكىمنى ئۇنۇتتۇم)، دېدى. شۇنىڭدىن كېيىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋاپات تاپقانغا قەدەر ھەممىشە شۇ كۈنلەردە ئېتىكاپ قىلغان ئىدى. (ئەلكەبىر 23/412:)

3075/1830 ـ أَنَسُ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – : أن رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كان يَعْتَكِفُ فِي الْعَشْرِ الأَوَاخِرِ مِنْ رَمَضَانَ، فَلَمْ يَعْتَكِفْ عَامًا، فَلَمَّا كَانَ من الْعَامِ الْمُقْبِلِ اعْتَكَفَ عِشْرِينَ* الترمذي (803)

3075/1830 ـ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم رامىزاننىڭ ئاخىرقى ئونىدا ئېتىكاپ قىلاتتى، ئارىدىن بىر يىلى ئېتىكاپ قىلمىدى، كېيىنكى يىلى يىگىرمە كۈن ئېتىكاپ قىلدى. (تىرمىزى: 803)

سەممى نىيەت بىلەن قىلىنغان ئېتىكاپ شەرەپلىك بىر ئىش ھېساپلىنىدۇ. بۇ چاغدا قەلبلەر بىر مۇددەت ئۆچۈن بولسىمۇ دۇنيالىق ئىشلاردىن خالى بولۇپ، ئاللاھقا يۈزلىنىدۇ. ئاللاھنىڭ بىرەر ئۆيى بولغان مەسچىتلەردىن بىرىگە سىغىنغان بىرەر مۆئمىن، ئىنتايىن شەرەپلىك بىر قەلئەگە پانا تىلەپ كىرگەن، ياراتقۇچىنىڭ بەرىكەت ۋە ياردەم ئىشىكىگە ئىلتىجا قىلغان بولىدۇ.

ئىسلام ئالىملىرىدىن ئەتا دەيدۇكى:«ئېتىكافقا كىرگۈچى، ھاجىتى تۇپەيلىدىن چوڭ بىر زاتنىڭ ئىشىكى ئالدىدا ئولتۇرۇۋېلىپ، ھاجىتىم ئورۇنلانمىسا بۇ يەردىن كەتمەيمەن دەپ يالۋۇرغۇچىغا ئوخشايدۇ. ئاللاھنىڭ ئۆيىگە كىرىش ـ مەرھەمەتكە ئىگە بولمىغۇچە بۇ يەردىن كەتمەيمەن دىمەكتۇر. » ئېتىكافقا كىرىشنىڭ ئەڭ چوڭ پايدىلىرىدىن بىرى نامازغا تەخمۇ جىق ۋاقىت چىقىرىش، ئەگەر قازا نامىزى بولىدىغان بولسا، پۈتۈن قازا نامازلىرىنى ئوقۇۋېلىشتۇر.

ئېتىكافتا ئولتۇرۇشنىڭ پايدىلىرى

ئېتىكافتا ئولتۇرغان ئادەم ئېتىكافتا ئولتۇرغان مۇددەت ئىچىدە پۈتۈن ۋاقتىنى پەرۋەردىگارىغا ئىبادەت قىلىشقا ئاجرىتىدۇ. يەنى ئۇ ئېتىكافتا ئولتۇرغان مۇددەت ئىچىدە ۋاقىتلىرىنى پەرز نامازلارنى كۆتۈش، ئىلىم ئۆگىنىش، ئاللاھ تائالانى ياد ئېتىش ۋە قۇرئان كەرىم ئوقۇش سورۇنلىرىغا قاتنىشىش ۋە كېچىلىرىدە كېچە نامازلىرىنى ئوقۇش بىلەن ئۆتكۈزىدۇ. ئاللاھ تائالائېتىكافتا ئولتۇرغۇچىغا، ئۇ ئېتىكافتا ئولتۇرغان مۇددەت ئىچىدە قەدرى كېچىسىنى تېپىشقا نېسىپ قىلىشى مۇمكىن. قەدرى كېچىسى بولسا، ئۇ كېچىدە قىلىنغان ئىبادەتنىڭ ساۋابى ئىچىدە ئۇ كېچە يوق ئايلاردىن مىڭ ئاي قىلغان ئىبادەتنىڭ ساۋابىدىن ئارتۇق بولىدىغان بىر كېچىدۇر.

ئېتىكافتا ئولتۇرۇشتا يەنە ئىنساننىڭ دىلىنى راھەتلەندۈرىدىغان نۇرغۇنلىغان مەنىۋي

پايدىلار بار. چۈنكى ئېتىكافتا ئولتۇرغۇچى ئېتىكافتا دىلىنى، نىيەتلىرىنى، ئېرادىسىنى ۋە مەنىۋىيىتىنى راھەتلەندۈرىدىغان بىر مۇددەتنى ئۆتكۈزىدىغان بولغاچقا، ئىنسان ئېتىكافتا ئولتۇرغان ۋاقىتدا دىلى دۇنيانىڭ ئىشلىرىدىن ۋە غەملىرىدىن خالى تۇرىدۇ. كۆڭلى دۇنيانىڭ قىيىنچىلىقلىرىدىن يىراق بولۇپ راھەت ھېس قىلىپ پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن پەرۋەردىگارىغا ئىبادەت قىلىشقا يۈزلىنىدۇ ۋە ئاللاھ تائالانى ياد ئېتىش بىلەن دىلى ئارام تاپىدۇ. دىللارنىڭ ئاللاھ تائالانى ياد ئېتىش بىلەن ئارام تاپىدىغانلىقى ھەققىدە ئاللاھ تائالا مۇنداق دېدى:

[الَّذِينَ آمَنُواْ وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُم بِذِكْرِ اللّهِ أَلاَ بِذِكْرِ اللّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ (**28**)]

«(تەۋبە قىلغانلار) ئىمان ئېيتقانلار بولۇپ، ئۇلارنىڭ دىللىرى الله نى ياد ئېتىش بىلەن ئارام تاپىدۇ، بىلىڭلاركى، دىللار الله نى ياد ئېتىش بىلەن ئارام تاپىدۇ » [سۈرە رەئدى 28 ـ ئايەت]

ئېتىكافنىڭ بۇيرۇلۇشى

ئېتىكاف قىلىشنى دەسلەپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام باشلىغان. ئۇ، ھەر يىلى رامىزاننىڭ ئاخىرقى ئون كۈنىدە مەسچىتتە ئۆزى يالغۇز ئولتۇرۇپ ئېتىكاف قىلاتتى. كېيىن ئۇنىڭ ئاياللىرى، ئاندىن ساھابىلار ئېتىكاف قىلىشقا باشلىغان. شۇنداق قىلىپ، ئېتىكاف ئىسلام دىنىدا ئەڭ پەزىلەتلىك ئەمەللەردىن بولۇپ ئورۇن ئالغان. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە ئېتىكافنى قوللاپ، قۇۋۋەتلەپ ئۇنىڭ شەرتلىرى توغرىلىق مۇنداق دەيدۇ: «مەسچىتتە ئېتىكافتا ئولتۇرغان چېغىڭلاردا، (كۈندۈزى بولسۇن، كېچىسى بولسۇن) ئاياللىرىڭلارغا يېقىنچىلىق قىلماڭلار»(بەقەر سۈرىسى 187 ـ ئايەت).

ئېتىكاف ئاللاھ تائالانىڭ رازىلىقىغا ئېرىشىش مەقستى بىلەن، پۈتۈن دۇنيالىق ئىشلاردىن قول ئۈزۈپ، مەسچىتتە ئولتۇرۇپ تۈرلۈك ئىبادەتلەرنى ئورۇنلاش ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشىدىغان ئىبادەتتۇر. ئىمام ئەتائىي مۇنداق دېگەن: «ئېتىكاف قىلغان كىشى، خۇددى پادىشاھىتىن سورايدىغان ھاجىتى بولغانلىقتىن، ئۇنىڭ ئىشىكى ئالدىدا تەلمۈررۈپ، ھاجىتىم راۋا بولمىغىچىلىك ھېچ كەتمەيمەن دەپ تۇرىۋالغان كىشىگە ئوخشاش بولۇپ، ئۇ ئاللاھ تائالانىڭ ئۆيلىرىدىن بىرى بولغان مەسچىتتە ئولتۇرىدۇ ۋە گۇناھلىرىم مەغپىرەت قىلىنىپ، ھاجەتلىرىم راۋا بولمىغىچىلىك مەسچىتتىن چىقمايمەن، دەپ ئېتىكافقا داۋام قىلىدۇ. » («ئەلئىختىيار» دىن).

ئېتىكافنىڭ پەزىلەتلىرى

ئېتىكافنىڭ پەزىلەتلىرى ناھايىتى كۆپتۇر. شۇڭا ئۇنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھاياتىنىڭ ئاخىرىغىچىلىك ھېچ تەرك قىلمىغان. ئۇ ھاياتىنىڭ ئاخىرقى يىلى ئېتىكافتا كۆپرەك ئولتۇرغان. بۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىزگە ئېتىكافنىڭ ئەھمىيىتىنى تېخىمۇ ئېنىق بىلدۈرگەن. چۈنكى ئىنسان تۇرمۇشىنىڭ تەلەبلىرى ۋە غەپلەتلەر سەۋەبى بىلەن گاھىدا ئاللاھ تائالادىن ئۇزاقلىشىپ قالىدۇ، ئاخىرەتلىك ئۈچۈن تەييارلىق كۆرۈش ئىشلىرىغا ئەھمىيەت بەرمەيدىغان بولۇپ قالىدۇ. ئېتىكاف قىلىش بۇنداق كىشىلەرنىڭ ئاللاھ تائالا تەرەپكە قايتىشى ۋە دۇنيانىڭ تۈگىمەيدىغان مەشغۇلاتلىرىدىن بىرئاز بولسىمۇ ئازات بولۇپ، ئۆزىنىڭ مەنىۋىيىتىنى كۈچەيتىشى ھەم يۇكسەلدۈرۈشى ئۈچۈن ئەڭ ياخشى پۇرسەتتۇر.

ئېتىكافنىڭ تۈرلىرى

ئېتىكاپ ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ. ئۇنىڭ بىرى: سۈننەت بولغان ئېتىكاپ. يەنە بىرى، ۋاجىب بولغان ئېتىكافتۇر.

1 ـ سۈننەت بولغان ئېتىكاپ ـ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىزىغا ۋارىسلىق قىلىپ، ئاللاھ تائالانىڭ رازىلىقىغا ئېرىشىش مەقسىتى بىلەن قىلىنىدىغان ئىختىيارى ئېتىكافتۇر. بۇ ئېتىكاپ ئۇمۇمەن، رامىزاننىڭ ئاخىرقى ئون كۈنىدە قىلىنىدۇ. باشقا كۈنلەردە قىلسىمۇ بولىدۇ. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاساسەن، رامىزاندا ئېتىكاپ قىلاتتى، ئۇنىڭ شەۋۋال ئېيىدا ئېتىكاپ قىلغانلىقىمۇ رىۋايەت قىلىنغان.

2 ـ ۋاجىب بولغان ئېتىكاپ ـ ئېتىكاپ قىلىشنى نىيەت قىلىپ ئاتىۋاتقان سەۋەبتىن ۋاجىب بولىدىغان ئېتىكاپ دېمەكتۇر. مەسىلەن: كىشىنىڭ ئۆز ئۆزىگە: «ئەگەر مەن بۇ كېسەلدىن ساقايسام ئاللاھ تائالا ئۈچۈن مانچە كۈن ئېتىكاپ قىلىمەن ياكى بۇ ئىمتىھاندىن قازانسام ئاللاھ تائالا ئۈچۈن مانچە كۈن ئېتىكاپ قىلىمەن» دېگەنگە ئوخشاش ۋەدە بېرىشى ئارقىلىق بۇ ئېتىكافنى ئورۇنلاش ئۇنىڭ ئۈستىگە ۋاجىب بولىدۇ. ۋاجىبنى تەرك ئەتكەن كىشى پەرزنى تەرك ئەتكەنگە ئوخشاش گۇناھكار بولىدۇ.

ئېتىكافنىڭ شەرتلىرى

1 ـ مۇسۇلمان، ئەقلى جايىدا ۋە پاكىزە بولۇشى.

2 ـ ئېتىكافقا نىيەت قىلىش. ھەرقانداق ئەمەل ـ ئىبادەتلەردە نىيەت قىلىش شەرت بولغىنىدەك، ئېتىكاپ قىلىش ئۈچۈنمۇ نىيەت قىلىش شەرتتۇر. نىيەتنىڭ شەرت قىلىنىشى ئىبادەتلەرنى ئادەتلەردىن پەرقلەندۈرۈش ئۈچۈن ئىدى. چۈنكى كىشىلەر ئادەتتە باشقا مەقسەتلەر ئۈچۈنمۇ مەسچىتلەردە ئولتۇرىدۇ. ئۇلارنى مەسچىتتە ئولتۇرغىنى ئۈچۈنلا ئېتىكاپ قىلغۇچىلار دېيىشكە بولمايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئەمەللەرنىڭ مەقبۇل بولۇشى پەقەت نىيەتلەر بىلەن بولىدۇ، ھەر كىشى ئۆزىنىڭ نىيەت قىلغان نەرسىسىگە ئېرىشىدۇ»(بۇخارى رىۋايىتى).

3 ـ مەسچىتتە ياكى شۇنىڭغا ئوخشىغان بىرىيەردە ئېتىكافقا كىرىشى.

ئېتىكافنى جامائەت توپلىشىپ ناماز ئوقۇش ئۈچۈن سالاھىيەتلىك بولغان مەسچىتتە قىلىش شەرتتۇر. چۈنكى ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدىكى: «سىلەر مەسچىتلەردە ئېتىكافتا ئولتۇرغان چېغىڭلاردا....» دېگەن سۆزى ئارقىلىق ئېتىكافنىڭ مەسچىتلەردە قىلىنىدىغانلىقىغا ئىشارەت قىلماقتا. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالاممۇ ئېتىكافنى ھەمىشە مەسچىتتە قىلاتتى. شۇڭا ئېتىكافنى ئەرلەرنىڭ مەسچىتلەردە قىلىشى شەرتتۇر، ئۇنى ئۆيدە قىلىشقا بولمايدۇ.

جامائەت بىلەن ناماز ئوقۇلىدىغان ھەر قانداق بىر مەسچىتتە ئېتىكافقا قىلسا بولىدۇ. چوڭ جامەلەردە ئېتىكاپ قىلىش تېخىمۇ ياخشىدۇر. قانچىلىك ئۇلۇغ مەسچىتتە قىلىنغان ئېتىكافنىڭ قەدرى شۇنچىلىك ئۇلۇغ بولىدۇ. مەسىلەن: مەسچىدى ھەرەمدە قىلىنغان ئېتىكاپ، باشقا ئادەتتىكى مەسچىتلەردە قىلىنغان ئېتىكافلاردىن ئۇلۇغ ۋە پەزىلەتلىك بولىدۇ، ساۋابىمۇ كۆپ بولىدۇ.

ئاياللار ئۆز ئۆيلىرىدە، مەسچىت ئورنىدىكى ئۆيلەردە ئېتىكاپ قىلالايدۇ، بۇ يەرلەر ئۇلار

ئۈچۈن مەسچىت بولالايدۇ. ئەرلىك ئاياللار ئېتىكاپقا كىرىشتە چوقۇم ئېرىنىڭ رۇخسىتىنى ئېلىپ ئاندىن ئېتىكاپقا كىرىشى لازىم، ئەر ئايالىنىڭ ئېتىكاپقا كىرىشىگە رۇخسەت بەرگەن بولسا، ئەر كىشى بۇ رۇخسىتىدىن يانالمايدۇ. ئەمما ئايال كىشىلەر ئېتىكاپنى ئۆز ئۆيلىرىدە قىلىدۇ. چۈنكى ھەنەپىي مەزھىبىگە كۆرە، ئاياللارنىڭ مەسچىتلەردە ئېتىكاپ قىلىشى مەكرۇھتۇر. ئەمما شاپىئىي مەزھىبىگە كۆرە، ئايال كىشىمۇ مەسچىتتە قىلىدۇ. ھەنبەلى مەزھىبىگە كۆرە، ئايال كىشىنىڭ ئېرى بىلەن بىرگە مەسچىتتە ئېتىكاپ قىلىشى جائىزدۇر.

3070/1827 ـ وفي رواية: كَانَ يَعْتَكِفُ فِي كُلِّ رَمَضَانَ، فإِذَا صَلَّى الْغَدَاةَ جاء مَكَانَهُ الَّذِي اعْتَكَفَ فِيهِ، قَالَ: فَاسْتَأْذَنَتْهُ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا – أَنْ تَعْتَكِفَ، فَأَذِنَ لَهَا فَضَرَبَتْ فِيهِ قُبَّةً، فَسَمِعَتْ بِهَا حَفْصَةُ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا – فَضَرَبَتْ قُبَّةً، وَسَمِعَتْ زَيْنَبُ فَضَرَبَتْ قُبَّةً، فَلَمَّا انْصَرَفَ مِنَ الْغَدَاةِ أَبْصَرَ أَرْبَعَ قِبَابٍ فَقَالَ: ((مَا هَذَا؟)) فَأُخْبِرَ خَبَرَهُنَّ، فَقَالَ: ((مَا حَمَلَهُنَّ عَلَى هَذَا آلْبِرُّ؟ انْزِعُوهَا فَلا أَرَاهَا)) فَنُزِعَتْ فَلَمْ يَعْتَكِفْ فِي رَمَضَانَ حَتَّى اعْتَكَفَ فِي آخِرِ الْعَشْرِ مِنْ شَوَّالٍ* البخاري (2033)2041، مسلم (1173)

3070/1827 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھەر رامىزاندا ئېتىكاپقا كىرەتتى. بامدات نامىزىدىن كېيىن، ئۇدۇل ئېتىكاپ قىلىدىغان ئورنىغا كىرىپ كېتەتتى. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئېتىكاپتا ئولتۇرۇش ئۈچۈن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن رۇخسەت سورىغان ئىدى، ئۇنىڭغا رۇخسەت قىلدى. شۇنىڭ بىلەن، ئۇ مەسجىدكە بىر چېدىر قۇرۇپ (ئېتىكاپتا) ئولتۇردى. بۇنى ئاڭلىغان ھەفسە رەزىيەللاھۇ ئەنھامۇ چېدىر تىكىپ، ئېتىكاپقا كىردى. ئۇنىڭدىن كېيىن زەينەپ رەزىيەللاھۇ ئەنھامۇ شۇنداق قىلدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بامدات نامىزىدىن قايتىپ، تۆت دانە چېدىرنى كۆردىدە: بۇ نېمە ئىش؟ دەپ سورىغانىدى، ئۇنىڭغا بولغان ئەھۋال يەتكۈزۈلدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ئۇلارنىڭ بۇنداق قىلىشىغا نېمە سەۋەپ بوپتۇ؟ ئۇلار ئۆزلىرىنى ياخشى ئىش قىلدۇق دەپ ئويلامدىكەن؟ چېدىرلارنى سۆكۈڭلار، قايتا كۆرۈپ قالماي، دېدى. شۇنىڭ بىلەن، چېدىرلار سۆكۈۋېتىلدى. شۇ سەۋەبتىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم رامىزاندا ئېتىكاپ قىلماي، شەۋۋالنىڭ ئاخىرقى ئونىدا قىلدى. (بۇخارى: 2041)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئېتىكاپ قىلماقچى بولغاندا، ئۇنىڭ ئاياللىرىمۇ ئۇنىڭ بىلەن بىرگە ئېتىكاپ قىلماقچى بولغىنى ئۈچۈن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ نۆۋەتتىكى ئېتىكاپنى تەرك قىلىپ، كېيىن شەۋۋال ئېيىدا قىلغانلىقى رىۋايەت قىلىنغان. بۇ ھەدىسمۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاياللارنىڭ مەسچىتلەردە ئېتىكاپ قىلىشىنى ياقتۇرمىغانلىقىنى ئىپادىلەيدۇ.

4 ـ ئېتىكاپتا روزا تۇتۇش. رامىزاندا ئېتىكاپ قىلغان كىشى زادى روزا تۇتماي قالمايدۇ، ئەلۋەتتە. ھەنەپىي مەزھىبىگە كۆرە، رامىزاندىن باشقا ۋاقىتلاردا ئېتىكاپ قىلغان كىشىنىڭمۇ، ئەگەر قىلماقچى بولغان ئېتىكاپنىڭ تۈرى ۋاجىپ بولغان ئېتىكاپلاردىن بولسا روزا تۇتۇشى شەرتتۇر. ئەگەر ئېتىكاپنىڭ تۈرى سۈننەت بولغان ئېتىكاپلاردىن بولغان بولسا، ئۇنىڭدا روزا تۇتۇش شەرت ئەمەس، بىراق تۇتۇش ئەۋزەلدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام روزىسىز ئېتىكاپ

قىلغان ئەمەس.

3079/1833 ـ وفي أخرى: قَالَتِ: والسُّنَّةُ لِلْمُعْتَكِفِ: أَنْ لا يَعُودَ مَرِيضًا، وَلا جَنَازَةً، وَلا يَمَسَّ امْرَأَةً وَلا يُبَاشِرَهَا، وَلا يَخْرُجَ لِحَاجَةٍ إِلاَّ لِمَا لا بُدَّ مِنْهُ، وَلا اعْتِكَافَ إِلاَّ بِصَوْمٍ، وَلا اعْتِكَافَ إِلاَّ فِي مَسْجِدٍ جَامِعٍ* أبو داود (2473)

3079/1833 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: ئېتىكاپ قىلغۇچىنىڭ كېسەل يوقلىماسلىقى، جىنازا نامىزىغا قاتناشماسلىقى، ئاياللارنى تۇتماسلىقى ۋە قۇچاقلىماسلىقى، زۆرۈر ھاجەتلىرىدىن باشقا ۋاقىتلاردا سىرتقا چىقماسلىقى سۈننەتتۇر. روزا تۇتماي تۇرۇپ ئېتىكاپقا كىرىشكە بولمايدۇ. جامائەت ناماز ئوقۇپ تۇرىدىغان چوڭ مەسجىدلەردە ئېتىكاپ قىلىش كېرەك. (ئەبۇ داۋۇد: 2473)

5 ـ ئاياللارنىڭ ھەيز ۋە نەپاسلاردىن پاك بولۇشى. ئېتىكاپ قىلماقچى بولغان ئاياللارنىڭ ھەيز ۋە نەپاسلاردىن پاك بولۇشى شەرتتۇر. ئەگەر ئاياللار ئېتىكاپ ئەسناسىدا ھەيز كۆرۈپ قالسا ياكى تۇغسا، ئېتىكافتىن ھامان چىقىپ كېتىدۇ ۋە كېيىن پاك بولغاندا خالىسا ئېتىكافنى كەلگەن يېرىدىن داۋام قىلىدۇ. شۇنىڭدەك ئېتىكافتا ئولتۇرغان كىشى ئەگەر ئېھتىلام بولۇپ قېلىپ، مەسچىتتە غۇسلە قىلىدىغان جاي بولمىسا، مەسچىتتىن چىقىپ، يۇيۇنۇپ كېلىدۇ ۋە ئېتىكافنى كەلگەن يېرىدىن داۋام قىلىدۇ.

ئېتىكافنىڭ ئەدەب ـ يوسۇنلىرى

1 ـ ئېتىكافنى رامزاننىڭ ئاخىرقى ئون كۈنىدە ۋە مىسچىتلەردە قىلىش.

2 ـ ئېتىكافتا ياخشىلىقتىن باشقا سۆزلەرنى قىلىنمايدۇ. گۇناھ بولمايدىغان ئىشلار توغرىلىق سۆزلەشسە بولىدۇ.

3 ـ ئېتىكاپ ۋاقتىدا داۋاملىق قۇرئان كەرىم ئوقۇلىدۇ. ھەدىس شەرىپ ۋە ساھابىلار، تابىئىنلار، سەلەپ ـ سالىھلار، ئەۋلىيالارنىڭ ھاياتىغا مۇناسىۋەتلىك كىتابلارنى ئوقۇسا بولىدۇ.

4 ـ ئېتىكاپ قىلغۇچى پاكىزە كىيىملەرنى كىيىشى ۋە خۇشبۇراق بويۇملارنى سۈرتۈشلىرى لازىم.

5 ـ ئېتىكاپ ئاتىغان كىشى ۋاجىب ئېتىكاپ ئۈچۈن يالغۇز قەلبىدىلا ئەمەس، تىلى بىلەنمۇ نىيەت قىلىشى كېرەك.

ئېتىكافنى بۇزىدىغان ۋە بۇزمايدىغان ئىشلار

1 ـ ئېتىكافچىنىڭ شەرئى، ياكى زەرۈرى بىر ئېھتىياجى ئۈچۈن مەسچىتنىڭ سىرتىغا چىقىشى ئېتىكافنى بۇزمايدۇ. مەسىلەن: جۈمە نامىزى، بىر شەرئىي ئۆزرە، ھاجەتخانىغا چىقىش ۋە تاھارەت ئېلىش بىر تەبىئىي ئۆزرە، مەسچىتتىن زورلۇق بىلەن چىقىرىۋېتىش زەرۈرى بىر ئۆزرە بولغانلىقتىن بۇنىڭغا ئوخشاش سەۋەپلەر ئېتىكافقا زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ.

2 ـ ئېتىكاپ قىلغۇچىنىڭ ئۆزرىسىز مەسچىتتىن چىقىشى ئېتىكافنى بۇزىدۇ. تەبىئىي ئېھتىياجلاردىن تاشقىرى ئادەتتىكى ئېھتىياجلىرى ئۈچۈن مەسچىتتىن سىرتقا چىققان كىشىنىڭ ئېتىكافى بۇزۇلىدۇ. چۈنكى ئېتىكافنىڭ تەقەززاسى مەسچىتتە تۇرۇشنى تەلەپ قىلىدۇ. ئەمما بىرەر كىشىنىڭ ھاياتىنى ھالاكەتتىن قۇتقۇزۇش ياكى ئۆزىنىڭ ھاياتىنى

خەتەردىن قۇتقۇزۇش ئۈچۈن مەسچىتتىن چىققان كىشىنىڭ ئېتىكافى بۇزۇلمايدۇ. شۇنىڭدەك ئەگەر ئۆزى ئولتۇرغان مەسچىت جۈمە نامىزى ئوقۇلمايدىغان مەسچىتلەردىن بولغان بولسا، ئېتىكاف قىلغان كىشىنىڭ مەسچىتتىن چىقىپ، جۈمە نامىزىنى ئوقۇشى بىلەن قىلغان ئېتىكافى بوزۇلمايدۇ. چۈنكى جۈمە نامىزىنى ئوقۇش پەرز، ئېتىكاف قىلىش بولسا سۈننەتتۇر. پەرزنى ئورۇنلاش سۈننەتنى ئورۇنلاشتىن مۇھىمدۇر، ئەلۋەتتە.

3 ـ كىسەل يوقلاش، جىنازە نامىزى ياكى گۇۋاھلىق بېرىش ئۈچۈن سىرتقا چىقىش ئېتىكافنى بۇزىدۇ.

4 ـ (يەڭگىل) كىسەللىك تۈپەيلىدىن بىر سائەت سىرتقا چىقىش ئېتىكافنى بۇزىدۇ.

5 ـ ئېتىكافچىنىڭ ئېتىكاف ۋاقتىدا بىر قانچە كۈن ھوشىنى يوقۇتۇپ قويىشى، مەس بولۇش سەۋەبىدىن ئەقلىنى يوقۇتۇپ قويۇشى ۋە ساراڭلىق ئېتىكافنى بۇزىدۇ.

يۇقىرىدا كۆرسىتىلگەن شەرتلەر ۋاجىب سانالغان ئېتىكاف ئۈچۈندۇر. نەپلە ئېتىكافلاردا بىر ئۆزرە بولسىمۇ سىرتقا چىقىلى، كىسەل يوقلىغىلى بولىدۇ.

6 ـ ۋاجىب ئېتىكاف بۇزۇلسا قازاسىنى قىلىش كېرەك. بەلگىلىك بىر ئاي ئۈچۈن كىرگەن بىر ئېتىكاف ۋاقتىدا، بىر كۈن روزا بۇزۇلسا ياكى بىر كۈن سىرتقا چىقىلسا يالغۇز شۇ بىر كۈن ئېتىكافنىڭ قازاسىنى قىلىش كېرەك. ئەمما ۋاقتى بەلگىلەنمىگەن، بەلگىلىك بولمىغان، داۋاملىق، بىر ئايلىق دەپ ئاتىغان ئېتىكاف ۋاقتىدا مۇنداق بىر كۈن روزا بۇزۇلسا، ياكى سىرتقا چىقىلسا يېڭىدىن بىر ئايلىق ئېتىكاف باشلاش لازىم بولىدۇ.

7 ـ ئېتىكاف قىلغۇچىنىڭ ئېتىكاف ئىچىدە رەپىقىسى بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت قىلىشى، سۆيۈشىشى، سىلىشى هارامدۇر. جىنسىي مۇناسىۋەت مەيلى قەستەن بولسۇن ياكى ئۇنتۇپ قىلىپ يۈز بەرسۇن مەنى كەلمىسىمۇ ئېتىكافنى بۇزىدۇ. ۋاجىب ئېتىكافتىن باشقا ئېتىكافلاردا مەنى كەلگەندىلا بۇزۇلىدۇ. ئەگەر ئىختىيارسىز هالدا ئېھتىلام بولغان بولسا ئېتىكاف بۇزۇلمايدۇ. شۇنىڭدەك گەرچە ئايالنى قۇچاقلىغان بولسىمۇ ئېھتىلام بولمىغان بولسا يەنە ئېتىكاف بۇزۇلمايدۇ.

8 ـ ئېتىكاف قىلغۇچى ئېھتىياجلىق نەرسىلىرىنى مەسچىت ئىچىدە سېتىۋالسا بولىدۇ. مەسچىتتە يەپ ـ ئىچەلەيدۇ. مەسچىت ئىچىدە هازىرلانغان، ئۈيغۇن بىر يەر بولسا شۇ يەردە تاھارەت ئالىدۇ ۋە غۇسلى قىلالايدۇ، بۇنداق جاي بولمىسا مەسچىت سىرتىغا چىقىپ تاھارەت ئالىدۇ، غۇسلى قىلىدۇ. ئىلىپ بولغاندىن كېيىنلا قايتىپ كىلىدۇ.

9 ـ مۇنارىنىڭ ئىشىكى مەسچىتنىڭ ئىچىدە بولمىغان ئەھۋالدا ئېتىكافچى ئەزان ئوقۇش ئۈچۈن مەسچىتتىن چىقىپ مۇنارغا چىقىدۇ.

10. ئاياللارنىڭ ئېتىكاف ئەسناسىدا ھەيز كۆرۈپ قېلىشى ياكى تۇغۇشى ئېتىكافنى بۇزىدۇ. چۈنكى ھەرقانداق ئىبادەتنى داۋاملاشتۇرۇش ئۈچۈن پاكلىق شەرت بولغانىدەك، ئېتىكافنىڭ داۋام قىلىشى ئۈچۈنمۇ ئاياللارنىڭ پاك بولۇشى شەرتتۇر.

ئېتىكاف قىلغان كىشى ئۈچۈن مەنئى قىلىنغان ئىشلار

ئېتىكاف قىلغان كىشىنىڭ ئىلىم ـ سېتىم ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىشى مەنئى قىلىنىدۇ. شۇنىڭدەك ئېتىكاف قىلغان بولسۇن ياكى قىلمىغان بولسۇن ھەرقانداق كىشىنىڭ مەسچىتنىڭ

ئىچىدە ئېلىم ـ سېتىم ئىشلىرىنى قىلىشى مۇتلەق هارامدۇر. چۈنكى مەسچىتلەر ئاللاھ تائالاغا ئىبادەت قىلىش ئۈچۈن بىنا قىلىنغان مۇبارەك جايلاردۇر. بۇ جايلاردا دۇنيالىق سودىلارنى قىلىش خاتادۇر.

ئېتىكاپ قىلىدىغان كىشى ئۈچۈن پەزىلەتلىك ۋاقىتلار

ئىسلام ئۆلۈماقلىرى دەيدۇ: رەجەب ئېيىدا قىلىدىغان ئىبادەت ۋە تائەتلەر كىشىنىڭ بەدىنىنى، شەئبان ئېيىدا قىلىنغان تائەت ـ ئىبادەتلەر قەلبىنى، روزا ئېيىدا قىلىنغان تائەت ـ ئىبادەتلەر بولسا روھىنى مەنىۋى كىرلەردىن تازىلايدۇ. چۈنكى رەجەب ئېيىنى ئىبادەت بىلەن ئۆتكۈزۈپ بەدىنىنى مەنىۋى كىرلەردىن تازىلىغان كىشى شەئبان ئېيىدا تائەت ـ ئىبادەت قىلسا، قەلبىنى تازىلىغان بولىدۇ. شەئبان ئېيىنى تائەت ـ ئىبادەت بىلەن ئۆتكۈزۈپ قەلبىنى مەنىۋى كىرلەردىن تازىلىغان كىشى رامزان ئېيىدا روھىنى تازىلىغان بولىدۇ، بەدەنىنى رەجەب ئېيىدا، قەلبىنى شەئبان ئېيىدا مەنىۋى پاسكىنىلىقلاردىن تازىلىمىغان كىشى، روزا ئېيىدا روھىنى قانداقمۇ تازىلىيالايدۇ؟

رىيازەتنىڭ شەرتلەرى

1 ـ رىيازەتتىن باشقا ئىشلارغا ئىشلەتمەيدىغا خالى ئۆي بولىشى، ئۇنىڭغا باشقا ئادەم كىرمەسلىكى.

2 ـ رىيازەتكە مۇۋاپىق كىيىم بولۇشى.

3 ـ مۇناسىپ ۋاقىت بولۇش.

4 ـ ئاۋاز، ۋاراڭ، چۇرۇڭ، گۈلدۈر ـ گالاپ دىگەندەك شاۋقۇن سۈرەنلەردىن خالى بولۇش، دىققەت بۆلۈنمەيدىغان بولۇش.

5 ـ راھەت قوغلاشماسلىق مەسجىد ياكى مۇۋاپىق ئورۇنلاردىكى پاكىزە قاتتىقراق يەردە ئولتۇرۇش.

6 ـ كېچىلىرى ئاز ئۇخلاش، ئامال بار كېچىنى بىدار ئۆتكۈزۈش.

7 ـ موھىتنى كىيىم كېچەكنى پاكىزە خۇشبۇي تۇتۇش.

8 ـ ئوقۇۋاتقان زىكىر تەسبىھلەرنىڭ مەنىسىنى بىلىپ مۇلاھىزە قىلىپ تۇرۇپ ئوقۇش.

خىلۋەت ـ ئېتىكافنىڭ شەرتلىرى

1 ـ خىلۋەتتە ئولتۇرۇپ نەتىجە قازانغان ئۇستازنىڭ ئىجازىتى ـ روخسەت ئۇدۇمىنى ۋە تەلىمىنى ئېلىپ ئادىن كىيىن خىلۋەتكە كىرىش.

2 ـ نامازنى ئۆز ۋاقتىدا ئوقۇش.

3 ـ خىلۋەتكە كىرىشنى روزا بىلەن باشلاش.

4 ـ پىلانلىغان ئەمەل ئىبادەتنى تولۇق ئورۇنلاش.

5 ـ مەئىشىتى هالالدىن بولۇش.

6 ـ بازار تامىقى يىمەسلىك تاماقنى ئىمكان قەدىر ئۆزى تەييارلاپ يىيىش ياكى پاكىزە سالىھ ئاياللىرىنىڭ تەييارلىغان تامىقىنى ئىستىمال قىلىش

7 ـ تاماقنى ئاز يىيىش.

8 ـ كىشىلەر بىلەن سۆزلەشمەسلىك ۋە كۆرۈشمەسلىك.

9 ـ رىيازەت جەريانىدا ئاياللارغا يېقىن يولىماسلىق، مۇجامىئەت قىلماسلىق.

10 ـ ئولتۇرۇشتىكى سىر ئەسرار، مەقسەتلەرنى مەخپىي تۇتۇش، كىشىگە ئاشكارىلىماسلىق.

11 ـ دىققەتنى مەركەزلەشتۇرۇپ، ئوي خىيالنى يىغىپ ئولتۇرۇش.

12 ـ ھەر كۈنى سەھەر ۋاقتىدا ۋەزىپىگە ئولتۇرۇشتىن بۇرۇن ئىستىغپار، زىكىر تەسبىھ، ھەمدۇ ـ ساناني كۆپ ئېيتىش.

رىيازەتنىڭ ھىكمەتلىرى

تىنچ ھالەتتە ئولتۇرۇش مەئرىپەتۇللاھ ھاسىل قىلىدۇ. ئۆي ئىمارەت، ئادەمى زاتتىن ئايرىلىپ، چۆل جەزىرە، باياۋاندا، تاغۇ دەشتىلەردە ئولتۇرۇش دۇنيانى تونۇتىدۇ. ئاچ قورساق ئولتۇرۇش شەيتاننىڭ نىملىكىنى تونۇتىدۇ. ئۇيقۇسىزلىق نەفسنى تونۇتىدۇ.

ئاللاھ تائالانىڭ مۇسا ئەلەيھىسسالامغا ئۆزى بىلەن سۆزلىشى ئۈچۈن قىرىق كۈننى شەرت قىلىپ بەلگىلەپ بېرىشىنىڭ سىر ھىكمىتى، مەقسىتى، مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ مەيدىسىنى، تىنىنى ئوزۇقلۇقنىڭ قويۇق چىرىندىلىرىدىن تازىلاپ روھىنى كۈچلەندۈرۈپ، ئەقلىنى ساپلاشتۇرۇپ، قەلبىنى كۈچلەندۈرۈپ ـ ئىرادىسىنى چىڭىتىپ، نەفسنى پاكلاش ئىدى.

ئالىملارنىڭ قارىشىدىكى مۇرشىد كامىل (كامىل يېتەكچى) نىڭ ئالامەتلىرى

شەيخ سۆھرەۋەردى (ئاللاھ ئۇنىڭ سىررىنى مۇقەددەس قىلسۇن) مۇنداق دەيدۇ: ھەقىقەت يولىغا كىرىش ئۈچۈن ھەر قانداق بىر كىشى كامالەتكە يەتكەن يېتەكچىگە ئېھتىياجلىق بولىدۇ. كىشى نادان يېتەكچىنىڭ ئارقىسىدىن مېڭىپ قالسا، تۇيۇق يولغا كىرىپ قالىدۇ، ئۇنداقتا كامالەتكە يەتكەن يېتەكچىنى قانداق بايقىغىلى بولىدۇ؟ ئۇنىڭ بىر قانچە ئالامەتلىرى بولىدۇ:

1) كامالەتكە يەتكەن يېتەكچى بولغۇچى ئالدى بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەقىقى ئىز باسارى بولۇشى، ئۇنىڭ ئىزىدىن ماڭىدىغان بولۇشى، سىلسىلىدىكى كامالەتلىك شەيخگە ئەگەشكەن بولۇشى كېرەك.

2) ئالىم بولۇشى كېرەك.

3) مال دۇنيا، بايلىقنىڭ، ئىناۋەتنىڭ مۇھەببىتىدىن ۋاز كەچكەن بولۇشى كېرەك.

4) ئاز تاماق يېيىش، ئاز ئىچىش، ئاز ئۇخلاش، ئاز سۆزلەش، نامازنى كۆپ ئوقۇش، سەدىقىنى كۆپ بېرىش، كۆپ چاغلاردا روزا تۇتۇش.

5) گۈزەل ئەخلاقى مىجەز خاراكتېرنى يېتىلدۇرۇش، سەۋرى قىلىش، ئاللاھغا تەۋەككەل قىلىش، ئىتىقادى كۈچلۈك، ئىرادىسى مۇستەھكەم بولۇش، سېخى بولۇش، قانائەتچان بولۇش، يوۋاش، ئېغىر ـ بېسىق بولۇش، ساداقەتلىك بولۇش، شەرمى ھايالىق بولۇش، ۋاپادار بولۇش، تەمكىن بولۇش، ئۆزىنى تۆتالايدىغان بولۇش ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش ئېسىل خىسلەتلەرنى ئۆزىدە يېتىلدۇرۇش. بۇنداق شەيخلەردە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ نۇرلىرىنىڭ تەسىرلىرى بولىدۇ. بۇلار يېتەكچى بولۇشقا مۇناسىپ كىشىلەردۇر. بۇلارنىڭ ۋۇجۇدى ئۆتكۈر خۇسۇسىيەتلىك بولىدۇ، ئەگەر سەن بۇ يولدا سائادەت ئىزدىمەكچى بولساڭ مۇشۇ شەرتلەرنى ھازىرلىغان مۇرشىد كامىلنى تاپقىن. ئۇلارنىڭ خىزمىتىنى قىل، دۇئاسىنى ئال، ھۆرمىتىنى قىلغىن، كۆڭلىنى ئىنتايىن ئاسرىغىن.

5. ئىماننى كۈچەيتىش

ئىمان ئاجىزلىقىنىڭ ئالامەتلىرى

1 ـ گۇناھ ۋە هارام ئىشلاردىن قاچماسلىق

2 ـ قەلبىنىڭ تاشدەك قېتىپ قىلىشى.

3 ـ ئىبادەتنى پۇختا قىلماسلىق.

4 ـ ئىبادەتتە هورۇنلۇق قىلىش.

5 ـ قەلبىنىڭ تارلىقى.

6 ـ اللهنىڭ ياخشى ئەمەل قىلغۇچىلارغا جەننەت، يامان ئەمەل قىلغۇچىلارغا دوۋزاخنى ۋەدە قىلغانلىقىغا چىن دىلىدىن ئىشەنمەسلىك، ۋە ئۇنىڭدىن تەسىرلەنمەسلىك.

7 ـ الله نى ئەسلىگەندە، قۇرئان ئوقۇغاندا غاپىل بولۇش، بۇنداق كىشىلەرگە قۇرئان ئوقۇش ئىنتايىن ئېغىر كېلىدۇ، دۇئاغا قول كۆتەرگەندە قولىنى تېزلا يومۇۋالىدۇ.

8 ـ اللهنىڭ چېگرىسى (توسقان ئىشلىرى) دەپسەندە قىلىنسا كارى بولماسلىق، زۇلۇمغا قارشى تۇرمايدىغان بولۇپ قىلىش. ياخشىلىقنى سۆيۈش، يامانلىققا قارشى تۇرۇش سۈپىتى يوقىلىپ كېتىش.

9 ـ ئۆزىنى كۆرسىتىشنى ياخشى كۆرۈش، رىيا ئىشلارنى قىلىش. مەنسەپكە هېرىس بولۇش، سورۇنغا كىرسە بىرەر كىشىنى ئورنىدىن قوپۇرىۋەتمىگۈچە كۆڭلى ئارام تاپماسلىق.

10 ـ بېخىللىق، پىخسىقلىق قىلىش. چۈنكى بېخىللىق ئىمان بىلەن بىر دىلدا مەڭگۈ تۇرالمايدۇ.

11 ـ باشقىلار قىلالمايدىغان ئىشنى قىلالايمەن دەپ پو ئېتىش، لاپ ئۇرۇش.

12 ـ مۇسۇلمان قېرىنداشلىرىغا مەغلۇبىيەت، زىيان، جاپاغا ئۇخشاش هادىسىلەر كەلسە خۇشال بولۇش.

13 ـ بىرەر ئىشقا گۇناھ بولۇش ياكى بولماسلىق نۇقتىسى نەزىرىدىنلا قاراش، ۋە يامان ئىش قىلىشتىن كۆزىنى يومۇۋېلىش. شۇبھىلىك ئىشلاردىن ئۆزىنى قاچۇرماسلىق. هارامنىڭ تۈۋىدىن يول ئىزدەش.

14 ـ ياخشى ئىشلارنى كىچىك ساناش، كىچىك ئىشلارغا ئەهمىيەت بەرمەسلىك.

15 ـ مۇسۇلمانلار ئاممىسىنىڭ ئىشلىرىغا كۆڭۈل بۆلمەسلىك، ئۇلارغا دۇئا، سەدىقە، ئىئانىلەر بىلەن يار ـ يۆلەكتە بولماسلىق. باشقىلارنىڭ بەختسىزلىكلىرىگە كۆز يومۇۋېلىش. ئۇلار بىلەن بىر گەۋدە بولماسلىق.

16 ـ دوستلار، قېرىنداشلار ئوتتۇرىسىدىكى رىشتىنى ئۈزۈپ قويۇش.

17 ـ ئۆزىنىڭ ئىسلام ئالدىدىكى مەسئۇلىيىتىنى تونۇپ يەتمەسلىك.

18 ـ خاپىلىق يەتسە، بىرەر مۇشكۈلاتقا ئۇچرىسا ئۇنىڭدىن بەك قورقۇپ كېتىش، بۇنداق كىشى تولىمۇ قورقۇنچاق كېلىدۇ. قىيىنچىلىق ئالدىدا ئۆزىنى يوقىتىپ قويىدۇ، ئۇنىڭدا مۇستەهكەم يۈرەك (ئىرادە) كۈچلۈك قەلب بولمىغاچقا، رىئاللىققا تاقابىل تۇرالمايدۇ.

19 ـ كۆپ جېدەلخورلۇق قىلىش ۋە تاش يۈرەك بولۇش.

20 ـ دۇنياغا بېرىلىش ۋە ئۇنىڭغا هېرىس ـ ئامراق بولۇش، بۇنداق كىشىنىڭ قەلبىدە مال

ـ مۈلۈك، ئابرۇي، مەنسەپ، قورۇ جاي دېگەندەك نەرسىلەر قولىدىن كەتسە، ئۆزىنى يوقىتىپ قويغۇدەك دەرىجىدە مايىل بولىدۇ. مۇسۇلمان قېرىنداشلىرى مال ـ مۈلۈككە ئىرىشسە كۆڭلى بىئارام بولىدۇ. ھەسەت قىلىدۇ.

21 ـ ئىنسانلارنىڭ سۆزىگە ۋە ئەقلى ئۇسۇلغىلا ئىسلىۋىلىش، بۇنداق كىشلەرنىڭ ئاغزىدىن قۇرئان ۋە ھەدىسنىڭ سۆز ـ ئىبارىلىرى تېپىلمىغىلى تاسلا قالىدۇ.

22 ـ تۇرمۇشتا يۇقىرى ئىستىمالنى زىيادە قوغلىشىش. كەڭ نازۇ ـ نېئمەت، ھۇزۇر ـ ھالاۋەتلىك تۇرمۇش، كەيپ ـ ساپىغا بېرىلىش. زىيادە مۈلۈكدار بولۇشقا ئىنتىلىش.

ئىمان ئاجىز بولۇپ قېلىشنىڭ سەۋەبلىرى

1 ـ ئىمانى مۇھىيتتىن ئۇزۇن مۇددەت ئايرىلىپ قېلىش.

2 ـ ياخشى ئۈلگىلەردىن، روھى يېتەكچىدىن ئايرىلىپ قېلىش.

3 ـ شەرئەت بىلىملىرىنى ئۆگۈنىشنىڭ ۋە ئىمانغا دەئۋەت قىلىدىغان ھېكمەت سۆزلەنگەن كىتابلارنىڭ تاشلىنىپ قېلىشى، ئۇلارنى كۆرۈپ ياكى ئاڭلاپ تۇرماسلىق. شۇنىڭ بىلەن قەلبى قېتىپ قېلىش.

4 ـ مۇسۇلمانلارنىڭ گۇناھقا بېرىلىپ كېتىشى، ئۆزىنىڭ قىلغان گۇناھىدىن پەخرىلىنىپ كېتىش (ھېس قىلىش)، سېرىق شەھۋانى بويۇم، كىتاب ـ ژورناللارنى كۆپ كۆرۈش، شەھۋانى سۆز ـ ھەرىكەتلەرنى كۆپ قىلىش، ئاڭلاش، شۇنداق ئادەملەر بىلەن قويۇق مۇناسىۋەتتە بولۇش. باشقىلارنىڭ غەيۋەت ـ شىكايىتىنى قىلىش، يامان ئوي ـ پىكىلەردىن خالى بولماسلىق.

5 ـ قەلبىنى ئەسىر قىلىۋالغۇدەك دەرىجىدە دۇنيالىق ئىشلار مەشغۇلاتىغا پېتىپ قېلىش.

6 ـ مال ـ دۇنيا، ئاياللار، بالىلارغا زىيادە ھېرىس بولۇش، ئۇلارغا بېرىلىپ كېتىش.

7 ـ ئارزۇنىڭ چېكى بولماسلىق، بىر كىتابتا مۇنداق يېزىلغان:«ئادەمنى تۆت نەرسە بەختسىز قىلىپ قويىدۇ. ئۇلار: كۆزى كىچىك، قىزغانچۇق بولۇپ قېلىش، قەلبى قېتىپ قېلىش، ئارزۇ زىيادە بولۇش، دۇنياغا ھېرىس بولۇش. » ئارزۇ ـ ھەۋەسنىڭ زىيادە بولىشى، تائەت ـ ئىبادەتتە بوشاڭلىق پەيدا قىلىدۇ.

8 ـ يېمەك ـ ئىچمەك، ئۇيقۇ، سۆز ـ ھەرىكەت، مۇناسىۋەتنى چەكتىن ئاشۇرىۋېتىش، كۆپ يېيىش ئەقلىنى، زېھنىنى سۇسلاشتۇرىدۇ، كاللىنى دۆتلەشتۈرىدۇ، ئەقلى ئىقتىدارنى تۆۋەنلىتىدۇ، بەدەننى ئېغىرلاشتۇرۇپ، ھورۇنلۇقنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ، كۆپ يەپ، كۆپ ئۇخلىغان ئادەم مۇكاپاتتىن قۇرۇق قالىدۇ. سۆز ـ ھەرىكەتتە چەكتىن ئاشۇرىۋېتىش ـ قەلبنى قاتتىقلاشتۇرىدۇ. كىشىلەر بىلەن ئارىلىشىشتا چەكتىن ئاشۇرىۋېتىش، كۆپ ئىشلارغا كاشىلا بولىدۇ. تولا كۇلۇش قەلبىدىكى ھاياتلىق ماددىلىرىنى ئۆلتۈرىدۇ. شۇنداقلا ۋاقىت ئىبادەت بىلەن ئۆتمەيدىكەن، ئادەمنىڭ قەلبى قېتىپ كېتىپ، ھېكمەت قوبۇل قىلالمايدىغان بولۇپ قالىدۇ.

ئىماننى كۈچەيتىش، مۇستەھكەملەش ئۇسۇللىرى

موئمىننىڭ قەلبىگىمۇ بەزى چاغلاردا گۇناھدىن ئىبارەت قارا بۇلۇت چاپلىشىۋېلىپ، ئۇنىڭ نورىنى توسۇپ قويىدۇ. ئىنسان قاراڭغۇلۇق ئىچىدە يېتىمسىراپ قالىدۇ، ئەگەر ئۇ ئېتىقادىنى (ئىماننى) ئاشۇرۇش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلسا، الله دىن تەلەپ قىلسا ئاشۇ بۇلۇتلار تارقاپ قەلبىنىڭ نورى ئەسلىگە كېلىپ يورۇشقا باشلايدۇ.

1 ـ اﷲ ھەممە نەرسىنى بايان قىلىش ئۈچۈن ۋە ئىنسانلارغا نۇر قىلىپ چۈشۈرگەن «قۇرئان» نى كۆپ ئوقۇش، مۇلاھىزە قىلىش. چۈنكى ئۇ قەلبىنىڭ ئەڭ كۈچلۈك داۋاسى. بۇنىڭ ئەڭ ياخشى يولى ئويلىنىش، تەپەككۇر قىلىش.

2 ـ اﷲنىڭ بۈيۈكلۈكىنى ھىس قىلىش، ئۇنىڭ ئىسىملىرىنى، سۈپەتلىرىنى تونۇش ۋە مولاھىزە قىلىش. مەزمۇنلىرىنى چۈشىنىش. بۇخىل ھىسسىيات قەلبىگە چوڭقۇر ئورۇنلىشىش، ھەتتا ھەر بىر ھۈجەيرىگىچە سىڭىپ كىرىشى لازىم. چۈنكى باشقا ئەزالار قەلبىنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە ئىش قىلىدۇ. قەلب ئىنساننىڭ مەركىزى، شۇڭا قەلب تۈزۈلىدىكەن باشقا ئەزالار تۈزۈلىدۇ. خۇددى سۇنىڭ بېشى لاي بولسا، ئۇنىڭ ئايغىنى سۈزۈلدۇرىمەن دېيىش ئەخمىقانە خىيال ۋە ئەمەلگە ئىشىش مۇمكىن بولمايدىغان ئىش بولغىنىغا ئوخشاش.

3 ـ شەرئەت بىلىملىرىنى پۇختا، تولۇق، پىششىق ئۆگىنىش.

4 ـ دۇئاغا، نامازغا ھازىر بولۇش (قاتنىشىش)، چۈنكى بۇ ھەرىكەتلەر داۋاملىق ئىلىپ بېرىلسا، ئىنساننىڭ قەلبى راھەتلىنىدۇ، ھۇزۇرلىنىشقا باشلايدۇ.

5 ـ ياخشى ئىشلارنى كۆپلەپ قىلىش، ۋاقتىنى ياخشى ئىشلار بىلەن ئۆتكۈزۈش، ئىبادەتنىڭ قوبۇل بولماسلىقىدىن ئەنسىرەپ ئىبادەتنى ياخشى ئورۇنلاش، بۇلار ئۇنۇمى ياخشى، تەسىرى چوڭقۇر ئۇسۇل. اﷲ مۇنداق دېدى:

[تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ (**16**)]

ئۇلارنىڭ يانلىرى ئورۇن ـ كۆرپىدىن يىراق بولىدۇ (يەنى ئۇلار كېچىسى ئىبادەت قىلىپ ئاز ئۇخلايدۇ)، ئۇلار پەرۋەردىگارىنىڭ (ئازابىدىن) قورقۇپ، (رەھمىتىنى) ئۈمىد قىلىپ ئۇنىڭغا دۇئا قىلىدۇ، ئۇلارغا بىز رىزىق قىلىپ بەرگەن نەرسىلەردىن (ياخشىلىق يوللىرىغا) سەرپ قىلىدۇ [سۈرە سەجدە ـ 16].

6 ـ ئىبادەتنىڭ ھەر خىللىقىغا دىققەت قىلىپ ئۇنى ياخشى ئورۇنلاش، پەرىز ئىبادەتلەرنىڭ ۋاقتىغا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىش لازىم، پەرىز، ۋاجىپ، ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى تولۇق ئورۇنلاشتىن باشقا يەنە ۋاقىت چىقىرىپ ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان ئەمەللەرنى كۆپ قىلىش.

7 ـ يامان (گۇناھ) بولۇپ قىلىشىدىن قورقىدىغان بولۇش. ئۆزىنىڭ ئاقىۋىتىدىن ئەنسىرەش، گۇناھقا پېتىپ قىلىشتىن قورقۇش.

8 ـ ئۆلۈمنى كۆپ ئەسلەش. بۇنداق قىلغاندا ئادەم گۇناھ قىلىپ قىلىشتىن ئاسانلا ساقلىنىپ قالالايدۇ. ئۆلۈمنى ئەسلىتىدىغان ئىشلارنىڭ ئەڭ ياخشىسى، ئۇنۇمى ئەڭ يۇقىرىسى قەبرىلەرنى يوقلاش. بۇ ھەقتە رەسۇلۇللاھ مۇنداق دېگەن: «مەن سىزلەرنى قەبرىلەرنى يوقلاشتىن توسقان ئىدىم، ئەمدى زىيارەت قىلىڭلار! چۈنكى ئۇ قەلبلەرنى يۇمشىتىدۇ، كۆزنى ياشلىتىدۇ، ئاخىرەتنى ئەسلىتىدۇ.» ئۆلۈكنى يوقلاش، ۋە سەكراتتىكى چۈشكەنلەرنى كۆرۈش. جىنازا نامىزىغا قاتنىشىش، مېيىتنى كۆتۈرۈش، ئۆلۈكنى دەپنە قىلىش ھەقىقەتەن ئىماننى كۈچەيتىدىغان ئامىللارنىڭ بىرى. ئۇ ئادەمنى قورقىتىدۇ، ئىچىنى سىيرىلدۇرىدۇ، دىلنى يۇمشىتىدۇ، گۇناھلىرىغا تۆۋبە قىلغۇزىدۇ، كۆزنى ئۇيقۇدىن، بەدەننى راھەتتىن، توسىدۇ، ئەمەلگە ئۈندەيدۇ، تىرىشچان قىلىپ قويىدۇ، بىخۇتلۇقنى تۈگىتىشكىمۇ كۆپ پايدىلىق.

9 ـ ئاخىرەتنى كۆپ ئويلاش، قۇرئان كەرىمنىڭ سۈرە قاپ، ۋاقىئە، قىيامەت، مۇرسەلات، ئەنبىيا، تەكۋىر قاتارلىق سۈرىلىرىدە قىيامەتنىڭ ئەھۋالى توغرىلىق مەسىلىلەر بايان قىلىنغان. شۇنداقلا بەزى ھەدىسلەردە قىيامەت، دوۋزاخ توغرىلىق مەلۇماتلار بار، شۇنداق بايانلارنى، ماترىياللارنى ئوقۇش، ئۆلگەندىن كېيىن تىرىلىش، شاپائەت، ھساپ، جازا، قىساس، تارازا، كۆۋرۈك، جەننەت ۋە دوۋزاختا ئوخشاش كۆرۈنۈشلەر بىلەن ئىمان (ئىتىقاد) نى ئاشۇرىدۇ.

10 ـ كائىناتنىڭ ھەر خىل ھادىسىلىرىنى ۋە بەلگۈلىمىسى، قائىدە پىرىنسىپ قانۇنىيەتلىرى ئويلاش، تەسرىنى ھىس قىلىش. تەبىئى ئاپەتلەرنى، مەسىلەن: ئوت ئاپىتى، سۇ ـ كەلكۈن ئاپىتى، يەر تەۋرەش ۋە ھەرخىل ھادىسلەرنى ئويلاش. ئالدىنقىلارنىڭ ۋەيران بولغانلىقلىرىنى، قۇم ئاستىدا قالغانلىرى........قاتارلىق مۆجىزە ۋە ھادىسلەر.

11 ـ الله نى كۆپ ئەسلەش ـ يادلاش، ياد ئىتىش. چۈنكى بۇ يۈگىلىپ قالغان قەلبىنىڭ پەردىسىنى ئاچىدۇ، قەلبنىڭ كىسەللىكىنى داۋالايدۇ. الله: «ھەي موئمىنلار! اللهنى كۆپ ياد ئىتىڭلار! » دىيدى. ۋە يەنە «سىزلەرنىڭ غەلبە قىلىشىڭلا ئۈچۈن (بەختكە ئىرىششىڭلارئۈچۈن) الله نى كۆپ ياد ئىتىڭلار!. » دىيدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام، كىشلەرگە: « تىلىڭ دائىم الله نى يادلاش (ياد ئىتىش) بىلەن ھۆل تۇرسۇن (الله نى ياد ئىتىشتىن تىلىڭ قۇرۇپ قالمىسۇن)» دىگەن. الله نى ياد ئىتىشنىڭ پەزىلىتى: الله نى رازى (خۇش) قىلىدۇ، شەيتاننى ئادەمدىن يىراقلاشتۇرىدۇ، غەم ـ قايغۇنى تۈگىتىدۇ، كۆپلەپ رىزىق ئىلىپ كىلىدۇ، مەرىپەتنىڭ ئىشكلىرىنى ئاچىدۇ، اللهنىڭ زىكرىنى تاشلاش ـ قەلبنى قاتۇرىدىغان سەۋەپلەرنىڭ بىرىدۇر. قەلبلىرىنىڭ ئۆلگەنلىكىدۇر. جىسملىرىنىڭ ئۆلۈشتىن بۇرۇن ئۆلگەنلىكىدۇر.

12 ـ الله بىلەن سۆزلىشىش. اللهنىڭ ئالدىدا باش ئىگىپ، ئۆزىنى تۆۋەن تۇتۇپ ئىلتجا قىلىش، ئۆزىنى الله ئالدىدا قانچە تۆۋەن تۇتقانسىرى الله غا بولغان يىقىنلىق ھاسىل بولىدۇ. كىچىلەردە نەپلى نامازنى كۆپ ئوقۇش. ئىبنى قەييۇم جەۋزى الله ئالدىدا باش ئىگىپ ئۆزىنى تۆۋەن تۇتۇش بىلەن گۈزەل سۆزلەرنى قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «ئى الله مەن سىلىنىڭ ئىززەتلىكلىرى بىلەن ۋە مىنىڭ خارلىقىم، سىلىنىڭ كۈچلۈقلىرى بىلەن مىنىڭ ئاجىزلىقىم ۋە سىلىنىڭ (چەكسىز) بايلىقلىرى بىلەن مىنىڭ كەمبىغەللىكىم بىلەن سىلىگە ئىلتجا قىلىمەن، ماڭا رەھمەت قىلىسىلا دىگۈچىنىڭ سۆزى نىمىدىگەن تاتلىق ھە! مىنىڭ خاتالاشقۇچى، ئىزىپ كەتكۈچى مېڭەم سىلىنىڭ قوللىرىدا، سىلىنىڭ بەندىلىرى كۆپ، قۇتقۇزۇش ۋە پانايىغا ئىلىش پەقەت سىلىنىڭ قوللىرىدىلا كىلىدۇ. مەن سىلىدىن مىسكىنلەرنىڭ سورىغىنىنى سورايمەن، سىلىگە خار، بويۇن سۇنغان ھالىتىم بىلەن يالۋۇرىمەن. سىلىگە سەۋرىچان ۋە قورقۇچىلارنىڭ دۇئاسىنى قىلىمەن. مەن سىلىدىن، سىلىگە بويۇن ئەگكەن، كۆزلىرىنى سىلىنى دەپ ياشلىغان، قەلبىنى سىلىگە بويسۇندۇرغان كىشىنىڭ سۇئالىنى سورايمەن» دىگۈچىلەرنىڭ دۇئاسى نىمىدىگەن تاتلىق ھە! دىيدى. يەنە مۇشۇنىڭغا ئوخشاش سۆزلەر ئارقىلىق پەرۋەردىگارى بىلەن سۆزلىشىپ تۇرسا ئىماننىڭ نورى ئۇنىڭ قەلبىدە ھەسسىلەپ كۈچىيىدۇ. شۇنداقلا ئۆزىنىڭ الله غا مۇھتاج ئىكەنلىكىنى دىيشمۇ الله غا بولغان مۇھەببىتىنى كۈچەيتىدۇ.

13 ـ ئاررۇنىڭ مۇۋاپىق بولۇشى ئىماننى يىڭىلاشتا تولىمۇ مۇھىم.

14 ـ دۇنياغا بېرىلىپ كېتىش، دۇنيالىق ئىشلارغا ئىسلىۋىلىشنى يوقىتىش ئۈچۈن دۇنيانىڭ بىر دەملىك ۋە ناھايىتى ئاددىي ئىكەنلىكىنى ئويلاش. اللە مۇنداق دېگەن: «دۇنيا ھاياتى پەقەت (غاپىل) ئادەملەر ئالدىنىدىغان، بەھرىمان بولىدىغان ھاياتتۇر»

15 ـ دىنى ئەھكاملارنى ھەممىدىن يۈكسەك بىلىپ ئۇنىڭغا رىئايە قىلىش. چوڭ ـ كىچىك گۇناھلاردىن قاتتىق ساقلىنىش. اللە مۇنداق دېدى: «كىمكى دىنى ئىشلارنى ئۇلۇغلايدىكەن (ئۇنى يۈكسەك بىلىدىكەن)، بۇ، دىللارنىڭ تەقۋادارلىقىدۇر» اللەنىڭ دىنىي ئەھكاملىرىنى ھۆرمەتلەش بىلەن بىرگە كىچىك گۇناھلارنىمۇ كىچىك كۆرمەسلىك، ئۇنىڭدىن خالى بولۇش. رەسۇلۇللاھ مۇنداق دېگەن: «كىچىك گۇناھلاردىن يىراق بولۇڭلار ـ قىچىڭلار!، ئۇلار بىر ئادەمدە يىغىلىپ قالسا، ئادەمنى ھالاك قىلىدۇ. » (ئەھمەد رىۋايىتى).

16 ـ مۇئمىنلارنى دوست تۇتۇش، كاپىرلارنى دۈشمەن بىلىش، ئۇلارغا كۆڭۈل بەرمەسلىك.

17 ـ كەمتەر، ئاددىي ـ ساددا بولۇش، (كىيىنىشتىمۇ ئاددىي ـ ساددا بولۇش). كىبىرنى ــ ئۆزىنى چوڭ تۇتۇش، ھاكاۋۇرلۇق، زالىملىق، دىلى قاتتىقلىقنى تۈگۈتۈش.

18 ـ اللە نى ياخشى كۆرۈش، اللە دىن قورقۇش، رەھمىتىدىن ئۈمىدۋار بولۇش، قازاغا رىزا بولۇش، گۇماننى يوقۇتۇش (گۇمانخورلىقتىن ساقلىنىش)، ئىشلاردا اللە غا تەۋەككۇل قىلىش، رەھمەت ئېيتىش، راستچىل بولۇش (ساداقەتلىك بولۇش)، ئۆز ـ ئارا ئىشىنىش، تۆۋبە ـ ئىستىغپارنى كۆپ ئېيتىش قاتارلىقلار ئىماننى كۈچەيتىشتە زور ئەھمىيەتكە ئىگە.

19 ـ ئۆز ـ ئۆزىدىن قەرەللىك ھېساپ ئېلىپ تۇرۇش. اللە مۇنداق دېدى:

[فَكَانَ عَاقِبَتَهُمَا أَنَّهُمَا فِي النَّارِ خَالِدَيْنِ فِيهَا وَذَلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ (**17**)]

«ئى مۇئمىنلەر! اللە دىن قورقۇڭلار! ھەر بىر ئادەم ئەتە (قىيامەت كۈنى) ئۈچۈن ياخشى ئىشلاردىن نېمىلەرنى قىلغانلىقىغا قاراپ باقسۇن. » (سۈرە ھەشرى 17 ـ ئايىتى.) ئۆمەر ئىبنى خەتتاب: «سىزلەر ھېساپ ئېلىنىشتىن بۇرۇن ئۆزۈڭلاردىن ھېساپ ئېلىڭلار. » دېدى.

20 ـ اللە دىن يېڭى تىلەكلەرنى سوراپ ئۇنىڭغا دۇئا قىلىپ تۇرۇش. رەسۇلۇللاھ مۇنداق دېگەن: « ئىمان كىيىم ـ كېچەك كونىرىغاندەك كونىرايدۇ، شۇڭا اللە دىن ئىماننى يېڭىلاپ ــ ياشارتىپ بېرىشنى سوراڭلار!»

6. روھنىڭ غىزاسى ـ نەپلە ئىبادەت

تەسەۋۋۇپ ئەھلىنىڭ روھنى پاكلاشتىكى ئەڭ موھىم پائالىيىتى شەرىئەت بۇيرىغان پەرز ئەمەل ئىبادەتلەرنى تولۇق، ۋاقتىدا، ئەستايىدىل ئورۇنلاشتىن سىرت يەنە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تەلىم بەرگەن، پۈتۈن ھاياتى بويىچە ئۆلگە كۆرسۈتۈپ كەلگەن نەپلە ئەمەل ئىبادەتلەرنى بىجاندىل ئورۇنلاپ ئاللاھنى دوست تۇتۇش ۋە ئاللاھ تائالانىڭ دوسلۇقىغا مۇيەسسەر بولۇش ئۈچۈن تىرىشىشتىن ئىبارەتتۇر.

48/34 – طَلْحَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – : جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ أَهْلِ نَجْدٍ ثَائِرَ الرَّأْسِ، يُسْمَعُ دَوِيُّ صَوْتِهِ وَلَا يُفْقَهُ مَا يَقُولُ حَتَّى دَنَا من رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَإِذَا هُوَ يَسْأَلُ عَنِ الْإِسْلَامِ. فَقَالَ رَسُولُ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ((خَمْسُ صَلَوَاتٍ فِي الْيَوْمِ

وَاللَّيْلَةِ)). فَقَالَ: هَلْ عَلَيَّ غَيْرُهُن فقَالَ: ((لَا إِلَّا أَنْ تَطَوَّعَ)). فقَالَ رَسُولُ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ((وَصِيَامُ رَمَضَانَ)) فقَالَ: هَلْ عَلَيَّ غَيْرُهُ قَالَ: ((لَا إِلَّا أَنْ تَطَوَّعَ)) وَذَكَرَ (لَهُ) الزَّكَاةَ فقَالَ: هَلْ عَلَيَّ غَيْرُهَا؟ قَالَ: ((لَا إِلَّا أَنْ تَطَوَّعَ)) فَأَدْبَرَ وَهُوَ يَقُولُ: لَا أَزِيدُ عَلَى هَذَا وَلَا أَنْقُصُ منه فقَالَ رَسُولُ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ((أَفْلَحَ إِنْ صَدَقَ أو دخل الجنة إن صدق)) * رواه البخاري (46)، مسلم (11)

48/34 ـ تەلھە ئىبنى ئۇبەيدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا نەجدلىك بىر ئادەم كەلدى، ئۇنىڭ چاچلىرى چۇۋۇق، ئاۋازى خىرقىراق ئىدى، بىر خىل گۇڭۇلدىغان ئاۋازى ئاڭلىناتتى ـ يۇ، بىراق نېمىدېگەنلىكىنى چۈشەنگىلى بولمايتتى. ئۇ يېقىن كەلگەندە، ئۇنىڭ ئىسلام ھەققىدە سوئال سورىۋاتقانلىقىنى بىلدۇق. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا: بىر كېچە ـ كۈندۈزدە بەش ۋاخ ناماز ئوقۇش پەرزدۇر، دېدى. ئۇ كىشى: بۇ بەش ۋاخ نامازدىن باشقا ناماز بارمۇ؟ دەپ سورىدى. يوق، ئەمما نەپلە ناماز ئوقاي دېسەڭ، ئوقۇساڭ بولىدۇ. ئۇندىن باشقا، رامىزان ئېيىدا روزا تۇتۇش پەرزدۇر. ئۇندىن باشقا روزا بارمۇ؟ يوق، ئەمما نەپلە روزا تۇتاي دېسەڭ، تۇتساڭ بولىدۇ. ئۇندىن باشقا، زاكات بېرىشمۇ پەرزدۇر. بۇ زاكاتتىن باشقىسىمۇ بارمۇ؟ يوق، ئەمما نەپلە سەدىقە قىلاي دېسەڭ، قىلساڭ بولىدۇ. الله بىلەن قەسەمكى، مەن بۇلارنى كەم ـ زىيادە قىلماستىن ئىجرا قىلىمەن. ئۇ كىشى كەتكەندىن كېيىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: بۇ كىشى راست شۇنداق قىلالىسا، نىجات تاپىدۇ، دېدى. (بۇخارى: 46)

بۇ ھەدىس شۇنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇكى نىجاتلىققا ئېرىشىشنىڭ موھىم يولى ئاللاھ تائالا بۇيرىغان پەرىز ئىبادەتلەرنى قىلغاندىن سىرت يەنە نەپلە ئىبادەتلەر بىلەن شۇغۇللىنىشتۇر. بىر قىسىم كىشىلەر بۇ ھەدىسنى خاتا چۈشەندۈرۈپ نەجدىلىك ئادەمنىڭ « الله بىلەن قەسەمكى، مەن بۇلارنى كەم ـ زىيادە قىلماستىن ئىجرا قىلىمەن. » دېگەن سۆزىدىن پەرىز ئىبادەتلەرنىلا قىلسا نىجاتلىققا ئېرىشىدۇ دەپ قاراپ قالغان. ھەدىستە ھەرگىزمۇ بۇنداق مەنا يوق. بۇ يەردە پەرىز ئىبادەتلەر بىلەن نەپلە ئىبادەتلەرنىڭ ئارىسى ئايرىۋېتىلگەن ئەمەس. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ « بۇ كىشى راست شۇنداق قىلالىسا، نىجات تاپىدۇ» دېگىنى پەرىز ئىبادەتلەرگە قوشۇپ نەپلە ئىبادەتلەرنى ئورۇنلىسا يەنى نەپەل ناماز، نەپەلە روزا، سەدىقە ـخەيرى ئېھسان قاتارلىق نەپلە ئىبادەتنى كەم زىيادە قىلماي ئورۇنلىيالىسا نىجاد تاپىدۇ دېگەنلىكتۇر. بۇلارنى كەم زىيادە قىلماي ئورۇنلاش ھەممىلا ئادەمنىڭ قولىدىن كېلىدىغان ئىش ئەمەس. نۇرغۇن كىشىلەر بىز ئاللاھ بۇيرىغان پەرىز ئەمەللەرنى تولۇق ئادا قىلدۇق دەپ مەغرۇرلىنىپ نەپلە ئىبادەتلەردىن غاپىل قالىدۇ. پەقەت تەسەۋۋۇپ ئەھلى بولغان كىشىلەر يەنى سوپىلارلا تەرىقەت ئۇستازلىرىنىڭ يېتەكلىشى ۋە تۈرتكىسى بىلەن ئۆزىنىڭ ئاللاھقا بولغان چەكسىز ئىشقى مۇھەببىتى سويگۈسىنىڭ تۈرتكىسى بىلەن بۇ نەپلە ئىبادەتلەرنى پەرىز ئەمەللەر بىلەن بىرلىكتە كەم زىيادا قىلماي ئورۇنلاش شەرىپىگە ئېرىشەلەيدۇ. يۇقىرىدىكى ھەدىسنىڭ ۋە باشقىمۇ نۇرغۇن ھەدىسلەرنىڭ روھىدىن قارىغاندا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىزگە ئۈلگە بولۇپ ئورۇنلاپ كەلگەن نەپلە ئىبادەتلەر قۇرئان تىلاۋەت قىلىش، زىكىر تەسبىھ،

ئىستىغپار، نەپلە نەماز، نەپلە روزا، سەدىقە ــ خەيرى ئېھسان قاتارلىقلار بولۇپ ئالدىنقى ئۈچ تۈرى ھەققىدە «زىكىر تەسبىھ» توغرىسىدىكى بايانىمىز قىسمىدا توختالدۇق.

1. نەپلە ناماز

1275/689 – (أَنَس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ –): إن النبيّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا سَافَرَ وأَرَادَ أَنْ يَتَطَوَّعَ اسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ بِنَاقَتِهِ ثم كَبَّرَ ثُمَّ صَلَّى حَيْثُ وَجَّهَهُ رِكَابُهُ* أبو داود (1225)

1275/689 ـ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: ئەگەر پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم سەپەر ئۈستىدە نەپلە ناماز ئوقۇشنى ئىرادە قىلسا، ئۇلىغى ئۈستىدە تۇرۇپلا قىبلىگە قاراپ نامازنى باشلايتتى. ئۇندىن كېيىن ئۇلىغى ماڭغان تەرەپكە قاراپ نامىزىنى داۋاملاشتۇراتتى. (ئەبۇ داۋۇد: 1225)

1297/707 – وفِي رواية: وإِذَا أَرَادَ أَنْ يُصَلِّيَ الْمَكْتُوبَةَ نَزَلَ* رواه البخاري (1099)

1297/707 ـ جابىر ئىبنى ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلاغ ئۈستىدە شەرق تەرەپكە قاراپ نەپلە ناماز ئوقۇيتتى، ئەگەر پەرز ناماز ئوقۇشنى ئىرادە قىلسا، ئۇلاغدىن چۈشۈپ قىبلىگە قاراپ ئوقۇيتتى. (بۇخارى: 1099)

1358/750 – ولهُ ولمالِكٍ مسلم الترمذي عن (حَفْصَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا –) نحوُه وفيه: فَكَانَ يُصَلِّي فِي سُبْحَتِهِ قَاعِدًا، وَكَانَ يَقْرَأُ بِالسُّورَةِ ويُرَتِّلُهَا حَتَّى تَكُونَ أَطْوَل مِنْ أَطْوَلَ مِنْهَا* رواه مسلم (733)، الترمذي (373)، النسائي 223/3

1358/750 ـ ھەفسە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋاپات بولۇشتىن بىر يىل بۇرۇن نەپلە نامىزىنى ئولتۇرۇپ ئوقۇشقا باشلىغان، مەن ئۇنىڭدىن ئىلگىرى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ نەپلە نامازنى ئولتۇرۇپ ئوقۇغانلىقىنى ھېچ كۆرۈپ باقمىغان ئىدىم. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم (نامازدا) ئايەتلەرنى تەرتىل بىلەن (ئالدىرىماي) ئوقۇيتتى. شۇنىڭ بىلەن، ئوقۇغان سۈرىسى (ئەسلىدە ئۇنىڭدىنمۇ ئۇزۇن سۈرىدىن) ئۇزۇن بىلىنىپ كېتەتتى. (مۇسلىم: 733)

يۇقىرقى ھەدىسلەردىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھاياتى بويىچە ھەر قانداق ئەھۋالدا نەپلە نامازنى تاشلاپ قويمىغانلىقىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئوقۇغان نەپلە نامازلارنىڭ تۈرى بىر قەدەر كۆپ بولۇپ تەسەۋۋۇپ ئۇستازلىرى پەزىلەتتە يۇقىرى تۇرىدىغان تۆۋەندىكى بەش تۈرلۈك نامازنى دائىم ئوقۇشنى تەكىتلەيدۇ. بۇ نامازلار ھەققىدە كىتاۋىمىزنىڭ بىرىنچى جىلتىدىكى ناماز بۆلۈمىدە تەپسىلى توختالغان بولغاچقا بۇ يەردە ئاددى تونۇشتۇرىمىز.

1)سالاتە شۇكرى ھوزۇ ـ تەھارەت نامىزى

941/499 ـ ابْنِ خَالِدٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – : ((مَنْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ وُضُوءَهُ ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ لَا يَسْهُو فِيهِمَا، غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ))* رواه أبو داود (905)

941/499 ـ زەيد ئىبنى خالىد ئەل جۇھەنى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى،

پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى تاھارەتنى كامىل ئېلىپ، ئىككى رەكئەت ناماز ئوقۇسا، نامازدا زېھنىنى نامازدىن باشقا ئىشقا بەرمىسە، ئۇ كىشىنىڭ بۇرۇن قىلغان كىچىك گۇناھلىرى ئەپۇ قىلىنىدۇ. (ئەبۇ داۋۇد905)

2) تەھەججۇد ـ كېچە نامىزى

2237/1302 – ابْنُ عمر و بْنُ الْعَاص – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((مَنْ قَامَ بِعَشْرِ آيَاتٍ لَمْ يُكْتَبْ مِنَ الغَافِلِينَ، وَمَنْ قَامَ بِمِائَةِ (آيةٍ) كُتِبَ مِنَ القَانِتِينَ، وَمَنْ قَامَ بِأَلْفِ آيَةٍ كُتِبَ مِنَ المقَنْطِرِينَ))* أبو داود (1398)

2237/1302 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمر ئىبنى ئاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: بىر ئادەم كېچىدە قوپۇپ ئون ئايەت بىلەن تەھەججۇد نامىزى ئوقۇسا، ئۇ غاپىللار قاتارىغا يېزىلمايدۇ. يۈز ئايەت بىلەن تەھەججۇد نامىزى ئوقۇسا، ئاللە تائالانىڭ ئەمرىگە چىن دىلىدىن ئىتائەت قىلغۇچىلار قاتارىدىن يېزىلىدۇ، مىڭ ئايەت بىلەن ئوقۇسا، كۆپلەپ ئەجىرگە ئېرىشكۈچىلەر قاتارىدىن يېزىلىدۇ. (ئەبۇ داۋۇد: 1398)

3) چاشكا ـ زۇھا نامىزى

940/498 ـ أَنَسٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((مَنْ صَلَّى الفجر فِي جَمَاعَةٍ ثُمَّ قَعَدَ يَذْكُرُ الله حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ، ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ كَانَتْ لَهُ كَأَجْرِ حَجَّةٍ وَعمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – ةٍ تَامَّةٍ تَامَّةٍ تَامَّةٍ))* رواه الترمذي (586)

940/498 ـ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىمكى بامدات نامىزىنى جامائەت بىلەن ئوقۇپ، ئاندىن كېيىن كۈن چىققۇچە ئاللە تائالاغا زىكرى ئېيتىپ، كۈن چىققاندىن كېيىن ئىككى رەكئەت زۇھا (چاشگاھ ۋاقتى) نامىزى ئوقۇسا، ئۇ كىشىگە ھەج ۋە ئۆمرە قىلغانىنىڭ ساۋابى تولۇق بېرىلىدۇ. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: ھەج ۋە ئۆمرىنىڭ ساۋابى تولۇق بېرىلىدۇ دېگەن كەلىمىنى ئۈچ قېتىم تەكرارلىغان. (تىرمىزى: 586)

4) تەسبىھات نامىزى

1298 /2229 – ابْنُ عَبَّاسٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – : أَنَّ رَسُولَ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِلعَبَّاسِ: ((يَا عَبَّاسُ، يَا عَمَّاهُ، أَلا أُعْطِيكَ، ألا أَمْنَحُكَ ألا أُجِيزُكَ، ألا أَفْعَلُ بِكَ عَشْرَ خِصَالٍ إذا أَنْتَ فَعَلْتَ ذَلِكَ غَفَر الله لَكَ ذَنْبَكَ، أَوَّلَه وَآخِرَهُ، قَدِيمَهُ وَحَدِيثَهُ، خَطَأَهُ وعَمْدَه، صَغِيرَهُ وَكَبِيرَهُ، سِرَّهُ وَعَلانِيَتَهُ، عَشْرَ خِصَالٍ: أَنْ تُصَلِّيَ أَرْبَعَ رَكَعاتٍ، تَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَسُورَةً، فَإِذَا فَرَغْتَ مِنَ الْقِرَاءةِ فِي أَوَّلِ رَكْعَةٍ وَأَنْتَ قَائِمٌ قُلْتَ: سُبْحَانَ الله، وَالحَمْدُ للهِ، وَلا إِلَهَ إِلا الله، وَالله أَكْبَرُ خَمْسَ عَشْرَةَ مَرَّةً، ثُمَّ تَرْكَعُ فَتَقُولُهَا وَأَنْتَ رَاكِعٌ عَشْرًا، ثُمَّ تَرْفَعُ رَأْسَكَ مِنَ السُّجُودِ فَتَقُولُهَا عَشْرًا، ثُمَّ تَسْجُدُ فَتَقُولُهَا عَشْرًا، ثُمَّ تَرْفَعُ رَأسَكَ فَتَقُولُهَا عَشْرًا، فَذَلِكَ خَمْسٌ وَسَبْعُونَ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ، تَفْعَلُ

ذِلكَ فِي أَرْبَعِ رَكَعَاتٍ، إِنِ اسْتَطَعْتَ أَنْ تُصَلِّيَها فِي كُلِّ يَوْمٍ مَرَّةً فَافْعَلْ، فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَفِي كُلِّي جُمُعَةٍ، فإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَفِي كُلِّ شَهْرٍ مَرَّةً، فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَفِي كُلِّ سَنَةٍ مَرَّةً، فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَفِي عمرِكَ مَرَّةً))* أبو داود (1297)، ابن ماجه(1387)

1298 /2229 ـ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئابباس ئىبنى ئابدۇلمۇتتەلىبكە مۇنداق دېدى: ئى ئابباس! ئى تاغا! مەن ساڭا ئون خىسلەتنى ئۇسۇپلا بېرەيمۇ؟ ئەگەر ئۇ ئون ئىشنى قىلساڭ، الله تائالا سېنىڭ بۇرۇنقى ۋە كېيىنكى، كونا ۋە يېڭى، سەھۋەنلىك ۋە قەستەن، كىچىك ۋە چوڭ، مەخپىي ۋە ئاشكارا گۇناھلىرىڭنى مەغپىرەت قىلىدۇ. ئون خىسلەت بۇدۇر: ھەر رەكئەتتە سۈرە فاتىھەگە بىر سۈرە قوشۇپ، جەمئىي تۆت رەكئەت ناماز ئوقۇيسەن. بىرىنچى رەكئەتنىڭ قىرائىتىنى قىلىپ بولغاندىن كېيىن، ئۆرە تۇرغان پېتى: سۇبھان ئاللاھى ۋەلھەمدۇلىللاھى ۋەلائىلاھە ئىللەللاھۇ ۋاللاھۇ ئەكبەر (الله تائالا بارلىق ئەيىب ـ نۇقساندىن پاكتۇر، پۈتۈن ھەمدۇسانا الله تائالاغىلا خاستۇر، الله تائالادىن باشقا ھېچ ئىلاھ يوقتۇر، الله بۈيۈكتۇر)، دېگەن زىكىرنى ئون بەش قېتىم ئوقۇيسەن. ئاندىن رۇكۇ قىلىپ، رۇكۇدا ئۇ زىكىرنى يەنە ئون قېتىم ئوقۇيسەن، ئاندىن رۇكۇدىن بېشىڭنى كۆتۈرۈپ، يەنە ئون قېتىم ئوقۇيسەن. ئاندىن سەجدە قىلىسەن ۋە سەجدىدە يەنە ئون قېتىم ئوقۇيسەن. ئاندىن سەجدىدىن بېشىڭنى كۆتۈرۈپ، يەنە ئون قېتىم ئوقۇيسەن. ئاندىن سەجدە قىلىپ، يەنە ئون قېتىم ئوقۇيسەن. ئاندىن سەجدىدىن بېشىڭنى كۆتۈرۈپ، يەنە ئون قېتىم ئوقۇيسەن. شۇنداق قىلىپ، بۇ زىكىر ھەر رەكئەتتە يەتمىش بەش قېتىم ئوقۇلىدۇ. قالغان رەكئەتلەرنىمۇ مۇشۇنداق ئوقۇيسەن. ئەگەر ھەر كۈنى بىر قېتىم ئوقۇشقا ئىمكانىيىتىڭ بولسا ئوقۇغىن، ئۇنىڭغا ئىمكانىيىتىڭ بولمىسا، ھەر جۈمە بىر قېتىم ئوقۇغىن، ئۇنىڭغىمۇ ئىمكانىيىتىڭ بولمىسا، ئايدا بىر قېتىم ئوقۇغىن، ئۇنىڭغىمۇ ئىمكانىيىتىڭ بولمىسا، يىلدا بىر قېتىم ئوقۇغىن، ئۇنىڭغىمۇ ئىمكانىيىتىڭ بولمىسا، پۈتۈن ئۆمرۈڭدە بىر قېتىم بولسىمۇ ئوقۇغىن! (ئەبۇ داۋۇد 1297)

5) ئەسىرنىڭ سۈننىتى

2138/1253 ابْنُ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – رفعه: ((رَحِمَ الله امْرأً صَلَّى قَبْلَ العَصْرِ أَرْبَعًا))* أبو داود (1271)، الترمذي (430)

2138/1253 ـ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئەسىرنىڭ پەرزىدىن بۇرۇن تۆت رەكئەت ناماز ئوقۇغان كىشىگە الله رەھمەت قىلسۇن! (تىرمىزى: 430)

2. نەپلە روزا

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ نەپلە روزىنى كۆپ تۇتقانلىقى بولۇپمۇ شەئبان ئېيدا روزا تۇتۇشقا تىخىمۇ بەكرەك ئەھمىيەت بېرىپ نەپلە روزا تۇتقانلىقى سەھىھ ھەدىسلەر قەيت قىلىنىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن سۈننەت بولغان نەپلە روزىلار ۋە نەپلە روزا تۇتۇشقا ئەڭ پەزىلەتلىك ۋاقىتلار تۆۋەندىكىچە:

1) ھەر ھەپتىنىڭ دۈشەنبە پەيشەنبە كۈنلىرى روزا تۇتۇش.

2) ھەر ئاينىڭ 13 ـ 14 ـ 15 ـ كۈنلىرى ئۈدا ئۈچ كۈن روزا تۇتۇش.

3) مۇھەررەم ئېيىنىڭ 9 ـ 10 ـ كۈنلىرى روزا تۇتۇش

4) شەۋۋال ئېيدا يەنى رامىزاندىن كېيىنكى ئايدا ئۈدا ئالتە كۈن روزا تۇتۇش.

5) زۇلھەججە ئېيىنىڭ 1 ـ كۈنىدىن 9 ـ كۈنىگىچە روزا تۇتۇش.

بۇنداق ۋاقىتلاردا روزا تۇتۇشنىڭ پەزىلىتى ھەققىدە كىتاۋىمىزنىڭ بىرىنچى جىلتىدىكى «روزا ئەھكاملىرى» بۆلۈمىدە تەپسىلى توختالدۇق.

3. سەدىقە ۋە خەيرى ئېھسان

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام زاكاتنى ئادا قىلىپ بولغان ياكى زاكات بىرىش ئۆلچىمىگە يەتمىگەنلەرگە بولۇپمۇ ئاياللار جامائەسىگە سەدىقە ــخەيرى ئېھساننى كۆپرەك قىلىشنى بۇيرىدى. خەيرى ئېھسان قىلىشقا تىگىشلىكلەر ۋە ئۇلارنىڭ دەرىجىسى مۇنداق بولىدۇ.

1)ئاللاھ تائالا ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئالدى بىلەن ئىنساننى ئاتا ـ ئاتىنىسىغا ياخشىلىق قىلىشقا بۇيرىدى.

2) ئائىلىسىگە يەنى ئەھلى ئاياللىرى ۋە بالا چاقىلىرىغان ياخشىلىق قىلىش.

3) قىرىنداشلىرىغا ياخشىلىق قىلىش.

4)يىقىن خوشنىغا ياخشىلىق قىلىش.

5) ئۇرۇق تۇققانلارغا ياخشىلىق قىلىش.

6) يىراق خوشنىلارغا ياخشىلىق قىلىش.

7) ساۋاقداش، سەپەرداش، خىزمەتداشلارغا ياخشىلىق قىلىش.

8) يېتىم يېسىر، ئىبنى سەبىل، مۇساپىرلارغا ياخشىلىق قىلىش.

9) تىلەشتىن نۇمۇس قىلىدىغان، مۇھتاجلىققا چۈشۈپ قالغانلارغا ياخشىلىق قىلىش.

10) قول تەڭلىگەنلەرگە، ھەر قانداق تىلەمچى سايىللارغا ياخشىلىق قىلىش، بىر نەرسە بىرەلمىسە ياكى بەرگۈسى كەلمىسە ھەر گىز ئازار بەرمەسلىك.

دىمەك خەيرى ئېھسان قىلىنىشقا تىگىشلىك كىشىلەر مانا مۇشۇنداق كۆپ. ھەر كىشى ئۆزىنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالىغا يارىشا، ئاشكارە ياكى مەخپى يۇسۇندا بولسۇن «يىرىم تال خورما» چاغلىق نەرسە بولسىمۇ سەدىقە قىلىپ ئۆزىنى جەھەننەم ئازابىدىن قۇتۇلدۇرشى لازىم. ئەھلى سالىھلار ياكى تەقۋالىقنى ئىستەيدىغان تەسەۋۋۇپ ئەھلى مانا مۇشۇنداق نەپلە ئىبادەتلەرنى ئاللاھقا يېقىنلاشتۇرىدىغان ۋاستە ، ئاللاھقا يىتىشنىڭ يولى دەپ قاراپ پەرىز ئەمەللەر بىلەن بىرگە نەپلە ئىبادەتلەرگىمۇ ئالاھىدە ئەھمىيەت بىرىدۇ. نەپلە ئىبادەتلەرنىڭ بەندىنى ئاللاھقا يېقىنلاشتۇرىدىغانلىقىغا كەلگەن دەلىل ئىمام بۇخارىيدىن رىۋايەت قىلىنغان تۆۋەندىكى ھەدىس.

9204/5628 ـ وعنه رفعه: «يقول الله تعالى: أنا عند ظن عبدي بي وأنا معه إذا ذكرني، فإن ذكرني في نفسه ذكرته في نفسي، وإن ذكرني في ملإٍ ذكرته في ملإٍ خير منهم، وإن تقرب إلي شبرًا تقربت إليه ذراعًا، وإن تقرب إلي ذراعًا تقربت إليه باعًا، وإن أتاني يمشي أتيته هرولة»* البخاري (7405)، مسلم (2675)، الترمذي (2388).

9204/5628 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: {بەندەم مېنى قانداق ئويلىسا، مەن ئۇنىڭ ئۈچۈن شۇنداق بولىمەن. ئۇ مېنى ئەسلىگەندە، مەن ئۇنىڭ بىلەن بىرگە بولىمەن. ئەگەر ئۇ مېنى ئىچىدە ئەسلىسە، مەنمۇ ئۇنى ئىچىمدە ئەسلەيمەن. ئەگەر مېنى بىر جامائەت ئىچىدە ئەسلىسە، مەنمۇ ئۇنى ئۇنىڭدىن ياخشىراق بىر جامائەت ئىچىدە ئەسلەيمەن. ئۇ ماڭا بىر غېرىچ يېقىنلاشسا، مەن ئۇنىڭغا بىر گەز يېقىنلىشىمەن. ئەگەر ئۇ ماڭا بىر گەز يېقىنلاشسا، مەن ئۇنىڭغا بىر غۇلاچ يېقىنلىشىمەن. ئۇ ماڭا مېڭىپ كەلسە، مەن ئۇنىڭغا يۈگۈرۈپ بارىمەن. } (بۇخارى: 7405)

ئۈچىنچى باپ. تەرىقەت ئەھلىنىڭ سۈپىتى ۋە پەزىلىتى

1. زاھىدلىق

«تەزكىرەتۇل ئەۋلىيا» ناملىق كىتاپتا زاھىد ئاتالغۇسىغا مۇنداق تەبىرلەر بېرىلگەن.

زاھىد بولغىن، زاھىد بولساڭ ھېچ كىشىگە مۇھتاج بولمايسەن. ھەممە خەلق ساڭا مۇھتاج بولىدۇ. سىنىڭ ھېچ كىشىگە ھاجىتىڭ چۈشمەس. غىنى كۆڭۈلۈك بولسەن، ئىككىلا دۇنيادا پادىشاھ بولىسەن. ھەر كىشى بۇنىڭغا ئوخشاش نەپسىنى باشقۇرالىسا ئاخىرى مۇشۇ دۆلەت ۋە دەرىجىگە يېتىپ ئىككى دۇنيادا ئىززەت تاپار.

زاھىدلىقنىڭ مەزمۇنى ـ زاھىد بولغۇچى كىشى كۆڭلىدە ئاللاھ تائالادىن ھەر قانداق سىناق كەلسە رازى بولۇش لايىقلىشىش ئاساسىدا ئاللاھ تائالاغا بولغان مەئرىفەت ھاسىل قىلىش، دېگەنلىكتۇر. ھەقىقىي زاھىد كىشىلەر يۇكسەك دەرىجىدىكى تىرىشچانلىق، سەۋرچانلىق بىلەن بەندىلىكنى ئىپادىلەپ ئىبادەت قىلغۇچىلاردۇر.

ئارىپ ئۈچار قۇشقا ئوخشايدۇ، زاھىد بولسا پىيادە يۈرگەن ئادەمگە ئوخشايدۇ. يەنى، زاھىد پۇتىغا تايىنىپ ماڭىدۇ، ئارىپ بولسا، سىددىقى ئىخلاستىن ئىبارەت ئىككى قانىتىغا تايىنىپ ئۇچقاندەك ئىلگىرلەيدۇ. ئون كۈن پىيادە ماڭغاندىن بىر كۈن ئۇچقان ئادەم مەنزىلگە تېزلىكتە يېتىپ بارىدۇ.

زاھىد ئولدۇركى، دەرۋىشلىكنى دوست تۇتماقلىق بىلەن خۇدايتائالانىڭ غەزىپىدىن ئەمىن بولغاي. ھەر كىشى خۇدايتائالاغا بەندە بولماقنىڭ لەززەت ۋە ھالاۋىتىنى تاپمىغۇچە، ھېچ نەرسىدىن لەززەت تاپماس. ھەر كىشىنىڭ ئايالى ۋە پەرزەنتى بولۇپ، كىچە قوپقاندا پەرزەنتلىرىنىڭ يىلىڭ ــيالىڭاچ ياتقانلىقنى كۆرۈپ ئۆزىدىكى يېپىنچا ۋە تۆشەكنى ئۇلارغا ياپسا، ئۇنىڭ قىلغان بۇ ئەمىلى غازات قىلغاندىن خوپ ۋە ئەۋزەلراقدۇر. خالايىق ئارىسىدا قانچە ھۆرمەتلىك ۋە ئەزىز بولسا، ئۆزىنى شۇنچە ھەقىرراق(خار) كۆرگەي.

بۇ دۇنيادا پالاس كىيگەن ۋە ئارپا نىنى يېگەننى زاھىد دىمەسلەر، بىلگىنكى زاھىد ئولدۇركى دۇنيادىن كۆڭۈل ئۈزگەي، ئۇمىتنى قىسقا قىلغاي، يەنى بۇ يىل مۇنداق قىلاي، كېلەر يىل ئۇنداق قىلاي دىمەس.

زاھىد ئۈچ تۈرلۈك بولۇر. بىرى ھارامنى تەرك قىلماق. بۇ ئاۋامنىڭ زاھىدلىقىدۇر. يەنە بىرى ھالالدىن ئۆز ھاجىتىدىن زىيادىنى تاشلىماق. بۇ خاسلارنىڭ زاھىدلىقىدۇر. يەنە بىرى ھەر

كىشىكى بەندىنى خۇدايىتەئەلادىن غاپىل قىلسا ئۇنى تاشلىماق، بۇ ئارىفلەر ۋە ئەۋلىيالارنىڭ زاھىدلىقىدۇر.

زاھىد ئولدۇركى ئەگەر كىيمگە بىر پالاس كەيسە ئۇنىڭ قىممىتى ئۈچ پۇللۇق بولسا، قىممىتى بەش پۇللۇق كىيىم كەيمەككە مايىل بولمىسا.

زاھىد ئەۋۋەلى خۇداغا يۈلەنمەك ۋە ئىتىماد قىلماق، مىيانەسى بالاغا سەبىر قىلماق، ئاخىرى ئىخلاستۇر. ھەر نەرسىنىڭ بىر زىننەت يارىشىغى بولۇر، ئىبادەتنىڭ زىننىتى خۇدادىن قورىقماقتۇر.

زاھىد شۇنداق بولۇركى زىننەت ۋە راھەتتىن كەچكەي، ھاۋايى ھەۋەسنى تاشلىغاي، دۇنيادىن كۆڭلىنى پارىغ تۇتقاي. بۇنداق زاھىد ھەممىنى خۇدايىتەئەلا ئۈچۈن ئىشارەت قىلغان بولار. دۇنيانىڭ دوستلىقىدىن تارتىپ ھەممىنى نەپسگە روھغا بەرگەن بولار. زاھىد شۇنداق بولاركى، دۇنيانى تەرك قىلغاي. زاھىد ئولدۇركى دۇنيانى تەلەپ قىلماقتىن دۇنيانى تەرك قىلماققا ھىرىسراق بولار.

زاھىد ئولدۇركى، دۇنيادىن قول يىققاي. كىشىنىڭ دۇنياسى بابىدىن ھىچ پەرۋايى بولمىغاي.

زاھىد ئولدۇركى، دۇنياغا زاۋال كۆزى بىلەن قارىغاي. يەنى دۇنيانى يوقىلىدىغان، قولىدىن كىتىدىغان نەرسە دەپ بىلگەي. تاكى دۇنيا ئۇنىڭ كۆزىگە خار كۆرۈنگەيكى ئاسانلىق بىلەن ئۇنىڭدىن كۆڭلىنى كۆتەرگىلى بولغاي دەپتۇ.

شەيخ يۇسۇپ ئەسباتە ئەيتىدۇ: زاھىدنىڭ ئالامىتى ئون نەرسىدۇر: خۇدايىتەئەلادىن ئۆزگىدىن ئۈزۈلمەك، ئۆز مۇرادىدىن تامام كەچمەك. خۇدايى مەئبۇدقا ئىبادەت قىلماق. ھەر نىمە تاپسا خۇدايىتەئەلا يولىدا سەرىپ قىلماق. كۆڭۈلگە ساپا بەرمەك. خەلقىنىڭ ئىززەت ئىكرام قىلغىنىغا مىھرىبانلىق كۆرسەتمەك. مۇباھ ئىشلاردىن يىراق بولماق. خاتىرجەملىكنى تەلەپ قىلماق. راھەت ۋە ئاسايىشنى كەم قىلماق.

زاھىدنىڭ نىشانەلىرىدىن بىرى بۇكى، خۇدايىتەئەلادىن بۆلەكنىڭ تەمەننا ئارزۇسى كۆڭۈلدە بولمىغاي. زاھىد بەندە بىلگەيكى خۇدايىتەئەلا تەۋپىق بەرمىگىچە كىچىككىنە ئىشنىمۇ قىلالماس.

ئەمدى زاھىدلىقنىڭ سۈپىتى ھەققىدە كەلگەن ھەدىسلەرگە قاراپ باقايلى:

8882/5427 ـ أنس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: «كم من أشعث أغبر ذي طمرين لا يؤبه له لو أقسم على الله لأبره منهم البراء بن مالك »* الترمذي (3854)

8882/5427 ـ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: چاچ ساقىلى ئۇسۇپ، كىيىملىرى جۇل ـ جۇل بولۇپ كەتكەچكە، ھېچكىمنىڭ نەزىرى چۈشمەيدىغان بىر قىسىم كىشىلەر بار بولۇپ، ئەگەر ئۇلار اللەنىڭ نامىدا قەسەم قىلسا، الله ئۇلارنىڭ قەسەملىرىنى ئورۇندىشىغا ياردەم بېرىدۇ. بەرا ئىبنى مالىك ئەنە شۇلارنىڭ جۈملىسىدىندۇر. (تىرمىزى: 3854)

9596/5886 ــ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه:«رب أشعث مدفوع بالأبواب، لو أقسم على الله لأبره»* مسلم (2622).

9596/5886 ــ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: چېچى پاخپاي ۋە ئىشىك ئالدىدىن ھەيدىۋېتىلگەن قانچىلىغان ئىنسانلار باركى، بىرەر نەرسىنىڭ بولۇشى ئۈچۈن الله تائالاغا قەسەم قىلسا، الله ئۇلارنىڭ قەسىمىنى روياپقا چىقىرىدۇ. (مۇسلىم: 2622)

يۇقۇرقى ئىككى ھەدىستە زاھىدلارنىڭ ئاللاھ تائالاغا بولغان يېقىنلىق دەرىجىسى بايان قىلىنغان بولۇپ ئۇلار نىمىگە قەسەم قىلسا ئاللاھ تائالا ئۇلارنىڭ قەسىمىنى ئورۇنلايدىغانلىقى ئالاھىدە ئەسكەرتىلگەن. زاھىدلار يەنە دۇنيانى دوس تۇتمايدۇ، ھەشەمەتكە بېرىلمەيدۇ، بۇ دۇنيادا ئۆزىنى خۇددى بىر يولۇچى دەپ قارايدۇ.

9644/5914 ـ أنسٌ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – : دخلتُ على سلمان فرأيت بيته رثًّا، فقلتُ: في ذلك، فقال: إنَّ النبيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عهد إليَّ أن يكون زادُك في الدنيا كزاد الراكب* الطبراني (6069/227/6)، الهيثمي (253/10)

9644/5914 ـ ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: سەلماننىڭ ئۆيىگە كىردىم، ئۆيلىرى بەكمۇ ۋەيرانە ئىدى. ئۇنىڭدىن: بۇ نېمە ئەھۋال؟ دەپ سورىغانىدىم، مۇنداق دەپ جاۋاب بەردى: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ماڭا: دۇنيالىق ئوزۇق تۈلۈكىڭ يولۇچىنىڭ ئوزۇق تۈلۈكىچىلىك بولسۇن! دېگەنىدى. (ئەلكەبىر6069:)

9651/5918 ــ ابن عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – أخذ النبيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بمنكبي وقالَ:«كُن في الدنيا كأنَّك غريبٌ أو عابرُ سبيلٍ»وكان ابنُ عمر يقولُ: إذا أمسيتَ فلا تنتظر الصباح، وإذا أصبحتَ فلا تنتظر المساء، وخذ من صحتك لمرضك، ومن حياتك لموتك، هي للبخاري وللترمذي، وزاد بعد أو عابرُ سبيلٍ:«وعدَّ نفسك من أهل القبور»* البخاري (6416)، الترمذي (2333)

9651/5918 ــ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دولامدىن تۇتۇپ تۇرۇپ مۇنداق دېدى: دۇنيادا مۇساپىر ياكى يولۇچىغا ئوخشاش ياشىغىن. ئىبنى ئۆمەر مۇنداق دەيتتى: كەچ بولغاندا تاڭ ئېتىشىنى، تاڭ ئاتقاندا كەچ بولۇشىنى ساقلىما. ساغلام چېغىڭدا كېسەللىككە، ھايات چېغىڭدا ئۆلۈمگە تەييار تۇر! (بۇخارى: 6416)

2. يوقسۇللۇق ۋە قانائەت

كەمبەغەللىك ئادەتتە قارشى ئېلىنمايدىغان، كىشىلەر ياقتۇرمايدىغان خالىمايدىغان ئۇقۇم. لىكىن كەمبەغەللىكنىڭ ئۇ دۇنيادىكى پەزىلىتى يۇقىرى بولۇپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەممۇ ئائىلىسىنىڭ تۇرمۇش ئەھۋالىنىڭ ئېھتىياجىغا چۇشلۇق بولۇشىنى ئاللاھتىن تىلىگەن.

9586/5880 ــ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: «اللهم اجعل رزق آل محمد قوتًا» وفي أخرى «كفافًا»* البخاري (6460)، مسلم (1055)، الترمذي (2361)

9586/5880 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئى رەببىم! مۇھەممەد ئائىلىسىنىڭ رىزقىنى ئۇتتۇرلۇق قىلىپ بەرگىن. يەنە بىر رىۋايەتتە: ئاران يەتكۇدەك قىلىپ بەرگىن ! دېيىلگەن. (مۇسلىم: 1055)

5881 /9589 ــ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: «يدخل الفقراء الجنة قبل الأغنياء بخمسمائة عام نصف يوم»* الترمذي (2353)، ابن ماجه(4122)

5881 /9589 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كەمبەغەللەر جەننەتكە بايلاردىن 500 يىل بۇرۇن كىرىدۇ. بۇ (اللەنىڭ نەزەرىدە) يېرىم كۈندۇر. (تىرمىزى: 2353)

9593 /5883 ــ أسامة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: «قمت على باب الجنة فكان عامة من دخلها المساكين وأصحاب الجد محبوسون، غير أن اصحاب النار قد أمر بهم إلى النار وقمت على باب النار فإذا عامة من دخلها النساء»* البخاري (5196)، مسلم (2736).

9593 /5883 ـ ئۇسامە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: (مىئراجدا) جەننەتنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا تۇردۇم. كىرىپ كېتىۋاتقانلارنىڭ كۆپىنچىسى يوقسۇللار بولۇپ، بايلار توختىتىپ قويۇلغانىدى. ئاندىن دوزاخ ئەھلى دوزاخقا كىرىشكە بۇيرۇلدى، مەن دوزاخ دەرۋازىسى ئالدىدا تۇردۇم، كىرىپ كېتىۋاتقانلارنىڭ كۆپىنچىسى ئاياللار ئىدى. (بۇخارى: 5196)

9594/5884 ــ مصعب بن سعد: «أن سعدًا ظن أن له فضلا على من دونه من أصحاب النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فقال النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «إنما ينصر الله هذه الأمة بضعيفها بدعوتهم وصلاتهم وإخلاصهم»*

9594/5884 ـ مۇسئەب ئىبنى سەئدتىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: (دادام) سەئد ئۆزىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ باشقا كەمبەغەل ساھابىلىرىگە نىسبەتەن ئۇستۈن ئىكەنلىكىنى ھېس قىلغانىدى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا مۇنداق دېدى: الله بۇ ئۇممەتكە ئاجىزلارنىڭ نامىزى، دۇئالىرى ۋە ئىخلاسلىرى سايىسىدا ياردەم بېرىدۇ. (نەسائى: 3178)

كەمبەغەللىكنى قارىماققا كىشىلەر ياقتۇرمىسىمۇ ئۇ دۇنيالىق پەزىلىتى يۇقىرى بولغاچقا تەسەۋۋۇف ئەھلىلىرى ھاياتىنىڭ يوقسۇللۇق ئىچىدە ئۆتۈشىگە، يوقسۇللۇقنىڭ بىسىم، ئاھانەت، قىيىنچىلىقلىرىغا رازى بولۇپ ئاخىرەت ساۋابىنى كۆزلىگەن بولغاچقا كەمبەغەللىك سوپىلار ئۈچۈن ياخشى پەزىلەت ھېساپلىنىدۇ.

3. رىيازەت ئارقىلىق روھنى تاۋلاش

رىيازەت ئارقىلىق تەننى چېنىقتۇرۇپ روھنى پاكلاش تەسەۋۋۇف ئەھلىنىڭ موھىم سۈپەتلىرىنىڭ بىرى. راھەت پاراغەت بىلەن ئۆتۈش تەننى سەمرىتىپ روھنى ئورۇقلىتىدۇ. روھ

ئاجىزلىسا ئىنسان باغرى قاتتىق، ئىبادەتكە سۇس بولۇپ قالىدۇ. ئاخىرەت غېمى ئۇنتۇلۇپ دۇنيا مەئىشەتلىرىگە ھېرىسمەن بولۇپ قالىدۇ. شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلارغا «غەمناك بولۇش، روھىنىڭ ئاچقۇسى، نەپسىڭلارنى ئاچ ۋە ئۇسسۇز قويۇڭلار» دەپ تەلىم بەرگەن. ساھابىلارمۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەلىمىنى ئىسىدە چىڭ تۇتۇش بىلەن بىرگە تۇرمۇشنىڭ جاپا مۇشەققىتى ھەم يوقسۇللۇققا بەرداشلىق بېرىپ ھاياتتىن، تۇرمۇشتىن نارازى بولىدىغان كەيپىياتتا بولمىغان.

5971/ 9742 ــ ابنُ عباس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – رفعهُ: «عليكم بالحزن فإنهُ مفتاحُ القلب». قالوا: يا رسولَ الله وكيف الحزنُ؟ قال: «اخنعوا أنفسكم بالجوع وأظمئوها»* الطبراني (11694)الهيثمي (313/10)

5971/ 9742 ــ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: غەمناك بولۇڭلار! چۈنكى غەم قەلبنىڭ ئاچقۇسىدۇر، دېدى. ساھابىلەر: ئى رەسۇلۇللاھ! قانداق قىلغاندا غەمناك بولغىلى بولىدۇ؟ دەپ سورىغانىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: نەپسىڭلارنى ئاچ ۋە ئۇسسۇز قويۇڭلار! دەپ جاۋاب بەردى. (ئەلكەبىر11694:)

9626/5904 ــ عتبة بن غزوان – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – : «لقد رأيتني سابع سبعة مع النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ما طعامنا إلى ورق الحبلة حتى قرحت أشدقنا»* مسلم (2967).

9626/5904 ــ ئۇتبە ئىبنى غەزۋان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: (بىر سەپەردە) پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بىرگە يەتتە كىشى ئىكەنلىكىمىز ئېنىق يادىمدا تۇرۇپتۇ. (ئۇ كۈنلەردە) يەيدىغىنىمىز دەرەخ يوپۇرمىقىدىن ئىبارەت بولۇپ، يوپۇرماقنى يەۋېرىپ قوۋۇزلىرىمىز يارا بولۇپ كەتكەنىدى. (مۇسلىم: 2967)

9629/5906 ــ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – : لقد رأيتُ سبعين من أهل الصفَّة، ما منهم رجلٌ عليه رداءٌ إمَّا إزارٌ وإمَّا كساءٌ قد ربطوا في أعناقهم، منها ما يبلغُ نصف السَّاقين ومنها ما يبلغ الكعبين فيجمعهُ بيده كراهية أن ترى عورته* البخاري (442).

9629/5906 ــ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: سۇپپا ئەھلىدىن 70 كىشىنى كۆردۇم. ھېچقايسىسىنىڭ ئۈستىدە (بېلىنىڭ ئۈستىنى ئوراپ تۇرغۇدەك) كىيىم يوق ئىدى. ئۇلار تامبال كىيۋالاتتى ياكى بىر پارچە رەختنى يەلكىسىگە ئارتىۋالاتتى. يەلكىسىگە ئارتىۋالغان رەخت بەزىلەرنىڭ ئوشۇقىغا يەتسە، بەزىلەرنىڭ پاچىقىغا ئاران يېتەتتى. ئەۋرىتى ئېچىلىپ قالماسلىقى ئۈچۈن پەشلىرىنى قاماللاپ تۇتۇۋالاتتى. (بۇخارى: 442)

9630/5907 ــ أنسٌ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – : رأيتُ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – وهو يومئذٍ أميرُ المؤمنين وقد رقع بين كتفيه برقاعٍ ثلاثٍ لبد بعضها على بعضٍ*

9630/5907 ــ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: مۇئمىنلەرنىڭ ئەمىرى ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى كۆردۇم، ئۇ يەلكىسىگە ئۈچ

قات ياماق سېلىنغان كىيىم ئارتىۋالغانىدى. (مالك: 1706)

4. سەبىرچانلىق

شەيخ يۈسۈپ ئەسباتە ئەيتىدۇ: سەبىرنىڭ نىشانىسى ئون نەرسىدۇر: بىرىنچى، نەپسىنى توختاتماق. ئىككىنچى، قىلدىغان ئىبادەت زىكرىنى ھەمىشە قىلماق. ئۈچىنچى، دايىم خۇدايتەئەلا بىلەن ئىنسى ئۈلپەت ئالماقنىڭ تەلىپىدە بولغاي. تۆتىنچى، سەبىرسىزلىكنى تاشلىغاي. بەشىنچى، تائەتلىرىنى مۇھاپىزەت قىلغاي. ئالتىنچى، ۋاجىب ئىشلارنى مەھكەم تۇتقاي. يەتتىنچى، قىلىدىغان ئەمىلىنى ئىخلاس بىلەن قىلغاي. سەككىزىنچى، رىيازەتنى ئۆزىگە لازىم تۇتقاي. توققۇزىنچى، كېچىلەردە بىدار بولغاي. ئونىنچى، گۇناھلارغا تەۋبە بىلەن خاتىمە بەرگەي.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامىمۇ سەبىرچانلىقنىڭ مۇئمىنىنىڭ موھىم سۈپىتى ئىكەنلىكىنى سەبىر قىلغۇچىنىڭ مۇكاپىتى پەقەتلا جەننەت ئىكەنلىكىنى بىر قانچە ھەدىستە ئوتتۇرغا قويغان.

21/15 – صُهَيْبٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((عَجَبًا لِأَمْرِ الْمُؤْمِنِ، إِنَّ أَمْرَهُ كُلَّهُ له خَيْرٌ، وَلَيْسَ ذلكَ لِأَحَدٍ إِلَّا لِلْمُؤْمِنِ، إِنْ أَصَابَتْهُ سَرَّاءُ شَكَرَ فَكَانَ خَيْرًا، وَإِنْ أَصَابَتْهُ ضَرَّاءُ صَبَرَ فَكَانَ خَيْرًا)) * رواه مسلم (2999)

21/15 ـ سۇھەيب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: پاھ! مۇئمىن كىشىنىڭ ھالى نېمىدېگەن ياخشى؟! ئۇنىڭ بارلىق ئەھۋالى ئۇنىڭ ئۈچۈن ياخشىلىق ئېلىپ كېلىدۇ، بۇ خۇسۇسىيەت پەقەت مۇئمىنگىلا خاستۇر. مۇئمىن خۇشال بولىدىغان ئىشقا يولۇقسا، اللەقا شۈكرى ئېيتىدۇ. مانا بۇ، ئۇنىڭ ئۈچۈن بىر ياخشىلىق؛ ئەگەر زىيان ـ زەخمەتكە يولۇقسا، ئۇنىڭغا سەۋر قىلىدۇ. مانا بۇمۇ ئۇنىڭ ئۈچۈن بىر ياخشىلىق ھېسابلىنىدۇ. (مۇسلىم: 2999)

84/56 – علقمة. قال: قال عبد الله – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – : الصبرُ نصفُ الإيمان، واليقينُ الإيمانُ كله* للكبير(8544)

84/56 ـ ئابدۇللا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: سەۋرچانلىق ئىماننىڭ يېرىمى، چىنپۈتۈش پۈتۈنىدۇر. (ئەلكەبىر 8544)

2350/1366 – أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((يقولُ الله تعالى: من أذهبت حبيبتيه فصبرَ واحتسب لم أرض له ثوابًا دون الجنَّة))* الترمذي (2401)

2350/1366 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: اللە مۇنداق دەيدۇ: قايسىبىر بەندەمنىڭ ئىككى كۆزىنى ئېلىپ كەتسەم، ئۇ سەۋر قىلسا ۋە ساۋابىنى مەندىنلا كۈتسە، ئۇنىڭغا جەننەتتىن باشقا ساۋاب بېرىشكە رازى بولمايمەن. (تىرمىزى: 2401)

2351/1367 – وله وللبخاري: عن أنس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – : ((إذا ابتليتُ عبدي

بحبيبتيه ثم صبرَ عوَّضته منهما الجنة * البخاري (5653)

2351/1367 ـ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىدىم: الله مۇنداق دېدى: بەندەمنىڭ ئىككى سۆيگىنىنى (كۆزلىرىنى) ئېلىپ كەتسەم ۋە ئۇ سەۋر قىلسا، ئۇ ئىككى سۆيگىنىنىڭ ئورنىغا جەننەتنى بېرىمەن. (بۇخارى: 5653)

2352/1368 – وعنه رفعه: ((يقول الله عز وجل: ما لعبدي المؤمن عندي جزاءٌ إذا قبضتُ صفيه من أهل الدُّنيا ثم احتسبهُ إلاَّ الجنة))* البخاري (6424)

2352/1368 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: الله مۇنداق دەيدۇ: مۇئمىن بەندەمنىڭ دۇنيادا ئەڭ ياخشى كۆرگەن ئادىمىنى ئېلىپ كەتسەم، ئاندىن ئۇ مەندىن ساۋاب كۈتۈپ سەۋر قىلسا، مەندىكى مۇكاپات پەقەتلا جەننەتتۇر. (بۇخارى: 6424)

2361/1376 – يحيى بنُ وثابٍ، عن شيخٍ من الصحابة رفعه: ((المسلم الذي يخالط النَّاس ويصبرُ على أذاهم خيرٌ من الذي لا يُخالط النَّاس ولا يصبرُ على أذاهم))* الترمذي (2507)، ابن ماجه(4032)

2361/1376 ـ يەھيا ئىبنى ۋەسساب بىر مۆتىۋەر ساھابىدىن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: كىشىلەرگە ئارىلىشىپ، ئۇلارنىڭ ئەزىيەتلىرىگە سەۋر قىلغان مۇسۇلمان، كىشىلەرگە ئارىلاشمايدىغان، ئۇلارنىڭ ئەزىيەتلىرىگە سەۋر قىلالمايدىغان مۇسۇلماندىن ياخشىدۇر. (تىرمىزى: 2507)

5. ئەپۇچانلىق

ئەپۇنى دوست تۇتۇش، باشقىلاردىن يەتكەن تۇرلۇك ئازار، نادانلىق قىلمىشلىرىنى ئەپۇ قىلىۋېتىپ گېنە ئاداۋەت ساقلىماسلىق، باشقىلارغا ياخشى مۇئامىلە قىلىش، تەسەۋۋۇف ئەھلىنىڭ يەنە موھىم سۈپەتلىرىدىن بىرى.

4196/ 6973 ـ ابن الزبيرِ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهما – ما نزلت: ﴿خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ﴾ ﴿الأعراف:199﴾ إلا في أخلاقِ الناسِ* البخاري (4644).

4196/ 6973 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى زۇبەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دېگەن: {ئەپۇنى دوست تۇتقىن، ياخشىلىققا (يەنى ياخشى سۆز قىلىشقا، ياخشى ئىش قىلىشقا) بۇيرۇغىن، نادانلار بىلەن تەڭ بولمىغىن (يەنى نادانلارنىڭ قىلغىنىنى قىلماي، ئۇلارغا مۇلايىم بولغىن} (سۈرە ئەئراف، 199 ـ ئايەت) دېگەن ئايەت ئىنسانلارنىڭ ئەخلاقى ھەققىدە نازىل بولغان. يەنە بىر رىۋايەتتە مۇنداق دېيىلگەن: الله تائالا پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى كىشىلەرگە سىلىق مۇئامىلە قىلىشقا بۇيرۇغان. (بۇخارى: 4644، ئەبۇ داۋۇد: 4787)

6525/3921 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا – : هزم المشركون يوم أحدٍ فصرخ إبليسُ: أي عباد الله أخراكم، فرجعت أولاهم فاجتلدت هي وأخراهم، فنظر حذيفة بن اليمان فإذا هو

بأبيه، فقال: أبي أبي، فوالله ما انحجزوا حتى قتلوه، فقال حذيفة: غفر الله لكم، وقال عروة: فوالله ما زالت في حذيفة منها بقيةٌ حتى لقي الله* البخاري (3290).

6525/3921 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: ئۇھۇد كۈنى، مۇشرىكلار قاتتىق يېڭىلدى. ئىبلىس: ئى اللەنىڭ بەندىلىرى! كەينىڭلارغا دىققەت قىلىڭلار (كەينىڭلاردىن دۈشمەن كەلدى)، دەپ ۋارقىرىدى. مۇشرىكلارنى قوغلاپ كېتىۋاتقان مۇسۇلمانلار كەينىگە يېنىپ، كەينىدىن كېلىۋاتقان مۇسۇلمانلارنى تونۇيالماي، ئۇلار بىلەن ئۇرۇشۇپ كەتتى. ھۇزەيفە شۇنداق قارىسا، (ئۆزلىرى ئۇرۇشۇۋاتقان كىشى) دادىسى ئىكەن. ئۇ: ئى اللەنىڭ بەندىلىرى! دادام، دادام! دەپ ۋارقىرىغان بولسىمۇ، ئۇلار بولدى قىلماي ئاخىرى ھۇزەيفەنىڭ دادىسىنى ئۆلتۈرىۋەتتى. بۇنى كۆرگەن ھۇزەيفە: الله سىلەرنى مەغفىرەت قىلسۇن! دېدى. ئۇرۋە مۇنداق دەيدۇ: ھۇزەيفە تاكى ۋاپات بولغانغا قەدەر (ئەپۇچانلىقتىن ئىبارەت) مۇشۇ ياخشى خىسلەتتىن ئايرىلمىغان. (بۇخارى: 6668)

4993/2994 ـ ابْنُ عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – : جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ الله، كَمْ أَعْفُو عَنِ الْخَادِمِ؟ فَصَمَتَ، ثُمَّ قَالَ: يَا رَسُولَ الله، كَمْ أَعْفُو عَنِ الْخَادِمِ؟ فَقَالَ: ((اعف عنه كُلَّ يَوْمٍ سَبْعِينَ مَرَّةً))* أبو داود (5164)، الترمذي (1949)

4993/2994 ـ ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دەيدۇ: بىر ئادەم پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا كېلىپ: ئى رەسۇلۇللاھ! خىزمەتچىنى قانچە قېتىم ئەپۇ قىلىمەن؟ دەپ سورىغانىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم لام جىم دېمىدى. ئۇ يەنە: ئى رەسۇلۇللاھ! خىزمەتچىنى قانچە قېتىم ئەپۇ قىلىمەن ؟ دەپ سورىغانىدى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: بىر كۈندە 70 قېتىم، دەپ جاۋاب بەردى. (تىرمىزى: 1949)

5182/3090 ـ وعنها رفعته: ((أَقِيلُوا ذَوِي الْهَيْئَاتِ عَثَرَاتِهِمْ إِلاَّ الْحُدُودَ))* أبو داود (4375)

5182/3090 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئاراڭلاردىكى ئەخلاقلىق كىشىلەرنىڭ جازا كېلىدىغان خاتالىقلىرىدىن باشقا خاتالىقلىرىنى ئەپۇ قىلىڭلار. (ئەبۇ داۋۇد: 4375)

7201/4325 ـ ابنُ عباسٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – : ﴿ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ﴾ ﴿فصلت: 34﴾ قالَ: الصبرُ عندَ الغضبِ، والعفوُ عند الإساءةِ، فإذا فعلوهُ عصمهُم الله، وخضع لهم عدوهم* البخاري تعليقًا قبل حديث (4816).

7201/4325 ـ ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇنداق دېگەن: {ياخشى خىسلەت ئارقىلىق (يامان خىسلەتكە) تاقابىل تۇرغىن} (سۈرە فۇسسىلەت، 34 ـ ئايەت) دېگەن ئايەتنىڭ مەنىسى: غەزەبلەنگەندە سەۋر قىلىش، ئازار بېرىلگەندە ئەپۇ قىلىشتۇر. شۇنداق قىلغاندىلا، الله ئۇلارنى گۇناھتىن ساقلاپ، دۈشمەنلىرىنى ئۇلارغا گويا سىرداش دوستىدەك

بويسۇندۇرۇپ بېرىدۇ. (بۇخارى مۇئەللەق رىۋايەت قىلغان)

6. رەھىمدىللىك، ھەلىملىك

8260/5007 ـ عائشة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا – رفعته: ((الرحمُ معلَّقةٌ بالعرشِ تقول: من وصلني وصله الله، ومن قطعني قطعه الله))* البخاري (5989)، مسلم (2555).

8260/5007 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: رەھىم (تۇغقانچىلىق) ئەرشكە ئېسىقلىق ھالەتتە تۇرۇپ: كىم مېنى يەتكۈزسە (يەنى سىلە رەھىم قىلسا)، الله رەھمىتىنى ئۇنىڭغا يەتكۈزىدۇ. كىم مېنى ئۈزسە، الله ئۇنىڭدىن رەھمىتىنى ئۈزىدۇ، دەيدۇ. (مۇسلىم: 2555)

8261/5008 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – : رفعه: ((من سرَّه أن يبسُط الله في رزقِهِ، وأن ينسأ له في أثرِهِ، فليصل رحمه))* البخاري (5985).

8261/5008 ـ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: مەن پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم: كىمكى رىزقىنىڭ كەڭ بولۇشىدىن ياكى ئۆمرىنىڭ ئۇزۇن بولۇشىدىن خۇرسەن بولسا، سىلە رەھىم قىلسۇن. (بۇخارى: 2067)

8262/5009 ـ وللترمذي: ((تعلَّموا من أنسابكم ما تصلونَ به أرحامكم فإنَّ صلة الرحم محبةٌ في الأهل، مثراةٌ في المالِ، منسأةٌ في الأثر))* الترمذي (1979)

8262/5009 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: نەسەبىڭلار ئىچىدىكى سىلە رەھىم قىلىشقا تېگىشلىك كىشىلەرنى بىلىۋېلىڭلار. شەك شۈبھىسىزكى، سىلە رەھىم تۇغقانلار ئارىسىدا مېھرى مۇھەببەتنى كۈچەيتىدۇ. پۇل مالغا بەرىكەت كەلتۈرىدۇ. ئۆمۈرنىڭ ئۇزۇن بولۇشىغا سەۋەب بولىدۇ. (تىرمىزى: 1979)

7. ئاددى ساددىلىق

9600/5888 ـ أبو أمامة بن ثعلبة الأنصاري – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – : «ذكر أصحاب النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يومًا عنده الدنيا فقال: « ألا تسمعون ؟ ألا تسمعون؟ إن البذاذة من الإيمان إن البذاذة من الإيمان» يعني التقحل»* أبو داود (4161)، ابن ماجه(4118)

9600/5888 ـ ئەبۇ ئۇمامە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: بىر كۈنى، ساھابىلەر پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىدا مال ـ دۇنيا ئۈستىدە پاراڭ سىسىلىشقانىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئاڭلىمىدىڭلارمۇ، ئاڭلىمىدىڭلارمۇ؟ ئاددىي ـ ساددا كىيىنىش ئىماندىندۇر، ئاددىي ساددا كىيىنىش ئىماندىندۇر دېدى. (ئەبۇ داۋۇت: 4161)

9605/5890 ـ ومن رواياته: «ما شبع آل محمد من خبز البر ثلاثًا حتى مضى لسبيله»* البخاري (5416)، مسلم (2970)، أحمد (6 / 255).

9605/5890 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر

سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋاپات بولغانغا قەدەر ئائىلىسى بۇغداي نېنىنى (ئۇدا) ئۈچ كۈن تويغىچە يەپ باقمىدى. (مۇسلىم: 2970)

9606/5891 ــ ومنها: «ما شبع آل محمد من خبز الشعير يومين متتابعين حتى قبض صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»*

9606/5891 ــ **ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋاپات بولغانغا قەدەر ئائىلىسى ئارپا نېنىنى تويغىچە يەپ باقمىدى.** (ئىبنى ماجە: 3346)

9607/5892 ــ ومنها: «ما أكل آل محمد أكلتين في يوم واحد إلا إحداهما تمر»* البخاري (6455)، مسلم (2971).

9607/5892 ــ **ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئائىلىسى بىر كۈندە ئىككى ۋاق تاماق يېسە، بىر ۋاقىت تامىقى چوقۇم خورما بولاتتى.** (بۇخارى: 6455)

9611/5895 ــ ومنها: «قالت: لقد مات النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وما شبع من خبز وزيت في يوم واحد مرتين»* مسلم (2974).

9611/5895 ــ **ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا يەنە مۇنداق دېگەن: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر كۈندە ئىككى قېتىم نان بىلەن زەيتۇن يېغىغا تويماستىن ۋاپات بولدى.** (مۇسلىم: 2974)

9612/5896 ــ ابن عباس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – : «كان النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يبيت الليالي المتتابعة وأهله طاويًا لا يجدون عشاءً وإنما كان أكثر خبزهم خبز الشعير»* الترمذي (2360) أحمد (1/ 255)

9612/5896 ــ **ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئائىلىسى بىلەن بىرقانچە كېچىنى تائامسىز ئۆتكۈزەتتى، چۈنكى كەچلىك تاماققا يېگۈدەك بىر نەرسە تاپالمايتتى. يەيدىغىنىنىڭ كۆپىنچىسى ئارپا نېنىدىن ئىبارەت ئىدى.** (تىرمىزى: 2360)

8. تەۋبىگە ھېرىسمەنلىك

شەيخ يۇسۇپ ئەسباتە ئەيتىدۇ: تەۋبىنىڭ ئون مەرتىۋىسى بولۇر. بىرىنچىسى، جاھىللەردىن يىراق بولماق. ئىككىنچى، باتىل ئىشلاردىن يىراق بولماق. ئۈچىنچى، قىل دېگەننى قىلماق، قىلما دېگەندىن يۈز ئۆرۈمەك. تۆتىنچى، خۇدايتەئەلا دوست تۇتىدىغان ئىشلارغا يۈرمەك. بەشىنچى، خەيرىيەتلىك ئىشلارغا ئالدىرماق. ئالتىنچى، قىلغان تەۋبىدە مەھكەم تۇرماق. يەتتىنچى، قىلماي دېگەن ئىشلارنى مۇتلەق قىلماسلىق. سەككىزىنچى، زالىملەردىن زۇلۇمنى دەپئى قىلماق. توققۇزىنچى، كاپىلەر بىلەن جەڭ قىلماقنىڭ تەلىپىدە بولماق. ئونىنچى، يەيدىغان غىزاسىنى ھالالدىن ئىزدىمەك، دەپتۇ. «تەزكىرە ئەۋلىيا» ناملىق كىتاپتىن

ئىستىغفار ۋە تەۋبىنىڭ ئەھمىيتى

ئىستىغفار ــ ئاللاھ تائالادىن گۇناھلارنىڭ كەچۇرۇم قىلىشىنى سوراش دىگەنلىك.

تەۋبە ــ سادىر قىلىنغان گۇناھلارغا پۇشايمان قىلىپ، قايتا گۇناھ قىلماسلىققا بەل باغلاپ ھەقىقەتكە قايتىش دىگەنلىكتۇر. قۇرئان كەرىم بىزگە تەلىم بىرىپ مۇنداق دەيدۇ:

[يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا عَسَى رَبُّكُمْ أَن يُكَفِّرَ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ(8)]

« ئى مۆمىنلەر! ئاللاھقا سەمىمي تەۋبە قىلىڭلار، ئۈمىدكى، پەرۋەردىگارىڭلار سىلەرنىڭ گۇناھىڭلارنى يوققا چىقىرىدۇ، سىلەرنى ئاستىدىن ئۆستەڭلەر ئېقىپ تۇرىدىغان جەننەتلەرگە كىرگۈزىدۇ» [تەھرىم سۈرىسى 8 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىستىغفارنىڭ پەزىلىتىنى بايان قىلىپ مۇنداق دىگەن

9527/5847 ــ جابر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: «من قال سبحان الله العظيم وبحمده، غرست له نخلة في الجنة»* الترمذي (3464)

9527/5847 ــ جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دىگەن: كىمكى: ”الله پاك ۋە ئۇلۇغدۇر، بارلىق ھەمدۇ سانا ئۇنىڭغا خاستۇر “ دىسە، جەننەتتە ئۇنىڭ ئۇچۇن بىر تۈپ خورما دەرىخى تىكىلىدۇ. (تىرمىزى: 3464)

9529/5848 ــ ابن عمرو بن العاص – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: «ما على الأرض أحد يقول لا إله إلا الله والله أكبر ولا حول ولا قوة إلا بالله، إلا كفرت عنه خطاياه ولو كانت مثل زبد البحر»* أحمد (2/ 158)، الترمذي (3460)

9529/5848 ــ ئابدۇللاھ ئىبنى ئەمر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دىگەن: يەر يۈزىدىكى ئىنسانلارنىڭ قايسى بىرى: ”اللەتىن باشقا ئىلاھ يوق، الله بۈيۈكتۇر، اللەنىڭ ياردىمىسىز ھىچقانداق كۈچ قۇۋۋەت يوقتۇر “ دىسە، دىڭىز كۆپۈكىدەك كۆپ گۇناھى بولسىمۇ كەچۇرۇلىدۇ. (تىرمىزى: 3460)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىستىغپار ۋە تەۋبىنىڭ زۆرۈرلىكىنى تەكىتلەپ مۇنداق دىگەن

9535/5851 ــ أغر مزينة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: «إنه ليغان على قلبي حت أستغفر في اليوم مائة مرة»* مسلم (2702)، أبو داود (1515)، أحمد (4 / 211).

9535/5851 ــ ئەغەر مۇزەنىي رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دىگەن: شەك شۈبھىسىزكى، بەزىدە قەلبىمنى غەپلەت قاپلايدۇ. ئەلۋەتتە، مەن اللەقا كۈندە يۈز قېتىم ئىستىغفار ئېيتىمەن. (مۇسلىم: 2702)

9536/5852 ــ وفي رواية: «توبوا إلى ربكم، فوالله إني لأتوب إلى ربي مائة مرة في اليوم»* مسلم (2702)، أحمد (4 / 211).

9536/5852 ــ باشقا بىر رىۋايەتتە مۇنداق دېيىلگەن: ئى ئىنسانلار! پەرۋەردىگارىڭلارغا

تۆۋبە قىلىڭلار، چۈنكى مەن ئۇنىڭغا كۈندە يۈز قېتىم تۆۋبە قىلىمەن. (مۇسلىم: 2702)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىستىغفارنىڭ ئەڭ ئەۋزىلىنى بايان قىلىپ مۇنداق دېگەن:

9537/5853 ـ شداد بن أوس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: «سيد الاستغفار أن يقول العبد: اللهم أنت ربي لا إله إلا أنت خلقتني وأنا عبدك وأنا على عهدك ووعدك ما استطعت، أعوذ بك من شر ما صنعت أبوء لك بنعمتك علي، وأبوء بذنبي فاغفر لي ذنوبي، فإنه لا يغفر الذنوب إلا أنت، من قالها من النهار موقنا بها، فمات من يومه قبل أن يمسي فهو من أهل الجنة، ومن قالها من الليل، وهو موقن بها، فمات قبل أن يصبح فهو من أهل الجنة»*

9537/5853 ـ شەدداد ئىبنى ئەۋس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: تۆۋەندىكى دۇئا دۇئالارنىڭ ئەڭ بۈيۈكىدۇر: "ئى الله! سەن مېنىڭ رەببىمسەن، سەندىن باشقا ئىلاھ يوقتۇر. سەن مېنى ياراتتىڭ، مەن سېنىڭ قۇلۇڭمەن. كۈچۈمنىڭ يېتىشىچە سېنىڭ ئەھدى پەرمانىڭدىمەن. قىلغان گۇناھلىرىمنىڭ يامانلىقىدىن ساڭا سېغىنىپ پاناھ تىلەيمەن، ماڭا ئاتا قىلغان نېئمەتلىرىڭنى ئېتىراپ قىلىمەن، گۇناھىمنىمۇ ئېتىراپ قىلىمەن، مېنىڭ گۇناھلىرىمنى مەغپىرەت قىلغىن، سەندىن باشقا ھېچكىم گۇناھلارنى كەچۈرەلمەيدۇ" . كىمكى چىن كۆڭلىدىن ھەقىقىي ئىشىنىپ، بۇ دۇئانى كۈندۈزى ئوقۇسا ۋە (شۇ كۈنى) كەچ كىرىشتىن بۇرۇن ئۆلسە، ئۇ جەننەت ئەھلىدىن بولىدۇ. كىمكى چىن كۆڭلىدىن ھەقىقىي ئىشىنىپ، بۇ دۇئانى كەچقۇرۇن ئوقۇسا ۋە (شۇ كېچە) تاڭ ئېتىشتىن بۇرۇن ئۆلسە، ئۇ جەننەت ئەھلىدىن بولىدۇ. (بۇخارى: 6306)

تەۋبىنىڭ پەزىلىتى توغرىلىق پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن نۇرغۇن ھەدىسلەر كەلگەن.

9746/5973 ـ صفوان بن عسال – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعهُ:« بابٌ من قبل المغرب مسيرةُ عرضهِ، أو قال: يسيرُ الراكبُ في عرضهِ أربعينَ أو سبعين سنةً، خلقهُ الله يوم خلقَ السمواتِ والأرض مفتوحًا للتوبة، لا يُغلقُ حتَّى تطلعَ الشمسُ منه»* الترمذي (3535)

9746/5973 ـ سەفۋان ئىبنى ئەسسال رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: مەغرىب تەرەپتە بىر دەرۋازا بار بولۇپ، ئۇنىڭ كەڭلىكىنى ئاتلىق كىشى قىرىق (ياكى يەتمىش) يىلدا بېسىپ ئۆتىدۇ. الله ئاسمان بىلەن يەرنى ياراتقان كۈندە شۇ دەرۋازىنىمۇ ياراتقان بولۇپ، تۆۋبە ئۈچۈن داۋاملىق ئېچىپ قويغان. قۇياش ئۇنىڭدىن چىقمىغىچە، ئۇ دەرۋازا تاقالمايدۇ. (تىرمىزى: 3535)

9747/5974 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعهُ:« من تاب قبل طلوع الشمس من مغربها تاب الله عليه»* مسلم (2703).

9747/5974 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: كىم قۇياش مەغرىبتىن چىقىشتىن بۇرۇن تۆۋبە قىلسا، الله ئۇنىڭ تۆۋبىسىنى قوبۇل قىلىدۇ. (مۇسلىم: 2703)

5975/ 9748 ـ ابن عمر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا – رفعه:« إنَّ الله يقبلُ توبة العبد ما لم

يغرغر»* الترمذي (3537).

5975/ 9748 ـ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: اللە بەندىسىنىڭ تۆۋبىسىنى جېنى ھەلقۇمىغا يېتىپ قالغانغا قەدەر قوبۇل قىلىدۇ. (تىرمىزى: 3537)

9749/5976 ـ أبو موسى – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعهُ:« إنَّ الله يبسطُ يدهُ بالليل ليتوب مسيءُ النهارِ ويبسطُ يدهُ بالنهار ليتوبَ مسيء الليل حتَّى تطلعَ الشمسُ من مغربها»* مسلم (2759).

9749/5976 ـ ئەبۇ مۇسا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: قۇياش مەغرىبتىن چىققانغا قەدەر، اللە تائالا كۈندۈزى گۇناھ قىلغانلارنى مەغپىرەت قىلىش ئۈچۈن كېچىسى قولىنى ئاچىدۇ. كېچىسى گۇناھ قىلغانلارنى مەغپىرەت قىلىش ئۈچۈن كۈندۈزى قولىنى ئاچىدۇ. (مۇسلىم: 2759)

9753/5978 ـ أنس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعهُ:« كلُّ بني آدم خطاءٌ، وخيرُ الخطائين التوابُون»* الترمذي (2499)

9753/5978 ـ ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: ئادەم ئەۋلادىنىڭ ھەممىسى خاتالىق ئۆتكۈزىدۇ، ئەمما خاتالىق ئۆتكۈزگۈچىلەرنىڭ ئەڭ ياخشىسى تۆۋبە قىلغۇچىلاردۇر. (تىرمىزى: 2499)

5979/ 9754 ـ أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعهُ:« والذي نفسي بيده لو لم تذنبوا لذهب الله بكم، ولجاء بقومٍ يذنبون، فيستغفرون، فيغفر لهم»* مسلم (2749).

5979/ 9754 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: جېنىم ئىلكىدە بولغان اللە بىلەن قەسەمكى، ئەگەر سىلەر گۇناھ قىلمىغىنىڭلاردا اللە سىلەرنى يوق قىلىپ، ئورنۇڭلارغا باشقا بىر قەۋمنى كەلتۈرگەن بولاتتى. ئۇلار گۇناھ ئۆتكۈزۈپ، ئاندىن تۆۋبە قىلاتتى، اللە ئۇلارنىڭ گۇناھلىرىنى مەغپىرەت قىلاتتى. (مۇسلىم: 2749)

9755/5980 ـ وعنه رفعهُ:« أذنب عبدٌ ذنبًا فقال: اللهمَّ اغفر لي ذنبي، فقالَ تعالى: أذنب عبدي ذنبًا فعلم أنَّ لهُ ربًا يغفرُ الذنب ويأخذُ بالذنبِ، ثمَّ عادَ فأذنبَ، فقال: ربِّ اغفر لي ذنبي، فقال تعالى: أذنبَ عبدي ذنبًا فعلم أنَّ له ربًا يغفرُ الذنب ويأخذُ بالذنب،، ثمَّ عاد فأذنب، فقال: ربِّ اغفر لي ذنبي، فقال تعالى: أذنب عبدي ذنبًا فعلم أنَّ له ربًا يغفرُ الذنبَ ويأخذُ بالذنبِ، اعمل ما شئت فقد غفرت لك»* البخاري (7507) مسلم (2758).

9755/5980 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: بىر بەندە گۇناھ قىلدى ۋە: ئى رەببىم! گۇناھىمنى مەغپىرەت قىلغىن! دېدى. اللە تائالا: بەندەم گۇناھ قىلدى، گۇناھلارنى مەغپىرەت قىلىدىغان،

قىلغان گۇناھتىن سوراق قىلىدىغان بىر پەرۋەردىگارىنىڭ بارلىقىنى بىلدى، دېدى. ئۇ بەندە كېيىن يەنە گۇناھ قىلىپ: ئى پەرۋەردىگارىم! گۇناھىمنى مەغپىرەت قىلغىن! دېدى. الله تائالا: بەندەم گۇناھ قىلدى ۋە گۇناھلارنى مەغپىرەت قىلىدىغان، قىلغان گۇناھتىن سوراق قىلىدىغان بىر پەرۋەردىگارىنىڭ بارلىقىنى بىلدى، دېدى. ئۇ بەندە كېيىن يەنە گۇناھ قىلىپ: ئى پەرۋەردىگارىم! گۇناھىمنى مەغپىرەت قىلغىن! دېدى. الله تائالا: بەندەم گۇناھ قىلدى ۋە گۇناھلارنى مەغپىرەت قىلىدىغان، قىلغان گۇناھتىن سوراق قىلىدىغان بىر پەرۋەردىگارىنىڭ بارلىقىنى بىلدى. ئى بەندەم! خالىغان ئىشىڭنى قىلغىن، مەن سېنىڭ گۇناھىڭنى كەچۈردۈم، دېدى. (مۇسلىم: 2758)

5981/ 9756 ــ أنس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعهُ:« قال الله تعالى: يا ابن آدمَ، إنَّك ما دعوتني ورجوتني غفرت لك على ما كان فيك ولا أبالي. يا ابن آدم، لو بلغت ذنوبُك عنان السماءِ ثمَّ استغفرتني غفرتُ لك ما كان فيك ولا أبالي. يا ابن آدم، إنَّك لو أتيتني بقراب الأرض خطايا ثم لقيتني لا تشرك بي شيئًا لأتيتُك بقرابها مغفرةً»* الترمذي (3540).

5981/ 9756 ــ ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: الله تائالا: ئى ئادەم ئەۋلادى! سەن قاچان ماڭا دۇئا قىلساڭ ۋە مەندىن بىر نەرسىنى ئۈمىد قىلساڭ، سەندىن سادىر بولغان گۇناھلارنى ئەپۇ قىلىمەن، ھېچ پەرۋا قىلمايمەن. ئى ئادەم ئەۋلادى! گۇناھلىرىڭ ئاسمانغا تاقاشسىمۇ، كېيىن مەندىن مەغپىرەت تەلەپ قىلساڭ، گۇناھىڭنى كەچۈرىمەن، ھېچ پەرۋا قىلمايمەن. ئى ئادەم ئەۋلادى! مېنىڭ ئالدىمغا ناھايىتى كۆپ گۇناھ قىلغان، لېكىن ماڭا ھېچنېمىنى شېرىك قىلمىغان ھالدا كەلسەڭ، مەنمۇ ساڭا بەكمۇ كۆپ مەغپىرەت بىلەن كېلىمەن، دېدى. (تىرمىزى: 3540)

9757/5982 ــ جندب – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – أنَّ النبيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «حدَّثَ أن رجلاً قال: والله لا يغفرُ الله لفلانٍ، وأنَّ الله تعالى قال: من ذا الذي يتألَّى عليَّ أن لا أغفر لفلانٍ، فإنِّي قد غفرتُ له وأحبطتُ عملك»* مسلم (2621).

9757/5982 ــ جۇندۇب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: بىر كىشى: اللەنىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، الله پالانچى ئادەمنى ھەرگىز كەچۈرمەيدۇ، دېگەنىدى، الله تائالا: مېنىڭ پالانچىنى كەچۈرمەسلىكىمگە قەسەم ئىچكەن كىشى كىم؟ ئەلۋەتتە، مەن پالانچىنىڭ گۇناھىنى كەچۈردۈم ۋە سېنىڭ قىلغان ئەمەلىڭنى بىكار قىلدىم، دېدى. (مۇسلىم: 2621)

5984/ 9759 ــ وعنه رفعهُ:« كان رجلٌ يسرفُ على نفسهِ، فلمَّا حضرهُ الموتُ قال لبنيه: إذا أنا متُّ فاحرقوني ثمَّ اطحنوني ثمَّ ذروني في الريح، فوالله لئن قدر عليَّ ربيِّ ليعذبُني عذابًا ما عذبهُ أحدًا، فلمَّا ماتَ فعل به ذلك، فأمرَ الله الأرض فقال: اجمعي ما فيك منهُ، ففعلتُ فإذا هو قائمٌ، فقال: من حملك على ما صنعت؟ قال: خشيتُك يا ربِّ، فغفر لهُ»* البخاري (3481) مسلم (2756).

5984/ 9759 ــ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: گۇناھ قىلىشتا ھەددىدىن ئاشقان بىر كىشى، ئۆلۈش ئالدىدا باللىرىغا: مەن ئۆلگەندىن كېيىن، جەسىتىمنى كۆيدۈرۈپ، ئاندىن ئۇندەك ئېزىپ، كۈلۈمنى شامالغا سورۇۋېتىڭلار ! اللەنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، الله مېنى تىرىلدۈرۈپ قالسا، ماڭا ھېچكىمگە بەرمىگەن ئازابنى بېرىدۇ، دېدى. ئۇ ئۆلگىنىدە، باللىرى ئۇنىڭ ۋەسىيتىنى بىجا كەلتۈردى. ئەمما الله يەرگە: ئۇنىڭ كۈلىنى يىغقىن! دەپ بۇيرۇق بەردى. يەر بۇيرۇقنى ئورۇنلىدى. قارىغۇدەك بولسا، ئۇ تىك تۇراتتى. الله ئۇنىڭدىن: بۇنى قىلىشىڭغا نېمە سەۋەب بولدى؟ دەپ سورىدى، ئۇ: ئى پەرۋەردىگارىم! سەندىن قورققىنىم ئۈچۈن قىلدىم، دېگەندى، الله ئۇنىڭ گۇناھىنى مەغپىرەت قىلدى. (بۇخارى: 3481)

تەۋبىنىڭ قوبۇل بولۇشىنىڭ شەرتلىرى

تەۋبىنىڭ قوبۇل بولۇشى ئۈچۈن بەزى شەرتلەر بار. ئىنسانلار تەرىپىدىن سادىر قىلىنغان گۇناھ ۋە قىلمىشلار، يا ئاللاھ تائالانىڭ ھەققىگە قارشى ئىشلەنگەن بولىدۇ، ياكى مەخلۇقاتلارنىڭ ھەققىگە قارشى ئىشلەنگەن بولىدۇ. ئاللاھ تائالانىڭ « قىل » ۋە « قىلما » دېگەن ئەمر ـ پەرمانلىرىنى ئورۇنلاش ئۇنىڭ ئىنسانلار ئۈستىدىكى ھەقلىرىدىندۇر. بۇلارنى بەجا كەلتۈرۈش ئىنسانلارنىڭ بۇرچىدۇر. چۈنكى ئاللاھ تائالا ئىنسانلارنى گۈزەل سۈرەتتە يارىتىپ، ئۇلارنى يەر يۈزىنىڭ خوجايىنى قىلدى، ئۇلارنى ئەڭ ھۆرمەتلىك قىلدى، ئۇلارغا تۈرلۈك سان ـ ساناقسىز نېئمەتلەرنى ئاتا قىلدى، باشقا مەخلۇقاتلارنى ئۇلارنىڭ پايدىلىنىشى ئۈچۈن يارىتىپ بەردى. ئەھۋال بۇنداق ئىكەن، ئاللاھ تائالانىڭ ئىنسانلار ئۈستىدىكى ھەقلىرى كۆپتۇر. بۇنىڭ ئۈچۈن ئاللاھ تائالانىڭ ئەمر ـ پەرمانلىرىغا خىلاپلىق قىلغۇچىلار ئۇنىڭ ھەققىگە قارشى قىلمىش سادىر قىلغان بولىدۇ. مەخلۇقاتلارنىڭ، خۇسۇسەن ئىنسانلارنىڭ ھەققى ئىنسانلار تەرىپىدىن زىيان ـ زەخمەتلەرگە ئۇچرىتىلماسلىقىدۇر. ئىنسانلارنى زىيان ـ زەخمەتلەرگە ئۇچرىتىش، ئۇلارغا زۇلۇم قىلىش ۋە ئۇلارنىڭ ھەقلىرىنى يەۋېلىش ئۇلارنىڭ ئاللاھ تائالا ئاتا قىلغان ھەق ـ ھوقۇقلىرىغا تاجاۋۇز قىلغانلىق بولىدۇ.

ئاللاھ تائالانىڭ ھەققىگە قارشى ئىشلەنگەن گۇناھ ـ مەسىيەتلەرنىڭ تەۋبىسىنىڭ قوبۇل قىلىنىشى ئۈچۈن 3 شەرت بار، ئۇلار:

1 ـ قىلغان گۇناھ ـ مەسىيەتلەر ئۈچۈن پۇشايمانلىق ھېس قىلىش.

2 ـ بۇرۇن قىلغان گۇناھ ـ مەسىيەتلەرنى قايتا قىلماسلىققا چىن ئىرادە باغلاش.

3 ـ گۇناھ ـ مەسىيەتلەردىن قەتئىي قول ئۈزۈش.

ئەمما ئىنسانلارنىڭ ھەققىگە قارشى ئىشلەنگەن قىلمىشلار ۋە يامانلىقلارنىڭ تەۋبىسىنىڭ قوبۇل بولۇشى ئۈچۈن يۇقىرىقى 3 شەرت بىلەن بىرگە، ھەق ئىگىسىنى رازى قىلىش شەرت قىلىنىدۇ. چۈنكى بۇ خىلدىكى ھەق ئاللاھ تائالانىڭ ھەققى بولماستىن، ئىنسانلارنىڭ ئۆز ھەقلىرى بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇلار قىلمىشكارلىرىنى ئۆزلىرى كەچۈرمىگىچە ئاللاھ تائالا كەچۈرمەيدۇ ۋە تەۋبىلىرىنى قوبۇل قىلمايدۇ. مانابۇ، ئاللاھ تائالانىڭ ئادالىتىدۇر.

ئاللاھ تائالاغا ئىستىغفار ئېيتىپ، گۇناھلىرىغا تەۋبە قىلىش كەڭ رىزىق، مول بەخت ۋە قىيىنچىلىقلاردىن خالاس بولۇشنىڭ ئامىلىدۇر. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە نۇھ

ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۆز قەۋمىگە تەلىم بەرگەنلىكىنى ھېكايە قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

[فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا (**10**) يُرْسِلِ السَّمَاء عَلَيْكُم مِّدْرَارًا (**11**) وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَل لَّكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَل لَّكُمْ أَنْهَارًا (**12**)]

»(ئۇلارغا) ئېيتتىم: پەرۋەردىگارىڭلاردىن مەغپىرەت تىلەڭلار، ئۇ ھەقىقەتەن مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر. ئۇ سىلەرگە مول يامغۇر ياغدۇرۇپ بېرىدۇ. سىلەرنىڭ ماللىرىڭلارنى ۋە ئوغۇللىرىڭلارنى كۆپەيتىپ بېرىدۇ، سىلەرگە باغلارنى، ئۆستەڭلەرنى ئاتا قىلىدۇ« [نۇھ سۈرىسى 10 ـ 12 ـ ئايەتلەر].

ئاللاھ تائالا يەنە داۋۇد ئەلەيھىسسالامنىڭ تىلىدىن ھېكايە قىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

[وَيَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُواْ رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُواْ إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاء عَلَيْكُم مِّدْرَارًا وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَى قُوَّتِكُمْ وَلاَ تَتَوَلَّوْاْ مُجْرِمِينَ (**52**)]

« ئى قەۋمىم! پەرۋەردىگارىڭلاردىن مەغپىرەت تىلەڭلار، ئاندىن ئۇنىڭغا تەۋبە قىلىڭلار، سىلەرگە ئۇ كۆپ يېغىن ياغدۇرۇپ بېرىدۇ، سىلەرگە تېخىمۇ كۈچ ـ قۇۋۋەت بېرىدۇ، سىلەر گۇناھقا چۆمگەن ھالدا(مېنىڭ دەۋىتىمدىن) يۈز ئۆرۈمەڭلار»[ھۇد سۈرىسى 52 ـ ئايەت].

تۆتىنچى باپ. ئەھلى سالىھلارنىڭ قۇرئاننىڭ پەزىلىتى توغرىسىدىكى بايانلىرى

كىمكى قۇرئانغا ئىشىنىدىكەن، ئۇنىڭغا ئۇيغۇنلىشىدۇ، كىمكى قۇرئاندا دېيىلگەنلەرنى تەستىقلايدىكەن، ئۇنىڭغا مەھكەم يېپىشىپ چىڭ تۇتىدىكەن چوقۇم ئۇ توغرا يولدا ماڭغان بولىدۇ، كىمكى ئۇنىڭغا چىڭ ئېسىلىدىكەن، ئۇنىڭغا يېتەكچىلىك قىلىدىغىنى يورۇقلۇق، نۇر، بايلىق، خۇشاللىق، ۋە كۆكرەك بوشلۇقى (كۆڭۈللەر) نىڭ شىپالىقى بولىدۇ. كىمكى ئۇنىڭغا ھەقىقەتكە بويۇنتاۋلۇق قىلىپ قارشى پىكرىدە بولىدىكەن، ئاللاھ ئۇنى سۇندۇرىدۇ، كىمكى قۇرئان ئارقىلىق بايلىق تەلەپ قىلسا، ئاللاھ ئۇ كىشىنى بايلىققا ئېرىشتۈرىدۇ، كىمكى قۇرئان ئارقىلىق شىپالىق ئىزدىسە، ئاللاھ ئۇنىڭغا شىپالىق بېرىدۇ.

ئۇ قۇرئان ئىشەنگەن كىشىلەرگە توغرا يولغا باشلىغۇچى ۋە شىپالىق بولىدۇ. ئۇ قۇرئان ئاللاھنىڭ پۇختا ئارغامچىسىدۇر، ئېنىق نۇرىدۇ. مۇستەھكەم بىرلىكدۇر، ئەڭ مۇكەممەل توختامدۇر. ئۇنىڭدىكى ئاجايىباتلار مەڭگۈ تۈگەپ قالمايدۇ، ئۇنىڭدىكى غارايىباتلار مەڭگۈ ئاخىرلاشمايدۇ، ئۇنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىنى تەتقىقاتچىلار تەتقىق قىلىپ، ئۇنىڭ ھېكمەتلىك پايدا ـ مەنپەئەتلىرىدىن پايدىلىنىپ مەڭگۈ تۈگىتىپ بولالمايدۇ، قۇرئان بىلەن مەقسەتكە يېتىشنىڭ ئالدىنقى شەرتى ساپ ئېتىقاد بىلەن ئەڭ كۈچلۈك دەرىجىدە مۇستەھكەم ئىنتىلىش.

قۇرئان كەرىمنىڭ شىپالىق رولى

ئىسلام ئالىملىرىدىن قۇرتۇبىي: ئاللاھنىڭ كالامى، ئىسىملىرى ۋە يوللۇق دۇئالار ئارقىلىق دەمىدە قىلىشنى مۇستەھەب ـ دەپ قارايدۇ.

ئىمام شاپىئىينىڭ: ئاللاھنىڭ كىتابى، ھەممىگە تونۇشلۇق بولغان زىكىرىلەر بىلەن دەمىدە قىلىش يوللۇق ـ دېگەنلىكى سۆزلىنىدۇ.

ئىبنى بەتتال: مۇئەۋۋىزات سۈرىلىرى قۇرئاننىڭ باشقا سۈرىلىرىدە بولمىغان سىرلىق خۇسۇسىيەتلەرگە ئىگە دەيدۇ. ئۇ بارلىق دۇئالارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، بارلىق يامانلىق سېھرى، ھەسەتخورلۇقنىڭ يامان تەسىرى، شەيتاننىڭ يامان تەسىرى، ئۇنىڭ كىشىنى دەيدەيگە سېلىپ ئازدۇرۇشى ۋە ئۇنىڭدىن باشقا نۇرغۇن كۆڭۈلسىزلىك ئىشلاردىن ساقلىنىشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

ئىمام نەۋەۋىي ئۆزىنىڭ «مەزھەبنىڭ شەرھىسى» ناملىق كىتابىدا مۇنداق دەيدۇ: ئەگەر قۇرئاننىڭ بىر تاختىغا ياكى بىر قاچىغا يېزىلسا، ئۇنى چايقاپ كېسەلگە ئىچۈرۈلسە بولىدۇ.

ئىمام ئەھمەد ۋە باشقىلار: قۇرئان ئايەتلىرىنى ھاجەتمەن ئۈچۈن ئىپار، زەپەر، سىياھ قاتارلىق پاكىزە نەرسىلەر بىلەن يېزىش، چايقاپ ئىچىش، قاتارلىقلارنى يوللۇق دەيدۇ.

« اَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ» كەلىمىسىنىڭ خاسىيتى

بۇ كەلىمە ئاللاھ تائالانىڭ ئىجابەت دەرۋازىسىنى قېقىپ تىلىكىنى بىلدۈرۈش كەلىمىسىدۇر، بۇ خۇددى كىشىلەر بىرەر مەنسەپدارنىڭ ئىشىكىگە ھال ئېيتىش ئۈچۈن كەلگەندە ئەۋۋەل روخسەت ئېلىپ ئاندىن ئىشىكتىن كىرگەنگە ئوخشايدۇ. ئۇلۇق ئاللاھ تائالا بىلەن سىردىشىشتىن ئىبارەت قۇرئان ئوقۇش مەشغۇلاتىنى باشلاشتىن بۇرۇن، غەيۋەت شىكايەت، كىشىلەرگە قارا چاپلاش ـ بۆھتان قىلىش قاتارلىق گۇناھلار بىلەن بۇلغانغان تىلىمىزنى بۇ كەلىمە ئارقىلىق تازىلاپ ئۇنىڭدىن كېيىن قۇرئان تىلاۋەت قىلىشنى باشلاش لازىم. « اَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ» «دىكى« اَعُوْذُ» ئىلتىجا قىلىمەن ـ دېگەن مەنانى بىلدۈرىدۇ. مەرىپەت ئەھلىلىرى بۇ كەلىمە ئۈستىدە توختىلىپ مۇنداق دەيدۇ :بۇ كەلىمە ئاللاھقا يېقىن بولىمەن دېگۈچىلەرنىڭ ۋەسلە سۆزىدۇر، ئاللاھدىن قورققۇچىلارنىڭ تۇتقۇسىدۇر، ھالاكەتكە يۈزلەنگەنلەرنىڭ ئۈمىد چىراقىدۇر، ئاللاھنى يوشۇرۇن زىكرى قىلغۇچىلارنىڭ كەڭرى دەرۋازىسىدۇر. بۇ كەلىمىنى ئوقۇش ـ ئاللاھ تائالانىڭ قۇرئان كەرىم نەھلە سۈرىسىدىكى«قۇرئان ئوقۇماقچى بولساڭ ئاللاھقا سېغىنىپ شەيتاننىڭ يامانلىقىدىن پاناھ تىلىگىن» دېگەن ئايەتنىڭ روھى بويىچە ئىش قىلغانلىقىدۇر.

بۇ كەلىمىنى ئوقۇش بىلەن قۇرئان ئوقۇماقچى بولغان كىشى كۆڭۈل، تەن، تىلدىن ئىبارەت سەھنىنى تۆرلۈك يامان ئىشلاردىن، ۋەسۋەسىلىك خىياللاردىن، شەيتانلارنىڭ ئازدۇرۇشىدىن تازىلايدۇ. شۇ ۋەجھىدىن قۇرئان ئوقۇشدىن ئىلگىرى «اَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ»نى ئوقۇش ۋاجىبدۇر. بەزى ئالىملار :سۈننەت دەپ قارايدۇ. ھەسەن ئىبنى ئەلى (ئاللاھ ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) نىڭ مۇنداق دېگەنلىكى ھېكايە قىلىنىدۇ :بىر ئادەم«اَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ»نى ئوقۇسا، ئاللاھ تائالا ئۇ كىشى بىلەن شەيتاننىڭ ئارىلىقىنى ئۈچ يۈز پەردە بىلەن توسۇۋېتىدۇ. ئۇنىڭ كەڭلىكى ئاسمان ۋە زېمىننىڭ ئارىلىقىدەك چەكسىزدۇر. شۇنىڭ بىلەن شەيتان ئۇ كىشىنىڭ قېشىغا يېقىن كېلەلمەيدۇ.

« بسم الله الرّحمن الرّحيم » نىڭ خاسىيتى

7569 - ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: بىرەر كىشى يىرىڭ، يارا ياكى شۇنىڭغا ئوخشاش نەرسىلەردىن بىئارام بولۇپ پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى

ۋەسەللەمنىڭ ئالدىغا كەلسە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كۆرسەتكۈچ بارمىقىنى يەرگە تەگكۈزۈپ، ئاندىن كۆتۈرۈپ: بىسمىللاھ، زېمىنىمىزنىڭ توپىسى، بەزىلىرىمىزنىڭ تۈكۈرۈكى رەببىمىزنىڭ ئىجازىتى بىلەن كېسەللەرگە شىپا بولىدۇ دەيتتى. (مۇسلىم: 2194)

بىر قىسىم ئالىملار: « **الرّحمن** » نىڭ ئىچكى مەزمۇنى ئاللاھنىڭ بەندىلىرى مۆلچەرلەش مۇمكىن بولمايدىغان مول نېئمەت دېگەنلىكدۇر. بۇ نېئمەتلەر ئاخىرەتنىڭ سائادىتىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. « **الرّحمن** » ئىبارىسى ئاللاھ تائالانىڭ خالىغان بەندىسىنى ئىمانغا ھىدايەت قىلىش، مەڭگۈلۈك بەخت سائادەتنىڭ يوللىرىنى ئاسانلاشتۇرۇپ بېرىش، ئاخىرەتنىڭ بەختىگە ئېرىشتۈرۈش، ئاللاھ تائالانىڭ كەرەملىك جامالىنى كۆرۈشكە نىسىپ قىلىش قاتارلىق مەزمۇنلارنى بىلدۈرىدۇ. بەزىلەر: « **الرّحمن** » ئىبارىسى بۇدۇنيادا بەندىنىڭ گۇناھىنى يوشۇرۇشنى بىلدۈرىدۇ، «الرحيم» ئىبارىسى، ئاخىرەتتە بەندىنىڭ گۇناھىنى كەچۈرۈم قىلىشنى بىلدۈرىدۇ. «الرحمن» ئىبارىسى ماددىي نېئمەتلەرنى بىلدۈرىدۇ، «الرحيم» ئىبارىسى مەنىۋى نېئمەتلەرنى بىلدۈرىدۇ. «الرحمن» ئىبارىسى دوۋزاختىن قۇتقۇزۇشنى بىلدۈرسە، «الرحيم» ئىبارىسى جەننەتكە كىرگۈزۈشنى بىلدۈرىدۇ. «الرحمن» ئىبارىسى قېيىنچىلىقتىن قۇتقۇزۇشنى، ئەيىب نۇقسانلارنى تۈزۈتۈشنى بىلدۈرسە، «الرحيم» ئىبارىسى قەلبلەرنى غايىب نۇرلار بىلەن نۇرلاندۇرۇشنى بىلدۈرىدۇ. «الرحمن» ئىبارىسى قۇرئان ئۈگۈتۈشنى بىلدۈرسە، «الرحيم» ئىبارىسى ئۇنىڭ مەنا مەزمۇنلىرىنى بىلدۈرۈشنى كۆرسىتىدۇ.

بەزى ئارىفلار ئەيتىدۇ: قۇرئان كەرىمدىكى بارلىق مەزمۇنلار پاتىھە سۈرىسىدە ئىخچاملانغان بولسا، پاتىھە سۈرىسىنىڭ مەزمۇنى «بسم الله الرحمن الرحيم » دا ئىخچاملانغان. «بسم الله الرحمن الرحيم » نىڭ بىر پۈتۈن مەزمۇنى «ب» ھەرپىنىڭ چېكىتىدە يوشۇرۇن ئىپادىلەنگەن. «ب» ھەرپىنىڭ چېكىتى بولسا، نۇرغۇن ھەقىقەتلەرنى، نازۇك سىرلانى ئۆزىگە مۇجەسسەملىگەن بولۇپ، ئۇ، ئاللاھنىڭ يەككە يىگانىلىكىنى ئىسپاتلىغۇچى ئالىملارنىڭ پىكرى ئېقىمى بولغان تەۋھىدنىڭ مەركىزى ئىددىيسىنى ئىشارەت قىلسا كېرەك.

يەنە بەزىلەر: «بسم الله الرحمن الرحيم » نىڭ بىر پۈتۈن مەزمۇنى «ب» ھەرپىنىڭ ئۆزىدە، چۈنكى بۇ يەردىكى «ب» ھەرپى گىراماتىكىلىق تەركىب جەھەتتە «ئىلساق» (چاپلىشىش، يېتىش) مەنىسىدە قوللىنىلغان، بۇنىڭ يوشۇرۇن مەنىسى، بەندىنىڭ ئاخىرقى ئاررۇسى مۇشۇ ھەرىپكە مەركەزلەشكەن تەۋھىد ۋە قۇرئانىنىڭ مەزمۇنلىرىدىكى كۆرسەتمىلەر بويىچە ئىش ئېلىپ بېرىش ئارقىلىق ئاللاھقا يېتىش ـ قوشۇلۇش ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. (ئىسلام پېشۋالىرىدىن پەخرىددىن ئەر رازى ۋە ئىبنى نەقىب قاتارلىق ئالىملارنىڭ شۇنداق تەپسىر قىلغانلىقى خاتىرلەنگەن).

زاھىدلار ئىچىدە مۇنداق سۆزلەر تارقالغان: ئاللاھ تائالا مۇسا ئەلەيھىسسالامغا مىڭ سۈرىدىن تەركىب تاپقان، ھەر بىر سۈرىسىدە مىڭ ئايىتى بار تەۋراتنى نازىل قىلىپتۇ. مۇسا ئەلەيھىسسالام: ئى پەرۋەردىگارىم، بۇ كىتابنى ئوقۇپ تۈگۈتۈش ۋە ئۇنى ئېسىدە ساقلاپ يادلاپ بولۇشقا كىممۇ بەرداشلىق بېرەلىسۇن؟ دەپتۇ. ئاللاھ تائالادىن شۇنداق نىدا كەپتۇ: ھەي مۇسا! مەن بۇنىڭدىنمۇ كاتتا كىتابنى نازىل قىلىمەن. مۇسا ئەلەيھىسسالام: ئۇ كىتابنى كىمگە نازىل قىلىلا ئى پەرۋەردىگارىم؟ دەپتۇ. ئاللاھ تائالا: پەيغەمبەرلەرنىڭ تۈگەنجىسىگە نازىل قىلىمەن

دەپتۇ. ئى پەرۋەردىگارىم، ئۇ زاماندىكى كىشىلەرنىڭ ئۆمرى تولىمۇ قىسقا تۇرسا، مىڭ سۈرىلىك تەۋراتتىنمۇ چوڭ كىتابنى ئۇ پەيغەمبەرنىڭ ئۈممىتى قانداقمۇ ئوقۇپ تۈگىتەلەيدۇ؟ دەپتۇ. ئاللاھ تائالا: مەن ئۇلارغا ئاسانلىق يارىتىپ بېرىمەن، بۇ كىتابنى چوڭلار تۈگۈل ئۇلارنىڭ بالىلىرىمۇ ئوقۇيالايدۇ ـ دەپتۇ. مۇسا ئەلەيھىسسالام: ئى پەرۋەردىگارىم، ئۇنى قانداق ئەمەلگە ئاشۇرىلا؟ دەپتىكەن، ئاللاھ تائالا: مەن زېمىنغا يۈز دانە ساماۋى كىتاب نازىل قىلدىم، شىيس پەيغەمبىرىمگە ئەللىك بىر كىتابنى؛ ئىدرىس پەيغەمبىرىمگە ئوتتۇز كىتابنى؛ ئىبراھىمغا يىگىرمە كىتابنى نازىل قىلدىم، تەۋراتنى ساڭا نازىل قىلدىم، زەبۇرنى داۋۇدغا، ئىنجىلنى ئەيساغا نازىل قىلىمەن، كائىناتنىڭ بارلىق بىلىملىرى بۇ كىتابلاردا بايان قىلىنىپ بولدۇ، مەن بۇ كىتابلاردا بايان قىلىنغان مەزمۇنلارنى ھەبىبىم مۇھەممەدنىڭ بىر كىتابىدا بايان قىلىمەن. بۇ كىتاب بىر يۈز ئون تۆت سۈرىدىن تەركىب تاپىدۇ، بارلىق سۈرىلەر ئوتتۇز پارىغا بۆلۈنىدۇ، بارلىق پارىلار يەتتە بۆلەككە بۆلىنىدۇ، يەتتە بۆلەكنىڭ بارلىق مەنالىرى پاتىھە سۈرىسىدە مۇجەسسەملىنىدۇ، پاتىھە سۈرىسىدىكى مەزمۇنلار « بسم الله » يەتتە ھەرپىدە ئىخچاملىنىدۇ، ئۇنىڭدىن كېيىنكى مەزمۇنلار بەقەر سۈرىسىنىڭ بىرىنچى كەلىمىسى بولغان « الم » نىڭ « ا » ھەرپىدە يېشىلىشكە باشلايدۇ، بۇ سۈرىدىكى مەزمۇنلار « الم » دىن ئىبارەت سىرلىق ئىما ـ ئىشارە ھەرپىدە ئىپادىلىنىدۇ، بۇنىڭغا ئوخشىغان سىرلىق ئىما ـ ئىشارە ھەرپلىرى تەۋراتتىمۇ نازىل قىلىنغان، ئۇنىڭدىن كېيىن قۇرئاندا مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا نازىل قىلىندى، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام بۇنى ئىنسانلارغا ئوقۇپ بېرىۋېدى، يەھۇدىلار ئۇنىڭ مەزمۇنىنى بىلىپ تۇرۇپ يوققا چىقاردى، شۇڭا ئاللاھ تائالا ئۇلارنى (تارىخى) لەئنەتكە گىرىپتار قىلدى. مەن شۇنداق دەيمەن: بۇ كىتاب (قۇرئان) شەك شۈبھىگە ئورۇن قالدۇرۇلمىغان كاتتا كىتابدۇر، («تەفسىير ئەتتەيسيىر» ناملىق كىتابتا شۇندا خاتىرلەنگەن.

«بسم الله الرحمن الرحيم » ئون توققۇز ھەرىپ بولۇپ، ئۇنىڭغا ئىككى تۈرلۈك خاسىيەت بار، ئاللاھ تائالا بۇ كەلىمىنىڭ خاسىيتى بىلەن بۇ كەلىمىنى ئوقۇغان كىشىدىن دوۋزاخنىڭ ئون توققۇز ئازاب پېرىشتىسىنىڭ ئازابىنى چەكلەيدۇ. ئىككىنچىسى، ئاللاھ تائالا بىر كېچە كۈندۈزنى يىگىرمە تۆت سائەت قىلىپ ياراتتى، ئۇنىڭدا بەش ۋاقىت ناماز ئوقۇشنى پەرىز قىلدى، بۇ نامازلاردا ئوقۇلغان ئون توققۇز ھەرپىنىڭ خاسىيتى بىلەن ئاللاھ تائالا شۇ سائەتلەردىكى گۇناھلارنى مەغفىرەت قىلىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىنىدۇ: كىشى ئۆيىگە كىرمەكچى بولسا شەيتان ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ئۆي ئىچىگە بىللە كىرمەكچى بولىدۇ، كىشى «بسم الله الرحمن الرحيم » نى ئوقۇسا، شەيتان بۇ ئۆيگە كىرسەم بولمايدۇ دەيدۇ. كىشى تاماق يېمەكچى بولغاندا شەيتانمۇ ئۇنىڭ بىلەن بىرگە يېمەكچى بولىدۇ، «بسم الله الرحمن الرحيم » نى ئوقۇسا شەيتان بۇ يەردە مەن يەيدىغان تاماق يوقكەن دەيدۇ. بىر ئادەم ئۇسسۇزلۇق ئىچمەكچى بولسا شەيتانمۇ بىللە ئىچىۋالماقچى بولىدۇ، «بسم الله الرحمن الرحيم » نى ئوقۇسا شەيتان: بۇ يەردە مەن ئىچىدىغان ئىچىملىك يوقكەن دەيدۇ. كىشى ياتماقچى بولغاندا شەيتانمۇ بىللە ياتماقچى بولىدۇ، «بسم الله الرحمن الرحيم » نى ئوقۇسا شەيتان: بۇ يەردە ماڭا ياتقۇدەك ئورۇن يوقكەن دەيدۇ. كىشى ئۆيگە كىرىش ئالدىدا «بسم الله الرحمن الرحيم » نى

ئوقۇمىسا، شەيتان ئۇيگە بىللە كىرىدۇ. تاماق يېمەكچى بولغاندا «بسم الله الرحمن الرحيم » نى ئوقۇمىسا، شەيتان تاماقنى بىللە يەيدۇ. ئۇسسۇزلۇق ئىچمەكچى بولغاندا «بسم الله الرحمن الرحيم » نى ئوقۇمىسا، شەيتان ئاغزىنى ئەڭ بۇرۇن سۇ قاچىسىغا قويىۋالىدۇ. كىشى ئايالى بىلەن بىر ئورۇندا بولۇشتىن ئىلگىرى «بسم الله الرحمن الرحيم »نى ئوقۇمىسا، شەيتان ئۇنىڭ ھەرىكىتىگە شېرىك بولىۋالىدۇ، شۇ ۋەجىھىدىن تۇغۇلغان باللارنىڭ بەزىسى تېگى پەس، بەزىسى تۇغما كور، بەزىسى يەكچەشمە، بەزىسى توكۇر، بەزىسى پاسىق، بەزىسى كاپىر ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش بولۇپ قالىدۇ.

ئىبنى ئابباس (ئاللاھ ئۇلاردىن رازى بولسۇن) مۇنداق دېگەن ئىكەن: ھەر نەرسىنىڭ بىر مەنبەسى بولىدۇ، قۇرئاننىڭ مەنبەسى پاتىھە، پاتىھەنىڭ مەنبەسى «بسم الله الرحمن الرحيم » دۇر. بىرەر كېسەللىكتىن زارلانساڭ ئاساسى مەنبەنى تۇتقا قىلغىن، ئاللاھنىڭ ئىزنى بىلەن كېسەللىكىڭگە شىپالىق تاپىسەن.

ئۇلۇق پېشۋايىمىز ئەھمەد بۇنى (ئاللاھ ئۇنىڭ سىرىنى پاك قىلسۇن) «نازۇك سىرلىق ئىشارەتلەر» ناملىق كىتابىدا مۇنداق دەيدۇ: ۋۇجۇد دەرىخى «بسم الله الرحمن الرحيم » دىن شاخلىنىپ چىققان، ئالەملەرنىڭ ھەممىسى تۇركۇملىرى ۋە ئىنچىكى تەرەپلەردە ئۇنىڭ بىلەن مەۋجۇد بولۇپ تۇرىدۇ، شۇ ۋەجىھىدىن «بسم الله الرحمن الرحيم » نى كۆپ ئوقۇغان ئادەمگە ئاللاھ تائالا يۇقىرى دەرىجىلىك ۋە تۆۋەن دەرىجىلىك ئالەم خەلقى ئارىسىدا ئىززەت ھەيۋەتلىك بولۇشنى ئىنئام قىلىدۇ. ئاللاھ تائالا «بسم الله الرحمن الرحيم » نىڭ ئىچىدە يوشۇرغان سىرلىق خۇسۇسىيەتلەرنى قولغا كەلتۈرەلىگەن ئادەم ئۇنى يازسا ئوتتا كۆيمەيدۇ، دەيدۇ.

شۇنى بىلىش كېرەككى ئاللاھ تائالانىڭ پېرىشتىلەرلا بىلىدىغان ئۈچ مىڭ ئىسمى بار، پەيغەمبەرلەر بىلىدىغان مىڭ ئىسمى بار، تەۋراتتا ئۈچ يۈز ئىسىم، ئىنجىلدا ئۈچ يۈز، زەبۇردا ئۈچ يۈز، قۇرئاندا توقسان توققۇز ئىسىم بايان قىلىنغان، بىر ئىسمىنى ئاللاھ تائالا بۇ ئىسىملارنىڭ ئىچىدە يوشۇرۇن قىلغان، بۇ ئىسىم ئۈچ مىڭ ئىسمىنىڭ مەنىسىنى «بسم الله الرحمن الرحيم » دا مۇجەسسەملىگەن. كىمدەكىم بۇ كەلىمىنى ئۆگىنىپ ئوقۇسا ئاللاھتائالانى بارلىق ئىسىملىرى بىلەن زىكرى قىلغاندەك بولىدۇ.

«بسم الله الرحمن الرحيم » نىڭ سىرلىق خۇسۇسىيىتى شۇكى ئۇنى ئاللاھ تائالا دوۋزاخنىڭ ئىشىكىگە مۇئەككەل ئون توققۇز پېرىشتىنىڭ سانىغا ئوخشاش ھالدا ئون توققۇز ھەرىپتىن ياراتتى. كىمدەكىم «بسم الله الرحمن الرحيم » نى كۆپ ئوقۇسا، ئاللاھ تائالا ئۇ كىشىنى دوۋزاخنىڭ ئىشىكىگە مۇئەككەل ئون توققۇز پېرىشتىدىن قۇتقۇزىدۇ (دوزاخ ئازابىدىن خالاس قىلىدۇ).

كىشى «بسم الله الرحمن الرحيم » نى ھەرقانداق تىلەك تىلەش مەقسىتىدە، خۇسۇسەن ئاللاھدىن رىزىق تىلەش مەقسىتىدە ئوقۇسا، ئاللاھ تائالا ئۇ كىشىگە ئاسانلا، ئويلىمىغان يەردىن كەڭ رىزقى بېرىدۇ. كىشىلەردە كۆڭلىدە ھەيۋەت سۇرلۇك، يۇقىرى ئالەم ۋە تۆۋەن ئالەم كىشىلىرى ئالدىدا ھۆرمەتلىك بولىدۇ.

ھەر كۈنى مىڭ قېتىم ئوقۇسا، ئاللاھ تائالا ئۇ كىشىنىڭ مەيلى دۇنيالىق، مەيلى ئاخىرەتلىك قېيىنچىلىقى بولسۇن ئاسانلاشتۇرۇپ بېرىدۇ.

ئىمام غەززالى (ئاللاھ ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن) مۇنداق دەيدۇ: كىمدەكىم «بسم الله الرحمن الرحيم » نى ھەر مىڭ بولغاندا بىر قېتىم ئىككى رېكئەت ھاجەت نامىزى ئوقۇپ دۇئا قىلىپ تىلەك مەقسىتىنى ئاللاھدىن تىلەش شەكلى بىلەن ئون ئىككى مىڭ ئوقۇسا (ئارىدا ئون ئىككى قېتىمدا يىگىرمە تۆت رېكئەت ناماز ئوقۇلىدۇ)، ئاللاھنىڭ ئىزنى بىلەن تىلىكى ئىجابەت بولىدۇ.

بۇ پېشۋايىمىز (ئاللاھ ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن) «بسم الله الرحمن الرحيم » نىڭ سىرلىق خاسىيەتلىرى توغرىلىق توختىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

بىلىپ قېلىڭكى، بۇ كەلىمىنىڭ خاسىيىتى تولا بولۇپ ساناپ بولۇش مۇمكىن بولمايدۇ. ھەي قېرىندىشىم! سىزگە شۇنداق ۋەسىيەت قىلايكى، ھەر بىر ئىشىڭىز «بسم الله الرحمن الرحيم » نى ئوقۇش بىلەن باشلانسۇن. ئولتۇرىشىڭىز، قوپۇشىڭىز، ئۇخلىشىڭىز، تاھارەت ئېلىشىڭىز، ناماز ئوقۇشىڭىز، قىرائەت قىلىشىڭىزدا «بسم الله الرحمن الرحيم » دىن ئايرىلىپ قالماڭ، شۇنداق قىلالىسىڭىز ئاللاھ تائالا «سەكراتىل مەۋت» نى ئاسان قىلىپ بېرىدۇ (جان چىقىقاندا بەك قىينىلىپ كەتمەيسىز). مۇنكىر، نەكىرنىڭ سۇئالىغا ئاسان جاۋاب بېرىدۇ. قەبرىنىڭ ئازابى پەسلەيدۇ، قەبرىدىن ئاق نۇر كۆرۈنىدۇ، ھېسابى ئاسان بولىدۇ، مىزانى ئېغىر بولىدۇ، پىلسىرات كۆۋرۈكىدىن چاقماق تېزلىكى بىلەن ئۆتۈپ كېتىدۇ، جەننەتكە مەغفىرەت ۋە سائادەت بىلەن كىرىپ كېتىدۇ. (قۇرئاننىڭ خاسىيەتلىرى» ناملىق كىتابدا شۇنداق خاتىرلەنگەن)

سەجدە ئايەتلىرىنىڭ خاسىيىتى

ھىدايەت گۈلزارى ناملىق كىتاپتا قۇرئاندىكى بارلىق سەجدە ئايەتلىرىنى بىر يەرگە جەمى قىلىپ ھەر بىر سەجدە ئايىتىدىن كىيىن سەجدە قىلىپ كىچىدە ئوقۇسا ئۇ دۇنيا بۇ دۇنيالىق قانداق ھاجىتى بولسا راۋا بولىدۇ. دىيىلگەن.

پاتىھە سۈرىسىنىڭ خاسىيەتلىرى

(1) فاتىھەتۇل كىتاب، (2) فاتىھەتۇل قۇرئان، (3) ئۇمmۇل كىتاب، (4) ئۇمmۇل قۇرئان، (5) قۇرئانىل ئەزىم، (6) سەبئەل مەسانى، (7) ئەلۋافىيە، (8) ئەلۋاقىيە، (9) خەزىنە، (10) ئەلكافىيە، (11) ئەلئەساس، (12) سۈرەتىننۇر، (13) سۈرەتىل ھەمدى، (14) سۈرەتى شۇكرى، (15) سۈرەتى ھەمدى ئۇلا، (16) چەكسىز ھەمدى سۈرىسى، (17) دەمىدە سۈرىسى، (18) شىپا سۈرىسى، (19) شافىيە سۈرىسى، (20) ناماز سۈرىسى، (21) دۇئا سۈرىسى، (22) تىلەك سۈرىسى، (23) سۇئال سۈرىسى، (24) سۇئال سوراشنى تەلىم بېرىش سۈرىسى، (25) مۇناجات سۈرىسى، (26) ئۆزىنى ئاللاھغا تاپشۇرۇش سۈرىسى، (27) مۇكاپات سۈرىسى، (28) قۇرئاندىكى ئەڭ ئەپزەل سۈرە، (29) قۇرئاننىڭ ئاخىرقى سۈرىسى، (30) قۇرئاندىكى ئەڭ كاتتا سۈرە.

(1) فاتىھە سۈرىسى يەتتە ئايەتتىن تەركىب تاپقان، بۇ يەتتە ئايەت تەۋرات، ئىنجىل، زەبۇر، پۇرقان، سۇھۇپى ئادەم، سۇھۇپى ئىدرىس، سۇھۇپى ئىبراھىم قاتارلىق يەتتە كىتابتىن تاللاپ ئېلىنغان. شۇڭا بۇ سۈرىنى ئوقۇسا، يۇقىرقى يەتتە كىتابنى ئوقۇغاننىڭ ساۋابى بولىدۇ.

(2) ئالەمدىكى كۆپ سانلىق نەرسىلە يەتتىدىن تۈركۈمگە ئايرىلغان. مەسىلەن، يەتتە قات

ئاسمان، يەتتە قات زېمىن، يەتتە خىل دەريا، يەتتە چوڭ مەركىزى يۇلتۇز تۈركۈمى، يەتتە قوشۇمچە يۇلتۇزلار تۈركۈمى قاتارلىقلار.

(3) ئاللاھ تائالا ئىنسانغا يەتتە ئەزانى ئىنئام قىلدى، پەيغەمبىرىگە بولسا، فاتىھە سۈرىسىدىن ئىبارەت يەتتە ئايەتنى ئىنئام قىلدى. كىشى بۇ سۈرىنى ئوقۇسا، ئاللاھ تائالا ئۇ بەندىسىدىن يەتتە بەدەنىنىڭ شۈكرىسىنى قوبۇل قىلىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: پىشانە، ئىككى قول، ئىككى تىز، ئىككى پۇت قاتارلىق يەتتە چوڭ بۆلەك ئۇستىخان بىلەن سەجدە قىلىشقا ئەمرى قىلىندىم، دېگىنىنىڭ ھېكمىتى يۇقارقى سان سىفىرلار بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولسا كېرەك.

(4) ئاللاھ تائالا مۇسا ئەلەيھىسسالامدىن ھېكايەت قىلىپ: «مۇساغا دەلىل ئىسپات بولىدىغان توققۇز ئايەتلەرنى كەلتۈرۈپ بەردۇق» دېگەن بولسا، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا قارىتىپ: «ساڭا سەبئەل مەسانى (ئىككى جۈپ يەتتە ئايەتنى كەلتۈرۈپ بەردۇق» دېگەن. مۇسا ئەلەيھىسسالامغا نازىل قىلىنغىنى ئۇنىڭ ئۈممىتىگە جاپا مۇشەققەت، ئىمتىھان بولسا، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا نازىل قىلىنغىنى ئۇنىڭ ئۈممىتىگە رەھمەت بولغان، ئىككى ئىنئامنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى پەرق بىرلا، ئۇ بولسىمۇ بىرى ئاللاھنىڭ ئادلەت خەزىنىسىنى مەنبە قىلىدۇ، يەنە بىرى بولسا ئاللاھنىڭ پەزلى كەرەم خەنىسىنى مەنبە قىلىدۇ.

(5) ئاللاھ تائالانىڭ مۇسا ئەلەيھىسسالامغا بەرگەن ئىنئاملىرى ۋاقىت چەكلىمىسى بىلەن كۈچتىن قالدى، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا بەرگىنى بولسا، قىيامەت كۈنىگىچە كۈچكە ئىگە بولىدۇ.

(6) كىممۇ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامدەك يۇقىرى ئورۇنغا ئىگە بولالايدۇ؟ ئۇنىڭ پەيغەمبەرلىكى ئىككى ئالەمنىڭ رەھمىتىدۇر، ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى بولغان ئاللاھقا ھەمدۇ سانا ئوقۇيدۇ، ئاللاھ تائالا مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەرلىك مەرتىۋىسىنىڭ يۇقىرىلىقىنى بايان قىلىپ، سىنى ئالەم خەلقىگە رەھمەت قىلىپ، پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتتۇق، دېگەن.

(7) ئىشارەت: سېنىڭ ئىلاھىڭ «الرحمن الرحيم» دۇر. سەن بولساڭ «رەئۇفۇر رەھىيم» دۇرسەن دېمەكتۇر.

(8) ئىشارەت: ئىلاھىڭ قىيامەت كۈنىنىڭ ئىگىسىدۇر، سەن بولساڭ قىيامەت كۈنىدە گۇناھكار ئۈممەتلىرىڭنى شاپائەت قىلغۇچى دېمەكتۇر.

(9) ئاللاھ تائالا داۋۇد ۋە سۇلەيمان ئەلەيھىسسالاملارغا ئۇچار قۇشلارنىڭ تىلىنى بىلدۈرگەن بولسا، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا بولسا، «مەلىكىل غەفۇر» ئىسمىلىك ئاللاھنىڭ يەتتە تۈرلۈك سۆزىنى بىلدۈرگەنلىكى بايان قىلىنغان.

مۇجاھىد (ئاللاھ ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: ئىبلىس مەلئۇن ئۈمرىدە ئۈچ قېتىم قاتتىق ھۆكۈرەپ يىغلىغان ئىكەن: تۇنجى قېتىمى ئاللاھنىڭ رەھمىتىدىن قوغلانغان ۋاقىتتا، ئىككىنجى قېتىم مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا پەيغەمبەرلىك بېرىلگەن ۋاقىتتا، ئۈچۈنجى قېتىم فاتىھە سۈرىسى نازىل بولغاندا قاتتىق ھۆكۈرەپ يىغلىغان ئىكەن. بارلىق ئىبلىسلار ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ: ھەي خوجايىنىمىز! ھەي ئىگىمىز! سىزگە

قانداق كېلىشمەسلىك كەلدى؟ سىزنى قانداق ئىش قاتتىق ۋارقىرىغۇدەك دەرىجىدە بۇنداق يىغلاتتى؟ بۇنىڭ سەۋەبچىسى ئادەم ئەۋلادى بولسا، بىز ئۇنى ھالاك قىلايلى، تاغلار سەۋەبىدىن بولسا، بىز ئۇنى كۇكۇم تالقان قىلايلى، دېڭىز ئوكيانلار سەۋەبىدىن بولسا، بىز ئۇنى قۇرۇتۇپ تاشلايلى - دەپتۇ. ئىبلىس مەلئۇن: ئىش سىلەر دېگەندەك ئەمەس، ئاللاھ مۇھەممەدنى ئالەمگە رەھمەت قىلىپ پەيغەمبەر قىلىپ ئېۋەتتى، شۇنىڭدىن ئىچىم پۇشۇۋاتىدۇ..... دەپتۇ. فاتىھە سۈرىسى نازىل بولغاندا بولسا يەنە قاتتىق ھۆكىرەپ يىغلىغان ئىكەن، ئۇنىڭ ئەۋلاد، قولچوماقچىلىرى يەنە يۇقارقى سۆزلىرىنى تەكرارلاپتۇ. ئىبلىس مەلئۇن: مۇھەممەدكە فاتىھە ئاتلىق بىر سۈرە نازىل قىلىنىپتۇكى، ئۇنى ئوقۇغان ئادەمگە ئاللاھ جەھەننەمنىڭ ئوتىنى ھارام قىلىۋېتىدۇ، سىلەرنىڭ ھېلە نەيرەڭ، ئازدۇرۇشلىرىڭلار بىكارغا كەتمەمدۇ؟ دەپتۇ. قولچوماقچى شەيتانلار: خوجايىن! بىز قانداق قىلايلى ئەمىسە؟ دېگەندە - ئىبلىس مەلئۇن: بېرىڭلار! بارلىق تىرىشچانلىق بىلەن ئۇلارنىڭ قەلبىنى بىخۇدلاشتۇرۇڭلار، ئۇلارنى بۇ سۈرىنى ئوقۇيالمايدىغان قىلىۋېتىڭلار! ئۇلار ھەرگىزمۇ جىق ئوقۇيالمىسۇن! ئۇلار جىق ئەجرى ساۋابقا ئېرىشۋالمىسۇن! قىيامەت كۈنىدە قاقشاتقۇچى ئازابنى بىزلا تارتمايلى، ئۇلارمۇ بىز بىلەن بىللە ئازاب تارتسۇن! دەپتۇ.

كىشى « الحمد لله رب العالمين* » نى ئوقۇسا، ئاللاھ تائالا ئۇ كىشىگە نېئمەتلىرىنى زىيادە قىلىدۇ.

كىشى « الرحمن الرحيم* » نى ئوقۇسا، ئاللاھ تائالا ئۇ كىشىگە رەھمىتىنى چاچىدۇ.

كىشى « مالك يوم الدين* » نى ئوقۇسا، ئاللاھ تائالا ئۇ كىشىنى قىيامەت كۈنىنىڭ مۇشكۇلاتىدىن ئامان قىلىدۇ.

كىشى « إياك نعبد وإياك نستعين * » نى ئوقۇسا، ئاللاھ تائالا ئۇ كىشىنىڭ ئىبادىتىنى قوبۇل قىلىدۇ، بارلىق ئىشلىرىدا ياردەم بېرىدۇ.

كىشى « إهدنا الصراط المستقيم* » نى ئوقۇسا، ئاللاھ تائالا ئۇ كىشىنىڭ ئېتىقادىنى مۇستەھكەم قىلىدۇ.

كىشى « صراط الذين أنعمت عليهم* » نى ئوقۇسا، ئاللاھ تائالا ئۇ كىشىنى پەيغەمبەرلەر ۋە سالىھ كىشىلەرنىڭ ئىزىدىن مېڭىشقا نېسىپ قىلىش ئارقىلىق ھۆرمەتلەيدۇ.

كىشى « غير المغضوب عليهم ولاالضآلين* » نى ئوقۇسا، ئاللاھ تائالا ئۇ كىشىنى كاپىرلار تارتىدىغان ئازابىدىن قۇتقۇزىدۇ.

ئەبۇ سەئىد ئەل خۇدەرى (ئاللاھ ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىزنى ئوتتۇز كىشىلىك قوشۇن قىلىپ ۋەزىپە ئىجرا قىلىشقا ئېۋەتكەن ئىدى. بىز يول ئۈستىدە بىر ئەرەب قەبىلىسىنىڭ يۇرتىغا چۈشكۈن قىلدۇق. ھەمدە ئۇلاردىن بىزنى مېھمان قىلىشنى تەلەپ قىلدۇق، ئۇلار تەلىۋىمىزنى رەت قىلدى، ئارىدا ئۇلارنىڭ

ئاقساقىلنى چايان چىقىۋاپتۇ. ئۇلاردىن قېشىمىزغا ئادەم كېلىپ: ئاراڭلاردا چايان چاققاننى دەمىدە بىلەن داۋالىيالايدىغانلار بارمۇ؟ دەپ سورىدى. مەن: بار، لېكىن سىلەر بىزگە بىرەر نەرسە بەرمىگۈچە ئوقۇپ قويمايمىز دېدىم، ئۇلار ئوتتۇز قوي بېرىشكە ۋەدە بېرىشتى. مەن قەبىلە ئاقساقىلىغا فاتىھە سۈرىسىنى يەتتە قېتىم ئوقۇپ قويدۇم. قوينى تاپشۇرۇپ ئالغاندىن كېيىن ئارىمىزدا قارشى پىكىرلەر پەيدا بولدى، شۇنىڭ بىلەن قويلارغا چىقىلمىدۇق. بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئالدىغا كەلگەندە ئەھۋالنى بايان قىلدۇق. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: بۇ سۈرىنىڭ دەمىدە بولىدىغانلىقىنى قانداق بىلەتتىڭ، ماڭىمۇ بىر ئۈلۈش ئايرىپ قويۇڭلار دېدى.

ئەبۇ سەئىد ئەل خۇدەرى (ئاللاھ ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: فاتىھەتۇلكىتاب (فاتىھە سۈرىسى) زەھەردىن خالاس تېپىشقا شىپا بولىدۇ.

جابىر (ئاللاھ ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ: فاتىھەتۇلكىتاب (فاتىھە سۈرىسى) سامدىن باشقا ھەر قانداق كېسەلگە شىپا بولىدۇ، سام دېگەن ئۆلۈمدۇر.

ئىسلام ئۆلۈقلىرىدىن مەناۋى ئىسمىلىك ئالىم يۇقارقى ھەدىسنىڭ مەزمۇنى ئۈستىدە توختىلىپ مۇنداق دەيدۇ: نادانلىق كېسەللىكى، گۇناھ مەئسىيەتكە بېرىلىش كېسەللىكى، زاھىرى ۋە باتىنى كېسەللىكلەرگە شىپا بولىدۇ، بۇنداق بولۇشى بۇ سۈرىنى ئوقۇغۇچى كىشىنىڭ تەدبىرى، تەپەككۇرى، تەجرىبىسى، ئىخلاس، ئېتىقادى، ئىرادىسىنىڭ، ئىشەنچىسىنىڭ كۈچلۈك بولۇشى بىلەن مۇناسىۋەتلىك.

يەنە بىر رىۋايەتتە: فاتىھەتۇلكىتاب (فاتىھە سۈرىسى) يەتمىش تۈرلۈك دەرتكە داۋا بولىدۇ دېيىلگەن. ئۇ كېسەللىكلەرنى ساقايتىش، ئاغرىقلارنى پەسەيتىش رولىغا ئىگە، قېيىنچىلىقتىن خاتىرجەم قىلىدۇ.

ئەھلى سالىھلار ئېيتىدۇ: ئون نەرسە كىشىنى ئون ئىشتىن توسىدۇ: فاتىھە سۈرىسىنى ئوقۇش كىشىنى پەرۋەردىگارىنىڭ غەزىپىگە ئۇچراشتىن توسىدۇ، ياسىن سۈرىسىنى ئوقۇش كىشىنى قىيامەت كۈنىنىڭ ئۇسسۇزلۇقىدىن توسىدۇ، دۇخان سۈرىسىنى ئوقۇش كىشىنى قىيامەت كۈنىدا قېيىن ئەھۋالغا قېلىشتىن توسىدۇ، ۋاقىئە سۈرىسىنى ئوقۇش كەمبىغەللىك، نامراتلىقتىن توسىدۇ، مۇلك سۈرىسىنى ئوقۇش كىشىنى قەبرى ئازابىدىن توسىدۇ، كەۋسەر سۈرىسىنى ئوقۇش كىشىنى دۈشمەننىڭ يېڭىۋېلىشىدىن توسىدۇ، كافىرۇن سۈرىسىنى ئوقۇش كىشىنى ئۆلۈم ۋاقتىدا ئىماندىن چىقىپ كېتىشتىن توسىدۇ، ئىخلاس سۈرىسىنى ئوقۇش كىشىنىڭ دىلىنى نىفاق خائىنلىق، ئىككى يۈزلىمىلىكتىن توسىدۇ، فەلەق سۈرىسىنى ئوقۇش كىشىنى ھەسەتخورلارنىڭ زىيانكەشلىكىدىن توسىدۇ، ناس سۈرىسىنى ئوقۇش كىشىنى شەيتاننىڭ ئازدۇرۇپ كېتىشىدىن توسىدۇ.

ھەر قانداق كېسەلگە فاتىھە سۈرىسىنى قىرىق بىر قېتىم بىسمىللاھ بىلەن ئۇلاپ ئوقۇپ دەمىدە قىلسا، ئاللاھ تائالا شىپالىق بېرىدۇ. بۇ تەجرىبىدىن ئۆتكەن ئىشدۇر.

كىشى فاتىھە سۈرىسىنى بامدادنىڭ پەرىز بىلەن سۈننەت ئارىلىقىدا بىسمىللاھ بىلەن ئۇلاپ قىرىق بىر قېتىم ئوقۇسا، ھەر قانداق تىلىكى ئىجابەت بولىدۇ. نامرات ئادەم ئوقۇسا باي

بولىدۇ، قەرىزدار ئادەم ئوقۇسا، قەرزدىن خالاس بولىدۇ، كېسەل بولسا پات پۇرسەتتە شىپالىق تاپىدۇ. ئاجىز بولسا كۈچلۈك بولىدۇ، غېرىپ بولسا، كىشىلەر ئالدىدا يۈز ئابرۇيلۇق بولىدۇ، يۇقىرى دەرىجىلىك روھانى ئالىم ۋە تۆۋەن دەرىجىلىك ماددى ئالەم كىشىلىرى ئالدىدا سۆيۈملۈك بولىدۇ، گېپى ئۆتكۈن، ئىشى يۇرۇشكەن بولىدۇ، دۈشمەنىنىڭ ئالدىدا سۈر ھەيۋەتلىك، دوستىنىڭ ئالدىدا سۆيۈملۈك بولىدۇ، داۋاملىق ئاللاھ تائالانىڭ ئامانلىقى ھىمايىسى ئاستىدا بولىدۇ.

ھوقۇق مەنسىپىدىن چۈشۈپ كەتكەن ئادەم ئۇدا قىرىق كۈنگىچە ئۈزۈپ قويماي، چالا قويماي، گەپ ئارىلاشتۇرماي مۇتتەسىل ھالدا ئىخلاس بىلەن ھەر كۈنى بامداد نامازنىڭ پەرىز بىلەن سۈننەت ئارىلىقىدا قىرىق بىر قېتىمدىن ئوقۇشنى داۋاملاشتۇرسا، ئاللاھ تائالا ئۇ كىشىنىڭ مەرتىۋىسىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ بېرىدۇ. ياكى ئەسلىدىكىدىنمۇ ئاتۇقراق مەرتىۋە بېرىدۇ.

پەرزەنت كۆرەلمىگەن ئادەم ئوقۇسا سالىھ پەرزەنت كۆرىدۇ. ھەر قانداق كېسەللىككە ئوقۇسا شىپا بولىدۇ، خۇسۇسەن كۆز كېسەللىكلىرىگە ئالاھىدە ئۈنۈمى بولىدۇ. بۇ سۈرىدىكى سىرلىق خۇسۇسىيەتلەرنى ئاللاھ نېسىپ قىلغان ئادەملا كۆرەلەيدۇ.

ئارىف ئۆلۈمالار مۇنداق دەيدۇ: فاتىھە سۈرىسىنىڭ مىڭ ئاشكار، مىڭ يوشۇرۇن خۇسۇسىيىتى بار، ئۇنى كېچە ـ كۈندۈز داۋاملىق ئوقۇشنى ئادەت قىلغان ئادەمدىن ھورۇنلۇق، نەسچىلىك كۆتۈرىلىپ كېتىدۇ، ئاللاھ تائالا ئۇ كىشىنىڭ تېنىنى ۋە روھىنى بارلىق نەپسانى ئاپەتلەردىن ۋە شەيتانلارنىڭ ئىرادىسىدىن پاكىزلەيدۇ، ئۇ كىشىگە زاھىرى ۋە باتىنى بولغان ئىلمى لۇدنى ئىلھام قىلىدۇ، بۇ سۈرىنى ئوقۇغان ئادەم تولۇق ئىستىقامەت بىلەن ئوقۇشى لازىم. («شەمسۇل مائارىف» كىتابدا شۇنداق خاتىرلەنگەن).

ئەھلى سالىھلار ئېيتىدۇ: فاتىھە سۈرىسى مۇئمىنلارنىڭ مەقسىتىنىڭ ئاچقۇچىدۇر، ھەركىم بۇ سۈرىنى تاھارەت بىلەن ئۇدا يەتتە كۈنگىچە ھەر كۈنى يەتمىش قېتىمدىن ئوقۇپ، پاكىزە سۇغا دەمىدە قىلىپ ئىچسە، ئاللاھ تائالا ئۇ كىشىگە ئۆزىنىڭ پەزلى بىلەن ئىلىم ھېكمەت ئاتا قىلىدۇ، قەلبىنى بۇزۇق پىكىر خىياللاردىن پاكلايدۇ، ئەقلى قابىلىيىتى ئۆتكۈرلىشىدۇ، ئەستە تۇتۇۋېلىش قابىلىيىتى ئاشىدۇ، بىر ئاڭلىغان نەرسە مەڭگۈ ئىسىدە ساقلىنىپ قالىدۇ. قىرىق بىر قېتىم ئوقۇپ، سەپەرگە ماڭغان ئادەمنىڭ بويىنىغا دەمىدە قىلىپ قويسا، ئاللاھ تائالا ئۇ كىشىنى سەپەردىن تىنچ ئامان قايتىپ كېلىشكە نېسىپ قىلىدۇ. يىگىرمە بىر قېتىم ئوقۇپ، باغلاق كېشەنگە دەم سۈرسە ئاللاھنىڭ ئىزنى بىلەن يېشىلىپ كېتىدۇ. ئالقىنىغا دەمىدە قىلىپ ئاغرىق بار جايغا قويسا، ئاغرىق پەسىيىدۇ، ساقىيىدۇ.

بەزى ئالىملار مۇنداق قارايدۇ: فاتىھە سۈرىسىنى پاكىزە قاچىغا يېزىپ، ئۇنى سۇ بىلەن چايقاپ كېسەلگە ئىچۈرسە، ياكى ئاغرىق كىشى پۇتكۈل بەدەنگە شۇ سۇدىن بىر قېتىم، ئاغرىق بار جايغا ئۈچ قېتىمدىن چاپسا ئاللاھنىڭ ئىزنى بىلەن شىپا تاپىدۇ.

فاتىھە سۈرىسىنى پاكىزە قاچىغا يېزىپ، پاك سۇ بىلەن چايقاپ، كېسەل كىشى يۈزىنى بۇ سۇ بىلەن يۇسا ئاللاھنىڭ ئىزنى بىلەن كېسەل ساقىيىدۇ. بۇ سۇدىن قەلبىدە بىر قارارغا كېلەلمەسلىك، شەكلىنىش، يۈرەك سىلىش، خەپقان كېسەللىكى بار ئادەم ئىچسە، كېسەللىك ئالامەتلىرى ئاللاھنىڭ ئىزنى بىلەن توختايدۇ، ئاغرىقى يوقىلىدۇ. ئىپار، زەئپەر بىلەن يېزىپ،

گۈل سۈيى بىلەن چايقاپ زېھنى قويۇق ئادەم ئۇدا يەتتە كۈن ئىچسە، پەھمى ئۆتكۈرلىشىدۇ. ئەستە تۇتۇش ئىقتىدارى ئاشىدۇ، بىرلا قېتىم ئاڭلىغان نەرسە ئېسىدە قالىدۇ.

پاكىزە قاچىغا يېزىپ، گۈل يېغى بىلەن چايقاپ، ئاغرىغان قۇلاققا تېمىتسا، ئاغرىقى ساقىيىدۇ، قايتا ئاغرىمايدۇ.

قاچىغا يېزىپ، ساپ بىلىسان يېغى بىلەن چايقاپ ئۈستىگە فاتىھەنى يەتمىش قېتىم ئوقۇپ دەمىدە قىلىپ، لازىم بولغاندا ئىشلەتسە، شامالدارىش، پالەج، ئولتۇرغۇچ نېرۋا ياللۇغى، لەقۋا، ئۇچا ئاغرىقى قاتارلىقلاردا يەرلىك ئورۇننى ياغلىسا شىپا تاپىدۇ.

كىچىك بالىنىڭ تىلى چىقمىسا، شىشە قاچىغا يېزىپ چايقاپ ئىچكۈزسە تەسىرى ئىنتايىن بەك ياخشىدۇر.

ئەللامە ئىبنى قەييىم ئۆزىنىڭ كىتابىدا مۇنداق يازىدۇ: ھەر قانداق كېسەلنىڭ داۋاسى بولىدۇ، مەن سۈرە فاتىھە بىلەن كېسەل داۋالاشنى ئەڭ ياخشى ئۇسۇل دەپ قارىدىم، كېسەللەرگە شىپا بولۇشتا بۇ سۈرىنىڭ ئاجايىپ تەسىر كۈچىنىڭ بارلىقىنى بايقىدىم. مەن مەككىدە تۇرغان چاغلىرىمدا بىر كېسەللىككە دۇچار بولۇپ قالدىم، ئۇنىڭغا ھېچ بىر تېۋىپنىڭ داۋاسى كار قىلمىغان ئىدى، مەن ئۆزۈمگە شۇنداق دېدىم: ھەي نەپسىم ئەمدى بولدى قىل! مەن سېنى فاتىھە سۈرىسى بىلەن داۋالاي. مەن شۇنداق قىلدىم. بۇ سۈرىنىڭ ئاجايىپ تەسىر كۈچىنىڭ بارلىقىنى بايقىدىم، شۇنىڭ بىلەن بۇ ئۇسۇلنى ئېغىر كېسەللىكتىن زارلانغان كىشىلەرگە سۇپەتلەپ سۆزلەپ بېرەتتىم، كۆپىنچى كىشىلەر فاتىھە سۈرىسىنىڭ بەرىكىتى بىلەن ساقىيىپ كەتتى. بايقىشىمچە: بۇ سۈرىنى ئوقۇغۇچىنىڭ ھىممىتى ئىرادىسىنىڭ ئاجىزلىقى سەۋەبىدىن ياكى بىمارنىڭ ئىخلاس ئىشەنچىسىنىڭ سۇسلىقىدىن كۆرىلىدىغان تەسىرىمۇ پەرقلىق بولىدىكەن.

بۇ يولدا نۇرغۇن كىشىلەر بار، ئۇلار ھەر خىل ئىشلارنى قىلىشىدۇ، ئاز بىر قىسمىلىرىنىڭ مەقسىتى ئەمەلگە ئاشىسىمۇ كۆپىنچىلىرىنىڭ ئىش ھەرىكەتلىرى نەتىجىسىز قۇرۇق قالىدۇ، بۇنىڭدىكى سەۋەب ئىككى ۋەجھىدىن بولىدۇ: بىرى ئۇلار ئاللاھغا ئاسى بولىدىغان گۇناھ ئىشلارنى قىلغۇچىلار، ئۇلار كەشفى ۋە روھى تەسىر كۈچكە ئىگە بولمىغان، بولالمىغانلاردۇر. ئىككىنچىسى ئۇلار ئىشنى چىن ئىخلاس، كامىل ئېتىقاد، تولۇق ئىشەنچ بىلەن قىلماستىن بەلكى شەكلىنىش، سىناپ بېقىش خاھىشى، شۈبھىلىك قاراش بىلەن ئىش ئېلىپ بارغانلاردۇر.

كىشىدە پاسكىنا، ناچار روھلار تەرىپىدىن پەيدا بولغان، كۆز تېگىش، زەھەرلىك تەسىر، ئۆلۈم خەۋپىنى كەلتۈرىدىغان خەتەرلىك كېسەللىكلەر قاتارلىق ناچار تەسىر ۋە ناچار روھى تەسىرنىڭ بارلىقى بايقالسا، ئۇنىڭغا پاك، ئېسىل تەبىئەتلىك روھى تەسىر بىلەن فاتىھە سۈرىسىنىڭ سىرلىق خۇسۇسىيىتى، مەنا مەزمۇنلىرى ئىپادىلىگەن تەۋھىد، تەۋەككۇل قىلىش، ئاللاھغا ھەمدۇ سەنا ئوقۇش قاتارلىق ئىچكى مەزمۇنلارنى بىرلەشتۈرۈپ قارشى تۇرغاندا يۇقارقى شەيتانى بولغان ناچار تەسىرنى يوقاتقىلى، شەك شۈبھىسىز ھالدا مەقسەتكە يەتكىلى بولىدۇ.

ئايەتۇلكۇرسىنىڭ سىرلىق خۇسۇسىيەتلىرى

بۇ ئايەت قۇرئان ئايەتلىرى ئىچىدىكى ئەڭ كاتتا ئايەت بولغانلىقى ئۈچۈن ھەر بىر مۇسۇلمان ئادەم داۋاملىق ئوقۇپ تۇرۇشقا مۇناسىپدۇر. ئۇ ئارقىلىق چەكسىز ساۋابلارغا، چوڭ

پايدىغا، يۇقىرى قەدرى قىممەتكە ئىرىشىشكە تېگىشلىكدۇر.

ئايەتۇلكۇرسىي ئون يەتتە جۇملىدۇر، ئەللىك كەلىمەدۇر، ھەرىپ سانى بىر يۈز يەتمىشدۇر، بۇ ئايەتنى يۇقارقى ئەدەدلەرنىڭ قايسى بىرىدە ئوقۇسا، ھەر قانداق تىلىكى ئىجابەت بولىدۇ، قەلبىگە جاسارەت پەيدا بولىدۇ، دۈشمەنلەرنىڭ كۆزىگە سىۇر ھەيۋەتلىك، دوستلارنىڭ كۆزىگە سۆيۈملۈك كۆرۈنىدۇ. بارلىق ئىشلاردا باشقىلار ئۇنىڭغا بويسۇنىدۇ، ھېچكىم ئۇنىڭغا تىلى بىلەن ياكى دىلى بىلەن، ئىش ھەرىكىتى بىلەنمۇ ئۆمۇر بويى زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ.

ئىبنى ئەرەبى (ئاللاھ ئۇنىڭ سىررىنى مۇقەددەس قىلسۇن) مۇنداق دەيدۇ: ئايەتەلكۇرسىينىڭ ئەڭ كاتتا ئايەت بولۇپ قېلىشى شۇ ئايەتنىڭ كاتتىلىقىنىڭ تەقەززاسىدۇر. ھەر قانداق بىر شەيئى ئۆز زاتىنىڭ يۇقىرىلىقى بىلەن شەرەپكە نائىل بولىدۇ. بۇ ئۇنىڭ تەقەززاسى ۋە ئېچكى مۇناسىۋىتىدۇر.

شەيخ بۇنى(ئاللاھ ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن) مۇنداق دەيدۇ: كىشى ئايەتەلكۇرسىينى ھەرىپ سانى بويىچە بىر يۈز يەتمىش قېتىم ئوقۇپ تىلىسە، ئاللاھ تائالا ئۇ كىشىنىڭ بارلىق ئىشلىرىگە ياردەم بېرىدۇ، ھاجەتلىرىنى ئادا قىلىدۇ، مەقسىتىگە يەتكۈزىدۇ، غەمدىن خالاس قىلىدۇ، خاپىلىقتىن قۇتقۇزىدۇ، رىزقىنى كەڭرى قىلىدۇ، مەقسىتىگە يەتكۈزىدۇ. («تەفسىر قۇددۇسىي» ناملىق كىتابتا شۇنداق خاتىرلەنگەن).

شەھۋەتخورلۇق، گۇناھى مەئسىيەت، يامانلىق، ھاۋايى ھەۋەسكە بېرىلىپ كەتكەن ئادەم بۇ يامان يوللاردىن قۇتۇلۇلماقچى بولسا، ئايەتەلكۇرسىينى ھەر كۈنى جۈملە سانى، سۆز بۆلىكى سانى ياكى ھەرىپ سانى بىلەن ئوقۇسا، بارلىق گۇناھلاردىن يانىدۇ، ئەھۋالىمۇ ياخشىلىققا ئۆزگىرىدۇ.

شەيخ بۇنى (ئاللاھ ئۇنىڭ روھىنى مۇقەددەس قىلسۇن) مۇنداق دەيدۇ: كىشى ئايەتەلكۇرسىينى ئۆيىدىن چىقىشتىن ئىلگىرى ئوقۇسا، ھاجىتى راۋا بولىدۇ، گۇناھى مەغفىرەت بولىدۇ، شەيتانلىرى يىراق كېتىدۇ، ئاللاھ تائالا ئۇ كىشىنى ئاپەتتىن، خاپىلىقتىن، جىندىن ۋە ئىنسانلارنىڭ يامانلىقىدىن، بارلىق قورقۇنۇشلۇق ئىشلاردىن قوغداشقا مالائىكىلەرنى مۇئەككەل قىلىدۇ، ئۇلار ئايەتەلكۇرسىينى ئوقۇغان بۇ كىشىنى قوغدايدۇ. («شەمسىل مائارىف» ناملىق كىتابدا شۇنداق خاتىرلەنگەن).

كەئبىل ئەھبار (ئاللاھ ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) نىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنغان: ئىخلاس سۇرىسى بىلەن ئايەتەلكۇرسىينى كېچە ياكى كۈندۈزدە ئون قېتىمدىن داۋاملىق ئوقۇشنى ۋەزىپە قىلغان ئادەم ئاللاھ تائالانىڭ ئەڭ چوڭ رازىيلىقى (رىزۋان جەننىتى) نى ئۆزىگە ۋاجىب قىلىدۇ. ئۇ كىشى مەھشەردە پەيغەمبەرلەر بىلەن بىرگە بولىدۇ، شەيتاندىن ئۆزىنى ساقلاپ قالغان بولىدۇ.

شەيخ بۇنى (ئاللاھ ئۇنىڭ سىررىنى مۇقەددەس قىلسۇن) مۇنداق دەيدۇ: كىشى بىرەر قېيىنچىلىقنىڭ، بالايى قازانىڭ يېتىپ كېلىشىدىن، ياكى بىرەر يامان دۈشمەننىڭ بېسىپ كېلىشىدىن، دۈشمەنلىك قىلىشىدىن قورقسا، دۈشمەن ياكى بالا، خاپىلىق كېلىدىغان تەرەپكە ئالدىنى قىلىپ ئولتۇرۇپ، ئايەتەلكۇرسىينى كەلىمە ئەددىتى، ياكى ھەرىپ ئەددىتى بىلەن ئوقۇسا، قېيىنچىلىق، خاپىلىق، دۈشمەن ئۇ كىشىگە زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ. ئايەتەلكۇرسىينى داۋاملىق

ئوقۇغان ئادەمگە ئاللاھ تائالا مەرھەمەت بىلەن، ئىنئام بىلەن، مېھرىبانلىق بىلەن، كۆيۈمچانلىق بىلەن، پەيغەمبەرلەر ۋە ئەۋلىيالارغا مۇئامىلە قىلغاندەك مۇئامىلە قىلىدۇ.

ئايەتەلكۇرسىنى كۆپ ئوقۇش بىلەن ئىلاھى كۈچ قۇدرەتلەر، روھانىيات ئالەمىدىكى نازۇك سىرلار، رەببانىيەتكە دائىر ھەقىقەتلەر ئوقۇغان كىشىگە زاھىر بولىدۇ. ۋەھدانىيەت خارەكتېرىگە ئىگە بولىدۇ، تەرىقەتى مۇھەممەدىيىگە ئىنتىلىدىغان كۈچلۈك جەزبە قۇۋۋىتى كۆرۈلۈشكە باشلايدۇ. قەۋم قېرىنداشلىرى ئىچىدە چوڭ مەقسەتكە يېتىدۇ، شۇنداق بولغان ئىكەن ھەي قېرىنداشلار! بۇ ئۇلۇغ ئايەتنى ئوقۇش ئارقىلىق داۋاملىق ئاللاھ بىلەن بولۇڭلار! ئاللاھدىن بۇ ئايەتنىڭ سىرلىق كۈچ قۇدرىتىنى بىلدۇرۈشنى تىلەڭلار! ئاللاھ تائالا ھەر قانداق ئىشقا قادىردۇر، دۇئالارنى ئىجابەت قىلىش قۇدرىتى مەڭگۈ توختاپ قالمايدۇ. ناچار ئەخلاقلاردىن قول ئۈزۈش بىلەن قەلبىنىڭ ساپاسى، سىرلار ئالەمگە يېتىشنى مەقسەت قىلغان يۈكسەك ئىرادە يۇقىرى تىرىشچانلىق بۇ ئايەتنى ئوقۇغان ئادەمنىڭ ئىشى نېمىدېگەن مۇبارەك ھە؟! ئاللاھ ئۇ كىشىنىڭ ئىچكى دۇنياسىنى ياخشى مۇئامىلە قىلغان ھالدا ئېچىۋېتىدۇ.

مۇھيىددىين ئىبنى ئەرەبى (ئاللاھ ئۇنىڭ سىررىنى مۇقەددەس قىلسۇن) مۇنداق دەيدۇ: كىشى ئايەتەلكۇرسىينى بىر كېچە كۈندۈزدە مىڭ قېتىم ئوقۇسا، ئاللاھنىڭ نامى بىلەن قەسەم - ئاللاھنىڭ نامى بىلەن قەسەم، يەنە ئاللاھنىڭ نامى بىلەن قەسەم، ئۇلۇغ قۇرئانى بىلەن قەسەم، ئىسىل خىسلەتلىك پەيغەمبىرى بىلەن قەسەم، ئۇ كىشىگە روھانىيلار كەشىق بولىدۇ. پېرىشتىلەر بۇ كىشىنى زىيارەت قىلىش ئۈچۈن ھازىر بولىدۇ، مۇرادى ھاسىل بولىدۇ، خالىغانچە تەسىر كۆرسىتىش كۈچى ھاسىل بولىدۇ. («قۇرئاننىڭ خاسىيەتلىرى» ناملىق كىتابدا شۇنداق خاتىرلەنگەن).

قۇرئاندىكى ئاللاھنىڭ ئىسمى زىكرى قىلىنغان ئايەتلەرنىڭ ئىچىدىكى باشقا ئايەتلەردە ئەڭ كۆپ بولغاندا بىر ئايەتتە ئاللاھنىڭ ئىسمى ئالتە قېتىم تىلغا ئېلىنغان بولسا، ئايەتەلكۇرسىدا ئون يەتتە قېتىم ئاللاھنىڭ ئىسمى ئاشكارا ۋە يوشۇرۇن ھالدا تىلغا ئېلىنغان. ئاللاھنىڭ زاتى ۋەسۇبۇتى ۋە سەلبى سۈپەتلىرى ۋە ئۇنىڭ سىرلىق خۇسۇسىيەتلىرىنى تەتقىق قىلىش ئىلمىدا بۇ ئايەت ئەڭ چوڭ بىلىم خەزىنىسى ھېساپلىنىدۇ. بۇ ئايەتتە ئىسمى ئەزەم باردۇر، بۇ ئايەتتە ئەللىك كەلىمە بار، ئون يەتتە ئاشكارا ۋە مەخپى جالالى ئىسىم بار. ئون يەتتە «مىم» ھەرپى ئۇ ئون يەتتە «ۋاۋ»ھەرپى بار.

ئايەتەلكۇرسىنى داۋاملىق ئوقۇش دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە بەختلىك بولۇشنىڭ ئالامىتىدۇر. پاسىق ئادەم ياكى مۇناپىق بۇ ئايەتنى داۋاملىق ئوقۇيالمايدۇ. ئۇنداق كىشلەر داۋاملىق ئوقۇسا، ئۇلارنىڭ يامان ئەھۋالى ياخشىلىققا قاراپ ئۆزگىرىدۇ، سالىھ كىشىلەردىن بولىدۇ.

بۇ ئايەتنى ئوقۇغان ھەر بىر كىشى ئۇنىڭ ھەرىپ مەخرەجلىرىنى تولۇق ئادا قىلىپ ئوقۇشى لازىم.

شەيخ جالال ئەلمۇھەققىق داۋانى (ئاللاھ ئۇنىڭ سىررىنى مۇقەددەس قىلسۇن) مۇنداق دەيدۇ: كىشى ئايەتەلكۇرسىينى ھەرىپ سانى بولغان بىر يۈز يەتمىش قېتىم ئوقۇسا، تىلىگەن ھەرقانداق مەقسىتىگە يېتىدۇ، رىزقى كەڭرى بولىدۇ، قەرزدىن خالاس بولىدۇ، قاماقدىن ئاسان چىقىدۇ، قېنچىلىقتىن، خاپىلىقتىن، ھالاكەتتىن، دۈشمەندىن ئاسان قۇتۇلىدۇ، مۇرادى ھاسىل

بولىدۇ، ھەر قانداق پەرىز نامازدىن كېيىن مۇشۇ ساندا ئوقۇسا، تەسرى ئىنتايىن تىز بولىدۇ، كېچىدە، تاھارەت بىلەن، قىبلىگە ئالدىنى قىلىپ ئولتۇرۇپ ئوقۇسا دۇئاسى ئەڭ تىزلىكتە ئىجابەت بولىدۇ، پادىشاھنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئىش ھەل قىلماقچى بولغاندا، كىشىنى ئۆلۈمدىن تىلىۋالدىغان ئىش بولسىمۇ قوبۇلغا ئىرىشىدۇ، كەلىمە ساندا (ئەللىك قېتىم) ئوقۇسا بەرىكەت پەيدا بولىدۇ، شەيتاننىڭ توخۇنىقىدىن، سىرتمىقىدىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىدۇ.

ئىمام شەيخ بۇنى (ئاللاھ ئۇنىڭ سىررىنى مۇقەددەس قىلسۇن) مۇنداق دەيدۇ: ئايەتەلكۇرسىينى ھەرىپ ساندا بىر يۇز يەتمىش قېتىم ئوقۇسا، شەيتاننىڭ توخۇنىقىدىن، سىرتمىقىدىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىدۇ. پادىشاھلارنىڭ قاتتىق سىياسىتىدىن ئامان بولىدۇ، داۋاملىق ئوقۇشنى ئادەت قىلسا، كائىناتتا شۇنداق بىر تەسىرگە ئىرىشىدۇكى، ئۇنىڭغا ھېچكىم زىيان سالالمايدۇ، كېچىدە كىشىلەردىن ۋە ئاۋازدىن خالى، نىجاسەتتىن پاك يەردە ئولتۇرۇپ يۇقارقى ساندا ئوقۇپ، ئاللاھدىن تىلەك تىلىسە، ئەڭ تىز ئىجابەت بولىدۇ.

ھەركۇنى پەرىز ياكى سۇننەت نامازدىن كېيىن داۋاملىق يۇقارقى سانى بىلەن ئوقۇشنى ئادەت قىلسا، ئىنسانلار، يۇقىرى ۋە تۆۋەن تەبىقە روھانىيلار ئارىسىدا سۆيۈملۇك بولىدۇ، بارلىق ئىشلىرىدا، يۇرۇش تۇرۇشلىرىدا، سۆز ھەرىكەتلىرىدە، ھاجەت تىلەكلىرىدە مېھرى مۇھەببەت، مۇلايىملىق بىلەن مۇئامىلە قىلىشقا ئۇچراپ تۇرىدۇ.

ئايەتەلكۇرسي بەش ئىسمنى ئۆز ئىچىگە ئالغاندۇر. شۇنى بىلىپ قېلىڭكى، ئايەتەلكۇرسىدا ئاللاھنىڭ بۇيۇك ئىسىملىرىدىن بەش ئىسىم بار بولۇپ، قەدرى قىممىتى تولىمۇ يۇقىرىدۇر، پايدىسى كاتتادۇر، سىرلىق خۇسۇسىيەتلىرى يېتۇكدۇر، ئۇنىڭ ئىچىدىكى ھەر بىر ئىسىم ئاللاھدە يۇقىرى دەرىجىدىكى سىرلىق تەسىرگە ئىگە. ئۇنى داۋاملىق ئوقۇغاندا ئۇنىڭ تەكتىگە چەكسىز سىرلارنىڭ يوشۇرۇنغانلىقىنى بايقىغىلى بولىدۇ، پايدىسىنى كۆرگىلى بولىدۇ.

ئۈچ ئىسىمنى ئۆز ئىچىگە ئالغان «**الله لاإله إلا هو الحى القيوم**» ئايىتىنى ئوقۇغاندا، دۇنيالىق ئىشلاردىن دەرىجە كۆتۇرۇلۇش، ئالەم خەلقىنىڭ كۆڭلىنى مۇھەببەت تۇيغۇسى بىلەن تارتىش، قىزغىنلىق بىلەن جەلپ قىلىش، يۇز ئابرۇيلۇق بولۇش قاتارلىق ھاجەتلەردە تەسىرى ئىنتايىن تىز كۆرۈلىدۇ، ئاخىرەتلىك ئىشلاردىمۇ پەزىلىتى يۇقىرىدۇر، دەرىجىسى ئۇستۈن بولىدۇ.

شەيخ كەبىر مۇھيىددىن ئىبنى ئەرەبى (ئاللاھ ئۇنىڭ سىررىنى مۇقەددەس قىلسۇن) مۇنداق دەيدۇ: ئايەتەلكۇرسىينى ھەرىپ ساندا بىر يۇز يەتمىش قېتىم ئوقۇغان ئادەم يۇقىرى مەرتىۋىگە ئىرىشىدۇ، كىشىلەرنىڭ ئالدىدا قىزىق نۇقتا، سۆيۈملۇك، ھۆرمەتلىك، يۇز ئابرۇيلۇق كىشىگە ئايلىنىدۇ، پادىشاھلار، ۋەزىرلەر، قازىلار ئالدىدا ھۆرمەتكە سازاۋەر بولىدۇ. ئاللاھ تائالا ئۇ كىشىگە ياخشىلىقلار، پايدىلار، ئىلىم خەزىنىلىرى، غايىب خەزىنىلەر، داۋالاش ئىلمى، تەدبىرچىلىك ئىلمى قاتارلىق يۇكسەك ئورۇندىكى ئىلىملارنىڭ دەرۋازىلىرىنى ئېچىۋېتىدۇ. زاھىرى ۋە باتىنى ھېكمەت بىلىملىرىنى ئاتا قىلىدۇ.

ئىخلاس سۇرىسىنىڭ سىرلىق خۇسۇسىيەتلىرى

قەتادە (ئاللاھ ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن): بۇ سۇرىدە خالىس ھالدا ئاللاھ تائالادىن باشقا ھېچ شەيئى بايان قىلىنمىغانلىقى ئۇچۇن ئىخلاس سۇرىسى - دەپ ئاتالغان دەيدۇ.

ئەبۇ سەئىد ھەنەفى: بۇ سۈرە ئوقۇغان كىشىنى دۇنيانىڭ قىيىنچىلىق ۋە خاپىلىقلىرىدىن، سەكراتىلمەۋت (ئىغىر جان ئاچچىقى) دىن، قەبرىنىڭ قاراڭغۇلىقىدىن، قىيامەتنىڭ قاتتىق كۈلپەتلىرىدىن خالاس قىلىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە بولغانلىقى ئۈچۈن ئىخلاس سۈرىسى - دەپ ئاتالغان دەيدۇ.

تەفرىد سۈرىسى، تەجرىد سۈرىسى، تەۋھىد سۈرىسى:

بۇ سۈرىدە ئاللاھ تائالانىڭ قاتتىق خۇسۇسىيەتلىك جالالى سۈپەتلىرىلا بايان قىلىنغان، بۇ سۈرىنى ئىتىقاد، ئىخلاس بىلەن ئوقۇسا ۋە داۋاملىق ئوقۇۋاتقان ھالەتتە ئالەمدىن كەتسە، دوۋزاخ ئوتىدىن خالاس تاپىدۇ.

نىجاتلىق سۈرىسى: بۇ سۈرىنى كۆپ ئوقۇغان ئادەم ئىككىلا دۇنيادا ھەر تۈرلۈك بالا قازالاردىن تەۋھىد كەلىمىسىنىڭ سەۋەبى بىلەن ئامان بولىدۇ.

ئەۋلىيالىق سۈرىسى: خەۋەرلەردە شۇنداق دىيىلگەن: بۇ سۈرىنى كۆپ ئوقۇغان ئادەم ئەۋلىيالىققا يىتىدۇ.

مۇشەقشەقە سۈرىسى: بۇ سۈرە ئوقۇغان كىشىنىڭ قەلبىگە ئورنىۋالغان شىرىك ۋە شەك كىسەللىكىنى داۋالاپ ساقايتىدۇ.

ئىخلاس سۈرىسىنى بىر ئولتۇرۇشتىلا مىڭ قىتىم بىسمىللاھ بىلەن قوشۇپ، باشقا ھىچ نەرسە ئوقۇمىسا، ئوقۇش داۋامىدا دۇنيا سۆزلىرىدىن ھىچقانداق گەپ ئارىلاشتۇرمىسا، كاتتا پايدا، ئاجايىب خۇسۇسيەتلەر ۋە غارايىب سىرلار ئايان بولىدۇ.

سۈرە ياسىننىڭ پەزىلەتلىرى

مۇسۇلمان كىشى سەكراتقا چۈشۈپ قالغاندا، ئۇنىڭ قىشىدا ياسىن سۈرىسى تىلاۋەت قىلىنسا، بۇ سۈرىنىڭ ھەر بىر ھەرپىنىڭ بەدىلىگە ئوندىن پەرىشتىلەر چۈشۈپ، ئالدىدا سەپ بولۇپ قول باغلاپ تۇرغان ھالدا، بۇ كىشىگە ئاللاھتىن رەھمەت تىلەيدۇ، گۇناھىنىڭ مەغفىرەتلىكىنى تىلەيدۇ، جان ئۈزگەندىن كىيىن يۇيۇشقا قاتنىشىدۇ، جىنازىسىغا ئەگىشىدۇ، نامىزىغا قاتنىشىدۇ، دەپنىسىگە قاتنىشىدۇ. قايسى بىر مۇسۇلمان سەكراتقا چۈشۈپ قالغاندا ياسىن سۈرىسىنى ئوقۇسا، رىزۋان پەرىشتىسى جەننەتتىن شاراب كەلتۈرۈپ ئىچۈرۈپ ئۇسسۇزلۇقىنى قاندۇرمىغۇچە ئۆلۈم پەرىشتىسى ئۇ كىشىنىڭ جىنىنى ئالمايدۇ. قەبرىسىدىمۇ ئۇسسۇزلۇققا قانغان بولىدۇ. جەننەتكىمۇ ئۇسسۇزلۇقى قانغان ھالدا كىرىدۇ.

سۈرە ياسىننى ئوقۇغۇلار، ئۇنىڭدا يىگىرمە بەرىكەت بار، يىمەكلىكى يوق ئادەم ئوقۇسا، ئوزۇق تۈلۈككە ئىرىشىدۇ، يالىڭاچ قالغان ئادەم ئوقۇسا كىيىم كىچەككە ئىرىشىدۇ. تۇل ئادەم ئوقۇسا تۇرمۇشلۇق بولىدۇ، كۆڭلىدە بىرەر ئىشتىن ئەنسىرەپ يۈرگەن ئادەم ئوقۇسا ئامانلىققا ئىرىشىدۇ، قاماققا ياكى كىشى قولىغا چۈشۈپ قالغان ئادەم ئوقۇسا قۇتۇلىدۇ. ياقا يۇرتتىكى مۇساپىر ئادەم ئوقۇسا سەپىرى ئوڭۇشلۇق بولىدۇ. ئىزىپ كەتكەن، يۇرتىغا قايتىپ كىلەلمىگەن، نەرسە كىرەكلىرىنى يىتتۈرۈپ قويغان ئادەم ئوقۇسا تىپىۋالىدۇ، تىنچ ئامان قايتىپ كىلىدۇ. ئۆلۈپ كەتكەن كىشىسىنىڭ ھەققىدە ئوقۇسا ئازابى يىنىكلەيدۇ، ئۇسساپ قالغان ئادەم ئوقۇسا ئۇسسۇزلۇقى قانىدۇ.

سۈرە ياسىن يەتتە، يىگىرمە بىر، قىرىق قىتىمدىن ئوقۇلسا، شەك شۈبھىسىز دۇئاسى

ئەجابەت بولىدۇ.

بەزىلەر مۇنداق ئوقۇشنى كۆرسىتىدۇ: «يس» دېگەننى يەتتە قېتىم، «ذالك تقدير الزيز العليم» غا كەلگەندە ئۇنى ئون تۆت قېتىم، «سلام قولا من رب الرحيم» غا كەلگەندە ئون ئالتە قېتىم، «أوليس الذى خلق السموات والأرض بقادر على أن يخلق مثلهم بلى» غا كەلگەندە ئۇنى تۆت قېتىم ئوقۇپ سۈرىنى تاماملايدۇ، تەكرارلانغان جەمئى سان قىرىق بىر بولىدۇ. مەزكۇر سۈرىنى مۇشۇ تەرتىپ بويىچە يەتتە قېتىم ئوقۇسا، مەقسىتى ھاسىل بولىدۇ.

كىشى قەلبىنىڭ قېتىپ كەتكەنلىكىنى بايقىسا، سۈرە ياسىننى شىشە قاچىغا يېزىپ ئىچسە بولىدۇ. سۈرە ياسىننى گۈلاب ۋە زەپەر بىلەن يەتتە قېتىم يېزىپ، ئۇدا يەتتە كۈنغىچە كۈندە بىر قېتىمدىن ئىچىپ بەرسە، ئەستە تۇتۇش ئىقتىدارى ئاشىدۇ، كىشىلەرنىڭ ئالدىدا ئابرۇيلۇق بولىدۇ. ئامانلىق ئۈچۈن ئەستە تۇتۇش قابىلىتى ئاجىزلاپ قالغانلار ئۈچۈن، سۈتى ئاز چىقىدىغان ئاياللار ئۈچۈن ئىپار، زەپەر، گۈلاب بىلەن يېزىپ ئىچكۈزۈلىدۇ.

ھەر خىلدىكى كېسەللىك ئۈچۈن سۈرە ياسىننى فاتىھە، مۇئەۋۋىزەتەين ۋە ئايەتەلكۇرسىي بىلەن قوشۇپ، ئىپار، زەپەر، گۈلاب بىلەن يېزىپ، يامغۇر سۈيىدە چايقاپ ئىچۈرسە، بىمار كىشى ئۇزۇن مۇددەتتىكىچە ئىچىپ بەرسە، ھەرقانداق كېسەللىكتىن ساقىيىدۇ، خاپىقان (يۈرەك تىترەپ ئايلىنىپ قېلىش) كېسەللىكى، يۈرەك سېلىش ۋە بەزگەك كېسەللىكلىرىگە پايدا قىلىدۇ.

ئىننا پەتەھنا سۈرىسىنىڭ خاسىيەتلىرى

بۇخارىدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: بۈگۈن كېچە ماڭا بىر سۈرە نازىل بولدىكى، مەن ئۇنى دۇنيادىكى بارلىق نەرسىلەردىن ئارتۇق ياخشى كۆرىمەن ـ دېگەندىن كېيىن، «ئىننا پەتەھنا» سۈرىسنى ئوقۇپ بەرگەنلىكى رىۋايەت قىلىنغان.

بۇ سۈرىنى ئاجىز ئادەم كۆپ ئوقۇسا كۈچلۈك بولىدۇ، خورلۇق تارتىۋاتقان ئادەم ئېزىز بولىدۇ، باشقىلاردىن يېڭىلىپ قالغان ئادەم غالىب بولىدۇ، قېيىنچىلىقتا قالغان ئادەمنىڭ ئىشلىرىنى ئاللاھ تائالا ئاسان قىلىپ بېرىدۇ، قەرزدار ئادەم قەرىزدىن قۇتۇلىدۇ، قاماقتا ياكى كىشى قولىغا چۈشۈپ قالغان ئادەم قۇتۇلىدۇ، ئاللاھ تائالا ئۇ كىشىنىڭ قەدرىنى ئۆز مېھرىبانلىقى بىلەن يۇقىرى كۆتۈرىدۇ. بۇ سۈرە يىگىرمە بىر قېتىم، قىرىق بىر قېتىمدىن ئۈچ كۈن، بەش كۈن، يەتتە كۈنگىچە ئۇدا ئوقۇلىدۇ.

ۋاقىئە سۈرىسىنىڭ پەزىلەتلىرى

ۋاقىئە سۈرىسىنى قىرىق كۈنگىچە ھەر كۈنى قىرىق قېتىمدىن چالا قويماي، ئوتتۇرىنى ئۈزۈپ قويماي ئۇدا ئوقۇسا، ئاللاھ تائالا مېھنەتسىز كەڭرى رىزقى بېرىدۇ. ئەسىر نامىزىدىن كېيىن مۇشۇ مەقسەتتە ئون تۆت قېتىم ئوقۇشمۇ تەجرىبىدىن ئۆتكەندۇر.

ئوسمان ئىبنى ئەففان ئىبنى مەسئۇدغا بىر بۆلۈك مال بەرگەن ئىكەن، ئىبنى مەسئۇد رەنجىپ ئۇنى ئالغىلى ئۇنىماپتۇ. ئوسمان: بۇنى بالىلىرىڭىزغا خىراجەت قىلىپ بېرىڭ ئەمىسە ـ دېگەن ئىكەن، ئىبنى مەسئۇد: سىز بالىلىرىمنىڭ نامرات بولۇپ قېلىشىدىن ئەنسىرەۋاتامسىز؟ مەن ئۇلارنى ۋاقىئە سۈرىسىنى ئوقۇشقا بۇيرىغان. مەن پەيغەمبەر

ئەلەيھىسسالامنىڭ: ۋاقىئە سۈرىسىنى ھەر كېچە ئوقۇغان ئادەم مەڭگۈ يوقسۇللۇقنىڭ دەردىنى تارتمايدۇ دېگەنلىكىنى ئاڭلىغان ئىدىم ـ دەپتۇ. بەزى ئالىملار: رىزىق تەلەپ قىلىش ئۈچۈن ۋاقىئە سۈرىسىنى بىر ئولتۇرۇشتىلا قىرىق بىر قېتىم ئوقۇشنى كۆرسىتىدۇ. («قۇرئاننىڭ خاسىيەتلىرى» ناملىق كىتابدا شۇنداق خاتىرلەنگەن).

تابارەك سۈرىسىنىڭ خاسىيەتلىرى

مۇلك سۈرىسىنى داۋاملىق ئوقۇغان ئادەمنىڭ يۇقىرى مەرتىۋىسى، چوڭ مەنسىپى ئەسلىگە كېلىدۇ. ئەرلەر ۋە ئاياللار ئارىسىدا سۆيۈملۈك بولىدۇ، مال دۇنيالىقتىن خالىغانچە تەسەررۇپ قىلىدۇ. مۇلك سۈرىسىنى داۋاملىق ئوقۇغان ئادەمگە غايىب خەزىنە ئۈچرايدۇ.

«ألا يعلم من خلق وهو اللطيف الخبير» نىڭ، كېسەلگە مەنپەئەت قىلىش، بالانى قايتۇرۇش، قېيىنچىلىقنى يوقۇتۇش، نامراتلىقنى تۈگۈتۈش خۇسۇسىيىتى بار، ئۇنىڭ بىلەن يۇقىرى مەنسەپكە چىققىلى، يۇز ئابرۇيلۇق بولغىلى، غايىپلاردىن، كۆمۈپ قويۇپ تاپالمىغان نەرسىدىن، غايىب خەزىنە، دۇنيا دەپىنەلەردىن خەۋەر ئالغىلى بولىدۇ. بۇ سۈرە، ئوتتۇز ئايەت، ئۈچ يۈز ئوتتۇز ئۈچ كەلىمە، بىرمىڭ ئۈچ يۈز يىگىرمە بىر ھەرپدۇر.

سۈرە مۇززەممىلنىڭ خاسىيەتلىرى

1. ئۆمۈرنىڭ ئۇزۇن بولمىقى ئۈچۈن 1000 مەررە.
2. بىرەر شەھەرگە كەلگەن بالايى ئاپەتنىڭ دەپى بولۇشى ئۈچۈن71 مەررە.
3. قەھەتچىلىكتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن 100 مەررە.
4. دۆلەتنىڭ زىيادە بولمىقى ئۈچۈن 100 مەررە.
5. غەم قايغۇدىن خالاس بولۇش ئۈچۈن كۈندە بىر مەررە.
6. پەرزەنت تەلىپى ئۈچۈن ئوقۇلىدۇ.
7. كىچىك باللارنى جىنلارنىڭ تەخسىراتىدىن ساقلاش ئۈچۈن 41 مەررە ئوقۇپ دەمدىسى ئۈچۈرلىدۇ.
8. ھەر جۈمە كېچىسى 8 مەررە ئوقۇسا ئىستىقبال يۈزلەنگەي.
9. بۇ سۈرىنى ئوقۇسا ياكى پۈتسە تەندىرۇست بولۇر.
10. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ نۇرى زاھىر بولسۇن دەپ ئوقۇشنى ئادەت قىلسا ئىنشائاللا زاھىر بولۇر.
11. قىلدىغان ئىشنىڭ خەيرى شەررىنى چۈشىدە كۆرەي دىسە خۇپتەندىن كىيىن 14 مەررە ئوقۇپ ياتقاي.
12. دۈشمەنلىرىنى مات قىلىش ئۈچۈن گورىستاندىن تۇپراق ئېلىپ 71 مەررە ئوقۇسا دۈشمەندىن سەھەت تاپقاي.
13. ئۇنتۇغاقلىقتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن 3 مەررە ئوقۇپ گۈلاپقا دەمدە قىلىپ ئىچكەي.
14. رىسقىنىڭ كەڭرى بولۇشى ئۈچۈن ئوقۇلۇر.
15. ھەر كۈنى 11 مەررە ئوقۇسا ئالەم خەلقى دوست بولۇر.
16. خەزىنىلەرنى ئاشكارىلاش ئۈچۈن 1000 مەررە ئوقۇپ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ روھلىرىغا بېغىشلاپ ياتسا، چۈشىگە زاھىر بولغاي.

17. دائىم ئوقۇغان كىشى ئەرۋاھلەر بىلەن ئۇچرىشۇر.

18. جۈمە كىچىسى ساپ دىل ئىخلاس بىلەن ئوقۇسا مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى چۈشىدە كۆرگەي. ئالدى بىلەن 1000 مەررە دۇرۇد ئوقۇپ ئاندىن 41 مەررە بۇ سۈرىنى ئوقۇغاي.

19. نامراتلىقتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن، 41 كۈن، كۈنىگە 41 مەررەدىن ئوقۇغاي.

20. ئەرۋاھلەرنى خۇش قىلىش ئۈچۈن 41 مەررە ئوقۇلۇر.

21. جىنلەرنىڭ تەخسىراتىدىن بولغان ساراڭغا 41 مەررە ئوقۇپ دەمدىسى ئىچۈرىلىدۇ.

22. ھەر كۈنى بامداتتىن كېيىن بىر مەررە ئوقۇسا دۈشمەنلەرنىڭ زۇۋانى بەنىت بولۇر. ھەر تىلىگى بولسا ئىجابەت بولۇر.

23. بىرەر ئىشنى قىلىش ياكى سەپەر قىلىشتا ئىككى خىيال بولۇپ قالسا، دۇرۇدنى 7 مەررە، بۇ سۈرىنى 1000 مەررە ئوقۇسا چۈشىدە زاھىر بىشارەت بولۇر.

24. كۆز ئاغرىپ ساقايمىسا 7 مەررە ئوقۇپ ھۈرسە شىپا تاپۇر.

25. كىشى زىندانغا بەنىت بولسا ياكى ئۆلۈمگە دۇچ كەلسە 41 مەررە ئوقۇپ تىلىگەي.

26. بەنددىن ھەم دىشۋارچىلىقتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن 100 مەررە ئوقۇسۇن.

27. قاتتىق ئاغرىق ئۈچۈن 100 مەررە ئوقۇپ دەمدە قىلىپ ئىچۈرسۇن.

28. بۇ سۈرىنى ئوقۇپ ئۆزىگە ھۈرۈپ پادىشالار ئالدىغا بارسا سۆزى ئۆتكۈر بولغاي.

بۇ سۈرىنى ئوقۇشتىن بۇرۇن ئەۋۋەل دۇرۇد 100 مەررە، پاتىھە 7 مەررە، سۈرە ئىخلاس 7 مەررە، ئايەتەل كۇرسى ئۈچ مەررە ئىستىغپار ئۈچ مەررە ئوقۇلۇر.

ئەممە يەتەسائەلۇن سۈرىسىنىڭ پەزىلەتلىرى

ئالىملار: بۇ سۈرىلەرنىڭ مەنىسىنى بىلىپ ئوقۇغاندا تەسىرى ئالاھىدە بولىدىغانلىقىنى كۆرسەتكەن. ئالىملار: بۇ سۈرىنى كۆپ ئوقۇغان ئادەمنىڭ، قىيامەتنىڭ دەھشەتلىرىنى ئاڭلىغاننىڭ تەسىرىدە ئاخىرەتلىكىدىن غەم بېسىپ سېمىز ئادەمنىڭ ئورۇقلايدىغانلىقىنى بايقىغان.

ئەھلى سالىھلار ئەيتىدۇ: ئون نەرسە ئون نەرسىنى توسىدۇ. فاتىھە پەرۋەردىگارنىڭ غەزىپىنى توسىدۇ، سۈرە ياسىن قىيامەتنىڭ ئۇسسۇزلۇقىنى توسىدۇ، دۇخان سۈرىسى قىيامەتتىكى ئەڭ ئېغىر قېيىنچىلىقلىرىنى توسىدۇ، ۋاقىئە سۈرىسى نامراتلىق كەمبىغەللىكنى توسىدۇ، مۇلك سۈرىسى قەبرى ئازابىنى توسىدۇ، كەۋسەر سۈرىسى دۈشمەنلەرنىڭ داۋا دەستۇرىنى توسىدۇ، كافىرۇن سۈرىسى ئۆلۈش ئالدىدىكى كاپىرلىقنى توسىدۇ، ئىخلاس سۈرىسى مۇناپىقلىق، ئىككى يۈزلىمىلىكنى توسىدۇ، پەلەق سۈرىسى ھەسەتخورلارنىڭ چىدىماسلىقىنى توسىدۇ، ناس سۈرىسى شەيتاننىڭ كۈشكۈرتىشىنى توسىدۇ. («مۇشكاتىل مەسابىھ» ناملىق كىتابدا شۇنداق خاتىرلەنگەن.

ۋەززۇھا ۋە ئەلەم نەشرەھ سۈرىلىرىنىڭ خاسىيتى

ئىمام غەززالى سەلەف ئالىملاردىن بىر جامائەت كىشىلەرنىڭ بىرەر نەرسە يىتىپ كەتكەندە سۈرە ۋەززۇھانى ئوقۇغاندىن كېيىن يوقالغان نەرسىنىڭ تېپىلغانلىقىنى بايان قىلىپ: كىشىنىڭ بىرەر نەرسىسى ئېزىپ كەتسە، قېچىپ كەتسە، جۈمە كۈنى سەككىز رېكئەت چاشكا نامىزىنى

ئوقۇپ نامازدىن پارىغ بولغاندا، ۋەززۇھا سۈرىسىنى يەتتە قېتىم ئوقۇپ تىلىسۇن دەيدۇ.

ئەلەم نەشرەھ سۈرىسىنى ھەر بەش ۋاقىت نامازدىن كېيىن داۋاملىق ئوقۇپ ئادەتلەنسە، ئاللاھ تائالا ئۇ كىشىنىڭ بارلىق مۈشكۈلاتىنى ئاسانلاشتۇرۇپ بېرىدۇ، غەم خاپىلىقىنى كۆتۈرىۋىتىدۇ، كۈتمىگەن يەردىن رىزىق بېرىدۇ.

ئەلەم نەشرەھ سۈرىسىنى ئىبادەتتە ھورۇنلۇق تۇرمۇشتا قىسلچىلىق، نەسچىلىق چاپلىشىۋالغان ئادەم داۋاملىق ئوقۇسا، رىزقى كەڭرى، كۆڭلى ئوچۇق، دىلى يورۇق، ئاق كۆڭۈل بولىدۇ، مۈشكىلاتى ئاسان بولىدۇ.

ھەر نامازدىن كېيىن توققۇز قېتىم ئوقۇسا، قېيىنچىلىقتىن قۇتۇلىدۇ، رىزقى ئاسان قولغا كېلىدۇ، سودىسى راۋان بولىدۇ.

ھەر نامازدىن كېيىن قىرىق قېتىم ئوقۇشنى ئۇدا يەتتە ئاي داۋاملاشتۇرسا، ئاللاھ تائالا ئۇ كىشىنى شەك شۈبھىسىز باي قىلىۋېتىدۇ.

كىشىنىڭ بېشىغا دۇنيالىق ۋە ئاخىرەتلىك ئىشلاردىن بىرەر مۈشكۈلات خاپىلىق كەلسە، تاھارەت ئېلىپ ئىككى رېكئەت ناماز ئوقۇسۇن، قىبلىگە ئالدىنى قىلىپ، پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن ئاللاھ تائالاغا يۈزلىنىپ ئولتۇرۇپ، ئەلەم نەشرەھ سۈرىسىنى ھەربىر ساندا ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن ھاجەت مەقسىتىنى ئاللاھدىن تىلىسۇن، ئاللاھنىڭ ئىزنى بىلەن ئىشلىرى ئوڭۇشلۇق بولىدۇ.

ھەر كۈنى چاشكا ۋاقتىدا ئەلەم نەشرەھ سۈرىسىنى ئىككى يۈز قېتىمدىن ئوقۇسا، مۇراد مەقسەتلەردىن ئاجايىب ـ غارايىب ئىشلار ئايان بولغاي.

شېشە قاچىغا يېزىپ گۈلاب بىلەن چايقاپ ئىچسە، غەم خاپىلىق، ۋەھىمە، چۆچۈپ ياتالماسلىق، يۈرەك تىرەپ ھۇشىدىن كېتىش كېسەللىكىدىن قۇتۇلىدۇ.

ئارىفلاردىن بىرى مۇنداق دەيدۇ: ئەستە تۇتۇۋېلىش ئىقتىدارى ئاجىزلاپ قالغان ئادەم بۇ سۈرىنى يېزىپ چايقاپ، ئۇدا يەتتە كۈنگىچە ناشتىدا ۋە ياتار ۋاقتىدا ئىچسە ئۇنتۇتقاقلىق كېسەللىكى يوقىلىدۇ.

قەدرى سۈرىسى ۋە كەۋسەر سۈرىسىنىڭ خاسىيەتلىرى

قەدرى سۈرىسىنى جۈمە كۈنى مىڭ قېتىم ئوقۇسا ئۆمرى ئىچىدە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى چۈشىدە كۆرۈشكە نېسىپ بولىدۇ.

ئىننا ئەنزەلناھۇ سۈرىسىنى ئون قېتىم ئوقۇسا، ئۇنىڭ مىڭ گۇناھى ئۆچۈرۈلىدۇ، سەپەرگە چىقماقچى بولغان ئادەم ئۆيىدىن چىقىش ئالدىدا ئوقۇسا، سەپىرى ئوڭۇشلۇق بولۇپ، پات پۇرسەتتە قايتىپ كېلىدۇ.

ئېگىزلىككە چىقىش ئالدىدا ئوقۇسا، شەيتان بىلەن ئارىسىدا توساق پەيدا بولىدۇ (تىنچ ئامان چىقىپ چۈشىدۇ).

ئۇلاققا مىنىدىغان چاغدا ئوقۇسا، بەختەر بولىدۇ، گۇناھى مەغفىرەت بولىدۇ.

يېزىپ چايقاپ ئىچسە، ئابى ھايات سۈيىنى ئىچكەندەك بولىدۇ. يېزىپ چايقىغان سۈنى ھۇشىدىن كەتكەن ئادەمگە سەپسە، ھۇشىغا كېلىدۇ.

بالىنىڭ كوكۇلىسىدىن تۇتۇپ تۇرۇپ، ئىننا ئەنزەلناھۇ سۈرىسىنى ئوقۇسا، ئۇ بالىدا كىشى

سۆيۈنگۈدەك ئىشلار كۆرۈلگەي.

ئايالنىڭ كوكۇلا چېچىدىن تۇتۇپ تۇرۇپ، ئىننا ئەزەلناھۇ سۈرىسىنى ئوقۇسا، ئۇنىڭدىنمۇ كىشى سۆيۈنگۈدەك ئىشلار كۆرۈلگەي.

ئىننا ئەزەلناھۇ سۈرىسى نامراتلارغا بايلىق، ئاجىزلارغا ئىززەت ھۆرمەت، بالا قازاغا ئۇچرىغانلارغا ئاسايىشلىق، كېسەللەرگە داۋالىق، ئازابدىن ئامانلىق، دۇنيا ۋە ئاخىرەتنىڭ قىيىنچىلىقلىرىدىن قۇتۇلۇش يولى ئېلىپ كېلىدۇ. ئوقۇغان ئادەم سالامەت، خاتىرجەم، تىنچ ئامان بولىدۇ.

ئىمام تەمىيمى (ئاللاھ ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن) مۇنداق دەيدۇ: كەۋسەر سۈرىسىنى داۋاملىق ئوقۇغان ئادەمنىڭ قەلبى سۈزۈلىدۇ، ئاللاھدىن قورقىدىغان بولىدۇ، ئىبادەتكە خۇشتار بولۇپ قالىدۇ، يامغۇر ياغقان ۋاقىتتا يۈز قېتىم ئوقۇپ، دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىك ئىشلاردىن ھەرقانداق ھاجىتىنى تىلىسە، دۇئاسى تولۇق ئىجابەت بولىدۇ. بۇ، مۇجەررەب ئەمەلدۇر. سۈيى توختاپ قالغان، ئازلاپ قالغان بۇلاقنىڭ كۆزىگە ھەر كۈنى يەتتە قېتىمدىن ئوقۇسا، سۈيى ئۇلغىيىدۇ.

گۈلابغا ئوقۇپ، ھەر كۈنى كۆزىگە سۈرتسە، كۆرۈش قۇۋۋىتى كۈچىيىدۇ، كۆز ئاغرىقى ساقىيىدۇ.

سېھرى قىلىنغان ئۆيدە ئوقۇسا كۆمۈلگەن ياكى بايلىقنى كۆمۈپ قويۇپ تاپالمىغان يەردە ئوقۇسا، ئاللاھ تائالا ئىلھام قىلىدۇ، كۆڭلىگە سالىدۇ.

ئوقۇغان ئادەمگە ھېچ نەرسە زىيان سالالمايدۇ.

بىر ئادەمدە بەندىلىك بولۇپ، روزا تۇتۇش، ئىبادەت قىلىش، سەدىقات قىلىش، كىشىلەرنى خەتەردىن قۇتقۇزۇش قاتارلىق ياخشى ئىشلارنى قىلالمايدىغان، قىلغۇسى كەلمەيدىغان بولۇپ قالسا، كەۋسەر سۈرىسىنى ئوت تەگمىگەن ھەسەل بىلەن پاكىزە قاچىغا يېزىپ، ئۇستىگە تاماق قوشۇپ ئارىلاشتۇرۇپ يېسە، ئاللاھ تائالا ئۇ كىشىنىڭ قەلبىنى ياخشىلىققا ئىنتىلىدىغان، يامانلىقتىن ساقلىنىدىغان، ئاللاھغا يۈزلىنىدىغان قىلىدۇ.

قاماق ياكى كىشى قولىدىكى ئادەمنى چىقىرىش نىيىتىدە، كەۋسەر سۈرىسىنى يەتمىش بىر قېتىم ئوقۇلىدۇ. بۇ، مۇجەررەب ئەمەلدۇر.

مۇئەۋۋىزەتەين سۈرىلىرىنىڭ خاسىيەتلىرى

جۇمە نامىزىدىن كېيىن قۇلھۇۋەللاھۇ ئەھەد، قۇل ئەئۇزۇ بىرابىبل پەلەق ۋە قۇل ئەئۇزۇ بىرابىبىن ناس سۈرىلىرىنى يەتتە قېتىمدىن ئوقۇسا، ئاللاھ تائالا بۇ كىشىنى نەيە بىر جۇمە كۈنى يېتىپ كەلگۈچە كۆڭۈلسىزلىكتىن پاناھىغا ئالىدۇ.

مۇئەۋۋىزەتەيىن سۈرىلىرىنى كېسەل ياكى سېھرىگە دۇچار بولغان ئادەمنىڭ ئۆزى ياكى باشقىلار قىرىق بىر قېتىمدىن ئۇدا ئۈچ كۈن، بەش كۈن، ياكى يەتتە كۈنگىچە ئوقۇسا، ئاللاھ تائالا شىپالىق بېرىدۇ.

كىشىگە نەفسانىي، بۇزۇق ئارزۇلار غالىب كەلسە، ياكى سەۋدا خاراكتېرلىك ۋەھىمە قۇۋۋىتى ئېشىپ كېتىش بىلەن قۇرۇق خىيالغا بېرىلىپ كەتسە، قورقۇنۇشلۇق ۋەھىمە بېسىۋالسا، كۆڭلىنى ماددىي سەۋەپلەر تۈپەيلىدىن ياكى روھانىي سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن شەيتانى

قاراڭغۇلۇق قاپلاپ كەتسە، ياكى زاماننىڭ خېيىم خەتەرلىرىنىڭ قېينچىلىقدىن بېشىغا كۈن كەلسا، ياكى پادىشاھنىڭ قاتتىق سىياسىتىگە ئۇچرىسا، مۇئەۋۋىزەتەين سۈرىلىرىنى ئىككى يۈزدىن مىڭ قېتىمغىچە ئوقۇسۇن.

مەريەم سۈرىسى ھەققىدە

كىشى بۇ سۈرىنى ھال كۈنىنىڭ ياخشى بولىشى ۋە خاتىرىنى (ئەستە تۇتۇشنىڭ ياخشى بولىشى) مۇستەھكەم بولۇش ئۈچۈن يەتتە مىراتىبە ئوقۇسا كۇپايە قىلىدۇ. ئەگەر بۇ سۈرىنى باغدىكى دەرەختكە ئاسسا بۇ سۈرىنىڭ بەرىكىتىدىن بۇ باغنىڭ مۇئىلىرىدە سىرلىق خۇسۇسىيەتلەر ھاسىل بولىدۇ. ئەگەر كىشى بۇ سۈرىنى گۈلاب ۋە زەپەر بىلەن يەتتە مىراتىبە يازسا، ھەممە ئىللەت ـ كىسەللىك ۋە جاراھەتلەردىن ساقلىنىدۇ. ئەگەر بۇ سۈرىنى يىزىپ شىشە ئىدىش ياكى كوزىغا سىلىپ، كوزىنىڭ ئاغزىنى مەھكەم بىكىتىپ ئۆيگە ئىسىپ قويسا، ئۇ يەردىكى جىن ۋە پەرىلەر ئۆيدىن قاچار.

ئاگاھ بولۇڭ!!!

بۇ بايانلار «جامىئۇل ئەسرار(خەزىنەتۇل ئەسرارنىڭ كەڭەيتىلمىسى) » ناملىق كىتاپتىن تاللاپ ئىلىندى. ئەسلىدە بۇ سىر ئەسرارلار تولىمۇ كۆپ ئىدى. بىر قىسىم مەزمۇنلارنى بۇ كىتاپقا كىرگۈزۈشنى لايىق كۆرمىدۇق. ئايەت ۋە سۈرىلەرنىڭ خاسىيىتى ھەققىدە سەھىھ ھەدىسلەر كەلگەنلىرىنى كىتاۋىمىزنىڭ« قۇرئان ۋە سۈننەت » بابىغا يازغانلىقىمىز ئۈچۈن بۇ يەردە قايتا تەكرارلىمىدۇق. پەقەت تەسەۋۋۇپ ئۇستازلىرىدىن بىر قىسىم ئەھلى سالىھلارنىڭ بايانلىرىنىلا بىرىشنى لايىق كۆردۇق.

شۇنىڭغا دىققەت قىلىش كىرەككى، بۇ بايانلار پەقەت كىتاۋىمىزنىڭ « تەرىقەت ۋە تەسەۋۋۇپ» بابىدا تونۇشتۇرۇلدى. شۇڭا بۇ ئەمەللەرنى قىلىپ كۆرۈشنى خالىغان كىشى گۇمان ۋە شۈبھەدىن ئۆزىنى خالى تۇتۇشى، چىن ئەقىدە ئىخلاس بىلەن، توغرا نىيەت، پاكلىق، ھالاللىق، خالىسلىق بىلەن ئوقۇشى، ئەڭ ياخشىسى سالىھ بىر تەرىقەت ئۇستازىنىڭ تەلىم كۆرسەتمىسى، يىتەكلىشى بىلەن ئوقۇشى لازىمدۇر. دۇرۇس بولمىغان نىيەت مۇددىئالار بىلەن مۇئامىلە قىلىنسا ياخشى ئاقىۋەتكە ئىرىشمەيدۇ.

قۇرئان كەرىم ھەقىقەت، ھىكمەت، رەھمەت، مەغپىرەت، ئىجابەت، كارامەت، مۇئجىزات بولغانلىقى ئۈچۈن قۇرئان بىلەن تىلەنگەن تىلەكنىڭ ئىجابەت بولۇشىدا شەك يوق. ئەمما ئاللاھ تائالا ھەر بەندىنىڭ تەقدىرىنى ئالدىن پۈتىۋەتكەن. قىلغان ئەمەلىمىز بىلەن تەقدىرنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى ئۇدۇل كەلسە تىلەكلىرىمىز شەكسىز ئىجابەت بولىدۇ. تەقدىرگە قارشى كەلسە بۇ دۇنيادا نەتىجىگە ئىرىشەلمىسەك قىلغان ئەمەل ئىبادىتىمىز، دۇئا تىلىكىمىز ئۈچۈن قىيامەتتە كاتتا ئەجىر بىرىلىدۇ. پەقەت تەقدىرنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى ئىجرا بولىدۇ. بۇنىڭغا قاراپ قۇرئاندىن شۈبھىلەنسىڭىز ئىماندىن ئاجرايسىز، قىلغان ئەمەل ئىبادەتلىرىڭىز بىكار بولۇپ كىتىدۇ. تىلىكىمىزنىڭ ئىجابەت بولۇش بولماسلىقى، نەجاتلىققا ئىرىرىش ياكى ئىرىشەلمەسلىكىمىز ئاللاھنىڭ رەھمىتىگە باغلىق. مۇنۇ ھەدىسكە قاراڭ:

7564/4545 ـ أسماء بنتُ عميسٍ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا – قالت: يا رسول الله: إنَّ ولد جعفرٍ تُسرعُ إليهمُ العينُ أفأسترقي لهم؟ قال: ((نعم، فإنَّهُ لو كان شيءٌ سابقٌ القدرَ لسبقتهُ العينُ))*

لترمذي (2059)

7564/4545 ـ ئۇبەيد ئىبنى رىفائە زۇرقىي رىۋايەت قىلىدۇكى، ئەسمائ بىنتى ئۇمەيس رەزىيەللاھۇ ئەنها مۇنداق دېگەن: مەن پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە: ئى رەسۇلۇللاھ! جەئفەرنىڭ پەرزەنتلىرىگە بەك تېز كۆز تېگىدۇ، ئۇلارغا دەم سالدۇرۇپ قويسام بولامدۇ؟ دېگەنىدىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ھەئە، ناۋادا تەقدىرنىڭ ئالدىغا ئۆتىدىغان بىر نەرسە بولىدىغان بولسا، كۆز چوقۇم ئۆتۈپ كەتكەن بولاتتى، دېدى. (تىرمىزى: 2059)

«2364/1379 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنهۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: بىر ئادەمنى ئۇنىڭ ئەمەلى ھەرگىز جەننەتكە ئېلىپ كىرەلمەيدۇ، دېدى. ساھابىلەر: ئى رەسۇلۇللاھ! سىزنىمۇ شۇنداقمۇ؟ دەپ سورىدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: مەنمۇ شۇنداق، مېنىمۇ اللە رەھمىتى ۋە پەزلى بىلەن جەننەتكە كىرگۈزمىسە، ھەرگىز ئەمەلىم جەننەتكە ئېلىپ كىرەلمەيدۇ. شۇڭا (سۆز ـ ھەرىكەتلىرىڭلاردا) دۇرۇس بۇلۇڭلار ۋە اللە تائالاغا يېقىنلىششقا تىرىشىڭلار، ھەرگىز ئۆلۈمنى ئارزۇ قىلماڭلار. چۈنكى ياخشى ئىش قىلىدىغان ئادەم، ياخشى ئىشنى تېخىمۇ كۆپ قىلىشىلىشى مۇمكىن. يامان ئىش قىلىدىغان ئادەممۇ نەسىھەتنى قوبۇل قىلىپ، تۆۋبە قىلىشىلىشى مۇمكىن. (بۇخارى: 5673) »

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنهۇدىن رىۋايەت قىلىنغان بىر ھەدىسى قۇددىسىدا ، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: {بەندەم مېنى قانداق ئويلىسا، مەن ئۇنىڭ ئۈچۈن شۇنداق بولىمەن. ئۇ مېنى ئەسلىگەندە، مەن ئۇنىڭ بىلەن بىرگە بولىمەن. ئەگەر ئۇ مېنى ئىچىدە ئەسلىسە، مەنمۇ ئۇنى ئىچىمدە ئەسلەيمەن. ئەگەر مېنى بىر جامائەت ئىچىدە ئەسلىسە، مەنمۇ ئۇنى ئۇنىڭدىن ياخشىراق بىر جامائەت ئىچىدە ئەسلەيمەن. ئۇ ماڭا بىر غېرىچ يېقىنلاشسا، مەن ئۇنىڭغا بىر گەز يېقىنلىشىمەن. ئەگەر ئۇ ماڭا بىر گەز يېقىنلاشسا، مەن ئۇنىڭغا بىر غۇلاچ يېقىنلىشىمەن. ئۇ ماڭا مېڭىپ كەلسە، مەن ئۇنىڭغا يۈگۈرۈپ بارىمەن. } (بۇخارى: 7405) »

ئۇزۇن تارىختىن بىرى خەلقىمىز ئارىسىدا قۇرئان كەرىمنىڭ سىرلىق خاسىيەتلىرى ھەققىدە ئاجايىپ ـ ئاجايىپ گەپلەر تارقىلىپ يۈرگەنلىكى ئۈچۈن «ئىسلام تەلىماتى» ئۈچۈرلىرىدىمۇ بۇ ھەقتە بايانلارنىڭ بولۇشىنى، ئەھلى مۇئمىن قېرىنداشلىرىمىزنىڭ بۇ بايانلاردىن خەۋەردار بولۇپ قىلىشىنى لايىق كۆرۈپ بۇ باپنى ئالاھىدە تەييارلىدۇق. بۇ ھەرگىزمۇ دەۋەت قىلغانلىقىمىز، رىغبەتلەندۈرگەنلىكىمىز ئەمەس. ھەر كىم ئۆزىنىڭ خاتا قىلمىشىغا ئۆزى جاۋاپكار. جانابى ئاللاھنىڭ بىزنى توغرا يولغا ھىدايەت قىلىشىنى، بىدئەت ئەمەل، مۇشرىكلىق ئەقىدە ئەمەللىرىدىن ئادا جۇدا قىلىشىنى سورايمىز. ئامىن!

بەشىنچى باپ. تەرىقەتتىكى سىرلىق يەتتە باسقۇچ

(گۇللەنگەن نەقشىبەندىيە سۇلۇكىنىڭ رىسالىسى)

كىرىش سۆزدىكى موھىم نوقتىلار

مىلادى 1563 ـ يىلى ھىندىستاننىڭ سىھرىندى دېگەن يېرىدە تۇغۇلۇپ، 1624 ـ يىلى

شۇ يەردە ئالەمدىن ئۆتكەن مەشھۇر دىنى ئالىم، كىشىلەر تەرىپىدىن ئىمام رەببانى (ئاللاھ تەربىيەت قىلغان يېتەكچى) دېگەن نام بىلەن شۆھرەتلەنگەن، ئىككىنچى مىڭ يىللىق گۈللەندۈرگۈچى دېگەن ئۇنۋانغا ئېرىشكەن، بۈيۈك تەسەۋۋۇپ پېشۋاسى ئەھمەد فارۇق سىھرىندى (ئاللاھ ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن) نىڭ ئەۋلادلىرىدىن، ھىندىستاندا تۇغۇلۇپ كېيىن مەدىنە مۇنەۋۋەرىدە ئولتۇراقلاشقان ئالىم، ئىمام مۇھەممەد مەئسۇم نەقشبەندى مۇجەددىدېدى ھىندىستانكى چاغلىرىدا مۇرىدلىرىنىڭ كۈچلۈك تەلىۋىگە ئاساسەن ھىندى تىلىدا «السبی الاسرار فی مدارج الاخیار» (ياخشىلارنىڭ دەرىجىسىدىكى يەتتە سىر) ناملىق بۇ كىتابنى يېزىپ قالدۇرغان. ئۇلار مەدىنىگە كېلىپ ئولتۇراقلاشقاندىن كېيىن، ھىندى تىل - يېزىقىنى قوللانمايدىغان مۇسۇلمانلارنىڭ كۈچلۈك تەلىۋىگە ئاساسەن ئىمام مۇھەممەد مەئسۇم نەقشبەندى مۇجەددىدېدى كىتابنى ئىسلام دۇنياسىدىكى ئورتاق ئېتىقاد تىلى ھېساپلىنىدىغان ئەرەب تىلىغا تەرجىمە قىلدۇرغان.

ئەھلى تەسەۋۋۇفلار: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى تەسەۋۋۇفنىڭ ئەڭ چوڭ پېشۋاسى دەپ قارايدۇ. ھەمدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھاياتلىقىدىكى ھەر بىر ھەرىكىتى مۇسۇلمانلارنىڭ بىردىنبىر ھەرىكەت مىزانى ھېساپلىنىدۇ. ئۇنىڭ ئەدەب ئەخلاقى، كۈچلۈك ئېتىقادى، بېرىلىپ ئىبادەت قىلىش ئادىتى، كېچىلىرى بېرىلىپ نەپلى ناماز ئوقۇشى، ئىستىغپارنى كۆپ ئوقۇشى، ئىمانىنىڭ ئاساسى بولغان «لااله الا الله» كەلىمىسىنى كۆپ تەكرارلىشى، ئاللاھنى كۆپ زىكرى قىلىشى، تەسبىھ ئېيتىشى، مال - دۇنياغا بېرىلمەسلىكى، خورما قوۋزىقىدىن ياسالغان بىر تال بورا ۋە ئازراقلا ئاددى تۇرمۇش لازىمەتلىكىدىن باشقا ھېچقانداق بايلىق توپلىماسلىقى، ئاددى ساددا ياشاش ئادىتى قاتارلىقلارنى ئۆزىگە قاتتىق تىرىشچانلىق بىلەن ئۆزلەشتۈرۈش چىن تەسەۋۋۇپ ئەھلىنىڭ مەقسىتى، ھەر بىر مۇسۇلمان شۇنداق قىلالىغاندا ئىماننى ئەڭ زور دەرىجىدە كۈچەيتەلەيدۇ، شەيتاننىڭ (پەس ئارزۇ ھەۋەسنىڭ) قىزىقتۇرىشىغا (ئازدۇرىشىغا) ئۇنۇملۇك تاقابىل تۇرالايدۇ ۋە بۇ ئارقىلىق ئاللاھقا يېقىنلىشالايدۇ، دەپ قارايدۇ.

كىتابىمىزنىڭ بۇ بابى مۇھەممەد مەئسۇم نەقشبەندي مۇجەددىدېدى تەرىپىدىن يېزىلغان: «سالىھلارنىڭ يۈكسىلىشىدىكى سىرلىق يەتتە باسقۇچ» ناملىق كىتاپتىكى مەزمۇنلارغا ئاساسەن تەييارلانغان بولۇپ بۇ كىتابدا تەرىقەتنىڭ قائىدە - يوسۇنلىرى، ئەدەب - ئەخلاقلىرى، زىكىرلىرى، ئوقۇش ئۇسۇللىرى، مەشغۇلات ئۇسۇللىرى، تەرىقەتنىڭ چۈشەنچىلىرى، ماھىيەتلىرى، خۇسۇسىيەتلىرى، ھەرخىل تەسىرلىرى بىر قەدەر ئوچۇق، چۈشىنىشلىك، ئىخچام ئىبارىلەر بىلەن بايان قىلىنغان. ھازىرقى جەمىيەتتىكى مۇسۇلمان قېرىنداشلارنىڭ ئۆتكەنكى تەرىقەت ئەھلىنىڭ پائالىيەتلىرىنى بىلىۋالسۇن دېگەن مەقسەتتە «تەرىقەتتىكى سىرلىق يەتتە باسقۇچ » نامى بىلەن ئاساسلىق مەزمۇننى تاللاپ تەييارلاپ چىقتۇق. ئەسلى كىتاپ يەتتە سىرغا مەركەزلەشتۈرۈپ تاماملانغان.

بىرىنچى سىردا: مۇرىدلارغا پايدىلىق بولغان مۇھىم ئىشلارنىڭ بايان قىلىنىدۇ.

ئىككىنچى سىردا: ئالەمىل ئەمرى ۋە ئالەمىل خەلققە تەۋە بولغان بىر قىسىم لەتىپىلەر (نېرۋا ئۇچۇرلىرى) بايان قىلىنىدۇ.

ئۈچۈنچى سىردا: ئىسمى زات زىكرى، نەفيى ئىسبات زىكرى بايان قىلىنىدۇ.

تۆتىنچى سىردا: نەشبەندىيە سۇلۇكلىرىنىڭ مەخسۇس ماقاملىرى بايان قىلىنىدۇ.

بەشىنچى سىردا: گۇللەنگەن مەخسۇس ماقاملار بايان قىلىنىدۇ.

ئالتىنچى سىردا: نەقشبەندىيە تەرىقىتىنىڭ مەخسۇس ئاتالغۇلىرى بايان قىلىنىدۇ.

يەتتىنچى سىردا: مۇرىدلار رىئايە قىلىشقا تېگىشلىك ئەدەب قائىدىلەر بايان قىلىنىدۇ.

خاتىمىدە: تەرىقەتنىڭ سىلسىلىلىرى بايان قىلىنىدۇ.

بىرىنچى سىر ـ مۇرىدلارغا پايدىلىق بولغان مۇھىم ئىشلارنىڭ بايانى

شۇنى بىلىش لازىمكى، ئىزدەنگۈچى بەيئەت قىلىش ئۈچۈن كەلگەندە ئەڭ ئەۋۋەل ئىستىخار قىلىشقا بۇيرىلىدۇ. ئەگەر تولۇق كامالەتكە يەتكەن ئۇستازغا بەيئەت قىلسا، ئىستىخار قىلمىسىمۇ بولىدۇ. لېكىن ئىستىخار قىلىپ تۇرۇپ تولۇق كامالەتكە يەتكەن ئۇستازغا بەيئەت قىلسا نۇر ئۈستىگە نۇر چۈشكەندەك تولىمۇ ياخشى بولىدۇ.

شەيخ بولغۇچى ئەڭ دەسلەپتە مۇرىدنى مۇجمەل ھالەتتە تەۋبە قىلدۇرۇش يوللىرىنى بىلىشى كېرەك. ماشايىخلار تەپسىلي ھالەتتە تەۋبە قىلدۇرۇش ئۇسۇللىرىغا ئەھمىيەت بەرمىگەن ئىكەن. بۇنداق بولۇشى ھازىرقى زاماندىكى تەسەۋۋۇپقا داخىل بولغانلارنىڭ ھىممىتى تۆۋەن بولغانلىقى بىلەن مۇناسىۋەتلىك. چۈنكى تەپسىيلى تەۋبە قىلىش كۆپ ۋاقىتنى ئىگەللەيدۇ. تەپسىيلى تەۋبە ئىستىغپار بەرگەندە، شاگىرد بولغۇچى مۇراد مەقسەتنى تەلەپ قىلىشتا ۋەزىپىنى تەلەپكە لايىق ئورۇنداپ بولالمايدۇ. چۈنكى تەپسىلي تەۋبە ئىستىغپار قىلىش ئىنتايىن قاتتىق تىرىشچانلىق بىلەن چىللە ئولتۇرۇپ، كۆپ قېتىملاپ رىيازەت قىلىش، ئېتىكاپ قىلىشنى تەلەپ قىلىدۇ. بەزىلەر رىيازەت قىلىشنىڭ ئورنىغا ئوتتۇراھال ئىبادەت قىلسىمۇ، شاگىردنىڭ ھىممىتىنىڭ يۇقىرىلىقى ۋە ئۇستاز بەرگەن تەۋەججۇھنىڭ كۈچلۈكلۈك دەرىجىسىگە قاراپ مەقسەتكە يېتەلەيدۇ، دەپ قارايدۇ. ئۇلار ئىنتايىن كۆپ قېتىم كۈچلۈك دەرىجىدە تەۋەججۇھ بېرىدۇ. بۇنداق قىلىش چىللە ئولتۇرۇشتىن ئارتۇق دەپ قارايدۇ. ئۇلار شاگىردلىرىنى سۈننەتكە قاتتىق ئەمەل قىلىشقا، بىدئەتتىن قەتئى ساقلىنىشقا بۇيرىدۇ. شاگىردلارنىڭ روخسەت ئىشلىرىنى بىجىرىشى دۇرۇس ئەمەس دەيدۇ. بەلكى ئۇلارنى يۈكسەك ئىرادىلىك بولۇشقا بۇيرىيدۇ. سۈننەتكە تولۇق رىئايە قىلماي تۇرۇپ مەقسەتكە يېتىش مۇمكىن ئەمەس دەپ قارايدۇ. شەرىئەتكە رىئايە قىلمىغان ئەھۋال ئاستىدا شاگىرتقا ھاسىل بولغان ئالاھىدىلىكلەرنى نەزەرگە ئالمايدۇ. شاگىرتقا ئەڭ دەسلەۋىدە تەۋەججۇھسىز ھالدا سىپاتقا تەۋەججۇھ قىلماستىن ئىسمى زاتنى زىكرى قىلىشنى تەلىم بېرىدۇ. باشقا تەرىقەت ماشايىخلىرى سىپاتقا دىققەتنى يىغىش بىلەن قوشۇپ زىكرى قىلىشنى تەلىم بېرىدۇ.

شاگىردىنىڭ رىيازەت قىلىشىدىكى مەقسەت نىسبەتنىڭ ھاسىل بولىشىدۇر، نىسبەتنىڭ ھاسىل بولىشى توغرىسىدىكى بىلىم ئالاھىدە ئىش ھېساپلىنىدۇ. بۇ چاغدا بىلمىگە ئىگە بولالىسا ياخشى، ئىگە بولالمىسىمۇ كارى چاغلىق. بوشاڭلىق بىلەن ئىشلەپ ھاسىل بولغان نىسبەت كىشىنىڭ قەدرىنىڭ ئاشقانلىقىدۇر، ئىززەتلەنگەنلىكىدۇر. ئۇنىڭ ئەكسىچە تىرىشچانلىق بىلەن ئىشلەپمۇ نىسبەت ھاسىل بولمىسا، بۇ كىشىنىڭ قەدرىنىڭ ئاشمىغانلىقىدۇر، ئىززەتلەنمىگەنلىكىدۇر. ئالدىراپ نەتىجىگە ئېرىشىشنى كۆزلىگەن كىشى شاگىرد بولۇشقا مۇناسىپ كەلمەيدۇ، سۆھبەتكە يارىمايدۇ. قاراپ باقمامسىز؟ دۇنياپەرەس

كىشىلەر دۇنيانى ھاسىل قىلىش ئۈچۈن قانچىلىك تىرىشىدۇ؟ قانچىلىك ئىنتىزارلىق بىلەن ئاز ـ ئازدىن دۇنيا تاپىدۇ؟ ئۇژمە پىش، ئاغزىمغا چۈش دەپ قاراپ ئولتۇرمايدۇ. ئۇلار تىجارەتتىن نۇقۇل ھالدا پايدا تېپىشنىلا كۆزلىمەيدۇ. ئىگىمىزنى ئىزدىگۈچىلەر ئۇلارنىڭ قارشى تەرىپىدىكى كىشىلەردۇر. قاتتىق رىيازەت بىلەن ۋە يۈكسەك تىرىشچانلىق بىلەن ۋە شۇنىڭغا ئوخشىغان لازىملىق ئىشلار بىلەن شۇغۇللىنىشى كېرەك.

كۆپ ماشايىخلارنىڭ رىيازەت ۋە تىرىشچانلىق جەريانىدا ئۆي ۋاقىلىرىنى ۋە بارلىق مال ـ مۈلۈكلىرىنى يوقاتقانلىقىنى ھەممىمىز بىلىمىز.

ئۇستاز بولغۇچى كىشى مۇرىدلارغا مۇجمەل يەنى كەڭ دائىرىلىك مۇئامىلىدە بولىشى، ئىستىقامەتتە ئىنتايىن پۇختا، تەمكىن بولىشى، ئۇلار بىلەن تولا ئولتۇرۇپ قوپۇش قىلماسلىقى كېرەك. شۇنداق قىلغاندا ئۇلارنىڭ قەلبىدە ئۇستازىنىڭ ئورنى بىر قەدەر چوڭ، سالمىقى ئېغىر بولىدۇ. بۇ ئارقىلىق ئۇلارنىڭ ئۇستازغا بولغان ئەقىدە ئىخلاسلىرى مۇستەھكەملىنىدۇ. بۇ ئارقىلىق ئۇلارنىڭ ئەدەب ئەخلاق قارىشى كۈچلىنىدۇ، بۇ خىل ھالەت ئۇلارنىڭ تەرەققىياتىدا ئىنتايىن مۇھىم ئىش ھېساپلىنىدۇ.

بۇ تەرىقىتىمىزدە كامالەت دەرىجىسىگە يېتىش باش ئۇستازنىڭ مۇھەببىتىگە رابىتە ئارقىلىق باغلىنىش ـ باغلىنالماسلىقىنى ئالدىنقى شەرت قىلىدۇ. بۇ مۇھەببەت ئارقىلىق ئۇستازنىڭ باتىنىدىن ئىخلاسمەن، راستچىل شاگىرتقا پەيزى پۇتۇھات (ھاياجانلىنىش، ھۇزۇرلىنىش تۇيغۇسى) ۋە بەرىكەت ھاسىل بولىدۇ. شاگىردنىڭ ۋۇجۇدى بۇ مەنىۋى مۇناسىۋەتنىڭ بوياق رەڭگى بىلەن زىننەتلىنىدۇ.

ئۇستازدا ئۆزىنى پانا قىلغان تەقدىردىمۇ ئۇستاز بەلگىلەپ بەرگەن شەكىلدە رابىتە قىلماستىن زىكرى ئەيتىش ئاللاھقا يېتىشنىڭ يولى ئەمەس. زىكرى ئەيتىش ئاللاھقا يېتىشنىڭ يولى بولغىنى بىلەن ئۇ پەقەت رابىتە قىلىشنى، شۇ ئارقىلىق مۇھەببەت ۋە ئۇستازدا پانا بولۇشنى ئالدىنقى شەرت قىلىدۇ. سۆھبەتنىڭ شەرتلىرىگە رىئايە قىلىپ، رابىتە قىلىش، يۇقىرىغا مەنىۋى جەھەتتىن باغلىنىش نىمە دېگەن ياخشى روھ ھە؟ بۇ تەرىقىتىمىز ساھابە كىراملارنىڭ تۇتۇپ ماڭغان يولىغا ئوخشايدۇ. ساھابىلارنىڭ مەنىۋى ھاياتى بىزنىڭ پايدىلىنىشىمىزغا ئەرزىيدۇ. شۇ ۋەجىھىدىن ئۇستاز بىلەن سۆھبەت قىلغاندا ئەدەب ئەخلاققا قاتتىق رىئايە قىلىش لازىم.

پەيزى پۇتۇھات ۋە بەرىكەتلەر بۇ تەرىقەتدە ياشانغانلارغا، ياشلارغا، كىچىكلەرگە ئوخشاش يېتىپ بارىدۇ. ئەمما بۇنىڭدىن باشقا تەرىقەتتە ھاسىل بولىدىغان تەرەققىيات ئۇلارنىڭ ۋەزىپە، ۋىردىلەرنى ئادا قىلغاندىكى، رىيازەت چىللىلەردىكى تىرىشچانلىقى بىلەن مۇناسىۋەتلىك. ئۇلاردىكى ھاسىلاتلار ئۇستازلارغا باغلىنىش بىلەن ئالاقىدار ئەمەس.

مۇرىد ئۆزىنىڭ ئۇستازىنى باشقىلاردىن يۇقىرى ئورۇندا تۇرىدۇ، دەپ ئىتىقاد قىلسا، بۇنىڭ ھېچ زىيىنى يوق. چۈنكى مۇرىدنىڭ بۇ ئىتىقادى مۇھەببەتنىڭ كامالىغا يەتكەنلىكىنىڭ مېۋىسىدۇر. پايدا يەتكۈزۈش ۋە پايدا ئېلىشقا سەۋەب بولىدىغان مەنىۋى مۇناسىۋەتنىڭ نەتىجىسىدۇر. لېكىن ئۇلارنى ھۆرمەتلەش ۋە يۇقىرى كۆتۈرۈش شەرىئەتنىڭ بەلگىلىمىسىدىن چەتنەپ كەتمەسلىكى كېرەك. بۇ خىل قىلمىش شەرىئەتكە خىلاپ ئىشدۇر. مۇھەببەتتە

دائىرىدىن چەتنەپ كېتىشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. مۇھەببەتتە دائىرىدىن ھالقىپ كېتىش ناچار ئىشدۇر. شىيئە مەزھىبىدىكىلەر مۇھەببەتتە دائىرىدىن ھالقىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن بىدئەتچىلەر ھېساپلانغان. خىرىستىيانلارمۇ پەيغەمبىرىگە مۇھەببەت باغلاشتا دائىرىدىن ھالقىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن خاتالاشقان، ئازابقا لايىق بولۇپ قالغان. تەرىقەتتە ئۆزىنىڭ ئۇستازىنى باشقىلاردىن يۇقىرى ئورۇندا دەپ قاراش جائىز، بەلكى ۋاجىب ئىشدۇر. بۇ خىل ئەقىدە راستچىل شاگىردىنىڭ قەلبىدە ھاسىل بولىدۇ. شاگىرد بولغۇچى بۇ ئىخلاسىغا تايىنىپ ئۇستازىدىكى كامالەتكە ئىرىشىدۇ. بۇ قەستەنلىك ۋە غەرەزلىك ھالدا زورمۇ - زور قىلىدىغان ھەرىكەت بولماستىن بەلكى ئىختىيارى ھەرىكەتتۇر. ئەگەر غەرەزلىك ۋە مەجبۇرلاش خاراكتېرىنى ئالغان بولسا، بۇ خىل قىلمىش ھىلىيگەرلىك، ساختىپەزلىك بولۇپ، چەكلىنىدىغان قىلمىش ھېساپلىنىدۇ. بۇنىڭدىن بىرەر پايدا ياكى نەتىجە چىقمايدۇ.

ئىككىنچى سىر - ئالەمىل ئەمرى ۋە ئالەمىل خەلققە تەۋە بولغان بىر قىسىم لەتىفىلەر

ئىمام مۇجەددىد كەشىق سەھىھ بىلەن شۇنى كۆرستىدۇكى، ئىنسان بەدىنىدە ئون لەتىپە بولىدۇ. ئۇنىڭ بەشى ئالەمىل ئەمرىگە تەۋە بولىدۇ، بەشى ئالەمىل خەلقكە تەۋە بولىدۇ. ئالەمىل ئەمرىگە تەۋە لەتىپىلەر قەلب، روھ، سىر، خەپى، ئەخپادىن ئىبارەتتۇر. ئالەمىل خەلقگە تەۋە لەتىپىلەر نەفس ۋە تۆت ئاناسىر لەتىپىلىرىدۇر. ئالەمىل ئەمرى «كن» سۆزىدىن ھاسىل بولغان يېزىق شەكلىگە ئوخشايدۇ. ئۇنىڭ تۇرار جايى ئەرشنىڭ ئۈستىدە بولۇپ، ئىمكان ۋە سەزگۈ بىلەن بىلىش دۇنياسىدىن تاشقىرى تۇرىدۇ. ئالەمىل خەلق تەدرىجەن «خلق» سۆزىنىڭ ئۆلگىسىدۇر. ئۇنىڭ تۇرار جايى ئەرشنىڭ ئاستىدا بولۇپ، ئىمكان ۋە سەزگۈ بىلەن بىلىش دۇنياسىنىڭ ئىچىدە بولىدۇ. ئاللاھ تائالا كامالى قۇدرىتى ئارقىلىق ئالەمىل ئەمرى بىلەن ئالەمىل خەلق ئارىسىدا ئۆز ئارا باغلىنىشلىق مۇناسىۋىتىنى ياراتقان، بۇ باغلىنىشلار بولسا، ئەڭ ساپ ھالەتتىكى جەۋھەرگە ئوخشايدۇ. ئىنساننىڭ تىنىدىكى بەلگىلىك نۇقتىلارنى يورۇتقۇچى نۇرلاردۇر.

قەلبى لەتىپىسىنىڭ بەدەنىدىكى ئورنى چەپ ئەمچەك توپچىسىنىڭ ئىككى ئىلىك ئاستىدا، روھ لەتىپىسىنىڭ ئورنى ئوڭ ئەمچەك توپچىسىنىڭ ئىككى ئىلىك ئاستىدا بولىدۇ. سىر لەتىپىسىنىڭ ئورنى چەپ ئەمچەك توپچىسىنىڭ ئۈستىدە، كۆكرەك ئوتتۇرىسى تەرەپكە ئىككى ئىلىك يانتۇ جايدا. خەپى لەتىپىسىنىڭ ئورنى ئوڭ ئەمچەك توپچىسىنىڭ ئۈستىدە كۆكرەك ئوتتۇرىسى تەرەپكە ئىككى ئىلىك يانتۇ جايدا بولىدۇ. ئەخپا لەتىپىسىنىڭ ئورنى ئىككى ئەمچەك كىسىشكەن جايدىكى كۆكرەكنىڭ دەل ئوتتۇرىسدا بولىدۇ. نەپس لەتىپىسىنىڭ ئورنى قەلب لەتىپىسىنىڭ دەل ئىچىدە بولىدۇ. ھاۋا لەتىپىسىتىنىڭ ئورنى روھ لەتىپىسىنىڭ ئىچىدە، سۇ لەتىپىسىنىڭ ئورنى سىر لەتىپىسىنىڭ ئىچىدە، ئوت لەتىپىسىنىڭ ئورنى خەپى لەتىپىسىنىڭ ئىچىدە، تۇپراق لەتىپىسىنىڭ ئورنى ئەخپا لەتىپىسىنىڭ ئىچىدە بولىدۇ.

بۇ لەتىپىلەرنىڭ ھەر بىرىدە ئۆزىگە خاس ئالاھىدە نۇر بولىدۇ. كىشى ئاللاھ تائالادىن يېتىدىغان پەيزى پۇتۇھاتقا ئۇلار ئارقىلىق ئېرىشىدۇ. ئەڭ دەسلەپتە بايان قىلىنغان لەتىپىلەردە پەيزى پۇتۇھات زاھىر بولىدۇ. پەيزى پۇتۇھات ئالەمىل ئەمرىگە تەئەللۇق لەتىپىلەرگە باغلىنىش بىلەن ئىپادىلىنىدۇ. ھەر بىر لەتىپىدە مەئرىپەت سۇلۇكىنىڭ بىر دەرۋازىسى بولىدۇ. ھەر بىر

كىشى ئۆزىنىڭ ئەسلىدىكى تىرىشچانلىقى مىقدارىغا مۇناسىپ ھالدا پەيزى ئالىدۇ. ھەر بىر كىشى ئۆزىنىڭ ئىرادە جەھەتتىكى ساپاسىغا ۋە ماددى قابىلىيىتىگە تۇشلۇق ھالدا يېقىنلىق ھاسىل قىلىدۇ. بىر قىسىم سالىكلارنى مۇرادلار، يەنە بىر قىسىملىرىنى مۇرىدلەر دېيىلىدۇ. مەركىزى نۇقتىسى ئەخپا لەتىپىسى بولغان سالىك مۇراد بولىدۇكى، ئۇنىڭ زاتىدا مەھبۇبىيەتكە قابىللىق ئۈچۈن ئىرادە زۆرۈرىيەت تۇپەيلىدىن تەييارلىقى بولغان بولىدۇ. مۇھەببەتنىڭ تەسرىدە پەيدا بولىدىغان تارتىش كۈچى ئۇنىڭ باسقان سۇلۇكلىرىدىن مۇقەددەم بولىدۇ. يەنى ئۇ كىشى سۇلۇكلەرنىڭ مەرتىبىلىرىنى ۋە يېقىنلىقنىڭ ماقاملىرىنى ئەڭ ئاددى تەۋەججۇھ بىلەن ۋە ئازلا رىيازەت بىلەن ئاز ۋاقىتتا كەزگەن بولىدۇ. ئەسلىدىكى مەركىزى نۇقتىسى باشقا لەتىپىلەردە بولۇپ، ئەخپا نۇقتىسىغا تېخى يەتمىگەن سالىك مۇرىد بولىدۇ. مۇرىد تەرىقەت سۇلۇكلىرىنى ئىنتايىن قاتتىق رىيازەت ۋە تىرىشچانلىق بىلەن كېزىدۇ. مۇراد سالىك بولسا ئۆزىنىڭ تىرىشچانلىقى بىلەن ئەمەس بەلكى مەئنىۋىي تارتىش كۈچى ئارقىلىق مەقسىتىگە يېتىدۇ. مۇراد دەرىجىسىگە يەتكەن سالىك ھەق سۇبھانەھۇ ۋە تائالانىڭ تاللىۋېلىشىغا مۇيەسسەر بولىدۇ. مۇرىد دەرىجىسىدىكى سالىك ئۆزىنىڭ سەئيىسى ئارقىلىق تەرىقەت سۇلۇكلىرىنى كېزىپ تاماملايدۇ.

بىرىنچى ۋە ئىككىنچى باسقۇچتىكى كىشىلەرنىڭ قۇربىلىرى دەرىجە جەھەتتە بەشىنچى ياكى تۆتىنچى باسقۇچتىكى كىشىلەردىن ئارتۇق بولىشى زۆرۈرىيەت ئەمەس. چۈنكى ئۇنىڭ قارشىسى جائىزدۇر. بەلكى شۇنداق بولۇشقا تېگىشلىك ئىشدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈنكى بىرىنچى ۋە ئىككىنچى دەرىجىنىڭ ساھىبى قۇربىنىڭ مەرتىۋىلىرىدە بەشىنچى ۋە تۆتىنچى دەرىجىنىڭ ساھىبلىرىدىن شەرەپلىك ۋە ئارتۇقراقدۇر. ئاللاھ تائالاغا قۇربى ھاسىل قىلىشنىڭ يوللىرى كۆپدۇر. ئۇ يول ئارقىلىق كىشىدە روھىي جەھەتتىكى تەرەقىيات پەيدا بولىدۇ. تۆۋەن دەرىجىدىكى كىشىلەر يۇقىرى دەرىجىدىكىلەردىن شەرەپلىك بولىدۇ.

ئۈچۈنچى سىر ـ ئىسمى زات زىكرى، نەفى ئىسبات زىكرى

تەرىقەت ماشايىخلىرى دەسلەپتە ئالەمىل ئەمرى لەتىپىلىرىنى سۇرتۇپ تازىلاش ئۈچۈن تەۋەججۇھ قىلىشىدۇ. ئۇلارنىڭ قارىشىدا بۇنىڭ ئۈچ خىل يولى بار. بىرىنچى، زىكرى. زىكرى ئىككى تۈرلۈك بولۇپ، ئىسمى زات زىكرى ۋە نەپى ئىسبات زىكرىدىن ئىبارەت.

ئىسمى زات زىكرى قىلىشنىڭ ئۇسۇلى شۇكى، شاگىرد دەسلۋىدە ئاللاھقا تۆۋبە قىلىدۇ. گۇناھلىرى ئۈچۈن چىن ئىخلاس بىلەن ئىستىغپار ئەيتىدۇ. ئۇ، ئۆزىگە ئۆلۈم ئەڭ يېقىنلاپ قالغاندەك تۇيغۇدا بولىدۇ. قەلبىنى بارلىق ھەۋەسلەردىن خالى قىلىپ، دىققەتنى يىغىپ ئولتۇرىدۇ. نەفسىنى پۈتۈن ۋۇجۇدىنى بارلىق دىققەت ئىتىبارى بىلەن جانابى يالغۇز بىر ئاللاھقا يەنى ئاللاھقا يۈزلەندۈرۈپ، تىلىنى ئۇستۈن تاڭلىيىغا تەككۈزۈپ، پۈتۈن دىققەت خىيالىنى قەلبكە يىغىپ تۇرۇپ، قەلب لەتىپىسى بىلەن «الله» دەيدۇ. قەلبىنىڭ خىيال بىلەن «الله، الله، الله» دەۋاتقانلىقنى تەسەۋۋۇر قىلىدۇ. تىلنى ۋە بەدەننىڭ باشقا ئەزالىرىنى مىدىرلاتمايدۇ.

رابىتە كۆڭۈلنى بىر يەردە توختاتمايدىغان ناشايان خىياللارنى پەسەيتىشتە تەسىرى ئەڭ كۈچلۈك بولىدىغان زۆرۈرىي ھەرىكەتتۇر.

رابىتە: الله دېگەن زىكرىدىن ئىبارەت نەپلە ئىبادەتنى ئاللاھقا خالىس قىلىش بىلەن بىرگە

پىرى ئۇستازىم يېنىمدا مەن بىلەن ھەمراھ بولۇپ بىللە ئولتۇرىۋاتىدۇ، دەپ خىيال قىلىشدۇر. بۇ، ئۇستازىنىڭ نىسبىتىدىن پايدىلىنىپ دىققىتى يىغىش قىلمىشدۇر. ھەرگىزمۇ ئاللاھنىڭ غەيرىگە ئىبادەت قىلىشنى، ئۇستازىنى ئاللاھغا شرىك قىلىشنى كۆرسەتمەيدۇ. زىكرى ئەيتقۇچى بۇ خىل كەيپىياتتا تۇرۇپ زىكرى مەشغۇللۇقىنى قىلىدۇ.

ۋۇقۇپى قەلبى: قەلبىگە دىققەت قىلىش زىكرىنىڭ ئەڭ مۇھىم شەرتلىرىدىن ھېساپلىنىدۇ. بۇ شاگىردنى ئۆزىنىڭ قەلبىگە تەۋەججۇھ قىلدۇرىدۇ، يۈزلەندۈرىدۇ، قەلبنى ئاللاھقا يۈزلەندۈرىدۇ، تەۋەججۇھ قىلدۇرىدۇ. دىققىتىنى قەلبىگە يىغماي تۇرۇپ قىلغان زىكرى نەتىجىسىزدۇر. پايدىسى كۆرۈلمەيدۇ. لەتىپىگە دىققىتىنى يىغىپ تۇرۇپ ئۇزۇپ قويماي داۋاملىق بىر مەزگىل زىكرى ئەيتىش نەتىجىسىدە، زىكرى ئەيتىش ئاڭلاش ۋە كۆرۈش ئىقتىدارىغا ئوخشاش كىشىنىڭ ئۆزلۈكسىز ھەرىكىتىگە ئايلىنىدۇ. قەلبىگە دىققەت قىلىسىلا، دىققىتىنى يىغالايدىغان بولىدۇ ۋە قەلبىنىڭ زىكرى ئەيتىۋاتقانلىقىنى بايقايدۇ. بۇ خىل ئۆزلۈكسىز ھەرىكەت مۇرىدتىن كۆتۈرۈلۈپ كەتمەيدۇ. كۆڭۈلدىن چىقىرىۋېتىش ئۈچۈن تىرىشسىمۇ كۆتۈرۈلۈپ كەتمەيدۇ. زىكرى ھەر يۈز بولغاندا پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن ئۆزىنى تۆۋەن تۇتۇپ ئاللاھقا يالۋۇرغان ھالەتتە تۇرۇپ: «ئىلاھىم، مەن سىلىنى كۆزلەيمەن، سىلىنىڭ رازىلىقلىرىنى ئىستەيمەن، ماڭا مۇھەببەت ۋە مەئرىپەتلىرىنى ئاتا قىلسىلا» دېگەن دۇئانى خىيال بىلەن بىر قېتىم ئوقۇغاندىن كېيىن يەنە زىكرى مەشغۇللۇقىنى داۋاملاشتۇرىدۇ.

ئاللاھنىڭ پەزلى ئىلتىپاتى بىلەن كىشىنىڭ قەلبى ئۆزلۈكسىز زىكرى ئەيتىدىغان ھالەتكە يەتسە، ئۇنىڭغا ئىستىقامەت ئىقتىدارى ۋە دىققەت ئېتىبارى يىغىلىش ھاسىل بولغان بولىدۇ. بۇ چاغدا يۇقارقى ئۇسۇل بىلەن روھ لەتىپىسىدە زىكرى ئەيتىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن سىر، خەپى، ئەخپا قاتارلىق لەتىپىلەر ئارقىلىق زىكرى ئەيتىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن ئالەمىل خەلق لەتىپىلىرىگە يۇقارقى ئۇسۇل بىلەن زىكرى ئەيتىدۇ. يەنى دەسلەپتە ئورنى پېشانىنىڭ ئوتتۇرا قىسمىغا توغرا كېلىدىغان نەفس لەتىپىسىگە، ئۇنىڭدىن كېيىن ئورنى بارلىق بەدەندە بولغان قالەب لەتىپىسىدە زىكرى ئەيتىدۇ.

تەرىقەت ئۇستازلىرىنىڭ سالىكنى تەلىمنىڭ دەسلەپكى باسقۇچىدا تەپسىلىي ياكى ئەۋۋەلدە ئىجمالى كېيىن تەپسىلىي ئۇسۇل ئارقىلىق تەربىيىلىشى جائىزدۇر.

ئىككىنچى تۈرلۈك زىكرى ـ نەپى ئىسبات زىكرى. بۇ خىل زىكرىنىڭ ئالتە شەرتى بار.

بىرىنچى شەرتى، مەنانى مۇلاھىزە قىلىش. ئىككىنچى شەرت: زىكرى ھەر يۈز بولغاندا پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن ئۆزىنى تۆۋەن تۇتۇپ ئاللاھقا يالۋۇرغان ھالەتتە تۇرۇپ: «ئىلاھىم، مەن سىلىنى كۆزلەيمەن، سىلىنىڭ رازىلىقلىرىنى ئىستەيمەن، ماڭا مۇھەببەت ۋە مەئرىپەتلىرىنى ئاتا قىلسىلا» دېگەن دۇئانى خىيال بىلەن بىر قېتىم ئوقۇغاندىن كېيىن يەنە زىكرى مەشغۇللۇقىنى داۋاملاشتۇرىدۇ.

ئۈچۈنچى شەرت: ۋۇقۇپى قەلبى: قەلبىگە دىققەت قىلىش زىكرىنىڭ ئەڭ مۇھىم شەرتلىرىدىن ھېساپلىنىدۇ. بۇ شاگىردنى قەلبىگە تەۋەججۇھ قىلدۇرىدۇ، يۈزلەندۈرىدۇ، قەلبنى ئاللاھقا يۈزلەندۈرىدۇ، تەۋەججۇھ قىلدۇرىدۇ.

تۆتىنچى شەرت: نىگاھداشت. قەلبنى خەتەرلىك خىياللاردىن بۇزۇق ۋەسۋەسلەردىن

مۇھاپىزەت قىلىش، ئاللاھ بىلەن بىرگە بولغاندىن ھۇزۇرلىنىش نىسبىتىنى ھېس قىلىش تۇيغۇسى بىلەن بىرگە نەپەس ئېلىشنى داۋاملىق ئىشلەيدىغان ئۆزلۈكسىز ھەرىكەتكە ئايلاندۇرۇش.

بەشىنچى شەرت: ۋۇقۇپى ئەدەدى، سانىغا دىققەت قىلىش. نەپى ئىسبات زىكرىدا نەپەسنى تاقساندا قويۇپ بېرىش.

ئالتىنچى شەرت: رابىتە، شاگىردنىڭ ئۇستازىنى قەلبىدە ياكى ئۆزىنىڭ ئۇدۇلىدا ئولتۇرغانلىقىنى ياكى ئۆزىنى ئۇستازىنىڭ ئورنىدا قويۇپ تەسەۋۋۇر قىلىشنى كۆرسىتىدۇ.

ماشايىخلار ئالەمىل ئەمرى لەتىپىلىرىنى سۈرتۈپ تازىلاشتا، نۇرلاندۇرۇشتا ئۈچ شەرتنى مۇقەررەرلەشتۈرگەن. ئۇنىڭ بىرى بىز يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتكەن زىكىر ئەيتىشدۇر.

ئىككىنچى يول:

شاگىرد بولغۇچىنىڭ كامالەتلىك ئۇستازنىڭ تەۋەججۇھلىرىدىن پايدىلىنىشدۇر. ئۇستازنىڭ كۈچلۈك تەۋەججۇھنىڭ تەسىرى ۋە مۇقەددەسلىككە يەتكەن ئارزۇغا ئىگە نەپەسنىڭ كۈچى ئارقىلىق شاگىردنىڭ قەلبىگە غەپلەتتىن سۇزۇلۇش، بۇزۇق خىياللارنىڭ ھۇجۇم قىلىشدىن ساقلىنىش ساپاسى پەيدا بولىدۇ. مۇھەببىتىنىڭ جەزبىسى ئارقىلىق نۇرلار روھىي تەسىر باسقۇچلىرىنى ۋە سىرلارنىڭ تەجەللى قىلىش ھالىتىنى پەيدا قىلىدۇ.

شاگىرد بولغۇچى ئۇستازنىڭ قېشىدا تۇرغاندا كامالى ئەدەب بىلەن تۇرۇشى، ئۇستازنى رازى قىلىشنى باشقىلارنىڭ رازىلىقىدىن يۇقىرى ئورۇنغا قويۇشى، ئۇستازىنىڭ قېشىدا بولمىغان ئەھۋالدا ئۇنى رابىتە قىلىشنى تاشلاپ قويماسلىقى لازىم، چۈنكى ئۇستازنى رابىتە قىلىش ئىلاھى پەيزى پۇتۇھاتلارنىڭ قۇيۇلۇش مەنبەسىدىن شاگىرد قەلبىگە قۇيۇلىشىغا ۋاستە بولىدۇ.

رابىتە كىشىنىڭ قەلبىدىن غەپلەت كىرلىرىنى يوقىتىدۇ. يۇقىرى ماقاملارغا ئۆرلەشتە، بەلگىلىك دەرىجىلەرگە كۆتۈرۈلۈشتە تەرەققىيات ھاسىل قىلىدۇ. كىشىنىڭ خىيالىغا كەلمىگەن دەرىجىدە ئاللاھقا يۈزلىنىش، تەۋەججۇھ قىلىش ھالىتى پەيدا بولىدۇ. بۇخىل ھالەتنى ھۇزۇر دېيىلىدۇ. مانا بۇ ھۇزۇر زىكرى ئەيتىشنىڭ ئاساسى مەقسىتىدۇر.

ئۈچۈنچى يول: مۇراقىبە. بۇ، قەلبنى بۇزۇق خىياللاردىن، ھەر تۈرلۈك ۋەسۋەسىلەردىن ساقلاش. زىكرى ئەيتماستىن ۋە رابىتە قىلماستىن جىم ئولتۇرۇپ خاس، ھەق سۇبھانەھۇ ۋە تەئالانىڭ دەرگاھىدىن قۇيۇلىدىغان ھۇزۇرلىنىش تۇيغۇسىنى ئىنتىزارلىق بىلەن كۈتۈش.

تۆتىنچى سىر: ـ نەقشىبەندىيە سۇلۇكلىرىنىڭ مەخسۇس ماقاملىرى

تەرىقەت ماشايىخلىرىمىز ئەڭ دەسلەپتە ئالەمىل ئەمرى ۋە ئالەمىل خەلق لەتىپىلىرىگە تەۋەججۇھ قىلىدۇ. تەۋەججۇھ: ئۇستاز بولغۇچى قەلبىنى شاگىرد بولغۇچىنىڭ قەلبىگە ئۇدۇللاپ، ئاللاھ تائالاغا ئىلتىجا قىلىپ ئولتۇرۇپ ماشايىخلارنىڭ روھىي تەسىرلىرىگە تايىنىپ تۇرۇپ، بارلىق ئارزۇ تەپەككۇرلىرىنىڭ كۈچىنى ئىشقا سېلىپ، ئۆزىنىڭ قەلبىدە ھاسىل بولغان زىكرىنىڭ تەسىر كۈچىنى ــ نۇر ئېقىمىنى شاگىردنىڭ قەلبىگە ئېقىتىشدۇر. ئاللاھنىڭ ئىلتىپاتى بىلەن ئۇستازنىڭ بىر قانچە قېتىم تەۋەججۇھات قىلىش نەتىجىسى ئارقىلىق شاگىردنىڭ ئىرادە كۈچى ۋە ئارزۇ كۈچىگە مۇناسىپ ھالدا قەلب لەتىپىسىنىڭ مۇئەييەن تەسىرى پەيدا بولىدۇ. ئۇستاز شاگىردنىڭ بارلىق لەتىپىلىرىگە مۇشۇ ئۇسۇل بويىچە سۇلۇكنىڭ ھەر بىر

ماقاملىرىدا تەۋەججۇھ قىلىپ بارىدۇ. ھەر بىر ماقامغا تەۋەججۇھ قىلغاندا شۇ ماقامنىڭ نۇرلىرى ۋە كەيپىياتىنى تولۇق يورۇتقاندىن كېيىن ئۆزىنىڭ كۈچلۈك ھىممىتىنى ئۆتكۈر روھىي تەسىرىنى ئۇدۇمىنى شاگىردىنىڭ باتىنىغا، روھىي دۇنياسىغا ئۆتكۈزۈشى كېرەك. لەتائىپ ئەشەرگە زىكرىنى تاماملاپ، ئۇنىڭ مەزمۇنلىرىنى چۈشىنىپ يەتكەندە شاگىرتقا مۇراقىبىنى تەلىم بېرىشى كېرەك. ئەڭ دەسلەپتە بېرىلىدىغىنى مۇراقىبە ئەھەدىيەت تەلىمىدۇر.

مۇراقىبە ئەھەدىيەت: پۈتۈن ئوي خىيال بىلەن بېرىلىپ ئولتۇرۇپ: بارلىق كامالەتلىك سۈپەتلەرنى ئۆزىدە جەمئى قىلغان ۋە بارلىق نۇقسانلاردىن پاك بولغان ئاللاھنىڭ زاتىدىن بىر پەيزى پۈتۈھات، ھۇزۇرلىنىش ئېقىمى مىنىڭ قەلب لەتىپەمگە چۈشىۋاتىدۇ، دېگەننى كۆڭلىدە تەكرارلاشدۇر.

بۇ چاغدا قىلىدىغان ئىش، شاگىرد پۈتۈن دىققەت ئېتىبارىنى يۈكسەك دەرىجىدە مەركەزلەشتۈرۈش نىسبىتىنى ھاسىل قىلىش، ۋە ھۇزۇرى قەلب ھاسىل قىلىشتۇر.

ھۇزۇرى قەلب: كىشىنىڭ قەلبى ئاللاھ تائالاغا يۈزلىنىش ۋە شۇ خىل تۇيغۇدىن ھاياجانلىنىش تاتلىق سېزىمىدۇر. شاگىردىنىڭ قەلبى دىققەتنى يۈكسەك دەرىجىدە مەركەزلەشتۈرۈش ۋە ھۇزۇرى قەلبدىن ئىبارەت نىسبەتكە ئېرىشكەندە، ئۇستاز بولغۇچى شاگىردنىڭ قەلبىدە يۇقىرىغا نىسبەتەن جەزبە (تارتىش كۈچى) ھاسىل بولۇش ئۈچۈن تەۋەججۇھ قىلىشى كېرەك. بۇ خىل جەزبە ھاسىل بولغاندا ھەرخىل نۇرلار، تەسىر كۈچلەر زاھىر بولىدۇ. بۇ خىل ھالەت قەلب ئەرشىنىڭ ئۈستىدىكى ئۆزىنىڭ مەنبەسىگە قاراپ يۈزلەنگەنلىكىنىڭ ئالامىتىدۇر. ھەر بىر لەتىپە ئەرش ئۈستىدىكى ئۆزىنىڭ مەنبەسىگە مۇشۇ خىل ئۇسۇللار ئارقىلىق ئۇلىنىدۇ. كامالەتلىك ئۇستاز قىلغان تەۋەججۇھنىڭ بەرىكىتى بىلەن ئەسلى مەنبە تەرەپكە جەزبە يەنى ئۆزلۈكسىز تارتىش كۈچى ھاسىل بولىدۇ.

سەيرى سۇلۇكنىڭ تېزلىكتە تامام بولۇشى ئىككى ئىش بىلەن مۇناسىۋەتلىك، بىرىنچى، داۋاملىق زىكرى ئېيتىش، خەلقتىن ئايرىلىپ ياشاش، داۋاملىق ئاللاھ تائالاغا يۈزلىنىش، تەۋەججۇھ قىلىش. ئىككىنچى، كامالەتلىك ئۇستازنىڭ كۆپ قېتىم تەۋەججۇھ قىلىشى. ئاللاھ تائالا بۇلارنى مۇيەسسەر قىلىپ بەرسە، شاگىرد تەرىقەت سۇلۇكلىرىنى تېزلا تاماملىيالايدۇ. شاگىردتا نۇقسان قانچە كۆپ بولغانسىرى ئۇنى سەيرى سۇلۇكنى تاماملىشى شۇنچىلىك كېچىكىدۇ، تەسلىشىدۇ.

سالىكلارنىڭ روھى تەييارلىقى، ئىرادە كۈچىنىڭ تەسىرىمۇ مۇھىم ئورۇندا تۇرىدۇ. روھى تەييارلىقى، ئىرادە كۈچىنىڭ تەسىرى قانچە كۈچلۈك بولسا، سەيرى سۇلۇكنى تاماملىشى شۇنچە تېز ئاخىرلىشىدۇ. ئەڭ ئاجىز تەۋەججۇھ ۋە ئەڭ ئاز مەشغۇللۇق بىلەن چاقماق چېقىپ ئۆتكەندەك تېزلىكتە تاماملىيالايدۇ. روھى تەييارلىقى، ئىرادە كۈچىنىڭ تەسىرى قانچە ئاجىز بولسا، ئىنتايىن كۆپ تەۋەججۇھ ۋە ئىنتايىن كۆپ مەشغۇللۇق بىلەن كېيىنىپ تاماملىيالايدۇ.

بۇنىڭدىن شۇنى بىلىۋېلىشقا بولىدۇكى، بۇ تەرىقەتتە كامالەتلىك شەيخنىڭ سۆھبىتىنىڭ، تەۋەججۇھاتىنىڭ كۆپ تەسىرى بولىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا سالىكلارنىڭ ھەر بىر باسقۇچقا قەدەم باسقاندىكى ھورۇنلىقى، ئەستايىدىل بولماسلىقى، ئۇلارنىڭ تىرىشچانلىقلىرىنى نەتىجىسىز قالدۇرىدۇ. نەتىجە ھاسىل بولسىمۇ ئىنتايىن ئاز بولىدۇ.

بۇ تەرىقەتتە جەزبە سۈلۈكتىن مۇقەددەم ئورۇندا تۇرىدۇ. دېمەك جەزبىنىڭ ھاسىل بولۇشى كامالەتلىك شەيخ قىلغان تەۋەججۇھنىڭ تەسىرىدىن بولىدۇ.

بۇ تەرىقەت دەرىجە باسقۇچلىرىنىڭ يۇقىرىلىقى، تەۋبە (گۇناھتىن قول ئۈزۈش)، ئىنابەت (ئاللاھ تەرەپكە يۈزلىنىش)، زۇھدى، قانائەت، ۋەرئى، سەبرى، شۇكرى، تەۋەككەل، تەسلىم، رىزا قاتارلىق ئون ماقامنى كەزمەي تۇرۇپمۇ، دەسلەپكى قەدەمدىلا ۋىلايەت دەرىجىسى ھاسىل بولۇش بىلەن باشقا تەرىقەت سۈلۈكلىرىدىن ئۈستۈن تۇرىدۇ. بۇ تەرىقەتتىكى جەزبىنىڭ سەيرى سۈلۈكتىن مۇقەددەم بولىشىدىكى ئەۋزەللىكىدۇر. شۇ ۋەجھىدىن سالىكلار بۇ ماقاملارنى لەتائىپ ئەشەرگە ئىشلەش جەريانىدا تاماملايدۇ. ئەڭ ئاجىز تەۋەججۇھ ۋە ئاز مەشغۇللۇق بىلەن ئارقىمۇ ئارقا تۇتقان جەزبىنىڭ رولى ئارقىلىق سالىك بىر خىل ئاجايىب ھالەت ۋە غارايىب ئىرادە كۈچى ھاسىل بولىدۇ. ئازلا ۋاقىت ئىچىدە ئەڭ يۇقىرى مەرتىۋىگە ۋە ئىلھامىي مېئراجلارغا كۆتۈرۈلەيدۇ.

نەقشبەندىيە ماشايىخلىرىنىڭ قارىشىدا مەنبە دەپ ئىسپاتلانغان ئىش، دىققەتنى ئاسان مەركەزلەشتۈرۈش، ھاياجانلىنىش ھۇزۇرلىنىش تۇيغۇسى پەيدا بولۇش، جەزبات ۋە ۋارىدات يەنى كېلىدىغان بەزى ئالامەتلەردۇر.

يۇقىرىدىن لەتائىپلەرگە ھاسىل بولىدىغان جەزبات، يۇقىرىدىن شاگىردنىڭ قەلبىگە زاھىر بولىدىغان ۋارىدات دېيىلىدۇ. بۇلار ئاز كۆرۈلگەن ئەھۋال ئاستىدىمۇ مەقسەتكە يېتىشكە تەسىر يەتمەيدۇ، چۈنكى بۇلار ئاساسى مەقسەت ئەمەس. ئەسلى مەقسەت ئاللاھ بولۇپ، نىشان بىلەن مەقسەت ئارىسىدا بۇ ئىشلارنىڭ ھاجىتى يوق. چۈنكى نىشان، غايە زامان ۋە ماكان ئۇقۇمىدىن تاشقىرىدۇر. سالىكدا دىققەتنى ئاسان مەركەزلەشتۈرۈش، ھاياجانلىنىش ھۇزۇرلىنىش تۇيغۇسى پەيدا بولۇپ، دىققەتنى ئۇزۇنغىچە چېچىلىپ كەتمىسە، ئۇزۇن مۇددەتكىچە ئۇنىڭ قەلبىگە بۇزۇق خىياللار كېلىۋالمىسا، بۇ دائىرەتۇل ئۇلا (بىرىنچى باسقۇچلۇق دائىرە) نى تاماملاپ بولغانلىقىنىڭ ئالامىتىدۇر. بۇنى دائىرەتۇل ئىمكان دېيىلىدۇ. دائىرەتۇل ئىمكان ئالەمىل ئەمرى ۋە ئالەمىل خەلقگە چېتىلىدۇ. سالىكنىڭ باتىنىدىكى نۇرلار ۋە سىرلارنىڭ كەشىف بولىشى سەيرىل ئەنفۇس (نەفسنى كېزىش) دېيىلىدۇ.

دىققەتنى ئاسان مەركەزلەشتۈرۈش، ھاياجانلىنىش ھۇزۇرلىنىش تۇيغۇسى پەيدا بولۇش، ۋە ۋارىداتنىڭ كۆپ بولىشى، بۇزۇق خىياللارنىڭ ئازىيىشى - ئالەمىل ئەمرى لەتائىپلىرىنىڭ جەزبىسى، ئۇلارنىڭ دائىرەنىڭ يۇقىرى يېرىم شارىدىكى مەنبەسىگە ئۆرلىگەنلىكىدۇر.

كەشىف ساھىبى بولغان كىشىلەر ئۆزىنىڭ كەشفىسى ئارقىلىق بۇ ئۆزگىرىش ئەھۋاللىرىنى بىلەلەيدۇ، لېكىن كۆپچىلىك شاگىردلار ھازىرقى زاماندا كەشىف ئايانى (ئۆز كۆز نۇرى بىلەن كۆرىنىدىغان كەشىف) ھاسىل قىلالمايدۇ. چۈنكى ئۇلار ھالال ئىستېمالنى يوقتىپ قويغان. بەلكى ئۇلارنىڭ كەشفىسى تۇيغۇ جەھەتتىكى كەشفى بولۇپ، ھەرگىزمۇ ئايانى كەشفى ئەمەس. ئايانى كەشفى ھاسىل قىلغان كىشى بىر ماقامدىن يەنە بىر ماقامغا ئۆرلىگەنلىكىنى رېئاللىقتا كۆرگەندەك ئۇدا، ئېنىق كۆرىدۇ. شۇنىڭدەك، ئەھۋاللارنىڭ ئۆزگىرىش جەريانلىرىنى ۋە كېلىدىغان ئالامەتلەرنى رېئاللىقتا كۆرگەندەك ئۇدا، ئېنىق كۆرىدۇ.

تۇيغۇ جەھەتتىكى كەشفكە ئىرىشكەنلەر رېئاللىقتا كۆرگەندەك ئۇدا، ئېنىق كۆرەلمەستىن

بەلكى، ئۆزگىرىش ۋە ئالمىشىش جەريانلىرىنى ئىدراك ۋە تۇيغۇسغا تايىنىپ بىلىدۇ. ئۇلارنىڭ بىلىشى بىزنىڭ هاۋانى بىلگىنىمىزگە ئوخشايدۇ. هاۋانى كۆرگىلى بولمايدۇ، ئەمما ھىسسىي سەزگۇ ئارقىلىق بايقىغىلى بولىدۇ.

ئۇستاز بولغۇچى نىسبەت ماقاملىرىنىڭ سالىكتا هاسىل بولىدىغانلىقىنى ئۇنىڭغا ئالدىن بىشارەت بەرمەستىن، ئۇنىڭ هالىتىدە ئۆزگىرىشلەر يۈز بېرىپ بولغاندا، سالىكنىڭ تۇيغۇسىدا ئىشلار ئايان بولۇپ بولغاندا چۈشەندۈرۈپ قويۇشى لازىم.

ئىككىنچى مۇراقىبە:

ۋىلايەتى سۇغرا (كىچىك ۋەلىيلىك دائىرىسى) دۇر.

بۇ ئاللاھنىڭ ئىسىملىرى ۋە سۈپەتلىرىنىڭ نۇرى ئاستىدىكى، مۇراقىبە مەئىييەت دەرىجىسىدىكى ئەۋلىيالار ۋەلىيلىك دەرىجىسىنىڭ تەسىر كۈچى ئاستىدىكى مەرتىۋىدۇر.

سالىك بۇنىڭدا خىيالىي تۇيغۇ ئارقىلىق: مەن بىلەن ۋە كائىناتتىكى بارلىق زەررىچىلەر بىلەن بىرگە بولغان ئاللاھدىن قۇيۇلىدىغان تەسىر كۈچلەر مىنىڭ قەلب لەتىپەمگە ئېقىۋاتىدۇ، دەپ تەسەۋۋۇر قىلىدۇ. بۇ خىل پەيزى پەقەت قەلب لەتىپىسىگىلا چۈشىدۇ. بۇ يەردە سالىك تەھلىل لىسانى يەنى ئېغىز تىلى ئارقىلىق زىكرى ئېيتىشى لازىم. يەنى «لااله الا الله» دىن ئىبارەت كەلىمە تەييىبەنى خۇپيە ئاۋاز بىلەن: ئاللاھدىن باشقا مەقسۇدىم يوق دېگەن مەزمۇنىنى مۇلاھىزە قىلىپ تۇرۇپ، دىققەت بىلەن قەلبكە تەۋەججۇھ قىلىپ، قەلبنى ئاللاھقا يۈزلەندۈرۈپ ھەر كۈنى بەشمىڭ قېتىم تەكرارلايدۇ. سەيرىل ئەنفۇس بۇ ماقامدا هاسىل بولىدۇ. ۋىلايەتى سۇغرا ماقامى تەۋھىدنىڭ ۋە مەئىيەتنىڭ زۇھۇرى ئايان بولىدىغان ماقامدۇر.

تەرىقەتنىڭ پېشۋاسى خواجە باهائۇددىين نەقشىبەندى رەھمەتۇللاھى ئەلەيھى ئېيتىدۇ:

راستىنلا ئاللاھنىڭ ئەۋلىيالىرى پانا ۋە باقالىق مەرتىۋىسى هاسىل بولغاندىن كېيىن كۆرىدىغان بارلىق نەرسىلەرنى ئۆز ۋۇجۇدىدا كۆرىدۇ. بىلىدىغان بارلىق نەرسىلەرنى ئۆز ۋۇجۇدىدا بىلىدۇ. سالىك سەيرى ئافاقنى تاماملاپ، قەلب لەتىپىسىنىڭ مەنبەسىدە پانا ۋە باقالىق هاسىل بولغاندا سەيرى ئافاقنىڭ ئاخىرقى باسقۇچىغا يەتكەن بولىدۇ. شۇنىڭدەك بۇ مەرتىۋىدە ماسىۋاللاھ يەنى ئاللاھدىن باشقا ھەممە بارلىقلارنى ئۇنتۇپ قىلىش مەرتىۋىسى هاسىل بولىدۇ. بۇ ئەھۋاللار قەلب لەتىپىسىنىڭ پانا بولىشىنىڭ ئۆلگىسىدۇر. سالىكغا بۇ چاغدا داۋاملىق ئاللاھ بىلەن بىرگە بولۇش ھۇزۇرى قەلبى هاسىل بولىدۇ. قەلب زىكرىدىن بىر دەقىقىمۇ غاپىل قالمايدۇ. بۇ خىل هالەت قەلب لەتىپىسىنىڭ باقالىققا يەتكەنلىكىنىڭ ئۆلگىسىدۇر. قەلب لەتىپىسىنىڭ ۋىلايەت سۇغرا ماقامىغا يەتكەنلىكىنىڭ ئالامىتى شۇكى، شاگىرد بۇ چاغدا يۇقىرى تەرەپكە يۈزلەنمەيدۇ، يۇقىرى تەرەپكە تەۋەججۇھ قىلمايدۇ. بەلكى يۇقىرى تەرەپتىن باشقا ئالتە تەرەپكە تەۋەججۇھ قىلىدۇ. بۇ ماقامغا يەتكەندە سالىك ئەفئالى ئىلاھىينىڭ (ئىلاھى تەسىر كۈچىنىڭ) تەجەللىياتىدا سەيرى قىلغان بولىدۇ، سالىكنىڭ نەزىرىگە ھەقىقى قىلغۇچى ئاللاھدىن باشقا، ئۆزىنىڭ ۋە بارلىق مەخلۇقاتلارنىڭ قىلمىشلىرى كۆرۈنمەيدۇ.

تەۋھىد ۋۇجۇدىينىڭ سىرلىق كۈچ قۇدرىتىنىڭ زاھىر بولىشى، زەۋق ـ زۇقلىنىش ئىقتىدارى، شەۋق ـ ئارزۇ قىزغىنلىقى، شەھەق ـ يۇقىرى ئاۋاز بىلەن زارلىنىش، ئىستىغراق، غەيبەت، ماسىۋاللاھنى ئۇنتۇپ كېتىش، ھۇزۇرلىنىش تۇيغۇسى داۋاملىشىش، مەئىيەت (ئاللاھ بىلەن

بىرگە بولۇش) قاتارلىقلار بۇ ماقامنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىدىن سانىلىدۇ.

تەۋھىد ۋۇجۇدىينىڭ سىرلىق كۈچ قۇدرىتىنىڭ بۇ ماقامدا زاھىر بولىشىنىڭ سەۋەبى شۇكى، سالىك زىكرىلەر، مۇراقىبەلەر، ئىبادەتلەر، رىيازەتلەر، تىرىشچانلىقلار كۆنۈكۈپ كەتكەن ئادەت خاراكتېرلىك ئىشلاردىن قۇتۇلۇش، داۋاملىق ئاللاھ تائالاغا تەۋەججۇھ قىلىش قاتارلىقلار بىلەن مەشغۇل بولغاندا ئىشقىنىڭ غالىبلىقى، ھەقىقى مەھبۇبقا بولغان مۇھەببەتنىڭ كۈچلۈكلىكى زاھىر بولىدۇ. بەلكى تەۋەججۇھنىڭ ۋە مەنىۋى جەزباتنىڭ سەۋەبىدىن ئۇنىڭ قەلبىدە ھەر مىنۇت، ھەر دەقىقىدە ئىلاجىسىز ھالدا تاقەتسىزلىنىش ھالىتى يۈز بېرىپ تۇرىدۇ. زىكرىلەر ۋە تىرىشچانلىقلار شەرىئەتكە ئۇيغۇن بولسا، ئۇنىڭ تەسىرلىرى ئايان بولىدۇ، ھەمدە قەلب ساپاسى يۇقىرى كۆتۈرىلىدۇ. سەزگۈسى سۇزۇكلىشىدۇ. ئۇنىڭ قەلبى سىرلار زاھىر بولىدىغان، نۇرلارنىڭ مەنبەسىگە ئايلىنىدۇ. ئەينەككە ئوخشاش بولىدۇكى، ئۇنىڭدا ئاللاھ تائالانىڭ ئىسمىلىرىنىڭ ۋە سۈپەتلىرىنىڭ ئەكسى تەجەللى قىلىدۇ. ئەكسىنىڭ زۇھۇرى ۋە باتىنىدىكى ئەينەكتىكى كۆلەڭگىدىن مەھبۇبىنىڭ زاتى، مەتلۇبىنىڭ ھاسىل بولغانلىقى خىيالەن كۆرستىلىدۇ. زەۋق - زۇقلىنىش ئىقتىدارى، شەۋق - ئارزۇ قىزغىنلىقىنىڭ كۈچلۈكلىكى، ئىشقىنىڭ غالىبلىقى سەۋەبىدىن ئەسلى بىلەن شولىنى پەرقلەندۈرەلىگۈدەك سېزىم قالمايدۇ. بۇ خىل خىيالنىڭ غالىبلىقى شۇنداق چەككە يېتىپ بارىدۇكى، ئۆنىڭ كۆرۈش ئىقتىدارىدىن ئۆز ۋۇجۇدىنى، بەلكى بارلىق مەۋجۇداتلارنى سېلىشتۇرۇپ بىلىش ئىقتىدارى كۆتۈرۈلۈپ كېتىدۇ.

سالىك بۇ ئەھۋاللارغا ئىرىشكەندە ئۆز زاتىدىن ۋە سۈپىتىدىن پانى ۋە غايىب بولغان بولۇپ، ئۇنىڭ بۇ خىل ھالىتىنى تەئنە قىلىشقا ۋە رەد قىلىشقا بولمايدۇ. بەلكى ئۇ ئاللاھ تائالانىڭ ئەۋلىيالىرى ۋە ئاللاھنىڭ تارتىش كۈچى ئىچىدىكى (مەجزۇب) ئەڭ يېقىن، قەدرى قىممىتى يۇقىرى كىشىلەر ھېساپلىنىدۇ.

تەۋھىد ۋۇجۇدىينىڭ سىرلىق كۈچ قۇدرىتىنىڭ بۇ ماقامدا زاھىر بولۇش ھالىتى بەزى سالىكلارنى، ۋىلايەتى سۇغراغا يېتىشتىن ئىلگىرىكى دائىرەتىل ئىمكانىنى سەيرى قىلغاندىكى مۇراقىبە سەۋەبىدىن بولامدىكىن؟ دېگەن تۇيغۇغا كەلتۈرۈپ قويىدۇ. بۇ بىر قۇرۇق خىيال بولۇپ، قىممىتى بار قاراش ھېساپلانمايدۇ. بۇ ماقامغا يېتەلمىگەن تۇرۇپ، ۋەھدەتىلۇجۇد ۋە ئەينىيە دەرىجىسىگە يەتتىم دەپ قارىشى ئۇنىڭ قۇرۇق دەۋاسىدۇر. شۇنىڭغا ئوخشاشلا بۇ خىل ئىتىقاد شەرىئەتكە خىلاپ قىلمىش بولۇپ، دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە زىيان كەلتۈرىدۇ.

بۇ خىل خاتا تۇيغۇ ھالىتى كۆپىنچە، ساز چالغۇلار بىلەن رەقسى ــ ساما قىلغان، تەۋھىد ۋۇجۇدىينىڭ سىرلىق كۈچ قۇدرىتىنىڭ مەزمۇنلىرىنى ئىپادىلەيدىغان شېئىر قەسىدىلەرنى ئوقۇغان سورۇنلاردا كۆرۈلىدۇ. كىشى شۇنداق خىيال قىلىپ قالىدۇ ۋە شۇنداق بىر تۇيغۇدا بولىدۇ. بۇنداق بولۇشى شەرىئەتكە ۋە تەرىقەتكە خىلاپ ئىش بولۇپ، ئاللاھ تائالا ھەممىمىزنى توغرا يولغا ھىدايەت قىلسۇن. كىشىلەر بۇ ئىشلاردا شەرىئەتكە ۋە رەسۇلۇللاھنىڭ ئەنئەنىسىگە، سۈننىتىگە ئەمەل قىلىش، ئاللاھ رازى بولمايدىغان بىدئەتلىك قىلمىشلاردىن ساقلىنىش ئەڭ چوڭ شەرت ھېساپلىنىدىغانلىقىنى بىلىشمەيدۇ. ئىلگىرى ئۆتكەن ماشايىخلارنىڭ ئىچىدىن بۇ خىل سۈپەت بىلەن نامى چىققانلىرىنىڭ ھەممىسى شەرىئەتى غەرراغا تولۇق ئەگەشكەن، تەقۋالىقتا يۇقىرى دەرىجىگە يەتكەن، ئىشقىنىڭ، مۇھەببەتنىڭ ئۆزلۈكسىز داۋاملىشىش

نەتىجىسىدە ئەس ھۇشىنى يوقاتقان، ۋەھدەت ۋە دوستلۇق شەربىتىنىڭ تەسىرىدە مەست ـ مۇستەغرەق بولغان، بارلىق ئىش ھەرىكەتلىرىدە ئۆز ئىختىيارىنى يوقاتقان كىشىلەردۇر. بۇنداق كىشىلەر ئۆزرىلىك كىشىلەر بولۇپ، ئۇلاردا يۈزبەرگەن ئەھۋاللارنى تەھقىقلىماي تۇرۇپلا ئۇلارنىڭ ھەرىكەتلىرىنى تەقلىدىي ئاساستا قوللىنىش شەرىئەتكە خىلاپ ئىشدۇر. كىشىنى مەڭگۈلۈك زىيانغا ئۇچرىتىدۇ. ئاللاھ تائالا ھەممىمىزنى شەرىئەتكە ئەگىشىش بىلەن بىرگە، تەرىقەت سۈلۈكلىرىدە مېڭىشقا مۇۋەپپەق قىلسۇن.

ئىمام رەببانى (ئاللاھ ئۇنىڭ سىرىنى مۇقەددەس قىلسۇن) ئۆزىنىڭ مەكتۇباتناملىق كىتابىدا مۇنداق يازىدۇ:

«ئەنەل ھەق»، «سۇبھانى» غا ئوخشاش چۈشىنىكسىز ئىبارىلەر تىلىدىن جارى بولغان كىشىنىڭ توغرا يولدا ماڭغانلىقى ئىنىق بولسا، ھەق بىلەن باتىلنى ئايرىيالمىسىمۇ، «ئىككىلىك» مەۋجۇد دەپ ئىتىقاد قىلمىسىلا، ئۇنىڭ يۇقارقى سۆزلىرىنى قوبۇل قىلىشقا بولىدۇ. ئۇ بۇنىڭلىق بىلەن پاناغا يەتسە، ئاللاھدىن باشقىغا بولغان خاتىرىسىنى يوقاتسا، ئاللاھدىن باشقىنى ئۇنتۇيالىسا، ئۇنىڭ يۇقارقى سۆزلىرىنى قوبۇل قىلىشقا بولىدۇ. چۈنكى ئۇنىڭدىن سادىر بولغان ئىبارىلەر ئۇنىڭ ھۇشىنى يوقاتقان مەست مۇستەغرەقلىقىنىڭ سەۋەبىدىن يۈز بەرگەن دەپ قارىلىدۇ. ئۇنىڭ زاھىرى نەزەرگە ئېلىنمايدۇ. يۇقارقى ئەھۋاللار ئۇنىڭدا ھاسىل بولمىغان ئەھۋالدا، كامالەتنىڭ ئەۋۋەلقى دەرىجىسىگە يەتمىگەن ئەھۋالدا، ھەق بىلەن باتىلنى ئايرىيالمىسا، ئۇنىڭدىن يۇقارقىدەك چۈشىنىكسىز ئىبارىلەر سادىر بولسا، بۇ زىندىقلىقدۇر. ئۇنىڭ ئىمانىي يالغان ئىماندۇر. ئۇنىڭ مەقسىتى شەرىئەتنى يوققا چىقىرىش بولغان بولىدۇ. پەيغەمبەرلەرنىڭ چاقىرىقلىرىنى يوققا چىقارغان بولىدۇ. بۇ خىل چۈشىنىكسىز ئىبارە ھەق تەرەپتىنمۇ ۋە يولسىز (شەيتان) تەرەپتىنمۇ زاھىر بولىدۇ. يوللۇق شەكىلدە زاھىر بولسا، زاھىر بولغان كىشى ئۈچۈن ئابى ھاياتقا ئوخشاش پايدىلىقدۇر، ئۇنىڭ ئەكسىچە، يولسىز شەكىلدە زاھىر بولغان ئادەمگە نىسبەتەن ئۆلتۈرگۈچى ئۆتكۈر زەھەرگە ئوخشاش زىيانلىقدۇر. بۇ خۇددى نىل دەرياسىنىڭ سۈيى مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ قەۋمى ئۈچۈن ساپ سۇ، پىرئەۋنىنىڭ قەۋمى بولغان مىسىرلىقلار ئۈچۈن قىزىل قان بولغىنىغا ئوخشايدۇ.

بۇ ئەڭ خەتەرلىك ماقام بولۇپ، سالىكلار بۇ ماقامنى ئىنتايىن ئېھىياتچانلىق بىلەن كەزمىگەندە، ئېگىز تاغ چوققىسىدا ماڭغان كىشىنىڭ پۇتى تېيىلىپ كېتىپ، ھاڭغا چۈشۈپ كېتىپ ھالاك بولغىنىغا ئوخشاش، توغرا ئىتىقاددىتىن چەتنەپ كېتىپ، چوڭ ھالاكەتكە دۇچار بولىدۇ. كۆپچىلىك مۇسۇلمانلار بۇ يولدا توغرا يولدىن چەتنەپ كېتىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئازغۇنلۇق ۋە زىيانلىق يولغا گىرىپتار بولۇپ قالىدۇ. ئەڭ كۈچلۈك ئىتىقادىنى زايا قىلىۋېتىدۇ. بۇ خىل زىيان ئۇلارنىڭ ھەقىقەت دەرىجىسىدىكى ئەسلى شەخسىي ھالەتنى ئاساس قىلماي، تەسەۋۋۇپتىكى مەست مۇستەغرەقلىق ھالىتىگە يەتكەن كاتتىلارنىڭ ھەرىكىتىگە تەقلىدىي ئاساستا ئەگىشىش بىلەن چۈشىنىكسىز ئىبارىلەرنى تىلغا جارىي قىلغانلىق سەۋەبىدىن كېلىپ چىقىدۇ.

تەسەۋۋۇپتىكى مەست مۇستەغرەقلىق ھالىتىگە يەتكەن كاتتىلاردا زاھىر بولغان ئۇ خىلدىكى سۆز مەلۇم شەرتلەرنى ئاساس قىلغان بولۇپ، ئۇ شەرتلەر باشقا كىشىلەردە كۆرۈلمەيدۇ. ئۇنىڭ ئەڭ چوڭ شەرتى ئاللاھدىن باشقىنى تولۇق ئۇنتۇپ كېتىش، ئاللاھدىن

باشقىغا بولغان سەزگۈسى پۈتۈنلەي يوقاپ كېتىشىدۇر. كىشى بۇ چاغدا ئاللاھدىن باشقا ھېچقانداق مەۋجۇدىيەتنى سېزەلمەيدۇ، ئۆزىنىمۇ شۇنىڭدەك كەڭ ئالەمدىكى بارلىقلارنى ھېس قىلالمايدۇ، زامان ۋە ماكان ئۇقۇمىنى يوقىتىدۇ، بۇ خىل ھالەت بولسا، قوبۇلىيەت دەرۋازىسىنىڭ دەھلىزىسىدۇر. توغرا قاراش بىلەن خاتا قاراشنىڭ چەك چېگرىسىنى ئېنىق پەرقلەندۈرۈش باسقۇچىدۇر. توغرا قاراشتا ماڭغان كىشى بۇ باسقۇچتىمۇ توغرا بولغان شەرىئەتتە مۇستەھكەم تۇرالايدۇ. ئۇ پۈتۈن سەزگۈسىنى يوقاتقان ھالەتتە تۇرۇپمۇ، ئۆزىنى يوقاتقان تۇرۇپمۇ شەرىئەتكە خىلاپ بولغان تىرىقچىلىك كىچىك ئىشنىمۇ قىلمايدۇ. خاتا قاراشتا ماڭغان ئادەم ئۇنداق بولمايدۇ.

بىر قىسىم سالىكلارغا ھاۋا ئىلمىنتى لەتىپىسى ئارقىلىق ۋۇجۇدىنىڭ بارلىق زەررىچىلىرىنى سەيرى قىلىش سەۋەبىدىنمۇ تەۋھىد ۋۇجۇدىيغا ئوخشاپ كېتىدىغان ھالەت پەيدا بولىدۇ. سالىك بۇنىڭ بىلەن شەككە چۈشۈپ قالىدۇ. بۇ چاغدا ھېس قىلغانلىرىنى نىشان مۇشۇ بولسا كېرەك دېگەن خىيالغا كېلىپ قالىدۇ. بەزى سالىكلارغا ئالەمىل ئەرۋاھ كەشق بولۇپ كۆرۈنۈپ قالسا، يۇقارقىدەك خاتا تۇيغۇغا كېلىپ قالىدۇ، كىشىنىڭ بۇنداق تۇيغۇغا كېلىپ قېلىشى مەتلۇبنىڭ ماددىي دۇنيادىن تاشقىرى بولغان بەزى سۈپەتلەردىكى ئوخشاشلىقى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ. روھلار ئالەمىنىڭ ئورۇننى زامان ۋە ماكاندىن ھالقىغان ھالەتتە ئىگەللىشى، ئادەتتىن تاشقىرى ھالدا ئۇنىڭ بىلەن بىرگە تۇرۇشى، ئالەمنى بەرپا قىلغاندەك كۆرۈنۈش ھاسىل قىلىشى، كىشىدە ھەقىقى زاتىدەك خىيالىي تۇيغۇ پەيدا قىلىدۇ.

روھ، ئالەمىل ئىمكانغا تەۋەدۇر، روھ، مەخلۇقتۇر. لېكىن ئۇنىڭ ئۆزگە تەئەللۇق بولغان «لاماكان» (زامان ۋە ماكاندىن ھالقىغان) لىق خۇسۇسىيىتى بولىدۇ. بۇ سەۋەبدىن سالىكدا ئوخشاشلىق تۇيغۇسى شەكىللەندۈرىدۇ. ئۇنداق بولمىسا، «ئەمسالى ھەقىقىي» گە تەۋە بولىدۇ. ۋەھدەتۇل ۋۇجۇدنىڭ ۋۇجۇدىيە ئېقىمىدىكى تەسەۋۋۇپ پېشىۋالىرىدىن شەيخ مۇھيىددىين ئىبنى ئەرەبى قاتارلىق تەۋھىد ۋۇجۇدى سوپىلىرى ۋۇجۇدنىڭ بەش باسقۇچلۇق خۇسۇسىيىتى بولىدىغانلىقىنى ئىسپاتلاپ مۇنداق دەيدۇ: ۋۇجۇدنىڭ بەش خىل ھالىتى بولىدۇ، بىرىنچى ھالىتىنى «ۋەھدەت» دېيىلىدۇ، بۇنىڭدا بۈيۈك ۋە مۇقەددەس بولغان زاتتىن كېيىنكى مەرتىۋىدە تۇرىدىغان «تەئيىن ئەۋۋەل» باسقۇچى كۆزدە تۇتىلىدۇ.

ئىككىنچى ھالەت «ۋاھىدىيە» بولۇپ، ئىسىم ۋە سۈپەتلەرنىڭ تەپسىلاتىنىڭ مەرتىۋىسى، بارلىق مۇمكىناتلارنىڭ ھەقىقەتلىرىنىڭ مەرتىۋىسى ۋە «جەبەرۇت» مەرتىۋىسى دەپ ئاتايدۇ. ئۇلار: بىرىنچى ۋە ئىككىنچى مەرتىۋىنى «ۋاجىبلىق» (زۆرۈرىيەت) دەرىجىسىدە تۇرىدىغان مۇھىم باسقۇچلار دەپ قارايدۇ.

ئۈچۈنچى خىل ھالەتنى «روھلار ئالەمى» ۋە «پېرىشتىلەر ئالەمى» دەيدۇ.

تۆتىنچى خىل ھالەتنى «ئالەمىل مىسال» دەيدۇ.

بەشىنچىسى «ئالەمىل ئەجسام ۋە ناسۇت» (ماددى ۋە ئىنسانىي ئالەم) دۇر، 3 ـ 4 ـ 5 ـ باسقۇچى «ئالەمىل ئىمكان» ئىچىدە بولىدۇ.

شۇنى بىلىش كېرەككى، ئالەمنىڭ ھەر بىر بىرلىكگە ھەزرىتى ھەق سۇبھانەھۇ ۋەتەئالادىن «ۋۇجۇد» ۋە ھاياتلىقتا ئوخشاش ۋە ئۇنىڭدىن باشقا سان ساناقسىز پەيزى پۈتۈھاتلار ئۇدا،

ئارقىمۇ ـ ئارقا يېتىپ تۇرىدۇ. ئۇ پەيزى پۇتۇۋاتلارنىڭ كىشىگە يېتىشى ئاللاھ تائالانىڭ ئىسىم ۋە سۈپەتلىرىنىڭ نۇرى تەسىرىنىڭ ۋاستىسى ئارقىلىق بولىدۇ.

ماشايىخلار: ئاللاھ تائالاغا يېقىنلىشىشنىڭ يوللىرى كىشىلەرنىڭ نەپەسلىرىنىڭ سانىغا ئوخشاش كۆپ، دەيدۇ. قەلب لەتىپىسى ئۆزىنىڭ مەنبەسىگە ئۇلاشقاندا، كىشىدە داۋاملىق ھۇزۇرى قەلب ۋە دىققەتنىڭ ئۈزلۈكسىز يىغىلىپ تۇرۇشى ھاسىل بولىدۇ. دىققەتنىڭ چېچىلىپ كېتىشى ئازىيىدۇ. نەفس لەتىپىسى پاناھلىققا يەتكەندىن كېيىن دىققەتنىڭ مېڭىدىن كېلىشى مەخپى سىردۇر. دىققەتنىڭ يوقىلىشىنى دانىشمەنلەر يامان كۆرىدۇ. لېكىن ئاللاھقا مۇھەببەت باغلىغان كىشىلەر ئەقلىنىڭ، ۋە مەنتىقىلىق تەپەككۇرنىڭ تەقەززاسىغا قارشى ھالدا يول تۇتۇپ دىققەتنىڭ ئاللاھدىن باشقىغا يېقىنلاشماسلىقىنى تەلەپ قىلىدۇ.

سالىكلاردىن كىمدەكىم ئىلاھىيەت ئىسىملىرىدىن بولغان بىرەر ئىسمىنىڭ روھى تەسىر باسقۇچلىرىنى كېزىش ئارقىلىق بۇ خىل روھى تەسىرنىڭ مەنبەسىگە يەتكەن بولسا، بۇ جەھەتلەردە كامالەتكە مۇشەررەپ بولغان بولىدۇ.

بۇنىڭدىن شۇ مەلۇم بولىدۇكى، كامالەتكە يەتكەن ئىنسان بىلەن كەمچىللىك قاپلىۋالغان ئىنساننى ئايرىدىغان پەرق شۇ يەردىكى، ئالدىنقىسى چەكسىز دېڭىزغا، كېيىنكىسى ئەرزىمەس بىر تامچە سۇغا ئوخشايدۇ. بۇنى قانداق بىلگىلى بولىدۇ؟ ئۇنىڭ قانداق پايدىسى بار؟ كامالەتكە يەتكەن ئىنسان بىلەن كەمتۈك ئىنساننىڭ پەرقى ئۇ ئېرىشكەن جازالار (مۇكاپات) مەرتىۋىلەرنىڭ ئاز كۆپلۈكى بىلەن مۇناسىۋەتلىك. شۇنىڭدەك ئۇلار قىلغان ئىبادەتلەر ۋە ھەسەناتلەرنىڭ ئاز ـ كۆپلۈكى بىلەن مۇناسىۋەتلىك. بۇنى مۇنداق مىسال ئارقىلىق چۈشەندۈرۈشكە بولىدۇ: بىر ئادەمنىڭ ئاللاھنى زىكرى قىلىشى ئۇچۇن يۈز دانە تىلى بولسا، ئۇ شۇ ئارقىلىق توختاۋسىز ئاللاھنى زىكرى قىلىپ تۇرسا، يەنە بىر ئادەمنىڭ پەقەت بىرلا تىلى بولۇپ ئۇ ئارقىلىق ئاللاھنى زىكرى قىلسا، كېيىنكىسى ئالدىنقىسىغا سېلىشتۇرغاندا، ھېچقانچىلىك نەرسىگە ئېرىشمىگەن بولىدۇ. شۇنىڭغا قىياس قىلغاندا، ئالدىنقىسىنىڭ ئىمانى ۋە بارلىق كامالىتىنىڭ ئالدىدا كېيىنكىسىنىڭ ئىمانى ۋە كامالىتى ھېچنىمىگە ئەرزىمەيدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «ئەگەر ئەبۇ بەكرىنىڭ ئىمانى بىلەن مېنىڭ بارلىق ئۈممەتلىرىمنىڭ ئىمانىنى ئۆلچىنىدىغان بولسا، ئەلۋەتتە ئەبۇ بەكرىنىڭ ئىمانى ھەممىنى بېسىپ چۈشەتتى» دېگەن ھەدىسى بۇ مەزمۇننى كۆرسىتىدۇ.

قەلب لەتىپىسىنىڭ مەنبەسىگە ئۇلاشقانلىقىنىڭ ۋە «ۋىلايىتى سۇغرا» نىڭ تاماملانغانلىقىنىڭ ئالامىتى شۇكى، بۇ چاغدا سالىكنىڭ تەۋەججۇھى يۇقىرى تەرەپتىن كۆتۈرۈلۈپ ئالتە تەرەپتىن ئېھاتە قىلىنىدۇ.

سالىكلاردىن كىمدەكىم ۋىلايىتى سۇغرانى تاماملاش؛ دېققەت مەركەزلىشىپ ھۇزۇرلىنىش تۇيغۇسى ئۈزلۈكسىز داۋاملىشىش نىسبىتى ھاسىل بولۇش؛ پانائى قەلبى ھاسىل بولۇش؛ مەئىييەت نىسبىتى بىلەن ئالتە تەرەپتىن ئېھاتە قىلىنىش قاتارلىق نىسبەتلەرنىڭ ھاسىل بولۇشى ۋە بۇ نىسبەتلەرنى قولدىن بېرىپ قويماي داۋاملىق ساقلاپ قېلىش شەرتى بىلەن بۇ ماقامغا ئېرىشسە، ماشايىخلارنىڭ قارىشىدا بۇ كىشى ھۇزۇرى قەلبنىڭ كامالىتىگە يەتكەن بولىدۇ، بۇنداق كىشى ئاللاھقا يېقىن بولغان مۇقەررەب كىشىلەر قاتارىدىن سانىلىپ، بۇ ماقامغا يەتكەن

كىشى تەرەققىي قىلىش ئىجازىتىگە لايىق بولغان بولىدۇ.

بۇ ماقامدا پەيزى ـ پۇتۇھات نەفس لەتىپىسى بىلەن بىرگە، ئالەمىل ئەمرى بولغان لەتائىپ خەمسىگە چۈشىدۇ. تەھلىل لىسان زىكرىسىنى يۇقىرىدا سۆزلەنگەن شەرتلىرىگە تولۇق رىئايە قىلغان ئاساستا ئېيتىش يۇقىرى ئۆرلەش ۋە باتىنى كەشپلەرنىڭ ھاسىل بولىشى ۋە نىسبەتنىڭ ئۆرلىشىگە سەۋەبچى بولىدۇ. ھۇزۇرلىنىش تۇيغۇسى، ئىنتىزارلىق داۋاملىشىش، يۇقىرى ئۆرلەش، تۆۋەنلەش ۋە قەلب لەتىپىسىدىكىگە ئوخشاش جەزباتلار بۇ ماقامنىڭ تەسىراتلىرى جۈملىسىدىندۇر. بەلكى جەزبات، بۇ ماقامدا تەننى بۆلەكمۇ ـ بۆلەك بويىچە ئىگەللەيدۇ. لېكىن بۇ ماقامنىڭ تەسىراتلىرى نىسبەت جەھەتتە قەلب لەتىپىسىگە ئامراق بولىدۇ. قەلب لەتىپىسىدىكى زوق ـ شوق بۇ ماقامدا زاھىر بولمايدۇ، كۆرۈلمەيدۇ. نەفس لەتىپىسىدە كامالەتنىڭ ھاسىل بولىشى نەفس لەتىپىسىدىكى ۋە قەلب لەتىپىسىدىكى زوقلىنىش تۇيغۇسىنى ھەسسىلەپ ئاشۇرىدۇ. بۇ ماقامنىڭ پەيزى پۇتۇھاتى نەفس لەتىپىسىگە چۈشكەندە، سۇنىڭ ئىچىدە تۇز ئېرىپ كەتكىنىگە، قارنىڭ قوياش نۇرى تەسىرىدە ئېرىپ كەتكىنىگە ئوخشاش، سالىك ئۆز ۋۇجۇدىنىڭ ئېرىپ كېتىۋاتقانلىقىنى بايقايدۇ. بۇ چاغدا ئۇنىڭ ئېڭىدا ئۆزىنىڭ ئىسمى ۋە تۇرقىمۇ قالمايدۇ. ماددى كۆرۈش سەزگۈسىنىڭ ئورنىن بوشىتىشى ھەقىقەتكە ئايلىنىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ زاتى، سۈپەتلىرى پانا بولۇپ، نۇقۇل ھالدىكى «ھېچنەرسە» گە ئايلىنىدۇ. شۇنداق دەرىجىگە يېتىدۇكى، «مەن» دېگەن ئىبارىگە مۇناسىپ كەلگۈدەك بىرەر يېرىنىمۇ بايقىيالمايدۇ. نۇقۇل ھالدىكى يوقلۇققا ئېرىشكۈچى بولىدۇ. بۇ ماقامدا پانانىڭ ھەقىقىتى زاھىر بولىدۇ. بۇنداق دېيىشىمىزدىكى سەۋەپ، ۋىلايەتى سۇغرا ماقامىدا ھاسىل بولغان پانا ـ پانالىقنىڭ شەكلىدىنلا ئىبارەت. ئەمدى بۇ ماقامدىكى پانالىق ـ ھەقىقى پانالىقدۇر.

نەقشىبەندىيە مۇجەددىدىيە تەرىقىتىنىڭ ماشايىخلىرى قارىشىدىكى سەيرى سۇلۇكنىڭ ھاسىلاتى پانا، باقا، ھۇزۇرلىنىش تۇيغۇلىرىنىڭ داۋاملىشىشى، ئەخلاقى جەھەتتە يۈكسەك دەرىجىدە پاكلىنىش، شەرىئەت ئەھكاملىرىنى ئادا قىلىش جەھەتتە ئېغىرلىق ھېس قىلىش (ھورۇنلۇق)نىڭ يوقۇلىشى، شەرىئەت ھۆكۈملىرىگە كەسكىن بويسۇنۇش ئادىتى، سۈننەتلەرنى قاتتىق سۆيۈنۈش دەرىجىسىدە قولدىن بەرمەسلىك قاتارلىقلار ۋە ئۇنىڭدىن باشقا يۇقىرى ماقاملارغا كۆتۈرۈلۈش، دەرىجىلەرگە يېتىش قاتارلىق نەتىجىلەرنىڭ ھاسىل بولىشىدۇر. بۇ خىل نەتىجىلەر سالىكلارغا تەۋھىد ۋۇجۇدىنىڭ سىرلىرى كەشق بولمىغان ئەھۋال ئاستىدىمۇ ھاسىل بولىدۇ.

تەۋھىد ۋۇجۇدى نىسبىتى (ماقامى) سالىكلار ئاسان ئېزىپ كېتىدىغان خەتەرلىك ماقام بولغانلىقتىن، سالىكلارنىڭ ئېزىپ كېتىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن ئىمام مۇجەددىد (ئىمام رەببانى) بۇ ماقامنى سۇلۇكتىن چىقىرىپ تاشلاپ، تەۋھىد ۋۇجۇدىنى ئۆز ئىچىگە ئالمىغان نەقشىبەندىيە تەرىقىتىنى يولغا قويۇپ، ئەنئەنىۋى نەقشىبەندىيە تەرقىتىنى يېڭىلىغان ئىكەن.

كىشى نەفسىنى رەزىللىكتىن تازىلىغاندا، شەخسىيەتچىلىكنىڭ داۋاگەرلىكىدىن قۇتۇلدۇرغاندا، نەفس تەسكىن تاپقۇچى نەفس بولالايدۇ. نەفس بۇچاغدا ئۆز ۋەتىنىدىن ھىجرەت قىلىپ، ئالەمىل ئەمر لەتىپىلىرىدىن ئىبارەت سالىھلار ماكانىدا ئورۇنلىشىدۇ.

بۇ چاغدا نەفسكە سەدرى لەتىپىسىدە ئورۇنلىشىش ۋە ھۆكۈمرانلىق قىلىش ئىقتىدارى

ھاسىل بولىدۇ. بۇ ھالەتكە ئېرىشكەن كىشىنىڭ نەزىرى بارلىق ئىچكى ئەزالارنىڭ ئەڭ ئىچكىرى قاتلاملىرىغىچە يۇرەلەيدۇ. نەفسدە ھەددىدىن ئېشىپ كېتىش، ۋە تەسكىنلىك دەرىجىسىنىڭ ھاسىل بولىشىغا قارشى تۇرىدىغان كۈچ قالمايدۇ. شۇنىڭدەك، ۋۇجۇدىغا ۋە مەنلىككە ئورۇن قالمايدۇ. «پانا» لىق ۋە «ئەدەم» لىك دەرىجىسىگە يېتىدۇ. مانا شۇ چاغدا ئاللاھ تائالا كىشىنى ئېزىزلايدۇ، ئىمتىيازغا ئىگە قىلىدۇ، «سەدرى» تەختىنىڭ سەلتەنىتى بىلەن مۇشەررەپ قىلىدۇ. ئاللاھ ئۆزى رازى بولىدىغان گۈزەل ئەخلاقلارنى پەسكەشلىك ۋە ناچار ئادەتلەرنىڭ ئورنىغا دەسسىتىپ بېرىدۇ. بۇ چاغدا كىشىدىن ياخشىلىقتىن باشقا ئىش سادىر بولمايدۇ.

«پەنائى نەفس» كامالىتى شۇكى، سالىك پەنالىق ھالىتىدە كامالەتلىك سۈپەتلىرىنى بايقىغاندەك، ئەسلىگە قوشۇۋېتىلگەن بولىدۇ، يەنى ئۆز زاتىنى يوقلۇق ھالىتىدىن باشقا ھالەتتە كۆرمەيدۇ، بايقىمايدۇ. شۇنىڭغا ئوخشاش، كامالەتنىڭ ئەينىكى بولغان بۇ يوقلۇقنى يوقلۇققا قوشۇۋېتىلگەنلىكىنى بايقايدۇ. بۇ چاغدا ئارىپنىڭ جىسمانى كۆرۈش ئىقتىدارى ۋە ھېچقانداق ئەسەر ئىزناسى قالمايدۇ. «بەقا» لىق دەرىجىسىگە يېتىشىدۇ. ۋىلايەتى سۇغرا ماقامىدا ئېرىشكەن «پەنا» لىق بىلەن «بەقا» لىق شەكىلدىنلا ئىبارەت ئىدى. ۋىلايەتى كۇبرا ماقامىدا ئېرىشكەن «پەنا» لىق بىلەن «بەقا» لىق ھەقىقى «پەنا» لىق ۋە «بەقا» لىقدۇر. «خاس يوقلۇق» نىڭ «مۇتلەق يوقلۇق» قا قوشۇۋېتىلگەنلىكى ۋىلايەتى كۇبرانىڭ خۇسۇسىيەتلىرىدىندۇر.

بۇ خىل «تەجەللى بەرقى» «ۋىلايەتى كۇبرا» دىكى تۇنجى قەدەمدۇر. ۋىلايەتى كۇبرا پەيغەمبەرلەرنىڭ ۋىلايىتىدۇر. ۋىلايەتى سۇغرا بولسا، ئەۋلىيالارنىڭ ۋىلايىتى (ماقامى) دۇر. ئەۋلىيالار ماقامىنىڭ يۇقىرى چېكى، پەيغەمبەرلەر ماقامىنىڭ تۇنجى قەدىمىدۇر. تەرىقەتى نەقشبەندىيە نىسبىتىنىڭ يۇقىرى چېكى ۋىلايەتى كۇبراغىچە بولىدۇ. تەرىقەتى نەقشبەندىيە كىشىلىرى ۋىلايىتى كۇبرانىڭ كامالىتى جەھەتتە، باشقا سۇلۇك كىشىلىرىگە قارىغاندا ئەڭ تولۇق بەختكە ئېرىشىدۇ. تەرىقەتنىڭ بارلىق ماقام باسقۇچلىرى بۇ نىسبەت ئاساسىدا مۇستەھكەملىنىدۇ. بۇ ئاساس مۇستەھكەم بولمىسا، تەرىقەت بىناسىنىڭ چىدامچانلىقى بولمايدۇ.

بەشىنچى سىر ـ مۇجەددىيەنىڭ مەخسۇس ماقاملىرى توغرىسىدا

شۇ مەخپى قالمىسۇنكى، نەقشبەندىيە تەرىقىتىنىڭ ماقاملىرى ئىمام مۇجەددى (ئىمام رەببانى) زامانىسىدىن ئىلگىرى «ئىسىم ۋە سۈپەتلەر دائىرىسى» غىچىلىك، يەنى «ئەنبىيالار ۋىلايىتى» بولغان «ۋىلايەتى كۇبرا» غىچىلىك داۋام قىلغان ئىدى.

بىز سۆزىمىزنىڭ دەلىلى سۈپىتىدە، ئىمام مۇجەددىد (ئىمام رەببانى) نىڭ «مەكتۇبات» نامىلىق كىتابىدا خاتىرلەنگەن «ۋىلايەتى كۇبرا» دىن كېيىن سۇلۇك تاماملانغۇچە بولغان ماقاملار توغرىلىق تۈۋەندىكى بايانلارنى نەقلى كەلتۈرىمىز، بۇ، جانابى ھەق سۇبھانەھۇ ۋەتەئالانىڭ ئىنايىتى بىلەن ئىمام مۇجەددىدكىلا كەشۇ بولغان خاس ماقاملاردۇر.

ـ شۇنى بىلىشىڭىز لازىمكى، «ۋىلايەتى كۇبرا»نى ۋە «زاھىر ئىسمى» نى تاماملاپ بولغاندىن كېيىن سالىك شەرەپ بىلەن «باتىن ئىسمى» گە ۋە «ۋىلايەتى ئۇليا» غا كىرىشىدۇ. «ۋىلايەتى ئۇليا» بولسا، مالائىكە كىراملارنىڭ ماقامىدۇر. سالىك بۇماقامدا: «باتىن ئىسمى بىلەن ئاتالغان، ۋىلايەتى ئۇليانىڭ مەنبەسى بولغان زات ئاللاھدىن تۇپراق ئىلمىنىت

لەتىپەمدىن باشقا ھاۋا، ئوت، سۇ قاتارلىق ئۈچ لەتىپەمگە پەيزى پۈتۈھات چۈشۈۋاتىدۇ» دېگەن خىيال بىلەن مۇراقىبە قىلىدۇ.

بۇ ماقامدا پەيزى پۈتۈھاتنىڭ چۈشىدىغان جايى ھاۋا، ئوت، سۇ قاتارلىق ئۈچ لەتىپىدۇر. تۇپراق ئىلمىنىت لەتىپىسىنى تىلغا ئېلىپ پەيزى پۈتۈھات چۈشۈشىنىڭ سىرتىدا قالدۇرىدۇ. بۇ ماقامنىڭ تەرەققىياتى «تەھلىل لىسانى» ۋە كېچىلەردە ئۇززۇن ۋاقىت نەپلە ناماز ئوقۇش، قۇرئان تىلاۋەت قىلىش، رۇكۇ، سەجدە قىلىش قاتارلىق ئەمەللەرنى يۈكسەك ئىرادە بىلەن قىلىش. ئىبادەت جەھەتتە يۇمشاقلىقتىن قول ئۈزۈپ ئىنتايىن قاتتىقلىق بىلەن ئەمەل قىلىش، ئاز سۆزلەش، ئاز ئۇخلاش، يېمەكلىكنى ئاز يېيىش، ئۇدا روزا تۇتۇش، كىشىلەر بىلەن ئاز ئارىلىشىش قاتارلىق ئەمەللەرنى قىلىشقا باغلىق. بۇ ئەمەللەر سالىكنىڭ «مەلكىيە» (پېرىشتىلەر ئالەمى) بىلەن ئالاقىسىنى كۈچەيتىدۇ، «بەشەرىيە» ئىنسانىيەت ئالەمى بىلەن بولغان ئالاقىسىنى سۇسلاشتۇرىدۇ، «تەۋەججۇھ» ھاسىل قىلىدۇ (قەلبى، دىققىتى ئۈزلۈكسىز ھالدا نىشانغا مەركەزلىشىدۇ)، ھۇزۇرلىنىش تۇيغۇسى ئۆزلۈكسىز داۋاملىشىدۇ، يۇقىرى ئۆرلەيدۇ، ئۈچ ئىلمىنىت لەتىپىسى چۈشىدۇ، بۇنىڭ بىلەن سالىكنىڭ ئىچكى دۇنياسى ھەيران قالارلىق دەرىجىدە (چەكسىز) كېڭەيگەنلىكى زاھىر بولىدۇ. «يۇقىرى قاتلامدىكى ئالەم كىشىلىرى» بىلەن ئالاقىلىشىش زاھىر بولىدۇ. «كەشپ ئەربابىلىق سالاھىيەت» كە ئېرىشەلىگەن كىشى پېرىشتىلەرنى ئەينەن كۆرۈشكە مۇشەررەپ بولىدۇ. بۇ چاغدا سالىكقا «ئەل كۆزىدىن غايىپ بولۇش، يوشۇرۇنىۋېلىش، بۇكۇۋېلىش» قا تەۋە سىرلار كەشپ بولىدۇ ۋە بايان قىلىشقا تىل ئاجىزلىق قىلىدىغان سانسىز سىرلار كەشپ بولىدۇ.

بىلىش كېرەككى، «ۋىلايەتى سۇغرا» ۋە «ۋىلايەتى كۇبرا» دا سەيرى قىلىش «زاھىر ئىسمى» نىڭ سەيرى بولىدۇ. «ۋىلايەتى ئۇليا»دا سەيرى قىلىش بولسا «باتىن ئىسمى» دا سەيرى قىلىش بولىدۇ. بۇ ئىككى ئىسىمدا سەيرى قىلىشنىڭ پەرقى شۇ يەردىكى، «زاھىر ئىسمى»دا سەيرى قىلىش، ئاللاھ تائالانىڭ زاتىنى مۇلاھىزە قىلماستىن بەلكى سۈپەتلىرىگە ئائىت «تەجەللىيات» لاردا سەيرى قىلغانلىق بولىدۇ. «باتىن ئىسمى» دا سەيرى قىلغاندا كىشى «ئىسىم ۋە سۈپەت» لەرنىڭ «تەجەللىيات»ى ئىچىدە بولۇپ، بۇنىڭدا ئاللاھ تائالانىڭ زاتىنى سۈپەتلىرى بىلەن بىرلىكتە مۇلاھىزە قىلىدۇ. بۇ ئىككى ۋىلايەت ۋە ۋىلايەتى ئۇليا ئوتتۇرىسىدىكى پەرق «زاھىر» ۋە «باتىن» ئىسىملىرى ئوتتۇرىسىدىكى پەرققە ئوخشايدۇ. ۋىلايەتى ئۇليانى مېغىزغا، قالغان ئىككى ۋىلايەتنى مېغىزنىڭ پوستىغا ئوخشىتىشقا بولىدۇ. شۇنىڭدەك ئاللاھنىڭ زاتى ۋىلايەتى ئۇليا ماقامىدا مۇلاھىزە قىلىنىدۇ. ئالدىنقى ئىككى ۋىلايەت ماقاملىرىدە بۇ خىل مۇلاھىزە قىلىنمايدۇ.

ئىمام مۇجەددىد (ئىمامى رەببانى) يەنە مۇنداق دەيدۇ: ماڭا ئىككى قانات ھاسىل بولغاندىن كېيىن يۇقىرى ئۆرلەش ھالىتى پەيدا بولدى. بۇ خىل تەرەققىيات كۈچلۈك ئاساس بىلەن ئوت، ھاۋا، سۇ ئاناسىرلىرىغا مەخسۇس ئىكەنلىكى زاھىر بولدى.

ئىمام مۇجەددىد (ئىمام رەببانى) يەنە مۇنداق دەيدۇ: «ۋىلايەتى ئۇليا» دائىرىسىدىكى سەيرىنىڭ ئاخىرقى چېكى «تەئيىنى ئەۋۋەل» دېيىلىدۇ. «تەئيىنى ئەۋۋەل» ئىسىملەر، سۈپەتلەر، شانۇ ـ شاۋكەتلەر ۋە ئېتىبارات قاتارلىقلارنىڭ مەرتىبىلىرىنى ئۆز ئىچىگە جۇغلايدۇ.

بۇ «تەئيىن ئەۋۋەل» خاس مەنبە بولۇپ، «تەئيىن ئەۋۋەل» نىڭ «هاسىل بولىدىغان ئىلىم» بىلەن مۇناسىۋىتى بولىدۇ. «تەئيىن ئەۋۋەل» دىن كېيىن سەيرى قىلىشقا توغرا كەلسە، «تەئيىن ئەۋۋەل» نىڭ «هۇزۇرى ئىلىم» بىلەن مۇناسىۋىتى بولىدۇ.

ئى ئوغلۇم! «هاسىل بولىدىغان ئىلىم» بىلەن «هۇزۇرى ئىلىم» نىڭ بۇ مەرتىۋىدە كۆپچىلىككە بولىشى شۇبھە ۋە مىسال ئېتىبارى بىلەن بولىدۇ. چۈنكى سۈپەتنىڭ ۋۇجۇدى زاتىدىن ئۈستۈن تۇرۇشى ئارتۇق ئىشىدۇر. سۈپەتنى بىلىش «هاسىل بولىدىغان ئىلىم» بىلەن مۇناسىۋەتلىكتۇر. ئەمما «زاتلىق» ئېتىبارىنىڭ زاتقا ئارتۇق كېلىدىغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلىنمايدۇ. زاتنى بىلىش «هۇزۇرى بىلىش» بىلەن مۇناسىۋەتلىكتۇر. ماهىيەت جەھەتتىن ئېلىپ ئېيتقاندا، بىلىك ئىگىسىگە بۇ مۇقەددەس مەرتىۋىدە بىلىش ئوبيېكتىگە تەئەللۇق بولغان بىلىمگە ئېرىشمىگەن ئەھۋالدا ھەقىقى بىلىك هاسىل بولمايدۇ. مانا بۇ «تەئيىن ئەۋۋەل» ئۇلۇغ ئەنبىيالار ۋە كاتتا مالائىكىلەرنىڭ بارلىق ۋىلايەتلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇ ۋەجھىدىن «ۋىلايەتى ئۇليا» ماقامىنىڭ ئەڭ يۇقىرى چېكى «يۇقىرى ئالەم كىشىلىرى» گىلا خاسدۇر.

سۆزى هۆججەتلىك شەيخ مۇھەممەد مەئسۇم (ئاللاھ ئۇنىڭ سىررىنى مۇجەددەس قىلسۇن) بۇ ماقامنىڭ ئەھۋالى توغرىلىق مۇنداق دەيدۇ:

بۇ ماقام ئەۋلىيالىقنىڭ ئەڭ يۇقىرى ماقامىدۇر. بەلكى بۇ ماقامنىڭ ئەنبىيالار ۋىلايىتىدىن ئۈستۈن تۇرىدىغانلىقى كەشۇ بولدى. شۇ ئېسىگىزدە بولسۇنكى، ئەنبىيالار «پەيغەمبەر» لىك پەزىلىتى بىلەن ئۈستۈن تۇرىدۇ. دېمەكچى بولغىنىمىز: بۇ ماقامدا «قەلبنىڭ كەڭلىكى» (قەلب سەزگۈسىنىڭ كەڭلىكى) ئالدىنقى ماقاملارغا سېلىشتۇرغاندا تېخىمۇ كەڭ بولىدۇ. ئالدىنقى ماقاملاردا «قەلب سەزگۈسىنىڭ كەڭلىكى» ئىسىملەر، سۈپەتلەر، شانۇ - شاۋكەتلەر، ئېتىباراتلارنىڭ زاتىنى مۇلاهىزە قىلمىغاندىكى كەڭلىكىنىڭ مىقدارى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولغان بولسا، بۇ ماقامدا زاتى يۇقارقى كامالات بىلەن بىرلىكتە مۇلاهىزە قىلىنىدۇ. ئىسىملەر، سۈپەتلەردىكى «كەڭلىك» نىڭ، زاتى ئالدىدا ئېتىبارى بولمايدۇ.

بىر هەقىقەت يەنە بىر هەقىقەتتىن ئۈستۈن تۇرىدۇ. بۇ يەردە بىرىنچى هەقىقەت ساھىبىنىڭ پەزىلىتى ئىككىنچى هەقىقەت ساھىبىدىن ئۈستۈن تۇرىدىغانلىقى زۆرۈرىيەت ھېساپلانمايدۇ. بەلكى تۆۋەن دەرىجىدىكى هەقىقەت ساھىبىنىڭ يۇقىرى دەرىجىدىكى هەقىقەت ساھىبىدىن يۇقىرى ئورۇنغا كۆتۈرۈلىدىغانلىق مۇمكىنچىلىكى بولىدۇ. يۇقىرى دەرىجىدىكى هەقىقەت ساھىبى ئاللاھنىڭ «زاتى» ئىچىدە مەھبۇسقا ئايلىنىدۇ. بۇنىڭدىن يۇقىرى ئۆرلەشكە مۇمكىن بولمايدۇ. قۇربى ئىنئامىنىڭ ئورىنتىسى ئىچىدىكى مەرتىۋىلەردىن هالقىپ يۇقىرىغا ئۆرلىيەلمەيدۇ. بۇنىڭدىن شۇ مەلۇم بولدىكى، «يۇقىرى ئالەم كىشىلىرى» نىڭ ۋىلايىتى ئىنسانىيەت خۇسۇسىيىتىنىڭ ۋىلايىتىدىن ئۈستۈن تۇرىدۇ. چۈنكى ئىنسانىيەت خۇسۇسىيەتلىرىنىڭ مالائىكىلەردىن ئارتۇق بولىشى ئىنسانىيەتنىڭ مالائىكىلەر هەقىقىتىدىن يۇقىرى مەرتىۋىگە ئۆرلىيەلەيدىغانلىقىدا كۆرۈلىدۇ. مالائىكىلەردە ئۆز ماقامىدىن يۇقىرىغا ئۆرلەش ئىقتىدار يوق.

قۇشنىڭ ئىككى قانىتى هېساپلىنىدىغان، «ۋىلايىتى ئۇليا» نامى بىلەن تەبىر بېرىلگەن «زاهىر ئىسمى» بىلەن «باتىن ئىسمى» نىڭ سەيرىنى تاماملىغاندىن كېيىن «كامالاتى

نۇبۇۋۋەت» ماقامىنى سەيرى قىلىدۇ. «كامالاتى نۇبۇۋۋەت» زاتىنىڭ تەجەللىسى ئىسىم ۋە سۈپەتلەرنىڭ پەردىسىدىن ھالقىغان ھالدا ئۆزلۈكسىز داۋاملىشىش بىلەن ئىپادىلىنىدۇ.

دائىرەتى كامالاتى نۇبۇۋۋەت

بۇ ماقامدا سالىك: «كامالاتى نۇبۇۋۋەتنىڭ مەنبەسى بولغان ساپ نۇقۇل زات ئاللاھدىن پەقەت تۇپراق ئاناسىرى لەتىپەمگىلا پەيزى پۇتۇھات چۈشۋاتىدۇ» دېگەن خىيال بىلەن مۇراقىبە قىلىدۇ.

سالىك «ۋىلايەتى سۇغرا»، «ۋىلايەتى كۇبرا»، «ۋىلايەتى ئۇليا» دىن ئىبارەت ئۈچ باسقۇچلۇق ۋىلايەت ماقاملىرىنىڭ يېغىندىسىدىن ئەپزەلراق بولغان بۇ نۇرلۇق ماقامنى بىر نۇقتا (ھېس قىلىپ) كېزىدۇ. ئالدىنقى ماقاملاردىكى روھى ھالەتلەردىن ئەسەر قالمايدۇ. زۇقلىنىش، ئارزۇ قىزغىنلىقى، تاقەتسىزلىنىش، تەلەپنىڭ كۈچلۈكلىكى، يۈنۈلۈشى ئېنىق بولمىغان ھۇزۇر، كۈچلۈك ئىشەنچ، تەمكىنلىك، ئارامىلىق ھېس قىلىش قاتارلىقلار بۇ ئالى ماقامنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىدىن ھېساپلىنىدۇ. قىسقىسى بۇ ماقامنىڭ بارلىق خۇسۇسىيەتلىرىنى تولۇق بايان قىلىشقا تىل ۋە قەلەمنىڭ ئىپادىلەش كۈچى ئاجىزلىق قىلىدۇ. ئۇنى تولۇقى بىلەن تونۇپ يېتىشتىن ئىدراك ئاجىزلىق قىلىدۇ. شۇنىڭدەك، ۋاقىت تۇيغۇسى يوقۇلۇش، ھەقىقى تەسكىن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاللاھ تەرەپتىن ئېلىپ بارلىق ئەمرى پەرمانلارغا تەبىئىي ھالدا ئەگىشىش، باتىنى نىسبەتتىكى (چەكسىز) كەڭلىكنىڭ كامالەتكە يېتىشى، كۆڭۈلدىكى «نېمە ئۈچۈن؟» دېگەن بارلىق سۇئاللار يوقۇلۇش، ئۇمىدسىزلىك تۇيغۇسى يوقۇلۇش، مەھرۇملۇق تۇيغۇسى يوقۇلۇش، ئۆزىدىكى نىسبەتنى تۇيماسلىق (ئۆزىگە تەمەننا قويماسلىق)، يالىڭاچ (ھەممىدىن قۇتۇلغان) ھالدا ۋىسالغا يېتىش قاتارلىقلار بۇ ماقامدىكى ھالەت ئۆزگىرىشلىرىدىن سانىلىدۇ. ۋىسال بىلەن ئىدراك ۋىسال يوقۇلۇشنىڭ ئالامىتىدۇر. بۇ ماقاملار ئەنبىيالارغا خاس ماقاملاردۇر. بۇماقاملاردىكى «ھەقىقەت»، «مەئرىپەت» ئەنبىيالارنىڭ شەرىئىتىدۇر. تابىئىينلارغا ھاسىل بولغىنى (ۋەلىيلىك) پەيغەمبەرلەرنىڭ تەبىئىتىدىن كۆچكەنلىكى ۋە ئۇلارنىڭ تەبىئىتىگە ۋارىسلىق قىلغانلىقىدۇر.

بۇ ماقامدا پەيزى پۇتۇھات چۈشىدىغان جاي دەل تۇپراق ئاناسىر لەتىپىسىدۇر. بۇ ماقامدا تۇپراق ئاناسىر لەتىپىسىدىن باشقا لەتىپىگە پەيزى پۇتۇھات چۈشۈش ئەھۋالى كۆرۈلسە، باشقا لەتائىپنىڭ بۇ لەتىپىگە تەۋە بولغانلىقى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ. باتىن (ئىچكى دۇنياسى) نىڭ كەڭلىكى بۇ ماقامدا شۇنداق ئالاھىدە بىر دەرىجىگە يېتىدۇكى، ئالدىنقى ئۈچ ۋىلايەتنىڭ ماقاملىرىدىكى باتىنى كەڭلىكنىڭ يېغىندىسىنى بۇنىڭغا سېلىشتۇرسا، ئۇلار ھېچنىمىگە ئەرزىمەيدۇ. شەكىل بىلەن ماھىيەتنىڭ مۇناسىۋىتى ۋە ئۇلارنى سېلىشتۇرغاندىكى مەزمۇن پەرقىگە ئوخشايدۇ. (ئومۇمى جەھەتتىن ئالغاندا بۇ ئۈچ ۋىلايەت ماقاملىرىنىڭ مۇناسىۋىتى ئېنىق بولغان،) لېكىن ئالدىنقى ماقاملارنىڭ نىسبىتى (مۇناسىۋىتى) «كامالاتى نۇبۇۋۋەت» ماقامىدا كونترولluqنى يوقىتىدۇ. مۇكەممەل بولغان كامالەتلىك ئۇستازنىڭ «تەۋەججۇھ» قىلىشىنى ئالدىنقى شەرت قىلىپ تۇرۇپ باتىنى مۇئامىلىگە چۈشىدۇ. شاگىردنىڭ ئىستېداد كۈچى ئەينەن كۆرگەنگە ئوخشاپ كېتىدۇ. ھالبۇكى، «ئاللاھنىڭ جامالىنى كۆرۈش» ئاخىرەتكە ۋەدە قىلىنغان ئىشدۇر. بۇ ۋىلايەتتە ھاسىل بولىدىغان مۇئامىلە ۋىلايەتنىڭ كۆرگىلى بولىدىغان

نىسبىتى تەرەپلىرىدىن ئالغاندا ئاخىرەتكە ۋەدە قىلىنغان «ئاللاھنىڭ جامالىنى كۆرۈش» كە ئوخشاپ كەتسىمۇ، لېكىن، «ئاللاھنىڭ جامالىنى ئاخىرەتتە كۆرۈش»، «ئالەمىل خەلق» (مەخلۇقاتلار يەنى باشقۇرۇلغۇچىلار ئالەمى) گە خاس ئىشدۇر. بۇ مەرتىبىدىكى مۇئامىلىمۇ «ئالەمىل خەلق» (مەخلۇقاتلار يەنى باشقۇرۇلغۇچىلار ئالەمى) گە تەئەللۇقدۇر. «ئالەمىل ئەمرى» (باشقۇرغۇچى ئالەمى يەنى مالائىكلەر ئالەمى) نىڭ لەتائىپلىرى بۇ يەردە ئېتىبارغا ئېلىنمايدۇ. ئىلاھى شەرىئەتلەر، پەيغەمبەر يەتكۈزگەن خەۋەرلەر ئەڭ ئىشەنچلىك كۆرۈش دەرىجىسىدىكى چۈشەندۈرۈش ھاجەتسىز بولغان ھەققانىيەتكە ئايلىنىدۇ.

مۇنداق بىرگەپ بار: ئاللاھ تائالا مەۋجۇد، ئۇنىڭ مەۋجۇدلىقى گۇمان ۋە شەك قىلىشقا ئورۇن قالمايدىغان، چۈشەندۈرۈش ھاجەتسىز بولغان دەرىجىدە ھەقىقەتدۇر.

پەرەز قىلىپ باقايلى: زەيد ئىسىملىك بىر ئادەم مەۋجۇد دېسەك، ئەلۋەتتە ئۇنىڭ ۋۇجۇدى قاراش ۋە تەپەككۇر قىلىشقا مۇھتاج بولىدۇ. ئاللاھ تائالانىڭ ۋۇجۇدىنى ئەينەككە ئوخشاتساق، «مۇمكىنات» (مەخلۇقاتلار) ئەينەكتە ئەكس ئەتكەن سۈرەتكە ئوخشايدۇ. ئەينەكنىڭ مەۋجۇدلىقى ھەقىقى مەۋجۇدلۇقدۇر. سۈرەتنىڭ مەۋجۇدلىقى خىيالى تۇيغۇدىن ئىبارەت خالاس. لېكىن سىز دەسلەپتە ئەينەك يۈزىدىكى سۈرەتنى، ئۇنىڭدىن كېيىن ئەينەكنى كۆرىسىز، «كامالاتى نۇبۇۋۋەت» ماقامىدا سىزنىڭ كۆرىدىغىنىڭىز يۇقارقىنىڭ ئەكسىچە بولىدۇ. يەنە دەسلەپتە ئەينەكنى مىسال قىلىپ چۈشەندۈرۈلگەن ئاللاھ تائالانىڭ ۋۇجۇدىنى كۆرىسىز. ئۇنىڭدىن كېيىن مۇمكىنات (مەخلۇقات) نىڭ ۋۇجۇدىنى كۆرىسىز. بۇ سەۋەپتىن ئاللاھنىڭ ۋۇجۇدى مۇنازىرە تەلەپ قىلمايدىغان ھەقىقەت ھېساپلىنىدۇ، مۇمكىناتنىڭ ۋۇجۇدى نەزەرىيە ھېساپلىنىدۇ.

كېچىلەردە ئۇزۇن ۋاقىت ئۆرە تۇرۇپ، قىرائەت قىلىش، رۇكۇ ۋە سەجدىلىرىنى مۇكەممەل ئادا قىلىپ ناماز ئوقۇش، قۇرئاننى يېقىملىق ئاۋاز بىلەن، تەجۋىد قائىدىسى بىلەن ئوقۇش، تەپسىر، ھەدىس ئىلمى، زىكرى ئېيتىش، يوللۇق دۇئا ـ دەئۋەتلەرنى ئوقۇش، سۈننەتلەرنى تىرىشىپ تولۇق بىجا كەلتۈرۈش قاتارلىقلار بۇ ماقامدىكى ۋە كېيىنكى ماقامدىكى تەرەققىياتنىڭ سەۋەبچى ئامىللىرى سانىلىدۇ.

تۇپراق ئاناسىرىنىڭ پەزىلىتى باشقا ئۈچ ئاناسىردىن ئارتۇق بولغانلىقى ئۈچۈن، تۇپراق ئاناسىرى «ئالەمىل خەلق» (مەخلۇقاتلار يەنى باشقۇرۇلغۇچىلار ئالەمى) كە تەۋە بولدى. «ئالەمىل خەلق» لەتىپىسىدە پەيزى پۈتۈھات قوبۇل قىلىش ئورنى تۇپراق ئاناسىر لەتىپىسى بولىدۇ.

بۇ ئارتۇقچىلىقنى نەزەرگە ئېلىپ، ئىمام رەببانى ئوغلىغا مۇنداق دەپ يازىدۇ: ئى ئوغلۇم، پەيغەمبەرلەرنىڭ دەئۋىتى «ئالەمىل خەلق» گە خاس بولىدۇ. شۇ مەنادا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئىسلام بەش ئاساس ئۈستىگە قۇرۇلغان» دېگەن ئىدى. سەھىھ ھەدىستىكى « بەش ئاساس» دېگەن بۇ ئىبارە ئىسلام ئەركانلىرى (تۈۋرۈك ئاساسلىرى) نى بايان قىلىش توغرىلىق ئوتتۇرىغا قويۇلغان. ئىسلام ئەركانلىرىنىڭ ئادا بولىشى تاشقىرى بەدەن بىلەن قەلبنىڭ شىرىكچىلىكى ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشىدۇ. تاشقى بەدەن «ئالەمىل خەلق» گە تەۋەدۇر.

ئىمام رەببانى يۇقارقى ھەدىسنى پەيغەمبەرلەرنىڭ دەئۋىتى «ئالەمىل خەلق» گە خاس بولىدۇ ـ دېگەن قارىشىغا دەلىل قىلىپ: قەلبنىڭ «ئالەمىل خەلق» بىلەن ئارتۇق مۇناسىۋەت قىلىش

ئىقتىدارى بار، شۇ سەۋەبتىن «قەلبىنىڭ تەستىقلىشى» ئىسلام ئەركانى ئىچىگە كىرگۈزۈلگەن، «ئالەمىل ئەمرى» ئىچىدە قەلبدىن باشقا لەتائىپنى ئىسلام ئەركانى ئىچىگە كىرگۈزۈلمىگەن ـ دېيدى.

جەننەتنىڭ نېئمەتلىرى، دوۋزاخنىڭ ئازابلىرى، ئاللاھنىڭ جامالىنى كۆرۈشنىڭ ھۇزۇرى، ئاللاھنىڭ جامالىنى كۆرۈشتىن مەھرۇم بولۇش قاتارلىق ھاسلاتلارنىڭ ھەممىسى«ئالەمىل خەلق» گە تەئەللۇق ئىشلاردۇر، «ئالەمىل ئەمرى» گە تەئەللۇق ئەمەس. «ئالەمىل خەلق» نىڭ پايدىسى ئۈچۈن تولۇق نەتىجە ھاسىل قىلىدىغان ئەمەللەر «قالەب» بىلەن ئادا بولىدىغان پەرىز، ۋاجىب، سۈننەت ئەمەللەردۇر. قالەب «ئالەمىل خەلق» لەتىپىلىرىگە تەۋەدۇر. «ئالەمىل ئەمرى» نىڭ نەسىبىلىرى نەپلە ئەمەللەرگە ئالاقىدار بولىدۇ. ئەمەللەر ئادا بولغانلىقىنىڭ نەتىجىسى، قۇربىنىڭ مەرتىۋىسى بولغان ئەمەللەرنىڭ سان سۈپەت مىقدارى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ. نەپلە ئەمەللەرنى ئادا قىلغانلىقىنىڭ نەتىجىسى بولغان قۇربى «ئالەمىل ئەمرى» گە تەۋە بولىدۇ. شۇنىڭغا شەك قىلىشقا بولمايدۇكى، پەرىز ئەمەللەرنىڭ ئالدىدا نەپلە ئەمەللەرنىڭ ئېتىبارى بولمايدۇ. ۋاي ئېسست! بىر تېمىم سۇنى چەكسىز دېڭىز ئوكيان سۈيىگە سېلىشتۇسا قانچىلىك پەرق بولماقچىدى؟! بەلكى نەپلە ئىبادەتنى سۈننەت ئىبادەتكىمۇ سېلىشتۇرغىلى بولمايدۇ. بۇنىڭدىن مۇقەررەب كىشىلەرنىڭ نىسبىتىنى قىياس قىلىشقا بولىدۇ. «ئالەمىل ئەمرى» دىن «ئالەمىل خەلق» نىڭ ئارتۇقلىقىنى بىلگىلى بولىدۇ.

ئى ئوغلۇم! ئىشقىنىڭ كۈچلۈكلىكى، سۆيگۈنىڭ غالىبلىقى، ئىشتىياقىنىڭ ئاھۇ ـ زارلىرى، مەشۇقىنى بايقاش، مەشۇقى تەرەپتىن بايقىلىش، رەقسە قىلىش قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى شولا ماقاملىرىدا شولا تەجەللىياتى زاھىر بولغاندا كۆرىلىدىغان ئىشلاردۇر. نىشانىنىڭ ئەسلىگە يېتىپ بارغاندىن كېيىن يۇقارقى ئىشلار شەكىللەنمەيدۇ. ئەمما بۇ ماقامدىكى مۇھەببەت تۇيغۇسى ئىتائەت قىلىش مەنىسىدىكى مۇھەببەتدۇر.

سالىك شولا مەرتىۋىلىرىدىن ۋە فەنا ماقاملىرىدىن تەرەققى قىلىپ بەقا مەرتىۋىسى ۋە ئەسلى دەرىجىسىگە يېتىشكەندە ئۇنىڭدا ئالدىنقى ھالەتلەر مەۋجۇت بولمايدۇ. ئەسلىگە يېتىشكەندىن كېيىن كامالەتكە يەتكەن ۋە كامالەتكە يەتكۈزگەن بولىدۇ، بۇ چاغدا كىشىگە زۇقلىنىش ۋە ئىشتىياق ئورنىدا ھەقىقى تەسكىنلىك، ئەڭ كۈچلۈك ئىشەنچ ھاسىل بولىدۇ. ئەنە شۇ چاغدا مۇھەببەت خالىس ئىتائەت، ساپ پاكىزە ئىبادەت مەناسىغا ئىگە بولىدۇ. قۇرئان ئوقۇغاندا، پەرىز، سۈننەت نامازلارنى ئوقۇغاندا، سۈننەتلەرنى ئەھيا قىلغاندا ئۆزىنى راھەتلىك ھىس قىلىدۇ، كۆڭلى تەسكىن تاپىدۇ. بۇ قاراشنى «ناماز مۇئمىننىڭ مېئراجى» ۋە « خۇشاللىقىم نامازدا» دېگەن ھەدىسلەر دەلىللەيدۇ.

ئىمام رەببانى بۇ مۇقەددەس مەرتىۋىنىڭ خۇسۇسىيتى توغرىلىق مۇنداق دەيدۇ: ئىنسانىيەتنىڭ تۇپراق ئاناسىرىدا ئورنىغان لەتائىپلارنىڭ كامالىتىدە ئەسلىيلىك ۋە ئىنسانىيەتنىڭ باشقا ئىقتىدارى بىلەن تولۇق نەتىجىگە ئېرىشىش «ئالەمىل خەلق» ۋە «ئالەمىل ئەمرى» قاتارلىقلارنىڭ قايسى بىرىدىن نەتىجىگە ئىرىشسە بۇ ماقامدا تۇپراق ئاناسىرىغا تەۋە بولىدۇ ۋە بۇ ئاناسىرنىڭ خاسىيتى بىلەن قۇربى ھاسىل بولىدۇ. تۇپراق ئاناسىرى ئىنسانىيەتكە تەئەللۇق. شۇنداق بولغاچقا ئىنساننىڭ خاسىيتى مالائىكىلەرنىڭ خاسىيتىدىن ئارتۇق بولىدۇ.

چۈنكى تۆپراق ئاناسرىغا ھاسىل بولغان نەتىجىلەر باشقا ئۈچ ئاناسرغا ھاسىل بولالمايدۇ. بۇ سەيرىدە شۇ زاھىر بولدۇكى، بارلىق ۋىلايەتلەرنىڭ كامالىتى ماقامى نۇبۇۋۋەت كامالىتىنىڭ شولىسىدۇر. دېمەك، كامالاتى نۇبۇۋۋەت ماقامىدا كىچىككىنە بىر نۇقتىنى بېسىپ ئۆتۈش باشقا ۋىلايەتلەر ماقاملىرى كامالىتىنىڭ ھەممىسىنى بېسىپ ئۆتكەندىن كۆپراق بولىدۇ. (يەنى، كامالاتى نۇبۇۋۋەت ماقامىنىڭ كەڭلىكى باشقا ۋىلايەت ماقاملىرى كامالىتىنىڭ يىغىندىسىنىڭ كەڭلىكىدىن كەڭ دېمەكدۇر). ئالدىنقى بارلىق ماقاملار كامالىتىنىڭ نىسبىتىنى كامالاتى نۇبۇۋۋەت ماقامىنىڭ نىسبىتىگە سېلىشتۇرغاندا، چەكسىز دېڭىز ئوكيان ئالدىدىكى بىر تامچە سۇچىلىك بولالمايدۇ. دېمەك بۇ يەردە ئالدىنقى ماقاملارنىڭ نىسبىتى بۇماقاملارنىڭ نىسبىتىنىڭ كەڭلىكى ئالدىدا ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدىغان بولۇپ قالىدۇ. شۇنداق دېيىشكە بولىدۇكى، پەيغەمبەرلىك ماقامىنىڭ ئالدىدا ئەۋلىيالىق ماقامىنىڭ پەرقى چەكلىك بىلەن چەكسىزلىك ئوتتۇرىسىدىكى پەرق بىلەن ئوخشاش.

ئىمام رەببانى ئەيتىدۇ: كامالاتى نۇبۇۋۋەتتىن ئىبارەت كاتتا ئىنئامنىڭ پەيغەمبەرلەردە ھاسىل بولۇشى ھېچقانداق ۋاستىگە تايانمايدۇ، ئەمما ساھابىلەردە ھاسىل بولۇشى پەيغەمبەرگە مۇتابىئەت قىلغانلىقى ۋە ئۇلارنىڭ تەبىئىتىگە ۋارىسلىق قىلغانلىقىدىن بولىدۇ، نەتىجە پەيغەمبەرنىڭ ۋاستىچىلىكى ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشقان بولىدۇ. بۇ خىل شەرەپكە ئېرىشكەنلەر بەكمۇ ئاز. تابىئىنلار ياكى تەبئى تابىئىنلەر ئىچىدىكى ئۇلۇقلاردىن بۇ دەرىجىگە يەتكەنلەر چىقىپ قالامدىكىن؟ دەپ گۇمان قىلىمەن. بۇ خىل نەتىجە ئىككىنچى مىڭ يىلغىچە كۆرۈلمىگەن. ئەمدى بۇچاغدا (ئىمام رەببانى ياشىغان دەۋرىدە) پەيغەمبەرگە مۇتابىئەت قىلغانلىق ۋە ئۇلارنىڭ تەبىئىتىگە ۋارىسلىق قىلغانلىقىدىن زاھىر بولدى. بۇنىڭ بىلەن كېيىنكىلەرنىڭ ئەۋۋەلقىلەرگە ئوخشىغانلىقى، تەڭ دەرىجىگە ئېرىشكەنلىكى كۆرۈلدى. بۇ شەرەپكە مۇيەسسەر بولغان كىشى، بۇ ئىلىم ۋە مەئرىپەتلەرنىڭ ساھىبى «ئىككىنچى مىڭ يىللىق يېڭىلىغۇچى» دېگەن شەرەپلىك نامغا ئېرىشكەن ئىمام رەببانى ئىدى.

بۇ خىل ئىشنى، ئىمام رەببانى ئېرىشكەن ئاللاھنىڭ زاتى، سۈپەتلىرى، تەسىر كۈچى قاتارلىقلارغا تەئەللۇق ئىلىم ۋە مەئرىپەت توغرىلىق ئىزدەنگەن كىشىلەر بايقىيالايدۇ. ئاللاھنىڭ زاتى، سۈپەتلىرى، تەسىر كۈچى قاتارلىقلار «مەۋاجىد»، «تەجەللىيات» ۋە «زاھىرات» قاتارلىق ئەھۋاللار بىلەن ئارىلىشىپ كەتكەن بولىدۇ. بۇ ئىلىم ۋە مەئرىپەتلەر ئالىملار بىلىدىغان ئىلىملەردىن، ئەۋلىيالار ھاسىل قىلغان مەئرىپەتلەردىن خېلى يۇقىرى ئورۇندا تۇرىدۇ. بەلكى ئالىملەر ئېرىشكەن (زاھىرى) بىلىملەرنى ئۇلار ئېرىشكەن (باتىنى) ئىلىملەر ۋە مەئرىپەتلەرگە سېلىشتۇرغاندا، پوست بىلەن مېغىزغا ئوخشىتىشقا بولىدۇ. ھەر بىر يۈز يىلنىڭ بېشىدا بىر «مۇجەددىد» (يېڭىلىغۇچى) مەيدانغا كېلىدىغانلىقى ھەدىس ئارقىلىق ئىسپاتلانغان. لېكىن مىڭ يىلدا بىر مەيدانغا كېلىدىغان ئالاھىدە «مۇجەددىد» (يېڭىلىغۇچى) توغرىلىق بىرەر مەلۇمات يوق ئىدى. ئالىملەر ئېرىشكەن (زاھىرى) بىلىملەرنى ئۇلار ئېرىشكەن (باتىنى) ئىلىملەر ۋە مەئرىپەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى پەرق يۈز بىلەن مىڭنىڭ بەلكى ئۇنىڭدىنمۇ كۆپ سانىنىڭ ئوتتۇرىدىكى پەرقكە ئوخشايدۇ.

ئاللاھ تائالادىن كېلىدىغان پەيزى پۇتۇھاتنى ئاللاھ بىلەن بەندە ئوتتۇرىسىدا ۋاستە بولۇپ

تۇرۇپ بارلىق خەلقلەرگە، ھەتتاكى، ئۆز زامانىسىدىكى ئەقتاب، ئەۋتاد ۋە ئەبدال قاتارلىقلارغىمۇ يەتكۈزۈپ بېرىدىغان كىشى «مۇجەددىد» دېيىلىدۇ.

ۋىلايەت ئۇلىيا دائىرىسىنىڭ سەيرىنى تاماملاپ بولغاندىن كېيىن ئىسىم ۋە سۈپەتلەرنىڭ پەردىسىدىن ھالقىغان ھالدا زاھىر بولغان زاتنىڭ تەجەللىسىنى تەسەۋۋۇر قىلىپ پىششۇرىدىغان ئۈچ دەرىجىگە ئايرىيدۇ: تەجەللىنىڭ بىرىنچى دەرىجىسى، بىز يۇقىرىدا تەپسىلى سۆزلەپ ئۆتكەن «كامالاتى نۇبۇۋۋەت» مەرتىبىسى؛ ئىككىنچىسى، بۇنىڭدىن كېيىن بايان قىلماقچى بولغان «كامالاتى رىسالەت» مەرتىبىسى.

كامالاتى رىسالەت

سالىك بۇ ماقامدا: «كامالاتى رىسالەتنىڭ مەنبەسى بولغان زاتدىن ۋەھدانىيەت ھەيئىتىم ئۈستىگە پەيزى پۇتۇھات چۈشۈۋاتىدۇ» دېگەن خىيال بىلەن مۇراقىبە قىلىدۇ.

«ۋەھدانىيەت ھەيئىتى» دېگەن ئىبارە، «ئالەمىل ئەمرى» ۋە «ئالەمىل خەلق» لەتىپىلىرىنىڭ جۇغلانمىسى بولۇپ، ئىنسانىيەتنىڭ بۇ ئون لەتىپىلىرى سۈزۈلۈپ، «ۋەھدانىيەت ھەيئىتى» بىلەن پاكلانغاندىن كېيىن شۇنداق ئاتىلىدۇ.

بۇ باسقۇچ، تەسىر كۈچى بىر - بىرىگە ئوخشىمىغان بىر قانچە يەككە دورىنى قائىدە بويىچە سوقۇپ تاسقاپ، ھەسەل بىلەن يۇغۇرۇپ تەييارلىغاندا، يېڭى خۇسۇسىيەتكە ئىگە مۇكەممەل بىر پىششىق دورىنىڭ ھاسىل بولغىنىغا ئوخشايدۇ. ئىنسانىيەتنىڭ بۇ ئون لەتىپىلىرىمۇ ئوخشاشمىغان باسقۇچلاردا تاۋلىنىپ يېڭى ئالاھىدە خۇسۇسىيەتكە ئىگە بولىدۇ. بۇ ماقامدىن باشلاپ سۈلۈك تامام بولغىچە بولغان بارلىق ماقاملاردا پەيزى پۇتۇھاتنىڭ چۈشىدىغان جايى سالىكنىڭ «ۋەھدانىيەت ھەيئىتى» بولىدۇ.

قۇرئان تىلاۋەت قىلىش، ئۆرە تۇرۇپ ئۇزۇن سۈرىلەر بىلەن ناماز ئوقۇش بۇ ماقامنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرىدىغان ئامىللاردۇر. بۇ ماقامدا سالىك ئالدىنقى ماقامغا قارىغاندا تېخىمۇ كەڭلىككە ئىگە بولىدۇ، باتىنىغا نۇرلارنىڭ ئىنتايىن كۆپ چۈشۈۋاتقانلىقىنى بايقايدۇ. بۇنىڭدىن كېيىن «كامالاتى ئۇلۇل ئەزمى» دائىرىسىغا يېتىپ كېلىدۇ.

«كامالاتى ئۇلۇل ئەزمى» دائىرىسى

سالىك بۇ ماقامدا: « كامالاتى ئۇلۇل ئەزمىنىڭ مەنبەسى بولغان زاتدىن ۋەھدانىيەت ھەيئىتىم ئۈستىگە پەيزى پۇتۇھات چۈشۈۋاتىدۇ» دېگەن خىيال بىلەن مۇراقىبە قىلىدۇ.

بۇ ماقامدا سالىكنىڭ باتىنىغا «زاتى تەجەللىيات» ۋە تۈگۈمەس پۈتمەس نۇرلار تولۇپ كېتىدۇ. باتىنى بايانىنىڭ چېكىدىن ھالقىغان دەرىجىدە كېڭىيىدۇ.

بۇ ماقام ۋە بۇنىڭدىن كېيىنكى ماقاملاردا تەرەققىيات ئاللاھنىڭ پەزلى ئىلتىپاتىغا باغلىق، دېمەكچىمىزكى بارلىق ماقاملاردا تەرەققىيات ئاللانىڭ ئىلتىپاتى بىلەن بولىدۇ، لېكىن ئەمەل ئىبادەت، ۋىردە ۋەزائىپلار ۋە زىكرى مەشغۇلاتلىرى تەرەققىياتقا سەۋەب بولىدۇ. بۇ ماقام ۋە بۇنىڭدىن كېيىنكى ماقاملاردا تەرەققىيات يۇقارقى ماقاملاردىكىدەك سەۋەبكە باغلىق بولمايدۇ. خاس ئاللاھنىڭ ئىلتىپاتىغا باغلىق بولىدۇ. زىكرى مەشغۇلاتلىرى ئىنسانىيەت قەلبىدىكى مەنۋى كىرلارنى تازىلاپ، سەزگۈلەرنى سۈزۈلدۈرسىمۇ، لېكىن تەرەققىيات نەتىجىسى ھاسىل قىلالمايدۇ. پايدىسى بار دېيىلسە قۇرئان ئوقۇش، كېچىلىرى ئۇزۇن ۋاقىت ئۆرە تۇرۇپ، ئۇزۇن

سۇرىلەر بىلەن ناماز ئوقۇشنىڭ تەرەققىيات ھاسىل قىلىشتا پايدىسى بولىدۇ.

«كامالاتى ئۇلىل ئەزمى» ماقامى تامام بولغاندىن كېيىن، سۇلۇك ئىككى خىل ئۇسۇل بىلەن بولىدۇ. ئۇنىڭ بىرى ئىلاھى ھەقىقەتلەر بىلەن بولىدۇ، بۇ «ھەقىقەتۇل كەئبى»، «ھەقىقەتى قۇرئان» ۋە «ھەقىقەتى سالات» نى كۆرستىدۇ. يەنە بىرى ھەقىقەتى ئەنبىيا بىلەن بولىدۇ. لېكىن تەرىقەت ماشايىخلىرى سالىكنى دەسلەپتە ئىلاھى ھەقىقەتلەر سۇلۇكىدە مېڭىشنى تەشەببۇس قىلىشىدۇ. بۇنىڭ بىلەن دەسلەپتە «ھەقىقەتۇل كەئبى» مۇراقىبىسىنى تەلىم بېرىدۇ.

«ھەقىقەتۇل كەئبى» دائىرىسى

سالىك بۇ ماقامدا: «ھەقىقەتۇل كەئبى» نىڭ مەنبەسى ۋە بارلىق مۇمكىناتلارنىڭ سەجدىگاھى بولغان زاتدىن ۋەھدانىيەت ھەيئىتىم ئۇستىگە پەيزى پۇتۇھات چۈشۋاتىدۇ» دېگەن خىيال بىلەن مۇراقىبە قىلىدۇ. بۇ ماقامدا: پەيزى پۇتۇھات چۈشىدىغان جايى سالىكنىڭ ۋەھدانىيەت ھەيئىتى بولىدۇ. ھەقسۇبھانەھۇ ۋەتەئالانىڭ كاتتىلىقى بۇ ماقامدا سالىكغا مۇشاھىدە بولىدۇ، بىلىنىدۇ. سالىك بۇ ماقامدا ھەيۋەتلىك ۋە ئۇلۇغلىقنى مۇستەغرەق بولىدۇ. بۇ ئالى مەرتىبىدە ھاسىل بولىدىغىنى پەنا بىلەن بەقادۇر. سالىك ئۆز زاتى ئىرىشكەن بۇ مەرتىبىنىڭ شانۇ شەۋكىتى بىلەن سۆپەتلەنگەنلىكى (شۇ سۆپەتكە ئىگە بولغانلىقىنى) ھېس قىلىدۇ. يەنى مۇمكىناتلارنىڭ سالىكنىڭ «نەفسى» گە يۇزلىنىۋاتقانلىقى مۇشاھىدە بولىدۇ (كۆرۈلىدۇ). سالىك ئەجەبلىنەرلىك ھالدا ئىلاھى ھەقىقەتلەر نىسبىتىنى ۋە ئۇ نىسبەتنىڭ يۇقىرى ئۆرلەۋاتقانلىقىنى (كۈچىيۋاتقانلىقىنى) ۋە ئۆزىنىڭ ئىنتايىن مۇلايىم، يوۋاش، مېھرىبان بولۇپ قالغانلىقىنى ئىدراك قىلىدۇ. ئۈچ كامالاتنىڭ نىسبىتى بىلەن خاراكتېرلەنمىگەنلىكىنى بايقايدۇ. بەلكى ئەنبىيالار ھەقىقىتىدە ئۇنىڭدىنمۇ تولا ئىشلارنى مۇشاھىدە قىلىدۇ. بۇنىڭ سەۋەبى شۇ يەردىكى، سالىكنىڭ مۇناسىۋىتى كامالات ماقامىغا يېتىشتىن ئىلگىرى ۋىلايەت نىسبىتى بىلەن بولاتتى. ئۇنىڭ پەنا ۋە بەقالىقى سۆپەتلەرنىڭ ۋە شانۇ شەۋكەتلەرنىڭ ئىچىدە بولۇپ، بۇ مەرتىبىلەرنىڭ نىسبىتى بىلەن، ئاللاھنىڭ ساپ زاتىنىڭ مەرتىبە نىسبىتىنى ئىدراك قىلىش بىلەن سالىكنىڭ مۇناسىۋىتى بولمىغان ئىدى. شۇ ۋەجەھدىن بۇ ئالى نىسبەتنى ئىدراك قىلىش ئاسانغا توختىمايدۇ. سالىكقا بۇ چاغدا پەنا ۋە بەقالىق ھاسىل بولسا ھەمدە بۇ دەرىجىلەرنىڭ ئەخلاقىنى ئادەتكە ئايلاندۇرالىسا، ئۇنىڭ ئىدراكى، ھىسسىي قۇۋۋىتى كۈچىيىپ قېلىشى مۇمكىن.

«پەۋقانىيەت» ماقاملىرىنىڭ نىسبىتىنى ئىدراك قىلىش «كامالات» نىڭ نىسبىتىگە قارىغاندا كۆپراق كۆرۈلىدۇ. ماھىيەت جەھەتتە بولسا، «كامالات نىسبىتى» بىلەن «پەۋقانىيەت ماقاملىرى» نىڭ نىسبىتى بىر تۈرگە تەۋە. لېكىن «پەۋقانىيەت ماقاملىرى» دىن تەرەققىي قىلغاندىن كېيىن سالىكنىڭ باتىنىدا يۇقىرى ئۆرلەش ۋە كەڭلىك جەھەتتە نىسبەت زىيادە بولىدۇ. چۈنكى بۇ مەرتىبىلەر «زات» نىڭ داۋاملىشىپ تۇرىدىغان تەجەللىسىگە مۇشەررەپ بولىدۇ.

ئىمام رەببانى مۇنداق دەيدۇ: بەزى كامالەتلىك كىشىلەر بۇيۈكلۈك ۋە كاتتىلىقنىڭ سەھنىسىدە مەقسەتكە يېتىدۇ، بۇنداق بولۇشى ئۇلارنىڭ پەيغەمبەرلەرنىڭ تەبئىتىگە ئەگەشكەنلىكى ۋە ۋارىسلىق قىلغانلىقىدىندۇر. ئۇلارغا پەيغەمبەرلەردەك مۇئامىلە قىلىش لازىم. ئى ئوغلۇم، بۇ خىل مۇئامىلە ئىنسانىيەتنىڭ «ھەيئەتى ۋەھدانىيتى» گىلا خاسدۇر. «ھەيئەتى ۋەھدانىيەت» «ئالەمىل ئەمرى» ۋە «ئالەمىل خەلق» لەتىپىلىرىنىڭ جۇغلانمىسىنىڭ

تەربىيەتگۈزاردۇر. «ھەيئەتى ۋەھدانىيەت» ئارقىلىق تۇپراق ئاناسىرى باشقا ئاناسىرلارغا رەئىس بولغان بۇ مەرتىبىدىن كېيىن، «ھەقىقەتىل قۇرئان» مەرتىبىسگە قەدەم قويىدۇ.

«ھەقىقەتىل قۇرئان» دائىرىسى

بۇنىڭدا سالىك: «ھەقىقەتىل قۇرئاننىڭ مەنبەسى بولغان زات ھەزرىتىنىڭ (چەكسىز) كەڭلىكىنىڭ باشلىنىش نۇقتىسىدىن ۋەھدانىيەت ھەيئىتىم ئۈستىگە پەيزى پۇتۇھات چۈشۈۋاتىدۇ» دېگەن خىيال بىلەن مۇراقىبە قىلىدۇ. بۇ ماقامدا ئاللاھنىڭ كالامى (قۇرئان) نىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى زاھىر بولىدۇ. قۇرئاننىڭ ھەر بىر ھەرپى نىشانىنىڭ كەئبىسگە تۇتىشىدىغان دەريا ھالىتىدە كۆرۈنىدۇ. قۇرئان تىلاۋەت قىلىۋاتقاندا ئۇنىڭ تىلى «مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ دەرىخى» گە ئوخشاش، بەلكى «قالەب» نىڭ ھەممىسى تىلغا ئوخشايدىغان بولىدۇ. قۇرئان نۇرلىرى كەشق بولغانلىقنىڭ ئالامىتى شۇكى، سالىكنىڭ باتىنىدا ئېغىرلىق (ئايەتنىڭ سالمىقى-ئېغىر ۋەزنى) زاھىر بولىدۇ.

ئىمام رەببانى مۇنداق دەيدۇ: ساق نۇر بولغان بۇ ماقامنى تاماملىغاندىن كېيىن، ھەقىقەتى قۇرئاننىڭ پەللىسى بولغان ھەقىقەتىل كەئبىنىڭ ئىنتايىن ئالى ماقام ئىكەنلىكىنى بايقىدىم. كەئبە قۇرئاننىڭ ھۆكمى ئارقىلىق ئىبادەت قىلغاندا يۈزلىنىدىغان قىبلە بەلگىلىنىپ، سەجدىگاھلىق شەرىپىگە ئېرىشكەن. بۇ مۇناسىۋەت بىلەن قۇرئان يېتەكچىلىك، كەئبە يېتەكلەنگۈچىلىك ئورنىغا ئىگە بولغان ئىكەن. بۇ مەرتىبە ئاللاھنىڭ زاتى پاكلىقىنىڭ (چەكسىز) كەڭلىكىنىڭ باشلىنىش نۇقتىسى ۋە ئۈلگە بىلەن ئۈلگىلەر ئوتتۇرىسىدىكى ئالاھىدە پەرقنىڭ باشلىنىش نۇقتىسىدۇر.

«ھەقىقەتىل قۇرئان» نام بىلەن ئاتىغان بۇ مۇقەددەس ماقامغا نۇر يۈرگۈزۈش مۇمكىن بولمايدۇ. بەلكى چەكلىنىدۇ. «ھەقىقەتىل قۇرئان» غا ئاللاھنىڭ زاتى پاكلىقىنىڭ (چەكسىز) كەڭلىكى ۋە ئۈلگە بىلەن ئۈلگىلەر ئوتتۇرىسىدىكى ئالاھىدىلىكتىن باشقا نەرسە كىرەلمەيدۇ. بۇ مەرتىبىنىڭ ئۈستىدە ھەقىقەتى سالات دائىرىسى بولىدۇ.

ھەقىقەتى سالات (ناماز ھەقىقىتى) دائىرىسى

بۇ ماقامدا سالىك: «ھەقىقەتى سالاتنىڭ مەنبەسى بولغان زاتنىڭ پاك بولۇش كەڭلىكىنىڭ كامالىتىدىن ۋەھدانىيەت ھەيئىتىمگە پەيزى پۇتۇھات چۈشۈۋاتىدۇ» دېگەن خىيال بىلەن مۇراقىبە قىلىدۇ. بۇ ماقامدا پەيزى پۇتۇھات قوبۇل قىلىدىغان جاي ۋەھدانىيەت ھەيئىتى بولسىمۇ، نېمىشقا بۇ مەرتىبىنىڭ كەڭلىكى تىلغا ئېلىنىدۇ؟ جاۋابى شۇكى، ھەقىقەتىل قۇرئان بۇ ماقامنىڭ بىر جۇزئى، ھەقىقەتۇل كەئبە يەنە بىر جۇزئىسىدۇر. بۇ مۇقەددەس ھەقىقەتلەرنى تەھقىقلىغان سالىك ناماز ئوقۇۋاتقان چېغىدا (تۇيغۇ جەھەتتىن) بۇ پانى ئالەمدىن چىقىپ، باقى ئالەمگە كىرىپ كېتىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تۆۋەندىكى ھەدىسلىرىدىكى كۆرسەتمىلىرىنىڭ ھەقىقىتى كامالەتلىك ھالدا تەجەللى قىلىدۇ، ئۇ مۇنداق دېگەن ئىدى:

« ئاللاھنى كۆرۈپ تۇرغاندەك (تۇيغۇ بىلەن) ئىبادەت قىلغايسەن. »، «ناماز مۇئمىننىڭ مېئراجىدۇر. »، « كىشى نامازدا پەرۋەردىگارىغا ئەڭ يېقىن بولىدۇ. »

ناماز بولمىغان بولسا، مەقسۇدنىڭ دىدارىدىن نىقاب ئېچىلمىغان بولاتتى. ئىزدەنگۈچىنى قانداق نەرسە نىشانغا قاراپ يېتەكلەيدۇ؟ كۆڭلىدە دەرد خاپىلىق بار ئادەملەر ئۈچۈن نامازدا

لەززەت بار، كىسەل ئادەملەر ئۈچۈن راھەت (جاننىڭ راھىتى) بار. « ئى بىلال، (نامازغا ئەزان ئوقۇش ئارقىلىق) مېنى راھەتلەندۈرگىن!» دېگەن ھەدىس بۇ مەزمۇننى كۆرسىتىدۇ.

تەسەۋۋۇپ يولىدىكى، ھەقىقەتى سالات (نامازنىڭ ھەقىقىتى) نى تولۇق چۈشەنمىگەن تولا ئادەملەر كۆڭۈلنى تەسكىن تاپقۇزۇش ئۈچۈن دىققەتنى نەغمە سازلارغا قاراتتى، مەتلۇبىنى رەقسە سامادىن، ئاشىق بولۇش ۋە بىۋاستە سېزىمدىن ئىزلەشتى. ساز نەغمە، رەقسە ساما ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش نەرسىلەر ئۇلارنىڭ ئادىتىگە ئايلىنىپ كېتىشتى. شۇنداق كىشىلەرگە ھەقىقەتى سالاتتىن بىرەر ئىش زاھىر بولغان بولسىدى، ئاشىق بولۇش ۋە بىۋاستە سېزىم قاتارلىقلارغا نەزەر سالمىغان بولاتتى. ھالبۇكى ناماز ئوقۇغۇچى تەكبىر ئېيتىلغان چاغدا (ئاڭ سىزىم جەھەتتە) ئىككى ئالەمدىن ھالقىپ كەتكەن بولاتتى. ئاللاھۇ ئەكبەر دېگىنىچە كاتتا شانۇ شەۋكەت ۋە سەلتەنەت ئىگىسى بولغان مەھبۇبىنىڭ ئالدىدا ھازىر بولغان بولاتتى، مانا بۇ چاغدا كىشى ھەقىقى مەھبۇبىنىڭ ئىچىدە ئۆزىنى پەنا قىلغان بولاتتى. ئۇنىڭ ھەيبىتى، ئۇلۇغلىقى، كاتتىلىقى زاھىر بولغاندا، ئۆزىنى ئۇنىڭ ئالدىدا يوۋاش، ئاجىز، ھېچنىمىگە ئەرزىمەيدىغان ھېس قىلاتتى. قىرائەت قىلغان ۋاقتتا ئۆزىنىڭ بارلىقىنى مەھبۇبى ئۈچۈن بېغىشلانغان ھالەتتە مەۋجۇد ئىكەنلىكىنى ۋە ھەق ئاللاھ بىلەن سۆزلىشىۋاتقانلىقىنى، جانابى ئاللاھقا خىتاب قىلىۋاتقانلىقىنى بايقايتتى. بۇ چاغدا ئۇنىڭ تۇرقى «مۇسەۋىيە دەرىخى» نىڭ ھۆكمىدە بولاتتى. ئۇنىڭدىن كېيىن ئىنتايىن ھۆرمەت بىلەن بېرىلىپ رۇكۇ قىلسا (مەھبۇبىغا قاراپ ئىگىلسە) بېلىنى تۈزلەپ تەسبىھ ئېيتسا، يەنە يەرگە باش قويۇپ، كامالى دەرىجىدە يوۋاشلىق ۋە كۆڭلى سۇنۇقلۇق ئىزھار قىلسا، ئاجىزلىق ۋە يالۋۇرۇش بىلەن يۈزىنى قەلبىدىكى مەھبۇبىنىڭ ئالدىدا قويسا، مەتلۇبى ھەقىقىغا يۈزلەنگەن ئاساستا، ئۇنىڭ ۋەسلىنى تەلەپ قىلىپ سەجدە قىلسا، ۋەسلىنى خىيال قىلىپ ئولتۇرۇپ قىلغان خاتالىقلىرىنى تونۇپ، ئۇنىڭدىن كەچۈرۈم سورىسا، ئىككىنچى قېتىم يەنە سەجدىگە باش قويۇپ، كەچۈرۈم، ۋە قۇربى تەلەپ قىلسا، شۇكرى ئادا قىلسا، بۇ خىل قۇربىنى ئېھسان (ئىنئام) قىلغانلىقىغا (تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ) تەھىييات ۋە تەشەھھۇد كەلىمىلىرىنى ئوقۇسا، (تەۋھىدنى تىلىدا ئىقرار قىلماستىن، پەيغەمبەرلىكنى تەستىق قىلماستىن قۇربى مەرتىبىسىگە يېتىمەن دېيىش قۇرۇق خىيالدۇر). ۋە دۇرۇدى ئىبراھىمىيەنى ئوقۇسا، (چۈنكى خەلىل، يەنى دوستلۇق مەرتىبىسى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامغا، ھەبىب، يەنى قەدىرلىك دوستلۇق مەرتىبىسى پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا خاسدۇر). بۇ ئىككى دۇرۇدنى ئوقۇش ئارقىلىق ئىچكىش (كۆنۈپ قېلىش) ۋە خاس يېقىنلىق تەلەپ قىلسا، نامازنى ئەدەب بىلەن، سۈننەتكە مۇۋاپىق ئادا قىلسا، مۇھىم قىسمى بولغان ئەركانلىرىنى تەرتىپلىك ئورۇنلاش قائىدىسىگە رىئايە قىلسا، بۇلار ھەقىقەتى سالاتنىڭ زاھىر بولۇشىنىڭ سەۋەبچى ئامىللىرىدۇر. ئەگەر نامازدا ئىككى كۆزىنى يۇمۇپ، ياكى پۈتۈن دىققەت ئېتىبارى بىلەن قەلبكە تەۋەججۇھ قىلىپ (تىكىلىپ) تۇرسا ھەقىقەتى سالات زاھىر بولمايدۇ، چۈنكى بۇخىل قىلمىش نامازنىڭ ئەدەب قائىدىلىرى ئەمەس.

ئىمام رەببانى ئېيتىدۇ: بۇ ئىنتايىن يۈكسەك ماقام بولۇپ، ئالەمى شاھادەت (كۆز بىلەن كۆرگىلى بولىدىغان ئالەم) دە يۇقىرى چەككە يەتكەن نامازخانلارغا يۇقىرىدا بىز سۆرەتلەپ بەرگەن ھەقىقەتى سالاتنىڭ مەرتىبىسى (نامازنىڭ ماھىيىتى) زاھىر بولىدۇ. بۇ، كەڭلىك

تۈيغۇسى ۋە ئىبرەت ئۈلگىلىك ئىمتىيازى جەھەتتە كامالەت ماقامىدۇر.

ئىمام رەببانى ئاللاھقا ھەمدۇ ـ سانا، رەسۇلۇللاھقا دۇرۇد ئوقۇپ ۋە تەبلىغ دەئۋەتلەرنى قىلغاندىن كېيىن (ئالاھىدە ئېتىبار بىلەن) مۇنداق دەيدۇ:

ئى ئەزىز قېرىندىشىم، ئاللاھ سىزنى ئاشۇ توغرا يولغا باشلىسۇن. شۇنى بىلىپ قېلىڭكى، ئىسلامنىڭ بەش ئەركانى ئىچىدە ناماز ئىككىنچى ئەركان ھېساپلىنىپ، بارلىق ئىبادەتلەرنى ئۆزىگە جەمئىلەيدۇ. ئۆزىنىڭ جەمئىلەش خۇسۇسىيتى بىلەن ھەممە ئىبادەتنىڭ ھۆكمىدە ۋە قۇربى ھاسىل قىلىدىغان بارلىق ئەمەللەرنىڭ ئىچىدە دەرىجىسى ئەڭ ئارتۇق ھېساپلىنىدۇ. مېئراج كېچىسى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالا مغا ھاسىل بولغان چۈش (چۈشكە ئوخشاپ كېتىدىغان مۇئەييەن سەزگۈ) يەنى مېئراج، بۇ ئالەمدە ناماز ئىچىدە ھاسىل بولغان.

نامازنىڭ سىرتىدا سالىكلارغا ھاسىل بولىدىغان زۇقلىنىشلار، ئېرىشكەن سەزگۈلەر، ئىلىم، مەئرىپەتلەر، ئۆزگىرىشلەر، ماقاملار، نۇرلار، رەڭلەر، بىزەش (گۈزەللەشتۈرۈش)، مۇستەھكەملىنىش، كەيپىياتقا ئايلانغان ۋە كەيپىياتقا ئايلانمىغان تەجەللىياتلار، رەڭدارلىققا ئىگە بولغان ۋە رەڭدارلىققا ئىگە بولمىغان زۇھۇراتلار (زاھىر بولىدىغان ئىشلار) قاتارلىقلار، سالىكلارنىڭ ھەقىقەتى سالاتتىن ئېرىشكەن تۈيغۇلىرىدۇر. بۇ تۈيغۇنىڭ باشلىنىش نۇقتىسى شولا ۋە ئۆلگىلەردۇر. بەلكى تەسەۋۋۇر كۆچى ۋە خىيالى تۈيغۇدىن كېلىپ چىققاندۇر. ھەقىقەتى سالاتنىڭ تەسراتىغا ئېرىشكەن كىشى نامازنى ئادا قىلىۋاتقان ۋاقىتتا دۇنيالىق مەنبەلەردىن ئۈزۈلۈپ ئاخىرەتلىك مەنبەگە كىرگەندەك بولىدۇ. بۇ چاغدا سالىكنىڭ ئاخىرەتكە خاس بولغان مۇكەممەل نەسىبىگە ئېرىشىپ قېلىشى ئاياقتىكى ئاشتەك ئىشدۇر. بۇ نەسىبە ئەسلىدىن كېلىپ چىققان بولۇپ، ھەرگىزمۇ شولىغا ئالاقىدار نۇقساندىن كېلىپ چىقمىغان.

ئەھلى تەسەۋۋۇپ ئىچىدە بىر بۆلۈك كىشىلەر مۇنداق قارايدۇ: سالىكلارنىڭ ئەھۋالىدىكى تەرەققىياتىدا نامازنىڭ مۇئەييەن ۋە ھال ئۆزگەرتكۈدەك دەرىجىدە نەتىجىسى بولمايدۇ. نامازغا قارىغاندا روزىنىڭ نەتىجىسى ئارتۇق.

شەيخ مۇھيىددىين ئىبنى ئەرەبى مۇنداق دەيدۇ: روزا ئىچىدە يېمەك، ئىچمەك تەرك ئېتىلىدۇ. روزىدار ئادەم «سەمەدىيەت» (ئاچلىققا بەرداشلىق بېرىش، مۇستەھكەملىك، ۋاقىت پەرقى) سۈپەتلىرى بىلەن خاراكتېرلەنگەن بولىدۇ. ناماز ئوقۇغان ئادەم، ناماز ئىچىدىلا شەخسىيەتسىزلىك ماقامىدا بولىدۇ. چۈنكى ئىبادەت قىلغۇچىنى «مەئبۇدىيەت» (ئىبادەت قىلىنغۇچىلىق) دىن سۇغۇرۇپ چىقىرىدۇ.

ھەقىقەتى سالاتتىن ئىبارەت بۇ ماقامدىن كېيىن «مەئبۇدىيە سىرپە» مەرتىبىسىگە قەدەم قويىدۇ، ئۆرلەيدۇ.

مەئبۇدىيە سىرفە (نۇقۇل، ساپ ئىبادەت قىلىنغۇچىلىق ماقامى) دائىرىسى

بۇ ماقامدا سالىك: « نۇقۇل، ساپ ئىبادەت قىلىنغۇچى زاتتىن ۋەھدانىيەت ھەيئىتىمگە پەيزى پۈتۈھات چۈشۈۋاتىدۇ» دېگەن خىيال بىلەن مۇراقىبە قىلىنىدۇ.

بۇ يۈكسەك مەرتىبە ھەممىنىڭ ۋە باتىنى جەھەتتىكى كەڭلىكنىڭ يىلتىزىدۇركى، ئالدىنقى ماقاملاردىكى بارلىق ئۆزگىششلەر بۇ يەردە ئاجىز سانىلىدۇ. ئىمتىيازمۇ شۇنداق بولىدۇ. قەدەم سەيرىسى بۇ يەردە تامام بولىدۇ. ئاللاھقا ھەمدۇ ـ سانالار بولسۇنكى، نەزەر سەيرىسى توسالغۇغا

ئۈچرىمايدۇ.

ئىمام رەببانى ئەيتىدۇ: ھەقىقەتى سالاتنىڭ ئۈستىدە «مەئىبۇدىيە سەرفە» مەرتىبىسى بولىدۇ. ئەنبىيالارنىڭ ۋە ئەۋلىيالار ئىچىدىكى كاتتىلارنىڭ قەدەم سەيرىسىنىڭ ئاخىرقى نۇقتىسى ئىبادەتنىڭ ئاخىرقى مەرتىبىسى بولغان ھەقىقەتى سالات ماقامىدا تۈگەيدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىدە «مەئىبۇدىيە سەرفە» مەرتىبىسى تۇرىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە قەدەم ئېلىپ يۈزلىنىشكە ھېچ بىر ئەھەدىنىڭ قۇدرىتى يەتمەيدۇ. لېكىن ئاللاھ سۇبھانەھۇ ۋە تەئالانىڭ ئىلتىپاتى بىلەن نەزەر سەيرىسى چەكلەنمەيدۇ. مېئراج كېچىسى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا مېراجدا توختاڭ ئى مۇھەممەد! دەپ قىلىنغان خىتاب يۇقارقى مەزمۇنغا ئىمكانىيەت بېرىدۇ. بۇ يەردىكى «توختاڭ!» دېگەن ئىبارە ئۇنىڭدىن يۇقىرىغا قەدەم يەتكۈزۈش يوقلىقىنى كۆرستىدۇ. يەنى، توختاڭ ئى مۇھەممەد! بۇنىڭدىن يۇقىرى ماقامغا قەدەم باسماڭ، دېگەنلىك بولىدۇ. چۈنكى ھەقىقەتى سالاتنىڭ ئۈستىدىكى ماقام «زۆرۆرىيەت» مەنبەسىدىن كېلىپ چىققاندۇر. ھەزرىتى زاتنىڭ خالىس بولۇش ۋە پاك بولۇش ماقامىدۇر. بۇ ماقامغا كىشىنىڭ قەدىمى يېتىشى مۇمكىن بولمايدۇ. بۇ ماقاملارنى تەھقىقلىماقچى بولغان كىشى كەلىمە تەييىبە «لائىلاھە اللە» كەلىمىسىنىڭ ھەقىقتى ئۈستىدە ئىزدەنسە بولىدۇ. شۇنىڭدەك لاياقتى بولمىغان ئىلاھلارغا ئىبادەت قىلىشنى نەپى قىلىش (يوقىتىش)، ئىبادەت قىلىشقا ھەققى تېگىشلىك ئاللاھنى ئىسباتلاشنى بۇ ماقامدا تەھقىقلىسە بولىدۇ. بۇ ماقامدا ئىبادەت قىلغۇچىلىق بىلەن ئىبادەت قىلىنغۇچىلىق ئوتتۇرىسىدىكى پەرق ئىمتىياز زاھىر بولىدۇ. ئىبادەت قىلغۇچى بىلەن ئىبادەت قىلىنغۇچىنىڭ چەك چېگرىسى ئايرىلىدۇ، بىر ـ بىرىدىن ئۆز لايىقىدا پەرقلىنىدۇ.

«لا ئىلاھە اللە» كەلىمىسىگە يۇقىرى چەككە يەتكۈچىلەرنىڭ ئەھۋالىغا نىسبەتەن مەنا ئەيتقاندا: ئاللاھدىن باشقا مەئبۇد يوق، دېگەنلىك بولىدۇ. ئوتتۇر باسقۇچتىكىلەرنىڭ ئەھۋالىغا نىسبەتەن ئەيتساق، ئاللاھدىن باشقا مەقسۇد يوق، دېگەنلىك بولىدۇ. يېڭىدىن قەدەم قويغۇچىلارنىڭ ئەھۋالىغا سېلىشتۇرغاندا، ئاللاھدىن باشقا مەۋجۇدلۇق يوق، دېگەنلىك بولىدۇ. بۇ ماقامنىڭ تەرەققىياتى نەزەر جەھەتتە ئىپادىلىنىدۇ. كۆرۈش ئۆتكۈرلىكى نامازغا باغلىق بولىدۇ. ناماز بولسا يۇقىرى چەككە يەتكەنلەرنىڭ مەشغۇلاتىدۇر.

شۇنى بىلىش كېرەككى، ئىلاھى ھەقىقەتلەردىكى سەيرى بۇ ماقامغىچە تامام بولىدۇ. بۇ ماقامدىكى تەرەققىيات ئاللاھ تائالانىڭ پەزلى ۋە ئېھسانىغا خاس ئىشدۇر.

بىز يۇقىرىدا «كامالاتى ئۇلىل ئەزمى» نى سۈلۈكنىڭ ئىككى يولى، ئۇنىڭ بىرى ھەقىقەتى ئىلاھى ئىكەنلىكىنى سۆزلەپ ئۆتكەن ئىدۇق. ئەمدى سۈلۈكنىڭ ئىككىنچى يولى بولغان «ئەنبىيالار ھەقىقتى» توغرىلىق توختىلىمىز. «ئەنبىيالار ھەقىقتى» دىكى تەرەققىيات خاس پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇھەببىتىگە مۇناسىۋەتلىك ئىشدۇر. ئاللاھ تائالا ئۆز زاتىنى سۆيگەندەك ئۆزىنىڭ سۈپىتى ۋە «پېئلى» نىمۇ سۆيىدۇ. زاتنى، سۈپەتنى سۆيۈشنىڭ «سۆيگۈچىلىك» ۋە «سۆيۈلگۈچىلىك» دىن ئىبارەت ئىككى خىل شەكلى بولىدۇ. سۆيۈلگۈچىلىكنىڭ كامالىتى سۆيۈلگۈچىلەرنىڭ خوجىسى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدا زاھىر بولغان. سۆيگۈچىلىكنىڭ كامالىتى مۇسا ئەلەيھىسسالامدا زاھىر بولغان. سۆيۈلگۈچىلىكنىڭ سۈپىتى ۋە ئىسمى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامدا زاھىر بولغان. سالىكنىڭ سەيرى دەسلەپتە

خەلىللىك ماقامى بولغان، سىپاتنىڭ ۋە ھەقىقەتى ئىبراھىمىيەنىڭ كامالىتىدە ئېلىپ بېرىلىدۇ.

ھەقىقەتى ئىبراھىمىيە دائىرىسى

بۇ ماقامدا سالىك: « ھەقىقەتى ئىبراھىمىيەنىڭ مەنبەسى بولغان زاتتىن ۋەھدانىيەت ھەيئىتىم ئۇستىگە پەيزى پۈتۈھەت چۈشۈۋاتىدۇ» دېگەن خىيال بىلەن مۇراقىبە قىلىدۇ. بۇ بارلىق ماقاملار ئىچىدىكى ئەڭ نۇرلۇق (روھى تەسىرى ئەڭ كۈچلۈك)، ئەڭ بەرىكەتلىك ماقامدۇر، پەيغەمبەرلەر بۇ ماقامدا ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامغا مۇتابىئەت قىلىدۇ، ئەگىشىدۇ. ئاللاھ تائالا قۇرئاندا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالاغا: ئىبراھىمنىڭ توغرا يولىغا ئەگەشكىن دەپ ئەمرى قىلدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام شۇ سەۋەپتىن دۇرۇد ئوقۇش ۋە بەرىكەت تىلەشنىڭ ئۆلگىسىنى كۆرسەتتى. ئۇممەتلىرىنى نامازدا ۋە باشقا چاغلاردا تۆۋەندىكى دۇرۇدلارنى ئوقۇشقا بۇيرىدى، ئۆزىمۇ شۇنداق قىلدى: «اللهم صل على سيدنا محمد وعلى آل سيدنا محمد كما صليت على إبراهيم وعلى آل سينا إبراهيم إنك حميد مجيد. اللهم بارك على سيدنا محمد وعلى آل سيدنا محمد كما باركت على إبراهيم وعلى آل سينا إبراهيم إنك حميد مجيد». بۇ ئەمرى ۋە ئۆلگىدىن بۇ ماقامنىڭ بەرىكەتلىكى مەلۇم بولىدۇ. بۇ دۇرۇدنى كۆپ ئوقۇش بۇ ماقامنىڭ تەرەققىياتىغا سەۋەب بولىدۇ. ماشايىخلار بۇ ئىككى دۇرۇدنى بۇ ماقام ۋە كېيىنكى ماقاملارنىڭ ھەر بىرىدە ئۇچىمىڭدىن ئوقۇشنى ئېنىق قىلىپ كۆرسەتكەن. ئۇنىڭدىن كۆپ ئوقۇيالىسا تېخى ياخشى بولىدۇ. سالىك بۇ ماقامدا مەخسۇس بولغان ئۇنسى ئۇلپەت (ئېچىكىپ قىلىش)، باشقا ئىشتىياقتىن قۇتۇلۇپ ھەق سۇبھانەھۇ ۋەتەئالانىڭ زاتىغا باغلىنىشتەك ئالاھىدە خاسلىقىغا ئىگە بولىدۇ. زاھىر بولغان «مەھبۇبىيە سىپاتىيە» تەجەللى قىلىدۇ. ئۇ سۈپەت، تۇرق، چىراي ۋە شۇنىڭغا ئوخشىغان خاسلىقلاردىن ئىبارەتتۇر. ئىسلام ئېتىقادىدا قەتئى تەۋرەنمەي مۇستەھكەم تۇرۇش، ئاللاھنىڭ زاتىغا كامالى ئىخلاس قىلىش نىسبىتى بۇ ماقانىڭ خۇسۇسىيىتىدىندۇر. بۇ ماقام ئۆزگىرىشلىرىنىڭ كۆرىنەرلىك ئىپادىسى شۇكى، سالىك بۇ ماقامدا، ئاللاھدىن باشقىغا تەۋەججۇھ قىلالمايدۇ - دىققىتىنى يىغالمايدۇ. ئاللاھدىن باشقىغا نىسبەتەن تەۋەججۇھ قىلىش، دىققىتىنى مەركەزلەشتۈرۈش، ئويلاش ئىقتىدارى يوقۇلىدۇ. بۇ خىل ھالەت ھەزرىتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالام ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ خاس خەلىللىق (خاس دوستلۇق) ماقامىغا ئېرىششىنىڭ تەقەززاسىدۇر. قۇرئان كەرىمدە ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇ خىل ھالىتىدىن ھېكايە تەرىقىسىدە مۇنداق نەقىل كەلتۈرىلىدۇ: «إني وجهت وجهي للذى فطر السموات والأرض حنيفا وما أنا من المشركين» (ئاسمانلارنى ۋە زېمىننى دەسلەپتە يوقتىن بار قىلىپ ياراتقان زاتقا تەۋرەنمەس ئىخلاس بىلەن يۈزۈمنى تەۋەججۇھ قىلدىم (يۈزلەندۈردۈم). مانا بۇ ھەقىقى ئىخلاسنىڭ، خاس بولغان ئۇنسى ئۇلپەتنىڭ مەنىسىدۇر. بۇنىڭدىن كېيىن سالىك «ھەقىقەتى مۇساۋىيە» ماقامىغا ئۆتىدۇ. بۇ ماقام «مۇھىببىيە سەرفە» (نۇقۇل، ساپ سۆيگۈچىلىك) ماقامىدىن ئىبارەتتۇر.

ھەقىقەتى مۇساۋىيە دائىرىسى

بۇ ماقامدا سالىك: «ئۆز نەفسىنى سۆيگۈچى ۋە ھەقىقەتى مۇساۋىيەنىڭ مەنبەسى بولغان زاتتىن ۋەھدانىيەت ھەيئىتىمگە پەيزى پۈتۈھات چۈشۈۋاتىدۇ» دېگەن خىيال بىلەن مۇراقىبە

قىلىدۇ. بۇ چاغدا ئاجايىب كەيپىياتلار زاتىنىڭ ئۆز نەفسىگە بولغان سۆيگۈسى كامالى قۇۋۋەت بىلەن زاھىر بولىدۇ. زاتىيە مۇھەببىتىنىڭ مەۋجۇدى بىلەن «ئىستىغنا» نىڭ شانۇ شەۋكىتى ئاشكارا بولىدۇ، كۆرۈنىدۇ. تۆۋەندىكى دۇرۇدنى كۆپ تەكرار قىلىش بۇ ماقامنىڭ تەرەققىياتىغا سەۋەب بولىدۇ: «اللهم صل على سيدنا محمد وآله وعلى جميع الأنبيآء والمرسلين خصوصا علي كليمك موسى». بۇ ماقامنىڭ يۇقىرىسىدا «ھەقىقەتى مۇھەممەدىيە» دىن ئىبارەت ھەقىقەتلەر ھەقىقىتى مەرتىبىسى تۇرىدۇ.

«ھەقىقەتى مۇھەممەدىيە» دائىرىسى

سالىك بۇ ماقامدا: «ئۆز نەفسى ئۈچۈن سۆيگۈچى ۋە سۆيۈلگۈچى بولغان ۋە ھەقىقەتى مۇھەممەدىيە بولغان زاتتىن ۋەھدانىيەت ھەيئىتىمگە پەيزى پۈتۈھات چۈشۈۋاتىدۇ» دېگەن خىيال بىلەن مۇراقىبە قىلىدۇ.

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇبارەك ئىسمىدا ئىككى «م» ھەرپى بار. بۇ ئىككى «م» ھەرپى «مۇھىببىيە» (سۆيگۈچىلىك) ۋە «مەھبۇبىيە» (سۆيۈلگۈچىلىك) تىن ئىبارەت ئىككى مۇھەببەت ئۇقۇمىنى كۆرسىتىدۇ. بۇ ماقامدا پەنا ۋە بەقالىق خاس شەكىلدە زاھىر بولىدۇ. پەيغەمبەرلەرنىڭ خوجىسى بولغان مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام بىلەن خاس بىرلىشىش (بىر گەۋدىلىش) مۇيەسسەر بولىدۇ. بۇ ماقامدا كاتتا ئەۋلىيالار سۆزلەپ يۈرىدىغان «توسھ» (تەۋەسسۇت ــ ئوتتۇرىدا تۇرۇش) نىڭ مەنىسى زاھىر بولىدۇ، ئىنىق بولىدۇ. بۇ چاغدا ئەگەشكۈچى ئەگىشىلگۈچىگە ئوخشاپ كېتىدۇ. خۇددى «ئەگىشىش» دېگەن ئاتالغۇ ئارىدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتكەندەك بولۇپ قالىدۇ. سالىك بۇ چاغدا ئەگەشكۈچى ئەگىشىلگۈچىگە ئوخشاش ھەربىرى بىر دەرەخنىڭ يىلتىزىنى (مەنبەنى) تۇتۇۋالغان، بىر بۇلاقتىن سۇ ئىچىۋاتقان، بىر بويۇنغا ئىسىلىپ بەخت تۈيغۇسىغا چۈمىلىۋاتقاندەك تۇيغۇغا كېلىپ قالىدۇ. بۇ خىل ھۇزۇرلۇق تۇيغۇنىڭ كېلىپ تۇرىشى بىلەن سالىكغا مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا بولغان خاس مۇھەببەت ئىشتىياقى ھاسىل بولىدۇ. ئىمام رەببانىنىڭ: «مەن ئاللاھنى سۆيىمەن چۈنكى ئۇ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ پەۋرەدىگارىدۇر» دېگەن سۆزنىڭ مەناسى زاھىر بولىدۇ.

بۇ ماقامنىڭ خۇسۇسىيەتلىرى شۇكى سالىك دۇنيالىق، ئاخىرەتلىك ئىشلىرىدا، سۆزىدە، ھەرىكىتىدە ۋە بارلىق ئەھۋاللىرىدا پەيغەمبەرئەلەيھىسسالامغا تولۇق مۇتابىئەت قىلىش قىزغىنلىقى پەيدا بولىدۇ ۋە ئۇنىڭ كۈچلۈك تەلۋىگە ئايلىنىدۇ.

شۇ مەخپى قالمىسۇنكى، ھەقىقەتى مۇھەممەدىيە زۇھۇرىنىڭ ئەۋۋەل بولۇشى ۋە ھەقىقەتلەر ھەقىقىتى بولۇشى شۇ سەۋەبدىنكى ئۇ ئەنبىيالار ۋە مالائىكىلەرنىڭ ھەقىقىتى ۋە سايىسىدۇر. بۇ ماقامدىن كېيىن «ھەقىقەتى ئەھمەدىيە» مەرتىبىسىگە چىقىدۇ.

ھەقىقەتى ئەھمەدىيە دائىرىسى

سالىك بۇ ماقامدا: «ئۆز نەفسى ئۈچۈن سۆيۈلگۈچى ۋە ھەقىقەتى ئەھمەدىيەنىڭ مەنبەسى بولغان زاتتىن ۋەھدانىيەت ھەيئىتىم ئۈستىگە پەيزى پۈتۈھات چۈشۈۋاتىدۇ» دېگەن خىيال بىلەن مۇراقىبە قىلىنىدۇ. بۇ ئالى ماقامدا نىسبەتنىڭ يۇقىرىلىقى كامالى دەرىجىدە چاقنىغان نۇرلارنىڭ كۆپلەپ يېتىپ كېلىشى زاھىر بولىدۇ. سالىكدا ئەل كۆزىدىن يوشۇرۇنۇشقا ئالاقدار سىرلارنىڭ

خۇسۇسىيەتلىرى زاھىر بولىدۇ. بايانىنىڭ چېكىدىن ھالقىغان ئاجايىپ كەيپىيات، غارائىب ھالەتلەر كېلىپ تۇرىدۇ. كامالى ئىلتىپاتتىن ئىبارەت بولغان «مەھبۇبىيەتى زاتىيە» (زاتىلىقنىڭ سۆيۈلگۈچىلىكى) ۋە زاتقا خاس سۆيۈلگۈچىنىڭ مۇھەببىتى سۈپەتتىن ئايرىلغان ھالەتتە كەشپ بولىدۇ. بۇ خىل ئۆزگىرىش «مەھبۇبىيە سىپاتىيە» (سىپاتلىقنىڭ سۆيۈلگۈچىلىك) ماقامىدا زاھىر بولغان ئىشلارنىڭ ئەكسىچە بولىدۇ. چۈنكى بۇماقامدا «مەھبۇبىيەتى زاتىيە» - «مەھبۇبىيەتى زاتىيە»لىق شەكلىدە تەجەللى قىلىدۇكى «مەھبۇبىيە سىپاتىيە» ئۇنىڭ يېنىدا چاڭ توزانغا (قۇرۇق نەرسىگە) ئايلىنىپ قالىدۇ. بۇ سۆيگۈچىنىڭ ئىشقىنىڭ كۈچلۈكلىكىنى زۆرۈرىيەت دەرىجىسىگە يەتكۈزىدۇ. بۇ ئىش ھەقىقەتەن زۇقلىنىش ئىقتىدارىغا تەئەللۇقدۇر. زۇقلىنىش ئىقتىدارى يوق ئادەمگە بۇ ھەقىقەتتىن نەسىبە يوق. بۇ دۇرۇدنى تەكرار ئوقۇماق بۇ ماقامنىڭ تەرەققىياتىغا سەۋەب بولىدۇ: «اللهم صل على سيدنا محمد وعلى آل سيدنا محمد وعلى أصحاب سيدنا محمد أفضل صلواتك عدد معلوماتك وبارك وسلم».

ئىمام رەببانى ئېيتىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قۇرئان كەرىمدە ئىككى ئىسىم بىلەن ئاتالغان. بىرى، پەتھى سۈرىسىدە « محمد رسول الله»، يەنە بىرى، سەف سۈرىسىدە «احمد» دېگەن ئىسىم بىلەن ئاتالغان. ھەر ئىسىمنىڭ ئالاھىدە بىر ۋىلايىتى بولىدۇ. «ۋىلايىتى مۇھەممەدىيە» پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ «مەھبۇبىيە» ماقامىنى مەنبە قىلغان. لېكىن ئۇنىڭ دائىرىسىدە «مەھبۇبىيەت سىرفە» (ئۇقۇل، ساپ سۆيۈلگۈچىلىك) بولماستىن بەلكى «مۇھىببىيەت» تىن ئاز مىقداردا ئارىلاشقان بولىدۇ. بۇ ئارىلىشىپ قېلىش يىلتىزىغا يەتكۈدەك دەرىجىدە بولمىسىمۇ، لېكىن ئۇ «مەھبۇبىيەت سىرفە» گە كاشىلا بولىدۇ. ئەمما «ۋىلايەتى ئەھمەدىيە» سۆيگۈچىلىكنىڭ ئۇقسانىدىن خالى ھالدىكى «مەھبۇبىيەت سىرفە» (ئۇقۇل، ساپ سۆيۈلگۈچىلىك) تىن كېلىپ چىققان بولىدۇ. بۇ ۋىلايەت يۇقارقى ۋىلايەتلەرگە سېلىشتۇرغاندا مەتلۇبغا يېقىنلىقتا بىر كۈنلۈك يولچىلىك يېقىن. سۆيگۈچىنىڭ نەزىرىنى مەتلۇبقا ئىنتايىن بەك جەلپ قىلىدۇ. بۇ سەۋەبتىن سۆيۈلگۈچىنىڭ ئۆز سۆيۈلگۈچىلىكىدە تامامىغا يەتكەنلىكى ئۇنىڭ مۇكەممەل ئىستىغناسىدۇر ۋە كۆپ ئىلتىپات قىلمىغانلىقىدۇر. (سۆيۈلگۈچى سۆيگۈچىدىن ئۆزىنى ئىستىغنا قىلغانلىقى ــ بىھاجەت تۇتقانلىقى، ۋە سۆيگۈچىگە كۆپ ئىلتىپات قىلمىغانلىقى تۈپەيلىدىن سۆيگۈچىنىڭ سۆيگۈسىنى ئەڭ يۇقىرى چەككە يەتكۈزگەن ــ ت) سۆيگۈچىنىڭ نەزىرىدە ئەڭ گۈزەل، ئەڭ چىرايلىق كۆرۈنگەن. سۆيۈلگۈچىنىڭ بۇ خىل مۇھەببىتى سۆيگۈچىنىڭ ئۆز زاتى بىلەن بولغان چوڭقۇر ئالاقىسىنى كۆپەيتىدۇ. بۇ ئارقىلىق سۆيگۈچىنى ئۆز زاتىنىڭ جامالىغا جەزبە قىلىدۇ، بىھۇش قىلغۇدەك دەرىجىدە ئۆز جامالىغا كۈچلۈك تارتىدۇ. مەپتۇنلۇق سەۋەبىدىن ھۇشىدىن كېتىشى زىيادە بولىدۇ.

ــ تەئەججۇب بىلەن سۇبھانەللاھ دەيمەن! «احمد» ئىسمى ئاجايىب ئالى جاناب ئىسىمدۇركى ئاللاھنىڭ «احد» ئىسمىدىن تەركىب تاپقان. «م» ھەرپىنىڭ يۇملاق بېشى ئىلاھى سىرلارنىڭ بىشارەتلىرىدىندۇر. بۇ ئالەمدە ئۇنىڭغا تەبىر بېرىش ئۇچۇن، «م» ھەرپىنىڭ يۇملاق بېشىدىن جاۋاب تېپىش مۇمكىن. «احد» دېگەن تەڭدىشى يوق يەككە يېگانە ئاللاھ دېگەنلىكدۇر. «م» ھەرپىنىڭ يۇملاق بېشى قۇلنى خوجايىنىدىن پەرقلەندۇرۇپ تۇرىدىغان

ئىبادەت قىلغۇچىلىقنىڭ بويۇنچىقى (چەمبىرىكىدۇر). دېمەك، «م» ھەرپىنىڭ يۇملاق بېشى بەندىلىكنىڭ سىموۋولىدۇر. «احد» ئىبارىسىدىن تەئزىم ئىپادىسى چىقىپ تۇرىدۇ. بۇ ئىككىسىنى قوشقاندا، ئاللاھ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئارىسىدىكى خوجايىنلىق بىلەن بەندىلىكتىن ئىبارەت مۇناسىۋەت زاھىر بولىدۇ.

ماشايىخلار ئىسپاتلاپ كۆرسەتكەن يەنا ۋە بەقانىڭ مەنىسى نېمە؟ ئۇلار نېمىشقا ۋىلايەتنى بۇ ئىككىسىگە باغلاپ چۈشەندۈرىدۇ؟ «تەئيىن مۇھەممەدى» نى بايان قىلىشتا يەنا ۋە بەقانىڭ قانداق مەنىسى بار؟ دەپ سورىشىڭىز مۇمكىن.

بۇنىڭ جاۋابى شۇكى: يەنا بىلەن بەقا تەرىقەتتىكى ئىككى جەڭ مەيدانىدۇر. يەنانىڭ يوقىلىش، زاۋاللىق دېگەن مەنىسى پەقەت نەزەر جەھەتتىكى يوقىلىشنى كۆرسىتىدۇ. بەقانىڭ مەھكەم تۇرۇش، مەڭگۈ تۇرۇش دېگەن مەنىسىمۇ يۇقارقىغا ئوخشاش نەزەر جەھەتتىكى ئىش بولۇپ، ئوخشىمايدىغان يېرى، بۇ يەردە ئىنسانلىق سۈپەت يوشۇرۇنىدۇ. يوقالمايدۇ.

بۇ ماقامدىكى يەنالىق بولسا ئۇنىڭغا ئوخشىمايدۇ. ئىنسانلىق سۈپىتىنىڭ ۋۇجۇدى يوقۇلىشى بىلەن ئىپادىلىنىدۇ. تەنىنىڭ روھ بىلەن بىرلىكتە باقى ئالەمگە ئۆتكەنلىكى ئارقىلىق سابىت بولىدۇ. (بەندىدە بۇ خىل ھالەتنىڭ مەۋجۇدلىقى مۇمكىن بولمايدىغان ئىش بولسىمۇ). بۇنىڭلىق بىلەن بەندىلىكتىن چىقىپ كەتمەيدۇ. لېكىن زاتى بىلەن «مەئىيەت» بىرىكىپ كېتىش، سىڭىپ كېتىش جەھەتتە ئۆزىدىن ھەققە يېقىن بولىدۇ. ئۆز زاتىدىن يىراقلىشىدۇ. بۇ چاغدا ئۇنىڭدىن ئىنسانىيەتكە تەۋە بولغان ھۆكۈملەر كۆتۈرۈلۈپ كېتىدۇ.

ئىمام رەببانى قاتارلىق تەرىقەت مەشايىخلىرىنىڭ كىتابلىرىدا مۇنداق خاتىرلەنگەن:

ھەقىقەتى كەئبە نەزەرىيە جەھەتتە ھەقىقەتى ئەھمەدىيەگە ئوخشايدۇ. بۇ سۆز زاھىرەن ئەيتماققا چۈشەنچىدىن يىراق. ئۇنىڭ كىشى كاللىسىدىن ئۆتمەيدىغان يېرى شۇنىڭدىكى، ھەقىقەتى كەئبە ئىلاھى ھەقىقەتلەر قاتارىدىن سانىلىدۇ. ھەقىقەتى ئەھمەدىيە بولسا ئەنبىيالار قاتارىدىن سانىلىدۇ. بۇ ئىككىسىنىڭ ئۆزىگە مۇناسىپ ئىلىم مەرتىپەتلىرى، ئالاھىدە خۇسۇسىيەتلىرى بولىدۇ. بۇ ئىككىسىنى قانداقمۇ بىر ئورۇنغا قويغىلى بولسۇن؟

بۇ ھەقتە ئىمام رەببانى مۇنداق يازىدۇ: ھەقىقەتى مۇھەممەدىيە بولسا پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ «تەقدىس» ۋە «تەنزىھ» ماقامىنىڭ يۇقىرى پەللىسىدىن چۈشكەنلىكىدۇر. ھەقىقەتى كەئبە بولسا، كەئبىنىڭ يۇقىرىغا ئۆرلەشتىكى ماقامىنىڭ ئەڭ يۇقىرى چېكىدۇر. ئۇ بولسا ھەقىقەتى مۇھەممەدىيەگە «تەنزىھىيە» مەرتىبىسىدە ئۆرلەشنىڭ بىرىنچى قەدىمىدۇر. تېخى بىرەر كىشى «مۇھەممەد» ۋە «ئەھمەد» دېگەن ئىككى ئىسىم بىلەن ئاتالغان پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يۇقىرى ماقاملىرىغا كۆتۈرۈلۈپ باققان ئەمەس. بۇ ئىككى ئىسىمنىڭ ھەر بىرىنىڭ ئالاھىدە ۋىلايىتى بولىدۇ.

ۋۇجۇد ئاناسىرى ۋە « زۇلمانى ئالەم» نى يورۇتۇپ توغرا يولغا باشلاش ئېتىبارى بىلەن «مۇھەممەد» ئىسمى ۋە بۇ ئىسمىنىڭ ۋىلايىتى ئىلاھى ئىسمىدىن كېلىپ چىققان بولۇپ، تۆۋەن دەرىجىلىك ئالەمنى تەربىيەت قىلىش نىسبىتىگە ئىگە. مانا بۇ ھەقىقەتى مۇھەممەدىيەدۇر.

روھانىيەت ۋۇجۇدى ئېتىبارى بىلەن ئالەمى مەلەكۇت ۋە ئالەمى ئەرۋاھلاردا قاتتىق چۈچۈش پەيدا قىلغان «ئەھمەد» ئىسمىدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاناسىر مەۋجۇدلىقىدىن ئىلگىرى

بۇ خىل روھانىيەت ۋۇجۇدى بىلەن مەۋجۇد ئىدى. بۇ ئىسمىنىڭ ۋىلايىتى ھەقىقەتى مۇھەممەدىيەنىڭ باشلانغۇچ نۇقتىسىنى جەمئىلىگۈچى شانۇ شەۋكەتتىن كېلىپ چىققان، ئۇنىڭ ئەسلى يىلتىزى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا تۇتىشىدۇ. بۇ ئىسمىنىڭ ئالەمى نۇرانىنى تەربىيەت قىلىش نىسبىتى بار. بۇ ئىسىم ھەقىقەتى مۇھەممەدىيە دەپ ئاتىلىدۇ. ھەم ھەقىقەتى كەئبە دەپ تەبىر بېرىلىدۇ. ئەناسىر تەربىيىتىگە تەئەللۇق بولغان نۇبۇۋۋەت ھەرگىزمۇ بىرلا ھەقىقەتكە (ھەقىقەتى مۇھەممەدىيە ۋە ھەقىقەتى ئەھمەدىيەنىڭ بىرىگە) خاس ئەمەس، بەلكى ئىككى ھەقىقەتنىڭ ئېتىبارى بىلەن، ھەقىقەتى مۇھەممەدىيەنىڭ باشلانغۇچ نۇقتىسىنى جەمئىلىگۈچى شانۇ شەۋكەت، يەنە بىرى مۇشۇ شانۇ شەۋكەتنىڭ باشلىنىش نۇقتىسى ئارقىلىق پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تەربىيەت قىلىنغان. بۇ سەۋەبتىن بۇ دەئۋەت (پەيغەمبەرلىك) نىڭ دەرىجىسى ئالدىنقى دەئۋەتلەرنىڭ مەرتىبىسىدىن ئارتۇق ھېساپلىنىدۇ. چۈنكى بۇ دەئۋەت ئالەمىل ئەمرى ۋە ئالەمى روھانىگە خاستۇر. بۇ دەئۋەت ئالەمىل ئەمرى ۋە ئالەمىل خەلقنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىككى ھەقىقتى شەرەپلىك ئىككى ئىسمى ئېتىبارى بىلەن ئۇنىڭغا تەبئى جايىدا دەل كەلگەن بولىدۇ.

ئەمما پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يۇقىرى مەرتىبىلەرگە ئۆرلىشى ئىككى ھەقىقەتنىڭ يۇقىرىسىدا بولىدۇ. ئۇنى بايان قىلىش ئەسلا مۇمكىن ئەمەس. ئۇ ئېرىشىدىغان نەتىجىلەرنىڭ يۇقىرى چېكىنى غەيبلەرنى بەك بىلگۈچى ئاللاھدىن باشقا كىشى بىلمەيدۇ. پەزىلەت ۋە تاللىنىش خاقانلىقى ئۇنىڭغا بېرىلگەن. بۇ تەھقىقلەشتىن شۇ ئايان بولدىكى، ھەقىقەتى كەئبە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدا توپلانغان ھەقىقەتلەردىن بىر جۇزئىدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەقىقتى جىسمانى، روھانى، ئالەمىل ئەمرى، ئالەمىل خەلق كامالەتلىرىنى ئۆزىدە جەمئى قىلغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىكى بەزى كامالەتلەرنىڭ يەنە بەزى كامالەتلەردىن ئۈستۈن تۇرىدىغانلىقى زاھىر بولدى. بۇ مەرتىبىنىڭ يۇقىرىسىدا «ھۇببى سەرف» مەرتىبىسى بولىدۇ.

ھۇببى سەرف (ساپ مۇھەببەت) دائىرىسى

بۇ ماقامدا سالىك: «ھۇببى سەرفنىڭ مەنبەسى بولغان زاتتىن ۋەھدانىيەت ھەيئىتىمگە پەيزى پۈتۈھات چۈشۋاتىدۇ» دېگەن خىيال بىلەن مۇراقىبە قىلىنىدۇ.

زاتى مۇتلەقنىڭ ھەزرىتىگە ۋە «لاتەئيىن» (بىلىنمىگەن) ماقامغا يېقىن بولغانلىقتىن بۇ ماقامدىكى خۇسۇسىيەتلەر نىسبىتىنىڭ تەگدىشى يوق. چۈنكى زاتى مۇتلەقنىڭ ھەزرىتى مەرتىبىسىدىن كېيىن زاھىر بولىدىغان «تەئيىن ئەۋۋەل» مۇھەببەتدۇر. مۇھەببەت بولسا، مۇمكىنات ۋە مەخلۇقاتلاتلارنىڭ يارىلىش سەۋەبى زاھىر بولۇشقا سەۋەبچى بولىدۇ.

ئىمام رەببانى ئېيتىدۇ: يوشۇرۇن ئىلاھى خەزىنىلەردىن ئەڭ دەسلەپ زاھىر بولغىنى مۇھەببەت بولدى. خالايىقلارنىڭ يارىلىشىغا مۇھەببەت سەۋەبچى بولۇپ قالغان. ئەگەر شۇ مۇھەببەت بولمىغان بولسا، بۇ ئالەممۇ پەقەت يوق بولغان بولاتتى.

مانا بۇماقام پەيغەمبەرلەرنىڭ خوجىسى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا مەخسۇس ماقامدۇر. بۇ ماقامدا پەيغەمبەرلەر ھەقىقتى ئىچىدىن مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامدىن باشقا بىرىنىڭ شىرىكچىلىكى يوق. بۇ ئالى مەرتىبە ھەقىقەتتە، ھەقىقەتى ئەھمەدىيە مەرتىبىسىدۇر. بۇنىڭدىن

ئىلگىرىكى ماقاملار بۇ ماقامنىڭ سايىسى ئىچىدەدۇر. بۇ ماقامدىن كېيىن «لاتەئيىن»، مۇتلەقلىق ۋە ساپ نۇقۇل زات دەرگاھى مەرتىبىسى كېلىدۇ. بۇ يەرگە قەدەم قويۇشقا ئورۇن قالمايدۇ. بەلكى سەيرى نەزەرى چۈشەلەيدۇ. ئاللاھنىڭ زاتى مەرتىبىسىنىڭ چېكى يوقدۇر. قورامىغا يەتمىگەن نەزەر بۇ ماقامدا تېڭىرقاپ، گاڭگىراپ قالىدۇ. بۇ ماقاممۇ ھەم ئىلگىرى ئۆتكەنلەر ۋە كېيىن ئۆتكەنلەرنىڭ خوجىسى مۇھەممەد ئەلەيھىسساللامغا خاسدۇر.

لاتەئيىن دائىرىسى(بەلگۈلەنمىگەن دائىرە)

بۇ ماقامدا سالىك: «بەلگىلەشتىن ئادا ـ جۇدا ۋە پاك بولغان زاتتىن ۋەھدانىيەت ھەيئىتىمگە پەيزى پۈتۈھات چۈشۈاتىدۇ» دېگەن خىيال بىلەن مۇراقىبە قىلىدۇ.

بۇ، بىز بەشىنچى سىر بابىدا قىسقا ئىخچام ئۇسۇلدا توختالغان ماقامدۇر. ئاللاھ ھەق سۇبھانەھۇ ۋەتەئالا مەخسۇس ئىمام رەببانىغا بۇ ماقامنىڭ سىرلىرىنى كەشىپ قىلغان ئىكەن. بۇ ماقام بىلەن تەرىقەت يېڭى بىر باسقۇچقا كۆتۈرۈلگەن. { ذَلِكَ فَضْلُ اللّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاء وَاللّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ } (بۇ ئاللاھنىڭ پەزلىدۇر، ئۇنى ئۆزى خالىغان كىشىگە بېرىدۇ. ئاللاھ كاتتا پەزىلىنىڭ ئىگىسىدۇر). (سۇرە مائىدە - **54**)

شەيخ بولغان كىشى سالىكلار ھال ئىلمىنى ۋە خۇسۇسىيەتلىرىنى تەھقىقلەش ئىلمى، ھەرخىل تەسىراتلارنىڭ زاھىر بولۇشى، سالىكلارنىڭ باتىنىدە يۈز بېرىدىغان ھەرخىل ئالامەتلەر قاتارلىق بىلىملەرنى پۇختا ئىگەللىمەي تۇرۇپ، چوقۇم بۇ مەرتىبىلەر نىسبىتىگە ئېرىشىدىغانلىقى توغرىلىق زىيادە ئۇمىتلەندۇرىۋەتمەسلىكى لازىم. چۈنكى بۇنداق قىلىش تەرىقەت ماشايىخلىرىنىڭ قائىدىسىگە خىلاپ. بەلكى بۇنداق قىلمىش تەرىقەتكە ئاھانەت، شەنىگە داغ كەلتۈرىدۇ.

شەرىئەت ھۆكۈملىرىنى كەسكىن ئىجرا قىلىش، سۈننەتنى تولۇق ئەھيا قىلىش، بىدئەتتىن ساقلىنىش، نەقشبەندىيە ماقاملىرىنىڭ نىسبىتىنى ھاسىل قىلىش، يەنى پەنا، بەقا مەرتىبىلىرىنى ھاسىل قىلىش، قەلبنى سۈزۈلدۈرۈش، نەفسنى پاكلاش قاتارلىقلارمۇ غەنىمەت ھېساپلىنىدىغان قىممەتلىك ئىشلاردۇر. شاگىردلار ئەڭ دەسلەپ ئەسلى يىلتىز بولغان نەقشبەندىيە نىسبىتىنى ھاسىل قىلىشى، ئۇنىڭدىن كېيىن شاخچە ھېساپلىنىدىغان مەخسۇس مۇجەددىدىيە نىسبىتىنى ھاسىل قىلىشى لازىم. ئۇل مۇستەھكەم، مەزمۇت بولغاندا شېخىمۇ مەزمۇت پۈت دەسسەپ تۇرالايدۇ.

ئالتىنچى سىر ـ نەقشبەندىيە تەرىقتى ئىستىلاھ ئاتالغۇلىرى

شۇنى بىلىش لازىمكى، بۇ تەرىقەت ھەزرىتى خواجە بەھائۇددىن نەقشبەندىگە مەنسۇبدۇر. بۇ كىشىنىڭ ئەسلى ئىسمى مۇھەممەد ئىبنى مۇھەممەد بۇخارىدۇر. تارىختا «شاھ نەقشبەندى» دېگەن نام بىلەن شۆھرەتلەنگەن. بەھائۇددىن بولسا ئۇنىڭ تەخەللۇسىدۇر. بۇ كىشى تەرىقەتنىڭ، ھەقىقەتنىڭ، شەرىئەتنىڭ ئىمامى ئىدى. ئاخىرقى نۇقتا باشلانغۇچ نۇقتىغا ئۆرلەشنىڭ يىلتىزى ئىدى. ۋىلايەت دائىرىسى ۋە مەئرىپەتنىڭ مەركىزى ئىدى. مۇھەققىقلەرنىڭ قۇتۇبى، پەيغەمبەرلەرنىڭ ۋارىسى ئىدى. ئاللاھ ئۇ كىشىگە ياخشى مۇكاپاتلارنى بەرسۇن. ئۇنىڭ بەرىكەتلىك نەپەسلىرى ۋە كامالەتلىك خىسلەتلىرىدىن بىزگە ئايىماي قۇيۇپ تۇرسۇن. ئاللاھ ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن. ئۇ كىشى كاتتا سەيد كىشلەردىن ئىدى. نەسەب جەھەتتە

شەھەرلەرنىڭ خوجىسى ئىمام ھۆسەيىنگە تۇتىشىدۇ.

بۇ كىشى ھىجرىيە 708 - يىلى مۇھەررەم ئېيىدا تۇغۇلۇپ ھىجرىيە 791 - يىلى رەبىئەل ئەۋۋەلدە، دۈشەنبىگە تاڭ ئاتار كېچىسى ۋاپات بولغان.

گۇللەنگەن تەرىقەت بولسا نەقشىبەندىيىنىڭ تۆۋەندىكى ئاساسلىرى ئۈستىگە قۇرۇلغان. ئۇ ئاساسلار تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت:

ۋۇقۇپى قەلبى؛ بۇ، پەيزى پۈتۈھات مەنبەسىگە داۋاملىق تەۋەججۇھ قىلىپ تۇرۇش؛ كۆڭۈلنى بۇزۇق خىياللاردىن ساقلاش؛ يېتەكچىلىك ئىقتىدارىغا ئىگە شەيخ - ئۇستازلارنىڭ سۆھبىتىنى قولدىن بەرمەسلىك؛ داۋاملىق زىكرى ئەيتىش دېگەنلىكتۇر.

بىز زىكرىنىڭ تۈرلىرى توغرىلىق بىرىنچى سىردا توختالغان ئىدۇق. لېكىن نەقشىبەندىيە تەرىقىتىنىڭ ئاساسى بولغان بەزى ئاتالغۇلار توغرىسىدا ئېنىق بايان قىلىشنى توغرا تاپتۇق.

تەرىقەتكە داخىل بولغان سالىكلارنىڭ بۇنىڭغا قاتتىق ئەمەل قىلىشى زۆرۈر. بۇ سەككىز سۆز بولۇپ، يېتەكچىلىك ئىقتىدارىغا ئىگە شەيخ ھەزرىتى خواجە ئابدۇخالىق غىجدۇۋانى (ئاللاھ ئۇنىڭ سىررىنى مۇقەددەس قىلسۇن) دىن نەقلە قىلىنغان.

ئۇلار: ھۇش دەر دەم؛ نەزەر بەر قەدەم؛ سفر دەر ۋەتەن؛ خىلۋەت دەر ئەنجىمەن؛ ياد كەرد؛ بازىكەشت؛ نىگاھداشت؛ ياد داشت قاتارلىقلار.

يەنە ئۈچ سۆز بولۇپ، ھەزرىتى بەھائۇددىن نەقشىبەندىيدىن نەقلە قىلىنغان: ۋۇقۇفى زەمانى؛ ۋۇقۇفى قەلبى؛ ۋۇقۇفى ئەدەدىدۇر.

ھۇش دەر دەم، سالىك ئۆزىنىڭ داۋاملىق زىكرى ئەيىتتىمۇ ياكى غاپىل قالدىمۇ دېگەننى مۇلاھىزە قىلىپ تۇرۇشنى كۆرسىتىدۇ. ھۇزۇرلىنىش تۇيغۇسى ئۈزۈلۈكسىز داۋاملاشىدىغان ماقامغا يەتكۈچە ئۇدا، داۋاملىق ئۆزۈپ قويماي ئۆزىنى تەكشۈرۈپ تۇرۇشنى كۆرسىتىدۇ. يېڭىدىن داخىل بولغان سالىكقا بۇنىڭ پايدىسى كۆپ. سالىك ھەر ۋاقىت ئۆز نەفسىگە تەۋەججۇھ قىلىپ، ئاللاھنى زىكرى قىلىشتىن غەپلەتتە قالماسلىقى ۋە شۇ ئىش ئۈستىدە ئويلىنىپ تۇرۇشى لازىم. غەپلەتتە قالغانلىقى بىلىنسە، دەرھال ئىستىغپار ئوقۇشى، ئۇنداق ناچار ئادەتنى تەرك ئېتىشكە يۈكسەك ئىرادە بىلەن تىرىششى كېرەك. بۇ خىل ھالەتنى ئاللاھ بىلەن بىرگە بولۇشتىن ھۇزۇرلىنىش تۇيغۇسى داۋاملاشقۇچە قىلىپ تۇرۇش لازىم. بۇ ھەزرىتى بەھائۇددىن نەقشىبەندى «ھۇش دەر دەم» سۆزىدىن تاللاپ ئوتتۇرىغا قويغان «ۋۇقۇفى زەمانى» سۆزىنىڭ مەنىسىدۇر. چۈنكى ئوتتۇرا دەرىجىدىكى سالىك تەۋەججۇھنى (دىققىتىنى) ئىلىم ئۆگۈنىشكە بۆلۈپ تۇرىدۇ. ھالبۇكى سالىك ئىستىغراقتا، ئاللاھقا يۇقىرى چەكتە تەۋەججۇھ قىلىشقا لايىق ئەمەس. بۇ خىل تەۋەججۇھ ئىلمى سالىكنىڭ ئاللاھنى زىكرى قىلىشىغا توسالغۇ بولالمايدۇ. ئىلىم ئۆگۈنىش دېگەننىڭ بۇ يەردىكى مەنىسى پەھمى قىلىش دېگەنلىك بولىدۇ. سالىك ھەر سائەتتە ئۆز نەفسىنىڭ ئاللاھنى زىكرى قىلىشتىن غاپىل ئەمەسلىكىنى ئۇقۇپ تۇرىدۇ. بۇ خىيال بىلەن بۇ خىل ئىلىمگە بولغان تەۋەججۇھ سالىكنىڭ ئاللاھنى زىكرى قىلىشىغا توسالغۇ بولالمايدۇ.

نەزەر بەر قەدەم: سالىك ھەر بىر قەدىمىدىن نەزىرىنى بوش قويۇۋەتمەسلىك. ماڭغاندا پۇتىنىڭ ئۇچىغا قاراپ مېڭىش، ئولتۇرغاندا ئىككى يانغا قارىماسلىق. بۇ ئادەتنى تاشلاپ قويۇش

چوڭ بۇزۇلۇشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. مەقسەتنىڭ ھاسىل بولىشىغا توسالغۇ بولىدۇ. كىشىلەرنىڭ سۆزلىرىنى، ھىكايە قىسسىلەرنى ئاڭلاشتىن ساقلىنىش. بۇ مەنا يېڭىدىن داخىل بولغان سالىكنىڭ ھالىتىگە مۇناسىپ كېلىدۇ. مەلۇم چەككە يەتكەن سالىكلارغا ئۆزىنىڭ باتىنى ئەھۋالى توغرىلىق ئويلىنىپ تۇرۇش، ھەر بىر قەدەمدە قايسى پەيغەمبەرنىڭ ھەرىكىتىگە مۇتابىئەت قىلىۋاتقانلىقىنى ئويلاپ تۇرۇش، ھازىرقى ھالىتى ۋە كەلگۈسى ئەھۋاللارنىڭ ئۆزى مۇتابىئەت قىلىۋاتقان پەيغەمبەرلەرنىڭ ھالىتىگە مۇناسىب كەلگەن كەلمىگەنلىكىگە دىققەت قىلىپ تۇرۇش لازىم. بۇ توغرىلىق بىرىنچى سىردا كەڭ توختالغان.

سەفەر دەر ۋەتەن: سالىك ئۆز جايىدا تۇرۇپ، ئىنسانىيەتنىڭ پاسكىنا تەبىئىتىدىن پېرىشتىلەر ئالەمىنىڭ گۈزەل سۈپىتىگە كۆچۈشنى ـ سەپەر قىلىشنى كۆرسىتىدۇ. سالىك ئۆز نەفسى توغرىلىق ئاللاھنىڭ غەيرىنىڭ مۇھەببىتى ئۈزۈن تۇرمايدىغانلىقى توغرىسىدا ئويلىنىشى، ئۆزىدە ئاللاھدىن باشقىنىڭ مۇھببىتى بارلىقى بىلىنسە دەرھال تۆۋبە قىلىشى، شۇنى پەھمى قىلىشى لازىمكى، «لا» كەلىمىسى بىلەن ئۇنى نەپى قىلىش (يوقۇتۇش) «الا الله» ئارقىلىق ئاللاھنىڭ مۇھەببىتىنى ئىسباتلاش. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە ئۆز قەلبىدە باشقىلارغا نىسبەتەن ئاداۋەت ساقلاش، ئۆچمەنلىك قىلىش ۋە ئۇنىڭدىن باشقا ناچار، پاسكىنا خاھىشلار قاتارلىقلارنىڭ بار ـ يوقلۇقى توغرىلىق ئويلىنىشى لازىم. شۇنداق ئىشلارنىڭ بارلىقى بايقالسا كەلىمە تەيىبەنى تەكرارلاش ئارقىلىق ئۇنى يوقۇتۇش لازىم.

خىلۋەت دەر ئەنجىمەن: بۇ، سالىكنىڭ قەلبى بارلىق ۋاقىتلىرىدا، يېگەندە، ئىچكەندە، قۇرئان تىلاۋەت قىلغاندا، سۆزلىگەندە، يول ماڭغاندا، ئولتۇرغاندا، تۇرغاندا داۋاملىق ئاللاھ بىلەن مەشغۇل بولۇشنى كۆرسىتىدۇ. ئەھلى تەسەۋۋۇپلاردا بۇ توغرىلىق مۇنداق بايان بار: سوپى سالىك زاھىرى جەھەتتە خەلقلەر بىلەن بىرگە بولۇشى، باتىنى جەھەتتە ئۇلاردىن يىراق تۇرۇشى لازىم.

بۇ تەرىقەتتە ئاز ـ تولا نەسىبىگە ئېرىشكەن كىشىلەر مەخسۇس رىيازەت چەككۈچى پەقىرلەر لىباسى (كۇلاھ، جەندە) لىرىنى مەخسۇس تاللاپ كەيمەسلىكى كېرەك. بۇنداق قىلىش كىشىدە رىياگەرلىك، نام ئاتاق تۇيغۇسى پەيدا قىلىپ قويىدۇ. بەلكى سىرتقى بەدىنىگە ئالىملار ۋە سالىھ كىشىلەر كېيىدىغان كېيىملەرنى كېيىش، داۋاملىق ئۆزلۈكسىز ھالدا ئاللاھقا يۈزلىنىش، مىنۇت سىكونت ئاللاھنىڭ زىكرىدىن ئايرىلىپ قالماسلىق ئەڭ ياخشىدۇر.

ياد كەرد: بۇ مەيلى ئىسمى زات زىكرى بولسۇن ياكى تەھلىل زىكرى (نەپى ئىسبات زىكرى) بولسۇن داۋاملىق زىكرى ئەيتىشنى كۆرسىتىدۇ. بۇ توغرىلىق ئۈچۈنچى سىردا تەپسىلى توختالغان ئىدۇق. ھاسىل شۇكى، زىكرى ئەيتىش كىشىنى پانا ۋە بەقا دەرىجىسىگە يەتكۈزىدۇ. ئاللاھقا ئۇلاشتۇرىدۇ. ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دەيدۇ: «يآيها الذين آمنوا اذكروا الله ذكرا كثيرا لعلكم تفلحون» ئى ئىمان ئەيتقان كىشىلەر، ئاللاھنى كۆپ زىكرى ئەيتىش شەكلىدە زىكرى قىلىڭلار. نىجات تېپىشىڭلار ئۈمىتلىكتۇر.

بازكەشت: زىكرى ئەيتقان چاغلاردا، زىكرىنىڭ ئالدى كەينىدە خىيال بىلەن (كۆڭلىدە) ئاللاھقا ئىنتايىن يېلىنغان ھالەتتە: «ئىلاھىم، مەن سىلىنى كۆزلەيمەن، سىلىنىڭ رازىلىقلىرىنى تىلەيمەن، سىلىنى دەپ دۇنيالىق ئىشلاردىن قول ئۈزدۇم، ماڭا ئۆز مۇھەببەتلىرىنى، مەئرىپەتلىرىنى ۋە ۋىساللىرىنى بەرسىلە» دەپ دۇئا قىلىشنى كۆرسىتىدۇ. بۇ دۇئا زىكرى

ئەيتىشنىڭ ئەڭ چوڭ شەرتىدۇر. سالىك بۇ دۇئانى قىلىشتىن غاپىل بولماسلىقى كېرەك، كامالەتكە يېتىشتە بۇ ئىنتايىن پايدىلىق دۇئادۇر.

نىگاھداشت: دىققەت چېچىلىپ كېتىش، بولمىغۇر خىياللار پەيدا بولۇش، كۆڭۈلدە پەيدا بولغان ھەر خىل ئوي پىكىرلەرنى يوقىتىشنى كۆرسىتىدۇ. سالىك داۋاملىق ئويغاق ئاگاھ (كۆڭلى ئويغاق)، دىققىتى تەييار تۇرۇشى، بولمىغۇر خىياللار كىرىۋالالمىغۇدەك دەرىجىدە كۆڭۈلنى مۇداپىئە قىلىپ تۇرۇشى كېرەك. ئۇنداق قىلمىغاندا، كۆڭلىنى بولمىغۇر خىياللار ئىگەللىۋېلىپ، ئۇنى يوقىتىۋېتىش تەسكە توختايدۇ. مانا بۇ، دىققەت يىغىلىش، كۆڭلى تەسكىن تېپىش ۋە ھۇزۇرى قەلبىدىن ئىبارەت مەملىكەتنىڭ كۆرەش قىلىشى ئارقىلىق قولغا كەلگەنلىكىدۇر.

ياد داشت: بۇ، سالىكنىڭ كاتتىلىقى بۈيۈك بولغان ئاللاھنىڭ ئىسمىنى مۇلاھىزە قىلماستىن، زاتى سەرفە (ئاللاھنىڭ ساپ زاتى) گە تەۋەججۇھ قىلىشنى كۆرسىتىدۇ. بۇ خىل تەۋەججۇھ تامامىغا يەتكەن پەنا ۋە كامالەتكە يەتكەن بەقا ھاسىل بولغاندىن كېيىن پەيدا بولىدۇ.

ۋۇقۇف زەمانى: بۇنىڭ مەئناسى توغرىلىق ھۇش دەرىدەمنىڭ بايانىدا سۆزلەپ ئۆتتۇق. بۇ، سانغا دىققەت قىلىش دېگەنلىك بولۇپ، سالىك نەفى ئىسبات زىكرىنى ئەيتقاندىكى نەپەس تۇتۇش ۋە نەپەس قويۇپ بېرىشنىڭ تاق ساندا بولىشىغا دىققەت قىلىشنى كۆرسىتىدۇ، بۇ توغرىلىق ئۇچۇنچى سىردا بىر قەدەر سۆزلەنگەن.

ۋۇقۇفى قەلبى: بۇ سالىكنىڭ چەپ ئەمچەكنىڭ ئاستىدىكى قەلب لەتىپىسىگە كۆپ تەۋەججۇھ قىلىشنى كۆرسىتىدۇ، قەلب تەۋەججۇھنىڭ كۆپ پايدىسى بار. قادىرىيە، چىستىيە تەرىقىتىدە زىكرىنى قەلبكە سوقۇش ئۇسۇللىرى قوللىنىلىدۇ.

گۇللەنگەن نەقشىبەندىيە تەرىقتى ماشايىخلىرى ئاجايىب تەسىر كۈچكە ئىگە بولۇپ، مۇھىم ئىشلاردا ئۇلاردىكى ئارزۇ كۈچىنىڭ رولى ئىنتايىن چوڭ. بۇ خىل تەسىر كۈچ سالىكنىڭ ئۆزىدىكى ئارزۇ كۈچىنىڭ ئاجىز –كۈچلۈكلىكى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ. باشقىلاردىكى ئارزۇ كۈچىنى ئاشۇرۇش، كېسەل داۋالاش، كىشىدە گۇناھىغا تۆۋبە قىلىش تۇيغۇسىنى كۈچەيتىش (مەنىۋى كېسەل داۋالاش)، كىشىلەرنىڭ ئېڭىغا ياخشى تەسىرلەرنى كۆرسىتىش، كىشىلەرنىڭ كۆڭلىدە مۇھەببەت تۇيغۇسى، ئىخلاس تۇيغۇسى ۋە ھۆرمەت تۇيغۇسى پەيدا قىلىش قاتارلىق خۇسۇسىيەتلەرگە ئىگە. ئەھلۇللاھنىڭ (ئاللاھقا يېقىن بولۇپ لايىقلاشقان كىشىلەر) بۇ خىل نىسبەتلىرى ئۇلارنىڭ ھاياتى پائالىيەت جەريانلىرىدا ۋە ئۇلار ئالەمدىن ئۆتكەندىن كېيىنمۇ كۆرۈلۈپ تۇردى. كىشىلەرنىڭ بېشىغا كەلگەن تەبىئى ۋە سۈنئى ئاپەتلەرنى قايتۇرغانلىقتەك بولۇپ ئۆتكەن نۇرغۇن ئىشلار كىشىلەرنىڭ خاتىرىسىدە ساقلىنىپ كەلدى. مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى بۇ تەرىقەت ماشايىخلاردىكى خۇسۇسىيەتلەر ئىدى.

تەۋەججۇھ قىلىشنىڭ ئۇسۇلى: بۇنىڭدا ئۇستاز دەسلەپتە ئۆز زاتىغا شاگىردنىڭ قەلبىگە ئۆتكۈزۈپ بەرمەكچى بولغان ئۆز ۋۇجۇدىدىكى نىسبەتكە تەۋەججۇھ قىلىپ، قاتتىق كۈچەپ تۇرۇپ ئۆزىدىكى ئارزۇ كۈچىنى شاگىردنىڭ قەلبىگە ماڭغۇزىدۇ. ئاللاھنىڭ ئىنايىتى ئارقىلىق بۇ نىسبەت شاگىردنىڭ باتىنىغا يۆتكىلىدۇ. ئەگەر شاگىرد يىراقتا بولسا، ئۇستاز بولغۇچى يىراقتىن شاگىردنىڭ چىراي تۇرقىنى خىيالەن تەسەۋۋۇر قىلىپ، نىسبەتنى ئۇنىڭ ۋۇجۇدىغا ماڭدۇرىدۇ. شۇنىڭغا ئوخشاش بىرەر مۇھىم ئىشقا دۇچ كەلگەندە ئۇستاز بولغۇچى ئۆزىدىكى ئارزۇنىڭ

كۈچىنى ئىشقا سېلىپ، جانابى ئاللاھدىن مۇشكىلاتنىڭ ئاسان بولۇشىنى تىلەيدۇ. ئاللاھنىڭ ئىلتىپاتى بىلەن مەقسەت كۆڭۈلدىكىدەك، تېزلا ھاسىل بولغانلىقى زاھىر بولىدۇ.

ئەمما ئەھلۇللاھ (ئاللاھقا يېقىن بولۇپ لايىقلاشقان كىشىلەر) نىڭ نىسبىتىگە ئېرىشىش ئىلمى شۇكى، ئۇستاز بولغۇچى ھايات بولسا ئۇنىڭ ئالدىدا ئولتۇرىدۇ. ئۆلۈپ كەتكەن بولسا ئۇنىڭ قەۋرىسى يېنىدا ئولتۇرىدۇ. ئۆز نەفسىنى نىسبەتتىن خالى ھېس قىلىپ، ئۆز رۇھىنى ئۇستاز روھىغا ئۇلاشتۇرغاندىن كېيىن ئۆز نەفسىگە تەۋەججۇھ قىلىدۇ. بۇ خىل ھالەتتە كىشىدە يۈز بېرىدىغان كەيپىيات ئۆزگىرىشى ئۇ ئېرىشكەن نىسبەتدۇر.

كىشىلەرنىڭ ئېڭىغا تەسىر كۆرسىتىش ئىلمى شۇكى، تەسىر كۆرسەتكۈچى ئۆز نەفسىنى ھەممە نەرسىدىن خالى ھېس قىلىپ، ئۆز نەفسىنى تەسىر قوبۇل قىلغۇچىنىڭ نەفسىگە ئۇلاشتۇرىدۇ. تەسىر قوبۇل قىلغۇچىدا بۇرۇنقى ناچار ئىشلارنىڭ ئەكسى زاھىر بولىدۇ.

ئۆتمۇشتە بولۇپ ئۆتكەن ئىشلار توغرىلىق بىلىش ھاسىل قىلىش ئىلمى شۇكى، كىشى ئۆز نەفسىنى ھەممە نەرسىدىن خالى ھېس قىلىدۇ. لېكىن ئۆتمۇشتە بولۇپ ئۆتكەن ئىشلار توغرىلىق مەئرىپەت ھاسىل بولۇشنى ئىنتىزارلىق بىلەن كۈتۈپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭ نەفسى توختاپ مەئرىپەت ھاسىل قىلىش ئارزۇسى قاتتىق ئۇسسىغان ئادەم سۇغا تەشنا بولغىنىدەك تەشنالىق دەرىجىسىگە يەتكەندە ئۇنىڭ نەفسى مالائىكىلەرگە يېتىشىۋالىدۇ. بۇ چاغدا ئۇ ئارزۇ قىلغان بولۇپ ئۆتكەن ئىشلار ئۇيقۇ ھالىتىدە ياكى ئويغاق ھالىتىدە غايىب ئاۋاز ئارقىلىق ياكى كۆرۈنمە شەكلىدە كەشق بولىدۇ.

ئاپەتنى دەپئى قىلىش، كېسەل داۋالاش ئىلمى شۇكى، كېسەللىكنى ياكى بالانىڭ سۇرىتىنى مىسال تەرقىسىدە تەسەۋۋۇر قىلىدۇ. ھەمدە ئۆزىدىكى ئارزۇنىڭ كۈچىنى قاتتىق كۈچەش بىلەن ئىشقا سېلىپ تولۇق تەۋەججۇھ قىلىدۇ، يەنى ئارزۇنىڭ كۈچى ئارقىلىق قاتتىق كۈچەپ تۇرۇپ كېسەللىككە ياكى بالاغا تەۋەججۇھ قىلىدۇ. ئاللاھنىڭ ياردىمى بىلەن كېسەللىك ساقىيىدۇ، بالا دەپئى بولىدۇ.

يەتتىنچى سىر - مۇرىدلار رىئايە قىلىشقا تېگىشلىك ئەدەب قائىدىلەر

ئىمام رەببانى مۇرىدلارغا لازىملىق ئەدەب قائىدىلەرنى يېزىپ قالدۇرغان ئىكەن. تەرىقەتتە مەلۇم نىسبەتكە ئېرىشكەن سالىكلار تىرىشچانلىق بىلەن بۇ قائىدىلەرگە ئەمەل قىلىشى لازىم. بۇ تەرىقەتكە كىرگەن سالىكلار تۆۋەندىكى ئىككى خىل ھالەتنىڭ بىرىدىن خالى بولالمايدۇ: يەنى ئۇلار مۇرىد بولىدۇ ياكى مۇراد بولىدۇ.

مۇراد بولغۇچىلارنىڭ ئەڭ ئالى مەقسەتكە يېتىدىغانلىقىغا مۇبارەك بولسۇن. ئۇلار مەقسەتكە جەزبە ئارقىلىق ياكى مۇھەببەت ئارقىلىق ئىختىيارسىز ھالەتتە يېتىدۇ. ئۇلار لازىملىق ئەدەب قائىدىنى ۋاستە ئارقىلىق ياكى ۋاستىسىز ئۆگىنىدۇ. ئۇلاردىن بىرەر خاتالىق سادىر بولسا، ئۇلار تېزلىكتە ئاگاھلاندۇرۇشقا ئۇچرايدۇ. ئەمما يۇقارقى ئىككى ئالاھىدىلىك ئۇلاردىن يوقاپ كەتمەيدۇ. ئۇلار بىرەر زاھىرى شەيخكە مۇھتاج بولغاندا، ھېچ كۈچىمەستىن ئۇلار بىلەن ئۇچرىشىپ قالىدۇ. چوڭ مەنىدىن ئەيتقاندا بۇ، ئاللاھ تائالانىڭ ئەزەلدە شۇنداق بېكىتىۋەتكەن ئىنايىتى، مۇكاپاتىدۇر. بۇ خىل ئىنايەت ئۇ كاتتا كىشىلەرنىڭ ھالىتىگە (رىئاللىقتىن ھالقىغان روھى ھالىتىگە) كاپالەتلىك قىلىدۇ. ئۇلارنىڭ ئىشى سەۋەبلىك ياكى سەۋەبسىز ھاسىل

بولىۋېرىدۇ. ئاللاھ ئۆزى خاھلىغان كىشىنى ئۆزى تەرەپكە تاللىۋالىدۇ.

مۇرىد بولغۇچىلارنىڭ ئىشى شەيخ ـ ئۇستازسىز ھاسىل بولىشى تولىمۇ تەسكە توختايدۇ. ئۇستاز بولغۇچى چوقۇم جەزبە دەرىجىسىگە يەتكەن بولۇشى ۋە سۇلۇك ماڭدۇرۇش سالاھىيىتىگە ئىگە بولغان بولۇشى، فەنا ۋە بەقالىق مەرتىۋىسىگە تەييارلانغان، يېقىنلاشقان بولۇشى كېرەك. يەنە سەيرى ئىلەللاھ، سەيرى پىللاھ، سەيرى ئەنىللاھى بىللاھ، سەيرى پىل ئەشيائى بىللاھ (ئاللاھ تەرەپكە يۈزلىنىش ماقاملىرىدا سەيرى قىلىش، ئاللاھدا سەيرى قىلىش، ئاللاھدىن ئاللاھ بىلەن سەيرى قىلىش، شەيئىلەردە ئاللاھ بىلەن سەيرى قىلىش) قاتارلىق ماقاملارنى تاماملىغان بولۇشى كېرەك. ئۇنىڭ جەزبىگە ئېرىشىشى سۇلۇكدىن ئىلگىرى بولسا ۋە مۇرادلارنىڭ تەربىيىتى ئارقىلىق تەربىيلەنگەن بولسا بۇ كىبرىت ئەھمەر (ئاتۇم بومبىسى) غا ئوخشاش قۇدرەتكە ئېرىشكەن بولىدۇ. ئۇنىڭ ھەر بىر سۆزى كېسەلگە داۋا، نەزىرى شىپا بولىدۇ. ئۇنىڭ تەۋەججۇھ قىلىشى بىلەن ئۆلۈك (قېتىپ قالغان) دىللار تىرىلىدۇ (قەلب قاسراقلىرى ئاجرايدۇ). ئۇنىڭ سىنچى قارىشى (سۈپەتە ئىلتىپاتى) ئارقىلىق ھاكاۋۇر نەفسلەر پاكلىنىدۇ. ئۇنىڭدەك دۆلەت ساھىبى كەم ئۇچرايدۇ.

مەجزۇب (جەزبىگە ئېرىشكەن) سالىكمۇ ئىنتايىن قىممەتلىكدۇر. ناقىسلارنى تەربىيەت قىلىش ئىقتىدارى ئۇلاردا ھاسىل بولىدۇ. ئۇلار ئارقىلىق فەنا ۋە بەقا ماقامىغا يەتكىلى بولىدۇ. شاگىرد بولغۇچى بۇ دەرىجىدىكى كامىل شەيخگە ئېرىشەلىسە، بۇ ئاللاھنىڭ ئۇنىڭغا قىلغان ئىنايىتى، مۇكاپاتى بولىدۇ. بۇنداق ئۇستازنىڭ ۋۇجۇدىنى غەنىمەت بىلىپ، ئۆزىنىڭ بارلىقىنى ئۇنىڭغا تولۇق تاپشۇرۇشى لازىم. بۇ ئۇستازنىڭ رازىلىقىنى ئۆزىنىڭ بەختى، ئۇنىڭ رازىلىقىنىڭ قارشىسىنى بەختسىزلىك دەپ قارىشى كېرەك.

تېخىمۇ كەڭ مەنىدە ئېيتساق، ئۆزىنىڭ بارلىق خاھىشلىرىنى ئۇنىڭ رازىلىقىغا بويسۇندۇرىشى كېرەك. سۆھبەتنىڭ قائىدە يوسۇنلىرىغا رىئايە قىلىش، ئۇنىڭ شەرتلىرىنى تولۇق ئادا قىلىش بۇ تەرىقەتنىڭ زۆرۈرى ئىشلىرىدۇر. شۇنداق قىلغاندا بۇ تەرىقەتنىڭ رولىدىن پايدىلانغىلى، باشقىلارغىمۇ پايدا يەتكۈزگىلى بولىدۇ. ئۇنىڭ ئەكسىچە بولغاندا سۆھبەت ۋە ئولتۇرۇشلار ياخشى نەتىجە بەرمەيدۇ. بۇنى كىشى ئەقىل قۇلىقى بىلەن ئاڭلىۋالسا ئەرزىيدۇ. شاگىرد بولغۇچى قەلبىنى بارلىق تەرەپلەردىن قايتۇرۇپ ئۇستازىغا يۈزلەندۈرۈشى، ئۇنىڭغا تەۋەججۇھ قىلىشى، ئۇستازى بار سورۇندا ئۇنىڭ روخسىتىسىز نەپلە ئىبادەت ۋە دۇئا دەئۋەت بىلەن شۇغۇللانماسلىقى، ئۇستازىنىڭ ئالدىدا باشقىلارغا، باشقىلارنىڭ ئارتۇقچىلىقىغا كۆز سالماسلىقى، بارلىقى بىلەن ئۇستازغا يۈزلىنىپ ئولتۇرۇشى، ھەتتاكى ئۇنىڭ روخستىنى ئالماي تۇرۇپ زىكرى مەشغۇللۇقىنىمۇ قىلماسلىق لازىم. ئۇنىڭ ئالدىدا پەرىز ۋە سۈنەت نامازدىن باشقا نەپلە ناماز ئوقۇماسلىقى (ئۇستازى نەپلە ئىبادەت قىلمىغاندا، ئۇ بۇيرىمىغاندا ئۆزى ئورنىدىن تۇرۇپ زىكرى ئېيتقاندا، نەپلە ناماز ئوقۇغاندا ئۇستازنىڭ ئالدىدا ئۆزىنى كۆرسىتىش خاھىشى ئىپادىلىنىپ قالىدۇ، بۇنىڭ بىلەن ئۇستازنىڭ نەزىرىدىن چۈشۈپ قېلىشى، ئۇنىڭ كۆزىگە سىغماسلىقى مۇمكىن. بۇ ئىش شاگىرد بولغۇچىغا نىسبەتەن ھەر قايسى تەرەپتىن زىيانلىق ئىش ھېساپلىنىدۇ).

ئىنتايىن چىچەنلىك بىلەن ئەدەب قائىدىگە رىئايە قىلىش دۇنيالىق ئىشلاردا مۇھىم

بولغىنىدەك، ئاخىرەتلىك ـــ ئىتىقادى ئىشلاردا تېخىمۇ مۇھىم. ئاللاھقا يېتىش ئىشلىرىدا تېخىمۇ تولۇق رىئايە قىلىش ئىنتايىن مۇھىم.

مۇرىد بولغۇچىنىڭ پائالىيەتلىرى ئۇستازنىڭ مۇھەببىتى پەيدا بولۇشتىن ئايرىلالمايدۇ. سۆيۈلگۈچىدىن سادىر بولغان ھەرقانداق ئىش سۆيگۈچىنىڭ نەزىرىدە سۆيۈملۈك بىلىنىدۇ. ئۇنىڭغا ئىتىراز بىلدۈرۈش، قارشى تۇرۇشنىڭ ئورنى قالمايدۇ. كۆللى ۋە جۇزئى (چوڭ ۋە كىچىك) ئىشلاردا يېمەك ـ ئىچمەك ئادىتى، كىيىنىش ئادىتى، ئولتۇرۇپ قوپۇش ئادىتى ۋە ئۇخلاش قاتارلىق ئىشلاردا ئۇستازنى ئۈلگە قىلىش. ھەتتاكى نامازنىمۇ ئۇستازنىڭ ناماز ئوقۇش ئۇسلۇبىدا ئوقۇش. ئۇنىڭ ھەر قانداق بىر قىلمىشىغا قارشى پىكرىدە بولماسلىق لازىم، ئۇستازغا بىر زەررە مىقدارى قارشى پىكرىدە بولۇش كىشىنى نەتىجىلەردىن مەھرۇم قالدۇرىدۇ. تىرىشچانلىقنى زايا قىلۋېتىدۇ.

بۇ تائىپىلەر (ئەھلى تەسەۋۋۇپلار) نىڭ ئەيىبنى كەمچىلىكنىلا كۆرىدىغانلار ئىنسانلار ئىچىدىكى ئەڭ شەقى ۋە سائادەتتىن ئەڭ يىراقلاردۇر. ئاللاھ بىزنى ئۇنداق خاتالىقتىن ۋە چوڭ بالادىن قۇتقازسۇن.

شاگىرد بولغۇچى ئۇستازدىن كارامەت ۋە خارىق ئادەت يەنى ئادەتتىن ھالقىغان ئىشلارنى كۆرسۇتۇشنى تەلەپ قىلمىسۇن. بۇ، كىشىنىڭ كۆڭلىگە كەچكەن ۋەسۋەسە ھېساپلىنىدۇ. سىز بىرەر مۇئمىننىڭ پەيغەمبىرىدىن مۆجىزە تەلەپ قىلغانلىقىنى ئاڭلىغانمىدىڭىز؟ ياق! پەيغەمبەردىن پەقەت كۇپپارلار ۋە ئىنكار قىلغۇچىلار مۆجىزە تەلەپ قىلغان.

كىشىنىڭ كۆڭلىگە ئۇستازغا قارشى پىكىردىكى بىرەر گۇمانلىق تۇيغۇ كېلىپ قالسا، بۇ شۇبھىلىنىش يوقالمىسا، كاللىسىدىكى تۇگۇن يېشىلمىسە، بۇنى ئۇستازنىڭ كەمچىلىكى دەپ قاراپ ئۇنىڭ يۈزىگە سېلىش جائىز بولمايدۇ. شاگىرتقا بىرەر سىرلار يۈز بەرسە ئۇستازغا ئەيتىپ ئۇنىڭ تەبىرىنى سوراش لازىم. زاھىر بولغان كەشفلەرنى ئۇنىڭغا ئەيتىپ تەبىرىنى، توغرا بىلەن خاتاسىنى ئايرىپ بېرىشنى سوراش لازىم. ئۆزىنىڭ كەشفىسگە تايىنىۋالماسلىق، ئۇنىڭغا قاتتىق ئىشىنىپ كەتمەسلىك لازىم، چۈنكى بۇ دۇنيادا ھەقىقەت بىلەن ناھەق ئارىلىشىپ كەتكەن بولىدۇ. بۇنى پەرقلەندۇرۇش تولىمۇ قېيىن. زۆرۈرىيەت بولمىغان ئەھۋالدا ئۇستازنىڭ روخسىتىسىز ئۇستازنىڭ قېشىدىن ئايرىلىپ كەتمىسۇن. ئۇستازنى قويۇپ باشقىلارنىڭ ئارقىسىدىن مېڭىش، ئۆز ئۇستازدىن باشقىلارنى ئارتۇق چاغلاش شاگىردنىڭ ئىرادىسىنى يوقىتىۋېتىدۇ.

ئۇستازنىڭ ئاۋازىدىن يۇقىرى ئاۋازدا سۆزلەش، ئۇستاز بار يەردە يۇقىرى ئاۋازدا سۆزلەش ئەدەبسىزلىك ھېساپلىنىدۇ.

پەيزى پۇتۇھات كىشىگە ئۇستازنىڭ ۋاستىسى ئارقىلىق چۈشىدۇ، دەپ ئىتىقاد قىلىش لازىم. ئەمەلىيەتتە باشقا ماشايىخلار ئارقىلىق پەيزى پۇتۇھات چۈشۈۋاتقانلىقى مەلۇم بولسىمۇ، ئۇنى ئۇستازىمنىڭ ۋاستىسى ئارقىلىق شۇنداق بولدى، دەپ چۈشىنىش لازىم.

شۇنىڭ بىلىڭكى، ئۇستاز كامالات ۋە پەيزى پۇتۇھاتلارنى ئۆزىدە جەمئى قىلغان بولسا، ئالدىنقى ئۇستازلاردىن بىرىنىڭ كامالىتىگە خاس مۇلايىملىق ئىستېداتىغا مۇناسىپ خاس پەيزى پۇتۇھات ۋە كامالەت بۇ ئۇستازغا يەتكەن بولىدۇ. ئۆز ئۇستازىنىڭ بىرەر لەتائىپىسى

بىلەن مۇناسىبەتلىك بولغان پەيزى پۇتۇھات زاھىر بولغاندا ئالدىنقى ئۇستازنىڭ سۈرىتىدە كۆرۈنگەن بولىدۇ. شۇ خىل لەتائىپ شاگىردىنىڭ خىيالىدا سىموۋۇللۇق ئىپادە ئارقىلىق باشقا ئۇستازنىڭ سۈرىتىدە نامايان بولىدۇ. شۇ سەۋەبتىن شاگىرد پەيزى پۇتۇھات باشقا ئۇستازدىن كېلىۋاتىدۇ، دېگەن خاتا تۇيغۇغا كېلىپ قالىدۇ. بۇ ئىنتايىن چوڭ خاتالىقدۇر. ئاللاھ بىزنى خاتا يولغا كېتىپ قېلىشتىن ساقلىسۇن. ئۇستازغا ئىخلاس قىلىشتا مۇستەھكەم، ئازماي تۇرۇشقا نسىپ قىلسۇن. ئىنسانلارنىڭ خوجىسى مۇھەممەد ئەلەيهىسسالامنىڭ ھۆرمىتىدىن ئۇستازنىڭ مۇھەببىتىنى بەرسۇن. چوڭ مەنىدە ئەيتساق، تەرىقەتنىڭ ھەممىسى ئەدەب قائىدە دېمەكتۇر. بۇ، ئەدەبسىز ئادەم ئاللاھقا يېتەلمەيدۇ، دېگەنلىكدۇر.

شاگىرد بىر قىسىم ئەدەب قائىدىلەردە ئۆزىنىڭ ھەقىقەتەن كەملىك قىلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلسا، مۇكەممەل دەرىجىدە رىئايە قىلىپ بولالمىغانلىقىنى سەزسە، ھەر قانچە تىرىشىپمۇ ئۇنىڭ ھۆددىسىدىن راستىنلا چىقالمىغانلىقىنى، ئۆزىنىڭ ئامالسىز قالغانلىقىنى بىلسە، بۇ جەھەتتە ئۇ كەچۈرۈمگە ئېرىشىدۇ. لېكىن كەمچىلىكنى ئېتىراپ قىلمىسا بولمايدۇ. ئەدەب قائىدىگىمۇ رىئايە قىلالمىسا، كەمچىلىكىنىمۇ ئېتىراپ قىلمىسا، بۇنداق ئەھۋالدا كىشىنىڭ ئەجرى زايا بولۇپ كېتىدۇ. يۇقىرىدا بايان قىلىنغان كاتتا ئۇستازلارنىڭ بەرىكىتىدىن مەھرۇم قالغان بولىدۇ.

شاگىرد ئۇستازىنىڭ تەۋەججۇھى ۋە ئارزۇسىنىڭ كۈچى ئارقىلىق فەنا ۋە بەقا ماقامىغا يېتەلىسە، ئۇنىڭغا ئىلھام ۋە فاراسەتنىڭ ئۇسۇللىرى زاھىر بولسا، ئۇستاز ئۇنىڭغا بۇ نسبەتلەرنى ئۆتكۈزۈپ بەرسە، ئۇنىڭ ئورنىنى تەستىقلىسا، ئۇنىڭغا كامىل دەرىجىدە گۇۋاھلىق بەرسە، كامىللىقنى ئىسپاتلاپ شاھادەتنامە بەرسە نېمىدېگەن ياخشى؟ يەنە بۇ چاغدا بۇ مۇرىدقا ئوخشاش ئۇستازىنىڭ ئىلھام تۇرتكىسىدە قىلغان ئىشلىرىغا ئېتىراز بىلدۈرەمدۇ؟ ھالبۇكى ئۇستازى ئىلھام ئارقىلىق شۇنداق قىلغان. مۇرىدنىڭ ئۇستازغا قارشى پىكرىدە بولغانلىقى ئۇستازنىڭ ئالدىدا تەھقىقلانسا، بۇ چاغدا مۇرىد ئەنئەنىۋى ئادەتنىڭ ھالقىسىدىن، سىلسىلىنىڭ زەنجىرىدىن بوشاپ كەتكەن بولىدۇ. ئۇنى يېتەكلەش خاتا كەتكەن، جايىنى تاپالمىغان بولىدۇ.

ساھابىلارنىڭ ھاياتىغا قاراپ باقايلى. ئۇلار ئىجتىھادى ۋە ئەھكامى ئىشلاردا پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامغا قارشى مەيداندا تۇرغانمۇ؟ بەزى چاغلاردا ساھابىلارنىڭ پىكرى ئورۇنلۇق ئىكەنلىكى ئايان بولسىمۇ ھېچكىم پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامغا قارشى مەيداندا پىكىر بايان قىلمىغانلىقى زىرەك ئالىملارغا ئايان.

بۇنىڭدىن شۇ مەلۇم بولدىكى، مۇرىد كامىللىق ۋە كامىللىقنى ئىسپاتلاش مەرتىبىسىگە يەتكەندە ئۇستازغا قارشى پىكرىدە بولۇش جائىز سانالسىمۇ، بۇ ئۆز ئەينى ئەدەبسىزلىك سانالسىمۇ قارشى پىكىر بايان قىلىش بۇ يەردە ئەخلاق سانىلىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامنىڭ ساھابىلىرى كامالى دەرىجىدىكى ئەدەب قائىدىلىق، ئەخلاقلىق كىشىلەر ئىدى. ئۇلار بارلىق ئىشلاردا پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامنىڭ ھەرىكەتلىرى ۋە كۆرسەتمىلىرىنى تەقلىد قىلغان. تەقلىد قىلماي ھېچ ئىش قىلمىغان. كاتتا ئالىم ئىمام ئەبۇ يۇسۇفنىڭ ئىمام ئەبۇ ھەنىپە (ئاللاھ ئۇلارغا رەھمەت قىلسۇن) نى ئىجتىھاد مەرتىبىسىگە

يەتكەندىن كېيىن توغرا ۋە خاتا مەسىلىلەردە تەقلىد قىلىشى كۆز قاراش جەھەتتىكى مۇتابىئەت ھېساپلىنىدۇ.

كىشىلەر: «ئۇستاز تېرىكنى ئۆلتۈرىدۇ، ئۆلۈكنى تىرىلدۈرىدۇ» دېيىشىدۇ. بۇ يەردىكى تىرىلدۈرۈش تەن جەھەتتىكى تىرىلىش ۋە ئۆلۈش بولماستىن بەلكى روھى جەھەتتىكى تىرىلىش ۋە ئۆلۈشنى كۆرسىتىدۇ. بۇ ھاياتلىق بىلەن ئۆلۈم دېگەندە ۋىلايەت ۋە كامالەتكە يەتكۈزىدىغان فەنا ۋە بەقا كۆزدە تۇتۇلغان. فەنا ۋە بەقاغا يېتىشتە يۇقىرىدا سۆزلەنگەن كامالەتلىك ئۇستاز ئاللاھنىڭ ئىزنى بىلەن روھى جەھەتتىن يېتەكلەش رولىنى ئۆتەيدۇ. بۇ يەردە دېيىلگەن «تىرگۈزىدۇ»، «ئۆلتۈرىدۇ» دېگەن ئىبارىنى بەقاغا يەتكۈزىدۇ، فەناغا يەتكۈزىدۇ دەپ چۈشىنىلىدۇ.

يېتەكچىلىك ئىقتىدارىغا ئىگە ئۇستازنىڭ رولى ماگنىت مەيدانىغا ئوخشايدۇ. ھەر قۇتۇبنىڭ ئۆزىگە خاس تارتىش ۋە ئىتتىرىش كۈچى بولىدۇ. شاگىرد بولغۇچى ئۇستازدىن تولۇق نەتىجىگە ئېرىشەلەيدۇ. ئۇستاز شاگىردىنىڭ قەلبىنى ماگنىت تۆمۈرنى تارتقاندەك ئۆزىگە تارتىدۇ. بۇ تارتىش كارامەت ۋە ئادەتتىن ھالقىغان ھادىسە بولماستىن بەلكى مۇرىدلارنىڭ قەلبىنى مەنىۋى مۇناسىۋەت ئارقىلىق تارتىدۇ ـ جەزبە قىلىدۇ. بۇ خىلدىكى ئۇلۇق ئۇستازلار بىلەن مۇناسىۋىتى بولمىغان كىشىلەر ئۇلارنىڭ ئاجايىپ كامالىتىنىڭ تەسىرىدىن مەھرۇم قالغانلاردۇر. ئۇلار بۇ ئۇستازلارنىڭ كارامەتلىرىنى مىڭ قېتىملاپ كۆرگەن بولسىمۇ، مۇشاھىدە قىلغان بولسىمۇ، يەنىلا ئۇلارنىڭ كامالىتىدىن مەھرۇم قالغان بولىدۇ.

ئالتىنچى باپ. تەسەۋۋۇپنىڭ تەرەققىيات ئەھۋالى ھەققىدە

(بۇ ماتېرىيال «شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى » نەشىر قىلغان «ئىسلام دىنى ئاتالغۇلىرى لوغىتى» ناملىق كىتاپتىن ئېلىنغان بولۇپ ماقالە ئەكسى مەيداندا تۇرۇپ يېزىلغان بولسىمۇ تەسەۋۋۇف ۋە تەسەۋۋۇفچىلارنىڭ ئەھۋالى ھەققىدىكى تارىخى ئۇچۇرلار ئاساسەن توغرا ئىپادىلەنگەچكە تەسەۋۋۇفنىڭ پەيدا بولۇشى ۋە تەرەققىيات ئەھۋالىغا قىزىققۇچىلارنىڭ پايدىلىنىشى ئۈچۈن قىسمەن تۈزىتىش ئېلىپ بىرىلىپ ئاندىن ئورۇنلاشتۇرۇلدى.)

تەسەۋۋۇپ، ئىسلام دىنى تەرىقىتىنىڭ يەنە بىر نامى بولۇپ، سوپىزىم دەپمۇ ئاتىلىدۇ. ئەرەبچە «سوفى» دېگەن سۆزنىڭ مەنىسى ھەرخىل تەرىپلىنىدۇ. بەزىلەرنىڭ ئەيتىشىچە، بۇ ئەسلى ئەرەبچە «سەفا» دېگەن سۆز بولۇپ، «قەلبى پاك، ھەرىكىتى دۇرۇس» دېگەنلىك بولىدىكەن؛ بەزىلەرنىڭ ئەيتىشىچە، «سەففە» دېگەن سۆز بولۇپ، مەنىسى ئاللاھنىڭ ئالدىدا يۇقىرى مەرتىبىدە ۋە ئالدىنقى قاتاردا بولغۇچى دېگەنلىك بولىدىكەن؛ يەنە بەزىلەرنىڭ دېيىشىچە: ئۇلارنىڭ پەزىلىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ دەۋرىدىكى ئۆزىنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىدا تۇرۇپ مەخسۇس بىلىم ئېلىش ۋە ئىبادەت قىلىشقا ئاتاپ مەسجىدنىڭ سۇپىسىدا داۋاملىق ئولتۇرۇپ دۇنيالىق ئىشلاردىن قول ئۈزۈپ، كىشىلەر تەرىپىدىن «ئەسھابۇس سۇففە» (سۇپىدا تۇرىدىغانلار) دەپ ئاتالغان كىشىلەردەك بولۇپ، رىيازەت چېكىش، نەفسىنى يىغىش، ئىخلاس بىلەن ئىبادەت قىلىش، ئېتىكاپتا ئولتۇرۇش بىلەن ئۆتكۈزىدىكەن.

نۇرىددىن ئابدۇرەھمان جامى (1414ــ 1492) نىڭ ئېيتىشىچە، «سوفى» سۆزىنى كۇفەدىكى زاھىدلىق يولىغا ماڭغان ئەبۇ ھاشىم (؟ــ778) تەخەللۇس قىلىپ ئىشلەتكەن؛ بۇنىڭدىن باشقا، كېيىنكى ماتېرىياللاردا خاتىرىلىنىشىچە، تەركىدۇنيا، كىمياگەر جابىر ئىبنى ھەييان (720ــ815) تۇنجى بولۇپ ئىشلەتكەن.

تۆتىنچى ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدىكى ئەرەبچە ھۆججەتلەردە «سوفى» سۆزى رەسمىي ئىشلىتىلگەن. ئالتىنچى ئەسىردە مۇسۇلمانلار زاھىدلىق، تەركىدۇنياچىلىق يولىغا ماڭغانلارنى «سوفى» دەپ ئاتىغان. ئەرەب ئۆلىمالىرى بۇ ئېقىمنىڭ ئەزالىرىنى مۇتەسەۋۋىپ (تەسەۋۋۇپچى) دەپ ئاتىغان. فرانسىيىلىك شەرقشۇناس تولىك بۇ ئېقىمنى «سوفىزىم» دەپ ئاتىغان.

سوفىلار يەتتىنچى ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرى، سەككىزىنچى ئەسىرنىڭ باشلىرى ئۇمەۋىييە سۇلالىسى ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتقان دەۋرىدىكى كۇفە ۋە بەسرە قاتارلىق جايلاردا پەيدا بولدى. ئۇ مۇسۇلمانلاردىكى چىن ئېتىقاد ۋە دىنىي قىزغىنلىقنىڭ مەھسۇلى ئىدى. دەسلەپكى چاغلاردا سوفىلار نامرات ئۆتۈشكە، رىيازەت چېكىشكە ۋە نەفسىنى يىغىشقا رازى بولۇشنى ئۆزىنىڭ خۇسۇسىيىتى قىلدى. ئۇلار «قۇرئان كەرىم»گە، ھەدىسكە، شەرىئەتكە قاتتىق ئەمەل قىلدى ۋە دىنىي ئىبادەتلەرنى ئادا قىلدى. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋە ساھابىلەرنىڭ تەقۋادار ۋە ئاددىي ــ ساددا تۇرمۇشىنى ئۈلگە قىلدى. ئۇمەۋىييە سۇلالىسىدىكى ئوردىنىڭ چىرىكلىككە ۋە ھۆكۈمرانلار ئارىسىدىكى ھوقۇق ـ مەنپەئەت تالىشىغا نارازى بولۇپ، ئۆزىنى تۆتۈۋېلىپ نامراتلىققا، رىيازەت چېكىشكە، نەفسىنى يىغىۋېلىشقا رازى بولۇش ئارقىلىق نارازىلىق بىلدۈرۈپ، دىلىنىڭ پاك بولۇشنى ۋە مەنىۋىيىتىنىڭ ئارام تېپىشىنى ئۈمىد قىلدى. ئۇلار ئۇچىسىغا جەندە كىيىپ، بۇ دۇنيانىڭ راھەت ـ پاراغەتلىرىگە بېرىلمىدى. كىشىلەرنىڭ دىنىي ئىبادىتىگە ئەھمىيەت بېرىپ، سەفىيەتۇل قەلب (قەلب ساپاسى)، چوڭقۇر خىيال بىلەن بولۇپ، قۇرئان تىلاۋەت قىلىش، ناماز ئوقۇش، روزا تۇتۇش، ئېتىكافتا ئولتۇرۇش، ھەرەمگە پىيادە بېرىش، خىلۋەتچىلىكتە ياشاش بىلەن شۇغۇللاندى ياكى ماكاندىن ئايرىلىپ دۇنيانى زىيارەت قىلدى، يولبويى دىيىنغا تايىنىپ جان باقتى. كۇفەدىكى ھەسەن بەسرى (ئاللاھ ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن) (؟ــ728)، بەلختىكى ئىبراھىم ئىبنى ئەدھەم (؟ــ 778)، باغداتتىكى مەرۇپ كەرخى (؟ــ816) قاتارلىق كىشىلەر ئۇلارنىڭ ئاساسلىق ۋەكىللىرى بولۇپ ھېساپلىنىدۇ. كېيىن بۇ ئېقىم سۇرىيە، ھىجاز، يەمەن، مىسىر ۋە ئەجەم قاتارلىق جايلارغا تارقىلىپ، بەزى ئۆلىمالار ۋە تۆۋەن قاتلامدىكى مۇسۇلمانلار ئىچىدە ئومۇملاشتى. لېكىن، ھۆكۈمەت ۋە سۈننى مەزھەبى ئىچىدىكى مۇتەكەللىمۇنلار ئۇنى «بىدئەتلىك» ھېساپلىدى.

بۇ ئېقىمدىكى ئۆلىمالار «قۇرئان كەرىم» نىڭ بەزى ئايەتلىرىنى ئاساس قىلىپ ھەم سىرتتىن كەلگەن ھەر خىل ئىددىيىلەرنى قوبۇل قىلىپ، ئەسەر يېزىپ، ئەقىدە ۋە ئىبادەتنى سوپىزىم پەلسەپە بىلەن شەرھىلىدى. ئاللاھقا بولغان مۇھەببەتنىڭ يادرۇسى مەئرىفەت، ئىلاھ مەركەزچىلىكى ۋە ۋىسالۇل ھەقتىن ئىبارەت، دېگەنلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى.

سەككىزىنچى ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرى تەسەۋۋۇپ بىلەن شۇغۇللانغان ئايال رابىيە ئەدۋىيا (رابىيە بەسرى 717ــ 801) قاتارلىق كىشىلەر ۋەكىللىك قىلىپ ئاللاھنى سىرلىق يول بىلەن سۆيۈش تەشەببۇسىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئاللاھ مەڭگۈ سۆيگۈ ئوبيېكتىدۇر. ئىنسان روھىنىڭ

ئەڭ مۇھىم ماھىيىتى سۆيگۈدىن ئىبارەت. سۆيگۈ ئىنساننى ئاللاھقا يېقىنلاشتۇرىدۇ. ئىنساننى ئاللاھقا يېتىشكە باشلايدىغىنى قورقۇش ياكى ئۈمىد ئەمەس، بەلكى پۈتۈن زېھنى بىلەن بېرىلگەن سۆيگۈدۇر. ئىنسان ھاياتىدىكى ئەڭ چوڭ بەخت ئاللاھنىڭ ۋىسالىغا يېتىشىدىن ئىبارەت، دەپ قارىدى.

توققۇزىنچى ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرى ئەبۇ سۇلەيمان دارانى (؟ــ850) سىرلىق تۇيغۇ بىلەن ئاللاھنى تونۇش قارىشىنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئۇ كىشىلەر ئاللاھ توغرىسىدىكى تونۇشقا ئىدراك ياكى جامائەت ئېتىراپ قىلغان ھەدىسلەر ئارقىلىق ئەمەس، شەخسىدىكى روھنىڭ چاقنىشىدىن ئىگە بولغان بىر خىل سىرلىق تۇيغۇغا تايىنىپ ئىگە بولىدۇ، دەپ قارىدى.

كېيىن مىسىرلىق زاھىد زۇننۇن مىسرى (؟ــ860) مەئرىفەت قارىشىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، سوفىلارنىڭ ئەقىدىسىنى مۇكەممەللىشىشكە يۈزلەندۈردى. ئۇ كىشىلىك ھاياتنىڭ مەقسىتى ئاخىر ئاللاھنىڭ ۋىسالىغا يېتىشتىن ئىبارەت. چوڭقۇر خىيال سۈرۈپ، پۈتۈن زېھنى بىلەن ئاللاھنى خىيال قىلىپ، شەخسنىڭ پاك روھى بىلەن ئىلاھى روھنىڭ نۇرىنى قوشۇۋەتكەندە ئاللاھنى ھەقىقى تونۇغىلى بولىدۇ، بۇنىڭدىن باشقا يول يوق، دەپ قارىدى.

پىرىسسىيەدىكى تەسەۋۋۇپ بىلەن شۇغۇللانغۇچى ئەبۇ يەزىد بەستامى (؟ــ 875) ۋەكىللىكىدىكىلەر «ۋەھدەتۇل ۋۇجۇد» تىن ئىبارەت ئاللاھ مەركەزچىلىك قارىشىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئاللاھنىڭ زاتى ھەممىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، ھەممە نەرسە يالغۇز ئاللاھقا مەنسۇپ بولىدۇ. ئىنسان ئوخشىمىغان باسقۇچلاردىكى دەرمان تاۋلاش ئارقىلىق فەنانىڭ ئالى مەنۋى دەرىجىسىگە يېتىپ، ئاللاھ تەرىپىدىن قوبۇل قىلىنىدۇ ۋە ئاللاھ ۋىسالىغا يېتىدۇ، دەپ قارىدى.

ئونىنچى ئەسىرنىڭ باشلىرى پىرىسىيەدىكى سوفىلارنىڭ مەشھۇر ۋەكىلى ھۈسەيىن ئىبنى مەنسۇر ھەللاج (858ــ 922) «ئىنسان بىلەن ئاللاھنىڭ بىرىكىپ كېتىش» قارىشىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئۆزىنى «مەن ھەقدۇرمەن» دېگەنلىكتىن، ئاباسىيلار سۇلالىسىنىڭ مەھكىمەئى شەرئى تەرىپىدىن ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىندى. شۇنىڭدىن ئىتىبارەت سوفىلار، ھاكىمىيەتنىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچراپ كەلدى. بۇ ئېقىمنىڭ تەسەۋۋۇپ نەزەرىيىسى شەكىللەنگەن بولسىمۇ، لېكىن ئىددىيىسى مۇرەككەپ، قارىشى ھەر خىل بولۇپ، بىرلىككە كەلگەن تەلىماتى ۋە قۇرۇلمىسى شەكىللەنمىدى. ئونىنچى ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىدىن ئېتىبارەن بۇ ئېقىم ئىراق ۋە سۇرىيىنى مەركەز قىلىپ، شىمالىي ئافرىقا، ئىسپانىيە، پىرىسسىيە، ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە جەنۇبى ئاسىيادا كەڭ تارقالدى ۋە تەرەققى قىلدى.

سۈننى مەزھىبىنىڭ شەرىئىتىگە ئەمەل قىلىدىغان سوفى ئۆلىمالىرى توققۇزىنچى ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىدىن باشلاپ، سوفى ئەقىدىسى بىلەن ئەنئەنىچىلەر (سۈننىلەر) ئېتىقادىنى ماسلاشتۇرۇشقا ئۇرۇنۇپ، تەسەۋۋۇپچىلىقنى تەدرىجى ئەنئەنىۋى ئەقىدە ئىددىيىسىنىڭ تەركىبى قىسمى قىلىپ راۋاجلاندۇردى. ئىسلام ئېتىقادىنىڭ بىرلىكىنى قوغداش ئۈچۈن مەشھۇر تەسەۋۋۇپ ئۆلىماسى مۇھاسىبى (781ــ857)، ھازارى (؟ــ899)، شەيخ جۇنەيدى (؟ــ911)، كەلابازى (؟ــ955)، سالاقى (؟ــ988)، ھۇجۇىرى (؟ــ 1071) قاتارلىق كىشىلەر «قۇرئان كەرىم» ۋە ھەدىس شەرىفتىن تەسەۋۋۇفقا نەزەرىۋى ئاساس ئىزدەپ، سوفىلارنىڭ ئەقىدە ۋە ئىبادەت شەكىللىرىنى سۈننى مەزھىبىنىڭ ئەقىدە ۋە شەرىئەت قارىشى بىلەن

سىستېمىلىق شەرھىلەپ «رىسالە ئەل تەۋھىد» نى تەشەببۇس قىلدى. سوفىلار ئارىسىدىكى «غەيرىي ئەھلى شەرىئەت تەرەپدارلىرى» نىڭ ئىسلام ئاساسىي ئېتىقادىدىن ئايرىلغان بىدئەت سۆز ــ ھەرىكەتلىرىگە قارشى تۇرۇپ، مۇسۇلمانلارنىڭ شەرىئەتكە ئەمەل قىلىش، دىنىي پەرىزلەرنى ئادا قىلىش ئاساسىدا ئىستىقامەت قىلىشنى ئوتتۇرىغا قويدى ھەمدە سوفىلار ھەقىقىي ئەنئەنىچىلەر، دەپ ئېلان قىلدى. ئون بىرىنچى ئەسىردە نوپۇزلۇق مۇتەكەللىمۇن ئەل غەززالى (1058ــ 1111) سوفىلارنىڭ قارىشىنى نەزەرىيە جەھەتتىن يىغىنچاقلاپ، تەسەۋۋۇفچىلىق بىۋاستە تۇيغۇدىن ئىبارەت دەپ تونۇش نەزەرىيىسى ۋە ۋىسالۇل ھەق قاتارلىق ئىددىيەلەرنى ئىسلام دىنىنىڭ ئەنئەنىۋى ئېتىقادىغا كىرگۈزدى. سوفىلارنىڭ دىنىي پەرىزلەرنى ئادا قىلىشتا بىپەرۋالىق قىلىشنى ۋە پان ئىلاھلىق تەشەببۇسلىرىنى چۆرۈۋەتتى. ئۇنىڭ تەلىماتى ئىلمى تەۋھىدنىڭ ئاخىرقى نەزەرىيە شەكلى بولۇپ، ھاكىمىيەت تەرەپنىڭ ئېتىراپ قىلىشىغا ئېرىشتى.

ئون ئىككىنچى ئەسىردە ئىسپانىيىدىكى ئەۋلىياچىلىق بىلەن شۇغۇللانغۇچى ئىبنى ئەرەبى (1165ــ1240) تەسەۋۋۇپچىلىقنى «ۋەھدەتۇل ۋۇجۇد» نى مەركەز قىلغان پان ئىلاھىزىملىق پەلسەپۋى ئىددىيە سىستېمىسىغا راۋاجلاندۇرۇپ، سوپىزىمغا پەلسەپۋى قائىدە ۋە پىكرەنلىك خاراكتېر بەردى. سوفىلار ئىسلام مەدەنىيىتى ساھەسىدە جانلىنىپ، ئابدۇلقادىر جىلانى (1087ــ1166)، يەھيا سۆھرەۋەردى (1153ــ 1191)، پەرىدۇددىن ئىبنى ئەتتار (تەخمىنەن 1142ــ 1273)، ئىبنى فارىز (1181ــ 1235)، جالالىدىن رۇمى (1207ــ 1273)، شەيخ سەئدى (تەخمىنەن 1203ــ 1292)، شەمسىدىن مۇھەممەد ھافىز (1320ــ1389)، نەقشبەندى (1314 ـ 1389)، ئابدۇراھمان ئىبنى مۇھەممەد جامى (1414ــ1492) قاتارلىق مەشھۇر مۇتەپەككۇرلار ۋە شائىرلار ئوتتۇرىغا چىقتى. ئۇلار ئىلمى تەۋھىد، ئىلمى تەفسىر، ئىلمى ھەدىس، ئىلمى فىقھە، ئېتىكا، ئەدەبىيات، شېئرىيەت قاتارلىق ساھەلەردە تۆھپە كۆرسىتىپ، شۆھرەت قازىنىپ، سوفىزىملىق ئەدەبىيات ۋە ئىددىيە ھەرىكىتىنى قوزغاپ، ئىسلام دۇنياسىدا چوڭقۇر تەسىر پەيدا قىلدى.

توققۇزىنچى ئەسىردە سوفىلار ئىچىدىن مۇرشىدنى يادرۇ قىلغان كىچىك گورۇھلار پەيدا بولدى. ئونىنچى ئەسىردە جايلاردا كىچىك كۆلەملىك يىغىلىش سورۇنلىرى ياكى خانىقالار قۇرۇلدى. كېيىن قۇرۇلۇش كۆلىمى خېلى چوڭ مەسجىت، مەدرىسە ۋە ئىستىقامەت مەركەزلىرىگە تەرەققى قىلدى. ئون ئىككىنچى ئەسىردىن كېيىن، زاۋىيە ئاساسىدا جايلاردا دائىملىق دىنىي تەبىقىلىرى شەكىللەندى. يۇقىرى ئىناۋەتكە ئىگە سوفىلار ئاساسلىق باشقۇرغۇچى بولدى. ئۇلار ئومۇمى مەقسىتىنى ۋە تاۋلىنىش شەكلىنى بەلگىلىدى. جايلاردىكى پىرقىلەر بىر ـ بىرىگە قاراشلىق بولماي، ئۆز ئالدىغا ئىش قىلدى. ئون بەشىنچى ئەسىردىن ئېتىبارەن جايلاردىكى دىنىي پىرقىلەر يەنىمۇ كېڭەيدى. بەزىلىرى شۆبە تەشكىلاتلارنى قۇردى. زاۋىيەلەر نۇرغۇن ۋەخپە يەر، مال ـ مۈلۈككە ئىگە بولدى. ئەزالار كامالەتلىك ئۇستازغا مۇتلەق بويسۇندى. كامالەتلىك ئۇستاز ۋاپات بولغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ قەبرىگاھىنى مۆمىنلەر ھۆرمەتلەپ، سىغىنىپ يوقلاپ تۇرىدىغان بولدى. پىرقىلەرنىڭ كۆپىنچىسى شۇ پىرقىنى قۇرغۇچىنىڭ نامى بىلەن ئاتالدى. دۇنيادىكى تەسەۋۋۇف تەبىقىلىرىنىڭ سانى 200 دىن

ئاشدۇ. بۇلارنىڭ ئىچىدە قادىرىيە، رىفائىيە، شازىلىيە، مەۋلەۋىييە، بەدەۋىييە، نەقشبەندىيە، تىجانىيە، سۆھرەۋەردىيە، چىستىيە، سەفەۋىيە ۋە سەنۇسىيەلەر قاتارلىق دىنىي پىرقىلەر مەشھۇردۇر. يۇقارقىلارنىڭ ئىچىدە سەفەۋىيە پىرقىسىنىڭ بىر قىسمى شىئە مەزھىبىنىڭ ئېتىقادىغا ئەمەل قىلغانلىقى ھېساپقا ئالمىغاندا، قالغانلىرى سۈننىي مەزھىبىگە مەنسۇپ، سوفىلارنىڭ پائالىيىتى پۈتكۈل ئىسلام دۇنياسىغا تارقالغان.

نەقشبەندىيە سۇلۇكى

بۇ ئوتتۇرا ئاسىيادىكى تەسەۋۋۇپچى ئۈچ پىرقىنىڭ بىرى بولۇپ، ئون تۆتىنچى ئەسىردە مۇھەممەد ئىبنى باھائۇددىن بۇخارى (1314ـ1389) بۇخارادا قۇرغان. ئۇ ياش ۋاقتىدا بۇخارادا ئوقۇدى. كېيىن سوفىلارنىڭ پىرى بابا سەمماسى ۋە سەييىد ئەمىر كۇلالنى ئۇستاز تۇتۇپ ئەنئەنىۋى تەسەۋۋۇپ تەلىمىنى ئالدى. جەھرى زىكرى قىلىشتا تەربىيىلىنىپ، تەسەۋۋۇپ ئۆلىماسى بولدى. ئۇستازى ۋاپات بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭ ئەقىدىسىگە ۋارىسلىق قىلىپ، ئۆز ئالدىغا شاگىرت تەربىيىلىدى. ئوتتۇرا ئاسىيادىكى مەشھۇر سوفى يۈسۈف ھەمەدانى (؟ــ1140) ۋە ئابدۇخالىق غىجدەۋانى (؟ــ1220) لەرنىڭ خۇتبە ئوقۇش ئەنئەنىسىگە ۋارىسلىق قىلدى. باھائۇددىن سۈننىي مەزھىبىنىڭ ئەقىدىسىدە چىڭ تۇرۇپ، شەرىئەتكە ئەمەل قىلىشنى تەشەببۇس قىلدى. دىنىي مەجبۇرىيەتلەرگە قاتتىق ئەمەل قىلدى. چېكىدىن ئاشقان رىيازەتكە ۋە قىزىپ كېتىدىغان مۇراسىمغا قارشى تۇرۇپ، ئۇستاز بىلەن شاگىرت ئوتتۇرىسىدىكى مەنىۋى ئالماشتۇرۇشقا ئەھمىيەت بەردى. دىلنىڭ پاك ھالەتكە يېتىشى ئۇستىدە ئىزدەندى. سوفىلارنىڭ ئاللاھنى تونۇش ۋە ئاللاھغا يېقىنلىشىش يولى شەرىئەتتە بەلگىلەنگەن پەرىزلەرنى ئادا قىلىپ، دىلنى پاكلاشتۇرۇش، دىلدا ياراتقۇچى (ئاللاھ) بىلەن ئالاقىلىشىش، كۆرۈنۈشتە يارىتىلغۇچىلار (تەبىئەت ۋە جەمئىيەت تۇرمۇشى) بىلەن ئالاقىلىشىش ئارقىلىق، ئىككى دۇنيانىڭ بەختىنى قولغا كەلتۈرۈشتىن ئىبارەت بولۇشى كېرەك، دەپ قارىدى. بۇنىڭ ئۈچۈن ئىستىقامەتنىڭ تۆت پىرىنسىپىنى ئوتتۇرىغا قويدى:

(1) جامائەت بىلەن بىللە ئىستىقامەت قىلىش كېرەك. يەنى زاھىدلار يالغۇز بولۇۋالماي، جامائەت ئىچىدە بولۇشى، كىشىلەر بىلەن كەڭ ئالاقە قىلىشى، بىر ـ بىرىگە مەنپەئەت يەتكۈزۈشى، جەمئىيەتكە ساۋاپلىق ئىشلارنى قىلىشى، زاھىدلار ئۆز ئارا مۇئامىلە قىلىپ تۇرۇشى كېرەك. شۇنداق قىلغاندا نۇرغۇن ساۋاپ تاپىدۇ.

(2) جاھان كېزىش كېرەك. يەنى زاھىدلار جايلارنى كېزىپ، رېئال دۇنيا بىلەن كەڭ ئۇچرىشىشى، ئاللاھنىڭ دۇنيانى ياراتقان چوڭەرلىكىنى تونۇپ نەزەر دائىرىسىنى كېڭەيتىشى، ئاللاھنىڭ ئىلتىپاتىنى چۈشىنىپ، ئاللاھنى تونۇشى لازىم.

(3) ئېھتىيات بىلەن ئىش قىلىشى لازىم. يەنى زاھىد ھەر بىر سۆز ـ ھەرىكىتىنى پىششىق ئويلىشى، ئاللاھنىڭ ئەمرىگە بويسۇنۇشى، دېگىنىنى قىلىشى، قىلغىنىدىن ئۇنۇم ئېلىشى، ياخشى ـ يامانىنى ئايرىشى، خامۇش يۈرمەسلىكى لازىم.

(4) زاماندىن ھۇزۇر ئېلىشى لازىم. زاھىدلار ھەم بۇ دۇنيانىڭ ئەيش ـ ئىشرىتىگە ۋە ماددىي پاراغىتىگە بېرىلىپ كەتمەسلىكى، ھەم بۇدۇنيانىڭ ھالال ئەمگىكىدىن ئىگە بولغان بايلىق ۋە شادلىقىدىن بەھرىمەن بولۇشى لازىم. ئاللاھ تەبىئەت دۇنياسىنى كىشىلەرنىڭ بەھرىمەن بولۇشى

ئۈچۈن ياراتتى. ئەگەر تەركى دۇنيا بولۇپ يۈرسە، ئاللاھ تائالانىڭ ئىنسانغا قىلغان ئىلتىپاتىغا كۇپرىلىق قىلغانلىق بولىدۇ.

باھائۇددىن ھايات ۋاقتىدا بۇخارادىكى زاۋىيەنى مەركەز قىلىپ، نۇرغۇن شاگىرت يېتىشتۈرۈپ، ئوتتۇرا ئاسىيادىكى تۈركى تىل سىستېمىسىدىكى مۇسۇلمانلار ئىچىدە ناھايىتى چوڭ تەسىر پەيدا قىلدى. 1389 ـ يىلى ۋاپات بولغاندىن كېيىن شاگىرتلىرى نەقشبەندىيە پىرقىسىنى قۇرۇپ، ئۇنىڭ ئەقىدىسىنى ۋە ئىستىقامەت ئۇسۇلىنى كەڭ تارقاتتى. سەمەرقەنت، بەلىخ قاتارلىق جايلاردا زاۋىيە سالدى. ئۈچۈنچى ئەۋلاد شەيخ ئەھرار (1404ـ1490) دەۋرىدە بۇ پىرقە ئوتتۇرا ئاسىيادا ھۆكۈمران ئورۇنغا ئىگە بولۇپ، تۆمۈرىيلەر سۇلالىسىنىڭ سۇلتانى ھۈسەين بەھرام (بايقارا) ۋە ئۆزبەك خانى شەيبانخانىنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشتى. سۇلالىلاردا سۈننى مەزھىبىنىڭ ئەقىدىسى ۋە فىقھىسىنىڭ يولغا قويۇلىشىدا مۇھىم رول ئوينىدى.

1516 ـ يىلى ئەھمەد كاسانى (1461ـ 1542) بۇ پىرقىنىڭ بەشىنچى ئەۋلاد شەيخى بولغاندىن كېيىن مەخدۇم ئەزەم نامى بىلەن ئاتىلىپ، تەركىدۇنيا بولىدىغان زاھىدلىققا قارشى تۇردى. سوفىلار زاۋىيەلەردە ئىستىقامەت قىلغاندىن باشقا، پىرقە ئىستىقامىتىنى قىلىش ۋە تەسەۋۋۇپ ئەقىدىسىنى تارقىتىش ئۈچۈن باشقا جايلارغا بارىسمۇ بولىدۇ، دەپ قارىدى. پىرقە ئىستىقامىتىدە ئۇ ئەنئەنىۋىي خۇتبە شەكلىنى ساقلاپ قالدى ھەم مۇرىدلارنىڭ جەھرى بىلەن زىكرى سېلىشىغا ۋە مۇزىكا تەڭكەش قىلىنغان ساما سېلىشىغا يول قويىدى. شۇنىڭ بىلەن بۇ پىرقە ئوتتۇرا ئاسىيا مىللەتلىرى ئىچىدە ئومۇمىيۈزلۈك ھۆرمەتلەندى.

1542 ـ يىلى ئەھمەد كاسانى ۋاپات بولغاندىن كېيىن، ئوغلى سەججادىدە ئولتۇرۇپ رەھبەرلىك قىلىش ھوقۇقىنى قولغا ئېلىش ئۈچۈن قاتتىق كۆرەش قىلىپ، شۆبە پىرقىلەرنىڭ قۇرۇلىشىغا سەۋەبچى بولدى.

نەقشبەندىيە مۇرىدلىرى دەسلەپكى چاغلاردا ئوتتۇرا ئاسىيادىكى تۈركى تىللىق خەلقلەرنى ئاساس قىلدى. ئون بەشىنچى ئەسىردە ئوسمانلى ھۆكۈمرانلىقىدىكى ئاناتولىيىگە كىرىپ سۇلتانىنىڭ ھۆرمىتىگە ئىگە بولۇپ، شۆبە زاۋىيەلەرنى قۇردى. ئون ئالتىنچى ئەسىرنىڭ باشلىرى ئەھمەد كاسانىنىڭ ئەۋلادلىرى ئىچىدىن ئۈچ شۆبە پىرقە شىنجاڭغا كىرىپ، تارىختا «قەشقەر خوجىلىرى جەمەتى» دەپ ئاتالدى. بۇلاردىن ئىسھاقىيە ئۈستۈنلۈككە ئىگە بولۇپ ئىشانلىق پىرقىسى بولۇپ شەكىللەندى. ئون سەككىزىنچى ئەسىردە شىنجاڭدىكى ئىشانلاردىن ئىناقىيە، دەۋانىيە، ئىشقىيە، ئىسھاقىيەدىن ئىبارەت تۆت سۇلۇك شەكىللىنىپ، كېيىن ئاق تاغلىقلار، قارا تاغلىقلارغا بۆلۈنۈپ كەتتى.

ئون ئالتىنچى ئەسىردە ھەۋاقا باقى قىبراق (توغرىسى: شەيخ باقى بىللاھ) تەسەۋۋۇپ ئەقىدىسىنى ھىندىستانغا تارقىتىپ، ئۇ يەردىكى مۇسۇلمانلارنىڭ ھۆرمىتىگە ئىگە بولدى. ئۇنىڭ شاگىرتى ئەھمەد فارۇق سەھرىندى (مىلادى 1563ـ1624) بۇ پىرقىنىڭ ئەقىدىسى بىلەن سۈننى مەزھىبىنىڭ فىقھەسىنى بىرلەشتۈرۈپ، ئەنئەنىۋىي ئېتىقادتىكى «ئىككىنچى مىڭ يىللىق يېڭىلىغۇچى» (پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن ئىمام رەببانى ھاياتى پائالىيىتى ئارىسىدا مىڭ يىل ئۆتكەن‍ـت) بولدى. ئون سەككىزىنچى ئەسىردە ئىشان قارى ئىسمىلىك كىشى سەھرىندىيەنىڭ تەلىماتىنى ھىندىستاندىن شىنجاڭغا ئېلىپ كىرىپ، ئاقسۇدا ئايىنكۆل

خانىقاسىنى قۇردى. كېيىن جۇڭگونىڭ ئىچكى ئۆلكىلىرىگە تارقىلىپ، خۇفىيە، قادىرىيە، جەھرىيە سۇلۇكلىرىنىڭ شەكىللىنىشىگە مۇئەييەن تەسىر كۆرسەتتى. سىھرىندى جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى تەرىپىدىن ئىمامى رەببانى (ئاللاھ تەربىيەت قىلغان شەيخ) دەپ ھۆرمەتلەندى.

يەتتىنچى باپ. ئازغۇنلۇق ۋە بىدئەت تەرىقەت ئەمەس!

يۇقىرقى بىر قاتار بىلىم چۈشەنچىلەردىن ھاسىل بولدىكى تەرىقەت دېگەن، شەرىئەت ئەھكاملىرىنىڭ ئىنسانغا بولغان ئۆزلىششىنى، ئىنسان پائالىيىتىدە ئىجرا بولۇش دەرىجىسىنى، ئىنساندىكى ئاللاھ سۆيگۈسى، ئىنساننىڭ ئاللاھقا بولغان مۇھەببەت ئەقىدە ــ ئىخلاسىنىڭ دىرىجىسىنى ئۆلچەيدىغان، ھەقىقى مۇئمىنى كامىل بىلەن مۇسۇلمانى پاسىقنى ئايرىدىغان بىر يول. ئىسلامىي بىلىم ئەقىدىلەرنى چىن مەنىسى بىلەن ئۆزلەشتۈرۈپ، شەرىئەت ئەھكاملىرىنى ئىنساننىڭ ھەقىقى ئاڭلىق پائالىيىتىگە ئايلاندۇرىدىغان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋە ساھابىلىرىنىڭ توغرا پاك سۈننىتىگە ئىلىپ بارىدىغان داغدام يول. مۇئمىنى كامىلنى تەربىيەلەپ يىتىشتۈرىدىغان جەننەت باغچىسى. ئاللاھ تائالانىڭ ئاشىقلىرى ئىچىپ قانمايدىغان قۇرۇماس شىرىن بۇلاق.

سوفى بولسا ئاللاھ سۆيگۈسىدە ئۆزىنى ئۇنتۇغان، ھەممىنى ئاللاھ ئۈچۈن يوقاتقان، ھەممىنى ئاللاھ ئۈچۈن قىلىدىغان، ھەممىدىن ئاللاھ ئۈچۈن ۋاز كىچىدىغان ھەم ياشاشقا ھەم ئۆلۈشكە تەييار تۇرىدىغان ئۇمىدۋار ئىنسان. دىن دۈشمەنلىرى سۈپەتلىگەندەك تەركى دۇنيا، تەركى ئىبادەت، تەركى ھايات، بىغەم بىكار تەلەتلەردىن ئەمەس.

تەرىقەت ئەھلى شۇنداق كىشلەركى ئاللاھ سۇبھانە ۋەتەئەلا قۇرئان كەرىمدە بۇيرىغان ئىمان، ناماز، روزا، زاكات، ھەج قاتارلىق پەرىز ئەمەللەرنى تاقىتىنىڭ يىتىشىچە ۋايىغا يەتكۈزۈپ تولۇق ئىجرا قىلىدىغان ۋە شۇنداق قىلىش ئۈچۈن تىرىشىدىغان، بەجا كەلتۈرەلمىگەنلىرى، قۇربى يەتمىگەنلىرى ئۈچۈن ھەممىگە قادىر ئاللاھتىن كەچۈرۈم سوراپ ئەپۇ قىلىشىنى ئۆتۈنۈپ غەمناك بولۇپ ئاخىرەت قورقۇنچىسى بىلەن ياشايدىغان پەرھىزكار كىشلەردۇركى، ھەرگىز مۇشرىكلىق، بىدئەت يولىغا ماڭغان ئازغۇنلاردىن ئەمەس.

ئازغۇنلۇق شۇنداق بولاركى، بىز دېگەن مۇسۇلمان، مۇسۇلماننىڭ ئەۋلادى دەپ مۇسۇلمانلىق ماركىسىنى سۈيئىستىمال قىلىپ ياشايدىغان، ئەمەلىيەتتە ئاللاھ تائالا مۇسۇلمان بولۇش ئۈچۈن بۇيرىغان ئەمەللەرنى بەجا كەلتۈرمەيدىغان ياكى بىرنى قىلسا بىر قىلمايدىغان، يەنى ناماز ئوقۇسا زاكات بەرمەيدىغان، روزا تۇتۇپ قويۇپ ناماز ئوقۇمايدىغان، ياكى بولمىسا ناماز ئوقۇيمىز دەپ يىلدا ئىككى قىتىم، ھەپتىدە بىر قىتىم، كۈندە بىر قىتىم ئوقۇپ قويۇپ قالغىنىنى تەرك قىلىدىغان، ئاللاھ كەچۈرىۋىتىدۇ، دەپ غاپىللىق بىلەن ياشايدىغانلاردۇر.

تەرىقەت ئەھلى شۇنداق كىشلەركى، ئاللاھ بۇيرىغان پەرىز ئەمەللەرنى قىلىش بىلەن كۇپايىلىنىپ قالماي، كىچىلىرى تۇرۇپ تەھەججۇد نامىزى ئوقۇيدىغان، چاشكا نامىزى ۋە باشقا نەپلە نامازلار ئارقىلىق ئاللاھقا رۇكۇ سەجدە قىلىدىغان، سۈننەت روزا، نەپلە روزىلار ئارقىلىق، تۈرلۈك خەيرى ئىھسانلار ئارقىلىق ئاللاھقا يىقىنلىق ھاسىل قىلىش ئۈچۈن تىرىشىدىغانلاردۇر. ھەرگىزمۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تۆۋەندىكى ھەدىسىنى خاتا چۈشىنىپ پەرىز

ئىبادەتنىلا قىلسا جەننەتكە كىرىدۇ، دەپ قاراپ نەپلە ئىبادەتلەرگە سەل قاراپ بىخۇت قىلىۋاتقان كىشىلەردىن ئەمەس.

«تەلھە ئىبنى ئۇبەيدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ يېنىغا نەجدلىك بىر ئادەم كەلدى، ئۇنىڭ چاچلىرى چۇۋۇق، ئاۋازى خىرقىراق ئىدى، بىر خىل گۇڭۇلدىغان ئاۋازى ئاڭلىناتتى - يۇ، بىراق نېمىدېگەنلىكىنى چۈشەنگىلى بولمايتتى. ئۇ يېقىن كەلگەندە، ئۇنىڭ ئىسلام ھەققىدە سوئال سوراۋاتقانلىقىنى بىلدۇق. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭغا: بىر كېچە - كۈندۈزدە بەش ۋاخ ناماز ئوقۇش پەرزدۇر، دېدى. ئۇ كىشى: بۇ بەش ۋاخ نامازدىن باشقا ناماز بارمۇ؟ دەپ سورىدى. يوق، ئەمما نەپلە ناماز ئوقاي دېسەڭ، ئوقۇساڭ بولىدۇ. ئۇندىن باشقا، رامىزان ئېيىدا روزا تۇتۇش پەرزدۇر. ئۇندىن باشقا روزا بارمۇ؟ يوق، ئەمما نەپلە روزا تۇتاي دېسەڭ، تۇتساڭ بولىدۇ. ئۇندىن باشقا، زاكات بېرىشمۇ پەرزدۇر. بۇ زاكاتتىن باشقىسىمۇ بارمۇ؟ يوق، ئەمما نەپلە سەدىقە قىلاي دېسەڭ، قىلساڭ بولىدۇ. الله بىلەن قەسەمكى، مەن بۇلارنى كەم - زىيادە قىلماستىن ئىجرا قىلىمەن. ئۇ كىشى كەتكەندىن كېيىن، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: بۇ كىشى راست شۇنداق قىلالىسا، نىجات تاپىدۇ، دېدى. (بۇخارى: 46)»

بەلكى تۆۋەندىكى ھەدىسىي قۇددىسىدا ئەيتىلغاندەك پەرىز ئەمەللەر ئارقىلىق ئاللاھقا يېقىنلىشىدىغان، نەپلە ئىبادەتلەر ئارقىلىق ئاللاھ تائالانىڭ دوستى تۇتۇشىغا ئېرىشىپ، ئاللاھ تائالا ئۇ بەندىنىڭ «ئاڭلايدىغان قۇلىقى، كۆرىدىغان كۆزى، تۇتىدىغان قولى، ماڭىدىغان پۇتى» بولىدىغان دەرىجىگە يەتكەن، نىمىنى سورىسا شۇنى بېرىدىغان، ھەتتا كىمكى ئۇ بەندىنى دۈشمەن تۇتسا ئۇ بەندە ئۈچۈن ئاللاھ تائالا ئۆزى ئۇرۇش ئىلان قىلىدىغان دەرىجىگە يەتكەن نىجات تاپقان كىشىلەردۇر. بۇنداق ئادەملەرنى مۇشرىكلىق، بىدئەدچىلىك، ئازغۇنلۇق بىلەن ئەيىپلەش نېمە دېگەن زور نادانلىق، ئەقىلسىزلىق. بۇنداقلار ئازغۇن ئەمەس، بۇلارنى ئەيىپلىگەن ئەشۇ كىشىلەر دەل ئۆزى ئازغۇندۇر.

2297/1344 – أبو هريرة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: ((قال الله تعالى: من عادى لي وليًّا فقد آذنته بالحرب، وما تقرَّب إليَّ عبدي بشيء أحبَّ إلي من أداء ما افترضتُ عليه، ولا يزال عبدي يتقرَّبُ إليَّ بالنوافل حتى أحبَّهُ، فإذا أحببته كنتُ سمعه الذي يسمع به، وبصره الذي يُبصر به، ويدهُ (الذي) يبطش بها ورجله (الذي) يمشي بها، وإن سألني أعطيته، وإن استعاذني أعذته، وما تردَّدت عن شيءٍ أنا فاعله ترددي عن نفس المؤمن يكرهُ الموت وأنا أكره مساءتهُ))* البخاري (6502)

2297/1344 - ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: الله تائالا مۇنداق دېدى: كىمكى مېنىڭ دوستۇمنى دۈشمەن تۇتسا، مەن ئۇنىڭغا ئۇرۇش ئېلان قىلىمەن. بەندەم ماڭا پەرزلەرنى قىلىشتىنمۇ ياخشىراق بىر ئىشنى قىلىش بىلەن يېقىنلىشالمايدۇ. بەندەم ماڭا نەپلە ئىبادەت بىلەنمۇ مەن ئۇنى دوست تۇتقانغا قەدەر داۋاملىق يېقىنلىشىدۇ. قاچانكى مەن ئۇنى دوست تۇتسام، مەن ئۇنىڭ ئاڭلايدىغان قۇلىقى، كۆرىدىغان كۆزى، تۇتىدىغان قولى، ماڭىدىغان پۇتى

بولمەن. مەندىن نېمىنى سورىسا، شۇنى بېرىمەن. ماڭا سېغىنسا، ئۇز پاناھىمدا ساقلايمەن. مەن مۇئمىننىڭ جېنىنى ئېلىشتىن باشقا ھېچبىر ئىشتا تەرەددۇت قىلمايمەن. مۇئمىن بەندەم ئۆلۈمنى ياخشى كۆرمەيدۇ، مەن بولسام، ئۇنىڭ خاپىلىقلىرىنى ياخشى كۆرمەيمەن. (بۇخارى: 6502)

بۇ ھەدىسنى ئالىملار مۇنداق چۈشەندۈرىدۇ: شەرىئەت ئالىملىرى ئېيتىدۇ: ئاللاھ تائالانىڭ «مەن ئۇنىڭ ئاڭلايدىغان قۇلىقى» بولىمەن، دېگىنى ئۇ بەندە ھەق سۆزدىن باشقىنى ئاڭلىمايدۇ دېگەنلىكى، «كۆرىدىغان كۆزى بولىمەن،» دېگىنى ئۇ بەندىنىڭ كۆزى ھارامغا قارىمايدۇ دېگىنى، «تۇتىدىغان قولى بولىمەن،» دېگىنى ئۇ بەندىنىڭ قولى ھارامنى تۇتمايدۇ دېگىنى، «ماڭىدىغان پۇتى بولىمەن. » دېگىنى ئۇ بەندىنىڭ پۇتى ھارامغا ماڭمايدۇ دېگىنىدۇر.

تەرىقەت ئالىملىرى ئېيتىدۇ: ئاللاھ تائالا «مەن ئۇنىڭ ئاڭلايدىغان قۇلىقى بولىمەن، » دېدى. ئاللاھ بەندىنىڭ قۇلىقى بولسا ئۇ بەندە نېمىنى ئاڭلىيالمايدۇ، ئاللاھ ئاڭلاتقاننىڭ ھەممىسنى ئاڭلايدۇ. «كۆرىدىغان كۆزى بولىمەن» دېدى. ئاللاھ بەندىنىڭ كۆزى بولسا ئۇ بەندە ئاللاھ كۆرسەتكەننىڭ ھەممىنى كۆرەلەيدۇ. « تۇتىدىغان قولى بولىمەن» دېدى، ئاللاھ بەندىنىڭ قولى بولسا، بۇ قول ئاللاھ يەتكۈزگەن ھەممە يەرگىچە يېتىدۇ. « ماڭىدىغان پۇتى بولىمەن. » دېدى. ئاللاھ بەندىنىڭ پۇتى بولسا، بۇ پۇت ئاللاھ قەدىمىنى يەتكۈزگەن ھەممە يەرگە يېتىدۇ دېگەنلىكتۇر. بۇنىڭغا ئايىت مۆجىزىلەر پەيغەمبەرلەرنىڭ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھاياتىدا، ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قاتارلىق بىر قىسىم ساھابى كىراملارنىڭ ھاياتىدا يۈز بەرگەندۇر. شۇنداق ئىكەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋە ساھابى كىراملارنىڭ ئىزىنى بېسىپ، يولىغا ئەگىشىپ ماڭغان بىر قىسىم ئاشىقى سالىھ بەندىلەردىنمۇ بەزى كارامەتلەرنىڭ سادىر بولغانلىقىنى ئىنكار قىلغىلى بولمايدۇ ئەلۋەتتە. يەنە تۆۋەندىكى ھەدىسنىمۇ نەزەردىن ساقىت قىلغىلى بولمايدۇ.

9731/5969 ـ وللكبير عن أبي أمامة – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه:« اتقوا فراسةَ المؤمنِ فإنهُ ينظرُ بنور الله»* الطبراني في الكبير (7497)الهيثمي (268/10)

9731/5969 ـ ئەبۇ ئۇمامە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: مۇئمىننىڭ پاراستىدىن ساقلانغىن! چۈنكى ئۇ اللەنىڭ نۇرى بىلەن قارايدۇ. (ئەلكەبىر7497)

دىمەك ئاللاھنىڭ نۇرى بىلەن قارايدىغان، ئاللاھ ئۇ بەندىنىڭ كۆزى بولغان بۇنداق ئادەملەرنى ئېغىزىغا كەلگەنچە ھەر نېمىلەرنى دەپ ئەيىپلەش دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە ئەلبەتتە ياخشى ئاقىۋەت ئېلىپ كەلمەيدۇ. بۇنداقلا ھەققىدە سۆزلەشتىن ھەزەر ئەيلەش كېرەك. ئاللاھنىڭ يەنە شۇنداق بەندىلىرى باركى ئۇلار بىرەر ئىش ئۈچۈن ئاللاھنىڭ نامىدا قەسەم قىلسا ئاللاھ ئۇلارنىڭ قەسىمىنى ئورۇنلاپ بېرىدۇ. تۆۋەندىكى ھەدىسلەر بۇنىڭ دەلىلى:

8882/5427 ـ أنس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: «كم من أشعث أغبر ذي طمرين لا يؤبه له لو أقسم على الله لأبره منهم البراء بن مالك »* الترمذي (3854)

8882/5427 ـ ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر

سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: چاچ ساقىلى ئۆسۈپ، كىيىملىرى جۇل - جۇل بولۇپ كەتكەچكە، ھېچكىمنىڭ نەزىرى چۈشمەيدىغان بىر قىسىم كىشىلەر بار بولۇپ، ئەگەر ئۇلار اللەنىڭ نامىدا قەسەم قىلسا، الله ئۇلارنىڭ قەسەملىرىنى ئورۇندىشىغا ياردەم بېرىدۇ. بەرا ئىبنى مالىك ئەنە شۇلارنىڭ جۈملىسىدىندۇر. (تىرمىزى: 3854)

8745/5333 - جابىر ئىبنى سەمۇرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: كۇفە خەلقى سەئد ئۇستىدىن ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا شىكايەت قىلغاندى، ئۆمەر ئۇنى ئەمەلدىن ئېلىپ، ئورنىغا ئەممارنى قويدى. ئىشنىڭ جەريانى مۇنداق ئىدى: كۇفە خەلقى سەئدنىڭ ئۇستىدىن بىر قاتار ئىشلارنى شىكايەت قىلىپ، شۇ قاتاردا نامازنى ياخشى ئوقۇپ بەرمەيدىغانلىقىنى ئېيتىشتى. ئۆمەر ئادەم ئەۋەتىپ، ئۇنى چاقىرتىپ كەلدى ۋە: ئەي ئەبۇ ئىسھاق! كۇفەلىكلەر سېنىڭ نامازنى ياخشى ئوقۇپ بەرمەيدىغانلىقىڭنى ئېيتىشىۋاتىدىغۇ؟ دەپ سورىغاندى، ئەبۇ ئىسھاق: اللەنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىزگە قانداق ئۆگەتكەن بولسا، مەنمۇ شۇنداق قىلدىم، (مەسىلەن) خۇپتەن نامىزىنىڭ ئالدىنقى ئىككى رەكئىتىنى ئۇزۇن، كېيىنكى ئىككى رەكئىتىنى قىسقا قىلىپ ئوقۇپ بەردىم، دېدى. ئۆمەر: دېمەك ئۇلار ئۇستۇڭدىن يامان گۇمان قىلىپ كەپتۇدە؟ دېدى ۋە ھەقىقىي ئەھۋالنى ئىگەللەپ كېلىش ئۈچۈن، بىر قانچە كىشىنى سەئدكە قوشۇپ، كۇفەگە يوللىدى. ئۇلار كۇفەدىكى مەسجىدلەرنىڭ ھەممىسىگە بىر - بىرلەپ كىرىپ، سەئد توغرۇلۇق سورىۋىدى، ھەممىسى ئۇنىڭ ياخشى گېپىنى قىلدى. ئاخىرىدا، بەنى ئەبەسنىڭ مەسجىدىگە كىرگەندى، ئۇسامە ئىبنى قەتادە ئىسىملىك (ئەبۇ سەئد دەپمۇ ئاتىلاتتى) بىر ئادەم: مادامىكى، الله تائالانىڭ نامىنى تىلغا ئېلىپ سورىدىڭلار، مەن سىلەرگە ھەقىقىي ئەھۋالنى ئېيتاي. سەئد قوشۇن بىلەن بىللە ئۇرۇشقا چىقمايدۇ، غەنىمەتنى تەڭ تەقسىم قىلمايدۇ، ئادىل ھۆكۈم چىقارمايدۇ، دېدى. بۇنى ئاڭلىغان سەئد: اللەنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، مۇشۇ ئېيتقانلىرىڭ ئۈچۈن سېنى ئۈچ دۇئا بىلەن قارغايمەن. ئى الله! ئەگەر بۇ بەندەڭ ئۆزىنى كۆرسىتىپ قويۇش ۋە رىيا قىلىش مەقسىتىدە يالغان گەپ قىلغان بولسا، ئۆمرىنى ئۇزۇن قىلىپ، پېقىرلىق ۋە پىتنىگە مۇبتىلا قىلغىن! دېدى. دەرۋەقە ئۇ ئادەمنىڭ ئۆمرى ئۇزۇن بولدى ۋە پىتنىگە قالدى، ئۇنىڭدىن سەۋەبى سورالغاندا: مەن سەئدنىڭ قارغىشىغا قالغان ئادەممەن، دەپ جاۋاب بېرەتتى. (راۋىي) ئابدۇلمەلىك ئىبنى ئۇمەير مۇنداق دېگەن: مەن ئۇ ئادەمنىڭ قېرىلىقتىن ئىككى قېشى ئىككى كۆزىگە ساڭگىلاپ قالغان تۇرۇقلۇق يولدىن ئۆتكەن قىزلارغا قاش ئېتىپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆرگەنىدىم. (بۇخارى: 755)

4857/2914 - ھىشام ئىبنى ئۇرۋە ئاتىسىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئەرۋا بىنتى ئۇۋەيس ئىسىملىك ئايال زېمىنىنىڭ بىر قىسمىنى سەئىد ئىبنى زەيد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئېلىۋالغانلىقىنى دەۋا قىلىپ، ئۇنى مەرۋان ئىبنى ھەكەمگە چېقىپ بارغاندى، سەئىد ئىبنى زەيد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن بۇ ھەقتە ھەدىس ئاڭلىغاندىن كېيىن ئۇنىڭ زېمىنىنى ئېلىۋالالارمەنمۇ؟ دېدى. مەرۋان: پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن نېمە ئاڭلىدىڭ؟ دەپ سورىدى. سەئىد ئىبنى

زەيد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: مەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ: كىمكى بىر غېرىچ چاغلىق زېمىننى ناھەق ئىگەللىۋالسا، ئۇنىڭ بوينىغا يەتتە قات زېمىنغىچە تاقاق سېلىنىدۇ دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم، دېدى. مەرۋان ئۇنىڭغا: مەن بۇ ھەدىسنى ئاڭلىغاندىن كېيىن سەندىن پاكىت تەلەپ قىلمايمەن، ئى الله! ئەگەر ئۇ ئايال يالغان ئېيتقان بولسا، ئۇنىڭ كۆزىنى كور قىلىۋەتكىن ۋە جېنىنى ئۆز زېمىنىدا ئالغىن! دەپ بەددۇئا قىلدى. راست دېگەندەكلا، ئۇ ئايال دەسلەپ كۆرمەس بولۇپ قالدى، كېيىن ئۆز زېمىنىدا كېتىۋېتىپ، بىر ئورىغا يىقىلىپ چۈشۈپ ئۆلدى. (مۇسلىم: 1610)

ئەلبەتتە ئۆتكەنكى تارىختا، بىر قىسىم تەرىقەت ئەھلىلىرىدىنمۇ نۇرغۇنلىغان نۇقسانلار، سەھۋەنلىكلەر ، ھەتتا بىدئەتكە، شېرىككە ئېلىپ بارىدىغان خاتالىقلارمۇ سادىر بولغان ھەم بۇندىن كېيىنمۇ سادىر بولۇپ تۇرىدۇ. بۇ تەرىقەتنىڭ خاتالىقى، سەھۋەنلىكى ئەمەس. بەلكى مەلۇم بىر بەندىنىڭ، مەلۇم بىر پىرقە ، مەزھەپ ياكى گورۇھنىڭ خاتالىقى. بىر بەندە يەنى بىر ئىشان ياكى بىر سوپى، بىر پۈتۈن تەرىقەت يولىغا ۋەكىللىك قىلالمايدۇ. شەيتان بولسا تەرىقەت ئەھلىنىڭ ئەڭ كاتتا دۈشمىنى. بۇ دۈشمەن نۇرغۇنلىغان سوپى سالىكلەرنى خاتا يولغا باشلاپ كىشىلەرنىڭ كاللىسىدا تەرىقەت دېگەن مۇشۇ شۇ، دېگەندەك چۈشەنچىنى پەيدا قىلىپ قويغان. تەرىقەتنى ئەسلى مەنبەسىدىن چۈشەنگەندە ئاندىن توغرا تونۇشقا ئىگە بولغىلى بولىدۇ.

تەرىقەت ئەھلى شۇنداق كىشىلەركى، ئۇلار ھەرگىزمۇ تەركى دۇنيالىقنى تەشەببۇس قىلمايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يولىغا، پاك سۈننىتىگە ئەگىشىپ ئاللاھ تائالا ياراتقان ھاياتىي دۇنيانىڭ بارلىق ھالال لەززەتلىرى، مەئىشەتلىرىدىن ھوزۇرلىنىدۇ. يەنى ئۆيلىنىدۇ، پەرزەنتلىك بولىدۇ. ئائىلىسىنى قامدايدۇ. ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىغا مەسئۇل بولىدۇ، ئۇلارنى تەربىيەلەپ قاتارغا قوشىدۇ. مۇئمىن مۇسۇلمان قىلىدىغان ھەممە ئىشنى قىلىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تۆۋەندىكى ھەدىسلىرىگە ئەگىشىدۇ.

4279/2577 ـ سَمُرَةُ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – : أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ التَّبَتُّلِ، وَقَرَأَ قَتَادَةُ ﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلاً مِنْ قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً﴾* الترمذي (1082)، النسائي 59/6، ابن ماجة (1849)

4279/2577 ـ سەمۇرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆمۈر بويى توي قىلماي ئۆتۈپ كېتىشتىن چەكلىگەن. قەتادە ھەدىسنىڭ ئاخىرىدا: {بىز سەندىن ئىلگىرى ھەقىقەتەن نۇرغۇن پەيغەمبەرلەرنى ئەۋەتتۇق، ئۇلارغا خوتۇنلار ۋە باللار بەردۇق.} دېگەن ئايەتنى(سۈرە رەئد، 38 ـ ئايەت) ئوقۇدى. (تىرمىزى1082)

93 /158 – أَنَس – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – : جَاءَ ثَلَاثَةُ رَهْطٍ إِلَى بُيُوتِ أَزْوَاجِ رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْأَلُونَ عَنْ عبادة النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا أُخْبِرُوا كَأَنَّهُمْ تقَالُّوهَا فَقَالُوا: أَيْنَ نَحْنُ مِنَ رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وقَدْ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ قَالَ أَحَدُهُمْ: أَمَّا أَنَا فأُصَلِّي اللَّيْلَ أَبَدًا وَقَالَ الآخَرُ: أَنَا أَصُومُ الدَّهْرَ وَلَا أُفْطِرُ وَقَالَ الآخَرُ: وأَنَا أَعْتَزِلُ

النِّسَاءَ ولا أَتَزَوَّجُ أَبَدًا فَجَاءَ رَسُولُ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَيْهِمْ فَقَالَ: ((أَنْتُمُ الَّذِينَ قُلْتُمْ كَذَا وَكَذَا أَمَا وَالله إِنِّي أَخْشَاكُمْ لِلَّهِ وَأَتْقَاكُمْ لَهُ ولَكِنِّي أَصُومُ وَأُفْطِرُ وَأُصَلِّي وَأَرْقُدُ وَأَتَزَوَّجُ النِّسَاءَ فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي))* رواه البخاري (5063)، مسلم (1401)، النسائي 60/6

93 /158 ـ ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: ئۈچ كىشى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئاياللىرىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىبادىتى توغرىسىدا سورىغىلى كەلدى. ئۇلارغا جاۋاب بېرىلگەندە، ئۇلار پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بۇ ئەمەللىرىنى ئاز سانىغاندەك قىلىپ: بىز بىلەن پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنى قانداقمۇ سېلىشتۇرغىلى بولسۇن؟ الله ئۇنىڭ ئىلگىرىكى ۋە كېيىنكى گۇناھلىرىنى مەغپىرەت قىلغان تۇرسا، دېيىشتى. شۇنىڭ بىلەن، ئۇلاردىن بىرى: مەن ئەمدى ھەر كېچىسى ناماز ئوقۇيمەن، دېدى. يەنە بىرى: ئەمدى يىل بويى روزا تۇتىمەن ۋە روزىسىز يۈرمەيمەن، دېدى. يەنە بىرى: مەن ئەمدى ئاياللارغا يېقىن يولىمايمەن، مەڭگۈ ئۆيلەنمەيمەن، دېدى. پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم كېلىپ، ئۇلارغا: مۇنداق ـ مۇنداق سۆزلەرنى قىلغان كىشىلەر سىلەرمۇ؟ اللەنىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، مەن ھەقىقەتەن اللەتىن سىلەرگە قارىغاندا بەكرەك قورقىمەن ۋە سىلەردىن بەكرەك تەقۋادارمەن. لېكىن مەن روزىنىمۇ تۇتىمەن، روزىسىزمۇ يۈرىمەن. نامازنىمۇ ئوقۇيمەن، ئۇيقىنىمۇ ئۇخلايمەن، خوتۇنمۇ ئالىمەن. كىمكى مېنىڭ سۈننىتىمدىن يۈز ئۆرىسە، ئۇ مېنىڭ ئۈممىتىمدىن ئەمەس، دېدى. (بۇخارى: 5063)

4228/2546 ـ ابنُ مسعود – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – : كُنَّا نَغْزُو مَعَ النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْسَ معنا نساء، فَقُلْنَا: أَلَا نختصي؟ فَنَهَانَا عَنْ ذَلِكَ، ثُمَّ رَخَّصَ لَنَا أَنْ نستمتع، وكان أحدنا ينكح الْمَرْأَةَ بِالثَّوْبِ إلى أجل ثُمَّ قَرَأَ عَلَيْنَا: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ الله لَكُمْ﴾* البخاري (4615، 5076)، مسلم (1404).

4228/2546 ـ قەيستىن ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: بىز پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىلەن غازاتقا چىقاتتۇق، ئەمما ئاياللىرىمىز (بىز بىلەن) چىقمايتتى. ”ئۆزىمىزنى ئاختا قىلىۋېتەيلى“ دەپ ئويلاشقانىدۇق، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بىزنى ئۇنداق قىلىشتىن توستى، ئاندىن بىزگە بىر قۇر كىيىم بەدىلىگە ئاياللار بىلەن (ۋاقىتلىق) نىكاھ قىلىشقا رۇخسەت قىلدى ۋە مۇنۇ ئايەتنى ئوقۇدى:{ ئى مۇئمىنلەر! الله سىلەرگە ھالال قىلغان پاك نەرسىلەرنى (تەركى دۇنيا بولۇش يۈزىسىدىن ئۆزەڭلارغا) ھارام قىلماڭلار. (الله بەلگىلەپ بەرگەن)چەكتىن ئاشماڭلار، الله چەكتىن ئاشقۇچىلارنى ھەقىقەتەن دوست تۇتمايدۇ. } (بۇخارى: 5076)

ئەمما تەرىقەت ئەھلى راھەت پاراغەت، ھەشەمەت قوغلاشمايدۇ. ئاللاھنىڭ بەرگەن ھەر قانداق نىئمىتىگە شۈكۈر قانائەت قىلىدۇ. ئاللاھ تائالا ياخشى نازۇ نېئمەتلەرنى رىزىق قىلىپ بەرسىمۇ شۈكۈر قىلىدۇ. يوقسۇللۇق غۇربەتچىلىك بىلەن سىنىسىمۇ يەنە شۈكۈر قىلىدۇ. ھەرگىزمۇ باشقىلارنىڭ تۇرمۇشىغا ھەۋەس قىلمايدۇ، زاماندىن زارلىمايدۇ، قاتتىقچىلىقتىن قاخشىمايدۇ، ۋايسىمايدۇ. كۆرگەن كۈننىڭ ھەممىسىگە رازى بولۇپ شۈكۈر قىلىپ، ئاللاھقا

ھەمدۇ سانا ئەيتىدۇ. بۇ دۇنيانىڭ كاپىرلار ئۈچۈن جەننەت، مۇئمىنلەر ئۈچۈن دوزاخ ئىكەنلىكىنى، غېرىبلىق بىلەن باشلانغان ئىسلامنىڭ غېرىپلىق بىلەن ئاخىرلىشىدىغانلىقىنى، ھەقىقى ئەھلى سالىھلەرنىڭ، يەنە داۋاملىق غېرىب بولۇپ ياشاپ ئاللاھنىڭ دەرگاھىغا غېرىپ ھالىتىدە قايتىدىغانلىقىنى بىلىدۇ. بۇنىڭغا بىرىلىدىغان ئاللاھنىڭ كاتتا مۇكاپاتىنى ئۈمىد قىلىپ ياشايدۇ. ئاللاھ تائالا ھەر بىر يىگى نىئمەت ئاتا قىلغاندا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋە ساھابىلىرىنىڭ كۈنلەپ، ھەپتىلەپ، ھەتتاكى ئايلاپ سۇ بىلەن خورما يەپ كۈن كەچۈرگەن، ئوت يېقىپ قازان ئىسسىپ تاماق قىلىشقا قادىر بولالمىغان، قوساقلىرىغا تاش تېڭىپ ئاچلىقنى بىلدۇرمىگەن ئەشۇ ھاياتىنى ئەسلەپ يۈزمىڭ قەدىر شۈكرى ئەيتىدۇ.

بىز مۇسۇلمان دەپ تۇرۇپ ھەر خىل تائامىلار ئىشىپ تېشىپ تۇرغان داستىخان ئۈستىدە، توقلۇقتىن كەكرىپ سىگدۇرەلمەي يۈرىۋاتقان، يەپ بولالماي ئىسراپ قىلىۋاتقان، ئىزچىل داۋاملاشقان بۇنداق تۇرمۇشنىڭ تۇرتكىسىدە سىمىزلىككە گىرىپتار بولۇپ ھاجەتخانىلاردا كۈتىنى تازىلاشقا قولى يەتمەي قىينىلىۋاتقان يوغان قوساق «مۇسۇلمانلار» نىڭ تۇرمۇشىغا، ھاياتىغا قىلچە ھەۋەس قىلمايدۇ، ھەسەت قىلمايدۇ.

يەنە شۇنداق ئەھلى سالىھ قېرىنداشلىرىمىز باركى نەچچە يىل نەسرانى ئالى مەكتەپلەردە ئوقۇغان، ئەمما تاغۇتلارنىڭ ئىسلام ئەھلىگە قارشى تۇرۇش، ئىسلامنى يوقۇتۇش سۇسلاشتۇرۇش ئۈچۈن قوللۇنىۋاتقان تۈرلۈك سىياسەتلىرىدىن، چەكلىمەلىرىدىن قىچىپ تاغۇتلارنىڭ 4 ـ 5 مىڭ كويلۇق مائاش چىقىدىغان خىزمەت ئورۇنلىرىغا ئىمتىھان بەرمەي ئۆز ئالدىغا تىجارەت قىلىۋاتقان، ئوقۇش تارىخى، بىلىم سەۋىيەسىگە ماس كەلمەيدىغان تۆۋەن دەرىجىلىك ئىش ئورۇنلىرىدا ئازغىنە پۇلغا ئىشلەپ، شۇنىڭغا قانائەت قىلىپ ئاددى يەپ ئىچىپ، ئاددى ساددا كىيىنىپ ياشاۋاتقان ھاتتاكى ئىسلامىي ھايات ئۈچۈن يۇرتىدىن ئايرىلىپ ھىجرەت قىلىپ كىتىۋاتقانلار ھەقىقى نىجات تاپقانلار. ئەمما، ۋەزىيەت شۇنداقكەن، شۇلارنىڭ دىگىنىدەك كىيىنمىسەك، گېپىنى ئاڭلىمىساق خىزمەت بەرمەيدىكەن، ھۆكۈمەت ئورنىدا خىزمىتى بولمىسا تۇرمۇش قۇرۇشقا تەسىر يىتىدىكەن، مەن مۇسۇلمان دەپ جىلباپ كىيىپ ياكى ئۇزۇن كىيىملەرنى كىيىپ بايراق چىقىرىپ يۈرمىسەكمۇ، ئىمان دىگەن دىلىمىزدا بولسىلا بولدى، ياغلىق چەگمىگەنگە، بويۇن، مەيدە، يوتا، بىلەكلىرى ئوچۇق قالغانغا ھېچ نىمە بولمايدۇ، ھەممە ئادەم ئاشۇنداق يۈرىدىكەنغۇ ئەنە دەپ، تاغۇتلارنىڭ شۇئارىغا ئاۋاز قوشۇپ، سەنىمگە دەسسەپ، ئىتىقاد ئۆرپە ئادىتىگە ماسلىشىپ رىزىقىنى، بەختىنى شۇلاردىن بىلىپ ئۆزىنى ھالاكەتكە تاشلىغانلار ھەقىقى ئازغانلاردۇر. ئەنە شۇنداق بىمەنە سەپسەتىلەرگە ئالدىنىپ ئۆزىنى بەزلەۋاتقانلار، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ھىجاب ئايىتى نازىل بولغاندا مەدىنىدىكى ساھەبە ئاياللارنىڭ ئۆيىگە كىرىپ بولغىچە ئاللاھنىڭ ئەمرىنىڭ ئورۇنلىشىنىڭ كېچىكىشىدىن ئەنسىرەپ نەخ مەيداندا كوچىلاردا كىيىملىرىنى يىرتىپ ياغلىق چىقىرىپ چاچ ۋە بويۇن كۆرەكلىرىنى ياپقانلىقىنى بىلمەمدىكەنە؟ بىلىشىمىز كىرەككى، ئىسلام ھاياتقا ماسلاشتۇرۇلمايدۇ، بەلكى ھايات ئىسلامغا ماسلاشتۇرۇلىدۇ. دىن سوتسىيالىزىمغا ماسلاشتۇرۇلمايدۇ، ئەكسىچە سوتسىيالىزىم دىنغا ماسلاشتۇرۇلىشى كېرەك. مانا بۇ ئاللاھنىڭ ھەقىقتى، مانا بۇ ئوڭ تاناسىپلىق ماسلىشىش ھەركىتى. ئاللاھ تائالانىڭ «ئۆزۈڭلارنى ھالاكەتكە

تاشلىماڭلار» دېگەن ئايىتنى ئۆز رايىچە تەپسىر قىلىپ ئۆزىنىڭ قىلمىش ئەتمىشلىرىنى، ئەبجەش ھاياتىنى پەردازلاپ، ئۆزىنى بەزلەپ، ۋاقتىنى، ھاياتىنى زايا قىلىش بولسا، ھەقىقى ئازغۇنلۇق.

ئىسلام ئالى مەكتەپلىرىدە نەچچە يىللاپ ئوقۇپ ئالى مەلۇماتلىق بولۇپ چىققان تۈرۈۈقلۇق تۇرمۇشى ھېچ قانداق ئىقتىسادىي كاپالەتكە ئىگە بولالمىغان، ئوخشاش سالاھىيەتتىكى تاغۇت ستودىنتلىرى ئىرىشكەن ئىش ھەققىگە ئىرىشەلمىسىمۇ مەيۇسلەنمەي ئىسلام ئۈچۈن، ئەل جامائەتنىڭ تۈرلۈك خىزمەتلىرى ئۈچۈن پايپېتەك بولۇپ يۈرۈۋاتقان ئەشۇ غېرىپ ئەھلى ئىلىملەر، ئالىم ئۆلىمالەر ھەقىقى پەيغەمبەر ۋارىسىدۇر، نىجات تاپقانلاردۇر. ئۇلارنىڭمۇ ئۆزلىرىدەك يېمەك ـ ئىچمەك، كىيىم كېچەك، تۇرالغۇ جايغا ئېھتىياجلىق ئىكەنلىكىنى، ئائىلە بالا ـ چاقىلىرنى بېقىشى لازىملىقىنى، ئۇلار نەچچە يىللاپ ئىسلام ئوقۇۋلىرىدا ياكى تۈرلۈك ئىسلامىي بىلىم نوقتىلىرىدا ئوقۇپ تەربىيەلىنىپ چىققان بولسىمۇ ياكى ھۆكۈمەت، ياكى ئەل جامائەت تەرىپىدىن ھېچ قانداق تۇرمۇش كاپالىتىگە ئىرىشەلمىگەنلىكىنى خىيالىغا كەلتۈرمەي، ئۇلارنىڭ كەينىدە پىتنە پاسات تېرىپ، نىكا ئوقۇپ پۇل ئالىدۇ، ناماز ئوقۇپ پۇل ئالىدۇ، قۇرئان ئوقۇپ پۇل ئالىدۇ، ئۇنى قىلىپ پۇل ئالىدۇ، بۇنى قىلىپ پۇل ئالىدۇ، دەپ ھەسەت قىلىۋاتقانلار، غەيۋەتخورلار، پىتنە پاساتچىلار ھەقىقى ئازغۇنلاردۇر. ئۇلار ھەرگىزمۇ بىر قىسىم كاززاپلاردەك ئالدامچىلىق قىلىپ، بىر قىسىم سودىگەرلەردەك يالغانچىلىق قىلىپ، يەنە بىر قىسىملاردەك، ياغلىمچىلىق، خائىنلىق، ساتقىنلىق، نان قېپىلىق قىلىپ ۋە ياكى پىرخونلۇق، جىنكەشلىك، پالچىلىق قىلىپ پۇل ئالغىنى يوق. پەقەت بىر قىسىم ھاجەتمەن مۇسۇلمان ئاممىسىنىڭ ئىختىيارى ھەدىيە قىلىشى بىلەن ئىلىپ، شۇ پۇلغا تايىنىپ تۇرمۇشىنى قامداۋاتىدۇ. ئەگەر مۇشۇ ئاي ، مۇشۇ كۈن، مۇشۇنداق شارائىتلاردا مەسچىتتىكى ئىمام مەزىنلەرنىڭ ئايلىق نورمال يەتكۈدەك خىراجىتىنى مەسجىد جاماتئىتى ئۈستىگە ئالسۇن دېيىلسە، مەسجىدلىرىمىزدە قانچىلىك ئادەم قالار؟ بۇنى تەسەۋۋۇر قىلىش قىيىن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام «ئاستىدىكى قولدىن ئۈستىدىكى قول ياخشى، ئالغان قولدىن بەرگەن قول ئەۋزەل» دېدى. بەرگىمىز كەلسە، مەيلى ئىشانغا بىرەمدۇق، مەيلى ئۆلىماغا بىرەمدۇق، مەيلى سايىلغا بىرەمدۇق ئىش قىلىپ بىرەيلى. ئۇ ھالالمۇ ـ ھارامىمۇ، يىگۈچى ئۆزى ئويلىسۇن، ئاللاھ ھۆكۈم قىلسۇن.

تەرىقەت ئەھلى داۋاملىق زىكىر ئەيتىپ تۇرغۇچىلار، دىلىغا ئاللاھنىڭ ئىسمى زاتى ئورنىغان، تىلى ئاللاھنىڭ زىكرىدىن قۇرۇمىغان كىشىلەر. ئولتۇرسا قوپسا «ئەبزەلۇزىكرى لا ئىلاھە ئىللەللاھ » دەپ سورۇن تۈزۈپ زىكىر سالىدىغان، ئۆزلىرىنىڭ بۇ ئىبادىتىگە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تۆۋەندىكى ھەدىسىنى دەلىل قىلىدىغانلاردۇر.

5849/ 9530 ــ جابر – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ – رفعه: «أفضل الذكر لا إله إلا الله، وأفضل الدعاء الحمد لله»* ابن ماجه (3800) الترمذي (3383)

5849/ 9530 ــ جابىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: زىكىرنىڭ ئەڭ ئەۋزىلى: "لا ئىلاھە ئىللاللاھۇ" ، دۇئانىڭ ئەڭ ياخشىسى: "ئەلھەمدۇلىللاھ" تۇر. (تىرمىزى: 3383)

بۇنداق ئىكەن « لا ئىلاھە ئىللەللاھ » دەپ زىكىر توۋلايدىغان جامائەتنى قانداقمۇ ئازغۇنلار

قاتارىغا تىزغىلى بولسۇن. يەنە بەزىلەر تەسەۋۋۇپ ئەھلى خەتمە ئوقۇيدۇ، تەسبى سىرىيدۇ، بۇ دېگەن بىدئەت، چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام خەتمە ئوقۇمىغان، تەسبى سىرىمىغان دەيدۇ. بىز تىخى كىتاۋىمىزنىڭ نەچچە بەت ئالدىدا «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تەلىم بەرگەن زىكىر تەسبىھلەر» تېمىسىدا سۆزلىدۇق. شۇ يەردىكى ئىككى ھەدىسنى يەنە قايتا ئەسلەپ ئۆتەيلى: «9349/5721 ـ ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىدۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: كىمكى ئەتىگەن ـ ئاخشامدا يۈز قېتىم سۇبھانەللاھ ۋەبىھەمدىھى دېسە، قىيامەت كۈنى ھېچكىم ئۇنىڭكىدىن ئەۋزەل ساۋابقا ئېرىشەلمەيدۇ. پەقەت شۇنىڭغا ئوخشاش دېگەن ياكى ئۇنىڭدىن ئاشۇرۇپ دېگەن كىشىلا ئۇنىڭكىدەك ياكى ئۇنىڭكىدىن ئەۋزەلرەك ساۋابقا ئېرىشىشى مۇمكىن. (تىرمىزى: 3469) » بۇ ھەدىستىن مەلۇم بولدىكى ئىستىغپارنى كۈندە يۈز قىتىم دېگەن ئادەم ئەۋزەل بىر ساۋاپقا ئىرىشىدۇ. پەقەت ئۇنىڭدىن ئاشۇرۇپ دېگەن كىشىلا تىخىمۇ ئەۋزەل ساۋاپقا ئىرىشىدۇ. تەسەۋۋۇپ ئەھلى بۇ تەلىمگە ئاساسەن تىخىمۇ ئاشۇرۇپ دېيىشنى ئەۋزەل بىلىدۇ. بۇ يەردىكى ئاشۇرۇشنىڭ دەرىجىسى كۆرسۇتۇلمىگەن بولغاچقا بەندىنىڭ قانچىلىك ۋاقتى بولسا، شۇنچىلىك ئاشۇرۇپ دىسە بولىدۇ. بۇ سان مىڭ بولامدۇ، ئونمىڭ بولامدۇ، ياكى يۈزمىڭ بولامدۇ، بۇ ئىستىغپار ئەيىتقۇچىنىڭ ئەقىدە ئىخلاسى، ئىبادەت نىشانىغا باغلىق. « 9532/5850 ــ دەسلەپكى مۇھاجىر ئايالاردىن يۇسەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھا رىۋايەت قىلىدۇكى، پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارغا مۇنداق دېگەن: ئى ئايالالار! الله تائالاغا تەسبىھ، تەھلىل (لا ئىلاھە ئىللاللاھ) ۋە تەقدىس (ئۇلۇغلاش) ئېيتىشىڭلار لازىم. بۇلارنى بارمىقىڭلاردا ساناپ ئېيتىڭلار، چۈنكى بارماقلاردىن سورىلىدۇ ۋە ئۇلار سۆزلىتىلىدۇ. شۇڭا ھەرگىز غەپلەتتە قالماڭلار! بولمىسا، رەھمەتنى ئۇنتۇپ قالىسىلەر. (تىرمىزى: 3583)» بۇ ھەدىستە بارماق بىلەن ساناڭلار دەپ خىتاپ قىلىنغان. سانىماي ئەيىتۇرىڭلار دىمىگەن. دىمەك يۇقارقىدەك يۇقىرىساندا ئىستىغپار ئەيىتلىغاندا ئەلبەتتە بارماق بىلەن ساناپ بولغىلى بولمايدۇ. شۇڭا تەسەۋۋۇپ ئەھلى ساناش ئۇچۇن تەسۋى ئىشلەتكەن. دىمەك بۇ بىر ئىبادەت قورالى، بۇنىڭدىن ھىچ قانداق بىدئەت مەناسى چىقمايدۇ.

خەتمە مەسىلىسگە كەلسەك پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام خەتمە ئوقۇمىغان، بۇ ئىبادەت كىيىن پەيدا بولغان دىيىلىدۇ. ئەمما بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تەلىم بەرگەن بىر قانچە تەسبىھ، تەھلىل، تەكبىرلەردىن خەتمە ھاسىل بولىدىغانلىقىنى چۈشەندۇق. ئۇنىڭ ئۇستىگە ھازىرقى مەسجىدلىرىمىزنىڭ كۆپلىرىدە ھەر كۈندە، بەزىلىرىدە جۈمە كۈندە بامدات نامىزىدىن كىيىن مۇنداق بىر خەتمە ئوقۇلىدۇ.

ئىستىغپار-100 قىتىم ، سۇرە پاتىھە-7 قىتىم ، دۇرۇد-100 قىتىم، ئەلەم نەشرەھ.-79 قىتىم، سۇرە ئىخلاس-1000 قىتىم ، پاتىھە-7 قىتىم ، دۇرۇد- 100 قىتىم .

خىلى بىر قىسىم جامائەت بۇ خەتمىنىڭ قايسى خەتمىلكىنىمۇ بىلمەيدۇ. بۇ بولسا تەرىقەت ئەھلى كۆپ ئوقۇيدىغان خەتمىلەرنىڭ خوجىسى دەپ ناملانغان « خەتمە خاجىگان» دۇر. ئەگەر خەتمە ئوقۇش بىدئەت بولسا پۈتۈن مەسجىد جامائەتلىرى بىدئەت ئەمەل بىلەن شۇغۇللانغان بولىدۇ. يەنە كىلىپ مەسجىدلەردە رامىزاندا «قۇرئان كەرىمنى خەتمە قىلىمىز»

دەيمىز. يەنە باشقا دىنى سورۇنلاردا، ئائىلىلەردە قۇرئان كەرىمنى خەتمە قىلىپ تاماملايمىز. ئەسلىدە بۇمۇ تەسەۋۋۇپ ئەھلىنىڭ ئىشى. شۇنداق بولغاندا تەقۋالىق هاسىل قىلىمەن دېگەن هېچ بىر مۇسۇلمان مەن تەرىقەت ئەملى بىلەن شۇغۇللانمىدىم دېيەلمەيدۇ. مۇشۇنداق تۇرۇپ يەنە ئۆز ـ ئۆزىنى «ئازغۇن» دەپ ئەيىپلەش توغرىمۇ؟ دىمەك، بىز تەرىقەت ئەهلى ئازغۇن ئەمەس. بەلكى هىدايەت تاپقۇچىلار، پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالامنىڭ 73 پىرقە ئۇممىتى ئىچىدىكى، نىجات تاپقان بىر پىرقە، بەلكى شۇلار بولۇشى مۇمكىن. ئىنشائاللاھ !

خۇلاسە كالام، تەرىقەت يولى داغدام يول. جەننەتكە ئىلىپ بارىدىغان، ئاللاھ تائالانىڭ دىدارىغان مۇيەسسەر قىلىدىغان، ئاللاهنىڭ دوسلۇقىغا ئېرىشتۇرىدىغان يول. ئەمما بۇ يولنىڭ تارماقلىرى تولا، ئويمان چوڭقۇرلىرىمۇ هەم بار. هەر ئاچا يولدا چاقىرغۇچىلار، توسقۇچىلار هەم بار. بۇ يولدا ماڭغانلارنىڭ بىرقىسمى رىيازەتكە بەرداشلىق بىرەلمەي مەئشەت ژۇندىسىنىڭ سوغىسىغا چۈشۈپ هالاك بولىدۇ. بىر قىسمى جىنىنىڭ كەشنى كىيىپ جىنىنىڭ پاتقىقىغا پېتىپ قىلىپ هالاك بولىدۇ. بىر قىسمى كىبىر دۈۋىسىدىن يىقىلىپ هالاك بولىدۇ. پەقەت ئاللاھ تائالانىڭ سۆيگۈسىنى دىلىغا پۈكۈپ دىدارى مۇلاقات ئۈچۈن هارماي، زىرىكمەي خالىس ئەمەل ئىبادەت بىلەن شۇغۇللانغانلار نىجاتلىققا ئېرىشەلەيدۇ. قالدىسىنى ئاللاھ بىلىدۇ.

هۆرمەتلىك قېرىندىشىم! سىز ۋە بىزنى جانابى هەق سۇبهانەۋەتەئەلا مۇشۇ يولدا ئاداشماي ئىلگىرلەپ دەرگاهى هەققە ئۇلاشقىلى نىسىپ قىلغاي. ئامىن!

بسم الله الرحمن الرحيم

يىگىرمە تۆتىنچى بۆلۈم. ئىسلامغا قارشى ئىغۋالارغا رەددىيە

«"قۇرئان كەرىم "نىڭ مەنبەسى ئىلاھىي ۋەھيى ئەمەس، ئادەمدۇر» دېگەن سەپسەتە

تارىختىن ئىسپاتلاندىكى، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام تۇغما ساۋاتسىز بولۇپ، ئوقۇش ـ يېزىشنى بىلمەيتتى. «قۇرئان كەرىم» بايان قىلىش ئۇسلۇبى بىلەن ئەدەبىيلىكى ئەڭ يۇقىرى سەۋىيەدىكى تەڭداشسىز كىتاب بولۇپ، ئەبلەر ئارىسىدا تونۇلغان شېئىرىي، نەسرىي ئەسەرلەردىن پۈتۈنلەي ئۆزگىچىدۇر. «قۇرئان كەرىم» ئۆتمۈشتە مىسلى كۆرۈلۈپ باقمىغان دەرىجىدە تامامەن يېڭى ئۇسلۇبتىكى ئەدەبىيات، لۇغەت مۆجىزىسىدۇر. قۇرئان كەرىمنىڭ تۇغما ساۋاتسىز بىر ئىنسان قولىدا ئوتتۇرىغا چىقىشى ئۇ ئىنساننىڭ ئۆز ئىجادىيىتى ئەمەس، بەلكى ئاللاھ تەرىپىدىن چۈشۈرۈلگەن ۋەھيى ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ بېرىدۇ.

«قۇرئان كەرىم» مۇكەممەل بىر شەرىئەت، ئەقىدە، ئىبادەت، ئەخلاق، سىياسىي، ئىقتىسادىي ۋە ئىجتىمائىي تۈزۈملەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغاندۇر. ئىنسان ھاياتىدا ماددا بىلەن روھ ئوتتۇرىسىدا تەڭپۇڭلۇق پەيدا قىلىشنى مەقسەت قىلىدۇ. شەخس بىلەن جەمئىيەت ئوتتۇرىسىدا مۇقىملاشقان ئالاقە ئورنىتىشنى تەشەببۇس قىلىدۇ. بۇنىڭغا ئوخشاش تاكامۇللاشقان، ئالاھىدە بىر شەرىئەت تۈزۈمىنىڭ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ياشىغان مۇھىتتىكى ئەرەب جەمئىيىتىدە مەكتەپ قارىسى كۆرمىگەن بىر ئىنساندىن سادىر بولۇشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

«قۇرئان كەرىم» ھازىرقى زامان ئىلىم ـ پەن تېخنىكىسى ئۆزۈن يىللىق تەتقىقاتلاردىن كېيىن تېگىگە يېتەلىگەن ئىلمىي ھەقىقەتلەرگە ئالدىن بېشارەت بېرىش بىلەن توشۇپ كەتكەن. بۇ ھەقىقەتلەر مۇھەممەد ئەلەيھىسسالاتۇ ۋەسسالام ياشىغان سەھرا مۇھىتىدا كەشپ قىلىنىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. بۇنىڭ مىساللىرى كۆپ. مەسىلەن، ئانىنىڭ قورسىقىدىكى تۆرەلمىنىڭ تەرەققىي قىلىش باسقۇچلىرىغا قىلىنغان ئىشارەت، يامغۇر ئىنزالىرى، يەرشارىنىڭ ھەرىكىتى، كائىناتنىڭ پەيدا بولۇش ماھىيىتى، كائىناتتىكى ئۈزلۈكسىز ھەرىكەت، قۇياش، ئاي، شامال، يامغۇر ۋە ئۆسۈملۈكلەرنىڭ ھەرىكەتلىرى ھەققىدە بېشارەت بېرىش قاتارلىقلار. ئاللاھ «قۇرئان كەرىم» دە مۇنداق دەيدۇ:

﴿ وَلَقَدۡ خَلَقۡنَا ٱلۡإِنسَٰنَ مِن سُلَٰلَةٖ مِّن طِينٖ ١٢ ثُمَّ جَعَلۡنَٰهُ نُطۡفَةٗ فِي قَرَارٖ مَّكِينٖ ١٣ ثُمَّ خَلَقۡنَا ٱلنُّطۡفَةَ عَلَقَةٗ فَخَلَقۡنَا ٱلۡعَلَقَةَ مُضۡغَةٗ فَخَلَقۡنَا ٱلۡمُضۡغَةَ عِظَٰمٗا فَكَسَوۡنَا ٱلۡعِظَٰمَ لَحۡمٗا ثُمَّ أَنشَأۡنَٰهُ خَلۡقًا ءَاخَرَۚ فَتَبَارَكَ ٱللَّهُ أَحۡسَنُ ٱلۡخَٰلِقِينَ ١٤ ﴾

بىز ھەقىقەتەن ئىنساننى لاينىڭ جەۋھىرىدىن ياراتتۇق. ئاندىن ئۇنى بىر پۇختا قارارگاھ (يەنى بەچچىدان) دا (جايلاشقان) ئابمەنى قىلدۇق. ئاندىن ئابمەننى لەختە قانغا

ئايلاندۇردۇق، ئاندىن لەختە قاننى پارچە گۆشكە ئايلاندۇردۇق، ئاندىن پارچە گۆشنى سۆڭەككە ئايلاندۇردۇق، ئاندىن سۆڭەككە گۆش قوندۇردۇق، ئاندىن ئۇنى (جان كىرگۈزۈپ) باشقا مەخلۇققا ئايلاندۇردۇق، ئەڭ ماھىر ياراتقۇچى ئاللاھ (ھېكمەتلىك ۋە قۇدرەت جەھەتتىن) ئۇلۇغدۇر. [سۈرە مۇئمىنۇن 12ـ14]ئاللاھ يەنە مۇنداق دەيدۇ:

﴿ وَسَخَّرَ ٱلشَّمْسَ وَٱلْقَمَرَ ۖ كُلٌّ يَجْرِى لأجَلٍ مُّسَمًّى ۚ ﴾

كۈن بىلەن ئاينى (بەندىلەرنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن) بويسۇندۇردى، (ئۇلارنىڭ) ھەر بىرى مۇئەييەن مۇددەتكىچە (يەنى دۇنيانىڭ تۈگەيدىغان ۋاقتىغىچە) سەير قىلىدۇ . [سۈرە رەئدى ـ2]

﴿ لَا ٱلشَّمْسُ يَنۢبَغِى لَهَآ أَن تُدْرِكَ ٱلْقَمَرَ وَلَا ٱلَّيْلُ سَابِقُ ٱلنَّهَارِ ۚ وَكُلٌّ فِى فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴾

كۈننىڭ ئايغا يېتىشۋېلىشى (يەنى ئىككىسىنىڭ جەم بولۇپ قېلىشى)، كېچىنىڭ كۈندۈزدىن ئېشىپ كېتىشى (ۋاقتى كەلمەستىن كۈندۈزنىڭ ئورنىنى ئېلىشى) مۇمكىن ئەمەس، ھەر بىرى مۇئەييەن پەلەكتە ئۈزۈپ تۇرىدۇ.[سۈرە ياسىن ـ40] ئاللاھ يەنە مۇنداق دېگەن:

﴿ أَوَلَمْ يَرَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ أَنَّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَٰهُمَا ۖ وَجَعَلْنَا مِنَ ٱلْمَآءِ كُلَّ شَىْءٍ حَىٍّ ۖ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ ﴾

كاپىرلار بىلمەمدۇكى، ئاسمانلار بىلەن زېمىن بىر ـ بىرىگە تۇتاش ئىدى، ئۇلارنى ئايرىۋەتتۇق، ھەممە جانلىق مەۋجۇداتنى سۇدىن ياراتتۇق، ئۇلار (ئاللاھنىڭ قۇدرىتىگە) ئىشەنمەمدۇ؟ [ئەنبىيا ـ30]

﴿ أَلَمْ تَرَ أَنَّ ٱللَّهَ أَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآء فَسَلَكَهُۥ يَنَٰبِيعَ فِى ٱلْأَرْضِ ثُمَّ يُخْرِجُ بِهِۦ زَرْعًا مُّخْتَلِفًا أَلْوَٰنُهُۥ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَىٰهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَجْعَلُهُۥ حُطَٰمًا ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَذِكْرَىٰ لِأُو۟لِى ٱلْأَلْبَٰبِ ﴾

سەن بىلمەمسەنكى، ئاللاھ بۇلۇتتىن يامغۇر ياغدۇرىدۇ. ئاندىن ئۇنى يەرگە سىڭدۈرۈپ بۇلاقنى پەيدا قىلىدۇ. ئاندىن ئاللاھ ئۇنىڭ بىلەن رەڭگى خىلمۇ خىل زىرائەتلەرنى ئۇندۇرىدۇ. ئاندىن ئۇ قۇرۇيدۇ، ئۇنىڭ سارغىيىپ كەتكەنلىكىنى كۆرىسەن. ئاندىن ئاللاھ ئۇنى شاخ ـ شۇمبىغا ئايلاندۇرىدۇ، ئۇنىڭدا ھەقىقەتەن ئەقىل ئىگىلىرى ئۈچۈن (ئاللاھنىڭ قۇدرىتىنى كۆرسىتىدىغان) ئىبرەت بار. [سۈرە زۇمەر ـ21]

﴿ وَأَرْسَلْنَا ٱلرِّيَٰحَ لَوَٰقِحَ فَأَنزَلْنَا مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآء فَأَسْقَيْنَٰكُمُوهُ وَمَآ أَنتُمْ لَهُۥ بِخَٰزِنِينَ ﴾

بىز يامغۇرنى ھەيدەيدىغان شاماللارنى ئەۋەتتۇق، بىز بۇلۇتتىن يامغۇر ياغدۇرۇپ سىلەرنى سۇغاردۇق، سىلەر ھەرگىز ئۇنى ساقلاشقا قادىر ئەمەسسىلەر. [سۈرە ھىجىر ـ22]

﴿ مَرَجَ ٱلْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ ۝١٩ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَّا يَبْغِيَانِ ﴾

ئۇ ئىككى دېڭىزنى (بىرى تاتلىق، بىرى ئاچچىق) ئاققۇزدى، ئۇلار ئۇچرىشىدۇ. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا توسما بولۇپ، بىر ـ بىرىگە قوشۇلۇپ كەتمەيدۇ. [سۈرە رەھمان ـ19ـ20]

﴿ وَأَنزَلْنَا ٱلْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَٰفِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ ٱللَّهُ مَن يَنصُرُهُۥ وَرُسُلَهُۥ بِٱلْغَيْبِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ قَوِىٌّ عَزِيزٌ﴾

تۆمۈرنى ياراتتۇق، (تۆمۈردىن ئۇرۇش قوراللىرى ياسىلىدىغانلىقى ئۈچۈن) تۆمۈر كۈچ - قۇۋۋەتنى ئۆز ئىچىگە ئالغان، تۆمۈردە ئىنسانلار ئۈچۈن نۇرغۇن مەنپەئەتلەر بار.[سۈرە ھەدىد-25]

«قۇرئان كەرىم» ئىلگىرىكى «تەۋرات»، «ئىنجىل» غا ئوخشاش ساماۋىي كىتابلارنى تولۇقلاش، ئۇ كىتابلاردا قەستەن بۇرمىلانغان مەزمۇنلارنى توغرىلاش ئۈچۈن كەلگەن. شۇنىڭ ئۈچۈن «قۇرئان كەرىم» بىلەن مەزكۇر ساماۋىي كىتابلار ئوتتۇرىسىدا ئوخشاشلىق يەرلىرى كۆپ، لېكىن «قۇرئان كەرىم» ئۇ ساماۋىي كىتابلاردا يوق نۇرغۇن مەسىلىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان. مەسىلەن، مەريەم ئەلەيھىسسالامنىڭ تۇغۇلۇشى، زەكەرىيا ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇنى ئۆز ھامىيلىقىغا ئېلىشى قاتارلىقلار «قۇرئان كەرىم» دە زىكىر قىلىنغان. مىراس ھەققىدىمۇ «قۇرئان كەرىم» دىن باشقا ساماۋىي كىتابلاردا تەپسىلىي ئايەت كەلمىگەن، بۇرمىلانغان، قەستەن ئۆزگەرتىلگەن خاتالىقلارنى توغرىلاش مەسىلىسىدە، «قۇرئان كەرىم» نىڭ ئاللاھ ھەققىدىكى تەسەۋۋۇرى ئوچۇق - ئاشكارا بولۇپ، ھەممە ئادەم چۈشىنەلەيدۇ. ئاللاھنى ئىنسانىي سۈپەتلەردىن پاك دەپ قارايدۇ. (تەۋراتتا بولسا، ئاللاھنى ئىلاھىي زاتقا لايىق سۈپەتلەر بىلەن سۈپەتلىمەستىن: "ئاللاھ ئىسرائىل بىلەن چېلىشتى، ئۆز قولى بىلەن ئۇنى يەڭدى! "دېگەنلەر يېزىلغان. خرىستىئان دىنى بولسا، ئاللاھنى ئۈچ دەپ بىلىدۇ، ئىيسا ئەلەيھىسسالامنى ئاللاھنىڭ ئوغلى دەپ قارايدۇ).

«قۇرئان كەرىم» ئىلگىرى ئۆتكەن پەيغەمبەرلەرنىڭ قىسسىلىرى، پەيغەمبەر ئەۋەتىلگەن مىللەتلەرنىڭ ئەھۋالى ۋە ئۇلارنىڭ ئاقىۋىتى ھەققىدە ئايەتلەرنى كەلتۈردى. بۇ مۇناسىۋەت بىلەن ئىسلام دىنى نۇرغۇنلىغان ئەخلاقىي پرىنسىپلار، توغرىلىقى ئىسپاتلانغان ئىجتىمائىي قانۇنلارنى ماقۇللىدى. ئەنە شۇ قانۇنلار تا بۈگۈنگىچە ھەر زامان ۋە ھەر ماكانغا لايىق ۋە مۇناسىپ ھالدا يولغا قويۇلماقتا. مەسىلەن، بىر جەمئىيەتنى ئۆزگەرتىش شۇ جەمئىيەت ئەزالىرىنىڭ خاھىشى، قىلمىشلىرىغا ئاساسەن بولىدىغانلىقى، ئۇنىڭغا ماسلىشىپ تاشقى ئامىللارنىڭ تەسىرى بولىدىغانلىقى تۆۋەندىكى ئايەت ئارقىلىق كۆرستىلگەن:

﴿ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا۟ مَا بِأَنفُسِهِمْ ﴾

ھەر قانداق بىر قەۋم ئۆزىنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتمىگىچە (يەنى ئاللاھنىڭ بەرگەن نېمەتلىرىگە تۇزكورلۇق قىلىپ گۇناھلارغا چۆممىگىچە) ئاللاھ ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتمەيدۇ (يەنى ئاللاھ ئۇلارغا بەرگەن نېمەت، خاتىرجەملىك ۋە ئىززەت - ھۆرمەتنى ئېلىپ تاشلىمايدۇ) [سۈرە رەئدى-11]

«قۇرئان كەرىم» يەنە كەلگۈسىدە يۈز بېرىدىغان بەزى ھادىسىلەر ھەققىدە ئالدىن خەۋەر بەرگەن بولۇپ، كېيىن ئۇ ھادىسە ئەينەن يۈز بەرگەن ئەھۋاللار مەۋجۇت، بۇنىڭ مىسالى تۆۋەندىكى ئايەتلەردە ئېنىق كۆرۈلىدۇ:

﴿ غُلِبَتِ ٱلرُّومُ ۝٢ فِيٓ أَدۡنَى ٱلۡأَرۡضِ وَهُم مِّنۢ بَعۡدِ غَلَبِهِمۡ سَيَغۡلِبُونَ ﴾

ئەلىف، لام، مىم رۇملۇقلار يېقىن بىر جايدا يېڭىلدى، ئۇلار يېڭىلگەندىن كېيىن، بىر قانچە يىل ئىچىدە يېڭىدۇ .[سۈرە رۇم 2ـ3]

مەزكۇر ئايەتنىڭ روھى ئەينەن ئەمەلگە ئاشقان. شۇنداقلا ئەبۇ لەھەب، ۋەلىد ئىبنى مۇغىرەلەرنىڭ كاپىر هالدا ئۆلۈشىمۇ بايان قىلىنغان بولۇپ، ئەمەلىيەتتە شۇنداق بولغان.

﴿ تَبَّتۡ يَدَآ أَبِي لَهَبٖ وَتَبَّ ۝١ مَآ أَغۡنَىٰ عَنۡهُ مَالُهُۥ وَمَا كَسَبَ ۝٢ سَيَصۡلَىٰ نَارٗا ذَاتَ لَهَبٖ ﴾

ئەبۇ لەھەبنىڭ ئىككى قولى قۇرۇپ كەتسۇن! (ئەمەلىيەتتە) قۇرۇپ كەتتى. ئۇنىڭغا مال ـ مۈلكى ۋە ئېرىشكەن نەرسىلىرى ئەسقاتمىدى. ئۇلار لاۋۇلداپ تۇرغان ئوتقا (يەنى دوزاخقا) كىرىدۇ. [سۈرە مەسەد 1ـ3]

﴿ سَأُصۡلِيهِ سَقَرَ ۝٢٦ وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا سَقَرُ ﴾ ئۇنى مەن سەقەرگە (يەنى دوزاخقا) سالىمەن. سەقەرنىڭ نېمىلىكىنى قانداق بىلەلەيسەن؟ [سۈرە مۇددەسسىر 26ـ27]

«قۇرئان كەرىم» ھەجمى چوڭ، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا نازىل بولغان ۋاقتى ئۇزۇن (23 يىل) بولسىمۇ، بۇ ھەقتە ئىزدەنگۈچى تەتقىقاتچىلار شۇنى ئىسپاتلىدىكى، «قۇرئان كەرىم» دە ئەڭ كىچىك مەسىلىلەردىمۇ زىتلىق يوق، سۆز ـ ئىبارىلەر ئىنتايىن ئورۇنلۇق ۋە مۇناسىپ تاللانغان. بۇ ئىنچىكىلىك شۇنى ئىسپاتلايدۇكى، قۇرئان كەرىم ئادەم كۈچى دائىرىسىنىڭ سىرتىدا.

«قۇرئان كەرىم» ئەرەبلەرگە جەڭ ئېلان قىلىپ ئۆزىنى كۆرسىتىدۇ. ئۇلار تىل ـ ئەدەبىيات، پاساھەت ـ بالاغەتتە يۇقىرى سەۋىيەگە يەتكەن بولغىنى ئۈچۈن، ئاللاھ ئەرەبلەرنى قۇرئاننىڭ ئوخشىشى ياكى ھېچ بولمىغاندا بىرەر سۈرە بولسىمۇ كەلتۈرۈپ بېقىشقا چاقىرغان. ئەمما ئۇلار كەلتۈرەلمىگەن، تا قىيامەتكىچە كەلتۈرەلمەيدۇ. «قۇرئان كەرىم» گە قارشى تۇرغۇچى ئىنسانلارنىڭ كۆپلىكى، ھەر زامان ۋە ھەر ماكاندا جەڭ مەيدانىغا چۈشۈشنىڭ داۋاملىشىشى «قۇرئان كەرىم» نىڭ ئىنساننىڭ ئىجادىيىتى ئەمەس، بەلكى ئىلاهىي كىتاب ئىكەنلىكىگە ئەڭ چوڭ دەلىل بولۇپ تۇرماقتا.

ئىشەنچلىك تارىخىي مەنبەلەرنىڭ كۆرسىتىشىچە، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا ۋەھيى چۈشۈشكە باشلىغاندا، باشقىچە بىر ئەھۋال يۈز بېرەتتى. يەنى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن تەر تۆكۈلۈشكە باشلايتتى، بۇنى ئەتراپىدىكى ساھابىلار كۆرەتتى. ئۇندىن كېيىن ئۆز ئەسلىگە قايتىپ نورماللاشقاندا ۋەھيى يازغۇچىلار دەپ تونۇلغان، خەت يازالايدىغان 29 ساھابىدىن يېنىدا بارلىرىغا نازىل بولغان ۋەھيىنى ئوقۇپ بېرەتتى، ئۇلار يېزىپ قالدۇراتتى.

ئېنىقكى، «قۇرئان كەرىم» تۈزۈلۈشى، تەرتىپى ۋە ئۇسلۇبىدا ئۆزگىچە ئالاھىدىلىككە ئىگە يېگانە بىر كىتابتۇر.

«قۇرئان كەرىم» مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامدىن شەخسىي سادىر بولغان سۆزلەر (ھەدىس) دىن ئالاھىدە پەرقلىقتۇر. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئۆزى سۆزلىگەن ھەدىسلەرنى ساھابىلارنىڭ يېزىپ قالدۇرۇشىنى ئۆز ۋاقتىدا ئاللاھنىڭ كالامى «قۇرئان كەرىم» بىلەن ئارىلىشىپ

كەتمەسلىكى ئۈچۈن چەكلىگەن.

«قۇرئان كەرىم» ئۆز ئىچىگە ئالغان ئەڭ چوڭ مەسىلىلەر: ئىلاھىي بىرلىكتىن ئىبارەت ئاللاھنىڭ يەككە ـ يېگانە ئىكەنلىكىنى، شېرىك ۋە بۇتپەرەسلىك ئەقىدىلىرىدىن تازىلاش. تارىختا ئۆتكەن پەيغەمبەرلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ ئىنسانىيەتنىڭ ھىدايىتى ئۈچۈن كەلگەنلىكىنى ئىسپاتلاش.ئاللاھ «قۇرئان كەرىم» دە مۇنداق دەيدۇ:

﴿ شَرَعَ لَكُم مِّنَ ٱلدِّينِ مَا وَصَّىٰ بِهِۦ نُوحًا وَٱلَّذِىٓ أَوۡحَيۡنَآ إِلَيۡكَ وَمَا وَصَّيۡنَا بِهِۦٓ إِبۡرَٰهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰٓۖ أَنۡ أَقِيمُواْ ٱلدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُواْ فِيهِۚ ﴾

ئاللاھ سىلەرگە دىندىن نۇھقا تەۋسىيە قىلغان نەرسىنى، ساڭا (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالا مغا) بىز ۋەھيى قىلغان نەرسىنى، ئىبراھىمغا، مۇساغا ۋە ئىيساغا بىز تەۋسىيە قىلغان نەرسىنى بايان قىلدى. سىلەر دىننى بەرپا قىلىڭلار، دىندا تەپرىقىچىلىك قىلماڭلار.[سۈرە شۇرا ـ13]

ئىنسانىيەت مەنبەسىنىڭ بىرلىكى، يەر يۈزىدىكى بارلىق ئىنساننىڭ شەرىپى ئوخشاش قوغدىلىدىغانلىقى، ئادەملەرنىڭ رەڭگى، ئەسلى، (يەنى نەسەبلىرى) ئىجتىمائىي ئورنى جەھەتتە ئايرىمچىلىققا قارشى تۇرىدىغانلىقى ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش نۇرغۇن مەسىلىلەردە «قۇرئان كەرىم» نىڭ ئىلاھىي بىر كىتاب ئىكەنلىكى ئېنىق مەلۇم بولۇپ، بىر ئادەمنىڭ يېزىپ چىقىش دائىرىسىدىن ھالقىپ كەتكەن يۈقىرى سەۋىيەلىك، مۇھىت ياكى تەبىئەت مەھسۇلى دېيىش ئىمكانسىز بىر مۆجىزە ئىكەنلىكى ھەممىگە ئاياندۇر.

«"قۇرئان كەرىم "رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ھايات ۋاقتىدا توپلانمىغان، كېيىن ساھابىلار تەرتىپلەپ رەتلىگەن، خەلىپە ئوسمان ئىبنى ئەففان خاتا نۇسخىلارنى كۆيدۈرۈپ تاشلىغان» دېگەندەك قاراشلار

تارىخنىڭ ئىسپاتلىشىچە، قۇرئان كەرىمنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دەۋرىدە نۇرغۇن ساھابىلار پىششىق يادلىغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋاپاتىدىن بۇرۇن نۇرغۇن ھاپىز (قۇرئان كەرىمنى يادلىغۇچى قارى) ساھابىلار بىلەن بىللە ئولتۇرۇپ قايتا ئوقۇپ ئۆتكۈزگەن. ئۇندىن كېيىن ھاياتىنىڭ ئاخىرقى يىلىنىڭ رامىزان ئېيىدا جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام ئالدىدا ئولتۇرۇپ ئىككى قېتىم قۇرئان كەرىمنى تولۇق ئوقۇپ ئۆتكۈزگەن.

قۇرئان كەرىمنىڭ يېزىلىشىغا كەلسەك، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەشھۇر ۋەھيى كاتىپلىرى دەپ تونۇلغان ساھابىلارنىڭ ئالدىنقى قاتاردىكىلىرىگە قۇرئاننى ئوقۇپ بېرەتتى. (قۇرئان نازىل بولغان ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە) ئۇلار تېرە پارچىسى، خورما قاسرىقى، تۆگە سۆڭەكلىرى قاتارلىق نەرسىلەرگە يېزىۋالاتتى.

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋاپات بولۇپ، بىر يىلدىن كېيىن، يەمامە جېڭىدە قۇرئان كەرىم ھاپىزلىرىدىن 70 ساھابە شېھىد بولغان، بۇنىڭ نەتىجىسىدە خەلىپە ئەبۇ بەكرى (ئاللاھ رازى بولسۇن!)، زەيد ئىبنى سابىتنى چاقىرتىپ، مەخسۇس ھەيئەت تەشكىللەپ، ۋەھيى كاتىپلىرى قولىدا بار بولغان قۇرئان كەرىمنىڭ قول يازما نۇسخىلىرىنى توپلاشنى تەلەپ

قىلغان. زەيد ئىبنى سابىت ھەر قانداق بىر ئايەتنى ئىككى ئادەمنىڭ: "بۇ ئايەتنى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۆزى يازدۇرغان "دەپ گۇۋاھلىق بەرمىگۈچە قوبۇل قىلماسلىقنى شەرت قىلغان.

خەلىپە ئەبۇ بەكرى (ئاللاھ رازى بولسۇن!) ۋاپات بولۇش ئالدىدا توپلانغان قۇرئان كەرىم قوليازمىلىرىنى 2 ـ خەلىپە ئۆمەر(ئاللاھ رازى بولسۇن!) گە تاپشۇرغان. خەلىپە ئۆمەر مەزكۇر قوليازمىلارنى يېنىدا ساقلاپ ۋاپاتىغا يېقىن قىزى، مۆمىنلەرنىڭ ئانىسى ھەفسە (ئاللاھ رازى بولسۇن!) گە تاپشۇرغان. چۈنكى ھەفسە ساۋاتلىق ئىدى.

خەلىپە ئوسمان (ئاللاھ رازى بولسۇن!) دەۋرىگە كەلگەندە، ئىسلام دىنىغا مۇشەررەپ بولغان ئەجەم مىللەتلەرنىڭ كۆپىيىشىگە ئەگىشىپ، قۇرئان كەرىمنى ئوقۇشتا كىشىلەرنىڭ تەلەپپۇزى ئۆزگىرىشكە باشلىغان. بۇنى كۆرگەن خەلىپە ئوسمان دەرھال زەيد ئىبنى سابىتقا يەنە ھەيئەت تەشكىللەپ مۆمىنلەرنىڭ ئانىسى ھەفسەنىڭ قولىدىكى قۇرئان كەرىم قوليازمىلىرىنى ئاساس قىلغان ھالدا قۇرئان كەرىمنى مۇكەممەل يېزىپ چىقىشنى تەلەپ قىلغان. ھەيئەت قۇرئان كەرىمدىن بەش نۇسخا يېزىپ چىقىپ، مەككە، مەدىنە، بەسرە، كۇفە ۋە دەمەشىقلارغا يوللىغان. ئەينى چاغدا شۇ ھەيئەت قۇرئان كەرىم ھاپىزلىرىنى يىغىپ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام زامانىدىكى توغرا تەلەپپۇزغا ئاساسلىنىپ قۇرئان كەرىمنى قايتا كۆزدىن كەچۈرگەن. ھازىرقى ۋاقىتتا بارلىق ئىسلام پىرقىلىرى، ئومۇمي مۇسۇلمانلار قولىدىكى قۇرئان كەرىم نۇسخىسى ئەنە شۇ نۇسخىدۇر.

كېيىنكى ئېيتىش لازىمكى، مۇسۇلمانلار ئوسمان نۇسخىسى دەپ تونۇلغان قۇرئان كەرىم نۇسخىسىغا بىر ھەرپمۇ ئۆزگەرتىش كىرگۈزگىنى يوق. مۇلاھىزە قىلىشىمىزچە، ئىسلام دۈشمەنلىرى ھەرقاچان قۇرئان كەرىمگە يامان غەرەز بىلەن ئۆزگەرتىش كىرگۈزسە، مۇسۇلمانلار شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدىلا ئۇنى بىلىپ يېتىپ، دەرھال ئاگاھلاندۇرۇش بەرگەچكە، يامان غەرەزلىكلەر بۇ تەرەپتىن مەقسىتىگە يېتەلمىدى، ھەم قىيامەت كۈنىگىچە يېتەلمەيدۇ.

بەزى غەرب تەتقىقاتچىلىرى (شەرقشۇناسلار) ئۇلۇغ ساھابە ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد قولىدىكى ئۆزىگە خاس قوليازما قۇرئان كەرىم نۇسخىسىنىڭ كۆيدۈرۈۋېتىلگەنلىكىگە قارىتا ئېتىراز بىلدۈرىدۇ. ھەقىقەت شۇكى، ئابدۇللاھ ئىبنى مەسئۇد قولىدىكى نۇسخىنى ئۆزى كۆيدۈرۈپ، ئومۇمي مۇسۇلمانلار بىرلىككە كەلگەن ئوسمان نۇسخىسىغا ئاساسلانغان، ئەنە شۇ نۇسخا بۈگۈنگىچە ساقلىنىپ كەلمەكتە.

«مۇھەممەد پەيغەمبەر (ئەلەيھىسسالام) ۋەزىيەتكە قاراپ پىلاننى ئۆزگەرتەتتى، ئىسلام مەككىدە ئەرەبلەرگە مەخسۇس چۈشۈرۈلگەن دىن دەپ ئوتتۇرىغا قويۇپ، مەدىنىدە غەلىبە قىلىپ كۈچلەنگەندە خەلقئارالىق دىن دەپ جاكارلىغان» دېگەن سەپسەتە

ئىسلام دىنى مەيدانغا كەلگەندىن تارتىپ ئوچۇق، ئېنىق قىلىپ خەلقئارالىق سەۋىيەدە ئىنسانىيەت ئۈچۈن ئەۋەتىلگەن ئورتاق دىن دەپ جاكارلانغان. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام دۇنيا خەلقىگە بېشارەتچى ۋە ئاگاھلاندۇرغۇچى بولۇپ كەلگەن.

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام مەككىدە تەشۋىقاتىنى خەلققە ئېلان قىلىشقا چاقىرىلغان ۋاقىتتىلا

تاغ چوققىسىغا چىقىپ مەككە ئەھلىگە خىتاب قىلىپ: «مەن سىلەرگە مەخسۇس، پۈتۈن ئىنسانىيەتكە ئومۇمىي قىلىپ ئەۋەتىلدىم» دېگەن.

قۇرئان كەرىم ئايەتلىرىنى ئوبدان مۇلاھىزە قىلغان كىشى قۇرئاننىڭ ئىنسانىيەتكە قارىتىلغانلىقىنى ياخشى بىلەلەيدۇ. دۇنياۋىيلىقىنىڭ بەلگىسى مەدىنىگە ھىجرەت قىلىشتىن بۇرۇن مەككىدە نازىل بولغان ئايەتلەردە ئوچۇق ـ ئاشكارا كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. مەككىدە نازىل بولغان سۈرە فۇرقاندا ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

﴿ تَبَارَكَ ٱلَّذِى نَزَّلَ ٱلْفُرْقَانَ عَلَىٰ عَبْدِهِۦ لِيَكُونَ لِلْعَـٰلَمِينَ نَذِيرًا ﴾

پۈتۈن جاھان ئەھلىنى (ئاللاھنىڭ ئازابىدىن) ئاگاھلاندۇرغۇچى بولۇشى ئۈچۈن، بەندىسىگە (يەنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا) ھەق بىلەن باتىلنى ئايرىغۇچى قۇرئاننى نازىل قىلغان ئاللاھنىڭ بەرىكىتى بۈيۈكتۇر.[سۈرە پۇرقان-1] ئەنبىيا سۈرىسىدە مۇنداق دەيدۇ:

﴿ وَمَآ أَرْسَلْنَـٰكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَـٰلَمِينَ ﴾

(ئى مۇھەممەد!) سېنى بىز پۈتۈن ئەھلى جاھان ئۈچۈن پەقەت رەھمەت قىلىپلا ئەۋەتتۇق. [سۈرە ئەنبىيا-107] سۈرە ئىبراھىمدا مۇنداق دەيدۇ:

﴿ هَـٰذَا بَلَـٰغٌ لِّلنَّاسِ وَلِيُنذَرُوا۟ بِهِۦ وَلِيَعْلَمُوٓا۟ أَنَّمَا هُوَ إِلَـٰهٌ وَٰحِدٌ وَلِيَذَّكَّرَ أُو۟لُوا۟ ٱلْأَلْبَـٰبِ ﴾

كىشىلەرنىڭ ئاگاھلاندۇرۇلۇشى، ئاللاھنىڭ بىر ئىكەنلىكىنى بىلىشلىرى، ئەقىل ئىگىلىرىنىڭ ۋەز ـ نەسىھەت ئېلىشلىرى ئۈچۈن، بۇ (قۇرئان) تەبلىغدۇر (يەنى كىشىلەرگە تەبلىغ قىلىش ئۈچۈن نازىل قىلىندى) [سۈرە ئىبراھىم-52]

بۇھەقتە قۇرئان كەرىمنىڭ باشلىنىشىدىكى سۈرە فاتىھەنىڭ ئۆزىدىلا (پۈتۈن دۇنيانىڭ ئىگىسى ئاللاھقا ھەمدۇسانالار بولسۇن) دەپ باشلىنىدىغانلىقى كۇپايە قىلىدۇ. سۈرە فاتىھە ھىجرەتتىن، مۇسۇلمانلار مەدىنىدە دۆلەت قۇرۇشتىن بۇرۇن مەككىدە نازىل بولغان ئەمەسمۇ؟!

باشتا زىكىر قىلىپ ئۆتكەنلىرىمىزدىن شۇ مەلۇم بولىدۇكى، پىلان ـ پروگراممىلارنى ئۆزگەرتىپ تۇرۇش ئۈچۈن قانۇن چىقىرىشتا تەدرىجىيلىك ئۇسۇلىنى يولغا قويۇش لازىم. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەككىدىكى دەۋرىدە، مۇشرىكلارنىڭ بېسىمى ئاستىدا، مەدىنىدە مۇسۇلمانلارنىڭ يېڭى دۆلىتى مۇكەممەل قۇرۇلغان دەۋرىدىكىدىن باشقىچە ئىش ئېلىپ بېرىشى ئەجەپلىنەرلىك ئەمەس. يېڭى دۆلەت قۇرۇلغان دەسلەپكى دەۋرىدىمۇ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم دۇنيادىكى ھەر قايسى رەئىس ـ پادىشاھلارغا بارلىق ئىنسانىيەتكە ئومۇمىي كەلگەن دىن سۈپىتى بىلەن ئىسلام دىنىغا چاقىرىپ مەكتۇبلارنى يوللىغان.

«مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام كۆپ ئۆيلەنگەن شەھۋانىي ئادەم ئىدى» دېگەن سەپسەتە

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم پەيغەمبەرلىك كېلىشىنىڭ ئالدى ـ كەينىدىكى ھاياتىغا مۇناسىۋەتلىك ئىشەنچلىك تارىخقا قارايدىغان بولساق، بۇ ئىددىئالنىڭ باتىللىقىنى

كۆرىۋالالايمىز. دەلىل ـ ئىسپاتىنىمۇ تەپسىلىي كەلتۈرىمىز.

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام بالىلىق ۋە ياشلىق دەۋرىنى مەككىدە ئۆتكۈزگەن. ئەينى چاغدا ئۇنىڭدا راستچىللىق، ئىشەنچلىك، توغرا ـ دۇرۇستلۇق قاتارلىق بىر نەچچە تۈرلۈك خۇسۇسىيەت كۆرۈلگەن. ئەينى ۋاقىتتا ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى تەڭ ـ تۇشلىرى دۇنيا لەززىتى، ھاراق ـ شاراپ، ئاياللار ۋە قىمارغا ئۇخشاش كەيىپ ــ ساپا، ئەيش ـ ئىشرەتكە بېرىلىپ كەتكەن. ئەمما ئۇ (رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم) يۇقىرىقى ئاپەتلەرنىڭ ھېچقايسىسىغا يېقىنلاشمىغان.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام 25 ياشقا توشقاندا ئانىمىز سەييىدە خەدىجە (ئاللاھ رازى بولسۇن!) گە ئۆيلەنگەن. شۇ ۋاقىتتا ئانىمىز خەدىجە 40 ياشتا ئىدى، ئۇنىڭدىن بۇرۇن ئىككى قېتىم ياتلىق بولغان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاساسلىق ئوغۇل ـ قىز پەرزەنتلىرىنى خەدىجە ئانىمىزدىن كۆرگەن. خەدىجە ۋاپات بولغۇچە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇنىڭ بىلەن ياشىغان، ۋاپاتىغا قاتتىق قايغۇرغان. خەدىجىنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇزۇن ۋاقىت ئۆيلەنمىگەن. ئۆيلىنىش تەكلىپى بېرىلگەندىمۇ: "قىزلىرىم كىچىك ئۇلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالمىسام بولمايدۇ "دەپ رەت قىلىپ كەلگەن. ئاخىرى ساھابىلارنىڭ بىرىنىڭ تۇل قالغان ئايالى زەمئە قىزى سەۋدەگە ئۆيلىنىش تەكلىپى بېرىلگەن، ۋاھالەنكى سەۋدە گۈزەللىكتە تونۇلمىغان ئايال ئىدى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەدىنە مۇنەۋۋەردە مۇقىملاشقاندىن كېيىن 54 يېشىدىن باشلاپ، كۆپ خوتۇنلۇق بولۇش باسقۇچىنى باشلىغان. بۇنىڭ سەۋەبى ھەممىگە مەلۇملۇق بولۇپ، ئاتالمىش شەھۋانىي ۋە جىسمانىي لەززەت ئۈچۈن كۆپ خوتۇنلۇق بولغان دېگەن قاراش ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن ئەمەس. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كۆپ خوتۇنلۇق بولۇشىنىڭ سىياسىي، ئىجتىمائىي ۋە ئىنسانىي سەۋەبلىرى بار بولۇپ، (ئەرەبلەرنىڭ ئۆرپ ـ ئادىتىدە قەبىلە ـ ئايماق تۈزۈمىدىمۇ ئېتىراپ قىلىنىدىغان بىر ئەھۋال ئىدى) پەيغەرمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاياللىرىدىن مىسال قىلىپ كۆرستىدىغان بولساق، ئۆزىنىڭ ئەڭ يېقىن دوستى ئەبۇ بەكرىنىڭ (ئاللاھ رازى بولسۇن!) قىزى سەييىدە ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا، 2 ـ يېقىن دوستى ئۆمەرنىڭ (ئاللاھ رازى بولسۇن!) قىزى ھەپسە، يەھۇدىيلاردىن بولغان سەييىدە سەفىيە، مىسىرنىڭ قىبتى مىللىتىدىن بولغان سەييىدە مارىيەلەرگە ئۆيلىنىشى كىشىلەر قەلبىنى بىرلەشتۈرۈشتە ئىنتايىن ياخشى تەسىر قالدۇرغان. سەفىيە، مارىيە ھەر ئىككىسى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ياتلىق بولغاندىن كېيىن مۇسۇلمان بولغان.

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ بەزى ئاياللارغا ئۆيلىنىشىنىڭ سەۋەبى شەرىئەت كۆرسەتمىسىدە مۇھىم بولغان بەزى خاتا كۆز قاراشلارنى توغرىلاش مەقسىتىدە بولۇپ، سەييىدە زەينەب بىنتى جەھشنى نىكاھىغا ئېلىشىنىڭ سەۋەبى ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ بېقىۋالغان ئوغلى زەيد ئىبنى ھارىسەگە ياتلىق بولغانلىقى ئۈچۈن ئىدى (ئەرەبلەرنىڭ ئادىتى بويىچە بېقىۋالغان ئوغلىنىڭ قويۇپ بەرگەن ئايالىنى نىكاھىغا ئېلىش جائىز بولمايتتى). شۇڭا قۇرئان كەرىمنىڭ بۇيرىقى بىلەن ئەرەبلەر ئىچىدىكى بۇ خاتا چۈشەنچىگە خاتىمە بېرىلگەن. بۇ ھەقتە مۇنۇ ئايەت نازىل بولغان:

﴿ فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِّنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَٰكَهَا لِكَىْ لَا يَكُونَ عَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِىٓ أَزْوَٰجِ أَدْعِيَآئِهِمْ إِذَا قَضَوْا۟ مِنْهُنَّ وَطَرًا ۚ وَكَانَ أَمْرُ ٱللَّهِ مَفْعُولًا ﴾

مۆمىنلەرگە ئۇلارنىڭ بالا قىلىۋالغان ئوغۇللىرىنىڭ قويۇپ بەرگەن خوتۇنلىرىنى نىكاھلاپ ئالسا گۇناھ بولماسلىقى ئۈچۈن، زەينەبنى زەيد قويۇۋەتكەندىن كېيىن ساڭا نىكاھلاپ بەردۇق، ئاللاھنىڭ (سېنىڭ زەينەبنى ئېلىشىڭ توغرىسىدىكى) ئەمرى چوقۇم ئورۇنلىنىدۇ. [سۈرە ئەھزاب-37]

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ كۆپ ئۆيلىنىشىدىكى ئىككىنچى سەۋەب شۇكى، ئېرى ئۆلۈپ كېتىپ تۇل قالغان، ھامىسى يوق ئاياللارنى نىكاھىغا ئېلىشتىن ئىبارەت ئىنسانپەرۋەرلىك ئىدى. مەلۇمكى، مەزكۇر ئاياللارنىڭ بەزىسىنىڭ يېشى چوڭ ھەم چىرايلىق ئەمەس ئىدى. بۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇلارغا ئۆيلىنىشىدىكى ئىنسانپەرۋەرلىكنى ئېنىق كۆرسىتىدۇ.

شۇنىسى ئېنىقكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھاياتىدا بىر قانچە باسقۇچلار ئۆتكەن:

بىرىنچى باسقۇچ، ئۆيلىنىشتىن بۇرۇن (25 ياشقا توشقۇچە). ئۇ بۇ باسقۇچتا قالايمىقان ئىشلار بىلەن شۇغۇللانمايدىغان، شەھۋىتى، ھاۋايى - ھەۋىسى ئارقىسىغا كىرمەيدىغان، ئەڭ گۈزەل ئەخلاق - پەزىلەت ئىگىسى بىر ياش ئىدى.

سەيىيدە خەدىجە بىلەن تۇرمۇش قۇرغان بىر ئاياللىق باسقۇچ (25 يىل داۋاملاشقان).

سەيىيدە سەۋدە بىنتى زەمئە بىلەن ئۆي تۇتقان باسقۇچ (4 يىل داۋاملاشقان).

ئاخىرقى باسقۇچ (54 - 63 ياشقىچە). بۇ ۋاقىتتا يۈز بەرگەن كۆپ نىكاھلىق بولۇشنىڭ سىياسىي، ئىنسانىي ۋە شەرىئەت مەسىلىلىرىنى ئۆگىتىش سەۋەبلىرى ئوچۇقلانغان.

شۇنى ئىزاھلاپ ئۆتۈش لازىمكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۆي ئىچىدىكى ھاياتى ھەممىگە مەلۇملۇق، ئاياللىرى ئۇنىڭ ئەڭ ئىنچىكە تەپسىلاتلىرىنىمۇ سۆزلەپ بەرگەن، ئىبادەتنى كۆپ قىلىدىغانلىقى، كېچىلەردە ئۇخلىماي تەھەججۇد نامىزىنى ئۇزۇن ئوقۇيدىغانلىقى ئىسپاتلانغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كۈندۈزى ھارماي - تالماي ۋەھيىنى يەتكۈزۈش، مۇسۇلمانلارنىڭ ئىشلىرىنى باشقۇرۇش، يېڭى دۆلەت قۇرۇش ئىشلىرىغا رىياسەتچىلىك قىلىشتەك ئىشلار بىلەن مەشغۇل بولاتتى. ھەممىگە مەلۇم بولغان يۇقىرىقىدەك ئىشلارغا ئەھمىيەت بەرگەن ئادەمنىڭ شەھۋانىي بولۇشى مۇمكىن ئەمەس!!

«ئىسلامنىڭ ئىككىنچى مەنبەسى پەيغەمبەر سۈننىتى (ھەدىس) بولۇشى گۇمانلىق، چۈنكى يالغان، ئاجىز ھەدىسلەر بەك كۆپ» دېگەن سەپسەتە

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋەزىپىسى تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت:

بىرىنچى، قۇرئان كەرىمنى ئەستايىدىللىق، سەممىيلىك بىلەن يەتكۈزۈش. ئاللاھ قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دەيدۇ:

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلرَّسُولُ بَلِّغْ مَآ أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ ﴾ ئى پەيغەمبەر! پەرۋەردىگارىڭ تەرىپىدىن ساڭا نازىل قىلىنغان ئەھكاملارنىڭ ھەممىسىنى يەتكۈزگىن. [مائىدە -67]

﴿ وَأَنزَلۡنَآ إِلَيۡكَ ٱلذِّكۡرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيۡهِمۡ ﴾ بىز ساڭا قۇرئاننى ئىنسانلارغا چۈشۈرۈلگەن شەرىئەتنى بايان قىلىپ بەرسۇن، ئۇلار (بۇ قۇرئاننى) پىكىر قىلىپ (ئۇنىڭدىن ۋەز ـ نەسىھەت ئالسۇن) دەپ نازىل قىلدۇق. [نەھلى ـ44]

يۇقىرىقى ئايەتلەر سۈننەت (ھەدىس) نىڭ ئەمەلىيەتتە ئىسلامنىڭ ئىككىنچى مەنبەسى ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. تارىخنىڭ ئىسپاتلىشىچە، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ساھابىلىرى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن سۆزى، ئىش ـ ھەرىكىتى ياكى تەستىقلىشى بىلەن بولسۇن ھەممىنى يادلايتتى. بەزى ساھابىلار ھەدىسلەرنى يېزىپ قالدۇرماقچى بولغاندا، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم قۇرئان كەرىمنىڭ ئايەتگە ئارىلىشىپ قالماسلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭدىن توسقان ئىدى. نەتىجىدە، مۇسۇلمانلار رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن كېيىنمۇ ھەدىسلەرنى يېزىپ قالدۇرمىغان، كېيىن بەزى ئىسلام دۈشمەنلىرى پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، يالغان ھەدىسلەرنى ئويدۇرۇپ چىقىپ رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە مەنسۇپ قىلىشقا باشلىغان. شۇ سەۋەبتىن ئەمەۋىيلەر خەلىپىسى ئۆمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىز (ھىجرى 101 ـ يىلى ۋاپات بولغان) مۇسۇلمان ئالىملىرىنى توغرا دەپ بېكىتىلگەن ھەدىسلەرنى توپلاشقا چاقىرغان. ئالىملار ئىخلاسمەنلىك بىلەن ھەدىسلەرنى توپلاشقا كىرىشىپ، كىم ھەدىس يادلىغان بولسا شۇنىڭدىن ئالغان. ئىمام مالىك بۇ ھەقتە ئىنتايىن چوڭ ھەسسە قوشقان بولۇپ، فىقھى مەسىلىلەرگە دائىر ھەدىسلەرنى تەرتىپ بويىچە توپلاپ «ئەلمۇۋەتتا» ناملىق ھەدىس كىتابىنى يېزىپ چىققان.

بىر بۆلۈك ھەدىسلەر توپلانغاندىن كېيىن، ئالىملار ھەدىس يادلىغان كىشىلەرنىڭ ھاياتى، ئىجابى ـ سەلبى تەرەپلىرىنى تەكشۈرۈپ چىقىپ، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە مەنسۇپ قىلىنغان ھەدىسلەرنىڭ راست ـ يالغانلىقىنى ھەرخىل يوللار ئارقىلىق ئېنىقلاپ چىققان. بۇ مۇناسىۋەت بىلەن ئىسلام ئالىملىرى سۈننەتنى نەبەۋىيەگە ئويدۇرما ـ يالغاننى قەستەن قوشۇپ قويۇش، ئۆزگەرتىۋېتىشتىن ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن ئاساسلىق ئىككى تۈرلۈك ئىلىمنى ئوتتۇرىغا قويدى:

1 ـ «ئىلمۇلجۇرھ ۋەتتەئدىل» (يەنى بۇ ئىلىم ھەدىس رىۋايەت قىلغۇچىنىڭ ئەھۋالى، ئىشەنچلىك ياكى ئەمەسلىكى، ئادالەتپەرۋەرلىكى ياكى پاسىق، زالىملىقى، ئۇنۇتقاق، بىپەرۋالىق تەرەپلىرىنى تەتقىق قىلىش ئارقىلىق رىۋايەت قىلغان ھەدىسنىڭ راست ـ يالغانلىقىغا باھا بېرىدۇ).

2 ـ «ئىلمۇلمۇستەلەھ ئەلھەدىس» (يەنى ھەر بىر ھەدىس ئۈستىدە ئەتراپلىق توختىلىپ، توغرىلىقىدا شەك يوق، توغرا بولۇش نىسبىتى يۇقىرى، ئاجىز، ئويدۇرما ياكى يامان غەرەز بىلەن ئويدۇرۇپ چىقىرىلغان ھەدىسلەرنى تەتقىق قىلىپ ئاشكارىلايدىغان ئىلىم).

ھىجرىيە 3 ـ ئەسىرگە قەدەم قويۇش بىلەن تەڭ ئىلمىي ھەرىكەتلەردە يەۋقۇلئاددە تەرەققىيات ئوتتۇرىغا چىقىپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ توغرا ھەدىسلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان تەتقىقات خاراكتېرلىك تىزىس، توپلاملار يېزىلىشقا باشلىغان. بۇ توپلاملار ئىچىدە ئەڭ مەشھۇرلىرى: ئىمام بۇخارىي (ھىجرىيە 256 ـ يىلى ۋاپات بولغان) نىڭ «سەھىھۇل بۇخارىي» ناملىق ھەدىس توپلىمى بىلەن ئىمام مۇسلىم (ھىجرىيە 262 ـ يىلى ۋاپات بولغان) نىڭ

«سەھىھۇل مۇسلىم» ناملىق ھەدىس توپلىمىدۇر. مەزكۇر ئىككى ئالىم بۇ ھەدىس توپلاملىرىدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن رىۋايەت قىلىنغان (ئۆز ۋاقتىدا توپلانغان ئون مىڭلارچە ھەدىس ئىچىدىن) ئەڭ توغرا دەپ قارالغان ھەدىسلەرنىلا يازغان. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە مەزكۇر ئىككى ھەدىس كىتابىنىڭ ئالدى ـ كەينىدە، ئىمام ئەھمەد ئىبنى ھەنبەل (ھىجرىيە 241 ـ يىلى ۋاپات بولغان)، ئىمام ئىبنى ماجە (ھىجرىيە 273 ـ يىلى ۋاپات بولغان)، ئىمام ئەبۇ داۋۇد (ھىجرىيە 265 ـ يىلى ۋاپات بولغان)، ئىمام تىرمىزى (ھىجرىيە 279 ـ يىلى ۋاپات بولغان) ۋە ئىمام نەسەئىي (ھىجرىيە 303 ـ يىلى ۋاپات بولغان) قاتارلىق ھەدىسشۇناس ئالىملارنىڭ ھەدىس توپلاملىرى مەيدانغا كەلگەن.

بۇنداق بۈيۈك خىزمەتلەرنىڭ ئىسلام مەدەنىيىتىدىن باشقا مەدەنىيەتلەردە تەڭدىشى يوق دېيىشكە بولىدۇ. پەيغەمبەر سۈننىتى مۇسۇلمانلاردا مۇستەھكەم ئورۇنغا ئىگە بولغاندىن كېيىن، شۇ ئاساستا شەخس، جەمئىيەتكە مۇناسىۋەتلىك ئەھكاملار تەپسىلىي بايان قىلىنغان «فىقھى ئىلمى» ۋۇجۇتقا كەلگەن.

شۇنىمۇ ئەسلىتىپ ئۆتۈش كېرەككى، بەزى ئىسلام ئالىملىرى ئۇيدۇرما، يالغان ھەدىسلەرنى توپلاپ مۇسۇلمانلارنىڭ راست ھەدىس بىلەن يالغان ھەدىسنى ئايرىۋېلىشى ئۈچۈن مەخسۇس كىتابلار يېزىپ قالدۇرۇشى پايدىلىق ئىدى. ھەدىسلەرنىڭ ئۇيدۇرما، يالغانلىرىنى كۆرسىتىپ قويۇش ئەيىب ئەمەس. ئەمما ھەدىسنىڭ ئۇيدۇرما ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرۇپ، يەنە شۇ ئۇيدۇرما ھەدىسكە ئەمەل قىلىش ئەيىبتۇر.

مۇسۇلمانلار بىردەك ئېتىراپ قىلىدىغان ھەقىقەت شۇكى، ھەرقانداق بىر ھەدىسنىڭ راستلىقى ئىسپاتلىنىدىكەن، تۆۋەندىكى ئايەت روھىغا ئاساسەن ئۇ ھەدىسنىڭ مەزمۇنىغا ئەمەل قىلىش زۆرۈر بولۇپ قالىدۇ:

﴿ وَمَآ ءَاتَىٰكُمُ ٱلرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَىٰكُمۡ عَنۡهُ فَٱنتَهُواْۚ ﴾ پەيغەمبەر سىلەرگە بەرگەننى ئېلىڭلار، پەيغەمبەر چەكلىگەن نەرسىدىن چەكلىنىڭلار. [سۈرە ھەشر ـ7]

بىر ـ بىرىگە قارىمۇقارشى ھەدىسلەرنى ئېتىراپ قىلماسلىق پىكىر ئېقىمى

سۈننەتى نەبەۋىيە (ھەدىس شەرىپ) قۇرئان كەرىمنى چۈشەندۈرۈپ، مەنىلىرىنى يېشىپ بېرىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قۇرئان كەرىمنى ئەڭ ياخشى چۈشەنگەن ۋە باشقىلارغا ئەڭ ياخشى بايان قىلغان زاتتۇر. بۇنىڭدىن شۇ قائىدە ئوتتۇرىغا چىقىدۇكى، توغرا ھەدىس ھېچقاچان قۇرئان كەرىمگە زىت كەلمەيدۇ. توغرا ھەدىسنىڭ قۇرئان كەرىمگە زىت كەلگىنى ئىسپاتلانمىدى، ئىسپاتلانغان تەقدىردىمۇ تۆۋەندىكى سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن بولغان:

1 ـ بەزى توغرا بىر ھەدىس بىلەن يالغان ھەدىس ئوتتۇرىسىدا زىتلىق بولۇپ قالغاندا، يالغاننى تاشلاپ توغرىسىغا ئەمەل قىلىش.

2 ـ بەزىدە كېيىنكى ھەدىس بۇرۇنقى ھەدىسنى ئەمەلدىن قالدۇرىدۇ. مەسىلەن، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «سىلەرنى قەبرىلەرنى زىيارەت قىلىشتىن توسقانىدىم، ئەمدى زىيارەت قىلىڭلار.» [مۇسلىم]

يەنە بىر ھەدىستە ئوتقا يېقىنلىشىپ قالغان سۇدا تاھارەت ئالماسلىقىقا بۇيرىغان، بۇنىمۇ

كېيىن ئەمەلدىن قالدۇرغان. بەزىدە ھەدىسلەر ئوتتۇرىسىدا زىتلىق باردەك كۆرۈنسىمۇ، ئىنچىكە تەتقىق قىلغاندا ۋە ئىككى ھەدىسنىڭ ئېيتىلىش شارائىتىغا دىققەت قىلغاندا ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى زىتلىق يوقىلىدۇ. ئۆلىمالار بۇ ھەقتە تەپسىلىي توختالغان ۋە نۇرغۇن كىتابلارنى يازغان. بۇ ھەقتە ئىمامى شافىئىنىڭ (ھىجرى 204 ـ يىلى ۋاپات بولغان) «ئەل رىسالە» ناملىق كىتابى. ئىبنى قۇتەيبەنىڭ (ھىجرى 267 ـ يىلى ۋاپات بولغان) «تەئۋىل مۇشكىل ئەل ھەدىس» قاتارلىق كىتابلار بار.

«ئىسلام دىنى قىلىچ كۈچى بىلەن تارقالغان، داۋاملىق زەپەر قۇشى ئەسكەرلەر ئىسلامدىن بۇرۇن يېتىپ باراتتى» دېگەن سەپسەتە

قۇرئان كەرىم بۇ ھەقتە ئوچۇق ـ ئاشكارا ھالدا مۇنداق دەپ جاكارلىغان:

﴿ لَآ إِكۡرَاهَ فِي ٱلدِّينِۖ قَد تَّبَيَّنَ ٱلرُّشۡدُ مِنَ ٱلۡغَيِّۚ ﴾ دىنىدا (ئۇنىڭغا كىرىشكە) زورلاش يوقتۇر، ھىدايەت گۇمراھلىقتىن ئېنىق ئايرىلدى. [سۈرە بەقەرە-256]

﴿ فَمَن شَآءَ فَلۡيُؤۡمِن وَمَن شَآءَ فَلۡيَكۡفُرۡۚ ﴾ خالىغان كىشى ئىمان ئېيتسۇن، خالىغىنى كاپىر بولسۇن. [سۈرە كەھەپ-29]

﴿ فَذَكِّرۡ إِنَّمَآ أَنتَ مُذَكِّرٞ ٢١ لَّسۡتَ عَلَيۡهِم بِمُصَيۡطِرٍ ﴾

سەن (ئۇلارغا) ۋەز ـ نەسىھەت قىلغۇچىسەن. سەن ئۇلارغا مۇسەللەت (يەنى ئۇلارنى ئىمانغا مەجبۇرلىغۇچى) ئەمەسسەن. [سۈرە غاشىيە 21-22]

﴿ فَإِنۡ أَعۡرَضُواْ فَمَآ أَرۡسَلۡنَٰكَ عَلَيۡهِمۡ حَفِيظًاۖ إِنۡ عَلَيۡكَ إِلَّا ٱلۡبَلَٰغُۗ ﴾ ئەگەر ئۇلار (يەنى مۇشرىكلار) (ئىماندىن) يۈز ئۆرىسە، بىز سېنى ئۇلارغا كۆزەتچى قىلىپ ئەۋەتكىنىمىز يوق، سېنىڭ ۋەزىپەڭ پەقەت تەبلىغ (يەتكۈزۈش) قىلىشتۇر. [سۈرە شۇئەرا-48]

﴿ ٱدۡعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِٱلۡحِكۡمَةِ وَٱلۡمَوۡعِظَةِ ٱلۡحَسَنَةِۖ وَجَٰدِلۡهُم بِٱلَّتِي هِيَ أَحۡسَنُۚ ﴾

پەرۋەردىگارىڭنىڭ يولىغا (يەنى ئىسلام دىنىغا) ھېكمەتلىك ئۇسلۇبتا ياخشى ۋەز ـ نەسىھەت بىلەن دەۋەت قىلغىن، ئۇلار(مۇخالىپەتچىلىك قىلغۇچىلار) بىلەن چىرايلىق رەۋىشتە مۇنازىرىلەشكىن. [سۈرە نەھلى -125]

مۇسۇلمانلار بۇ پرىنسىپنى ئەمەلىي ئىجرا قىلىش ئۈچۈن ئىمكانىيىتىنىڭ بېرىچە كۈچ چىقاردى، بۇنىڭ دەلىل ـ ئىسپاتى تۆۋەندىكىچە:

ـ ئىسلامنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدە، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا ئاجىز ـ كەمبەغەللەردىن بىر بۆلۈك كىشى ئىمان كەلتۈردى، ئۇلارنى دىنىدىن ياندۇرۇش ئۈچۈن ئادەم تەسەۋۋۇرىدىن تاشقىرى جىسمانىي ئازابلار قىلىندى، لېكىن ئۇلار دىنىدىن يانمىدى، بەزىلىرى دىنىنى ھىمايە قىلىش مەقسىتىدە باشتا ھەبەشىستانغا، كېيىن مەدىنىگە ھىجرەت قىلىشقا مەجبۇر بولدى. بۇ جەرياندا قىلىچ نەدە ئىدى؟!

ـ دەسلەپكى مەزگىللەردە يۇقىرى تەبىقە، كۈچلۈك شەخسلەردىن بەزىلىرى مۇسۇلمان

بولغان. ئۇلارنى ھېچ كىشى ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلىشقا زورلاشنى تەسەۋۋۇرمۇ قىلالمايتتى. مەسىلەن: ئەبۇ بەكرى، ئۆمەر ئىبنى خەتتاب، تەلھە، زۇبەير، سەئد ئىبنى ئەبۇ ۋەققاس، ھەمزە، مۇسئەب ۋە ئابدۇررەھمان ئىبنى ئەۋفلاردۇر (ئاللاھ ئۇلاردىن رازى بولسۇن!).

مۇسۇلمانلار مەدىنىگە يۆتكەلگەندە (ھىجرەت قىلغاندا)، دۆلەت قۇرۇش ئۈچۈن مۇناسىپ مۇھىتقا ئىگە بولدى، لېكىن دەرھاللا ئىچكى ـ تاشقى كۈچلەر تەرىپىدىن تاجاۋۇزغا ئۇچراشقا باشلىدى، مۇسۇلمانلارمۇ ئۆزىنى مۇداپىئە قىلىشقا مەجبۇر بولدى. زۇلۇمغا تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن جەڭ قىلىشقا روخسەت قىلىندى. قۇرئان كرىم مۇنداق دەيدۇ:

﴿ أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَـٰتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا۟ ۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ﴾

ھۇجۇم قىلىنغۇچىلارغا، زۇلۇمغا ئۇچرىغانلىقلىرى ئۈچۈن، (قارشىلىق كۆرسىتىشكە) روخسەت قىلىندى، ئاللاھ ئۇلارغا ياردەم بېرىشكە ئەلۋەتتە قادىر. [سۈرە ھەج-39]

مۇسۇلمانلار ئەتراپتىكى خەلقلەرگە ئىسلام دىنىنى يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئەرەب يېرىم ئارىلىدىن چىققاندا، قوشنا ئەللەردىكى خەلقلەرنىڭ بيوروكرات كۈچلەر تەرىپىدىن ئېزىلىۋاتقانلىقىنى كۆردى. شۇڭا ئۇلار ھېلىقى مەزلۇم خەلقلەر بىلەن بىر سەپتە زۇلۇمغا قارشى ئۇرۇشقا كىرىشكە مەجبۇر بولدى. مۇسۇلمانلار زەپەر قازانغان يەرلەردە چىرايلىق نەسىھەت، ھېكمەت بىلەن دىنغا دەۋەت قىلىپ تۇرۇپ ئىسلام شەرىئىتىنى ئىجرا قىلدى. ئۇلار ھېچ بىر زامان ھېچ كىمنى ئىسلام دىنىنى قۇبۇل قىلىشقا زورلىمىدى. بۇنىڭ دەلىلى شۇكى، مىسىردا بەزى قىبتىلار (خرىستىئان) ھازىرغىچە ئۆز دىنىدا تۇرىۋاتىدۇ، مۇسۇلمانلار ئۇلارنى ھېچبىر زامان دىنىنى تاشلاپ ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلىشقا زورلاپ باققىنى يوق. شۇنداقلا نۇرغۇن يەھۇدىيلارمۇ ئىسلام مەملىكەتلىرىدە ئىسلام دىنىغا كىرىشكە زورلانماستىن، بۈگۈنگىچە ئۆز دىنىي ئېتىقادى بىلەن ياشاپ كەلمەكتە.

ئىسلام ئەسكەرلىرى قەدەم باسمىغان كۆپلىگەن دۆلەت خەلقلىرى ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلغان. مەسىلەن: جەنۇبى ئاسىيا، شەرقىي ۋە ئوتتۇرا ئافرىقا. ھىندونوزىيەدەك 200 مىليۇندىن ئارتۇق مۇسۇلمان بار دۆلەتكە ئىسلام ئەسكەرلىرى بارمىغان، يەنىلا ئۇلار ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن مۇسۇلمان بولغانغۇ؟!

ئىسلام دىنى قىلىچ كۈچى ئارقىلىق تارقالغان دېگەن سەپسەتىنىڭ يالغانلىقىنى ئىسپاتلايدىغان يەنە بىر ھەقىقەت شۇكى، مۇسۇلمانلار قەدىمكى ۋە يېقىنقى زامان تارىخىدا پەۋقۇلئاددە زەپەرلەردىن كېيىن ئاجىزلىششقا باشلىغان. شۇنچە ئېغىر كۈنلەردىمۇ دىنىدىن ۋاز كېچىشنى ئويلاپ باقمىغان. مۇشۇنىڭ ئۆزىلا مۇسۇلمانلار ئىسلامنى پۈتۈنلەي ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن قوبۇل قىلغانلىقىنىڭ دەلىلىدۇر.

ئۇنىڭدىن باشقا ئىسلام دىنى داۋاملىق، ئۈزلۈكسىز دۇنيانىڭ ھەممە قىتئەلىرى، ئامېرىكا، ياۋرۇپالاردا تارقىلىۋاتىدۇ، ئۇلارنى ھېچكىم ئىسلام دىنىغا كىرىشكە زورلىغىنى يوق. مۇسۇلمانلاردىكى تەشۋىقات ساھەسى بەكمۇ ئاجىز، بەلكى يوق دېيەرلىك بولۇشىغا قارىماي ئىسلام دىنى غەرب ئەللىرىدە سۈرئىتى ئىنتايىن تېز ۋە كەڭ دائىرىدە تارقىلىۋاتىدۇ.

«ئىسلام تارىخىدىكى پەتھلەر غەنىمەت ئېلىش، باج قويۇش ئۈچۈن قىلىنغان ئىقتىسادىي تۈستىكى كېڭەيمىچىلىك مۇستەملىكىسىدىن باشقا نەرسە ئەمەس» دېگەن سەپسەتە

ئىسلام پرىنسىپلىرى بىلەن بەزى مۇسۇلمانلاردىن سادىر بولغان پرىنسىپلارغا زىت خاتالىقلارنىڭ پەرقىنى قەتئىي تۈردە ئايرىشقا توغرا كېلىدۇ. ئىسلام ئۇچۇق ـ ئاشكارا ھالدا ئىنسانىيەتنى ھىدايەتكە باشلاپ، جانسىز بۇتلارغا چوقۇنۇشتەك زۇلمەت، جاھالەت پاتقىقىدىن چىقىرىپ، ئاللاھنىڭ بىرلىك ـ بارلىقىغا چاقىرىش ئارقىلىق پۈتۈن دۇنياغا رەھمەت بولۇپ كەلگەنلىكىنى جاكارلىغان، ئەگەشكۈچىلىرىنى ئۆزىنى مۇداپىئە قىلىشقا مەجبۇر بولمىغان تەقدىردە، ھېچ قاچان قورال كۆتۈرۈپ جەڭ قىلىشقا تەشەببۇس قىلمىغان.

تارىختا ئۆتكەن «ئىسلام فەتھىلىرى» مىللەتلەرنىڭ بايلىقلىرىنى بۇلاڭ ـ تالان قىلىدىغان مۇستەملىكىچى فەتھىلەر بولماستىن، بەلكى مىللەتلەرنى ئىسلامغا دەۋەت قىلىدىغان تەشۋىقات بىلەن بولغان. مۇسۇلمانلار قىلىشقا مەجبۇر بولغان جەڭلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ كىشىلەرنى دىنغا دەۋەت قىلىشقا توسقۇنلۇق قىلغان، مۇسۇلمانلارنىڭ مەنپەئەتلىرىگە تاجاۋۇز قىلغان لەشكەرلەر بىلەن ئېلىپ بېرىلغانلىقى ھەممىگە مەلۇم.

ھازىرقى زامان مۇستەملىكىچىلىرى ھەرقانداق بىر دۆلەتنى بېسىۋالسا، ئۇنىڭ سەلبىي تەسىرى بولماي قالمايدۇ. مۇستەملىكە قىلىنغان رايونلارنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا تىرىشمايدۇ، ئەكسىچە مۇسۇلمانلار فەتھىلىرى شۇ مىللەتلەرگە گۈللىنىش ۋە مەدەنىيەت ئېلىپ كەلگەن. بۇنىڭ دەلىلى ئىسپانىيە ۋە پورتۇگالىيەلەردىكى ۋەقەلەر بولۇپ، مەزكۇر دۆلەتلەر ئىسلام فەتھىلىرىدىن كېيىن گۈللىنىپ مەدەنىيەت مەركەزلىرىگە ئايلانغان. بۇنىڭ ئىجابىي تەسىرى پۈتۈن ياۋرۇپاغا تارقالغان.

ئىسلامدا «جىھاد» غەنىمەتلەرگە ئىگە بولۇش ئۈچۈندۇر دېگەن ئىغۋالار تارقالغان، ۋەھالەنكى ئىسلام ئۇ مەقسەتتىكى (غەنىمەت ئۈچۈن) قىلىنغان جەڭنى جىنايەت دەپ قارايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دۇنياغا ئىگە بولۇش ئۈچۈن جىھاد قىلىشنى مەقسەت قىلىپ سوئال سورىغان بىر ئادەمگە: «ياق، بولمايدۇ» دەپ جاۋاب بەرگەن (بۇ سۆزنى ئۈچ قېتىم تەكرارلىغان).

ئۆمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىز (ھىجرى 101 ـ يىلى ۋاپات بولغان): «ئاللاھ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى ھىدايەتكە چاقىرغۇچى قىلىپ ئەۋەتتى، غەنىمەت توپلىغۇچى قىلىپ ئەۋەتمىدى» دېگەن.

جىزيە (يەنى ئىسلام دىيارىدا ياشايدىغان دىنسىزلاردىن ئېلىنىدىغان باج) ئاددى بىر رەسمىيەتتىن ئىبارەت بولۇپ، مۇسۇلمان بولمىغان، ئەمما ئىسلام دۆلىتىدە ياشايدىغانلاردىن ئېلىنىدۇ، ئۇلار ئەسكەرلىككە قاتناشمىغانلىقى ئۈچۈن ئۇلارنى قوغداش بەدىلىگە ئېلىنىدىغان باجدۇر. ئۇلار ئەسكەرلىككە قاتناشقان تەقدىردە جىزيە ساقىت بولىدۇ. مەلۇمكى، جىزيە غەيرى دىندىكىلەرنىڭ ھەممىگە ئەمەس، پەقەتلا جەڭگە قاتناشقۇدەك كۈچ ـ قۇۋۋىتى بارلاردىن ئېلىنىدۇ. يېشى چوڭ كىشىلەردىن، ئاياللاردىن، كىچىك بالىلاردىن، دىن ئالىملىرىدىن جىزيە ئېلىنمايدۇ.

ئەينى زاماندا باشقا دىيارلارنى فەتھى قىلغان مۇسۇلمانلارنىڭ كۆپ قىسمى ئىسلامغا

كىرىشتىن بۇرۇن بايلاردىن سانىلاتتى، بۈيۈك مەملىكەتلەرنى فەتھى قىلىپ ھەممىگە قادىر بولغاندا دونياغا بېرىلىشتىن ئۆزىنى تارتىپ زاھىدلىق (تەركىدۇنيالىق) يولىنى تالللىۋالغان بولۇپ، بەك ئاددى ھايات كەچۈرەتتى، ماددىي دۇنيا لەززەتلىرىگە بېرىلمەيتتى.

«مۇسۇلمانلار قەدىمكى مەدەنىيەتلەرگە ھۆرمەت قىلمايدىغان خەلق، شۇڭا ئىسكەندەرىيە كۇتۇبخانىسىغا ئوت قويۇۋەتكەن» دېگەن سەپسەتە

مۇسۇلمانلار قەدىمكى زامان مەدەنىيەتلىرىگە ھۆرمەت قىلمىغان دېگەن كۆز قاراش ئەسلا توغرا ئەمەس. بەلكى مۇسۇلمانلارنىڭ قەدىمكى زامان مەدەنىيەتلىرىنىڭ ئەجابىي تەرەپلىرىدىن ياخشى پايدىلانغانلىقى ئېنىق. مۇسۇلمانلارنىڭ ئىنسان مەدەنىيىتىنىڭ ئورتاق پايدىلىق ئىكەنلىكىگە ئىمانى كۈچلۈك بولغاچقا يۇنان، پارس، ھىندى قەدىمى ئەسەرلىرىنى ئۆز ۋاقتىدىلا تەرجىمە قىلغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن مۇنداق بىر ھەدىس رىۋايەت قىلىنغان: «ھېكمەت مۆمىننىڭ ئەڭگۈشتىرىدۇر، ئۇنى قەيەردىن تېپىۋالسا ئالسا بولىدۇ.» [تىرمىزى]

بارلىق مۇسۇلمان يادلىۋالغان يەنە بىر مەشھۇر سۆزدە: «ئىلىم خىتايدا بولسىمۇ تەلەپ قىلىڭلار» دېيىلىدۇ. يەنى مۇساپە ھەر قانچە يىراق بولۇشىغا قارىماي، ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلمايدىغان قەۋملەردىن بولسىمۇ، ئىلىم ئۆگىنىڭلار دېمەكچى.

مۇسۇلمان پەيلاسوپ ئىبنى رۇشد (ھىجرى 595 ـ يىلى ۋاپات بولغان) قەدىمكى مەدەنىيەتلەرگە قارىتا ئىسلام دىنىنىڭ قارىشىنى مۇنداق ئىپادىلەيدۇ: «شەرىئەت قەدىمكى زامان ئالىملىرىنىڭ كىتابلىرىنى ئۇلار مەقسەت قىلغان، غايە بىر بولغان تەقدىردە تەكشۈرۈپ كۆرۈشكە چاقىرىدۇ. ئۇلارنىڭ دېگەنلىرىنى كۆرۈپ باقىمىز، ھەقىقەتكە ئۇيغۇن كەلسە قوبۇل قىلىمىز، خۇشال بولۇپ رەھمەت ئېيتىمىز. ھەقىقەتكە توغرا كەلمىگەن تەقدىردە ئۇنىڭدىن ئاگاھلاندۇرۇپ ئۆزرە ئېيتىمىز.»

رىۋايەت قىلىنىشىچە، ئىسكەندەرىيە كۇتۇبخانىسىنى مۇسۇلمانلار كۆيدۈرگەن دېگەن قاراش مىلادى 13 ـ ئەسىردە ئوتتۇرىغا چىققان، ئۇ ۋاقىتلاردا ئىسلام ۋە مۇسۇلمانلارغا قارشى ئەھلى سەلىب ئۇرۇشى داۋاملىشىۋاتقان مەزگىل ئىدى. ئۇ بىر ئاساسسىز، قۇرۇق دەۋا بولۇپ، مەنئۇي ئۇرۇش تەشۋىقاتى دېيىش مۇمكىن. تارىخنىڭ ئىسپاتلىشىچە، بۇ كۇتۇبخانىنى ئىسلامدىن بۇرۇن رومانلار كۆيدۈرگەنىكەن.

ئۆمەر ئىبنى خەتتاب (ئاللاھ رازى بولسۇن!) بەيتۇلمۇقەددەس، شاملاردا خرىستىئانلارنىڭ مەھەلللىرىنى ھىمايە قىلىشقا بۇيرىغان تۇرسا، قانداقمۇ ئىسكەندەرىيە كۇتۇبخانىسىنى كۆيدۈرسۇن! مەزكۇر مەھەلللەردە سۇريانى تىلىغا تەرجىمە قىلىنغان قەدىمكى يۇنان ئەسەرلىرى بار ئىدى، كېيىنكى زامانلاردا ئابباسىيلار دەۋرىدە مۇسۇلمانلار ئۇلاردىن پايدىلانغان.

گېرمانىيەلىك شەرقشۇناس زىجرىد ھونكە خانىم يازغان «ئاللاھ تامامەن باشقا» ناملىق كىتابىدا مۇنداق دەيدۇ: «ئەرەبلەر مىلادى 642 ـ يىلى ئىسكەندەرىيەگە كىرگەندە كۇتۇبخانا يوق ئىدى، مەزكۇر كۇتۇبخانا ئۇنىڭدىن بىر نەچچە ئەسىر بۇرۇنلا كۆيدۈرۈۋېتىلگەنىدى. ئىسكەندەرىيەدە پادىشاھ بىرىنچى باتلىموس (سوتەر) مىلادىدىن 300 يىل بۇرۇن تەسىس قىلغان ئاكادېمىيەنىڭ تارماق كۇتۇبخانىسى جولىيوس قەيسەر تەرىپىدىن مىلادىدىن بۇرۇنقى 47 ـ يىلى مۇھاسىرىگە ئېلىنغاندا كۆيدۈرۈۋېتىلگەن. ئۇ كۇتۇبخانىنى كىلېئوپاترا قايتا بىنا

قىلىپ «بېرگامۇن» نىڭ كىتابلىرى بىلەن تولدۇرغان.

مىلادىيە 3 ـ ئەسىرنى مۇنتىزىم ھالدا كۇتۇپخانا ۋەيران قىلىش دەۋرىنىڭ باشلىنىشى دېيىشكە بولىدۇ. قەيسەر كاراكالا ئاكادېمىيەنى ئاقسىتىپ قويغان. دىنىي ئەسەبىي كۈچلەر مىلادىيە 272 ـ يىلى كۇتۇپخانىنى بۇددىستلارنىڭ ئىشى دېگەن باھانە بىلەن ۋەيران قىلغان. مىلادىيە 391 ـ يىلىغا كەلگەندە، پوپ تېيوفىلوس قەيسەر تېيۇدوسىيوستىن ئاكادېمىيەنىڭ قېپقالغان قىسمىنى ۋەيران قىلىش، كىتابلارنى كۆيدۈرۈش رۇخسىتىنى تەلەپ قىلغان، ئەينى چاغدا كۇتۇپخانىدا ئېشىپ قالغان 300 مىڭ نۇسخىدىن ئارتۇق كىتاب بار بولۇپ، ئۇنىڭ ئورنىغا چېركاۋ بىنا قىلىشنى تەلەپ قىلغان. 5 ـ ئەسىرگە قەدەم قويغىچە ئاكادېمىيەنى ۋەيران قىلىش، بۇددىست ئالىملىرىغا ھۇجۇم قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئىبادەت ئورۇنلىرىغا بېسىپ كىرىپ، كۇتۇپخانىلىرىنى ۋەيران قىلىش داۋاملاشقان. بۇنىڭدىن مەلۇم بولىدۇكى، مۇسۇلمانلار يۇقىرىقى جىنايەتلەردىن تامامەن پاكتۇر.

مۇسۇلمانلارنىڭ ئىلمىي، ئەدەبىي قولىيازما ئەسەرلىرى بۈگۈنگە قەدەر دۇنيا كۇتۇپخانىلىرىنى توشقۇزۇپ تۇرسا، مۇسۇلمانلار كىتاب ۋە كۇتۇپخانىلارغا زىيانكەشلىك قىلغان دېيىش قانداقمۇ ئەقىلگە ئۇيغۇن كېلىدۇ؟!

«بەزى دىنلار ئاللاھ بىلەن ئىنسان ئالاقىسىنى دوستانە ئالاقە دەپ قارىسا، ئىسلام دىنى ئىنسانلارنى ئاللاھ ئالدىدا خار دېگەننى تەكىتلەيدۇ» دېگەن سەپسەتە

ئاللاھ ئىنسانىنى ياراتتى، ئۇنى يەر يۈزىدە ئورۇنباسار قىلدى، ئاسمان ـ زېمىن ئارىلىقىدىكى بارلىق كائىناتنى ئۇنىڭغا بويسۇندۇردى. ئۇنىڭدىن (ئىنساندىن) زېمىننى گۈللەندۈرۈشنى تەلەپ قىلدى. يۇقىرىقىلارنىڭ ھەممىسى ئاللاھ ئىنساننىڭ بۇ دۇنياغا خوجايىن بولۇشىنى ئىرادە قىلغانلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ. ئىنسان ئەينى ۋاقىتتا ئاللاھ ياراتقان مەخلۇقاتتۇر. بۇ ھەقىقەتنى ئەستىن چىقىرىشقا قەتئىي بولمايدۇ. بۇ مەنىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ئىنسان ئاللاھنىڭ قۇلىدۇر، بۇنىڭ چۈشەنچىسى خارلىق، ھاقارەت ئەمەس، بەلكى قۇلچىلىق ـ چوقۇنۇش دېمەكتۇر. ئاللاھ ئىنسانغا ئىتائەت قىلىش (بويسۇنۇش) ياكى ئاسىيلىق قىلىش ئىختىيارلىقىنى بەرگەن. ئىمان ئېيتىش، كاپىر بولۇش ئىختىيارلىقىمۇ ئىنساننىڭ ئۆزىدە. ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

﴿ فَمَن شَآءَ فَلْيُؤْمِن وَمَن شَآءَ فَلْيَكْفُرْ ﴾ خالىغان ئادەم ئىمان ئېيتسۇن، خالىغان ئادەم كاپىر بولسۇن. [سۈرە كەھف ـ29]

ئەركىنلىك ــ قۇللۇقنىڭ تامامەن ئەكسىدۇر. ئىنسان داۋاملىق تاللاش ئورنىدا تۇرىدۇ، شۇڭلاشقا قىلغان ئىشىدىن پۈتۈنلەي ئۆزى مەسئۇل.

﴿ مَّنْ عَمِلَ صَٰلِحًا فَلِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَنْ أَسَآءَ فَعَلَيْهَا ۗ ﴾كىمكى ياخشى ئىش قىلىدىكەن، پايدىسى ئۆزىگىدۇر ۋە يامان ئىش قىلىدىكەن زەرەرىمۇ ئۆزىگىدۇر. [سۈرە پۇسسىلەت ـ46]

ئاللاھ ئىنسانىنى ئۇلۇغ يارىتىپ، باشقا مەخلۇقلىرىدىن شەرەپلىك، مەرتىۋىلىك قىلدى، بۇ ھەقىقەتنى قۇرئان كەرىمدە مۇنداق بايان قىلدى:

﴿ وَلَقَدۡ كَرَّمۡنَا بَنِيٓ ءَادَمَ ﴾ شەك ـ شۈبھىسىزكى، بىز ئادەم بالىلىرىنى ھۆرمەتلىك قىلدۇق. [سۈرە ئىسرا ـ70] ئاللاھ ئىنسانغا ئاتا قىلغان بۇ كارامەت خارلىق ۋە ھاقارەتكە تامامەن زىتتۇر. ئاللاھ ئىنساننى يارىتىپ ئۇنىڭغا جان كىرگۈزدى، ئۇنىڭغا پەرىشتىلەرنى سەجدە قىلغۇزدى.

﴿ فَإِذَا سَوَّيۡتُهُۥ وَنَفَخۡتُ فِيهِ مِن رُّوحِي فَقَعُواْ لَهُۥ سَٰجِدِينَ ﴾ مەن ئۇنى تولۇق ياراتقان (يەنى ئۇنى يارىتىپ سۈرەتكە كىرگۈزۈپ، ئەزالىرىنى تولۇق ۋە مۇكەممەل ئىنسان ھالىتىگە كەلتۈرگەن) ۋە ئۇنىڭغا جان كىرگۈزگەن چېغىمدا، سىلەر ئۇنىڭغا سەجدە قىلىڭلار. [سۈرە ھىجىر ـ29]

ئىلاھىي روھتىن ئىنسانغا جان بېرىلىشى ئاللاھ بىلەن ئىنسان ئوتتۇرىسىدىكى سەممىي ئالاقىنىڭ سىرىدۇر. ئىنسانىيەت دۇنياسىدىكى ھەر بىر شەخس ئىچكى دۇنياسىدا ئەنە شۇ ئىلاھىي روھتىن بىر نەرسە كۆتۈرۈپ يۈرىدۇكى، ئىنسانغا: «ئاللاھ ھەر زامان، ھەر يەردە مەن بىلەن بىرگە» دېگەن ھېس ـ تۇيغۇ بېرىدۇ.

﴿ وَهُوَ مَعَكُمۡ أَيۡنَ مَا كُنتُمۡۚ ﴾ سىلەر قەيەردە بولساڭلار، الله سىلەر بىلەن بىرگە. [سۈرە ھەدىد ـ40]

قۇرئان كەرىم بىزگە ئاللاھنىڭ ئىنسانغا جان تومۇردىنمۇ يېقىن ئىكەنلىكىنى بايان قىلىدۇ. ئاللاھ يېقىندۇر، چاقىرغان ئادەمنىڭ دۇئاسىنى ئىجابەت قىلىدۇ، بەندىلىرىگە رەھىمدىلدۇر، ئەڭ رەھىمدىل ـ شەپقەتلىكتۇر، ئاللاھنىڭ رەھمىتى پۈتۈن دۇنيانى قاپلىغاندۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «ئاللاھ رەھمەتنى يۈز ھەسسە قىلدى، 99 نى ئۆزى تۇتۇپ قېلىپ بىر ھەسسىسىنى زېمىنغا چۈشۈردى، شۇ بىر ھەسسىدىن خالايىق بىر ـ بىرىگە رەھىم قىلىشىدۇ، ھەتتاكى ئاتىنىڭ تېپىنى دەسسىۋەتمەسلىك ئۈچۈن پۇتىنى كۆتۈرگەنلىكىمۇ شۇ رەھمەتتىندۇر.» [مۇسلىم]

قۇرئان كەرىمدىن ئاللاھنىڭ سۈپەتلىرىنى ئىزدەيدىغان بولساق، رەھمەت سۈپەتلىرى 365 ئايەتتىن، ئازاب ئايەتلىرى 260 ئايەتتىن ئارتۇق ئىكەن، يەنى ئوتتۇرىدىكى پەرق يۈز نەچچە ئايەت.

يۇقىرىقىلار شۇنىڭغا دالالەت قىلىدۇكى، ئاللاھ بىلەن ئىنسان ئوتتۇرىسىدىكى چوڭقۇر ئالاقە يېقىنلىق، رەھمەت ۋە ئىجابەت قىلىش ئالاقىسىدۇر. ئاللاھ بەندىسىگە ئانا ئوغلىغا كۆيۈنگەندىنمۇ بەكرەك كۆيۈنىدۇ. بۇ، ھەر بىر مۇسۇلمان ئىچكى دونياسىنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىدا ھېس قىلىدىغان بىر ھەقىقەتتۇر.

«ئىسلام ئەقلنى ئىشقا سېلىشقا رۇخسەت قىلمايدىغان، دىنىي پەرمانلارغا مەجبۇرلايدىغان دىندۇر» دېگەن سەپسەتە

ئىسلام دىنى ئىنساننىڭ ئەقلىگە ھۆرمەت قىلىدىغان، ئۇلۇغلايدىغان يېگانە دىن بولسا كېرەك. ئەقىل مەسئۇلىيەتچانلىق، لاياقەتلىكنىڭ مەركىزىدۇر. ئىنسان ئەقىل ئارقىلىق ياراتقۇچىسىنى تونۇيدۇ، كائىناتنىڭ سىرلىرى، ئاللاھنىڭ قۇدرىتى ۋە سىرلىرىنىڭ تېگىگە يېتەلەيدۇ. قۇرئان كەرىم ئىنسانغا خىتاب قىلغاندا ئۇنىڭ ئەقلىگە خىتاب قىلىدۇ. ئۇنى كائىناتقا

نەزەر سېلىش، ئۇ ھەقتە تەپەككۇر يۈرگۈزۈش، دۇنيانى ماددىي ـ مەنىۋىي جەھەتتىن گۈللەندۈرۈشكە چاقىرىدۇ. ئىسلامدا ئەقىلگە زىت كېلىدىغان، ساغلام تەپەككۇرغا ماس كەلمەيدىغان ياكى ئىلىم ھەقىقەتلىرىگە قارىمۇ قارشى كېلىدىغان بىر نەرسە يوق.

ئىسلام دىنى ئىنساندىن ئەقلىنى ئىشقا سېلىشنىڭ زۆرۈرلىكىنى تەلەپ قىلىدۇ، ئەقىل ـ ئىدراك ئىنىرگىيەسىدىن پايدىلانمايدىغانلارنى ئەيىبلەيدۇ. اللّٰه تائالا قۇرئان كەرىمدە ئەقلىنى ئىشقا سالمىغانلارنى ئۆزىنىڭ ئىنسان ئىكەنلىكىنى يوقاتقانلار دەپ تەسۋىرلەپ مۇنداق دەيدۇ:

﴿ لَهُمْ قُلُوبٌ لَّا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَّا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ ءَاذَانٌ لَّا يَسْمَعُونَ بِهَآ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ كَٱلْأَنْعَٰمِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ ۚ ﴾

ئۇلار دىللىرى بولغىنى بىلەنمۇ، ئۇ ئارقىلىق ھەقنى چۈشەنمەيدۇ، ئۇلار كۆزلىرى بولغىنى بىلەنمۇ، ئۇ ئارقىلىق (ئاللاھنىڭ قۇدرىتىنىڭ دەلىللىرىنى) كۆرمەيدۇ، ئۇلار قۇلاقلىرى بولغىنى بىلەنمۇ، ئۇ ئارقىلىق (ئاللاھنىڭ ئايەتلىرىنى ئىبرەت ئېلىپ) تىڭشىمايدۇ. ئۇلار گويا ھايۋانغا ئوخشايدۇ، ھايۋاندىنمۇ بەتتەر گۇمراھتۇر. [سۈرە ئەئراپ-179]

قۇرئان كەرىم يەنە باشقا بىر ئايەتتە ئەقلىنى ئىشقا سالماسلىقنىڭ گۇناھ ئىكەنلىكىنى جاكارلاپ، قىيامەتتە كاپىرلارنىڭ ئەھۋالى توغرىسىدا مۇنداق دەيدۇ:

﴿ وَقَالُوا۟ لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِىٓ أَصْحَٰبِ ٱلسَّعِيرِ ﴾

ئۇلار: «ئەگەر بىز (پەيغەمبەرنىڭ سۆزلىرىنى) ئاڭلىغان، ياكى چۈشەنگەن بولساق، ئەھلى دوزاخ قاتارىدا بولماس ئىدۇق» دەيدۇ، ئۇلار گۇناھىنى تونۇيدۇ. ئەھلى دوزاخ الله نىڭ رەھمىتىدىن يىراق بولسۇن! [سۈرە مۇلۇك-10]

ئىسلام ئىنساننىڭ دىققىتىنى ئاللاھنىڭ بارلىق كائىناتنى ئىنسان ئۈچۈن بويسۇندۇرۇپ بەرگەنلىكىگە جەلپ قىلىدۇ. ئۇنداق بولغانىكەن، ئىنسان ئەقلىنى ئىشقا سېلىپ ھەممە نەرسىنى ئادەمنىڭ مەنپەئىتى، يەر ـ زېمىننى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرىشى كېرەك:

﴿ هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ ٱلْأَرْضِ وَٱسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا ﴾ ئۇ سىلەرنى زېمىندىن (يەنى تۇپراقتىن) ياراتتى، سىلەرنى زېمىندا تۇرغۇزدى ۋە ئۇنى گۈللەندۈرۈشكە بۇيرىدى. [سۈرە ھۇد-61]

﴿ وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴾

ئاللاھ ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى (كامالى) پەزلىدىن سىلەرگە بويسۇندۇرۇپ بەردى، بۇنىڭدا ھەقىقەتەن (قۇدرىتى ئىلاھىينى) تەپەككۇر قىلىدىغان قەۋم ئۈچۈن (ئاللاھنىڭ قۇدرىتى ۋە بىرلىكىنى كۆرسىتىدىغان) (روشەن) دەلىللەر بار. [سۈرە جاسىيە-13]

ئۇنداقتا، يەرشارى ئىنسان ئەقلىنى ئىشقا سالىدىغان كەڭتاشا مەيدان بولۇپ، ھېچقانداق

توسالغۇ ياكى ئىنسانىيەتكە پايدىلىق بولغان ھەرقانداق نەرسە ئۈچۈن ئەقىل، تەپەككۇر چەكلىمىسى يوق. كىشىلەرگە پايدىلىق بولغان ھەرقانداق نەرسىنى ئىسلام چەكلىمەيدۇ، بەلكى ئۇنىڭغا رىغبەتلەندۈرىدۇ.

شەرىئەت ئاساسىدا كەلگەن بارلىق دىنىي پەرمانلارغا ئەمەل قىلىش مۇسۇلمانلارنىڭ مەجبۇرىيىتىدۇر. لېكىن مۇسۇلمانلار دۇنيا ئىشلىرىدا ئەقلىنى ئىشقا سېلىپ ئىجتىھاد قىلىش ھەققىگە ئىگە. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تۆۋەندىكى ھەدىستە بۇ مەسىلىگە ئىشارەت قىلىپ مۇنداق دېگەن: «دۇنيالىق ئىشلىرىڭلارنى ئۆزۈڭلار ياخشى بىلىسىلەر.» [مۇسلىم]

ئىسلام ــ تەپەككۇر ۋە ئىلمىي تەتقىقات ئەركىنلىكى ئۈچۈن كەڭ زېمىن ھازىرلىغان بولۇپ، ئەركىنلىككە كاپالەتلىك قىلغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام پەرۋەردىگارىدىن ئىلمىنى زىيادە قىلىشنى تەلەپ قىلىشقا بۇيرۇلغان:

﴿ وَقُل رَّبِّ زِدۡنِي عِلۡمٗا ﴾ «ئى پەرۋەردىگارىم! ئىلمىمنى زىيادە قىلغىن!» [سۇرە تاھا-114]

دېگىن. قۇرئان كەرىم ئىلىم ۋە ئالىملارنىڭ ئالاھىدىلىكلىرى ئۈستىدە كۆپ توختالغان:

﴿ يَرۡفَعِ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مِنكُمۡ وَٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡعِلۡمَ دَرَجَٰتٖۚ ﴾

ئاللاھ سىلەردىن ئىمان ئېيتقانلار ۋە ئىلىم بېرىلگەنلەرنى بىر قانچە دەرىجە يۇقىرى كۆتۈرىدۇ. [سۇرە مۇجادەلە-11]

﴿ قُلۡ هَلۡ يَسۡتَوِي ٱلَّذِينَ يَعۡلَمُونَ وَٱلَّذِينَ لَا يَعۡلَمُونَۗ ﴾

ئېيتقىنكى، بىلىدىغانلار بىلەن بىلمەيدىغانلار باراۋەر بولامدۇ؟ [سۇرە زۇمەر-9]

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن رىۋايەت قىلىنغان يەنە بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن:

«ئىلىم ئۆگىنىش ھەر بىر مۇسۇلمانغا پەرزدۇر.» [ئىبنى ماجە]

يەنە مۇنداق دېيىلگەن: «كىمكى ئىلىم يولىغا قەدەم قويسا، ئاللاھ ئۇ كىشى ئۈچۈن جەننەتكە يول ھازىرلايدۇ.» [بۇخارى]

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئىلىمنىڭ قىممەتلىك ئىكەنلىكىنى، ئىلىمنىڭ ئۆلگەندىن كېيىنمۇ ئەسقاتىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ ئۆتكەن: «ئادەم ئۆلسە، بارلىق ياخشى ئىشلىرى توختايدۇ. ئەمما ئۈچ تۈرلۈك ئىشنىڭ ساۋابى ئۆزۈلمەي داۋاملىشىپ تۇرىدۇ. ئۇلار: سەدىقە، پايدىلىق ئىلىم، ئاتا ـ ئانىسى ھەققىدە دۇئا قىلىپ تۇرىدىغان ياخشى پەرزەنتىنىڭ دۇئاسى قاتارلىقلار.» [مۇسلىم]

«ئىسلام ــ ئەگەشكۈچىلىرىنى سەۋەب قىلماستىن، تەقدىرگە تەن بېرىپ ئولتۇرۇشقا چاقىرىدۇ» دېگەن سەپسەتە

قۇرئان كەرىم ئۈستىدە تەپەككۇر قىلغان كىشى ئىسلام دىنىنىڭ ئىنسانىنى ئىشلەش، تىرىشچانلىق كۆرسىتىشكە رىغبەتلەندۈرىدىغانلىقىغا شەك قىلمايدۇ. ھاياتلىقنىڭ مەنبەسى ئىش ــ ئەمگەكتۇر. ئەمگەك بولمىغان يەردە ھاياتلىق بولمايدۇ. بۇ ئاساستا قۇرئان كەرىم كۆپلىگەن ئايەتلەردە ئىمان بىلەن ياخشى ئەمەلنى بىرگە بايان قىلىدۇ. بۇ يەردە مەقسەت

قىلىنغىنى مەيلى دىنىي ئەمەل بولسۇن ياكى دۇنيالىق ئىش بولسۇن، ئاللاھنىڭ رازىلىقى، خەلق مەنپەئىتى مەقسەت قىلىنغان، خەلققە زىيان بولۇپ قالىدىغان نەرسىنى توسىدىغان ئىشلارنىڭ ھەممىسى مەزكۇر ياخشى ئەمەل قاتارىغا كىرىدۇ. قۇرئانغا ئەمەل قىلىش ئوچۇق ـ ئاشكارىدۇر، ئۇنىڭدا ھېچقانداق مۇجمەللىك يوقتۇر.

﴿ وَقُلِ ٱعۡمَلُواْ فَسَيَرَى ٱللَّهُ عَمَلَكُمۡ وَرَسُولُهُۥ وَٱلۡمُؤۡمِنُونَ ﴾

(ئۇلارغا) ئېيتقىنكى، «(خالىغان) ئەمەللەرنى قىلىڭلار، قىلغان ئەمەلىڭلارنى ئاللاھ، ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى ۋە مۇمىنلەر كۆرۈپ تۇرىدۇ.» [سۈرە تەۋبە ـ 105]

قۇرئان كەرىم مۇسۇلمانلار دەم ئالىدىغان جۈمە كۈنىدىمۇ ۋاقىتنى بىكار ئۆتكۈزمەي ئىشلەشكە تەشەببۇس قىلغان.

﴿ فَإِذَا قُضِيَتِ ٱلصَّلَوٰةُ فَٱنتَشِرُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَٱبۡتَغُواْ مِن فَضۡلِ ٱللَّهِ ﴾

ناماز ئوقۇلۇپ بولغاندا (يەنى نامازدىن پارىغ بولغىنىڭلاردىن كېيىن) زېمىنغا تارقىلىپ (يەنى ئۆز مەشغۇلاتىڭلار بىلەن بولۇپ)، ئاللاھنىڭ پەزلىدىن تەلەپ قىلىڭلار. [سۈرە جۈمۇئە ـ 10]

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەسجىدتىن چىقماي ئىبادەت قىلىپ ئولتۇرۇپ، تۇرمۇشىدا باشقىلارغا يۆلىنىپ، يۈك بولۇپ ياشايدىغان بەزى كىشىلەرنى تەنقىدلەپ، تەر تۆكۈپ ئىشلەيدىغانلارنى ماختىدى ھەمدە ئىشچان قولنى ماختاپ: «ئاللاھ ۋە ئاللاھنىڭ رەسۇلى ياخشى كۆرىدىغان قول» دېدى.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالاتۇ ۋەسسالام مۇسۇلمانلارغا يولباشچى ـ ئۈلگە بولۇش سۈپىتى بىلەن قۇرئان كەرىم روھى بويىچە ئىشلەيتتى، پىلان تۈزەتتى، چارە ـ تەدبىر قوللىناتتى، ھەر ئىش ئۈچۈن تەييارلىق كۆرەتتى، سەۋەبلەرنى قىلىپ تۇرۇپ ئاللاھقا تەۋەككۇل قىلاتتى. ئاللاھقا تەۋەككۇل قىلىش دېگەنلىك سەۋەب قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق دېگەنلىك بولماستىن، بەلكى مۇكەممەل تەييارلىقتىن كېيىنكى ئىككىنچى قەدەمدۇر. تەۋەككۇلچىلىك ئادەمگە ئاللاھنى ئەسلىتىدۇ، روھىي ئوزۇق بېغىشلاپ، مۇشكۇللەرگە دۇچ كەلگەندە تاقابىل تۇرالايدىغان سۇنماس ئىرادە ئاتا قىلىدۇ. ئاللاھقا تەۋەككۇل قىلىش ئىجابىي كۈچ بولۇپ، سەلبىي ھالدا تۇرۇپ ئۆزىنى تاشلىۋېتىش ئەمەستۇر.

ئۆزىنى تاشلىۋېتىش، سەۋەب قىلماسلىق، ئىش قىلماي تۇرۇپ ئاللاھنىڭ خالىغىنى بولىدۇ دەپ تەقدىرگە يۆلىنىپ، ئاقىۋەتنى كۈتۈپ ئولتۇرۇش قاتارلىقلار ھورۇنلۇق ۋە تەقدىرنىڭ نېمىلىكىنى بىلمىگەنلىكتىن ئىبارەتتۇر. ئىسلام بۇنداق ئۆزىنى تاشلىۋېتىشنى رەت قىلىدۇ. ئۆزىنى ئوڭشاشقا تىرىشمىغان ئادەمگە ئاللاھ ياردەم قىلمايدۇ، ئاللاھ تىرىشقان، ئىشلىگەن ئادەم بىلەن بىرگە.

﴿ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوۡمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُواْ مَا بِأَنفُسِهِمۡ ﴾

ھەر قانداق بىر قەۋم ئۆزىنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتمىگىچە (يەنى ئاللاھنىڭ بەرگەن نېمەتلىرىگە تۇزكورلۇق قىلىپ گۇناھلارغا چۆممىگىچە) ئاللاھ ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگەرتمەيدۇ

(يەنى ئاللاھ ئۇلارغا بەرگەن نېمەت، خاتىرجەملىك ۋە ئىززەت ـ ھۆرمەتنى ئېلىپ تاشلىمايدۇ) [سۈرە رەئدى-11]

ئۆمەر ئىبنى خەتتاب (ئاللاھ رازى بولسۇن!) ئۆزىنى تاشلىۋېتىپ، مەسجىدگە كىرىۋېلىپ ئىبادەت بىلەنلا بولۇپ، باشقىلارنىڭ ياردەم بېرىپ بېقىشىنى كۈتۈپ ياتقانلارنى مەسجىدتىن قوغلىۋەتكەن ۋە «ئاسمان ئالتۇن ـ كۈمۈش ياغدۇرمايدۇ» دەپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تۆۋەندىكى مەشھۇر ھەدىسىنى دەلىل كەلتۈرگەن: «سىلەر ئاللاھقا ئۆز لايىقىدا تەۋەككۇل قىلساڭلار، الله ئۇۋىسىدىن ئاچ قورساق ئۇچۇپ كېتىپ، توق قورساق قايتىپ كەلگەن ئۇچار قۇشلارغا رىزىق بەرگەندەك رىزىق بېرىدۇ.» [تىرمىزى]

ئىشلەڭلار! سەھەردە ئۇۋىسىدىن ئۇزۇق ئىزدەپ ئاچ قورساق چىقىپ كەتكەن ۋە ئاخشامدا قورسىقىنى توشقازغان ھالدا قايتىپ كەلگەن ئۇچار قۇشلاردىن ئىبرەت ئېلىڭلار!

«ئىسلامدا ئاياللارنىڭ ھوقۇقى يوق، ئۇلار دەپسەندە قىلىنغان» دېگەن سەپسەتە

ئىسلام دىنى يېڭىدىن تارقىلىشقا باشلىغان زامانلاردا ئاياللارنىڭ ئەھۋالى ئىنتايىن ناچار ئىدى، ئۇلارنىڭ ھەق ـ ھوقۇقىغا ھۆرمەت قىلىنمايتتى، ئاياللارنىڭ سۆزىگە ھېچ كىشى قۇلاق سالمايتتى. ئىسلام دىنى كېلىپ ئاياللارنى ئېغىر ئەھۋالدىن (خارلىقتىن) قۇتۇلدۇردى، مەرتىۋىسىنى ئۈستۈن قىلدى، دۇچ كېلىۋاتقان زۇلۇملارغا خاتىمە بەردى، ئاياللارنىڭمۇ ئەرلەرگە ئوخشاش ھوقۇقى بارلىقىنى ئۆزلىرى ھېس قىلىدىغان يەرگە كەلتۈردى. قانۇنلۇق ھوقۇقىغا كاپالەتلىك قىلىندى. «ئادەمنى جەننەتتىن چىقىرىشقا سەۋەب بولغان ئايال ــ دۇنيادىكى پۈتۈن يامانلىقنىڭ ئۇرۇقى» دېگەن تۆھمەتنى ئاياللاردىن ئېلىپ تاشلىدى. قۇرئان كەرىم تەبىرى بويىچە «ئادەم ۋە ھاۋۋانى ئازدۇرغۇچى ــ شەيتاندۇر» دېگەن ھەقىقەتنى ئاشكارىلىدى.

﴿ فَأَزَلَّهُمَا ٱلشَّيۡطَٰنُ عَنۡهَا فَأَخۡرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ ﴾

شەيتان ئۇ ئىككىسىنى تېيىلدۇردى (يەنى مەنئى قىلىنغان دەرەخنىڭ مېۋىسىنى يېگۈزۈپ خاتالاشتۇردى)، تۇرۇۋاتقان جەننەتتىن چىقاردى. [سۈرە بەقەرە-36]

ئىسلام دىنى ئەر ـ ئايال ھەممىسىنىڭ بىر روھتىن يارىتىلغانلىقىنى بېكىتىپ مۇنداق دەيدۇ:

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُواْ رَبَّكُمُ ٱلَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفۡسٖ وَٰحِدَةٖ ﴾

ئى ئىنسانلار! سىلەرنى بىر ئىنساندىن (يەنى ئادەم ئەلەيھىسسالامدىن) ياراتقان، شۇ ئىنساندىن (يەنى ئۆز جىنسىدىن) ئۇنىڭ جۈپتىنى (يەنى ھەۋۋانى) ياراتقان ۋە ئۇلاردىن (يەنى ئادەم بىلەن ھەۋۋادىن) نۇرغۇن ئەر ـ ئاياللارنى ياراتقان پەرۋەردىگارىڭلاردىن قورقۇڭلار! [نىسا-1]

ئەر ـ ئايال ئىنسانلىقتا باراۋەر بولۇپ، بۇ ھەقتە بىرسى يەنە بىرسىدىن ئەۋزەل ھېسابلانمايدۇ. ئاللاھ ئىنسانلارغا بەرگەن شەرەپتىن ھەر ئىككىسى ئوخشاش بەھرىمەن بولىدۇ:

﴿ وَلَقَدۡ كَرَّمۡنَا بَنِيٓ ءَادَمَ ﴾ شەك ـ شۈبھىسىزكى، بىز ئادەم بالىلىرىنى ھۆرمەتلىك

قىلدۇق. [سۈرە ئىسرا-70] بۇ شەرەپ ئەرگىمۇ ئايالغىمۇ ئوخشاش مەنسۇپتۇر.

قۇرئان كەرىم ئىنساننى ئادەم بالىسى دەپ سۆزلىگەندە داۋاملىق ئەر ـ ئايالنى ئوخشاش كۆزدە تۇتىدۇ. ئەمما ئەرلەر ياكى ئاياللارغا ئايرىم سۆزلەيدىغان بولسا، ئەرلەرگە ئايرىم، ئاياللارغا ئايرىم مەخسۇس ئاتالغۇ قوللانغان بولاتتى.

ئىسلام پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئەر ـ ئايال ئالاقىسىنى تۆۋەندىكىدەك سۈپەتلىگەن: «ئاياللار ئەرلەرنىڭ جۈپتىدۇر، ياخشىلىق قىلىشقا ئوخشاشلا چاقىرىلىدۇ.» [تىرمىزى]

جۈپتى دېگەن سۆزنى سۈپەتلەيدىغان بولساق باراۋەر، دېگەن ئۇقۇمنى بىلدۈرىدۇ. ئەر ـ ئاياللار ئاللاھ ئالدىدا پەرقسىز، ئوخشاش. لېكىن قىلغان ياخشى ئەمەللىرىدىلا پەرقلىنىدۇ. بۇ ھەقتە قۇرئان كەرىم مۇنداق دەپ كۆرسەتكەن:

﴿ مَنْ عَمِلَ صَٰلِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُۥ حَيَوٰةً طَيِّبَةً ۖ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴾

ئەر ـ ئايال مۆمىنلەردىن كىمكى ياخشى ئەمەل قىلىدىكەن، بىز ئۇنى ئەلۋەتتە (دۇنيادا قانائەتچانلىق، ھالال رىزىق ۋە ياخشى ئەمەللەرگە مۇۋەپپەق قىلىپ) ئوبدان ياشىتىمىز، ئۇلارغا، ئەلۋەتتە، قىلغان ئەمەللىرىنىمۇ ياخشىراق ساۋاب بېرىمىز. [سۈرە نەھلى-97]

ئاللاھ ئەر ـ ئايال ھەر ئىككىسىنىڭ دۇئالىرىنى ئوخشاش ئىجابەت قىلىدۇ:

﴿ فَٱسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّى لَآ أُضِيعُ عَمَلَ عَٰمِلٍ مِّنكُم مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ ۖ بَعْضُكُم مِّنۢ بَعْضٍ ۖ ﴾

ئۇلارنىڭ دۇئاسىنى پەرۋەردىگارى ئىجابەت قىلدى: «مەن سىلەردىن ئەر بولسۇن، ئايال بولسۇن، ھەرقانداق بىر ياخشى ئىش قىلغۇچىنىڭ قىلغان ئەمەلىنى بىكار قىلىۋەتمەيمەن، سىلەر بىر ـ بىرىڭلاردىن تۆرەلگەن. [ئال ئىمران-195]

قۇرئان كەرىمنىڭ «بەزىڭلار بەزىڭلاردىن» دېگەن تەبىرىنىڭ مەنىسى شۇكى، ئەر ـ ئاياللارنىڭ بىرسى يەنە بىرسىنى تاكامۇللاشتۇرىدىغان بولۇپ، ھەر ئىككىسىنىڭ ھەسسىسى بولماستىن ھايات مۇقىملاشمايدۇ. دېمەك، بىرى يەنە بىرىگە موھتاجدۇر.

ئىسلام دىنى ئايال كىشىنى ئىلىم ئۆگىنىشكە چاقىردى، بەلكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنۇ ھەدىسى ئارقىلىق پەرز قىلدى: «ئىلىم تەلەپ قىلىش ھەرقانداق ئەر ـ ئايال ئۈچۈن پەرزدۇر.»

ئىسلام ئايال كىشىنىڭ ئىشلەش ھوقۇقىغا كاپالەتلىك قىلغان، ئىشلەشتىن چەكلەيدىغان بىرمۇ دەلىل يوق. ئىلگىرىكى مۇسۇلمان ئاياللار ئوخشاش بولمىغان ساھەلەردە ئىشلىگەن. بۇنىڭ دەلىلى شۇكى، ئىسلام دىنى ئايال كىشىگە ئەر كىشىدىن مۇستەقىل ھالدا ئىقتىسادىي ئىگىلىك ھوقۇقىنى بەرگەن. شۇنى بىلىش كېرەككى، ئىش ھەققىدە ئەر ـ ئايال ئوتتۇرىسىدا پەرقلەندۈرۈلمەيدۇ.

ئىسلامنىڭ ئاياللارغا نىسبەتەن يۇقىرىقىدەك كەسكىن مەنبەسى بولغان قۇرئان كەرىم ۋە

سۈننەت ئارقىلىق كەلگەن دەلىل ـ ئىسپاتلىرىغا ئاساسلىنىپ تۇرۇپمۇ ئىسلام دىنى ئاياللارنىڭ هوقۇقىنى يوقاتتى كەتكەن، كەمسىتكەن دەپ تۆهمەت قىلىشقا ئىنساپلىق بىر ئىنسان جۈرئەت قىلالامدۇ؟

ھەقىقەت شۇكى، بۇ يەردە ئىسلام دىنى كەچۈرۈمچان بىر دىن بولۇپ تۇرۇپ، بەزى مۇسۇلمانلارنىڭ يامان ئەخلاقى تۈپەيلىدىن ئاياللارغا يامان مۇئامىلىدە بولغانلىقىنى ئىسلام دىنىغا ئارتىپ قويۇشنى زالىمانە ۋە غەرەزلىك بۇرمىلاش دېيىشكە بولىدۇ. ئىسلام دىنىغا ۋە ئۇنىڭ كۆرسەتمىلىرىگە پرىنسىپال ھالدا ھۆكۈم قىلغاندا، ئىككى خىل ئەھۋالنى ئايرىشقا توغرا كېلىدۇ. بەزى ئىسلام ئەللىرىدە ئايال كىشىنىڭ ۋەزىيىتى تۆۋەن بولۇشى ئىسلام تەلىماتى بىلەن مۇناسىۋەتسىز، لېكىن ئۇنى ئاياللارغا قارىتا چۈشەنچىنىڭ ساغلام بولمىغانلىقىدىن دېيىشكە بولىدۇ.

«ئىسلامدا ئايال كىشى داۋاملىق ئەر كىشىگە تەۋە» دېگەن سەپسەتە

ئىسلام ــ ئايال كىشىگە ئىقتىسادىي جەھەتتە ئەر كىشىدىن مۇستەقىل ئىگىلىك هوقۇقىنى بەردى. ئۇ قولىدىكى بايلىقىنى خالىغانچە تەسەررۇپ قىلىش، ئېلىپ ـ سېتىش، باشقىلارغا بىكارغا بېرىۋېتىش، تىجارەتكە سېلىپ ئىشلىتىش هوقۇقىغا ئىگە... مال ـ مۈلكىنى تەسەررۇپ قىلىشتا ئەر كىشىدىن رۇخسەت ئېلىشقا مەجبۇر ئەمەس. مەيلى ئېرى بولسۇن ياكى تۇغقانلىرى بولسۇن، ھېچكىشىنىڭ ئۇنىڭ مال ـ دۇنياسىنى ئۇنىڭ رۇخسىتىسىز تەسەررۇپ قىلىش ھەققى بولمايدۇ.

ھەرقانداق ئاتا ـ ئانا قىزىنى قىزى خالىمىغان ئادەمگە ياتلىق بولۇشقا زورلاش هوقۇقى يوق. توي قىلىش ـ قىلماسلىقتا ئايال كىشى مۇتلەق ئەركىنلىككە ئىگە. بىر قىز رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ قېشىغا كېلىپ دادىسىدىن شىكايەت قىلىپ، دادىسىنىڭ مەرتىۋىسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ئۈچۈن ئۇزىنى تاغىسىنىڭ ئوغلىغا ياتلىق قىلىۋەتكەنلىكىنى، ئەمما ئۆزىنىڭ ئۇنى ياقتۇرمايدىغانلىقىنى ئېيتقان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دادىسىنى چاقىرتىپ كېلىپ، قىزغا بۇ توينى قوبۇل قىلىش ياكى رەت قىلىش ئەركىنلىكىنى بەرگەن. شۇ چاغدا قىز ئۆز ئەركىنلىكى بىلەن بۇ توينى قوبۇل قىلغان ۋە: «ئى رەسۇلۇللاھ دادام قىلغان بۇ ئىشنى مەن قوبۇل قىلدىم، لېكىن پۈتۈن ئاياللارغا ئاتا ـ ئانىلارنىڭ بالىلىرىنى توي ئىشىدا زورلاش ھەققى يوقلۇقىنى بىلدۈرۈپ قويماقچى بولدۇم» دېگەن. دېمەك، ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ئۆز قىزلىرىنى قىزى خالىمىغان كىشىگە ياتلىق بولۇشقا زورلاش هوقۇقى يوق.

ئايال ــ ئائىلە ئىشلىرى ۋە بالىلارنى تەربىيىلەشتە ئەرنىڭ شېرىكىدۇر. ئىككى تەرەپنىڭ ئورتاق ھەمكارلىقى بولماستىن ئائىلە تۇرمۇشىنىڭ مۇقىملىشىشى مۇمكىن ئەمەس. ئۇنداق بولمىغاندا ئائىلە تەڭپۇڭلۇقى بۇزۇلۇپ، بالىلارغا سەلبىي تەسىر كۆرسىتىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ مەسئۇلىيەتنى ئەر ـ ئايالنىڭ ئورتاق مەسئۇلىيىتى دەپ كۆرسىتىپ مۇنداق دېگەن: «ھەر بىرىڭلار ئۆز تەۋەسىدىكىلەردىن مەسئۇل، ئەر كىشى ئائىلىسىدىن مەسئۇل، ئايال كىشى يولدىشىنىڭ ئۆيىدىن مەسئۇل.» [بۇخارى، مۇسلىم، تىرمىزى] مانا بۇ، مەسئۇلىيەتنى ئايال كىشىگە ئارتىپ، ئايال كىشى داۋاملىق ئەر كىشىگە تەۋە دېگەن قۇرۇق دەۋانىڭ ئاساسسىز ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. ئەركىنلىك بولماستىن مەسئۇلىيەت بولمايدۇ، ئەركىنلىك بىلەن

بېقىندىلىق ھەرگىزمۇ بىرلىشەلمەيدۇ. ئەر كىشىنىڭ ئايال كىشىنى تۈرمۇشتا قانۇنلۇق ھوقۇقىدىن چەكلەپ قويۇشى توغرا ئەمەس، ھەتتاكى ئىبادەت ئۈچۈن مەسجىدكە بېرىشتىنمۇ چەكلىيەلمەيدۇ. بۇ ھەقتە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «ئاللاھنىڭ كېنىزەكلىرىنى ئاللاھنىڭ مەسجىدلىرىدىن توسماڭلار.» [مۇسلىم]

بەزىبىر مۇسۇلمانلارنىڭ ۋاقتى ئۆتكەن، ئاقماس ئۆرپ ـ ئادەتلىرىگە ئاساسلىنىپ ئاياللار ھەققىدىكى ئىسلام تەلىماتىغا بويسۇنماسلىقى ئىسلام دىنىنىڭ تەلىماتى ۋە ئەھكاملىرىنى چۈشەنمىگەنلىك ياكى ئۇچۇق ـ ئاشكارا ئىسلام دىنىغا خىلاپلىق قىلغانلىقىدىن ئىبارەتتۇر.

ئىسلامدا ئايالنىڭ ئەرگە تەۋە بولمىغانلىقىنىڭ يەنە بىر دەلىلى شۇكى، ئايال كىشى توي قىلغاندىن كېيىنمۇ ئۆز فامىلىسىنى ساقلاپ قالىدۇ، غەربلىكلەرگە ئوخشاش يولدىشىنىڭ فامىلىسى بىلەن چاقىرىلمايدۇ.

«ئايال كىشىگە ئەر كىشى ئالىدىغان مىراسنىڭ يېرىمىنى بېرىش، ئۇنىڭغا زۇلۇم قىلغانلىق بولىدۇ» دېگەن سەپسەتە

بۇ، بەكمۇ خاتا چۈشەنچىدۇر. مىراس تۈزۈمى ئىسلامدىكى مۇكەممەل، ئادىل تۈزۈم بولۇپ، ئەتراپلىق تەھلىل قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. ئايال كىشى مىراستا پەقەت تۆت تۈرلۈك ئەھۋال ئاستىدىلا ئەر كىشىنىڭ مىراسىنىڭ يېرىمىنى ئالىدۇ. ئۇندىن باشقا ھاللاردا ئايال كىشىنىڭ ۋەزىيىتى مۇنداق:

1 ـ بەزىدە ئەر كىشى بىلەن ئوخشاش مىراس ئالىدۇ.

2 ـ بەزىدە ئەر كىشىدىن كۆپرەك مىراس ئالىدۇ.

3 ـ بەزىدە ئايال كىشى مىراس ئېلىپ، ئەر كىشى مىراس ئالالمايدۇ.

ئىسلامدا مىراس تۈزۈمى ئومۇمىي ئائىلە تۈزۈمىگە باغلىق بولۇپ، ئائىلىنى، بالىلارنى بېقىش باشتىن ـ ئاخىر ئەر كىشىنىڭ مەسئۇلىيىتىدۇر. ئايال كىشىنىڭ ئۈستىدە بۇنداق مەسئۇلىيەت يوق. ئۇنداقتا ئەرنىڭ يۈكى ئايال كىشىگە قارىغاندا ھەسسىلەپ يۇقىرى بولغان بولىدۇ. ئايال كىشى كۆپرەك پۇلغا موھتاج بولۇپ قالسا، مىراس قالدۇرغۇچى ئۆزى ھايات ۋاقتىدا سېتىپ بېرىش، بىكارغا ھەدىيە بېرىش ئارقىلىق ئېھتىياجىنى قامدىسا بولىدۇ. ئىسلامدىكى مىراس تۈزۈمىنىڭ ئادالەتلىك ئىكەنلىكىنى ھېس قىلغان مىسىردىكى خرىستىئان قىبتى مىللىتى مىراسخورلار ئارىسىدا ئوتتۇرىغا چىققان ئىختىلاپلىرىنى شەرىئەت ھۆكمى بىلەن ھەل قىلىش ئۈچۈن كۆپ ۋاقىتلاردا «دارىلئىفتا» غا مۇراجىئەت قىلىشىدۇ.

«ئىسلام نېمە ئۈچۈن ئىككى ئايالنىڭ گۇۋاھلىقىنى بىر ئەرنىڭ گۇۋاھلىقىغا تەڭ قىلىدۇ؟» دېگەن سەپسەتە

بۇ، گۇۋاھلىق مەسىلىسىدىكى يېگانە ئەھۋال بولۇپ، باشقا ئەھۋاللاردا بولۇپمۇ ئاياللارغا مەخسۇس قىيىنچىلىقلاردا بىر ئايالنىڭ گۇۋاھلىقى كۇپايە قىلىدۇ، بەلكى ئەر كىشىنىڭ گۇۋاھلىقى قوبۇل قىلىنمايدىغان ئەھۋاللارمۇ يۈز بېرىپ قالىدۇ.

يۇقىرىقى ئەھۋال ئايالنىڭ مەرتىۋىسى ئەردىن تۆۋەن دېگەنگە دالالەت قىلمايدۇ، ئاساسىي مەقسەت گۇۋاھلىقنىڭ راستلىقىنى ئىسپاتلاشتۇر. چۈنكى بەزى جىنايى ئىشلار دېلوسىدا ئىسلام تۆت ئەر كىشىنىڭ گۇۋاھلىقىنى تەلەپ قىلىدۇ، بۇ پەقەتلا جىنايەت سادىر قىلغۇچىنىڭ

ھەقىقىي كىملىكىنى ئىسپاتلاش بولۇپ، ھەرگىزمۇ ئەر ـ ئايال ھەر ئىككىسىنىڭ ئورنىنى تۈۋەن چاغلىغانلىق ھېسابلانمايدۇ. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:

﴿ وَٱلَّٰتِي يَأۡتِينَ ٱلۡفَٰحِشَةَ مِن نِّسَآئِكُمۡ فَٱسۡتَشۡهِدُواْ عَلَيۡهِنَّ أَرۡبَعَةٗ مِّنكُمۡۖ ﴾

ئاياللىرىڭلاردىن پاھىشە قىلغانلارنى (ئىسپاتلاش ئۈچۈن) ئاراڭلاردىن تۆت گۇۋاھچى كەلتۈرۈڭلار.[نىسا ـ15] ئاللاھ يەنە مۇنداق دەيدۇ:

﴿ وَٱلَّذِينَ يَرۡمُونَ ٱلۡمُحۡصَنَٰتِ ثُمَّ لَمۡ يَأۡتُواْ بِأَرۡبَعَةِ شُهَدَآءَ فَٱجۡلِدُوهُمۡ ثَمَٰنِينَ جَلۡدَةٗ ﴾

ئىپپەتلىك ئاياللارنى زىنا بىلەن قارىلىغان، (بۇنىڭ راستلىقىغا ئادىل) تۆت گۇۋاھچىنى كەلتۈرەلمىگەن كىشىلەرنى 80 دەررە ئۇرۇڭلار (يەنى بىراۋغا زىنا بىلەن تۆھمەت چاپلىغان ھەر بىر ئادەمنى قامچا ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش نەرسىلەر بىلەن 80 نى ئۇرۇڭلار، چۈنكى ئۇلار ئەفىفە ئاياللارغا يالغاندىن تۆھمەت چاپلىغان ۋە كىشىلەرنىڭ ئابرۇيىنى تۆككەن ئادەملەردۇر.)[سۈرە نۇر-4]

ھەممىگە مەلۇم بولغىنىدەك ئايال كىشى بىر ئايىنىڭ مۇئەييەن كۈنلىرىدە روھىي جەھەتتىن تەبىئىي ھالىتىدە بولالمايدۇ. ئايال كىشىنىڭ دىلى يۇمشاق بولۇشى، بەزىدە ھەقىقەت ئۈستىدە يۈز تىرەپ تۇرالمايدىغانلىقى ھەممىگە مەلۇم. بۇنداق شارائىت ئاستىدا ئايال كىشى ئاسان ئالدىنىپ كېتىشى مۇمكىن. شۇڭا ئىككى ئايالنىڭ گۇۋاھلىقى بىر ئەرنىڭ گۇۋاھلىقىغا توغرا كېلىدۇ.

«ئىسلامدا ئاياللارنىڭ دۆلەت ئورگانلىرىدا ئالىي مەنسەپ تۇتۇش ھوقۇقى يوق» دېگەن سەپسەتە

ئىسلام لاياقەتلىك بولغان ئايالنى دۆلەتنىڭ يۇقىرى مەنسەپلىرىنى تۇتۇشتىن چەكلىمەيدۇ. قۇرئان كەرىمدە ئايال كىشىنى ھوقۇق تۇتۇشتىن چەكلەيدىغان بىرمۇ ئايەت يوق. بەلكى «سەبەئ» پادىشاھىنىڭ ئايال ئىكەنلىكىگە ئىشارەت باردۇركى، ئۇ، دۆلەتتە ئالىي مەنسەپ تۇتقان ئىدى.

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمدىن: «ئىشىنىڭ بېشىنى ئايال كىشىگە تۇتقۇزغان قەۋم غەلىبە قىلالمايدۇ» دېگەن ھەدىس رىۋايەت قىلىنغان. [بۇخارى، تىرمىزى]

بۇ ھەدىس شەرىف مەخسۇس بۇ مۇناسىۋەتتە دېيىلگەن. رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە فارسلارنىڭ ئۆزلىرىگە «كىسرا قىزى» نى پادىشاھ تىكلىگەنلىكى ھەققىدە خەۋەر يەتكەندە يۇقىرىقى ھەدىسنى سۆزلىگەن. ھەدىسنىڭ ئورامىدىن مەلۇم بولىشىچە، مۇسۇلمانلارنىڭ روھىيىتىنى كۆتۈرۈش ئۈچۈن دېيىلگەندەك قىلىدۇ، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەخسۇس بىر قەۋمنى كۆزدە تۇتقا قىلغان بولسا كېرەك.

ئىسپاتلىنىشىچە، ئىسلام خەلىپىسى ئۆمەر ئىبنى خەتتاب (ئاللاھ رازى بولسۇن!) بازار باشقۇرۇش (مەدىنە مۇنەۋۋەردە تىجارەت بازارلىرىنى باشقۇرۇش) ئىشىنى ئابدۇللاھ ئەلمەخزۇمىيە قىزى "شىفا "ئىسىملىك ئايالغا تاپشۇرغان. مەلۇمكى، بۇ خىزمەت ماھارەت، جاسارەت تەلەپ قىلىدىغان دىنىي ۋە يەرلىك خىزمەتلەردىن ئىدى.

بەزى جەمئىيەتلەر ئايال كىشىگە باشقىچە مۇئامىلە قىلىدىغان بولسا، ئۇ شۇ جەمئىيەتنىڭ

ئۆرپ ـ ئادىتىگە مۇناسىۋەتلىك بولۇپ، ئۇنى ئىسلام تەلىماتىدىن دەپ قاراشقا بولمايدۇ.

ئىسلام دۆلەتلىرىدە ئوتتۇرىغا چىققان تەرەققىياتقا ئەگىشىپ، ئايال كىشىنىڭ باش مىنىستىرلىك مەنسىپىگە ئىگە بولغىنىنى كۆرىۋاتىمىز (پاكىستان، بىنگال ۋە تۈركىيەلەرگە ئوخشاش). ئاياللار بىر نەچچە يىلدىن بېرى ۋەزىر، باش ئەلچى مەنسەپلىرىنى تۇتۇپ كېلىۋاتىدۇ (بۇ ئەھۋال مىسىردىمۇ شۇنداق).

«ئىسلام دىنى ئايال كىشنى يۈزىنى يۆگەشكە مەجبۇرلاش ئارقىلىق ئىشلەش ۋە ئىلىم ئۆگىنىشتىن چەكلەيدۇ» دېگەن سەپسەتە

ئىسلام ئەر ـ ئايالنى ئوخشاش ئۇلۇغلايدۇ. ئۇنىڭ ئېپادىسى شۇكى، ئايال كىشى روھى كېسەل، ئۇياتسىز ئەرلەرنىڭ قالايمىقان چېقىلىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن جىسمىنى يۆگەشكە بۇيرۇلدى. شۇنداقتىمۇ، ئىسلام ھىجاپقا رىئايە قىلغان ئاساستا ئايال كىشىنىڭ شەخسىيتىنى بىلدۇرىدىغان يۈزىنى، ئىش ـ ھەرىكەت قىلىشىغا توسالغۇ بولماسلىقى ئۈچۈن ئىككى ئالقىنىنى ئوچۇق قويۇشقا رۇخسەت قىلغان. ھىجاپ ئايال كىشىنى ئەدەپ ـ ئەخلاق دائىرىسى ئىچىدە بولۇش شەرتى بىلەن گۈزەل كېيىنىشتىن چەكلىمەيدۇ، باشقىلارنىڭ دىققىتىنى جەلپ قىلىپ، پىتنىگە سەۋەب بولمىسلا بولدى.

ھىجاپ ئىسلام ۋە خرىستىئان دىنى ئورتاق تەشەببۇس قىلغان پەزىلەتتۇر. ئىنجىل ئايال كىشىدىن نامازدا چېچىنى يۆگەشنى تەلەپ قىلىدۇ (11 ـ ئىسھاھ بولۇسنىڭ كورىنتوسقا يازغان خېتىدىن). خرىستىئان راھىب ئاياللار چېچىنى يۆگەيدۇ، ۋاتىكان پوپى ھەرقانداق بىر ئايالنى قوبۇل قىلسا، ئۇ ئايال رەئىسنىڭ ئايالى بولسۇن ياكى مەشھۇر ئايال بولسۇن، چېچىنى يۆگىشى شەرتتۇر. ھازىرقى زاماندا بەزى جەمئىيەتلەردە مۇسۇلمان ئاياللارنىڭ يۈزى، ئالقانلىرىنى نىقابلىشى شۇ جەمئىيەتنىڭ شارائىتى ۋە ئۆرپ ـ ئادىتىدۇر. چۈنكى ئايال كىشى ھەج قىلغاندا كەبىنى تاۋاپ قىلىش جەريانىدا يۈزى ئوچۇق تاۋاپ قىلىشى شەرت قىلىنىدۇ. ياغلىق ئارتىش ئايال كىشىنىڭ ئىشلەش، ئىلىم ئۆگىنىشىگە توسالغۇ بولىدۇ دېيىش ھېچقانداق ئاساسى يوق قۇرۇق دەۋادۇر. تەجرىبىلەر بۇنداق ئىغۋالارنىڭ خاتالىقىنى ئىسپاتلىدى. ياغلىق چەككەن مۇسۇلمان ئاياللاردىن كۆپلىرى ئىلمىي ساھەلەردە ئەڭ يۇقىرى پەللىلەرگە يەتكەن، خىزمەت ساھەسىدىمۇ نۇرغۇن ئىجادىيەت، كەشپىياتلارنى ياراتقان، مائارىپ، مېدىتسىنا، سېستىرالىق ۋە مەمۇرىي ئىشلاردا كۆرىنەرلىك نەتىجە ياراتقان. ھېچقاچان ئۇلارنىڭ ياغلىقى خىزمىتىگە توسالغۇ بولمىغان.

«"ھىجاپ "تىن ئىبارەت ئايال كىشىنىڭ ئىسلامىي كىيىمى ھازىرقى تېخنىكا، ئىشلەپچىقىرىش زامانىغا ماس كەلمەيدۇ» دېگەن ئىغۋا

ئىسلامدا «ئىسلامىي كىيىم» دېگەن مەخسۇس كىيىم يوق، پەقەتلا ئايال كىشىنىڭ يات ئەرلەر ئالدىدا ئۇلارنىڭ دىققىتىنى جەلپ قىلىپ سالماسلىقى ئۈچۈن جىسمىنى يۆگەش تەشەببۇسىلا بار. بۇ ئاساستا «ئىسلامىي پەردە» نىڭ بىر نەچچە تۈرلىرى بولۇشى مۇمكىن، بۇ ھەر بىر جەمئىيەتنىڭ ئادىتى ۋە تەبىئىتىگە قاراشلىق مەسىلە. ھازىرقى ئىسلامىي جەمئىيەتتە ئومۇملاشقان «ھىجاپ» مۇسۇلمان ئاياللارنىڭ مۇتلەق ئىختىيارلىقى بىلەن بولغان، ھېچقايسى تەرەپ ئۇلارنى زورلىمىغان، شۇلار ئۆز قىلمىشلىرىدىن سىقىلماي، شىكايەت قىلماي

ئۆتۈۋاتىدىغۇ، نېمىشقا ئۇلارنىڭ ئۆزى تاللىغان يولى ئۇچۇن ئەركىنلىك ھەققى بېرىلمەيدۇ؟ ھالبۇكى، ھىندىستان ئاياللىرىنىڭ «سارى» ناملىق كىيىمگە ھېچكىم ئېتىراز بىلدۈرمەيدۇ، مىسىر ئاياللىرى مىڭلارچە يىللاردىن بېرى ھازىرقى كىيىم شەكلىنى قوللىنىپ كەلمەكتە. بەزىدە ئاياللار ئەرلەردىن بەكرەك ئىشچان بولۇپ، ئىشلەش ئۇنۇمىمۇ ئەرلەردىن يۇقىرى بولىدۇ.

«ئىسلام، ئەركىشنى كۆپ خوتۇنلۇق بولۇش، ھەتتا تۆتكە قەدەر ئايالغا ئۆيلىنىشكە تەشەببۇس قىلىدۇ» دېگەن مەسىلە

ئەسلىدە ئىسلام دىنى كۆپ خوتۇنلۇققا تەشەببۇس قىلمايدۇ، قۇرئان كەرىمدىمۇ كۆپ خوتۇنلۇق بولۇشقا رۇخسەت قىلىدىغان بىرلا ئايەت بار، بۇمۇ بەزى يېتىم قىزلارنىڭ ئەھۋالىنى نەزەردە تۇتقان ئاساستا يولغا قويۇلغان، قۇرئان كەرىم يەنە يېتىم قىزلارنى نىكاھىغا ئالغانلارنى ئۇلارغا زۇلۇم قىلىشتىن قاتتىق ئاگاھلاندۇرغان. شۇ ئاساستا ھەر كىم تۆتكىچە ئايال بىلەن نىكاھلانسا بولىدۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئادالەتلىك بولۇش شەرت قىلىنىدۇ. ئادالەتلىك قىلىشقا قۇربى يەتمىگەن تەقدىردە بىر ئايال بىلەن كۇپايىلىنىشى كېرەك. قۇرئان كەرىم بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:

﴿ وَإِنۡ خِفۡتُمۡ أَلَّا تُقۡسِطُواْ فِي ٱلۡيَتَٰمَىٰ فَٱنكِحُواْ مَا طَابَ لَكُم مِّنَ ٱلنِّسَآءِ مَثۡنَىٰ وَثُلَٰثَ وَرُبَٰعَۖ فَإِنۡ خِفۡتُمۡ أَلَّا تَعۡدِلُواْ فَوَٰحِدَةً ﴾

ئەگەر يېتىم قىزلارغا (ئۆيلىنىپ) ئادىل مۇئامىلىدە بولالماسلىقىڭلاردىن (يەنى تەربىيەڭلاردا بىرەر يېتىم قىز بولۇپ، ئۇنىڭغا شۇ قىزغا باراۋەر تۇرىدىغان قىزغا بېرىلىدىغان مەھرىنى بېرەلمەسلىكىڭلاردىن) قورقساڭلار، ئۇنى تەرك ئېتىپ، ئۆزەڭلار ياقتۇرىدىغان باشقا ئاياللاردىن ئىككىنى، ئۈچنى ۋە تۆتنى ئېلىشىڭلارغا بولىدۇ، ئەگەر (ئۇلارنىڭ ئارىسىدا) ئادىل بولالماسلىقىڭلاردىن قورقساڭلار، بىر خوتۇن بىلەن كۇپايىلەنسەڭلار بولىدۇ. [سۈرە نىسا-3]

قۇرئان كەرىم يەنە بىر ئورۇندا كۆپ خوتۇنلۇق بولغان كىشى ھەرقانچە قىلسىمۇ ئادالەتلىك بولۇشى مۇمكىن ئەمەسلىكىنى ئوچۇقلاپ مۇنداق دەيدۇ:

﴿ وَلَن تَسۡتَطِيعُوٓاْ أَن تَعۡدِلُواْ بَيۡنَ ٱلنِّسَآءِ وَلَوۡ حَرَصۡتُمۡۖ ﴾

قانچە تىرىشساڭلارمۇ ئاياللىرىڭلارغا (مۇھەببەتتە ۋە دىلنىڭ مايىللىقىدا) باراۋەر مۇئامىلىدە بولۇشقا ھەرگىز قادىر بولالمايسىلەر. [سۈرە نىسا-129]

بۇنىڭدىن مەلۇمكى، ئىسلام دىنى بىرلا ئايال بىلەن ئۆي تۇتۇشنى تەشەببۇس قىلىدۇ، ئاز ساندىكى ئەھۋال ياكى مۇئەييەن سەۋەبلەر بىلەن كۆپ خوتۇنلۇق بولۇشقا رۇخسەت قىلىدۇ. بەزى ۋاقىتلاردا ئۇرۇش كۆپ بولۇش سەۋەبىدىن تۇل قالغانلار كۆپىيىپ كېتىدۇ، بۇنداق ئەھۋال ئاستىدا جەمئىيەتتە كۆپلىگەن ئاياللار ئەرسىز قېلىشتەك ۋەقەلەرنىڭ ئاقىۋىتىنى كۆزدە تۇتقان ئىسلام دىنى كۆپ خوتۇنلۇق بولۇشقا رۇخسەت قىلغان. ئەمما ھېچقاچان تەشەببۇس قىلمىغان.

بەزى ئەرلەر ۋاپادارلىق، ئىنسانىيەت يۈزىسىدىن تۇغماس، كېسەلچان ئاياللىرىنى ئىككىنچى بىر ئايالغا ئۆيلىنىشكە قوشۇلغان تەقدىردە قويۇۋەتمەستىن نىكاھىدا ساقلايدۇ.

غەربلىكلەر ئۆزىنىڭ تەبىئتى، ئۆرپ - ئادىتىگە قىياس قىلىپ پۈتۈن ئىنسانىيەتكە

چۈشۈرۈلگەن ساماۋىي شەرىئەتكە قارشى چىقسا بولمايدۇ. ئىسلام شەرىئىتى مەخسۇس بىر جەمئىيەتكە ئەمەس، بەلكى پۈتۈن ئىنسانىيەت جەمئىيىتىدە تەتبىقلاش كېرەك بولغان بىر دىندۇر. ھەر زامان ۋە ھەر ماكانغا لايىقتۇر. ئافرىقا، ئەرەب جەمئىيەتلىرىگە قارايدىغان بولساق، كۆپ خوتۇنلۇق بولۇش جېدەل ـ ماجىراغا سەۋەب بولىدىغان مەسىلە بولماستىن، نورمال بىر ئادەتتۇر. مۇھىم بولغان مەسىلە ئاياللارغا زۇلۇم قىلماسلىق، ھوقۇقىغا تاجاۋۇز قىلماسلىقتۇر. ئاياللارنىڭ ھوقۇقىدىن بىرى شۇكى، ئېرى ئۆزىنىڭ ئۇستىگە يەنە ئۆيلەنمەكچى بولغاندا، خالىسا ئۇنىڭدىن تالاق تەلەپ قىلالايدۇ.

غەربلىكلەرنىڭ كۆپ خوتۇنلۇق بولۇشنى قوبۇل قىلماسلىقى ئەرلەرنى ئاشنا تۇتۇپ ئويناشتىن توسۇپ قالالمىدى، ھەتتا بەزىدە بىر نەچچە ئاشنا تۇتۇشقا سەۋەب بولدى. غەربلىكلەر قانۇنلۇق توي قىلمىغان بىر ئايال بىلەن قانۇنلۇق ئايالى قېشىدا جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزەلەيدۇ، بۇنداق ئەھۋال ھەر قانداق بىر دىندا ھارامدۇر.

«ئىسلام مۇسۇلمان ئەرلەرنىڭ مۇسۇلمان بولمىغان ئايالغا ئۆيلىنىشىگە رۇخسەت قىلىدۇ، ئەمما مۇسۇلمان ئايالنىڭ مۇسۇلمان بولمىغان ئەرگە ياتلىق بولۇشىغا رۇخسەت قىلمايدۇ» دېگەن قاراش

ئىسلام دىنى ساماۋىي دىنلارنىڭ ھەممىسىگە ھۆرمەت قىلىدۇ، ئۆتكەن بارلىق پەيغەمبەرلەرگە ئىمان كەلتۈرۈش ئىسلام ئەقىدىسىنىڭ ئايرىلماس بىر پارچىسىدۇر. مۇسۇلمان ئەر كىشى يەھۇدىي ياكى خرىستىئان بىر ئايالغا ئۆيلەنسە، ئايالنىڭ ئەقىدىسىگە ھۆرمەت قىلىشقا بۇيرۇلىدۇ، بەلكى ئەرنىڭ ئايالىنىڭ دىنىي پائالىيەتلىرىنى چەكلەش، چېركاۋلارغا ئىبادەتكە بېرىشتىن توسۇش ھوقۇقى يوق. بۇنىڭدىن مەلۇمكى، ئىسلام دىنى باشقا دىنلارنى مۇكەممەل رەۋىشتە قەدىرلەيدۇ.

ئەمما بىر يەھۇدىي ياكى خرىستىئان ئەر مۇسۇلمان ئايالغا ئۆيلەنگەن تەقدىردە ئايالنىڭ ئەقىدىسىگە ھۆرمەت قىلىدىغان ئىش ئەسلا يوق. ئايالغا يامانلىق قىلىشى، ئىبادەتتىن توسۇشى، بالىلىرىنى ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىشتىن چەكلىشى ئېنىق.

«ئىسلامدا زاكات باي مۇسۇلمان ئۈچۈن ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا كەمبەغەل مۇسۇلمانغا قارىغاندا ئۇستۇنلۇك پۇرستى تۇغدۇرۇپ بېرىدۇ، مال ـ دۇنياسى كۆپ بولۇش ساۋابقا ئىگە بولۇشقا ھەسسە قوشىدىكەن» دېگەن مەسىلە

ئىسلامدا كىشىلەر ئارىسىدىكى ئېمتىيازنىڭ بىردىنبىر ئۆلچىمى ياخشى ئەمەل، تەقۋادارلىقتۇر. قۇرئان كەرىم شۇنداق بەلگىلىگەن:

﴿ إِنَّ أَكۡرَمَكُمۡ عِندَ ٱللَّهِ أَتۡقَىٰكُمۡۚ ﴾ ھەقىقەتەن ئەڭ تەقۋادار بولغانلىرىڭلار ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا ئەڭ ھۆرمەتلىك ھېسابلىنىسىلەر (يەنى كىشىلەرنىڭ بىر ـ بىرىدىن ئارتۇق بولۇشى نەسەب بىلەن ئەمەس، تەقۋادارلىق بىلەن بولىدۇ.) [سۈرە ھۇجۇرات-13]

باي، كەمبەغەل بولۇشتىن قەتئىينەزەر ئىخلاس بىلەن ئەمەل قىلىش تەقۋادارلىقتۇر. شۇنى بىلىش كېرەككى، ئىسلامدا ئەمەللەر نىيەت بىلەن ئۆلچىنىدۇ. ھەممە ئىشتا نىسپىيلىك بولۇشى مۇقەررەر. بۇ مۇناسىۋەت بىلەن كەمبەغەل بىر دەرھەم ياكى بىر خورما چاغلىق نەرسىنى

ساخاۋەت قىلسا، بايىنىڭ مىليونلاپ قىلغان ساخاۋىتىدىن ساۋابتا ئارتۇق بولۇشى مۇمكىن.

شۇنداقتىمۇ ئىسلام دىنى سەدىقە ئۇقۇمىنى كەڭ دائىرىدە بايان قىلدى، مال ـ دۇنياغىلا چەكلەپ قويمىدى. ياخشى سۆز قىلىش، يولدىن تاش ـ كېسەك، يىڭنە ـ تىكەندەك نەرسىلەرنى سۈپۈرىۋېتىش، مۇسۇلمان قېرىندىشىغا غايىبانە دۇئا قىلىش، ئىلىم تەلەپ قىلىش، گۇناھ ـ مەئسىيەتكە چۈشۈپ قېلىشتىن قورقۇپ ئۆيلىنىش ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش ئىشلار سەدىقە ھېسابلىنىدۇ.

«ئىسلامنىڭ چوشقا گۆشىنى ھارام قىلىشىغا ھېچقانداق ئاساسى يوق، ئۇمۇ باشقا ھايۋانلارغا ئوخشاشلا ھايۋانغۇ؟» دېگەن سەپسەتە

قۇرئان كەرىم بىر نەچچە ئايەتتە مۇسۇلمانلارغا چوشقا گۆشىنى ھارام قىلدى، ئەمما سەۋەبىنى زىكىر قىلمىدى. شۇنىڭغا ئوخشاشلا ئادەم ئەلەيھىسسالامغا جەننەتتە بىر خىل دەرەخنى ھارام قىلغان. شۇڭلاشقا ھەر بىر مۇسۇلمان بۇ چەكلىمىگە پەقەتلا ئىلاھىي چەكلىمە ئاساسىدا مۇئامىلە قىلىپ، شەرتسىز بويسۇنۇشى كېرەك. مۇلاھىزە قىلىدىغان بولساق، چوشقىنى ھارام قىلغان تۇنجى دىن ئىسلام دىنى ئەمەس، يەھۇدىي دىنىمۇ ھارام قىلغان. بۇ تەۋراتنىڭ «ئەھدى قەدىم» نۇسخىسىدا زىكىر قىلىنغان. مەلۇمكى، خرىستىئانلار ئۇچۇن بولسا چوشقا گۆشى يېيىشكە رۇخسەت قىلغان. ۋاھالەنكى، «ئەھدى قەدىم» قانۇنلىرى پۈتۈن خرىستىئانلاردىن شۇنىڭغا بويسۇنۇشنى تەلەپ قىلىدۇ. ئەجەپلىنەرلىكى شۇكى، مۇسۇلمان چوشقا گۆشى يېيىشنى ئۆزىگە ھارام قىلسا ئەيىبكە بۇيرۇلىدۇ. ياۋروپا، ئامېرىكىلاردا بىر يەھۇدىي چوشقا يېمىسە ھېچكىم ئەيىبلىمەيدۇ. يەنە ئىلمىي تەتقىقاتلارمۇ چوشقا گۆشىدە مېكروپلارنىڭ ئىنتايىن كۆپلۈكىنى ئىسپاتلاپ چىقىپ ئوتتۇرىغا قويدى.

ئىسلام دىنى نېمە ئۈچۈن ئەرلەرنى ئالتۇن، يىپەك ئىشلىتىشتىن چەكلەيدۇ؟

ئىسلام دىنى ئادالەت، باراۋەرلىك، دوستلۇق، ئىناقلىق ھۆكۈم سۈرگەن بىر جەمئىيەت بەرپا قىلىشنى مەقسەت قىلىدۇ. ئۇنداق جەمئىيەتتە قېرىنداشلىق، ھەمكارلىق روھى ئومۇملاشقان بولىدۇ. بەزى كىشىلەر، بولۇپمۇ بەزى ئەرلەرنىڭ مۇئەييەن كىيىم ياكى ئالتۇن، يىپەككە ئوخشاش قىممەت باھالىق بۇيۇملارنى قوللىنىشى كەمبەغەللەرنىڭ قەلبىنى سۇندۇرىدۇ، كىيىم ـ كېچەكتە ئىمتىياز ئىگىسى بولغانلارمۇ باشقىلارغا چوڭلۇق ۋە تەكەببۇرلۇق قىلىشى مۇمكىن.

كەمبەغەللەرنىڭ ھېسسىياتىغا ھۆرمەت قىلىش مۇھىم ئىشتۇر. جەمئىيەتتە بەزى كىشىلەرنىڭ باشقىلاردىن ئالاھىدە ئوتتۇرىغا چىقىشى كەمبەغەللەر قەلبىدە ئۆچمەنلىك ياكى خورلۇق ھېسسىياتى تۇغدۇرۇشى مۇمكىن. بۇنىڭ جەمئىيەت مۇقىملىقىغا سەلبىي تەسىرى بولمايدۇ دېيەلمەيمىز. ئىسلام دىنى بۇ ئاساستا ئەرلەرگە ئالتۇن، يىپەك ئىستېمال قىلىشنى چەكلىگەن. ئالتۇن، يىپەك ئىستېمال قىلغان ئادەمدە بىر خىل يۇمشاقلىق ۋە خۇمسى مىجەز پەيدا بولۇپ قالىدۇ، ئىسلام بۇنى چەكلەيدۇ. قوپاللىق، يىرىكلىككە ئادەتلەنگەن كىشى تۇرمۇش قىيىنچىلىقلىرىغا بەرداشلىق بېرىش ئىقتىدارى ياخشى، مەسئۇلىيەتچانلىقى كۈچلۈك كېلىدۇ.

«ئىسلام باشقا دىنغا ئىشىنىش ئەركىنلىكىگە قارشى، چۈنكى دىنىدىن يېنىۋالغان مۇرتەدكە ئۆلۈم جازاسى بېرىدۇ» دېگەن سەپسەتە

بۇ ئاساسسىز قۇرۇق دەۋادۇر. ئىسلام دىنى ئىنساننىڭ دىنىي ئەركىنلىكىگە كاپالەتلىك

قىلغان بولۇپ، بۇ ھەقتە قۇرئان كەرىمدە ئوچۇق ـ ئاشكارا ھالدا مۇنداق دېيىلگەن:

﴿ لَآ إِكۡرَاهَ فِي ٱلدِّينِۖ قَد تَّبَيَّنَ ٱلرُّشۡدُ مِنَ ٱلۡغَيِّۚ ﴾

دىندا (ئۇنىڭغا كىرىشكە) زورلاش يوقتۇر، ھىدايەت گۇمراھلىقتىن ئېنىق ئايرىلدى.[سۈرە بەقەرە ـ256]

دىنى ئېتىقاد ئەركىنلىكىنى قوبۇل قىلىش باشقا دىنلارنى ئېتىراپ قىلغانلىق بولىدۇ. قۇرئان كەرىم مۇنداق دەيدۇ: ﴿ لَكُمۡ دِينُكُمۡ وَلِيَ دِينِ ﴾ سىلەرگە ئۆز دىنىڭلار كېرەك، ماڭىمۇ ئۆز دىنىم كېرەك. [سۈرە كاپىرۇن ـ6]

ئىسلام دىنى باشقا دىنلارنى ئېتىراپ قىلىش دائىرىسى ئىچىدە ئىلمىي ئاساستىكى دىنىي مەسىلىلەر ئۈستىدە باشقىلارنى كەمستمىگەن، مەسخىرە قىلمىغان ھالدا دە ـ تالاش ئەركىنلىكىگە كېپىللىك قىلىدۇ. ئاللاھ قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دەيدۇ:

﴿ ٱدۡعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِٱلۡحِكۡمَةِ وَٱلۡمَوۡعِظَةِ ٱلۡحَسَنَةِۖ وَجَٰدِلۡهُم بِٱلَّتِي هِيَ أَحۡسَنُۚ ﴾

پەرۋەردىگارىڭنىڭ يولىغا (يەنى ئىسلام دىنىغا) ھېكمەتلىك ئۇسلۇبتا ياخشى ۋەز ـ نەسىھەت بىلەن دەۋەت قىلغىن، ئۇلار (يەنى مۇخالىپەتچىلىك قىلغۇچىلار) بىلەن چىرايلىق رەۋىشتە مۇنازىرىلەشكىن. [سۈرە نەھلى]

ئىسلام دىنىنى ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن قوبۇل قىلغاندىن كېيىن دىندىن يېنىۋالغان مۇرتەدكە كەلسەك، ئىسلامىي جەمئىيەتتە ئۇنىڭغا باشقىچە مۇئامىلە قىلىنىدۇ. ئۇ دىنسىز، بەلكى دىننى كۆزگە ئىلماي دىن بىلەن ئوينىشىدۇ، بۈگۈن بىر دىننى قوبۇل قىلسا، ئەتىسى ئۇ دىنغا ھۇجۇم قىلىدۇ. قۇرئان كەرىم مۇنداق دەيدۇ:

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ثُمَّ كَفَرُواْ ثُمَّ ءَامَنُواْ ثُمَّ كَفَرُواْ ثُمَّ ٱزۡدَادُواْ كُفۡرٗا لَّمۡ يَكُنِ ٱللَّهُ لِيَغۡفِرَ لَهُمۡ وَلَا لِيَهۡدِيَهُمۡ سَبِيلَۢا ﴾

ئىمان ئېيتقان، ئاندىن كاپىر بولغان، ئاندىن ئىمان ئېيتقان، ئاندىن كاپىر بولغان، ئاندىن كۇفرىدا ئەزۋەيلىگەن (يەنى شۇ كۇفرى بىلەن ئۆلگەن) كىشىلەرنى ئاللاھ مەغپىرەت قىلمايدۇ ۋە ئۇلارنى توغرا يولغا (يەنى جەننەتكە) يېتەكلىمەيدۇ.[سۈرە نىسا ـ137]

قۇرئان كەرىمدە «مۇرتەد» (دىندىن يېنىۋالغان ئادەم) كە ئۆلۈم جازاسى بېرىش توغرۇلۇق ھېچقانداق ئايەت يوق. لېكىن سۈننەت ھۆكمى بويىچە: «دىنىنى باشقا دىنغا ئالماشتۇرسا (يەنى ئىسلام دىنىدىن چىقىپ، باشقا دىننى قوبۇل قىلسا) ئۆلتۈرۈڭلار» دېيىلگەن. قارىغاندا مەزكۇر ئۆلتۈرۈش بۇيرىقى جەڭ مەيدانىدا مۇسۇلمانلار سېپىدىن يۈز ئۆرۈپ دۈشمەنلەر سېپىگە ئۆتىۋالغانلارنى مەقسەت قىلغان. ئۇرۇش مەزگىلىدە دۈشمەن سېپىگە ئۆتىۋالغان خائىنلارغا ئۆلۈم جازاسى بېرىش دۇنيانىڭ ھەرقانداق يېرىدىكى قانۇندا ئوچۇق بەلگىلەنگەن بولسا كېرەك.

شۇنداقتىمۇ، مۇسۇلمانلارنىڭ قانۇنشۇناس ئالىملىرى «مۇرتەد» نى ئۆلتۈرۈش ئۇچۇن دىندىن يېنىۋالغانلىقنى ئېلان قىلىپ، ئىسلامنىڭ پرىنسىپ، تەلىماتلىرىغا قارشى ھۇجۇم قىلغان بولۇشنى شەرت قىلىدۇ. ئۇ جەمئىيەتنىڭ ئاممۇىي قانۇن ـ تۈزۈمگە قارشى چىققان

بولىدۇ، ئۇنىڭغا ئۈچ قېتىم تەۋبە قىلىپ دىنغا قايتىش پۇرستى بېرىلىدۇ. يەنە قايتماستىن جەمئىيەت تۈزۈمىگە بۇزغۇنچىلىق قىلىپ تۇرۇۋالسا، جازاغا لايىق بولۇپ قالىدۇ.

مەلۇمكى، بارلىق دىنلار بۇزغۇنچىلاردىن ئۆزىنى ھىمايە قىلىشقا تىرىشىدۇ، دىنىي ئېتىقادىغا ئاشكارا زىيانكەشلىك قىلغانلارغا يول قويمايدۇ، خرىستىئان چېركاۋلىرىدىمۇ دىنغا زىيانكەشلىك قىلغانلارنى «يېتىم قالدۇرۇش» قائىدىسى بار.

«ھازىرقى زامان مۇسۇلمانلىرىنىڭ سەلمان رۇشدىغا تۇتقان پوزىتسىيىسى پىكىر ئەركىنلىكىگە زىت» دېگەن سەپسەتە

سۆز ئەركىنلىكى بىلەن زىيانكەشلىك قىلىش نىيىتىدە دېيىلگەن سۆز ـ ھەرىكەتنىڭ پەرقىنى ئايرىۋېلىش لازىم. دۇنيادىكى بىر مىليارتتىن ئارتۇق مۇسۇلماننىڭ دىنىي ئەقىدىسىگە مۇناسىۋەتلىك مەسىلە بەك مۇھىم مەسىلىدۇر. سەلمان رۇشدى زىيانكەشلەر كاتېگورىيىسىگە كىرىدۇ، ئوچۇق ـ ئاشكارا مەلۇم بولدىكى، رۇشدى ئىسلام دىنىغا تىل ئۇزارتىشتا ماددىي مەنپەئەتنى، شۆھرەتنى كۆزلىگەن. ئەدەبىيات تەنقىتچىلىرى رۇشدى رومانىنى ئەدەبىي، پەننىي تەرەپلەردىن ياخشى يېزىلغان رومان سەۋىيىسىگە ئەمەس، ھەتتا ئوتتۇرا ھال سەۋىيىگىمۇ يەتمەيدۇ دەپ باھا بەرگەن.

نېمىلا بولمىسۇن، سەلمان رۇشدىنىڭ رومانىغا قارىتا مۇسۇلمانلارنىڭ ئىنكاسى ئوخشاش بولمىدى. ئىراندا شىئە مەزھىبىدىكىلەرنىڭ داھىيسى خۇمەينىي قېنى ھالال (ئۆلتۈرۈش ۋاجىپ) دېگەن پەتىۋانى بەردى. ئەھلى سۈننە مۇسۇلمانلىرىنىڭ كۆپىنچىسى ئاخبارات ساھەلىرىدە نارازىلىق بىلدۈرۈش بىلەن چەكلەندى. مىسىرنىڭ دىنىي ئىشلار مىنىستىرى رۇشدى بىلەن كۆرۈشۈپ، ئىسلام پەيغەمبىرى، ئىسلام دىنىغا قارىتا قىلغان مەسخىرە خاراكتېرلىك پىكىرىدىن يېنىشقا چاقىرغاندا قوبۇل قىلماي، ئۆز پىكرىدە چىڭ تۇرۇشنى ئەۋزەل كۆرگەن.

مەلۇمكى، ئىسلام دىنىنى ئۆگەنگەن كۆپلىگەن غەربلىك شەرقشۇناسلار ئۆزىنىڭ ئىلمىي ئەسەرلىرىدە ئىسلام ۋە پەيغەمبەرگە قارشى تۆھمەت قىلىپ، يالغان گەپلەرنى يازغان، شۇنداق كىتابلارنىمۇ مۇسۇلمانلار ئۆز تىللىرىغا تەرجىمە قىلغان، ئۆگەنگەن، ئىلمىي ۋە قانائەتلىنەرلىك رەددىيە قايتۇرغان. بۇ مۇسۇلمانلاردا مەنتىقىلىق، كەچۈرۈمچان ئىدىيىنىڭ بارلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

«ئىسلام جازا قانۇنىدا ئوغرىنىڭ قولىنى كېسىش، زىنا قىلغانلارنى چالما ـ كېسەك قىلىش جازاسى ئىنتايىن قاتتىق قوللۇق، ۋەھشىيلىك» دېگەن سەپسەتە

مەلۇمكى، قانۇنىي جازالارنى ئىجرا قىلىش جەمئىيەت تۈزۈمىگە قارشى چىققانلارغا قويۇلغاندۇر. ئىسلامىي جەمئىيەت تۈزۈمى ھەر بىر شەخسنىڭ دىن، جان، مال، نومۇس، ئەقىل قاتارلىق ئاساسىي ھوقۇقىغا كاپالەتلىك قىلىدۇ. ھەرقانداق بىر ئادەم يۇقىرىقىلارنىڭ قايسى بىرىدە تاجاۋۇزغا ئۇچرىسا، پۈتۈن بىر جەمئىيەتكە تاجاۋۇز قىلغانلىق، جەمئىيەت ئامانلىقى ۋە مۇقىملىقىغا تەھدىت سالغانلىق ھېسابلىنىدۇ. ئاللاھ قۇرئان كەرىمدە مۇنداق دەيدۇ:

﴿ مَن قَتَلَ نَفۡسَۢا بِغَيۡرِ نَفۡسٍ أَوۡ فَسَادٖ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ ٱلنَّاسَ جَمِيعٗا وَمَنۡ

أَحۡيَاهَا فَكَأَنَّمَآ أَحۡيَا ٱلنَّاسَ جَمِيعٗاۚ ﴾

كىمكى ناھەق ئادەم ئۆلتۈرمىگەن ياكى يەر يۈزىدە بۇزغۇنچىلىق قىلمىغان بىر ئادەمنى ئۆلتۈرسە، ئۇ پۈتۈن ئىنسانلارنى ئۆلتۈرگەندەك بولىدۇ، كىمكى بىر ئادەمنى تىرىلدۈرسە (يەنى قۇتقۇزسا ياكى ھايات قېلىشىغا سەۋەبچى بولسا)، ئۇ پۈتۈن ئىنسانلارنى تىرىلدۈرگەندەك بولىدۇ. [سۈرە مائىدە-32]

شۇنداق ئىكەن، ئىسلام دىنى جەمئىيەت كىشىلىرىگە بارلىق ھوقۇقنى تەمىنلەپ بېرىشكە كېپىللىك قىلغان، جىنايەت سادىر قىلىشنىڭ ئۆزىلا ۋەھشىيلىك سانىلىدۇ. ئىسلامدىكى جازا قانۇن تۈرلىرى بەزى ئەھۋاللاردا قاتتىقراق تۇيۇلسىمۇ، ئالدىراقسانلىق بىلەن ئىجرا قىلىنمايدۇ، گۇمان بىلەنمۇ ئىجرا قىلىش مۇمكىن ئەمەس. بىر ئادەمگە قارشى جىنايەت بېكىتىش ئۈچۈن ئالدىرىماي، ئىنچىكە تەكشۈرۈپ بېكىتىشكە توغرا كېلىدۇ. جازا قانۇنى ۋە جازالار كىشىلەرنى ئازابلاش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى ئاللاھ رازى بولمايدىغان، ئىنسانىيەت مەنپەئىتىگە توغرا كەلمەيدىغان سۆز - ھەرىكەتلەرنى قىلىپ سېلىشنىڭ ئالدىنى ئېلىشنى مەقسەت قىلىدۇ. ۋەھالەنكى، ئاللاھ بەندىلىرىگە تولىمۇ رەھىملىكتۇر. ئىسلام دىنى بۇ شەكىلدە قاتتىق جازا قانۇنلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇش ئارقىلىق تارىختىن بېرى مۇسۇلمانلار جامائىتى ئىچىدە كۆرۈنەرلىك تەسىر قوزغاپ كەلگەن بولغاچقا، ھەر قانداق شەخس جىنايەت سادىر قىلىشنى كۆڭلىگە كەلتۈرسە، ئېغىر جازا قانۇنىدىن قورقۇپ، ئىمانى، ۋىجدانى ئارقىلىق ئۆزىنى تارتىدىغانلىقى ھەممىگە ئايان.

«ئىسلام دىنى پەرز قىلغان رامىزاندا بىر ئاي روزا تۇتۇش جەمئىيەت كىشىلىرىنىڭ مەھسۇلات، ئىشلەپچىقىرىش ھەرىكىتىنى ئاقسىتىپ قويىدىكەن» دېگەن سەپسەتە

روزا — ئىسلامدا نامازدىن قالسا، ئىككىنچى ئورۇندا تۇرىدىغان ئىبادەت. تاڭ يورۇغاندىن باشلاپ كۈن ئولتۇرغىچە ئارىلىقتا يېمەك - ئىچمەك، جىنسىي ئالاقىدىن ساقلىنىشتىن ئىبارەت بولۇپ، ھەر يىلى رامىزان ئېيىدا بىر ئاي روزا تۇتۇش پەرزدۇر. روزىنىڭ ھېكمىتى شۇكى، ئىنسانىنىڭ ئىرادىسى، روھىي دونياسىنى تەربىيىلەشتە ئەڭ ئۈنۈملۈك چارە ھېسابلىنىدۇ. روزا تۇتقان ئادەم ئالدىدىكى ھالال يېمەكنى ئاچ تۇرۇپ ئاللاھنىڭ بۇيرۇقىغا بويسۇنغان ئاساستا يېمەيدۇ ھەم ئۆزىنى ھارامدىن ساقلاشقا ئادەتلەندۈرىدۇ. روزا مۇسۇلماندا روھىي ھېسسىياتنى تەربىيىلەيدۇ، چۈنكى روزا ئىبادىتى ئىنسانىنىڭ تاشقى كۆرۈنىشىدە مەلۇم بولمايدۇ، بىر ئادەمنىڭ روزا تۇتقان - تۇتمىغانلىقىنى ئاللاھتىن باشقا مەخلۇق بىلەلمەيدۇ. يەنى روزا ئىبادىتى بىلەن ئىنسان باشقىلار ئالدىدا پەخىرلىنەلمەيدۇ (رىياكارلىقتىن خالىي ئىبادەتتۇر).

يۇقىرىقىلارغا ئاساسەن، روزا ئىنساننى شەھۋانىي ھەۋەسلىرى ئۈستىدىن غەلىبە قىلالايدىغان، ئىشلىرىدا سەمىمىيلىكنى ئەمەلىيلەشتۈرىدىغان مەخپىي كۈچ ئىكەنلىكى مەلۇم بولىدۇ. تارىخىي ھەقىقەتلەردىن مەلۇمكى، ئىلگىرىكى مۇسۇلمانلار رامىزان ئېيىدا چوڭ - چوڭ غەلىبىلەرنى قولغا كەلتۈرگەن، ئۇلارنىڭ روزىدارلىقى ئۇلارنىڭ جىھاد قىلىشىغا توسالغۇ بولالمىغان. ھازىرقى زاماندا بەزى جەمئىيەتلەردە رامىزاندا روزىنى باھانە قىلىۋېلىپ، ھېچ ئىش قىلماي، كۈندۈزى ئۇخلاپ، كېچىسى يەپ - ئىچىپلا ئۇلۇغ رامىزان ئېيىنى بىھۇدە ئۆتكۈزۈشتەك روزىنىڭ ھېكمىتىنى تامامەن يوقىتىپ قويىدىغان ئەھۋاللار كۆرۈلمەكتە. ئۇنىڭ

ئۇستىگە، كېچىدە ئۇخلىماستىن تېلېۋىزور ئالدىدا ئولتۇرۇپ، ئۇلۇغ رامىزان كېچىسىنى بىكارغا ئۆتكۈزۈش ئىسلام دۇنياسىنىڭ كۆپىنچىسىدە ئومۇملىشىپ كېتىۋاتىدۇ.

«ئىسلام دىنى ھازىرقى زامان مەدەنىيىتى بىلەن ماسلىشالمايدۇ، چۈنكى مۇسۇلمانلار قالاق، تەرەققىياتتا ئارقىدا قالغان» دېگەن سەپسەتە

يېقىنقى زاماندىكى مۇسۇلمانلارنىڭ تەرەققىياتتا ئارقىدا قېلىشى ھېچقاچان ئىسلام دىنىدىن ئەمەس، بەلكى ئىسلام تەلىماتىدىن يىراقلىشىپ كەتكەنلىكتىن دېسەك توغرا بولىدۇ. بەزىدە ئىسلام تەلىماتىنى توغرا چۈشەنمەسلىكتىنمۇ كېلىپ چىقىدۇ. مۇسۇلمانلارنىڭ ئارقىدا قېلىشىدا نەچچە خىل ئامىللار بولۇپ، ئۇنى مۇئەييەنلەشتۇرۇپ بەلگىلەش ئەقلىلىك ئادەمگە ئانچە قىيىن بولمىسا كېرەك.

ھازىرقى زامان مەدەنىيىتىنىڭمۇ ئىجابىي، سەلبىي تەرەپلىرى بار. ئوچۇقراق قىلىپ ئېيتقاندا، ئىسلام دىنى ھازىرقى زامان مەدەنىيىتىنىڭ سەلبىي تەرەپلىرىنىڭ ھەممىنى رەت قىلىدۇ. ئەخلاقىي چىرىكلىك، ئائىلىۋىي تارقاقلىق، ئىشسىزلىق، زەھەرلىك چېكىملىك، مۇھىت بۇلغىنىش ۋە تەلۋىلەرچە قوراللىنىشتەك ئىشلارغا تۈپتىن قارشىدۇر. ھازىرقى زامان مەدەنىيىتىنىڭ ئىجابىي تەرەپلىرىنى يۈزلەرچە يىللاردىن بېرى كۈچەپ تەشەببۇس قىلىپ كەلدى. مەسىلەن: بىلىم ئېلىش، ئىشنى پۇختا قىلىش، ئېنېرگىيەنى رەتكە سېلىپ ياخشى شەكىلدە پايدىلىنىش، ۋاقىتقا ھۆرمەت قىلىش. شۇنداقلا، ئىنسانلارنىڭ تالانتىنى يېتىشتۈرۈپ ئاللاھقا ئىمان كەلتۈرۈشنى ۋە جەمئىيەتنىڭ پايدىلىق ئەزاسى بولۇشنى تەشەببۇس قىلىدۇ.

دۇنيا تەرەققىياتىنىڭ ئىلگىرى سۈرۈلۈشى ياكى ئارقىدا قېلىشى ئىسلام دىنى ياكى خرىستىئان دىنى بىلەن مۇناسىۋەتسىز. ياپونلۇقلار دۇنيا مىقياسىدا ئەڭ تەرەققىي قىلغان مىللەتلەردىن سانىلىدۇ. ۋەھالەنكى، ئۇلار ساماۋىي دىنغا ئىشەنمەيدۇ. خىتايلار بولسا، ھېچقانداق دىنغا ئىشەنمەيدۇ.

ئىسلام دىنى بىرلىك ـ ئىتتىپاقلىققا چاقىرسىمۇ، مۇسۇلمان مىللەتلەر بۆلۈنمىچىلىك ۋە تەپرىقىچىلىك ئىچىدە ياشاۋاتقانلىقى مەسىلىسى

ئىسلام دىنىنىڭ ئۈملۈك ـ بىرلىككە چاقىرىدىغانلىقىدا شەك يوق. ئالللاھ قۇرئان كەرىمدە مۇنداق پەرمان قىلىدۇ:

﴿ وَٱعۡتَصِمُواْ بِحَبۡلِ ٱللَّهِ جَمِيعٗا وَلَا تَفَرَّقُواْۚ ﴾ ئالللاھنىڭ دىنىغا بىردەك مۇستەھكەم ئېسىلىڭلار، بۆلۈنمەڭلار. [سۈرە ئال ئىمران-103]

مۇسۇلمانلار ئىتتىپاقلىق پرىنسىپىنى كۆپ ئەھۋاللاردا ئەمەلگە ئاشۇرغان. ئارىدىكى بۆلۈنۈش ئىسلام بىلەن ھېچقانداق مۇناسىۋىتى بولمىغان باشقا ئامىللار تۈپەيلىدىن ئوتتۇرىغا چىققان. مەسىلەن، ھاكىمىيەت تالىشىش سۈركۈلۈشى، غەرب مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ ئىسلام مەملىكەتلىرىدە ئۇزۇن مۇددەت ئىشغال قىلىپ تۇرۇپ بۇزغۇنچىلىق سېلىشى، ئۇزۇن مۇددەتلىك بېكىنمىچىلىكتىن كېلىپ چىققان ئاڭسىزلىق، ئەتراپىدىكى دۇنيادا بولۇۋاتقان ئۆزگىرىشلەردىن خەۋەرسىز قېلىشتەك ئىشلار.

مۇسۇلمانلاردا بىلىم ئىگەللەش نىسبىتىنىڭ ئېشىشى، باشقا جەمئىيەتلەر بىلەن باردى ـ

كەلدىنىڭ كۆپىيىشى، باشقا مىللەتلەرنىڭ مۇسۇلمانلارغا قارىتا تەئەسسۇپلىقى سەۋەبىدىن مۇسۇلمانلار ئارىسىدا بىر قەدەر بىرلىك ئورنىتىش ئېڭى كۈچىيىشكە باشلىدى. بۇنىڭ تىپىك مىسالى «دۇنيا ئىسلام قۇرۇلتىيى تەشكىلاتى» نىڭ بارلىققا كېلىشىدۇر. ئىسلام دۆلەتلىرى ۋە بەزى ھۆكۈمەتلەر ئارىسىدىكى سىياسىي ئىختىلاپلار بىر قەدەر ئېنىق، گەۋدىلىك بولسىمۇ، ئىسلام مىللەتلىرى ئوتتۇرىسىدىكى سوغۇق مۇناسىۋەت خۇددى باھار پەسلىدىكى مۇزدەك ئېرىپ، كۈنسېرى ياخشىلىنىشقا قاراپ يۈزلەنمەكتە ۋە ئىتتىپاقلىق كۈچەيمەكتە. بىر مۇسۇلمانغا زۇلۇم بولسا، دۇنيا مۇسۇلمانلىرى بىردەك ھېسداشلىق قىلىدىغان ۋەزىيەت شەكىللەنمەكتە. بۇنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنۇ ھەدىسى تەكتلەپ بېرىدۇ: «مۆمىنلەر بىر ـ بىرىگە ھېسداشلىق، رەھىمدىللىك قىلىشتا بىر گەۋدىگە ئوخشايدۇ، قايسى بىر پارچىسىغا ئاغرىق تەگسە، پۈتۈن جىسمىدا رېئاكسىيە قوزغايدۇ.» [مۇسلىم، ئىبنى ھەنبەل رىۋايىتى]

«ئىسلامدىكى جىھاد مۇسۇلمانلارنى باشقىلارغا تاجاۋۇز قىلىشقا تەشەببۇس قىلىدۇ» دېگەن سەپسەتە

ئەپسۇسكى، جىھاد ئۇقۇمى غەيرى دىنىدىكىلەر ئېڭىدا خاتا چۈشەنچە پەيدا قىلغان. ئىسلام ھېچقاچان مۇسۇلمانلارنى جەڭگە تەشەببۇس قىلغان ئەمەس. بىراق زۇلۇمغا ئۇچرىغان، خورلانغاندا ئۆزىنى، ھوقۇقىنى مۇداپىئە قىلىش يولىدا زالىمغا قارشى جەڭ قىلىشقا رۇخسەت قىلغان. ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

﴿ أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَٰتَلُونَ بِأَنَّهُمۡ ظُلِمُواْۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ نَصۡرِهِمۡ لَقَدِيرٌ ﴾

ھۇجۇم قىلىنغۇچىلارغا، زۇلۇمغا ئۇچرىغانلىقلىرى ئۈچۈن، (قارشىلىق كۆرسىتىشكە) رۇخسەت قىلىندى، ئاللاھ ئۇلارغا ياردەم بېرىشكە ئەلۋەتتە قادىر. [سۈرە ھەج-39]

ئاللاھ يەنە باشقىلارغا تاجاۋۇز قىلىشنى چەكلەپ مۇنداق پەرمان قىلىدۇ:

﴿ وَقَٰتِلُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ ٱلَّذِينَ يُقَٰتِلُونَكُمۡ وَلَا تَعۡتَدُوٓاْۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلۡمُعۡتَدِينَ ﴾

سىلەرگە ئۇرۇش ئاچقان ئادەملەرگە قارشى ئاللاھ يولىدا جىھاد قىلىڭلار، تاجاۋۇز قىلماڭلار، تاجاۋۇز قىلغۇچىلارنى ئاللاھ ھەقىقەتەن دوست تۇتمايدۇ. [سۈرە بەقەرە- 190]

ئىسلام تاجاۋۇزغا قارشى قايتۇرۇلغان رەددىيەنىڭ ئوخشاش بولۇشىنى، ئاشۇرۇپ ئۆچ ئالماسلىقنى شەرت قىلىپ، كەچۈرۈمچانلىقنى تەشەببۇس قىلىدۇ. ئاللاھ بۇ ھەقتە مۇنداق پەرمان قىلىدۇ:

﴿ وَإِنۡ عَاقَبۡتُمۡ فَعَاقِبُواْ بِمِثۡلِ مَا عُوقِبۡتُم بِهِۦۖ وَلَئِن صَبَرۡتُمۡ لَهُوَ خَيۡرٞ لِّلصَّٰبِرِينَ ﴾

ئەگەر (ئۆزەڭلارغا يەتكەن زىيان ـ زەخمەت ئۈچۈن) ئىنتىقام ئالماقچى بولساڭلار، ئۆزەڭلارغا يەتكەن زىيان ـ زەخمەت قانچىلىك بولسا، شۇنچىلىك ئىنتىقام ئېلىڭلار (يەنى ئاشۇرىۋەتمەڭلار)، ئەگەر سەۋر قىلساڭلار (يەنى ئىنتىقام ئالماي كەچۈرسەڭلار)، بۇ سەۋر قىلغۇچىلار (يەنى كەچۈرگۈچىلەر) ئۈچۈن (ئەلۋەتتە) ياخشىدۇر. [سۈرە نەھلى-126]

ئىسلام دىنى خۇسۇمەتچىلىرىنىڭ بەزى ئاز سانلىق مۇسۇلمان ھاكىملارنىڭ شەخسىي

يولسىزلىقلىرىنىڭ مەسئۇلىيىتىنى ئىسلامنىڭ جەڭ قىلىشقا چاقىرىشى دەپ قارىشى چوڭ خاتالىق بولۇپلا قالماستىن، بەلكى ئىنساپسىزلىقتۇر. قۇرئان كەرىم ۋە ھەدىس شەرىپلەرنىڭ ئېنىق مەنىلىرى مۇسۇلمانلارنى ئوخشاش ئەقىدىدە بولمىغان ئىنسانلار بىلەن چىقىشىپ ئۆتۈشكە چاقىرىش بىلەن بىرگە، غەيرى دىنىدىكىلەرگە ياخشى مۇئامىلە قىلىشنى تەشەببۇس قىلىدۇ (تاجاۋۇز قىلمىغان تەقدىردە). بىز بۇنى جىھاد ئۇقۇمىنى خاتا چۈشىنىپ، ئىسلام دىنىنىڭ تەشەببۇسى بىلەن بەزى مۇسۇلمانلارنىڭ يولسىزلىقلىرىنىڭ ئارىسىنى پەرقلەندۈرەلمىگەنلىكتە دەپ قارايمىز.

«ئىسلام دىنى دېموكراتىيە ۋە ئىنسان ھەقلىرىگە قارشى، ھاكىم ئۈچۈن شۇرا (مەسلىھەت كېڭەشى) نىڭ ھاجىتى يوق، مۇسۇلمانلار قارشى تەرەپنىڭ پىكرىگە ھۆرمەت قىلمايدۇ» دېگەن سەپسەتە

ئىسلام دىنى دېموكراتىيەگە قارشى دەپ قاراش مۇتلەق خاتا. خەلق ئاممىسىنىڭ سىياسىي پائالىيەتلەرگە قاتنىششى، پائالىيەتلىرىگە چەك قويماستىن رۇخسەت قىلىشتەك ئىشلارنى ئىسلام ھازىرقى زامان سىياسىي تۈزۈملىرى ۋە دېموكراتىك تۈزۈملەر ئوتتۇرىغا چىقىشتىن بۇرۇن يولغا قويغان. ئاللاھ تائالا پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى بەزى ئىشلاردا ساھابىلار بىلەن مەسلىھەتلىشىشكە بۇيرىغان. بۇ ھەقتە قۇرئان كەرىمدىمۇ مۇنداق دېيىلگەن:

﴿ وَشَاوِرْهُمْ فِي ٱلْأَمْرِ ﴾ئۇلار بىلەن كېڭەشكىن (ساھابىلار بىلەن) [ئال ئىمران-159]

ئاللاھ سىمۇول خاراكتېرلىك ئىسلامىي جەمئىيەتنى سۈپەتلەپ مۇنداق دەيدۇ:

﴿ وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ ﴾ ئىشلىرىنى مەسلىھەت بىلەن قارار قىلىدىغانلاردۇر. [سۈرە شۇرا- 38]

تارىخنىڭ ئىسپاتلىشىچە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كۆپىنچە ھاللاردا ساھابىلار بىلەن مەسلىھەتلىشەتتى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن كېيىن ئىسلام خەلىپىلىرىمۇ شۇنداق قىلغان. بەزى ۋەقەلىكلەر باركى، بەزى مۇسۇلمانلار ھاكىملارغا ئوچۇق - ئاشكارا قارشى چىققان. ئەمما ھاكىملار ئۇلارغا ھېچقانداق زىيانكەشلىك قىلمىغان. بىر ئايال بىر مەسىلە توغرۇلۇق ئىككىنچى خەلىپە ئۆمەر ئىبنى خەتتابقا (ئاللاھ رازى بولسۇن!) نارازىلىق بىلدۈرگەن، خەلىپە ئۇ ئايالنىڭ پىكرىنى قوبۇل قىلىپ: «مېنىڭ ئەيىبلىرىمنى كۆرسىتىپ قويغان كىشىگە ئاللاھ رەھىم قىلسۇن!» دېگەن.

ئىسلام ئۆلىمالىرى: «ھاكىم كۆپچىلىك ئالىملار قوللىغان پىكىرنى قوبۇل قىلغان ھالدا مەسلىھەت كېڭەشى تۈرغۇزۇشى كېرەك» دېگەن خۇلاسىگە كەلگەن.

ئىسلام ئالىملىرى قارشى تەرەپنىڭ پىكرىگە قارىتا بىر نەچچە تۈرلۈك پرىنسىپقا ئاساسلىنىدىغان بولۇپ، ئاساسلىقى: قارشى تەرەپنىڭ پىكرىنى قۇلاق سېلىپ ئاڭلاش، پىكىر ئىگىسىگە ئۈچمەنلىك قىلماسلىق، سۆز ـ ھەرىكەت بىلەن ئازار بەرمەسلىك ۋە دەلىل - ئىسپات بىلەن قانائەتلىنەرلىك جاۋاب بېرىشتىن ئىبارەت. ئالىملارنىڭ بۇ ھەقتە مۇنداق بىر مەشھۇر سۆزى بار: «بىر مەسىلە ئۈستىدە پىكىر ئىختىلاپى ئارىدىكى دوستلۇقنى بۇزماسلىقى

كېرەك»، «مېنىڭ پىكرىمدە (قارىشىم) توغرا خاتالىق ئېھتىمالى، باشقىلارنىڭ پىكرىدە خاتا ـ توغرىلىق ئېھتىمالى بار.»

قارشى پىكىرگە ھۆرمەت قىلىشتا مۇسۇلمانلارنىڭ كەڭ قورساقلىقى ئىسلام فىقھىسىدا ئوچۇق نامايەن بولۇپلا قالماستىن، باشقا ھەر تۈرلۈك ئىلىملاردا مۇئەييەنلىشىدۇ، مۇسۇلمانلار ئارىسىدىمۇ نۇرغۇن مەسىلىلەردە پىكىر ئىختىلاپى، ھەرخىل مەزھەپلەر، ئوخشاش بولمىغان ئېقىملار مەۋجۇت بولسىمۇ، يەنىلا شۇ مەسىلىلەرنى ئۆز لايىقىدا ھەل قىلىپ، ئاساسلىق مەسىلىلەر ئۈستىدە توغرا يەكۈن چىقىرىپ كېلىۋاتىدۇ. ئىسلام دىنى ئىنسان ھەقلىرىگە ھۆرمەت قىلىشتىمۇ ئۈلگىلىك دىندۇر. بۇ ھەقتىكى ئۆزگەرمەس دەلىللەر شۇنى ئىسپاتلايدۇ. بۇ ھەقىقەتنى تارىختىن بېرى مۇسۇلمانلار ھاياتىدا ئەمەلىي ئىجرا قىلىپ كەلگەن.

كىشىلىك ھوقۇق تەرغىباتچىلىقى بۈگۈن دۇنيا مىللەتلىرىنىڭ ئاغزىدا كەڭ تارقالغان بولسا، بۇنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشىنىڭ تارىخىي ئارقا كۆرۈنۈشىگە بىر قۇر نەزەر تاشلاش مۇمكىن. كىشىلىك ھوقۇققا ھۆرمەت قىلىش خاھىشى ئەنگلىيەدە مىلادى 1688 ـ يىلى، ئامېرىكىدا 1776 ـ يىلى، فرانسىيەدە 1789 ـ يىلى ئوتتۇرىغا قويۇلغان بولسىمۇ، «كىشىلىك ھوقۇق خىتابنامىسى» 1948 ـ يىلى ماقۇللانغان. 1950 ـ يىلى «ياۋرۇپا كىشىلىك ھوقۇق كېلىشىمنامىسى» تۈزۈلگەن. 1966 ـ يىلى «خەلقئارالىق ئىقتىسادىي، ئىجتىمائىي ۋە مەدەنىي ھوقۇق شەرتنامىسى» ئىمزالانغان. شەرتنامە ئىككى مەسىلە ئۈستىگە مەركەزلەشكەن: ئەركىنلىك ۋە باراۋەرلىك. ئۇنىڭغا قوشۇمچە قىلىپ بەزى ھوقۇقلار ماقۇللانغان. مەسىلەن: جەمئىيەت ئىچىدە ئىنساننىڭ شەرىپىگە كاپالەتلىك قىلىش ۋە باشقىلار.

قۇرئان كەرىم، ھەدىس شەرىف روھىغا نەزەر تاشلىغان كىشىگە ئىسلام دىنى مەزكۇر ھوقۇقلار ۋە ئۇنىڭدىن باشقا نۇرغۇن ھوقۇقلارنىڭ ھىمايە قىلىنىشىغا بۇرۇنلا كاپالەتلىك قىلغانلىقىنى كۆرۈۋالالايدۇ. بۇ ھەقتە تۆۋەندىكى ئايەتنى مىسال كەلتۈرۈش مۇمكىن:

ئىنسان ئادەم بالىسى بولغانلىقى ئۈچۈنلا ئۇلۇغ يارىتىلدى.

﴿ وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِيٓ ءَادَمَ ۞ ﴾ شەك ـ شۈبھىسىزكى، بىز ئادەم بالىلىرىنى ھۆرمەتلىك قىلدۇق. [سۈرە ئىسرا ـ70]

قۇرئان كەرىم مەزكۇر ئايەت ئارقىلىق پۈتۈن ئىنسانلارنىڭ جىنسى، رەڭگى، ئىجتىمائىي ئورنى قانداق بولۇشتىن قەتئىينەزەر ھوقۇقتا باراۋەر ئىكەنلىكىنى بەلگىلىدى.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُواْ رَبَّكُمُ ٱلَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَٰحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَآءً ﴾

ئى ئىنسانلار! سىلەرنى بىر ئىنساندىن (يەنى ئادەم ئەلەيھىسسالامدىن) ياراتقان، شۇ ئىنساندىن (يەنى ئۆز جىنسىدىن) ئۇنىڭ جۈپتىنى (يەنى ھەۋۋانى) ياراتقان ۋە ئۇلاردىن (يەنى ئادەم بىلەن ھەۋۋادىن) نۇرغۇن ئەر ـ ئاياللارنى ياراتقان پەرۋەردىگارىڭلاردىن قورقۇڭلار. [سۈرە نىسا ـ1]

ئىسلام دىنى ھەر بىر ئىنساننىڭ ياشاش ھەققى ۋە شەخسىي ھوقۇقىغا كاپالەتلىك قىلدى.

﴿ أَنَّهُۥ مَن قَتَلَ نَفۡسَۢا بِغَيۡرِ نَفۡسٍ أَوۡ فَسَادٍ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ ٱلنَّاسَ جَمِيعًا وَمَنۡ أَحۡيَاهَا فَكَأَنَّمَآ أَحۡيَا ٱلنَّاسَ جَمِيعًاۚ ﴾

كىمكى ناھەق ئادەم ئۆلتۈرمىگەن ياكى يەر يۈزىدە بۇزغۇنچىلىق قىلمىغان بىر ئادەمنى ئۆلتۈرسە، ئۇ پۈتۈن ئىنسانلارنى ئۆلتۈرگەندەك بولىدۇ، كىمكى بىر ئادەمنى تىرىلدۈرسە (يەنى قۇتقۇزسا ياكى ھايات قېلىشىغا سەۋەبچى بولسا)، ئۇ پۈتۈن ئىنسانلارنى تىرىلدۈرگەندەك بولىدۇ. [سۈرە مائىدە-32]

پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «بىر مۇسۇلماننى ناھەق ئۆلتۈرۈلۈشىدىن دۇنيانىڭ يوق بولۇپ كېتىشى يەڭگىلرەكتۇر.» (مۇسلىم راۋايىتى) يەنە بىر ھەدىستە رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم: «زىممىلار (ئىسلام دىيارىدا ياشاشايدىغان غەيرى دىندىكى كىشىلەر) نى ئۆلتۈرگەن ئادەمگە ئاللاھ جەننەتنى ھارام قىلدى» دېدى. (ھەدىس شەرىف) ئىسلام دىنى ئىنسانلارنى ئىنسانغا قۇللۇق ـ چاكارلىق تۇزۇمىدىن قۇتۇلۇشقا چاقىرغان . ئۆمەر ئىبنى خەتتاب (ئاللاھ رازى بولسۇن!) ئەمر ئىبنى ئاس بىلەن ئۆزىنىڭ ئوغلىغا: «قاچاندىن بېرى ئانىلىرىدىن ئازات تۇغۇلغان كىشلەرنى قۇل قىلىۋالدىڭلار؟» دەپ غەزەپلەنگەن ۋە: «مەن ۋالىيلارنى دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىغا پۇقرالارنى ئۇرۇش، ماللىرىنى تارتىۋېلىشقا ئەۋەتمىدىم. كىمكى شۇنداق قىلىدىكەن، ماڭا ئەرز قىلسۇن، ئۆزەم قىساس ئېلىپ بېرىمەن» دەپ ئېلان قىلغانىدى. دىن ئەركىنلىكى ھەققىدە ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ:

﴿ لَآ إِكۡرَاهَ فِي ٱلدِّينِۖ ﴾ دىندا (ئۇنىڭغا كىرىشكە) زورلاش يوقتۇر. [سۈرە بەقەرە-256]

﴿ وَقُلِ ٱلۡحَقُّ مِن رَّبِّكُمۡۖ فَمَن شَآءَ فَلۡيُؤۡمِن وَمَن شَآءَ فَلۡيَكۡفُرۡۚ ﴾

(ئى مۇھەممەد!) «(بۇ) ھەق (قۇرئان) پەرۋەردىگارىڭلار تەرىپىدىن نازىل بولىدۇ، خالىغان ئادەم ئىمان ئېيتسۇن، خالىغان ئادەم كاپىر بولسۇن» دېگىن. [سۈرە كەھف-26]

﴿ لَكُمۡ دِينُكُمۡ وَلِيَ دِينِ ﴾ سىلەرنىڭ دىنىڭلار ئۆزەڭلار ئۈچۈن، مېنىڭمۇ دىنىم ئۆزەم ئۈچۈندۇر. [سۈرە كاپىرۇن-6]

ئەھۋال شۇنداق ئىكەن، يىگىرمىنچى ئەسرنىڭ ئىككىنچى يېرىمىدا ناھايىتى تەسلىكتە ئېلان قىلىنغان كىشىلىك ھوقۇق شەرتنامىسى، ئاللاھ پۈتۈن ئىنسانىيەتنىڭ ھىدايىتى ئۈچۈن نازىل قىلغان، ھەر زامان ۋە ھەر ماكاندا ئىجرا قىلىشقا لاياقەتلىك، مۇكەممەل ئىسلام دىنى، قۇرئان كەرىمگە قارشى تۇرۇش سالاھىيىتىگە ئىگە ئەمەس.

ئىبرەت داۋاملىق كىشىلىك ھوقۇق پرىنسىپىنىڭ ئەمەلىي تۇرمۇشتا رېئاللىققا ئايلىنىشىدىن ئىبارەت. ئۇ پرىنسىپ ئومۇمىيۈزلۈك ۋە ئاممىباب بولۇشى كېرەك. لېكىن ھازىرقى جاھانگىر دۆلەتلەر كىشىلىك ھوقۇق مەسىلىسىنى ئۆز پۇقرالىرىغا تەتبىقلاپ، باشقا ئاجىز، كىچىك دۆلەتلەرگە تەتبىقلىماي، كىچىك، ئاجىز دۆلەتلەرنى كىشىلىك ھوقۇق مەسىلىسىدە ئەيىبلەپ، ئۆزلىرى كىشىلىك ھوقۇق مەسىلىسىنى ئاياق ئاستى قىلىپ كەلمەكتە. مانا مۇشۇنداق قوش يۆلىنىشلىك ئۆلچەم يىقىندىن بېرى تېخىمۇ كۆپ كۆرۈلمەكتە. ئىسلامدا كىشىلىك ھوقۇق

مەسلىسى چوڭقۇر دىنىي كۈچ بىلەن يۇغۇرۇلغانلىقى ئۈچۈن ئالاھىدە ئىمتىيازغا ئىگە، ئۇنىڭ تەتبىقلىنىشىدا ئاللاھنىڭ رازىلىقى ئاساس قىلىنىدۇ. ۋەھالەنكى، ھازىرقى زامان كىشىلىك ھوقۇق مەسىلىسىدە مەزكۇر ئىككى خۇسۇسىيەت تېپىلمايدۇ.

«ئىسلام دىنى دراما، رەسساملىق، ئويمچىلىق، ھەيكەلتىراشلىق ۋە ناخشا ـ مۇزىكىلاردىن ئىبارەت پەن ـ مەدەنىيەتلەرگە قارشى تۇرىدۇ» دېگەن سەپسەتە

ئىسلام دىنى پەن ـ مەدەنىيەتنىڭ ئۆزىگە قارشى ئەمەس. ئىنسان روھىيىتى ۋە ھېسسىياتىنى جانلاندۇرىدىغان يۈكسەك پەنگە تېخىمۇ قارشى ئەمەس. بەلكى ئەخلاق ـ پەزىلەتكە تەشەببۇس قىلىدىغان، ئەخلاقسىزلىق ۋە رەزىللىككە قارشى تۇرىدىغان پەن ـ مەدەنىيەتكە چاقىرىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يۈكسەك پەزىلەت، ئېسىل ئەخلاققا چاقىرىدىغان شائىرلارنى ماختىغان ۋە قوللىغان، مەلۇمكى، شېئىرىيەت پەن ـ مەدەنىيىتى مۇسۇلمانلاردا كۆرۈنەرلىك تەرەققىي قىلغان ۋە ھەر ساھە، ھەر تۈرلەرگە بۆلۈنگەن.

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم چىرايلىق ئاۋازنى ياخشى كۆرەتتى، ھەزرىتى بىلال (ئاللاھ رازى بولسۇن!) نى ئىسلام دەۋىتىنىڭ ئەزان تۇۋلىغۇچىسى قىلىپ بېكىتىشىمۇ ئۇنىڭ ئاۋازىنىڭ گۈزەللىكىدىندۇر.

ئىسلام دىنىنىڭ پەنلەرگە بولغان كۆز قارىشى ئاللاھنى تاشلاپ چوقۇنىدىغان بۇتلارغا ئارىلىشىپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن رەسىم، ھەيكەللەرنى چەكلىشى خاتا ئىزاھلانغان.

مۇسۇلمانلار پەن ـ مەدەنىيەتنى ھېچقاچان بىراقلا رەت قىلمىغان. بەلكى ئۇلار ھەرخىل جەمئىيەتلەردە بۇ ھېكمەتنى تونۇپ يەتكەن بولۇپ، مۇسۇلمانلار قولىدا تەرەققىي قىلغان خەتتاتلىق، رەسساملىق، بىناكارلىق ۋە مەدەنىي يادىكارلىقلار دۇنيا سەھنىسىدە مۇھىم ئورۇننى ئىگەللىگەن، ھازىرمۇ دۇنيا خەلقىنىڭ دىققىتىنى جەلپ قىلىپ كېلىۋاتىدۇ.

خۇلاسە قىلىپ ئېيتقاندا، ئىسلام جىنسىي ھەۋەسنى قوزغايدىغان، ئەخلاق ـ پەزىلەتكە زىت، رەزىللىك ۋە جىنايەتكە تەشەببۇس قىلىدىغان ناچار پەن ـ مەدەنىيەتكە قارشى تۇرىدۇر. (ئۆلىمالار ئەخلاقسىزلىق، شەھۋانىيلىق، رەزىللىك ۋە بۇزۇقچىلىققا چاقىرىدىغان ناخشا ـ مۇزىكىلارنى چەكلىگەن ۋە ھارام دەپ پەتىۋا بەرگەن.)

«ئىسلام مۇتەئەسسىپلىك، رادىكاللىققا چاقىرىدۇ، مۇسۇلمان سۆزى تېررورچى دېگەن ئۇقۇمنى بىلدۈرىدۇ» دېگەن سەپسەتە

«ئىسلام دىنى تەئەسسۇپ ۋە رادىكاللىققا تەشەببۇس قىلىدۇ» دەپ قاراش ھەقىقەتكە تامامەن زىتتۇر. قۇرئان كەرىم بۇ سەپسەتىگە ئوچۇق ـ ئاشكارا رەددىيە قايتۇرىدۇ ۋە ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىش، مۇتەئەسسىپلىك قىلىشقا قارشى تۇرىدۇ. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:

﴿ يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ لَا تَغۡلُواْ فِي دِينِكُمۡ ﴾

ئى ئەھلى كىتاب! (يەنى ناسارالار جامائەسى) دىنىڭلاردا ھەددىدىن ئاشماڭلار! [سۈرە بەقەرە ـ143]

ئاللاھ يەنە مۇسۇلمانلارنى سۈپەتلەپ مۇنداق دەيدۇ:

﴿ وَكَذَٰلِكَ جَعَلۡنَٰكُمۡ أُمَّةٗ وَسَطٗا ﴾ شۇنداق بىز سىلەرنى ئوتتۇرا هال ئۇممەت قىلدۇق. [سۇرە نىسا-171] ئاللاھ يەنە رەسۇلى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالا مغا تۆۋەندىكى بۇيرۇقنى چۈشۈردى:

﴿ فَٱسۡتَقِمۡ كَمَآ أُمِرۡتَ وَمَن تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطۡغَوۡاْۚ إِنَّهُۥ بِمَا تَعۡمَلُونَ بَصِيرٞ ﴾

(ئى مۇھەممەد!) ئاللاھ سېنى بۇيرىغاندەك توغرا يولدا بولغىن، ساڭا ئىمان ئېيتقانلارمۇ توغرا يولدا بولسۇن. (مەنئى قىلىنغان ئىشلارنى قىلىپ) ئاللاھنىڭ چەكلىرىدىن چىقىپ كەتمەڭلار. شۈبھىسىزكى، اللہ قىلمىشىڭلارنى كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر. [سۇرە هۇد-112]

ئىسلام تەلىماتى ۋە هۆكۈملىرىنى تەتقىق قىلغان كىشى ئىسلام دىنىنىڭ ئاسانلاشتۇرىدىغان، كەچۈرۈمچان خۇسۇسىيىتىگە ئىگە ئىكەنلىكىنى بىلىپ يېتىدۇ. ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

﴿ يُرِيدُ ٱللَّهُ بِكُمُ ٱلۡيُسۡرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ ٱلۡعُسۡرَ ﴾ ئاللاھ سىلەرگە ئاسانلىقنى خالايدۇ، تەسلىكنى خالىمايدۇ. [سۇرە بەقەرە-185]

كەچۈرۈمچانلىق، باشقىلارغا رەھىمدىل بولۇش، مۇسۇلمانلار مەجبۇرىي ئادا قىلىدىغان ناماز، روزا، زاكات ۋە ھەج ئىبادەتلىرىدە تېخىمۇ مۇئەييەنلىشىدۇ. مەزكۇر ئىبادەتلەرنى ئادا قىلغان مۇسۇلمان ئەخلاقلىق، ساپ دىل، ياخشىلىققا تەۋسىيە قىلىدىغان، تەقۋادار ھەمدە سەۋرچان قاتارلىق خىسلەتلەرگە ئىگە بولىدۇ. ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

﴿ إِنَّ ٱلصَّلَوٰةَ تَنۡهَىٰ عَنِ ٱلۡفَحۡشَآءِ وَٱلۡمُنكَرِۗ ﴾ ناماز ھەقىقەتەن قەبىھ ئىشلاردىن ۋە گۇناھلاردىن توسىدۇ. [سۇرە ئەنكەبۇت-45]

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مۇنداق دېگەن: «روزا ھىمايىدۇر. روزىدار جاھىللىق قىلمىسۇن، جېدەل قىلمىسۇن، بىرسى ئۇرۇشسا ياكى تىللىسا، ئىككى قېتىم: مەن روزىدار،- دەپ جاۋاب قايتۇرسۇن.» (تىلغا تىل بىلەن جاۋاب قايتۇرمىسۇن دېمەكچى) [بۇخارى]

رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم يولدىكى تاش ـ كېسەك، شوخا ـ تىكەنلەرنى ئېلىپ تاشلاشنىڭ، چۈشكۈرگۈچىگە: «سىزگە ئاللاھ رەھىم قىلسۇن» دېيىشنىڭ سەدىقە بولىدىغانلىقىنى بايان قىلغان. شۇنى مۇلاھىزە قىلىشقا ئەرزىيدۇكى، ئىسلام تەشەببۇس قىلغان سالاملىششىنىڭ ئۇرتاق تىلى «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم» دىن ئىبارەتتۇر.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دەۋرىدىمۇ بەزى مۇسۇلمانلار دىننى خاتا چۈشىنىۋالغان ئەھۋاللار يۈز بەرگەن. دىننى كېچە ـ كۈندۈز ۋاقتىنى ئىبادەتكە سەرپ قىلىش، جىسمانىي جەھەتتىن هارغىنلىق هېس قىلغىنىغا قارىماي ئىبادەت قىلىش، دۇنيادىن تامامەن ئۈزۈلۈپ، تەركىدۇنيا بولۇش لازىم دەپ چۈشەنگەنلەرمۇ بولغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارنىڭ تۇتقان يولىنىڭ خاتالىقىنى، دىننىڭ ئىبادەتتە ئوتتۇرا هال بولۇشقا چاقىرىدىغانلىقىنى، دونيانىمۇ قولدىن بېرىپ قويۇشقا بولمايدىغانلىقىنى بىلدۈرگەن. بۇ چۈشەنچە تۆۋەندىكى ھەدىس شەرىپتە تېخىمۇ روشەنلىشىدۇ:

«ئۈچ ئادەم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاياللىرى قېشىغا كېلىپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كۈندىلىك قىلىدىغان ئىبادەتلىرىدىن سوراشقان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىبادەتلىرىنى بىلگەندىن كېيىن، ئۇلار ئۇ ئىبادەتلەرنى ئاز كۆرگەندەك قىلىپ: "پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىلگىرى ـ كېيىن قىلغان خاتالىقلىرى كەچۈرۈم قىلىنغان تۇرسا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كىم، بىز كىم؟! "دېيىشىپ، بىرسى: "كېچىدە ئۇخلىماي ناماز ئوقۇيمەن. "يەنە بىرسى: "يىل بويى روزا تۇتىمەن. "ئۈچىنچىسى: "مەن ھاياتىمدا ئايال كىشىگە يېقىنلاشمايمەن (ئۆيلەنمەيمەن) "دېگەن. بۇلارنىڭ خەۋىرى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا يەتكەندىن كېيىن، رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئۇلارغا مۇنداق دېگەن: "سىلەر شۇنداق سۆزلەرنى قىلدىڭلارمۇ؟! بىلىڭلاركى، ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، مەن سىلەردىنمۇ تەقۋادار، مەن ئاللاھتىن سىلەردىن بەكرەك قورقىمەن، لېكىن مەن روزا تۇتىمەن، ئىپتارمۇ قىلىمەن. ناماز ئوقۇيمەن. ئۇخلاشنىمۇ قولدىن بەرمەيمەن. ئاياللار بىلەنمۇ بىرگە بولىمەن. كىمكى مېنىڭ سۈننىتىمدىن يۈز ئۆرۈيدىكەن، ئۇ مېنىڭ ئۈممىتىمدىن ئەمەستۇر"دېگەن.» [بۇخارى، مۇسلىم] ئاللاھ بۇ ھەقتە تۆۋەندىكى ئايەتنى چۈشۈرگەن:

﴿ وَٱبۡتَغِ فِيمَآ ءَاتَىٰكَ ٱللَّهُ ٱلدَّارَ ٱلۡأٓخِرَةَۖ وَلَا تَنسَ نَصِيبَكَ مِنَ ٱلدُّنۡيَاۖ ﴾

ئاللاھ ساڭا بەرگەن بايلىق بىلەن ئاخىرەت يۇرتىنى تىلىگىن، دۇنيادىكى نېسىۋەڭنىمۇ ئۇنتۇمىغىن. [سۈرە قەسەس-77]

ئەمەلىيەتتە، ئىسلام يەھۇدىيلاردا بولغان تەرەپبازلىق (رادىكاللىق) تىن كېيىن ئوتتۇرا ھاللىق، مۆتىدىللىقنى تۇرغۇزۇش ئۈچۈن كەلگەندۇر. يەھۇدىيلار ئاللاھ ھالال قىلغاننى ھارام قىلىش ئارقىلىق تەبىئەتكە خىلاپلىق قىلغان، دۇنياپەرەس بولۇپ كېتىپ، كىشىلەرنىڭ ماللىرىنى ناھەق يېگەن. خرىستىئانلارمۇ پۈتۈن ھاياتىنى ئىبادەتكە بېغىشلاش ئارقىلىق تەبىئەتكە خىلاپلىق قىلغان. ئاللاھ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:

﴿ قُلۡ مَنۡ حَرَّمَ زِينَةَ ٱللَّهِ ٱلَّتِيٓ أَخۡرَجَ لِعِبَادِهِۦ وَٱلطَّيِّبَٰتِ مِنَ ٱلرِّزۡقِۚ ﴾

ئېيتقىنكى، «ئاللاھ بەندىلىرى ئۈچۈن ياراتقان لىباسلارنى، شېرىن، پاك رىزىقلارنى كىم ھارام قىلدى؟ [سۈرە ئەئراپ-32]

بۇنىڭدىن مەلۇم بولىدۇكى، رادىكاللىق، تەرەپبازلىق دىن بىلەن موناسىۋەتسىز بولۇپ، ئەكسىچە رادىكاللىقنىڭ ئاساسى مەنبەسى دىننى خاتا چۈشەنگەنلىك ۋە ناقىسلىقتىن كېلىپ چىقىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «دىندا رادىكاللىق يولىنى تۇتۇش، توغرا چۈشەنچە ھاسىل قىلالماسلىق دىندىن چىقىپ كېتىشكە ئېلىپ بارىدۇ» دېگەن.

ئەبى سەئىد ئەلخۇدەرى (ئاللاھ رازى بولسۇن!) مۇنداق دېگەن: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مال تەقسىم قىلىۋاتاتتى، ئابدۇللاھ ئىبنى خۇۋەيسىرە ئەتتەممىي كېلىپلا مۇندا دېدى: ئى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم! ئادىل بولغىن. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئېسىت ساڭا، مەن ئادىل بولمىسام كىم ئادىل بولىدۇ؟- دېدى. ئۇنى ئاڭلىغان ئۆمەر ئىبنى خەتتاب: بۇنىڭ بويىننى قىلىچ بىلەن چېپىۋېتىمەن،- دەپ قوپقاندا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: ئۇنى قويۇۋەت! ئۇنىڭ دوستلىرى بار، بەزىلەر نامىزىنى باشقا بىرسىنىڭ نامىزى بىلەن، روزىسىنى

باشقا بىرسىنىڭ روزىسى بىلەن كېمەيتىۋېتىدۇ، ئوق قورالدىن چىقىپ كەتكەندەكلا ئۆزىنىڭ دىنىدىن چىقىپ كەتكەنلىكىنى تۇيماي قالىدۇ.- دېدى.» [بۇخارى رىۋايىتى] بۇنىڭ مەنىسى، بەزىلەر قىلىدىغان ئىبادەتلىرىدە ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىدۇ، نېمە قىلىۋاتقانلىقىنى چۈشەنمەي قالىدۇ. ئەڭ مۇھىم مەسىلە كىشىلەر بىلەن ياخشى مۇئامىلىدە بولۇشتۇر.

ھازىرقى زاماندا مۇسۇلمانلارغا چاپلىنىپ قالغان تېررورچىلىق تۆھمىتى پەقەتلا ئاز بىر قىسىم كىشىلەر ئىسلام نامىدىن سادىر قىلغان خاتالىقلىرى، شەخسىي مەنپەئەتلىرى ئۈچۈن دىنىنى قالقان قىلغان سەۋەبتىن ئىكەنلىكى ھەممىگە ئايان. ۋاھالەنكى، دىن ئۇلاردىن بىزاردۇر. ئۇلار بەزى ساددا مۇسۇلمانلارنىڭ ھېسداشلىقىنى قوزغاشنى خالايدۇ. ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ، ئىسلام خەلىپىلىرى ۋە ساھابىلارنىڭ تارىخىنى كۆرىدىغان بولسا ئۇلاردىن ھېچقايسىسى باشقا دىندىكىلەردىن تىنچلىقپەرۋەرلەرنى ئۆلتۈرمىگەن، ھېچكىمنى قىلىچ تەڭلەپ مۇسۇلمان بولۇشقا زورلىمىغان. بۇ يەردە ئاللاھنىڭ مۇنۇ سۆزىنى نەقىل كەلتۈرۈش كۇپايە. ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

﴿ مَن قَتَلَ نَفۡسَۢا بِغَيۡرِ نَفۡسٍ أَوۡ فَسَادٖ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ ٱلنَّاسَ جَمِيعٗا وَمَنۡ أَحۡيَاهَا فَكَأَنَّمَآ أَحۡيَا ٱلنَّاسَ جَمِيعٗاۚ ﴾

كىمكى ناھەق ئادەم ئۆلتۈرمىگەن ياكى يەر يۈزىدە بۇزغۇنچىلىق قىلمىغان بىر ئادەمنى ئۆلتۈرسە، ئۇ پۈتۈن ئىنسانلارنى ئۆلتۈرگەندەك بولىدۇ، كىمكى بىر ئادەمنى تىرىلدۈرسە (يەنى قۇتقۇزسا ياكى ھايات قېلىشىغا سەۋەبچى بولسا)، ئۇ پۈتۈن ئىنسانلارنى تىرىلدۈرگەندەك بولىدۇ. [سۈرە مائىدە-32]

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «مۇسۇلماننىڭ مۇسۇلماننى ئۆلتۈرۈشى ھارامدۇر. قېنى، مېلى ۋە شەرىپىنىڭ ھۆرمىتى باردۇر.» [تىرمىزى، ئىبنى ماجە]

يەنە بىر ھەدىستە مۇنداق دېگەن: «كىمكى مۆمىننى قورقىتىدىكەن ئاللاھ ئۇنىڭ قىيامەت كۈنىدىكى قورقۇنچىغا كاپالەتلىك قىلمايدۇ.» [تىرمىزى، ئىبنى ماجە]

يەنە بىر ھەدىستە مۇنداق دېگەن: «باشقا مۇسۇلمانلارغا تىلى ياكى قولى ئارقىلىق ئازار بەرمىگەن كىشى ــ ھەقىقىي مۇسۇلماندۇر.» [تىرمىزى، ئىبنى ھەنبەل]

ئاللاھ يەنە مۇنداق دېگەن:

﴿ ٱدۡعُواْ رَبَّكُمۡ تَضَرُّعٗا وَخُفۡيَةًۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلۡمُعۡتَدِينَ ۝ وَلَا تُفۡسِدُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ بَعۡدَ إِصۡلَٰحِهَا ﴾

پەرۋەردىگارىڭلارغا تۆۋەنچىلىك بىلەن يوشۇرۇن دۇئا قىلىڭلار، (دۇئا قىلغاندا كەلىسە ـ كەلمەس سۆزلەپ، توۋلاپ) ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتكەنلەرنى ئاللاھ ياقتۇرمايدۇ. ئاللاھ (پەيغەمبەرلەر ئەۋەتىپ) يەر يۈزىنى تۈزىگەندىن كېيىن، يەر يۈزىدە بۇزۇقچىلىق قىلماڭلار. [سۈرە ئەئراپ 55-56]

ئىسلام يەنە كىشىلەرنى مىللەتلەر سۈپىتىدە ئۆز ئارا چىقىشىپ ئۆتۈشكە چاقىرىدۇ. ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّا خَلَقۡنَٰكُم مِّن ذَكَرٖ وَأُنثَىٰ وَجَعَلۡنَٰكُمۡ شُعُوبٗا وَقَبَآئِلَ لِتَعَارَفُوٓاْۚ إِنَّ أَكۡرَمَكُمۡ عِندَ ٱللَّهِ أَتۡقَىٰكُمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٞ ﴾

ئى ئىنسانلار! سىلەرنى بىز ھەقىقەتەن بىر ئەر، بىر ئايالدىن، (ئادەم بىلەن ھەۋۋادىن ئىبارەت) بىر ئاتا بىر ئانىدىن ياراتتۇق. ئۆز ئارا تونۇشۇشۇڭلار ئۈچۈن سىلەرنى نۇرغۇن مىللەت ۋە ئۇرۇق قىلدۇق، ھەقىقەتەن ئەڭ تەقۋادار بولغانلىرىڭلار ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا ئەڭ ھۆرمەتلىك ھېسابلىنىسىلەر (يەنى كىشىلەرنىڭ بىر ـ بىرىدىن ئارتۇق بولۇشى نەسەب بىلەن ئەمەس، تەقۋادارلىق بىلەن بولىدۇ)، ئاللاھ ھەقىقەتەن ھەممىنى بىلگۈچىدۇر، ھەممىدىن خەۋەرداردۇر. [سۈرە ھۇجۇرات ـ13]

ئىسلام دىنى مۇسۇلمانلارنى يەنە غەيرى مۇسۇلمانلارغا ئادالەتلىك بولۇش، ياخشىلىق بىلەن مۇئامىلە قىلىشقا چاقىرىدۇ:

﴿ لَّا يَنۡهَىٰكُمُ ٱللَّهُ عَنِ ٱلَّذِينَ لَمۡ يُقَٰتِلُوكُمۡ فِي ٱلدِّينِ وَلَمۡ يُخۡرِجُوكُم مِّن دِيَٰرِكُمۡ أَن تَبَرُّوهُمۡ وَتُقۡسِطُوٓاْ إِلَيۡهِمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُقۡسِطِينَ ۝ إِنَّمَا يَنۡهَىٰكُمُ ٱللَّهُ عَنِ ٱلَّذِينَ قَٰتَلُوكُمۡ فِي ٱلدِّينِ وَأَخۡرَجُوكُم مِّن دِيَٰرِكُمۡ وَظَٰهَرُواْ عَلَىٰٓ إِخۡرَاجِكُمۡ أَن تَوَلَّوۡهُمۡۚ وَمَن يَتَوَلَّهُمۡ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴾

(كۇففارلاردىن) سىلەر بىلەن ئۇرۇش قىلمىغان ۋە سىلەرنى يۇرتۇڭلاردىن ھەيدەپ چىقارمىغانلارغا كەلسەك، ئاللاھ ئۇلارغا ياخشىلىق قىلىشىڭلاردىن، ئۇلارغا ئادىل بولۇشۇڭلاردىن سىلەرنى توسمايدۇ، شۈبھىسىزكى، ئاللاھ ئادىللارنى دوست تۇتىدۇ. ئاللاھ دىن ئۈچۈن سىلەر بىلەن ئۇرۇشقان، سىلەرنى يۇرتۇڭلاردىن ھەيدەپ چىقارغان ۋە سىلەرنى ھەيدەپ چىقىرىشقا ياردەملەشكەنلەرنى دوست تۇتىشىڭلاردىن سىلەرنى توسىدۇ، كىمكى ئۇلارنى دوست تۇتىدىكەن، ئۇلار زالىملاردۇر. [سۈرە مۇمتەھىنە 8ـ9]

يېقىنقى بىر نەچچە يىلدىن بېرى يۈز بېرىۋاتقان تېرورلۇق ھەرىكەتلىرى دۇنياۋىي مەسىلە بولۇپ قالدى، بۇ ھەرىكەت ھەممە جەمئىيەت، ھەممە دىن، ھەممە مەزھەپ كىشىلىرىنىڭ بەزىسىدە مەۋجۇت. ئىسلامنىڭ دۈشمەنلىرى بۇ ھەرىكەتنى قەستەن مۇسۇلمانلارغىلا ئارتىپ قويۇپ، تار رامكا ئىچىگە كىرگۈزۈشكە ئۇرۇنۇۋاتىدۇ. غەرب ئاخباراتلىرى بارلىق كۈچىنى بۇ مەسىلىگە مەركەزلەشتۈرۈۋاتىدۇ. بولۇپمۇ سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى پارچىلانغاندىن كېيىن، غەرب دۇنياسى: «كوممۇنىزم خەترى ئاخىرلاشتى. ئەمدى بىردىنبىر خەتەر ۋە دۈشمەن ”ئىسلام“» دەپ قارايدىغان بولدى. بۇ قاراش ھەقىقەت ۋە ئەمەلىيەتتىن يىراق قاراشتۇر. دۇنيادا ھازىر بىر مىلياردتىن كۆپ تىنچلىقپەرۋەر مۇسۇلمان ياشايدۇ، ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئامانلىق ۋە مۇقىملىققا موھتاج، چۈنكى ئۇلۇغ ئىسلام پرىنسىپى ئۇلارنى مۆتىدىل ۋە كەچۈرۈمچان بولۇشقا چاقىرىدۇ.

يۇقىرىدا بايان قىلىپ ئۆتۈلگەن مەسىلىلەر، دىن دۈشمەنلىرىنىڭ ئىسلامغا قارشى غەرەزلىك پەيدا قىلغان كونا ـ يېڭى، يالغان ـ ياۋىداق، سەپسەتە، تۆھمەتلىرىنىڭ مۇھىم بىر

قىسمىدۇر. ئۇلار بۇ ئارقىلىق داۋاملىق يوچۇق ئىزدەش بىلەن ئاۋارە، ۋەھالەنكى، ئاللاھ بۇ دىننى ئاخىرقى ساماۋىي دىن قىلىپ كەلتۈرگەن ھەمدە پۈتۈن زېمىن ئەھلى بۇ دىنغا چاقىرىلغان.

قۇرئان كەرىم ئۆزىمۇ خۇسۇمەتچىلەرنىڭ قۇرئان كەرىمدىن زىتلىق، شۇبھىلىك تەرەپلەرنى ئىزدەشكە داۋاملىق ئۇرىنىدىغانلىقىنى كۆرسەتتى. ئۇلار قۇرئان كەرىمنى ئادەتتىكى بەشەرىي كىتابلارغا قىياس قىلىپ باقىدۇ. قۇرئاندا بۇنداق قارىمۇ قارشىلىقنىڭ سەۋەبى بەكمۇ ئاددى، يەنى ئاللاھ تەرىپىدىن نازىل بولغانلىقىدۇر. ئاللاھ مۇنداق دەيدۇ:

﴿ أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ ٱلْقُرْءَانَ ۚ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِندِ غَيْرِ ٱللَّهِ لَوَجَدُوا۟ فِيهِ ٱخْتِلَـٰفًا كَثِيرًا ﴾

ئۇلار قۇرئان ئۈستىدە پىكىر يۈرگۈزمەمدۇ؟ ئەگەر قۇرئان (مۇشرىكلار بىلەن مۇناپىقلار گۇمان قىلغاندەك) ئاللاھتىن غەيرىنىڭ تەرىپىدىن بولغان بولسا، ئەلۋەتتە، ئۇنىڭدىن نۇرغۇن زىددىيەتلەرنى تاپقان بولاتتى. [سۈرە نىسا-82]

بۇ ئايەت ئارقىلىق مۇسۇلمانلارغا شۇنى ئېيتىپ ئۆتۈشكە ئەرزىيدۇكى، سىز ئىسلام ئەخلاقىدا باشقىلارغا ئۆرنەك بولۇشىڭىز كېرەك. ئىسلامغا ھېكمەت بىلەن چاقىرىپ، ياخشى نەسىھەت قىلىپ، چىرايلىق گەپ بىلەن مۇنازىرىلىشىپ، سوغۇق قانلىق بىلەن قانائەتلەندۈرۈش ئۇسۇلىدىن ياخشى ئۇسۇل يوق. ھەممە گەپلىرىڭىز ئەقلىي دەلىل، توغرا مەنبەگە ئاساسلىنىشى كېرەك.

بىز بۇ كىتابتا ئىسلامنىڭ مۇكەممەل چۈشەنچىسىنى ئاددىي ئۇسۇلدا چۈشەندۈرۈشكە تىرىشتۇق. ئىسلامغا قارشى تۆھمەتلەرگىمۇ دەلىل - ئىسپات بىلەن رەددىيە قايتۇرۇشنىڭ يوللىرىنى كۆرسەتتۇق.

بۇ كىتابنى كۆرگەن غەيرى مۇسۇلمانلارغىمۇ شۇنداق جاكارلايمىزكى، ئەگەر ھەقىقىي مەقسىتى ھەقىقەتكە يېتىش بولسا، ئۇلار كاللىسىغا ئورناپ كەتكەن ئىسلام ھەققىدىكى خاتا چۈشەنچىلەرنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ، ھەقىقەتنى ئىزدەشكە تىرىشىپ كۆرسۇن. ئىسلام دىنى مۇسۇلمانلار ئۈچۈن مەنپەئەت قوغلايدىغان، ئەتراپىغا ئادەم توپلاشقا تىرىشىدىغان سىياسىي ياكى ئىقتىسادىي مەزھەپ ئەمەس، بەلكى ئىلاھى دىن بولۇپ، ئىنسانىيەتنىڭ ھىدايىتى (توغرا يولغا مېڭىشى) ئۈچۈن، بارلىق ئىنسانلارنى ھەيرانلىق، زۇلمەت، قاراڭغۇلۇقتىن، ئەبەدىي بەخت - سائادەت ۋە كامالەتكە يەتكەن نۇرغا چىقىرىش ئۈچۈن نازىل قىلىنغان يېگانە ۋە ئاخىرقى ساماۋىي دىندۇر.

«ئىسلام تەلىماتى»نىڭ خاتىمىسى

بسم الله الرحمن الرحيم

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان ئاللاھنىڭ نامى بىلەن باشلايمەن.

بارچە ئالەملەر ئىچىدە ھېچنىمىگە مۇھتاج بولمايدىغان ئۇ زات ئاللاھ تائالادۇر، ئۇ ھەممىنى تەربىيەت قىلىپ يېتىشتۈرگۈچىدۇر، كىشىلەرنىڭ ھاجىتىدىن ئۆزى يالغۇز چىقىشتا ۋە يالغۇز باشقۇرۇشتا تەڭداشسىزدۇر. كىشىلەرنىڭ ئاشكارا ئاڭ ئارقىلىق بىلىشىدىن ئۈستۈندۇر. كىشىلىك ئەقىل پاراسەتنىڭ قۇۋۋىتى ئۇ زاتنى بىلىشنىڭ پەللىسىگە يېقىن كېلەلمەيدۇ. خىيال كۈچى ئارقىلىق ئۇنىڭغا يەتكىلى بولمايدۇ. كۆرۈش سەزگۈسى ئارقىلىق ئۇنى تاپقىلى بولمايدۇ. نە ئاقىللارنىڭ ئەقلى، نە مۇتەپەككۇرلارنىڭ تەپەككۇرى، نە ئارىفلارنىڭ سەزگۈسى، نەبى ۋە مۇرسەل پەيغەمبەرلەرنىڭ، ئېتىقادى راستچىل كىشىلەر، شەھىدلىك دەرىجىسىگە يەتكەنلەر ۋە سالىھ كىشىلەرمۇ مۇستەقىل ھالدا ئۇنى بايقىيالمايدۇ.

كىشىلىك روھىي دۇنيانىڭ ئاسمىنىغا نۇرلۇق قوياش قىلىپ تاللانغان، كىشىلىك ۋۇجۇدىنىڭ كائىناتىنى يورۇتقان ئاللاھنىڭ نۇرى ئارقىلىق مەڭگۈلۈك بەخت سائادەت ۋە ھىدايەتنىڭ ئاسمىنىنى ئاي نۇرىغا ئوخشاش يورۇتقان، مەڭگۈلۈك سىرلىق خۇسۇسىيەتكە ئىگە، كىشىلىك كەمچىلىك ۋە ناچار ئادەتلەردىن ساقلانغان، ئەھمەد، مۇھەممەد ۋە مەھمۇد قاتارلىق ناملار بىلەن ئاتالغان پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئاللاھنىڭ ساناقسىز رەھمىتى ۋە چەكسىز ئامانلىقى بولسۇن، ئۇنىڭ جەمەتىگە ۋە ساھابىلىرىگىمۇ شۇنداق بولسۇن. ئۇلار ياخشى مىجەزلىكنىڭ ئۆلگىسى، ئىسىل خىسلەتلىك ۋە ھاياتى كۈچكە تولغان كىشىلەردۇر.

جانابى ئاللاھنىڭ بىزنى شۇلارنىڭ ئىزىدىن مېڭىپ شۇلارنىڭ يولىغا ئەگىشىپ نىجات تاپقۇچىلاردىن قىلغىنىغا مىڭ، يۈزمىڭ، ئەدەدسىز شۈكۈرلەر، ھەمدۇ سانالار بولسۇنكى، بىز ئاللاھنىڭ بۇ نىئمىتىگە ئەبەدىل ئەبەد رەھمەتلىرىمىزنى بايان قىلىپ بولالمايمىز. ئاللاھنىڭ رەھمىتىگە ئەپۇ كەرىمىگە ئىلىپ بىزدىن سادىر بولغان ئاشكارا مەخپى، قەستەن ۋە سەھۋەن، ئىلگىرى ۋە كېيىنكى گۇناھ مەئسىيەتلىرىمىزنى كەچۈرۈۋېتىشىگە مۇھتاجمىز.

مەن كەمىنە ئىبنى ئابدۇقادىر ئابىد، ئۇيغۇر دىيارىدىكى قەدىمى شەھەرلەرنىڭ بىرىدە شەرىئەت ۋە تەرىقەت ئۇچۇن ئەۋلاتمۇ - ئەۋلات خىزمەت قىلىپ كەلگەن دىھقان موللا ئائىلىسىدە دۇنياغا كۆز ئاچتىم. بالىلىق چاغلىرىمدا دادا تەرەپ بوۋام ئابىد ئاخۇن خەلپەمنىڭ دوسلىرى بىلەن مورا ئوچاق ئالدىدا ئولتۇرۇپ، كېچىلەپ ئۇزۇندىن - ئۇزۇن مۇڭدىشىۋاتقان، سىردىشىۋاتقانلىقىنى كۆرەتتىم. ئەمما ئۇلارنىڭ نىمە ھەققىدە مۇڭدىشىدىغانلىقىنى چۈشەنمەيتتىم. ئەقىل يېشىمغا يەتكەندىن كېيىن ئويلىسام، ئۇلار دىدارى ھەق ئاشىقلىرى ئىكەن. ھەقتەئەلانىڭ رەھمەت مەغپىرىتىگە، ئەپۇ كەرىمىگە سىغىنىپ زىمىستان قىشنىڭ ئۇزۇن كېچىلىرىنى زىكىر سۆھبەت، دىدارى ئىشقى مۇھەببەت بىلەن ئۆتكۈزگەن ئىكەن. ئۆسمۈرلۈك مەزگىلىمدە تاغۇت ھۆكۈمەتنىڭ دىننى يوقۇتۇش ھىلىسى ئەۋج ئىلىپ نادان دىھقانلىرىمىزنىڭ كاللىسىنى چىرماپ ئالغان، دىھقانلىرىمىز كېچە - كۈندۈز ئىشلەپ تۇرۇپمۇ قورسىقى تويماي ئاچلىق يوقسۇللۇق دەردىدە ھەممىنى ئۇنۇتقان زامانلار بولغاچقا دىنى

بىلىملەردىن تەربىيەسىز قالغان ئىكەنمەن. ياشلىق دەۋرىگە قەدەم قويغان زامانلاردا ئەھۋالدا بىر ئاز ياخشىلىنىش بولدى. سالىھ ئۇستازلارنىڭ يېتەكچىلىكى بىلەن ئاز تولا بىلىم ئىگەللەپ قۇرئان ساۋادىمنى چىقارغان بولدۇم. ئۇستازلارنىڭ تەربىيەسىدە دەسلەپقى قەدەمدە ئىمان ئىسلامنى چۈشىنىپ ئۇنىڭ لەززەتلىرىنى تېتىشقا باشلىدىم. شۇنداق قىلىپ 30 يىل ئۆتۈپ كەتتى. خىزمەت، تۇرمۇش بىسىمى بىلەن ئالدىراش بولۇپ، قۇرۇق شان شەرەپلەر بىلەن ئالدىنىپ ئۆتۈپ كەتتىم. ئىشىمدا ھېچ بىر ئىلگىرلەش بولمىدى. ھايات مۇساپەم ئۆمۈر شوتىسىنىڭ 50- بالدىقىغا قەدەم قويغاندا يەنە يىڭىباشتىن ئىزدىنىشكە، ئۆگىنىشكە توغرا كەلدى. ئەپسۇسكى مەن كۆرەلىگىدەك دىنى كىتاپلارنىڭ كەمچىللىكى، ئىنتېرنېت ئارقىلىق تارقالغان كىتاپلارنىڭ خىلمۇ خىل بولۇشى ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ خىل كىتاپلارغا پىشقەدەم ئۆلىمالارنىڭ سوغۇق نەزەر بىلەن قارىشى سەۋەبىدىن قۇرئان ۋە ھەدىسنى ئاساس قىلىپ تۇرۇپ ئىنتېرنېت ئارقىلىق ئىرىشكەن تۈرلۈك ئىسلامىي كىتاپلارنى سەگەكلىك بىلەن كۆرۈپ ئۆگىنىشكە، كۆپ ئىزدىنىشكە، تەپەككۇر قىلىشقا توغرا كەلدى. مۇشۇنداق ئەھۋالدا جانابى ھەق سۇبھانە ۋەتەئەلانىڭ ئىلھام - مەدەت، كۈچ - قۇۋۋەت بىرىشى بىلەن 10 نەچچە يىل تىرىشىپ تىرمىشىپ بىر تەرەپتىن ئۆگىنىپ بىر تەرەپتىن ماتىرىيال توپلاپ، مەزمۇن جەھەتتىن ساغلاملىقىغا ئىشەنچە قىلالىغان، كەڭ مۇسۇلمان قىرىنداشلىرىمىزنىڭ ئىسلامىي بىلىم چۈشەنچىلىرنى تۇرغۇزىشىغا، تولۇقلىشىغا، مۇكەممەللەشتۈرۈشىگە پايدىسى بار دەپ قارىغان ماتىرىياللارنى ئۇيۇشتۇرۇپ دەسلەپتە «ئىسلام ئەقىدىلىرى» نامىدا ئۈچ قىسىملىق كىتاپ قىلىپ تەييارلىدىم. كېينچە يەنە بىر قېتىم رەتلەپ تولۇقلاپ «ئىسلام ئەقىدىلىرى ئەسەرلەر توپلىمى» نامىدا ئۈچ قىسىملىق كىتاپ قىلىپ تەييارلىدىم. ئۇندىن كيىن مۇھەممەد ئىبنى سۇلايمان مەغرىبىنىڭ «جامىئۇل پەۋائىد» ناملىق 11 مىڭ 200 ھەدىسنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ھەدىسلەر توپلىمى ئاساسىدا تۆت مىڭ ھەدىسنى ئۆز ئىچىگە ئالغان «سەھىھ ھەدىسلەر» توپلىمىنى، ئۇندىن كيىن 3300 ھەدىسنى ئۆز ئىچىگە ئالغان «جامىئۇل پەۋائىدتىكى بۇخارى ۋە مۇسلىم ھەدىسلىرى» ناملىق كىتاپنى تەييارلىغان ئىدىم. كېينچە «جامىئۇل پەۋائىد»نىڭ ئەرەپچە ۋورد ھۆججىتى تېپىلغاندىن كيىن ئاخىردا ھەممىنى بىرلەشتۈرۈپ ھەدىسلەرنىڭ ئەرەپچىسىنى كىرىشتۈرۈپ «جامىئۇل فەۋائىدتىن تاللانغان سەھىھ ھەدىسلەر» ناملىق 6200 دىن ئارتۇق ھەدىسنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئىككى قىسىملىق ھەدىسلەر توپلىمىنى تەييارلىدىم. بۇ خىزمەتنىڭ ئاخىرلىشىشىغا يەنە قەلبىمدە بىر يىڭى ئىنتىلىش پەيدا بولۇپ ئىسلام ئەقىدە بىلىملىرنى ئوتتۇراھال ئۆلچەم بويىچە ئاۋام خەلقنىڭ پايدىلىنىشىغا ماس كىلىدىغان مۇكەممەلرەك بىر كىتاپ قىلىپ تەييارلاش ئىستىگى تۇغۇلدى. بۇ خىزمەت بىر قەدەر كۆپ ئەقلى ئەمگەك ۋە كۈچ قۇۋۋەت تەلەپ قىلىدىغان ئىش بولغاچقا، يىشىم 60 قا يىقىنلاپ قالغاندا بۇ ئىشقا تۇتۇش قىلىپ جانابى ئاللاھنىڭ ئىرادىسى بولسىلا چوقۇم تاماملىنىدىغانلىقىغا ئىشىنىپ «ئىسلام ئەقىدىلىرى ئەسەرلەر توپلىمى» دىكى ئەسەرلەرنى قايتىدىن رەتلەپ، كىرىشتۈرۈپ، تولۇقلاپ، تۈزىتىپ «ئىسلام تەلىماتى» ناملىق بۇ كىتاپنى تەييارلاشنى باشلىدىم. باشتا ئون بۆلۈملۈك بىر كىتاپ قىلىشنى ئويلىغان ئىدىم. كىتاپنى تەييارلاش جەريانىدا ئىسلامى بىلىملەرنىڭ رەتكە تىزىلىش، ئورۇنلىشىش تەقەززاسى بىلەن كىتاپ چوڭىيىپ تۆت جىلد، 24

بۆلۈم 182 باپتىن تەركىپ تاپقان ئۈچمىڭ بىر يۈز ئارگىناللىق كىتاپ بولۇپ پۈتۈپ چىقتى. كىتاپنىڭ بىرىنچى جىلدىنى« ئىمان ۋە ئىبادەت»، ئىككىنچى جىلدىنى« ئەخلاق ۋە ئائىلە»، ئۈچىنچى جىلدىنى« قۇرئان ۋە سۈننەت»، تۆتىنچى جىلدىنى« قانۇن ۋە مەدەنىيەت» دەپ ئاتىدىم ۋە مەزمۇنلارنى شۇ ئاساستا ئۇيۇشتۇرۇپ رەتكە تىزدىم. مەن ئەھلى سۈننى ۋەلجامائە ئەقىدىسىدىكى بىر «ئىخلاسمەن مۇسۇلمان » لىق سالاھىيتىم بىلەن بۇ خىزمەتكە كىرىشتىم. بۇ خىزمەتتىكى مۇددىئايىم پەقەت مۇسۇلمان قىرىنداشلىرىمىزنىڭ ئىسلامىي بىلىملەرگە بولغان ئېھتىياجىنى قاندۇرىسكەن، دىگەندىن ئىبارەت بولدى. جانابى ئاللاھ، مەقسەد مۇرادىمنى ھاسىل قىلىپ، مانا ھازىر «ئىسلام تەلىماتى» ناملىق بۇ كىتاپ تاماملاندى. جانابى ئاللاھنىڭ بۇ كىتاپنى مەندەك بىر چالا ساۋات، ئاجىز بەندىسگە تەييارلاشنى نىسىپ قىلغىنىغا تۈگىمەس رەھمەت ھەم شۈكۈرلەر بولسۇن. كىتاپنى تەييارلاشقا يېتەرلىك ۋاقىت، تىنىچ، پاكىزە ئورۇن، ھالال نىئمەت، جىسمانى كۈچ قۇۋەت، سەگەك، ساغلام ئەقىل بەرگەن جانابى ئاللاھقا تۈگىمەس رەھمەت ھەمدۇ سانالار بولسۇن.

ئى كەرەملىك ئاللاھ! مىنىڭدەك بىر ئاجىز بەندەڭگە ئىلھام قىلىپ، ئىرادە قىلىپ، ئىسلام ئۈچۈن بولغان بۇ چوڭ خىزمەتكە مۇيەسسەر قىلدىڭ. «ئىسلام تەلىماتى» دەرىسلىرىنى دوست بۇرادەر قىرىنداشلارغا، ئەۋلاتلىرىمغا ئۆز لەۋزىم بىلەن يەتكۈزۈشكە نىسىپ قىلدىڭ. ئىسلام ئۈچۈن خالىس قىلغان بۇ خىزمىتىمنى قوبۇل قىلغىن. كىتاپتا كۆرۈلگەن تۈرلۈك سەھۋە خاتالىقلارنى، «ئىسلام تەلىماتى » لىكسىيەلىرىنى ئوقۇش، بايان قىلىش، يەتكۈزۈش جەريانىدا ئۆتۈلگەن سەھۋەنلىكلەرنى ئەپۇ قىلىپ نىيتمگە يارىشا ئەجىر بىرىشلىرىنى ئۈمىد قىلىمەن. بۇ كىتاپنىڭ مۇسۇلمان قىرىنداشلار ئارىسغا كەڭ تارقىلىشىغا، بۇ يولدا ئىزدەنگۈچى ئەجىر قىلغۇچىلارنىڭ ئىتبارسىز قاراپ قالماسلىقىغا، مۇشۇ ساھادىكى ئەسەرلىرىگە مەنبە قىلىشىغا، ئۇلارنىڭ ئوقۇپ پايدىلىنىپ ئىسلام بىلىم بۇلاقلىرىدىن قىنىپ ئىچىشىگە، بۇ ئارقىلىق ھىدايەت تېپىپ كۆپىرىنىڭ، نادانلىقنىڭ قاراڭغۇلىقىدىن قۇتۇلۇپ ئىمان، ئىسلامنىڭ نۇرىغا چۈمۈلۈشگە پۇرسەت بىرىشلىرىنى ئۆتۈنىمەن. ئى ئاللاھ! سەن ھەممىگە كۈپايە، ھەممىگە قادىرسەن. ئامىن!

ھۆرمەتلىك، ئەزىز قىرىندىشىم، ئەمدى بىز كىتاۋىمىزنىڭ ئەڭ ئاخىرقى سەترىلىرىنى تۆۋەندىكى دۇئالار بىلەن ئاخىرلاشتۇرىمىز.

بسم الله الرّحمن الرّحيم *

(1)ٱلْحَمْدُ للَّهِ رَبِّ ٱلْعَالَمِينَ* ٱلرَّحْمٰنِ ٱلرَّحِيمِ* مَٰلِكِ يَوْمِ ٱلدِّينِ* إِيَّاكَ نَعْبُدُ وإِيَّاكَ نَسْتَعِين* ٱهْدِنَا ٱلصِّرَاطَ ٱلْمُسْتَقِيمَ* صِرَاطَ ٱلَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ ٱلْمَغْضُوبِ عَلَيْهِم وَلاَ ٱلضَّآلِّينَ* قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ * اللَّهُ الصَّمَدُ* لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ* وَلَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ* (2)لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ الظَّالِمِينَ* سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَلِيِّ ٱلاَعْلَى الْوَهَّابْ * يَاذَاالْجَلاَلِ وَٱلاِكْرَامِ قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ اِنَّكَ عَلى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْر* (3)رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنتَ

السَّمِيعُ الْعَلِيمُ* رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ * رَبَّنَا لاَ تُؤَاخِذْنَا إِن نَّسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلاَ تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلاَ تُحَمِّلْنَا مَا لاَ طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَآ أَنتَ مَوْلاَنَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ* (4) رَبَّنَا لاَ تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِن لَّدُنكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنتَ الْوَهَّابُ * رَبَّنَا إِنَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ* رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا أَنزَلَتْ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ* (5) ربَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ * رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذا بَاطِلاً سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ* رَّبَّنَا إِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلإِيمَانِ أَنْ آمِنُواْ بِرَبِّكُمْ فَآمَنَّا رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الأبْرَارِ* رَبَّنَا وَآتِنَا مَا وَعَدتَّنَا عَلَى رُسُلِكَ وَلاَ تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّكَ لاَ تُخْلِفُ الْمِيعَادَ* (6) رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ* رَبَّنَا لاَ تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ* رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ * رَبَّنَا لاَ تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ*(7) رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ* رَّبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا* رَبَّنَا اغْفِرْلِىْ وَلِوَالِدَىِّ وَلِلْمُؤْمِنِيْنَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ فَاغْفِرْلَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارْ* رَبَّنَا آتِنَا مِن لَّدُنكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا* رَبَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ* رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا* (8) رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِّلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ * رَّبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ* رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُوا وَاغْفِرْ لَنَا رَبَّنَا إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ* رَبَّنَا أَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا وَاغْفِرْ لَنَا إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ* (9) رَبَّنَا ظَلَمْنَآ أَنفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلْخَاسِرِينَ * رَبَّنَا اَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِيْنَ * رَبَّنَا أَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا وَاغْفِرْ لَنَا إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ* رَبِّ اَعُوذُبِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِيْنِ وَاَعُوذُبِكَ رَبِّ اَنْ يَحْضَرُونِ * رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَاَنْتَ خَيْرٌالرَّ احِمِيْنَ * رَبِّ اَنْتَ وَلِيِّىْ فِى الدُّنْيَا وَالْاَخِرَةِ تَوَفَّنِىْ مُسْلِمًا وَاَلْحِقْنِىْ بِالصَّالِحِيْنَ* رَّبِّ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَل لِّي مِن لَّدُنكَ سُلْطَانًا نَّصِيرًا* (10) رَبِّ هَبْ لِىْ حُكْمًا وَاَلْحِقْنِىْ بِالصَّلِحِيْن * وَاجْعَلْ لِىْ لِسَانَ صِدْقٍ فِى ٱلاَخِرِيْنَ وَاجْعَلْنِىْ مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيْمِ وَلاَتُخْزِنِىْ يَوْمَ يُبْعَثُوْنَ* رَبِّ اَوْزِعْنِىْ اَنْ اَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِىْ اَنْعَمْتَ عَلَىَّ وَعَلى وَالِدَيَّ وَاَنْ اَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَاَدْخِلْنِىْ بِرَحْمَتِكَ فِىْ عِبَادِكَ الصَّالِحِيْنَ* رَبِّ أَوْ زِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحاً تَرْضَاهُ وَأَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي إِنِّي تُبْتُ إِلَيْكَ وَإِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ*رَبِّ اغْفِرْلِىْ وَلِاَخِىْ وَاَدْخِلْنَا فِىْ رَحْمَتِكَ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِيْنَ* (11)

اَللَّهُمَّ صَلِّ عَلىَ مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ* كَمَا صَلَّيْتَ عَلىَ إِبْرَاهِيْمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيْمَ إِنَّكَ حَمِيْدٌ مَجِيْدٌ* اَللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ* كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيْمَ وَعَلَى آل إِبْرَاهِيْمَ إِنَّكَ حَمِيْدٌ مجِيدٌ* لاَاِلَهَ اِلاَّاللَّهُ وَحْدَهُ لاَشَرِيْكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ*

ئى ئاللاھ! سەن بەرگەن نەرسىگە ھېچكىم توسقۇنلۇق قىلالمايدۇ، سەن بەرمىگەن نەرسىنى ھېچكىم بېرەلمەيدۇ، سېنىڭ ئالدىڭدا بايلارنىڭ بايلىقى ئەسقاتمايدۇ. ئى ئاللاھ! سېنى زىكىر قىلىشىمغا، ساڭا شۈكۈر قىلىشىمغا ۋە ساڭا ئوبدان قۇلچىلىق قىلىشىمغا يار يۆلەك بولغايسەن. ئى ئاللاھ! شۈبھىسىزكى، مەن سەندىن چىكىنمەس ئىماننى، تۈگىمەس نېمەتنى، ئۈزۈلمەس خوشلۇقنى، مەڭگۈلۈك جەننەتلەرنىڭ ئالى دەرىجىلىرىدە خوجىمىز، پەيغەمبىرىڭ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا ھەمراھ بولۇشنى تىلەيمەن*

12.ئى ئاللاھ! ماڭا، ئىسىل جامالىڭغا قاراش لەززىتىنى ۋە ساڭا مۇلاقات بولۇشنى، سېغىنىشنى نېسىپ قىلغىن. ئى ئاللاھ بىزگە بەرگىنىڭنى زىيادە قىلغىن، كەمەيتىۋەتمىگىن، بىزنى ئەزىز قىلغىن، خار قىلمىغىن، بىزگە ئاتا قىلغىن بىزنى مەھرۇم قىلمىغىن، بىزنى ئۈستۈن قىلغىن، تۆۋەن قىلمىغىن، بىزنى مەمنۇن قىلغىن ۋە بىزدىن رازى بولغىن. ئى ئاللاھ سەندىن پايدىلىق ئىلىمنى، پاك رىزىقنى، قوبۇل بولىدىغان ئەمەلنى سورايمەن.

13.ئى ئاللاھ! ھالال نەرسەڭ ئارقىلىق مېنى ھارامدىن بىھاجەت قىلغىن، پەزلى مەرھەمىتىڭ بىلەن مېنى ئۆزۈڭدىن غەيرىدىن بىھاجەت قىلغىن. ئى ئاللاھ ساڭا سېغىنىپ گۇناھ ئىشلاردىن ۋە قەرىزدار بولۇپ قېلىشتىن پاناھ تىلەيمەن. ئى ئاللاھ! ساڭا سېغىنىپ غەم قايغۇدىن، ئاجىزلىقتىن، ھورۇنلۇقتىن، قورقۇنچاقلىقتىن، بېخىللىقتىن، قەرىزنىڭ بېسىۋېلىشىدىن ۋە كىشىلەرنىڭ خورلىشىدىن پاناھ تىلەيمەن.* ئى ئاللاھ! مەن ئاجىزمەن، مېنى كۈچلۈك قىلغىن، مەن خارمەن، مېنى ئابرۇيلۇق قىلغىن، مەن كەمبەغەلمەن، مېنى باي قىلغىن.

14.ئى ئاللاھ! ساڭا سېغىنىپ، ئېغىر ئەھۋالدا قېلىشتىن، بەختسىزلىككە دۇچار بولۇپ قېلىشتىن، بالا قازاغا يولۇقۇپ قېلىشتىن ۋە دۈشمەنلەرنى خوش قىلىدىغان ئىشقا دۇچار بولۇشتىن پاناھ تىلەيمەن. ئى ئاللاھ ماڭا پايدىلىق نەرسىلەرنى بىلدۈرگىن، ماڭا بىلدۈرگەنلىرىڭدىن مېنى پايدىلاندۇرغىن، ئىلمىمنى زىيادە قىلغىن. ئى ئاللاھ! مېنى ھايات قالدۇرىدىكەنسەن، ئىشلىرىمنى گۈزەللەشتۈرگىن، جېنىم تېنىمدە بولسىلا مېنى ئامان قىلغىن، ماڭا بەرگەنلىرىڭگە بەركەت ئاتا قىلغىن، نېمەتلىرىڭنى مەندىن كەتكۈزىۋەتمىگىن، مېنى قەبرى روھ قىلساڭ ماڭا رەھىم قىلغىن، قەبرىدىكى يالغۇزلۇقۇمدا ماڭا ھەمراھ بولغىن، مەندىن ھېساپ ئالماقچى بولغىنىڭدا ماڭا مەرھەمەت قىلغىن، سەن مېنى ھىدايەت قىلدىڭكى ئىماندىن ئاجراتمىغىن. ئى ئاللاھ! ماڭا ھەقنى ھەق كۆرسەتكىن، ماڭا ھەققەتكە ئەگىشىشنى نېسىپ قىلغىن، ماڭا باتىلنى باتىل كۆرسەتكىن ۋە ئۇنىڭدىن ساقلىنىشنى ماڭا نېسىپ قىلغىن.

15.ئى ئاللاھ! ياخشىلىقنىڭ بۇرۇنقىسى بولسۇن، كېيىنكىسى بولسۇن، ئۇنىڭدىن

بىلىدىغىنىم بولسۇن ۋە بىلمەيدىغىنىم بولسۇن ھەممىسىنى سەندىن سورايمەن، يامانلىقنىڭ بۇرۇنقىسى بولسۇن كېيىنكىسى بولسۇن، ئۇنىڭدىن بىلىدىغىنىم بولسۇن ۋە بىلمەيدىغىنىم بولسۇن ھەممىسىدىن ساڭا سىغىنىپ پاناھ تىلەيمەن، سەندىن جەننەتنى ۋە جەننەتكە يېقىنلاشتۇرىدىغان سۆز ياكى ھەرىكەتنى سورايمەن، ساڭا سىغىنىپ دوزاختىن ۋە دوزاخقا يېقىنلاشتۇرىدىغان سۆز ۋە ھەرىكەتلەردىن پاناھ تىلەيمەن. بەندەڭ ۋە پەيغەمبىرىڭ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام سەندىن سورىغان نەرسىلەرنىڭ ياخشىسىنى سورايمەن، بەندەڭ ۋە پەيغەمبىرىڭ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ساڭا سىغىنىپ پاناھ تىلىگەن نەرسىلەرنىڭ يامىنىدىن پاناھ تىلەيمەن، شۇنداقلا مېنىڭ پېشانەمگە پۈتكەن ئىشنىڭ ئاقىۋىتىنى ياخشى قىلىشىڭنى تىلەيمەن.*

16.ئى ئاللاھ! سەندىن تولۇق نېمىتىڭنى، ئومومىي رەھمىتىڭنى، ئۈزلۈكسىز ئامانلىقنى، كەڭ تاشا تۇرمۇشنى، بەختىيار ئۆمۈرنى، تولۇق ئېھسانىنى، كەڭ ئىنئامىڭنى، ئەڭ ياخشى ئەمەلنى، ئەڭ پايدىلىق ئىلىمنى، ۋە كەڭ رىزىقنى تىلەيمىز. ئى غەم قايغۇنى كۆتىرۋەتكۈچى ئاللاھ! بىشىغا كۈن كەلگەنلەر دۇئاسىنى ئىجابەت قىلغۇچى، دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە شەپقەت قىلغۇچى مېھرىبان زات، سەن ماڭا رەھمى قىلغۇچىسەن، ماڭا شۇنداق رەھمى قىلغىنكى، سىنىڭ قىلغان رەھمىتىڭ بىلەن باشقىلارنىڭ رەھمى قىلىشىغا ھاجىتىم چۈشمىگەي.

17.ئى ئاللاھ! غەيىپنى بىلىدىغان ئىلمىڭنى، يارىتىشقا قادىر قۇدرىتىڭنى شېپى كەلتۈرۈپ تۇرۇپ سەندىن سورايكى، ھاياتلىق مەن ئۈچۈن ياخشى بولسا مېنى ياشاتقىن. ئەگەر مەن ئۈچۈن ماماتلىق ياخشى بولسا مېنى ۋاپات تاپقۇزغىن. ئى ئاللاھ! ماڭا كىشىلەر كۆرىدىغان، كۆرمەيدىغان ھەر قانداق جايدا سەندىن قورقۇشنى، خۇشاللىقتىمۇ، غەزەپلەنگەندىمۇ توغرا سۆزلەشنى ئاتا قىلغايسەن. ئى ئاللاھ! ماڭا تۈگىمەس نېئمەت، ئۈزۈلمەس خۇشاللىق ئاتا قىلغايسەن. ئى ئاللاھ! مېنى قازايى قەدەرگە رازى بولىدىغان بەندىلەردىن قىلغايسەن. ئى ئاللاھ! ئاخىرەتتىكى تۇرمۇشۇمنى باياشات قىلغايسەن. ماڭا جامالىڭغا قاراش ھوزۇرىنى، سەن بىلەن كۆرۈشۈش ئىشتىياقىنى ئاتا قىلغايسەن. ئى ئاللاھ مېنى ھەر قانداق زىيانلىق ئىشتىن ۋە ئازغۇنلۇققا ئىلىپ بارىدىغان ھەر قانداق پىتنىدىن ئۆز پاناھىڭدا ساقلىغايسەن. ئى ئاللاھ! ئىچىمىزنى ئىمان زىننىتى بىلەن زىننەتلىگەيسەن. ئى ئاللاھ بىزنى توغرا يول ئۈستىدە قىلغايسەن، باشقىلارنىمۇ توغرا يولغا يېتەكلەشنى بىزگە نېسىپ قىلغايسەن.

18.يىگانە ئاللاھتىن باشقا ھېچ بىر ئىلاھ يوقتۇر، پادىشاھلىق ئاللاھقا مەنسۇپتۇر. جىمى ھەمدۇ سانا ئاللاھقا خاستۇر، ئاللاھ ھەر نەرسىگە قادىردۇر. ئاللاھنىڭ ياردىمىسىز ھېچ بىر ئىشقا كۈچ قۇدرىتىمىز يەتمەيدۇ، ئاللاھتىن باشقا ھېچ بىر ئىلاھ يوقتۇر، بىز پەقەت ئاللاھقىلا ئىبادەت قىلىمىز، ئاللاھ بەندىلىرىگە نازۇ نېئمەت ئاتا قىلغۇچىدۇر ۋە مەرھەمەت قىلغۇچىدۇر. ئەڭ گۈزەل مەدىھىيە ئاللاھقا خاستۇر. ئاللاھتىن باشقا ھېچ بىر ئىلاھ يوقتۇر، كافىرلار ياقتۇرمىغان تەقدىردىمۇ بىز ئىبادەتتە ئاللاھقا ھېچ نەرسىنى شېرىك قىلمايمىز.

19.ئىي ئاللاھ! گۇناھىمنى ۋە نادانلىقىمنى كەچۈرگىن. ئىشىمدىكى ئىسراپچىلىقىمنى ۋە مېنىڭ ھەققىمدە سەن مەندىن ياخشى بىلىدىغان كەمچىلىكلىرىمنى ئەپۇ قىلغىن. ئىي ئاللاھ مېنىڭ راستىن ياكى چاقچاقتىن، سەھۋەنلىك بىلەن ياكى قەستەن سادىر بولۇپ قالغان

گۇناھلىرىمنى مەغپىرەت قىلغىن. ئى ئاللاھ! مېنىڭ بۇرۇنقى ۋە كېيىنكى مەخپى ۋە ئاشكارە شۇنداقلا مېنىڭ ھەققىمدە سەن مەندىن ياخشى بىلىدىغان كەمچىلىكلىرىمنى مەغپىرەت قىلغىن. ئى ئاللاھ سەن خالىغان كىشىنى ئالدىغا سۈرىسەن، خالىغان كىشىنى ئارقىغا سۈرىسەن، سەن ھەممىگە قادىر زاتسەن. (9467)

20.ئى يەتتە قات ئاسمان ۋە بۈيۈك ئەرشىنىڭ رەببى! بىزنىڭ ۋە بارلىق نەرسىلەرنىڭ رەببى! سەن تەۋرات، ئىنجىل ۋە قۇرئاننى چۈشۈرگۈچى زاتسەن. سەن ئاۋۋالسەن، سەندىن بۇرۇن ھېچ نەرسە يوق ئىدى. سەن ئاخىرسەن بارلىق مەۋجۇداتتىن كېيىن سەنلا قالىسەن. سەن ئاشكارىسەن، مەۋجۇتلۇقۇڭ دەلىل پاكىتلار بىلەن ئەقىل ئىگىلىرىگە ئاشكارىدۇر. سېنىڭدەك ئاشكارە بىرى يوق. سەن يوشۇرۇنسەن، سېنى كۆز بىلەن كۆرگىلى بولمايدۇ، سېنىڭ زاتىڭنىڭ ماھىيىتىنى تونۇشقا ئەقىللەر يېتەلمەيدۇ. سېنىڭدەك يوشۇرۇن بىرسى يوق. ئى ئاللاھ بىزنى قەرزىدىن قۇتقۇزغىن ۋە كەمبەغەللىكتىن ساقلىغىن.

21.ئى ئاللاھ! ساڭا سېغىنىپ ھورۇنلۇقتىن، بەك قېرىپ كېتىشتىن، قەرزدارلىقتىن، گۇناھتىن، دوزاخ ئازابىدىن ، دوزاخ ۋە قەبرىنىڭ پىتنىسىدىن، قەبرە ئازابىدىن، بايلىق ياكى كەمبەغەللىك پىتنىسىنىڭ يامانلىقىدىن، دەججال پىتنىسىنىڭ يامانلىقىدىن پاناھ تىلەيمەن. ئى ئاللاھ! گۇناھلىرىمنى قار ۋە مۇز سۈيى بىلەن يۇغىن، ئاق كىيىمنى كىرلەردىن پاكلىغىنىڭدەك قەلبىمنى گۇناھلاردىن پاكلىغىن. مەن بىلەن گۇناھلىرىمنىڭ ئارىسىنى مەشرىق بىلەن مەغرىبنىڭ ئارىسىدەك يىراق قىلغىن.

22.ئى ئاللاھ ! قۇلىقىمنىڭ ، كۆزۈمنىڭ ، تىلىمنىڭ، قەلبىمنىڭ ۋە ئەۋرىتىمنىڭ يامانلىقىدىن ساڭا سېغىنىپ پاناھ تىلەيمەن. ئى ئاللاھ! ئاجىزلىقتىن، ھورۇنلۇقتىن، قورقۇنچاقلىقتىن، بېخىللىقتىن، بەك قېرىپ كېتىشتىن، قەبرە ئازابىدىن پاناھ تىلەيمەن. ئى ئاللاھ نەفسىمنى تەقۋا قىلغىن ۋە ئۇنى پاكلىغىن. ئۇنى يالغۇز سەنلا پاكلايسەن، سەن ئۇنىڭ ئىگىسى سەن. ئى ئاللاھ! پايدىسىز ئىلىمدىن ، قورقمايدىغان قەلبتىن ، تويمايدىغان نەپسىدىن، قوبۇل بولمايدىغان دۇئادىن ساڭا سېغىنىپ پاناھ تىلەيمەن.

23. ئى ئاللاھ ! سەن مېنىڭ رەببىمسەن، سەندىن بۆلەك ئىلاھ يوق، سەن مېنى ياراتتىڭ، مەن سېنىڭ بەندەڭمەن، ساڭا ئىمان ئېيتىش ۋە ئىتائەت قىلىشتىن ئىبارەت بەرگەن ۋەدەمدە كۈچۈمنىڭ يېتىشىچە بەرقارارمەن، ساڭا سېغىنىپ يامان قىلمىشلىرىمدىن پاناھ تىلەيمەن، سېنىڭ ماڭا بەرگەن نېمەتلىرىڭنى ئېتىراپ قىلىمەن، گۇناھلىرىمنى ئىقرار قىلىمەن، مېنى مەغپىرەت قىلغىن، گۇناھلىرىمنى پەقەت سەنلا مەغپىرەت قىلىسەن.

24. ئى الله! سەن ئاۋۋالسەن، سەندىن بۇرۇن ھېچنېمە يوق ئىدى. سەن ئاخىرسەن، بارلىق مەۋجۇداتتىن كېيىن سەنلا قالىسەن. بارلىق ھايۋانلارنىڭ يامانلىقىدىن ساڭا سېغىنىپ پاناھ تىلەيمەن. ئۇلارنىڭ كوكۇلىسى سېنىڭ قولۇڭدىدۇر. گۇناھتىن، ھورۇنلۇقتىن، قەبرە ئازابىدىن، بايلىق ياكى كەمبەغەللىكنىڭ پىتنىسىدىن ساڭا سېغىنىپ پاناھ تىلەيمەن. گۇناھ ئۆتكۈزۈشتىن ۋە قەرزدار بولۇپ قېلىشتىن ساڭا سېغىنىپ پاناھ تىلەيمەن. ئى الله! ئاق كىيىمنى كىردىن تازىلىغىنىڭدەك، مېنى گۇناھلىرىمدىن تازىلىغىن. ئى الله! مەن بىلەن گۇناھلىرىمنىڭ ئارىسىنى مەشرىق بىلەن مەغرىب ئارىسىدەك يىراق قىلغىن. ئى الله!

سەندىن ئەڭ ياخشى نەرسىنى، ئەڭ ياخشى دۇئانى، ئەڭ ياخشى غەلىبىنى، ئەڭ ياخشى ئەمەلنى، ئەڭ ياخشى ساۋابنى، ئەڭ ياخشى ھاياتنى، ئەڭ ياخشى ئۆلۈمنى تىلەيمەن. ئايىغىمنى ھەقتىن تېيىلدۇرمىغىن. تارازامنى ئېغىر، مەرتىۋەمنى يۇقىرى قىلغىن. نامىزىمنى قوبۇل قىلغىن، گۇناھلىرىمنى مەغپىرەت قىلغىن، جەننەتتىن ئالى ماقامنى سورايمەن. ئامىن! ئى الله! سەندىن جەننەتنى سورايمەن، ئامىن! ئى الله! سەندىن قىلىنغان ئىشنىڭ ياخشىسىنى، قىلىنغان ئەمەلنىڭ ياخشىسىنى، مەخپىي ۋە ئاشكارا قىلىنغانىنىڭ ياخشىسىنى، جەننەتتىن يۇقىرى ماقامنى تىلەيمەن، ئامىن ! ئى الله! شەنىمنى يۇقىرى، يۈكۈمنى يەڭگىل، ئىشىمنى توغرا، قەلبىمنى پاك قىلغىن. ئەۋرىتىمنى ساقلىغىن، قەلبىمنى نۇرلاندۇرغىن. ئى الله! گۇناھىمنى مەغپىرەت قىلىشىڭنى سورايمەن. سەندىن جەننەتنىڭ ئالىي ماقامىنى تىلەيمەن، ئامىن ! ئى الله! مېنى دوزاخ ئازابىدىن ساقلىغىن!

ئى پەرۋەردىگارىمىز! زاتىڭنىڭ ئۇلۇغلىقى، پادىشالىقىڭنىڭ كاتتىلىقىغا لايىق ھالدا بارلىق ھەمدۇ ـ سانالار ساڭا بولسۇن! جىمى ھەمدۇ ـ سانا اللهقا خاس! ئاسمان ـ زېمىننى ياراتقان اللهقا ھەمدۇ ـ سانالار بولسۇن! كۈن ـ تۈننى ياراتقان اللهقا ھەمدۇ ـ سانالار بولسۇن! بىزنى ئىسلامغا ھىدايەت قىلغان اللهقا ماختاشلار خاستۇر، الله بىزنى ھىدايەتكە باشلىمىغان بولسا بىز ھىدايەت تاپالماس ئىدۇق... ئىسلام ، ئىمان ۋە قۇرئان ئاتا قىلغان اللهقا گۈزەل مەدھىلەر بولسۇن! ئى پەرۋەردىگارىم! گۇناھلىرىمىزنى كەچۈرگىن! بىزنى مەغپىرەت قىلغىن! ئەيىپلىرىمىزنى ياپقىن! ئاجىزلىقىمىزغا رەھمى قىلغىن! كەمچىلىكلىرىمىزنى تولۇقلىغىن! نامە ـ ئەمەللىرىمىزنى ئوڭدىن بەرگىن! ھېسابىمىزنى ئاسان قىلغىن! ئىشلىرىمىزغا ئۆزەڭ ئىگە بولغىن! بىزنى دوزاختىن ئازات قىلغىن! بىزدىن رازى بولغىن، بىزگە رەھىم قىلغىن، بىز سەندىن جەننەتنى سورايمىز، دوزاختىن قوتقۇزۇشۇڭنى تىلەيمىز! ئى الله! بىزنى ئەھلى جەننەت قاتارىغا پۈتكىن! بىزگە رەھىم قىلغىن، چۈنكى سەن بىزگە رەھىمدىلسەن. ئى، ماڭا دۇئا قىلىڭلار، ئىجابەت قىلىمەن دېگۈچى زات! دۇئايىمىزنى ئىجابەت قىلغىن، گۇناھلىرىمىزنى كەچۈرگىن! ئى سۆيۈملۈك الله ، ئى رەھىم شەپقەتلىك الله، ئى بىزگە يېقىن الله، ئى، دۇئالارنى ئىجابەت قىلغۇچى الله ! ئى، ئۇلۇغلۇق، يۈكسەكلىك ئىگىسى الله، بارلىقىمىزنى ئەپۇ قىلىشىڭنى سورايمىز، ئى بۈيۈكلۈك، ئۇلۇغلۇق ئىگىسى ئاللاھ! مۇسۇلمان ياشلىرىنى ھىدايەتكە باشلىغىن، مۇسۇلمان قىز ـ ئاياللىرىنى ھىدايەتكە باشلىغىن! ھەممىمىزدىن رازى بولغىن! بارلىق ئىشلىرىمىزغا ئۆزەڭ ئىگە بولغىن. بىزنى دوزاختىن يىراق قىلغىن. ئازغۇنلىقىمىزنى مەغپىرەت قىلغىن. تەۋبىمىزنى قوبۇل قىلغىن. بارلىق گۇناھلىرىمىزنى يۇيۇۋەتكىن. بىزنى ئۆزەڭ رازى بولىدىغان يولغا باشلىغىن. ئى الله! بىزنى دۇنيادىن ياخشىلىق بىلەن ئېپكەتكىن. بىز ساڭا ئاسى بولۇپ ئۆلۈشتىن پاناھ تىلەيمىز. ئۆلۈشتىن ئىلگىرى تەۋبىمىزنى قوبۇل قىلىشىڭنى سورايمىز. شېھىت ھالىتىدە ئۆلۈشنى سەندىن تىلەيمىز. ئۆلگەندىن كېيىن بەخىت ـ سائادەتلىك جەننىتىڭنى ئارزۇ قىلىمىز. ئى الله ! بىز سەندىن بەختىلىك ياشاشنى، شېھىتلەردەك ئۆلۈشنى، پەيغەمبەرلەرنىڭ ھەمرالىقىنى، دۈشمەنلەرگە قارشى ياردىمىڭنى سورايمىز. ئى الله! بىز خار ھالەتتە ئالدىڭغا بېرىپ قىلىشتىن پاناھ تىلەيمىز. تەۋبىمىزنى سېخىلىق سۈپىتىڭ بىلەن قوبۇل قىلىۋەتكىن.

بىزگە تەۋبىنى چىرايلىق كۆرسەتكىن. بىزنى ئالدىڭغا ئاق يۈزىمىز بىلەن ئېلىپ كەتكىن. دۇنيادا ئېزىپ سەندىن غاپىل قېپقېلىشتىن پاناھ تىلەيمىز. ئى اللە! سەن بىزنى ئۇنتۇپ قالمىساڭمۇ، بىز سىنى ئۇنتۇپ قىلىشتىن پاناھ تىلەيمىز. سەن بىزگە ياخشىلىق ئاتا قىلىۋاتساڭمۇ، بىز ساڭا ئاسى بولاۋاتىمىز. سەن بىزدىن بىھاجەت تۇرۇپمۇ، رەھمىتىڭنى بىزدىن ئايىمايۋاتىسەن. بىز ساڭا مۇھتاج تۇرۇپ يەنە ساڭا ئاسى بولاۋاتىمىز. ئى اللە ! مىسكىنلەرنى ئەپۇ قىلغىن، ئاجىزلارغا رەھىم قىلغىن، ئاسى بەندىلىرىڭنىڭ گۇناھىنى كەچۈرۈۋەتكىن! تەۋبىمىزنى قۇبۇل قىلغىن. ئى اللە! سەندىن باشقا بارلىق ئارزۇلىرىمىزنى بىزدىن يىراق قىلغىن. سىنىڭ يولۇڭدىن باشقا بارلىق يوللارنى بىزگە تاقىۋەتكىن. سەندىن باشقا بىزنىڭ ھېچقانداق پەرۋەردىگارىمىز يوق. ئى اللە! دۇئايىمىزنى قۇبۇل قىلىپ بىزنى رازىلىقىڭغا ئېرىشتۇرگىن. ئى ئۇلۇغلۇق ۋە بۈيۈكلۈك ئىگىسى ئاللاھ! ئى مېھرىبانلىق ۋە ياخشىلىق ئىگىسى ئاللاھ! بىزگە ساڭا زىكرى ئېيتىشقا، شۈكرى قىلىشقا ۋە ياخشى ئىبادەت قىلىشقا ياردەم قىلغىن! سېنى رازى قىلىدىغان ئىشلاردا چىڭ تۇرۇشىمىزغا، بىزنى چەيلەيدىغان ۋە سېنى رازى قىلمايدىغان ئىشلاردىن يىراقلىشىشىمىزغا ياردەم قىلغىن! ئى قەلبلەر ۋە كۆزلەرنى باشقۇرغۇچى ئاللا ! قەلبىمىزنى ساڭا ئىتائەت قىلىشقا بۇرىغىن! سەندىن ئىشلاردا مۇستەھكەم بەرقارارلىقنى ۋە ھەق ئۈستىدە چىڭ تۇرۇشنى تىلەيمىز. نېئمىتىڭگە شۈكرى قىلىشنى، ساڭا قىلغان ئىبادەتلەرنى ياخشى ئورۇنداشنى سورايمىز. سەندىن ساغلام دىلنى، راستچىل زىكرىگۈي ۋە شۈكرىگۈي دىلنى سورايمىز. سەندىن سەن بىلىدىغان ياخشى نەرسىلەرنى سورايمىز، سەندىن سەن بىلىدىغان يامان نەرسىلەردىن پاناھ تىلەيمىز. ئى ئاللاھ، بىزنى روشەن ھەقىقەت ئۈستىدە بىز ساڭا يولۇققىچە مۇستەھكەم قىلغىن! ئى ئاللاھ! ئاخىرقى تىنىقىمىزغىچە بىزنى دىنىڭدا چىڭ تۇرغۇزغىن! بىزنى دۇنيادىن ياخشىلىق ئۈستىدە ئايرىغىن، دۇنيادىن بىزنى دۇنيا بۇلغىماستىن بۇرۇن ئېلىپ كەتكىن! بىزنى مۇستەھكەم قىلغىن، بىزگە ياردەم بەرگىن، ھەر- بىر ئىسلام يۇرتلىرىدىكى قېرىنداشلىرىمىزغا ياردەم بەرگىن! ئۇلارنى مۇستەھكەم قىلغىن، جاسارەتلىرىنى ئۈستۈرگىن! ئى ئاللاھ، دۇئالىرىمىزنى ئىجابەت قىلغىن! ئامىن.!

ئى ھەمدۇساناغا تولىمۇ ھەقلىق، مەدھىيەگە تامامەن لايىق ھەم سازاۋەر بولغۇچى ئىگەم ئاللاھ! ساڭا ئاسمان، زېمىن ۋە ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى جىمى مەخلۇقاتنىڭ سانچىلىك ۋە ئۇنىڭدىنمۇ كۆپ ھەمدۇسانا ئېيتىمەن، سېنى چىن قەلبىمدىن مەدھىيىلەيمەن ۋە ھىدايەتنىڭ مەشئىلى، ئىنسانىيەتنىڭ ئېپتىخارلىق ئۆلگىسى، سۆيۈملۈك پەيغەمبىرىمىز ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا دۇرۇد، دۇئا ۋە سالاملىرىمنى يوللايمەن.

ئى ئاللاھ! ئى ئاللاھ! بارلىق ئىشلىرىمنىڭ كاپالىتى بولغان دىنىمنى مېنىڭ ئۈچۈن تولۇقلاپ بەرگىن. مەئىشىتىم بولغان دۇنيالىقىمنى مېنىڭ ئۈچۈن ياخشىلاپ بەرگىن. قايتىدىغان جايىم بولغان ئاخىرەتلىكىمنى مېنىڭ ئۈچۈن ياخشى قىلىپ بەرگىن. مېنى دۇنيا ۋە ئاخىرەتنىڭ خورلۇقلىرىدىن ساقلىغىن.

ئى زەررىچىلىك ياخشىلىقنىمۇ مۇكاپاتسىز قالدۇرمايدىغان كەرەملىك ئاللاھ! ئىككى قوللاپ بېشىم ئۈستىدە كۆتۈرۈپ ساڭا تۇتقان بۇ ئىخلاسىمنى قوبۇل قىلغىن! شۇ ئىخلاسىنىڭ

تۈرتكىسى بىلەن ئۇلۇغ دىنىڭغا خىزمەت قىلىش ۋە مۇسۇلمانلىق بۇرچۇمنى ئادا قىلىش يولىدا سىڭدۈرگەن بۇ ئەرزىمەس مېھنىتىمنى مۇكاپاتسىز قويمىغىن!

ئى ئىخلاس بىلەن مۇھەببەتكە تولۇق سازاۋەر ئاللاھ! ماڭا ئىخلاسنى ۋە ئىزگۈ نىيەتنى زىيادە قىلغىن. ئى ئاللاھ! ئەمەللىرىمدە سېنىڭ رازىلىقىڭ ۋە سېنىڭ مۇكاپاتىڭنىلا تىلەيمەن، بەندىلىرىڭنىڭ قولللىرىدىكىدىن قىلچە تامايىم يوق. چۈنكى ئۇلار قانچە قىلسىمۇ سەن بەرگەننىڭ مىڭدىن بىرىنى بېرەلمەيدۇ. بەندىلىرىڭنىڭ ماختىشى، قولللىشى ۋە ئىنئام قىلىشى ھەرگىزمۇ مېنىڭ مۇددىئايىمدىن ئەمەس. ئى ئاللاھ! بارچە تامايىم، ئارزۇ ــ ئارمىنىم ۋە تىلىكىم پەقەت سېنىڭ قولۇڭدىكىسىگە قارىتىلغاندۇر. سېنىڭ قولۇڭدىكىسىلا ماڭا يېتەرلىكتۇر.

ئى قەلبلەرنى باشقۇرغۇچى ۋە خالىغانچە تەسەررۇپ قىلغۇچى ئاللاھ! قەلبىمگە رىياكارلىقنىڭ پاسكىنا تۇزانلىرىنى، تاماخورلۇقنىڭ رەزىل ئىللەتلىرىنى ھەرگىز دارىتمىغىن! بۇ ئىككى ھالاكەتتىن مېنى قەتئىي يىراق قىلغىن. ئىلمىمنى زىيادە قىلغىن، گۇناھلىرىمنى مەغپىرەت قىلغىن، كەمچىلىكلىرىمنى كەچۈرگىن ۋە مېنى ئۆلگىلىك بەندىلىرىڭ قاتارىدىن قىلغىن!

ئى ئاللاھ! سېنىڭ رازىلىقىڭنى ئىزدەپ، مۇسۇلمان خەلقىمگە خىزمەت قىلىش ۋە ئۇلارغا بۇ مۇقەددەس دىنىڭنى يەتكۈزۈش مەقسىتىدە، يېتەرسىز ئىلمىم ۋە يېتىلمىگەن قابىلىيىتىمگە تەن بەرمەي قىلغان بۇ ئاددى ئىشىمنى دەرگاھىڭدا قوبۇل قىلغىن ۋە ئۇنى مۇسۇلمان خەلقىم ئۈچۈن پايدىلىق قىلىپ بەرگىن.

ئى بىچارىلەرنىڭ يېگانە يۆلەنچۈكى ۋە تايىنىدىغان بىردىن ـ بىر باشپاناھى ئاللاھ! غۇربەت كوچىلىرىدا تىگىرقاپ يۈرگەن، يۈرەكلىرى دەرت ــ ئەلەملەر بىلەن تولغان، چىرايلىرى ساماندەك سارغايغان، بىر قېتىممۇ پۈخادىن چىققۇدەك كۈلەلمىگەن، ئىلىم تەھسىل قىلىش يولىدا يۇرتلىرىدىن ئايرىلىپ چىقىپ ماكانسىزلارغا ئايلىنىپ قالغان ۋە ئۆمرىنىڭ باھار چاغلىرى سەرسانلىقتا بىھۇدە نابۇت بولۇشقا يۈز تۇتىۋاتقان ياشلىرىمىزغا پاناھ بەرگىن، ئۇلارنى نائۇمىت قىلمىغىن، ئۇلارنى ئارمانلىرىغا قاندۇرغىن ۋە ئۇلارنى خەلقىمىزنىڭ مەرىپەت بۇلىقى قىلىپ بەرگىن.

ئى مۇساپىرلارنىڭ قولدىشى ئاللاھ! مۇساپىرلىقتا، سەرسانلىقتا مۈكچەيگەن بەللىمىزنى رۇسلىۋېلىشىمىزغا مەدەت بەرگىن، سارغايغان چىرايلىرىمىزنى ئۇلۇغ پەزلىڭ بىلەن كۈلدۈرگىن، چۈشكۈن روھىيىتىمىزنى رەھمىتىڭ بىلەن كۆتەرگىن، بىزنى بارچە غەملىرىمىزدىن خالاس قىلغىن، ئوقۇغانلىرىمىزدىن مېۋە بېرىش پۇرسىتىنى بىزگە ئاتا قىلغىن.

ئى يۇسۇپ ئەلەيھىسسالامنى مۇشتاقلىقتىن تولا يىغلاپ كۆزلىرى كۆرمەس بولۇپ قالغان ئاتىسىغا يەتكۈزۈپ بەرگەن شەپقەتلىك ئاللاھ! ھىجران كوچىلىرىدا سۆيگەنلىرى ئۈچۈن تەلپۈنۈپ ئالدىراپ سوقۇۋاتقان يۈرەكلەرنى سۆيگەنلىرىگە يەتكۈزگىن.

ئى ئاللاھ! غۇربەت كوچىلىرىدا يورۇق دۇنياغا ئىختىيارسىز كۆز ئېچىۋاتقان كىرسىز پاك قۇندۇزلىرىمىزغا ئاتىلىرىنىڭ كۆنلىرىنى كۆرسەتمىگىن، يۇرتسىزلىق بىلەن غۇربەتچىلىكنىڭ دەرتلىرىنى ئۇلارغا ھەگىز چەكتۈرمىگىن ۋە ئۇلارنىڭ كېلىچىكىنى ئاتىلىرىنىڭكىدىن پارلاق قىلغىن!

ئى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامنى نەمرۇدنىڭ ئوت دۆۋىسىدە كۆيدۈرمەستىن ساقلاپ قالغان ئالالاھ! سىنىڭ ئۇلۇغ دىنىڭنى خۇددى چوغنى تۇتۇۋاتقاندەك تەسلىكتە تۇتۇپ تۇرۇۋاتقان مۇسۇلمان قېرىنداشلىرىمىزغا مەدەت بەرگىن!

ئى مۇسا ئەلەيھىسسالامنى پىرئەۋنىنىڭ سارىيىدا ئىمان بىلەن تەربىيىلەپ يېتىشتۈرگەن قۇدرەتلىك ئالالاھ! زامانىمىز پىرئەۋنلىرىنىڭ خۇداسىزلىق تەربىيىسىگە زورلىنىۋاتقان ئاپئاق قۇندۇزدەك پاك سەبىيلەرنىڭ، خۇددى ئاپئاق قەرغەزدەك كىرسىز پاك قەلبلىرىگە ئىمان نۇرىنى بەخش ئەتكىن!

ئى ئالالاھ! بىزنىڭ ئەرشىڭنى تىترىتىۋاتقان ئاھۇ ــزارلىمىزنى تىڭشىغىن! چىكى يوق ئەلەملەردە قېتىپ كەتكەن گۇناھكار بېشىمىزنى ئەپۇ ــرەھمىتىڭ بىلەن سىلىغىن! قاچانلاردىن ساڭا قاقشاپ، تولا يىغلاپ، قىزىرىپ كەتكەن كۆزلىرىمىزنى ئەمدى بىر شاتلىق ياشلىرىدا نەملىگىن!

ئى خەستە جىسمىغا سۇرەت، سۇرەتكە بايان، بايانغا مۇقەددەس تەپەككۇر پەرۋازى بەخش ئەتكۈچى ئالالاھ! بىزگە رەھىم قىلغىن! ئەجداتلىرىمىزدىن، شۇنداقلا يەنە بىزدىن ئۆتەلگەن ھەم ئۆتىلىۋاتقان ئىختىيارىي ـ ئىختىيارسىز، چوڭ ــكىچىك بارلىق گۇناھلىرىمىزنى مەغپىرەت قىلغىن ۋە بىزگە ھىدايەت، ئىلىم ـ ھېكمەت بەرگىن! چۈنكى سەن ئەڭ شەپقەتلىك مەغپىرەت قىلغۇچى، ئەڭ كۆپ ئەپۇ قىلغۇچى ۋە ئەڭ كەرەملىك بەرگۈچى بىردىن ــبىر پەرۋەردىگارىمىزسەن.

ئى كېچە جىسمىنىڭ قاقشال ئېتىزلىرىغا تاڭ ئۈمىتىنىڭ رەڭمۇ ــرەڭ مايسىلىرىنى كۆكلەتكۈچى مېھرىبان ئالالاھ! قىسمىتىمىزدىن كۆكلەۋاتقان پايانسىز كېچە سۈكىناتلىرىنى ئۈمىت ئۇچقۇنلىرى بىلەن يورىتىۋەتكىن! بۇ زۇلمەتلىك دەۋرىمىزدە يېڭى ئۇقۇم مەشئەللىرىگە ئايلىنىپ، بىزدىكى تىڭىرقاش، ۋەھىملەرنىڭ شەپقەتسىز، سوغۇق شىۋىرغانلىرىنى يىراقلارغا سۈرۈپ تاشلىيالايدىغان يالقۇنلۇق جاسارەت قوياشى ئاتا قىلغىن! بىزنىڭ قۇپ ــقۇرۇق ئېتەكلىرىمىزنى مۇراد شەبنەملىرىنىڭ ھاياتلىق ئۇنچىلىرىگە تولدۇرغىن.

ئى روھقا بەدەن، بەدەنگە قانلار راۋانى ئاتا قىلىپ، راۋانلىقتا يۈرەكلەرنى ھەركەتلەندۈرگۈچى شەپقەتلىك ئالالاھ! سەن بىزنىڭ بىردىن ـ بىر مەدەتكارىمىز ۋە ھەقىقىي تەنھا تايانچىمىزسەن. بىزنى بەخىت قوياشىغا يولداش قىلغىن! ئازابتىن ئوخچىغان قان ئېقىنلىرىدا ھاياتلىق تۈگمەنلىرىنى ماڭدۇرۇپ، قايغۇ ــھەسرەت بىلەنلا مۇڭدىشىپ ياشاۋاتقان قەھرىمان ئانىلارنىڭ ئەللەي ناخشىلىرىنى ئاچلىق ۋە مۇھتاجلىقنىڭ ئىپلاس مۇڭلىرىدىن ئازات قىلغىن! قىممەتچىلىك چاقناپ تۇرغان ئەينەك جازىلاردىكى قورچاقلارغا تەلمۈرۈپ، تىرناق تاتىلاۋاتقان بېچارە باللىرىمىزنىڭ ئوماق چىرايىنى مەيۈسلىك تۇزانلىرىدا خىرەلىشىشتىن ساقلىغىن! ئاشۇ بىگۇناھ، يوقسىز ئەۋلاتلىرىمىزنىڭ ئارزۇ ـ ئارمانلىرىنى باھار رەڭگىدە بېزەپ، دادىلارنىڭ قاتمال كۆكرەكلىرىگە چىڭ يېپىشقىنىچە شىم، كۆينەكنىڭ ۋەيرانە يانچۇقلىرىدىن كۆتىشىۋاتقان ئۈمىت تەڭگىلىرىنى مەڭگۈ چاقناشتىن توختاتمىغىن!

ئى قەلبلەرگە قايناق ھىسلارنى، ھىسلارغا ئاجايىپ خۇشپۇراق ھىدلارنى ئاتا قىلغۇچى ھېكمەتلىك ئالالاھ! جىسمىمىزنى چىرماپ، ھەر نەپەستە شەكىل ئۆستىگە شەكىل ئالماشتۇرۇپ

تۇرىدىغان نەپرەتلەردىن بىزنى يىراق قىلغىن! تەبىرسىز چۈشلەرنىڭ ئالۋۇنلۇق يالقۇنلىرىدا قىز - ئاياللىرىمىزنى كۆيۈپ كۇل بولۇپ كېتىشتىن ساقلاپ قالغىن! تارازا تۇتقان قوللارنى ۋە تارازىدا تارتىلىۋاتقان بەدەنلەرنى هالال رىزىققا مۇيەسسەر قىلغىن! ئۆزىنىڭ بىمۇراد ئارمانلىرىنى يىرىم جان جىسمىغا دەپىن قىلىپ، ئىشرەتخور ئەمەلدارلارنىڭ ئويۇن — كۈلكىسىنى قىزىتىش ئۈچۈن يېقۇلغۇ بولۇشقا مەجبۇرلىنىۋاتقان جاپاكەشلىرىمىزنىڭ هوسۇلسىز تەرلىرىنى چىن ئىهتىرامغا ئىگە قىلغىن! ئۇلارنى چېكى يوق تارىخنىڭ باشلىنىش نۇقتىسى بولغان پىلسىرات كۆۋرىكىدىن يالاڭ ئاياق ئۆتۈشتەك ئازابتىن ساقلاپ قالغىن! رەزگە تاماخورلۇققا بېرىلىپ، بۇلغانغان غۇرۇرىمىزنى ئىمان ۋە ئەخلاقنىڭ مۇقەددەس هەۋزى كەۋسەرلىرىدە غۇسلى قىلدۇرغىن!

ئى هەرپىتەك مۇقەددەس نېئمەتتىن ئۇلۇغۋار ئىجادىيەت ئابىدىلىرىنى تىكلىگۈچى كۈيۈمچان ئاللاھ! سەن بىزنىڭ تەنها پەرۋەردىگارىمىزسەن، ئاهۇ —زارلىمىزنى هەممىدىن ئىلگىرى تىڭشىغۇچى، بىزگە قان تومۇرلىرىمىزدىنمۇ بەكرەك يېقىن تۇرغۇچى رەهىم شەپقەتلىك ئىلاهىمىزسەن، ئاشۇ هەرپلەرنىڭ خۇشپۇراق جەۋهەرلىرى بىلەن هاياتلىق گۈلزارلىرىدىكى نەۋقىران غۇنچىلىرىمىزغا هۆسۈن قوشىۋاتقان ئۇستازلىرىمىزنى مەنىسىز هايات كەچۈرۈش بەختىسىزلىكىدىن يىراق قىلغىن! ئۇلارنى خار - زەبۇنلۇق خارابىلىرىدە ئىز - دېرەكسىز يوقۇلۇشتىن ساقلىغىن! جاهالەتكە پۈركەنگەن گۈمبەز مۇنارلىرىمىزدا ئىلىم - مەرىپەتنىڭ مۇقەددەس ئەزانلىرىنى ياڭراتقىن!

ئى زامان ۋە ماكانلار ئارىسىدا مۇساپىلەرنى ئورناتقۇچى، بېسىلغان قەدەملەرگە جۇشقۇنلۇق، مۇساپىلەرگە مۇشتاقلىق ئاتا قىلغۇچى قەدىردان ئاللاھ! بىزنى سەپەرسىز هەم مەنزىلسىز مۇساپىلەرنىڭ ئازابلىرىدىن ساقلىغىن! ئەگرى يوللاردا راۋان هارغىن قەدەملىرىمىزنى خىجالەت توزانلىرىدىن پاكلىنىشقا تەۋپىق قىلغىن! ئازغۇنلۇقتا مۈكچەيگەن ئەما سەۋرىچانلىقىمىزنى يول ئۈستىدە دەلدۈكۈشتىن ساقلاپ، قەددىنى هەم يوللىرنى رۇسلىۋېلىشقا مۇۋەپپەق قىلغىن!

ئى مۇهەببەتنىڭ سەرچەشمىسى، مىسكىن كۆزلەرنى شىرىن چۈشلەر بىلەن چاقناتقۇچى سۆيۈملۈك ئاللاھ! بۇرۇقتۇم كۆلبىمىزگە ئەرشىڭنىڭ مۇهەببەتلىك مەيىن شاماللىرنى باشلايدىغان كۆڭگىرلەرنى ئاچقىن! نەپرەتنىڭ قىڭغىر بارماقلىرىدا ئىلانكۆچ ئۈچۈۋاتقان مۇئەللەق قەدەملىرىمىزنى ئىمان ۋە ئىخلاسنىڭ مۇقەددەس تۇپراقلىرىدا مەهكەم دەسسەپ تۇرۇشقا مۇيەسسەر قىلغىن! ئانا رەهمىدە پاك، مىننەتسىز قانلارنى شۈمۈرگەن قىز، ئوغۇللىمىزنىڭ قەلبلىرىنى چىن ئىمان ۋە مۇهەببەتنىڭ قايناق بۇلاقلىرىغا ئايلاندۇرۇپ بەرگىن!

ئى قوۋال - قاتمال تىللارغا پىلىدەك يۇمران بايان ئاتا قىلغۇچى ئاللاھ! بايانىنىڭ مۇنبەت ئېتىزلىرىغا يېڭى ئۇقۇم مايسىلىرىنى كۆكلەتكىن! باهاردەك نەۋقىران ئۆمرىنىڭ ئاق ۋاراقلىرىغا پارلاق ئىستىقبالىنى پۈتىۋاتقان ياشلىرىمىزنىڭ غۇبارسىز، پاك جىسمىنى نائۇمىتلىك داغلىرىدا كىر بولۇشتىن ساقلىغىن! ئۇلارنىڭ ئىجتىمائىي ئالقانلىرىنى جاهالەت پرىنسىپلىرى جاراهەت قىلىشتىن ئىلگىرى زامان گەردىشىنىڭ ئۆزەڭگىلىرىنى ئۆز ئىلكىدە تۇتۇپ تۇرالايدىغان

قىلغىن!

ئى بارلىق نىدالارنى ئىشىتكۈچى ئاللاھ! بىزنىڭ ساداسىز نىدالىرىمىزنى ئاڭلىغىن! ئۈممەت چاڭقاقلىقىدا يېرىلغان لەۋلەرگە ۋىسال شارابى، تېرىك كۆمۈلگەن جاسارەت ھەم شىجائەتلەرگە ساما پەرۋازى ئاتا قىلغىن! ھەس تۈيغۇلىرىمىزدىكى پىنھان ئارمانلارنىڭ تىلسىملىرىنى يېشىپ، مەيۈسلىكنىڭ نامرات يوللىرىغا يېڭى بەخت قۇتانلىرىنى ئورناتقىن!

ئى بىر لەھزىدە بەخت ياراتقۇچى ئاللاھ! كەلگۈسى لەھزىلەرنى ئۈزىغان لەھزىلەردىن پارلاق قىلغىن! ئۇنى جەبىر - زۇلۇملارنىڭ مۇشەققەتلىك پەسىللىرىدە پىشىپ يېتىلگەن مەڭگۈلۈك ۋىسال باھارى سۈپىتىدە ئەۋلاتلىرىمىزغا مەنسۇپ قىلغىن!

ئى دەرتمەنلەرنىڭ غەمگۈزارى، ئاجىزلارنىڭ باشپاناھى ئاللاھ! سەنلا بىزنىڭ ھەقىقىي پەرۋەردىگارىمىزسەن، قايغۇ —ھەسرەت زۇلمەتلىرىدە سەنلا بىزنىڭ نۇرلۇق قوياشىمىزسەن، زۇلۇم، تەھدىت، ۋەھىمىلەردە سەنلا بىزنىڭ سەبىر، تاقەت، قەلب تەسكىنىمىزسەن، دۇنيادا سەندىن باشقا ھېچ قانداق يۆلەنچۈكىمىز يوق.

ئى بىچارىلەرنىڭ نالە —پەريادلىرىنى ئاڭلىغۇچى، ئۇلارنىڭ قىيىنچىلىقلىرىنى ھەل قىلغۇچى، بەندىلىرىگە ئۇلارنىڭ جان تومۇرلىرىدىنمۇ بەك يېقىن تۇرغۇچى، مېھرى - شەپقەتلىك، قەدىردان ئاللاھ! دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى خورلىنىۋاتقان مۇسۇلمان قېرىنداشلىرىمىزنىڭ دەردىگە دەرمان، رەنجىگە شىپا بولغىن. زالىملارنىڭ ئۇلارنى خورلىشىغا، كەمسىتىشىگە ۋە بوزەك قىلىشىغا يول بەرمىگىن.

ئى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا نۇسرەت بەرگەن ۋە ئۇنىڭ شەنىنى يۈكسەلتكەن ئاللاھ! مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۈممەتلىرى بولغان ئىسلام مىللىتىگە نۇسرەت بەرگىن ۋە ئۇلارنىڭ شەنىنى ئۈستۈن قىلغىن!

ئى مۆمىنلەرنىڭ مەدەتكارى ئاللاھ! دىنىمىزغا نۇسرەت بەرگىن، مۇسۇلمانلارنى قايتا ئىززىتلىققا ئېرىشتۈرگىن، ئۇلارنىڭ يۇقۇتۇپ قويغان سەلتەنىتى بىلەن پارلاق ئالتۇن دەۋرىنى قايتۇرۇپ بەرگىن! ئامىين ! ئامىين ! ئى سوزۇلغان قوللارنى قۇرۇق قايتۇرمايدىغان كەرەملىك ئىلاھىم، ئامىين !

ئى ئاللاھ! دۇئايىمنى ساڭا ھەمدۇسانا ئېيتىش، پەيغەمبىرىمىز ھەزرىتى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا دۇرۇد، دۇئا ۋە سالام يوللاش، شۇنداقلا مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرىغا، ساھابىلىرىغا ۋە ئۇنىڭ يولىنى داۋاملاشتۇرۇپ كەلگەن، ھەمدە تاقىيامەتكىچە شۇنداق داۋاملاشتۇرىدىغان مۆمىن، مۇسۇلمان قېرىنداشلىرىمىزغا مەڭگۈلۈك ئامانلىق ۋە يۇقىرى مەرتىبىلەر تىلەش بىلەن تۈگىتىمەن. بىرەھمەتىكە يا ئەرھەمەر راھىمىن.

تۆتىنچى جىلد ئاخىرلاشتى

ئەسسالامۇئەلەيكۇم!

ئالتە باسقۇچلۇق ئىسلام قىرائەتخانىمىزغا كىرگىنىڭىزنى قارشى ئالىمىز!

ئەل-ئاۋام ئالتە باسقۇچلۇق ئىسلام قىرائەتخانىسى

قىرائەتخانىمىزدىكى كىتاپلارنى ئۆگىنىشنىڭ باسقۇچ، تەرتىپ، ۋاقىت ئورۇنلاشتۇرۇش تەكلىپى-تەخمىنەن 100ئاي، يەنى 8 يىل.

بىرىنچى باسقۇچ- ئىسلام تەلىماتى بىلىملىرىنى ئۆگىنىش.

بۇنىڭدا ئىسلام تەلىماتىنىڭ 1-2-3- 4-جىلدلىرى، ئۆسمۈرلەر ۋە تۇرمۇش قۇرۇشتىن بۇرۇنقى مەزگىلدىكى ياشلار «ئىسلام تەلىماتى ئاساسلىرى»نى كۈنگە 5 بەتتىن 24 ئاي ئۆگىنىدۇ.

ئىككىنچى باسقۇچ- تەپەككۇرنى ئېچىش، ئىسلامىي ھىسسىيات يېتىلدۈرۈش.

1. دىنىمنى ئۆگىنىمەن مەجمۇئەسى (كۈنگە 5 بەتتىن 4 ئاي)
2. مىنىڭ گۈزەل دىنىم مەجمۇئەسى (كۈنگە 5 بەتتىن 4 ئاي)
3. قەلب سادالىرى مەجمۇئەسى(كۈنگە 10 بەتتىن 2 ئاي)

ئۈچىنچى باسقۇچ- تەرجىمال، تارىخ، تەزكىرەلەرنى ئۆگىنىش.

1. ئاللاھنىڭ پەيغەمبەرلىرى(كۈنگە 10 بەتتىن 2ئاي)
2. شىرىن بۇلاق(كۈنگە 10 بەتتىن 2ئاي)
3. ئىزباسار تۆت خەلىپە (كۈنگە 15 بەتتىن بىر ئاي)
4. ساھابىلار ھاياتىدىن تاللانمىلار 1-2-قىسىم (كۈنگە 20 بەتتىن 2 ئاي)
5. ئايال ساھابىلار (كۈنگە 10 بەتتىن بىر ئاي)

تۆتىنچى باسقۇچ- ھەدىس ئۆگىنىش .

جامىئۇل فەۋائىدتىن تاللانغان سەھىھ ھەدىسلەر 1-2-قىسىم (كۈنگە 5 بەتتىن تەخمىنەن 12 ئايدىن 18 ئايغىچە)

بەشىنچى باسقۇچ- قۇرئان ۋە تەپسىر ئۆگىنىش .

1. قۇرئان كەرىمنىڭ تەرجىمىسى (كۈنگە 5 بەتتىن 4 ئاي)
2. نىدا ئايەتلىرىنىڭ تەپسىرى(كۈنگە 5 بەتتىن 4 ئاي)
3. تەپسىرى ئىبنى كەسىر1- قىسىمدىن 6- قىسىمغىچە (كۈنگە 5 بەتتىن 24 ئاي)
4. ئايەتۇل ئەھكام 1-2- قىسىم (كۈنگە 10 بەتتىن 4 ئاي)

ئالتىنچى باسقۇچ- ئومۇملاشتۇرۇپ تەكرارلاش.

1. ئىسلام تەلىماتىدىن سۇئال- جاۋاپلار 1-2- كىتاپ (كۈنگە 10 بەتتىن 8 ئاي)
2. روھىدىن ئىسلام (كۈنگە 10 بەتتىن 2 ئاي)
3. دىن ۋە ھايات (كۈنگە 10 بەتتىن 2 ئاي)

ھەممەمىزگە ئاللاھ رەھمەت قىلسۇن!